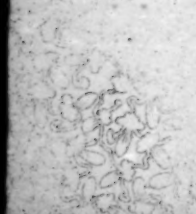
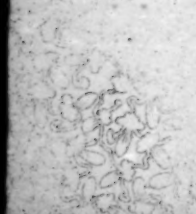

21
22

21
22

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM;

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTIÆ III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 865) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE
PATRUM, ARSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR;

ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIIVM QUINAM PATRES ET
IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,
A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER

SIMILIS, PRETHII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM.

ACCURANTE J.-P. MIGNE.

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA. ALIA GRÆCO-LATINA.
LATINA; JAM PENITUS EXARATA, VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, AC QUINQUE-
VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM
TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI AMPECTITUR, ET FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEDET NU-
MERUM. POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUAGINTA CIRCA VOLUMI-
NA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE NERE LATINUM QUINQUE
FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETHII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM
INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLITU-
DINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETHIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ, TOMUS LII.

S. JOANNES CHRYSOSTOMUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'ANBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM.
SEU PETIT-MONTROUGE.

SÆCULUM V.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. JOANNIS CHRYSOSTOMI,

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT,

VEL QUÆ EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR,

AD MSS. CODICES GALLICANOS, VATICANOS, ANGLICANOS GERMANICOSQUE; NECNON AD SAVILIANAM ET FRONTONIANAM EDITIONES CASTIGATA, INNUMERIS AUCTA; NOVA INTERPRETATIONE UBI OPUS ERAT, PRÆFATIONIBUS, MONITIS, NOTIS, VARIIS LECTIONIBUS ILLUSTRATA; NOVA SANCTI DOCTORIS VITA, APPENDICIBUS, ONOMASTICO ET COPIOSISSIMIS INDICIUS LOCUPLETATA

OPERA ET STUDIO D. BERN. DE MONFAUCON, MONACHI BENEDICTINI E CONGR. S. MAURI.

EDITIO NOVISSIMA, IIS OMNIBUS ILLUSTRATA QUÆ RECENTIUS TUM ROMÆ, TUM OXONII, TUM ALIBI, A DIVERSIS IN LUCEM PRIMUM EDITA SUNT, VEL JAM EDITA, AD MANUSCRIPTORUM DILIGENTIOREM CRISIM REVOCATA SUNT,

ACCURANTE J. - P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMI TERTII

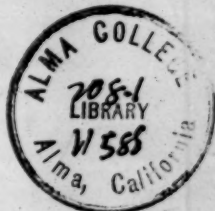
PARS POSTERIOR.

VENIUNT 18 VOLUMINA 160 FRANCIS GALLICIS.

**EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUX.**

1839

8134

ELENCHUS

OPERUM QUÆ IN HOC TOMO LII CONTINENTUR.

Opuscula XV de motibus Constantinopolitanis, deque iis quæ ad utrumque

Chrysostomi exsilium spectant.

col. 389

Epistolæ S. Joannis Chrysostomi et aliquot alæ.

527

Spuria.

791

Variorum notæ.

845

MONTIUM.

Forsitan miraberis, Lector benevole, quod, dum in omnibus tum præcedentibus tum subsequenter S. Joannem Chrysostomum SS. Patribus versio Latina ad textum Græcum columnam ad columnam accedit, in hacce nostra ejusdem S. Doctoris editione, pagina Latina juxta Græcam paginam tantum ponatur. Hæc causa fuit et quidem unica, quod priusquam nobis in animo fuisset integram SS. Patrum Ecclesiæ Græcæ traditionem contexere, jam quindecim abhinc annis seorsim edideramus Latine tantum S. J. Chrysostomi opera, litterisque mandaveramus immobilibus. Res cum ita se haberent, et nec in manu esset litteras immobiles movere, neque in animo hujusce editionis mere Latine novem delere volumina quæ jam integre typis immobilibus mandata erant et pluri quam sexaginta millibus constiterant francis, hunc feliciter invenimus modum, non tamen sine opera et impensa, hæc aptandi huic editioni novæ, quæ sic lingua tum Græca tum Latina ditata evadit.

Ex typis M^{ns}NE, an Petit-Montrouge.

SANCTI JOANNIS

CHRYSOSTOMI,

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,

OPUSCULA

DE MOTIBUS CONSTANTINOPOLITANIS,

DEQUE HIS QUÆ AD UTRUMQUE EJUS EXSILIUM SPECTANT.

[379] PROCEMIUM.

Visum est ea omnia Opuscula quæ ad historiam motuum Constantinopolitanorum, et ad utrumque Chrysostomi exsilium spectant, in prius editis hinc et inde sparsa, secundum temporis ordinem hic simul collocare, et epistolarum collectioni præmittere. Sunt autem hæc opuscula hujusmodi :

1. Homilia in Eutropium eunuchum et patricium, qui ad ecclesiæ asylum confugerat.
2. Homilia in eundem Eutropium, qui ecclesiæ asylo relicto captus est.
3. Homilia cum Saturninus et Aurelianus acti essent in exsilium, et Gainas egressus esset ex civitate.
4. Homilia Chrysostomi post reditum ex Asia, ex quo itinere Asiatico occasiones incusandi Chrysostomi captatæ fuere.
5. Homilia seu oratiuncula de recipiendo Severiano, qui tumultuante populo pulsus fuerat.
6. Homilia seu oratiuncula Severiani cum susceptus esset a beato Joanne episcopo Constantino-
politano.
7. Homilia antequam iret in exsilium, et vetus versio Latina ejusdem.
8. Altera antequam iret in exsilium, ἀνέκδοτος.
9. Homilia post reditum a priore exsilio, et vetus versio Latina ejusdem.
10. Altera post reditum a priore exsilio.
11. Homilia de Chapanza post reditum habita.
12. Liber, « Quod nemo læditur nisi a seipso, » ab exsilio scriptus.
13. Liber adversus eos qui scandalizati sunt, item ab exsilio scriptus.

Hæc omnia opuscula cum præviis monitis subjiciuntur.

CIRCA DUAS

SEQUENTES IN EUTROPIUM HOMILIAS

MONITUM.

Eutropius eunuchus gratia apud Imperatorem Arcadium plurimum valebat, ejusque consilio et auctoritate quæque maxima Imperii negotia gerebantur. Is cum Joannis Chrysostomi in sedem Constantinopolitanam promovendi auctor fuisset, initio ejus monitis placitusque haud ægre morem gerebat. Sed cum eum S. doctor ob avaritiam ambitionemque, amico licet animo, frequenter objurgaret, in ejus tandem offensionem incurrit. Inter alia vero, quæ præter Chrysostomi consilium et voluntatem designavit Eutropius, legem ferri curavit, ut asyli et immunitatis jus ecclesiis tolleretur. [580] Verum id ille in capitis sui perniciem molitus est : cum enim Consulatum anni undequadringentesimi, Arcadii nutu, consecutus esset, universorum in se odium concitavit. Tum Tribigildus Tribunus, clam favente Gaina, coacta militum manu, a formidoloso principe impetravit, ut gradu dejiceretur Eutropius : qui, quod unum ipsi perfugium residuum erat, in ecclesiam se recepit, et asylum, quod ipse abrogandum curaverat, supplex adire coactus est. Unus tum et asyli et Eutropii defensor adfuit Chrysostomus, qui fortiter et militum impetui et Imperatoris decreto obstitit, et ne jus ecclesiæ violaretur effecit. Verum hæc pluribus in Vita Chrysostomi. Insequente post Eutropii in ecclesiam receptum die, hanc elegantissimam concionem habuit Chrysostomus : ubi de fluxa rerum humanarum conditione mirifice disserit, Eutropium compellat, exponit quam inconsulto immunitatem ecclesiæ violare tentaverit, quam ipse prior adire et expetere compulsus sit : ad ejus tamen misericordiam populi cætum ita παρηγοῶς perpulit, ut omnium lacrymas excuteret.

Elapsis post illam habitam homiliam aliquot diebus, Eutropius ut inimicorum excubias falleret, seseque proriaperet, ab ecclesia aufugit. Verum captus, moxque in Cyprum relegatus, deindeque haud ita multo elapso tempore Chalcedonem adductus, damnatus capiteque plexus est. Hanc porro tragædiam in Vita Chrysostomi ad annum 399 pluribus recensita habes : ac multa quæ ad hanc historiam spectant, vel hactenus intacta, vel intricata admodum, ad veram germanamque rerum seriem nos reduxisse speramus.

Vix elapsis duobus post Eutropii fugam diebus concionem sequentem habuit Chrysostomus : ubi quibusdam præmissis de utilitate lectionis divinarum Scripturarum, obsessam paucis ante diebus ecclesiam fuisse narrat, neque tamen traditum inimicis Eutropium, qui si ecclesiam non deseruisset, captus nunquam fuisset. Fluxam iterum humanarum facultatum divitiarumque conditionem ob oculos ponit : desertumque dicit ab amicis, a domesticis, a fortune omnibus Eutropium. Multisque additis de vero legitimoque divitiarum usu, deque vita præsentis, quam peregrinationem esse commonstrat, ad Ecclesiæ laudes transit, ejusque nuptias cum Christo pluribus prosequitur, hoc frequenter usus Psalmi quadragesimi quarti versiculo, *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato*, etc. Hujus autem versiculi occasione Savilius et Fronto Duceus hanc concionem inter Homilias varias in Psalmos locaverunt, reclamante licet et titulo et priori homiliæ parte, ubi de capto a militibus Eutropio pluribus agitur. Enimvero hæc homilia ubinam commodius locetur, quam post illam ipso præsentem Eutropio habitam ? In illa quippe de Eutropio ecclesiæ asylum et præsidium implorante agitur ; in hac vero de eodem eunucho post dimissum ecclesiæ asylum capto sermo habetur. Hujusmodi autem homilias separandas non esse cum ipsa ratio, tum eruditorum, quos consultuimus, judicium suadebat.

Cæterum in hac posteriori homilia Chrysostomus a solito dicendi genere non parum deflectit. Ille enim illam, eeu sponte fluentem sancto doctori familiarem elegantiam non deprehendimus. Orationis genus non expositum est, sed strigosum et intricatum: ordo sententiarum interceptus plerumque: interturbata series, ut vix capias qua de causa ab hoc argumento in illud transeat. Denique per totam homiliam multa videtur infusa peregrinitas. His haud dubie permotus Tillemontius putavit secundam partem ubi de Ecclesiæ nuptiis agitur, alicunde excerptam priori de Eutropio assutam fuisse; nec obscure innuit dubitare se an illa pars posterior sit Chrysostomi, tantum scilicet abhorrere videtur ab illius dicendi genere. Verum si quis priorem cum posteriore parte sedulo conferat, utriusque stylum a consueto Chrysostomi dicendi genere longe diversum haud dubie deprehendet: sed primam partem secundæ hac in re omnino similem, ni mea me fallit opinio, judicabit. Quod non eo a me dictum animo existimes, ut totam homiliam Chrysostomo abjudicari velim. Non enim ubique sui similis ille est, quod in aliis summis viris, oratoribus maxime, passim observatur. Certe nonnullas jam vidimus homilias, quas Chrysostomi esse vix dubitare licet, ubi mirum quantum a consueto styli genere deflectat S. doctor. In hac autem concione multo minus liceat vobiscum suspicionem admittere. Nam illa quæ de Eutropio eunucho frequenter dicuntur, non alium quam Chrysostomum auctorem habere posse videntur. Et alioquin in homilia secunda, modico post priorem tempore habita, aperte declarat se nuper multa contra divites divitiasque dixisse, ita ut hac de causa in multorum offensionem incurreret, quod cum illa priori homilia ita convenit, ut dubitare non liceat, quin hæc ipsa ibi prior commemoretur. Vide in homilia priore numerum 2.

Prioris homiliæ interpretationem Latinam a Sigismundo Gelenio editam, sed aliquot in locis emendatam e regione Græci textus edidimus. Posterioris autem novam paravimus, quia illa, quam Godefridus Tilmannus ediderat, paraphrasin omnino sapiebat.

HOMILIA

IN

EUTROPIUM EUNUCHUM PATRICIUM

AC CONSULEM (a).

1. *Quam fluxæ res hujus vitæ.* — Semper quidem, nunc vero maxime opportunum est dicere: *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas* (Eccles. 1. 2). Ubi nunc inclytus ille consulatus splendor? ubi illustres illæ faces? ubi applausus illi, ac choreæ epulæque et festi conventus? ubi coronæ et aula? ubi strepitus urbis, et illæ circensium faustæ acclamationes, spectatorumque adulationes? Omnia illa perierunt: procella vehemens folia dejecit, arborem spoliata reddidit, jam radicitus vacillantem: tantaque vis venti impacta est, ut cum nervos ejus universos concussisset, tum ipsam funditus prosternere minetur. Ubi nunc fucati illi amici? ubi computationes et cœnæ? ubi parasitorum examen, et merum per totam diem exhaustum, varique coquorum artes, et potentatus cultores illi, ad gratiam omnia dicere ac facere assueti? Omnia illa nihil nisi nox et somnium fuerunt, et appetente die evanuerunt: flores fuerunt verni, et vere exacto emarcuerunt omnia: umbra erant, et præterierunt: fumus erant, et soluta sunt: bullæ erant, et dirupta sunt: aranæ erant, et lacerata sunt. Quapropter spirituale hoc dictum occinimus, frequenter dicentes: *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas.* Hoc enim dictum in parietibus, in vestibis, in foro, in ædibus, in viis, in januis, in atriiis: sed potissimum in ipsa cujusque conscientia continenter inscriptum esse oportet, omnique tempore cogitationi obversari. Quandoquidem negotia fraudulenta et personata ac mimica veritatis opinionem apud plerosque sibi paraverunt; hoc dicto in prandio, in cœna, in cœtu hominum, quemque proximum

suum compellare oportebat, idemque ab illo vicissim audire, nempe *Vanitas vanitatum, omnia vanitas.* Annon assidue tibi dicebam fugitivas esse divitias? Tu vero nos non ferebas. Annon dicebam eas ingratum domesticum esse? Tu vero credere nolebas. Ecce experientia docuit non solum fugitivas et ingratas, sed homicidas etiam esse, ut quæ in tremorem ac metum nunc te conjecerint. Nonne dicebam tibi, cum me indesinenter objurgares vera monentem, me tibi potius amicum esse, quam adulatorem? me qui arguerem, majorem tui curam gerere, quam eos, qui tibi per omnia obsequerentur? Nonne et hoc addebam, fide digniora esse vulnera ab amicis, quam voluntaria oscula inimicorum (Prov. 27. 6)? Si mea vulnera tulisses, haudquaquam tibi illorum oscula hoc exitium attulissent: mea enim vulnera sanitatem afferunt, illorum oscula morbum immedicabilem tibi conciliaverunt. Ubi nunc pocillatores tui? ubi qui in foro populum de via decedere cgebant, tuasque laudes passim apud omnes prædicabant? Transfugerunt, abnegarunt tuam amicitiam, suam securitatem tuis periculis quærun. At non tales nos, sed et tunc quamvis egre ferentem non destituimus, et nunc collapsum protegimus ac curamus. Ecclesia a te hostiliter habita, expanso sinu te suscepit: theatra autem magnis obsequiis a te culta, quorum causa sæpius nobis infensus fuisti, et prodiderunt te et perdidērunt. Attamen numquam destituimus his te verbis alloqui: Cur ista facis? In Ecclesiam debaccharis, et teipsum in exitium præcipitem agis: et tu hæc omnia monita negligenter prætercurrebas. Et circensis quidem multitudo exhaustis in se tuis facultatibus gladium in te acuit: Ecclesia vero importuno tuo furore exagitata, ultro citroque cursitat, si quo pacto te ex his casibus implicitum extricare queat.

2. *Quo consilio hæc loquatur; Eutropii splendor*

(a) Collata cum Ms. Regio 1974. Post, *Patricium ac Consulem*, Sigismundus Gelenius addit, *Præfectumque cubiculi Arcadii Aug. cum offenso principe delitesceret sub altari ecclesie, cui ipse antea jus asyli abrogare conatus fuerat.* Quæ in nullo Exemplari Græco, hactenus a nobis conspecto, exstant. Hæc homilia scripta est anno Christi 390.

ΟΜΙΛΙΑ

ΕΙΣ

ΕΥΤΡΟΠΙΩΝ ΕΥΝΟΥΧΩΝ ΠΑΤΡΙΚΙΩΝ

ΚΑΙ ΥΠΑΤΩΝ.

α'. Ἀεὶ μὲν, μάλιστα δὲ νῦν εὐκαιρον εἰπεῖν *Μυταιώτης μυταιωτήτων, καὶ πάντα μυταιώτης*. Ποῦ νῦν ἡ λαμπρά τῆς ὑπατείας περιβολή; ποῦ δὲ αἱ φαῖδραι λαμπάδες; ποῦ δὲ οἱ κρότοι, καὶ οἱ χοροὶ, καὶ αἱ θαλῖαι, καὶ αἱ πανηγύρεις; ποῦ οἱ στέφανοι καὶ τὰ παραπετάσματα; ποῦ ὁ τῆς πόλεως θόρυβος, καὶ αἱ ἐν ἱπποδρομίαις εὐφημῖαι, καὶ τῶν θεατῶν αἱ κολακεῖαι; Πάντα ἐκεῖνα σφίγεται· καὶ ἀνεμος πνεύσας ἀθρόον τὰ μὲν φύλλα ιατέβαλε, γυμνὸν δὲ ἡμῖν τὸ δένδρον ἔδειξε, καὶ ἀπὸ τῆς ῥίζης αὐτῆς σαλευόμενον λοιπόν· τοιαύτη γάρ ἡ τοῦ πνεύματος γέγονε προσβολή, ὡς καὶ πρόβριζον ἀπειλεῖν ἀνασπᾶν, καὶ ταῦτα διασαλεύσαι τοῦ δένδρου τὰ νεῦρα. Ποῦ νῦν οἱ πεπλασμένοι φίλοι; ποῦ τὰ συμπόσια καὶ τὰ δεῖπνα; ποῦ ὁ τῶν παρσίτων ἔσμυς, καὶ ὁ δι' ὅλης ἡμέρας ἔγχεσμος ἀκρατος, καὶ αἱ ποικιλίαι τῶν μαγείρων τέχναι, καὶ οἱ τῆς δυναστείας θεραπευταὶ, οἱ πάντα πρὸς χάριν ποιοῦντες καὶ λέγοντες; Νῦν ἦν πάντα ἐκεῖνα καὶ ἕναρ, καὶ ἡμέρας γενομένης ἠφανίσθη· ἄνθη ἦν ἑαρινὰ, καὶ παρελθόντος τοῦ ἔαρος ἅπαντα κατεμαράνθη· σκιά ἦν, καὶ παρῆδραμε· καρπὸς ἦν, καὶ διελύθη· πομφόλυγες ἦσαν, καὶ διεβράγχυσαν· ἀράχνη ἦν, καὶ διεσπάρθη. Διὰ ταύτην τὴν πνευματικὴν ῥῆσιν ἐπάρδομεν συνεχῶς ἐπιλέγοντες· *Μυταιώτης μυταιωτήτων, καὶ πάντα μυταιώτης*. Ταύτην γάρ τὴν ῥῆσιν καὶ ἐν τοίχοις, καὶ ἐν ἱματίοις, καὶ ἐν ἀγορᾷ, καὶ ἐν οἰκίᾳ, καὶ ἐν ὁδοῖς, καὶ ἐν θύραις, καὶ ἐν εἰσόδοις, καὶ πρὸ πάντων ἐν τῷ ἐκάστου συνεδρίῳ συνεχῶς ἔγγεγραφεῖν δεῖ, καὶ διαπαντός αὐτὴν μελετᾶν. Ἐπειδὴ ἡ τῶν πραγμάτων ἀπάτη, καὶ τὰ προσωπεῖα, καὶ ἡ ὑπόκρισις, ἀλήθεια παρὰ τοῖς πολλοῖς εἶναι δοκεῖ· ταύτην καθ' ἐκάστην ἡμέραν, καὶ ἐν δεῖπνῳ, καὶ ἐν ἀρίστῳ, καὶ ἐν συλλόγοις ἐπιλέγειν ἕκαστον τῷ πλησίον ἐχρῆν, καὶ παρὰ τοῦ πλησίον ἀκοῦειν, ὅτι *Μυταιώτης μυταιωτήτων, τὰ πάντα*

μυταιώτης. Οὐκ ἔλεγον σοι συνεχῶς, ὅτι δραπέτης ὁ πλούτος ἐστὶ α'; Σὺ δὲ ἡμῶν οὐκ ἠνείχου. Οὐκ ἔλεγον ὅτι ἀγνώμων ἐστὶν οἰκέτης; Σὺ δὲ οὐκ ἐβούλου πείθεσθαι. Ἰδοὺ ἐκ τῶν πραγμάτων ἔδειξεν ἡ πεῖρα, ὅτι οὐ δραπέτης μόνον, οὐδὲ ἀγνώμων, ἀλλὰ καὶ ἀνδροφόνος· οὗτος γάρ σε τρέμειν νῦν καὶ δεδοικέναι παρεκέλευσεν. Οὐκ ἔλεγον σοι, ἥνικα συνεχῶς ἐπατίμας μοι λέγοντι τάληθῃ, ὅτι Ἐγὼ σε φιλῶ μᾶλλον τῶν κολακευόντων; ἐγὼ ὁ ἐλέγχων πλέον κήδομαι τῶν χαριζομένων; Οὐ προσετίθην τοῖς ῥήμασι τούτοις, ὅτι ἀξιοπιστότερα τραύματα φίλων ὑπὲρ ἐκούσια φιλήματα ἐχθρῶν; Εἰ τῶν ἐμῶν ἡνείχου τραυμάτων, οὐκ ἂν σοι τὰ φιλήματα ἐκείνων τὸν θάνατον τοῦτον ἔτεκον· τὰ γὰρ ἐμὰ τραύματα ὕψισιν ἐργάζεται, τὰ δὲ ἐκείνων φιλήματα νόσον ἀνίατον κατεσκεύασε. Ποῦ νῦν οἱ οἰνοχοοί; ποῦ δὲ οἱ σοδοῦντες ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, [382] καὶ μυρία παρὰ πᾶσιν ἐγκώμια λέγοντες; Ἐδραπέτευσαν, ἠρνήσαντο τὴν φιλίαν, ἀσφάλειαν ἑαυτοῖς διὰ τῆς σῆς ἀγωνίας πορίζουσιν. Ἄλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτως, ἀλλὰ καὶ τοῦ δυσχεραίνοντός σου οὐκ ἀποτηδῶμεν, καὶ νῦν πεσόντα περιστατέλλομεν καὶ θεραπεύομεν. Καὶ ἡ μὲν πολεμηθεῖσα Ἐκκλησία παρὰ σοῦ τοῖς κόλπους ἤπλωσε καὶ ἐπεδέξατο· τὰ δὲ θεραπευθέντα θέατρα, ὑπὲρ ὧν πολλάκις πρὸς ἡμᾶς ἱγανώκταις, προῦδωκε καὶ ἀπώλεσεν. Ἄλλ' ὁμως οὐκ ἐπαυσάμεθα αἰεὶ λέγοντες· Τί ταῦτα ποιεῖς; ἐκθακχεύεις τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ κατὰ κρημνῶν σαυτὴν φέρεις· καὶ παρέρχεσαι ἅπαντα. Καὶ αἱ μὲν ἱπποδρομῖαι, τὸν πλοῦτον τὸν σὸν ἀναλώσασαι, τὸ ξίφος ἠκόνησαν· ἡ δὲ Ἐκκλησία ἡ τῆς ὀργῆς τῆς σῆς ἀπολαύσασα τῆς ἀκαίρου, πανταχοῦ παρατρέχει, τῶν δικτύων σε ἐξαρπάσαι βουλομένη.

* Sic Savil. et Reg. qui postremus habet, ὅτι δραπέτης ἐστὶν οἰκέτης. In Morel. hæc mutila sunt.

β'. Καὶ ταῦτα λέγω νῦν, οὐκ ἐπεμβαίνων τῇ καίμει-
νῳ, ἀλλὰ τοὺς ἐστῶτας ἀσφαλεστέρους ποιῆσαι βουλό-
μενος· οὐκ ἀναβαίνων τὰ ἔλκη τοῦ τετρωμένου, ἀλλὰ
τοὺς μηδέπω τετρωμένους ἐν ὑγείᾳ διατηρῆσαι ἀσφα-
λεῖ· οὐ καταποντίζων τὸν κλυδωνιζόμενον, ἀλλὰ τοὺς
ἐξ οὐρίας πλεόντας παιδεύων, ὥστε μὴ γενέσθαι
ὑποβρυχίους. Πῶς δ' ἂν τοῦτο γένοιτο; Εἰ τὰς μετα-
βολὰς τῶν ἀνθρωπίνων ἐννοώμεθα πραγμάτων. Καὶ
γὰρ οὗτος εἰ εἶδετε μεταβολὴν, οὐκ ἂν ὑπέμεινε με-
ταβολὴν· ἀλλ' ἐπειπερ οὗτος οὔτε οἰκοθεν, οὔτε παρ'
ἐτέρων ἐγίνετο βελτίων, ὑμεῖς γοῦν οἱ κομῶντες τῇ
πλούτῳ, ἀπὸ τῆς τούτου κερδάνετε συμφορὰς· οὐδὲν
γὰρ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀσθενέστερον. Διόπερ
οἷον ἂν εἴποι τις ὄνομα τῆς εὐτελείας αὐτῶν, ἐλαττον
τῆς ἀληθείας εἶρε· κἂν καπνὸν αὐτὰ, κἂν χόρτον,
κἂν ὄναρ, κἂν ἄνθη ἑαρινὰ, κἂν ὅτιοῦν ὀνομάσῃ·
οὕτως ἐστὶν ἐπίκληρα, καὶ τῶν οὐδὲν ὄντων οὐδαμίνω-
τερα· ὅτι δὲ μετὰ τῆς οὐθενείας καὶ πολλὴ ἔχει τὸ
ἀπόκρημνον, δῆλον ἐντεῦθεν. Τίς γὰρ τούτου γέγονεν
ὕψιλλότερος; οὐ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην παρήλθε τῷ
πλούτῳ; οὐ πρὸς αὐτάς τῶν ἀξιωματῶν ἀνέβη τὰς
κορυφάς; οὐχὶ πάντες αὐτὸν ἔτρεμον, καὶ ἐδεοίκευ-
σαν; Ἄλλ' ἰδοὺ γέγονε καὶ δεσποτῶν ἀθλιώτερος,
καὶ οἰκετῶν ἑλεεινότερος, καὶ τῶν λιμῷ τηχομένων
πεινῶν ἐνδεέστερος, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ξίφη
βλέπων ἡχονημένα, καὶ βάραθρον, καὶ δημίους, καὶ
τὴν ἐπὶ θάνατον ἀπαγωγὴν· καὶ οὐδὲ εἴποτε γέγονεν
ἐπὶ τῆς ἡδονῆς οἶδεν ἐκείνης, οὐδὲ αὐτῆς αἰσθάνεται
τῆς ἀκρίβους· ἀλλ' ἐν μεσημβρίᾳ μέσῃ, καθάπερ ἐν
πυκνотάτῃ νυκτὶ, περιστοιχισμένος οὗτος τὰς θύρας
πεπληρωται. Μᾶλλον δὲ ὅσα ἂν φιλονεικῶμεν, οὐ
δυνατόμεθα τῷ λόγῳ παραστήσαι· τὸ πάθος, ὅπερ
ὑπομένειν αὐτὸν εἰκὸς, καθ' ἑκάστην ὥραν ἀποκτεί-
νεσθαι προσδοκῶντα. Ἀλλὰ γὰρ τί δεῖ τῶν λόγων
τῶν παρ' ἡμῶν, αὐτοῦ ταῦτα καθάπερ ἐν εἰκόνι σαφῶς
ὑπογράφαντος ἡμῖν; Τῇ γὰρ προτεραίᾳ, ὅτε ἐπ'
αὐτὸν ἦλθον ἐκ τῶν βασιλικῶν αὐλῶν πρὸς βίαν
ἀφελῶσαι βουλόμενοι, καὶ τοῖς σκεῦεσι προσέδραμε
τοῖς ἱεροῖς α, [383] ἦν αὐτοῦ τὸ πρόσωπον, καὶ τανῦν,
νεκρωθέντος ἅπαξ οὐδὲν ἀμεινον διακείμενον· κτύπος
δὲ τῶν ὀδόντων, καὶ πάταγος καὶ τρόμος παντὸς τοῦ
σώματος, καὶ φωνὴ διακοπτομένη, καὶ γλῶττα δια-
λυομένη, καὶ σχῆμα τοιοῦτον, οἷον εἰκὸς τὴν λιθίνην
ἔχειν ψυχὴν.

γ'. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐκ ὀνειδίζων, οὐδὲ ἐπεμβαίνων
αὐτοῦ τῇ συμφορᾷ, ἀλλὰ τὴν ὑμετέραν διάνοιαν μα-
λᾶσαι βουλόμενος, καὶ εἰς ἔλεον ἐπισπάσασθαι, καὶ
πεῖσαι ἀρκεσθῆναι τῇ τιμωρίᾳ τῇ γεγεννημένῃ.
Ἐπειδὴ γὰρ εἰσι πολλοὶ παρ' ἡμῶν ἀπὸ ἀνθρωπῶν, ὥστε
ὁμοίως καὶ ἡμῖν ἐγκυλεῖν, ὅτι αὐτὸν ἐδεξάμεθα τῷ
βήματι· τὸ ἀστοργεῖν αὐτὸν τοῖς διηγήμασι μαλᾶσαι
βουλόμενος, ἐκπομπεύω τὰ τοῦτου πάθῃ.

Τίνος γὰρ ἐνεκεν ἀγανακτεῖς, εἰπέ μοι, ἀγαπητέ;
Ὅτι, φησὶν, εἰς ἐκκλησίαν κατέφυγεν ὁ πολεμήσας
αὐτὴν διηγεῖσθαι. Διὰ τοῦτο μὲν οὐν μάλιστα δοξάζειν
ἐχρῆν τὸν Θεόν, ὅτι ἀφῆκεν αὐτὸν ἐν τοσαύτῃ κατα-
στῆναι ἀνάγκῃ, ὥστε καὶ τὴν δύναμιν τῆς Ἐκκλησίας

καὶ τὴν φιλανθρωπίαν μαθεῖν· τὴν δύναμιν μὲν, ἀφ'
ὧν τοσαύτην ὑπέμεινε μεταβολὴν ἐκ τῶν πρὸς ἐκείνην
πολέμων· τὴν φιλανθρωπίαν δὲ, ἐξ ὧν πολεμηθεὶς
νῦν τὴν ἀσπίδα προβάλλεται, καὶ ὑπὸ τὰς πτέρυγας
ἐδέξατο τὰς αὐτῆς, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ πάσῃ κατέστη-
σεν, οὐ μνησικαχῆσας ὑπὲρ τῶν ἐμπροσθεν οὐδενός,
ἀλλὰ τοὺς κόλπους αὐτῷ μετὰ πολλῆς ἀπλώσας τῆς
φιλοστοργίας. Τοῦτο γὰρ τροπαίου παντὸς λαμπρό-
τερον, τοῦτο νίκη περιφανής, τοῦτο Ἑλλήνας ἐντρέ-
πει, τοῦτο καὶ Ἰουδαίους κατατρυφεῖ, τοῦτο φαιδρὸν
αὐτῆς τὸ πρόσωπον δεικνυσιν· ὅτι τὸν πολέμιον αἰ-
χμάλωτον λαβοῦσα, φεῖδεται, καὶ πάντων αὐτὸν ἐν
ἐρημίᾳ παριδόντων, μόνῃ καθάπερ μήτηρ φιλόστορ-
γος, ὑπὸ τὰ παρατετάσματα αὐτῆς ἐκρυψε, καὶ πρὸς
βασιλικὴν ὀργὴν ἔστη, πρὸς δῆμον θυμὸν, καὶ πρὸς
μίσος ἀφόρητον· τοῦτο τῷ θυσιαστηρίῳ κόσμος.
Ποῖος κόσμος, φησὶ, τὸ τὸν ἐναγῆ καὶ πλεονέκτην καὶ
ἄρπαγα ἀπτεσθαι τοῦ θυσιαστηρίου; Μὴ λέγε ταῦτα·
ἐπειδὴ καὶ ἡ πόρνη ἤφατο τῶν ποδῶν τοῦ Χριστοῦ,
ἡ σφόδρα ἐναγῆς καὶ ἀκάθαρτος· καὶ οὐκ ἦν ἐγκλημα
τῷ Ἰησοῦ τὸ γεγόμενον, ἀλλὰ θαῦμα καὶ ὕμνος μέ-
γας· οὐ γὰρ τὸν καθαρὸν ἔβλαπτεν ἡ ἀκάθαρτος,
ἀλλὰ τὴν ἐναγῆ πόρνην ὁ καθαρὸς καὶ ἁμωμος διὰ
τῆς ἀφῆς καθάρων εἰργάσατο. Μὴ δὲ μνησικα-
χῆσης, ὡ ἀνθρώπε. Ἐκείνου οἰκτεῖται ἐσμὲν τοῦ σταυ-
ρουμένου καὶ λέγοντος· Ἄφετε αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἶδωσι
τί ποιοῦσιν. Ἄλλ' ἀπτεῖχίστε, φησὶ, τὴν ἐνταῦθα
καταφυγὴν γράμμασι καὶ νόμοις διαφόροις. Ἄλλ'
ἰδοὺ διὰ τῶν ἔργων ἔμαθεν, ὅπερ ἐποίησε, καὶ τὸν
νόμον ἔλυσε πρῶτος αὐτός, δι' ὧν ἐποίησε, καὶ γέ-
γονε τῆς οἰκουμένης θέατρον, καὶ σιγῶν ἐντεῦθεν
ἀφίγησι φωνὴν ἅπασι παραινῶν, Μὴ ποιεῖτε τοιαῦτα,
ἵνα μὴ πάθῃτε τοιαῦτα. Διδάσκαλος ἀνεφάνη διὰ τῆς
συμφορᾶς, καὶ λαμπρότατα μεγάλην ἀφίγησι τὸ θυσια-
στήριον, νῦν φοβερὸν μάλιστα καὶ ἐκ τούτου φαινό-
μενον, ὅτι τὸν λέοντα δεδεμένον ἔχει· ἐπεὶ καὶ βα-
σιλικῇ εἰκόνι μέγας γένοιτο κόσμος, οὐχ ὅταν ἐπὶ τοῦ
θρόνου κάθῃται πορφυρίδα περιβεβλημένος, καὶ διὰ
δῆμα περιεκείμενος ὁ βασιλεὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅταν
ὑπὸ τῇ ποδὶ τοῦ βασιλικῷ βάρβαροι τῶν χειρῶν [384]
ὀπίσω δεδεμένοι, κάτω τὰς κεφαλὰς νεύωσι καίμε-
νοι. Καὶ οἱ οὐ πιθανόντι κέχρηται λόγων, ὑμεῖς
μάρτυρες τῆς σπουδῆς καὶ τῆς συνδρομῆς. Καὶ γὰρ
λαμπρὸν ἡμῖν τὸ θέατρον σήμερον, καὶ φαιδρὸς ὁ
σύλλογος, καὶ ὅσον ἐν τῷ Πάσχα τῷ ἱερῷ δῆμον
εἶδον ξυναγόμενον, τοσοῦτον ὥρῳ καὶ ἐνταῦθα νῦν·
καὶ οὕτω σιγῶν πάντας ἐκάλεσε, σάλπιγγος λαμπρο-
τέραν φωνὴν διὰ τῶν πραγμάτων ἀφείς. Καὶ παρ-
θένοι θαλάμους, καὶ γυναῖκες γυναϊκῶνας, καὶ ἄνδρες
τὴν ἀγορὰν κενώσαντες, πάντες ἐνταῦθα συνεδρά-
μετε, ἵνα τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἴδῃτε ἐλεγχομένην,
καὶ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων τὸ ἐπίκληρον ἀπογυ-
μνούμενον, καὶ τὴν πορνικὴν ὕβιν τὴν χθὲς καὶ πρῶτην
φαιδρὸν ἀπολάμπουσιν (καὶ γὰρ τοιοῦτον ἡ εὐπραγία
ἢ ἀπὸ τῶν πλεονεξιῶν, παντὸς γραιδίῳ ρυτίδα; ἔχον-
τος αἰσχροτέρᾳ φανωμένη), καθάπερ σπογγίῳ τινι τῇ
μεταβολῇ τὰ ἐπιτρίμματα καὶ τὰς ἐπιγραφὰς ἐκ-
μάξασαν b.

δ'. Τοιαύτη γὰρ τῆς δυστημερίας ταύτης ἡ ἰσχύς· τὸν
φαιδρὸν καὶ περιφανῆ πάντων ἐποίησεν εὐτελέστερον
φαίνεσθαι νῦν. Κἂν πλούσιος εἰσέλθῃ, μεγάλη κερ-
δαίνει· ὥρῳ γὰρ ἐκ τοσαύτης κορυφῆς κατενεχθέντα
τὴν σείοντα τὴν οἰκουμένην ἅπαντα, καὶ συνεσταλ-

a Ad litteram vertendum esset, cum ad sacra vasa con-
fugisset. Sed quae hic sacra vasa dicuntur, mox βῆμα sive
ara appellabuntur.

b Reg. ἐκμαρβέουσιν.

*ante calamitatem; Eutropium Arcadius Imperator ab-
duci a templo jubet.*—Et hæc nunc dico, non quo pro-
strato insulem, sed quod eos qui adhuc stant, tutio-
res reddere cupiam: nec ut plagas vulnerati refri-
cem, sed ut nondum vulneratos in sanitate conser-
vem: non ut jactatum fluctibus demergam, sed ut
eos, qui secundis auris navigant, erudiam, ne forte
in profundum deferantur. Quo autem modo caveri
possit? Nimirum si rerum humanarum mutationes
consideremus. Si enim iste mutationem timuisset,
nunc eam non pateretur; sed quoniam iste nec do-
mesticis nec alienis consiliis corrigi potuit, vos sal-
tem qui divitiis extollimini, hujus calamitatem in ve-
strum profectum convertite: nihil enim est humanis
rebus infirmius. Quapropter quocumque nomine ear-
um vilitatem significaveris, minus quam pro rei ve-
ritate dixeris: vel si fumum eas, vel sænum, vel
somnia, vel flores vernos, vel quidlibet aliud nomi-
naveris: usque adeo sunt fragiles, et magis nihili
quam nihil ipsum; quod autem non solum nihili sint,
sed et in præcipiti stent, vel hinc appareat. Quis hoc
homine fuit excelsior? nonne in toto orbe divitiis
præcellebat? nonne ad ipsa fastigia honorum con-
scendit? nonne omnes eum formidabant ac vereban-
tur? Sed ecce factus est et vinctis miserior, et servis
miserabilior, et mendicis fame tabescentibus indigen-
tior, per singulos dies gladios præ oculis habens in se
exacutos, et barathra et carnifices, et viam quæ ad
supplicium ducit: ac neque memoria præteritarum
voluptatum fruitur, imo ne luce quidem communi,
sed meridie quoque tamquam in densissima nocte
angustiis parietum inclusus, oculorum usu privatur.
Et quorsum hæc commemorare attinet, cum quan-
tumvis adnitur, nullis verbis exprimere valeam, quis
illi animus sit, per singulas horas capitis supplicium
expectanti? Aut quid nostris verbis opus est, cum
ipse hæc nobis tamquam in imagine depingat? Heri
namque missis ad eum ab Imperatore qui vel per vim
hominem pertraherent, cum ad sacrarium confugis-
set (a), nihil meliorem, et nunc quoque, quam mortui
colorem obtinebat: tunc dentium stridor, tremor
totius corporis, vox singultiens et lingua titubans, in
summa talis habitus, qualem oportebat habere ani-
mam quæ lapidea esset.

3. Hæc dico non exprobrandi causa, neque insul-
tans ejus infortunio, sed ut vestrum animum molliam,
et ad commiserationem pertraham, eoque inducam
ut præsentis hominis poena sit contentus. Quoniam
enim multi sunt e nostris adeo inhumani, ut nos etiam
incusent, qui eum sacrario exceperimus, illorum du-
ritiem nostris sermonibus mollire volens, miseras
istius traheo.

*Eutropius in ecclesiam, cujus immunitatem violaverat,
confugere coactus est.*—Quid enim est, quæso, dile-
cte, quod indigne fers? Dices, Quia in ecclesiam

confugit, qui eam indesinenter impugnabat. Atqui
hoc potissimum nomine glorificandus erat Deus, quod
permisit eum in tanta constitui necessitate, ut et po-
tentiam Ecclesiæ et clementiam disceret: potentiam,
eo quod in tantam inciderit mutationem ob bella quæ
ipsi intulerat: clementiam vero, quod ipsum objecto
nunc scuto protegat, et alarum obtentu tueatur, præ-
teritarumque injuriarum oblita, sinus ei amantissime
pandat. Hoc enim quovis tropæo splendidius, quavis
victoria illustrius, hoc ethnicos, hoc Judæos pudefa-
cit, hoc placiditatem vultus ejus ostentat: quod hosti
captivo parcat, et ab omnibus desertum ac contem-
ptum sola ut amantissima mater suis velamentis occul-
tet, Imperatoris simul iræ et intolerabili populi furori
ac odio se opponens: hoc ipsum est eximium altaris
ornamentum. Dices, Hocine ornamentum, hominem
scelestum, avarum, rapacem, altare contingere? Cave
taliam dixeris: quandoquidem et meretrix pedes ipsius
Christi contigit, incesta illa et impura: nec tamen
hoc in crimen Domino Jesu cessit, sed in laudem ma-
gnam et admirationem: neque enim purum impura
offendit, sed scelestam meretricem purus et inculpabilis
suo contactu purificavit. Cave injuriarum memi-
neris, o homo. Crucifixi illius servi sumus dicentis:
*Remitte illis, non enim sciunt quid faciunt (Luc. 23.
34).* Dices: At præclausit hujus loci refugium legibus
scriptis, quibus hoc irritum facere conatus est. At
nunc reipsa didicisti, quale sit quod fecit: et suomet
facto legem suam primus abrogavit, factus orbis to-
tius spectaculum: et sileat licet, omnes tamen admonet,
Nolite hæc facere, ne qualia ego patiamini. Sua
calamitate alios docet, et altare hoc ipso illustrem ex
se splendorem emittit, ac vel hinc tremendum vide-
tur, quod leonem vinctum contineat: quandoquidem
et regis effigiei non tantum ornatus ex eo contingat,
si solio rex sublimi sedeat purpuratus et diademate
redimitus, quantum si sub pedibus quoque regis bar-
bari manibus post terga revinctis proni jaceant. Et
quod verbis non sit usus ad persuadendum paratis,
vosmet festinatione vestra ac concursu attestamini.
Etenim præclarum hodie nobis spectaculum et hilaris
conventus contingit: nec minorem nunc video populi
frequentiam, quam in sacra Paschæ celebritate: adeo
exciti estis istius silentio, quod in præsentiarum qua-
vis tuba clariorem sonum emittit. Et virgines thala-
mis, et mulieres gynæceis desertis, et viri foro vacuo
relictis, universi huc concurrunt, ut humanam natu-
ram traduci videretis, et sæcularium negotiorum mo-
mentaneam mutabilitatem detegi, illamque meretri-
ciam faciem heri ac nudius tertius præclarissimo
splendentem (talis enim est ex alienis injuriis felici-
tas, quæ rugosa quavis aenacula deformior apparet),
rerum mutatione tamquam spongia quadam tectoria
fucosque abstersisse.

4. Tanta nempe est hujus infortunii vis, quæ vi-
rum felicem ac conspicuum, nunc omnium abjectissi-
mum reddidit. Introeat dives aliquis, et magnam
utilitatem percipit: videns enim tam celsæ fastigio
delapsus eum qui totum orbem nutu concutiebat.

(a) Ad litteram vertendum esset, cum ad sacra vasa con-
fugisset. Sed quæ hic *crucis*, sive sacra vasa dicuntur, mox,
thronus, sive ara appellabuntur. Verum de his ultimo Tomo
agetur, ubi de disciplina Ecclesiastica.

ac formidine contractum, quavisque rana aut lepore timidiorem, et absque vinculis columnæ huic hærentem, et vice catenæ timore affixum trementemque, reprimet arrogantiam, fastum exuet, et consideratis quæ in humanis casibus considerata sunt, discedet re ipsa doctus, quæ Scripturæ nos docent : quale est illud : *Omnis caro fœnum, et omnis gloria hominis ut flos fœni : aruit fœnum, et flos ejus decidit (Hesai. 40. 6. 7) : item illud : Sicut fœnum velociter arescent, et sicut olera herbarum cito decident (Psal. 36. 2) : et Quoniam sicut funis dies ejus sunt (Psal. 101. 4), et reliqua similia. Contra pauper introgressus, et hoc spectaculum animadvertens, non displicet sibi ipse, neque sortem suam deplorat ; sed gratias insuper paupertati habet, quæ sibi et asyli vice sit tutissimi, et portus tranquillissimi, et arcis munitissimæ : et his visis, si detur optio, mallet præsentī conditione contentus esse, quam omnium facultatibus paulisper occupatis, mox in proprii sanguinis periculum venire. Vides non parvam utilitatem divitibus et pauperibus, et celsis et humilibus, servis et ingenuis, ex hoc istius refugio enatam esse ? vides ut cum remedio quisque hinc abeat, hujus rei spectaculo affectus curans suos ? Num igitur mollivi vestros animos, aut indignationem expuli ? num inhumanitatem extinxī ? num ad commiserationem adduxi ? Equidem adduxisse me opinor : idque ex vultibus vestris ac lacrymis colligo. Quandoquidem igitur petra cordis vestri in pinguem et fertilem agrum versa est, age jam fructum quoque misericordiæ proferentes, uberesque commiserationis spicas præ nobis ferentes, procumbamus Imperatori ad genua : vel potius deprecemur benignissimum Deum, ut molliat iram Imperatoris, et cor illi tenerum dare dignetur, quo hanc gratiam integram ab ipso auferre possimus. Jam enim ex illo die quo huc confugit iste, non parva est facta mutatio : postquam enim cognovit Imperator eum ad asylum hoc se recepisse, affluente exercitu et concitato ob ejus crimina, deposcenteque hominem ad supplicium, longam habuit orationem, qua militarem indignationem compesceret, postulans ut non culpæ modo, sed etiam recte factorum rationem haberent : ut qui pro illis gratiam haberet, et si quid secus accidisset, tamquam homini ignoscendum duceret. Cum autem illi de integro urgerent ad vindictam læsi Imperatoris, clamantes, exsiliētes, ad mortem deposcentes, hastas vibrantes : tum vero fontes lacrymarum clementissimis suis oculis effundens, et sacrosanctæ mensæ, ad quam perfu-*

gerat, religionem illis incutiens, ægre tandem iram eorum sedavit.

5. Admoveamus igitur nos quoque quæ a nobis adhiberi par est. Qua enim ipsi venia digni essetis, si, Imperatore propriam injuriam condonante et oblioto, vos nihil tale passi in ira obstinate pergeretis ? aut quomodo hoc spectaculo soluto sacramenta contretabit, et precationem illam dicetis, qua rogare jubemur : *Dimitte nobis sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (Matth. 6. 12)*, si a debitore vestro pœnas exigatis ? Injuriis vos forte magnis affecti ac contumeliis ? Ne nos quidem istud inficias libemus. Sed non tribunalis est præsens tempus, sed misericordiæ potius : non repetundarum, sed clementiæ : non examinis, sed condonationis ; non suffragiorum ac calculorum, sed miserationis ac gratiæ. Ne igitur quis vestrum accendatur, neve ægre ferat, sed potius mitissimum Deum deprecemur, ut reo vitam proroget, eumque ex impendente cade eripiat, ut ipse errata sua corrigat : et communi opera interpellemus clementissimum Imperatorem pro Ecclesia et altari, unum hominem sacrosanctæ mensæ donari obsecrantes. Quod si fecerimus, et Imperatori gratum faciemus, et Deus prius quam Imperator factum nostrum approbabit, magnamque nobis hujus humanitatis mercedem retribuet. Sicut enim crudelem et inhumanum aversatur et odit : ita misericordem et humanam amplectitur et amat : eique, sive justus sit, splendidiore plectit coronas ; sive peccator, peccata ejus dissimulat, commiserationis erga conservum talionem illi retribuens : *Misericordiam volo, inquit, et non sacrificium (Ossee 6. 6)* ; et per universam Scripturam vides eum semper hoc requirere, atque hanc esse dicere peccatorum medelam. Proinde nos quoque ad hunc modum illum propitiū reddemus, sic peccata nostra redimemus, sic Ecclesiam ornabimus, sic et Imperator clementissimus, ut dixi, nos laudabit : ita fiet ut universus populus nobis applaudat, et usque ad fines orbis terræ humanitatis et clementiæ nostræ fama celebretur, et hoc comperto ubique terrarum laude afficiamur. Ut igitur talibus bonis frui contingat, procidamus ad genua, obtestemur, deprecemur : eripiamus e periculis captivum, profugum, supplicem, ut et ipsi futura bona consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA

CUM EXTRA ECCLESIAM DEPREHENSUS EUTROPIUS ABREPTUS FUIT. DE PARADISO SEU HORTO, ET DE SCRIPTURIS ; ATQUE IN ILLUD, ADSTITIT REGINA A DEXTRIS TUIS (*Psal. 44. 10*) (a).

1. *Lectio Scripturarum utilitas.* — Suave primum, stavis est hortus, at longe suavior divinarum (a) Collata cum Mss. Reg. 1953, 1905, 1965, 2315. Titul. damus e Savil. et Mss.

Scripturarum lectio. Illic quippe marcescentes flores, hic sententiæ vividae : illic zephyrus spirat, hic aura Spiritus : illic spinæ sepiunt, hic providentia Dei tutatur : illic cicadæ cantant, hic propheta modu-

μένον, καὶ λαγῶσά καὶ βατράχου δειλότερον γεγεννημένον, καὶ χωρὶς θεσμιῶν τῶ κλονί τούτῳ προσηλωμένον, καὶ ἀντὶ ἀλύτου τῷ φόβῳ περισφιγγόμενον, καὶ δεδοικότα, καὶ τρέμοντα, καταστέλλει τὴν φλεγμονήν, καθαιρεῖ τὸ φύσημα, καὶ φιλοσοφῆσας ἡ χρῆ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων φιλοσοφεῖν, οὕτως ἀπεισιν, ἃ διὰ ῥημάτων λέγουσιν αἱ Γραφαί, ταῦτα διὰ τῶν πραγμάτων μανθάνων· ὅτι Πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πάντα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου· καὶ ὁ χόρτος ἐξηράνθη, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσεν· οἶον, Ὅσαι χόρτος ταχὺ ἀποξηρανθήσονται, καὶ ὡσεὶ λᾶχανα χλόης ταχὺ ἀποσποσούνται· ὅτι Ὁσεὶ κακῶς αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Πάλιν ὁ πένης εἰσελθὼν, καὶ πρὸς τὴν εἶπεν ταύτην ἰδὼν, οὐκ ἐξευτελλίζετο ἑαυτὸν, οὐδὲ ὀδυρόμενος διὰ τὴν πτωχείαν· ἀλλὰ καὶ χάριν οἶδε τῇ πενίᾳ, ὅτι χωρίον αὐτῷ γέγονεν ἀσυλον καὶ λιμὴν ἀκύμαντος, καὶ τεῖχος ἀσφαλές· καὶ πολλάκις ἂν ἔλοιτο ταῦτα ὁρῶν μένειν, ἐνθα ἐστίν, ἥ πρὸς βραχὺ τὰ πάντων λαθὼν, ὑπερὸν καὶ ὑπὲρ αἵματος κινδυνεύειν ἑαυτοῦ· Ὁρᾷς οὐ μικρὸν κέρδος γέγονε καὶ πλουσίους, καὶ πένησι, καὶ ταπεινοῖς, καὶ ὑψηλοῖς, καὶ δούλοις, καὶ ἐλευθέρους ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα τοῦτου καταφυγῆς; ὁρᾷς πῶς ἕκαστος φάρμακα λαθὼν ἐντεῦθεν ἀπεισιν, ἀπὸ τῆς ὕψους ταύτης μόνῃς θεωραπεύόμενος; Ἀρα ἐμάλαξα ὡμὸν τὸ πάθος, καὶ ἐξέβαλον ὀργήν; ἄρα ἐσθεσα τὴν ἀπανθρωπίαν; ἄρα εἰς συμπάθειαν ἤγαγον; Σφόδρα ἔγωγε οἶμαι, καὶ δηλοῖ τὰ πρόσωπα, καὶ αἱ τῶν δακρύων πηγαί. Ἐπεὶ οὖν ὡμὴν ἡ πέτρα γέγονε βαθύγειος, καὶ λιπαρὸ χιῶρα, φέρε δὴ καὶ καρπὸν ἐλεημοσύνης βλαστήσαντες, καὶ τὸν στάχυν κομῶντα τῆς συμπαθείας ἐπιδειξάμενοι, προσπέσωμεν τῷ βασιλεῖ, μᾶλλον δὲ παρακαλέσωμεν τὸν φιλάνθρωπον Θεόν, μαλάξαι τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως, καὶ ἀπαλὴν αὐτοῦ ποιῆσαι τὴν καρδίαν, ὥστε ὁλόκληρον ἡμῖν δοῦναι τὴν χάριν. Καὶ [385] ἥδη μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἧς οὗτος κατέφυγεν ἐνταῦθα, οὐ μικρὰ γέγονεν ἡ μεταβολή· ἐπεὶ γὰρ ὁ βασιλεὺς ἔγνω, ὅτι εἰς τὸ ἀσυλον τοῦτο χωρίον κατέδραμε, τοῦ στρατοπέδου παρόντος, καὶ παροξυνόμενον ὑπὲρ τῶν αὐτῷ πεπλημμελημένων, καὶ εἰς σφαγὴν αὐτὸν αἰτούντων, μακρὸν ἀπέτεινε λόγον, τὸν στρατιωτικὸν καταστέλλων θυμὸν, δειῶν μὴ τὰ ἀμαρτήματα μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰ τι αὐτῷ γέγονε κατόρθωμα, καὶ τοῦτο λογίζεσθαι, καὶ τοῖς μὲν εἰδέναι χάριν ὁμολογῶν, ὑπὲρ δὲ τῶν ἑτέρως ἐχόντων ὡς ἀνθρώπῳ συγγινώσκων. Ὡς δὲ ἐπείκειντο πάλιν εἰς ἐκδικίαν τοῦ ὀδριστεμένου βασιλέως, βοῶντες, πηδῶντες, θανάτου μεμνημένοι, καὶ τὰ δόρατα σείοντες, πηγάς λοιπὸν ἀφελὶ δακρύων ἀπὸ τῶν ἡμερωτάτων ὀφθαλμῶν, καὶ ἀναμνήσας τῆς ἱερᾶς τραπέζης, εἰς ἣν κατέφυγεν, οὕτω τὴν ὀργὴν κατέπαυσε.

ε'. Πλὴν ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς τὰ παρ' αὐτῶν προσθώμεν. Τίνας γὰρ ἂν ἦτε συγγινώσκεις, εἰ τοῦ βασιλέως; τοῦ ὀδριστεμένου μὴ μνησικακούντος, ὅπως οἱ μὲν τοιοῦτον παθόντες τοσαύτην ὀργὴν ἐπεδείξατο; πῶς δὲ τοῦ θεάτρου τούτου λυθέντος, ὑμεῖς μυστηρίων ἀφέσθε, καὶ τὴν εὐχὴν ἐρεῖτε ἐκείνην, δι' ἧς κελεύομεθα λέγειν· Ἀφες ἡμῖν καθὼς καὶ ἡμεῖς ἀφίμεν τοῖς ἀφειλέταις ἡμῶν, τὸν ὡμὸν ἀφειλέτην ἀπαίτούντες εἰκην; Ἡδίκησε μεγάλα καὶ ὕβρισεν; Οὐδὲ ἡμεῖς ἀντερούμεν. Ἀλλ' οὐ δικαστηρίου καιρὸς νῦν, ἀλλ' ἐλέους· οὐκ εὐθύνης, ἀλλὰ φιλανθρωπίας· οὐκ ἐξετάσεως, ἀλλὰ συγχωρήσεως· οὐ φόβου καὶ δίκης, ἀλλὰ οἰκτροῦ καὶ χάριτος. Μὴ τοίνυν φλεγμαινέτω τις, μὴδὲ δυσχεραίνεται, ἀλλὰ μᾶλλον δεηθῶμεν τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, δοῦναι αὐτῷ προσημαίναν ζωῆς, καὶ τῆς ἀπειλουμένης ἐξαρπάσαι σφαγῆς, ὥστε αὐτὸν ἀποδύσασθαι τὰ πεπλημμελημένα, καὶ κοινῇ προσέλωμεν τῷ φιλάνθρωπῳ βασιλεῖ, ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ τοῦ θυσιαστηρίου, ἐνὰ ἄνδρα τῇ τραπέζῃ τῇ ἱερᾷ χαρισθῆναι παρακαλοῦντες. Ἀν τοῦτο ποιήσωμεν, καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἀποδέξεται, καὶ ὁ Θεὸς πρὸ τοῦ βασιλέως ἐπαινέσεται, καὶ μεγάλῃ ἡμῖν τῆς φιλανθρωπίας ἀποδώσει τὴν ἀμοιβήν. Ὡς περ γὰρ τὸν ὡμὸν καὶ ἀπάνθρωπον ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ, οὕτω τὸν ἐλεήμονα καὶ φιλάνθρωπον προσέται καὶ φιλεῖ· καὶ μὲν δίκαιος ὁ τοιοῦτος ἦ, λαμπροτέρους αὐτῷ πλέκει τοὺς στεφάνους· ἂν δὲ ἀμαρτωλὸς, παρατρέχει τὰ ἀμαρτήματα, τῆς πρὸς τὸν ὁμόδουλον συμπαθείας ἀμοιβὴν αὐτῷ ταύτην ἀποδίδούς. Ἐλθον γὰρ, φησὶ, θέλω, καὶ οὐ θυσιᾶν· καὶ πανταχοῦ τὸν Γραφῶν ὁρᾷς αὐτὸν τοῦτο θεῖ ἐπιζητοῦντα, καὶ ταῦτην λύσιν τῶν ἀμαρτημάτων εἶναι λέγοντα. Οὕτω τοίνυν αὐτὸν καὶ ἡμεῖς ὡς ἐργασάμεθα, οὕτω τὰ ἡμέτερα διαλύσωμεν πλημμελήματα, οὕτω τὴν Ἐκκλησίαν κοσμήσωμεν, οὕτω καὶ βασιλεὺς ἡμᾶς ὁ φιλάνθρωπος ἐπαινέσεται, καθάπερ ἐβήθη εἰπὼν, καὶ ἅπας ὁ ὄμιος κροτήσεται, καὶ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὸ φιλάνθρωπον καὶ ἡμερον τῆς πόλεως θαυμάσεται, καὶ μαθόντες, οἱ πανταχοῦ τῆς [386] γῆς τὰ γενόμενα κηρύξουσιν ἡμᾶς. Ἴνα οὖν ἀπολαύσωμεν τῶν τοσοῦτων ἀγαθῶν, προσπέσωμεν, παρακαλέσωμεν, δεηθῶμεν, ἐξαρπάσωμεν τοῦ κινδύνου τὸν αἰχμάλωτον, τὸν φυγάδα, τὸν ἐκτετῆ, ἵνα καὶ αὐτοὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^a Sic Savil. Solace Morel. et Monif. ἐπιδείξασθε. Edit.

^b Ms. Reg. ἐργασάμεθα... διαλύσωμεν... κοσμήσωμεν. Morel. et Savil. ἐργασάμεθα... διαλύσωμεν... κοσμήσωμεν.

OMILIA

Ὅτε τῆς ἐκκλησίας ἔξω εὐρεθείς Εὐτρόπιος ἀπεσπάρθη, καὶ περὶ παραδείσου καὶ Γραφῶν, καὶ εἰς τὸ, ἡ Παρέστη ἡ βασιλίσσα ἐκ δεξιῶν σου. :

α'. Ἦδὺς^a μὲν λειμῶν καὶ παράδεισος, πολὺ δὲ ἡδύτρον τῶν θείων Γραφῶν ἡ ἀνάγνωσις. Ἐκεῖ μὲν γὰρ

^a Savil. et unus cod. ἡδύ. videtomi bujus Praef. § 5c. 14.

ἐστὶν ἄνθη μαριανόμενα, ἐνταῦθα δὲ νοήματα ἀκμάζοντα· ἐκεῖ ζέφυρος πνέων, ἐνταῦθα δὲ Πνεῦματος· αὐτὰ· ἐκεῖ ἀναθᾶναι αἱ τευχίζουσαι, ἐνταῦθα δὲ πρὸ-

νοια Θεοῦ ἡ ἀσφαλιζομένη· ἐκεῖ τέττιγες ἄδοντες, ἐνταῦθα δὲ προφήται καλαθοῦντες· ἐκεῖ τέρψις ἀπὸ τῆς ὕψεως, ἐνταῦθα δὲ ὠφέλεια ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως. Ὁ παράδεισος ἐν ἐνὶ χωρίῳ, αἱ δὲ Γραφαὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης· ὁ παράδεισος δουλεύει καιρῶν ἀνάγκαις, αἱ δὲ Γραφαὶ καὶ ἐν χειμῶνι καὶ ἐν θέρει κομῶσι τοῖς φύλλοις, βρῖθουσι τοῖς καρποῖς. Προσέχωμεν τοίνυν τῇ τῶν Γραφῶν ἀναγνώσει· ἐὰν γὰρ τῇ Γραφῇ προσέχης, ἐκβάλλει σου τὴν ἀθυμίαν, φυτεύει σου τὴν ἡδονὴν, ἀναιρεῖ τὴν κακίαν, ριζοῖ τὴν ἀρετὴν, οὐκ ἀφίησιν ἐν θυροῦν πραγμάτων τὰ τῶν κλυδωνιζομένων πάσχειν. Ἡ θάλασσα μαίνεται, σὺ δὲ μετὰ γαλήνης πλέεις· ἔχεις γὰρ κυβερνήτην τῶν Γραφῶν τῶν ἀναγνώσων· τοῦτο γὰρ τὸ σχοινίον οὐ διαρρήγνυσι τῶν πραγμάτων ὁ πειρασμός. Καὶ ὅτι οὐ ψεύδομαι, μαρτυρεῖ τὰ πράγματα αὐτά. Ἐπολιορκῆθη ἡ ἐκκλησία πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν· ἦλθε στρατόπεδον, καὶ πῦρ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἤφει, καὶ τὴν ἰλαίαν οὐκ ἐμάραν· ἔσφη γεγυμνώντο, καὶ τραύματα οὐδεὶ· ἐδέξατο· αἱ βασιλικαὶ πύλαι ἐν ἀγωνίᾳ, καὶ ἡ ἐκκλησία ἐν ἀσφαλείᾳ· καίτοι γε ὁ πόλεμος ἐνταῦθα ἐρρέυσεν. Ἐνταῦθα γὰρ ἐζητεῖτο ὁ καταφυγών, καὶ παριστάμεθα μὴ δεδοικότες τὸν ἐκείνων θυμόν. Τί δήποτε; Ἐρχομεν ἐνέχυρον ἀσφαλὲς τὸ, Σὺ εἰ Πάτερ, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ λέτρᾳ οἰκοδομήσω σου τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ πύλαι ὄσον οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Ἐκκλησίαν δὲ λέγω, οὐ τόπον μόνον, ἀλλὰ καὶ τρόπον· οὐ τοίχους ἐκκλησίας, ἀλλὰ νόμους Ἐκκλησίας. Ὅταν καταφεύγῃς ἐν ἐκκλησίᾳ, μὴ τόπω καταφύγῃς, ἀλλὰ γνώμῃ. Ἐκκλησία γὰρ οὐ τοίχος καὶ ὁροφος, ἀλλὰ πίστις καὶ βίος.

Μὴ λέγε, ὅτι προεδόθη ἀπὸ Ἐκκλησίας ὁ προδοθεῖς· εἰ μὴ ἀφῆκε τὴν ἐκκλησίαν, οὐκ ἂν προεδίδοτο. Μὴ λέγε, ὅτι καὶ κατέφυγε καὶ προεδόθη· οὐχ ἡ Ἐκκλησία αὐτὸν ἀφῆκεν, ἀλλ' αὐτὸς τὴν ἐκκλησίαν ἀφῆκεν. Οὐκ ἐνδοθεν παρεδόθη, ἀλλ' ἐξωθεν. Διὰ τί κατέλιπε τὴν ἐκκλησίαν; Ἐβούλοιο σώζεσθαι; Ὀφείλεις καταχεῖν τὸ [387] θυσιαστήριον. Οὐκ ἦσαν ἐνταῦθα τοίχοι, ἀλλὰ Θεοῦ πρόνοια ἡ ἀσφαλιζομένη. Ἀμαρτωλὸς ἦς; Οὐκ ἀποπέμπεται σε ὁ Θεός· οὐχ ἦλθε γὰρ καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλοὺς εἰς μετανοίαν. Πόρνη ἐζώθη, ἐπειδὴ πόδας κατέσχευ. Ἠκούσατε τοῦ σήμερον ἀνεγνωσμένου; Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα μηδέποτε εἰς Ἐκκλησίαν καταφεύγων ἀμφιβάλῃς. Μένει εἰς Ἐκκλησίαν, καὶ οὐ προδίδοσαι ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐὰν δὲ φύγῃς ἀπὸ Ἐκκλησίας, οὐκ αἰτία ἡ Ἐκκλησία. Ἐὰν μὲν γὰρ ἦς ἔσω, ὁ λύκος οὐκ εἰσέρχεται· ἐὰν δὲ ἐξέλθῃς ἔξω, θηριάλωτος γίνῃ· ἀλλ' οὐ παρὰ τὴν μάδραν τοῦτο, ἀλλὰ παρὰ τὴν σὴν μικροψυλίαν. Ἐκκλησίας οὐδὲν ἴσον. Μὴ μοι λέγε τείχη καὶ ὅπλα· τείχη μὲν γὰρ τῷ χρόνῳ παλαιούνται, ἡ Ἐκκλησία δὲ οὐδέποτε γηρᾷ. Τείχη βάρβαροι καταλύουσιν, Ἐκκλησίας δὲ οὐδὲ δαίμονες περιγίνονται. Καὶ ὅτι οὐ κόμπος τὰ ῥήματα, μαρτυρεῖ τὰ πράγματα. Πόσοι ἐπολέμησαν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ οἱ πολεμήσαντες ἀπώλοντο; αὕτη δὲ ὑπὲρ τῶν οὐρανῶν ἀναδέχεται. Τοιοῦτον ἔχει μέγεθος ἡ Ἐκκλησία· πολεμουμένη νικᾷ· ἐπιβουλευομένη περιγίνεται· ὕβριζομένη, λαμπροτέρα καθίσταται· δέχεται τραύματα, καὶ οὐ καταπίπτει ὑπὸ τῶν ἐλκῶν· κλυδωνίζεται, ἀλλ'

οὐ καταποντίζεται· χειμαζεται, ἀλλὰ ναυάγιον οὐχ ὑπομένει· παλαίει, ἀλλ' οὐχ ἡττᾶται· πικτεῖται, ἀλλ' οὐ νικᾶται. Διὰ τί οὖν συνεχώρησε τὸν πόλεμον; Ἵνα δείξῃ^β λαμπρότερον τὸ τρόποιον. Παρῆτε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ ἐδίεπετε ὅσα ἐκινεῖτο ὅπλα, καὶ θυμὸς στρατιωτικὸς πυρὸς σφοδρότερος, καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὰς βασιλικὰς αὐλὰς ἐπειγόμεθα. Ἀλλὰ τί; Τοῦ Θεοῦ χάριτι οὐδὲν ἡμᾶς ἐκείνων κατέπληξε.

β'. Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα καὶ ὑμεῖς μιμῆσθε. Διὰ τί δὲ οὐ κατεπλήγημεν; Ὅτι οὐδὲν τῶν παρόντων δεινῶν ἐδεδοίκαμεν. Τί γὰρ ἐστὶ δεινόν; Θάνατος; Οὐκ ἐστὶ τοῦτο δεινόν· ταχέως γὰρ ἐπὶ τὸν λιμένα ἀπερχόμεθα τὸν ἀκύματον. Ἀλλὰ δημεύσεις; Γυμνὸς ἐξ ἡλίου^γ ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, γυμνὸς καὶ ἀπελευσομαι. Ἀλλ' ἐξορία; Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλῆρωμα αὐτῆς. Ἀλλὰ συκοφαντῖαι; Χαίρετε καὶ ἀγαλλιάσθε, ὅταν εἰπωσι πᾶν ποτηρὸν ῥῆμα καθ' ὁμῶν ψευδόμενοι, ὅτι ὁ μισθὸς ὁμῶν πολλὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἐώρων τὰ ἔσφη, καὶ τὸν οὐρανὸν ἐλογίζομην· προσεδέκων τὸν θάνατον, καὶ τὴν ἀνάστασιν ἐνένουν· ἐώρων τὰ κάτω πάθη, καὶ ἠρίθμουν τὰ ἄνω βάρετα· ἐβλῆπον τὰς ἐπιβουλὰς, καὶ ἐλογίζομην τὸν ἄνω στέφανον· ἡ γὰρ ὑπόθεσις τῶν ἀγώνων ἀρκούσα ἦν εἰς παρὰκλιναν καὶ παραμυθίαν. Ἀπηγόμην δὲ, ἀλλ' οὐκ ἦν ὕβρις ἐμοὶ τὸ γινόμενον· ὕβρις γὰρ ἐν μόνον ἐστίν, ἡ ἀμαρτία. Κἂν γὰρ ἡ οἰκουμένη πᾶσα σε ὕβριζῃ, σὺ δὲ σαυτὸν μὴ ὕβρισης, οὐχ ὕβρισθης. Προδοσία μόνῃ ἡ τοῦ συνειδότητος. Μὴ προδῷς σου τὸ συνειδὸς, καὶ οὐδεὶς σε προδίδωσιν. Ἀπηγόμην, καὶ ἐώρων τὰ πράγματα, μάλλον δὲ τὰ ῥήματα μου πράγματα γινόμενα, τὴν ὁμιλίαν μου, τὴν διὰ τὸν ῥημάτων, ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς διὰ τῶν πραγμάτων [388] κηρυττομένην. Ποίαν ὁμιλίαν; Ἦν ἔλεγον αἱ. Ἀνεμὸς ἔπνευσεν, καὶ τὰ φύλλα κατέβαλεν. Ἐξηρᾶνθ' ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσεν. Ἀπῆλθεν ἡ νύξ, καὶ ἐφάνη ἡ ἡμέρα· ἠλέγχθη ἡ σκία, καὶ ἐφάνη ἡ ἀλήθεια. Ἀνέστησαν ἕως τῶν οὐρανῶν, καὶ κατέβησαν ἕως τῶν πεδίων. Τὰ κύματα γὰρ ἄνω κατεστάλη διὰ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Πῶς; Διδασκαλία ἦν τὰ γινόμενα. Καὶ ἔλεγον πρὸς ἑμαυτὸν· Ἄρα σωφρονίζονται οἱ μετὰ ταῦτα; Ἄρα οὐ παρέρχονται διὸ ἡμέραν, καὶ λήθῃ τὰ γινόμενα παραδίδονται; Ἐναυλα τὰ ὑπομνήματα ἦν. Πάλιν εἶπω, πάλιν λαλήσω. Τί ὄφελος; Μᾶλλον δὲ ὄφελος. Κἂν γὰρ μὴ πάντες ἀκούωσι, οἱ ἡμῖς ἀκούσονται· κἂν μὴ οἱ ἡμῖς ἀκούωσι, τὸ τρίτον μέρος· κἂν μὴ τὸ τρίτον, τὸ τέταρτον· κἂν μὴ τὸ τέταρτον, κἂν δέκα· κἂν μὴ δέκα, κἂν πέντε· κἂν μὴ πέντε, κἂν εἰς· κἂν μὴ εἰς, ἐγὼ τὸν μισθὸν ἀπληρτισμένον ἔχω. Ἐξηρᾶνθ' ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε· τὸ δὲ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα.

γ'. Εἰδετε τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τὴν ἐντέλειαν, εἰδετε τῆς δυναστείας τὸ ἐπικύρησον; εἰδετε τὸν πλοῦτον, ὃν εἰς δραπέτην ἐκάλουν, οὐ δραπέτην δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνδροφόνον; Οὐ γὰρ καταλιμπάνει τοὺς ἔχοντας μόνον, ἀλλὰ καὶ σφάζει αὐτούς· ὅταν γὰρ τις αὐτὸν θεραπεύῃ, τότε μάλιστα αὐτὸν παραδίδωσι. Τί θεραπεύει τὸν πλοῦτον τὸν σήμερον πρὸς σε, καὶ αὐριοῦ πρὸς ἄλλον; τί θεραπεύεις πλοῦτον, τὸν μηδέποτε κατασχεθῆναι δυνάμενον; Βούλει θεραπεύσαι αὐτόν; βούλει αὐτὸν κατασχεῖν; Μὴ κατορύξῃς αὐ-

^β Alii et Savil. δέξῃ, alii δείξῃ.

^γ Κἂν μὴ εἰς deerat in edito Morel., sed habetur in mss. et in Savil

^δ Alii cum Savil. διότι κατέλιπε· alii cum Morel. διὰ τί κατέλιπε.

lantur : illic ex aspectu voluptas, hic ex lectione utilitas. Hortus uno in loco, Scripturæ ubique terrarum; hortus tempestatum necessitati subditus est, Scripturæ et hyeme et æstate comantes foliis, fructibus onustæ sunt. Attendamus igitur Scripturarum lectioni : nam si Scripturæ attendas, abigit illa mororem, voluptatem inserit tibi, malitiam tollit, virtutis radices roborat, nec sinit in negotiorum tumultu fluctuantium more turbari. Furit pelagus, tu vero cum tranquillitate navigas; vice namque gubernatoris habes Scripturarum lectionem : hunc enim funiculum non abrumpit negotiorum tentatio. Quod autem non mentiar, res ipsæ testificantur. Ante dies aliquot obsessa fuit Ecclesia : venit exercitus, qui ignem oculis emittebat, neque tamen olivam marcidam reddidit : nudabantur enses, nemoque vulnus accepit : imperatoria ostia in anxietate versabantur, et Ecclesia in tuto posita erat, etiamsi huc bellum eruperit. Hic quærebatur is, qui huc confugerat : illorumque furorem non formidantes adstitimus. Quare? Aderat nobis tutissimum pignus, nempe illud : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam* (Matth. 16. 18). Ecclesiam dico, non locum tantum, sed mores : non muros ecclesiæ, sed leges ecclesiæ. Cum confugeris in ecclesiam, non locum pete, sed animo transfuge. Ecclesia enim non murus et tectum, sed fides et vitæ ratio est.

Eutropius quomodo captus. — Ne dicas eum, qui proditus est, ab Ecclesia proditum esse : nisi deseruisset ecclesiam, captus non fuisset. Ne dicas ipsum confugisse et proditum fuisse : non Ecclesia ipsum dimisit, sed ipse ecclesiam dimisit. Non intus proditus est, sed foris. Cur reliquit ecclesiam? Te servatum volebas? Altare complecti oportebat. Non hi muri, sed Dei providentia te tutum præstare poterat. Peccator eras? Non te Deus ideò respuit : non enim venit vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam (Matth. 9. 13). Meretrix salutem consequuta est, quia pedes apprehendit. Audistisne hodiernam lectionem? Hæc porro dico, ut numquam dubites in Ecclesiam confugere. Mane in Ecclesia, et non proderis ab Ecclesia. Quod si fugeris ab Ecclesia, tunc Ecclesia in causa non erit. Nam si intus fueris, lupus non ingreditur; sin exieris, a bellua capieris; verum non caula, sed pusillanimitas tua in causa erit. Nihil Ecclesiæ par est. Ne mihi commemores muros et arma : muri enim tempore deteruntur, Ecclesia vero nunquam senescit. Muros barbari demoliuntur, Ecclesiam ne dæmones quidem vident. Quod hæc non sint jactantiæ verba, res ipsæ testantur. Quot Ecclesiam oppugnaverunt, ipsique perierunt? Ecclesia vero cælos transcendit. Talis est Ecclesiæ magnitudo : vincit impugnat; insidiis appetita superat; contumeliis affecta splendidior evadit; vulnera excipit, nec ulceribus cadit; agitata fluctibus non demergitur; procellis impetita naufragium non patitur; luctatur, nec prosternitur; pugilatu certat, nec vincitur. Cur ergo bellum permisit? Ut illa splendidius

tropæum erigeret. Aderatis illo die, ac vidistis quanta moverentur arma : militaris furor igne vehementior erat : nosque ad aulam imperatoriam properabamus. Sed quid? Per Dei gratiam nihil eorum nos terruit.

2. *Vero Christiano nihil timendum.* — Hæc porro dico, ut et vos imitemini. Cur non perterriti sumus? Quod nullum præsentium malorum formidaremus. Quid enim grave est? An mors? Nequaquam gravis est illa : citius enim ad tranquillum portum devonemur. An bonorum publicationes? *Nudus egressus sum de utero matris meæ, et nudus revertar* (Job 1. 21). Num exsilia? *Domini est terra, et plenitudo ejus* (Psalm. 23. 2). Num calumnix? *Gaudete et exsultate, cum dixerint omne malum verbum adversum vos mentientes, quoniam merces vestra multa est in cælis* (Matth. 5. 12). Videbam gladios, et cælum cogitabam : expectabam mortem, et in mentem veniebat resurrectio : has infimas ærumnas cernebam, et superna præmia numerabam : insidias observabam, et supernam coronam meditabar; certaminum argumentum satis erat ad consolationem. Abducebar utique; sed id mihi contumeliæ non erat : una quippe contumelia est, peccatum. Licet enim te totus orbis contumelia affecerit, si eam tu tibi ipse non inferas, nequaquam contumelia affectus es. Proditio ea solum est, quæ ex conscientia procedit. Ne tuam prodis conscientiam et nemo te prodet. Abducebar, et videbam negotia; imo potius verba mea in negotia conversa, nempe concionem meam, quam verbis habueram, in foro per res ipsas denunciavam. Quam concionem? Eam quam semper dicebam. Insufflavit ventus, et folia dejecit. *Exsiccatum est fœnum, et flos decidit* (Hesai. 40. 8). Abiit nox, et illuxit dies; rejecta est umbra, et apparuit veritas. Ascenderunt usque ad cælos, et descenderunt usque ad planitiem. Fluctus enim, qui se in altum extulerant, per humana negotia depressi sunt. Quomodo? Doctrina erant ea, quæ gesta sunt. Et dicebam intra meipsum : An posterius hinc erudiantur? an duobus non transactis diebus hæc, quæ gesta sunt, oblivioni sunt tradita? Manentia erant illa monita. Rursus dicam, iterum loquar. Quæ hinc utilitas? Imo utilitas aderit. Licet enim non omnes audiant, pars saltem dimidia audiet; si nec dimidia pars, saltem tertia; si neque tertia, quarta; si non quarta pars, saltem decem; si non decem, quinque; si non quinque, saltem unus; si neque unus, ego paratam mercedem habeo. *Exsiccatum est fœnum, et flos decidit : verbum autem Dei manet in æternum* (Hesai. 40. 8).

3. *Divitiarum quis usus.* — Vidistisne humanarum rerum vilitatem? vidistisne potentiæ fragilitatem? vidistisne divitias, quas semper fugitivas dixeram, non modo fugitivas, sed etiam homicidas? Non enim solum se possidentes deserunt, sed etiam jugulant : cum enim quis eas studiosè colit, tum maxime illæ cultorem suum produnt. Cur divitias colis, quæ hodie penes te sunt, cras penes alium? cur divitias colis, quæ numquam retineri possunt? Vis eas colere? vis reti-

nere? Ne defodias eas, sed in pauperum manus tradas. Ferre sunt divitiæ: si retineantur, fugiunt; si dispergantur, manent. Nam *Dispersit*, inquit, *dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum* (Psal. 111. 9). Disperge, ut maneant: ne defodias, ne fugiant. Ubinam sunt divitiæ? ut placide interrogem eos, qui tunc abscesserunt. Hæc autem non exprobrans dico, neque ulcera refricans, absit, sed ut aliorum naufragia in portum vobis convertam. Cum milites, cum gladii aderant, cum urbs incendebatur, cum diadema¹ nihil poterat, cum purpura contumeliis afficiebatur, cum omnia furore plena erant, ubinam divitiæ? ubi vasa argentea? ubi argentei lecti? ubi domestici? In fuga omnes. Ubi eunuchi? Omnes sese proripuerunt. Ubi amici? Larvas ponebant. Ubi domus? Claudebantur. Ubi pecuniæ? Earum possessor aufugit. Et ubi tandem pecuniæ? Defossæ sunt. Ubinam reconditæ? Num molestus vobis sum, num onerosus, dum semper dico, divitiis eos, qui ipsis male utuntur, prodere? Venit tempus, quo verborum veritas ostenderetur. Quid eas retines, quæ in tentatione nihil te juvare possunt? Si quid habent virium, adsint tibi cum in necessitatem incideris: si tunc diffugiunt, cuinam tibi usui sunt? Ipsæ res testificantur. Quanam ex iis utilitas? Gladii acuti, mors imminens, exercitus furens, tot minarum expectatio: divitiæ vero nusquam component. Quo se subduxerunt illæ fugitivæ? Ipsæ tibi hæc omnia mala procurarunt, et in tempore necessitatis fugiunt. Quamquam me multi semper accusant, quod divites inessam: at illi pauperes semper incessunt. Ego vero semper incesso divites; non, inquam, divites, sed eos, qui male divitiis utuntur. Semper enim dico me non criminari divitem, sed rapacem. Aliud dives, aliud rapax; aliud opulentus, aliud avarus. Res distingue, ne confundas ea, quæ commisceri non possunt. Dives es? Non prohibeo. Rapax es? Hoc do crimini. Tua possides? His fruaré. Aliena rapis? Non sileo. Vis me lapidare? Paratus sum sanguinem profundere, peccatum dumtaxat tuum prohibeo. Non curo odia, non bellum: una mihi cura est auditorum profectus. Filii mei sunt perinde divites atque pauperes: ambos enim eadem parturivit alvus, iisdem ambo doloribus nati. Si itaque pauperem inessas, te arguo: non tantum est damnum pauperis, quantum divitis. Nam pauper non multum detrimenti patitur; in pecuniis enim læditur: tu vero in anima læderis. Qui vult, cædat, lapidibus impetat, odio habeat: materia quippe coronarum insidiæ sunt, præmiorum idem numerus, qui vulcerum.

4. *Solum peccatum lædere potest.* — Insidias igitur non timeo: unum timeo, peccatum. Ne me quis peccati arguere possit, et totus orbis me bello impetat. Hoc quippe bellum me splendidiorem efficit. Ita et vos instituere volo. Ne timeatis insidias viri potentis², sed timeate vim peccati. Homo te non lædet,

nisi tu teipsum. Si peccatum non habeas, et innumer³ adsint gladii, te Deus eripiet; si peccatum habeas, et in paradiso fueris, inde excides. In paradiso erat Adam, et cecidit; in fimo sedebat Job, et coronatus est. Quid illi profuit paradisos, quid huic obfuit finis? Illi nemo insidiabatur, et supplantatus est; huic diabolus insidiabatur, et coronatus est. Nonne facultates ejus abstulit? Sed pietatem non eripuit. Nonne filios ejus sustulit? Sed fidem non successit. Nonne corpus ejus sauciavit? Sed thesaurum non invenit. Nonne uxorem ejus armis instruxit? Sed militem non prostravit. Nonne tela sagittasque emisit? Sed ille vulnera non accepit. Machinas admovit, sed turrim non quassavit; fluctus induxit, sed navem non demersit. Hanc mihi legem servate, quæso, vestraque tango genua, etsi non manu, saltem animo, lacrymasque fundo. Hanc mihi servate legem, et nemo vos lædet. Numquam beatum prædicetis divitem; neminem miserum dicatis nisi eum qui in peccato sit: beatum prædicare eum qui in justitia. Non enim natura rerum, sed mens hominum et hunc et illum talem efficit. Numquam gladios timeas, nisi conscientia te accuset: numquam timeas in bello, si conscientia tua pura sit. Ubinam sunt ii, qui hinc abscesserunt? Nonne omnes demissi stabant? nonne qui in maxima dignitate constituti erant, tremebant illos? nonne venerabantur? Sed venit peccatum, et omnia prostrata sunt; famuli judices, adulatores carnifices effecti sunt; qui manus ejus osculabantur, ipsum ab ecclesia abriperunt; qui heri manum ejus osculabatur, hodie inimicus illius est. Quare? Quia heri non vere illum diligebat. Venit tempus, et larvæ deprehensæ sunt. Annon heri manus osculabaris, eumque servatorem, curatorem et beneficum vocabas? nonne laudes texebas innumeras? Cur hodie accusas? Heri laudator, hodie accusator? heri laudes, hodie crimina offers? Quæ mutatio? quæ translatio?

5. At non ego talis: qui insidiis appetebam, patronus effectus sum. Innumera gravia passus, non pari retuli. Dominum meum imitor, qui in cruce dixit: *Dimitte eis: non enim sciunt quid faciunt* (Luc. 23. 34). Hæc autem dico, ne malorum vos suspicio corrumpat. Quot mutationes exstiterunt, ex quo civitati huic præfuit, et nemo ad meliorem se frugem recipit? Cum autem dico, nemo, non omnes condemno, absit. Non enim fieri potest, ut hoc pingue arvom, sementem recipiens, segetem non proferat: sed ego insatiabilis sum, nolo paucos, sed omnes salutem consequi. Si vel unus pereat, ego perii: puto me pastorem illum imitari, qui cum nonaginta novem haberet oves, ad unam quæ erraverat accurrit (Luc. 15. 4). Quousque pecuniæ? quousque argentum, quousque aurum, quousque vinum effusum? quousque famulorum adulationes? quousque crateres coronati? quousque satanica convivia, diabolica operatione plena?

¹ Unus sic habet, *cum urbs incendebatur, cum intolerabilis furor, cum leges calcabantur, cum reges contemnedantur, cum diadema.*

² Hæc verba, *ne timeatis insidias viri potentis*, et se-

quentia, usque ad, *si conscientia tua pura sit*, quæ mediam circiter paginam absolvunt, in Editis et in Mss. bene multis desiderantur: sed habentur in Regio Codice 1903, et optime quadrant ad sensum.

τὸν, ἀλλὰ ὁδὸς αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας τῶν πένητων. Θηρίον ἐστὶν ὁ πλοῦτος· ἂν μὲν κατέχηται, φεύγει· ἂν δὲ σκορπίζηται, μένει. Ἐσκόρπισε γὰρ, φησὶν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Σκόρπισον, ἵνα μείνῃ· μὴ κατορύξης, ἵνα μὴ φύγῃ. Ποῦ ὁ πλοῦτος; ἥδεως ἂν ἐροίμην τοὺς ἀπελθόντας. Λέγω δὲ ταῦτα οὐκ ὀνειδίζων, μὴ γένοιτο, οὐδὲ ἀναξάνων τὰ ἔλκη, ἀλλὰ τὰ ἐτέρων ναυάγια ὑμῖν λιμένα κατασκευάζων. Ὅτε οἱ στρατιῶται, καὶ τὰ ἔφη, ὅτε πόλις ἐκαίετο, ὅτε δαδῆμα^α οὐκ ἴσχυεν, ὅτε πορφύρα ὑβρίζετο, ὅτε μανίας πάντα ἔγεμε, ποῦ ὁ πλοῦτος; ποῦ τὰ ἀργυρώματα; ποῦ αἱ κλίμαι αἱ ἀργυραῖ; ποῦ οἱ οἰκίαι; Πάντες ἐν φυγῇ. Ποῦ οἱ εὐνοχοί; Πάντες ἐδραπέτευσαν. Ποῦ οἱ φίλοι; Τὰ προσωπεῖα ἤλασσαν. Ποῦ αἱ οἰκίαι; Ἀπεκλείοντο. Ποῦ τὰ χρήματα; Ἐφυγον ὁ ἔχων αὐτά. Καὶ τὰ χρήματα ποῦ; Κατωρύγη. Ποῦ ἐκρίθη τοῦτο ὄλον; Μὴ φορτικός εἰμι, μὴ ἐπαχθὴς, ἀεὶ λέγων, ὅτι ὁ πλοῦτος τοὺς κακῶς κεχορημένους προδίδουσι; Ἦλθεν ὁ καιρὸς δεικνύς τῶν ῥημάτων τὴν ἀλήθειαν. Τί κατέχεις αὐτὸν, ἐν πειρασμῷ σε μὴδὲν ὠφελοῦντα; Εἰ ἔχει ἰσθύν, ὅταν ἐμπέσης εἰς ἀνάγκην, παρῆστω σοι· εἰ δὲ τότε φεύγει, τί χρεῖαν αὐτοῦ ἔχεις; Αὐτὰ τὰ πράγματα μαρτυρεῖ. Τί τὸ ὄφελος; Ζίψη ἤκονημένα, θάνατος ἀπειλούμενος, στρατόπεδον μακρόν, προσδοκία ἀπειλῆς [589] τοσαύτης· καὶ ὁ πλοῦτος οὐδαμῶς. Ποῦ ἔφυγεν ὁ δραπετής; Αὐτὸς σοι κατεσκεύασε ταῦτα πάντα, καὶ ἐν καιρῷ ἀνάγκης φεύγει. Καίτοι πολλοὶ ἐγκαλοῦσιν μοι ἀεὶ λέγοντες, Κεκόλληται τοῖς πλουσίοις· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνοι ἀεὶ κεκόλληται τοῖς πένησιν. Ἐγὼ δὲ κεκόλλημαι τοῖς πλουσίοις· οὐ τοῖς πλουσίοις δὲ, ἀλλὰ τοῖς κακῶς τῷ πλούτῳ κεχορημέτοις. Ἀεὶ γὰρ λέγω, ὅτι οὐ τὸν πλούσιον διαβάλλω, ἀλλὰ τὸν ἄρπαγα. Ἄλλο δὲ πλουσίους, καὶ ἄλλο ἄρπαξ· ἄλλο εὐπορος, καὶ ἄλλο πλεονέκτης. Διαιρεῖ τὰ πράγματα, καὶ μὴ σύγγεε τὰ ἄμικτα. Πλούσιος εἰ; Οὐ κωλύω. Ἀρπαξ εἰ; Κατηγορῶ. Ἐχεις τὰ σά; Ἀπόλαυε. Λαμβάνεις τὰ ἀλλότρια; Οὐ σιγῶ. Θέλεις με λιθᾶσαι; Ἐτοιμός εἰμι τὸ αἷμά μου ἐκχεῖν, μόνον τὴν ἁμαρτίαν σου κωλύω. Ἐμοὶ οὐ μέλει μίσος, οὐ μέλει μοι πόλεμος· ἐνὸς δὲ μοι μόνον μέλει, τῆς προκοπῆς τῶν ἀκούοντων. Καὶ οἱ πλούσιοι ἐμὰ τέχνη, καὶ οἱ πένητες ἐμὰ τέχνη· ἡ αὐτὴ γαστήρ ἀμφοτέρους ὠδινεν· αἱ αὐταὶ ὠδῖνες ἀμφοτέρους ἔτεκον. Ἄν τοίνυν κεκόλληται τῷ πένητι, κατηγορῶ σου· οὐ γὰρ τοῦ πένητος τοσαύτη ζημία, ὅση τοῦ πλουσίου^β. Ὁ μὲν γὰρ πένης οὐδὲν μέγα ἀδικεῖται· εἰς χρήματα γὰρ βλάπτεται· οὐ δὲ εἰς ψυχὴν βλάπτει. Ὁ βουλόμενος ἀποτεμένει, ὁ βουλόμενος λιθαζέτω, ὁ βουλόμενος μιμνῆται· ὑποθῆκαι γὰρ ἔμοι στεφάνων αἱ ἐπιβολαί, καὶ ἀριθμὸς βραβεῖων τὰ τραύματα.

δ. Οὐ δίδουσι τοῖνυν ἐπιβουλήν· ἐν δέδοικα μόνον, ἁμαρτίαν. Μὴ μέ τις ἐλέγχῃ ἁμαρτάνοντα, καὶ ἡ οἰκουμένη πᾶσα πολεμεῖτω μοι. Ὁ γὰρ πόλεμος οὗτος λαμπρότερόν με ἐργάζεται. Οὕτω καὶ ὑμᾶς παιδεῦσαι βούλομαι. [Μὴ φοβήθητε ἐπιβουλήν δυνάστου ε, ἀλλὰ

^α Unus sic habet, ὅτε ἡ πόλις ἐκαίετο, ὅτε μανία ἀόρητος, ὅτε νόμοι ἐκατοῦντο, ὅτε βασιλεῖς κατεφρονούντο, ὅτε δαδῆμα.

^β Sic unus Regius optime. Editt et alii οὐ τοῦ πένητος δὲ τοσοῦτον ὅσον τοῦ πλουσίου τὸ ἀδικημα.

^γ Nec verba, μὴ φοβήθητε ἐπιβουλήν δυνάστη, et sequentia, usque ad ἐάν, τὸ συνειδὸς σου καθάρων ῥ, uncinis inclusimus, utpote quae in nullis cum editis tum manuscriptis non exsist. Edit.

φοβήθητε ἁμαρτίας δύναμιν. Ἄνθρωπός σε οὐ βλέπει, ἐάν μὴ σὺ σεαυτὸν πλήξῃς. Ἐάν μὴ ἔχῃς ἁμαρτίαν, καὶ μυρία ἔξψη παρῇ, ἀρπάξει σε ὁ θεός· ἐάν δὲ ἔχῃς ἁμαρτίαν καὶ ἐν παραδείσῳ ᾖς, ἐκπίπτεις. Ἐν παραδείσῳ ἦν ὁ Ἀδὰμ, καὶ ἔπεσαν· ἐν κοπρίᾳ ἦν ὁ Ἰὼβ, καὶ ἐστεφανώθη. Τί ὠφέλησεν ἐκεῖνον ὁ παράδεισος; ἡ τί ἐβλάψε τοῦτον ἡ κοπρία; Ἐκεῖνός οὐδεις ἐπεβούλευσεν, καὶ ὑπεσκελίσθη· τοῦτο δὲ διάβολος, καὶ ἐστεφανώθη. Οὐ τὰ χρήματα αὐτοῦ ἐλάβεν; Ἀλλὰ τὴν εὐσέβειαν οὐκ ἐσύλησεν. Οὐ τοὺς παῖδας αὐτοῦ ἔρπασεν; Ἀλλὰ τὴν πίστιν οὐκ ἐσάλευσεν. Οὐ τὸ σῶμα αὐτοῦ διεβρόχεν; Ἀλλὰ τὸν θῆσαυρόν οὐκ εὔρεν. Οὐ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ὥπλισεν; Ἀλλὰ τὸν στρατιωτὴν οὐκ ὑπεσκελίσεν. Οὐκ ἐβάλε τόξα καὶ βέλη; Ἀλλὰ τραύματα οὐκ ἐδέξατο. Προσέγγαγε μηχανήματα, ἀλλὰ τὸν πύργον οὐκ ἐκείσεν· ἐπήγαγε κύματα, ἀλλὰ τὸ πλοῖον οὐ κατεπόντισε. Τοῦτόν μοι τὸν νόμον τηρήσατε, παρακαλῶ, καὶ τῶν γονάτων ὑμῶν ἄπτομαι, εἰ καὶ μὴ χεῖρ, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ, καὶ δάκρυα ἔκχετε. Τοῦτόν μοι τηρήσατε τὸν νόμον, καὶ οὐδεὶς ὑμᾶς βλάπτει. Μηδέποτε μακαρίζετε πλουσίους· μηδέποτε ταλανίζετε [εἰ μὴ τὸν] ἐν ἁμαρτίᾳ· μακαρίζετε τὸν ἐν δικαιοσύνῃ. Οὐ γὰρ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἡ γνώμη τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦτον κάκεινον ποιεῖ. Μηδέποτε φοβηθῆς ἔξψη, ἐάν μὴ τὸ συνειδὸς σου κατηγορήσῃ. [390] μηδέποτε φοβηθῆς ἐν πολέμῳ, ἐάν τὸ συνειδὸς σου καθάρῃ ῥ.] Ποῦ οἱ ἀπελθόντες; εἰπέ μοι. Οὐχὶ πάντες ὑπέκνυπον; οὐχὶ οἱ ἐν ἀρχῇ ὄντες μεῖζον ἔτρεμον αὐτούς; οὐκ ἐθεράπευον; Ἀλλ' ἦλθεν ἡ ἁμαρτία, καὶ πάντα ἠλέγχθη· καὶ οἱ θεράποντες δικασταὶ ἐγένοντο, οἱ κολακίζοντες δῆμοι· οἱ τὰς χεῖρας καταφιλοῦντες, αὐτοὶ αὐτὸν εἰλον ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὁ χθὲς τὴν χεῖρα καταφιλοῦν, σήμερον πολέμιος. Διὰ τί; Ὅτι οὔτε χθὲς μετὰ ἀληθείας ἐφίλει. Ἦλθε γὰρ ὁ καιρὸς, καὶ ἠλέγχθη τὰ προσωπεῖα. Οὐ χθὲς τὰς χεῖρας κατεφίλει, καὶ αὐτῇρα ὀνόμαζες, καὶ κηδεμόνα, καὶ εὐεργέτην; οὐκ ἐγκώμια ὑψαίνες μυρία; Διὰ τί σήμερον κατηγορεῖς; Χθὲς ἐπαινέτης, καὶ σήμερον κατηγορός; χθὲς ἐγκώμια, καὶ σήμερον ἐγκλήματα μυθνύεις; Τίς ἡ μεταβολή; τίς ἡ μετὰστασις;

ε'. Ἀλλ' οὐκ ἐγὼ τοιοῦτος· ἀλλ' ἐγὼ ἐπιβουλευόμενος, προστάτης ἐγενόμην. Μυρία ἔπαθον δεινὰ, καὶ οὐκ ἡμεψάμην. Τὸν γὰρ δεσπότην τὸν ἑμαυτοῦ μιμούμαι, ὅς ἐν τῷ σταυρῷ ἔλεγεν· Ἀρξαι αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασιν τί ποιοῦσιν. Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα μὴ τῇ ὑπονοίᾳ τῶν πονηρῶν παραφθέρησθε. Πόσαι μεταβολαὶ γεγόνασιν, ἐξ οὗ τῆς πόλεως ἐπέστην, καὶ οὐδεὶς σωφρονίζεται; Οὐδεὶς δὲ ὅταν εἴπω, οὐ πάντων κατανύσσω· μὴ γένοιτο. Οὐ γὰρ ἔστι τὴν ἀουραν ταύτην τὴν λιπαράν, δεξαμένην σπέρματα, μὴ καὶ στάχυν ἐνεγκεῖν· ἀλλ' ἐγὼ ἀκρόσετός εἰμι, οὐ βούλομαι ὀλίγους σωθῆναι, ἀλλὰ πάντας. Κἂν εἰς ἀπολείφθῃ ἀπολλύμενος, ἐγὼ ἀπόλλυμαι, καὶ οἶμαι τὸν ποιμένα ἐκεῖνον μιμνῆσθαι, ὃς ἐνενήκοντα ἐννέα εἰχε πρόβατα, καὶ ἐπὶ τὸ ἐν πεττανημένον ἔδραμεν. Μέχρι πότε χρήματα; μέχρι πότε ἀργυρός; μέχρι πότε χρυσός; μέχρι πότε οἶνος ἐκχεόμενος; μέχρι πότε κολακίαι οἰκετῶν; μέχρι πότε κρατήρες ἐστεμμένοι; μέχρι πότε συμπόσια σατανικά, καὶ διαβολικῆς γέμοντα ἐνεργίας;

Οὐκ οἶσθα, ὅτι ἀποθνήσκῃς ὁ παρὼν βίος; Μὴ γὰρ πολίτης εἶ; Ὀδότης εἶ. Συνήκας τί εἶπον; Οὐκ εἶ πολίτης, ἀλλ' ὀδότης εἶ καὶ ὀδοπόρος. Μὴ εἴπῃς· Ἔχω τήνδε τὴν πόλιν, καὶ ἔχω τήνδε. Οὐκ ἔχει οὐδείς πόλιν. Ἡ πόλις ἄνω ἐστὶ. Τὰ παρόντα ὁδὸς ἐστίν. Ὁδεύομεν τοίνυν καθ' ἡμέραν, ἕως ἡ ψῆσις ἐπιτρέχει. Ἔστι τις ἐν ὁδῷ χρήματα ἀποτιθέμενος· ἔστι τις ἐν ὁδῷ χρυσίον κατορύττων. Ὅταν οὖν εἰσέλθῃς εἰς πανδοχεῖον, εἰπέ μοι, τὸ πανδοχεῖον καλλωπίζεις; Οὐχί, ἀλλ' ἐσθίεις καὶ πίνεις, καὶ ἐπείγῃ ἐξελθεῖν. Πανδοχεῖόν ἐστιν ὁ παρὼν βίος. Εἰσέλθομεν, καταλύομεν τὸν παρόντα βίον· σπουδάζωμεν ἐξελθεῖν μετὰ καλῆς ἐλπίδος, μὴδὲν ἀφῶμεν ὥδε, ἵνα μὴ ἀπολέσωμεν ἐκεῖ. Ὅταν εἰσέλθῃς εἰς τὸ πανδοχεῖον, τί λέγεις τῷ παιδί; Βλέπε ποῦ ἀποτίθῃς τὰ πράγματα, μὴ τὴν καταλείπῃς ἐνταῦθα, ἵνα μὴ τὴ ἀποληται, μῆτε μικρὸν, μῆτε εὐτελές, ἵνα πάντα εἰς τὴν οἰκίαν ἀπενέγκωμεν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ παρόντι βίῳ· βλέπομεν ὥσπερ πανδοχεῖον τὸν βίον, καὶ μὴδὲν ὥδε καταλείπομεν ἐν τῷ πανδοχείῳ, ἀλλὰ πάντα εἰς τὴν μακρόπολιν ἀπενέγκωμεν. Ὀδότης εἶ καὶ ὀδοπόρος, μᾶλλον δὲ καὶ ὀδίτου εὐτελέστερος. Καὶ πῶς; ἐγὼ λέγω. Ὁ ὀδότης οἶδε τὸ πότε εἰσέρχεται [391] εἰς τὸ πανδοχεῖον, καὶ πότε ἐκβαίνει· κύριος γάρ ἐστι τοῦ ἐξελθεῖν, ὥσπερ καὶ τοῦ εἰσελθεῖν· ἐγὼ δὲ εἰσερχόμενος εἰς τὸ πανδοχεῖον, τοῦτέστιν, εἰς τὸν παρόντα βίον, πότε ἐξέρχομαι οὐκ οἶδα. Καὶ ἐνίοτε παρασκευάζομαι πολλοῦ χρόνου διατροφᾶς, καὶ ὁ Δεσπότης παραχρῆμα καλεῖ με· Ἄρρω, ἢ ἡτοίμασας, εἶναι ἔσται; Τῇ νυκτὶ γὰρ ταύτῃ λαμβάνουσι τὴν ψυχὴν σου. Ἀδελφός ἢ ἐξοδός, ἄστατος ἢ κτῆσις, μυρίοι κρημνοὶ, πανταχόθεν κύματα. Τί μαλὴν περὶ τὰς σκιάς; τί ἀφείς τὴν ἀλήθειαν κατατρέχεις ἐπὶ τὰς σκιάς;

ζ'. Ταῦτα λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, συνεχῇ τὴν ὁδὸν ἐργαζόμενος, καὶ τὰ τραύματα καταστέλλων, καὶ οὐ διὰ τοὺς πεσόντας, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐστῶτας. Ἐκείνοι γὰρ ἀπῆλθον. καὶ τέλος ἔλαβον· οἱ δὲ ἐστῶτες ἐν ταῖς ἐκείνων συμφοραῖς ἀσφαλέστεροι γέγονασιν. Καὶ τί, φησὶ, ποιήσομεν; Ἐν μόνον ποιήσω, μίσθωσον χρήματα, καὶ φιλεῖ σου τὴν ζωὴν. Ἐφύσων τὰ ὄντα, οὐ λέγω τὰ πάντα, ἀλλὰ τὰ περιττὰ περικλύβον. Τῶν ἀλλοτρίων μὴ ἐπιθύμει, τὴν χήραν μὴ γυναικί, τὸν ὀρφανὸν μὴ ἀρπάσῃ, τὴν οἰκίαν μὴ λάβῃς· οὐ λέγω πρόσωπα, ἀλλὰ πράγματα. Εἴ τινας δὲ ἐπιλαμβάνεται^α δὲ συνειδὼς, αὐτὸς αἷτιος, οὐχ ὁ ἐμὸς λόγος. Τί ἀρπάξεις, ὅπου φθόνος; Ἀρπάσων, ὅπου στέφανος. Μὴ ἀρπάξῃ τὴν γῆν, ἀλλὰ τὸν οὐρανόν. *Βιωστὼν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ βιασται ἀρπάζουσιν αὐτήν.* Τί ἀρπάξεις τὸν πένθητα τὸν ἐγκαλοῦντα; Ἀρπάσων τὸν Χριστὸν τὸν ἐπαίνουντα. Εἶδες ἀγνωμοσύνην καὶ μανίαν; Ἀρπάξεις πένθητα τὸν ἔχοντα ὀλίγον; Ὁ Χριστὸς λέγει· Ἐμὲ ἀρπάσων, χάριν σοι ἔχω τῆς ἀρπαγῆς· τὴν ἐμὴν βασιλείαν ἀρπάσαι καὶ βίαςαι. Τὴν κάτω βασιλείαν ἐὰν θελήσῃς ἀρπάσαι, μᾶλλον δὲ κἂν θελήσῃς ἐννοῆσαι, κολάζῃ· τὴν ἄνω δὲ ἐὰν μὴ ἀρπάσῃς, τότε κολάζῃ. Ὅπου τὰ βιωτικά, φθόνος· ὅπου δὲ τὰ πνευματικά, ἀγάπη. Ταῦτα μελέτα καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ μὴ πάλιν ἰδὼν μετὰ δύο ἡμέρας ἄλλον ὀχλήματι φερόμενον, σπρικὸν περιβεβλημένον ἱμάτιον, κορυφούμενον, θορυβηθῆς, ταραχῆς. Μὴ ἐπαίνει^β πλούσιον, ἀλλὰ πρὸν ἐν δικαιοσύνῃ μόνον. Μὴ κακίζε

πένθητα, ἀλλὰ μάθε τῶν πραγμάτων τὴν κρίσιν ἔχειν ὀρθὴν καὶ ἀδιάπτωτον.

Μὴ ἀπέχου Ἐκκλησίας· οὐδὲν γὰρ Ἐκκλησίας ἰσχυρότερον. Ἡ ἐλπίς σου ἡ Ἐκκλησία, ἡ σωτηρία σου ἡ Ἐκκλησία, ἡ καταφυγὴ σου ἡ Ἐκκλησία. Τοῦ οὐρανοῦ ὑψηλότερα ἐστὶ, τῆς γῆς πλατυτέρα ἐστίν. Οὐδέποτε γηρᾷ, ἀεὶ δὲ ἀκμάζει. Διὰ τοῦτο τὸ στεφάνον αὐτῆς καὶ ἀσάλευτον δηλοῦσα ἡ Γραφὴ ἄνθρωπον αὐτὴν καλεῖ· τὸ ἀφθόρον, αὐτὴν καλεῖ παρθένον· τὸ πολυτελές, βασιλίσσαν αὐτὴν καλεῖ· τὸ συγγενές τὸ πρὸς τὸν Θεόν, θυγατέρα αὐτὴν καλεῖ· τὸ πολύγονον, στείραν αὐτὴν καλεῖ· τίκτουςαν ἑπτὰ· μυρία ὀνόματα, ἵνα παραστήσῃ αὐτῆς τὴν εὐγένειαν. Ὅσπερ γὰρ ὁ Δεσπότης αὐτῆς πολλὰ ὀνόματα ἔχει· καὶ Πατὴρ καλεῖται, καὶ ὁδὸς καλεῖται, καὶ ζωὴ καλεῖται, καὶ φῶς καλεῖται, καὶ βραχίον καλεῖται, καὶ ἰασμός καλεῖται, καὶ θεμέλιος καλεῖται, καὶ θύρα καλεῖται, καὶ ἀναμάρτητος καλεῖται, καὶ ἠσασαυρὸς καλεῖται, καὶ Κύριος καλεῖται, καὶ Θεὸς καλεῖται, καὶ Υἱὸς καλεῖται, καὶ Μονογενὴς καλεῖται, καὶ μορφὴ Θεοῦ, καὶ εἰκὼν Θεοῦ καλεῖται· μὴ ἀρκεῖ ἐν ὀνόματι [392] παραστήσαι τὸ ὅλον; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ διὰ τοῦτο μυρία ὀνόματα, ἵνα μάθωμεν τι περὶ Θεοῦ, γὰν μικρὸν. Οὕτω δὴ καὶ ἡ Ἐκκλησία πολλὰ καλεῖται. Παρθένος λέγεται, καὶ μὴν πόρνη ἦν πρὸ τούτου· τὸ γὰρ θαυμαστόν τοῦ νυμφίου, ὅτι ἔλαβε πόρνην, καὶ ἐποίησε παρθένον. Ὁ καινῶν καὶ παραδόξων πραγμάτων. Γάμος παρ' ἡμῶν παρθενίαν λύει, γάμος παρὰ Θεῷ παρθενίαν ἀνέστησεν. Παρ' ἡμῶν ἡ οὐσα παρθένος, γαμουμένη, οὐκ ἐστὶ παρθένος· παρὰ Χριστῷ ἡ οὐσα πόρνη, γαμουμένη, παρθένος γέγονεν.

ζ'. Ἐρμηνεύτω δὲ αἰρετικὸς τοῦτο μόνον, ὁ περιεργαζόμενος τὴν ἄνω γέννησιν, καὶ λέγων· Πῶς ἐγέννησεν ὁ Πατήρ; Εἰπὲ αὐτῷ· Πῶς ἡ Ἐκκλησία, πόρνη οὐσα, παρθένος ἐγένετο; πῶς δὲ ἡ γεννησασα, παρθένος ἔμεινε; Ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς Θεοῦ ζήλω, ὁ Παῦλός φησιν· ἡμῶς δὲ ἐν ἀνδρὶ παρθένον ἀγγὴρ παραστήσαι τῷ Χριστῷ. Ὁ σοφία καὶ σύνεσις. Ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς Θεοῦ ζήλω. Τί ἐστὶ τοῦτο; Ζηλῶ, λέγει. Ζηλοῖς, ὁ πνευματικὸς; Ζηλῶ γὰρ, λέγει, ὡς ὁ Θεός. Καὶ Θεὸς ζηλοῖ; Ναί, ζηλοῖ, οὐ πάθει, ἀλλὰ ἀγάπῃ, καὶ ζηλοτυπίᾳ. Ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς Θεοῦ ζήλω.

Εἶπω σοι, πῶς ζηλοῖ; Εἶδεν ὑπὸ δαιμόνων διαφθειρομένην τὴν γῆν, καὶ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐξέδωκε. Τὰ γὰρ ῥήματα ἐπὶ τοῦ Θεοῦ λεγόμενα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει ἰσχύν· οἷον, ζηλεύει Θεός, ὀργίζεται Θεός, μετανοεῖ Θεός, μισεῖ Θεός. Τὰ ῥήματα ταῦτα ἀνθρώπινα, ἀλλὰ τὰ νοήματα θεοπρεπῆ. Πῶς ζηλεύει Θεός; Ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς Θεοῦ ζήλω. Ὀργίζεται Θεός; Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς μὲ. Ὅστε καὶ καθεύδει Θεός; Ἀνάστηθι, ἵνα τί ὑπνοῖς, Κύριε; Μετανοεῖ Θεός; Μετενόησα, ὅτι ἐποίησα τὸν ἀνθρώπον. Μισεῖ ὁ Θεός; Τὰς ἐορτὰς ὑμῶν καὶ τὰς νεομηνίας μισεῖ ἡ ψυχὴ μου. Ἀλλὰ μὴ πρόσχε τῇ εὐτελείᾳ τῶν λέξεων· ἀλλὰ λάβε θεοπρεπῆ τὰ νοήματα. Ζηλεύει ὁ Θεός, ἀγαπᾷ γάρ. Ὀργίζεται ὁ Θεός, οὐ πάθει, ἀλλὰ τιμωρίᾳ καὶ κολάσει. Ὑπνοῖ Θεός, οὐ καθεύδων, ἀλλὰ μακροθυμῶν. Ἐκλεγε τὰς

^α Hæc est lectio Savilliana, Benedictiniana interpretationi consona. Morel. et Montf. καὶ ἀφθόρον αὐτὴν καλεῖ, παρθένον. Edit.

^α Sic optime Savil. Morel. et Montf. ἐλαμβάνεται. Edit.

^β Sic μὴ ἐπαίνει omnes et Savil. Morel. vero καὶ ἐπαίνει.

Haec vita peregrinatio. — Num nosti vitam praesentem esse peregrinationem? Numnam tu civis? Viator es. Intellexisti quid dixerim? Non es civis, sed viator et peregrinus. Ne dixeris: Hanc et illam civitatem habeo. Nemo civitatem habet. Civitas sursum est. Praesentia via sunt. Quotidie igitur iter facimus, donec natura cursum perficit. Est qui in via pecunias recondat: est qui in via aurum defodiat. Ingressus diversorium, illudne exornas? Minime, sed comedis et bibis, atque hinc egredi festinas. Diversorium est vita praesens. Ingressi sumus, praesentem vitam finimus: curemus cum bona spe egredi, nihil hic relinquamus, ne illic nobis pereat. Ingressus in cauponam quid puero dicis? Vide quo loco res nostras deponis, ne quid hic relinquatur, ne quid quantumvis leve vel exiguum pereat, ut omnia domum reportemus. Sic et nos in praesenti vita: eam quasi cauponam respiciamus, nihilque hic relinquamus, sed omnia in metropolim reportemus. Viator es ac peregrinus, imo viatore vilior. Quomodo? ego dicam. Viator scit quando ingreditur diversorium, et quando egreditur: in ejus enim arbitrio est egressus, quemadmodum et ingressus; ego autem ingressus in diversorium, hoc est in praesentem vitam, quando egressurus sim ignoro. Atque interdum pro longo tempore alimenta paro, et Dominus repente me vocat: *Stulte, quae parasti cujus erunt? Hac enim nocte accipient animam tuam (Luc. 12. 20).* Incertus exitus, instabilis possessio, sexcenta praecipitia, undique procellae. Cur insanis circa umbras? cur relicta veritate ad umbras confugis?

6. Haec dico, nec dicere desinam, dolorem inferens, et vulnera comprimens; idque non propter eos qui ceciderunt, sed propter eos qui supersunt. Illi namque abcesserunt, sinisque acceperunt: qui vero supersunt, eorum calamitatibus cautiores evaserunt. Et quid, inquires, faciemus? Unum hoc facito, pecunias odio habeas, et vitam tuam diligas. Abjice facultates, non dico omnes, sed superfluas resecta. Aliena ne concupiscas, viduam ne exspolies, pupilli bona ne rapias, domum ne accipias: non personas dico, sed res. Si quem conscientia mordet, ipse in causa est, non meus sermo. Cur rapis, ubi invidia? Rape, ubi corona. Ne rapias terram, sed caelum. *Violentorum est regnum caelorum, et violenti rapiunt illud (Matth. 11. 12).* Quid rapis pauperem accusantem? Rape Christum laudantem. Vidisti improbitatem et insaniam? Rapis pauperem pauca possidentem? Christus dicit, Me rapito, rapinae tibi gratiam habeo: regnum meum rapito, et vim facito. Terrenum regnum si rapere volueris, imo si id vel cogitaveris, supplicium lues: supernum vero si non rapueris, poenas lues. Ubi mundana, ibi invidia: ubi vero spiritualia, ibi caritas. Haec singulis diebus meditare; ne post biduum cernens alium curru vectum, serico indutum vestimento, sese efferentem, conturberis aut stupeas. Ne laudes divitem, sed eum tantum qui in iustitia

vivit. Pauperem ne vituperes, sed circa res omnes disce recto et incorrupto uti iudicio.

Ecclesiae laudes. — Ab ecclesia ne abstineas: nihil enim fortius Ecclesia. Spes tua Ecclesia, refugium tuum Ecclesia. Caelo excelsior et terra latior est illa. Numquam senescit, sed semper viget. Quamobrem ejus firmitatem stabilitatemque demonstrans Scriptura montem illam vocat; ejus incorruptibilitatem appellat virginem; magnificentiam ejus reginae nomine declarat; cognationem, quam cum Deo habet, filiae voce indicat: propter numerosam prolem illam olim sterilem, nunc vocat eam, quae peperit septem: sexcenta nomina, ut ejus nobilitatem indicet. Quemadmodum enim Dominus ejus multa habet nomina: nam pater vocatur, via, vita, lux, brachium, propitiatio, fundamentum, ostium, impecabilis, thesaurus, dominus, Deus, filius, unigenitus, forma Dei, imago Dei: an sufficit nomen unum ad totum repraesentandum? Nullo modo: ideoque innumera sunt nomina, ut de Deo vel tantillum ediscamus. Sic et Ecclesia multis vocatur nominibus. Virgo appellatur, quae tamen prius meretrix erat: nam, quod in sponso mirabile est: accepit meretricem, et effecit virginem. O rem novam et admirabilem! Nuptiae apud nos virginitatem solvunt, nuptiae apud Deum virginitatem resuscitant. Apud nos quae virgo erat, nupta, non est virgo; apud Christum quae meretrix erat, nupta, virgo efficitur.

7. Hoc solum velim interpretetur haereticus, qui de superna generatione curiosius inquit, ac dicit, Quomodo genuit Pater? Dic illi, Quomodo Ecclesia, quae meretrix erat, virgo effecta est? quomodo illa, quae genuit, virgo permansit? *Aemulor enim vos Dei emulatione*, inquit Paulus; *despondi enim vos uni viro, virginem castam exhibere Christo (2. Cor. 11. 2).* O sapientiam, et intelligentiam! *Aemulor enim vos Dei emulatione*. Quid hoc est? *Aemulor*, inquit. *Aemularis* tu, qui spiritualis es? *Aemulor enim*, inquit, ut Deus. Ergone Deus aemulatur? Etiam, aemulatur, non animi morbo, sed caritate et zelotypia. *Aemulor enim vos Dei emulatione*.

Affectus in Deo quomodo. Varia Christi nomina. — Dicam tibi quomodo aemulatur? Vidit terram a demonibus corruptam, et Filium suum tradidit. Verba quippe de Deo dicta non eadem sunt vi praedita: exempli causa, aemulatur Deus, irascitur, poenitentia movetur, odit. Verba sunt humana, sed sensum habent Deo congruentem. Quomodo aemulatur Deus? *Aemulor enim vos Dei emulatione*. Irascitur Deus? *Domine, ne in furore tuo arguas me (Psalm. 6. 1).* Itaque etiam dormit Deus? *Exsurge, quare obdormis, Domine (Psalm. 43. 23).* Poenitentia movetur Deus? *Poenitet*, inquit, *me fecisse hominem (Gen. 6. 7).* Odio habet Deus? *Solemmitates vestras et neomenias odit anima mea (Hesai. 1. 14).* Verum ne verborum vilitatem spectes, sed sententias, ut Deum decet, intellige. Aemulatur Deus, quippe qui diligit, irascitur Deus, non animi motu, sed ultione et supplicio. Somnum capit Deus, non dormiens, sed diutius tolerans. Di-

¹ Sic, Ne laudes, omnes et Savil.; Morel. vero, et lauda.

citones cum delectu accipe. Sic cum audieris Deum gignere, ne sectiones cogites, sed consubstantialitatem. Verba enim multa similia a nobis mutuatus est Deus, ut et nos ab illo mutuati sumus, ut id nobis sit honori.

8. Intellexisti quid dixerim? Attende sedulo, dilecte. Divina sunt nomina, et humana sunt nomina. A me accepit, et mihi dedit ipse. Da mihi tua, inquit, et accipe mea. Meorum opus habes verborum: non opus habeo ego, sed tu: quia enim substantia mea incorrupta est, tu autem homo es, corpori connexus, corporeas quærens dictiones, ut tu, corpori connexus, a notis tibi verbis sententias quæ te superant intelligas. Quenam accepit a me, quanam dedit mihi nomina? Ipse Deus est, et deum me vocavit: ibi natura rei, hic honor nominis. *Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes (Psalm. 81. 6).* Hic verba sunt, illic rerum natura. Vocavit me deum, hoc enim me honore dignatus est: ille vocatus est homo, vocatus est filius hominis, vocatus est via, ostium, petra. Hæc a me accepit, illa vero sibi propria nomina dedit mihi. Cur vocatus est via? Ut discas nos per eum ad Patrem ascendere. Cur vocatus est petra? Ut ediscas sinceram simul et inconcussam fidem. Cur vocatus est fundamentum? Ut scias eum omnia portare. Cur vocatus est radix? Ut discas nos in ipso florere. Cur vocatus est pastor? Quia nos pascit. Cur vocatus est ovis? Quia pro nobis immolatus, factus est propitiatio. Cur vita? Quia nos mortuos suscitavit. Quare lux? Quia nos a tenebris liberavit. Cur brachium dicitur? Quia consubstantialis Patri. Quare verbum? Quia a Patre genitus. Quemadmodum enim verbum meum ab anima mea gignitur, sic et Filius a Patre genitus est. Cur vocatus est vestimentum? Quia ipso indutus sum in baptismo? Cur mensa? Quia ipsum comedo, dum fruor mysteriis. Quare domus? Quia in ipso habito. Cur inhabitans dicitur? Quia templum ejus effleimur. Cur caput? Quia membrum ejus sum constitutus. Quare sponsus vocatus est? Quia in sponsam me concinnavit. Quare castus dicitur? Quia me virginem duxit. Cur dominus vocatur? Quia ancilla ejus sum.

9. Vide enim Ecclesiam, ut dicebam, quomodo aliquando sponsa sit, aliquando filia, interdum virgo, nonnumquam ancilla, modo regina, modo sterilis, aliquando mons, deinde paradiscus, interdum fecunda, modo filium, aliquando fons: omnia est. Quamobrem his auditis, cave putes corporea illa esse: sed mentem tuam ad scopum dirige; corporea quippe talia esse non possunt. Verbi gratia: mons non est virgo; virgo non est sponsa; regina non est ancilla; Ecclesia hæc omnia est. Quare? Quia hæc non in corpore, sed in anima. Nam in corpore hæc contineri nequeunt: in anima vero magnum est pelagus. *Adstitit regina a dextris tuis (Psalm. 44. 10).* Regina? Illa conculcata et inops, quomodo facta est regina? quo ascendit? Sursum adstitit hæc regina. Quomodo? Quia rex factus est servus: non erat, sed factus est. Disce igitur quæ sunt divinitatis, et sapienter intellige quæ ad oeconomiam spectant. Disce quis erat,

et quis propter te factus sit: ne res confundas, neque ejus erga nos benignitatis argumentum blasphemie occasionem efficias. Sublimis erat, et hæc humilis; sublimis non loco, sed natura. Incorrupta et immortalis erat substantia, incorrupta natura, inco-gitabilis, invisibilis, incomprehensibilis, semper existens, eodem modo existens, transcendens angelos, supernis virtutibus superior, ratiocinia superans, mentem transcendens: videri non potest, credi solum potest. Angeli videbant et tremebant, Cherubim alas obtinebant præ metu. Respicebat terram, et faciebat eam tremere: minabatur mari, et exsiccabat illud. Fluvios ex deserto educabat; montes statuit in pondere, et saltus in statera. Quomodo narrabo? quomodo declarabo? Magnitudinis ejus non est terminus, sapientie ejus non est numerus, judicia ejus investigabilia, viæ ejus inscrutabiles. At ille tantus et talis, si tamen sine periculo dici potest, tantus et talis. Verum quid faciam? homo sum, et humane loquor; luteam possideo linguam, veniam a Domino postulo. Non enim ex arrogantia his vocibus usus sum, sed ex infirmitatis penuria, et ex lingue nostre natura. Propitius esto, Domine, non enim ex arrogantia hujusmodi voces usurpo, sed quod aliæ non suppeliant. Neque tamen in dictionis vilitate consisto, sed alis intelligentie ascendo. Tantis et talis. Hæc dico, ut ne dictionibus vel dictorum inopia immorans, tu quoque idipsum facere discas. Quid miraris si id ego facio, quod et ipse facit, quando vult quidpiam indicare quod humana transcendat? Quoniam homines alloquitur, humanis utitur imaginibus, quæ quod dicitur satis quidem demonstrare non possunt, neque totam rei mensuram in medium adducere, sed ad auditorum infirmitatem sufficiunt.

10. Hic mentis contentionem adhibe, nec sermonis prolixitate fatiscas. Sicut enim cum apparet, non ut est videtur, neque nuda substantia apparet: (nemo enim vidit Deum, hoc ipsum scilicet quod ille est; nam licet attemperazione quadam appareret, Cherubim tremebant; attemperate descendit, et montes fumigant; attemperate descendit, et mare siccatur; attemperate descendit, et cælum commovetur: ac nisi attemperate descendisset, quis ferre potuisset?) ut enim non apparet id quod est, sed pro facultate ejus qui respicit: ideo aliquando senex apparet, aliquando juvenis, interdum in igne, interdum in aura, modo in aqua, modo in armis, non mutans substantiam, sed visum conformans ad subjectorum varietatem. Sic quoties vult quidpiam de seipso dicere, humanis utitur imaginibus. Exempli causa: ascendit in montem, *Et transfiguratus est ante eos, et resplenduit facies ejus sicut lux; vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix (Matth. 17. 2).* Aliquatenus ipsis divinitatem suam aperuit, ostendit eis inhabitantem Deum, *Et transfiguratus est ante eos.* Attendite sermoni diligenter. Dicit: *Et transfiguratus est ante eos, et resplenderunt vestimenta ejus sicut lux, et vultus ejus sicut sol.* Quando dixi, Tantis et

λέξεις. Ὅταν καὶ θαν ἀκούσης, ὅτι γεννᾷ Θεὸς, μὴ τιμῇσιν νόμιζε, ἀλλὰ τὸ ὁμοούσιον. Τὰ γὰρ ῥήματα ταῦτα πολλὰ παρ' ἡμῶν ἐχρήσατο ὁ Θεός, καὶ ἡμεῖς παρ' αὐτοῦ, ἵνα τιμῇσθωμεν.

η'. Συνῆκας τί εἶπον; Πρόσεχε μετὰ ἀκριβείας, ἀγαπητέ. Ὀνόματά ἐστι θεία, καὶ ὀνόματα ἀνθρώπινα. Ἐλαβε παρ' ἐμοῦ, καὶ ἰδοὺ μοι αὐτός. Δός μοι τὰ σὰ, καὶ λάβε τὰ ἐμά, λέγει. Τῶν ἐμῶν χρεῖαν ἔχεις· οὐκ ἐγὼ χρεῖαν ἔχω, ἀλλὰ σὺ· ἐπειδὴ γὰρ ἡ οὐσία μου ἀκήρατος ἐστίν, σὺ δὲ ἄνθρωπος εἶ, σώματι συμπεπλεγμένος, σωματικὰς ζητῶν καὶ λέξεις, ἵνα σὺ, ὁ σῶματι συμπεπλεγμένος, λαβὼν ἐπὶ τῶν παρὰ σοὶ γνωρίμων ῥημάτων, νοήσης τὰ ὑπερβαίνοντά σε νοήματα. Ποῖα ἔλαβε παρ' ἐμοῦ, ποῖα δὲ ἔδωκέ μοι ὀνόματα; Αὐτὸς Θεός ἐστι, καὶ ἐμὲ θεὸν ἐκάλεσεν· ἐκεῖ φύσις πράγματος, ἐνταῦθα τιμὴ ὀνόματος· Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστέ, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες. Τῇματά [393] ἐστὶν ἐνταῦθα, ἐκεῖ δὲ πραγμάτων φύσις. Ἐκάλεσέ με θεόν, ἐτιμήθη γὰρ. Ἐκλήθη αὐτὸς ἄνθρωπος, ἐκλήθη αὐτὸς Υἱὸς ἀνθρώπου, ἐκλήθη αὐτὸς ἄδός, ἐκλήθη αὐτὸς θύρα, ἐκλήθη αὐτὸς πτέρα. Ταῦτα παρ' ἐμοῦ ἔλαβεν, ἐκεῖνα παρ' ἐαυτοῦ τὰ ῥήματα μοι ἔδωκε. Διὰ τί ἐκλήθη ἄδός; Ἵνα μάθης, ὅτι δι' αὐτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ἀνερχόμεθα. Διὰ τί ἐκλήθη πτέρα; Ἵνα μάθης τὸ ἐπιτήθειον καὶ ἀσάλευτον τῆς πίστεως. Διὰ τί ἐκλήθη θεμέλιος; Ἵνα μάθης, ὅτι πάντα βαστάζει. Διὰ τί ἐκλήθη ρίζα; Ἵνα μάθης, ὅτι ἐν αὐτῷ ἀνθοῦμεν. Διὰ τί ἐκλήθη ποιμήν; Ὅτι ἡμᾶς νέμει. Διὰ τί ἐκλήθη πρόβατον; Ὅτι ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη, καὶ ἰλασμός ἐγένετο. Διὰ τί ἐκλήθη ζωή; Ὅτι νεκροὺς ὄντας ἡμᾶς ἀνέστησε. Διὰ τί ἐκλήθη φῶς; Ὅτι σκότους ἡμᾶς ἀπῆλαξε. Διὰ τί ἐκλήθη βραχίον; Ὅτι ὁμοούσιός ἐστι τῷ Πατρὶ. Διὰ τί ἐκλήθη Λόγος; Ὅτι ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐτέχθη. Ὅπως γὰρ ὁ λόγος ὁ ἐμὸς ἀπὸ τῆς ψυχῆς μου γεννᾶται, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐτέχθη. Διὰ τί ἐκλήθη ἱμάτιον; Ὅτι ἐνδύσθῃ αὐτὸν βαπτισθεὶς. Διὰ τί ἐκλήθη τράπεζα; Ὅτι ἐσθίῃ αὐτὸν ἀπολαύσας τῶν μυστηρίων. Διὰ τί ἐκλήθη οἶκος; Ὅτι οἰκῶ ἐν αὐτῷ. Διὰ τί ἐνοικίος; Ὅτι νὰς αὐτοῦ γινόμεθα. Διὰ τί ἐκλήθη κεφαλὴ; Ὅτι μέλος αὐτοῦ κατέστην. Διὰ τί ἐκλήθη νύμφος; Ὅτι νύμφην με ἡρώσατο. Διὰ τί ἐκλήθη ἀγνός; Ὅτι παρθένον με ἔλαβε. Διὰ τί ἐκλήθη Δεσπότης; Ὅτι δοῦλὸν αὐτοῦ εἰμι.

θ'. Ὅρα γὰρ τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπως ἔλεγον, ὅτι ποτὲ νύμφη ἐστίν, ποτὲ θυγάτηρ ἐστίν, ποτὲ παρθένος ἐστίν, ποτὲ δοῦλη ἐστίν, ποτὲ βασιλεύσα ἐστίν, ποτὲ στεῖρὰ ἐστίν, ποτὲ ὄρος ἐστίν, ποτὲ παράδεισός ἐστι, ποτὲ πολυτικός ἐστίν, ποτὲ κρίνον ἐστίν, ποτὲ πηγὴ ἐστίν· πάντα ἐστίν. Διὰ τοῦτο ἀκούσας ταῦτα, μὴ νόμιζε σωματικὰ εἶναι, παρακαλῶ· ἀλλὰ σύνειπεν σου τὴν διάνοιαν· τὰ γὰρ σωματικὰ τοιαῦτα εἶναι οὐ δύναται. Οἷόν τι λέγω· τὸ ὄρος παρθένος οὐκ ἐστίν· ἡ παρθένος νύμφη οὐκ ἐστίν· ἡ βασιλεύσα δοῦλη οὐκ ἐστίν· ἡ Ἐκκλησία πάντα ἐστίν. Διὰ τί; Ὅτι οὐκ ἐν σώματι ταῦτα, ἀλλ' ἐν ψυχῇ. Ἐν μὲν γὰρ σώματι ταῦτα ἐστενωχόρηται· ἐν δὲ ψυχῇ πολὺ ἔχει τὸ πέλαγος. Παρέστη ἡ βασιλεύσα ἐκ δεξιῶν σου. Βασιλεύσα; Ἡ πεπατημένη, ἡ πτωχή, πῶς βασιλεύσα ἐγένετο; καὶ ποῦ ἀνέβη; Ἄνω παρέστη ἡ βασιλεύσα αὕτη. Πῶς; Ἐπειδὴ ὁ Βασιλεὺς ἐγένετο δοῦλος· οὐκ ἦν, ἀλλ' ἐγένετο. Μάθε οὖν τὰς τῆς θεότητος, καὶ σοφίζου τὰ τῆς οἰκονομίας· μάθε τίς ἦν, καὶ τίς ἐγένετο διὰ σέ, καὶ μὴ σύγχεε τὰ πράγματα, μηδὲ τὴν

ὑπόθεσιν τῆς φιλανθρωπίας ἀφορμὴν ποιοῦ βλαστημίας. Ὑψήλός ἦν, καὶ αὕτη ταπεινὴ· Ὑψήλός οὐ τότε, ἀλλὰ φύσει. Ἀκήρατος ἦν, ἀνώλεθρος ἡ οὐσία, ἀφάρτος ἦν ἡ φύσις, ἀπερίνοτος, ἀόρατος, ἀκατάληπτος, αἰὶ ὢν, ὡσαύτως ὢν, ὑπερβαίνων ἀγγέλους, ἀνώτερος τῶν ἀνω δυνάμεων, νικῶν λογισμὸν, ὑπερβαίνων διάνοιαν, ὀφθῆναι μὴ δυνάμενος, πιστευθῆναι δὲ μόνον. Ἀγγελοὶ ἔδλεπον καὶ ἔτρεμον, τὰ Χερουδίμ τὰς πτέρυγας ἐπέβαλλον, πάντα ἐν φόβῳ. Ἐπέδλεπον ἐπὶ τὴν γῆν, [394] καὶ ἐποίησεν αὐτὴν πρέμιν· ἠπεῖλαι τῇ θαλάσῃ, καὶ ἐξήρπαιεν αὐτὴν· ποταμοὺς ἐξ ἐρήμου· τὰ ὄρη ἐστήριον σταθμῷ καὶ τὰς νάπας ζυγῷ. Πῶς εἶπω; πῶς παραστήσω; Ἡ μεγαλωσύνη αὐτοῦ πέρας οὐκ ἔχει, ἡ σοφία αὐτοῦ ἀριθμὸν οὐκ ἔχει, τὰ κρῖματα αὐτοῦ ἀνεξιχνίαστα, αἱ ἰσὺς αὐτοῦ ἀνεξερεύνηται. Ἄλλ' οὗτος ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος, εἰ ἀσφαλὲς καὶ τοῦτο εἰπεῖν, τοσοῦτος καὶ τηλικούτος. Ἄλλὰ τί πάθω; ἄνθρωπός εἰμι, καὶ ἀνθρωπικῶς διαλέγομαι· πῆλιν ἡ κέκτημαι γλώσσαν, συγγνώμην αἰτῶ παρὰ τοῦ Δεσπότη. Οὐ γὰρ ἐξ ἀπονοίας ταῖς λέξεσι ταύταις κέχρημαι, ἀλλὰ δι' ἀπορίαν τῆς ἀσθενείας, καὶ τῆς φύσεως τῆς γλώττης τῆς ἡμετέρας. Πῶς ἔσο, Δέσποτα, οὐ γὰρ ἀπονοία κέχρηται ταῦτα λέγω τὰς λέξεις, ἀλλ' οὐκ ἔχω ἄλλα· οὐ μὴν οὐδὲ ἴσταμαι ἐν τῇ εὐτελείᾳ τῆς λέξεως, ἀλλὰ ἀναβαίνω τῷ περὶ τοῦ νοήματος. Ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος. Ταῦτα λέγω, ἵνα μὴ ταῖς λέξεσι παραμείνω, μηδὲ τῇ πτωχείᾳ τῶν λεγομένων, μάθης καὶ αὐτὸς τοῦτο ποιεῖν. Τί θαυμάζεις, εἰ ἐγὼ τοῦτο ποίω, ὅπουγε καὶ αὐτός, ὅταν βούληται τι παραστήσαι ὑπερβαίνον τὰ ἀνθρώπινα; Ἐπειδὴ ἀνθρώπως διαλέγεται, καὶ ἀνθρωπίνως κέχρηται εἰκόσιν, οὐκ ἀρκούσαις μὲν παραστήσαι τὸ λεγόμενον, οὐδὲ δυναμναῖς ὅλον τὸ μέτρον ἀγαγεῖν εἰς τὸ μέσον, ἀρκούσαις δὲ τῇ ἀσθενείᾳ τῶν ἀκούοντων.

ι'. Σύντεινον αὐτοὺς, μὴ ἀπόκαμνε δὲ τοῦ λόγου μηχανομενόν. Ὅπως γὰρ ὅταν φαίνεται, οὐχ ὅπως ἐστὶ φαίνεται, οὐδὲ γυμνὴ ἡ οὐσία φαίνεται· (οὐδεὶς γὰρ εἶδε θεόν, αὐτὸς δὲ ἐστίν· τῇ γὰρ συγκαταβάσει, καὶ τὰ Χερουδίμ ἔτρεμον· συγκατέβη, καὶ τὰ ὄρη καμπνίζονται· συγκατέβη, καὶ ἡ θάλασσα ξηραίνεται· συγκατέβη, καὶ ὁ οὐρανὸς σαλευέται· καὶ εἰ μὴ συγκατέβη, τίς ἂν ἦεν γενεῖν;) ὥστε οὐν οὐ φαίνεται· ὅπως ἐστίν, ἀλλ' ὁ δύναται ὁ ὁρῶν ἰδεῖν· διὰ τοῦτο ποτὲ μὲν παλαιὸς φαίνεται, ποτὲ δὲ νέος, ποτὲ δὲ ἐν πυρὶ, ποτὲ δὲ ἐν αὐρᾷ, ποτὲ δὲ ἐν ὕδατι, ποτὲ δὲ ἐν ὄπλοις, οὐ μεταβάλλων τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ σχηματίζων τὴν ὄψιν πρὸς τὴν ποικίλλαν τῶν ὑποκειμένων. Οὕτω καὶ αὐτὸν ὅταν βούληται τι περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν, ἀνθρωπίνως εἰκόσι κέχρηται. Οἷόν τι λέγω· ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος, καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς τὸ φῶς, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένοντο λευκὰ ὡσεὶ χιών. Παρήνοψε, φησὶν, ὀλίγον τῆς θεότητος, ἰδεῖεν αὐτοὺς τὸν ἐνοικούντα θεόν, καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν. Προσέχετε μετὰ ἀκριβείας τῷ λόγῳ. Λέγει, καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ ἔλαμψε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ὡς τὸ φῶς, καὶ ἡ ὄψις ὡς ὁ ἥλιος. Ἐπειδὴ εἶπον, τοσοῦτος καὶ τηλικούτος, καὶ εἶπον α, ἡλιός μοι γενοῦ, Δέσποτα (οὐ γὰρ ἵναπο-

α Verba τοσοῦτος... εἶπον, a Morello ommissa, ex max. supplementur.

μένω τῇ λέξει, ἀλλ' ἀπορῶ, καὶ οὐκ ἔχω ἄλλην λέξιν συντιθεμένην), θέλω σε μαθεῖν, ὅτι ἀπὸ τῆς Γραφῆς τοῦτο ἐπαιδεύθην. Ἠθέλησεν οὖν δεῖξαι τὴν λαμπρότητα αὐτοῦ ὁ εὐαγγελιστὴς, καὶ λέγει, *"Ελαμψε. [395] Πῶς Ελαμψεν; εἰπέ μοι. Σφοδρῶς. Καὶ πῶς λέγεις; Ὡς ὁ ἥλιος. Ὡς ὁ ἥλιος, λέγεις; Ναί διὰ τί; Διότι οὐκ ἔχω ἄλλο ἄστρον φαυρότερον. Καὶ λευκὸς ἦν Ὡς χιών; Διὰ τί, Ὡς χιών; Διότι οὐκ ἔχω ἄλλην ὕλην λευκοτέραν. Ὅτι γὰρ οὐχ οὕτως Ελαμψεν, ἀπὸ τοῦ ἐξῆς δεικνύται. Καὶ ἔπασον χαμαὶ οἱ μαθηταί. Εἰ ὡς ὁ ἥλιος Ελαμψεν, οὐκ ἂν ἐπιπτον οἱ μαθηταί· ἥλιον γὰρ ἔβλεπον καθ' ἡμέραν, καὶ οὐκ ἐπιπτον· ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπὲρ τὸν ἥλιον Ελαμψε, καὶ ὑπὲρ τὴν χιών, διὰ τοῦτο μὴ φέροντες τὴν λαμπρότητα, κατέπασον.*

ισ'. Εἰπέ μοι οὖν, ὦ εὐαγγελιστὰ, ὑπὲρ τὸν ἥλιον Ελαμψε, καὶ σὺ λέγεις· Ὡς ὁ ἥλιος; Ναί· γνώριμόν σοι θέλων ποιῆσαι τὸ φῶς, οὐκ ἔχω ἄλλο ἄστρον μελλόν, οὐκ ἔχω ἄλλην εἰκόνα τὴν ἐν τοῖς ἀστροῖς βασιλεύουσαν. Ταῦτα εἶπον, ἵνα μὴ τῇ εὐτελείᾳ τῆς λέξεως ἐναπομείνῃς. *"Εδειξά σοι τὸ πτώμα τῶν μαθητῶν. Ἐπασον χαμαὶ, καὶ ἐκαρῶθησαν καὶ κατεχύνοντο. Ἀνάστητε, λέγει, καὶ ἡγειρεν αὐτοὺς, καὶ ἦσαν βεβαρημένοι. Τὴν γὰρ ὑπερβολὴν τῆς λαμπρότητος οὐκ ἠνεγκαν, ἀλλὰ χάρος ἔλαβε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν· οὕτω τὸ φαινόμενον φῶς ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἦν. Εἶπε δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς, Ὡς ὁ ἥλιος", ἐπειδὴ τὸ ἄστρον τοῦτο γνώριμον ἡμῖν ἐστὶ, καὶ ἐν ὑπερβολῇ τῶν λοιπῶν ἀστρον ἀπάντων. Ἄλλ', ὅπερ εἶλεγον, ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος ἐπεθύμησε πόρνης. Πόρνης ἐπεθύμει ὁ Θεός; Ναί, πόρνης· τῆς φύσεως ἡμετέρας λέγω. Πόρνης ἐπεθύμει ὁ Θεός; Καὶ ἄνθρωπος μὲν, ἐὰν ἐπιθυμήσῃ πόρνης, καταδικάζεται, Θεὸς δὲ πόρνης ἐπιθυμεῖ; Καὶ πάνυ. Πάλιν ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ πόρνης, ἵνα γένηται πόρνος. Θεὸς δὲ ἐπιθυμεῖ πόρνης, ἵνα τὴν πόρνην παρθένον ἐργάσθῃ· ὥστε ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου, ἀπώλεια τῆς ἐπιθυμουμένης· ἡ δὲ ἐπιθυμία τοῦ Θεοῦ, σωτηρία τῇ ἐπιθυμουμένη. Ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος ἐπεθύμησε πόρνης; Καί τί; Ἰνα γένηται ὁ νυμφίος. Τί ποιεῖ; Οὐ πέμπει πρὸς αὐτὴν οὐδένα τῶν δούλων, οὐ πέμπει τὸν ἀγγελον πρὸς πόρνην, οὐ πέμπει ἀρχάγγελον, οὐ πέμπει τὰ Χερουβιμ, οὐ πέμπει τὰ Σεραφίμ· ἀλλ' αὐτὸς παραγίνεται ὁ ἑρῶν. Πάλιν ἔρωτα ἀκούσας, μὴ αἰσθητὸν νόμιζε. Ἐκλεγε τὰ νοήματα ἀπὸ τῶν λέξεων, καθάπερ ἀρίστη μέλιττα ἐφιπταμένη τοῖς ἀνθεσι, καὶ τὸ κηρίον λαμβάνουσα, τὰς δὲ βοτάνας ἔωσα. Ἐπεθύμησε πόρνης· καὶ τί ποιεῖ; Οὐκ ἀνάγει αὐτὴν ἄνω· οὐ γὰρ ἐβούλετο πόρνην εἰς τὸν οὐρανὸν ἀγαγεῖν, ἀλλὰ καταβαίνει αὐτὸς κάτω. Ἐπειδὴ αὕτη οὐκ ἠδύνατο ἀναβῆναι ἄνω, αὐτὸς κατέβη κάτω. Πρὸς τὴν πόρνην ἔρχεται, καὶ οὐκ αἰσγύνεται· ἔρχεται εἰς τὴν καλύθην αὐτῆς. Ὁρᾷ αὐτὴν μεθύουσαν. Καὶ πῶς ἔρχεται; Οὐ γυμνῇ τῇ οὐσίᾳ, ἀλλὰ γίνεται, ὅπερ ἦν ἡ πόρνη. οὐ τῇ γνώμῃ, ἀλλὰ τῇ φύσει γίνεται τοῦτο, ἵνα μὴ ἰδοῦσα αὐτὸν πτοηθῇ, ἵνα μὴ ἀποτηδίσῃ, ἵνα μὴ φύγῃ. Ἐρχεται πρὸς τὴν πόρνην, καὶ γίνεται ἀνθρώπος. Καὶ πῶς γίνεται; Εἰς μήτραν κυφορεῖται, αὖθις κατὰ μικρὸν, καὶ ἔρχεται τὴν ὁδὸν τῆς ἡλικίας τῆς ἡμῶν. Τίς; Ἡ οἰκονομία, οὐχ ἡ θεότης· ἡ [396] τοῦ δούλου μορφή, οὐχ ἡ τοῦ Δεσπότη· ἡ σὰρξ ἡ ἐμὴ, οὐχ ἡ οὐσία ἐκεί-*

νου· αὖθις κατὰ μικρὸν, καὶ μίγνυται ἀνθρώποις· καίτοι εὗρισκε αὐτὴν ἐλκῶν γέμουσαν, ἐκτεθηρωμένην, ὑπὸ δαιμόνων πεφορτισμένην· καὶ τί ποιεῖ; Προσέρχεται αὐτῇ. Εἶδεν ἐκείνη καὶ ἔφυγε. Καλεῖ μάγους. Τί φοβείσθε; Οὐκ εἰμὶ κριτής, ἀλλ' ἱατρός· οὐκ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον. Καλεῖ εὐθὺς μάγους. Ὁ καινῶν καὶ παραδόξων πραγμάτων. Αἱ ἀπαρχαὶ εὐθὺς μάγοι. Κεῖται ἐν φάτνῃ ὁ τὴν οἰκουμένην βαστάζων, καὶ ἐσπαργάνωται ὁ πάντα περιέπων. Κεῖται ὁ ναὸς, καὶ ἐνοικεῖ ὁ Θεός. Καὶ ἔρχονται μάγοι, καὶ προσκυνοῦσιν εὐθὺς· ἔρχεται τελώνης, καὶ γίνεται εὐαγγελιστής· ἔρχεται πόρνη, καὶ γίνεται παρθένος· ἔρχεται Χαναναία, καὶ ἀπολαύει φιλανθρωπίας. Τοῦτο ἔρῳντος, τὸ μὴ ἀπαιτῆσαι εὐθὺς ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ συγχωρῆσαι παρανομήματα πλημμελημάτων. Καὶ τί ποιεῖ; Αἰσθάνει αὐτὴν, ἀρμόζεται αὐτῇ. Καὶ τί αὐτῇ δίδωσι; Δακτύλιον. Ποῖον; Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Λέγει Παῦλος· Ὁ δὲ βεβαίων ἡμᾶς σὺν ὧμιν Θεός, ὁ καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς, καὶ δοὺς τὸν ἀρραθῶνα τοῦ Πνεύματος. Πνεῦμα αὐτῇ δίδωσιν. Εἰτά φησιν· Οὐκ εἰς παράδεισόν σε ἐφύτευσα; Λέγει· Ναί. Καὶ πῶς ἐξέπασες ἐκεῖθεν; Ἦλθεν ὁ διάβολος, καὶ ἔλαβέ με ἀπὸ τοῦ παραδείσου. Ἐφύτευθες ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ ἔβαλε σε ἔξω· ἰδοὺ φυτεύω σε ἐν ἑμαυτῷ, ἐγὼ σε βαστάζω. Πῶς; Οὐ τοιμὰ· ἐμοὶ προσελθεῖν. Οὐδὲ εἰς τὸν οὐρανὸν σε ἀνάγω· ἀλλὰ μεῖζον ἐνταῦθα τοῦ οὐρανοῦ· ἐν ἑμαυτῷ τῷ Δεσπότη τοῦ οὐρανοῦ βαστάζω σε. Ποιμὴν βαστάζει, καὶ ὁ λύκος οὐκέτι ἔρχεται· μέλλον δὲ ἀφ' αὐτὸν καὶ προσελθεῖν. Καὶ βαστάζει τὴν ἡμετέραν φύσιν· καὶ προσέρχεται ὁ διάβολος, καὶ ἡττάται. Ἐφύτευσά σε ἐν ἑμαυτῷ. Διὰ τοῦτο λέγει, Ἐγὼ ἡ ρίζα, ὅμοιος τὰ κλήματα· καὶ ἐφύτευσεν αὐτὴν ἐν ἑαυτῷ. Καὶ τί λοιπόν; Ἀλλὰ ἀμαρτωλὸς εἰμι, φησὶ, καὶ ἀκάθαρτος. Μὴ σοι μελέτω, ἱατρός εἰμι. Οἶδα τὸ σκεῦος τὸ ἐμὸν, οἶδα πῶς διεστράφη. Πλήγων ἦν πρὸ τούτου, καὶ διεστράφη. Ἀναπλάττω αὐτὸ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ παραδίδωμι αὐτὸ τῷ πυρὶ. Ὅρα γὰρ· ἔλαβε χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον· ἔπλασεν αὐτόν. Ἦλθεν ὁ διάβολος, διεστρέφεν αὐτόν. Ἦλθεν αὐτὸς, ἔλαβε πάλιν, ἀνεφύρασεν αὐτόν, ἀνεχώνευσεν αὐτόν ἐν τῷ βαπτίσματι, ἀλλ' οὐκ ἀφῆκεν αὐτῷ πῆλινον εἶναι τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐποίησεν αὐτὸ δοτράκινον. Παρέδωκε τὸν πῆλιν τῷ πυρὶ τοῦ Πνεύματος· αὐτὸς ὅμῃς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, καὶ πυρὶ· ἐν ὕδατι, ἵνα ἀναπλασθῇ· ἐν πυρὶ, ἵνα στερεωθῇ. Διὰ τοῦτο ὁ Προφήτης ἀνωθεν προαγορεύων ἔλεγεν· Ὡς σκεὴν κεραμῆος συντρίψεις αὐτούς. Οὐκ εἶπεν, ὡς σκεὴν δοτράκινα, ἀεὶ καστός κέκρηται· ἐστὶ γὰρ σκεὴν κεραμῆος ἐκείνα, ἀεὶ ἐργάζεται ὁ κεραμῆς ἐν τῷ τροχῷ· ἀλλὰ τὰ σκεῦα τοῦ κεραμῆος πῆλιν, τὰ δὲ ἡμέτερα δοτράκινα. Προαναφωνῶν οὖν τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναχώνευσιν, Ὡς σκεὴν, φησὶ, κεραμῆος συντρίψεις αὐτούς. Ἀναπλάττει, λέγει, καὶ χωνεύει. Καταβαίνω εἰς τὸ βάπτισμα, καὶ ἀναπλάττεται μοι τὸ σχῆμα, καὶ ἀναχωνεύει τοῦ Πνεύματος τὸ πῦρ, καὶ γίνεται δοτράκινον. Ὅτι ἐὰν οὐ κόμῃς τὰ ῥήματα, ἀκούσων τοῦ ἰώδ· [397] Ἐποίησε δὲ ἡμᾶς πῆλιν· ὁ δὲ Παῦλος· Ἐχόντες δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν δοτράκινις σκεύεσσι. Ἀλλὰ βλέπε δοτράκινον ἰσχύον. Οὐ γὰρ πυρὶ ὥπτηται,

* Sic Mss. Edit. ὑπὲρ τὸν ἥλιον.

† Savil. πάνυ. Ἄνθρ. μὲν γὰρ ἐπιθυμεῖ.

* Savil. ἑμαυτῷ. Πῶς; Ἐ. σ. β. οὐ πολ.

talis, et dixi etiam ¹, Propitius esto mihi, Domine (non enim in hac dictione persto, sed hæreo, nec habeo aliam compositam loquendi formam), volo discas, me a Scriptura hoc edoctum esse. Ejus ergo splendorem declarare voluit evangelista, dicitque: *Resplenduit*. Quomodo resplenduit, dic mihi. Vehementer. Quo pacto dicis? *Sicut sol*. *Sicut sol*, dicis? Etiam. Quare? Quia nullum aliud splendidius astrum dicendum habeo. Et albus erat *Sicut nix*. Quare, *Sicut nix*? Quia nulla alia suppetit candidior materia. Nam quod non ad eum modum splenduerit, ex sequentibus ostenditur. Et ceciderunt in terram discipuli. Si resplendisset sicut sol, non cecidissent discipuli (*Matth.* 17. 6): nam solem quotidie videbant, neque cadebant: sed quia plus quam sol, et plus quam nix resplenduit, ideo splendorem non ferentes ceciderunt.

11. *Exempla nulla Deo digna*. — Dic ergo mihi, o evangelista, plus quam sol refulsit, et tu dicis, *Sicut sol*? Etiam; cum tibi lucem illam repræsentare volo, nullum astrum majus habeo, non aliam imaginem inter astra regnantem. Hæc dixi, ut ne in dictionis tenuitate consistas. Lapsam discipulorum ostendi. Ceciderunt in terram, sopore oppressi et aggravati sunt. *Surgite* (*Ib.* v. 7), inquit, et excitavit eos, aggravatique erant. Splendoris quippe vehementiam non tulerant, sed sopor occupaverat oculos eorum: ita nempe lux illa splendens solem superabat. Dixit autem evangelista, *Sicut sol*, quia hoc astrum notum nobis est, ut alia astra superans. Verum, ut dicebam, ille tantus et talis meretricem concupivit. An meretricem concupiscit Deus? Etiam meretricem: naturam dico nostram. Meretricemne concupiscit Deus? Homo quidem si meretricem concupiscat, damnatur, et Deus meretricem concupiscit? Sane quidem. Homo meretricem concupiscit, ut fornicarius efficiatur; Deus vero meretricem concupiscit, ut eam virginem efficiat: itaque concupiscentia hominis, concupiscentia perniciosus est; concupiscentia vero Dei, est concupiscentia salus. Tantus ac talis meretricem concupivit? Quare? Ut fieret sponsus. Quid vero facit? Non mittit ad eam aliquem servorum, non mittit angelum ad meretricem, non archangelum, non Cherubim vel Seraphim: sed ipse amator accedit. Rursum cum audis amorem, ne putes eum esse qui sub sensum cadit. Delectam habere sententiarum in verbis, quemadmodum optima apes, quæ ad flores advolat, et favum accipit, herbasque relinquit. Meretricem concupivit: et quid facit? Non sursum eam ducit: nollet enim meretricem in cælum adducere, sed ille descendit. Quia illa non poterat sursum ascendere, ipse deorsum properat. Ad meretricem ingreditur, nec erubescit: in ejus latibulum intrat. Videt eam ebriam. Et quomodo venit? Non nuda substantia; sed id efficitur, quod erat meretrix, non voluntate et proposito, sed natura, ne videns eum perturbaretur, ne resilleret, aut fugeret. Venit ad meretricem, et ef-

ficitur homo. Et quomodo efficitur? Gestatur in utero, paulatim crescit, venitque in viam ætatis meæ. Quisnam? (Œconomia, non divinitas: servi forma, non Domini: caro mea, non substantia ejus: crescit paulatim, et cum hominibus miscetur: etsi invenit eam ulceribus plenam, esseratam, a dæmonibus oneratam: equid facit? Accedit ad eam. Vidit illa et fugit. Vocat ille magos. Quid timetis? Non sum judex, sed medicus: *Non veni ut judicem mundum, sed ut salvum faciam* (*Joan.* 12. 47). Statim magos vocat. O rem novam atque mirabilem! Magi mox primitiæ sunt. In præsepi jacet qui portat orbem, et pannis involvitur qui universa administrat. Ponitur templum, et inhabitat Deus. Veniunt magi, et statim adorant; venit publicanus; et sit evangelista; venit meretrix, et virgo efficitur; venit Chananæa, et benignitate fruitur. In amantis erat peccatorum poenâ non reposcere, sed delicta peccataque condonare. Equid facit? Accipit eam, despondet sibi. Quid illi dat? Annum: qualem? Spiritum sanctum. Dicit Paulus: *Qui autem confirmat nos vobiscum Deus, qui et obsignavit nos, deditque pignus Spiritus sancti* (2. Cor. 1. 21. 22). Spiritum ei dat. Deinde ait: Nonne in paradiso te plantavi? Respondet, Etiam. Ecquo modo istinc excidisti? Venit diabolus, et ex paradiso me abripuit. Plantata eras in paradiso; et te inde ejecit; ecce in meipso planto te, ego te gesto. Quomodo? Non audeat ille ad me accedere. Non te in cælum inducam: sed melius hic eris, quam in cælo: in meipso te porto, qui sum Dominus cæli. Pastor gestat, et lupus non ultra accedet; imo potius ut accedat permitto. Ille portat naturam nostram; et accedit diabolus, et vincitur. Plantavi te in meipso. Ideoque dicit: *Ego radix; vos palmites* (*Joan.* 15. 5); et plantavit eam in seipso. Equid postea? Sed (a) peccator sum, inquit, et immundus. Ne sis sollicitus, medicus sum. Novi vas meum; scio quo pacto depravatum sit. Luteum prius erat, et perversum est. Refingo illud per lavacrum regenerationis, et tradit illud igni. Vide namque: accipit pulverem de terra; et fecit hominem; formavit eum. Venit diabolus, et pervertit eum. Venit ipse et denuo acceptum refinxit eum, denuo conflat eum in baptismate; neque sivit ejus corpus esse luteum, sed testaceum ipsum effecit. Lutum tradit igni Spiritus: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igni* (*Matth.* 3. 11). In aqua, ut reformaretur; in igni, ut consolidaretur. Ideo propheta olim vaticinans dicebat: *Tamquam vasa figuli conteres eos* (*Psal.* 2. 9). Non dixit, tamquam vasa testacea, quæ singuli possident: sunt enim illa vasa figuli, quæ figulos in rota sua effingit: sed vasa figuli lutea, nostra vero testacea. Prænuntians itaque conflationem per baptismam denuo repetendam, *Tamquam vasa*, inquit, *figuli conteres eos*. Refingit, inquit, et conflat. Descendo in baptismam, et refingitur forma mea, denuo conflat ignis Spiritus, et efficitur

¹ Sav. sic habet, in meipso planto te; quomodo? ego te gesto. Non audeat.

¹ Morel. hæc verba, tantus et talis; et dixi etiam; ostendit; ex Mss. et Savil. suppleantur.

(a) Similia habentur supra in Catechesi ad illuminandos, circa medium.

testacea. Quod autem hæc non ex jactantia prodeunt, audi Jobum : *Fecit autem nos lutum* (Job 40. 9) ; Paulus autem : *Habentes autem thesaurum hunc in vas testaceis* (2. Cor. 4. 7). At vide testæ fortitudinem. Non enim in igne cocta est, sed in Spiritu. Quomodo testaceum est ? *Quinquies quadragenis una minus accipi : ter virgis cæcus sum, semel lapidatus sum* (2. Cor. 11. 24. 25), et testaceum vas non contractum est. *Nocte et die in profundo maris fui*. In profundo fuit, et vas testaceum non solutum est : naufragium fecit, et thesaurus non periit. Navis submersa est, et onus ejus navigavit. *Habentes autem thesaurum*. Quem thesaurum ? Spiritus comestum, justitiam, sanctificationem, redemptionem. Quem, quæso, thesaurum ? *In nomine Jesu Christi, surge et ambula* (Act. 3. 6). *Ænea, sanat te Jesus Christus* (Act. 9. 34). *Tibi dico, maligne spiritus, exi ab eo* (Act. 16. 18).

12. *Qui vult thesaurus, dos sponsæ Christi*. — Vidisti thesaurum regis thesauris splendidiorem ? Quid enim tale facere unquam poterit regia margarita, quale verba apostoli ediderunt ? Appone innumera diademata mortuis, et non excitabuntur : unum ex apostolo egressum verbum rebellem naturam reduxit, et in pristinum statum restituit. *Habentes autem thesaurum hunc* (2. Cor. 4. 7). O thesauri qui non servatur solum, sed qui servat domum in qua reconditur ! Intellexisti quid dixerim ? Reges terræ et principes, cum thesauros habent, magnas construunt domos, muros nempe, vectes, fores, custodes, seras, ut custodiatur thesaurus : Christus autem contrarium fecit ; non in lapideo, sed in testaceo vase thesaurum posuit. Si magnus thesaurus, cur vas infirmum ? Atqui ideo vas infirmum est, quia magnus est thesaurus : non enim servatur a vase, sed ipse vas conservat. Ego thesaurum pono, quis eum suffurari potest ? Venit diabolus, venit orbis terræ, venerunt sexcenti homines, et thesaurum non furati sunt. Flagellatum est vas, et thesaurus non proditus est. Demersum est in mare, et naufragium non fecit. Mortuum est, et thesaurus manet. Dedit igitur arrhabonem. Ubinam sunt qui in Spiritus majestatem blasphemant ? Mentem adhibete. *Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo Deus, qui dedit arrhabonem Spiritus* (2. Cor. 1. 21. 22). Scitis vos omnes, arrhabonem partem exigam esse totius : audi quomodo. Abit quis empturus domum pretio multo, et dicit : Da mihi arrhabonem pro cautione. Abit quis mulierem ducturus, de dote et de facultatibus paciscitur, et dicit : Da mihi arrhabonem. Attende : in auctione servi arrhabo, itemque in omnibus commerciis. Cum itaque Christus pacta nobiscum inibat (mè etenim sicut sponsam erat ducturus), mihi etiam dotem adscribit, non pecuniæ, sed sanguinis. Dotem vero mihi adscribit largitionem bonorum, *Quæ oculus non vidit, et auris non audivit, et in cor hominis non ascenderunt* (1. Cor. 2. 9). In dotem igitur adscripsit immortalitatem, laudem cum angelis, immunitatem a morte, libertatem a peccato, hereditatem regni (ingentes sunt divitiæ), justitiam, sanctificationem, liberationem a presentibus, futu-

rorum adeptionem. Magna mihi dos erat. Attende diligenter : vide quid faciat. Venit acceptum meretricem, sic eam voco, quod esset impura, ut sponsi amorem ediscas. Venit, accepit me, dotem mihi adscripsit. Dicit, Do tibi divitias meas. Quomodo ? Perdidisti, inquit, paradisum ? accipe illum. Perdidisti, inquit, formam ? accipe illam. Hæc omnia accipe. Verum dos mea hic mihi non datur.

13. Adverte animam, quapropter hanc dotem prædicat. Mihi in dotem adscripsit resurrectionem corporum et incorruptionem. Resurrectionem quippe non necessario sequitur incorruptio, sed hæc duo erant. At enim multi resurrexerunt, et rursus defuncti sunt : quemadmodum Lazarus et corpora sanctorum. Verum hic non similiter : sed resurrectionem promittit, incorruptionem, choreas cum angelis, Filii occursum in nubibus, *Et sic semper cum Domino erimus* (1. Thess. 4. 17), ereptionem a morte, libertatem a peccato, demersionem interitus. Quale illud est ? *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt ea, quæ præparavit Deus diligenter se* (1. Cor. 2. 9). Bonane mihi das quæ non novi ? Etiam, ait : hic te desponso, hic me ama. Cur mihi non hic dotem tradis ? Cum ad Patrem meum veneris, cum veneris in regia atria. Ego ad te veni, an tu ad me ? Veni non ut hic maneat, sed ut te assumam, et ascendam. Ne hic quæras dotem ; omnia in spe, omnia in fide. Nihilne hic das mihi ? Respondet : Accipe arrhabonem, ut mihi de futuro credas : accipe pignora, accipe sponsalia. Ideo Paulus dicit, *Despondi enim vos* (2. Cor. 11. 2).

Quam præstet vita futura presenti. — Cui sponsalia tradidit nobis Deus presentia bona ; sponsalia et pignus sunt presentia : dos tota illic manet. Quomodo ? ego dicam. Hic senesco, illic non senesco ; hic morior, illic non morior ; hic doleo, illic non item ; hic paupertas, morbus, insidiæ, illic nihil ejusmodi ; hic tenebræ et lux, illic lux tantum ; hic insidiæ, illic libertas ; hic morbus, illic sanitas ; hic vita, quæ finem habet, illic vita, quæ non habet terminum ; hic peccatum, illic justitia, peccatum vero numquam ; hic invidia, illic nihil simile. Hæc mihi dato, inquit. Expecta, ut et conservi tui salvi fiant : expecta. Qui nos confirmat, dedit nobis arrhabonem. Quem arrhabonem ? Spiritum sanctum, Spiritus sancti donum. Sed de Spiritu loquor. Annulum dedit apostolis dicens : Accipite, et date omnibus. Annulusne in partes scinditur ? In partes scinditur, nec dividitur ; in partes scinditur, nec absumitur. Disce Spiritus donum. Accepit Petrus, accepit et Paulus Spiritum sanctum. Circuibat orbem, peccatores a peccato liberabat : elandos erigebat, nudos induebat, mortuos suscitabat, leprosos munda- bat, diabolo os obturabat, dæmonas suffocabat, cum Deo loquebatur, Ecclesias plantavit, templa diruit, altaria evertit, malitiam solvit, virtutem plantavit, homines angelos fecit.

14. Hæc omnia eramus. Hæc arrha implevit totum orbem terrarum. Cum dico totum, terram dico, quantam sol respicit, mare, insulas, montes, salus,

ἀλλὰ Πνεύματι. Πῶς ὁσπράκινον; *Πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον, τρίς ἐφθάρδισθην, ἀπας ἐλιθώσθην, καὶ τὸ ὁσπράκινον σκευὸς οὐ κατεκλάσθη. Νυχθήμερον ἐν τῷ θυθῷ πεποίηκα.* Ἐν τῷ θυθῷ πεποίηκεν, καὶ τὸ ὁσπράκινον οὐ διελύθη· ἐναυάγησε, καὶ ὁ θησαυρὸς οὐκ ἀπώλετο· τὸ πλοῖον ὑποδρύχιον, καὶ ὁ φόρτος ἐπλευσεν. *Ἐχοντες δὲ τὸν θησαυρόν.* Ποῖον θησαυρόν; Πνεύματος χορηγίαν, δικαιοσύνην, ἀγιασμόν, ἀπολύτρωσιν, Ποῖον; εἰπέ μοι. *Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔγγραφοι καὶ περιπάται.* Ἀνδρέα, ἰάται σε Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Σοὶ λέγω, τὸ πορνῆδον πνεῦμα, ἀπελθε ἀπ' αὐτοῦ.

ιβ'. Εἶδες θησαυρὸν βασιλικῶν θησαυρῶν λαμπρότερον; Τί γὰρ τοιοῦτον δύναται ποιῆσαι μαργαρίτης βασιλείας, οἷον ῥήματα Ἀποστόλου; Ἐπίθεε μυρία διαδήματα νεκρῶν, καὶ οὐκ ἐγείρεται· ἐν δὲ ῥῆμα ἐξῆλθεν Ἀποστόλου, καὶ στασιάζουσιν τὴν ψῆσιν ἐπανάγαγε, καὶ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀποκατέστησεν. *Ἐχοντες δὲ τὸν θησαυρόν τούτων.* Ὁ θησαυρὸς οὐ τηρούμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ τηρῶν τὸν οἶκον, ἐνθα ἀπόκειται. Συνήκας τί εἶπον; Οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἀρχοντες, ὅταν ἔχωσι θησαυροὺς, μεγάλους οἴκους κατασκευάζουσιν, οἶον τοίχους, μοχλοὺς, θύρας, φύλακας, κλειθρα, ἵνα τηρηθῇ ὁ θησαυρὸς· ὁ Χριστὸς δὲ τοῦναντίον ἐποίησεν· οὐκ ἐν λίθινῳ, ἀλλ' ἐν ὁσπράκινῳ σκεύει τὸν θησαυρὸν ἐθηκεν. Εἰ μέγας ὁ θησαυρὸς, διὰ τί τὸ σκευὸς ἀσθενές; Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀσθενές τὸ σκευὸς, ἐπειδὴ μέγας ὁ θησαυρὸς· οὐ γὰρ τηρεῖται ὑπὸ τοῦ σκευοῦς, ἀλλ' αὐτὸς τηρεῖ τὸ σκευὸς. Τίθημι ἐγὼ τὸν θησαυρὸν, τίς δύναται λοιπὸν κλεῖψαι; Ἦλθεν ὁ διάβολος, ἦλθεν ἡ οἰκουμένη, ἦλθον μυριοί, καὶ τὸν θησαυρὸν οὐκ ἔκλεψαν· ἐμασίχθη, καὶ ὁ θησαυρὸς οὐ προεδόθη· κατεποντίσθη εἰς θάλασσαν, καὶ ναυάγιον οὐκ ἐποίησεν· ἀπέθανε, καὶ ὁ θησαυρὸς μένει. Ἔδωκε τοίνυν τὸν ἀρράβωνα. Ποῦ εἰσιν οἱ τοῦ Πνεύματος τὴν ἀξίαν βλαστημοῦντες; Προσέχετε. Ὁ δὲ βεβαῖον ἡμῶς σὺν ὁμῶν εἰς Χριστὸν Θεός, ὁ καὶ δοὺς τὸν ἀρράβωνα τοῦ Πνεύματος. Ἰστε πάντες ὅμεις, ὅτι ὁ ἀρράβων μέρος ἐστὶ μικρὸν τοῦ παντός· ὅπως ἄκουε. Ἀπέρχεται τις ἀγοράσαι οἰκίαν πολλῆς τιμῆς, καὶ λέγει· Δός μοι ἀρράβωνα, ἵνα θαρρῶ. Ἀπέρχεται τις γυναῖκα ἀγαγεῖσθαι, προῖκα συντίθῃσι καὶ πράγματα, καὶ λέγει· Δός μοι ἀρράβωνα. Πρόσχετε· καὶ ἐν πράξει δούλου ἀρράβων, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς συναλλάγμασιν ἀρράβων. Ἐπεὶ οὖν ὁ Χριστὸς συνάλλαγμα μεθ' ἡμῶν ἐποίησε (καὶ γὰρ ὡς νύμφην με ἐμελλε λαμβάνειν), καὶ προῖκά μοι γράφει, οὐ χρημάτων, ἀλλ' αἱμάτων. Προῖκα δέ μοι ταύτην γράφει τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀντίδοσιν, Ἄ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη. Ἐγραψε τοίνυν εἰς τὴν προῖκα ἀθανασίαν, αἶνον μετὰ ἀγγέλων, ἀπαλλαγὴν θανάτου, ἐλευθερίαν ἁμαρτίας, κληρονομίαν βασιλείας (πολὺς ὁ πλοῦτος), δικαιοσύνην, [398] ἀγιασμόν, ἀπαλλαγὴν τῶν παρόντων, εὐρεσιν τῶν μελλόντων. Μεγάλῃ μοι ἦν ἡ προῖξ. Πρόσχετε μετὰ ἀκριβείας· βλέπε τί ποιεῖ. Ἦλθε λαβεῖν τὴν πόρνην, λέγω γὰρ αὐτὴν, ὧς ἦν ἀκαθάρτος· ἵνα

* Savil. in textu γραμματεία, in marg. πράγματα.

μάθης τοῦ νυμφίου τὸν ἔρωτα. Ἦλθεν, ἐλαβὲ με, γράφει μοι προῖκα· λέγει· Δίδωμί σοι πλοῦτον τὸν ἐμόν; Πῶς; Ἀπώλεσας, λέγει, παράδεισον; λάβε αὐτόν. Ἀπώλεσας, λέγει, τὸ εὐεχέες/λάβε αὐτό· λάβε ταῦτα πάντα. Ἀλλ' ἡ προῖξ μου οὐκ ἐδόθη μοι ὧδε.

ιγ'. Πρόσχετε, διὰ τοῦτο εἰς τὴν προῖκα ταύτην προλέγει· Ἐγραφέ μοι ἐν τῇ προῖκῃ ἀνάστασιν σωμάτων, ἀφθαρσίαν. Οὐ γὰρ ἀκολουθεῖ πάντως τῇ ἀναστάσει ἡ ἀφθαρσία, ἀλλὰ δύο ἦν ταῦτα, καὶ γὰρ πολλοὶ ἀνέστησαν, καὶ πάλιν ἔπεσον, ὥσπερ ὁ Ἀδάμ, καὶ τὰ σώματα τῶν ἁγίων. Ἀλλ' οὗτος οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀνάστασιν, ἀφθαρσίαν, τὴν μετὰ ἀγγέλων χορείαν, τὴν τοῦ Υἱοῦ ἀπάντησιν ἐν νεφέλαις, καὶ τὸ, *Οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα*, τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ θανάτου, τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἁμαρτίας, τὸν καταποντισμὸν τῆς τελευταίας. Ποῖον ἐκείνον; Ἄ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη ἡ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Ἀγαθὰ μοι οἶδω, ἀ οὐκ οἶδα; Λέγει, Ναί· ὧδε ἀρμόζω, ὧδε με φιλεῖ. Εἰς τί οὐ οἶδω μοι τὴν προῖκα ὧδε; Ὅταν εἴθης πρὸς τὸν Πατέρα μου, ὅταν εἴθης εἰς τὰς βασιλικὰς αὐλὰς. Ἐγὼ πρὸς σὲ ἦλθον, μὴ γὰρ σὺ πρὸς μέ; Ἦλθον οὐκ ἵνα μείνης, ἀλλ' ἵνα λάβω σε καὶ ἀνέλθω. Μὴ ζῆτει ὧδε τὴν προῖκα· πάντα ἐν ἐλπίδι, πάντα ἐν πίστει. Καὶ οὐδὲν μοι οἶδω ἀνταῦθα; Λέγει· Λάβε ἀρράβωνα, ἵνα μοι πιστεύσης περὶ τοῦ μελλόντος· λάβε ὑπόβολα, λάβε καὶ μνηστρα. Διὰ τοῦτο Παῦλος λέγει, *Ἑρμοσύνην γὰρ ὁμᾶς*.

Ἦς μνηστρα ἔδωκεν ἡμῖν τὰ παρόντα ὁ Θεός· μνηστρά ἐστι τὰ παρόντα, ἀρράβων ἐστίν· ἡ προῖξ ὅλη ἐκεῖ μένει. Πῶς; ἐγὼ λέγω· ὧδε γηρῷ, ἐκεῖ οὐ γηρῷ· ὧδε θνήσκω, ἐκεῖ οὐ θνήσκω· ὧδε λυποῦμαι, ἐκεῖ οὐ λυποῦμαι· ὧδε πένια, καὶ νόσος, καὶ ἐπιθουλαι, ἐκεῖ οὐδὲν τοιοῦτον· ὧδε σκότος, καὶ φῶς, ἐκεῖ φῶς μόνον· ὧδε ἐπιθουλή, ἐκεῖ ἐλευθερία· ὧδε νόσος, ἐκεῖ ὀγεία· ὧδε ζωὴ ἔχουσα τέλος, ἐκεῖ ζωὴ οὐκ ἔχουσα τέλος· ὧδε ἁμαρτία, ἐκεῖ δικαιοσύνη, ἁμαρτία δὲ οὐδαμῶ· ὧδε φθόνος, ἐκεῖ οὐδὲν τοιοῦτον. Δός μοι, φησὶν, ταῦτα. Ἀνάμενε, ἵνα καὶ οἱ σύνδουλοί σου σωθῶσιν, ἀνάμενε. Ὁ βεβαῖον ἡμῶς, καὶ δοὺς ἡμῖν τὸν ἀρράβωνα. Ποῖον ἀρράβωνα; Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦ Πνεύματος τὴν χορηγίαν. Ἀλλὰ λέγω περὶ τοῦ Πνεύματος. Ἔδωκε τοῖς ἀποστόλοις τὸν δακτύλιον, εἰπὼν· Λάβετε καὶ δότε πᾶσιν. Ὁ δακτύλιος μερίζεται; Μεριζοῦται καὶ οὐ διαιρεῖται· μερίζεται καὶ οὐκ ἀναλίσκεται. Μάθε Πνεύματος χορηγίαν· ἔλαβε Πέτρος, ἔλαβε καὶ Παῦλος Πνεῦμα ἅγιον. Περιῆλθε τὴν οἰκουμένην, ἁμαρτωλοὺς ἀπῆλλαττεν ἁμαρτημάτων, χωλοὺς διῆρθεν, γυμνοὺς ἐνέδυε, νεκροὺς ἤγειρε, λεπροὺς ἐκαθάριζε, διάβολον ἐπιστόμιζε, δαίμονας ἀπέπνιγε, τῷ Θεῷ διελέγετο, Ἐκκλησίαν ἐφύτευσε, νότους κατέσκαψε, βωμοὺς (399) ἀνέτρεψε, τὴν κακίαν ἔλυσε, τὴν ἀρετὴν ἐφύτευσε, τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους ἐποίησε.

ιδ'. Ταῦτα πάντα ἤμεν. Ἀρράβων ἐπλήρωσε τὴν οἰκουμένην ἅπασαν. Ἄπασαν δὲ ὅταν εἶπω, λέγω, ὅσῃν ἡλιος ἐφορᾷ γῆν, θάλασσαν, νῆσους, ὄρη, νάπας, καὶ

h Sic duo mss. Alii προλέγει ἀπὲρ ἔγραψε.

βουνούς, Περιτλήθε καθάπερ ὑπόπτερος ὁ Παῦλος ἐν τῷ στόματι παλαίων, ὁ σκηνοποιός, ὁ σμιλὴν μεταχειριζόμενος, καὶ δέρματα ράπτων· καὶ αὕτη ἡ τέχνη κώλυμα τῇ ἀρετῇ οὐκ ἐγένετο, ἀλλ' ὁ σκηνοποιός δαιμόνιον ἰσχυρότερος, ὁ ἀστομος φιλοσόφων φιλοσοφώτερος. Πόθεν; Ἐλάβε τὸν ἀρραβῶνα, ἐδάσταζε τὸν δακτύλιον καὶ περιέφερεν. Ἐβλεπον πάντες, ὅτι βασιλεὺς ἠρμόσατο τὴν φύσιν ἡμῶν· εἶδεν ὁ δαίμων, καὶ ἀνεγύρει· ἱμάτια ἔβλεπε, καὶ ἐδραπέτευεν. Ὁ δὲ ὕψιμος Πνεύματος! οὐ ψυχὴ ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν, οὐ σῶματι, ἀλλὰ καὶ ἱματίῳ· οὐχ ἱματίῳ, ἀλλὰ καὶ σκιά. Περιττὴ ὁ Πέτρος, καὶ ἡ σκιά αὐτοῦ νόσους ἐφυγάδευε, καὶ δαίμονας ἀπήλκυε, καὶ νεκροὺς ἤγειρεν. Περιττὴ Παῦλος τὴν οἰκουμένην, τὰς ἀκάνθας ἀνατέμνων τῆς ἀσέβειας, τὰ σπέρματα καταβάλλων τῆς εὐσεβείας, καθάπερ ἀροτὴρ ἄριστος τὸ ἀροτρον ἔχων τῆς διδασκαλίας. Καὶ πρὸς τίνας ἦλθε; Πρὸς Θρᾶκας, πρὸς Σκύθας, πρὸς Ἰνδοὺς, πρὸς Μαύρους, πρὸς Σαρδόνιους, πρὸς Γοτθοὺς, πρὸς θηρία ἄγρια, καὶ μετέβαλε πάντα. Πόθεν; Ἀπὸ τοῦ ἀρραβῶνος. Πῶς διήρχεσεν; Ἀπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος. Ἰδιώτης, γυμνός, ἀνυπόδετος· ὁ καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο λέγει· *Καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός; Ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἱκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος.* Ἰδε τί τὸ Πνεῦμα ἐποίησεν· εὗρε τὴν γῆν δαιμόνων γέμουσαν, καὶ ἐποίησεν αὐτὴν οὐρανόν. Μὴ γὰρ τὰ παρόντα ἐγνοήτε; ἀλλὰ ἀναλάβετε τῷ λογισμῷ αὐτά. Τότε ἦν θρήνος, τότε πανταχοῦ βωμοί, πανταχοῦ καπνός, πανταχοῦ κνίσαι, πανταχοῦ πορνείαι, πανταχοῦ τελεταί, πανταχοῦ θυσίαι, πανταχοῦ δαίμονες βακχερόντες, πανταχοῦ ἀκρόπολις τοῦ διαβόλου, πανταχοῦ πορνεία στεφανομένη· καὶ εἰς τὴν ὁ Παῦλος. Πῶς οὐ κατέποντίσθη; πῶς οὐ διασπάσθη; πῶς ἠνοήσε τὸ στόμα; Εἰσῆλθεν εἰς θηβαῖδα, καὶ αἰχμαλώτους ἔλαβεν. Εἰσῆλθεν εἰς τὰς βασιλικὰς αὐλὰς, καὶ τὸν βασιλέα μαθητὴν ἐποίησεν. Εἰσῆλθεν εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ δικαστής· *Παρ' ὧν με πείθετε Χριστιανὸν γενέσθαι;* καὶ ὁ δικαστής μαθητὴς ἐγένετο. Εἰσῆλθεν εἰς τὸ δεσμωτήριον, καὶ τὸν δεσμοφύλακα ἔλαβεν. Ἀπῆλθεν εἰς βαρβάρων νῆσον, καὶ τὴν ἔχιν διδάσκαλον ἐποίησεν. Ἀπῆλθεν εἰς τὸν δῆμον τῶν Ῥωμαίων, καὶ τὴν σύγκλητον ἐπέσπασεν. Ἀπῆλθεν εἰς ποταμούς, ἀπῆλθεν εἰς ἐρήμους τόπους πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης. Οὐ γῆ, οὐ θάλασσα ἀμοιρος αὐτοῦ ἐστὶ τῶν κατορθωμάτων· ἔδωκε γὰρ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ δακτύλου, καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα, λέγει· *Τὰ μὲν ἤδη βίδωμί σοι, τὰ δὲ ἐπαγγέλλομαι.* Διὰ τοῦτο λέγει αὕτη ὁ Προφήτης· *Παρέστη ἡ βασιλίσσα [400] ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχύρσῳ.* Οὐχ ἱμάτιον λέγει, ἀλλ' ἀρετὴν. Διὰ τοῦτο ἡ Γραφὴ ἀλλαχῶ λέγει· *Πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου;* Ὅστε οὐκ ἔνδυμα λέγει, ἀλλὰ τὴν πορνείαν, καὶ τὴν ῥυπαρὰν πρᾶξιν καὶ ἀκάθαρτον. Ὅσπερ οὖν τὰ ῥυπαρὰ ἱμάτια, ἁμαρτία· οὕτω τὰ διάχυρα, ἀρετὴ. Ἀλλὰ τὸ ἱμάτιον τοῦτο τοῦ βασιλέως ἦν· αὐτὸς αὐτῇ καὶ ἱμάτιον ἔδωκεν· γυμνὴ γὰρ ἦν, γυμνὴ καὶ ἀσημονούσα. *Παρέστη ἡ βασιλίσσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχύρσῳ.* Οὐχ ἱμάτια λέγει, ἀλλ' ἀρετὴν· οὐκ εἶπεν, ἐν χρυσῷ. Πρόσεχε· καὶ αὕτη ἡ λέξις πολλὴν ἔχει εὐγένειαν νοημάτων. Οὐκ εἶπε, ἐν χρυσῷ, ἀλλὰ, *διαχύρσῳ.* Ἄκουε συνετῶς. Τὸ χρυσοῦν ἱμά-

τιον ὅλον ἐστὶ χρυσοῦν· τὸ δὲ διάχυρον μέρη μὲν ἔχει χρυσοῦ, μέρη δὲ σιρικήα. Διὰ τί οὖν μὴ χρυσοῦν ἱμάτιον εἶπε φορεῖν τὴν νύμφην, ἀλλὰ διάχυρον; Πρόσεχε ἀκριβῶς. Τὴν πολιτείαν λέγει τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ποικίλην. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντες βίου ἐνόησαν, ἀλλ' ὁ μὲν παρθενίαν, ὁ δὲ χηρείαν, ὁ δὲ εὐσέβειαν ἀσχεῖ· ἱματίον τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολιτεία τῆς Ἐκκλησίας.

ἰε'. Ἐπειδὴ οὖν ἦδεν ὁ Δεσπότης ἡμῶν, ὅτι ἂν μίαν ὁδὸν τέμῃ, πολλοὶ ἔχουσιν ἀκνήσαι, ποικίλας ἔτεμεν ὁδοὺς. Οὐ δύνασαι διὰ παρθενίας εἰσελθεῖν; Εἰσελθε διὰ μονογαμίας. Οὐ δύνασαι διὰ μονογαμίας; Κἂν διὰ δευτερογαμίας. Οὐ δύνασαι διὰ σωφοσύνης εἰσελθεῖν; Εἰσελθε δι' ἐλεημοσύνης. Οὐ δύνασαι δι' ἐλεημοσύνης; Εἰσελθε διὰ νηστείας. Οὐ δύνασαι ταύτην; Δεῦρο ἐκείνην. Οὐ δύνασαι ἐκείνην; Δεῦρο ταύτην. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔδειξε τὸ ἱμάτιον χρυσοῦν, ἀλλὰ διάχυρον. Ἡ σιρική ἐστίν, ἡ πορφύρα ἐστίν, ἡ χρυσοῦ ἐστίν. Οὐ δύνασαι εἶναι χρυσοῦς; Γενοῦ σιρικός. Δέχομαι σε, μόνον ἐν τῷ ἱματίῳ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος· *Εἰ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τούτῳ, χρυσόν, ἄργυρον, λίθους τιμίους.* Οὐ δύνασαι εἶναι ὁ λίθος τίμιος; Γενοῦ χρυσοῦς. Οὐ δύνασαι εἶναι χρυσοῦς; Γενοῦ ἄργυρος, μόνον ἐν θεμελίῳ. Καὶ πάλιν ἀλλοχού· *Ἀλλή δόξα ἡ λίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων.* Οὐ δύνασαι εἶναι ἥλιος; Γενοῦ σελήνη. Οὐ δύνασαι εἶναι σελήνη; Γενοῦ ἀστήρ. Οὐ δύνασαι εἶναι μέγας ἀστήρ; Γενοῦ κἂν μικρός, μόνον ἐν τῷ οὐρανῷ. Οὐ δύνασαι εἶναι παρθένος; Γάμησον μετὰ σωφοσύνης, μόνον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Οὐ δύνασαι εἶναι ἀκτῆμων; Ἐλέησον, μόνον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, μόνον ἐν τῷ ἱματίῳ, μόνον ὑπὸ τὴν βασιλείαν. Διάχυρον τὸ ἱμάτιον, ποικίλον τὸ ἱμάτιον. Οὐκ ἀποκλείω σοι τὴν ὁδόν· ἡ ἀφρονία γὰρ τῶν ἀρετῶν εὐκόλον ἐποίησε τὴν οἰκονομίαν τοῦ βασιλέως. *Ἐν ἱματισμῷ διαχύρσῳ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη.* Ποικίλον ἐστὶν αὕτης τὸ ἱμάτιον· καὶ εἰ βούλει, ἀνάπτυσον τὸ βάθος τοῦ λόγου τοῦ εἰρημένου, καὶ βλέπε τὸ ἱμάτιον τὸ διάχυρον. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ οἱ μὲν μονάχοντες εἰσιν, οἱ δὲ γάμον σεμνὸν ἀσχοῦσιν, οἱ πολὺ ἐκείνων ἀπολιμπανόμενοι· καὶ οἱ μὲν μονόγαμοι, αἱ δὲ χῆραι ἀνθοῦσαι. Διὰ τί ποικίλος; Ἐχον ἄνθη διάφορα, καὶ δένδρα, καὶ πολλοὺς τοὺς μορφαρίτας. Πολλοὶ οἱ ἀστέρες, ἀλλὰ εἰς ὁ ἥλιος· πολλοὶ οἱ βῖοι, ἀλλὰ εἰς ὁ παρδείσιος· [401] πολλοὶ οἱ ναοί, ἀλλὰ εἰς ὁ παρδείσιος· πολλοὶ οἱ ναοί, ἀλλὰ μία ἡ μήτηρ. Τὸ μὲν, σῶμα, τὸ δὲ, ὀφθαλμοί, τὸ δὲ, δάκτυλος, ἀλλὰ πάντες εἰς. Τὸ αὐτὸ γὰρ τὸ μικρόν, καὶ τὸ μέγα, καὶ τὸ ἥττον. Ἡ παρθένος τῆς γεγαμημένης χηρεὶν ἔχει· καὶ γὰρ ἡ παρθένος ἀπὸ γάμου, ἵνα μὴ καταρροῇ γάμου. Ἡ παρθένος βίβλα τοῦ γάμου. Πάντα συνδεμένα, τὰ μικρὰ τοῖς μεγάλῳ, καὶ τὰ μεγάλα τοῖς μικροῖς. *Παρέστη ἡ βασιλίσσα ἐκ δεξιῶν σου, ἐν ἱματισμῷ διαχύρσῳ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη.* Τὸ λοιπόν, Ἄκουσον, θύγατερ. Ὁ νυμφαγωγός φησιν ὡς· μέλλεις ἐξέρχεσθαι πρὸς τὸν νυμφίον, ὑπερβαίνοντά σου τὴν οὐσίαν, ὑπερβαίνοντά σου τὴν φύσιν. Ἐγὼ νυμφαγωγός. Ἄκουσον, θύγατερ. Εὐθὺς ἐγένετο ἡ γυνή; Ναί· οὐδὲν γὰρ σωματικόν. Καὶ γὰρ ὡς γυναικα ἠρμόσατο, καὶ ὡς θυγατέρα φιλεῖ, καὶ ὡς δούλης προνοεῖ, καὶ ὡς παρθένον τηρεῖ, καὶ ὡς

coiles. Circuibat ceu volucris Paulus uno tantum ore decertans, tentoriorum opifex, qui cultrum concinnandis coriis tractabat, et pelles consuebat. hoc artificium non fuit virtutis impedimentum: sed tentoriorum opifex daemonibus fortior erat, infacundus philosophis argutior. Undenam? Accepit arrhabonem, gestavit anulum et circumtulit. Videbant omnes a Rege desponsatam naturam nostram; videbat daemon, et recedebat: videbat arrhabonem, et tremebat, seque subducebat: vestimenta videbat, et fugam faciebat. O virtutem Spiritus! Non animæ dedit potestatem, non corpori tantum; sed et vestimento, nec vestimento solum, sed umbræ. Circuibat Petrus, et umbra ejus morbos fugabat, daemones abigebat, mortuos suscitabat. Circuibat Paulus orbem, impietatis spinas resicans, semina pietatis jaciens; sicut arator optimus, aratrum doctrinæ tractans. Et ad quosnam venit? Ad Thracas, Scythas, Indos, Mauros, Sardos, Gothos, ad feras agrestes, et omnia mutavit. Undenam? Ex arrhabone. Quomodo ad hæc sufficere potuit? Per gratiam Spiritus. Idiota, nulus, discalcatus: qui dabat arrhabonem Spiritus. Ideo dicit: *Et ad hæc quis idoneus* (2. Cor. 2. 16)? *Sed sufficientia nostra ex Deo est, qui ei idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non literæ, sed Spiritus* (2. Cor. 3. 5. 6). Vide quid fecerit Spiritus: invenit terram daemonibus plenam, et ipsam cælum fecit. Ne præsentia cogitaretis: sed illa cogitatione repetite. Tunc luctus erat, tunc ubique altaria, ubique fumus, ubique nidores, ubique fornicationes, ubique initiationes, ubique sacrificia, ubique daemones debacchantes, ubique arx diaboli, ubique fornicatio coronabatur: unusque Paulus erat. Quomodo non submersus est? quomodo non discerptus? quomodo os aperuit? Ingressus est in Thebaidem, et captivos fecit. Ingressus est in aulam regiam, et regem fecit discipulum. Ingressus est ad tribunal, et dicit ei iudex: *Parum abest quin suadeas mihi ut fam Christianus* (Act. 26. 28): iudexque factus est discipulus. Ingressus est carcerem, et carceris custodem cepit (Act. 16). Ingressus in barbarorum insulam, viperam fecit doctorem (Act. 28). Abiit ad Romanum populum, et senatum ad se pertraxit. Abiit ad flumina, ad deserta loca quocumque per orbem. Non terra, non mare ejus præclarorum officiorum expers fuit: dedit enim arrhabonem annuli, datoque arrhabone ait: *Hæc tibi jam do, cætera polliceor. Quamobrem dicit ei propheta: Adstitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato* (Psal. 44. 10). Non vestimentum dicit, sed virtutem. Ideo Scriptura alibi ait: *Quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem* (Matth. 22. 12)? Itaque non vestem dicit, sed fornicationem, et obscenum impurumque facinus. Quemadmodum sordida vestimenta peccatum sunt: sic et aurea, virtus. Sed vestimentum hoc regis erat: ipse vestitum illi dedit: nuda quippe erat, nuda et turpiter deformata. *Adstitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato*. Non vestimenta dicit, sed virtutem: non dixit, In auro. Attende: vox hæc magnam habet sententiarum nobilitatem. Non dixit, In auro,

sed, *Deaurato*. Solerter audi. Aureum vestimentum, totum est aureum; deauratum vero quasdam aureas, quasdam sericas partes habet. Cur ergo non dixit sponsam ferre aureum vestimentum, sed deauratum? Attende diligenter. Conversationem Ecclesiæ dicit, quæ varia est. Quia non unam omnes ducimus vitam; sed alius virginitatem, alius viduitatem, alius pietatem exereet: vestimentum Ecclesiæ est conversatio Ecclesiæ.

15. *Via sunt variae ad salutem.* — Cum igitur sciret Dominus noster, si unam posuisset viam, multos in segnitie victuros fuisse, multas instituit vias. Non potes per virginitatem ingredi? Intra per unicum matrimonium. Non potes per unicum? Ingredere saltem per secundum. Non potes per continentiam? Ingredere per eleemosynam. Non potes per eleemosynam? Intra per jejunium. Non potes hoc modo? Illo saltem. Non potes illo? Alio ingredi. Ideo non ostendit aureum vestimentum, sed deauratum. Aut serica vestis est, vel purpurea, vel aurea. Non potes esse aureus? Esto sericus. Suscipio te, tantum in vestimento. Ideo Paulus: *Si quis edificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos* (1. Cor. 3. 12). Non potes esse lapis pretiosus? Esto aurum. Non potes esse aurum? Esto argentum, tantum in fundamento. Et alibi rursum: *Alia claritas solis, alia claritas lune, et alia claritas stellarum* (1. Cor. 15. 41). Non potes esse sol? Esto luna. Non potes esse luna? Esto stella. Non potes esse magna quedam stella? Esto saltem parva, tantum sis in cælo. Non potes esse virgo? Nuptias contrahe cum continentia, sed tantum in Ecclesia. Non potes esse inops? Fac eleemosynam, tantum in Ecclesia, tantum in vestimento, tantum sub regina. Deauratum vestimentum, varium vestimentum. Non tibi occludo viam: virtutum enim copia Regis dispensationem facilem reddit. *In vestitu deaurato circumdata, varietate ornata*. Varium est ejus vestimentum: ac si vis, profundum hujus sermonis explica, ac vide vestitum deauratum. Hic enim sunt monachi, alii honorabile connubium colunt, nec multum ab illis distant; alii unas contraxere nuptias, alia viduæ sunt ætate florentes. Quare paradisi? quare varius? Habens scilicet varios flores, et arbores et multas margaritas. Multæ stellæ, sed unus sol; multa vivendi genera, sed unus paradisi; multa templa, sed unus paradisi: multa templa, sed una mater. Illud est corpus, illud oculi, illud digitus, sed omnes unus. Idipsum enim est parvum, et magnum, et minus. Virgo opus habet ea, quæ nupta est: nam virgo ex nuptiis, ne nuptias aspernetur. Virgo est radix nuptiarum. Omnia copulantur, parva, magnis, et magna parvis. *Adstitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato circumdata, varietate ornata* (Psal. 44. 10). Quod reliquum est, *Audi, filia* (Psal. 44. 4). Pronubus ait, te egressuram esse ad sponsum, qui et substantia et natura sit longe superior. Ego pronubus. *Audi, filia*. Statimne facta est uxor? Etiam: nihil enim hic corporeum. Etenim ut uxorem desponsavit, ut filiam diligit, ut ancillam curat, ut virginem

servat, ut hortum muro cingit, ut membrum fovet, ut caput providet, ut radix pullulat, ut pastor pascit, ut sponsus desponsat, ut propitiatorium condonat, ut ovis immolatur, ut sponsus in decore sponsam conservat, et ut vir ipsi providet. Multi sunt varique sensus, ut vel minima dispensationis parte fruamur. *Audi, filia, et vide*, et nuptialia spiritualiaque negotia respice. *Audi, filia*. Hæc prius dæmonum filia erat, filia terræ, ipsa tellure indigna; et nunc facta est filia regis. Id autem voluit ejus amator. Qui amat enim, formam non requirit; amor non respicit deformitatem; ideo autem vocatur *Epous*, quia plerumque deformem amat. Sic et Christus fecit: deformem vidit (non enim illam formosam dixerim), et adamavit: illamque innovat, ut non habeat maculam, aut rugam. O sponsus oriuntem deformitatem sponsæ! *Audi, filia, audi, et vide*. Duo dicit, *Audi, et vide*. Duo hæc ex te sunt, illud ab oculis, hoc ab auribus. Quoniam igitur dos ejus in auditu erat (si qui ex verbis acutius prævident, expectent tamen infirmiores: et vos laudo præoccupantes, et illis ignosco sequentibus), quoniam dos ejus in auditu erat (quid est, in auditu? In fide: *Nam fides ex auditu* [Rom. 10. 17.] In fide, non in fruitione, nec in experientia omni), prius dixi, ipsum in duas partes divisisse dotem ejus, et alia ipsi dedisse pro arrhabone, alia vero in futurum tempus pollicitum esse. Quid ipsi dedit? Peccatorum veniam, supplicii remissionem, justitiam, sanctificationem, redemptionem, corpus dominicam, mensam divinam ac spiritualem, mortuorum resurrectionem. Hæc quippe omnia habuerunt apostoli. Itaque alia dedit, alia promisit: alia in experientia erant et fruitione, alia in spe et fide. Audi iterum. Quid dedit? Baptisma, sacrificium. Hæc in experientia. Vide autem. Quid promisit? Resurrectionem, corporum incorruptionem, unionem cum angelis, choreas cum archangelis, vitam in ipsius consortio, vitam immortalam, bona quæ *oculus non vidit, et auris non audivit, et in cor hominis non ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se* (1. Cor. 2. 9).

16. Intelligite id, quod dicitur, ne perdati illud: ideo laboro, ut intelligatis. In duas igitur partes erat dos ejus divisa; in præsentia, et in futura; in ea quæ visu, et in ea quæ auditu percipiuntur: in ea quæ dantur, et in ea quæ creduntur: in ea quæ in experientia, et in ea quæ in fruitione: in ea quæ in præsentia vita, et in ea quæ post resurrectionem. Hæc vides, illa audis. Vide igitur quid dicat illi, ut ne putaret quod hæc solum accepisset: etsi magna erant et ineffabilia, et mentem omnem superantia. *Audi, filia, et vide*: audi illa, et hæc vide; ut ne dicas: Rursum in spe? rursum in fide? rursum in futuro? Et vide: alia do, alia promitto: illa itaque in spe, hæc vero accipe pignora, hæc accipe in arrhabonem, hæc in specimen accipe. Promitto tibi regnum: crede ex præsentibus, crede mihi. Regnum mihi promittis? Etiam. Quod majus erat tibi dedi, nempe Dominum regni, *Qui proprio Filio non peperit, sed pro nobis*

omnibus tradidit eum; quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit (Rom. 8. 32)? Resurrectionemne das corporum? Etiam. Quod majus erat tibi dedi. Quodnam illud? Quod libereris a peccato. Quo pacto majus est illud? Quia peccatum mortem peperit. Matrem interfeci et filium non interficiam? Radicem arefeci, et fructum non tollam? *Audi, filia, et vide*. Quid videam? Mortuos suscitatos, leprosos mundatos, mare frenatum, paralyticum in vigorem restitutum, paradysum apertum, pantes ubertim erogatos, peccata soluta, claudum subsilientem, latronem paradisi civem factum, publicanum in evangelistam mutatum, meretricem virgine continentiore. Audi, et vide. Audi illa, hæc vide. A præsentibus argumentum accipe: de illis etiam pignora dedi tibi: hæc illis meliora sunt. Ecquid tandem dictura es? Mea hæc sunt. *Audi, filia, et vide*. Hæc dos sunt. Quid inferis sponsa? Videamus. Et tu inferas quoque. Ecquid tu tandem, ut ne maneas indotata? Ego quid possim inferre ab altaribus, a nidore, a dæmonibus? quid inferendum habeo? Quid? Voluntatem et fidem. *Audi, filia, et vide*. Ecquid vis faciam? *Obliviscere populum tuum* (Psalm. 44. 11). Quem populum? Dæmonas, idola, fumum, nidorem, sanguinem. *Et vide, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui*. Dimitte patrem, et ad me veni. Ego Patrem dimisi, et ad te veni, et tu non dimittes Patrem tuum? Cæterum illud, dimisi, de Filio dictum, ne ita intelligas, quasi dimiserit. Me tibi attemperavi, dispensatione usus sum, carnem assumpsi. Hoc sponsi, hoc sponsæ est, ut relinquamus parentes, et nos mutuo copulemur. *Audi, filia, et vide, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui*. Ecquid mihi das, si obliviscar? *Et concupiscet rex decorem tuum* (Ibid. v. 12). Habes amatorem Dominum. Si illum amatorem habeas, quæ illius sunt utique habes: si tamen quod dictum est possitis intelligere: subtilis quippe est sententia; voloque Judæorum linguam consuere.

Pulchritudo corporis ex natura; animæ ex virtute proficitur. — Sed hic mentem adhibete: sive enim quis audiat, sive non, ego odio, ego terram aratro scindo. *Audi, filia, et vide, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui, et concupiscet rex decorem tuum*. Hic decorem, qui sensum movet, intelligit Judæus; non spirituale, sed corporeum.

17. Attende, discamus quæ sit corporea pulchritudo, et quæ spiritualis. Est anima, est corpus, duæ substantiæ sunt: est pulchritudo corporis, et est pulchritudo animæ. Quæ est pulchritudo corporis? Supercilium extensum, subridens gratia oculorum, gena rabens, labia puniceo colore, collum erectum, coma leniter fluctuans, digiti prælongi, statura arrecta, candor efflorescens. Hæc pulchritudo corporis vel a natura, vel a voluntate efficitur. In confesso autem est a natura proficisci. Attende ut philosophorum sententiam ediscas. Hæc pulchritudo, sive vultus, sive oculorum, seu comæ, seu frontis, vel a natura,

¹ Savil., et quid vis, inquit.

παράδεισον τειχίζει, καὶ ὡς μέλος περιέπει, καὶ ὡς κεφαλὴ προνοεῖ, καὶ ὡς ρίζα φυτεύει, καὶ ὡς ποιμὴν βόσκει, καὶ ὡς νυμφίος ἀρμύζεται, καὶ ὡς ἱλαστήριον συγχωρεῖ, καὶ ὡς πρῶτον θύεται, καὶ ὡς νυμφίος διατηρεῖ ἐν κάλλει, καὶ ὡς ἀνὴρ προνοεῖ τῆς κηδεμονίας. Πολλὰ τὰ νοήματα, ἵνα καὶ μικροῦ μέρους τῆς οικονομίας ἀπολαύσωμεν. Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ βλέπε τὰ γαμικὰ πράγματα, καὶ πνευματικά. Ἀκουσον, θύγατερ. Θυγάτηρ ἦν τῶν δαιμόνων αὐτῇ πρῶτον, θυγάτηρ τῆς γῆς, ἀναξία τῆς γῆς, καὶ νῦν γέγονε θυγάτηρ τοῦ βασιλέως. Τοῦτο δὲ ἠθέλησεν ὁ ἔρων αὐτῆς. Ὁ γὰρ ἔρων οὐκ ἐξετάζει τρόπον· ὁ ἔρωσ οὐ βλέπει ἀμορφίαν· διὰ τοῦτο δὲ καλεῖται ἔρωσ, ὅτι πολλάκις καὶ ἀμορφον φιλεῖ. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν· ἀμορφον εἶδεν (οὐ γὰρ ἂν αὐτὴν εἰποιμι εὐμορφον), καὶ ἠράσθη, καὶ ποιεῖ αὐτὴν νέαν, μὴ ἔχουσαν σπλιν ἢ ρυτίδα. Ὁ νυμφίος καλλωπίζοντος ἀμορφίαν νόμφης! Ἀκουσον, θύγατερ, ἀκουσον, καὶ ἴδε. Δύο λέγει, Ἀκουσον, καὶ, Βλέπε, τὰ δύο ἀπὸ σοῦ, τὰ μὲν τοῖς ὀφθαλμοῖς, τὰ δὲ τῇ ἀκοῇ. Ἐπεὶ οὖν ἡ προξ αὐτῆς ἐν ἀκοῇ ἦν· εἰ καὶ τινες ὀξύτερον προείδον, ἀναμενέτωσαν τοὺς ἀσθενεστέρους· καὶ ὅμως ἐπαινοῦ προλαβόντας, καὶ ἐκείνους συγγινώσκω ἀκολουθοῦσιν· ἐπειδὴ ἡ προξ αὐτῆς ἐν ἀκοῇ ἦν (τί ἐστιν ἐν ἀκοῇ; Ἐν πίστει. Ἡ γὰρ πίστις ἐξ ἀκοῆς· ἐν πίστει, οὐκ ἐν ἀπολαύσει, οὐκ ἐν πείρᾳ πάσῃ), προεῖπον, ὅτι εἰς δύο μέρη διέλιξε τὴν προξ αὐτῆς, καὶ τὰ μὲν ἔδωκεν αὐτῇ ἀντὶ ἀρραβῶνος, τὰ δὲ ἐπηγγέλατο αὐτῇ εἰς τὸ μέλλον. Τί αὐτῇ ἔδωκεν; Ἔδωκεν αὐτῇ ἀμαρτημάτων συγχώρησιν, κολάσεως ἄφεσιν, δικαιοσύνην, ἁγιασμόν, ἀπολύτρωσιν, σῶμα δεσποτικόν, τράπεζαν θείαν, πνευματικὴν, νεκρῶν ἀνάστασιν. Ταῦτα γὰρ πάντα εἶχον ὁ ἀπόστολος. Οὐκοῦν τὰ μὲν ἔδωκεν, τὰ δὲ ἐπηγγέλατο· καὶ τὰ μὲν ἐν πείρᾳ ἦν καὶ ἀπολαύσει, τὰ δὲ ἐν ἐλπίδι καὶ ἐν πίστει. Καὶ ἄκουε. Τί ἔδωκε; Τὸ βάπτισμα, τὴν θυσίαν. Ταῦτα ἐν πείρᾳ· βλέπε δὲ. Τί ἐπηγγέλατο; Ἀνάστασιν, σωμάτων ἀφθαρσίαν, τὴν μετὰ ἀγγέλων ἔνωσιν, τὴν μετὰ ἀρχαγγέλων χορείαν, τὴν [402] μετ' αὐτοῦ πολιτείαν, τὴν ζωὴν τὴν ἀκήρατον, τὰ ἀγαθὰ. Ἀφθαρτός οὐκ ἔστι, καὶ οὗς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐκ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἀ ἡτολμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

ιζ'. Συνετέ τὸ λεγόμενον, μὴ ἀπολίστετε αὐτό· διὰ τοῦτο κάμνω, ἵνα νοήσητε. Εἰς δύο οὖν ἦν αὐτῆς ἡ προξ διηρημένη, εἰς τὰ παρόντα, καὶ εἰς τὰ μέλλοντα· εἰς τὰ ὀρώμενα, καὶ εἰς τὰ ἀκούμενα· εἰς τὰ δεδομένα, καὶ εἰς τὰ πιστευόμενα· εἰς τὰ ἐν πείρᾳ, καὶ εἰς τὰ ἀπολαύσει· εἰς τὰ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ, καὶ εἰς τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Ταῦτα βλέπεις, ἐκεῖνα ἀκούεις. Βλέπε οὖν, τί λέγει αὐτῇ, ἵνα μὴ νομίσῃ, ὅτι ταῦτα μόνον ἔλαβε· καίτοι μεγάλη ἦν καὶ ἀπὸρρήτα καὶ πᾶσαν διάνοιαν ὑπερβαίνοντα. Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε· ἀκουσον ἐκεῖνα, καὶ βλέπε ταῦτα· ἵνα μὴ λέγῃς, Πάλιν ἐπ' ἐλπίδι; πάλιν ἐν πίστει; πάλιν ἐν τῷ μέλλοντι; Καὶ βλέπε· τὰ μὲν ἔδωκεν, τὰ δὲ ἐπαγγέλλομαι· ἐκεῖνα μὲν οὖν ἐν ἐλπίδι, ταῦτα δὲ λάβε ἐνέχυρα, ταῦτα λάβε ἀρραβῶνα, ταῦτα λάβε εἰς ἀπόδειξιν. Ἐπαγγέλλομαι σοὶ βασι-

λείαν· πίστευε ἀπὸ τῶν παρόντων, πίστευέ μοι. Βασίλειαν μοι ἐπαγγέλλῃ; Ναί. Τὸ μείζον σοὶ ἔδωκε, τὸν δεσπότην τῆς βασιλείας, ὃς γε τοῦ ἰδίου τοῦ οὐκ ἔφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρῆκεν αὐτόν· πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται; Ἀνάστασιν δίδως σωμάτων; Ναί. Τὸ μείζον σοὶ ἔδωκε. Ποῖον; Ἀπαλλαγῆναι ἀμαρτίας. Πῶς τὸ μείζον; Ὅτι τὸν θάνατον ἡ ἀμαρτία ἔτεκεν. Τὴν μητέρα ἔσφαξε, καὶ τὸν υἱὸν οὐ σφάξω; τὴν ρίζαν ἐξήρανα, καὶ τὸν καρπὸν οὐκ ἀναιρῶ, Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε. Τί ἴδω; Νεκρούς ἐγειρομένους, λεπρούς καθαιρομένους, χαλινουμένην θάλασσαν, παραλυτικὸν σφιγγόμενον, παράδεισον ἀνοιγόμενον, ἄρτους πηγάζοντας, ἀμαρτήματα λύόμενα, κυλὸν πηδῶντα, ληστήν παραδείσου πολιτὴν γενόμενον, τελώνην εὐαγγελιστὴν γενόμενον, παρθένου σεμνοτέραν τὴν πόρνην. Ἀκουσον, καὶ ἴδε· ἀκουσον ἐκεῖνα, καὶ βλέπε ταῦτα. Ἀπὸ τῶν παρόντων λάβε ἀπόδειξιν· καὶ περὶ ἐκείνων ἔδωκά σοι ἐνέχυρα· ταῦτα ἐκείνων ἀμείνω. Καὶ τί θέλεις λέγειν; Ταῦτα ἐμὰ. Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε. Ταῦτα ἡ προξ. Τί εἰσφέρει ἡ νόμφη; Ἰδμεν. Καὶ οὐ εἰσίνεγκε τί ποτε, ἵνα μὴ ἦς ἀπροιος; Ἐγὼ τί ἔχω, φησὶν, εἰσενεγκεῖν ἀπὸ βιωμῶν, ἀπὸ κνίσσης, ἀπὸ δαιμόνων; τί ἔχω εἰσενεγκεῖν; Τί; Γινώμην καὶ πίστιν. Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε. Καὶ τί θέλεις ποιῆσαι; Ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου. Ποίου λαοῦ; Τῶν δαιμόνων, τῶν εἰδῶλων, τοῦ καπνοῦ, τῆς κνίσσης, τοῦ αἵματος. Καὶ ἴδε, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου πατρός σου. Ἀφες τὸν πατέρα, καὶ δεῖρα πρὸς με. Ἐγὼ τὸν Πατέρα ἀφῆκα, καὶ ἦλθον πρὸς σέ, καὶ σὺ οὐκ ἀφῆες τὸν σὸν πατέρα; Ἀλλὰ τὸ, ἀφῆκα, ἐπὶ τοῦ τοῦ, μὴ ἐγκατάλειψιν νόμιζε. Συγκατέβην, φωνόνηκα, σάρκα ἀνέλαβον. Τοῦτο νυμφίος, τοῦτο νόμφης, ἵνα καταλείψῃ τοὺς γονεάς, καὶ ἀλλήλοις ἀρμωσώμεθα. Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου. Καὶ τί μοι δίδως, ἐάν [403] ἐπιλάβωμαι; Καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου. Ἐχει ἔραστον τὸν δεσπότην. Ἄν ἐκεῖνον ἔραστον ἔχῃς, τὰ ἐκείνου καὶ ἔχεις· ἐάν ἡ δυνήθης συνιδεῖν τὸ λεγόμενον· λεπτόν γάρ ἐστι τὸ νόημα, καὶ βούλομαι ἀπορράβῃαι Ἰουδαίον τὴν γλώτταν.

Ἀλλὰ συντείναντέ μοι τὴν διάνοιαν· ἂν τε γὰρ ἀκούῃ τις, ἂν τε μὴ ἀκούῃ, ἐγὼ σκάπτω, ἐγὼ ἄροτριῶ. Ἀκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου. Κάλλος ἐνταῦθα τὸ αἰσθητὸν λέγει ὁ Ἰουδαῖος, οὐχὶ τὸ νοητὸν, ἀλλὰ τὸ σωματικόν.

ιζ'. Πρόσχε, μάθωμεν τί ἐστι σωματικὸν κάλλος, καὶ τί ἐστι νοητόν. Ἔστι ψυχὴ, ἐστι σῶμα, δύο οὐσίαι εἰσὶν· ἐστι κάλλος σώματος, καὶ ἐστι κάλλος ψυχῆς. Τί ἐστι κάλλος σώματος; Ὀρρὺς ἐκτεταμένη, ὀφθαλμὸς μειδῶν, παρεια ἐρυθραίνουμένη, χελεὶ φοινικίζοντα, τράχηλος ἀνεστηκὼς, κόμη κραδαινομένη, δάκτυλοι εὐμήχεις, ἡλικία ἀνεστηκυῖα, λευκότης ἐπανθούσα. Τοῦτο τὸ κάλλος τὸ σωματικὸν ἀπὸ φύσεως γίνεται, ἢ ἀπὸ προαιρέσεως; Ὁμολόγηται, ὅτι ἀπὸ φύσεως. Πρόσχε ἵνα μάθῃς φιλοσόφων νοήματα. Τοῦτο τὸ κάλλος, τὸ τῆς ὀφθαλμοῦ, τὸ τῆς κόμης, τὸ τοῦ μετώπου, φύσεως γίνεται, ἢ ἀπὸ

h Savil. τὰ ἐκείνου κέκτηται. Ἀλλὰ τὰ ἐκείνου, καὶ ἔχει ἐκεῖνον, ἐάν.

* Ἐρως, ὅτι πολλάκις καὶ ἀμορφον φιλεῖ. Etymologicon: Ἐρως, παρὰ τὸ ἐρεῖν τὰς ψυχὰς τῶν ἐρόντων τοῖς ἐρωμένοις, ὃ ἐστιν ἐπικρατεῖν τυρῶς γὰρ ὁ ἔρων περὶ τοῦ ἐρωμένου. Sed hoc ultimum de Christo dici nequit.

προαιρέσεως. Εὐθελον ὅτι ἀπὸ φύσεως γίνεται. Ἡ γὰρ ἁμορφος, κἀν μυρία φιλοκαλῆση, εὐμορφος γενέσθαι οὐ δύναται κατὰ τὸ σῶμα· τὰ γὰρ τῆς φύσεως ἀκίνητα, ὅροι πεπῆδθαι, μὴ μεταβαίνοντα. Ἢ τοίνυν καλῆ, ἀεὶ καλῆ, κἀν μὴ ἔχη φιλοκαλίαν· ἡ δὲ ἁμορφος εὐμορφον ποιῆσαι οὐ δύναται, οὐδὲ ἡ εὐμορφος ἁμορφον. Διὰ τί; Ἐπειδὴ φύσεώς ἐστι ταῦτα. Εἶδες οὖν σωματικὸν κάλλος; Ἀγῶμεν ἔσω εἰς τὴν ψυχὴν· ἡ δοῦλη πρὸς τὴν δέσποιναν. Πρὸς τὴν ψυχὴν ἀγῶμεν. Βλέπε ἐκεῖνο κάλλος, μᾶλλον δὲ ἀκουε ἐκεῖνο· οὐ γὰρ δύνασαι αὐτὸ ἰδεῖν· ὁράτον γὰρ ἐστίν. Ἄκουε ἐκεῖνο τὸ κάλλος. Τί οὖν ἐστὶ κάλλος ψυχῆς; Σωφροσύνη, ἐπιεικεία, ἐλεημοσύνη, ἀγάπη, φιλαδελφία, φιλοστοργία, ὑπακοὴ Θεοῦ, νόμου πλῆρωσις, δικαιοσύνη, συντριβὴ διανοίας. Ταῦτα κάλλη ψυχῆς. Ταῦτα τοίνυν οὐκ ἐστὶ φύσεως, ἀλλὰ προαιρέσεως. Καὶ ὁ μὴ ἔχων, δύναται ταῦτα λαβεῖν, ὁ δὲ ἔχων, ἐὰν βῆθιμηθῃ, ἀπώλεσεν. Ὡς περ γὰρ εἰλεγον ἐπὶ τοῦ σώματος, ὅτι ἡ ἁμορφος εὐμορφος γενέσθαι οὐ δύναται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τὸ ἐναντίον λέγω, ὅτι ἡ ἁμορφος ψυχὴ εὐμορφος γενέσθαι δύναται. Τί γὰρ ἁμορφότερον τῆς ψυχῆς Παύλου, ὅτε βλάσφημος ἦν καὶ ὄβριστης· τί δὲ εὐμορφότερον αὐτοῦ, ὅτε εἶπε, *τὸν ἀγῶνι τὸν καλὸν ἠγωνίσμαι, τὸν ἔρμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα*; Τί ἁμορφότερον τῆς ψυχῆς τοῦ ληστοῦ; τί δὲ εὐμορφότερον αὐτοῦ ἐγένετο, ὅτε ὑπήκουσεν, Ἀμὴν λέγω σοι, *σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθι ἐν τῷ παραδείσῳ*; Τί ἁμορφότερον τοῦ τελώνου, ὅτε ἤρπασε; τί δὲ εὐμορφότερον, ὅτε τὴν οικίαν ἔδωκε γνώμην; Ὅρξες ὅτι τὴν εὐμορφίαν τοῦ σώματος οὐ δύνασαι μεταλλάσσειν· οὐ γὰρ ἐστὶ προαιρέσεως, ἀλλὰ φύσεως. Ἡ δὲ τῆς ψυχῆς εὐμορφία ἐκ τῆς προαιρέσεως ἡμῖν πορίζεται. Ἐλαβες τοὺς ὁρους. Ποιοὺς; Ὅτι τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς ἀπὸ ὑπακοῆς τοῦ [404] Θεοῦ. Ἐὰν γὰρ

ὑπακούσῃ τῷ Θεῷ ἡ ἁμορφος ψυχὴ, ἀποτίθεται τὴν ἁμορφίαν, καὶ γίνεται εὐμορφος. *Σαῦ. Is, Σαῦ. Is, τί με διώκεις; Ὁ δὲ· Καὶ τίς εἰ, Κύριε; Ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς*. Καὶ ὑπήκουσε, καὶ ἡ ὑπακοὴ τὴν ἁμορφον ψυχὴν εὐμορφον ἐποίησε. Πάλιν τῷ τελώνῃ λέγει, *Δεῦρο, ἀκολούθει μοι*. Καὶ ἀνέστη ὁ τελώνης, καὶ ἐγένετο ἀπόστολος· ἡ ἁμορφος ψυχὴ ἐγένετο εὐμορφος. Πόθεν; Ἀπὸ ὑπακοῆς. Πάλιν τοῖς ἀλγεῦσι λέγει, *Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς γενέσθαι ἀλγεῖς ἀνθρώπων*· καὶ ἀπὸ τῆς ὑπακοῆς ἐγένετο εὐμορφος αὐτῶν ἡ διάκονα. Ἰδωμεν ὥδε ποῖον λέγει κάλλος. Ἄκουσον, *θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ ἐπιλάβθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ καλλίου σου*. Ποῖον κάλλος ἐπιθυμῆσει; Τὸ ψυχικόν. Πόθεν; Ὅτι ἐπελάθετο. Λέγει, Ἄκουσον οὖν, καὶ ἐπιλάβθου. Ταῦτα προαιρέσεως ἐστίν. Ἄκουσον, εἶπεν. Ἄμορφος ἀκούει, καὶ ἡ ἁμορφία αὐτῇ οὐ λύεται ἡ τοῦ σώματος. Εἰπέ τῇ ἁμαρτωλῇ, Ἄκουσον, καὶ εἰ ὑπακούσει, βλέπει οἷα ἡ εὐμορφία. Ἐπεὶ οὖν ἡ ἁμορφία τῆς νύμφης οὐκ ἦν φυσικὴ, ἀλλὰ προαιρετικὴ (οὐ γὰρ ἤκουσε τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ παρέδῃ), διὰ τοῦτο ἐτέρῳ φαρμάκῳ ἄγει αὐτήν. Ἄμορφος τοίνυν ἐγένετο, οὐκ ἀπὸ φύσεως, ἀλλὰ προαιρέσεως· καὶ εὐμορφος ἐγένετο ἀπὸ ὑπακοῆς. Ἄκουσον, *θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ ἐπιλάβθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ καλλίου σου*. Εἶτα ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐδὲν λέγει αἰσθητὸν, ἀκούον τὸ κάλλος, μὴ ὀφθαλμὸν νομίσης, μὴ ῥίνα, μὴ στόμα, μὴ δὲ τράχηλον, ἀλλ' εὐλάβειαν, πίστιν, ἀγάπην, τὰ ἐνδόν· *Πᾶσα γὰρ ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσθω*. Ὑπὲρ δὲ τούτων ἀπάντων εὐχαριστήσωμεν τῷ Θεῷ, τῷ δοτῇρι, ὅτι αὐτῷ πρέπει μόνῳ δόξα, τιμὴ, κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM

Hanc homiliam duabus prioribus de Eutropio subnectendam esse, ipsa rerum series suadet. Cum enim Gainas post impetratam, partim vi, partim dolo, Eutropii ruinam perniciemque, petulantior in dies evaderet, eo demum impudentiæ processit, ut armis copiisque instructus, Saturnini et Aureliani, qui inter imperii proceres eminebant, capita deposceret, nec nisi hac conditione se arma positurum esse minitaretur. Arcadius vero Imperator, qui ob inertiam metumque cuivis injuriæ opportunus erat, rem quantumvis indignam denegare non ausus, tantos viros ad necem traditurus erat; nisi Chrysostomus, utpote communis omnium pater, sic ille Gainam adiiisset, *Obambulans, inquit, exhortans, obtestans, supplicans, ut a*

[405] OMILIA

Ὅτις Σατορνίριος καὶ Αἰρηλιανὸς ἐξεπρίσθησαν, καὶ Γατρῶς ἐξῆλθε τῆς πόλεως· καὶ περὶ φιλαργυρίας.

α'. Πολὺν εἰσέγησα χρόνον, καὶ διὰ μακροῦ πάλιν πρὸς τὴν ὑμετέραν ἐπανήλθον ἀγάπην· ἀλλ' οὐ βῆθιμῃ τινὶ καὶ ὀκνῶ σώματος, ἀλλὰ τὰς ταραχὰς καταστῆλων, τὰ κύματα κοιμίζων, τὸν χειμῶνα διορθούμενος,

vel a voluntate efficitur. Palam est a natura effici. Nam deformis etiamsi innumeris utatur artificijs, quod ad corpus attinet, formosa effici nequit: etenim quæ sunt a natura, immota manent, definita terminis, qui præteriri nequeunt. Quæ igitur pulchra est, semper est pulchra, etsi nullo utatur artificio; deformis vero se formosam facere nequit, nec formosa deformem. Quare? Quia naturæ sunt hæc. Vidistine ergo corpoream pulchritudinem? Eamus intus ad animam: ancilla dominam adeat. Ad animam ducamus. Vide pulchritudinem illam, imo potius audi; non potes enim illam videre: invisibilis quippe est. Audi illam pulchritudinem. Quid igitur est animæ pulchritudo? Temperantia, modestia, elemosyna, caritas, fratrum amor, benignitas, obsequentia Deo præstita, legis observatio, justitia, contritio animi. Hæc animæ pulchritudo. Hæc itaque naturæ non sunt, sed propositi. Ea qui non habet, adipisci potest: qui habet, si supine se gerat, utique perdit. Ut enim de corpore dicebam, deformem non posse formosam fieri: sic et de anima contrarium dico, deformem animam formosam fieri posse. Quid enim anima Pauli deformius, quando blasphemus et contumeliosus erat? quid vero formosius illa, cum diceret: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi* (2. Tim. 4. 7)? Quid deformius anima latronis? quid contra formosius ea cum audivit, *Amen*, dico tibi, *hodie mecum eris in paradiso* (Luc. 23. 43)? Quid deformius publicano, quando rapiebat? quid vero formosius illo, quando propriam edidit sententiam? Vides te formam corporis non posse mutare: non enim id voluntatis est, sed naturæ. Animæ vero decor ex proposito nobis comparatur. Accepistis definitiones. Quas vero? Pulchritudinem animæ ex obsequentia erga Deum pro-

ficiendi. Si enim deformis anima Deo obtemperaverit, deformitatem ponit, et formosa efficitur. *Saule, saule, quid me persequeris? Ille vero, Et quis es, Domine Ego sum Jesus* (Act. 9. 4. 5). Et obedivit, et obedientia deformem animam formosam effecit. Rursum publicano dicit: *Veni, sequere me* (Matth. 9. 9). Et surrexit publicanus, factusque est apostolus: deformis anima formosa effecta est. Undenam? Ex obedientia. Rursum piscatoribus dicit: *Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum* (Matth. 4. 19), exque obedientia ipsorum mens formosa facta est. Hic videamus quam dicat pulchritudinem. *Audi, filia, et vide, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui, et concupiscet rex decorem tuum*. Quem decorem concupiscet? Utique animæ. Undenam? Quia oblita est. Dicit, *Audi igitur, et obliviscere*. Hæc voluntatis sunt. *Audi*, ait. Deformis audit, et deformitas corporis non solvitur. Dic peccatrici animæ, *Audi*: et si obediat, vide quali decore ornetur. Quia igitur deformitas sponsæ non erat naturalis, sed voluntaria (non enim audierat Deum, sed prævaricata fuerat), ideo alia illam medicina ducit. Deformis igitur facta es, non ex natura, sed ex voluntate: et ex obedientia formosa facta es. *Audi, filia, et vide, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui: et concupiscet rex decorem tuum*. Deinde ut discas, eum hic nihil sensibile dicere, cum audis pulchritudinem, ne oculos putes, non nasum, non os, non collum; sed pietatem, fidem, caritatem, quæ intus sunt: *Omnis enim gloria filie regis ab intus* (Psal. 44. 14). Pro his vero omnibus gratias agamus Deo horum datori, quia ipsum solum decet gloria, honor, imperium in sæcula sæculorum. Amen.

IN HOMILIAM CUM SATURNINUS ET AURELIANUS, ETC.

dominis ea calamitas depelleretur; idque demum a barbaro impetrasset, ut satis haberet si Saturninus et Aurelianus in exilium mitterentur. Id accidit anno circiter ineunte 400, ut pluribus in Vita Chrysostomi narratur. Quo peracto negotio hanc concionem habuit; ubi de Constantinopolitano tumultu, de vicissitudine humanarum rerum, de divitiarum vanitate eleganter pro more suo disserit. Paupertatis bona deprædicat, utpote quæ tantam præstet securitatem, quantum divitiarum periculum pariunt. Demum exemplo Jobi ad calamitates fortiter ferendas hortatur, et sic concionem claudit.

Incerti interpretationem Latinam, plurimis in locis emendatam, e regione Græci textus posuimus.

HOMILIA,

CUM SATURNINUS ET AURELIANUS ACTI ESSENT IN EXSILIUM, ET GAINAS EGRESSUS ESSET E CIVITATE; ET DE AVARITIA (a).

1. Multo tempore silui, et post longum temporis spatium ad caritatem vestram reversus sum; verum id non accidit ulla vel animi socordia, vel corporis

(a) Collata cum Ms. Reg. 1974.

desidia, sed abfui tumultus componens, fluctus atque tempestatem sedans : eosque qui jam demergi coeperant, ad portum et in tranquillum porrecta manu reducere studens. Sum enim communis omnium pater, eoque necesse est curam agere non tantum eorum qui stant, sed eorum quoque qui collapsi sunt : non illorum tantum, qui secundis navigant ventis, sed et illorum qui tempestate jactantur : non eorum modo qui in tuto sunt, verumetiam illorum qui periclitantur. Harum sane rerum gratia reliqui vos ad temporis spatium, obambulans, exhortans, obtestans, supplicans, ut a dominis ea calamitas depelleretur. Postquam autem inammonis illis ac tristibus finis est impositus, deuo me ad vos recepi, qui in tuto estis, qui multa cum tranquillitate navigatis. Ad illos profectus eram, ut tempestatem sedarem : ad vos reversus sum, ne qua tempestas exoriat. Ad illos disceseram ut eos a molestiis liberarem : ad vos redii, ne in molestias incidatis. Quemadmodum enim oportet habere curam, non eorum modo qui stant, sed eorum quoque qui lapsi sunt : ita rursus non lapsi tantum nobis debent esse curæ, sed et stantes : illi, ut erigantur, hi, ne cadant : illi, ut ab urgentibus malis liberentur, hi, ne incurrant in ærumnas imminentes. Nihil enim est in rebus humanis stabile, nihil inconcussum, sed ea sunt quasi mare vesaniens, quotidie porturiens naufragia stupenda gravissimaque.

Constantinopolitanæ tumultus imago. — Omnia tumultuum ac turbaram plena sunt; omnia scopuli et præcipitia; omnia rupes sub aquis latentes; omnia terrores, discrimina, suspensiones, tremores et angores. Nemo cuiquam fidi, a suo quisque proximo metuit. Tempus fortassis illud in propinquo est, quod propheta depinxit his verbis : *Ne fiduciam habeatis in amicis, et in principibus nolite spem ponere* (Mich. 7. 5); a suo quisque proximo cavete; *A conjuge tua cave, ne quid illi credas.* Quid ita tandem? Quia tempus malum est, *Quia omnis frater insidiatur calcaneo, et omnis amicus dolose incedit* (Jerem. 9. 4). Non est amicus tutus, non frater firmus. Sublatum est caritatis bonum; civile bellum occupat omnia, civile, et non apertum, sed obumbratum. Innumerae ubique larvæ, simulateque facies. Multa ovium vellera, innumeri ubique lupi sub his occultati : ut jam inter hostes aliqui tutius vixerit, quam inter eos qui videntur amici. Qui heri adulabatur, qui manus osculabantur, hodie repente comperti sunt esse hostes, abjectisque larvis facti sunt omnibus accusatoribus acerbiores; pro quibus hesterno die gratias agebant, hos nunc incusant et calumniantur.

2. *Adversus avaritiam; paupertatis bona.* — Quæ est igitur horum omnium causa? Pecuniarum amor, vesana divitiarum cupiditas, morbus insanabilis, fornax quæ numquam exstinguitur, tyrannis quaquaversum per totum orbem terrarum diffusa. Hanc ob causam et nos quæ prius dicebamus, nunc dicere non desinemus, tametsi nuper complures incusabant nos, talia loquentes : Itane numquam desines adversus divites armatam habere linguam? non desi-

nos hos assidue impugnare? Num ego cum illis bellum gero? num adversus illos armor? An non potius pro illis cuncta tum dico, tum facio; ipsi vero adversus seipsos gladios acunt? An non id declaravit ipsa rerum experientia, quod ego quidem, increpans et assidue objurgans, quarebam illorum commodum, sed illi verius sunt hostes qui nobis hæc loquentibus culpam impingunt? Vidistis eventus rerum cum oratione nostra congruere. An non semper dixi, fugitivas esse divitias, ab hoc ad illum transeunt? Atque utinam transissent solum, non etiam occidissent : utinam discessissent tantum, ac non e medio quoque sustulissent. Nunc autem præterquam quod deserunt, etiam gladio tradunt, et in barathrum pertrahunt, eo quod sint periculosa proditricæ, cumque iis potissimum bellum gerunt, a quibus amantur. Ingrate sunt, fugitive, homicide, implacabiles, bestia incurabiles, præcipitum undequeque præruptum, scopulus assiduis plenus fluctibus, mare innumeris ventis agitatum, tyranni acerbè imperantes, dominae quovis barbaro sæviores, inimicæ irreconciliabiles, hostes implacabiles, quæque numquam erga eos a quibus possidentur, remittunt simulatam.

3. At non hujusmodi paupertas, sed ita quæ dicta sunt contraria. Ea siquidem est tutum asylum, portus tranquillus, perpetua securitas, delicia periculorum expertes, voluptas sincera, vitaurbationum ne scia, vita fluctuum ignara, copia inexpugnabilis, philosophiæ parens, frenum arrogantæ, supplicii sublatio, radix modestiæ. Cur itaque hæc fugientes, illas persequimini? illas hostes, illas homicidas, illas quavis bestia sæviores? Talis enim est pecuniarum amor, tale vesanum auri studium. Cur hostem tibi perpetuum contubernalem facis? cur bestiam irritas, quam delinire oportuit? Et quo pacto, inquis, fiet mansueta? Si vel nunc mea verba toleretis, cum clades adsunt, cum calamitas viget, cum omnes in tumultu sunt ac mœrore. Qui fieri possit ut bestia non sit bestia? Equidem possum illam immutare, si vos velitis : nam ea sermonum vis est. Quo pacto igitur a feritate sua mutabitur? Si didicerimus quomodo sæva efficitur. Quomodo ergo sæva efficitur? More leonum, more pardorum, more ursorum, qui dum includuntur coercenturque in tenebris, erigunt animos, acuntque iras : itidem et divitiæ dum includuntur et defodiuntur, acrius rugiunt quam leones, ac terrorem undique incutiunt; quod si eas e tenebris educas, et in egenorum ventres dissemines, ex feris bestiis sunt oves, ex insidiis præsidia, ex scopulis portus, ex naufragio tranquillitas. Quandoquidem hoc et in navigiis videre licet : si quando onus est justo gravius, demergit cymbam : rursum cum est moderatum, prospero fertur cursu. Idem usu venit in nostris adibus : cum ultra quam usus postulat, congeris pecunias, exigui venti flatus, et quivis rerum inexpectatarum incursum demergit cum viris cymbam : at si tantum reponas, quantum postulat necessitas, etiam si vehementer turbo ingruat, facile percurris undas. Noli igitur plus concupiscere, quam exigit necessitas, ne

τοὺς ναυαγοῦντας ἀνιμώμενος, τοὺς γινομένους ὑπο-
βρυχίους πρὸς λιμένα καὶ γαλήνην χειραγωγῆσαι
σπεύδων. Κοινὸς γάρ εἰμι πάντων πατήρ, καὶ οὐ τῶν
ἑστώτων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν πεπτωκότων φροντί-
ζειν ἀναγκαῖον· οὐχὶ τῶν ἐξουρίας φερομένων, ἀλλὰ
καὶ τῶν κλυδωνιζομένων· οὐχὶ τῶν ἐν ἀσφαλείᾳ,
ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν κινδύνοις. Διὰ δὲ ταῦτα τὴν παρ-
ελθόντα ἀπελείφθην ἐνδοὺς χρόνον περιῶν, παρα-
καλῶν, δεόμενος, ἵκετεύων τοῖς κυρίοις λυθῆναι τὴν
συμφορὰν. Καὶ ἐπειδὴ τέλος ἔλαβεν ἔκείνα τὰ σκυ-
θρωπὰ, πάλιν πρὸς ὅμᾳς ἐπανήλθον τοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ
ὄντας, τοὺς μετὰ πολλῆς κλέοντας τῆς γαλήνης.
Πρὸς ἔκείνους ἀρικόμην ὥστε λύσαι τὴν χειμῶνα·
πρὸς ὅμᾳς ἐπανήλθον, ὥστε μὴ γενέσθαι χειμῶνα.
Πρὸς ἔκείνους ἀπῆειν, ἵνα ἀπαλλάξω τὴν λυπηρὴν·
πρὸς ὅμᾳς παρεγένονην, ἵνα μὴ περιπέσῃτε τοῖς
σχυθρωποῖς. Ὅσπερ οὐχὶ τῶν ἑστώτων δεῖ φροντί-
ζειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν πεπτωκότων· οὕτω πάλιν
οὐχὶ τῶν πεπτωκότων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἑστώτων·
ἔκείνων μὲν, ἵνα ἀναστῶσιν, τοῦτων δὲ, ἵνα καταπά-
σωσιν· ἔκείνων μὲν, ἵνα ἀπαλλαγῶσι τῶν κατεχόν-
των δεινῶν, τοῦτων δὲ ἵνα μὴ περιπέσῃσι τοῖς προσ-
δοκωμένοις λυπηροῖς. Οὐδὲν γὰρ βέβαιον, οὐδὲν
ἀκίνητον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἀλλὰ μιμεῖται
θάλασσαν μαινομένην, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν
ὠδίνει ναυάγια ξένα καὶ χαλεπὰ.

Πάντα δορύδων γέμει καὶ ταραχῆς· πάντα σκό-
παιοι καὶ κρημνοί· πάντα ὕψαιοι καὶ σπιλάδες·
πάντα φόβοι, καὶ κίνδυνοι, καὶ ὑποβρίαι, καὶ τρόμοι,
καὶ ἀγωνίαι. Οὐδεὶς οὐδὲν ἠσυχίαν, τὸν πλησίον ἑκα-
στος δέδοικεν. Ἐκεῖνος πάρεστιν ὁ καιρὸς τάχα, ὃν
ὁ προφήτης ὑπογράφων ἔλεγε· Μὴ πιστεύετε ἐν
φίλοις, καὶ ἐπὶ ἡγομένοις μὴ ἐλπίετε· ἕκαστος
ἀπὸ τοῦ πλησίον ἀφῆξεσθε· Ἀπὸ τῆς συγκοίτου σου
σύλαξον τοῦ ἀναδέσθαι· αὐτῇ. Τί δὴ ποτε; Ὅτι
καιρὸς πονηρὸς ἐστίν, ὅτι πᾶς ἀδελφὸς πτέρη
περριεῖ, καὶ πᾶς φίλος δολίως πορεύεται. Οὐκ
ἐστὶ φίλος· ἀσφαλὴς, οὐκ ἀδελφὸς βέβαιος. Ἀνήρηται
τὸ τῆς ἀγάπης καλόν· ἐμφύλιος ἅπαντα κατέγει πό-
λεμος, ἐμφύλιος, καὶ οὐτε οὗτος δῆλος, [406] ἀλλὰ
συνεστιασμένος. Μυρία πανταχοῦ προσοικτεῖ. Πολλὰ
τῶν προβάτων αἱ δοραὶ, ἀναρίθμητοι πανταχοῦ κε-
κρυμμένοι λύκοι· καὶ ἀσφαλέστερον ἂν τις ἐν πολε-
μίοις μᾶλλον βιώσειεν, ἢ ἐν τοῖς δοκοῦσιν εἶναι
φίλοις. Οἱ γὰρ θεραπεύοντες, οἱ κολακεύοντες, οἱ
χειρὰς καταφιλοῦντες, ἄνθρωποι νῦν πολέμιοι ἀνεφά-
νησαν, καὶ τὰ προσωπεῖα βίβαντες, κατηγόρων
ἁπάντων πικρότεροι γεγόνασιν, ὅπερ ὦν πρώην χά-
ριτας ὡμολόγουν, ὑπὲρ τούτων ἔγκαλοῦντες καὶ
διαβάλλοντες.

β'. Τί οὖν πάντων αἴτιον; Τούτων ὁ τῶν χρημάτων
ἔρως, ἡ περὶ τὴν φιλαργυρίαν μανία, τὸ νόσημα
ἀνάτονον, ἡ κίχμος ἡ μηδέποτε σθεννυμένη, ἡ ευρα-
νις ἡ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκτεταμένη. Διὰ δὲ
τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἄ πρότερον ἐλλόγομεν, καὶ νῦν λέγον-
τες οὐ παυσόμεθα, καίτοι πολλοὶ πρῶν ἡμῖν ἐνεκά-
λουν, καὶ ταῦτα ἔλεγον· Οὐ παύηται τῶν πλου-
τούντων ὀπλιζόμενος τῇ γλώττῃ; οὐ παύη συνεχῶς
τοιούτοις πολεμῶν; Μὴ ἐγὼ τούτοις πολεμῶ; μὴ

ἐγὼ κατ' αὐτῶν ὀπλιζομαι; οὐκ ἐγὼ μὲν ὑπὲρ πάντων
πάντα λέγω καὶ ποίω, αὐτοὶ δὲ κατ' αὐτῶν τὰ ἔργα
ἠκόνησαν; οὐκ ἔδειξε τῶν πραγμάτων ἡ πείρα, πῶς
ἐγὼ μὲν, ὁ ἐπιτιμῶν καὶ συνεχῶς ἔγκαιλῶν, τὸ συμ-
φέρον ἐξήτουν, πολέμιοι δὲ μᾶλλον ἔκείνοι, οἱ ἐπι-
τιμῶντες ταῦτα λέγουσιν ἡμῖν, ἴδετε ἐπὶ τῶν πρα-
γμάτων τὰ βήματα ἐξεληθόντα τὰ ἡμέτερα. Οὐκ αἶ
ἔλεγον, ὅτι δραπέτης ἐστὶν ὁ πλοῦτος ἀπὸ τούτου
πρὸς ἔκείνον βαίνων; Καὶ εἴθε μετέβαινε μόνον, καὶ
μὴ καὶ ἀπέκτεινεν· εἴθε μεθίστατο, καὶ μὴ καὶ
ἀνῆρει. Νῦν δὲ καὶ ἐρήμους καταλιμπάνει τῆς αὐτοῦ
προστασίας, καὶ τῷ ἔρῳ παραδίδωσι, καὶ ἐπὶ τὸ
βάραθρον ἄγει, προδότης ὢν χαλεπός, καὶ τοῖς
μάλιστα πολεμῶν, τοῖς φιλοῦσιν αὐτόν. Δραπέτης
ἐστὶν ἀγνώμων, ἀνδροφόνος ἀμελικτός, θηρίον ἀτι-
θάσσειτον, κρημνὸς πανταχόθεν ἀπώτομος, σκόπελος
διηγεκῶν κυμάτων γέμων, πέλαγος ὑπὸ μυρίων ἀνέ-
μων διασκοπτόμενος, τύραννος χαλεπὸς ἐπιτάττων,
δεσπότης· βαρβάρου τινὸς χαλεπότερος, ἔχθρὸς
ἄσπονδος, πολέμιος ἀκατάλλακτος, οὐδέποτε τὴν πρὸς
τοῦς κεκτημένους αὐτὸν καταλὼν ἔχθραν.

γ'. Ἄλλ' οὐχ ἡ πενία τοιοῦτον, ἀλλ' ἀπειναντίας τῶν
εἰρημένων. Χωρὶον γάρ ἐστιν αὐτοῦ, λιμὴν γαλήνης,
ἀσφάλεια διηνεκῆς, τρυφή κινδύνων ἀπὸ ληλασμένη,
ἡδονὴ εὐκρινῆς, βίος ἀτάραχος, ζωὴ ἀκύμαντος,
εὐπορία ἀκαταμάχτης, φιλοσοφίας μήτηρ, χαλινὸς
ἀπονοίας, ἀναίρεσις κολάσεως, βίβλα ταπεινοφροσύ-
νης. Τίνος οὖν ἔνεκεν, εἰπέ μοι, ταύτην φεύγοντες,
ἔκλεινεν διώκτες τὴν πολεμίαν, τὴν ἀνδροφόνον, τὴν
θηρίου παντὸς χαλεποτέραν; Τοιοῦτον γάρ ἡ φι-
λαργυρία τοιοῦτον ἡ περὶ τὰ χρήματα μανία. Τί πολέ-
μιον συγκατοικεῖς σαυτῷ διηγεκῇ διαπαντός; τί τὸ
θηρίον ἀγριαίνει, ὃ τιθάσσει δέον; Καὶ πῶς ἂν
γένοιτο, φησὶν, χειροῖθες; Εἰ τῶν ἐμῶν ἀνάγκησθε
λόγων, ἂν νῦν ὅτε τὰ πτώματα ἐναυλα, ὅτε ἡ συμ-
φορὰ ἀκμάζουσα, ὅτε πάντες ἐν δορύδῃ καὶ κατη-
φείᾳ. [407] Πῶς οὖν τὸ θηρίον ἀπὸ λαγῆ τοῦ θηρίου
εἶναι; δύναμαι γὰρ αὐτὸ μεταβάλλειν, ἂν ὡς
θελήσῃτε· τοιαύτη γάρ ἡ τῶν λόγων ἰσχύς. Πῶς ἂν
οὖν μεταβληθεῖ τῆς θηριωδίας; Ἐάν μάθωμεν, πῶς
γίνεται χαλεπόν. Πῶς οὖν γίνεται χαλεπόν; Ὅσπερ
οἱ λέοντες, ὥσπερ αἱ παρδάλεις, ὥσπερ αἱ ἄρκτοι
συγκλειόμεναι καὶ ἐν σκότῃ καθειργόμεναι διεγεί-
ρουσι τὸν θυμὸν, αὐξοῦσι τὴν ὀργήν· οὕτω δὲ καὶ ὁ
πλοῦτος συγκλειόμενος καὶ κατορυπτόμενος λέοντος
μᾶλλον ὠρύεται, καὶ πάντοτε ἀνασθεῖ· εἰ δὲ ἐξάγῃς
αὐτὸν ἐκ τοῦ σκότους, καὶ διασπείρῃς εἰς τὰς τῶν
πενήτων γαστέρας, τὸ θηρίον γίνεται πρόβατον, ὁ
ἐπίβουλος προστάτης, ὁ σκόπελος λιμὴν, τὸ ναυάγιον
γαλήνη. Ἐπεὶ καὶ ἐπὶ τῶν πλοίων τοῦτο ἂν ὦσι·
ὅταν ὑπὲρ ὄγκον ἢ τὸ φορτίον, βαπτίζει τὸ σκάφος·
ὅταν δὲ σύμμετρον, ἐξουρίας φέρεται. Τοῦτο δὲ καὶ
ἐπὶ τῶν οἰκιῶν γίνεται τῶν ἡμετέρων· ὅταν ὑπὲρ
τὴν χρεῖαν συναγάγῃς τὰ χρήματα, μικρὰ ἀνέμου
προσβολή, καὶ ἡ τυχοῦσα τῶν ἀδοκίμων πραγμάτων
περίστασις αὐτανδρον καταβύει τὸ σκάφος· εἰ δὲ
τοσαῦτα ἀποθῇς, ὅσα περὶ ἡ χρεῖα ἀπαιτεῖ, κἂν καται-
γλις ἐπέλθῃ, βλάβως διατρέχεις τὰ κύματα. Μὴ τοῖνον
ἐπιθύμει τοῦ πλείονος, ἵνα μὴ τοῦ παντός ἐκπίπτῃ·
μηδὲ τὰ περιττὰ τῆς χρεῖας συνάγαγε, ἵνα μὴ τὰ

* Reg. τοῦ ἀναδέσθαι, et sic legitur apud Michæam, ad-
dito τι ante αὐτῇ. Editt. ἀνακείσθαι.

β Reg. χαλεπὸν ἐπιταγμάτων δεσπότης.

πρὸς τὴν χρῆσαν ἀπολῶσης· μὴδὲ τοὺς νενομισμένους ἔρους ὑπερβαίνειν, ἵνα μὴ τῶν ὄντων ἀπάντων ὁμοῦ γυμνωθῇς· ἀλλὰ περιόκπετ τὸ περιτείνον, ἵνα ἐν τοῖς ἀναγκαίοις πλουτῇς. Οὐχ ὀρᾷς, ὅτι καὶ γηπόνοι τὴν ἁμπελον περιτέμνουσιν, ὥστε τὴν δύναμιν ἅπασαν μὴ ἐν τοῖς φύλλοις, καὶ ἐν τοῖς κλήμασιν, ἀλλ' ἐν τῇ ῥίζῃ τοῦ φυτοῦ ἐπιδείκνυσθαι; Τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸς ποιεῖ· περιόκπετ τὰ φύλλα, καὶ τὴν σπουδὴν ἅπασαν εἰς τὴν τῶν καρπῶν φορὰν ἀνάλασκει. Εἰ δὲ οὐ βούλει ἐν ταῖς εὐημερίαις, ἔλπιζε τὰς δυσημερίας· ἐν τῇ γαλήνῃ χειμῶνα προσδόκα· ἐν τῇ ὑγείᾳ νόσον ἀνάμεινε· ἐν τῷ πλοῦτι πενίαν καὶ πτωχείαν ἔλπιζε. *Μνησθήσεται γάρ, φησί, καιρὸν λιμοῦ ἐν καιρῷ πλησμοῦτος, πτωχείαν καὶ ἐνδεῖαν ἐν ἡμέρᾳ πλοῦτος.* Ἄν γάρ οὕτω διακείμενος ᾗς, τὸν τε πλοῦτον μετὰ πολλῆς διοικήσεως τῆς σωφροσύνης, τὴν τε πενίαν ἐπιλοῦσθαι μετὰ πολλῆς ὁσιεως τῆς ἀνδρείας. Τὸ μὲν γὰρ μὴ προσδοκῆν δορυβεῖ προσπεσόν, καὶ ταράττει· τὸ δὲ ἐλπίζειν συμβάν οὐ πολὺν ἐπάγει τὸν θόρυβον. Δύο δὴ ταῦτα κερδαίνεις τὰ καλὰ, τὸ μὴτε μεθύνει καὶ παραπαλεῖν ἐπὶ τῆς εὐημερίας, μὴτε δορυβεῖσθαι καὶ ταράττεσθαι ἐπὶ τῆς εἰς τὰ ἐναντία μεταβολῆς, μάλιστα μὲν εἰ μέλλεις δεῖ καραδοκεῖν τὰ ἐναντία· ἀρκεῖ γὰρ ἀντὶ τῆς πείρας ἡ προσδοκία. Οὐδὲν τι λέγω· πλουτεῖς; ἔλπιζε πενίαν καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Τίνος ἐνεκεν καὶ διὰ τί; Ὅτι τὰ μέλιστά σε ὠφελῆσαι δυνήσεται ἡ προσδοκία αὐτῇ. Ὁ γὰρ ἐλπίζων πενίαν, ἐν πλοῦτι ὦν οὐ τυφοῦται, οὐ χαννοῦται, οὐ διαρρέει, οὐκ ἐφέται τῶν ἀλλοτρίων· ὁ γὰρ τῆς προσδοκίας φόβος ἀντὶ παιδαγωγοῦ τινος παρὼν σωφρονίζει, καταστέλλει τὴν διάνοιαν, καὶ πονηρὰ βλαστήματα τὰ ἀπὸ τῆς φιλαργυρίας οὐκ ἀφίσι κοῦναι, ὥσπερ δρεπάνῃ τινὶ τῷ φόβῳ τῶν ἐναντίων φυλῶν αὐτὰ καὶ περικόπτειν.

[408] δ'. Ἐν μὲν οὖν τούτῳ μέγιστον ἀγαθὸν κερδαίνει· ἑτερον δὲ οὐκ ἔλαττον τούτου, τὸ καὶ παραγενομένης αὐτῆς μὴ δεδοικέναι. Προλαμβάνοντοί τινον ἡ προσδοκία τῶν θλιβερῶν, ἵνα μὴ παραγένηται ἡ πείρα τῶν λυπηρῶν· διὰ τοῦτο ἡ πείρα ἔρχεται, ἐπειδὴ ἡ προσδοκία οὐ πάρεστιν· ἐκεῖ εἴγε ἐκείνη κατάρθου τοῖς ἀνθρώποις, οὐ σφόδρα ταύτης ἔδει. Καὶ μάρτυς τούτου ἐπὶ τῶν Νινευιτῶν Ἰωνᾶς ὁ προφήτης· ὡς ἐλπίζοντες ἐκείνοι τῇ τοῦ προφήτου προβήσας ἀνηκέστῳ περιπεσεῖν συμφορᾷ, τῇ προσδοκίᾳ τῶν ἐλευσομένων κακῶν ἀπέστρεψαν τὴν ὀργὴν· Ἰουδαῖοι δὲ μὴ πεισθέντες τῷ προφῆτῃ λέγοντι τὴν ὄλῳσιν Ἰερουσαλὴμ, ὑπέστησαν τὰ δευρά. Σοφὸς γὰρ φοβηθεὶς ἐξέκλιεν ἀπὸ κακοῦ· ὁ δὲ ἄφρων μίγνυται πεποιθώς*. Ὁ ἐλπίζων γενέσθαι πένης, ἐν εὐημερίᾳ διάγων, οὐκ ἂν ταχέως γένηται πένης· ὁ γὰρ ἀπὸ τῆς προσδοκίας κερδάνει οὐκ ἡθελήσας, ἀπὸ τῆς πείρας τοῦτο μαθήσεται καλῶς. Ἐν πλοῦτι τοῖνον ὦν προσδόκα πενίαν, ἐν εὐημερίᾳ τυγχάνων προσδόκα λιμόν· ἐν δόξῃ ὦν ἔλπιζε ἀδοξίαν· ἐν ὑγείᾳ ζιγῶν νόσον ἀνάμεινε. Συνεχῶς ἐπισκέπτου τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τὴν φύσιν, τῶν ποταμίων βρυμάτων οὐδὲν ἄμεινον διακειμένην, καὶ καπνοῦ εἰς αἴρα διαλυομένου δευρὲρπεστέραν καὶ σιγᾶς παρα-

τρεχούσης οὐδαμινωτέραν. Ἄν ταῦτα φιλοσοφῇς, οὕτε τὰ χρηστά σε φωστήσαι δυνήσεται, οὕτε τὰ λυπηρὰ ταπεινώσαι· ἂν παρόντων τῶν χρηστῶν μὴ σφόδρα τούτων ἀντίχη, οὐδὲ ἀπελθόντων ὀδυνηθῇ. Ἄν ἐθίσῃς τὴν διάνοιάν σου ἐν τῇ προσδοκίᾳ τῶν ἐναντίων, πολλάκις μὲν οὐδὲ παρῆσονται τὰ ἐναντία, εἰ δὲ καὶ παραγένηντο, οὐ σφόδρα σου καθάφονται.

ε'. Καὶ ἵνα μάθῃτε ὅτι οὐ στοχαζόμενος ταῦτα λέγω, παλαιὰν τινα ἱστορίαν διηγῆσασθαι ὑμῖν βούλομαι. Ἐγένετο τις ἀνὴρ θαυμαστός καὶ μέγας, καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀσέλιμος, ὁ μακάριος Ἰωβ, ὁ τῆς εὐσεβείας ἀθλητῆς, ὁ στεφανίτης τῆς οἰκουμένης, ὁ διὰ πάντων τῶν θλίψεων ἔλθων, ὁ μυρία κατὰ τοῦ διαδόλου τρόποις στήσας, ὁ γενέτο πλούσιος καὶ πένης, ἑνδοξος καὶ εὐκαταφρόνητος, πολὺπαις καὶ ἀπαις· οὗτος ἐγένετο ἐν βασιλικαῖς αὐλαῖς, ἐγένετο δὲ καὶ ἐν κοπρίᾳ· οὗτος ἐγένετο ἐν λαμπρῇ στολῇ, καὶ μετ' ἐκείνην ἐν πληγῇ σκωλήκων· οὗτος μυρίας ἀπέλαυσε θεραπαίνας, καὶ μετὰ ταῦτα μυρίας ὑπέμεινε ὑδρεῖς, οἰκετῶν ἐπανισταμένων, φίλων ἐνειδιζόντων, γυναικὸς ἐπιβουλευούσης. Πάντα αὐτῷ τὴν ἀρχὴν καθάπερ ἐκ πηγῶν ἐπέβρει, χρημάτων περιουσία, δυναστείας μέγεθος, δόξης περιβολή, εὐρίνη καὶ ἀσφάλεια, τιμαὶ καὶ θεραπεία, καὶ σῶματος ὑγεία, καὶ παῖδων εὐκλήρια, καὶ οὐδὲν ἦν ἐκεῖ λυπηρόν· παρὴν αὐτῷ πλοῦτος μετὰ ἀσφαλείας, καὶ εὐημερία ἀδιάπτωτος, καὶ μάλα εἰκότως· ὁ θεὸς γὰρ πανταχόθεν αὐτὸν ἐτείχιζεν. Ἄλλ' ὑστερον πάντα ἐκεῖνα ἀπέπτῃ, καὶ μυριοὶ χειμῶνες λοιπὸν ἐσκήνουν εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνου, καὶ πάντες ἐπάλληλοι καὶ συνεχεῖς, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ἀπαντες. Τὰ γὰρ ὄντα αὐτῷ ἅπαντα ἀθρόον ἀνηράξατο· οἰκίται, παῖδες [409] κατεχόνοντο βίᾳ καὶ ἄφρων θανάτῳ, ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ τοῦ συμποσίου κατασφάγντες, οὐ μαχαίρᾳ καὶ ξίφει, ἀλλὰ πνεύματι πονηρῷ τὴν οἰκίαν κατασείσαντι. Καὶ γυνὴ μετὰ ταῦτα ὠπλίχε τὰ ἐαυτῆς μηχανήματα, καὶ τῷ δικαίῳ προσῆγε· καὶ οἰκίται, καὶ φίλοι, οἱ μὲν ἐνέπτυνον εἰς τὸ πρόσωπον, ὡς φησὶν αὐτός· Ἀπὸ γὰρ προσώπου μου οὐκ ἐφείσαντο πτενέλου· οἱ δὲ ἐπέβαινον, καὶ τῆς οἰκίας ἐξεβάλλετο πάσης, καὶ ἐνδιαίτημα αὐτῷ ἦν ἡ κοπρία λοιπὸν, καὶ πηγὰς σκωλήκων ἔβρυν, πάντοθεν καὶ αἵματι καὶ ἰχθῶρι κατεβρέβητο ὁ ἄδάμας, καὶ λαβὼν δοτρακὸν ἔβρε τοὺς ἰχθῶρας, δῆμιος αὐτὸς ἐαυτῷ γινόμενος· καὶ ὀδύνας ἐπάλληλοι, καὶ βάσανοι ἀκατέρητοι, καὶ νύξ ἡμέρας χαλεπωτέρα, καὶ ἡμέρα νυκτὸς φρικωδέστερα, ὡς φησὶν· Ὡς ἂν κοιμηθῶ, λέγω, Πότες ἡμέρας; ὡς δ' ἂν ἀναστῶ, λέγω πάλιν, Πότες ἑσπέρας; πλήρης δὲ γίνομαι ὀδυνῶν ἀπὸ ἑσπέρας μέχρι πρωῆς. Καὶ πάντα κρημνοὶ, καὶ σκόπελοι, καὶ ὁ μὲν παρακαλῶν οὐδεὶς, οἱ δὲ ἐπεμβαίνοντες μυριοὶ· ἄλλ' ὅμως ἐν χειμῶνι τοσοῦτον καὶ κύμασιν ὅντως ἀπορήτοις ἐστὶ πρὸς πάντα γενναῖος καὶ ἀπερίτρεπτος· τὸ δὲ αἴτιον τούτων τοῦτο ἦν, ὅπερ ἔφη, ὅτε ὅταν ἐπλόυται, προσεδόκα πενίαν· ὅτε ὑγίαινε, νόσον ἀνέμεινε· ὅτε παῖδων τοσοῦτων πατήρ ἐγένετο, καὶ ἀπαις ἀθρόον ἤλπιζεν ἔσεσθαι. Καὶ τοῦτον τὸν φόβον δεῖ παρ' ἐαυτῷ ἀνελίττε, καὶ ταύτην τὴν ἀγωνίαν δεῖ ἐρερε, τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων εἰδὼς τὴν

* In Proverbia legitur xiv, 16, ὁ δὲ ἄφρων ἐαυτῷ πεποιθὼς μίγνυται ἀνέμῳ.

num amittas; noli quæ superant usum congregare, ne perdas etiam necessaria; noli præfinitos terminos prætergredi, ne facultatibus universis exuaris: sed quod superest resecta, ut in necessariis ditescas. An non vides quod agricolæ vitem putant, ne vim omnem in pampinis et palmitibus, sed in radice proferat? Idem et tu facito: amputa folia, omneque studium huc intende, ut quamplurimum fructus ferat. Quod si facere recuses in rebus prosperis, expectes adversas; in tranquillitate tempestatem, in sanitate morbum, in divitiis paupertatem ac mendicitatem expecta. *Memento, inquit, temporis famis in tempore abundantiae, mendicitiis et egestatis, in diebus opulentiae* (Eccli. 18. 25). Ad hunc modum si fueris affectus, tum et divitias multa cum sobrietate administrabis, et egestatem, si incidat, fortissime perferes. Malum quippe inexpectatum perturbat animum, si incidat; quod autem expectabatur, si accidat, non multum addert perturbationis. Ita duo commoda lucrificeris, alterum ne prosperitas te reddat ebrium et insolentem, alterum ne commovearis ac perturbaberis rebus in diversum commutatis, maxime si semper expectatione contrariorum pendebis: sufficit enim pro experientia expectatio. Tale est quod dico: dives es? Expecta quotidie paupertatem. Quare et quamobrem? Quoniam ista expectatio tibi maximam adferre poterit utilitatem. Etenim qui expectat paupertatem, in divitiis non extollitur, non mollescit, non diffuit, non concupiscit aliena: nam expectationis metus pædagogus ejusdem vice cohibet ejus mentem, nec patitur malæ avaritiæ germina subnasci, dum ea metu contrariorum veluti falce quadam prohibet crescere amputatque.

4. *Expectatio tristium, ea cum advenerint, mitigat.*— Hoc igitur unum est e maximis bonis quæ lucrificas: alterum autem non est isto minus, videlicet ut si accesserit paupertas, non expavescas. Prævertat ergo tristis expectatio, nequando veniat ipsa tristium experientia: ob hoc enim venit experientia, quod non adsit expectatio; quod si illa correxisset hominem, hac non erat opus admodum. Hujus rei testis Jonas Ninivitis prædicens interitum (Jonas c. 3): siquidem illi dum expectant quod propheta prædixerat, eis imminere calamitatem insanabilem, expectatione malorum venturorum frugerunt iram numinis; contra Judei non credentes prophetæ prædicenti Jerosolymorum excidium, acerba perperissi sunt. *Sapiens enim metuens declinavit malum; insipiens fiducia sua confunditur* (Prov. 14. 16). Qui expectat paupertatem, dum versatur in divitiis, haud facile fiet pauper: nam quod ab expectatione lucrari noluisti, id ab ipsa experientia pulchre disces. Proinde cum in divitiis es, expecta paupertatem: cum in affluentia, expecta famem: cum in gloria, expecta ignominiam: cum in sanitate vivis, expecta morbum. Assidue perpende rerum humanarum naturam, quæ nihilo melius habet, quam annuum defluxus, et fumo in aerem evanescente fugacior est, et umbra prætercurrente inanior. In his si philosophatus fueris, nec

suavia te poterunt inflare, nec molesta deicere: si presentibus bonis non admodum inhæreas, neque iis absentibus discruciareris. Si consuefacias animum ad expectationem adversorum, sæpe quidem fiet ut adversa non accidant, sed si acciderint, non vehementer te commovebunt.

5. *Jobi historia et laudes.*— Atque ut intelligatis me hæc non ex conjectura loqui, volo vobis narrare veterem quamdam historiam. Fuit vir quidam admirabilis et magnus et ubique per orbem terrarum celebratus, beatus ille Job, ille pietatis athleta, ille totius mundi victor et coronifer, qui per omnia certaminum genera transivit, qui innumera tropæa erexit devicto diabolo. Hic fuit dives et pauper, gloriosus et vilis, multorum liberorum pater et orbis; hic versatus est in aulis regalibus, sed idem fuit in sterquilinio; hic fuit in splendida veste, sed post illam in corrosione linearum; hic possedit innumerum famulitium, sed postea sustinuit innumeras contumelias, a familiaribus in ipsum insurgentibus, ab amicis conviciantibus, ab uxore insidiante. Omnia illi prius velut e fonte affluebant, pecuniarum copia, potentiae magnitudo, gloriæ accessio, pax et securitas, honores et obsequium, corporis sanitas, et filiorum opulentia, nec erat in his quidquam molestum; aderant illi divitiæ cum securitate, prosperitas stabilis: atque optimo quidem jure: Deus enim illum undique vallaverat. Sed postea illa omnia recesserunt, moxque innumera tempestates immigrarunt in domum illius, omnes, inquam, sibi vicissim succedentes ac perpetuæ et ingentes. Siquidem universæ facultates illi simul ereptæ sunt: famuli liberique præmatura violentaque morte oppressi sunt, ad mensam et ipso in convivio mactati, non quidem securi aut gladio, sed a malo spiritu, qui domum concussit. Tum uxor in illum armabatur, suasque machinas admovit iusto; famuli porro et amici, partim expuerunt in faciem ejus, quemadmodum ait ipse, *Non pepercerunt faciem meam conspuere* (Job 30. 10): partim irruerunt in eum, et ex domo ejectus est, ac deinceps in sterquilinio vitam egit, ac vermium fontes scatabant, undique sanguine et sanie diffusebat ille pretiosus adamus; et accepta testa abstergebat saniem, ipse sibi factus carnifex: dolor dolorem excipiebat, et cruciatus intolerabiles, et nox die molestior, et dies nocte terribilior, sicut ipse dicit: *Cum obdormiero, dico, quando erit dies? cum surgo, rursum dico, quando erit vespera? plenus dolore sum a vespera usque ad diluculum* (Job 7. 4). Omnia præcipitia, omnia scopuli, nec est ullus qui consoletur, qui insultent innumeri: attamen in tanta tempestate, tantisque fluctibus adeo intolerandis, constitit adversus omnia generoso animo et inconcussus; in causa fuit id quod dicebam: nimirum quia cum dives esset, expectabat egestatem: cum sanus esset, expectabat agrotationem: cum tot liberorum esset pater, subitam orbitationem. Atque hunc timorem semper apud se suscepit, et hanc anxietatem semper apud se aluit, intelligens rerum humanarum naturam, momentaneamque volubilitatem.

tem negotiorum considerans. Eoque dixit: *Timor quem timebam, evenit mihi: et periculum quod metuebam, occurrit mihi (Job 3. 25).* Semper enim cogitatione spectabat ad illum timorem, operiens eum, sperans expectansque; ideo cum advenisset, non perturbavit illum: *Neque pacem habui, inquit, neque quievi, sed mihi venit ira (Job 3. 26).* Non dixit, Non pacem habeo, neque quiesco, præsenti tempore; sed, *Non quievi*, præsenti tempore. Etiam si enim rerum prosperitas arrogantiam suadebat, sed expectatio tristitiam non sinebat me quiescere. Quamquam affluencia vehementer hortabatur ad delicias, sed asperitas eorum quæ expectabantur, profligabat securitatem: et licet præsens felicitas cogeret frui rebus, tamen futurorum sollicitudo voluptatem interrupit. Ideoque quoniam præmeditans in animo suo hæc ventura prospexerat rebus lætis, hæc certamina posteaquam acciderunt fortiter et animose pertulit, utpote jam olim ad illa exercitatus: et quoniam ea expectatione jam ceperat, non est perturbatus cum cerneret illa adesse. Quod autem ne tum quidem cum adessent læta, vehementer illis adhæserit, audi quid dicat: *Si delectatus sum cum mihi multe affluerent divitiæ, si*

repositum aurum fortitudinem meam, si fiduciam habui in lapidibus pretiosis, si ad innumerabilia posui manum meam (Job 31. 24. 25). Quid ais, homo? Non delectatus es divitiis affluentibus tibi? Nequaquam, inquit. Quid ita? Quoniam videbam illarum instabilem fluxamque naturam, videbam possessionem haud durabilem. *At video quidem, inquit, solem orientem ac deficientem, lunam vero intereuntem: non enim panes ipsos est (Ib. v. 26).* Quod autem dicit, tale est. Si stellæ quæ sunt in cælis perpetuoque lucent, recipiunt nonnullam mutationem, sol nempe deficiens, et luna interiens, an non extremæ dementia sit, terrena pro stabilibus fixisque ducere? Eoque nec præsentibus magnopere delectabatur, nec discedentibus vehementer contristatus est: quoniam probe noverat earum rerum naturam. Hæc nos audientes, carissimi, neque paupertate deiciamur, neque divitiis intumescamus; sed in rerum permutatione animum immutabilem retinentes, philosophiæ fructum metamus, ut et hic voluptate perfruamur, et futura assequamur bona; quæ contingat nobis omnibus adipisci, gratia et bonitate Domini nostri Jesu Christi.

MONITUM

Hæc opuscula Latine tantum habemus; Græca enim vel prorsus amissa sunt, vel latent alicubi. Germana autem esse, tum rerum negotiorumque de quibus agitur series, tum stylus ipso suadet. Genuina item esse fatentur docti viri omnes, uno excepto nupero, qui, ut observat Tillemontius, p. 586, esse genuina negavit, et tamen postea, dictorum immemor, inter γνῶσις recensuit: id vero consecutus est, ut non magis negantem quam asserentem curemus.

Homilia prior a Chrysostomo habita fuit postridie quam ille ex Asia Constantinopolin redierat. Iter autem in Asiam suscepit, ut Ephesinæ Ecclesiæ lites componeret, simoniacosque episcopos deturbaret, quod etiam præstitum est; absens autem per dies plusquam centum, ut ipso initio ait, magnum sui desiderium populo se summopere amanti reliquerat. Id vero saltem optabant Constantinopolitani, ut Pascha secum celebraturus reverteretur: quod tamen consequi non potuerunt; post Pascha reversus consolatur ipsos, dicitque quotidie celebrari posse: Nam Pascha celebramus, inquit, quotiescunque corpus et sanguinem Christi percipientes mortem Domini annuntiamus. Per totam homiliam plebi gratulatur bonum servatum ordinem, fidem, caritatemque, et in sui præsentia et se absente exhibitam.

Oratiuncula sequens a Chrysostomo hac occasione habita fuit. Severianus, Gabalorum episcopus, qui

φύσιν, καὶ τὸ ἐπικαίρον αὐτῶν λογιζόμενος. Διὸ καὶ
 ἔλεγε· *Φύθος δὲ ἐφοβούμην ἦλθε μοι, καὶ δὲν ἔδε-*
δοίκεν κίνδυνον συνήτησέ μοι. Ἄει γὰρ τοῖς
 λογισμοῖς πρὸς αὐτὸν ἐβάδιζεν ἀναμένων αὐτὸν, ἐλ-
 πίζων, καὶ προσδοκῶν· διὰ τοῦτο παραγενόμενος οὐκ
 ἐτάραξεν· *Οὔτε εἰρήνευσα, οὔτε ἡσυχάσα, οὔτε*
ἀνεπαυσάμην, ἦλθε δέ μοι ὁργὴ. Οὐκ εἶπεν, Οὐκ
 εἰρηνεύω, οὐδὲ ἡσυχάζω, ἀλλ', *Οὐκ εἰρήνευσα, ἐν*
τῷ παρελθόντι χρόνῳ. Εἰ γὰρ καὶ τὰ πράγματα μέγα
 φρονεῖν παρεσκεύαζεν, ἀλλ' ἡ προσδοκία τῶν λυπη-
 ρῶν οὐκ εἶα με ἡσυχάζειν. Εἰ καὶ ἡ ἄγαν εὐημερία
 τρυφᾶν ἐποίει, ἀλλ' ἡ ἀγωνία τῶν ἐλπίζομένων τὴν
 ἄδειαν ἀπεδίωκεν· εἰ καὶ τὰ παρόντα ἀπολαύειν
 ἠγάχαζεν, ἀλλ' ἡ τῶν προσδοκωμένων φροντίς ταύ-
 την διέκοπτε. Διὰ τοῦτο ἄπερ ἐμελέτησεν ἐπὶ τῶν
 λογισμῶν, ταῦτα ἰδὼν ἐπὶ τῶν πραγμάτων συμβάντα
 γενναίως ἠνεγκε, τὰ πάλοι μελετηθέντα παλαίσματα,
 καὶ τὰ τῇ προσδοκίᾳ προειλημμένα, ταῦτα παρόντα
 βλέπων οὐκ ἐταράττετο. *Ὅτι γὰρ οὐδὲ παρόντων τῶν*
χρηστῶν σφόδρα τούτων ἀντέχετο, ἀκουσον τί φησιν·
Εἰ δὲ καὶ εὐφρανθῇ κολλοῦ πλοῦτον γενομένον
μοι, εἰ κατέταξα χρυσίου ἰσχύρ μου, εἰ λίθῳ
πολυτελεῖ ἐκπεπολῆσα, εἰ δὲ καὶ ἐπ' ἀναριθμή-

τοὺς ἐθέμην χεῖρά μου. Τί λέγεις, ἄνθρωπε; Οὐκ
 εὐφραίνου τοῦ πλοῦτου περιβρέοντός σοι; Οὐδαμῶς,
 φησί. Τί δήποτε; *Ὅτι [410] ᾔδειν αὐτοῦ τὸ ἄσφατον*
καὶ διαβρῆον, ᾔδειν τὸ κτήμα οὐ μόνιμον. Καὶ ὁρῶ
μὲν, φησὶν, ἥλιον ἐπιφάσκειν, καὶ ἐκλείποντα,
σελήνην δὲ φθίνουσαν· οὐ γὰρ ἐπ' αὐτῶν ἐστίν.
Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Εἰ τὰ κατ' οὐρανὸν
ἄσπρα, καὶ διηνεκῶς λάμποντα δέχεταιί τινα μεταβο-
λὴν, ἥλιος μὲν ἐκλείπων, σελήνη δὲ φθίνουσα, πῶς
οὐκ ἐσχάτης ἀνοίας τὸ τὰ ἐπίγεια νομίζειν εἶναι μὲ-
νιμα, καὶ πεπηγότα; Διὰ τοῦτο οὔτε παρόντων εὐ-
 φραίνετο λίαν, οὔτε ἀπελθόντων ἡλγησέ χαλεπῶς,
 ἐπειδὴ καλῶς ᾔδει τὴν φύσιν αὐτῶν. Ταῦτα δὲ καὶ
 ἡμεῖς ἀκούοντες, ἀγαπητοί, μὴ πενία πιεζώμεθα,
 μήτε πλοῦτος φουσώμεθα· ἀλλ' ἐν τῇ τῶν πραγμάτων
 μεταβολῇ τὴν γνώμην ἀμετάβλητον διατηροῦντες;
 τὸν ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας δρεψώμεθα καρπὸν, ἵνα καὶ
 τῆς ἐνταῦθα ἡδονῆς ἀπολαύσωμεν, καὶ τῶν μελλόν-
 των ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς
 ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ.

^a Reg. et Bibl. ἢ οὐκ ὁρῶμεν... φθίνουσας.

IN TRIA SEQUENTIA OPUSCULA.

Constantinopoli tunc agebat, et simulatis obsequiis sancti præsulis amicitiam sibi conciliaverat, ac frequen-
 ter concionem ad populum habebat, absentis et in Asiam profecti Chrysostomi occasione captata, popu-
 lum sibi devincire, ejusque, ut putatur, studia a Chrysostomo avertere satagebat: qua de re monitus a
 Serapione Chrysostomus, cum ex Asia rediit, ut vidit populum sibi gratulantem, lætitiæque plenum, rem
 non multum curasse videtur. Sed cum subinde Severianus in Serapionem indignatus, impietate plena
 verba protulisset, tumultuante et in iram concitato populo, Constantinopoli pulsus est. Deinde curante
 Eudoxia Augusta ipsoque Imperatore revocatus et a Chrysostomo, ægre licet, admissus est. Sed quia in-
 dignatus populus nonnisi pastoris sui monitis conceptam in Severianum iram sedare poterat, hac ora-
 tiuncula Chrysostomus exasperatos animos mitigavit, et ad Severianum admittendum deduxit.

Tertiam oratiunculam insequente die Severianus ipse habuit, ubi de conciliata pace populo gratulatur;
 quam ille pacem curante communi patre, sic ille, partam summis commendat laudibus. Hæc carptim
 tangimus, quia si rei gestæ historiam cum his omnibus quæ tunc contingere minutatim persequeremur,
 foret hoc argumentum subsequentibus opusculis longius. Hæc vero præludia fuerunt ejus tumultus quo
 vexatus Chrysostomus et in exsilium actus est.

DE REGRESSU SANCTI JOANNIS

EX ASIA CONSTANTINOPOLIM (a).

Moses magnus ille Dei famulus, caput prophetarum, maris viator, aeris agitator, mensæ apparator, qui a genitrice projectus est, et ab impugnatrice salvatus (genuit quidem eum mater, abstulit autem eum Ægyptia, et enutrivit), et qui in Ægypto nutriebatur, in cælis conversabatur: qui tantum ac tale statuit tropæum, iste talis ac tantus vir, qui quadraginta dies reliquerat populum, invenit eum idola fabricantem, et seditiones commoventem. Ego autem non quadraginta dies tantum, sed et quinquaginta et centum, et amplius, et inveni vos lætantes, et philosophantes, et in Dei timore perseverantes. Numquid ego Mose altior sum? Absit: hoc enim dicere extremæ dementiæ est. Sed quia populus iste illo populo sublimior, propterea et ille de monte descendens increpabat Aaron ob seditionem populi, et irascens invehebatur in eum, cur acquieverit voluntati eorum. Ego autem adveniens præconia vestra et coronas contexam. Ubi enim prævaricatio, ibi reatus subsequatur necesse est, et objurgatio; ubi autem correctio, ibi laudes et præconia et coronæ: ideoque etsi ampliori tempore demoratus sum foras, non me pœnitet, quia confidebam de vestræ caritatis affectu, et integritate fidei: sciebam enim uxorem mihi desponsatam castitate esse munitam, sicut in sæculari conjugio assolet evenire. Etenim vir quando impudicam uxorem habere se novit, nec prospicere ei de domo permittit: qui etsi peregrinari aliquando coactus fuerit, cogitur cito reverti, quasi quodam suspicionis aculeo stimulatus; qui autem sobriam et castam habet, foras securus moratur, sufficientes pro curatorum munimine mores relinquens uxoris. Hoc ego et Moses passi sumus. Ille quidem, quia inemendabilem synagogam habebat uxorem, reliquit eam, et fornicata est, et compellit eum Deus, dicens: *Exsurge, descende: impie enim fecit populus tuus* (Exod. 32. 7). Sed ego nullam huiusmodi jussionem accepi. Et cum paululum mihi infirmitas corporis accidisset, non me inquietavit vestra absentia, sed securus de vobis ægrotationis meæ expectavi medellam. *Non enim opus habent sani medico, sed qui male habent* (Matth. 9. 12). Nam et si tardavi parumper a vobis, non hoc ad detrimentum vestri, sed ad divitias puto proficere vestras: quæ enim per me, imo magis per gratiam Dei correctæ sunt, vestra corona est, vester profectus est. Et ideo gaudeo et tripudio, et tamquam volitare me credo, et gaudii huius magnitudinem effari non queo. Quid ergo faciam? quomodo indicabo exultationem mentis meæ? In testimonium voco conscientiam vestram, quoniam video ex adventu meo gaudium esse repletam: quod gaudium, corona et laus mea est. Si enim mea unius viri presentia tantam plebem tali replevit voluptate: quantum putatis

(a) Anno 401.

mihi ex visione vestra gaudium cumulatam? Et Jacob quidem unum filium videns Joseph, gaudebat senex, et recreabatur spiritu: ego autem non unum Joseph, sed omnes vos illi similes video et gaudeo, quia paradisi meum recepi illo Paradiso meliorem: et ibi quidem serpens erat insidians, hic autem Christus mysteria celebrans: ibi Heva erat seducens, hic autem est coronans Ecclesia: ibi Adam seducebatur, hic autem populus adhæret Deo: ibi arbores diversæ, hic autem donationes variae: in Paradiso arbores marcescentes, in ecclesia arbores fructificantes: in illo Paradiso unumquodque genus sementis in suo perseverat statu, in isto vero paradiso si invenero labruscam, vitem uberem efficiam: si invenero oleastrum, veram olivam efficiam: talis etenim est terræ istius natura. Propter hæc gaudeo, prætermitto satisfactionem: quomodo vero vos abduxit tanti temporis longitudo, suscipite satisfactionem meam, carissimi. Si servum alicubi dirigatis non revertentem, exigitis causas ubi moratus sit, ubi tantum expenderit temporis: et ego servus sum vestræ caritatis: emistis enim me, non pecuniam conficientes, sed caritatem ostendentes. Gaudeo quippe tali servitio mancipatus, nec umquam hoc famulatu opto me solvi: etenim istud servitium mihi libertate elegantius: istud servitium in illud tribunal beatum collocavit mihi sedem: istud servitium non est necessitatis, sed voluntatis. Quis enim non libentissime serviat dilectioni vestræ, tam elegantissimis amatoribus? Quod etsi lapideam haberem animam, cera fecissetis molliorem. Quid dicam desiderio vestro, et favori, quem hesternum ostendistis die (a), quomodo voces vestræ cum gaudio cælum penetrarunt? Ipsum sanctificantes aerem, civitatem fecistis Ecclesiam: honorabar ego, et Deus glorificabatur: hæretici confundebantur, Ecclesia vero coronabatur: quia magna lætitia est matri, cum exsultant filii: et grande gaudium pastori, cum exsultant agni gregis. Veni ad gaudia virtutum vestrarum, audivi quia cum hæreticis colluctati estis, et quia inique egerunt in baptismum, redarguistis. Numquid incassum dicebam quoniam casta uxor absente viro repellit adulteros, absente pastore abigit lupos, sine gubernatore nautæ salvaverunt navem, sine duce milites victoriam reportaverunt, sine doctore discipuli profecerunt, sine patre filii roborati sunt? Imo magis non sine patre: vester enim profectus meus gaudium, vestra glorificatio mea corona est. Sed desiderabamus, inquit, tecum facere Pascha. Satisfacio dilectioni vestræ, quippe cum jam iracundiam vestro dissolveritis aspectu. Nam si pater prodigum suscipiens filium statim reconciliavit, neque pœnas exigit ab eo, sed illico amplexus est: multo magis filii patrem suscipientes. Sed tamen

(a) Postridie quam redierat, hanc orationem habuit.

et ad hoc respondeo : Pascha mecum in votis facere habebatis, nemo prohibet hodie vos mecum facere Pascha : sed forsitan dicetis, Numquid duo Pascha facturi sumus? Non, sed unum, et ipsum multipliciter. Sicut enim semper sol exoritur, et non dicimus multos soles, sed est sol quotidie oriens : sic et Pascha semper consummatur, et cum semper celebratur, unum est solemnitatis nostræ. Judeorum similes non sumus, non servimus loco, nec subditi sumus necessitati temporis, dominica voce firmati. *Quotiescumque, inquit, manducaveritis panem istum, et hunc biberitis calicem, mortem Domini annuntiabitis* (1. Cor. 11. 26). Annuntiamus namque hodie mortem Christi. Sed tunc quidem festivitas : et hodie festivitas. Ubi enim caritas gaudet, ibi est festivitas : et ubi recepi letantes filios, maximam celebro festivitatem. Etenim et illa festivitas caritas est. *Sic enim, inquit apostolus, Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret pro eo* (Joan. 3. 16). Sed multi, inquit, te absente baptizati sunt. Et quid tum? Nihil minus habet gratia, non claudicat donum Dei; præsentem me baptizati non sunt, sed præsentem Christo sunt baptizati. Numquid homo est qui baptizat? Homo dexteram porrigit, sed Deus manum gubernat. Noli de gratia dubitare, carissime, quia donum Dei est. Attende diligenter quæ dicuntur, si forte aliqua de causa sacra (a) explicanda est, cum obtuleris preces, et subscripam acceperis sacram, non requiris quali calamo subscripserit rex, neque in quali charta, neque quali, quoque atramento, sed unum solummodo queris, si rex subscripserit : sic et in baptismo, charta, conscientia est : calamus, lingua sacerdotis : manus, gratia est Spiritus sancti. Sive ergo per me, sive per illum qui officio fungitur sacerdotis, ipsa manus scribit, nos ministri sumus, non auctores. Et Paulus minister est : *Sic enim, inquit, aestimet nos homo tanquam ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei* (1. Cor. 4. 1). *Quid enim habes, quod non accepisti* (Ib. v. 7). Si quid habeo, accepi : si autem accepi, non meum, sed ejus qui dedit donum est. Noli ergo dubitare, carissime : gratia enim Dei perfecta est. Locus non prohibet, sive hic baptizetis, sive in navi, sive in itinere. Philippus baptizavit in via, Paulus in vinculis, Christus in cruce latronem ex vulnere, et statim paradisi meruit januam reserare. Propter hæc gaudeo et exulto, et orationes vestras exigo, cum quibus ad Asiam perrexi, cum quibus

(a) Sic vocabatur imperiale diploma : qua de re vide utrumque Cangii glossarium in voce, *sacra*, et, *Stupa*. Hic regem intellige imperatorem.

reversus sum, cum quibus pelagum transfretavi, et adjutus vestris orationibus feliciter navigavi : nec enim navim citra vos ingressus sum, nec exivi citra vos, non in civitate citra vos, aut in ecclesia sine vobis, sed avulsus quidem eram corpore, connexus autem caritate. Videbam namque Ecclesiam vestram, et in pelago, et in exultatione gaudebam. Tale enim quid significat caritas, quæ nescit angustari : intrabam in ecclesiam, adstabam altari, orationes offerebam, et dicebam : Domine, conserva Ecclesiam quam mihi tradidisti. Ego quidem corpore absens sum, sed tua misericordia præsens est, quæ me illic perduxit, et plus quam merebar concessit. Et quia amplificavit, multitudo testatur præsentium. Florere video vineam, et nusquam spinæ, neque sentium ulla vestigia : exsultant oves, et nusquam lupus. Quod si etiam alicubi repertus fuerit, demutatur, et sit ovis. Tanta enim vestra est fides et caritas, ut æmulatione vestra ceteros provocetis. Ipse Dominus vos conservavit, et ipse me reduxit, et in infirmitate positus orationum vestrarum sensi auxilium, quas mihi quotidie in suffragium postulo. Peregrinatio mea coronavit civitatem vestram. Et quia diligebatis ex initio, nunc omnibus manifestum est. Sic enim me absentem, tamquam præsentem habuistis. Nam in Asia cum essem ad corrigendas Ecclesias, hinc illo venientes nuntiabant nobis, dicentes : Inflammasi civitatem. Et certe caritas tempore solet marcescere, vestra autem dilectio quotidie augmentabatur. Et quem ita absentem diligebatis, præsentem credo quod melius ametis. Iste meus thesaurus, hæ sunt meæ divitiæ. Et ideo vestras orationes requiro. Orationes vestræ murus mihi et munimen sunt. Noli dicere, Ego languidus sum, quomodo potero pro sacerdote orare? Audi Scripturam dicentem : *Oratio autem fiebat continua* (Act. 12. 5). Et ecclesiastica oratio solvit vincula Petri, et Pauli dilatavit prædicationis fiduciam. Oratio caminum ignis exstinxit, oratio conclusit ora leonum, oratio seditionem compescuit, oratio paradysum aperuit, oratio cæli cardines reseravit, oratio sterilem fecundavit, oratio Cornelii cælos penetravit, oratio publicanum justificavit. Tale a vobis munimen requiro, talem gratiam postulo : et Deus gloriæ suscipiens orationes vestras, det mihi in apertione oris mei sermonem, quo possim credidum mihi populum instruere ad salutem per Christum Dominum nostrum, cum quo est Deo Patri cum Spiritu sancto honor, gloria, et potestas in sæcula sæculorum. Amen.

DE RECIPIENDO SEVERIANO.

Sicuti capiti corpus coherere necessarium est, ita Ecclesiam sacerdoti, et principi populum : utque virgulta radicibus, et fontibus fluvii, ita et filii patri, et magistro discipuli. Hæc autem non superfluo ad caritatem vestram præfati sumus : sed quoniam dicenda mihi sunt quædam apud vos, ut nemo turbetur, neque sermone nostro aliqua oriatur interruptio, sed ut

obedientia discipulorum crescat in vobis, et quantum affectum patri deferatis, appareat. Adornate me, filii, et imponite mihi obedientiæ vestræ coronam, facite me apud omnes beatum judicari, et doctrinam meam magnificate per obedientiam vestram secundum apostoli monita, dicentis : *Obedite præpositis vestris, et obtemperate eis ; quia ipsi pervigilant pro vobis, quasi*

pro animabus vestris rationem reddituri (Hebr. 13. 17). Hæc ergo præmoneo; ne quis superbiat in commotionem nostram. Pater enim sum, et necesse est me filiis consilium suadere: quod enim in carnalibus patribus natura carnis, hoc in nobis gratia Spiritus agit. Pater sum, et pater nimis super filios tremens, ita ut sanguinem meum pro vobis fundere paratus sim. Et in hoc non est mihi gratia. Apostolica enim lex est, et Domini præceptum dicentis: *Pastor bonus animam suam ponit pro ovibus suis (Joan. 10. 11).* Sed et vos eadem facite pro nobis: simili namque erga nos devincti estis affectu. Nam et Paulum audite quid dicit. *Salutate, inquit, Priscillam et Aquilam, adjutores meos in Christo, qui pro anima mea suas cervices posuerunt (Rom. 16. 3. 4).* Sicut enim pulchrum est pastorem pro ovibus immolari: ita rursum pulchrum est et oves a pastore nec morte sejungi. Cum enim inseparabiles fuerint ab eo, lupum diabolum non timebunt. Murus enim caritatis firmior est adamante; *Et frater cum adjuvatur a fratre, erit sicut civitas munita et firma (Prov. 18. 19).* Hæc autem præmitto, ut cum omni affectu, quæ dicimus, audiat, neque aliquis vestrum incipiat perturbari. Loquimur rem, quam dignum est in ecclesia loqui, et quam dignum est libenter audiri. Pro pace loquimur ad vos. Et quid ita conveniens, quam sacerdotem Dei pacem populo persuadere? Contradictio nulla est, ubi et legatio sancta et legatus acceptus est. Pro pace loquimur, pro qua Filius Dei descendit ad terras, ut pacificaret per sanguinem non solum quæ in terra sunt, sed et quæ in cælis, et terrena cælestibus sociaret. Pro pace loquimur, pro qua Filius Dei passus est, propter quam crucifixus est et sepultus, quam nobis pro omni hereditatis censu reliquit, et velut murum Ecclesiæ dedit, quam scutum adversum diabolum posuit, quam gladium adversum dæmones dedit, quam portum

tranquillissimum fidelibus collocavit, quam reprobationem ad Deum dedit, quam delictorum absolutionem concessit: pro hac ergo legatus ad vos missus sum. Nolite mihi incutere pudorem, nolite legationem meam scoldare, acquiescite mihi, quæso vos. Multa dudum tristia gesta sunt in Ecclesia, Deum confiteor, sed non laudo perturbationes, seditiones non amplector. Sed omittamus jam hæc; desinite, conquiescite, cohibeto animos, refrenate iracundiam: sufficit jam quod laboravit Ecclesia, finis sit, desinat turbatio: hoc enim et Deo placitum, et piissimo principi acceptum est. Oportet enim et regibus obedire, maxime cum et ipsi obtemperent ecclesiasticis legibus. Dicit enim apostolus: *Principibus et potestatibus subditi estote (Tit. 3. 1).* Quanto magis religioso principi, et pro Ecclesia laboranti? Si ergo præparavi animæ vestros ad suscipiendam legationem meam, recipite fratrem nostrum Severianum episcopum. Habeo gratiam quod sermonem meum laudibus prosequuti estis. Dedistis mihi fructus obedientiæ: nunc me semel bonum gratulor seminasse. Ecce enim statim frumentum manipulos colligam. Retribuat vobis Dominus premium benignitatis, et obedientiæ mercedem. Nam enim veram hostiam pacis obtulistis Deo, quia non turbatus est auditio hoc nomine, sed cum caritate suscipitis; simul ut sermone loquuti sumus, omnem ex animo fugastis iracundiam. Suscipite ergo cum pleno pectore, apertis manibus. Si quid triste gestum est, omitte; quia ubi tempus pacis, recordatio dissensionis nulla est, ut sit gaudium in cælo, gaudium in terra, lætitia et exultatio spiritualis in Ecclesia Dei. Et oremus de reliquo, ut pacificam Deus custodire dignetur Ecclesiam, pacem fixam et perpetuam dare, in Christo Jesu Domino nostro, cum quo et gloria Deo Patri, una cum Spiritu sancto, in sæculum sæculorum. Amen.

SERMO IPSIUS SEVERIANI DE PACE,

CUM SUSCEPTUS ESSET A BEATO JOANNE, EPISCOPO CONSTANTINOPOLITANO.

In adventu Domini et Salvatoris nostri atque in presentia ejus corporali, angeli ducentes choros cælestes evangelizabant pastoribus, dicentes: *Annuntiamus vobis hodie gaudium magnum quod erit omni populo (Luc. 2. 10).* Ab ipsis enim sanctis angelis etiam mutuati nos vocem, annuntiamus vobis hodie gaudium magnum. Hodie enim in pace Ecclesia est, et hæretici in ira. Hodie Ecclesiæ navis in portu est, et hæreticorum furor jactatur in fluctibus. Hodie pastores Ecclesiæ in securitate, et hæretici in perturbatione sunt. Hodie oves Domini in tuto, et lupi insaniunt. Hodie vinea Domini in abundantia, et operarii iniquitatis in egentia. Hodie populus Christi exaltatus est, et inimici veritatis humiliati sunt. Hodie Christus in lætitia, et diabolus in luctu. Hodie angeli in exultatione, et dæmones in confusione. Et quid opus est multa dicere? Hodie Christus, qui est Rex pacis, cum sua pace procedens, fugavit omne dissidium, dissensiones depulit, discordiam perturbavit. Et sicut

cælum splendor solis, ita Ecclesiam fulgor pacis illuminat. O quam desiderabile nomen pacis, quam religionis Christianæ stabile fundamentum, et altaris dominici celestis armatura! Et quid possumus de pace proloqui? Pax nomen est ipsius Christi, sicut dicit et apostolus: *Quia Christus pax nostra, qui fecit utraque unum (Ephes. 2. 14),* quæ nequaquam fide, sed invidia diaboli dissidebant. Verum sicut procedente rege et plateæ mundantur, et tota civitas diversis floribus et ornatis coronatur, ut nihil si quod minus dignum vultui regis appareat: ita et nunc procedente Christo, Rege pacis, omne quod triste est, auferatur e medio, et illucescente veritate fugetur mendacium: fugiat discordia, resplendescente concordia. Et sicut frequenter fieri vidimus, ubi regum vel fratrum tabellæ pinguntur, ut in utriusque unanimittatis declarantur insignia, artifex pictus femineo habitu post tergum utriusque, concordiam statuit, brachiis suis utrumque complectentem. ita

dicans quod hi qui videntur corporibus separati, sententiis et voluntate conveniant : ita nunc pax Domini media assistens, et utrumque nostrum gremio palpante connectens, discreta corpora in unum convenire animum, ulnis jungentibus docet. In qua sine dubio completur sermo propheticus, qui ait : *Et erit consilium pacificum inter utrosque* (Zach. 6. 13). Et hesterno quidem die pater noster communis evangelico pacem sermone præfatus est : hodie vero nos verba pacis exponamus. Ipse nos heri resupinis manibus in verbo pacis excepit, et nos hodie dilatato pectore, ulnisque patentibus ad Dominum cum muneribus pacis occurramus. Jam bella destructa sunt, pulchritudo pacis obtinuit. Nunc in luctu est diabolus, et in lamentatione omnis dæmonum turba; nunc in cælestibus lætitia, et in angelis exsultatio, quibus specialis familiaris pax. Hoc enim etiam cælestes admirantur virtutes opus, quas fons ejus habet perennis, ex quo etiam terrena hæc nostra guttis quibusdam exinde stillantibus irrorantur. Et ideo etiamsi in terris pax, laudis ejus splendor redundat in cæ-

lum, laudant eam cælestes angeli, et dicunt : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. 2. 14). Vides quomodo cælestes omnes et terrestres invicem sibi munera pacis emittunt? Cælestes angeli pacem terris annuntiant, sancti in terris Christum, qui est pax nostra, collaudant in cælestibus positum, et mysticis choris acclamant, *Osanna in excelsis* (Matth. 21. 9). Dicamus ergo et nos, *Gloria in altissimis Deo*, qui humiliavit diabolum, et exaltavit Christum suum. *Gloria in altissimis Deo*, qui discordiam fugat, et pacem statuit. Dico enim vobis artem diaboli, ejus neque vos astutiam ignoratis. Vidit satanas firmitatem fidei, stabilitatem in ea pietate dogmatum septam, vidit et operum bonorum fructibus abundantem : et ideo pro his omnibus ad insaniam venit, et rabie furoris exarsit, ut scinderet amicitiam et evelleret caritatem, ut dirumperet pacem : sed pax Domini semper ait nobiscum, in Christo Jesu Domino nostro, cum quo est Deo Patri et Spiritui sancto gloria in sæcula sæculorum. Amen.

 MONITUM IN SEQUEM CHRYSTOSTOMI ORATIONEM

In postrema Morelli Editione ad calcem Tomi quarti edita fuit Oratio Chrysostomi antequam iret in exsilium, ad populum habita, ex Vita Chrysostomi per Georgium Alexandrinum excerpta, quæ, quod spectat ad dimidiam priorem partem ad hæc usque verba, ἀλλ' ὅρῳ τοῖς ἑαυτοῦ δόγμασι τινας, non indigna Chrysostomo videtur : et talis a viris doctis habetur, paucioribus aliis reclamantibus. In hac certe prima parte, meo quidem iudicio, occurrit nihil quod eo adigat, ut alium quam Chrysostomum quæramus auctorem. Posteriorem vero partem, salebris plenam, intricatam, quæ sæpe vix, ac ne vix quidem intelligi potest, saltem ut exstat hodie, Chrysostomo abjudicandam censemus. Nam stylus abhorret a priori orationis parte. Si quid vero enuntiatur, quod ad veram ejus exsiliū historiam quadret, id certe ita re-

EJUSDEM

 HOMILIA ANTE EXSILIUM.

1. Multi fluctus instant gravesque procelle; sed non timemus ne submergamur : nam in petra consistimus. Sæviat mare, petram dissolvere nequit : insurgant fluctus, Jesu navigium demergere non possunt. Quid, quæso, timeamus? Mortemne? *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (Philipp. 4. 24). An exsilium, dic mihi? *Domini est terra et plenitudo ejus* (Psal. 23. 1). An facultatum publicationem? *Nihil intulimus in mundum, certumque est nos nihil hinc efferre posse* (1. Tim. 6. 7) : terribiliaque hujus mundi mihi despectui sunt, et bona ejus risu digna. Non paupertatem timeo, non divitias concupisco : non mortem metuo, nec vivere opto, nisi ad pro-

fectum vestrum. Ideo præsentia commemoro, rogoque caritatem vestram, ut fiduciam habeat. Nullus quippe nos separare poterit; quod enim Deus conjunxit, homo separare nequit. Nam si de viro ac de muliere dicit : *Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carnem unam* (Gen. 2. 24) : quod ergo Deus conjunxit, homo non separet (Matth. 19. 5. 6). Si nuptias non potes dirimere, quanto minus Ecclesiam Dei potes dissolvere? Sed eam oppugnas, cum nihil possis lædere eum quem impetis. Verum me reddes splendidiorem, tuamque vim mecum pugnando dejicies : *Durum namque tibi est contra stimulum acutum*

ANTEQUAM IRET IN EXSILIUM.

missio, ne quid ultra proferam, dicendi genere narratur, ut fas esse non videatur id Chrysostomo ascribere. Certe alium querendum auctorem esse suadet vetus interpretatio, quam subjungimus, quæque postremam totam partem tacuit. Illam vero subjungendam putavimus, quia quædam complectitur, quæ in Græca serie non comparent. Eam se vidisse commemorat in Codice quodam montis Cassini Joan. Mabillonius noster in Itinere Italico p. 124, ubi Severiano Gabalorum, inquit ille, ascribitur. Verum Severiani numquam esse potuit, nec ad ejus historiam quadrare valet.

Tilmanni interpretationem, utpote παραφραστικῶς adornatam, rejecimus, novamque paravimus.

[411-415] ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΟΜΙΛΙΑ ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΞΟΡΙΑΣ.

α'. Πολλά τὰ κύματα καὶ χαλεπὸν τὸ κλυδώνιον· ἀλλ' οὐ δεδοίκαμεν, μὴ καταποντισθῶμεν· ἐπὶ γὰρ τῆς πέτρας ἐστήκαμεν. Μαινέσθω ἡ θάλασσα, πέτραν διαλῦσαι οὐ δύναται· ἐγείρεσθω τὰ κύματα, τοῦ Ἰησοῦ τὸ πλοῖον καταποντίσαι οὐκ ἰσχύει. Τί δεδοίκαμεν, εἰπέ μοι; Τὸν θάνατον; Ἐμοὶ τὸ ζῆν Χριστός, καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος. Ἀλλ' ἐξορίαν, εἰπέ μοι; Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. Ἀλλὰ χρημάτων δήμευσιν; Οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον, διῆλον ὅτι οὐδὲν ἐξεργασίην δυνάμεθα· καὶ τὰ φοβερά τοῦ κόσμου ἔμοι εὐκαταπρόνητα, καὶ τὰ χρηστά καταγέλαστα. Οὐ πένιαν δέδοικα, οὐ πλοῦτον ἐπιθυμῶ· οὐ θάνατον φοβοῦμαι, οὐ ζῆσαι εὐχομαι, εἰ μὴ διὰ τὴν ὑμετέραν προκοπὴν. Διὸ καὶ τὰ νῦν ὑπομιμνήσκω, καὶ παρακαλῶ τὴν ὑμετέραν θαρ-

ρεῖν ἀγάπην. Οὐδεὶς γὰρ ἡμᾶς ἀποσπᾶσαι δυνήσεται· ὁ γὰρ ὁ Θεὸς συνέχευεν, ἄνθρωπος χωρίσαι οὐ δύναται. Εἰ γὰρ περὶ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς λέγει· Ἀντὶ τοῦτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἕσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν· ὁ οὖν ὁ Θεὸς ἐχέυεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζεται. Εἰ γάμον οὐ δύνασαι διασπᾶσαι, πόσω μᾶλλον Ἐκκλησίαν Θεοῦ οὐκ ἰσχύεις καταλῦσαι; ἀλλὰ πολεμεῖς αὐτήν, οὐ δυνάμενος βλάψαι τὸν πολεμούμενον. Ἀλλ' ἐμὲ μὲν ἐργάζῃ λαμπρότερον, αὐτοῦ δὲ τὴν ἰσχὺν καταλύεις τῆς πρὸς ἐμὲ μάχης· Ἐκκλησίαν γάρ σοι πρὸς κέντρα ὀξεία λακτίζειν. Οὐκ ἀμβλύεις τὰ κέντρα, ἀλλὰ τοὺς

* Savilius legendum pital τῇ πρὸς ἐμὲ μάχῃ. Forte melius διὰ τῆς πρὸς ἐμὲ μάχης.

πόδας αἱμάσσει· ἐπεὶ καὶ τὰ κύματα τὴν πέτραν οὐ διαλύει, ἀλλ' αὐτὰ εἰς ἀφρὸν διαλύονται. Οὐδὲν Ἐκκλησίας δυνατότερον, ἀνθρώποι. Αὐτοὺς τὸν πόλεμον, ἵνα μὴ καταλύσῃ σου τὴν δύναμιν μὴ εἰσαγεῖ πόλεμον εἰς οὐρανόν. Ἀνθρώπων ἐὰν πολεμήσῃ, ἡ ἐνίκησας, ἡ ἐνικήθης. Ἐκκλησίαν δὲ ἐὰν πολεμήσῃ, νικήσῃ σε ἀμήχανον· ὁ θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ πάντων ἰσχυρότερος. *Μὴ παραζηλοῦμεν τὸν Κύριον; μὴ ἰσχυρότερος αὐτοῦ ἔσμεν;* Ὁ θεὸς ἐπέψε, τίς ἐπιχειρεῖ σαλευεῖν; Οὐκ οἶσα αὐτοῦ τὴν δύναμιν. *Ἐκβλέπει ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιεῖ αὐτὴν τρέμειν*^α· κελεύει, καὶ τὰ σεῖόμενα ἡδράζετο. Εἰ τὴν πόλιν σαλευομένην ἔστις, πολλῶν μᾶλλον τὴν Ἐκκλησίαν στήσαι δύναται. Ἡ Ἐκκλησία οὐρανοῦ ἰσχυρότερα· Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ *παραλεύονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι*. Ποιοὶ λόγοι; *Σὺ εἰ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ μου τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτήν.*

β'. Εἰ ἀπιστεῖς ἐπὶ λόγῳ, πιστεῦτε τοὺς πράγμασι. Πόσοι οὐράνιοι ἡδέλησαν περιγενέσθαι τῆς Ἐκκλησίας; πόσα τήγανα; πόσοι κάμνιοι, θηρίων ὀδόντες, ξίφη ἡκονημένα· καὶ οὐ περιεγένοντο. Ποῦ οἱ πολεμήσαντες; Ἐσφίγηται καὶ λήθῃ παραδεδόνται. Ποῦ δὲ ἡ Ἐκκλησία; Ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμπει. Τὰ ἐκείνων ἔσθεται, τὰ ταύτης ἀθάνατα. Εἰ ὅτε ὀλίγοι ἦσαν, οὐκ ἐνικήθησαν, ὅτε ἡ οἰκουμένη ἐπλήσθη εὐσεβείας, πῶς νικήσῃ δύνασαι; *Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ [416] παραλεύονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι*. Καὶ μάλα εἰκότως· ποθεινότερα γὰρ ἡ Ἐκκλησία τῷ θεῷ τοῦ οὐρανοῦ. Οὐρανοῦ σῶμα οὐκ ἀνέλαθεν, Ἐκκλησίας δὲ σάρκα ἀνέλαβε διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ὁ οὐρανὸς, οὐ διὰ τὸν οὐρανὸν ἡ Ἐκκλησία. Μηδὲν ὡμᾶς θορυβεῖται τῶν γενομένων. Τοῦτο μοι χάρισσθε, πῶς ἀπερίτρεπτον. Οὐκ εἰδότε τὸν Πέτρον περιπατοῦντα ἐπὶ τῶν ὑδάτων, καὶ ὀλίγων διατάσαντα, καὶ μέλλοντα καταποντίζεσθαι, οὐ διὰ τὴν ἀτακτὸν τῶν ὑδάτων ὁρμὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς πίστεως; Μὴ γὰρ ἀνθρωπίναις ψήφοις ἀνταῖθα ἤλωμεν; μὴ γὰρ ἀνθρώπος ἦγαγεν, ἵνα ἀνθρώπος καταλύσῃ; Ταῦτα λέγω οὐκ ἀπονουόμενος, μὴ γένοιτο, οὐδὲ ἀαζονευόμενος, ἀλλὰ τὸ ὡμᾶς σεσαλευμένον στηρίξαι βουλόμενος. Ἐπειδὴ ἐστὶ ἡ πόλις, Ἐκκλησίαν ὁ διάβολος ἠθέλησε σαλευσαι. Μισρὲ καὶ παμμίαιρα^α διάβολος, τῶν οὐκ περιεγένοντο, καὶ Ἐκκλησίαν προσδοκᾷ σαλευσαι; Μὴ γὰρ ἐν τοίχοις ἡ Ἐκκλησία; Ἐν τῷ πλήθει τῶν πιστῶν ἡ Ἐκκλησία. Ἰδοὺ πόσοι στύλοι ἔδραϊοι, οὐ σιδήρει δεδεμένοι, ἀλλὰ πίστει ἐσφιγμένοι. Οὐ λέγω ὅτι τοσοῦτον πληθὸς πυρὸς σφοδρότερον· ἀλλ' οὔτε, εἰ εἰς ἦν, περιεγένου. Καὶ οἶδας, οἷά σοι τραύματα παρέσχον οἱ μάρτυρες. Εἰσῆλθε πολλάκις κόρη ἀπαλὴ ἀπερίργαμος· κηροῦ τὴν ἀπαλωτέρα, καὶ πέτρας ἐγένετο στερεωτέρα. Τὰς πλευράς αὐτῆς ἔξεσε, καὶ τὴν πίστιν αὐτῆς οὐκ ἔλαβες. Ἡτόνησε τῆς σαρκὸς ἡ φύσις, καὶ οὐκ ἀπηγορεύθη τῆς πίστεως ἡ δύναμις· ἔδαπανάτο τὸ σῶμα, ἐνεανενέτο τὸ φρόνημα· ἀνηλίσκετο δὲ ἡ οὐσία, καὶ ἔμενε ἡ εὐλάβεια. Γυναικὸς οὐ περιεγένου μῖδς, καὶ τοσοῦτον περιγενέσθαι δήμου προσδοκᾷ; Οὐκ ἀκούεις τοῦ Κυρίου λέγοντος, *Ὅπου δύο ἢ τρεῖς εἰσι συνηγμένοι εἰς τὸ ὄνομά μου, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν*; Ὅπου τοσοῦτος δήμος ἀγάπῃ ἐσφιγμένος, οὐ πάρεστιν; Ἐγὼ αὐτοῦ ἐνέχυρον· μὴ γὰρ οἰκεία δύναμις θαρρῶν; Γραμματεῖον αὐτοῦ κατέχω. Ἐκεῖνό μοι βακτηρία, ἐκεῖνό μοι ἀσφάλεια, ἐκεῖνό μοι λιμὴν

ἀκύμαντος. Κἂν ἡ οἰκουμένη ταράττηται, τὸ γραμματεῖον κατέχω· αὐτῷ (ἰ. αὐτῷ) ἀναγινώσκω· τὰ γράμματα ἐκείνα τείχος ἐμοὶ καὶ ἀσφάλεια. Ποῖα ταῦτα; *Ἐγὼ μεθ' ὧμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἵματος*. Χριστὸς μετ' ἐμοῦ, καὶ τίνα φοβηθήσομαι; Κἂν κύματα κατ' ἐμοῦ διεγείρῃται, κἂν πελάγη, κἂν ἀρχόντων θυμοί· ἐμοὶ ταῦτα πάντα ἀράχνης εὐτελέστερα. Καὶ εἰ μὴ διὰ τὴν ὡμτέραν ἀγάπην, οὐδὲ σήμερον ἂν παρητησάμην ἀπελθεῖν. *Ἀεὶ γὰρ λέγω, Κύριε, τὸ σὸν θέλημα γενέσθω*^β· μὴ δ' εἰ δέιναι, καὶ ὁ δέιναι, ἀλλ' εἰ τί σὺ βούλει. Οὗτος ἐμοὶ πύργος, τοῦτο ἐμοὶ πέτρα ἀκίνητος· τοῦτο ἐμοὶ βακτηρία ἀπερίτρεπτος. Εἰ βούλεται ὁ θεὸς τοῦτο γενέσθαι, γινέσθω. Εἰ βούλεται ἐνταῦθα εἶναι με, χάριν ἔχω. Ὅπου βούλεται, εὐχαριστοῦ.

γ'. Μηθεὶς ὡμᾶς θορυβεῖται^α ταῖς εὐχαῖς προσέχετε. Ταῦτα ἐποίησεν ὁ διάβολος, ἵνα ἐκκόψῃ τὴν σπουδὴν τὴν περὶ τὰς λιτανείας. Ἄλλ' οὐ προχωρεῖ αὐτῷ· ἀλλὰ σπουδαίοντος ὡμᾶς καὶ θερμότερους εὐρήκαμεν. Ἀύριον [417] εἰς λιτανεῖον ἐξελεύσομαι μεθ' ὡμῶν. Ἡ ὅπου ἔγω, καὶ ὡμᾶς ἐκεῖ· ὅπου ὡμᾶς, ἐκεῖ καὶ γῶ· ἐν σῶμά ἐσμεν· οὐ σῶμα κεφαλῆς, οὐ κεφαλὴ σώματος χωρίζεται. Διαίρησθε τὴν τόπῳ, ἀλλ' ἡνώμεθα τῇ ἀγάπῃ· οὐδὲ θάνατος διακόψαι δύνησεται. Κἂν γὰρ ἀποθάνῃ μου τὸ σῶμα, ζῇ ἡ ψυχὴ, καὶ μέμνηται τοῦ δήμου· ὡμᾶς ἐμοὶ πατέρες· πῶς ὡμῶν δύναμαι ἐπιλαθέσθαι; ὡμᾶς ἐμοὶ πατέρες, ὡμᾶς ἐμοὶ ζῶη, ὡμᾶς ἐμοὶ εὐδοκίμησις. Ἐάν ὡμᾶς προκόψῃτε, ἐγὼ εὐδοκίμῶ· ὥστε ἐμοὶ ζῶη πλοῦτος ἐν τῷ ὡμτέρῳ κείται θησαυρῷ. Ἐγὼ μυριάκις ὑπὲρ ὡμῶν σφαγῆται· ἔτοιμος (καὶ οὐδεμίαν χάριν παρέχω, ἀλλὰ καὶ ὀφειλὴν ἀποδίδωμι· Ὁ γὰρ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων), καὶ σφαγῆται μυριάκις, καὶ μυρίας κεφαλὰς ἀπομυρῆται. Ἐμοὶ ὁ θάνατος οὗτος ἀθανασίας ὑπόθεσις, ἐμοὶ αἱ ἐπιβουλαὶ αὐταὶ ἀσφαλείας ἀφορμή. Μὴ γὰρ διὰ χρήματα ἐπιβουλεύομαι, ἵνα λυπηθῶ; μὴ γὰρ δι' ἀμαρτήματα, ἵνα ἀλγίσω; Διὰ τὸν ἔρωτα τὸν περὶ ὡμᾶς· ἐπειδὴ πάντα ποιῶ, ὥστε ὡμᾶς ἐν ἀσφαλείᾳ μέναι, ὥστε μηδένα παρεισελθεῖν τῇ ποιμνῇ, ὥστε μέναι ἀκέραιον τὸ ποιμνιον. Ἡ ὑπόθεσις τῶν ἀγώνων ἄρχει μοι εἰς στέφανον. Τί γὰρ ἂν πάθοιμι ὑπὲρ ὡμῶν; Ὑμεῖς ἐμοὶ πολεῖται, ὡμᾶς ἐμοὶ πατέρες, ὡμᾶς ἐμοὶ ἀδελφοί, ὡμᾶς ἐμοὶ τέκνα, ὡμᾶς ἐμοὶ μέλη, ὡμᾶς ἐμοὶ σῶμα, ὡμᾶς ἐμοὶ φῶς, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦ φωτὸς τούτου γλυκύτερον. Τί γὰρ τοιοῦτον παρέχει μοι ἡ ἀκτίνα β' ὅσον ἡ ὡμτέρα ἀγάπη; Ἡ ἀκτίνα ἐν τῷ παρόντι με βίῳ ὠφελεῖ, ἡ δὲ ὡμτέρα ἀγάπη στέφανόν μοι πλέκει ἐν τῷ μέλλοντι. Ταῦτα δὲ λέγω εἰς ὧτα ἀκουόντων· τί δὲ τῶν ὧτων ὡμῶν ἀκουστικώτερος; Τοσαύτας ἡμέρας ἡγρυπνήσατε, καὶ οὐδὲν ὡμᾶς ἔκαμψεν, οὐ χρόνου μῆκος μαλακωτέρους ὡμᾶς ἐποίησεν, οὐ φόβοι, οὐκ ἀπειλαί· πρὸς πάντα ἐγένεσθε γενναῖοι. Καὶ τί λέγω, ἐγένεσθε; Τοῦτο ὅπερ ἐπιθύμουν εἶλ, καταφρονήσατε τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, ἀπετάξατε τῇ γῇ, εἰς τὸν οὐρανὸν μετέστητε· ἀπηλλάγητε τῶν συνδέσμων τοῦ σώματος, πρὸς τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀμιλλᾶσθε φιλοσοφίαν. Ταῦτα ἐμοὶ στέφανοι, ταῦτα παράκλησις, ταῦτα παραμυθία, ταῦτα ἐμοὶ δλαιμμα, ταῦτα ζῶη, ταῦτα ἀθανασίας ὑπόθεσις.

^α Legendum videtur καὶ ὅπου, atque ita legit vetus Interpretes.

^β Ἡ ἀκτίνα. Sic in nominativo dicerent Graeci hodierni Eoit.

calcitrare (Act. 9. 5). Non obtundes stimulos, imo sanguine pedes inflicies : quandoquidem fluctus non petram dissolvunt, sed ipsi in spumam abeunt. Nihil Ecclesia potentius, o homo. Bellum solve, ne robur dissolvas tuum; ne inferas cælo bellum. Si homini bellum inferas, aut vices, aut superaberis : si Ecclesiam oppugnes, vincere nequis : omnibus quippe fortior est Deus. *An annulamur Dominum? an fortiores illo sumus* (1. Cor. 10. 22)? Deus fixit et firmavit, quis concutere tentaverit? Non nosti virtutem ejus. *Respicit terram, et facit eam tremere* (Psalm. 105. 33) : jubet, et quæ concutebantur firma consistunt. Si concussam urbem firmavit, quanto magis Ecclesiam firmare poterit? Ecclesia est ipso cælo fortior: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (Matth. 24. 35). Quæ verba? *Tu es Petrus, et super hanc meam petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalerunt adversus eam* (Id. 16. 18).

2. Si non credis verbo, rebus crede. Quot tyranni Ecclesiam opprimere tentaverunt? quot sartagine? quot fornaces, ferarum dentes, gladii acuti? nihilque perseceerunt. Ubinam sunt hostes illi? Silentio et oblivioni traditi sunt. Ubinam Ecclesia? Plus quam sol splendescit. Quæ illorum erant exstincta sunt, quæ ad illam spectant sunt immortalia. Si cum pauci erant Christiani, non victi sunt; quando orbis totus pia religione plenus est, quomodo illos vincere possis? *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (Id. 24. 35). Et jure quidem : amabilior enim est Ecclesia Deo, quam cælum ipsum. Cæli corpus non accepit, sed Ecclesie carnem accepit; propter Ecclesiam cælum, non propter cælum Ecclesia. Ne vos conturbent ea, quæ acciderunt. Hanc mihi gratiam præbeatis, immobilem fidem. Annon vidistis Petrum ambulante super aquas, paululum dubitante, in periculum submersionis venisse, non ob aquarum impetum, sed ob fidei infirmitatem? Num humanis calculis huc accessimus? num homo nos adduxit, ut homo deiciat? Hæc non ex arrogantia vel jactantia dico, absit, sed ut quod in vobis fluctuat constabiliam. Quoniam sedata erat civitas, Ecclesiam diabolus concutere voluit. O scelestè et flagitiosissime! muros non expugnasti, et Ecclesiam te succusurum speras? An muris Ecclesia constat? In multitudine fidelium Ecclesia consistit. En quam firmæ columnæ, non ferro ligatæ, sed fide constructæ. Non dico tantam multitudinem igne vehementiorem esse : sed nec, si unus tantum esset, superasses. Nosti quantas tibi plagas infixierint martyres. Ingressa saepe est puella tenera innupta : cera mollior erat, sed petra solidior extitit. Ejus latera lancinabas, et fidem non auferbas. Cessit carnis natura, neque concidit fidei virtus; consumebatur corpus, et viriliter agebat animus; absumebatur substantia, et manebat pietas. Ne unam quidem mulierem superasti, et tantum populum te superaturum confidis? Non audis Dominum dicentem : *Ubi duo vel tres congregati sunt in nomine meo, illic sum in medio eorum* (Matth. 18. 20)? Et ubi tam numerosus populus caritatis

vinculis constrictus, non aderit? Ejus pignus habeo : num propriis sum viribus fretus? Scriptum ejus teneo. Hic mihi baculus : hæc mihi securitas : hic mihi portus tranquillus. Etsi conturbetur orbis totus, rescriptum teneo : ejus literas lego : hic mihi murus, hoc præsidium. Quas literas? *Ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Matth. 28. 20). Christus mecum, quem timebo? Etsi fluctus adversum me concitentur, etsi maria, etsi principum furor : mihi hæc omnia aranea sunt viliora. Ac nisi caritas me vestra detinisset, ne hodie quidem abnuissem alio proficisci. Semper enim dico, *Domine, fiat voluntas tua* (Id. 6. 10) : non quod talis et talis, sed quod tu vis [faciam]. Hæc mihi turris, hæc mihi petra immobilis : hic mihi baculus non vacillans. Si id Deus velit, fiat. Si velit me hic manere, gratias habeo. Ubiqumque voverit, gratias refero.

3. Nemo vos conturbet : precibus vacate. Hoc effecit diabolus, ut vestrum circa supplicationes studium interciperet. Sed nihil profecit : imò vos diligentiores alacrioresque invenimus. Cras ad supplicationem vobiscum pergam. Atque ubi sum ego, illic et vos estis; ubi vos estis, illic et ego : unum corpus sumus, neque corpus a capite, neque caput a corpore separatur. Loco dissiti sumus, sed caritate jungimur, neque mors ipsa poterit abscindere. Etsi enim corpus meum moriatur, vivet tamen anima, quæ populi recordabitur. Vos mihi patres estis; qui possim vestrum oblivisci? vos mihi patres, vos mihi vita, vos mihi gloria. Si vos proficiatis, id mihi in gloriam vertitur; ita ut vita mea cum divitiis quædam in vestro reposita sit thesauro. Paratus sum ad vitam sexcenties pro vobis effundendam, nec gratiam exhibeo, sed debitum solvo. Nam *Bonus pastor animam suam dat pro ovibus* (Joan. 10. 11). Millies jugulent, toties caput abscindant. Mors enim talis mihi immortalitatis est argumentum : hæc mihi insidiæ securitatis sunt occasio. Num ob divitias insidiis objectus sum, ut doleam? num ob peccata, ut lugeam? Id patior ob vestrum amorem; quia nihil non ago, ut vos in tuto collocemini; ut nemo alienus se in ovile ingerat; ut illæsus grex maneat. Certaminis argumentum mihi sufficit ad coronam. Quid enim patiar pro vobis? Vos mihi cives, vos mihi patres, vos mihi fratres, vos filii, vos membra, vos corpus, vos mihi lux, imo hæc luce suaviores. Quid enim tale mihi confert radius, quale vestra caritas? Radius mihi in præsentia vita utilis est, vestra autem caritas coronam mihi nectit in futuro. Hæc porro dico in aures vestras : quid autem est ad audiendum promptius auribus vestris? Tot diebus vigilastis, nihilque vos inflectere potuit, non temporis diuturnitas emollivit, non timores, non minæ : ad omnia strenuos vos exhibuistis. Et quid dico, vos exhibuistis? Quod semper optaveram, secularia despexistis, terræ vale dixistis; a vinculis corporis vos expedivistis, ad beatam illam philosophiam certatim properastis. Hæc mihi corona sunt, hæc consolatio, hæc unctio, hæc vita, hæc immortalitatis argumentum.

4. (a) Sed video quosdam qui mihi auctores sunt, ut in dogmatibus meis insistam. Pleraque enim prospera in contrarium cedunt, quoniam illi, quibus videbar zelo plenus esse, id improbitate sua egerunt ut conciderem: qui ad libitum suum me deposuerunt, per varium rerum exitum me in hoc certamine vincunt: non minabantur, sed instabant. Jam tempus est ea enarrare, quæ ad meam calamitatem spectant. Lex est, sed legislator vincitur. Filii, per vestram caritatem, video conjurationem ad bellum inferendum paratam, Deumque contumeliis affectum: video delapsum agonem, et agnothetam morentem: video veritatis persuasionem emarecescere, et conspirationem superare. Mihi illi obijciunt: Comedisti et baptizasti. Si hoc feci, anathema sit mihi; ne numerer inter episcopos; ne sim cum angelis; ne sim Deo acceptus. Si vero comedi et baptizavi, nihil inoppositum feci (b). Attende diligenter iis quæ dico, neque finem dicendi faciam. Non me piget loqui, vobisque tutum est si loquar. Sed ad propositum redeamus. Dicunt me comedisse et baptizasse. Deponant ergo Paulum, quod post cenam custodi carceris baptismum contulerit (Act. 16. 33). Ausim dicere, deponant ipsum Christum, quod post cenam discipulis communionem largitus sit. Sed hæc nobis congruentia magna sunt: hæc læta pacis signa: hæc populi encomia. Mihi corona, vobis fructus. Sed scitis, fratres, quæ de causa velint me deponere. Quia tapetes non expandi, nec serica vestimenta indui, et quia ipsorum ingluviem non sovi. Floruere aspidis fetus, adhuc relictum est Jezabelis semen: verum adhuc etiam gratia cum Helia concertat. Age mihi in medium mirabilem illum divitemque vitæ præconem, Joannem dico pauperem, qui ne lucernam quidem possidebat; sed habebat Christum lampadem: cujus caput expetivit Eva ministra: quæ et sanctis impedimento fuit, quæ prophetas per æquata est, quæ dolose jejunium prædicavit, quæ pacem cum vipera nomenclaturam obtinuit, nempe saltationem, quæ prandio nondum absoluto saltavit (c). Non vitam concupivit, non opum molem, non regni dignitatem, non aliam quampiam facultatem; sed dic mihi, quæso, quid desideravit? Caput hominis. Quid autem dico? Non solum hominis, sed etiam evangelistæ. Attamen

(a) Quæ in græco sequuntur adjectitia sunt et Chrysostomi esse non videntur, ut diximus in Monito: et usque adeo intricata sunt ut non nisi divinando possint Latine reddi.

(b) Hic sibi prorsus contradicere videtur, quisquis sit scriptor.

(c) Hæc mirum quantum vel inepta, vel vitiosa.

non vicit caput, licet acceperit. Abscidit caput petendo, iniquum desiderium per discum implevit. Vide, et mirare Dei virtutem. Coarguit inculpatus homo, capite truncatus est; sed qui capite cæsus, in dextera Christi est, illam vero indeprecabile supplicium excipit. Rursus ejus semen, spinosum germen, quærit et festinat. Sed Herodias Joannis caput expetit, rursus saltationem inimus non pedibus, sed qualem Maria olim firmam et immotam. Rursus clamat Joannes ac dicit: *Non licet tibi uxorem habere fratris tui (Marc. 6. 18).*

5. Sed quid dicam? Lacrymarum est præsens tempus: omnia quippe ad ignominiam vergunt, et omnia tempus judicat. Aurum universim gloriam parit. Sed age in medium David dicentem atque clamantem: *Aurum si affluit, nolite cor apponere (Psalm. 61. 11).* At dic mihi, Quis ille erat, qui talem vocem protulit? Annon regni fastigium occupabat? nonne in regia potestate imperabat? Sed non ad rapinam respiciebat, non ad pietatis destructionem, non curabat thesauros, sed militarem delectum; non uxoris consensum requirebat. Fugite ergo, mulieres, alienos cœtus: ne consilium pravam viris dederitis: sed ex hisce dictis vos confirmate. Num exstinimus flammam vestram? num emollitum est cor vestrum? Sed scio vos, quæ Mariæ filiae estis, utilitatem accepturas. Aliæ vero absque vino satiatæ sunt, et ebriæ avaritiæ, ut beatus Paulus clamat et prædicat his verbis: *Radix omnium malorum avaritiæ (1. Tim. 6. 10).* Sic insipientes mulieres aures suas obturant, et pro bono semine spinas pariunt. At, obsecro, ne semen nostrum quasi supra petram jaciamus. Christi sumus agricultura, a quo audiamus, Euge, serve bone, intra in domum meam (Matth. 25. 23), ne forte illius vocis loco dicatur, *Serve nequam (Ib. v. 26).* Sed, obsecro, luceat institutum vestrum coram hominibus, ne infatuemus sal nostrum. Sed glorificemus, gratias agamus, divites diviti, pauperes benigno et pauperum amanti Christo, potentes robustæ illius manui. Et hæc quidem de vobis. Verum fortasse Deus ea me pati concedit quæ illi adversum me machinantur, ut in calamitatibus me probet, quia in laboribus victoria omnino consistit, et per certamina præparatur corona. Etenim divinus Paulus dixit: *Cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo reposita est mihi corona justitiæ (2. Tim. 4. 7);* quæ corona nos dignabitur universorum Dominus in sæcula. Amen.

* Patet Savilius legendum, splendebat

CUM DE EXPULSIONE

Multi quidem fluctus, et undæ immanes; sed submergi non vereor: quia supra petram sto. Insaniam licet mare petram non potest commovere: insurgant

quantumlibet fluctus, navis Jesu obrui non potest. Sed quid putant? Ne mortem verear, cui vivere Christus est, et mori lucrum (Philipp. 1. 21)? Ne

δ'. Ἀλλ' ὁρῶ τοῖς ἑμαυτοῦ δόγμασι τινὰς ἐγκαρτερεῖν με πειθόμενον. Φέρε γὰρ πολλὰ τῶν εὐτυχμάτων εἰς τοῦναντίον· ὅτι οἷς ἐδόκουν ζηλωτὴς εἶναι, περιπέπτωκα τῇ μοχθηρίᾳ· οἱ μὲν κατὰ τὸν τρόπον καθαιρούντες νικῶσι τὸν ἀγῶνα τῇ διαφορᾷ τῶν πραγμάτων· οὐκ ἠπείλουν, ἀλλὰ παρίσταντο. Ἔστι γὰρ καιρὸς νῦν εἰπεῖν τὰ περὶ τῆς ἐμῆς θλίψεως. Νόμος ἐστὶν, ἀλλ' ὁ νομοθέτης νικᾷται. Τέκνα, μὰ τὴν ὕμετέραν ἀγάπην, βλέπω συσκευὴν πολέμουσαν, καὶ τὸν Θεὸν ὑβριζόμενον· βλέπω τὸν ἀγῶνα πίπτοντα, καὶ τὸν ἀγωνοθέτην λυπούμενον· βλέπω τὸ πειθάνον τῆς ἀληθείας μαραινόμενον, καὶ τὴν συσκευὴν ἀνθούσαν. Λέγουσί μοι, ὅτι Ἐφαγες καὶ ἐδάπτισας. Εἰ ἐποίησα τοῦτο, ἀνάθεμα ἔσομαι· μὴ ἀριθμῆθην εἰς ἐπισκόπων [418] ῥίξαν· μὴ γένωμαι μετ' ἀγγέλων· μὴ ἀρῶσω Θεῷ· εἰ δὲ καὶ ἔφαγον καὶ ἐδάπτισα, οὐδὲν ἀκαιρὸν τῶν πραγμάτων ἐποίησα. Πρόσχες μοι μετὰ ἀκριβείας ὃ λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι. Ἐμοὶ μὲν τὸ λέγειν οὐκ ὀκνηρὸν, ὅμην δὲ ἀσφαλές. Ἀλλ' ἐπανεῖλθωμεν ἐπὶ τὸ προκειμενον. Λέγουσιν ὅτι ἔφαγον καὶ ἐδάπτισα. Καθελέτωσαν οὖν Παῦλον, ὅτι μετὰ τὸ δειπνήσαι ἐχαρίσατο τῷ δεσμοφύλακι τὸ βῆπτισμα. Τολμῶ λέγειν, καθελέτωσαν καὶ αὐτὸν τὸν Χριστόν, ὅτι μετὰ τὸ δειπνῶν τοῖς μαθηταῖς τὴν κοινωνίαν ἐχαρίσατο. Ἀλλ' εἰκότα καὶ μεγάλα ἡμῖν ταῦτα· ταῦτα φαῖδρά τῆς εἰρήνης· ταῦτα τοῦ λαοῦ τὰ ἐγκώμια. Ἐμοῦ ὁ στέφανος, ὅμην ὁ καρπός. Ἀλλ' οἴδατε, ἀγαπητοί, διὰ τί με θέλουσι καθελεῖν. Ὅτι τάπητας οὐκ ἠπίεσσα, οὔτε σιρικὰ ἱμάτια οὐκ ἐνεδυσάμην, καὶ ὅτι τὴν γαστριμαργίαν αὐτῶν οὐ παρεμυθίαμην. Ἦνθησαν γὰρ τὰ ἔγγονα τῆς ἀσπίδος, ἔτι περιλείπεται τῆς Ἰεζάβελ ὁ σπόρος· ἔτι δὲ καὶ ἡ χάρις τῷ Ἱλαί συναγωνίζεται. Φέρε δέ μοι εἰς μέσον τὸν θαυμαστὸν καὶ πλούσιον τῆς ζωῆς κήρυκα, Ἰωάννην λέγω, τὸν πένθητα, καὶ ἕως λύχνου μὴ κτησάμενον· εἶχε γὰρ τὴν λαμπάδα τοῦ Χριστοῦ· οὐ τὴν κεφαλὴν ἐπεθύμησεν ἢ τῆς Ἐβας συλλειτουργός, ἢ τῶν ἁγίων ἐμπόδιον γενομένη, ἢ τοὺς προφήτας διώξασα, ἢ τὴν ἐν δόλῳ νηστείαν κηρύξασα, ἢ ὁμῆτιμον τοῦ ὀνόματος τῆς ἐχίδνης ἐπισταμένη τὴν ὀρχησιν, ἐν τῷ ἀρίστῳ τῷ ἀτελεῖ ὀρχησαμένη. Οὐκ ἐπεθύμησε ζῶην, οὐκ ἐπεθύμησε χρημάτων ὄγκον, οὐ βασιλείας ἀξίωμα, οὐκ ἄλλης τινὸς περιουσίας. Ἀλλ' εἰπέ μοι, ἄνθρωπε, τί ἐπεθύμησε; Κεφαλὴν ἀνθρώπου. Τί δὲ λέγω; Οὐ μόνον ἀνθρώπου, ἀλλ' εὐαγγελιστοῦ. Ἀλλ' οὐκ ἐνίκησε λαδοῦσα τὴν κεφαλὴν. Ἔεμε γὰρ τὴν κεφαλὴν αἰτησαμένη, τὴν ἀνομον ἐπιθυμίαν σπουδαίως διὰ πίνακος δεξαμένη. Βλέπε, καὶ θαύμασον τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν. Διήλεγχεν ὁ ἀνάτιος, ἀπετμήθη· ἀλλ'

ὁ ἀποτμηθεὶς ἐν θεῷ τοῦ Χριστοῦ, ἢ δὲ ἀπαιρήτον κόλασιν ἐκδέχεται. Πάλιν ἐκείνης τὸ σπέρμα, ὁ σπόρος ὁ ἀκανθώδης ἐπιζητεῖ καὶ σπύρει. Ἀλλ' Ἡρωδίας Ἰωάννου τὴν κεφαλὴν ζητοῦσα πάλιν ὀρχησιν, οὐκ ἦν τοῖς ποσὶ παίζουσα, ἀλλὰ τὴν τῆς Μαρίας ἐπεριδομένην. Πάλιν βοᾷ καὶ λέγει Ἰωάννης· Οὐκ ἔξεστί σοι τὴν γυναῖκα ἔχειν τοῦ ἀδελφοῦ σου.

ε'. Ἀλλὰ τί εἶπω; Δακρύων ὁ παρὼν καιρὸς· πᾶσι γὰρ εἰς ἄδοξίαν ἐκτρέχει, καὶ πάντα χρόνος κρῖναι. Χρυσὸς τὸ ὄλον δοξάζει. Ἀλλὰ φέρε μοι τὸν ἅγιον Δαυὶδ τὸν λέγοντα καὶ βοῶντα· Χρυσὸς ἄνρ ρέη, μὴ προστίθεσθε καρδίαν. Ἀλλ' εἰπέ μοι, τίς ἦν οὗτος ὁ ταύτην τὴν φωνὴν ἐπαφείς; Οὐχὶ τὸ τῆς βασιλείας ἐπὶ τῆς κορυφῆς συγκαίμενον εἶχεν; οὐκ ἐν τῇ βασιλικῇ ἐξουσίᾳ διέταττεν; Ἀλλ' οὐ πρὸς ἀρπαγὴν ἔδιδεκεν, οὐκ εἰς καθαίρεισιν εὐσεβείας ἦν αὐτῷ τὸ φρόνημα, οὐδὲ μέριμνα θησαυρῶν, ἀλλὰ τῆς στρατοπέδου συλλογῆς· οὐ γυναῖκες συγκατάθεσιν. Φεύγετε οὖν, γυναῖκες, τὰς ἄλλοτρίας συλλογὰς· μὴ συμβουλευετε τοῖς ἀνδράσι συμβουλίαν κακὴν· ἀλλ' ἀσφαλίσθητε τοῖς λεχθεῖσιν. Ἄρα ἐσδάσαμεν ὅμην τὴν [419] φλόγα; Ἄρα ἐμαλάχθη ὅμην ἡ καρδία; Ἀλλ' οἶδα ὅτι ὠφελήθησθε μὲν αἱ τῆς Μαρίας θυγατέρες· ἄλλαι δὲ ἀνευ οἴνου κεκορεσμέναι καὶ μεθύουσαι τῇ φιλαργυρίᾳ, ὥς ὁ μακάριος Παῦλος βοᾷ καὶ κηρύττει λέγων· Πῖζα πάντων τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία. Οὕτω καὶ αἱ ἀσύνετοι γυναῖκες ἀποφράττουσιν ἑαυτῶν τὰ ὦτα, καὶ ἀντὶ σπόρου ἀγαθοῦ ἀκάνθας τίκτουσιν. Ἀλλὰ, παρακαλῶ, μὴ ἡμῶν τὸν σπόρον ὥς ἐπὶ πέτραν καταβάλλωμεν. Χριστοῦ ἔσμεν γεώργιον, παρ' οὗ ἀκούσωμεν· Εὐ, δοῦλε ἀγαθὲ, εἰσελθε εἰς τὸν οἶκόν μου· μὴ ἀντὶ τῆς φωνῆς ταύτης λεχθῇ, Εὐ, δοῦλε κακῇ. Ἀλλὰ, παρακαλῶ, λαμφάτω ὅμην ἡ πολιτεία ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, μὴ μαρῶμεν ἡμῶν τὸ ἄλας, ἀλλὰ δοξάσωμεν, εὐχαριστήσωμεν, οἱ πλούσιοι ἰψ πλουσίῳ, οἱ πένητες τῷ φιλανθρώπῳ, καὶ φιλοπτώχῳ Χριστῷ, οἱ δυνατοὶ τῇ κραταίᾳ χειρὶ αὐτοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ ὁμῶν. Ἵσως δὲ συγχωρεῖ ὁ Θεὸς ταῦτά με πάσχειν ἅπαρ βουλευόμενα κατ' ἐμοῦ, ἵνα ἐν συμφοραῖς δοκιμάσῃ τὰ κατ' ἐμὲ· ὅτι ἐν τοῖς πόνοις ἐναπόκειται νίκη πάντως, καὶ ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἡτοιμάσται στέφανος. Καὶ γὰρ ὁ θεοπρίστος Παῦλος εἶπε· Τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος· οὐ στέφανου καταξιώσει ὁμᾶς ὁ τῶν ὄλων ἀσπότης εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

* Savilius rescribendum conjicit διελαιπεν.

IPSIUS SANCTI JOANNIS AGERETUR.

exsiliū pertimescam, qui noverim Domini esse terram, et plenitudinem ejus (Psal. 23. 1). Sed bonorum proscriptionem metuum, qui sciam quod nihil

intulerim in hunc mundum, sed neque auferre quid possim (1. Tim. 6. 7)? Quidquid terroris habet mundus, contemno; quidquid delectabile habet, rideo.

Divitias non cupio, paupertatem non horresco, mortem non timeo. Vita enim mihi ad vestrum profectum tantummodo ducitur; sed caritatem vestram precor, ut æquo animo sitis. Nemo enim nos a vobis poterit divellere. Quos enim Christus conjunxit, homo non separabit. Quod si de muliere et viro dicitur: *Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una* (Gen. 2. 24): et si hujusmodi nuptiarum conjunctio ab homine non potest separari, multo magis Ecclesia non potest a pastore divelli. Sed impugnas me. Quid mihi nocebit impugnatio tua, nisi quia me quidem clariorem impugnationibus tuis reddes, tuas vero conteras vires? Durum enim tibi erit adversum stimulum calcitrare: quia non stimulum retundes, sed pedes calcitrans vulnerabis (Act. 9. 5): neque fluctus, qui saxo illiduntur, amplius aliquid proficient, quam ut semetipsos fracti dissolvant, et in spumas extenuati deperiant. Christi Ecclesia nihil fortius: si quis eam impugnare proponit, vires atterat necesse est: tale est enim, velut si cælo bellum medietur inferre. Homini si bellum inferas, fortasse vinces, aut forte vinceris: Ecclesiam vincere nulla vis poterit. Dei est Ecclesia, qui est omnibus fortior. *Aut amulamur Dominum? Numquid fortiores illo sumus* (1. Cor. 10. 22)? Deus fundavit hoc, quod labefactare conaris. Aut experiri vis potentiam Domini? Ipse est *Qui respicit super terram, et facit eam tremere* (Psal. 103. 32): et iterum qui jubet, et tremor ejus solidatur. Aut non vidisti, trementem civitatem tuam quoties stare fecit? Multo magis Ecclesiam suam trementem poterit confirmare: fortior enim Ecclesia multo quam terra, imo et fortior cælo. *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (Math. 24. 35). Quæ verba? *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt in eam* (Ib. 16. 18). Quod si non credis verbo, rebus ipsis et operibus crede. Quanti tyranni aggressi sunt impugnare Ecclesiam Dei? quanta tormenta, quantas cruces adhibuerunt, ignes, fornaces, feras, bestias, gladios intendentes, et nihil agere potuerunt? Ubi nunc sunt illi qui hæc fecerunt, et ubi illi qui hæc fortiter pertulerunt? Nunc ii æternis poenis premuntur, et isti æternis gaudiis eriguntur: fulget enim Ecclesia super splendorem solis, et persequentores ejus perpetuis tenebris conteguntur. Non legis scriptum, quia undecim soli erant, et vinci non potuerunt? Nunc, ubi orbis terrarum repletus est piorum multitudine, quomodo poterunt vinci? *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt*. Et merito: carior enim Ecclesia Dei, quam cælum. Non enim Ecclesia propter cælum, sed propter Ecclesiam cælum. Nihil enim, quæso, perturbet vos eorum quæ agi videtis. Ponamus ante oculos nostros Petrum super aquas incedentem, et parum quid hesitantem, atque ob hoc paululum periclitantem, non propter potentiam fluctuum, sed propter infirmitatem fidei. Numquid humana voluntate huc venimus, aut propter hominem huc producti sumus? Et hæc non

arroganter loquor, neque jactantia agitatus, sed animos vestros, qui forte turbantur, cupio confirmare. Intuemini ergo quomodo *Commota est et contremuit terra* (Psal. 17. 8), et tamen non corruit civitas. Quomodo, impurissime diabole, Ecclesiam te putas posse dejicere, qui trementes parietes dejicere minime valuisti? Non est in parietibus Ecclesia, sed in multitudine piorum. Ecce quam fortes, quam immobiles statis, non ferro, sed fide vincti. Et quid de tanta multitudine loquor? Unum fidelem vincere non potes. O diabole, nescis quæ tibi fecerint martyres? Quomodo frequenter ingressa est puella ætate tenera, annis immatura, et inventa est ferro fortior, cum latera ejus scinderes, fidem tamen ejus movere non posses? Defecit frequenter caro in tormentis, et robur fidei non defecit; consumptum est corpus, et mens non potuit inclinari; interit substantia, et perstitit patientia. Si ergo frequenter ab una puella victus es, quomodo speras tantæ hujus et tam fidelis multitudinis fidem te posse evincere? Non audis Domini vocem dicentis: *Quia, ubi duo aut tres sunt congregati in nomine meo, ibi sum et ego in medio eorum* (Math. 18. 20)? Quid, ubi tanta fidelium multitudo est caritatis nexibus vincti? Non ego propria virtute confido, habeo scripturam Domini mei, manum ipsius teneo, illa mihi cautio satis tuta est, illa me securum reddet et intrepidum: etiamsi orbis terræ commoveatur, ego cautionem Domini mei teneo. Lego manum ejus; ipsa mihi murus est inexpugnabilis. Vultis vobis recitem Domini cautionem? Ecce, inquit, *vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (Id. 28. 20). Christus mecum est, quem timebo? Etiamsi fluctus insurgat, etiamsi totum pelagus adversum me conturbetur, etiamsi principum furor, omnia mihi illa araneæ erunt, et araneis fragiliora. Et nisi propter fragilitatem vestram, hodie non dubitarem ire quo vellent. Semper enim dico: *Domine, voluntas tua fiat* (Id. 6. 10): non quod ille vult, vel ille, sed quod tu vis: tua voluntas mihi turris fortissimæ, et petra stabilis, et baculus fidus. Si tu vis permanere mecum hic, habeo gratiam: si non vis, similem refero gratiam. Nemo vos conturbet, fratres, orate tantum: hæc enim diabolus movet, non aliam ob causam, quam ut religiosa studia vestra disrumpat, et exercitia vestra, quæ in orationibus et vigiliis gerebatis, exstinguat. Sed non obtinebit, nec eripiet a vobis studia religiosa: nisi quia sollicitiores vos inveniet, et fervidiores efficiet. Crastina vobiscum exhibeo ad orationes: et ubi ego sum, ibi et vos eritis: et ubi vos estis, ibi ero et ego. Unum corpus sumus, neque caput a corpore, neque corpus a capite separabitur, etiamsi loco dividamur, sed caritate conjungimur; ego a vobis nec morte divellar. Nam etsi corpus meum moriatur, anima mea vivit, et memoriam vestri tenebit. Vos estis mihi patres, vos mihi mater, vos mihi vita, vos mihi gratia: si vos proficiatis, mihi placebit. Vos estis corona mea, et divitiæ meæ; vos estis thesaurus meus. Ego milles pro vobis immolari paratus sum: et nec gratia mihi

in hoc est, sed debitum reddo. Bonus enim pastor debet animam suam pro ovibus suis ponere (*Joan.* 10. 11) : huiusmodi enim mors immortalitatem parit. Non enim propter divitias mundi insidias patior : quod si esset, utique contristari deberem : nec propter aliquod peccatum, sed propter caritatem, quam erga vos habeo : quia omnia ago, ut vos proficiatis : et ne subintroeat conturbare gregem bene institutum, sed ut permaneatis in simplicitate fidei. Hæc est causa periculorum meorum, et hæc sufficiant mihi ad coronam. Quid enim non patior pro vobis? Vos mihi cives, vos mihi fratres, vos mihi filii, vos mihi membra, vos mihi corpus, vos mihi lux, imo et ista luce dulciores. Quid enim mihi tantum præstant radii solis, quantum caritatis vestræ splendor acquirit? Ecce pro caritate vestra corona mihi paratur in futuro sæculo; hoc mihi solis huius splendor præstare non poterit. Hæc

autem dico in auribus audientium. Et quid ita ad audiendum sollicitum et paratum, quam aures vestræ? Ecce quot dies sunt quod vigilatis, et nullum vestrum somnium inclinavit, nec temporis spatium frangit; nullum timor, nullum minæ deterrent, sed terror eorum fortiores vos reddet. Video in vobis quod semper optavi, ideo quod contempsistis mundi negotia, renuntiastis omnibus : nihil jam de terra, neque de terrenis actibus cogitatis. Ad cælestia vos migrasse jam cerno, absoluti estis vinculis corporis, ad beatam illam et cælestem contenditis philosophiam. Hoc mihi sufficit vidisse de vobis; hæc mea consolatio; ista me in agonibus meis velut unguenta quædam corroborant, et fortiorem me agonibus reddunt, et ad gaudia immortalia atque æterna transmittunt : pro his gratias agamus Deo, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

Aliam edimus orationunculam, Chrysostomo ascriptam, quam ex Vaticano quodam Codice eruimus, et in qua præter initium, ubi quædam comparent eadem quæ in priori oratione, cætera perplexa, infirmæque notæ videntur esse, quædam item ex posteriore primæ orationis parte excerpta. Unum tamen est, quod hujus opusculi γρηγοριῶτα propugnare videatur. Nimirum Chrysostomus, Oratione prima post reditum ab exsilio, quam cum eruditis pene omnibus germanam censemus, hæc ait : *Meministis me Jobum in medium adducere, ac dicere : Sit nomen Domini benedictum in sæcula. Hæc vobis pignora exiens*

CUM IRET IN EXSILIUM.

1. Læta nobis oratio, fratres, splendidusque conventus, et latum spatiosumque mare plenum, sed non ventorum impetu agitata. Venit enim mater pacis, quæ ventorum impetum exstinguit. *Mater Sion dicet, homo et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam (Psal. 86. 5). Filioli mei, me interfectori sunt? Et quid mortem timeam? Mihi vivere Christus est, et mori lucrum (Philipp. 1. 21). Sed in exsiliū mittent? Domini est terra, et plenitudo ejus (Psal. 23. 1). Sed facultates meæ publicabuntur? Nihil intulimus in hunc mundum, certumque est quod nihil hinc poterimus auferre (1. Tim. 6. 7). Sed scitis qua de causa me deposituri sint. Quia tapetes non expandi, et sericis vestibus non sum usus, quia eorum ingluviem non sovi, nec aurum vel argentum ipsis obtuli. Dicunt porro mihi : Comedisti et bibisti, et baptizasti. Si hoc feci, anathema mihi, ne numerer cum episcopis, ne sim cum angelis, ne Deo placeam. Etiam si vero comedere et baptizaverim, nihil eorum inopportune feci. Deponant et Paulum apostolum, quod post cœnam*

custodi carceris baptismum contulerit (*Act. 16. 33*) : deponant ipsum Dominum, quod post cœnam communionem discipulis dederit. Multos video fluctus, gravemque procellam, paratasque hastas : at ego gubernator magna ingruente tempestate, in duabus navigii puppibus sedeo, scilicet, in Veteri et Novo Testamento, atque remis tempestatem depello : non remis ligneis, sed veneranda cruce Domini tempestatem in pacem convertio. Dominus jubet, et coronatur servus : ideoque non eum in diaboli manus tradit. An ignorant homines, vas purissimum immundi comparatione conspicuum fieri? Fratres, hypotheses vobis tres pono, fidem, tentationem, continentiam. Si dicatis fidem vos sustinere, imitamini beatum Abraham, qui ad senectutem pervenit, et maturos accepit fructus. Si dicatis vos tentationem sustinere, imitamini beatum Job. Ejus mores nostis, et patientiam audistis, nec ignoratis qualem sortitus sit finem. Sin velitis continentiam sustinere, imitamini beatum Joseph, qui venditus est in Ægyptum ducendus, et fame tabescen-

IN ALTERAM ORATIONEM ANTEQUAM IRET IN EXSILIUM.

reliqui, has gratiarum actiones repeto: Sit nomen Domini benedictum in sæcula. Hanc vero Jobi benedictionem, quam ante profectum se commemorasse testificatur Chrysostomus, sub finem hujus ante exsiliū oratiunculæ, commemorat, plurimumque commendat ille. Verum potuit is qui Chrysostomum ementitus est ex vera quæ tum supererat oratione hæc excerpere. Si quis vero hoc sultus testimonio contendat, hunc esse germanum Chrysostomi fetum, is fateatur necesse est, fuisse hanc oratiunculam librario- rum ausibus admodum temeratam et adulteratam.

[420-421] ΟΤΕ ΑΠΗΕΙ ΕΝ ΤΗ ΕΞΟΡΙΑ.

α'. Φαιδρὸς ἦμιν ὁ λόγος, ἀδελφοί μου, καὶ λαμπρὰ πανήγυρις, καὶ θάλαττα εὐρύχωρος ἐμπειλησμένη, ἀλλ' οὐ ταρattoμένη τῇ ζάλῃ τῶν ἀνέμων. Ἦλθε γὰρ ἡ μήτηρ τῆς εἰρήνης, ἡ κατασθενύουσα τὴν ζάλην τῶν ἀνέμων· *Μήτηρ Σιών ἐρεῖ, ἄνθρωπος καὶ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἐθεμελίωσεν αὐτήν.* Τεκνία μου, μέλλουσί με καθελεῖν; καὶ τί δέδοικα τὸν θάνατον; Ἔμοι τὸ ζῆν ὁ Χριστὸς, καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος. Ἄλλ' ἐξορίᾳ παραπέμψουσι; Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. Ἀλλὰ χρημάτων δήμευσις ἔσται μοι; Οὐδὲν εἰς τὸν κόσμον εἰσπρήγκαμεν, ὅληρον ὅτι οὐδὲ ἐξεργεκεῖν τι δύναμεθα. Ἄλλ' οἰσάτε, ἀδελφοί, δι' ἣν αἰτίαν μέλλουσί με καθελεῖν. Ἐπειδὴ τάπητας οὐχ ἥπλωσα, καὶ σιρικὰ ἱμάτια οὐκ ἐνεδυσάμην, ὅτι τὴν γαστριμαργίαν αὐτῶν οὐ παρεμυθισάμην, χρυσὸν καὶ ἄργυρον οὐ προσήνεγκα. Λέγουσι δέ μοι, ὅτι Ἐφαγες καὶ ἔπιες, καὶ ἐδάπτισας. Εἰ ἐποίησα τοῦτο, ἀνάθεμά μοι ἔστω· μὴ ἀριθμηθεῖν μετὰ τῶν ἐπισκόπων, μὴ γίνωμαι μετὰ ἀγγέλων, μὴ ἀρέσω τῷ Θεῷ. Εἰ δὲ καὶ ἔφαγον καὶ ἐδάπτισα, οὐδὲν τῶν λεγομένων ἀκαιρον ἐποίησα. Καθελέτωσαν καὶ Παῦλον τὸν ἀπόστολον, ὅτι μετὰ τὸ δεῖπνον τῷ δεσμο-

φύλακι τὸ βάπτισμα ἔχαριστο· καὶ καθελέτωσαν αὐτὸν τὸν Κύριον, ὅτι μετὰ τὸ δεῖπνον τὴν κοινωνίαν τοῖς μαθηταῖς ἔχαριστο. Πολλὰ ὄρω κύματα καὶ χαλεπὸν τὸ κλυδώνιον, καὶ ὁράτα παρειαυσιμα· καγὼ ὡς κυβερνήτης ἐν μεγάλῳ κλύδωνι, καθέζομαι ἐπὶ τὰς δύο πρύμνας τοῦ πλοίου, ἡγουν ἐπὶ τὴν Παλαιὰν καὶ Νέαν Διαθήκην, καὶ ταῖς κύπαις ἀπωδοῦμαι τὴν ζάλην· οὐ ταῖς κύπαις ταῖς ξυλίναῖς, ἀλλὰ τῷ σταυρῷ τῷ τιμῇ τοῦ Δεσπότη [422] τὴν ζάλην εἰς εἰρήνην μεταστρέφω. Δεσπότης κελεύει, καὶ δοῦλος στεφανοῦται· διὰ τοῦτο αὐτὸν (οὐ) παραδίδωσιν αὐτὸς διαδόλῳ. Ἐν (l. ἂν) δὲ οὐκ οἰσάσιν * οἱ ἄνθρωποι ὅτι διὰ τοῦ ἀκαθάρτου τὸ καθαρώτατον σκεῦος φανεροῦται; Ἀδελφοί, τρεῖς ὅμιν ὑποθέσεις τίθημι, πίστιν, πειρασμὸν, σωφροσύνην. Εἰ λέγετε πίστιν ὑπομένειν, μιμήσασθε τὸν μακάριον Ἀβραάμ, τὸν παρρημακότα τῇ ἡλικίᾳ καὶ καρποῦς ὠρίμους δεξάμενον. Εἰ δὲ λέγετε πειρασμὸν ὑπομένειν, μιμήσθε τὸν μακάριον Ἰωβ. Τὸν αὐτοῦ τρόπον οἰσάτε, καὶ τὴν ὑπομονὴν ἡκούσατε, καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ οὐκ ἔλαθεν ὅμιν. Εἰ δὲ θέλετε σωφροσύνην ὑπομένειν, μιμήσασθε τὸν μακάριον Ἰωσήφ, ἐν

* Leg. videtur Μὴ οὐκ οἰσάσιν. Edit.

πραθέντα εἰς Αἴγυπτον, καὶ λιμῶ τηχομένην Αἴγυπτον ἐλευθερώσαντα. Προσετίθη γὰρ αὐτῷ πειρασμός ἐκ πόρονος Αἴγυπτιας τῇ ἔρωτι δεδουλωμένης, ἥτις αὐτῷ παρεκάθητο, Κοιμήθητι, λέγουσα, μετ' ἐμοῦ. Ἐβούλετο γὰρ τῆς σωφροσύνης αὐτὸν ἀπογυμνῶσαι ἐν τῇ Αἴγυπτῳ ἢ Αἴγυπτία· ἐνταῦθα δὲ ὁ Αἴγύπτιος. Ἄλλ' οὐτε ἐκείνη τὸν ἅγιον ἐσκέλισεν, οὐτε οὗτος τοῦτον· ἀλλ' ἐφάνη ὁμοῦ τῆς ἐλευθερίας ἡ σωφροσύνη, καὶ τῶν τέκνων ἡ εὐγένεια, καὶ τῆς βαρβάρου ἡ ἀκολασία.

β'. Ἀδελφοί, ὁ κλέπτῃς οὐκ ἔρχεται ὅπου καλάμη, καὶ χόρτος, καὶ ἔϋλον· ἀλλ' ὅπου κεῖται χρυσός, ἡ ἄργυρος, ἡ μαργαρίτης· οὕτως ὁ διάβολος οὐκ εἰσέρχεται ὅπου πόρονος, ἡ βέβηλος, ἡ ἄρπαξ, ἡ πλεονέκτης· ἀλλ' ὅπου οἱ τὸν ἔρμην βίον διάγοντες. Ἀδελφοί, βουλόμεθα ἐφαπλώσαι τὴν γλῶτταν πρὸς τὴν βασιλίδαν; Ἀλλὰ τί εἶπω; Ἰεζάβελ θορυβεῖται, καὶ Ἡλίας φεύγει· Ἡρωδίας εὐφραίνεται, καὶ Ἰωάννης δεσμεύεται· ἡ Αἴγυπτία ψεύδεται, καὶ Ἰωσήφ φυλακίζεται. Ἐάν οὖν ἐξορίσωσί με, τὸν Ἡλὶαν μιμούμαι· ἐάν εἰς βόρβορον βάλωσι, τὸν Ἰερემίαν· ἐάν εἰς θάλατταν, τὸν προφήτην Ἰωνᾶν· ἐάν καὶ εἰς λάκκον, τὸν Δανιὴλ· ἐάν λιθάσωσί με, Στέφανον· ἐάν ἀποκεφαλίσωσι, Ἰωάννην τὸν πρόδρομον· ἐάν ραβδίσωσι, Παῦλον· ἐάν πρίσωσι, τὸν Ἡσαΐαν. Ἐθέξω μὲν πρίον, ἵνα τοῦ σταυροῦ τοῦ πόθου ἀπολαύσω. Ἡ σεσωματωμένη πολεμεῖ τὸν ἀσώματον· ἡ λουτροῖς καὶ μυρίσμασι καὶ μετ' ἀνδρὸς περιπλεκομένη, πολεμεῖ τὴν καθαρὰν καὶ ἄσπιλον Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ γε καὶ αὕτη καθίσει χήρα, ἐπὶ ζῶντος τοῦ ἀνδρός· ὅτι γυνὴ εἴ, καὶ χηρεύσαι θέλει τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐσπέρας ἐκάλει με τρισκαίδέκατον ἀπόστολον, καὶ σήμερον Ἰούδα προσηύπε. Χθὲς μετ' ἐλευθερίας συνεκάθητό μοι, καὶ σήμερον ὡς θῆς ὃν μοι ἐπετίθησε.

Ἐδεῖ τὸν ἥλιον παρ' ἡμῖν σθεσθῆναι, καὶ τὴν σελήνην μὴ φανῆναι, καὶ μόνον τοῦ ῥήματος ἰὼδ μὴ ἐπιλαθέσθαι. Καὶ γὰρ ἰὼδ, ὁ τηλικαύτην ὑπομείνας πληγὴν, ἄλλο οὐδὲν ἔδρα ἢ ἐτι, Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου ἐυλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας. Ὅτε γὰρ ἡ τοῦτου γυνὴ ἔδρα λέγουσα· Εἰπὼν τι ῥῆμα πρὸς Κύριον, καὶ τελευτά, ἐπετίμησεν αὐτῇ λέγων· Ἴνα τί ὡς μία τῶν ἀφρόνων γυναικῶν ἐλάλησας; Ὡ ἀχαροῦς γυναικός! ὦ μάλαγμα ὀδυνῶν! Ἀρα, γύναι, σοῦ ποτε ἀβρωστόυσης τοιαυτὰ σοι ἐφθέξατο ἰὼδ; καὶ οὐχὶ εὐχαῖς καὶ εὐποιαῖς ἀπεσπμήσατό σου τὴν νόσον; Ὅτε ἐν [423] βασιλικαῖς αὐλαῖς διήγεν, ὅτε τὰ χρήματα εἶχεν, ὅτε τὴν θεραπείαν τὴν βασιλικὴν, οὐδὲν τοσούτον ἔλεγες, καὶ νῦν ὀρώσα ἐπὶ κοπρίας καθήμενον, καὶ ὑπὸ σκυλῆων συνειλισσόμενον, τοῦτο λέγεις, Εἰπὼν τι ῥῆμα πρὸς Κύριον, καὶ τελευτά. Οὐκ ἥρκει αὐτῷ ἡ πρόσκαιρος παιδεία, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ῥήματος αἰωνίαν αὐτῷ τὴν κλῆσιν προξενεῖς; Ἀλλὰ τί ὁ μακάριος ἰὼδ; Ἴνα τί ὡς περ μία τῶν ἀφρόνων γυναικῶν ἐλάλησας; Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑπολίσσωμεν; Τί δὲ καὶ ἡ παράνομος καὶ στυγερά, αὕτη ἡ νέα, φημί, Ἰεζάβελ οὐ βοᾷ καὶ λέγει ἐκ... καὶ διαπερα... ἀποδρ... ἀλλὰ ἀποστέλλει μοι ὑπάτους καὶ τριβούνους, καὶ μόνον ἀπειλεῖ. Καὶ τί μοι ἀνῆκεν; Ἀράχνη ὑπὸ ἀράχνης ἀποστελλόμενα. Ἀδελφοί πάντες, ὅτι καὶ ἐν πόνοις ἀπόκειται νίκη, καὶ ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἀπόκειται στέφανος, ὡς ὁ θεοπέσιος Παῦλος ἀρτίως ἔλεγε, Τὸν καλὸν ἀγῶνα ἡγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα, καὶ λοιπὸν ἀπόκειται ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὁ δίκαιος κριτής· ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM

Postquam Chrysostomus, curante Theophilo Alexandrino, in pseudosynodo in quercu dicta damnatus depositusque fuerat, tumultuante populo, et abduci antistitem doctoremque suum non sinente, clam illo Chrysostomus se in exsilium, post triduum quam damnatus fuerat, adducendum praeibat, et Prenetum in Bithyniam deportatus est. Exindeque populo magis magisque in iram concitato, vociferante et ad Imperatorias aedes episcopi sui reditum postulante, interimque terrae motu palatium urbemque concutiente, Endoxia Augusta perterrita sanctum virum reducendum restituendumque curavit; quod qua ratione, quantaque civitatis laetitia factum fuerit, pluribus narrabitur in Vita Chrysostomi. In ecclesiam deductus, extemporalem, inquit Sozomenus, 8, 18, habuit orationem: sumptoque argumento ex elegantissima similitudine, anbindicavit Theophilum Ecclesiae suae vim inferre tentavisse, perinde atque olim regem Aegyptium uxori patriarchae Abrahami. His aperte indicat Sozomenus secundam post reditum orationem, quae ab huiusmodi similitudine orditur, quaeque in fine Vitae Chrysostomi per Georgium Alexandrinum legitur. Sed illud cum Chrysostomus non consonare videtur, qui postridie adventum suum hanc secundam orationem habuisse putatur, ut ex his verbis arguant: *Heri vespere haec verba ad me misit [Endoxia]*; ergo, inquit, hanc secundam habuerit postridie, primam vero ipso adventus die. Verum circa haec Chrysostomi verba non leves exsurgunt difficultates, quas in ejus Vita pluribus expendemus. Ut ut autem est, existimo et ego, primam esse eam orationem, quae sic incipit: *Quid dicam aut quid loquar? Benedictus Deus*, etc. Illam quippe ex tempore, inque ipso adventu dictam fuisse suadet omnino vel ipse ordiendi modus: neque puto ullum esse qui non fateatur eam et in ipso adventu habitam et extemporalem.

tem Ægyptum liberavit. Illi quippe tentatio oblata est per meretricem Ægyptiam amore ejus captam, quæ ipsi assidebat, *Cuba mecum* (Gen. 39. 7), dicens. Volebat enim eum a castitate abducere in Ægypto Ægyptia: hic vero Ægyptius adest. Verum neque illa sanctum supplantavit, neque hunc ille. Sed apparuit simul libertatis temperantia, filiorum nobilitas, et barbaræ mulieris incontinentia.

2. Fratres, fur non ingreditur eo, ubi palea, fœnum, et lignum adsunt; sed ubi aurum, argentum, aut margarita: sic et diabolus non eo ingreditur, ubi scortator, aut profanus, aut rapax, aut avarus; sed ubi illi, qui solitariam agunt vitam. Fratres, volumusne linguam acere adversus Imperatricem? Sed quid dicam? Jezabel tumultum agit, et Helias fugit: Herodias lætatur, et Joannes vinculis stringitur: Ægyptia mentitur, et Joseph in carcerem truditur. Si itaque me in exsilium miserint, Heliam imitabor; si in cœnum projece- rint, Jeremiam; si in mare præcipitaverint, Jonam prophetam; si in lacum, Daniellem; si lapidaverint, Stephanum; si capite trunca- verint, Joannem Præcurso- rem; si verberaverint, Paulum; si serra secuerint, Isaiam. Utinam vero serrâ lignea, ut amore crucis fruar. Corporea incorporeum oppugnat: quæ balneis et unguentis fruitur, quæ cum viro circumplicatur, bellum gerit adversus puram et immaculatam Ecclesiam. At enim illa jam vidua sedebat, etiam viro super- stite: quia nempe mulier es, et vis Ecclesiam viduam facere. Hæri vespæri me tertium decimum apostolum vocabat, et hodie Judam appellat. Hæri cum libertate mecum con-

sidebat, et hodie ceu fera in me irruit. Oportuit solem apud nos exstingui, et lunam non apparere potius, quam verbi Job oblivisceremur. Etenim Job, qui tantam perpe- ssus est plagam, nihil aliud clama- bat, quam, *Sit nomen Domini benedictum in sæcula* (Job 1. 21). Cum enim uxor ejus oclamans diceret: *Dic verbum contra Dominum, et morere* (Id. 2. 9); ipsam inerepavit dicens: *Cur quasi una ex insipientibus mulieribus loquuta es* (Ibid. v. 10)? O ingratam mulierem! o emplastrum dolorum! Numquid, o mulier, te morbo laborante, talia tecum loquutus est Job? nonne precibus et officiis tuam abstersit ægritudinem? Cum in regis atris degeret, cum opibus flo- reret, cum regio cultu, nihil simile dicebas, et nunc ubi vides illum in fimo sedentem, et a vermibus circumvolutum, hoc loqueris: *Dic verbum contra Dominum, et morere*. Non satis erat illi temporanea castigatio, sed ei per hoc verbum, æternum supplicium procuras? Sed quid beatus Job? *Cur quasi una ex insipientibus mulieribus loquuta es? Si bona suscepimus de manu Domini, mala non sustinebitus?* Quid autem hæc iniqua et odiosa; hæc, inquam, nova Jezabel: . . . Sed mittit mihi consules et tribunos, tantumque mi- nitatur. Et quid ad rpe attinet? Araneæ ab aranea misse. Fratres, quoniam laboribus victoria, certami- nibus corona paratur, ut divinus Paulus modo dice- bat, *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus ju- dex* (2. Tim. 4. 7). Quoniam ipsi gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

IN DUAS SEQUENTES POST REDITUM AB EXSILIO ORATIONES.

lem esse, ideoque brevissimam; secunda autem longior insequente die dicta fuerit: lapsus ergo Sozome- nus est qui extemporale, *σχιδρον*, illam orationem, quam reversus Chrysostomus ad populum habuit, dicit eam esse quæ Abrahami et Saræ similitudinem adhibet, ab illaque orditur.

Huic orationi Græcæ, quam Latine convertimus, veterem interpretationem, quæ in prius editis fertur, subjungimus; quoniam hinc et inde nonnulla habentur Græcis auctiora, quædam etiam secus posita.

Secundam etiam ut verum Chrysostomi setum omnes admittant: ejusque *γνησθέντα* Sozomenus [424] aserit in loco supra allato. Unum est quod non parum negotii facessat. Primum Chrysostomi exsilium et ab illo exsilio reditus in annum cadunt 403; secundum, a quo nunquam rediit Chrysostomus; anno 404 contigit. Cum secundo ejectus fuit Chrysostomus, irruptio in ecclesiam facta est, baptisterium sanguine repletum fuit; hæc vero, quæ anno 404 gesta sunt, in hæc homilia, anno 405 habita, commem- morantur, τὸ φωτισθῆναι αἵματος ἐμπέπληστα. Quomodo potuit Chrysostomus ea anno 403 ut gesta referre, quæ anno solum sequenti gesta sunt? Hæc objicit Savilius, quibus respondet Tillemontius: id- ipsum et hoc et sequenti anno contingere potuisse. Alius fortasse dicet, hæc adjecticia esse, et ex alio forte opusculo Chrysostomi, quod perierit, huc translata fuisse. Certe res hæc difficultate non vacat, et in Chrysostomi Vita pluribus expendetur.

Godefridi Tilmanni, qui paraphrasten potius quam interpretem egit, versionem rejecimus, novamque paravimus.

POST REDITUM

A PRIORE EXSILIO.

1. Quid dicam, aut quid loquar? Benedictus Deus. Hoc egressus dixi, hoc iterum profero, imo illic cum essem non intermisi dicere. Meministis me Jobum in medium adducere, ac dicere: *Sit nomen Domini benedictum in sæcula (Job 1. 21)*. Hæc vobis pignora exiens reliqui, has gratiarum actiones repeto: *Sit nomen Domini benedictum in sæcula*. Diverse res, sed una glorificatio. Pulsus gratias agebam, reversus gratias ago. Diverse res, sed finis unus hiemis et æstatis; unus finis, agri felicitas. Benedictus Deus, qui permisit egredi: benedictus iterum, qui ad reditum evocavit; benedictus Deus, qui tempestatem permisit; benedictus Deus, qui tempestatem solvit, et tranquillitatem paravit. Hæc dico, ut vos ad benedicendum Deo instituat. Bona contigerunt? Benedic Deo, et bona manent. Mala acciderunt? Benedic Deo, et mala solvuntur. Siquidem et Job dives cum esset, gratias agebat, pauper etiam effectus Deo gloriam reddebat. Neque tunc rapuit, neque tunc blasphemavit. Varia tempora, et una mens fuit: ac gubernatoris virtutem nec tranquillitas resolvit, nec tempestas demergit. Benedictus Deus et cum a vobis separatus sum, et cum vos recuperavi. Utraque ejusdem providentiæ fuerunt. A vobis separatus sum corpore, sed nequaquam mente. Videte quanta fecerint inimicorum insidiæ. Studium intenderunt, desiderium incendunt, et sexcentos mihi procurarunt amatores: antehac me mei amabant, nunc etiam Judæi honorant. Sperabant se a meis me separaturos esse, et alienos adsciverunt. Verum non illis, sed Dei nomini gratiæ referendæ, qui illorum nequitia ad honorem nostrum usus est: nam et Judæi Dominum nostrum crucifixerunt, et servatus est mundus: neque gratiam Judæis habeo, sed crucifixo. Videant quomodo Deus noster videt: quam pacem eorum insidiæ pepererunt, quam gloriam paraverunt. Antehac ecclesia sola implebatur, nunc forum universum ecclesia factum est. Unum caput inde huc usque locum occupat. Nemo choro vestro silentium imperavit, et tamen omnes in

silentio, omnes in compunctione versabantur. Alii psallebant, alii beatos prædicabant eos qui psallerent. Hodie circenses sunt, et nemo adest; sed omnes in ecclesiam ceu torrentes confluerunt: torrentes vero vester cœtus, et flumina sunt voces, quæ in cælum ascendunt, quæque amorem erga patrem perhibent. Preces vestræ diademate splendidiore mihi sunt. Viri mulieresque simul: *In Christo enim Jesu non est masculus neque femina (Gal. 3. 28)*. Quomodo loquar potentias Domini? Scitis quam sit verum id, quod dico: Si quis fortiter tentationes ferat, magnum inde fructum demet.

2. *Oratio in ecclesia Apostolorum habita.* — Ideo vos ad apostolos convocavi. Venimus pulsi ad eos, qui pulsi sunt. Nos insidiis sumus appetiti, illi pulsi sunt. Venimus ad Timotheum, novum Paulum. Venimus ad sancta corpora, quæ Christi stigmata gestaverunt. Numquam timeas tentationem, si animo scis instructus generoso: sancti omnes sic coronati sunt. Multa corporum afflictio, major vero animorum tranquillitas. Utinam semper in ærumna sitiis. Sic et pastor gaudet cum laborem propter oves subit. Quid loquar? ubi seram? Locum desertum non habeo. Ubi laborabo? Non est mihi vinea aperta. Ubi ædificabo? Absolutum est templum; retia mea rumpuntur ob multitudinem piscium. Quid faciam? Laborandi tempus non suppetit. Ideo hortor, non quod doctrina vos egeatis, sed ut ostendam genuinam meam erga vos caritatem. Ubique spicæ vernant. Tot sunt oves, et nusquam lupus; tot sunt spicæ, et nusquam spinæ; tot sunt vites, et nusquam vulpes. Mordaces bestię submersæ sunt, lupi fugerunt. Quis illos insequutus est? Non ego pastor, sed vos oves. O nobilitas ovium! Absente pastore, lupos profligarunt. O pulchritudo sponsæ, imo potius castitas! absente viro adulteros abegit. O pulchritudo et castitas sponsæ! ostendit pulchritudinem; ostendit et probitatem. Quomodo abegisti adulteros? Quod virum amares. Quomodo abegisti adulteros? Castitatis magnitudine. Non arri-

pui arma, non hastas, non clipeos : ostendi illis pulchritudinem meam, non tulerunt splendorem. Ubi nunc illi? In turpitudine. Ubi nos? In exultatione. Imperatores nobiscum; principes nobiscum. Ecquid dicam? quid loquar? *Adjiciat Dominus super vos et su-*

per filios vestros (Psal. 113. 14), alacritatemque vestram quasi sagena capiat. Hic vero finem loquendi faciamus, in omnibus gratias agentes benigno Deo, cui gloria in sæcula. Amen.

POST REDITUM A PRIORE EXSILIO.

Quid dicam? quid loquar? Benedictus Deus. Hunc egrediens dixi sermonem, hunc iteravi revertens, et illic constitutus hunc in ore volvebam. Puto vos meminisse, cum ante hoc beatum Job adduxissem in medio dicentem : *Sit nomen Domini benedictum (Job 1. 21)*. Hanc vobis historiam dereliqui, has gratiarum actiones iterabo regressus. *Sit nomen Domini benedictum in sæcula*. Diversæ rerum causæ, sed una glorificatio. Et cum expellebar, benedicebam, et reversus iterum benedico. Et si variæ quidem causæ, sed una definitio. Super hiemem et æstatem unus est finis : cultura, fertilitas subsequens campi. Benedictus Deus; qui concessit exire; benedictus Deus, qui redire præcepit; benedictus Deus, qui permisit hiemem; benedictus Deus, qui dissolvit hiemem, et fecit tranquillitatem. Hæc dico admonens vos, ut semper benedicatis. Si evenerint mala, benedicite, et dissolventur mala. Si prospera venerint, benedicite, et perseverabunt prospera. Siquidem Job cum in prosperis esset, benedicebat : et cum pauper esset effectus, glorificabat. Neque tunc ingratus fuit, neque postea blasphemavit. Diversa quidem tempora, sed una voluntas : gubernantis actum nec tranquillitas resolvit, nec tempestas hiemis demergit. Benedictus Deus, et cum a vobis sum segregatus, et cum iterum recepi vos. In utroque Dei providentia est. Separatus a vobis corpore, sed anima non sum a vobis divisus. Et ex vestro affectu meum metimini animum. Et quid dicam? Non sum separatus a vobis, sed magis accensus sum desiderio vestri, quod etiam de vobis confido. Nihil nobis nocuere insidia, nihil lesit invidia, sed magis augmentum præstitit caritati, et multiplicavit discipulorum numerum : ante hoc enim diligebam a meis, nunc vero honorificabor a Judæis. Sperabant me a meis filiis separare, sed magis mihi extraneos adjunxerunt. Non illis agam gratias : sed Dei misericordiæ gloriam referam, qui conatus illorum malos in melius commutavit : nam et Judæi crucifixerunt Christum, et illius morte humanum salvatum est genus; non illis gratiæ, sed crucifixio. Considerent quid boni pigna eorum præstitit, insidiæ eorum qualem nobis lætitiā præparaverunt. Ante hoc quidem ecclesia replebatur, sed nunc et in plateis ecclesiæ factæ sunt. Et unanimes, et conjuncti psallentes, Dei in vos provocatis aspectum : voces vestræ cæli secreta penetrarunt, ut omnis ætas vestras psalmodias miraretur attenta. Cursus equorum hodie, et pauci illuc, imo cuncti in ecclesia : quasi torrens quidam ac fluvius vestra facta est multitudo. Voces vestræ elevantur ad cælum, amorem qui ad patrem est ostendentes. Orationes vestræ

meum coronaverunt caput. Oratio omni monili præclarior viri et mulieris. *In Christo enim Jesu non masculus, neque femina (Gal. 3. 28)* Qualiter enarrem potentias Domini, aut mirabilia ejus recenseam? Videtis quia quod dico verum est : Quoniam si quis tentationem viriliter tulerit, magnum ex ipsa vindemiat fructum. Ideo vos ad apostolos invitavi, ut ad eos, qui aliquando persecuti onem passi fuerant, veniremus. Et nos quidem insidias passi, illi vero impugnati. Sed inimici illis nihil nocuerunt : quia isti orbem terrarum lucraverunt. Veniamus ad sancta corpora, quæ Christi stigmata portaverunt. Veniamus ad Timotheum novum Paulum, et Andream alterum Petrum. Credimus juvari nos illorum meritis. Si virilem animum geris, non timeas tentationes. Omnes sancti per ista transierunt. Multa tribulatio corporum, sed majus refrigerium animarum. Præstet vos Dominus semper augeri, et celebres conventus agere. Gloria quippe pastoris est ovium multitudo. Quid faciam? quid loquar? Incultum ubi seminem non habeo agrum. Extensa est propago vitium, perfectum est templum, et præ multitudine piscium rumpuntur retia mea. Quid faciam? Laborandi locum non habeo, gaudendi habeo tempus. Ideo loquor : non quia indigetis doctrina, sed ut meam voluntatem vobis ostendam. Ubique spicæ comant. Tantæ oves, et nusquam lupus; tot spicæ, et nusquam lolium; tantæ vineæ, et nusquam vulpes. Ubi nunc latent lupi? quo abierunt vulpes, quæ eos persecutæ sunt? O rem inauditam! pastor quiescit, et oves luporum rapiem abegerunt, insidias vulpium oppresserunt. O ovium sapientia! o filiorum affectus! o discipulorum caritas! o pulchritudo sponsæ! absente viro abegit adulteros; ostensæ sunt ejus divitiæ, apparuit pulchritudo. Latrones confusi ierunt, et aufugerunt. Dicite mihi, quomodo persecuti estis lupos? quomodo pepulistis latrones? Frequenti, inquit, oratione ad Deum. Quomodo despexistis adulteros? Continuis, inquit, lacrymis, ex desiderio viri. Non accepi arma, non sumpsi lanceas, non arripui scutum : solummodo ostendi eis pulchritudinem meam, qua perspecta vulnerati fugerunt. Ubi nunc illi? Procul dubio in confusione. Ubi nos? In lætitiâ. Ubi nunc illi? Conscientiæ suæ malo tabescunt. Ubi vero nos? In magna exultatione glorificamus Deum. Quid dicam? quid loquar? *Adjiciat Dominus super vos, et super filios vestros (Psal. 113. 14)* : et allevet Dominus vultum suum, et misereatur vestri, in Christo Jesu Domino nostro, cum quo est Deo Patri, et Spiritui sancto honor, gloria, et potestas per immortalia sæcula. Amen.

EJUSDEM POST REDITUM

A PRIORE EXSILIO HOMILIA.

1. Cum Saram ab Abrahamo abstulit Pharaeo, pulchram formosamque mulierem improbus barbarusque Ægyptius, et iniquis oculis ejus pulchritudine conspecta, adulterium perpetrare vellet: tunc non in ipso statim initio poenam immisit Deus, ut justī viri virtus, mulieris castitas, barbari intemperantia, Dei benignitas eminent: viri justī virtus, quia rem cum gratiarum actione tulit; mulieris castitas, quia in barbarorum manus delapsa pudicitiam servavit; barbari intemperantia, quia alienum torum invasit; Dei benignitas, quoniam cum res hominibus desperatæ essent, tunc coronam justo contulit. Hæc tunc in Abrahamum gesta sunt: gesta item hodie in Ecclesiam. Ægyptius hic (a), ut ille Ægyptius erat: hic satellites habuit, ille protectores: ille Saram, hic Ecclesiam rapuit: una nocte ille detinuit, hic per unum diem occupavit; ac ne quidem per unum diem occupare permissus est; sed solum ut sponsæ castitas nota esset, quia illo licet ingrediente ejus castitatis decor corruptus non est: tametsi mœchum paraverat, et tabellæ adornatæ erant, et multi e domo subscripserant. Adornata est machina, sed exitum non habuit. Eluxit simul ejus nequitia, et Dei benignitas. At barbarus tunc ille, peccato agnito, delictum confessus est: dixit enim Abraham: *Cur hoc fecisti? cur dixisti, Soror mea est? et parum abfuit, quin peccaverim* (Gen. 12. 18. 19): hic vero etiam post scelus in certamine perstitit. O miser et infelix! *Peccasti, quiesce* (Ibid. 4. 7), ne adjicias peccatum peccato. Et illa quidem rediit opibus instructa Ægyptiacis: et Ecclesia quoque rediit, mentis divitis instructa, et continentior effecta. Vide barbari insaniam. Ejecisti pastorem: cur gregem dissipasti? Amovisti gubernatorem: cur gubernacula confregisti? Vinitorum ejecisti: cur vites avulsisti? cur monasteria pessumdedisti? Barbarorum invasionem imitatus es.

2. Hæc omnia fecit ille, ut virtus appareret vestra; omnia fecit, ut edisceret hic adesse gregem a Christo pastore ductum. Absente pastore grex simul manebat, et apostolicus sermo implebatur: *Non in presentia mei tantum, sed etiam in absentia, cum timore et tremore salutem vestram operati estis* (Philipp. 2. 12). Ille minabantur timentes virtutem vestram, caritatis vim, amoremque mei. Nihil audemus, aiebant, in urbe: cum nobis date foris. Capite me foris, ut discatis Ecclesiæ amorem, agnoscatis filiorum meorum generosam indolem, militum virtutem, armatorum robur, diadematum splendorem, divitiarum facultatem, amoris magnitudinem, constantem patientiam; libertatis florem, victoriæ gloriam, cladis tunc ludibrium. O res novas et admirandas! pastor abest, et grex exsultat, dux procul, et milites armantur. Non solum ecclesia

(a) Theophilum Alexandrinum notat.

exercitum habuit, sed tota civitas ecclesia fuit. Vici, fora, aer sanctificabantur: hæretici convertebantur, Judæi meliores efficiebantur, sacerdotes damnabantur, et Judæi Deum laudabant, atque ad nos accurrebant. Ita Christi tempore factum est. Caiphas cruci affixit, et latro confessus est. O novas res et admirandas! sacerdotes occiderunt, et magi adoraverunt. Hæc ne ecclesiam perturbent. Nisi hæc contigissent, divitiæ nostræ, quæ vere aderant, non ostensæ fuissent. Sicut enim Job, etsi justus esset, non talis visus fuisset, nisi vulnera et vermes apparuissent; ita et vestre divitiæ numquam notæ fuissent nisi paratis insidiis. Deus sane quasi sese excusans Jobo dicit: *Putasne me aliter tibi respondisse, quam ut justus apparerer* (Job 40. 8)? Insidiati sunt illi, bellum moverunt, et victi sunt. Quomodo bellum gesserunt? Fustibus. Quomodo victi sunt? Precibus. Si quis te percusserit in dexteram maxillam, verte illi et aliam (Matth. 5. 39). Tu fustes in ecclesiam infers et eam oppugnas; ubi pax est omnibus, bellum moves: nec locum revereris, miser et infelix, non sacerdotii dignitatem, non principatus amplitudinem. Baptisterium sanguine repletum est; ubi peccatorum remissio, ibi sanguinis effusio. In quam acie hæc facta sunt? Imperator inurat et projicit clipeum et diadema; tu intrasti, et clavus arripuisti. Ille Imperii symbola foras relinquit; tu belli symbola intromittis. Sed sponsam meam nullo modo lasisti, at manet illa pulchritudinem suam exhibens.

3. *Suis de gloria ipso absente comparata gratulatur. Latitia in reditu Chrysostomi.* — Idcirco gaudeo, non solum quia vicistis, sed quia me absente vicistis. Si adfuissen, in partem victoriæ vobiscum venissem: quia vero secessi, nudum vobis tropæum fuit. Verum et illud mea laus est: atque rursus in partem victoriæ vobiscum venio, quia sic vos educavi, ut etiam absente patre vestram nobilitatem ostenderetis. Quemadmodum enim strenui athletæ etiam absente pædona robur suum exhibent: sic et fidei vestre generositas, etiam absente doctore, bonam suam indolem exhibuit. Quid opus verbis? Lapidēs clamant, muri vocem emittunt. Adi imperatorias aulas, et statim audis: Populi Constantinopolitani. Ad mare te confer, desertum pete, montes, domos: encomium vestrum ubique descriptum est. Quibus telis vicistis? Non opibus, sed fide. O popule doctoris amans! o popule patrem diligens! beata urbs, non propter columnas et laquearia aurea, sed propter virtutem vestram! Tot tantæque erant insidiæ, et preces vestra vicerunt: idque jure merito: nam preces erant assidue, et lacrymarum fontes effluebant. Illi tela vibrabant, vos lacrymas: illi furorē spirabant, vos mansuetudinem. Quod vis facito: vos oratis. Illi

[426-427] ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΠΑΝΕΛΘΟΝΤΟΣ

Ἀπὸ τῆς προτέρας ἐξορίας ὁμιλία.

α'. Ὅτε τὴν Σάρραν ἀπὸ τοῦ Ἀδραάμ ἤρπασεν ὁ Φαραὼ, τὴν καλὴν καὶ εὐεῖδῃ γυναῖκα ὁ πονηρὸς καὶ βάρβαρος καὶ Αἰγύπτιος, ἀδίκους ὀφθαλμοῖς ἰδὼν αὐτῆς τὸ κάλλος, καὶ μοιχείας ἐργάσασθαι δρᾶμα βουλόμενος· τότε δὴ, τότε παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν οὐκ ἐκόλασεν ὁ Θεός, ἵνα δειχθῇ καὶ τοῦ δικαίου ἡ ἀνδρεία, καὶ τῆς γυναϊκὸς ἡ σωφροσύνη, καὶ τοῦ βαρβάρου ἡ ἀκολασία, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ φιλάνθρωπία· τὸν δικαίου ἡ ἀνδρεία, ὅτι ἔφερεν εὐχαρίστως τὸ γένόμενον· τῆς γυναϊκὸς ἡ σωφροσύνη, ὅτι ἐνέπεσεν εἰς τὰς βαρβαρικὰς χεῖρας, καὶ τὴν σεμνότητα διετήρησε· τοῦ βαρβάρου ἡ ἀκολασία, ὅτι ἄλλοτρίᾳ ἐπῆλθεν ἐνυῆ· τοῦ Θεοῦ ἡ φιλάνθρωπία, ὅτι μετὰ ἀπόντων ἀνθρώπων, τότε τὸν στέφανον ἤνεγκε τῷ δικαίῳ. Ταῦτα ἐγένετο τότε ἐπὶ τοῦ Ἀδραάμ, ἐγένετο δὲ σήμερον ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας. Αἰγύπτιος οὗτος, ὡς ἐκείνος Αἰγύπτιος· οὗτος δορυφόρος εἶχεν, ἐκείνος ὑπασιπστὰς· ἐκείνος τὴν Σάρραν, οὗτος τὴν Ἐκκλησίαν· μίαν νύκτα ἐκείνος συνέσχε, μίαν ἡμέραν οὗτος εἰσῆλθεν· οὐδ' ἂν τὴν μίαν συνεχωρήθη, ἀλλ' ἵνα δειχθῇ τῆς νύμφης ἡ σωφροσύνη, ὅτι εἰσέρχεται, καὶ οὐ διεφάρη αὐτῆς τὸ κάλλος τῆς σωφροσύνης, καίτοι μοιχὸν ἠτοίμασε, καὶ τὰ γραμματεῖα συνετελεῖτο, καὶ πολλοὶ τῶν τῆς οἰκίας ὑπέγραφον. Ἀπηρτίσθη ἡ μηχανὴ, καὶ τὸ τέλει οὐκ ἐγένετο. Ἐφάνη ἐκείνῳ ἡ πονηρία, καὶ τοῦ Θεοῦ ἡ φιλάνθρωπία. Ἄλλ' ὁ μὲν βάρβαρος τότε ἐκείνος ἐπιγνοὺς τὸ ἀμάρτημα, ὡμολόγησε τὸ παράνομημα· λέγει γὰρ τῷ Ἀδραάμ· *Τί ἐποίησας τοῦτο; εἰς τί εἶπας, ὅτι ἀδελφῇ μου ἐστί; καὶ μικροῦ ἂν ἤμαρτον*· οὗτος δὲ μετὰ τὴν παρανομίαν ἐπηγωνίστατο. Ἀθλίε καὶ ταλαίπωρε, *Ἡμαρτες, ἡσυχᾶσον*, μὴ πρόσθε ἀμαρτῖαν ἐφ' ἀμαρτίαν. Κάκεινῃ μὲν ἐπανήλθε, πλοῦτον ἔχουσα τὸν Αἰγυπιακόν· ἡ δὲ Ἐκκλησία ἐπανήλθε, πλοῦτον ἔχουσα τὸν ἀπὸ τῆς γνώμης, καὶ σωφρονεστέρᾳ ἐφάνη. Ὅρα δὲ τὴν μανίαν τοῦ βαρβάρου. Ἐξέβαλες τὸν ποιμένα· τὴν ἀγέλην διέσπασας; Ἀπέστησας τὸν κυβερνήτην· τί τοὺς οἰκίας κατέκλυσας; Τὸν ἀμπελοργὸν ἐξέβαλες· τί τὰς ἀμπελούς ἀνέσπασας; τί τὰ μοναστήρια διεφθείρας; Βαρβάρων ἔφρον ἐμὴ μῆσο.

β'. Ἐποίησεν ἅπαντα, ἵνα δειχθῇ ὁμῶν ἡ ἀνδρεία· ἐποίησεν ἅπαντα, ἵνα μάθῃ ὅτι ποίμνη ἐστὶν ἐνταῦθα ὑπὸ Χριστοῦ ποιμαινομένη. Ἐξω ὁ ποιμὴν, καὶ ἡ ἀγέλη συνεκροτεῖτο, καὶ τὸ ἀποστολικὸν ἐπιληροῦτο ῥῆμα· *Οὐκ ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀουσίᾳ μου, μετὰ φθόνου καὶ ἐρόμου τὴν ἐαυτῶν σωτηρίαν καταργήσθε*. Καὶ τοιαῦτα ἠπείλουν δεδοκότες ὁμῶν τὴν ἀνδρείαν καὶ τῆς ἀγάπης τὸ φίλτρον, καὶ τὸν πόθον τὸν περὶ ἐμέ. Οὐδὲν τολμῶμεν, φησὶν, ἐν τῇ πόλει· ὅτε ἡμῖν αὐτὸν ἔξω. Λάβετέ με ἔξω, ἵνα μάθῃτε τὸν πόθον τῆς Ἐκκλησίας, μάθῃτε τῶν ἡμῶν τέκνων τὴν εὐγένειαν, τῶν στρατιωτῶν τὴν ἰσχύν, τῶν ὀπλιτῶν τὴν δύναμιν, τῶν διαδημάτων τὴν περιφάνειαν, τοῦ πλοῦτου τὴν περιουσίαν, τῆς ἀγάπης τὸ μέγεθος, τῆς καρτερίας τὴν ὑπομονήν, τῆς ἐλευθερίας [428] τὸ ἄθος, τῆς νίκης τὸ περιφανές, τῆς ἡττης σου τὸν γέλωτα. Ὡ καὶ νῦν καὶ παραδόξων πραγμάτων· ὁ ποιμὴν ἔξω, καὶ ἡ ἀγέλη σκιρτᾷ· ὁ στρατηγὸς πόρρω, καὶ οἱ

στρατιῶται ὠπλίζοντο. Οὐκέτι ἡ ἐκκλησία εἶχε τὸ στρατόπεδον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ πόλις ἐκκλησία ἐγένετο. Αἱ ῥῦμαι, αἱ ἀγοραὶ, ὁ ἀὴρ ἠγιάζετο· αἱρετικοὶ ἐπιστρέφοντο, οἱ Ἰουδαῖοι βελτίους ἐγένοντο· οἱ ἱερεῖς κατεδικάζοντο, καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Θεὸν εὐφύμουν, καὶ ἡμῖν προσέτρεχον. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Καίφας ἐσταύρωσε, καὶ ληστὴς ὡμολόγησεν. Ὡ καὶ νῦν καὶ παραδόξων πραγμάτων· ἱερεῖς ἀπέκτειναν, καὶ μάγοι προσεκύνουν. Μὴ ξε-νίζετω ταῦτα τὴν Ἐκκλησίαν. Εἰ μὴ ταῦτα ἐγένετο, ὁ πλοῦτος ἡμῶν οὐκ ἂν ἐφάνη· ἦν μὲν, οὐκ ἂν δὲ ἐφάνη. Ὅσπερ γὰρ ὁ Ἰὼβ δίκαιος μὲν ἦν, οὐκ ἂν δὲ ἐφάνη, εἰ μὴ τὰ τραύματα, καὶ οἱ σκώληκες· οὕτω καὶ ὁ ὑμέτερος πλοῦτος, εἰ μὴ αἱ ἐπιβουλαὶ, οὐκ ἂν ἐφάνη. Ἀπολογούμενος δὲ τῷ Ἰὼβ ὁ Θεός φησιν, *ὅτι Οἶσε με ἄλλως σοι κεχηρηματιζέσθαι, ἢ ἵνα δίκαιος ἀναφανῇς*; Ἐπεβούλευσαν ἐκείνοι, ἐπολέμησαν, καὶ ἠττήθησαν. Πῶς ἐπολέμησαν; Ῥοπάλοις. Πῶς ἠττήθησαν; Εὐχαίς. *Ἐὰν τίς σε ροπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέφον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην*. Σὺ ρόπαλα εἰσφέρεις εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ πολεμεῖς· ὅπου εἰρήνῃ πᾶσι, πολέμου ἀρχῇ· οὐδὲ τὸν τόπον ἠδέσθης, ἀθλίε καὶ ταλαίπωρε, οὐδὲ τῆς ἱερωσύνης τὸ ἀξίωμα, οὐδὲ τῆς ἀρχῆς τὸ μέγεθος. Τὸ φωτιστήριον αἱμάτων ἐμπέπλησται· ὅπου ἀμαρτημάτων ἄφεις, αἱμάτων ἐκχυσίς. Ἐν ποῖα παρτάζει ταῦτα γίνεται; Βασιλεὺς εἰσέρχεται καὶ ῥίπτει ἀσπίδα καὶ διάδημα· σὺ εἰσῆλθες, καὶ ρόπαλα ἤρπασας. Ἐκείνος καὶ τὰ συνθήματα τῆς βασιλείας ἔξω ἀφίησι· σὺ τὰ συνθήματα τοῦ πολέμου ἐνταῦθα ἐνέφρηξας. Ἀλλὰ τὴν νύμφην μου οὐδὲν ἐβλάψας, ἀλλὰ μένει τὸ κάλλος αὐτῆς ἐπιδεικνυμένη.

γ'. Διὰ τοῦτο χαίρω, οὐχ ὅτι ἐνίκησατε. Εἰ παρήμην, ὁ ἐμερίζομην μεθ' ὁμῶν τὴν νίκην· ἐπειδὴ δὲ ἀνεχώρησα, γυμνὸν ὁμῶν τὸν τρόπαιον ἐφάνη. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐμὸν ἐγκώμιον, καὶ πάλιν μερίζομαι ἐγὼ μεθ' ὁμῶν τὴν νίκην, ὅτι οὕτως ὁμᾶς ἀνέθρεψα, ὡς καὶ ἀπόντος τοῦ πατρὸς τὴν οἰκίαν εὐγένειαν ἐπιδείκνυσθαι. Ὅσπερ γὰρ οἱ γενητοὶ τῶν ἀθλητῶν καὶ ἀπόντος τοῦ παιδοτρίβου τὴν ἐαυτῶν ῥώμην ἐπιδείκνυνται· οὕτω καὶ ἡ εὐγένεια τῆς ὑμετέρας πίστεως καὶ ἀπόντος τοῦ διδασκάλου τὴν οἰκίαν εὐμορφίαν ἐπιδείξατο. Τίς χρεῖα λόγων; Οἱ λίθοι βοῶσιν· οἱ τοῖχοι φωνῇ ἀφίσιν. Ἀπελθε εἰς βασιλικὰς αὐλὰς, καὶ ἀκούεις εὐθέως· Οἱ λαοὶ Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπελθε εἰς τὴν θάλατταν, εἰς τὴν ἔρημον, εἰς τὰ ὄρη, εἰς τὰς οἰκίας, τὸ ἐγκώμιον ὁμῶν ἀναγγέλλεται. Ἐν τίνι ἐνίκησατε; Οὐ χρήμασιν, ἀλλὰ πίστει. Ὡ λαὸς φιλοδιδασκαλός, ὦ λαὸς φιλοπάτωρ, μακαρία ἡ πόλις, οὐ διὰ κίονας καὶ χρυσοῦν δροφον, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑμέτεραν ἀρετήν. Τοσαῦτα αἱ ἐπιβουλαὶ, καὶ αἱ εὐχαὶ ὁμῶν ἐνίκησαν· καὶ μάλα εἰκότως· καὶ γὰρ ἐκτενεῖς ἦσαν αἱ εὐχαὶ, καὶ αἱ πηγαὶ τῶν δακρύων ἐπέβρεον. Ἐκείνοι βέλῃ, ὅμεις δὲ δάκρυα· ἐκείνοι θυμὸν, ὅμεις δὲ πραύτητα. Ὁ βούλει ποιήσων· ὅμεις εὐχεσθε. Κάκεινοι, οἱ ἀνέλεστον, ποῦ νῦν

* Hic textus Graecus deficit.

εἰσιν; Ὅπλα ἐκίνησαμεν; μὴ τόξα ἐτείναμεν; μὴ [429] βέλη ἀφῆκαμεν; Εὐχόμεθα, χάκεινοι ἐφυγον· ὡς γὰρ ἀράχνη διεσπάρσθησαν, καὶ ὑμεῖς ὡς πέτρα ἐστήκατε. Μακάριος ἐγὼ δι' ὑμᾶς. Ἥθειν μὲν καὶ πρὸ τοῦτου ἤλκιν ἔχω πλοῦτον, ἐθαύμασα δὲ καὶ νῦν. Πόρρω καὶ πόλις μετωκίετο. Δι' ἓνα ἀνθρώπων τὸ πέλαιος πόλις ἐγένετο. Γυναῖκες, ἄνδρες, παῖδια ἄνωρα τὴν ἡλικίαν, γυναῖκες βαστάζουσαι παῖδια, κατετόλμων πέλαιος, κατεφρόνησαν κυμάτων. Οὐ δοῦλος ἐδοδοίκει δεσπότην, οὐ γυνὴ τῆς φυσικῆς ἀσθενείας ἐμέμνητο. Γέγονεν ἡ ἀγορὰ ἐκκλησία, τὰ πανταχοῦ δι' ἡμᾶς. Τίνα γὰρ οὐκ ἐπαιδεύσατε; Βασιλῖδα συγχορεύουσαν ἐλάβετε· οὐ γὰρ ἀποκρύφομαι τὸν ζῆλον αὐτῆς. Οὐ βασιλῖδα κολακεύων ταῦτα λέγω, ἀλλ' εὐσέβειαν θεραπεύων· οὐ γὰρ ἀποκρύφομαι αὐτῆς τὸν ζῆλον. Οὐ γὰρ ὅπλα ἔλαθεν, ἀλλὰ κατορθώματα ἀρετῆς. Ἀπηγόμην τότε, ἵστε πῶς; Δεῖ γὰρ καὶ λυπηρὰ εἰπεῖν, ἵνα μάθητε τὰ χρηστά· ἀλλὰ μάθητε πῶς ἀπηγόμην, καὶ πῶς ἐπανήλθον. Οἱ σπειρόντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσι. Πορευόμενοι ἐπορευόντο καὶ ἐκλαίον, βάλλοντες τὰ σπέρματα αὐτῶν· ἐρχόμενοι δὲ ἡξουσιν ἐν ἀγαλλιάσει, αἰρόντες τὰ θρόνιστα αὐτῶν. Ταῦτα τὰ ῥήματα ἐγένετο πράγματα. Μετ' εὐχαριστίας ὑπεδέξασθε ὃν ὀδυνώμενοι προεπέμψατε. Καὶ οὐδὲ ἐν μακρῷ χρόνῳ· μετὰ μίαν ἡμέραν πάντα ἐλύθη. Καὶ γὰρ ἡ ἀναβολὴ ἐγένετο δι' ὑμᾶς, ἐπεὶ ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἔλυσε.

δ. Λέγω ὑμῖν τὸ ἀπόρρητον. Ἐπαριώθη τὸ πέλαιος μόνος τὴν Ἐκκλησίαν βαστάζων· ἡ γὰρ ἀγάπη οὐ στενοῦται. Οὐκ ἐστενοχωρεῖτο τὸ πλοῖον· οὐ στενοχωρεῖσθε γὰρ ἐν ἡμῖν. Ἀπῆειν τὰ ὑμέτερα μεριμνῶν, κεχωρισμένος μὲν τῷ σώματι, συνημμένος δὲ τῇ γνώμῃ· ἀπῆειν τὸν Θεὸν παρακαλῶν, καὶ παρακατατιθέμενος ὑμῶν τὴν ἀγάπην· ὁπῆειν, ἐκαθεζόμεν μόνος τὰ ὑμέτερα μεριμνῶν, βουλευόμενος περὶ ἀποδημίας μόνος. Ἀθρόον ἀωρίας γενομένης γράμματα ἐπεμψεν ἡ θεοφιλεστάτη αὐτῇ ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ, ταῦτα λέγουσα· τὰ ῥήματα (δεῖ γὰρ αὐτῆς καὶ τὰ ῥήματα εἰπεῖν). *Μὴ νομίση σου ἡ ἀγνοσύνη οἷ ἐγνων τὰ γεγενημένα.* Ἀθῶος ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματός σου. Ἀνθρώποι ποτηροὶ καὶ διεσπαρμένοι ταύτην τὴν μηχανὴν διεσκεύασαν· τῶν δὲ ὑμῶν δακρύων μάρτυς ὁ Θεός, ὦ ἱερῶν. Οἷαν σπονδὴν ἐξέχεε; τὰ γὰρ δάκρυα αὐτῆς σπονδὴ ἐγένετο. Ὁ ἱερῶν. Ἡ ἱερεῖα, αὐτοχειροτόνητος θύουσα τῷ Θεῷ καὶ σπένδουσα δάκρυα καὶ ἐξομολόγησιν καὶ μετάνοιαν, οὐχ ὑπὲρ ἱερέως, ἀλλ' ὑπὲρ Ἐκκλησίας, ὑπὲρ δῆμου διεσπαρμένου. *Ἐμμένητο, ἐμμένητο καὶ τῶν παιδίων καὶ τοῦ βαπτίσματος.* Μέννηται ὅτι διὰ τῶν χειρῶν τῶν σῶν τὰ παῖδια τὰ ἐμὰ ἐβαπτίσθη. Ταῦτα ἡ βασιλίσσα· οἱ δὲ ἱερεῖς περὶ φθόρου· πάντες ἡγγνόν τὸ χωρίον, ἔνθα κατέλυον. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν εἰπεῖν, ἐκείνη μὲν ὡς ὑπὲρ τέκνου τρέμουσα περὶφει πανταχοῦ, οὐ τῷ σώματι, ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ πομπῇ τῶν στρατιωτῶν. [430] Οὐ γὰρ κατελίπε τὸ χωρίον, ἔνθα διῆγον. Πανταχοῦ ἐπεμπε μεριμνῶσα μὴ δολοφονηθῇ, μὴ ἀναιρεθῇ, καὶ ἀπολέσμεν τὸ θῆρμα. Τοῦτο μόνον, καὶ τὰ παρ' ἐμαυτῆς ἐπιδείκνυμι. Ζητῶ μόνον, καὶ οὐ περιγίνονται.

Οἱ ἐχθροὶ πανταχοῦ περιήσαν δίκτυα ἀπλοῦντες, ἵνα λάβωσι καὶ ἐπαναγάγωσιν εἰς τὰς ἐκείνων χεῖρας. Εἶτα καὶ παρεκάλει, καὶ τῶν γονάτων ἤπτετο τῶν βασιλικῶν, κοινωνὸν τὸν ἄνδρα ποιοῦσα τοῦ θηράματος· καθάπερ ὁ Ἀβραάμ τὴν Σάρραν, οὕτως αὐτὴ τὸν ἄνδρα. Ἀπωλέσαμεν, φησὶ, τὸν ἱερέα, ἀλλ' ἐπαναγάγωμεν. Οὐκ ἔστιν ἡμῖν οὐδεμία ἐλπίς τῆς βασιλείας, ἐὰν μὴ ἐκείνον ἐπαναγάγωμεν. Ἀμήχανον ἐμὲ κοινωῆσαι τινὶ τῶν ταῦτα ἐργασαμένων· δάκρυα ἐξαφείσα, τὸν Θεὸν ἱκετεύουσα, πᾶσαν μηχανὴν ἐπιδείκνυμένη. Ἰστε καὶ ὑμεῖς μεθ' ὅσης εὐνοίας ἡμᾶς ὑπεδέξατο, πῶς ἐνηγκαλίσαστο ὡς οἰκεία μέλη, πῶς μεθ' ὑμῶν ἔλεγε καὶ αὐτὴ σπουδάζειν. Οὐδὲ γὰρ ταῦτα τὰ ῥήματα ἔλαθε τὴν εὐγνωμοσύνην ὑμῶν, οἷτις ἀπεδέξασθε τὴν μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν, τὴν τροφὴν τῶν μοναζόντων, καὶ προστάτιν τῶν ἁγίων, τῶν πτωχῶν τὴν βακτηρίαν. Ὁ ἐπαινος ἐκείνης ὅσα εἰς Θεὸν γίνεται, στέφανος τῶν Ἐκκλησιῶν. Εἶπω θερμὸν αὐτῆς πόθον; εἶπω φιλοτιμίαν τὴν περὶ ἐμέ; Ἐν ἐσπέρᾳ βαθεῖα χθὲς ἀπέστειλε ταῦτα λέγουσα τὰ ῥήματα· Εἰπέ πρὸς αὐτὸν· ἡ εὐχὴ μου πεπληρωταὶ ἀπήτησα τὸ κατορθώμα· ἐστεφανώθη μᾶλλον τοῦ διαδόματος· ἀπέλαθον τὸν ἱερέα, ἀπέδωκα τὴν κεφαλὴν τῷ σώματι, τὸν κυβερνήτην τῇ νηϊ, τὸν ποιμένα τῇ ποιμνῇ, τὸν νυμφίον τῇ παστᾷδι.

ε'. Κατησχύνθησαν οἱ μοιχοί. Ἐὰν ζήσω, ἐὰν ἀποθάνω, οὐκέτι μοι μέλει. Ἰδετε τοῦ πειρασμοῦ τὰ κατορθώματα. Τί ποιήσω, ἵνα ὑμῖν ἀξίαν ἀποδῶ τῆς ἀγάπης τὴν ἀμοιβήν; Ἀξίαν μὲν οὐ δύναμαι, ἦν δὲ ἔχω, δίδωμι. Ἀγαπῶ ἐτοιμῶς τὸ αἷμά μου ἐκχέειν ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας. Οὐδεὶς ἔχει τέκνα τοιαῦτα, οὐδεὶς ἀγέλην τοιαύτην, οὐδεὶς ἀρουραν οὕτως εὐδαλῇ. Οὐ χρεῖα μοι γεωργίας· ἐγὼ καθέσθω, καὶ οἱ στάχυν κομῶσιν. Οὐ χρεῖα μοι πόνου· ἐγὼ ἡσυχάζω, καὶ τὰ πρόβατα τῶν λύκων περιγίνονται. Τί ὑμᾶς καλέσω; πρόβατα. ἢ ποιμένας, ἢ κυβερνήτας, ἢ στρατιώτας καὶ στρατηγούς; Πάντα ὑμῖν ἐπαληθεύω τὰ ῥήματα. Ὅταν ἴδω τὴν εὐταξίαν, πρόβατα καλῶ· ὅταν ἴδω τὴν πρόνοιαν, ποιμένας προσαγορεύω· ὅταν ἴδω τὴν σοφίαν, κυβερνήτας ὀνομάζω· ὅταν ἴδω τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν εὐτονίαν, στρατιώτας καὶ στρατηγούς ὑμᾶς ἅπαντας λέγω. Ὁ πόνος, ὡ πρόνοια λαοῦ· ἡλάσατε τοὺς λύκους, καὶ οὐκ ἀμεριμνήσατε. Οἱ ναῦται οἱ μεθ' ὑμῶν καθ' ὑμῶν γεγόνασιν, οἵτινες τὸν πόλεμον τῷ πλοίῳ κατεσχεύασαν. Βοᾶτε ἐξ τὸν κλῆρον, καὶ ἄλλον κλῆρον τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τίς χρεῖα βοῆς; Ἀπήλθον, καὶ ἀπηλάθησαν, μηδενὸς διώκοντος ἐφυγαδευθήσαν. Οὐ κατηγορεῖ αὐτῶν ἄνθρωπος, ἀλλὰ τὸ συνέδος. *Εἰ ἐχθρὸς ὠνεῖδισέ με, ὠπῆντοκα ἄν.* Οἱ μεθ' ἡμῶν καθ' ἡμῶν γεγόνασιν· οἱ μεθ' ἡμῶν τὸ πλοῖον κυβερνῶντες, τὸ πλοῖον καταποντίζαι θέλησαν. Ἐθαύμασα ὑμῶν τὴν σύνεσιν. Ταῦτα [431] λέγω, οὐκ εἰς στάσιν ὑμᾶς ἀλείφων. Στάσις γὰρ τὰ ἐκείνων, τὰ δὲ ὑμέτερα ζῆλος. Οὐ γὰρ ἡξιώσατε αὐτοὺς ἀναιρεθῆναι, ἀλλὰ κωλυθῆναι τοῦτο καὶ ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα μὴ πάλιν ὑποδρόχιος γένηται. Ἡ γὰρ ἀνδρεία ὑμῶν οὐκ ἀφῆκε γενέσθαι τὸν χειμῶνα, ἀλλ' ἡ γνώμη ἐκείνων τὸ κλυδωνιὸν εἰργάσατο. Ἐγὼ δὲ, οὐ τῷ τέλει, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ ἐκείνων λογίζομαι. Ἀνθρώπος θυσιαστηρίῳ παρεστηκώς, δῆμου τοσούτου

* Forte παρὰ φθόνον. Facilis mutatio τοῦ παρὰ in περὶ.

vero, qui obsistebant, ubinam sunt? An arma movimus? an arcus intendimus? an tela emisimus? Precabamur, et illi fugiebant: nam quasi aranea dissipati sunt, et vos quasi petra stetitistis. Beatus ego propter vos. Sciebam et antea quantis instructus essem divitiis, id tamen nunc miratus sum. Procul eram, et civitas alio transferebatur. Hominis unius causa pelagus in civitatem mutatum est. Mulieres, viri, immaturæ ætatis parvuli, mulieres infantulos gestabant, pelagus adire non dubitabant, fluctus spernebant. Non metuebat herum servus, mulier infirmitatis suæ non meminere. Forum in ecclesiam versum est: omnia ubique propter nos movebantur. Quem non erudivistis? Imperatricem vobiscum choros ducentem accepistis, neque enim ejus studium tacebo. Non adulandi causa dico, sed ejus pietatem celebro, neque enim zelum ejus silentio præteribo. Non arma tulit, sed virtutis præclara gesta. Tunc abducebar: scitis quo pacto. Nam injucunda illa memorare convenit, ut jucunda et fausta ediscatis, et noscatis quomodo abductus sim, et quo pacto redierim. *Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent. Euntes ibant et siccabant, mittentes semina sua: venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos (Psal. 125. 5. 6).* Hæc verba re gesta sunt. Cum gratiarum actione suscepistis eum, quem mœsti deduxeratis. Ac non multo post tempore, sed post unum diem omnia soluta sunt. Etenim propter vos fuit hæc mora: Deus quippe jam ab initio hæc dissolverat.

4. Rem nunc vobis arcanam dico. Pelagus trajeci solus Ecclesiam gestans; dilectio enim non in angustum redigitur. Non angusta navis erat; vos quippe *Non angustiamini in nobis (2. Cor. 6. 12).* Discessi vestra curans, separatus corpore, mente conjunctus; discessi Deo supplicans, ac vestram dilectionem commendans; sedebam soli, de rebus vestris sollicitus, solus, de profectu deliberans. Protinus intempesta nocte hæc religiosissima Domina (a) ipso primo die literas misit, quarum hæc erant verba; etenim verba ipsa sunt referenda: *Ne arbitretur Sanctitas tua me illa novisse quæ gesta sunt. Innocens ego sum a sanguine tuo. Improbi et perditii homines hanc struxere machinam. Mearum vero lacrymarum testis Deus, cui sacra facio.* Quam libationem effudit? etenim lacrymæ ejus libatio erant. *Cui sacra facio.* Sacerdos illa nempe per se ipsam ordinata, quæ Deo offerebat lacrymas, confessionem et penitentiam, non pro sacerdote, sed pro Ecclesia, pro populo disperso. Memor erat, memor certe erat, et filiorum et baptismatis. *Recordor per manus tuas filios meos fuisse baptizatos.* Hæc Imperatrix; sacerdotes porro omnes invidia excaecati locum ignorabant, quo diverteram. Quodque mirabile dictu est, illa, ac si filio timeret, quoquoersum ibat, non corpore, sed militaris manus missione. Neque enim sciebat locum, ubi degerem. Quoquoersum mittebat, ne pastor dolo circumventus occideretur et venatum amitteret. Hoc tantum, quæ mearum sunt partium

præsto. Quæro solum, ut illi non prævaleant. Hostes undique circuibant expandentes retia, ut caperent et in illorum manus adducerent. Hinc illa rogabat, Imperatorisque genua tangebatur, ut virum faceret yonationis consortem: quemadmodum Abraham Saram, sic illa virum. Perdidimus, inquit, sacerdotem: sed reducamus. Nulla nobis imperii spes superest, nisi illum reducamus. Non possum cum quopiam eorum communicare, qui hæc perpetrarunt: lacrymas fundens, Deo supplicans, nullamque machinam non movens. Scitis cum quanta benevolentia nos suscepit, quomodo ulnis exceperit, ceu propria membra: quo pacto diceret se vobiscum sollicitam esse. Neque enim hæc verba vestrum affectum latebant: quoniam suscepistis matrem Ecclesiarum, altricem monachorum, sanctorum patronam, pauperum baculum. Laus ejus in Dei gloriam vertit, in coronam Ecclesiarum. Dicamne ardentem ejus amorem? dicam ejus erga me sollicitudinem? Heri vesperi hæc ad me verba misit: Dico ei: Oratio mea impleta est, rem impetravi: melius coronata sum, quam per ipsum diadema. Recepi sacerdotem, caput corpori restitui, gubernatorem navi, pastorem gregi, thalamo sponsum.

5. Pudore affecti sunt adulteri. Seu vivam, seu moriar, nihil mihi curæ est. Videte tentationis præclarum exitum. Quid faciam, ut pro dilectione dignum vobis munus rependam? Dignum nequeo, quale adest tribuo. Usque adeo diligo, ut paratus sim ad effundendum pro salute vestra sanguinem. Nemo tales habet filios, nemo talem gregem, nullus agrum ita florentem. Non opus mihi agricultura; me dormiente vernant spicæ. Nullo mihi opus est labore: me quiescente oves lupum superant. Qui vos compellabo? oves, an pastores, an gubernatores, militesne an duces? Hæc nomina vera esse dicere possum. Cum bonum ordinem video, oves voco; cum providentiam, pastores; cum sapientiam, gubernatores; cum virtutem et constantiam, et milites et duces vos omnes dico. O laborem! o providentiam populi! lupos expulistis, et sollicitudinem non deposuistis. Nautæ qui vobiscum erant, contra vos conversi sunt, et navi bellum intulerunt. Clamate, Facessat clerus, aliumque clerum Ecclesiæ postulate. Quid opus clamore? Abierunt, et depulsi sunt, nemine insequente in fugam versi. Non homo illos, sed conscientia accusat: *Si inimicus exprobrasset mihi, sustinuissem utique (Psal. 54. 13).* Qui nobiscum erant, contra nos conversi sunt: qui nobiscum navim gubernabant, navim demergere conati sunt. Miratus sum conscientiam vestram. Hæc dico, non ut ad seditionem vos excitem. Nam quæ illi paravere, seditio sunt, quæ vos fecistis, zelus. Non enim rogastis illos occidi, sed impediri quominus illud eveniret vel vobis, vel Ecclesiæ, ne rursus submergeretur. Virtus quippe vestra non sivit ingruere tempestatem, sed illorum sententia fluctus concitavit. Ego vero rem non secundum exitum, sed secundum illorum mentem æstimo. Tu homo

(a) De Eudoxia loquitur.

qui altari adstas, cui tanti populi cura commissa, cum hæc tristia comprimere deberes, tempestatem auxisti, contra teipsum gladium vibrasti, filios tuos consumpsisti, si non reipsa et experimento, certe animo. Sed Deus prohibuit. Itaque vos demiror et laudo, quod post bellum, pace conciliata, caveatis ut perfecta pax maneant. Oportet enim gubernatorem cum nautis concordare esse animo: si enim dissideant, scapha demergitur. Vos pacem hanc per Dei gratiam stabilite: vos securitatis consortes efficiam. Sine vobis nihil faciam, nec sine religiosissima Augusta. Namque et illa curat, sollicita est, nihilque non agit, ut quod plantatum est, firmum maneant, ut Ecclesia sine fluctibus degat. Laudavi itaque et vestram con-

scientiam, et Imperatorum providentiam. Non enim ita de bello solliciti sunt, ut de Ecclesia, non ita de civitate, ut de Ecclesia. Precemur itaque Deum, rogemus illam¹ in precibus perseveremus, neque, quoniam calamitas soluta est, segiores evadamus. Ideo ad hanc usque diem precamur, ut illa tristitia solvantur. Gratias Deo agamus: ut tunc strenui fuimus, sic jam studiosi simus. Pro his vero omnibus gratias agamus Deo, cui gloria et imperium cum Filio et sancto vivificoque Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Forte, *illam*. Si stet lectio, *illam*, et quidem stare posse videtur, referenda est ad Imperatorum providentiam paulo ante memoratam.

MONITUM IN HOMILIAM DE CHANANÆA

Circa hujus homiliæ γρηγορέα disputatum fuit. Savilius vir sagax et eruditus eam ut genuinam habuit: hæc enim ait in Notis p. 726: *Orationis hujus apographum ex Bibliotheca Palatina descriptum emendavimus ex duobus Manuscriptis in Bibliotheca Ducis Bavaricæ. Multa habet communia cum Homil. 52 in Matthæum (quæ est 53 apud Morellum), neque agnoscit Catalogus Augustanus. Puto tamen germanam esse, quamvis languidiusculè scriptam, ut sunt multe hujus nostri Constantinopolitanæ. Aliud sentire videtur Fronto Duxæus, qui in Notis ad hanc homiliam p. 1034, tomo VI, ita loquitur: Hujus homiliæ Græcum textum ex Palatinis Codicibus exscribi curavit Savilius, et ex Bavaricis emendavit, qui et germanum esse putat opus [432] Chrysostomi, quamvis ab Augustano Catalogo non agnoscat, et languidiusculè scripta videatur. Quod sane mirum, cum Sixtus Senensis ante monuerit eandem apud Origenem existere Serm. 7 in diversos locos, et inter homilias ex variis in Matthæum locis esse decimam septimam, hoc est in ea Sermone farragine, quæm judicat esse monachi potius ejusdam, qui Evangeliorum explanationes variis intermixtas allegoriis edidit. Porro apud Origenem alium interpretem habet, et brevior est, quam in libro ex variis in Matthæum locis: in utroque tamen loco incipit ab illis verbis, Miratur evangelista: quæ reperies p. 298 D [edit. Morel.] hujus editionis: quæ vero præcedunt ab initio homiliæ vetus quidam interpres Latine vertit: et habentur homilia decima quarta ex variis in Matthæum locis: Multæ tempestates, inquietudo aeris: et aliam rursus interpretationem in Lotharingia nacti sumus ex Ms. Codice erutam, quam cum eadem homilia 17 conjunctam recensuimus, et variis lectionibus atque emendationibus ex collatione cum Codice Græco illustrissimi Cardinalis Perronii amplificavimus. Hæc Fronto Duxæus, secundum ejus haud dubie sententiam hæc homilia in edit. Morel. Tomo VI inter Spuria cusa fuit. Sed huic sententiæ reclamant Tillemontius, eamque inter veras germanasque censet retinendam, quod nulla sat idonea ejus rejiciendæ ratio afferatur.*

Certe quod spectat ad primam partem ad usque illud, num. 3: *Miratur evangelista, ecce mulier, etc.*,

ἐγχεχειρισμένος πρόνοιαν, ὀφείλων καταστέλλειν τὰ λυπηρὰ, ἠδύσας τὸν χειμῶνα, κατὰ σαυτοῦ τὸ ξίφος ἤλασας, τὰ τέκνα τὰ σὰ ἀναλώσας τῇ γνώμῃ, εἰ καὶ μὴ τῇ πεύρῃ. Ἄλλ' ὁ Θεὸς ἐκώλυσεν. Ὅστε θαυμάζω ὑμᾶς καὶ ἐπαίνω, ὅτι μετὰ τὸν πόλεμον καὶ τῆς εἰρήνης γενομένης σκοπεῖτε, ὅπως ἂν τέλει γένηται εἰρήνη. Δεῖ γάρ τὸν κυβερνήτην μετὰ τῶν ναυτῶν ὁμόνοιαν ἔχειν· ἐὰν γὰρ διαστασιάζωσι, καταποντίζεται τὸ σκάφος. Ὑμεῖς κατορθώσατε τὴν εἰρήνην μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν· ὑμᾶς κοινωνοὺς ποιήσομαι τῆς ἀσφαλείας. Χωρὶς ὑμῶν οὐδὲν ἐργάσομαι, εἴτα καὶ τῆς θεοφιλεστάτης Αὐγούστης. Καὶ γὰρ κακείνη φροντίζει καὶ μεριμνᾷ καὶ πάμπολλα ποιεῖ, ὥστε τὸ φυτευθὲν μέναι βέβαιον, ὥστε τὴν Ἐκκλησίαν ἀκλυδώνιστον μέναι. Ἐπῆνεσα οὖν καὶ ὑμῶν τὴν σύν-

εσιν, καὶ τῶν βασιλέων τὴν πρόνοιαν. Οὐ γὰρ οὕτως αὐτοῖς μέλει περὶ πολέμου, ὥς περὶ Ἐκκλησίας, οὐχ οὕτω περὶ πόλεως, ὥς περὶ Ἐκκλησίας. Παρακαλέσωμεν τὸν Θεόν, ἀξιώσωμεν ἐκείνην*, παραμείνωμεν ταῖς εὐχαῖς· καὶ μὴ, ἐπειδὴ ἐλύθη τὰ δεινὰ, χαυνώτεροι γενώμεθα. Διὰ τοῦτο ἕως τῆς σήμερον εὐχόμεθα λυθῆναι τὰ δεινὰ. Εὐχαριστήσωμεν τῷ Θεῷ, ὥσπερ τότε ἄνδρεῖοι, οὕτω καὶ σήμερον σπουδαῖοι. Ὑπὲρ δὲ τούτων ἀπάντων εὐχαριστήσωμεν τῷ Θεῷ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ἄμα τῷ Υἱῷ σὺν τῷ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Ἀξιόσωμεν ἐκείνην, forte ἐκείνον. Si stet lectio ἐκείνην, et quidem stare posse videtur, referenda est ad imperatorum providentiam paulo ante memoratam.

POST REDITUM AB EXSILIO A CHRYSOSTOMO HABITAM.

ea omnibus γνησιότητος signis ita munita est, ut de illa neminem bene consultum putem esse dubitaturum: nam pauca illa quæ de exsilio suo primo, deque regressu suo tangit, ita accurate posita sunt, ut ea Græculo cuiquam, ex eorum numero qui orationes et homilias a se vel factas vel hinc inde consarcinatas Chrysostomo aliisque Patribus adscribebant, tribui non possit. Non ii quippe erant, qui possent historica acta diligenter et secundum veram seriem referre; non erat nugacis Græculi carptim dicere in priore exsilio multos ex iis, qui adversarii Chrysostomi fuerant, misericordia motos ad ejus partes transiisse, quod utique gestum fuit, ut et in hac homilia significatur; non erat Græculi enarrare, statim post regressum Chrysostomi, omnes adversarios ejus fugam fecisse, ita ut ne unus quidem compareret; id quod veræ historiæ apprime consonum est. Cætera quæ sequuntur in hac homilia existimo etiam Chrysostomi esse, licet non ausim affirmare ea prorsus esse alienis quibusdam assumptis vana; possent enim extranea manu retractata fuisse aliquot in locis. Hic non pauca sunt, quæ Homilia 53 in Matthæum iisdem pene verbis feruntur; tam familiare autem fuit Chrysostomo, ea quæ pridem dixerat, in aliis homiliis referre, ut id potius ad nostram, quam ad contrariam sententiam tuendam afferri posse putemus. Ubi etiam advertendum illud in fine hujus homiliæ positum, quod *μνημονικὸν* Chrysostomi ἀμάρτημα fortasse fuerit; nempe *Dixit Deus, Fiat cælum, et factum est cælum*, in Homilia quoque illa 53 in Matthæum reperiri. Illa vero clausula in Scriptura sacra non reperitur. Verum non raro Chrysostomus memoriter Scripturæ verba referre solet, et alio quam habeantur modo expromere.

Ea porro Homilia, quæ inter alias falso, ut consentiunt omnes, Origeni ascriptas, recensetur, cujus meminit supra Fronto Ducæus, hujus est pene compendium. Huic similis, sed multo longior est alia, quæ inter Homilias ex variis in Matthæum locis decima septima numeratur, quæque in Editionibus Chrysostomi Latinis ante Frontonem Ducæum publicatis cusa fuit.

Hujus homiliæ interpretationem novam Latinam adornavimus.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΙΛΥΣΙΝ ΤΗΣ ΧΑΝΑΝΙΑΣ

Ἐρρήθη δὲ μετὰ τὸ ὑποστρέφει αὐτὸν ἐκ τῆς ἐξορίας.

α'. Πολὺς ὁ χειμὼν, ἀλλὰ τὴν προθυμίαν τῶν παραγενομένων οὐ διεκίλυσε· πολλοὶ οἱ πειρασμοὶ, ἀλλὰ τὸν πόθον ὧμῶν οὐκ ἐξέλυσε. Οὐ παύεται ἡ Ἐκκλησία πολεμουμένη καὶ νικῶσα, ἐπιβουλευομένη καὶ περιγινομένη. Ὅσον ἄλλοι ἐπιβουλεύουσι, τοσοῦτον αὕτη αὐξεται· καὶ τὰ μὲν κύματα διαλύεται, ἡ δὲ πέτρα ἔστηκεν ἀκίνητος. Ἐν ἡμέρᾳ διδασκαλία, ἐν νυκτὶ παννυχίδες· ἡ ἡμέρα πρὸς τὴν νύκτα ἀμιλλᾶται· [432-433] ἐκεῖ συνάξεις, καὶ ἐνταῦθα συνάξεις. Ἡ νύξ τὴν ἀγορὰν ἐκκλησίαν ἐργάζεται· ἡ δὲ προθυμία πυρὸς σφοδρότερα α. Οὐ δεῖσθε παραινέσεως, καὶ ἐπιδείκνυσθε τὴν σπουδὴν. Τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγῇ; τίς οὐκ ἂν θαυμάσειεν; Οὐ μόνον οἱ ὄντες οὐκ ἀπελείφθησαν, ἀλλὰ καὶ οἱ μὴ ὄντες προσεγένοντο. Τοιοῦτον τῶν πειρασμῶν τὸ κέρδος· καθάπερ γὰρ ὑετός εἰς τὴν γῆν κατιῶν διεγείρει τὰ σπέρματα, οὕτως καὶ ὁ πειρασμός εἰς τὴν ψυχὴν εἰσὼν διεγείρει τὴν προθυμίαν. Λόγος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· ἀκίνητος ἡ Ἐκκλησία β. Πύλαι ᾄδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς. Ὁ πολεμῶν ἐαυτὸν καταλύει, τὴν δὲ Ἐκκλησίαν ἰσχυρότεραν δείκνυσιν· ὁ πολεμῶν τὴν ἰσχύϊν αὐτοῦ καταβάλλει γ, ἡμῶν δὲ λαμπρότερον ἐργάζεται τὸ τρέπαιον. Ὁ Ἰωδ ἦν καλὸς καὶ πρὸ τούτου· μετὰ δὲ ταῦτα βελτίων ἐφάνη. Οὐχ οὕτω καλὸς ἦν, ὅτε ἀσινῆς ἦν τὸ σῶμα, ὥς καλὸς ἦν ὅτε τῷ ἰσχυρί τῶν τραυμάτων ἐοτεφανοί[ν]το. Μηδέποτε φοβηθῆς πειρασμὸν, ἐὰν ψυχὴν παρεσκευασμένην ἔχῃς. Οὐ βλέπτει ἡ θλίψις, ἀλλ' ὑπομονὴν καταργάζεται. Ὅσπερ γὰρ τὸ χρυσίον οὐ βλέπτει ἡ κάμινος, οὕτως οὐδὲ τὸν γεναῖον διασφείρει ἡ θλίψις. Τί ποιεῖ ἡ κάμινος τῷ χρυσίῳ; Καθάρων ἀποτελεῖ δ. Τί ἐργάζεται ἡ θλίψις τῷ φέροντι; Τὴν ὑπομονήν. Ὑψηλότερον κατασκευάζει, βαθυμίαν περικόπτει, συνάγει τὴν ψυχὴν, σωφρονέστερον ποιεῖ τὸν λογισμὸν. Ἐπιήγαγον πειρασμὸν· ἵνα τὰ πρόβατα ἀπελάσῃσι, καὶ τὸ ἐναντίον ἐξέβῃ· εἰσῆγαγε γὰρ ποιμένα ε.

Ἐν τίσι τὰ ἡμέτερα; Ἐν εὐδοκίμῃσει. Ἐν τίσι

α Colbert. πυρὸς φαῖροτέρα, non male.

β Sic recte Colbert. Ἡ Ἐκκλησία desiderabatur in editis.

γ Colbert. καταλύει.

δ Colb. καθάρων ποιεῖ. Ibid. τί ἐργάζεται, etc. Sic nulla facia mutatione, puncto solum interrogante interposito post φέροντι, locus bene habet, et ad seriem omnino quadrat. Sic corrigi jubet Fronto ex cod. Perroniano, ἡ θλίψις τῷ φέροντι; τὴν ὑπομονὴν ὑψηλότερον κατασκευάζει, vel τὴν ὑπομονὴν ἡμποεῖ, ὑψηλότερον κατασκευάζει· sed editi nostri lectio melior, quae confirmatur etiam ex Codice Colbertino.

ε Colb. ἐπιήγαγε πειρασμὸν..... ἐναντίον παρέσχε, καὶ ποιμένα εἰσῆγαγε.

τὰ ἐκείνων; Ἐν αἰσχύνῃ. Ποῦ εἰσι τὰ ἐκείνων; Οὐδὲ φαίνονται. Τὴν ἀγορὰν περιέρχομαι, καὶ οὐδένα βλέπω. Φύλλα ἦν, καὶ ἀνέμου φυσήσαντος ἐξέπεσαν· ἄχυρα ἦν, καὶ ἀνερρίπισθη, καὶ ὁ σίτος ἐφάνη ὠριμος· μολυβδός ἦν, καὶ ἐτάκη, καὶ τὸ χρυσίον διέμεινε καθάρων. Τίς αὐτοὺς ἐλαύνει; Οὐδεὶς· ἀλλὰ τὸ συνεῖδες πολέμιον ἔχουσι συνοικούντα μετὰ τὴν ἀμαρτίαν. Ἦσασι τί ἐπραξαν. Ἐπεὶ καὶ ὁ Καὶν ἐβούλετο σφάζει τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· ἀλλ' ὅτε ἐβούλετο σφάζει, ἡ ἐπιθυμία ἤνθει· ἐπειδὴ δὲ τὴν ἀμαρτίαν εἰργάσατο, στένων καὶ τρέμων πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης περιήρχετο. Οὗτοι δὲ, εἰ καὶ μὴ ἔσφαξαν τῇ πείρᾳ, ἀλλὰ ἔσφαξαν τῇ γνώμῃ. Ἡ σφαγὴ προσχώρησεν ὅσον κατὰ τὴν ἐκείνων πονηρίαν· ἡ δὲ ζωὴ συνεχωρήθη διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Ταῦτα λέγω, τὴν προθυμίαν τὴν ὑμετέραν ἐπαλείφω, ἵνα μηδέποτε φοβηθῆτε πειρασμὸν. Πέτρα εἰ; Μὴ φοβοῦ τὰ κύματα· Ἐπεὶ γὰρ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾄδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς, φησί. Ποτὲ ἐξωθεν οἱ πόλεμοι, ποτὲ ἐνδοθεν· ἀλλὰ οὐδεὶς καταποντίζει τὸ σκάφος.

[434] β'. Ἄλλ' ἵνα μὴ τὸν ἅπαντα καιρὸν εἰς τὰ ἐκείνων ἐγκλήματα ἀναλώσωμεν, παραδόντες ἑαυτοὺς ἰ τῷ φόβῳ τοῦ συνειδότος, καὶ τὸν δῆμιον ἀφέντες ταλανίζειν αὐτῶν τὴν διάνοιαν καὶ τὸν λογισμὸν τῶν ἀκαίρων ἐπιθυμιῶν, ἀφέντες εἶναι φυγάδας, μηδενὸς ἐλαύνοντος, ἀφέντες εἶναι ἀτίμους, μηδενὸς αὐτοῖς πολεμοῦντος· ἡμεῖς τὴν συνήθη παραθήσωμεν τράπεζαν. Οὐδὲ γὰρ δίκαιον τὸν καιρὸν ἀναλῶσαι εἰς τὰ ἐγκλήματα τῶν ἐχθρῶν, καὶ τὰ παιδία λιμῷ τηκόμενα παριδεῖν. Χθὲς τοῖνον ὁ Παῦλος τὴν τράπεζαν ἡμῖν παρέθηκε, σήμερον ὁ Ματθαῖος· χθὲς ὁ σκηνοποιός, σήμερον ὁ τελώνης· χθὲς ὁ βλάσφημος, σήμερον ὁ ἄρπαξ· χθὲς ὁ διώκτης, σήμερον ὁ πλεονέκτης. Ἄλλ' ὁ βλάσφημος οὐκ ἔμεινε βλάσφημος, ἀλλ' ἐγένετο ἀπόστολος· καὶ ὁ ἄρπαξ οὐκ ἔμεινε ἄρπαξ, ἀλλ' ἐγένετο εὐαγγελιστής. Λέγω καὶ τὴν προτέραν κακίαν, καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἀρετὴν, ἵνα μάθῃς ὅση τῆς μετανοίας ἡ ὠφέλεια ε, ἵνα μηδέποτε σου τῆς σωτηρίας ἀπογνῶς. Οἱ διδάτκαλοι ἡμῶν ἀπὸ ἀμαρτίας ἑλαμψαν πρὸ τούτου, ἀλλ' ὕστερον ἑλαμψαν ἀπὸ δικαιοσύνης, τελώνης καὶ βλάσφημος, τὰ ἀκροθίνια τῆς πονηρίας. Τί γὰρ ἐστὶ τελώνιον; Ἀρπαγὴ ἔννομος, βία πεπαρρησιασμένη, ἀδικία νόμον ἔχουσα συνήγορον· ληστῶν χαλεπότερος ὁ τελώνης. Τί ἐστὶ τελώνιον; Βία νόμον εἰς

ἰ Savil. conjicit αὐτοὺς.

ε Colb. τῆς μεταβολῆς ἡ προθυμία.

IN DIMISSIONEM CHANANÆÆ.

HABITA AUTEM EST POST EJUS REDITUM AB EXSILIO (a).

1. Tempestas ingens sævit, sed eorum qui convenerunt alacritatem non cohibuit; multæ tentationes, sed desiderium vestrum non solverunt. Non cessat Ecclesia oppugnari, et vincere; insidiis impeti, et superare insidias. Quanto magis alii insidiantur, tanto magis illa augetur: fluctus dissipantur, et petra stat immobilis. Interdiu doctrina, noctu vigilæ; dies cum nocte certat: illic collectæ, et hic collectæ: nox forum convertit in ecclesiam; alacritas animi vestri igne vehementior est. Cohortatione non indigetis, et studium exhibetis vestrum. Quis non obstupescat? quis non miretur? Non modo qui nostri sunt, non abfuerunt, sed etiam qui nostri non sunt, accesserunt¹. Illiusmodi est tentationum lucrum: nam sicut pluvia decidens semina excitat, sic et animam invadens tentatio erigit animum. Verbum Dei est: inconcussa est Ecclesia: *Portæ inferi non prævalent adversus eam* (Matth. 16. 18). Qui impugnat illam, se ipsum profligat, ipsamque fortiolem ostendit: qui impugnat illam, vires suas deficit, nostrumque tropæum reddit illustrius. Splendidus erat antea Job, postea vero splendidior apparuit. Quando corpore sanus erat, non ita splendidus fuit, ut cum vulnere sanie coronabatur. Noli tentationem umquam reformidare, si præparatam habeas animam. Tribulatio nihil officit, sed patientiam operatur (Rom. 5. 3). Nam quemadmodum nihil officit auro fornax, sic neque tribulatio generoso nocet. Quid facit fornax quæ aurum excipit? Purum illud reddit. Quid operatur tribulatio toleranti? Patientiam. Sublimiorem illum efficit, desidiâ resecat, animum colligit, mentem reddit temperantiorem. Invenxerunt tentationem, ut oves abigerent, et contrarium evenit²; illa enim pastorem introduxit.

Hostes Chrysostomi illo reverso fugerunt. Publicanus quis. Liberum arbitrium. Penitentia omnia vitia solvit.

(a) Collata cum Codice Colbertino 365.

Colbert. verba: Οὐ μόνον οἱ ὄντες οὐκ ἀπελείφθησαν, ἀλλὰ καὶ μὴ ὄντες προσεγένοντο. Non modo qui nostri sunt non abfuerunt, sed etiam qui nostri non sunt, advenerunt, sic breviter enuntiata explicari puto per hæc Socratis verba: 'Ο δὲ λαὸς ἀπορητὴ ἐστασίαζεν' οἷα δὲ ἐν τοῖς τοιοῖτοις φιλεῖ γίνεσθαι, πολλοὶ τῶν ἀπὸ τοῦ πρὸς αὐτὸν ἔχοντων ἐπὶ οἰκτον μετεβάλλοντο, καὶ συκοφαντεῖσθαι ἔλεγον, ἐν μικρῷ ὑμῶν ὑποκρινόμενον ἐπεθύμουν θεάσασθαι. Populus horrendum in modum tumultuabatur: utque in huiusmodi rebus solet evenire, multi eorum qui infenso in illum animo erant, miseratione movebantur, eumque calumniis oppressum dicebant, quem paulo ante depositum videre optaverant.

¹ Colb. inexist, pro invenxerunt; præstitit, pro, evenit.

— Quo in statu sunt res nostræ? Laudibus celebrantur. Quo in statu res illorum? Ignominia cumulantur. Qua conditione sunt illorum negotia? Ne apparent quidem. Forum percurro, et neminem video. Frondes erant, et flante vento ceciderunt; palææ erant, et dissipatæ sunt, frumentumque maturum apparuit; plumbum erat, et liquefactum est, atque purum remansit aurum. Quis fugavit illos? Nemo; sed domesticum habent hostem conscientiam post peccatum. Sciunt quid fecerint. Nam et Cain volebat fratrem suum occidere (Gen. 4): sed cum volebat occidere, cupiditas ardebat: postquam autem peccatum perpetravit, gemitus ac tremens ubique terrarum vagabatur. Hi vero licet reipsa non occiderint, at voluntate tamen occiderunt. Perpetrata est cædes quantum in illorum malignitate situm fuit; sed vita concessa est Dei benignitate. Hæc a me dicuntur, ut alacritatem vestram excitem, ut numquam tentationem reformidatis. Petra es? Ne fluctus timeas, nam *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalent adversus eam* (Matth. 16. 18), inquit. Aliquando extranea, interdum intestina sunt bella; sed nemo potest navim submergere.

2. Verum ne totum tempus in referendis illorum criminibus impendamus, conscientie terrori commitamus eos, et sinamus mentem illorum ac nefarie cupidinis impetum a domestico carnifice divexari: sinamus eos fugere nemine persequente; sinamus in ignominia, nemine oppugnante: nosque consuetam mensam vobis apponamus. Non enim æquum est, ut tempus teramus referendis illorum sceleribus, et filios sinamus fame cruciari. Hesterno igitur die Paulus nobis mensam apparavit, hodie Matthæus; heri tentorium opifex, hodie publicanus; heri blasphemus, hodie raptor; heri persecutor, hodie avarus. Sed blasphemus ille, blasphemus non mansit, sed apostolus factus est; nec raptor in rapinis permansit, sed factus est evangelista. Commemoro pristinam nequitiam, et subsequenter virtutem, ut discas quanta sit poenitentiae utilitas, nec umquam de tua salute desperes. Doctores nostri prius nequitia illustres fuere, sed deinde a iustitia celebrati sunt, publicanus et blasphemus, duo vertices improbitatis. Quid enim est telonium? Rapina legitima, violentia fiducia plena, iniquitas legis patrocínio fulta: furibus ipsis durior est publicanus. Quid est telonium? Vio-

lencia quæ patrociniū legis obtendit, quæ carnificem pro medico habet. Intelligisne quid dixerim? Leges sunt medici, deinde fiunt carnifices: non enim ulcus sanant, sed augent. Quid est telonium? Peccatum impudens, rapina occasione destituta, latrocinio deterior. Latro dum furatur, saltem erubescit; hic vero cum fiducia prædatur. Verum hic publicanus repente evangelista factus est. Quomodo et qua ratione? *Transiens*, inquit, *Jesus vidit Matthæum sedentem in telonio, et dixit ei, Sequere me* (Matth. 9. 9). O virtus sermonis! intravit hamus, et captivum militem efficit, lutum in aurum convertit; intravit hamus, *Et statim surgens sequutus est eum*. In fundo erat iniquitatis, et ad culmen virtutis ascendit. Nemo itaque, dilecti, de sua salute desperet. Non enim improbitas malum est a natura insitum: libero arbitrio et libertate decorati sumus. Publicanus es? Potes fieri evangelista. Blasphemus es? Potes apostolus esse. Latro es? Potes deprædari paradysum. Magus es? Potes adorare Dominum. Non est vitium ullum, quod non penitentia solvatur. Idcirco Christus nequitie culmina delegit, ut in fine nullum subterfugium relinqueret.

3. Ne mihi dicas, Perii, quid mihi faciendum restat? ne mihi dicas, Peccavi, et quid faciam? Habes medicum morbo potentiorē, medicum habes qui morbi naturam superat, medicum habes qui nutu solo curat, medicum habes qui voluntate corrigit, qui potest et vult sanare. Cum non esses, te produxit; cum jam sis et perversus sis, multo magis poterit te corrigere. Non audisti quomodo olim pulverem de terra sumpserit, et hominem slexerit? Quomodo terram converterit in carnem? quomodo nervos condiderit, quomodo ossa, quomodo pellem, quomodo venas, quomodo nasum, quomodo oculos, quomodo palpebras, quomodo supercilium, quomodo linguam, quomodo pectus, quomodo manus, quomodo pedes, quomodo reliqua omnia? Terra erat subjecta, una substantia: et intravit ars, atque varium opificium produxit. Numquid modum potes exponere, quo creatus es? Sic neque modum potes effari, quo peccata tolluntur. Si enim ignis incidens in spinas, illas absumit, multo magis voluntas divina delicta nostra consumit, radicitus evellit, et peccatorem ei qui non peccavit similem reddit. Ne queras modum, ne investiges quid factum sit; sed miraculo crede. Multa magnaue peccavi, dicis. Equis a peccato immunis? At mea gravia sunt, et quorumvis hominum peccata superant. Hoc tibi sufficit ad sacrificium: *Dic tu iniquitates tuas primus, ut justificeris* (Isai. 43. 26). Agnosce te peccasse, et initium tibi correctionis hoc fiet. Mæstus esto, lacrymas funde. Numquid aliud quidpiam meretrix effudit? Nihil aliud, quam lacrymas et penitentiam; ducem assumpsit penitentiam, et ad fontem accessit.

4. Quid vero publicanus et evangelista dicat, audiamus. *Et egressus inde Jesus venit in partes Tyri et Sidonis; et ecce mulier*. Miratur evangelista: *Ecce mulier*, vetusta armatura diaboli, quæ me de paradiso

expulit, mater peccati, princeps prævaricationis; illa ipsa mulier venit, ipsa natura: novum ac stupendum spectaculum: Judæi fugiunt, et mulier sequitur. *Et ecce mulier de finibus illis egressa rogabat cum dicens: Domine, fili David, miserere mei* (Matth. 15. 21. 22). Evangelista sit mulier, ac divinitatem incarnationemque constituitur; *Domine*, dominationem; *fili David*, incarnationem denotat. *Miserere mei*. Vide philosophicam animam. *Miserere mei*: non habeo conscientiam bonorum operum, non rectæ vitæ fiduciam; ad misericordiam confugio, ad communem peccatorum portum: ad misericordiam confugio, ubi nullum tribunal, ubi sine examine salus: sic peccatrix et iniqua accedere ausa est. Vide mihi philosophiam mulieris; non rogat Jacobum, non supplicat Joanni, non accedit ad Petrum, nec divisit apostolorum chorum. Non ego mediatore, sed penitentiam assumens advocatum, ad ipsum fontem pergo. Ideo descendit, ideo carnem assumpsit, ut ego ipsum alloquar. Sursum Cherubim ipsum tremunt, et deorsum meretrix illum alloquitur. *Miserere mei*. Nudus sermo, sed salutis immensum pelagus reperit. *Miserere mei*; ideo venisti, ideo carnem assumpsisti, ideo factus es quod ego sum. Superne tremor, et deorsum fiducia. *Miserere mei*; non ego mediatore, *Miserere mei*. Quo opus habes? Misericordiam quero. Quid pateris? *Filia mea male a dæmonio vexatur* (Ibid.): natura torquetur, commiseratio exercetur. Egressa est advocata filiæ: non affert agram, sed fidem affert: Deus est, et omnia videt. *Filia mea male a dæmonio vexatur*. Gravis luctus: naturæ stimulus uterum discidit, in visceribus tempestas. Quid faciam? perii. Cur non dicis, *Miserere filiæ meæ*, sed, *Miserere mei*? Illa morbi sensum non habet, nescit quid patiatur, dolorem non sentit: doloris, imo et sensus vacuitas est ipsi velum calamitatis. *Miserere mei* diurnorum malorum spectatricis; domi calamitatis theatrum adest. Quo pergam? In desertum? At non audeo illam solam relinquere. Domine sedeam? Sed intrinsecus est inimicus, tempestas in portu, spectaculum calamitatis. Quo nomine vocabo illam? Mortuamne? Sed movetur. Viventem? At nescit quid faciat. Invenire nomen nequeo quo morbum appellem. *Miserere mei*. Si mortua esset filia mea, non talia paterer; corpus in visceribus terræ deposuissem, et elapso tempore in oblivionem malorum venissem, et ulcus obdixissem: nunc autem cadaver habeo assiduum spectaculum, quod mihi vulnus perennet, et dolorem augeat. Quomodo cernam oculos transversos, manus contortas, passos crines, emissam spumam, carnificem intus positum et non apparentem, flagellantem qui non videatur, dum flagellum ipsum videtur? Sto spectatrix alienorum malorum, sto natura stimulante; *Miserere mei*. Gravis tempestas ægritudo et timor; ægritudo naturæ, et timor dæmonis. Accedere non possum, neque contingere. Impellit me affectus, abigit timor; *Miserere mei*.

5. Cogita mulieris philosophiam. Non adiit magos non vocavit divinos, non ligaturas admisit, non ma-

συνήγοριαν προβαλλομένη, τὸν ἱατρὸν ἔχουσα δήμεον. Συνήκατε δ' εἶπον· Οἱ νόμοι ἱατροὶ εἰσιν, ἔπειτα καὶ δήμεοι γίνονται· οὐ γάρ λυοῦσι τὸ ἔλκος, ἀλλὰ αὐξοῦσι. Τί ἐστὶ τελώνιον; Ἀναίσχυντος ἀμαρτία, ἀρπαγὴ πρόφασιν οὐκ ἔχουσα, ληστείας χαλεπώτερον. Ὁ ληστής κἄν αἰσχύνεται κλέπτων· οὗτος δὲ παρῆσιόζε-ται ἀρπάζων. Ἄλλ' οὗτος ὁ τελώνης ἀθρόον εὐαγγελιστὴς ἐγένετο. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Παράγω, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς, εἶδε Ματθαῖον ἐπὶ τὸ τελώνιον καθήμενον, καὶ λέγει αὐτῷ· Ἀκολουθεῖ μοι. Ὡ λόγου δάμας· εἰσῆλθε τὸ ἀγκιστρον, καὶ τὸν αἰχμάλωτον στρατιωτὴν ἐποίησε, τὸν πηλὸν χρυσὸν εἰργάσαντο· εἰσῆλθε τὸ ἀγκιστρον, καὶ εὐθὺς ἀναστὰς ἠκολούθη-σεν αὐτῷ. Εἰς τὸ βάθος ἦν τῆς πονηρίας, καὶ εἰς τὴν ἀβύσσον ἀνέβη τῆς ἀρετῆς. Μηδεὶς τοίνυν, ἀγαπητοί, ἀπογινώσκοντες τὴν ἐαυτοῦ σωτηρίαν. Μόγος εἰ; Δύνασαι γένεσθαι ἐὺαγγελιστής. Βλάσφημος εἰ; Δύνασαι γενέσθαι ἀπόστολος. Ἀσθεὺς εἰ; Δύνασαι γενέσθαι διδάσκαλος. Μόγος εἰ; Δύνασαι προσκυνῆσαι τὸν Δεσπότην. Οὐκ ἔστιν οὐδεμία κακία μετανοίας μὴ λυομένη. Διὰ τοῦτο τὰ ἀκροβήνια τῆς πονηρίας ἐξελέξατο ὁ Χριστὸς, ἵνα μηδεὶς πρὸς τὸ τέλος ἀποφυγεῖν ἔχοι.

γ'. Μὴ μοι λέγε, Ἀπωλόμην, καὶ τί λοιπόν; μὴ μοι λέγε, Ἠμάρτηκα, καὶ τί ποιήσω; Ἰατρὸν ἔχεις ἀνώτερον τῆς ἀρρώστιας, ἱατρὸν ἔχεις νικῶντα τοῦ νοσήματος τὴν φύσιν, ἱατρὸν ἔχεις νεύματι θεραπεύοντα, ἱατρὸν ἔχεις θεληματικὸν διορθούμενον· καὶ δύναμενον καὶ βουλούμενον. Οὐκ ἔνθα σε παρήγαγεν· ἔνθα σε καὶ διαστραφέντα πολλῷ μᾶλλον διορθῶσαι δυνήσεται. [435] Οὐκ ἤκουσας ὡς τὸ πρότερον ἔλαβε χροὺν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἔπλασσε τὸν ἀνθρώπον; πῶς τὴν γῆν σάρκα ἐποίησε; πῶς νεῦρα; πῶς ὀστέα; πῶς δέρμα; πῶς φλέβας; πῶς ῥίνα; πῶς ὀφθαλμούς; πῶς βλέφαρα; πῶς ὀφρύς; πῶς γλῶτταν; πῶς θώρακα; πῶς χεῖρας; πῶς πόδας; πῶς τὰ ἄλλα πάντα; Γῆ ἦν τὸ ὑποκείμενον, μία οὐσία· καὶ εἰσῆλθεν ἡ τέχνη, καὶ ποικίλην εἰργάσατο τὴν δημιουργίαν. Μὴ δύνασαι τὸν τρόπον εἰπεῖν καθ' ὅπως ἐδημιουργήθη; Οὕτως οὐδὲ τὸν τρόπον δύνασαι εἰπεῖν καθ' ὃν καθαιρεῖται τὰ ἀμαρτήματα. Εἰ γὰρ τὸ πῦρ ἐμπέπτον εἰς τὰς ἀκάνθας, ἀναλίσκει αὐτάς, πολλῷ μᾶλλον τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ τὰ πλημμελήματα ἡμῶν θανατῶν καὶ πρόβριζα ἀνασπᾷ, καὶ τοῦ μὴ ἡμαρτηκότος τὸν ἡμαρτηκότα ὁμοιον κατασκευάζει. Μὴ ζῆτε τὸν τρόπον, μὴ περιεργάζου τὸ γινόμενον, ἀλλὰ πιστεῦε τῷ θαύματι. Ἠμάρτηκα, λέγεις, πολλὰ καὶ μεγάλα. Καὶ τίς ἐστὶν ἀναμάρτητος; Ἄλλὰ ἐγὼ χαλεπά, φησὶ, καὶ μεγάλα καὶ ὅπερ πάντα ἀνθρώπων. Ἀρκεῖ σοι εἰς θυσίαν τοῦτο· Λέγε σὺ τὰς ἀνομιὰς σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς. Ἐπίγνωθι ὅτι ἡμαρτες, καὶ ἀρχὴ σοι διορθώσεως τοῦτο γενήσεται. Στύγνασον, γενοῦ καταφῆς, ἔχεε δάκρυα. Μὴ γὰρ ἄλλο τι ἐξέχεον ἢ πόρνη; Οὐδὲν ἕτερον, ἢ δάκρυα καὶ μετάνοιαν· ἔλαβε χειραγωγὸν τὴν μετάνοιαν, καὶ προσῆλθε τῇ πηγῇ.

δ'. Τί δέ φησιν ὁ τελώνης καὶ ὁ εὐαγγελιστής, ἀκούσωμεν. Καὶ ἐξελεύθῃ ὁ Ἰησοῦς ἐκείθεν, ἦλθεν εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος· καὶ ἰδοὺ γυνή. Θαυμάζει ὁ εὐαγγελιστής· Ἰδοὺ γυνή, τὸ παλαιὸν ὄπλον τοῦ διαβόλου, ἢ τοῦ παραδείσου με ἐκβαλοῦσα.

^a Colb. νεύματι διορθούμενον.

ἡ μήτηρ τῆς ἀμαρτίας, ἡ ἀρχηγὸς τῆς παραδόσεως, αὕτη ἐκείνη ἡ γυνὴ ἐρχεται· αὕτη ἡ φύσις· καὶ νὺν θαῦμα καὶ παράδοξον· Ἰουδαῖοι φεύγουσι, καὶ ἡ γυνὴ καταδιώκει. Καὶ ἰδοὺ γυνὴ ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων ἐξελεύσασα, παρακαλεῖ αὐτὸν λέγουσα· Κύριε, υἱὲ Δαυὶδ, ἐλέησόν με. Εὐαγγελιστρία γίνε-ται ἡ γυνή, καὶ τὴν θεότητα καὶ τὴν οἰκονομίαν ὁμολογεῖ· Κύριε, τὴν δεσποτείαν· Υἱὲ Δαυὶδ, τῆς σαρκὸς τὴν ἀνάληψιν. Ἐλέησόν με. Ὅρα φιλόσο-φον ψυχὴν. Ἐλέησόν με· οὐκ ἔχω κατορθώματα βλου, οὐκ ἔχω παρῆσιαν πολιτείας· ἐπὶ ἔλεον κα-ταφεύγω, ἐπὶ τὸν κοινὸν τῶν ἡμαρτηκότων λιμένα· ἐπὶ ἔλεον καταφεύγω, ὅπου δικαστήριον οὐκ ἔστιν, ὅπου ἀνεξέταστος ἡ σωτηρία· καίτοι οὕτω πονηρὰ οὕσα καὶ παρῆνομος, ἐτόλμησε προσελθεῖν. Καὶ ὅρα γυναικὸς φιλοσοφίαν· οὐ παρακαλεῖ Ἰάκωβον, οὐ δέεται Ἰωάννου, οὐδὲ προσέρχεται Πέτρου, οὐδὲ διέτε-με τὸν χορὸν. Οὐκ ἔχω μεσίτου χρεῖαν, ἀλλὰ λαβοῦσα τὴν μετάνοιαν συνήγορον, αὐτῇ τῇ πηγῇ προσέρχο-μαι. Διὰ τοῦτο κατέβη, διὰ τοῦτο σάρκα ἀνέλαβεν, ἵνα κατὰ αὐτὴν διαλεχθῶ. Ἄνω τὰ Χερουθὶμ αὐτὸν τρέ-μει, καὶ κάτω πόρνη αὐτῷ διαλέγεται. Ἐλέησόν με. Ψιλλὸν τὸ ῥῆμα, καὶ πέλαιος ἀχανὲς σωτηρίας εὐρί-σκει. Ἐλέησόν με· διὰ τοῦτο παρεγγύω, διὰ τοῦτο σάρκα ἀνέλαβες, διὰ τοῦτο ἐγένου ὅπερ ἐγὼ εἰμι. Ἄνω τρόμος, καὶ κάτω παρῆσις. Ἐλέησόν με· οὐ χρεῖαν ἔχω μεσίτου, Ἐλέησόν με. Τί ἔχεις; Ἐλεον [436] ζῆτῶ. Τί πάσχεις; Ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαίμονιζέται· ἡ φύσις βασανίζεται, ἡ συμπάθεια γυμνάζεται. Ἐξῆλθε συνήγορος τοῦ θυγατρίου· οὐ φέρει τὴν νοσοῦσαν, ἀλλὰ φέρει τὴν πίστιν· Θεός ἐστί, καὶ τὰ πάντα βλάπτει. Ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαίμονιζέται. Πένθος χαλεπὸν· τὸ κέντρον τῆς φύσεως τὴν μήτραν διέσχισε, τὸ κλυδωνιὸν ἐν τοῖς σπλάγγνοις. Τί ποιήσω; ἀπόλλυμαι. Καὶ διὰ τί μὴ λέγεις, Ἐλέησον τὴν θυγάτέρα μου, ἀλλὰ, Ἐλέησόν με; Ἐκείνη ἐν ἀναισθησίᾳ ἔχει τὸ πάθος, οὐκ οἶδε τί πάσχει, οὐκ αἰσθάνεται τῆς ὀδύνης, παραπίτασμα τῆς συμφορᾶς ἔχουσα τὸ ἀνώδυνον, μᾶλλον δὲ τὸ ἀναισθητόν. Ἐμε δὲ ἐλέησον τὴν θεωρῶν τῶν καθημερινῶν κακῶν· ὅσας τινες ἔχω συμφορὰς ἐν τῇ οἰκίᾳ. Ποῦ ἀπέλθω; Εἰς τὴν ἐρημον; Ἄλλ' οὐ τολμῶ αὐτὴν καταλείπειν μόνην. Ἄλλὰ εἰς τὴν οἰκίαν; Ἄλλ' εὐρίσκει τὸν πολέμιον ἔνδον, τὰ κύματα ἐν τῷ λιμένι, θάλατταν συμφορᾶς. Τί αὐτὴν καλέσω; Νεκράν; ἀλλὰ κινεῖται. Ἄλλὰ ζῶσαν; Ἄλλ' οὐκ οἶδε τί ποιεῖ. Οὐκ οἶδα εὐρεῖν νομα ἐρμηνεύον τὸ πάθος. Ἐλέησόν με. Εἰ ἐπεδήνηκε τὸ θυγάτριον, οὐκ ἂν τοιαῦτα ἐπασχον· παρέδωκα ἂν τοῖς κόλποις τῆς γῆς τὸ σῶμα, καὶ τῷ χρόνῳ τὴν λήθην ἂν εἰσῆγαγον, καὶ διεφόρησα ἂν τὸ ἔλκος· νῦν δὲ νεκρὸν ἔχω διηνεκὴν ἐρεῖαν μου ἐργαζόμενον, ὁφαινοντά μοι τὸ τραῦμα, πλεονάζοντά μοι τὸ πάθος. Πῶς ἴδω ὀφθαλμοῖς διαστρεφόμενους; χεῖρας στραγ-γαλοῦμενας; πλοκαίους λυομένους; ἄφρον προΐε-μενους; τὸν ὄμιον ἔνδον ἔνθα καὶ μὴ φαινόμενον· τὸν μαστίζοντα μὴ ὀρώμενον, τὰς δὲ μάστιγας φα-νομένας; Ἐστῆκα θεωρῶς τῶν ἁλλοτρίων κακῶν, ἔστῆκα τῆς φύσεώς με κεντριζούσης. Ἐλέησόν με. Χαλεπὸν τὸ κλυδωνιόν, πάθος καὶ φόβος· πάθος φύσεως, καὶ φόβος δαίμονος. Προσελθεῖν οὐ δύναμαι, οὐδὲ κατασχεῖν. Ὅθει με τὸ πάθος, καὶ διακρούεται με ὁ φόβος. Ἐλέησόν με.

ε'. Ἐνόησον γυναικὸς φιλοσοφίαν. Οὐκ ἀπέλθε πρὸς μάγους, οὐκ ἐκάλεισε μάγισσας, οὐκ ἐπείρατα ἐποίησεν,

οὐ μαγγανευτρίας γυναίκας ἐμισθώσατο, ταύτας τὰς γοητευούσας δαίμονας καὶ αὐξοῦσας τὸ ἔλκος· ἀλλ' ἀφῆκε τοῦ διαβόλου τὸ ἐργαστήριον, καὶ ἔρχεται ἐπὶ τὸν Σωτῆρα τὸν ψυχῶν τῶν ἡμετέρων. Ἐλέησόν με· ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται. Ἰστε τὸ πάθος, ὅσοι πατέρες ἐγένεσθε· βοηθήσατέ μου τῷ λόγῳ, ὅσαι μητέρες ἐγένεσθε. Οὐ δύναμαι ἐρμηνεύσαι τὸν χειμῶνα, ὃν ὑπέμεινε τὸ γύναιον. Ἐλέησόν με· ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται. Εἶδες τὴν φιλοσοφίαν τῆς γυναικός; εἶδες τὴν καρτερίαν; τὴν ἀνδρείαν; τὴν ὑπομονήν; Ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίνατο αὐτῇ λόγον. Καὶνὰ πράγματα. Παρακαλεῖ, δέεται, κλαίει τὴν συμφορὰν, αὖτις τὴν τραγῳδίαν, διηγείται τὸ πάθος· καὶ ὁ φιλόδημος οὐκ ἀποκρίνεται· ὁ Λόγος σιωπῇ, ἡ πηγὴ κλείεται, ὁ ἱατρὸς τὰ φάρμακα συστέλλει. Τί τὸ καινόν; τί τὸ παράδοξον; Ἄλλοις ἐπιτρέχεις, καὶ ταύτην ἐπιτρέχουσιν ἐλαύνεις; Ἄλλ' ἐννόησον τοῦ ἱατροῦ τὴν φιλοσοφίαν. Ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίνατο αὐτῇ λόγον. Τίνος ἔνεκα; Ὅτι οὐ τὰ ῥήματα ἐξήταζεν, ἀλλὰ τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας κατεμάνθανεν. Ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίνατο αὐτῇ λόγον. Τί δὲ οἱ μαθηταί; [437] Ἐπιβῆ οὐκ ἐτυχεν ἡ γυνὴ ἀποκρίσεως, προσελθόντες αὐτῇ λέγουσιν· Ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κράζει δισσθεν ἡμῶν. Ἄλλα σὺ τῆς ἔξωθεν ἀκοῦεις κραυγῆς, ἐγὼ δὲ τῆς ἐνδοθεν· μεγάλη ἡ φωνὴ τοῦ στόματος, ἀλλὰ μεῖζων ἡ τῆς διανοίας. Ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κράζει δισσθεν ἡμῶν. Ἄλλος δὲ λέγει· εὐαγγελιστὴς, Ἐμπροσθεν ἡμῶν. Ἐναντία τὰ ἐρημμένα, ἀλλ' οὐ φευδῇ· ἀμφοτέρω γὰρ ἐπολεῖ. Πρῶτον γὰρ δισσθεν ἔκραζεν· ὅτε δὲ οὐκ ἀπεκρίθη, ἦλθεν ἐμπροσθεν, καθάπερ κύων λείχων τοὺς πόδας τοῦ κυρίου αὐτοῦ. Ἀπόλυσον αὐτήν· θέατρον περιέστησε, δῆμον συνήγαγε· τὴν οὐδύνην ἐθεώρουν τὴν ἀνθρωπίνην ἐκείνοι, ὁ δὲ Δεσπότης τὴν φιλανθρωπίαν, καὶ τῆς σωτηρίας τῆς γυναικός. Ἀπόλυσον αὐτήν, ὅτι κράζει δισσθεν ἡμῶν. Τί οὖν ὁ Χριστός; Οὐκ ἀπεστῆλιν εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. Ὅτε ἀπεκρίνατο, χεῖρον αὐτῆς ἐποίησε τὸ ἔλκος· ἱατρὸς γὰρ ἦν τέμνων, οὐχ ἴσο διέλῃ, ἀλλ' ἵνα συνάψῃ.

Γ'. Ἐνταῦθα προσέχετε μοι μετὰ ἀκριθείας, καὶ συντείνετε μοι τὴν διάνοιαν. Ζήτημα γὰρ βαθὺ ἀνερευνησάμενος βούλομαι. Οὐκ ἀπεστῆλιν εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. Τοῦτο ὅλον; Διὰ τοῦτο ἀνθρώπος ἐγένετο, σάρκα ἀνέλαβας, οἰκονομίας τοσαύτας εἰργάσω, ἵνα μίαν γωνίαν σώσῃ, καὶ ταύτην ἀπολλυμένην; ἢ δὲ οἰκουμένη πᾶσα ἔρημος, Ἐκύβαι, Θρᾶκες, Ἰνδοί, Μαῦροι, Κίλικες, Καππαδόκες, Σύριοι, Φοίνικες, ὅσων ὁ ἥλιος ἐφορᾷ γῆν; Διὰ Ἰουδαίους μόνους ἦλθε, τὰ δὲ ἔθνη ἐν ἔρημῃ ὑπερορᾷ; καὶ περιορᾷ κνίσαν; περιορᾷ καπνόν; περιορᾷ τὸν Πατέρα σου ὑβρίζομενον; εἰδωλα προσκυνούμενα; δαίμονας θεραπευομένους; Καίτοι οἱ προφῆται οὐ ταῦτα λέγουσιν, ἀλλ' ὁ πρόγονός σου ὁ κατὰ σάρκα τί φησιν; Αἰτήσας παρ' ἐμοῦ, καὶ ὥσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ κέρατα τῆς γῆς. Ἡσαίας δὲ ὁ τῶν Σαραφίμ θεωρῶς· Καὶ ἔσται ἡ ρίζα τοῦ Ἰεσοῦ, καὶ ὁ ἀνωστάμενος ἄρχων ἐθνῶν ἐπ' αὐτὸν ἔθνη ἐλπίουσι.

• Marcus 7, 25 : προσέειπε πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ.

Καὶ Ἰακώβ· Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰουδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μυρῶν αὐτοῦ, ἕως οὗ ἔλθῃ ὁ ἀπόκριται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. Καὶ Μαλαχίας· Διότι ἐν οἴμῳ συγκαλεσθήσονται πύλαι χαλκαί, καὶ οὐκ ἀλλιάσονται τὸ προκείμενον, ὅτι ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ μέχρι δυσμῶν ἡλίου τὸ θροῦνόν σου δοξάζεται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντί τόπῳ θυμίαμα προσφέρεται τῷ Κυρίῳ, καὶ θυσία καθαρά. Καὶ ὁ Δαυὶδ πάλιν· Πάντα τα ἔθνη, κροτήσατε χεῖρας, ἀλαλέξατε τῷ Θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως· ὅτι Κύριος ὁ ὕψιστος, φοβερός, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος. Καὶ ἄλλος· Ἐθάρσανθε, ἔθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Καὶ σὺ αὐτὸς ἔλθων οὐ μάγους εὐθὺς ἐκάλεσας, τὴν ἀκρόπολιν τῶν ἐθνῶν; τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου; τὴν δύναμιν τῶν δαιμόνων; οὐ καταβάς προφῆτας αὐτοὺς ἐποίησας; Σὺ μάγους καλεῖς· οἱ προφῆται περὶ ἐθνῶν λέγουσιν. Ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ ἔδου λέγεις τοῖς μαθηταῖς· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ [438] Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ ὅτε ἦλθεν ἡ ἀβλῆ, ἡ ταλαίπωρος, ὑπὲρ θυγατρὸς παρακαλούσα, συμφορὰν δεομένη λύσαι, τότε λέγεις· Οὐκ ἀπεστῆλιν εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ; Καὶ ὅτε μὲν ἐκατόνταρχος προσῆλθε, λέγεις· Ἐγὼ ἐλθὼν ἰάσομαι αὐτόν· ὅτε ὁ ληστής, Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθι ἐν τῷ παραδείσῳ· ὅτε ὁ παραλυτικὸς, Ἐγερθεὶς ἄρῳ σου τὴν κλίνην, καὶ ὕπαγε· ὅτε ὁ Ἀδάρας, Ἀδάρε, δεῦρο ἔξω, καὶ ἐξῆλθε τετραήμερος. Ἀετροὺς καθαίρεις, νεκροὺς ἐγείρεις, παραλυτικὸν σφίγγεις, τυφλοὺς θεραπεύεις, ληστὰς σώεις, πόρνην παρθένου σωφρονεστέραν ποιεῖς, καὶ ταύτη οὐδὲν ἀποκρίνη; Τί τὸ καινόν; τί τὸ ξένον; τί τὸ παράδοξον;

Γ'. Προσέχετε ἀκριδῶς, ἵνα μάθητε γυναικὸς ἀνδρείαν καὶ Δεσπότης σοφίαν καὶ κηδεμονίαν, ἵνα μάθητε μέλλουσιν κέρδος ἔχουσιν, ἵνα μάθητε παραιτησὶν πλοῦτον παρεχομένην· ἵνα κἂν εὗρῃ καὶ σὺ, καὶ μὴ λάβῃς, μηδέποτε ἀποστής. Πρόσεχε καὶ σύντεινον σεαυτόν. Ὅτε τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀππλάγησαν Ἰουδαῖοι τυραννίδος, καὶ τοῦ Φαραὼ τὰς χεῖρας ἀποφυγόντες ἐπὶ τὴν ἔρημον ἦσαν, καὶ ἐμελλον εἰσεῖναι τὴν Χαναανίαν γῆν, τῶν εἰδωλομανῶν καὶ ἀσεβῶν ἀνθρώπων, προσκυνούντων λίθους, θεραπευόντων ξύλα, πολλὴν ἀσέβειαν ἐπιδεικνυμένων, δέδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὸν νόμον τοῦτον, λέγων· Μὴ λάβῃς παρὰ τῶν υἱῶν εἰς γαμβρούς, μηδὲ δῶς τὴν θυγάτέρα σου νόμῳ αὐτοῖς. Μὴ μεταδῷς αὐτοῖς χρυσίον, μήτε τραπέζης κοινωνίαν, μηδὲ συνουσίαν, μηδὲ ἄλλου μηδεὶς τῶν τοιούτων, ὅτι παράνομα τὰ ἔθνη, εἰς ἃ εἰσάγω σε κληρονομήσαι αὐτῶν. Τοῦτο οὖν αὐτοῖς ὁ νόμος μονοουχὶ ἐνετέλλετο· Μὴ ἀγοράσῃς, μὴ πωλήσῃς, μὴ γάμον ἐπιτελέσῃς, μηδὲ συμβόλαια, ἀλλ' ἔσο, εἰ καὶ τῷ τόπῳ ἐγγυς, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ χεχωρισμένος. Μηδὲν σοὶ κοινὸν πρὸς αὐτοὺς, μὴ συναλλάγματα, μὴ πράσεις, μὴ ἀγορασῆσαι, μὴ ἐπιγαμίαι, μὴ ἐπιγαμβρίαι, ἵνα μὴ τῆς συγγενείας ἡ ἀνάγκη εἰς ἀσέβειαν σε ἐξολισθῇσαι παρασκευάσῃ, ἵνα μὴ τὸ δοῦναι καὶ τὸ λαβεῖν ποιῇ σε φίλον αὐτῶν· ἀλλ' ἐχθρὸς ἀπὸ ἔσο αὐτοῖς. Μηδὲν σοὶ καὶ Χαναανίους· μὴ χρυσὸν αὐτῶν λάβῃς, μηδὲ ἀρ-

leſſas mulieres mercede conduxit, eas quæ ſolent dæmonas evocare et ulcus augere; ſed dimiſit diaboli officinam, et acceſſit ad Servatorem animarum noſtrarum. *Miserere mei, filia mea male a dæmonio vexatur.* Nostiſ affectum miſerationis, quotquot patres fuiſtiſ; juvate me verbis, quotquot matres fuiſtiſ. Non poſſum deſcribere tempeſtatem quam ſuſtinuit muliercula illa. *Miserere mei: filia mea male a dæmonio vexatur.* Vidisti philoſophiam mulieris, vidisti perſeverantiam, vidisti virilitatem, patientiam? *Ille vero non reſpondit ei verbum* (Matth. 15. 23). Rem novam! Rogat, obſecrat, calamitatem deplorat, auget tragœdiam, afflictionem narrat; et ille hominum amator non reſpondet. Verbum tacet, ſons clauſus eſt, medicus pharmaca retinet. Quid novum? quid admirabile? Ad alios curriſ, et hanc miſeram accurrentem abigiſ? ſed conſidera medici philoſophiam. *Ille autem non reſpondit ei verbum.* Quare? Quia verba non examinabat; ſed arcana mentis animadvertibat. *Ille autem non reſpondit ei verbum.* Quid autem diſcipuli? quia reſponſum mulier non obtinebat, accedentes ad eum dicunt: *Dimitte illam, quia clamat poſt nos* (Matth. 15. 23). Sed tu externum audis clamorem, ego internum: magna eſt vox oris, ſed major mentis. *Dimitte illam, quia clamat poſt nos:* alius autem evangelista (a) dicit, Ante nos. Contraria hæc dicta videntur; ſed non mendacia ſunt: utrumque enim agebat. Primo enim retro clamabat; cum autem non reſponderet ille, anteporrexit, quaſi canis lambens veſtigia domini ſui. *Dimitte illam; ſpectaculum circum eſtebat, populum advocabat: illi ad humanum dolorem reſpicebant, Dominus autem ad ſanctam mulieris ſpectabat. Dimitte illam, quia clamat poſt nos.* Quid igitur Chriſtus? *Non ſum miſſus niſi ad oves quæ perierunt domus Iſrael* (Ib. v. 24). Cum reſpondit, illius ulcus auxit: medicus enim erat ſecans, non ut divideret, ſed ut conjungeret.

6. *Chriſtus pro omnibus gentibus venit in mundum.*— Illic mihi voſ attentos præbete, et animum advertite: profundam enim queſtionem inveſtigare volo. *Non ſum miſſus niſi ad oves quæ perierunt domus Iſrael.* Hoccine totum eſt? Ideone homo factuſ eſ et carnem aſſumpſiſti, tantamque œconomiam adhibuiſti, ut unum ſervares angulum, et hunc pereuntem? orbis ne totuſ deſertuſ eſt, Scythæ, Thracæ, Indi, Mauri, Cilicæſ, Cappadocæſ, Syri, Phœnicæſ, totaque, quam ſol reſpicit, terra? An propter Judæoſ ſolum veniſti, et gentes deſerit deſpicique? an contemnitiſ nidorem, an ſumum? an contemnitiſ Patrem tuum contumelia affectum? an idolorum dæmonumque cultum non curat? Atqui non hoc dicunt prophete, ſed proavus tuuſ ſecundum carnem quid loquitur? *Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et poſſeſſionem tuam terminoſ terræ* (Pſal. 2. 8). Heſaiæ vero, qui Seraphim contemplantuſ eſt: *Et erit radix Jeſſe, et qui exſurget imperare gentibus: in ipſum gentes ſpera-*

bunt (Iſai. 11. 10). Et Jacob: *Non deſiciet princepſ ex Juda, neque dux de ſenioribuſ ejus, donec veniat cui reſpoſituſ eſt: et ipſe exſpectatio gentium* (Gen. 49. 10). Et Malachiaſ: *Quia in voſ concludentur portæ æræ, et non mutabunt quod propoſituſ eſt, quia ab ortu ſolis uſque ad occaſum nomen tuum gloriſicatur in gentibuſ, et in omni loco incenſum offertur Domino, et ſacrificiuſ mundum* (Malach. 1. 10. 11). Et David rurſum: *Omneſ gentes, plaudite manibuſ, jubilate Deo in voce exultationiſ; quoniam Dominuſ excelſuſ, terribiliſ, Rex magnuſ ſuper omnem terram. Aſcendit Deuſ in jubilatione, Dominuſ in voce tubæ* (Pſal. 46. 2. 3. 5). Et aliuſ: *Lætamini, gentes, cum populo ejus* (Deut. 32. 43). Et tu ipſe venientiſ, nonne magoſ ſtatim advocaſti, æreæ gentium, diaboli tyrannidem, virtutem dæmonum? nonne deſcendentiſ, prophetas eoſ reddidiſti? Tu magoſ vocaſ: prophete de gentibuſ hoc dicunt. Poſtquam ab inferiſ reſurrexerat, diſcipuliſ dicis: *Euntes docete omneſ gentes, baptiſantes eoſ in nomine Patris, et Filii, et Spirituſ ſancti* (Matth. 28. 19); et quando venit infelix et miſera illa, pro filia rogantiſ, ærumnamque diſpelli ſupplicantiſ, tunc dicis: *Non ſum miſſuſ niſi ad oves quæ perierunt domus Iſrael;* et cum centenariuſ accedit, dicis: *Ego venientiſ curabo eum* (Matth. 8. 7); cum latro ſupplicat: *Hodie mecum eris in paradifo* (Luc. 23. 43); cum paralyticuſ: *Surge, tolle lectuſ tuuſ, et vade* (Matth. 9. 6); cum Lazaro loqueriſ, *Lazare, veni ſoruſ* (Joan. 11. 43), et quatrIduanuſ exivit. Leproſoſ mundaſ, mortuoſ ſuſcitaſ, paralyticuſ firmuſ, cacoſ illumiſ, latroneſ ſervaſ, meretricem reddiſ virgine caſtiorē, et huic nihil reſpondeſ? Quam novuſ id! quam ſtupenduſ! quam inſolituſ!

7. Animum advertite diligenter, ut diſcati mulieris virilitatem ac Domini ſapientiam providentiamque; ut diſcati moras lucrum attuliſſe, et negationem divitiarum peperiſſe; ut ſi oraveriſ et tu, et non accipiaſ, numquam deſiſtaſ. Animum diligenter adhibe. Quando Judæi ab Egyptiaca tyrannide liberati ſunt, et Pharaoniſ manuſ effugerunt, ad deſertumque perrexerunt, intraturi in terram Chananeorum idololatrarum impiorumque hominum; qui lapideſ adorabant, lignaque colebant, magnamque impietatem præ ſe ferebant, dedit ipſiſ Deuſ hanc legem: ne accipiaſ ex filiis eorum generoſ, neque deſ filiam tuam noruſ ipſiſ (Exod. 23. 24). Ne tradat illiſ aurum, neque menſa ſocietatem, neque conſortiuſ, neque aliud quidpiam ſimile; quia inique ſunt gentes, ad quaſ introduco te, ut poſſideat illaſ (Deut. 7. 3). Hoc igitur illiſ propemoduſ lex præcipiebat: ne emat, ne vendat, ne connubia jungat, neque contractuſ, ſed eſi loco viciniſ, moribuſ ſeparatuſ eſto. Nihil tibi ſit commune cum illiſ, non pacta, non venditioneſ, non emptioneſ, non matrimonia; ne forte cognationiſ neceſſitaſ id efficiat ut in impietatem prolabaſ: ne dum illiſ daſ et ab illiſ accipiaſ, amicuſ eorum ſiaſ: ſed illi ſemper inimicuſ eſto. Nihil tibi commune ſit cum Chananeis; ne aurum illorum, ne

(a) Marcus 7, 25: *Procidit ante pedes ejus.* Hæc dicit de Syrophœniſſa, quæ eadem eſt atque Chananea. tunc Chryſoſtomuſ, memoriter loquendiſ, ante noſ, dixerit.

argentum, ne vestem, ne filiam, ne filium, nec aliud quidpiam simile accipias; sed ipse seorsim degas. Linguam habes te separantem, legemque tibi dedi: quapropter lex sepes vocatur. Quemadmodum enim vinea sepe circumdatur, sic et Judæi lege circummuniantur, ut ne hanc transgredientes cum Chananeis misceantur. Erant enim apud illos iniqua commercia depravatae naturæ leges: adorabantur idola, ligna colebantur, Deus contumelia afficiebatur, filii mactabantur, patres despiciebantur, matres contemnebantur, omnia immutata erant, omnia subversa, dæmonum more vivebant. Ideoque nulla commercia inibant cum illis, nihil ipsis vendebant, sed lex magnis indictis poenis vetabat connubia cum illis, pecta, venditiones: nihilque commune cum ipsis habebant. Cautum igitur lege erat, ne pacta cum Chananeis inirentur, ne aurum ipsis traderetur, nec aliud quidpiam, ne amicitia impietatis occasio esset; lex ipsos quasi sepes circummuniebat. *Vineam, inquit, plantavi et sepe ipsi circumdedi (Isai. 5. 1. 2)*, id est legem non spinis, sed mandatis constantem, quæ ipsos communiret et separaret. Abominabiles ergo erant Chananeæ, exsecrandi, impii, scelesti, impuri, immundi; ideoque ne audire quidem illos volebant Judæi legem suam implentes. Cum ergo hæc mulier ex Chananeis esset (nam *Ecce mulier, inquit, ex finibus illis egressa est (Matth. 15. 22)*), quia, inquam, hæc mulier ex Chananeis erat, et accessit ad Christum, ideo dicebat, *Quis ex vobis arguet me de peccato (Joan. 8. 46)*? num legem transgressus sum? Cum enim homo esset, humana exhibebat officia.

8. *Christus legem implevit, quare?* — Hic demum attendite diligenter. Quia mulier Chananeæ erat et ex finibus illis, ubi rabies, furor, et impietas, ubi diaboli tyrannis, dæmonum debacchationes, natura conculcata; ubi ad brutorum brutos affectus devoluti erant, et ad dæmonum furores, et quia lex præcipiebat nihil tibi sit cum Chananeis, ne des illis, ne accipias ab illis, ne uxorem ducas, ne filium accipias, ne pacta in eas, vel conventa; nam ideo sepe circumposui; Christusque veniens hominum assumpsit arma, suo tempore circumcisis est, sacrificia obtulit, oblationes et alia omnia, cum legem abrogaturus esset; ne objicerent, Eo quod non posset implere legem, ideo eam abrogavit: prius ipsam implet, postea abrogat; ne putes ipsum implere non posse, omnia secundum morem exsequitur. Propterea clamat his verbis: *Quis ex vobis arguet me de peccato (Joan. 8. 46)*? Cum itaque illud etiam ad legem pertineret, ne quid commune cum Chananeis haberetur; ne ipsum Judæi incusarent dicerentque: Ideo non credimus tibi, quod sis iniquus, quod legem solvas: in terram Chananeorum abiisti, et cum his habuisti consortium, licet id lege prohibeatur: ideo statim nihil loquebatur. Attende quomodo legem implet, nec salutem statim impertiat, Judæosque refrenet, et hanc recreet. *Ille autem, inquit, non respondit ei verbum.* Ne ineusandi occasionem arripias; ecce non loquor, non sermonem misceo: adest calamitas, et

quod soleo facere, non exhibeo: ecce naufragium, et ego gubernator non solvo tempestatem ob improbum animum vestrum, ne ulla sit vobis detractandi occasio. Ecce mulier spectatores mihi circum advocavit, et nondum ei respondi; ne dicatis, Te Chananeis tradidisti, et legem transgressus es, et hinc nobis occasio tibi non credendi. Animadvertite quomodo mulieri non responderit, ut responderet Judæis: silentium erga mulierem, vox erat quæ Judæorum improbum animum arguebat.

9. Hæc autem faciebat non secundum suam dignitatem, sed illorum se infirmitati attemperans. Nam cum leprosum mundaret, dixit, *Vade, offer munus tuum, quod præcepit Moyses (Matth. 8. 4)*. Tu mundasti, et mittis illum ad legem Moysis. Etiam. Cur hoc? Propter Judæos, ne me violatæ legis accusent. Ideo cum leprosum mundavit, id insolito modo fecit: audi quomodo. *Et ecce leprosus accedens rogabat eum dicens: Domine, si vis, potes me mundare; et extendens manum suam tetigit eum dicens: Volo, mundare (Matth. 8. 2. 3)*. Secundum legem non licebat leprosum tangere. Cum ergo venit Nazæman dux exercitus leprosus ad Elisæum prophetam, dicit illi discipulus, Ecce leprosus princeps militiæ foris est (4. Reg. 5). Ille vero mittit discipulum qui ipsi diceret: *Vade lavatum ad Jordanem fluvium (Ib. v. 10)*; nec ausus est ipse egredi, nec videre leprosum, ipsumve tangere. Quia igitur mundavit Elisæus leprosum, ne dicerent Judæi ipsum eodem quo Elisæus modo mundasse, ideo Elisæus quidem non ausus est tangere; hic vero tangit et dicit, *Volo, mundare; et extendens manum tetigit leprosum*. Cur tetigit? Ut te doceret se non esse servum legi subditum, sed dominum legi imperantem. Quomodo igitur legem servavit? Quod dixerit, *Volo, mundare*, et non statim ipsum tetigerit. Præcessit sermo, fugatus est morbus; deinde tetigit immundum, et dixit, *Volo, mundare*. Qua ratione? *Et statim mundatus est*. Non potuit evangelisti vocem reperire velocitatem curationis exprimentem; nam illud, *statim*, etiam tardius rem factam significat. *Statim*; quomodo? Simul egressus sermo est, et fugatus est morbus, fugata est lepra, deinceps mundus erat leprosus. Propterea dicit: *Vade, te ipsum ostende sacerdoti, et offer donum, quod jussit Moyses in testimonium illis*. Quibus? Judæis, ne dicant me legem transgredi. Ego sanavi, et dico: *Offer donum, secundum legem, ut in die illa leprosus ipsos accuset his verbis*. Præcepit mihi donum secundum legem offerre. Ac quemadmodum multa faciebat Christus propter Judæos, ut in omnibus ipsos inexcusabiles redderet: ita et hic fecit. *Miserere mei, quia filius meus male a dæmonio vexatur. Ille vero non respondebat ei verbum. Accedentes autem discipuli ad eum dicunt, Dimitte illam, quia clamat post nos (Matth. 15. 22. 23)*. Quid igitur ille? *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel (Ibid. v. 24)*. Ne dicerent Judæi: Nos dimisisti, et ad extraneos perrexisti, ideoque tibi non credidimus: Ecce, inquit, ex gentibus accedunt, illosque non recipio: vos autem etiam

γύριον, μή ἱματισμόν, μή θυγατέρα, μή υἱόν, μή ἄλλο τι τῶν τούτων μηδέν· ἀλλ' αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ἔσσι. Γινώσκων ἔχεις χωρίζουσάν σε, καὶ νόμον σοι ἔδωκα· διὰ τοῦτο καὶ ὁ νόμος φραγμὸς λέγεται. Ὡς περ γὰρ ἀμπελῶν φραγμὸς περίκειται, οὕτω καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ὁ νόμος, ἵνα μὴ ὑπερβάντες ἀναμιγῶσι τοῖς Χαναναίοις. Ἦσαν γὰρ παρ' αὐτοῖς παράνομοι ἐπιμειζία, διεφθαρμένοι τῆς φύσεως οἱ νόμοι, εἰδωλὰ προσκυνούμενα, ξύλα θεραπευόμενα, θεὸς ὀβριζόμενος, τέκνα σφαττόμενα, πατέρες ἐμπυόμενοι, μητέρες ἀτιμαζόμεναι, πάντα ἡλλοίωτον, πάντα ἀνατέτραπτο, δαιμόνων ζῶν ἐζῶν. διὰ τοῦτο οὐδέποτε συναλλάγματα ἐποιοῦν, οὐ συμβόλαια, οὐ πράσεις μετ' ἐκείνων· ἀλλ' ὁ νόμος ἐπὶ τοῖς μεγίστοις καίμενος, εἶργε μετ' ἀλλήλων τοὺς γάμους, τὰ συμβόλαια, τὰς ἐπιγαμίας· οὐδὲν κοινὸν πρὸς ἐκείνους εἶχον. Ἀπειρημένον οὖν ἦν τῷ νόμῳ τὸ συναλλάξαι Χαναναίους, τὸ χρυσοῖν μεταδοῦναι, ἢ ἑτερόν τι, ἵνα μὴ τῆς φιλείας ἢ ὑπόθεσις ἀσθελέας ἀφορμὴ γένηται· ὁ νόμος περιέκειτο ἀντὶ φραγμοῦ· Ἀμπελῶνα, [439] φησὶν, ὀρύττουσα, καὶ φραγμὸν περιέθηκα, τουτίστι· νόμον, οὐχὶ ἀπὸ ἀκαθάρτων, ἀλλ' ἀπὸ ἐντολῶν, τεύχοντα καὶ ἀπειργονα αὐτούς. Ἀπειρημένον οὖν οἱ Χαναναῖοι, βδελυροὶ, ἀσθελεῖς, ἐναγέες, μιᾶροι, ἀκάθαρτοι· διὸ καὶ οὐδὲ ἀκούσαι αὐτῶν ἤνευγοντο οἱ Ἰουδαῖοι τὸν νόμον πληροῦντες αὐτὸν λοιπόν. Ἐπεὶ οὖν αὐτὴ ἡ γυνὴ ἀπὸ τῶν Χαναναίων ἦν· Ἰδοὺ γὰρ γυνή, φησὶν, ἀπὸ τῶν ὀρίων ἐκείνων ἐξεληθούσα· ἐπεὶ οὖν αὕτη ἡ γυνὴ ἀπὸ τῶν Χαναναίων ἦν, προσήλθε δὲ τῷ Χριστῷ, διὰ τοῦτο ἔλεγε· Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας, εἰ παρέβην τὸν νόμον; Ἐπειδὴ γὰρ ἄνθρωπος ἦν, καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἐπεδείκνυτο.

Ἡ Αἰσιπὸν προσέγετε μετὰ ἀκριβείας τῷ λόγῳ. Ἐπειδὴ ἡ γυνὴ Χαναναία ἦν, καὶ τῶν ὀρίων ἐκείνων, ἐνθα καὶ λύσαι, καὶ μανία, καὶ ἀσθένεια, ἐνθα διαβόλου τυραννίς, καὶ δαιμόνων βασιλεία, καὶ φύσις πατούμενη, καὶ εἰς ἀλόγων ἀλογία· κατηνέχθησαν, εἰς δαιμόνων μανίας, ἐπέταττε δὲ καὶ ὁ νόμος, Μηδὲν σοὶ καὶ Χαναναῖοι,· μὴ ὄψς, μὴ λάβῃς παρ' ἐκείνων, μὴ γυναῖκα λάβῃς, μὴ υἱὸν· λάβῃς, μὴ συμβόλαια ποιήσῃς, μὴ συναλλάγματα· διὰ τοῦτο δὲ φραγμὸν περιέθηκα· ἰλλθὼν δὲ ὁ Χριστὸς, καὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἀναλαβὼν ὅπλα, αὐθιρον περιεμήθη, θυσίας προσήνεγκε, προσφοράς, τὰ ἅλλα πάντα, ἔμελλε δὲ λύειν τὸν νόμον· ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι ἀτονήσας πληρῶσαι αὐτὸν, διὰ τοῦτο ἔλυσε, πρότερον αὐτὸν πληροῖ, καὶ τότε λύει, ἵνα μὴ νομίσης ὅτι ἀτονεῖ, ἀλλὰ πληροῖ πάντα κατὰ τὸ ἔθος. διὰ τοῦτο βοᾷ καὶ λέγει, Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; Ἐπεὶ οὖν καὶ τοῦτο νόμιμον ἦν, τὸ μηδὲν κοινὸν εἶναι μετὰ Χαναναίων, ἵνα μὴ ἀρῶνται ἐγκαλεῖν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι· καὶ λέγειν, διὰ τοῦτο οὐκ ἐπιστεύσαμεν σοι· πρᾶνομάς γάρ ἦς, ἔλυσας τὸν νόμον· ἀπηλθες εἰς τὴν Χαναναίων χώραν, Χαναναῖος ἀνεμίγεις, τοῦ νόμου λέγοντος· Μη ἀναμιγῇς· διὰ τοῦτο αὐτῇ οὐδὲν καλεῖ τῶς. Προσέχε πῶς πληροῖ τὸν νόμον, καὶ οὐ προδίδουσι τὴν σκετικὴν· καὶ Ἰουδαῖος ἐπιστομίζει, καὶ ταύτην ἀνακρίσκει. Ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίνατο, φησὶν, αὐτῇ λόγον. Μὴ μοι προφάσεις εἴπῃς. Ἰδε, οὐ καλῶν ἴδε, οὐ διαλέγομαι· ἴδε συμφορά, καὶ τὸ ἑαυτοῦ οὐκ ἐπιτείνουμι· ἴδε ναυάγιον, καὶ ὁ κυβερνήτης οὐκ ἀναλῶν τὸν χειμῶνα διὰ τὴν ὑμετέραν ἀγνομοσύνην,

ἵνα μὴ ἔχητε πρόφασιν. Ἰδε, γυνὴ θεατρὸν μοι περιέστηκε, καὶ οὕτω λαμβάνει ἀπόκρισιν, ἵνα μὴ λέγῃς, ὅτι Ἐπιδώκας σεαυτὸν Χαναναῖος, καὶ παρέβης τὸν νόμον, καὶ ταύτην πρόφασιν ἔχομεν τοῦ μὴ πιστεῦσαι σοι. Σκόπει πῶς διὰ τοῦτο οὐκ ἀπεκρίνατο τῇ γυναικί, ἵνα ἀποκριθῇ Ἰουδαίοις· ἢ πρὸς τὴν γυναῖκα σιγῇ, φωνὴ ἀγνομοσύνης τοῖς Ἰουδαίοις ἐγένετο.

Θ'. Ταῦτα δὲ ἐποίει οὐ πρὸς τὴν οἰκίαν ἀξίαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκείνων συγκαταβαίνων ἀσθένειαν. Καὶ γὰρ ὅτε τὸν λεπρὸν ἐκαθάρισε, λέγει· Ἀπελθε, προσένεγκες [440] τὸ δῶρον, ὃ προσέταξε Μωϋσῆς. Σὺ ἐκάθαρες^β, καὶ πέμπεις αὐτὸν εἰς τὸν νόμον Μωϋσῆος; Ναί. διὰ τί; διὰ τοὺς Ἰουδαίους, ἵνα μὴ ἀρῶνται ἐγκαλεῖν, ὅτι παρέβην τὸν νόμον. διὰ τοῦτο καὶ ὅτε ἰεράτευσε τὸν λεπρὸν, ξένως ἰεράτευσεν αὐτόν· καὶ ἄκουε πῶς· Καὶ ἰδοὺ λεπρὸς προσελθὼν παρεκάλει αὐτὸν λέγων, Κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαι με καθαρίσαι· καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ, ἤψατο αὐτοῦ λέγων· Θέλω, καθαρίσθητι. Ἐν τῷ νόμῳ οὐκ ἐχρὴν ἀπεσθαι λεπρῷ. Ὅτε οὖν ἤλθε Νεδαιμὰν ὁ στρατηλάτης πρὸς Ἐλισσαῖον τὸν προφήτην· λέπρα κατεχόμενος, λέγει αὐτῷ ὁ μαθητής· Ἰδοὺ λεπρὸς στρατηλάτης ἐξω. Ὁ δὲ πέμπει τὸν μαθητὴν ἐξελεῖν καὶ εἰπεῖν αὐτῷ, Ἀπελθε, λούσαι εἰς τὸν Ἰορδάνην. Καὶ οὐκ ἐτόλμησεν ἐξελεῖν αὐτόν· καὶ ἰδεῖν τὸν λεπρὸν, καὶ ἄψασθαι αὐτόν. Ἐπεὶ οὖν ἐκαθάρισεν ὁ Ἐλισσαῖος· λεπρὸν, ἵνα μὴ λέγωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι ὁμοίως Ἐλισσαῖος ἐκάθαρε, διὰ τοῦτο ἐκεῖνος μὲν οὐ τολμᾷ ἄψασθαι, οὗτος δὲ ἀπειται, καὶ λέγει, Θέλω, καθαρίσθητι· καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ, ἤψατο τοῦ λεπροῦ. διὰ τί ἤψατο; ἵνα σε διδάξῃ ὅτι οὐκ ἔστι δοῦλος ὑποκαίμενος νόμῳ, ἀλλὰ Δεσπότης ἐπικείμενος τῷ νόμῳ. Πῶς οὖν ἐτήρησε τὸν νόμον; Τῷ εἰπεῖν, Θέλω, καθαρίσθητι, καὶ μὴ εὐθέως αὐτοῦ ἄψασθαι. Προέλαβεν ὁ λόγος, ἰεράτευσε τὸ νόσημα, εἶτα ἤψατο τοῦ ἀκαθάρτου, καὶ εἶπε, Θέλω, καθαρίσθητι. Πῶς; Εὐθέως ἐκαθάρισθη. Οὐχ εὐρίσκει ὁ εὐαγγελιστὴς εἰπεῖν (καὶ γὰρ τὸ εὐθέως βραδύ ἐστι), οὐχ εὐρίσκει λόγον ἰσθόρπον τῷ τάχει τῆς ἐνεργείας. Εὐθέως· πῶς; Ἀμα ἐξέβη ὁ λόγος, καὶ ἰεράτευσε τὸ νόσημα, ἐφυγαδεύθη ἡ λέπρα, λοιπὸν καθάρεις ὁ λεπρὸς. διὰ τοῦτο λέγει· Ὑπαγε, σεαυτὸν δείξον τῷ ἱερεῖ, καὶ προσένεγκες τὸ δῶρον, ὃ προσέταξε Μωϋσῆς, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. Τίσι; Τοῖς Ἰουδαίοις, ἵνα μὴ λέγωσιν ὅτι παραβαίνων τὸν νόμον. Ἐγὼ ἰεράτευσα, καὶ λέγω, Προσένεγκες τὸ δῶρον τοῦ νόμου, ἵνα ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ ὁ λεπρὸς αὐτῶν κατηγορηθῇ λέγων, Ἐμοὶ προσέταξε ὁ νόμος κατὰ νόμον προσενηγκαῖν. Καὶ ὥσπερ πολλὰ ἔνεκεν Ἰουδαίων ἐποίει ὁ Χριστὸς, ἀναπολήτους αὐτοὺς εἰς πάντα ἥμεραν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Ἐλέησθον με, ὅτι ἡ θυγῆτή μου κακῶς δαιμονίζεται. Ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίνατο αὐτῇ λόγον. Προσελθόντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγουσιν, Ἀκούσαν αὐτὴν, ὅτι κράεις διπλοῦν ἡμῶν. Τί οὖν αὐτός; Οὐκ ἀπεστάνην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολλύμενα οἴκου Ἰσραὴλ· ἵνα μὴ λέγωσιν Ἰουδαῖοι, ὅτι Ἀφῆκας ἡμᾶς, καὶ ἀπηλθες ἐξω, καὶ διὰ τοῦτο σοὶ οὐκ ἐπιστεύσαμεν. Ἰδοὺ, φησὶ, καὶ ἀπὸ ἐθνῶν ἔρχονται, καὶ οὐ δέχομαι αὐτούς· ὑμεῖς δὲ καὶ φεύγοντας

^β Colb. οὐ ἐκάθαρες. Alia præfert Colb. lectionum disc. milia, sed nullius pretii.

^a Hæc delirare videntur.

καλῶ, δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ οὐκ ἐργεσθε· ταύτην ἀποθρίπτω, καὶ παραμένει. Λαός, ὃν οὐκ ἔγνω[ν], ἐδούλευσέ μοι, φησὶν εἰς ἀκοήν ὡς οὐκ ὠθήκουσέ μου· καὶ ἀλλαχού· Ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσι, καὶ εὐρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν.— Ἀπόλυσον αὐτήν, δεικνύει διπισθεν ἡμῶν. Ἰσόμεν οὖν τί φησὶν ὁ Χριστός. Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. Οὐκ ἦν τὰ ῥήματα ἀποτρεπτικά; Μονονοχὶ γὰρ λέγει, Ἀπόστηθι, ὅτι οὐδὲν κοινὸν ἔχεις πρὸς ἐμέ· οὐκ ἦλθον διὰ σέ, ἀλλ' ἦλθον διὰ Ἰουδαίους. Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα [441] τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. Ἡ δὲ ἀκούσας εἶπε· Ναί, Κύριε, βοήθει μοι, καὶ προσεκύνη, λέγονσα· ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίνατο αὐτῇ. Ἀλλὰ ὅρα ἀποκρίσιν· Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις. Ὡς κηδεμονία πατρὸς· ἐν ἀπαγορεύσει ἐπισπᾶται αὐτήν. Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων· τίνων; Τῶν Ἰουδαίων· καὶ δοῦναι τοῖς κυναρίοις, τούτεστιν, ὁμῶν.

Γ'. Ὅντως εἰς αἰσχύνην Ἰουδαίων ταῦτα εἰρήκεν ὁ Κύριος· τέκνα γὰρ καλούμενοι, κύνας ἐγένοντο. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος λέγει· Βλέπετε τὸν κύνα, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας, βλέπετε τὴν κατατομήν· ἡμεῖς γὰρ ἐσμεν ἡ περιτομή. Οἱ ἔθνικοι κύνας ἐκλήθησαν, καὶ ἐγένοντο τέκνα. Τέκνα μου, οὐκ πᾶν ὠδίνω, ἀλλ' οὐ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὅμῳ. Τὸ ἐγκώμιον τοῦτο, Ἰουδαίου κατηγορία ἐστίν. Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς κυναρίοις. Τί οὖν ἡ γυνή; Ναί, Κύριε. Ὡς βία γυναίκας, ὡς φιλονεικία ψυχῆς. Ὡς πατὴρ λέγει, Οὐχί, καὶ αὐτὴ λέγει, Ναί· ὁ δεσπότης λέγει, Οὐκ· αὐτὴ λέγει, Ναί· οὐ κατηγοροῦσα οὐδὲ ἀναισχυντοῦσα, ἀλλὰ σωτηρίαν ἐκδοχομένη. Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς κυναρίοις. Ναί, Κύριε. Κύνα με καλεῖς, ἐγὼ δὲ σε Κύριον καλῶ· σὺ με ὑβρίζεις, ἐγὼ δὲ σε ὁμῶν. Ναί, Κύριε· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίουσιν ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν πιστόντων ἐκ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. Ὡς σοφία γυναικός· ἀπὸ τοῦ ὑποδείγματος εὖρε λόγον πρέποντα. Κύνα με καλεῖς, ὡς κύων τρέφομαι. Οὐ παραιτοῦμαι τὸ βνείδος· οὐ φεύγω τὴν κλῆσιν· λάβω οὖν τὴν τροφήν τοῦ κυνός· καὶ λέγει πρᾶγμα ἐν συνηθείᾳ συμβαῖνον. Σὺ τὰ σά στήσων· κύνα με ἐκάλεσας, δός μοι ψυχίον· συνηγόρος ἐγένου μοι τῇ αἰτήσει· ἐν τῇ παραίτησει τὴν συγκατάθεσιν ἐπίδειξον. Ναί, Κύριε· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίουσιν ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν πιστόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. Τί οὖν ὁ παραιτούμενος, ὁ δίκων, ὁ ἐλαύνων, ὁ λέγων, Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις; ὁ λέγων, Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ;— Ὡς γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις. Ἐπαινέτης ἀβρόν ἐγένου; ἀνακρύπτει τὴν γυναῖκα; οὐκ ἤλυνες, οὐκ ἐδίωκες; Θάρσει· διὰ τοῦτο ἀνεκαλόμην. Εἰ γὰρ ἐξαρχῆς αὐτὴν ἀπέλυσα, οὐκ ἂν ἐμαθεῖς αὐτῆς τὴν πίστιν. Εἰ ἐκ προοιμίου ἔλαθεν, ἀνεχώρει ἀν ταχὺ, καὶ τὸν θοσαυρὸν αὐτῆς οὐκ ἂν ἠπίστατό τις. Διὰ τοῦτο ἀνεκαλόμην τὴν ὁδόν, ἵνα ἅπασι δείξω τὴν πίστιν. Ὡς γύναι, θεὸς λέγει, Ὡς γύναι. Ἀκούεωσαν οἱ εὐχόμενοι μετὰ βαναυσίας. Ὅταν εἰπῶ τινί, Παρακάλεισον τὸν θεόν, δεήθητι αὐτοῦ, ἰκέτευσον αὐτόν, λέγει· Παρακάλεισα ἅπασι, δεύτερον, τρίτον, δέκατον, εἰκοστόν· καὶ οὐκέτι οὐκ ἔλαβον. Μὴ ἀποστής, ἀδελφε, ἕως ἂν λάβῃς· τέλος αἰτήσεως, ἡ δόσις τοῦ αἰτουμένου. Τότε ἀποστήθι, ὅταν λάβῃς, μᾶλλον δὲ μὴδὲ τότε, ἀλλὰ καὶ τότε παραμένε. Κἂν μὴ λάβῃς, αἰτεῖ ἵνα λάβῃς· ὅταν δὲ λάβῃς, εὐχαρίστησον, ὅτι ἔλαβες. Εἰσέρχονται [442] πολλοὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀπαρτίζουσι μυρίους στίχους εὐχῆς, καὶ ἐξέρχονται, καὶ οὐκ οἶδασι τί εἰπὼν· τὰ χεῖλη κινεῖται, ἡ δὲ ἀκοὴ οὐκ ἀκούει. Σὺ οὐκ ἀκούεις τῆς εὐχῆς σου, καὶ τὸν θεόν θέλεις εἰσακούσαι τῆς εὐχῆς σου; Ἐκλίνα, λέγεις, τὰ γόνυ· ἀλλ' ἡ διάνοιά σου ἔξω ἐπέτετο· τὸ σῶμά σου ἔδωκε τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἡ γνώμη σου ἔξω· τὸ στόμα ἔλεγε τὴν εὐχὴν, καὶ ἡ διάνοια ἠρίθμει τόκους, συμβόλαια, συναλλάγματα, χωρία, κτήματα, φίλων συνουσίας. Ὡς γὰρ διάβολος πονήρως ὢν, καὶ εἰδὼς ὅτι ἐν καιρῷ εὐχῆς μεγάλα ἀνύομεν, τότε πέρχεται. Πολλάκις καί μεθα ὑπτιοὶ ἐν κλίνῃ, καὶ οὐδὲν λογιζόμεθα· ἤλθομεν εὐξασθαι, καὶ μυρίοι λογισμοὶ, ἵνα ἐκβάλῃ ἡμᾶς κενούς.

Ἰα'. Ταῦτα τοῖνον εἰδὼς ἐν ταῖς εὐχαῖς, ἀγαπητὲ· γίνεσθαι, τὴν Χαναναίαν μίμνησαι, ὁ ἀνὴρ τὴν γυναῖκα, τὴν ἀλλόφυλον, τὴν ἀσθενή, τὴν ἀπερρίμμενην καὶ εὐκαταπρόνητον. Ἀλλ' οὐκ ἔχεις θυγατέρα δαιμονιζομένην; Ἀλλ' ἔχεις ψυχὴν ἀμαρτάνουσαν. Τί εἶπεν ἡ Χαναναία; Ἐλέησόν με· ἡ θυγάτηρ μου κακὸς δαιμονίζεται· εἰπέ καὶ σὺ, Ἐλέησόν με· ἡ ψυχὴ μου κακῶς δαιμονίζεται. Μέγας γὰρ δαίμων ἡ ἀμαρτία. Ὁ δαιμονίων ἐλεεῖται, ὁ ἀμαρτάνων μισεῖται· ἐκεῖνος συγγνώμην ἔχει, οὗτος ἀπολογίας ἐστέρηται. Ἐλέησόν με· βραχὺ τὸ ῥῆμα, καὶ πάλαιος εὖρε φιλανθρωπίας· ὅπου γὰρ ἔλεος, πάντα τὰ ἀγαθὰ.

Κἂν ἔξω ᾗς, κράξαι καὶ λέγει, Ἐλέησόν με, ῥῆ κινῶν τὰ χεῖλη, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ βοῶν· καὶ σιωπῶντων γὰρ ἀκούει ὁ θεός. Οὐ ζητεῖται τόπος, ἀλλ' ἀρχὴ τρόπου. Ὁ Ἰερემίας ἐν βορβόρῳ ἦν, καὶ τὸν θεὸν ἀπεσπάσατο· ὁ Δανιὴλ ἐν λάκκῳ λέοντων, καὶ τὸν θεὸν ἐξευμενίστατο· οἱ παῖδες οἱ τρεῖς ἐν τῇ καμίνῳ ἦσαν, καὶ θεὸν ὁμνουύντας ἐδουλώπουν· ὁ ληστής ἐσταυρώθη, καὶ οὐκ ἐκώλυσε τὸ σταυρὸς, ἀλλὰ παράδεισον ἦνοιξεν· ὁ Ἰωβ ἐν κοπιᾷ ἦν, καὶ τὸν θεὸν ἔλεον κατεσκεύασεν· ὁ Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους, καὶ τὸν θεὸν ὑπήκουον ἔσχε. Κἂν ἐν βαλανεῖο ᾗς· εὐχου, κἂν ἐν ὀδῷ, κἂν ἐπὶ κλίνῃς· ὅπου ἔαν ᾗς, εὐχου. Ναὸς εἰ τοῦ Θεοῦ, μὴ ζῆται τόπον· γνώμης χρεῖα μόνον. Κἂν δικαστῇ παραστής, εὐχου· ὅταν ὀργίζηται ὁ δικαστής, εὐχου. Θάλαττα ἦν ἐμπροσθεν. Δπισθεν Αἰγύπτιοι, μέσος ὁ Μωυσῆς· πολλὴ ἐν τῇ εὐχῇ στενοχωρία, ἀλλὰ μέγα τὸ πλάτος τῆς εὐχῆς ἦν. Ὅπισθεν οἱ Αἰγύπτιοι ἐδίωκον, ἐμπροσθεν ἡ θάλασσα, μέση ἡ εὐχή· καὶ οὐδὲν ἐλάλει ὁ Μωυσῆς· καὶ λέγει αὐτῷ ὁ θεός· Τί βοᾷς πρὸς με; Τὸ μὲν στόμα οὐ λαλεῖ, ἡ δὲ διάνοια βοᾷ. Καὶ σὺ τοῖνον, ἀγαπητὲ, ὅταν παραστής δικαστῇ μαινομένῳ, τυραννοῦντι, τὰ μέγιστα ἀπειλοῦντι, καὶ ἄλλοις θημίσις τὰ αὐτὰ ποιοῦσιν, εὐχαὶ σὺ τῷ Θεῷ, καὶ εὐχομένῳ σοῦ τὰ κύματα καταστέλλεται. Ὁ δικαστής ἐπὶ σέ; Σὺ ἐπὶ τὸν θεὸν κατάφευγε. Ὁ ἀρχὼν πλησίον σου; Σὺ τὸν

* Mavali Fronto Duceus τρέφομαι· sed utrumque, ni fallor, quadrat.

lugientes advoco: *Venite ad me omnes qui laboratis* (Matth. 11. 28), ei non venitis; hanc vero rejicio, et amen perstat. *Populus, quem non cognovi servivit mihi*, inquit; in auditu auris obedivit mihi (Paal. 17. 43); et alibi: *Apparui iis qui me non querebant, et inventus sum ab iis, qui me non interrogabant. Dimitte illam, quia clamat post nos* (Isai. 65. 1). Videamus itaque quid Christus dicat. *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel.* Annon hæc verba erant repellentis? Ita enim propemodum dicit: Abscede, quia nihil tibi rei mecum est: non veni propter te, sed propter Judæos. *Non sum missus nisi ad oves quæ disperierunt domus Israel.* His auditis illa dixit, *Etiam, Domine; adjuva me, et adorabat dicens* (Matth. 15. 25); ille vero non respondit ei. Sed vide responsum: *Non est bonum sumere panem filiorum, et projicere canibus* (Ibid. v. 26). O cura medici! in desperationem deducit eam. *Non est bonum sumere panem filiorum: quorum? Judæorum; et dare canibus, hoc est, vobis.*

10. Certe ad ignominiam Judæorum hæc dixit Dominus: nam filii vocati, canes effecti sunt. Ideoque Paulus dicit: *Videte canes, videte malos operarios, videte circumcisionem: nos enim sumus circumcisio* (Philipp. 3. 2. 3). Gentiles canes vocati sunt, et filii sunt effecti. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis* (Galat. 4. 19). Laus hæc, Judæorum accusatio est. *Non est bonum sumere panem filiorum, et dare canibus.* Quid igitur mulier? *Etiam, Domine.* O violentia mulieris! o contentio animæ! Medicus dicit, *Non*; et illa dicit, *Etiam*: Dominus dicit, *Non*; et illa dicit, *Etiam*: non incusans aut impudenter agens hoc dicit; sed salutem exspectans. *Non est bonum sumere panem filiorum, et dare canibus.* *Etiam, Domine.* Canem me vocas, ego te Dominum voco: tu me contumelia afficis, ego te celebros. *Etiam, Domine: nam et catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum* (Matth. 15. 27). O sapientia mulieris! ab allato exemplo sermonem eruit consentaneum. Canem me vocas, ut canis aliorum. Non respuo opprobrium; non recuso appellationem: accipiam ergo canis alimentum; remque dicit consuetam. Tu verba tua confirma: canem me vocasti; da mihi micam: advocatus petitionis meæ factus es; in recusatione consensum tuum ostende. *Etiam, Domine; nam et catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum.* Quid igitur ille qui recusabat, qui rejiciebat, qui pellebat, qui dicebat, *Non est bonum accipere panem filiorum, et projicere canibus?* qui dicebat: *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel! O mulier! magna est fides tua* (Ibid. v. 28). An laudator derepente latus es? mulierem deprædicas? annon repelles? annon rejiciebas? Confide; ideo distuli. Nam si ab initio illam repulissem, ejus fidem non edidicisses. Si a principio accepisset, cito recessisset, ejusque thesaurum nemo novisset. Ideo munus distuli, ut ejus fidem omnibus ostenderem.

Perseverandum in oratione. — O mulier. Deus di-

cit, O mulier! Audiant ii, qui cum quadam imperitia precantur. Cum alicui dico, Roga Deum, obsecra eum, supplica ei; respondet ille, Rogavi semel, secundo, tertio, decies et vigesies, et nequaquam accepi. Ne cesses, frater, donec accipias: finis petitionis est donum acceptum. Tunc cessa, cum acceperis; imo potius ne tunc etiam cesses, sed adhuc persevera. Si non acceperis, pete ut accipias; cum autem acceperis, de accepto gratias age. Multi intrant in ecclesiam, et mille versus orando profundunt et egrediuntur; nec sciunt quid dixerint; labia moventur, nec ipsi audiunt. Tu ipse non audis orationem tuam, et Deum vis exaudire? Flexi, ais, genua: verum mens tua foras avolvit: corpus tuum in ecclesia erat, et cogitatio tua foris vagabatur; os tuum precationem recitabat, sed mens usurâ supputabat, pacta, contractus, agros, possessiones, amicorum consortia. Diabolus enim, malignus cum sit, cumque sciat nos tempore precationis admodum proficere, tunc maxime instat. Sæpe in lecto supini jacemus, et nihil cogitamus; sed si precatum veniamus, sexcentas cogitationes immittit, ut fructu vacui recedamus.

11. Hæc cum scias, dilecte, in precationibus accidere, Chananæam imitare; vir mulierem, alienigenam, infirmam, abjectam, vilem. At non habes filiam a dæmone vexatam? sed habes animam peccatricem. Quid ait Chananæa? *Miserere mei; filia mea male a dæmonio vexatur: dic et tu: Miserere mei; anima mea male a dæmonio vexatur.* Grandis enini dæmon peccatum est. Dæmoniacus ad misericordiam movet, peccator odio habetur: illi venia conceditur, hic excusatione privatur. *Miserere mei:* brevis sententia, sed benignitatis pelagus invenit: ubi enim misericordia, ibi bona omnia.

*Omnis locus ad precandum opportunus. — Etiam si extra ecclesiam sis, clama et dic, Miserere mei, non labia movens, sed mente clamans: nam vel tacentes audit Deus. Non requiritur locus; sed morum initium. Jeremias in cæno erat, et Deum attraxit; Daniel in lacu leonum, et Deum sibi propitium reddidit: tres pueri in camino erant, et Deum celebrantes flexerunt; latro crucifixus est et nihil ipsi obfuit crux, sed paradisum aperuit: Job in fimo erat, et Deum propitium reddidit; Jonas in ventre ceti, et Deum sibi obsequentem habuit. Si in balneo sis, precare; si in via, si in lecto, similiter: ubicumque fueris, precare. Templum es Dei, ne quæras locum; voluntatis affectus solum requiritur. Si coram iudice sistaris, precare; cum irascitur iudex, precare. Mare coram erat, a tergo Ægyptii, in medio Moyses; multa in precatione angustia; sed amplum erat orandi spatium. A tergo Ægyptii insequabantur; mare coram erat, in medio autem oratio; nihilque loquebatur Moyses, et ait illi Deus: *Quid clamas ad me* (Exod. 14. 15)? Os non loquebatur, sed mens clamabat. Et tu itaque, dilecte, cum steteris coram iudice furente, tyrannice loquente, acriter minitante, et aliis carnificibus similiter agentibus, Deum precare, et te precante flu-*

ctus mitigabuntur. Judex instat? Tu ad Deum confugio. Princeps adest? Tu Dominum voca. Numquid homo est, ut ad aliquem pergas locum? Deus prope semper est. Si hominem rogare volueris, interrogas quid agat, dormiatne, an a negotiis vacet; ministerque non tibi respondet. Ad Deum precandum nullo horum opus habes: quocumque ieris et invocaveris, ille audit: nulla occupatio, nullus intermedius, minister nullus auditum intercludit. Dic, *Miserere mei*, et statim Deus aderit: *Adhuc te loquente*, inquit, *dicam, ecce adsum* (Isai. 58. 9). O sermo benignitate plenus! Non expectat precationis finem: nondum finita oratione donum accipis. *Miserere mei*. Hanc imitemur Chananæam, quæso: *Miserere mei: filia mea male a dæmonio vexatur*: Dominus autem dicit ad eam: *O mulier! magna est fides tua: fiat tibi sicut vis* (Matt. 15. 28). Ubinam hæreticus? Num dixit, Rogabo patrem meum? num dixit, Precabor Genitorem meum? numquid oratione eguit? Minime. Quare? Quia magna erat fides, magnum vas, copiosa effusa est gratia. Ubi oratio necessaria est, ibi vas infirmum est. *O mulier! magna est fides tua*. Non vidisti mortuum suscitatum, non leprosum mundatum, non audisti prophetas, non legem meditata es, non mare divisum vidisti, non aliud a me patratum signum vidisti: imo a me despecta et conturbata es; ærumnosam te repuli, et non recessisti, sed perstitisti: demum a me dignam et consentaneam accipe laudem: *O Mulier! magna est fides tua*. Mortua est mulier, et præconium ejus manet, diademate splendidius. Quocumque ieris audies Christum dicentem, *O mulier! magna est fides tua*.

Ingredere in ecclesiam Persarum, et audies Christum dicentem, *O mulier! magna est fides tua*; in Gothorum item, in barbarorum, in Indorum, in Maurorum, et in quantacumque sol respicit terram: verbum unum protulit Christus, et verbum illud non cessat efferri, sed magna voce ejas fidem prædicat: *O mulier! magna est fides tua: fiat tibi sicut vis*. Non dixit: sanetur filia tua; sed, *Sicut vis*. Tu ipsam sana, tu esto medicus, tibi medicamentum trade, vade, appone, *Fiat tibi sicut vis*. Voluntas tua sanet ipsam, Chananæa voluntate sua sanavit, et Filius Dei a seipso non sanabit? *Fiat tibi sicut vis*. Non jussit mulier, neque diabolo præcepit; sed voluit tantum, et voluntas mulieris sanavit, dæmonasque ejecit. Ubi sunt ii qui dicere audent Filium per orationem operatum esse? *Fiat tibi sicut vis*. Vide dictionis cognationem: Patrem suum imitatur. Cum enim Deus cælum faciebat, dixit, *Fiat cælum*, et factum est cælum; *Fiat sol*, et factus est sol; *Fiat terra*, et facta est terra. Jussione substantiam produxit. Sic et ille, *Fiat tibi sicut vis*: cognatio sermonis communionem ostendit naturæ. *Et sanata est filia ejus*. Quandonam? *In illa hora* (Matth. 15. 28); non quando mater venit domum, sed antequam veniret. Venit inventura dæmoniacam, et invenit sanam, voluntate sua sanitati restitutam. Pro his omnibus gratias agamus Deo, quia ipsum decet gloria in sæcula sæculorum. Amen¹.

¹ Sic Græca habent. In veteri interpretatione Latina sic clauditur: *Pro his autem omnibus gratias agamus Deo per Christum Dominum nostrum, cum quo est Deo Patri una cum sancto Spiritu honor, gloria et potestas per immortalia sæcula sæculorum. Amen.*

[444] IN LIBRUM, QUOD NEMO LÆDATUR NISI A SEIPSO,

Hic pulcherrimus liber, cujus vel titulus Christianæ philosophiæ summam complectitur, sic a Chrysostomo commemoratur infra, Epistola quarta ad Olympiadem his verbis: *Mitto ad te id quod nuper litteris mandavi, nempe eum qui seipsum non læserit, a nemine alio lædi posse. Hoc quippe contendit illa oratio, quam nunc ad te mitto. Illam igitur assidue volvas, imo etiam, si per valetudinem licet, recites. Id enim pharmacum, si quidem volueris, tibi sufficit. Sin nobis pertinacius obclucteris, ac neque te ipsam cures, nec quamvis innumeras admonitiones et cohortationes præsto habens e majoris tamen corno*

LIBER

QUOD QUI SEIPSUM NON LEDIT, NEMO LEDERE POSSIT.

1. Attentionem et benevolentiam sibi conciliat; Judex utramque partem audire debet. — Scio fore, ut crasioribus, quique præsentibus rebus inhiant, ac terræ

sunt affixi, et sensuum voluptatibus serviunt, spiritualibus non admodum dediti, nova hæc, insolensque videatur oratio; ac nos ubertim rideant, et conte-

Δεσπότην κάλεσον. Μὴ γὰρ ἀνθρώπος ἐστιν, ἵνα ἀπέλθῃς εἰς τόπον; Θεὸς δὲ ἐγγύς ἐστιν. Ἐάν θέλῃς παρακαλέσαι ἄνθρωπον, ἐρωτᾷς τί ποιεῖ, καθεύδει, ἀσχολεῖται· διακονῶν οὐκ ἀποκρίνεται σοι. Ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ [445] οὐδὲν τούτων ὅπου ἐάν ἀπέλθῃς καὶ καλέσῃς, ἀκούει· οὐκ ἀσχολεῖ, οὐ μεσῖτης, οὐ διάκονος διατεγχίζει. Εἰπὲ, Ἐλέησόν με, καὶ παρευθὺ Θεὸς παραγίνεται· Ἐγὼ γὰρ, ψῆσι, λαλοῦντός σου, ἐρῶ, Ἰδοὺ ἐγὼ πάρεμι. Ὁ ῥῆμα ἡμερότητας γέμον. Οὐδὲ ἀναμένει τελέσαι τὴν εὐχὴν· οὐπω τελεῖς τὴν εὐχὴν, καὶ λαμβάνεις τὴν δόσιν. Ἐλέησόν με. Ταύτην μιμησώμεθα τὴν Χαναναίαν, παρακαλῶ· Ἐλέησόν με· ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται. Ὁ δὲ Κύριος λέγει πρὸς αὐτήν· Ὁ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις· γεννηθήτω σοι ὡς θέλεις. Πού οἱ αἰρετικῶς; Μὴ εἶπε, Παρακαλῶ μου τὸν Πατέρα; μὴ εἶπεν, Ἰκετεύσω τὸν γεννήσαντά με; μὴ εὐχῆς χρεῖα ἀνταῦθα; Οὐδαμῶς. Διὰ τί; Ἐπειδὴ μεγάλη ἦν ἡ πίστις, μέγα ἦν τὸ σκεῦος, μεγάλη καὶ ἡ χάρις ἐξεχύθη. Ὅπου δὲ εὐχῆς, ἀσθενὲς τὸ σκεῦος. Ὁ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις. Οὐ νεκρὸν εἶδες ἐγγειρόμενον, οὐ λεπρὸν καθαριζόμενον, οὐ προφητῶν ἤκουσας, οὐ νόμον ἐμελέτησας, οὐ θάλατταν εἶδες σχετιζομένην, οὐχ ἑτερόν τι σημεῖον ἐώρακας παρ' ἐμοῦ γενόμενον· ὀδρίσθης δὲ μάλλον παρ' ἐμοῦ, καὶ ἐξηγορήθης· ἀπηγόρευσά σου τὸ πάθος, καὶ οὐκ ἀνεχώρησας, ἀλλὰ παρέμεινας· λοιπὸν ἀπόλαβε καὶ σὺ παρ' ἐμοῦ ἀξίαν καὶ πρέπουσαν εὐφημίαν· Ὁ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις. Ἀπέθανεν ἡ γυνή, καὶ τὸ ἐγκώμιον αὐτῆς μένει, διαδύματος δὲν λαμπρότερον. Ὅπου ἐάν ἀπέλθῃς, ἀκούεις τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, Ὁ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις. Εἰσελθε εἰς Παρθένων τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀκούσεις τοῦ

Χριστοῦ λέγοντος, Ὁ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις· εἰς τὴν Γόθων, εἰς τὴν βαρβάρων, εἰς τὴν Ἰνδῶν, εἰς τὴν Μαύρων, ὅπου ἡλῖος ἐφορᾷ τὴν· ἵνα λόγον ὁ Χριστὸς ἐφθέγγετο, καὶ οὐ συνοψᾷ ὁ λόγος, ἀλλὰ μεγάλη τῇ φωνῇ ἀνακηρύττει τὴν πίστιν αὐτῆς, λέγων, Ὁ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις· γεννηθήτω σοι ὡς θέλεις. Οὐκ εἶπε, Θεραπευθήτω τὸ θυγάτριόν σου· ἀλλ', Ὡς θέλεις. Σὺ αὐτὴν θεράπευσον· σὺ γενοῦ ἱατρός· σοὶ ἐγγειρίζω τὸ φάρμακον· ὕπαγε, ἐπίθες, Γεννηθήτω σοι ὡς θέλεις. Τὸ θέλημα σου θεραπευσάτω αὐτήν. Ἡ Χαναναία θελήματι ἐθεράπευσεν, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐ θεραπεύει; Γεννηθήτω σοι ὡς θέλεις. Οὐδὲ ἐκέλευσεν ἡ γυνή, οὐδὲ ἐπέταξε τῷ δαιμονίῳ, ἀλλ' ἠθέλησε μόνον, καὶ τὸ θέλημα τῆς γυναίκος ἐθεράπευσεν, καὶ δαίμονας ἐξέβαλε. Πού εἰσιν οἱ τολμῶντες λέγειν, ὅτι δι' εὐχῆς ὁ Υἱὸς ἤκουσε; Γεννηθήτω σοι ὡς θέλεις. Ἠλπε καὶ τῆς λέξεως τὴν ἐγγένειαν· τὸν Πατέρα τὸν ἑαυτοῦ μιμεῖται. Ὅτε γὰρ ἐποίει τὸν οὐρανὸν ὁ Θεός, εἶπε, Γεννηθήτω ὁ οὐρανός, καὶ ἐγένετο ὁ οὐρανός· γεννηθήτω ἡλῖος, καὶ ἐγένετο ἡλῖος· γεννηθήτω γῆ, καὶ ἐγένετο γῆ· ἐπιτάγματι τὴν οὐσίαν ἤγαγεν. Οὕτω καὶ αὐτός, Γεννηθήτω σοι ὡς θέλεις. Ἡ συγγένεια τῆς λέξεως τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως εἰδείκε. Καὶ ἰδοὺ ἡ θυγάτηρ αὐτῆς. Πότε; Ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης· οὐκ ἐξ οὗτου ἦλθεν ἡ μήτηρ αὐτῆς ἐν τῷ οἴκῳ, ἀλλὰ πρὶν ἔλθειν. Ἦλθεν εὐρεῖν δαιμονιῶσαν, καὶ εὗρεν ὑγιαίνουσαν, τῷ θελήματι αὐτῆς θεραπευθεῖσαν. Ὑπὲρ δὲ τούτων ἀπάντων εὐχαριστήσωμεν τῷ Θεῷ, ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Recte notat Fronto Ducemus hic legendum esse, καὶ τῆς λέξεως τὴν συγγένειαν· nam post legitur ἡ συγγένεια τῆς λέξεως.

ADMONITIO.

emergere animum inducas : nos quoque haud facile tibi morem geremus, vel adducemur, ut longas et crebras epistolas mittamus, si nihil ad animi alacritatem hinc fructus atque utilitatis perceptura es.

E Cucuso scriptum librum fuisse fertur in titulo secundum manuscriptos Codices quosdam : ea vero de re agetur in Vita Chrysostomi. Anno 406 haec scripsisse putatur Chrysostomus.

Interpretatio Latina est ejusdam viri docti ex Societate Jesu, qui nomen tacuit.

[444] ΛΟΓΟΣ *

**Ὅτι τὸν αὐτὸν μὴ ἀδικοῦντα οὐδεὶς παραβλάφει δύναται.*

α'. Οἶδα μὲν, ὅτι τοῖς παχυτέροις, καὶ πρὸς τὰ παρόντα κηγῆσαι, καὶ τῇ γῇ προσηλυμένους, καὶ αἰσθηταῖς μὲν δουλεύουσιν ἡθοναῖς, τῶν δὲ νοερῶν οὐ ἀπόδρα ἄντεχο-

μένοις, καινὸς τις καὶ παράδοξος ὁ λόγος οὗτος εἶναι δοξεῖ· καὶ γελᾶσονται θαυμάως, καὶ καταγνώσονται ἡμῶν, ὡς ἀπίθανα λεγόντων ἐκ προοιμίων τῆς ὑποσχέσεως. Οὐ

* Unus Regius ut et Savil. in marg. Ἐπιστολὴ γραφεῖσα ἐκ Κουκουσοῦ τῆς Κιλικίας, ὅντος αὐτοῦ ἐν ἑξορίᾳ, ὅτι τὸν αὐτὸν μὴ ἀδικοῦντα οὐδεὶς παραβλάφει δύνησεται, id est, Epistola scripta ex Cucuso in Cilicia, cum in exilio esset : quod qui

scriptum non laedit, nemo ledere possit. Idem Reg. addit, καὶ εἰς τοὺς τρεῖς παῖδας, Et in tres pueros. Alii duo mss. priora non habent usque ad ἑξορίαν· sed unus adjicit, ἐν ᾧ καὶ περὶ τῶν ἁγίων τριῶν παίδων.

μήν διὰ τοῦτο ἀποστησόμεθα τῆς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα ἐπὶ τὰς ἐποδείξεις, ὧν ὑπεσχόμεθα, μετὰ πολλῆς βαδιούμεθα τῆς σπουδῆς. Ἄν γὰρ βουλευθῶσιν οἱ οὗτοι διακείμενοι μὴ θορυβεῖν, μηδὲ ταράττειν, ἀλλὰ ἀναμένειν τοῦ λόγου τὸ τέλος, εὐ οἶδ' ὅτι μεθ' ἡμῶν στήσονται, καὶ ἑαυτῶν καταγινώσκονται, ὡς τὸν ἔμπροσθεν ἡπατημένοι χρόνον, καὶ παλινώδιαν ἄσονται, καὶ ἀπολογησονται, καὶ συγγνώμην αἰτήσονται, ὑπὲρ ὧν οὐκ ὀρθῶς περὶ τῶν πραγμάτων ἔσχον τὴν ψήφον, καὶ χάριν ἡμῖν εἰσονται πολλήν, ὥσπερ οἱ κάμνοντες τοῖς ἱατροῖς, ἐπειδὴ τῶν νοσημάτων ἀπαλλαγῶσι, τῶν τὸ σῶμα πολιορκούντων αὐτοῖς. Μὴ γάρ μοι τὴν νῦν κατέχουσιν παρά σοι κρίσιν λέγε, ἀλλὰ ἀνάμεινον καὶ τῶν λόγων τῶν ἡμετέρων τοὺς ἀγῶνας, καὶ τότε δυνήσῃ τὴν ψήφον ἀδέκαστον ἐνεγκεῖν, οὐδὲν ἐξ ἀγνοίας εἰς τὸ ἀληθῆ κρίνειν παραδιαπτόμενος. Ἐπεὶ καὶ οἱ ἐπὶ τῶν βιωτικῶν τούτων πραγμάτων καθήμενοι δικάσται, οὐκ ἀνέχονται, καὶ σφοδρῶς βέοντα ἴδωσι τὸν πρότερον ῥήτορα, καὶ πάντα ἐπικλύζοντα τῇ γλώττῃ, μὴ καὶ τὰ θατέρου μετὰ μακροθυμίας ἀκούσαντες τοῦ πρὸς αὐτὸν ἱσταμένου, τὴν ψήφον ἐνεγκεῖν· ἀλλὰ καὶ μυριάκις ὁ [445] πρότερος δοκῇ δίκαια λέγειν, ἀνέπαφον τὴν ἀκοὴν καὶ τῷ δευτέρῳ τηροῦσιν. Ἐπειδὴ περ καὶ αὕτη δικαστῶν ἐστὶν ἀρετὴ, τὰ παρ' ἑκατέρων μαθόντας μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης, τότε τὰ παρ' ἑαυτῶν ἐπάγειν. Ἐπεὶ οὖν καὶ νῦν ἀντὶ ῥήτορός τινος ἡ κοινὴ τῶν πολλῶν πρόληψις, καὶ ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ βίωθεῖσα παρὰ ταῖς τῶν πολλῶν διανοαῖς, ταῦτα κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀπασαν ῥητορεύει λέγουσα, Πάντα, φησὶν, ἄνω καὶ κάτω γέγονε, πολλῆς συγχύσεως τὸ τῶν ἀνθρώπων ἐμπέπληται γένος, καὶ πολλοὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν οἱ ἀδικοῦμενοι, οἱ ἐπιπρασζόμενοι, οἱ βιαζόμενοι, οἱ βλαπτόμενοι, οἱ ἀσθενεῖς παρὰ τῶν δυνατωτέρων, οἱ πένητες παρὰ τῶν πλουσιῶν· καὶ ὥσπερ τὰ κύματα τῆς θαλάσσης οὐκ ἔστιν ἀριθμεῖν, οὕτως οὐδὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιβουλεωμένων, τῶν ἐπιπρασζομένων, τῶν κακῶς πασχόντων· καὶ οὕτε νόμον διόρθωσις, οὕτε δικαστηρίων φόβος, οὕτε ἄλλο οὐδὲν τὸν λοιμὸν τοῦτον ἔσθης καὶ τὴν νόσον, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν αὐξάνεται τὸ κακὸν, καὶ οἰμωγαὶ παταχαί, καὶ θρήνοι, καὶ δάκρυα τῶν ἀδικουμένων· καὶ οἱ ταχύντες τὰ τοιαῦτα διορθοῦν δικάσται, αὐτοὶ τὸν χειμῶνα ἐπιτείνουσιν, καὶ τὴν νόσον ἐπιτείνουσιν· πολλοὶ δὲ ἐντεῦθεν τῶν ἀνοητοτέρων καὶ ἀθλιωτέρων, καὶ νῆν τινα μανέντες μανίαν, τῆς τοῦ Θεοῦ κατηγοροῦσι προνοίας, ὀρώντες τὸν μὲν ἐπιεικῇ πολλὰκις ἐλκόμενον, σπαρπτόμενον, ἀρχόμενον, τὸν δὲ θρασύν, καὶ ἱταμόν^α, καὶ ἀτιμόν, καὶ ἐξ ἀτιμῶν, πλουτοῦντα, καὶ δυναστεῖαν περιβεβλημένον, φοβερόν τε πολλοῖς γινόμενον, καὶ μυρία προστριβόμενον τοῖς ἐπιεικεστέροις θεινῶν, καὶ ταῦτα ἐν πόλεσι καὶ ἐν χώραις, καὶ ἐν ἐρημίαις, καὶ ἐν γῇ καὶ ἐν θαλάττῃ τολμώμενα· ἀναγκαῖος ἡμῖν ὁ λόγος οὗτος εἰσέρχεται, ἀπαναντίας τοῖς εἰρημίοις ἱστάμενος, καὶ ἀγῶνα ἀγωνιζόμενος^β καὶ νῦν μὲν, ὅπερ ἀρχόμενος εἶπον, καὶ παράδοξον, χρήσιμον δὲ καὶ ἀληθῆ, καὶ τοῖς βουλομένοις προσεγγεῖν καὶ πείθεσθαι λυσitelῇ· καὶ γὰρ ἐπαγγέλλεται δεῖξιν (ἀλλὰ μὴ θορυβεῖσθε) οὐδένα τῶν ἀδικουμένων παρ' ἑτέρου τινός· ἀδικούμενον, ἀλλὰ παρ' ἑαυτοῦ τοῦτο πάσχοντα.

^α Καὶ ἱταμόν deest in Savil. et in quobus mss. et infra καὶ ante μωρία similit.
^β Post ἀγωνιζόμενος unius tantum codex hanc interscrit, ipse οὖν ταῦτα τοῖς πολλοῖς ὑπέλειπται.

β'. Ἦνα δὲ σαφέστερος ὁ λόγος γένηται, φέρε πρῶτον ἐτάσωμεν τί ἐστὶν ἀδικία, καὶ περὶ πόλων πραγμάτων ὕλην συνίστασθαι πέφυκε· καὶ τί ποτὲ ἐστὶν ἀνθρωπινὴ ἀρετὴ, καὶ τί τὸ λυμαινόμενον ταύτην· καὶ τί ποτὲ δοκῇ μὲν λυμαινεσθαι, οὐ λυμαίνεται δέ. Οἶον (δεῖ γάρ ἡ παραδειγμάτων ἐντελὴ ποιῆσαι τὸν λόγον), ἕκαστον τῶν πραγμάτων ἐν^α ἔχει τὸ λυμαινόμενον· ὁ σίδηρος τὸν ἰόν, τὸν σῆτα τὸ ἔριον, προσδάτων ἀγέλαι τοὺς λύκους. Καὶ οἶνον μὲν ἀρετῆς βλάβη τὸ παρατραπῆναι καὶ ἐξ ὀξίνην καταπαεῖν· μέλιτος δὲ, τὸ τὴν σύμφυτον ἀμύσαι γλυκύτητα, καὶ εἰς πικρὸν κατενεχθῆναι χυμόν. Λυμαίνεται δὲ καὶ λήνων κόραις ἐρυσίδη καὶ αὐχμὸς, καὶ ἀμπέλων καρπῶν, καὶ φύλλοις, καὶ κλήμασι τὸ πονεῖν τῶν ἀκρίδων στρατόπεδον, καὶ ἐτέροις δένδροισιν ἡ κίρπη, καὶ σώμασι δὲ ἀλόγοις ποικίλα νοσήματα· καὶ ἡ μὴ πάντα ἐπεξιόντες μακρὸν ποιήσωμεν τὸν λόγον, καὶ τῇ σαρκὶ δὲ τῇ ἡμετέρᾳ καὶ πυρετοί, καὶ παρήσεις, καὶ ἐτέρων νοσημάτων ἐσμός. Ὅσπερ οὖν τούτων ἕκαστον ἔχει τὸ [446] λυμαινόμενον αὐτοῦ τῇ ἀρετῇ, φέρεσθαι πῶς ἡμῶν τὴν καὶ τῶν ἀνθρώπων παραβλάπτει γῆρα, καὶ τί ποτὲ ἐστὶ τὸ λυμαινόμενον ἀνθρώπου ἀρετῇ. Ἦ μὲν οὖν πολλοὶ ἑτέρα τινὰ ἄλλα νομίζουσι. Δεῖ γάρ ἡ τὰς πεπλανημένας δόξας εἰπεῖν, καὶ ἀνελόντας αὐτὰ οὕτως τὴν οὐκ ἐν τῷ λυμαινόμενῳ ἡμῶν ταῖς ἀρεταῖς ἐκ μέσον ἀγαγεῖν, καὶ δεῖξαι σαφῶς, τίς ταύτην ἡμῶς οὐδὲ δύναται^β ἀν' ἀδικησάι τὴν ἀδικίαν; οὐδὲ λυμῆνασθαι τὴν λύμην, εἰ μὴ αὐτοὶ ἑαυτοὺς προδοίημεν. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ πεπλανημένως ἔχοντες δόξας, ἑτέρα νομίζουσι εἶναι τὰ λυμαινόμενα ἡμῶν τῇ ἀρετῇ^γ, οἱ μὲν πένιαν, καὶ τὸν νόσον σώματος, οἱ δὲ τὴν ἐν χρήμασι ζημίαν, ἐπιπλοκαφάντιαν, ἄλλοι θάνατον, καὶ ταῦτα ἀποδιδόμενα καὶ θρηνοῦντες διατελοῦσι· καὶ τοὺς πάσχοντας ἐλκόμενους, καὶ δακρύνοντας, καὶ ἐκπληττόμενοι πρὸς ἀλλήλους λέγουσιν· Οἷα πέπονθεν ὁ θείνα; ἀθρόον ἀφῆρθέη τὴν οὐσίαν ἅπασαν. Ἐτερος περὶ ἐτέρου πάλιν· ὁ θείνα ἐδρῶσται χαλεπῇ περιπλοκῇ ἀπεγνωσται παρὰ τὸν πρὸς αὐτὸν ἐσιόντων ἱατρῶν. Καὶ ὁ μὲν τοὺς τὸ δεσποτῆριον οἰκοῦντας, ὁ δὲ τοὺς τῆς πατρίδος ἐκπεσόντας, καὶ πρὸς τὴν ὑπερορίαν μεταναστάντας^δ, ἄλλος πάλιν ἐλευθερίας ἐκπεπτωκότας, ἕτερος τοὺς ὑπὸ πολεμικῇ ἀρπαγέντας, καὶ γενομένους αιχμαλώτους, ἕτερος^ε καταποντισθέντας, ἡ καὶ πάντα, ἄλλος τὸν ὑπὸ οἰκίας κωχισθέντα θρηνοῦσι, καὶ ὀλοφύρονται, τοὺς δὲ ἐν ποταμῷ ζῶντας οὐδεὶς^ς ἀλλ', ὁ πάντων ἐστὶ κατεπύκτωρ, πολλὰκις αὐτοὺς καὶ μακαρίζουσιν, ὁ καὶ πάντων ἐστιν ἐστὶ τῶν κακῶν. Φέρε οὖν (ἀλλ' ὅπερ ἐξ ἀπὸ παρεκάλεσα, μὴ θορυβεῖτε), δεῖξωμεν, ὡς οὐδὲν τῶν ἐρημίων ἀδικεῖ τὸν νήφοντα ἀνθρώπον, οὐδὲ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ λυμῆνασθαι δύναται^β ἄν. Τί γάρ, εἰπέ μοι, τὰ αὐτοῦ πάντα ἀπολωλεκότα, ἡ παρὰ συκοφαντῶν, παρὰ ληστῶν, ἡ καὶ οἰκιστῶν κακούργων ἀφαιρέθη τὰ δυνά, ἐβλάψεν αὐτῇ τῇ ζημίᾳ εἰς ἀρετὴν τοῦ ἀνθρώπου. Μᾶλλον δὲ, εἰ δοκεῖ, πρῶτον ὑπογράφωμεν^ι, τί ποτὲ ἐστὶν ἀνθρώπου ἀρετὴ, ἐν ἐτέραις οὐσίαις πρότερον^κ τὸν λόγον γυμνάσαντες, ὥστε εὐμαθέστερον αὐτὸν ποιεῖν καὶ σαφέστερον τοῖς πολλοῖς.

γ'. Τί ποτ' οὖν ἐστὶν ἱπποῦ ἀρετὴ; Ἄρα τὸ χρυσοῦν ἡμῶν χαλινόν, καὶ τελαμῶνας τοιούτους, καὶ στρωμάτων^β ὁσμὴν ἐκ σθρικῶν νημάτων συγκαίμενον, καὶ τάπητας ποικίλους καὶ χρυσοπάστους, καὶ φάλαρα λιθοκόλλητα

^α Ev deest in duobus mss.

^β Duo mss. τὴν ἀρετὴν.

^γ Alii μεταστάντας.

^δ Tres mss. ὑπογράφωμεν, quorum unus ab hoc verbo incipit: nam cetera, quae praecedunt, deficient. Infra duo mss. et Savil. in marg. στρωματόδεσμον.

minant, ut qui ab initio promissionis minime verisimilia dicamus. Verum non ideo nos a pollicitatione desistemus: quin etiam hanc ipsam maxime ob causam ad comprobanda ea quæ promissimus, magno studio aggrediemur. Si enim voluerint qui ita sunt affecti, non tumultuari, neque obturbare, sed finem orationis expectare, a nobis, sat scio, stabunt, esequæ prioris erroris condemnabunt, palinodiam canent, veniam cum excusatione petent, eo quod non veram de rebus tenuerint sententiam, magnamque nobis gratiam habebunt, ut medicis ægri, e morbis, quibus eorum corpus velut obsessum fuerat, recreati. Ne enim mihi quæ te nunc tenet, profer sententiam, sed expecta etiam nostræ orationis contentionem et conatus, ac tum poteris, ignorantia verum iudicium non impediēte, sincere ferre sententiam. Nam et sæcularium rerum istarum iudices, etiamsi videant eum qui prius dicit, oratorem concitato eloquentiæ flumine omnia inundantem, non audent, nisi etiam adversarii responsionibus cum longanimitate auditis, pronuntiare sententiam: sed etiamsi prior iustissimam causam habere videatur, integras aures etiam alteri reservant. Siquidem hæc quoque iudicium virtus est, ut utriusque partis causam quam accuratissime cognita, tum deum ipsi suum interponant iudicium. Quoniam igitur etiam nunc velut rhetoris cujusdam loco est illa multorum communis et anticipata opinio, quæ longo tempore in animis multitudinis radicata, hæc per totum terrarum orbem declamat, omnia sursum deorsum versa esse, in magnam confusionem genus humanum incidisse, in dies injurias, calumnias, vim, damna afferri, imbecillis a potentibus, pauperibus ab opulentis; et ut fluctus maris numerari non possunt, ita nec multitudo eorum, qui insidiis petuntur, damnis afficiuntur, male mulctantur: ac neque legum correctione, neque iudiciorum metu, neque ulla re alia hanc extinguere pestem ac morbum, sed malum quotidie augeri, ubique esse gemitus, lamenta, lacrymas eorum qui injurias accipiunt: iudices ipsos quibus hujusmodi rerum emendatio mandata est, tempestatem intendere, morbum fovere: hinc autem multi ex insipientioribus ac infeliciores, novo quodam furore correpti, Dei providentiam incusant, cum vident moderatum ac probum sæpe trahi, laniari, præfocari; audacem, improbum, insaniam, et ex infamibus ortum, ditescere, potentiam nancisci, multis formidabilem esse, ac melioribus se infinita mala inferre, atque hæc in civitatibus, in agris, in solitudinibus, terra marique perpetrari: necessario a nobis hæc instituit oratio, quæ supra dicta refutet, et certamen ineat, novum quidem, ut initio dixi¹, et inopinatum, sed utile, justum, et auditoribus auscultandi obtemperandique cupidis conducibile; proficetur enim se ostensuram (sed ne tumultuemini) neminem eorum qui damno afficiuntur, ab alio, sed a seipso lædi.

¹ Post certamen ineat, unus tantum Codex sic habet: Quando quidem hæc a multis obijciuntur; novum sane certamen, etc.

2. Ut autem dilucidior sit oratio, age primum inquiramus quid sit damnum, et in quarum rerum materia versari solet: et quid tandem sit humana virtus, quidque eam lædat, quid item videatur lædere, nec tamen lædat. Exempli causa (exemplis enim oratio perficienda est), singulæ res a singulis læduntur, ferrum a rubigine, lana a tineâ, ovium greges a lupis. Ac vini quidem vis labefactatur, cum id depravatur, et in vappam commutatur; mellis vero, cum ingentem amittit dulcedinem, et in amarum liquorem convertitur. Triticis frugibus obest ærogo et siccitas, vitium fructui, pampinis et palmitibus malus locustarum exercitus; aliis arboribus ærua, corporibus item rationis expertibus varii morbi: ac ne singulis percensendis longum neciamus sermonem, corpori quoque nostro et febres, et paralysis, alique morbi plurimi. Quemadmodum ergo hæc singula habent a quo virtus eorum labefactetur, age videamus quid etiam hominum generi noceat, et quid tandem sit quod hominis virtutem labefaciet. Vulgus quidem alia quedam eam lædere opinatur. Nam etiam falsæ opiniones recitandæ sunt, hisque confutatis, vera nostrarum virtutum corruptela in medium proferenda, et perspicue ostendendum, id detrimentum, aut id damnum a nemine nobis dari posse, nisi nosmetipsos prodamus. Vulgus ergo pravis imbutum opinionibus diversa existimat nostræ virtuti nocere, alii paupertatem, alii corporis morbum, alii pecuniæ jacturam, alii calumniam, alii mortem, atque hæc perpetuo lamentantur ac deplorant; et eos, quibus illa contigunt, miserantes, et flentes, et obstupefacti dicunt inter se: Qualia perpressus est ille? repente omnibus fortunis eversus est. Alius de alio vicissim: At ille in gravem morbum incidit, et a medicis, qui ad eum accedebant, desperatus est. Jam alius carceris incolas, alius patria pulsos, et in exilium relegatos: hic libertate exutos, ille ab hostibus in captivitatem abreptos, iste submersum, aut combustum, alius ruina domus oppressum, luget ac desolat, at improbe viventes nemo: sed quod omnibus est gravius, eos sæpe quoque beatos prædicant, quæ etiam omnium malorum causa est. Age igitur (sed ut principio rogavi, ne tumultuemini), ostendamus nihil eorum quæ diximus, nocere sobrio homini, neque virtutem ejus labefactare posse. Quid enim, dic mihi, omnibus opibus spoliato, aut a calumniatoribus, sive a prædonibus, aut etiam improbis servis exuto omnibus facultatibus suis, hoc damnum obfuit, quantum ad virtutem hominis?

Quid sit virtus hominis, et quid eam lædere possit.— Sed potius, si ita videtur, primum describamus virtutem hominis, quidnam ea tandem sit, ubi prius ad alias res orationem converterimus, ut eam multitudini ad intelligendum faciliorem et dilucidiorē efficiamus.

3. Quid ergo est virtus equi? Numquid aureum habere frenum, et hujusmodi cingula, stragularum vincula ex sericis filis contexta, tapetas variegatos auroque intertextos, phaleras geminis distinctas, iugas aureis funiculi complicatas: an vero cursu esse

velocem, cruribus bene firmis, numerose incedere, et ungulas habere generoso equo dignas; fortitudine præditum esse, longis itineribus ac bellis idonea: posse et in acie magno animo stare, et facta fuga equitem ipseolum conservare? Annon perspicuum est, his, non illis equi virtutem contineri? Asinorum vero et mulorum quam virtutem esse diceres? Annon posse onera commode gestare, itinera facile conficere, habere pedes; qui firmitate saxa imitentur? Num ea, quibus extrinsecus circumdati sunt, aliquid ad virtutem ipsorum proprium conferre dicemus? Nequaquam. Vineam deinde quam admirabimur? Foliis comatam et palmitibus, an fructu onustam? Quam etiam olivæ virtutem esse dicimus? Cum magnos habet ramos, et multam foliorum comam, an cum suum fructum uberem et in omnes partes dispersum ostentat? Sic igitur etiam in hominibus faciamus. Discernamus virtutem hominis, idque solum damnum existimemus, quod illam violet. Quid igitur est virtus hominis? Non pecuniæ, ut paupertatem metuas; nec sanitas corporis, ut timeas morbum; non multitudinis opinio, ut suspectam habeas existimationem malam; nec vita per se sola sine abiectione, certoque proposito fine, ut mors tibi formidabilis existat; nec libertas, ut servitutem fugias: sed veræ doctrinæ diligens studium, et vitæ honestas. Hæc vero nec ipse diabolus poterit eripere, si possessor ea, qua par est, cura custodiat: idque nequissimus et truculentus ille dæmon novit. Hanc enim ob causam etiam Job bonis spoliavit, non ut eum pauperem redderet, sed ut blasphemum aliquod verbum efferre cogeret: et corpus concidit, non ut in morbum conjiceret, sed ut animæ virtutem labefactaret. Sed tamen cum omnes suas machinas admovisset, et ex divite pauperem effecisset (id quod nobis omnium maxime horribile videtur), ex multorum liberorum patre orbem; cum totum ejus corpus gravius lacerasset, quam carnifices in prætoriis (neque enim illorum ungulæ ita perfodiunt eorum, qui in manus ipsorum incidunt, latera, ut ejus carnem vermes lacerarunt), cum malam ei existimationem conciliasset (amici enim, qui aderant, Non dignas, aiebant, peccatis tuis pœnas dedisti, multisque verbis eum accusabant), cum non urbe exactum aut domo in aliam civitatem tantum transtulisset, sed sterquilinum et domus et urbis loco constituisset: non modo ei non nocuit, sed etiam illustriorem per insidias reddidit. Neque tantum quidquam de bonis non abstulit, quamquam tot tantaque abstulisset, sed etiam majores ei divitiæ virtutis comparavit. Etenim majore deinceps fruebatur fiducia, quippe difficiliore quoque certamine perfunctus. Quod si is, qui tanta perpressus est, detrimenti nihil accepit, ac perpressus non ab homine, sed a dæmone omnibus hominibus nequiore: quid excusationis deinceps habebit quisquam eorum, qui dicunt: Ille mihi damnum aut detrimentum attulit? Si enim diabolus tantâ plenus improbitate, omnibus instrumentis adhibitis, omnibus missis telis, omnibus malis, quæ in hominibus erant, magno cum excessu et in familiam

justi illius et in corpus congestis, nihil viro obfuit, sed, ut dixi, potius etiam profuit: qui poterunt quidam hunc aut illum accusare, quasi alter ab altero, ac non potius a semetipsis damno affecti?

4. *Adami exemplo idipsum probat; objectioni respondet de pœnis et suppliciis.* — Quid ergo, dicet aliquis Adamum non læsit ac supplantavit, et paradiso eiecit? Non ille, sed læsi ignavia, qui nec sobrius, nec vigilans fuisset. Nam qui talibus ac tantis allatis machinis Job deturbare nequivit, quomodo minoribus superasset Adamum, nisi is per suam ignaviam semetipsum dedidisset? Quid igitur? qui a calumniatoribus circumventus et publicatis bonis proscriptus est, an is non damnum accepit omnibus facultatibus spoliatus, amisso patrimonio, colluctans cum extrema paupertate? Non damnum accepit, sed lucram, si sobrius est. Quid enim, quæso, id obfuit apostolis? Nonne cum fame, siti, nuditate continenter luctabantur? et ob hoc ipsum proinde etiam admodum illustres erant et clari, magnumque a Deo auxilium impetrarunt. Quid Lazaro morbus, ulcera, paupertas, solitudo eorum qui assisterent, obfuit? Annon his rebus ei magis sunt contextæ coronæ? Quid Josephi mala fama domi forisque collecta? nam et adulter et scortator habebatur: quid servitus? quid exsilium? Annon ob hæc eum maxime admiramur et obstupescimus? Quid dico exsilium, paupertatem, malam famam, et servitutem? Mors enim ipsa quid Abel obfuit, et violenta et immatura, et per fratris manum scelerate allata? Annon hanc ob rem ubique terrarum celebratur? Videne ut plura quam promiserit, oratio demonstrari? Non enim tantum declaravit neminem a quoquam damno affici, verum etiam potius lucrum facere eos qui sibi attendunt. Cujus igitur gratia pœnæ et supplicia? dicet aliquis; ejus gratia gehenna? ejus gratia tot minæ intenduntur, si nemo nec damnum dat, nec accipit? Quid dicis? quid confundis orationem? Neque enim dixi, neminem damnum dare, sed neminem accipere. Ecqua ratione fieri potest, inquires, multis damnum dantibus non aliquem accipere? Ea qua jam docui ratione. Nam et Josepho fratres damnum dederunt, ipse tamen non accepit: et Abel insidias tetendit Cain, ille tamen iis non est implicitus. Hæc de causa pœnæ et supplicia constituta sunt. Neque enim ob eorum qui patiuntur virtutem, Deus pœnas tollit, sed propter improbitatem malitiose agentium, proponit supplicia. Etsi enim qui mali quid ab insidiatoribus patiuntur, illustriores evadunt, id tamen non insidiantium menti, sed eorum quibus insidie struuntur fortitudini tribuendum est. Quocirca his sapientiæ præmia, illis nequitiae supplicia constituuntur ac præparantur. Spoliatus es pecuniis? Dic, *Nudus egressus sum ex utero matris meæ, nudus etiam revertar* (Job 1. 21); adde illud apostolicum: *Nihil enim intulimus in hunc mundum; haud dubium quod nec auferre quid possimus* (1. Tim. 6. 7). Male audisti ac te sexcentis quipiam conviciis oneraverunt? Recordare illius dicti: *Va vobis cum benedixerint vos omnes homines* (Luc. 6. 26); et, *Gaudete et exultate, cum*

καὶ πλοκάμους χρυσὸς σχοινοῖς συμπεπλεγμένους ἢ τὸ δρομικὸν εἶναι καὶ εὐκαλεῖ, καὶ βαδίζειν εὐρύθιμα, καὶ ὀπίσῃς ἔχειν ἱππῶν προποῦσας γενναίῳ, καὶ ἀνδρίαν κεκτῆσθαι τὴν ἐν ἀποδημίαις μακραις, τὴν ἐν πολέμοις ἀρμάζουσαν, καὶ δύνασθαι καὶ ἐν παρατάξει μετὰ πολ-
λοῦ φάνεσθαι τοῦ παραστήματος, καὶ τροπῆς γενομένης σώζειν τὸν ἀναβάτην· Οὐκ εὐθὺς ὀλοῦνται ταῦτα ἱπποῦ ἀρε-
τῇ, οὐκ ἐκείνῃ· Τί δέ, θύων καὶ ἡμιόνων ποίαν φαῖς ἀρετὴν εἶναι; Οὐδὲ δύνασθαι μετ' εὐκολίας ἀγθοφο-
ρεῖν, καὶ ῥαβδίως τὰς ὁδοὺς διανύειν, καὶ πόδας ἔχειν στερρότεροι πέτρας μιμουμένους· Μὴ τὰ ἐξωθεν αὐτοῖς περιεικόμενα συναλεῖν τι πρὸς τὴν οἰκίαν ἀρετὴν αὐ-
τῶν φήσομεν; Οὐδαμῶς. Ἀμπελον δὲ ποίαν θαυμασό-
μεθα; Τὴν τοῖς φύλλοις κερμαῖαν καὶ τοῖς κλήμασιν, ἢ τὴν τῷ καρπῷ βριθομένην; Ποίαν δὲ ἀρετὴν [447]
ἡλιαία εἶναι φημεν; Ὅταν μεγάλους ἔχῃ τοὺς κλάδους, καὶ πολλὴν τὴν ἀπὸ τῶν φύλλων κόμην, ἢ ὅταν τὸν οἰ-
κίον καρπὸν παφίλῃ καὶ πανταχοῦ διεσπαρμένον ἐμφαί-
νῃ; Οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ποιῶμεν· διευκρι-
νήσωμεν τὴν ἀρετὴν τὴν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ βλάβην εἶ-
ναι ἐκείνην νομίζωμεν μόνον, τὴν αὐτῇ λυμαίνομένην.
Τί οὖν ἐστὶν ἀρετὴ ἀνθρώπου; Οὐ χρήματα, ἵνα πέναν
δείλῃς· οὐδὲ ὕγιεινα σώματα, ἵνα κορηθῇς νόσον· οὐ-
δέ ἡ τῶν πολλῶν ὑπόληψις, ἵνα ὑπίθῃς δόξαν πονηρὰν·
οὐδὲ τὸ ζῆν ἀπλῶς καὶ εἰσῆ, ἵνα φοβερός σοι γένηται
ὁ θάνατος· οὐδὲ ἐλευθερία, ἵνα δουλείαν φύγῃς· ἀλλ' ἡ
τῶν ἀληθινῶν δογματικῶν ἀκριβεία, καὶ ἡ κατὰ τὸν βίον
ὁρθότης. Ταῦτα δὲ οὐδὲ αὐτὸς ὁ διάβολος ἀποσυλῆσαι
δυνήσεται, ἐὰν ὁ κεκτημένος αὐτὰ μετὰ τῆς προσηκού-
σης ἀκριβείας διαφυλάττῃ· καὶ ταῦτα καὶ ὁ πονηρότα-
τος καὶ ἀγριὸς δαίμων ἐκείνους οἶδε. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ
τὴν οὐσίαν σούλα τοῦ Ἰωβ, οὐχ ἵνα πέναν ποιήσῃ,
ἀλλ' ἵνα βλάβημὸν τὴν ῥῆμα ἐκβαλεῖν βιάσθαι· καὶ τὸ
σῶμα κατέτεμεν, οὐχ ἵνα ἀβρώστει περιβάλῃ, ἀλλ' ἵνα
ὑποσκέλισθαι τὴν κατὰ ψυχὴν ἀρετὴν. Ἀλλ' ὅμως πάντα
αὐτοῦ κινήσας τὰ μηχανήματα, καὶ κίνητα ἀντὶ πλου-
τούτου ποιήσας (τοῦτο δὲ τὸ πέναν ἡμῖν ἢ φρικώδε-
στατον εἶναι δοκοῦν), ἀντὶ πολὺπαυδὸς ἀπαιδα, καὶ κατα-
ξάνας αὐτοῦ τὸ σῶμα ὕπνῳ, τῶν ἐν δικαστηρίοις δη-
μίῳν χαλεπώτερον (οὐ γὰρ οὕτω διορτυπτοῦσιν οἱ ἐκεί-
νων δυνάτες τὰς πλευράς τῶν ἐμπροσθέντων αὐτοῦ, ὥς
κατέξανεν αὐτοῦ τὴν σάρκα τῶν σκολήκων τὰ στόματα),
καὶ πονηρὰν αὐτῷ περιθεὶς δόξαν (οἱ γὰρ φίλοι αὐτῷ
παρόντες ἔλεγον, οὐκ ἄξια ὄν ἡμέρτες μεμαστιγώσαι,
καὶ πολλοὺς ἐπέτεινον κατ' αὐτὸν κατηγορίας λόγους),
καὶ οὐχὶ τῆς πόλεως ἐκβάλων μόνον, οὐδὲ τῆς οἰκίας,
καὶ εἰς ἄλλην μεταστῆσας πόλιν, ἀλλὰ τὴν κοπρίαν καὶ
οἰκίαν αὐτῷ καὶ πόλιν καταστῆσας, οὐ μόνον οὐδὲν αὐ-
τῷ ἐλυμήνατο, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερον δι' ὧν ἐπεβού-
λευεν ἀπέφηνεν. Ὅ δὲ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ὄντων οὐκ ἀφεί-
λετο, καίτοι τοσαῦτα ἀφελόμενος, ἀλλὰ καὶ μέζονα αὐ-
τῷ τὸν αὐτὸν εἰς ἀρετῆς εἰργάσατο. Καὶ γὰρ πλείονος
μετὰ ταῦτα ἐκπλαῖον παρρησίαν, ὅτε καὶ σφοδρότερον
ἀγωνισάμενος ἀγῶνα. Εἰ δὲ ὁ τοσαῦτα παθὼν οὐδὲν
ἠδίκηται, καὶ παθὼν οὐ παρὰ ἀνθρώπου, ἀλλὰ παρὰ
τοῦ πάντων ἀνθρώπων πονηροτέρου δαιμόνου, τίς ἐξε-
λοιπὸν ἀπολογίαν τῶν λεγόντων, ὅτι ὁ δεινὰ με ἠδίκησε
καὶ παρέδωκεν; Εἰ γὰρ ὁ διάβολος ὁ τοσαύτης γέμων
κακίας, πάντα αὐτοῦ κινήσας τὰ ὄργανα, καὶ πάντα
ἀφείλε τὰ βέλῃ, καὶ ὅσα ἦν ἐν ἀνθρώπῳ κακὰ, μετὰ
πολλῇ τῆς ὑπερβολῆς, καὶ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ δικαίου

καὶ εἰς τὸ σῶμα κενώσας, οὐδὲν τὸν ἄνδρα ἠδίκησεν,
ἀλλ', ὅπερ ἔφη, καὶ μᾶλλον ὠφέλησεν· πῶς δυνήσονται
τινες τὸν δεινὰ καὶ τὸν δεινὰ αἰτιάσασθαι, ὥς παρ' αὐ-
τῶν, ἀλλ' οὐχ ὡς οἴκοθεν ἠδικημένοι;

δ. Τί οὖν, φησὶ, τὸν Ἀδάμου ἠδίκησε, καὶ ὅπως ἐλπίσε,
[448] καὶ ἐξέβαλε τοῦ παραδείσου; Οὐχ οὗτος, ἀλλ' ἡ
τοῦ ἀδικηθέντος ῥαθυμία, καὶ τὸ μὴ νῆφειν, μὴδὲ ἐγρη-
γορεῖναι. Ὁ γὰρ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα προσαγαγὼν μη-
χανήματα, καὶ τὸν Ἰωβ κατενεγκεῖν μὴ δυνήσας, πῶς
ἂν ἐξ ἐλαττόνων ἐκράτησε τοῦ Ἀδάμ, εἰ μὴ διὰ τῆς
οἰκίας ῥαθυμίας αὐτοῦ προέδωκεν ἐκείνος; Τί οὖν; ὁ
αὐκοφάνταίς περιπεσὼν, καὶ δημυθεῖς τὴν οὐσίαν, οὐκ
ἠδίκηται, τὰ ὄντα πάντα ἀφαιρεθείς, καὶ πατρῶν ἐκ-
πεσὼν, καὶ πενία πάλαιον ἐσχάτη; Οὐκ ἠδίκηται, ἀλλὰ
καὶ ἐκέρδανεν, ἐὰν νῆφῃ. Τί γὰρ, εἰπέ μοι, τοῦτο περ-
έβλαψε τοὺς ἀποστόλους; Οὐ λιμὴν καὶ δίψαν καὶ γυμνότη-
την συνεχῶς ἐπάλαιον; καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο καὶ
σφόδρα ἦσαν λαμπροὶ καὶ ἐπίσημοι, καὶ πολλὴν παρὰ
τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν ἐπεσπασάντο. Τί δὲ τὸν Ἀδάμ
ἡ νόσος, καὶ τὰ ἔλκη, καὶ ἡ πένια, καὶ ἡ ἀρημία τῶν
προσθησομένων παρέδωκεν; Οὐκ ἐνταῦθεν αὐτῷ μεζό-
ως ἐπάλασσε οἱ στέφανος; Τί δὲ τὸν Ἰωσήφ ἐπὶ πονη-
ρὰν δόξαν κτήσασθαι ἐπὶ τῆς οἰκίας γῆς καὶ ἐπὶ τῆς
ἀλλοτρίας; καὶ γὰρ καὶ μοιχὸς καὶ ἐταιρικὸς εἶναι ἐνο-
μίζετο· τί δὲ ἡ δουλεία; τί δὲ τὸ τῆς πατρίδος ἐκπε-
σεῖν; Οὐ διὰ ταῦτα αὐτὸν μάλιστα θαυμάζομεν καὶ ἐκ-
πληροῦσθαι; Καὶ τί λέγω τὴν εἰς τὴν ὀπερορίαν μετὰ-
στασιν, καὶ πένιν, καὶ πονηρὰν δόξαν, καὶ δουλείαν;
Λύτρε γὰρ ὁ θάνατος εἰ τὸν Ἀδὲλ παρέδωκε, καὶ βίαιος
καὶ ἄσπερος γένόμενος, καὶ ὑπὸ χειρὸς ἀδελφικῆς τολ-
μηθείς; Οὐ διὰ τοῦτο πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης
ᾄδεται; Ὅρξεν πῶς πλείον, ἢ περ ὑπέσχετο, ὁ λόγος
ἀπέδειξεν; Οὐ γὰρ δὴ μόνον οὐδένα παρ' οὐδενὸς
ἀδικούμενον ἀπέφηνεν, ἀλλὰ καὶ μεζόνως κερδαίνον-
τας τοὺς αὐτοὺς προσέχοντας. Τίνος οὖν ἔνεκεν τιμω-
ρίαι καὶ κολάσεις, φησὶ; τίνος ἔνεκεν γέεννα; τίνος
ἔνεκεν ἀπειλὰι τίσασται, εἰ μηδεὶς μήτε ἀδικεῖται,
μήτε ἀδικεῖ; Τί λέγεις; εἰ συγγίεις τὸν λόγον; Οὐδὲ
γὰρ εἶπον ὅτι οὐδεὶς ἀδικεῖ, ἀλλ' ὅτι οὐδεὶς ἀδικεῖται.
Καὶ πῶς ἐνι, φησὶν, ἀδικουμένων πολλῶν, μὴ ἀδικεῖσθαι
τινα; Οὕτως ὡς εἰδόμεθα νῦν. Ἐπεὶ καὶ τὸν Ἰωσήφ ἠδ-
ίκησαν μὲν οἱ ἀδελφοί, αὐτὰς δὲ οὐκ ἠδίκηθη· καὶ τῷ
Ἀδελφῷ ἐπεβούλευσε μὲν ὁ Κάιν, αὐτὰς δὲ οὐκ ἐπεβού-
λεύθη. Διὰ τοῦτο τιμωρίαι καὶ κολάσεις. Οὐδὲ γὰρ διὰ
τὴν τῶν πασχόντων ἀρετὴν ἀναίρει τὰς τιμωρίας ὁ Θεός·
ἀλλὰ διὰ τὴν κακίαν τῶν πονηρευομένων ἐλθῇσι τὰς κολ-
άσεις. Εἰ γὰρ καὶ λαμπρότεροι οἱ πάσχοντες κακῶς
ἀπὸ τῶν ἐπιβούλων γίνονται, ἀλλ' οὐ τῆς γνώμης τοῦτο
τῶν ἐπιβουλεύοντων, ἀλλὰ τῆς ἀνδρείας τῶν ἐπιβου-
λευομένων ἐστὶ. Διὰ τοῦτο τοῖς μὲν τῆς φιλοσοφίας τὰ
βραβεῖα, ἐκείνοις δὲ τῆς πονηρίας αἱ τιμωρίαι εὐτρεπί-
ζονται καὶ παρασκευάζονται. Ἀγρηθὸς τὰ χρήματα;
Λέγε, Γυμνὸς ἐξῆλθεν ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, γυ-
μνὸς καὶ ἀπελευσάμην. Καὶ προσεῖπεν τὸ ἀποστολικόν·
Οὐδὲν γὰρ εἰσηγήκαμεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον·
θῆλον δὲ οὐδὲ ἐξεργασθῇ τι δυνάμεθα. Ἐκούσας
κακῶς, καὶ μυρίαίς σε τινες ἐπύκων λαιδωρίαις· Ἀνα-
μνήσθητι τῆς βήσεως ἐκείνης τῆς λεγούσης· Οὐαὶ ὑμῖν
ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἰπωσι πάντες· οἱ ἄνθρωποι· καὶ,
Χαίρετε, καὶ σκιρτᾶτε, ὅταν ἐκβάλωσι καθ' ὑμῶν

¶ Tres mss. φοβήθη; ἀβροστίαν.

¶ Sic Morel. et recte, ni fallor: alii omnes, πᾶσιν ἡμῖν.

ὄνομα πονηρὸν. Πρὸς τὴν ὑπερορίαν μετακίσθης; Ἐνόησον ὅτι οὐκ ἔχεις ἐνταῦθα πατρίδα, [449] ἀλλ' εἰ μάλλιν φιλοσοφεῖν, καὶ τὴν γῆν ἅπασαν ξένην ἐκελεύσθης εἶναι νομίζειν. Ἀλλὰ νόσῳ παρεδόθης χαλεπῇ; Εἰπέ τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο. Ὅσῳ ὁ ἐξώθεν ἡμῶν ἀνθρώπος διαφθείρεται, τοσούτῳ ὁ ἔσω ἀνακαίνυται ἡμέρα καὶ ἡμέρα. Ἀλλὰ θάνατον ὑπέμεινε τις βίαιον; Ἐνόησον τὸν Ἰωάννην, καὶ τὴν ἀπομνηθεῖσαν ἐν δεσμοτηρίῳ κεφαλὴν, ἐπὶ πίνακος ἐνεχθεῖσαν, καὶ πορνικῆς ὀρχήσεως γενομένην μισθόν. Ἐνόησον τὰς ἐντεῦθεν ἁμοιβάς· ταῦτα γὰρ ἅπαντα τὰ παθήματα, ὅταν ἀδικῶς παρὰ τινος ἐπάγῃται τι, καὶ ἁμαρτήματα λύει, καὶ δικαιοσύνην ἐργάζεται. Τοσούτον αὐτῶν τῆς ὠφέλειας τὸ μέγεθος ἐπὶ τῶν γενναίων αὐτὰ φερόντων.

ε'. Ὅταν οὖν μήτε ζημία χρημάτων, μήτε σοκοφανταίαι καὶ λοιδορίαι, μήτε τὸ πρὸς τὴν ὑπερορίαν μεταστῆναι, μήτε νότοι καὶ βάσανοι, μήτε αὐτὸ, ὃ πάντων δοκεῖ φοβερώτερον εἶναι, ὁ θάνατος, βλέπῃ τοὺς πάσχοντας, ἀλλὰ καὶ ὠφέλῃ μερίζων, πόθεν ἔχεις μοι δεῖξαι τινα ἀδικούντων, ὅταν ἐντεῦθεν μὴδὲν ἀδικήσῃ; Ἐγὼ γὰρ τοῦναντίον ἀποδείξαι πειράσομαι, ὅτι οἱ μάλιστα ἀδικούμενοι καὶ ἐπηρεαζόμενοι, καὶ τὰ ἀνηκεῖστα πάσχοντες, οἱ ταῦτα ποιοῦντές εἰσι. Τί γὰρ ἀβλιώτερον γένοιτ' ἂν τοῦ Κρίν, τοῦ τοιαῦτα τὸν ἀδελφὸν διαθέντος; τί δὲ τῆς Φιλίππου γυναικὸς ἐλευσιώτερον, τῆς τὸν Ἰωάννην ἀποτεμούσης; τί δὲ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἰωσήφ, τῶν ἀπεμνησθέντων αὐτὸν, καὶ πρὸς τὴν ὑπερορίαν μεταστησάντων; τί δὲ τὸ διαδόλου τοῦ τὸν Ἰῶβ τοσούτους καταξάναντος κακοῦ; Ὅ γὰρ δὴ μόνον τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐ τὴν τυχοῦσαν δώσει δίκην τῆς ἐπιβουλῆς. Εἶδες πῶς κἀνταῦθα πλείω τῆς ὑποσχέσεως ὁ λόγος ἀπέδειξεν; οὐ μόνον οὐδεμίαν λύμην ἀπὸ τῶν ἐπιβούλων τοῦτων ὑπομένοντας· τοὺς ἐπηρεαζομένους, ἀλλὰ καὶ τὸ πᾶν εἰς τὴν τῶν ἐπιβουλεόντων περιτρεπόμενον κεφαλὴν; Ἐπειδὴ γὰρ οὔτε πλοῦτος, οὔτε τὸ ἐλεύθερον εἶναι, οὔτε τὸ πατρίδα οἰκεῖν, οὔτε τὰ ἄλλα, ὅπερ εἶπον, ἀνθρώπου εἰσὶν ἀρεταί, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς τὰ κατωρθώματα· εἰκότως, ὅταν εἰς ταῦτα ἡ βλάβη γίνηται, οὐδὲν ἢ ἀνθρωπινῇ παραβλάπτεται ἀρετῇ. Τί οὖν, ἂν εἰς αὐτὴν τι; παραβλαβῇ τῆς ψυχῆς τὴν φιλοσοφίαν; Οὐδὲ ἐνταῦθα, ἂν βλαβῇ, παρ' ἑτέρου βλέπεται, ἀλλ' οἰκοθεν καὶ παρ' ἑαυτοῦ. Πῶς οἰκοθεν καὶ παρ' ἑαυτοῦ, φησὶν; Ὅταν μετασχηθῇ παρ' ὅπου οὖν, ἥ τὰ θνητὰ ἀφαιρεθείς, ἢ χαλεπὴν τινα ἑτέραν ὑπομείνας ἐπήρειαν, βλάβη μὴν ἐξενέγκῃ. ἐβλάβη μὲν ἐνταῦθα, καὶ βλάβην μεγίστην, οὐ μὴν παρὰ τοῦ ἐπηρεάσαντος, ἀλλὰ παρὰ τῆς οἰκείας μικροψυχίας. Ὅπερ γὰρ ἐμπροσθεν εἶπον, καὶ νῦν ἔρω, οὐδεὶς ἀνθρώπων κἂν μυριάκις ἢ πονηρὸς, τοῦ ἀλάστορος ἐκείνου δαίμονος καὶ ἀκαταλλάκτως πρὸς ἡμᾶς ἔχοντος, τοῦ διαδόλου, πονηρότερον ἂν τινι προσέβητο, οὐδὲ πικρότερον· ἀλλ' ὅμως ὁ χαλεπὸς οὗτος δαίμων οὐκ ἴσχυσε τὸν πρὸ τοῦ νόμου, τὸν πρὸ τῆς χάριτος, τοσαῦτα κατ' αὐτοῦ βέλη καὶ οὕτω πικρὰ πανταχῶθεν ἀφελῆς, ὑποσκέλλει· καὶ καταβαλεῖν. Τοσαύτῃ τῆς ψυχῆς ἐστὶν ἡ εὐγένεια. Τί δὲ ὁ Παῦλος; Οὐ τοσαῦτα ἐπάθε δεινὰ, ἢ μὴδὲ καταλέξει ῥήδιον; Δεσμωτήρια [450] οἰκῶν, ἀλύσις περιεχόμενος, ἀγόμενος καὶ περιαγόμενος, μαστιγούμενος παρὰ Ἰουδαίων, λιθαζόμενος, οὐχ ἰμάσι μόνους, ἀλλὰ καὶ ῥάβδοις τὰ νῦτα ξανθόμενος, καταποντιζόμενος, λησταῖς πολλάκις περιπίπτων, ἐμφύλιον ὑπομένων πόλεμον, παρὰ τῶν ἰσχυρῶν, παρὰ τῶν γνωρίμων βαλλόμενος διηγεκῶς, μυρίαίς ἐπι-

βουλεύμενος ἐπιβουλαῖς, λιμῶ καὶ γυμνότητι παλαίω, ἑτέρας πυκνάς καὶ συνεχεῖς ὑπομένων περιστάσεις καὶ θλίψεις· καὶ τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; καθ' ἑκάστην ἀπονήσκειν τὴν ἡμέραν· ἀλλ' ὅμως τοσαῦτα πάσχων καὶ τηλικαῦτα, οὐ μόνον οὐδὲν ἐξήνεγκε ῥῆμα βλάσφημον, ἀλλ' ἔχειρ ἐπὶ τούτοις καὶ ἐκαυχᾶτο· καὶ νῦν μὲν φησι· Χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου· νῦν δὲ πάλιν· Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν. Εἰ τοίνυν τοσαῦτα πάσχων αὐτὸς ἔχειρε, καὶ ἐκαυχᾶτο, τίνα ἔξεις συγγνώμην, πόσιν δὲ ἀπολογίαν σὺ οὐ τὸ πολλοστὸν αὐτῶν ὑπομένων μέρος, καὶ βλασφημῶν;

ζ'. Ἀλλ' ἑτέρως ἀδικούμαι, φησὶ, κἂν μὴ βλασφημήσω, τὰ χρήματα ἀφαιρεθείς ἀχρηστος γίνομαι πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην, φησὶ. Σκῆψις ταῦτα καὶ πρόφασις. Ἐ γὰρ διὰ τούτου ἀλγείς, μάθε σαφῶς, ὅτι πενία ἐλεημοσύνης οὐ γίνεται κώλυμα. Κἂν γὰρ μυριάκις εἰ πένης, οὐκ εἰ πενιέστερος τῆς δράκας ἀλεύρου μόνον κεκτημένης, καὶ τῆς δύο μόνον ἔχουσας ὀβολοῦς, ὧν ἑκατέρα τὴν οὐσίαν ἅπασαν εἰς τοὺς δεομένους κενώσασα παραδόξως ἱθαυμάσθῃ· καὶ ἡ τοσαύτη πενία τῇ τοσαύτῃ φιλοθροπῇ οὐ γέγονε κώλυμα, ἀλλ' οὕτω βασιλῆς καὶ φιλότιμος ἢ ἐκ τῶν δύο λεπτῶν γέγονεν ἐλεημοσύνη, ὥς τοὺς πλουτοῦντας ἅπαντας ἀποκρῦψαι, καὶ τοὺς πολλοὺς στατήρας καταβαλόντας ὑπερακοντίσαι τῷ πλούτῳ τῆς γνῶμης καὶ τῇ περιουσίᾳ τῆς προθυμίας. Ὅστε οὐδὲ ἐνταῦθα ἠδίκησται, ἀλλὰ καὶ μερίζων ἐκέρδανας, δι' ὀλίγης εἰσφορᾶς τῶν τὰ πολλὰ καταθέντων λαμπροτέρους λαβὼν τοὺς στεφάνους. Ἀλλ' ἐπειδὴ, κἂν μυριάκις ταῦτα εἴπωμεν, αἱ φιλοσώματοι ψυχαὶ καὶ τοῖς βιωτικοῖς ἡδέως ἐγκαλινδοῦμεναι, καὶ τοῖς παρούσιν ἐνηθυπαθοῦσαι πράγμασιν, οὐκ ἂν βρόδῳ ἀνάσχοιντο τῶν κατασηπομένων ἀνδρῶν ἀποστῆναι (τοιαῦτα γὰρ τῷ βίῳ τὰ παιδρὰ τούτου), οὐδὲ τὰς σκιάς ἀφελῆναι ἀνέχονται· ἀλλ' οἱ μὲν ἐπεικέστεροι κἀκεῖνοι καὶ τούτων ἀντέχονται, οἱ δὲ ἐλευσιώτεροι καὶ ἀβλιώτεροι ἐκ πλείονος μὲν ἐκείνων μοίρας, τούτων δὲ ἐξ ἐλάττωτος σφόδρα· φέρε δὴ τὰ προσωπεῖα ἀφελόντες τὰ παιδρὰ καὶ περιφανῇ τῆς αἰσχρᾶς καὶ δυσειδοῦς τῶν πραγμάτων ὄψεως τούτων, δεῖξωμεν τῆς ἐταιριζομένης γυναικὸς τὴν βέλγυμιαν. Τοιοῦτον γὰρ ἡ τοιαύτῃ ζωῇ, ἡ εὐφραΐς καὶ πλούτῳ καὶ δυναστεαῖς προσέχουσα· τὸ αἰσχρὸν καὶ δυσειδὲς καὶ πολλῆς βέλγυμιος γέμον, τὸ ἀθῆδες καὶ φορτικὸν καὶ πικρίας ἐμπεπλησμένον. Καὶ γὰρ δὴ τοῦτο μάλιστα ἐστὶ τὸ πάσης ἀποστεροῦν τοὺς ἀλόντας συγγνώμης, ὅτι καὶ ἀθῆδες καὶ πολλῆς τῆς πικρίας ἐμπεπλησμένος ὁ βίος οὗτος, ποθεινὸς τε αὐτοῖς καὶ περισπούδαστος ἐστὶ, καὶ μυρίων γέμων κακῶν, κινδύνων, αἱμάτων, κρημνῶν, σκοπελίων, καὶ φόνων, καὶ φόνων, καὶ τρώμων, καὶ φθόνου, καὶ [451] βασκανίας, καὶ ἐπιβουλῆς, καὶ φροντίδος διηγεκῶς καὶ μερίμνης, καὶ κέρδους ἔχων οὐδὲν, οὐδὲ καρπὸν τῶν τοσούτων κακῶν οὐδένα φέρων, ἀλλ' ἡ κόλασιν καὶ τιμωρίαν, καὶ τὸ διηγεκῶς βασανίζεσθαι. Καίπερ τοιοῦτος ὧν ὁ ζῆλωτος εἶναι τοῖς πολλοῖς δοκεῖ καὶ περιμάρχητος, ὁ τῆς ἀνοίας τῶν ἀλισκομένων ἐστίν, οὐ τῆς τοῦ πράγματος μακαριότητος. Ἐπεὶ καὶ τὰ παιδία τὰ μικρὰ πρὸς μὲν τὰ ἀθύρματα κέχνην καὶ ἐπτότῃται, τῶν δὲ τελείων ἀνδρῶν προπτόντων πραγμάτων οὐδὲ αἰσθῆσιν λαβεῖν δύναται ἂν. Ἀλλ' ἐκεῖνοις μὲν συγγνώμῃ διὰ τὸ τῆς ἡλικίας ἄωρον· οὗτοι δὲ ἀπολογίας ἐκδέδηνται, ἐν ἡλικίᾳ τελείᾳ παιδικὴν ἔχοντες γνῶμην, κἀκεῖνων ἀνοητότερον διακείμενοι.

^a Unus βέλγυμιαν.

^b Haec, καίπερ τοιούτος ὧν, in tribus mss. desunt. Moz duo mss. ὁ τῆς διανοίας.

protulerint adversum vos nomen malum (Matth. 5. 11). In exsilium ejectus es? Cogita te hic non habere patriam, sed si philosophari velis, jussum esse etiam totam terram pro peregrina ducere. At in gravem incidisti morbum? Dic illud apostolicum: *Quanto magis exterior noster homo corrumpitur, tanto magis interior renovatur de die in diem* (2. Cor. 4. 16). At violentam quis mortem sustinuit? Cogita Joannem, et abscissum in carcere caput, in lance allatum, et in meretricie saltationis mercedem datum. Cogita remunerationes inde securas: omnia enim isthæc damna cum per injuriam inferuntur, et peccata expiant, et justitiam conferunt. Tanta est utilitatis eorum magnitudo in iis qui generoso ea animo ferunt.

5. Cum igitur neque pecunie jactura, neque calumnie et convicia, neque exsilium, neque morbi, neque cruciatus, neque id ipsum, quod omnibus terribilius esse videtur, mors, perferentibus damnum afferat, sed utilitatem potius: quibus rebus mihi potes ostendere quempiam lædi, quando his non læditur? Ego enim contrarium demonstrare conabor: nempe, qui maxima damna ac detrimenta, et incurabiles clades perferant, eos esse qui inferunt. Quid enim miserabilius esse possit, quam Cain, qui talibus modis fratrem accepit? quid infelicius uxore Philippi, quæ Joanni caput abscidit? quid fratribus Joseph, qui eum venumdederunt, et in exsilium relegarunt? quid diabolo, qui Job tot malis affecti? Non enim cæterorum dumtaxat scelerum, sed ita quoque non vulgares insidiarum pœnas dabit. Cernis etiam hic plura, quam pollicita fuerat, orationem demonstrasse? non modo nullum incommodum eos, qui perferunt insidias, ab insidiatoribus accipere, verum etiam id omne in caput insidiantium converti? Quoniam enim nec in divitiis, neque in libertate, neque in habitanda patria, neque in cæteris, quæ dixi, hominis sita est virtus, sed in animæ recte factis: merito, cum horum sit jactura, nihil detrimenti accipit virtus hominis. Quid igitur, si ipsius animæ philosophiæ jacturam quis faciat? Neque hic, si læditur, ab alio læditur, sed a seipso. Quomodo, inquires, a seipso? Cum quis cæsus a quopiam, aut facultatibus exutus, aut aliquam aliam gravem perpressus injuriam, blasphemum aliquod verbum protulit, hic affectus est ille quidem damno, eoque maximo, non tamen ab injuria, sed a propria pusillanimitate. Quod enim ante dixi, etiamnum dicam, nullum hominem, mille licet nocendi artibus imbutum, infesto illo dæmone et implacabili nostro hoste, diabolo, pejus aliquid cuipiam infligere posse, aut acerbius: at istum sævum dæmonem tamen non valuisse eum qui ante legem, ante gratiam vixit, tot in illum, tamque gravibus immissis undique jaculis, supplantare et dejicere. Tanta est animæ generositas. Quid vero Paulus? Annon pertulit tot mala, quæ ne recensere quidem facile est? Carceres inhabitans, vinctus catenis, actus et circumactus, flagellis cæsus a Judeis, lapidatus, non foris tantum, sed etiam virgis humeros laceratus, in mare demersus, sæpe in latrones incidens, intestinum bellum ferens, ab inimicis, ab amicis

jactatus continente, infinitis insidiis exagitatus, cum fame ac nuditate luctatus, alios crebros et assiduos casus et afflictiones perpressus: quid opus est multis? quotidie moriens; sed tamen tot tantque passus, non modo nullum verbum maledicum edidit, sed gaudebat his rebus et gloriabatur; atque alias, *Gaudeo, inquit, in passionibus meis* (Col. 1. 24); alias: *Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus* (Rom. 5. 3). Si igitur ipse tanta perferens gaudebat et gloriabatur, quæ venia dabitur, quæ excusatio tibi, qui nec minimam illorum partem sustines, et tamen maledicis?

6. Num afflictiones velent eleemosynam impertiri. — Sed variis injuriis afficior, inquires, ac nisi maledicam, direptis bonis ad stipem erogandam nihil mihi sit reliquum. Hoc nihil est aliud, quam pretextus ac species quædam. Si enim hoc tibi dolet, certo scias paupertatem erogandæ stipsi non impedimento esse. Etsi enim quam pauperrimus sis, non pauperior es tamen illa, quæ farine tantum pugillum habebat (3. Reg. 17. 12), et illa, quæ duos tantum obolos, quarum utraqve omni re familiari in egentes collata, magnam sui admirationem reliquit (Luc. 21. 2): nec tanta paupertas tantæ liberalitati impedimento fuit, sed duorum minorum stips adeo larga et gloriosa fuit, ut omnes divites obscuraret; eosque qui multos stateras conjecerant, divitiis mentis, et alicritatis opibus superaret. Quare neque hic damnum passus es, sed lucrum habuisti potius, exigua pensione insigniores, quam qui multa contulerunt, coronas adeptus. Verum quoniam, licet hæc sexcenties dicamus, animæ corpus nimis amantes, sæcularibus negotiis libenter implicite, presentium rerum voluptate captæ, non facile poterunt marcescentes flores relinquere (Italia enim sunt hujus vitæ gaudia), neque umbras missas facere: sed honestissimi quique tam illa quam ista mordicus retinent; miseresiores vero et infeliciores illa quidem majori, hæc vero longe minori ex parte: age vero speciosis larvis a turpi ac deformi harum rerum facie detractis, meretricis mulieris sceditatem ostendamus. Talis enim est vita ad voluptates, divitias, et potentiam attentata; turpis, deformis, multa sceditate referta, molesta, gravis, amaritudine plena. Hoc enim est, quod hæc vita capitis omnem adimit veniam, quod ea et molestia et magna amaritudine referta, desideratur ab eis, et magnopere expetitur, infinitis malis plena, periculis, sanguine, præcipitiis, scopulis, cadibus, timoribus, terroribus, invidia, livore, insidiis, perpetua cura et sollicitudine, quæque nullum lucrum, nullum tantorum laborum fructum afferat, nisi pœnam; ac supplicium, et æternos cruciatus. Ac licet ejusmodi sit¹, multis tamen beata videtur, et maxime appetenda, quæ mente captorum opinio est, non vera rei felicitas. Nam et pueruli dediti intentique sunt ludicris, negotia vero adultis viris digna ne percipere quidem possunt. Verum his quidem ob immaturam ætatem venia concedenda est; illi vero omni excusatione carent, in integra ætate puerilem animum gerentes, illisque dementiores.

¹ Hæc, ac licet ejusmodi sit, in tribus Mss. desunt.

De cupiditate divitiarum, et cur ea sint expetenda. —

Dic enim mihi, quamobrem expetendæ sunt divitiæ? Nam hinc exordium est, quoniam sanitate, vita, populi commendatione, ac bona existimatione, patria, familiaribus, amicis, cognatis, præstabiliore videntur plerisque eorum, qui gravi hoc morbo correpti sunt. Ad ipsas deinde nubes ascendit hæc pyra; terramque et mare caminus iste occupavit. Et quidem qui exstinguat flammam, est nemo; qui vero accendant, sunt omnes, tam ipsi jam capti, quam nondum capti, ut capiantur. Singulos videre licet, viros ac feminas, servos ac liberos, divites et pauperes pro viribus onera portare, quæ flammæ huic die nocteque multum pabulum præbent; onera non lignorum, neque virgultorum (non enim flamma est ejusmodi), sed animarum et corporum, injustitiæ et iniquitatis. Hæc enim flamma natura ita comparata est, ut istis rebus accendatur. Nam et divites absurdæ huic cupiditati nusquam terminum constituunt, quamquam omnem terrarum orbem comparaverint; et pauperes conitantur illos prævenire: ac rabies quædam incurabilis, furor effrenatus, morbus insanabilis omnium animos obtinet. Hic amor omnem amorem devictum et repulsum eiecit ex animo. Neque amicitiae ratio habetur, neque cognationis¹; quid dico, amicitiae et cognationis? non uxoris et liberum, quo quid viris esse queat carius? sed omnia humi abjecta et conculcata sunt, ubi crudelis isthæc et inhumana captorum domina omnium animos occupavit. Etenim tamquam inhumana eorum domina, tamquam sævus tyrannus, barbara quædam inhumanis, tamquam meretrix publica et sumptuosa dedecorat, conficit, et sexcentis obijcit periculis ac pœnis eos, qui illi servire in animum induxerunt; cumque sit terribilis, acerba, crudelis, sæva, vultu barbarico, quin potius ferino, et quam lupo ac leonitruore; mansueta tamen et expetenda, et melle dulcor esse videtur captivis ejus. Cum etiam gladius et arma quotidie contra eos cudad, ac barathra effodiat, ad præcipitia ducat et scopulos, et infinita supplicii retia texat, beatos eos tamen præstare censetur tum ab ipsis captis, tum a cupientibus capi. Atque ut in cloaca et cœno sus cum voluptate et deliciis volutatur, aut ut scarabæi in stercore continenter versantur: ita etiam avaritia capti istis animantibus sunt miseresiores. Etenim major hæc est fœditas, et cœnum gravius oleus: nam dum in hoc morbo versantur, magnum inde se voluptatis fructum reportare putant: quod non ad rei naturam, sed ad egrotantem animum referendum est, eaque ex parte illis ratione destituti sunt deteriores. Quemadmodum igitur in cœno ac stercore, non cœnum ac stercore in causa est, sed rationis pesuria immergentium sese animantium: sic etiam de homine ratiocinare.

7. *An expetenda sint divitiæ ob voluptates; Utrum jucundiores mensæ, divitum an pauperum. —* Ecqua ratione medebimur hunc in modum affectis? Si vo-

¹ In uno Ms. post, cognationis; in margine additur eadem manu, tantum rim habere solet, ut hunc ineluctabilem affectum cohibeat.

luerint nobis patefacere aures, animumque pandere, et amplecti quæ dicuntur. Nam animantes quidem rationis expertes ab impura volutatione transferre et abducere non possumus: rationis enim expertes sunt; at vero mansuetissimum hoc genus, intelligentia et ratione cohonestatum, humanam, inquam, naturam, si velit, facile est valdeque expeditum, cœno et graveolentia, stercore et fœditate illa liberare. Quare enim, o homo, divitiæ tibi magnopere expetendæ videntur? Propter voluptatem omnino quæ e mensis hauritur? propter honorem et comitatum eorum, qui divitiarum causa te colunt? propter potestatem ulciscendi qui te offenderint, et ut omniibus sis terrori? Neque enim alias causas asserere poteris, quam voluptatem, adulationem, terrorem et ultionem: nam neque sapientiores, neque temperantiores, neque mitiores, neque prudentiores omnino divitiæ efficere solent; non benignum, non humanum, non iræ potentem, non ventri imperantem, non voluptatibus superiorem; non moderationem docent, non humilitatem, non aliquam aliam virtutis partem in animum inducunt et inserunt. Neque dicere poteris, ob quidnam ex istis earum adeo studiosus sis et cupidus. Nam non modo non norunt plantare aut serere quidquam bonorum, sed etiamsi recondita inveniant, vastant, impediunt, et ut emarcescant efficiunt: quædam enim evellunt, iisque contraria inducunt, luxum immoderatum, furorem intempestivum, iram injustam, arrogantiam superbiam, amentiam. Verum de his non dicam: qui enim hoc morbo correpti sunt, non sustinerent audire de virtute et vitio, si accusarentur simul et convincerentur, cum in voluptate toti sint, ideoque ejus facti servi. Age igitur missa interim de his disputatione, quæ reliqua sunt in medium adferamus, ac videamus, num quam divitiæ voluptatem habeant, num quem honorem; omnia enim contraria video. Ac si vultis, primum in mensas divitum et pauperum inquiramus, fœgimusque vescentes quinam maxime pura et liquida perfruantur voluptate? qui ad dimensum diem super toros accumbunt, cœnas cum prandiis copulant, ventrem dirumpunt, sensus depravant, modico eduliorum onere navigium demergunt, sentinam inexhaustam et exundantem reddunt, et tamquam in corporis naufragio navem undis obruant, pedicas, manicas, et linguæ vincula neclunt, totumque corpus suum vincunt vinculo ebrietas et luxur graviores quam ferrea catena, ac nec sincerum et purum capiunt somnum, neque ab horribilibus insomniis liberi sunt, furentibusque miseresiores, voluntarium quendam dæmonem in animum inducunt, risui spectantium famulorum expositi, imo vero etiam luctui et lacrymis meliorum inter eos; neminem noverunt eorum, qui adsunt, neque dicere quid, neque audire possunt, sed inter gestantium manus a toris ad lectulum feruntur? an vero sobrii, vigilantes, quique modum necessitate definiunt, secundis ventris navigant, ac pro maximo oblectamento tam in cibis quam in potu famem et si-

Διὰ τί γὰρ ζηλωτὸν ὁ πλοῦτος, εἰπέ μοι; Καὶ γὰρ ἀναγκαῖον ἐντεῦθεν προοιμιάσασθαι, ἐπειδὴ ὑγείας καὶ ζωῆς καὶ τῆς παρὰ τῶν πολλῶν εὐφροσύνης, καὶ χρηστῆς ὑπολήψεως, καὶ πατρίδος, καὶ οἰκείων, καὶ φίλων, καὶ συγγενῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων τῶν ἐν χαλεπῶν τοῦτο νόσημα νενόσηκώτων τιμωτέρον τοῖς πολλοῖς ἐδοξεν εἶναι. Καὶ πρὸς αὐτὰς ἀνέθη λοιπὸν τὰς νεφέλας ἡ πυρά· καὶ γῆν καὶ θάλατταν ἡ κάμινος αὕτη καταδαβε. Καὶ ὁ μὲν σθενυνῶν τὴν φλόγα ταύτην οὐδεὶς· οἱ δὲ ἀνακαίοντες, ἅπαντες, αὐτοὶ τε οἱ ἀλόντες ἦδη, οἱ τε μὴδέπω ἀλόντες, ἵνα ἀλῶσι. Καὶ ἕκαστον ἴδοι τις ἄν, καὶ ἄνδρα καὶ γυναῖκα, καὶ οἰκίτην καὶ ἐλευθερόν, καὶ πλοῦσιον καὶ πένητα, κατὰ δύναμιν τὴν ἑαυτοῦ φορτία βαστάζοντα, τὰ τῇ φλογὶ ταύτῃ δι' ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς πολλὴν παρέχοντα τὴν τροφήν· φορτία οὐ ἔξυλων, οὐδὲ φρυγάνων (οὐ γὰρ τοιαύτῃ ἡ φλόξ), ἀλλὰ ψυχῶν καὶ σωματίων, ἀδικίας καὶ παρανομίας. Ἀπὸ γὰρ τούτων ἀνάπτεσθαι πέφυκεν αὕτη τῆς φλογὸς ἡ φύσις. Οἱ τε γὰρ πλουτοῦντες οὐδαμῶς τῆς ἀπόπου ταύτης ἴστανται ἐπιθυμίας, καὶ ἅπασαν περιβάλλονται τὴν οἰκουμένην· οἱ τε πένητες ἐπελγόνται ἐφάσαι ἐκείνους, καὶ λύσσα τις ἀνίατος καὶ μανία ἀκάθεκτος, καὶ νόσος ἀδιόρθωτος τὰς πάντων κατέχει ψυχάς. Καὶ πάντα ἔρωτα οὗτος νικήσας ὁ ἔρως καὶ παρωσάμενος ἐξέβαλε τῆς ψυχῆς. Καὶ οὕτως φίλας λόγους, οὕτως συγγενείας· καὶ τί λέγω φίλας καὶ συγγενείας; οὐ γυναικὸς καὶ παίδων, οὐ τί γένους· ἂν ἀνδράσι ποθεινότερον; ἀλλὰ πάντα χαμαὶ ἔρριπται καὶ καταπεπάτῃται, τῆς ὥμης ταύτης καὶ ἀπανθρώπου δεσποίνης τῶν ἀλόντων τὰς ἀπάντων καταλαβούσης ψυχάς. Καὶ γὰρ ὡς δέσποινα τούτων ἀπάνθρωπος, καὶ ὡς τύραννος ἀπηνής, καὶ ὡς βάρβαρος ὥμη, καὶ ὡς πόρνη πάνδημος καὶ πολυταλής, καταισχύνει καὶ κατατείνει, καὶ μυρίους κολάζει· κινδύνους τε καὶ τιμωρίαις τοὺς ἐλομένους δουλεῖται αὐτῇ· καὶ φοβερά τις οὖσα καὶ ἀμεμικτος, ἀγρία τε καὶ ἀπηνής, καὶ πρόσσωπον ἔχουσα βερβερικὸν, μᾶλλον δὲ θηριώδες, καὶ λύκου καὶ λέοντος ἀγριώτερον, προσήγη τις εἶναι δοκεῖ, καὶ ποθεινὴ καὶ μίλιτος γλυκυτέρα τοῖς αἰχμαλωτισθεῖσιν ὑπ' αὐτῆς. Καὶ ἔφη καὶ ὅπλα καὶ ἑκάστην κατ' αὐτῶν χαλκεύουσα τὴν ἡμέραν, καὶ βάραθρα ἀνορύττουσα, καὶ ἐπὶ κρηνοὺς [452] ἀγούσα καὶ σκοπέλους, καὶ μυρία αὐτοῖς πλέκουσα κολάσεως δίκτυα, ζηλωτοὺς αὐτοὺς νομίζεται ποιεῖν τοῖς τε ἐαλωκόσιν αὐτοῖς, τοῖς τε ἐπιθυμοῦσιν ἀλῶναι. Καὶ καθάπερ ὅς ἐν ἀμάρα καὶ βορβόρῳ ἐγκαλινδουμένη ἥδεται καὶ τρυφᾷ, καὶ κύνες κῶπρον συνεχῶς ἀνελίττοντες· οὕτως δὴ καὶ οἱ τῇ φιλαργυρίᾳ ἀλόντες τῶν ζώων τούτων εἰσὶν ἀθλιώτεροι. Καὶ γὰρ μείζων ἡ ἐνταῦθα βδελυγμία, καὶ ὁ βόρβορος δυσωδέστερος· ἐνδιατρίβοντες γὰρ τῷ πάθει, πολλὴν νομίζουσιν ἥδονην ἐντεῦθεν καρποῦσθαι· ὅπερ οὐ τῆς φύσεως τοῦ πράγματός ἐστιν, ἀλλὰ τῆς τὴν τοιαύτην ἀλογίαν νοσοῦσης διανοίας. Τοῦτο δὲ τῆς ἀλογίας ἐκείνων χεῖρον. Ὅπερ οὖν ἐπὶ τοῦ βορβόρου καὶ τῆς κῶπρου, οὐ τοῦ βορβόρου καὶ τῆς κῶπρου τὸ αἶτιον, ἀλλὰ τῆς ἀλογίας τῶν ἐμπειτικῶν ζώων· οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων λογίζου.

Γ'. Καὶ πῶς ἂν ἱσαίμεθα τοὺς οὕτω διακαίμενους; Εἰ βουλευθείησαν ἡμῖν ἀνοίξαι τὰς ἀκοάς, καὶ ἀπλῶσαι τὴν διάνοιαν, καὶ δέξασθαι τὰ λεγόμενα. Τὰ μὲν γὰρ ἄλογα

μεταθεῖναι τῆς ἀκαθάρτου διατριβῆς καὶ ἀπαγαγεῖν οὐκ ἐνι· λογισμῷ γὰρ ἐστιν ἔρημα· τὸ δὲ ἡμερώτατον τοῦτο γένος, καὶ λογισμῷ καὶ λόγῳ τετιμημένον, τὴν ἀνθρωπείαν λέγω φύσιν, εἰ βουλευθεῖη, βλάδιον τε καὶ σφόδρα εὐκόλον καὶ τοῦ βορβόρου καὶ τῆς δυσωδίας, καὶ τῆς κῶπρου καὶ τῆς βδελυγμίας ἀπαλλάξαι ἐκείνης. Διὰ τί γὰρ ὁ πλοῦτος, ἄνθρωπε, περισπούδαστος εἶναι σοὶ δοκεῖ; Διὰ τὴν ἥδονην πάντως τὴν ἀπὸ τῶν τραπέζων; διὰ τὴν τιμὴν, καὶ τὴν δορυφορίαν τὴν ἀπὸ τῶν διὰ τοῦτον θεραπευόντων; διὰ τὸ δύνασθαι τοὺς λυποῦντας ἀμύνασθαι, καὶ πᾶσιν εἶναι φοδερόν; Οὐδὲ γὰρ ἂν ἐτέρας αἰτίας ἔχοις εἰπεῖν, ἀλλ' ἡ ἥδονην, καὶ κολακείαν, καὶ φόβον, καὶ τιμωρίαν· οὐτε γὰρ σοφώτερον, οὐτε σωφρονέστερον, οὐτε ἐπεικτέστερον, οὐτε συνετώτερον πάντως ὁ πλοῦτος ποιεῖν εἴσθαι, οὐ χρηστόν, οὐ φιλόανθρωπον, οὐκ ὀρθῆς κρείττοντα, οὐ γαστρὸς ἀμείνων, οὐχ ἥδονῶν ἀνώτερον· οὐ μετριάζειν παιδεύει, οὐ συνεσταλῆναι διδάσκει, οὐκ ἄλλο τι μέρος τῆς ἀρετῆς εἰς τὴν ψυχὴν εἰσάγει καὶ καταφοτεῖται. Ὅθ' ἂν ἔχοις εἰπεῖν διὰ τί τούτων περισπούδαστός ἐστί σοι καὶ ποθεινός; οὗτος. Ὅ γὰρ θὴ μόνον οὐδὲν οἶδε φυτεύειν ἡ γεωργεῖν τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ μὲν ἀποκαίμενα εὖρη, λυμαίνεται καὶ κωλύει καὶ καταμαραίνει· ἐνία δὲ καὶ ἀνασπᾷ, καὶ τὰ ἐναντία τούτων ἐπιστάγει, ἀκολασίαν ἀμτρον, θυμὸν ἀκαιρον, ὀργὴν ὀδικῶν, ἀπνοίαν, ὑπερφανίαν, ἀνοίαν. Ἀλλὰ μὴ εἰπω περὶ τούτων· οἱ γὰρ τῇ νόσῳ ταύτῃ ἐαλωκότες οὐκ ἂν ἀνάσχοιντο περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας ἀκούοντες, τῆς ἥδονης ὄντες ὅλοι, καὶ διὰ τοῦτο αὐτῆς γινόμενοι δοῦλοι, κατηγορευόμενοι αὐτῶν ὅμοι καὶ ἐλεγχομένων ἰδεῖν ἂ. Φέρε οὖν τέως τὸν περὶ τούτων λόγον ἀφέντες, τὰ λοιπὰ εἰς μέσον ἀγαγόμεν, καὶ ἰδῶμεν, εἴ τίνα ἥδονην ὁ πλοῦτος ἔχει, εἴ τίνα τιμὴν· τοῦναντίον γὰρ ἔπην ὁρᾷ. Καὶ εἰ βούλειθε, πρῶτον τὰς τραπέζας τῶν πλουτοῦντων καὶ πνευμένων ἐξετάζωμεν, καὶ ἐρωμέσθαι [453] τοὺς ἐστιαμένους, τίνες μάλιστα εἰσιν οἱ καθαρὰν καὶ γνησίαν καρπούμενοι ἥδονην; οἱ πρὸς διαμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐπὶ τῶν σιτίθων κατακαίμενοι, καὶ τὰ δεῖπνα τοῖς ἀρίστοις συνάπτοντες, καὶ τὴν γαστέρα διαβρῆγγύντες, καὶ τὰς αἰσθήσεις πηροῦντες, καὶ τῷ ὑπερόγκῳ τῶν δειπνούντων φορτῇ τὸ πλοῖον καταποντοῖζοντες, καὶ ὑπεραντλῶν ποιοῦντες τὴν ναῦν, καὶ καθάπερ ἐν ναυαγίῳ τῷ τοῦ σώματος κατακλύζοντας αὐτὴν, καὶ πέδας, καὶ χειροπέδας, καὶ γλωσσοπέδας ἐπινοοῦντες, καὶ ἅπαν αὐτῶν καταδυσμοῦντες τὸ σῶμα ἀλύσειος σιθῆρας χαλεπωτέρῳ ἐσθμῷ τῷ τῆς μέθης καὶ τῆς τρυφῆς, καὶ μήτε ὄπνον αἰροῦμενοι γνήσιον, εἰλικρινῆ, μήτε ὄνειράτων ἀππληγμένον φοδεῖον, τῶν τε μαινομένων ὄντες ἀθλιώτεροι, καὶ αὐθαίρετόν τινα δαίμονα ἐπεισάγοντες τῇ ψυχῇ, καὶ γέλωτος προκείμενοι τῷ θεάτρῳ τῶν οἰκετῶν, μᾶλλον δὲ καὶ τραγῳδία καὶ δακρύων ὑπόθεσις τοῖς ἐπεικτεστέροις αὐτῶν, καὶ μὴδένα εἰδότες τῶν παρόντων, μήτε εἰπεῖν τι καὶ ἀκούσαι δυνάμενοι, ἀλλὰ φορᾶν ἀπὸ τῶν σιτίθων ἐπὶ τὴν κλινὴν ἀγόμενοι, ἥ οἱ νήροντες καὶ οἱ ἐγρηγορότες, καὶ τῇ χρεῖα τὸ μέτρον ὀρίζοντες, καὶ ἐξ' οὐρίας πλέοντες, καὶ μέγιστον ἥδυσμα τὸ πεινῆν καὶ διψῆν ἔχοντες ἐπὶ τε τῷ

* In uno ms. post συγγενείας in margine additur eadem manu ἰσχυρὸς ἐπιχειρῶν τὴν ἀκαθεκτον ταύτην ὁρμήν. Καὶ τί.

ἂ Cod. et C. Savil. omittunt ἰδεῖν.

σιτίων, ἐπὶ τε τῶν ποτῶν; Οὐδὲν γὰρ οὕτω καὶ ἡδονὴν καὶ ὕγιαν ἐργάζεται, ὥς τὸ πεινῶντα καὶ διψῶντα οὕτω τὴν προκειμένην ἀπτεσθαι, καὶ χόρον εἶδέναι τὴν χρεῖαν μόνην, καὶ μὴ ὑπερβαίνειν ταύτης τὰ σκάμματα, μηδὲ μείζον τῆς δυνάμεως ἐπιτίθεσθαι τὸ ἄχθος τῷ σώματι.

ἦ. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς μοι τῷ λόγῳ, κατὰμαθε τὰ ἐκατέρων σώματα, καὶ τὴν ἐκάστου ψυχὴν. Οὐχὶ τὰ μὲν τῶν οὕτω διαιωμένων συμμέτρως (μὴ γὰρ μοι τὸ σπανιάκις συμβαῖνον εἴπῃς, καὶ εἰ τινες ἀσθενεῖς εἰεν ἐκ περιστάσεως ἐτίρας τινός, ἀλλ' ἀπὸ τῶν δει καὶ συνεχῶς συμβαίνοντων τὰς ψήφους λάμβανε), οὐχὶ τῶν μὲν συμμέτρως ἐστρωμένων εὐρωστώτα τὰ σώματα, καὶ τετρανωμέναι αἰ αἰσθήσεις, τὴν οἰκείαν χρεῖαν πληροῦσαι μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας; ἐκείνων δὲ πλεονάζοντα καὶ παντὸς κηροῦ μαλακώτερα, καὶ ἐσμὴν νοσημάτων πολιορκούμενα; Καὶ γὰρ καὶ ποδάγραι ταχέως αὐτοῖς ἐφίπτανται, καὶ τρόμος ἀκαίρος, καὶ γῆρας ἄωρον, καὶ κεφαλαλγίαι, καὶ διατάσεις, καὶ στομάχων πηρώσεις, καὶ ὀρέξεις ἀναίρεσις, καὶ διηγεκῶν δένονται ἱατρῶν, καὶ συνεχῶς τῶν φαρμάκων, καὶ καθημερινῆς τῆς θεραπειᾶς. Ταῦτα οὖν ἡδονῆς; εἰπέ μοι. Καὶ τίς ἂν εἴποι τῶν εἰδῶτων ὅτι ποτὲ ἐστὶν ἡδονή; Ἡδονὴ γὰρ γίνεται τότε, ὅταν ἐπιθυμίας ἡγουμένης ἀπολαύσις ἐπῇται· ἂν δὲ ἀπολαύσις μὲν ᾖ, ἐπιθυμία δὲ μηδαμῶ φανῇται, τὰ τῆς ἡδονῆς οἴχεται καὶ ἡφάνισται. Διὰ τοιούτου καὶ οἱ νοσοῦντες καίτοι σιτίων περισπουδάζουσιν αὐτοῖς προκειμένων, ναυτιῶντες, καὶ ἐνοχλεῖσθαι δοκοῦντες, οὕτως αὐτῶν ἀπογεύονται· ἐπειδὴ ἐπιθυμία οὐκ ἐστίν, ἣ τὴν ἀπολαύσιν ἡδίστην ποιοῦσα. Οὕτε γὰρ ἡ τῶν σιτίων φύσις, οὕτε ἡ τῶν ποτῶν, ἀλλ' ἡ τῶν ἐστρωμένων βρεξις τὴν ἐπιθυμίαν εἰστέλει εἰσθε, καὶ τὴν ἡδονὴν ἐργάζεσθαι πέφυκε. Διὰ τοῦτο καὶ τις σφοδρὸς ἀνὴρ, τὰ περὶ τῆς ἡδονῆς ἀκριβῶς εἰδὼς, καὶ φιλοσοφεῖν περὶ τούτων ἐπιστάμενος ἦ, ἔλεγε· *Ψυχὴ ἐμπεπλησμένη* [454] *κηροῖς ἐμπαίλει*· δεικνύς ὅτι οὐκ ἐν τῇ φύσει τῆς ἐμπέξης, ἀλλ' ἐν τῇ διαθέσει τῶν ἐστρωμένων ἐν τῇ ἡδονῇ ἐστήκει. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ κρητῆς τὰ ἐν Αἰγύπτῳ θαύματα καὶ τὰ ἐν τῇ ἔρημῳ καταλέγων, μετὰ τῶν ὧλων καὶ τοῦτο εἰρηγάζει, ὅτι *Ἐκ πέτρας μέλι ἐχόρασαν αὐτοῖς*. Καίτοι γε οὐδαμῶς μέλι φαίνεται πέρα αὐτοῖς ἀναλυσάσας· τί οὖν ἐστὶ τὸ εἰρηγούμενον; Ἐπειδὴ πολλῶν κατεργασμένοι τῷ καμᾶτῳ καὶ τῇ ὀδοπορίᾳ, καὶ σφοδρῶ κατεγόμενοι τῷ δίψει ψυχροῖς τοῖς νάμασι προσέπιπτον, ἀντὶ ἡδύσματος μεγάλου τὸ διψῆσθαι ἔχοντες, τὴν ἡδονὴν τῶν ναμάτων ἐκείνων παραστήσαι βουλόμενος, μέλι τὸ ὕδωρ ἐκάλειπεν, οὐχ ὥς τῆς φύσεως εἰς μέλι μεταβληθείσης, ἀλλ' ὥς τῆς ἡδονῆς τοῦ ὕδατος ἀμυλλωμένης ἐκείνῃ τῇ γλυκύτητι, διὰ τὸ διψῶντας τότε προσπεσεῖν τοὺς ἀπολελαυκώτας αὐτοῦ. Ὅταν τοίνυν ταῦτα τοῦτον ἐχῇ τὸν τρόπον, καὶ μηδεὶς ἀντιλέγειν δύνῃται, κἂν σφοδρὰ ἀναίσθητος ᾖ· οὐκ εὐθελον ὅτι παρὰ ταῖς τῶν πέντην τραπέζαις ἡ καθαρὰ καὶ εὐλακρινὴ καὶ σφοδρὰ ἡδονή; ἐν δὲ ταῖς τῶν πλουσίων ἀγῆδια, καὶ βδελυγμίᾳ, καὶ μολυσμῷ; καὶ καθὼς εἶπεν ὁ σφοδρὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ, *Καὶ τὰ ἡδέα παρενοχλεῖν δοκεῖ*.

Θ. Ἄλλὰ τιμᾶσθαι παρὰσκευάζει τοὺς ἔχοντας ἢ πλοῦτος, φησὶ, καὶ ἔχθρους ἀμύνασθαι μετ' εὐκολίας. Διὰ τοῦτο οὖν, εἰπέ μοι, ποθεῖν ὅμιν καὶ περιμάχῃτος εἶναι δοκεῖ, ὅτι τὰ χαλεπώτατα ἐν ἡμῖν τρέφει πάθη, ὀργὴν

τε εἰς ἔργον ἐξάγων, καὶ τῆς δοξομανίας τὰς πομπύλας εἰς μέγιστα ὄγκον ἐπαίρων, καὶ πρὸς ἀπόνοιαν ἀλείπων τε καὶ διεγείρων; Διὰ ταῦτα μὲν οὖν μάλιστα ἀμεταστρεπτὶ φεύγειν αὐτὸν χρὴ, ὅτι θηρία τινὰ ἄγρια καὶ χαλεπὰ εἰς τὴν διάνοιαν εἰσὶ καί τινες τὴν ἡμετέραν, τῆς μὲν ὄντως τιμῆς τῆς παρὰ πάντων ἀποστερῶν, τὴν δὲ ἐναντίαν ἐκείνης, τοῖς ἐκείνης χρώμασιν ἀναγκωννύς, καὶ οὕτω προσάγων τοῖς ἡπατῆμένους, καὶ πείθων ταύτην ἐκείνην εἶναι νομίζειν, οὐκ οὖσαν ἐφ' φύσει, ἀλλὰ τῇ βίᾳ δοκοῦσαν εἶναι. Καθάπερ γὰρ τὰ κάλλη τῶν ἑταιριζομένων γυναικῶν ἐπιτρίμμασι καὶ ὑπογραφαῖς συγκαίμενα, κάλλους μὲν ἀπεστέρηται, τὴν δὲ αἰσχρὰν βίην καὶ δουεῖδῃ καλὴν τε καὶ εὐεχὴ εἶναι ποιεῖ παρὰ τοῖς ὕπ' αὐτῆς ἡπατῆμένοις, οὐκ οὖσαν καλὴν· οὕτω δὲ καὶ ἡ πλοῦτος τὴν κολακείαν βιαζόμενος τιμὴν δεικνύει ποιεῖ. Μὴ γὰρ μοι τὰς ἐν τῷ φανερῷ διὰ φόβου καὶ θωπείαν γινόμενας εὐφημίας ὁγῶς· αὗται γὰρ εἰσι τὰ χρώματα καὶ αἱ ὑπογραφαί· ἀλλὰ τὸ ἐκάστου συνείδος τὸν τὰ τοιαῦτα σε κολακεύοντων ἀνάπτυξον, καὶ βίβει μυρίους ἐνδόν καταδουόντας σου κατηγόρους, καὶ τῶν μάλιστα ἔχθρων καὶ πολέμιων μάλλον ἀποστρεφόμενους καὶ μισοῦντας. Καὶ εἰ ποτε τὸ ἐκ τοῦ φόβου τοῦτου συγκαίμενον προσωπεῖον μεταβολὴ πραγμάτων ἐπέλθοις ἀφανίσαι τε καὶ διαλέξαι, καθάπερ τὰς βύεις ἐκείνης ἥλιος θερμότεραν ἀκτῖνα ἀφελὼς, τότε βίβει καλῶς ὅτι παρὰ πάντα τὸν ἐμπροσθεν χρόνον ἐν ἐσχάτῃ μὲν ἦ ἀτιμία παρὰ τοῖς θεραπεύουσιν, τιμῆς δὲ ἐνόμιζες ἀπολαύειν ὑπὸ τῶν μάλιστα μισοῦντων σε, καὶ μυρίαί σε κατὰ διάνοιαν πλυνόντων λοιδορίαις, [455] καὶ ἐν ἐσχάταις σε συμφοραῖς ἐπιθυμούντων ἰδεῖν. Τιμὴν γὰρ οὐδὲν οὕτως εἰσθε ποιεῖν, ὥς ἀρετῇ, τιμὴν οὐ κατηναγκασμένην, τιμὴν οὐ πεπλασμένην, οὐδὲ προσωπεῖον τινὲ φανασμοῦ κεκρυμμένην, ἀλλὰ ἀληθῆ καὶ γνησίαν, καὶ οὐ ἐμιμῆ καίρων δυσκολίᾳ ἐλεγχόμενην.

Γ. Ἄλλ' ἀμύνασθαι βούλει τοὺς λελυπηκότας; Καὶ δὲ αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα, καθάπερ ἐφθην εἰπὼν, φευκτὸς ὁ πλοῦτος. Κατὰ γὰρ σπῶντὸ τὸ ξίφος· ὅθεν αἱ παρὰσκευάζει, καὶ βαρυτέρας τὰς ἐν τῷ μέλλοντι σε καθίστησιν εὐθύνας, καὶ ἀφορήτους ποιεῖ τὰς τιμωρίας. Τοσοῦτον γὰρ κακὸν τὸ ἀμύνασθαι, ὅτι καὶ Θεοῦ φιλοθροπῖαν ἀνεκαλέσαιο, καὶ δοθίσει ἡδὴ ἀμαρτημάτων ἀπείρων συγχώρησιν ἡκώρωςεν. Ὁ γὰρ μυρίων λαβὼν τάλάντων τὴν ἀρεσιν, καὶ ἀπὸ φίλης παρακλήσεως τοσαύτης ἀπολαύσας δωρεᾶς, ἐπειδὴ ἐκείνῳ θνητῶν ἀπείτησιν ἐποιεῖτο παρὰ τοῦ συνδούλου, τοῦτ' ἐστίν, ἐπειδὴ τῶν εἰς αὐτὸν πλημμελημάτων ἀπήτει δίχα, ἐν τῇ περὶ τὸν ὀμόδουλον σφοδρότητι καὶ ἐαυτοῦ τὴν καταδίκην ἐξήνεγκε· καὶ δὲ ἔτερον μὲν οὐδὲν, διὰ τοῦτο δὲ μόνον καὶ τοῖς βασιανισταῖς παρεδίδωτο, καὶ ἐσπεριόλουτο, καὶ τὰ μύρια τάλαντα ἀπαιτεῖσθαι ἐκελεύετο· καὶ συγγνώμης οὐδεμιᾶς, οὐδὲ ἀπολογίας ἀπήλαυνεν, ἀλλὰ τὰ ἀνῆκεστα ἐπαγε, κελευσθεὶς ἅπαν καταθεῖναι τὸ χρῆμα, ἢ προλαβοῦσα ἡ τοῦ Θεοῦ φιλοθροπία συνεχώρησε. Διὰ τοῦτο οὖν, εἰπέ μοι, ὁ πλοῦτός σε περισπούδαστος, ὅτι σε εἰς τοιαύτην ἀμαρτίαν μετ' εὐκολίας ἐξάγει; Καὶ μὴ διὰ τοῦτο αὐτὸν ὥς ἔχθρον καὶ πολέμιον καὶ μυρίων γέμοντα φόνων ἀποστρέφεσθαι δεῖ. Ἄλλ' ἡ πένια, φησὶ,

* Sic recte Savil. Monif. ἐπειτα. Edit.

† Sic tres mss. Savil. autem et Mor. φιλοσοφεῖν ταῦτα ἐπιστ.

• Morel. et duo mss. ὑπογραφαί. Savil. et unus ἐπιγραφαί.

tim habent? Nihil enim ita et ad voluptatem et ad sanitatem facit, ut esurientem ac sitientem, ita demum quæ apponuntur capessere, et solam necessitatem pro satietate ducere, neque ejus limites transilire, neque corpori majus quam ferre possit, onus imponere.

8. Quod si orationi meæ non habes fidem, consule utrorumque corpora, et singulorum animam. Nonne ita modérate viventium (ne enim mihi quoddam raro contingit, dicas, et si qui ex alia quadam circumstantia ægri sunt, sed ex iis, quæ semper et continenter eveniunt, fer sententiam), nonne, inquam, modérate vescentium corpora bene firma sunt, ac sensus integri; quique magna cum facilitate vicem suam impleant? illorum vero nimio humore vitata omni cera molliora; et agmine morborum obsessa? Nam et podagræ celeriter invadunt, et tremor importunus, et senectus immatura; et capitis dolores, distensiones et stomachorum depravationes, appetitus amissio; perpetuis indigent medicis, continuis medicamentis et curatione quotidiana. Hæcne voluptuosa sunt? dic mihi. Ecquis sciens quid tandem sit voluptas, dicet esse? Voluptas enim percipitur, cum præeunte cupiditate fructus sequitur: quod si fructus quidem exstet, cupiditas vero nusquam appareat, voluptas evanescit et exstincta est. Quapropter etiam ægri, quamquam suavissimi apponuntur cibi, cum nausea tamen degustant, sibi que molestiam exhiberi opinantur: quoniam abest cupiditas, quæ fructum jucundissimum reddit. Neque enim ciborum natura, neque potus, sed vescentium appetitus cupiditatem parere solet, et ut voluptatem afferat a natura comparatus est. Idcirco sapiens quidam vir, qui voluptatem accurate cognitam habuit, atque de his philosophari poterat, dicebat: *Anima saturata favis illudit* (Prov. 27. 7); ut ostenderet non in natura cibi, sed in vescentium affectione voluptatem consistere. Quam ob causam etiam propheta, cum miracula in Ægypto et in solitudine edita recenseret, inter alia hoc quoque dixit: *De petra melle saturavit eos* (Psalm. 80. 17). Atqui nusquam apparet petram eis mel fudisse: quid ergo est quod dixit? Quandoquidem multo confecti labore et itinere, vehementique conflictati siti, in frigidam aquam inciderunt, et pro magna oblectatione habuerunt bibere, ut voluptatem aquarum illarum repræsentaret, aquam vocavit mel, non quod ejus natura in mel commutata fuisset, sed quod voluptas aquæ certaret cum illa dulcedine, quia sitiundi in eam incidissent qui biberunt. Quæ cum ita sint, nemoque contradicere possit, etiamsi valde sit stupidus: annon clarum est, puram, liquidam et genuinam voluptatem esse in mensis pauperum? in mensis autem divitum, molestiam, fastidium, spurcitiem? atque ut sapiens ille vir dixit, *Etiam dulcia molestiam præbere videntur* (Prov. 27. 7).

9. Num conciliant honorem divitiæ et ad ultionem juvent; honorem sola virtus conciliat. — At divitiæ, dicet quipiam, faciunt ut possessores earum honorentur, atque inimicos ulcisci facile possint. Propterea igitur, dic mihi, expetendæ et omnibus opibus ac viribus

comparandæ vobis videntur divitiæ, quod gravissimas nutrant in nobis egritudines, dum iram ad effectum perducunt, insanum gloriæ amorem quasi quasdam bullas in majorem tumorem efferunt, ad superbiam excitant et exstimulant? Has ergo maxime ob causas ex non retroversa facie fugiendæ sunt, quod feroceas quasdam ac sævas bestias in animum nostrum introducunt, ac vera quidem, et quæ apud universos conciliari solet, gloria nos fraudant, eique contrariam coloribus illius fucata deceptis offerunt, ac suadent ut hanc illam esse existimemus, cum ex natura sua non sit, sed specie tenus esse videatur. Ut enim pulchritudo meretricum fucis et pigmentis comparata, pulchritudine destituta, turpem ac deformem faciem pulchram et formosam esse facit illis, qui ea decipiuntur, cum pulchra non sit: ita etiam divitiæ faciunt, cum adulationem volunt honorem videri. Ne enim apertas et ex metu blanditiisque profectas laudes intuearis, hæc enim sunt colores et pigmenta; sed eorum, qui ita tibi adulantur, uniuscujusque conscientiam aperi, et videbis intus infinitos accusatores, qui contra te vociferentur, teque magis avertent et oderint, quam inimicissimi et infestissimi quique. Ac si quando indutum isto metu larvam superveniens mutatio rerum sustulerit ac detexerit quemadmodum vultus illos sol missis radiis calidioribus, tum sic clare videbis te omni superiori tempore in maximo fuisse contemptu apud eos qui te colebant, tibi que visum esse honore affici ab iis qui te maxime oderant, infinitisque apud animum conviciis proscindebant, et in extremis calamitatibus videre cupiebant. Honorem enim nihil ita conciliare solet, ut virtus, honorem non coactum, honorem non fictum, neque larva aliqua fallaciæ tectum, sed verum et genuinum, quique nulla temporum difficultate refutetur.

10. An efficiant divitiæ ut hostes ulciscamur; exemplo Lazari pauperem vindicat. — At ulcisci vis eos qui te offenderunt? Hanc ipsam ob causam maxime, quemadmodum ante dixi, fugiendæ sunt divitiæ. Efficiunt enim, ut ense in te ipsum adigas, et graviore in futuro rationes tibi reddunt, et intolerabiles penas parant. Tantum namque malum est ultio, ut etiam Dei benignitatem revocaverit, et jam datam infinitorum peccatorum veniam fecerit irritam. Nam qui decies mille talentorum condonationem adeptus, solaque obtestatione tantam gratiam consequutus fuerat; cum centum denarios exigeret a conservo, hoc est, cum delictorum adversus se admissorum penas responderet, sævitia erga conservum suum seipsum damnavit (Matth. 18); neque vero ullam aliam nisi hanc ob rem tortoribus traditus, et cruciatus, et decies mille talenta reddere jussus est: nullum venio aut excusationis locum invenit, sed acerbissimum supplicium perpressus est, jussu totum solvere debitum, quod præveniens Dei benignitas condonaverat. Propterea igitur divitiarum adeo cupidus es, quod te facile ad ejusmodi peccatum perducunt? Atqui ob id ex tamquam inimicæ et hostes, atque infinitis refoertæ credibus, aversandæ sunt. At paupertas, inquit,

molestias creant, ac saepe etiam facit, ut maledica in Deum verba effutias, ac illiberalia negotia suscipias. Non paupertas, sed pusillanimitas: nam et Lazarus pauper erat, et admodum quidem pauper (Luc. 16. 20); paupertati accedebat adversa valetudo omni paupertate scerbior, quae pauperem quoque reddebatur graviolem; adversa valetudini solitudo et penuria eorum, qui ministrarent, quae cum paupertate, tum adversam valetudinem faciebat acerbiolem. Horum namque singula per se quoque molesta sunt; cum vero neque qui ministrarent, adsunt, maior fit calamitas, savior flamma; dolor acerbior, tempestas atrocior, fluctus vehementiores, caminus ardentior. Quod si quis accurate circumspectat, aliud etiam his quantum accedebat, nempe divitis in vicinia habitantis licentia et luxus. Sin aliud etiam: quintum vis invenire, flammam illius fomitem, id quoque in eo perspicue videbis. Non enim dumtaxat genio indulgebat dives ille, verum etiam etsi iterum, tertium, imo vero saepius in die eum videbat: iuxta ingressum namque jacebat, spectaculum dñrum miserabilis tragediae¹, et qui aspectu solo vel lapideum pectus poterat emolliere: tamen neque hoc inhumanum illum ad eam paupertatem levandam permovit: sed ille sybariticam apponebat mensam, crateras habebat plenas, merum large diffundendum, nitidos coquorum exercitus, parasitos et adulatores: prima luce, et choris canentium, vina infundentium, risus moventium: omne genus belluationis excogitabat, inebriabatur, ingurgitabatur; in luxu vestium, mense aliarumque plurius rerum perpetuo vivebat: Istum vero, quem gravi fame, morbo acerbissimo, obsidione tot ulcerum, solitudine, et malis inde consequentibus in dies singulos premi videbat, ne in animum quidem aliquando admisit: parasiti et adulatores nimis epulis pene disrumpebantur; at iste pauper, et adeo pauper, tot malis cinctus, nec micas ex illa mensa obtinuit, etsi valde cupidus: neque horum quidquam eum laesit, non verbum protulit asperum², non vocem edidit blasphemam: sed ut aurum vehementiore incendio magis purgatum splenderet, sic etiam ille afflictionibus istis vexatus, omnibus fuit superior tam plagis, quam, quae multis nascuntur inde, perturbationibus. Si enim omnino pauperes, cum divites vident, tabescunt invidia, et emulatione conficiuntur, ac vitam sibi non esse vitalem existimant, idque cum necessarius eis victus suppetit, deonem qui ministrant: iste pauper, et quidem pauper ut nullus alius, nec pauper modo, verum etiam ager, quique non habebat qui adstaret aut solatium daret, sed in media urbe velut in extrema jacebat solitudine, fame tabescebat acerbissima, illi omnia tamquam ex fontibus affluere videbat, omni humano solatio destitutus, eam lingua cen perpetua quaedam mensa propositus (ita enim omnia ejus membra luxata ac dissoluta erant, ut nec illos arcere posset), quam iniquo animo fuisset, nisi valde generosus ac sapiens existisset? Cernis, qui se non laedit,

etsi ab omnibus laedatur, nihil mali perpeti? repetam enim eandem orationem.

11. Quid namque adversa valetudo? quid solitudo eorum qui adstarent? quid accessus canum? quid mala divitis vicinitas? quid magnus luxus, superbia et arrogantia illius athleta huic nocuerunt? num enim ad sustinenda pro virtute certamina reddiderunt molliorem? quid vero constantiam ejus laesit? Nihil usquam, sed eum etiam magis corroboravit, et infinitarum ei materia coronarum, accessio praemiorum, intermentum mercedis, seges majoris remunerationis existit illa malorum multitudo, divitisque crudelitas. Neque enim ob paupertatem coronatus est tantum, neque ob famem, neque ob ulcera, neque ob linguas eorum, sed quod talem vicinum cum haberet, a quo in dies aspiceretur et despiceretur perpetuo, eam tentationem generoso tulerit animo magnaue constantia, quae quidem tentatio et paupertati et adversa valetudini, et solitudini non exigua, sed acerrimam flammam addebat.

Adplicat eandem sententiam exemplo Pauli ostendens neminem ab afflictionibus laedi.—Quid vero beatus Paulus, dic mihi? nihil enim prohibet iterum meminisse viri. Annon infinitos tentationum tamquam nivium imbres sustinuit? Quid ergo inde damni accepit? Annon propterea majoribus donatus est coronis, quod esuriisset, quod algore ac nuditate confectus, quod verberibus saepenumero concisus, quod lapidibus appetitus, quod in mare demersus fuisset? At ille Paulus erat, inquit, et vocatus a Christo. Atqui Judas quoque unus erat ex duodecim, vocatus etiam ipse a Christo; verum neque quod esset ex duodecim, neque vocatio Christi quidquam ei profuit, quoniam animi ad virtutem paratum non habebat. Sed Paulus quidem et cum fame luctans, et necessario egens alimentis, et tanta in dies singulos perferens, magna cum alicatitate viam: quae ad caelum ducit, correbat: at ille et ante hunc vocatus, et iisdem, quibus ipse, bonis potius, suprema philosophia initiatus, particeps mense sacrae ac tremenda illius coenae, tantam gratiam adeptus, ut etiam mortuos excitaret, leprosos mundaret, et demones expelleret, crebris de paupertate sermonibus auditis, tam diu versatus cum Christo, cuique pauperum pecuniae creditae fuerant, ut inde aegritudinis solatium caperet (sur enim erat), ne sic quidem factus est melior, quamquam tantam expertus indulgentiam. Cum enim sciret Christus eum avarum esse, et amore pecuniae periturum, non modo ejus rei tum ab eo penas non reposcit, verum ut ipsius aegritudinem deliniret, et minori malo praecaveret majus, etiam pauperum ei pecunias credidit, ut cum haberet unde pecuniae cupiditatem satiare, in horribile illud barathrum non corrueret.

12. *Cur etiam improborum lapsus exprimat Scriptura; parabola edificantium explicatur.*—Adeo nusquam quisquam laedere poterit eum, qui seipsum laedere nolit; ei vero qui vigilans ac sobrius esse, suamque operam conferre nolit, nemo unquam proderit. Propterea tibi mirabilis quoque Scripturarum historia

¹ Unus Reg., spectaculum agre conspiciendum.

² Duo, nihil aut parvum aut minus locutus est.

παρασκευάζει δυσχεραίνειν, καὶ πολλάκις καὶ βλάσφημα ῥήματα ἐκβάλλειν καὶ ἀνελεύθερα πράγματα ὑπομένειν. Οὐχ ἡ πένια, ἀλλ' ἡ μικροψυχία · ἐπεὶ καὶ ὁ Λάαρος πένης ἦν, καὶ σφ' ὅρα γε πένης· καὶ τῇ πενίᾳ προστῇν καὶ ἀβρωστία πένιας ἀπάσης πικροτέρα, ἡ καὶ τὴν πένιαν ταύτην χαλεπωτέραν ποιοῦσα· καὶ τῇ ἀβρωστίᾳ ἐρημία τῶν προστησομένων, καὶ ἀπορία τῶν θεραπευόντων, ἥτις καὶ τὴν πένιαν καὶ τὴν ἀβρωστίαν πικροτέραν εἰργάζετο. Τούτων γὰρ ἕκαστον καὶ καθ' ἑαυτὸ μὲν ὀδυνηρὸν, ὅταν δὲ μὴδὲ οἱ θεραπεύοντες ὦσι, μείζον γίνεται πρὸ δεινόν, χαλεπωτέρα ἡ φλῆξ, πικροτέρα ἡ ὀδύνη, ἀγριώτερος ὁ χειμὼν, σφοδρότερον τὸ κλυδωνίον, φλογωδετέρα ἡ κάμνος. Εἰ δὲ τις ἀκριβῶς ἐξετάσῃ, καὶ ἕτερον τούτοις τέταρτον προστῇ, ἡ τοῦ πλουτοῦντος ἐκ γειτόνων οἰκοῦντος δόεια καὶ τρυφή. Εἰ δὲ βούλει τι καὶ πέμπτον ἄλλο εὐρεῖν, ὑπέκκαυμα τῆς φλογὸς, καὶ τοῦτο ἔφει σαφῶς αὐτῷ περιεκείμενον. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἐτρώφα ὁ πλοῦσιος ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ δεύτερον καὶ τρίτον, μᾶλλον δὲ καὶ πλεονάκις τῆς ἡμέρας αὐτὸν ὀρῶν· παρὰ γὰρ τὴν εἰσοδὸν ἔρριπτο, θέατρον χαλεπὸν ἐλεεινῆς τραγῳδίας ὦν ^α, καὶ τῇ ἔφει μόνον καὶ λιθίνην ἱκανὸς καταμαλᾶσαι ψυχὴν· καὶ ὅμως οὐδὲ τοῦτο ἐπεσπάσατο τὸν ἀπάνθρωπον ἐκείνον εἰς τὴν τῆς πενίας ἐκείνης ἀντίληψιν· ἀλλ' ὁ μὲν σκδαριτικὴν παρτίβλετο τράπεζαν, καὶ κρατήρας εἶχεν ἐστεμμένους, καὶ ἄκρατον ἀπλῶς ἐκχεόμενον, καὶ στρατόπεδα μαγεύρων λαμπρὰ, καὶ παρασίτους καὶ κόλακας ἅμα [456] πρωῒ, καὶ χοροὺς φθόντων, ὀνοχοοῦντων, γελωτοποιούντων· καὶ πᾶν εἶδος ἐπινούων ἀσωτίας, καὶ μεθύνων καὶ κρασιπλῶν, καὶ στολῇ καὶ τραπέζῃ, καὶ ἑτέροις πλείοσι τρυφῶν ἅπαντα διετέλει τὸν χρόνον. Τοῦτον δὲ λιμῷ χαλεπῷ καὶ ἀβρωστίᾳ πικροτάτῃ, καὶ παλιορκίᾳ τοσοῦτων ἑλκῶν, καὶ ἐρημίᾳ, καὶ τοῖς ἐκ τούτων κακοῖς ὀρῶν καθ' ἑκάστην κατατεινόμενον τὴν ἡμέραν, οὐδὲ εἰς νοῦν ποτε ἐβάλλετο· ἀλλ' οἱ μὲν παράσιτοι, καὶ οἱ κόλακες καὶ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν διεβρῆγγυντο· ὁ δὲ πένης, καὶ οὕτω πένης, καὶ ἐν τοσοῦτοις κείμενος τοῖς κακοῖς, οὐδὲ ψυχίῳ ἐκ τῆς τραπέζης ἀπήλαυνεν ἐκείνης, καὶ ταῦτα σφόδρα ἐπιθυμῶν· καὶ ὅμως οὐδὲν αὐτὸν τούτων παρέδραψεν, οὐ ῥῆμα πικρὸν ἐξέβαλεν ^β, οὐ βλάσφημον ἐφθέγγετο λόγον· ἀλλ' ὥσπερ χρυσὸν τῇ σφοδροτέρᾳ πυρῶσει μείζονος καθαίρουμένου λαμπρόνεται, οὕτω δὲ καὶ ἐκείνος ὑπὸ τῶν παθημάτων τούτων ἐνοχλούμενος, πάντων ὑψηλότερος ἦν καὶ τῶν παθῶν, καὶ αὐτῶν τῶν ἐντεῦθεν πολλοὺς τικτομένων θορύβων. Εἰ γὰρ ἀπλῶς πένητες πλουσίους ὀρῶντες ἐχόντων τῷ φθόνῳ, καὶ κατατείνονται τῇ βασκανίᾳ, καὶ τὸν βίον ἀδίωτον νομιζοῦσιν εἶναι, καὶ ταῦτα τῆς ἀναγκαίας εὐποροῦντες τροφῆς, καὶ θεραπεύοντες ἔχοντες· ὁ πένης οὗτος ὡς οὐδεὶς ἕτερος πένης ὦν, καὶ οὐχ ἡ πένης μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀσθενῆς, καὶ μηδὲνα ἔχων τὸν προστησόμενον καὶ παρακαλέοντα, ἀλλ' ἐν μέσῳ τῇ πόλει καθάπερ ἐν ἐσχάτῃ κείμενος ἐρημίᾳ, καὶ λιμῷ τυχόμενος πικροτάτῃ, καὶ πάντα ὀρῶν ἐκείνῳ καθάπερ ἐκ πηγῶν ἐπιβρέοντα, καὶ ἀνθρωπίνῳ μὲν οὐδεμιᾷ ἀπολαύων παραμυθίας, ταῖς δὲ τῶν κυνῶν γλώσσαις προκειμένος τράπεζα διηνεκῆς (οὗτω γὰρ ἦν τὸ σῶμα παρεμμένος καὶ διαλειλυμένος, ὡς μὴδὲ ἐκείνους ἀποσοδεῖν δύνασθαι), τί οὐκ ἂν ἔπαθεν, εἰ μὴ σφόδρα γενναῖος καὶ φιλόσοφος ἦν; Ὅρξας ὅτι ὁ ἑαυτὸν μὴ ἀδικῶν, καὶν παρὰ πάντων

ἀδικῆται, οὐδὲν πάσχει δεινόν; πάλιν γὰρ τὸν αὐτὸν ἀναλφόμεναι λόγον.

ια'. Τί γὰρ ἡ ἀβρωστία; τί δὲ ἡ ἐρημία τῶν προστησομένων; τί δὲ ἡ ἐφοδος τῶν κυνῶν; τί δὲ τὸ γειτόνημα τοῦ πλουτοῦ τοῦ πονηροῦ; τί δὲ ἡ πολλὴ χλιδὴ καὶ ὑπερηφανία, καὶ ἡ ἀπόνοια ἐκείνου τὸν ἀθλητὴν τοῦτον παρεδραψεν; ἡ μαλακώτερον πρὸς τὰ ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἐποίησε σκάμματα; τί δὲ αὐτοῦ τὴν εὐτονίαν ἐλυμήνατο; Οὐδὲν οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτὸν ἐπέβρωσε, καὶ μυρίων αὐτῷ στεφάνων ὑπόθεσις γέγονε, καὶ προσθήκη βραδείων, καὶ πλεονασμὸς ἀντιδόσεως, καὶ μείζονων ἀμοιβῶν ὑπόθεσις τῶν δεινῶν τὸ πᾶθος ἐκείνου, καὶ ἡ τοῦ πλουτοῦντος ὁμότης. Οὐ γὰρ δὴ διὰ τὴν πένιαν ἐστεφανώτο μόνον, οὐδὲ διὰ τὸν λιμὸν, οὐδὲ διὰ τὰ ἑλκῃ, οὐδὲ διὰ τὰς γλώσσας; τῶν κυνῶν· ἀλλ' ὅτι τοιοῦτον γείτονα ἔχων, καὶ καθ' ἑκάστην ὀρώμενος ὑπ' αὐτοῦ τὴν ἡμέραν, καὶ ὑπερ-ορώμενος διηνεκῶς, τοῦτον ἤνεγκε γενναῖως τὸν πειρασμὸν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς καρτερίας, καὶ τῇ πενίᾳ καὶ τῇ ἀβρωστίᾳ, καὶ τῇ ἐρημίᾳ, οὐ μικρὰν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εὐτονωτάτην συνεισφέρειν τὴν φλόγα.

Τί δὲ ὁ μακάριος Παῦλος, εἰπέ μοι; οὐδὲν γὰρ κωλύει πάλιν ἐπιμνησθῆναι τοῦ ἀνδρός. Οὐχί [457] μυρίας ἐδέξατο πειρασμῶν νιφθᾶς; Τί οὖν ἐντεῦθεν ἐβόλῃ; Οὐκ ἐντεῦθεν μὲν οὖν καὶ μαιζόνως ἐστεφανώτο, ὅτι ἐλίμωσεν, ὅτι κρυμῷ καὶ γυμνότητι κατετήκατο ^ε, ὅτι μάστιγι πολλάκις κατεχάινετο, ὅτι λίθοις ἐβάλλετο, ὅτι κατεποντίζετο; Ἄλλ' ἐκείνος Παῦλος ἦν, φησὶ, καὶ κλητὸς τοῦ Χριστοῦ. Καίτοι καὶ Ἰούδας εἰς τὸν δώδεκα ἦν, καὶ κλητὸς καὶ αὐτὸς τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' οὕτε τὸ εἶναι τῶν δώδεκα, οὕτε ἡ κλήσις αὐτὸν ὤνησεν, ἐπειδὴ γνώμην οὐκ εἶχε πρὸς ἀρετὴν παρεσκευασμένην. Ἄλλ' ὁ μὲν Παῦλος καὶ λιμῷ παλαίον, καὶ τῆς ἀναγκαίας ἀπορίων τροφῆς, καὶ τοσαῦτα καθ' ἑκάστην πάσχων τὴν ἡμέραν, μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας τὴν εἰς οὐρανὸν φέρουσαν ἔτρεχεν ὁδόν· ἐκείνος δὲ καὶ πρὸ τούτου κληθεὶς, καὶ τῶν αὐτῶν ἀπολαύσας ὤνεραι καὶ αὐτὸς, καὶ μυηθεὶς τὴν ἀνωτάτω φιλοσοφίαν, καὶ τραπέζης μετασχὼν ἱερᾶς καὶ τῶν φρικωδεστάτων ἐκείνων δειπνῶν, καὶ χάριν λαβὼν τοσαύτην ὡς καὶ νεκροὺς ἐγείρειν, καὶ λεπτοὺς καθαίρειν, καὶ δαίμονας ἐλαύνειν, καὶ τοὺς περὶ ἀκτιμωσύνης πολλάκις ἀκούσας λόγους καὶ αὐτῷ τοσοῦτον χρόνον συγγενόμενος τῷ Χριστῷ, καὶ τῶν πνεύτων τὰ χρήματα πιστευθεὶς, ὥστε τοῦ πάθους ἐκείθεν ἔχειν παραμυθίαν (καὶ γὰρ κλέπτῃς ἦν), οὐδὲ οὕτως ἐγένετο βελτίων, καίτοι τοσαύτης συγκαταβάσεως ἀπολαύσας. Ἐπειδὴ γὰρ ἤδει ὁ Χριστὸς, ὅτι ἐπιάργυρος ἦν, καὶ διὰ χρημάτων ἔρωτα ἐμελλεν ἀπόλλυσθαι, οὐ μόνον αὐτὸν οὐκ ἀπήτησε τούτου δίκας τότε, ἀλλ' ὥστε αὐτοῦ καταλεῖναι τὸ πάθος, καὶ τὰ χρήματα αὐτῷ τῶν πνεύτων ἐπίστευσεν, ἔν' ἔχων ὅθεν χορσῇ τὴν φιλοχρηματίαν, μὴ κατὰ πόσιν εἰς τὸ φρικώδες βάραθρον ἐκείνου, ἐλάττωνι κακῷ τὸ μείζον προαναστέλλων.

Ἐφ' οὗτω πανταχοῦ τὸν μὲν ἑαυτὸν μὴ βουλόμενον ἀδικεῖν οὐδεὶς ἕτερος ἀδικῆσαι δυνήσεται· τὸν δὲ οὐκ ἐθέλοντα νῆφειν, καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ συνεισφέρειν οἰκοθεν, οὐδεὶς οὐδέποτε ὠφελήσει. Διὰ τοῦτο σοὶ καὶ ἡ θαυμασία τῶν Γραφῶν ἱστορία, καθάπερ ἐν εἰκότι τινὶ ὑψηλῇ καὶ μεγάλῃ καὶ πολὺ τὸ εὖρος ἐχούσῃ, τῶν παλαιῶν ἀνεγρά-

^α Unus Neg. θέατρον χαλεπῆς θεωρίας ὦν, duo alii θέατρον καὶ λυπη θεωρίας ὦν.

^β Duo mss. οὐ ῥῆμα τι οὐ μικρὸν οὐ μέγα ἔξέβ.

^ε Alii κατετίετο.

ψατο τοὺς βίους, ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐκτείνασα τὴν διήγησιν· καὶ δεικνύσιν οἱ καὶ τοὺς ὑποσχελιζομένους^α, καὶ τοὺς στεφανομένους, ἵνα σε διὰ πάντων παιδεύσῃ, ὅτι τὸν παρ' αὐτοῦ μὴ ἀδικούμενον οὐδεὶς ἑτερος ἀδικῆσαι δυνήσεται, κἂν πᾶσα ἡ οἰκουμένη πρὸς αὐτὸν χαλεπὸν ἀναβρίβῃ πόλεμον. Ὡς γὰρ δυσκολία πραγμάτων, οὕτως καιρῶν μεταβολαί, οὕτως δυναστευόντων ἐπὶ θείαι, οὕτως ἐπιβουλῶν νιφάδες, οὕτως συμφορῶν ὄχλος, οὕτως πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις κακῶν συλλεγόμενος ὁ φορυτὸς παρασαλεύσαι τι κἂν μικρὸν δυνήσεται τὸν γενναῖον, καὶ νήφοντα, καὶ ἐγρηγορότα· ὥσπερ αὖ τὸν βῆθυσον, καὶ ἀναπεπτωκότα, καὶ οἰκόμενον προδοδόμενον, κἂν μυρία προσάγῃται θραυπείαι, οὐδὲν ἀμείνω ποιοῦσι. Τοῦτο γοῦν καὶ ἡ παραβολὴ ἡ περὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων παρεδὴλωσεν ἡμῖν, ὅν ὁ μὲν ἐπὶ τῆς πέτρας, ὁ δὲ ἐπὶ τῆς ψάμμου τὴν οἰκίαν φιλοδόμησε τὴν αὐτοῦ· οὐχ ἵνα ψάμμου καὶ πέτραν νοήσωμεν, οὐδ' ἵνα οἰκοδομὴν λίσθω, καὶ ὄρορον, οὐδ' ἵνα ποταμούς, [458] καὶ ὕετον, καὶ πνεύματα ἄγρια προσπίπτοντα ταῖς οἰκοδομαῖς, ἀλλ' ἵνα ἀρετὴν καὶ κακίαν ἐκ τούτων ἐκλάθωμεν, καὶ ἴδωμεν κἀντεῦθεν ὅτι τὸν αὐτοὺν μὴ ἀδικοῦντα οὐδεὶς ἀδικεῖ. Οὐκοῦν οὕτε ὁ ὑετὸς καίτοι βραχδαῖως φερόμενος, οὕτε οἱ ποταμοὶ πολλῇ βροθίᾳ προσπίπτοντες, οὕτε τὰ πνεύματα τὰ ἄγρια μετὰ σφοδρᾶς τῆς ῥύμης προσβάλλοντα παρεσάλευσάν τι τὴν οἰκίαν ἐκείνην· ἀλλ' ἔμεινε καὶ ἀγέρωτος, καὶ ἀκίνητος· ἵνα μάθῃς, ὅτι τὸν αὐτοὺν οὐ προδιδόντα οὐδεὶς πειρασμὸς παρασαλεύσαι δύναται. Ἡ δὲ τοῦ ἐτέρου κατεφέρετο βράδιος, οὐ διὰ τὴν τῶν πειρασμῶν ἐπιβολὴν (ἥ γὰρ ἂν καὶ ἡ τέτρα τὸ αὐτὸ ἐπαθεν); ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκίαν ἀνοίαν· οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἀνεμὸς προσεπνευσεν, διὰ τοῦτο ἔπαισεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς ψάμμου ἦν οἰκοδομηθεῖσα, τοῦτ' ἐστὶν ἐπὶ βῆθυσίας καὶ πονηρίας, τοῦτο πέπνευσε. Καὶ γὰρ καὶ πρὶν ἢ τὸν χειμῶνα προσβαλεῖν ἐκείνον, ἀσθενῆς τε ἦν καὶ πρὸς τὸ πεσεῖν ἐτοίμη. Αἱ γὰρ τοιαῦται οἰκοδομαί, καὶ μηδενὸς ἐνοχλοῦντος, αὐτόματοι καταφέρονται, ὑποσυρομένης αὐταῖς τῆς κρηπίδος καὶ πάντῃ διαβρῆουσας. Καὶ καθάπερ αἱ μὲν ἀράχαι αὐτόματοι διασπῶνται, μηδενὸς αὐταῖς ἐνοχλοῦντος, ὁ δὲ ἀδάμας καὶ παύμενος ἀδίαυτος μένει· οὕτω δὴ καὶ οἱ μὴ αὐτοὺς ἀδικούντες, κἂν ὑπὸ μυρίων παλινῶν, λαχυρότεροι γίνονται· οἱ δὲ αὐτοὺς προδιδόντες, κἂν μηδελὸς ὁ ἐνοχλῶν ἦ, αὐτόματοι φέρονται, καὶ διαβρῆουσι, καὶ ἀπόλλυνται. Ὡς περὶ καὶ ὁ Ἰουδας, οὐ μόνον οὐδενὸς ἐνοχλήσαντος πειρασμοῦ τοιοῦτου, ἀλλὰ καὶ πολλῆς ἀπολαύσας τῆς θεραπείας, ἀπώλετο.

ιγ'. Βούλει σοι τοῦτον καὶ ἐπὶ δὴμων ὀλοκλήρων βεῖξω διαλάμποντα τὸν λόγον; Πόσις ὁ Ἰουδαῖον δῆμος ἀπῆλαυσε προνοίας; Οὐ πᾶσα ἡ ὀρωμένη κτίσις πρὸς ὑπηρεσίαν αὐτῶν παρεσκευάζετο; καὶ καινὸς τις αὐτοῖς καὶ ξένος εἰσῆγετο διαγωγῆς βίου τρόπος; Οὐδὲ γὰρ εἰς ἀγορὰν ἐνέβαλλον, καὶ οὕτω τῶν ὀνίων ἀπῆλαυον, οὐκ ἀργύριον κατατιθέντες· οὐδὲ αὐλακας ἔεμενον, οὐδὲ ἄροτρον εἶλκον, οὐδὲ γῆν ἐσπάραττον, οὐδὲ σπέρματα κατέβαλλον, οὐδὲ ὕετων ἐδέοντο καὶ ἀνέμων καὶ τῶν τοῦ ἔτους ὥρων, οὐχ ἡλιακῆς ἀκτίνας, οὐ σεληνιαίου δρόμου, οὐ φύσεως ἀέρος, οὐκ ἄλλου τῶν τοιοῦτων οὐδενός· οὐχ ἄλωνα παρεσκεύαζον, οὐ καρπὸν ἔτριβον, οὐ πνευμάτων ἐχρῆζον πρὸς τὸ διακρίναι τοὺς πυροὺς τῶν ἀγύρων, οὐ μύλιν

ἔστρεφον, οὐ κλίβανον ψυχοδόμου, οὐ ξύλα καὶ πῦρ εἰς τὴν οἰκίαν εἰσήγον, οὐκ ἀρτοποιητικῆς ἐδέοντο τέχνης, οὐ μάκελλαν μετεχειρίζον, οὐ δρεπάνην ἠέλων, οὐκ ἄλλης τινὸς ἐδέοντο τέχνης, ὕφαντικῆς λέγω καὶ οἰκοδομικῆς, καὶ τῆς τὰ ὑποδήματα παρεχούσης· ἀλλὰ πάντα ἦν αὐτοῖς ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος. Καὶ ἐσχεδιασμένην εἶχον τράπεζαν, καὶ ἰδρώτων καὶ πόνων ἀπηλλαγμένην. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ μάννα φύσις· νεαρά τε καὶ πρόσφατος, καὶ οὐδαμῶς παρέχουσα αὐτοῖς πράγματα, οὐδὲ κατατείνουσα πόνον. Καὶ τὰ ἱμάτια δὲ αὐτοῖς, καὶ τὰ ὑποδήματα, καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ σώματος φύσις τῆς οἰκίας ἐπελανθάνετο ἀσθενείας· ἐν γὰρ χρόνῳ οὕτω μακρῷ οὕτε ἐκείνα ἐτρίβετο, οὕτε οἱ πόδες αὐτῶν καίτοι τοσαῦτα [459] βαδίζόντων ἐτυλῶθησαν. Ἰατρῶν αὐτοῖς καὶ φαρμάκων, καὶ τῆς ἄλλης τῆς περὶ τοιαύτην τέχνην σπουδῆς, οὐδὲ μνηστῆρες ἦν ἐν αὐτοῖς· οὕτω πᾶσα ἐκποδὸν ἀρρώστια ἦν. Ἐξήγαγε γὰρ αὐτοὺς ἐν ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ, ψφί· καὶ οὐκ ἦν ἐν ταῖς φυλακαῖς αὐτῶν ὁ ἀσθενεῖν. Ἀλλ' ὥσπερ τὸν κόσμον τοῦτον ἀφέντες, καὶ πρὸς ἐτέραν βελτίονα μετοικισθέντες οἰκουμένην, οὕτως ἥσθιον, οὕτως ἔπινον, καὶ οὕτε ἡ ἀκτὶς θερμότερα γινομένη τὰς κεφαλὰς ἐπλητε τὰς ἐκείνων· διετείχετο γὰρ τὴν φλόγα νεφέλῃ πάντοθεν αἰωρουμένη^δ, καὶ περιφορητῇ γινομένη στέγῃ τοῖς δῆμοις ἅπασιν ἐκείνοις. Ἀλλ' οὕτε ἐν νυκτὶ λαμπάδος ἐδέοντο τῆς διαιρούσης τὸ σκότος, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ὁ στύλος τοῦ πυρὸς πηγὴ φωτὸς ἀφάρτου, δύο χρεῖαι παρέχων, τὴν τε ἀπὸ τοῦ φαίνειν, τὴν τε ἀπὸ τοῦ κατευθύνειν αὐτοῖς τὴν ἀποδημίαν. Οὐ γὰρ φωτεινὴς μόνον ἦν, ἀλλὰ καὶ ὁδηγὸς παντὸς ἀκριβέστερον χειραγωγεῖ κατὰ τὴν ἐρημον· ἐκείνην τὸν ἀπειρον δῆμον ἐκείνον. Ἐβάδιζον δὲ, οὐκ ἐπὶ γῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης ὡς ἐπὶ γῆς· καὶ τῶν ὄρων τῆς φύσεως κατετόλμων, τὸν χαλεπὸν ἐκείνου πεζεούοντος πέλαγος, ὡς διὰ πέτρας στενὰ καὶ ἀντιτύπου τινὸς ὁδοιποροῦντες· καὶ ὅτε μὲν αὐτοῖς ὑπεστώρεστο, γῆν ἐμίμειτο στενὰ τὸ στοιχεῖον, καὶ πεδία ὕπτια, καὶ ἀρούρας· ὅτε δὲ τοὺς ἐχθροὺς ἐπέλαθε, τὰ θαλάττης κατειργάζετο· καὶ αὐτοῖς μὲν ἐγένετο δχημα, τοῖς δὲ πολεμοῦσιν αὐτοὺς τάφος· τοὺς μὲν μετ' εὐκολίας παραπέμπουσα, τοὺς δὲ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος καταποντίζουσα. Καὶ ἡ ἀτακτοῦ τῶν ὁδάτων ῥύμη, ἀνδρῶν λογικῶν καὶ συνετυπῶτων καὶ εὐταῖαν καὶ ὑπακοὴν ἐπεδείκνυτο, νῦν μὲν φύλακος, νῦν δὲ δημίου τάξις ἐπέχουσα, καὶ ἐν ἡμέρᾳ μὲν τὰ ἐναντία ἀθρόον ἐπιδεικνύμενη. Τί ἂν τις εἰποι τὰς πέτρας, αἱ ποταμούςς ἠφίσταν ὕδατος; τί δὲ τὰ νεφὴ τῶν ὀρνίθων, οἱ τῶν πληθει τῶν σωματίων τὴν γῆν ἀπέκρυσαν ἅπασαν; τί τὰ ἐν Αἰγύπτῳ θαύματα; τί τὰ ἐν ἐρήμῳ παράδοξα; τί τὰ τρόπαια καὶ τὰς νίκας; τὰς ἀναιμῶτι γινομένας; Ὡς γὰρ χορεύοντες, οὐχ ὡς πολεμοῦντες τοὺς ἀντιπίπτοντας ἐχειροῦντο. Καὶ τῶν μὲν οἰκείων δεσποτῶν χωρὶς ὅπλων ἐκράτησαν· τῶν δὲ μετὰ τὴν Αἰγύπτου μαχομένων αὐτοῖς, σαρπίττοντες καὶ ψάλλοντες, οὕτω περιέγιοντο· καὶ ἦν χορεία μᾶλλον ἢ πόλεμος τὰ γινόμενα, μυσταγωγία μᾶλλον ἢ μάχη. Καὶ γὰρ πάντα τὰ τεράστια ταῦτα οὐ διὰ τοῦτο ἐγένετο μόνον, ἵνα τὴν χρεῖαν αὐτοῖς πληρώσῃ, ἀλλ' ἵνα καὶ τὴν διδασκαλίαν, ἣν ἐνέθηκεν αὐτοῖς ὁ Μωϋσῆς, τῆς θεογνωσίας ἀκριβέστερον διητηρήσῃ· καὶ ψαλὰ πανταχόθεν ἐφέροντο τὸν δεσπότην ἀνακηρύττουσαι. Καὶ γὰρ ἡ θάλαττα ταῦτα ἰδὼσα, νῦν

^α Manuscript et Savil. in marg. οὐ τῆς τὰ ὑποδήματα περιεχούσης, Savil. in textu καὶ τῆς περὶ τὰ ὑποδήματα ἐχούσης, Morel. καὶ τῆς τὰ ὑποδήματα παρεχούσης.

^δ Αἱ ἀπαιρουμένη, αἱ ἀπαιρουμένη, Morel. αἰωρουμένη.

^ε Αἱ κατὰ τὴν ἐρημον.

^α Αἱ ὑποσχελιζόμεναι, καὶ τοὺς στεφανομένους.

^β Hinc est lectio Morelli et conjectura Savil. Montf. legendum ἡ. Edit.

velut in effigie quadam sublimi magnaue, et in magnam latitudinem extensa, veterum vitas descripsit, narratione ab Adam usque ad Christi adventum producta: ostenditque tibi tam supplantatos, quam coronatos, ut omnium exemplis te doceat, eum qui seipsum non lædat, a nemine alio lædi posse, etiamsi totus orbis grave contra illum concitet bellum. Neque enim difficultas rerum, nec temporum mutationes, nec potentum injuriæ, neque insidiarum tamquam nivium imbres, neque calamitatum multitudo, neque omnium, quibus homines premuntur, malorum collectus acervus, generosum, sobrium ac vigilantem vel parum labefactare poterit: quemadmodum vicissim ignavum, collapsum, et a seipso proditum, etiamsi infinitæ curationes admoveantur, nihilo faciunt meliorem. Hoc siquidem etiam insinuavit nobis illa parabola de hominibus illis, quorum alter super petram, super arenam alter suam domum ædificavit (*Matth. 7. 24. sqq.*): non ut arenam et petram intelligamus, nec structuram lapidum, et tectum, neque ut flumina, et pluviam, et sævos spiritus in ædificia irruentes; sed ut virtutem et vitium ex his colligamus, atque etiam hinc perspicimus, eum qui se ipse non lædat a nemine lædi. Ergo nec pluvie magna quamquam vi delatæ, neque flumina magno impetu irruentia, neque sævi spiritus vehementi cum insultu adorti, partem ullam domus illius labefecerunt; sed mansit et inexpugnabilis, et immotæ: ut discas, qui se ipse non prodat, eum nulla tentatione posse labefactari. At illa alterius facile eversa est, non ob tentationum impetum (alioquin alteri quoque idem accidisset), sed ob ipsius vecordiam: non enim quia ventus afflavit, ideo cecidit, sed quod super arenam, hoc est, super ignaviam et nequitiam ædificata fuit, ruinam fecit. Nam prius etiam quam illa tempestas ingrueret, infirma erat et ad casum parata. Hujusmodi enim ædificia, etiam nemine infestante, dum subtrahitur ac diffuit fundamentum, sua sponte corrunt. At ut araneæ ulro, nemine ipsis infesto, distrahantur, adamas contra etiam percussus non frangitur: sic etiam qui semetipsi non lædunt, etsi ab infinitis feriuntur, fortiores evadunt: qui vero semetipsos produunt, etsi nemo sit infestus, sua sponte devolvuntur, diffiunt ac pereunt. Quemadmodum Judas quoque, non modo nulla infestante hujusmodi tentatione, sed magna etiam curatione adhibita, periit.

15. *Providentia Dei erga Judæos; miracula edita in exitu ex Ægypto.* — Vis integrarum gentium exemplis hanc orationem illustrem? Quanta Judæorum gentis fuit providentia? Annon tota quæ videtur creatura ad eorum obsequium fuit comparata? et nova quædam ipsis ac mira vivendi ratio introducta? Neque enim ad forum mittebant, itaque non numerata pecunia venalibus rebus fruebantur: nec sulcos findebant, neque aratrum trahebant, nec terram proscindebant, nec semina jaciebant, neque pluviis indigebant et ventis et anni temporibus, non solis radiis, non cursu lunæ, non aeris natura, non ulla hujusmodi re alia; non aream præparabant, non fruges

tritabant, non ventos desiderabant ad secernenda grana a paleis, non molam versabant, non clibanum ædificabant, non ligna et ignem domum inferebant, non panifica egebant arte, non ligonem tractabant, non falcem acuebant, non aliqua alia indigebant arte, textoria, inquam, architectonica, et sutoria: sed omnia eis erat verbum Dei. Mensam habebant paratam ex tempore, sudoribus et laboribus vacuum. Ejus enim naturæ erat manna; nova, recens, nusquam ipsis negotia facessens, neque labore conficiens. Jam vestimenta eorum et calcei et ipsa corporis natura quodammodo suæ fragilitatis obliviscebantur: tempore enim ita longo neque illa terebantur, neque pedes eorum tot tantaque licet itinera decurrentium occalluerunt. Medicorum, remediorum cæteræque in hac arte curæ ne memoria quidem apud eos erat: adeo longe aberat omnis invaletudo. *Eduxit enim eos in auro et argento*, inquit; *et non erat in tribus eorum infirmus* (*Psalm. 104. 37*). Verum quasi relicto hoc mundo, et in alium meliorem orbem inhabitandum translati, sic comedeant, sic bibebant, ac neque radii calidiores effecti capita illorum feriebat: disternabat enim flammam nubes undique impendens, et omnibus illis familiis gestatorii tecti instar erat. Neque vero noctu face indigebant quæ tenebras discuteret, sed erat eis columna ignis, fons lucis ineffabilis in duplicem usum, tum ut luceret, tum ut iter dirigeret. Neque enim lucida dumtaxat erat, verum etiam omni viæ duce certius infinitum illum populum per solitudinem illam ducebat. Ibant non terra solum, sed etiam mari quasi terra. Ausi sunt transcendere fines naturæ, cum sævum illud pelagus ambularent, quasi per solidam ac firmam petram iter facerent; cumque illis substratum esset elementum illud, solidam terram, camposque supinos, et agros imitabatur: cum vero hostes exceperet, maris munus exsequeretur: illis fuit vehiculum, hostibus ipsorum sepulcrum; illos facile transmisit, hos magna cum vehementia submersit. Inordinatus aquarum impetus, virorum ratione præditorum atque prudentissimorum ordinem et obedientiam præ se ferebat, cum jam custodis, jam carnificis vicem obtineret, unoque die contraria repente præstaret. Quid commemorare petras, quæ fluvios effuderunt aquarum? quid nubes volucrum, quæ corporum multitudine totam terram texerunt? quid miracula patrata in Ægypto? quid prodigia quæ contigerunt in solitudine? quid tropæa et incruentas victorias? Tamquam enim choreas ducerent, non bellum gererent, ista adversarios domuerunt. Ac dominos quidem suos sine armis superarunt; qui vero extra Ægyptum cum ipsis pugnarunt, eos tubis canendo psallendoque vicerunt: resque illa, chorea potius erat quam bellum, initiatio potius quam pugna. Omnia namque ista prodigia non ob id solum acciderunt ut eis necessarium ferrent subsidium, verum ut doctrinam quoque cognitionis Dei, qua eos Moyses instituerat, certius conservarent; undique voces edebantur, quæ Dominum prædicarent. Hæc enim mare declamabat, cum nunc pede-

stri itinere trajiceretur, nunc ad ingenium rediret; hanc vocem edebant undæ Nili in sanguinem mutatæ, ranzæ, locustarum ille exercitus, erucæ, et rubigo, hæc omni populo loquebantur: prodigia quoque in solitudinē, manna, columna, nubes, ortyometra, cætera omnia fuerunt eis vice libri et literarum, quæ numquam delentur, cum memoriam eis quotidie refricarent, et ipsorum animo insonarent. Verumtamen post tantam tamque multiplicem provisionem, post ineffabilia illa beneficia, post tanta miracula, post inenarrabilem curam, post longam institutionem, post instructionem verborum, post adhortationem ipsarum rerum, post insignes victorias, post admirabilia tropæa, post lautitiam mensarum, post ubertatem illarum aquarum, post ineffabilem gloriam, quam apud hominum genus universum fuerant consequuti, ingrati et stupidi cum essent, vitulum adoraverunt, et bovis caput coluerunt, deosque sibi fieri postularunt, cum recentia beneficiorum Dei in Ægypto acceptorum monumenta tenerent, ac multis etiam aliis adhuc fruerentur.

14. *Aliud exemplum Ninitarum confirmat afflictiones homini nocere non posse.* — Ninitarum vero populus, barbarus cum esset atque alienigena, nihilque horum participasset, non parvum, non magnum, non orationes, non miracula, non res, non verba; vidissetque hominem ex naufragio conservatum, numquam secum antea versatum, sed tum primum visum, ingressum, ac dicentem: *Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur* (Jon. 3. 4): adeo nudis hisce verbis mutati ac meliores facti sunt, et deposita priori vitiositate ad virtutem per penitentiam contenderunt, ut decretum Dei revocarent, nutantem urbem sisterent, divinitus impendentem iram propulsarent, omnique afflictione liberarentur. *Vidit enim Deus, inquit, quia aversus est unusquisque de via sua mala, et conversus est ad Dominum* (ib. v. 10). Quomodo conversus est, dic mihi? Atqui magna eorum erat malitia, ineffabilis nequitia, ulcera curatu difficilia; idque ut indicaret propheta, dixit: *Ascendit malitia eorum usque ad cælum* (Jon. 1. 2): distantia loci magnitudinem malitiæ ipsorum significavit. Sed tamen tantam nequitiam, usque adeo elatam et exaltatam, ut ad cælum quoque pertingeret, tribus diebus, brevi temporis momento, paucis verbis, quæ ab uno homine audiverant, ignoto, hospite, naufragium passo, ita profligaverunt, ita aboleverunt, ita e medio sustulerunt, ut tali voce recrearentur: *Vidit Deus quia aversus est unusquisque de via sua mala, et penituit eum super malitia, quam loquutus fuerat Deus ut faceret eis.* Videtur sobrium ac vigilantem non modo ab hominibus non lædi, verum etiam iram divinitus impendentem avertere? qui vero semetipsum prodat ac lædat, etsi infinita accipiat beneficia, non multum lucri facere? Sic enim neque illis profuerunt tanta portenta, neque his obfuit iisdem caruisse: verum cum natura forent candidi, exiguum nacti momentum, meliores evaserunt, quamquam barbari et alienigenæ, inauditis omnibus divinis oraculis, longeque a Palæstina dissiti.

15. *De tribus pueris Danielis sociis.* — Quid vero illorum trium puerorum, dic mihi, virtuti supervenientia mala offerunt? Annon adhuc juvenes, et admodum quidem juvenes, in immatura ætate grave illud subire supplicium et captivitatem, longam peregrinationem peregrinati sunt a patria, domo, templo, altari, sacrificiis, oblationibus, libationibus, ab ipso quoque psalmorum cantu, ubi in alienam regionem venerunt, separati sunt? Non enim domus eis dumtaxat eam ob causam inaccessa erat, sed multa quoque divini cultus genera. Annon barbarorum manibus dediti sunt, lupis potius quam hominibus, et quod est gravissimum, in tam longe dissitam ac barbaram abducti terram, et servitutem gravissimam, non magistrum habebant, non prophetam, non principem? *Non enim est, inquit, princeps, neque propheta, neque dux, neque locus sacrificandi coram te, et inveniendi misericordiam* (Dan. 3. 38). Quin etiam in domum regiam, tamquam in scopulum quemdam ac præcipitium, et pelagus saxi petrisque sub aqua latentibus refertum, introducti sunt, sine gubernatore, sine proreta, sine nautis, sine velis, sævum illud mare navigare coacti; atque in aula regia tamquam in carcere inclusi. Cum enim philosophari nossent, et rebus sæcularibus essent superiores, omnem quoque humanum fastum conculcassent, alasque sibi leves reddidissent, accessionem malorum etiam illam commorationem esse existimabant. Si enim foris fuissent, et in domo privata, majori libertate fruturi erant: at vero introducti in illum carcerem (carcere namque omnem illam splendoris et magnificentie speciem, et præcipitium scopulisque nihilo censebant esse meliorem), continuo gravem difficultatem sustinuerunt. Rex enim eos illius voluptuosæ impureque et profane mensæ suæ jussit esse socios, id quod eis interdictum erat, et morte gravius videbatur: ac soli velut agni in medio toti luporum erant inclusi. Necesses erat aut fame tabescere, imo vero ad mortem rapi, aut prohibita edulia degustare. Quid ergo faciant juvenes, orphanæ, captivi, peregrini, servi illorum qui hæc imperabant? Non existimarunt necessitatem sibi ad excusationem sufficere, neque tyrannidem ejus, qui urbem obtinebat; sed omnia machinabantur moliebanturque, ut peccatum effugerent, omni licet ex parte deserti. Neque enim pecuniis persuadere poterant, utpote captivi; non amicitia et familiaritate, utpote peregrini; non potentia superare, utpote servi; non multitudine vincere, utpote tres tantum. Accedunt igitur ad emuchum, qui eam potestatem obtinebat, eique verbis persuadent. Cum enim invenissent eum trepidum ac timidum, deque salute sua sollicitum, et metus mortis intolerandus animum ejus concuteret: *Timeo enim ego, inquit, domum meum regem, nequendo videat vultus vestros macilentiores præ cæteris adolescentulis coævis vestris, et condemnetis caput meum regi* (Dan. 1. 10): eo timore liberatum inducant, ut daret ipsis eam gratiam. Ac postquam

¹ Alii, et durissimam servitutis legem.

μὲν π
λῶα
ταβα
δων σ
ταύτο
μου τ
γομή
νετο
καθ' ἑ
καὶ ἐν
μετὰ
γεσλα
μάτων
οὐδὰς
τῶν β
γυν.
παρά
δαψίλ
ῆν πε
ἐπειδὴ
ἐκόννη
ζήτου
Αἰγύπτ
ἀλλων
ιδ'.
φύλος
γάλου
ἐπειδὴ
ποτε σ
τον ὄφ
καὶ Ν
τούτω
τὴν πε
γίας
σειωμέ
σασθα
θεός,
τοῦ τι
Πῶς δ
κία, δ
λῶν δ
οὐραν
κίρις
πεννη
καὶ ἐν
ἐν βρο
ἐνὶς ἡ
γενημέ
ποδὸν
ὁ θεός
τῆς π
ἐλπε
καὶ ἐγ
ται, ἀ
ἐαυτοῦ
γεσλας
οὐδὲν
τούτου
ἐπειδὴ
ῥοπή,

μὲν πεζευομένη, νῦν δὲ θάλαττα γινομένη· καὶ τὰ Νει-
λῶα νάματα ταύτην ἤφειε τὴν φωνὴν πρὸς αἵματος με-
ταβαλλόμενα φύσιν· καὶ οἱ βάτραχοι, καὶ τὸ τῶν ἀκρί-
δων στρατόπεδον ἐκείνο, καὶ ἡ κάμπη, καὶ ἡ ἐρυσίθη
ταῦτα διελέγετο τῇ δῆμῳ παντὶ· καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ἐρή-
μου τεράστια, τὸ μάννα, ὁ στύλος, ἡ νεφέλη, ἡ ὀρτυ-
γομήτρα, τὰ ἅλλα πάντα ἀντὶ βελτίου τότε αὐτοῖς ἐγέ-
νετο καὶ γραμμάτων οὐδέποτε ἐξαλειφόμενον, ἔναυλον
καθ' ἐκάστην ἡμέραν παρεχόμενα αὐτοῖς τὴν μνήμην,
καὶ ἐνηχοῦντα αὐτῶν [460] τὴν διάνοιαν. Ἄλλ' ὅμως
μετὰ τὸσαῦτην καὶ τηλικαύτην πρόνοιαν, μετὰ τὰς εὐερ-
γείας τὰς ἀφάτους ἐκείνας, μετὰ τὸ μέγεθος τῶν θαυ-
μάτων, μετὰ τὴν κηδεμονίαν τὴν ἀρρήτου, μετὰ τὴν
διδασκαλίαν τὴν διηγετικήν, μετὰ τὴν κατήχησιν τὴν ἀπὸ
τῶν ῥημάτων, μετὰ τὴν παραίνεσιν τὴν ἀπὸ τῶν ἔρ-
γων, μετὰ τὰς νίκας τὰς λαμπράς, μετὰ τὰ τρόπαια τὰ
παράδοξα, μετὰ τὴν τῶν τραπέζων ἀφθονίαν, μετὰ τὴν
δαψίλειαν τῶν ναμάτων ἐκείνων, μετὰ τὴν ἀφάτον δόξαν,
ἣν περιβάλλοντο παρὰ παντὶ τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει,
ἐπειδὴ ἀγνώμονες ἦσαν καὶ ἀναίσθητοι, μόνον προσ-
εκύνησαν, καὶ βοδὲ κεφαλὴν ἐθεράπευσαν, καὶ θεοὺς ἐπε-
ζήτησαν αὐτοὺς γενέσθαι, νεαρὰ τὰ ὑπομνήματα τῶν ἐν
Αἰγύπτῳ εὐεργεσιῶν ἔχοντες τοῦ Θεοῦ, καὶ πολλῶν καὶ
ἄλλων ἀπολαύοντες ἔτι.

ιδ'. Ὁ δὲ τῶν Νινευιτῶν δῆμος, βάρβαρος ὢν καὶ ἀλλό-
φυλος, οὐδένως τούτων μετσεχικῶς, οὐ μικρῶ, οὐ με-
γάλου, οὐ λόγῳ, οὐ θαυμάτι, οὐκ ἔργῳ, οὐ ῥημάτων,
ἐπειδὴ ἀνθρώπων εἶδον ἐκ ναυαγίου διασωθέντα, οὐδέ-
ποτε αὐτοῖς συγγενόμενον ἐμπροσθεν, ἀλλὰ τότε πρῶ-
τον ὁφθέντα, εἰσελθόντα καὶ εἰπόντα, *Ἐτι τρεῖς ἡμέραι,*
καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται· οὕτως ἀπὸ τῶν ψιλῶν
ταύτων ῥημάτων μετεβάλλοντο καὶ βελτίους ἐγένοντο, καὶ
τὴν προτέραν ἀποθέμενοι κακίαν, πρὸς ἀρετὴν διὰ μετα-
νοίας ὤδευσαν, ὡς ἀπόφασιν ἀνακαλέσασθαι Θεοῦ, καὶ
σευομένην στήσαι πόλιν, καὶ θεῖατον ὀργὴν ἀποκρού-
σασθαι, καὶ πάσης ἀπαλλαγῆναι κακίας. *Εἶδε γὰρ ὁ*
Θεός, φησὶν, οὗτι ἀπέστη ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐ-
τοῦ τῆς πορνείας, καὶ ἐπέστρεψεν ἐπὶ τὸν Κύριον.
Πῶς ἀπέστη, εἰπέ μοι; Καίτοι μεγάλη ἦν αὐτῶν ἡ κα-
κία, ἀφάτος ἡ πορνεία, δυσίατα τὰ ἔλκη· καὶ τοῦτο δη-
λὼν ὁ προφήτης ἔλεγεν· Ἀνέθῃ ἡ κακία αὐτῶν ἕως τοῦ
οὐρανοῦ· τῇ διαστήματι τοῦ τόπου τοῦ μέγεθος τῆς κα-
κίας αὐτῶν ἐνδεικνύμενος. Ἄλλ' ὅμως τὴν τὸσαύτην
πορνείαν, τὴν οὕτω κορυφωθείσαν καὶ ὕψωθείσαν, ὡς
καὶ ἕως τοῦ οὐρανοῦ φθάσαι, ταύτην ἐν τρισὶν ἡμέραις,
ἐν βραχεῖα καιροῦ ῥοπή, διὰ ῥημάτων ὀλίγων, ἃ παρ'
ἐνδὲς ἤκουσαν ἀνθρώπου, ἀγνώστου, ξένου, ναυαγοῦ γε-
γεννημένου, οὕτω κατέλυσαν, οὕτως ἠφάνισαν, οὕτως ἐκ-
ποδῶν ἐποίησαν, ὡς τοιαύτης ἀπολαύσαι φωνῆς, οὗτι *Εἶδεν*
ὁ Θεός, οὗτι ἀπέστη ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτῶν
τῆς πορνείας, καὶ μετενόησαν ἀπὸ τῆς κακίας ἧς
εἶπεν ὁ Θεός ποιῆσαι αὐτοῖς. Ὅρξεν οὖν ὁ μὲν νήφων
καὶ ἐγρηγορῶς οὐ μόνον παρὰ ἀνθρώπων οὐδὲν ἀδικεῖ-
ται, ἀλλὰ καὶ θεῖατον ὀργὴν ἀνατρέπει; ὁ δὲ οἰκοθεν
ἐαυτὸν προδίδους καὶ καταδιδάπτων, κἂν μυρίας εὐερ-
γείας ἀπολάβῃ*, οὐδὲν μέγα κερδαίνει; Οὕτω γοῦν
οὐδὲν ἐκείνους ὠφέλησε τὰ τὸσαῦτα σημεῖα, οὐδ' αὐτοὺς
τούτους τὸ μὴ μεταχεῖν κούτων παρέδραψεν· ἀλλ'
ἐπειδὴ οἰκοθεν ἦσαν εὐγνώμονες, μικρὰς ἐπιλαβόμενοι
ῥοπῆς, βελτίους ἐγένοντο, καίτοι βάρβαροι ὄντες, καὶ

ἀλλόφυλοι, καὶ πάντων ἀνῆχοι τῶν θείων χρησμῶν, καὶ
πόρῳ που τῆς Παλαιστίνης ἀπυκισμένοι.

ισ'. Τί δὲ τῶν παιδῶν τῶν τριῶν, εἰπέ μοι, τὴν ἀρετὴν
τὰ ἐπελθόντα κακὰ ἐλυμήνατο; Οὐχὶ ἔτι νέοι ὄντες καὶ
νέοι κομιδῇ, ἐν ἡλικίᾳ αἰῶρι τὴν χαλεπὴν ἐκείνην ὑπέ-
μειναν τιμωρίαν καὶ αἰχμαλωσίαν, καὶ τὴν μακρὰν ἀπε-
δήμησαν ἀποδημίαν, καὶ πατρίδος καὶ οἰκίας, καὶ ναοῦ
καὶ βωμοῦ καὶ θυσιῶν, [461] καὶ προσφορῶν καὶ σπον-
δῶν, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ ψάλλειν, εἰς τὴν ἀλλοτρίαν ἐλ-
θόντες γῆν, ἐχωρίσθησαν; Οὐ γὰρ ἡ οἰκία αὐτοῖς μόνον
ἄβωτος ἦν, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῆς λατρείας ἐνέσθεν εἰδη.
Οὐχὶ βαρβαρικαῖς ἐξεβόθησαν χερσὶ, καὶ λύκοις μᾶλλον
ἢ ἀνθρώποις, καὶ τὸ δὴ χαλεπώτατον, εἰς μακρὰν οὕτω
κειμένην καὶ βάρβαρον ἀποικισθέντες γῆν, καὶ αἰχμα-
λωσίαν χαλεπωτάτην ἢ, οὐ διδάσκαλον εἶχον, οὐ προ-
φῆτην, οὐκ ἀρχοντα; Οὐ γὰρ ἔστι, φησὶν, ἀρχων,
οὐδὲ προφήτης, καὶ ἡγοῦμενος, οὐδὲ τόπος τοῦ καρ-
πῶσαι ἐνὸς πύθον σου, καὶ εὐρεῖν εἰσορ. Ἀλλὰ καὶ εἰς
βασίλικὴν οἰκίαν, ὡς εἰς σκῆπτρόν τινα καὶ κρημνόν,
καὶ πέλαιος ὑφάλων γέμον καὶ σπιλάδων, οὕτως εἰσ-
ήχθησαν, χωρὶς κυβερνήτου, καὶ πρυφῆς, καὶ ναυτῶν,
καὶ ἰστίων, ἀναγκασθόμενοι τὴν χαλεπὴν ἐκείνην θάλατ-
ταν πλεῖν· καὶ καθάπερ ἐν δεσμωτηρίῳ ταῖς βασιλικαῖς
αὐλαῖς ἐναπειλημμένοι. Ἐπειδὴ γὰρ φιλοσοφεῖν ᾔδεσαν,
καὶ τῶν βιωτικῶν ἦσαν ἀνώτεροι πραγμάτων, καὶ τὸν
τύφον ἅπαντα κατεπάτησαν τὸν ἀνθρώπινον, καὶ κοῦ-
φον αὐτοῖς τὸ πτερὸν εἰργάσαντο, προσθήκην κακῶν καὶ
τὴν αὐτόθι διατριβὴν ἐνόμιζον εἶναι. Ἐξω μὲν γὰρ ὄν-
τες, καὶ ἐν ἰδιωτικῇ οἰκίᾳ, πλείονος ἐμελλον ἀπολαύσε-
σθαι τῆς ἐξουσίας· εἰς δὲ τὸ δεσμοτῆριον εἰσαχθέντες
ἐκείνο (δεσμωτηρίου γὰρ τὴν φαντασίαν ἅπασαν ἐκεί-
νην, καὶ κρημνῶν, καὶ σκοπελῶν οὐδὲν ἄμεινον εἶναι
ἐνόμιζον), εὐθέως δυσκόλιαν ὑπέμειναν χαλεπὴν. Ὁ μὲν
γὰρ βασιλεὺς ἐκέλευσε κοινωνήσας αὐτοὺς τῆς τραπέζης
εἶναι τῆς αὐτοῦ, τῆς συδαριτικῆς ἐκείνης, καὶ ἀκαθά-
ρτου καὶ βεβήλου, αὐτοῖς δὲ ἀπηγορεύετο τοῦτο, καὶ θανα-
τόν χαλεπώτερον εἶναι ἐδόκει· καὶ μόνον καθάπερ
ἀρνία λύκων μεταξὺ τοσούτων ἦσαν ἀπειλημμένοι. Καὶ
ἀνάγκη ἦν, ἢ λιμῷ τέχεσθαι, μᾶλλον δὲ καὶ τὴν ἐπὶ θά-
νατον ἀγεσθαι, ἢ τῶν κεκλυμένων ἀπογεύεσθαι ἐδε-
σμάτων. Τί οὖν ποιοῦσιν οἱ νέοι, οἱ ἐν ὀρφανίᾳ, οἱ αἰχμά-
λωτοι, οἱ ξένοι, οἱ δούλοι τῶν ταῦτα κελουμένων;
Οὐκ ἐνόμισαν ἀρκεῖν αὐτοὺς εἰς ἀπολογίαν τὴν ἀνάγκην,
οὐδὲ τὴν τυραννίδα τοῦ τὴν πόλιν ἔχοντος· ἀλλὰ πάντα
μηχανῶνται, καὶ πραγματεύονται, ὥστε τὴν ἁμαρτίαν
φυγεῖν, καίτοι πανταχόθεν προδεδομένοι. Οὕτε γὰρ χρή-
μασι πείθειν ἠδύναντο· πῶς γὰρ οἱ αἰχμάλωτοι; οὐ
φιλικῶς καὶ συνουσίᾳ· πῶς γὰρ οἱ ξένοι; οὐ δυναστεία
περιγενέσθαι· πῶς γὰρ οἱ δούλοι; οὐ πλήθει κρατῆσαι·
πῶς γὰρ οἱ τρεῖς μόνον; Προσελθόντες τοίνυν πείθουσι
τὸν εὐνοῦχον ἐκείνον λόγοις, τὸν ταύτην ἔχοντα τὴν ἐξου-
σίαν. Ἐπειδὴ γὰρ εὐρον αὐτὸν περιδεῖ καὶ τρέμοντα,
καὶ περὶ τῆς οἰκείας σωτηρίας αγωνιῶντα, καὶ φόβος
ἀφόρητος ἦν ὁ περὶ τοῦ θανάτου κατασεῖν αὐτοῦ τὴν
ψυχὴν· *Φοβοῦμαι γὰρ ἐγώ, φησὶ, τὸν κύριόν μου τὸν*
βασίλεα, μή ποτε ἴδῃ τὰ πρόσωπα ὧν σκυθρωπά
ὑπὲρ τὰ παιδάρια τὰ συνήλικα ὧν, καὶ καταδικά-
σῃ· τὴν κεφαλὴν μου τῷ βασιλεῖ· ἀπαλλάξαντες
αὐτὸν τούτου τοῦ θεοῦ πείθουσι δοῦναι τὴν χάριν. Καὶ

* Savil. et unus κἂν μυρίαν εὐεργεσιῶν ἀπολάβῃ.

b Alii καὶ αἰχμαλωσίᾳ νόμῳ χαλεπωτάτῃ.

ἐπειδὴ πάντα παρ' ἐαυτὸν εἰσήνεγκαν. καὶ ὁ Θεὸς τὰ παρ' αὐτοῦ [462] λοιπὸν εἰσέφερεν. Οὐδὲ γὰρ τοῦ Θεοῦ μόνου τὸ κατόρθωμα ἐπὶ τούτοις ἦν, οἷς ἐμελλον ἐκεῖνοι μισθὸν λαμβάνειν, ἀλλὰ τῆς ἐκεῖνων γνώμης ἡ ἀρχὴ καὶ τὰ προόμια, ἣν παρασχόμενοι γενναίαν καὶ ἀνδρείαν, ἐπεσπάσαντο τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθην, καὶ εἰς τέλος ἡγαγον ὅπρ' ἐσπούδαζον.

ις'. Ὅρξ· ὅτι τὴν μὴ ἐαυτὸν ἀδικοῦντα οὐδεὶς ἕτερος παραβλάσκει· Ἰδοὺ γοῦν καὶ νεότης, καὶ αἰχμαλωσία, καὶ ὀρφανία, καὶ εἰς ἀλλοτρίαν ἀπαγωγὴ, καὶ μόνωσις, καὶ ἐρημία τῶν προστησόντων α, καὶ ἐπίταγμα χαλεπὸν, καὶ φόβος θανάτου πολλὸς ἐπιτεχνίζων τοῦ εὐνοῦρου τὴν δειλίαν, καὶ πένια, καὶ ὀλιγότης, καὶ τὸ ἐν μέσῳ βαρβαρόν εἶναι, καὶ τὸ τοὺς ἐχθροὺς ἔχειν δεσπότας, καὶ τὸ εἰς αὐτὰς ἐκδεσθῆαι τὰς χεῖρας τὰς βασιλικὰς, καὶ τῶν οἰκείων ἀπάντων ὁ χωρισμὸς, καὶ ἱερέων καὶ προφητῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπιμελουμένων αὐτῶν ἀλλοτριώσεις, καὶ σπονδῶν καὶ θυσιῶν ἀργία, καὶ ναοῦ καὶ ψαλμῶν ἀφαίρεσις, καὶ οὐδὲν τούτων αὐτοὺς παρεβλάψεν· ἀλλὰ τότε μεσιδῶνς εὐδοκίμησεν, ἥ ὅτε τούτων ἀπῆλθον ἐπὶ τῆς πατρίδος τῆς ἐαυτῶν. Καὶ πρῶτον ἄθλον ἀνύσαντες τούτων, καὶ λαμπρὸν ἀναθεσάμενοι τὸν στέφανον, καὶ τὸν νόμον καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ τηρήσαντες, καὶ ἐπίταγμα καταπατήσαντες τυραννικόν, καὶ φόβον νικήσαντες τοῦ ἀλάστορος, καὶ μηδὲν μηδαιμῶθεν παραβλαβέντες, ὥσπερ οἶκοι καθήμενοι, καὶ πάντων ἐκείνων ἀπολαύοντες, οὕτω τὸ ἔργον μετὰ ἀδείας ἀνύσαντες, ἐφ' ἑτέρα πάλιν ἐκαλοῦντο σκάμματα. Καὶ πῶλον ἦσαν οἱ αὐτοὶ· καὶ ἀγῶν τοῦ προτέρου χαλεπώτερος αὐτοὺς ἐπιτίθετο, καὶ κάμινον ἀνήπτετο, καὶ βαρβαρικὸν πρὸς αὐτοὺς στρατόπεδον μετὰ τοῦ βασιλέως παρατάτετο· καὶ ἡ Περσικὴ πᾶσα δύναμις ἐκινεῖτο, καὶ πάντα πρὸς ἀπάτην αὐτῶν ἐπετηδεύετο, καὶ βίαν· καὶ μουσικὴς εἰδὴ διάφορα, καὶ κολάσεων ποικίλοι τρόποι, καὶ ἀπειλαί, καὶ ὕψις πάντοθεν ἦν φοβερά, καὶ ῥήματα ὕψους φοβερώτερα· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ ἐαυτοὺς οὐ προέδωκαν, ἀλλὰ τὰ παρ' ἐαυτῶν πάντα εἰσήνεγκαν, οὐδὲν οὐδέποτε παρεβλάψεν· ἀλλὰ καὶ λαμπρότερους τῶν προτέρων ἀνεδήσαντο τοὺς στεφάνους. Ἐδῆσε μὲν γὰρ αὐτοὺς ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἐνέβαλεν εἰς τὴν κάμινον, οὐ μὲν παρέβλαψεν, ἀλλὰ καὶ μεσιδῶνς ὠφέλησε, καὶ ἐνδοστότερος εἰργάσατο. Καὶ οὕτε ναὸν (πάλιν γὰρ ἐκ αὐτὰ ἐρῶ), οὕτε θυσιαστήριον, οὐ πατρίδα, οὐχ ἱερέας, οὐ προφήτας ἔχοντες, ἐν ἀλλοτρίᾳ καὶ βαρβαρῶν χώρᾳ, ἐν αὐτῇ μὲν οὖν μέσῳ τῇ κάμινῳ, μεταξὺ τοῦ στρατοπέδου παντὸς ἐκείνου, αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τοῦ ταῦτα ἐργαζομένου θεωροῦντος, λαμπρὸν ἀνεστήσαντο τρόπαιον, καὶ περιφανὴ νίκην ἤσαντο, τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην καὶ παράδοξον ἑσάντες ὥδην, τὴν καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐξ ἐκείνου πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἄδοκίμη, καὶ ἀσθησομένην δὲ καὶ εἰς τὰς μετὰ ταῦτα γενεάς. Οὕτως οὖν ὅταν μηδεὶς ἐαυτὸν ἀδικῇ, οὐδὲν παρ' ἑτέρου βλαθῆναι δυνήσεται· οὐ γὰρ παύσομαι συνεχῶς τοῦτο ἐπιδῶν τὸ ῥήμα. Εἰ γὰρ αἰχμαλωσία, καὶ δουλεία, καὶ μόνωσις, καὶ πατρίδος ἀποβολὴ καὶ τῶν οἰκείων ἀπάντων, καὶ θάνατος, καὶ ἐμπρησμὸς, καὶ στρατόπεδον [463] τοσοῦτον, καὶ τύραννος οὕτως ὠμός, οὐχ ἰσχυρὰν παύδας τρεῖς νέους, αἰχμαλωτοὺς, δούλους, ἔξενους, ἐπ' ἀλλοτρίᾳς ὄντας λυμῆνασθαι· εἰς τὴν οἰκείαν αὐτῶν ἀρετὴν, καὶ ἀπὸ μείζονος αὐτοῖς παρῆρσις γέγονε πρόφαισις ἡ ἐπιβουλὴ· τί τὸν νήφοντα παραβλάσκει δυνήσεται; Οὐκ ἔστιν οὐδὲν, κἀν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἔχη πολέμοισιν αὐτῷ. Ἄλλ' ὁ Θεὸς τότε, φησὶ, παρέστη αὐτοῖς,

καὶ ἐξήρπασεν αὐτοὺς τῆς φλογός. Μάλιστα μὲν οὖν· καὶ οὐ τὰ παρ' αὐτοῦ πάντα ἐὰν παράσχῃς, τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐφέται πάντως.

ις'. Πλὴν ἄλλ' ἐγὼ τοὺς παῖδας ἐκείνους οὐ διὰ τοῦτο θαυμάζω καὶ μακαρίζω, καὶ ζηλωτοὺς εἶναι φημι, ὅτι τὴν φλόγα κατεπάτησαν, καὶ τῆς τοῦ πυρὸς ἐνεργείας κρείττους ἐγένοντο· ἀλλ' ὅτι ὑπὲρ τῶν ἀληθῶν ἐδέθησαν δογμάτων, καὶ εἰς κάμινον ἐνεβλήθησαν, καὶ τῷ πυρὶ παρεδόθησαν. Ἐνταῦθα γὰρ αὐτοῖς ἅπαν τὸ τρόπαιον ἀπῆρτισται, καὶ ὁμοῦ κατενεχθεῖσιν εἰς τὴν κάμινον στέφανος ἐπιτίθετο, καὶ ἀπὸ τῶν ῥημάτων δὲ ἐκείνων ἤρξαστο πλέεσθαι, καὶ πρὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκδείσεως, ἃ μετὰ πολλῆς τῆς παρῆρσις καὶ τῆς ἐλευθεροστομίας πρὸς τὸν βασιλέα ἀχθόμενης καὶ μέσῳ ἑλεον· Οὐ χρεῖαν ἔχομεν ἡμεῖς περὶ τοῦ ῥήματος τοῦτου ἀποκριθῆναι σοι. Ἔστι γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς, ὃ ἡμεῖς λατρεύομεν, ἱκανὸς ἐξελεῖσθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς καμίνου καὶ τοῦ πυρὸς τῆς καυμένης· καὶ ἐκ τῶν χειρῶν σου, βασιλεῦ, ῥύσεται ἡμᾶς. Καὶ ἐὰν μὴ, γνωστὸν ἔστω σοι, βασιλεῦ, ὅτι τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν, καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσοῇ, ἣ ἔστησας, οὐ προσκυνοῦμεν. Ἀπὸ τούτων αὐτοὺς τῶν ῥημάτων ἀνακηρύττω· ἀπὸ τούτων τὸ βραβεῖον τῆς νίκης ἀρπάσαντες, ἐπὶ τὸν λαμπρὸν ἔδραμον τοῦ μαρτυρίου στέφανον, τῇ τῶν ῥημάτων ὁμολογίᾳ τὴν διὰ τῶν πραγμάτων προστιθέντες. Εἰ δὲ ἐμεβλήθησαν β' ἡδίσθη καὶ ἐκ αὐτῶν τὰ σώματα, καὶ τὰ δεσμὰ ἔλυσεν, καὶ παρέσχε κάτω μετὰ ἀδείας βαδίζειν, καὶ τῆς οἰκειᾶς ἐνεργείας ἐπαλάθετο, καὶ πηγὴ ψυχρῶν ὑδάτων γέγονεν τοῦ πυρὸς ἡ κάμινος· τοῦτο λοιπὸν τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὸ θαῦμα ἦν. καὶ τῆς ἀνωθεν παραδοξοποιίας. Ὡς οὐ γὰρ ἀλλήται· καὶ πρὶν ἢ ταῦτα γενέσθαι, ὁμοῦ τῆς φλογός ἐπιβάντες, καὶ τὸ τρόπαιον ἔστησαν, καὶ τὴν νίκην ἤσαντο, καὶ τὸν στέφανον ἀνεδήσαντο, καὶ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἀνεκηρύχθησαν, καὶ τὸ λείπον αὐτοῖς εἰς εὐδοκίμησιν οὐδὲν ἦν. Τί οὖν ἂν ἔχοις πρὸς ταῦτα εἰπεῖν; Εἰς ὑπερλίαν ἀπηνέχθης, καὶ τῆς πατρίδος ἐξεβλήθης; Ἰδοὺ καὶ οὗτοι. Αἰχμαλωσίαν ὑπέμεινας, καὶ ὑπὸ βαρβάρους ἐγένου δεσπότης· ἀλλὰ καὶ τοῦτο εὐρήσεις τούτοις συμβάν. Ἄλλ' οὐδένα ἔχεις ἐκεῖ παρόντα καὶ διορθώμενον τὰ σά, οὐδὲ νοουθετοῦντα καὶ διδάσκοντα; Καὶ ταῦτες οὗτοι τῆς ἐπιμελείας ἦσαν ἐπιτηρημένοι. Ἄλλ' ἐδέθης; ἀλλ' ἐνεπλήρῃσθης; ἀλλ' ἀπέθανες; οὐδὲν γὰρ μοι τούτων χαλεπώτερον ἔχεις εἰπεῖν. Ἄλλὰ ἰδοὺ καὶ οὗτοι διὰ πάντων ἐλθόντες, λαμπρότεροι θ' ἐξέσονται τούτων ἐγένοντο, καὶ λίαν περιφανέστεροι, καὶ μεζονα τὴν ἐμπορίαν τὴν ἐν οὐρανοῖς συνήγαγον. Καὶ οἱ [461] μὲν Ἰουδαῖοι καὶ ναὸν ἔχοντες, καὶ θυσιαστήριον, καὶ κιβωτὸν, καὶ τὰ χερουθίμ, καὶ τὸ ἱλαστήριον, καὶ τὸ καταπέτασμα, καὶ τὸ ἀπειρον τῶν ἱερῶν πλήθος, καὶ τὰς καθημερινὰς λατρείας, καὶ τὰς θυσίας τὰς ἐωθινὰς, τὰς ἑσπερινὰς, καὶ συνεχῶς τῶν προφητῶν ἀκούοντες, τῶν ζώντων, τῶν τεθνηκότων, ἐνηγοῦνται αὐτῶν ταῖς ἀκοαῖς, καὶ τὸν θαυμάσιον τὴν μνήμην περιτρέφοντες τῶν ἐν Αἰγύπτῳ, τῶν ἐν ἐρήμῳ, τῶν ἄλλων ἀπόντων, καὶ ἐπὶ τῶν χειρῶν ταῦτα σαλεύοντες, ἐπὶ τῶν φιλῶν ἔχοντες ὑπεργραμμένα, καὶ πολλῆς τῆς τότε θαυματουργίας ἀπολαύοντες, καὶ ἑτέρας ἐπιμελείας, οὐ μόνον οὐδὲν ὠφεληθῆσαν, ἀλλὰ καὶ παρεβλάθησαν, ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ εἰδωλα στήσαντες, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰ θυγατέρας σφάζαντες ὑπὸ δένδρα, καὶ πανταχοῦ σχεδὸν τῆς χώρας τῆς ἐν Παλαιστίνῃ τὰς παρανομίους ἐκείνας

b Alii ἐμεβλήντας, alii ἐμεβλήντων.

c Alii ὥστε οἱ ἀλλήται.

d Sevill. in textu δεσπότης, in marg. δεσπότης.

* Alii τῶν βοηθούντων. Infra aliqui τοῦ εὐνοῦρου τὴν δειλίαν.

omne officium suum fecissent, Deus quoque deinceps fecit suum. Neque enim solius Dei erat præclarum illud facinus in iis, quorum gratia mercedem illi erant accepturi, sed principium et exordia proficiscerentur ab illorum animo, quem cum præstitissent generosum ac fortem, Dei favorem sibi conciliarunt, et ad finem quod moliebantur perduxerunt.

16. Vides, qui seipsum non lædit, ei neminem alium posse nocere? Ecce enim nec juvenus, neque captivitas, neque orbitas, neque abductio in regionem alienam, nec solitudo et destitutio eorum, qui ab ipsis starent, nec mandatum grave, nec magnus mortis timor, qui eunuchi cingebat animum¹, nec paupertas, nec paucitas, non quod in medio barbarorum essent, non quod hostes haberent dominos, non quod in ipsius regis manus essent traditi, neque cognatorum omnium separatio, neque sacerdotum et prophetarum, et aliorum, qui curam ipsorum gerebant, alienatio, nec libationum et sacrificiorum cessatio, neque templi et psalmorum ademptio, neque quidquam horum eis nocuit; sed tum in majori gloria fuerunt, quam cum iis rebus in patria sua fruerentur. Hoc primo certamine perfecto, insigni corona redimiti, lege in aliena quoque regione servata, conculcato tyranni mandato, victo daemonis terrore, neque ullo ulla ex parte damno affecti, quasi domi sederent, et omnibus illis fruerentur, opere ita libere perfecto, ad alios rursus agones sunt vocati. Itorum erant iidem; et certamen priore difficilior ipsis proponebatur, caminus incendebatur, barbaricus adversum eos exercitus cum rege instruebatur velut in acie: tota Persica potentia incitabatur, omnia ad fraudem ac vim ipsis afferendam comparabantur; diversa cantionum genera, variae suppliciorum formæ, minæ, aspectus omni ex parte terribilis, et verba aspectu terribiliora: sed tamen quoniam semetipsos non prodiderunt, sed omnem suam operam contulerunt, nihil umquam damni acceperunt: quin etiam coronis, quam priores fuerant, illustrioribus redimiti sunt. Vinxit enim eos Nabuchodonosor, et in campum conjecit, non tamen damno, quin potius etiam commodo affecti, et illustriores reddidit. Cumque nec templum (iterum enim eadem dicam), neque altare, non patriam, non sacerdotes, non prophetas haberent, in aliena et barbara regione, in medio camini, totiusque illius exercitus, rege harum rerum auctore spectante, splendidum statuerunt tropæum et insignem reportarunt victoriam, admirabili illa et inopinata cantione decantata, quæ ex illo etiamnum ubique terrarum cantatur, et cantabitur etiam in postera sæcula. Sic ergo si nemo seipsum lædat, ab alio lædi non poterit: non enim cessabo hoc dictum continenter decantare. Nam si captivitas, servitus, solitudo, patriæ amissio, et omnium cognatorum, mors, incendium, tantus exercitus, tyrannus tam crudelis, non valuerunt tribus pueris, juvenibus, captivis, servis, peregrinis, in aliena regione versantibus quidquam nocere quoad suam virtutem, sed majoris etiam

loquendi libertatis occasio fuerunt illæ insidiæ: quid sobrium lædere poterit? Non est quidquam, etsi totum orbem adversarium haberet. At Deus tum, inquit, eis adstitit, eosque ex flamma eripuit. Maxime id quidem: tu quoque si omnia, quæ a te requiruntur, præstiteris, divinum auxilium sequetur omnino.

17. Verumtamen ego pueros non eo miror, beatosque ac felices æstimo, quod flammam conculcarunt, et vim ignis vicerunt; sed quod verorum dogmatum causa victi, in caminum conjecti et igni traditi sunt. Hic enim eis totum tropæum absolutum est, et simul atque in caminum conjecti sunt, imposita corona, et ab illis verbis texti cæpta etiam ante rerum eventum, quæ magna cum fiducia libertateque loquendi ad regem ducti in medium protulerunt: *Non oportet de hac re respondere tibi. Potest enim Deus noster qui est in cælis, quem nos colimus, eripere nos ex camino ignis ardentis; et de tuis manibus, o rex, liberabit nos: sin minus, notum sit tibi, rex, quia deos tuos non colimus, et statuum auream, quam erexisti, non adoramus* (Dan. 3. 16.-18). Jam inde ab illis verbis eos victores pronuntio; jam inde ab illis reportato victoriæ præmie ad insignem martyrii coronam, confessioni verborum addita confessione rerum, cucurrerunt. Sin ignis re-veritus est immissa eorum corpora et vincula solvit, securum descensum præbuit, suæ virtutis oblitus, et caminus ignis factus est fons frigidarum aquarum: id jam divinæ gratiæ, et supernæ stupendarum rerum operationis miraculum fuit. Quare athlete quidem, prius etiam quam hæc fierent, simul ac flammam ingressi sunt, et tropæum statuerunt, et victoriam reportarunt, et corona redimiti, et in cælo terraque deprædicati sunt, et nihil eis ad gloriam erat reliquum. Quid ergo dicere poteris? In exilium relegatus es, et patria ejectus? Ecce etiam isti. Captivitatem sustinuisti et sub barbaris dominis¹ fuisti? At hoc quoque istis contigisse reperies. At non habes ibi qui tibi adsit, resque tuas moderetur, neque qui te admoneat et doceat? Hac quoque isti cura erant fraudati. At vinctus es? at combustus es? at mortuus es? nihil enim his potes dicere gravius. At ecce isti quoque per hæc omnia tetenderunt, et per eorum singula illustriores exstiterunt, longeque clariores, et cælestes merces auxerunt. Judæi quidem cum haberent templum, altare, arcam, Cherubim, propitiatorium, velum, infinitam sacerdotum multitudinem, cultum Dei quotidianum, sacrificia cum matutina tum vespertina, et continenter prophetas audirent, vivos, mortuos, qui aures ipsorum personabant, miraculorum in Ægypto, in solitudine editorum, omnium aliorum memoriam renovarent, eaque manibus versarent, in postibus inscripta haberent, rebusque multis tum supra naturalem potestatem confectis, cæteraque sui cura fruerentur, non modo nullo emolumento, verum etiam damno sunt affecti, simulacris in ipso templo cultis, mactatis filiis et filiabus sub arboribus, et illis lege vetitis execrandisque sacris in omni propemodum agri Palæstini loco

¹ Ἀἰχμῶν, timiditatem.

¹ Savil. in textu, captivus, in marg., dominus.

lactis, aliisque facinoribus infinitis absurdioribus perpetratis. At vero isti in media barbaria, in terra hostili et inimica, in domo tyrannica versantes, omni illa cura destituti, ad supplicium abrepti, usti, non solum hinc lœsi non sunt, non parum, non multum; verum magis etiam claruerunt. His igitur cognitis, horumque similibus e Scriptura divinitus inspirata collectis (multa enim hujusmodi suppetunt exempla in diversis etiam personis aliis), neque difficultatem temporum aut rerum, neque necessitatem et vim ac tyrannidem potentium sufficere nobis existimemus ad defensionem, quando deliquerimus. Quod enim in principio dixi, in eo nunc quoque orationem termi-

nabo; si quis damnum ac detrimentum accipiat, a seipso prorsus id, non ab aliis accipere, etsi infiniti sint qui damna et injurias inferant. Nam si quidem hæc a semetipso non accipiat, si totius terræ marisque incolæ communi consilio irruant, ne parum quidem lædere poterunt eum, qui in Domino vigilat ac sobrius est. Simus ergo, quæso, sobrii, et vigilemus semper, et acerba omnia generoso animo feramus, ut æternis illis et immortalibus bonis potiamur, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

IN LIBRUM AD EOS QUI SCANDALIZATI SUNT OB ADVERSITATES, ETC.!

Ordinem sequimur ab ipso Chrysostomo indicatum infra cap. 13: Μη τοίνυν μοι λέγε τοὺς ἀπολλυμένους· ὅπερ γὰρ ἐν τῷ ἐμπροσθεν εἶπον λόγῳ, οὐδεὶς τῶν αὐτοῦς μὴ ἀδικούντων παρ' ἑτέρων ἀδικεῖται ποτε, καὶν εἰς αὐτὸ τὸ ζῆν κινδυνεύῃ: *Noli ergo mihi eos commemorare qui pereunt: quod enim in priore libro dixi, nullus ex iis, qui seipso injuria non afficiunt, ab aliis lædi potest, quamvis de vita ipsa sit periculum subeundum.* Quibus manifeste declarat librum illum, *Quod nemo læditur nisi a seipso* [463], prius ab se factum esse, quam hunc ederet, utrumque verò continenter eodemque tempore elucubratum fuisse. Verum igitur ordinem non tenuit Savilius, qui hunc priorem posuit; alterum vero, qui præmitti debuerat, huic subjunxit; sed hoc erratum ipse postea animadvertit. Fronto Ducæus eos longo intervallo separavit, qui priorem in medio Tomo quarto locavit, posteriorem vero, sive hunc de quo agimus, versus finem Tomi quinti posuit, aut ponendum reliquit.

Georgius Alexandrinus in Vita Chrysostomi, quæ infra edetur, n. 67, ait hunc librum Cucusi a S. doctore factum fuisse ad consolationem institutionemque populi Constantinopolitani, esseque in capita viginti quatuor divisum, quæ divisio ad hoc usque tempus in manuscriptis Codicibus et in Editis observatur.

Existimat v. cl. Tillemontius hunc librum quasi ad Olympiadem missum commemorari in Epistola quarta ad eandem, ubi dicitur: Ἐπεμψά σοι ἄπερ ἔγραφα πρῶτην, ὅτι τὸν αὐτὸν ἀδικούντα οὐδεὶς ἕτερος

EJUSDEM LIBER

AD EOS QUI SCANDALIZATI SUNT OB ADVERSITATES QUÆ CONTIGERUNT, POPULIQUE ET MULTORUM SACERDOTUM PERSECUTIONEM AC PERVERSIONEM, ET DE INCOMPREHENSIBILI, ET ADVERSUS JUDEOS (a).

Medici quidem, si quando quospiam febre correptos, aut aliquo alio morbo laborantes sanandos suscipiant, id primum student, ut ægros videant, quod procul ab eis positi, suo non possent eos subsidio juvare: ea

quippe artis illius est conditio, ea morborum illorum natura. Nos vero, qui non unum aliquem alterumve, sed omnes qui totum incolunt orbem terrarum, scandalum passos sanare studemus, nihil tale requirimus. Neque enim petimus, ut in aedes alicujus ex ægrotis pateat aditus, aut ubi jaceant, discamus, sed neque ipsos ægros cupimus intueri. Non manibus instrumenta

(a) Collata cum Mss. Regiis 1819, 2291, Colbertinis v. 20, 303, 629, 5033.

καὶ ἑναγείς ἐργασάμενοι θυσίας, καὶ ἕτερα ἀτοπιώτερα
μυρία τολμήσαντες. Οὗτοι δὲ ἐν βαρβάρῳ μέσῃ, ἐν πο-
λεμίᾳ καὶ ἐχθρῇ γῇ, ἐν οἰκίᾳ τυραννικῇ στρεφόμενοι,
πάσης ἐκείνης τῆς ἐπιμελείας ἐστερημένοι, ἀπαγόμενοι,
καϊόμενοι, οὐ μόνον ἐντεῦθεν οὐδὲν παρεδίδθησαν, οὐ
μικρὸν, οὐ μέγα· ἀλλὰ καὶ μειζώνας διέλαμψαν. Ταῦτ'
οὖν εἰδότες, καὶ τὰ τοῦτοις ἐοικότα συλλέγοντες ἀπὸ τῶν
θεοπνεύστων καὶ θεῶν Γραφῶν (πολλὰ γὰρ ἔστιν εὐρεῖν
τοιαῦτα ὑποδείγματα καὶ ἐφ' ἑτέρων διαφορῶν προσ-
ώπων), μήτε δυσκολίαν καιρῶν ἢ πραγμάτων, μήτε ἀνάγ-
κην καὶ βίαν, καὶ τυραννίδα τῶν δυναστευόντων νομι-
ζόμεν ἀρκεῖν ἡμῖν εἰς ἀπολογίαν, ἥνίκα ἂν πλημμελώ-
μεν. Ὅπερ καὶ ἀρχόμενος εἶπον, εἰς τοῦτο καὶ νῦν

καταλύσω τὸν λόγον, ὅτι εἰ τις βλάπτεται καὶ ἀδικοῖτο,
παρ' ἑαυτοῦ πάντως τοῦτο πάσχει, οὐ παρ' ἑτέρων, καὶ
μυριοὶ οἱ ἀδικούντες καὶ ἐπηρεάζοντες ὧσιν. Ὡς εἰ
γε μὴ παρ' ἑαυτοῦ τοῦτο πάθοι, οἱ γῆν ἅπασαν καὶ
θάλατταν οἰκοῦντες κοινῇ ἅπαντες, εἰ ἐπέλθοιεν. οὐδὲ
μικρὸν τοῦτον παραβλάψαι δυνήσονται τὸν ἐν Κυρίῳ
γρηγοροῦντα καὶ νήροντα. Νήφωμεν τοίνυν, παρακαλῶ,
καὶ γρηγορῶμεν διὰ παντός, καὶ φέρωμεν πάντα γεν-
ναίως τὰ λυπηρὰ, ἵνα τῶν αἰωνίων ἐκείνων καὶ ἀκη-
ράτων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ
ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ADMONITIO.

παραβλάψαι δυνήσεται· καὶ τοῦτον ἠγωνίσαστο τὸν ἀγῶνα ὁ λόγος, ὃν ἀπέσταλά σου τῇ τιμιότητι νῦν.
Συνεχῶς δὲ οὖν αὐτὸν ἐπέρχου· εἰ δὲ ὀυαίνεις, καὶ ἐπὶ γλώττης φέρε : id est, *Misi ad te id quod nuper
litteris mandavi, nempe eum, qui seipsum non læserit, a nemine alio lædi posse : et hoc [quoque] contendit
liber hic, quem ad te nunc misi. Quare illum assidue pervolas, imo etiam, si per valetudinem licet, recites.*
Liber certe hic secundo loco commemoratus, hic ipse quem tractamus esse videtur, etsi res non omnino
explorata sit.

Idem fere argumentum prosequitur hic liber, quod in præcedenti tractatum vidimus. Agitur de feren-
dis rebus adversis cujuscumque tandem generis sint, exemploque sanctorum Veteris Novique Testamenti
ad eam rem instituuntur Constantinopolitani, qui tunc a sceleratis perversisque hominibus vexabantur :
ad eos maxime spectat oratio, qui probos videntes a seditiosis nefariisque vexari, divinam incusarent
providentiam. Atticum vero sibi in successorem a consceleratis cooptatum perstringit, cum ait cap. 20 :
Μηδὲν οὖν σε τούτων σκανδαλίζετω, μὴ ἱερεὺς νῦν φαῦλος γεγενημένος, καὶ λύκου παντὸς ἀγριώτερον
ἐπιτηδῶν τῇ ἀγέλῃ : *Nihil ergo istorum tibi offendiculo sit, non sacerdos nunc depravatus, lupo quovis sæ-
vius in gregem insiliens.* Hic liber non diu ante obitum a Chrysostomo scriptus est : qua de re
pluribus in Vita ejus.

Interpretatio Latina est Frontonis Ducæi.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΛΟΓΟΣ

Πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας ἐπὶ ταῖς δυσημερίαις ταῖς γενομέναις, καὶ τῇ τοῦ λαοῦ καὶ πολλῶν ἱερῶν
διώξει καὶ διασπορῇ καὶ περὶ ἀκαταλήπτου, καὶ κατὰ Ἰουδαίων.

Ἰατρῶν μὲν παῖδες, ὅταν πυρρῶτοντάς τινας, ἢ ἑτε-
ρόν τι νόσημα νοσοῦντας μέλλουσιν θεραπεύειν, αὐτοὺς
πρῶτον ζητοῦσι τοὺς κάμνοντας ἰδεῖν, ὅτι πόρρωθεν
αὐτῶν ὄντες, οὐκ ἂν δύναιντο τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσ-
ενεγκεῖν· τοιοῦτον γὰρ καὶ ἡ τέχνη, καὶ αὕτη τῶν
νοσημάτων ἡ φύσις ἐκείνων. Ἡμεῖς δὲ οὐχ ἕνα που
καὶ δεύτερον, ἀλλὰ πάντας τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην

σκανδαλιζομένους θεραπεύειν ἐσπουδακότες οὐ δεό-
μεθά τις τοιούτου. Οὐδὲ γὰρ εἰς οἶκόν τινος τῶν νο-
σοῦντων εἰσελθεῖν αἰτούμεν, οὐδ' ἐνθα κατάκεινται
μαθεῖν, ἀλλ' οὐδὲ αὐτοὺς τοὺς ἀρρώστους ἰδεῖν ἐπιζη-
τοῦμεν. Οὐκ ὄργανα μεταχειρίζομεν*, οὐ χρημάτων

* Hæc, οὐκ ὄργανα μεταχειρίζομεν, desunt in tribus mss.

ποιούμεθα θανάτῳ, τὰ πρὸς ἱατρείαν ὤνεϊσθαι κελεύοντες τοὺς ἀσθενοῦντας· ἀλλὰ καὶ ἀγνωστοὶ ἡμῖν ὄντι, καὶ πρὸς αὐτὰς ἀπωκισμένοι τὰς τῆς οἰκουμένης ἔσχατιās, καὶ ἐν μέσσοις βαρβάρους, καὶ ἐν αὐτῷ καίμενοι τῷ τῆς πτωχείας πυθμένι, καὶ πένητες τοσαύτην πέναν, ὥστε καὶ τῆς ἀναγκαίας ἀπορεῖν τροφῆς, οὐδὲν ἡμῖν τούτων πρὸς τὴν ἱατρείαν γίνεται κώλυμα· ἀλλ' ἐνὶ [465-466] ἰδρυμένοι χωρίῳ, χωρὶς ὀργάνων, καὶ φαρμάκων, καὶ σιτίων, καὶ ποτίων, καὶ χρημάτων, καὶ μακρὰς ἀποδημίας, τὴν νόσον ἀπελαύνομεν ταύτην. Πῶς καὶ πόῃ τρόπῳ^α; τὸ τοῦ λόγου κατασκευάζοντες φάρμακον, τὸ ταῦτα πάντα γινόμενον τοῖς νοσοῦσι, καὶ ἀμεινον ἢ τὰ εἰρημέα ἀπαντα. Καὶ γὰρ καὶ ἄρτου τρέφει μᾶλλον, καὶ φαρμάκον διορθοῦται πλέον, καὶ πυρὸς εὐτονώτερον καίει, ἀληθῶς μὲν οὐδεμίαν παρέχον, τῶν δὲ πονηρῶν λογισμῶν τὰ δυσὸδὴ βέμματα ἀναστῆλλον· καὶ σιδήρου τοιούτερον τέμνει τὰ σιτηπότηα ἀνωδύνως· καὶ τοῦτο ποιοῦν θανάτῳ οὐδεμίαν ἐργάζεται χρημάτων, οὐδὲ ἐπιτρίβει πέναν. Τοῦτο οὖν κατασκευάσαντες τὸ φάρμακον, πᾶσι παραπεμπόμεθα, καὶ πάντες οἱ^β ὅτι ἀπολαύσονται θεραπείας, μόνον εἰ τοῖς λεγομένοις μετὰ ἀκριβείας καὶ εὐγνωμοσύνης προσέχουσιν.

Κεφ. α'. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν σωματικῶν οὐ μικρὸν, ἀλλὰ καὶ μέγιστον πρὸς τὴν τῆς ἀρρώστιας ἀπαλλαγὴν συντελεῖν εἴωθε τὸ μαθεῖν τὸν κάμνοντα τῆς ἀρρώστιας τὴν ὑπόθεσιν (οὐ γὰρ δὴ μόνον τῆς κατεχούσης αὐτὸν ἀπαλλαγῆσεται νόσου τοῦτο μαθὼν, ἀλλ' οὐδὲ μετὰ ταῦτα αὐτῇ περιπέσειται, τὴν αἰτίαν γνοὺς, ἀφ' ἧς αὐτῇ περιέπεσεν ἀπαξ, καὶ φυλαττόμενος), φέρε καὶ ἡμεῖς τοῦτο πρῶτον τοὺς τὰ τοιαῦτα νοσοῦντας διδάσκωμεν, πῶθεν αὐτοῖς τὸ νόσσημα τοῦτο γέγονε τοῦ σκανδαλίου. Εἰ γὰρ δὴ τοῦτο μάθοιεν, καὶ βουλευθεῖεν φυλάεσθαι μετὰ ἀκριβείας αὐτό, οὐ ταύτης μόνον ἀπαλλαγῆσονται· τῇ· ἀρρώστιας, οὐδὲ νῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ διηνεκῶς καὶ ταύτης καὶ ἐτέρας πλειόνων. Τοιαύτη γὰρ καὶ ἡ τοῦ φαρμάκου τούτου φύσις ἐστίν, ὥστε καὶ τὸ παρὸν θεραπεύει, καὶ τῶν ἄλλων γενέσθαι προσφυλακτικὸν παθῶν. Οὐ γὰρ ἐν καὶ δύο καὶ τρία, ἀλλὰ καὶ πολλὰ κατὰ τὸν παρόντα βίον ἐστὶ τὰ σκανδαλίζοντα τοὺς ἀσθενεστέρους· καὶ τούτων ἀπάντων ὁ λόγος ἡμῶν ἐπαγγέλλεται τοὺς ἀλόντας ἔλευθεροῦν, μόνον εἰ βουλευθεῖεν (ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν εἶπον) καὶ μαθεῖν καὶ φυλάξαι τὰ λεγόμενα. Ποιούμεαι δὲ τὴν θεραπείαν ταύτην, οὐκ ἀπὸ τῶν θεϊκῶν μόνον Γραφῶν συντιθείς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν παρόντα βίον γινόμενων καὶ συμβαινόντων διηνεκῶς· ὥστε καὶ τοῖς μὴ προσέχουσιν Γραφαῖς κοινὴν γενέσθαι τὴν διόρθωσιν, εἰ βουλευθεῖεν· οὐ γὰρ παύσομαι τοῦτο συνεχῶς ἐπιλέγειν. Ἀνάγκη γὰρ καὶ βίᾳ, καὶ μὴ βουλομένη οὐκ ἐνὶ ταύτην ποτὲ θεραπευθῆναι τὴν ἱατρείαν, καὶ τοὺς θεοὺς μὴ καταδεχομένην χρῆσθαι^α· καὶ ἐντεῦθεν, μᾶλλον δὲ πλέον ἐντεῦθεν ἢ ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων ἀποδείξεως^β. Τῶν γὰρ ὁριζόμενων ἀξιπιστοτέρων δεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀπόφασιν πιστεύειν εἶναι. Διὰ τοι τοῦτο καὶ χαλεπώτερα τούτους μένει τιμωρία μὴ διορθουμένους, ὅτι

δεξάμενοι τὰς Γραφάς, οὐδὲν ἐκείθεν εἰς τὴν τοιαύτην καρποῦνται ὠφέλειαν. Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο πάσχωσι, φέρε ἀφώμεθα τῆς διορθώσεως λοιπὸν, τὴν αἰτίαν εἰπόντες τοῦ νοσήματος πρῶτον.

[467] Κεφ. β'. Τίς οὖν ἡ αἰτία τῆς ἀρρώστιας τῆς τοσαύτης ἐστίν; Ἡ πολυπράγμων καὶ περιεργὸς γνώμη, καὶ τὸ βούλεσθαι πάντων τῶν γινόμενων εἶδεναι τὰς αἰτίας ἀπάσας, καὶ φιλονεικεῖν τὴν ἀκατάληπτον καὶ ἀβήρητον τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν, τὴν ἀπεραντον καὶ ἀνεξιχνίαστον περιεργάζεσθαι ἀναισχύντως, καὶ πολυπραγμονεῖν. Καίτοι τίς τοῦ Παύλου σοφώτερος γέγονεν; Εἰπέ γάρ μοι, οὐ σκεῦος ἐκλογῆς ἦν οὗτος; οὐ πολλὴν καὶ ἀφαιτον ἐπισπάσατο τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν; οὐ τὸν Χριστὸν εἶχεν ἐν αὐτῷ λαλοῦντα; οὐκ ἀπορρήτων ἐκοινώνησε τοῦ Θεοῦ ῥημάτων; οὐχ ἃ μηδὲν ἀνθρώπων λαλῆσαι ἔβην ἦν, μόνος ἤκουσεν ἐκεῖνος; οὐκ εἰς παράδεισον ἤρπάγη; οὐκ εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀνενέχθη; οὐ γῆν καὶ θάλασσαν περιέδραμεν; οὐ βαρβάρους φιλοσοφεῖν ἔπεισεν; οὐ πολλὰς καὶ ποικίλας εἶχε τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας; οὐ δήμευς ὁλοκλήρους καὶ πόλεις ἐρρύθμιζεν; οὐ τὴν οἰκουμένην ἀπασαν εἰς χεῖρας αὐτῷ φέρων ἔθηκεν ὁ Θεός; Ἄλλ' ὅμως ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος, ὁ σοφὸς οὕτω καὶ δυνατός καὶ πνευματικὸς ἀνὴρ, ὁ τοσοῦτων ἀπολελυκώς, ὅταν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἐμπέσῃ, καὶ οὐδὲ ὁλοκλήρου προνοίας, ἀλλὰ μόνον εἰς ἓ μέρος αὐτῆς, ἀκουσον πῶς ἐκπλήττεται, πῶς ἡλιγυῖ, πῶς ἀποπηδᾷ ταχέως τῷ ἀκατάληπτῳ παραχωρῶν. Ὅτε οὖν ἐσκοπεῖτο, οὐχ ὅπως ἀγγέλιον προνοεῖ καὶ ἀρχαγγέλιον ὁ Θεός, καὶ τῶν χειροβείων, καὶ τῶν σεραφεῖν, καὶ τῶν ἄλλων ἀοράτων δυνάμεων, οὐδὲ πῶς ἡλίου, καὶ σελήνης, καὶ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ θαλάσσης, οὐδὲ πῶς τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων παντός, οὐδὲ πῶς ἀλόγων, καὶ φυτῶν, καὶ σπερμάτων, καὶ βοτάνων, καὶ ἀέρων, καὶ πνευμάτων, καὶ πηγῶν, καὶ ποταμῶν, οὐδὲ τῆς κατὰ φύσιν γεννήσεως, καὶ αὐξήσεως, καὶ διατροφῆς, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἐν τι μέρος ἀπολαθὼν τῆς προνοίας αὐτοῦ τὸ κατὰ Ἰουδαίους καὶ Ἑλλήνας (καὶ γὰρ περὶ τούτων τὸν ἅπαντα διεξέει λόγον, διδάσκων πῶς μὲν τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἐκάλεσε, πῶς δὲ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων ἀπόσατο, καὶ πῶς ἔλεψεν τὴν ἐκατέρωθεν σωτηρίαν ἐπραγματεύσατο), ἀκουσον οἷά φησιν. Ἰδὼν γὰρ πέλαγος ἀχανὲς ἀνεωχθὲν, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ μέρει τούτῳ, καὶ πρὸς αὐτὸ τῆς προνοίας αὐτοῦ ταύτης τὸ βάθος διακύβητι βουλευθείς, ὥπερ τινὶ σκοτοδίνῳ κατασχεθείς τῷ ἀρρήτῳ τῆς οικονομίας ταύτης, καὶ θαυμάσας καὶ ἐκπλαγείς τὸ ἀφαιτον, τὸ ἀπεραντον, τὸ ἀβήρητον καὶ ἀκατάληπτον τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας τε καὶ προνοίας, ἀπεπήδησε, ταύτας ἀφελὺς τὰς φωνάς, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἐκπλήξεως ἀνακραγῶς ταῦτα τὰ ῥήματα· Ὁ βάθος πλοῦτον καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! Εἰτα δεῖκνυς, ὅτι τὸ βάθος μὲν εἶδε, πόσον δὲ μαθεῖν οὐκ ἠδυνήθη, ἐπήγαγεν· Ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ! Οὐκ εἶπεν ἀκατάληπτα [468] μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ. Οὐ μόνον γὰρ καταλαβεῖν

^α Αἱ καὶ τὴν τρόπῳ.

^β Tres mss. ἐκ τῶν Γραφῶν ἀποδ. Hæc vitio laborare patet Savilius: certe videtur in serie Græca aliquid desiderari.

^γ Αἱ καὶ ἄλλ' ὅταν εἰς.

tractamus¹, non pecuniarum sumptus facimus, dum ad curationem necessaria coemere iubemus infirmos: sed quamvis ignoti sint nobis, quamvis ad ultimos orbis terræ fines amandati sint, quamvis in medio barbarorum, quamvis in ipso mendicitatis fundo versentur, quamvis tanta premantur inopia ut etiam necessariis destituantur alimentis, nullum tamen ista curationi nostræ adhibent impedimentum: sed in uno constituti loco, sine instrumentis, sine medicamentis, sine cibo ac potu, vel pecuniis, vel longinqua peregrinatione morbum istum depellimus. Quotandem modo? Dum orationis medicinam componimus, quæ horum omnium vices apud ægrotos supplebit, imo quæ melior sit illis omnibus. Nam et amplius quam panis alit, et amplius medetur quam pharmacum, et vehementius quam ignis urit, nec tamen ullum dolorem inurit: pravarnum autem cogitationum foetidum fluxum adstringit, et acutius quam ferrum putrida secatur ulcera sine dolore; et hoc dum facit, nullos impendere sumptus cogit, nec ad ullam redigit egestatem. Hoc igitur medicamento confecto, ad omnes illud transmittimus, atque omnes dubium non est quin sanitatem recuperaturi sint, dummodo verbis nostris benevole ac diligenter attendant.

CAP. I. *Necessarium esse ut causa dicatur, ex qua scandalum ortum est.* — Quoniam autem in corporum etiam curatione non mediocriter, imo plurimum ad abigendam ægritudinem conferre solet, ut occasione ægritudinis discat ægrotus (neque enim tantum hoc cognitio, liberabitur morbo quo detinetur, sed nec in eum postea incidet, ubi causam intellexerit, ex qua in eum semel inciderit, et sibi ab ea cavebit), age nos etiam hoc primum ægros doceamus, unde illis hic scandali morbus acciderit. Nam si hoc cognoverint, et ab eo sibi diligenter cavere voluerint, non hac tantum, aut nunc tantum ægritudine liberabuntur, sed et in perpetuum, et ab hac et a pluribus cæteris. Ejusmodi enim est hujus medicamenti natura, ut et in præsentem sanet, et usui sit ad reliquas ægritudines præcavendas. Neque enim unum, vel duo, vel tria, sed et multa sunt in hac vita, quæ imbecillioribus scandalum afferunt, et hos omnes se liberaturam ægrotos oratio nostra pollicetur, si voluerint, ut etiam ante dixi, et discere, et observare quæ dicemus. Hæc autem a me adhibetur medicina, non ex sacris tantum Scripturis composita, sed etiam ex iis quæ in hac vita fiunt, et perpetuo contingunt: sic ut iis etiam in commune medeatur, qui Scripturas non legunt, modo voluerint: neque enim hoc identidem inculcare desino. Non enim fieri potest, ut necessitate ac vi, et invito medeatur unquam hæc medicina, vel ei qui divinis oraculis non paruerit: et inde sumetur, et inde amplius quam ex ulla eventum ac rerum demonstratione. Siquidem prolatam a Deo sententiam fide digniorem esse, quam quæ oculis usurpamus credendum est. Quam ob causam et his gravius supplicium imminet, si correcti non fuerint, quod cum Scripturas audierint, nullam ta-

men inde talem utilitatem perceperint. Ne igitur illis hoc eveniat, age jam ad correctionem nos accingamus, atque in primis causam ægritudinis indicemus.

CAP. II. *Periculosum esse ac dementia plenum curiose inquirere et scrutari arcanam Dei sapientiam.* — Quenam igitur tantæ ægritudinis est causa? Curiosum nimirum et supervacaneum istorum studium, et quod omnium quæ fiunt, singulas velint causas cognoscere, quod incomprehensibilem et ineffabilem Dei providentiam, infinitam, et investigabilem scrutari, et in eam impudenter ac curiose conentur inquirere. Quamquam quis unquam sapientior exstitit Paulo? Dic enim mihi, nonne vas electionis erat iste? nonne magnam et ineffabilem sibi Spiritus gratiam conciliaverat? nonne Christum in se loquentem habebat? nonne verborum factus particeps et Dei fuerat arcanorum? nonne quæ nulli homini loqui licebat, ille solus audiret? nonne in paradysum raptus fuerat? nonne sublatus in tertium cælum? nonne terram et mare percurrerat? nonne barbaros philosophari docuerat? nonne varias Spiritus operationes exhibebat? nonne populos integros urbesque moderabatur? nonne totum orbem terrarum Deus manibus ejus commiserat? Verumtamen ille tantus ac talis, adeo sapiens ac potens, ac spiritualis ille vir, qui tam multa obtinuerat, cum ad extendendam Dei providentiam se convertit, et non jam totam providentiam, sed unam ejus solum partem considerat, audi quo pacto miretur, quo pacto vertigine laboret, quo pacto confestim resiliat, seque illam minime comprehendere posse fateatur. Quando igitur contemplabatur, non quomodo angelis provideret et archangelis Deus, et Cherubinīs, aut Seraphinīs, aut cæteris potestatibus, quæ sub aspectum minime cadunt, neque quo pacto soli, lunæ, cælo, terræ, mari, neque quo pacto humano generi universo, neque quo pacto brutis animalibus, et plantis, et seminibus, et herbis, et aeri, et ventis, et fontibus, et fluminibus, neque quo pacto naturali rerum ortui et accretioni, et sustentationi, ac reliquis ejusmodi: sed unam ejus providentiæ partem assumens, nimirum erga Judæos et gentiles (siquidem totam de illis orationem pertexuerat, cum doceret, quo pacto alios vocarat ex gentibus, quo pacto ex Judæis profectos rejecerat, et quo pacto misericordia motus utrorumque salutem consuluerat), audi quæ dicat. Animadvertens enim quam immensum se pelagus aperiret etiam in hac ipsa parte, et in profundum ipsum ejus providentiæ volens despicere, tamquam vertigine correptus et ineffabili dispensationis hujus mysterio commotus, admirans et obstupescens immensam, ineffabilem et incomprehensibilem Dei sapientiam ac providentiam, resiliit, has voces emittens, et multa cum animi consternatione in hæc verba prorupit: *O altitudo divitiarum et sapientiæ et scientiæ Dei (Rom. 11. 33)*! Deinde ut ostenderet altitudinem se quidem videre, sed quanta sit discere minime posse, subjecit: *Quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus*! Non dixit incomprehensibilia solum, sed et *Inscrutabilia judicia ejus*. Non enim solum comprehendere non potest ullus, sed

¹ Hæc, non manibus instrumenta tractamus, desunt in tribus MSS.

neque perscrutationis principium invenire : ita non modo ad finem pervenire non valet, sed neque initium dispensationum ejus investigare. Cum autem dixisset, *Quam inscrutabilia judicia ejus, et investigabiles viæ ejus*, et admiratus esset, et obstupisset, glorificatione sermonem terminavit, hæc adjiciens, ac dicens : *Quis cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit ? aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei ? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia : ipsi gloria in sæcula. Amen (Rom. 11. 34-36).* Horum autem verborum hic sensus est : ipse fons est, ipse auctor bonorum, nullo indiget particeps, nullo consiliario; non ab altero feneratur cognitionem aut intelligentiam ipse opifex, ipse omnia cum non essent, produxit, et ipse producta conservat et tuetur ut ipsi placet. Illa enim verba, *Ex ipso et per ipsum et in ipso omnia*, nihil aliud indicant, nisi auctorem rerum creatarum illum esse, atque ab illo retineri cuncta, et conservari. Deinde memor muneris quo nos donavit, alibi ait : *Gratias Deo super inenarrabili dono ejus (2. Cor. 9. 15).* Jam pacem quoque, quam nobis dedit, non modo non posse nos oratione complecti, neque explicare, sed et omnem mentem excedere declarat, cum ait : *Pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, custodiet corda vestra (Philipp. 4. 7).* Si igitur altitudo divitiarum et sapientiæ et scientiæ ipsius immensa est, si inscrutabilia judicia ejus, et viæ ipsius investigabiles, si donum ejus est inenarrabile, et pax ejus omnem sensum exsuperat, non meum tantum, et tuum, vel alicujus alterius, neque Pauli, vel Petri tantum, sed et ipsum archangelorum et supernarum sensum virtutum, qua tu excusatione dignus, qua venia judicaberis, quæso, qui tanta dementia præcepis feraris et insanias, ut quæ investigabilia sunt, curiose studeas comprehendere, deque omni Dei providentia rationem exigas ? Nam si is qui tanta scientia donatus est, quique tam immensa apud Deum fiducia valebat, et gratia totque spiritualibus donis ditatus fuerat, cedit, et se scientiam inquirere posse diffidit, et non modo reperire non valere, sed ne a principio quidem scrutari, quandoquidem et hoc est impossibile, nonne omnium infelicitissimus es, et gravissimo furore correptus, qui contrariam illi viam insistas ? Neque enim dicit hæc tantum, sed et ad Corinthios olim de scientia scribens, ostendensque quo pacto, licet multa didicerimus, tamen exigua valde ac minima est scientiæ nostræ mensura, sic ait : *Si quis se existimat scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oportet eum scire (1. Cor. 8. 2).* Tum significans multum nobis scientiæ deesse, cumulationem vero et ampliorem partem in futuro sæculo reservari, cæteram perexiguam quid nobis esse concessum, adjecit : *Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, tunc evacuabitur quod ex parte est (1. Cor. 13. 9. 10).* Neque hic subsistit, sed cum vellet ostendere quantum inter hanc scientiam et illam intersit, multumque esse defectum, hoc diversis comparisonibus manifestum reddit : *Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus : sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus : quando*

autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli. Videmus enim nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem (1. Cor. 13. 11. 12). Vides quantum intersit ? Quantum inter parvulum puerum, et virum perfectum; quantum inter speculum, et ænigma, vel aliam obscuram rerum visionem, et claram visionem : hoc enim est, *Facie ad faciem*. Cur igitur furis et insanis, dum ea quæ prohibita sunt audacter frustra et incassum aggredieris ? cur vero Paulo non pares dicenti : *Imo vero tu qui es, o homo, qui respondeas Deo ? Numquid dicit figmentum ei, qui se finxerit, Quid me fecisti sic (Rom. 9. 20) ?*

Liberum arbitrium. — Vides quantum obedientiam requirat ? quantum silentium ? Non enim quod liberum tollat arbitrium, hoc dicit ; absit : sed hoc indicat, eum qui ista querit, ita mutum esse debere, ut est ipsa luti natura, quæ artificem sequitur, quocumque ducat, neque resistere, aut curiose inquirere. Quocirca nostræ naturæ nos admonet, et luti et figuli mentionem facit. Tametsi figuli et luti est eadem substantia. Quod si ubi substantia est eadem, tanta est obedientia : ubi discrimen est immensum et substantiæ et scientiæ ac reliquorum omnium, quam veniam obtinebit, qui adeo temerarius est et impudens, ut res Dei creatoris sui curiose scrutetur ? Cogita, o homo, quis sis : hoc enim significant ea quæ dicit, *Tu quis es ?* Nonne lutum ? nonne cinis et pulvis ? nonne favilla ? nonne fumus ? nonne fœnum ? nonne flos fœni ? Has enim omnes similitudines frequenter in medium adducunt prophete, dum naturæ nostræ nituntur exprimere vilitatem. Atqui is quem curiose scrutaris, immortalis est, immutabilis, semper est, et eodem modo est, sine principio, sine fine, animo incomprehensibilis, mentem exsuperat, cogitationem excedit, inexplicabilis, ineffabilis, incomprehensibilis non mihi tibi que solum, non prophetis et apostolis, sed et cælestibus virtutibus, quæ puræ sunt, invisibiles, incorporeæ, quæ perpetuo versantur in cælis.

CAP. III. Non nobis solum, sed et cælestibus virtutibus incomprehensibilem esse divinitatem. — Cum ergo Seraphinos videris circa sublimem illum elatumque thronum volantes alarum obtentu suos oculos obvelare, pedesque suos, et terga, et facies occultare, ac clamorem plenum admirationis effundere, ne putes alas et pedes ipsis esse, quippe cum incorporeæ sint illæ virtutes; sed ex his figuris inaccessum et incomprehensibilem esse illum intellige qui in throno sedet (Is. 6. 2. 3). Nam et illis est incomprehensibilis et inaccessus, tametsi si infirmitati nostræ attemptaret, neque enim id quod erat, tum apparebat. Deus enim non sedet, neque throno continetur, neque loco circumscribitur. Quod si sedentem, et in throno collocatum, atque ab ipsis circumdatum (quæ omnia sunt ad nostram infirmitatem se attemperantis, et non sedentis) intueri minime potuerunt, sed exsiliens inde fulgorem non ferentes, alarum obtentu oculos obvelabant, tantumque glorificabant, tantum hymnos canebant, et multo cum tremore mysticum illum sanctificationis cantum offerebant : non tu hinc

τις οὐ δύναται, ἀλλ' οὐδὲ ἀρχὴν ἐρευνῆσαι ποιήσασθαι· ὥστε οὐ μόνον εἰς τὸ πέρας τις ἰλθεῖν οὐκ ἰσχύει, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἐξεγινάσκει τῶν οἰκονομῶν αὐτοῦ. Εἰπὼν δὲ, Ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ, καὶ θαυμάσιαι καὶ ἐκπλαγεῖς, εἰς δοξολογίαν τὸν λόγον κατέπαυσεν, οὕτως ἐπάγων καὶ λέγων· Τίς ἔγνω τοῦτον Κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ τίς προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθῆσεται αὐτῷ; Ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Αὐτὸς πηγὴ, αὐτὸς αἷτιος τῶν ἀγαθῶν, οὐδενὸς δεῖται κοινωνοῦ, οὐδενὸς δεῖται συμβούλου· οὐ παρ' ἐτέρου θανειζόμενος γινώσκει, ἢ σύνεσι, οὕτω βουλευέται, θαυματουργεῖ· ἀλλ' αὐτὸς ἀρχὴ καὶ αἷτια καὶ πηγὴ πάντων τῶν ἀγαθῶν, αὐτὸς δημιουργὸς, αὐτὸς αὐτὰ οὐκ ὄντα παρήγαγε, καὶ αὐτὸς παραχθέντα διακρατεῖ καὶ διατηρεῖ ὡς βούλεται. Τὸ γὰρ, Ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, τοῦτό ἐστι δηλοῦντος, ὅτι αἷτιος τῶν ὄντων αὐτὸς καὶ δημιουργὸς, καὶ διακρατῶν καὶ συνέγων τὰ πάντα. Εἶτα πάλιν τῆς θεωρεῖς μνησθεὶς τῆς εἰς ἡμᾶς γεγεννημένης, ἀλλαχού λέγει· Χάρις δὲ τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ ἀνεκδιήγητῳ αὐτοῦ δωρεᾷ. Καὶ τὴν εἰρήνην δὲ τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν, οὐχὶ λόγον νικᾶν μόνον, οὐδὲ διήγησιν ὑπερβαίνειν, ἀλλὰ καὶ νοῦ παντὸς ἀνωτέραν εἶναι δηλοῖ, διδὼν λέγει· Ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, φρουρήσκει τὰς καρδίας ὑμῶν. Εἰ τοίνυν τὸ βάθος ἀπειρον τοῦ πλούτου, καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως, καὶ τὰ κρίματα αὐτοῦ ἀνεξερεύνητα, καὶ αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ἀνεξιχνίαστοι, καὶ ἡ δωρεὰ αὐτοῦ ἀνεκδιήγητος, καὶ ἡ εἰρήνη ὑπερέχει πάντα νοῦν, οὐ τὸν ἑμὸν καὶ τὸν σὸν καὶ τοῦ δεινός, οὐδὲ τὸν τοῦ Παύλου καὶ Πέτρου μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν τῶν ἀρχαγγέλων καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων, ποῖαν ἔχεις αὐτὸς ἀπολογίαν, εἰπέ μοι; τίνα δὲ συγκρίμην, τοσαύτῃ κακρημένος μανίᾳ, καὶ ἀπονοεῖ, τὰ ἀνεξιχνίαστα βουλόμενος ὑπαταλαβεῖν, καὶ περὶ πάσης τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας λόγον ἀπαίτην· Εἰ γὰρ ὁ τοσαύτης ἀπολλελαυκῶς γνώσεως, καὶ παρῆρσιαν οὕτως ἄφατον ἔχων, καὶ τῶν τοσοῦτων χαρισμάτων ἐμπλησμένος Παῦλος παραχωρεῖ, καὶ ἐξίσταται τῆς ὑπὸ τὴν ζήτησιν γνώσεως, καὶ οὐ μόνον εὑρεῖν οὐ δύναται, ἀλλ' οὐδὲ ἐρευνῆσαι τὴν ἀρχὴν, ἐπεὶ μὴδὲ δυνατόν, πῶς οὐ πάντων ἀθλιώτερος, καὶ τὴν χαλεπωτάτην μαινόμενος μανίαν, ὁ τὴν ἐναντίαν ὁδὸν ἐρχόμενος ἐκείνῳ; Οὐδὲ γὰρ ταῦτα εἰρηκε μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ γνώσεως ποτε Κορινθίοις ἐπιστέλλων, καὶ δεικνύς, ὅπως, εἰ καὶ πολλὰ μεμαθήκαμεν, ἀλλ' ὀλίγον καὶ σφόδρα ἐλάχιστον μέτρον γνώσεως ἔχομεν, οὕτω πῶς φησιν· Εἰ τις δοκεῖ ἐγνωκέναι τι, ὅπως εἶδε καθὼς δεῖ γινώσκειν. Εἶτα δηλῶν ὅτι πολὺ λείπει τῆς γνώσεως ἡμῖν, καὶ τὸ πλέον ἐν τῷ μέλλοντι τεταμείνεται χρόνῳ, ὀλίγον δὲ τι ἡμῖν δέδοται, ἐπήγαγεν· Ἐκ μέρους γινώσκουμεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. [469] Ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλος, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται. Καὶ οὐδὲ ἐν ταῦτα ἔστι, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος πόσον τὸ μέσον ταύτης κακείνης τῆς γνώσεως, καὶ ὅτι πολὺ τὸ λει-

πόμενον, διὰ εἰκόνων τινῶν σαφὲς τοῦτο ποιεῖ λέγων· Ὅτε ἡμῖν νῆπιος, ὡς νῆπιος ἐλάλουν, ὡς νῆπιος ἐφρόνουν, ὡς νῆπιος ἐλογίζεμεν· δευτερὸν γέγονα ἀνήρ, τὰ τοῦ νηπίου κατήρητα. Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Εἶπας πόσον τὸ μέσον; Ὅσον νηπίου παιδός, καὶ ἀνδρὸς τελείου· ὅσον ἐσόπτρου καὶ αἰνίγματος καὶ τῆς ἄλλης τῆς ἀσαφούς τῶν πραγμάτων ὁφείας πρὸς σαφὴ ἔβην· τοῦτο γὰρ ἐστὶ, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Τί οὖν μαίνη καὶ λυτῆς, τῶν κεκλυμένων κατατολμῶν εἰκὴ καὶ μάτην; τί δὲ οὐ παύσῃ Παῦλε λέγοντι· Μερούς γε σὺ τίς εἰ, ἄνθρωπε, ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; Μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι· Τί με ἐποίησας οὕτως;

Ὅρξας πόσην ἀπαται τὴν ὑπακοήν; πόσην τὴν σιγὴν; Οὐ γὰρ δὴ τὸ αὐτεξούσιον ἡμῶν ἀναιρῶν τοῦτο λέγει· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ δηλῶν, ὅτι τὸν ταῦτα ζητοῦντα οὕτως ἄφρων εἶναι δεῖ, ὡς ἡ τοῦ πηλοῦ φύσις, ἐπομένη ἥπερ ἂν ὁ τεχνίτης ἄγῃ, καὶ ἀντικτείνοντα, μὴδὲ περιεργαζόμενον. Διὸ καὶ τῆς φύσεως ἡμᾶς ἀναμνησθεὶς τῆς ἡμετέρας, καὶ πηλοῦ μέμνηται καὶ κεραμέως. Καίτοι γε κεραμέως καὶ πηλοῦ ἡ αὐτὴ οὐσία. Εἰ δὲ ἐνθα ἡ αὐτὴ οὐσία, τοσαύτη ἡ ὑπακοή· ἐνθα ἀπειρον τὸ μέσον καὶ οὐσίας καὶ γνώσεως καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ποῖας τεύχεται συγγνώμης ὁ οὕτως Ἰταμὸς καὶ ἀναίδης, ὥστε πολυπραγμονεῖν τὰ τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν Θεοῦ; Ἐνύνησον, ὦ ἄνθρωπε, τίς εἰ· τοῦτο γὰρ δηλοῖ δι' ὧν λέγει, Σὺ τίς εἰ; Οὐχὶ πηλός; οὐχὶ τέφρα καὶ σποδός; οὐχὶ κόνις; οὐ καπνός; οὐ χόρτος; οὐκ ἄνθος χόρτου; Ταῦτας γὰρ πάσας τὰς εἰκόνας εἰς μέσον οἱ προφῆται συνεχῶς ἔχουσι· ἐπὶ εὐτέλειαν ἡμῶν τῆς φύσεως παραστήσαι φιλονεικούντες. Ὁ δὲ πολυπραγμονούμενος ὑπὸ σοῦ, ἀνυλῆθρος, ἀναλλοίωτος, αἰετὸν, καὶ ὡσαύτως ὢν, ἀναρχος, ἀτελεύτητος, ἀπερινόητος, ὑπερβαίνων νοῦν, νικῶν λογισμὸν, ἀνέφραστος, ἀβήρητος, ἀκατάληπτος οὐκ ἔμοι καὶ σοὶ μόνον, καὶ προφῆταις καὶ ἀποστόλοις, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσι, ταῖς καθαφαῖς, ταῖς ἀοράτοις, ταῖς ἀσωμάτοις, ταῖς διηνεκῶς ἐν οὐρανῷ διατριβούσαις.

Κεφ. γ'. Ὅταν οὖν ἴδῃς τὰ σεραφεῖμ τὰ περιπτάμενα τὸν θρόνον τὸν ὑψηλὸν ἐκεῖνον καὶ ἐπηρμένον, τῇ προβολῇ τῶν πτερυγῶν ἀποτειγίζοντα τὰς ἑαυτῶν ὀφείας, καὶ τοὺς πόδας καλύπτοντα, καὶ νῦτα, καὶ πρόσωπα, καὶ κραυγὴν ἀφιέντα ἐκπλήξεως γέμουσαν, μὴ πτερὰ νόμιζε καὶ πόδας, καὶ πτέρυγας αὐταῖς εἶναι· ἀόρατοι γὰρ αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι· ἀλλὰ διὰ τῶν εἰκόνων τούτων τὸ ἀπρόσιτον, τὸ ἀκατάληπτον τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου λογίζου. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖναις ἀκατάληπτος καὶ ἀπρόσιτός ἐστι, καίτοι συγκαταβαίνων. [470] οὐδὲ γὰρ ὅπερ ἦν ἐφαίνετο τότε. Θεὸς γὰρ οὐ κἀθηται, οὐδὲ θρόνῳ περιέχεται, οὐδὲ τόπῳ περιεληπταί. Εἰ δὲ καθήμενον, καὶ ἐπὶ θρόνου ἱδρυμένον, καὶ κυκλούμενον ὑπ' αὐτῶν (ἅπερ ἐστὶν ἅπαντα συγκαταβαίνοντος, οὐ καθημένου), οὐκ ἴσχυον ἰδεῖν, ἀλλὰ μὴ φέρουσαι τὴν ἐκεῖθεν ἐκπιδύσαν ἀστραπὴν τῇ προβολῇ τῶν πτερυγῶν τὰς ὀφείας ἀπατεῖχίζον, καὶ μόνον ἰδοῦσθαι, μόνον ὕμνου, μετὰ πολλῆς τῆς φρίκης τὸ μυστικὸν ἐκεῖνο τοῦ ἁγιασμοῦ ἀναφέρουσαι μέλος· οὐκ ἀπελθὼν κατορῆξίς σεαυ-

* Αἱ αἱ ἢ σύνεσι πραγματεύεται καὶ θαυματουργεῖ.

† Αἱ αἱ βουλευόμενος.

* Αἱ αἱ συνεχῶς φέρουσι.

τὸν καὶ καταδύσεις*, τῆς ἀρρήτου, καὶ ἀφράστου, καὶ ταῖς ἀνω δυνάμεσιν ἀκαταλήπτου Θεοῦ δυνάμειος τὴν πρόνοιαν μετὰ τσαυτῆς περιεργάσθαι βουλόμενος τῆς ἱταμότητος; Τὰ γὰρ ἐκείνου Υἱὸ καὶ Πνεύματι ἁγίῳ ὅληα μόνον ἅπαντα μετ' ἀκριβείας, ἐτέρῳ δὲ οὐδενί· καὶ τούτων τὸ μὲν Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστής, τὸ δὲ Παῦλος ὁ ἀπόστολος παρεδήλωσεν. Ὁ μὲν οὖν τῆς βροντῆς υἱός, καὶ σφόδρα ἐπέραστος ὢν τῷ Χριστῷ, καὶ τοῦτο παράσημον ἔχων, ὅπερ ἦν μεγίστης ἀρετῆς ἀπόδειξις, καὶ τσαυτῆς ἀπολαύων παρήρησις, ὥς καὶ ἐπὶ τὸ στήθος αὐτοῦ κατακλίθεσθαι, οὕτω φησί· *Θεὸν οὐδεὶς ἔώρακε πώποτε*^α· ὁρασὶν τὴν γνῶσιν λέγων· Ὁ *μονογενὴς Υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς*, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς θεολοποῦν δι' αὐτοῦ πάλαι τῷ δῆμῳ τῶν Ἑβραίων διαλεγόμενός φησιν· *Οὐδεὶς ἔώρακε τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ*^β· οὐτὸς ἔώρακε τὸν Πατέρα. Τὸ δὲ σκευὸς τῆς ἐκλογῆς εἰς τὸν τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ λόγον ἐμπασὺν, καὶ τὰ ἀπόρρητα, ὅπερ ἔμαθεν, ἅπαντα βουλόμενος εἰπεῖν, πῶς αὐτὰ ἔγνω, οὕτω λέγει· *Δαλοῦμεν δὲ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων, εἰς δόξαν ἡμῶν, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τοῦτου ἔγνω*. Εἰ γὰρ *ἔγνωσαν*, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης *ἐσταύρωσαν*. Ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται, *ὃ ὀφθαλμοῖς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέθεη, ὃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν*. Πῶς οὖν αὐτὰ ἔγνωμεν ἡμεῖς, ὦ Παῦλε; τίς ὁ μηχανάς, καὶ ὅληα καταστήσας αὐτὰ τὰ ἀθέατα, τὰ ἀήκουστα, τὰ εἰς καρδίαν ἀνθρώπου μὴ ἀναβάντα; Εἰπέ καὶ δεῖξον τίς ὁ τσαυτὴν ἡμῖν γνῶσιν κομίας; *Ἡμῖν δὲ*, φησὶν, *ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ*. Εἶτα ἵνα μὴ τις νομίῃ, ὅτι ταῦτα μόνον ἐπίσταται, ὅπερ ἀπεκάλυψεν ἡμῖν ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ πᾶσαν ἔχει τὴν γνῶσιν, ἐπήγαγε· *Τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ*. Τίς γὰρ *οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου*, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς *οἶδεν*, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ὅσπερ ἄνθρωπος αὐτὸς οἶδε τὰ ἐαυτοῦ, καὶ ὃ βουλευέται καὶ ἐν διανοίᾳ ἔχει, μετὰ ἀκριβείας ἐπίσταται πάντα, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μετὰ ἀκριβείας οἶδε τοῦ Θεοῦ τὴν ἀπόρρητον γνῶσιν ἅπασαν. Εἰπὼν τοίνυν, *οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν*, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνω κτίσιν ἅπασαν τῆς ἀκριβοῦς ταύτης ἐξέβαλε γνώσεως. [471] Διὸ καὶ σοφός τις παραινεί λόγος· *Χαλεπώτερά σου μὴ ζήτηι, καὶ ἰσχυρότερα σου μὴ ἐξετάζῃ*^α· ἢ προσετῇ σοι, ταῦτα διαροῦσ'· *πλεῖον γὰρ συνέρχων ἀνθρώπων ὑπεδείχθη σοι*. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐδὲ ταῦτα ὅπερ ἔχεις, οἰκοθεν μαθὼν ἔχεις ἅπαντα, οὐδὲ ἤρκεσέ σοι ἡ φύσις πρὸς τὴν τῶν ἀπίστων εἰδήσιν, ἀλλ' ἀνωθεν τῶν πλειόνων ἔλαβες τὴν γνῶσιν· πολλῷ γὰρ μείζονα ἦν, ἢ ὥστε τῇ συνέσει καταληφθῆναι τῇ σῇ. Τί τοίνυν οἰκοθεν

* Alii καταδύσας.

φιλονεικεῖς τὰ βαθύτερα ἐρευνᾷν, ὅταν καὶ αὐτῶν ὧν οἶδας πολλὰ ὑπερβαίνειν σου τὴν φρόνησιν, καὶ ταῦτα ἐτέρῳθεν ἔχης; Τούτου καὶ ὁ Παῦλος παραδηλῶν ἔλεγε· *Τί γὰρ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαθὼν*; Παῦσαι τοίνυν ὅψε γοῦν ποτε τῆς τσαυτῆς φιλονεικίας, καὶ ἀνέχοιο τῆς σοφωτάτης συμβουλῆς ἐκείνης τῆς λεγοῦσης· *Μὴ εἰπῃς, Τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο; πάντα γὰρ εἰς χρεῖαν αὐτῶν ἐκίσταται*.

Κεφ. δ'. Διὰ γὰρ τοι τοῦτο, ἐπειδὴ πᾶσα ἡ κτίσις ἐγένετο, καὶ τὸν οἰκεῖον κόσμον ἀπέλαβε, καὶ παναρμόνιον τοῦτο καὶ παράδοξον καὶ πολλῆς γέμον ἐκπλήξεως ἔργον^β εἰς μέσον προὔκειτο, ἐμελλον δὲ πολλοὶ τῶν ἀνοήτων καὶ μαινομένων ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν γενομένων· ὅρα πῶς προανατελλόντων αὐτῶν τὴν ἀκαιρον κρίσιν καὶ μανιώδη φῆφον, ἐν ῥήματι πᾶσαν ἀναίσχυτον ἐνέφραξε γλῶσσαν ὁ νομοθέτης εἰπὼν· *Εἶδεν ὁ Θεὸς πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ ἔλαβεν*. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς ὁρωμένοις ἦν οὐχὶ φῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ σκότος· οὐ καρποὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀκανθοί· οὐ δένδρα ἡμέρα, ἀλλὰ καὶ ἄγρια· οὐχ ὕπνια πεδία, ἀλλὰ καὶ ὄρη καὶ νάπαι καὶ φάραγγες· οὐκ ἄνθρωποι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔρπετα ἰοδόλια· οὐκ ἰχθύες μόνον, ἀλλὰ καὶ κῆτη· οὐχ ἡμέρα πελάγη, ἀλλὰ καὶ ἀπλωτος θάλασσα· οὐχ ἥλιος μόνον καὶ σελήνη καὶ ἀστρα, ἀλλὰ καὶ κεραυνοὶ καὶ πρηστῆρες· οὐκ ἀνεμοὶ μόνον προσηνεῖς, ἀλλὰ καὶ καταιγίδες· οὐ περικτεταρπὴ μόνον καὶ ὀρνίθες ὀφεικοί, ἀλλὰ καὶ ἐκτενοὶ καὶ κόρακες καὶ γυπες καὶ ἔτερα ἀνθρωποφάγα ζῷα· οὐ πρόβατα καὶ βόες, ἀλλὰ καὶ λύκοι καὶ παρδάεις καὶ λέοντες· οὐκ ἔλαφοι καὶ λαγυροὶ καὶ δορκάδες, ἀλλὰ καὶ σκορπίοι καὶ ἔχιδες καὶ δράκοντες· καὶ ἐν βοτάναις δὲ οὐχὶ σωτήρια μόνον φυτὰ, ἀλλὰ καὶ δηλητήρια, καὶ πολλοὶ ἐντεῦθεν σκανδαλίζεσθαι ἐμελλον καὶ αἰρέσεις τίκτειν· μετὰ τὸ γενέσθαι τὰ γενόμενα, καὶ τὸν οἰκεῖον ἕκαστον ἀπολαβεῖν κόσμον, καθ' ἕκαστον δείκνυσιν τὸν Δημιουργὸν ἐπαινοῦντα τὸ γεγεννημένον, μάλλον δὲ καθ' ἕνα αὐτῶν, καὶ κοινῇ πάντα, ἵνα τὴν ἐκείνου κρίσιν μαθῶν, κἂν σφόδρα τις ἱταμὸς καὶ ἀναίσχυτος ᾖ, μὴδὲν περιεργάζηται λοιπὸν τῶν ὁρωμένων. Διὰ τοῦτο εἰπὼν, ὅτι ἐγένετο φῶς, ἐπήγαγε· *Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ὅτι καλόν*, καὶ καθ' ἕκαστον οὕτως. Εἶτα ἵνα [472] μὴ πάντα κατ' ὄνομα εἰπὼν^γ, μηχανῇ τὸν λόγον, ὁμοῦ περὶ πάντων ἀποφαίνεται ἀπαξιαπῶς, καὶ πάλιν λέγει· *Εἶδεν ὁ Θεὸς πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ ἔλαβεν*. Οὐκ ἐπειδὴ μετὰ τὸ γενέσθαι ἔγνω ὁ Θεὸς ὅτι καλὸν τὸ γενόμενον· ἀπαγε. Εἰ γὰρ τεχνίτης ἄνθρωπος, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὰ τῆς τέχνης μαθὼν, οἶδεν ὅτι καλὰ τὰ παρ' αὐτοῦ μέλλοντα γίνεσθαι, πολλῷ μᾶλλον ἡ ἀρρήτος ἐκείνη σοφία βουλευμάτων τὰ πάντα παραγαγούσα, καὶ πρὸ τῆς γενήσεως^δ ᾔδει ὅτι καλὰ. Οὐδὲ γὰρ ἂν αὐτὰ παρήγαγεν, εἰ ἤγνοι. Τίνος οὖν ἔνεκεν οὕτως εἰρηται; Διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν εἶπον. Ἀκούσας τοίνυν τοῦ προφήτου πρὸς σὲ λέγοντος, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὰ εἶδε καὶ ἐπήνεσε, μὴ ζήτηι λοιπὸν ἑτέραν βάσανον καὶ ἀπόδειξιν τοῦ καλλοῦς

β Alii γέμον θαυματουργίας ἔργον.

γ Aliquot mss. εἰπὼν.

δ Alii γενέσεως.

facess
ineffa
incom
dubite
enim
nota
quiden
apost
Christ
gnaba
tantan
cumb
nem a
in sin
ipse C
retur
qui est
tem el
sation
didice
ipse v
sterio,
sacula
saculi
num g
oculus
non as
illum
nos, u
dit illa
cor ase
tant no
Deus
quis e
nobis
callere
etiam
homin
Dei su
11). H
homo
habet
sanctus
Cum i
nisi Sp
caelest
clusit.
monet
scrutat
plurim
(Eccli
Ne hae
dicisti
nem ac
tiam a
ut tua
tuis vi
pleraq
et aliu

facessens, te ipsum in terram abdes ac defodies, qui ineffabilem et inexplicabilem et supernis virtutibus incomprehensibilem virtutis divinæ providentiam non dubites curiose tanta cum temeritate scrutari? Quæ enim illius sunt, solum Filio et Spiritui sancto exacte nota sunt omnia, nulli vero alteri: et ex his alterum quidem Joannes evangelista, alterum vero Paulus apostolus declaravit. Itaque Tonitruum filius, et qui Christo admodum carus fuit, quique hæc nota designabatur; quod erat summæ virtutis indicium; qui tantam habebat fiduciam, ut et supra pectus ejus recumberet, sic ait: *Deum nemo vidit unquam; visionem appellat cognitionem; Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit* (Joan. 1. 18). Hoc et ipse Christus insinuans olim, dum populum alloqueretur Hebræum, dicebat, *Nemo vidit Patrem, nisi is qui est a Deo: hic vidit Patrem* (Joan. 6. 46). Vas autem electionis, cum in sermonem de ipsius dispensatione incidisset, cumque vellet arcana cuncta quæ didicerat, quo pacto cognovisset, indicare, his et ipse verbis utitur: *Loquimur autem sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam nostram, quam nemo principum hujus sæculi cognovit. Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. Sed sicut scriptum est, Quæ oculus non vidit, et auris non audit, et in cor hominis non ascenderunt, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum* (1. Cor. 2. 7-9). Quomodo ergo cognovimus nos, o Paule? quis illa revelavit, et manifesta reddidit illa nulli conspecta, vel audita, et quæ nullius in cor ascenderunt? Dic, et indica quis ille sit qui tantam nobis scientiam advexit? *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum* (1. Cor. 2. 10). Deinde ne quis eum putaret hæc nosse tantum, quæ per ipsum nobis Deus revelavit, non autem omnem scientiam callere, subjecit: *Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei* (Ibid. v. 11). Horum autem verborum hic sensus est: Sicut homo novit ea quæ ipsius sunt, quæque cogitat, et habet in animo, cuncta scit exacte, sic etiam Spiritus sanctus arcanam Dei scientiam omnem exacte novit. Cum igitur dixit, *Ita et quæ Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei*, non homines solum, sed et omnem celestem creaturam ab hac perfecta cognitione seclusit. Quam ob causam et sapiens quidam sermo admonet: *Difficiliora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris; quæ præcepta sunt tibi, hæc cogita: plurima enim supra sensum hominis ostensa sunt tibi* (Eccli. 3. 22. 25). Quod autem dicit, est ejusmodi: Ne hæc quidem quæ habes, tua industria cuncta didicisti: neque naturæ tuæ viribus nixus hanc cognitionem adipisci potuisti, sed cælitus missam hanc scientiam accepisti: multo quippe majora erant, quam ut tua possent intelligentia comprehendere. Cur ergo tuis viribus nixus conaris profundiora scrutari, cum pleraque ex iis quæ nosti, tum sensum exsuperent, et aliunde ad te derivata illa possideas? Hoc et ipse

Paulus ut declararet, aiebat: *Quid enim habes, quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis* (1. Cor. 4. 7)? Tantum igitur conatum aliquando tandem omite, et sapientissimo illi consilio parere dignare, quod monet, *Ne dixeris, Quid est hoc? ad quid hoc? omnia enim ad usum ipsorum creata sunt* (Eccli. 39. 21).

CAP. IV. *Moysem prophetam periculosam curiositatem in exordio libri uno verbo suavisisse.* — Hanc enim ob causam, cum orta esset omnis creatura, suumque accepisset ornatum, et admodum concinnum, mirabile, ac stupore dignum opus processisset in medium, cumque insipientes et insani nonnulli res creatas essent reprehensuri: vide quo pacto importunum illorum judicium, ac furiosas sententiam multo ante reprimens legislator uno verbo impudens quodvis eorum occluserit, cum dixit: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et ecce bona valde* (Gen. 1. 31). Nam quoniam inter ea quæ videbantur, erant non lux tantum, sed et tenebræ: non fruges tantum, sed et spinæ: non arbores tantum sativæ, sed et silvestres: non plani solum campi, sed etiam montes, et collēs, et valles: non homines solum, sed et reptilia venenata: non pisces tantum, sed etiam cete: non frequentata solum æquora, sed etiam mare innavigabile: non sol tantum et luna, et sidera, sed etiam fulmina, et ignei turbines: non venti solum secundi, sed et procelles: non columbæ tantum, et aves canoræ, sed et milvi, et accipitres, et vultures, et alia carnivora animalia: non pecudes tantum et boves, sed et lupi, et pardi, et leones: non cervi tantum, et lepores, et damæ, sed et scorpii, et viperæ, et dracones: atque inter herbas quoque non salubres modo plantæ, sed et venenatæ, ac futurum erat ut hæc multis offendiculo essent, et hinc hæreses orirentur: postquam res omnes creatæ sunt natæ, suumque singulæ sunt ornatum adeptæ, creatorem ostendit in singulis, id quod exortum erat, laudare, imo vero unamquamque sigillatim et omnes simul, ut cognitio illius judicio, licet temerarius quispiam sit et impudens, nihil amplius eorum, quæ sub oculos cadunt, curiose scrutetur. Ideo ubi dixit factam esse lucem, adjunxit: *Et vidit Deus lucem, quod esset bona* (Gen. 1. 4), et ita de singulis. Deinde ne cuncta persequatur nominatim, prolixiorē reddat orationem, simul pronuntiat de omnibus, et ait rursus: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et ecce bona valde* (Gen. 1. 31). Non quod ubi facta fuerant, cognoverit Deus bona esse quæ facta erant: absit. Si enim artifex homo, etiam antequam fiant ea quæ sunt artis, novit, edoctus ea bona esse quæ ab ipso fieri debent: multo magis ineffabilis illa sapientia, quæ sola sua voluntate nutuque cuncta produxit, etiam antequam fierent, ea bona esse noverat. Neque enim illa produxisset, si ignota ipsi fuissent. Cur igitur ita loquutus est? Ob eam causam, quam attigi. Cum igitur prophetam audieris dicentem tibi Deum illa vidisse, atque laudasse, noli jam amplius ullum examen vel indicium querere pulchri-

¹ Alii, plenum miraculi.

tudinis ipsorum, neque dicas, Quomodo bona? Ipsa enim ex operibus demonstratione clarior est sententia, quæ ex calculo et iudicio conditoris emanat. Atque idcirco rudioribus verbis est usus. Nam quemadmodum si quis coemere medicamenta velit, alioquin imperitus, eaque jusserit medico prius ostendi, nullam aliam virtutis eorum demonstrationem requirit, ubi certo didicerit illa ab eo visa fuisse, ac laudata, sed artificis calculo contentus abit, cum audierit illa vidisse medicum, atque laudasse: sic nimirum Moyses, cum omnem vellet occasionem impudentis curiositatis amputare illis, qui creaturis essent fruituri, denuntiavit eis, ac dixit, Deum illa vidisse, laudasse, ac bona esse judicasse, neque simpliciter bona, sed bona valde. Noli ergo curiose inquirere, neque ratiocinando scrutare quæ facta sunt, cum tali de eorum præstantia testimonio sis instructus. Si enim minime contentus hoc verbo, ad inquisitionem rerum creaturarum progredi velis, teque in ratiocinationum euripum ac fluctus solum injicias, ex quibus multam senties excitatam procellam, nihil quidem intelliges amplius, sed in naufragium te ipsum gravissimum præcipitem ages. Neque enim rationes omnes singulorum quæ facta sunt poteris reperire, sed et eorum quæ bona tibi nunc videntur, multa vituperabis, si animum adhibueris depravatam. Adeo namque imbecillis est hominum ratio, ut sæpenumero in contrarium agatur, et in iudicio de creatura ferendo multi directe oppositi inter se pugnent. Nam gentiles quidem cum plus quam opus sit ipsam mirati essent, modum excesserunt, eamque deum esse arbitrati sunt: Manichæi vero, et alii rursus hæretici quidam dei minime boni (a) opus eam esse dixerunt: quidam unam ejus partem avulsam a cæteris spontaneæ euidam materiæ attribuerunt, eamque indignam esse Dei opificio judicarunt. Ita, sicut ante dixi, si quis rationem ac mentem depravatam adhibeat, multa ex iis, quæ bona esse videntur, accusabit. Quid enim tibi sole pulchrius videtur? Attamen splendidum istud et jucundum astrum et oculos lædit infirmos, et cum radios ardentiores emittit, terram urit, febres gignit, fruges sæpenumero arofacit et inutiles reddit, arbores infecundas efficit, ac partem orbis terrarum nostræ ineptam habitationi et infestam reddit. Quid ergo? num, quæso, solem idcirco accusabimus? Absit; imo vero rationem quiescere jubentes, petram illam occupabimus, et dictum illud, *Et vidit Deus cuncta quæ fecerat, et ecce bona valde* (Gen. 1. 31): siquidem et illa ipsa quæ nunc enumerata sunt a me, bona valde sunt et comoda. Sed ut superius dixi, ad vocem illam recurrendum est semper, ac dicendum: Ecce omnia, quæ fecit Deus, bona sunt valde. Sed nonne deliciis vacare, joculari, et voluptati operam dare, bonum est? Audi Salomonem, qui deliciarum omne genus tentavit, et ait, *Melius est ire ad domum luctus, quam ire ad domum convivii* (Eccles. 7. 8). At mala res nox est? (oportet enim adversariorum

(a) Manichæi malum deum admittebant.

uti verbis.) Imo ipsa laborum est relaxatio, liberatio a curis, morborum solatium, a metu ac periculis requies non mediocris: juvenile reddit corpus, mentem vividam, membra laboribus fatigata recreat reficitque. At mala res est morbus? Unde igitur Lazarus coronam reportavit? Sed mala paupertas? Unde vero Job gloriam est consequutus? At noxiæ afflictiones frequentes, et continuæ? Unde autem factum est ut apostoli celebres et illustres evaderent? quæ porro via ducit ad vitam? nonne arcta et angusta? Noli ergo dicere, Cur hoc? ad quid hoc? sed tam in dispensationibus quam in creaturis Dei, quod silentium præbet lutum figulo, idem et ipse Conditori tuo præbe, mi homo.

CAP. V. *Credendum esse providentia Dei regi omnia: ejusque rei maximam demonstrationem iis qui dubitant, a rebus creatis suppeditari.* — Quid ergo? dicet aliquis; non vis me certo scire, ac credere Dei providentia res omnes regi? Volo equidem et opto, ac vehementer desidero: non tamen ejus providentiam scrutari, neque curiose in eam inquirere. Si enim jam scis, et fidem habere statuisti, noli quærere: sin autem dubitas, terram interroga, cælum, solem, lunam, varia brutarum animantium genera interroga, semina, plantas, mutos pisces, saxa, montes, saltus, colles, noctem, diem. Siquidem sole ac radiis ejus clarior est Dei providentia, et quovis tempore, quovis in loco, in desertis, in regionibus cultis et incultis, in terra, in mari, et quocumque te contuleris, manifesta et idonea, cum vetera tum nova providentiæ istius monumenta conspicias, vocesque undique missas hac nostra rationali voce clariores, a quibus de hac ejus cura instruetur, qui aures voluerit admovere. Idcirco propheta quoque vocum istarum præstantiam volens ostendere, dicebat: *Non sunt loquela, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum* (Psal. 18. 4). Nam nostra quidem nota est illis tantum, qui ejusdem sunt linguæ: non item illis qui diversæ: at illa vox quæ mittitur a creaturis, ab omnibus, quæ totum orbem terrarum incolunt, nationibus potest audiri.

CAP. VI. *De caritate Dei quæ caritatem omnem longe excedit; exemplum affertur ex historia Jonæ deductum.* — Atque apud probos quidem ac modestos, ante ullam ex operibus demonstrationem, ipsa sola Dei sufficit affirmatio, non ad providentiam tantum, sed et ad amorem etiam illius erga nos eximium ostendendum. Non enim quovis modo providet nobis, sed ita ut amet simul, et vehementer nos et immenso quodam amore prosequatur, ab omni quidem passione immuni, sed ardentissimo et intentissimo, sincero, indissolubili, et qui numquam possit extinguî. Atque hoc nobis cum vellet insinuare Scriptura divina, profert quidem similitudines ductas a rebus humanis, profert et amoris, providentiæ, curæque exempla per multa. Non tamen in his tantum vult nos subsistere, sed etiam exempla mente transcendere. Neque enim tamquam sufficientia ad ejus benevolentiam indicandam ista protulit, sed tamquam auditoribus nota, quæque magis quam alia quævis hoc possent ostem-

αὐτῶν, μηδὲ λέγε· Πῶς καλὰ; Τῆς γὰρ διὰ τῶν ἐργῶν ἀποδείξεις σαφεστέρα ἢ διὰ τῆς ψήφου καὶ τῆς κρίσεως τοῦ ποιήσαντος ἀπόφασις. Διὰ τοῦτο καὶ πεχυτέρῃ κέχρηται τῇ λέξει. Ὅσπερ γὰρ εἰ τις φάρμακα βουλόμενος ὤνεσθαι, ἀπειρος ὢν, κελεύει πρότερον ἐπιδείκνυσθαι τῷ ἱατρῷ ταῦτα, καὶ μάθῃ σαφῶς, ὅτι ἰδὼν ἐκείνος, ἐπῆνεσεν, οὐδεμίαν ἐτέραν ἀποδείξιν τῆς τούτων ἀρετῆς ἐπιζητεῖ, ἀλλ' ἀκούσας ὅτι εἶδεν αὐτὰ ὁ ἱατρὸς καὶ ἐπῆνεσεν, ἀρκεῖται τῇ ψήφῳ τοῦ τεχνίτου· οὕτω δὴ καὶ ὁ Μωσῆς πᾶσαν περιεργίαν ἀναίσχυντον περιελὼν βουλόμενος τῶν μετὰ ταῦτα μελλόντων ἀπολαύειν τῆς κτίσεως, ἀπηγγαίλει καὶ εἶπεν, ὅτι εἶδεν αὐτὰ ὁ Θεὸς καὶ ἐπῆνεσε, καὶ ἐψήφισατο εἶναι καλὰ, καὶ οὐχ ἄπλως καλὰ, ἀλλὰ καὶ καλὰ λίαν. Μὴ τοίνυν περιεργάζου, μηδὲ πολυπραγμονεῖ λογισμοῖς τὰ γεγενημένα, τοιαύτην ἔχων τοῦ κάλλους αὐτῶν μαρτυρίαν. Εἰ γὰρ μὴ ἀρκεσθῆς τῷ ῥήματι τούτῳ, ἀλλὰ βουλευθῆς εἰς ζήτησιν τῶν γεγενημένων ἔλθειν, εἰς εὕριστον λογισμῶν καὶ κύματα πολλὴν ἐργαζόμενα χειμῶνα σαυτὴν ἐμβολῶν μόνον, εἴσῃ μὲν πλέων οὐδὲν, ναυάγιον δὲ ἐργάσῃ σεαυτῷ χυλεπόν. Οὐδὲ γὰρ δυνήσῃ τοὺς λόγους ἅπαντας ἐκάστου τῶν γεγενημένων εὐρεῖν, ἀλλὰ καὶ τῶν δοκούντων εἶναι σοὶ νῦν καλῶν πολλὰ διαβαλεῖς, ἐὰν ἀγνώμονι κεκρημένος ᾖς τῇ γνώμῃ. Οὕτω γὰρ ἀσθενῆς τῶν ἀνθρώπων ὁ λογισμὸς, ὥς εἰς ἐναντία περιαχθῆναι πολλάκις, καὶ ἐκ διαμέτρου κατὰ ἀλλήλων στήναι πολλοὺς ἐν τῇ περὶ τῆς κτίσεως ψήφῳ. Ἑλλήνων μὲν γὰρ παῖδες ὑπὲρ τὸ δέον αὐτὴν θαυμάσαντες, τὸ μέτρον ὑπερεκδάντες καὶ θεὸν εἶναι αὐτὴν ἐνόμισαν· Μανιχαῖοι δὲ καὶ ἕτεροι πάλιν αἰρετικοί, οἱ μὲν οὐκ ἀγαθοῦ Θεοῦ ἔργον ἐφησαν αὐτὴν εἶναι· οἱ δὲ ἐν αὐτῇ ἀποτεμνόμενος μέρος, αὐτομάτῃ τινι προσέβριψαν ὕλην, καὶ ἀναξίαν ἔκριναν τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας εἶναι. Οὕτως, ὥσπερ ἐψθην εἶπὼν, εἰ τις λογισμοῖς καὶ ἀγνώμονι χρησάμενος γνώμῃ, καὶ τῶν δοκούντων εἶναι καλῶν πολλὰ διαβαλεῖ. Τί γάρ σοι ὠριώτερον ἡλίου εἶναι δοκεῖ; Ἄλλ' ὅμως τοῦτο τὸ φαίδρυν ἄστρον καὶ γλυκὺ καὶ ὀρθαλμοῦς λυμαινεται ἀσθενοῦντας, καὶ γῆν κατακαίει θερμότηρας ἀφείς τὰς ἀκτίνας, καὶ πυρετοὺς εἰσφέρει, καὶ καρπὸν πολλάκις κατεξήρανε καὶ [473] ἐποίησεν ἀχρηστον, καὶ δένδρα ἀκαρπα εἰργάσατο, καὶ μέρος τῆς οἰκουμένης ἀόικητον κατέστησεν ἡμῖν. Τί οὖν, εἰπέ μοι; διαβαλοῦμεν τὸν ἥλιον διὰ τοῦτο; Ἀπαγε· ἀλλὰ τοὺς λογισμοὺς ἡσυχάζειν ἀφέντες καὶ τὸν τούτων θόρυβον, ἐπιληψώμεθα τῆς πέτρας ἐκείνης, καὶ τῆς ῥήσεως τῆς λεγούσης, Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν· ἐπεὶ καὶ αὐτὰ, ἃ ἀπηριθμησάμεν νῦν, καλὰ λίαν καὶ χρηστὰ. Ἄλλ', ὅπερ ἐμπροσθεν εἶπον, ἐπὶ τὴν ῥῆσιν ἐκείνην ἐπανέλαι χρὴ διαπαντός καὶ λέγειν, Ἰδοὺ πάντα, ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεός, καλὰ λίαν. Ἄλλὰ τὸ τρωφῆν, καὶ γελῆν, καὶ ἐν ἡδονῇ εἶναι, καλόν; Οὐκοῦν ἀκούε Σολωμόντος, τοῦ πᾶν εἶδος τρωφῆς ἐπελθόντος, λέγοντος, Ἁγαθὸν πορευθῆναι εἰς οἶκον πένθους, ἢ πορευθῆναι εἰς οἶκον πότου. Ἄλλὰ νῦν φαῦλον (δεῖ γὰρ ἐκ τῶν ἐναντίων μεταχειρίσασθαι τὸν λόγον); Ἄλλὰ καὶ αὕτη πόνον ἀνάπαισις, φροντίζων ἀπαλ-

λαγῇ, νοσημάτων παραμυθία, φόβων καὶ κινδύνων οὐ μικρὰ ἀναψυχὴ· νεαρὸν ποιεῖ τὸ σῶμα, ἀκμάζουσιν τὴν διάνοιαν, ἀναπαύει τὴν σάρκα πεπονηκυῖαν. Ἄλλὰ νόσος κακὸν; Πόθεν οὖν ὁ Λάζαρος ἐστεφανώθη; Ἄλλὰ πνία; Καὶ πόθεν ὁ Ἰὼβ εὐδοκίμησεν; Ἄλλὰ θλίψεις ἐπάλληλοι καὶ συνεχεῖς; Καὶ πόθεν οἱ ἀπόστολοι ἀνεκρηρύχθησαν; ποῖα δὲ ὁδὸς ἡ εἰς τὴν ζωὴν ἄγουσα; οὐχ ἡ στενὴ καὶ θαλιμμένη; Μὴ τοίνυν λέγε, διὰ τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο; ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν οἰκονομιῶν καὶ ἐπὶ τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ, ἣν παρέχει σιγὴν ὁ πηλὸς τῷ κεραμεῖ, ταύτην καὶ αὐτὸς τῷ ποιήσαντι σε Θεῷ παρέχε, ἀνθρωπε.

Κεφ. ε'. Τί οὖν; φησὶν· οὐ βούλει με εἰδέναι σαφῶς καὶ πιστεύειν ὅτι προνοεῖ πάντων ὁ Θεός; Καὶ μάλα καὶ βούλομαι καὶ εὐχομαι, καὶ ἐπιθυμῶ σφόδρα· οὐ μὴν περιεργάζεσθαι τὴν πρόνοιαν, οὐδὲ πολυπραγμονεῖν. Εἰ μὲν γὰρ οἶσθα καὶ πέπικας σεαυτὸν, μὴ ζητεῖ· εἰ δὲ ἀμφιβάλλεις, ἐρώτησον τὴν γῆν, τὸν οὐρανὸν, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, ἐρώτησον τὰ ποικίλα τῶν ἀλόγων γένη, τὰ σπέρματα, τὰ φυτὰ, τοὺς ἀφόνους ἰχθύας, τὰς πέτρας, τὰ ὄρη, τὰς νάπας, τοὺς βουνοὺς, τὴν νύκτα, τὴν ἡμέραν. Τοῦ γὰρ ἡλίου καὶ τῆς ἀκτίνας αὐτῆς φανερωτέρα ἢ τοῦ Θεοῦ πρόνοια, καὶ καθ' ἕκαστον καιρὸν, καὶ καθ' ἕκαστον τόπον, καὶ ἐν ἐρημίᾳ, καὶ ἐν οἰκουμένῃ, καὶ ἐν ἀοικῆτῳ, καὶ ἐν γῇ, καὶ ἐν θαλάσῃ, καὶ ὅπουπερ ἂν ἀφίκη, ὑπομνήματα ὀφεί τῆς προνοίας ταύτης σαφῇ καὶ διαρκῇ, καὶ παλαιὰ καὶ νέα, καὶ φωνὰς τῆς φωνῆς ἡμῶν ταύτης τῆς λογικῆς τρανοτέρως πανταχόθεν φερομένης, καὶ τὸν βουλόμενον ἀκοῦειν παιδεύουσας αὐτοῦ τὴν κηδεμονίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης τῶν φωνῶν τούτων τὸ ἐξαίρετον δηλῶν ἔλεγεν· Οὐκ εἰσι λαοὶ, οὐδὲ λόγιοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν. Ἢ μὲν γὰρ ἡμετέρα τοῖς ὁμοφώνοις ἐστὶ γνώριμος μόνον, ἐτερογλώσσοις δὲ οὐκ ἐστὶ· ἡ δὲ διὰ τῆς κτίσεως φωνὴ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐστὶν ἀκουστή.

Κεφ. ζ'. Τοῖς μὲν οὖν εὐγνώμοσιν ἀρκεῖ καὶ πρὸ τῆς διὰ τῶν ἐργῶν ἀποδείξεως ἡ ἀπόφασις αὕτη μόνῃ τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ δεῖξαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν σφοδρὸν ἔρωτα τὸν περὶ ἡμᾶς. Οὐ γὰρ ἀπλῶς [474] ἡμῶν προνοεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐρῶν, καὶ σφόδρα ἐρῶν ἔρωτά τινα ἀμήχανον, ἔρωτα ἀπαθῆ μὲν, θερμώτατον δὲ καὶ εὐτονώτατον, καὶ γνήσιον καὶ ἀκατάλυτον, καὶ σεβεσθῆναι μὴ δυνάμενον. Καὶ τοῦτο παραστήναι βουλομένη ἡ θεία Γραφή, παράγει μὲν εἰκόνας τὰς ἐν ἀνθρώποις, παράγει δὲ καὶ πολλὰ ἔρωτος ὑποδείγματα καὶ προνοίας καὶ κηδεμονίας. Οὐ μὴν μέχρι τούτων ἡμᾶς μόνον βούλεται ἐστάναι, ἀλλὰ καὶ υπερβαίνειν τὰ παραδείγματα τῇ λογισμῷ. Οὐδὲ γὰρ ὡς ἀρχοῦντα δεῖξαι τὸ φίλτρον παράγει ταῦτα, ἀλλ' ὡς γνώριμα τοῖς ἀκούουσιν, καὶ τῶν ἄλλων μᾶλλον δυνάμενα δεῖξαι τοῦτο. Οἷόν τι λέγω· Πρὸς

τινας ὀδυρομένους καὶ πενθοῦντας ποτε καὶ λέγοντας, Ἐγκατέλειπέ με Κύριος, καὶ ἐπελάθετό μου ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, τηνικαῦτα ἐπάγει λέγων ὁ προφήτης· Μὴ ἐπιλήσεται γυνὴ τοῦ παιδίου αὐτῆς, ἢ τοῦ ἐλεῆσαι τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς; τοῦτο λέγων, ὅτι ὡσπερ ἐκαίνη οὐκ ἂν ἐπιλάθοιτο τῶν παιδίων τῶν ἐαυτῆς, οὕτως οὐδὲ ὁ Θεὸς τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Εἶτα ἵνα μάθῃς ὅτι τὴν εἰκόνα ταύτην παρήγαγεν ὁ προφήτης, οὐχὶ τοσοῦτον βουλόμενος δεῖξαι τὸ μέτρον τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ὅση μητρὸς ἐστὶ περὶ τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐξαιρετον μέτρον ἀγάπης γινώρισμον εἶχε (τὸ μέντοι φιλετρον τοῦ Θεοῦ πολλῶ μείζον ἐκείνου), ἐπήγαγεν· Εἰ δὲ καὶ ἐπιλάθοιτο ταῦτα γυνή, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσσομαι σου, λέγει Κύριος. Εἶδες πῶς ὑπερέβη τῆς μητρὸς τὸ μέτρον; Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ὑπερέβη καὶ μητρὸς φιλοστοργίαν, καὶ πατρὸς περὶ παιδὸς πόδον, ὁ μὲν προφήτης φησὶ· Καθὼς οἰκτεῖται πατήρ υἱόν, ὡς οἰκτεῖται Κύριος τοὺς φοβούμενους αὐτόν. Καὶ αὐτὸς δὲ πάλιν ταύτην εἰσάγει τὴν εἰκόνα τῆς ἀγάπης· ἴδου γὰρ ταύτην τῶν ἄλλων ἔχουσάν τι ἐξαιρετον. Ὁ δὲ καὶ προφητῶν καὶ πάντων δεσπότης δηλῶν, ὅτι καὶ ταύτης τὸ μέτρον ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ὑπερβαίνει τοῦ Θεοῦ ἡ κηδεμονία, καὶ ὅσον τοῦ φωτὸς τὸ μέσον ἐστὶ πρὸς σκότος, καὶ πονηρίας πρὸς ἀγαθότητα, τοσοῦτον τὸ μέτρον τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος καὶ προνοίας πρὸς τὴν πατρικὴν φιλοστοργίαν, ἀκούε τί φησι· Τίς ἐστὶν ἐξ ὧν, ὃν ἐὰν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐκιδώσει αὐτῷ; καὶ ἐὰν ἰχθύν αἰτήσῃ, μὴ ὄφιν ἐκιδώσει αὐτῷ; Εἰ δὲ ὅμεις πονηροὶ ὄντες οἰδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὧν, πολλῶ μᾶλλον ὁ Πατήρ ὧν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτούσιν αὐτόν· δεικνύς ὅτι ὅσον πονηρίας καὶ ἀγαθότητος; τὸ μέσον, τοσοῦτον ἢ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης τῆς τῶν πατέρων κηδεμονίας ἐστὶν ἐνωτέρα. Ταῦτα δὲ εἰπον τὰ ὑποδείγματα, ἵν', ὅταν ἐτέρας ἐπαγάγω φιλετρον εἰκόνας, μὴ μέχρι τοῦ μέτρου τοῦ λεγομένου παρὰ τῶν προφητῶν στήσης τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ἔχων τὸν κανόνα τοῦτον ὑπερβῇς τῷ λογισμῷ περαιτέρω, καὶ ἰδῇς τῆς ἀγάπης αὐτοῦ τὴν ἀφαντοῦ ὑπερβολήν. Οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖται τοῖς τῆς φύσεως μέτροις, ἀλλ' ἀφελὲς αὐτὰ καὶ ὑπερακοντίσας, καὶ ἔτιτερά πάλιν προστίθωσιν ὑποδείγματα. Τοιοῦτον γὰρ ὁ φιλῶν [475] διὰ πλειόνων βούλεται δεικνύναι τοῦτο τῷ φιλομένῳ· ὃ δὲ καὶ αὐτὸς ποιεῖ εἰς τοπικῶν διαστημάτων μέγεθος ἐξάγων τὸν λόγον, οὐχ ἵνα πάλιν τοσοῦτον αὐτοῦ νομίσῃς τὸ φιλετρον, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο μόνον τὸ μέτρον τῶν διαστημάτων τῶν ἄλλων ἐξαιρετον καὶ γινώρισμον ἦν τοῖς ἀκούουσι. Καὶ διὰ μὲν τοῦ Δαυὶδ φησι· Κατὰ τὸ ὄψος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς ἐκπαιταίωσεν Κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς φοβούμενους αὐτόν· καὶ, καθ' ὅσον ἀπέχουσιν ἀνατολὰ ἀπὸ δυσμῶν, ἐμάκρυνεν αὐτῶν ἡμῶν τὰς ἀνομίας ἡμῶν διὰ τοῦ Ἡσαίου δέ· Οὐ γὰρ εἰσιν αἱ βουλαι μου, ὡς αἱ βουλαι ὧν, οὐδὲ αἱ ὁδοί μου, ὡς αἱ ὁδοί ὧν· ἀλλ' ὅσον ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, τοσοῦτον ἀπέχουσιν αἱ ὁδοί μου ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὧν, καὶ τὰ διανοήματά μου ἀπὸ τῶν διανοημάτων ὧν. Ταῦτα

δὲ ἔλεγεν, ἀνωτέρω περὶ ἀφίσεως ἀμαρτημάτων διαλεχθεὶς, καὶ εἰπὼν, Ὅτι ἐπὶ πολὺ ἀφῆσω τὰς ἀνομίας ὧν. Εἶτα δεικνύς πόσον, ἐπήγαγε τοῦτο τὸ ὑποδειγμα· καὶ οὐδὲ τοῦτοις ἀρκεῖται μόνους, ἀλλ' εἰς ἑτέραν παχυτέραν· καταφέρει τὸν λόγον εἰκόνα. Ἐν γὰρ τῷ ὡσπὲρ λέγει· Τί σοι ποιήσω, Ἐβραΐμ; τί σοι ποιήσω, Ἰούδα β; Ὁς Ἀδάμ θήσομαι σε, καὶ ὡς Σεβοίμ. Μετεστράφη ἡ καρδία μου ἐν τῷ αὐτῷ· συνεταράχθη ἡ μεταμέλειά μου. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐδὲ τὸ ῥῆμα ἦνεγκα τῆς ἀπειλῆς, φησὶ. Καὶ ἀνθρωπίνως μὲν διαλέγεται, οὐχ ἵνα τὸ ἀνθρώπινον ὑποκατέστη, ἀπαγε, ἀλλ' ἵνα ἀπὸ τῆς παχυτάτης· λέξεως θεοπροπῇ τὴν ἀγάπην, καὶ γυνσίαν, καὶ ἀκατάλυτον νοήσης. ὡσπερ γὰρ τις μανικῶς τινος ἐρῶν, οὐδὲ μέχρι ῥημάτων αἰρεῖται λυτῆσαι τὸν ἐρῶμενον, οὕτω δὲ καὶ αὐτὸς φησιν· Ἐπειδὴ μόνον εἶπον, καὶ ἐλύπησα τῇ λέξει, Μετεστράφη ἡ καρδία μου ἐν ταύτῳ. Οὐδὲ γὰρ τὰς βαρυντάς ταύτας παραιτεῖται εἰκόνας παράγειν, ἵνα δεῖξῃ τὸ φιλετρον, ὅτι μάλιστα ἐρῶντός ἐστι. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω πρόεισι πάλιν, ἑτερον βαθύτερον ἐπάγων ὑπόδειγμα καὶ λέγων· Ὅρ πρόσον εὐφρανθήσεται νυμφίος ἐπὶ νύμφῃ. οὕτως εὐφρανθήσεται Κύριος ἐπὶ σοί· ὅτι μάλιστα ἐν ἀρχῇ θερμότεροι οἱ ἐρωτες καὶ ζέοντες καὶ ἀκμάζοντες εἰσιν. Οὕτω δὲ εἴρηται, οὐχ ἵνα τὸ ἀνθρώπινον ὑποκατέστης (πάλιν γὰρ τὰ αὐτὰ λέγειν οὐ παύσομαι), ἀλλ' ἵνα ἐκ τούτων τὸ θερμὸν, τὸ γνήσιον, τὸ σφοδρὸν, τὸ πεπυρωμένον τῆς ἀγάπης ἴδῃς. Εἶτα εἰπὼν, ὅτι ὡς πατήρ φιλεῖ, καὶ πλεον ἢ πατήρ, ὡς μήτηρ, καὶ πλεον ἢ μήτηρ, ὡς νυμφίος, καὶ πλεον ἢ νυμφίος, ὅτι τοσοῦτον ὅσον τὸ διάστημα τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ πλεον ἢ τοσοῦτον, ὅτι τηλικούτον, ὅσον ἀπέχουσιν ἀνατολὰ ἀπὸ δυσμῶν, καὶ πλεον ἢ τηλικούτον, οὐδὲ ἐνταῦθα ἵσταται τῶν εἰκόνων, ἀλλὰ καὶ περαιτέρω πρόεισι εἰς ἐπίδειξιν πολλῶν ταπεινοτέρου ὑποδείγματος. Τοῦ γὰρ Ἰωνᾶ μετὰ τὴν φυγὴν καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν καταλλαγὴν τὴν πρὸς Νινευίτας ἐξαπορηθέντος, ὡς οὐκ ἐλθόντων εἰς ἔργον τῶν ἀπειληθέντων, καὶ παθόντος τι ἀνθρώπινον πάθος, [476] καὶ σκυθρωπώσαντος, ἐπιτάξας τῇ ἀκτίνι θερμότεραν ἀφείναι τὴν φλόγα, εἶτα κελεύσας τῇ γῇ σχεδιάσαι αὐτῷ στέγην ἀπὸ λαχάνου, καὶ θάλασσαν αὐτὸν μεθ' ὑπερβολῆς καὶ ἀναπαύσας, εἶτα λυπῆσας τῷ ταύτῳ ἀφανίσαι τὴν στέγην, ἐπειδὴ τῷ μὲν εἶδεν ἀνεβέντα, τῷ δὲ κατατείνόμενον, ἀκούε τί φησι πρὸς αὐτόν· Σὺ μὲν ἐφέσω ὑπὲρ τῆς κολοκύντης, ὑπὲρ ἧς οὐκ ἔκακοπάθησας, οὐδὲ ἐξέβρεψας· ἐγὼ δὲ οὐ φείσομαι ὑπὲρ Νινευτῆς τῆς πόλεως τῆς μεγάλης, ἐν ἣ κατοικοῦσιν ἐν αὐτῇ πλείους ἢ ὀδὸν ἑκατὶ μίλλια ἀνθρώπων, οἵτινες οὐκ ἔγνωσαν δεξιὰν ἢ ἀριστεράν; Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐχ οὕτως ἀνέπαυσέ σε ἡ σκιά τοῦ λαχάνου ὡς ἐμὲ εὐφρανεν ἡ σωτηρία τῶν Νινευιτῶν· οὐδὲ οὕτως σε ἐλύπησεν ἡ ἀφαίρεσις αὐτοῦ, ὡς ἐμὲ ὁ τούτων ἐλεηθῆς. Οὕτω παρὰ γνώμην μου ἡ ἀπώλεια αὐτῶν ἦν. Ὁρᾷς πῶς

* Ἀλλὶ βαρυτέραν.

† Τί ποιήσω σοι, Ἰούδα. Hæc aliunde desumpta sunt.

* Ἀλλὶ βαρυτάτης.

† Sic e Biblis et Savillo correctum. Montf. Χριστός. Εἰ.

* Savil. τὸ μὲν εἶδεν ἀναίρετον, τὸ δὲ καταπ.

dere. Exempli causa : dum agit cum illis qui lamentabantur, ac gemebant olim, et dicebant : *Dereliquit me Dominus, et oblitus est mei Deus Israel*, tum adjicit hæc verba propheta : *Numquid oblitiscetur mulier parvuli sui, vel ut non misereatur fetuum uteri sui (Isai. 49. 14. 15)?* Hoc nimirum dicit : quemadmodum illa nequit oblivisci parvulorum suorum, sic neque Deus generis humani. Deinde ut intelligas hanc addoctam esse a propheta similitudinem, non quod tantam vellet ostendere Dei caritatis esse mensuram, quanta sit matris erga fetus uteri sui; sed quoniam hunc eximium præ cæteris notum habuit caritatis modum (tametsi multo major illo Dei amor), adjecit : *Sin autem et horum oblita fuerit mulier, ego tamen non obliviscar tui, dicit Dominus (Ibid.)*. Vides ut materni amoris modum excedat? Atque ut intelligas maternum affectum et patris in filios benevolentiam eum longo intervallo superare, ait quidem propheta : *Quomodo misereatur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se (Psal. 102. 13)*. Idemque rursus hanc caritatis similitudinem adducit : quippe qui sciret præ cæteris hanc excellere. At prophetarum et omnium Dominus, ut Dei providentiam et curam ostenderet hujus mensuram longo intervallo superare, quantumque inter lucem ac tenebras, et inter bonitatem ac malitiam est discrimen, tantum a divina bonitate ac providentia paternum amorem superari, audi quid dicat : *Quis est ex vobis homo, a quo si petierit filius ejus panem, numquid lapidem porriget ei? et si petierit piscem, numquid serpentem porriget ei? Quod si vos, cum sitis mali, nostris bona dare filijs vestris, multo magis Pater vester, qui in caelis est, dabit bona iis, qui a se petierint (Matth. 7. 9-11)*; indicans, quantum est inter nequitiam bonitatemque discrimen, tanto paterna sollicitudine sublimiorem divinam esse benignitatem. Hæc autem a me ideo exempla sunt allata, ut si quando alias comparationes induxero, ne intra limites eorum, quæ exprimuntur a prophetis, mentem circumscribas, sed hac utens regula, cogitatione superius ascendas, et immensum caritatis ejus excessum agnoscas. Neque enim naturæ finibus est contentus, sed illis omissis atque superatis alia rursus adjungit exempla. Ea quippe conditio est amantis : multis argumentis id ei conatur ostendere, quem amore complectitur : quod et ipse facit, dum ad locorum intervalla magnamque intercapedinem orationem traducit, non ut iterum tantum ejus esse affectum arbitreris, sed quod hoc præcipue mensuræ genus cæteris sciret antecellere, atque auditoribus esse notum. Ac per Davidem quidem ait : *Secundum altitudinem caeli a terra corroboravit Dominus misericordiam suam super timentes se (Psal. 102. 11)*; et, *Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras (Ib. v. 12)* : per Isaiam vero, *Neque enim sunt cogitationes meæ sicut cogitationes vestræ, neque viæ meæ sicut viæ vestræ; sed sicut distat caelum a terra, sic distant viæ meæ a viis vestris, et cogitationes meæ a cogitationibus vestris (Isai. 55. 8. 9)*. Hæc porro dicebat, quod paulo superius de remissione peccatorum disseruerat, et dixerat,

Quia multum dimittam iniquitates vestras (Isai. 55. 7). Deinde ostendens quantum sit illud multum, hoc adjecit exemplum : sed neque solis istis contentus est, verum etiam ad alteram crassiorem comparisonem orationem dimittit. Nam apud Osee dicebat : *Quid faciam tibi, Ephraim? quid faciam tibi, Juda? Sicut Adama ponam te, et sicut Seboim. Conversum est cor meum in ipso; conturbata est penitudo mea (Osee 11. 8)*. Horum autem verborum hæc est sententia : Ne verbum quidem minarum toleravi. Ac loquitur quidem hominum more, non ut humanum quiddam suspiceris, absit, sed ut hac crassiori loquendi ratione caritatem quamdam Deo convenientem, sinceram, et indissolubilem intelligas. Nam quemadmodum si quis insano quempiam amore diligit, ne verborum quidem tenus eum vellet offendere, quem ita diligit : sic nimirum et ipse inquit : Quoniam dixi tantum, et verbis offendi, *Conversum est cor meum in ipso*. Neque enim crassiores istas comparationes proferre designatur, ut amorem ostendat, quod est maxime diligentis. Neque hic substitit, sed pergit ulterius, et alterum rursus crassius exemplum adjungit, ita dicens : *Quomodo lætabitur sponsus super sponsa, sic lætabitur Christus super te (Isai. 62. 5)* : quod initio præsertim ardentes ac ferventiores, et vividiores sint amores. Ita porro loquutus est, non ut humanum quidpiam suspiceris (iterum enim illud dicere non desinam), sed ut ex his ardorem, sinceritatem, vehementiam, flammam denique caritatis intelligas. Deinde cum dixisset, Sicut diligit pater, et amplius quam pater, sicut mater, et amplius quam mater, sicut sponsus, et amplius quam sponsus, quantum est intervallum caeli a terra; et amplius quam illud, quantum distat ortus ab occidente, et amplius quam illud, ne hic quidem substitit comparationibus utens, sed ulterius progreditur, ut multo abjectius exemplum ostendat. Cum enim Jonas post fugam, Deique cum Ninivitis reconciliationem inops consilii esset, et astuaret, quod ea quæ minatus erat, in opus non procederent, et humano quodam turbaretur affectu, ac mœstus esset, cum soli imperasset Deus, ut ardentes emitteret radios, ac deinde terræ jussisset, ut illi tegmen ex herba subitario opere strueret, cum magnopere illum levasset atque recreasset, deinde rursus cum ob sublatum e medio tegmen illud eum contristasset, postquam altero recreatum, et altero cruciatum illum vidit, audi quid ei dicat : *Tu quidem pepercisti super cucurbita, pro qua non laborasti, neque nutriti; ego autem non parcam super Ninive civitate magna, in qua habitant plures quam centum viginti millia hominum, qui non noverunt dexteram aut sinistram suam (Jon. 4. 10. 11)*? Horum autem verborum hæc est sententia : Non ita recreavit te umbra olivæ, ut me salus Ninivitarum exhiberavit : neque ita te destructio ejus contristavit, ut me illorum interitus. Ita præter mentem meam illorum exitium accidisset. Vides hic quoque comparisonem illum excedere? Non enim

+ hæc, quid faciam tibi, Juda? aliunde desumpta sunt.

dixit, *Tu quidem pepercisti super cucurbita*, et continet : sed adjunxit : *Pro qua non laborasti, neque nutriisti eam*. Nam quoniam eas potissimum plantas amant agricolæ, in quas plurimum laboris impenderint, ut hoc quoque se genere amoris complecti homines indicaret, hoc addidit : Si enim tu alienum opus ita defendis, inquit, multo magis ego proprium, et cujus sum conditor. Deinde mitigat accusationem illorum, cum ait : *Qui non noverunt dexteram aut sinistram suam*, ut simplicitate potius quam malitia illos deliquisse declaret, id quod et poenitentia finis ostendit. Enimvero cum alios quoque reprehendit, qui gemebant, utpote derelicti, his eos verbis affatur : *Interrogate me de filiis meis, et de operibus manuum mearum mandate mihi (Isai. 45.11)*. Quasi diceret : Quis patrem admonet, hortaturque ut filii sui curam gerat? aut artificem et opificem, ne suum opus sinat interire? Ilane vero inter homines sufficit vobis natura vel artis conditio, ut de sollicitudine minime dubitetur : mihi vero putatis hortatore opus esse, ut liberos meos vel opera tuear et defendam? Hæc autem dicebat, non ut ipsum non hortarentur, sed ut scire possent Deum etiam ante cohortationem suas partes agere, velle tamen ut alii se cohortentur, et rogent, quod sciat ad hortatores magnam inde utilitatem dimanare. Vides ut manifestissime ac sole clarius per hæc exempla ineffabilis ejus providentiæ demonstratio elucescat? Perpende autem. Patrem in medium protulit, matrem, sponsum, sponsam, distantiam cæli et terræ, intervallum quod est inter ortum et occasum, agricolam, et olerum cultorem, architectum, genitorem, vehementem amatorem, qui turbetur, si vel etiam verbo tenus eum, quem amat, offenderit : et omnes illos tantum superare Dei bonitatem ostendit his omnibus, quantum malitiam prohibitas vincit.

CAP. VII. *Demonstratio divinæ providentiæ ex creaturis*. — Ac probis quidem et modestis, ut dixi, ista sufficiunt : sed quoniam nonnulli sunt lutei, contumaces, refractarii, carni addicti, age vel ex ipsis operibus, quantum in nobis situm fuerit, ejus providentiam demonstramus. Nam totam quidem illam, imo ne minimam quidem ejus partem aliquam facile fuerit expressisse : adeo immensa est et infinita, et tum ex parvis, tum ex magnis rebus elucet, sive quæ sub oculos cadunt, sive quæ minime cernuntur. Verumtamen ex iis quæ sub oculos cadunt, probationem instituamus. Hanc enim mirabilem concinnamque creaturam propter alium nullum condidit, nisi propter te ; ac tam pulchram et magnam, tam variam et pretiosam, ac perennem, utilem, et omni ex parte fructuosam, et ad corporis sustentationem et corroboracionem, et ad animæ instructionem, et aptam ad viam sternendam ad cognitionem Dei, tua unius causa creavit. Neque enim angeli indigebant illa : quomodo enim indigerent, qui priusquam oriretur ipsa, jam erant? Illos enim ista multo antiquiores esse, audi quo pacto verbis illis ostendat Deus, quibus ita Jobum alloquitur : *Quando facta sunt sidera, laudaverunt*

me omnes angeli mei, et voce magna cecinerunt (Job 38. 7) : hoc est obstupefacti multitudinem, pulchritudine, situ, utilitate, varietate, amœnitate, splendore, concinnitate, cæteris omnibus, quæ longe melius illi quam nos perspiciunt. Neque vero sideribus tantum exornavit, sed et sole et luna decoravit, utroque tempore multam tibi voluptatem, multam ex utroque suppedians utilitatem.

Utilitas siderum quæ de cælo nos regunt. Solem utilitatemque ejus commendat ; deinde singularum partium naturæ utilitatem generatim laudat. — Quid cælo pulchrius, quod nunc a sole lunaque collustratur, nunc veluti quibusdam oculorum jactibus, immenso siderum examine terram illuminat, et nautis ac viatoribus indices viæ quosdam ducesque subministrat? Qui enim pelagus sulcat, et ad clavum sedet, incursibus fluctuum, et turbatarum undarum insultibus, ac violento ventorum afflatui, noctisque illunis tenebris seipsum exponit, adeo illius regimini confidit et ductui : et quod in sublimi situm est astrum, illum tanto dissitum intervallo, quasi vicinum sit et propinquum, ita secure deducit, et ad portum appellit, nec tamen ullam vocem mittit, sed conspectu suo viam illis monstrat, et illis tribuit, ut maria tuto possint emeliri, dum illis tempora designat, sic ut nunc quidem intra portum retinenda sit navis, nunc autem in pelagus confiderent educenda, et non improvide propter ignorantiam futuri in diem incidentes hiemalem, naufragium patiantur. Neque vero tantum integrorum annorum mensuras et tempestates illa designant, sed et cujusque noctis horam et conversionem diligenter representant, et efficiunt, ut ex ipso aspectu discamus, quando major ejus pars præterierit, quando minor adhuc restet, et contra rursus, quod non solum nautis, sed etiam viatoribus commodum est, ne nocte intempesta viam ingrediantur, neque convenienti tempore domi resideant. Hoc una cum stellis etiam ex lunæ cursibus notum diligenter observatur. Nam quemadmodum sol diurnas, ita luna nocturnas horas dirigit, aliasque multas utilitates parit, et gratiam aeris temperiem, et roris generationem, ut irrigata semina germinent, ac multa ex se comoda ad corroborandum genus humanum suppediat, dumque media inter stellarum chorum, et solis splendorem interjacet : hoc quidem minor, illis vero præstantior est, ac multo major. Neque vero mediocris nascitur ex illa varietate spectatoribus voluptas et utilitas, ut neque vulgaris commoditas ex temporibus, et quatuor anni tempestatibus, seu mensuram, seu magnitudinem ac brevitem, sive infinitam diversitatem consideres : aliam enim minorem, aliam majorem ac splendidiorum spectare licet, et quasdam ex illis diversis temporibus apparere. Summa nimirum ac solertissima Dei sapientia multam ubique varietatem efficit, cum ut potentia suæ miraculorum effectricis specimen edat, tum ut rerum quæ cernuntur oculis, commoditati provideat, ac multam immensamque præbeat utilitatem, et cum his omnibus etiam voluptatem. Quid enim cælo jucundius, quod nunc tanquam lin-

καὶ ἐνταῦθα ὑπερβαίνει τὴν εἰκόνα. Οὐ γὰρ εἶπε, *Σὺ μὲν ἔπεισω ὑπὲρ τῆς καλοκύντης*, καὶ ἐτίγησεν, ἀλλ' ἐπήγαγεν· Ἐγὼ ἢ οὐκ ἐκακοπάθησας, οὐδὲ ἐξέθρεψας αὐτήν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνα μάλιστα φιλοῦσι τὼν φυτῶν οἱ γηποῖναι, περὶ ἃ πολλὴν ἐπεδείξαντο πόνον, δεῖξαι θέλον ὅτι καὶ κατὰ τοῦτο φιλεῖ τὸ εἶδος τοῦ φιλετρῶν τοὺς ἀνθρώπους, τοῦτο προσέθηκεν· Εἰ γὰρ σὺ τοῦ ἀλλοτρίου ἔργου οὕτως ἀντείχου, φησὶ, πολλῶν μᾶλλον ἐγὼ τοῦ οικείου, καὶ οὐ ποιητής εἰμι. Εἶτα καὶ ὑποτίθεται εἰ τῆς κατηγορίας αὐτῶν λέγων, ὅτι *Οὐκ ἔγνωσαν δεξιὰν ἢ ἀριστεράν** ἀφελείᾳ μᾶλλον ἢ κακίᾳ· ἀπαπλημμεληκέναι αὐτοὺς ἀποφηνάμενος, ὃ καὶ εἰδείξεν τὸ τῆς μετανοίας τέλος. Καὶ ἐτέροις δὲ ἐπιτιμῶν ὀργνοῦσιν ὡς ἐγκαταλειπόμενοι, ταῦτα λέγει τὰ ῥήματα· *Ἐρωτήσατέ με περὶ τῶν νιῶν μου, καὶ περὶ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν μου ἐντελέσθε μοι*. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Τίς πατέρα ἀναμνησκει, καὶ παρακαλεῖ, ὥστε προνοῆσαι παιδός; ἢ τεχνίτην καὶ δημιουργόν, ὥστε μὴ ἀρεῖναι διαπαισῖν τὸ ἔργον; Εἶτα ἐπ' ἀνθρώπων μὲν ἀρκεῖσθε τῇ φύσει καὶ τῇ τέχνῃ εἰς ἀπόδειξιν τῆς κηδεμονίας, ἐμὲ δὲ οἷσθε χρῆσθαι τοῦ παρακαλοῦντός με, ἵνα τῶν τέκνων τῶν ἐμῶν καὶ τῶν ἔργων ἀντιλήψωμαι; Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχ ἵνα μὴ παρακλῶσιν, ἀλλ' ἵνα εἰδέναι ἔχουσιν ὅτι καὶ πρὸς τὴν παρακλήσεως ὁ Θεὸς τὰ ἑαυτοῦ ποιεῖ, βούλεται δὲ καὶ παρακαλεῖσθαι, ἐπειδὴ μέγα οἶδε τοῖς παρακαλοῦσιν ἐντεῦθεν ὑπάρχον τὸ κέρδος. Εἶδες πῶς σαφέστερον καὶ ἥλιου φαειρότερον διὰ τῶν ὑποδείγματων τούτων τῆς ἀπάτου προνοίας αὐτοῦ ἢ ὑποδείξεις διαλάμπει; Σκόπει δὲ Παρήγαγεν εἰς μέσον τὸν πατέρα, τὴν μητέρα, τὸν νομφίον, τὴν νόμφην, τὸ διάστημα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τὸ μέσον τῶν ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς, τὸν φυτουργὸν καὶ περὶ λάχανα πονούμενον, τὸν οἰκοδόμον τῶν γενησομένων, τὸν σφοδρὸν ἐραστήν, τὸν ταρატτόμενον, εἰ καὶ μέχρι ῥημάτων λυπήσειε τὸν ἐρώμενον· καὶ τοσοῦτον ἀπάντων ὑπερακοντίζειν διὰ πάντων τούτων εἰδείξεν τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα, ὅσον παντοκρίαν χρηστότητος.

[477] Κεφ. Ζ'. Καὶ τοῖς μὲν οὖν εὐγνώμοσιν, ὅπερ ἔφη, ἀρκεῖ καὶ ταῦτα· ἀλλ' ἐπειδὴ τινὲς εἰσι πῆλιν, καὶ δυσανάγωγοι, καὶ δυσπειθεῖς, καὶ αὐτόσαρκες, φέρε δὴ καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἀποδείξωμεν αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν, καθ' ὅσον ἡμῖν οἶόν τε. Ἀπασαν γὰρ αὐτήν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὸ πολλοστὸν αὐτῆς μέρος παραστήσαι βῆδον· οὕτως ἐστὶν ἔπειρος καὶ ἀρατος, καὶ διὰ τῶν μικρῶν καὶ διὰ τῶν μεγάλων διαλάμπουσα, καὶ τῶν ὀρωμένων καὶ τῶν οὐχ ὀρωμένων. Πλὴν ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὀρωμένων τέως ποιησώμεθα τὴν ἀπόδειξιν. Τὴν γὰρ θαυμασίαν αὐτήν καὶ παναρμόνιον κτίσιν δι' οὐδένα ἕτερον ἐποίησεν, ἢ διὰ σέ· καὶ καλὴν οὕτω, καὶ μεγάλην οὕτω, καὶ ποικίλην, καὶ πολυτελῆ, καὶ διαρκῆ, καὶ χρησίμην καὶ πανταχόθεν κερδαλέαν, καὶ πρὸς σώματος διατροφήν καὶ σύστασιν, καὶ πρὸς ψυχῆς φιλοσοφίαν, καὶ πρὸς θεογνωσίαν· ὁδὸν ἐπιτηδεῖαν κατεσκεύασε διὰ σέ. Οὐδὲ γὰρ ἄγγελοι ταύτης εἰδόντο· πῶς γὰρ οἱ καὶ πρὶν ἢ γενέσθαι αὐτὴν ὄντες; Ὅτι γὰρ ἔκεινο· πολλῶν ταύτης πρεσβύτεροι, ἄκουε εἰ φησὶ ὁ Θεὸς τῷ Ἰωὴδ διαλεγόμενος· Ὅτε ἐγένετο ἄστρα, ἦγεσάν με πάντες ἄγγελοι μου, καὶ ὤμνη-

σαν φωνῇ μεγάλη· τοῦτ' ἐστίν, ἐκπλαγέντες τὸ πλῆθος, τὸ κάλλος, τὴν θέσιν, τὴν χρεῖαν, τὴν ποικίλειαν, τὴν φαειρότητα, τὴν λαμπρότητα, τὴν ἁρμονίαν, τὰ ἔλλα πάντα, ὅπερ ἀκριθέστερον ἡμῶν συνορῶσιν ἔκεινο. Οὐκ ἀστράσι δὲ ἐκαλλώπισσε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἥλιον καὶ σελήνην κατεκόσμησεν, ἐν ἑκατέρῳ τῷ καιρῷ πολλὴν μὲν σοὶ τὴν ἡδονήν, πολλὴν δὲ παρέχων τὴν χρεῖαν ἐξ ἀμφοτέρων.

Τί γὰρ ὠραιότερον οὐρανοῦ, νῦν μὲν ὑφ' ἡλίου τε καὶ σελήνης καταλαμπομένου, νῦν δὲ, καθάπερ τισὶν ὀφθαλμῶν βολαῖς, τῷ ἀπειρῷ τῶν ἀστριῶν πλήθει καταυγάζοντος τὴν γῆν, καὶ ναύταις καὶ ὁδοιπόροις ὁδηγούς τινας διδόντος καὶ χειραγωγούς; Ὁ γὰρ τὸ πέλαιος τέμνων, καὶ ἐπὶ τῶν οἰάκων καθήμενος, καὶ κυμάτων ἐμβολαῖς, καὶ ὕδατων ἀτάκτων ῥύμη, καὶ πνευμάτων βιαίων φορᾷ^β, καὶ νυκτὸς ἀσελήνης σκότῳ ἐκδίδωσιν ἑαυτὸν, τῇ παρὰ τοῦτου ὁδηγίᾳ θαρρύν· καὶ ὁ ἐν ὕψει κεκείμενος ἀσθήρ τὸν ἐκ τοσοῦτου καθήμενον διαστήματος, ὥσπερ ἐγγὺς καὶ πλησίον παρῶν, οὕτω μετὰ ἀκριθείας χειραγωγεῖ, καὶ πρὸς λιμένας ὁρμίζει, φωνὴν μὲν οὐκ ἀφίει, τῇ δὲ ὅψει δεικνύς αὐτοῖς τὰς ὁδοὺς, καὶ τὴν θάλασσαν τέμνειν αὐτοῖς χαρίζομενος μετ' ἀσφαλείας, καιροὺς ὑποδεικνύς, ὥστε νῦν μὲν εἶσω τοῦ λιμένος κατέγειν τὸ πλοῖον, νῦν δὲ θαρρύνοντας εἰς τὸ πέλαιος ἐξάγειν, καὶ μὴ διὰ τὴν τοῦ μέλλοντος ἀθλίαν ἀπροόπτως εἰς χειμέριον ἐμπίπτοντας ἡμέραν ναυάγιον ὑπομένειν. Καὶ οὐχ ὀλοκλήρων δὲ ἐνιαυτῶν μέτρα μόνον καὶ καιροὺς χαρκτηρίζουσιν οὗτοι, ἀλλὰ καὶ ἐκάστης νυκτὸς καὶ ὥραν καὶ τροπὴν μετὰ πολλῆς παριστάσεως τῆς ἀκριθείας, καὶ ποιοῦσιν εἰδέναι τοὺς ὀρῶντας, πότε μὲν τὸ πλέον αὐτῆς παρήλθε, πότε δὲ τὸ ἐλάττω ὑπολείπεται, καὶ αὐτοῖς ἀντιπρὸς πάλιν, ὅπερ οὐ ναῦταις μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁδοιπόροις χρῆσιμον, ὥστε μὴ ἄνωγ' τῆς νυκτὸς τῆς ὁδοιπορίας ἀπτεσθαι, μήτε ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι οἶκοι καθίσθαι. Τοῦτο μετὰ τῶν ἀστέρων καὶ οἱ σελήναιοι [478] ὁδοὶ μετὰ ἀκριθείας εἰσὶν ἐμπεπιστευμένοι. Καθάπερ γὰρ ὁ ἥλιος τὰς ὥρας τῆς ἡμέρας, οὕτω καὶ ἡ σελήνη τὰς τῆς νυκτὸς κανονίζει, καὶ πολλὴν ἑτέραν χρεῖαν παρέχει, καὶ ἀέρος εὐκρατον χύσιν, καὶ δρόσου γένεσιν πρὸς τὴν τῶν σπερμάτων βλάστην, καὶ πολλὴν οἰκοθεν εἰς τὴν σύστασιν τῶν ἀνθρώπων παρεχομένη τὴν ὠφέλειαν, καὶ μέση τοῦ χοροῦ τῶν ἀστέρων καὶ τῆς ἡλιακῆς ἰσταμένη λαμπρόδότης· τοῦ μὲν γὰρ ἐστὶν ἐλάττω, τῶν δὲ ἀμείνων καὶ πολλῶν μείζων. Οὐ μικρὰ δὲ καὶ ἐκ τῆς ποικιλίας ταύτης ἡδονὴ τοῖς θεαταῖς καὶ χρεῖα, ὥσπερ οὐδὲ τυχοῦσα ἡ ὄνησις ἢ ἀπὸ τῶν καιρῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ὥρῶν, ἢ ἀπὸ τοῦ μέτρου, ἢ ἀπὸ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς βραχυτέρας, ἢ ἀπὸ τῆς διαφορᾶς τῆς ἀπάτου· τὸν μὲν γὰρ ἐλάττω, τὸν δὲ μείζω καὶ φαειρότερον ἔστιν ἰδεῖν, καὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς φαινόμενους αὐτῶν τινας. Ἡ γὰρ περιουσία τῆς εὐμηχανοῦ σοφίας πολλὴν πανταχοῦ τὴν ποικίλειαν ἐργάζεται, ὁμοῦ μὲν τῆς οἰκείας θαυματουργίας τὴν ἀπόδειξιν ἐπιδεικνυμένη, ὁμοῦ δὲ καὶ τῆς τῶν ὀρῶντων προνοοῦσα χρεῖας, καὶ πολλὴν καὶ ἀπατον τὴν ὠφέλειαν παρεχομένη, καὶ μετὰ τούτων ἀπάντων καὶ τὴν ἡδονήν. Τί γὰρ τερπνότερον οὐρα-

* Alii ποτήριον.

^β Alii πνευμάτων ἁγίων φορᾷ.

νοῦ, νῦν μὲν ὡς σινδόνης καθαρᾶς καὶ διαγυῶς ὑπὲρ
 περὶ αὐτῆς ἡλιωμένου, νῦν δὲ ὡς λειμῶνος πολυανθοῦς
 περισπλούμενου, καὶ τὸν αὐτοῦ φαίνοντος στέφανον·
 Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἡδὺ λειμῶνα ἰδεῖν ἐν ἡμέρᾳ, ὡς ἡδὺ
 καὶ τερπνὸν οὐρανὸν ἰδεῖν ἐν νυκτὶ μυρίοις ἀνθεσι τοῖς
 τῶν ἀστέρων πανταχόθεν κατεστειμένον, ἀνθεσιν
 οὐδέποτε μαραινόμενοις, ἀλλ' ἀκαιρῶν δαί τὸ οἰκεῖον
 κάλλος ἐπιδεικνυμένοις. Τί δὲ αὐτοῦ ἡδύτερον, ὅταν
 τῆς νυκτὸς ἀπελθούσης, καὶ μηδέπω τῆς ἀκτίνος ἀν-
 ισχύσης, καθάπερ κροκωτῶ τιμὴ πέπλω τοῖς προσι-
 μοῖς τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου φοινισσόμενος καλλω-
 πίζῃται; τί δὲ ἡλίου γένεσις ἐν ὥραιον ἑσπέρῳ θέαμα
 ἀνίσχοντος ὑπὸ τὴν ἑω, καὶ μικρὰ καιροῦ ῥοπή πᾶ-
 σαν μὲν γῆν, πᾶσαν δὲ θάλασσαν, πᾶν δὲ ὅρος καὶ
 νάπαι καὶ βουνοὺς, πάντα δὲ οὐρανὸν ταῖς τῶν ἀκτί-
 νων καταλάμποντος βολαῖς, καὶ τῆς νυκτὸς τὸ περι-
 βόλαιον ἀπαμφιεννύοντος τῶν ὀρωμένων, καὶ γυμνὰ
 πάντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν δεκνύντος ἡμῖν; Πῶς ἂν
 τις αὐτοῦ ἐκπλαγείη τοὺς δρόμους, τὴν εὐταξίαν, τὴν
 ἐν τοσαύταις ἐτῶν περιόδοις ἀπαράλλακτον καὶ ἀνεμ-
 πόδιον διακονίαν, τὸ κάλλος αὐτοῦ τὸ διηνεκὺς
 ἀκμάζον, τὴν λαμπρότητα, τὴν φαειρότητα, τὴν κα-
 θαρότητα, τὴν τοσοῦτος ὁμιλοῦσαν σώματι, καὶ μη-
 θαμοῦ μολυνομένην; Πρὸς δὲ τοῦτοις, τὴν χρείαν τὴν
 ἄρατον, τὴν ἐν σπέρματι, τὴν ἐν φυτοῖς, καὶ ἐν σώ-
 ματι ἀνθρώπων, τετραπόδων, ἰχθύων, ἀέρων, λίθων,
 βοτάνων, τὴν ἐν γῇ, τὴν ἐν θαλάσσῃ, τὴν ἐν ἀέρι,
 τὴν ἐν πᾶσιν ἀπλῶς τοῖς ὀρωμένοις; Πάντα γὰρ
 αὐτοῦ δεῖται καὶ ἀπολαύει τῆς χρείας, καὶ ἀμείνω
 γίνεται ταύτης μετέχοντα, οὐ σώματα δὲ μόνον, οὐδὲ
 φυτὰ, ἀλλὰ καὶ ὕδατα, καὶ λίμναι, καὶ πελάγαι, καὶ
 ποταμοὶ, καὶ αὐτὴ τοῦ αἵματος ἡ φύσις λεπθυνομένη
 καὶ καθαυρομένη καὶ διειδυμένη γινόμενη. Διὰ δὲ
 τοῦτο καὶ ὁ ψαλμῶδης τὸ κάλλος αὐτοῦ παραβηλώσαι
 βουλόμενος, τὸ διηνεκὺς φαῖνόν, τὴν ἀκμάζουσαν
 ὥραν, τὸ μηδέποτε διαπίπτον ἄνθος, [479] τὴν εὐ-
 πρέπειαν, τὴν εὐμορφίαν, τὴν ἀπαρροδοῦσαν δια-
 κονίαν, οὕτω πως ἔλεγεν· Ἐκ τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ
 σκῆνωμα αὐτοῦ, τοῦτ' ἐστίν, ἐν αὐτοῖς τοῖς οὐρα-
 νοῖς· τοῦτο, σκῆνωμα Θεοῦ λέγων, ἀνίσταται. Καὶ
 αὐτοὺς ἐκ νημφίος ἐκπορευόμενος ἐκ πύλου αὐ-
 τοῦ. ἔστα καὶ τὸ εὐχολον τῆς διακονίας αὐτοῦ δηλῶν
 ἐπηγάγεν· Ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν
 αὐτοῦ. ἔστα τὸ διαρκὲς καὶ ἀποχρῶν τῇ οἰκουμένῃ
 πάσῃ, Ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἐξοδος αὐτοῦ, καὶ
 τὸ κατάγνημα αὐτοῦ ὡς ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ. ἔστα
 τὸ πᾶσι χρήσιμον καὶ ὠφέλιμον, Καὶ οὐκ ἔστιν
 ὃς ἀποκρυβήσεται τῆς δόξης αὐτοῦ. Ἐξέστιν,
 εἰ μὴ ἀπέχμας, μαθεῖν αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν καὶ ἐτε-
 ρωθεν· ἀπὸ τῶν νεφῶν, ἀπὸ τῶν ὠρῶν, ἀπὸ τῶν
 τροπῶν, ἀπὸ τῶν ἀνέμων, ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν
 ἐν αὐτῇ ποικίλων γενῶν, ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ
 τετραπόδων, ἑρπετῶν, πτηνῶν τῶν ἀεροπόρων, τῶν
 χειρῶν, ἀπὸ τῶν ἀμφιβίων τῶν ἐν λίμναις καὶ πε-
 λαγῇ καὶ ποταμοῖς, ἀπὸ τῆς οἰκουμένης, ἀπὸ τῆς
 οὐρανίου, ἀπὸ τῶν φεομένων σπερμάτων, δένδρων,
 βοτάνων, φυτῶν ἐν ταῖς ἐρήμοις, ἐν ταῖς οὐκ ἐρή-
 μοις, ἀπὸ τῶν βλαστανόντων ἐν πεδίοις, ἐν φάραγξιν,
 ἐν ὄρεσιν, ἐν νάπαις, ἀπὸ τῶν αὐτομάτως φεομένων,
 ἀπὸ τῶν μετὰ πόνου καὶ γεωργίας, ἀπὸ τῶν ζώων
 τῶν ἡμέρων, τῶν ἀνημέρων, τῶν ἀγρίων, τῶν χειρο-
 ῥητων, τῶν μικρῶν, τῶν μεγάλων, ἀπὸ τῶν ἐν χει-
 μῶνι, τῶν ἐν θέρει, τῶν ἐν μετοπύρῳ φαινόμενων

ὀρνέων καὶ τετραπόδων, καὶ ἰχθύων, καὶ φυτῶν, καὶ
 βοτάνων, ἀπὸ τῶν ἐν νυκτὶ γινομένων, ἀπὸ τῶν ἐν
 ἡμέρᾳ, ἀπὸ τῶν ὕδατων, ἀπὸ τοῦ μέτρου τῶν ἐνιαυτῶν,
 ἀπὸ θανάτου, ἀπὸ ζωῆς, ἀπὸ τοῦ πόνου τοῦ συγκα-
 κληρωμένου ἡμῖν, ἀπὸ ἀθυρίας, ἀπὸ ἀνέσεως, ἀπὸ
 σίτου καὶ ποτῶν τῶν δεδομένων ἡμῖν, ἀπὸ τῶν ἐπι-
 τηδευμάτων, ἀπὸ τεχνῶν, ἀπὸ ξύλων, ἀπὸ λίθων,
 ἀπὸ τῶν ὀρῶν τῶν μεταλλικῶν, ἀπὸ τῆς πλεομένης
 θαλάττης, ἀπὸ τῆς ἀπλότητος, ἀπὸ τῶν νήσων, ἀπὸ
 τῶν ὄρων, ἀπὸ τῶν ἀκτῶν, ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ
 πελάγους, ἀπὸ τοῦ βάθους τῶν ὁδάτων, ἀπὸ τῆς φύ-
 σεως τῶν στοιχείων, ἀφ' ὧν ὁ κόσμος ἡμῖν συνέστη-
 κεν, ἀπὸ τῆς διατάξεως τῶν καιρῶν, ἀπὸ τῆς διαφο-
 ρᾶς τοῦ μέτρου τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς, ἀπὸ
 νόσου καὶ ὑγείας, ἀπὸ τῶν μελῶν τῶν ἡμετέρων,
 ἀπὸ τῆς κατασκευῆς τῆς ψυχῆς, ἀπὸ τῶν τεχνῶν καὶ
 τῆς σοφίας τῆς ἐν αὐταῖς παρασχεθείσης τῷ τῶν
 ἀνθρώπων γένει, ἀπὸ τῆς χρείας τῶν ὑπερπεποιθε-
 νων ἡμῖν ἀλόγων καὶ φυτῶν καὶ ἐτέρων κτισμάτων,
 ἀπὸ τῶν μικροτάτων καὶ εὐτελεστάτων ζώων. Τί γὰρ
 μελίτης βραχύτερον καὶ εὐδεχέστερον; τί δὲ μυρ-
 μήκων καὶ τεττίγων εὐτελέστερον; Ἄλλ' ὁμοῦ καὶ
 ταῦτα λαμπρὰν ἀφίση φωνὴν ὅπρ' τῆς τοῦ Θεοῦ
 προνοίας καὶ δυνάμεως καὶ σοφίας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ
 προφήτης, ὁ τοσοῦτον Πνεύματος ἥξωμένος, ἐπὶ τῶν
 τῆς κτίσεως τῶν σώμα, καὶ ὅλγα αὐτὰ διεξιδήθων,
 ἀνέδοξε μετ' ἐκπλήξεως πολλῆς τὴν θαυμασίαν ἐκεί-
 νην φωνήν· Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε!
 πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας.

Καὶ ταῦτα πάντα, ἄνθρωπε, διὰ σέ. [480] Καὶ γὰρ
 καὶ ἀνεμὶ διὰ σέ (ἐπὶ γὰρ τὴν ἀρχὴν τὸν λόγον
 ἐπανάγομεν πάλιν), ἵνα τὰ σώματα πεπονηκότα
 ῥιπίζωσιν, ἵνα τὸν ἀπὸ τοῦ βορβόρου μολυσμὸν, καὶ
 τὴν γινομένην βαρύντη ἀπὸ τοῦ καπνοῦ καὶ τῶν
 καμίνων καὶ ἐτέρων ἀναθυμιάσεων διακαθαίρωσιν,
 ἵνα τὴν ἐκ τῆς ἀκτίνος θερμότητα παραμυθῶνται, ἵνα
 καὶ φρον ποιῶσι τὸ πνίγειν, ἵνα τὰ σπέρματα τρέψωσιν,
 ἵνα τὰ φυτὰ αὐξάνωσιν, ἵνα σοὶ καὶ ἐν θαλάσσῃ συν-
 ὀδοιποροῦν, καὶ ἐν γῇ τῆς γεωργίας ὑπηρετῶν γένων-
 ται, ἐκεῖ μὲν βέλους ὀξύτερον τὰ πλοῖα παραπέμ-
 ποντες, οὕτω τὸν πλοῦν κοῦφον καὶ εὐμαρῇ κατα-
 σκευάζοντες, ἐνταῦθα δὲ μετὰ σοῦ τὰς ἄλμυρας ἀνα-
 καθαίροντες, καὶ τὰ ἀχρὰ τοῦ καρποῦ διαχωρίζον-
 τες, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἐργασίας ταρακτωρίαν ἐπικου-
 ρίζοντες, ἵνα σοὶ τὸν αἶρα κοῦφον καὶ προσήν κατα-
 σκευάσωσιν, ἵνα σε καὶ ἐτέρωθεν τέρπωσι, νῦν μὲν
 γλυκὴ καὶ προσήνως συρίζοντες, νῦν δὲ ἡρέμα φυτοῖς
 προσβάλλοντες καὶ πέταλα δένδρων σείοντες, ἵνα σοὶ
 τὸν ὕπνον καὶ θέρος καὶ ἑαρος ὥρᾳ ἡδῶ καὶ μέλι-
 τος γλυκύτερον ἐργάζωνται, ἵν', ὅπρ' ἐπὶ τῶν δέν-
 δρων ποιούσι, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν θαλασσιῶν κώτων
 ἐργαζόμενοι, ἐπὶ τε τῶν ποταμίων νημάτων, καὶ
 τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῶν μετεωρίζοντες, πολλὴν σοὶ ἐν-
 τεῦθεν παρέχῃς τὴν ἀπὸ τῆς θέας τέρψιν, καὶ πρὸ
 τῆς τέρψεως δὲ ταύτης καὶ ὠφέλειαν μεγίστην. Καὶ
 γὰρ καὶ τοῖς ὕδασι οὗτοι καὶ ἄλλως χρήσιμοι, οὐκ
 ἀφίεντες διηνεκῶς ἑστώτα τὰ ὕδατα καταστῆσαι,
 ἀλλὰ τῷ συνεχῶς αὐτὰ κινεῖν καὶ ἀναβρίπτειν νεαρὰ
 καὶ ἀκμάζοντα καθιστώντες, καὶ πρὸς τροφὴν τῶν
 ἐν αὐτοῖς νηχομένων ζώων ἐπιτεθειότερα. Εἰ δὲ καὶ
 αὐτὴν βουλευθείης περιεργάζεσθαι τὴν νύκτα, ὅψαι
 καὶ ἐντεῦθεν πολλὴν τοῦ Ποιητοῦ τὴν πρόνοιαν. Καὶ
 γὰρ ἀναπαύει σοὶ τὸ σῶμα πεπονηχὸς, καὶ τὰ μέλι
 σοὶ κατατείνόμενα τοῖς μεθήμερι τοῖς πόνους ἀνίσχαι
 καὶ χαλᾷ, ἀλλοιοῦσα καὶ πρὸς ἀμῆν διὰ τῆς ἡσυχίας.

teum quoddam mundum ac pellicudum super caput nostrum expansum est, nunc tamquam floribus refertum ac variegatum cernitur pratum, suamque coronam ostentat? Neque enim æque jucundum est interdiu pratum cernere, ac jucundum est et suave cælum de nocte spectare, innumeris stellarum floribus undique coronatum, floribus qui numquam marcescunt, sed illasam suam pulchritudinem semper ostendant. Quid illo rursus jucundum, cum nocte jam pulsa, necdum tamen oriente sole, veluti croceo quodam pelyo auroræ primordiis purpuratum ornatur? Quodnam porro spectaculum pulchrius oriente sub auroram sole, cum parvo temporis momento terram totam, totum mare, montes omnes, saltus, et colles, cælum universum radorum sparsionibus illustrat, et exto excussaque a rebus, quas oculis cernimus, amictu noctis, nobis ante oculos omnia nuda proponit? Quis satis miretur cursus ejus rectum ordinem, inter tot annorum circuitus immutabile ac nusquam interruptum ministerium, semper florentem ejus pulchritudinem, splendorem, fulgorem, puritatem, quæ, licet cum tot corporibus misceatur, nusquam tamen inquinatur? His adde utilitatem immensam in seminibus, in plantis, in hominum corporibus, quadrupedum, piscium, aeris, lapidum, herbarum in terra, in mari, in aere, in omnibus demum, quæ oculis usurpamus. Si quidem omnia ejus ope indigent, et si ea fruuntur, meliora redduntur: neque solum corpora, neque plantæ, sed etiam aquæ, lacus, fontes, flumina, et aeris ipsa natura, quæ subtilior, purior, ac pellucidior evadit. Hanc nimirum ob causam et auctor Psalmorum, cum ejus pulchritudinem vellet exprimere, perennem splendorem, formam florentem ac vividam, florem nusquam excidentem, ornatum, decorem, ministerium nusquam interruptum, ita dicebat: *In sole posuit tabernaculum suum* (Psal. 18. 6), hoc est, in ipsis cælis: hoc subindicat, dum tabernaculum Dei appellat. *Et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo.* Tum ut facilitatem ministerii ejus, et agilitatem exprimeret, addidit: *Exsultabit ut gigas ad currendam viam suam.* Deinde, quomodo satis sit et sufficiat solus universo terrarum orbi: *A summo cælo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum cæli* (Ibid. v. 7). Postea quam sit omnibus utilis et commodus: *Nec est qui se abscondat a calore ejus.* Licet aliunde quoque, nisi forte jam defessus es, providentiam ejus intelligere: ex nubibus, ex quatuor anni tempestatibus, ex solstitiis, ex ventis, ex mari, ac diversis generibus piscium, ex terra, et quadrupedibus, ac reptilibus animantibus quæ in ipsa versantur, ex volucribus qui in aere volitant, ex terrestribus, iis quæ ancipitem vitam habent in lacubus, in fontibus et fluminibus, ex habitabili terra, ex inhabitabili et inculta, ex seminibus quæ nascuntur ex ea, ex arboribus, herbis, plantis, quæ in desertis et non desertis locis pullulant, quæ in campis germinant, in vallibus, in montibus, in collibus, ex iis quæ sponte nascuntur, ex iis quæ cum agriculturæ labore, ex cicuribus animalibus, ex feris, et ex sylvestribus, mansuetis, parvis, magnis,

ex iis avibus quæ hiberno tempore, quæ æstivo, quæ autumnali apparent, et quadrupedibus, et piscibus, et plantis et herbis, ex iis quæ in nocte sunt, quæ in die, ex pluviis, et annorum mensura, ex morte, ex vita, ex labore cui sumus addicti, ex tristitia, ex voluptate, ex cibis et potibus qui nobis dati sunt, ex institutis, ex artibus, ex lignis, ex lapidibus, ex montibus metallicis, ex mari quod navigari solet, ex eo quod non est navigabile, ex insulis, ex portubus, ex litoribus, ex superficie pelagi, ex aquarum profundo, ex elementorum natura, ex quibus nobis conflatus est mundus, ex temporum dispositione, ex diversis diei noctisque mensuris, ex morbo et sanitate, ex membris nostris, ex constitutione animæ, ex artibus, ex sapientia quam Deus in illis generi humano largitus est, ex utilitate brutorum, plantarum, cæterarumque creaturarum quæ nobis inserviunt, ex minimis et vilissimis animalibus. Quid enim brevius, aut deformius ape? quid porro formicis et cicadis vilius? Verumtamen hæc quoque claram vocem emittunt, quæ Dei providentiam, virtutem, sapientiamque testentur. Quam ob causam etiam propheta, qui tanto Spiritu donatus erat, creaturæ corpus percurrens, et cum pauca quædam attigisset, magno cum stupore exclamavit, et mirabilem illam vocem misit: *Quam magnificata sunt opera tuæ, Domine! omnia in sapientia fecisti* (Psal. 103. 24).

Speciatim de ventorum et noctis utilitate loquitur. — Atque hæc omnia propter te, o homo. Nam et venti propter te (rursus enim ad principium suum oratio revolvitur), ut defessa corpora flatu divellent, ut contritas ex luto sordes, et molestiam ortam ex fumi et caminorum aliarumque rerum exhalationibus abstergant, ut calorem solis mitigent, ut leviores æstus reddant, ut semina nutriant, ut plantas augeant, ut te in mari comitentur, et in terra fiant agriculturæ administri, dum illic quidem naves sagitta velocius impellunt, adeo facilem pronamque navigationem reddunt, hic vero tecum areas expurgant, et paleas a fructu separant, ac molestias operum levant, ut levem tibi lenemque aerem reddant, ut et aliunde te oblectent, dum nunc quidem suaviter ac leniter sibilant, nunc autem sensim in plantas se insinuant, et arborum frondes agitant, ut somnum tibi sub æstatis ac veris tempus jucundiorum, dulcioremque melle reddant, ut quod in arboribus faciunt, hoc in dorso maris efficiant, et in fluminum aquis, dum illarum superficiem in sublime tollunt, et multam inde præbent illo spectaculo voluptatem, et ante voluptatem illam maximam etiam utilitatem. Nam et aquis ipsi alioqui sunt utiles, dum perpetuo stagnantes illas corrumpi non sinunt, sed dum illas frequenter movent, ac ventilant, recentes ac vividas reddunt, et ad alenda animalia quæ in eis natant, aptiores. Quod si noctem ipsam volueris observare, non mediocrem Creatoris providentiam inde cognoscas. Siquidem defatigatum corpus tuum recreat, et membra diurnis laboribus distenta remittit et relaxat, alternaque vicissitudine refecta, per quietem rursus ad pristinum

vigorem reducit; neque vero id tantum, sed et diurnis te molestiis levat, et intempestivis liberat curis; sæpe etiam egrotanti febrem exstinguit, dum contrarium somni remedium adhibet, et medicorum artem astuantem ac fluctuantem ad tranquillum portum deducit, et a multis laboribus reddit immunem. Ac tanta sane illius est utilitas, tanta commoditas, ut et dies sæpe male pereat iis, quibus negatum fuerit in illa interquiescere. Si enim quis supponat quietem noctis, remissionem, ac relaxationem tolli, cujus beneficio cuncta recreantur, et anima defessa, et corpus defatigatum, excitata et alacri mente diurnos labores aggreditur, inutile redditum hoc animal intuebitur. Quod si quis vigilando, et operando, vel etiam otando noctes diebus addat, et hoc diutius agat, confestim morietur, aut si id non accadat, plane longo correptus morbo nihil ex diurnis suis laboribus utilitatis percipiet, cum vires ejus penitus attritæ fuerint, et exhaustæ.

De piscium et ferarum variis generibus agit.—Quod si placuerit innumeras piscium turmas oratione explicata percurrere, qui degunt in stagnis, in fontibus, qui in mari navigabili, qui in eo quod navibus non frequentatur, vel si volucrum immensa spectemus examina, quæ in aere, quæ in terra, quæ in aquis simul, et terra (nam quedam ex illis ancipitem vitam habent), quæ silvestres sunt, aliæ mansuescunt, aliæ perpetuo silvestres permanent, aliæ esui aptæ, aliæ non aptæ, et singularum scrutemur pulchritudinem, alas, vocem canoram; sed et si earum tantum differentias exquiramus, sive in cantu, sive in victu, et habitationem, mores, usus, et ministeria, quibus nobis inserviunt, omnia persequamur, et magnitudines, et exiguitatem, et partus, et educationem, et multam in his immensamque varietatem, et hoc ipsum etiam in piscibus agamus, atque inde orationem ad herbas, quæ ubique terrarum nascuntur, traducamus, et horum ejusque fructum spectemus, et utilitatem, et suavem odorem, et speciem, et situm, et folia, et colorem, et figuram, et magnitudinem, et exiguitatem, et commoditatem, et operandi modos, et corticum, truncorum, ramorumque discrimina, et prata, et viridaria, deinde ad diversa transeamus aromata, variaque illorum loca perscrutemur, et quibus modis adinventiantur, et curentur, et colantur, et quam nobis usui sint ad medendum; præter hæc autem rursus, si ad montes quoque metallis abundantes gradum faciamus, qui et ipsi numero sunt non mediocri, et alia multo plura inter creaturas pervestigemus: quæ tandem oratio, quodve spatium temporis nobis ad eorum cognitionem adipiscendam sufficiet? Atque hæc omnia propter te unum condita sunt, mi homo; et artes propter te, et instituta, et civitates, et pagi, et somnus propter te, et mors propter te, et vita propter te, et accretio, natureque opera tam multa, et talis hic mundus propter te nunc, et rursus melior propter te. Nam meliorem illum futurum, idque tua causa, potes ex Pauli verbis cognoscere: *Et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis* (Rom. 8. 21):

hoc est, ne amplius corruptioni sit obnoxia. Tum ut indicaret eam tanto honore tua causa decoratum iri subject: *In libertatem gloriæ filiorum Dei*. Quod si valde prolixa non fieret et modum excederet oratio nostra, multa de morte philosopharer, et in hoc maxime Dei sapientiam et providentiam indicarem, multaque de corruptione, de sanie, de vermibus, et cinere dicerem, quæ potissimum queruntur et deplorant multi, quod in pulverem, in vermes nostra corpora resolvenda sint, atque inde ipsius immensam providentiam ac sollicitudinem indicarem. Ab eadem enim providentia, ab eadem bonitate, qua nos condidit, cum nondum essemus, hoc etiam promanat, quod mori nos jusserit, et talem finem nancisci. Quamvis enim res sint natura diversæ, tamen unius bonitatis opificia sunt: quandoquidem e vita decedens homo nullo inde damno afficitur, siquidem et dum vita suppetit, multa inde lucra colligit, et ex alieno corpore propriam percipit utilitatem. Cum enim viderit eum, qui non ita pridem cum ipso incedebat, in vermes, et saniem, et cinerem, et pulverem esse resolutum, licet ipsius diaboli arrogantia intumescat, metu contrahitur, reprimitur, modeste se gerit, philosophari docetur, bonorum parentem humilitatem in suam mentem introducit. Ita fit ut neque qui e vita discessit, ledatur: recuperabit enim hoc corpus incorruptum et immortale; et qui adhuc in stadio versatur, ex eo, quod nihil alter est læsus, maxima lucra decerpit. Non enim vulgaris modestiæ magistra in vitam nostram mors illata est quæ mentem instruat, et animæ passionem refrenet, fluctus sedet, et tranquillitatem reducat. Cum enim tum ex iis quæ dicta sunt, tum ex aliis pluribus hæc luce clarius eluceat providentia Dei, noli supervacanea curiose scrutari, neque causas omnium rerum exquirens, ea quæ comprehendere nequis, persequere. Nam et hoc ipsum ut essemus ex sua nobis bonitate concessit, non quod nostro ministerio indigeret. Itaque laudandus a nobis est, et adorandus, non modo quod condiderit, neque quod animam incorpoream, et ratione præditam sit largitus, neque quod aliis omnibus præstantiores reddiderit, neque quod in omnia, quæ cernuntur, dominatum detulerit, et potestatem permiserit, sed quod id egerit, cum nullo modo nobis egeret. Hoc enim est in ejus bonitate mirabile, quod cum nostro ministerio nihil opus illi esset, nos produxerit. Prius enim quam nos in lucem ederemur, et angeli, et supernæ virtutes, erat sua gloria præditus ac felicitate, sed ob solam suam benignitatem nos procreavit, et hæc omnia nostra causa, atque adeo multo istis plura condidit.

CAP. VIII. *Multa providentiæ demonstrationem esse, quod lex naturalis et scripta sit data, quodque viros eximios per suas transmigrations fieri magistros curavit earum gentium a quibus suscipiebantur, et quod deinde caput bonorum largitus sit Unigeniti sui adventum. Viri justi peregrinari coacti.*—Propterea quoque legem a se scriptam nobis dedit, et prophetas misit, ac miracula edidit, et ante hæc omnia, simul atque hominem finxit, magistrum a natura insitam legem indidit, et

ἐπανάγουσα πάλιν· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τῶν μεθ' ἡμερῶν σε ἀπαλλάττει λυπῶν, καὶ τῶν ἀκαίρων ἀνίσης φροντίζων· πολλάκις δὲ καὶ νοσούντος πυρετὸν ἐσθῆσεν, ἀντιφάρμακον ὕπνον ἐπέβασα, καὶ τὴν τῶν ἱατρῶν ἀπορουμένην τέχνην εἰς εὐδίων ὀρίσασα λιμένα, καὶ πολλῶν ἀπαλλάξασα πόνων. Καὶ τοσαύτη αὐτῆς ἡ χρεῖα, ἐπικαυτὴ ἡ ὥφελειν, ὥς καὶ τὴν ἡμέραν πολλάκις παραπύλλυσθαι τοῖς ἐν αὐτῇ σχολάζειν ἀποστερηθεῖσιν. Εἰ γάρ τις ἀνέλοι τῷ λόγῳ τὴν τῆς νυκτὸς ἡσυχίαν καὶ τὴν ἀνεσιν καὶ τὴν ἀνακωχὴν, δι' ἧς ἅπαντα ἀναπαύονται, καὶ ψυχὴ πεπονηκυῖα καὶ σῶμα ταλαιπωρηθὲν, ἀκμαζούσῃ τῇ διανοίᾳ τῆς μεθ' ἡμέραν ἐργασίας ἀπεται, ἀχρηστον ὄφεται τὸ ζῶον τοῦτο γινόμενον. Εἰ δὲ τις προσθεῖ τὰς νύκτας ταῖς ἡμέραις ἐργηγοῦς καὶ ἐργαζόμενος, ἢ καὶ ἀργῶν, καὶ ἐπὶ πλέον τοῦτο ποιήσῃεν, ἀποθάνειται εὐθέως, ἢ εἰ μὴ τοῦτο, νόσῳ πάντως μακρὰ παραδοθεὶς, οὐδὲν ἀπὸ τῆς ἡμέρας καρπώσεται εἰς τὴν τῆς οἰκίας χρεῖαν ἐνέργειαν, τῆς δυνάμεως αὐτῇ κατασβεσθείσης.

Εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τὸν ἀπειρον τῶν ἰσχύων δῆμον ἀπλώσῃμεν τὸν λόγον, τῶν ἐν λίμναις, τῶν ἐν πηγαῖς, τῶν ἐν ποταμοῖς, τῶν ἐν τῇ πλεομένη, τῶν ἐν τῇ ἀπλωτέρῃ θαλάττῃ, ἢ καὶ τὰ ἀφατα τῶν ὀρνίθων κατ' ἰδοίμεν ἔθνη, τῶν ἐν ἀέρι, τῶν ἐν γῇ, τῶν ἐν ὕδασι, τῶν ἀγρίων, τῶν ἡμέρων, τῶν ἀγρίων μὲν, τιθασσευομένων δὲ, τῶν δι' ὅλου μενόντων ἀγρίων, τῶν ἐσθιομένων, τῶν οὐκ ἐσθιομένων, καὶ περιεργασάμεθα ἐκάστου καὶ κάλλος καὶ πτερὸν καὶ φωνὴν ψόδικήν, ἔτι τε τὰς διαφορὰς μόνον αὐτῶν εἰ καταμάθοιμεν καὶ ψόδης, καὶ τραπέζης, καὶ διαγωγῆς, καὶ τὰς διατριβὰς, καὶ τὰ ἥθη, καὶ τὰς χρεῖας, καὶ τὰς διακονίας, ἃς παρέχουσιν ἡμῖν, πάσας ἐπέλθοιμεν, καὶ τὰ μεγέθη, καὶ τὴν βραχύτητα, καὶ τὰς ὥδινας, καὶ τὴν ἀνατροφὴν, καὶ τὴν πολλὴν ἐν τοῦτοις καὶ ἀφατον ποικιλίαν, καὶ τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ ἐπὶ ἰσχύων ποιήσῃμεν, καὶ ἐντεῦθεν ἐλθοίμεν καὶ ἐπὶ τὰς βοτάνας, τὰς πανταχοῦ τῆς γῆς φερόμενας. ἐκάστου τε τούτων καὶ καρπὸν ἴδοιμεν, καὶ χρεῖαν, καὶ εὐδοίαν, καὶ ὄφιν, καὶ θέσιν, καὶ φύλλα, καὶ χρώμα, καὶ σχῆμα, καὶ μέγεθος, καὶ μικρότητα, καὶ ὥφελειαν, καὶ ἐργασίας τρόπους, καὶ φλοίων καὶ στελεχῶν καὶ κλάδων διαφορὰς, καὶ λειμῶνας, καὶ παραδείσους, εἴτα μετέλθοιμεν ἐπὶ τὰ ποικίλα ἀρώματα, καὶ τοὺς παντοδαποὺς τόπους αὐτῶν περιεργασάμεθα, καὶ τοὺς τρόπους τῆς εὐρέσεως, καὶ τῆς ἐπιμελείας, καὶ τῆς γεωργίας, καὶ ὅτι πρὸς ἱατρείαν ἡμῖν συντελεῖ· καὶ μετὰ τούτων πάλιν, εἰ ἐπὶ τὰ μεταλλικὰ ἔτι χωρήσῃμεν ὁρῇ, πολλὰ ὄντα κάκεῖνα, καὶ ὅσα ἕτερα πολλῶν πλείονα κατὰ τὴν κρίσιν διερευνήσῃμεν, ποῖος λόγος, ἢ ποῖος ἡμῖν διαρκέσει χρόνος πρὸς τὴν τούτων ἀκριβοῦς κατανόησιν; Καὶ ταῦτα ἅπαντα, ἀνθρώπε, διὰ σέ· καὶ τέχνη διὰ σέ, καὶ ἐπιτηδεύματα, καὶ πόλεις, καὶ κῶμαι. καὶ ὕπνος διὰ σέ, καὶ θάνατος διὰ σέ, καὶ ζωὴ διὰ σέ, καὶ αὐξήσις καὶ φύσεως ἔργα τοσαῦτα, καὶ τοιούτος ὁ κόσμος διὰ σέ νῦν, καὶ πάλιν ἀμείνων διὰ σέ. Ὅτι γὰρ ἀμείνων ἔσται, καὶ τοῦτο

διὰ σέ, ἀκούσον τί φησὶν ὁ Παῦλος· Ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς· τοῦτ' ἐστίν, ἀπὸ τοῦ εἶναι φθαρτὴ. Πῶς δὲ καὶ τῆς τοσαύτης ἀπολαύσεται τιμῆς διὰ σέ θλῶν ἐπήγαγεν, Εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ μὴ μακρὸν σφόδρα καὶ ὑπὲρ τὸ μέτρον ἐπιουμῆν τὸν λόγον, πολλὰ ἂν καὶ περὶ θανάτου ἐφιλοσόφησα, καὶ ἐν τούτῳ μάλιστα ἐδείκνυσον τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν πρόνοιαν, καὶ πολλὰ περὶ φθορᾶς, περὶ ἰσχύος, περὶ σκωλήκων, καὶ περὶ τέφρας εἶπον ἂν, ὥστε μάλιστα θρηνοῦσιν οἱ πολλοὶ καὶ ἀποδύρονται, ὅτι εἰς τέφραν, ὅτι εἰς κόνιν, ὅτι εἰς σκωλήκας διαλυθῇται ἡμῶν τὰ σώματα, κἀντεῦθεν ἐδείξαμεν τὴν ἀφατον αὐτοῦ πρόνοιαν καὶ κηδεμονίαν. Ἀπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς προνοίας, ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀγαθότητος, ἀφ' ἧς οὐκ ὄντας ἐποίησεν, ἀπὸ τῆς αὐτῆς καὶ ἀποθνήσκειν ἐκέλευσε, καὶ τοιοῦτον ἔχειν τὸ τέλος. Εἰ γὰρ καὶ διάφορα τὰ γινόμενα, ἀλλὰ μῖς εἰσιν ἀγαθότητος· ὅ τε γὰρ ἀπαλθῶν οὐδὲν ἐντεῦθεν παραδίδάπτεται, ὅ τε ζῶν τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν κερδανεῖ, ἐν ἄλλοτρίῳ σώματι οἰκεῖαν καρπούμενος ὥφελειαν. Ὅταν γὰρ ἴδῃ τὸν χθὲς καὶ πρῶν μετ' αὐτοῦ βαδίζοντα, τοῦτον εἰς σκωλήκας διαλυόμενον καὶ εἰς ἰσχύρα καὶ τέφραν καὶ κόνιν, κἀν αὐτοῦ τοῦ διαδόλου τὴν ἀπόνοιαν ἔχῃ, [482] καταπτήσσει, συστέλλεται, μετριάξει, φιλοσοφεῖν παιδεύεται, καὶ τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν τὴν ταπεινοφροσύνην εἰς τὴν διάνοιαν εἰσολκίζει. Οὕτως οὐτε ὁ ἀπαλθῶν τι παρεδίδω· ἀπολήψεται γὰρ τοῦτο τὸ σῶμα ἀκίρατον καὶ ἀφθαρτον· ὅ τε ἔτι ἐν τῷ σκάματι ὢν, ἀφ' ὧν οὐδὲν ἕτερος ἐβλάθη, τὰ μέγιστα κερδανεῖ. Οὐχ ὁ τυχὼν διδασκαλὸς φιλοσοφίας ὁ θάνατος εἰσηνέχθη εἰς τὸν ἡμέτερον βίον, παιδαγωγῶν τὴν διάνοιαν, καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς χαλινῶν, καὶ τὰ κύματα καταστέλλων, καὶ γαλήνην ποίων. Μαθὼν τοίνυν καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ ἐξ ἑτέρων πλείονων, τοῦ φησὶς τοῦτου φανερώτερον διαλάμπουσιν τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν, μὴ περιεργάζου τὰ περιττά, μηδὲ ἀνίχνητα δέωκε, τὰς αἰτίας πάντων ἐξετάζων. Καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ εἶναι ἐξ ἀγαθότητος ἡμῖν παρέσχεν οὐ χρεῖαν ἔχων ἡμῶν τῆς διακονίας. Καὶ χρὴ θαυμάζειν αὐτὸν καὶ προσκυνεῖν, οὐχ ὅτι ἐποίησε μόνον, οὐδ' ὅτι ψυχὴν ἐχαρίσατο ἀσώματον καὶ λογικὴν, οὐδ' ὅτι τῶν ἄλλων ἀπάντων βελτίους εἰργάσατο, οὐδ' ὅτι τὴν δεσποτεῖαν ἐνεχείρισεν τῶν ὀρωμένων, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἐπέτρεψεν, ἀλλ' ὅτι μηδὲν δεόμενος ἡμῶν. Τὸ γὰρ δὴ θαυμαστὸν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐδὲν χρήζων ἡμῶν τῆς διακονίας παρήγαγε. Καὶ γὰρ πρὶν γενέσθαι καὶ ἡμᾶς, καὶ ἀγγέλους, καὶ τὰς ἀνω δυνάμεις, ἦν τὴν οἰκίαν δόξεν ἔχων καὶ τὴν μακαριότητα, καὶ ἅπαντα ταῦτα ἐποίησε δι' ἡμᾶς, καὶ ἔτι πολλῶν πλείονα τούτων.

Κεφ. η'. Διὰ τοῦτο καὶ νόμον γράφας ἔδωκε δι' ἡμᾶς, καὶ προφήτας ἀπέστειλε, καὶ θαύματα εἰργάσατο, καὶ πρὸ τούτων ἀπάντων ὁμοῦ πλάσας τὸν ἀνθρώπον, διδάσκον αὐτῶν τὸν ἐμψυτον ἐναπέθετο νόμον, ὥστε πρὸς πλοῦν κυβερνήτην, καὶ ἡνίοχον ἔπαι, τοῖς λογισμοῖς

ἡμῶν ἐπιστήσας αὐτόν. Οὕτω γοῦν καὶ Ἄδελ αὐτόν
ἔγνω, οὐ γραμμάτων ὄντων, οὐ προφητῶν, οὐκ ἀπο-
στόλων, οὐ νόμου γραπτοῦ τινος ἐνηχοῦντος, ἀλλὰ τὸν
ἐμφυτον ἔχων νόμον. Οὕτως ὁ Κρίν' καὶ γὰρ καὶ
ἐκεῖνος ἔγνω καὶ ἀμφότεροι μὲν αὐτὸν ᾔδεσαν, καὶ
τὴν δεσποτεῖαν ἐπεγίνωσκον, οὐκ ἀμφότεροι δὲ τὴν
αὐτὴν ἤλθον ὁδόν· ἀλλ' ὁ μὲν τὴν κακίαν, ὁ δὲ τὴν
τῆς ἀρετῆς. Καὶ ὁμῶς οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἐγκατέλειπεν,
ἀλλὰ καὶ πεσόντα καὶ ὑποσκελισθέντα ἐπηνώρθου, καὶ
ἐπιμελείας ἀπολαύειν ἐποίησεν καὶ πρῶτον μὲν παραινῶν
καὶ συμβουλεύων, ὕστερον δὲ τῷ φόβῳ, τῷ τρόμῳ
νοουστῶν, παιδεύων, διδάσκων. Ἐπειδὴ δὲ τοσοῦτον
προβόσκον ὄντων οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, τὴν ἀπὸ
τῆς φυσικῆς διδασκαλίας λέγω ὠφέλειαν, οὐδὲ οὕτως
αὐτοὺς κατέλειπεν, οὐδὲ πανωλεθρία παρέδωκεν, ἀλλ'
ἔμεινε διὰ πραγμάτων, δι' εὐεργεσιῶν, διὰ κολάσεων
παιδεύων, νοουθετῶν, διὰ τῆς κτίσεως αὐτῆς καθ'
ἡμέραν ἐργαζομένης καὶ τὴν διακονίαν πληροῦστος
τὴν εἰσβολάν, διὰ τῶν παραδόξως παρὰ τὰ εἰωθότα
γινόμενων, διὰ τῶν ἐν ἀρχῇ δικαίων. Καὶ γὰρ ἀνδρας
θαυμαστούς καὶ φιλοσοφίας γέμοντας ἀπὸ τόπων εἰς
τόπους μετέγαγε. Καὶ γὰρ καὶ τὸν Ἀβραάμ νῦν μὲν
εἰς Παλαιστίνην, νῦν δὲ εἰς Αἴγυπτον παρεσκεύασεν
[185] ἀπελθεῖν, καὶ τὸν Ἰακώβ εἰς Συρίαν· Μωσῆς
πάλιν εἰς Αἴγυπτον, τοὺς τρεῖς παῖδας εἰς Βαβυλῶνα,
καὶ τὸν Δανιὴλ, καὶ τὸν Ἰεζεκιὴλ, τὸν δὲ Ἰερεμίαν
εἰς Αἴγυπτον. Εἶτα καὶ νόμον ἔδωκε, καὶ προφήτας
ἀπέστειλε, καὶ ἐπληξε, καὶ ἀνῆκε, καὶ αἰχμαλωσίᾳ
παρέδωκε, καὶ ἐλευθερίας ἤξιωσε, καὶ οὐ διείλιπεν ἐξ
ἀρχῆς ἕως τέλους πάντα ποιῶν καὶ πραγματοποιέμενος
ὑπὲρ τοῦ γένους τοῦ ἡμετέρου. Οὐδὲ γὰρ ἠρέσθη τῇ
ἀπὸ τῆς κτίσεως διδασκαλίᾳ πρὸς θεογνωσίαν φερού-
σῃ μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ παρὰ τὴν οἰκίαν ἀγνω-
μοσύνην οὐδὲν ἐντεθεὶν ἀπώναντο, καὶ ἑτέρας ἔτεμεν
ἰδοὺς διδασκαλίας, καὶ τέλος τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγα-
θῶν ἐπράξατο, καὶ τὸν ὕψιν ἀπέστειλε τὸν αὐτοῦ,
τὸν ὕψιν τὸν γνήσιον, τὸν μονογενῆ· καὶ ὁ τῆς αὐτῆς
φύσεως ὢν αὐτῷ, γίνεται ὅπερ ἐγὼ, καὶ ἐπὶ γῆς βα-
θεῖσκον τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφετο, καὶ ἡσθιε, καὶ
ἔπινε, καὶ περιπόλει τὴν γῆν παιδεύων, διδάσκων,
νοουθετῶν, θαυματουργῶν, δι' ὧν προῦλεγε, δι' ὧν
παρήγει, δι' ὧν συνεβούλευε, δι' ὧν ἐπράσσει, δι' ὧν
ὑπέμεινε, δι' ὧν ἐπηγγέλλετο, δι' ὧν εἰδίδου. Καὶ γὰρ
τὰ μὲν ἐντεθεὶν ἤδη παρέσχε, τὰ δὲ πρὸς τὸ μέλλον
ἐταμιεύσατο, καὶ ὅτι δώσει, καὶ δι' ὧν ἐτι περὶ ὧν
ἐπὶ γῆς θαυμάτων ἐπράξατο, ὅλην ἐποίησε, καὶ διὰ
τῆς μετὰ ταῦτα ὧν προεῖπε πάντων ἐκδόσεως. *Τίς*
λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστάς
ποιήσει πάσας τὰς αἰρέσεις αὐτοῦ; Τίς οὐκ ἂν
ἐκσταίη, τίς οὐκ ἂν φρίξει τὴν ἄρπτον αὐτοῦ κηδε-
μονίαν, ἔννοεν πῶς ὑπὲρ τῶν ἀγνωμόνων οἰκετῶν
τὸν μονογενῆ ὕψιν εἰς θάνατον ἐκδίδωκε, θάνατον τὸν
ἐπάρατον, τὸν ἐπονείδιστον τῶν τὰ ἀνθρώπων τετολ-
μηκότων, θάνατον τὸν τῶν καταδικῶν; Καὶ γὰρ ἐφ'
ὠφελοῦ τοῦ ἱκρίου ἀνεσκόλοπιζετο, καὶ ἐνεπτύετο,
καὶ ἐβράπιζετο, καὶ ἐπὶ κόβρης ἐτύπτετο, καὶ ἐκωμ-
ψεῖτο, καὶ ἐν μέρει χάριτος ἐθάπτετο, καὶ σήμε-
τρα αὐτοῦ τῷ μνήματι ἐπετίθετο· καὶ ταῦτα ἅπαντα
ὕριστατο διὰ σέ, καὶ τὴν κηδεμονίαν τὴν σὴν, ἵνα τῆς

ἀμαρτίας ἡ τυραννὶς ἀναιρεθῇ, ἵνα καθαιρεθῇ τοῦ
διαβόλου ἡ ἀκρόπολις, ἵνα τμηθῇ τοῦ θανάτου τὰ
νεῦρα, ἵνα ἀνοιγῶσιν ἡμῖν αἱ τοῦ οὐρανοῦ πύλαι, ἵνα
ἀφανισθῇ ἡ ἀρά, ἵνα ἡ προτέρα καταδικὴ λυθῇ, ἵνα
μάθης ὑπομονὴν, ἵνα παιδευθῇς καρτερίαν, ἵνα μὴδὲν
σε τῶν τοῦ παρόντος βίου λυτῇ, μὴ θάνατος, μὴ ὕδρις,
μὴ λοιδορία, μὴ σκώμματα, μὴ μάστιγες, μὴ ἐχθρῶν
ἐπιβουλαί, μὴ ἐπήρειαι, μὴ ἐφοδοί, μὴ συκοφανταίαι,
μὴ ὑπολήψεις πονηραί, μὴ ἄλλο τῶν τοιούτων μὴδὲν.
Διὰ γὰρ πάντων καὶ αὐτὸς ἦλθε, καὶ πάντων σοι τοῦ-
των ἐκοινώνησε, καὶ διὰ πάντων μεθ' ὑπερβολῆς
ἐκράτησε, παιδεύων σε καὶ διδάσκων μὴδὲν τῶν τοιού-
των δεδοικέναι. Καὶ οὐδὲ τούτοις ἠρέσθη μόνον,
ἀλλὰ καὶ ἀνελθὼν εἰς οὐρανοὺς Πνεύματος ἁγίου
ἐχαρίσατο χάριν ἄρπτον, καὶ ἀποστόλους ἐπέμψε
τοὺς πρὸς τοῦτο διακονησομένους. Καὶ ὁρῶν αὐτοὺς
τοὺς τῆς ζωῆς κήρυκας τὰ μυρία πάσχοντας κακὰ,
μαστιζομένους, ὕβριζομένους, καταποντιζομένους,
καταπεινομένους λιμῷ καὶ ὄψει, καθ' ἑκάστην ἡμέ-
ραν ἀγχομένους, [184] θανάτοις συζῶντας καθημερι-
νοῖς, ἠναίετο διὰ σέ, καὶ τὴν κηδεμονίαν τὴν σὴν.
Διὰ σέ, ἄνθρωπε, καὶ βασιλείαν ἠτοίμασε, διὰ σέ τὰ
ἀγαθὰ τὰ ἀπόρρητα, τὴν λῆξιν ἐκείνην τὴν ἐν οὐρα-
νοῖς, τὰς μονὰς τὰς διαφόρους καὶ ποικίλας, τὴν μα-
καριότητα, τὴν οὐδέποτε λόγῳ ἐρμηνευθῆναι δυναμέ-
νην. Τοσοῦτα οὖν ἔχων δαίγματα αὐτοῦ τῆς προνοίας,
τὰ ἐν τῇ Κινηῇ, τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ, τὰ ἐν τῷ παρόντι
βίῳ, τὰ ἐν τῷ μέλλοντι, τὰ ἐσόμενα, τὰ γενόμενα, τὰ
καθ' ἑκάστην ἐπιτελούμενα τὴν ἡμέραν, τὰ ἐξ ἀρχῆς,
τὰ ἐν τῷ μέσῳ, τὰ ἐν τῷ τέλει, τὰ διηλεκτῶς, τὰ περὶ
σῶμα, τὰ περὶ ψυχὴν, καὶ νηράδας ὁρῶν πάντοθεν
φερομένας ἀποδείξαι, ἀνακηρυττούσας αὐτοῦ τὴν
πρόνοιαν, ἀμφιβάλλεις ἐτι; Ἄλλ' οὐκ ἀμφιβάλλεις,
πιστεύεις δὲ ὅτι προνοεῖ, καὶ πέπεικας σαυτὸν τοῦτο.
Οὐκ οὐ μὴδὲν περιεργάζου πλέον, εἰδὼς τοῦτο σαφῶς,
ὅτι δεσπότην ἔχεις πατέρων φιλοστοργότερον, καὶ
μητέρων κηδεμονικώτερον, νομφίον καὶ νόμφης ἐρῶν-
τα ἐρωτικώτερον, οἰκίαν ἀνάπαυσιν τὴν αὐτὴν ἡγού-
μενον σωτηρίαν, καὶ μᾶλλον ἐπὶ ταύτῃ χαίροντα,
ἢ σὺ ἐπὶ ἀπαλλαγῇ κινδύνων καὶ θανάτων (ὅπερ ἔδει-
ξα διὰ τοῦ Ἰωνᾶ), καὶ πᾶν εἶδος ἀγάπης ἐπιδεικνύ-
μενον, ὃ πατὴρ περὶ παῖδας ἔχει, ἢ μήτηρ περὶ ἐκ-
γονα, ὃ ἀμπελουργὸς περὶ φυτὰ, ὃ οἰκοδόμος περὶ τέ-
χνην, ὃ νομφίος περὶ νόμφην, ὃ νεανίσκος περὶ παρ-
θένον, καὶ βουλόμενον ἀποστήσai σου τὰ κακὰ, ὅσον
ἀφίστηκεν ἀνατολὴ τῆς ὀσμῆς, ὅσον ὠφελότερος τῆς
γῆς οὐρανόος (καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀπεδείξαμεν), μᾶλ-
λον δὲ οὐ τοσοῦτον μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλέον·
καθὰπερ εἰδείξαμεν τὸν περὶ τοῦτων κινούντες λόγον,
καὶ παραινέσαντες ἡ μέχρι τῶν εἰκότων ἐστάναι,
ἀλλ' ὑπερβαίνειν τοὺς λογισμοὺς. Ἀνεμνήνευτος γὰρ
ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια, καὶ ἀκατάληπτος αὐτοῦ ἡ κηδε-
μονία, ἀβήρητος ἡ ἀγαθότης καὶ ἀνεξιχνίαστος ἡ
φιλανθρωπία.

Ταῦτα οὖν ἅπαντα εἰδὼς, καὶ δι' ὧν ἀπεψήνατο,

tamquam navi gubernatorem, et equo aurigam, cogitationibus nostris eum praefecit. Ita nimirum et Abel ipsum novit, cum non essent literæ, non prophetae, non apostoli, neque scripta lex institueret, sed quod a natura insitam legem haberet. Ita Cain: nam et ille novit; et uterque quidem ipsum sciebat, et dominatum agnoverat, sed non eandem uterque viam ingressus est, verum alter quidem vitii, alter autem virtutis. Verumtamen ne sic quidem ipsum deseruit, sed et lapsum ac supplantatum erexit, et sua cura dignatus est: ac primum quidem hortatus est, et consilium dedit, postea vero metu ac tremore commovit, erudit, edocuit. Quoniam autem tantum munus homines multi prodiderunt, hanc inquam naturalis doctrinae utilitatem, ne sic quidem eos dereliquit, neque extremo exitu expositos esse voluit, sed constanter eos rebus ipsis, beneficiis, suppliciis erudire atque admonere non cessavit, ac per ipsam creaturam quæ singulis diebus operatur, et consuetum ministerium suum implet, per ea quæ præter opinionem et consuetudinem fiunt, per eos justos, qui ab initio vixerunt. Siquidem viros eximios, et philosophia summa præditos e loco in locum transtulit. Nam et Abraham nunc quidem in Palestinam, nunc autem in Ægyptum proficisci iussit, et Jacob in Syriam; Moysen rursus in Ægyptum, tres pueros in Babylonem, et Danielelem, et Ezechielem, Jereniam autem in Ægyptum. Deinde vero legem etiam dedit, ac prophetas misit, et affixit, et condonavit, et captivitati tradidit, et libertate donavit, neque a principio ad finem usque pro genere humano cuncta facere moliri que cessavit. Neque enim sola doctrina, quæ elicitur ex creaturis, et ad Dei cognitionem deducit, contentus fuit, sed quoniam permulti præ nimia sua improbitate nihil ex ea tuerant adjuti, alias docendi vias rationesque tentavit, ac tandem id quod caput est bonorum omnium largitus est, suumque Filium misit dilectum, unigenitum, et qui ejusdem est atque ipse naturæ, sit quod ego sum, et in terris ambulans cum hominibus conversabatur, et manducabat, et bibeat, et circumibat terram, instruens, docens, admonens, edens miracula, dum futura prædiceret, dum cohortaretur, dum consilium daret, dum pateretur, dum sustineret, dum promitteret, dum largiretur. Quædam enim jam inde ab hoc sæculo præbebat, quædam in futurum reservabat, quæ se daturum ostendebat, cum ex miraculis, quæ adhuc in terris superstes edebat, tum ex earum omnium rerum eventu consequente, quas ante prædixerat. *Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus (Psalm. 105. 2)?* Quis non obstupescat? quis non eo tremiscat immensam ejus curam considerans, quo pacto pro servis ingratis unigenitum Filium suum in mortem tradiderit, mortem detestandam et ignominiosam eorum, qui scelera nefaria patrant, mortem reorum? Siquidem in sublimi suffluxit patibulo crucis pendebat, conspuebatur, alapis cedebatur et colaphis, et subsannabatur; ac beneficii loco sepeliebatur, et monumentum obsignabatur: atque hæc

omnia tua causa perpessus est, et ob eam curam, quam gerebat tui, ut tyrannis peccati tolleretur, ut arx diaboli everteretur, ut nervi moris excinderentur, ut cæli januæ nobis recluderentur, ut maledictio deleretur, ut prior condemnatio rescinderetur, ut patientiam disceres, ut tolerantiam doceretur, ne quid ex hujus vitæ rebus molestia te afficeret, non mora non ignominia, non convicia, non sanna, non verbera, non inimicorum insidiæ, non contumeliæ, non incursus, non calumniæ, non pravæ suspensiones, non aliud quidquam ejusmodi. Per hæc enim omnia transivit ille, tecumque in communionem istorum venit, et in his omnibus egregiam victoriam reportavit, teque docuit et instruxit, ut nihil ejusmodi reformides. At ne his quidem contentus fuit, sed in cælos cum ascendisset, ineffabilem Spiritus largitus est gratiam, et apostolos misit, quorum ad hoc ministerio uteretur. Cumque illos cerneret vitæ præcones innumera mala perpeti, verberari, contumeliis affici, in mare demergi, fame ac siti torqueri, quotidie cruciari, in perpetuo mortis periculo singulis diebus versari, hoc tua causa permittebat, et ob tui curam. Propter te, mi homo, et regnum cælorum præparavit, propter te bona ineffabilia, sortem illam et conversationem in cælis, varias mansiones atque differentes beatitudinem, quam nulla potest oratio explicare. Cum tot ergo tibi suppetant ejus indicia providentiæ, cum in Novo, tum in Veteri Testamento, cum in hac vita, tum in futura, tam futura quam quæ jam evenerunt, quæ singulis diebus fiunt, quæ a principio, quæ tempore interjecto, quæ in fine, quæ perpetuo durabunt, quæ ad corpus, quæ ad animam pertinent, et cum videas undique demonstrationum examina prodire, quæ providentiam ejus prædicant, adhuc dubitas? Imo non dubitas, sed credis cum providentiam et curam gerere, tibi que hoc ipsum persuasisti. Nihil ergo amplius curiose inquiras, cum hoc probe scias te Dominum nactum esse, qui te multo diligit vehementius quam patres, qui magis quam matres sit de te sollicitus, qui ardentius quam sponsus amet et sponsa, et tuam salutem suas delicias arbitretur, qui ob illam magis lætetur, quam tu cum a periculis fueris et a morte liberatus (id quod ex Jona patfactum est), et omne genus caritatis exhibeat, quod erga liberos præ se fert pater, aut mater erga suam prolem, aut erga plantas agricola, circa suam artem architectus, erga sponsam suam sponsus, erga virginem adolescens; atque a te procul abesse mala desiderat, quantum ab Occidente distat Oriens, quanto altius est terra cælum (nam et hoc a nobis demonstratum est), imo vero non tantum solum, sed et multo amplius, ut a nobis probatum est, cum de his sermonem institueremus, et hortaremur, ut in comparisonibus non subsisteretis, sed eas cogitatione transcenderetis. Neque enim satis explicari potest providentia divina, neque ipsius cura mentē comprehendī: ineffabilis est bonitas ejus, et ininvestigabilis ejus clementia.

Non curiosius scrutanda sunt opera Dei. Actiones

medicorum non examinamus. — Hæc igitur tibi cum explorata sint omnia, cum ex illis quæ pronuntiavit, tum ex illis quæ gessit, quæque gesturus est, noli curiose disquirere, neque scrutari, neque dicere, Cur hoc? ad quid hoc? Annon enim furiosi hominis est hoc, et summam dementiam et insaniam sapit, in medicum quidem curiose non inquirere dum secat, dum urit, dum acerbis medicamenta applicat, quamvis servus sit, sed cum silentio jacere dominum ista patientem, eique propter hanc unctionem gratiam habere, ac propter sectionem ac medicamenta; idque cum incertum sit futurum; sæpe namque multos id agendo interfecerunt; eique penitus subjectum parere, dum id agit, idemque erga nautam et architectum, vel erga ceteros qui diversas artes profitentur præstare: ridiculum, inquam, censeri hominem imperitum et inexpertum causas omnium, quæ fiunt, ab artifice requirere, sapientiam autem illam inmensam, ineffabilem, inexplicabilem, incomprehensibilem curiose scrutari, et cur hoc vel illud fiat exquirere, idque cum probe noverimus in hac sapientiam errorem non cadere, magnam ejus esse bonitatem, inenarrabilem ejus esse providentiam, ad finem prosperum omnia pervenire, quæ ab illo nostra causa geruntur: modo ne nostræ quoque partes desint; neminem illum perire velle, omnes salvos facere et velle et posse? Annon igitur est extremæ dementiæ facinus eum, qui salvos facere cunctos et velit et possit, curiose scrutari jam a principio, et e vestigio, neque finem eorum quæ geruntur expectare?

Cap. IX. Non esse curiose inquirendum, et rerum finem expectandum esse. — Præcipue vero cum neque a principio, neque deinceps curiose sit inquirendum; quod si adeo curiosus ac diligens scrutator sis, finem expecta, et quem tandem exitum ista sortiantur considera, neque turberis aut terrearis a principio. Quandoquidem auri quoque fusorem imperitus aliquis si videat initio aurum liquantem, et cineri paleisque admiscentem, nisi finem expectet, aurum periisse arbitrabitur: sic et in mari natus et educatus quispiam, si confestim ad mediterranea habitanda translatus, cum nihil plane de agrorum colendorum ratione inaudiverit, reconditum triticum viderit, et januis vectibusque conclusum servari, atque ab humiditate defendi, statimque ab agricola deinde elatum spargi, projici, et in agro prætereuntibus cunctis exponi, et non modo ab humiditate non defendi, sed luto limoque macerandum exponi, neque custodem apponi, nonne periisse triticum arbitrabitur, et agricolam hæc agentem damnabit? At hæc condemnatio non rei naturæ, sed ejus imperitiæ inscitique tribuenda est, qui recte non judicavit, et a principio statim sententiam tulit. Etenim si statem expectasset, ac segetem vernantem vidisset, falcem exacutam, et triticum quod sparsum fuerat, et sine custode relictum, putrefactum et corruptum ac luto expositum, mox germinasse ac multiplicatum apparuisse pulchrum, et vetustate deposita multo cum vigore scæ crexisse, quasi satellitibus stipatum et vestibus,

eulum in altum extulisse, spectatorem oblectasse simul et aluisse, lucroque ditasse non medioeri, tum vero amplius miratus esset, quod per ejusmodi damna fructus ad tantam ubertatem, et pulchritudinem evectus esset. Tu quoque, mi homo, noli in communem omnium Dominum nostrum curiose inquirere: quod si tam contentiosus sis et audax, ut hanc insuire velis insaniam, saltem finem eorum, quæ geruntur, expecta. Nam et agricola totam hiemem expectat, neque ad ea, quæ triticum tempore frigoris patitur, respicit, sed ad ea quibus fructurus est: multo sane fuerit æquius, ut ejus causa, qui totius orbis terrarum est agricola et animarum nostrarum, finem expectes: ego non finem dico tantum in præsentī vita (sæpe namque illud etiam hic evenit), sed etiam in futura. Ad unum enim finem spectat utriusque vitæ istius dispensatio, salutem nempe nostram, et nominis nostri celebritatem. Licet enim tempore sit divisa, tamen scopo conjuncta est; et quemadmodum nunc est hiems, nunc æstas, at utraque temporis conversio ad unum spectat finem, frugum maturitatem: sic nimirum et in rebus nostris fiet. Cum ergo dispersam Ecclesiam videris, malis extremis oppressam, vexatos, cæcos verberibus eos, qui in ipsa sunt illustriores, præsulem ejus longissime relegatum, noli hæc solum spectare, sed etiam ea quæ ex his sunt eventura, retributiones, remunerationes, præmia, bravia: *Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. 10. 22), inquit. Nam in Veteri quidem Testamento, quia nondum innoterat de resurrectione doctrina, utraque in hac vita fiebant: at in Novo non semper fit: sed interdum res adversæ in hoc sæculo nobis accidunt, res autem prosperæ nostrum ex hac vita discessum expectant. Verumtamen quamvis in hac vita res prosperæ illis evenissent, in hoc etiam admiratione maxime digni fuissent, qui illis potius non essent, quod cum neque nota illis fuisset doctrina de resurrectione, et promissionibus Dei contraria cernerent in rebus evenire, non scandalizarentur, non terrentur, neque perturbarentur, ejusque incomprehensibili providentiæ acquiescerent, neque propter ea quæ contrario modo acciderent, scandalum paterentur, sed potentiam ac solertiam sapientiæ ipsius perspectam habentes, finem expectarent, imo vero ante finem quicquid adversus ipsos perpetraretur, cum gratiarum actione tolerarent, Deumque qui ista fieri sinebat, glorificare non cessarent. Obscura fortasse vobis videtur hæc oratio: quocirca clariorem eam reddere conabor.

Cap. X. Antiquos etiam finem rerum expectasse. Abraham filium sacrificare jussus. — Cum senex factus esset olim Abraham, et ad liberos procreandos ineptus, et emortuus ætatis progressu evasisset; ut enim pater fieri posset, nihilo meliori in statu erat vivens, quam ipsi defuncti; cum ergo senex justus esset, et admodum senex, et naturalis procreandæ sobolis facultatis fines longo intervallo excessisset, conjugem autem haberet Saram petra steriliorem, patrem se redditurum illum tot nepotum Deus pollicetur, ut mul-

καὶ οἱ ὧν ἐποίησε, καὶ οἱ ὧν ποιήσει, μηδὲν περιεργάζου, μηδὲ πολυπραγμονεῖ, μηδὲ λέγει, διὰ τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο; Πῶς γὰρ οὐ μακρὸν, καὶ ἐσχάτης ἀπονοίας καὶ παραπληξίας ἀνάμεστον, λατρὸν μὲν μηδέποτε πολυπραγμονεῖν τέμνοντα, καίοντα, τιμρὰ ἐπιτιθέντα φάρμακα, κἂν οἰκέτης ᾖ, ἀλλὰ κείσθαι σιγῇ τὸν δεσπότην ταῦτα πάσχοντα, καὶ χάριν εἶδέναι καὶ τῆς καύσεως αὐτῷ, καὶ τῆς τομῆς καὶ τῶν φαρμάκων, καὶ ταῦτα ἐπ' ἀδῆλον τῷ μέλλοντι (πολλοὶ γὰρ πολλοὺς καὶ ἀπέκτειναν ταῦτα ποιήσαντες), καὶ παραχωρεῖν αὐτῷ μετὰ πολλῆς τῆς ὑποταγῆς ταῦτα ποιοῦντι· καὶ ἐπὶ ναύτου δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν, καὶ οἰκοδόμου, καὶ ἐπὶ τῶν τὰ ἄλλα ἐπιτηδεύματα μετιόντων· λέγω δὲ καταγέλαστον εἶναι νομίζειν, τὸ τὸν ἰδιώτην καὶ ἀπειρον ἀπαιτεῖν τὰς αἰτίας τῶν γινομένων ἀπάντων τὸν τεχνίτην, τὴν δὲ ἄρατον σοφίαν ἐκείνην, τὴν ἄφραστον, τὴν ἄρρητον, τὴν ἀκατάληπτον περιεργάζεσθαι, καὶ ζητεῖν διὰ τί τὸ καὶ τὸ γέγονε, καὶ ταῦτα εἰδέναι σαφῶς, [485] ὅτι ἀδιάπτωτος ἡ σοφία αὕτη, ὅτι πολλὴ ἀγαθότης αὐτοῦ, ὅτι ἀβήρητος ἡ πρόνοια, ὅτι πάντα πρὸς τὸ τέλος ἀπαντᾷ χρηστὸν τὰ παρ' αὐτοῦ γινόμενα εἰς ἡμᾶς· μόνον εἰ μὴ τὰ ἡμέτερα διακρίπτει· ὅτι οὐδένα ἀπολέσθαι βούλεται, ἀλλὰ σῶσαι. Πῶς οὐχ ὑπερβαλλούσης μανίας, τὸν πάντας σῶσαι καὶ βουλόμενον καὶ δυνάμενον, περιεργάζεσθαι ἐκ προοιμίων καὶ εὐθελῶς, καὶ μηδὲ τὸ τέλος ἀναμένειν τῶν γινομένων;

Κεφ. θ'. Μάλιστα μὲν γὰρ οὔτε ἐκ προοιμίων, οὔτε μετὰ ταῦτα πολυπραγμονεῖν δεῖ· εἰ δὲ οὕτω περιεργος εἴ καὶ πολυπράγμων, ἀνάμενε τὸ τέλος, καὶ σκόπει πῶς ταῦτα ἀπαντᾷ, καὶ μὴ θορυβοῦ, μηδὲ ταράττει ἐκ προοιμίων. Ἐπεὶ καὶ τὸν χρυσοκόον ἀπειρὸς τις ὄρων ἐν ἀρχῇ τήκοντα τὸν χρυσόν, καὶ τῇ τέφρᾳ ἀναμιγνύοντα καὶ τοῖς ἀχύροις, εἰ μὴ τὸ τέλος ἀναμεινέειν, ἡγήσεται ἀπολωλέναι τὸ χρυσίον· οὕτω καὶ ἐν θαλάττῃ τις τεχνεὺς καὶ τραφεὺς, εἰτα ἄθροον εἰς τὴν μεσόγειον μετοικισθεὶς καὶ καθ' ὅλου τῆς περὶ τὴν γῆν ἐπιμελείας ἀνήκοος ὢν, ἂν ἴσῃ τὸν σίτον τὸν ἀποκείμενον καὶ φυλαττόμενον ὑπὸ θύραις καὶ μοχλοῖς, καὶ νοτίδος ἀπῆλλαγμένον, ἄθροον ὑπὸ τοῦ γηπόνου ἐκφερόμενον, σκορπιζόμενον, ριπτούμενον, καὶ ἐπὶ τῆς ἀρούρας κείμενον τοῖς παριοῦσιν ἅπασι, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἀπῆλλαγμένον νοτίδος, ἀλλὰ καὶ πηλῷ καὶ τέλμασι παραδιδόμενον, καὶ φύλακα οὐδένα ἔχοντα, οὐκ ἂν ἀπολέσθαι τὸν σίτον νομίσαι, καὶ κατέγκω τοῦ ταῦτα ποιοῦντος γηπόνου; Ἄλλ' οὐ τῆς τοῦ πράγματος φύσεως ἡ κατάγνωσις, ἀλλὰ τῆς τοῦ μὴ καλῶς κρινάντος ἀπειρίας τε καὶ ἀνοίας, ἐκ προοιμίων εὐθελῶς τὴν ψῆφον φέροντος. Ἐπεὶ εἰ τὸ θέρος ἀνέμεινε, καὶ εἶδε τὰ λῆϊα κομῶντα, καὶ τὴν δρεπάνην ἠκοινημένην, καὶ τὸν σκορπισθέντα καὶ ἀφύλακτον μείναντα σίτον, καὶ σαπέντα καὶ διαφθαρέντα καὶ τῷ πηλῷ παραδεδόνητα, τοῦτον ἔγειρόμενον καὶ πολυπλασίονα γινόμενον, ὥραις τε φαινόμενον, καὶ τὴν παλαιότητα ἀποδεδειγμένην, καὶ μετὰ πολλῆς ὀρθοῦμενον τῆς σφοδρότητος, καὶ δορυφόρους οἶον ἔχοντα καὶ ἐνδύματα, καὶ καλὰ μὴν πρὸς ὄψος ἔγειρόντα, καὶ τέρποντα τὸν θεατὴν καὶ τρέφοντα, καὶ πολὺ παρέχοντα τὸ κέρδος, τότε ἂν ἐξεπλάγῃ μειζήνωνς, ὅτι διὰ τοιού-

των ἐπὶ τοιαύτῃ ἡχθῇ εὐθηνίαν καὶ φαιδρότητα ὁ καρπός. Καὶ σὺ τοῖνον, ἄνθρωπε, μάλιστα μὲν μὴ περιεργάζου τὸν κοινὸν ἀπάντων ἡμῶν δεσπότην· εἰ δὲ οὕτω φιλόνομος εἴ καὶ τολμηρὸς, ὥς μαίνεσθαι τὴν μανίαν ταύτην, κἂν τὸ τέλος ἀναμένειν τῶν γενομένων. Εἰ γὰρ ὁ γηπόνος ἀλόκληρον ἀναμένει χειμῶνα, οὐ πρὸς ταῦτα ἅπερ ὁ σίτος πάσχει βλέπων κατὰ τὴν ὥραν τοῦ κρυμοῦ, ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνα ὧν ἀπολαύειν μέλλει· πολλῷ μᾶλλον καὶ αὐτὸς ἐπὶ τοῦ τῇ οἰκονομείνῃ γεωργοῦντος πᾶσαν καὶ τὰς ψυχὰς τὰς ἡμετέρας, δίκαιος ἂν εἴη ἀναμένειν τὸ τέλος· ἐγὼ δὲ τέλος οὐ τὸ ἐν τῷ παρόντι βίῃ μόνον λέγω (πολλὰκις γὰρ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἔσται), ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν τῷ μέλλοντι. Πρὸς ἐν γὰρ βλέπει τέλος ἑκατέρων τῶν βίων τούτων ἡ οἰκονομία, τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν καὶ τὴν εὐδοκίμῃσιν. Εἰ γὰρ καὶ τῷ χρόνῳ διήρηται, ἀλλὰ τῇ σκοπῇ συνήπται· καὶ ὥσπερ νῦν μὲν [486] χειμὼν, νῦν δὲ ἔαρ, ἑκατέρα δὲ τοῦ ἔτους ἡ τροπὴ πρὸς ἐν βλέπει, τῶν καρπῶν τὴν ἀκμὴν· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ἔσται πραγματικόν. Ὅταν οὖν ἴσῃ τὴν Ἐκκλησίαν σκορπισθεῖσαν, τὰ ἔσχατα παθοῦσαν, ἐλαυνόμενος, μαστιζόμενος τοὺς ἐν αὐτῇ λάμποντας, τὸν πρόεδρον αὐτῆς πορρωτάτω ἀπενεχθέντα, μὴ ταῦτα σκόπει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τούτων ἐκδησόμενα, τοὺς μισθοὺς, τὰς ἀμοιβάς, τὰ βραβεῖα, τὰ ἔπαθλα· Ὁ γὰρ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται, φησὶν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς Παλαιᾶς, ἐπειδὴ οὐδέπω γνώριμος ὁ τῆς ἀναστάσεως λόγος ἦν, ἐν τῷ παρόντι βίῃ ἀμφοτέρω ἐστιν ὁ τέλος· ἐπὶ δὲ τῆς Καινῆς οὐ πανταχοῦ τοῦτο, ἀλλ' ἐστὶν ὅπου τὰ μὲν λυπηρὰ ἐνταῦθα, τὰ δὲ χρηστὰ ἀναμένει τὴν ἐντεῦθεν ἡμῶν ἀποδημίαν. Ἄλλ' ὅμως εἰ καὶ ἐν τῷδε τῷ βίῳ τὰ χρηστὰ αὐτοῖς ἐξέβαινε καὶ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ, καὶ ἐν τούτῳ μάλιστα θαυμαστοὶ ἂν εἴεν οἱ τούτων μὴ ἀπολεσκαυκότες, ὅτι μήτε τὸν περὶ ἀναστάσεως σαφῶς εἰδότες λόγον, καὶ τὰ ἐναντία τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ συμβαίνοντα ὁρῶντες ἐπὶ τῶν πραγμάτων οὐκ ἐσκανδαλίζοντο, οὐκ ἐθορυβοῦντο, οὐδὲ ἐταράττοντο, ἀλλὰ παρεχόρουσαν αὐτοῦ τῇ ἀκαταλήπτῃ προνοίᾳ, οὐδὲν ἐκ τῶν ἐναντίως γινομένων σκανδαλίζόμενοι, ἀλλ' εἰδότες αὐτοῦ τὸ εὐπορον καὶ εὐμήχανον τῆς σοφίας, τὸ τέλος ἀνέμενον, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τοῦ τέλους πᾶν, ὅπερ εἰς αὐτοὺς ἐτολμάτο, ἔφερον εὐχαρίστας, καὶ τὸν συγχωροῦντα ταῦτα γίνεσθαι Θεὸν δοξάζοντες διέτρεχον. Τάχα ἀπαφῆς ὁ λόγος οὗτος ὁμῖν εἶναι δοκεῖ· οὐκ οὖν σαφέστερον αὐτὴν ποιῆσαι πειράσομαι.

Κεφ. ι'. Γέροντι γενομένῳ ποτὲ τῷ Ἀβραάμ, καὶ πρὸς παιδοποιῶν ἐκ τῆς ἡλικίας νεκρωθέντι λοιπὸν εἰς γὰρ τὸ γενέσθαι πατῆρ, οὐδὲν ἄμενον τῶν τετελευτηθέντων διέκειτο ζῶν· γέροντι τοῖνον ὄντι τῷ δικαίῳ, καὶ σ. 6. δρα γέροντι, καὶ τῆς φυσικῆς παιδοποιίας ὑπερβάντι τοὺς ὄρους ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος, ἔχοντι δὲ καὶ σύνοικον πέτρας ἀγωνωτέραν τὴν Σάρραν, ἐπαγγέλλεται πατέρα ποιῆσειν ὁ Θεὸς τοσοῦτον ἐκτόνων αὐτόν,

ὡς παριστῶσαι αὐτῶν τὸ πλήθος τῶν πληθει τῶν ἀστρῶν. Ὁ δὲ, τοσούτων κυλιμάτων ὄντων, τῆς ἡλικίας ἦδη εἰς ἔσχατον γῆρας κατενεχθείσης, καὶ τῆς γυναικὸς ἀπὸ τῆς ἡλικίας, ἀπὸ τῆς φύσεως παρηρωμένης· οὐ γὰρ τὸ γῆρας διεκώλυε μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τῆς φύσεως ἡ πῆρωσις· καὶ γὰρ καὶ νέας οὕτως ἀφαιροῦσιν τὸ τῆς φύσεως ἐργαστήριον ἦν· στείρα γὰρ ἦν ἡ γυνή. Διὸ καὶ Παῦλος ἐπιστημαίνόμενος τοῦτο αὐτό, οὕτως εἶπε· *Καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάρρας*· οὐκ εἶπε τὴν νέκρωσιν Σάρρας ἀπλῶς, ἵνα μὴ τὴν ἡλικίαν ὑποπαισθῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς μήτρας τὴν νέκρωσιν. τῇν ὥκ ἀπὸ χρόνων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ φύσεως γεγεννημένην· ἀλλ' ὅμως καὶ τηλικούτων, ὅπου ἔφην, κυλιμάτων ὄντων, εἰδὼς, τί ποτέ ἐστιν ἐπαγγελία Θεοῦ, πῶς εὐμχανῶς τε καὶ εὐπορῶς, καὶ οὐ νόμοις φύσεως, οὐ δυσκολίᾳ πραγμάτων, οὐκ ἄλλω τινὶ κυλιομένην, ἀλλὰ διὰ τῶν ἐναντίων βαδίζουσα, καὶ τὸ ἐπαγγελμένον εἰς ἔργον ἀγούσα, [487] κατεδέξατο τὸ εἰρημένον, καὶ ἐπίστευσε τῇ ὑπόσχεται, καὶ τὸν θόρυβον τὸν ἐκ τῶν λογισμῶν οὐδὲ κινήθησιν ὅπως ἀφῆς, ἀξιώπιστον ἔκρινε ἐν εἶναι, ὥσπερ οὖν καὶ ἐστὶ, πρὸς τὴν τῆς ἐπαγγελίας πληρωσιν τοῦ ὑποσχομένου τὴν δύναμιν, οὐκ ἐξετάσας, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ ταῦτα ἐστὶν, καὶ τίνος ἔνεκεν οὐκ ἐν νεότητι, ἀλλ' ἐν γῆρᾳ, καὶ ὅτε ποτε καὶ βραδέως. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος αὐτὸν ἀνακηρύττει μετὰ λαμπρᾶς τῆς φωνῆς οὕτω λέγων· *Ὅς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσεν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα πολλῶν ἐθνῶν*. Τί ἐστὶ, *Πατ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι*; Πατ' ἐλπίδα τὴν ἀνθρωπίνην, ἐπ' ἐλπίδι τῇ τοῦ Θεοῦ, τῇ πάντα νικῶσῃ, τῇ πάντα δυναμένῃ, τῇ πάντων περιγινομένη. Καὶ ἐπίστευσεν οὐκ εἰς τὸ πατὴρ γενέσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν τοσούτων, ὁ γέρων καὶ ἄγονος, ὁ στείραν καὶ γεγηρακυῖαν γυναῖκα ἔχων, κατὰ τὸ εἰρημένον· *Οὕτως ἐστὶ τὸ σπέρμα σου. Καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ κίσει οὐ κατενόησε τὸ αὐτοῦ σῶμα νεκρωμένον, ἐκατοσταῖς σου ὑπάρχων, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάρρας*· εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ κίσει, δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ πληροφορηθεὶς, ὅτι, ὁ ἐγγήγεται, *δυνατὸς ἐστὶ καὶ ποιῆσαι*. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Ἀναπηδήσας καὶ ἐξαλλόμενος· εὐθέως ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας, καὶ πρὸς τὸ ὕψος ἀναδραμὼν τοῦ ὑποσχομένου, καὶ ἐννοήσας αὐτοῦ τὴν ἀπῶτον δύναμιν, ἐπίσθη σαφῶς, ὅτι πάντως ἐστὶν τὸ εἰρημένον. Καὶ τούτῳ μάλιστα τὸν Θεὸν ἐδόξασε, τῷ μὴ περιεργάσασθαι, μηδὲ πολυπραγμονῆσαι, ἀλλὰ τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς σοφίας· αὐτοῦ καὶ τῆς δυνάμεως παραχωρήσαι καὶ μηδὲ ἀμφιβάλλειν ὅπως περὶ τῶν εἰρημένων. Ὅρξας ὅτι τοῦτο ἐστὶ μάλιστα τὸ δοξάζειν τὸν Θεόν, τὸ ἀεὶ παραχωρεῖν αὐτοῦ τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς προνοίας, καὶ τῇ ἀβύτῳ δυνάμει καὶ σοφίᾳ, καὶ μὴ περιεργάζεσθαι, μηδὲ πολυπραγμονεῖν, μηδὲ λέγειν, διὰ τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο; πῶς τοῦτο ἐστὶν; Οὐ τοῦτο δὲ μόνον ἐστὶ τὸ θαυμασθὲν, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἔκρινεν, τὸν μονογενῆ καὶ γνήσιον, μετὰ τὴν ὑπόσχασιν ταύτην ἐκλεῖψεν καταθύειν, καὶ οὐδὲ τότε ἐσκανδαλίζετο. Καίτοι πολλὰ ἦν τὰ δυνάμενα σκανδαλίσαι τὸν μὴ νήφοντα, μηδὲ ἐγγρηγορότα· καὶ αὐτὸ πρῶτον τὸ ἐπίταγμα, εἰ ὁ Θεὸς τοιαύτας καταδέχεται θυσίας, καὶ παιδοκτόνους εἶναι γλαυεῖ τοὺς πατέρας, καὶ βιαίῳ τελευτῇ καταλύειν

* Αἰνὴ τῆς πονηρίας.

τὸν βίον, καὶ ἁλώφω παραδίδοναι τοὺς παῖδας θανάτῳ, καὶ αὐτοχείρας γενέσθαι τῶν γεννηθέντων, καὶ αἵματι τοιοῦτῳ τὸν βωμὸν αἰμάσσεσθαι βούλεται τὸν αὐτοῦ, καὶ δεξιὰν ὀπλίσσεσθαι πατρικὴν κατὰ τοῦ μονογενοῦς παιδὸς, καὶ φονέων εἶναι χαλεπώτερον τὸν δίκαιον· καὶ μετὰ τούτου καὶ ἡ τῆς φύσεως τυραννὶς θορυβοῦσα, ταραττούσα, οὐκ ἐπειδὴ πατὴρ ἦν μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ φιλόστοργος, καὶ πατὴρ τοιοῦτου παιδὸς, γνησίου, μονογενοῦς, καλοῦ μὲν ἰδεῖν, καλοῦ δὲ νοῆσαι. Καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ τῷ ἄνθρωπῳ τῆς ἡλικίας ἦν, καὶ αὐτῇ τῆς ἀρετῆς τῇ ἀκμῇ, διπλῇ τότε ἀπολάμπων τῇ εὐμορφίᾳ, καὶ τῇ τῆς ψυχῆς, καὶ τῇ τοῦ σώματος. Οὐ μικρὸν δὲ εἰς φιλοστοργίαν, καὶ τὸ παρ' ἐλπίδα δοθῆναι πᾶσαν. Ὅτε γὰρ πῶς ποθιενὰ τὰ τοιαῦτα παῖδα, τὰ παρ' ἐλπίδα καὶ προσδοκίαν, καὶ οὐ νόμῳ φύσεως [488] καχαρισμένα, οἷος ἐκεῖνος ἦν. Καὶ μετὰ τούτων δὴ πάντων τὸ μάλιστα ἱκανὸν παρασχεῖν σκάνδαλον ἢ ἐπαγγελία καὶ ἡ ὑπόσχεσις ἦν· ἐναντίον γὰρ ἦν αὐτῇ τὸ ἐπίταχθῆναι. Τὸ μὲν γὰρ ἐπαγγελάθεν ἦν, *Οὕτως ἐστὶ τὸ σπέρμα σου, ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ*· τὸ δὲ ἐπιτεταγμένον, τὸν υἱὸν τὸν μονογενῆ, ἀφ' οὗ πᾶσαν ἐμελλεν ἐμπλήσειν τὴν οἰκουμένην, τοῦτον ἐκ μέσου γίνεσθαι, καὶ θανάτῳ παραδίδεσθαι καὶ σφαγῇ χαλεπωτάτῃ. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ἐσκανδαλίζετο, οὐδὲ ἐθορυβεῖτο ὁ δίκαιος ἐκεῖνος, οὐδὲ ἐπαθεῖ τι τοιοῦτον, ὅσον εἰκόσ ἦν τινα τῶν ἀνοήτων παθεῖν καὶ χαμαὶ συρομένων. Οὐδὲ γὰρ εἶπε πρὸς ἑαυτὸν, Τί τοῦτο; ἡπατήθημεν; παρελογίσθημεν; Θεοῦ τοῦτο ἐπίταγμα; Ἄπαγε, οὐ πέθομαι; τὸ παιδοκτόνον με γενέσθαι ἀμήχανον, καὶ τοιοῦτῳ φοινῆσαι αἵματι τὴν δεξιάν μου. Πῶς δὲ τὰ τῆς ἐπαγγελίας ἔξει πέρας; Ἄν γὰρ ἀνέλῳ τὴν· ῥίζαν, πόθεν οἱ κλάδοι; πόθεν οἱ καρποὶ; ἂν καταχώσω τὴν πηγὴν, πόθεν οἱ ποταμοί; ἂν ἀφανίσω τὸν υἱὸν ἃ, πόθεν μοι τὸ πλήθος τῶν ἐκγόνων τῷ πλήθει τῶν ἀστρῶν παριστούμενων; Πῶς οὖν ὑπέσχετο ἕτερα, καὶ ἐναντία ἐπιτάττει νῦν; Τούτων οὐδὲν οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησεν· ἀλλὰ πάλιν ἐπὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἐπαγγελαμένου καταφυγὸν τὴν ἀπαρτον, τὴν εὐμήχανον, τὴν εὐπορον, τὴν διὰ τῶν ἐναντίων διαλαμβάνουσαν, τὴν ἀνωτέραν τῶν τῆς φύσεως νόμων, τὴν πάντων δυνατιώτεραν, τὴν οὐδὲν ἔχουσαν τὸ ἀντιτίπτον, καὶ τοῦτο μετὰ πολλῆς τῆς πληροφορίας τὸ ἐπίταγμα ἦν, καὶ ἐσφαζεν τὸν υἱὸν, καὶ ἡμαῖς τὴν δεξιάν, καὶ ἐφοίνιζε τὸ ξίφος, καὶ διὰ τῆς δειρῆς τὴν μάχαιραν ἤλασεν· εἰ γὰρ καὶ μὴ τῷ ἔργῳ, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ ταῦτα πάντα ἐπλήρωσε. Διὸ καὶ Μωσῆς αὐτὸν θαυμάζων, οὕτως εἶπεν· *Καὶ ἐγένετο μετὰ τὰ ῥήματα ταῦτα, ὁ Θεὸς ἐπέκρατε τὸν Ἀβραάμ, καὶ εἶπερ αὐτῷ· Ἀδὲς τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαὰκ, καὶ ἀνέρεγκε αὐτὸν ἐφ' ἐν τῶν ὀρέων, ὡς ἂν σοι εἶπω*. Ταῦτα τὰ τῆς ὑποσχέσεως ῥήματα, τὰ τῆς ἐπαγγελίας, τὰ λέγοντα, ὅτι πλήθους ἐκγόνων ἐστὶν πατὴρ, καὶ ἐστὶν τὸ σπέρμα αὐτοῦ ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ; Ὅρα πῶς μετὰ τὰ ῥήματα ταῦτα, ἀκούσας σφάζει τὸν υἱόν, κατεδέξατο τὸν ἀφ' οὗ τοσούτων ἐμελλεν ἐσεσθαι τὸ πλήθος, τοῦτον ἀνελεῖν καὶ καταθύσαι, καὶ ἐκ μέσου ποιῆσαι, καὶ ἱερεῖον τῷ Θεῷ προσαγαγεῖν. Καὶ ὁ Παῦλος δὲ αὐτὸν ἐνταῦθεν θαυμάζων πάλιν οὕτως ἐστει-

* Αἰνὴ ἀν σφίξαι τὸν υἱόν.

itudinem astrorum eorum æquatura sit multitudo (Gen. 15. 5). At ille, cum tot essent obstacula, cum jam ætas esset ad ultimam senectutem devoluta, et uxor tam ob ætatem quam ob naturam esset infecunda; non enim sola senectus obstabat, sed et sterilitas ipsa naturæ: siquidem tum quoque cum juvenis esset, inutilis naturæ fuit officina, quod sterilis mulier esset. Quocirca Paulus hoc ipsum insinuans, ita dicebat: *Et emortuam vulvam Saræ* (Rom. 4. 19); non dixit emortuam Saram simpliciter, ne solam ætatem suspiceris, sed et ipsius vulvam emortuam, quod non solum tempore, sed etiam naturæ conditione factum erat; verumtamen licet tanta, ut dixi, superessent obstacula, cum sciret quid tandem sit promissio Dei, quam solers illa sit et locuples, sic ut neque legibus naturæ, neque rerum difficultate, vel alio quopiam impediatur, sed per contraria viam inveniat, et promissum in opus deducat, quod dicebatur, admisit, et promissioni fidem habuit: et tumultum ex cogitationibus ne omnino quidem moveri sivit, sed fide dignam esse iudicavit, ut est sine dubio, ad implendam promissionem ipsius potentiam, qui promiserat, neque dissimulavit, quo tandem modo hæc evenient, et cur non in juventute, sed in senectute, et sero tandem ac tarde. Quo fit, ut illum etiam clara voce prædicet ac laudet his verbis Paulus: *Qui contra spem in spem credit, ut fieret pater multarum gentium* (Rom. 4. 18). Quid est, *Contra spem in spem*? Præter spem humanam in se ipso Dei, quæ cuncta vincit, quæ cuncta potest, quæ cuncta superat. Et credidit, non ut fieret pater tantum, sed etiam tot gentium, senex et effectus, cui sterilis et senio confecta uxor erat, secundum quod dictum est, *Sic erit semen tuum. Et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum jam emortuum, cum fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ; in repromissione autem Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens, quia, quæcumque promissit, potens est et facere* (Rom. 4. 19-21). Horum autem verborum hæc est sententia: Exultans statim, et exsiliens ex humana imbecillitate, et ad sublimitatem ejus, qui promittebat, accurrens, et cogitans immensam ejus esse potentiam, facile adductus est, ut crederet omnino quod sibi dicebatur eventurum. Atque hoc facto maxime Deum glorificavit, quod curiose non inquisiverit, neque scrutatus sit, sed incomprehensibili ejus sapientiæ ac potentiæ cesserit, neque ullo modo de iis, quæ dicta fuerant, dubitaverit. Vides hoc esse maxime Deum glorificare, cum incomprehensibili ejus providentiæ, atque ineffabili potentiæ nos submittimus, neque scrutamur, aut curiose inquirimus neque dicimus: Cur hoc? ad quid hoc? quomodo erit hoc? Neque vero solum hoc est admiratione dignum, sed etiam quod filium illum suum unigenitum ac dilectum post hanc promissionem mactare jubebatur, et ne tum quidem scandalizabatur. Atqui multa erant quæ scandalizare possent eum, qui vigilans non fuit et attentus: et primum ipsum

^a Alii, *providentiæ*.

mandatum, num Deus tales victimas acceptas habeat, et patres jubeat esse parricidas liberorum, ac morte violenta vitam finire, immaturo interito filios necare, suæque prolis fieri homicidas, tali sanguine suum velit altare cruentari, paternam dexteram adversus filium unigenitum armari, ac justum virum sicariis fieri sæviorem; cum his præterea naturæ vis ac tyrannis eum commovebat et perturbabat, non quod pater solum esset, sed quod indulgens, et talis filii pater, dilecti, unigeniti, pulchri non intuenti solum, sed et contemplanti. Nam et in ipso erat ætatis flore, in virtutis vigore, in quo duplex pulchritudo, tum mentis, tum corporis, elucebat. Neque vero mediocriter illud ad amorem paternum augendum valebat, quod præter spem omnem datus fuerat. Scitis enim quam cari sint ejusmodi liberi, qui præter spem et expectationem, non lege naturæ concessi sunt, ejusmodi fuit ille. Cum his omnibus autem maxime poterat scandalum præbere pollicitatio et promissio, cum illi contrarium esset mandatum. Siquidem promissum fuerat: *Sic erit semen tuum, ut stellæ cæli* (Gen. 15. 5): mandatum autem fuerat ut unigenitus filius, cujus posteris totum orbem terrarum erat impleturus, hic e medio tolleretur, ac morti cadique sævissimè traderetur. Sed ne sic quidem scandalizabatur, nec perturbabatur justus ille, neque tale quid illi accidebat, quod uni alicui ex insipientibus, et qui humi serpunt, accidisset. Neque enim apud se ita ratiocinatus est: Quid hoc rei est? decepti sumus? fraudati sumus? an hoc Dei mandatum est? Absit: non possum parere; ut filii parricida fiam, et ejusmodi sanguine dexteram meam cruentem, adduci non possum. Quomodo autem promissio finem suum sortietur? Si enim radicem avellam, unde rami? unde fructus? si fontem occludam, unde fluvii? si filium occidam, unde mihi nepotum, quæ stellarum multitudinem exæquet, multitudo nascetur? Quomodo ergo tum alia promittebat, et contraria nunc jubet? Nihil horum aut dixit, aut cogitavit: sed rursus ad potentiam ejus, qui promiserat ista, confugiens, quæ ineffabilis est, quæ solers est et locuples, quæ per res contrarias elucet, quæ superat leges naturæ, quæ potentior est omnibus, cui resistere nihil potest, hoc quoque mandatum confidenter exhaustit, et filium occidit, et dexteram cruentavit, et gladium sanguine infecit, et ense jugulo immerisit: nam si minus opere, saltem animi proposito cuncta ista complexi. Quocirca dum eum Moyses laudaret, sic ait: *Et factum est post hæc verba, Deus tentavit Abraham, et dixit ei: Tolle filium tuum dilectum, quem dilexisti, Isaac, et offer illum super unum montium, quos tibi dixi* (Gen. 22. 1. 2). Hæccine sunt verba promissionis, pollicitationis, quæ significabant eum posterorum patrem futurum et semen ejus futurum sicut stellis cæli? Vide quo pacto post hæc verba, eum audisset filium suum occidendum, acquievit, eum ex quo tanta nascitura erat multitudo, eum, inquam, immolare, atque e medio tollere, Deoque in sacrificium offerre. Sane Paulus eum eum idcirco laudat

sic eum commendabat, ac prædicationem, ut diceret : *Fide obtulit Abraham Isaac, cum tentaretur (Hebr. 11. 17)* : tum ut doceret, quantum rem fecerit, et quam eximia fidei specimen ediderit, adjecit : *Et unigenitum offerebat is, qui promissiones susceperat*. Horum autem hic sensus est : Dici non potest, inquit, cum duos filios habuisse carissimos, et expectasse, ut hoc interempto, ex altero sibi multitudo illa nasceretur, cujus pater esset : et unum illum habuit, et ab hoc solo promissio pendebat : attamen hunc interimere non recusavit, sicut in promissione generationis ejus, neque sui corporis emortui conditione, neque uxoris suæ sterilitate naturæ potuit impediri quominus fidem haberet, ita hic quoque nihil impeditus a morte fuit. Hæc igitur cum illis compara, quæ nunc sunt, tum tu pusillanimitatem tuam intuebere, tum eorum, qui scandalizantur, intuebere vilitatem, et clare intelliges non aliunde tuum scandalum originem ducere, quam quod incomprehensibili Dei providentiæ minime cedas, sed dispensationum ejus modum ubique disciras, causasque eorum, quæ geruntur, requiras, et singula scruteris : quod si accidisset Abrahamo, plane ad fidem habendam claudicasset. At hoc illi non accidit¹, atque idcirco celebris et illustris fuit, et omnibus, quæ promissa fuerant, est politus; neque senectute scandalizatus est, neque mandato quod sequutum est; neque promissioni obicem mandatum futurum arbitrat¹ est, neque sacrificium promissionem e medio sublaturum, neque in eam incidit desperationem, ut de promissione actum putaret, tametsi ad ipsum rerum finem perveniret. Noli enim hoc mihi respondere, non permisisse Deum, ut mandatum in opus exiret, neque justis dexteram cruentatam esse : verum illud considera, nihil horum scivisse justum, neque se vivum illum recepturum, atque ita domum reverentium novisse, sed totam mentem suam ad eadem intendisse. Idcirco etiam secundo de celo vocatur. Neque enim Abraham simpliciter dixit : sed, *Abraham, Abraham (Gen. 22. 4)*, vocis in geminatione intentum ad sacrificium animi propositum reprimens, et revocans : ita totus ad mandatum peragendum incumbat. Vides totam rem ejus animi sententia fuisse completam et perfectam, nec usquam scandalum comparere. Id vero in causa fuit, quod in actiones Dei curiose non inquireret. Quid vero Joseph? dic, queso : nonne tale quid ei accidit? Nam et illi magna quædam a Deo promissio fuerat oblata, et res contrariæ promissioni rursus eveniebant. Fuerat enim promissum per somnia futurum, ut eum fratres adorarent, atque hoc duplex visio prænuñtiavit, cum illa per stellas, tum altera per manipulos : quæ vero post visiones acciderunt, contraria plane visionibus fuerunt. Primum enim gravis inde pugna paternis in ædibus excitata est, et qui ex eodem fuerant utero nati, cognationis leges violantes, et fraterni amoris vincula perrumpentes, ipsa denique jura naturæ perfringentes, inimici et

¹ Alii, non scrutatus est, pro, non illi accidit.

hostes, ac sæviores lupis erga fratrem occasione visionum illarum evaserunt; et quemadmodum si ferae atque immanes belluæ quædam agnum e medio abriperent, ita quotidie insidias illi tendebant. Atque hujus belli parens et auctor fuit iniqua quædam invidia, et livor injustus : iraque ferventes singulis diebus eadem ejus anhelabant, cum hanc in eis fornacem accenderet, et flammam excitaret invidia. Et quoniam dum domi degeret, et cum parentibus versaretur, nihil interim illi mali poterant inferre, ipsius existimationi detrahunt, ejusque nomini notam inurunt infamiæ, et prava criminatione illum accusant, atque hoc pacto patris in eum amorem auferre contendunt, ut ita facilius ipsorum insidiis capi possit. Tum deinde foris eum procul a conspectu patris deprehendentes, cum in deserto cibaria sibi deferentem, et ad eos visitandos profectum invenissent, neque protectionis causam sunt reveriti, neque fraternæ mensæ illos puduit, sed gladios acuebant, et se ad eadem accingebant, omnesque fratris parricidæ fiebant, cum nihil parvum aut magnum ei possent obicere, quem interficere erant; sed eorum causa, ob quæ præmiis affici ac prædicari eum oportuit, invidebant, oppugnabant, et calumniis appetebant. At ille ne sic quidem illorum congressum aversabatur, sed etiam erga tantam improbitatem fraternum amorem exhibebat : illi contra sic affectum interimere conabantur; et quantum in ipsis quidem fuit, interemerunt, suasque dexteræ cruentarunt, et fraternam eadem perpetrarunt. Verumtamen solers Dei sapientia, et quæ in rebus deploratis iter secundum aperit, cum in barathrum eum præcipitem acturi et neci tradituri essent, ex nefariis illorum manibus ipsum eripuit. Nam consuluit quidem unus ex fratribus, ut eos ab illo parricidio revocaret; sed eorum mentem flexit Deus, ac eadem impedivit. Sed ne hic quidem impetus malorum substituit, verum ulterius rursus est progressus. Quoniam enim illum interimere prohibuit fuerant, adhuc autem ira fervebat, et furor vigeat, ac passionis procella sæviebat, in aliud quidpiam iracundiam effuderunt. Exutum enim et vinctum eum proiecunt in lacum crudeles illi, inhumani, atque offerati; deinde delatos ab illo cibos degustarunt; et ille quidem in lacu metu mortis imminuentis correptus versabatur, illi vero deliciis et ebrietati vacabant.

Joseph a fratribus venditur. Tentatur ab hera Joseph. — Neque huc usque tantum illorum perrexit insania; sed cum homines barbaros, et procul ab illorum regione habitantes in Ægyptum vidissent descendere, arreptum fratrem illis vendiderunt, ut alteram illi mortem quamdam longiorem, acerbiorum, ac multis miseriis refertam machinarentur. Quippe qui cum juvenis esset, et valde juvenis, multa cum libertate paternis in ædibus educatus, nātam unquam servitutem, aut miseriam servitutis esset expertus, cogita quomodo esset affectus, qui subito ex libero servus, peregrinus ex cive factus esset, et in extremam captivitatem abductus, non in servitutem tantum, sed et a patre ac matre, omnibusque propinquis

φάνου καὶ ἀνεκέρυτε λέγων· *Πιστεὶ προσσηήνο-
χετ Ἀβραάμ τὸν Ἰσαὰκ περιαιόμενος*· εἰτα
δεικνύς ἤλεκτον πρᾶγμα ἐποίησε, καὶ ὁσην ἐπεδείξατο
πίστιν, ἐπήγαγε· *Καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν
ὁ τὰς ἐπαγγελίας δεξιόμενος*. Ὁ δὲ λέγει, τοιού-
τῳ ἐστιν· Οὐκ ἐστὶν εἰπεῖν, φησὶν, οὗτι δύο παῖδας
εἶχε γυνήσους, καὶ προσεδόξα, ἀναιρεθέντος τού-
του, ἀπὸ τοῦ ἐτέρου τοῦ πληθούς ἐκείνου ἔσσεσθαι
πατὴρ, ἀλλὰ καὶ μόνον εἶχεν αὐτὸν, καὶ ἀπὸ μόνου
τούτου τὰ τῆς ἐπαγγελίας ἤρτητο· καὶ ὁμοῦ τούτου
εἴλετο καταθῆσαι, ὥστε ἐν τῇ ὑποσχέσει τῆς γεννή-
σεως αὐτοῦ μήτε τῇ οἰκίᾳ νεκρώσει, μήτε τῇ πηρώ-
σει τῆς φύσεως τῆς γυναικὸς κωλυθεὶς πρὸς τὴν πίστιν,
[489] οὕτως οὐδὲ ἐνταῦθα τῷ θανάτῳ παρεμποδιθεὶς.
Παρόδοιαι τοίνυν ταῦτα πρὸς τὰ νῦν γεγενημένα, καὶ
ἔχει σου τὴν μικροψυχίαν, καὶ ἔχει τὴν εὐτέλειαν
τῶν σκανδαλιζομένων, καὶ εἴη σαφές*, ὅτι οὐδαμῶ-
θεν ἐτέρωθέν σοι τὸ σκάνδαλον γίνεται, ἢ ἐκ τοῦ μὴ
παραχωρεῖν τῇ ἀκαταλήπτῳ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, ἀλλ'
ἐπιζητεῖν οἰκονομίῳν τρόπον πανταχοῦ, καὶ αἰτίας
τῶν γινομένων ἀπαιτεῖν, καὶ ἔκαστα περιεργάζεσθαι·
ὅπερ εἰ ἔπαθεν ὁ Ἀβραάμ, ἐμελλε πρὸς τὴν πίστιν
χωλεῦσιν. Ἄλλ' οὐκ ἔπαθε β, διὰ καὶ ἐλαμψε, καὶ
πάντων ἐπέτυχε τῶν ἐπηγγελμένων· οὐδὲ σκανδαλί-
ζετο, οὐδὲ τῷ γῆρᾳ, οὐδὲ τῷ μετὰ ταῦτα ἐπιτάγματι·
οὐδὲ ἐνόμιζε κώλυμα εἶναι τὸ ἐπιτάγμα τῇ ὑποσχέσει,
οὔτε ἀναιρετικὴν εἶναι τὴν θυσίαν τῆς ἐπαγγελίας,
οὐδὲ εἰς ἀπόγνωσιν ἐνέπιπτε τῆς ὑποσχέσεως, καίτοι
πρὸς αὐτὸ τὸ πέρας τῶν πραγμάτων ἰδὼν. Μὴ γάρ
μοι τοῦτο λέγε, ὅτι οὐκ εἶπεν ὁ Θεὸς εἰς ἔργον τὸ
ἐπιτάγμα ἔλθειν, οὐδὲ αἰμαγῶσθαι τοῦ δικαίου τὴν
δεξιάν· ἀλλ' ἐκείνο σκόπει, ὅτι τούτων οὐδὲν ὁ δι-
καιος ἦδει, οὐδὲ οὗτι ζῶντα ἀπολήφεται τὸν υἱόν, καὶ
οὕτως οἰκάζει ἐπιστρέφει ἠπιστάτο, ἀλλ' ἔτεινεν ὅλην
πρὸς τὴν σφαγὴν τὴν αὐτοῦ γνώμην. Διὰ τοῦτο καὶ
ἐκ δευτέρου καλεῖται ἐκ τῶν οὐρανῶν. Οὐ γὰρ εἶπεν
αὐτῷ, Ἀβραάμ, ἀπλῶς, ἀλλὰ, Ἀβραάμ, Ἀβραάμ,
τῷ διπλοισιασμῷ τῆς φωνῆς τὴν ἐπιτεταμένην πρὸς
τὴν θυσίαν προαίρεσιν ἀνείργων τε καὶ ἀναχατίζων·
οὕτως ὅπως τοῦ ἐπιτάγματος ἦν. Εἶδες πῶς τὸ πᾶν τῇ
γνώμῃ αὐτοῦ ἐπιπλήρωτο, καὶ σκάνδαλον οὐδαμοῦ.
Τὸ δὲ αἶτιον, τὸ μὴ περιεργάζεσθαι τὰ τοῦ Θεοῦ. Τί
δὲ ὁ Ἰωσήφ; εἰπέ μοι. Οὐ τοιούτῳι τε καὶ αὐτὸς πέ-
πονθε; Καὶ γὰρ κάκεινῳ μεγάλῃ τις ὑπόσχεσις ἦν
παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένη, καὶ τὰ γινόμενα πάλιν
ἀπεναντίας τῆς ὑποσχέσεως ἐγίνετο. Ἡ μὲν γὰρ ὑπό-
σχεσις ἦν διὰ τῶν ὀνειράτων, προσκυνήσειν αὐτὸν
τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ διελθὶ ὅψις τοῦτο ἀνεκέρυτε, ἦ
τε διὰ τῶν ἄσטרων, ἦ τε διὰ τῶν πραγμάτων· τὰ δὲ
μετὰ τὰς ἡμέρας ταύτας συμβάντα ἐναντία τῶν ὅψεων
ἦν. Πρῶτον μὲν γὰρ πόλεμος αὐτῷ χαλεπὸς ἐντεῦθεν
κατὰ τὴν πατρὶσαν οἰκίαν ἀνέβηκεν, καὶ οἱ τὰς
αὐτάς αὐτῷ λύσαντες ὥδινας, διατεμόντες τῆς συγ-
γενείας τοὺς νόμους, καὶ διαβρέξαντες τῆς ἀδελφικῆς
διαθέσεως τὰ δεσμά, καὶ αὐτοὺς τῆς φύσεως διασα-
λεύσαντες τοὺς θεσμούς, ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι καὶ

λύκων ἀγριώτεροι περὶ τὸν ἀδελφὸν ἀπὸ τῶν ὅψεων
ἐκείνων ἐγίνοντο· καὶ ὥστερ ὅθρες ἀγριοὶ καὶ ἀνήμε-
ροὶ τινες ἀρνίον ἐν μέσῳ λαβόντες, οὕτω καθ' ἐκάστην
ἐπεβούλευον αὐτῷ τὴν ἡμέραν. Καὶ πατὴρ τοῦ πο-
λέμου τούτου φθόνος ἦν ἄλογος, καὶ βασκανία ὀδίκος·
καὶ τῷ θυμῷ ζέοντες, φόνου καθ' ἐκάστην ἐπνεον τὴν
ἡμέραν, τοῦ φθόνου τὴν κάμινον ταύτην ἀνάπτοντας,
καὶ τὴν πυρὰν ἐγείροντας. Καὶ ἐπειδὴ τίως αὐτὸν
οὐδὲν ἐργάσασθαι ἠδύμαντο χαλεπὸν, ἐνδον στρεφό-
μενον καὶ μετὰ τῶν γονέων διατρίβοντα, διαβάλλουσιν
αὐτοῦ τὴν ὑπόληψιν, καὶ αἰσχροὶν κατασκευάζουσιν
αὐτῷ ὁδῶν, καὶ φόγον καταφέρουσι πονηρὸν, [490] τοῦ
πατρὸς τὸ φίλτρον ταύτῃ καταλύσαι βουλόμενοι, καὶ
πρὸς ἐπιβουλὴν εὐχείρωτον λαβεῖν. Εἴτα μετὰ ταῦτα
λαβόντες αὐτὸν ἐξω τῶν πατριῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἐπ'
ἐρημίας εὐρόντες αὐτοῖς κομίζοντα τροφὴν, καὶ εἰς
ἐπισκεψὶν αὐτῶν ἀφιγμένον, οὐ τὴν αἰτίαν τῆς ἀφ-
έξεως ἠδέσθησαν*, οὐ τὴν τράπεζαν ἡσυχύθησαν τὴν
ἀδελφικὴν, ἀλλὰ τὰ ξίφη ἠκόνουν, καὶ πρὸς σφαγὴν
ἠύτρεπιζοντο, καὶ ἀδελφοκτόνον πάντες ἐγίνοντο, ὁ
μικρὸν, οὐ μέγα ἐγκαλεῖν ἔχοντας τῷ μέλλοντι ἀναι-
ρεῖσθαι παρ' αὐτῶν· ἀλλ' ὅπερ ὦν αὐτὸν στεφανοῦ-
σθαι καὶ ἀνακηρύττεσθαι ἔδει, φθονοῦντες, πολεμοῦν-
τες, διαβάλλοντες. Ἄλλ' ἐκείνος οὐδὲ οὕτως ἀπεστρέ-
φετο αὐτῶν τὴν συνουσίαν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοσαύτῃ πο-
νηρίᾳ τὴν ἀδελφικὴν ἐπεδείκνυτο διάθεσιν· οἱ δὲ καὶ
οὕτως αὐτὸν ἀνελεῖν ἀπεχείρουν· καὶ ἀνέλκον, τό γε
αὐτῶν μέρος, καὶ τὰς δεξιὰς ἤμαξαν, καὶ τὴν ἀδελ-
φοκτονίαν ἀπήρτισαν. Ἄλλ' ἡ εὐμήχανος, καὶ ἐν τοῖς
ἀπόροις εὐποροῖς τοῦ Θεοῦ σοφία, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ
βαρβάρῳ, καὶ ἐν αὐτῇ τοῦ θανάτου τῇ ἐπαγωγῇ, ἐκ
τῶν μιᾶν αὐτῶν ἐκείνων ἐξήρπασε χαιρῶν. Συν-
εβούλευσε μὲν γὰρ τῶν ἀδελφῶν εἰς, ὥστε ἀποστήναι
τῆς μισοφρονίας ἐκείνης· ἐπεισε δὲ ὁ Θεός, καὶ τὴν
σφαγὴν διεκώλυσεν. Οὐ μὴν οὐδὲ ἐνταῦθα ἵστατο τὰ
δεῖν, ἀλλὰ περαιτέρω προΐει πάλιν. Ἐπειδὴ γὰρ
αὐτὸν ἐκωλύθησαν ἀνελεῖν, ἔζει δὲ ὁ θυμὸς ἐτι, καὶ
τὰ τῆς ὀργῆς ἤκμαζε, καὶ πολλὰ τὸ κλυδωνίον τοῦ
πάθους ἦν, εἰς ἑτερόν τι τὴν ὀργὴν ἀφῆκεν. Ἀποδύ-
σαντες γὰρ καὶ δῆσαντες αὐτὸν, καὶ εἰς λάκκον ρίψαν-
τες οἱ ὧμοι καὶ ἀπάνθρωποι καὶ καὶ θηριώδεις, οὕτω τῆς
παρ' αὐτοῦ κομισθείσης τραπέζης ἀπῆλθον· καὶ ὁ
μὲν ἦν ἐν λάκκῳ περὶ τῶν ἐσχάτων δεδοικώς, οἱ δὲ
ἐτρώφων καὶ ἐμῆθων.

Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἵστατο τῆς μανίας, ἀλλ' ἰδόντες
ἀνθρώπους βαρβάρους καὶ πόρρω τῆς αὐτῶν ἀπ-
ωκισμένους χώρας εἰς τὴν Αἴγυπτον κατιόντας, λα-
βόντες ἀπέβοντο τὸν ἀδελφόν, ἔτερον θάνατον ἐν-
τεῦθεν αὐτῷ κατασκευάζοντες, μακρότερόν τινα καὶ
χαλεπώτερον καὶ πολλῆς γέμοντα ταλαιπωρίας. Μει-
ράκιον γὰρ ὦν, καὶ μειράκιον κομιδῇ, καὶ μετὰ
πολλῆς τῆς ἐλευθερίας ἐν οἰκίᾳ πατρὸς τραφεῖς, καὶ
δουλείας ἀπάσης ἀμοιροῖς ὦν καὶ τῆς ἐν δουλείᾳ τα-
λαιπωρίας, ἐνόησον τί ποτε ἐπασχεν, ἀθρόον δοῦλος
ἀντ' ἐλευθέρου, καὶ ξένος ἀντὶ πολίτου γενόμενος, καὶ
τὴν ἐσχάτην αἰχμαλωσίαν ὑπομένων· οὐχὶ δουλείαν
μόνον, ἀλλὰ καὶ πατὸς καὶ μητρὸς καὶ τῶν αὐτῷ
προσηκόντων ἀπάντων ἀπορρηγνύμενος, γυμνός,

* Αἱεὶ καὶ μαθήσῃ σαφῶς.

β Αἱεὶ ἀλλ' οὐ περιεργάζετο.

ξένος, δοικος, ἀπολις, νόμιμ δουλείας βαρβαρικάς
 χερσὶν ἐκδεδομένος. Τί γὰρ οὐκ ἦν αὐτὸν ἱκανὸν θορυ-
 βῆσαι; τὸ ἀθρόον, τὸ ἀπροσδόκητον, τὸ παρ' ἐλπίδα
 καὶ ἀμελλέτητον, τὸ χαλεπὸν τῆς συμφορᾶς, τὸ παρ'
 ἀδελφῶν, καὶ ἀδελφῶν ἀγαπομένων, μὴ μικρὸν, μὴ
 μέγα ἐκείνους ἡδικοκῶτα, μᾶλλον δὲ καὶ εὐεργετηκῶτα,
 ταῦτα παθεῖν; Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων διατράπτετο,
 ἀλλ' ἀπήγετο διὰ τῶν ἐμπόρων ἐκείνων εἰς Αἴγυπτον,
 δουλείαν ἐκ δουλείας ἀμείβων. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ πάλιν
 [491] ἐγένετο δούλος, καὶ ἔκει βαρβαρικὴν οἰκίαν ὁ
 Ἑβραῖος, ὁ εὐγενὴς ὁ διπλὴν ἔλευθερίαν ἔλευθερος, καὶ
 τὴν τοῦ σώματος, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς· καὶ οὐδὲ ἐντεῦ-
 θεν ἐπαράττετο, οὐδὲ ἐσκανδαλίζετο πρὸς τὰ γεγενη-
 μένα, τῶν ὕβων ἀναμνησκόμενος τῶν τὰ ἐναντία
 ἐπαγγελλομένων· οὐδὲ περιεργάζετο, τί ὅποτε ταῦτα
 γίνεται; Καὶ οἱ μὲν ἀδελφοκτόνοι καὶ λύκοι καὶ θῆρες
 καίτοι ταῦτα ἡδικοκῶτες, ἐπὶ τῆς πατρῴας οἰκίας τρυ-
 φῶσιν· αὐτὸς δὲ ὁ προσδοκῆθεις αὐτὸν βασιλεύειν,
 αἰχμάλωτος, δούλος, εἰς ἀλλοτρίαν ἀπεμποληθεὶς,
 τὴν ἐσχάτην ὑπομένει τλαιπωρίαν, οὐ μόνον αὐτῶν
 οὐ βασιλεύσας, ἀλλὰ καὶ δούλος αὐτῶν γενόμενος,
 καὶ ἐκ πολλοῦ τοῦ διαμέτρου τάναντία ταῖς ὑποσχέ-
 σεσι παθὼν. Οὐ γὰρ ὅτι μόνον βασιλείας τότε οὐκ ἐπέ-
 τυχεν, ἀλλὰ καὶ πατριδὸς καὶ ἔλευθερίας, καὶ τῆς
 τῶν γονέων ἐξέπεσιν ὕβους. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα αὐτῷ
 πᾶ τῶν ἀγώνων ἵστατο, ἀλλ' ἔτερον βαθυτέρον ἀν-
 ωρύνετο βάραθρον, θάνατον πάλιν ἔχον, καὶ σφαγὴν,
 θάνατον ἐπονείδιστον καὶ σφαγὴν αἰσχύνῃς γέμουσαν.
 Ἰδοῦσα γὰρ αὐτὸν ἀδίκους ὀφθαλμοίς ἡ κεκτημένη,
 καὶ ἀλοῦσα τῷ κάλλει τοῦ νεανίσκου, ὑπὸ τῆς λαμ-
 πρᾶς αὐτοῦ χειρωθεῖσα ὕβους, καὶ αὐτὴ πάλιν δόλους
 ἔβραπτε καὶ ἐπιβουλὰς. Καὶ τὰ δίκτυα τῆς ἀκολασίας
 πάντοθεν ἀπλώσασα, καθ' ἑκάστην ἐσκοπεῖτο τὴν
 ἡμέραν εἰσω τῆς οἰκείας σαγήνης τὸν νεανίσκον λα-
 θεῖν, καὶ εἰς τὸ τῆς μοιχείας ἐμβαλεῖν βάραθρον, καὶ
 θανάτῳ παραδοῦναι ἀθανάτῳ. Καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέ-
 ραν ἐπὶ τὴν ἀγρὰν ἐξῆι ταύτην, ὑπὸ τοῦ πᾶθους
 κεντομένη, καὶ ὑπὸ τοῦ ἀκολάστου τούτου ἔρωτος
 καθ' ἑκάστην ὀπλιζομένη τὴν ἡμέραν· καὶ ποτε ἐπι-
 λαβομένη μόνον, ἐπὶ τὴν ἀδικὸν αὐτὸν πρὸς βίαν
 εἴλκεν εὐνήν, καὶ τὸν ἀλλότριον διορύζει γάμον ἡνάγ-
 καζε, καὶ τὴν σωφροσύνην λυμηνάσθαι ἐπεχειρεῖ.
 Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ἐντεῦθεν ἐπαθεῖ τι χαλεπὸν ὁ δίκαιος
 ἐκείνος· ἀλλὰ καὶ ἐπιθυμίας τυραννίδα, καὶ νέας ἡλι-
 κίας θορύβους, καὶ ἀκολάστου γυναικὸς ἐπιβουλὴν,
 καὶ δεσποίνης ἐφθόους, καὶ νεότητος ταραχὴν, καὶ
 πάντα ὅσα εἰκὸς ἐκ τῆς ἀφῆς ἐκείνης γενέσθαι, καὶ
 τῆς ὕβους, καὶ τῆς μανίας, μετὰ πολλῆς τῆς εὐκο-
 λίας ὑπερβάς, ὥσπερ τις ἀνδρὸς ὕψηλόν τεῖχος τὸ
 πετρῶν, καὶ αὐτὰ ἀποθυσάμενος τὰ ἱμάτια καὶ κατα-
 λιπὼν ταῖς ἀκολάστοις χερσὶν, ἐξῆλθεν ἱματίων μὲν
 γυμνός, λαμπρὰν δὲ τῆς σωφροσύνης ἔχων τὴν περι-
 βολήν, καὶ τῆς ἀλουργίδος αὐτῆς περιφανεστέραν.
 Ἐντεῦθεν αὐτῷ ἕξις ἡκονάτο πάλιν, καὶ θάνατος
 ἐμελετᾶτο, καὶ τὰ κύματα ἐπὶ τὸ μέζον ἤρετο, καὶ
 ἡ μανία τῆς γυναικὸς τῆς Βαβυλωνίας καμίλου σφο-
 δρότερον ἀνήπτετο. Ἦ τε γὰρ ἐπιθυμία λοιπὸν ἐπὶ
 μέζον ἤγειρετο, ὅτε θυμὸς, ἔτερον χαλεπώτατον
 πᾶθος, μετὰ πολλῆς προστιθέτο τῆς ἀγριότητος, καὶ

φόνον ἐβλεπε καὶ ἐπὶ ξίφος ἔτρεχε, καὶ σφαγῆς ἤρα
 παρανομιωτάτης, καὶ τὸν τῆς σωφροσύνης ἀθλήτην,
 καὶ τὸν τῆς καρτερίας καὶ ὑπομονῆς ἀγωνιστὴν ἀν-
 ελεῖν ἐσπευδε. Καὶ εἰσπηδήσασα πρὸς τὸν ἀνδρα τὸν
 αὐτῆς, ἀπαγγεῖλασα τὰ γεγενημένα, οὐχ ὡς ἡ τοῦ
 πράγματος εἶχεν ἀλήθεια, ἀλλ' ὡς αὐτὴ τὸ δρᾶμα
 [492] τῆς συκοφαντίας κατεσκεύασεν, ἐπεισεν ἄπὲρ
 ἤθελε τὸν δικαστὴν, ἐρημίαν κατηγοροῦσα, καὶ ὡς
 ἡδικοκῶτην τὴν ἐκδικίαν ἐπεζήτητο, εἰς ἀπόδειξιν ὧν
 ἔλεγε τὰ ἱμάτια τοῦ ἀθώου νεανίσκου περιφέρουσα
 ταῖς ἀκαθάρτοις χερσὶν ἐκείναις. Καὶ ὁ διεφθαρμένος
 δικαστὴς οὐκ εἰς δικαστήριον εἰσῆγαγε τὸν κατηγοροῦ-
 μενον, οὐ λόγου μετέδωκεν, ἀλλὰ τὸν οὐδὲ ἐωρακότα
 δικαστήριον, ὡς ἐλαλιότα, ὡς ἐληλεγμένον, καὶ
 μοιχὸν ἀπληρισμένον κατεδίκασε, καὶ εἰς δεσμωτή-
 ριον ἐνέβαλε, καὶ ἀλύσει παρέδωκε. Καὶ ἦν λοιπὸν ὁ
 τοσοῦτος στεφάνους ἀναθυσάμενος ἀρετῆς, μετὰ
 γοήτων, μετὰ τυμβωρύχων, μετὰ ἀνδροφόνων, μετὰ
 τῶν τὰ ἔσχατα τετοληκῶτων, ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ.
 Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν αὐτὸν τούτων ἐθορύβει. Καὶ ἔτερος
 μὲν τῷ βασιλεῖ προσκεχρονικός ἤφιτο, αὐτὸς δὲ
 μακρὸν ἔνδον ἔμενε χρόνον, ὑπὲρ ὧν αὐτὸν στεφα-
 νοῦσθαι καὶ ἀνακηρύττεσθαι ἔδει, τὴν ἐσχάτην τίνων
 τιμωρίαν. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπαράττετο, οὐδὲ ἐσκανδα-
 λίζετο, οὐδὲ εἶπε, Τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο; ὁ μέλλων
 ἐγὼ τῶν ἀδελφῶν βασιλεύειν, οὐ μόνον ταύτης ἐξ-
 ἔπεσα τῆς τιμῆς, ἀλλὰ καὶ πατριδός, καὶ οἰκίας, καὶ
 γονέων, καὶ ἔλευθερίας, καὶ ἀδείας, καὶ παρ' αὐτῶν
 τῶν μελλόντων με προσκυνεῖν ἀνηρίθην. Εἶτα μετὰ
 τὴν σφαγὴν ἐπράβην, δούλος ἐγενόμενος βαρβάρων, καὶ
 συνεχεῖς ἡμεῖς δεσπότας· καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη
 μοι τὰ δεινὰ, ἀλλὰ πανταχοῦ βάρεθρα καὶ σκόπελοι.
 Μετὰ γὰρ τὴν ἐπιβουλὴν τῶν ἀδελφῶν, καὶ τὴν σφα-
 γὴν, καὶ τὴν δουλείαν καὶ τὴν προτέραν καὶ τὴν
 δευτέραν, πάλιν μοι θάνατος ἐμελετῆθη, καὶ συκο-
 φαντία τῆς προτέρας χαλεπωτέρα, καὶ ἐπιβουλὴ, καὶ
 φόδος, καὶ δικαστήριον διεφθαρμένον, καὶ κατηγορία
 αἰσχύνῃ ἔχουσα πολλήν, καὶ σφαγὴν ἡμῖν ὀδίνουσα.
 Καὶ οὔτε λόγου μεταλαβὼν, ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν εἰς
 δεσμωτήριον ἀπηνέχθη, καὶ ἀλύσει περιέκειμαι
 μετὰ μοιχῶν καὶ ἀνδροφόνων καὶ τῶν τὰ ἔσχατα
 τετοληκῶτων. Καὶ ὁ μὲν ἀργειονόχος ἀπηλλάγη
 καὶ ἀλύσεως καὶ δεσμωτηρίου· ἐγὼ δὲ οὐδὲ μετ' ἐκεῖ-
 νον ἀδελὰς τινὸς ἀπολαύσαι δεδύνημαι· κακείνῳ μὲν
 εἰς ἔργον ἐξέβη τὸ θναρ κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τὴν ἐμὴν·
 ἐγὼ δὲ ἐν τοῖς ἀνηκέστοις εἰμι κακοῖς. Ταῦτα αἱ ὕβεις
 προσδῆλουν ἐκείναι; ταῦτα τῶν ἀστέρων ὁ ἀριθμὸς;
 ταῦτα τὰ δράγματα; Ποῦ τὰ τῶν ἐπαγγελιῶν; ποῦ
 τὰ τῶν ὑποσχέσεων; Ἀρα ἠπατήμεθα; ἄρα παρελο-
 γίσθημεν; Ποῦ γάρ με λοιπὸν προσκυνήσουσιν οἱ
 ἀδελφοί, τὸν δούλον, τὸν αἰχμάλωτον, τὸν δεσμώτην,
 τὸν μοιχὸν εἶναι νομιζόμενον, τὸν περὶ τῶν ἔσχατων
 κινδυνεύοντα, τὸν τοσοῦτον αὐτῶν ἀπρηκτισμένον;
 Οἴχεται πάντα ἐκείνα, καὶ ἀπολύειν. Οὐδὲν τούτων
 οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησεν, ἀλλ' ἀνέμενε τὸ τέλος, εἰδὼς
 καὶ αὐτὸς τοῦ Θεοῦ τὸ εὐμήχανον καὶ τὴν σοφίαν τὴν
 εὐπορον καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐσκανδαλίζετο, ἀλλὰ καὶ
 ἐνηθρύνετο καὶ ἐκαλυπνίζετο τοῖς γινομένοις.

Τί δὲ ὁ Δαυὶδ, εἰπέ μοι; Οὐ μετὰ τὸ χρισθῆναι εἰς

avulsus, nudus, peregrinus, exsul et extorris, servitutis lege barbarorum manibus expositus. Quid enim non illum poterat perturbare? quod repente, quod præter expectationem, præter spem, præter opinionem, quod tam gravi calamitate premeretur, quod a fratribus, et a fratribus quos adamabat, cum nec parva, nec magna illos affecisset injuria, imo vero beneficiis cumulasset, ista pateretur? Verumtamen nihil istorum illum perturbavit: sed in Ægyptum a mercatoribus illis abducebatur, et servitutem servitute mutabat. Siquidem illic quoque rursus fiebat servus, et barbaricas ædes incolebat Hebræus, nobilis duplici libertate liber, et corporis et animæ: nec tamen idcirco perturbabatur, aut iis, quæ gerebantur, scandalizabatur, cum visionum, quæ contraria promiserant, recordaretur; neque curiose quærebat, Cur tandem ista sunt? Atque illi quidem fratricidæ, lupi et bellæ, tametsi ista scelera patrarant, in domo paterna deliciis se oblectant; ipse vero, quem spes erat regem illorum futurum, captivus, servus, in externa regione venumdatus, extrema miseria premitur, et non solum rex illorum non est, sed et servus illorum evadit, et plane contraria patitur iis quæ fuerant illi promissa. Non enim tantum regnum tum non obtinebat, sed et patria, et libertate, et parentum aspectu privatus erat. Neque vero certaminum hic finis fuit: sed aliud illi profundius barathrum parabatur, quod rursus mortem ac cædem minabatur, mortem ignominiosam, et dedecoris plenam cædem. Cum enim lascivos in eum oculos domina coniecisset, et adolescentis pulchritudine devincta esset, et eleganti ejus facie capta, cœpit et ipsa rursus dolos et insidias in eum parare. Cumque lascivæ retia undique tetendisset, quotidie observabat, ut posset intra sagenam suam adolescentem comprehendere, atque in adulterii barathrum deolvere, mortique tradere immortalis. Et exhibat quotidie ad hanc venationem ab hoc morbo stimula, et hoc amore lascivo armata: cumque solum illum aliquando deprehendisset, ad iniquum illum congressum violenter trahebat, alioquin torum violare cogebat, et castitatem lædere conabatur. At nihil tamen inde mali passus est justus ille; sed et libidinis tyrannidem, et juvenilis ætatis stimulus, et lascivæ mulieris insidias, insultus dominæ, juvenutis motus, et omnes incursus, quos ab illo contactu sentire potuit exortos, et ab aspectu, et insania illa, quam facillime superavit, ac tamquam aquila sublimes tendens alas, ipsasque vestes exuens et impudicis manibus derelinquens, egressus est vestibulis quidem nudatus, sed splendide castitatis amictu circumdatus, atque ipsa purpura illustriori. Ilinc factum est deinde, ut in eum gladius acneretur iterum, mortis insidiæ struerentur, major tempestas excitaretur, et mulieris furor Babylonia fornace vehementius accenderetur. Nam et acrius deinde inflammabatur cupiditas, et iracundia, gravissima perturbatio altera, summa cum sævitia se adjungebat, ad cædem spectabat, ad gladium curriebat, iniquissimam cædem appetebat, et castitatis athletam, con-

stantiæque pugilem ac patientiæ interimere properabat. Cumque virum suum adisset, et quæ acciderant renuntiasset, non ita ut veritas rei ferebat, sed ut illa calumniæ fabulam commenta erat, quæcumque voluit judici accusando persuasit, et tamquam injuriam passa, ultionem petebat, atque ad eorum probationem, quæ dicebat, innocentis juvenis vestes impuris illis manibus ostentabat. At corruptus ille iudex non reum in iudicium introduxit, non causam agendi fecit potestatem, sed eum qui ne iudicium quidem conspexerat, tamquam noxium sceleris convictum, et perfectum adulterum damnavit, et in carcerem coniectum catenis adstrinxit. Itaque qui tam multis erat coronis redimius virtutis, versabatur in carcere tum temporis cum impostoribus, cum sepulcrorum perfossoribus, cum sicariis, cum illis, qui gravissima scelera perpetrarant. Attamen nihil horum ejus animum conturbabat. Et alter quidem, qui regem offenderat, dimittebatur, ipse autem longo tempore mansit intus, et quorum causa præmiis afficiendus erat, et laudandus, extremum supplicium sustinebat. Sed ne sic tamen turbabatur, neque scandalizabatur; neque dixit: Cur hoc? ad quid hoc? Ego qui fratrum rex eram futurus, non modo tali honore excidi, sed et patria, et domo, et parentibus, et libertate, et securitate, atque ab ipsis, qui me adoraturi erant, sum necatus. Deinde post cædem sum venditus, barbarorum servus sum factus, et frequenter dominos mutavi: neque malorum hic finis fuit meorum, sed ubique barathra et scopuli. Post fratrum insidias, et cædem, et servitutem, cum priorem, tum posteriorem, rursus mortem mihi machinabantur, et calumniam priori graviolem, et insidias, atque incursum, ac iudicium corruptum, et accusationem multis probris redundantem, quæ nostram cædem parturiret. Cumque meam causam agendi facultatem non obtinuisset, temere ac sine causa in carcerem sum adductus, et catenis devinctus, cum adulteris, cum homicidis et gravissimorum scelerum reis versor. At princeps quidem pincernarum a vinculis et carcere liberatus est: ego vero ne post illum quidem ullam immunitatem possum impetrare: atque ille quidem in opus exiisse vidit somnium, prout illi fueram interpretatus: ego gravissimis hic malis obsideor. Hæcine mihi visiones illæ prænuntiabant? hæc numerus ille stellarum? hæc illi manipuli? Quo promissiones evaserunt? quo illæ pollicitationes? Numquid decepti sumus? numquid in fraudem illecti? Ubi enim jam me adoraturi sunt fratres, servum, captivum, compedibus vinctum, qui adulter esse existimor, qui de vita periclitor, qui tanto terrarum intervallo dissitus ab illis habito? Perierunt illa omnia, et in nihilum abierunt. Nihil horum aut dixit aut cogitavit, sed finem expectabat, utpote qui quanta sit Dei solertia, quam potens ejus sapientia, probe nosset: et non modo non scandalizabatur, sed etiam ob ea, quæ acciderant, gloriabatur et sibi placebat.

Exemplo Davidis afflicto consolatur. — Quid vero

David, dic, quæso? Nonne postquam in regem unctus est, et Dei suffragio designatus populi Hebræorum sceptrum accepit, deque barbaro gloriosum illud tropæum erexit, gravissimis afflicus est malis, bellis, insidiis appetitus a Saule, in ipsum capitis discrimen adductus, ad periculosa missus prælia, continuo per desertum errans, vagus, exsul, extorris, domo ac sedibus suis pulsus? Quid multis verbis opus est? Tandem e patria, suaque illa regione penitus exturbatus, apud barbaros hostes et insensissimos versabatur ac molestiorem servitute vitam tolerabat, cum etiam necessario victu careret. Atque hæc illi patiebatur post Samuelis adventum, postquam unctus oleo fuerat, post regni promissionem, post sceptrum, post diadema, post electionem Dei, post suffragium illi delatum: at nihil tamen horum illi scandalum attulit, neque dixit hic quoque, Quid hoc rei est? Ego ille rex, et tantum adepturus imperium, ne privatus quidem esse tuto possum; sed erro factus sum, exsul, extorris, domo ac sedibus pulsus, et in barbarorum regionem amandatus, etiam necessario victu careo, ac singulis diebus video mihi vitæ periculum imminere. Ubi sunt regni promissiones? ubi imperii illius pollicitationes? Nihil horum neque dixit, neque cogitavit; neque ob ea, quæ acciderant, scandalizatus est, sed et ipse finem promissionum expectabat. Possem autem et alios innumeros commemorare, quicum in res adversas incidissent, minime perturbati sunt, sed Dei promissum memoria tenentes, tametsi contraria promissis eventa spectarent, hujus præclaræ patientiæ beneficio gloriosas coronas reportarunt. Et tu igitur expecta, dilectissime, finem; siquidem omnino adveniet vel in hoc sæculo, vel in futuro; et ubique incomprehensibili Dei providentiæ cede, neque dicas: Quod vero tandem remedium tot malis poterit adhiberi? neque curiose modum exquiras, quo Deus miracula soleat edere.

CAP. XI. *Hoc non statim contigisse, atque initio contraria cuncta cum cernerent evenire, veteres scandalizatos non fuisse.* — Neque enim tum temporis hoc fuit illi querebant, Quomodo, et qua ratione ista fient? sed cum omnia cernerent, si ratiocinationes spectentur humanæ, in desperationem adducta, ne sic quidem conturbabantur, aut terrebantur: sed patienter omnia ferebant, ac certissimum pignus, et argumentum prosperi successus eventuri ex ejus, qui pollicitus erat, potentia colligebant, neque propter eorum quæ acciderant conditionem contrariam animum plane despondebant. Etenim solertem illum ac sapientem esse certo sciebant, ac proinde posse res etiam desperatas instaurare, atque in statum meliorem pristino restituere, summaque cum facilitate suis promissis finem imponere. Et tu igitur, carissime, sive in hac vita mala finiantur, Deum glorifica: sive majoribus difficultatibus involvantur, sic quoque gratias age, neque scandalum patere, cum probe noveris immensam esse neque satis exprimi posse providentiam Dei, ac plane futurum, ut omnia convenientem finem sortiantur, sive in hoc sæculo, sive

in futuro. Quod si quis, dum futurum audit, et præ nimia pusillanimitate hoc in hac vita spectare festinet, ei nos dicemus tum veram vitam et res constantes et immotas nos manere. Res quippe præsentis, via sunt; sed illæ, patria: res hujus sæculi floribus vernis sunt similes, illæ vero saxi immobilibus: illic coronæ ac remunerationes quæ finem nesciunt, illic præmia et bravia, illic pœnæ atque supplicia intoleranda eorum, qui ejusmodi scelera perpetrarint. Quid ergo dicemus ad eos, quos interim scandalizari videamus? dicet aliquis. At tu cur non eos etiam commemoras, qui idcirco sunt illustriores, sed eos tantum qui religionis larva se tegebant, et nunc deprehenduntur, in medium adducis? Non vides aurum purgari solere, plumbum autem tale deprehendi? paleas a frumento secerni, lupos ab ovibus, hypocritas ab iis qui vera pietate præditi vivunt? Itaque si quando videas horum scandala, veniant tibi in mentem illorum præclara facinora et præconia. Supplantati sunt quidam, at multo plures steterunt, majoremque sibi mercedem compararunt, neque insidiatorum potentia, neque temporum difficultate prostrati. At illi qui supplantati sunt, sibi ipsis hoc imputent: quandoquidem et tres pueri quamvis a sacerdotibus avulsi, a templo, ab altari, et reliqua omni legis observatione, atque in media barbarorum regione deprehensi, summa cum diligentia legem observarunt: pari ratione Daniel, et alii multi, et nonnulli rudem in captivitatem abducti nihil damni fecerunt, alii vero cum domi mansissent, omnibusque bonis, quæ in patria suppetebant, potiti essent, offenderunt, et fuere damnati.

CAP. XII. *Qua de causa homines improbi et demones et diabolus in hoc mundo sint; scandala cur permittantur.* — Quod si quæras, qua de causa permittantur ista, neque arcanis dispensationum ejus rationibus acquiescas, sed omnia studeas curiose disquirere, paulatim progrediens multas alias questionum propones, exempli causa, cur hæreses permittantur, qua de causa diabolus, qua de causa demones, cur homines improbi, et qui multos supplantant: et quod omnium est istorum caput, cur adveniat antichristus, qui tanta pollet ad decipiendum potentia, ut dixerit Christus eum tanta præstiturum, ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi (*Math. 24. 24*). At enim ista quærenda non sunt, sed sunt omnia incomprehensibili Dei sapientiæ committenda. Nam is quidem qui generosus et constans est, quamvis innumeri fluctus, quamvis innumerae procellæ irruant, non modo nihil læditur, sed etiam robustior evadit: imbecillis autem, et mollis ac piger etiam nemine impugnante sæpenumero concidit. Quod si forte rationem etiamnum aliquam scire contendis, audi eam quæ nobis comperta est. Sunt enim alie plurimæ Deo notæ, qui diverso varioque modo res nostras gubernat universas: quam autem nos scimus, hæc interim accipe. Dicimus scandala ista esse permittenda, ut ne fortium ac generosorum præmia minuerentur, quod et Jobum alloquens Deus indicavit, dicens,

βασίλειά, καὶ λαβεῖν τοῦ δήμου τῶν Ἑβραίων τὰ σκήπτρα τῇ τοῦ Θεοῦ ψήφῳ, καὶ τὸ λαμπρὸν ἐκείνο στήσαι τρόπαιον κατὰ τοῦ βαρβάρου, τὰ χαλεπώτατα πάντων [493] ἐπαθε, πολεμούμενος, ἐπιβουλευόμενος παρὰ τοῦ Σαουλ, περὶ αὐτὸ τὸ ζῆν κινδυνεύων, εἰς πολέμους ἐπιπολεῖς ἐκπεμπόμενος, συνεχῶς πρὸς τὴν ἐρημίαν ἐλαυνόμενος, ἀλήτης, φυγὰς, ἀπολις, δοικος, μετανάστης γενόμενος; Τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; Τέλος καὶ τῆς πατρίδος καὶ τῆς οἰκίας χώρας ἀπάσης ἐξέπεισεν ἐκείνης, παρὰ βαρβάρους τοὺς πολεμίους καὶ ἐχθροτάτοις διατρίβων, καὶ δουλείας χαλεπωτέραν ὀπόμενον ζωὴν καὶ γὰρ καὶ τῆς ἀναγκαίας ἡπὸροι τροφῆς. Καὶ ταῦτα ἐπασχε μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Σαμουὴλ, μετὰ τὴν τοῦ ἐλαίου χρίσιν, μετὰ τὴν τῆς βασιλείας ὑπόσχασιν, μετὰ τὰ σκήπτρα, μετὰ τὸ διάδημα, μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χειροτονίαν, καὶ τὴν ψῆφον τὴν ἐπ' αὐτῷ· καὶ ὅμως οὐδὲν αὐτὸν τούτων ἐσκανδαλίσειεν, οὐδὲ εἶπεν οὐδὲ οὕτως, Τί τοῦτο; Ὁ βασιλεὺς ἐγὼ, καὶ τοσαύτης μέλλων ἀρχῆς ἀπολαύσεσθαι, οὐδὲ ἰδιώτης μετὰ ἀσφαλείας εἶναι δύναμαι· ἀλλὰ ἀλήτης γέγονα, καὶ φυγὰς, ἀπολις, δοικος, μετανάστης, καὶ εἰς βάρβαρον ἀπηνέχθην χώραν καὶ τῆς ἀναγκαίας ἀπορῶν τροφῆς, καὶ περὶ τῶν ἐσχατῶν ὁρῶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐπικρεμάμενός μοι τὸν κίνδυνον. Ποῦ τῆς βασιλείας αἱ ὑποσχέσεις; ποῦ τῆς ἀρχῆς αἱ ἐπαγγελίαι ἐκείνης; Οὐδὲν τούτων οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησεν· οὐκ ἐσκανδαλίσθη τοῖς γινόμενοις, ἀλλὰ ἀνέμενε καὶ αὐτὸς τὸ τέλος τῶν ὑποσχέσεων. Καὶ ἑτέρους δὲ μυρίους ἔστιν εἰπεῖν, οἱ χαλεποὶς περιπεσόντες πράγμασιν, οὐκ ἐθορυβήθησαν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀπαγγελίαν κατέχοντες, εἰ καὶ ἐναντία τὰ γινόμενα ταῖς ὑποσχέσεσιν ἦν, διὰ τῆς καλλίστης ταύτης ὑπομονῆς λαμπροὺς ἐδρέποντο τοὺς στεφάνους α. Καὶ σὺ τοίνυν, ἀγαπητέ, ἀνάμενε καὶ αὐτὸς τὸ τέλος· πάντως γὰρ ἀπαντήσεται, ἢ ἐνταῦθα, ἢ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι· καὶ παραχώρει πανταχοῦ τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, καὶ μὴ λέγε, Πῶς δὲ τὰ τοσαῦτα κακὰ λήψεται διόρθωσιν; μὴ δὲ περιεργάζου τῆς τοῦ Θεοῦ παραδοξοποιίας τὸν τρόπον.

Κεφ. ια'. Οὐδὲ γὰρ οἱ δίκαιοι τότε ἐκείνοι τοῦτο ἐζήτησαν, τὸ, Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ ταῦτα ἔσται· ἀλλ' ὁρῶντες εἰς ἀπόγνωσιν κατὰ ἀνθρώπινον λογισμὸν πάντα φερόμενα, οὐδὲ οὕτως ἐθορυβοῦντο, οὐδὲ ἐταράττοντο· ἀλλ' ἔφερον ἅπαντα γενναίως, μεγίστην ἔχοντες ἀπόδειξιν τῶν ἐσομένων χρηστώων τὴν δύναμιν τοῦ ὑποσχομένου, καὶ ἀπὸ τῆς τῶν γινόμενων ἐναντιότητος εἰς ἀπόγνωσιν οὐκ ἐμπίπτοντες. Ἦδυσαν γὰρ σαφῶς, ὅτι εὐμήχανος ὦν καὶ σοφὸς, δυνήσεται καὶ μετὰ τὰ τὰ πράγματα ἀπαγορευθῆναι ἀνακτῆσασθαι τε αὐτὰ μέλλον ἢ ἐμπροσθεν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας τοῖς ἐπαγγελθεῖσιν ἐπιθεῖναι τέλος. Καὶ σὺ τοίνυν, ἀγαπητέ, ἂν τε ἐν τῷ παρόντι βίῃ λάβῃ τὰ λυπηρὰ λύσις, δόξαζε τὸν Θεόν· ἂν τε εἰς δυσχερὴ καταλύσῃ, καὶ οὕτως εὐχαρίσται, καὶ μὴ δὲν σκανδαλίζου, εἰδὼς σαφῶς τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν τὴν ἀπειρον καὶ ἐρμηνευθῆναι μὴ δυναμένην, καὶ ὅτι πάντως λήψεται τὸ προσήκον ἅπαντα τέλος, εἴτε ἐν τῷ παρόντι βίῃ, εἴτε ἐν τῷ μέλλοντι. Εἰ δέ τις τὸ μέλλον ἀκούων,

^a Ἄλλι λαμπροὺς ἀνεδήσατο τοὺς στεφ.

[494] καὶ μικροφυγῶν ἐπείγοιτο τοῦτο ἐνταῦθα ἰδεῖν γινόμενον, ἐροῦμεν ὅτι ἡ ἀληθὺς ζωὴ καὶ τὰ βέβαια πράγματα καὶ ἀκίνητα τότε ἡμᾶς μένει. Τὰ μὲν γὰρ παρόντα, ὁδὸς, ἐκείνα δὲ, πατρίς· τὰ ἐνταῦθα ἀνθεσιν ὅκειν ἐαρινοῖς, ἐκείνα δὲ πέτραις ἀκινήτοις· ἐκεῖ στεφάνοι καὶ ἄμοιβαί τέλος οὐκ ἔχουσαι, ἐκεῖ ἐπαθλα καὶ βραβεῖα, ἐκεῖ κολάσεις καὶ τιμωρίαι ἀφόρητοι τῶν τὰ τοιαῦτα κακουργησάντων. Τί οὖν πρὸς τοὺς τέως σκανδαλιζομένους; φησί. Τί δὲ σὺ τοὺς μειζόνως διαλάμπαντας οὐ λέγεις, τοὺς δὲ προσωπεῖα εὐλαβείας περικειμένους, καὶ νῦν ἐλεγχόμενους, τοὺτους ἀγεις εἰς μέσον; Οὐχ ὅρξ ἐδ' χρυσίον καθαιρόμενον; τὸν μόλιδον ἐλεγχόμενον; τὰ ἄχυρα διακρινόμενα τοῦ σίτου; τοὺς λύκους τῶν προβάτων; τοὺς πεπλασμένους τῶν ἀληθῶς ἐν εὐλαβείᾳ ζώντων; Ὡστε ὅταν ἴδῃς τούτων τὰ σκάνδαλα, ἐνύψωσον κακείνων τὰς εὐδοκίμῃσεις. Ὑπεσκαλίσθησάν τινες, ἀλλὰ καὶ ἔστησαν πολλῶν πλείους, καὶ μείζονα ἑαυτοῖς μισθὸν συνήγαγον, οὔτε τῇ δυναστείᾳ τῶν ἐπιβουλευόντων, οὔτε τῇ δυσκολίᾳ τῶν καιρῶν περιτρίπνεντες. Καὶ οἱ σκανδαλιζόμενοι δὲ ἑαυτοῖς λογιζέσθωσαν· ἐπεὶ καὶ οἱ παῖδες οἱ τρεῖς καὶ ἱερῶν ἀποσπασθέντες, καὶ ναυῶ, καὶ θυσιαστηρίῳ, καὶ τῆς ἄλλης ἀπάσης τῆς κατὰ νόμον ἐπιμελείας, καὶ ἐν μέσῃ βαρβάρων χώρα ἀποληφθέντες, μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας τὸν νόμον διετήρησαν· καὶ ὁ Δανιὴλ ὁμοίως, καὶ ἕτεροι πολλοί· καὶ οἱ μὲν εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπενεχθέντες οὐ παρεδιδόσανται, ἄλλοι δὲ οἴκοι μένοντες, καὶ πάντων ἀπολαύοντες τῶν ἐπὶ τῆς πατρίδος, προσέκρουσαν καὶ κατεδικάσθησαν.

Κεφ. ιβ'. Εἰ δὲ ζητοῖς τίνας ἐνεκεν ταῦτα συνεχωρήθη, καὶ μὴ τοῖς ἀρρήτοις τῶν οἰκονομῶν αὐτοῦ λόγοις παραχωροῖς, ἀλλὰ ἐμελέτῃς αἱ πάντα περιεργάζεσθαι, ὁδῶν προβαίνων, καὶ ἄλλα πολλὰ διαπαρήσεις, οἷον, τίνας ἐνεκεν ἀφελθῆσαν αἱ αἰρέσεις, τίνας ἐνεκεν ὁ διάβολος, τίνας ἐνεκεν οἱ δαίμονες, τίνας ἐνεκεν οἱ πονηροὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ πολλοὺς ὑποσκαλίζοντες· καὶ τὸ δὴ κεφάλαιον ἁπάντων τούτων, τίνας ἐνεκεν ὁ Ἀντίχριστος παραγίνεται, ὁ τοσαύτην ἔχων δύναμιν πρὸς ἀπάτην, ὡς τὴν Χριστὸν εἰπεῖν, ὅτι τοιαῦτα ποιήσει, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. Ἄλλ' οὐ δεῖ ταῦτα ζητεῖν, ἀλλὰ πάντα παραχωρεῖν τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας. Ὁ μὲν γὰρ γενναίως ἦδη πεπηγὼς^β, καὶ νύμφα τὰ κύματα, καὶ νύμφη οἱ χειμῶνες ἐπιούσιν, οὐ μόνον οὐδὲν παραβλάπτεται, ἀλλὰ καὶ ἰσχυρότερος γίνεται· ὁ δὲ ἀσθενὴς καὶ διαβρῆν καὶ ὀλιγορὸς, καὶ μηδενὸς ἐν οὐλοῦντος καταπίπτει πολλάκις. Εἰ δὲ καὶ λόγον τινὰ ἐπιζητεῖς μαθεῖν, ἀκούε τὸν ἡμῖν γνώριμον. Εἰσὶ μὲν γὰρ καὶ ἕτεροι πολλοὶ τῷ διαφόρῳ καὶ ποικίλῳ τὰ καθ' ἡμᾶς πάντα οἰκονομοῦντι ὀλλοί· ἐν δὲ ἡμεῖς ἴσμεν, οὗτός ἐστι τέως. Φαμέν ὅτι τὰ σκάνδαλα ταῦτα ἀφελθῇ ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐλαττωθῆναι τῶν γενναίων τὰ βραβεῖα· ὁ καὶ τῷ ἰσὺ διαλεγόμενος ὁ Θεὸς ἐδήλωσε,

^β Ἄλλι γενναίως καὶ πεπηγός.

λέγων· Ἀλλως με εἰσι σοι κεχρηματικέναι, [495] ἢ ἴνα ἀναφανῆς δίκαιος; Καὶ ὁ Παῦλος δὲ φησι· Δεῖ δὲ καὶ αἰρέσεις εἶναι, ἴνα οἱ δοκίμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὁμίῳ. Σὺ δὲ ὅταν ἀκούῃς τὸ· Δεῖ δὲ αἰρέσεις εἶναι, μὴ νομίσης ὅτι κελεύων ἢ νομοθετῶν ταῦτα φησιν· ἀπαγε· ἀλλὰ τὸ μέλλον προαναφυνῶν, καὶ τὸ ἐκ τούτου κέρδος τοῖς νήφουσιν προμηνύων. Τότε γὰρ ὁμῶν τῶν ἀνεξαπατήτων, φησὶ, σαφέστερον φανείται ἡ ἀρετὴ. Πρὸς τοῦτοις, καὶ δι' ἐτέραν αἰτίαν οἱ πονηροὶ ἀφείθησαν, ὥστε μὴ προαναπαρσθέντας ἀποκλεισθῆναι τῆς ὠφελείας τῆς ἐκ τῆς μεταβολῆς αὐτοῖς γενομένης. Οὕτως καὶ Παῦλος ἐσώθη, οὕτως ὁ ληστής, οὕτως ἡ πόρνη, οὕτως αἱ τελώνη, οὕτως ἕτεροι πολλοί. Εἰ δὲ πρὶν ἢ μεταβαλέσθαι ἀνηρπάγησαν ἐντεῦθεν, οὐδεὶς ἂν αὐτῶν ἐσώθη. Περὶ δὲ τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ ἐτέρων φησὶν αἰτίαν ὁ Παῦλος. Ποῖαν δὴ ταύτην; Τὸ πᾶσαν καὶ ἐντεῦθεν ἀποκλεισθῆναι τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀπολογίαν. Ποῖαν γὰρ ἂν σχολεῖν συγγνώμην, τὸν Χριστὸν μὴ δεξάμενοι, οἱ μέλλοντες ἐκεῖνον πιστεύειν; Διὸ φησιν, Ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύοντες ἐπὶ ἀληθείᾳ, τοῦ· ἔστι, τῷ Χριστῷ, ἀλλ' εὐδοκίησαντες ἐπὶ ὀδύᾳ, τοῦ· ἔστι, τῷ Ἀντιχρίστῳ. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, διὰ τοῦτο αὐτῷ μὴ πιστεύειν, ἐπειδὴ Θεὸν ἑαυτὸν ἔλεγε· Διὰ γὰρ τοῦτο σε, φασὶ, λυθάζομεν, ὅτι σὺ ἀνθρώπος ὡς ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν· καίτοι γε τὰ πλείονα ἀκούοντες ἀνατιθέντα αὐτὸν τῷ Πατρὶ, καὶ λέγοντα μετὰ τῆς ἐκείνου γνώμης ἀφίχθαι, καὶ διὰ πολλῶν τούτο ἀποδεικνύοντα· τί ἐροῦσιν, ὅταν τὸν Ἀντιχρίστον τὸν λέγοντα ἑαυτὸν εἶναι Θεόν, καὶ μὴδὲ μεμνημένον τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ τούναντίον ποιοῦντα δέξονται; Τούτο καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῖς δνειδίζων, προέλεγεν οὕτω λέγων· Ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐ λαμβάνετε με· ἐὰν ἀλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκείνον λήψετε· διὰ ταῦτα ἀφείθη τὰ σκάνδαλα. Εἰ δὲ τοὺς σκανδαλιζομένους λέγεις, ἐγὼ σοὶ τοὺς μειζήτως ἐντεῦθεν διαλάμψαντας δεῖξω· καὶ πάλιν σοὶ τὸ αὐτὸ ἐρῶ, ὅτι οὐκ εἶδε διὰ τὴν ἐτέρων ἀπροσεξίαν καὶ βῆθυσίαν τοὺς θουαμένους νήφειν καὶ ἐγρηγορεῖν, καὶ μυριάς ἐκ τούτων ἀναδίστασθαι στεφάνους, ἐλαττούσθαι ἐν τῇ τῶν ἀμοιβῶν ἀντιδόσει. Οὗτοι μὲν γὰρ ἐπηρεάζεσθαι ἐμελλον, εἰ μὴ τῶν ἀγώνων τούτων ἔλαβον ὑποθέσεις· οἱ δὲ ἐντεῦθεν βλαβέντες, ἐτέρων μὲν οὐδενί, ἑαυτοῖς δὲ εἰς ἐν δικαίῳ λογίζεσθαι· τὰ πτώματα αὐτῶν, καὶ κατηγοροῖεν ἂν αὐτῶν οἱ μὴ μόνον μὴ σκανδαλισθέντες, ἀλλὰ καὶ φαιδρότεροι καὶ ισχυρότεροι ταύτῃ γινόμενοι.

Κεφ. ιγ'. Ποῖων γὰρ ἱερῶν ἀπήλαυσεν ὁ Ἀβραάμ, εἰπέ μοι; ποῖων διδασκάλων; ποίας κατηχήσεως; ποίας παραινέσεως; ποίας συμβουλῆς; ὅπουγε οὐδὲ γράμματα τότε ἦν, οὐ νόμος, οὐ προφῆται, οὐκ ἄλλοτῶν τοιοῦτων οὐδέν· ἀλλὰ ἄπλου ἐκλεῖ θάλατταν, καὶ ὁδὸν ὠδεύειν ἀτριβῇ, καὶ ταῦτα καὶ οἰκίας καὶ πατρὸς ἀσεβοῦς γεγεννημένος. Ἀλλ' οὐδὲν αὐτὸν ταῦτα παρέβλαψεν, ἀλλὰ τοσοῦτον ἔλαμψεν ἀρετῇ, ὥς ἃ μετὰ μακρὸν χρόνον, μετὰ προφῆτας, μετὰ νόμον, [496] καὶ τοσαύτην παιδαγωγίαν, ἣν διὰ σημείων καὶ θαυμάτων γεγεννημένην ἐμελλεν ὁ Χριστὸς τοὺς ἀνθρώπους παι-

δεύειν, ταῦτα προλαβόντα· δι' ἐργῶν ἐπιδείξασθαι, ἀγάπην γνησίαν καὶ θερμὴν, χρημάτων ὑπεροφίαν, τὴν περὶ τοὺς οἰκείους τοῦ σπέρματος κηδεμονίαν· καὶ τὸν ὑψον δὲ ἅπαντα ἐπάτησε, καὶ τὸν ὕψρον καὶ διαλελυμένον διεκρούσατο βίον, τῶν νῦν τὰς κορυφὰς τῶν ὁρῶν κατεilahφότων μοναχῶν ἀκριβέστερον. Ζῶν. Οὐτε γὰρ οἰκία ἦν αὐτῷ, ἀλλ' ἡ σκία τῶν φύλλων ὄρυφος ἦν τῷ δικαίῳ καὶ στέγῃ· οὐδὲ, ἐπειδὴ ξένος ἦν, βῆθυσίος περὶ τὴν φιλοξενίαν ἐγένετο, ἀλλ' ὁ ξένος ἐν ξένῳ ἔργον τοῦτο ἐποίει, τὸ διηνεκῶς ἐν μεσημβρίᾳ μέσθι τοὺς παριόντας ὑποδέχεσθαι καὶ θεραπεύειν. Καὶ δι' ἑαυτοῦ τὸ ἔργον ἅπαν ἦν, καὶ τὴν γυναῖκα κοινῶν ἐποίει τῆς καλῆς ταύτης πραγματείας. Τί δὲ ὑπὲρ τοῦ ἀδελφίδου, καὶ ταῦτα οὐ καθηκόντως αὐτῷ χρησαμένου, ἀλλὰ τοῖς πρωτείοις ἐπιπηδῆσαντος, οὐκ ἐποίησε, καὶ ταῦτα μετὰ τὴν αἵρεσιν τῆς ἐκλογῆς; Οὐχὶ τὸ αἷμα ἐξέχεεν; οὐχὶ τοὺς οἰκέτας ἅπαντας ὥπλισεν; οὐκ εἰς φανερόν κινδυνον ἑαυτὸν ἐνέβαλεν; Ὅτε δὲ ἐκελεύσθη τὴν μὲν οἰκίαν ἀφείναι, εἰς δὲ τὴν ἀλλοτρίαν ἀπελθεῖν, οὐκ εὐθέως ὑπῆκουσε, καὶ πατρίδα καὶ φίλους καὶ συγγενεῖς καὶ πάντας ἀφείκε, καὶ τῷ προστάγματι πεισθεὶς τοῦ κελεύσαντος, τὰ μὲν ὅλα καταλιμπάνων, τοῖς δὲ ἀδελφοῖς πολλῶν σαφέστερον ἢ τοῖς δῆλοις προσέχων, διὰ τὴν ὑπόσχισιν τοῦ Θεοῦ, ὅπερ ἦν πίστις ἐπιτεταμένης; Μετὰ δὲ ταῦτα πάντα οὐ, λιμοῦ καταλαβόντος, πάλιν μετανάστης ἐγένετο, καὶ οὐκ ἐθορυβεῖτο, οὐδὲ ἐταράττετο, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ὁπακοὴν καὶ φιλοσοφίαν καὶ ὑπομονὴν ἐπεδείκνυτο, καὶ κατήει εἰς Αἴγυπτον, καὶ ὑπακούσας τῷ Θεῷ τοιαῦτα κελεύοντι ἀφῆρέθη τὴν γυναῖκα, καὶ καθυβριζομένην ἑώρα, τὸ γε ἦκον εἰς τὸν Αἰγύπτιον, καὶ θανάτου χαλεπώτερα ὑπέμειν ἐν τοῖς καιρωτάτοις πληττόμενος; Τί γὰρ βαρύτερον ἦν, εἰπέ μοι, τοῦ γυναῖκα νόμῳ γάμου συναφθεῖσαν αὐτῷ, μετὰ τοσαῦτα κατορθώματα ὄρῃν ὑπὸ βαρβαρικῆς ἀκολασίας ἀρπαζομένην, εἰσαγομένην ἐνδον εἰς τὰς βασιλικὰς αὐλὰς, καθυβριζομένην; Εἰ γὰρ καὶ μὴ τὸ ἔργον ἐξῆλθεν, ἀλλ' αὐτὸς τοῦτο προσεδόκησε, καὶ πάντα ἔφερε γενναίως, καὶ οὔτε αἱ συμφοραὶ αὐτὸν ὑπεσκέλισαν, οὔτε αἱ εὐημερίαι ἐφύσησαν· ἀλλ' ἐν τῇ τῶν καιρῶν διαφορᾷ ἴσῃ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην διεφύλαττε. Τί δὲ, ὅτε αὐτῷ τὸν υἱὸν ἐπηγγεῖλατο, οὐχὶ μυρία τὰ κωλύματα ἦν, τὰ ἀπὸ τῶν λογισμῶν; καὶ πάντα ἐκεῖνα κατευνάσας, καὶ τὸν ἐκεῖνων θόρυβον ἀνελὼν, ἀπὸ τῆς πίστεως διέλαμψεν; Ὅτε δὲ αὐτὸν καθιερώσαι ἐκελεύσθη, οὐχὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους, ὥσανεὶ μέλλων εἰς παστάδας ἄγειν καὶ νυμφαγωγεῖν, οὕτως αὐτὸν ἀνήγαγε; καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως σχεδὸν ἐξελθὼν, καὶ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπαλλαγείς, καὶ θυσίαν ἀνέφερε καινὴν τινα καὶ παράδοξον, καὶ μόνος τὸν ἄθλον ἤθλησε τοῦτον, οὐ γυναίκε, οὐκ οἰκέτῃ, οὐκ [497] ἄλλῳ τινὶ τῶν μετ' αὐτοῦ κοινωσάμενος; Ἥδει γὰρ, ἥδαι· σαφῶς τοῦ σκοπέλου τὸ ὄψῃ, τοῦ ἐπιτάγματος τὸν ὄγκον, τοῦ

* Alii προλαβόν.

*Putas autem me aliter tibi respondisse, quam ut appareas justus (Job 40. 5)? Et vero Paulus ait, Oportet autem et hereses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant in vobis (1. Cor. 11. 19). At tu cum audis, Oportet autem et hereses esse, noli existimare hæc illum imperando, vel legem ferendo pronuntiare, absit; verum ea quæ futura erant prænuntiando, et quod lucrum vigilantibus inde obventurum erat prædicendo. Tunc enim, o vos qui decipi non potestis, vestra virtus illustrior apparebit. Ad hæc aliam etiam ob causam improbos esse Deus sivit, ne forte sublato e medio, ea, quæ illis ex conversione sua obventura erat, utilitate fraudarentur. Ita et Paulus salvus factus est, ita latro, ita meretrix, ita publicanus, ita ceteri multi. Quod si prius quam immutarentur, e medio sublati essent, nullus ex illis salvus esset factus. Porro de antichristo alteram etiam causam profert Paulus. Quam tandem? Ut omni hoc pacto excusatione Judæi excludantur. Qua enim tandem venia digni videri poterunt, cum Christum non receperint qui illi credere debuerunt? Propterea dicit: *Ut judicentur omnes, qui non crediderunt veritati*, hoc est Christo, *sed consenserunt iniquitati* (2. Thes. 2. 11), hoc est antichristo. Nam quoniam dicebant, idcirco se illi non credere, quod Deum se diceret; *Propterea namque te lapidamus, inquit, quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum* (Joan. 10. 33): tametsi plurima illum audirent attribuentem Patri, ac dicentem se ex ipsius sententia venisse, idque multis argumentis demonstrantem: quid dicent cum antichristum seipsum dicentem Deum, neque Patris mentionem facientem, sed contrarium facientem recipient? Hoc etiam Christus exprobrans illis prædicebat his verbis: *Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me; si alius venerit in nomine suo, illum accipietis* (Joan. 5. 43): propterea permissa sunt scandala: Quod si eos qui scandalizantur commemorares, ego tibi eos, qui illustriores inde facti sunt, objiciam; ac tibi rursus dicam æquum non fuisse, ut propter aliorum inconsiderantiam ac desidia illi qui poterant et attentis esse et vigiles, atque innumeras ex his palmas reportare, deteriori essent conditione, cum laborum præmia rependuntur. Quippe isti quidem injuria fuissent affecti, si certaminum istorum occasionem amisissent; illi vero, si quid inde damni fecissent, nulli alteri, sed sibiipsis prolapsiones suas imputare debuissent, ejusque criminis ab illis convicti essent, qui non modo scandalizati non fuissent, sed etiam illustriores inde ac robustiores evasissent.*

CAP. XIII. *Nihil eos lædere qui vigiles sunt et attentis, neque supplantare. Abraham filium immolare jussus.*—Quos enim, quæso, sacerdotes habuit Abraham? quos doctores? quam institutionem? quam admonitionem? quod consilium? quandoquidem neque tum erant literæ, non lex, non prophetæ, non aliud quidquam ejusmodi: sed nondum navigatum mare navigabat, et per viam minime tritam incedebat, idque cum et domo: et patre impio natus esset. Sed ne hæc qui-

dem illum læserant, quin potius adeo virtute suis præluxit, ut quæ post multum temporis, post prophetas, post legem, et tantam instructionem, qua per signa Christus et miracula debuit homines erudire, horum longe ante specimen ediderit, caritatis sinceræ ac fervidæ, pecuniæ contemptus, curæ eorum qui sanguinis sunt cognatione conjuncti: et fastum omnem conculcarit, mollem ac delicatam vitam rejecerit, sanctionem quam illi, qui nunc montium vertices occupant monachi, et austeriorem vivendi rationem expresserit. Nam neque domus illi erat, sed hæqueare tetumque justo foliorum umbra suppedibat, neque, quamvis peregrinus esset, idcirco negligentior ad excipiendos tecto peregrinos erat, sed peregre cum esset, totus in id incumbere operis, ut assidue medio meridie prætereuntes exciperet ac reficeret. Ipse vero rem per se omnem gerebat, et uxorem in consortium præclaræ illius occupationis adsciscerebat. Quid vero pro fratris filio non fecit, cum alioqui non, ut oportuit, ab eo tractatus esset, sed potiores ille partes sibi vindicasset, idque post optionem datam electionis? Nonne sanguinem profudit? nonne vernaculos omnes suos armavit? nonne in apertum se discrimen objecit? At quo tempore Jesus est domum deserere, atque in aliam regionem proficisci, nonne statim paruit, et patria, amici, propinquis, et omnibus derelictis, mandato jubentis obediens, quæ certa erant deseruit, et incertis multo promptius quam certis adhesit: adeo promissis Dei confidebat, quod perfectissimæ fidei fuit? Post hæc autem omnia nonne cum fames sæviret, iterum extorris est factus, neque consternabatur, aut perturbabatur, sed eandem obedientiam, modestiam ac patientiam præ se ferebat, atque in Egyptum descende-
bat, sic ut cum Deo paruisset hæc imperanti, sua sit uxore privatus, eam injuria affectam viderit, quantum quidem in Egyptio situm fuit, et acerbior morte plagam letalem acceperit? Quid enim, quæso, fuit acerbius, quam mulierem sibi matrimonii lege copulatam post tot recte facta cernere a barbarica abreptam lascivia, in regia introductam palatia, contumelia affectam cernere? Quamvis enim in opus non exierit contumelia, ipse tamen illud expectavit, et omnia patienter ferebat: sic ut neque calamitates eum subverterint, neque prosperi successus extulerint, sed in temporum differentia æqualem animi sensum conservavit. Quid vero, cum illi filium promisit, nonne se mille impedimenta objecerunt, quæ cogitanti ratio suggerebat? quæ omnia cum ille sedasset, omnemque illorum tumultum repressisset, fide maxime illustris fuit? Quando autem immolare illum jussus est, nonne summa cum festinatione, quasi nuptialem ad thalamum deducturus illum esset, ita illum duxit? atque ipsam propemodum naturam exuens, et homo esse desinens, novum quoddam et inusitatum obtulit sacrificium, solusque certamen hoc conseruit, non cum uxore, non cum servo, non cum alio quovis communicavit? Noverat enim, probe noverat, quanta scopuli illius esset sublimitas, quanta

moles illius mandati, quanta illius certaminis magnitudo: quam ob causam solus hunc cursum suscepit, et cucurrit, et certavit, et coronam adeptus est, et victor est renuntiatus. Quis eum sacerdos ista docuit? quis doctor? quis propheta? Nullus plane: sed quoniam proba mente prædixit fuit, illi ad omnia suffecit. Quid vero Noe? Quem habuit sacerdotem? quem doctorem? quem instructorem? quandoquidem solus, cum totus orbis terrarum sceleribus infectus esset, contraria via incessit¹, et virtutem conservavit, eaque cæteris sic præluxit, ut in communi orbis terrarum naufragio cum ipse salvus et incolumis evaderet, tum cæteros præ nimia suæ virtutis præstantia ex imminetibus periculis eriperet? Unde justus evasit? unde perfectus? cujus sacerdotis et ipse, vel ejus doctoris industria est usus? Nemo est qui possit hoc dicere. Hujus porro filius, tametsi domesticum doctorem habebat assiduam, patris virtutem, ejusque monitis imbuebatur, sive per verba, sive per opera, et eventum rerum cerneret, cum etiam ex calamitate, atque ex incolumitate non levis admonitio suppetebat, improbus in parentem evasit, et genitoris sui nuditatem irrisit ac divulgavit (Gen. 9. 22). Vides ubique proba mente opus esse? Quid vero Job, dic, quæso? quos prophetas audiverat? qua doctrina fuerat imbutus? Nulla. At hic tamen quoque, licet nihil ejusmodi suppetere, omni virtutis genere se præditum exquisitissime ostendit. Et enim facultates suas habuit cum pauperibus communes, neque facultates solum, sed ipsum etiam corpus. Nam et viatores domo excipiebat, et illorum potius quam domini erat domus; corporis autem viribus eos, qui patiebantur injuriam, ulciscabatur, at lingue prudentia, sapientiaque silentium obtractatoribus imponebat, evangelicam denique vitæ conversationem in omnibus suis actionibus eluculentem exhibebat. Sic autem rem expende. *Beati pauperes spiritu* (Matth. 5. 3), ait Christus. Hoc ipse opere confectum dedit. Si enim desperi, inquit, *judicium famuli, aut ancilla, cum ipsi litigarent mecum. Quid enim faciam, si visitationem mei faciat Dominus? Nonne, sicut ego factus sum in utero, et illi facti sunt? Facti autem sumus in eodem ventre* (Job 31. 13-15). *Beati mites, quoniam ipsi hereditabunt terram* (Matth. 5. 4). Quid vero mitius illo fuit, de quo dicebant famuli? *Quia det nobis, ut carnibus ejus satiemur* (Job 31. 31). Adeo vehementes illius amatores erant. *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (Matth. 5. 5). Sed ne hujus quidem expertus virtutis fuit. Audi sane quid dicat: *Quod si cum sponte peccassem, expavi turbam populi, ut non enarrarem iniquitatem meam* (Job 31. 33. 34). Porro qui sic affectus erat, hand dubium quin illam supra modum lugeret. *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam* (Matth. 5. 6). Vide hoc etiam ab illo mirifice completum. *Confregi, inquit, molas iniquorum, et de medio dentium eorum rapinam eripui* (Job 29. 17). *Justitiam vero indutus sum, et vestitus sum iudicio sicut diploide* (Ib. v. 14). *Beati misericordes, quoniam ipsi*

¹ Alii, in via recta ambulavit.

misericordiam consequentur (Matth. 5. 7). At iste non in pecuniis tantum misericors erat, aut dum nudos indueret, et esurientes aleret, viduitati subveniret, orphanos tueretur, naturæ oblesæ vitii moderetur, sed et ipso animi compatiens affectu. Ego enim, inquit, *super omni impotente fleui, et genus, videns virum in necessitatibus* (Job 30. 25). Tamquam enim communis omnium pater esset, ita singulorum calamitates alias sarciebat, alias lugebat, et verbis, et factis, et compatiens affectu, et lacrymis, et modis omnibus calamitatibus pressos erigebat, ut ad eum omnes tamquam ad communem portum confugerent. *Beati qui mundi sunt corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. 5. 8). Et hoc ille non mediocri cum laude præstabat. Audi enim Deum hoc de illo testantem: *Non est homo similis ei in terra, homo sine crimine, justus, verax, colens Deum, abstinens ab omni mala re* (Job 1. 8). *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum* (Matth. 5. 10). Et inde multam certaminum ac premiorum copiam colligebat. Non enim ab hominibus vexabatur, sed ipse malorum primus auctor dæmon in eum ferebatur, et omnibus suis admotis machinis impetum in eum faciebat, domo et patria pellebat, et ad finem amandabat, pecuniis omnibus spoliabat, possessionibus, liberis, ipsa corporis sanitate, ac fame gravissima cruciabat; et vero cum illo quidam ex amicis non mediocriter ei insultabant, et ejus animæ ulcera lacinabant. *Beati eritis, cum maledixerint vobis homines, et persequuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos mentientes, propter me. Gaudete, et exsultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis* (Matth. 5. 11. 12). Sed et hanc beatitudinem abundanter obtinuit. Nam et qui aderant illi tunc, criminationibus eum oppeteabant, cum levioribus eum pœnis plecti dicerent, quam pro delictis suis promoverat, cum longas in eum accusationes texerent, ac sermones mendaciis et calumniis redundantes. Attamen hos etiam ille, cum periculum eis immineret, ab inferenda a Deo plaga vindicavit, nec ullam eorum, quæ in ipsum dixerant, apud se memoriam conservavit. Et in hoc quoque præceptum rursus illud adimplebat, *Diligite inimicos vestros, orate pro persequentibus vos* (Matth. 5. 44). Siquidem et dilexit, et pro illis oravit, et iram Dei sedavit, et peccata eorum delevit: tametsi non prophetas, non evangelistas, non sacerdotes, non doctorem, non alium quempiam ad virtutem amplectendam audierat consilium dantem. Vides quanta sit laus animæ generosæ, quamque sibi ipsi ad sectandam virtutem sufficiat, licet nullius cura et industria excolatur? Atqui majores habuerat non modo minime bonos, sed et multis vitii infectos. Sane quidem de principe generis ejus ita loquitur Paulus: *Ne quis fornicator aut profanus, ut Esau, qui propter unam escam vendidit primitivam* (Hebr. 12. 16).

CAP. XIV. Apostolorum etiam temporibus multa fuissent scandala, multoque depravatos, ac doctorum persequutiones ac cædes frequentes.—Quid vero temporibus

ἀγών
δῆξαν
φανο
ἰδίδαι
εἰς
τῶ
πολὺν
ἐναντ
οὐτω
αὐτόν
τῆς
δύνα
ἐπὶ
εἰπε
διδά
νοθε
δὲ τ
ὁρῶν
συντ
νετο,
καὶ ἡ
τοῦ
μυῖς
κῶς,
τῆς
ἐκεί
σώμα
ἐκείν
τοῦ
γλῶτ
στόμ
διὰ
πρω
τὸς
ψησ
νω
ψῆς
ῥέν
ῥόμ
δὲ
τερον
τῆς
να;
οὐδὲ
ψησ
πολ
ρομ
τῆς
οὐ
καὶ
ἐπὶ
τω
δὲ ἐν
Μακ

^a A
^b A

ἀνῶνος τὸ μέγεθος· διὸ μόνος αὐτὸς τὸν δρόμον ἀνε-
δίεξτο τοῦτον, καὶ ἔτρεχε, καὶ ἡγωνίζετο, καὶ ἔσπε-
φανότο, καὶ ἀνεκρήνυτο. Ποίος ταῦτα αὐτὸν ἱερεὺς
εἰδίδε; ποίος δὲ διδάσκαλος; ποίος προφήτης; Οὐδὲς
εἰς· ἀλλ' ἐπειδὴ εὐγνώμονα εἶχε ψυχὴν, ἤρκεσεν αὐ-
τῷ πρὸς ἅπαντα. Τί δὲ ὁ Νῶε; Ποῖον ἔσχεν ἱερεῖα;
ποῖον διδάσκαλον; ποῖον καθηγῆτήν; ὅτε μόνος, τῆς
οἰκουμένης ἀπάσης διαφθοραίσης ἐν πονηρίᾳ, τὴν
ἐναντίαν ἤλθεν ὁδόν^α, καὶ τὴν ἀρετὴν διετήρησε, καὶ
οὕτω διέλαμψεν, ὥς ἐν τῷ ναυαγίῳ τῆς οἰκουμένης
αὐτὸν τε διασωθῆναι, καὶ ἑτέρους διὰ τὴν περιουσίαν
τῆς οἰκείας ἀρετῆς τῶν ἐπηρητημένων ἐξαρπάσαι κιν-
δύνων; Πόθεν δίκαιος ἐγένετο; πόθεν τέλειος; ποῖον
ἱερεῖα καὶ οὗτος ἢ διδάσκαλον ἐσχράκει; Οὐδεὶς ἂν
εἰπῇν ἔχει. Ὁ δὲ υἱὸς ὁ τοῦτου, καίτοι ἐνδόν ἔχων τὸν
διδάσκαλον διηγεκῶς, τοῦ πατρὸς τὴν ἀρετὴν, καὶ
νοθεΐας ἀπολαύων, καὶ τῆς διὰ ῥημάτων, καὶ τῆς
διὰ τῶν ἔργων, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἐκδασιν
ὄρων, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς συμφορᾶς, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς
συντηρίας παραίνεσιν, πονηρὸς περὶ τὸν φῶτα ἐγέ-
νετο, καὶ ἐκωμῶδει τοῦ γεγεννηκότος τὴν γύμνωσιν,
καὶ ἐξεπόμευσεν. Ὅρξεν ἐν πανταχοῦ ψυχῆς χρεῖα
εὐγνώμονος; Τί δὲ ὁ Ἰωβ, εἰπέ μοι; ποῖον προφη-
τῶν ἦκουσας; ποίας διδασκαλίας ἀπῆλυσεν; Οὐδε-
μιὰς. Ἄλλ' ὅμως καὶ οὗτος οὐδενὸς τούτων τετυχη-
κὼς, καὶ πᾶν ἀρετῆς εἶδος μετὰ πολλῆς ἐπεδείξατο
τῆς ἀκριθείας. Καὶ γὰρ κοινὰ τὰ ὄντα τοῖς δεομένοις
ἐκείνητο, καὶ οὐχὶ τὰ ὄντα μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ
σῶμα. Τῇ μὲν γὰρ οἰκίᾳ τοὺς ὀδύεις ὑπέδειξετο, καὶ
ἐκείνων μᾶλλον ἢ ἡ οἰκία, ἢ τοῦ κακημένου· τῇ δὲ
τοῦ σώματος ἰσχύϊ τοῖς ἀδικουμένοις ἤμυνε, τῇ δὲ τῆς
γλώττης· συνέσει καὶ σοφίᾳ τοὺς ἐπιπράζοντας ἐπε-
στόμισε, καὶ τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν διὰ πάντων
διαλάμπουσιν ἐπέδεικνυτο. Σκόπει δέ· Μακάριοι οἱ
πτωχοὶ τῷ πνεύματι, φησὶν ὁ Χριστός. Τοῦτο αὐ-
τὸς διὰ τῶν ἔργων κατέρωθον. Εἰ γὰρ ἐπαύλισα,
φησὶ, κρίμα θεράποντος ἢ θεραπεινῆς, κρινόμε-
νον αὐτῶν ἀπὸς με. Τὴν γὰρ ποιήσω, ἐὰν ἐπιστα-
σῇ μοι ποιήσῃ ὁ Κύριος; Πότερον οὐχ ὥς ἐγὼ
ἐγενόμην ἐν γαστρὶ, καὶ ἐκεῖνοι ἐγένοντο; Ἐγ-
νόμειθα δὲ ἐν τῇ αὐτῇ κοιλίᾳ. Μακάριοι οἱ πραεῖς,
δεῖ αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. Καὶ τί πρᾶ-
τερον ἐκείνων γέγονε, περὶ οὗ καὶ οἱ οἰκείται Ἐλεγον·
Πες ἂν ὁμήν ἡμῖν τῶν σαρκῶν αὐτοῦ ἐμπλησθῆ-
ναι; Οὕτως ἦσαν αὐτοῦ σφοδρὸν ἔρασταί. Μακάριοι
οἱ πενθοῦντες, δεῖ αὐτοὶ παρακληθῆσονται. Ἄλλ'
οὐδὲ ταῦτης ἄμοιρος ἦν τῆς ἀρετῆς. Ἀκουσον γοῦν τί
φησιν· Εἰ δὲ καὶ ἀμαρτῶν ἐκουσίως^β, διετρέψαν
πολυχάριαν λαόν, τοῦ μὴ ἐξαγορευσαί τὴν ἀ-
νομίαν μου. Ὁ δὲ οὕτω διακείμενος, εὐδῆλον δεῖ αὐ-
τὴν ἐπένδει μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς. Μακάριοι
οἱ πενθῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην. Ὅρα
καὶ τοῦτο μεθ' ὑπερβολῆς αὐτῷ κατωρθωμένον. Συ-
νέτριψα, φησὶ, μύλας ἀδίκων, καὶ ἐκ μέσου ὁδῶν
τῶν [498] αὐτῶν ἀρπαγμα ἐξέσπασα, δικαιοσύνην
δὲ ἐνδεδύκειν, ἡμιασάμην δὲ κρίμα ἴσα διπλοῦδι.
Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, δεῖ αὐτοὶ ἐλεηθῆσονται.

Οὗτος δὲ οὐκ ἐν χρήμασι μόνον ἐλεήμων ἦν, οὐδὲ ἐν
τῷ ἐνδύειν τοὺς γυμνοὺς, καὶ τρέφειν τοὺς πενθῶ-
ντας, καὶ χηρεῖαν διορθοῦν, καὶ ὀρφανίαν περιτελ-
λεῖν, καὶ πηρώματα φύσεως παραμυθεῖσθαι, ἀλλὰ
καὶ ἐν αὐτῇ τῇ συμπαθείᾳ τῆς ψυχῆς. Ἐγὼ γάρ, φη-
σὶν, ἐπὶ παντὶ ἀδυνατῶ ἐκλαυσα, καὶ ἐστέναξα
ἰδὼν ἄνδρα ἐν ἀνδράκει. Καθάπερ γὰρ κοινὸς ὢν
ἀπάντων πατήρ, οὕτω τὰς ἐκάστου συμφορὰς, τὰς
μὲν διώρθου, τὰς δὲ ἐθρήνει, καὶ διὰ ῥημάτων, καὶ
διὰ πραγμάτων, καὶ διὰ συμπαθείας, καὶ δακρύων,
καὶ διὰ παντὸς τρόπου τοὺς ἐν συμφοραῖς ἀνέχων,
καὶ κοινὸς τις ἀπάντων λιμὴν γινόμενος. Μακάριοι
οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, δεῖ αὐτοὶ τὸν θεὸν ὁφιο-
ται. Καὶ τοῦτο οὐχ ὥς ἔτυχεν αὐτῷ κατέρωθον.
Ἄκουσον γοῦν τοῦ θεοῦ μαρτυροῦντος αὐτῷ· Οὐκ
ἐστιν ἄνθρωπος ὅμοιος αὐτοῦ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς.
ἄνθρωπος ὁμοιωτός, δίκαιος, ἀληθινός, θεοσε-
βής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος.
Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, δεῖ
αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Καὶ ἐνεῦ-
θεν πολλὴν τῶν ἀγόνων καὶ τῶν βραβείων τὴν δωφέ-
λειαν ἐποίησατο. Οὐ γὰρ δι' ἀνθρώπων ἡλπίσθητο,
ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἀρχέκακος δαίμων ἐπιθέμενος, καὶ
πάντα αὐτοῦ τὰ μηχανήματα κινήσας, οὕτως ἤλθεν
ἐπ' αὐτόν, ἀπελάσας αὐτόν καὶ οἰκίας καὶ πατρίδος,
καὶ εἰς τὴν κοπρίαν ἐξαγαγὼν, χρημάτων ἐκβαλὼν
πάντων, κτημάτων, παιδων, αὐτῆς τοῦ σώματος τῆς
ὕγιαιας, καὶ λιμῷ παραβόας χαλεπωτάτῃ· μετὰ δὲ
ἐκεῖνον καὶ τῶν φίλων τινας, οὐχ ὥς ἔτυχεν, ἤλλονται
καὶ ἀνέβαινον αὐτοῦ τῆς ψυχῆς τὰ ἔλκη. Μακάριοι
ἐστέ, ὅταν ὀνειδίωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι, καὶ
εἰπωσιν πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμε-
νοι, ἕνεκεν ἡμοῦ. Χαίρετε καὶ ἀγαλλιῶσθε, δεῖ ὁ
μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἀλλὰ καὶ
τοῦτον μετὰ πολλῆς τῆς ἀφθονίας ἐκαρπώσατο τὸν
μακαρισμόν. Καὶ γὰρ καὶ οἱ παρόντες αὐτῷ τότε
διέβαλλον αὐτόν, ἐλάττωνα ὢν ἐπλημμέλειε λέγοντες
αὐτὸν τετιμωρῆσθαι, μακρὰς κατηγορίας ἀποτείνον-
τες κατ' αὐτοῦ, καὶ λόγους ψευδεῖς καὶ συκοφαντίας
γέμοντας. Ἄλλ' ὅμως καὶ τούτους αὐτοὺς μέλλοντας
κινδυνεύειν ἐξήρπασε τῆς θεηλάτου πληγῆς, ὑπὲρ
οὐδενὸς τῶν εἰρημένων μνησικαχῆσας αὐτοῖς. Καὶ
ἐνταῦθα πάλιν ἐκεῖνο ἐπλήρου τὸ παράγγελμα, τὸ·
Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐχεσθε ὑπὲρ τῶν
ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς. Καὶ γὰρ ἡγάπησε καὶ ἠξίατο
ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ θεοῦ ἀνείλε, καὶ τὴν
ἀμαρτίαν αὐτῶν ἔλυσε· καίτοι μὴ προσητῶν, μὴ
εὐαγγελιστῶν, μὴ ἱερῶν, μὴ διδασκάλων, μὴ ἄλλων
τινὲς ἀκούσας ὑπὲρ ἀρετῆς συμβουλευόντος. Ὅρξεν
ἡλικὸν ἐστὶ γενναῖα ψυχὴ, καὶ πῶς ἀρκεῖ πρὸς ἀρε-
τὴν ἐαυτῇ, καὶ μνημεμιδὲς ἐπιμελείας ἀπολαύει. Καί-
τοι γε προγόνους οὐ μόνον χρηστοὺς οὐκ ἔσχεν, ἀλλὰ
καὶ πολλὴν κακίαν ἐπιδειξαμένους. Περὶ γοῦν τοῦ
προγόνου αὐτοῦ φησὶν ὁ Παῦλος· Μὴ τις πάρος ἢ
βέβηλος, ὥς Ησαΐ, ὃς ἀντὶ βρώσεως μᾶς ἀπέ-
δοτο τὰ πρωτοτόκια.

Κεφ. ιδ'. Τί δὲ, ἐπὶ τῶν ἀποστόλων, εἰπέ μοι, [499]

^α Αἱ τὴν ὁδὸν ὠδεύοντες ὁδόν.

^β Αἱ ἐκουσίως.

οὐ μυρία τοιαῦτα ἐγίνετο; Ἀκουσον γοῦν τί φησιν ὁ Παῦλος: *Οἶδας τοῦτο, ὅτι ἀποστρέφουσάν με πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὧν ἐστὶ Φύργελλος καὶ Ἑρμογένης. Οὐ δεσποτήρια ψυχῶν οἱ διδάσκαλοι; οὐχ ἄλλους περιέριοντο; οὐ παρὰ τῶν οἰκείων, οὐ παρὰ τῶν ἀλλοτρίων τὰ ἔσχατα ἐπάσχον κακὰ; οὐ μετ' ἐκείνους ἀντ' ἐκείνων λύκοι βαρεῖς εἰσέσσαν εἰς τὰ ποίμνια; οὐχὶ ταῦτα προῦλεγεν ὁ Παῦλος Ἐφεσίοις εἰς Μίλητον αὐτοὺς μεταπεμφόμενος; Ἐγὼ γὰρ οἶδα, φησὶν, ὅτι εἰσελεύσονται μετὰ τὴν ἀρξίν μου λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου. Καὶ ἐξ ὧν δὲ αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμμένα, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ἐπίσω αὐτῶν. Οὐ χαλκοτύπος ἀνὴρ Ἀλέξανδρος μυρία παρέσχεν αὐτῷ πράγματα, πανταχόθεν ἐλαύνων, πολεμῶν, πυκτεύων, καὶ εἰς τοσαύτην αὐτὸν κατέστησεν ἀγωνίαν, ὥς καὶ τῷ μαθητῇ παραγγεῖλαι καὶ εἰπεῖν· Ὅν καὶ σὺ φυλάσسون· ἵνα γὰρ ἀνθέστηκες τοῖς ἡμετέροις λόγοις; Οὐχ ὁλόκληρον ἔθνος τῶν Γαλατῶν ὑπὸ τινων ψευδαδελφῶν διεφθάρη, καὶ πρὸς Ἰουδαϊσμὸν ἠτομόλησεν; Οὐκ ἐν προνομίᾳ τοῦ κηρύγματος ὁ Στέφανος ὑπὲρ τοὺς ποταμούς ρέων καὶ πάντας ἐπιστομίζων, ὁ τὰς ἀνασχύντους ἀποφράττων Ἰουδαίων γλώττας, ᾧ οὐδεὶς ἀντιστῆναι ἠδύνατο, ὁ πάντα συγχῦς αὐτὰ Ἰουδαϊκὰ, ὁ λαμπρὸν στήσας τρόπιον καὶ νίκην περιφανῆ, ὁ γενναῖος οὗτος, καὶ σοφός, καὶ χάριτος πεπληρωμένος, καὶ τοσαύτην Ἐκκλησίαν ὠφελών, οὐδὲ πολὺν χρόνον ποιήσας ἐν τῷ κηρύγματι, ἀδρόν ἠρπάγη, καὶ ὡς βλάσφημος κατεδικάζετο καὶ κατελύετο; Τί θαλ' Ἰάκωβος; οὐκ ἐν ἀρχῇ καὶ αὐτὸς καὶ ἐξ αὐτῆς, ὥς εἰπεῖν, βαλδείοις ἀνεσπᾶσθη, καὶ ἀποτμηθεὶς εἰς χάριν τῶν Ἰουδαίων ὑπὸ Ἠρώδου, οὕτω τὸν βίον κατέλυσας, στύλος τοιοῦτος καὶ ἑδραῖωμα τηλικούτου τῆς ἀληθείας; Πόσοι τότε ἐσκανδαλίζοντο γινόμενων τούτων; Ἄλλ' οἱ ἐστῶτες ἴσταντο^α, καὶ μειζῶνως ἴσταντο. Ἀκουσον γοῦν τί φησιν ὁ Παῦλος Φιλιππησίοις ἐπιστολῶν· *Γινώσκουσιν δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ἀδελφοί, ὅτι τὰ κατ' ἐμὲ μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἐβλήθυον, ὥστε τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν Κυρίῳ, πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως ταλμῶν ἀφ' ὧν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ λαλεῖν. Εἶδες ἀνδρείαν; εἶδες παύρησιαν; εἶδες ἐβτονίαν ψυχῆς; εἶδες φιλόσοφον γνῶμην; Ἐώρων τὸν διδάσκαλον ἐν δεσμοτηρίῳ καὶ ἀλύσει συγκεκλεισμένον, ἀγχώμενον, παιόμενον, καὶ μυρία πάσχοντα δεινὰ, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐσκανδαλίζοντο, οὐδὲ ἐθροβούοντο, ἀλλὰ καὶ μείζονα προθυμίαν ἐκτύοντο, καὶ πλείονα προκοπὴν εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐλάμβανον τοῦ διδάσκαλου τοῖς παθήμασι. Ἄλλὰ καὶ ὑπεσύροντο, φησὶν, ἕτεροι. Οὐδὲ ἐγὼ πρὸς τοῦτο ἀντιλέγω· καὶ γὰρ εἰκὸς πολλοὺς καὶ ὑποσύρεσθαι, γινόμενων τούτων· ἄλλ', ὁ πολλὰκις εἶπον, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, τοῦτο καὶ νῦν ἔρω· εἰ αὐτοὶ δίκαιοι τοῦτο ἂν εἰεν λογίζεσθαι οὗτοι, οὐ τῇ τῶν πραγμάτων φύσει. Καὶ γὰρ ἀπὼν ὁ Χριστὸς ἐνέπυθεν ταύτην κατέλιπεν [500] ἡμῖν τὴν κληρονομίαν, λέγων, Ἐν τῷ κόσμῳ θλίβετε^β καὶ, Ἐν ἡμέραν καὶ βασιλείας ἀχθήσεσθε^γ καὶ, Ἔσται καιρὸς, ὅτε πᾶς ὁ ἀποκτείνων ὑμᾶς, δόξει λατρεῖν προσφέ-**

ρειν τῷ Θεῷ. Ὡστε περὶ τῶν μοι τοὺς ἐσκανδαλιζομένων πανταχοῦ προφέρεται· ἀλλ' γὰρ ταῦτα συνέβαινε. Καὶ τί λέγω τὰ τῶν ἀποστόλων; Πόσοι τῷ σταυρῷ αὐτοῦ τοῦ κοινού πάντων ἡμῶν Δεσπότου ἐσκανδαλίσθησαν, καὶ παρανομώμενοι καὶ θρασύτεροι μᾶλλον ἐγένοντο, καὶ παριόντες ἐκωμῶδουν αὐτὸν, λέγοντες, Ὁ καταλύων τὸν ναὸν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγείρων αὐτὸν^δ, ἄλλους ἐσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σώσαι; Εἰ γὰρ εἰ τοῦ Θεοῦ, κατὰ θεὸν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύομεν εἰς σέ. Ἄλλ' ὅμως οὐκ ἂν ἔχοιεν ἀπολογίαν οὗτοι διὰ τὸν σταυρόν. Ὁ γὰρ ληστὴς ἀπάντων κατηγορεῖ τῶν τοιούτων. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος ἐσταυρωμένος εἶδεν ἄνω, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐσκανδαλίσθη, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν μείζονα ὑπέδωκεν· Ὡς εἰς τὸ φιλοσοφῆσαι, καὶ πάντα ὑπερβάς τὰ ἀνθρώπινα, καὶ τῷ περὶ τῆς πίστεως κουφισθεὶς, περὶ τῶν μελλόντων ἐφιλοσόφει. Ὅρων γὰρ ἀνεσκολοπισμένον, μεμαστιγμένον, ὀδριζόμενον, χολῆν ποτιζόμενον, ἐμπυκνόμενον, ὑπὸ δῆμον τοσοῦτου χλευαζόμενον, ὑπὸ δικαστηρίου κατακριθέντα, τὴν ἐπὶ θάνατον ἀπαχθέντα, οὐδὲν τούτων ἐσκανδαλίσθη· ἀλλ' ὄρων σταυρὸν καὶ ἥλους ἐμπειρηγῶτα, καὶ κομφοδία τοσαύτην γινομένην ὑπὸ τοῦ πλήθους τοῦ διεφθαρμένου, τὴν ὀρθὴν ὁδὸν αὐτὸς ἐβάδις λέγων, *Μνησθητέ μου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου*· καὶ τὸν κατηγοροῦντα ἐπιστόμιζε, καὶ τὰ οἰκεία ἀμαρτήματα ἐξωμολογεῖτο, καὶ περὶ ἀναστάσεως ἐφιλοσόφει· καὶ ταῦτα οὐ νεκροὺς ἰδὼν ἐγειρομένους, οὐ λεπροὺς καθαριζόμενους, οὐ χυλούς διορθούμενους, οὐ θάλατταν χαλινουμένην, οὐ δαίμονας ἐλαυνόμενους, οὐκ ἄρτους πηγάζοντας, οὐ τὰ ἄλλα, ἀπὸρ ἰδεάσατο τῶν Ἰουδαίων ὁ δῆμος, καὶ θασάμενος ἐσταύρωσεν. Ἄλλ' οὗτος μὲν ἀνεσκολοπισμένον ἰδὼν καὶ ὠμολόγησε Θεόν, καὶ βασιλείας ἐμνημόνευσε, καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἐφιλοσόφησεν· ἐκεῖνοι δὲ θαυματουργοῦντα θασάμενοι, καὶ τῆς διὰ λόγων, καὶ τῆς διὰ πραγμάτων ἀπολαύσαντες διδασκαλίας, οὐ μόνον οὐδὲν ἀπώναντο, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἔσχατον βάραθρον τῆς ἀπωλείας κατηνέχθησαν, ἐπὶ τὸν σταυρὸν αὐτὸν ἀναβιβάσαντες. Ὅρξας ὅτι οἱ μὲν ἀγνώμονες καὶ ἡμελημένοι, οὐδὲ ἀπὸ τῶν ὠφελούντων κερταίνουσιν· οἱ δὲ εὐγνώμονες καὶ νήφοντες, ἀφ' ὧν ἕτεροι ἐσκανδαλίζονται, ἀπὸ τούτων τὰ μέγιστα ὠφελούνται; Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰούδα, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωβ ἐστὶν ἰδεῖν. Ὁ μὲν γὰρ Ἰούδας οὐδὲ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦ τὴν οἰκουμένην διορθώσαντος ἐσώθη· ὁ δὲ Ἰωβ οὐδὲ ἀπὸ τοῦ διαβόλου τοῦ τοσοῦτου ἀπολέσαντος ἐβλάθη. Ἄλλ' ὁ μὲν μυρία πάσχων κακὰ, ἐστεφανούτο· ἐκεῖνος δὲ, ὁ σήμερις θασάμενος, καὶ αὐτὸς ποιήσας, ὁ νεκροὺς ἐγείρας καὶ δαίμονας ἐλάσας (καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ταύτην εἰληφε τὴν ἐξουσίαν), ὁ μυρία περὶ βασιλείας καὶ γέννησις ἀκούσας, ὁ τραπέζης κοινωνήσας μυστικῆς, ὁ δειπνῶν μετασχὼν φρικωδεστάτου, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσας εὐνοίας καὶ προνοίας, ὅσης Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, μᾶλλον δὲ καὶ [501] πολλῶν πλείονος· μετὰ γὰρ τῆς ἄλλης ἐπιμελείας καὶ τῆς συγκαταβάσεως, ἥς μετέσχε πολλῆς, καὶ τὰ χρήματα τῶν παντῶν ἐγγειρισθεὶς ἦν· τότε οὗτος μετὰ τοσαῦτα ἐξεβακχεύθη, καὶ τὸν Σατανᾶν ὑποδεξάμενος διὰ τῆς φιλαργυρίας, εἰς τὴν ἑαυτοῦ διφνοίαν ἐγένετα

^α Alit suscipias.

^β Alit ἀλλ' οἱ ἐδράοι ἴσταντο.

^γ Hic locus villatus videtur.

^δ Alit ἡμέραις οἰκοδομῶν αὐτόν.

apostolorum, quæso? nonne innumera talia eveniebant? Audi quid dicat Paulus: *Scis hoc, quod aversi sunt a me omnes qui in Asia sunt, ex quibus est Phygellus et Hermogenes* (2. Tim. 1. 15). Nonne carceres inhabitabant doctores? nonne catenis erant circumdati? nonne a domesticis, ab alienis mala patiebantur extrema? nonne post illos in ovilia lupi graves ingressi sunt? nonne ista Paulus prædicebat Ephesiis, cum Miletum illos transmitteret? *Ego enim scio, inquit, quoniam intrabunt post discessionem meam lupi graves in vos, non parcentes gregi. Et ex vobis ipsis exsurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se* (Act. 20. 29. 30). Nonne Alexander vir ærarius multis eum negotiis infestavit, persecutionem movens, undique impugnans, lacescens, et in tantas angustias eum redegerat, ut et discipulum admoneret ac diceret: *Quem et tu devota: valde enim restitit verbis nostris* (2. Tim. 4. 15)? Nonne a quibusdam falsis fratribus corrupta est integra natio Galatarum, et ad Judæorum partes transiit (Gal. 2. 4)? Nonne in ipsius evangelicæ prædicationis primordiis Stephanus, qui majori cum impetu quam ipsa flumina verba fundebat, et omnibus silentium imponebat, qui Judæorum linguas impudentes occludebat, cui resistere nemo poterat, qui res Judæorum omnes confundebat, præclarum tropæum erexerat, et insignem victoriam reportarat, generosus ille, et sapiens, et gratia plenus, qui de tanta bene meritis erat Ecclesia, cum non admodum diuturno tempore prædicasset, confestim abreptus tanquam blasphemus damnabatur et lapidabatur. Quid porro Jacobus? nonne ab initio ipse quoque, atque ab ipsis propemodum stadii carceribus avulsus, et ab Herode in gratiam Judæorum capite truncatus vitam finit, tanta illa columna, tantum columnen veritatis (Act. 12. 2)? Quam multi tam scandalizabantur, cum hæc fierent? Sed qui stabant, steterunt, et firmius steterunt¹. Audi sane quid ad Philippenses scribens dicat Paulus: *Scire autem vos volo, fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt evangelii, ita ut plures e fratribus in Domino, confidentes in vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui* (Philipp. 1. 12. 14). Vides fortitudinem? vides fiduciam? vides animæ constantiam? vides propositum philosophiæ plenum? Videbant magistrum in carcere et vinculis conclusum, vexari, cædi, malis innumeris affligi, et non solum non scandalizabantur, neque perturbabantur, sed et majorem alacritatem acquirebant, et ad subeunda certamina magistri sui afflictionibus acrius incitabantur. Et enim cæteri pervertebantur, dicit aliquis. Neque ego his contradico: verisimile namque est multos, dum hæc fierent, fuisse perversos; sed quod sæpe dixi, et dicere numquam cessabo, id nunc etiam dicam: sibi hoc ejusmodi homines deberent imputare, non rerum naturæ. Siquidem hinc discendens Christus hanc nobis hereditatem reliquit, dicens: *In mundo pressuram habebitis* (Joan. 16. 33), et, *Ad præsides, et ad reges ducemini*, (Matth. 10. 18), et, *Erit tempus, cum omnis qui inter-*

¹ Alii, qui firmi erant, steterunt, et magis steterunt.

feceris vos, arbitrabitur obsequium se præstare Deo (Joan. 16. 2). Itaque frustra mihi eos qui scandalizantur, ubique objicis: semper enim hæc acciderunt. Et quid res apostolorum attingo? Quam multi cruce ipsius omnium nostrum Domini scandalizati sunt, et nequiores atque audaciores sunt facti, cum prætereuntes ipsum irridebant, dicentes: *Qui destruit templum, et in triduo illud reedificat, alios salvos facit, seipsum non potest salvum facere? Si Filius Dei es, descende de cruce, et credemus in te* (Matth. 27. 40). Nec tamen isti excusatione digni fuerint propter crucem. Nam omnes ejusmodi latro accusat. Siquidem ille sublimi cruci affixum vidit, et non modo scandalizatus non est, sed inde quoque majorem ad philosophandum occasionem accepit, omnesque res humanas transcendens, et alis fidei in altum evectus, de rebus futuris philosophatur. Cum enim patibulo affixum cerneret, verberibus casum, contumeliis affectum, felle potatum, sputis conspersum, a tanto populo subannatum, a judice damnatum, ad mortem abductum, nullo istorum scandalizatus est: sed cum cerneret crucem et clavos defixos, et tantam fieri subannationem a plebe depravata, recta ipse via incedebat dicens: *Memento mei in regno tuo* (Luc. 23. 42); et ei qui maledicebat, os occludebat, suæque peccata confitebatur, et de resurrectione philosophabatur: idque cum excitatos mortuos non vidisset, non leprosos mundatos, non claudos sanatos, non mare refrenatum, non dæmones ejectos, non panes multiplicatos, non alia quæ Judaicus populus spectaverat, et cum spectasset, eum cruci affixerat. Hic vero cum patibulo affixum conspexisset, et Deum illum confessus est, et regni meminit, et de rebus futuris philosophatus est; at illi qui miracula facientem conspexerant, et quos partim verbis, partim operibus ipsis doctrinæ participes fecerat, non modo nihil inde utilitatis ceperunt, sed cum in crucem illum sustulint, in extremum perditionis sunt barathrum devoluti. Vides ut improbi et desides ne ex rebus quidem utilibus fructum aliquem percipiant: probi autem ac vigilantes, quibus rebus alii scandalizantur, summam ex illis utilitatem decerpant? Hoc et in Juda, et in Job cernere licet. Nam Judas ne a Christo quidem, qui mundum instauravit, salvus fieri potuit: Job autem nec ab ipso diabolo, qui tam multos perdidit, læsus est. Sed hic quidem mille divexatus malis palmam reportavit: ille vero qui signa conspexerat, et ipse fecerat, qui mortuos suscitavit, et dæmones expulerat (nam et hanc ipse potestatem accepit), qui de regno ægehehna infinita audiverat, qui spiritualis mensæ particeps fuerat, qui tremendum ad illud convivium admissus fuerat, erga quem tantam benevolentiam et curam exhibuerat, quantam erga Petrum, et Jacobum, et Joannem, imo vero majorem: siquidem præter aliam sollicitudinem et dignationem, qua illum complexus erat, pecuniæ pauperum fuerat illi commissæ custodia; tum vero iste post accepta beneficia furi bunda quadam insolentia cepit efferri, ac Satanam per avaritiam in animum suum admittens, proditor

factus est, et quod caput est malorum perpetravit, talem sanguinem triginta argenteis vendidit, ac Dominum osculo prodidit fraudulento. Quam multos putas hoc etiam scandalizatos esse, quod a discipulo proditio sit admissa? Quid vero deserti incola, sterilis proles, Zachariæ filius, qui sanctum ac tremendum illud caput meruit baptizare, suique Domini præcursor fieri, cum in carcere habitabat, cum capite truncabatur, et in meretriciæ saltationis præmium cædes permittebatur, quam multos scandalizatos tum fuisse arbitraris? Quid dico tum temporis? Quam multi nunc post tantum tempus elapsum, dum hæc audiunt, scandalizantur? Quid dico Joannem, et carcerem, et cædem illam, et circa servos occupor, cum ad Dominum ipsum recurrere deberet?

CAP. XV. *Insipientes etiam ex eo quod caput erat bonorum, hoc est ex cruce, per quam salvus factus est orbis terrarum, scandalum passos esse.* — Crux enim Christi, quæ mundum universum erexit, quæ errorem sustulit, quæ terram in cælum convertit, quæ nervos mortis excidit, quæ infernum inutilem reddidit, quæ diaboli arcem evertit, quæ dæmonibus os occlusit, quæ homines angelos reddidit, quæ altaria subvertit, et idolorum templa destruxit, quæ novam et inusitatam hanc philosophiam in terram inexit, quæ bona peregit innumera, hæc tremenda, ingentia, et sublimia, nonne multis scandalum attulit? Nonne quotidie clamat Paulus dicens, neque erubescens: *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam* (1. Cor. 1. 23)? Quid igitur, dic, quæso? non oportuit ferri crucem, neque tremendum illud sacrificium offerri, neque tot præclara facinora patrari, propterea quod res illa pereuntibus erat scandalum, et tum, et deinceps, et sequenti quovis tempore? Quis adeo furiosus est, adeo mente captus, ut hoc dicat? Ut igitur hoc loco non eorum est habenda ratio qui scandalizantur, tametsi tanti sint numero, sed eorum qui salvi facti sunt, qui præclare gesserunt, qui per tantam sapientiam profecerunt; neque dicendum est obijci posse illos qui scandalizati sunt, cum sibi merito ipsi possint illud imputare: ita nimirum neque hoc tempore. Siquidem scandalum non ex natura crucis accidit, sed ex eorum stultitia qui scandalizati sunt; quam ob causam adjicit etiam Paulus: *Ipsis autem vocatis, Judæis atque Græcis, Christum Dei virtutem et Dei sapientiam* (1b. v. 24): quandoquidem sol quoque debiles oculos lædit. Quid ergo? non oportuit esse solem? Mel quoque morbo laborantibus amarum videtur. Quid ergo? num illud e medio tollendum est? Ipsi apostoli, nonne aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam fuerunt (2. Cor. 2. 16)? An igitur propter eos qui pereunt, tanta potiri cura non oportuit eos qui vivunt? Ipse vero Christi adventus, et salus nostra, fons bonorum, et vita, bona innumera, quam multis gravia fuerunt et molesta? quam multos excusatione ac venia privarunt? Non audis quid de Judæis Christus dicat? *Si non venissem, et loquutus fuisset eis, peccatum non haberent: nunc autem excusatio-*

nem non habent de peccato suo (Joan. 15. 22). Quid ergo? an quia post adventum inexcusabilia facta sunt eorum peccata, non oportuit illum advenire propter eos qui bono male sunt usi? Quis hoc dicat? Nemo, neque si plane sit mente captus. Quid vero ex Scripturis, quæso, quam multi scandalum acceperunt? quam multæ hæreses inde occasionem arripuerunt? An igitur oportuit delere Scripturas ob eos qui scandalizati sunt? aut ne ab initio quidem tradi? Nequaquam: imo vero maxime oportuit tradi propter eos, ad quos magna inde debuit utilitas dimanare. Illi enim sibiipsis (neque repetere eadem me pigebit) scandala imputent: qui vero maximam inde sunt utilitatem percepturi, non mediocrem jacturam fecissent, si propter aliorum improbitatem ac negligentiam illi, quibus earum largitio profutura erat, tanta fuissent utilitate fraudati. Noli ergo mihi eos commemorare qui pereunt: quod enim in priori libro dixi, nullus ex iis qui seipsos injuria non afficiunt, ab aliis lædi potest, quamvis de vita ipsa sit periculum subeundum.

CAP. XVI. *Qui seipsum injuria non afficiat, eum a nemine lædi posse.* — Quid enim læsus est Abel, quod fraterna manu sit occisus, et immaturam ac violentam mortem sit passus? Nonne potius id lucratus est, ut splendidiorem coronam referret? Quid porro Jacob, qui tantis a fratre incommodis est affectus, et loco pulsus, exsul, extorris, ac servus factus, ad extremam famem est redactus? Quid vero Joseph, qui pari ratione loco domoque pulsus, captivus, et servus, et vincitus evasit, in extremum vitæ discrimen adductus, et cum in patria, tum peregre tam multis est calumniis appetitus? Quid autem Moyses a tanto populo millies lapidatus, et ab iis, de quibus bene meritis erat, insidias passus? Quid omnes prophetae, quibus tot intulere mala Judæi? Quid Job ipse, quem innumeris diabolus machinis oppugnavit? Quid tres pueri? Quid Daniel, qui vitæ, libertatis, et capituli summum subdere discrimen? Quid vero Hælias, qui summa pressus inopia, sedibus suis pulsus, fugitivus, incola deserti, semper exsul et extorris est factus? Quid tandem David, qui tot a Sathæ malis, tot deinde a proprio filio est affectus? nonne illustrior evasit, summis oppressus incommodis, quam cum prospere cuncta succederent? Quid demum Joannes capite truncatus? Quid apostoli, quorum alii capite truncati sunt, alii cæteris suppliciis affecti? Quid martyres, qui in mediis tormentis gravissimis animam posuerunt? nonne omnes isti tum maxime illustres fuerunt, cum appetebantur injuriis, cum insidiis obsidebantur, cum ultima omnia passi constanter ferebant?

CAP. XVII. *Maximæ providentiæ, bonitatis, et caritatis Dei documentum esse crucem.* — Cum vero communem Dominum nostrum ob alia cuncta celebramus, nonne ob hoc præcipue celebramus, glorificamus, et suscipimus, quod crucem, et mortem illam execrabilem passus est? Nonne hoc susque deque versat Paulus caritatis ipsius in nos indicium, quod sit mortuus? quod pro ejusmodi sit hominibus mor-

προδότης. καὶ τὸ κεφάλαιον εἰργάσαστο τῶν κακῶν, αἷμα τοιούτων πολλήσας τριάνκοντα ἀργυρίων, καὶ φιλήματι δολίῳ προδοῦς τὸν Δεσπότην. Πόσους οἶσι καὶ ἐν τούτῳ σκανδαλισθῆναι, τῷ παρὰ τοῦ μαθητοῦ γενέσθαι τὴν προδοσίαν; Τί δαί ὁ τῆς ἐρήμου πολίτης, ὁ τῆς στεῖρας καρπός, ὁ τοῦ Ζαχαρίου παῖς, ὁ τὴν ἁγίαν ἐκείνην καὶ φρικτὴν καταξυθεὶς βαπτίσαι κεφαλὴν, καὶ γενέσθαι πρόδρομος τοῦ οἰκείου Δεσπότη, ὅτε δεσποτήριον ὦκει, ὅτε ἀπετέμενετο, καὶ πορνικῆς ὀρχήσεως σφαγὴ μισθός ἐγένετο, πόσους οἶσι σκανδαλίζεσθαι τότε; Καὶ τί λέγω τότε; Πόσοι νῦν μετὰ χρόνον τοσούτων ταῦτα ἀκούοντες σκανδαλίζονται; Καὶ τί λέγω τὸν Ἰωάννην, καὶ τὸ δεσποτήριον, καὶ τὴν σφαγὴν ἐκείνην, καὶ περὶ τοὺς οἰκέτας ἀναστρέφομαι, δέον πάλιν ἐπὶ τὸν Δεσπότην καταφυγεῖν;

Κεφ. ιε'. Ὁ γὰρ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, ὁ τὴν οἰκουμένην ὀρθώσας, ὁ τὴν πλάνην λύσας, ὁ τὴν τῇ ποιήσας οὐρανὸν, ὁ τὸν θάνατον τὰ νεῦρα ἐκκόψας, ὁ τὸν ἔθνην ἀρχητὸν ἐργασάμενος, ὁ τοῦ διαβόλου τὴν ἀκρόπολιν καταλύσας, ὁ τοὺς δαίμονας ἐπιστομίσας, ὁ τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους ποιήσας, ὁ βωμούς καταλύσας καὶ ναοὺς ἀνατρέψας, ὁ τὴν καὶνὴν ταύτην καὶ ξένην φιλοσοφίαν εἰς τὴν γῆν καταφύτεύσας, ὁ μυρία ἐργασάμενος ἀγαθὰ, τὰ φρικτὴν ταῦτα καὶ μεγάλα καὶ ὀφλήα, οὐχὶ σκάνδαλον πολλοῖς γέγονεν; Οὐχὶ Παῦλος βοᾷ καθ' ἑκάστην ἡμέραν λέγων, καὶ οὐκ αἰσχύνεται· *Ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ὁστανθρωμένον, Ἰουδαίους μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρίαν*; Τί οὖν, εἰπέ μοι; οὐκ ἐχρῆν γενέσθαι τὸν σταυρὸν, οὐδὲ τὴν φρικτὴν ἐκείνην ἀνευεχθῆναι θυσίαν, οὐδὲ τοσαῦτα τελεσθῆναι κατορθώματα, ἐπειδὴ σκάνδαλον ἐγένετο τοῖς ἀπολλυμένοις τὸ πρᾶγμα καὶ τότε, καὶ μετὰ ταῦτα, καὶ παρὰ πάντα τὸν χρόνον; Καὶ τίς οὕτω μαϊνωμένος, τίς οὕτω; ἐξεστηκώς, ὡς τοῦτο εἰπεῖν; Ὅπερ οὖν ἐνταῦθα οὐ τοὺς σκανδαλιζομένους; δεῖ λογίζεσθαι, καίτοι τοσούτους ὄντας, ἀλλὰ τοὺς σωθέντας, τοὺς κατορθώσαντας, τοὺς ἀπολαύσαντας τῆς τοσαύτης σοφίας; καὶ οὐ χρὴ λέγειν, Τί δὲ πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας; αὐτοῖς γὰρ ἂν εἴεν ἐκεῖνοι δίκαιοι λογίζεσθαι· οὕτω δὲ οὐδὲ νῦν. Τὸ γὰρ σκάνδαλον οὐ παρὰ τὴν φύσιν τοῦ σταυροῦ γέγονεν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἄνοιαν τῶν σκανδαλιζομένων· διὸ καὶ ἐπάγει ὁ Παῦλος, *Αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς, Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλήσι, Χριστὸν θεοῦ δύναμιν καὶ θεοῦ σοφίαν*· ἐπεὶ καὶ ὁ ἥλιος βλέπει τοὺς ἀσθενεῖς τῶν ὀφθαλμῶν. Τί οὖν; οὐκ ἔδει γενέσθαι τὸν ἥλιον; Καὶ τὸ μᾶλλον τοῖς νοσοῦσι φαίνεται. Τί οὖν; ἀφανισθῆναι ἔδει τοῦτο ἐκ τοῦ μέσου; Αὐτοὶ δὲ οἱ ἀπόστολοι, οὐχὶ τοῖς μὲν ὁσμὴ θανάτου εἰς θάνατον ἦσαν, τοῖς δὲ ὁσμὴ ζωῆς εἰς ζωὴν; Διὰ τοὺς ἀπολλυμένους οὖν οὐκ ἔδει τοὺς [502] ζῶντας ἀπολαύσαι τῆς τοσαύτης κηδεμονίας; Αὕτη δὲ ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ, ἡ σωτηρία ἡ ἡμετέρα, ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν, ἡ ζωὴ, τὰ μυρία καλὰ, πόσους ἰδάρησε, πόσους ἀπολογίας ἀπεπύρεται καὶ συγγνώμης; Οὐκ ἀκούεις τί φησι περὶ τῶν Ἰουδαίων ὁ Χριστός; *Εἰ μὴ ἤλιον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν*.

Τί οὖν; ἐπειδὴ ἀναπολόγητα αὐτοῖς γέγονε μετὰ τὴν παρουσίαν τὰ ἀμαρτήματα, οὐκ ἔδει αὐτὸν παραγενέσθαι δι' ἐκείνους τοὺς κακῶς τῷ καλῷ χρησάμενους; Καὶ τίς ἂν ταῦτα εἴποι; Οὐδεὶς οὐδὲ τῶν σφόδρα ἐξεστηκῶτων. Τί δαί, ἀπὸ τῶν Γραφῶν, εἰπέ μοι, πόσοι σκανδαλισθῶσαν; πόσοι αἰρέσεις ἐντεῦθεν ἔτεκον· αὐταῖς προφάσεις; Ἐξαιλεφθῆναι οὖν ἔδει τὰς Γραφὰς διὰ τοὺς σκανδαλισθέντας, ἢ μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν δοθῆναι; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ καὶ σφόδρα δοθῆναι διὰ τοὺς μέλλοντας καρποῦσθαι τὴν ἀπ' αὐτῶν ὠφέλειαν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ (πάλιν οὐ παύσομαι τὰ αὐτὰ λέγων) αὐτοῖς λογισθῶσαν τὰ σκάνδαλα· οἱ δὲ μέλλοντες ἐξ αὐτῶν τὰ μέγιστα ὠφελίσθαι, οὐ τὴν τυχοῦσαν ὑπέμειναν ἂν ζημίαν, εἰ δὲ τὴν ἀγνωμοσύνην καὶ βλάβην αὐτοὶ μέλλοντες καρδαίνειν τῷ λαβεῖν αὐτάς, ἀπεστέρηθησαν τῆς τοιαύτης ὠφελείας. Μὴ τοίνυν μοι λέγε τοὺς ἀπολλυμένους· ὅπερ γὰρ καὶ ἐν τῷ ἐμπροσθεν εἶπον λόγῳ, οὐδεὶς τῶν αὐτοῦς μὴ ἀδικούντων παρ' ἑτέρον ἀδικεῖται ποτε, κἂν εἰς αὐτὸ τὸ ζῆν κινδυνεύῃ.

Κεφ. ις'. Τί γὰρ ὁ Ἄβελ δολοφόνος, εἰπέ μοι, ὑπὸ ἀδελφικῆς κατενεχθεὶς δεξιᾶς, καὶ ὥρον καὶ βίαν ὀνομαίνας θάνατον; ἀλλ' οὐχὶ μᾶλλον ἐκέρχανε, λαμπρότερον ἀναθήσασμενος στέφανον; Τί δὲ ὁ Ἰακώβ, ὁ τοσαῦτα παθὼν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ ἀπολις, καὶ φυγὰς, καὶ μετανάστης, καὶ δοῦλος γενόμενος, καὶ εἰς ἔσχτον λιμὸν κατενεχθεὶς; Τί δαί ὁ Ἰωσήφ, ὁμοίως καὶ αὐτὸς ἀπολις, δαίκοι, καὶ αἰχμάλωτος, καὶ δοῦλος, καὶ δεσμώτης γεγονώς, καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύσας, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ, καὶ τοιαύτας ὀνομαίνας διαβολάς; Τί δαί ὁ Μωϋσῆς ὑπὸ τοσούτου δήμου μυριάδας καταλευθευθεὶς, καὶ παρὰ τῶν ἐδεργῆ-τηθέντων ἐπιβουλεύθεὶς; Τί δαί οἱ προφῆται πάντες τοσαῦτα παρὰ τῶν Ἰουδαίων παθόντες κακὰ; Τί δαί ὁ Ἰώβ, ὁ ὑπὸ τοῦ διαβόλου μυριάς μηχαναῖς πολεμηθεὶς; Τί δαί οἱ παῖδες οἱ τρεῖς; Τί δαί ὁ Δανιὴλ, περὶ ζωῆς, περὶ ἐλευθερίας, περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύσας αὐτῶν; Τί δαί ὁ Ἠλίας ἐσχάτη πενία συζῶν, ἐλαυνόμενος, δραπετεύων, τὰς ἐρήμους οἰκῶν, φυγὰς αἰεὶ καὶ μετανάστης γινόμενος; Τί δαί ὁ Δαυὶδ, τοσαῦτα μὲν παρὰ τοῦ Σαουλ, τοσαῦτα δὲ ὑστερον παρὰ τοῦ ἰδίου παιδὸς παθὼν; οὐχὶ μᾶλλον διέλαμψε, τὰ ἐσχάτα πάσχων κακὰ, ἢ ὅτε εὐημερίας ἀπῆλαυε; Τί δαί ὁ Ἰωάννης ἀποτμηθεὶς; Τί δαί οἱ ἀπόστολοι, οἱ μὲν ἀποτμηθέντες, οἱ δὲ ἑτέρας τιμαρμίας παραδοθέντες; Τί δαί οἱ μάρτυρες, οἱ δεινάς βασάνους τὴν ψυχὴν ἀπορρήξαντες; οὐχὶ πάντες οὕτοι τότε μάλιστα ἐλαμψαν, ὅτε ἀπηρεάζοντο; ὅτε ἐπεβουλεύοντο; ὅτε τὰ ἐσχάτα πάσχοντες γενναίως εἰσότηκεισαν;

Κεφ. ις'. Τὸν δὲ κοινὸν ἡμῶν Δεσπότην διὰ τὰ ἄλλα πάντα ἀνυμνοῦντες, οὐ διὰ τοῦτο μάλιστα [503] ἀνυμνοῦμεν, δοξάζοντες, ἐκπληττόμενοι· διὰ τὸν σταυρὸν, διὰ τὸν θάνατον ἐκείνον τὸν ἐπάραιον; Οὐ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω σημεῖον ὁ Παῦλος ποιεῖται τῆς ἀγάπης αὐτοῦ τῆς περὶ ἡμᾶς, τὸ ἀποθανεῖν; τὸ ὑπὲρ τοιούτων ἀπο-

• Αἱ δὲ διὰ τοῦτο μᾶλλον θαυμάζομεν, δοξάζοντες καὶ ἐκπληττόμενοι.

θανεῖν· καὶ παρὲς εἰπεῖν τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὴν θάλατταν, τὰ ἄλλα πάντα, ὥστε ἐποίησαν ὁ Χριστὸς εἰς χρεῖαν ἡμῶν καὶ ἀνάπαυσιν, ἅνω καὶ κάτω περιστρέψας τὸν σταυρὸν, λέγων· Συνέστησε δὲ τὴν αὐτοῦ ἀγάπην ὁ Θεὸς εἰς ἡμᾶς, ὅτι, ἐπὶ ἀμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε· καὶ ἐντεῦθεν ἡμῖν χρηστὰς ὑποτείνει τὰς ἐλπίδας, λέγων· Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ· Οὐκ ἐπὶ τούτῳ μάλιστα καὶ αὐτὸς καλλωπίζεται, καὶ μέγα φρονεῖ, καὶ σικριτᾶ ἂν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, Γαλάταις γράφων οὕτως, Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ Παῦλος ἐπὶ τούτῳ σικριτᾶ καὶ πηδᾶ καὶ καλλωπίζεται· Αὐτὸς δὲ ταῦτα παθὼν, δόξαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ. Πάτερ γάρ, φησὶν, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασον σου τὸν Υἱόν. Καὶ ὁ μαθητὴς δὲ ὁ ταῦτα γράψας οὕτως ἔλεγεν· Οὐκ ἔγω γάρ ἤν ἐν αὐτοῖς Πνεῦμα ἄγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέποτε ἐδοξάσθη, δόξαν καλῶν τὸν σταυρὸν. Ὅτε δὲ αὐτοὶ τὴν ἀγάπην παραστήσαι ἐβουλήθη, καὶ αὐτὸς τί εἶπε· σημεῖα, θαύματα, τεράστια τινα· Οὐδαμῶς, ἀλλὰ τὸν σταυρὸν εἰς μέσον φέρει, λέγων· Οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὅτι τὸν Υἱόν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτόν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Καὶ Παῦλος πάλιν· Ὅς γε τοῦ Ἰδοῦ Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν, πῶς οὐκ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται· Καὶ εἰς ταπεινοφροσύνην δὲ ὅταν ἐνάγῃ, ἐντεῦθεν κατασκευάζει τὴν παραίνεσιν, οὕτω λέγων· Εἰ τις παρόκλησις ἐν Χριστῷ, εἰ τι παραμύθιον ἀγάπης, εἰ τις κοινωνία Πνεύματος, εἰ τινα σπλάγχχνα καὶ οἰκτιρμοὶ, πληρώσατέ μου τὴν χαρὰν, ἵνα τὸ αὐτὸ φρονήτε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες σύμφυχοι, τὸ ἐν φρονούντες, μηδὲν κατ' ἐρίθειαν ἢ κενοδοξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους προσηγορευόμενοι ὑπερέχοντες ἑαυτοὺς. Εἰτα εἰσάγων τὴν συμβουλὴν, φησὶ· Τοῦτο γὰρ φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενόμενος, καὶ ἐν σχήματι ὀρθοῦντος ὡς ἀνθρώπος· ἐταπεινώσεν ἑαυτόν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Καὶ περὶ ἀγάπης δὲ πάλιν συμβουλεύων τοῦτο εἰς μέσον παράγει, Ἀγαπᾶτε, λέγων, ἀλλήλους, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὁσμὴν εὐδοχίας. Καὶ γυναῖκας συνάπτων ἀνδράσιν εἰς ὁμόνοια, οὕτω λέγει· Οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτὰς, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ παρέδωκεν ἑαυτόν ὑπὲρ αὐτῆς. Καὶ αὐτὸς δὲ δεῖκνυς πῶς αὐτῷ τὸ πρᾶγμα περισπούδαστο ἦν, καὶ πῶς [504] σφόδρα ἤρα τοῦ πατρός, τὸν πρῶτον τῶν ἀποστόλων, τὴν χρῆσιν τῆς Ἐκκλησίας, τὸν κορυφαῖον τοῦ χοροῦ τῶν μαθητῶν, καὶ ταῦτα ἐξ ἀγνοίας εἰπόντας, Ἰεσὺς σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, ἄκουσον τί ἐκέλευεν·

* Ἀλλὰ πέταται.

Ἰαγαγε ὁπίσω μου, Σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἰ· τῇ ὑπερβολῇ τῆς ὀδύνης τε καὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τὴν πολλὴν περὶ τὸ πρᾶγμα αὐτοῦ σπουδὴν ἐνδείκνυμενος. Καὶ τὴν μὲν ἀνάστασιν λάθρα καὶ ἐν παραθύρῳ πεποίηκεν, ἐπιτρέπων αὐτῇ τὴν ἀπόδειξιν τῷ μετὰ ταῦτα χρόνῳ παντὶ· τὸν δὲ σταυρὸν ἐν μέσῃ τῇ πόλει, ἐν μέσῃ τῇ ἑορτῇ, ἐν μέσῳ τῷ δήμῳ τῶν Ἰουδαίων, ἐκατέρων τῶν δικαστηρίων παρόντων, Ῥωμαϊκῶν τε καὶ Ἰουδαϊκῶν, τῆς ἑορτῆς πάντας συναγούσης, ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ, ἐν κοινῇ τῆς οἰκουμένης θεάτρῳ ὑπέμεινε. Καὶ ἐπειδὴ οἱ παρόντες μόνον ἑώρων τὸ γινόμενον, ἐπέταξε τῷ ἡλίῳ κρυβέντι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀπαγγεῖλαι τὸ τόλμημα. Καίτοι πολλοῖς, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, σκάνδαλον τὸ πρᾶγμα ἐγίνετο· ἀλλ' οὐ δὲ τοῦτο προσέχειν, ἀλλὰ τοῖς σωζομένοις, τοῖς κατωρθωκόσι. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ἐν τῷ παρόντι βίῳ οὕτω λαμπρὸς ὁ σταυρὸς ὡς καὶ δόξαν αὐτὸν καλεῖσθαι Χριστόν^β, καὶ τὸν Παῦλον ἐπ' αὐτῷ καυχᾶσθαι· Ἐν γὰρ ἐκείνῃ τῇ φοβερᾷ καὶ φρικτῷ ἡμέρᾳ, ὅταν ἔλθῃ τὴν δόξαν ἐνδείκνυμενος τὴν αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, ὅταν τὸ φοβερὸν παρῇ κριτήριον, ὅταν πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων παραστήκῃ φύσις, ὅταν ποταμοὶ καυχάζοντες, ὅταν ἀγγέλων δῆμοι καὶ τῶν ἀνω δυνάμεων ἀθρόον ἐκχέωνται κάτω μετ' αὐτοῦ, ὅταν βραβεῖα τὰ μυρία ἐκείνη, ὅταν οἱ μὲν ὡς ἡλίος λάμπωσιν, οἱ δὲ ὡς ἀστέρες, ὅταν συμμορίαὶ μαρτύρων, ὅταν ἀποστόλων χοροὶ, ὅταν προφητῶν τάγματα, ὅταν γενναίων ἀνδρῶν σύλλογοι πάντες εἰς μέσον ἄγωνται, τότε δὴ, τότε ἐν ἐκείνῃ τῇ λαμπρότητι, ἐν ἐκείνῃ τῇ περιφανείᾳ, αὐτὸν ἔρχεται φέρων λαμπρὰς ἀφ' ἐνταῦθα ἀκτίνας. Τότε γάρ, φησὶ, φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὁ ἡλίος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, τὸ δὲ σημεῖον τοῦ σταυροῦ φανήσεται. Ἡ πάθος λαμπρότης, ὃ σταυροῦ φαιδρότης· ἡλίος σκοτίζεται, καὶ ἄστρα πίπτει ὥστερ φύλλα, ὃ δὲ σταυρὸς πάντων ἐκείνων φανότερον διαλάμπει, ὅλον κατέχων τὸν οὐρανόν. Ὅρξ πῶς ἐγκαλλωπίζεται τούτῳ δ' ἀεσπότης· πῶς δόξαν αὐτοῦ τὸ πρᾶγμα δν ἀποφαίνει, ὅταν ἐν ἐκείνῃ δεικνύῃ αὐτόν τῇ ἡμέρᾳ τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ μετὰ τοσαύτης λαμπρόδος· Κεφ. ιη'. Καὶ σὺ τοῖνον, ὅταν ἴδῃς τινὰ ἀπὸ τῶν συμβάντων σκανδαλισμένους, πρῶτον μὲν ἐκεῖνο λογίζου, ὅτι οὐκ ἐντεῦθεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οἰκείας ἀσθενείας τὰ σκάνδαλα· καὶ δηλοῦσιν οἱ οὗτο μὴ παθόντες. Ἐπειτα σκόπει, ὅτι πολλοὶ καὶ διέλαμψαν ἐντεῦθεν μειδῶντες, τὸν Θεὸν δοξάζοντες καὶ μετὰ πάσης εὐχαριστοῦντες σπουδῇ αὐτῷ καὶ ἐπὶ τούτοις. Οὐκοῦν μὴ τοὺς σαλευομένους ὄρα, ἀλλὰ καὶ τοὺς παγίως ἐστῶτας, καὶ ἀκινήτους μένοντας, καὶ ταύτῃ ἰσχυροτέρους γινόμενους· [505] μὴ τοὺς θορυβούμενους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ οὐρίων πλείονας, καὶ πολλῷ πλείους ὄντας τῶν παρασυρέντων. Εἰ δὲ πλείους ἦσαν ἐκεῖνοι, κρείττων εἰς ποιῶν τὸ θέλημα Κυρίου, ἢ μῆριοι παράνομοι.

Κεφ. ιθ'. Ἐννόησον ὅσοι καὶ μαρτυροῦσι σέφαρον ἀνεβήσαντο. Οἱ μὲν γὰρ ἐμαστιγώθησαν, οἱ δὲ εἰς δεσμοκτήριον ἐνεβλήθησαν, οἱ δὲ ἀλύσεις ὡς κακοῦργοι

^β Χριστὸν δεest in quibusdam mss.

ius?
omnia
tium c
dicens
erga n
Christi
nos in
mici es
ejus :
sins (A
gloriat
mia vo
tem ab
Christi
id exs
passus
inquit
Et dis
erat in
glorifi
cem ap
gnare,
prodig
dium
Filium
eum, i
16). E
cit, se
etiam a
cum as
stituit
no, si
si qua
ut idem
idipsum
innamem
cem ar
jungen
Jesu,
tratus
nii, for
factus
psum,
crucis
dans,
inquit,
pro noi
tatis (A
cum u
uxores
tradidi
caret i
laque p
lorum
discipu
Jixisse
audi q
mihī (C
pationi

ius? et omittens cælum, terram, mare, ac cætera omnia commemorare, quæ ad usum nostrum et solatium condidit Christus, susque deque versat crucem, dicens: *Commendavit autem caritatem suam Deus erga nos, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est* (Rom. 5. 8. 9); et inde nos in spem optimam erigit dicens: *Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus: multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius* (Rom. 5. 10). Nonne et ipse hac re maxime gloriatur, et sibi placet, gaudet, et exultat præ nimia voluptate, cum ad Galatas ita scribit, *Mihi autem absit gloriarì, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* (Gal. 6. 14). Quid vero miraris, si Paulus ob id exultat, exsultat, et gloriatur? Ille ipse qui hæc passus est, gloriam rem illam appellat. *Pater enim, inquit, venit hora, glorifica Filium tuum* (Joan. 17. 1). Et discipulus qui ista scripsit dicebat: *Nondum enim erat in ipsis Spiritus sanctus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus* (Joan. 7. 39), quibus verbis gloriam crucem appellat. Cum vero caritatem ipsius voluit designare, quid et ipse dixit? num signa, miracula, prodigia quæpiam? Nullo modo, sed crucem in medium profert dicens: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam* (Joan. 3. 16). Et Paulus iterum: *Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit* (Rom. 8. 32)? Et cum ad humilitatem incitat, hinc adhortationem instituit in hæc verba: *Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium caritatis, si qua societas Spiritus, si qua viscera ac miserationes, implete gaudium meum, ut idem sapientis, eandem caritatem habentes, unanimis, idipsum sapientes, nihil per contentionem; neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbitantes* (Philipp. 2. 1 - 3). Tum consilium adiungens ait: *Moc enim sentite in vobis, quod in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinani-vi, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo: humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* (Ib. v. 5 - 8). De caritate porro consilium datus, hoc in medium adducit: *Diligite vos mutuo, inquit, sicut Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis* (Ephes. 5. 2). Cum vero mutua viros concordia cum uxoribus conjungit, ita loquitur: *Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et tradidit seipsum pro ea* (Ibid. v. 25). Atque ut indicaret ipse quam studiose rem illam expeteret, quantæ passionis cupiditate teneretur, primum apostolorum, fundamentum Ecclesiæ, principem cætus discipulorum, idque cum ex ignorantia loquutus dixisset, *Propitius tibi esto, Domine, non erit tibi hoc, audi quid vocarit: Vade post me satana, scandalum es mihi* (Matth. 16. 22. 23): quæ contumeliæ et increpationis asperitate, quanto studio rem illam expoteret,

indicavit. Ac resurrectionem quidem suam clam et in occulto fieri voluit, ejusque manifestationem toto consequenti tempore fieri permisit: crucem autem in media civitate, in media festivitate, in medio populi Judæorum, cum utrumque judicium adesset, tum Romanum, tum Judaicum, cum solemnitas omnes congregaret, medio die, in communi orbis terrarum theatro sustinuit. Et quoniam illi solus qui intererat rem quæ gerebatur videbant, imperavit soli ut se absconderet, atque ita universo terrarum orbi nefarium illud facinus promulgaret. Enimvero licet multis res illa, ut ante dixi, scandalum attulerit, non tamen istorum habenda ratio, sed illorum qui salvi facti sunt, qui se recte gesserunt. Quid vero miraris, quod in hac vita crux adeo sit illustris, ut etiam gloriam illam Christus appellet, et Paulus ea gloriatur? Siquidem in illo terribili ac tremendo die, cum gloriam suam ostensurus advenerit, cum in gloria sui Patris advenerit, cum terribile tribunal adstabit, cum omnis hominum natura sistetur, cum fluvii trabentur ignis, cum angelorum turmæ cælestiumque virtutum statim effundentur, ut cum ipso descendant, cum innumera illa præmia proponentur, cum alii sicut sol, alii sicut stellæ refulgebunt, cum martyrum cohortes, cum apostolorum chori, cum prophetarum ordines, cum generosorum virorum cætus omnes in medium prodibunt: tum in illo splendore, in illa magnificentia, splendidos radios emittentem illam gestans adveniet. Tunc enim, inquit, *apparebit signum Filii hominis in cælo, et sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, at signum crucis apparebit* (Matth. 24. 30). O passionis splendorem! o crucis fulgorem! sol obscuratur, et stellæ cadunt sicut folia, crux autem omnibus illis clarius resulget, et universum cælum occupat. Vides ut ea Dominus gloriatur? vides ut rem illam gloriam suam esse declaret, cum in illo die toti orbi terrarum cum tanto illam splendore manifestet?

CAP. XVIII. *Non mediocrem utilitatem ex iis quæ acciderunt, ad Ecclesiam dimanasse.* — Et tu igitur si quando quospiam videris ex iis quæ accidunt scandalizari, primum quidem illud cogita, non inde, sed a propria ipsorum imbecillitate scandala provenire: id quod indicant illi, qui nihil tale patiuntur. Deinde considera multos illustriores inde redditos esse, qui Deum glorificant, eique summo studio pro his omnibus gratias agunt. Noli ergo eos, qui labefactati sunt, spectare, sed eos qui stabiles permanserunt et immobiles, eaque ratione robustiores evaserunt: non eos qui conturbati sunt, sed eos qui secundum navigationis cursum tenuerunt, multoque plures sunt illis, qui fuere perversi. Attamen quamvis illi plures essent, melior est unus, qui facit voluntatem Domini, quam mille prævaricatores (Eccli. 16. 3).

CAP. XIX. *Hoc multorum martyrum institutum ac positum fuisse sive cum viverent, sive cum morerentur; martyres plures ob causas.* — Veniat tibi in mentem, quot martyres fuerint coronam adepti. Nam alii quidem verberibus cæsi sunt, et in carcerem conjecti,

alii compedibus tamquam malefactores vincti, alii patria pulsati sunt, alii suam substantiam perdiderunt, alii peregre sunt relegati, alii interempti sunt, quidam re ipsa, quidam sola voluntate. Cum enim lanceæ expeditentur, acuerentur enses, minas singulis diebus intentarentur, et qui magistratus gerebant, iram spirarent, cædes minarentur et genera suppliciorum innumera, minime cessarunt, neque succubuerunt, sed in rupe steterunt immobiles, et omnia facere patique maluerunt, quam ut in consortium venerint eorum qui scelera tanta patrauerant, neque viri solum, sed et mulieres. Nam et mulieres hoc invivere certamen, et amplius sæpe quam viri se viriliter fortiterque gesserunt. Neque mulieres tantum, sed et adolescentes, et admodum juvenes. An igitur hæc exigui sunt momenti tot martyrum turmas Ecclesiam lucrificasse? Sunt enim martyres isti omnes. Neque enim illi solum qui ad iudicium sunt adducti, et sacrificare iussi, neque paruerunt, quia passi sunt ea quæ sunt passi, martyres sunt vocandi: sed etiam illi qui ob rem quamvis, quæ Deo placeret, aliquid pati ultro voluerunt; et si quis rem diligenter examinaverit, hi sunt potius quam illi. Non enim æqualis est meriti, cum ejusmodi interitus et perniciæ animæ sit proposita, contentum esse aliquid pati, et non perire, atque ob minus aliquod bonum opus hoc ipsum supplicium sustinere. Neque vero solum eos qui occisi sunt, sed etiam eos qui parati fuerunt, et ad hoc prompti, martyrii coronam adeptos esse, et hoc ipsum, et quod prius dixi, cum qui ob res minores occisus sit, martyrem esse perfectum, testimonio Pauli conabor probare. Cum enim cœpisset eos enumerare beatus Paulus, qui majorum temporibus illustres fuerant, atque ab ipso Abele initium duxisset, deinde ad Noe progressus, Abraham, Isaac, Jacob, Moysem, Josue, Davidem, Samuelem, Eliam, Elisæum, Jobum, adjecit dicens: *Idcirco et nos tantam habentes impositam nubem martyrum* (Hebr. 12. 4). At qui non omnes illi occisi, imo ne unus quidem, duobus aut tribus exceptis, Abele scilicet et Joanne: ceteri vero naturali morte vitam finierunt. Enimvero Joannes ipse non cum sacrificare jussus esset, neque paruisset, occisus est, neque ad altare deductus, neque ad idolum pertractus, sed ob unum verbum. Nam quoniam dixerat Herodi: *Non licet tibi habere uxorem Philippi fratris tui* (Matth. 14. 4), et in carcere habitavit, et eadem illam sustinuit. Quod si is qui matrimonium contra leges contractum ultus est, quantum in ipso quidem fuit (neque enim quod perperam gestum est emendavit, sed dixit tantum, neque potuit impedire), si ergo cum dixisset tantum, neque aliud ex se contulisset, eo quod capite truncatus sit, martyrum primus est: qui tam multis cædibus se objecerunt, neque jam Herodi, sed universi orbis terrarum principibus se opposuerunt, neque conjugii unius injuste initii, sed patriarum legum et Ecclesiæ rituum defensionem susceperunt, quos alii insectabantur, et cum verbis tum operibus fiduciam præ se tulerunt, cum singulis diebus morerentur, et

vir, et mulieres, et pueri, nonne missiles in martyrum numerum adscribi mererentur? Quandoquidem Abraham quoque, cum non reipsa filium mactasset, animi proposito filium mactavit, et vocem illam cælestem dicentem audivit: *Non pepercisti unigenito filio tuo propter me* (Gen. 22. 12). Ita sit, ut ubique animi propositum, ubi perfectum fuerit in virtute, integram coronam accipiat. Quod si ille, cum filio suo non pepercisset, ita celebratus est, hi cum sibi ipsis non pepercissent, cogita quantam sint recepturi mercedem, qui non unum et duos, tresve dies, sed per totum vitæ suæ tempus in hac acie steterunt, conviciis, contumeliis, injuriis, calumniis divexati. Neque enim hoc exigui est momenti. Quocirca laudat hoc quoque magnus Paulus dicens: *Et in altero quidem opprobriis et tribulationibus spectaculum facti: in altero autem sociatim conversantium effecti* (Hebr. 10. 33). Jam quid attinet eos commemorare qui et ipsi sunt mortui, et qui eos imitarentur, a quibus talia suscipiebantur certamina, cum viros, tum mulieres? Recte autem hoc quoque laudat. Nam et facultates suas exposuere permulti, ut etiam vincti et exsules tantæ calamitatis aliquo solatio fruerentur, et juxta dictum illud apostoli (1b. v. 34), cum gaudio rapinam bonorum suorum susceperunt: alii partim patria, partim vita ipsa privati sunt. Cum igitur tantas opes videas, tantum lucrum, tantum quæstum Ecclesiæ obvenisse, tantos acquisitos esse thesauros, eos qui prius animo conciderant, igne ardentiores esse factos, eos qui toti theatris affixi erant, deserta petiisse, ac salus et montes in Ecclesias convertisse, ac nemine gregem educante, oves pastorum munere functas esse, ac milites item imperatoris ac ducis, cum tantam confidentiam ac fortitudinem præ se ferrent, omnesque cum eo quo par erat ardore, studio, diligentia collectas celebrare: non obstupescis et miraris, negotium adeo feliciter successisse? Non enim modo qui moribus probis erant, sed et multi qui theatrorum insaniam laborabant, et ludis Circensibus addicti erant, zelo quodam igne vehementiori succensiti totam illam insaniam abjecerunt, et per ipsos propemodum gladii exsilierunt, magistratus audacter ac libere sunt alloquuti, tormenta spreverunt, minas aspernati sunt, quanta virtutis sit vis ostenderunt, et quo pacto fieri possit ut etiam valde perditus homo poenitentiam agens et conversus ipsum etiam fastigium cælorum attingat. Cum ergo tam multa præmia videas, tam multas coronas acquisitas, tantam sparsam esse doctrinam, unde, queso, sit, ut scandalizeris? Ex eo quod nonnulli pereant, inquit. At enim, ut jam dixi, neque dicere desinam, hi perditionis suæ occasionem sibi ipsis debent imputare. Nihil enim aliud toto decursu orationis probare contendi. Dicam et aliud proclarum facinus inde natum. Quam multi larva pietatis oblecti, quam multi simulatam mansuetudinem præ se ferentes, quam multi, qui viri magni esse putabantur, nec erant, confestim hoc tempore convicti fuerunt, illorumque fallacia detecta, quod erant, appa-
paruerunt, non quod per summam fraudem se esse

περὶ
ἀνέβη
ol δὲ
τῇ γυν
ήκω
γινόμε
φόνων
καὶ τῶ
σαν δ
καὶ π
πανορ
ἐν μὲ
πρόδ
λαχού
ἀλλὰ
μοι, μ
Ἐκκλ
δὴ μὲ
θυσαι
ἐπερ
ὁπάρ
ταξέ
ὁδοί
διέτα
ἰλάτ
τιμω
ol πα
μαρτυ
δὲ πρό
μαρτυ
ἀποδο
θμια
προς
ἐν τῷ
τὸν Δ
ἐν τῷ
σοῦτα
pur.
ἐν οὖ
ἰωάν
κατέλ
σθελ
ἐχθρ
ματός
ἐστὶ
σου,
καὶ ἐν
ἐνδύ
τὸ κα
ἐν δ
μὲν
μαρτυ
σπαρ
ἀλλὰ
ἀποδο
νόμοι
σθελ

περίκειντο, οὐδὲ πατρίδος ἐξέπεσον, οὐδὲ οὐσίαν ἀπέδωκαν, οὐδὲ πρὸς τὴν ὑπερορίαν μετακινήσαν, οὐδὲ ἐσφάγησαν, οὐ μὲν καὶ τῇ πείρᾳ, οὐδὲ καὶ μόνῃ τῇ γνώμῃ. Καὶ γὰρ δοράτων γυμνουμένων, καὶ ξιφῶν ἱκονημένων, καὶ ἀπειλῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν γινομένων, καὶ τῶν ἐν ἀρχαῖς θυμοῦ πνεόντων, καὶ φόνων ἐπανατεινόμενων, καὶ μυρίων εἰδῶν κολάσεων καὶ τιμωριῶν, οὐκ εἶξαν, οὐδὲ ἐνέδωκαν, ἀλλ' ἐστησαν ἐπὶ τῆς πέτρας ἀκίνητοι, πάντα καὶ ποιῆσαι καὶ παθεῖν αἰρούμενοι, ὥστε μὴ κοινωνῆσαι τῇ παρανομίᾳ τῶν τὰ τοιαῦτα τετοληγκότων, οὐκ ἄνδρες δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες. Καὶ γὰρ καὶ γυναῖκες πρὸς τὸν ἀγῶνα ἀπεδύσαντο τοῦτον, καὶ ἀνδρῶν πολυαχοῦ μᾶλλον ἠνδρίσαντο. Οὐ γυναῖκες δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ νέοι καὶ μετράκιαι κομιδῇ. Ταῦτ' οὖν, εἰπέ μοι, μικρά, τοσοῦτον δῆμον μαρτύρων κερδᾶναι τὴν Ἐκκλησίαν; Μάρτυρες γὰρ ἅπαντες οὗτοι. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ἔκεινοι οἱ εἰς δικαστήριον ἔλκουσθέντες, καὶ θύσαι καλουσθέντες, καὶ μὴ πεισθέντες, παθόντες ἅπερ ἔπαθον, μάρτυρες ἂν εἴεν· ἀλλὰ καὶ οἱ οὐκ ὅπου τῶν τῷ θεῷ δοκούντων παθεῖν τι καταβεβῆσθαι· καὶ εἰ τις μετὰ ἀκριβείας ἐξετάσειεν, οὗτοι μᾶλλον, ἢ ἔκεινοι. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον ὁλέθρου τοιούτου καὶ ἀπωλείας ψυχῆς προτεινόμενης καταβέβησθαι παθεῖν τι καὶ μὴ παραποιεῖσθαι, καὶ ὑπὲρ ἑλάττωτος κατωρθώματος τὴν αὐτὴν ταύτην ὑπομένειν τιμωρίαν. Ὅτι δὲ οὐχ οἱ σφαγέντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ παρεσκευασμένοι καὶ γενόμενοι πρὸς τοῦτο ἑτοίμοι, μαρτυριοῦ στέφανον ἀνεδίσαντο, τοῦτό τε αὐτό, καὶ δὲ πρότερον εἰρηκα, ὅτι οὐκ ἔλαττωσαν σφαγεῖς, μάρτυς ἐστὶν ἀπρητισμένος, ἀπὸ τῆς Παύλου φωνῆς ἀποκρίσθαι τοῦτο πειράσομαι. Ἀρξάμενος γὰρ ἀπαριθμεῖσθαι τοὺς ἐπὶ τῶν προγόνων λάμπαντας ὁ μακάριος Παῦλος, καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Ἀβελ ποιησάμενος, εἶτα προελθὼν εἰς τὸν Νῶε, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαὰκ, τὸν Ἰακώβ, τὸν Μωϋσέα, τὸν Ἰησοῦν, τὸν Δαυὶδ, τὸν Σαμουὴλ, τὸν Ἠλίαν, τὸν Ἐλισσαίον, τὸν Ἰωβ, ἐπήγαγε λέγων· *Τοιγμοῦν καὶ ἡμεῖς τοσοῦτον ἔχοντες περικεῖμενοι ἡμῖν νέφος μαρτύρων*. Καίτοιγε οὐ πάντες ἐσφάγησαν οὗτοι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ εἰς, πλην δυοῖν ἢ τριῶν, τοῦ Ἀβελ καὶ τοῦ Ἰωάννου· οἱ δὲ ἄλλοι πάντες οἰκείᾳ τελευτῇ τὸν βίον κατέλυσαν. Καὶ Ἰωάννης δὲ αὐτὸς οὐ θύσαι κελυσθεὶς καὶ μὴ καταβεβῆσθαι ἐσφάγη, οὐδὲ εἰς βωμῶν ἄχθεις, οὐδὲ πρὸς εἰδωλὸν ἔλκουσθεις, ἀλλ' ὑπὲρ βήματος ἐνός. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε τῷ Ἡρώδῃ, *Ὁὐκ ἐξέστι σοι εἶχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου*, καὶ τὸ δεσμητήριον ὥκησε, καὶ τὴν σφαγὴν κινήσας, οὐ γὰρ εἰς αὐτὸν ἦγον (οὐδὲ γὰρ διώρρωσε τὸ κακὸς γεγεννημένος, [506] ἀλλ' εἶπε μόνον, παύσαι δὲ οὐκ ἴσχυεν), εἰ τοίνυν ὁ μόνον εἰπὼν, καὶ μηδὲν οἰκοῦν ἢ τοῦτο εἰσενεγκῶν, ἐπειδὴ ἀπετημῆθη, μάρτυς, καὶ μαρτύρων ἐστὶ πρῶτος· οἱ τοσαῦτας σφαγὰς προσδοκῆσαντες, καὶ οὐχὶ πρὸς Ἡρώδην, ἀλλὰ πρὸς τοὺς κρατοῦντας τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ἀποδυσάμενοι, καὶ οὐχὶ γὰρ παρανομούμενοι, ἀλλὰ νόμοις πατρίοις καὶ θεομοῖς Ἐκκλησίας ἐπηρησθεῖσαι παραστάντες, καὶ διὰ τῶν ρημάτων καὶ διὰ

τῶν πραγμάτων παρῆρσιαν ἐπιδειξάμενοι, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπονήσκοντες, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες, πῶς οὐκ ἂν εἴεν δίκαιοι μυριάκις εἰς τὸν τῶν μαρτύρων καταλέγειν χορὸν; Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀβραάμ, μὴ σφάζεις τῇ πείρᾳ τὸν υἱόν, τῇ προθέσει ἐσφαξ, καὶ φωνῆς ἤκουσεν ἀκούειν λεγούσης, ὅτι *Ὁὐκ ἐφείσω τοῦ υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ δι' ἐμέ*. Οὕτω πανταχοῦ καὶ ἡ γνώμη, ὅταν ἀπρητισμένη ἢ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς, ὁλόκληρον λαμβάνει τὸν στέφανον. Εἰ δὲ ἐκεῖνος, υἱὸς μὴ φεισάμενος, οὕτως ἀνεκηρύττετο· *οὗτοι ἑαυτῶν μὴ φεισάμενοι*, ἐννόησον πόσον λήφονται μισθόν, οὐ μίαν, οὐ δύο, καὶ τρεῖς ἡμέρας, ἀλλ' ὁλόκληρον τὸν βίον ἐπὶ τῆς παρατάξεως ἱστάμενοι ταύτης, βαλλόμενοι λοιδορίαις, ὕβρεσιν, ἐπηρείαις, συκοφαντίαις. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρόν. Διὸ καὶ ὡς μέγα Παῦλος αὐτὸ θαυμάζει λέγων· *Τοῦτο μὲν οὐκ ἐνδοξασμοὶς καὶ θλίψεσι θεωριζόμενοι, τοῦτο δὲ κοινοὶ τῶν οὕτω πασχόντων γεννηθέντες*. Τί ἂν τις εἰποι τοὺς καὶ αὐτοὺς ἀπονήσκοντας, καὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα ἀθλούντας ἀλείψαντας, καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας; Καλῶς δὲ αὐτοὺς καὶ θαυμάζει. Καὶ γὰρ καὶ οὐσίαις ἐπέδωκαν πολλοί, ὥστε τοὺς δεσμώντας καὶ τοὺς ἐξορίστους ἔχειν τινὰ παραμυθίαν τῆς τοσαύτης ταλαιπωρίας, καὶ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ἡδέως ἐδέξαντο, κατὰ τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο λόγιον· ἕτεροι, οἱ μὲν πατρίδος, οἱ δὲ καὶ αὐτῆς ἐξελεῖσθαι τῆς ζωῆς. Ὅρων τοίνυν τοσοῦτον πλοῦτον, τοσοῦτον κέρδος, τοσαύτην ἐμπορίαν τῇ Ἐκκλησίᾳ συνηγμένην, τοσοῦτους θησαυροὺς ἀποτιθεμένους, πυρὸς σφοδρτέρους γινομένους τοὺς πρότερον ἀναπεπτωκότας, καὶ τοὺς θεάτροις προσηλωμένους εἰς τὰς ἐρημίας ἐξιόντας, καὶ τὰς νάπας καὶ τὰ θρησκιοῦντας Ἐκκλησίας, καὶ οὐδενὸς ἐξάγοντος τὴν ἀγέλην, εἰς τὴν τῶν ποιμένων τάξιν μεταστάντα τὰ πρόβατα, καὶ τοὺς στρατιώτας εἰς τὴν τοῦ στρατηγοῦ, παρῆρσιαν ἐνεκεν καὶ ἀνδρείας, καὶ πάντας μετὰ τῆς προσκυνοῦσης θερμότητος, σπουδῆς, ἐμμελείας, τὰς συνάξεις ἐπιτελοῦντας, οὐκ ἐκκλητῆ καὶ θαυμάζεις, ὅσον ἐκ τούτου κατόρθωμα γέγονεν; Οὐ γὰρ δὴ μόνον οἱ ὀρθῶς βιοῦντες, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ τῶν περὶ τὰ θέατρα μεμνηγόντων καὶ ἱπποδρομίας προσεχόντων, ὑπὸ τοῦ ζήλου πυρὸς σφοδρτέρου πυρωθέντες, πᾶσαν ἐκείνην ἀπέθεντο τὴν μανίαν, καὶ κατ' αὐτῶν τῶν ξιφῶν σχεδὸν ἐπῆδησαν, πρὸς ἄρχοντας παρῆρσιάζοντες, βασάνων καταφρονούντες, ἀπειλῶν καταγελῶντες, δεικνύντες ὅσον ἐστὶν ἀρετῇ, καὶ πῶς ἐν τὸν σφόδρα ἀπολλύμενον, μετανοήσαντα καὶ μεταστάντα [507] αὐτῆς ἀψάσθαι τῶν οὐρανῶν τῆς ἀγέλης. Τοσαῦτα οὖν βραβεῖα ὁρῶν, τοσοῦτους στεφάνους πλεοκομένους, τοσαύτην διδασκαλίαν γινομένην, πόθεν, εἰπέ μοι, σκανδαλίζῃ; Ἀπὸ τῶν ἀπολωλόντων, ψοφῶν ἅλλ', ὅπερ ἔφη, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, οὗτοι ἑαυτοῖς λογισθέντες τῆς ἀπωλείας τὴν ὁπότεσαν. Τοῦτο γὰρ δι' ὅλου ὁ λόγος ἡμῖν ἀγωνιζόμενος ἔκεινεν. Εἴπω καὶ ἕτερον κατόρθωμα. Πόσοι προσωπίδων εὐλαδείας περικεῖμενοι, πόσοι πεπλασμένην πρᾶξιν ἔχοντες, πόσοι μεγάλοι τυφῶς εἶναι νομιζόμενοι, καὶ οὐκ ὄντες, ἄβρονον ἐπὶ τοῦ παρόντος διηλέγηθησαν καιροῦ, καὶ τὰ τῆς ἀπάτης αὐτοῖς διεβρόν, καὶ ὅπερ ἦσαν, ἐφάνησαν, οὐχ ὅπερ ὑπεκρίνοντο καὶ ἡπάτων· ὁ

* Αἱ δὲ ἀνακηρύττεται.

b Αἱ δὲ τῶν οὕτως ἀναστρεφόμενων γεννηθέντες.

μικρὸν δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγιστον εἰς εὐφροσύνην τῶν θεληόντων προσέχειν, τὸ διαγινώσκειν τοὺς ἔχοντας τῶν προβάτων τὰς δορὰς, καὶ μὴ ἀναμείγνυσθαι τοὺς λύκους τοὺς οὕτω κρυπτομένους τοῖς ὄντως προβάτοις. Καὶ γὰρ κάμινος γέγονεν ὁ καιρὸς οὗτος, τὰ χαλκὸν ἔχοντα τῶν νομισμάτων διελέγχων, τὴν μόλιδον κατατήκων, τὴν καλὰ μὲν κατακαίων, τὰς τιμὰς ὕλας τιμιωτέρας ἀποφαίνων. Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος σημαίνει λέγων· *Δεῖ δὲ καὶ αἰρέσεις εἶναι, ἵνα οἱ δοκιμοὶ φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν.*

Κεφ. κ'. Μηδὲν οὖν σε τούτων σκανδαλίζετω, μὴ ἱερεὺς νῦν φαῦλος γεγεννημένος, καὶ λύκου παντὸς ἀγριώτερον ἐπιτηδῶν τῇ ἀγέλῃ, μὴ τῶν ἀρχόντων, μὴ τῶν κρατούντων τις πολλὴν ὁμότητα ἐνδείκνυμενος. Ἐννόησον γοῦν ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων συνέβη τούτων χαλεπώτερα. Ὅ τε γὰρ κρατῶν τότε τὸ σκῆπτρον, τὸ μυστήριον τῆς ἀνομίας ἦν (οὕτω γὰρ αὐτὸν ὁ Παῦλος ἐκάλεσε), πᾶν εἶδος κακίας ἐπελθὼν, καὶ πάντας ἀποκρύψας τῇ πονηρίᾳ, ἀλλ' οὐδὲν οὕτε τὴν Ἐκκλησίαν, οὕτε τοὺς γενναίους ἑκαίνους ἀνδρας τοῦτο παρέθηκεν, ἀλλὰ καὶ λαμπροτέρους ἀπέφηεν· οἱ τε ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων οὕτω φαῦλοι καὶ πονηροὶ τινες ἦσαν, ὡς κτελεῖσθαι αὐτὸν ζῆλον αὐτῶν τοῦ βίου φεύγειν. Ἐπὶ γὰρ τῆς Μωυσέως καθέδρας, φησὶν, *ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· πάντα οὖν, ὅσα ἂν λέγωσιν, ὑμεῖν ποιεῖν, ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε·* καίτοι τί γένοιτο ἂν πονηρότερον ἱερέων, ὢν ὁ ζῆλος ἀπολλύειν ἔμελλε τοὺς μιμουμένους; Ἀλλ' ὅμως καὶ τοιούτων ὄντων τῶν τότε κρατούντων, οἱ λάμπαντες, οἱ στεφανοθέντες οὐδὲν παρεδίδωσαν, ἀλλὰ μειζνῶς ἐδοξάσθησαν. Οὐ τοίνυν ξενίζεσθαι χρὴ τοῖς γινομένοις. Πανταχοῦ γὰρ πειρασμοὶ τοῖς νήφουσιν εἰσι παρεzeugμένοι ἀπὸ τῶν οἰκίων, ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος τὰς νηφάδας ὁρῶν τῶν κινδύνων τὰς ἐπαγομένας αὐτοῖς, καὶ δεδοικώς μὴ τινες τῶν μαθητῶν ἐντεῦθεν θορυβηθῶσι, γράφειν ἔλεγεν· *Ἐπεμεθα ὑμῖν Τιμόθεον εἰς τὸ μηδένα σάλπασθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις· αὐτοὶ γὰρ οἴδατε ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα.* Ὅ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Οὗτος ἡμῶν ὁ βίος, αὕτη τῆς ἀποστολικῆς πολιτείας ἡ ἀκολουθία, τὸ μυρία πάσχειν κακὰ. Εἰς τοῦτο γὰρ κείμεθα, φησὶ. Τί ἐστιν, εἰς τοῦτο κείμεθα; Ὅσπερ τὰ ὄνια εἰς τοῦτο παρῆκται, εἰς τὸ [508] πωλεῖσθαι, οὕτω καὶ ὁ ἀποστολικὸς βίος εἰς τὸ λοιδορεῖσθαι καὶ εἰς τὸ πάσχειν κακῶς, εἰς τὸ μηδέποτε ἀναπνεῖν, εἰς τὸ μηδεμίαν ἔχειν ἀναχωρήν. Καὶ ὅσοι νήφουσιν, οὐ μόνον οὐδὲν ἐντεῦθεν βλάπτονται, ἀλλὰ καὶ μειζνῶς κερδαίνουσι. Διὸ καὶ τούτους, μετὰ τὸ μαθεῖν, ὅτι ἐστὶ κασι· γενναίως, θαυμάζει· καὶ περὶ ἑτέρων δὲ ταῦτα λέγει, ὅτι μετὰ τὰ δεσμὰ αὐτοῦ καὶ τὰς ἀλύσεις περισσοτέρως ἐτόλμων ἀφρόδως τὸν λόγον λαλεῖν. Τί δαὶ ἐπὶ Μωυσέως, εἰπέ μοι; ἐν μέσῃ βαρβάρων χώρα οὐκ ἀφῆκεν ὁ Θεὸς καὶ μάγους τὰ αὐτῶν ἐπιδείξασθαι; οὐχὶ καὶ ταύτης μέμνηται τῆς ἱστορίας

* Savil. in marg. addit τοὺς λαοὺς.

ὁ Παῦλος; *Ὅν τρόπον δὲ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς, φησὶν, ἀντέστησαν Μωυσεῖ, οὕτω καὶ οὗτοι ἀντίστησονται τῇ ἀληθείᾳ.* Οὗτος οὐδέποτε ἐπέλιπεν οὐτε τὰ σκάνδαλα, οὐτε οἱ στεφανοῦμενοι διὰ τούτων, Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογίζου, καὶ μὴ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅσον κέρδος ἀπὸ τοῦ πράγματος γέγονε. Κάκεινο σκόπει, ὅτι καὶ ἑτέροι τινές εἰσι ἀπόρρητοι λόγοι τούτων· οὐ γὰρ πάντα εἰδέναι ἡμᾶς δυνατόν· καὶ ὅτι τὰ χρηστότερα ἀπαντήσεται μετὰ ταῦτα, καὶ πλείων ἢ παραδοξοποιεῖα· ὥσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ Ἰωσήφ ἡ μὲν ἀρχὴ δυσκόλιαν εἶχε, καὶ μέχρι πολλοῦ προφηεῖ τὰ πράγματα, ἀπεναντίας εἶναι δοκούντα τῇ ὑποσχέσει· ὕστερον δὲ μείζονα τῶν προσδοκηθέντων ἐγένετο. Καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δὲ οὐκ εὐθέως, οὐδὲ ἐν προσημίῳ καὶ ἐν ἀρχῇ τὸ κατόρθωμα ἅπαν ἐδλάσθησεν, ἀλλὰ τὸ μὲν σκάνδαλον προφηεῖ, καὶ ὀλίγα τινὰ γέγονε σημεῖα θαύματος ἐνεκεν καὶ τῆς διορθώσεως τῶν ταῦτα τολμησάντων, καὶ εὐθέως ἅπαντα παρέδραμεν. Εἰ γὰρ καὶ τὸ καταπέτασμα ἐσχίσθη τοῦ ναοῦ τότε, καὶ πέτραι ἐρράγησαν, καὶ ἥλιος ἐσκοτίσθη, ἀλλὰ ταῦτα ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ καὶ ἐν λήθῃ γέγονε παρὰ τοῖς πολλοῖς. Μετὰ δὲ ταῦτα εὐθέως ἐν φυγῇ οἱ ἀπόστολοι, ἐν διώξει, ἐν πολέμοις, ἐν ἐπιβουλαῖς, λανθάνοντες, κρυπτόμενοι, δεδοικότες, καταλειψόμενοι, οὕτω τὸν λόγον ἐκήρυττον· καὶ ἐν δυναστείᾳ πολλῇ τῶν Ἰουδαίων ὁ δῆμος, ἀγόντων, περιηγόντων, ἐλκόντων, σπαρτατόντων τοὺς πιστεύοντας. Καὶ γὰρ τοὺς ἄρχοντας μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντας, καθ' ἑκάστην ἡγὼν καὶ περιῆγον τοὺς ἀποστόλους. Καὶ τί λέγω τῶν Ἰουδαίων τὸν δῆμον καὶ ἄρχοντας; Εἰς σκηνοβόρος, περὶ δέρματα ἡσυχολημένος, ὁ Παῦλος (τί δὲ σκηνοβόρου εὐτελεστερον;) τοσαύτη ἐκέχρητο τῇ μανίᾳ, ὡς σύρειν ἀνδρας καὶ γυναῖκας, καὶ παραδίδόναι εἰς φυλακὴν· καὶ ὁ σταυρωθεὶς ἠνείχετο ταῦτα ὁρῶν. Ἀλλὰ ὅρα πῶς μετὰ ταῦτα οὗτος τὸ διοικητὴς πάντας ὑπερηκόντισε, καὶ τὸ πρᾶγμα ὑπὲρ τὸν ἥλιον διέλαμψε, καὶ πᾶσαν κατέσχε τὴν οἰκουμένην.

Κεφ. κα'. Εἰ δὲ λέγοις, Καὶ τίνας ἐνεκεν καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ ἐν τῇ Καινῇ τοσοῦτοι κίνδυνοι, τοσοῦτοι πειρασμοί, τοσαῦται ἐπιβουλαί; μάνθανε καὶ τὴν αἰτίαν. Τίς οὖν ἡ αἰτία; Παλαιστρά ὁ παρὼν βίος ἐστὶ, γυμνάσιον καὶ ἀγὼν, χωνευτήριον, βαφεῖον ἀρετῆς. Ὅσπερ οὖν οἱ σκυτοδέφαι τὰ δέρματα λαμβάνοντες στύφουσι πρότερον, κατατείνουσι, παύουσι καὶ [509] τοίχοις καὶ λίθοις προσαρπάζοντες καὶ ἐτέρας μυριάς θεραπείας αὐτὰ ποιήσαντες ἐπιτήδεα πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῆς βαφῆς, οὕτω τὸ χρῶμα τὸ τίμιον ἐπάγουσιν· οἱ τὸ χρυσοῦχοι τὸ χρυσίον εἰς τὸ πῦρ ἐμβάλλοντες, τῇ βασάνῃ τῆς καμίνου παραδιδόασιν, ὥστε ποιῆσαι καθαρῶτατον· οἱ τε παιδοτρίβαι, ἐν τῇ παιδείᾳ πολλοὺς πόνοις τοὺς ἀθλοῦντας γυμνάζουσι, τῶν ἀντιπάλων σφοδρότερον αὐτοῖς ἐμπίπτοντες, ἵνα ἐν τῇ γυμνασίᾳ τὸ πᾶν κατορθώσαντες ἐν τοῖς τῶν διδασκάλων σώμασιν, ἐπὶ τῶν ἀγώνων εὐτρεπεῖς ὦσι καὶ παρεσκευασμένοι πρὸς τὰς λαβὰς τῶν ἐχθρῶν,

simu
soma
dign
tali
nax
pat
preti
fici
ut qu
11. 4
Ca
gravi
Nihil
depra
liens,
qui m
in me
viores
gerere
enim
gener
super
rosos
et Ju
nes e
tionem
sedere
vobis
lile fa
illis sa
rai po
essent
fuerun
sunt,
oportet
ubique
adhære
plena
culoru
qui dis
bat : A
bulatio
sumus
Hæc e
est con
In hoc
positi s
exposit
convici
respirat
vigiles
decrime
causam
commen
cula ei
verbum
pore M
forum
specime

simulabant? Neque vero id exigui momenti est, sed summopere prodest illis qui velint attendere, ut illos dignoscant qui pellibus ovium tecti sunt, ne sic occultati lupi cum veris ovibus misceantur. Est enim for-
nax quædam tempus istud, quæ suberatos nummos patefacit, quæ plumbum liquefacit, paleas exurit, pretiosa metalla pretiosiora reddit. Hoc etiam significans Paulus dicebat: *Oportet autem et hæreses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant in vobis* (1. Cor. 11. 19).

CAP. XX. *Temporibus apostolorum res evenisse graviores; vite apostolicæ prærogativa qualis.* — Nihil ergo istorum te scandalizet, non sacerdos nunc depravatus, et lupo quovis sævius in gregem insiliens, non ex magistratibus aut principibus ullus, qui magnam crudelitatem præ se ferat. Veniat tibi in mentem apostolorum temporibus res multo graviores istis accidisse. Nam et is, qui tum sceptrum gerebat Imperator, mysterium erat iniquitatis (sic enim eum Paulus appellavit [2. Thess. 2. 7]), omnia genera vitiorum pervaserat, et omnes improbitate superaverat, at nihil hoc aut Ecclesiam, aut generosos illos viros læsit, imo etiam illustriores effecit: et Judæorum sacerdotes ita pravi et improbi homines erant, ut juberentur populi eorum vite imitationem vitare: *Super cathedram enim Moysis, inquit, sederunt Scribæ et Pharisei: omnia ergo quæ dixerint vobis facienda, facite, secundum opera vero eorum nolite facere* (Matth. 23. 2. 3); tametsi quid nequius illis sacerdotibus fingi potest, quorum imitatio poterat perdere sectatores illorum? Attamen licet tales essent principes illius temporis, qui celebriores tum fuerunt, atque coronati evaserunt, nullo modo læsi sunt, imo potius clariores facti sunt. Non igitur oportet ob ea, quæ accidunt, obstupescere. Nam ubique tentationes iis, qui vigilantes et attentis sunt, adherent, sive a domesticis, sive ab alienis. Propterea Paulus etiam, cum ingentem numerum periculorum illis cerneret imminere, ac vereretur, ne qui discipuli inde turbarentur, in hæc verba scribebat: *Misi ad vos Timotheum, ut nemo moveatur in tribulationibus istis: ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus* (1. Thess. 3. 2). Quorum hic sensus est: Hæc est vita nostra, hæc apostolicæ conversationis est conditio, ut ferendis malis innumeris sit obnoxia. *In hoc enim positi sumus, inquit, Quid est, In hoc positi sumus?* Quemadmodum res venales in hoc sunt expositæ, ut vendantur: sic et apostolica vita, ut conviciis incessatur, ut mala patiantur, ut numquam respiret, ut nullas inducias nanciscatur. Porro qui vigilantes et attentis sunt, non modo nihil inde capiunt detrimenti, sed amplius inde lucrantur. Quam ob causam et istos ubi constanter restitisse cognovit, commendat: et de aliis ista dicit, eos post ejus vincula et catenas abundantius ausos esse sine timore verbum Dei loqui (Philipp. 1. 14). Quid vero tempore Moysis, quæso? nonne in media regione barbarorum magos etiam permisit Deus rerum suarum specimen exhibere? nonne hujus quoque meminit

historiæ Paulus? *Quemadmodum autem Janes et Jambres, inquit, resisterunt Moysi, ita et hi resistent veritati* (2. Tim. 3. 8). Ita numquam defuerunt neque scandala, neque qui occasione illorum corona donarentur. Hæc igitur omnia cum animo tuo reputa, neque hæc tantum, sed et quantum ex hac re lucrum obvenit. Illud quoque considera, quasdam alias etiam istorum arcanas esse rationes; neque enim fieri potest, ut omnia sciamus; ac res multo superiores eventuras postea, multoque plura nos miracula spectaturos: quemadmodum et ætate Joseph principium quidem difficultatibus obseptum fuit, diuque res succedebant, quæ penitus promissioni contrariæ videbantur: postea tamen omnem expectationem superavit eventus. Enimvero tempore passionis Christi non statim, neque in exordio et initio prosperi successus omnes germinarunt, sed scandalum quidem prodiit, et pauca quædam facta sunt miracula, ut corrigerentur qui hæc scelera patrabant, ac subito cuncta præterierunt. Quamvis enim scissum fuerit tum templi velum, et petreæ scissæ sint, et sol obscuratus: hæc tamen intra unum diem acciderunt, et in oblivionem vulgi venerunt. Postea vero confestim in fugam versi sunt apostoli, persecutione, bellis, insidiis divexati, latentes, absconditi, metu correpti, lapidibus appetiti verbum Dei prædicabant: tumque plurimum dominabatur populus Judæorum, qui fideles abducebant, circumagebant, trahabant, torquebant. Cum enim illis faverent magistratus, quotidie abducebant et circumducebant apostolos. Quid dico populum Judæorum et magistratus? Unus opifex tabernaculorum, circa pelles occupatus, Paulus (quid porro tabernaculorum opifice vilius?) tanta sæviebat insania, ut viros ac mulieres traheret, et in carcerem conjiceret, et hoc Crucifixus cum cerneret, permittebat (Act. 9. 1. 2). At tu vide quo pacto deinde tum persequitur iste omnes superaverit, et res ista sole ipso clarius refulserit, totumque orbem terrarum occupavit.

CAP. XXI. *Cur tam in Veteri quam in Novo Testamento multæ fuerint afflictiones.* — Quod si forte dicas, quam ob causam et in Veteri et in Novo Testamento tam multa pericula, tam multe afflictiones, tam multe insidiæ fuerint, causam cognosce. Quænam ergo causa est? Palestra quædam est hæc vita, gymnasium et certamen, fornax conflatoria, et tinctoria virtutis officina. Ut igitur pelles acceptas adstringunt, extendunt, percutiunt, ac parietibus et saxis allidunt coriarii, et aliis innumeris artificibus ad suscipiendam tincturam reddunt idoneas, ac deinde pretiosum colorem inducunt; et aurifices in ignem conjectum aurum fornacis examini tradunt, ut purissimum reddant; tum etiam prædottibus multis laboribus in palestra exercent athletas, dum acrius quam adversarii in eos impetum faciunt, ut cum in exercitationibus cuncta peregerint, corpore decore sint et eleganti in certaminibus, et ita comparati, ut facile inimicorum petitiones omnes eludant: ita

quoque facit in hac vita Deus, dum animam ad virtutem aptam vult reddere: adstringit, et conflatur, et afflictionem tradit examini, ut pusillanimes ac remissi adstringantur, et qui probati sunt probationes evadant, nec ab ullis demonum insidiis, aut diaboli laqueis superari possint, sed omnes admodum idonei ad futura bona suscipienda reddantur. Vir enim, inquit, qui non est tentatus, non probatus est: et Paulus, *Tribulatio patientiam operatur: patientia vero probationem* (Rom. 5. 3. 4). Tolerantiores igitur et patientiores volens reddere, numisma sinit omnibus modis explorari. Hac de causa Job quoque pati permisit ea quæ passus est, ut probator appareret, et diaboli os occluderet; propterea permisit et apostolos, ut et illi fortiores evaderent, et virum suarum hac ratione specimen ederent. Nam et hæc est causa non exigua. Quamobrem et Paulo quietem ac relaxationem a malis postulanti dicebat, *Sufficit tibi gratia mea: nam virtus mea in infirmitate perficitur* (2. Cor. 12. 9).

CAP. XXII. *Afflictiones non modo non scandalizare, sed et prodesse illis qui ex æquo et bono judicent, sint licet Gentiles.* — Siquidem illi qui nondum fidem Christianam sunt amplexi, amplius inde lucrantur, si vigiles fuerint et attenti. Cum enim eos injuriis et contumeliis affici viderent, in carcerem conjici, probris onerari, insidiis oppugari, capite truncari, exuri, in mare demergi, neque ullis ejusmodi malis cedere, cogita quantam in admirationem traducerent spectatores suos cum illius, tum hujus temporis præstantissimi athlete istius. Itaque non modo scandalum nullum pariunt illis qui vigiles sunt et attenti, ea quæ accidunt, sed etiam doctrinæ majoris adipiscendæ occasionem illis adferunt. Idcirco Paulus etiam hoc sibi dictum audivit, *Virtus mea in infirmitate perficitur*. Hoc et in Veteri et in Novo Testamento spectare licet. Perpende namque quomodo affectum fuisse Nabuchodonosorem verisimile sit, a tribus pueris, servis, captivis, compedibus vinctis, flammis expositis, tanto exercitu spectante superatum, ut qui tria corpora mancipata, subacta, patria pulsa, libertate, honore, potestate, pecuniis spoliata, longe a propinquis constituta non poterat vincere. Quod si permissa illa non fuisset exustio, tam præclarum præmium non obtinuissent, nec ita splendidam coronam adepti essent. Perpende quomodo affectum fuisse verisimile est Herodem reprehensum a victo, cum cerneret nihil eum de loquendi libertate propter catenam remittere, sed occidi malle, quam pulcherrimam illam libere loquendi facultatem amittere. Cogita quis ex hominibus illius ætatis, vel etiam consequentis ævi, cum hæc cerneret et audiret, quantumvis desce ac remissus esset, at exiguæ tamen judicio valeret, non summam utilitatem inde decerneret. Noli enim mihi commemorare acceleratos et stultos homines, socordes, totos corpori curandos addictos, ac foliis leviores. Isti enim non his solum, sed re quavis, quæ acciderit, offenduntur: non aliter ac populus Judæorum, qui et cum manna

comederet, et cum panem, pariter morosus erat et offendebar, sive in Ægypto esset, sive ab Ægypto liberatus, sive adesset Moyses, sive abesset. Verum illos in medium mihi productio, qui sobrii erant et vigiles; et cum animo tuo reputa, quantam ipsos probabile sit utilitatem inde percepisse, cum animam constantem cernerent, mentem invictam, linguam maxima libertate loquendi præditam, hominem deserti incolam, regem superare, vinetum esse, nec tamen cedere, capite truncari, nec silere: sed ne hic quidem subsiste, verum ea quæ sequuta sunt, examina. Caput amputavit Herodes, capite truncatus est Joannes. Quis ergo beatus ab omnibus prædicatur? quis imitandus proponitur? quis celebratur? quis coronatur? quis præconiis ornatur? quis laudatur? quis commendatur? quis in hunc usque diem reprehendit? Nonne in singulis Ecclesiis hic quidem clamat, *Non licet tibi habere uxorem Philippi fratris tui* (Matth. 14. 4): ille vero diffamatur etiam post obitum ob adulterium, insaniam, et audaciam? Considera vero præter ea quæ dicta sunt, quanta virtus esset captivi, quanta tyranni imbecillitas. Nam hic quidem non potuit linguam unam compescere, sed ea sublata, sexcenta pro illa et cum illa ora reseravit: ille vero et tum illum post eandem perterrefecit (adeo quippe conscientiam ejus percellerat metus, ut ipsum tum temporis arbitraretur a mortuis excitatum miracula patrare), et vero nunc et ex illo tempore, perpetuo per universum orbem terrarum et per se et per alios reprehendit. Siquidem unusquisque dum evangelium istud legit, dicit: *Non licet tibi habere uxorem Philippi fratris tui*: et sine evangelio in coenibus, in congressibus, sive qui domi, sive qui in foro, sive qui ubique sunt, quamvis ad ipsam pergas regionem Persarum, quamvis in Indiam, quamvis in Mauritaniam, quamvis in quas-cumque terras sol aspiciat, vel etiam ad ipsos ultimos mundi limites, hanc vocem audies, et justum illum videbis etiamnum elamantem, incalcentem, et nequitiam tyranni redarguentem, nec umquam silentem, neque tot annorum numero reprehensionem debilitari. Quid ergo detrimenti cepit ex obitu justus ille? quid ex morte violenta? quid ex catena? quid ex carcere? Quos autem non correxit, quibus cor saperet, ex iis quæ dixit, ex iis quæ passus est, ex iis quæ nunc prædicat, eadem prorsus, quæ cum viveret? Noli ergo dicere, Quam ob causam mori permissus est? Non enim illud erat mori, sed coronam adipisci: non interire, sed meliorem vitam auspicari. Disce philosophari, et non modo nihil te ista lædent, sed et commodis multis augeberis.

Josephus nihil nocuit Ægyptia: Josephi exemplum quam utile. — Quid vero mulier Ægyptia? Nonne accusavit, et calumniata est? nonne justum vinxit? nonne in carcerem compegit? nonne in summum capitis discrimen adduxit? nonne quantum in ipso fuit situm, interemit? nonne infamiae notam iniecit?

* Alii, nec tamen tacere.

καὶ βρῆδ' αὐτὰς διαλύσωσιν· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἐν τῷ παρόντι βίῃ ποιεῖ· πρὸς ἀρετὴν ἐπιτηδεύειν βουλόμενος μετασκευάσαι τὴν ψυχὴν, καὶ στυφεῖ, καὶ χωνεύει, καὶ βασάνῳ πειρασμῶν παραδίδωσιν, ὥστε τοὺς τε ἀναπεπτωκότας καὶ διαλελυμένους σφιγγῆναι, τοὺς τε δοκίμους δοκιμωτέρους γενέσθαι, καὶ ἀχειρώτους ταῖς τῶν δαιμόνων ἐπιβουλαῖς καὶ ταῖς τοῦ διαβόλου παγίσαι, καὶ σφόδρα ἐπιτηδεύειν πρὸς τὴν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ὑποδοχὴν ἅπαντας. Ἀνὴρ γὰρ, φησὶν, ἀπειραστος, ἀδόκιμος· καὶ ὁ Παῦλος, *Ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται*· ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν. Καρτερικούς οὖν καὶ ὑπομονητικούς ποιῆσαι θέλων, ἀφίησι τὸ νόμισμα διακωδωνίζεσθαι παντὶ τρόπῳ. Ταύτης ἐνεκεν τῆς αἰτίας καὶ τὸν Ἰωδ ἀφῆκε παθεῖν ἅπερ ἐπάθεον, ὥστε καὶ δοκιμωμένους γυνήσκειν, καὶ ἐμφράζει τοῦ διαβόλου τὸ στόμα· διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἀποστόλους ἀφῆκεν, ὥστε κακείνους ἀνδρειοτέρους γενέσθαι, καὶ τὴν οἰκίαν δύναμιν ταύτῃ ἐπιδείξασθαι. Καὶ γὰρ καὶ αὕτη αἰτία οὐ μικρά. Διὸ καὶ Παῦλος εἶπεν ζητοῦντι ἀνεσιν καὶ ἀπαλλαγὴν τῶν κατεχόντων κακῶν, *Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου*· ἡ γὰρ *δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται*.

Κεφ. κβ'. Καὶ γὰρ οἱ μηδέπω τῷ λόγῳ τοῦ Χριστιανισμοῦ προσελθόντες, καὶ ἐντεῦθεν μαζώνους, ἐὰν νήφωσι, κερδαίνουσι. Καὶ γὰρ ὅταν ἴδωσιν ἀδικουμένους, λοιδορουμένους, δεσποτήριον οἰκοῦντας, ἐπηρεαζομένους, ἐπιβουλενομένους, ἀποτεμνομένους, καίονμένους, καταποντιζομένους, καὶ μηδενὶ τῶν δεινῶν εἰκοντάς, ἐννόησον ὅσον ἔχοντες θαῦμα τῶν παραδόξων τούτων ἀθλητῶν ἀπῆρχοντο καὶ οἱ τότε, καὶ οἱ νῦν. Ὅστε οὐ μόνον οὐκ ἐργάζεται σκάνδαλον τὰ γεγεννημένα τοῖς νήφουσιν, ἀλλὰ καὶ πλείονος διδασκαλίας ὑπόθεσις γίνεται. Διὸ καὶ Παῦλος ἤκουσε ταῦτα, ὅτι *Ἡ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται*. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς καὶ ἐπὶ τῆς Καινῆς ἐστὶν εὐρεῖν. Ἐννόησον γὰρ τί πάσχειν εἰκός ἦν τὸν Ναβουχοδονόσορ ὑπὸ τριῶν παίδων, δούλων, αἰχμαλώτων, δεδεμένον, περπολυμένον, τοσοῦτο στρατοπέδῳ παρόντος ἡττώμενον, καὶ μὴ δυνάμενον τριῶν περιγενέσθαι σωματῶν δεδουλωμένων, ὑποκειμένων, πατρίδος ἐκπεπτωκότων, ἐλευθερίας, τιμῆς, δυναστείας, χρημάτων, πόρρω τῶν οἰκείων ἀπωρισμένον. Εἰ δὲ μὴ συνεχωρήθη ὁ ἐμπρησμός ἐκεῖνος, οὐκ ἂν οὕτω λαμπρὸν τὸ βραβεῖον ἐγένετο, οὐκ ἂν οὕτω φαυρὸς ὁ στέφανος. Ἐννόησον τί πάσχειν εἰκός ἦν τὸν Ἡρώδη ὑπὸ δεσμῶντος ἐλεγχόμενον, καὶ ὁρῶντα οὐδὲ ἀπὸ τῆς ἀλύσεως [510] ἐνδιδόντα τῇ παρῥησίᾳ, ἀλλ' αἰρούμενον σφαγῆναι μᾶλλον, ἢ προσεῖναι τὴν καλλίστην ἐλευθεροστομίαν ἐκείνην. Ἐνόησον τίς ὁρῶν ταῦτα καὶ ἀκούων καὶ τῶν τότε ζώντων καὶ τῶν μετὰ ταῦτα γενομένων, κἂν σφόδρα ἀναπεπτωκὴς ἦ, νοῦν δὲ τίνα ἔχον βραχύν, πῶς τὰ μέγιστα κερδάνας ἀπεισι. Μὴ γὰρ μοι τὰ καθάρματα τῶν ἀνοήτων εἴπη, τοὺς βλάκας καὶ αὐτόσαρκας ὄντας, καὶ φύλλων κουφοτέρους. Οὗτοι γὰρ οὐχὶ τοῦτοις μόνον, ἀλλὰ καὶ παντὶ σχεδὸν γενομένῳ προσπαύουσιν· ὥς καὶ ὁ Ἰουδαίων ὄμιλος καὶ μάννα ἐσθίων καὶ ἄρτον, ὁμοίως δυσφάρεστος ἦν, καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ὢν, καὶ ἀπαλλαγείς Αἰγύπτου, καὶ παρόντος, Μωϋσέως, καὶ ἀπελθόντος. Ἄλλ' ἐκεί-

νους εἰς μέσον ἄγε μοι, τοὺς νήφοντας, τοὺς ἐγρηγορούτας, καὶ λογίζου πόσῃν εἰκός αὐτοὺς ἐντεῦθεν κερδῶσασθαι τὴν ὠφέλειαν, ὁρῶντας ψυχὴν ἀπερίτρεπτον, φρόνημα ἀδούλωτον, γλῶτταν παρῥησίας γέμουσαν, ἀνθρωπὸν ἐρημοπολίτην βασιλέως περιγόμενον, δεσμούμενον καὶ οὐκ ἐνδιδόντα*, ἀποτεμνόμενον καὶ οὐ σιγῶντα· καὶ μὴδὲ μέχρι τούτων στήξ, ἀλλὰ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα ἐξέταξε. Ἀπέτεμεν ὁ Ἡρώδης, ἀπετμήθη ὁ Ἰωάννης. Τίς οὖν ἐστὶν ἐν τοῖς ἀπάντων μακαρισμοῖς; τίς ζηλωτὴς; τίς ἀνακηρύσσεται; τίς στεφανοῦται; τίς ἐγκωμιάζεται; τίς ἐπαινεῖται; τίς θαυμάζεται; τίς μέχρι σήμερον ἐλέγχει; Οὐ καθ' ἐκάστην Ἐκκλησίαν ὁ μὲν βοᾷ, *Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου*· ὁ δὲ στήλιτεται καὶ μετὰ τελευταίαν ἐπὶ τῇ μοιχείᾳ καὶ τῇ παρανομίᾳ καὶ τῇ θρασύτητι; Ἐκείναι δὲ μετὰ τῶν εἰρημένων, ὅση τοῦ δεσμῶντος ἡ δύναμις, καὶ τοῦ τυράννου ἡ ἀσθένεια. Ὁ μὲν γὰρ οὐκ ἔχουσε μίαν ἐπιστομίαν· γλῶτταν, ἀλλ' ἀνελὼν αὐτήν, μυρία ἀντ' ἐκείνης καὶ μετ' ἐκείνης ἠνέφες στόματα· ὁ δὲ καὶ τότε αὐτὸν εὐθέως ἐφθόησε μετὰ τὴν σφαγὴν (οὕτω γὰρ αὐτοῦ τὸ συνειδὸς κατέσειεν ὁ φόβος, ὡς νομίζειν αὐτὸν τότε καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα θαυματουργεῖν), καὶ νῦν δὲ καὶ ἐξ ἐκείνου διὰ παντὸς τοῦ χρόνου κατὰ πᾶσαν αὐτὸν ἐλέγχει τὴν οἰκουμένην. καὶ δι' ἑαυτοῦ, καὶ δι' ἑτέρων. Ἐκαστος γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκων τοῦτο, λέγει, *Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου*· καὶ τοῦ Εὐαγγελίου χωρὶς ἐν συλλόγοις καὶ συνουσίαις, ταῖς οἰκοῖς, ταῖς ἐν ἀγορᾷ, ταῖς ἀπανταχοῦ, κἂν εἰς τὴν Περσῶν χώραν ἀπέλθῃς, κἂν εἰς τὴν Ἰνδῶν, κἂν εἰς τὴν Μαύρων, κἂν ὅσην ἤλιος ἐφορᾷ γῆν, καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς ἐσχατίας, ταύτης ἀκούσης τῆς φωνῆς, καὶ ᾄδει τὸν δίκαιον ἐκεῖνον· εἰ καὶ νῦν βοῶντα, ἐνηχοῦντα, καὶ τὴν κακίαν ἐλέγχοντα τοῦ τυράννου, καὶ αὐδέοντα σιγῶντα, οὐδὲ τῷ πλήθει τοῦ χρόνου τὴν ἐλεγχον μαραινόμενον. Τί τοῖνον ἀπὸ τῆς τελευταίας παρεβλήθη ὁ δίκαιος ἐκεῖνος; τί δὲ ἀπὸ τοῦ βιαίου θανάτου; τί δὲ ἀπὸ τῆς ἀλύσεως; τί δὲ ἀπὸ τοῦ δεσποτηρίου; Τίνας δὲ οὐκ ὠρθόως πῶν νοῦν ἐχόντων, ἀφ' ὧν εἶπεν, ἀφ' ὧν ἐπάθεον, ἀφ' ὧν ἐστὶ καὶ νῦν κηρύττει τὰ αὐτὰ, καὶ τότε ζῶν; [511] Μὴ τοῖνον λέγε, διὰ τί συνεχωρήθη ἀποθανεῖν; Οὐ γὰρ θάνατος ἦν, ἀλλὰ στέφανος τὸ γεγεννημένον, οὐ τελευταῖ, ἀλλὰ μείζονος ζωῆς προοίμια. Μάθε φιλοσοφεῖν, καὶ οὐ μόνον οὐδὲν ἐκ τῶν τοιούτων βλαβῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα κερδανεῖς.

Τί δὲ ἡ Αἰγυπτία γυνὴ; Οὐ κατηγόρησεν; οὐκ ἐσυκοφάντησεν; οὐκ ἔθηκε τὸν δίκαιον; οὐκ εἰς δεσποτήριον ἐνέβαλεν; οὐ τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων ἐπεκρέμασεν αὐτῷ κίνδυνον; οὐκ ἀνέτε, τό γε εἰς αὐτὴν ἦκον; οὐ πονηρὰν περιέθηκε δόξαν; Τί οὖν αὐτὸν

* Αἱ καὶ αὐτὴν ἐκείνην.

παρέδραψεν ἡ τότε, ἡ νῦν; Καθάπερ γὰρ πυρὸς ἀνθρακες ὑπὸ ἀγύρων καλυφθέντες, παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν σκιάζεσθαι δοκοῦσιν, ἄρῳν δὲ διαφαγόντες τὰ ἐπικείμενα, δι' αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἀγύρων ὑψηλοτέραν ἀνάπτουσι τὴν φλόγα· οὕτω δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ, καὶ ἐπηρέαζεσθαι δοκῇ, ὕστερον δὲ δι' αὐτῶν τῶν κωλυμάτων μειζύνως ἀνθεῖ, καὶ εἰς αὐτὸν φθάνει τὸν οὐρανόν. Τί γὰρ μακαριώτερον γένοιτ' ἂν τοῦ νεανίσκου ἐκείνου διὰ τὴν συκοφαντίαν, διὰ τὴν ἐπιβουλὴν, οὐ διὰ τὸν θρόνον τὸν ἐν Αἰγύπτῳ, οὐδὲ διὰ τὴν ἐκεῖ βασιλείαν; Πανταχοῦ γὰρ τοῖς πύθεσιν αἱ δόξαι, καὶ αἱ εὐδοκίμησεις, καὶ οἱ στέφανοι εἰσι συγκεκληρωμένοι. Οὐχὶ καὶ τοῦτον πάντες πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ᾔδουσι; Καὶ χρόνου τοσούτου πλήθος οὐκ ἐμάρανεν αὐτοῦ τὴν μνήμην, ἀλλὰ τῶν βασιλικῶν εἰκότων λαμπρότερόν τε καὶ διαρκέστερον αἱ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σωφροσύνης αὐτοῦ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀνάκεινται εἰκόνας, ἐν τῇ Ῥωμαίων, ἐν τῇ βαρβάρων χώρα, ἐν τῷ ἑκάστου συνειδότι, ἐν τῇ ἑκάστου γλώττῃ. Καὶ ὅρῳμεν αὐτὸν ἄπαντες κατεχόμενον, ἀρχόμενον, συμβουλεύοντα τῇ ἀθλίᾳ καὶ ταλαιπώρῳ πόρῃ τὰ δέοντα, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ πάντα εἰσφέροντα εἰς τὴν ἐκείνης σωτηρίαν, ἐντρέποντα αὐτῆς τὴν ἀναισχυντίαν, σθενύνοντα τὴν κάμινον, χειμῶνος ἐξαρπάσσει ἐπιχειροῦντα χιλεποῦ, καὶ εἰς τὴν γαλήνῃν ὁρμίζοντα· εἰτα ἐπειδὴ τὸ κλυδωνιὸν ὑπερέσχε, καὶ ὑπέραντλον τὸ πλοῖον γέγονε, ναυαγούσης ἐκείνης, φεύγοντα τὰ κύματα, καὶ ἐπὶ τὴν στερεὰν τῆς σωφροσύνης πέτραν τρέχοντα, καὶ τὰ ἱμάτια ἐν ταῖς ἐκείνης καταλιμπάνοντα χερσὶ, καὶ τῶν τὰς πορφύριδας περιδεδλημένων λαμπρότερον ἐν τῇ γυμνότητι φαινόμενον, καὶ καθάπερ ἀριστεία τινὰ καὶ τροπαιούχον φαιδρὸν, τὸ τρώπαιον ἱστῶντα τῆς σωφροσύνης. Καὶ οὐδὲ ἐν τοῦτοις καταλύομεν τὴν μνήμην, ἀλλὰ περαιτέρω προϊόντες, ὁρῶμεν αὐτὸν πάλιν εἰς δεσμοτήριον ἀπαγόμενον, δεδεμένον, αὐχμῶντα, πολὺν ἐκεῖ τηχόμενον χρόνον. Καὶ διὰ ταῦτα μάλιστα θαυμάζομεν πάλιν αὐτὸν, μακαρίζομεν, ἐκπληττόμεθα, ἐπαινοῦμεν. Κἂν σῶφρον τις ᾖ, ἐννοῶν αὐτὸν σωφρονέστερος γίνεται· καὶ ἀκόλαστος, τάχιον τῷ διηγήματι πρὸς σωφροσύνην μετίσταται, καὶ ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἀμείνων καθίσταται. Ταῦτα τοίνυν ἅπαντα ἀναλέγοντες, μηδὲν θορυβεῖσθε, ἀλλὰ καὶ κερδαίνετε ἐκ τῶν γινόμενων· καὶ ἡ τῶν ἀθλούντων ὑπομονὴ γινέσθω καρτερίας ὕμν διδάσκαλος, καὶ πάντα τὸν βίον τῶν γενναίων καὶ ὑψηλῶν ἀνδρῶν ὁρῶντες διὰ [512] τοιούτων ὑφαινόμενον, μὴ συγγείσθε, μηδὲ ταράττεσθε, μήτε τοῖς ἰδίαις, μήτε τοῖς κοινοῖς πειρασμοῖς· καὶ γὰρ καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐξ ἀρχῆς οὕτως ἐτάφη, οὕτως ᾔψυθη. Μηδὲν οὖν ἐνείκεσθε· οὐδὲν γὰρ ἀπεικὸς γέγονεν. Ἄλλ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν βιωτικῶν, οὐκ ἐνθα ἀχυρα καὶ χόρτος, οὐδὲ ἐνθα ἄμμος, ἀλλ' ἐνθα χρυσίον καὶ μαργαρίται, ἐκεῖ πειραταὶ καὶ καταποντισταὶ καὶ ληστὰὶ καὶ τοιχωρύχοι συνεχῶς ἐνοχλοῦσι καὶ ἐπιβουλεύουσιν· οὕτω καὶ ὁ διάβολος ἐνθα ἂν ἴδῃ πλοῦτον συναγόμενον τὸν κατὰ ψυχὴν, καὶ εὐπορίαν εὐσεβείας ἐπιτεινομένην, ἐκεῖ τὰ μηχανήματα ἱστῇσι καὶ προσάγει. Ἄλλ' ἐὰν οἱ ἐπιβουλεύόμενοι νῆφωσιν, οὐ μόνον οὐδὲν ἐλαττοῦνται ἐντεῦθεν,

ἀλλὰ καὶ μείζονα τὸν πλοῦτον τῆς ἀρετῆς συναγοῦσιν· ὁ δὲ καὶ νῦν γέγονε.

Κεφ. κγ'. Καὶ μέγιστον ἂν τις τοῦτο σημείον καὶ τοῦ πλοῦτος τῶν κατορθωμάτων, καὶ τῆς ἀνδρείας τῆς Ἐκκλησίας ποιήσκειν. Ὅτε γὰρ εἶδεν αὐτὴν ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκείνος ἀνοῦσαν, εὐδοκίμουσαν, ἐν βραχεῖ καίρῳ βοῇ πρὸς ὕψος ἀνενεχθείσαν, πολλὴν σπουδὴν ἐν αὐτῇ γινομένην, καὶ τὴν μὲν τῶν εὐδοκίμωντων ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπιδοσιν, τῶν ἐν ἀμαρτίαις ζώντων εἰς μετάνοιαν μετὰστasin, πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης κατηχομένην· πάντα ἐκίνησεν αὐτοῦ τὰ μηχανήματα, καὶ ἐμφυλίου ἀνῆψε πολέμους. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τοῦ Ἰωβ, νῦν μὲν τὴν ἀποβολὴν τῶν χρημάτων, νῦν δὲ τὴν ἀπατίαν, νῦν δὲ τὴν ἀβήρωσιν τοῦ σώματος, νῦν δὲ τῆς γυναικὸς τὴν γλῶτταν, νῦν δὲ τῶν φίλων τὰ ἐνεῖδη καὶ τὰ σκώμματα καὶ τὰς λοιδορίας ἐκίνει κατὰ τοῦ δικαίου, καὶ πᾶν εἶδος μηχανημάτων προσήγεν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας, διὰ φίλων, δι' ἐχθρῶν, διὰ τῶν εἰς κλῆρον τελούντων, διὰ τῶν εἰς στρατεῖαν καταλεγόμενων, διὰ τῶν ἐπισκοπῇ τετιμημένων, διὰ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν προσώπων τὰ παρ' αὐτοῦ ἐκίνησεν. Ἄλλ' ὅμως καὶ τοσαῦτα μηχανησάμενος, οὐ μόνον αὐτὴν οὐκ ἐσάλευσεν, ἀλλὰ καὶ λαμπρότεραν ἐποίησεν. Οὐ γὰρ οὕτω τότε μὴ ἐνοχλουμένη πάντα; ἐπαίδευσεν, ὥς νῦν τὴν οἰκουμένην διδάσκει· καρτερεῖν, ἐγκρατεῖσθαι, φέρειν πειρασμούς, ὑπομονὴν ἐπιδείκνυσθαι, καταφρονεῖν τῶν βιωτικῶν, μηδὲν ἡγεῖσθαι πλοῦτον, καταγαλᾶν τιμῆς, ὑπερορθεῖν θανάτου, καταφρονεῖν ζωῆς, πατρίδα παρορθεῖν, οἰκίους, φίλους, συγγεῖναι, πρὸς σφαγὰς ἀποδύεσθαι παντοδαπάς, κατὰ ξιφῶν κυδιστᾶν, τὰ λαμπρὰ ἅπαντα τοῦ παρόντος βίου, τιμὰς λέγω καὶ δόξας, καὶ δυναστεῖαν, καὶ τρυφὴν, τῶν ἡρινῶν ἀνθῶν εὐτελέστερα εἶναι νομίζειν. Καὶ ταῦτα οὐχ εἰς παιδείαν μόνον, οὐδὲ ὅσοι καὶ τρεῖς, ἀλλὰ πᾶς ὁ λαὸς, καὶ οὐ διὰ βημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων, δι' ὧν πάσχοι, δι' ὧν νικῶσι, δι' ὧν περιγίνονται τῶν ἐπιβουλεύοντων, δι' ὧν ἀδάμαντος στερεώτερον καὶ πέτρας ἰσχυρότερον ἅπαντα στέγουσιν, οὐχ ὅπλα κινούμενοι, οὐ πόλεμον ἀναρρόπιζοντες, οὐ τῆξον, οὐ βέλῃ ἀφιέντες, ἀλλ' ὑπομονῆς τεῖχος ἑκαστος περιδεδλημένος, ἐμμελείας, πρᾶντος, ἀνδρείας, τῷ πάσχειν κακῶς τοὺς ποιοῦντας ἐκ πολλοῦ τοῦ περιοντος καταισχύοντες.

[513] Κεφ. κδ'. Νῦν γοῦν οὗτοι μὲν φαιδρῷ τῷ προσώπῳ, ἐλευθέροις ταῖς ὀφθαλμοῖς, παρῆρσις ἀγάτῳ χρημένοι, εἰς ἀγορὰν ἐμβάλλουσιν, ἐν οἰκίαις στρέφονται, πρὸς τὴν σύναξιν αὐτομολοῦσιν· οἱ δὲ ταῦτα ἐργασάμενοι, καθ' ἑκάστον τῶν μηχανημάτων, ὧν προσάγουσιν, ἐγκαλυπτόμενοι, καὶ πονηρὸν ἔνδον ἔχοντες συνειδέει, τρέμοντες, δειδιότες, οὕτω περιίσι. Καὶ καθάπερ τὰ δυσθάνατα τῶν θηρίων μετὰ προτέραν καὶ δευτέραν πληγὴν σφοδρότερος ἐπιπίπτοντα ταῖς αἰμαῖς τῶν δοράτων, χαλεπωτέραν καθ' αὐτῶν ὠθεῖ τὴν πληγὴν, τὰ τραύματα εἰς αὐτὰ τὰ σπλάγγνα δεχόμενα· καὶ τὰ κύματα ταῖς πέτραις ῥηγνύμενα, τῇ σφοδρότερᾳ ῥύμῃ αὐτὰ ἀφανίζει καὶ διαλύει· οὕτω δὲ καὶ οὗτοι δι' ὧν ἐπιβουλεύουσιν, ἐαυτοὺς μάλλον ἢ ἐτέροις τὰ βάρβαρα ἀνορύττουσιν. Οἱ μὲν γὰρ ἐπιβουλεύονται τὴν οἰκουμένην, ἐραστὰς ἔχουσιν, ἐπαινέτας, θαυμαστάς, ἀνακηρύττοντας, στεγ-

Quid igitur aut tum temporis, aut nunc illi nocuit (*Gen. 39*)? Ut enim sub paleis absconditi carbonēs ignis videntur quidem initio occultari, derepente vero quæ imposita sunt consumentes, per ipsas paleas subtiliorem flammam accendunt : ita nimirum et virtus, licet contumeliis affici videatur, postea tamen his ipsis obstaculis promota floret amplius, et ad ipsum cælum pervenit. Quid enim illo adolescente propter calumniam beatius fieri potest, propter insidias, non propter thronum in Ægypto, neque propter regnum illic obtentum? Semper enim passionibus gloria, et celebritas, et coronæ sunt assignatæ. Nonne istum celebrant omnes ubique terrarum? Neque tanto lapsu temporis ejus memoria intermori potuit, sed ipsis regis imaginibus illustriores ac diuturniores virtutis ejus et castitatis imagines ubique terrarum sunt positæ, in Romanorum, in barbarorum regione, in minusculisque conscientia, in cujusque lingua. Et intuemur illum omnes detineri, premi, consulere miseræ et infortunatæ illi meretrici quæ oportuit, ad salutem ejus tuendam, omni munere suo recte fungi, impudentiæ ipsius pudorem injicere, fornacem extinguere, ex periculosa tempestate eripere conari, atque ad tranquillitatis portum deducere : deinde quoniam procella superabat, et fluctibus operiebatur navigium, cum naufragium illa faceret, procellam evitare, atque ad stabilem castitatis rupem confugiendo vestes in manibus illius derelinquere, sicque in illa nuditate illis qui purpureis sunt indumentis amicti, illustriorem apparere, ac tamquam bellatorem quendam eximium atque victorem tropæum erigere castitatis. Sed neque his limitibus ejus memoriam terminamus, verum ulterius progredientes ipsum in carcerem abduci videmus, vinciri, squalore sordere, diuturno illic tempore contabescere. Atque ob hæc ipsa maxime illum iterum commendamus, prædicamus, miramur, laudamus. Quod si castus sit quispiam, cum de illo cogitat, castior sit : quod si lascivus, cito illa narratione ad castitatem traducitur, illiusque historiæ commemoratione melior redditur. Hæc igitur omnia colligentes nolite turbari, sed potius ex iis quæ accidunt lucrum decerpere ; sitque vobis eorum patientia, qui decertant, tolerantiaë magistra ; dumque vitam omnem generosorum atque illustrium virorum cernitis ex his omnibus esse conflantam, ne terreamini, neque turbemini, sive propriis, sive alienis afflictionibus : nam Ecclesia ab initio sic nutrita, sic aucta est. Nihil ergo vos terreat : nihil enim accidit præter morem. Sed sicut in rebus mundanis non ubi sunt paleæ vel fœnum, nec ubi arena, sed ubi aurum et uniones, illic piratæ sunt, prædones, et latrones, et murorum perfossores frequenter molesti sunt, et insidias parant : sic etiam diabolus, ubi collectas viderit opes animæ, ac facultates auctas pietatis, illic suas machinas sistit et admovet. Quod si, quibus insidiæ parantur, ii vigilēs fuerint et attentī, non modo nihil inde patiuntur detrimenti, sed et ampliores inde virtutis opes accumulāt : quod etiam nunc evenit.

CAP. XXIII. *Maximum esse gloriæ et celebritatis Ecclesiæ indicium, quæ acciderunt, et eaque multis profuisse.* — Atque hoc maximum indicium ubertatis bonorum operum, et fortitudinis Ecclesiæ poterit quispiam assignare. Cum enim illam improbus dæmon florentem vidit, fama celebratam, brevi temporis momento in altum evectam, multam in ea diligentiam adhiberi, ac probos majores facere in virtute progressus, eos qui vitam suam peccatis infecerant, ad poenitentiam esse conversos, totum orbem terrarum istius civitatis opera instructum esse : omnes machinas suas admovit, et intestina bella excitavit. Et quemadmodum eum Jobum oppugnaret, nunc quidem pecuniarum jactura, nunc autem orbitate liberorum, nunc corporis ægritudine, nunc lingua uxoris, nunc amicorum probis, sannis et conviciis justum impetebat : sic etiam in Ecclesiam per amicos, per inimicos, per eos qui in clerum allecti erant, per eos qui in militum numeros relati, per eos qui episcopali fuerant honore decorati, per multas variasque personas impressionem fecit. Verumtamen tot admotis machinis non modicam illam non concussit, sed illustriorem etiam reddidit. Non enim ita tum minime divexata cunctos erudiebat, ut nunc totum orbem terrarum patientiam docet, temperantiam, afflictiones tolerare, constantiam exhibere, sæcularia contemnere, divitias pro nihilo habere, despiciere honores, mortem aspernari, vitam contemnere, patriam negligere, familiares, amicos, propinquos, ad cædes diversas subeundas se accingere, in medios gladios insilire, cuncta quæ in hac vita sunt splendida, honores inquam, et gloriam, imperia, delicias, villiora floribus vernis ducere. Atque hæc non unus nos edocet tantum, neque duo vel tres, sed populus universus, neque verbis tantum, verum etiam operibus, per ea quæ patiuntur, et dum vincunt, dum insidiatores suos hostesque superant, dum adamante firmiores, et rupe robustiores cuncta perferunt, non arma sumentes, non bellum excitantes, non arcum, non sagittas vibrantes, sed singuli patientiæ propugnaculo muniti, modestiæ, mansuetudinis, fortitudinis, et dum mala patienter ferunt, illis qui ea incurrunt multo majorem ignominiam inurentes.

CAP. XXIV. *Qui hæc scelera perpetrarunt, inde quoque jam penas luere.* — Nunc quidem certe isti vultu hilari, aspectu libero, fiducia incredibili præditi in forum se inferunt, versantur in ædibus, ad collectas conveniunt celebrandas ; illi autem qui talia patrarunt, dum singulas admovent machinas, pudenti circumcumeunt, et prava intus conscientia torti, metu ac tremore correpti. Et quemadmodum feræ quæ difficilius enecantur, cum post unam aut alteram plagam inflictam in hastarum mucrones irruunt vehementius, graviore sibi plagas infligunt, et ipsis visceribus suis vulnus excipiunt ; itemque fluctus, qui rupibus alliduntur, majori seipsos impetu dissolvunt ac dissipant : sic nimirum et isti dum insidiantur, sibi potius quam cæteris fossas et barathra effodiunt. Nam illi quidem, quibus insidiæ tenduntur, ab iis amantur, laudantur, commendantur, prædicantur, corona donantur, qui

eos noverunt, qui non noverunt, qui re ipsa, qui sola
famæ relatione illorum didicere res gestas, innumeros
habent qui condolent, qui in certaminibus adjuvant,
qui prospera illis precantur omnes: illi autem qui
tendunt insidias, odio habentur a tam multis, et a
multo pluribus accusantur, carpuntur, reprehendun-
tur, ignominia notantur, diris innumeris deventur;
nihil plerisque optabilius est, quam ut eos pœnis vi-
deant supplicisque mulctatos. Atque hæc quidem in
hac vita: quæ vero in futura sunt eventura, quis tan-
dem poterit oratione complecti? Nam si is qui unum
scandalizaverit, tanto supplicio mulctatur, ut expediat
ei molam asinariam in ejus collo suspendi, et in mare
demergi (*Luc. 17. 2*): perpende quam graves illi daturi
sint pœnas, in illo tum judicio tremendo, quantis sup-
plicis plectendi, qui, quantum in ipsis quidem fuit, uni-
versum turbarunt orbem terrarum, tam multas Eccle-
sias everterunt, et innumeris ubique scandalis excitatis
tantam pacem disturbarunt? At illi qui tot injuriis ab
illis affecti sunt, bonis operibus, passionibus, coronis,
præmiis, cum multa fiducia refugientes, cum marty-

ribus, cum apostolis, cum generosis et sublimibus
illis viris sistentur. Ac puniri illos quidem videbunt,
illos tamen supplicis non poterunt liberare, sed
quamvis preces offerant isti, nihil illos juvabunt. S.
enim is qui Lazarum unum præterierat, tot pœnas
sustinuit, neque solatium ullum obtinuit, quid isti
patientur, qui tam multos persecutionibus et scanda-
lis offenderunt (*Luc. 16*)? Hæc igitur omnia cum ani-
mis vestris reputantes, et quæcumque his similia
sunt ex sacris Litteris colligentes, vobis ipsis tutam
munitionem, et illis qui imbecilliores adhuc sunt,
medicamenta ex his narrationibus comparantes, firmi
state atque immobiles, et bona vobis reposita exspe-
ctate. Omnino enim, omnino merces vobis parabitur,
non quæ laboribus tantum sit æqualis, sed immensa,
quæ longo illos superet intervallo. Talis quippe be-
nignus est Deus: præ nimia sua liberalitate illos,
qui boni quidpiam præstare voluerint aut effari, re-
munerationibus ac præmiis superare contendit: quæ
utinam consequamur in Christo Jesu Domino nostro,
cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM IN EPISTOLAS DUAS JOANNIS CHRYSOSTOMI AD INNOCENTIIUM PAPAM,

Inque Epistolam Innocentii ad Chrysostomum, et in alteram ad clerum et populum Constantinopolitanum, itemque in Epistolam Honorii ad Arcadium circa ea quæ in depositione Joannis Chrysostomi gesta fuerant; demum in Epistolam Joannis Chrysostomi ad episcopos et presbyteros ob pietatem in carcere inclusos.

Cur ordinem Epistolarum qualis in duabus Morelli Editionibus a Frontone Ducæo statutus fuit, servaverimus, infra in Monito in Epistolas ad Olympiadem, et in reliquis Chrysostomi epistolas pluribus declaramus. Jam quæstio est de duabus Chrysostomi ad Innocentium papam epistolis, deque epistola Innocentii ad Joannem Chrysostomum, necnon de altera Innocentii ad clerum et populum Constantinopolitanum; quibus accedit alia Honorii Imperatoris ad Arcadium fratrem, alteraque item Chrysostomi ad episcopos et presbyteros ob pietatem in carcere inclusos. Quarum epistolarum duæ priores extra ordinem aliarum sequentium a Frontone Ducæo positæ fuere: epistolæ vero Innocentii ad Chrysostomum, et ad clerum a Sozomeno allatæ nunc primum epistolis Chrysostomi subjunguntur, quia ad eandem negotiorum seriem pertinent; quemadmodum et epistola Honorii ad Arcadium: quæ autem his subjungitur epistola ad episcopos et presbyteros ob pietatem in carcere inclusos, a Frontone Ducæo post duas Chrysostomi ad Innocentium epistolas, extra ordinem et numerum sequentium epistolarum posita fuerat. De singulis autem hisce epistolis hic commemoratis agendum.

EPISTOLA PRIMA AD INNOCENTIIUM PAPAM scripta fuit post Pascha, antequam Chrysostomus in secundum exilium pergeret, a quo nunquam rediit. Quam temporis notam hinc mutuamur, quod Chrysostomus, postquam omnia recensuit, quæ ab adventu Theophili Constantinopolim gesta sunt, postquam de Pseudosynodo, ubi ipse depositus fuerat, egit, et se destitutum restitutumque fuisse commemoravit, deindeque iterum exagitatum et accusatum, et ex ecclesia pulsum; postquam violentam irruptionem in ecclesiam et in baptisterium factam enarravit: hic gradum sistit, nec ea quæ postea gesta sunt et quidem atrocissima commemorat. Cum autem, ut observat Baronius ad annum 404, « cunctas res gestas ordine temporis dispositas narrat, orationemque ad ea quæ in magno sabbato acta sunt perducit, sed de aliis quæ postea gravissima contigerunt, ne quidquam scribat: plane declarat, eo tempore illam se dedisse epistolam, quo contingerent ea, quæ novissime in ipsa litteris commendavit. » Post Pascha igitur anni 404 hanc epistolam scripsit: nam *Ubi illuxit dies*, inquit in hac epistola Chrysostomus, *omnis civitas extra muros sub arbores, et in nemora emigravit, ibi festum dñem celebrans, quasi oves dispersæ.*

Recensitis igitur iis, quæ contra canones gesta sunt, Innocentium obsecrat, ut sibi condoleat, et nihil non agat ut hic malorum finis sit. Sæpius autem Innocentium solum alloquitur; nonnumquam tamen episcopos in plurali, quod sciret Innocentium hanc epistolam vicinis episcopis ostensurum esse.

SECUNDAM AD INNOCENTIIUM EPISTOLAM misit cum jam tertium annum in exilio ageret, ut ipse in episto-

[515] INNOKENTIO ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΡΩΜΗΣ.

Τῷ δεσπότη μου τῷ αἰδουμιωτάτῳ, καὶ θεωριλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Ἰννοκентίῳ Ἰωάννης ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

α'. Καὶ πρὸ τῶν γραμμάτων οἶμαι τῶν ἡμετέρων ἀκηκοέναι τὴν εὐλάβειαν ὑμῶν τὴν παρανομίαν τὴν ἐνταῦθα τοληθεισαν. Τὸ γὰρ μέγεθος τῶν δεινῶν οὐδὲ ἐν μέρῳ· σχεδὸν τῆς οἰκουμένης ἀφῆκεν ἀνήκοον εἶναι τῆς χαλεπῆς ταύτης τραγυδίας· καὶ γὰρ πρὸς αὐτάς α' τῆς γῆς τὰς ἐσχατίας φέρουσα ἡ φήμη τὰ γενόμενα, πολλὴν πανταχοῦ θρῆνον καὶ ὀλοφυρμὸν εἰργάσατο. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐ θρηνεῖν δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ διορθοῦν καὶ σκοπεῖν, ὅπως ἂν ὁ χαλεπώτατος οὗτος τῆς Ἐκκλησίας σταίῃ χειμῶν· ἀναγκαῖον εἶναι ἐνομιῶσμεν τοὺς κυρίους μου τοὺς τιμιωτάτους καὶ εὐλαβεστάτους ἐπισκόπους Δημήτριον, Πανσόφειον, [516] Πάππον, καὶ Εὐγένιον πείσαι τὰς τε ἑαυτῶν ἀφείναι, καὶ πελάγους κατατολμῆσαι τοσού-

του, καὶ μακρὰν ἀποδημίαν στεφιασθαι, καὶ πρὸς τὴν ὑμετέραν δραμεῖν ἀγάπην, καὶ πάντα σαφῶς ἀναδιδάξαντας, ταχίστην παρασκευάσαι γενέσθαι τὴν διορθωσιν, οἷς καὶ τοὺς τιμιωτάτους καὶ ἀγαπητοὺς τῶν διακόνων β' Παῦλον καὶ Κυριακὸν συνεπέμψαμεν· καὶ αὐτοὶ δὲ ὡς ἐν εἰδει ἐπιστολῆς, ἐν βραχεὶ διδάξομεν ὑμῶν τὴν ἀγάπην τὰ γεγενημένα. Ὁ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὴν προεδρίαν ἐγχειρισθεὶς Θεόφιλος, ἐντυχόντων τινῶν τῷ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ κατ' αὐτοῦ, κελευθεὶς ἀφικέσθαι μόνος, συναγαγὼν μεθ' ἑαυτοῦ πλῆθος Αἰγυπτίων ἐπισκόπων οὐκ ὀλίγων παραγίνεται, καθάπερ ἐκ προσιμίων δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι εἰς πόλεμον καὶ παράταξιν ἀφίκεται· εἰτα τῆς μεγάλης καὶ θεοφιλοῦς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιβὰς, οὐκ εἰς ἐκκλησίαν εἰσῆλθε κατὰ τὸ εὐθὺς καὶ τὸν ἀνωθεν κρατήσαντα θεσμόν, οὐχ ἡμῖν συνεγένετο, οὐ λόγου μετέδωκεν, οὐκ εὐχῆς, οὐ κοινωνίας· ἀλλ' ἀποβὰς τοῦ πλοίου, καὶ τὰ πρῶθον τῆς ἐκκλησίας παραδραμὼν, ἔξω που τῆς πόλεως ἀπελθὼν ἠόλιζετο, καὶ πολλὰ παρα-

α' Maxima pars mss. πρὸς αὐτάς. Edit. εἰς αὐτάς. Infra, πείσαι τὰς τε ἑαυτῶν ἀφείναι, subaudi ἐκκλησίας. Sic omnes mss. et Editi. Mox omnes mss. δραμεῖν. Edit. ἀναδραμεῖν.

β' Duo mss. τοὺς τιμιωτάτους καὶ ἀγαπητοὺς τῶν διακόνων, quæ lectio melior videtur, quam ediliorum τὸν διάκονον. Palladius habet ἀγαπητοὺς διακόνους Παῦλον καὶ Κυριακόν. Ibid Coislinianus αὐτοὶ δὲ ὡς ἐν εἰδ' ἐπιστολῆς ἐν βραχεί.

læ fine commemorat. Pulsus et in exilium abductus fuit Chrysostomus anno 404, mense Junio; de die mensis est quæstio, quæ in Vita Chrysostomi excutietur; hæc igitur epistola scripta fuerit versus finem anni 406, cum tertium annum in exilio ageret Chrysostomus. Verum hac de re non parva exurgit [515] difficultas: ait quippe Chrysostomus se hanc epistolam mittere per Joannem presbyterum perque Paulum diaconum: et tamen in epistola 148, infra, quæ est ad Cyriacum, Demetrium et cæteros, et scripta putatur anno 405, ait Chrysostomus Joannem presbyterum et Paulum diaconum iter parare, ut ipsos conveniant; si autem eo anno, nempe 405, hanc epistolam scripserit Chrysostomus, quo pacto dicere possit se tertium annum in exilio agere qui tum secundum tantum inire poterat? Opinatur Tillemontius Joannem et Paulum, qui tunc iter parabant, in annum sequentem profectum suum distulisse; sed hac de re pluribus in Vita Chrysostomi. In hac epistola Chrysostomus non unum Innocentium alloquitur, sed et plures fortasse episcopos qui vel cum Innocentio agebant, vel e vicino positi erant. Iis gratias agit Chrysostomus de constanti erga se charitate, deque sollicitudine, qua pro sedanda tempestate tanta usi fuerant.

EPISTOLA INNOCENTII AD JOANNEM CHRYSOSTOMUM, quam servavit Sozomenus, tota consolatoria est, et observantia caritatisque plena: paucis hic agitur de patientia in adversis, deque corona patientibus sanctis parata. Respondet Innocentius epistolæ Chrysostomi, a quodam Cyriaco diacono sibi allatæ.

EPISTOLA INNOCENTII AD CLERUM CONSTANTINOPOLITANUM est responsio ad epistolam ejusdem cleri et populi, a Germano presbytero et Cassiano diacono ad Innocentium allatam, in qua calamitates orientalis Ecclesiæ deplorat Innocentius. Ait necessariam esse ad curandum malum synodi celebrationem: et se admodum optare ut œcumenica synodus cogatur, quo turbulenti motus sedentur.

EPISTOLA HONORII IMPERATORIS AD ARCADIIUM ORIENTIS PRINCIPEM, ex Codice Vaticano educta, et a Cardinali Baronio publicata, causam Joannis Chrysostomi respicit. Orditur Imperator ab imagine, nimirum Eudoxiæ, quæ per provincias circumferebatur honoris causa: postquam scilicet Eudoxiæ statua argentea in platea ante ecclesiam S. Sophiæ erecta et dedicata fuit, ludique celebrati, et spectacula forte minus honesta edita sunt, quæ populum a collectis et aliis pietatis exercitiis averterent. Quæ causa fuit ut Chrysostomus in concionibus hæc pro more suo pestringeret ac vituperaret, inque Eudoxiæ offensionem incurreret, quæ res fuse tractabitur in Vita Chrysostomi. In hac epistola tota acriter invehitur Honorius in gesta illa Constantinopolitana, quæ in depositione illa iniqua Chrysostomi accideret; queritur altaro sanguine humano tinctum fuisse, sacerdotes in exilium actos, pulsum ipsum Joannem Constantinopolitanum; quæ omnia in ipsa epistola studiosus lector animadvertet.

EPISTOLA AD EPISCOPOS ET PRESBYTEROS DE PIETATE IN CARCERE INCLUSOS Cucusi scripta putatur anno 404: lisdem epistola altera consolatoria missa fuit a Chrysostomo, quæ est numero CXVIII infra.

Epistolarum duarum ad Innocentium, et hujus ad episcopos et presbyteros inclusos, interpretatio Latina est incerti cujusdam, quam multis in locis castigavimus; epistolarum etiam Innocentii interpretationem Latinam subinde emendavimus.

INNOCENTIO EPISCOPO ROMÆ.

DOMINO MEO REVERENDISSIMO. PIENTISSIMOQUE INNOCENTIO JOANNES IN DOMINO SALUTEM (a).

1. Etiam antequam redditæ sunt literæ nostræ, opinor pietatem vestram audivisse, quidnam hic patrare ausa fuerit iniquitas. Ea enim rerum est magnitudo et gravitas, ut nulla ferme orbis pars relicta sit, quæ tristem hanc tragediam non audierit: quandoquidem fama usque ad fines terræ perlata, plurima ubique lamenta et ejulatus excitavit. Verum quia non satis est plangere, sed opus etiam ut cura geratur; et spectetur qua ratione et quo consilio gravissima illa Ecclesiæ tempestas sedetur: necessarium esse duximus ut persuadeatur Demetrio, Pansophio, Pappo, et Eugenio, dominis meis maxime venerabilibus, piisque episcopis, relictis Ecclesiis propriis, pelago se tanto committere, susceptaque longinqua peregrinatione hac, ad vestram properare caritatem, de omnibus vos

manifeste docentes, quo quantocius rebus succurratur; misimus autem cum eis venerabiles dilectosque diaconos Paulum et Cyriacum; et nos quoque paucis caritatem vestram quæ facta sunt in epistolæ formam docebimus. Theophilus enim ille qui Alexandrinæ Ecclesiæ episcopatum regendum suscepit, cum a piissimo Imperatore, cui adversus illum quedam nuntiata erant, jussus esset venire solus, collecta multitudine episcoporum non paucorum huc venit, quo prelude quasi declarare volebat, se ad bellum et aciem pergere, cumque in magnam divinoque cultui deditam urbem Constantinopolim ingressus esset, non pro more et consuetudine veteri intravit in ecclesiam, neque ad nos accessit, neque participem se fecit vel sermonis, vel precum, vel communionis: sed egressus e navi, et prætercursus ecclesiæ vestibulis, alicubi extra urbem diversatus est; tametsi nos plurimum obsecrarem et ipsum et eos qui cum ipso adveniant¹,

¹ Duo optimi Mss. Coislinianus et Reg. unus, et eos qui

(a) Collata cum duobus Regiis Mss. Itemque cum Vaticano, Coisliniano, et viri clarissimi Alberti Fabricii Codice quem Fabricianum vocamus; scripta anno 404. In quibusdam Codicibus hæc, *domino meo*, usque initium epistolæ desunt.

ut apud nos diverterent : erant enim diversoria , et omnia alia quæ oportebat , bene instructa : at neque illi neque ipse nobis morem gerebant. Unde nos ea videntes , valde consternabamur animo : et quamvis injistarum illarum inimicitiarum causam nullam invenire possemus , nihilominus tamen officia eis impendimus , quæ par erat nos illis exhibere ; ac frequenter ipsum obsecravimus , ut se nobis conjungeret , diceretque , ejus gratia statim ab initio tantum excitaret bellum , in tantaque urbe discordiam induceret. Verum cum ille causam dicere nollet , meque urgerent accusatores ejus , vocavit nos Imperator pientissimus , et jussit ire ad locum in quo ille agebat , et illic crimina , quæ ipsi offerrentur , audire. Nam incursiones , et cædes , et alia plurima objiciebant : nos autem scientes leges patrum , viroque honorem deferentes , habentes etiam super hac re ejus literas , oportere in quibusque provinciis sua negotia tractari , neque extra limites illarum trahi , vehementer detrectavimus , ne causam susceperemus judicandam. Porro ille quasi prioribus conatibus cumulum addere contendens , multa auctoritate vocato archidiacono meo , quasi jam Ecclesia viduata esset , ac episcopum non haberet , clerum omnem sibi per illum adjunxit : fiebantque desertæ in dies ecclesiæ , dum e singulis ecclesiis abducebantur clerici et instruebantur ut nos accensarent , et libellos adversus nos producerent. Post hæc vocavit et nos ad judicium , nondum dilutis sibi objectis criminibus , id quod maxime contra omnes canones et leges erat.

2. *Chrysostomus cur coram Theophilo et asseclis se sistere recusavit.* — Porro scientes , nos non ad judicium (nam alioquin sexcenties venissemus ¹) , sed ad hostem et inimicum venturos , id quod satis declarant quæ prius ac postea sunt facta , misimus ad eum episcopos , Demetrium episcopum Pesinuntis , Eulysium Apameæ , Lupicinum Appariæ , presbyteros autem Germanum et Severum , respondimusque modeste ex nostro instituto : non vitare nos judicium , sed inimicum apertum , et hostem manifestum. Nam qui nondum acceptis libellis statim ab initio talia fecit , et seipsum abstraxit ab Ecclesiæ precibus et communionem , et insuper accusatores subornavit , clerum ad se traxit , ecclesiam desolavit : quomodo idoneus censeri possit hujusmodi , ut in iudiciis thronum conscendat sibi minime congruentem ? Neque enim congruum est , ut il qui in Ægypto sunt , iudicent eos qui in Thracia , et præsertim ille qui ipse reus est , inimicus et hostis ² . At ille nihil horum reveritus , magno stu-

cum ipso erant ; Fabric. , et eos qui ad ipsum accesserant ; Edit. , et eos qui ante ipsum advenerant . Itaque Chrysostomus domi exire voluit Theophilum Alexandrinum et eos qui ante ipsum advenerant , si stetimus prius Editorum lectioni : vel Theophilum et eos qui ad ipsum accesserant , secundum Fabricianum Codicem : vel Theophilum et eos qui cum ipso venerant , ut fertur in duobus optimis Codicibus . Hæc vero posterior lectio magis quadrat ad supra dicta , collecta multitudinis episcoporum venit , et habetur etiam apud Palladium .

¹ Sic omnes MSS. recte . In Editis hæc , nam alioquin sexcenties venissemus , desunt .

² Duo MSS. , etiam si reum inimicumque accusent , pro , et præsertim , etc.

dio anhelabat , ut perficeret ea quæ mente conceperat . Cum autem contestaremur paratos nos ad diluendum crimina , et ad innocentiam , sicut et innocentes sumus , declarandam coram centum vel mille episcopis , non assensit : sed licet absentes essemus , et ad synodum appellaremus , iudiciumque requireremus , et non tribunal , sed manifestas inimicitias fugeremus , ipse tamen accusatores suscepit , excommunicatos a me absolvit , et ab illis , qui nondum se de suis purgaverant criminibus , libellos (a) accepit : et acta præscribi jussit , quæ omnia legibus et canonibus prohibita erant . Et quid opus est multa dicere ? Non destitit omnia facere ac moliri , donec nos vi ac potentia e civitate et Ecclesia ejiceret , etiam jam protracta vespere , et universo populo nos prosequente . Tractus igitur vi et abductus a Curioso urbis in media civitate , et in navim conjectus , per noctem navigavi , eo quod ad synodum et justum iudicium provocaram . Quis hæc sine lacrymis , etiamsi cor lapideum habeat , audiret ?

Chrysostomus a priori exilio rediit quomodo se gesserit , et quæ sit perperam . Violenta in Ecclesiam irruptio. — Verum quia , sicut prius dixi , ea quæ perperam fiunt , non solum deploranda , sed et corrigenda sunt : ideo caritatem vestram obsecro , ut provocetur ad condolendum , faciendumque omnia , quo mala hæc sistantur . Neque enim hic facinorum illis finis , sed ad priora adjeceerunt et alia . Nam postquam eos qui ecclesiam impudenter invaserant , piissimus Imperator ejecit , et multi episcopi , qui aderant , cognoscentes iniquitatem et invasionem illorum , quasi incendium depascens omnia , fugientes , in suas regiones concesserant , nosque iterum in urbem et in Ecclesiam , a qua injuste ejecti eramus , vocati sumus , inducentibus nos episcopis supra triginta , et notario ab Imperatore piissimo in hoc misso , ille statim aufugit . Cur et quæ de causa ? Eo quod ingressi mox obsecrabamus religiosissimum Imperatorem , ut concilium cogeret , quo facta hæc punirentur . Male igitur conscius sibi , et reprehensionem pertimescens , cum Imperatoris literæ in omnia loca mitterentur et undecumque omnes congregarent , occulte , mediaque nocte ipse cum suis omnibus conscensa navi elapsus est .

3. Porro nos , utpote conscientie nostræ fidentes , non propterea destitimus , sed eadem iterum a religiosissimo Imperatore petivimus , Qui et pro sua pietate missis ad illum nuntiis , eum , et omnes qui cum eo erant , ex Ægypto vocavit , ut rationem factorum redderent : neque putarent ea quæ ipsi una solum præsentem parte , nobisque absentibus contra canones injuste attentarant , esse sibi ad purgationem satis . At regis literis ille non obtemperavit , sed domi mansit , prætexens seditionem populi , studium nimirum quo-

(a) Vox frequens apud Græcos præsertim mediæ ævi , quæ ut plurimum significat libellum accusationis completentem . Vide Cangium in Glossario Græco . De Curioso , quod officium erat sat frequenter memoratum , egimus in Edit. Athanasii p. 190 . Curiosus erant illi quibus cura incumberebat crimina et quælibet perpetrata facinora indagandi , reosque ad Imperatorem deferendi ac denuntiandi . ibi vide sis .

καλεσάντων ἡμῶν καὶ αὐτὸν * καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ παραγενομένους παρ' ἡμῖν καταχθῆναι (καὶ γὰρ ἅπαντα ἡγρέριστο, καὶ καταγώνια, καὶ ὅσα εἰκὸς ἦν) οὕτως ἐκείνῳ, οὕτως αὐτὸς ἡνέσχετο. Ταῦτα ὁρώντες ἡμεῖς, καὶ ἐν ἀπορίᾳ ἦμεν πολλῇ, μὴδὲ τὴν αἰτίαν δυνάμενοι τῆς ἀδικίας ταύτης ὁ ἀπερχομένης εὐρεῖν. ἀλλ' ἡμῶς τὰ παρ' αὐτῶν ἐπληροῦμεν, τὸ πρέπον ἡμῖν αὐτοῖς ποιοῦντες, καὶ συνεχῶς αὐτὸν παρακαλοῦντες συγγενέσθαι τε ἡμῖν, καὶ εἰπεῖν, τίνας ἐνεκεν τοσούτων ἐκ προοιμίων ἀνερρίπιστος πόλεμον, καὶ τηλικαύτην διεσκέδασε πόλιν. Ὡς δὲ οὐδὲ αὐτὸς ἡβούλετο λέγειν τὴν αἰτίαν, οἱ τε κατηγοροῦντες αὐτοῦ ἐπέκειντο, καλεῖσθαι ἡμᾶς ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς, ἐκέλευσε πέραν ἔνθα διέτριβεν ὁ ἀπίναί, καὶ τῆς κατ' αὐτοῦ ἀκούειν ὑποθέσεως. Καὶ γὰρ καὶ ἔφθοον, καὶ σφαγὰς, καὶ ἑτέρα ἐνεκάλουν μυρία. ἀλλ' ἡμεῖς καὶ τοὺς νόμους τῶν πατέρων εἰδότες, καὶ τὸν ἄνδρα αἰδούμενοι καὶ τιμῶντες, καὶ αὐτοῦ δὲ τὰ γράμματα ἔχοντες τὰ δηλοῦντα μὴ δεῖν ὑπερορίους ἔλκεσθαι τὰς δικάς, ἀλλ' ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τὰ τῶν ἐπαρχιῶν γυμνάζεσθαι, οὐ κατεδεξάμεθα δικάσαι, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς παρητησάμεθα τῆς σφοδρότητος. Ὁ δὲ ὥσπερ τοῖς προτέροις ἐπαγωνιζόμενος, τὸν ἀρχιερέα καλεῖσθαι τὸν ἐμὸν, ἐξ αὐθεντίας πολλῆς, ὥσπερ ἦδη χρευνούσης τῆς Ἐκκλησίας, καὶ οὐκ ἔχουσης ἐπίσκοπον, δι' ἐκείνου τὸν κληρὸν ἅπαντα πρὸς αὐτὸν μετέστησε. καὶ ἀνάστατοι αἱ ἐκκλησίαι ἐγένοντο, ἀπαγομένων τῶν ἐν ἐκάστῃ κληρικῶν, καὶ παρασκευαζομένων [517] λιβέλλους διδόναι ὁ καθ' ἡμῶν, καὶ πρὸς κατηγορίαν ἀλειφομένων. Καὶ ταῦτα ποιήσας ἐπεμπε, καὶ ἐκάλεε ἡμᾶς εἰς δικαστήριον, μηδέποτε τὰς καθ' αὐτοῦ ἀποδυσάμενος αἰτίας, ὁ μάλιστα καὶ παρὰ κανόνας καὶ παρὰ πάντας τοὺς νόμους ἦν.

β'. Ἄλλ' ἡμεῖς συνειδότες ὅτι οὐ πρὸς δικαστήριον ἀνυπόκομα (ἢ γὰρ ἀν' ἀνυπόκομα παρεγενόμεθα), ἀλλὰ πρὸς ἔχθρον καὶ πολέμιον, καθάπερ τὰ τε ἐμπροσθεν γεγεννημένα καὶ τὰ μετὰ ταῦτα ἐδήλωσεν, ἀπεστάλαξεν πρὸς αὐτὸν ἐπισκόπους, τὸν Πισισυνότος Δημήτριον, τὸν Ἀπαμείας Εὐλύσιον, τὸν Ἀππαμείας Λουπίκιον, πρεσβυτέρους δὲ, Γερμανὸν καὶ Σευθρον, μετὰ τῆς προσήκουσας ἡμῖν ἐπιεικείας ἀποκρινομένοι, καὶ λέγοντες μὴ παραιτεῖσθαι κρίσιν, ἀλλ' ἔχθρον πρόδηλον καὶ πολέμιον φανερόν. Ὁ γὰρ μηδέπω λιβέλλους δεξάμενος, καὶ τοιαῦτα ἐκ προοιμίων ποιήσας, καὶ ἀπορρήξας αὐτὸν Ἐκκλησίας, κοινωνίας, εὐχῆς, καὶ κατηγορίας ἀλείφον, καὶ κληρὸν μεμιστάς, καὶ ἐκκλησίαν ἐρημῶν. πῶς ἂν ἡ δικαιοσύνη ἐπὶ τὸν τοῦ δικαστοῦ ὅρον ἀναβαίνειν οὐδαμῶθεν αὐτῷ προσήκοντα; Οὐδὲ γὰρ ἀκόλουθόν ἐστι τὸν ἐξ Αἰγύπτου τοὺς ἐν Θράκῃ δικάζειν, καὶ τοὺτον ὑπεύθυνον αἰτίας ὄντα, καὶ ἔχθρον * καὶ πολέμιον.

* Cod. Coislinianus et Reg. unus καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, Fabric. καὶ τοὺς πρὸς αὐτόν. Edit. καὶ τοὺς πρὸς αὐτόν.

† Duo mss. ταύτης ἔχρας.

‡ Unus ms. πέραν ἐποῦ διέτριβεν. Ibid. Coislin. τῆς κατ' αὐτοῦ. Omnes pene Mss. πέραν ἔνθα διέτριβεν τῆς κατ' αὐτόν, alii κατ' αὐτόν, quam lectionem ex conjectura proposuit Fronto Ducaeus, et ita legisse videtur interp. Ed. κατ' αὐτόν, siquae legit Palladius. In omnibus fere ἀπίναί deest.

§ Duo mss. λιβέλλους ἐπιδιδόναι.

¶ In Editis hæc, ἢ γὰρ ἀν' ἀνυπόκομα παρεγενόμεθα, desunt. Infra mss. pene omnes τὸν Πισισυνότος. Ibid. unus Εὐλύσιον, et ibid. omnes Λουπίκιον, quæ vera est lectio. Palladius Λουπίκιον.

⌚ Duo mss. μὴ παραιτεῖσθαι κρίσιν.

⌘ Duo mss. καὶ ὑπεύθυνον αἰτίας ὄντα καὶ ἔχθρον, quæ

Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν αἰδέσθαις, ἀλλὰ ἅπερ βεβούλευτο πληρῶσαι ἐπειγόμενος, ἡμῶν δηλωσάντων, ὅτι ἱετοίμοι ἔσμεν καὶ ἑκατὸν καὶ χίλιον ἐπισκόπων παρόντων ἀποδύσασθαι τὰ ἐγκλήματα, καὶ δεῖξαι ὄντας καθαρὰς αὐτοὺς, ὥσπερ οὐ καὶ ἔσμεν, οὐκ ἡνέσχετο. ἀλλὰ ἀπόντων ἡμῶν, καὶ σύνοδον ἐπικαλουμένον, καὶ κρίσιν ἐπιζητούντων, καὶ οὐκ ἀκράσειν φευγόντων, ἀλλ' ἀπέχθειαν φανεράν, καὶ κατηγοροῦς ἰδέσχετο, καὶ τοὺς παρ' ἐμοῦ γενομένους ἀκοινωνήτους ἔλυε ὁ, καὶ παρ' αὐτῶν ἐκείνων οὐδέπω τὰ ἐγκλήματα ἀποδυσάμενον λιβέλλους ἐλάμβανε, καὶ ὑπομνήματα ἔπραττε, ἅπερ ἅπαντα παρὰ θεσμόν καὶ κανόνον ἀκολουθίαν ἦν. Τί δὲ δεῖ πολλὰ λέγειν; Οὐκ ἀπίστη πάντα ποιῶν; καὶ πραγματευόμενος, ὥς ἡμᾶς μετὰ δυναστείας καὶ αὐθεντίας πάσης καὶ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐκκλησίας ἐξέβαλε, καὶ πρὸς ἐστέραν βαθεῖαν, τοῦ δήμου παντός ἡμῖν ἐπισυρρομένον. Ἐλκόμενος ὑπὸ τοῦ κουριώσου τῆς πόλεως ἐν μέσῃ τῇ πόλει, καὶ πρὸς βίαν συρόμενος κατηγορήν, καὶ εἰς πόλιν ἐνεβαλλόμεν, καὶ διὰ νυκτὸς ἔπλεον, ἐπειδὴ σύνοδον πρὸς δικαίαν ἀκράσειν προκαλούμεν. Τίς ταῦτα ἀδακρυτὶ, καὶ λιβίνην ἔχῃ καρδίαν, ἀκούσειεν;

Ἄλλ' ἐπειδὴ, καθάπερ ἔφθην εἰπὼν, οὐ θρηναῖον μόνον τὰ κακῶς γινόμενα, ἀλλὰ καὶ διορθοῦν δεῖ, παρακαλῶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην διαναστῆναι, καὶ συναλγῆσαι, καὶ πάντα ποιῆσαι, ὥστε στήναι ταύτῃ τὰ κακά. Οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα τὰ τῆς παρανομίας αὐτοῖς; κατέλυτον, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα τοῖς προτέροις ἐπαποδύετο. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς [518] ἐπιτηδῆσας αὐτοὺς τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναίσχυντως ἐξέβαλε, καὶ πολλοὶ τῶν παρόντων ἐπισκόπων ἰδόντες αὐτῶν τὴν παρανομίαν, εἰς τὰς αὐτῶν ἀνεχώρησαν, τὴν ἔφθοον αὐτῶν ὥσπερ πυρὸν τινα πάντα ἐπινεμομένην φεύγοντες, ἡμεῖς μὲν πάλιν εἰς τὴν πόλιν ἐκαλούμεθα, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἥς ἀδικίως ἐξεβλήθημεν, ἐπισκόπων τε ἡμᾶς πλείονων ἢ τριάκοντα εἰσαγόντων, καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως νοτάριον εἰς τοῦτο ἀποστείλαντων, ἐκείνους δὲ ἑδραπέτευσεν εὐθὺς. Τίνας ἐνεκεν καὶ διὰ τί; Εἰσιόντες παρεκαλούμεν τὸν θεοφιλέστατον βασιλέα, σύνοδον συναγαγεῖν εἰς ἐκδικίαν τῶν γεγεννημένων. Συνειδὼς τοῖνον ἅπερ ἔδρασε, καὶ τὸν ἐλεγχὸν δεδοικώς, καὶ γραμμένον βασιλικῶν πανταχοῦ διαπεμφθέντων, πάντοθεν πάντας συναγόντων, λάθρα μέσων νυκτῶν εἰς ἀκάτιον αὐτὸν ἐμβάλων, οὕτως ἀπέδρα τοὺς μετ' αὐτοῦ πάντας ἐπαγόμενος.

γ'. Ἄλλ' ἡμεῖς οὐδὲ οὕτως ἔστημεν, διὰ τὸ τῷ συνειδῶτι θαρρῆναι τῷ ἡμετέρῳ, τὰ αὐτὰ πάλιν παρακαλοῦντες τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα. Ὅς καὶ πρεσβύτης αὐτοῦ ποιῶν τῇ εὐσεβείᾳ, ἐπαμφε πρὸς αὐτὸν πάλιν καλῶν αὐτὸν ἐξ Αἰγύπτου, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ πάντας, ὥστε δοῦναι λόγον τῶν γεγεννημένων, καὶ μὴ τὰ ἀδικίαν ὁ ὕψους ἐκ μιᾶς μοίρας, καὶ ἀπόντων ἡμῶν τολημθέντα, καὶ παρὰ τοσούτους κανόνας, νομίζον ἀρκεῖν εἰς ἀπολογία ἐαυτοῦ. Ὁ δὲ οὐδὲ τῶν βασιλικῶν

lectio totum mutat sensum. Palladius ὑπεύθυνον ὄντα αἰτιῶν.

† Quidam mss. ἀκοινωνήτους ἔλυσε. Palladius καὶ τοὺς παρ' ἐμοῦ δεδεμένους ἔλυσε. Paulo post, λιβέλλους ἐλάμβανε, libellos accepit.

‡ Tres mss. ἐχθρὸν διόνοιν.

⌚ Unus cum Palladio εἰς τὰ αὐτόν. Tres mss. εἰς τὰς αὐτῶν πατρίδας. Editi εἰς τὰς αὐτῶν ἀνὰ.

⌘ Duo καὶ μετὰ ἀδικίας.

ἤνεσθετο γραμματίων, ἀλλ' ἔμεναν οἴκοι, προβαλλόμενος στάσιν τοῦ δήμου, καὶ σπουδῇ ἀκαιρὸν τινῶν διδθεν ἀντεχομένων αὐτοῦ· καίτοι γε πρὸ τῶν γραμμάτων τῶν βασιλικῶν αὐτὸς οὐτος ὁ δῆμος μυριάσις αὐτὸν ἦν πλύνας λαιδορίας· Ἄλλ' οὐ ταῦτα περιεργαζόμεθα νῦν, ἀλλ' ἐκείνο δεῖξαι βουλόμενοι, ὅτι κακουργῶν ἀπελήφθη, ταῦτα εἰρήκαμεν. Πῶς οὐδὲ μετὰ ταῦτα ἡμεῖς ἡσυχάσαμεν, ἀλλ' ἐπακείμεθα θύζοντες· δικαστήριον γενέσθαι κατὰ πῦσιν καὶ ἀπόκρισιν· ἔτοιμοι γὰρ εἶναι ἐλέγομεν δεῖξαι ἑαυτοὺς τε ἀνευθύνους ὄντας, ἐκείνους δὲ τὰ ἔσχατα παρανομήσαντας. Καὶ γὰρ ἥσαν τινες Σύροι τῶν ποτε μετ' αὐτοῦ παρόντων, ἐνταῦθα ἀπολειφθέντες, οἱ κοινῇ μετ' αὐτοῦ· τὸ πᾶν ἔδρασαν· καὶ προσίμεν ἔτοιμοι δικάζεσθαι, καὶ πολλάκις ἠνωχλήσαμεν ὑπὲρ τούτου, ἀθίζοντες τὰ ὑπομνήματα ἡμῖν δοθέντα, ἣ λιθέλλους κατηγοροῦν, ἣ φύσιν ἐγκλημάτων γνωρισθῆναι, ἣ αὐτοὺς τοὺς κατηγοροῦς· καὶ οὐδένος τούτων τετυχήκαμεν, ἀλλὰ πάλιν ἐξεβλήθημεν τῆς Ἐκκλησίας. Πῶς ἂν τὰ ἐντεῦθεν διηγησάμεν λοιπὸν πᾶσαν ὑπερβαίνοντα τραυφίαν; τίς ταῦτα παραστήσει λόγος; ποῶς χωρὶς ἐρίκης δέξεται ἀνοή; Ἡμῶν γὰρ αὐτὰ, καθάπερ ἐμπροσθεν εἶπον, προτεινόντων, ἀθρόον στρατιωτῶν πλήθος αὐτῷ τῷ μεγάλῳ σαβδάτῳ, πρὸς ἐσπέραν λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἐπιγομένης^α, τοὺς ἐκκλησιαίαις ἐπισεισθέντες, τὸν κλῆρον ἅπαντα τὸν σὺν ἡμῖν πρὸς βίαν ἐξέβαλον, καὶ ὅπλοις· τὸ βῆμα περιστοιχιστο. Καὶ γυναῖκες τῶν εὐκτηρίων οἴκων πρὸς τὸ βάπτισμα ἀποδυσάμεναι κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν γυμναί^β [519] ἔφυγον ὑπὸ τοῦ φόβου τῆς χαλεπῆς ταύτης ἐφόδου, οὐδὲ τὴν πρέπουσαν γυναῖξιν εὐσηχησάμενην συγχωροῦμεναι περιέσθαι· πολλὰ δὲ καὶ τραύματα δεξάμεναι ἐξεβάλλοντο, καὶ αἵματα· αἱ κολυμβήθραι ἐπληροῦντο, καὶ τὰ ἱερὰ ἀπὸ τῶν αἱμάτων ἐφοινίσσαστο νάματα. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα εἰσῆλκε τὸ δεινόν. Ἄλλ' ἐνθα τὰ ἅγια ἀπέκειντο εἰσελθόντες οἱ στρατιῶται, ὧν ἔνιοι, καθὼς ἔγνωμεν, ἀμύητοι ἦσαν, πάντα τε ἐώρων τὰ ἔνδον, καὶ τὸ ἀγνώτατον αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐν τοσούτῳ θορόδῳ, εἰς τὰ τῶν προειρημένων στρατιωτῶν ἱμάτια ἐξεχείτο· καὶ ὡς ἐν αἱμαλώτοις βαρβαρικῇ πᾶντα ἐτολμάτο. Καὶ ὁ δῆμος πρὸς τὴν ἐρημίαν ἠλαύνετο, καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἔξω τῆς πόλεως διέτριβε, καὶ κεναὶ ἐν ἑορτῇ τοιαύτῃ τῶν λαῶν αἱ ἐκκλησίαι ἐγίνοντο, καὶ πλείους ἢ τεσσαράκοντα ἐπίσκοποι οἱ κοινωνοῦντες ἡμῖν μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου εἰχθὲ καὶ μάτην ἠλαύνοντο· καὶ ὀλοοῦντο, καὶ ὀρθνοί^γ, καὶ πηγαὶ δακρύων πανταχοῦ κατὰ τὰς ἀγοράς, κατὰ τὰς οἰκίας, κατὰ τὰς ἐρημίας, καὶ πᾶν τῆς πόλεως μέρος τῶν συμφορῶν ἐπληροῦτο· τούτων· διὰ γὰρ τὴν ὑπερβολὴν τῆς παρανομίας οὐχ οἱ πάσχοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ μηδὲν τοιοῦτον ὑπομείνοντες συνήλθον ἡμῖν, οὐχ οἱ ὀρμῶντες μόνον, ἀλλὰ καὶ αἰρετικοί, καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες, καὶ ὡς τῆς πόλεως κατὰ κράτος ἀλούσης, οὕτως ἐν θορόδοις καὶ παραχαῖς καὶ ὀλοοῦσιν ἅπαντα ἦν. Καὶ ταῦτα ἐτολμάτο παρὰ γυνῆν τῶν εὐσεβε-

^α Duo mss. αὐτὸν ἔβαλε λαιδορίας.

^β Tres mss. ἀλλ' ἐπεβέβηθα ἀθίζοντες. Infra ἐλέγομεν deest in tribus mss.

^γ Omnes mss. uno excepto οἱ καὶ μετ' αὐτοῦ. Infra tres mss. ἣ λιθέλλους κατηγοροῦν, et sic etiam Palladius.

^δ Sic mss. pene omnes. Editi male ἐπιτηγομένης. Hic locus affertur a Nicephoro Call. lib. xii, cap. 49.

^ε Mss. pene omnes ὀλοοῦντο καὶ οἰμωγὰ καὶ κλαυτοὶ καὶ ὀρθνοί.

^ζ Morel. et Montf.... ἐρημίας, καὶ κατὰ πᾶν... ἐπληροῦτο, male, siquidem verbum ἐπληροῦτο non habet ad quid referatur. Praepositionem κατὰ delevissum cum Savilio. Edit.

στάτου βασιλέως, νυκτὸς καταλαβούσης. ἐπισκόπων αὐτὰ κατασκευαζόντων, καὶ πολλὰχοῦ στρατηγούτων, οἱ οὐκ ἠγχοῦντο καμπίδουκτορας ἀντι διακόνων προηγούμενους ἔχοντας. Ἡμέρας δὲ γενομένης, πᾶσα ἡ πόλις ἔξω τῶν τειχῶν μετακίχεται ὑπὸ δεινῶν καὶ νάπας, καθάπερ πρόβατα διεσπαρμένα τὴν ἑορτὴν ἐπιτελοῦντες.

δ'. Ἐξεστὶν ὅμιν τὰ ἐντεῦθεν λογίσασθαι λοιπὸν ἅπαντα· ὥστε γὰρ ἔφθην εἰπὼν, οὐχ οἷόν τε πάντα ἐπελθεῖν τῷ λόγῳ καθ' ἕκαστον γινόμενα. Τὸ δὲ χαλεπὸν, ὅτι τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα κακὰ οὐδέπω καὶ νῦν λύσιν ἔλαβεν, ἀλλ' οὐδὲ ἐλπὶδα λύσεως· ἀλλ' ἐκτείνεται^α καθ' ἐκάστην ἡμέραν τὸ δεινόν, καὶ γέλω· γεγόναμεν τοῖς πολλοῖς μᾶλλον δὲ γελᾷ μὲν οὐδεις, κἂν μυριάκις πεπράνομεν^β ἢ, θρηνοῦσι δὲ πάντες, ὥστε ἔφην, τὸν κολοφῶνα τῶν κακῶν, τὴν καινὴν ταύτην παρανομίαν.

Τί ἂν τις εἰποῖ τὰς τῶν λοιπῶν Ἐκκλησιῶν ταρχάς; Οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα ἔστι τὸ κακὸν, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς ἔω ἔφθασε. Καθάπερ γὰρ ἀπὸ κεφαλῆς πονηροῦ βούματος ἐκχυρόντος, τὰ λοιπὰ διαφθείρεται μέρη, οὕτω δὲ καὶ νῦν ὥστε ἐκ πηγῆς τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως τῶν κακῶν ἀρξαμένων, ὁδὸς τὰ τῶν θορόδων πανταχοῦ προέβη, καὶ κλῆροι πανταχοῦ ἐπανεστῆσαν ἐπισκόποις, καὶ ἐπίσκοποι ἐπισκόποις, καὶ λαοὶ μὲν λαῶν διεσχίσθησαν^γ, οἱ δὲ μέλλουσι, [520] καὶ πανταχοῦ τῶν κακῶν ὠδίνες, καὶ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ἀνατροπῇ. Μαθόντες τοίνυν ἅπαντα, κύριοι μου τιμώμενοι καὶ εὐλαβέστατοι, τὴν προσήκουσαν ὅμιν ἀνδρείαν καὶ σπουδὴν ἐπιδείξατε, ὥστε παρανομίαν τοσαύτην ἐπισειλδούσαν ταῖς Ἐκκλησιαῖς ἀναστellaί^δ. Εἰ γὰρ τοῦτο κρατήσῃτε τὸ ἔθος, καὶ ἐξὸν γένηται τοῖς βουλομένοις εἰς τὰς ἀλλοτρίας ἀπέναι παροικίας ἐκ τοσούτων διαστημάτων, καὶ ἐκβάλλειν οὐς ἂν ἐθέλοις, κατ' ἐξουσίαν ἰδίαν πράττειν^ε, ἄπερ ἂν ἐθέλωσιν, ἵστε οὐ πάντα οἰχῆσεται, καὶ πόλεμος τις ἀκήρυκτος πᾶσαν ἐπιβραβεῖται τὴν οἰκουμένην, πάντων πάντας βαλλόντων καὶ βαλλομένων. Ἰνα οὖν μὴ τοσαύτη σύγχυσις καταλάβῃ τὴν ὕψ' ἡλίον πᾶσαν, ἐπιστελλαὶ παρακλήθητε^ς καὶ μὲν οὕτω παρανομῶς γεγεννημένα ἀπόντων ἡμῶν, καὶ ἐκ μῆδς μοίρας, καὶ οὐ παραιτησάμενων κρίσιν, μηδεμίαν ἔχειν ἰσχύν, ὥστε οὐ οὐδὲ ἔχει τῇ οἰκίᾳ φύσει^ζ. τοὺς δὲ τοιαῦτα παρανομήσαντας ἐλεγχόμενους τῷ ἐπιτιμῷ ὑποβάλλεσθαι· δικαστηρίου καθίσταντος ἀδικαστοῦ, καὶ δικασόμεθα, καὶ ἀπολογησόμεθα, καὶ ἀποδείξομεν ἑαυτοὺς ἀνευθύνους τῶν ἐπαγομένων ἡμῖν, ὥστε οὖν καὶ ἐσμέν· τὰ γὰρ νῦν γεγεννημένα παρ' αὐτῶν πάσης ἐκτός ἐστιν ἀκολουθίας, καὶ παν-

^α Tres mss. et Palladius ἀλλ' ἐκτείνεται. Editi ἀλλ' ἐκτείνεται.

^β Alii καὶ κλῆροι πολλὰχοῦ ἐπανεστῆσαν, ἐπίσκοποι ἐπισκόποις, καὶ λαοὶ διεσχίσθησαν. Palladius καὶ κληροί.

^γ Duo mss. ἀναστellaί. Palladius ἀποστellaί.

^δ Quatuor mss. πράττειν. Palladius πράττειν.

^ε Editi παρακλήθητε, tres mss. παρακλήθητε, recte, nam plurimos alloquitur. Palladius παρακαλεῖ.

^ζ Sic omnes mss. recte : Editi τὴν οἰκίαν φύσιν.

rundam intempestivum, qui ei favebant; tametsi populus illic quoque ante literas conviciis eum innumeris prosicerat. Verum hæc nunc exacte prosequi nolumus, sed hæc tantum idcirco diximus, ut eum in nefariis conatibus deprehensum ostenderemus. Itaque nos non quievimus, sed in hoc incubuimus, orantes Imperatorem, ut haberetur iudicium, in quo agere et respondere liceret: dicebamus enim nos paratos ad ostendendum nos non esse reos, sed illos legum extransgressores. Erant autem relictis hic Syri, qui cum eo affuerant, et cum illo communiter omnia fecerant; ad hos accessimus, ad dandam rationem parati, atque super ea re sæpe eos interpellavimus, obsecrantes ut dignarentur nobis libellos et accusationum acta dare, vel genus criminum, vel accusatores ipsos significare: verum nihil horum impetravimus, sed iterum ex Ecclesia ejecti sumus. Quomodo quæ tunc gesta sunt, et omnem excedunt tragœdiam, enarraverim? quis ea sermo explicabit? quæ auris sine horrore percipiet? Cum enim illa quæ dixi prætenderemus, ipso magno sabbato collecta manus missum, ad vesperam diei in ecclesias ingressa, clerum omnem qui nobiscum erat vi eiecit, et armis sanctuarium undique obsedit. Mulieres quoque sacrarum ædium, quæ per illud tempus se exuerant, ut baptizarentur, metu gravis istius incursus nudæ aufugerunt; neque enim concedebatur ut se velarent, sicut mulieres honestas decet; multæ etiam acceptis vulneribus eiciebantur, et sanguine implebantur piscinæ, et cruore sacri latices rubescebant. Neque hic rerum finis erat. Nam et locum, in quo sancta condita servabantur, ingressi sunt milites, quorum aliquos scimus nullis initiatis mysteriis, et viderunt omnia quæ intus erant. Quin et sanctissimus Christi sanguis, sicut in tali tumultu contingit, in prædictorum militum vestes effusus est, siebantque quasi in barbarica captivitate omnia. Vulgus enim in solitudinem fugabatur, multitudo omnis extra civitatem versabatur, erantque in tanto festo vacuæ populo ecclesie, et plures quam quadraginta episcopi, qui nobis communicarant, cum populo et clero sine causa fugabantur: et ob prodigiosa flagitia, ubique per fora, per domos, per solitudines, per omnes civitatis partes, omnia lamentis, ejulatibus, et fontibus lacrymarum plena erant: ut non modo qui affligebantur, sed et qui nihil tale patiebantur, et non solum qui nostræ fidei erant, sed et hæretici, et Judæi, et gentiles, ob scelerosis atrocitatem nobiscum dolerent, et quasi per vim capta civitate, tumultu, trepidatione ac planctu plena erant omnia. Talia ausi sunt præter sententiam piissimi Imperatoris, nocte multa, episcopis hæc instruentibus, et multis in locis ordines ducentibus, nec erubescens, quod pro diaconis campiductores (a) præeuntes haberent. Ubi vero illuxit dies,

(a) Campiductores ii erant qui exercitiis militaribus præerant, quique thrones docebant, ut ait Vegetius l. 1, cap. 15. Hæc vox occurrit etiam apud Lampridium in Severo, c. 55: *Certe Campiductores vestri hunc vos docuerunt contra Sarmatas*, etc. Ubi restituendum putat Salmasius, *Campiductores*; sed vox *Campiductores* hoc Chrysostomi exemplo

omnis civitas extra muros sub arbores et in nemora emigravit, ibi festum diem celebrans, quasi oves dispersæ.

4. Licet vobis ex his et cætera omnia pensare: nam omnia quæ facta sunt sigillatim sermone complecti, ut dixi, impossibile est. Est autem et hoc perquam molestum, quod talia tantaque mala nullum adhuc finem accipiant, neque spes sit ea finem habitura; sed augentur in dies magis ac magis, nosque plerisque ridiculi facti sumus; imo ridet nullus, etiam si valde sit perversus; lugent autem omnes propter extremam et inauditam hanc malitiam, malorum facile colophonem.

Perturbatio rei ecclesiasticæ in Oriente. — Quis vero reliquarum Ecclesiarum perturbationes eloqui possit? Non enim hic cessavit hoc malum, sed usque ad Orientem pervenit. Nam sicut a capite malis humoribus defluentibus, reliqua membra corrumpuntur: ita nunc quoque tumultus, qui in hac magna civitate cœperunt, quasi ex fonte in omnia loca sensim effluunt, et clerici ubique in episcopos insurgunt, et episcopi ab episcopis, et populi a populis¹ scissi sunt, et alii propediem scinduntur, et expectatur ubique malorum partus, orbisque totius subversio. Igitur, domini mei maxime venerandi et pii, cum hæc ita se habere didiceritis, studium vestrum et magnam diligentiam adhibete, quo retundatur hæc quæ in Ecclesias irruit iniquitas. Quippe si mos hic invaluerit, et fas fuerit cuivis in alienam parœciam irrumpere, idque ex tantis intervallis, et ejicere quos voluerit, et auctoritate propria quæque pro libidine sua facere, scitote quod brevi transibunt omnia, et totus orbis premetur bello inexpiabili, omnibus ejectis, et omnes ejicientibus. Quapropter ne confusio hæc omnem quæ sub cælo est nationem invadat, obsecro ut scribas quod hæc tam inique facta, et ab una solum parte absentibus nobis, et non declinantibus iudicium, non habent robur, sicut neque sua natura habent: illi autem qui adeo inique egisse deprehensi sunt, pœnæ ecclesiasticarum legum subiaceant: nobis vero, qui nec convicti, nec redarguti, nec habiti ut rei sumus, literis vestris et caritate vestra, aliorumque omnium, quorum scilicet et antea societate fruebamur, frui concedite. Si autem adversarii nostri, qui ita inique egerunt, adhuc fingunt crimina quædam propter quæ non injuste eiecerunt, non datis nobis actis, neque libellis, neque manifestatis accusatoribus: si dentur iudices incorrupti, agemus, et tuebimur etiam nos libenter causam, monstrabimusque nos non esse reos eorum quæ nobis obijciunt, sicut et plane innoxii sumus: et contra quæ ab ipsis facta contra omnem sunt ordinem, contra omnes leges, contra omnes ecclesiasticos canones. firmatur: tria item profert exempla Cangius in Glossario Græco ex Leonis Imp. Tacticis, ubi semper *Καμπίδορες* legitur. Sic etiam Ammianus Marcellinus l. 19. Videtur Salmasius *Campiductorem* malle, quia Vegetius supra allato loco et in duobus aliis *Campiductorem* legit. Verum monet Steuchius ad singula loca *Campiductorem* legendum esse, et ad lib. III, cap. 6, addit sic in membranis haberi. Attamen exempla duo præfert Gruterus in Thesaurò, ubi *Campiductor* legitur

¹ Palladius, *clerici a clericis*.

Et quid dico canones ecclesiasticos? Neque in gentiliū judiciis, neque in barbarorum tribunalibus talia attentata sunt umquam: imo vero neque Scythæ, neque Sauromatæ umquam judicarunt, iudicium dandum uni parti, absente ea quæ accusatur, et vitante non iudicium, sed inimicitias, et iavocante multa millia iudicium, et protestante coram toto orbe declaraturam se non esse ream, depulsuramque crimina, et ostensuram suam in omnibus innocentiam. Hæc igitur omnia cum ita se habere intellexeritis a dominis meis

piissimis fratribus nostris episcopis, obsecro ut præstetis id quod petent officii. Quo non solum nobis gratificabimini, sed et Ecclesiarum universitati, mercedemque accepturi estis a Deo, qui nihil non propter Ecclesiarum pacem facere dignatur. Semper vale, et ora pro me, domine reverendissime et sanctissime!

¹ Apud Palladium epistola sic desinit: *semper facere dignatur. Hæc etiam scripta est ad Venerium episcopum Mediolani, et ad Chromatium Aquileiæ episcopum. Utraque epistolam infra habes ad Venerium, nempe Mediolanensem, et ad Chromatium Aquileiensem.*

INNOCENTIO, EPISCOPO ROMÆ,

JOANNES IN DOMINO SALUTEM (a).

Corpus quidem nostrum uno tantum loco tenetur; caritatis autem ala in universo orbe circumvolitat. Proinde licet tanta itineris intercapedine separati simus, a pietate tamen vestra non absumus, sed quotidie vobis præsentem sumus¹: caritatis enim oculis videmus vestram illam fortitudinem, sincerum affectum, constantiamque non mutabilem, consolationemque illam magnam, perpetuam, atque stabilem, quam nobis affertis. Quanto enim fluctus extolluntur sublimius, et plures latent scopuli, vehementioresque sunt tempestates, tanto magis vigilantia vestra augeatur: neque vos tanta viæ prolixitas, neque tantum temporis intervallum, neque rerum difficultates segniores reddiderunt: sed perseveranter imitamini optimos gubernatores, qui tunc maxime vigiles sunt, cum excitari fluctus, mare intumescere et multum aquarum fragorem, profundissimamque interdum noctem ingruere vident. Eapropter et gratias vobis habemus multas, et desideramus quidem ad vos dare crebras literas, id quod nobis maximo foret solatio. Verum quia nobis hoc denegat solitudo hujus loci, neque facilis ad vos pervenire valent, non modo qui istuc pergunt², sed nec ii qui in vicino habitant, tum quod longe distet, atque extremis finibus locus iste situs sit, in quo residemus, tum quod latrones vias illas undique obsideant: precamur ut diuturnum silentium nostrum efficiat, ut magis nobis condoleatis, quam ut nos reos putetis negligentiae. Quod enim non ex ineuria silentium ortum sit, vel inde liquet, quod post longum temporis spatium venerabilem et dilectum Joannem presbyterum, Paulumque diaconum nacti, et scribendi et gratias vobis agendi finem non faciamus, quia paterna maiorem erga nos benevolentiam declarastis. Nam quantum in vestra pietate

situm fuit, jam res omnes sedatae et emendatae, et sublata omnia scandala fuissent, gauderentque Ecclesiae tranquilla et sincera pace: et essent plane secunda omnia, ac contemptae leges violataeque patrum constitutiones vindicatae forent. At quoniam reipsa nihil tale contigit, cum ii qui priora aggressi sunt, novis ea sceleribus cumulare contendant: nolo equidem omnia, quæ interim gesta sunt, sigillatim recensere, quandoquidem non solum epistolæ, sed et historiae modum transcederet narratio; cæterum vestram oro vigilantiam, ut licet illi omnia tumultibus impleverint, laboraverintque morbis incurabilibus, et poenitentiae non capacibus, cum tamen curare morbos illorum statueritis, malis ne cedatis, neve animum despondeatis, considerata tanti operis magnitudine. Certamen enim illud ferme pro toto orbe est, pro Ecclesiis defectis atque prostratis, pro populis dispersis, pro clero divexato, pro episcopis exsilibus, pro constitutionibus patrum violatis. Et idcirco iterum atque iterum, et sæpius vestram oramus diligentiam, ut quanto major est tempestas, tanto majus adhibeatur studium. Expectemus quidem futurum, ut res aliquanto amplius corrigantur. Quod si minus fiet, vos vestram coronam paratam apud misericordem Deum habetis: et hi, qui injuria afficiuntur, consolationem ex fervore caritatis vestrae non parvam accipient: nam et nos tertium nunc annum in exiliis versantes, in fame, peste, bello, continuis obsidionibus, solitudine incredibili, quotidiana morte, et Isauricis gladiis, non mediocriter consolantur stabilis et constans vester affectus ac fiducia, mirificeque oblectata benefica et sincera vestra caritas. Hic noster murus, hæc securitas, hic portus absque fluctibus, hic innumerorum bonorum thesaurus, hæc lætitiæ mirificæque voluptatis causa est. Etsi in desolationem, quam sit iste, locum iterum abigemur, non parvam hinc habentes nostrarum afflictionum consolationem abimus.

¹ Hæc, vobis præsentem sumus, desunt in Fabric.; et tunc sic construitur phrasim: *Sed quotidie caritatis oculis idemus, etc.*

² Juxta Frontonem Ducaem legendum est, *qui isthinc emunt*. Equidem vix aliter sensus quadraret.

(a) Collata cum Fabric., Valic. et Regio uno; scripta anno, ut putatur, 406.

τὸς νόμου καὶ κανόνος ἐκκλησιαστικοῦ. Καὶ τί λέγω κανόνος ἐκκλησιαστικοῦ; Οὐδὲ ἐν τοῖς ἑξῶ μὲν οὖν δικαστηρίοις τοιαῦτα ἐτολήθη ποτὶ, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐν βαρβαρικῷ δικαστηρίῳ, οὐδὲ Σκύθαι, οὐδὲ Σαυρομάται οὕτως ἂν ποτε ἐδίκασαν ἐκ μιᾶς μοίρας κρίναντες, ἀπόντος τοῦ αἰτιωμένου, παραιτουμένου οὐ κρίσιν, ἀλλ' ἀπέχθειαν, καλοῦντος δικαστὰς μυρίους, ἀνεύθυνον ἑαυτὸν εἶναι λέγοντος, καὶ τῆς οἰκουμένης παρούσης ἀποδύσασθαι τὰς αἰτίας, καὶ δεῖξαι ἑαυτὸν ἐν ἅπασιν ἀδύων ὄντα. Ταῦτα οὖν πάντα λογισάμενοι, καὶ παρὰ τῶν κυρίων μου τῶν εὐλαβεστάτων

ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν ἐπισκόπων σαφέστερον ἅπαντα μαθόντες, τὴν παρ' ἐαυτῶν ἡμῖν εἰσενεγκεῖν σπουδὴν παρακλήθετε. Οὕτω γὰρ οὐχ ἡμῖν μόνους χαριεῖσθε, ἀλλὰ καὶ τῷ κοινῷ τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ λήψεσθε μισθόν^α, τοῦ διὰ τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν εἰρήνην πάντα ποιούντος. Διηγετικῶς ἐβρῶμενος ὑπερεύχου μου, δέσποτα τιμιώτατε καὶ δσιώτατε.

^α Apud Palladium epistola sic desinit: πάντα ποιούντος διηγετικῶς. Ἐγγράφη δὲ αὕτη καὶ πρὸς Βενέδκτον ἐπίσκοπον Μεθιολάνου, καὶ Χρωμάτιον ἐπίσκοπον Ἀκυητίας.

[521] INNOKENTIIΩ, ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΡΩΜΗΣ,

Υἱοῦννης ἐν Κυρίῳ χαίρειν

Τὸ μὲν σῶμα ἡμῖν ἐν ἐνὶ Ἰουραῖα χωρίῳ, τῆς δὲ ἀγάπης τὸ πνεῦρόν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης περιίπταται. Ὅταν καὶ ἡμεῖς ὁδοῦ τοσούτου διωκισμένοι μήκει, πλησίον τῆς εὐλαβείας ὑμῶν ἔσμεν, καὶ καθ' ἑκάστην ὑμῖν συγγινόμεθα τὴν ἡμέραν, ὀφθαλμοῖς τοῖς ἐκείνης βλέποντες ὑμῶν τὴν ἀνδρείαν τῆς ψυχῆς, τὸ γνήσιον τῆς διαθέσεως, τὸ στερεόν, τὸ ἀπερίτρεπτον, τὴν πολλὴν ὑμῶν παράκλησιν καὶ διαρκῆ καὶ μόνιμον. Ὅσῳ γὰρ τὰ τῶν κυμάτων ἐπὶ πλεῖον αἰρεται, καὶ πλείους ὕφαλοι καὶ σπλάδες φύονται, καὶ πολλὰ αἱ καταγίδες, τοσούτω καὶ τὰ τῆς ἀγρυπνίας αὖξει τὰ τῆς ὑμετέρας· καὶ οὐχ ὁδοῦ μῆκος τοσούτου, οὐ χρόνου πλῆθος, οὐ δυσκολία πραγμάτων ὑψηλούς γενέσθαι ὑμᾶς παρεσκεύασεν· ἀλλὰ μένεται μιμούμενοι τοὺς ἀρίστους τῶν κυβερνητῶν, οἳ τότε μάλιστα διαγείρονται, ὅταν ἴδωσι τὰ κύματα κορυφοῦμενα, τὴν θάλατταν ἐπὶ μεῖζον φορομένην, πολλὴν τῶν ὁδῶν τὸν πάγον, βαθυτάτην ἐν ἡμέρᾳ νύκτα. Διὸ καὶ χάριτας ὑμῖν ἔσμεν πολλὰς, καὶ ἐπιθυμοῦμεν καὶ νιφάδας ὑμῖν πέμπειν γραμμάτων, ἡμῖν αὐτοῖς τὰ μέγιστα χαρίζομενοι. Ἀλλ' ἐπεὶ τοῦτο ἀπρημέθετα παρὰ τῆς τοῦ τόπου ἐρημίας· οὐδὲ γὰρ μόνον τῶν ἐκείσε ἀφικνουμένων^β, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς οἰκουμένη διατριβόντων, δύναται ἂν τις βρῶντες ἡμῖν συγγενέσθαι, διὰ τε τὸ πόρρω καὶ πρὸς αὐτάς τὰς ἐσχατίας κείσθαι τὸ χωρίον ἐν ᾧ καθέργουμεθα, καὶ διὰ τὸν ληστρικὸν φόβον πᾶσαν ἀποσιγίζοντα τὴν ὁδὸν παρακαλοῦμεν ἐλεῖν μᾶλλον ἡμᾶς τῆς μακρᾶς σιγῆς, ἢ βραθυμίαν ἀντεῦθεν καταγινώσκειν ἡμῶν. Ὅτι γὰρ οὐχ ὀλιγοῦντες ἐσιγήσαμεν, ἐπιλαθόμενοι διὰ πολλοῦ τοῦ χρόνου νῦν τοῦ τιμιωτάτου καὶ ἀγαπητοῦ Ἰωάννου τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ Παύλου τοῦ διακόνου, καὶ γράφομεν, καὶ εὐχαριστοῦντες ὑμῖν οὐ διαλιμπάνομεν, ὅτι πατέρας φιλοστόργους ἀπεκρύφατε τῇ περὶ ἡμᾶς εὐνοίᾳ τε καὶ σπουδῇ. Καὶ τὸ μὲν εἰς τὴν εὐλάβειαν ἦγον τὴν ὑμετέραν, τὴν προσήκουσαν διόρθωσιν εὐληφέν ἅπαντα, καὶ ὁ φορυτὸς τῶν κακῶν καὶ τὰ σκάνδαλα ἀνήρηται, καὶ αἱ Ἐκκλησίαι εἰρήνης ἀπῆλυσαν καὶ λευκῆς γαλήνης, καὶ πάντα κατὰ ῥοὴν φέρεται, καὶ καταφρονηθέντες

ἐξεδικήθησαν^γ νόμοι, καὶ θεομοὶ πατέρων παραβαθέντες. Ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτῶν οὐδὲν τούτων γέγονε, τῶν τὰ πρότερα τολμησάντων τοῖς προτέροις ἐπαγωνιζομένων ἐτι παρανομήμασιν, ἅπαντα μὲν τὰ παρ' αὐτῶν μετὰ ταῦτα γεγενῆμενα καθ' ἑκαστον διηγῆσασθαι^δ παρήμι· καὶ γὰρ ἱστορίας ὑπερβαίνει μέτρον, οὐκ ἐπιστολῆς μόνον, ἢ διήγησις· ἐκείνο δὲ παρακαλῶ τὴν ἀγρυπνίαν ὑμῶν ψυχὴν, καὶ οἱ πάντα θορύβων ἐμπλήσαντες ἀμετανόητα νοσοῦσι καὶ ἀνίατε, αὐτοὺς [522] τοὺς θεραπεύσαι αὐτὰ ἐλπομένους μὴ περικαλῆσαι, μὴδὲ ἀπαγορεύσαι, τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος ἐννοήσαντας. Καὶ γὰρ ὑπὲρ τῆς εἰκουμένης σχεδὸν ἀπάσης ὁ παρὼν ὑμῖν ἄγιον πρόκειται, ὑπὲρ Ἐκκλησιῶν εἰς γόνυ κατενεχθεισῶν, ὑπὲρ λαῶν διάσπαρέντων, ὑπὲρ κλήρων πολεμουμένων, ὑπὲρ ἐπισκόπων φυγαδευομένων, ὑπὲρ θεσμῶν πατέρων παραβαθέντων^ε. Διὸ καὶ παρακαλοῦμεν ὑμῶν τὴν ἐμμέλειαν, καὶ ἅπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις, ὅσῳ πλείων ἡ ζῴη, τοσούτω πλείονα ἐπιδειξέσθαι τὴν σπουδὴν. Προσδοκῶμεν γὰρ καὶ ἐσεσθαι τι πλεον εἰς διόρθωσιν. Εἰ δ' ἄρα μὴ τοῦτο γένοιτο, ἀλλ' ὑμεῖς ἀτηρητισμένον ἔχετε τὸν στέφανον παρὰ τοῦ φιλενωπότου Θεοῦ, καὶ τοῖς ἀδικουμένοις οὐ μικρὰ τοῦτο ἔσται παράκλησις, τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἡ ἵστασις· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς τρίτον ἔτος τοῦτο^ς ἐν ἐξορίᾳ διατρίβοντας, λιμῷ, λοιμῷ, πολέμοις, πολιορκίαις συνεχῆς, ἐρημίᾳ ἀφάτῳ, θανάτῳ καθημερινῷ, μαχαίραις Ἰστανικαῖς ἐκδεδομένους, οὐχ ὥς ἐτυχε παρακαλεῖ καὶ παραμυθεῖται τὸ διαρκὲς καὶ μόνιμον ὑμῶν τῆς διαθέσεως καὶ τῆς παρήρσιος, καὶ τὸ θαυμάσιον καὶ γνησίῳ^ς οὕτως ἐντροφῇ ὑμῶν τῇ ἀγάπῃ. Τοῦτο ἡμῖν τεῖχος, τοῦτο ἀσφάλεια, τοῦτο λιμὴν ἀκρίμαντος, τοῦτο θησαυρὸς μυρίων ἀγαθῶν, τοῦτο εὐφροσύνη, καὶ πολλῆς ἡδονῆς ὑπόθεσις. Καὶ εἰς ἐρημότερον τοῦτο πάλιν ἀπενεχθόμεν χωρίον, οὐ μικρὰν ταύτην ἔχοντες παράκλησιν τῶν παθημάτων ἡμῶν ἀπιμεν.

^γ Duo mss. ἐξεδικήθησαν, et sic habet Savilius. Morel. ἐκεδικήθησαν. Unus ibid. παραβάντες.

^δ Tres mss. διηγείσθαι.

^ε Unus παραβάντων.

^ς Sic mss. In Ediliis τοῦτο deest.

^ς Sic mss. Ediliis vero perperam τὸ ἐν φιλῇ καὶ γνησίῳ.

^α Hæc, ὑμῖν συγγινόμεθα τὴν, desunt in Fabric.

^β Hic suspicatur legendum Fronto Ducæus τῶν ἐκεῖθεν ἀφικνουμένων.

Α ΤΩ ΑΓΑΠΗΤΩ ΑΔΕΛΦΩ ΙΩΑΝΝΗ ΙΝΝΟΚΕΝΤΙΟΣ.

Εἰ καὶ πάντα δεῖ τὸν ἀναίτιον προσδοκᾶν τὰ χρηστά, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν ἔλεον αἰτεῖν, ὅμως καὶ παρ' ἡμῶν τὴν ἀνεξικακίαν συμβουλευόντων τὰ καθήκοντα γράμματα διὰ Κυριακοῦ τοῦ διακόνου ἐξαπέσταλται· ὥστε μὴ πλέον δυνηθῆναι τὴν ὕβριν ἐν τῷ συντρίβειν, ἢ τὸ ἀγαθὸν συνειδῶς ἐν τῷ ἐλπίζειν. Οὐδὲ γὰρ ὀφείλεις διδαχθῆναι, ὁ τοσοῦτον λαὸν διδάσκαλος καὶ ποιμὴν, τοὺς ἀρίστους ἀεὶ καὶ πολλάκις δοκιμάζεσθαι, εἰ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ὑπομονῆς παραμένουσι, καὶ οὐδενὶ πόνῳ κακοπαθείας ὑποκίππουσι· καὶ ἔστιν ὡς ἀληθῶς βέβαιον πρῶγμα τὸ συνειδῶς εἰς πάντα τὰ ἀδίκως συμπίπτοντα· ἅπερ εἰ μὴ νικήσῃ τις ὑπομένων, τεκμήριον φαύλης ὑπολήψεως ἐκφέρει. Πάντα

Hæc dñe Innocentii epistolæ ex Latino in Græcum translatae suere: quomobrem ne mireris aliquam in Græcis deprehendi peregrinitatem.

γὰρ ὑπομένειν ὀφείλει ὁ τῷ Θεῷ πρῶτον, εἰτα καὶ τῷ ἰδίῳ πεποιθῶς συνειδέει· ὅποτε μάλιστα γυμνάζεσθαι εἰς ὑπομονὴν ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς δύναται, νικάσθαι δὲ οὐκ, ἐπειδὴ περ αὐτοῦ τὴν διάνοιαν αἱ θεαὶ Γραφαὶ φυλάττουσι· καὶ περιττεύουσιν ὑποδείγμασιν αἱ θεαὶ ἀναγνώσεις, ἃς τοῖς λαοῖς παραδίδωμεν· αἵτινες πάντας σχεδὸν τοὺς ἁγίους καταπεπονησθαι διαφόρως καὶ συνεχῶς ἐπιστάσαντο, [523] καὶ δοκιμάζεσθαι καθάπερ ἐν τινι διαγνώσει, οὕτω τε εἰς τὸν στέφανον τῆς ὑπομονῆς ἐληλυθέναι. Παραμυθεῖτω τὴν ἀγάπην σου αὐτὸ τὸ συνειδῶς, ἀδελφε· τιμώτατε, ὅπερ ἐν ταῖς θλίψεσιν ἔχει τὴν παραμυθίαν τῆς ἀρετῆς. Ἐποπτεύοντος γὰρ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, ἐν τῷ λυμένῳ τῆς εἰρήνης καθαρισθεῖσα ἡ συνειδήσις στήσεται.

ΙΝΝΟΚΕΝΤΙΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ

Πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ παντὶ τῷ κλήρῳ καὶ τῷ λαῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐκκλησίας, τοῖς ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Ἰωάννην, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, χαίρειν.

Ἐκ τῶν γραμμάτων τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, ἅτινα διὰ Γερμανοῦ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ Κασσιανοῦ τοῦ διακόνου ἀπεστάλκατε, τὴν σκηνὴν τῶν κακῶν, ἣν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἰδοίκατε, ἐμμερίμην φροντίζοντες κατέμαθον, ὅσαις τε ἡ πίστις κάμνει τλαιπωρίαῖς τε καὶ πόνοις, ἐπαναληφθεῖση πολλάκις τῇ ἀναγνώσει κατεῖδον· ὅπερ πρῶγμα μόνῃ ἡ παράκλησις τῆς ὑπομονῆς ἰσχύει· δίδουσι γὰρ ἐν τάχει ὁ ἡμέτερος Θεὸς ταῖς τοσαύταις θλίψεσι τέλος, καὶ ταῦτα συνοίσει ὑπεννοήσας. Ἀλλὰ γὰρ αὐτὴν τὴν ἀναγκαίαν παράκλησιν, ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς τῆς ὑμετέρας ἀγάπης κειμένην, ἐγκωμιάζοντες ὑμῶν τὴν πρόθεσιν ἐπεγνώκαμεν, πολλὰς πρὸς τὸ ὑπομένειν μαρτυρίας περιέχουσαν· τὴν γὰρ ἡμετέραν παράκλησιν, ἣν ὀφείλομεν ὑμῖν ἐπιστεῖλαι, τοῖς ὑμέτεροις γράμμασι προεβάσατε. Ταύτην γὰρ τοῖς κάμνουσιν ὁ ἡμέτερος Δεσπότης ὑπομονὴν παρέχειν εἰκονεν, ἵνα καὶ ἐν ταῖς θλίψεσι τυγχάνοντες, ἑαυτοὺς οἱ τοῦ Χριστοῦ βούλοι παραμυθῶνται, ἀναλογιζόμενοι ἐν ἑαυτοῖς, καὶ πρότερον γεγενῆσθαι τοῖς ἁγίοις ἅπερ αὐτοὶ πάσχουσι. Καὶ ἡμεῖς δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν ὑμετέρων γραμμάτων δυνάμεθα ἡμῖν προσενέγκαι παράκλησιν· οὐ γὰρ τοῦ συναλγεῖν ὑμῖν ἔσμεν ἀλλότριον, ἐπειδὴ περ καὶ ἡμεῖς· κολαζόμεθα ἐν ὑμῖν. Τίς γὰρ ἐνέγκαι δύνησεται τὰ ἐξαμαρτανόμενα ὑπ' ἐκείνων, οὐστὶνας ἐχρῆν μάλιστα τοῦ γαλήνῳ τῆς εἰρήνης καὶ αὐτῆς σπουδαστὰς εἶναι τῆς ὁμονοίας. Νῦν ἐνῆλλαγμένῳ τρόπῳ ἀπὸ τῆς προεδρίας τῶν ἰδίων Ἐκκλησιῶν ἐξωθουμένοι ἀθῶοι ἱερεῖς. Ὅ οὐ καὶ πρῶτος ὁ ἀδελφός· ἡμῶν καὶ συλλειτουργῶν Ἰωάννης ὁ ὑμέτερος· ἐπίσκοπος ἀδίκως πέπνογες, μηδεμὶς τυχὼν ἀκροάσεως· οὐδὲν ἐγκλήμα ἐπιφέρεται, οὐδ' εἰσακούεται. Καὶ τίς ἡ ἀπηγορευμένη ἐπίνοια; Ἴνα μὴ πρόφασιν κρίσεως γέννηται, ἢ ζητηθῇ, εἰς τοπούς ζώντων ἱερέων ἄλλοι ἀποκαθίστανται, ὡς δυναμένων τῶν ἐκ τοιοῦτου πλημμελήματος ὀρμωμένων, ὀρθῶς τι ἔχειν, ἢ πεπράχθαι ὑπὸ τινος κριθῆναι. Οὐδὲ γὰρ πώποτε παρὰ τῶν πατέρων τῶν ἡμετέρων τοιαῦτα τετολμησάμεν ἐγνώκαμεν· ἀλλὰ μᾶλλον κεκαλύσθαι τῷ μηδενὶ εἰς τόπον ζώντος χειροτονεῖν ἄλλον δεδῶσθαι ἐξουσίαν. Οὐ γὰρ χειροτονία ἀδίκως τὴν τιμὴν δύναται ἀφελῆσθαι τοῦ ἱερέως

ἐπειδὴ περ οὐδὲ ἐπίσκοπος δύναται εἶναι ἐκεῖνος, ὃς ἀδίκως ὑποκαθίσταται. Ὅ τι καὶ περ τῆς τῶν κανόνων παραφυλοχίας, τοῦτοις δεῖν ἐπισθαι [524] γράφομεν, ὅτινες ἐν Νικαίᾳ εἰσὶν ὠρισμένοι, οἱς μόνοις ὀφείλει ἐξακολουθεῖν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία, καὶ τοῦτους γνωρίζειν. Εἰ δὲ ἕτεροι ὑπὸ τινων προφέρονται, οἵτινες ἀπὸ τῶν κανόνων τῶν ἐν Νικαίᾳ καταφωνοῦσι, καὶ ὑπὸ αἰρετικῶν ἐλέγχονται συντετάχθαι, οὗτοι παρὰ τῶν καθολικῶν ἐπισκόπων ἀποβάλλονται. Τὰ γὰρ ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν εὐρεθέντα, ταῦτα οὐκ ἔστι τοῖς καθολικοῖς κανόνι προσάπτειν· ἀεὶ γὰρ διὰ τῶν ἐναντίων καὶ ἀθέσμων τὴν τῶν ἐν Νικαίᾳ μειοῦν βουλὴν ἐθέλουσιν. Οὐ μόνον οὖν λέγομεν τοῖς μὴ δεῖν ἐξακολουθεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοὺς μετὰ αἰρετικῶν καὶ σχισματικῶν δογμάτων εἶναι κατακριτέους, καθάπερ καὶ πρότερον γέγονεν ἐν τῇ Σαρδικῇ συνόδῳ ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων. Τὰ γὰρ καλῶς πραχθέντα κατακρίνεσθαι μᾶλλον προσήκειν, ἢ ἀντίκρυς τῶν κανόνων γενόμενα ἔχειν τινὰ βεβαιότητα, ἀδελφοὶ τιμώτατοι. Ἀλλὰ εἰ κατὰ τῶν τοιούτων νῦν ἐν τῷ παρόντι ποιῶμεν; Ἀναγκαῖα ἐστὶ διάγνωσις συνοδική, ἣν καὶ πάλα ἐφημεν συναθροιστέαν, μόνῃ γὰρ ἔστιν ἥτις δύναται τὰς κινήσεις τῶν τοιούτων καταστεῖλαι καταγιγῶν· ἥς ἵνα τύχωμεν, χρησίμῳ ἐστὶ τῶς ὑπερτίθεσθαι τὴν ἱερείαν τῇ βουλήσει τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Πάντα δὲ οὖν τῷ φθόνῳ τὸ διαδόλου πρὸς τὴν τῶν πιστῶν δοκιμασίαν τετάραχται, πρᾶνυθήσεται· οὐδὲν ὀφείλομεν τῇ στερεότητι τῆς πίστεως παρὰ τοῦ Κυρίου ἀπελπίσαι. Καὶ γὰρ ἡμεῖς πολλὰ σκεπτόμεθα διὰ τὸν τρόπον ἡ σύνοδος οἰκουμένης συναθροίη, ὅπου τῇ βουλήσει τοῦ Θεοῦ αἱ ταραχώδεις κινήσεις παύσονται. Ὑπομεινόμεν οὖν τῶς, καὶ τῷ τείχει τῇ ὑπομονῇς ὀχυροῦμενοι, ἐλπίσωμεν πάντα τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀποκατασταθῆναι. Πάντα δὲ δὲ ὅσα ὑμᾶς ὀφίστασθαι εἰρήκατε, καὶ πρότερον συνδραμόντων εἰς τὴν Ῥώμην τῶν ἡμετέρων συνεπισκόπων, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἀφάφορος χρόνος, τοῦτέστι Δημητρίου, Κυριακοῦ, Εὐδουλίου, καὶ Παλλαδίου, ὅτινες σύνεσι μεθ' ἡμῶν, τελείᾳ ἐρωτήσει μεμαθήκαμεν.

DILECTO FRATRI JOANNI INNOCENTIUS (a).

Etsi insontem omnia expectare bona et a Deo misericordiam petere deceat, tamen etiam a nobis, qui patientiam suademus, competentes literæ per Cyriacum (b) diaconum sunt transmissæ: ne contumelia plus virum habeat ad opprimendum, quam bona conscientia ad spem habendam. Neque enim tu doceri debes, tot populorum doctor et pastor, optimos quosque semper et assidue probari, num in vigore patientiæ permanent, nec ulli labori ac molestiæ succumbant: et conscientiam esse rem admodum fir-

(a) Prior epistola scripta est anno 403, in illa Innocentius Joannis nomen primo, deinde suum ponit; secus in sequenti, ubi presbyteros et clerum alloquitur. Hæc duæ epistolæ habentur apud Sozom. l. 8, c. 26.

(b) Cyriacus diaconus ab Joanne nostro ad Innocentium missus, cum hac epistola remissus fuisse creditur; quo tempore missus remissusve, in Vita Chrysostomi disquisitum est.

mam adversus omnia quæ injuste accidunt: quæ nisi quis tolerantia superaverit, malæ suspicionis argumentum de se præbet. Cuncta enim tolerare debet is qui Deo primum, deindeque propriæ conscientiæ confidit; vir quippe bonus exerceri quidem potest ad tolerantiam, vinci autem nequit, quia ejus mentem divinæ Scripturæ custodiunt: abundant enim exemplis divinæ lectiones, quas populis tradimus: quæ omnes fere sanctos variis modis sæpeque vexatos fuisse, et quasi in examine quodam probatos fuisse, atque ita patientiæ coronam adeptos esse testificantur. Gonsoletur caritatem tuam ipsa animi conscientia, frater carissime, quæ in calamitatibus solet esse virtutis consolatio. Inspectante enim Domino Christo, in portu pacis purgata conscientia sistetur.

INNOCENTIUS EPISCOPUS

PRESBYTERIS ET DIACONIS UNIVERSOQUE CLERO AC POPULO ECCLESIAE CONSTANTINOPOLITANÆ, QUI SUBDITI SUNT EPISCOPO JOANNI, DILECTIS FRATRIBUS, SALUTEM.

Ex literis caritatis vestræ, quas per Germanum presbyterum et Cassianum diaconum misistis, scenam malorum, quam ob oculos posuistis, anxia sollicitudine cognovi; quantisque ærumnis ac difficultatibus fides laboret, sæpius repetita lectione cognovi: quam rem sola consolatio patientiæ sanare potest; debuit enim brevi Deus noster tantis ærumnis finem, et hæc tolerasse juvabit. Enimvero hanc ipsam necessariam consolationem in exordio literarum vestrarum caritatis positam propositum vestrum laudibus celebrantes agnovimus, multis testimoniis ad patientiam inducentibus instructum; ita ut consolationem quam per literas vobis dare debebamus, ipsi literis vestris præveneritis. Hanc quippe Dominus noster patientiam laborantibus prestare solet, ut etiam in ærumnis semetipsos servi Christi consolentur, secum reputantes ea, quæ ipsi patiuntur, sanctis viris jam antea contigisse. Immo nos etiam ex ipsis literis vestris consolationem depromere possumus: neque enim a doloris vestri consortio alieni sumus, cum et ipsi vobiscum cruciemur. Quis enim facinora eorum ferre possit, quos in primis decebat tranquillitatis, pacis et concordiae studiosos esse? Nunc præpostero more ex sedibus Ecclesiarum suarum exturbantur sacerdotes insones. Quod quidem primum injuste perpeusus est frater et comminister noster Joannes episcopus vester, qui non auditus in judicio fuit: nullum crimen profertur, nullum auditur. Quodnam hoc est perniciosum consilium? Ut ne vel suppetat vel queratur occasio judicii, in locum viventium sacerdotum alii substituantur: quasi vero ii qui ab hoc facinore auspicati sunt, aliquid boni habere, aut aliquid recti egisse, a quoquam judicari possint. Neque enim talia unquam a patribus nostris gesta esse comperimus; quin potius ea prohibita sunt, cum nemini facultas data sit alium ordinandi in locum viventis ejuspiam. Neque enim reproba ordinatio sacerdotis dignitatem

auferre potest: quandoquidem episcopus non potest esse is qui injuste substituitur. Quantum ad canonum observantiam attinet, solis illis parendum dicimus qui Nicææ definiti sunt: quos solos sectari et agnoscere debet catholica Ecclesia. Quod si a quibusdam alii proferantur, qui a Nicænis canonibus differant, et ab hæreticis compositi esse arguantur, hi a catholicis episcopis rejiciendi sunt. Nam quæ ab hæreticis sunt excogitata, catholicis canonibus conjungere non licet: semper enim per contraria et illicita Nicænorum Patrum consilium labefactare student. Non solum ergo dicimus his non hærendum esse canonibus, verum etiam cum hæreticis et schismaticis dogmatibus condemnandos illos esse: quemadmodum et antea in Sardicensi synodo ab episcopis, qui ante nos fuerunt, factum est. Satiùs enim fuerit ea condemnari quæ recte facta sunt, quam ea, quæ contra canones acta sunt, firmitatem aliquam obtinere, fratres honoratissimi. Sed quid adversus ista in præsentem faciemus? Necessaria erit synodi cognitio, quam jam pridem congregandam esse diximus: ea quippe sola est quæ tempestates hujusmodi sedare possit: quam ut obtineamus, e re fuerit, ut horum malorum remedium ex nutu magni Dei et Christi ejus expectemus. Omnia siquidem quæ nunc per invidiam diaboli ad fideliū probationem commota sunt, pacabuntur; firmi ac stabiles in fide nihil a Domino non sperare debemus. Nos enim multum deliberamus quomodo oecumenica synodus celebranda sit, ut per voluntatem Dei turbulenti motus sedentur. Expectemus itaque tantisper, et patientiæ muro communiti, cuncta auxilio Dei restituenda esse speremus. Omnia porro quæ vos perferre dixistis, jam antea a coepiscopis qui Romam licet diversis temporibus confugerunt, id est a Demetrio, Cyriaco, Eulysio, et Palladio, qui nobiscum sunt, sciscitando plane comperamus.

EXEMPLUM SACRÆ ^(a) HONORII AUGUSTI,

MISSÆ AD PRINCIPEM ORIENTIS ARCADII.

Quamvis super imagine muliebri, novo exemplo per provincias circumlata, et diffusa per universum mundum obtrectantium fama literis aliis commonuerim, ut talis facti penitentia et intermissione propostiti rumor æmulus consenescat, et quod in moribus carpat, publica lingua non habeat: quamvis etiam super excidio pereuntis Illyrici pio apud vos prodiderimus affectu, esse nobis dolori, cur ista vos detrimenta reipublicæ nolueritis agnoscere, et aliis potius indicibus quam pietatis vestræ literis fuerint nuntiata: tamen ne illud quidem apud serenitatem vestram dissimulare nos fas est, quod in rebus divinis non sine publici discriminis metu nuperrime contigisse, cita semperque malorum annuntiatrice fama non tacuit: et ut natura fert hominum, quæ ad obtrectandum novis semper casibus excitatur, oblata occasione carpendi, malitiam suam in tempora studio sævæ (sævæ) loquacitatis exercet.

Est enim nuper proditum, apud Constantinopolim, sacratissimo Paschæ venerabilis die, cum omnes pene in eundem locum vicinarum urbium populos religio castigatore sub præsentia principum ritu celebranda collegerat, clausas subito catholicas ecclesias, trusos in custodiam sacerdotes: scilicet ut eo potissimum tempore, quo indulgentia principali tristitia noxiorum claustra reserantur, piæ legis et pacis ministros sævus carcer includeret: omniaque bellicum in modum turbata mysteria, nonnullos in ipsis ecclesiæ sacrariis interemptos, tantamque circa altaria vim sæviisse, ut et venerabiles episcopi in exilium traderentur, et sanguis humanus, quod dictu nefas est, cælestia sacramenta perfunderet (b).

His repente compertis, turbatos esse nos fateor. Quis enim in facinore tam cruento Dei omnipotentis non timeret offensam? aut quo pacto extra summum Romani orbis omniumque mortalium putaret esse discrimen? Cum ipse auctor nostri Imperii, et Reipublicæ, quam nobis credidit, gubernator omnipotens Deus, fonestis admodum execrabilibusque commissis crederetur irasci, domini sancti frater, neposque Augusti Venerabiles: cum et si quid de causa religionis inter antistites ageretur, episcopale oportuerit esse iudicium: ad illos enim divinarum

rerum interpretatio, ad nos religionis spectat obsequium. Sed esto, sibi de mysticis et catholicis questionibus amplius aliquid principalis cura præsumperit: itane usque ad exsilia sacerdotum, usque ad hominum cædes debuit indignatio concitata procedere, ut ubi castæ preces, ubi vota sincera, ubi sacrificia illibata solvuntur, illic se gladius, haud facile etiam in jugulum noxiorum distringendus, exereret? Rebus denique ipsis docetur, quid super his senserit divina majestas. Primum quidem hoc præsentis commonitionis iudicium (iudicium) fuit, atque ultimam solum. Facit enim humana trepidatio tanti sibi conscia perpetrati, ut gravius aliquid, quod avertat omnipotens Deus, post terribilis ultionis experimenta metumamus.

Audio Ecclesiam sacrosanctam tot Imperatorum opibus expositam, pretiosis cultibus nobilem, tanta supplicantium Principum oratione augustissimam flagrasse; et illud Constantinopolitanæ urbis Ecclesiæ unicum lumen in favillas dilapsam, Deo non vetante, fumasse: execrari enim videtur inquinata mysteria, et avertisse oculos ab eo loco, quem jam sanguis infecerat, ne obsecrare quis pietatem cælestem sub eruentis posset altaribus. Ædificia quoque divina, non minore splendore nobilia, ex concitatione sævientiis incendii, flamma se latius effundente, consumpta; et quæ publicam faciem elaborata a maioribus nostris ornamenta decorabant, velut quodam orbis funere concremata. Hæc ergo quamvis crebrius injuriis laceratis tacere debuerim, nec conjunctissimum fratrem regnique consortem tam fideliter admonere; tamen necessitudinem sanguinis stimulo taciti doloris anteleferens, hortor atque suadeo, ut hæc, si fieri potest, emendatis in posterum moribus corrigantur; ac divina iracundia, quantum re proditit, excitata, votorum sedulitate placetur.

Accipite a me summum simplicitatis indicium. Idcirco hoc clementiæ vestræ insinuandum putavi, ne me velut gratulatione occulta faceret apud quemque taciturnitas ipsa suspectum: neve quis crederet, me talibus factis præbere consensum; et qui sæpe ne acciderent commonuerim, posteaquam commissæ sunt, non doleam. Nam quis posset expers doloris qui se meminit Christianum, tantam (videns) subito perturbationem religionis inductam, ut omnem catholicæ fidei statum necesse sit fluctuare? Erat inter episcopos causa, quæ collato contractoque concilio, deberet absolvi: missis ad sacerdotes urbis æternæ atque Italiæ utraque ex parte legatis, expectabatur ex omnium auctoritate sententia, informatura regulam discipli-

(a) *Sacra*. Vox frequens ad significanda diplomata et epistolas Imperatorum: est vero quasi *Sacra Epistola*. Harum epistolarum usum videas apud Cangium in *Glossario Latino*. Quod initio dicitur de imagine muliebri circumlata, jam explicatum fuit in *Monito*, ut et illud quod mox adijci-tur de excidio pereuntis Illyrici.

(b) Hic agit Honorius de violenta in Ecclesiam irruptione de qua Chrysostomus supra in *Epist.* 1 ad Innocentium papam, et nos supra in *Monito*. Quæ res pluribus tractata est in *Vita Chrysostomi*.

næ: integrum nempe esse debuerat, neque quidquam novari, dum definitio deliberata procederet: cum interea mirum quoddam præcipitium festinationis exarsit, ut non expectatis literis sacerdotum, qui fuerant mutua partium legatione consulti, non examinatis rebus, in exsilium traderentur antistites, animadversioni prius addicti, quam sententiam iudicii episcopalis experti. Denique quam immatura illa damnatio fuerit, res probavit. Namque ii, quorum exspectabatur auctoritas, pacifica Joanni episcopo communione præmissa, sancendam concordiam consuerunt, nec quemquam putarunt ante iudicium consortio repellendum.

Quid nunc aliud superest, quam ut Catholicam

fidem schismata in diversum dissociata dilacerent? quam ut hæreses communioni semper inimicæ ex tanta rerum varietate nascantur? ut jam populo non debeant imputari, si forte in dissonas partes sectarum diversitate discedat: cum ex auctoritate publica discordiarum materies sit præmissa, et fomes quidam nutriendæ seditionis animatus. Quod ne in magnam aliquam generis humani perniciem recrudescat, vota facienda sunt, ut ad humanas prolapsiones patiens Deus rem male gestam prosperet ac secundet. Nam quantum in nobis est, possumus timere quod gestum est: quantum ad pietatem semper placabilis Dei, non erit meriti impunitas indulta, sed veniæ.

RECTORI UNIVERSITATIS

[525-526] ΤΟΙΣ, ΕΓΚΕΚΛΕΙΣΜΕΝΟΙΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙΣ,

Πρεσβύτεροις και διακόνου ἐν δεσμοτηρίῳ δι' εὐσέβειαν.

Μακάριοι τοῦ δεσμοτηρίου, καὶ τῆς ἀλύσεως, καὶ τῆς τῶν δεσμῶν ὑποθέσεως ὁμείς· μακάριοι καὶ τρισ-μακάριοι, καὶ πολλάκις τοῦτο, οἱ πᾶσαν ἀνηρτήσασθε τὴν οἰκουμένην τῇ περὶ ὑμᾶς φιλετρῷ, ἐραστάς ὑμῶν καὶ τοὺς πόρρωθεν ὄντας πεποιήκατε. Πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάττης, ᾗδεται ὑμῶν τὰ κατορθώματα, ἡ ἀνδρεία, ἡ ἀπερίτρεπτος γνώμη, τὸ ἀδοῦλον φρόνημα. Οὐδὲν ὑμᾶς κατέπληξε τῶν δοκούντων εἶναι δεινῶν, οὐ δικαστήριον, οὐ δῆμιος, οὐ βασάνων νιφάδες, οὐκ ἀπειλαὶ μυρίων γέμουσαι θανάτων, οὐ δικαστὴς πῦρ ἀπὸ τοῦ στόματος ἀφίει, οὐκ ἔχθροὶ θήγοντες τοὺς ὀδόντας, καὶ μυρία εἴδη κινούντες ἐπιβουλῆς, οὐ συκοφανταί, τσαῦται, οὐκ ἀναισχύντοι κατηγοροί, οὐ θάνατος πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἑκάστην ἡμέραν φαινόμενος· ἀλλ' ἤρκεσεν ὑμῖν εἰς παράκλησιν τῶν γινόμενων ἢ τῶν γινομένων ὑπόθεσις. Διὰ ταῦτα φανερώς μὲν ὑμᾶς πάντες στεφανοῦσι, καὶ ἀνακηρύττουσι, οὐ φίλοι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἔχθροί, καὶ ταῦτα κατασκευάζοντες· εἰ καὶ μὴ φανερώς, κἀν τις αὐτῶν ἀναπτύξει τὸ συνεῖδος, πολλὴ καὶ παρ' ἐκείνοις ὑμῶν εὐρήσει τὸ θαῦμα. Τοιοῦτον γὰρ ἀρετῇ, καὶ παρὰ τοῖς πολεμοῦσιν αὐτὴν θαυμάζεται· τοιοῦτον κακίᾳ, καὶ παρὰ τοῖς μετιούσιν αὐτὴν καταγινώσεται. Καὶ τὰ μὲν ἐνταῦθα τοιαῦτα, τὰ δὲ ἐν οὐρανοῖς τίς παραστήσαι δύνησεται λόγος; Ἐγγέγραπται ὑμῶν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς, μετὰ τῶν ἁγίων κατηριθμήθητε μαρτύρων. Οἶδα ταῦτα ἐγὼ σαφῶς, οὐκ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβὰς, ἀλλ' ἀπὸ θεῶν αὐτὰ μαθὼν χρησμένων. Εἰ γὰρ ὁ γάμψ παρανομουμένην παραστάς, καὶ μὴ διορθῶσαι δυνηθεὶς τὴν παρανομίαν, ἀλλ' ἐλέγξει αὐτὴν μόνον, ὁ τῆς στείρας καρπός, ὁ τῆς ἐρήμου πόλις, ἐπειδὴ διὰ τοῦτο τὸ δεσμοτήριον ὤκησε καὶ ἀπετμήθη^α, καὶ μάρτυς, καὶ μαρτύρων ὁ πρῶτός ἐστιν· ὁμείς οἱ νόμοις πατέρων καὶ θεσμοῖς παραδεδειμένοι, καὶ ἱερουσὴν ἐπηρξαζομένη καὶ παρανομουμένη παραστάντες, καὶ τσαῦτα παθόντες ὑπὲρ ἀληθείας, καὶ τοῦ λῦσαι συκοφαντίας ἀναισχύντους οὕτως, ἐννοήσατε ἡλίχην λήψεσθε τὴν ἀμοιβήν. Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναικα Φιλίππου· τοῦ ἀδελφοῦ σου, εἶπε τοῦτο^β ὁ γενναῖος ἐκεῖνος καὶ ὑψηλὸς ἀνὴρ, καὶ ἤρκεσεν αὐτῷ πρὸς παρρησίαν ἄφατος. Εἶπατε καὶ ὁμείς, Πρόκειται ἡμῖν τὰ σώματα κολάσει, τιμωρίαις, βασάνοις· ἀνάλισκε, δαπάνα ταῦτα τιμωρίαις οἷαις βούλει·^ε συκοφαντεῖν οὐχ αἰρούμεθα, ἀλλὰ ἀποθνήσκειν μυριάκις. Ἀλλ' οὐκ ἀπετμήθητε, ἀλλὰ πολλῷ χαλεπώτερα

πεπόνθατε. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον ἐν βραχεῖα καιροῦ βροτῇ κεφαλὴν ἀποθέσθαι, καὶ τσαῦταις ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον παλαίειν ὀδύνας, φόβους, ἀπειλαίς, [527] δεσμοτηρίοις, ἀπαγωγαῖς, δικαστηρίοις, δημίων χειρὶ, συκοφαντῶν ἀναισχύντοις γλώτταις, ὀνειδείαις, λοιδορίαις, σκώμμασι. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο μέγιστον ἄλλου εἶδος, καὶ τίθησιν αὐτὸ ἐν τάξει μεγάλων ἀγώνων ὁ μακάριος Παῦλος, οὕτω λέγων· Ἀναμνηθήσεσθε τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἀθλήσιν ὑπεμείνατε παθημάτων. Εἰτα λέγων τὴν ἀθλήσιν, τοῦτο τῆθεικεν, οὕτως εἰπὼν· Τοῦτα μὲν ὀνειδισμοὶ καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι, τοῦτο δὲ κοινωνοὶ τῶν οὕτως πασχόντων γενηθέντες. Εἰ δὲ οἱ κοινωνήσαντες ἠθλήσαν, πολλῷ μᾶλλον οἱ ὑπομείναντες. Οὐδὲ γὰρ ἓνα, καὶ δύο, καὶ τρεῖς, ἀλλὰ πολλοὺς ὑπομεμένηκατε θανάτους τῇ γνώμῃ, εἰ καὶ μὴ τῇ περὶ. Χάρητε τοίνυν καὶ σκιρτήσατε· τοῦτα γὰρ ὁ τῶν οὐρανῶν Δεσπότης ἐκέλευσε, μὴ μόνον μὴ ἀλγεῖν, μηδὲ καταπίπτειν, ἀλλὰ καὶ σκιρτῆν, καὶ ἡδεσθαι, ὅταν θυνομα πονηρὸν ὑμῶν ἐκδῶλλουσιν. Εἰ δὲ ἐπὶ συκοφαντίᾳ χαίρειν δεῖ, ὅταν καὶ τσαῦτα προσῇ, συκοφανταί, πληγαὶ^δ, βασάνοι, ξίφη ἠχονημένα, δεσμοτήρια, ἀλύσεις, ἀπαγωγὰ, περιπαγωγὰ, ἔχθρων στίφη τσαῦτα, ἐννόησον ἡλίχος ὁ μισθός, ποῦ κορυφούται τὰ τῆς ἀμοιβῆς. Χαίρετε τοίνυν, σκιρτᾶτε, ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε, ἐννοήσατε πόσους ἡλείψατε δι' ὧν ἐπάθετε, πόσων φρονήματα ἀνεστήσατε, πόσους ἐστηρίζατε σαλευομένους, οὐχὶ παρόντας, ἀλλὰ καὶ ἀπόντας, οὐ διὰ τῆς ὕψεως ὧν ὑπομεμένηκατε, ἀλλὰ καὶ διὰ μόνης τῆς ἀκοῆς καὶ τοὺς πόρρωθεν τὰ μέγιστα ὠφελήσαντες. Συνεχῶς ἐκεῖνο περιφέρετε τὸ ἀποστολικόν· Ὅτι οὐκ ἔβια τὰ καθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς. Προσδοκᾶτε δὲ καὶ τὴν ταχίστην τῶν πειρασμῶν λύσιν, καὶ τελείαν ἀπαλλαγὴν, καὶ εὖχεσθε συνεχῶς ὑπὲρ ἡμῶν. Εἰ γὰρ καὶ πολλῶ διωκίσμεθα ὑμῶν τῇ μήκει τῆς ὁδοῦ, καὶ ἐπὶ πολλὸν ἐχωρίσθημεν ὑμῶν χρόνον, ἀλλ' ὥς παρόντες καὶ συνόντες ὑμῖν, οὕτως ὑμᾶς περιπτυσσόμεθα, οὕτως ὑμῶν ἐκάστου τὴν φιλίαν καταφιλούμεν κεφαλὴν, ὑπταίαις χειρὶ τοὺς στεφανίτας δεχόμενοι, καὶ μέγιστον καὶ ἐντεῦθεν προσδοκῶντες ἡμῖν ἔσεσθαι κέρδος ἀπὸ τῆς πολλῆς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης. Εἰ γὰρ τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς πολλὸν ἀναμένειν δεῖ τὸν μισθόν, ἐννοήσατε ἡλίκα ὑμῖν τὰ τῆς ἀντιδόσεως τοῖς ἐν τοσοῦτοις διαλάμπασιν ἀγῶσιν.

^α Sic mss. omnes. In editis καὶ ἀπετμήθη deest.^β Savil. εἰς τὸς τόξ.^γ Unus ταῦτα τιμῶρε σὺ· εἰ βούλει.^δ Idem τσαῦτα πρὸς τὴν συκοφαντίαν, πληγαί.^ε Sic mss. omnes. Edit. τῆς ἀλλης περὶ ἡμᾶς.

AD EPISCOPOS,

PRESBYTEROS ET DIACONOS OB PIETATEM IN CARCERE INCLUSOS (α).

Beati vos ob carcerem, ob catenas, ob injecta vincula : beati, inquam, et ter beati, imo sepius. Totum orbem vobis conciliastis : etiam longe absentes amicos vobis fecistis. Ubique terrarum et marium canuntur vestra præclara facinora, fortitudo, constans sententia, animusque minime servilis. Nihil, quantumvis grave videatur, vos deterruit : non tribunal, non carnifex, non tormentorum multa genera, non minæ quæ innumeras mortes nuntiabant : non iudex, qui ignem ab ore spirabat, non adversarii, qui fredebant dentibus, et innumeras insidias struebant, non tantæ calumniæ, non impudentissimæ accusationes, non mors ante oculos quotidie proposita, sed hæc omnia vobis uberem potius ac sufficientem consolationis materiam præstitere. Et idcirco vos et coronant et prædicant omnes, non amici solum, sed et inimici ipsi qui hæc effecerunt; etsi non palam, sed si quis in eorum intropiciat conscientiam, illos etiam vestri admiratione teneri deprehendet. Talis enim res est virtus, ut illam etiam impugnatores ejus admirentur; talis res est malitia, ut etiam ii qui eam operantur condemnent. Et ita in hac vita res vestræ se habent : quæ autem in cælis fiunt, quis sermo digne explicabit? Inscripta sunt nomina vestra in libro vitæ : cum sanctis martyribus connumerati estis. Scio hæc ego certo, non quod in cælum transcenderim, sed e divinis oraculis didici. Nam si Joannes ille infecundæ fructus, et deserti civis, cum illegitimum vidisset Herodis conjugium, cum prævaricationem corrigere non posset, arguit tamen, et propterea in carcerem conjectus, et decollatus¹, martyr, et martyrum primus fuit : vos qui legibus et constitutionibus patrum, quas transgrediuntur aliqui, et sacerdotio, quod invadunt et contaminant, patrocinamini, et cum propter veritatem hæc patimini, tum ut cessent impudentes calumniæ, cogitate qualem accepturi sitis mercedem. *Non licet tibi habere uxorem Philippi fratris tui (Matth. 14. 4)*, dixit fortis et sublimis ille, satisque ei fuit ad ingentem arguendi libertatem. Vos quoque dixistis, En exposita sunt etiam nostra corpora poenis, suppliciis, tormentis : absolve, confice ista quibus voles supplicis : ad duci non possumus ut calumniemur, sed millies mori nobis satius est. At capite truncati non estis : imo

longe acerbiora tulistis. Non enim idem est brevi temporis momento caput amittere, et tanto tempore cum talibus luctari doloribus, terroribus, minis, carceribus, abductionibus ad tribunal, carnificum manibus, sycophantarum impudentissimis linguis, conviciis, salibus et dicacitatibus. Nam et hoc maximum certaminis genus, poniturque a beato Paulo in magnorum certaminum ordine, cum sic ait : *Recordamini dies priusinos, in quibus illuminati, ingens certamen afflictionum sustinulistis (Hebr. 10. 32)*. Deinde certamen narrans, ipsum ponit sic dicendo : *Partim opprobriis et afflictionibus spectaculum facti : partim communicantes iis, qui sic affliguntur (1b. v. 33)*. Si ergo qui communicant, certant, multo magis qui sustinent. Non enim unam, aut duas, aut tres, sed longe plures sustinulistis mortes : etsi non experientia, certum tamen quod animo. *Gaudete igitur, et exsultate (Matth. 5. 12)* ; Dominus cælorum jussit non solum non dolere, vel frangi animo, vel decidere, sed gaudere et exsultare, quando nomen vestrum tamquam malum ejicient. Quod si in sycophantiis gaudendum ; quando his accedunt calumniæ, verbera, tormenta, gladii acuti, carceres, catenæ, abductiones, traductiones, tot inimicorum catervæ, cogitate qualis merces, quam coæcervatæ erunt retributiones. *Gaudete igitur, et exsultate*, viriles estote, corroboramini, cogitate quot vestro exemplo ad certamina armastis, quot fluctuabundos confirmastis, quam multorum animos excitastis non præsentium modo, sed etiam absentium ; non ærumnarum vestrarum conspectu, sed earum auditu solum plurimis procul positus magnam utilitatem attulistis. Continuo versetur in ore vestro illud apostolicum dictum : *Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam in nobis revelandam (Rom. 8. 18)*. Exspectate : brevi tentationum finis erit, liberatioque perfecta. Orate etiam jugiter pro nobis. Nam etsi longo viarum intervallo disjungimur, multoque tempore a vobis segregati sumus : attamen vos ut præsentem et nobiscum versantes complectimur, vestrum amicum caput exosculamur, coronatos victores vos expansis manibus excipimus, exspectantes et ipsi ex mutua erga vos caritate lucrum maximum. Nam si magnam mercedem exspectare licet iis qui vos amant : cogitate qualia vos, qui tot in certaminibus clari et insignes fuistis, maneat præmia.

¹ Sic Mss. omnes. in Editis, et decollatus, deest.

(α) Collata cum Vatic. Fabric., Coislin. et Regio uno ; scripta autem anno 404.

ADMONITIO

IN EPISTOLAS SANCTI JOANNIS CHRYSOSTOMI

AD OLYMPIADEM ET AD ALIOS MULTOS.

Epistolarum S. Joannis Chrysostomi verum ordinem assequi hactenus non potuimus : nam is, quem præ se ferunt Editiones Morelli, nec temporum, nec personarum ad quas epistolæ mittuntur, rectam seriem exhibet. In omnium optimo et antiquissimo Codice Coisliniano epistolarum ordo cum Editis non consentit, atque et ipse interturbatam seriem exhibet, qualem dedimus in Bibliotheca Coisliniana p. 565. Cæteri autem Mss. Regii sive Vaticani nec cum hoc nec cum Editis consentiunt. Savilius epistolas omnes ordine alphabetico disposuit ; ita ut a nominibus personarum, ad quas epistolæ diriguntur, series earum ducatur : qui ordo etiamsi quid utilitatis præ se ferat, non est tamen amplectendus. Si omnino potuissemus temporis ordinem certum atque indubitatum in epistolis constituere, hæc certe fuisset vera et omnium utilissima ordinandi ratio ; at illud nulla arte fieri potest : nam ut sunt quædam epistolæ quæ alias quaspiam præcessisse omnino videntur, ita in maxima aliarum parte frustra quæras quæ prior, quæ posterior data fuerit. Quamobrem ordinem a Jacobo Billio et a Frontone Duceo constitutum servare visum fuit : unde illud commodi accedit, ut epistolarum numeri sexcenties a scriptoribus præteriti præsentisque sæculi memorati iidem reperiantur, in promptuque sit epistolas in loco solito positas adire.

Joannis Chrysostomi epistolas numero 173 primus dedit Jacobus Billius Prunæus, S. Michaelis in Ereino Abbas, hæc præmissa præfatiuncula.

CANDIDO LECTORI S.

Quod D. Joannem Chrysostomum hoc epistolarum libro nunc primum auctiorem habes, optime lector, id eruditissimo viro Jacobo Cujacio debes, qui pro summa sua humanitate, atque in rempublicam litterariam studio, benigne mihi Codicem Græcum commodavit. Eisi autem in his epistolis multæ sunt ejusdem argumenti, quæ fortasse propterea non nihil fastidii nasuto lectori parere possint, aliarum tamen, et præsertim earum quæ ad Olympiadem scriptæ sunt, utilitas hoc quidquid est molestiæ facile, ut spero, compensabit. Tu opellam nostram boni consulas. velim, ac pro mea salute ad Deum preces fundas. Vale.

His CLXXIII epistolis sexaginta octo adjecit Fronto Duceus ex Codice Ms. Collegii Antverpiani Societatis Jesu, et septuagesimam novam subjunxit ex apographo Joannis Sambuci, in quo centesimam septuagesimam octavam sequebatur. Eisi autem in his epistolis non paucae sint, ubi eadem fere repetantur, fatendum tamen est hoc corpus epistolarum inter nobilissima ecclesiastica monumenta computandum esse : hinc accuratissimas omnium notitias excerpimus circa magnum illud schisma orientalis Ecclesiæ, et exsilium Chrysostomi, ubi dira quæque S. Vir passus est, raptatus, et tantis affectus malis, ut quam ferro non audebant ipsi necem inferre adversarii, immixtis molestiis et cruciatibus intulerint. Ordo epistolarum, ut diximus, ita interturbatus est, ut vix ac ne vix quidem possit restaurari : sed ad lectoris commodum satis nobis fuit in cujusque epistolæ initio tempus quantum licuit, ac sæpe ex conjectura tantum, annotare.

Epistolæ septemdecim ad Olympiadem, quæ cæteris præmittuntur, omnium longissimæ et elegan-

tissimæ sunt, omniūque utilissimæ, ait Photius, Cod. 86 : earum quædam consolatorix et hortatorix sunt, [525] aliq̃ homiliarum more concinnatæ, aliæ ad ærunnarum ipsius historiam texendam opportunissimæ. Circa hanc Olympiadem hæc scribit Henricus Savilius in notis p. 851.

« Olympias, ad quam sunt hæ μέλιτος καταλειδομένοις dulciores epistolæ, neptis fuit Ablabii, qui sub Constantino Magno præfectus prætorio fuit, Anysii secundi comitis filia. Utrum vero Ablabii neptis fuerit ex filia Olympiade, quæ primum Constanti nupsit Augusto, tum Arsaci Armeniæ regi, quam tertium putat Cardinalis Baronius Anyσιο nupsisse, ex eoque hanc nostram Olympiadem juniorem matri ὁμόνομον suscepisse, pro certo non dixerim. Veri mihi simile videtur auctores illorum temporum in hujus nostræ laudes satis effusos, de tanta gloria non fuisse tacituros, si Augustæ ejusdemque reginæ filia exstitisset. Alteram sororem habuit Olympias, ut ex Nazianzeni epistola ad Anysium patrem patet, cujus initium, Ἰδοὺ καὶ δευτέρως σοι γαμβρός, et in tenera ætate rectricem et formatricem morum Theodosim, magni Amphiloχii sororem germanam. Jamquæ nubilis collocata est a patre in matrimonium Nebridio ex præfectis. Ad quas nuptias invitatus Nazianzenus, Anyσιο per epistolam, cujus initium, Αἰσθάνομαι τῶν ἐγκλημάτων, etc., seipsum excusat, podagricum nuptiis interesse neque commode posse neque etiam decere : carmen tamen egregium, quod existat Tom. 2, p. 132, Paris. Editionis, epithalamium, seu potius paræneticum ad novam sponsam misit. Ex quo apparet nuptias hasce celebratas fuisse ante finitum concilium Constantinopolitanum, quo tempore relicto episcopatu in Cappadociam secessit Gregorius : et fortasse ipso concilii tempore, hoc est anno 381, consulibus Siagrio et Eucherio, quod nuptiis illis interfuisse scribat Gregorius magnum episcoporum numerum, καὶ παρὴν ἐμπρόσθεν ὄμιλος, quos per occasionem concilii in regiam urbem confluxisse par erat. In hoc matrimonio vixit menses viginti, id est, usque ad annum 383, quo vita functus est Nebridius. In ipso itaque ætatis flore in magna rerum omnium copia et affluentia marito viduata, in eodem perpetuæ viduitatis proposito usque ad mortem constantissime perseveravit : neque precibus aut minis Theodosii Magni Imperatoris dimoveri potuit, qui eam forma, opibus, omnium virtutum decoratam corona, Elpidio cognato suo, homini Hispano, summa vi despondere ambiebat. Qua repulsa offensus Imperator, antequam contra Maximum tyrannum proficisceretur, quod anno 388 contigit, præfecto urbis mandavit, ut quæsito aliquo egis colore, omnem ejus substantiam custodiret, quousque trigesimum ætatis impleisset annum. Quam illa fortunarum suarum direptionem adeo excelso, et supra sexum virili animo tulisse perhibetur, ut etiam sibi illam ab Imperatore illatam injuriam gratam habuisse videretur, in eodem, ut dixi, viduitatis tenore permanens. Nam de virginitate perpetuo conservata fabulosum esse cum Baronio fatebitur, quisquis cum judicio legerit illam epistolæ secundæ Joannis nostri ad eam scriptæ partem (vide infra col. 559, num. 4 sqq). Post reditum a bello contra Maximum gesto, hoc est anno 391, Theodosius, intellecta Olympiadis constantia, res suas sibi habere jussit. Quæ ex eo tempore commune aperuit domi sue diversorium omnibus episcopis, monachis, sacerdotibus, et viris ecclesiasticis eo venientibus. Inter cæteros, magno Amphilochio, Optimo episcopo, Petro Basilii fratri, Epiphanio Cypri episcopo pecunias donavit et villas, illos etiam θεοστυγείς, Theophilum, Antiochum, Acacium, Severianum omni liberalitatis et munificentiæ genere complexa. Itaque ab ipso Nectario Constantinopolitano episcopo facta est diaconissa : cujus etiam morientis, ut et Optimi episcopi oculos suis manibus clausit. Post Nectarium, quam fuerit chara Joanni, quam ipsi charus Joannes, declarant hæ epistolæ. Et quidem post exilium Joannis rapta in judicium, et incendii templi S. Sophiæ inter cæteros Joannis fautores res, cum constantissime quæsitibus respondisset, auri tamen non mediocri summa mulcata, relicta Constantinopoli, concessit Cyzicum, tempora expectatura mitiora. Hæc et multo his plura inveniet lector de hac divina femina litteris prodita a Gregorio Nazianzeno, Palladio, Sozomeno, Ammiano, Menologiis, Georgio Alexandrino, cæterisque βιογράφοις. »

Quæ de Olympiadis origine hic dicuntur aliquot sunt intricata difficultatibus, quas solvere non est præsentis instituti ; quod autem dicit Savilius, Olympiadem Nebridio nupsisse anno 381, Siagrio et Eucherio.

consulibus, omnino stare nequit. Siquidem, ut optime observat Tillemontius, Nebridius viginti circiter mensibus tantum post ductam Olympiadem obiit; si autem illam duxerit anno 381, fato functus erit anno 383, cum tardissime. Atqui lex ad illum dirigitur, in Codice Theodosiano, anno 386, 29 Junii, atque adeo querendus alius nuptiarum Olympiadis annus. Nupserit ergo Olympias, ut putatur, anno vertente 384.

Ordo [526] epistolarum ad Olympiadem ut et cæterarum omnium subsequen- tium interturbatus est: nul- lam temporis rationem observarunt qui epistolas illas collegerunt, ut animadvertet is qui temporis notulas initio cujusque epistolæ positas perleget. Ordo ille, quisquis est, et in Editis et in Manuscriptis tantillum variat: nam quæ quarta ad Olympiadem ponitur in Editionibus Morelli, in Editio Savilli et in aliquot Mss. decima sexta locatur: in cæteris series eadem.

Post epistolas ad Olympiadem Savillius reliquas omnes ordine alphabetico ponit secundum nomina eorum ad quos epistolæ mittuntur. Eum ipsum ordinem et nos Latine expressis nominibus hic repræ- sentamus.

Acacio presbytero una CCVIII.

Adolphe sex epist. 1. XXXIII. 2. LII. 3. LVII. 4.

CCXXXIII. 5. CLXXIX. 6. CCXXXI.

Aetio una CXCVI.

Agapoto tres. 1. XX. 2. LXXIII. 3. CLXXV.

Alexandro episcopo Corinthi una CLXIV.

Alphio quatuor. 1. XXI. 2. XXXV. 3. XLIX. 4. LXXII.

Asypio una CLXXXVI.

Amprucia diaconissa tres. 1. XCVI. 2. CIII.

3. CXCI.

Anatolio præfectiano una CCV.

Anatolio episcopo Adanae una CXI.

Anthemio una CXLVII.

Antiocheno episcopo una CCXXXIII.

Antiocho una CLXXXIX.

Anysio episcopo Thessalonicae una CLXII.

Anysio et aliis episcopis una CLXIII.

Aphthonio, Theodoto, Charea presbyteris et mo- nachis duæ. 1. LXX. 2. XCIII.

Arabio duæ. 1. XLVIII. 2. CXXI.

Artemidoro una CLXXVII.

Asello episcopo una CLJ.

Asyncritæ quatuor. 1. XL. 2. LXXVII. 3. XCIX. 4. CVI.

Aurelio episcopo Carthaginensi una CXLIX.

Basilio presbytero una XXVIII.

Bassiana una CX.

Basso episcopo una CX.

Brisoni duæ. 1. CX. 2. CCXXXIV.

Callistrato Isauriæ episcopo una CC.

Candidiano una XLII.

Carteriæ quatuor. 1. XVIII. 2. XXXIV. 3. CCXXXVII. 4. CCXXXII.

Carterio duci una CCXXXVI.

Casto Valerio, Diophanto, etc. sex. 1. XXII. 2. LXII. 3. LXVI. 4. CVII. 5. CXXX. 6. CCXXII.

Chalcidæ quatuor. 1. XXXIX. 2. LXXVI. 3. XCVIII. 4. CV.

Chalcidæ et Asyncritæ tres. 1. XXIX. 2. LX. 3. CXLII.

Chromatio episc. Aquileiæ una CLV.

Claudianus una CXCV.

Constantino presbytero duæ. 1. CCXXI. 2. CCXV.

Cyriaco, Demetrio, Palladio, Eulysio una CXLVIII.

Cyriaco episcopo tres. 1. LXIV. 2. CXXV. 3. CCII.

Cytherio una LXXXII.

Danieli presbytero una CXCI.

Diogeni quatuor. 1. L. 2. LI. 3. CXXXIV. 4. CXLIV.

Domno episcopo una XXVII.

Elpidio episcopo sex. 1. XXV. 2. CXIV. 3. CXXXI.

4. CXXXVIII. 5. CXLII. 6. CCXXX.

Episcopis epistolæ quinque. 1. CLII. 2. CLIII. 4. CLIV. 5. CLXXXI.

Episcopis qui venerant ab Occidente tres. 1. CLVII. 2. CLVIII. 3. CLIX.

Episcopo qui venerat ab Occidente una CLX.

Episcopis qui venerant cum occidentalibus tres. 1. CLXV. 2. CLXVI. 3. CLXVII.

Episcopis et presbyteris in carcere positis duæ. 1. post epistolam Honorii supra p. 526. 2. CLXXXIV.

Episcopis, presbyteris et diaconis in carcere inclusis, una CXVIII.

Evethio una CLXXXIII.

Eulogio episcopo una LXXXVII.

Euthaliæ duæ. 1. XXXII. 2. CLXXXVIII.

Euthymio presbytero una CCXXVIII.

Faustino una LXXXIV.

Firmino una LXXX.

Gaudenzio episcopo Brixia una ELXXXIV.

Gemello quatuor. 1. LXXIX. 2. CXXIV. 3. CXXXII. 4. CXCI.

Geronio presbytero una LIV.

Harmatio una LXXV.

Helladio episcopo una CLXXII.
Heortio episcopo una XXX.
Herculio una CCL.
Hesychio quinque. 1. XXIV. 2. LXXIV. 3. CLXXVI.
 5. CXCVIII. 5. CCXXIII.
Hesychio Salonæ una CLXXXIII.
Hymnetio archiatro duæ. 1. XXXVIII. 2.
 LXXXI.
Hypatio presbytero duæ. 1. XCVII. 2. CLXXX.
Joanni episcopo Jerosolymitano una LXXXVIII.
Italica una CLXX.
 [527] *Julianæ* una CLXIX.
Leontio una LXXXIII.
Lucio episcopo una LXXXV.
Magno episcopo una XXVI.
Malcho una LXXI.
Marcellino duæ. 1. XXXI. 2. CLXXXVIII.
Marciano et Marcellino sex. 1. XIX. 2. LXV. 3.
 C. 4. CXXIX. 5. CCXXIV. 6. CCXXI.
Murciano una CXXII.
Mari episcopo una LXXXVI.
Mariniano uno CXXVIII.
Maroni presb. et monacho una XXXVI.
Mazimo episcopo una CL.
Monachis Gotthis una CCVII.
Montio una CLXXI.
Moysi episcopo una XC.
Moysi presbytero una XCII.
Musonio una CCXVI.
Namæ una XLVII.
Nicolao presbytero tres. 1. LIII. 2. LXIX. 2.
 CXLV.
Onesicratæ una CXCH.
Pæanio quatuor. 1. XCV. 2. CXCH. 3. CCIV. 4.
 CCXX.
Palladio episcopo una CXIII.
Pelagio presbytero una CCXV.
Pentadiæ diaconissæ tres. 1. XCIV. 2. CIV. 3.
 CLXXXV.
Philippo presbytero una CCXIII.
Phœnicia presbyteris una CXXIII.
Polybio duæ. 1. CXXXVIII. 2. CXLIII.
Porphyrio episc. Rhosensi una CCXXXV.
Presbyteris Romanis una CLXI.

Proba una CLXVIII.
Procopio una CLXXXVII.
Romano presbytero quatuor. 1. XXIII. [2. XXXVI.
 secund. Savil.] 3. LXXXVIII. 4. XCI.
Romylo et Byso una LVI.
Rufino una XLVI.
Rufino presbytero una CXXVI.
Rufino episcopo una CIV.
Salvioni CCIX. [V. not.]
Salustio presbytero una CLIII.
Sebastiano presbytero una CCXIV.
Severæ una CCXXIX.
Severinæ et Romylæ una CCXIX.
Severo presbytero una CI.
Studio præfecto urbis una CXCVII.
Symeoni et Mari presbyteris una LV.
Symmacho presbytero una XLV.
Theodora duæ. 1. CXVII. 2. CXX.
Theodoro consulari Syriæ una CXXXIX.
Theodoro episcopo una CXII.
Theodoro medico una CCXXVIII.
Theodoro una CCX.
Theodosio ex ducibus una LVIII.
Theodosio episcopo Scythopolis una LXXXIX.
Theodoto diacono septem. 1. XLIV. 2. LIX. 3.
 LXVII. 4. LXVIII. 5. CXXXV. 6. CXXXVII.
 7. CXL.
Theodoto lectori duæ. 1. CH. 2. CXXXVI.
Theodoto exconsuli duæ. 1. LXI. 2. CXLI.
Theodoto, Nicolao, Chæræ una CXLVI.
Theodulo diacono una CCVI.
Theophilo presbytero tres. 1. CXV. 2. CXIX. 3.
 CCXII.
Timotheo presbytero una CCXI.
Tranquillino episcopo una XXXVII.
Tranquillino una LXIII.
Valentino tres. 1. XLI. 2. CXVI. 3. CCXVII.
Venerio episcopo Mediolanensi una CLXXXII.
Urbicio episcopo uno CVIII.
Constantii presbyteri epistola 1. ad matrem
 CCXXXVII. 2. ad sororem CCXXXVIII. 3. ad
 Valerium et Diophantum CCXXXIX. 4. ad Castum
 presbyterum CCXL. 5. ad Cyriacum presbyterum
 CCXLI.

ΤΗ ΔΕΣΠΟΙΝΗ ΜΟΥ

Τῇ αιδεσιμωτάτῃ καὶ θεοφιλεστάτῃ διακόνῃ Ὀλυμπιάδι, Ἰωάννης ἐπίσκοπος ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Ἐπιστ. α'.

α'. Φέρε δὴ ἀπαντήσω σου τῆς ἀθυρίας τὸ ἔλκος, καὶ διασκαδᾶσω τοὺς λογισμοὺς τὸ νέφος τοῦτο συνάγοντας. Τί γάρ ἐστιν ὁ συγχεῖ σου τὴν διάνοιαν, καὶ λυπη, καὶ ἀθῆμονεις; Ὅτι ἄγριος ὁ χειμὼν ὁ τὰς Ἐκκλησίας καταλαβὼν καὶ ἱερῶδης, καὶ νύκτα ἀσέλγηον [528-525*, 526*, 527*, 528*] πάντα εἰργάσατο, καὶ καθ' ἑκάστην κορυφούται τὴν ἡμέραν, πικρά τινα ὠδίνων ναύαγια, καὶ αὖξεται ἡ πανωλεθρία τῆς οἰκουμένης; Οἶδα τοῦτο καγὼ, καὶ οὐδεὶς ἀντερεῖ, καὶ εἰ βούλει, καὶ εἰκόνα ἀναπλάττω τῶν γινομένων, ὥστε σαφεστέραν σοι ποιῆσαι τὴν τραγῳδίαν. Θάλασσαν ὀρώμεν ἀπ' αὐτῆς κάτωθεν ἀναμογλεινομένην τῆς ἀθύσου, πλωτῆρας τοῖς ὕδασι νεκροὺς ἐπιπλέοντας, ἐτέρους ὑπερυγίους γενομένους, τὰς σανίδας τῶν πλοίων διαλυομένας, τὰ ἱστία διαβρῆγγύμενα, τοὺς ἱστούς διακλωμένους, τὰς κύπας πῶν χειρῶν ἃ πῶν ναυτῶν φθοπτίσας, τοὺς κυβερνήτας ἀντὶ οἰάκων ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων καθηγμένας, τὰς χεῖρας τοῖς γόνασι περιπλέκοντας, καὶ πρὸς τὴν ἀμυχανίαν τῶν γινόμενων κυκλῶντας, ὀξέως βρῶντας, θρηνοῦντας, δλοφωρομένους μόνον, οὐκ οὐρανὸν, οὐ πέλαιος φαινόμενον, ἀλλὰ σκότος πάντα βαθεῖ καὶ ἀφεγγὲς καὶ ἱερῶδες, ὡς οὐδὲ τοὺς πλοῖον ἐπιτρέποντα βλέπειν, καὶ πολλὴν τὸν πάταγον τῶν κυμάτων, καὶ θηρία θαλάττια πάντοθεν τοῖς πλοῖουσιν ἐπιτιθέμενα. Μᾶλλον δὲ μέχρι τίνος διώκομεν ἀκρίχτη; Οἶαν γὰρ ἂν ζητήσω τῶν παρόντων κακῶν εἰκόνα, ἡττώμενος ὁ λόγος ἀναχωρεῖ. Ἄλλ' ὅμως καὶ ταῦτα ἴδων οὐκ ἀπογινώσκω τῆς χρηστοτέρας ἐλπίδος, τὸν κυβερνήτην τοῦδε τοῦ παντός ἐννοῶν, ὃς οὐ τέχνη περιγίνεται τοῦ χειμῶνος, ἀλλὰ νεύματι λύει τὴν ζάλην. Εἰ δὲ μὴ ἐκ προοιμίων, μὴδὲ εὐθὺς, ἔθος αὐτῷ τοιοῦτο, μὴ ἐν ἀρχῇ τὰ δεινὰ καταλύειν, ἀλλ' ὅταν αὖξηθῇ, καὶ πρὸς τὸ τέλος ἔλθῃ, καὶ παρὰ τῶν πλειόνων ἀπογινώσκῃ, τότε θαυματουργεῖ καὶ παραδόξοποιεῖ, τὴν γε οἰκίαν ἐνδεικνύμενος δύναμιν, καὶ τῶν ἐμπιπτόντων τὴν ὑπομονὴν ἐγγυμνάζων. Μὴ τοῖνυν ἀναπέσης.

Ἐν γὰρ μόνον ἐστίν, Ὀλυμπιάς, φοβερὸν, εἰς πειρασμὸς, ἁμαρτία μόνον· καὶ τοῦτο συνεχῶς ἐπάδων φοιτῶν τὸ ῥῆμα οὐκ ἐπαυσάμην· τὰ δὲ ἄλλα πάντα μῦθος, καὶ ἐπιβουλὰς εἰπῆς, καὶ ἀπυχεῖας, καὶ δόλους, καὶ συκοφαντίας, καὶ λοιδορίας, καὶ κατηγορίας, καὶ δημεύσεις, καὶ ἐξορίας, καὶ ξίφη ἡκονημένα, καὶ πέλαιος, καὶ τὸν τῆς οἰκουμένης ἀπάσης πόλεμον. Οἶα γὰρ ἂν εἴη ταῦτα, πρόσκαιρά τέ ἐστι

καὶ ἐπὶ κηρα, καὶ ἐν θνητῷ γεγόμενα σῶματι, καὶ τὴν νήφουσιν οὐδὲν παραβλάπτοντα ψυχὴν. Διὰ τοῦτο καὶ τῶν χρηστῶν καὶ τῶν λυπηρῶν τῶν κατὰ τὸν παρόντα βίον τὸ εὐτελὲς ὁ μακάριος Παῦλος δεῖξαι βουλόμενος μὴ λείπει τὸ πᾶν ἐνέφηνεν, εἰπὼν· Τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα. Τί τοῖνυν τὰ πρόσκαιρα δέδοικας, τὰ ποταμίων βευμάτων δίχην παραβρέοντα; Τοιαῦτα γὰρ τὰ παρόντα, καὶ χρηστὰ ἢ, καὶ λυπηρά. Προφήτης δὲ ἕτερος ἄψασαν τὴν ἀνθρωπίνην εὐμερίαν οὐ [529] χόρτω, ἀλλ' ἑτέρα ὕλη εὐτελεστέρα παρέβαλεν, ἄνθος αὐτῆς ἐθῆκεν, ὅθεν κλοῦτον μόνον, ἢ τρυφήν μόνον, ἢ δυναστείαν, ἢ τιμὰς· ἀλλὰ πάντα τὰ ἐν ἀνθρώποις δοκοῦντα εἶναι λαμπρὰ μὴ προσηγορία τῇ τῆς δόξης περιλαβὼν, οὕτως ἐπήγαγε τὴν εἰκόνα τοῦ χόρτου, εἰπὼν· Πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου.

β'. Ἄλλ' ἡ δυσμερία δεινὸν καὶ βαρὺ. Ἄλλ' ὅρα καὶ ταύτην πάλιν ἑτέρα παραβαλλομένην εἰκόνα, καὶ καταφρόνει καὶ ταύτης. Τὰς γὰρ λοιδορίας, καὶ τὰς ὕβρεις, καὶ τὰ ὀνειδῆ, καὶ τὰ σκώματα τὰ παρὰ τῶν ἔχθρων, καὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἱματίῳ παλαιωθέντι καὶ ἐρίῳ διαβρωθέντι παρικάζων, ἔλεγεν· Ὅρειδισμὸν ἀνθρώπων μὴ φοβεῖσθε καὶ τῷ φαλισμῷ αὐτῶν μὴ ἡττάσθε, ὅτι ὡς ἱματίον παλαιωθήσονται, καὶ ὥστε ἔριον ὑπὸ σπητός, οὕτω βρωθήσονται. Μὴδὲν οὖν τοῖνυν παρτάττω τῶν γινομένων, ἀλλ' ἀφεῖσα τὸν δεινὰ καὶ τὸν δεινὰ παρακαλεῖν, καὶ τὰς σκιάς παρατρέχειν (τοῦτο γὰρ ἡ ἀνθρωπίνη συμμαχία), τὸν Ἰησοῦν, ὃ λατρεύεις, ἐνδελεχῶς παρακάλει νεῦσαι μόνον· καὶ πάντα ἐν μὴ καιροῦ λυεταί βοή. Εἰ δὲ παρεκάλεσας, καὶ οὐκ ἔλθῃ, τοιοῦτον τῷ θεῷ ἔθος, μὴ ἐκ προοιμίων (τὸν γὰρ ἐμπροσθεν ἀναλήφομαι λόγον) καταλύειν τὰ δεινὰ^β, ἀλλ' ὅταν κορυφῶθῃ, ὅταν αὖξηθῇ, ὅταν σχεδὸν μὴδὲν ὑπολείμμενον ἢ τῆς τῶν πολεμούντων κακίας, τότε ἀδρόν πάντα μεταβάλλειν ἐπὶ τὸ γαλήνιον, καὶ πρὸς ἀπροσδοκῆτους τινὰς καταστάσεις αὐτὰ πραγμάτων ἀγειν. Οὐ γὰρ τοσαῦτα δύναται μόνον ποιῆσαι χρηστὰ, ὅσα προσδοκῶμεν καὶ ἐλπίζομεν, ἀλλὰ καὶ πολλὰ πλεονα, καὶ ἀπείρους μείζονα. Διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγε· Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι, ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ ὧν αἰκούμεθα ἢ νοοῦμεν. Μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο ἐκ προοιμίων κωλύσαι τοὺς παῖδας τοὺς τρεῖς εἰς τὸν πειρασμὸν ἐκείνον μὴ ἐμπεσεῖν; Ἄλλ' οὐκ ἔβου-

* Sic omnes ferme mss. ἔδωκε τὰς κύπας τῶν ναυτῶν,

^β Unus λέγει τὰ δεινὰ.

DOMINÆ MEÆ

SUMMOPERE VENERANDÆ, AC RELIGIOSISSIMÆ OLYMPIADI, DIACONISSÆ, JOANNES EPISCOPUS SALUTEM IN DOMINO. EPIST. I (a).

1. Age vero mœstitiæ tuæ ulcus rursum mitigabo, atque cogitationes eas, quæ hanc nubem cogunt, discentiam. Quid enim est, quod animum tuum perturbat? cur doles, cur excruciaris? An quod sæva et caliginosa est hæc tempestas quæ Ecclesiis occupavit, cunctaque in obscurissimam noctem commutavit, atque in dies augetur, et acerba quædam naufragia parurit, orbisque terrarum interitus ingravescit? Id ego quoque perspectum habeo, nec quisquam est, qui inficias ire queat; ac, si vis, eorum etiam quæ sunt imaginem quamdam effingam, quo clariorem tibi tragediam reddam. Mare cernimus ab imis usque gurgitibus undique revulsum, nautas mortuos summa unda natantes, alios pessum euntes, navium tabulas dissolutas, perrupta et lacerata vela, malos effractus, remos e nautarum manibus elapsos, nauceros gubernaculorum loco tabulatis insidentes, manus genibus innectentes, atque in eam consilii inopiam redactos, ut tantummodo lugeant, ac gemitus et ejulatus edant; non cælum, non mare conspiciunt, sed densas atque obscuras tenebras caliginemque tantam, ut ne propinquos quidem perspicere sinat, ingentem denique fluctuum sonitum, ac marinas belluas in eos, qui navigant, omni ex parte impetum facientes. Imo vero quousque id persequimur, quod consequi non possumus? Quæcumque enim præsentium calamitatum effugium exquiram, oratio vi malorum superata, pedem refert. Cæterum, etiamsi hæc perspicio, tamen meliorum rerum spem non amitto: hujusce universitatis Gubernatorem ante animum proponens, qui non arte atque industria tempestatem superat, verum nutu solo procellam frangit. Quod si haud primum ac statim facit, hæc scilicet ipsius consuetudo est, ut rerum acerbitates non in principio exstinguat: verum cum creverint, atque ad finem extremum pervenerint, jamquæ spes omnis a permultis abjecta sit, tum denique mira atque ab hominum opinione aliena facinora edere solet; et vim suam ostendens, et eorum, qui in calamitates incidunt, patientiam exercens. Quamobrem ne animum dejicias.

Nihil grave præter peccatum. Deus non statim semper adversa tollit. — Etenim una dumtaxat res gravis ac pertimescenda est, o Olympias, una tentatio, nempe peccatum; atque hoc verbum numquam tibi occinere destitit: reliqua autem omnia, mera fabula, sive insidias dixeris, sive inimicitias, sive fraudes, sive calumnias, sive maledicta, sive accusationes, sive bo-

norum proscriptiones, sive exsilia, sive gladios præacutos, sive mare, sive totius terrarum orbis bellum. Nam quæcumque tandem hæc omnia sint, certe temporaria et caduca sunt, atque in mortali corpore existunt, nec vigilantia animæ detrimentum afferunt. Quocirca etiam beatus Paulus et jucunditatem et molestiarum hujus vitæ imbecillitatem demonstrare studens, unico vocabulo id prorsus indicavit, cum ita loquutus est: *Quæ enim videntur, temporalia sunt* (3. Cor. 4. 18). Quid igitur ea quæ temporaria sunt, ac fluminum instar fluunt, extimescis? Hujusmodi quippe sunt res præsentēs, tam lætæ, quam molestæ. Quin alter quoque propheta humanam omnem felicitatem, ne sceno quidem, verum alteri viliori materię comparavit, eam videlicet universam sceni florem appellans. Neque ipsius dumtaxat partem quamdam posuit, ut opes tantum, aut luxum ac delicias, aut potentiam, aut honores: verum omnia ea quæ apud mortales præclara et splendida esse videntur, unico gloriæ vocabulo complexus, ita demum subjunxit, sceni simulacrum dicens: *Omnis gloria hominis tamquam flos sceni* (Isai. 40. 6).

2. At, inquis, gravis et acerba res est adversitas. At vide quomodo hæc quoque cum alia imagine conferatur: sicque hanc etiam contemne. Siquidem convicia et contumelias, ac probra, et offensiva ea quæ ab inimicis objiciuntur, et insidias indumento vetustate consumpto, ac lanæ exesæ comparans, his verbis utebatur: *Nolite timere opprobrium hominum, et blasphemias eorum ne metuat. Sicut enim vestimentum, sic comelet eos vermis: et sicut lanam, sic devorabit eos tineæ* (Isai. 51. 7. 8). Quamobrem nihil horum, quæ accidunt, animum tuum conturbet: verum alium atque alium rogare et umbras persequi supersedens (neque enim aliud est humanum auxilium), Jesum quem colis, sine ulla intermissione obsecra, ut vel solum annuat: atque omnia unico temporis momento dilabentur. Quod si obsecrasti, nec tamen malum depulsum est, id scilicet Deo usitatum est, ut non statim (ut quod superius dixi repetam) acerbitates exstinguat: sed cum eæ intumuerint atque auctæ fuerint, iique qui bellum inferant, nihil fere ad omnem improbitatem sibi reliqui fecerint, tum denique omnia in tranquillum repente mutet, atque in inopinatos quosdam rerum status ea adducat. Neque enim tot dumtaxat bona efficere potest, quot exspectamus ac speramus: verum multo plura, atque infinitis partibus majora. Ob idque etiam Paulus dicebat: *Ei autem qui potens est facere superabundanter quam petimus aut cogitamus* (Ephes. 3. 20). Annon statim prohibere poterat, ne tres pueri in tentationem illam laberentur (Dan. 3)? Verum id minime facere voluit, ut ingentem

(a) Epistolæ ad Olympiadem collatæ sunt cum Fabric., Coislin. et tribus Regiis. Unus Reg. : *Epistola prima scripta Cucuso Ciliciæ ad beatam Olympiadem*: Ἐπιστολὴ πρῶτη ἀπὸ Κουκουσοῦ τῆς Κιλικίας πρὸς τὴν μακαρίαν Ὀλυμπιάδα.

ipsis questum conciliaret. Eaque de causa eos in barbarorum quoque manus cadere passus est, ac fornacem in incredibilem quamdam altitudinem accendi, regiamque iracundiam fornace atrocius inflammari, eosque manibus ac pedibus arctissime vinciri, atque in ignem conjici; cum autem omnes, qui eos spectabant, eorum salutem pro deplorata habuissent, tum demum subito ac præter spem omnem sese exseruit præstantissimi artificis Dei in miraculis edendis facultas, atque eximium quemdam in modum emicuit. Siquidem ignis vincebatur, qui autem vincii erant solvebantur; ac fornax in templum et fontem ac rorem mutabatur, regiaque aula magnificentior augustiorque reddebatur: naturamque illam edacissimam, ac ferrum etiam et lapides, atque omnem denique materiam superantem, crinium natura vincebat. Atque modulatissimus illic sanctorum chorus stabat, utrasque res conditas ad mirificum hunc concentum invitans: hymnosque ad grati animi significationem ad Deum trans mittebant, quod videlicet vineulis constructi, quod, quantum quidem in hostibus fuerat, exusti¹, quod patriis sedibus exturbati, quod captivi abducti, quod libertate spoliati fuissent, quod urbibus, quod domibus carerent, extorresque essent, quod denique in aliena et barbara terra degerent: hoc enim grati animi est. Postquam autem et hostium improbitas partibus omnibus absoluta fuit, (quid enim ultra mortem jam conari poterant?) et pugilum virtus expleta est, atque etiam contexta corona, et præmia ipsis collecta sunt, nec jam ad gloriam nominisque splendorem quidquam restabat: tum demum scilicet mala depelluntur, et qui fornacem accenderat, eosque tam gravi supplicio addixerat, idem sanctos illos pugiles mirificis laudibus effert, ac miraculum a Deo editum prædicat, literasque ingenti laude referat quoquo gentium mittit, ea quæ acciderant commemorans, atque fide dignum divinorum miraculorum præconem se præbens. Nam quoniam inimicus et hostis ipse erat, idcirco jam apud hostes etiam ab omni suspitione remota erant, quæ scribebantur.

3. Vidisti Dei solertiam? vidisti sapientiam? vidisti quid præter hominum opinionem patravit? vidisti benignitatem et curam? Proinde ne commovearis ac perturberis, verum pro omnibus rebus constanter ipsi gratias age, cumque lauda, roga, supplexque obsecra; etiamsi sexcenti tumultus, sexcentæ perturbationes ac procellæ tibi ob oculos versentur, nihil tamen horum te perturbet. Neque enim Dominus nobis rerum difficultate antevertitur, etiamsi aliqui omnia in extremam perniciem devoluta sint. Potest quippe ipse et jacentes excitare, et errantes in viam revocare, et eos qui offendiculum passi sunt, corrigere, et eos qui innumeris peccatis cooperti sunt, liberare ac probos efficere, et exstinctos vita donare, et iis quæ diruta sunt, majorem splendorem comparare, et quæ vetustatem contraxerunt, renovare. Nam cum hoc efficiat, ut quæ non erant oriantur, et iis quæ nusquam omnino cernebantur, ut sint, afferat,

¹ sic Mas. In Edils deest vox, exusti; sed interpres legit.

multo sane magis ea quæ sunt, et quæ facta sunt, emendabit. At multi sunt qui pereant, multi quibus scandalum inferatur? Sed multa hujusmodi sæpe contigerunt, quæ tamen postea eam, quam par erat, medicinam consequuta sunt: nisi qui fortasse mutatis etiam rebus, in incurabili morbo pertinaciter hæserunt. Quid autem eo nomine perturbatione afficeris animumque dejicis, quod ille ejectus sit, ille contra introductus? Christus in crucem agebatur, ac Barabbas latro posebatur, atque corruptam vulgus homicidam potius quam Servatorem ac tot beneficiorum auctorem conservandum esse clamabat. Quot hominibus hæc offensionem attulisse, quot hominibus exitum invexisse existimas? Verum præstat sermonem alius repetere. Annon is, qui cruci affixus est, statim ut in lucem prodiiit, solum vertit, atque cum universa domo ab ipsis incunabulis in exteram terram fugitivus migravit, in barbarorum scilicet regionem tam longo itineris intervallo distantem abductus? Qua quidem ex causa ingens etiam vis cruoris profusa est, cædes et mactationes exstiterunt, tenebraque omnis ætas non secus atque in prælio et acie concidebatur, infantesque a mamillis avulsi trucidabantur, cumque lac adhuc in faucibus haberent, eorum in jugulo et collo ferrum adigebatur. Quid hac tragedia gravius acerbiusque fingi potest? Atque hæc ab eo perpetrabantur, qui ipsum ad necem querebat: et tamen Deus pro sua lenitate, cum tam tragicum scelus designaretur, tantaque vis cruoris fluere, id patiebatur, id, inquam, cum prohibere posset, patiebatur, arcana nimirum sapientia tantam animi æquitatem ac lenitatem præ se ferens. Postquam autem e barbarorum regione in patriam rediit, atque ætate auctus est, bellum undique adversus eum excitabatur. Ac primum Joannis discipuli livore concitabantur, ipsique invadebant; tametsi aliqui Joannes ipsum coleret et observaret; atque his verbis utebantur: *Qui erat tecum trans Jordanem, ecce ipse baptizat, et omnes ad eum veniunt* (Joan. 3. 26). Hæc enim verba hominum erant, qui jam invidiæ stimulis pungere, atque hoc morbo laborarent. Ob eamque causam unus etiam ex discipulis, qui hanc orationem habuerant, cum Judæo quodam contendebat ac decertabat, disputationem de purificationibus movens, ac baptismum Joannis cum baptismo discipulorum Christi conferens. *Facta est enim, inquit ille, ex discipulis Joannis cum Judæo quodam questio de purificatione* (Joan. 3. 25). Ut autem miracula edere cepit, quot calumniis appetitus est? Alii enim Samaritanum eum et dæmoniacum appellabant, his verbis, *Samaritanus es tu, et dæmonium habes* (Joan. 8. 48); alii impostorem, dicentes: *Hic non ex Deo, sed seducit turbam* (Joan. 7. 12); alii præstigiatores, his verbis utentes: *In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia* (Matth. 9. 34); ac subinde hæc repetebant, Deique hostem et belluonem ac voracem et vino deditum, atque improborum ac perditorum hominum amicum cum vocabant. *Venit enim, inquit, Filius hominis manducans et bibens, et dicitis: Ecce homo vorax et*

λήθη, πολλὴν αὐτοῖς συνάγων τὴν ἐμπορίαν. Διὰ τοῦτο ἀφῆκε καὶ χερσὶν αὐτοὺς βαρβαρικαῖς παραδοθῆναι, καὶ τὴν κάμινον ἐξαφθῆναι πρὸς ὕψος ἀφαντον, καὶ τὴν βασιλικὴν ὀργὴν τῆς καμίνου χαλεπώτερον ἐκκατῆναι, καὶ χεῖρας δεθῆναι καὶ πόδας μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος, καὶ εἰς τὸ πῦρ ἐμβληθῆναι· καὶ ὅτε πάντες οἱ θεωροῦντες αὐτοὺς ἀπέγνωσαν αὐτῶν τὴν σωτηρίαν, τότε ἀθρόον καὶ παρ' ἐλπίδα πᾶσαν ἀνεφαίνετο ἡ θαυμαστοποιία τοῦ ἀριστοτέχνου Θεοῦ, καὶ μετὰ πολλῆς ἐξέλαμπε τῆς ὑπερβολῆς. Τὸ μὲν γὰρ πῦρ ἐδεσμεῖτο, οἱ δεσμῶται δὲ ἔλυνον· καὶ ναὶ εὐκτήριος ἡ κάμινος ἐγένετο, καὶ πηγὴ, καὶ δρόσος, καὶ αὐλῶν βασιλικῶν σεμνότερα, καὶ τὴν παμφάγον οὐσίαν ἐκαίην, καὶ σιδήρου, καὶ λίθων περιγινόμενήν, καὶ πάσης κρατούσαν ὕλης, τριχῶν ἐνίκαι φύσις. Καὶ χορὸς Ἰσάτο παναμύμονος [530] αὐτῶν. τῶν ἁγίων ἐκείνων ἐκατέραν τὴν κρίσιν εἰς τὴν θαυμασίαν ταύτην καλοῦντων μελωδίαν· ἥδὼν τε εὐχαριστηρίου ἀναπέμποντες ὕμνον ὑπὲρ ὧν ἐδόθησαν, ὑπὲρ ὧν ἐκάθισαν, τὸ γε ἐχθρῶν μέρος, ὑπὲρ ὧν πατριδὸς ἐξέπεσον, ὑπὲρ ὧν αἰχμάλωτοι γεγόνασιν, ὑπὲρ ὧν τὴν ἐλευθερίαν ἀφῆρθησαν, ὑπὲρ ὧν ἀπόλιδες, δοῦλοι καὶ μετανάσται ἐγένοντο, ὑπὲρ ὧν ἐν ἀλλοτρίᾳ καὶ βαρβάρῳ διετρίβον γῇ· τοῦτο γὰρ ψυχῆς εὐγνώμονος. Καὶ ἐπειδὴ καὶ τὰ τῆς κακίας τῶν πολεμούντων ἀπήρτιστο (εἰ γὰρ μετὰ θάνατον λοιπὸν ἐπιχειρήσαι ἠδύναντο;), καὶ τὰ τῶν ἀθλητῶν ἐπεκλήρωτο, καὶ ὁ στέφανος ἐπλάκη, καὶ τὰ βραβεῖα αὐτοῖς συνελέγη, καὶ οὐδὲν λοιπὸν Ἐλ[ε]πιεν εἰς ἐυδοκίμῃσιν· τότε δὴ τὰ δεῖνὰ λύσται, καὶ ὁ τὴν κάμινον ἐνάψας καὶ τοσαύτη παραδοὺς τιμωρίᾳ, οὗτος θαυμαστός ἐκπαινήτης τῶν ἁγίων ἐκείνων ἀθλητῶν γίνεται, καὶ κήρυξ τῆς τοῦ Θεοῦ παραδοξοποιίας, καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκπέμπει γράμματα πολλῆς γέμοντα εὐφημίας, διηγούμενος τὰ γεγενημένα, καὶ ἀξιόπιστος γινόμενος κήρυξ τῶν τοῦ παραδοξοποιῦ Θεοῦ θαυμάτων. Ἐπειδὴ γὰρ ἐχθροὶ ἦν καὶ πόλεμος, ἀνυπόπτα λοιπὸν καὶ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς τὰ γραφόμενα ἦν.

γ. Εἶδες τὸ εὐμήχανον τοῦ Θεοῦ; εἶδες τὸ σοφόν; εἶδες τὸ παραδόξον; εἶδες τὸ φιλόφρονον καὶ κηδεμονικόν; Μὴ τοῖνον θορυβοῦ, μὴδὲ ταραττοῦ, ἀλλὰ μένε διηνεκῶς ὑπὲρ πάντων τῶν Θεῷ εὐχαριστοῦσα, δοξολογοῦσα, παρακαλοῦσα, δεομένη, ἱκετεύουσα· κἂν μυριοὶ θόρυβοι, κἂν μυρία ταραχαὶ ἐπίωσι, κἂν καταγίγεις ἐπ' ὅφιν κένονται^β, μὴδὲν σε τούτων ταραττέτω. Οὐ γὰρ προλαμβάνεται ἡμῖν ὁ Δεσπότης ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων δυσκολίας, κἂν εἰς ἑξατον ἐλεθρον πάντα κατενεχθῇ. Δυνατὸν γὰρ αὐτῷ καὶ τοὺς πεπτιωκτάς ἐγείρει, καὶ τοὺς πεπλανημένους ἐπιστρέφει, καὶ τοὺς σκανδαλισθέντας διορθῶσαι, καὶ τοὺς μυρίων πληρωθέντας ἁμαρτημάτων ἀπαλλάξει καὶ δικαίους ποιῆσαι, καὶ τοὺς νεκρωθέντας ζωογονῆσαι, καὶ κατασκαφέντα λαμπρότερα ἐργάσασθαι, καὶ τὰ παλαιωθέντα ἀνανεῶσαι. Εἰ γὰρ τὰ μὴ ὄντα

ποιεῖ γενέσθαι, καὶ τοῖς μηδαμῶς μηδαμῶς φανόμενοις χαρίζεται τὸ εἶναι, πολλῶν μᾶλλον τὰ ὄντα καὶ γενομένα διορθῶσεται. Ἄλλα πολλοὶ οἱ ἀπολλύμενοι, πολλοὶ οἱ σκανδαλιζόμενοι; Πολλὰ πολλὰς καὶ ἥδη τοιαῦτα γέγονεν, ἀλλ' ὅτερον τὴν προσήκουσαν ἐλαθε πάντα διόρθωσιν, πλὴν εἰ μὴ τινες ἀνιάτως ἐμειναν ἔχοντες καὶ μετὰ τὴν τῶν πραγμάτων μεταβολήν. Τί ταραττῇ, καὶ ἀλύεις, εἰ ὁ δεῖνα ἐκδέδληται, καὶ ὁ δεῖνα εἰσενήνεκται; Ὁ Χριστὸς ἐσταυρωτοῦ, καὶ Βαραββᾶς ὁ ληστής ἐξητεῖτο^α, καὶ ὁ διεφθαρμένος ἐβόα ὄμιλος, τὸν ἀνδροφόνον τοῦ Σωτῆρος καὶ εὐεργέτου δεῖν μᾶλλον σωθῆναι. Πόσους [531] νομίζεις ταῦτα ἐσκανδάλισε τότε; πόσους ταῦτα τέως ἀπόλεσε; Μᾶλλον δὲ ἀνώτερον τὸν λόγον ἀναγκαῖον ἀγαγεῖν. Οὐκ εὐθέως τεχθεὶς οὗτος ὁ σταυρωθεὶς, μετὰ ἀνάστης ἐγένετο καὶ φυγὰς καὶ μετὰ ἐλοκλήρου τῆς οἰκίας πρὸς τὴν ἀλλοτρίαν ἐξ αὐτῶν σπαργάνων ἀπυκνίζετο, διάστημα ὁδοῦ τοσούτου εἰς βάρβαρον ἀπαγόμενος χώραν; Καὶ αἱμάτων ρύακας ἐκ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐγίνοντο, καὶ φόνοι ὀδικοί, καὶ σφαγαί, καὶ ἡ ἄωρος ἡλικία πᾶσα καθάπερ ἐν παρατάξει καὶ πολέμῳ κατεκόπτετο, καὶ τῶν μαζῶν ἀποσπώμενοι οἱ καλῆς σφαγῇ παρεδίδοντο, καὶ ἐτι τοῦ γέλακτος ἐπὶ τοῦ φάρυγγος ὄντος, διὰ τοῦ λαιμοῦ καὶ τῆς δέσφης τὸ εἶσος ἠλαύνετο. Τί ταύτης χαλεπώτερον τραγωδίας; Καὶ ταῦτα ἐπραττεν ὁ ζήτων αὐτὸν ἀνελείν, καὶ ὁ μακροθύμος Θεὸς ἠνείχετο τοιαύτης τολμώμενης τραγωδίας, τοσούτου ῥέοντος αἵματος, καὶ ἠνείχετο κωλύσαι δυνάμενος, ἀπορρήψω τὴν σοφίαν τὴν τοσαύτην ἐπιδεικνύμενος μακροθυμίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἐπανῆλθεν ἀπὸ τῆς βαρβάρου χώρας, καὶ ἠυξήθη, πόλεμος αὐτῷ πανταχόθεν ἀνέβριμνίζετο. Καὶ πρῶτον μὲν οἱ Ἰουδαῖοι μαθηταὶ διεφθόνουν, καὶ ἐδάσκαινον, καίτοι γε ἐκείνου τὰ αὐτοῦ^β θεραπεύοντες, καὶ ἔλεγον, ὅτι Ὅς ἦν μετὰ σοῦ πέραν Ἰερδάνου, ἰδε οὗτος βαπτίζει, καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν. Ταῦτα γὰρ ὑποκινιζόμενον ἦν λοιπὸν τὰ ῥήματα, καὶ φθόνῳ βαλλομένων, καὶ τηκομένων τῷ πάθει. Διὰ τοι τοῦτο καὶ μετὰ Ἰουδαίου τινὸς εἰς τῶν μαθητῶν τῶν ταῦτα εἰρηκότων ἐφίλονε^γ, καὶ ἐπύκτετε τὸν περὶ καθαρῶν λόγων κινῶν, καὶ βάπτισμα βαπτίσματι παραβάλλον, τὸ Ἰωάννου τῷ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ. Ἐγένετο γὰρ, φησὶν, ἐκ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου μετὰ Ἰουδαίου τινὸς ζήτησις περὶ καθαρῶν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῶν σημείων ἤψατο, πόσαι συκοφανταί; Οἱ μὲν Σαμαρεῖταιν ἐκάλουν καὶ δαιμονιώνα, λέγοντες, ὅτι Σαμαρεῖτης εἰ σὺ, καὶ δαιμόνιον ἔχεις· οἱ δὲ πλάνον, λέγοντες, Οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πλανᾷ τὸν ὄχλον· οἱ δὲ γόητα, λέγοντες, ὅτι Ἐν τῷ ἀρχοτῇ τῶν δαιμονίων· τῷ Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια^δ, καὶ συνεχῶς ταῦτα ἐπέλεγον, καὶ ἀντίθεον ὀνόμαζον, καὶ γαστρίμαργον, καὶ ἀδελφάγον, καὶ μέθυσον, καὶ πονηρῶν καὶ διεφθαρμένων φίλον. Ἦλθε γὰρ, φησὶν, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίειν καὶ πίνειν, καὶ λέγοντες, Ἰδοὺ

^α Sic mss. In editis haec, ὑπὲρ ὧν ἐκάθισαν, desunt; sed interpret legiti.

^β Omnes manuscripti καταγίγεις· κἂν πάντα ἐπ' ὅφιν κένονται· postrema verba in prius editis variant; sed interpretis lectio cum mss. consonat.

^γ Sic Coislin. recte, atque ita legit interpret editi ἔλεγον. Quidam mss. ἐζητεῖτο.

^δ Aliquot mss. τὰ αὐτῶν.

^ε Sic mss. In editis τῶν δαιμονίων deest.

ἄνθρωπος μάχος καὶ οὐδ' ἀποτῆς, τελωνῶν φίλος καὶ ἀμάρτανων. Καὶ ὅτε δὲ τῇ πόρῃ διελέγετο, ψευδοπροφήτην αὐτὸν ἐκάλουν· Ἐὶ γὰρ ἦν προφήτης, φησὶν, ἥδει τίς ἐστιν αὕτη ἡ γυνὴ ἡ λαλοῦσα αὐτῷ· καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοὺς ὁδόντας ἡκόντων κατ' αὐτοῦ. Καὶ οὐκ Ἰουδαῖοι μόνον οὕτως ἐπολέμουν αὐτῷ, ἀλλ' οὐδὲ αὐτοὶ οἱ δοκοῦντες εἶναι ἀδελφοὶ ὁ γινώσκων πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν οὐκ αἰσίων ὁ πόλεμος αὐτῷ [552] ἀνερέπιζετο. Ὅρα γοῦν, πῶς καὶ αὐτοὶ ἦσαν διεσθαρμένοι, ἐξ ὧν καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπαύρων ἔλεγον· Οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπιστενόντες εἰς πῶτόν.

δ'. Ἀλλ' ἐπειδὴ σκανδαλιζομένων μνηστῆσαι πολλῶν καὶ κληκωμένων, πόσους οἰεῖ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σταυροῦ σκανδαλισθῆναι τῶν μαθητῶν; Ὁ μὲν προέδοκεν, οἱ δὲ ἐδραπέτευσαν, ὁ δὲ ἠρνήσατο, καὶ πάντων ἀναχωρησάντων ἦγετ' ὁ μόνος δεδεμένος. Πόσους τοίνυν οἰεῖ πρῶτον ἐπωρακὺς τὰ σημεῖα αὐτὸν ἐργαζόμενον, νεκροὺς ἐγείροντα, λεπροὺς καθαίροντα, βαρβάρους ἀπελαύνοντα, ἄρτους πηγάζοντα, τὰ ἄλλα ἐπαράδειγμα ἐργαζόμενον, σκανδαλισθῆναι κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, θεωροῦντας μόνον ἀπαγόμενον καὶ δεδεμένον, ἐπέλυνον αὐτὸν στρατιωτῶν περιστοιχιζόντων, καὶ ἱερῶν Ἰουδαϊκῶν ἐπομένων καὶ βοροβοῦντων καὶ ταφαιδόντων, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀπαντὰς μόνον ἐν μέσῳ ἔχοντας ἀπειλημένον αὐτὸν, καὶ τὸν προδότην παρόντα καὶ ἐναθρονομένον τέως; Τί δὲ, ἡνίκα ἐμαστιγύθου; Καὶ εἰς παρῆναι πλῆθος ἀπειρων. Ἐαυτὴ γὰρ ἦν περιφάνης ἡ πάντας συνάγουσα, καὶ μητρόπολις ἡ τὸ δρόμα τῆς παρανομίας δεξαμένη, καὶ ἐν μεσημβρίᾳ μέση. Πόσους τοίνυν οἰεῖ παρῆναι τότε καὶ σκανδαλίζεσθαι, ὁρῶντας αὐτὸν δεδεμένον, μεμαστιγωμένον, αἵματι περιβρεχόμενον, ὑπὸ ἡγεμονικοῦ δικαστηρίου ἐξεταζόμενον, καὶ οὐδένα τῶν μαθητῶν παρόντα; Τί δὲ, ἡνίκα καὶ ποικίλαι ἐκεῖναι καὶ συνῆχες καὶ ἐκκλησίαι ἐγένοντο κατ' αὐτοῦ κωμῆδαι, καὶ ποτὲ μὲν αὐτὸν ἀκάνθους ἐστεφάνουν, ποτὲ δὲ χλαμύδα περιτίθεισαν, ποτὲ δὲ κάλαμον ἐνεχείριζον, ποτὲ δὲ πίπτοντες αὐτὸν προσεκύνουν, πᾶν εἶδος χλευασίας κινούντες καὶ γέλωτος; Πόσους οἰεῖ σκανδαλίζεσθαι, πόσους βοροβδεῖσθαι, πόσους ταράττεσθαι, ὅτε ἐπὶ κόρῃς αὐτὸν ἔπαιον καὶ ἔλεγον, Προφήτην σὺν ἡμῖν, Χριστὲ, τίς ἐστιν ὁ καίσεας σε; καὶ ἦγον καὶ περιῆγον, πᾶσαν τὴν ἡμέραν εἰς τοῦτο ἀνηλάσκοντα, εἰς σκώμματα καὶ λοιδορίας καὶ χλευασίαν καὶ γέλωτα ἐν μέσῳ θεάτρῳ Ἰουδαϊκῷ; Τί δὲ, ὅτε αὐτὸν ἐβράβειζεν ὁ δούλος τοῦ ἀρχιερέως; τί δὲ, ὅτε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ διμερίζοντο οἱ στρατιῶται; ἡνίκα δὲ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀνήχθη γυμνὸς ἐπὶ τοῦ νότου τὰς μαστίγας ἔχων, καὶ ἀνεσκολιπίζετο; Οὐδὲ γὰρ τότε οἱ ἀγριοὶ θῆρες ἐμαλάττοντο, ἀλλὰ μανικώτεροι μᾶλλον ἐγίνοντο, καὶ τὰ τῆς τραγωδίας ἐπετείνοντο, καὶ τὰ τῆς χλευασίας ἠδύετο. Οἱ μὲν γὰρ ἔλεγον· Ὁ καταλύων τὸν ναὸν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἀγείρων αὐτόν. Οἱ δὲ ἔλεγον· Ἄλλους ἔσωσεν

ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. Ἄλλοι δὲ ἔλεγον· Ἐὶ γινώσκεις τοῦ θεοῦ, κατὰθεοῖ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύουσμέν σοι. Τί δὲ, ὅτε τῇ σπογγῇ χολὴν καὶ ὄξος ποτίζοντες ἐνεπαρήνουν αὐτῷ; τί δὲ, ὅτε οἱ ληστοὶ ἐλοιδύρον αὐτῷ; τί δὲ, ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν ἔλεγον, τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο καὶ παρανομώτατον, ὅτε τὸν ληστὴν [553] ἐκείνον καὶ τοιχωρῶχόν καὶ μυρίων γέμοντα φόνων ἀξίον ἔλεγον εἶναι ἐξαιτηθῆναι μᾶλλον αὐτοῦ, καὶ λαβόντες ἀφρέσιν παρὰ τοῦ δικαστοῦ τὸν Βαραββᾶν προετίμησαν, οὐ σταυρῶσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ πονηρὰν βουλόμενοι τῷ Χριστῷ περιθεῖναι δόξαν; Ἐνὸμίζον γὰρ θύνασθαι κατασχευάζειν ἐκ τούτων, ὅτι τοῦ ληστοῦ χεῖρων ἦν, καὶ οὕτω παράνομος, ὥστε μήτε φιλανθρωπία, μήτε ἐορτῆς ἀξιώματι δύνασθαι οὐκ εἴθε. Πάντα γὰρ τούτου ἐνεκεν ἐποίουν, ὥστε αὐτοῦ τὴν ὑπόληψιν διαβαλεῖν· διὰ τοῦτο καὶ τοὺς δύο ληστὰς αὐτῷ συνεσταύρωσαν. Ἀλλ' ἡ ἀλήθεια οὐ συνεσκιάζετο, ἀλλὰ καὶ μειζρῶς διέλαμπε. Καὶ τυραννίδα δὲ αὐτῷ ἐνεκάλουν λέγοντες, Πᾶς ὁ ποίων ἑαυτὸν βασιλεῖα, οὐκ ἔστι φίλος τοῦ Καίσαρος, τῷ οὐκ ἔχοντι τοῦ τὴν κεφαλὴν κλίνειν, τυραννίδος ἐπάγοντες ἔγκλημα. Καὶ ἐπὶ βλασφημίᾳ δὲ αὐτὸν ἐσυκοφάντων. Ὁ μὲν γὰρ ἀρχιερεὺς διέβριζε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ λέγων· Ἐβλασφημῆς· τί ἔτι χρεῖαν ἔχομεν τῶν μαρτύρων; Ὁ δὲ θάνατος, οἶος; Ὁ οὐ βίαιος; οὐ καταδίκων; οὐκ ἐπαράτων; οὐχ ὁ ἀσχιςτος; οὐχ ὁ τῶν τὰ ἔσχατα παρανομοηκότων, καὶ οὐκ ἀξίων ὄντων οὐδὲ ἐπὶ τῆς γῆς τὴν ψυχὴν ἀφείναι; Τὸ δὲ τῆς ταφῆς εἶδος οὐκ ἐν χάριτος πληροῦται μέρει; Ἐλθὼν γὰρ τις τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐξητήσατο. Οὕτως οὐδὲ ὁ θάπτων αὐτὸν τῶν οὐκ αἰσίων, τῶν εὐεργετηθέντων, τῶν μαθητῶν, τῶν τοσαύτης ἀπολαυτικῶν παρρησίας καὶ σωτηρίας, πάντων φυγάδων γενομένων, πάντων ἀποπηδυσάντων. Ἡ δὲ πονηρὰ ἐκεῖνὴ ὑπόληψις, ἣν κατεσκεύασαν διὰ τῆς ἀναστάσεως, εἰπόντες, ὅτι· Ἦλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ ἐκέλευσαν αὐτόν, πόσους ἐσκανδάλισεν, πόσους ὑπεσκέλισεν τέως; Καὶ γὰρ ἐκράτησεν ὁ λόγος τότε, καίτοι γε πεπλάσμενος ὦν καὶ χρημάτων γενομένος ὡνητός· ἀλλ' ὅμως ἐκράτησε παρὰ τισι, μετὰ τὰ σήμαντρα, μετὰ τὴν περιφάνειαν τῆς ἀληθείας τὴν τοσαύτην. Οὐδὲ γὰρ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως ᾔθεσαν λόγον τὸ πλῆθος, ὅπου γε οὐδὲ αὐτοὶ οἱ μαθηταὶ ἠπίσταντο· Οὐδὲ γὰρ ᾔθεσαν, φησὶ, τότε, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι. Πόσους τοίνυν οἰεῖ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας σκανδαλισθῆναι; Ἀλλ' ὅμως ὁ μακρόθυμος θεὸς ἠνεύχετο, πᾶσι οἰκεία σοφία καὶ ἀπορρήτη πάντα οἰκονομῶν.

ε'. Εἰτα μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας πάλιν κρυπτόμενοι, λανθάνοντες, φυγαδεύμενοι οἱ μαθηταί, δεδοκότες,

* Savil. καθορίζοντα.

* Unus περιβρεχόμενος.

* Sic mss. in prius editis aliqua desiciebant.

* Duo mss. βασιλεῖα ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι.

* Sic mss. omnes. In editis quaedam desiderabatur.

* Hec, παρρησίας καὶ, desunt in quibusdam mss. ibidem quidam mss. πάντων προδόντων.

potator vini, publicanorum et peccatorum amicus (Luc. 7. 34). Quin etiam cum ipse cum scorto colloqueretur, falsum prophetam eum nuncupabant: Si enim propheta esset, inquebant, sciret quæ et qualis est hæc mulier quæ loquitur ad eum (Luc. 7. 39); denique quotidie adversus eum dentes acuebant. Nec vero Judæi dumtaxat, ad hunc modum eum bello lacecebant: nam ne ii quidem, qui ipsius fratres esse credebantur, sincero erga eum animo erant, verum a propinquis ipsis bellum in eum movebatur. Pespice quippe ex his quæ evangelista postea subijciebat, quomodo ipsi quoque corrupti erant: Neque enim ipsius fratres credebant in eum (Joan. 7. 5).

4. Porro quoniam multos offensos fuisse atque reclusa via aberrasse commemoras, quot, quæso, discipulos fuisse putas, qui crucis tempore offensi sint? Unus prodidit, alii in fugam se contulerunt, alius abjuravit: cumque omnes secessissent, solus ipse victus ducebatur. Quot igitur homines tibi videntur, cum non ita pridem eum res miras efficientem, mortuos excitantem, leprosos purgantem, demones expellentem, panes fontis instar effundentem, ac denique alia miracula perpetrantem vidissent, eo tempore offensi fuisse, cum eum solum abduci, ac vincitum teneri conspicerent, vilibus et abjectis militibus eum cingentibus, Judaicisq; sacerdotibus a tergo sequentibus ac tumultuantibus, atque hostes omnes solum eum sibi hærentem in medio habentes, præsentemque ac tutum insolenter se efferentem proditorem? Quid, cum flagris caderetur? Verisimile enim est infinitam multitudinem affuisse. Erat quippe festum perillustre, quod omnes congregabat: et metropolis erat, quæ nefarii sceleris tragediam exceperat: et meridiano tempore res gerebatur. Quot igitur mortales tunc affuisse existimas, qui cum eum vincitum, flagris affectum, cruore stillantem atque ad præfecti tribunal causam dicentem, nec discipulorum quemquam præsentem cernebant, animis offensi sint? Quid, cum variis ipsi modis illudebant, atque nunc eum spinæ corona donabant, nunc chlamydem ipsi imponebant, nunc calamum in manum dabant, nunc procumbentes eum adorabant, nullum denique irrisoris ac ludibrii genus prætermittent? Quot homines offensos, atque agitato et perturbato fuisse arbitraris, cum in malam eum feriebant, atque his verbis utebantur, *Propheta nobis, Christe, quis est qui te percussit* (Matth. 26. 68)? atque ipsum huc et illuc ducebant, totum diem in cavillis et conviciis, in ludibrio et risu consumentes, idque in medio Judæorum theatro? Quid, cum Pontificis servus alapam ipsi impingeret? quid, cum milites ipsius vestimenta inter se partirentur? quid, cum nudus ac verberum notas in tergo inustus gerens, ad crucem abduceretur, atque in crucem tolleretur? Nam ne tum quidem immanes illo fere moliebantur, verum majori etiam furore præcipites ferebantur, tragediæque ingravescebat, ac ludibria crescebant. Alii enim dicebant: *Vah! qui destruis templum Dei, et in triduo reedificans illud* (Matth. 27. 40). Alii item: *Alios salvos fecit: seipsum non po-*

test saluum facere (Matth. 27. 42). Alii rursum *Si Filius Dei es, descende de cruce, et credemus tibi* (Ibid. v. 40). Quid, cum spongiam, fel et acetum potionis causa offerentes, per summam contumeliam ipsi insultabant? quid, cum latrones maledictis eum proscindebant? quid horrendum illud maximeque nefarium scelus, quod etiam a me jam commemoratum est, nempe cum latronem illum ac parietum effractorem, innumerisque cædibus coopertum, digniorem, quam ipsum, esse dicebant, quem petitione sua supplicio eximerent: dataque a iudice optione Barabbam prætulerunt: nimirum non Christum dumtaxat cruce afficere, sed etiam improbam famam ipsi inurere cupientes? Hinc enim se illud probare posse statuebant, quod latrone quoque sceleratior esset, tantisque flagitiis devinctus, ut nec misericordia, nec festi dignitas salutem ipsi asferre posset. Huc enim actiones omnes suas referebant, ut ipsius existimationem læderent: eaque de causa duos etiam latrones una cum ipso cruci affixerunt. At veritas non obscurabatur, imo splendidius elucebat. Ad hæc etiam affectatæ tyrannidis eum insinulabant, his verbis: *Quicumque se regem facit, non est amicus Cæsaris* (Joan. 19. 12): tyrannidis videlicet eum arcessentes, qui ubi caput reclinaret non habebat. Quin blasphemiam quoque ipsi per calumniam objiciebant. Pontifex enim scidit vestimenta sua, dicens: *Blasphemavit; quid adhuc egemus testibus* (Matth. 26. 65)? Quid mors ipsius? Nonne violenta? nonne capitalis noxiæ convictorum? nonne execrandæ improbitatis hominum? nonne turpissima? nonne eorum, qui gravissimis flagitiis sese obstrinxissent, ac ne digni quidem essent, qui in terra extremum vitæ spiritum emitterent? Annon sepulturæ genus beneficii gratiæque loco ipsi præstatur? Accedens enim quispiam corpus petiit. Adeo ne ex propinquis quidem, nec ex iis, quos beneficiis affecerat, nec ex discipulis, nec ex iis qui tantam ab eo fiduciam ac salutem obtinuerant, quisquam erat, qui eum sepulturæ mandaret: quod videlicet omnes evanuiscent, omnes profugissent. Jam sinistra ea et improba fama, quam per resurrectionem struxerant, dicentes, *Venerunt discipuli ejus, et furati sunt eum* (Matth. 28. 15), quam multis offensioni fuit? quam multis in fraudem impulit? Siquidem hic sermo, quamquam falsus, ac pretio emptus, tum valuit. Valuit, inquam, apud nonnullos, post sigilla, post tantam veritatis perspicuitatem. Neque enim promiscuum vulgus resurrectionis doctrinam norat. Nec mirum (a), cum ne ipsi quidem discipuli eam nossent: *Neque enim, inquit ille, discipuli ejus sciebant, quod oporteret eum a mortuis resurgere* (Joan. xx. 9). Quam multos igitur illis diebus fuisse putas qui offensi sint? Et tamen Deus pro sua lenitate id ferebat, arcana sua sapientia omnia administrans.

5. Deinde post eos dies discipuli rursum latitantes, fugati, metu perterriti, tremantes, ac de-

^a Duo MSS., *contradicti Cæsari*.

(a) Hic quædam deerant, quæ ex manuscriptis restituta sunt. Omne sequuntur, *quam multos igitur illis diebus, etc.*, ex iisdem manuscriptis desumpta sunt.

loco in locum subinde migrantes, sese occultabant : atque post quinquaginta dies cum sese conspiciendos præbere ac miracula edere cœpissent, ne sic quidem tamen hoc consequuti sunt, ut nihil ipsis metuendum esset. Etenim post signa illa edita, infinita offendicula inter imbecilliores fuere : quod ipsi virgis cederentur, Ecclesia turbaretur, ipsis expulsi, hostes multis in locis superiores essent, ac tumultus cierent. Nam cum ingentem ob miracula fiduciam loquendique libertatem adepti fuissent, tunc rursus Stephani mors gravem persecutionem accersivit, omnesque dispersit, atque Ecclesiam in tumultum et perturbationem conjecit : rursusque discipuli in metu, rursus in fuga, rursus in summa sollicitudine atque angore versari cœperunt. At sic quoque tamen Ecclesiæ res semper augebantur, cum per signa florebant, cum læta principia habebant. Et unus quidem per fenestram demittebatur, sique et præfecti manibus elapsus est : alios autem angelus eduxit, sicque a vinculis liberavit ; alios rursus ab iis, qui opibus ac potentia florebant, vexatos et exagitatos, circumforanei homines atque opifices omni officii genere compleciebantur, purpurariæ nempe mulieres, ac tentorium artifices, et coriarii, in extremis urbium recessibus atque ad litus et mare habitantes. Persæpe etiam ne in mediis quidem urbibus comparere audebant ; aut si audebant, hospites certe eos excipere haudquaquam audebant. Atque ad hunc modum per tentationes, et animorum recreationes¹ negotia tenebantur : et qui non multo ante offensi fuerant, postea sanabantur : et qui aberraverant, in viam reducebantur : et quæ prostrata ac solo æquata fuerant, præclarius et magnificentius instaurabantur. Ob eamque causam cum Paulus precibus contendisset, ut per quietem solam et tranquillitatem evangelium progrediretur, sapientissimus ac solertissimus Deus discipulo morem minime gessit, nec, cum sæpe rogeretur, precibus ipsius cessit, verum his verbis usus est : *Sufficit tibi gratia mea : virtus enim mea in infirmitate perficitur* (2. Cor. 12. 9). Si igitur nunc cum molestiis lætos quoque successus subducere volueris, si non multa signa et miracula, at multas tamen res miraculis non dissimiles conspicias, quæ quidem ingentis Dei providentiæ atque auxilii perspicua argumenta sint. Verum ne omnia nullo cum labore a nobis audias, hanc tibi partem relinquo, ut accurate ac diligenter cuncta colligas, atque cum rebus molestis et acerbis conferas, sique præclara occupatione animi distines, teipsam a mœstitia et angore avoces : hinc enim maximam consolationem percipies. Tu velim universæ tuæ benedictæ domui plurimam a me salutem dicas. Faxit Deus ut et firma corporis valetudine, et læto atque hilari animo semper sis, domina mea summopere veneranda et religiosissima.

Si vis mihi longiores scribere literas, hac de re me certiore facito, nec me decipias ; nempe te omnem animi mœrorem deposuisse, et in tranquillitate agere. Nam in hoc situm est literarum mearum

¹ Duo Mss., non per animorum recreationes.

remedium, ut tibi magnam animi lætitiā pariant : ac frequentes accipies epistolas. Verum ne mihi iterum scribas, te magnam ex literis meis accipere consolationem : nam illud ego probe novi ; sed tantam quantam ego cupio ; ita ut neque animo perturberis, neque lacrymas effundas, sed tranquille et cum gaudio degas (a).

Ad eandem Epist. II (b).

1. Quamquam epistola ea, quam nuper ad te misi, ad doloris tui tumorem comprimendum abunde sufficiebat : tamen quia mœroris acerbitas majorem in modum te afflixit, idcirco necesse mihi esse existimavi alteram quoque epistolam superiori adjungere, quo tu copiosam et uberem consolationem percipias, ac jam valetudo tua in tuto versetur. Age igitur, aliunde quoque pulverem eum, quem ex animi mœrore contraxisti, discutiam. Siquidem eum ex ulcere gravissimisque tumoribus in pulverem conversum esse existimo. Verum ne sic quidem valetudinis tuæ cura deserenda est : etenim pulvis quoque, nisi quis eum summo studio propellat, parti omnium præstantissimæ exitium affert, pupillæ nimirum perspicuitatem inficiens ; ac totum mœrentis oculum turbans. Ne igitur hoc quoque hic accidat, mali reliquias summa cura et studio evellamus. At tu quoque te erige, manumque nobis præbe. Nam quemadmodum in iis qui agro corpore sunt evenire solet, ut, si medici quidem ea, quæ muneris sui sunt, præsent, illi autem partes suas minime expleant, sanitatis lucrum interrumpatur : eodem modo in anima quoque res sese habere consuevit. Quamobrem, ne hoc accidat, pro ea prudentia, quæ abs te postulat, da operam, ut tuas quoque partes obeas : quo utraque ex parte ingens utilitas oriatur. At forte dices, cupio quidem istud, verum nequeo, nec, quamvis etiam magnam contentionem adhibens, dense tamen atque atræ mœroris nubi propulsandæ par sum. Mæræ excusationes ac meri prætextus ista sunt : novi enim mentis tuæ nobilitatem, piæ tuæ animæ robur, prudentiæ magnitudinem, sapientiæ vim, scioque sat tibi esse furenti huic mœstitiæ mari imperare, ut tranquilla omnia reddantur. Verum quo id facilius consequi possis, ea quoque quæ nostrarum partium sunt, conferamus. Quanam igitur ratione id efficere poteris ? Nempe si et ea omnia, quæ superiore epistola continentur, tecum consideres (siquidem multa a me, quæ ad hoc argumentum spectent, in ea commemorata sunt), ac præterea hoc agas quod tibi nunc ego impero.

Perniciosum est pro alienis peccatis animo frangi.— Quidnam autem hoc est ? Cam ad te allatum fuerit, Ecclesiarum aliam pessum iisse, aliam tempestate jactari, aliam sævis fluctibus obrui, aliam etiam gravissimis cladibus affici, aliam lupum pro pastore, aliam prædonem pro gubernatore, aliam carnificem pro medico accepisse, doleas quidem licet ;

(a) Hoc additamentum a verbis, Si vis mihi longiores, in tribus vetustissimis manuscriptis habetur, et germanum haud dubie est, dignissimumque quod et tenebris eruat.

(b) Scripta Cucuso anno 404.

τρέμοντες, τόπον ἐκ τόπου συνεχῶς ἀμείβοντες, οὕτως ἐλάνθανον, καὶ μετὰ πεντήκοντα ἡμέρας ἀρξάμενοι φαίνεσθαι, καὶ σημείων ἅπτεσθαι, οὐδὲ οὕτως ἀδείας ἀπήλυσαν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ ἐκεῖνα, τὰ μυρία σκάνδαλα μαστιζομένων αὐτῶν ἐγένετο ἐν τοῖς ἀσθενεστέροις, τῆς Ἐκκλησίας ταρτατομένης, αὐτῶν ἐλαυνομένων, τῶν ἐχθρῶν κρατούντων πολλαχοῦ ^a καὶ θορυβοῦντων. Ὅτε γὰρ πολλὴν ἐκ τῶν σημείων [554] ἐκτήσαντο παρρήσιαν, τότε πάλιν ἡ τοῦ Στεφάνου τελευτὴ διωγμὸν χαλεπὸν εἰργάσατο, καὶ πάντας διέσπειρε, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐν θορύβῳ κατέστησε· καὶ πάλιν ἐν φόβῳ τὰ τῶν μαθητῶν, καὶ πάλιν ἐν φυγῇ, καὶ πάλιν ἐν ἀγωνίᾳ. Καὶ οὕτω διαπαντὸς τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἤρξετο, ὅτε ἦν διὰ τῶν σημείων, ὅτε φαιδρὰ ἐκ προοιμίων ἐγένετο. Καὶ ὁ μὲν διὰ θυρῶν ἐχάλατο ^b, καὶ οὕτως ἐξέφυγε τοῦ ἀρχοντος τὰς χεῖρας· τοὺς δὲ ἄγγελος ἐξέβαλε, καὶ οὕτως τῶν ἀλύσεων ἀπήλαττε· τοὺς δὲ ἀγοραῖοι καὶ χειροτέχναι ὑποδεχόμενοι παρὰ τῶν ἐν δυναστείαις ἐλαυνομένους, πανεὶ ἐθεράπευον τρόπον ^c, πορφυροπώλιδες γυναῖκες, καὶ σκηνοβόροι, καὶ σκυτοδέφαι, πρὸς αὐτὰς οἰκοῦντες τὰς ἑσπέριας τῶν πόλεων, παρ' αἰγιαλὸν καὶ θάλασσαν. Πολλάκις δὲ καὶ οὐδὲ ἐν μέσσις ἐτόλμων φαίνεσθαι ταῖς πόλεσιν· εἰ δὲ καὶ αὐτοὶ ἐτόλμων, ἀλλ' οἱ ἐξνοδοχοὶ οὐκ ἐτόλμων. Καὶ οὕτως ὕφαινετο τὰ πράγματα διὰ πειρασμῶν, δι' ἀνέσεων ^d, καὶ οἱ πρῶτην σκανδαλισθέντες, μετὰ ταῦτα διωρθούντο, καὶ οἱ πλανηθέντες ἐπανήγοντο, καὶ τὰ κατεσκαμμένα ὑποδομεῖτο μαιζίνως. Διὰ τοῦτο καὶ Παύλου αἰτήσαντος δι' ἀνέσεως μόνης βαδίζειν τὸ κήρυγμα, ὁ πάνσοφος καὶ εὐμήχανος θεὸς οὐκ ἠνέχετο τοῦ μαθητοῦ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις παρακαλοῦντος οὐκ ἐπένευσεν, ἀλλ' εἶπεν· Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. Εἰ βούλει τοίνυν καὶ νῦν λογισασθαι μετὰ τῶν λυπηρῶν τὰ χρηστά, πολλὰ ὄφει γεγεννημένα, καὶ εἰ μὴ σημεία καὶ θαύματα, ἀλλ' ὅσοις τα σημείους πράγματα, καὶ δειγμάτων τῆς πολλῆς τοῦ θεοῦ προνοίας καὶ ἀντιλήψεως ἄφατα. Ἀλλ' ἵνα μὴ πάντα μετ' εὐκολίας παρ' ἡμῶν ἀκούης, τοῦτο σοι καταλιμπάνω τὸ μέρος, ὥστε μετὰ ἀκριβείας ἀναλέξαι ^e πάντα, καὶ παραθεῖναι τοῖς λυπηροῖς, καὶ καλὴν ἀσχολουμένην ἀσχολίαν, οὕτως ἀπαγαγεῖν σαυτὴν τῆς ἀθυμίας· πολλὴν γὰρ καὶ ἐντεῦθεν δέξῃ τὴν παράκλησιν. Πάντα σου τὸν εὐλογημένον οἶκον παρ' ἡμῶν πολλὰ προσεπιεῖν παρακληθήτηι. Ἐρρωμένη καὶ εὐθυμουμένη διατελοῖς, δέσποινά μου αἰδουμένη καὶ θεοφιλεστάτη.

Εἰ βούλει μοι μακρὰ γράφειν, καὶ τοιαῦτα δηλώσόν μοι, μὴ ἀπατώσα μέντοι με, ὅτι πᾶσαν ἀπέθου τὴν ἀθυμίαν, καὶ ἐν ἀνέσει διάγεις. Τοιοῦτον γὰρ τῶν γραμμάτων τοῦτο τὸ φάρμακον, ὡς καὶ εὐθυμίαν σοι

ἐμποιοῦσαι πολλὴν· καὶ ὄφει συνεχῶς ἐπιστελλόντα. [555] Ἀλλὰ μὴ μοι γράψῃς πάλιν, ὅτι Παραμυθίαν ἔχω πολλὴν ἐκ τῶν γραμμάτων σου· τοῦτο γὰρ οἶδα κάγω· ἀλλ' ὅτι τοσαύτην δσὴν ἐγὼ βούλομαι, ὅτι οὐ συγγένη, ὅτι οὐ δακρύεις, ἀλλ' ἐν ἀνέσει καὶ εὐθυμίᾳ διάγεις.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ β'.

α'. Ἦρκει μὲν καὶ ἡ πρῶτη ἐλθοῦσα ἐπιστολὴ πρὸς τὴν ἐμμέλειαν· τὴν σὴν, καταστεῖλαι σου τῆς οὐδύνης τὴν φλεγμονήν· ἐπεὶ δὲ σε σφόδρα κατεργάσατο τῆς ἀθυμίας ἡ τυραννὶς, ἀναγκαῖον εἶναι ἐνόμισα καὶ δευτέραν προσθεῖναι τῇ προτέρᾳ, ὥστε σε μετὰ θαψιλείας πολλῆς καρπώσασθαι τὴν παράκλησιν, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ σοι τὰ τῆς ὑγείας εἶναι λοιπόν. Δεῦρο δὲ οὐν καὶ ἐτέρωθεν διασχεδάσω σου τῆς ἀθυμίας τὴν κόνιν. Καὶ γὰρ ἀπὸ ἑλκους καὶ οἰδημάτων χαλεπῶν κόνιν οἶμαι αὐτὴν γεγενῆσθαι. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἀμελητέον τῆς ἐπιμελείας τῆς σῆς, ἐπεὶ καὶ ἡ κόνις τὸν μὴ μετὰ σπουδῆς αὐτὴν ἐκκλίνοντα ἐν τῷ καιριωτάτῳ τῶν μελῶν ἐπάγει τὴν λύμην, τὸ διειδὲς τῆς κόρης θολοῦσα, καὶ ὁλόκληρον διαταράττουσα τοῦ βρ-θυμοῦντος τὸ ὅμμα. Ἴν' οὐν μὴ καὶ ἐνταῦθα τοῦτο γένηται, μετὰ σπουδῆς πολλῆς καὶ τὸ λείψανον ἀνέλωμεν τοῦ κακοῦ. Ἀλλὰ διανάστηθι, καὶ χεῖρα ἡμῖν δρεξον. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν τὰ σώματα καμνόντων συμβαίνειν εἰσθεν, ἀν' τὰ τῶν λατρῶν μὲν εἰσφέρηται, τὰ δὲ ἐκείνων ἐλλειμπᾶν, διακόπτεται τῆς ὑγείας τὸ κέρδος, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς γίνεσθαι πέφυκεν. Ἴν' οὐν μὴ γένηται τοῦτο, καὶ τὰ παρὰ σεαυτῆς μετὰ σῆς προσηκούσης σοι συνέσεως σπουδᾶς εἰσφέρειν ἡμῖν, ὥστε ἐκατέρωθεν πολλὴν γενέσθαι τὴν ὠφέλειαν. Ἀλλὰ βούλομαι μὲν, ἴσως ἐρεῖς, οὐ δύναμαι δέ· οὐδὲ γὰρ ἀρκῶ διακρούεσθαι τὸ νέφος τὸ πυκνὸν καὶ ζοφῶδες τῆς ἀθυμίας,· αἰτοὶ σφόδρα φιλονεικοῦσα. Σκῆψις ταῦτα καὶ πρόφασις· ἐγὼ γὰρ οἶδά σου τῶν λογισμῶν τὴν εὐγένειαν, οἶδα τῆς εὐλαβοῦς σου ψυχῆς τὴν ἰσχύν, οἶδα τῆς συνέσεως τὸ πλῆθος, τῆς φιλοσοφίας τὴν δύναμιν, καὶ ὡς ἀρκεῖ σοι μόνον ἐπιτάξαι τῷ ραινομένῳ τῆς ἀθυμίας πελάγει, καὶ πάντα ποιῆσαι γαλήνην. Ἴνα δὲ σοι τοῦτο καὶ εὐκολώτερον γένηται, καὶ τὰ παρ' ἐαυτῶν εἰσώσωμεν. Πῶς οὖν βραδίως δυνήσῃ τοῦτο ποιῆσαι; Καὶ τὰ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ ἀναλογιζομένη πάντα (καὶ γὰρ πολλὰ ταύτης ἐνεκεν ἡμῖν εἴρηται τῆς υποθέσεως ἐν ἐκείνῃ), καὶ μετ' ἐκείνων καὶ τοῦτο ποιούσα ὅπερ ἐπιτάττω νῦν ἐγώ.

Τί δὲ τοῦτο ἐστίν; Ὅταν ἀκούσης ὅτι τῶν Ἐκκλησιῶν ἡ μὲν κατέδω, ἡ δὲ σαλεύεται, ἑτέρα χαλεποῖς περιαντεῖται κύμασιν, ἄλλη τὰ ἄλλα τὰ ἀνῆκιστα πέπονθεν, ἡ μὲν λύκον ἀντὶ ποικίμοις λαβοῦσα, ἡ δὲ πειρατὴν ἀντὶ κυβερνήτου, ἡ δὲ δῆμιον ἀντὶ λατροῦ,

^a Duo mss. κρατούντων πανταχόθεν. Editi κρατούντων πολλαχοῦ, et sic interpretes.

^b Tres mss. ἤρξετο, ὅτε ἦν διὰ τῶν σημείων, ὅτε φαιδρὰ ἐκ προοιμίων ἐφαίνετο· καὶ ὁ μὲν διὰ σκυρῶν ἐχάλατο.

^c Duo mss. πάντα ἐθεράπευον τρόπον.

^d Duo mss. οὐ δὲ ἀνέσεων.

^e Tres mss. ἀναλέξασθαι.

^f Sic incipit hæc epistola in omnibus fere mss. aliquæ ita legit interpretes. In prius editis legabatur: ἦρκει μὲν καὶ ἡ πρώτη ἐπιστολὴ πρὸς τὴν ἐμμέλειαν. In hanc vocem hæc habet Regius unus in inferiore margine prima manu: Ἐμμέλεια, ἡ σύνθεσις, ἡ ὡς ἂν εἴποι τις ἡ ἐπιμελεια.

ἀλγει μὲν· οὐ γὰρ δεῖ [556] τὰ τοιαῦτα ἀνωδύνως φέρειν· ἀλγει δὲ, μέτρον ἐπιθεῖσα τῇ λύπῃ. Εἰ γὰρ ἐν οἷς ἡμεῖς αὐτοὶ πλημμελοῦμεν, καὶ ὑπὲρ ὧν μέλομεν τὰς εὐθύνas ὑπέχειν, οὐκ ἀναγκαῖον, οὐδὲ ἀσφαλές, ἀλλὰ καὶ σφοδρὰ ὀλέθριον καὶ βλαβερόν τὸ μετὰ πολλῆς ἀλγείν τῆς σφοδρότητος· πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν ἑτέροις πλημμελουμένων τὸ καταμαλακίζεσθαι καὶ κατακλᾶσθαι περὶ τὸν τε καὶ μάταιον, καὶ πρὸς τοιοῦτος σατανικὸν καὶ ψυχῇ ὀλέθριον α·

β· Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ἱστορίαν σοι διηγῆσομαι παλαιάν. Κορίνθιός τις ἀνὴρ τῶν ἱερῶν ἀπολαύσας ναμάτων, καὶ καθαρθεὶς διὰ τῆς β· τοῦ βαπτίσματος μυσταγωγίας, καὶ τῆς φρικωδεστάτης μετασχῶν τραπέζης, καὶ πάντων ἀπαξ-απλῶς τῶν παρ' ἡμῖν κοινωνήσας μυστηρίων (πολλοὶ δὲ φασιν, ὅτι καὶ διδασχάλου τάξιν ἐπέειχε), μετὰ τὴν ἱερὰν ταύτην τελετὴν, καὶ τὸ πάντων ἐντὸς γενέσθαι τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν, καὶ τὰ πρωτεία ἔχειν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἡμαρτεν ἀμαρτίαν χαλεπωτάτην. Τὴν γὰρ γυναικα τοῦ πατρὸς ἀδικοῖς ἰδίῳ ὀφθαλμοῖς, οὐκ ἔστι μέχρι τῆς πονηρίας ταύτης ἐπιθυμίας, ἀλλὰ καὶ εἰς ἔργον τὴν ἀκόλαστον γνώμην ἐξήγαγε· καὶ ἦν τὸ τομηθῆν οὐχὶ πορνεία μόνον, ἀλλὰ καὶ μοιχεία, μᾶλλον δὲ καὶ μοιχείας πολλῶ χαλεπώτερον. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἀκούσας, καὶ οὐκ ἔχων ὁμοία ἐπιβεβαῖν πρὸς ἄξιαν τῇ ἀμαρτήματι κύριον, ἐτέρως ἐμφανίει τὸν ὄγκον τῆς παρανομίας, οὕτως λέγων· Ὁλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία, οἷα οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐρομάζεται. Οὐκ εἶπεν, οὐδὲ τολμάται, ἀλλ', οὐδὲ ἐρομάζεται, τὴν ὑπερβολὴν δεῖξαι θέλων τῆς παρανομίας ἐκείνης. Καὶ παραδίδωσιν αὐτὸν τῷ διαβόλῳ, καὶ πάσης ἐκτέμνει τῆς Ἐκκλησίας, καὶ οὐδὲ τραπέζης κοινῆς ἀφίησιν αὐτὸν τινι κοινωνεῖν. Τῷ γὰρ τοιοῦτῳ μὴ δὲ συνεσθίειν δεῖν φησι, καὶ πολὺς πνεῖ τὴν ἐσχάτην αὐτὸν ἀπατιῶν δίκην, καὶ δημίῳ πρὸς τοῦτο κεχρημένους τῷ Σατανᾷ, καὶ κατακόπτων αὐτοῦ δι' ἐκείνου τὴν σάρκα. Ἄλλ' ὅμως ὁ τῆς Ἐκκλησίας ἀποτεμὼν Παῦλος, ὁ μὴδὲ τραπέζης κοινῆς ἀφίει τινι κοινωνεῖν, ὁ πάντας καλεῖσας δι' ἐκείνον πυνθεῖν (καὶ ὑμεῖς γὰρ πεφυσιωμένοι ἐστέ, φησί, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπερὶθήσατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο πεπονηκώς), ὁ πανταχόθεν αὐτὸν ὥσπερ λοιμὸν τινα ἀπαλαύνων, ὁ πάσης αὐτὸν ἀποκλείσας οἰκίας, ὁ τῷ Σατανᾷ παραδοὺς, ὁ τοσαύτην παρ' αὐτοῦ δίκην ἀπατιῶν, ὅτε εἶδεν ἀλγίσαντα καὶ μεταγρόντα ἐφ' οἷς ἡμαρτε, καὶ παλινωφίαν διὰ τῶν ἔργων ᾄδοντα, οὕτως αὐτὸς μετετάξατο πάλιν, ὡς ἐκεῖνός, οἷς τοῦτα ἐπέταξε, τὰ ἐναντία καλεῖσθαι. Ὁ γὰρ εἰπὼν, Ἐκκόψατε, ἀποστρέφητε, πυνθήσατε, καὶ λαμβανέτω αὐτὸν ὁ διάβολος, τί φησιν, Κυρώσατε εἰς αὐτὸν ἀγάπην, μήπω τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος, καὶ πλεονεκτῶμεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ· οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν. Ὅρξες πῶς ἐστὶ σατανικὸν [557] τὸ ἀμέτρως ἀλγεῖν καὶ τῆς

ἐκείνου παγίδος ἔργον, τὸ σωτήριον φάρμακον τῇ ἀμετρῇ ποιούντος δηλητήριον; Καὶ γὰρ γίνεται τη-λητήριον, κακείνῳ τὸν ἀνθρώπου παραδίδωσιν, ὅταν εἰς ἀμετρίαν ἐκπέσῃ διὰ καὶ ἔλεγεν, Ἴνα μὴ πλεονεκτῶμεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Ὑψῶρας τὸ πρόβατον ἐμπέπηλστο· πολλῆς, ἡλ-λοτριώθη τῆς ἀγέλης. ἀπεβράβη τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ διώρθωσε τὴν νόστον, γέγονε πρόβατόν οἷον ἐμ-προσθεν ἦν· τοιαύτη γὰρ τῆς μετανοίας ἡ δύναμις. Γέγονε λοιπὸν τῆς ποίμνης τῆς ἡμετέρας. Ὁλοκλή-ριως ἐπισπασώμεθα αὐτὸν, ὅπως ὑποδεξώμεθα ταῖς χερσὶ, περιλάβωμεν, περιπτυσώμεθα, ἐνώσωμεν ἡμῖν αὐτοῖς. Εἰ γὰρ μὴ βουληθεῖμεν τοῦτο ποιῆσαι, πλεονεκτεῖ λοιπὸν ἡμᾶς ὁ διάβολος, οὐ τὸν αὐτοῦ λαμβάνων, ἀλλὰ τὸν ἡμέτερον γενόμενον ἀπὸ τῆς βεθυμίας τῆς ἡμετέρας, καὶ διὰ τῆς ἀμετρίας τῆς κατὰ τὴν ἀθυμίαν καταποντίζων, καὶ αὐτοῦ λοιπὸν ποιῶν εἶναι. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν, Ὅθ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν, ὅτι καὶ διὰ τῶν ὀφελούντων πολλὰκις, ὅταν μὴ θεόνως ταῦτα γένηται, τοὺς μὴ προσέχοντας ὑποσκελίζειν ἐκθεῖν.

γ· Εἰ δὲ ὑπὲρ ὧν αὐτὸς τι^α ἐπλημμέλησας, καὶ πλημ-μέλημα τοιοῦτον, οὐκ ἀφίησιν ὁ Παῦλος πολλῇ τῇ λύπῃ κεχρησθῆναι, ἀλλὰ σπεύδει καὶ ἐπαιγεται, καὶ πάντα ποιεῖ καὶ πραγματεύεται, ὥστε ἐκκοῦσαι τὸν ὄγκον τῆς ἀθυμίας, σατανικὴν εἶναι λέγων τὴν ἀμε-τρίαν, καὶ διαβόλου πλεονεξίαν, καὶ τῆς ἐκείνου κακουργίας καὶ τῶν πονηρῶν αὐτοῦ νοημάτων ἔργον ὑπὲρ ὧν ἕτεροι πεπλημμέληκας, καὶ ἄλλοι μέλλου-σιν εὐθύνas ὑπέχειν, πῶς οὐκ ἐσχάτης ἀνολας τε καὶ μανίας οὕτω κατακόπτεσθαι καὶ ἀλγεῖν, ὡς καὶ σκό-τος ἀφανὸν ἐπάγειν τῇ διανοίᾳ, καὶ πολλὸν τὸν θόρυ-βον, καὶ σύγχυσιν, καὶ ταραχὴν, καὶ ζάλην ἀφαντον; Εἰ δὲ πάλιν μοι τὰ αὐτὰ λέγεις, ὅτι Βούλομαι μὲν, οὐκ ἰσχύω δὲ, πάλιν σοι καὶ ἐγὼ τὰ αὐτὰ ἐρῶ, ὅτι σκήψις καὶ πρόφρασις ταῦτα· καὶ γὰρ οἶδά σου τῆς φιλοσόφου ψυχῆς τὰ νεύρα.

Ἴνα δὲ ἐτέρωθεν εὐκολωτέραν σοι ποιῶ τὴν κατὰ τῆς ἀθυμίας ταύτης τῆς ἀκαίρου καὶ ὀλεθρίας ἀντί-στασιν τε καὶ νίκην, τοῦτο πάλιν ὅπερ ἐπιτάττω ποιεῖ. Ὅταν ἀκούσῃς διηγουμένου τινὸς τὴν πανωλε-θρίαν ταύτην, ἀποπτήδα ταχέως ἀπὸ τῶν λογισμῶν τούτων, καὶ τρέχε ἐπὶ τὴν ἐννοιαν τῆς ἡμέρας ἐκεί-νης τῆς φοβεράς, καὶ ἀναλογίζου παρὰ σουτῇ τὸ βῆμα τὸ φρικώδες, τὸν δικαστὴν τὸν ἀδέκαστον, τοὺς ποταμοὺς τοῦ πυρὸς, τοὺς πρὸ τοῦ βήματος ἐκείνου συρομένους καὶ σφοδρότατῃ καχλάζοντας τῇ φλογί, τὰς ἡκονημένας βομφαίας, τὰς ἀποτόμους τιμωρίας, τὴν κόλασιν τὴν οὐκ ἔχουσαν τέλος, τὸν ζόφον τὸν ἀπεργῇ, τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τὸν σκόληκα τὸν ὀλοβίον, τὰ δεσμὰ τὰ ἄλυτα, τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόν-των, καὶ τὸν κλαυθμὸν τὸν ἀπαρμυῆστον, τὸ θέατρον τῆς οἰκουμένης, μᾶλλον δὲ τὸ [558] θέατρον ἐκατέρας τῆς κτίσεως, τῆς ἀνω, τῆς κάτω. Καὶ γὰρ αἱ θυνά-μεις τῶν οὐρανῶν καλεῖσθαι ὀνομαζοῦνται, φησὶν. Εἰ γὰρ καὶ μὴδὲν ἑαυταῖς συνίσασι, μὴδὲ μέλλουσιν ὑπέχειν εὐθύνas, ἀλλ' ἠρώσας τὸ γένος ἅπαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοὺς ἀπείρους δῆμονος κρινόμενους, οὐκ ἀδεῶς

^a Omnes ferme καὶ ψυχῆς ὀλέθρος.

^b Aliquot mss. καὶ καθαρισμοῦ διὰ τῆς.

^c Omnes mss. ἐμπέπηλστο. Editi ἐμπέπηλτο. Infra ὁλο-κλήρως deest in quatuor mss.

^d Tres mss. αὐτὸς τι, et haec est vera lectio. Editi τι.

neque enim hæc sine doloris sensu ferre oportet: verum ita doleas, ut modum dolori imponas. Nam cum in iis rebus, in quibus ipsi peccamus, et de quibus rationes reddituri sumus, minime necessariam ac tutum sit, verum perquam funestum ac pestiferum, nimis vehementer discrucari: quanto magis supervacaneum et vanum est, imò satanicum atque animæ exitiosum, pro alienis sceleribus animo frangi ac debilitari?

2. Atque ut hæc ita esse intelligas, veterem tibi historiam narrabo. Vir quidam Corinthius, sacrosancta unda tinctus (1. Cor. 5), ac per baptismi sacramentum lustratus, tremendæque etiam mensæ adhibitus, atque, ut summam dicam, omnium religionis nostræ mysteriorum particeps factus, ac præterea, ut plerique aiunt, magistri munere fungens, post sacram illam initiationem, post arcana illa bona ad quæ admissus fuerat, post primos dignitatis gradus quos in Ecclesia obtinuerat, in gravissimum crimen incidit. Nam cum patris uxorem sceleratis oculis conspexisset, non in hac improba et nefaria cupiditate gradum fixit, verum etiam impudicam voluntatem in opus perduxit: atque hoc scelus non modo stuprum erat, sed etiam adulterium, imò adulterio quoque multo atrocius. Ob idque beatus Paulus re cognita, cum proprium ac satis dignum huic sceleris nomen imponere minime posset, alio modo flagitii huiusmodi magnitudinem et gravitatem declarat, his verbis utens: *Omnino auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes nominatur* (1. Cor. 5. 1). Non dixit, Nec perpetratur, sed, *Nec nominatur*: his videlicet verbis incredibilem quamdam sceleris illius magnitudinem indicare cupiens. Et quidem eum diabolo addicit, atque ab universa Ecclesia excindit; ac ne ad communem quidem mensam ipsum admittendi potestatem cuiquam facit. Cum ejusmodi enim homine ne cibum quidem capere fas esse ait (1. Cor. 5. 11). Denique magno impetu fertur, extremam ab eo poenam expetens, carnificemque ad eam rem satanam adhibens, ac per illum carnem ipsius lacerans. Et tamen is qui ab Ecclesia hominem absciderat, qui ne profanam quidem mensam communem cum eo habere cuiquam permiserat, qui omnibus lectum ipsius causa indixerat (*Et vos inflati estis, inquit, et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit* [1. Cor. 5. 2]), qui eum non sècus ac pestiferum quemdam undecumque pellebat, qui ex omnium ædibus excluserat, qui satanæ tradiderat, is, inquam, qui tantum ab eo supplicium exigebat, postquam eum dolore affectum, scelerisque admissi poenitentem vidit, palinodiamque reipsa canentem, in hunc modum ipse quoque sententiam retexuit, ut iis, quibus hæc edixerat, contraria jam imperaret. Nam qui dixerat, *Excindite, rejicite, lugete*, ac diabolus ipsum arripiat, quid ait? *Firmate in eum caritatem, ne abundantiori tristitia huiusmodi homo absorbeatur, ac circumveniamur a satana: non enim ipsius cogitationes ignoramus* (2. Cor. 2. 7. 11). Videsne quemadmodum satanæ instinctum redeoat, laqueique

ipsius opus sit, immodico dolore affici, ut qui videlicet salutare pharmacum per immoderationem in venenum convertat? Siquidem in venenum degenerat, atque hominem satanæ tradit, cum modum excesserit: ideoque dicebat: *Ne circumveniamur a satana*. Quod perinde ac si diceret: Ingenti scabie cooperta pecus hæc erat, a grege remota est: ab Ecclesiæ cœtu abrupta; verum morbum depulit, atque in pristinum statum restituta est: ea enim poenitentiae vis est. Ad gregem nostrum jam rediit. Prorsus eum alliciamus, supinis manibus excipiamus, amplectamur, exoptulemur, nobis ipsis adjungamus. Nisi enim id facere in animum induxerimus, fraudat jam nos satanas, non suum accipiens, sed eum qui noster effectus est, per socordiam nostram, atque immodicum ipsius merorem demergens, sibi in posterum asserens. Ob idque etiam subiunxit, *Non enim ipsius cogitationes ignoramus* (2. Cor. 2. v. 11), nempe quod etiam per ea, quæ cum utilitate conjuncta sunt, cum non, ut par est, fluat, eos qui animum haud satis attendunt, in fraudem impellere consuevit.

3. Quod si pro eo scelere, et quidem tam gravi, quod quispiam commisit, Paulus cum nimio merore se conficere non sinit, verum summam diligentiam adhibet, nihilque non agit ac molitur, quo meroris tumorem excindat, satanæ videlicet ac diaboli circumscriptionem huiusmodi immoderationem esse, atque ab ipsius versutia et improbis cogitationibus proficisci asserens: annon extremæ stultitiæ atque insanitiæ est, pro peccatis alienis, et de quibus aliis iudicium subeundum ac poena luenda est, in tanto dolore et cruciatu versari, ut etiam densissimas tenebras, ingentemque tumultum et confusionem ac perturbationem, atque horrendam tempestatem animo invehas? Quod si mihi rursus eadem dixeris, nimirum te velle, sed minime posse, rursus tibi eadem quoque ipse regere, nempe meras excusationes merosque pretextus hæc esse: nervos enim philosophicæ animæ tuæ cognitos ac perspectos habeo.

In publicis calamitatibus quid agendum. — Ut autem alia quoque ratione faciliorem tibi adversus importunum hunc et pestiferum merorem pugnam ac victoriam reddam, hoc rursus, quod jubeo, facias velim. Cum aliquem hanc perniciem commemorantem audieris, ab huiusmodi cogitatione quam primum te remove, atque ad formidandi illius diei cogitationem curre, tecumque horrendum illud tribunal considera, incorruptum Iudicem, igneos annos, qui pro illo tribunali trahuntur et ardentissima flamma ebulliant, peractos gladios, atroces poenas, cruciatum sempiternum, tetram caliginem, exteriores tenebras, pestiferum vermem, vincula quæ nulla vi frangi queant, dentium stridorem, ejulatum consolationis expertem, orbis theatrum, vel potius utriusque naturæ theatrum, hoc est superioris et inferioris. *Virtutes enim calorum movebuntur* (Matth. 24. 29), ait Christus. Nam etsi nullius sceleris sibi conscia, nec iudicium subitæ sunt, tamen universum hominum genus conspicientes, atque infinitas nationes causas dicentes, non sine metu illic adstabunt. Tantus vido-

licet tunc terror erit. Hæc considera, eaque argumenta, ex quibus elabendi ratio nulla sit. Neque enim accusatoribus iudex ille opus habet, nec testibus, nec argumentis, nec probationibus: verum omnia, ut gesta sunt, in medium profert, atque ante oculos eorum qui deliquerunt. Tum nemo, qui e supplicio eripiat, adfuturus est, non pater, non filius, non filia, non mater, non alius quispiam cognatus, non vicinus, non amicus, non patronus, non pecuniarum largitio, non opum amplitudo, non auctoritatis ac potentiae tumor; verum hæc omnia non secus ac pulvis e pedibus excussa sunt, ac solus is qui causam dicit, ex iis quæ ab ipso gesta sunt, vel absolvitur, vel condemnatur. Tunc nemo ob ea quæ alius perpetravit, in iudicium vocatur, sed pro iis quæ ipsemet commisit. His igitur omnibus in unum enactis, atque hoc terrore adaucto, satanicæque ac perniciem animo afferenti mœstitiæ opposito, ita demum adversus eam in acie sta: in qua vel ipso oblato eam facilius, quam araneæ telam, discernere ac de medio tollere poteris. Nam ea præterquam quod inanis ac supervacanea est, ingens quoque detrimentum ac perniciem parit: contra timor ille necessarius est, et commodus atque utilis, magnoque cum emolumento ac fructu conjunctus. Verum imprudens orationis impetu abstractus sum: atque, cum id tibi minime conveniret, hoc mihi sumpsi, ut te monerem: mihi enim iisque, qui mei instar scelorum mole depressi atque obruti sunt, necessaria est hæc oratio: terret enim atque excitat; tibi autem tot virtutum ornamentis florenti, atque adeo ipsum cælorum axem jam attingenti, ne tantillum quidem timoris asferre queat. Idcirco ad alterum musices genus me convertam, te alloquens, ac nervum alterum pulsabo: quandoquidem hic te metus perstringere nequit, nisi quantum angelos quoque perstringit. Quocirca huc quoque nos convertamus: ac tu etiam simul cum oratione nostra te converte, atque eorum quæ recte et cum laude gessisti præmia cum animo tuo reputa, luculentas palmas, splendidas coronas, choream cum virginibus, sacros thalamos, cælorum cubiculum, sedem cum angelis, fiduciam et familiarem cum sponso consuetudinem, mirabilem illum splendorem, bona illa quæ sermonem omnem ac mentis captum excedunt.

4. Viduæ ipsas Virgines meritis possunt superare.—

Ne sermones meos propterea, carpe quod te in virginum chorum et classem adscripserim sanctorum illarum, quæ in viduitate vixisti. Sæpe enim me tum privatim, tum publice audisti, cum, quæ virginitatis definitio esset, explicarem, illudque contenderem, nihil unquam impedimento fore, quominus ea in virginum numerum et ordinem referretur, imo etiam eis longo intervallo superaret, quæ in cæteris rebus ingentis philosophiæ specimen edidisset. Eaque de causa Paulus etiam, cum virginem describeret, non eam dumtaxat quæ matrimonii virilisque concubitus experta esset, virginem appellavit, verum etiam eam cui ea, quæ ad Dei cultum pertinerent, curæ essent (1 Cor. 7. 34). Quin ipse quoque Chri-

stus, ostendens quantum eleemosyna, cujus tu jamdiu principatum tenes, ac coronam adeptæ es, virginitatem antecellat, ex virginum choro dimidiam partem ejecit, quoniam absque hac virtute ingressæ fuerant, vel potius quia eam haud copiose possidebant: etenim oleum habebant, at parcius quam conveniret. Contra, eos qui sine virginitate accesserant, quod misericordia ornati essent, honorifice excepit, benedictos Patris sui eos appellans, ad se vocans, regni-que hereditatem ipsis impertiens, ac spectante universo terrarum orbe virtutes eorum prædicans (*Math. 25*); atque adeo præsentibus angelis atque universo mortalium genere, ipsos nutritios et hospites suos nuncupare non dubitavit. Hanc tu quoque beatam vocem tunc audies; hanc tu mercedem amplissime consequeris. Porro cum pro eleemosyna sola tanta præmia, tantæ coronæ, tanta claritas, tantus splendor, tanta gloria percipiatur, si alias quoque virtutis tuæ partes recenseam, quam tandem veniam obtinere queas, quæ cum ideo festum agere, exsultare, choros ducere, ac corona caput devincire deberes, teipsam contra, quia alius furore captus est, alius præcipientem se dedit, angore conficiās, facilemque diabolo, quem ad hunc usque diem lancinare non destitisti, adversus sanctam animam tuam incursum reddas? Nam quid variam ac multiplicem patientiam tuam commemorem? quæ oratio, quod historiæ volumen ad eam rem mihi satis esse queat, si calamitates eas, quas a puerili ætate ad hoc usque tempus pertulisti, recensere velim; hoc est, quas tam a tuis, quam ab alienis, tam ab amicis, quam ab hostibus, tam ab iis qui tecum genere conjuncti erant, quam qui nullo propinquitatis gradu te attingebant, tam ab iis qui potentia florebant, quam ab humilibus et abjectis, tam ab iis qui magistratū fungebantur, quam a privatis, ac denique ab iis qui inter clericos censebantur, accepisti? Nihil enim horum est, quod, si sigillatim ab aliquo referatur, integram historiam efficere nequeat. Quod si quis ad alia jam hujusce virtutis genera se convertat, easque afflictiones, quas non jam alii, sed ipsamet tibi accessivisti, oratione complectatur, quod saxum, quod ferrum, quem adamantem non reperiet abs te superatum? Nam cum carnem usque adeo teneram ac delicatam, atque omni luxu generi assuetam accepisses, eam variis afflictionibus ita oppugnasti, ut nunc nihilo meliore statu sit, quam si prorsus extincta esset: tantum enim in ea morborum examen excitasti, ut et medicorum artem, et medicamentorum vim ac facultatem, et omne curationis genus vincat, atque ipsa in perpetuis doloribus verseris.

5. *Olympiadis virtutes.*— Jam vero si quis tuam in mensa et in nocturnis vigiliis tolerantiam et asperitatem exponere velit, qua utatur oratione? Quamquam continentia aut tolerantia vocabulo in te jam non est quod quispiam utatur: verum aliud his virtutibus nomen multo præstantius exquirendum est. Siquidem eum continentia ac tolerantia præditum esse dicimus, qui cupiditate aliqua vexatur, eamque vincit. Tu au-

ἔκει παρῆσθηκασι. Τοσοῦτος ὁ φόβος τότε. Ταῦτα τοῖ-
σιν ἐννέει, καὶ τοὺς ἀφύκτους ἐλέγχους. Οὐδὲ γὰρ
κατηγόρων δεῖται ἐκεῖνος ὁ δικαστὴς, οὐδὲ μαρτύρων,
οὐδὲ ἀποδείξεων, οὐδὲ ἐλέγχων, ἀλλὰ πάντα ὡς ἐπρά-
χθη φέρεi εἰς μέσον καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν πε-
πλημμεληκότων. Τότε οὐδεὶς ὁ παρῆσθεις καὶ ἐξ-
αρπάξων τῆς τιμωρίας, οὐ πατήρ, οὐχ υἱός, οὐ θυγά-
τηρ, οὐ μήτηρ, οὐκ ἄλλος τις συγγενὴς, οὐ γείτων,
οὐ φίλος, οὐ συνήγορος, οὐ χρημάτων δόσις, οὐ πλού-
του περιουσία, οὐ δυναστείας ὄγκος, ἀλλὰ πάντα ταῦ-
τα ὡς περ κόνις ἐκποδὼν ἐλήλαται, καὶ μόνος ὁ κρι-
νόμενος ἀπὸ τῶν αὐτῶν πεπραγμένων, ἢ τὴν ἐλευ-
θεροῦσαν, ἢ τὴν δικάζουσαν ὑπομένει ψῆφον. Τότε
οὐδεὶς ὑπὲρ ὧν ἄλλος ἐπλημμέλησε κρίνεται, ἀλλ'
ὑπὲρ ὧν αὐτὸς ἕκαστος ἤμαρτε. Ταῦτα οὖν ἅπαντα
συναγαγούσα, καὶ τὸν φόβον τούτων ἄ ἐξηγκώσασα,
καὶ ἐπιτελεῖσάσα τῇ σατανικῇ καὶ ψυχοβλαβεί λύπῃ,
οὕτως ἐν τῇ πρὸς αὐτὴν στήθι παρατάξει, ἐν ᾗ καὶ
φανείσα μόνον, ἀράχνης αὐτὴν εὐκολώτερον διασπά-
σαι καὶ ἀφανίσει διουήση. Αὕτη μὲν γὰρ μετὰ τοῦ
μάταιος εἶναι^β καὶ περιττῇ, καὶ ὀλέθριος σφόδρα καὶ
βλαβερά· ἐκεῖνος δὲ καὶ ἀναγκαῖος ὁ φόβος, καὶ χρή-
σιμος καὶ ἐπωφελής, καὶ πολὺ τὸ κέρδος ἔχων. Ἀλλὰ
γὰρ ἐλαθον ὑπὸ τῆς τοῦ λόγου ῥύμης παρασυρεῖς,
καὶ οὐχ ἀρμόζουσάν σοι ταύτην ποιησάμενος τὴν
παραίνεσιν· ἐμοὶ μὲν γὰρ καὶ τοῖς κατ' ἐμὲ βεβα-
πτισμένοις ἀμαρτημάτων πλήθει ἀναγκαῖος οὗτος ὁ
λόγος· φοβεῖ γὰρ καὶ διανίστησι· σὲ δὲ ἐν τοσοῦτοις
κατορθώμασι κομῶσαν, καὶ αὐτῆς ἡδὲ τῆς ἀψίδος
τῶν οὐρανῶν ἀψάμενῃ, οὐδὲ ἀπλῶς νύττειν δύναται·
ἔν. Διὸ πρὸς ἐτέραν καταστήσομαι μελωδίαν πρὸς σὲ
διαλεγόμενος, καὶ ἐτέραν ἀνακρούσομαι νευρὰν,
ἐπειδὴ σου οὗτος ὁ φόβος καθικέσθαι οὐ δύναται, πλὴν
ὅσον καὶ τῶν ἀγγέλων. Μεταταξώμεθα τοῖνον καὶ
δεῦρο, καὶ αὐτὴ μετὰσθι μετὰ τοῦ λόγου, καὶ ἀνα-
λογίζου τῶν κατωρθωμάτων σου τὰς ἀντιδόσεις, τὰ
βραβεῖα τὰ λαμπρά, τοὺς φαειροὺς στεφάνους, τὴν
μετὰ τῶν παρθένων χορείαν, τὰς πασδάδας τὰς ἱερὰς,
τὸν νυμφῶνα τῶν οὐρανῶν^γ, τὴν μετὰ τῶν ἀγγέλων
λήξιν, τὴν πρὸς τὸν νυμφίον παρῆρσιαν καὶ ὀμιλίαν,
τὴν θαυμαστὴν δαδουχίαν ἐκείνην, τὰ ἀγαθὰ τὰ καὶ
λόγον καὶ νοῦν ὑπερβαίνοντα.

δ. Ἀλλὰ μὴ μου τῶν λόγων ἐπιλάβῃ, εἰ καὶ εἰς τὸν
χορὸν τῶν παρθένων σε κατελέξαμεν τὸν ἁγίων ἐκεί-
νων, ἐν χρεῖα βεβιωκυῖαν. Ἦκουσας γὰρ μου πολ-
λάκις καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ διαλεγομένου, τίς ποτὲ
ἔστι τῆς παρθενίας ὁ ὄρος, καὶ ὡς οὐκ ἔν [539] κωλυ-
θεῖς ποτὲ εἰς τε τὸν ἐκείνων καταλεγεῖναι χορὸν,
μᾶλλον δὲ καὶ ἐκεῖνας ὑπερβῆναι μετὰ πολλῆς τῆς
περιουσίας, ἢ πολλὴν ἐν τοῖς ἄλλοις ἐπιδειξαμένην
φιλοσοφίαν. Διὰ τοι τοῦτο ὁ Παῦλος ὄρον τῆς παρθε-
νίας τίθει, οὐ τὴν ἀπειρώγαμον καὶ ἀπηλλαγμένην
συνουσίαν ἀνδρὸς παρθένον ἐκάλεσεν, ἀλλὰ τὴν τὰ
νοῦ Κυρίου παρμινύσαν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Χριστὸς δει-

κνὺς ὅσῳ μείζων παρθενίας ἐλεημοσύνη, ἥς τὰ σκή-
πτρα κατέχει αὐτὴ, καὶ τὸν στέφανον ἀνεδέσσω πά-
λαι, ἀπ' ἐκείνου μὲν τοῦ χοροῦ τὸ ἡμῖν μέρος ἐξέβα-
λεν, ἐπειδὴ ταύτης εἰσῆλθον χωρὶς, μᾶλλον δὲ ἐπειδὴ
δαψιλῶς αὐτὴν οὐκ ἐκέκτηντο· καὶ γὰρ εἶχον ἑλαῖον,
ἀλλ' οὐκ ἄρκοῦν. Τοὺς δὲ χωρὶς παρθενίας εἰσελθόν-
τας, ἐπειδὴ ταύτην ἦσαν περιβεβλημένοι, μετὰ πολ-
λῆς ὑπεδέξατο τῆς τιμῆς, εὐλογημένους τε τοῦ Πα-
τρὸς ὀνομάζων, καὶ πρὸς αὐτὸν καλῶν, καὶ τῆς βα-
σιλείας τὴν κληρονομίαν αὐτοῖς χαρίζεμενος, καὶ ἐν
μέσῃ ἀνακηρύττων τῇ οἰκουμένῃ· καὶ οὐ παρητήσα-
το, καὶ ἀγγέλων καὶ τῆς κτίσεως πάσης παρούσης,
τροφάας τε αὐτοῦ καὶ ξενοδόχους αὐτοὺς προσεπεῖν.
Ταύτης καὶ αὐτὴ ἀκοούσῃ τότε τῆς μακαρίας φωνῆς,
ταύτης ἀπολαύσῃ τῆς ἀμοιβῆς μετὰ πολλῆς τῆς
περιουσίας. Εἰ δὲ ὑπὲρ ἐλεημοσύνης μόνον τοσαῦται
αἱ ἀντιδόσεις, τοσοῦτοι οἱ στέφανοι, τοσαύτῃ ἢ λαμ-
πρότης, τοσαύτῃ ἢ περιφάνεια καὶ ἡ δόξα, εἰ καὶ τὰ
ἄλλα τῆς ἀρετῆς ἐπέλθοιμι σοι μέρη, ποῖαν ἂν οχοίης
συγγνώμην, ὀφειλούσα ἐνταῦθεν ἡδὲ ἑορτὴν ἄγειν, καὶ
σκιρτᾶν, καὶ χορεύειν, καὶ στεφανοῦσθαι, ἐπειδὴ δὲ ὁ
δεῖνα ἐμάνη, καὶ ὁ δεῖνα κατὰ χρημῶν ἦλθε, κατακό-
πτουσα αὐτὴν, καὶ εὐκολον κατὰ τῆς ἀγίας σου ψυχῆς
τῷ διαβόλῳ ποιούσα τὴν ἐφεροῖν^δ, ἐν μέτρῳ σήμερον
καταξάινουσα οὐκ ἐπαύσω· τί γάρ ἂν τις εἴποι τὴν ὑπο-
μονὴν τὴν ποικίλην καὶ πολυειδῆ καὶ πολύτροπον; καὶ
πόσος ἡμῖν εἰς τοῦτο ἀρκέσει λόγος, πόσον δὲ ἱστορίας
μέτρον, εἰ τις τὰ ἐκ πρώτης ἡλικίας μέχρι τοῦ νῦν^ε
παθήματά σου καταλέγοι, τὰ παρὰ τῶν οικείων, τὰ
παρὰ τῶν ἁλλοτρίων, τὰ παρὰ τῶν φίλων, τὰ παρὰ τῶν
ἐχθρῶν, τὰ παρὰ τῶν γένει προσηκόντων, τὰ παρὰ
τῶν μηδαμῶθεν προσηκόντων, τὰ παρὰ τῶν ἐν δυνα-
στεῖαις, τὰ παρὰ τῶν εὐτελῶν, τὰ παρὰ τῶν ἀργύν-
των, τὰ παρὰ τῶν ἰδιωτῶν, τὰ παρὰ τῶν εἰς τὸν κλῆ-
ρον τελούντων; Τούτων γὰρ ἕκαστον, εἰ τις διεξίη
αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μόνον, ἱστορίαν διόκληρον ἱκανὴν
ποιῆσαι τὸ διήγημα. Εἰ δὲ τις καὶ πρὸς τὰ ἔτερα
εἴθῃ τῆς ἀρετῆς ταύτης μετασταίῃ, καὶ μηκέτι τὰ
παρ' ἐτέρων, ἀλλὰ τὰ παρὰ σοῦ κατασκευασθέντα
διηγῆσταιτο πάθη, τίνα λίθον, τίνα σίδηρον, ποῖον
ἀδάμαντα οὐχ εὐρήσει νικηθέντα παρὰ σοῦ; Ἀπλήν
γὰρ οὕτω σάρκα λαβοῦσα καὶ τρυφεράν, παντὶ εἴδει
τρυφῆς συντραφεῖσαν, οὕτως αὐτὴν ποικίλοις ἐπο-
λιόρχησας πάθεσιν, ὡς μηδὲν ἄμεινον [540] τῆς νε-
κρωθείσης διακείσθαι· καὶ τοσοῦτον ἀνῆψας ἐν σκαυ-
τῇ νοσημάτων ἔσμον, ὡς καὶ λατρῶν τέχνην, καὶ
φαρμάκων δύναμιν, καὶ πάντα ἐπιμελείας ἐλέγξει
τρόπον, καὶ διηνεκέτι συζῆν δύναντας.

ε'. Τὴν δὲ ἐπὶ τῆς τραπέζης^ς καρτερίαν τε καὶ ἐγ-
κράτειαν, καὶ τὴν ἐν ταῖς νουθῖν εἰ τις βουλευθεῖ
διεξελεῖν, πόσον δεήσεται λόγων; Μᾶλλον δὲ οὐδὲ
εἰσας αὐτὴν ἐγκράτειαν καλεῖσθαι λοιπόν, οὐδὲ καρ-
τερίαν ἐπὶ σοῦ, ἀλλ' ἕτερον ὄνομα ταύταις ἡμῖν ζη-
τητέον ταῖς ἀρεταῖς πολλῶν μείζων. Καὶ γὰρ ἐγκρα-
τεῦσθαι ἐκεῖνόν φαμεν καὶ καρτερεῖν, τὸν ὑπὸ τινος
ἐπιθυμίας ἐνοχλούμενον, καὶ κρατοῦντα ταύτης. Σὺ δὲ

^α Duo mss. καὶ τῷ φόβῳ τούτῳ. Alius τῷ φόβῳ τούτων.

^β Duo mss. ματαία εἶναι.

^γ Ibidem νυμφῶνα τὸν οὐράνιον.

^δ Coislin. et Reg. τὴν εἰσοδοῦ.

^ε Tres mss. ἡλικίας ἕως νῦν.

^ς Ἐπὶ τὰς τραπέζας, sic duo mss.

οὐκ ἔχεις οὐτο κρατήσεις· πολλή γάρ τῇ βύμῃ παρὰ τὴν ἀρχὴν πνεύσασα κατὰ τῆς σαρκὸς, ἐσθεσας αὐτῆς τὰς ἐπιθυμίας ταύτας, οὐ χαλινώσασα τὸν ἵππον, ἀλλὰ συμποδίσασα, καὶ χαμαὶ βίβασα, καὶ ποιήσασα μένειν ἀκίνητον. Καὶ τότε μὲν ἐγκράτειαν κατορθώσασα, νῦν δὲ ἀπάθειαν λοιπὸν. Οὐ γὰρ διανοχλεῖ τρυφῆς ἐπιθυμία, καὶ πόνον ἔχεις ὥστε αὐτῆς κρατῆσαι· ἀλλὰ καθάπαξ αὐτὴν ἀφανίσασα, καὶ ἔδραον αὐτῇ τὴν σάρκα ποιήσασα, τοσοῦτον ἀπολαύειν σίτου καὶ ποτοῦ τὴν γαστέρα ἐπαίδευσας, ὅσον μὴ ἀποθάνειν καὶ δίψῃ δοῦναι. Διὰ τοῦτο οὐ νηστεῖαν, οὐδὲ ἐγκράτειαν τοῦτο καλῶ, ἀλλ' ἑτέρον τὸ τοῦτο μέλizon. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ἀγρυπνίας σου τῆς ἱερᾶς ἔστιν ἰδεῖν· καὶ γὰρ ἡ τοῦ καθυπνέειν ἐπιθυμία, ἐκείνης οὐθεσίσης, συγκατεσθέσθη· τροφή γὰρ ὕπνου αἰτία. Καὶ ἐτέρῳ δὲ αὐτὴν κατέλυσας τρόπῳ, ἐξ ἀρχῆς μὲν καὶ αὐτὴν βιάσαμένη τὴν φύσιν, καὶ οὐλοκλήρους νόκτας ἀπικνους διάγουσα· ὕστερον δὲ τῇ συνεχεῖ συνηθείᾳ καὶ εἰς φύσιν ἀγαγοῦσα τὸ πρᾶγμα. Ὡς περ γὰρ τοῖς ἄλλοις κατὰ φύσιν τὸ καθυπνέειν, οὕτως σοὶ τὸ ἐτρησησθῆναι. Θαυμαστά μὲν οὖν ταῦτα καὶ ἐκπληξίως γέμοντα, καὶ καθ' ἑαυτὰ· εἰ δὲ τις καὶ τὸν καιρὸν ἐξετάσειεν, ὅτι ἐν αὐτῷ ἡλικίᾳ ταῦτα κατορθοῦτο, καὶ τὴν ἐρημίαν τῶν διδασκόντων, καὶ τὸ πληθος τῶν σκανδαλίζόντων, καὶ ὅτι ἐν ψυχῇ ἐξ ἀσθεοῦς σκευὴ νῦν αὐτομελησάσῃ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅτι ἐν σώματι γυναικείῳ τε καὶ ἄλλῳ ἀπαλῷ διὰ τὴν τῶν προγόνων περιφάνειαν καὶ τρυφὴν, πόσα πελάγη θαυμάτων εὐρήσει καθ' ἑκάστην τούτων ἀνδιέκρισιν· Διὰ τοῦτο τῶν ἄλλων οὐδὲ ἐπιμνησθήσομαι, τῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς ἀγάπης, τῶν λοιπῶν ἀρετῶν τῆς ἀγίας σου ψυχῆς. Καὶ γὰρ μόνον, ὡς ἐμνήσθην αὐτοῦτον, καὶ τὰς προσηγορίας εἶπον, μυρίας ἀνέβλυσέ μοι πάλιν ἡ διάνοια πηγὰς, καὶ βιάζεται καὶ εἰπεῖν τοῦτον, ὡς τῆς προτέρας, καὶ ἐκ μέρους, τὰ εἶδον, μᾶλλον δὲ τὰς ὑποθέσεις μόνον· ἐκεῖνον γὰρ β' ἀπειρον σφόδρα ἐπέκηται λόγον. Ἀλλὰ οὐκ ἀνέξομαι, ὥστε μὴ τῆς ὑποθέσεως ἐκπασσῇ, ἣν προεὐλόγησεν κατορθώσας, εἰς ἀπειρον ἐξενεχθείς πέλαγος. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο προκρίνοί μοι νῦν τὸ πρόβριζον τὴν ἀθυμίαν [541] ἀπὸ τοῦ ἀνασπάσαι, ἡδέως τούτους ἀνδιέκριον τοῖς λόγοις, καὶ πέλαγος ἀπειρον ἐπλεον, μᾶλλον δὲ πέλαγῳ, ἐκάστη· σου ἀρετῆς τὰς πολυσχιδεῖς ἀνατέμνων ὁδοὺς, ὧν ἐκάστη ὁδὸς πέλαγος εἴκοτε πάλιν, καὶ τῇ ὁπομονῇ, καὶ τῇ ταπεινοφροσύνῃ, καὶ ἐλεημοσύνῃ τῇ πολυεθεῖ καὶ πρὸς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα ἀπλωθείσῃ, καὶ τῇ ἀγάπῃ τῇ μυρίας νικίῳσιν καμίνους, καὶ τῇ συνέσει τῇ ἀπειρῇ, καὶ πολλῆς γεμύσεως χάριτος, καὶ τὰ μέτρα τῆς φύσεως ὑπερβῆσιν. Τὰ δὲ κατορθώματα τὰ ἐντεῦθεν τεχνήματα εἰ τις βούλοιο ἐπαινᾶν, ταῦτόν ποιεῖσαι ὅσον εἰ τις καὶ τὰ κύματα θαλάσσης ἀριθμῇν ἐπιχειροῖ.

5. Ἀπὸ τὰ ἀπειρα ταῦτα παραδραμὴν πλάγῃ, τὸν λέοντα ἀπὸ τοῦ θυγχοῦ δεῖξαι περὶάσασθαι, ὁλῆτα ἅττα κεραὶ τῆς στολῆς σου διαλεχθεῖς, περὶ τῶν ἀπλῶς καὶ εἰκῇ σοὶ περικειμένων ἱματίων. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἑλαττον εἶναι δοκεῖ τὸ κατορθώμα· εἰ δὲ τις ἀκριβῶς

αὐτὸ ἐξετάσειε, σφόδρα εὐρήσει μέγα τε ὑπάρχον καὶ φιλοσόφου δεόμενον ψυχῆς, καὶ τὰ βιωτικά ἅπαντα καταπατούσης, καὶ πρὸς αὐτὸν ἱπταμένης τὸν οὐρανόν. Διόπερ οὐκ ἐν τῇ Καινῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ, ὅτε διὰ σκιδῆς καὶ τύπου τὸ τῶν ἀνθρώπων ὁ θεὸς ἦγε γένος, καὶ σωματικώτερον τὰ τῆς πολιτείας ἐρρυθμίζετο, καὶ περὶ τῶν οὐρανίων οὐδεὶς οὐδέπω λόγος ἦν, οὐδὲ μελλόντων μνήμη, οὐδὲ τῆς νῦν κατεχούσης φιλοσοφίας ἀνιγμα, ἀλλὰ παχύτερόν πως καὶ σαρκικώτερον οἱ νόμοι τοῖς Ἑβραίοις ἐγράφοντο, μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος τὴν ἐν τοῖς ἱματίοις ἀπαγορεύον φιλοκοσμίαν, ταῦτα διὰ τοῦ προφήτου φησί· Τάδε λέγει ὁ Κύριος ἐπὶ τὰς ἀρχούσας θυγατέρας Σιών, Ἄνθ' ὧν ὑψώθησαν αἱ θυγατέρες αὐτῶν, καὶ ἐπορεύθησαν ὑψηλῇ τραχιῇ, καὶ νεύμασιν ὀφθαλμῶν, καὶ τῇ πορείᾳ τῶν ποδῶν σύρουσαι τοὺς χιτῶνας, καὶ τοὺς ποσὶν ὅμα καίλουνσαι· καὶ ταπεινώσει Κύριος τὰς ἀρχούσας θυγατέρας Σιών, καὶ ἀνακαλίσσει τὸ σχῆμα αὐτῶν, καὶ ἀρελεῖ τὴν δόξαν τοῦ ἱματισμοῦ αὐτῶν, καὶ ἔσται σοὶ ἀντὶ ὁσμῆς ἡδέας κοριορτὸς, καὶ ἀντὶ ζώης σχοινίῳ ζώῃ, καὶ ἀντὶ τοῦ κόσμου τῆς κεφαλῆς σου φαλάκρωμα ἔξεις διὰ τὰ ἔργα σου, ἀντὶ δὲ τοῦ χιτῶνος τοῦ μεσοπορφυροῦ περιζώσῃ σάκκον· ταῦτά σοι ἀντὶ καλλωπισμοῦ. Εἶδες ὁρῆν ἀφαντον; εἶδες κόλασιν καὶ τιμωρίαν σφοδροτάτην; εἶδες αἰχμαλωσίαν ἐπιτεταμένην; Ἐκ τούτου ὁ στοχάζου τοῦ ἀμαρτήματος τὸ μέγεθος. Οὐ γὰρ ἂν σφοδροτάτην οὕτως ἐπέγηγε τιμωρίαν ὁ φιλόανθρωπος ποτε, μὴ τῆς ἀμαρτίας τῆς ἐπισπωμένης αὐτὴν πολὺ μείζονος ὀσσης. Εἰ δὲ τὸ ἀμάρτημα μέγα, εὐδελον εἶ καὶ τὸ κατορθώμα μέγιστον, τὸ ἀπειναντίας ἐσθηκὸς τούτῳ. Διὰ τοῦτο καὶ βιωτικαῖς γυναιξὶ διαλεγόμενος ὁ Παῦλος, οὐ μόνον τοῦ χρυσοφορεῖν αὐτὰς ἀπάγει, ἀλλ' οὐδὲ ἱμάτια πολυτελῆ περιεσθῆαι ἀφίησιν. Οἷδε γὰρ, οἷδε σαφῶς, ὅτι χαλεπὸν τοῦτο ψυχῆς νόσημα, καὶ δυσκαταγνώριστον, καὶ γνώμης διεσφαρμένης δαίγμα [542] μέγιστόν ἐστι, καὶ σφόδρα φιλοσόφου δεόμενον γνώμης· καὶ δηλοῦσιν οὐχ αἱ βιωτικαὶ γυναικες μόνον, καὶ ἀνδράσιν ὁμιλήσασαι, ὧν οὐδεμία ῥαδίως ταύτης ἠνέσχετο τῆς παραινέσεως, ἀλλὰ καὶ αἱ φιλοσοφεῖν δοκοῦσαι, καὶ εἰς τὸν τῆς παρθενίας τελεῖν χορὸν λαχοῦσαι. Ἠλλά γὰρ τοῦτον πρὸς τυραννίδα φύσεως ἀποδυσάμεναι, καὶ καθαρῶς τὸν τῆς παρθενίας διανύουσαι δρόμον, καὶ ἀγγελικὴν ἐν τούτῳ μιμούμεναι πολιτείαν, καὶ ἐν θνητῷ σώματι τὰ τῆς ἀναστάσεως ἐπιδεικνύμεναι προῖμα (Ἐν γὰρ τῷ αἰῶνι ἐκείνῳ, φησὶν, οὕτως γαμοῦσιν, οὕτως ἐγαμίσκονται), καὶ πρὸς τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις θέμεναι τὴν ἀμίλλαν, καὶ πρὸς τὴν ἀφθαρσίαν ἐν φθαρτῷ σώματι φιλονεικεῖσαι, καὶ ὁ πολλοῖς οὐδὲ ἀκοῦσαι φορητὸν, διὰ τῶν ἔργων κατορθοῦσαι, καὶ καθάπερ λυτῶντα κύνα καὶ συνεχῶς ἐπιτηδῶντα, τὴν ἐπιθυμίαν διακρούμεναι, καὶ μαινομένην θάλασσαν καταστέλλουσαι, καὶ ἐν ἀγρίοις

* Tren mss. μόνον ἐμνήσθην.

† Αἱ αἱ ἐκείνα γὰρ.

* Duo ἐκ τούτου οὖν.

tem, quid vineas, jam non habes: tanto enim impetu adversus carnem jam inde ab initio irrupisti, ut ipsis cupiditates exstinxeris: non enim equum frenasti, sed plane constrinxisti, atque humi prostravisti, immotumque reddidisti. Ac tum quidem omnes continentie numeros explevisti: nunc autem id jam consequuta es, ut omni perturbatione careas. Neque enim negotium tibi facessit deliciarum cupiditas, neque ut eam superes, laboras: verum ea semel de medio sublata, omnique ipsi ad carnem tuam aditu præcluso, ventrem tantum cibi ac potus capere docuisti, quantum necesse est, ne intereas, ac poenam luas. Ob eamque causam non jejunium, non continentiam id voco, sed aliud quiddam hoc sublimius. Atque hoc in sacris quoque tuis vigiliis perspicere licet: nam dormiendi cupiditas una cum superiore illa exstincta est: cibo quippe somnus aliter. Quin hanc quoque alia ratione oppressisti, dum ab initio naturæ etiam vim intulisti, integrasque noctes insomnes duxisti, ac denique assidua consuetudine in naturam hoc convertisti. Ut enim aliis dormire naturale est, eodem modo tibi vigilare. Atque hæc quidem mirifica et stuporis plena sunt, etiamsi per se considerentur. Quod si quis tempus etiam expendat, immaturam nempe, in qua hæc præstabas, ætatem, et magistrorum penuriam, et eorum qui offendiculo tibi erant, frequentiam, et quod in ea anima, quæ ex impia domo ad veritatem nunc transfugerat, et quod in corpore muliebri, atque alioqui propter majorem splendorem ac luxum molli et delicato, quanta ei cuncta hæc sigillatim consideranti miraculorum maria se aperient? Quocirca ne aliorum quidem mentionem facturum sum, hoc est, humilitatis, caritatis, ac cæterarum sanctæ animæ tuæ virtutum. Siquidem dum hæc recorder et commemoro, sexcentos mihi rursum fontes animus protulit, ac me harum etiam, ut et prioris, sigillatim saltem genera ipsa, vel potius argumenta dumtaxat, referre cogit: nam illud infinitam orationem requireret. Verum ne ab ea, quam exsequi institui, materia excidam, in immensum pelagus præcipientem me auferri haud patiar. Nam alioqui, nisi id nunc mihi propositum esset, ut mœstitiam tuam radicitus ex animo tuo evelerem, lubens in hac oratione versarer, atque immensum pelagus, vel immensa potius maria navigarem: multiplices nimirum singularum virtutum tuarum vias obiens, quarum singulæ novum rursum pelagus procrearent, sive de patientia mihi sermo esset, sive de humilitate, sive de omnis generis eleemosyna, ad ipsos usque orbis terrarum fines diffusa, sive de caritate, quæ innumeras fornaces ardore superat, sive de infinita atque ingenti lepore perfusa naturæque modum excedente prudentia. Quinam autem hinc fructus orti sint, si quis narrare instituat, perinde faciet, ut si quis maris fluctus numerare aggrediatur.

6. De vestitu vili ac neglecto Olympiadis. — Quocirca vastissimis his maribus præteritis, leonem ab ungue demonstrare conabor: panca nimirum de vestitu tuo atque indumentis, quibus corpus tuum ne-

glectum amictum est, verba faciens. Quamquam enim hæc virtus aliis cedere videtur, tamen si quis eam accurate perpenderit, admodum ingentem eam esse reperiet, atque ejusmodi, quæ sapientis animo, ac humana superante, et ad ipsum usque cælum volante opus habeat. Ac propterea non in Novo dumtaxat, sed etiam in Veteri Testamento, cum per umbram ac figuram Deus hominum genus, atque ea quæ ad vivendi rationem pertinebant, crassius quodammodo moderabatur, necdum de cælestibus rebus verbum, nec de futuris ulla mentio erat, nec philosophiæ hujus quæ nunc viget ulla vel obscura significatio, verum pinguiore quodam et crassiore modo leges Hebræis scribebantur, elegantioris vestitus studium vehementissime interdicens, per prophetam sic ait: *Hæc dicit Dominus adversus dominatrices filias Sion: Pro eo quod elevatae sunt filiae eorum, et ambulaverunt extenso collo, et nubilus oculorum et progressu pedum unicas trahebant, et pedibus suis simul ludebant; et humiliabit Dominus dominatrices filias Sion; et denudabit habitum earum, et auferet gloriam vestimenti earum. Et erit tibi pro suavi odore pulvis, et pro zona funiculo cingeris, et pro ornamento capitis tui calvitium habebis propter opera tua: et pro tunica clavata purpure sacco cingeris (Isai. 3. 16-18. 21): hæc tibi ornamentum loco erunt. Vides iracundiam, omnem sermonis vim superantem? vides acerbissimum supplicium et cruciatum? vides acerrimam captivitatem? Hinc peccati magnitudinem conicias licet. Neque enim benignus Deus tam gravem et acerbam poenam unquam inflixisset, nisi peccatum, quod eam accerseret, longe gravius esset. Quod si magnum hoc scelus est, virtus ea quæ ipsi opponitur haud dubie maxima. Ac proinde Paulus quoque, cum ad mulieres eas, quæ mundanam vitam complexæ sunt, orationem haberet, non modo ab auro gestando eas abducit, sed ne sumptuosas quidem vestibus utendi potestatem ipsis facit (1. Tim. 2. 9). Norat enim, perspicue, inquam, norat, gravem hunc ac profligatu perdifficilem animi morbum esse, corruptæque mentis apertissimum indicem, quique sapienti animo opus haberet: id quod indicant non ex dumtaxat femine, quæ commune vitæ genus sequuntur, matrimonioque cum viris copulatæ sunt, quarum nulla huic consilio facile paruit, verum etiam ex, quæ philosophiæ speciem præ se ferunt, atque in virginum chororum adscriptæ sunt. Permultæ enim ex ipsis, cum ad vim naturæ inferendam se accinxerint, cumque virginitatis curriculum sine ulla labe conficiant, atque angelicam in hac re vitæ rationem imitentur, et in mortali corpore resurrectionis præludia ostendant (in illo enim sæculo, inquit Christus, *Nec nubent, nec nubentur* [Luc. 20. 35]), atque cum virtutibus illis quæ corpore vacant, certamen susceptum habeant, et in mortali corpore cum naturis ab omni interitu alienis contendant, idque quod multi ne auribus qui dem ferre possunt, reipsa præstent, et libidinem non secus ac rabidum canem, perpetuoque insultantem propulsent, et mare furens compriment, et inter im-*

manes fluctus tranquille navigent, et perturbatissimo mari ex animi sententia ferantur, atque in naturalis cupiditatis fornace stantes haud tamen deflagrent, verum instar luti carbones istos pedibus premant, hac tamen cupiditate turpiter admodum ac misere captæ sunt, cumque ea quæ majora erant præstitissent, huic vitio succubuerunt.

7. *Quanta res sit virginitas.* — Tanta enim res est virginitas, tantoque labore indiget, ut Christus, cum e caelo descendisset, ut homines angelos efficeret, ac caelestem vitae rationem hic sereret, ne tum quidem id imperare, ac lege lata praescribere ausus sit, verum emori quidem; quo quid gravius excogitari queat? ac perpetua cruce affici, hostesque beneficiis prosequi iusserit, virginitatem autem minime praeceperit, verum eam in audientium arbitrio ac voluntate reliquit, his verbis utens: *Qui potest capere, capiat* (*Matth. 19. 12*). Etenim magna hujus rei moles est, magna certaminum horum difficultas, et pugnarum sudor, atque hic virtutis locus admodum praeceps ac lubricus: id quod etiam declarant, qui in Veteri Testamento multis virtutibus floruerunt. Siquidem magnus ille Moses, prophetarum caput, sincerus Dei amicus, quique tantam apud eum fiduciam et auctoritatem obtinuit, ut sexcenta hominum millia, supplicio obnoxia, divinitus immissae plagae eriperet; vir, inquam, tantus ac tam insignis mari quidem imperavit, et pelagus secuit, et ropes fregit, et aerem immutavit, et Nilivae undam in cruorem convertit, et ranarum ac locustarum exercitum Pharaoni opposuit, et res omnes conditas in novam naturam transtulit, aliaeque infinita miracula edidit, atque multa virtutis documenta praebuit: nam utraque ex parte claruit; verum ad haec certamina ne oculos quidem obvertere potuit, sed matrimonio, et uxoris complexu, atque hujusmodi praesidio indiguit, nec virginitatis mari, quod illius fluctus pertimesceret, se committere ausus est. Quin etiam patriarcha iste, filii sui sacrificius, violentissimum naturae affectum proculcare potuit, ac filium, et quidem filium Isaac, in ipso aetatis flore, in ipso juvenilis aetatis vigore, unigenitum, earum, ac praeter spem omnem ipsi concessum, et multis virtutibus florentem, quoque solo nitebatur, etiam in extrema senectute morte afficere voluit, eumque in montem subvelere, cum ad tale facinus subrecturus esset, potuit, atque aram exstruxit, et ligna composuit, et victimam imposuit, et mucronem arripuit, eumque pueri jugulo adegit (*Gen. 22*): nam adegit ac cruentavit adamas ille, imo adamante omni firmior: etenim hoc quidem ille vi naturae habet; hic autem per philosophicam voluntatem naturalem illam firmitatem et duritiem imitatus est, atque angelicam tranquillitatem omni perturbatione vacuam praestitit. Et tamen is, qui tantum tamque praclarum certamen inire potuit, atque ex ipsis naturae finibus excessit, virginitatis certamen suscipere minime ausus est: verum ipse quoque hanc palastram extimuit, matrimonique solatium est amplexus.

8. *Laus Jobi ; calamitates ejus.* — Vis Jobum etiam

his adjungam? justum inquam illum, veri amantiem, pium, atque ab improba omni actione sese abstinentem (*Job 4*)? Hic igitur Job diaboli os contudit; percussus ipse, non percussus, totam illius pharetram exinanivit; cumque assiduus ab ipso sagittis peleretur, omnia tamen tentationum genera sustinuit, et unumquodque immanem in modum. Nam quæ in hac vita molestiæ speciem habent, et revera molesta sunt, hæc præsertim sunt, paupertas, morbus, filiorum amissio, hostium impetus, amicorum ingratus animus, fames, perpetui corporis dolores, convicia, calumniæ et sinistra existimatio: quæ omnia in unum corpus effusa, atque adversus unam animam structa sunt, quodque etiam gravius est, inopinantem adorta sunt. Quod autem dico sic intelligendum: Qui tenuibus parentibus ortus est, atque in ejusmodi domo educatus, paupertatis molestiam facile tulerit, utpote usu et consuetudine exercitus; at qui tot pecuniis circumfluit, tantisque opibus abundat, ac postea in contrarium repente labitur, hujusmodi mutationem haud facile tulerit: nam inexperto, qui repente in eam incidit, acerbius videtur. Ac rursum: qui ignobilis est, obscurusque parentes habuit, atque in perpetuo contemptu vivit, is maledictis et contumeliis haud admodum conturbatur: qui autem, cum tantam prius gloriam obtineret, et ab omnibus stiparetur, atque omnium sermone celebraretur, magnoque cum splendore prædicaretur, postea in infamiam et contemptum cecidit, huic idem quod ei, qui ex divite pauper effectus est, accidat necesse est. Pari modo qui filiis orbatur, etiam si omnes amittat, dum tamen non eodem tempore, luctum, quem ex iis qui mortem obierunt capit, reliquorum solatio levat: ac sedato eo mœrore, quem priorum interitus attulit, si interjecto aliquo tempore alterum e vita discedere contingat, mitior ei hæc calamitas redditur: neque enim recenti adhuc vulneri supervenit, verum sedato, ac de medio sublato, quod quidem non parum de dolore detrahit. At contra hic universum filiorum chorum uno temporis puncto, et quidem acerbissimo mortis genere abreptum vidit. Nam et violenta et immatura hæc mors erat, ac tempus etiam et locus haud parvum dolori cunulum afferebat: siquidem et epularum tempore, et in ea domo quæ hospitibus aperta erat, et denique domus ipsis sepulcrum fuit. Nam quid novum illud, quodque nullis verbis exprimi possit, famis genus commemorem? voluntarium dicam an coactum? neque enim, quo eam vocabulo appellem, scio, nec quod tam inopinatæ calamitati nomen imponam reperio. Quippe ab apposita mensa abstinebat, nec cibos eos, quos carnebat, attingebat. Vulnerum enim, quibus ipsius corpus afflictebatur, fœtor appetitionem omnem opprimebat, mensamque etiam ipsam molestia perfundebat. Id quod etiam his verbis declarabat: *Factorem video cibos meos* (*Job. 6. 7*). Ac vis quidem famis eum, ut oblatos cibos degustaret, adigebat: verum incredibilis quidam fœtor, qui ex ipsius carnisbus promanabat, vim famis superabat. Ideo, ut jam dixi, quo eam pacto appellem non habeo. Voluntariam? At appositos cibos

κῶμασι μετὰ γαλήνης πλέουσαι, τοῦ ταραττομένου σφοδρῶς τοῦ πελάγους ἐξουρίας φερόμεναι, καὶ ἐν κιμῳῇ φυσικῆς ἐπιθυμίας ἐστῶσαι, καὶ μὴ κατακείμεναι, ἀλλ' ὡς πηλὸν τοὺς ἀνθρακας τούτους καταπατοῦσαι, ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ταύτης ἐάλωσαν αἰσχυρῶς πᾶν καὶ ἐλεεινῶς, καὶ τὰ μέγιστα δυνηθεῖσαι, ὑπὸ τοῦτου κατηγωνίσθησαν.

Ζ'. Τοσοῦτον γάρ ἐστιν ἡ παρθενία πρᾶγμα, καὶ τοσούτου δεῖται τοῦ πόνου, ὅτι κατελθὼν ὁ Χριστὸς ἐξ οὐρανοῦ, ἵνα τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλου ποιῇ, καὶ τὴν αὐτὴν πολιτείαν ἐνταῦθα καταφυτεύῃ, οὐδὲ τότε ἐθάρρῃσεν ἐπιτάξει τοῦτο, οὐδὲ εἰς νόμου αὐτὸ τάξιν ἀγαγεῖν· ἀλλ' ἀποθνήσκει μὲν ἐνομοθέτησεν (οὐ τί βαρύτερον γένοιτ' ἂν;), καὶ σταυροῦσθαι διηνεκῶς, καὶ ἐχθρῶς εὐεργετῇ, παρθενεύειν δὲ οὐκ ἐνομοθέτησεν· ἀλλ' ἀφῆκεν ἐν τῇ τῶν ἀκούστων κείσθαι προαιρέσει^α, εἰπὼν, Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω. Καὶ γὰρ μέγας ὁ ὄγκος τοῦ πράγματος, καὶ ἡ δυσκολία τῶν παλαισμάτων τούτων, καὶ ὁ ἰδῶς τῶν ἀγώνων, καὶ σφόδρα ἀποκρημνὸν τοῦτο τῆς ἀρετῆς τὸ χωρίον· καὶ τοῦτο δηλοῦσι καὶ οἱ ἐν τῇ Παλαιᾷ πολλὰ κατορθώσαντες. Καὶ γὰρ Μωϋσῆς ἐκεῖνος ὁ μέγας, τῶν προφητῶν τὸ κεφάλαιον, ὁ γνήσιος τῷ Θεῷ φίλος, ὁ τοσαύτης ἀπολαύσας παρρησίας, ὡς ἐξακοσίας χιλιάδας· ὑπευθύνους γενομένας κολάσει ἐξαρκάσαι θεηλάτου πληγῆς, οὗτος τοσοῦτος· καὶ τηλικούτος ἀνὴρ θαλάττῃ μὲν ἐπέταξε, καὶ πέλαγος ἐσχισε, καὶ πέτρας διέβρηξε, καὶ ἀέρα μετέβαλε, καὶ τὸ Νεῖλιον ὕδωρ εἰς αἷμα μετέτρεψε^β, καὶ πατράχων καὶ ἀκρίδων στρατόπεδον ἐπέτειλε τῷ Φαραῶ, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν μετεστοιχείωσε, καὶ μυρία ἕτερα ἐπεδείξατο θαύματα, καὶ ἀρετῆς δὲ πολλὰ κατορθώματα· καὶ γὰρ ἐξ ἐκατέρου μέρους ἔλαμψε· πρὸς δὲ τοὺς ἀγῶνας τούτους οὐδὲ ἀντιδίδεσθαι ἴσχυεν, ἀλλ' ἐδείχθη [543] γάμου καὶ ὁμιλίας γυναικὸς, καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀσφαλείας, καὶ οὐκ ἐτόλμησεν εἰς τὸ τῆς παρθενίας πάλαιος αὐτὸν ἐκδοῦναι, τὰ ἐκείθεν κύματα δεδοικώς. Καὶ ὁ πατριάρχης δὲ, ὁ τοῦ παιδὸς ἱερεὺς, τὸ μὲν τυραννικώτατον τῆς φύσεως καταπαλάσαι ἴσχυσε πάθος, καὶ παῖδα ἀνελεῖν ἠδυνήθη, καὶ παῖδα τὸν Ἰσαὰκ ἐν αὐτῷ τῆς ἡλικίας τῷ ἄνθει, ἐν αὐτῇ τῆς νεότητος τῇ ἀκμῇ, μονογενῇ, γνήσιον, καὶ παρ' ἐλπίδα πᾶσαν αὐτῷ δεδομένον, καὶ ἐπ' αὐτῷ σαλευῶν μόνῳ^γ, καὶ ἐν ἐσχάτῳ γῆρᾳ, καὶ ἀρετῇ κομῶντα πολλῇ, καὶ ἀναγαγεῖν αὐτὸν ἐπὶ τὸ ὄρος ἴσχυεν, ἐπὶ τοιαύτῃ μέλλων ἀνάγειν πράξει, καὶ θυσιαστήριον φιλοδόμησε, καὶ εὐλα συνέθηκε, καὶ τὸ ἱερεῖον ἐπέθηκε, καὶ μάχαιραν ἤρπασε, καὶ διὰ τοῦ λαίμου τοῦ παιδὸς τὸ ξίφος ὥθησε. Καὶ γὰρ καὶ ὠθησε, καὶ ἤμαξεν ὁ ἀδάμας ἐκεῖνος, μάλλον δὲ καὶ ἀδάμαντος στερβότερος· ὁ μὲν γὰρ ἐν τῇ φύσει τοῦτο κέκτηται, οὗτος δὲ διὰ τῆς κατὰ προαίρεσιν φιλοσοφίας φυσικὴν ἐμμεμῆστο στερβότητα, καὶ ἀγγέλων ἀπάθειαν διὰ τῶν ἔργων ἐπεδείξατο. Ἀλλ' ὁμοίως ὁ τοσοῦτον καὶ τηλικούτον ἰσχύος διανύσαι ἔθλον, καὶ αὐτῆς ἐξελθὼν τῆς φύσεως, πρὸς τοὺς ἀγῶνας τῆς παρθενίας ἀποδύσασθαι οὐκ ἐτόλμησεν, ἀλλ' ἔδεισε καὶ αὐ-

τὸς τὰ σκάμματα ταῦτα, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ γάμου παραμυθίαν ἐπεσπάσατο.

ἦ'. Βούλει προσθῶ καὶ τὸν Ἰδὸς τοῖς εἰρημνέουσιν, τὸν δίκαιον, τὸν ἀληθινόν, τὸν θεοσεβῆ, τὸν ἀπαχόμενον ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος; Οὗτος ὁ Ἰδὸς συνέκοψε τοῦ διαβόλου τὴν ὄψιν, παιόμενος οὐ πάλιν ἐκένωσεν αὐτοῦ τὴν βελοθήκην ἅπασαν, καὶ κατατοξευόμενος παρ' αὐτοῦ συνεχῶς, ἅπαν ὑπέμεινε πειρασμῶν εἶδος, καὶ ἕκαστον μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης. Τὰ γὰρ δοκοῦντα εἶναι κατὰ τὸν βίον λυπηρὰ καὶ θνῆτα, ταῦτα μάλιστα πάντων ἐστὶ, πένιλα, καὶ νόσος, καὶ παίδων ἀποβολή, καὶ ἐχθρῶν ἐπανάστασις, καὶ φίλων ἀγνωμοσύνη^δ, καὶ λιμὸς, καὶ σαρκὸς ὀδύνη διηνεκῆς, καὶ λοιδορία καὶ συκοφαντία, καὶ τὸ τὴν πονηρὰν κτήσασθαι ὑπόληψιν· καὶ ταῦτα ἅπαντα εἰς ἐν ἐξυχύθη σῶμα, καὶ μὴδὲ κατεσκευάσθη^ε ψυχῆς· καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι καὶ ἀμελετήτῳ ὄντι ἐπέθετο. Ὁ δὲ λέγω τοιοῦτόν ἐστιν· Ὁ ἐκ πενήτων τεχθεὶς, καὶ ἐνοικίᾳ τοιαύτῃ τραφεὶς, ἅτε γυμνασάμενος καὶ μελετήσας, βράδιως ἂν ἐνέγκαι τῆς πενίας τὸ βάρος· ὁ δὲ τοσοῦτος περιβρέδεμένος χρήμασι καὶ τοσοῦτῃ πλούτῳ κομῶν, εἰτα ἀθρόον εἰς τὸ ἐναντίον μεταπεσόν, οὐκ ἂν εὐκόλως ὑπομείναι τὴν μεταβολὴν καὶ γὰρ ἀγυμνάστῳ ὄντι χαλεπωτέρα φαίνεται ἀθρόον προσπεσοῦσα. Πάλιν ὁ δόσημος καὶ ἐξ ἀσήμεν γενόμενος, καὶ ἐν τῇ διηνεκῇ καταφρονεῖσθαι ὤν, οὐκ ἂν σφόδρα λοιδορούμενος καὶ ὑβριζόμενος παραχθῇ· ὁ δὲ τοσαύτης ἀπολαύσας δόξης, καὶ παρὰ πάντων δορυφορούμενος, καὶ ἐν τοῖς ἀπάντων στόμασιν ὢν, καὶ πανταχοῦ μετὰ πολλῆς ἀνακηρυττόμενος περιφανείας, εἰς ἀτιμίαν καὶ εὐτέλειαν κατενεχθεὶς, τὸ αὐτὸ ἂν πάθῃ τῷ ἀπὸ πλουσίου ἀθρόον γενομένῳ πένει. Καὶ ὁ παῖδας ἀποβαλὼν πάλιν, κἂν ἅπαντας ἀποβάλῃ, μὴ ἐν ἐνὶ δὲ καιρῷ, τοὺς λειπομένους ἔχει [544] τῶν ἀπελθόντων παραμυθίαν, καὶ τῆς ἐπὶ προτέρων τελευτῆς τοῦ πάθους λήξαντος, ἂν ἡ τοῦ δευτέρου προσγένῃται μετὰ χρόνον, τοῦτο αὐτῷ προσηέστερον γίνεται τὸ πάθος· οὐ γὰρ νεαρῷ ὄντι ἔπεισι τῷ ἔλκει, ἀλλὰ κοιμηθέντι ἤδη καὶ ἀφανισθέντι, ὅπερ οὐκ ὀλίγον ὑποτέμνεται τῆς ὀδύνης. Οὗτος ὁλόκληρον αὐτῷ τὸν χορὸν εἶδεν ἐν μιᾷ ἀναρπασθέντα καιρῷ· ὁρῶν, καὶ τρόπῳ πικροτάτῳ τελευτῆς. Καὶ γὰρ καὶ βίαιος καὶ ἄωρος ὁ θάνατος ἦν, καὶ ὁ καιρὸς δὲ καὶ ὁ τόπος οὐ μικρὰν ἐποίει τῷ πένθει προσθήκην· καὶ γὰρ ἐν ὥρᾳ συμποσίου, καὶ ἐν οἰκίᾳ τῇ τοῖς ξένοις ἀνευγμένῃ, καὶ τάφος αὐτοῖς ὁ οἶκος ἐγένετο. Τί ἂν τις εἴποι τὸν λιμὸν ἐκεῖνον τὸν καινότερον, καὶ ἐρμηνευθῆναι μὴ δυνάμενον, τὸν ἐκούσιον, τὸν ἀκούσιον; οὐ γὰρ οἶδα πῶς αὐτὸν χάλεω, οὐδὲ γὰρ εὐρίσκω τὸ ὄνομα ἐπιθεῖναι τῷ παραδόξῳ τῆς συμφορᾶς εἶδει. Καὶ γὰρ παρακειμένης ἀπείχετο τῆς τραπέζης, καὶ ὀρωμένων οὐκ ἤπτετο τῶν σιτίων. Τῶν γὰρ περὶ τὸ σῶμα τραυμάτων ἡ δυσωδία προσαπαντώσα κατέλυε τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ αὐτὴν ἐνεπιμπλα τὴν τράπεζαν τῆς ἀγῆδας. Καὶ τοῦτο δηλῶν ἔλεγεν· *Βρῶμον γὰρ ὦρ' ἐπὶ σίτᾳ μου*. Καὶ ἡ μὲν ἀνάγκη τοῦ λιμοῦ τῶν προκειμένων ἀπτεσθαι ἐβιάζετο· ἡ δὲ τῆς δυσωδίας ὑπερβολὴ τῆς ἐκ τῶν σαρκῶν γνομμένης ἐνίκᾳ τοῦ λιμοῦ τὴν βίαν. Διὰ δὲ τοῦτο εἶπον, Οὐκ ἔχω πῶς αὐτὸν κα-

^α Τῶν ἀκούστων προαιρέσει, omisso κείσθαι, quidam mss.

^β Florilegium μετέστησε. Μοχ τῷ Φαραῶ deest in duobus.

^γ Duo mss. ἐπ' αὐτῷ σαλευμένῳ. Paulo post tres μέλων ἀγαγεῖν.

^δ Unus φίλων ἀγνωμοσύνην.

^ε Duo κατεσκευάσθη. Edit. κατεσκευάσθη.

λέτω. Ἐκούσιον; Ἄλλ' ἐβούλετο γένεσθαι * τῶν προκειμένων. Ἀλλὰ ἀκούσιον; Ἀλλὰ παρὴν τὰ αἰτία, καὶ οὐδεὶς ὁ κωλύων ἦν. Πῶς ἂν διηγησάμην τὰς ἰδύνας, τὰς πηγὰς τῶν σκολήκων, τὸν ἰχώρα τὸν καταβρέοντα, τὰ δνείδη τῶν φίλων, τὴν καταφρόνησιν τῶν οἰκετῶν; Οὐ γὰρ ἐξελαστέ μου, φησὶν, οἱ οἰκέται μου ἀπὸ προσώπου ἐμπειρομένων τοὺς ἐπιβαίνοντας, τοὺς ἐφαλλομένους; Οὐς γὰρ οὐχ ἡγησάμην, φησὶν, ἀξίους εἶναι κυρίων τῶν ἐμῶν νομῶν, οὗτοι γὰρ ἐπιπεπτόκασι μοι, καὶ νουθετοῦσι με ἐλάχιστοι. Οὐ δοκεῖ σοι ταῦτα πῖντα χαλεπὰ εἶναι; καὶ γὰρ ἐστὶ χαλεπὰ. Εἶπω τὸ κεφάλαιον τῶν κακῶν, τὸν κολοφῶνα τῆς συμφορᾶς τὸν μάλιστα ἀγγίζοντα αὐτόν; Ὁ χειμὼν τῶν θυρῶν τῶν ἐν τῷ λογισμῷ γινομένων αὐτῷ μάλιστα ἦν ὁ ἀποπνίγων αὐτόν, καὶ ἀφόρητα ^b, καὶ τὸ συνειδὸς αὐτοῦ τὸ καθαρὸν τοῦτο μάλιστα ἐποίησε τὴν ἔκδοσιν ζάλην, καὶ ἐσχότου τὸν λογισμὸν, καὶ τὸν κυβερνήτην ἐτάραττεν. Οἱ μὲν γὰρ ἑαυτοὺς συνειδότες ἁμαρτήματα πολλὰ, καὶ πάθωσι τι δεινὸν, ἔχουσι καὶ τὸν λόγον εὐρεῖν τῶν γινομένων, τὰς ἁμαρτίας τὰς ἑαυτῶν λογίζόμενοι ^c, καὶ λύοντες τὴν ἐπὶ τῇ ἀπορίᾳ [545] ταραχὴν. Πάλιν οἱ μὴδὲν ἑαυτοὺς συνειδότες, ἀλλὰ κατορθώμασι κομῶντες, ἂν πάθωσι τι τοιοῦτον, τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως εἰδότες λόγον, καὶ τὰς ἀμοιβὰς ἐννοοῦντες ἐκεῖνας, οἴσασιν, ὅτι ἄθλοι τὰ συμβαίνοντα καὶ μυρίων στεφάνων ὑποθέσεις. Οὗτος δὲ καὶ δικαίος ὢν, καὶ περὶ ἀναστάσεως ἐπιστάμενος οὐδὲν, ταύτῃ μάλιστα ἐκλυδωνίζετο, οὐκ εἰδὼς τὴν αἰτίαν ὧν ἔπαυσε, καὶ τῶν σκολήκων καὶ τῶν ὀδυνῶν, ὑπὸ τῆς ἀπορίας ταύτης μᾶλλον κεντούμενος. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι ταῦθ' οὕτως ἔχει, ὅτε κατηξίωσεν ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς εἰπεῖν αὐτῷ τῶν ἀγώνων τούτων τὴν αἰτίαν, ὅτι ἵνα δικαίος ἀναφανῇς ταῦτα συνεχωρήθη, οὕτως ἀνέπνευσεν, ὥς μὴδὲ πεπονθὼς τι τῶν λυπηρῶν ἐκείνων, καὶ τοῦτο ἐξ ὧν ἐφθίγγετο ἐδήλωσεν. Ἄλλ' ὅμως καὶ πρὶν ἢ μαθεῖν τὴν αἰτίαν, ὠδυνάτο μὲν, ἔφερε δὲ γενναίως, καὶ μετὰ τὸ πάντα ἀποβαλεῖν, τὴν θαυμασίαν ἐκείνην ἀφῆκε φωνήν. Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀπέλεστο ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτως καὶ ἔγενετο· εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένων εἰς τοὺς αἰῶνας.

Θ'. Ἀλλὰ γὰρ εἶκοι ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τοῦ ἀνδρὸς κατ'ἐχόμενος, πορρωτέρη τῆς ὑποθέσεως ἐληλακέναι τῆς προκειμένης· διὸ ολίγα προσθεὶς ἄξιωμα τῶν προκειμένων πάλιν. Οὗτος τοίνυν ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος ἀνὴρ, ὁ τοσαύτας ἀνάγκας φύσεως καταπατήσας, οὐκ ἐτόλμησεν οὐδὲ αὐτὸς εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον καθέσθαι, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες ἀπέλαυσε, καὶ πατήρ ἐγένετο πατρὶον τοσοῦτον. Τοσαύτῃ τῆς παρθενίας ἡ δυσκοιλία, οὕτως ὀνηλὴ καὶ μεγάλαι αὐτῆς οἱ ἀγῶνες, καὶ χαλεποὶ οἱ ἰδρώτες, καὶ πολλῆς δέμενοι τῆς εὐτονίας. Ἄλλ' ὅμως πολλὰ τῶν πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἀποδυσσάμενον, ἐκεῖνο οὐ κατηγωνίσασατο τὸ πάθος, τὸ τοῦ καλλωπισμοῦ τῆς περιβολῆς τῶν ἱμα-

τίων, ἀλλ' ἐδάλωσαν καὶ χειρὶν ῥύσαν καὶ τῶν βιωτικῶν γυναικῶν μᾶλλον. Μὴ γάρ μοι τοῦτο λέγε, ὅτι χρυσίον οὐ περικείται, οὐδὲ σιρῆα καὶ χρυσόπαστα περιδέδληνται ἱμάτια, οὐδὲ περιδέδραια λιθοκόλλητα ἔχουσι. Τὸ γὰρ χαλεπότερον μάλιστα πάντων τοῦτό ἐστι, καὶ ὁ μεθ' ὑπερβολῆς δείκνυσιν αὐτῶν τὸ νόσημα, καὶ τοῦ πάθους τὴν τυραννίδα, ὅτι ἴσχυσαν καὶ ἐφιλονεῖχσαν καὶ ἐδίδασκαν δι' εὐτελῶν ἱματίων ἐκείνων ὑπερακοντίσαι τὸν καλλωπισμὸν τῶν τὰ χρυσὸ περικειμένων καὶ τὰ ἱμάτια τὰ σιρῆα, καὶ ἐπέρασαν μᾶλλον ἐντεῦθεν ^d αὐτῶν φανῆναι, ὥς μὲν αὐταὶ νομίζουσιν, ἀδιόφορον μετιοῦσαι πρᾶγμα, ὥς δὲ ἡ τοῦ πράγματος φύσις δείκνυσιν, ὀλέθριον καὶ βλαβερὸν καὶ βαθὺ τὸ βάραθρον ἔχον. Διὸ μυρίους στομάσιον ἀνακηρύττειν σε χρὴ ταύτης ἐνεκῆς τῆς ὑποθέσεως, ὅτι παρθένους γέγονε δυσκαταγνώστον, τοῦτο τῇ ἐν χρεῖρᾳ ζωῇ οὕτω ῥάβδιον καὶ εὐκολον, ὥς αὐτῇ τῶν πραγμάτων ἐδειξεν ἡ ἀλήθεια. Οὐδὲ γὰρ τὴν εὐτελείαν θαυμάζω τῆς περιβολῆς μόνον τὴν ἄφατον ^e, καὶ αὐτοὺς τοὺς προσαιτούντας ὑπερακοντίζουσιν, [546] ἀλλὰ καὶ τὸ ἀσχημάτιστον μάλιστα, τὸ ἀνεπιτήθευτον τῶν περιδλημάτων, τῶν ὑποδημάτων, τῆς βαδίσσεως, ἅπερ ἅπαντα χρώματά ἐστιν ἀρετῆς, τὴν ἐναποκειμένην τῇ ψυχῇ φιλοσοφίαν ἐξουθεν ἀναζωγραφούνα. Στολισμὸς γὰρ ἀνδρὸς, φησὶν, καὶ γέλως ὀδόντων, καὶ βῆμα ποδὸς ἀναιγχελεῖ τὰ περὶ αὐτοῦ. Εἰ γὰρ μὴ μεθ' ὑπερβολῆς τοὺς γεώδεις τῆς βιωτικῆς φαντασίας λογισμοὺς χαμαὶ ἐρρίψας καὶ κατεπάτησας, οὐκ ἂν οὕτως ^f εἰς τοσοῦτον ἐπέθῃσας ὑπεροφίας αὐτῶν, οὐκ ἂν οὕτω κατὰ κράτος τὴν χαλεπωτάτην ἁμαρτίαν ταύτην ἐνίκησας τε καὶ ἀπήλασας. Ἄλλὰ μηδεὶς ὑπερβολὴν καταγινωσκέτω τοῦ λόγου, εἰ χαλεπωτάτην ταύτην ἁμαρτίαν ἐκάλεσα. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν βιωτικῶν καὶ Ἑβραίων γυναικῶν, καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ τοσαύτην ἔφερε τὴν κλίσιν τὸ πλημμέλημα, ἐπὶ τῶν ὀφειλουσῶν τὸ πολίτευμα ἔχειν ἐν οὐρανός, καὶ ἀγγελικὸν μιμεῖσθαι βίον, καὶ ἐν χάριτι πολιτευομένων, τίνα δὲ σφοδρὴ συγγνώμην τὸ αὐτὸ τοῦτο τολμῶμενον μετὰ πλείονος τῆς ὑπερβολῆς; Ὅταν γὰρ ἴθης παρθένον κατακλινομένην ἐν τοῖς ἱματίοις, σύρουσαν τοὺς χιτῶνας, ἅπερ προφῆτης ἐνεκάλεσε, διαθρυπτομένην ἐν τῇ βαδίσει, καὶ διὰ φωνῆς, καὶ διὰ ὀμμάτων, καὶ διὰ στολῆς τὸ δηλητήριον κεραννύσαν ποτήριον τοῖς ἀκολάστοις ὀρώσι, καὶ τὰ βάραθρα ἐπιπλεῖον ἀνασκάπτουσιν τοὺς παριούσι, καὶ παγίδας τιθεῖσαν ἐντεῦθεν, πῶς ταύτην λοιπὸν προσερεῖς παρθένον, ἀλλ' οὐ μετὰ τῶν πορνευομένων αὐτὴν ἀριθμήσεις γυναικῶν; Οὐ γὰρ τοσοῦτον ἐκεῖναι δέλαρ, ὅσον αὐταὶ γίνονται, πανταχόθεν ἀναπετανοῦσαι τῆς ἡδονῆς τὰ περὰ. Διὰ ταῦτα σε μακαρίζομεν, διὰ ταῦτα σε θαυμάζομεν, ὅτι πάντων ἀπαλλαγείσα τούτων καὶ ἐν τούτῃ τὴν νείκρωσιν ^g ἐπιδείξω τῷ μέρει, οὐχ ὠραζομένη, ἀλλὰ νεανειομένη, οὐ καλλωπιζομένη, ἀλλ' ὀπλιζομένη.

* Ibidem ἀπογεύσασθαι.

^b Ibidem ὁ αὐτὸν ἀποπνίγων ἀφορήτως. Duo alii ὁ ἀποπνίγων αὐτόν καὶ ἀφορήτος.

^c Duo ἀναλογίζομενοι.

^d Ἐντεῦθεν deest in duobus mss.

^e Duo mss. τὴν εὐτελείαν σου θαυμάζω τὴν ἄφατον.

^f Οὕτως deest in duobus.

^g Ibidem τὴν νίκην.

degustare cupiebat. Coactam? At cibi præsto erant, nec quisquam erat qui eum his uti prohiberet. Jam quomodo ipsius dolores commemorem, verminum scaturigines, defluentem saniem, probra quibus eum amici incessebant, famulorum contemptum? Neque enim *famuli mei*, inquit, *mihi pepercerunt, quin in faciem meam expuerent* (Job 30. 10): eos qui ipsius calamitati insultabant, eamque exagitabant? Quos enim, inquit, *non dignatur ponere cum canibus gregis mei, hi nunc impetum in me fecerunt, et infirmi homines me castigant* (a) (Job 30. 1). Annon hæc omnia tibi gravia esse videntur? gravia enim procul dubio sunt. Dicamne id quod malorum caput est, totiusque calamitatis velut colophon, quodque eum potissimum excruciat? Tumultuum eorum, qui in ipsius animo exsistebant, tempestas, id præsertim erat, quod eum intolerando modo præfocabat, ejusque conscientia pura intestinam tempestatem excitabat, rationique tenebras offundebat, ac gubernatorem perturbabat. Nam qui multorum scelerum sibi conscii sunt, etiamsi acerbi aliquid ipsis accidat, id saltem habent, ut eorum quæ accidunt causas inveniant, peccata sua secum reputantes, ac perturbationem eam, quæ ex dubitatione oritur, discutientes. At qui nullius criminis sibi conscii sunt, verum eximii virtutum ornamentis præditi, si quid ejusmodi patiantur, dummodo resurrectionis dogma norint, ac futura illa præmia considerent, illud intelligunt, ea quæ accidunt certamina, ac sexcentarum coronarum materiam esse. At hic cum et probus vir esset, et de resurrectione nihil exploratum haberet, hinc potissimum jactabatur, quod malorum suorum causam ignoraret, acrisque eum hæc dubitatio, animique anxietas, quam vermes ac corporis dolores, stimulerent. Atque ut rem ita se habere intelligas, quo tempore Deus pro sua benignitate ipsi certaminum horum causam aperiri dignatus est, nempe se hac de causa hæc permisisse, ut perspicua esset ipsius justitia, tum denique, tamquam nihil earum molestiarum perpassus, respiravit: idque ex iis, quæ tunc loquutus est, liquido constat. Cæterum prius etiam quam causam intellexisset, dolore quidem afflictebatur: verum forti animo eum ferebat, atque amissis omnibus rebus admirabilem illam vocem emittebat, *Donatus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est; sit nomen Domini benedictum in sæcula* (Id. 4. 21).

9. Verum hujusce viri amore correptus, ab instituta oratione longius recessisse videor: quare, postquam pauca adjunxero, rursum ad ea, quæ mihi proposita sunt, me referam. Hic igitur tanta tamque eximia virtute vir, qui tot naturæ necessitates protrivit, ne ipse quidem in hoc certamen descendere ausus est, verum et uxorem adhibuit, et ingentem filiorum numerum procreavit. Tanta virginitatis est difficultas, tam alta et sublimis ipsius certamina, tam graves sadores, magnamque animi firmitatem requirentes. Et tamen multæ ex iis, quæ ad hoc certamen se-

(a) Hic locus et præcedens, quasi ad Jobum pertinerent, citati, paulo aliter habentur in biblis. Sed Chrysostomus hic, ut sæpe alibi, memoriter loquitur.

accinxerunt, hanc ornatus et elegantiae immodicque vestitus cupiditatem minime superarunt, verum ea captæ et subactæ sunt magis, quam mulieres illæ quæ mundo se addixerant. Neque enim hoc mihi commora, eas aurum minime gestare, nec sericis et auro distinctis vestibus indutas esse, neque gemmatæ monilia gestare. Nam quod gravius est, quodque ipsarum morbum atque hujus affectus tyrannidem aperitissime prodit, illud est, quod omni animi studio et conatu in hoc incubuerunt, ut per viles et abjectas illas vestes, earum quæ auro redimitæ ac sericis vestibus amictæ sunt, elegantiam et ornatum superarent, atque hinc amabiliore illis viderentur: in hoc scilicet, ut quidem ipsæ putant, indifferenti minimeque reprehendendæ rei studentes, ut autem rei natura demonstrat, perniciosæ ac pestiferæ, atque altam voraginem habenti. Quoties hoc nomine sexcentis linguis laudes idæ prædicari oportet, quod, quæ res a virginibus ægre superari potest, hæc tibi, quæ in viduitate degis, ita facilis ac prompta est, ut ipsa rerum veritas planum fecit. Neque enim incredibilem quandam, atque ipsos etiam mendicantes superantem, vestium vililitatem dumtaxat admiror, verum illud etiam, quod in vestito, et calceamento, atque incessu tuo, nihil est fucatum, nihil de industria comparatum est et elaboratum, quæ quidem omnia virtutis colores sunt, quibus sapientiæ ea quæ in animo recondita est, externe depingitur. Amictus enim corporis, inquit Scriptura, et risus dentium, et ingressus hominis enuntiabunt de illo (Eccl. 19. 27). Nam nisi terrenas pompas hujus vitæ cogitationes incredibilem quemdam in modum humi prostravisses ac proeulcasses, non in tantum ipsarum contemptum erupisses, nec grave hoc peccatum tam fortiter superasses. Ne vero me quisquam nimia exaggeratione uti existimet, quod gravissimum hoc peccatum appellarim. Nam cum mundanis Hebræorum mulieribus, atque illa tempestate scelus hoc tantam poenam accersiverit, iis quæ conversationem in celis habere, atque angelorum vitam imitari debent, et in gratia vitam agunt, quam veniam idem istud obtinere queat, multo gravius perpetratum? Nam cum virginem in vestitu mollem tunicam trahentem, id quod propheta crimini dedit, lascive ambulanti, atque voce, et oculis, et amictu, venenatum poculum iis qui ipsam impudico oculo intuentur miscentem, ac voragines iis qui transeunt magis ac magis effodientem, atque hinc laqueos tendentem videris, quomodo jam eam virginem appelles, ac non potius in scortorum numero reponas (Isai. 3. 16)? Neque enim scorta tantum illecebram obijciunt, quantum istæ, voluptatis pennas omni ex parte explicantes. Ac propterea te beatam prædicamus ac miris laudibus offerimus, quod his omnibus liberata, in hac quoque parte mortificationis specimen edidisti, non ut ornatum et elegantiam ostentares, sed ut fortiter te gereres; non ut mundum muliebrem tibi quæreres, sed ut armis te munires.

* Duo Mss., *victorian*.

10. Verum quoniam ab ungue leonem nunc ostendimus, idque quadam dumtaxat ex parte; neque enim totam hanc tuam virtutem percurri; quippe, ut superius a me dictum est, in immensa ceterarum tuarum virtutum maria pedem inferre metuo; atque etiam hoc loco mihi propositum non est, sanctæ animæ tuæ laudes efferre, verum consolationis pharmacum conficere: age, ea rursum, quæ superius dicta sunt, resumam. Quid autem illud est, quod prius diximus? Nimirum ut, quid hic peccarit, aut quid ille sceleris admiserit, cum animo tuo reputare desinas, ac patientiæ tuæ, tolerantiae, jejuniorum, preceationum, sacrarum vigiliarum, continentie, elemosynæ, hospitalitatis, variarumque et gravium ac frequentium tentationum certamina perpetuo cogites. Considera quomodo a prima etate ad hunc usque diem Christum fame laborantem alere, sitiienti potum præbere, nudum vestire, hospitem tecto excipere, morbo affectum visere, in vincula coniectum adire non destitisti. Caritatis tuæ pelagus animadverte, quod usque eo aperuisti, ut ad ultimas usque terrarum oras magno cum impetu pervenerit. Neque enim tua dumtaxat domus cuilibet accedenti patebat: verum etiam passim tota terra totoque mari permultis hac tua liberalitate per hospitalitatem frui contigit. Hæc omnia in unum cogens, coronarum harum et præmiorum spe animum exhilara, gaudioque perfunde. Quod si flagitiosos istos et sanguinarios homines, quique his multo graviora perpetrarunt, pœnas dantes perspicere cupis, id quoque tu videbis. Nam et Lazarus divitem conflagrantem vidit (*Luc. 16.23*). Quamquam enim ob vite discrimen locus ipsis distinctus erat, eosque chaos dirimebat, atque alter in Abrahamæ sinu, alter in intolerandis fornacibus sedem habebat; at nihilo secius tamen et eum vidit Lazarus, et vocem audivit, et respondit. Hæc tibi quoque tum usu venient. Nam si qui unum dumtaxat hominem contempsit, tanto cruciati afficitur, ac rursum ei qui unum tantummodo scandalizavit, expedit ut mola asinaria suspendatur in collo ejus, et demergatur in mare (*Math. 18.6*); qui tantæ orbis terrarum parti offensionem attulerunt, et tot Ecclesias everterunt, et tumultibus ac perturbatione omnia impleverunt, et prædones ac barbaros immanitate ac sævitia superarunt, atque a diabolo, quem belli ducem habebant, et daemonibus, quorum ope atque auxilio utebantur, tanto furore affecti sunt, ut tremendam hanc et sanctitatis plenam ac donatore dignam doctrinam Judæis ac gentilibus ridendam propinarint; qui innumeras animas demerserunt, atque innumera toto orbe naufragia effecerunt, qui tantum incendium excitarunt, ac Christi corpus sciderunt, et membra hinc et inde abiecerunt: Vos enim, inquit, *estis corpus Christi, et membra ex parte* (*1. Cor. 12. 27*); imo vero quid eorum furorem, qui nullo sermone explicari potest, exprimere contendo? quantam pœnam pestiferos istos ac sanguinarios homines subituros tunc esse existimas? Nam si qui Christum esurientem non aluerunt, sempiterno igni cum diabolo addi-

cuntur: qui monachorum et virginum greges in famem conjecerunt, et vestitos nudarunt, et peregre agentes non modo non collegerunt, sed etiam expulerunt, et morbo laborantes non modo non visitarunt, sed etiam vehementius afflixerunt, et non modo ad eos qui in vinculis erant sese non contulerunt, sed etiam ut ii qui liberi ac soluti erant in carcerem conjicerentur, operam dederunt, quantas pœnas luituri sint, cogites licet. Tum igitur eos flammis excruciatos et conflagrantes, vinctos, dentibus stridentes, frustra lamentantes, inutili luctu se conficientes, atque divitis illius in modum, incassum poenitentes videbis. Ac rursum te illi in beatis illis sedibus coronam gestantem, cum angelis tripudiantem, atque cum Christo regnantem videbunt, ac vehementer exclamabunt et ingemiscunt, contumeliarum, quas tibi inusserunt, poenitentes, ac supplices libellos tibi offerentes, misericordiamque et humanitatem tuam incassum implorantes.

11. *Consolatur Olympiadem ob absentiam ipsius dolentem.* — Hæc igitur omnia tecum considera, eaque animæ tuæ perpetuo accine: sicque hunc pulverem discutere poteris. Quoniam autem, ut quidem mea opinio fert, aliud quidem est, quod te præsertim angit et excruciat, age huic quoque cogitationi per ea, quæ dicta sunt et quæ nunc dicturi sumus, pharmacum paremus. Etenim non ob hæc tantum mihi in dolore versari videris, sed etiam, quod a me vili homunculo sejuncta sis: illudque lugere, atque apud omnes dicere: Linguam illam non audimus nec ea, qua solebamus, doctrina fruimur, verum fame coercemur: quodque Deus Hebræis quondam minabatur, id nunc patimur, nempe non panis famem, nec aquæ sitim, sed divinæ doctrinæ famem (*Amos 8. 11*). Quid igitur ad hæc dicemus? Nimirum illud maxime, quod tibi etiam nobis absentibus in librorum nostrorum lectione versari licet. Nos quoque, si tabularios nanciscamur, operam dabimus, ut crebras ac prolixas epistolas a nobis accipias. Quod si doctrinam nostram viva etiam voce audire cupis, fortasse hoc quoque continget, ac nos rursus permittente Deo, visura es: imo non fortasse, sed certo: cave dubites. Illud enim tibi in memoriam redigam, quod non temere hæc dixerim, nec te fallens ac circumscribens: verum quæ nunc per literas accipis, ea quoque de viva voce exceptura es. Quod si tibi mora molesta est, illud cogita, eam tibi minime infructuosam fore, verum ingentem mercedem allaturam esse, si patientiam adhibeas, nec acerbum ullum verbum proferas, quin potius hoc quoque nomine Dei gloriam prædices, ut etiam perpetuo facis: neque enim exiguum ac leve hoc certamen est, verum ingens, ac perquam strenuum animum mentemque philosophicam requirens, nempe amici digressum et absentiam ferre. Quisnam istud ait? Si quis amare sincere novit, si quis viva caritatis exploratam habet, quod dico intelligit. Ac ne huc atque illuc obambulemus,

¹ Hæc, si quis amare sincere novit, et τις οὐδε φιλεῖν γινώσκω, in Editio deorant, sed in Mss. omnibus habentur.

ἔ. Ἀ
ἐαμεν,
θὺν σοὶ
τὰ ἀπα
ἐλθεῖν
νῦν εἰ
καταστ
ἱμπερο
Ἀπαλ
τὶ δὲ
διηγεῖ
τῶν εἰ
τείας,
λὼν κα
σαι πα
οὐκ ἐπ
τα πο
ἀφρο
Ἐννό
ἡγεῖ
μετὰ
[547]
παντα
σαν τ
πάντα
τῶν σ
τοῦς π
λῶ το
κην δ
Δάξ
γὰρ
διαφο
ἐν το
καί;
ταῖς
καὶ φ
ἔσται
διδωσ
λυστι
καὶ εἰ
οικου
φαντε
ἐκπλ
ὠμὸς
ἐκβα
λου
φρικ
δεδο
Ἐλλ
μυρ
νοι,
Χρισ
σπλι
στοῖ
παρ
ναμ
ρίαν
Εἰ γ
τοῦ

γ'. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ θυγοῦ τὸν λόντα τέως ἰδε-
ξαμεν, καὶ τοῦτο ἐν μέρει (οὐδὲ γὰρ τοῦτο ὅλον ἐπὶ λ-
θὸν σου κατόρθωμα· καθάπερ γὰρ ἐφθην εἰπόν, εἰς
τὰ ἄπειρα τῶν ἄλλων σου κατορθωμάτων δέδοικα εἰσε-
λθεῖν πελάγῃ· ἄλλως οὐδὲ ἐγκώμιον προθέμεθα
νῦν εἰπεῖν τῆς ἀγίας σου ψυχῆς, ἀλλὰ παραμυθίας
κατασκευάσαι φάρμακον), φέρε πάλιν ἀναλάβωμεν τὰ
ἐμπροσθεν εἰρημένα. Τί δὲ ἐμπροσθεν εἰρήκαμεν;
Ἀπαλλαγείσα τοῦ λογιζέσθαι τί ὁ θεὸς ἡμαρτε, καὶ
τί ὁ θεὸς ἐπλημμέλησεν, ἐννοεῖ σου τοὺς ἄθλους
διηνεκῶς τῆς καρτερίας, τῆς ὑπομονῆς, τῆς νηστείας,
τῶν εὐχῶν, τῶν παννυχίδων τῶν ἱερῶν, τῆς ἐγκρα-
τείας, τῆς ἐλεημοσύνης, τῆς φιλοεξίας, τῶν ποιη-
λῶν καὶ χαλεπῶν καὶ πυκνῶν πειρασμῶν. Ἀναλόγι-
σαι πῶς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἕως τῆς παρούσης ἡμέρας
οὐκ ἐπαύσω τρέφουσα πεινῶντα τὸν Χριστὸν, διψῶν-
τα ποτίζουσα, γυμνὸν ἐνδύουσα, ξένον συνάγουσα,
ἀβρῶστοντα ἐπισκοποῦσα, πρὸς δεδεμένον ἀπιοῦσα.^β
Ἐννόησόν σου τῆς ἀγάπης τὸ πέλαιος, ὃ τοσοῦτον
ἠνέψας, ὡς πρὸς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα
μετὰ πολλῆς ἀφικέσθαι τῆς ῥύμης. Οὐ γὰρ ἡ οἰκία
[547] σου παντὶ ἐλθόντι ἠνέψατο μόνον, ἀλλὰ καὶ
πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάττης πολλοὶ ταύτης ἀπήλα-
σαν τῆς φιλοτιμίας διὰ τῆς φιλοξενίας. Ταῦτα δὴ
πάντα συνάγουσα, τρυφὰ καὶ εὐφραίνου τῇ ἐλπίδι
τῶν στεφάνων τούτων καὶ τῶν βραβείων. Εἰ δὲ καὶ
τοὺς παρανόμους τούτους, καὶ αἰμοδόρους, καὶ πολ-
λῶ τούτων χαλεπώτερα ἐργασασμένους ἐπιθυμεῖς δι-
κην δίδοντας ἰδεῖν, ὅφει καὶ τοῦτο τότε. Ἐπεὶ καὶ ὁ
Ἀδάρας τὸν πλοῦσιον εἶδεν ἀποτηγανίζομενον. Εἰ
γὰρ καὶ ὁ τόπος αὐτοῖς διώριστο, διὰ τὴν τοῦ βίου
διαφορὰν, καὶ τὸ χάος αὐτοὺς διείργεν, καὶ ὁ μὲν ἦν
ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Ἀβραάμ, ὁ δὲ ἐν ταῖς καμίνους
ταῖς ἀφορήτοις· ἄλλ' ὅμως καὶ εἶδεν αὐτὸν ὁ Ἀδάρας,
καὶ φωνῆς ἤκουσε, καὶ ἀπεκρίνατο. Ταῦτα καὶ ἐπὶ σοῦ
ἔσται τότε. Εἰ γὰρ ὁ ἕνα παριδὼν ἄνθρωπον τοιαύτας
διδῶσι τιμωρίας, καὶ τῷ σκανδαλίσαντι πάλιν ἕνα
λυσιτελεῖ μύλην ἐκκρεμασθῆναι κατὰ τοῦ τραχήλου,
καὶ εἰς τὴν θάλασσαν καταποντισθῆναι· οἱ τοσαύτην
οἰκουμένην σκανδαλίσαντες, καὶ τοσαύτας ἀνατρέ-
ψαντες Ἐκκλησίας, καὶ πάντα θορύβων καὶ ταραχῆς
ἐμπλήσαντες, καὶ ληστῶν καὶ βαρβάρων νικήσαντες
ὡμότητα καὶ ἀπανθρωπίαν, καὶ οὕτω κατὰ κράτος
ἐκβακχευθέντες ὑπὸ τοῦ στρατηγούντος αὐτοῖς διαδό-
λου καὶ τῶν συνεργούντων αὐτοῖς δαιμόνων, ὡς τὸ
φρικτὸν τοῦτο δόγμα, καὶ ἀγασσύνης γέμον, καὶ τοῦ
δεδωκότος ἄξιον, καταγέλαστον καὶ Ἰουδαίους καὶ
Ἑλλῆσι ποιῆσαι· οἱ μυρία καταδύσαντες ψυχὰς, καὶ
μυρία ναυάγια πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐργασάμε-
νοι, οἱ τοσαύτην ἀνάψαντες πυρὰν, καὶ τὸ σῶμα τοῦ
Χριστοῦ σχίσαντες, καὶ τὰ μέλη αὐτοῦ πολλὰχοῦ δια-
σπείραντες· Ὑμεῖς γὰρ, φησὶν, ἐστὲ σῶμα Χρι-
στοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους· μάλλον δὲ τί φιλονεικῶ
παραστήσαι τὴν μανίαν αὐτῶν, ἐρμηνευθῆναι μὴ θυ-
ναμένην λόγῳ; πόσῃ τοίνυν οἶσι ὑποστήσεσθαι τιμω-
ρίαν τότε τοὺς λυμεῶνας τούτους καὶ αἰμοδόρους;
Εἰ γὰρ οἱ μὴ θρέψαντες πεινῶντα τὸν Χριστὸν, μετὰ
τοῦ διαδόλου καταδικάζονται τῷ πυρὶ τῷ ἀδόξῳ·

οἱ καὶ λιμῶ παραδόντες μοναχῶν καὶ παρθένων χο-
ροὺς, καὶ ἐνδεδυμένους γυμνῶσαντες, καὶ ξένους θυ-
τας οὐ μόνον μὴ συναγαγόντες, ἀλλὰ καὶ ἱλάσαντες,
καὶ ἀβρῶστοντας οὐ μόνον οὐκ ἐπισκεψάμενοι, ἀλλὰ
καὶ ἐπιπλεῖον συντρίβαντες, καὶ οὐ μόνον δεδεμένους
οὐκ ἰδόντες, ἀλλὰ καὶ λελυμένους εἰς δεσμοτήριον
παρασκευάσαντες ἐμβάλλεσθαι, ἐννόησον ὅσην ὑπο-
στήσονται τιμωρίαν. Τότε τοίνυν ὅφει αὐτοὺς ἀποτη-
γανίζομένους, κατακαίονμένους, δεδεμένους, τοὺς
ὀδόντας βρύχοντας, ὀλοφυρομένους, ἀνόνητα λοιπὸν
θρηνοῦντας, καὶ ἀνωφελῇ μετανοοῦντας καὶ ἀκαρδῇ,
καθάπερ ὁ πλοῦσιος ἐκεῖνος. Ὅφονται σε καὶ οὗτοι
πάλιν ἐν τῇ μακαρίᾳ λήξει ἐκεῖνη στεφανηφοροῦσαν,
μετὰ τῶν ἀγγέλων χορεύουσαν, τῷ Χριστῷ συμβασι-
λεύουσαν, καὶ βοηθουσαν πολλὰ καὶ θρηνησοῦσι, με-
ταγινώσκοντας ἐφ' οἷς εἰς σὲ παρῴνησαν,^δ καὶ ἱκε-
τηρίαν σοι προστιθέντες, καὶ ἔλεος μεμνημένοι καὶ
φιλανθρωπίας, καὶ οὐδὲν ἔσται πλέον αὐτοῖς.

[548] ια'. Ταῦτα οὖν ἅπαντα λογιζομένη ἐπαδε συν-
εχῶς σου τῇ ψυχῇ, καὶ τὴν κόνιν (αἱ κόνιν) ταύτην
διασκεδάσαι δυνήσῃ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἑτερόν ἐστι τὸ
μάλιστα σε ὀδυνῶν, ὡς ἐγῶγε οἶμαι, φέρε καὶ τούτῳ
τῷ λογισμῷ κατασκευάσωμεν τὸ φάρμακον μετὰ τῶν
εἰρημένων καὶ ἂν νῦν ἐροῦμεν. Καὶ γὰρ οἶμαι σε ἀλγεῖν
οὐ διὰ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ καχωρίσθαι τῆς
οὐδερείας τῆς ἡμετέρας, καὶ τοῦτο διηνεκῶς θρηνεῖν
σε, καὶ πρὸς ἅπαντας λέγειν· Οὐκ ἀκούομεν τῆς
γλώττης ἐκείνης, οὐδὲ ἀπολαύομεν τῆς συνήθους δι-
δασκαλίας, ἀλλὰ ἐν λιμῷ κατακεκλεισμένα· καὶ ὅπερ
ἠπειλήσεν ὁ θεὸς τοῖς Ἑβραίοις τότε, τοῦτο νῦν
ὑπομένομεν, οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ
λιμὸν θείας διδασκαλίας. Τί οὖν ἡμεῖς πρὸς ταῦτα
ἐροῦμεν; Ὅτι μάλιστα μὲν ἔξεστί σοι καὶ ἀπόντων
ἡμῶν ὁμιλεῖν τοῖς βιβλίοις τοῖς ἡμετέροις. Καὶ ἡμεῖς
δὲ σπουδῇ ποιησόμεθα, ἂν ἐπιτυγχάνωμεν γραμμα-
τηφόρων, συνεχεῖς σοι καὶ πυκνὰς καὶ μακρὰς πέμ-
πειν ἐπιστολάς. Εἰ δὲ καὶ παρὰ ζωῆς φωνῆς βοῦλει
τὰ παρ' ἡμῶν ἀκούειν, ἴσως καὶ τοῦτο ἔσται, καὶ
ἡμεῖς ὅφει πάλιν, τοῦ Θεοῦ ἐπιτρέποντος· μάλλον δὲ
οὐκ ἴσως, ἀλλὰ καὶ μὴδὲν ἀμφίβαλλε. Ἀναμνήσομεν
γὰρ σε ὅτι οὐκ εἰκὴ ταῦτα εἰρήκαμεν, οὐδὲ ἀπατῶν-
τές σε, καὶ παραλογιζόμενοι, ἀλλὰ καὶ παρὰ ζωῆς
ἀκούσῃ φωνῆς ἡ διὰ τῶν γραμμάτων νῦν. Εἰ δὲ ἡ
μέλλησίς σε λυπεῖ, ἐννόησον ὅτι οὐδὲ αὕτη ἀκαρδῆς
σοι γίνεται, ἀλλὰ πολὺν οἶσιν σοι τὸν μισθὸν καρτε-
ρούσῃ, καὶ μὴδὲν ἐκπεροῦσθαι πικρὸν ῥῆμα, ἀλλὰ καὶ
ὑπὲρ τούτων τὸν Θεὸν δοξαζούσῃ, ὃ δὴ καὶ διατε-
λοῦσα ποιεῖς· οὐδὲ γὰρ μικρὸς οὗτος ἄθλος, ἀλλὰ καὶ
σφόδρα νεανικῆς δέσμενος ψυχῆς, καὶ φιλοσόφου δια-
νοίας, ὥστε ἀγαπωμένης ψυχῆς ἐνεργεῖν χωρισμὸν.
Τίς ταῦτα φησιν; Εἰ τις οἶδε φιλεῖν γνησίως, εἰ τις
ἐπίσταται δύναμιν ἀγάπης, οἶδεν ὃ λέγω. Ἄλλ' ἕνα

^α Ibidem χαλεπῶν συνεχῶν πειρασμῶν.

^β Sic Coislin. recte. Edit. προσδεδεμένῳ συναπιούσῳ.

^γ Tres mss. ἀνόνητα λοιπὸν. Editi ἀνόνητον.

^δ Duo mss. εἰς σὲ διεπαρῶντο.

μη περιόντες ζητῶμεν τοὺς γνησίως φιλοῦντας (καὶ γὰρ σπάνιον τοῦτο), δρᾶμεν ἐπὶ τὸν μακάριον Παῦλον, κακεῖνος ἡμῖν ἐρεῖ ἥλικος οὗτος ὁ ἄθλος, καὶ ἥλικος δεόμενος ψυχῆς. Οὗτος γὰρ ὁ Παῦλος, ὁ καὶ σάρκα ἀποδυσάμενος, καὶ τὸ σῶμα ἀποθέμενος, καὶ γυμνῇ σχεδὸν τὴν οἰκουμένην περιῶν τῇ ψυχῇ, καὶ πᾶν πάθος ἐξορίσας τῆς διανοίας, καὶ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων τὴν ἀπάθειαν μιμούμενος, καὶ τὴν γῆν ὡς οὐρανὸν οἰκῶν, καὶ μετὰ τῶν γερούβιμ ἐστὼς ἄνω, καὶ τῆς μουσικῆς ἐκείνης μελωδίας αὐτοῖς κοινωνῶν, τὰ μὲν ἅλλα πάντα βράδιος ἔφερεν, ὡς ἐν ἄλλοτρίῳ πάσῃ σῶματι, καὶ δεσμοτῆρια καὶ ἀλύσεις, καὶ ἀπαγωγὰς καὶ μάλιστα, καὶ ἀπειλὰς καὶ θάνατον, καὶ τὸ καταλειθεῖσθαι*, καὶ τὸ καταποντίζεσθαι, καὶ πᾶν κολάσεως εἶδος. Μιᾶς δὲ ψυχῆς ἀγαπωμένη; παρ' αὐτοῦ χωρισθεὶς, οὕτω συνεγύθη καὶ διαταράχθη, ὡς εὐθέως καὶ τῆς πόλεως ἀποπηδῆσαι, ἐν ᾗ τὸν [549] ἀγαπώμενον προσδοκῶν ἰδεῖν οὐχ εὔρεν. Καὶ ταῦτα αὐτῷ συνοῖδαν ἡ Τρωάς, ἡ δὲ αὐτοῦ καταλειφθεῖσα παρ' αὐτοῦ, ἐπειδὴ οὐκ ἔσχεν ἐπιβεῖν αὐτῷ τότε ἐκείνον. Ἐλθὼν γὰρ, φησὶν, εἰς Τρωάδα, εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ θύρας μοι ἀνεφωγμένης ἐν Κυρίῳ, οὐκ ἔσχηκα ἀνεῖν τῷ πνεύματί μου, τῷ μὴ εὐρεῖν με Τίτορ τὸν ἀδελφόν μου, ἀλλὰ ἀποταξάμενος αὐτοῖς, ἐξῆλθον εἰς Μακεδονίαν. Τί τοῦτο, ὦ Παῦλε; Σὺ μὲν δεδεμένος, καὶ δεσμοτῆριον οἰκῶν, καὶ μάλιστα ἔχων ἐπικαιρέας, καὶ τὰ νῦτα αἵμασι περιβρεόμενος, καὶ ἐμυσταγωγείς, καὶ δάπτεις, καὶ θυσίαν προσήγες, καὶ ἐνδὸς οὐ κατεφρόνησας μέλλοντος σωθῆσαι· εἰς δὲ τὴν Τρωάδα ἐλθὼν, καὶ τὴν ἀρουραν ὅρῳν ἐκκαθαρμένην, καὶ ἐτοιμὴν οὖσαν τὰ σπέρματα ὑποδέξασθαι, καὶ τὴν ἁλείαν πεπληρωμένην, καὶ πολλὴν παρέχουσαν σοὶ τὴν εὐκαιρίαν, τοσοῦτον ἐξήψας ἀπὸ τῶν χειρῶν κέρδος, ὡς καὶ διὰ τοῦτο παραγεγνημένος; Ἐλθὼν γὰρ, φησὶν, εἰς τὴν Τρωάδα εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, τοῦτ' ἐστὶ, διὰ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ οὐδενὸς ἀντικείμενος (θύρας γὰρ μοι, φησὶν, ἀνεφωγμένης), ἀπεπηδήσας εὐθέως; Ναί, φησὶ· πολλῇ γὰρ κατεσχέθη ἀθυμίας τυραννίδι, καὶ σφόδρα μου συνέχευε τὴν διάνοιαν ἡ Τίτοσ ἀπουσία, καὶ οὕτω μου ἐκράτησε καὶ περιεγένετο, ὡς ἀναγκάσαι τοῦτο ποιῆσαι. Ὅτι γὰρ διὰ ἀθυμίαν τοῦτο ἔπαθεν, οὐδὲν ἡμᾶς δεῖ στοχάζεσθαι, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ καὶ τοῦτο στοχάζεσθαι καὶ β' μανθάνειν. Καὶ γὰρ τὴν αἰτίαν τῆς ἀναχωρήσεως τέθεικεν εἰπὼν· Οὐκ ἔσχηκα ἀνεῖν τῷ πνεύματί μου τῷ μὴ εὐρεῖν με Τίτορ, ἀλλὰ ἀποταξάμενος αὐτοῖς ἐξῆλθον.

ιβ'. Εἶδες πῶς μέγιστος ἄθλος τὸ δυνήθηναι ἐνεγκεῖν πρῶτος τοῦ ἀγαπώμενου χωρισμὸν; καὶ πῶς ὁδοιπρὸν πρᾶγμα καὶ πικρόν; πῶς ὀψήλης δεόμενος καὶ νεανικῆς ψυχῆς; Τοῦτον τὸν ἄθλον καὶ αὐτὴ διανύεις νῦν. Ὅσῳ δὲ μέγιστος ὁ ἄθλος, τοσοῦτον καὶ ὁ στέφανος μείζων, καὶ τὰ βραβεῖα λαμπρότερα. Τοῦτό σοι τῆς μαλλήσεως ἔστω παραμυθία καὶ τὸ πάντως ἡμᾶς βεβαιῶσαι πάλιν βρούσσαν τῷ ἐντεθεῖεν μισθῷ, καὶ στεφανουμένην, καὶ ἀνακηρυττομένην. Οὐδὲ γὰρ

ἀρκεῖ τοῖς ἀγαπῶσι μόνον τὸ τῇ ψυχῇ συνδεῖσθαι, οὐδὲ ἀποχωρῶνται τοῦτω εἰς* παραμυθίαν, ἀλλὰ καὶ σωματικῆς δέονται παρουσίας· κἂν μὴ τοῦτο προσῇ, οὐ μὲν ὅμως τῆς εὐφροσύνης ὑποτέμνεται μέρος. Καὶ τοῦτο πάλιν πρὸς τὸν τῆς ἀγάπης τρόφιμον ἐλθόντες, εὐρήσομεν οὕτως ἔχον. Μακεδόνι γὰρ ἐπιστελλὼν οὕτως ἔλεγεν· Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοί, ἀπορραπισθέντες ἀπ' ὁμῶν πρὸς καιρὸν ὥρας, προσώψω, ὃ καρδίᾳ, περισσοτέρως ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσ-
ωπον ὁμῶν ἰδεῖν· ἐγὼ μὲν Παῦλος καὶ ἅπας καὶ δις, καὶ ἀνέκοψεν ἡμᾶς ὁ Σατανῆς. Διὸ μηκέτι στέγοντες, ἠνθοκλήσαμεν καταλειφθῆναι ἐν Ἀθήναις μόνοι, καὶ ἐπέμφαμεν Τιμόθεον. Ὡς λέξεις ἐκάστης δυνάμει! τὴν γὰρ [550] ἐναποκειμένην αὐτοῦ τῇ ψυχῇ φλόγα τῆς ἀγάπης μετὰ πολλῆς ἐνδείκνυται τῆς σαφηνείας. Οὐδὲ γὰρ εἴπα, χωρισθέντες ὁμῶν, οὐδὲ διασπασθέντες ὁμῶν, οὐδὲ διασπέντες, οὐδὲ ἀπολειφθέντες, ἀλλ', ἀπορραπισθέντες ὁμῶν. Ἀεὶν ἐζήτησεν ἱκανὴν ἐμφάνει τὴν ὁδὴν αὐτοῦ τῆς ψυχῆς. Καίτοι γε ἐν τάξει πατέρος ἦν ἅπασις αὐτῆς, ἀλλὰ παίδιον ὁρατὸν ἐν τῇ ᾠρῃ ἡλικίᾳ τὸν γεγεννηκότα ἀποβαλόντων φθέγγεται ῥήματα, τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀθυμίας ἐνδείξασθαι βουλόμενος. Οὐδὲν γὰρ ὁδοιπρότερον ὁρατὸν ἀνθρώπου, ὅταν τῆς τε ἡλικίας πρὸς οὐδὲν αὐτοῖς ἀρκούσης, τῶν τε προσθησομένων γνησίως οὐκ ὄντων, καὶ τῶν ἐπιθησομένων καὶ ἐπιβουλεύοντων πολλῶν ἄθρων ἀναφαινομένων, ὥσπερ ἄρνειοι^δ, οὕτως εἰς μέσον προκίευνται λύκοις, οἱ πανταχόθεν σπαράττουσιν αὐτοὺς καὶ φαίνουσιν. Οὐδεὶς δύναται παραστήσαι τῆς συμφορᾶς ταύτης τῷ λόγῳ τὸ μέγεθος. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος περιελθὼν, καὶ ζητήσας καὶ ἐρημίας καὶ συμφορᾶς γαλετῆς ῥῆσιν ἐνδεικτικὴν, ἵνα παραστήσῃ ὅπερ ἔπαχε τῶν ἀγαπώμενων χωριζόμενος, ταύτῃ ἐχορήσατο τῇ λέξει· εἰτα καὶ ἐπιτείνει πάλιν αὐτὴν διὰ τῶν ἐξῆς· Ἀπορραπισθέντες γὰρ, φησὶν, οὐ χρόνον, ἀλλὰ πρὸς καιρὸν ὥρας, καὶ χωρισθέντες οὐ διανοίᾳ, ἀλλὰ προσώψω μόνῳ, οὐδὲ οὕτω φέρομεν τὴν ἐντεθεῖαν ὁδὴν· καίτοι γε ἱκανὴν ἔχοντες παραμυθίαν, τὸ τῇ ψυχῇ συνδεῖσθαι, τὸ ἐν καρδίᾳ ὁμᾶς εἶναι τῇ ἡμετέρᾳ, τὸ χθὲς καὶ πρῶτον ὁμᾶς ἑωρακεῖναι· ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἡμᾶς ἀπαλλάττει τῆς ἀθυμίας. Ἀλλὰ εἰ βούλει καὶ ἐπιθυμῆς, εἰπέ μοι, καὶ ἐπιθυμῆς μεθ' ὑπερβολῆς; Αὐτὴν αὐτῶν τὴν βῆν. Περιρροστέρας γὰρ, φησὶν, ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ὁμῶν ἰδεῖν. Τί φῆς, ὁ ὀψήλης καὶ μέγας; Ὅ τὸν κόσμον ἔχων ἐσταυρωμένον, καὶ τῷ κόσμῳ σταυρωθεὶς, ὁ πάντων ἀπαλλαγὴς τῶν σαρκικῶν, ὁ σχεδὸν ἀσώματος γενόμενος, οὕτως αἰγμάλωτος ὑπὸ τῆς ἀγάπης ἐγένου, ὡς εἰς σάρκα κατενεχθῆναι τὴν πηλίνην, τὴν ἀπὸ γῆς, τὴν αἰσθητὴν; Ναί, φησὶ, καὶ οὐκ αἰσχύνομαι ταῦτα λέγων, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλῶμαι τὴν γὰρ μητέρα τῶν ἀγαθῶν ἔχον ἐμοὶ βρούσσαν τὴν ἀγάπην, ταῦτα ἐπιζητῶ. Καὶ οὐδὲ ἀπλῶς σωματικὴν ἐπιζητεῖ παρουσίαν, ἀλλὰ τὸ πρόσ-
ωπον αὐτῶν μάλιστα ἐπιθυμῶ θάσασθαι. Περιρρο-

* Duo mss. οὐκ ἐστὶν.

b In tribus mss. στοχάζεσθαι καὶ deest.

* Duo mss. οὐδὲ ἀρετὸν τοῦτο εἰς.

d Savil. ἀρνόι.

eos qui sincera caritate præditi sint, quærentes (etenim rara hæc virtus est), ad beatum Paulum curramus: atque ille, quantum hoc certamen sit, quantumque animum requirat, nobis exponet. Hic enim Paulus, qui carnem exverat, et corpus abjecerat, ac nuda propemodum anima terrarum orbem peragrabat, et turbidum omnem motum ex animo eiecerat, atque virtutum incorporearum tranquillitatem imitabatur, terramque non secus ac cælum incolebat, et cum Cherubim sursum stabat, mysticæque illius musicæ una cum ipsis particeps erat, alia quidem omnia perinde atque in alieno corpore perpetuens, leviter ferebat, carcerem nimirum, vincula, exsilia, flagra, minas, mortem, lapidationem, submersionem, ac denique quodvis supplicii genus. At idem ab uno homine a se dilecto semotus, tanta perturbatione affectus est, ut statim etiam ex ea urbe excederet, in qua amicum, quem se visurum sperabat, minime invenerat. Hujus rei ipsi Troas conscia est, quæ ideo ab eo relicta est, quod tum eum ipsi ostendere minime potuisset. Cum enim venissem Troadem, inquit, propter evangelium Christi, et ostium mihi apertum esset in Domino, non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenerim Titum fratrem meum; sed valedicens eis, profectus sum in Macedoniam (2. Cor. 2. 12. 13). Quid ais, Paule? Ligno alligatus, atque in vincula coniectus, ac virgarum notas tergo impressas habens, et cruore diffuens, sacris initiabas et baptizabas, et sacrificium offerebas, nec unicum etiam hominem, qui salutem accepturus esset, contemnebas: Troadem autem profectus, ac repurgatum arum sementemque excipere paratum, et plenam aream, cunctaque tibi prona et facilia præbentem conspiciens, tantum de manibus lucrum eiecisti, ut quamvis etiam ob eam causam illuc te contulisses (Cum enim venissem Troadem, inquit, ad evangelium, hoc est evangelici negotii causa), nec quisquam tibi obisteret (Et ostium, inquit, mihi apertum esset), pedem tamen statim referres? Ita sane, inquit: magna enim me mœroris tyrannis invasit, Titique absentia meum animum vehementer conturbavit, atque ita me fregit ac superavit, ut a me, hoc ut facerem, extorserit. Nam quod illi propter mœrorem hoc acciderit, nihil nobis conjecturis opus est, verum ab ipsomet hoc conicere atque intelligere debemus. Etenim discessus sui causam his verbis exposuit: Non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenerim Titum; sed valedicens eis, egressus sum.

12. Videsne quantum certamen sit, amici digressum æquo ac placido animo ferre, quamque gravis et acerba hæc res sit, quamque sublimem ac strenuum animum desideret? Hoc porro certamen tu quoque nunc obis. At quo majus hoc certamen est, eo etiam corona præstantior erit, præmiæque splendidiore. Quare hoc tibi tarditatis sit solatium; illudque præterea, quod mercede hinc manante refertam, corona redimitam, amplissimisque laudibus affectam te visuri simus. Neque enim ii qui amant, eo solo contenti

sunt, quod animorum vinculis inter se constringantur, neque hoc ad consolationem sibi satis esse ducunt, verum etiam corporis presentiam requirunt: qua si careant, haud exigua voluptatis pars succisa est. Atque hoc rursum, si ad caritatis alumnus nos contulerimus, ita se habere comperiemus. In ea enim Epistola, quam ad Macedonas scribebat, his verbis utebatur: Nos autem, fratres, orbatî a vobis ad tempus horæ, aspectu, non corde, abundantius festinavimus faciem vestram videre: ego quidem Paulus semel et iterum: sed impediti nos satanas. Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis, solis: et misimus Timotheum (1. Thess. 2. 17. 18. et c. 3. v. 1. 2). O quanta in singulis dictionibus vis inest! etenim conditam in ipsius animo caritatis flammam magna cum perspicuitate demonstrabat. Non enim dixit, Sejuncti a vobis, aut abstracti, aut distantes, aut absentes; verum, Orbatî a vobis. Vocabulum investigavit quod declarando animi sui dolori par esset. Nam cum ipse parentis loco cunctis esset, tamen pupillorum puerorum, qui immatura ætate patrem amiserint, verbis utitur: quo videlicet singularem quamdam animi mœstitiam ostendat. Neque enim pramatura orbitate quidquam acerbius excogitari potest, cum nec ætas ad rem ullam idoneam ipsis opem afferre potest, nec qui eorum curam ac defensionem sincero animo suscipiant, præsto sunt, et multi subito existunt, a quibus insidiæ ipsis comparantur: nam tum velut agni lupis in medium proponuntur, a quibus omni ex parte cæduntur et lacerantur. Nemo est qui calamitatis hujus magnitudinem ulla oratione consequi possit. Quocirca Paulus, cum in omnes partes se versasset, atque ejusmodi vocem, qua solitudinem acerbamque calamitatem indicaret, quævisisset, ut quo animo esset, cum ab iis quos amabat distraheretur, planum faceret, hac dictione usus est: et deinde per ea quæ sequuntur hanc rursum exaggeravit. Orbatî enim, inquit, non ad diuturnum aliquod temporis spatium, sed Ad tempus horæ (1. Thess. 2. 17): ac non animo, sed Facie sola disjuncti, ne sic quidem tamen dolorem eum, quem hinc concipimus, ferre possumus; quamvis ea nobis satis ampla consolatio sit, quod animi nostri inter se devincti sint, quodque vos in corde nostro conditos habeamus, ac denique illud, quod heri et nudiustertius vos viderimus: tamen nihil eorum mœrore nos liberat. Quid ergo vis, dic quæso? quid expetis, imo tam vehementer expetis? Ipsam eorum faciem cernere. Abundantius enim, inquit, festinavimus faciem vestram videre (1. Thess. 2. 17). Quid ais, o magne atque excelsæ vir? Qui mundum in te crucifixum habes, ipse vicissim mundo crucifixus, qui ab omnibus carnalibus rebus te removisti, qui pene corporis experts effectus, siccine te captivum caritas tenuit, ut in luteam, ac terrenam atque in sensum cadentem carnem provolutus sis? Maxime, inquit: nec id dicere me pudet, imo etiam eo nomine glorior: nam cum caritatem, bonorum omnium matrem, in me scatentem habeam, hæc requiro. Neque simpliciter corpoream presentiam

¹ In tribus Mss. desunt verba, conicere atque.

expetit, verum eorum faciem intueri gestit. *Abundantius* enim, inquit, *festinavimus faciem vestram videre*. Conspectum igitur expetis, heus tu, vultusque spectandi cupiditate flagras? Et quidem vehementer, inquit: quod illic sensuum instrumenta collecta sint. Nudus enim animus per se cum altero animo conjunctus, nec dicere, nec audire quidquam poterit: at si mihi corporea præsentia frui contingat, et aliquid ipse dicam, et ab iis quos amo vicissim audiam. Propterea faciem vestram intueri aveo, in qua lingua est, quæ vocem emittit, animique sensa enuntiat, et auris quæ verba excipit, et oculi qui animi motus pingant: etenim adamate animæ consortio melius per illa frui licet.

13. Atque ut intelligas quantum hujus conspectus cupiditate ardeat, posteaquam dixit, *Abundantius festinavimus*, hac dictione minime contentus fuit, verum subjungit, *In multo desiderio*. Ac mox cæteris sese admiscere non sustinens, verum ostendens se aliis acrius amare, postquam his verbis usus est, *Abundantius festinavimus ac cupivimus venire ad vos*, a reliquis seipsum segregavit, solumque se statuens dixit, *Ego quidem Paulus semel et iterum*: hinc videlicet ostendens se vehementiore, quam alios, studio in id incubuisse. Postea, quoniam id minime assequutus est, literis non contentus, socium suum Timotheum¹, qui literarum instar ipsi futurus esset, ad extremum mittit; propter quod adjecit, *Ideo non ultra sustinentes* (1. *Thess.* 3. 1). O dictionis nobilitatem ac vim, ipsius caritatem, quæ nullo freno coerceri ac tolerari posset, commonstrantem! Et sicut cum quis ignis ardore deflagrans, atque incendii solatium aliquid invenire studens, nullum non lapidem movet: eodem modo hic quoque, cum incenderetur, prælocaretur, inflammaretur, prout licebat et fieri poterat, consolationem excogitavit. *Non enim jam sustinentes*, inquit, *misimus Timotheum, evangelii ministrum, socium et adiutorem nostrum*, ac membrum in primis necessarium a nostro cœtu avellentes, ac mœrorem mœrore commutantes. Nam quod ne ipsius quidem absentiam facile ferret, verum ipsorum causa hanc molestiam susciperet, hoc quoque ipsum his verbis indicavit: *Placuit nobis manere solis*. O animum in ipsam caritatem mutatum! Postquam enim ab uno fratre disjunctus est, solum se esse ait, idque cum tot alios secum haberet.

Patientia merces. — Hæc igitur ipsa quoque tezum perpetuo meditare, et quo ea res cruciatum tibi majorem affert, eo etiam eam, si grato animo feras, majorem fructum allaturam esse existima. Non enim corporeæ dumtaxat plagæ illatæ, sed etiam animi dolor omni sermone sublimiores coronas affert, et quidem animi dolor magis quam corporis, cum qui feriuntur, cum gratiarum actione ferunt. Quemadmodum igitur si corpore lacerata verberibusque concisa, fortæ ac generoso animo id ferres, Deique gloriam hoc nomine prædicares, ingentem hinc mercedem conse-

¹ Coislin., caput sociorum suorum Timotheum. In tra idem has voces, ad extremum, omittit.

quereris: eodem modo, cum hæc animus tuus patiat, magna hinc præmia exspecta. Exspectes veim etiam fore omnino, ut rursum nos videas, atque hoc dolore libereris, ampliusque et uberem hujus doloris quæstum, et posthac et nunc, percipias. Atque hæc tibi ad mœroris levamen sufficiunt: imo vero non tibi dumtaxat, verum etiam cuivis, quamlibet alioqui vecordi ac sævæ mente prædito. At ubi tanta prudentia est, tantæque pietatis divitiæ, tamque sublimis philosophia, atque animus rerum hujusce vitæ pompam proculcans, illic quoque facilius curandi morbi ratio est. Quocirca in hoc quoque tuam erga nos caritatem ostende, quod magnam, etiam scribentes, apud te auctoritatem obtineamus, nec minorem quam si præsentes essemus. Illud autem perspicue demonstrabis, si literas nostras aliquid profecisse intelligamus, nec aliquid tantum, sed quantum cupimus. Cupimus porro te in eadem animi lætitia versari, in qua te, cum istic essemus, cernebamus. Quod si istud intelligamus, haud parvam nos quoque solitudinis hujus, in qua nunc sumus, consolationem capiemus. Itaque si tibi nos in majori animi tranquillitate constituere cordi est; scio autem te id velle et magnopere curare: illud fac sciamus, te omnem mœroris colluviem abs te submovisse, tuasque res tranquillo in statu esse: ac nobis hæc nostræ erga te benevolentia mercedem repende. Non enim te fugit, non inquam profecto te fugit, quantopere, si hoc præstiteris, de eoque nos per literas certiores feceris, animum nostrum recreatura sis.

Ad eandem epist. III (a).

1. Nec corpora ea, quæ cum gravi febre collecta sunt, contractum ex febre detrimentum, nec maris aquæ, quibus cum stervis ventis certamen fuit, eam, quam fluctus attulerunt, tempestatem subito deponunt, verum sensim ac paulatim. Nam et corporibus longiore temporis spatio ad hoc opus est, ut post depulsas febres ad integram sanitatem redeant, eamque quam ipsis morbus reliquam fecit, imbecillitatem abstergant: et aquæ, sedatis etiam ventis, diutius adhuc agitantur et incitantur, magnoque impetu feruntur ac reciprocant, atque aliquanto tempore indigent, ut ad integram tranquillitatem redeant. Hoc porro præludii genere non temere ad te usus sum: verum ut intelligas, nos necessitate adductos esse, ut hanc epistolam ad te mitteremus. Nam etsi mœroris tyrannidem superioribus literis sustulimus, ipsiusque arcem evertimus: tamen orationi nostræ ingenti adhuc assiduitate opus est, ut altam tibi pacem conciliet, ac deleta perturbationum omnium, quæ ex illo angore fluxerunt, memoria, candidam tibi ac certam tranquillitatem ostendat, atque in magna animi alacritate te colloquet. Id enim nunc ago, atque in eo elaboro, ut non modo tristitia te liberem, verum etiam ingenti ac perpetua voluptate perfundam. Hoc enim fieri potest, si quidem velis. Non enim in naturæ legibus, quas revellere atque immutare non pos-

(a) Scripta Cucuso, anno 404.

ἐπεὶ
ὁμῶν
ὅπου
τὸν
καθ'
τι, οὐ
λαῶσω
τὸν
ὁμῶν
καὶ τὰ
ῥήματα
διαζῶν
διὰ τοῦ
λαῶσαι.
ιγ'.
ταύτην
ἡρώεθ
ἐπιθυμ
ἄλλων
τὸν ἄλλ
δίσταμα
ἀπὲρ ῥή
ἐπὶ γὰρ
δεικνύς
οὐκ ἐπέ
ἀλλὰ πέ
τὸν ἀντ
λέγων
γένετα
καὶ ἀκα
ἐμπυρί
μυθίαν
ἀναπτύ
ροῦν τῇ
γὰρ στ
δικαστο
τὸ ἀναγ
σοίας,
ἐκείνου
ἐλτετο
εἰπών
χῆς μετ
πην! Ἐ
θαί φησ
Ταῦτα
τὸ πρῶ
νόμῳ
τακα
ἀπάτους
ἄλλων
εὐχαρίστ
καὶ μασ
τούτων
οὕτω
τὰς ἀντι

^a In Gr. ἐπιθυμία, codex Per. δόσμία.

^b Coislin.
^c Alii d.

τέρως γάρ, φησιν, ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἰδεῖν. Ὁφείωσιν οὖν ἔρξαι, εἰπέ μοι, καὶ προσώπου θεωρίας ἐπιθυμεῖς; Καὶ σφόδρα, φησιν, ἔνθα τῶν αἰσθητηρίων ἡ συναγωγὴ. Ψυχὴ γὰρ γυμνὴ καθ' ἑαυτὴν ἐτέρᾳ ψυχῇ συγγενομένη, οὕτε εἰπεῖν τι, οὕτε ἀκοῦσαι δυνήσεται· σωματικῆς δὲ ἂν ἀπολαύσω παρουσίας, καὶ ἔρω τι, καὶ ἀκούσομαι παρὰ τῶν ἀγαπωμένων. Διὰ τοῦτο ἐπιθυμῶ τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἰδεῖν, ἔνθα καὶ γλῶττά ἐστι φωνὴν ἀφείδω, καὶ τὰ ἔνδον ἡμῖν [551] ἀπαγγέλλουσα, καὶ ἀκοῇ ῥήματα δεχομένη, καὶ ὀφθαλμοὶ κινήματα ψυχῆς διασυνγραφούντες· καὶ γὰρ τῆς ποθομένης ψυχῆς διὰ τούτων ἀκριδέστερον τῆς συνουσίας ἔστιν ἀπολαῦσαι.

γ'. Καὶ ἵνα μάθῃς πῶς ἐκκαλεῖται εἰς τὴν θεωρίαν ταύτην, εἰπὼν, *Περὶ σφόδρως ἐσπουδάσαμεν, οὐκ ἤρκεισθι τῇ λέξει ταύτῃ, ἀλλ' ἐπήγαγεν, Ἐν πολλῇ ἐπιθυμίᾳ* α'. Εἰτα οὐκ ἀνεχόμενος ἑαυτὸν μετὰ τῶν ἄλλων ἐγκαταμίξαι, ἀλλὰ δεικνύς, ὅτι σφοδρότερον τῶν ἄλλων φιλεῖ, εἰπὼν, ὅτι *Περὶ σφόδρως ἐσπουδάσαμεν, καὶ ἠθελήσαμεν ἔλθειν πρὸς ὑμᾶς, ἀπέβρῃξεν ἑαυτὸν τῶν λοιπῶν, καὶ μόνον στήσας, ἐπήγαγεν· Ἐγὼ μὲν Παῦλος καὶ ἀπᾶς καὶ δις, δεικνύς ὅτι πλέον τῶν ἄλλων ἐσπούδαζεν. Εἰτα ἐπειδὴ οὐκ ἐπέτυχεν τούτου, οὐκ ἀρκεῖται τοῖς γράμμασιν, ἀλλὰ πέμπει τὸ κεφάλαιον, τὸν σὺν αὐτῷ β' Τιμόθεον, τὸν ἀντὶ γραμμάτων ἐσόμενον αὐτῷ· διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· Διὸ μηκέτι στέγοντες. Ἡ πάλιν λέξεως εὐγένεια! Ὡς ῥήσεως δύναμις, τὴν ἀκάθεκτον αὐτοῦ καὶ ἀκαρτέρητον ἀγάπην δηλοῦσα! Καὶ ὥς ἂν τις ἐμπυριζόμενος, καὶ ζητῶν γ' τοῦ ἐμπυρισμοῦ παραμυθίαν τινὰ εὐρεῖν, πάντα· κινεῖ· οὕτω δὲ οὗτος ἀναπτόμενος, ἀγχόμενος, καίόμενος, κατὰ τὸ ἐγγυρόν τὴν δυνάμιν ἐπενόησε παραμυθίαν. Μηκέτι γὰρ στέγοντες, φησιν, ἐπέμψαμεν Τιμόθεον τὸν διάκονον τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ συνερχὸν ἡμῶν, τὸ ἀναγκαϊότατον μέλος διασπάσαντες ἡμῶν τῆς συνουσίας, καὶ λύπην ἀλλαζόμενοι λύπη. Ὅτι γὰρ οὐδὲ ἐκείνους ἀπούσιν εὐλόγως ἔφερον, ἀλλὰ διὰ τούτους εἴλετο τὸ βαρύτατον τοῦτο, καὶ τοῦτο αὐτὸ ἐδήλωσεν εἰπὼν· *Ἡ ὑδοκήσαμεν καταλειφθῆναι μόνοι.* Ἡ ψυχῆς μετὰ ἀκριθείας πρὸς αὐτὴν ποιουμένης τὴν ἀγάπην! Ἐπειδὴ γὰρ ἀδελφοῦ ἐχωρίσθη ἐνός, μεμονωθεὶς φησι, καὶ ταῦτα τοσοῦτους ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ.*

Ταῦτα δὲ συνεχῶς μελέτα καὶ αὐτὴ, καὶ ὅση σοι τὸ πρᾶγμα ὀδυνήρην, τοσοῦτῳ κερδαλεώτερον εἶναι νόμιζε εὐχαρίστως φερούση. Οὐ γὰρ δὴ μόνον σωματικαὶ πληγαὶ ἐπαγόμεναι, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς ὀδύνη ἀφάτους φέρει τοὺς στεφάνους, καὶ ψυχῆς ὀδύνη μᾶλλον ἢ σώματος, ὅταν οἱ πληττόμενοι φέρουσιν εὐχαρίστως. Ὅπερ οὐν εἰ καταξαινομένη τὸ σῶμα καὶ μαστιγουμένη, γενναίως ἔφερες, τὸν θεὸν ὑπὲρ τούτων δοξάζουσα, πολλὴν ἂν ἀπέλαβες τὴν ἀμοιβήν· οὕτω ψυχῆς ταῦτα πασχούσης νῦν πολλὰς ἀνάμεινε τὰς ἀντιδόσεις. Προσδόκα δὲ καὶ τὸ πάντως ἡμᾶς

δεσθαι πάλιν, καὶ τῆς ὀδύνης ἀπαλλαγῆσθαι ταύτης, καὶ τὴν ἐκ τῆς ὀδύνης γενομένην ἐμπορίαν πολλὴν ἀπολήφεισθαι, καὶ τότε, καὶ νῦν. Ἀρκεῖ ταῦτά σοι πρὸς παραμυθίαν, μᾶλλον δὲ οὐχὶ σοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰ τις ἀνδότης εἴη, καὶ αὐτολήθινος τὴν ψυχὴν. Ὅπου δὲ σύναςσις [552] τοσαύτη, καὶ εὐλαθείας πλοῦτος καὶ φιλοσοφίας ὕψος, καὶ ψυχῆ τῶν βιωτικῶν τὴν φαντασίαν καταπατήσασα, πλείων ἢ εὐκολία τῆς θεραπείας. Δείξον δὲ καὶ τούτῳ τὴν ἀγάπην τὴν περὶ ἡμᾶς, ὅτι καὶ μεγάλῃ γράφοντες ἔχομεν παρὰ σοὶ δύναμιν, καὶ τοσαύτην, ὅσην παρόντες. Δείξεις δὲ σαφῶς, ἂν μάθωμεν, ὅτι σοὶ γέγονέ τι πλέον ἀπὸ τῶν γραμμάτων τῶν ἡμετέρων· μᾶλλον δὲ οὐχὶ πλέον μόνον, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον, ὅσον ἐπιθυμοῦμεν. Ἐπιθυμοῦμεν δὲ ἐν τῇ αὐτῇ εὐφροσύνῃ εἶναι σε νῦν, ἐν ᾗ καὶ αὐτόθι διατρίβοντες ἐβλήπομεν. Κἂν τοῦτο μάθωμεν, οὐ μικρὰν καὶ αὐτοὶ τῆς ἐρημίας, ἐν ᾗ νῦν ἐσμεν, καρπυσόμεθα τὴν παρακλήσιν. Ὡστε εἰ βούλει καὶ ἡμᾶς ἐν εὐθυμίᾳ καταστῆσαι πλείονι (οἶδα δὲ ὅτι βούλει, καὶ σφόδρα ἐσπούδακας), δῆλωσον ὅτι πάντα τῆς ἀθυμίας ἀπήλασας τὸν φορὸν, καὶ ἐν γαλήνῃ τὰ σά, καὶ ὁδὸς ἡμῖν ταύτην τῆς περὶ σὲ εὐνοίας καὶ ἀγάπης ἀμοιβήν. Οἶσθα γὰρ, οἶσθα σαφῶς, ὅπως ἡμᾶς ἀνακτήσῃ κατορθώσασα τοῦτο, καὶ μετὰ ἀληθείας δηλώσασα διὰ γραμμάτων ἡμῖν.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ γ'.

α'. Καὶ τὰ σώματα τὰ σφοδρῶς παλαίσαντα πυρετοῖς, καὶ τὰ πελάγῃ τὰ ἀγρίοις πικτεύσαντα πνεύμασιν, οὐκ ἀθρόαν οὕτε ἐκείνα τὴν ἀπὸ τῶν πυρετῶν βλάβην, οὕτε ταῦτα τὴν ἀπὸ τῶν κυμάτων ἀποτίθενται ῥάλην, ἀλλ' ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν. Καὶ γὰρ τὰ σώματα πλείονος δεῖται χρόνου, ὥστε μετὰ τὴν τῶν πυρετῶν ἀπαλλαγὴν εἰς καθαρὰν ἐπανελθεῖν ὑγιάν, καὶ ἀπονήσασθαι τὸν ἀπὸ τῆς ἀβρωσίας ἐναπομείναντα αὐτοῖς μαλακισμόν· τὰ δὲ ὕδατα, καὶ τῶν πνευμάτων παυσανμένων, ἐπιπολὺ σαλευόμενα καὶ κινούμενα μένει, φερόμενά τε καὶ πολλῇ πάλιν ἐπαγόμενα τῇ ῥύμῃ, καὶ δεῖται καὶ αὐτὰ χρόνου, ὥστε εἰς καθαρὰν ἐπανελθεῖν γαλήνην. Ταῦτα δὲ μοι εἰρηται προοίμια πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι καὶ ταύτην ἀναγκαιώς σοι πέμπωμεν τὴν ἐπιστολήν. Εἰ γὰρ καὶ τὴν τυραννίδα κατελύσαμεν τῆς ἀθυμίας, καὶ τὴν ἀκρόπολιν ταύτης κατεσκάσαμεν διὰ τῶν ἐμπροσθεν γραμμάτων· ἀλλ' ὅμως· πολλῆς ἐστὶ χρεια τῇ λόγῳ τῆς προσεδρίας, ἵνα σοὶ καὶ βαθεῖαν ἐργάσται τὴν εἰρήνην, καὶ τὴν μνήμην πάντων τῶν ἐξ ἐκείνης γενομένων ἐξαλείψαται d ὁρῶν, λευκὴν σοὶ καὶ παγίαν δεῖξῃ γαλήνην, καὶ ἐν πολλῇ σε καταστήσῃ τῇ εὐθυμίᾳ. Τοῦτο γὰρ ἡμῖν τὸ σπουδαζόμενον, οὐκ ἀθυμίας σε ἀπαλλέξει μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐφροσύνης ἐμπλήσαι πολλῆς καὶ διηγετούς. Δυνατὸν γὰρ ἔαν θέλῃς. Οὐ γὰρ ἐν τοῖς ἀκινήτοις τῆς φύσεως

a In Græco Novi Testamenti textu legitur ἐν πολλῇ ἐπιθυμίᾳ, atque ita legit Billius, ut liquet, et sic habebat codex Perronianus teste Frontone Ducæo. Edit. ἐν πολλῇ ἀποθυμίᾳ.

b Coislin. τὸ κεφάλαιον τῶν σὺν αὐτῷ, non male.

c Alii ἐμπυριζόμενος ὡς ἂν τις καίόμενος, καὶ ζητῶν.

d Sic mss. Editi ἐξαλείψαται, male.

νόμοις, οὓς ἀναμοχλεύσαι ἡμῖν ἀδύνατον καὶ μεταθεῖναι, ἀλλ' ἐν ἐλευθέρῳ τῆς προαιρέσεως λογισμοῖς, ὅς μεταχειρίζειν ἡμῖν βόδιον, τὰ τῆς εὐθυμίας ἀποκαταί. Καὶ οἶδας, εἴγε μένηται, καὶ πρώτῃ (οὐ γὰρ πολλὸς [553] ὁ μεταξὺ χρόνος) πολλοὺς μοι καὶ μακροὺς ὑπὲρ τούτων ἀναλωθέντας λόγους α· ὅτε δὴ συνεχῶς ἐπέλεγον τὰς ιστορίας, ἅς εἰς μέσον ἦγον. Ἦν γὰρ ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων οὕτως, ὡς ἐν τῇ γνώμῃ τῶν ἀνθρώπων τὰ τῆς εὐθυμίας ἵστασθαι πέφυκεν. Ἐπεί οὖν τοῦτο τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ πολλοὶ τῷ πλούτῳ περιβρέμενοι τὸν βίον ἀβίωτον ἐνόμισαν εἶναι, ἑτέροι δὲ πενίᾳ συζῶντες ἐσχάτῃ πάντων εὐθυμότεροι διετέλεσαν· καὶ οἱ μὲν δορυφορίας ἀπολαύοντες, καὶ δόξης καὶ τιμῆς, πολλὰς ἐαυτῶν ἐπιδράσαντο τῇ ζωῇ β, οἱ δὲ ἀσκημοὶ καὶ ἐξ ἀσκήμων, καὶ οὐδενὶ γνώριμοι, πολλῶν ἐαυτοὺς μακαριωτέρους εἶναι ἐνόμισαν· οὐ γὰρ ἐν τῇ φύσει πραγμάτων, ὡς ἐν τῇ γνώμῃ ἀνθρώπων τὰ τῆς εὐθυμίας (οὐ γὰρ παύσομαι συνεχῶς τοῦτο ἐπ' αὐτῶν)· μὴ ἀναπέσει, ἀδελφῇ, ἀλλὰ διαναστήθῃ, καὶ χεῖρα ὄρεξον τῷ λόγῳ, καὶ τὴν καλὴν ταύτην παράσχου συμμαχίαν ἡμῖν, ἵνα σε ὁλοσχερῶς ἐξαρπάσωμεν τῆς πικρᾶς τῶν λογισμῶν αἰχμαλωσίας. Εἰ γὰρ μὴ βουληθείης καὶ αὐτὴ τοσαύτην σπουδὴν ποιήσασθαι, ὥσπιν καὶ ἡμεῖς, οὐδὲν ἡμῖν ὄφελος ἔσται τῆς ἱατρείας. Καὶ εἰ θαυμαστόν, εἰ ἐπ' ἡμῖν τοῦτο συμβαίνει; Καὶ γὰρ ὁ πάντα δυνάμενος Θεός, ὅταν παραινῇ καὶ συμβουλεύῃ, οὐ δὲ ἀκούων μὴ πείθεται τοῖς λεγομένοις, οὐδέποτε γίνεταί τι πλεόν, ἀλλὰ καὶ μείζονος ἔσται κολάσεως ἐφ' ὅσον τοῦτο τῷ μὴ πεισθέντι. Καὶ τοῦτο δηλὸν ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· *Εἰ μὴ ᾔδωμεν καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον· τὴν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν*. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ θρηγῶν τούτου γε αὐτοῦ ἔνεκεν, ἔλεγεν· *Ἱερουσαλὴμ, Ἱερουσαλὴμ ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, πόσους ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα ὁμίῳν, καὶ οὐκ ἠθέλησας!* Ἰδοὺ ἀρίστα ὁ οἶκος ὁμῶν κρημῶς.

β. Ταῦτα οὖν εἰδὼτα, δέσποινά μου θεοφιλεστάτη, κάμνε καὶ φιλονείκει, καὶ βιάζου τὴν ἀπὸ τῶν εἰρημίνων ἔχουσα συμμαχίαν, ἐξωθεῖσθαι καὶ ἐκβάλλειν μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος τοὺς ταρακτονεῖς σε λογισμοὺς, καὶ θύρουσαν καὶ ῥάλην ἐμποιοῦντας σε αὐτήν. Ἀλλ' ὅτι μὲν ἐργάσῃ τοῦτο καὶ ἀνέξῃ τῆς παραίνεσως τῆς ἡμετέρας, οὐδένα οἶμαι δεῖν ἀμφιβάλλειν· δεῖ δὲ σοὶ κατασκευάσαι λοιπὸν ξίφη καὶ δόρατα καὶ τόξα, καὶ βέλη, καὶ θώρακα, καὶ ἀσπίδα καὶ κνημίδας, ὥστε τοῖς μὲν φράττεσθαι, τοῖς δὲ βάλλειν καὶ κατασκάπτειν δ, καὶ νεκροὺς τιθέναι τοὺς ἐπιδόνας σοὶ τῆς παραχῆς λογισμοὺς. Ἦδεν οὖν σοὶ τὰ μηχανήματα ταῦτα καὶ τὰς σφενδόνας κατασκευάσομεν, ὥστε μὴδὲ ἐγγὺς ἀρεῖναι προσεῖναι τοὺς πολεμίους, ἀλλ' ὡς πορρωτάτω μετὰ πολλῆς ἀπελαύνειν τῆς ὑπερβολῆς; Ἀπὸ τῆς ἀθυμίας αὐτῆς, ὅλγα τινὰ περὶ αὐτῆς φιλοσοφῶντες, καὶ δειξάντες ὅπως βαρὺ τὸ πρᾶγμα καὶ ἐπαχθές. Ἢ γὰρ ἀθυμία, ψυχῶν ἐστὶ βασανιστήριον χαλεπὸν, ὁδὴν τις ἀρρήτος καὶ δίκην [554] δίκης ἀπάσης καὶ τιμωρίας πικροτέρα. Καὶ

γὰρ σκόληκα μιμεῖται ἰσθλόν, οὐχὶ τῆς σαρκὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς καθαπτομένη τῆς ψυχῆς, καὶ σῆς ἔστιν οὐχὶ ὁστέων μόνον, ἀλλὰ καὶ διανοίας· καὶ δῆμιος διηνεχῆς, οὐ πλευρὰς καταξάνων, ἀλλὰ καὶ δύνανται ψυχῆς λυμαινόμενος, καὶ νῦν διηνεχῆς, καὶ σκότος ἀφεγγές, καὶ χειμὼν, καὶ ῥάλη, καὶ πυρετός ἀφανής πάσης φλογὸς σφοδρότερον κατακαίων, καὶ πόλεμος ἀνακλιχὴν οὐκ ἔχων, νόσος πολλοῖς τῶν ὀρωμένων ἐπισκοτοῦσα ε. Ὅτε γὰρ ἥλιος, ἡ τε τοῦ αἵρος φύσις τοῦτου τοῦ διεοῦς, τοῖς οὕτω διαχειμένοις παρενοχλεῖν δοκεῖ, καὶ ἐν μεσημβρίᾳ μέση νύκτα μιμεῖται βαθεῖαν. Διὸ καὶ ὁ θαυμαστός προφήτης τοῦτο δηλὸν ἔλεγεν· *Δύσεται ὁ ἥλιος αὐτοῖς ἐν μεσημβρίᾳ*· οὐχ ὡς ἀφανιζομένου τοῦ ἀστρου, οὐδ' ὡς τοῦ συνήθους διασκοπτομένου ὁρόμου, ἀλλ' ὡς τῆς ἀθυμίας ψυχῆς ἐν τῷ φανοτάτῳ τῆς ἡμέρας νύκτα φανταζομένης. Οὐ γὰρ τοιοῦτο τῆς νυκτὸς τὸ σκότος, οἷα τῆς ἀθυμίας ἡ νῦξ, οὐ κατὰ νόμον φύσεως παραγενομένη, ἀλλὰ κατὰ λογισμῶν σκότῳ συναναγομένη, φοβερά τις οὖσα καὶ ἀφόρητος, ἀμειψικτον ἔχουσα τὰ πρόσωπον, τυράννου παντὸς ὁμοτέρα, οὐδενὶ ταχέως εἰκουσα τὴν διαλύειν αὐτὴν ἐπιχειροῦντων, ἀλλ' ἀδάμματος σφοδρότερον κατέχουσα πολλὰς τὴν ἀλοῦσαν ψυχὴν, ὅταν αὐτὴ μὴ πολλῇ ἢ κεχηρμένη τῇ φιλοσοφίᾳ.

γ. Τί δεῖ πολλὰ λέγειν οἰκοθεν περὶ αὐτῆς ἀποφανόμενον, παρὲν ἐπὶ τοὺς ἀλόντας ἔλθειν, καχεῖσθαι αὐτῆς τὴν ἰσχὺν ἀπαναν καταμαθεῖν; Μᾶλλον δὲ, εἰ δοκεῖ, τέως πρότερον ἐτέρωθεν αὐτῆς ποιησόμεθα τὴν ἀπόδειξιν. Ὅτε γὰρ ἡμαρτεν ὁ Ἀδάμ τὴν ἀμαρτίαν ἐκείνην τὴν χαλεπὴν, καὶ τὸ κοινὸν ἀπάντων ἀνθρώπων κατεδίκασε γένος, μόχθῳ τότε ἰ κατεδικάζετο· ἡ δὲ μείζονα ἀμαρτοῦσα, καὶ οὕτω μείζονα, ὡς τὴν ἀμαρτίαν τὴν τούτου πρὸς ἐκείνην συγκρινομένην, μὴδὲ ἀμαρτίαν εἶναι νομίζεσθαι. Ἀδὰμ γὰρ οὐκ ἡκατέθη, ψῆσιν, ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα ἐν παραδόσει γέγονεν· αὕτη τοίνυν ἡ ἀπατηθεῖσα, καὶ ἐν παραδόσει γενομένη, καὶ τὸ δηλητήριον καὶ αὐτῇ καὶ τῷ ἀνδρὶ κατασκευάσασα φάρμακον, πλείονι τῇ λύτῃ κατακρίνεται ε, ὡς κατατείνει δυναμένη τοῦ μόχθου μείζονος. Πληθύνων γὰρ, ψῆσιν, πληθυνὼ τὰς λύπας σου, καὶ τὴν στεναγμὸν σου. Ἐν λύπᾳ τέλῃ τέκνα. Οὐδαμῶς πόνος, οὐδαμῶς ἔρως, καὶ οὐδαμῶς μόθος, ἀλλ' ἀθυμία καὶ στεναγμός, καὶ ἡ ἐντεῦθεν τιμωρία, καὶ πόνων καὶ μυρίων θανάτων ἀνείρρητος οὖσα β, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῇ χαλεπωτέρα.

Καίτοι εἰ θανάτου χεῖρον; οὐχὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἐν ἀνθρώποις κακῶν, τὸ φοβερόν καὶ ἀφόρητον καὶ μυρίων ὀρίων θρήνων τοῦτο εἶναι δοκεῖ; οὐχὶ παρανομίας τῆς χαλεπωτάτης ταύτης ἐφησε δίκην ὁ Παῦλος; Τοὺς γὰρ ἀναξίους τῶν ἱερῶν ἀπομένους μυστηρίων, καὶ τῆς φρικτῆς ἐκείνης [555] μετέχοντα; τραπέζης, ταύτην ἐφησε τίνειν δίκην, οὕτω λέγων· *Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί*. Οὐχὶ καὶ νομοῦνται πάντες τοὺς τὰ ἀνήκεστα πλημμελοῦντας τοῦτω καταδικά-

α Duo mss. ἀναλωθέντας χρόνους καὶ λόγους.

β Ἰδὲ τὴν ζωὴν.

γ Testificatur Prout Perronianum codicem habuisse οὐδὲ τότε, quam lectionem seculus fuerat velis interpres: ne tum quidem, etc.

δ Unus κατασφάττειν.

ε Duo mss. νόσος πολλὴ τὸ ὁρώμενον ἐπισκοτοῦσα. Infra Perronianus codex, inquit Ducemus, ἥλιος μεσημβρία, ut legitur in Amos vii, 9.

ζ Ἰδὲ γένος λύτῃ τότε. Mox ἰδὲ μείζον ἀμαρτήσας, καὶ οὕτω μείζον.

η Ἰδὲ ἀνδρὶ κεράσασα τὸ φάρμακον, πλείονι ταύτῃ κατακρίνεται.

θ Ἰδὲ ἐπὶ τῷ οὐσῳ.

sumu
tracta
consis
nos
num
sump
gerem
rerum
senten
hac i
vitam
ma p
tranq
lilio,
sape
gener
esse
quam
quilli
cave
manu
hanc
capiu
tum
mus,
Quid
etiam
monet
obtem
majore
non si
calat
non h
peccat
Jeruss
latu
lapide
gare
nestra
2.
maior
domin
be, at
ac sul
quae
stater
ses. V
tura s
gladi
et til
muni
cogita
Unde
ciemur
verum
voas
disse
mon
tum

sumus, sed in liberis voluntatis cogitationibus, quas tractare ac moderari nobis facile est, alacritas animi consistit. Atque ipsa scis, si modo meministi, plurimos ac longos de his rebus duper (nec enim diuturnum tempus interea fluxit) sermones a nobis consumptos fuisse: cum scilicet historias subinde colligerem atque in medium proferrem. Non enim tam in rerum natura, quam in hominum voluntate atque sententia tranquillitas animi sita est. Quoniam igitur hæc ita se habent, ac multi opibus circumfluentes vitam acerbam esse duxerunt, multi contra in extrema paupertate versantes curriculum vite omnium tranquillissime confecērunt; atque alii quidem satellitio, gloria et honore fruētes, vitam suam diris persæpe devoverunt, alii autem obscuri atque obscuro genere nati, omnibusque ignoti, multis sese beatiores esse censuerunt; neque enim tam in rerum natura, quam in hominum mente ac iudicio posita est tranquillitas (non enim istud assidue inculcare desinam): cave animum dejicias, verum te excita atque erige, manumque sermoni nostro porrigere, ac præclaram hanc nobis opem præbe, ut te ex acerba cogitationum captivitate prorsus extrahamus. Nam nisi ipsa tantum studii adhibere volueris, quantum nos adhibemus, nullam nobis curatio utilitatem allatura est. Quid autem mirum, si hoc in nobis contingat? Nam etiam, cum rerum omnium præpotens Deus aliquid monet ac suadet, atque auditor ipsius verbis minime obtemperat, nihil aliud hinc evenit; quam quod id majorem ei poenam accersit, qui dicto audientem non se præbuit. Quod etiam Christus his verbis indicabat: *Nisi venissem et loquutus fuisset eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo* (Joan. 15. 22). Ob eamque causam cum Jerusalem hoc ipso nomine lugeret, his verbis utebatur: *Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios vestros, et noluitis? Ecce relinquetur domus vestra deserta* (Matth. 23. 37. 38).

2. *Afflicta consolatur; mœroris naturam explicat; mœroris Evæ poena.* — Hæc igitur cum tibi perspecta sint, domina mea religiosissima, labora, tibi quæ vim adhibe, atque eorum quæ a nobis commemorata sunt, ope ac subsidio munita, in id enitere, ut cogitationes eas quæ perturbant, ac tantos motus tantamque tempestatem cient, magno cum impetu extrudas ac propulses. Verum quin id factura, consilioque nostro paritura sis, nemini dubitandum esse arbitror. Jam tibi gladios, hastas, arcus et sagittas, thoracem, clypeum et tibialia comparemus oportet: quo partim his te munias, partim eas, quæ te perturbatione afficiunt, cogitationes prosternas, atque obrunces et interimas. Undenam igitur machinas istas ac fundas tibi conficiemus, ut ne hostes quidem propius accedere sinas, verum eos quam longissime ac nullo negotio submoveas? Ab ipso mœrore: nimirum si de eo non nihil disseramus, quamque gravis ac molesta res sit, demonstreremus. Mœror nim grave animorum tormentum est, dolor omnem sermonis vim excedens, ac

supplicium omni supplicio et cruciatu acerbius. Si quidem pestiferum vermem imitatur, non carnem dumtaxat, sed etiam animam perstringens: ac tinea est, non ossium tantum, verum etiam mentis: et perpetuus carnifex, non latus fodiens, verum animi vires labefactans: et perpetua nox, et tetra tenebræ, et tempestas ac procella, et obscura febris, quavis flamma vehementius exurens: et bellum induciarum expers: et morbus, rerum earum, quæ oculis cernuntur, prospectum magna ex parte impediens. Nam et sol, et liquidi hujus aeris natura iis, qui ita affecti sunt, molestiam exhibere videtur, atque in meridiana luce profundam noctem imitari. Eaque de causa eximius ille propheta dicebat, *Occidet illis sol in meridie* (Amos 8. 9): non quod sidus illud delitescat, aut consuetus ipsius cursus interrumpatur: sed quod mœsto ac mœrenti animo clarissimo die noctis species sese objiciat. Neque enim tanta noctis tenebræ sunt, quanta mœroris nox est: non quidem illa naturæ lege accedens, verum per rationis ac mentis obscuracionem conflata: horrenda sane atque intoleranda, truculentum vultum habens, quovis tyrannocrudior, nemini eorum, qui eam discutere conantur, facile cedens, verum animam eam, quam corripuit, adamante firmius plerumque retinens, cum videlicet ea non multum sapientiæ adhibuit.

3. Quid autem longa oratione opus est, ut de eo ipse pronuntiem, cum ad eos, qui illo capti sunt, venire, atque hinc universam ipsius vim perspicere liceat? Imo vero liceat, si lubet, eam aliunde prius demonstreremus. Nam cum Adamus grave illud peccatum admisisset, atque commune hominum omnium genus condemnasset, labore tum mulctatus est (Gen. 3); ea autem, quæ gravius peccaverat, et quidem usque eo gravius, ut illius peccatum, cum hujus peccato collatum, ne peccatum quidem existimetur: Adam enim, inquit Scriptura, *non est seductus, sed mulier seducta in prævaricatione fuit* (1. Tim. 2. 14): hæc, inquam, quæ decepta fuerat, ac Dei legem violaverat, atque et sibi, et marito venenatum poculum temperaverat, ampliori mœrori addidit, quod videlicet ille majorem ad premendum vim habeat, quam labor. *Multiplicans enim, inquit, multiplicabo dolores tuos, et gemitum tuum. In doloribus paries filios* (Gen. 3. 16). Nusquam hic labor, nusquam sudor et ærumna: verum mœstitia et gemitus, atque hinc nascens cruciatus, sexcentas mortes adæquans, imo etiam longe gravior.

Morte nihil gravius aut terribilius esse demonstrat. — Quamquam quid morte gravius? annon humanorum malorum caput est? annon ea horrenda et intoleranda innumerisque luctibus digna esse videtur? annon eam atrocissimi sceleris poenam esse dixit Paulus? Nam eos, qui sacrosancta mysteria indigne attingunt, tremendæque mensæ participes fiunt, hanc poenam pendere his verbis asseruit: *Propterea inter vos multi imbecilles et infirmi, et dormiunt multi* (1. Cor. 11. 30). Annon legislatores omnes hoc supplicio eos mulctant, qui atrocissima scelera committunt? annon etiam Deus.

extremam hanc in lege poenam iis constituit, qui magnis criminibus sese devinciunt? annon hujus metu patriarcha ille perterritus, eo adductus est, ut, natura etiam ipsa superata, uxorem suam barbaricæ lascivie, atque Ægyptiacæ tyrannidi dederet, atque hanc petulantis libidinis fabulam et ipse strueret, et uxorem, ut gravem hunc et tragicum gestum secum ageret, obsecraret? Atque adeo ne hujusmodi quidem tamquam scenicæ simulationis causam afferre pudore deterretur: Erit enim, inquit, cum viderint te Ægyptii egregia forma præditam, atque faciei pulchritudine præstantem, interficient me, et te servabunt. Dic igitur quod soror mea sis, ut bene sit mihi propter te, et vivat anima mea ob gratiam tui (Gen. 12. 12. 13). Vidisti metum, vidisti tremorem, excelsum illum ac philosophicum animum quatientem? vidisti adamantem formidine fractum? Genus mentitur, atque alteram pro altera personam uxori suæ imponit, agnamque lupis in prædam exponit: quodque viris malorum omnium acerbissimum est, nempe constupratam uxorem cernere, imo etiam vel suspicari, hoc, et quod hac re multo acerbius est (non enim suspicio tantum erat, sed stuprum reipsa tentabatur), non modo cernit, sed etiam, ut perpetretur, laborat: idque ipsi leve ac ferendum videtur. Etenim affectus affectum superabat, gravem nimirum gravior, ac mortis terror zelotypiam vincebat. Magnus quoque ille Elias ob mortis metum solas libidinosæ ac nefariæ mulieris minas veritus, in fugam se contulit, ac solum vertit (3. Reg. 19): et qui cælum clauserat, et tot miracula pararat, sermonis terrorem minime tulit: verum excelsum illum atque ad cælos usque sublimem animum pavor ita percussit, ut post illam fiduciam, post tantam in loquendo libertatem, post tantum virtutis specimen editum, et patriam, et tantum populum, cujus causa tot pericula audax adierat, repente linqueret, et quadraginta dierum iter solus obiret et in locum desertum migraret. Vehementer enim horrenda hujus rei natura est, ac propterea quotidie in genus nostrum impetum faciens, ad unumquemque mortuum nos usque adeo percussit atque consternat, metuque perturbat et contrahit, ut quæ nec opinato appareat. Nec vero ad consolationem ullam vim habuit aut temporis meditatio, aut quotidiana in hac contemplatione consuetudo et exercitatio: nec temporis diuturnitate hujusmodi mærorum terrorque consenuit, forem perpetuo juvenescit ac viget, recentemque ac florentem quotidie metum affert. Nec sane immerito. Quis enim non perturbetur et consternetur, cum eum, qui hesternodie, aut paucis ante diebus ambulabat, sexcenta domus negotia gerebat, uxoris, filiorum, mancipiorum, sæpe etiam integrarum civitatum curam suscipiebat, minabatur, terrebat, supplicia partim solvebat, partim inferebat, innumera tum in urbibus, tum in regionibus efficiebat, repente plusquam lapidem mutum et jacentem videt? cumque innumerabiles homines plorent, et amicissimi quique lugeant, et uxor dolore distorqueatur, genas cædat¹, comam vellat, magnoque cum ululatu

¹ In Editio, hæc voces, *genas cædat*, deerant.

ancillarum greges circum se collocet, ipsum tamen nihil eorum sentientem? cum videt omnia repente de medio sublata esse, rationem, ingenium, animam, oris florem ac venustatem, membrorum motum? injucunda autem iis successisse, nimirum silentium, stuporem, corruptionem, sanie, vermes, cinerem, pulverem, foetorem, interitum integrum, corpusque totum eo properans, ut in vilia et deformia atque ignobilia ossa desinat?

4. *Mors mærore levior.* — Et tamen istud, quod et per res ipsas, et per sanctorum illorum virorum formidinem horrendum esse constat, mærore longe levius est. Nam ipsius causa longa hæc sermonum curricula emensus sum, ut ex me discas, quantam poenam pendas, ac parem ipsi, imo vero multis partibus majorem, bonorum mercedem expectes. Atque ut hæc ita se habere intelligas, jam ad eos qui eo affectu capti sunt, confugiam, quo scilicet prius nostra festinabat oratio. Plebs Hebræorum, Mose veniente, ac libertatem et Ægyptiacæ captivitatis finem nuntiante, ne audire quidem ipsum sustinebant. Causamque etiam exponens legislator dicebat: *Loquutus est autem Mos ad populum: et non audivit populus Mosem præ puellinitate (Exod. 6. 9).* Quinetiam cum Deus graves Judæis ob multa flagitia minas intendit, post captivitatem atque in aliena regione commorationem, post servitutem, famem, pestem atque humanarum carniū esum hanc poenam subjunxit, his verbis utens: *Dabo eis cor mærens, et deficientes oculos, et tabescentem animam (Deut. 28. 65).* Quid autem Judæos, petulantem et ingratum, carnisque servituti addictum populum, nec philosophari scientem, commemoro: cum mihi a magnis et excelsis viris hujus rei argumentum capere liceat? Etenim apostolorum chorus, cum triennium jam cum Christo consuetudinem habuissent, multaque de immortalitate aliisque arcanis rebus ex ipso didicissent, signaque admiranda et ab humanis sensibus remota edidissent, ipsumque tanto tempore mira perpetrantem conspexissent, ejusdemque cum eo mensæ, et colloqui, ac tam eximiorum sermonum participes exstitissent, atque omni doctrinæ genere eruditi fuissent, posteaquam verba, quæ mærorem afferebant, audierunt, qui prius eum perpetuo retinebant, deque ipso velut lactentes pueri pendeabant, nec percontari desinebant, Quo vadis? iidem rursus hujus mæroris tyrannide ita oppressi sunt, seque totos angori dediderunt, ut jam ab ipso hæc minime percontarentur. Quo etiam nomine Christus eos insectans, dicebat: *Audistis quia vado ad eum qui misit me, et venio ad vos, et nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis? Sed quia hæc loquutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum (Joan. 16. 5. 6).* Videsne quomodo mæroris tyrannis amori tenebras offuderit, eosque in captivitatem sibi addiderit, suique juris fecerit? Rursum Elias ille (nam ne nunc quidem ab eo abcedam) post fugam ac secessionem a Palæstina, mæroris acerbissimam non ferens (si quidem in magno mærore atque angore versabatur: quod etiam is, qui eam historiam literis mandavit, his verbis declarat, *Abiit juxta ani-*

ζουσι τῷ ἐπιταμίῳ; καὶ ὁ Θεὸς δὲ οὐ ταύτην ἐπέθηκεν ἐσχάτην τιμωρίαν ἐν τῷ νόμῳ τοῖς μεγάλα πλημμελοῦσιν; οὐ διὰ τὸν τοῦτου φόβον ὁ πατριάρχης ἐκείνος ὁ καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν νικήσας, τὴν γυναῖκα τὴν αὐτοῦ κατεδέξατο ἡδυπαθείαις ἐκδοῦναι βαρβαρικάς, καὶ Αἰγυπτιακῇ τυραννίδι, καὶ τὸ δῖαμα τῆς ὕβρεως αὐτὸς τε κατεσκεύαζε, καὶ τὴν γυναῖκα παρεκάλει τὴν χαλεπὴν ταύτην συνυποκρίνασθαι τραγωδίαν αὐτῷ; Καὶ οὐδὲ τὴν αἰτίαν αἰσχύνεται τιθεὶς τῆς τοιαύτης σκηνῆς. Ἔσται γάρ, φησὶν, ὡς ἂν ἴδωσί σε οὕτω τῇ ὥρᾳ λάμπουσιν, καὶ τῷ κάλλει τῆς δόξης κρατούσιν, ἀποκτενοῦσί με, σὲ δὲ περιποιήσονται. Εἰπέ οὖν ὅτι ἀδελφῇ μου εἰ, ἴνα εὖ μοι γένηται διὰ σέ, καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ μου ἔσκεν σοῦ. Εἶδες φόβον, εἶδες τρόμον κατασιόντα τὴν ὕψλην ἐκείνην καὶ φιλόσοφον ψυχὴν; εἶδες τὸν ἀδάμαντα διαλυθέντα τῇ ἀγωνίᾳ; Ψεύδεται τὸ γένος, καὶ ἕτερον ἀνὲρ ἑτέρου παρατίθῃσι τῇ γυναικὶ τὸ πρόσωπον^α, καὶ τοῖς λύκοις εὐάλωτον ποιεῖ τὴν ἀμύνδα· καὶ ὁ πάντων ἐστὶν ἀνδράσιν ἀφορητότερον, γυναῖκα ἰδεῖν ὕβριζομένην, μᾶλλον δὲ καὶ ὑποπτειομένην μόνον, τοῦτο καὶ τὸ τοῦτου χαλεπώτερον (οὐδὲ γὰρ ὑπόφια ἦν, ἀλλ' ὕβρις ἔργῳ τολμωμένη) οὐ μόνον ὀρᾷ, ἀλλὰ καὶ ὅπως τολμηθεὶ κατασκευάζει, καὶ κοῦφον αὐτῷ φαίνεται τοῦτο καὶ φορητόν. Καὶ γὰρ πάθος ἐκράτει πάθους, τοῦ χαλεποῦ τὸ χαλεπώτερον, καὶ ζηλοτυπίας περιεγένετο δειλία θανάτου. Καὶ ὁ μέγας δὲ Ἥλιος ἐκείνος διὰ τὸν τοῦτου φόβον δραπετὴς καὶ φυγὰς καὶ μετανάστης ἐγένετο, ἀπειλὴν μόνον δέισας πορνευομένης καὶ ἐναγοῦς γυναικός· καὶ ὁ τὸν οὐρανὸν ἀποκλείσας, καὶ τοσαῦτα θαύματα ἐργασάμενος, ῥημάτων φόβον οὐκ ἤνεγκεν· ἀλλ' οὕτω τὴν οὐρανομήκη ψυχὴν ἐκείνην κατέσειεν ἡ ἀγωνία, ὡς καὶ πατρίδα καὶ ὄμιον τοσοῦτον, δι' ὃν τοσαῦτα παρεκινδύνευσεν, καταλιπεῖν ἄθροον, καὶ μόνον τεσπάρακοντα ἡμερῶν ὀδεύσαι ὁδὸν, καὶ πρὸς τὴν ἐρημίαν μετοικισθῆναι, μετὰ τὴν παῤῥησίαν ἐκείνην, μετὰ τὴν τοσαύτην ἐλευθεροστομίαν, μετὰ τὴν τοσαύτην τῆς ἀνδρείας ἐπιδείξειν. Καὶ γὰρ φοβερά σφόδρα τοῦ πράγματος ἡ φύσις· διὰ τοι τοῦτο καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐπιούσα ἡμῶν τὸ γένος, οὕτω καθ' ἕκαστον ἡμῶς ἐκπλήττει νεκρὸν καὶ συγγείει καὶ συστέλλει, ὡς ἄθροον τότε φαινομένην. Καὶ οὐδὲν ἴσχυσεν εἰς παραμυθίαν ἡ τοῦ χρόνου μελέτη, οὐδὲ τὸ καθ' ἐκάστην ἐν ταύτῃ γυμνάζεσθαι τῇ θεωρίᾳ· οὐδὲ ἐπαλαιώθη τῷ χρόνῳ τὰ τῆς ἀθυμίας καὶ τῆς ἐκπλήξεως ταύτης, ἀλλὰ καὶ νεάζει καὶ ἀκμάζει διηνεκῶς, καὶ τὸν φόβον ἀκραφνῇ καὶ ἀνθούonta ἐρχεται καθ' ἐκάστην φέρουσα τὴν ἡμέραν· καὶ μάλα εἰκότως. Τίς γὰρ οὐκ ἂν αἰσχυνθῇ καὶ καταπέσοι^β, [556] ὅταν ἴδῃ τὸν χθῆς καὶ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν βαδίζοντα, ἀγοντα, φέροντα μυρία πράγματα, οἰκίας, γυναῖκας, παῖδων, οἰκετῶν, πολλάκις δὲ καὶ πόλειον δολοκλήρων προϊστάμενον, ἀπαιλοῦντα, φοβούντα, λόνοντα κολάσεις, ἐπάγοντα κολάσεις, μυρία κατὰ

πόλεις καὶ χώρας ἐργασάμενον, ἄθροον λίθων ἀφωρότερον κείμενον; καὶ μυρίων κωκυόντων, καὶ τῶν φιλάτων κατακοπτομένων, καὶ τῆς γυναικὸς καταθρυπτομένης, παρειᾶς ξανθοῦσης^γ, πλοκάμους λυούσης, χοροὺς περιστάσης θεραπεινίδιον μετὰ πολλῆς τῆς ὀλουγῆς, οὐδενὸς αἰσθανόμενον; καὶ πάντα ἐξαίφνης ἐκποδῶν, καὶ λογισμὸν καὶ διάνοιαν καὶ ψυχὴν, καὶ ὅπως ἄνθος, καὶ μελῶν κίνησιν; καὶ τὰ ἀτερπῆ διαδεχόμενα, ἀφωρίαν καὶ ἀναισθησίαν, φόβον, ἰχθῦρα, σκώληκας, τέφραν, κόνιν, δυσωδίαν, ἀφανισμόν παντελῆ, καὶ ὅσα ἐα εἰδεχθῇ καὶ ἄσχημα τὸ πᾶν ἐπειγόμενον καταλῦσαι σῶμα;

δ. Ἄλλ' ὅμως τὸ φοβερόν τοῦτο, καὶ διὰ τῶν πραγμάτων δεικνύμενον, καὶ διὰ τῆς τῶν ἁγίων ἐκείνων δειλίας, ἀθυμίας πολὺ κουφότερον. Ταύτης γὰρ ἔνεκεν τοὺς μακροὺς τοῦτους τῶν λόγων διαύλους ἀνήλωσα, ἵνα σε διδάξω, ὅταν εἴνεις δίκην, καὶ ἀντίβροπον αὐτῆς, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ μείζονα τῶν ἀγαθῶν ἀναμνεῖς τὴν ἀμοιβήν. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ἐπὶ τοὺς ἀλόντας λοιπὸν καταπέδουσαι, εἰς ὃ ἐμπροσθεν ἡτοιγμένην ἔλθειν. Ὁ γὰρ τῶν Ἑβραίων ὄμιλος, Μωσέως ἐλθόντος; καὶ ἐλευθερίαν εὐαγγελίζομένου, καὶ τῶν Αἰγυπτιακῶν κακῶν ἀπαλλαγῇ, οὐδὲ ἀκούσαι ἠνέσχετο, καὶ τὴν αἰτίαν τιθεὶς ὁ νομοθέτης ἔλεγεν· Ἐλάλησε δὲ Μωσὴς τῷ λαῷ, καὶ οὐκ ἤκουσεν ὁ λαὸς Μωσέως ἀπὸ τῆς ὀλιγοψυχίας. Καὶ ὅταν μεγάλας ἀπειλῇ τοῖς Ἰουδαίοις ὁ Κύριος· ἀπειλὰς ὑπὲρ ἀνομίας πολλῆς, μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ τὴν ἐν ἄλλοτρίᾳ διατριβὴν γῆ^δ, καὶ δουλείαν, καὶ τοὺς λιμοὺς, καὶ τοὺς λοιμοὺς, καὶ τὴν ἀνθρωποφαγίαν, καὶ ταύτην ἐπάγει τὴν δίκην λέγων· Δώσω αὐτοῖς καρδίαν ἀθυμοῦσαν, καὶ ἐκλείποντας ὀφθαλμοὺς, καὶ τηχομένην ψυχὴν. Ἀλλὰ τί χρὴ λέγειν Ἰουδαίους, ὄμιον ἀτακτον, ἀγνύμονα, καὶ τῇ σαρκὶ δεδουλωμένον, καὶ φιλοσοφεῖν οὐκ εἰδότα, παρὸν ἀπὸ τῶν μεγάλων καὶ ὕψλων ἀνδρῶν λαβεῖν τὴν ἀπόδειξιν; Ὁ γὰρ τῶν ἀποστῶλων χορὸς τρίτον ἔτος συγγενόμενος τῷ Χριστῷ, καὶ πολλὰ περὶ ἀθανασίας παιδευθεὶς, καὶ τῶν ἄλλων ἀπορόρητων, σημεία τε ἐργασάμενοι θαυμαστά καὶ παράδοξα, καὶ αὐτὸν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον θαυματουργοῦντα θεασάμενοι, καὶ τραπέτης αὐτῷ καὶ ὁμιλίας καὶ λόγων τοιοῦτων κοινωνήσαντες, καὶ πάντα παιδευθέντες τρόπον, ἐπειδὴ ῥημάτων ἤκουσαν ἀθυμίαν αὐτοῖς ἐμποιοῦντων, συνεχῶς αὐτὸν κατέχοντες καὶ ἐκπρεπάμενοι καθάπερ ὑπομάζια παῖδια, καὶ διηνεκῶς αὐτὸν ἐρωτῶντες, Πῶ ὁπάγεις; οὕτω τῇ τυραννίδι τῆς ἀθυμίας ἐσθίσθησαν ταύτης, καὶ οἱοι τῆς λύτης ἐγένοντο, ὡς μηκέτι [557] αὐτοῦ ταῦτα πυνθάνεσθαι. Καὶ τοῦτο ὀνειδίζων αὐτοῖς ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· Ἡκούσατε, ὅτι ὁπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με, καὶ ἐρχομαι πρὸς ὁμᾶς, καὶ οὐδεὶς ὁμῶν ἐρωτᾷ με, Πῶ ὁπάγεις; Ἀλλὰ ὅτι ταῦτα λέλάληκα ὁμῶν, ἡ λύπη πεπλήρωκεν ὁμῶν τὴν καρδίαν. Εἶδες ἔρωτα πῶς ἐπισκόπησεν^ε ἀθυμίας τυραννίδος, καὶ πῶς αἰχμαλώτους εἰργάσατο, καὶ αὐτῆς εἶναι πεποήκεν; Ὁ δὲ Ἥλιος πάλιν ἐκείνος (οὐ γὰρ ἀποστήσομαι αὐτοῦ οὐδὲ νῦν); μετὰ τὴν φυγὴν καὶ τὴν ἀναχώρησιν τὴν ἀπὸ Παλαιστίνης, οὐ φέρον τῆς ἀθυμίας τὴν τυραννίδα (καὶ γὰρ σφόδρα ἡθύμει· τοῦτο γοῦν ὁ τὴν ἱστορίαν γράψας ἐδήλου λέγων, ὅτι

^α Sic idem mss. atque ita legit interpres. In edito παρειᾶς ξανθοῦσης deorat.

^β Duo mss., ut notat Duceus, καὶ τὸ ἐν ἄλλῃ διατρίβειν γῆ.

^γ Duo mss. εἶδες ἔρωτα πόσω ἐπισκόπησεν. Alius ἔρωτα πόσον ἐπισκόπησεν.

^α Unus prosopopoeion. Infra duo manuscripti μᾶλλον καὶ ὑποπτειοῦσαι μόνον, τοῦτο καὶ τὸ τοῦτου χαλεπώτερον, οὐ μόνον ὀρᾷ, ἀλλὰ καὶ ὅπως τολμηθεὶ κατασκευάζειν. Alius μᾶλλον δὲ καὶ ὑποπτειναι μόνον. Mox hæc, οὐδὲ γὰρ ὑπόφια ἦν. Ἄλλ' ὕβρις, sic ponenda monet Duceus, duorum mss. auctoritate fultus.

^β Duo mss. οὐκ ἂν συγγεῖη καὶ καταπέσοι.

Ἀπῆλθε κατὰ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀκούσουσι τὴν φωνὴν εὐχόμενος· Ἰκαροῦσθω τὰ νῦν, Κύριε. Ἀδὲ τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι οὐ κρείττω ἐγὼ εἰμι ὑπὲρ τοὺς πατέρας μου. Καὶ τὸ φοβερώτερον ἐκεῖνο, τὸν κολοφῶνα τῆς τιμωρίας, τὸ κεφάλαιον τῶν κακῶν, τὸ πάσης ἀμαρτίας ἐπιτίμιον, τοῦτο ἐν εὐχῇ αἰτεῖ τάξει, καὶ ἐν χάριτος μέρει βούλεται λαβεῖν. Οὕτω πολὺ θανάτου φοβερώτερον ἄθυμια.^β Ἰνα γὰρ ἐκείνην διαφύγῃ, καταφεύγει ἐπὶ τούτῳ.

ε'. Ἐνταῦθα δὲ σοὶ καὶ ζήτημά τι διαλύσαι βούλομαι. Οἶδα γὰρ σου τὴν περὶ τὰς λύσεις τῶν τοιούτων ἐπιθυμίαν. Τί ποτ' οὖν ἐστὶ τὸ ζήτημα; Εἰ θάνατον κούφωτερον ἄθυμιας εἶναι ἐνόμιζε, διὰ τί καὶ πατρίδα καὶ ὅμιον ἵνα μὴ θανάτῳ περιπέσῃ, καταλιπὼν ἀπαύρα; καὶ τότε αὐτὸν φεύγων, νῦν αὐτὸν ἐπιζητεῖ; Ἰνα εἰδῇ καὶ ἐντεῦθεν μάλιστα, πῶς χαλεπώτερον ἄθυμια θανάτου. Ὅτε μὲν γὰρ αὐτὸν ἐκείνος ὁ φόβος κατέσεισε μόνος, εἰκότως ἅπαντα ἐπραττεν ὥστε αὐτὸν ἐκφυγεῖν. Ἐπειδὴ ἐγκαθημένη αὐτὴ τὴν οἰκίαν ἐπεδείξατο φύσιν, κατεσθίονσα, βαπνῶσα, τοῖς ὁδοῦσιν αὐτὸν καταναλισκονσα, ἀφόρητος αὐτῷ γενομένη, τότε δὴ λοιπὸν τὸ πάντων βαρύτερον κούφωτερον αὐτῇ; εἶναι ἐνόμισεν. Οὕτω καὶ ἰωνδὴς ἐκείνην φεύγων, ἐπὶ τούτῳ κατέφυγε, καὶ αὐτὸς θάνατον αἰτεῖται λέγων· Ἀδὲ τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι καλὸν μοι τὸ ἀποθανεῖν ἢ ζῆναι. Καὶ ὁ Δαυὶδ δὲ, εἰτε ἐξ οἰκείου προσώπου, εἰτε ἐτέρων τιῶν ὁδυρομένων ψαλμῶν γράφων, τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο ἐνδείκνυται. Ἐν γὰρ τῷ συστήναι τὸν ἀμαρτωλὸν ἐναντίον μου, φησὶν, ἐκωσώθην, καὶ ἐταπεινώθην, καὶ ἐσλίγησα ἐξ ἀγαθῶν, καὶ τὸ ἄληγμά μου ἀνεκαίρισθη. Ἐθερμάνθη ἡ καρδία μου ἐντός μου, καὶ ἐν τῇ μελέτῃ μου ἐκαυθίσεται πῦρ· ἐκεῖνο τὸ πῦρ τοῦ τοῦ πύρ; σφοδρότερον^α; τὸ τῆς ἄθυμιας πάθος θηλὸν. Διὸ μηκέτι φέρων τὰς πληγὰς αὐτῆς καὶ τὰς θδύνας, φησὶν· Ἐλάλησα ἐν τῇ γλώσσῃ μου. Καὶ εἰ λαλεῖς, εἰπέ μοι; Θάνατον καὶ οὗτος αἰτεῖ λέγων· Γνώρισόν μοι, Κύριε, τὸ πέρας μου, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν μου τίς ἐστιν, ἵνα γινῶ τί ὕστερῶ ἐγὼ· ἐτέροις μὲν ῥήμασι, τοῖς δὲ αὐτοῖς νοήμασι τὰ τοῦ ἡλίου φεγγαγόμενος. Ὅπερ γὰρ [558] ἐκεῖνος εἶπεν· Ὅτι οὐ κρείττω ἐγὼ εἰμι ὑπὲρ τοὺς πατέρας μου, τοῦτο καὶ οὗτος ἠνέχετο λέγων· Γνώρισόν μοι, Κύριε, τὸ πέρας μου, ἵνα γινῶ τί ὕστερῶ ἐγὼ. Τίνος ἔνεκεν ἀπελείφθην, φησὶν, ἐγὼ, καὶ ὕστερῶ, καὶ ἐν τῷ παρόντι διατρέχω βίῃ, τῶν ἄλλων ἀπελθόντων; Καὶ οὕτως αὐτὸν ἐπιζητεῖ, εἰτε αὐτὸς, εἰτε ἐκεῖνος, ὧν τῷ προσώπῳ κεχηρμένος φθέγγεται, ὅτι καὶ μὴ παρόντος τὸν χαῖρὸν τῆς παρουσίας ἐπιθυμεῖ μαθεῖν· Γνώρισόν μοι, φησὶ, τὸ πέρας μου· ἵνα καὶ ἐντεῦθεν μεγίστην καρπώσῃται τὴν ἡδονήν. Οὕτω τὸ φοβερὸν ποθεῖν γίνεται διὰ τὴν ἀφόρητον τῆς ἄθυμιας ὁδύνην, καὶ τὸ πῦρ τὸ ἐκκαίμενον ἐν τῇ διανοίᾳ. Ἐν γὰρ τῇ μελέτῃ μου ἐκαυθίσεται πῦρ. Τοσαύτης τοίνυν τιμωρίας μεγάλας προσδοκᾷ τὰς ἀμοιβὰς, πολλὰ τὰ βραβεῖα,

^α Duo mss. κατὰ τῆς ψυχῆς. Infra duo mss. φοβερώτατον ἐκεῖνο. Edit. φοβερώτερον.

^β Duo mss. βαρύτερον ἄθυμια. Quae lectio non spernenda. Infra idem ἐπιθυμίαν καὶ σφόδρα ἐπίσταται, ὅσον σοὶ χαρίζομαι. Τί ποτ'.

Idem τὸ πῦρ καὶ πύρ; σφοδρότερον.

ἀφάτους τὰς ἀντιδόσεις, φαειροὺς καὶ σφόδρα ἀνθούοντας τῶν τοσούτων ἀγώνων τοὺς στεφάνους. Οὐ γὰρ τὸ ποιῆσαι τι χρῆσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ παθεῖν τι κακὸν πολλάς ἔχει τὰς ἀμοιβὰς, καὶ μεγάλα τὰ ἱσχυρά. Καὶ πρὸς τοῦτον ἦδη βασιδεύομαι τὸν λόγον, σφόδρα καὶ σοὶ καὶ πᾶσι χρῆσιμον ὄντα, καὶ ἱκανὸν πρὸς ὑπομονὴν ἀλεῖσθαι καὶ καρδίαν διεγείρειν^δ, καὶ μὴ ἀφίναί τι πρὸς τοὺς τῶν παθημάτων καταμαλακίεσθαι ἰδρώτας.

ς'. Ὅτι μὲν οὖν ἀπάντων τῶν κακῶν χαλεπώτερον ἄθυμια, καὶ ὁ κολοφῶν καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν δεινῶν, τοῦτο ἱκανῶς ἡμῖν ὁ λόγος ἀπέδειξε· λείπεται τοίνυν κατορθωμάτων καὶ παθημάτων ποιήσασθαι σύγκρισιν, ἵνα μάθῃς σαφῶς, ὅτι οὐ κατορθώμασι μόνον, ἀλλὰ καὶ παθήμασι ἀμοιβὰί κεῖνται, καὶ ἀμοιβὰί σφόδρα μεγάλα, καὶ παθήμασιν οὐκ ἔλαττον, ἢ κατορθώμασιν, μᾶλλον δὲ ἐστὶν ὅπου καὶ πλείονα παθήμασιν. Καὶ εἰσαγάγωμεν, εἰ δοκεῖ, τὸν μέγαν τῆς ὑπομονῆς ἀθλητὴν ἐν ἑκατέροις διαλάμπαντα τρόποις, τὸν ἀδάμαντα, τὴν πέτραν, τὸν ἐν τῇ Δυσίτιδι μὲν γενόμενον χώρα, πᾶσαν δὲ τὴν οἰκουμένην καταλάμπαντα τῇ τῆς οἰκίας ἀρετῇς ὑπερβολῇ, καὶ ἐπωμεν αὐτοῦ τὰ τὰς κατορθώματα καὶ τὰ παθήματα, ἵνα εἰδῇς πόθεν μεζδόνως διαλαμπέ. Τίνα οὖν αὐτοῦ τὰ κατορθώματα; Ὁ οἶκός μου, φησὶ, παντὶ ἐλθόντι ἠνέφκτο, καὶ κοινὸς ἦν τοῖς δοσιπόροις λιμῇ· καὶ τοῖς δεομένοις τὰ αὐτοῦ πάντα σχεδὸν ἐπέκτετο. Ἐγὼ γὰρ ἤμην, φησὶν, ὀφθαλμὸς τυφλῶν, καὶ πόνος χωλῶν. Ἐγὼ ἤμην πατὴρ ἀδυνάτων, διέκην δὲ, ἢ οὐκ ἤδειν, ἐξίχνισα, καὶ συνέτριψα μύλας ἀδίκων, καὶ ἐκ μέσου ὁδόντων αὐτῶν ἐξήρπασα ἀρπαγμα. Ἀδυνάτοι δὲ, ἢ ἢ ποτε εἶχον χρειαίαν, οὐκ ἀπέτυχον, οὐδὲ ἐξῆλθε τις τὴν οὐρανὸν μου ἀόλαφ κενῶ. Εἶδες διάφορα φιλανθρωπίας εἶδη, καὶ ποικίλους ἐλεημοσύνης λιμένας^ε. καὶ διὰ πάντων αὐτὸν βοηθούνα τοῖς δεομένοις; εἶδες πένιαν ἀνέχοντα, χήραν διουρούμενον, ἀδικουμένον [559] προῖστάντα, φοβερὸν τοῖς ἐπιηραζομένοις ὄντα; Οὐ γὰρ δὴ μέχρι τοῦ παρστέλλαι καὶ συμμαχῆσαι μόνον τὴν σπουδὴν ἐπέδεικνυτο (τοῦτο δὴ τὸ τῶν πολλῶν), ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦ πρὸς τέλος τὸ πρᾶγμα ἀγαγεῖν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος. Συνέτριψα γὰρ μύλας τῶν ἀδίκων, φησὶ, τῇ φιλονεικίᾳ τῇ ἐκείνων τὴν αὐτοῦ πρόνοιαν ἐπιτεχνίζων. Οὐκ ἀνθρώπων δὲ μόνον ἐπηρεαίει, ἀλλὰ καὶ φύσεως ἐπιβουλαῖς ἀντέστησεν αὐτοῦ τὴν κηδεμονίαν, τὰ ἀμαρτήματα αὐτῆς τῇ τῆς οἰκίας συμμαχίᾳ ὑπερβολῇ διορθούμενος. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ μέλη αὐτοῦ ἀποδοῦναι οὐκ εἶχε, τοῖς πηροῖς τὰ ὅμματα, τοῖς χωλοῖς τοὺς πόδας, ἀντὶ τῶν μελῶν αὐτοῖς ἐγίνετο, καὶ δι' αὐτοῦ καὶ οἱ τοὺς ὀφθαλμοὺς πεπηρωμένοι, καὶ οἱ τὰ σκέλη κεκομμένοι, οἱ μὲν ἐβλεπον, οἱ δὲ ἐβάδιζον. Τί ταύτης ἴσον γένοιτο; ἂν αὐτοῦ τῆς φιλανθρωπίας; Οἶσθα αὐτοῦ καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς^ς, ἵνα μὴ πάντα καταλέγων μακρὸν ποιῆσω τὸν λόγον, τὴν ἐπιεικείαν, τὴν πραότητα, τὴν σωφροσύνην, τὴν ἀκρίβειαν, πῶς, σφοδρὸς ὢν τοῖς ἀδικοῦσι (τὸ γὰρ δὴ θαυμαστὸν τοῦτο ἐστὶ), προσ-

^δ Unus καὶ πρὸς καρτερίαν διεγείρει· alter καὶ καρτερίαν διεγείρει. Paulo post idem ἀπάντων τῶν παθῶν καὶ. Infra idem λείπεται δὲ λοιπόν.

^ε Interpretes legunt λιμῶνας, qui velierat praest.

^ς Sic mss. atque ita legit interpret. Editi τὴν ἀλλήν ἀρετήν.

nam suam), quid in sua ad Deum precatione dicat, audias velim: *Et sufficiat nunc, Domine. Accipe animam meam a me: non enim sum melior quam patres mei* (3. Reg. 19. 3. 4). Ita illud quod formidabilis erat, illum supplicii colophonem, illud malorum caput, illam sceleris omnis penam exoptat, atque in beneficii loco petit. Usque adeo morte terribilior est mœror. Ut enim hunc effugeret, ad illam perfugit.

5. Hic autem questionem quandam tibi explicare volo. Nec enim me fallit, quantum huiusmodi questionibus tibi dissolvere cupias. Quænam igitur hæc questio est? Si mortem mœrore leviorē esse existimabat, quid causæ est, cur vitandæ mortis causa relicto solo patrio ac popularibus suis profugerit? et cur qui prius eam fugiebat, nunc eam expetat? Nimirum ut hinc vel maxime, quantum mœstitia mortem acerbitate superet, intelligas. Nam cum mortis dumtaxat metus eum quateret, non abs re quidvis efficiebat, quo eam effugeret. At posteaquam mœror in ipsius pectore insidens naturam suam ostendit, eum videlicet exedens, absumens, dentibus conficiens, atque intolerandum in modum excrucians, tum denique id quod omnibus rebus gravius et acerbius est, levius esse iudicavit. Eodemque modo Jonas etiam mœrorem fugiens, ad mortem confugit: mortemque ipse quoque his verbis a Deo petivit: *Accipe animam meam a me: melius est enim mihi mori, quam vivere* (Jonæ 4. 3). Davidque item, sive ex sua, sive ex aliorum quorundam lugentium persona psalmum conscribens, hoc ipsum indicat. *Cum consideret, inquit, peccator adversum me, obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis, et dolor meus renovatus est. Concaluit cor meum intra me, et in meditatione mea exardescet ignis* (Psal. 38. 2-4): per ignem illum scilicet mœroris affectum, qui quovis igne acerbior est, designans. Ideo plagas ipsius ac dolores minime jam ferens, his verbis utitur: *Loquutus sum in lingua mea. Quid autem loqueris, die quæso? Mortem quoque hic petit, dicens: Notum fac mihi, Domine, finem meum et numerum dierum meorum quis est, ut sciam cur morer ego* (Ib. v. 3). Quæ quidem verba tametsi ab Eliæ verbis discrepent, eandem tamen sententiam habent. Nam quod ille dixit, *Non sum melior quam patres mei*, hoc iste his verbis significavit: *Notum fac mihi, Domine, finem meum, ut sciam quid morer ego*. Hoc est, Qua de causa ego relictus sum, seriusque ab eo: qua de causa, cum alii jam e vita discesserint, ipse tamen remaneo, atque in præsentī vitæ diuturniorem moram traho? Ac tanta mortis cupiditate tenetur, sive ipse, sive illi, quorum nomine loquitur, ut etiam, ea nondum præsentē, præsentis tempus scire aveat. *Notum, inquit, fac mihi, Domine, finem meum, quo videlicet hinc quoque maximam voluptatem capiat. Ita id quod horrendum est, propter intolerandum mœroris dolorem, atque ignem in animo exardescentem, expetendum redditur. In meditatione enim mea, inquit, exardescet ignis.*

Ærumnæ coronas pariunt. — Quocirca cum tantam penam luas, magnam hinc mercedem, multa præmia, remunerationes inenarrabiles, splendidas ac

valde florescentes huiusmodi certaminum coronas expecta. Non enim solum aliquid boni efficere, sed etiam aliquid mali perpeti, magnam mercedem atque ampla præmia obtinet. Atque ad hanc orationem jam me confero, ut quæ et tibi, et cunctis magnopere utilis sit, animisque ad patientiam acutendis sufficiat, nec eos ad calamitatum sudores debilitari sinat.

6. Quod igitur calamitatum omnium atrocissima, ac malorum colophon et caput, mœstitia sit, satis fuisse a nobis est demonstratum: superest jam ut virtutes et calamitatum perpassiones inter se comparemus, ut perspicue intelligas non virtutibus solum, sed etiam calamitatibus mercedem constitutam esse, et quidem admodum amplam: nec calamitatibus minus, quam virtutibus; imo amplius interdum calamitatibus. Ac, si lubet, magnum patientiæ pugilem in medium producamus, eum, inquam, qui utroque laudis genere splenduit, adamantem illum, petram illam, eum qui in Ausitide quidem regione exstitit, verum singulari quadam virtutis suæ magnitudine universum terrarum orbem collustravit, atque ipsius tum virtutes, tum calamitates exponamus, ut, qua ex parte magis effluerit, compertum habeas. Quænam igitur ipsius virtutes erant? *Domus enim mea, inquit, omni venienti patuit, communisque erat viatoribus portus* (Job 31. 32). Quin bona sua ita possidebat ut ea pene omnia non sibi, sed pauperibus haberet. *Oculus enim, inquit, fui cæcorum, et pes claudorum* (Job 29. 13-17). *Pater eram imbecillium: et causam, quam nesciebam, investigabam: conterebam molas iniquorum: et de dentibus illorum auferēbam prædā. Imbecilles autem, si qua re opus habebant, minima repulsam ferebant: neque quisquam ex auditibus meis unquam vacuo sinu egressus est* (Job 31. 16. 34). Vides varia humanitatis genera, et varios eleemosynæ portus, eumque quavis ratione opem iis, quibus injuria fiebat, afferentem? vides eum egstatem sublevantem, viduas foventem, læsis opitulantem, lædentibus terrorem incutientem? Neque enim eo solum studium suum demonstrabat, quod iis, qui lædebantur, præsto esset, atque auxilium ferret (quod multi faciunt), verum etiam eo usque laborabat, quoad negotium confecisset, et quidem magna cum vehementia. *Conterebam enim, inquit, molas iniquorum* (Job 29. 17): eorum videlicet conatibus providentiam suam muri instar opponens. Nec vero hominum tantum injuriis, sed etiam nature insidiis eorum suam ac sollicitudinem objiciens, ipsius nimirum vitia singulari auxilli sui magnitudine corrigens. Nam quia membra ipsis restituere minime poterat, hoc est cæcis oculos, claudis pedes, membrorum instar ipsis erat: atque ipsius opera ii qui oculis capti erant, videbant; et ii qui cruribus oblæsi ac mutilati erant, ambulabant. Quid cum hac humanitate comparari quæst? Alias etiam ipsius virtutes exploratas habes; ne omnia enumerans orationem protraham: morum facilitatem, lenitatem, summam modestiam ac temperantiam; quoniam pacto, cum in eos qui injuriam aliis inferebant vehementer esset (nam hoc sane mirandum), suavis

tamen et mansuetus, atque ipso etiam melle dulcior erat, cum erga omnes alios, tum erga famulos suos, qui magnum sui erga ipsum amoris argumentum edentes, dicebant: *Quis dei nobis, ut de carnibus ejus satureremur (Job 31. 34)?* Quod si famulis ita carus et amabilis erat, quibus sæpe terrori esse necesse est, quanto magis cunctis aliis hominibus?

7. Hæc igitur, atque his plura, cum apud te collegeris, age jam ad calamitatum, quas perpessus est, numerum subducendum mecum te confer: atque comparando videamus quo tempore clarior erat, an cum illis virtutis muneribusungebatur, an cum acerba pateretur quæ magnum ipsi mœrorem inurebant? Utro igitur tempore illustrior erat Job? tumne cum domum suam omnibus qui eo iter faciebant, apertam habebat, an cum ea perturbata nullum acerbum verbum pronuntiavit, sed Deum laudibus affectit? Atqui illud virtutis munus erat, hoc perpassio. Utro tempore insignior erat, dic quæso, cum filiorum causa sacrificium offerebat, eosque inter se conciliabat, an cum ipsis domus ruina obrutis, acerbissimæque mortis genere de medio sublati, perquam sapienter hunc casum tulit? Utro tempore magis emicuit, cum de ovium ipsius velleribus nudorum humeri calefebant, an cum allato nuntio ignem de celo cecidisse, et universum gregem una cum pastoribus absumpsisse, minime commotus ac perturbatus est, verum calamitatem hanc æquo animo tulit? Utro tempore major erat, cum firma corporis valetudine frueretur, qua ad eorum qui injuriam acceperant, defensionem utebatur, et iniquorum molas conterebat, atque ex mediis ipsorum dentibus prædam eripiebat, oppressisque portus erat: an cum corpus suum, læsorum presidium, a vermibus corrodi conspiciebat, atque in sterquilinio sedens, accepta testa illud ipse radebat? *Glebas enim terræ mollio, inquit, saniem radens (Job 7. 5).* Atqui omnia illa virtutis opera erant: contra, hæc omnia perpassiones: et tamen hæc ipsi majorem, quam illa, splendorem attulerunt. Hoc enim acerbissima prælii pars erat, majoremque fortitudinem animique firmitatem, et mentis sapientiam, atque ampliorem erga Deum caritatem requirebat. Eaque de causa, cum illa fierent, impudenter quidem ac perquam improbe, sed tamen oblectabatur diabolus, his verbis utens: *Numquid Job frustra colit Deum (Job 1. 9)?* At cum hæc accidissent, pudore suffusus terga dedit, ac secessit, ut qui ne impudentis quidem ullius objectionis umbram aliquam haberet, quam prætenderet. Hoc enim coronarum colophon est, hoc summus virtutis apex, hoc perspicuum fortitudinis argumentum, hoc summæ philosophiæ culmen. Illud etiam ostendens hic idem beatus Job, quanto acerbior sit mœroris tyrannis, quam mors, hanc requiem appellabat: *Mors enim, inquit, viro requies (Job 3. 23);* atque eam gratiæ loco petebat, ut a mœrore liberaretur, dicens: *Quis dei ut veniat petitio mea, et quod exspecto, tribuat mihi Deus? Et qui capit, ipse me conterat, et incidat me usque in finem: et urbs ea, super cujus muros saltabam, sepulcrum mihi sit (Idem, 6. 8.*

10). Ita omnium rerum gravissima est mœstitia: porro quo gravior, eo quoque majorem mercedem habet.

8. *Quantus ex calamitatibus fructus oriatur. Nulla virtus sine labore magnam laudem refert.* — Ut autem aliunde quoque intelligas quantus ex calamitatibus fructus promanet, etiamsi non Dei causa quis perpetiatur (nemo me hoc loco hyperbolice loqui existimet), modo strenuo ac placido animo ferat, Deum in omnibus gloria afficiens¹: idem hic, se propter Deum hæc pati, minime norat, et tamen ideo corona donabatur, quod etsi causam non nosset, strenuo tamen animo calamitates perferbat. Lazarus quoque ille, in morbum prolapsus (hoc porro non erat propter Deum pati), tamen quia inopiam curantium, mœroremque illum, quem et ulcera, et fames, et divitiis contemptus atque crudelitas afferebat, forti animo tulit, quas coronas consequutus sit, non te fugit. Atqui nullum illius præclarum opus invenimus; non quod pauperes misericordia prosequutus sit, non quod læsis opem tulerit, aut aliud quiddam ejusdem generis cum virtute gesserit; verum illud dumtaxat, quod pro divitis foribus jacuerit, quod adversa valetudine laborarit, quod ipsius vulneribus canes linguas admovent, ac denique quod dives eum sit aspernatus, quæ omnia ad perpassionem spectabant. Et tamen, licet nullo alio egregio virtutis munere perfunctus, quia solum hujusmodi mœstitiam strenuo animo tulit, eandem quam patriarcha, qui tot res cum virtute gesserat, sortem est consequutus. Dicam præterea quidpiam, quod etsi ab hominum opinione alienum videatur, tamen verum est: nempe etiamsi quispiam magnum aliquid et illustre opus ediderit, sed sine labore, periculis et calamitatibus, eum haud magnam hinc mercedem laturum esse: *Unusquisque enim propriam mercedem accipiet juxta proprium laborem (1. Cor. 3. 8):* non secundum rerum ex virtute gestarum magnitudinem, sed pro calamitatibus, quas pertulerit, mole. Quocirca Paulus etiam se jactans, non ob id tantum gloriatur, quod boni aliquid ac præclari gesserit, sed etiam quod malis affectus sit. Cum enim dixisset, *Ministri Christi sum, ut minus sapiens loquar, plus ego (2. Cor. 11. 23):* atque, quanto eis præstantior esset, cum ex comparatione demonstrare studeret, non dixit, Tot et tot hominibus prædicavi: verum omissis iis quæ ex virtute gesserat, mala ea, quæ perpessus est, enumerat, his verbis: *In laboribus abundantius, in plagis supra modum, in carceribus abundantius, in mortibus frequenter. Quinquies quadragenas una minus a Judeis accepi; ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, die ac nocte in profundo maris fui: in itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus: in labore et ærumna, in vigiliis multis, in fame, in siti, in nuditate; præterea quæ extrinsecus sunt, insultum mea quotidiana (Ib. v. 23-28).*

¹ Savil. post, gloria afficiens, addit, magnas laudes obtinet.

ηγῆς καὶ ἡμερὸς ἦν, καὶ αὐτοῦ τοῦ μέλιτος ἡδίων τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ τοῖς οἰκέταις τοῖς αὐτοῦ, οἱ τοῦ ἔρωτος ὄν ἦσαν ἐκείνων μέγα ἐκπέρωντες δείγματα ἔλεγον· *Τίς ἂν δόξῃ ἡμῖν τῶν σαρκῶν αὐτοῦ ἐμπλησθῆναι*; Εἰ δὲ οἰκέταις οὕτω ποθεινὸς ἦν, οὕτως ἐπ' ἐραστος, οἷς ἀνάγκη πολλάκις καὶ φοβερὸν εἶναι, πολλῷ μᾶλλον τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις.

ζ'. Ταῦτα δὴ οὖν καὶ τὰ τούτων πλείονα συλλέξασα, δεῦρο βάδιζε μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τὸν τῶν παθημάτων αὐτοῦ κατάλογον, καὶ ἴδωμεν συγκρίναντες πότε λαμπρότερος ἦν, ὅτε ἐκεῖνα κατώρθου, ἢ ὅτε ἔπασχε τὰ ὀδυνηρὰ καὶ πολλὴν ἐντιθέντα αὐτῷ τὴν ἀθυμίαν. Πότε οὖν λαμπρότερος ἦν ὁ Ἰώβ; ὅτε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ πᾶσι τοῖς παριοῦσιν ἀνέωγεν, ἢ ὅτε κατενεχθείσης αὐτῆς οὐδὲν ἐφθέγγετο ῥῆμα πικρὸν, ἀλλ' εὐφῆμισε τὸν Θεόν; Καίτοι τὸ μὲν κατώρθωμα ἦν, τὸ δὲ πάθημα. Πότε φαιδρότερος ἦν, εἰπέ μοι, ὅτε ἐθυσεν ὑπὲρ τῶν παιδίων, καὶ πρὸς ὁμόνοιαν αὐτοὺς συνῆγεν, ἢ ὅτε καταχωσθέντων καὶ τῷ πικροτάτῳ τρόπῳ τῆς τελευταῖας καταλυσάντων τὸν βίον, μετὰ πολλῆς τῆς φιλοσοφίας ἤνεγκε τὸ συμπῶν; Πότε μᾶλλον ἐξέλαμψεν, ὅτε ἀπὸ κουρᾶς τῶν ἀνῶν αὐτοῦ ἐθερμάνθησαν γυνῶν οἱ ὧμοι, ἢ ὅτε ἀκούσας ὅτι πῦρ ἐξ οὐρανοῦ ἔπεσε, καὶ κατέφαγε τὴν ἀγέλην μετὰ τῶν ποιμένων, οὐ διατράχθη, οὐδὲ ἐθρουβήθη, ἀλλὰ πρῶτως ἤνεγκε τὴν συμφορὰν; Πότε μείζων ἦν, ὅτε τῇ ὑγείᾳ τοῦ σώματος^β εἰς τὴν τῶν ἀδικουμένων προστασίαν ἐκέρχρητο, συντερίβων μύλας ἀδίκων, καὶ ἐκ μέσου τῶν ὀδόντων αὐτῶν ἐξαρπάζων ἀρπάγματα, καὶ λιμὴν αὐτοῖς γινόμενος, ἢ ὅτε τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ τῶν ἀδικουμένων ὄπλον, ἑώρα κατασθιόμενον ὑπὸ σκολήκων, καὶ καθήμενος ἐπὶ τῆς κοπρίας, καὶ αὐτὸς αὐτὸ κατέζινε λαβὼν [560] δοτρακον; Τῆκω γὰρ βῶλινκα^γ τῆς ἀπὸ ἰχθύος ἔξω, φησί. Καίτοι ἐκεῖνα μὲν πάντα κατορθώματα, ταῦτα δὲ πάντα παθήματα ἦν· ἀλλ' ὅμως ταῦτα αὐτὸν ἐκείνων λαμπρότερον ἀπέφηνε. Τοῦτο γὰρ μάλιστα τὸ πικροτάτον τῆς παρατάξεως μέρος ἦν, καὶ μείζονος δεόμενον τῆς ἀνδρείας, καὶ εὐτονωτέρας ψυχῆς, καὶ ὑψηλοτέρας διανοίας^δ, καὶ πλείονα περὶ τὸν Θεὸν ἐχούσης ἀγάπην. Διὰ τοι τοῦτο, ἐκείνων μὲν γινομένων, εἰ καὶ ἀναισχύντως καὶ σφόδρα ληστροικῶς, ἀλλ' ὅμως ἀντίπεν ὁ διάβολος· *Μὴ ὤρωρᾷν σέδεσαι Ἰώβ τὸν Θεόν*; Τούτων δὲ συμδάντων, ἐγκαλυφάμενος ἀνεχώρησε νῦντα δοῦς, καὶ οὐδὲ ἀναισχύντου τινὸς ἀντιλογίας σκιάν γούν ἔχων προβαλέσθαι. Τοῦτο γὰρ ὁ κολοφῶν τοῦ στεφάνου, τοῦτο ἡ κορωνὴς τῆς ἀρετῆς, τοῦτο ἡ σαφὴς τῆς ἀνδρείας ἀπόδειξις, τοῦτο ἡ ἀκριβεστάτη τῆς φιλοσοφίας ἐπίτασις. Δηλῶν δὲ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ μακάριος Ἰώβ, ὅσον χαλεπώτερον τυραννὶς ἀθυμίας θανάτου, ἀνάπυσιν αὐτὸν καλεῖ. *Θάνατος ἀνδρὶ, φησὶν, ἀνάπυσσις*, καὶ ἐν χάριτι; αὐτὸν αἰτεῖται μέρει, ὥστε ἐκεῖνης ἀπαλλαγῆναι, λέγων· *Εἰ γὰρ δόξῃ καὶ ἔλθοι μου ἡ αἰτησις, καὶ τὴν ἐλπίδα μου δόξῃ ὁ Θεός*. Ἀρξάμενος

ὁ Κύριος τρωσάτω με, καὶ εἰς τέλος με ἀνέλτω. *Εἴη δὲ μοι ἡ πόλις τῶρος, ἐφ' ἧς ἐπὶ τειχῶν ἡλλόμην ἐπ' αὐτῆς*. Οὕτω πάντων βαρύτερον ἀθυμία· ὅσω δὲ βαρύτερον, τοσούτω καὶ μείζους ἔχει τὰς ἀντιδόσεις.

η'. Ἰνα δὲ καὶ ἐτέρωθεν μάθῃς, ὅσον τῶν παθημάτων τὸ κέρδος, καὶ μὴ διὰ Θεὸν τις πάθῃ (καὶ οὐδεὶς ὑπερβολὴν τοῦτο νομίζετω), πάθῃ δὲ ὅμως, καὶ γενναίως ἐνέγκῃ καὶ πρῶτος, τὸν Θεὸν ἐπὶ πᾶσι δοξάζων· αὐτὸς οὗτος οὐκ ἔδει, ὅτι διὰ τὸν Θεὸν ταῦτα ἔπασχε· ὅμως διὰ τοῦτο ἐστεφανώτο, ὅτι οὐδὲ τὴν αἰτίαν ἐπιστάμενος ἐκαρτέρει γενναίως. Καὶ ὁ Ἀδάμαρος ἐκεῖνος ἀσθενεῖα φύσεως περιπεσὼν (τοῦτο δὲ οὐκ ἦν δόκησις διὰ τὸν Θεὸν παθεῖν), ἐπειδὴ ὧλες ἔπαθε, καὶ ἐκαρτέρησε, καὶ γενναίως ἤνεγκε τὴν ἐρημίαν τῶν θεραπευόντων^ε, τὴν ἀπὸ τῶν ἰλκῶν ἀθυμίαν, τὴν ἀπὸ τοῦ λιμοῦ, τὴν ἀπὸ τῆς ὑπεροφίας τοῦ πλουσίου καὶ τῆς ὀμότητος, οἷσα ἡλίκιον ἀπείλασε στεφάνων. Καίτοι γε αὐτοῦ κατώρθωμα οὐδὲν εὐρομεν εἰπεῖν· οὐχ ὅτι πένιτας ἐλέησεν, οὐχ ὅτι ἀδικουμένοις παρέστη, οὐχ ὅτι ἀγαθὸν τι τοιοῦτον εἰργάσατο, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ πυλῶνι τοῦ πλουσίου κατάκλισιν, καὶ τὴν ἀρρώστιαν, καὶ τῶν κυνῶν τὰς γλύττας, καὶ τὴν τοῦ πλουσίου κατ' αὐτοῦ γενομένην ὑπεροφίαν, ἅπερ τοῦ πάσχειν κακῶς ἅπαντα ἦν. Ἀλλ' ὅμως καίτοι μηδὲν γενναῖον ποιήσας, ἐπειδὴ μόνον τὴν ἐκ τοῦτο ἀθυμίαν ἤνεγκε γενναίως, τῷ τοσαῦτα κατωρθώκοτι πατριάρχῃ τῆς αὐτῆς ἐτυχὲ λήξαι. Εἶπω δὲ μετὰ τοῦτο καὶ ἕτερον, παράδοξον μὲν εἶναι δοκοῦν; ἀληθὲς δὲ· *Κἀν ἀγαθὸν τις ἐργάσεται μέγα καὶ γενναῖον, μὴ [561] μετὰ πόνου δὲ καὶ κινδύνου καὶ παθημάτων, οὐ πολὺν τινα λήψεται μισθόν*. Ἐκαστος γὰρ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον· οὐ κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος, ἀλλὰ κατὰ τὸν ὄγκον τοῦ παθήματος. Διὰ τοι τοῦτο καὶ Παῦλος καυχώμενος, οὐκ ἐπὶ τῷ κατορθῶσαι μόνον καὶ γενναῖόν τι ποιῆσαι καυχᾶται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ παθεῖν κακῶς. Εἰπὼν γὰρ, *Διάκονοι Χριστοῦ εἰσι, παραφροσῶν λαλῶ, ὑπὲρ ἐγώ*^ς καὶ τὴν κατὰ σύγκρισιν ὑπερβολὴν ὑφαίνων^ι, οὐκ εἶπε, Τόσοις καὶ τόσοις ἐκήρυξα, ἀλλ' ἀφελὲς ἅπερ κατώρθωσεν, ἅπερ ἔπαθε κακῶς, ταῦτα ἐξαριθμεῖται οὕτω λέγων· *Ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πολλὰκις. Πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ὑπὸ Ἰουδαίων ἔλαθον, τρίς ἐρραβδίσθη, ἅπαξ ἐλιδόσθη, τρίς ἐναυάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα*^κ· ὁδοιπορίας πολλὰκις, κινδύνους ποταμῶν, κινδύνους λίθων, κινδύνους ἐκ γένους, κινδύνους ἐξ ἐθνῶν, κινδύνους ἐν πόλει, κινδύνους ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνους ἐν θαλάσῃ, κινδύνους ἐν ψευδαδέλφοις· ἐν κόπῳ, ἐν μόθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλὰκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψει καὶ γυμνότητι^λ· χωρὶς τῶν παρεκτός ἢ ἐπισυντάσις μου ἡ καθ' ἡμέραν.

^α Duo mss. τὴν πόλιν μετὰ.

^β Ille Monf. inseruerat ἢ, quod expunximus cum Savilio. Morel. habet ὅτε τὴν ὑγίαν τ. σ. ἐκείνῳ, ἢ ἐκείνῳ, quam lectionem reddidit Interpres. Edit.

^γ Duo mss. καὶ φιλοσοφικῶς διανοίας. Paulo post idem σφόδρα ἰταμῶς.

^δ Post δοξάζων Savil. addit: μεγάλων τῶν ἀναβήσεων τυγχάνει· ἐπὶ καὶ Ἰωβ. Mox id. καὶ ὅμως διὰ.

^ε Perrobianus, teste Ducro, τῶν θεραπευόντων.

^ς Duo mss. ὑπεροχὴν ὑφαίνων. Edit. ὑπερβολὴν ὑφαίνων.

θ'. Εἶδες παθημάτων ὄραμαθόν, καὶ καυχήσεως ἀφορμάς; Εἶτα ἐπάγει τοῦτοις καὶ τὰ κατορθώματα, καὶ ἐν τούτοις πάλιν^α τὸ πλεόν τοῦ παθήματος ἐστίν, οὐχὶ τοῦ κατορθώματος. Εἰπὼν γάρ, *Ἡ ἐπισύστασις μου ἢ καθ' ἡμέραν, τὰς ἀπαγωγὰς λέγων τὰς συνεχεῖς. τοὺς θορύβους, τὰς περιστάσεις (τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ ἐπισύστασις μου), ἐπήγαγεν, Ἡ μέριμνα πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν.* Οὐκ εἶπεν, *Ἡ διόρθωσις, ἀλλ', Ἡ μέριμνα*, ὅπερ παθήματος πλεόν ἦν, ἡ κατορθώματος. Καὶ τὰ ἐξῆς ὁμοίως· *Τίς ἀσθενεῖ*, φησί, *καὶ οὐκ ἀσθενῶ;* Οὐκ εἶπε, *διορθοῦμαι*, ἀλλ', *ἀσθενῶ*^β καὶ πάλιν, *Τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;* Οὐκ εἶπεν, *Ἀπῆλλαξ* τοῦ σκανδάλου, ἀλλ', *Ἐκκινώνησα* τῆς ἀθυμίας. Εἶτα δεικνύς, ὅτι ταῦτα μάλιστα τὰς ἀμοιβὰς ἔχει, ἐπήγαγεν· *Εἰ καυχᾶσθαι δεῖ, τὰ τῆς ἀσθενείας μου καυχήσομαι.* Καὶ ἔπειρον πάλιν τοιοῦτον ἐπάγει, τὴν φυγὴν τὴν διὰ τῆς θυρίδος, τὴν διὰ τῆς σαργάνης, τὴν διὰ τοῦ τείχεος· τοῦτο δὲ τοῦ παθεῖν κακῶς ἦν. Εἰ τοίνυν τὰ παθήματα μεγάλας ἔχει τὰς ἀμοιβὰς, τῶν δὲ παθημάτων πάντων χαλεπώτερον καὶ ὀδυνηρότερον ἡ ἀθυμία, ἐνόησον ὅσαι αἱ ἀντιδόσεις. Οὐ παύσομαι συνεχῶς ταύτην σοὶ ἐπαφῶν τὴν ἐπιπόνην, ἵνα ὅπερ ὑπεσχόμην ἐν προοιμίῳ, τοῦτο πληρώσω νῦν, ἀπὸ τῆς ἀθυμίας αὐτῆς ὑφαίνων τοὺς λογισμοὺς, τοὺς τὴν παραμυθίαν τῆς ἀθυμίας σοὶ τίκτοντας.

Ἴνα δὲ καὶ ἐτέρωθεν μάθῃς ὅσον ἐστὶ τὸ μετὰ παθημάτων τι ποιεῖν γενναίον, καὶ ὅσον ἀποδεῖ τοῦτο τὸ ἀπνηντὶ τὸ αὐτὸ ποιεῖν, ὁ Ναβουχοδονόσορ ἐκείνος ὁ Βαβυλωνίος, ἐν σκήπτροις καὶ διαδήμασι ζῶν, εὐαγγελικόν ποτε κατόρθωσε λόγον^β. Μετὰ γάρ τὴν κάμινον καὶ παραδοξοποιίαν ἐκείνην τὸ κήρυγμα ἀνεδέξατο τῆς οἰκουμένης, οὐ διὰ γλῶττης μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν γραμμάτων, καὶ πανταχοῦ τῆς γῆς ἔγραψεν οὕτως· [592] *Ναβουχοδονόσορ βασιλεὺς πᾶσι τοῖς λαοῖς, φυλαῖς, καὶ γλώσσαις, τοῖς οἰκοῦσιν ἐν πάσῃ τῇ γῇ, εἰρήνῃ ὑμῖν πληθυνθεῖη. Τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα, ἃ ἐποίησε μετ' ἐμοῦ ὁ Θεὸς ὁ ὑψίστος, ἤρκεσαν ἐναντίον ἐμοῦ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν, ὥς μεγάλη καὶ λυγρὰ^γ ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος, καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ εἰς γενεάν καὶ γενεάν.* Καὶ θόγγμα ἔθηκεν ὅπως πᾶς λαὸς, φυλὴ, γλῶσσα, κἂν εἴη^δ ῥῆμα κατὰ τοῦ Θεοῦ Σιδράχ, Μισάχ καὶ Ἀβδεναγῶ, εἰς ἀπώλειαν ἔσται, καὶ ὁ οἶκος αὐτοῦ εἰς διαρπαγὴν. Καὶ προστίθῃσι, *Καθότι οὐκ ἔστι Θεὸς ἕτερος, ὃς θυνήσεται ῥύσασθαι οὕτως.* Εἶδες ἀπειλὴν ἐν τοῖς γράμμασιν; εἶδες φόβον; εἶδες διδασκαλίαν; εἶδες κήρυκα^δ ὕψηλόν, καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκτεταμένον γράμματα; Τί οὖν, εἰπέ μοι; τὸν αὐτὸν τοῖς ἀποστόλοις μισθὸν λήφεται, ἐπειδὴ οὕτως ἀνεκήρυξε τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, ἐπειδὴ τοσαύτην σπουδὴν ἐποίησας πανταχοῦ καταγγεῖλαι τὸν λόγον; Οὐδὲ τὸ πολλοστὸν μὲν οὖν μέρος, ἀλλὰ μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης καταδείσας. Καίτοι γε τὸ αὐτὸ ἔργον ἐκείνοις ἐποίησεν. Ἄλλ' ἐπειδὴ πόνος οὐκ ἐστὶν ἐνταῦθα συνεζευ-

γμένος, οὐδὲ παθήματα, διὰ τοῦτο ὑποτίθεται τὰ τῆς ἀντιδόσεως. Οὗτος μὲν γάρ μετ' ἐξουσίας καὶ ἀδελφίας τοῦτο ἐπραττεν· ἐκείνῳ δὲ κωλυόμενοι, ἑλαινόμενοι, κοπιόμενοι, μαστιζόμενοι, ταλαιπωρούμενοι, κατακρημνιζόμενοι, καταποντιζόμενοι, λιμῇ τηρόμενοι, καθ' ἑκάστην ἀποθνῆσκοντες τὴν ἡμέραν, τὴν ψυχὴν αὐτῶν βασανιζόμενοι, καθ' ἑκάστον τῶν ἀσθενούντων ἀσθενούντες, καθ' ἑκάστον τῶν σκανδαλιζομένων πυρούμενοι· καὶ τῶν πόνων τούτων, καὶ τῆς ἀθυμίας μάλιστα ἦσαν πλείους αἱ ἀμοιβαί. *Ἐκαστος γάρ ἴδιον μισθὸν λήψεται*, φησί, *κατὰ τὸν ἴδιον κόπον*^ε. οὐ γὰρ παύσομαι αὐτὸ συνεχῶς ἐπιλέγων. Διὰ δὲ τοῦτο ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς τοῦ Παύλου πολλάκις παρακαλέσας τοὺς παθημάτων αὐτὸν, καὶ τῆς ἀθυμίας, καὶ τῆς ὀδύνης καὶ τῶν κινδύνων ἀπαλλάξει, οὐκ ἐπίνευσεν. Ὑπὲρ τούτου *τρίς τὸν Κύριον παρεκάλεσα*, φησί, *καὶ οὐκ ἐπέτυχον τῆς αἰτήσεως.* Τίνος γὰρ ἔνεκεν ἐμελλε λήψεσθαι μεγίστας ἀμοιβὰς; Ὅτι ἀπραγμόνως ἐκήρυξε τρυφῶν, καὶ ἐν εὐθυμίᾳ διδάγων; ὅτι στόμα διήρε, καὶ γλώσσαν ἐκίνησεν οἶκος καθήμενος; Ἀλλὰ τοῦτο καὶ τῷ τυχόντι βῆδιον ἦν, καὶ τῷ σφόδρα ἀναπεπτωκότι, καὶ τὸν ὕγρην καὶ διαλελυμένον ζῶντι βίον. Νῦν μέντοι τῶν τραυμάτων, τῶν θανάτων, τῶν δρόμων τῶν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν, τῆς ἀθυμίας αὐτῆς, τῶν δακρύων, τῶν ὀδυνῶν (*Τρίστειαν γάρ, φησὶν, οὐκ ἐπαυσάμην ῥύκατα καὶ ἡμέραν μετὰ δακρύων ρουθετῶν ἑνα ἑκάστον ὁμῶν*) μετὰ πολλῆς παρήρησις λήφεται τὰς ἀντιδόσεις; καὶ τοὺς στεφάνους.

ι'. Ταῦτα οὖν ἐννοοῦσα καὶ λογιζομένη, ὅσον ὀδυνηροῦ καὶ ἐπιμόχθου βίου τὸ κέρδος, χαίρει καὶ εὐφραίνεται τὴν ἐπιπερθεῖ καὶ μυρίων γέμουσαν στεφάνον ἐκ πρώτης ἡλικίας ὀδεύουσα ὁδόν, καὶ διὰ συνεχῶν καὶ πυκνῶν παθημάτων. Καὶ γὰρ ἡ τοῦ σώματος ἀβρυστία, καὶ ποικιλὴ καὶ παντοδαπή, καὶ μυρίων θανάτων χαλεπωτέρα, οὐκ ἐπαύσατό σε συνεχῶς πολιορκουσα· καὶ λοιδορίων δὲ καὶ ὕβρεων νιφάδες, [63] καὶ συκοφανταίαι οὐ διέλιπον κατὰ σοῦ φερόμεναι· ἀθυμίαι δὲ σοὶ πυκναὶ καὶ συνεχεῖς καὶ πηγαὶ δακρύων διὰ παντὸς ἠνώχλησαν τοῦ χρόνου. Τούτων δὲ ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ ἤρκεσε τοῖς ὑπομεμενηκόσιν εἰς ὠφέλειαν πολλήν. Ὅ τε γὰρ Ἀδάρας ἀπὸ τῆς ἀβρυστίας μόνης, καὶ τῆς αὐτῆς ἐκκινώνησε τῷ πατριάρχῃ λήξεως· καὶ τῷ τελῶνῃ δὲ αἱ λοιδορίαι τοῦ Φαρισαίου δικαιοσύνην ὑπερβαίνουσιν τὸν Φαρισαῖον ἐκόμισαν· ὁ τε κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων ἀπὸ δακρύων τὸ ἔλκος τῆς χαλεπῆς ἐκείνης ἀμαρτίας διώρθωσεν. Ὅταν οὖν τῶν προειρημένων ἕκαστον φαίνηται καὶ μόνον ἐν τῶν παθημάτων τούτων ἀρκέσαν, ἐνόησον πόσας αὐτὴ λήψῃ τὰς ἀμοιβὰς, πάντα ὁμοῦ μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς ὑπομείνας, καὶ διὰ παντὸς τοῦ χρόνου. Οὐδὲν γάρ, οὐδὲν οὕτω λαμπροὺς ποιεῖ, καὶ ζηλωτοῦς, καὶ μυρίων ἐμπιμπλησιν ἀγαθῶν, ὥς τὸ πειρασμῶν πληθὺς, καὶ κίνδυνος, καὶ πόνος, καὶ ἀθυμία, καὶ τὸ διηνεχῶς ἐπιβουλεύεσθαι, καὶ παρ' ὧν οὐδαμῶς ἐχρῆν, καὶ πρῶως ἅπαντα φέρειν. Ἐπεὶ καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ἰακώβ οὐδὲν οὕτως ἐποίησε μακάριον καὶ εὐδόκιστον, ὥς ἡ συκοφαντία τότε ἐκίνη, καὶ τὸ δρασμωτήριο, καὶ ἡ ἄλυστις, καὶ ἡ ἐντεῦθεν ταλαιπω-

^α Tres mss. καὶ κατόρθωμα, καὶ ἐν τούτῳ πάλιν

^β Duo mss. κατόρθωσις βίον. Edit. κατόρθωσις λόγον.

^γ Omnes mss. ἡ ἐάν εἴη. Editi κἂν εἴη.

^δ Ferronianus εἶδες κήρυγμα.

^ε Duo mss. ἡ λοιδορία... ἐκόμισεν.

^ς Hiclen πάντα ὁμοῦ ὑπομείνας, καὶ μετὰ πολλῶ τοῦ πόνου καὶ τῆς ὑπερβολῆς.

9. Videsne perpassionum seriem, ac gloriandi occasiones? Mox autem quæ etiam præclare gesserit, subiungit: atque in iis rursum perpassiones maiorem sibi, quam res præclare gestæ, partem vindicant. Nam cum dixisset, *Instantia mea quotidiana*, scilicet continuæ abductiones, tumultus, atque calamitates (nam hoc significat *ἐπιπορεύσεις*), subiunxit, *Sollicitudo omnium Ecclesiarum* (1b. r. 28). Non dixit, *Correctio*, sed *Sollicitudo*, quæ ad perpassionem magis quam ad res ex virtute gestas pertinet. Et quæ sequuntur eodem modo: *Quis, inquit, infirmatur, et ego non infirmor?* Non dixit, *Corrigo et medeor*: sed, *Infirmor*. ac rursum: *Quis scandalizatur, et ego non uor* (Ibid. v. 29)? Non dixit, *Eum scandalo liberavi*: sed, *Mœroris pariceps fui*. Postea ostendens ista præsertim mercede donari, ait: *Si gloriari oportet, in iis quæ infirmitatis meæ sunt, gloriabor* (1b. v. 30). Ac rursum aliud ejusdem generis subnectit, nimirum fugam eam quam per fenestram et sportam ac murum corripuit: hoc porro ex perpassionum genere erat. Si igitur ærumnæ magna mercede donantur, ærumnarumque gravissima est mœror, cogita quanta sint mœroris præmia. Neque enim hanc tibi cantilenam canere desinam: ut, quod initio pollicitus sum, hoc nunc præstem, nempe ut ab ipsamet mœstitia rationes eas texam, quæ tibi mœstitiæ consolationem pariant.

Aliquid præclari agere cum perpassione aliqua multo majus est quam sine labore idem præstare. — Atque ut aliunde discas quanta res sit, cum mali perpassione aliquid præclari agere, et quanto inferius sit sine labore id ipsum præstare, Babylonius ille Nabuchodonosor, in sceptris ac diadematis vivens, evangelico quondam munere functus est. Etenim post fornicis historiam ac miraculum hoc muneris suscepit, ut universo orbi concionatore se præberet, non per linguam modo, sed etiam per literas, in omnes terræ partes ad hunc modum scribens: *Nabuchodonosor rex omnibus populis, tribus et linguis, qui habitant in universa terra, pax vobis multiplicetur. Signa et prodigia quæ Deus excelsus apud me fecit, placuit annuntiare vobis. Magna enim sunt et fortia: regnum ejus regnum sempiternum, et potestas ejus in generationem et generationem* (Dan. 5. 98-100). Et edicto sanxit, ut omnis populus, tribus et lingua, quæ loquuta fuerit contra Deum Sidrach, Misach et Abdenago, dispereat, et domus ejus sit in direptionem. Additque: *Neque enim alius est Deus, qui possit ita salvare* (Ib. v. 96). Vides minas in literis? vides terrorem? vides sublimem præconem¹, ac literas quaquaversum diffusas? Quid igitur, dic mihi? paræne apostolis mercedem consequatur, quoniam Dei potentiam ita prædicavit, tantumque studii ac diligentiae adhibuit, ut hanc doctrinam toto orbe nuntiaret? Certe non magnam ejus partem, verum infinitis partibus inferiorem. Atqui eodem, quo illi, munere functus est. Sed quia nullus hic labor, nec ullius mali perpassio adjuncta est, ideo merces minuitur. Ille enim ex potestate, ac sine ullo periculo

¹ Perronius, vides prædicationem.

hoc agebat: cum illi contra prohiberentur, pellerentur, tunderentur, flagris caderentur, in ærumnis versarentur, in præceps agerentur, in mare demergerentur, fame conficerentur, quotidianam mortem oppeterent, animi etiam cruciata afficerentur, ad cuiusque infirmitatem infirmarentur, ad cuiusque offensionem et scandalum urerentur. Itaque pro his laboribus, ac præsertim pro mœrore, amplior eis merces est persoluta. *Unusquisque enim, inquit ille, propriam mercedem accipiet juxta proprium laborem* (1. Cor. 3. 8): non enim id assidue repetere desinam. Ideo benignus Deus, cum Paulus sæpe rogasset se ex calamitatibus et mœrore, dolore atque periculis eriperet, id ipsi minime concessit. *Pro hoc, inquit, ter Dominum rogavi* (2. Cor. 12. 8): nec tamen quod petebam, impetravi. Et sane, cur amplissima præmia caperet? An quod sine labore prædicasset, deliciis indulgens, atque in tranquillitate degens? an quod domi sedens os diduxisset, ac linguam movisset? At hoc cuius facile erat, quamlibet etiam ignavo, ac dissolute et delicate viventī. Nunc autem vulnerum, variorum mortis generum, cursuum tam terrenorum quam marinorum, ipsius mœroris, lacrymarum, dolorum (*Triennium enim, inquit, die ac nocte cum lacrymis non cessavi, monens unumquemque vestrum*) (Act. 20. 31) præmia et coronas magna cum fiducia percepturus est.

10. *Calamitates Olympiadis. Joseph ob calamitates clarus.* — Hæc igitur animo et cogitatione completens, quantum scilicet acerbæ ac laboriosæ vitæ lucrum sit, gaude et lætare: utque fructuosam, atque innumeris coronis dignam jam inde a prima ætate viam teneris, crebris et continuis vexata calamitatibus. Etenim varius et multiplex, sexcentisque mortibus gravior corporis morbus numquam te obsidere destitit; conviciorum etiam et contumeliarum agmen, et calumniæ in te ferri minime desierunt; crebri denique, imo assidui mœrores, ac lacrymarum fontes, per omne vitæ tempus molestiam tibi exhibuerunt. Horum singula vel sola eam vim habuerunt, ut ingentem iis, qui ea sustinissent, utilitatem afferrent. Nam et Lazarus ob solum morbum eandem quam patriarcha sedem consequutus est: et publicano convicium Pharisei eam iustitiam attulit, quæ Pharisei iustitiam superaret: et denique apostolorum princeps gravis illius sceleris ulcus lacrymis sanavit. Cum igitur horum unicuique unam perpassionem suffecisse constet, perpende jam quot quantasque ipsa mercedes perceptura sis, ut quæ omnia simul, et quidem cum ingenti acerbitate subieris, idque per omne vitæ tempus. Neque enim ulla res æque splendoris et admirandos homines reddit, tantoque bonorum acervo cumulat, ut tentationum frequentia, pericula, labores, mœrores, et perpetuæ insidiæ, ab iis, a quibus minime decebat, strictæ: dum tamen omnia æquo animo ferantur. Quippe ne filium quidem Jacob quidquam perinde clarum ac beatum reddidit, ut illa tum in eum structa calumniæ, et carcer, et catena, et hinc contracta ærumna. Magna quidem

puclitiae ipsius virtus erat, cum Aegyptiacam libidinem superavit, ac miseram illam feminam ad sceleratum concubitu eum vocantem propulsavit (*Gen.* 39) : at hoc tamen non ita magnum, ut ea quae perpeſſus est. Quam enim laus est, dic, quæſo, adulterium minima perpetrasse, nec alienum torum violasse, nec lectum nihil ad se attinentem contaminasse, nec homini bene de se merito injuriam intulisse, nec patroni sui domum in probrum et infamiam conſeſſiſſe? At quod eum illuſtrem reddidit, illud demum est, nimirum periculum, inſidiarum, furor mulieris, quam libido captivam tenebat, allata viſ, inevitabilis thalami carcer, quem adultera ipſi comparaverat, retia, quæ omni ex parte expanderat, accuſatio, calumnia, carcer, catena, illud etiam quod nihil aequi impetrans, poſt tantum certamen, ob quod eum corona donari par erat, tamquam reus nocens in vincula ducebatur, ac cum iis qui gravissima flagitia perpetraverant, includebatur, ſqualor item et ferrum, carceris afflictio. Tum ſcilicet eum ſplendidiorem cerno, quam cum in Aegypti ſolio ſedens frumentum egentibus tribuebat, famem pellebat, et communis omnibus portus erat. Tum, inquam, eum clariorem cerno, cum eum compedes et manicae vincebant, quam cum in luculentis veſtibus tantam potentiam obtinebat. Etenim illud carceris tempus, negotiationis atque ingentis quæſtus erat : hoc autem, luxus, remiſſionisſque animi, atque honoris, multas quidem voluptates habens, at non multum lucri. Ideo non tam eum ſuſpicio, cum honor ei a patre habetur, quam cum fraterna invidia exagitur, atque contubernales hoſtes habet. Nam domi ipſi jam inde a primis annis grave bellum excitabatur : et quidem ab iis, hoſtibus qui, quod ipſi ſuccenſerent, nihil habebant ; verum eam ob cauſam tabeſcebat, ac dolore diſrumpebantur, quod majorem ipſe patris benevolentiam obtineret. Porro legiſlator Moſes hanc vim amoris, non a pueri virtute, ſed ab eo tempore, quo procreatus eſt, ortum duxiſſe aſſerit. Nam quoniam ſerius quam alii in lucem editus fuerat, inquit, atque in extrema ſenectute (cordi autem maxime ſunt huiusmodi filii, quod præter ſpem orti ſint), idcirco patri carus erat. *Diligebat enim eum pater, inquit, quod eum ſenex genuiſſet* (*Gen.* 37. 3).

11. Hæc autem, mea quidem ſententia, ſcripſit legiſlator, non id quod res erat narrans, verum patris prætextum et obtentum. Quoniam enim adoleſcentem apud fratres invidia flagrare perſpiciebat, ut huic eorum morbo mederetur, eam amoris cauſam efflinxit, quæ non magnum ipſi livorem procrearet. Nam quod alioqui non ea amoris cauſa eſſet, verum effloreſcens animi virtus atque ætate maturior, ex Benjamin liquido perſpici poteſt. Nam ſi eam ob cauſam ille amabatur, multo utique magis hunc amari oportebat, qui natu minor erat. Siquidem Benjamin poſt Joſephum ſatus eſt, atque a ſeniore patre procreatus. Verum, ut jam a me dictum eſt, patris hoc ſignum erat, fraternum bellum reprimere ſtudentis : ac ne ſic quidem id aſſequi potuit : verum acrius

flamma exarderebat. Et quia nihil aliud tum effecere poterant, ſœdam labem ipſi aſperſerunt, ac turpe crimen in eum conſeſſerunt, barbaram videlicet mulierem fratres antevertentes, ac multo ſceleratiores ea ſe præbentes. Illa enim in alienum, hi in fratrem improbi et ſcelerati erant. Ac ne his quidem finibus improbitatem ſuam circumscriberant : verum, ut ad priora ſemper aliquid adderent, omni ſtudio laborabant : eumque in deſerto loco ſolum nacti jugularunt, et vendiderunt atque ex libero ſervum effecerunt, et quidem acerbissimo ſervitutis genere. Neque enim ejusdem nationis hominibus, verum barbaris, aliena lingua utentibus, ipſiſque etiam in barbaram regionem abeuntibus fratrem dederunt : Deus vero clariorem eum ut redderet, patiebatur ea quæ fiebant, et cum periculis ſuccederent pericula, longanimiter tolerabat. Invidiam enim ac ſœdam calumniam carceres excepit, et cæde atrocior ſervitus. Neque enim leviter a te id quod dixi prætereundum : verum in mentem tibi veniat, quantum erat, nobilem adoleſcentem, in paterna domo cum omni libertate ac tanto patris amore educatum, ſubito a fratribus, qui nihil quod ipſi objicerent habebant, vendi, atque barbaris diſſerſa lingua utentibus, immanibus, belluiſque potius quam hominibus dedi, et extorrem atque exſulem, ac ſervum et peregrinum liberalem juvenem effeci, ac poſt tantam felicitatem, ad extremam ſervitutis calamitatem, cujus prorsus inſolens erat, devolvi, crudeliſſimosque dominos accipere, atque in alienam et barbaram terram abduci. Quin ne hic quidem malorum finis erat, verum poſt admiranda illa inſomnia, quæ prænuntiabant fore ut ipſe a fratribus adoraretur, inſidiis rursus inſidiarum ſuccedebant. Nam ne ipſi quidem mercatores qui acceperant, eum retinuerunt, verum improbiſſimis rursus barbaris vendiderunt. Non te fugit, quanti ad calamitatem momenti ſit, tales dominos talibus dominis commutare. Hoc enim moleſtiorem ſervitutem reddit, cum externi rursus ſunt qui emunt, ac prioribus atrociſſes. Poſt in Aegyptum ingreditur, tum cum Deo bellum gerentem, et furore laborantem, unde impudentia ora, unde impiæ linguæ promanabant (a) : apud Aegyptios fuit, quorum vel unus potuit magnum Moſem fugitivum et exſulem reddere. Ac poſteaquam aliquantum illic reſpiravit ; quod videlicet benignus Deus res ab hominum opinione remotas adminiſtrans, immanem illam ſeram, quæ ipſum emerat, in ovem convertiſſet : conſeſſim ipſi rursus arena comparabatur, rursus ſtadium, rursus pugnae ac certamina, et ſudores prioribus acriſſes. Sceleratis enim oculis eum hera conſpicata, ipſiusque pulchritudine atque elegantia ſuperata, prorsusque amoris affectu correpta, præ impudica hac cupiditate leonem ſeſe pro femina præbebat. Ita rursus domeſticus hoſtis erat, contrario tamen et alio, quam priores, animo præditus : illi enim odio adducti ſunt, ut eum domo ejiicerent ; hæc contra amans, ac juvenis cupiditate in-

(a) Eadem fere verba uſurpat Chryſoſtomus initio homi-
niæ in martyres Aegyptios, Tom. II.

ρία. Μέγα μὲν γὰρ αὐτοῦ καὶ τὸ τῆς σωφροσύνης κατόρθωμα, ὅτε τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀκολασίας περιέγε-
νετο, καὶ τὴν ἀβλίαν γυναῖκα ἐκείνην ἐπὶ τὴν ἀδικον
αὐτὸν καλοῦσαν ὀμίλῳ διεκρούσατο· ἀλλ' οὐχ οὕτω
μέγα τοῦτο, ὥς τὰ παθήματα. Ποῖον γὰρ ἐγκώμιον,
εἰπέ μοι, τὸ μὴ μοιχεύσαι, μηδὲ ἀλλότριον διορύξαι
γάμον, μηδὲ μιᾶναι εὐνὴν οὐδαμῶθεν αὐτῷ προσ-
ήκουσαν, μηδὲ ἀδικῆσαι τὸν εὐεργετήσαντα, μηδὲ
αἰσχύνῃ περιβαλεῖν τοῦ προστάτου τὴν οἰκίαν; Ἀλλ' ἂν
τὸ ποιῶσαν αὐτὸν μέγαν ἐκείνο μάλιστα ἐστίν, ὁ κίν-
δυνος, ἡ ἐπιβουλὴ, ἡ μανία τῆς αἰχμαλωτίου, ἡ ἐπ-
ενεχθεῖσα βία, τὸ ἀφυκτον δεσμωτήριον τοῦ θαλάμου,
ὑπὲρ αὐτῷ κατεσκευάσεν ἡ μοιχαλς, τὰ δίκτυα, ἃ
πανταχόθεν ἀνεπέτασεν, ἡ κατηγορία, ἡ συκοφαντία,
τὸ δεσμωτήριον, ἡ ἄλυσις, τὸ μηδενὸς τυχόντα τῶν
δικαίων μετὰ τὸν τοσοῦτον ἄλλον, ὑπὲρ οὗ στεφανου-
σθαι ἐχρῆν, ὡς κατὰ δίκον καὶ ὑπεύθυνον ἐπὶ τὸ ὀύ-
ρωμα ἀγεσθαι, καὶ μετὰ τῶν τὰ ἔσχατα ἡμαρτηκό-
των κατακλείεσθαι, ὁ αὐχμὸς, τὸ σιδήριον, ἡ τοῦ δε-
σμωτηρίου τλαισιπυρία. Τότε αὐτὸν ὁρῶ λαμπρὰ
μειζόνως, ἢ ὅτε ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Αἰγύπτου καθ-
ήμενος τὸν σίτον διένεμε τοῖς δεομένοις, καὶ τὸν λιμὸν
ἔλυε, καὶ κοινὸς λιμὴν ἅπασιν ἐγένετο. Τότε ὁρῶ αὐ-
τὸν φαῖδρον, ὅτε αὐτῷ αἱ πῆδαι καὶ χειροπέδες περι-
έκειντο, ἢ ὅτε ἐν ἱματίοις λαμποῦν τὴν τοσαύτην δυ-
ναστείαν περιέβλεπτο. Ὁ μὲν γὰρ πραγματείας ἦν
καιρὸς καὶ ἐμπορίας πολλῆς, ὁ τοῦ δεσμωτηρίου λέ-
γων· ὁ δὲ τρυφῆς καὶ ἀνείσεως καὶ τιμῆς, πολλὴν μὲν
ἔχων τὴν ἡδονήν, οὐ πολλὴ δὲ τὸ κέρδος. Διὰ τοῦτο οὐ-
δὲ οὕτως αὐτὸν μακαρίζω τιμώμενον ὑπὸ τοῦ πατρὸς,
ὡς φθονούμενον ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν, καὶ [564] συνοί-
κους ἔχοντα τοὺς πολεμίους. Καὶ γὰρ ἐκ πρώτης ἡλι-
κίας οἰκοθεν χαλεπὸς αὐτῷ ἀνερρίπιζετο πόλεμος, τῶν
πολεμούντων ἐγκαλεῖν μὲν ἔχοντων οὐδὲν, τηχομένων
δὲ καὶ διαβρῆγγυμένων διὰ τὸ πλείονος ἀπολαύειν
αὐτὸν παρὰ τοῦ πατρὸς διαδέσεως. Καίτοι γε τὸ φιλ-
τρον ὁ νομοθέτης Μωσῆς οὐκ ἐφησεν ἐξ ἀρετῆς τοῦ
παιδὸς ἔχειν τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῶν
ὠδίνων. Ἐπειδὴ γὰρ ὕστερον τῶν ἄλλων ἠτέχθη,
καὶ ἐν ἐσχάτῃ γῆρᾳ (ποθινὰ δὲ τὰ τοιαῦτα παιδία,
ἅτε παρ' ἐλπίδα γεννώμενα), διὰ τοῦτο ἐφιλεῖτο.
Ἥγάπα γὰρ αὐτὸν ὁ πατήρ, φησὶν, ὅτι υἱὸς γῆρας
ἦν αὐτῷ.

ια'. Ταῦτα δὲ ὁ νομοθέτης ἐγραψεν, ὡς ἔγωγε οἶμαι,
οὐ τὸν διηγούμενος, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς τὴν σκηψίν καὶ
τὴν πρόφασιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἑώρα φθονούμενον τὸ
μειράκιον, παραμυθίσασθαι τὸ πάθος τῶν ἀδελφῶν
βουλόμενος, ἐπλασεν ἀγάπης αἰτίαν οὐ πολλὴν τίκτου-
σαν αὐτῷ τὸν φθόνον. Ὅτι γὰρ οὐ τοῦτο αἴτιον ἦν
τοῦ φίλτρον, ἀλλὰ ἡ ἀκμάζουσα τῆς ψυχῆς ἀρετὴ,
καὶ τῆς ἡλικίας ἀκμασιότερα οὖσα, ὅηλον ἐκ τοῦ
Βενιαμίν. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ἐκείνος ἐφιλεῖτο, πολλῷ
μᾶλλον τὸν νεώτερον αὐτοῦ φιλεῖσθαι ἐχρῆν. Μετὰ
γὰρ τὸν Ἰωσήφ ἐκείνος ἑτέχθη, καὶ οὗτος μᾶλλον υἱὸς
γῆρας ἦν αὐτῷ. Ἀλλ', ὅπερ ἐφη, τοῦ πατρὸς ἦν τὸ
πλάσμα, βουλομένου καταλύσαι τὸν ἀδελφικὸν πόλε-
μον· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἴσχυον, ἀλλ' ἐξεκαίετο σφοδρο-
τέρα ἡ φλόξ. Καὶ ἐπειδὴ οὐδὲν ἴσχυον ποιῆσαι τέως,
κατήνεγκαν αὐτῷ φόγον πονηρὸν, αἰσχρὰ περιέβαλον
αἰτία, τὴν βάρβαρον γυναῖκα προφθάσαντες οἱ ἀδελ-

φοί, καὶ πολλῶν χειροῦς φανέντες αὐτῆς. Ἡ μὲν γὰρ
εἰς ἀλλότριον, οἱ δὲ εἰς ἀδελφὸν ἐγένοντο πονηροί. Καὶ
οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστησαν τῆς κακίας· ἀλλ' ἐπηγωνίζοντο
τοῖς προτέροις ἀεὶ, καὶ λαβόντες μόνον ἐν ἑρμῇ καὶ
ἐσφαξαν, καὶ ἀπέδοντο, καὶ δοῦλον ἀντ' ἐλευθέρου ἐποίη-
σαν, καὶ δουλείαν τὴν ἐσχάτην ^β. Οὕτε γὰρ ὁμοφύ-
λοις τισὶν, ἀλλὰ βαρβάρους ἑτερογλώσσους, καὶ τοῖς
εἰς βάρβαρον ἀπιοῦσι χώραν ἐξείδωκαν τὸν ἀδελφόν· ὁ
δὲ θεὸς λαμπρότερον αὐτὸν ποίῳν, ἠνείχετο τῶν
γινομένων, καὶ ἐμακροθύμει, κινδύνων κινδύνους δια-
δεχομένων. Μετὰ γὰρ τὸν φθόνον καὶ τὴν αἰσχρὰν
διαβολὴν σφαγῇ παρέδωκαν, καὶ δουλείᾳ σφαγῆς χα-
λεπωτέρᾳ. Μὴ γάρ μοι παραδράμῃς ἀπλῶς τὸ εἰρη-
μέγον· ἀλλ' ἐννόησον ἡλίκοι ἦν μειράκιον εὐγενὲς, ἐν
οἰκίᾳ πατρικῇ τραφὲν μετὰ ἐλευθερίας ἀπάσης, μετὰ
ἀγάπης πατρὸς τοσαύτης, ἀθρόον ὑπὸ ἀδελφῶν ἀπει-
ποληθῆναι, οὐδὲν ἔχοντων ἐγκαλεῖν, καὶ βαρβάροις
ἐκδοθῆναι ἑτερογλώσσους, καὶ ἡθεσιν ἀλλοκότοις, καὶ
αὐτοθρίοις μᾶλλον, ἢ ἀνθρώποις· καὶ ἀπολιν, καὶ
μετανάστην, καὶ οἰκέτην, καὶ ξένον ἀντ' ἐλευθέρου
καὶ πολίτου γενέσθαι, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσαντα τῆς
εὐημερίας, πρὸς τὴν ἐσχάτην κατενεχθῆναι τλαι-
πωρίαν δουλείας ἀήθη ὄντα μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης,
[565] καὶ πικροτάτους λαβεῖν δεσπότας, καὶ πρὸς
ἀλλοτρίαν καὶ βάρβαρον μετενεχθῆναι ^γ. γην. Ἀλλ'
οὐδὲ ἐνταῦθα ἴστατο τὰ δεινὰ, ἀλλ' ἐπιβουλαὶ πάλιν
ἐπιβουλὰς διεδέχοντο μετὰ τὰ ὀνειράτα ἐκεῖνα τὰ θαυ-
μαστά καὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ προσκύνησιν
προαναφανοῦντα. Λαβόντες γὰρ αὐτὸν οὗτοι οἱ ἔμπο-
ροι οὐ κατέσχον, ἀλλ' ἐτέροις αὐτὸν πάλιν χεῖροισιν
ἀπέδοντο βαρβάροις. Οἶσθα δὲ ἡλίκοι τοῦτο εἰς συμ-
φορὰς λόγον, τὸ δεσπότης τοιοῦτους ἐκ τοιοῦτων ἀμει-
δεν. Τοῦτο γὰρ δυσκολώτερον ποιεῖ τὴν δουλείαν,
ὅταν καὶ ξένος πάλιν οἱ κτώμενοι, καὶ τῶν προτέρων
ᾧσι χαλεπώτεροι. Καὶ γίνεται ἐν Αἰγύπτῳ τῇ θεο-
μάχῃ τότε ἐκείνη καὶ μαινομένη, ὅταν τὰ ἀναίσχυντα
στόματα, ὅταν αἱ βλάστημοι γλώσσαι ^δ. Καὶ γίνεται
παρ' Αἰγυπτίοις, ὡς καὶ εἰς ἡρκεσε μόνος τὸν μέγαν
Μωϋσέα δραπέτην καὶ φυγάδα ποιῆσαι. Καὶ ἐπειδὴ
μικρὸν ἀνέπνευσεν ἐκεῖ, τοῦ φιλανθρώπου θεοῦ, τοῦ
τὰ παράδοξα οἰκονομοῦντος, τὸν ἀγριον θῆρα τὸν
ὠνησάμενον αὐτὸν ποιήσαντος πρόβατον, εὐθέως αὐ-
τῷ σκάμματα παρεσκευάζετο πάλιν, καὶ στάδιον, καὶ
παλαίσματα, καὶ ἀγῶνες, καὶ ἰδρύτες σφοδρότεροι
τῶν προτέρων. Ἰδοῦσα γὰρ αὐτὸν ἀδίκους ὀφθαλμοῖς
ἡ κεκτημένη, καὶ τῷ κάλλει τῆς ὀφείας αὐτοῦ χειρω-
θεῖσα, καὶ κατὰ κράτος ἀλοῦσα τῷ πάθει, λέαινα ἀντ'
γυναϊκὸς ὑπὸ τῆς ἀκολάστου ταύτης ἐπιθυμίας ἐγέ-
νετο. Καὶ πάλιν σύνοικος ὁ πολέμιος ἦν ἐναντίαν
τοῖς προτέροις τὴν ὑπόθεσιν ἔχων· ἐκεῖνοι γὰρ μι-
σοῦντες αὐτὸν τῆς οἰκίας ἐξείβαλον αὐτὴν δὲ ἐρώσα

^β Idem καὶ δοῦλον δουλείαν τὴν πικροτάτην ἐποίησαν.

^γ Idem ἀπενεχθῆναι.

^δ Cf. Homil. in martyres Aegyptios (init.) Tom. II, p. 699 : Αἰγύπτου τῆς θεομάχου καὶ μαρτυρικῆς, καὶ οὕτως τὰ ἀθεὰ στόματα, ὅταν αἱ βλάστημοι γλώσσαι.

* Idem mss. ὕστερος τῶν ἄλλων.

καὶ περικαιομένην τοῦ νεανίσκου· καὶ ἡνδικοὺς, μάλλον δὲ τριποῦς καὶ πολλαπλοὺς ὁ πόλεμος. Μὴ γὰρ ἐπειδὴ τὰ δίκτυα ὑπερήλατο, καὶ τὸν βρόχον διέτεμεν ἐν βραχεῖα καιροῦ ῥοπή, νομίσης ἀπραγμόνως αὐτὸν ἡνυκνῆαι τὸν ἄθλον τοῦτον· καὶ γὰρ πολλὸν τὸν ἰδρῶτα ὑπέμεινε.

ιβ'. Καὶ εἰ βούλει καὶ τοῦτο σαφῶς μαθεῖν, ἐνόησον οἷόν ἐστι νεότης, καὶ νεότητος ἀκμή. Ἐν γὰρ αὐτῷ τῷ ἄνθρωπῳ τῆς ἡλικίας ἐτύγχανεν ὧν τότε, ὅτε σφοδρότερά τῆς φύσεως ἢ φλόξ ἐγείρεται, ὅτε πολλὴ τῆς ἐπιθυμίας ἡ ἡδὺς, ὅτε ἀσθενέστερος ὁ λογισμὸς. Τῶν γὰρ νεωτέρων αἱ ψυχὰς οὐ σφόδρα πολλῇ φράττονται τῇ συνέσει, οὐδὲ πολλὴν τῆς ἀρετῆς ποιοῦνται σπουδὴν· ἀλλ' ὁ μὲν χειμῶν τῶν παθῶν χαλεπώτερος, ὁ δὲ τὰ πάθη κυδερνῶν λογισμὸς ἀσθενέστερος. Μετὰ δὲ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἡλικίας, πολλὴ καὶ τῆς γυναικὸς ἦν ἡ ἀκολασία. Καὶ καθάπερ τὴν Βαβυλωνίαν κάμινον αἱ Περσικαὶ χεῖρες ἐκείναι μετὰ πολλῆς ἀνηπτοῦ τῆς σπουδῆς, θαψιλῇ τῷ πυρὶ παρέχουσαι τὴν τροφήν, καὶ ποικίλα ὑπεκκαύματα ἐμβάλλουσαι τῇ φλογί· οὕτω δὲ καὶ τότε ἡ ἀθλία καὶ ταλαιπωρὸς ἐκείνη γυνή τῆς καμίνου ταύτης χαλεπώτεραν ἀνῆπτε τὴν φλόγα, μύρων ὄξους, ἐπιτρίμμασι παριῶν, ὑπογραφαῖς ὀφθαλμῶν, κατακεκλησμένη φωνῇ, κινήμασι, βαδίσμασι διαθρυπτομένη, ἱματίοις μαλακοῖς, [566] περιβολῇ χρυσίων, καὶ ἐτέραις τοιαύταις μυρίαῖς μαγγανείαις καταγοττεύουσα τὸ μενίσκον. Καὶ καθάπερ τις θερευτὴς δεινὸς δυσάλκων μέλλων χειροῦσθαι ζῶον, ἅπαντα κινεῖ τῆς τέχνης τὰ ὄργανα, οὕτω δὲ καὶ αὕτη, τὴν σωφροσύνην ἐκείνην τοῦ νεανίσκου (οὐδὲ γὰρ ἐμελλεν ἐν τοσούτῳ χρόνῳ λανθάνειν), πολλῆς ἐνόμισεν αὐτῇ δεῖν παρασκευῆς ἐπὶ τὴν ἀιχμαλωσίαν τοῦ νεανίσκου, καὶ διὰ τοῦτο πάντα ἐκίνει τῆς ἀκολασίας τὰ μηχανήματα. Καὶ οὐδὲ τούτοις ἤρκετο μόνοις, ἀλλὰ καὶ καιρὸν καὶ τόπον ἐπετίθει ἡ πρὸς τὴν θῆραν ἐπιτήδειον. Διὰ τοῦτο οὐδὲ εὐθέως ἀλούσα προσέβαλεν, ἀλλὰ πολὺν ἀνέμεινε χρόνον, τὴν πονηρὰν ταύτην ἐπιθυμίαν ἐκιδύουσα καὶ παρασκευάζομένη, ὁδοιπορία μὴ τῷ τάχει καὶ ταῖς ἐσχεδιασμέναις αὐτῆς ἐπιβουλαῖς διαφυγῇ τὸ θῆραμα. Καὶ ποτε εὐρούσα μόνον ἐν οἴκῳ τὰ συνήθη ποιοῦντα, ἀνασκάπτει βαθύτερον λοιπὸν βάραθρον, καὶ εἰς πτερὰ τῆς ἡδονῆς πάντοθεν ἀναπετάσασα, ὥσπερ ἐν μέσοις δικτύοις λοιπὸν ἔχουσα τὸν νέον, ἐπεισέρχεται, καὶ μόνῃ μόνον ἀπολαβοῦσα· μάλλον δὲ οὐ μόνῃ· καὶ γὰρ καὶ τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν φύσιν καὶ τὰ αὐτῆς μηχανήματα συμπαρόντα εἶχεν αὐτῇ· ἔλκει λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἄδίκον πρᾶξιν πρὸς βίαν τὸν γενναῖον ἐκείνον. Τί τοῦ πειρασμοῦ τούτου χαλεπώτερον; ποίας τοῦτο καμίνου καὶ φλογὸς οὐ σφοδρότερον, νέον σφριγῶντα, δοῦλον, ἔρμινον, ἀπολιν, ξένον, μετανάστην, ὑπὸ δεσποίνης οὕτως ἀκολάστον καὶ μαινομένην, οὕτω πλουτοῦσης, καὶ τοσαύτην δυναστείαν περιβεβλημένης, ἐν ἐρημίᾳ τοσαύτῃ (συντελεῖ γὰρ καὶ τοῦτο πρὸς τὴν τοιαύτην ἄλωσιν), συνειλημμένον κατέχεσθαι τε καὶ κολακεύεσθαι, καὶ πρὸς εὐνὴν ἄγεσθαι δεσποτικῇ, καὶ ταῦτα μετὰ τοσούτου κινδύνου καὶ ἐπιβουλᾶς; Οἶσθα γάρ ὥς οἱ πολλοὶ, ὅταν τεταρخیμενοι τυγχάνωσι, καὶ ἐν τοῖς δεινοῖς ὦσιν, εἴτα εἰς τρυφὴν καλῶνται, καὶ ἀνεσιν,

καὶ τὸν ὕπνρον καὶ ἐ διαλελυμένον βίον, προθυμότερον ἐπιτρέχουσιν. Ἄλλ' οὐκ ἐκεῖνος, ἀλλ' ἐμενε διὰ πάντων τὴν οἰκίαν καρτερίαν ἐπιδεικνύμενος. Ἐγὼ τὸν θάλαμον ἐκείνον καὶ τὴν Βαβυλωνίαν κάμινον, καὶ τὸν τοῦ Δανιὴλ λάκκον τῶν λεόντων, καὶ τὴν γαστέρα τοῦ θαλαττίου θηρίου, εἰς ἣν ὁ προφήτης ἐνέπεσε, θαρρῶν ἴσθην ἂν προσείποιμι^d, μάλλον δὲ καὶ πολλῷ τούτων χαλεπώτερον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τῆς ἐπιβουλῆς ἡ νίκη σώματος ἦν ἀπώλεια, ἐνταῦθα δὲ φυγῆς πανωλεθρία, καὶ θάνατος ἀθάνατος, καὶ συμφορὰ παραμυθίαν οὐκ ἔχουσα. Οὐ ταύτη δὲ μόνον χαλεπὸς ὁ λάκκος οὗτος ἦν, ἀλλ' ἐτι μετὰ τῆς βίας καὶ τοῦ δόλου, καὶ πολλῆς ἔγχετο τῆς κολακείας, πολλοῦ τοῦ ποικίλου καὶ παντοδαποῦ πυρὸς, οὐ σῶμα καίοντος, ἀλλὰ αὐτὴν φλέγοντος τὴν ψυχὴν. Καὶ τοῦτο αὐτὸ δηλὸν ὁ Σολομὸν ὁ μάλιστα ταῦτα μετὰ ἀκριβείας εἰδὼς ἤλικον ἐστὶ τὸ γυναικὶ συμβάλλειν ἄνδρα ἔχουσαν· Ἀποθήσει τις, φησὶ, πῦρ ἐν κόλπῳ, τὰ δὲ ἱμάτια οὐ κατακαύσει; καὶ περιπατήσει τις ἐπ' ἀνθρώπων πυρὸς, τοὺς δὲ πόδας οὐ καταπλέξει; Οὕτως ὁ πορευόμενος πρὸς γυναῖκα ὑπαρδρον καὶ πᾶς ὁ ἀκτόμενος αὐτῆς, οὐκ ἀδωοθήσεται. [567] Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ὡσπερ, φησὶν, οὐκ ἐνὶ ὁμιλοῦντα πυρὶ, μὴ κατακαίεσθαι, οὕτως οὐδὲ γυναιξὶ συνόντα διαφεύγειν τὸν ἐντεῦθεν ἐμπρησμόν. Οὗτος δὲ ὁ πολλῷ χαλεπώτερον ἦν ὑπέμεινε. Οὐ γὰρ αὐτὸς αὐτῆς ἤφατο, ἀλλ' ὑπ' ἐκείνης κατείχετο, μόνος ὑπὸ μόνῃς ἀπειλημένους· καὶ τοῖς τοσούτοις ἤδη κακοῖς κατεργασμένος, καὶ τοσαύτης τεταρخیμενός ἐπιβουλᾶς, καὶ ἀνέσεως ἐπιθυμῶν καὶ ἀδείας.

ιγ'. Ἄλλ' ὅμως ἐν τοσούτοις δικτύοις ὧν, καὶ ποικίλων θηρίων ὧν αὐτῷ προσβάλλον, καὶ διὰ πάντων αὐτὸν καταξέον^e, διὰ τῆς ἀφῆς, διὰ τῆς φωνῆς, διὰ τῶν ὀμμάτων, διὰ τῶν χρωμάτων, διὰ τῆς ὑπογραφῆς, διὰ τῶν χρυσίων, διὰ τῶν μύρων, διὰ τῶν ἱματίων, διὰ τοῦ ἥθους, διὰ τῶν ῥημάτων, διὰ τοῦ κόσμου τοῦ περικειμένου, διὰ τῆς μονώσεως, διὰ τοῦ λανθάνειν, διὰ τοῦ πλουτοῦ, διὰ τῆς δυναστείας, ἔχουσαν μετὰ τούτων συνεγόν, ὅπερ ἐμπροσθεν εἶπον, τὴν ἡλικίαν, τὴν φύσιν, τὴν δουλείαν, τὸ ἐν ἀλλοτρίᾳ εἶναι, πᾶσαν ἐνίκησε τὴν φλόγα ἐκείνην. Ἐγὼ τοῦτον τὸν πειρασμὸν καὶ τοῦ φθόνου τῶν ἀδελφῶν, καὶ τοῦ μίσους τοῦ συγγενικοῦ, καὶ τῆς πράσεως, καὶ τῆς τῶν βαρβάρων δεσποτείας, καὶ τῆς μακρᾶς ἀποδημίας, καὶ τῆς ἐν ἀλλοτρίᾳ διατριβῆς, καὶ τοῦ δεσποτηρίου, καὶ τῆς ἀλύσεως, καὶ τοῦ μακροῦ χρόνου, καὶ τῆς αὐτοῦ ταλαιπωρίας πολὺ χαλεπώτερον εἶναι φημι· καὶ γὰρ περὶ τῶν ἐσχάτων ὁ κίνδυνος ἦν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτον διέφυγε τὸν πόλεμον^f, καὶ ἐγένετο ἐνταῦθα πνεῦμα δρόσου διασπρίζον, ἀπὸ τε τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος· καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ νέου· τοσούτο γὰρ αὐτῷ περιττὴν ἀταραξίαν καὶ σωφροσύνην, ἐτι καὶ τὴν τῆς ἐκείνης μανίαν καταλῦσαι ἐσπούδασε· πλην ἐπειδὴ αὐτὸς ἐξῆλθεν ἀνέπαρος, ὥσπερ οἱ νεανίσκοι τὴν Περσικὴν διαφυγόντες φλόγα (οὐδὲ γὰρ ὁμοίᾳ πυρὸς

^e Idem τεταρخیμενοι τύχῳσι τοῖς δεινοῖς, εἰς τρυφὴν καλοῦμενοι καὶ ἀνεσιν, καὶ τὸν ὕπνρον τοῦτον καί.

^d Duo mss. θαρρῶν ἂν μίαν προσείποιμι.

^e Unus κατατοξέον, ei sic legat Billius. Ibid duo manuscripti διὰ τῶν ἐπιτρίμμάτων, διὰ τῆς. Paulo post idem περικείμενοι, διὰ τῆς ἐρημίας, διὰ τῆς μονώσεως.

^f Unus διέφυγε τὸν κίνδυνον, καὶ εἰδὼς τὸν πόλεμον.

^a Idem βαδίσμασι διαθρυπτομένοις.

^b Duo ἐπετίθει, unus ἐπένει.

censâ; et quidem duplex, imo triplex, ac multiplex hoc bellum erat. Neque enim quia retia saltu superavit, ac brevi temporis puncto laqueum dissecuit, ideocirca eum hoc certamen sine labore confecisse existimes: siquidem ingentem sudorem in ea re subiit.

12. Ac si id perspicue scire tibi cordi est, cogites velim cujusmodi res sit juvenus, ac juventutis flos. Nam tum in ipso juventutis flore erat: quo tempore acrior naturæ flamma excitatur, quo ingens libidinis tempestas, quo denique tempore imbecillior ratio. Juvenum enim animi non admodum magno prudentiæ præsidio muniuntur, nec magnum virtutis studium gerunt: verum et affectuum tempestas atrocior est, et ratio, quæ eas gubernat ac moderatur, infirmior. Ad naturam autem et ætatem illud etiam accedebat, quod ingens mulieris impudicitia erat. Et sicut Persicæ illæ manus Babylonicam fornacem magno studio accendebant, copiosam igni alimoniam præbentes, ac varios flammæ fomites admoventes: eundem quoque modo tunc infelix illa et ærumnosa mulier flammam fornace illa graviorem ac periculosiorem accendebat, unguenta nimirum olens, genarum pigmentis, oculorum picturis, fracta et enervata voce, motibus, ingressibus lascivient, molli vestitu, auri ambitu, ac sexcentis aliis ejusdem generis illecebris et imposturis adolescentem a mente deducens. Et quemadmodum peritus quidam venator, fera capti difficili potiri studens, omnia artis instrumenta admoveat: sic ipsa, juvenis pudicitiam perspectam habens (nec enim ea ipsi tanto tempore incognita esse poterat), ingenti sibi ad juvenem in captivitatem redigendum apparatu opus esse judicavit, ob eamque causam nulla libidinis machina erat quam non moveret. Ac ne hæc quidem satis esse ducens, tempus insuper et locum ad prædam appositum requirebat. Quamobrem haud statim atque se ipsius amore captam esse sensit, eum adorta est: verum diu expectavit, improbam hanc cupiditatem parturiens, ac se comparans: quod vereretur, ne, si celeritatem adhiberet, ac tumultuarie insidias moliretur, præda effugeret. Cum autem aliquando eum domi solum invenisset solitis vacantem rebus, foveam profundioram jam fodit, ac voluptatis pennis undique expansis, tanquam mediis retibus interceptum juvenem habens, irrepit, ac sola solum naeta; imo non sola: nam et ætatem et naturam ac denique suas ipsius machinas socias habebat; generosum illum adolescentem ad nefarium facinus per vim deinceps trahit. Quid hac tentatione gravius? quid hac fornacem ac flammam vehementius et acrius, juvenem vigentem, servum, destitutum, urbe carentem, extraneum, exsulem, ab hera usque adeo libidinosam et furente, tantis opibus tantaque potentia circumfluente, in tanta solitudine (nam hoc quoque ad hujusmodi capturam conducit), correptum teneri atque illecebris deliniri et ad herilem lectum duci, idque post tot pericula et insidias? Non enim te fugit plerosque posteaquam calamitatibus ac rerum acerbitatibus confecti sunt, si

ad luxum animique remissionem, et molle ac dissolutum vitæ genus vocentur, promptius accurrere solere. At non ille: verum tolerantiam constantem in omnibus rebus præ se tulit. Equidem hunc thalamum et Babylonicam fornacem, et Danielis lacum leonum, et marinæ belluæ ventrem, in quem propheta incidit, appellare haud dubitem: imo etiam his longe graviorem. Illic enim corporis interitus insidiarum victoria erat: hic autem animæ exitium, et mors sempiterna, et calamitas omnis consolationis expers. Nec vero dumtaxat hoc nomine gravis ac periculosus hic lacus erat, sed etiam quia præter vim ac dolum ingenti quoque libidine plenus erat, multoque ac multiplici igne, non corpus urente, verum animam ipsam inflammante. Id quod etiam Salomon, qui, quam periculosum sit cum muliere matrimonio cum viro copulata congregi, maxime perspectum habebat, his verbis testatur: *Quis alligabit ignem in sinu suo, et vestimenta ejus non ardebunt? quis ambulabit super prunas, et pedes ejus non comburentur? Sic omnis qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mundus, cum tetigerit eam* (Prov. 6. 27-29). Quod autem ait, hanc sententiam habet: Quemadmodum fieri nequit, ut qui in igne versatur, non exardescat: sic nec fieri potest, ut qui consuetudinem cum feminis habet, incendium quod hinc oritur effugiat. Hic autem quod multo gravius erat sustinuit. Non enim eam ipse attingit, verum ab ea detinebatur, solus a sola comprehensus: idque, cum jam tot calamitatibus confectus, tot insidiis afflictus esset, ac requietis et securitatis cupiditate teneretur.

13. Et tamen, cum inter tot retia versaretur, ac multiplicem feram impetum in se facere, et omni ex parte se laniare conspiceret, per tactum, per vocem, per oculos, per fucum et pigmenta, per aurea ornamenta, per unguenta, per indumenta, per mores, per verba, per mundum muliebrem quem gestabat, per solitudinem quæ id afferebat ut nemo id scire posset, per opes, per potentiam; ac præter ea ipsa, ut superius a me dictum est, ætatem, naturam, servitutem, atque in aliena regione commorationem, rei gerendæ socias haberet: omnem illam flammam superavit. Ego vero hanc tentationem et fratrum invidia, et propinquorum odio, et venditione, et barbarorum dominatu, et longa peregrinatione, et in aliena regione commoratione, et carcere, et catena, et diuturno tempore, et omnibus ærumnis, quibus illic conflictatus est, multo graviorem esse confirmo: siquidem de extremis periculum ipsi creabatur. Posteaquam autem hoc quoque bellum effugit, atque hic etiam, tum Dei gratia, tum juvenis virtute, hic roscidus spiritus perfusus fuit: tanta enim in eo tranquillitatis animi et pudicitiae copia erat, ut etiam illius furorem comprimere et extinguere studuerit; posteaquam, inquam, ipse intactus excessit, non secus videlicet atque adolescentes illi qui Persicam flammam effugerunt (*Neque enim, inquit, ignis odor in illis erat*

¹ Unus Ms., posteaquam autem hoc quoque periculum effugit, et huic bello se subdidit.

[Dan. 3. 28. In vulg. 94]), magnusque castitatis pugil emicuit, atque adamantem ininitatus est: quid statim sit consequutus, et quænam præmia victorem exeperint, videamus. Insidiæ rursum, et voragine, et mors, et pericula, et calumniæ, et odium iniquum ac stolidum. Misera enim illa mulier gravi furore amorem solatur, affectumque affectui copulat, atque impudice cupiditati sceleratam iram adjungit, et post adulterium carnifex efficitur. Atque ingentem feritatem spirans, sanguinariis oculis respiciens, tribunal constituit, corruptumque judicem collocat, hoc est illius herum, virum suum, barbarum, Ægyptium; erimenque sine teste inducit. Ac ne tribunal quidem ingrediendi potestatem reo facit, verum secure accusat¹, iudicis nimirum stultitia et benevolentia, suo quasi fide digno testimonio, ac denique ejus qui accusabatur servitute freta: ac rem contra quam gesta fuerat narrans judicem superavit, eumque adduxit, ut secundum se judicaret, insontemque damnaret, eique gravissimam poenam imponeret, ac statim carcer, et abductio, et vincula. Ac ne iudice quidem viso condemnabatur eximius ille vir. Et, quod gravius est, ut adulter condemnabatur, ut herilis lecti appetitor, ut alieni matrimonii violator, ut convictus et deprehensus. Nam et iudex, et accusatrix, ac denique poena quæ subsequerebatur, apud multos ac veritatis ignaros hoc efficiebant, ut fabula fidem inveniret. At nihil horum animum illius conturbavit, nec dixit: Hæccine somniorum remuneratio est? hæccine visorum illorum eventus? hæccine pudicitiae præmia? Præceptis ac stolidum iudicium, iniqua sententia, atque improba rursum existimatio. Tamquam amasius domo patria nuper ejectus sum: tamquam adulter et muliebris pudicitiae violator in carcerem nunc ducor, atque omnes de me sententiam ferunt. Ac fratres quidem, a quibus adorandus eram (hoc enim somnia ostendebant), in libertate et securitate, ac deliciis, atque in patria et paterna domo sunt: ego autem, in cuius imperio ac potestate illi futuri erant, cum sepulcrorum effossoribus, cum prædonibus, eum furibus hic victus teneor; ac ne patriis quidem sedibus exturbatus, tumultibus negotiisque liberor: verum etiam in externa regione barathra nos rursum ac præcuti mucrones excipiunt. Cumque ea, quæ talia designavit, calumniamque struxit, atque utriusque sceleris nomine supplicium extremum meretur, choros nunc agat et exsultet, ac velut tropæis ornata victoriæque signis: ego contra, qui nihil sceleris admisi, gravissimam poenam pendo. Nihil horum ille aut loquutus est, aut mente agitavit: verum, ut pugil per coronas gradiens, sic ipse læto atque hilari animo erat, atque ita comparato, ut injuriarum, quas a fratribus et ab adultera acceperat, memoriam nullam retineret. Unde autem id constat? Ex iis nempe verbis quæ ipse ad aliquem eorum, qui illic in vinculis erant, habuit. Tantum enim ab eo aberat, ut mœrore caperetur, ut aliis etiam mœstitias discuteret. Nam cum illic quosdam perturbatos ac mœrore affectos

¹ Duo Mss., *absentem accusat*.

vidisset, ad eos statim, ut causam intelligeret, accessit. Cumque huiusmodi perturbationem a quibusdam somniis profectam esse cognovisset, somnia illa solvit. Ac postea cum uno eorum agens, ut pro sua liberatione verba ad regem faceret: nam etsi fortis atque admirandus vir erat, at homo tamen erat, nec in catenis illis contabescere cupiebat; cum eo, inquam, agens, ut sui apud regem memor esset, eique, ut se e vinculis emitteret, persuaderet, coactusque causam memorare, ob quam in carcerem coniectus fuerat; quo videlicet is qui pro se deprecaretur, speciosam suscepti sui patrocinii causam haberet: nullius eorum, a quibus læsus fuerat, mentionem fecit: verum cum se e criminibus liberasset, his finibus se tenuit, nec eos, a quibus injurias acceperat, adiunxit. Ego enim, inquit, *furtim sublatus sum de terra Hebræorum, et hic nullo scelere perpetrato in lacum injectus sum* (Gen. 40. 15). Ecquid autem taces de meretrice, de adultera, de fratricidia, de invidia, de venditione, de heræ furore, de impetu, de libidine, de laqueis, de machinis, de calumniis, de iniquo iudicio, de corrupto iudice, de nefaria sententia, de condemnatione ab omni ratione aliena? ecquid hæc siles et occultas? Quoniam, inquit, injuriarum memoriam retinere nescio; quia hæc mihi coronæ sunt et præmia, majorisque lucri occasio.

14. Vides animum philosophicum? vides purum ab ira, ac rebus adversis atque retribus subliorem? vides eorum potius, a quibus læsus fuerat, vicem dolentem, quam injuriarum memorem? Nam ne fratres, aut carnificem illam in medium proferret, *Furtim*, inquit, *sublatus sum de terra Hebræorum, et hic nihil sceleris perpetravi*. Nec usquam personæ meminit, nec lacus; nec Ismaelitarum, nec cuiusquam alterius rei. Et tamen postea non vulgaris eum tentatio excepit. Is enim qui tantam ab eo consolationem acceperat, atque juxta ipsius vaticinium vinculis liberatus, et in pristinum honoris gradum restitutus fuerat, et beneficii et precatationis viri justis memoriam abiecit. Ac famulus quidem in regia aula erat ingenti felicitate fruens: is autem qui solem splendore superabat, atque adeo claros ac nitentes virtutis radios emittebat, carcerem adhuc habitabat, nec quisquam erat qui de eo regem commonefaceret. Siquidem plures adhuc ipsi coronas texti, majoresque palmas comparari oportebat. Ac propterea longiora cursuum spatia tum figebantur: Deo nimirum scammata quidem manere sinente, ac eum tamen haudquaquam omnino deserente, verum insidiatoribus, quæ sua erant, eo usque ostendere atque exsequi permittente, ut tamen pugili exitium minime afferret, nec virtutis oppugnatorem (a) de medio tolleret. Etenim in lacum quidem eum conjici, ac vestem cruentari permisit: at non item ipsi cædem inferri sivit: verum id quidem unus e fratribus suasit, sed id totum divino consilio ac providentia fiebat. Quod etiam in Ægyptiaca

(a) Græce, *ἀντιπαρταγέτης*. Male verterat Billius, *propugnato-rem*, cum e converso *oppugnatorem* vertendum esset, atque ita series postulat, ut recte monuit Fronto Ducerus.

ἦν ἐν αὐτοῖς, φησί), καὶ σωφροσύνης μέγας ἀθλήτης ἀνεδείχθη, καὶ ἀδάμαντα ἐμιμήσατο, ἰσχυρὸν ὡς εὐθέως ἀπήλαυσε, καὶ τίνα ἔπαθλα διαδέχεται τὸν ὀστεφανίτην. Ἐπιβουλαὶ πάλιν, καὶ βάρβαρα, καὶ θάνατος, καὶ κίνδυνος, καὶ συκοφανταίαι, καὶ μίσος ἀλογον. Ἡ γὰρ ἀθλία τότε ἐκείνη θυμῷ παραμυθίζεται τὸν ἔρωτα, καὶ πάθος συνάπτει πάθει, καὶ ἐπιθυμίᾳ ἀκολάστῃ προστίθῃσιν ὀργὴν ἀδικον, καὶ μετὰ τὴν μοιχείαν γίνεται καὶ ἀνδροφόνος. Καὶ πνέουσα θηριωδίας πολλῆς καὶ φόνιον βλέπουσα, καθίζει δικαστήριον διεσπαρμένον, τὸν δεσπότην τὸν ἐκείνου, τὸν ἄνδρα τὸν ἑαυτῆς, τὸν βάρβαρον, τὸν Αἰγύπτιον, καὶ εἰσάγει κατηγορίαν ἀμάρτυρον. Καὶ οὐδὲ ἀφίησιν εἰσελθεῖν εἰς δικαστήριον τὸν ἐγκαλούμενον, ἀλλ' ἡρέμα κατηγορεῖ, τῇ^β τε ἀνοίᾳ καὶ τῇ εὐνοίᾳ τοῦ δικάζοντος, τῇ τε ἀξιοπιστίᾳ τοῦ οἰκείου προσώπου, καὶ τῷ δοῦλον εἶναι τὸν ἐγκαλούμενον θαρροῦσα, καὶ τὰ ἐναντία εἰπούσα τῶν γενομένων ἐκράτησε τοῦ δικαστοῦ, καὶ τὴν νικῶσαν ἔπεισε ψῆφον [568] ἐξευγεῖν, καὶ καταδικάσαι τὸν ἀνεύθυνον, καὶ τιμωρίαν ἐπιθεῖναι χαλεπωτάτην, καὶ δεσμωτήριον εὐθέως, καὶ ἀπαγωγὴν, καὶ ἄλυσιν. Καὶ μηδὲ ἰδὼν δικαστὴν κατεκρίθη ὁ θαυμαστός ἐκεῖνος ἀνὴρ. Καὶ τὸ δὴ χαλεπωτέρον, κατεκρίνετο ὡς μοιχὸς, ὡς δεσποτικῆς ἐπιθυμίας εὐνῆς, ὡς ἀλλότριον διορύξας γάμον, ὡς ἀλόους, ὡς ἐλληλεγμένος. Ὅ τε γὰρ δικαστὴς, ἡ τε κατηγορία παρὰ τοῖς πολλοῖς καὶ τὴν ἀλήθειαν οὐκ εἰδὼς, ἡ τε τιμωρία ἐπομένη ἀξιοπιστὸν ἐποίησε τὸ δρᾶμα φαίνεσθαι. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐθορύβησεν ἐκεῖνον, οὔτε εἶπεν· Αὐταὶ τῶν ὀνείρων αἱ ἀμοιβαί; τοῦτο τῶν ὀφείλων ἐκείνων τὸ τέλος; ταῦτα τῆς σωφροσύνης τὰ ἔπαθλα; Κρίσις ἀλογος, καὶ ψῆφος ἀδικος, καὶ πονηρὰ πάλιν ὑπόληψις. Ὄσπερ γὰρ ἡταιρικῶς ἐξεβλήθη ἐναγχος τῆς πατρῴας οἰκίας, ὡς μοιχὸς καὶ σωφροσύνην διορύξας γυναικὸς εἰς δεσμωτήριον εἰσάγομαι νῦν, καὶ ταῦτα περὶ ἐμοῦ πάντες ψηφίζονται. Καὶ οἱ μὲν ἀδελφοί, οἱ μέλλοντές με προσκυνεῖν (τοῦτο γὰρ τὰ ὀνείρατα ἐδήλου), ἐν ἔλευθερίᾳ καὶ ἀδείᾳ καὶ τρυφῇ, καὶ πατρίδι καὶ οἰκίᾳ πατρίφω· ἐγὼ δὲ ὁ μέλλων αὐτῶν κρατεῖν, μετὰ τυμβωρύχων, μετὰ ληστῶν, μετὰ βαλαντιοτόμων ἐνταῦθα δέδεμαι· οὔτε μετὰ τὸ τῆς πατρίδος ἐκπεσεῖν θορύβων ἀπηλλαγμένος καὶ πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ πάλιν βάρβαρα ἡμᾶς; καὶ εἰς τὴν ἡκονημένα διαδέχεται. Καὶ ἡ μὲν τοιαῦτα δράσασα καὶ συκοφαντήσασα, δι' ἐκατέρων τῶν τολμημάτων ἀποτμηθῆναι δικαία, χορεύει καὶ σκιρτᾷ ὥς περ ἐπὶ τροπαίοις καὶ λαμποῖς ἐπινικίοις ἑσπεφανωμένη· ἐγὼ δὲ ὁ μηδὲν ἡδονικῶς τὴν ἐσχάτην τίνας δίκην. Οὐδὲν τούτων ἐκείνος εἶπεν, οὐδὲ ἐνενόησεν· ἀλλ' ὥσπερ ἀθλήτης διὰ στεφάνων ὀδεύων, οὕτως ἔχαιρε, καὶ ἠύφραίνετο, οὔτε τοῖς ἀδελφοῖς, οὔτε τῇ μοιχαλίδι μνησικακῶν. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἐξ ὧν αὐτὸς πρὸς τινα τῶν αὐτόθεν δεδωμένων διελέχθη ποτὲ. Τοσοῦτον γὰρ ἀπείχετο ὑπὸ ἀθυμίας ἄλῃναι, ὅτι καὶ ἐτέροις ἔλυσε λύπας. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδε τινας αὐτόθεν τεταρα-

γμένους καὶ συγκεχυμένους^α καὶ ἀθυμούντας, προσῆλθεν εὐθέως τὴν αἰτίαν εἰσάμενος. Καὶ μαθὼν ὅτι ἐξ ὀφείλων ὀνείρατων ὁ θόρυβος, ἔλυσε τὰ ὀνείρατα. Εἶτα παρακαλῶν ἀναμνησαί τὸν βασιλεῖα, τῆς ἀπαλλαγῆς ἔνεκεν τῆς αὐτοῦ· εἰ γὰρ καὶ γενναῖος καὶ θαυμαστός ἦν, ἀλλ' ἄνθρωπος ἦν καὶ οὐκ ἐβούλετο ταῖς ἀλύσεσιν ἐνταλαίπωρεσθαι ἐκείναις· παρακαλῶν τοῖνον μνησθῆναι αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλεῖα, καὶ πείσαι ἀφεῖναι αὐτὸν τῶν δεσμῶν, καὶ ἀναγκάζόμενος καὶ τὴν αἰτίαν εἰπεῖν, δι' ἣν ἐνεδέβλητο, ὥστε κάκεινον τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ δέοντον εὐπρόσωπον ἔχειν πρόσφασιν τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ συνηγορίας, οὐδενὸς ἐμνημόνευσε τῶν ἡδονικῶτων, ἀλλ' ἀπαλλάξας αὐτὸν τῶν ἐγκλημάτων ἔστη μέχρι τούτου μόνον, καὶ οὐ προσέθηκε τοὺς εἰς αὐτὸν πεπλημμεληκότας. [569] Καὶ γὰρ Ἐγὼ, φησί, κλοπῇ ἐκλάπην ἐκ τῆς Ἑβραίων, καὶ ὥδε οὐκ ἐποίησα οὐδέν, καὶ ἐπέβαλόν με εἰς τὸν λάκκον τούτον. Καὶ τίνας ἔνεκεν οὐ λέγεις τὴν πόρνην, τὴν μοιχαλίδά, τοὺς ἀδελφοκτόνους, τὸν φθόνον, τὴν πρᾶσιν, τὴν μανίαν τῆς δεσποίνης, τὴν ἔφοδον, τὴν ἀκολασίαν, τὰ δίκτυα, τὰ μηχανήματα, τὴν συκοφαντίαν, τὴν ἀδικον κρίσιν, τὸν διεσπαρμένον δικαστὴν, τὴν παράνομον ἀπόφασιν, τὴν κατάδίκην τὴν οὐκ ἔχουσαν λόγον; διὰ τί ταῦτα σιγῆς καὶ κρύπτεις; Ὅτι μνησικακεῖν οὐκ οἶδα, φησὶν· ὅτι ἐμοὶ ταῦτα στέφανος καὶ βραβεῖα, καὶ μέζονος ἐμπορίας ὑπόθεσις.

ιδ'. Εἶδες ψυχὴν φιλόσοφον; εἶδες τῆς ὀργῆς καθαρὰν καὶ τῶν δικτύων ὑψηλοτέραν; εἶδες συναλγούντα τοῖς ἡδονικῶσι μέλλον ἢ μνησικακούντα; Ὅσα γὰρ μήτε τοὺς ἀδελφοὺς εἰς μέσον ἀναγαγεῖν, μήτε τὴν αἰμοδόρον ἐκείνην, κλοπῇ, φησὶν, ἐκλάπην ἐκ τῆς Ἑβραίων, καὶ ὥδε οὐκ ἐποίησα οὐδέν. Καὶ οὐδαμοῦ προσώπου μέμνηται, οὐδὲ τοῦ λάκκου, οὐδὲ τῶν Ἰσραηλιτῶν, οὐδὲ ἄλλου τινός. Ἀλλ' ὅμως καὶ κατὰ ταῦτα αὐτὸν οὐχ ὁ τυχὼν διεδέξατο πειρασμός. Ὁ γὰρ τοσαύτης παρ' αὐτοῦ παρακληθεὶς τυχὼν, καὶ τῶν δεσμῶν κατὰ τὴν τούτου πρόρρησιν ἔλευθερωθεὶς, καὶ ἐπὶ τὴν προτέραν ἀνακληθεὶς τιμὴν, τῆς εὐεργεσίας ἐπελάβετο, καὶ τῆς τοῦ δικαίου ἰκετηρίας. Καὶ ὁ μὲν οἰκέτης ἐν βασιλικαῖς ἦν σὺλαῖς πολλῆς ἀπολαύων εὐημερίας· ὁ δὲ ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμπων, καὶ οὕτω φαιδρὰς ἀφίσις τῆς ἀρετῆς τὰς ἀκτίνας, ἐτι δεσμωτήριον ἔχει, καὶ τοῖς ἦν ὁ ἀναμνηστικὸν τὸν βασιλεῖα. Ἐχρην γὰρ αὐτῷ πλείους πλακῆνας στεφάνους, καὶ μέζονα παρασκευασθῆναι βραβεῖα· διὸ καὶ μακρότεροι τῶν δρόμων οἱ δίαυλοι τότε ἐπήγγυντο· ἔκτος μὲν τοῦ Θεοῦ μένειν τὰ σκάμματα, οὐ μὴν τέλεον ἐγκαταλείποντος, ἀλλὰ τοσοῦτον συγχωροῦντος τοῖς ἐπιβουλεύουσιν τὰ αὐτῶν ἐπιδείκνυσθαι, ὅσον μηδὲ ἀφανίσαι τὸν ἀθλητὴν, μηδὲ ἐκποδὼν ποιῆσαι τῆς ἀρετῆς τὸν ἀνταγωνιστὴν. Εἰς λάκκον μὲν γὰρ αὐτὸν ἐμβλήθησαν συνεχώρησε, καὶ τὸ ἱμάτιον αἰμαχθῆναι, εἰς δὲ σφαγὴν αὐτοῦς ἐλθεῖν οὐκ ἀφῆκεν· ἀλλὰ συνεβούλευσε μὲν τοῦτο ὁ ἀδελφός, τὸ δὲ πᾶν τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἐγένετο. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς συνόδου γυναικός. Τίνος γὰρ ἔνεκεν, εἰπέ μοι, ὁ θερμὸς οὕτω, καὶ ἀκόλαστος (ἵστε γὰρ

^α Duo mss. καὶ τί μετὰ τὸν ἄλλον τούτον διαδέχεται τὸν.

^β Ibidem ἀλλ' ἐρήμην κατηγορίαν τῇ.

^γ Ibidem στεφανωμένη.

^δ Sic mss. omnes. In edito καὶ συγκεχυμένους deest.

τῶν Αἰγυπτίων τὸ γένος), ὁ θυμῷδης καὶ ὀργίλος (καὶ γὰρ τοῦτο μεθ' ὑπερβολῆς αὐτοῖς πρόσεστι τὸ πάθος), ὃν ἐπίστευσεν εἶναι μοιχὸν καὶ γυναῖκα ἡδικοῦναι τὴν αὐτοῦ, οὐκ ἀπέτεμεν εὐθέως, οὐδὲ πυρὶ παρέδωκεν, ἀλλ' οὕτως ἀλόγιστος ὢν, ὥς ἐκ μιᾶς μοίρας ἀποφῆναι, καὶ μηδὲ λόγου μεταδοῦναι τῷ ἐγκαλωμένῳ, ἐν τῷ καιρῷ τῆς τιμωρίας πολλὴν ἐπιείκειαν ἐπέδειξετο, καὶ ταῦτα, ὁρῶν τὴν γυναῖκα μαινομένην, [570] λυττώσαν, βίαν ἀποδουρομένην, τὰ ἱμάτια διεβρώγῳτα περιφέρουσιν, καὶ μειζήνως καὶ ἐντεῦθεν ἐκκαομένην, καὶ θρηνοῦσαν καὶ ὀλοφυρομένην; Ἄλλ' ὁμως τούτων οὐδὲν αὐτὸν εἰς σφαγὴν ἐξῆψε. Πόθεν, εἰπέ μοι; Οὐκ εὐδῆλον ὅτι ὁ τοὺς λέοντας χαλινώσας, καὶ τὴν κάμινον καταψύξας, οὗτος καὶ θηρίου τούτου τὸν ἀμετρον ἐπέσχε θυμὸν, καὶ τὴν ἀφατον ὀργὴν ἐσβεσεν, ὥς κερασθῆναι συμμέτρως τὴν τιμωρίαν; Τοῦτο καὶ ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ συμβᾶν ἴδοι τις ἂν. Δεθῆναι μὲν γὰρ αὐτὸν συνεχώρησε, καὶ μετὰ τῶν καταδίκων εἶναι, τῆς δὲ τοῦ δεσμοφύλακος ἀπηνείας ἐξήρπασεν. Οἶσθα γὰρ ὅσον ἐστὶ δεσμοφύλαξ· ἀλλ' ἐκείνῳ τότε πρὸς καὶ ἡμερὸς ἦν, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἀπέτεινε αὐτὸν πόνοις τισὶν, ἀλλὰ καὶ ἄρχοντα πάντων ἐποίησε τῶν αὐτόθι, καὶ ταῦτα ὡς μοιχὸν δεξάμενος, κατὰδίκον, καὶ μοιχὸν ἐπίσημον. Οὐ γὰρ εἰς οἰκίαν εὐτέλῃ, ἀλλ' εἰς μεγάλην καὶ λαμπρὰν τὸ δρᾶμα τοῦτο τετολμῆσθαι ἐνομίζετο. Ἄλλ' ὁμως οὐδὲν τούτων ἐκείνῳ ἐφόδῃσεν, οὐδὲ ἐπεισεν ἐκείνῳ γίνεσθαι χαλεπὸν. Ἀλλὰ καὶ οἱ στέφανοι ἀπὸ τῶν παθημάτων ἐπλέκοντο· καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ συμμαχία μετὰ πολλῆς ἐπεβόρῃ τῆς θαφιλείας. Ἐβουλόμην καὶ ἕτερον προσθεῖναι τῇ ἐπιστολῇ μῆκος· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τοῦτο μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας οἶμαι τὸ μέτρον ὑπερβεβηκέναι, ἐνταῦθα καταλύσας τὸν λόγον, ἐκεῖνο παρακαλῶ σου τὴν εὐλάβειαν, ὅπερ δεῖ διετέλεσα παρακαλῶν, ἀθυμίας μὲν ἀπαλλάττεσθαι, δοξάζειν δὲ τὸν Θεόν, ὅπερ δεῖ πεποιήκας, καὶ ποιῶσα διατελεῖς, χάριτας ὁμολογοῦσα ὑπὲρ πάντων αὐτῷ τῶν χαλεπῶν τούτων καὶ ὀδυνηρῶν. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὴ τὰ μέγιστα ἀγαθὰ καρπύσῃ, καὶ τῷ διαβολῷ καιρίαν δώσεις πληγὴν, καὶ πολλὴν ἡμῖν παρέξεις παράκλησιν, καὶ τῆς ἀθυμίας τὸ νέφος μετὰ πολλῆς ἀφανίσαι δυνήσῃ τῆς εὐκολίας, καὶ καθαρὰς ἀπολαῦσαι γαλήνης. Μὴ δὲ καταμαλακίζου, ἀλλ' ἀνεγκοῦσα ἀπὸ τοῦ καπνοῦ τούτου (καπνοῦ γὰρ, ἐὰν θύλῃς, ῥάβδιον διασκεδάσεις πᾶσαν τὴν ἀθυμίαν ταύτην), ὅλῳ τούτῳ πάλιν ποιήσον ἡμῖν, ἵνα καὶ πόρ-

ρωθεν ὄντες, πολλὴν ἀπὸ τῶν τοιούτων γραμμάτων καρπωσώμεθα τὴν εὐφροσύνην.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ δ'.

α'. Τῆς σφοδρότητος ἐνεκεν τοῦ χειμῶνος, καὶ τῆς τοῦ στομάχου ἡμῶν ἀσθενείας, καὶ τῶν Ἰσαυρικῶν καταδρομῶν, μηδὲν ἐνεκεν ἡμῶν ἡμερίμνα, μηδὲ κατὰτεινε σαυτὴν φροντίσιν. Ὁ μὲν γὰρ χειμὼν γέγονεν ὅσον εἰκὸς ἐν Ἀρμενίᾳ εἶναι· οὐδὲν γὰρ δεῖ πλέον εἰπεῖν· ἡμᾶς δὲ οὐ μέγα τι παραδιδάπτει. Ταῦτα γὰρ προορῶντες, πολλὰ μηχανώμεθα πρὸς τὸ τὴν ἐντεῦθεν διακρούεσθαι βλάβην, καὶ πῦρ ἀνακαίοντες συνεχῶς, καὶ τὸ δωμάτιον, ἐνθα καταμένομεν, πανταχόθεν [571] περιφράττοντες, καὶ ἐπιδήμασι κεχηρμένοι πλείστοι, καὶ διὰ παντὸς ἐνδον μένοντες. Ὅπερ ἐστὶ μὲν ἡμῖν ἐπαχθὲς, πλὴν διὰ τὸ ἐντεῦθεν κέρδος φορητόν. Ἔως μὲν γὰρ ἐνδον μένωμεν, οὐ σφόδρα καταινιόμεθα τῷ κρυμῷ· ἐὰν δὲ ἀναγκασθῶμεν μικρὸν προσελθεῖν, καὶ τῷ ἔξω ὀμιλῆσαι ἀέρι, οὐ μικρὰν προστριβόμεθα βλάβην. Διὸ καὶ τὴν τιμιότητά σου παρακαλῶ, καὶ ἐν μέγιστης αἰτῷ χάριτος μέρει, πολλὴν ποιεῖσθαι ἐπιμέλειαν, ὥστε τὴν τοῦ σώματός σου διορθοῦν ἀσθένειαν. Ποιεῖ μὲν γὰρ νόσον καὶ ἀθυμία· ὅταν δὲ καὶ σῶμα πεπονηκὸς ᾖ καὶ ἐξησθενημένος, καὶ ἐν ἀμελείᾳ διακίηται^α πολλῇ, καὶ μήτε ἱατρῶν ἀπολαύῃ, μήτε ἀέρων εὐκрасίας, μήτε τῆς τῶν ἐπιτηδεύων ἀφθονίας, ἐννόησον, ὅτι οὐ μικρὰ ἐντεῦθεν προσθήκη γίνεται τοῦ δεινοῦ. Διὸ παρακαλῶ σου τὴν τιμιότητα, καὶ ἱατροῖς διαφόροις καὶ ἔμπειροις καὶ φαρμάκοις χρῆσθαι, τοῖς τὰ τοιαῦτα διορθοῦν δυναμένοις. Ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς πρὸ τούτων τῶν ὀλίγων ἡμερῶν, εὐεμπτότως ἡμῖν ἔχοντος τοῦ στομάχου πρὸς τοὺς ἐμέτους, ἐκ τῆς τοῦ ἀέρος καταστάσεως, τῇ τε ἄλλῃ ἐπιμελείᾳ χρῆσάμενοι, καὶ τῷ φαρμάκῳ τῷ ἀπεισταμένῳ παρὰ τῆς κυρίας μου τῆς κοσμιωτάτης Συγκλητίου, καὶ οὐ δεσθέντες πλέον ἢ τριῶν ἡμερῶν αὐτὸ ἐπιθεῖναι, διωρθώσαμεν αὐτοῦ τὴν ἀσθένειαν. Παρακαλῶ τοίνυν καὶ αὐτὴν σὲ χρῆσασθαι τούτῳ, καὶ παρασκευάσαι πάλιν ἡμῖν ἐξ αὐτοῦ πεμφθῆναι. Καὶ γὰρ καὶ πάλιν αἰσθανόμενοι τινος ἀνατροπῆς, πάλιν αὐτῷ ἐχρησάμεθα, καὶ τὸ πᾶν διωρθώσαμεν. Καὶ γὰρ φλεγμονὰς καταστέλλει τὰς ἐν τῷ βάθει, νοτίδα ἀνιμάται, καὶ συμμέτρως ἐστὶ θερμὸν, καὶ τόνον ἐντίθησιν οὐ τὸν

^α Sic omnes mss. In editis illud ἔκειν ἡμῶν deest.

^β Tres mss. κίηται.

muliere contigit. Quid enim causæ est, dic, quæso, quamobrem ferox hic vir et intemperans (Ægyptiorum enim mores nostis); hic, inquam, furiosus et iracundus (nam hic quoque morbus incredibile in modum ipsis inest) eum, quem adulterum esse, atque uxori injuriam intulisse credebat, non statim gladio concidit, aut flammis dedit; verum cum ita præceps atque inconsideratus esset, ut ad unius partis arbitrium sententiam ferret, nec causam dicendi potestatem reo faceret, tamen supplicii tempore ingentis facilitatis et clementiæ specimen ediderit: idque cum furentem, rabie laborantem, vim illatam querentem, laceratas vestes circumferentem, atque hinc magis exardescentem, ac lugentem et lamentantem uxorem perspiceret? Et tamen nihil horum ipsum ad cædem incendit. Qui tandem istud, dic, quæso? Annon perspicuum est, eum qui leones tanquam injecto freno repressit, et fornacis ardorem sustulit, immodicam quoque hujus belluæ indignationem, atque immanem iram exstinxisse, ut supplicium adhibita mediocritate temperaretur? Id quod etiam in carcere contigisse quispiam perspiciat. Deus enim ita eum in vincula conjici, ac cum nocentibus et facinorosis esse permisit, ut tamen eum ab ejus qui carceri præerat, importunitate ac sævitia eripuerit. Nam cum, quibus moribus esse carceris præfectus soleat, minime ignores, tamen ipsi tum lenis ac placidus erat, ac non modo eum nullis laboribus premebat, sed etiam eorum omnium, qui illic tenebantur, principatum ipsi concesserat, idque cum eum ut adulterum accepisset, ut nocentem, et insignem adulterum. Non enim in tenuem, sed in magnam et splendidam domum scelus hoc aggressus esse censebatur. Nec tamen quidpiam horum eum terruit, eique persuasit ut acerbitate in ipsum uteretur. Verum simul et per calamitates viro justo coronæ texebantur, et Dei auxilium largissime ipsi affluebat. Longiorem adhuc epistolam facere cupiebam: sed quia hæc quoque, quæ scripsi, epistolæ modum longe superant, hic finem scribendi faciam, illud abs te petens, quod nunquam petere destitui, nempe ut et moerorem abjicias, et quod semper fecisti, nec facere desinis, Dei gloriam prædicare, ac de gravibus et acerbis omnibus his rebus ipsi gratias agere ne intermittas. Hæc enim ratione tum ipsa maxima bona percipies, tum mortiferum diabolo vulnus infliges, tum nobis ingentem consolationem afferes, et moeroris nubem nullo negotio discutere ac de medio tollere, praeque tranquillitate frui poteris. Quocirca nec animo elanguescas, verum ab hoc fumo emersa et liberata (omnem enim hunc moerorem, si volueris, fumo citius dissipabis), de hac re nos rursum certiores facias: ut licet alioqui procul a te remoti, magnam tamen ex hujusmodi literis consolationem capiamus.

Ad eandem epist. IV. (Anno forte 407.)

1. De hiemis acrimonia, et stomachi nostri imbecillitate, atque Isauricis incursionibus, nihil est quod nostri causa sollicita sis, curisque te conficias. Hiems

quidem fuit, qualis in Armenia esse solet; nec enim amplius quidquam dicendum est; nos tamen haud magnopere lœdit. Hoc quippe prospicientes, ad incommodum, quod hinc contrahitur, propulsandum multa molimur: nimirum et ignem perpetuo accendentes, et cubiculum, in quo commoramur, undique obsepientes et pluribus vestibus ac stragulis nudentes, et domi semper manentes. Quod etsi nobis molestum est, tamen ob lucrum quod hinc capimus tolerabile est. Quamdiu enim domi nos tenemus, frigore haud admodum divexamur: sin autem aliquantum progredi atque in externo aere versari cogamur, non parvo hinc detrimento afficimur. Quamobrem te obsecro, atque summi beneficii gratiæque loco id abs te peto, ut ad depellendam corporis infirmitatem magnam curam et diligentiam conferas. Etenim morbum quidem moeror etiam parit: cum autem corpus quoque laboribus confectum, et morbis debilitatum est, neglectum jacet, ac nec medicorum ope, nec aeris temperie, nec rerum necessariarum copia fruitur: quanta hinc acerbitalis et periculi accessio fiat, velim tecum reputes. Quamobrem te oro, ut et varios peritosque medicos adhibeas, et sis medicamentis utaris, quæ hujusmodi morbos pellere queant: quandoquidem nos etiam paucis ante diebus, cum ob aeris statum proclivis nobis ad vomitus stomachus esset, atque et aliis curationis generibus, et pharmaco eo, quod a domina mea lectissima et ornatissima Syncletio (a) missum est, usi essemus, nec ultra tres dies illud adhibere nobis necesse fuisset, ipsius imbecillitatem correximus. Itaque te quoque hortor atque oro ut his utaris, desque operam ut hujusmodi medicamentum ad nos rursum mittatur. Nam cum quamdam stomachi subversionem rursum sensissemus, eodem rursum remedii genere usi, malum omnino profligavimus. Quippe et inflammationes in imo pectore conditas sedat, et pituitam exhaurit, et mediocri calore præditum est, et

(a) In Græco legitur, *καθ' ἧς καί τις πρὸς ἀσθενείαν Συνακτιότιος*. Sic habent omnes omnino MSS. Editi, *Συνακτιότιος*, quod dignitatem aliquam significare putaverunt. Billius et Fronto Duceus, qui postremus hæc habet notam: *Συνακτιότιος. Ita Perronicius et Sambuci variis lectio: at duo alii MSS., Συνακτιότιος mendose: nam ut Συνακτιότιος Senator est apud Plutarchum et Lucianum, teste Eudæo, ita Συνακτιότιος Senatoris uxor: Xiphilinus ex Dione in Nerone, *μὴν οὖν Καίσαρ, ἐπὶ Συνακτιότιος αὐτῷ*: Odi te, Caesar, quod Senator es: neque enim audiendus est sylburgius, qui mavult, quod senatorius es, id est, Senator studiosior: siquidem periret istius dicti lepos: certe apud Pœtium lego in Cannensi pugna periisse Συνακτιότιος *ἐπὶ τῷ*, quod Eutropius dixerat, Senatores XXX. At existimo hoc esse matronæ cuiusdam nomen proprium: jam quæstio est ex duabus lectionibus, utra sit a teri anteferenda. Omnes MSS. nostri numero quinque, *Συνακτιότιος*, habent, et ita quoque Savilius, et duo ex MSS. a Frontone Duceo memoratis, qui tamen fortasse ex numero quinque MSS. nostrorum fuerint: et hoc vere fuisse Matronæ nomen arbitror, Syncletionem, vel Syncletium, ut Glycerium, Eustochium, et alia multa hujusmodi nomina. Alta lectio, *Συνακτιότιος*, a librariis Græcis inducta fuerit, quibus notior Syncletica, quæ in Sanctorum Legendis et in Menæis occurrit. Hæc autem in duobus solum MSS. habetur. Memoratur in Vita Chrysostomi per Palladium cap. 14 Syncletius episcopus Trajanopolitanus: viri nomen est Syncletius, femine syncletium, perinde atque Glycerius et Glycerium; Epiphanius et Epiphanius, quam postremam infra memoratam videbis in epistola quadam Constantii presbyteri. Tillemontius etiam, *Συνακτιότιος*, ut legebatur in Editis, pro nomine proprio habuit.*

vigorem haud vulgarem affert, et ciborum appetitum excitat : atque harum omnium rerum nobis paucis diebus experimentum præbuit. Fac igitur dominus meus cum primis venerandus Theophilus Comes exoretur, ut nobis rursum idem medicamentum conficiat, atque ad nos mittat. Nec vero hoc nomine discrucieris, quod nos hic hiememus : multo enim meliore nunc atque commodiore, quam superiori anno, valetudine sumus : quare si tu quoque, quam par est, curam adhiberes, multo melius valeres. Quod si ex animi mœstitia morbos tuos ortum duxisse ais, eequid rursum a nobis epistolas requiris, cum hinc ad alacritatem animi nihil fructus ceperis, verum mœroris undis ita demersa sis, ut nunc etiam ex hac vita migrare cupias ? An ignoras quanta animæ gratias agenti propter morbum quoque merces constituta sit ? Annon de hac re et coram, et per literas persæpe ad te disserui ? At quoniam te fortasse vel negotiorum turba, vel ipsa morbi natura, et crebræ adversitates, corum quæ a nobis dicta sunt memoriam animo tuo perpetuo insidentem habere non sinunt, audi nos rursum mœroris tui ulceribus eadem accinentes : *Eadem enim scribere, mihi quidem non pigrum, inquit, vobis autem tutum est (Philipp. 3. 1).*

2. *Patientia nihil gloriosius ; morbo nihil acerbius.* — Quid igitur aio, ac literis mando ? Nihil est, Olympias, quod ad laudem et gloriam adipiscendam cum patientia in doloribus perferendis comparari possit. Nam ea præsertim virtutum regina, et coronarum apex est : et quemadmodum ea virtutibus aliis præstat, ita in ea hoc potissimum genus aliis antecellit. Obscurius aliquanto fortasse est quod dico, ideoque planius ac dilucidius istud faciam. Quidnam igitur est quod aio ? Non opibus spoliari, etiamsi omnibus prorsus facultatibus quispiam nudetur, non honore deijci, non patriis sedibus exturbari, atque in exilium abduci, non laboribus ac sudoribus distorqueri, non carcerem incolere ac catenis vinciri, non probra, et convicia, et scommata ; neque enim parvum tolerantia genus esse existimes res ejusmodi strenuo animo ferre, idque ostendit Jeremias, vir tantus tamque eximius qui hac tentatione non mediocriter commotus ac perturbatus est (*Jer. 15*) ; non liberorum amissio, etiamsi omnes repentina morte abripiantur, non hostes frequenter insultantes, non aliud quidpiam ejusmodi, non denique mors ipsa, quæ rerum omnium, quæ molestiæ et acerbitalis speciem habent, caput est, atque usque adeo formidabilis et horrenda est, æque gravis et acerbæ, ut adversa corporis valetudo. Cui rei testimonio est summus ille patientiæ pugil (*Job*), qui postquam in corporis morbum incidit, prementium malorum depulsionem mortem esse judicavit ; et quidem, cum cuncta alia perpetere-
tur, minime sentiebat, quamvis etiam crebras sibi-
que invicem succedentes plagas accipiens, ac postremam
acerbissimam et letalem. Neque enim hoc exigui mo-
menti esse putandum est, verum extremæ quoque
ejus, qui bellum ipsi inferebat, improbitatis et ver-
sulæ, quod non recenti et vegeto, ac tum primum

in certamen descendenti, sed jam continuorum telo-
rum mole confecto, tum denique mortiferum hoc
vulnus, filiorum nempe interitum, inferret, idque
tam graviter et acerbæ, ut ex utroque sexu omnes
subito, et immatura ætate, et violenta morte oppri-
meret, ac mortis modum extemporaneum ipsis tumu-
lum efficeret. Neque enim pater jacentes in lecto
vidit, nec manus exosculatus est, nec extrema verba
excepit, nec pedes et genua tetigit, nec moribundo-
rum ora contraxit, oculosque clausit ; quæ quidem
parentibus, cum a filiis divelluntur, non parvam con-
solationem afferunt ; nec aliis ad sepulcrum præ-
missis alios domi invenit, ex quorum aspectu mœro-
rem, quem ille qui e vita excesserant, ipsi afferebant,
minueret : verum convivii tempore, et quidem con-
vivii, non temulentia, sed caritate conferti, in fra-
terni amoris mensa, super torum jacentes, omnes
defossos atque obrutos esse audit, omniaque inter
se mixta fuisse, nimirum cruorem, domum, pocula,
tectum, mensam, pulverem, membra filiorum. Et
tamen cum hæc audiisset, ac prius etiam alia quæ et
ipsa gravia et acerbæ erant ; nam et illi alia misere
perierant ; pecudum greges, et universa armenta,
partim igne cælitus lapso assumpta, partim a variis
hostibus repente abrepta, et cum ipsis pastoribus
conscisa et obtruncata fuisse improbus hujus tragediæ
nuntius referebat ; cum, inquam, tantam in agris,
domi, in pecudibus, in liberis tempestatem brevi
temporis momento excitatam, fluctusque fluctibus
succedentes, et continuos scopulos, et profundam
caliginem, et intolerandos fluctus conspiceret : nec
mœrore premebatur, nec ea quæ acciderant pene
sentiebat, hoc est, hactenus dumtaxat, quatenus homo,
et pater erat. At posteaquam morbo atque ulceribus
deditus est, tum vero et mortem exoptabat, et in
lectu ac lamentis versabatur. Ex quo intelligas licet,
hoc omnibus rebus adversis gravior esse, ac summum
patientia genus. Atque hoc ne perversus quidem dæ-
mon ignorabat ; ac proinde, cum omnibus illis rebus
tentatis pugilem tranquillum et a perturbatione im-
munem manere perspiceret, ad hoc certamen, tunc
quam omnium maximum, se contulit, cætera videlicet
omnia tolerabilia esse ducens, etiamsi quis liberos,
etiamsi fortunas, etiamsi quidquam aliud amittat (id
enim his verbis designatur, *Pellem pro pelle [Job 2. 4]*), at eam demum mortiferam plagam esse, cum
quispiam in corpore dolores excepit. Quocirca post
hoc certamen superatus, ne hiscere quidem ausus
est : cum alloqui prius impudentissime obniteretur
ac contra pugnaret. Hic, inquam, jam ne impudens
quidem aliquid reperire potuit, quod fingeret : verum
pudore suffusus pedem retulit.

3. Verum ne hoc tibi ad excusandum mortis desi-
derium idoneum esse ducas, quod ille dolorum vim
et acerbitalatem non ferens, mortem exoptaret. In men-
tem enim tibi veniat, quoniam ille tempore, quoque
rerum statu eam expetebat : hoc est, cum nec lex data
esset, nec prophetæ extitissent, nec gratia ita diffusa
esset, nec ipse alia divini philosophiæ genera perco-

τυχόντα, καὶ ὁρεῖν διεγείρει τὴν πρὸς τὰ σίτια, καὶ τούτων ἀπάντων ἡμῖν ἐν ὀλίγαις ἡμέραις πείραν παρέσχεν. Ποίησον τοῖνυν παρακληθῆναι τὸν δεσπότην μου τὸν αἰδουσιώτατον Θεόφιλον τὸν κόμητα, ὥστε πάλιν ἐξ αὐτοῦ κατασκευάσαι ἡμῖν καὶ ἀποστεῖλαι. Καὶ μὴ σε λυπεῖτω τὸ ἐνταῦθα ἡμᾶς χειμάζειν· καὶ γὰρ πολλὰ ῥῆσιν καὶ ὑγιενότερον νῦν ἢ πέρουσι διακειμεθα· ὥστε εἰ καὶ αὕτη τὴν προσήκουσαν ἐπιμέλειαν ἵπποι, πολλὰ ἂν ἄμεινον διετίθης. Εἰ δὲ ἐξ ἀθυμίας φῆς τετέχθαι σοι τὰ νοσήματα, πῶς πάλιν ἐπιστολάς ζητεῖς; παρ' ἡμῶν, μηδὲν ἐντεῦθεν εἰς εὐθυμίαν καρπωσαμένη, ἀλλ' οὕτω τῇ τυραννίδι τῆς ἀθυμίας βαπτισθεῖσα, ὥς καὶ ἐπιθυμῇ νῦν τῆς [572] ἐντεῦθεν ἀποδημίας; Οὐκ οἶσθα ὅσος καὶ ἀβρωστίας κεῖται μισθὸς ἐν εὐχαρίστῳ ψυχῇ; Οὐ πολλάκις σοι καὶ παρῶν καὶ δι' ἐπιστολῶν ταύτης ἕνεκα διελλεγμαι τῆς ὑποθέσεως; Ἀλλ' ἐπειδὴ ἴσως ἢ ὁ τῶν πραγμάτων ὄχλος, ἢ αὕτη τῆς ἀβρωστίας ἢ φύσις, καὶ αἱ ἐπ' αὐτῇ περιστάσεις· οὐκ ὥστε σε διηνεκῶς ἔναυλον ἔχειν τῶν εἰρημένων τὴν μνήμην, ἄκουε πάλιν τὰ αὐτὰ ἐπαρόντων ἡμῶν τοῖς ἔλκεσι σου τῆς ἀθυμίας· Τὰ γὰρ αὐτὰ γράφειν, φησὶν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές.

β'. Τί οὖν καὶ λέγω καὶ γράφω; Οὐδὲν, Ὀλυμπιάς, τῆς ἐν ἀληθείᾳ ὑπομονῆς εἰς εὐδοκίμησεως λόγον ἴσον. Ἡ γὰρ βασιλεὺς τῶν ἀγαθῶν, καὶ τῶν στεφάνων ἢ κορωνῶν αὕτη μάλιστα ἐστὶ· καὶ καθάπερ αὕτη τῶν ἄλλων κρατεῖ κατορθωμάτων, οὕτως ἐν αὐτῇ τοῦτο μάλιστα τὸ εἶδος τῶν ἄλλων ἐστὶ λαμπρότερον. Τάχα ἀσάφες τὸ εἰρημένον· οὐκοῦν αὐτὸ ποιήσω σαφέστερον. Τί οὖν ἐστὶν ὁ φημι; Οὐ τὸ χρήματα ἀφαιρεθῆναι, καὶ πάντων τις γυμνωθῆ τῶν ὄντων, οὐ τὸ πειμῆς ἐκπασεῖν, οὐ τὸ πατρίδος ἐκδιληθῆναι, καὶ πρὸς τὴν ὑπερορίαν ἀπενεχθῆναι, οὐ τὸ πόνῳ καὶ ἰδρωτί κατατείνεσθαι, οὐ τὸ δεσποτικῶν οἰκεῖν, καὶ ἄλλοις περιχεῖσθαι, οὐκ ὀνειδισμοί, καὶ λοιδορίαι καὶ σκώμματα· μὴ γὰρ μηδὲ τοῦτο μικρὸν νομίσης εἶναι καρτερίας εἶδος, τὸ γενναῖος τὰ τοιαῦτα ἐνεγκεῖν, καὶ δεῖκνυσιν Ἱερεμίᾳ ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος ἀνὴρ, οὐχ ὡς ἔτυχεν ὑπὸ τούτου θορυβηθείς τοῦ πειρασμοῦ· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο, οὐ παῖδων ἀποβολή, καὶ ἀθρόον πάντες ἀναρπασθῶσιν, οὐκ ἐχθροὶ συνεχῶς ἐπεμβαίνοντες, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν, οὐκ αὐτὸς ὁ κολοφῶν τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν, ὁ θάνατος, ὁ φοβερός οὕτω καὶ φρικώδης, οὕτως ἐστὶ βαρὺς, ὥς σώματος ἀβρωστία. Καὶ ταῦτα δεῖκνυσιν ὁ μέγιστος τῆς ὑπομονῆς ἀθλητῆς, δὲ ἐπειδὴ σωματικῇ περιέπεσε νόσῳ, ἀπαλλαγὴν τῶν κατεσχόντων δεινῶν τὴν τελευταίαν εἶναι ἐνόμιζε· καὶ ὅτε μὲν τὰ ἄλλα ἐπασχεν ἅπαντα, οὐδὲ ἡσθάνετο, καίτοι ἐπ' αὐτῇ δεινὸς δεχόμενος τὰς πληγὰς, καὶ τελευταίαν τὴν καιρίαν. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρὸν, ἀλλὰ καὶ τῆς χαλεπωτάτης τοῦ πολεμοῦντος αὐτοῦ κακουργίας, τὸ μὴ νεάζοντι, μηδὲ νῦν εἰς τοὺς ἀγῶνας καθιέντι πρῶτον, ἀλλ' ἤδη τῇ πυκνότητι τῶν ἐπ' αὐτῶν βελῶν κατεργασμένῳ, τότε τὴν καιρίαν δοῦναι τὴν ἐπὶ τοῖς πασι πληγὴν, καὶ ταύτην οὕτω χαλεπῶς, ὥς καὶ ἐξ ἑκατέρας τῆς φύσεως, καὶ πάντας ἀθρόον, καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἡλικία,

* Omnes mss. καὶ αἱ πολλὰι περιέσεις.

καὶ βία τελευτῇ διαφθεῖραι, καὶ τοῦ θανάτου τὸν τρόπον ἐσχεδιασμένον αὐτοῖς ἐργάσασθαι τάφον. Οὐδὲ γὰρ εἶδεν ἐν κλίνῃ κειμένους, οὐδὲ ἐφίλησε χεῖρας, οὐδὲ ἐσχάτων ἤκουσε ῥημάτων, οὐδὲ ποδῶν [573] ἤψατο καὶ γονάτων, οὐ στόμα συνεῖλεν, οὐ καθέβλεν ὀφθαλμοὺς μελλόντων αὐτῶν τελευτῆν, ἅπερ οὐ μικρὰ εἰς παραμυθίαν τοῖς παῖδων χωριζομένοις πατρᾶσιν· οὐδὲ τοὺς μὲν προέπειψεν ἐπὶ τὸν τάφον, τοὺς δὲ ἐπαυλῶν εὖρε παραμυθίαν τῶν ἀπειθόντων· ἀλλ' ἐν καιρῷ συμποσίου, συμποσίου οὐ μέθην, ἀλλ' ἀγάπην βρύοντος, ἐν τραπέζῃ φιλαδελφίας, ἐπὶ στιβάδος κειμένους ἤκουσε πάντας κατακεχῶσθαι, καὶ πάντα ὁμοῦ μιγῆναι, τὸ αἶμα, τὸν οἶνον, τὰς κύλικας, τὸν ὄροφον, τὴν τράπεζαν, τὴν κόνιν, τὰ μέλη τῶν παίδων. Ἀλλ' ὅμως ἡνίκα μὲν ταῦτα ἤκουσε, καὶ πρὸ τούτων τὰ ἄλλα, καὶ αὐτὰ χαλεπὰ· καὶ γὰρ κάκεινα χαλεπῶς ἀπολώλει· τὰ τε ποίμνια, καὶ ὀλοκλήρους ἀγέλας, τὰς μὲν ὑπὸ πυρός ἀκρωθεν κατενεχθέντος ἀνηλώσθαι ἔλεγεν ὁ πονηρὸς τῆς τραγῳδίας ταύτης ἄγγελος, τὰς δὲ ὑπὸ πολεμίων διαφόρων ἀθρόον πάσας ἀναρπαγῆναι, καὶ κατακοπῆναι σὺν αὐτοῖς τοῖς ποιμασίν· ἀλλ' ὅμως τοσαύτην ζάλην ἐν βραχεία καιροῦ ῥοπῇ διεγερθεῖσαν ὁρῶν ἐπὶ τῶν ἀγρῶν, ἐπὶ τῆς οἰκίας, ἐπὶ τῶν θρεμμάτων, ἐπὶ τῶν παίδων, ἐπ' ἀλλήλα τὰ κύματα, καὶ τὰς σπιδάδας συνεχεῖς, καὶ τὸν ζόφον βαθύν, καὶ τὸ κλυδωνιὸν ἀφόρητον, οὔτε ἀθυμία κατετείνετο, οὔτε ἡσθάνετο σχεδὸν τῶν γεγεννημένων, πλην τοσοῦτον ὅσον ἀνθρωπος ἦν καὶ πατήρ. Ἐπειδὴ δὲ νόσῳ παρεδόθη καὶ ἔλκεσι, τότε καὶ θάνατον ἐπεζήτει, τότε καὶ ἀπώδύρετο, καὶ ἐθρήνη, ἵνα μάθῃς πῶς τοῦτο πάντων ἐστὶ χαλεπώτερον, καὶ τῆς ὑπομονῆς τὸ ἄκρον εἶδος. Καὶ τοῦτο οὐδὲ αὐτὸς ὁ πονηρὸς ἀγνοεῖ δαίμων· ἀλλ' ἐπειδὴ πάντα ἐκεῖνα κινήσας, ἑώρα τὸν ἀδελτὴν ἀτάραχον μένοντα καὶ ἀθόρουδον, ὥς ἐπὶ μέγιστον ἄθλον τοῦτον ὥρμησε, λέγων, ὅτι τὰ μὲν ἄλλα πάντα φορητὰ, καὶ παῖδά τις ἀποβάλῃ, καὶ κτήματα, καὶ ἄλλοτιον (τοῦτο γὰρ ἐστὶ, *Δέρμα πᾶν δέρματος*), ἢ δὲ καιρία πληγὴ, ὅταν ἐν σώματι τις δέξηται τὰς ὀδύνας. Διὰ τοι τοῦτο μετὰ τὸν ἄθλον τοῦτον ἤτηθεις, οὐδὲ γρύξαι ἔσχεν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ τὰ πρότερα ἀναίσχυτως ἀντέλεγεν. Ἐνταῦθα μέντοι οὐδὲ ἀναίσχυτον πλάσαι τι λοιπὸν εὔρεν, ἀλλ' ἐγκαλυφάμενος ἀνεχώρησεν.

γ'. Ἀλλὰ μὴ νόμιζε σοι τοῦτο ἀπολογίαν εἶναι εἰς τὸ καὶ αὐτῆς ἐπιθυμῆναι τελευτῆς, εἰ ἐκεῖνος ἐπιθύμει θανάτου, τὰς ὀδύνας οὐ φέρων. Ἐννόησον γὰρ πότε ἐκεῖνος ἐπεθύμει, καὶ πῶς τῶν πραγμάτων διακειμένων, οὐ νόμου δοθέντος, οὐ προφητῶν φανέντων, οὐ τῆς χάριτος οὕτως ἐκχυθείσης, οὐδὲ ἄλλης φιλοσοφίας μετασχών. Ὅτι γὰρ ἡμεῖς τῶν τότε πολιτευσ-

μένων πλείονα ἀπαιτούμεθα, καὶ μείζονα ἡμῖν κεῖται τὰ σκάμματα, ἀκουσον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Ἐάν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον ἢ τῶν γραμμάτων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν [574] βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Μὴ τοίνυν τὸ εὐχεσθαι νῦν τὴν τελευτὴν, ἀπηλλάχθαι ἐγκλήματος νόμιζε, ἀλλ' ἀκουε τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς τῆς λεγούσης· *Τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι πολλῷ μᾶλλον κρεῖσσον*, τὸ δὲ ἐπιμεῖναι τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς. Ὅσῳ γὰρ ἂν ἐπιτείνηται τὰ τῆς θλίψεως, τοσούτῳ πλεονάζει καὶ τὰ τῶν στεφάνων· ὅσῳ ἂν πυρωθῇ τὸ χρυσίον, τοσούτῳ καθαρότερον γίνεται· ὅσῳ μακρότερον ἂν πλεύσῃ πτελαγὸς ἐμπορὸς, τοσούτῳ πλείονα συνάγει τὰ φορτία. Μὴ τοίνυν νομίσῃς μικρόν σοι προκεῖσθαι νῦν ἄθλον, ἀλλὰ πάντων ὧν ὑπομεμένηκας τὸν ὑψηλότερον, τὸν ἐπὶ τῇ τοῦ σώματος ἀβρωστίᾳ λέγω. Καὶ γὰρ καὶ τῷ Λαζάρῳ (εἰ γὰρ καὶ πολλάκις τοῦτο εἶρηκα πρὸς σέ, οὐδὲν κωλύει καὶ νῦν εἰπεῖν) ἤρκεσε τοῦτο εἰς σωτηρίαν· καὶ τοῦ κοινῆν τὴν οἰκίαν τοῖς παριοῦσι κεκτημένου, καὶ μετανάστου συνεχῶς γινομένου διὰ τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσταγμα, καὶ τὸν υἱὸν κατασφάζαντον τὸν γνήσιον, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐν ἑσχάτῳ γῆρα δοθέντα, ὁ μὴδὲν τούτων πεποιηκός· εἰς τοὺς κόλπους ἀπῆει, ἐπειδὴ ἤνεγκεν εὐκόλως πέναν, καὶ ἀβρωστίαν καὶ τὴν τῶν προσησομένων ἐρημίαν. Τοσούτον γὰρ ἐστὶν ἀγαθὸν τοῦτο τοῖς γενναίως φέρουσιν τι, ὅτι κἂν τὰ μέγιστα ἡμαρτηκότα τινὰ εὐρῇ, ἀπαλλάττει τοῦ βαρυτάτου τῶν ἁμαρτιῶν φορτίου· κἂν καταρωθώκετα καὶ δίκαιον ὄντα, οὐ μὴ κρᾶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μεγίστης παρῥησίας γίνεται προσθήκη. Καὶ γὰρ καὶ στέφανός ἐστι λαμπρὸς ἐπὶ τῶν δικαίων, καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον μεθ' ὑπερβολῆς λάμπων, καὶ καθάρσιον μεγίστον ἐπὶ τῶν ἡμαρτηκότων. Διὰ τοῦτο τὸν διουρύναντα γάμον πατρῶον, καὶ τὴν εὐνὴν διαφθείραντα τὴν ἐκεῖνου, εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς παραδίδωσιν ὁ Παῦλος, τούτῳ καθαίρων αὐτὸν τῷ τρόπῳ. Ὅτι γὰρ καθάρσιον τὸ γινόμενον ἦν τῆς τοσαύτης κηλίδος, ἀκουσον αὐτοῦ λέγοντος, *Ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Καὶ ἐτέροις δὲ ἐγκαλῶν φρικωδεστάτην ἑτέραν ἁμαρτίαν, τοῖς τῆς ἱερᾶς τραπέζης ἀναξίως ἀπολαύουσι καὶ τῶν ἀπορρήτων μυστηρίων ἐκείνων, καὶ εἰπὼν, ὅτι ὁ τοιοῦτος *Ἐροχος ἐσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου*· ὅρα πῶς φησὶ καὶ αὐτοὺς καθαίρεσθαι τῆς χαλεπῆς ταύτης κηλίδος, οὕτω λέγων· *Διὰ τοῦτο ἐν ὅμῳ πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἀβρωστοί*. Εἰτα δεικνύς ὅτι οὐ μέχρι τῆς τιμωρίας ταύτης στήσεται τὰ ἐκείνων, ἀλλ' ἔσται τι κέρδος ἀπὸ τοῦ πράγματος, τὸ τῶν εὐθυνῶν τῶν ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ ταύτῃ ἀπαλλαγῆναι, ἐπήγαγεν· *Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκριγόμεθα. Νῦν δὲ κρινόμενοι, ὑπὸ Κυρίου παιδεύομεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθώμεν*. Ὅτι δὲ καὶ οἱ τὰ μεγάλα καταρωθώκετες ἐντεῦθεν πολλὰ κερδαίνουσιν, ἀπὸ τε τοῦ Ἰωβ ὀφλόν μειζόνως ἐντεῦθεν λάμβανοντες, ἀπὸ τε τοῦ Τιμοθέου, ὃς οὕτω καλῶς ὦν, καὶ τοιαύτην διακονίαν ἐγχεχειρισμένος, καὶ συμπεριπτάμενος Παύλῳ τὴν οἰκουμένην, οὐ δύο καὶ

τρεῖς ἡμέρας, οὐδὲ δέκα, καὶ εἴκοσι, καὶ ἑκατὸν, ἀλλὰ πολλὰς καὶ συνεχεῖς ἐν ἀβρωστίᾳ ἐξῆ, τοῦ [575] σώματος αὐτοῦ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ἐξησθενημένου. Καὶ τοῦτο ὁ θλιὼν ὁ Παῦλος· *Ἐλεγεν· Ὅλῳ ὁλίγῳ χρόνῳ διὰ τὸν στέμαχόν σου, καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας*. Καὶ οὐ διώρθωσεν αὐτοῦ τὴν ἀσθένειαν ὁ νεκρὸς ἐγείρων, ἀλλ' ἀφῆκεν εἶναι ἐν τῇ καμίνῳ τῆς νόσου, ὥστε μέγιστον αὐτῷ καὶ ἐντεῦθεν συναχθῆναι παρῥησίας πλοῦτον. Ὃν γὰρ αὐτὸς ἀπολέλαυκε παρὰ τοῦ Δεσπότη, καὶ ἄπερ ἐπαυδέθη παρ' ἐκεῖνου, ταῦτα καὶ τὸν μαθητὴν ἐδίδασκεν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ ἀβρωστίᾳ περίπιπτεν, ἀλλ' ἀβρωστίᾳ οὐκ ἔλαττον περιασμοὶ αὐτὸν κολαφίζουσι, καὶ πολλὴν δόσυν ἐπιφέρουσι τῇ σαρκί. *Ἐβόθη γάρ μοι, φησὶ, σκόλοψ τῇ σαρκὶ ἀγγελος Σατᾶ, ἵνα με κολαφίσῃ*· τὰς πληγὰς λέγων, τὰ δεσμά, τὰς ἀλύσεις, τὰ δεσμωτήρια, τὸ ἀγεσθαι, καὶ σπαράττεσθαι καὶ κατατείνεσθαι μαστίξιν· ὑπὸ δημίων πολλάκις. Διὸ καὶ μὴ φέρων τὰς δόσυν τὰς ἐντεῦθεν τῇ σαρκὶ προσγινομένης, *ἔλεγεν· Ὑπὲρ τούτου τρεῖς τὸν Κύριον παρεκάλεσα* (τρεῖς ἐνταῦθα τὸ πολλάκις λέγων), *ὥστε ἐλευθερωθῆναι τοῦ σκόλοπος τούτου*. Εἰτα ἐπειδὴ οὐκ ἐπέτυχε, μαθὼν τοῦ πράγματος τὸ κέρδος, καὶ ἡσυχασε, καὶ ἡσθῇ ἐπὶ τοῖς γινομένοις.

Καὶ σὺ τοίνυν κἂν οἴχοι μένης, καὶ τῇ κλίνῃ προσηλωμένη ᾗς, μὴ νόμιζε ἀργὸν βίον ζῆν· τῶν γὰρ ὑπὸ δημίων ἐλκομένων σπαρτατομένων, τεινομένων, τῶν τὰ ἑσχατά πασχόντων χαλεπώτερα ὑπομένεις, δῆμιον διηνεκῇ καὶ σύνοικον ἔχουσα, τῆς ἀβρωστίας ταύτης τὴν ὑπερβολήν.

δ'. Μὴ τοίνυν μήτε τελευτῆς ἐπιθύμει νῦν, μήτε ἀμέλει θεραπείας· οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἀσφαλές. Διὰ τοι τοῦτο καὶ Τιμοθέῳ παραινέει σφόδρα ἐπιμελεῖσθαι ἑαυτοῦ ὁ Παῦλος. Τῆς μὲν οὖν ἀβρωστίας ἔνεκεν ἀρκεῖ ταῦτα εἰπεῖν. Εἰ δὲ τὸ κεραιώσθαι ἡμῶν ποιῇ σοι τὴν ἀθυμίαν, προσδόκα τούτου λύσιν. Καὶ τοῦτο οὐχ ἵνα παρακαλέσω σε εἰπον νῦν, ἀλλ' οἶδα ὅτι πάντως ἔσται. Εἰ γὰρ μὴ ἐμελλεν ἐσεσθαι, πάλαι ἂν, ὡς ἔγωγε οἶμαι, ἀπεληλύθειν ἐντεῦθεν, τό γε ἦγον εἰς τοὺς ἐπενεχθέντας μοι πειρασμούς. Ἵνα γὰρ τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει παρῶ πάντα, μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἐξοδὸν, ἔξεστι μαθεῖν ὅσα κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν μακρὰν ταύτην καὶ χαλεπὴν, ὧν τὰ πλείω ἱκανὰ ἦν θάνατον τεκεῖν, ὑπομεμένηκα, ὅσα μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἀφίξιν, ὅσα μετὰ τὴν μετανάστασιν τὴν ἀπὸ Κουκουσοῦ, ὅσα μετὰ τὴν ἐν Ἀραβίᾳ διατριβήν. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα διεφύγομεν, καὶ νῦν ἐσμεν ἐν ὁγείᾳ καὶ ἀσφαλείᾳ πολλῇ, ὡς καὶ Ἀρμενίους πάντας ἐκπλήττεσθαι, ὅτι ἐν οὕτως

^c Tres mss. καὶ κατατείνεσθαι, προτείνεσθαι μαστίξιν.

pi-set. Nam quod a nobis plura, quam ab illis qui tunc vivebant, requirantur, majoresque nobis palaestra constituta sint, audi Christum dicentem: *Nisi abundaverit justitia vestra plusquam scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum celorum* (Matth. 5. 20). Quamobrem ne mortem nunc exoptare, culpa carere existimes, verum hanc Pauli vocem audias: *Dissolvi et esse cum Christo multo melius est: manere autem in carne, necessarium propter vos* (Philipp. 1. 23. 24). Quanto enim magis ingravescit calamitas, tanto etiam magis exuberant coronæ: quanto magis aurum inflammatur, tanto etiam purius redditur: quanto longius navigat mercator, tanto plures merces cumulat. Quocirca ne parvum nunc tibi propositum esse certamen putes, verum omnium quæ sustinuisti altissimum maximeque sublime, de eo loquor quod in corporis adversa valetudine situm est. Nam et Lazaro (licet enim hoc exemplo sæpe ad te usus sim, quo minus tamen nunc adhuc eo utar nihil prohibet) ad salutem hoc satis fuit (Luc. 16); atque in sinum ejus, qui communem omnibus prætereuntibus domum habuit, et propter Dei jussu atque imperium perpetuo extorris fuit, ac germanum et unicum filium, in senectute acceptum obtruncavit, is qui nihil horum fecerat, ideo abcessit, quia pauperatatem et morbum, ac patronorum inopiam æquo et facili animo tulit. Tantum enim bonum istud est iis, qui forti ac strenuo animo aliquid ferunt, ut etiamsi hominem aliquem, qui maximis peccatis sese devinxerit, nanciscatur, gravissima peccatorum sarcina eum liberet: sin autem probum virum ac multis muneribus perfunctum, ei non exiguum, sed perquam ingentem fiduciæ cumulum afferat. Siquidem justis splendida corona est, solisque fulgorem incredibili quodam intervallo superans, et iis qui in peccatum lapsi sunt, maxima expiatio. Eaque de causa eum quoque qui paternum matrimonium violaverat, ipsiusque lectum contaminarat, Paulus in interitum carnis tradit: hac videlicet eum ratione purgans. Nam quod ea re tanta macula purgaretur, audi eum dicentem: *Ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi* (1. Cor. 5. 5). Quin etiam cum aliis maxime horrendum crimen objiceret, hoc est iis qui sacrosancta mensa et arcanis illis mysteriis indigne fruuntur, dixissetque eum qui id sceleris admisisset, reum fore corporis et sanguinis Domini (Ibid. 11. 27), vide quam ratione hos etiam ab hac foeda et gravi macula repurgari atque abstergi dicat, his verbis utens, *Propterea inter vos multi infirmi et imbecilles* (Ibid. v. 30). Ac postea illud demonstrans, res eorum non in hoc supplicio mansuras esse, verum nonnihil luci atque utilitatis hinc rediturum, nempe ut sceleris poenis hac ratione liberemur, hæc verba subjungit: *Si enim nos ipsos judicaremur, non utique judicaremur. Dum judicamur autem, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur* (Ibid. v. 31. 32). Quod autem etiam ii, qui multa recte et cum virtute gesserunt, plurimum hinc luci referant, tum ex Job liquido perspicitur, qui majorem hinc splendorem consequutus est, tum ex

Timotheo, qui, cum et a vitio alienus esset, et tantum munus administraret, et cum Paulo orbem circumvolaret, non duos aut tres dies, non decem, aut viginti, aut centum, sed multo plures, imò assidue in morbo versabatur, atque ingenti corporis imbecillitate laborabat. Quod quidem etiam Paulus indicans, his verbis utebatur: *Modico vino utere propter stomachum tuum, et frequentes tuas infirmitates* (1. Tim. 5. 23). Nec ipsius morbum profligavit is qui mortuos ad vitam revocabat, verum eum in morbi fornace versari permisit, quo amplissimæ libertatis ac fiduciæ opes hinc ipsi cogerentur. Nam quæ a Domino ipse perciperat quæque ab eo didicerat, eadem quoque discipulo tradebat. Quamvis enim ipse in morbum minime laboraretur, et tentationes tamen eum non minus quam morbi, tamquam impactis colaphis torquebant, et multum carni dolorem inurebant. *Datus est enim mihi, inquit, stimulus carnis, angelus Satanæ, qui me colaphizet* (2. Cor. 12. 7), his nimirum verbis vincula, et catenas, et carcerem intelligens, illudque etiam, quod raptaretur, ac laceraretur, virgisque a carnificibus sæpius excrucietur. Quamobrem etiam dolores eos, qui hinc carni accedebant, non ferens, hunc sermonem habebat: *Propter hoc ter Dominum rogi vi* (ter autem hoc loco sæpe significat), *ut ab hoc stimulo liberarer* (Ibid. v. 8). Postquam autem id minime obtinuit, quantaque hujus rei utilitas esset, intellexit, tum vero conquievit, atque ex iis quæ fiebant voluptatem cepit.

Morbus non est otium. Chrysostomus putat ab exilio se rediturum esse; in Armenia exulatus Chrysost. — Et tu quoque, etiamsi domi manens lectique affixa sis, ne propterea inertem vitam ducere te existimes. Siquidem iis, qui a carnificibus raptantur, lacerantur, excruciantur, atque extremis suppliciis maciantur, graviora et atrociora sustines, nimirum summam hujus morbi acerbissimam domesticam atque intestini tormenti loco habens.

4. Quæ cum ita sint, cave aut mortem nunc expectas, aut corpus curare negligas: neque enim hoc tutum fuerit. Ac propterea Paulus quoque Timotheum, ut valetudini suæ diligenter consulat, admonet. Sed de morbo satis multa a nobis verba facta sunt. Quod si tibi mœroris causam id affert, quod a nobis se juncta sis, hujus etiam rei lætum finem expecta. Atque hoc non consolandi animi tui causa nunc dico, sed quia exploratum mihi est ita fore. Nam nisi ita futurum esset, jampridem, nisi me opinio fallit, quantum quidem ad illatas mihi calamitates attinet, e vita cessissem. Ut enim etiam omnia quæ Constantinopoli perpeccatus sum, præteream, quanta, posteaquam ex urbe excessi, in tam longo ac molesto itinere pertulerim; quorum multa erant ejusmodi, ut mortem afferre possent; quanta postquam huc veni, quanta postquam Cucuso ni gravi, quanta denique postquam Arabissi commoratus sum, intelligere tibi licet. At hæc omnia effugimus, ac nunc percommoda valetudine utimur, atque in magna securitate sumus: adeo ut Armenii ad stuporem usque mirentur, me in tam

imbecilli et gracili corpore tam intolerandam frigoris vim perferre, ac spiritum ducere posse, cum ii etiam qui hiemi assueti sunt, hinc non vulgarem in modum afficiantur. At nos ad hunc usque diem illasi atque incolumes mansimus: et prædonum manus effugimus, qui sæpe in nos impetum fecerunt, et rerum necessariorum inopia laboramus, ac ne balneo quidem uti nobis licet. Atqui, cum istic degeremus, eo nobis assidue opus erat: nunc autem in eum statum atque habitum evasimus, ut ne huiusmodi quidem solatii cupiditate teneamur, verum maiorem sanitatem consequuti simus, quam ut illud adhibere necesse habeamus. Ac nec cæli intemperies, nec locorum solitudo, nec rerum venalium angustia, nec eorum, a quibus curemur, inopia, nec medicorum inscitia, nec balneorum penuria, nec quod perpetuo in cubiculo tamquam ergastulo clausi teneamur, nec quod progredi nequeamus; quod quidem nobis assidue facere necesse erat; nec quod semper cum fumo atque igne simus, nec prædonum metus, nec perpetua obsidio, nec denique quidquam aliud huiusmodi nos fregit ac superavit: verum melius commodiusque, quam cum istic essemus, adhibita tamen ingenti cura, valemus. Hæc igitur omnia tecum reputans, mœrorem, qui his de causis nunc te tenet, propelle, nec supervacaneas et graves a te ipsa pœnas exige. Mitto ad te id quod nuper literis mandavi (a), nempe eum qui seipsum non læserit, a nemine alio lædi posse: hoc quippe contendit, atque in eo elaborat ea oratio, quam nunc ad te mitto. Quare fac eam assidue pervolvās, imo etiam, si per valetudinem licet, recites. Id enim pharmacum, si quidem volueris, tibi sufficit. Sin autem nobis pertinacius oblueteris, ac neque teipsam cures, nec, quamvis innumeras admonitiones et cohortationes præsto habeas, e mœroris tamen ceno emergere animum inducas: nos quoque haud facile tibi morem geremus, neque adducemur ut longas et crebras epistolas mittamus, si nihil ad animi alacritatem hinc fructus atque utilitatis perceptura es. Quoniam igitur pacto id sciemus? Non si dixeris, sed si ex rebus ipsis declararis, quandoquidem nunc quoque hoc confirmasti, nihil aliud quam mœrorem hunc tibi morbum conflavisse. Quoniam igitur hoc ipsa confessas es, nisi morbo libereris, minime nobis fidem facies te animi mœrorem depulisse. Nam cum hic sit, ut ipsamet scripsisti, qui morbum accersat, non est profecto dubium, quin eo sublato morbus quoque de medio tollatur, evulsaque radice una etiam ipsius rami pereant. Nam quamdiu florere ac vigere, fructumque, quem minime par sit, proferre perstiterint, id nobis persuaderi non poterit, te radice liberatam esse. Quocirca, ne mihi verba, sed res ostende: ac si sanitatem obtinueris, literas rursum, quæ orationis modum excedant, ad te mitti videbis. Nec vero levem hanc consolationem existimare debēs, quod vivimus, quod valemus, quod, cum in tantis rerum difficultatibus ac molestiis versemur, a morbo tamen et adversa valetudine liberi sumus: quod quidem hostes

(a) Liber, quod nemo læditur nisi a seipso.

nostros, ut comperi, non medioeri tristitia et dolore afficit. Quare consentaneum est vos etiam magnam consolationem hanc, atque adeo consolationum caput existimare. Cœlum tuum, qui nunc per eas quas perfert, calamitates magis in cælis ascriptus est, desertum ac destitutum ne voca. De Pelagio (a) monacho magno dolore affectus sum. Cogita igitur quot quantisque coronis digni sint qui forti animo in acie steterunt, cum viros qui tam pie ac sancte, tantaque cum tolerantia vixerunt, abripi, atque in fraudem impelli videamus.

Ad eandem epist. V. (Anno, ut putatur, 406.)

1. Vestræ auctæ sunt ærumnæ, latiora rursum vobis scammata, cursuumque longiora spatia constituta sunt: atque eorum qui vobis insidias moluntur iracundia in maiorem flammam assurgit. At minime propterea commoveri ac perturbari debetis, verum hoc ipso potissimum nomine lætari et exultare, coronisque caput redimire, ac choros agitare. Nam nisi mortiferas prius diabolo plagas intulissetis, non usque adeo fuisset hæc bellua, ut ultra progredi auderet. Quamobrem tum vestræ fortitudinis et victoriæ, tum ingentis illius cladis hoc est argumentum, quod ille acrius nunc in vos impetum faciat atque insultet, maiorisque impudentiæ documentum edat, ac profusius venenum effundat. Quandoquidem etiam in beato Job, posteaquam in bonorum amissione ac filiorum ereptione victus est, tum quoque se gravibus vulneribus affectum esse perspicue ostendens, ad id quod malorum caput erat, hoc est ad carnis oppugnationem, et vermium scaturiginem, et ulcerum chorum se contulit: chorum enim et coronam, et sexcentarum victoriarum examen appello. Ac ne hic quidem constitit: verum quoniam nulla alia paris momenti machina ei reliqua erat (etenim velut extremam calamitatum lineam ipsi morbum illum invexerat), alia rursum tormenta bellica movebat, uxorem videlicet armans, amicos in eum exstimulans, famulos concitans atque efferos reddens, atque omni ratione ipsius vulnera exulcerans: id quod etiam nunc tentare non desinit; verum in suum ipsius caput; quandoquidem hinc fit ut res vestræ magis splendeant, sublimioresque in dies ac luculentiores fiant: majores enim tunc vobis opes existunt, uberior fructus, crebræ atque continuæ coronæ; magnum etiam per ipsas rerum acerbitates vobis fortitudinis incrementum affertur, ac per hostiles insidias acuitur vestra tolerantia. Ea enim est afflictionis natura, ut eos qui eam placido ac strenuo animo ferunt, rebus acerbis superiores, ac diaboli telis sublimiores reddat, insidiasque aspernari doceat. Siquidem et arbores quæ in umbris aluntur maiorem mollitiem contrahunt, atque ad fructuum procreationem minus commodæ redduntur: quæ autem aeris inconstantiam experiuntur, ac ventorum impetus, ardentisque solis radios excipiunt, plus roboris hinc colligunt, et foliis abundant, ac fructuum copia curvantur. Sic nimirum in mari quoque usu venire consuevit: nam qui primum navem conscen-

(a) Hunc Pelagium suspicantur quidam esse hæresiar-
cham.

ἀσθενεὶ σώματι καὶ ἀραχνύει οὕτως ἀφόρητον φέρω
κρυμνόν, ὅτι ἀναπνεῖν δύναμαι, τῶν ἐθέλων τοῦ χειμῶ-
νος [576] οὐ τὰ τυχεύοντα ἐντεῦθεν πασχόντων. Ἄλλ'
ἡμεῖς ἐμείναμεν ἀδολοβεῖς μέχρι τῆς σήμερον, καὶ λη-
στῶν χειρὰς διαφυγόντες πολλάκις ἐπελθόντων, καὶ
ἀπορίᾳ ἀναγκάων συζῶντες, καὶ μηδὲ βαλάνειον χρῆ-
σθαι δυνάμενοι· καίτοι ἦν ἡμεῖς αὐτοὶ διετρίβομεν, συν-
εχῶς τοῦτου δεόμενοι, νῦν δὲ ἐν τοιαύτῃ ἔξει κατ-
έστημεν, ὥς μηδὲ ἐπιθυμεῖν τῆς ἐντεῦθεν παραμυθίας,
ἀλλὰ καὶ ὑγεινότεροι ταύτῃ γενέσθαι. Καὶ οὕτε ἀέ-
ρων δυσκολία, οὐ τόπων ἐρημία, οὐκ ὠνίων στενοχω-
ρία, οὐ τῶν θεραπευσόντων ἐρημία, οὐκ ἰατρῶν ἀμα-
θία, οὐ βαλάνειον ἀπορία, οὐ τὸ διόλου, καθάπερ ἐν
δεσποτηρίῳ, ἐν ἐνὶ οἰκίᾳ καθεῖρχθαι, οὐ τὸ μὴ
κινεῖσθαι, οὐπερ αἰ συνεχῶς ἐδεόμην, οὐ τὸ καπνῷ
καὶ πυρὶ διηνεκῶς ὁμιλεῖν, οὐ ληστῶν φόβος, οὐ πο-
λιορκία διηνεκῆς, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν ἡμῶν
περιγέγονεν· ἀλλ' ὑγεινότερον ἀδικεῖμεθα ἢ αὐτοὶ
ἦμεν, πολλῇ μόντοι κεχρημένοι τῇ ἐπιμελείᾳ. Ταῦτα
οὖν πάντα λογίζομένη, διακρούου τὴν κατέχουσάν σε
νῦν ὑπὲρ τούτων ἀθυμίαν, καὶ μὴ σαυτὴν ἀπαίτει
δικὰς περιττὰς καὶ χαλεπὰς. Ἐπιμύθε σοι ἅπερ
ἔγραφα πρῶτον, ὅτι τὸν ἑαυτὸν οὐκ ἀδικούντα οὐδεὶς
ἕτερος παραβιάσαι δυνήσεται· καὶ τοῦτον ἡγωνίσαστο
τὸν ἀγῶνα ὁ λόγος, ὃν ἀπέσταλκά σου τῇ τιμιότητι
νῦν. Συνεχῶς δὲ οὖν αὐτὸν ἐπέρχου· εἰ δὲ ὑγιαίνεις,
καὶ ἐπὶ γλώττης φέρε. Ἰκανὸν γάρ ἐστι σοι φάρμα-
κον, ἐὰν ἐθέλῃς. Εἰ δὲ φιλονεικίης ἡμῖν, καὶ μήτε
θεραπεύεις σαυτὴν, μήτε μυρίας ἀπολαύουσα παραι-
νέσεις τε καὶ παρακλήσεις, βουλευθείης ἀνευχεῖν ἐκ
τῶν τελεμάτων τῆς ἀθυμίας, οὐ βράδιος οὐδὲ ἡμεῖς
ὑπακουσόμεθα πρὸς τὸ πυκνὰς σοι καὶ μακρὰς πέμ-
πειν ἐπιστολάς, εἰ μηδὲν μέλλοις ἐντεῦθεν κερδαίνειν
εἰς εὐθυμίαν. Πῶς οὖν τοῦτο εἰσόμεθα; Οὐκ ἐὰν λέ-
γῃς, ἀλλ' ἐὰν διὰ τῶν πραγμάτων δεικνύῃς, ἐπεὶ καὶ
νῦν ἔφης μηδὲν τῶν ἄλλων, ἀλλὰ τὴν ἀθυμίαν σοι τὴν
νόσον ἐιργάσθαι ταύτην. Ἐπεὶ οὖν αὕτη τοῦτο ὠμολό-
γησας, ἂν μὴ τῆς ἀβρωστίας ἀπαλλαγῇς, οὐ πεισό-
μεθα, ὅτι καὶ τῆς ἀθυμίας ἀπῆλλαξαι. Εἰ γὰρ αὕτη
ἐστὶν ἡ τὴν νόσον ποιοῦσα, καθὼς καὶ αὕτη ἐπέσταλ-
κας, εὐθὺς ὅταν λυθείσῃ αὕτης ἀκαίῃ συναίρει-
θήσεται, καὶ τῆς ῥίξης ἀνασπασθείσης, καὶ οἱ ταύτης
συναπολλύνται κλάδοι. Ὡς ἐὰν μένουσιν ἀνοθύντες καὶ
ἀκμάζοντες, καὶ καρπὸν φέροντες τὸν οὐ πρόποντα,
οὐ δυνάμεθα πεισθῆναι, ὅτι τῆς ῥίξης ἡλευθέρωσαι.
Μὴ τοίνυν μοι ῥήματα, ἀλλὰ πράγματα δείξον, κἂν
ὑγιαίνῃς, ὅψει πάλιν ἐπιστολάς πεμπομένας σοι λό-
γων ὑπερβαίνουσας μέτρον. Μὴ δὲ μικρὰν νόμίζῃ σοι
παρακλῆσιν εἶναι, ὅτι ζῶμεν, ὅτι ὑγιαίνομεν, ὅτι ἐν
τοσαύταις πραγμάτων ὄντας περιστάσεις, νόσου καὶ
ἀβρωστίας ἀπῆλλάγμεθα, ὃ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, [577]
ὥς ἔγνω, σφόδρα λυπεῖ καὶ ὀδυρεῖ. Ἀκούουθον οὖν
καὶ ὁμᾶς μεγίστην ταύτην ἡγεῖσθαι παρακλῆσιν, καὶ

* Duo mss. ἀλλ' ὑγεινότεροι.

κεφάλαιον παραμυθίας. Μὴ κάλει τὴν συνοδίαν σου
ἐρημον, τὴν νῦν μερίζων ἐν οὐρανοῖς ἐγγεγραμμέ-
νην διὰ τῶν παθημάτων, ὧν ὑπομένει. Σφόδρα ἡλιγησα
ὑπὲρ Πελαγίου τοῦ μονάχου. Ἐνόησον τοίνυν ὅσον
ἀξιοὶ στεφάνων εἰσὶν οἱ γενναῖως στάντες, ὅταν ἀν-
δρες ἐν τοσαύτῃ ἀσκήσει διαγαγόντες καὶ καρτερίᾳ,
οὕτω φανῶσιν ὑποσπύρομενοι.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ Ε'.

α'. Ἐπιτάθῃ τὰ τῆς θλίψεως ὑμῖν, καὶ πλατύτερα
πάλιν ἐτέθῃ τὰ σκάμματα, καὶ μακρότεροι τῶν δρόμων
οἱ διαύλοι, καὶ πρὸς μερίζονα φλόγα τῶν ἐπιβουλευόν-
των ὑμῖν αἵρεται ὁ θυμός. Ἄλλ' οὐ θορυβεῖσθαι, οὐδὲ
ταράττεσθαι, ἀλλὰ διὰ ταῦτα μὲν οὖν μάλιστα χαί-
ρειν δεῖ, καὶ σκιρτᾶν, καὶ στεφانوῦσθαι, καὶ χο-
ρεῦσιν. Εἰ γὰρ μὴ καιρίας ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐδῶκατε
τῷ διαβόλῳ τὰς πληγὰς, οὐκ ἂν οὕτως ἡγρώθη τὸ
θηρίον, ὡς καὶ παλαιτέρω προελθεῖν. Δείγμα τοίνυν
καὶ τῆς ὑμετέρας ἀνδρείας καὶ νίκης, καὶ τῆς ἡττης
ἐκείνου τῆς πολλῆς, τὸ μερίζωνας ἐφάλλεσθαι, καὶ
ἐπιπρῆξιν, καὶ πλείονα ἐπιδεικνύσθαι τὴν ἀναισχυν-
τίαν, καὶ δαψιλέστερον ἔχειν τὸν λόγον. Ἐπεὶ καὶ ἐπὶ
τοῦ μακαρίου Ἰωδ, ἐπειδὴ ἐν τῇ τῶν χρημάτων
ἀποβολῇ ἡττήθη, καὶ τῇ τῶν παιδῶν ἀφαιρέσει, δει-
γμα καὶ τότε ἐκφέρων τοῦ χαλεπὰ τραύματος δέξα-
σθαι, ἐπὶ τὸ κεφάλαιον ὄρμησε τῶν κακῶν, τὴν τῆς
σαρκὸς πολιορκίαν, τὴν τῶν σκολιῶν πηγὴν, τὸν
τῶν τραυμάτων χορὸν· χορὸν γὰρ αὐτὸν ἐγὼ, καὶ
στέφανον καλῶ, καὶ μυρίων βροδίων ἐσμέν. Καὶ οὐδὲ
ἐνταῦθα ἐστὶ· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδὲν ὑπελείπετο ἕτερον
αὐτῷ μηχανήμα τοιούτων (ὡς γὰρ ἐσχάτον ὅρον συμ-
φορῶν, οὕτως τὴν νόσον ἐπήγαγεν ἐκείνη), καὶ ἔτερα
πάλιν ἐκίνει μηχανήματα, γυναῖκα ὀπλίζων, τοὺς
φίλους παροξύνων, τοὺς οἰκέτας διεγείρων καὶ θηριώ-
δεις ποιῶν, καὶ διὰ πάντων τὰ τραύματα ἀναξάνων.
Ὅ δὲ καὶ νῦν ἐπιχειρῶν οὐ παύεται· ἀλλὰ κατὰ τῆς
ἑαυτοῦ κεφαλῆς· ὡς τὰ γε ὑμετέρα ἐντεῦθεν λαμ-
πρότερα καὶ μερίζονα καὶ φαιδρότερα καθ' ἑκάστην
γίνεται τὴν ἡμέραν, πλείων ὑμῖν ὁ πλοῦτος, δαψι-
λεστέρα ἡ ἐμπορία, ἐπάλληλοι καὶ συνεχεῖς οἱ στέ-
φανοι, πολλὴ δὲ αὐτῶν τῶν δεινῶν τῆς ἀνδρείας ὑμῖν
ἡ προσθήκη, καὶ αἱ ἐπιβουλαὶ τῶν ἐχθρῶν ἀειμνα
γίνονται τῆς καρτερίας τῆς ὑμετέρας. Τοιαύτη γὰρ
τῆς θλίψεως ἡ φύσις· τοὺς πρῶτος αὐτὴν καὶ γενναῖως
φέροντας ἀνωτέρους ποιεῖ τῶν δεινῶν, ὑψηλοτέρους
τῶν τοῦ διαβόλου βελῶν, καὶ παιδεύει καταφρονεῖν
τῶν ἐπιβουλῶν. Ἐπεὶ καὶ τὰ δένδρα τὰ μὲν ἱκτιτρο-
φούμενα, μαλακώτερα γίνεται, καὶ πρὸς τὴν καρπῶν
γένεσιν [578] ἀχρηστότερα· τὰ δὲ ἀέρων ἀνωμαλίᾳ
ὁμιλοῦντα, καὶ πνευμάτων δεχόμενα ἐμβολὰς, καὶ
θέρμην ἀκτίνας, αὐτὰ τε ἰσχυρότερα καθίσταται, καὶ
τοῖς φύλλοις κομᾶ, καὶ τῷ καρπῷ βρίθεται. Οὕτω
καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης συμβαίνειν εἰσθεν· οἱ μὲν γὰρ
πρῶτον ἐπιδάντες νηὶς, κἂν σφόδρα γενναῖοι τινες
τυγχάνουσιν ὄντες, ὑπὸ τῆς ἀπειρίας ταράττονται,
θορυβοῦνται, σκοτοδίνεις ὑλίστοις κατέχονται· οἱ δὲ

πολλὰ διαβάντες πελάγη, καὶ πολλοὺς ὑπομείναντες χειμῶνας, καὶ ὑφάλους καὶ σκοπέλους, καὶ σπλάδας, καὶ θηρίων ἐφόδους, καὶ πειρατῶν ἐπιβουλὰς, καὶ καταποντιστῶν, καὶ συνεχῶν ἀνασχόμενοι χειμῶνων, τῶν ἐπὶ γῆς λοιπὸν βαδίζοντων θαρράλεωτερον ἐπὶ τῆς νηὸς κάθονται, οὐκ ἔνδον παρὰ τὴν τρόπιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἐνίσχυνον τοῖς τοίχοις τῆς νηὸς, καὶ ἐπὶ πύρας καὶ ἐπὶ πρύμνης ἀδεῶς ἰστάμενοι· καὶ οἱ πρὸ τούτου ἐπ' ὄψιν μετὰ τρόμου καὶ φόβου κείμενοι, μετὰ τὴν πολλὴν τοῦ χειμῶνος πείραν, καὶ σχοῖνον ἔλκουσι, καὶ ἰστία ἀνάγουσι, καὶ κωπῶν ἄπτονται, καὶ πανταχοῦ τῆς νηὸς μετὰ εὐκολίας περιτρέχουσι. Μηδὲν τοίνυν ὑμᾶς θορυβεῖται τῶν συμπιπτόντων. Εἰς τοῦτο γὰρ ἡμᾶς κατέστησαν οἱ ἔχθροί ἄκοντες, εἰς τὸ μὴ δύνασθαι κακῶς παθεῖν πάντα μὲν αὐτῶν κενώσαντες τὰ βέλη, οὐδὲν δὲ πλεόν ἐντεῦθεν ἀνύσαντες, ἢ τὸ κατασχύνεσθαι, καὶ γελάσθαι, καὶ ὡς περ κοινούς τῆς οἰκουμένης ἔχθρους, οὕτω πανταχοῦ φαίνεσθαι. Ταῦτα τῶν ἐπιβουλευόντων τὰ ἐπιχειρεῖα, τοῦτο τῶν πολέμων τὸ τέλος. Βαβαί, πηλικὸν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, καὶ τῶν παρόντων ὑπεροψία πραγμάτων· δι' ἐπιβουλῶν κερδαίνει, διὰ τῶν ἐπιβουλευόντων στεφανοῦται, διὰ τῶν κακῶς ποιοῦντων διαλάμπει μειζόνως, διὰ τῶν ἐπιστρέφειν ἐπιχειρούντων ἰσχυροτέρους ποιεῖ τοὺς μετιόντας αὐτὴν, ὑψηλοτέρους, ἀχειρώτους, ἀναλώτους, οὐχ ὕλων, οὐ δοράτων δεομένους, οὐ τειχῶν, οὐ τάφρων, οὐ πύργων, οὐ χρημάτων, οὐ στρατοπέδων, ἀλλὰ γνώμης στερεὰς μόνον, καὶ ἀπεριτρέπτου ψυχῆς, καὶ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐπιβουλήν ἐλέγχει.

β'. Ταῦτα οὖν, δέσποινά μου θεοφιλεστάτη, καὶ σαυτῇ καὶ ταῖς μετὰ σοῦ τὸν καλὸν τοῦτον ἀγῶνα ἀγωνιζομέναις ἐπάδουσα, ἀνίστη β' τὰ φρονήματα πασῶν, συγκροτούσά σου τὴν παράταξιν, ὥστε διπλοῦν καὶ τριπλοῦν καὶ πολλαπλασίονα γενέσθαι σοι τὸν στέφανον τῆς ἀρετῆς, δι' ὧν τε αὐτὴ πάτχεις, δι' ὧν τε ἑτέρα· εἰς ταῦτα ἐνάγεις· καὶ πειθούσα πάντα πρῶτως φέρειν, καὶ ὑπεροφῇ τῶν σκιῶν, καὶ καταφρονεῖν τῆς τῶν ὀνειράτων ἀπάτης, καὶ καταπατεῖν τὸν πηλὸν, καὶ τοῦ καπνοῦ μηδὲνα ποιεῖσθαι λόγον, καὶ τὰς ἀράχνας μὴ νομίζειν ὑμῖν διενόχλειν, καὶ πατραρέχειν τὸν σηπόμενον χόρτον. Ταῦτα γὰρ ἅπαντα τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας ἡ ματαιότης, καὶ τούτων δὲ εὐτελέστερα. Καὶ οὐκ ἂν τις βλάβος εἰκόνα εὖροι ἀκριβῶς αὐτῆς τὴν ματαιότητα παριστώσαν. Μετὰ γὰρ τῆς οὐδενείας ταύτης οὐ μικρὰν φέρει καὶ [579] βλάβην τοῖς πρὸς αὐτὰ^α κερηνόνσιν, οὐκ ἐν τῷ μέλλοντι μόνον αἰῶνι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ, καὶ κατὰ ταύτας τὰς ἡμέρας, ἐν αἷς δοκοῦσιν αὐταῖς ἐντροφεῖν. Καθὰπερ γὰρ ἡ ἀρετὴ, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν καθ' ὃν πολεμεῖται, σχιρ-τὰ καὶ θάλλει, καὶ φαιδρύτερα δειννύται· οὕτω καὶ ἡ κακία, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν καθ' ὃν θεραπεύεται καὶ κολακεύεται, δεικνυσιν αὐτῆς τὴν ἀσθενείαν, καὶ τὸν πολὺν γέλωτα, καὶ τὴν ἄφατον κωμῆδιαν. Τί γάρ, εἰπέ μοι, τοῦ Κάιν ἑλαινότερον γέγονε, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν, καθ'

ὃν ἔδοκε κρατεῖν τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ περιγεγενησθαι, καὶ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ὀργῆς ἐμπεφορῆσθαι, ἐκείνης τῆς ἀδίκου καὶ μυσαρᾶς· τί δὲ τῆς δεξιᾶς ἐκείνης ἀκαθαρτότερον, τῆς δοκούσης νενικηέναι, τῆς δεξιᾶς, ἢ τὴν πληγὴν ἐπήγαγεν, καὶ τὸν φόνον εἰργάσατο, καὶ τῆς αἰσχίστης γλώττης, ἢ τὸν ὄδον ἐβράσπε, καὶ τὰ δίκτυα ἤπλωσεν; Καὶ τί λέγω τὰ μέλη τὰ τὸν φόνον ἐργασάμενα; Καὶ γὰρ ὅλον τὸ σῶμα ἐκολάζετο, τῷ στεναγμῷ, τῷ τρόμῳ διηνεκῶς παραδοθέν. Ὡ καίνων πραγμάτων! Ὡ παραδόξου νίκης! Ὡ ξένου τροπαίου! Ὁ μὲν σφαγεῖς καὶ νεκρὸς καίμενος ἑσπεφανοῦτο καὶ ἀνεκηρύττετο· ὁ δὲ νικῆσας καὶ περιγεγονώς, οὐ μόνον ἀστεφάνωτος ἔμενε, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ἐκολάζετο, καὶ ἀφορητοῖς παρεδίδοτο τιμωρίαις, καὶ διηνεκεῖ βασάνῳ· καὶ τοῦ κινουμένου καὶ ζώντος καὶ φεγγαγομένου ὁ πεπληγὸς καὶ τεθνεὺς, καὶ τοῦ φεγγαγομένου ὁ ἄφρων κατηγόρει· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ὁ τεθνεὺς, ἀλλὰ τὸ μὲν αἶμα ψιλόν, καὶ τοῦ σώματος χωρισθὲν, ἤρκεσεν εἰς τοῦτο μόνον. Τοσαύτη τῶν ἐν-αρέτων ἡ περιστοία, καὶ τελευτησάντων· τοσαύτη τῶν πονηρῶν ἡ ἀθλιότης, καὶ ζώντων. Εἰ δὲ ἐν τῷ σκάμματι τοιαῦτα τὰ βραβεῖα, ἐνόησον μετὰ τοὺς ἀγῶνας ἡλίκαί αἱ ἀμοιβαί, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀντιδόσεως, ἐν τῇ χορηγίᾳ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, τῶν πάντα ὑπερβαίνοντων λόγον. Τὰ μὲν γὰρ λυπηρὰ, οἷα ἂν ᾖ, παρὰ ἀνθρώπων ἐπάγεται, καὶ μιμεῖται τῶν ἐπιφερόντων τὴν εὐτέλειαν· τὰ δὲ δῶρα καὶ αἱ ἀμοιβαὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ δίδονται· διὰ καὶ τοιαῦτα ἐστίν, οἷα εἰκὸς παρὰ τῆς ἀπάτου δωρεᾶς ἐκείνης διδόμενα. Χαῖρε τοίνυν καὶ εὐφραίνου, στεφανηφοροῦσα, πομπεύουσα, τὰ κέντρα τῶν ἐχθρῶν καταπατούσα μᾶλλον, ἢ πηλὸν ἑτεροί. Καὶ δόλου συνεχῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὕψιαις σου, ἵνα καὶ ἐντεῦθεν πολλὴν καρπώσωμεθα τὴν εὐφροσύνην. Οἶσθα γὰρ ὡς οὐ μικρὰ ἡμῖν ἔσται παραμυθία, καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθήμενους, ὅταν συνεχῶς μανθάνωμεν περὶ τῆς ρώσεως τῆς σῆς. Ἐβρώσο.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ Γ'.

α'. Ἀπ' αὐτῶν ἀναβὰς τῶν τοῦ θανάτου πυλῶν, ταῦτα ἐπιστέλλω πρὸς τὴν σὴν κοσμιότητα· διὰ καὶ σφόδρα ἡσθην, ὅτι νῦν ἀπηντήκασιν οἱ παῖδες εἰς λιμένα [580] λοιπὸν ὀρμίζουσιν ἡμῖν. Εἰ γὰρ παλιγῆρ μοι σαλεύοντι ἔτι, καὶ τὰ χαλεπὰ τῆς ἀβρώστιας ἐκδεχομένη κύματα συνήντησαν, οὐδὲ ἀπατήσαι μοι βῆδιν ἦν τὴν σὴν εὐλάβειαν, χρηστὰ ἀντὶ δυσχερῶν ἀπαγγέλλοντι. Καὶ γὰρ ὁ χειμὼν τοῦ συνήθους γενόμενος σφοδρότερος, χαλεπώτερον ἡμῖν καὶ τοῦ στομάχου τὸν χειμῶνα ἐπήγαγε· καὶ νεκρῶν οὐδὲν ἄμεινον τοὺς δύο διετέλεσα μῆνας τούτους, ἀλλὰ καὶ χαλεπώτερον. Τοσοῦτον γὰρ ἔζων, ὅσον ἐπαισθάνεσθαι τῶν πάντοθεν κυκλούντων με δεινῶν, καὶ πάντα μοι νῦξ ἦν, καὶ ἡμέρα, καὶ ὁδὸς, καὶ ἀμσημέρια μέση, καὶ διημέρευον τῇ κλινῇ προσηλωμένος· καὶ μυρία μηχανώμενος, οὐκ ἰσχυον τὴν ἐκ τοῦ χυμοῦ βλάβην ἀποτι-

^α Duo mss. πανταχοῦ φονεύεσθαι.

^β Savil. conj. ἀνίστα.

^γ Idem ἑτέρους.

^δ Idem πρὸς αὐτήν. Paulo post duo mss. δοκοῦσιν αὐτῆς ἐντροφεῖν, unus αὐτοῖς. Edit. αὐταῖς.

^ε Duo mss. ἀστεφάνωτος ἀπῆει.

dunt, tametsi admodum strenui sint, ob navigandi insolentiam perturbantur, tumultuantur, tenebrosa vertigine corripuntur: at qui multa maria peragrunt, ac multas tempestates, et saxa latentia sub undis, et scopulos, et belluarum impetus, et prædonum ac piratarum insidias pertulerunt, et continuas procellas sustinuerunt, fidetior deinceps animo, quam qui in terra ambulant, in navi sedent, non intus dumtaxat ad carinam, sed etiam in ipsis navis lateribus insidentes, atque tum in prora, tum in puppi sine ullo metu stantes: et qui prius ante omnium oculos cum metu ac tremore jacebant, posteaquam diuturnum tempestatis periculum fecerunt, jam et funem trahunt et vela pandunt, remos capessunt, atque in omnes navis partes facile concursant. Quocirca ne quid eorum quæ accidunt, vos perturbet. Huc enim nos hostes vel inviti redegerunt, ut nullo jam malo affici queamus, quippe qui effusis omnibus suis telis, nullum hinc aliud emolumentum perceperint, quam ut ignominia perfundantur, et irrideantur, atque ut communes orbis universi hostes ubique conspiciantur. Hæc insidiatorum præmia sunt: hic bellorum finis. Pax, quanta res est virtus, et præsentium rerum contemptio! per insidias lucra comparat, per insidiatores coronam consequitur; per eos a quibus male mulctatur, illustrius splendet; per eos qui hoc agunt ac moluntur, ut ipsam dejiciant, homines sui studiosos firmiores, sublimiores, invictos et inexpugnabiles reddit, non lanceis, non moenibus, non vallo, non turribus, non pecuniis, non militaribus copiis, sed firma tantum voluntate animique constantia opus habentes: ac denique humanas omnes insidias vincit.

2. *Illam cui scribit, ut forti animo sit hortatur. Humanæ felicitatis vanitas.* — Hæc igitur, religiosissima domina mea, tum tibi ipsi, tum iis quæ tecum præclarum hoc certamen obeunt, accineas, da operam ut omnium animos erigas, tuamque aciem instruas, quo tibi duplex et triplex, ac multo etiam copiosior virtutis corona comparetur, tam per ea quæ ipsa peperis, quam quia alios ad eadem subeunda impellis, eosque adducis ut leviter ac placide omnia ferant, et umbras contemnunt, atque insomniorum imposturam aspernentur, ac lutum proculcent, nullamque fumi rationem habeant, nec aranearum telas molestiæ quidquam vobis asferre existiment, fenumque putredini obnoxium prætereant. Nam humanæ felicitatis vanitas id omne est, atque adeo his omnibus rebus vilior. Nec facile quisquam simulacrum ullum reperire queat, quod ipsius vanitatem exacte representet. Siquidem præter hanc vanitatem haud parvum insuper iis qui ipsi inhiant detrimentum affert, non in futuro dumtaxat ævo, sed etiam in præsentis vita, atque ipsis etiam diebus, quibus magna sibi ex iis voluptate affici videntur. Quemadmodum enim virtus, tum etiam cum bellum adversus eam geritur, exultat et floret, ac splendidius lucet: eodem modo improbitas, tum etiam cum colitur atque observatur, imbecillitatem suam prodit, atque ingentem risum, comœdiamque omni sermonis facultate superiorem

ostendit. Quid enim, quæso, Caino miserabilis fuit, eo etiam tempore quo fratrem vicisse ac superasse atque iniquam illam et execrandam iracundiam animique concitationem explevisse videbatur? quid impurius dextra illa, quæ vicisse visa fuit? dextra, inquam, quæ plagam inflixerat et eadem perpetrarat? quid foedissima illa lingua, quæ fraudem texerat, et laqueos expanderat? Quid autem membra ea commemoro, quæ eadem admiserant? Nam corpus universum excruciabatur, perpetuo gemitui ac tremori mancipatum. O singuiarem rerum novitatem! o admirandam victoriam! o novum tropæi genus! Is qui obtruncatus fuerat, atque exanimis jacebat, corona donabatur ac celebrabatur: qui autem vicerat et superior discesserat, non modo coronæ expers manebat, verum hoc etiam nomine in cruciatu versabatur et intolerando supplicio perpetuoque tormento addicebatur; atque eum qui motu et vita præditus erat, is qui percussus fuerat ac mortem oppetierat, cum qui loquebatur, is qui vocis expers erat, accusabat: imo vero ne mortuus quidem ipse, verum et sanguis, etiam a corpore se junctus, ad eam rem vel solus sufficiebat. Tanta hominum virtute præditorum, etiam mortuorum, vis est! tanta rursum improborum, etiam viventium, miseria! Porro cum in ipso certamine tanta præmia sint, cogites velim quanta post certamina merces futura sit, cum piis viris præmia referentur, ac bona illa quæ omnem sermonem superant, ipsis suppeditabuntur. Molestiæ namque, quæcumque tandem illæ fuerint, ab hominibus inferuntur: ac proinde inferentium vilitatem imitantur; at dona et præmia a Deo tribuuntur: ob idque etiam ejusmodi sunt, qualia ea esse par est, quæ ab illa ineffabili munificentia conceduntur. Gaude igitur et latitare, corollis caput redimiens, ac triumphans, hostiumque aculeos magis proculcans, quam lutum alii. Ac de tua valetudine quam creberrime fac nos certiores, ut hinc quoque ingentem voluptatem capiamus. Non enim te fugit magnæ nobis, etiam in solitudine, eam rem consolationi fore, cum de tua sanitate quam sæpissime ad nos literæ afferentur. Vale.

Ad eandem epistola VI. (Cæseno anno 405.)

1. Ab ipsis mortis januis revocatus hæc ad te scribo: eoque etiam nomine pueros tuos nunc denique ad nos accessisse, vehementer gavisus sum, cum jam ad portum appelleremus. Nam si mihi, cum adhuc in mari jactarer, gravesque morbi fluctus expectarem, occurrissent, pietatem tuam fallere mihi non facile fuisset, læta pro tristibus nuntianti. Hiems enim gravior quam solebat exorta, graviorem quoque nobis stomachi hiemem invexit: nihiloque melius ac commodius, quam qui mortem oberant, imo etiam gravius, hos duos menses confeci. Hactenus enim lucis hujus usura fruebar, ut malorum, quibus undique cingebar, sensu afficerer; omniaque mihi noctis instarent, hoc est tam dies, quam diluculum, atque ipsa meridies: totæque dies lecto affixus exigebam; cumque innumeras rationes comminiscerer, contractum

tamen ex acerrimo frigore detrimentum haudquam excutere poteram : quamvis enim ignem etiam accenderem, et gravissimum fumum perferrem, et cubiculo inclusus tenerer, sexcentisque pannis memet obvolverem, ac ne limen quidem excedere auderem, hihilominus extremos cruciatus patiebar : quippe cum vomitus subinde orirentur, capitis dolores, cibi fastidia, perpetuæque vigilie. Noctis ergo pelagus usque adeo longum insomnis exigebam. Verum ne commemorandis rebus molestis diutius immorans, animum tuum vexem, his omnibus nunc liberati sumus. Nam simulatque ver adfuit, atque exigua quædam aeris mutatio contigit, omnia sponte sua dilapsa sunt. Attamen magna mihi adhuc in victus ratione cura opus est; ac proinde operam do ut levem sarcinam stomacho imponam, quo eam facile digerere queat. Illud vero non vulgari sollicitudine nos affecit, quod te extremo vitæ spiritali conflictari intelleximus. Quamquam pro ingenti meo erga te amore ac rerum tuarum cura et sollicitudine, antequam etiam literas tuas reciperem, hac cura solutus sum : permulti enim istinc ad nos venerunt, teque commoda valetudine esse nuntiabant.

Præsentis vitæ calamitates mera fabula sunt. — Ac nunc majorem in modum lætor et gaudeo, non tantum quod morbo liberata sis, sed potissimum quod ea, quæ accidunt, adeo fortiter ac genere feras, fabulam nimirum hæc omnia vocans; tum etiam, quod majus censendum est, quia etiam corporis morbo hujusmodi nomen imposuisti, quod quidem strenuæ animæ est, ac fortitudinis fructu abundantis. Nam incommodas et adversas res non modo forti animo ferre, sed ne quidem cum adsunt persentire, verum eas pro nihilo putare, ac perfacili negotio patientiæ coronam adipisci, non laborantem, non sudantem, non negotia habentem, nec alii facessentem, verum tamquam exsiliantem ac tripodiantem, hoc demum perfectissimæ ac numeris omnibus absolute philosophiæ argumentum est. Ideo gaudeo et exulto, ac præ voluptate volito, nec præsentis solitudinis cæterarumque ærumnarum sensu afflictor, sed lætor ac voluptate perfundor, deque tua animi magnitudine crebrisque victoriis vehementer glorior, non tua dumtaxat, sed etiam magnæ illius ac numerosissimæ civitatis causa, cui etiam turris et portus ac muri loco exististi, lucebantam per res ipsas vocem emittens, atque in tuis calamitatibus utrumque hominum genus erudiens, ut ad hujusmodi certamina prompte atque impigre sese accingant, ac cum omni animi fortitudine in arenam descendant, collectosque ex hujusmodi certaminibus sudores facile ferant. Quodque mirabile est, non in forum te injiciens, nec in mediam civitatem progressa, sed in exiguo cubiculo ac thalamo sedens, lis qui adsunt animum addis, cosque ad certamen acuis, marique ita furente, ac fluctibus adeo intumescens, scopulisque et latentibus sub unda saxis et petris, ac truculentis bellis undique sese ostendentibus, atque altissima nocte cuncta occupante, tu, velut meridiano et tranquillo tempore, ventoque ad puppim

flante, sic expansis patientiæ velis summa cum facilitate navigas, tantumque ab eo abes ut gravi hac tempestate obruaris, ut ne leviter quidem aspergaris : idque sane merito : hujusmodi enim sunt virtutis gubernacula. Et quidem mercatores et gubernatores, ac nautæ, et vectores, cum nubium concursus, aut sævorum et immanium ventorum impetum, rapidosque fluctus majorem in modum spumantes conspiciunt, naves intra portum continent. Quod si etiam fortasse in mari jactentur, quidvis faciunt ac moliantur, ut ad litus, aut insulam, aut ripam aliquam navim appellant. At tu, cum sexcenti venti, cum tot immanes fluctus omni ex parte inter se colliduntur, cum mare ab imis usque gurgitibus ob tempestatis acerbiteriam sursum erumpat, atque alii pessum ierint, alii exstincti supra undas emineant, cæteri in tabula nudi ferantur; ipsa in medium malorum pelagus insiliens, omnia hæc fabulam appellas, prospero cursu in tempestate navigans : neque id mirum. Navarchi enim, quantumvis scientiam illam teneant, artem tamen, qua omni tempestati reluctantur, non habent : eoque etiam fit, ut certamen cum fluctibus sæpe fugiant. At tibi scientia est omni tempestate superior, nimirum philosophici animi robur, quod et innumeris exercitiis valentius est, et quibusvis armis potentius, et turribus atque muris tutius. Militibus quippe arma et muri, et turres, ad corporis dumtaxat præsidium adjumento sunt, idque etiam non semper, nec perpetuo : nonnumquam enim omnia ista vincuntur, eosque qui ad se confugiunt, præsidio suo destitutos relinquant. At vero arma tua, non barbarica tela, non hostium machinas, non hujusmodi impetus et asus fregerunt, sed ipsas naturæ necessitates protriverunt, ac tyrannidem sustulerunt, earumque arcem humi prostraverunt. Ac cum demonibus perpetuo dimicans, innumeras palmas ad prælia, nullam plagam accepisti; verum inter densissimas sagittas incolomis perstitisti, ac tela ea quæ in te conjiunguntur, in eos rursus, a quibus missa sunt, resiliunt. Hæc nimirum artis tuæ sapientia est, ut per ea mala quæ tibi inferuntur, eos, a quibus inferuntur, ulciscaris, et per insidias quæ tibi comparantur, eos qui bellum tibi indicunt, mœrore afficias, amplissimam scilicet adipiscendæ majoris gloriæ segetem habens illorum improbitatem. Quæ cum et comperta habeas, et reipsa persentias, non abs re fabulam hæc omnia nuncupas. Quidni enim, quæso, fabulam appelles, cum corpus mortale nacta sis, et tamen mortem perinde contentas, ut qui exteram deserere, atque ad suam patriam redire festinant? cum in acerbissimo morbo veriseris, et tamen suavius quam qui optima valetudine ac vegeto corpore sunt, degas, ut quæ nec contumeliis dejiciaris, nec honoribus aut gloria attollaris, id quod multis innumerorum malorum causa fuit, qui, cum etiam in sacerdotii munere fulsissent, atque ad extremam senectutem et canitiem pervenisent, hinc tandem corruerunt, ac culvis tamquam commune quoddam theatrum proponuntur? At tibi, quæ et femina es; et gracili admodum corpore, et tot ac tantos impetus sustinuisti, non modo nil tale ac-

νόσασθαι· ἀλλὰ καὶ πῦρ ἀνακαίων*, καὶ καπνοῦ χαλεπωτάτου ἀνεχόμενος, καὶ ἐν ἐνὶ δωματίῳ καθιεργμένος, καὶ μυρία ἐπιδήματα ἔχων, καὶ μὴδὲ τὸν οὐδὲν ὑπερβῆναι τολμῶν, τὰ ἔσχατα ἔπασχον, ἐμέτων τε συνεχῶς ἐπιγινόμενων κεφαλαλγίας, ἀνορεξίας, ἀγρυπνίας διηνεκοῦς. Τὰ γοῦν πελάγη τῆς νυκτὸς τὰ οὕτω μακρὰ ἀγρυπνῶν διετέλουν. Ἄλλ' ἵνα μὴ πλέον τοῖς δυσχερέσιν ἐνδιατρίδων καταταίνω σου τὴν διάνοιν, πάντων ἀπηλλάγμεθα τούτων νῦν. Ὅμοῦ τε γὰρ ἐπέστη τὸ ἔαρ, καὶ μικρὰ τις τοῦ ἄερος γέγονε μεταβολή, αὐτόματα πάντα ἐλύθη. Ἄλλ' ὅμως καὶ νῦν πολλῆς δέομαι τῆς ἑκρίσεως κατὰ τὴν διαίταν· διὰ δὲ τοῦτο κοῦφον ποιῶ τῷ στομάχῳ τὸ φορτίον, ὥστε αὐτὸ δύνασθαι καὶ βραδίως διατιθέναι. Οὐχ ὡς ἔτυχε δὲ ἡμᾶς κατέστησεν ἐν φροντίδι καὶ τὸ μαθεῖν πρὸς ἔσχατας ἀναπνοὰς εἶναι σου τὴν κοσμιότητα. Ἄλλ' ὅμως διὰ τὸ στέργειν σφόδρα καὶ μεριμνῆν^β, καὶ φροντίζειν τὰ σά, καὶ πρὸ τῶν γραμμάτων τῆς τιμιότητός σου, ταύτης ἀπηλλάγμεν τῆς μερίμνης, πολλῶν ἐκείθεν ἐλθόντων καὶ ἀπαγγελλάντων τὰ περὶ τῆς ὕγιαιας τῆς σῆς.

Καὶ νῦν χαίρω σφόδρα καὶ εὐφραίνομαι, οὐχ ὅτι τῇ ἀβρωστίας ἀπηλλάγης μόνον, ἀλλὰ πρὸ πάντων, ὅτι οὕτω γενναίως φέρεις τὰ συμπίπτοντα, μῦθον ἅπαντα ταῦτα καλοῦσα· καὶ τὸ δὲ μείζον, ὅτι καὶ τῇ τοῦ σώματος ἀβρωστία ταύτην περιέβηκας τὴν προσηγορίαν, ὃ ψυχῆς ἐστὶ νεανικῆς καὶ πολλῷ τῷ τῆς ἀνδρίας βρουύσης καρπῷ. Τὸ γὰρ μὴ μόνον φέρειν γενναίως τὰ δυσχερῆ, ἀλλὰ μὴδὲ παρόντων αὐτῶν αἰσθάνεσθαι, ἀλλ' ὑπερὸρϋν καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀπραγμοσύνης τὸν τῆς ὑπομονῆς ἀναδῆσασθαι στέφανον, οὐ κάμνουσαν, οὐδὲ ἰδρούσαν, οὐδὲ πράγματα ἔχουσαν, οὐδὲ ἑτέροις παρέχουσαν, ἀλλ' ὥσπερ σκιρτῶσαν καὶ χορεύουσαν, τοῦτο τῆς ἀκριβεστάτης φιλοσοφίας ἐστὶν ἀπόδειξις. Διὰ ταῦτα χαίρω καὶ σκιρτῶ, πέτομαι ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, οὐκ αἰσθάνομαι τῆς παρουσίας ἐρημίας, οὐδὲ τῶν λοιπῶν περιστάσεων, εὐφραίνομαι καὶ ἡσυχάζω, καὶ σφόδρα [581] καλλωπιζόμενος ἐπὶ τῇ σῇ μεγαλοφροσύνῃ καὶ ταῖς ἐπαλήθεις νίκαις, οὐ διὰ σὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον πόλιν ἐκείνην, ἥ καὶ ἀντὶ πύργου καὶ λιμένος γέγονας καὶ τείχους, λαμπρὰν τὴν διὰ τῶν πραγμάτων ἀφίεσα φωνήν, καὶ ἑκάτερον τὸ γένος ἐν τοῖς παθήμασι σου παιδεύουσα, καὶ ἀποδύεσθαι βραδίως πρὸς τοιοῦτους ἀγῶνας, καὶ καταβαίνειν εἰς τὰ σκάμματα μετὰ ἀνδρείας ἀπάσης, καὶ φέρειν εὐκόλως τοὺς ἐκ τῶν τοιοῦτων ἀγῶνων ἰδρώτας. Καὶ τὸ δὲ θαυμάσιον, ὅτι οὐκ εἰς ἀγορὰν ἐμβάλλουσα, οὐδὲ τὰ μέσα τῆς πόλεως καταλαμβάνουσα, ἀλλ' ἐν οἰκίσκῳ βραχεὶ καὶ θαλάμῳ καθημένη, νευροῖς, ἀλείφεις τοὺς ἑστώτας, καὶ τῆς θαλάττης οὕτω μαινομένης, καὶ τῶν κυμάτων οὕτω κορυφουμένων, σκοπέλων τε καὶ ὑφάλων, καὶ σπιδάδων, καὶ θηρίων πάντοθεν ἄγριων ἀναφανισμένων, καὶ νυκτὸς βαθυτάτης πάντα κατεχούσης, ὥσπερ ἐν μεσημβρίᾳ καὶ γαλήνῃ καὶ κατὰ πρῶμναν τοῦ πνεύματος ἰστα-

μένου, οὕτως ἀναπετάσασα τῆς ὑπομονῆς τὰ ἱετία, μετὰ πολλῆς πλείεως τῆς εὐκολίας, οὐ μόνον οὐ κλυδωνιζομένη ὑπὸ τοῦ χαλεποῦ τούτου χειμῶνος, ἀλλ' οὐδὲ περιβρῶντιζομένη· καὶ μάλα γε εἰκότως· τοιαῦτα γὰρ τῆς ἀρετῆς τὰ πηδάλια. Καὶ ἔμποροι μὲν, καὶ κυβερνήται, καὶ ναῦται, καὶ πλωτῆρες, ἐπειδὴν ἰδῶσι νεφῶν συνδρομήν, ἢ ἄγριων ἀνέμων ἐμβολήν, ἢ τὸ ῥόδιον τοῦ κύματος σφοδρὸτάτῳ ζέον ἀφῆρῃ, εἰςω λιμένος τὰ πλοῖα κατέχουσιν· εἰ δέ που καὶ τύχοιεν ἐν πελάγει σαλεύοντες, πάντα ποιοῦσι καὶ μηχανῶνται, ὥστε πρὸς ὄρμον, ἢ νῆσον, ἢ ἀκτὴν προσορμίσαι τὸ σκάφος. Σὺ δὲ μυρίων πνευμάτων, τοσούτων ἄγριων κυμάτων πάντοθεν συρῆγγυμένων, τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάττης ἀναστραφέντος διὰ τὴν χαλεπότητα τοῦ χειμῶνος, καὶ τῶν μὲν ὑποβρυχίων γενομένων, τῶν δὲ ἐπιπλεόντων νεκρῶν τοῖς ὕδασι, ἐτέρων γυνῶν ἐπὶ σανίδος φερομένων, εἰς μέσον ἄλλομένη τὸ πέλαιος τῶν κακῶν, μῦθον ἅπαντα ταῦτα καλεῖς, ἐξουρίας ἐν χειμῶνι πλεόουσα· καὶ μάλα εἰκότως. Οἱ μὲν γὰρ κυβερνῶνται, καὶ μυριάκις ὥς σοφοὶ τὴν ἐπιστήμην ἐκείνην, ἀλλ' οὐκ ἔχουσι τέχνην ἀρκούσαν ἀντιστῆναι παντὶ χειμῶνι· διὰ καὶ φεύγουσι πολλάκις τὴν πρὸς τὰ κύματα μάχην. Σοὶ δὲ ἐστὶν ἐπιστήμη παντὸς ἀνωτέρα χειμῶνος, τῆς φιλοσόφου ψυχῆς ἡ δύναμις, ἡ καὶ στρατοπέδων μυρίων ἐστὶν ἰσχυροτέρα, καὶ ὅπλων δυνατωτέρα, καὶ πύργων καὶ τειχῶν ἀσφαλεστέρα. Στρατιώταις μὲν γὰρ καὶ ὅπλα, καὶ ταίχη, καὶ πύργου, πρὸς σώματος ἀσφάλειαν χρήσιμα μόνον, καὶ τοῦτο οὐκ εἶ, οὐδὲ διὰ παντός· ἀλλ' ἐστὶν ὅτε καὶ ἡττάται ἅπαντα ταῦτα, καὶ ἐρήμους αὐτῶν προστασίας τοὺς καταφεύγοντας ἀφίησιν. Τὰ δὲ σά οὐ βέλη βαρβαρικά, οὐδὲ μηχανήματα πολεμίων ἀνθρώπων, οὐδὲ ἐφόδους καὶ κλοπὰς τοιαύτας διελέγχει, ἀλλὰ τὰς τῆς φύσεως κατεπάτησεν ἀνάγκας, καὶ τὴν τυραννίδα κατέλυσε, καὶ τὴν ἀκρόπολιν αὐτῶν κατέβηκε. Καὶ δαίμοσι πυκτεῖουσα διηνεκῶς, μυρίας μὲν ἤρω νίκας, οὐδεμίαν δὲ ἐδέξαι πληγὴν, ἀλλ' ἔστηκας ἄτρωτος ἐν τοσαύτῃ βελῶν νιράδι, καὶ τὰ ἀκόντια τὰ κατὰ [583] σοῦ βιπτόμενα πρὸς τοὺς ἀφιέντας ὑποστρέφει πάλιν· τοιαύτη σου τῆς τέχνης ἡ σοφία· δι' ὧν πάσχεις κακῶς, τοὺς ποιοῦντας ἀμύνη· δι' ὧν ἐπιβουλεύῃ, τοὺς πολεμοῦντας λυπεῖς, ὑπόθεσιν μεγίστην ἔχουσα πρὸς εὐδοκίμησιν ἀπορμήν μερίζονς τὴν ἐκείνων κακίαν. Ταῦτα καὶ αὐτὴ εἰδοῖα καλῶς, καὶ τῇ κείρῃ τὴν αἰσθησὶν ἔχουσα, εἰκότως μῦθον ἅπαντα ταῦτα καλεῖς. Πῶς γὰρ οὐκ ἂν καλέσῃς, εἰπέ μοι, μῦθον, θνητὸν σῶμα λαχοῦσα, καὶ θανάτου οὕτω καταφρονοῦσα, ὡς οἱ τὴν ἄλλοτριαν ἐπιγόμενον καταλιπεῖν, καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν ἐκπελθεῖν πατρίδα; ἀβρωστία συζῶσα χαλεπωτάτῃ, καὶ τῶν εὐσαρκούντων καὶ σφριγόντων ἥδιον διακειμένη, οὐχ ὕβρεσι ταπεινούμενη, οὐ τιμαῖς καὶ δόξαις ἱπαιρομένη, τοῦτο δὲ τὸ μυρίων πολλοῖς αἴσιον γενόμενον κακῶν, οἱ καὶ ἐν ἱερῶσύνῃ διαλάμψαντες, καὶ πρὸς ἔσχατον γῆρας ἐλάσαντες καὶ βαθυτάτην πολίαν, ἐντεῦθεν ὠλισθοῦν, καὶ κοινὸν πρόκεινται τοῖς βουλομένοις κωμῶδῃν θέατρον; Ἄλλ' ἡ γυνή, καὶ ἀραχνιώδες περιεκειμένη σῶμα, καὶ τοσαύτας ἐνεγκούσα προσβολὰς, οὐ μόνον οὐδὲν ἔπαθε τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους πολλοὺς

* Duo mss. καὶ πῦρ ἀνάπτων, alii et editi καὶ πῦρ ἀνακαίων.

^β Alii διὰ τὸ σφόδρα μεριμνῆν, etc.

παθεῖν ἐκώλυσας. Κάκεινοι μὲν οὐδὲ μέχρι πολλοῦ τῶν ἀγώνων προελθόντες^α, ἀλλὰ ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων, καὶ βαλδύθως αὐτῆς, ὡς εἰπεῖν, ἀλλόμενοι κατηνέχθησαν· οὐ δὲ μυριάκις τὴν ἐσχάτην νύσαν περιελθούσα, καθ' ἕκαστον δρόμον τὸ βραβεῖον ἤρπασας, ποικίλα παλαίσματων ἐπιδειξαμένη καὶ ἀγώνων εἶδη· καὶ μάλα εἰκότως. Οὐδὲ γὰρ ἐν ἡλικίᾳ, οὔτε ἐν σώματι τὰ παλαίσματα τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἐν ψυχῇ μόνῃ καὶ γνώμῃ. Οὕτω καὶ γυναῖκες ἐστεφανώθησαν, καὶ ἄνδρες ὑπεσκελίσθησαν· οὕτω καὶ παῖδες ἀνεκχύρθησαν, καὶ γεγηρακότες κατηγνώθησαν. Ἀεὶ μὲν οὖν γρῆ θαυμάζειν τοὺς μετιόντας ἀρετὴν^β, μάλιστα δὲ ὅταν πολλῶν αὐτὴν ἀπολείποντων, εὐρεθῶσι τινες αὐτῆς ἀντεχόμενοι. Διὰ δὲ τούτα καὶ τὴν σὴν ἐμμέλειαν θαυμάζειν ἔξιον μετ' ὑπερβολῆς, ὅτι τοσούτων τραπέντων ἀνδρῶν, γυναικῶν, γεγηρακῶν, τῶν δοκούντων μεγίστην ὑπόληψιν ἔχειν, πάντων ἐπ' ἑβὴν κειμένων, οὐδὲ ἐκ πολλῆς πολέμου ῥύμης, οὐδὲ ἀπὸ σφοδρῆς τῶν ἐχθρῶν παρατάξεως, ἀλλὰ πρὸ συμβολῆς πεισύντων, πρὸ συμπλοκῆς ἡττηθέντων, αὐτὴ μετὰ τοσαύτας μάχας καὶ παρατάξεις οὐ μόνον οὐ κατεμαλακίσθης, οὐδὲ ἐταρχειύθης τῷ πλῆθει τῶν κακῶν, ἀλλὰ καὶ νεανιεῦ μειζόνως, καὶ τῶν ἀγώνων ἢ προσθήκη προσθήκῃ σοι δίδωσιν ἰσχύος. Ἡ γὰρ τῶν ἡδὴ κατορθωθέντων μνήμη, καὶ εὐφροσύνη, καὶ χαρὰς, καὶ μείζονός σοι γίνεται προθυμίας ὑπόθεσις. Διὰ ταῦτα χαίρομεν, σκιρτῶμεν, εὐφραίνομεθα· οὐ γὰρ καύσομαι συνεχῶς τοῦτο λέγων, καὶ περιφέρων μου πανταχοῦ τῆς χαρᾶς τὴν ὑπόθεσιν. Ὡστε εἰ καὶ ὁ ἡμέτερός σε λυπεῖ χωριζμός, ἀλλὰ μεγίστη σοι αὕτη τὴν κατορθωμάτων [583] ἢ παράκλησις· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς τοσούτον ἀπρωκτιζόμενοι μήκος ὁδοῦ, οὐ μικρὰν ἐντεῦθεν, ἀπὸ τῆς σῆς ἀνδρείας λέγω, καρπούμεθα εὐφροσύνην.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴν Ζ.

α'. Τί φης; Οὐκ ἴσθησας τόρπιον, οὐδὲ ἦρω νίκην λαμπράν; οὐδὲ ἀνεδήσω στέφανον ἀνθούonta διηνεκῶς; Ἀλλ' οὐ ταῦτά φησιν ἡ οἰκουμένη πάσα, ἡ πανταχοῦ τῆς γῆς ἡδουσα σου τὰ κατορθώματα; Εἰ γὰρ καὶ τὰ σκάμματα, καὶ οἱ ἀγῶνες ἐν ἐν ἰδρῶνται χωρίῳ, καὶ οἱ διαυλοὶ σου τῶν δρόμων, καὶ τὰ ἀντὶ ἰδρώτος αἵματος ἐμπλησμένα σου παλαίσματα αὐτόθι γέγονεν, ἀλλ' ἡ δόξα τούτων καὶ ἡ εὐφημία τὰ τέρματα κατεῖληφε τῆς οἰκουμένης. Σὺ δὲ αὐτὰ μείζω βουλομένη ποιῆσαι, καὶ πλεονα τὰ βραβεῖα ἐργάσασθαι, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς ταπεινοφροσύνης αὐτοῖς προσέθηκας στεφάνους, λέγουσα τοσούτον ἀπέχειν τῶν τροπαίων τούτων, ὅσον οἱ νεκροὶ τῶν ζώντων. Ὅτι γὰρ ταπεινοφροσύνης τὰ ῥήματα, μᾶλλον ἐξ αὐτῶν σε ἐλέγξει πειράσομαι τῶν γεγενημένων. Ἐξέπες πατρίδος, οἰκίας, φίλων, συγγενῶν· πρὸς τὴν ὑπερορίαν μετέστης· οὐ θαύμας καθ' ἑκάστην ἀπονησκούσα τὴν ἡμέραν, καὶ τῇ φύσει λείπον τῇ περιουσίᾳ τῆς προαιρέσεως ἀναπληροῦσα. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐν ἀνθρωπίνῳ ὅντα τῇ περὶ πολλοὺς θανάτους ἀποθάνειν, τῇ γνώμῃ τοῦτο πεποίηκας. Καὶ τὸ δὲ μέγιστον, τὰ

μὲν πάσχουσα, τὰ δὲ πείσσεσθαι προσδοκῶσα, οὐκ ἐπαύσω τῷ συγχωροῦντι θεῷ ταῦτα γίνεσθαι τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀναφέρουσα δοξολογίαν, καὶ καιρίαν τῷ διαδόλῳ διδοῦσα πληγὴν. Ὅτι γὰρ καὶ καιρίαν ἐδέξατο, ἔδειξε δι' ὧν μειζόνως προσῶν ὠπλίζετο· δὲ καὶ χαλεπώτερα τὰ ὑστερα τῶν πρώτων γέγονε. Καθάπερ γὰρ σκορπίος ἡ ὄφεις, ὅταν βαθυτέραν λάβῃ πληγὴν, μειζόνως τὸ κέντρον ἄρας κατὰ τοῦ πληξάντος ἐξανίσταται, τῆς πολλῆς ἀλγηδόνος ἀπόδειξιν παρέχων τὴν βλάβαν, κατὰ τοῦ παλόντος ῥύμην· οὕτω δὲ καὶ τὸ ἀναίσχυντον θηρίον ἐκεῖνο, ἐπειδὴ τὰ τραύματα εἰς βάθος ἐδέξατο παρὰ τῆς θαυμασίας σου καὶ ὑψηλῆς ψυχῆς, μειζόνως ἐπεπῆδησε, καὶ πλείους ἐπήγαγε πειρασμούς. Ἐπήγαγε μὲν γὰρ ἐκεῖνος, οὐχ ὁ θεός· συνεχώρησε δὲ ὁ θεός, αὖθις σου τὸν πλοῦτον, μέλζονα ποιῶν τὴν ἐμπορίαν, πλείονα δὲ προξενῶν τὸν μισθὸν, θαφίλαστεραν τὴν ἀντίδοσιν. Μὴ τοίνυν ταράττω, μηδὲ θορυβοῦ. Τίς γὰρ ποτε ἔκαμε πλοῦτον; τίς συνεχύθη ἐπὶ τὰς ὑψηλοτάτας^δ ἐρχόμενος ἀρχάς; Εἰ δὲ οἱ τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα συνάγοντες, τὰ ἐπὶ κηρα καὶ σκιᾶς ἀδρανέστερα, καὶ ἀνθῶν [584] σηπομένων μᾶλλον μαραινόμενα, σκιρτῶσι, χορεύουσι, πέτονται ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, τῆς ὁμοῦ τε φαινομένης καὶ ἀφίπταμένης, καὶ ποταμίων βουμάτων μιμουμένης δρόμον· πολλῷ μᾶλλον σὲ δίκαιον, καὶ εἰ πρότερον ἦς ἐν ἀθυμίᾳ, τὸν παρόντα καιρὸν εὐθυμίας μεγίστης ποιήσασθαι πρόφασιν. Καὶ γὰρ ὁ θησαυρός σου ὃν συνήγαγες, δούλος· καὶ τὸ ἀξίωμα, τὸ διὰ τῶν παθημάτων σοι τούτων συγκροτήθην, διαδοχὴν οὐκ οἶδεν, οὐδὲ ἀναμένει τέλος, ἀλλ' ἔστιν ἀπέραντον, οὐ δυσκολία καιρῶν, οὐκ ἀνθρώπων ἐπιβουλαίς, οὐ δαιμόνων ἐφθόδοις, οὐκ αὐτῇ διακοπόμενον τῇ τελευτῇ. Εἰ δὲ βούλει καὶ θρηνεῖν, τοὺς τὰ τοιαῦτα ἐργαζομένους θρήνει, τοὺς τῶν κακῶν τούτων αὐθέντας, τοὺς ὑπηρέτας, οἱ καὶ εἰς τὸ μᾶλλον μεγίστην ἐθισαύρισαν ἑαυτοῖς τιμωρίαν, καὶ ἐνταῦθα δίκην ἔδωκαν ἡδὴ τὴν ἐσχάτην, τοσούτων ἀποστρεφόμενων αὐτοῦς, καὶ πολεμίας ἡγουμένων, ἐπαρωμνῶν, καταδικαζόντων. Εἰ δὲ οὐκ αἰσθάνονται τούτων, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα εἰσιν ἄλεινοι, καὶ θακρῶν ἄξιοι, καθάπερ οἱ φρενίτιδι κατεχόμενοι νόσῳ, λαχτίζοντες μὲν καὶ παλόντες τοὺς φανταίνοντας εἰκὴ καὶ μάτην, πολλὰκις δὲ καὶ τοὺς εὐηρηγετηκότας καὶ φίλους, οὐκ αἰσθάνονται δὲ τῆς μανίας, ἥς μαίνονται. Διὸ καὶ ἀγίατα νοσοῦσιν, οὔτε ἰατροὺς προσιέμενοι, οὔτε φαρμάκων ἀνεχόμενοι, ἀλλὰ καὶ τοὺς θεραπεύειν καὶ εὐεργετεῖν βουλομένους τοῖς ἐναντίας ἀμειβόμενοι. Ὡστε καὶ διὰ τοῦτο ἔλεινοι. εἰ γε μὴ αἰσθάνονται τῆς τοσαύτης πονηρίας. Εἰ δὲ καὶ πρὸς τὴν ἐτέρων κατάγνωσιν οὐκ ἐπιστρέφονται, τοῦ οἰκείου συνειδότες τὸν ἔλεγχον ἀμήχανον αὐτοῦς διαφυγεῖν, τὸν ἀφυκτον, τὸν ἀδέκαστον, τὸν οὐδενὶ εἰδόντα φῶδω, τὸν οὐ κολακείᾳ, οὐ χρημάτων δόσει διαφθειρόμενον, οὐ χρόνῳ μακρῷ μαραινόμενον.

β'. Ὁ γὰρ τοῦ ἱακῶβ υἱός, ὁ πρὸς τὸν πατέρα εἰπὼν, ὅτι θηρίον πονηρὸν κατέφαγε τὸν Ἰωσήφ, καὶ τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο ὑποκρινάμενος ὁρᾶμα, καὶ τῷ προσ-

δ ἴδεν ὠλητοτάτας.

^α Duo mss. τῶν ἀγώνων διελθόντες.

^β Idem θαυμάζειν τὴν λογὴν τῶν μετιόντων τὴν ἀρετὴν.

^γ Duo mss. τέρματα κατέμαθε τῆς. Infra ἴδεναι καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς ταπεινοφροσύνης οὐκ ἀντιπαραστήσαντας, οὐκ ἀντιπαραστήσαντας.

^δ Tres mss. τὸν ἀφυκτον, τὸν ἀδέκαστον, τὸν οὐδενὶ ἰδόντα. In ed. τὸν ἀδέκαστον deest.

cidit, sed etiam ipsa, ne id aliis multis accideret, prohibuit. Atque illi non longe in certaminibus progressi, verum in ipsis præludiis, ipsisque, ut ita dicam, carceribus prostrantes dejecti sunt: tu autem extremam metam sexcenties circumiens, in singulis cursibus palinam arripuisti, multis variisque certaminum generibus editis; et merito quidem. Neque enim in ætate, nec in corpore, sed in animo solo et voluntate virtutis certamina constituta sunt. Sic et feminae coronam obtinuerunt, et viri prostrati sunt: sic et pueri celebrati sunt, et senes pudore atque ignominia suffusi. Semper quidem admirari par est eos qui virtutis studium consecantur, tum vero præcipue, cum multis eam deserentibus quidam reperiuntur qui eam complectantur. Hoc igitur nomine te quoque summopere admirari ac suspicere convenit, quod cum tot viri, tot feminae, tot senes, qui maxima virtutis existimatione florebant, terga verterint, atque ante omnium oculos prostrati jaceant, non ex ingenti belli impetu, aut acri hostium conflictu, sed ante pugnam prolapsi, ante dimicationem victi ac profligati; tu contra post tot pugnas et conflictus non modo malorum agmine fracta confecta non es, sed etiam majorem inde animi vigorem collegisti, ac certaminum incrementum roboris accessionem tibi affert. Etenim rerum earum, quas jam cum laude gessisti, memoriam tam letitia ac voluptatis, tam majoris avaritatis ansam tibi suppeditat. Ac proinde gaudeamus, exsilimus, et lætamur: neque enim hoc subinde repelere, atque ubique gaudii mei materiam circumferre desinam. Quocirca si absentia nostra te angit, at maxima tibi ex his, quæ cum virtute gessisti, consolatio suppetit: quandoquidem nos quoque, tanto itineris intervallo a te disjuncti, non parvam hinc, hoc est ex tua animi magnitudine, defectionem capimus.

Ad eandem epistolam VII. (Cicero anno 405.)

1. Quid ais? Tropæum non erexisti, nec præclaram victoriam obtinuisti, nec perpetuo virentem coronam adeptus es? Annon hæc orbis universus affirmat, qui ubique terrarum tua recte facta decantat? Quamquam enim et palæstræ, et certamina in uno loco sita sunt, et cursuum tuorum spatia, et concertationes tuæ, sanguine, non sudore refertæ, illic exsisterunt: at earum tamen rerum gloria et commendatio extremos terræ fines occupavit. Tu vero ea auctiora reddere, ac palmas amplificare studens, eas quoque, quas animi submissio parit, coronas ipsis adjunxisti, dum te tantum ab hisce tropæis abesse asseris, quantum mortui a vivis remoti sunt. Nam quod hæc verba ab animi submissione profecta sint, ex his ipsis potius quæ contigerunt, planum facere conabor. Patria pulsa es, domo, amicis, cognatis; in exsilium missa es; quovis die mori non desisti, atque quod natura deerat voluntatis et animi amplitudine supplevist. Nam quia fieri nequit, ut homo re ipsa multas mortes oppetat, animo ac voluntate hoc fecisti. Et quod maximum est, cum alia perferres, alia jam jamque expectares, Dei tamen cujus permissu hæc fiebant, gloriam ob ea

prædicare, letaleinque diabolo plagam inferre non destitisti. Nam quod letale vulnus acceperis, hinc declaravit, quod majoribus postea armis sese instruxit: unde etiam atrociora prioribus posteriora facta sunt. Quemadmodum enim scorpium et serpens, cum alte defixum vulnus acceperunt, sublato altius aculeo adversus eum, a quo percussi sunt, insurgunt, per acrem scilicet in percussorem impetum æcerrimi doloris argumentum exhibentes: eodem etiam modo insipidus hæc bellua, quoniam ab admirabili et sublimi anima tua profunda vulnera intimo pectore accepit, vehementiorem in te impetum fecit, ac plures tentationes admovit. Etenim eas ille quidem admovit, non Deus: permisit autem Deus, ut opes tuis augeret, quæstumque uberiores efficerei, atque ampliores mercedem et largius premium tibi conciliaret. Quamobrem nihil est quod perturberis ac tumultueris. Equis enim unquam animo elanguit, opibus circumfluens? equis perturbatus est, ad summam dignitatem ascendens? Quod si ille qui humana ista congerunt, ista, inquam, caduca et umbra imbecilliora, citiusque quam putridi flores marcescentia, saltant, tripudiant, præ voluptate volitant, præ ea, inquam, voluptate quæ simul et apparet et avolat, flammamque cursum imitatur: quanto tandem æquius est te, etiamsi prius in meroribus fueris, ex præsentis tamen tempore maxime letitiæ atque mæritatis occasionem habere? Theodorus enim ille quem collegisti, forte subduci non potest: nec decus illud, quod per has calamitates tibi comparatum est, successionem novit, aut finem expectat, sed ab omni termino alienum est, ut quod nec temporum difficultate, nec hominum insidiis, nec dæmonum insultibus, nec denique morte ipsa interrumpatur. Quod si etiam lugere animus est, eos qui hæc perpetrant luge, horum, inquam, malorum auctores; horum administratores, qui et maximos sibi ipsis in futurum cruciatus condiderunt, et hic etiam acerbissimas penas luerunt, nupte quos homines aversentur, hostiumque in numero habeant, et diris devoteant atque condemnent. Qui si hæc non sentiant, hoc quoque nomine potissimum miseri sunt lacrymisque digni: non sicut videlicet ac phrenesi laborantes, qui frustra quidem ac temere calcibus obvios quosque incedunt ac feriunt, caepe etiam amicos ac de se bene meritos: cum tamen furorem, quo perciti sunt, minime sentiant. Ob idque incurabili morbo tenentur, nec medicos admittunt, nec medicamenta: quin potius eos quoque qui ipsis medent atque opem ferre student, rebus contrariis remonerantur. Itaque ob hoc quoque ipsum miseri isti sunt, si tantæ improbitatis sensu careant. Quod si aliorum condemnationem nihil morantur, ut certe fieri non potest ut suæ conscientiæ iudicium effugiant, quod nec vitari, nec corrumpi potest, nec ulli terrori cedit, nec blanditiis aut pecuniarum largitione labefactatur, nec temporis diuturnitate mardescit.

2. Etenim ille Jacobi filius, qui Josephum a mala bestia devoratum esse patri dicebat (*Gen. 37*), ac secleratam fabulam agebat, atque hæc larva fraternæ

caedis crimen obvelare conatus est, patri quidem fucum tunc fecit, conscientiam autem suam minime lesellit, nec ab ea ut conquiesceret impetrare potuit: verum ea constanter adversus ipsum insurgens, clamans perpetuo, neque umquam compesci poterat. Nam cum diuturnum jam temporis spatium intercessisset, is qui admissum scelus patri inficiatus fuerat, neque cuiquam alii prodiderat, nemine accusante, nemine convincente, nemine instante, ac fabulam illam in memoriam ipsi redigente, cum de libertate ac de ipsa vita periclitaretur, conscientia accusatorem in tam longo tempore non siluisse, non compressum fuisse ostendit, cum his verbis uteretur: *Certe: in peccatis enim sumus pro fratre nostro: quia desepimus tribulationem ejus, et dolorem animae illius, dum deprecaretur nos; en sanguis ejus a nobis exquiratur (Gen. 42. 21).* Atqui aliud erat crimen quod ipsi intendebatur: nam furti insimulabatur, atque, ut aureum poculum suffuratus, in iudicium trahebatur; verum quoniam nullius ejusmodi criminis sibi conscius erat, non hoc nomine discruciabatur, nec se ob ea, de quibus iudicium subibat atque in vincula ducebatur, haec perpeti dicebat: sed ob ea quae nemo ipsi obieciat, nec de iis poenas expetebat, nec eum in iudicium trahebat, imo quae nondum perpetraverat, ob ea, inquam, ipse se prodebat et accusabat. Conscientia enim ipsum perstringebat: et qui animo usque adeo firmo et intrepido fratris cruorem effuderat, nullo mœoris sensu affectus, nunc contra illius vicem dolebat; et quos sceleris socios ac participes habuerat, accusabat, crudelitatemque omnem tragicis verbis exaggerabat, dicens, *Dum deprecaretur nos, et desepimus tribulationem ejus, et dolorem animae illius.* Quod perinde est ac si diceret: Ad emolliendos animos nostros, atque ad misericordiam inflectendos, natura ipsa sola sufficiebat: at ille lacrymas etiam adjuungebat, supplexque nos obsecrabat; ac ne sic quidem nos inflexit, verum *Desepimus tribulationem ejus, et dolorem animae illius.* Ideo, inquit, iudicium hoc nobis paratum est, ideo in sanguinis periculo versamur, quoniam in sanguinem peccavimus. Ad hunc modum etiam Judas coarguentem conscientiam minime serena, ad laqueum se contulit, eoque vitam sibi ademit. Et quidem, cum impodens illud pactum inire non dubitabat, dicens: *Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam (Matth. 26. 15)?* non eos, qui id audiebant, verebatur, nempe quod discipulus in magistrum ejusmodi scelera moliretur, nec per eos dies, qui interea fluxerunt, ullo dolore pungebatur, verum ea voluptate, quam ei pecuniae cupiditas afferebat, temulentus, conscientiae accusationem non admodum sentiebat. At postquam scelus peregit, pecuniamque sumpsit, ac lucri quidem voluptas finem accepit, criminis autem accusatio vigere cepit, tum denique nemine accusante, nemine vim afferente, nemine cohortante, sponte sua abiens, tum pecuniam iis a quibus acceperat, projecit, tum scelus suum audientibus illis confessus est, his verbis: *Peccavi, tradens sanguinem justum (Matth. 27. 4).* Neque enim

conscientiam, quae ipsum coarguebat, ferre potuit.

Peccati conscientia carnifex; lugendi peccatores; vitium est anima mors. — Ea namque peccati natura est, ut priusquam perpetratum sit, hominem temulentia afficiat; posteaquam autem expletum ac perfectum est, tunc ea voluptas sese proripiat et exstinguitur, ac solus jam deinceps stet accusator, conscientia nimirum carnificis locum obtinente, ac peccatorem lancinante, ab eoque extremas poenas exigente, ac plumbo quovis gravius ipsi incumbente.

3. Atque hujusmodi quidem in hac vita supplicia sunt: in futura autem, quanta iis qui se his sceleribus devinxerint, proponuntur, exploratum habes. Quapropter hos lacrymis prosequi ac deslere oportet: nam et Paulus sic facit, dum iis qui certant ac dimicant, malisque afficiuntur, gratulatur; eos autem qui peccant, luget: ob idque etiam aiebat: *Ne forte cum venero, humiliet me Deus meus ad vos, et lugeam multos eorum qui ante peccaverunt, et non egerunt poenitentiam super immunditia et fornicatione et impudicitia quam egerunt (2. Cor. 12. 21);* ac rursus ad eos qui in certamine versabantur: *Gaudeo, et gratulor vobis omnibus (Philipp. 2. 17).* Quocirca nec eorum quae contigerunt, nec eorum quae tibi denuntiantur, quidquam te perturbet. Neque enim fluctus rupem percellunt, verum quo vehementiore impetu in eam irruunt, eo magis ab ea infringuntur ac de medio tolluntur: quod etiam in istis quoque contigit, et continget, imo multo magis. Etenim rupem quidem fluctus non labefactant: at te non modo non labefactarunt, sed etiam firmiorem reddiderunt. Ea enim improbitatis, ea virtutis natura est. Illa dum bellum infert, opprimitur: haec dum bello vexatur, clarius effulget. Atque haec non modo post certamina, sed etiam in ipsis certaminibus palmam obtinet, ac certamen ipsi certaminis praemium efficitur: illa autem cum vincit, tum majore pudore suffunditur, tum ex cruciatur, tum ingenti ignominia perfunditur, atque ante reconditum ipsi supplicium, non modo post perpetratum scelus, sed in ipso etiam opere cruciatur. Quod si id obscurius tibi videtur, beatum Paulum audi, utraque ista distinguentem. Ad Romanos enim quondam scribens, atque impuram nonnullorum vitam traducens, ostendensque peccatum, etiam ante illatam poenam, in ipsa actione adjunctum supplicium habere, cum sceleratos tum feminarum tum virorum, qui praescriptas a natura leges violaverant, ac prodigiosam quandam libidinem excogitaverant, coitus commemorasset, ad hunc modum loquitur: *Nam feminae eorum immutaverunt naturalem usum in eum qui est contra naturam. Similiter autem et masculi, relicto naturali usu feminae, exarserunt in desideriis suis invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, et mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes (Rom. 1. 26. 27).* Quid ais, Paule? Annon voluptate afficiuntur qui haec audent, atque cum cupiditate flagitiosum hunc divinisque legibus interdictum concubitum perpetrant? Quoniam igitur pacto eos in hoc ipso poenas dare ais? Quod sententiam, inquit, non ab egrotan-

ωπειρ τούτῳ τὴν ἀδελφοκτονίαν συσχεῖσαι ἐπιχειρήσας, τὸν μὲν πατέρα ἠπάτησε τότε, τὸ δὲ συνειδὸς οὐκ ἠπάτησεν, οὐδὲ ἐπεισεν ἡσυχάζειν· ἀλλ' ἔμενεν αὐτοῦ καταξανιστάμενον, καταβῶν διηνεκῶς, καὶ οὐδέποτε ἐπιστομιζόμενον. Χρόνου γὰρ παρελθόντος μακροῦ, ὁ τὸν γεγεννηκότα ἀρνησάμενος τὸ τὸλμημα, ὅπερ ἐτόλμησεν, ὁ μηδενὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐξεῖπων, οὐδενὸς κατηγοροῦντος, οὐδενὸς ἐλέγχοντος, οὐδενὸς ἐφροσύντος, οὐδὲ ἀναμνησκοντος τῆς δραματογραφίας ἐκείνης, κινδυνεύων περὶ ἐλευθερίας καὶ αὐτοῦ τοῦ ζῆν, δεικνύς ὅτι οὐκ ἐπιστομίσθη τοῦ συνειδὸτος ὁ κατήγορος ἐν οὕτω μακρῷ χρόνῳ, οὐδὲ κατεχρώσθη, ταῦτά φησι τὰ ῥήματα· *Nai· ἐν ἀμαρτίαις γὰρ ἐσμεν περὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν·* ὅτε κατεδόετο ἡμῶν, καὶ ὑπεριδομεν τὴν ὀλίψιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ· καὶ τὴν ἐκληταῖται τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐξ ἡμῶν. [585] Καίτοι ἕτερον ἦν, ὅπερ ἐπῆγετο αὐτῷ ἐγκλημα, καὶ διὰ κλοπὴν ἐκρίνετο, καὶ ὡς ὑφελόμενος κύλικα χρύσῃν οὕτως εἰς δικαστήριον ἦγετο· ἀλλ' ἐπειδὴ τούτων ἑαυτῷ οὐδὲν συνηδεῖ, ὑπὲρ μὲν τούτων οὐκ ἤλγει, οὐδὲ ἐφ' ταῦτα πάσχειν ὑπὲρ ὧν ἐκρίνετο καὶ δέσμιος ἦγετο· ὑπὲρ δὲ ὧν οὐδεὶς ἐνεκάλει, οὐδὲ εὐθύνas ἀπῆτει, οὐδὲ εἰς δικαστήριον εἴλκε, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἦδη τετολμημένων αὐτῷ, ὑπὲρ δὴ τούτων αὐτὸς ἑαυτοῦ καὶ ἐλεγχος καὶ κατήγορος γίνεται. Ἐπελαμβάνετο γὰρ αὐτοῦ τὸ συνειδὸς, καὶ ὁ μετὰ ἀδείας τοσαύτης τὸ αἷμα ἐσχέας τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ μηδὲν παθὼν, νῦν καὶ συμπαθητικῶς ἐγίνετο, καὶ τοῦ χοροῦ τῶν κοινωνησάντων αὐτῷ τῆς μαιφονίας κατηγόρει, καὶ τὴν ὁμότητα πᾶσαν ἐτραγῶδει, λέγων· *Ὅτε κατεδόετο ἡμῶν, καὶ ὑπεριδομεν τὴν ὀλίψιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ.* Ἦρκει μὲν γὰρ ἡ φύσις, φησί, μαλάξει καὶ ἐπικαμῆται πρὸς ἑλεον· ὁ δὲ καὶ δάκρυα προσετίθει, καὶ ἱκετηρίαν ἐτίθει, καὶ οὐδὲ οὕτως ἡμᾶς ἐπικάμψεν· ἀλλ' ὕπεριδομεν τὴν ὀλίψιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἡμῖν τὸ δικαστήριον τοῦτο συγκεκρότηται, φησί, διὰ τοῦτο περὶ αἵματος κινδυνεύομεν, ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς εἰς αἷμα ἡμαρτήκαμεν. Οὕτω καὶ ὁ Ἰουδᾶς οὐκ ἐνεγκὼν τοῦ συνειδὸτος τὸν ἐλεγον, ἐπὶ βρόχον ὤρμησε, καὶ δι' ἀγχόνης τὸν βίον κατέλυσεν. Καὶ ὅτε μὲν τὸ ἀναίσχυντον ἐκείνο συμβόλαιον ἐτόλμα, λέγων· *Τί θέλετε μοι δοῦναι, καὶ γὰρ ὑμῖν αὐτὸν παραδώσω;* οὐ τοὺς ἀκούοντας ἥσυχύνετο, ὅτι μαθητῆς ὧν τοιαῦτα περὶ διδασκάλου ἐτύρουεν, οὐκ ἐν ταῖς ἡμέραις ταῖς μεταξὺ κατενύγη, ἀλλὰ μεθῶν ἐπὶ τῇ ἡδονῇ τῆς φιλαργυρίας, οὐ σφόδρα ἡσθάνετο τῆς κατηγορίας τοῦ συνειδὸτος. Ἐπειδὴ δὲ ἐπράξε τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τὸ ἀργύριον ἐλαβε, καὶ ἡ ἡδονὴ μὲν ἐπαύσατο τοῦ λήμματος, ἡ δὲ κατηγορία τοῦ πλημμελήματος ἦνθει λοιπὸν, τότε μηδενὸς ἀναγκάζοντος, μηδενὸς βιαζομένου, μηδενὸς παραινοῦντος, αὐτόματος ἀπαλθὼν, τὸ τε ἀργύριον προσέβριψε τοῖς Ἰεζωκόσι, καὶ τὴν παρανομίαν ὡμολόγησεν αὐτοῦ, ἀκουσάντων ἐκείνων λέγων· *Ἠμμερτον παραδόξαι αἷμα ἀθῶον.* Οὐ γὰρ ἦνεγκε τοῦ συνειδὸτος τὸν ἐλεγον.

Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀμαρτία· πρὶν ἢ μὲν ἀπαρτισθῇ·

ναί, μεθύειν ποιεῖ τὸν ἄλντον· ἐπειδὴν δὲ πληρωθῇ καὶ ἀπαρτισθῇ, τότε τὰ μὲν τῆς ἡδονῆς ταύτης ὑπεξίσταται καὶ σθένυνται, γυμνὸς δὲ ἔσται λοιπὸν ὁ κατήγορος, τοῦ συνειδὸτος δημίου τάξιν ἐπέχοντος, καὶ καταξαινόντος τὸν πλημμελήκοτα, καὶ τὴν ἐσχάτην ἀπαιτοῦντος δίκην, καὶ μολίβδου παντὸς βαρύτερον ἐπικειμένον.

[586] γ'. Καὶ τὰ μὲν ἐνταῦθα τοιαῦτα· τὰ δὲ ἐκεῖ, οἷσα ἤλικα τοῖς τοσαῦτα ἐργασαμένοις κακὰ κείσεται τότε. Τούτους οὖν χρὴ διακρίνειν, τούτους θρηνεῖν, ἐπεὶ καὶ Παῦλος οὕτως ἐποίει, τοῖς μὲν ἀθλοῦσι, καὶ ἀγωνιζομένοις, καὶ κακῶς πάσχουσι συνηδόμενος, τοῖς δὲ ἀμαρτάνοντας πεινθῶν· διὸ καὶ ἔλεγε· *Μήπως ἐλθόντα με ταπεινώσῃ ὁ θεὸς μου πρὸς ὑμᾶς, καὶ πενήθῃω πολλοὺς τῶν προσημαρτησάντων, καὶ μὴ μετάνοησάντων ἐπὶ τῇ ἀσελγείᾳ καὶ ἀκαθαρσίᾳ ἣ ἐπραξαν·* τοῖς δὲ ἀγωνιζομένοις· *Χαίρω καὶ συγχαίρω πᾶσιν ὑμῖν.* Μηδὲν τοίνυν σε θορυβεῖτω μήτε τῶν γενομένων, μήτε τῶν ἀπειλουμένων. Οὐδὲ γὰρ τὴν πέτραν διασαλεύει τὰ κύματα, ἀλλ' ὅση μετὰ πλεονος προσήγγυνται τῆς ρύμης, τοσούτῳ μειζόνως ἑαυτὰ ἀφανίζει· ὁ δὲ καὶ ἐπὶ τούτων καὶ γέγονε καὶ ἔσται, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον. Τὴν μὲν γὰρ πέτραν οὐ διασαλεύει τὰ κύματα· σὲ δὲ οὐ μόνον οὐ διασάλευσεν, ἀλλὰ καὶ ἰσχυροτέρην πεποίηκεν. Τοιοῦτον γὰρ ἡ κακία, τοιοῦτον ἡ ἀρετὴ. Ἡ μὲν πολεμουσα, καταλύεται· ἡ δὲ πολεμουμένη, διαλάμπει μειζόνως. Καὶ ἡ μὲν οὐ μετὰ τοὺς ἀγῶνας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀγῶσι ἐχει τὰ βραβεῖα, καὶ ὁ ἀθλος ἐπαθλον αὐτῇ γίνεται· ἡ δὲ ὅταν νικήσῃ, τότε μᾶλλον καταισχύνεται, τότε κολάζεται, τότε πολλῆς πληροῦται τῆς ἀτιμίας, καὶ πρὸ τῆς ἀποκειμένης αὐτῇ κολάσεως, ἐν αὐτῇ τῇ πράττειν τιμωρουμένη, καὶ οὐχὶ μετὰ τὸ πράξει μόνον. Εἰ δὲ ἀσπεύστερος ὁ λόγος, ἀκουσον τοῦ μακαρίου Παύλου ταῦτα ἀμφοτέρω διακρίνοντος. Γράφων γὰρ ποτὶ Ῥωμαίους, καὶ τὸν ἀκάθαρτον τινὸν ἐκπομπεύων βίον, καὶ δεικνύς ὅτι καὶ πρὸ τῆς τιμωρίας, ἐν αὐτῇ τῇ πράξει τὴν τιμωρίαν ἢ ἀμαρτίαν· συγκεκληρωμένην ἔχει, μίξινον παρανόμων μνησθεὶς γυναικῶν τε καὶ ἀνδρῶν, τῶν τοὺς ὅρους τῆς φύσεως παραβάτων, καὶ ἐπιθυμίαν τινὰ ἀλλόκοτον ἐπινοησάντων, οὕτω πῶς φησιν· *Αἱ γὰρ θήλειαι αὐτῶν μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν.* Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄρρενες, ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν μὲν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους, ἄρρενες ἐν ἄρρεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι, καὶ τὴν ἀντιμισθίαν, ἣν ἔδει, τῆς κλήρης αὐτῶν, ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες. Τί λέγεις, ὦ Παῦλε; Καὶ μὴν ἡδοναὶ οἱ ταῦτα τοιμῶντες, καὶ μετ' ἐπιθυμίας τὴν παράνομον ταύτην ἐργάζονται μίξιν; Πῶς οὖν αὐτοὺς ἐφης κολάζεσθαι; ἐν αὐτῷ δὴ τούτῳ; Ὅτι τὴν ψῆφον, φησὶν, οὐκ ἀπὸ τῆς ἡδονῆς τῶν νοσούντων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκφέρω

^a Dqo mss. τὴν πορνείαν ἢ ἀμαρτίαν. Infra tres mss. τοὺς ὅρους τῆς φύσεως ὑπερβαίνοντων. Edili τῆς φύσεως παραβάτων, minus recte.

φύσεως. Ἐπειδὴ καὶ ὁ μοιχὸς καὶ πρὸ τῆς τιμωρίας, ἐν αὐτῷ τῷ μοιχεύειν καλᾶσται, καὶ ἡδεσθαι δοκῇ, τὴν ψυχὴν χείρονα ποιῶν καὶ φαυλοτέραν. Καὶ ὁ ἀνδροφόνος, πρὶν ἢ δικαστήριον ἰδεῖν, καὶ εἶπεν ἠκουημένα, καὶ δοῦναι εὐθύνας τῶν τετολημμένων, ἐν αὐτῷ τῷ φονεῦναι ἀποκρίνεται, πάλιν καὶ αὐτὸς φαυλοτέραν αὐτοῦ κατασκευάζων τὴν ψυχὴν. [587] Καὶ ὅπερ ἐστὶν ἐπὶ σώματος ἀβρωμία, πυρετός, ἢ ὕδρεος, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, καὶ ἐπὶ σιδήρου ἰός, καὶ ἐπὶ ἐρίου σῆς, καὶ ἐπὶ ξύλου σκώληξ, καὶ ἐπὶ κεράτων ἱπες, τοῦτο ἐπὶ τῆς ψυχῆς κακία. Καὶ γὰρ ἀνδραποδῶν αὐτὴν ποιεῖ καὶ ἀνελουθέραν· εἰ λέγω ἀνδραποδῶν καὶ ἀνελουθέραν; Ἀλόγων αὐτὴν ἐργάζεται ψυχὴν, τὴν μὲν λύκου, τὴν δὲ κυνός, τὴν δὲ ὄφεως, τὴν δὲ ἐχιδνῆς, τὴν δὲ ἐτέρου θηρίου ποιοῦσα. Καὶ τοῦτο δηλοῦντες οἱ προφηταί, καὶ τὴν ἐκ τῆς κακίας μεταβολὴν πᾶσι γινώριμον ποιοῦντες, ὁ μὲν εἶπεν· *Κύνες ἐστε, οὐ δυνάμενοι ὑλακτεῖν*, τοὺς ὑποούλους τῶν ἀνθρώπων, καὶ λαθραίως ἐπιβουλεύοντας τοῖς λυτῶσι τῶν κυνῶν παραβάλλων. Οὐδὲ γὰρ μετὰ ὑλακῆς, ὅταν λυτῶσιν, ἐπέρχονται ἐκεῖνοι, ἀλλὰ σιγῇ προσιόντες, χείρονα τῶν ὑλακτοῦντων ἐργάζονται τοὺς ἀλλότους. Ὁ δὲ καρῶντιν ἐκάλει πάλιν τινὰς ἀνθρώπους. Ὁ δὲ εἶπεν· *Ἀνθρώπος ἐν τιμῇ ὡς εὐ συνήκε· παρῶν τε βλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὁμοιωθὲν αὐτοῖς*. Ὁ δὲ περισσώτερος προφητῶν, ὁ τῆς στεῖρας υἱός, καὶ ὄφεις καὶ γενήματα ἐχιδνῶν, παρὰ τὸν Ὑδρανὴν ἐστώς, τινὰς ὠνόμασεν. Τί ταύτης τοίνυν ἴσον γένοιτ' ἂν τῆς τιμωρίας; ὅταν ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γενόμενος, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσας τιμῆς, τὸ λογικὸν καὶ ἡμερώτατον ζῶον, εἰς τοσαύτην καταπίπτει θηριωδίαν.

Θ. Εἶδες πῶς καὶ πρὸ τῆς κολάσεως ἐν αὐτῇ τὴν τιμωρίαν ἢ κακίαν ἔχει; Μάλα πῶς καὶ ἐν τῇ ἀρετῇ, καὶ πρὸ τῶν ἐπαθλῶν αὐτὴ ἐναντὶς ἐπαθλῶν ἢ ἀρετῇ γίνεσθαι. Ὅπερ γὰρ ἐν τῷ σώματι· Ὅθεν γὰρ κωλύει πάλιν τῷ αὐτῷ χρῆσθαι πορραϊσμάτι, καὶ λὴν ἐργαζομένη τὴν εὐφροσύνην· ὥστε οὖν ἐν τῷ σώματι, ὁ ὕγιαίνων καὶ εὐφρομῶν, καὶ πάσης ἀπηλλαγμένος ἀβρωστίας, καὶ πρὸ τῆς τρυφῆς αὐτῷ τοῦ τρυφῆ, συγκεκληρωμένην ἔχων τῇ ὑγιείᾳ τὴν ἡδονήν, καὶ οὔτε ἀέρων αὐτὸν ἀνωμαλίας, οὔτε ἀσχημίας, οὔτε κρυμίας, οὔτε εὐτέλειαν τραπέζης, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων λυτῆσαι δύναται· ἂν, ἀκούσης τῆς ὑγιείας τὴν ἐκ τοῦτων διακροῦσασθαι βλάβην· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς συμβαίνειν εἴθε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος μαστιγούμενος, ἐλαιούμενος, τὰ μυρία πάσχων θανά, ἔχαρειν, οὕτω λέγων· *Χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ὁμῶν*. Οὐ μόνον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν τὸ ἐπαθλὸν κείται τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχειν, ἐπὶ καὶ τοῦτο μέγιστον ἐπαθλόν, τὸ ὑπὲρ ἀληθείας τι παθεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀποστόλων ἐπανήσαν ἐκ τοῦ συνεδρίου τῶν Ἰουδαίων χαίροντες, οὐ διὰ τὴν βασιλείαν μόνον τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ ἁτιμασθῆναι. Καὶ αὐτὸ γὰρ τοῦτο καὶ καθ' αὐτὸ μέγιστη τιμὴ καὶ στέ-

φανος, καὶ βραβεῖον, καὶ ἡδονῆς ὑπόθεσις ἀμαράντου. [588] *Χαίρετε τοίνυν καὶ σκιρτήσατε*. Οὐ γὰρ μικρὸς ἄθλος, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγας οὗτος ὁ τῆς συκοφαντίας ἐστὶ, καὶ μάλιστα ὅταν ἐπὶ τοιούτῳ μεγάλῳ ἠγχιματὶ γίνηται, ἐφ' ᾧ νῦν ἡμεῖς ἐσυκοφαντήσαν, ἐν δημοσίῳ δικαστηρίῳ τὸν ἐμπρησμένον ἐγκαλοῦντες. Διὸ καὶ Σολομὼν τὸ τραχὺ τοῦ ἀγῶνος παραστήσαι βουλόμενος, *Εἶδοι, φησί, τὰς συκοφαντίας τὰς γινόμενὰς ἐπὶ τῷ ἡλίῳ, καὶ ἰδοὺ ἡ δάκρυον τῶν συκοφαντουμένων*, καὶ οὐκ ἦν αὐτοῖς ὁ παρακαλῶν. Εἰ δὲ μέγας ὁ ἀγὼν, ὥστε οὖν μέγας, εὐδην ὅτι καὶ ὁ καίμενος ἐπὶ τοῦτω στέφανος μελῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς καλεῖται χαίρειν καὶ σκιρτῆν τοὺς τοῦτον ἀγωνιζομένους τὸν ἀγῶνα μετὰ τῆς προσήκουσας ὑπομονῆς. *Χαίρετε, γὰρ, φησί, καὶ σκιρτήσατε, ὅταν εἰπωσι πᾶν πορνὴν ῥῆμα καθ' ὁμῶν ψευδόμενοι, ἐνεκεν ἐμοῦ, ὅτι ὁ μισθὸς ὁμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς*. Ὅρξ πόσης ἡδονῆς, πόσου μισθοῦ, πόσης εὐφροσύνης ἡμῶν αἰτίοι οἱ πολέμιοι γίνονται; Πῶς οὖν οὐκ ἄσπετον, ὃ μὴ ἡδυνήθησάν σε ἐργάσασθαι ἐκεῖνοι κακὰ, ἀλλ' ὧν τὰ ἐναντία πεποιήκασι, ταῦτα σωτῆρῃ διατιθέναι; Τί δὲ ἐστὶν ὁ φημι; Ἐκεῖνοι μὲν οὐ μόνον σε δίκην ἀπαιτῆσαι οὐκ ἴσχυσαν, ἀλλὰ καὶ ἀφορμὴν σοι παρέσχον εὐφροσύνης, καὶ ἡδονῆς ὑπόθεσιν ἀμαράντου· οὐ δὲ οὕτω σωτῆρῃ κατατείνουσα ὑπὸ τῆς ἀθυρίας, δίκην σωτῆρῃ ἀπαιτεῖς, συγχεομένη, ταρτατομένη, πολλῆς πληρουμένη λύπης. Ταῦτα γὰρ ἐκεῖνοις εἶδει ποιεῖν, εἶπε ὅψα γούν ποτε τὰ οἰκεῖα ἡδυνήθησαν ἐπιγινώσκει κακὰ. Ἐκεῖνοι πενθεῖν δίκαιοι· ἂν εἰεν νῦν, θρηνηῖν, καταδύεσθαι, ἐγκαλύπτεσθαι, κατορωρίζεσθαι, μηδὲ τὸν ἡλίον τοῦτον ὄρεῖν, ἀλλ' ἐν σκότῳ που κατακλείσαντες αὐτοὺς τὰ τε οἰκεῖα θρηνεῖν κακὰ, καὶ οἷς τοσούτως Ἐκκλησίας περιέβαλον· οὐ δὲ ἀγάλλεσθαι καὶ χαίρειν χρῆ, ὅτι τὸ κεφάλαιόν σοι τῶν ἀρετῶν κατέρχεται. Οἶσθα γὰρ, οἶσθα σαφῶς, ὅτι ὑπομονῆς ἴσον οὐδὲν, ἀλλ' αὕτη μάλιστα ἐστὶν ἡ βασιλεὺς τῶν ἀρετῶν, ὁ θεμέλιος τῶν κατορθωμάτων, λιμὴν ὁ ἀκούμεντος, ἢ ἐν πολέμοις εἰρήνην, ἢ ἐν κλύδωνι γαλήνην, ἢ ἐν ἐπιβουλαῖς ἀσφάλεια, ἢ τὸν κατωρθωκῆτα αὐτὴν ἀδάμαντος στερεώτερον ποιοῦσα, ἢ οὐχ ὅπλα κινούμενα, οὐ στρατόπεδα παρατατόμενα, οὐ μηχανήματα προσηγόμενα, οὐ τόξα, οὐ δόρατα ἀφίεμενα, οὐκ αὐτὸ τῶν δαιμόνων τὸ στρατόπεδον, οὐκ αἱ φοβεραὶ φάλαγγες τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων, οὐκ αὐτὸς ὁ διάβολος, μετὰ πάσης αὐτοῦ παρατατόμενος τῆς στρατίας καὶ τῆς μηχανῆς, παραβλάψαι δυνήσεται. Τί τοίνυν ἐδοκίμας; τίνας ἐνεκεν ἀλγείς, καὶ αὐτοῦ τοῦ ζῆν μελετήσασα καταφρονεῖν, ἦν, καίρος καλῆς; Ἀλλὰ λύσιν ἐπιθυμίας ἰδεῖν τῶν κατεχόντων κακῶν. Ἔσται καὶ τοῦτο, καὶ

^a Μεγάλη deest in quibusd. mss. Ibid. ἐφ' ᾧ νῦν ἡμεῖς.

^b Tres mss. καὶ ἰδοὺ. Edit. καὶ εἶδεν.

^c Tres mss. αὐτὸς φοβεραὶ φάλαγγες.

tum voluptate, sed ab ipsa rerum natura proferam. Quandoquidem etiam adulter, prius quam penas peccat, in ipso etiam adulterii opere punitur, etiamsi voluptate affici se arbitretur, dum pejorem ac secleratorem animam reddit. Sicarius item, prius etiam quam tribunal ac præcutos gladios prospiciat, atque admissorum scelorum penas det, in ipso cædis facinore perit, ut qui etiam ipso deteriore sibi ipsi animam effecerit. Quodque in corpore morbus est, aut febris, aut hydropsis, aut aliud ejusmodi quidpiam, et in ferro rubigo, et in lana linea, et in ligno vermis, et in cornibus ipse, hoc in anima vitium est. Servilem enim atque subjectam et sordidam eam reddi; quid autem servilem et sordidam dico? Brutorum eam animam efficit, illam nempe lupi, illam canis, illam serpentis, illam viperæ, illam cujuspiam alius bestię. Idque et indicarent prophete, metationemque ex improbitate contractam omnibus conspicuam facerent, alius dicebat: *Canes multi, non valentes latrare (Isai. 56. 10)*, subdolos scilicet, ac veteratores homines, aliisque insidias etiam struentes rabidis canibus comparans. Non enim illi, cum rabie laborant, latrantes impetum faciunt, sed compresso clamore accedentes, gravius quam ille qui latrant, eos quos mordent vulnerant. Alius rursus cornicem (a) homines quosdam appellabat (Jer. 5. 2). Alius item aiebat: *Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis (Psal. 48. 13)*. Is denique qui plusquam propheta erat, is, inquam, sterilis filius, ad Jordanem stans, serpentes ac viperarum progeniem quosdam nuncupabat. Quidnam igitur huic supplicio par esse queat, cum is qui ad divinam imaginem conditus, tantoque honore ornatus est, illud, inquam, ratione ac summa mansuetudine præditum animal, in tantam feritatem prolabitur?

4. Vidisti quomodo etiam ante supplicium improbitas in seipsa poenam habeat? Intellige nunc quoniam pacto virtus, etiam ante præmia, ipsa sibi præmium sit. Ut enim in corpore; nil enim prohibet, quominus eodem rursus exemplo, quod perspicuitatis plurimum affert, utamur; ut, inquam, in corpore, is qui sanus est, ac firma valetudine præditus, atque ab omni morbo alienus, etiam ante delicias hoc ipso nomine in deliciis est, utpote qui conjunctam cum sanitate voluptatem habeat, atque ita comparatus sit, ut nec aeris varietas, nec æstus, nec alior, nec mensæ vilitas, nec quidquam aliud ejusmodi molestiam ipsi afferre possit, quod videlicet sanitas illi, quæ inde oriuntur, detrimentis propulsandis par sit: eodem modo in anima quoque usu venire consuevit. Ac propterea Paulus etiam cum flagris caderetur, vexaretur, innumeris malis afficeretur, gaudebat, his verbis utens, *Gaudeo in passionibus meis pro vobis (Col. 1. 24)*. Non modo, inquam, in cælorum regno virtuti præmium paratum est, sed etiam in ipsa calamitatum perpersione; quandoquidem istud quoque am-

(a) Verisimiliter in mente habuit hunc locum Jeremie, 5. 2: *In vitiis sedisti sicut cornix desolata*; vel certe, quod est in epist. Jerem. v. 54, *sicut enim cornicula in medio calis et terræ*. Hæc Fronto Duceus.

plissimi præmii instar est, nempe pro veritate incommodo aliquo affici. Ob eamque causam apostolorum chorus a Judæorum concilio letus rediit, non tantum ob regnum cælorum, sed quia digni habitus fuerant pro nomine Jesu contumeliam pati (Act. 5. 41). Nam et hoc ipsum per se amplissimus honor, et corona, et præmium est, voluptatisque perpetuæ materia. Gaude igitur et exulta. Non enim parvum, sed perquam ingens hoc certamen est, nimirum calumniæ: ac præsertim cum ob tam ingens crimen existit, ejusmodi nunc nobis affluerunt, in publico nimirum tribunali nobis incendium objicientes. Quamobrem etiam Salomon certaminis hujus atrocitatem declarare cupiens, *Vidi, inquit, calumnias quæ fiunt sub sole, et ecce lacrymas eorum qui calumniis impetuntur, et non erat qui eos consolaretur (Eccle. 4. 1)*. Quod si magnum certamen est, ut revera est, liquet profecto majorem quoque coronam ipsi constitutam esse. Ac propterea Christus eos gaudere et exultare jubet, qui cum ea qua par est patientia hoc certamine funguntur. *Gaudete enim, inquit, et exultate, cum dixerint verbum omne malum adversum vos mentientes, propter me, quoniam merces vestra copiosa est in cælis (Matth. 5. 11. 12)*. Videsne quantam voluptatem, quantam mercedem, quantam animi oblectationem hostes nobis accersant? Annon igitur præposterum fuerit, quibus te malis illi afficere non potuerunt, imo quibus contraria effecerunt, his teipsam a te multari? Quidnam autem his verbis volo? Illi non modo poenam a te expetere non potuerunt, sed etiam delectationis ac perpetuæ voluptatis ansam tibi porrexerunt: tu vero ita teipsam præ animi consternatione premens, supplicium de teipsa sumis, dum sic anxie perturbaris, atque ingenti moestitia impleris. Hæc enim illos facere oportebat, si quidem aliquando saltem mala sua agnoscere vellent. Illos, inquam, fere, lugere, erubescere, præ pudore ora sua obtegere, atque in terram se abdere æquum erat, ac ne solem quidem hunc prospicere, sed sese in tenebris includentes, tum sua mala deplorare, tum ea in quæ tot Ecclesias conjecerant: te vero exultare ac lætitia diffundi convenit, quia quod virtutum caput est præstitisti. Nosti enim, nosti profecto nihil esse quod patientiam adæquare possit, verum ipsam potissimum virtutum reginam esse, rerum præclare gestarum fundamentum, portum tranquillum, in bello pacem, in tempestate tranquillitatem, in insidiis securitatem: quæ sectatorem suum adamante firmiorem reddit, hancque naturam habet, ut eam nec arma mota, nec instructi exercitus, nec adhibita tormenta, nec arcus, nec lanceæ emissa, nec ipsum diæmonum agmen, nec terrificæ adversariorum potestatum phalanges, nec denique diabolus ipse cum omnibus suis copiis machinisque in aciem prodians, detrimento ullo afficere possit. Quid igitur extimescis? quid exreciaris, cum

1 Unus Ms., vobis, teste Frontone Duceo. Utraque lectio quadrat: nam cum Chrysostomi adversarii, ipsius asseculis incendii crimen afferrent, potuit Chrysostomus dicere, nobis, sese in accusatorum numero comprehendens; vel, nobis, de Olympiade aliisque sui fautoribus loquens.

ipsam quoque vitam, si tempus postularit, aspernari diuturna meditatione didiceris? At urgentium malorum finem videre cupis. Erit quoque istud, et quidem brevi, Deo concedente. Gaude igitur et oblectare, atque cogitandis tuis recte factis animum exilara: nec umquam despera, quin te rursum visuri simus, atque in horum verborum memoriam te revocaturi.

Ad eandem epistola VIII. (Cum Cucusum peteret anno 404.)

Hoc certe futurum erat, ut ne quidem cum ab urbe secessissem, iis qui animum nostrum conterunt, liberarer. Nam qui mihi in via obviam sunt, partim ab Oriente, partim ab Armenia, partim ex alia quavis orbis parte, lacrymarum fontes profundunt cum nos intuentur, et gemitus edunt, ac toto itinere lamentis nos prosequuntur. Hæc autem idcirco a me commemorata sunt, ut intelligatis nos multos habere qui in eodem, quo vos, dolore versentur; hoc porro ad consolationem non parum momenti affert. Nam cum id quod contrarium est, tamquam grave et intolerandum propheta deploret, cum ait, *Et sustinui qui simul contristaretur, et non fuit, et qui consolarentur, et non inveni* (Psal. 68. 21): liquet profecto istud magnam consolationem asferre, nimirum orbem universum mœroris socium habere. Quod si etiam alteram consolationem queris, nos qui tot ac tanta mala pertulimus, commoda valetudine utimur, atque in securitate degimus, varias continuasque nostras afflictiones et calamitates atque insidias in summa quiete recensentes, earumque recordatione nos ipsos perpetua lætitia perfundentes. Hæc igitur ipsa quoque tecum reputans mœroris nubem discute, deque tua valetudine quam sæpissime ad nos scribe. Quandoquidem nunc, cum carissimus dominus meus Arabius ad me scripsisset, admiratus sum te nihil ad me literarum misisse: idque cum domina mea, ipsius uxor, valde te amet. Illud etiam animadverti, res omnes hujusce vitæ tam lætas et jucundas, quam graves ac molestas præterire. Nam etsi arcta porta et angusta via est, at via tamen est (Matth. 7. 13. 14); verbum enim illud tibi in memoriam redigam, de quo sæpe tecum sum loquutus. Etsi lata porta et spatiosa via est: tamen hæc quoque via est.

Timenda scelerum impunitas. — Quæ cum ita sint, da operam, ut a terra, imo ab ipso quoque corporis vinculo te abstrahas, tuasque philosophiæ pennas excites, neque eas sinas ab umbra et fumo (id enim res humanæ sunt) demergi. Quin potius etiam si eos qui tot scelera in nos designarunt, et suis urbibus frui, et honoribus affici, et satellitibus stipari videris, istud verbum accipe, *Lata est porta et spatiosa via quæ ducit ad perditionem* (Matth. 7. 13), eosque ob hoc ipsum magis luge ac deplora. Nam qui hic sceleris aliquid perpetrat, ac propterea non modo nullas pœnas luit, sed etiam honorem ab hominibus consequitur, ita discedet, ut hujusmodi honor maxima sit illi supplicii materia. Ob eamque causam dives etiam ille atrocem in modum torrebatur, non crudelitatis duntaxat illius, qua in Lazarum usus fuerat, pœnas pendens, sed

etiam florentis status, quo in tanta inhumanitate per omnem vitæ cursum fruens, ne hinc quidem melior effectus est. Hæc aliaque id genus (neque enim ea tibi umquam inculcare destitimus) tecum ipsa disserens, religiosissima domina mea, gravem hanc mœroris sarcinam abjice, deque eo nos fac certiores, ut quemadmodum etiam ad te scripsi, cum mœrorem tuum literis nostris levare perspectum habuero, crebrius hujusmodi pharmacum adhibeam.

Ad eandem epist. IX. (Cum Cucusum peteret anno 404.)

Cum viros ac feminas magno agmine, per mansiones (a), per urbes sese effundentes, atque ad nostri aspectum collacrymantes intueor, quo in statu ipsi sitis animadverto. Nam cum ii qui nunc primum nos viderunt, mœrore ita frangantur, ut ne emergere quidem facile possint, verum, cum eos rogamus et obsecramus atque admonemus, ferventiores lacrymarum fontes profundunt, dubium profecto non est, quin gravior apud vos tempestas sit. Sed quo gravior tempestas est, eo quoque ampliora præmia futura sunt, si perpetuo ea cum gratulari actione sufferatis, ut etiam suffertis. Nam et gubernatores vehementi vento flante, si vela ultra modum expandant, navim subvertunt: si autem modice, et ut convenit, ea dirigant, tutissime navigant. Quæ cum explorata habeas, religiosissima domina mea, ne te mœroris tyrannidi constrictam trade, sed ratione tempestatem supra: potes enim istud, nec tempestas artem tuam excedit; atque ad nos literas quæ hoc significant, mitte, ut etiam in externa regione degentes, maximam hinc voluptatem percipiamus, cum te hunc mœrorem ea, quæ te decet, prudentia et sapientia tulisse intellexerimus. Hæc, cum jam Cæsarea non longe abessem, ad te scripsi.

Ad eandem epist. X. (Nicææ scripta cum iret in exsilium anno 404.)

At hunc quoque metum excutias velim, quem ex itinere nostro concepisti. Etenim, ut jam ante per literas tibi significavi, corpus nobis et sanitas et roboris accessionem habuit. Siquidem et aer benigne nobiscum egit, et ii a quibus in exsilium avehimur, curam omnem et studium, etiam supra quam volumus, adhibent, ut nos recreent ac reficiant, eaque in re operam navant. Cum autem Nicææ discessurus essem, hanc epistolam ad te dedi, tertia die Julii. Fac igitur ad nos de tua valetudine quam sæpissime scribas. Ad eam enim rem operam tibi navabit dominus meus Iergamius, cui magnopere confido. Nec vero de tua duntaxat bona valetudine certiores nos facias, verum illud etiam significes velim, mœroris nubem a te dissipatam esse. Nam si hoc ex tuis literis intellexerimus, sæpius quoque ad te literas dabimus, ut qui scribendo aliquid proficiamus, Quamobrem si crebras a nobis literas accipere cupis, illud nobis aperte indica, ex frequentibus nostris literis aliquid commodi promanare: ac videbis nos id muneris largissime præ-

(a) Erant Mansiones loca et diverticula in viis publicis, ubi manebatur; qua de re infra.

ταχέως ἔσται, τοῦ Θεοῦ ἐπιτρέποντος. Χαίρει τοίνυν καὶ εὐφραίνει, καὶ ἐντρέφα σου τοῖς [589] κατορθώμασι, καὶ μηδέποτε ἀπογνῶς, ὅτι σε ὀφόμεθα πάλιν, καὶ τῶν ῥημάτων σε ἀναμνήσομεν τούτων.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ II.

Οὐκ ἐμελλον ἄρα οὐδὲ τῆς πόλεως ἀναχωρήσας ἀπαλλάττεσθαι τῶν συντριβόντων ἡμῶν τὴν διάνοιαν. Οἱ γὰρ κατὰ τὴν ὁδὸν ἡμῖν ἀπαντῶντες, οἱ μὲν ἐξ ἀνατολῆς, οἱ δὲ ἐξ Ἀρμενίας, οἱ δὲ καὶ ἀλλαχόθεν ἡ τῆς οἰκουμένης, πηγὰς ἀφίαισι δακρύων, ἡμᾶς βλέποντες, καὶ κωκυτοὺς προστιθέασι, καὶ δι' ὀδυρμῶν πᾶσαν παραπέμπουνται τὴν ὁδόν. Ταῦτα δὲ εἰρηκα, ἵνα μάθῃτε, ὅτι πολλοὺς ἔχω συναλγοῦντας ὑμῖν· οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο εἰς παραμυθίας λόγον. Εἰ γὰρ τὸ ἐναντίον ὡς βαρὺ καὶ ἀφόρητον ὁ προφήτης θρηνεῖ λέγων· *Καὶ ὑπέμεινα συλλυπούμενον, καὶ οὐχ ὑπῆρξεν, καὶ παρακαλοῦντας, καὶ οὐχ εὐρον*· εὐρηθῆναι δὲ τοῦτο πολλὴν φέρει τὴν παραμυθίαν, τὸ κοινωνοῦς ἔχειν τῆς ἀθυμίας τὴν οἰκουμένην ἅπασαν. Εἰ δὲ καὶ ἑτέραν ζητεῖς παραμυθίαν, ἡμεῖς οἱ τὰ τσαυτὰ καὶ τηλικαῦτα παθόντες κακῶς, ἐν ὑγίει, ἐν ἀδείᾳ διάγομεν, ἐν ἡσυχίᾳ πολλῇ, ἀριθμοῦντες ἡμῶν τὰ παθήματα τὰ ποικίλα καὶ συνεχῇ, τὰς θλίψεις, τὰς ἐπιβουλὰς, καὶ τῇ μνήμῃ τούτων ἐντροφυόμενοι διηνεχῶς. Ταῦτ' οὖν καὶ λογιζομένη αὐτὴ, σκέδασον τῆς ἀθυμίας τὸ νέφος, καὶ γράφε συνεχῶς ἡμῖν περὶ τῆς υγιείας τῆς σῆς. Ἐπεὶ καὶ νῦν τοῦ κυρίου μου τοῦ ποθεινοτάτου Ἀραβίου ἐπισταλκός ἡμῖν, ἐθαύμασα πῶς ἡ σὴ τιμιότης οὐκ ἐπέσταλκε, καίτοι τῆς κυρίας μου, τῆς ἐλευθέρας αὐτοῦ, σφόδρα σου φίλης ὀψης. Ἐννοεῖ δὲ κάκεινο, ὅτι καὶ τὰ χρηστὰ καὶ τὰ λυπηρὰ τοῦ παρόντος βίου παροδεύεται ἅπαντα. Εἰ γὰρ καὶ στενὴ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδός, ἀλλ' ὅμως ὁδός· ἀναμνήσω γὰρ σε ῥήματος, οὐ πολλάκις διελέχθην πρὸς σέ· Εἰ καὶ πλατεία ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδός, ἀλλὰ καὶ αὕτη ὁδός.

Ἀπυλλαγεῖσα τοίνυν τῆς γῆς, μάλλον δὲ αὐτοῦ τοῦ συνδέσμου τῆς σαρκὸς, διέγειρόν σου τῆς φιλοσοφίας τὸ πτερόν, μηδὲ ἀφῆς ὑπὸ τῆς σκιδῆς αὐτὸ καὶ τοῦ καπνοῦ (τοῦτο γὰρ τὰ ἀνθρώπινα) βαπτίζεσθαι· Ἀλλὰ κἂν ἴδῃς ἐκείνους, τοὺς τσαυτὰ εἰς ἡμᾶς παρανομήσαντας, καὶ τὰς πόλεις αὐτῶν ἔχοντας, καὶ τιμῆς ἀπολαύοντας καὶ δορυφορίας, ἐπίλεγε τὸ ῥῆμα τοῦτο, *Πλατεία ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδός, ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν*, καὶ δάκρυε διὰ ταῦτα μάλλον αὐτοὺς, καὶ θρήνη. Ὅ γὰρ ἐνταῦθα κακόν τι ποιῶν, εἴτα πρὸς τῷ μὴ δοῦναι δίκην καὶ τιμῆς παρὰ ἀνθρώπων ἀπολαύων, μέγιστον ἀπελευσεται τιμωρίας ἐφ' ὅσον ἔχων τὴν τιμὴν. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ κλοῦσιος ἐκείνος χαλεπῶς ἀπετηγανίζετο, οὐ τῆς ὁμότητος μόνῃς ἔνεκεν, ἦν περὶ δὲ τὸν Λάζαρον ἐπεδείξατο, δίκας διδοὺς, ἀλλὰ καὶ τῆς [590] εὐμε-

ρίας, ἥς ἐν ὁμότητι τσαυτῇ διηνεχῶς ἀπολαύων, οὐδὲ ταῦτα βελτίον ἐγένετο. Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια (οὐ γὰρ διελιγόμεν ταῦτά σοι συνεχῶς ἐπαύοντες) διαλεγομένη πρὸς αὐτὴν, δέσποινα μου θεοφιλεστάτη, ἀπόθου τὸ βαρὺ τοῦτο τῆς ἀθυμίας φορτίον, καὶ ὅλον ἡμῖν τοῦτο ποίησον· ἵνα ὅπερ καὶ ἐμπροσθεν ἐπέσταλκα, μαθῶν ὅτι γίνεται σοὶ τι πλεον εἰς παραμυθίας λόγον καὶ ἀπὸ τῶν ἡμετέρων γραμμάτων, συνεχέστερον χρῆσθαι τῷ φαρμάκῳ.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ Θ.

Ὅταν ἴδω δῆμους ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν κατὰ τὰς ὁδοὺς, κατὰ τοὺς σταθμούς*, κατὰ τὰς πόλεις ἐκχεομένους, καὶ ὀρῶντας ἡμᾶς καὶ δακρύοντας, ἐννοῶ ἐν τίσιν τὰ ὑμέτερα. Εἰ γὰρ οὔτοι νῦν πρῶτον ἡμᾶς ἐωρακότες, οὕτω κατακλῶνται ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, ὡς μηδὲ ἀνευγχεῖν βῆδιν, ἀλλὰ ἱκετεύοντων ἡμῶν καὶ παρακαλοῦντων καὶ συμβουλευόντων, θερμότερους ἀφίεναι δακρύων κρουνοὺς, εὐθὺς ὅτι παρ' ὑμῖν σφοδρότερος ὁ χειμὼν. Ἄλλ' ὅση σφοδρότερος ὁ χειμὼν, τοσούτῳ καὶ μέζονα τὰ βραβεῖα, εἰ διηνεχῶς αὐτὸν εὐχαρίστως ἐνέγκοιτε, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης ἀνδρείας, ὥσπερ οὖν καὶ φέρετε. Ἐπεὶ καὶ κυβερνήται ἀνέμου σφοδροῦ πνέοντος, ἀν μὲν πέρα τοῦ μέτρου τὰ ἱστία ἀναπετάσσωσιν, περιτρέπουσι τὸ σκάφος· ἀν δὲ συμμέτρως καὶ ὡς προσῆκεν ἰθύνωσιν αὐτὸ, μετὰ ἀσφαλείας πλέουσι πολλῆς. Ταῦτ' οὖν εἰδοῖσα, δέσποινα μου θεοφιλεστάτη, μὴ ἐκδοῦς σεαυτὴν τῇ τῆς ἀθυμίας τυραννίδι, ἀλλὰ κράτει τῷ λογισμῷ τοῦ χειμῶνος· δύνασαι γὰρ, καὶ οὐ μεῖζόν σου τῆς τέχνης τὸ κλυδώνιον· καὶ πέμπε γράμματα ἡμῖν τοῦτο ἀπαγγέλλοντα, ἵνα καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ διατρίβοντες, πολλὴν καρπωσώμεθα τὴν εὐφροσύνην, μαθόντες ὅτι μετὰ τῆς προσηκούσης σοι συνέσεως καὶ φιλοσοφίας ἡνεγκας τὴν ἀθυμίαν ταύτην. Ταῦτα ἐγγύς Kaisareias λοιπὸν ἔλθων ἐπισταλκά σου τῇ τιμιότητι.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ Γ.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτό σοι λελύσθαι τὸ δέος, τὸ τῆς ὁδοπορίας τῆς ἡμετέρας. Καὶ γὰρ, ὅπερ ἐφθην ἐπιστείλας, τὸ σῶμα ἡμῖν εἰς ὑγίειαν καὶ πλείονα βῶσιν ἐπέδωκε, τοῦ τε ἀέρος καλῶς ἡμῖν κεχρημένου, τῶν τε ἀπαγόντων ἡμᾶς πᾶσαν ποιουμένων σπουδῇ, ὑπὲρ δὲ βουλόμεθα ἀναπαύειν ἡμᾶς, καὶ ἔργον τοῦτο ποιουμένων. Μέλλων δὲ ἀπὸ τῆς Νικαίας ἐξίεναι, ταύτην διεπεμψάμην τὴν ἐπιστολήν, τρίτῃ μηνὸς τοῦ Ἰουλίου. Γράφε οὖν ἡμῖν συνεχῶς περὶ τῆς υγιείας τῆς σῆς. Διακονήσεται γὰρ σοι πρὸς τοῦτο ὁ δεσπότης μου Περγάμιος, ὃ σφόδρα τεθάρρηκα. Μὴ περὶ τῆς υγιείας μόνον ἡμῖν δῆλου τῆς σῆς, ἀλλὰ καὶ [591] περὶ τοῦ ἐσκεδᾶσθαι σοι τῆς ἀθυμίας τὸ νέφος. Εἰ γὰρ μάθοιμεν διὰ τῶν γραμμάτων τῶν σῶν τοῦτο, καὶ συνεχέστερον ἐπιστελοῦμεν, ὡς ἀνυόντες τι πλεον δι' ὃν γράφομεν. Εἰ τοίνυν ἐπιθυμεῖς πυκνότητος ἀπολαύειν ἐπιστολῶν, δῆλου σαφῶς ἡμῖν ὅτι γίνεται τι πλεον ἀπὸ τῆς πυκνότητος, καὶ ὅφει μετὰ δαφνιλείας τοῦτο παρέχοντας. Ἐπεὶ καὶ νῦν, πολλῶν παρ-

* Ibidem mss. οἱ δὲ ἀλλαχόθεν πολλοχόθεν. Infra ibidem πᾶσαν παραπέμπουνται. Editi παραπεμπόμενοι. Ibid. ὅτι πολλοὺς ἔχω συναλγοῦντας ἡμῖν. Editi. ἔχετε... ὑμῖν.

* Duo mss. σφόδρα σοι φίλης.

* Duo mss. βαπτίζεσθαι καὶ καθελκεσθαι.

* Ibidem ἥς περὶ, et infra ἥς ἐν ὁμότητι.

* Σταθμός hic idipsum putatur esse, quod infra in Epistola quadam ad Rufinum μόνῃ, seu Mansio appellatur.

ἐλθόντων ἐντεῦθεν τῶν δυναμένων γράμματα κομίσαι, μὴ δεξιόμενος παρὰ τῆς σῆς τιμιότητος ἐπιστολὴν, σφόδρα ἤλγησα.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ ΙΑ'.

Ὅσῳ τὰ τῶν πειρασμῶν ἡμῖν ἐπιτείνεται, τοσούτῳ καὶ τὰ τῆς παρακλήσεως ἡμῖν αὐξεται, καὶ χρηστοτέρας ἔχομεν περὶ τῶν μελλόντων τὰς ἐλπίδας· νῦν δὲ κατὰ βούλην ἡμῖν ἅπαντα φέρεται, καὶ ἐξουρίας πλείονες. Τίς εἶδεν; τίς ἤκουσεν; Ὑψαλοὶ καὶ σπιλάδες, στρόβιλοι καὶ καταγιγδὲς καταβρέχονται· νύξ ἀσέληνος, ζόφος βαθύς, κρημνοὶ καὶ σκόπελοι· καὶ διὰ τριούτου πλείοντες πελάγους, τῶν ἐν λιμένι σαλευόντων οὐδὲν χεῖρον διακείμεθα^α. Ταῦτ' οὖν καὶ αὐτὴ λογιζομένη, δέσποινά μου θεοφιλεστάτη, ὑψηλότερα γίνου τῶν θυρόδων τούτων, καὶ τῶν κλυδώνων, καὶ δηλώσαι μοι καταξίωσον τὰ περὶ τῆς ὑγιείας τῆς σῆς· ἡμεῖς γὰρ ἐν ὑγιείᾳ καὶ ἐν εὐθυμίᾳ διάγομεν. Καὶ γὰρ καὶ τὸ σῶμα ἡμῖν ἐρρωμενέστερον γέγονε, καὶ καθαρόν ἀναπνέομεν ἀέρα, οἱ τε συναποδημούντες ἡμῖν ἐπαργυροί, οὕτω θεραπεύουσιν, ὅτι οὐδὲ οἰκτιρῶν ἡμᾶς ἀφίδια δεῖσθαι, τὰ οἰκτιρῶν ποιοῦντες. Καὶ γὰρ ἤρπασαν τὸ ἐπίταγμα τοῦτο διὰ τὸν περὶ ἡμᾶς ἔρωτα. Καὶ δορυφορίαι πανταχοῦ, ἐκάστου ἑαυτὸν μακαρίζοντος διὰ τὴν διακονίαν ταύτην. Ἐν ἔστιν ἡμᾶς τὸ λυποῦν, τὸ μὴ θαρρεῖν ὅτι καὶ αὐτὴ ἐν ὑγιείᾳ διάγει^β. Δῆλυσον δὴ τοῦτο, ἵνα καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀπολαύσωμεν εὐφροσύνης, καὶ τῷ κυρίῳ μου δὲ τῷ ποθεινοτάτῳ τέκνῳ ἡμῶν Περγαμῷ πολλὰς χάριτας εἰσώμεθα^γ. Κἂν ἐθέλῃς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, αὐτῷ πρὸς τοῦτο χρῆσαι, γνησίῳ τε ὄντι, καὶ σφόδρα ἡμῖν ἀνακειμένῳ, καὶ πάννυ αἰδουμένῳ τὴν κοσμιότητά σου, καὶ τὴν εὐλάβειαν.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ ΙΒ'.

Τὴν ἀρρώστιαν διαφυγῶν, ἦν κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπέμεινα, ἦς καὶ τὰ λείψανα εἰς Καισάρειαν ἐκόμισα, καὶ πρὸς τὴν ὑγιάν ἐπαγγελθὼν λοιπὸν καθάρην, ἐπιστέλλω σου τῇ εὐλαθείᾳ ἀπὸ Καισαρείας αὐτῆς, ἐν ᾗ πολλῆς ἀπολαύσας θεραπείας, ῥῆον διετέθην, ἱατρῶν ἀρίστον, καὶ σφόδρα εὐδοκιμωτάτων, [592] καὶ συμπαθεῖα καὶ φιλοτρῶν μᾶλλον, οὐχὶ τέχνη μόνῃ θεραπευσθέντων ἡμᾶς ἐπιτυχίον, ὧν θάτερος καὶ συναπτεῖσθαι ἡμῖν ὑπέσχετο, καὶ ἕτεροι δὲ πλείους τῶν ἐν ἀξιώμασι. Καὶ ἡμεῖς μὲν πολλάκις ἐπιστέλλομεν γὰρ καὶ ἡμᾶς· αὐτὴ δὲ, ἃ καὶ ἐμπροσθεν ἐνεκάλεσα, σπανιάκις τοῦτο ποιεῖ. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι βραθυμίας σῆς ἔστι τοῦτο, καὶ οὐχὶ ἡ σπάνις τῶν γραμματηφόρων τοῦτο ποιεῖ, ὁ κύριός μου, ὁ ἀδελφός τοῦ μακαρίου Μαξίμου τοῦ ἐπισκόπου, πρὸ δύο τούτων ἀπύτησεν ἡμερῶν, καὶ αἰτηθεὶς παρ' ἡμῶν γράμματα, ἔφησε μηδένα βουληθῆναι δοῦναι αὐτῷ· ἀλλὰ καὶ τὸν Τίγγριον τὸν πρεσβύτερον αἰτηθέντα παρ' αὐτοῦ μὴ παρασχέιν. Παρακαλῶ, ἐνεῖδισον αὐτῷ τοῦτο, καὶ τῷ γνησίῳ καὶ θερμῷ ἡμῶν ἑραστῇ, καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ παῖσιν τοῖς περὶ Κυριακὸν τὸν ἐπίσκοπον. Τοῦ γὰρ

τόπου ἔνεκεν ὥστε ἐναλλαγῆναι, μήτε αὐτῷ, μήτε ἄλλῳ μηδενὶ ἐνοχλήσῃτε. Δεδέγμεθα τὴν χάριν. Ἵσως γὰρ ἡβουλήθησαν, καὶ οὐκ ἡδυνήθησαν. Δόξα τῷ θεῷ πάντων ἔνεκεν· οὐ γὰρ παύσομαι τοῦτο ἐπιλέγειν ἀεὶ ἐπὶ παῖσι μοι τοῖς συμβαίνουσιν. Ἐστω τοῦτο οὐκ ἡδυνήθησαν. Μὴ καὶ γράφειν οὐκ ἡδύναντο; Πολλὰ εὐχαρίστησον ταῖς κυρίαις μου ταῖς ἀδελφαῖς τοῦ κυρίου μου τοῦ τιμιωτάτου ἐπισκόπου· Περγαμίου, πολλὴν ὅπερ ἡμῶν ποιοῦμέναις σπουδῇ. Καὶ γὰρ τὸν κύριόν μου τὸν δοῦκα τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ σφόδρα παρεσκεύασαν περὶ ἡμᾶς διακείσθαι, ὡς σφόδρα κακείων ἐπιθυμεῖν ἡμᾶς ἐκείσε ἰδεῖν^δ. Καὶ αὐτὴ δὲ συνεχῶς δήλου ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγιείας τῆς σῆς, καὶ τῶν ἀγαπώντων ἡμᾶς. Ἡμῶν δὲ ἔνεκεν ἀφροντίς ἔσο. Καὶ γὰρ ἐν ὑγιείᾳ ἔσμεν, καὶ εὐθυμίᾳ, καὶ πολλῆς ἀπολαύομεν τῆς ἀνέσεως^ε, μεχρὶ τῆς σήμερον ἡμέρας. Ἐπιθυμοῦμεν δὲ μαθεῖν, περὶ τῶν κατὰ Κυριακὸν τὸν ἐπίσκοπον εἰ ἀφώθησαν· καὶ οὐδεὶς ἡμῖν σαφὲς οὐδὲν ἀπήγγειλεν· κἂν τοῦτο ἡμῖν δηλώσας. Εἰπέ Κυριακῷ τῷ ἐπισκόπῳ ὅτι λυπούμενος αὐτῷ οὐκ ἐπιστέλλω.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ ΙΓ'.

Μόλις ποτὲ ἀνεπνεύσαμεν εἰς τὴν Κουκουσὸν ἀφικόμενοι, ὅθεν καὶ ἐπιστέλλομεν· μόλις ποτὲ διεβέβημεν ἀπὸ τοῦ καπνοῦ, καὶ τῆς ποικίλης τῶν κακῶν νεφέλης, τῶν κατὰ τὴν ὁδὸν ἡμᾶς καταλαβόντων. Νῦν γὰρ ἐπειδὴ παρήλας τὰ ὀδυνῶν, διηγοῦμεθά σου ταῦτα τῇ εὐλαθείᾳ^ς. Ὅτε γὰρ ἐν αὐτοῖς ἤμην, οὐκ ἡβουλόμην τοῦτο ποιῆσαι, μὴ σφόδρα σε λυπήσω. Τριάκοντα γὰρ σχεδὸν ἡ καὶ πλείους ἡμέρας πυρετοῖς χαιρεπωτάτοις διετέλεσα παλαίον, καὶ οὕτω τὴν μακρὰν ταύτην καὶ χαλεπὴν ὁδεύον ὁδὸν, καὶ ἐτέραις [593] χαιρεπωτάταις ἀρρώστιας πολιορκούμενος ταῖς ἀπὸ τοῦ στομάχου, Λόγισαι τὰ ἐντεῦθεν, οὐκ ἱατρῶν ὄντων, οὐ βαλανείων, οὐκ ἐπιτηδείων, οὐ τῆς ἄλλης ἀνέσεως, Ἰσαυρικοῦ φόβου πανταχόθεν ἡμᾶς πολιορκούντος, τῶν ἄλλων κακῶν, ἀπερ' ἡ δυσκοιλία τῶν ὁδῶν τίττειν εἰσθε, φροντίδος, μερίμνης, ἀθυμίας, ἐρημίας τῶν θεραπευσόντων. Ἀλλὰ νῦν ἅπαντα ταῦτα λείλυσται. Εἰς γὰρ τὴν Κουκουσὸν ἐλθόντες, τὴν τε ἀρρώστιαν ἅπασαν ἀπεθέμεθα μετὰ τῶν λειψάνων, καὶ ἔσμεν ἐν ὑγιείᾳ καθαρωτάτῃ, τοῦ τε φόβου τῶν Ἰσαύρων ἀπηλλαγήμεν, πολλὴν ἐγκαῖθα στρατιωτῶν ὄντων, καὶ σφόδρα πρὸς αὐτοὺς παρατεταγμένων· τῶν τε ἐπιτηδείων ἡ ἀφθονία πάντοθεν ἡμῖν ἐπὶ ῥέει, πάντων μετὰ πάσης εὐνοίας ἡμᾶς ἀποδοχομένων, καίτοι σφόδρα ἐρημοτάτου ὄντος τοῦ χωρίου. Ἄλλ' ἔτυχεν ὁ δεσπό-

^α Sic omnes mss. et sic legit interpret. In edit. ἐπισκόπου deest. Paulo post δοῦκα ducem. Billius vertit Dominus meus Dux; sed recte emendavit Fronto Dux, Dominus meus dux. Hæc vox ex Latino dux facta significabat primo duces exercitus, hinc duces provinciarum; imo civitatum urbiumque; et frequenter occurrit apud scriptores, maxime Byzantios.

^β Alii ἐκείσε vel κακείσε εἶπαι.

^γ Duo mss. τῆς ἀναπαύσεως.

^δ Tres mss. διηγοῦμαι αὐτὰ τῇ εὐλαθείᾳ σου.

^α Unus οὐδὲν ἀμεινον διακείμεθα.

^β Unus ἐν εὐθυμίᾳ διάγει.

^γ Savil. ἵσμεν.

stantes. Nam nunc quoque, cum multi, qui literas ad nos allerre poterant, hac iter facerent, nec epistolam a te accepissem, egre admodum id tuli.

Ad eandem epist. XI. (Scripta cum Cucum iret exsulatum anno 404.)

Quo tentationes nostræ magis ingravescent, hoc etiam magis consolationes nostræ augentur, lætiorumque de futuris spem concipimus: nunc autem omnia nobis ex animi sententia cedunt, ac secundo vento navigamus. Quis vidit? quis adivit? Petrus et sub aquis latentia saxa, et turbines et procelle cum fragore ruunt: nox illuvies, densa caligo, præcipitia et scopuli: et tamen per ejusmodi mare navigantes, nihilo pejore statu sumus quam qui in portu jactantur. Hæc igitur ipsa quoque cum animo tuo perpendens, domina mea religiosissima, hos tumultus ac strepitus supera, deque tua valetudine fac me, queso, certiores: nos enim et commoda corporis valetudine et in animi hilaritate degimus. Nam et corpus nostrum firmitus redditum est, et porum aerem haurimus: atque præfecti milites (a), ii qui nobiscum peregrinantur, ita nos officiis prosequuntur, ut ne famulorum quidem operam requirere nos sinant, cum ipsi famulorum munia exsequantur. Etenim pro suo erga nos amore hoc munus præripuerunt. Atque ubique satellitum manu cingimur, unoquoque videlicet hujusce ministerii nomine beatum se prædicante. Unum id demum molestum est, quod te quoque incolumi valetudine esse non exploratum habeamus. Fac itaque istud sciamus: ut hoc etiam lætitiæ nobis accedat, ac domino meo suavissimoque filio Pergamio ingentes gratias habeamus. Si tibi ad nos literas dare placuerit, ipsius opera ad hanc rem utere. Nam et sincerus amicus est, nobisque addictissimus, et tuam modestiam ac pietatem admodum reveretur.

Ad eandem epist. XII. (Scripta Cæsareæ in Cappadocia anno 404.)

Cum ex eo morbo evasissem, quo in itinere laboravi, cuiusque reliquias Cæsaream usque tuli, jamque ad integram valetudinem rediissem, ex ipsa Cæsarea hæc ad te scripsi, in qua multis mihi adhibitis remediis melius habui, præstantissimos nimirum celeberrimosque medicos nactus, a quibus non tam artis subsidii, quam commiseratione atque amicitia curabar. Quorum etiam unus nobiscum una se profecturum spondidit: atque item alii complures ex iis qui dignitatibus præditi sunt. Ac nos quidem de rebus nostris persæpe ad te scripimus: tu vero, quo etiam nomine te prius accusavi, raro id facis. Atque ut intelligas id negligentiam tuæ, ac non tabellariorum penuriae tribuendum esse, dominus meus, beati episcopi

(a) Præfecti milites, Græce ἐπαρχοί, erant quasi præfectiani, seu præfectorum apparitores, et satellites, quæ utebantur ad reos aliosve ducendos, quod ex Palladii verbis arguitur, quæ hic exscribere juvat: Ἀρχήματα δὲ ὁ ἀναλόγως διάκονος ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων, οἱ δὲ ἐπαρχοὶ οἱ διάκοντες αὐτοῦ ἐπὶ τοσοῦτον ἐβλήσαν κατ' ἐντολὰς τιμῶν, ὥς εὐχεσθαι αὐτοῦς θάνατον ἐνέλεσθαι, καὶ τὸ τὴν παρατελευτά. Sic autem illa interpretatus est Emericus Bigotus: Retulit autem dominus qui ab episcopo rediit, a præfecti militibus, qui eos deduxerunt, usque adeo jussu aliquorum petatos, ut mori viderentur, et vivere recusarent, et paulo

Maximi frater, cum nudiustertius venisset, ab eoque literas postulassem, negavit te sibi dare voluisse; atque etiam Tigrum presbyterum, cum item ab eo petissem, id quoque facere recusasse. Itaque hoc ei exprobres velim, ac sincero et ardenti nostro amatori, cæterisque omnibus qui cum Cyriaco episcopo consuetudinem habent. Nam de loci commutatione nolum aut ipsi aut cuicumque alii negotium facessas. Beneficium accipimus. Fortasse enim voluerunt, nec potuerunt. Gloria Deo propter omnia: neque enim unquam in iis omnibus, quæ mihi contingunt, hoc verbum usurpare desinam. Esto autem istud, non poterint. An etiam scribere non potuerunt? At vero dominis meis, cum primis venerandi episcopi ac domini mei Pergamii sororibus, quæ nostri causa plurimum studii atque operæ suscipiunt, ingentes gratias age. Nam, ut dominus meus Dux ipsius generi propensissimo in nos animo esset, effecerunt, adeo ut vehementer ipse quoque nos illic videre cuperet. Quin tu etiam de valetudine tua, deque iis, a quibus amamur, scribere, queso, ad nos ne intermittas. De nobis autem sine cura esto. Nam et valeamus, et tranquillo atque hilari animo sumus, ingentique ad hunc usque diem requie fruimur. De comitibus autem Cyriaci scire avemus, missine fuerint: neque enim quisquam nobis de ea re perspicue aliquid retulit: quare istud quoque nobis significate. Ipsi autem episcopo Cyriaco velim hoc dicas, me animi molestia impeditum ad eum hæud scripsisse.

Ad eandem epist. XIII. (Postquam Cucum pervenerat anno 404.)

Tandem aliquando respiravimus, cum Cucum venimus, unde etiam has literas scribimus; tandem aliquando a fumo, et variis malorum eorum, quæ nos in via invaserunt, nebulis lucem conspeximus. Nunc enim posteaquam ea, quæ dolorem nobis afferebant, effluerunt, jam tibi ea exponimus. Nam cum in ipsis adhuc versarer, hoc facere nolui, ne te in magnum noxorem conjicerem. Triginta enim propemodum dies, aut etiam amplius, cum acerbissimis febribus colluctari non destiti: atque ita longum hoc et molestum iter agebam, aliisque item gravissimis stomachi morbis obsessus. Jam quæ hinc sequerentur, considera. nempe cum nec medici præsto essent, nec balnea, nec res necessaria, nec alia commoda, ac præterea Isaurorum metus nos undique premeret, aliaque mala quæ ex itinerum difficultate nasci consueverunt, hoc est cura, sollicitudo, animi consternatio, inopia eorum, a quibus curari possem. At nunc omnia hæc evanuerunt. Ut enim Cucum venimus, tum morbum omnem una cum reliquiis abjecimus, integerrimæque valetudine fruimur, tum Isaurorum metu defuncti sumus, quippe cum multi hic milites sint, et quidem paratissimo animo, ut cum ipsis confligant: rerum quoque necessariorum copia nobis undique af-

feritur, τοὺς ἐπαρχοὺς, prætorianos milites verit, et quidem recte utrobique: nam, ut observat Cangius in Glossario Græco, iidem qui vocantur ἐπαρχοὶ in Synod. Constantinop. Act. 7, infra in eodem Conc. ταξιστὰι, apparitores, appellantur.

fuit, omnibus summa cum benevolentia nos excipientibus, etiamsi aliqui desertissimus omnino hic locus sit. At casu quodam dominus meus Dioscorus hic erat, qui etiam famulum dedita opera Caesarem misit, rogatum atque obsecratum, ne domui suae alteram anteferebat; alique item plures idem fecerunt. Verum hanc aliis praefendam necessario mihi existimavi; itaque apud eum divertimus. Atque ipse nobis quidvis est, ita ut ob ingentem ipsius liberalitatem et largitatem, qua erga nos uti cupit, perpetuo cum eo exoptulemus. Quippe nostra causa etiam ex aedibus suis in villam migravit, ut nos omni officii genere complecteretur: atque insuper domum nobis ad tolerandam hiemem idoneam extruxit, pro eaque re nihil non agit ac molitur; denique nullum omnino officii erga nos genus ab eo praetermissum est. Ad haec plerique alii procuratores et rerum administratores, dominis id ipsis per literas imperantibus, subinde huc accedunt, parati quavis ratione nos rescire ac recreare. Haec autem omnia idcirco commemoravi, atque alia quidem, hoc est, priora, deflevi, alia autem, hoc est, laeta et jucunda, tibi exposui, ut ne quis temere nos hinc emoveat. Nam si ille, qui nos beneficio afficere cupiant, arbitrii hoc nostri faciant, ut quo loco velimus, nobis esse liceat, nec rursus nobis alterum locum arbitrato libituque suo assignaturi sint, hoc beneficium accipe. Sin autem nos hinc amotos in alterum locum ablegaturi sunt, nobisque rursus iter subire, ac peregrinari necesse est, mihi sane hoc longe gravius acerbiusque fuerit: primum enim illud metuendum est, ne nos in longinquorem aut in asperiores locum ducant: deinde itineris molestiam sexcentis exsiliis graviorem esse ducō. Siquidem peregrinationis hujusce difficultas ad ipsas mortis portas nos detulit: nuncque, Cucusi degentes, perpetua sessione ac quiete nosmet recreamus, atque tam diuturni temporis ærumnae, contractisque nostris ossibus, et fatigatae carni, quietis ope ac subsidio medemur. Affuit etiam domina mea Sabiniana diaconissa (a) eodem ipso die quo venimus, fracta quidem ipsa et abjecta, ærumnisque affecta, utpote ea jam ætate, in qua moveri quoque difficile est: cæterum juvenili animi alacritate prædita, nihilque adversarum rerum persentiens. Paratam enim se esse dixit etiam in Scythiam proficisci, quandoquidem constans hic rumor erat, fore ut illic deportaret. Certum est autem ei, ut ait, non jam ad suos reverti, verum illic ubi fuerimus commemorari. Atque hanc etiam perquam humane ac studiose, magnaque cum benevolentia Ecclesiae alumni exceperunt. Quin domiaus quoque meus Constantius, religiosissimus presbyter, jampridem hic fuisset. Nam et mecum per literas egerat, ut ipsi huc veniendi potestatem facerem: neque enim se citra voluntatem meam atque sententiam id facere

audere, quamvis aliqui magna hujus rei cupiditate flagrantem; addebat etiam se ne illic quidem manere posse: nam latebras querit, ac sese occultat. Itaque precibus abs te contendo, ut de loco minime aliter facias. Quod si rursus, quid ipsi in animo habeant, periclitandum ducas, tu quidem a te nihil dicas, verum pro tua prudentia, quoniam me abducere constituerint, explores: id enim potes. Ac si videris ipsis in animo esse, non longe isthinc in maritimam aliquam urbem, puta Cyzicum, aut non longe a Nicomedia me avehere, hoc accipe. Sin autem longius hinc uspiam, aut ita procul, ut hic locus est, ne accipias: hoc quippe mihi grave ac permolesium fuerit. Hic enim in magna quiete animique remissione versamur, ita ut etiam contractam omnem ex itinere molestiam biduo absterserimus.

Ad eandem epistolam, in qua commemorat, quæ ipsi Caesarem acciderint. XIV. (Cucuso scripta anno 404.)

1. Quid luges? quid teipsam tundis, easque quas ne hostes quidem tui a te exigere potuerunt poenas a te ipsa expetis, ut quæ animum tuum mœroris tyrannidi usque adeo addideris? Etenim literæ illæ, quas per Patricium ad nos misisti, ipsa animæ tuæ vulnera nobis declararunt. Quamobrem admodum doleo atque angor, quod cum nihil non agere ac moliri debeas, quo mœrorem ex animo tuo propules, tamen ipsa huc atque illuc te vertas, molestas et acerbis cogitationes colligens, eaque, quæ non sunt (nam hoc quoque dixisti), animo effingens, teque ipsam frustra et incassum, imo summo cum detrimento lancias. Quid enim angeris, quod nos e Cucuso alio transferre nequivisti? Quamquam aliquo modo nos transtulisti, dum nihil non ideo abs te tentatum atque actum est. Quod si res perfici non potuit, non tamen proinde angere oportet. Nam fortasse hac de causa Deus longiora cursuum spatia nobis proponi voluit, ut splendiores coronas consequamur. Quid igitur ob ea in dolore versaris, ob quæ laudibus afficimur? cum contra te ob eam causam exsultare ac tripudiare, caputque corollis redimere par sit, quod divino beneficio rem tantam ac meritis nostris longe præstantiorem consequuti simus. At hujus loci solitudo tibi mœrorem affert? Et quid tandem hac sede jucundius? Solitudo, tranquillitas ingens, quies, corporis firmitas. Quamquam enim nec forum, nec venale quidquam hæc urbs habet: nihil tamen istud mea interest. Mihi quippe omnia tamquam e fonte affluunt. Siquidem et dominum meum hujus loci episcopum, et dominum meum Dioscorum habeo, qui nihil aliud muneris atque operæ habere videntur, quam ut me recreent. Quin præclarus quoque vir Patricius tibi narrabit, quoniam pacto in animi hilaritate, in oblectatione, in multis obsequiis degamus, quantum quidem ad hanc commemorationem attinet. Quod si ea quæ mihi Caesarem acciderunt, in luctum te conjiciunt, in hoc etiam rem parum te dignam facis. Nam illic quoque luculentæ rursus nobis coronæ contextæ sunt: adeo ut omnes nos laudent, prædicent, atque ad stuporem usque admirentur, quod gravibus injuriis acceptis ejo-

(a) Hanc Sabinianam diaconissam opatur Tillemontius eam fuisse quæ Sabiniana diaconissa vocatur a Palladio in hist. Rosveid. p. 963, quam dicit fuisse Joannis nostri amicum. Quid si non certum, verisimile utique est, Constantium infra memoratum, presbyter ille est ad quem mittitur epistola CCXXI infra.

της μου Διόσκορος ἐνταῦθα ὢν, ὃς καὶ εἰς Καισάρειαν ἀπέστειλεν οἰκίτην εἰς αὐτὸ τοῦτο, παρακαλῶν καὶ δεόμενος μὴ προτιμῆσαι τῆς αὐτοῦ οἰκίας ἑτέραν, καὶ ἑτεροὶ δὲ πλείους. Ἄλλ' ἀναγκαῖον ἐνόμισα τῶν ἄλλων τοῦτον προτιμῆσαι, καὶ κατήχθημιν ἐν τοῖς αὐτοῦ. Καὶ πάντα ἡμῖν αὐτὸς γίνεται, ὡς καὶ καταδοῖν αὐτοῦ συνεχῶς, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ θαφίλειαν, καὶ τὴν ἀφθονίαν, ἣν βούλεται παρέχειν. Δι' ἡμᾶς γοῦν καὶ μετέστη χωρίον οἰκῶν, ὥστε παντὶ θεραπεύσαι τρόπῳ, τὴν τε οἰκίαν ἡμῖν κατασκευάζει πρὸς χειμῶνα ἐπιτηδείαν, πάντα ποίῳν ὑπὲρ τούτου καὶ πραγματευόμενος· καὶ ὅπως οὐδὲν ἐλλείπεται θεραπείας ἔνεκεν. Καὶ ἑτεροὶ δὲ πολλοὶ ἐπίτροποι καὶ οἰκονόμοι, παρὰ τῶν δεσποτῶν τῶν αὐτῶν καλεσθέντες διὰ γραμμάτων, συνεχῶς παραγίνονται, ἔτοιμοι κατὰ πάντα τρόπον ἡμᾶς ἀναπαύσαι. Ταῦτα δὲ πάντα εἰρηκα, καὶ τὰ μὲν ἀπυθυράμην, τὰ πρότερα, τὰ δὲ εἰπον, τὰ χρηστά, ἵνα μὴ προπετῶς τις ἡμᾶς ἐντεῦθεν ἐγείρῃ. Εἰ μὲν γὰρ οἱ βουλόμενοι δοῦναι ἡμῖν τὴν χάριν, κυρίους ἡμᾶς ποιοῦν τοῦ εἶναι ὅπου βουλόμεθα, καὶ μὴ πάλιν ἕτερον ἡμῖν μέλλοιεν ἀποκληροῦν τόπον, ὃν ἂν ἐθέλωσι, κατὰδεξαι τὴν χάριν. Εἰ δὲ ἐνθεν ἡμᾶς ἀνιστάντες, εἰς ἕτερον μέλλοιεν πέμπειν τόπον, καὶ πάλιν ὁδὸς, καὶ πάλιν ἀποδημία, ἐμοὶ σφόδρα τοῦτο χαλεπώτερον· πρῶτον μὲν, μήποτε εἰς μακρότερον ἢ εἰς χαλεπώτερον ἡμᾶς πέμφωσι χωρίον· ἔπειτα δὲ, ὅτι μυρίων ἑξορίων ἐμοὶ τὸ δεύσειν χαλεπώτερον. Καὶ γὰρ εἰς αὐτάς ἡμᾶς κατήνεγκε τοῦ θανάτου τὰς πύλας ταύτης τῆς ἀποδημίας ἢ δυσκολία. Καὶ διατριβόμεν νῦν ἐν Κουκουσῷ, τῇ διηγεῖται καθέδρᾳ καὶ ἡσυχίᾳ ἀνακτώμενοι ἑαυτοὺς, καὶ τὴν ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ γενομένην ἡμῖν τάλαιπωρίαν, καὶ τὰ συντετριμμένα ἡμῶν ὅσα, καὶ τὴν τάλαιπωρηθεῖσαν σάρκα διὰ τῆς ἡσυχίας θεραπεύοντες. Ἀπήντησε δὲ καὶ ἡ κυρία μου Σαβινανὴ ἡ διάκονος κατὰ τὴν [594] ἡμέραν τὴν αὐτὴν, καθ' ἣν καὶ ἡμεῖς ἀπήντησαμεν, συντετριμμένη μὲν καὶ τεταλαιπωρημένη, ἅτε ἐν τούτῳ τῆς ἡλικίας οὔσα, ἐνθα καὶ κινεῖσθαι δύσκολον· ὅμως δὲ τῇ προθυμίᾳ νεάζουσα, καὶ μηδεὸς αἰσθανομένη τῶν λυπηρῶν. Ἐτοίμη γὰρ ἔφησεν εἶναι καὶ εἰς Σκυθίαν ἀπαντῆσεσθαι, ἔπειδὴ τοιοῦτος ἐκράτει λόγος, ὡς ἐκεῖ ἡμῶν ἀπαχθισομένων. Ἐτοίμη δὲ ἐστίν, ὡς φησι, μηκέτι ὑποστρέφειν μηδαμῶς, ἀλλ' ἐκεῖ διατρίβειν ἐνθα ἂν ὤμεν. Σφόδρα δὲ καὶ αὐτὴν ὑπεδέξαντο οἱ τῆς Ἐκκλησίας μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς καὶ τῆς εὐνοίας. Καὶ ὁ κύριος δέ μου Κωνσταντίος, ὁ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος, πάλαι ἂν ἐνταῦθα ἦν. Καὶ γὰρ καὶ ἐπέστειλόν μοι, παρακαλῶν ἵνα ἐπιτρέψω αὐτῷ ἐνταῦθα ἔλθειν· τῆς γὰρ ἐμῆς γνώμης χωρὶς μὴδ' ἂν τοιμῆσαι παραγενέσθαι, καίτοι γε σφόδρα ἐπιθυμῶν, καὶ, ὡς φησιν, οὐδὲ αὐτόθι μένειν δυνάμενος· κρύπτεται γὰρ, καὶ λανθάνει· τοσαῦτα αὐτὸν συνέχει κακὰ, καθὼς φησι. Παρακαλῶ τοίνυν μὴ ἄλλως ποιήσης τοῦ

τόπου ἔνεκεν. Εἰ δ' αὖ πάλιν δοκιμάσεις ἀποπειρασθῆναι τῆς γνώμης αὐτῶν, αὐτὴ μὲν οἴκοθεν μὴδὲν εἴπῃς, δοκίμασον δὲ ποῦ προήρηται, κατὰ τὴν σύνοσιν σου· δύνανται γάρ. Κἂν ἴδῃς ὅτι πλησίον αὐτόθι που ἐν παραθαλάσσιῳ πόλει, ἢ ἐν Κυζίκῳ, ἢ Νικομηδείᾳ πλησίον, καὶ τοῦτο κατὰδεξαι. Εἰ δ' ἄρα μακρότερόν σου, ἢ τοῦ τόπου τούτου μακρότερον, ἢ τοσοῦτον ὅσον οὗτος, μὴ ἔλθῃ· ἐπεὶ σφόδρα τοῦτό μοι βαρὺ καὶ χαλεπώτερον. Τέως γὰρ πολλῆς ἐνταῦθα ἀνέσεως ἀπολαύομεν, ὡς καὶ ἐν δύο ἡμέραις ἀπασαν τὴν ἀγρίαν ἀπονέμειν τὴν ἐκ τῆς οἰκῆς γεγεννημένην ἡμῖν.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ ΙΔ', δι' ἧς διηγείται τὰ ἐν Καισαρίᾳ αὐτῷ συμβαίνοντα.

α'. Τίθρηνεις; τί κόπτεται σαυτὴν, καὶ δίκας ἀπαιτεῖς, ὃς οὔτε οἱ ἐχθροὶ σου ἀπαιτήσῃ σε ἰσχυσαν, οὐτως τῇ τυραννίδι τῆς ἀθυμίας ἐκδοῦσά σου τὴν ψυχὴν; Τὰ γὰρ γράμματα, ἀ διὰ Πατρικίου ἡμῖν διεπέμφω, ταῦτα ἐδήλωσέ σου τὰ τραύματα τῆς διανοίας. Διὸ καὶ σφόδρα ἀλγῶ καὶ ὀδυνῶμαι, ὅτι ὀφειλουσα πάντα κινεῖν καὶ πραγματεύεσθαι, ὥστε ἀπαλαύνειν σου τῆς ψυχῆς τὴν ἀθυμίαν, περιέρχῃ συναγούσα λογισμοὺς ὀδυνηροὺς, καὶ τὰ μὴ ὄντα (τοῦτο γὰρ ἔφη) ἀναπλάττουσα, καὶ καταξάνουσα σαυτὴν εἰκῇ καὶ μάτῃ, καὶ ἐπὶ βλάβῃ μεγίστῃ. Τί γὰρ σε λυπεῖ, ὅτι Κουκουσοῦ οὐκ ἰσχυσας ἡμᾶς μεταστήσαι; Καίτοι γε τὸ σὸν μέρος μετέστησας, πάντα κινήσας καὶ πραγματευσαμένη. Εἰ δὲ εἰς τέλος τὸ ἔργον οὐκ ἤλθεν, οὐδὲ διὰ τοῦτο ἀλγεῖν δεῖ. Ἵσως γὰρ ἔδοξε τῷ Θεῷ μακροτέρους μοι τεθῆναι τῶν δρόμων τοὺς διαύλους, ὥστε καὶ λαμπροτέρους γενέσθαι τοὺς στεφάνους; Τί τοίνυν ἀλγείας ὑπὲρ τούτων, ἂν ὦν ἡμεῖς ἀνακηρυττόμεθα, ὅσον σε σκιρτῇ διὰ ταῦτα καὶ χορεύειν καὶ στεφανοῦσθαι, ὅτι τοσοῦτον κατηξιώθημεν πράγματος. [595] σφόδρα ὑπερβαίνοντες ἡμῶν τὴν ἀξίαν; Ἄλλ' ἡ ἔρημία σε λυπεῖ τῶν ἐνταῦθα; Καὶ τί τῆς διατριβῆς τῆς ἐνταῦθα ἡδίων; Ψυχία, γαλήνη, ἀπραγμοσύνη πολλή, σώματος εὐρωστία. Εἰ γὰρ μήτε ἀγοράν, μήτε ὄνιον ἔχει ἡ πόλις, οὐδὲν τοῦτο πρὸς ἐμέ. Πάντα γὰρ μοι καθάπερ ἐκ πηγῶν ἐπιρρέει. Καὶ γὰρ καὶ τὸν κύριόν μου τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐνταῦθα, καὶ τὸν κύριόν μου Διόσκορον ἔχω, ἔργον τοῦτο ποιουμένους διὰ τοῦ, τὴν ἡμετέραν ἀνάπασιν. Ἐρεῖ δὲ σοὶ καὶ ὁ καλὸς Πατρικίος, ὅπως διάγομεν ἐν εὐθυμίᾳ, ἐν εὐφροσύνῃ, ἐν θεραπείᾳ πολλῇ, τό γε εἰς τὴν διατριβὴν τὴν ἐνταῦθα ἔχον. Εἰ δὲ τὰ ἐν Καισαρίᾳ θρηνηῖς, καὶ τοῦτο ἀναξίως σου ποιεῖς. Καὶ γὰρ ἐκεῖ λαμπροὶ πάλιν ἐπλάκυσαν ἡμῖν οἱ στεφάνοι, ὡς πάντας ἡμᾶς ἀνακηρύττειν, ἀναγορεύειν, θαυμάζειν, ἐκπλήττεσθαι, ἐφ' οἷς κακῶς παθόντες ἐξεβλήθημεν. Ἀλλὰ ταῦτα μηδεὶς τέως εἰδῇτω, εἰ καὶ πολλοὶ αὐτὰ διαβουλοῦσιν. Ἐδῆ-

λωσε γάρ μοι ὁ κύριός μου Παϊάνιος, ὅτι οἱ πρεσβύτεροι αὐτοῦ τοῦ Φαρετρίου πάραιεν αὐτόθι, οἱ ἔφησαν ἡμῖν κοινωνεῖν, καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχειν πρὸς τοὺς ἐναντίους, μηδὲ συγγίνεσθαι αὐτοῖς, μηδὲ κοινωνῆσαι. Ἴν' οὖν μὴ διαταράξωμεν αὐτοὺς, μηδεὶς ταῦτα εἰδέτω· καὶ γὰρ σφόδρα χαλεπὰ τὰ συμβάδναι εἰς ἡμᾶς. Καὶ εἰ μηδὲν ἄλλο ἐπιπόνειν δεῖν, ἤρκει τὰ ἐκείσε γενόμενα μυρία μοι προσενηῶσαι βραβεῖα· οὕτως περὶ τῶν ἐσχάτων ἡμῖν ὁ κίνδυνος γέγονε. Παρακαλῶ δὲ, ἀπόρρητα ἔστω παρὰ σοί, καὶ ἐν βραχεῖ σὺ αὐτὰ διηγῆσθαι, οὐχ ἵνα λυπησῶ, ἀλλ' ἵνα εὐφρανῶ. Αὗται γάρ μοι τῆς ἐμπορίας αἱ ὑποθέσεις, οὗτός μοι ὁ πλοῦτος, αὕτη τῶν ἀμαρτημάτων μου ἡ δαπάνη, τὸ συνεχῶς διὰ τοιούτων ὀδεῦν πειρασμῶν, καὶ ἐπάγεσθαι μοι τούτους, παρ' ὧν οὐδαμῶς προσεβόησα. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμέλλομεν ἐπιβαίνειν τῆς Καππαδοκικῆς χώρας, ἀπαλλαγέντες τοῦ Γαλάτου, κάκεινον δὲ σχεδὸν θάνατον ἡμῖν ἀπειλήσαντος, πολλοὶ κατὰ τὴν ὁδὸν ἡμῖν ἀπήντων, λέγοντες, ὅτι Ὁ κύριος Φαρέτριος ἀναμένει σε, καὶ πανταχοῦ περιέρχεται, μὴ ἀποτύχη τῆς συντυχίας σου, καὶ πάντα ποιεῖ καὶ πραγματοῦται, ὥστε σε ἰδεῖν, καὶ περιπτύξασθαι, καὶ πᾶσαν ἐπιδείξασθαι ἀγάπην· καὶ τὰ μοναστήρια ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐκίνησεν. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούων, τούτων μὲν οὐδὲν προσεδόκων, ἀλλὰ τὰναντία ἀντιέπειπον παρ' ἐμαυτῷ· τῶν μέντοι ταῦτα ἀπαγγελλόντων οὐδενὶ τούτων οὐδὲν εἰλεγον.

β'. Ἐπειδὴ δὲ ἐπέβην ἐν ὁδῇ τῆς Καισαρείας, κατεργασμένος, τεταρχειμένος, ἐν αὐτῇ τῆς φλογὸς τῇ ἀκμῇ τοῦ πυρετοῦ καίμενος, ἀλύων, τὰ ἐσχάτα [596] πάσχων, ἐπέτυχον καταγωγίου πρὸς αὐτῇ τῆς πόλεως τῇ ἐσχάτῃ καίμενον, καὶ σπουδῇ ἐποιοῦμην ὥστε καὶ ἱατροῖς ἀντιχεῖν, καὶ τὴν κάμινον ἐκείνην σβέσαι· ἦν γὰρ αὐτῇ ἡ ἀκμὴ τοῦ τριταίου. Καὶ προσῆν καὶ ἡ τῆς ὁδοῦ ταραχὴ, ὁ κάματος, ἡ συντριβὴ, ἡ τῶν θεραπευσόντων ἐρημία, ἡ τῶν ἐπιτηδείων ἀπορία, τὸ μηδεὶς παρεῖναι ἡμῖν ἱατρὸν, τὸ καμάτου καὶ θάλας καὶ ἀγρυπνίας καταταθῆναι, καὶ σχεδὸν αὐτὸς νεκρὸς ἂν εἴην, εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν. Τότε δὲ παρεγένοντο ὁ κληρὸς ἀπας, ὁ δῆμος β', μονάζοντες, μοναστρίαι, ἱατροί, πολλῆς ἀπήλαυνον θεραπείας, πάντων πάντα ἡμῖν διακονομένων, ὑπηρετουμένων. Ἀλλὰ καὶ οὕτως πολλῇ τῇ κάρῳ τῆς φλογὸς κατεχόμενος, ἐν ἐσχάτοις ἡμῖν δεινοῖς γ'. Ἐλθὼς κατὰ μικρὸν ἤλγει καὶ ἔλφαρ τὸ νόσημα. Ὁ δὲ Φαρέτριος οὐδαμῶν· ἀλλ' ἀνέμενεν ἡμῶν τὴν ἔξοδον, οὐκ οἶδα τί ὅδεον αὐτῷ. Ἐπειδὴ τοίνυν εἶδον ἡρέμα λωφῆσαν τὸ κακὸν, ἐβουλεύομην λοιπὸν περὶ ἀποδημίας, ὥστε ἐπιλαβίσθαι τῆς Κουκουσοῦ, καὶ μικρὸν ἀναπαύσασθαι τῶν τῆς ὁδοῦ συμφορῶν. Καὶ ἐν τούτοις ἡμῶν

ὄντων, ἀπαγγέλλονται ἀθρόον Ἰσαύροι πλῆθος ἀπειρον κατατρέχοντες τὴν Καισαρείαν χώραν, καὶ τινα κώμην μεγάλην ἐμπρησαντες, καὶ τὰ ἐσχατὰ διαθέντες. Τοῦτο ἀκούσας ὁ τριβούνος, λαθὼν τοὺς στρατιώτας αὐς εἶχεν, ἐβῆλθεν. Ἐδεδοκείσαν γὰρ μὴ καὶ τῇ πόλει προσβάλλωσι, καὶ πάντας ἦσαν ἐν φόβῳ, πάντες ἐν ἀγωνίᾳ, περὶ αὐτοῦ τοῦ ἐδάφους τῆς πατρίδος κινδυνεύοντες, ὥς καὶ αὐτοὺς τοὺς πρεσβύτες τῇ φυλακῇ τῶν τειχῶν μεταχειρίζεσθαι. Ἐν τούτοις τῶν πραγμάτων ὄντων, ἀθρόον ὑπὸ τὴν αὐτοῦ δροῦγγος μονάζοντων (οὕτω γὰρ δεῖ εἰπεῖν, καὶ τῇ λέξει τὴν μανίαν αὐτῶν ἐνδείξασθαι) ἐπίστησαν τῇ οἰκίᾳ· ἐνθα ἦμεν, ἀπειλοῦντες αὐτῇ καλεῖν, ἐμπιμπᾶν, τὰ ἐσχατὰ ἡμᾶς διατιθέναι, εἰ μὴ ἐξέλθομεν. Καὶ οὕτε ὁ τῶν Ἰσαύρων αὐτοῖς φόβος, οὕτε ἡ ἀβρωστία οὕτω σφοδρῶς ἐπικειμένη, οὕτε ἄλλο οὐδὲν ἐποίησεν ἐπιεικεστέρους αὐτοὺς, ἀλλ' ἐπέκειντο τοσούτου θυμοῦ πνέοντες, ὥς καὶ αὐτοὺς φοβηθῆναι τοὺς ἐπαρχικούς. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοῖς ἡπείλουν πλῆγας, καὶ ἐκαλλωπίζοντο ὥς καὶ ἡδὴ πολλοὺς αἰσχυρῶς τυπτήσαντες ἐπαρχικούς. Ταῦτα οἱ ἐπαρχικοὶ ἀκούσαντες, κατέφυγον εἰς ἡμᾶς, παρεκάλουν τε καὶ ἔδεικνον, ὅτι Κἔν εἰς Ἰσαύρους μέλλομεν ἐμπέπειν, ἀπάλλαξον ἡμᾶς τῶν θηρίων τούτων. Ἀκούσας ὁ ἡγεμὼν κατέδραμεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν, βουλόμενος ἡμῖν βοηθῆσαι. Οὐδὲ ἐκείνου παρακαλοῦντος ἡνέσχοντο οἱ μονάζοντες, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἠσθένησεν. Ὅρων τοίνυν τὰ πράγματα ἐν ἀπορίᾳ πολλῇ, καὶ οὕτε τολμῶν ἡμῖν συμβουλευσάιν εἰς φόνον φανερόν ἐξελθεῖν, οὕτε πάλιν ἐνδον μένειν, διὰ τὴν τοσαύτην ἐκείνων μανίαν, ἐπαμφε πρὸς τὸν [597] Φαρέτριον, παρακαλῶν ὀλίγων ἐνδοῦναι ἡμερῶν, διὰ τε τὴν ἀβρωστιάν, διὰ τε τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον. Καὶ οὕτε οὕτως ἐγένετο τι πλεον, ἀλλὰ καὶ τῇ ἐξῆς σφοδρότεροι παρεγένοντο, καὶ τῶν πρεσβυτέρων οὐδεὶς ὁδοῖα παρὰστῆναι καὶ βοηθῆσαι, ἀλλ' αἰσχυρόμενοι καὶ ἐρυθριῶντες (κατὰ γὰρ γνώμην Φαρετρίου εἰλεγον ταῦτα γίνεσθαι) ἐκρύπτοντο, ἰλάνθανον, καλοῦμενοι παρ' ἡμῶν οὐχ ὑπήκουον. Τί δεῖ πολλὰ λέγειν; Καὶ φόβων τοσούτων ἐπικειμένων, καὶ θανάτου σχεδὸν ὅθλου, καὶ τοῦ πυρετοῦ με κατεργαζόμενου (οὐδὲ γὰρ ἡμῖν ἀπαλλαγὴ οὐδέπω ἂν τῶν κακῶν τῶν ἐντεῦθεν), μεσημέριος μέσης βίβας ἑαυτὸν εἰς τὸ λεκτικίον, ἐξηγούμην ἐκείθεν, τοῦ δῆμου παντός· κιοκόντος, ἀλοόζοντος, ἐπαρωμένου τῶν ταῦτα πεποιηκότι, ὀλοφυρομένων πάντων καὶ θρηνοῦντων. Ἐπειδὴ δὲ τῆς πόλεως ἐβῆλθον, καὶ τῶν κληρικῶν τινες ἐξελθόντες ἡρέμα, ἡμᾶς προέπεμψαν ἐδουρόμενοι. Καὶ τινων λεγόντων ἀκούσαντες, τοῦ αὐτὸν ἀπάγετε εἰς φανερόν θάνατον; ἕτερος εἰλεγε πρὸς ἡμᾶς τῶν σφόδρα

* Tres mss. αὐτόνεκρος.

β' Ὁ δῆμος deest in duobus mss., nec legit Interpres.

γ' Duo mss. ἡμῖν κινδύνους.

δ Mss. omnes οὐδὲ γὰρ ἡμῖν ἀπαλλαγὴ οὐδέπω, etc. Sententia eodem recidit.

eti simus. Verum hæc, quæso, nemo adhuc sciat, etiamsi nulli sint qui in vulgus spargant. Significavit enim mihi dominus meus Prænius, ipsius quoque Pharetrii presbyteros illic adesse, qui affirmarint se nobiscum communicare, nec cum adversariis commune quidquam habere, nec cum illis versari aut commercium ullum iniisse. Ne igitur eos conturbemus, cave ne quisquam hæc sciat: siquidem perquam gravia et acerba sunt quæ nobis acciderunt. Atque etiamsi nihil aliud molestiæ atque acerbitalis pertulissem, ea tamen quæ illic contigerunt, ad innumeras mihi palmas conciliandas abunde sufficerent: usque adeo in vitæ quoque discrimen venimus. Te autem oro, ne quid eorum evulges, ac breviter tibi ea exponam, non ut tibi moerorem afferam, sed ut voluptatem. Nam hæc mihi sunt quæstus occasiones, hæc mea opes, hæc sceclerum meorum consumptio, dum per huiusmodi tentationes sine ulla intermissione gradior, in easque ab iis inducor, a quibus minime expectabam. Nam cum Galata illo (a), qui etiam nobis mortem pene minitatus est, defuncti, jam in Cappadociam ingredi pareremus, multi nobis in via occurrunt, dicentes, Dominus Pharetrius te exspectat, ac quaquaversum iter facit, ne tuo congressu fraudetur, nihilque non opera ac laboris suscipit, quo te videat et complectatur, atque omne caritatis specimen tibi exhibeat: monasteria etiam tum virorum, tum mulierum commovit. Ego autem hæc audiens, nihil quidem horum expectabam, verum contraria omnia animo efformabam: tamen eorum qui mihi hæc nuntiabant nemini quidquam horum eloquebar.

2. Postquam autem tandem aliquando Cæsaream ingressus sum, labore ac macie confectus, in ipso febris ardore positus, languens, atque extremos dolores perpetuens, hospitium in ultimo urbis recessu situm nectus sum, dabamque operam ut medicos convenirem, ac fornacem illam exstingerem: eram enim in ipso febris tertianæ ardore. Quo etiam secedebat itineris ærumna et fatigatio, corporis contritio, eorum, a quibus curarer, inopia, rerum necessariorum penuria, illudque item, quod nullum medicum præsto haberem, quodque et labore ac lassitudine, et caloris aestu, et vigiliis divexarer, ac denique pene exanimis in urbem ingressus essem. Tum vero mihi clerici omnes, populus, monachi, monachæ, medici affuerunt: a quibus perquam officiose acceptus sum, omnibus famulantibus et omnia mihi subministrantibus. Nihilominus tamen ingenti flammæ ardore deflagrans, in extremo periculo versabar. Demum paulatim remittere ac sedari morbus cepit. At interim nusquam Pharetrius: verum discessum nostrum exspectabat: quod cur ita ipsi visum fuisset, haud scio. Cum igitur morbum sensim remissum et sedatum esse vidissem, jam de discessu mecum ipse agitabam, ut Cuesum pervenirem, atque ab itineris calamitatibus nonnihil conquiescerem. Cum hoc statu res nostræ essent, subito ad nos affertur, Isauros cum infinita hominum manu Cæsariensem

agrum populari, ac ingens quoddam oppidum incendisse, cum ingenti chade. Quæ re audita tribunos, acceptis his militibus, quos habebat, ex urbe excessit. Timebat enim ne urbem quoque adorirentur, atque omnes in metu ac trepidatione erant, de ipse quoque patrio solo periclitantes: adeo ut senes etiam ipsi murorum custodiam susciperent. Cum res eo loco essent, repente sub auroram monachorum drungus (a) (liceat enim mihi ad eorum furorem exprimendum hoc vocabulo uti), ad hanc domum, in qua eramus, accesserunt, eam incensuros nobisque extrema quæque mala illaturos minitantes, nisi abecederemus. Ac nec Isaurorum metus, nec morbus tam vehementer nos premens, nec aliud quidquam humaniores eos ac moderatiores effecit, verum instabant atque urgebant, tantum furorem spirantes, ut etiam ipsi prætorii milites metu afficerentur. Nam et ipsis plagas denuntiabant, et gloriabantur, quod multos prætorios milites fœde verberassent. His verbis auditis, prætorii milites ad nos confugerunt, meque rogarunt atque obsecrarunt, ut etiamsi in Isaurorum manus nobis veniendum esset, tamen eos his bellois liberarem. Quod cum ad urbis præfectum allatum esset, ipse quoque domum, ut nobis opitalaretur, accurrit. Verum ne ipsius quidem precibus monachi permoti sunt, sed ipse quoque elanguit. Cum igitur nullum rei exitum perspicere, nec nobis ad perspicuam cædem exeundi auctor esset, nec rursus ob tantum illorum furorem intra urbem ut maneremus, suadere auderet, ad Pharetrium misit, precibus ab eo contendens, ut tum ob morbum quo conflictabar, tum ob impendens periculum paucos aliquot dies nobis concederet. Nec tamen hic quidquam profectum est: imo acriori etiam postidie impetu adfuerunt: nec presbyterorum ullus opem nobis atque auxilium ferre audebat: verum pudore suffusi ac rubore affecti (nam hæc de Pharetrii voluntate et sententia fieri dicebant) sese abdebant et occultabant, nec, cum a nobis accesserentur, obtemperabant. Quid longa oratione opus est? Quamvis tot terrores imminerent, morsque pene certa et ante oculos posita esset, febrisque me conficaret (necdum enim hic malis liberatus eram), hora ipsa meridiana in lecticam me coniciens, illuc excessi, universa plebe lamentante, ejulante, harum rerum auctorem execrante ac diris devovente, omnibusque plorantibus ac lugentibus. Posteaquam autem ex urbe excessi, quidam etiam clerici venientes, lento gressu, logentes nos prosequiebantur. Cumque nonnulli dicerent, Quonam eum ad perspicuam mortem adducitis? alter ex iis qui nos plurimum amabant, ad

(a) Vox, *Drungus*, græcæ vocis, δρύνγω, consonat, nec inusitata est. Vopiscus in Probo, c. 19: *Omniū gentium drungos usque ad quinque milia homines ante triumphum duxit*. Putat Casaubonus δρύνγω, et drungus esse vocem barbaram; Salmasius vero origiē Græcā pugnāt esse, faciendamque ex voce δρύνγω, rostrum, significareque, *militum multitudinem cunctis rostratimque pugnantium, fronte scilicet in angustum desinente*. Ut ut est, δρύνγω, seu drungus, erat certus numerus hominum, cui imperabat Drungarius: quæ vox sexcenties occurrit apud Scriptores Byzantios. Eratque magnus quispiam Drungarius, et alii Drungarii minores.

(a) Ille Galata erat verisimiliter Leontius Archiepiscopus Ancyrae in Galatia, Chrysostomo infensissimus.

me dicebat : Abi, obsecro : in Isauros etiam incide, modo e nobis elabaris. Nam quocumque incideris, tuto incidēs, dummodo manus nostras effugas. Hæc audiens ac perspicuens egregia matrona Seleucia, domini mei Rufini uxor (nam ea perquam officiose nos coluit), precibus mecum egit, ut in ipsius suburbanam villam, quæ quinque passuum millibus ab urbe distabat, hospitii causa me conferrem, certosque homines nobiscum misit, quibuscum illuc profecti sumus.

3. At ne illic quidem hæc adversum nos comparata insidiæ suam habituræ erant. Ut enim Pharetrius hoc rescivit, multas ipsi, ut dicebat, minas intentavit. Cum autem me in villam suam excepisset, nihil quidem ipse harum rerum sciebat : nam ipsa ad nos egressa, hæc nos celavit, procuratori autem suo, qui illic erat, ea exposuit, ipsaque mandavit, ut nobis omne officii genus impertiret, ac si qui monachi venirent, ut nos contumeliis incesserent, aut male afficerent, ex aliis villis suis agricolas cogeret, atque ita cum monachis manum consereret. Quin me quoque rogabat, ut in domum suam quæ arcem habebat, nec ullis viribus expugnari poterat, confugerem, ut ex episcopi ac monachorum manibus elaberer. At ut id facerem, adduci non potui : verum in villa eram, horum omnium ignarus quæ postea in me comparabantur. Ne hoc quidem ipsis ad comprimendum suum adversum nos furorē satis fuit. Postea enim media nocte, me nihil horum sciente (acriter enim instabat Pharetrius, graves in eam, ut ait, minas jactans, eamque cogens atque impellens, ut me etiam e suburbio efferet), hominis importunitatem non ferens mulier, insciente me, barbaros adesse significavit, quod scilicet vim eam, quam pateretur, dicere præ pudore minime sustineret. Atque media nocte ingressus Evethius presbyter, meque e somno excitans, magno cum clamore hæc dicebat : Surge, obsecro, adventant barbari, nec longe absunt. Hic tecum reputes velim, quoniam animo eram cum hæc audirem. Cum autem ex ipso quid facto opus esset, quiescivissem, neque enim nos in urbem confugere posse, ne graviora illic perpetueremur, quam quæ nobis Isauri illaturi essent, exire nos coegit. Nox illunis erat, nox media, caliginosa, tetra; id quod etiam nos in summam consilii inopiam conjiciebat : nec quisquam nobis præsto erat, qui opem ferret : omnes enim nos reliquerant. Metu tamen compulsus, ac jamjam mortem expectans, ærumnis confectus surrexi, ac faces accendi jussi. Verum has quoque presbyter exstingui jussit, ne barbari, alebat, lucis splendore excitati, in nos impetum facerent. Exstinctis itaque facibus, mulus (a), qui lecticam nostram gestabat (aspera enim admodum et ardua ac petrosa via erat), in genu lapsus, me qui lectica inclusus eram, humi prostravit, parumque absit quin interirem. Deinde exurgens tractim ambulabam, Evethio

(a) in græco legitur, *plethra*, cui consonat vox latina, *burdo* : hæc voces apud scriptores mediæ ævi frequenter occurrunt. Ex verbis porro Chrysostomi arguitur lecticam, in qua ipse niger decubuisse videtur, unius muli dorso fuisse gestatam.

presbytero, qui etiam ipse ex equo desilierat, manibus me tenente; atque ita manu ductus, vel, ut rectius loquar, pertractus, reptabam : neque enim in tanta loci difficultate, periculosisque montibus, media nocte incedere poteram. Cogita, quæso, quid hic mihi animi esset, cum tantis malis constrictus tenerer, ac febris urgeret, nec eorum quæ in me structa fuerant, quidquam nossem, verum barbaros timerem ac perhorrescerem, nihilque aliud expectarem, quam ut in eorum manus inciderem. Annon existimas vel has solas calamitates, etiamsi nihil aliud accidisset, multa nobis peccata obliterare, atque ingentem mihi gloriæ materiam suppeditare posse? Harum autem calamitatum, ut existimo, hæc causa fuit. Cum primum Cæsaream ingressus sum, omnes qui magistratu fungebantur, ex vicariis (b), ex præsidibus sophistæ, extrubani, plebei omnes, singulis diebus me visebant, colebant, in oculis ferebant; hæc, credo, Pharetrium pupugerunt : nec invidia ea quæ nos Constantinopoli pepulit, hic quoque a nobis abscessit, ut quidem opinor : neque enim affirmo et assevero, sed conjicio. Et quis tandem alia, quæ nobis in via perferenda fuerunt, oratione complecti queat? timores, pericula?

De calamitatibus gaudet Chrysostomus. Grave malum *mæstitia*. — Quæ quidem ipse quotidie recordans, animoque circumferens, præ lætitia volito et exsulto, velut ingentem thesaurum reconditum habens : nam hoc animo atque hoc affectu præditus sum. Ob idque te obsecro, ut hoc nomine læteris, gaudeas, exsultes, Deumque, cujus beneficio hoc consequuti sumus, ut tanta perpereremur, laudes ac celebres. Atque apud te velim hæc continere, nec cuiquam enunties : etiamsi alioqui prætorii potissimum harum rerum fama universam urbem implere possunt, ut qui etiam ipsi in summum vitæ periculum venerint.

4. Cæterum ex te nemo id resciscat : imo etiam eos, qui narrabant, comprime. Quod si ob calamitatis reliquias doles, id pro certo habe, me omnibus afflictionibus plane liberatum esse, firmioreque valetudine esse, quam cum istic degerem. Frigus autem quid extimescis, cum et commoda nobis domicilia constructa sint, et dominus meus Dioscorus omnem operam navet, quo nos ne exiguum quidem frigoris partem sentiamus? Quod si ex inutili conjectura duci potest, mihi hoc cælum orientale esse videtur (b), neque minus quam Antiochenum. Is est tepor, ea cæli temperies. Illud autem mihi permolestum fuit, quod dixisti, Fortasse etiam nobis succenses, ut qui per incuriam officio nostro defuerimus. Atqui pridem ad te literas dedimus, quibus

(a) Vicarii olim præfectorum erant, de quibus Cangius in Glossario Græco in voce *Βικαριος*, quæ etiam nonnumquam *Οβερδουκ* scribitur. Ex-vicariis vel Ex-vicariis is erat, qui vicarius fuerat, ut Ex-præfectus, qui præfectus, et alii id genus multi.

(b) Cum ait Chrysostomus ex inutili sibi videri istum aera non minus orientalem esse quam Antiochenum, non de positione Cucusi, qualis in tabulis geographicis representatur, agit; neque enim ignorare poterat Cucusum multis gradibus ad septentrionem magis accedere, quam Antiochiam; sed loquitur, ut liquet, de loci temperie, qualis ex suo petebatur.

ἡμᾶς φιλοῦντων· Ἀπελθε, δέομαί σου· εἰς Ἰσαύρους ἔμπεσον, μόνον ἡμῶν ἀπαλλάγηθι. Ὅπου γὰρ ἂν ἔμπεσῃς, εἰς ἀσφάλειαν ἔμπίπτεις, ἂν ἡμετέρας διαφύγῃς χεῖρας. Ταῦτα ἀκούσασα καὶ ὁρῶσα ἡ καλὴ Σελευκία, ἡ τοῦ κυρίου μου Ῥουφίνου ἐλευθέρα (καὶ γὰρ σφόδρα ἡμᾶς ἐθεράπευσε), παρεκάλει καὶ ἐδεήθη, ὥστε εἰς τὸ προάστειον αὐτῆς καταλῦσαι, πρὸ πάντε μιλίων τῆς πόλεως ὄν, καὶ συνέπεμφεν ἡμῖν ἀνθρώπους, καὶ ἀπήλθομεν ἐκεῖσε.

γ'. Ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖ ἔμελλον ἡμῶν ἀποστήσεσθαι ἢ ἐπιβουλὴ αὐτῇ. Ὡς γὰρ ἔγνων ὁ Φαρέτριος, ἐδήλωσεν αὐτῇ, καθὼς ἔλεγε, πολλὰς ἀπειλὰς. Ἐπεὶ δὲ με εἰς τὸ προάστειον αὐτῆς ὑπεδέξατο, καὶ τούτων οὐκ ἦβαιν οὐδέν· ἀλλ' ἐξεληθούσα πρὸς ἡμᾶς, ταῦτα μὲν ἡμᾶς ἀπέκρυβεν, ἐδήλου δὲ τῷ ἐπιτρόπῳ ἐκεῖσε ὄντι, πᾶσαν τε ἡμῖν ἀνάπαισιν παρασχεῖν, καὶ εἴ τινας εἰς ἡμᾶς ἐπιβλοῖεν μονάζοντες, βουλόμενοι ἡμᾶς ἐνυδρίσαι ἢ συντρίφαι, συναγαγεῖν γεωργούς ἀπὸ τῶν ἄλλων αὐτῆς χωρίων, καὶ οὕτως παρατάσθαι πρὸς αὐτούς. Παρεκάλει δὲ καὶ εἰς τὴν οἰκίαν αὐτῆς κάσπελλον ἔχουσαν, καὶ ἀχειρώτων οὖσαν καταφυγεῖν, ὥστε τοῦ ἐπισκόπου καὶ μοναζόντων ἐκφυγεῖν τὰς χεῖρας. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἠνεσχόμην, ἀλλ' ἤμην ἐν τῷ προαστείῳ, οὐδὲν εἰδὼς τῶν μετὰ ταῦτα κατασκευαζομένων. Οὐδὲ τοῦτο αὐτοῖς ἤρκεσεν εἰς τὸ ἀποστῆναι τῆς καθ' ἡμῶν μανίας. Εἰτα νυκτῶν μέσων, οὐδὲν τούτων εἰδὼς (πολύς γὰρ ἐπέκειτο ὁ Φαρέτριος ἀπειλῇ ἀπειλῶν ἐκεῖνη. καθὼς φησι, καταναγκάζων, ὥθων, ὥστε ἡμᾶς ἐκβαλεῖν καὶ τῶν προαστείων), οὐ φέρουσα ἡ γυνὴ τὴν ἐπάχθειαν αὐτοῦ, οὐκ εἰδὼς ἐμοῦ, ἐδήλωσεν [598] αὐτόθι, ὅτι οἱ βάρβαροι ἐπέστησαν, αἰσχυρομένη τὴν ἀνάγκην εἰπεῖν, ἣν ὑπέμεινεν. Καὶ μέσων νυκτῶν εἰσελθὼν πρὸς με Εὐθύθιος ὁ πρεσβύτερος, καθεύδοντά με διεγείρας, μετὰ πολλῆς τῆς βοῆς ταῦτα ἔλεγεν· Ἀνάστηθι, παρακαλῶ, βάρβαροι ἐπέστησαν, ἐνταῦθα πλησίον εἰσίν. Ἐνόησον τίς ἡμῶν ταῦτα ἀκούων. Εἰτα ὡς πρὸς αὐτὸν εἶπον, Καὶ τί δόμι πράξαι; εἰς τὴν πόλιν οὐ δυνάμεθα καταφυγεῖν, μὴ χαλεπώτερα πάθωμεν ὥν οἱ Ἰσαῦροι μέλλουσιν ἡμῖν ποιεῖν, ἠνάγκασεν ἐξεῖναι. Νύξ ἦν ἀσέληνος, ἡ νύξ μέση, ζοφώδης, σκοτεινὴ· καὶ τοῦτο αὐτὸ πάλιν ἀπορίας ἀνάμεστον ἦν ἡμῖν· καὶ οὐδεὶς ὁ παρών, οὐδεὶς ὁ βοηθῶν, πάντες γὰρ ἡμᾶς ἐγκατέλιπον. Ὅμως ὑπὸ τοῦ φόβου συνωθισθείς, καὶ προσδοκῶν εὐθέως ἀποθανεῖσθαι, διανέστην τεταλαιπωρημένος, καλεῖσας λαμπάδας ἀναφθῆναι. Ἀλλὰ καὶ ταύτας ὁ πρεσβύτερος ἐκέλευσε σβέννυσθαι, μήποτε, φησὶν, οἱ βάρβαροι τῷ φωτὶ καλούμενοι πρὸς ἡμᾶς, ἐπιτεθῶσιν ἡμῖν· ἐσβέσθησαν καὶ αἱ λαμπάδες. Εἰτα ὁ βόρρῳ ὁ φέρων ἡμῶν τὸ λεκτικίον (τραχεῖα γὰρ ἦν σφόδρα ἡ ὁδός, καὶ ἀνάτης καὶ λιθώδης), κατενεχθείς ἐπὶ γόνυ, κατήνεγκέ με ἔνδον ὄντα, καὶ μικροῦ δεῖν, ἔμελλον ἀπολλύσθαι, εἰτα ἐκπηδήσας, συρόμενος περιεπάτην,

ὑπὸ Εὐθύθιου τοῦ πρεσβυτέρου κατεχόμενος (κατεπῆδησε γὰρ καὶ αὐτὸς τοῦ ὑποζυγίου), καὶ οὕτως χειρ-αγωγούμενος ἐβάδιζον, μάλλον δὲ ἐλκόμενος· οὕτε γὰρ βαδίζειν ἦν εἰς τσαύτην δυσχερίαν, καὶ ὀρη χαλεπὰ, ἐν νυκτὶ μέση. Ἐνόησον τί με πάσχειν εἰκὼς ἦν τοσούτοις συνεχόμενον κακοῖς, καὶ τοῦ πυρετοῦ ἐπικειμένου, μὴδὲν εἰδὼτα τῶν κατεσκευασμένων, ἀλλὰ δεδοικὼτα τοὺς βαρδάρους, καὶ τρέμοντα, καὶ προσδοκῶντα εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἔμπεσεσθαι. Οὐ δοκεῖ σοι μόνα ταῦτα τὰ παθήματα, εἰ καὶ μὴδὲν ἄλλο μοι ἕτερον συμβεβήκει, πολλὰ ἡμῶν δύνασθαι διαλύειν τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ πολλήν μοι παρέχειν εὐδοκίμησέως ἀφορμὴν; Τὸ δὲ αἷτιον, ὡς ἔγωγε οἶμαι, πάντες εὐθέως εἰσελθόντα με ἐν Καισαρείᾳ, οἱ ἐν ἀξιωμασίν, οἱ ἀπὸ βικαρίων, οἱ ἀπὸ ἡγεμόνων σοφισταί, οἱ ἀπὸ τριβούνων, ὁ δῆμος ἅπας καθ' ἐκάστην ἑώραν τὴν ἡμέραν, ἰεράπευον, ἐπὶ τῆς κόρης τῶν ὀφθαλμῶν ἐδάσταζον· ταῦτα οἶμαι ὑποκινῶσαι τὸν Φαρέτριον, καὶ τὸν φθόνον τὸν ἐλάσαντα ἡμᾶς ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, οὐδὲ ἐνταῦθα ἡμῶν ἀποστῆναι, ὡς ἔγωγε οἶμαι· οὐδὲ γὰρ ἀποφαινομαι, ἀλλ' ὑποπτεύω. Τί ἂν τις εἴποι τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὴν ὁδόν, τοὺς φόβους, τοὺς κινδύνους;

Ἄπερ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀναμνησκόμενος αὐτὸς, καὶ δεῖ ἐν διανοίᾳ περιφέρειν, πέτομαι ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, σκιρτῶ ὡς θησαυρὸν μέγαν ἔχων ἀποκειμένον· καὶ γὰρ οὕτως ἔχω καὶ διάκειμαι· [599] Διὸ καὶ τὴν σὴν παρακαλῶ τιμώμετα χαίρειν ἐπὶ τούτοις, εὐφραίνεσθαι, σκιρτῆν, τὸν θεὸν δοξάζειν, τὸν κατεβίωσαντα ἡμᾶς τοιαῦτα παθεῖν. Καὶ παρὰ σαυτῇ παρακαλῶ ταῦτα ἔχειν, καὶ πρὸς μὴδὲν ἐξεῖναι, εἰ καὶ τὰ μέλιστα οἱ ἐπαρχικοὶ πᾶσαν ἐμπλήσῃ τὴν πόλιν ἔχουσι, καὶ αὐτοὶ περὶ τῶν δολῶντων κινδυνεύσαντες.

δ. Πλὴν παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας μηδεὶς εἰδέτω τοῦτο, ἀλλὰ καὶ κατάσταλλε τοὺς λέγοντας. Εἰ δὲ διὰ τὰ λείψανα τῆς κακώσεως ἀλγείς, μάθε σαφῶς, ὅτι καθαρῶς ἀπάντων ἀπηλλάγην, καὶ ἔβρωμένιστον ἔχω τὸ σῶμα, ἢ αὐτόθι διατρέβων. Τὸν δὲ κρυμὸν τί δέδοικας; καὶ γὰρ καὶ οἰκήματα ἐπιτήδεια ἡμῖν κατεσκευάσται· καὶ πάντα ὁ κύριός μου διόσκορος ποιεῖ καὶ πραγματοῦται, ὥστε μὴδὲ μικρὰν ἀσθεσίαν ἡμᾶς λαβεῖν ἀπὸ τοῦ κρυμοῦ; Εἰ δὲ ἐστὶν ἀπὸ τῶν προοιμίων στοχάσασθαι, ἔμοι ὁ νῦν ἀπὸ ἀνατολικῶς εἶναι δοκεῖ, καὶ οὐδὲν ἑλαττον Ἀντιοχείας. Τοσούτον τὸ θάλλος, τσαύτη ἡ εὐκрасία τοῦ αἵματος. Σφόδρα δὲ με ἐλύπησας εἰπούσα, ὅτι ἰσως καὶ πρὸς ἡμᾶς λυπῇ ὡς ἀμελήσαντας. Καίτοι γε πρὸ πολλῶν ἡμερῶν ἐπέστεῖλα πρὸς τὴν σὴν τιμώμετα, παρακαλῶν

* Duo mss. καὶ γὰρ ἔχων οὕτω διάκειμαι. Alius καὶ γὰρ ὡς ἔχων οὕτω διάκειμαι.

μή κινεῖν με ἐνταῦθα. Ἐγὼ δὲ τοῦτο ἐννοῶμαι εἶχον, πολλὰς σοὶ ἀπολογίας δεῖν, καὶ πολλῶν ἰσχυρίων καὶ καμάτων, ἵνα δυνήθῃς πρὸς τοῦτο ἀπολογησάσθαι τὰ βήματα. Τάχα δὲ ἐκ μέρους καὶ ἀπολελλόγησαι, εἰπούσα ὅτι ἀπλῶς λογίζομαι τοῦτο ὑπὲρ τοῦ αἰεῖν τὴν θλίψιν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν λογίζομαι ἐγκλημα μέγιστον, τὸ λέγειν ὅτι καὶ προσφιλοτιμούμαι τοῖς λογισμοῖς τὰς δόνας· δέον γὰρ πάντα σε ποιεῖν καὶ πραγματεύεσθαι ὑπὲρ τοῦ καταλύειν τὴν θλίψιν, τὸ θλίμμα τοῦ διαβόλου ποιεῖς, αἰετοῦσα τὴν ἀθυμίαν καὶ τὴν λύπην. Ἡ οὐκ οἶσθα πόσον κακὸν ἡ ἀθυμία; Τῶν δὲ Ἰσάωρων ἐνεκεν μηδὲν δέδιδι λοιπόν· καὶ γὰρ ὑπέστρεψαν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν· καὶ ὁ ἡγεμὼν πάντα ἐποίησεν ὑπὲρ τούτου· καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ ἐσμέν πολλῶν μᾶλλον ἐνταῦθα ὄντες, ἢ ὅτε ἐν Καισαρείᾳ ἦμεν. Οὐδένα γὰρ λοιπὸν δέδοικα ὡς τοὺς ἐπισκόπους, πληθὺν ἐλγῶν. Ὡς τοίνυν τῶν Ἰσάωρων ἐνεκεν, μηδὲν δέδιδι· καὶ γὰρ ἀνεχώρησαν, καὶ τοῦ χειμῶνος καταλαθόντος οἱοι εἰσι συγκατελισμένοι, ἀνδρῶν λοιπὸν μετὰ τὴν Πεντακοστήν ἐξέλθουσιν. Πῶς δὲ λέγεις γραμμάτων οὐκ ἀπολαύειν; Ἦδη σοὶ τρεῖς ἐπεμψα ἐπιστολάς, τὴν μὲν διὰ τῶν ἐπαρχικῶν, τὴν δὲ δι' Ἀντωνίου, τὴν δὲ δι' Ἀνατολίου τοῦ οἰκείου σου, πολυστίχους· τὰς δὲ δύο μάλιστα φάρμακον σωτηρίου, πάντα ἀθυμῶντα, πάντα σκανδαλιζόμενον ἱκανὰς ἀνακτῆσθαι, καὶ πρὸς καθαρὰν εὐθυμίαν ἀγαγεῖν. Λαβοῦσα τοίνυν ταύτας, ἐπέρχου συνεχῶς καὶ διὰ παντός, καὶ ὅφει αὐτῶν τὴν ἰσχύν, καὶ τῆς ἰατρείας πεῖραν λήψῃ πολλήν, καὶ ὠφελεῖσθαι, καὶ ἡμῖν δηλώσεις, ὅτι γέγονέ σοι [600]· τι πλέον ἐκείθεν. Ἐγὼ καὶ τρίτην ἐτοίμην δοκίμην αὐταῖς, ἣν οὐκ ἤβουληθην πέμψαι· νῦν, σπᾶρα ἀλγίστας ἐφ' οἷς λέγεις*, ὅτι καὶ συνάγω μοι λογισμῶς ἐδυνήσθαι, καὶ τὰ οὐκ ὄντα ἀναπλάττειν, ἀνάξιον σεαυτῆς φθεγξαμένη βῆμα· ἐφ' ᾧ καὶ αὐτὸς αἰσχύνομαι· καὶ ἐγκαλύπτομαι. Πλὴν ἀνάγνωθι ἐκείνας, καὶ οὐκ ἔτι ταῦτα ἐρεῖς, καὶ μυριάκις φιλονεικῆς ἀθυμῶν. Ἐπειδὴ καὶ περὶ Ἡρακλείδου τοῦ ἐπισκόπου ἡμῖν ἐδήλωσας, ἔξεστιν αὐτῷ, εἰ βουληθεῖ, δοῦναι ἐπιστάσιν, καὶ πάντων ἀπαλλαγῆναι· οὐδὲν γὰρ ἄλλο λείπεται. Ἐγὼ δὲ εἰ καὶ μηδὲν μέγα ἦναι, ἀλλ' ὅμως ἐδήλωσα τῇ κυρίᾳ μου Πενταδίᾳ, ὥστε πᾶσαν σπουδὴν ἐπιδείξασθαι, εἰ τίνα ἐπινοήσῃς τῷ κακῷ παραμυθίαν. Ἐφης δὲ τετολημάνει· δηλώσει μοι τὰ λυπηρὰ, διὰ τὰ παρ' ἐκείνου κλειυσθῆναι. Ποία τάλμα κῆτος;

Οὕτε γοῦν ἐπαυσάμην λέγων, οὕτε παύσομαι, ὅτι ἐν λυπηρῶν ἀμαρτίᾳ μένω· τὰ δὲ ἄλλα πάντα νόμις καὶ κατὰς. Τί γὰρ βαρὺ δεσποτήριον οἰκῆσαι, καὶ αἰετοῖς παρακλῆσθαι; τί δὲ βαρὺ πάσχειν κακῶς, όταν τοσαύτης ἐμπορίας τὸ πάσχειν κακῶς ὑπέθεσις γένηται; τί δὲ ἐξορία βαρὺ; τί δὲ ἀέμνησις; Ῥήματα ταῦτά ἐστι δεινῶν πραγμάτων ἔρημα, ῥήματα λύπης φίλα. Ἄν τε γὰρ θάνατον εἴπῃς, τὸ τῆς φύσεως

ὄφλημα λέγεις· ὁ πάντας ὑπομείναι δεῖ· καὶ μηδὲν ἐπαύοντος· ἂν τε ἐξορίαν εἴπῃς, οὐδὲν ἑτερον λέγεις ἢ χώραν, καὶ τὰς πολλὰς πόλεις ὄρεν· ἂν τε χρημάτων δήμευσιν εἴπῃς, εἰς ἐλευθερίαν λέγεις, καὶ τὸ εὐλυτον εἶναι.

ε'. Μαρουθῶν τὸν ἐπίσκοπον μὴ διαλείπῃς, τὸ γὰρ εἰς σὲ ἦκον, θεραπεύουσα, ὥστε ἀνιμῆσθαι τοῦ βαρὰ θρου. Μάλιστα γὰρ αὐτοῦ δέομαι διὰ τὰ ἐν Περσίᾳ. Καὶ μάθε παρ' αὐτοῦ, ἂν δυνατόν σοι γένηται, τί τε κατ' ὀρθωται ἐκεῖσε δι' αὐτοῦ, καὶ τίς ἐνεκεν παραγέτονε, καὶ δῆλωσον ἡμῖν, εἰ τὰς δύο ἐπιστολάς, ἃς ἐπεμψα αὐτῷ, ἀπέδωκας· καὶ μὲν βουληθεῖ ἡμῖν ἐπιστάλαι, πάλιν ἐπισταλέμεν αὐτῷ· ἂν δὲ μὴ βουληθεῖ, καὶ τῇ εὐλαθείᾳ σου δηλώσῃ, εἰ τι γέγονεν αὐτῷ πλέον, καὶ εἰ μᾶλλον τι κατορθοῦν πάλιν κατιών. Ἐγὼ γὰρ διὰ τούτου καὶ ἐσπούδαζον αὐτῷ συγγενέσθαι. Πλὴν πάντα καὶ παρὰ σοῦ γενέσθω, καὶ πάντες κατακέφαλα φέρωνται, τὰ σουτῆς τῆς τοῦ. Ὁ γὰρ μισθός· οὗ ἐστὶ ἀνηρητισμένος. Πάνυ οὖν αὐτῶν οἰκίσωσι, καὶ ὡς ἐγγωρεῖ. Παρακαλῶ, τοῦτο ὁ μέλλω λέγειν μὴ παραδράμῃς, ἀλλὰ πολλὴν περὶ αὐτοῦ ἐπίδειξαι σπουδὴν. Ἐδήλωσάν μοι οἱ μονάζοντες οἱ Μαρσεῖς, οἱ Γότθοι, ἔνθα δεῖ κέκρυπτο Σεραπίων· ὁ ἐπίσκοπος, ὅτι Μοδούριος ἦλθεν ὁ διάκονος ἀπαγγέλλων, ὅτι Θούλιας ὁ ἐπίσκοπος [601] ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος, ὃν πρῶτον ἐχειροτόνησα καὶ ἐπεμψα εἰς Γόθιαν, πολλὰ καὶ μέγιστα κατορθώσας ἐκοιμήθη· καὶ ἦλθε φέρων γράμματα τοῦ βῆγος τῶν Γόθων ἀξιούντα πεμφθῆναι αὐτοῖς ἐπίσκοπον. Ἐπεὶ οὖν οὐδὲν ἄλλο ὁρῶ πρὸς τὴν ἀπειλουμένην καταστροφὴν συντελοῦν εἰς διόρθωσιν, ἢ μέλλησιν καὶ ἀναβολὴν (οὐδὲ γὰρ δυνατόν αὐτοῖς πλεῦσαι εἰς τὸν Βόσπορον νῦν, οὐδὲ εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα), υπερβῆσθαι τῶς αὐτοῦς διὰ τὸν χειμῶνα παρασκευάσον· ἀλλὰ μὴ ἀπλῶς αὐτὸ παραδράμῃς· κατ' ὀρθωμα γάρ ἐστι μέγιστον. Δύο γὰρ ἐστὶν ὁ μάλιστα με λυπεῖ εἰ γένοιτο, ὁ μὴ γένοιτο, τὸ τε παρὰ τούτων μέλλειν γίνεσθαι, τῶν τοσαῦτα κακὰ ἐργασασμένων, καὶ παρ' ὧν οὐ θέμις, τὸ τε ἀπλῶς τίνα γενέσθαι. Ὅτι γὰρ οὐ σπουδάζουσι τίνα γενναῖον ποιῆσαι, οἶσθα καὶ αὐτῇ. Εἰ δὲ τοῦτο γένοιτο, ὁ μὴ γένοιτο, τὰ ἐξῆς ἐπίστασαι. Ἴν' οὖν μηδὲν τούτων γένηται, πᾶσαν σπουδὴν ποιῆσαι· ἀφοφῇ δὲ εἰ δυνατόν ἦν καὶ λανθανόντως τὸν Μοδούριον· πρὸς ἡμᾶς ἐδραμεῖν, μέγιστα ἂν ἤνυστο. Εἰ δὲ μὴ δυνατόν, ἐκ τῶν ἐγγωρεύοντων τὰ δυνατόν γινέσθω. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν χρημάτων γίνεται, καὶ ἐπὶ τῆς χήρας συνέθη, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων. Ὅπερ γὰρ ἐκείνη δύο ὀβολοὺς καταβαλοῦσα, ἅπαντας υπερηκόνησε τοὺς κλίσονα καταβαλόντας,

* Duo mss. ἀλγίστας διόπερ ἔφη.

b Tres mss. πάντως ὑποστῆναι με δεῖ. Max duo mss. λέγεις ἡ τέκον ἐκ τόπου ἀμείβειν, καὶ πολλὰς.

* Duo mss. ἔνθα δὲ κέκρυπτο Σεραπίων.

d Tres mss. σπουδὴν ἀπείδειν καὶ ἐπίδειξαι ἀφοφῇ· εἰ δὲ δυνατόν τὸν Μοδούριον.

lccum agebamus, ne nos hi per emoveres. Ego vero illud tecum cogitare poteram, longa tibi oratione multisque laboribus ac sudoribus opus fore, ut mihi de hoc verbo satisfaceres. Quamquam fortasse aliqua ex parte satisfacisti, cum his verbis usa es. Istud dumtaxat cogito, ut calamitatem meam augeam. At hoc quoque rursum in summo crimine pono, quod ais te libenter de industria dolores tibi per cogitationes accersere: nam cum te nihil non agere ac moliri oporteat, quo animi mœrorem extinguas, ipsa tamen, quod diabolo gratum est, facis, mœrorem videlicet animique molestiam augens. An te fugit, quam grave malum sit mœstitia? De Isauris autem nihil est quod posthac metuas: etenim in regionem suam sese receperunt: idque ut facerent, a prefecto nihil est pretermisum: multoque tutior hic sum, quam cum Cæsares essemus. Neminem enim tam metuo, quam episcopos, paucis exceptis. Itaque de Isauris nihil metuas: etenim recesserunt, ortaque hieme domi se incluserunt, nescio an post Pentecosten egressuri. Quomodo nullas te literas recipere ais? Tres jam ad te epistolas misi, unam per prætorios milites, alteram per Antonium, aliam per famulam tuam Anatolium, longas omnes: præsertim autem duas ejusmodi, quæ salutiferi medicamenti instar quemlibet mœrore afflicto, atque scandalum patientem recreare, atque ad integram animi tranquillitatem revocare possint. Illas igitur cum acceperis, subinde atque assidue pervolvās, atque earum vim et facultatem perspicias: ac medicamenti utilitatem abunde experieris, nobisque te fructum hinc percepisse nuntiabis. Est autem penes me tertia quoque ejusdem argumenti, quam nunc ad te mittere nolui: magno enim dolore hinc sum affectus, quod te acerbis cogitationes cumulare scribis, atque ea quæ non sunt effingere. Quod quidem verbum a te proferri minime decuit: ejusque causa ipse quoque erubescō ac pudore suffundor. Cæterum epistolas illas lege, ac jam his verbis uti desines, etiamsi aliqui sexcenties mœrere studeas. Quoniam autem de Heraclide quoque episcopo ad me scripsisti, licet ipsi, si velit, instantiam dare (a), atque ita molestiis omnibus defungi: nihil enim aliud superest. Ego vero etsi nihil admodum proficiebam, tamen dominam meam Pentadiam monui, ut omnem diligentiam adhiberet, quo calamitati solatium aliquod inveniret. Ais autem te, quod ita tibi ab eo imperatum esset, de his molestiis certior me facere ausam esse. Quæ autem hæc audacia est?

Nihil molestum præter peccatum.—Numquam igitur hoc dicere destiti, nec desistam, unam solum rem molestam esse, nempe peccatum: reliqua omnia pulveris ac fumi instar esse. Quæ molestia, carcere claudi ac catenis vinciri? quæ molestia calamitatibus

(a) In Græco habetur, *deum legem*. In Basilicis, inquit, cangius in Glossarij Græco hæc significant hæresis institutionem: hic vero, *deum legem*, quæ est juridica loquendi ratio, nullo modo potest hoc sensu accipi. Tillemontius legendum opinatur, *deum legem*, quod significaret, abdicatorem dare: qui sensus hic apprimè quadraret. Sed cum omnes omnino Editi atque MSS. *legem* habeant, sensum mutare non ausi sumus.

premi, cum calamitas tantarum opum causa sit? quæ molestia, relegatio ac honorum proscriptio? Mera verba hæc sunt, rerum acerbitate vacua: verba ex mœrore profecta. Nam sive mortem dixeris, naturæ debitum dicis, quod quidem omnino subeundum est, etiamsi a nemine inferatur: sive exilium dixeris, nihil aliud dicis, quam regionis ac multarum civitatum prospectum: sive honorum proscriptionem dixeris, libertatem dicis, ac solum et expeditum esse.

5. Marutham episcopum (a), quantum in te fuerit, omnibus officiis complecti ne desinas, ut eum e barathro extrahas. Nam ejus opera ob Persidis negotia magnopere ego. Atque, si id a te fieri potest, ex eo intellige, quidnam illic ipsius studio atque opera perfectum sit: et cur istuc profectus sit, fac sciam, et nunc ei duas epistolas, quas ad eum misi, reddideris; si ad me scribere velit, rursum scribam; sin rescribere gravetur, saltem, quid illic profectum sit, tibi exponat, et numquid rursus eodem proficiens præstiturus sit. Nam ego hæc de causa ipsum convenire studebam. Uicumque sit, quidquid tuarum partium est, præsta, munusque tuum exple, etiamsi omnes prono capite in præceps ferantur. Merces enim tua numeris omnibus absoluta erit. Eum igitur quam maxime poteris, demerere. Hoc autem quod dicturus sum, ne prætereas, verum de eo perquam ingens studiū exhibeas. Narraverunt mihi Maræ ac Gothi monachi, apud quos Serapion episcopus perpetuo delitescerebat, Moduarium diaconum venisse, illud afferentem, admirandum illum episcopum Unilam, quem non ita pridem ordinari atque in Gothiam misi, multis ac magnis rebus gestis, diem suum extremum clausisse: ac regis Gothorum literas attulisse, quibus, ut ad eos episcopus mittatur, petit. Quoniam igitur ad subversionem eam, cujus minæ nobis intendantur, depellendam nullum aliud adjumentum conspicio, quam cunctationem ac dilationem (neque enim nunc ipsi in Bosphorum, aut in illas partes navigare possunt), da operam ut illos tantisper ob hiemen remoreris: hæc, quæso, ne negligenter prætereas: istud enim maximi momenti est. Duo quippe sunt, quæ si contingant, quod Deus avertat, maxime me excruciant; nempe et quod ab istis creandus ille sit, qui tot mala perpetravit, et a quibus creari nefas est; et quod simpliciter quispiam creetur. Nam quod non hoc studeant, ut probum virum instituant, tibi quoque perspectum est. Quod si hoc fiat, quod uti, nam ne fiat, quæ deinceps sequentur haud te fugit. Ac proinde, ne quid horum fiat, omni studio contende. Quod si Moduarium clam ac sine ullo strepitu ad nos excurrere posset, id operæ pretium esset. Sin autem id nequeat, fiant, ut licet, quæ fieri poterunt. Nam quod in pecunijs usu venit, atque etiam in vidua illa contigit, hoc quoque in negotiis locum habet. Ut enim illa duobus obolis collatis omnes, qui plura contulerant, superavit, ut quæ universas suas opes

(a) De Marutha viro sancto Episcopo Martyropolæ plurius actum est in vita Chrysostomi.

profudisset (*Luc. 21. 2. 3*): sic etiam qui in negotia omni animi contentione incumbunt, quantum quidem in ipsis est, omnia confecerunt, etiamsi nihil inde utilitatis manarit, mercedemque suam numeris omnibus absolutam habent. Hilario episcopo maximas gratias ago: per literas enim a me petiit, ut sibi in urbem suam abeundi potestatem facerem, compositisque rebus se ad nos reditum spondit. Quoniam igitur ipsius presentia non parum utilis est (nam vir pius est, constantique ac fervido animo), eum hortatus sum¹ ut, cum eo profectus fuerit, statim redeat. Ac proinde da operam, ut epistola nostra et celeriter et tuto ipsi reddatur, ac non projiciatur: siquidem magna cum cupiditate ac vehementia nostras literas postulavit, ingentemque ipsius presentia utilitatem affert. Velim igitur eas diligenter cures, ut nisi preabyter Helladius istie sit, per prudentem aliquem virum ac cerebro præditum amicis reddantur.

Ad eandem epistola XV. (Arabisso anno 406.)

Tunc, cum ab ineunte ætate tantum philosophiæ specimen dederis, humanumque fastum proculcaris, spem habebas fore ut tranquillam ac pacatam vitam duceres? Qui vero id fieri posset? Nam cum homines cum hominibus colluctantes, innumeras tum in palaestris tum in bellis plagas accipiant: tu, quæ adversus principatus et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum hujus sæculi, adversus spiritualia nequitiæ te accinxisti (*Ephes. 6. 12*), et quidem ita strenue, totque tropæa erexisti, ac tot modis ferocem illum et pestiferum dæmonem molestia affecisti, unde tandem in eam spem veneras, fore ut tranquillam ac negotiorum molestiis vacuam vitam ageres? Quocirca non eo nomine perturbari convenit, quod multa undique bella, multique tumultus ac perturbationes oriantur: quin potius, si nihil horum contigisset, tum demum erat cur mirareris. Siquidem virtuti labor ac discrimen adoxum est. Idque tu prius etiam, quam nostras literas legas, perspectum habes, nec opus est ut ab aliis discas: nam nec ipsi, ut ignorantem doceamus, hæc scribimus. Scimus enim, nec exsilium, nec opum jacturam, quod plerique intolerandum ducunt, non contumeliam, non aliam ullam hujusmodi calamitatem te perturbare posse. Nam cum eorum, qui hæc pertulerunt, socii beati prædicentur, multo certe beatiore sunt qui in his versantur. Eaque de causa Paulus utroque nomine eos qui ab Hebræorum religione ad Christianam fidem se contulerant, his verbis laudat: *Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinistis passionum, in altero quidem opprobrii ac tribulationibus spectaculum facti, in altero autem socii taliter conversantium effecti* (*Hebr. 10. 32. 33*). Ob idque ne nos quidem longam epistolam condimus. Nemo enim ad eum qui victoriam adeptus est, ac loculentum tropæum statuit, accedit, ut opem ferat, sed ut laudem et prædicationem. Quo-

niam igitur nos quoque scimus quantam in his quæ tibi acciderunt, philosophiam exhibueris, beatam te ducimus ac suspicimus, tum ob patientiam, tum ob præmia quæ hinc tibi in posterum reconduntur. Quia autem scio te de rerum nostrarum statu certiore fieri cupere; siquidem diu tacui: hoc habeto, nos e gravissimo quidem morbo emersisse, cæterum morbi reliquias etiamnum circumferre. Optimos certe medicos præsto habemus: sed necessariarum rerum inopia medicinæ utilitatem labefactat. Hic enim non modo necessariorum medicamentorum penuria est, cæterarumque rerum quibus ægrum corpus relevari potest, verum etiam fames ac pestis imminet. Atque hæc mala perpetuus latronum impetus jam parurit, qui quam longissime grassantes, atque omnes undique vias intercludentes, hinc quoque non parvum iis, qui iter faciunt, periculum creant. Sane Andronicus, ut ipse ait, in eorum manus incidit, atque ab ipsis dispoliatus¹, ita salvus evasit. Quamobrem te rogo, ne quem posthac huc mittas. Est enim verendum, ne profectionis ad nos causa ei, qui iter hoc suscipi, necem accersat. Quod si accidat, non te fugit quantum dolorem id nobis allaturum sit. Verum si quem spectatæ fidei hominem nanciscaris, qui ob alia negotia huc se conferat, per eum, quo statu valetudo tua sit, fac sciam. Privatum autem ac nostræ utilitatis causa nemo huc veniat, ob eum quem diximus metum.

Ad eandem epistola XVI. (Cucuso anno 405.)

Deus per lata et adversa piorum vitam gubernat.—

Utrumque ineffabilis Dei benignitatis argumentum est; nempe quod et tot tibi tantasque tentationes inferri permittit, quo splendidiore coronas obtineas, et quamprimum his te liberat, ne illatarum calamitatum diuturnitate rursum opprimaris. Ad hunc enim modum Deus fortium etiam illorum virorum, hoc est apostolorum et prophetarum vitam gubernavit, nunc fluctus excitari sinens, nunc autem adversarum rerum mare increpans, ac salvam tempestatem in amantem tranquillitatem convertens. Igitur flere ac te ipsam mœrore conficere desine, nec dumtaxat crebras eas, imo perpetuas acerbitates, quæ tibi inferuntur, ante oculos tibi proponere, verum etiam celerrimam earum depulsionem, eamque quæ hinc tibi paritur omni oratione præstantiorem remunerationem. Nam quod araneæ tela, et umbra, et fumus est, et si quid his vilius fingi potest, hoc sunt omnes tibi inflictæ acerbitates, si cum iis præmiis coferantur quæ hinc tibi tribuenda sunt. Quid enim est civitate pelli, et ex aliis locis in alia subinde migrare, atque undique exagitari et proscribi, et ad tribunalia trahi, et a militibus raptari, et ab iis qui sexcentis beneficiis affecti fuerint, contraria nunc perpeti, atque tum a famulis tum a liberis vexari, cum horum præmium cælum sit, et purissima illa bona, quæ nec verbis ullis explicari queunt, nec finem habent, verum immortalem

¹ Sic Mss. omnes; Editi, *hortati sunt*. Veram esse Manuscriptorum lectionem patet ex serio: Epistolam, inquit, meam ipsi cito mittito, quia in ea hortatus sum eum, ut quamprimum redeat.

¹ Præmiis editi, atque extricatus, vel, dimissus. Duo Mss., atque ab ipsis dispoliatus; et hanc non dubio veram esse lectionem. Hic quippe mos est latronum, obvios spoliare.

τὴν εὐσίαν πᾶσαν κενώσας· οὕτω καὶ οἱ εἰς τὰ πρᾶγματα πάσῃ δυνάμει σπουδάζοντες, τὸ πᾶν ἐπιήρωςαν, τό γε εἰς αὐτοὺς ἦκον, κἂν μηδὲν γένηται πλεόν, καὶ τὸν μισθὸν ἀπρητισμένον ἔχουσιν. Πλείων τῶ ἐπισκόπῳ πολλὰς ἔχω χάριτας· ἔγραψε γάρ μοι ἀξιῶν ἐπιτραπῆναι ἀπελθεῖν εἰς τὴν αὐτοῦ, καὶ διορθῶσαι τὰ αὐτόθι, καὶ πάλιν παραγενέσθαι. Ἐπεὶ οὖν πολλὰ ὠφελεῖ ἡ παρουσία αὐτοῦ (καὶ γὰρ εὐλαβὴς ἐστὶ, καὶ ἀνὴρ ἀπερίτρεπτος, καὶ ζῶν), παρεκάλεσα· αὐτὸν ἀπελθόντα ταχέως ἐπαυελθεῖν. Ποίησεν τοίνυν τὴν ἐπιστολὴν ταχέως καὶ ἀσφαλῶς αὐτῷ ἀποδοῆναι καὶ μὴ παραβρίφῃναι· καὶ γὰρ μετὰ πολλῆς ἐπιθυμίας καὶ σφοδρότετος ἀπήτησε τὰ παρ' ἡμῶν γράμματα, καὶ πολὺ ὠφελεῖ ἡ παρουσία αὐτοῦ. Πῶς οὖν φρόντισον τὰς ἐπιστολάς· εἰ μὴ παρῇ αὐτόθι. Ἑλλάδος ὁ πρεσβύτερος, διὰ τινος ἀνθρώπου συνειτοῦ, ἐγκέφαλον ἔχοντος, ποίησεν ἀποδοῆναι τοῖς φίλοις.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ ΙΕ'.

Σὺ δέ μοι προσεδόχσας, τοσαύτην ἐκ νεότητός σου ἐπιεικεσμένη φιλοσοφίαν, καὶ τὸν ἀνθρώπινον καταπατήσασα τύπον, ἀτάραχόν τινα καὶ ἀπόλεμον ζῆσεσθαι βίον; Καὶ πῶς ἐνὶ τούτῳ; Εἰ γὰρ ἀνθρώποις ἀνθρώποις πυκτεύοντες, μυρία καὶ ἐν ἀγῶσι καὶ ἐν πολέμοις δέχονται τραύματα, ἢ πρὸς αὐτὰς ἀποδυσμένη τὰς ἀρχάς, καὶ τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς [602] κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, καὶ ἀποδυσμένη γενναίως οὕτως, καὶ τοσαῦτα στήσασα τρόπαια, καὶ διὰ τοσούτων λυπήσασα τὸν ἄγριον ἐκείνον καὶ ἀλάστορα δαίμονα, πόθεν ἔλπισας ἡσύχιόν τινα καὶ ἀπράγμονα βιώσεσθαι βίον; Οὐ τοίνυν διὰ τοῦτο θεωρεῖσθαι χρὴ, ὅτι πολλοὶ πανταχόθεν οἱ πόλεμοι καὶ θόρυβοι, καὶ πολλὰ αἱ ταραχαί· ἀλλὰ τούναντιον, εἰ μὴδὲν τούτων συμβεῖται, τότε θαυμάσαι ἔχρην. Τῇ γὰρ ἀρετῇ συγκεκλήρωται πόθος, καὶ κίνδυνος. Καὶ ταῦτα οἶσα καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων γραμμάτων αὐτῇ, καὶ οὐδὲν δεσὴν παρ' ἑτέρων μανθάνειν· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς οὐκ ἀγνοοῦσαν διδάσκοντες, ταῦτα ἐπιστέλλομεν. Ἵσμεν γάρ, ὅτι οὐτε τὸ πατριδος ἐκπεσεῖν, οὐτε τὸ χρημάτων ὑπομεῖναι ζημίαν (τοῦτο δὴ τὸ πολλοῖς ἀφόρητον), οὐχ ὕβρις, οὐκ ἀλλή τις τοιαύτη θλίψις διαταράξει σε δυνήσεται. Εἰ γὰρ οἱ κοινῶν τῶν ταῦτα πασχόντων γινόμενοι ζηλωτοὶ, πολλῶ μᾶλλον οἱ ἐν αὐτοῖς ὄντες. Διὰ τοῦτο Παῦλος ἀφ' ἐκατέρων τοὺς ἐξ Ἑβραίων πιστεύσαντας ἀνακηρύττει, λέγων· Ἀναμνηθῆκασθε τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς ὥτισθέμεντες πολλὴν ἀλλοίαν ὑπεμείνατε παθημάτων, τοῦτο μὲν ὀνειδισμοῖς καὶ θλίψει θεωριζόμενοι, τοῦτο δὲ κοινοῦ τοῦ οὕτως πασχόντων γενθέντες. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἡμεῖς μακρὰν ποιούμεν τὴν ἐπιστολήν. Οὐδεὶς γὰρ τῷ νικῆσαντι, καὶ τρόπαιον στήσαντι λαμπρὸν, παραγίνεται αἰσχυρίαν νομίζων, ἀλλ' εὐφροσύνη μόνον. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμεῖς ἔγνωμεν ὅσην περὶ τὰ συμβάντα τὴν φιλοσοφίαν ἐπέδειξεν, μακαρίζομεν σε, θαυμάζομεν

τῆς τε εἰς τὸ παρὸν ὑπομονῆς, καὶ τῶν ἀντιδόσεων τῶν ἐντεῦθεν σοι ταμειουσμένων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ ἡμέτερα εὐ οἶδ' ὅτι βούλει μανθάνειν (καὶ γὰρ μακρὰν εἰσέγησα σιγὴν)· τῆς μὲν χαλεπωτάτης ἀρρωστίας ἀπηλλάχμεν, λείψανα δὲ ἐτι τῆς νόσου περιφέρομεν. Καὶ ἱατρῶν δὲ ἀπολαύομεν ἀρίστων· ἀλλ' ὁμοῦ καὶ οὕτω λυμαίνεται τὴν ἀπὸ τῆς θεραπείας ὠφελίαν ἡ τῶν ἐπιτηδελίων ἀπορία. Οὐ γὰρ δὴ μόνον φαρμάκων ἐνταῦθα σπάνις, καὶ τῶν ἄλλων τῶν δυναμένων διορθῶσαι σῶμα πεπονηκός, ἀλλ' ἡδὴ καὶ λιμὸς μελετάται, καὶ λοιμός. Καὶ ταῦτα λοιπὸν ὀδῶναι τὰ κακὰ ἡ συνέχεια τῶν ληστρονικῶν ἐφοδῶν, αἱ μέχρις πορρωτάτω τῶν ὁδῶν ἐκχεόμεναι, καὶ τὰς ὁδοὺς ἀποτειγίζουσαι, τὰς πανταχοῦ τετμημένας, ἐντεῦθεν πόλιν καὶ ὁδοπόρους ἐπάγουσι κίνδυνον. Ἀνδρόνικος γοῦν, καθὼς φησι, καὶ αὐταῖς ἐκαίνων περιπέσει τὰς χερεῖς, καὶ ἀποδυθεὶς· οὕτω διεσώθη. Διὰ παρακαλῶ σου τὴν ἐμμέλειαν μηδένα λοιπὸν ἀποστελλεῖν ἐνταῦθα. Δέος γάρ μὴ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀποδομίας ἡ ὑπόδεσις ἀφορμὴ τῷ παραγινόμενῳ σφαγῆς γένηται· καὶ οἷσα δ' ὅσην ἡμῖν οἶσαι τὴν δόδυν. Ἄλλ' εἰ τινος ἐπιλάβοιο γνησίῳ κατὰ χρεῖαν ἑτέραν ἐνταῦθα ἀφικνουμένου, δι' αὐτοῦ ἔδηλον τὰ περὶ τῆς [603] ὀγμίας ἡμῖν τῆς σῆς. Ἰδικῶς μέντοι εἰς τοῦτο μηδεὶς ἐνταῦθα πάραγινέσθω, μηδὲ δι' ἡμετέραν χρεῖαν, διὰ τὸ δέος δ' προειρήκαμεν.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴ ΙΓ'.

Ἀμφοτέρα τῆς ἀπάτου τοῦ Θεοῦ φιλάνθρωπίας, καὶ τὸ συγχωρεῖν τοσούτους ἐπάγεσθαι σοι πειρασμούς, καὶ ἐπαλλήλους οὕτως, ὥστε λαμπροτέρους σοι γίνεσθαι τοὺς στεφάνους, καὶ τὸ ταχίστην αὐτῶν ποιεῖσθαι· τὴν ἀπάλληγν, ὥστε σε μὴ κατατείνεσθαι πόλιν τῇ παραμονῇ τῶν ἐπαγομένων κακῶν. Οὕτω καὶ τῶν γενναίων ἀνδρῶν ἐκείνων, τῶν ἀποστολῶν λέγω καὶ τῶν προφητῶν, τὸν βίον ἐκυβέρνησαν ὁ Θεός, νῦν μὲν ἀφίεις τὰ κύματα διεγείρεσθαι, νῦν δὲ ἐπιτιμῶν· τῷ τῶν κακῶν πελάγει, καὶ ἀπὸ χαλεποῦ τοῦ χειμῶνος λευκὴν ἐργάζομενος τὴν γαλήνην. Παῦσαι τοίνυν δακρύουσα, καὶ κατατενομένη τῇ λύπῃ, μηδὲ τὰ ἐπαγομένα σοι δεῖνὰ σκόπει μόνον, τὰ ἐπάλληλα καὶ συνεχῇ, ἀλλὰ καὶ τὴν ταχίστην αὐτῶν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἄφατον ἐντεῦθεν τικτομένην σοι ἀμοιβὴν καὶ ἀντίδοσιν. Ὑπερ γὰρ ἐστιν ἀράχνη, καὶ σκιά, καὶ καπνός, καὶ εἰ τι τούτων εὐτατέστερον, τοῦτο ἐστὶ τὰ ἐπενεχθέντα σοι πάντα δεῖνὰ, πρὸς τὰ μέλλοντα διδοῦναι σοι ἐντεῦθεν βραβεῖα. Τί γάρ ἐστι πῶτεως ἐκπεσεῖν, καὶ τόπους ἐκ τόπων ἀμείβειν, καὶ πάντοθεν ἐλαύνεσθαι, καὶ δημεύεσθαι, καὶ εἰς δικαστήρια περιέλκεσθαι, καὶ ὑπὸ στρατιωτῶν σπαράττεσθαι, καὶ ὑπὸ τῶν τὰ μυρία εὐεργετηθέντων τὰ ἐναντία νῦν ὑπομένειν, καὶ παρ' οἰκετῶν, καὶ παρ' ἐλευθέρων ἐπηρεάζεσθαι, ὅταν τὸ τούτων ἐπαθλὸν ὁ οὐρανὸς ᾗ, καὶ τὰ ἀκήρατα ἀγαθὰ ἐκεῖνα, τὰ μηδὲ λόγῳ ἐρμηνευθῆναι δυνάμενα καὶ πέρας οὐκ ἔχοντα, ἀλλ' ἀθάνατον

* Prius editi ἀποδυθεὶς, duo mss. ἀποδυθεὶς, et sic etiam unus apud Duceum.

† Duo mss. καὶ εἰσῆ. Edit. καὶ οἶσα.

‡ Duo mss. αὐτῶν γίνεσθαι. Editi αὐτῶν ποιεῖσθαι.

§ Ibidem ἐντείνων.

* Omnes mss. παρεκάλεσα. Editi παρεκάλεσαν.

† Duo mss. ζήσεσθαι βίον.

παρξόντα τὴν ἐξ αὐτῶν ἀπολαύειν; Ἀρεῖσα τοίνυν τὰς ἐπιθυμίας, τὰς ἐπιθυμίας, τὰς τῶν χρημάτων ζημίας, τὰς μετὰ ναστάσεις τὰς συνεχεῖς, τὴν ἐν ἀλλοτριᾷ διαγωγὴν λογίζεσθαι, καὶ πηλοῦ παντὸς εὐτελείστερον ταῦτα καταπατοῦσα, ἐννοεῖ τοὺς ἐκ τούτων σοι τεθέντας ἐν τοῖς οὐρανοῖς θησαυροὺς, καὶ τὴν ἀνάλωτον πραγματείαν, καὶ τὸν ἀσυλον πλοῦτον. Ἀλλὰ τὸ σῶμά σου κακῶς ἐκ τῶν πόνων τούτων καὶ ταρακωριῶν διετέθη, καὶ τὰ τῆς ἀρρώστιας ἐπέτριψαν αἱ τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλαί; Πάλιν ἐτέρας μοι λέγεις ἐμπορίας ὑπόθεσιν, μεγάλης καὶ ἀπράτου. Οἶσθα γάρ, οἶσθα σαφῶς ἤλκων ἐστὶ σῶματος ἀρρώστιαν γενναίως καὶ μετὰ εὐχαριστίας ἐνεγκεῖν. Τοῦτο, ὁ πολλὰς εἶπον, τὸν Ἀδάμ ἐστεφάνωσε, τοῦτο ἐπὶ τῶν ἀγώνων τῶν τοῦ Ἰωβ τὸν διάβολον κατήσχυε, καὶ τὸν ἀβλήτην τῆς καρτερίας ἐκείνης λαμπρότερον ἀπέφηνε. Τοῦτο καὶ φιλοπονηίας, καὶ τῆς τῶν χρημάτων ὑπεροφίας, καὶ τῆς ἀθρόας ἐκείνης τῶν παιδῶν ἀποβολῆς, καὶ τῶν μυρίων ἐπιβουλῶν μᾶλλον αὐτὸν ἀνεχώρησε, καὶ τὸ ἀναίσχυτον τοῦ πονηροῦ [601] δαίμονος ἐκείνου στόμα ἔφραξε μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας. Ταῦτ' οὐκ ἀναλογισμένη συνεχῶς καὶ αὐτὴ, χαίρει καὶ εὐφραίνεται τὸν μέγιστον ἄθλον διανύσασα, καὶ κεφάλαιον τῶν πειρασμῶν πρὸς φέρουσα, καὶ ὑπὲρ τούτων δοξάζουσα τὸν φιλόανθρωπον Θεόν, τὸν δυνάμενον μὲν ἀθρόον ἀφανίσαι πάντα, ἀφίετα ὁμολογεῖσθαι, ὥστε σοι λαμπρότερον τὴν καλὴν ταύτην γενέσθαι πραγματείαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς σε μακαρίζοντες οὐ παύομεθα. Ἦσθημεν δὲ ὅτι καὶ τῶν δικῶν ἀπαλλαγείσα καὶ πραγμάτων, ὡς σοι πρόπον ἦν, οὕτω τῷ πράγματι τέλος ἐπιθήκας τὸ κατὰ τὴν διδύμω, οὐτε ἀνάνδρως αὐτὰ προεῖμένη, οὐδ' αὖ κατασχοῦσα πάλιν, καὶ ἐμπαίρασα σαυτὴν δικαστηρίους, καὶ τοῖς ἐκ τούτων κακοῖς· ἀλλὰ μέσσην οὐδέουσα ὀδόν, καὶ τὴν σοι πρόπουσαν ἐλευθερίαν καρπωσαμένη, καὶ πολλὴν τὴν σύνεσιν ἐν ἅπασιν ἐπιδειξαμένη, καὶ τὴν μακροθυμίαν, καὶ τὴν καρτερίαν, καὶ τὴν ὑπομονήν, καὶ τὸ ἀνεξαπάτητον δείξασα τῆς σῆς συνέσεως.

Πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴν II.

Οὐδὲν ξένον ὁ οὐδὲ ἀπεικὸς γέγονεν ἐπὶ τῆς εὐλαβείας τῆς σῆς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εἰκὸς καὶ ἀκολουθον τὸ πᾶν συνεχεῖς τῶν ἐπαλλήλων πειρασμῶν, εὐτονώτερα σοι γενέσθαι τῆς ψυχῆς τὰ νεῦρα, καὶ μέζονα πρὸς τὰ παλαισμάτα τὴν προθυμίαν καὶ τὴν ἰσχύιν, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν καρπωσασθαι σε τὴν ἡδονήν. Τοιαύτῃ γὰρ τῆς θλίψεως ἡ φύσις, ὅταν γενναίως καὶ νεανικῶς ἐπιλάβηται ψυχῆς, ταῦτα ἐργάζεσθαι πέφυκεν. Καὶ καθάπερ τὸ πῦρ δοκιμώτερον ποιεῖ τὸ χρυσίον, ὅταν αὐτὸ συγγένηται· οὕτω καὶ ταῖς χρυσαῖς ψυχαῖς ἐκποῦσα θλίψις, καθαρωτέρας αὐτάς ἐργάζεται καὶ δοκιμωτέρας. Αἰὶ καὶ Παῦλος ἔλεγεν· Ἡ θλίψις ἀπομονὴν καταργεῖται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν. Διὰ ταῦτα καὶ ἡμεῖς σκιρτῶμεν καὶ χαίρομεν, καὶ τῆς ἐρημίας ταύτης μέγιστην καρπούμεθα παράκλησιν ἐπὶ τῇ ἀνδρείᾳ σου ταύτῃ. Διὰ ταῦτα καὶ μυριοὶ σε κυκλώσει λῦκοι, καὶ πολλὰ συναγαγα-

πονηρευομένων, οὐδὲν δεδοίκαμεν· ἀλλ' εὐχόμεθα μὲν καὶ τοὺς θύτας οὐδεσθῆναι πειρασμοῖς, καὶ ἐτέρους δὲ μὴ προγενέσθαι, δεσποτικῶν πληροῦντας νόμον, τὸν καλεῖοντα εὐχεσθαι μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν· εἰ δ' ἄρα συγχαρηθεὶς γενέσθαι πάλιν, θαρρόμεν ὑπὲρ τῆς χρυσῆς σου ψυχῆς, τῆς καὶ ἐντεῦθεν μέγιστον αὐτῇ συναγοῦσης πλοῦτον. Τίνι γάρ σε δεδίδεσθαι δυνήσονται, οἱ κατὰ τῆς αὐτῶν πάντα τολμῶντες κεφαλῆς; Ζημία χρημάτων; Ἀλλ' εὐ οὐδ' ἐπὶ κόνις σοι ταῦτα, καὶ πηλοῦ παντὸς εὐτελείστερα εἶναι νομίζονται. Ἀλλὰ πατρίδος ἐκβολή καὶ οἰκίας; Ἀλλ' οἶσθα οὐ καὶ τὰς μεγάλας καὶ πολυανθρώπους πόλεις καθάπερ τὰς ἐρήμους οὕτως οἰκεῖν, ἡσυγία καὶ ἀπραγμοσύνη τὸν ἅπαντα συζήσασα χρόνον, καὶ τὰς βιωτικὰς καταπατήσασα φαντασίας. Ἀλλὰ θάνατον ἀπειλοῦσιν; Ἀλλὰ σὺ καὶ τοῦτο προλαβοῦσα διὰ παντὸς ἐμελέτησας τοῦ χρόνου, καὶ ἐκκύσεις [605] ἐπὶ σφαγῇ, νεκρὸν ἐπὶ ταύτῃ ἔλθουσι σῶμα. Τί δὲ τὰ πολλὰ λέγειν; Οὐδεὶς σε οὐδὲν ἐργάσασθαι δυνήσεται τοιοῦτον, οὐ τὴν ὑπομονὴν μετὰ πολλῆς οὐχ εὐρήσει τῆς περιουσίας ἐν σοὶ πάλας κατορθωθείσαν. Τὴν γὰρ στενὴν δαί καὶ τεθλιμμένην οὐδέουσα ὀδόν, ἐν ἅπασιν ἐγυμνάσω τοὺς τοῦτο. Διόπερ τὴν καλλίστην ταύτην ἐπιστήμην ἐν τοῖς γυμνασίοις ἀσκήσασα, νῦν ἐν τοῖς ἀγῶσι λαμπρότερα ἀνεφάνης, οὐ μόνον οὐδὲν ὑπὸ τῶν γινομένων θερμουμένη, ἀλλὰ καὶ περουμένη, καὶ σκιρτῶσα, καὶ χορεύουσα. Ὡς γὰρ προσέλαβες τὰ γυμνάσια, τοῦτων τοὺς ἀγῶνας μετὰ πολλῆς νῦν μεταχειρίζεις τῆς εὐκολίας, ἐν γυναικεῖν σῶματι, καὶ ἀραχνίον ἀσθενεστέρω, ἀνδρῶν σφιγγόντων καὶ τοὺς δόντας βρυχόντων μετὰ πολλοῦ τοῦ γέλωτος τὴν μανίαν καταπατοῦσα, καὶ πλείονα ἐτοίμη οὐσα παθεῖν, ἢ ἐκείνῳ παρασκευάζονται. Μακαρία οὐ καὶ τρισμακαρία τῶν ἐντεῦθεν στεφάνων, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ἀγώνων. Τοιαύτῃ γὰρ τῶν παλαισμάτων ἡ φύσις τούτων, καὶ πρὸ τῶν βραδίων καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς σκάμμασιν ἔχει καὶ τὰς ἀμοιβὰς καὶ τὰς ἀντιδόσεις, τὴν ἡδονήν, ἣν καρποῦσαι νῦν, τὴν εὐφροσύνην, τὴν ἀνδρίαν, τὴν καρτερίαν, τὴν ὑπομονήν, τὸ ἀνάλωτον, τὸ ἀχείρωτον, τὸ πάντων ὀφνητότερον εἶναι, τὸ οὕτως αὐτὴν ἀσκήσαι, ὡς μηδὲν δύνασθαι παρὰ μηδενὸς παθεῖν δεσνόν, τὸ τοιοῦτον κλυδωνίων γενομένων ἐπὶ τῆς πέτρας ἐστάναι, τὸ τῆς θαλάττης μαينوμένης ἔξουρίας φέρεσθαι μετὰ πολλῆς τῆς γαλήνης. Ταῦτα τῆς θλίψεως καὶ πρὸ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἑνταῦθα, τὰ ἱερὰ. Οἶδα γάρ, οἶδα ὅτι νῦν οὐδὲ περιχεῖσθαι τὸ σῶμα ἡγῇ, ὅπῃ τῆς ἡδονῆς περουμένη, ἀλλ' ἦν καιρὸς καλῇ, εὐκολώτερον αὐτὸ ἀποδοῖν, ἢ ἑτεροὶ τὰ ἱμάτια, ἃ περιέκινται. Χαίρει τοίνυν καὶ εὐφραίνεται καὶ ὑπὲρ σαυτῆς, καὶ ὑπὲρ τῶν τὴν μακαρίαν τελευτησάντων τελευτῇ, οὐκ ἐν κλίτῃ, οὐδὲ ἐν οἰκίᾳ, ἀλλ' ἐν δεσμοτηρίοις καὶ ἀλύσει καὶ βασάνοις. Ὁρῇ δὲ μόνους τοὺς ταῦτα ποιοῦντας καὶ δάκρυα. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἄξιον τῆς σῆς φιλοσοφίας. Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῆς τοῦ σώματος ἡμῶν ὑγείας βούλει μανθάνειν, ἀπηλάττημεν τῆς τῆς πρὸς ἐνοχλοῦσης ἡμῶν ἀρρώστιας, καὶ ῥῶον διακείμεθα νῦν· πλην εἰ μὴ πάλιν

* Tres mss. προεμένη. Edit. προεμένη.

h Savil. οὐδὲν ἀνάξιον.

* Duo mss. ἔξουσι σῶμα.

fructum atque oblectationem præbent? Quamobrem insidias, vexationes, opum jacturam, continuas locorum mutationes, atque in externa regione commorationem considerare supersede, atque hæc luto quovis villius proculcans, eos thesauros qui hinc tibi in cælo creantur, quæstumque qui exhauriri et consumi nequit, atque opes ab omni prædonum injuria tutas et immunes animo perpende. At corpus tuum ob labores et ærumnas male affectum est, hostiumque insidiæ morbum adduxerunt? Nimirum ingentis alterius atque ineffabilis quæstus materiam mihi rursus commemoras. Scis enim, scis, inquam, plane, quantas laudis sit, corporis morbum generoso animo atque cum gratiarum actione ferre. Hoc, ut sæpe dixi, Lazaro coronam attulit: hoc in Jobi certaminibus diabolum ignominia affecit, pugilemque ob hujusmodi patientiam clariorem reddidit. Hoc magis quam paupertatis amor, opum contemptio, ac repentina illa filiorum amissio, et sexcentæ insidiæ, ipsum laude ac prædicatione extulit, atque impudens perversi illius demonis os perfacile obstruxit. Hæc igitur ipsa quoque perpetuo tecum reputans, gaude et oblectare, quod maximo certamine perfuncta sis, atque id quod tentationum caput est, fac placido animo feras, eoque nomine benigni Dei gloriam prædices, qui cum omnia subito delere ac de medio tollere queat, ea tamen oriri sinit, ut tibi pulcher hic quæstus splendidior existat. Ob idque beatam te prædicare minime intermitimus. Illud autem nobis voluptati fuit, quod et litibus et negotiis, ut te dignum erat, defuncta, ejusmodi rei finem imposueris, ut nec ea ignave abjeceris, nec rursum retinueris, ac tribunalibus, iisque quæ hinc oriuntur malis teipsam translexeris; verum medium iter ingressa sis, eamque, quæ tibi conveniebat, libertatem perceperis, atque ingentem in omnibus rebus prudentiam præ te tuleris, edito videlicet tum patientiæ ac tolerantæ, tum ejusmodi prudentiæ, quæ fraudibus circumscribi nequit, documento.

Ad eandem epist. XVII. (Scripta anno 404 vel 405.)

Calamitas pios robustiores reddit. — Nihil alieni ac præposteri in te contigit, quin potius quod admodum rationi consentaneum esset, nempe ut per assiduas tentationes tuas animi tui nervis plus firmitatis, plusque ad subeunda certamina alacritatis ac roboris accederet, hincque magnam voluptatem perciperes. Nam hæc calamitatis natura est, ut cum sortem ac strenuam animam nacta est, hæc efficere soleat. Et sicut ignis aurum probatius efficit: eodem modo calamitas, animos aureos subiens, puriores eos ac præstantiores reddit. Eoque etiam nomine Paulus his verbis utebatur: *Tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem* (Rom. 5. 3. 4). Quocirca nos quoque exultamus ac lætitia perfundimur, atque ex hæc tua animi magnitudine maximum hujusce solitudinis solatium haurimus. Ac proinde, etiam si mille lupi ac multi conventus malignantium te undique obsideant, nihil timeamus: verum illud quidem*

* Savil, nihil intigni.

precamur, ut et præsentēs tentationes extinguantur, nec aliæ insuper accedant, dominicam scilicet legem explentes, quæ nos, ne in tentationem incidamus, precari jubet (Matth. 26. 41): sin autem Deus rursum exoriri sinat, de aurea tua anima, quæ hinc etiam amplissimas sibi opes aggerit, bono ac fidenti animo sumus. Etenim quam re terrorem tibi afferre poterunt, qui in suum caput suamque perniciem quidvis aggressi sunt? Opumne detrimento? At illud probe scio, te eas pulveris instar habere, ac quovis luto viliores existimare. An patriæ ac domus amissione? At tu amplas etiam ac frequentes urbes non secus ac solitudines incolere nosti, ut quæ in otio ac quiete omne vitæ tempus transegeris, atque hujusce vitæ pompas semper protriveris. At mortem minitantur? Tu vero antevertens nullum tempus omisiisti, quin de ea cogitares: atque, si ad necem te traxerint, cadaver dumtaxat ad eam trahent. Quid pluribus verbis opus est? Nemo te tanto ullo malo afficere poterit, quod non inveniat jampridem a te magna patientia toleratum. Nam cum per arctam et angustam viam semper iter feceris, his omnibus diuturna exercitatione assuevisti. Ac proinde cum pulcherrimam hanc scientiam in palestris colueris, nunc in certaminibus clariorem te præbui: quippe quæ ob ea quæ contingunt, non modo non conturberis, verum etiam velut alis instructa exsilias ac tripudies. Nam quarum rerum exercitia occupasti, harum certamina mira cum facilitate in muliebri et araneis imbecilliore corpore nunc obis, valentissimorum ac dentibus stridentium virorum furorem ingenti cum risu calcans: ut quæ plura perpeti parata sis, quam illi inferre parent. Te vero beatam, ac ter beatam, ob coronas quæ hinc tibi comparantur, imo potius ob ipsa certamina. Ea enim horum certaminum natura est, ut etiam ante præmia in ipsa quoque arena suam mercedem habeant, nimirum voluptatem, qua nunc frueris, animi lætitiā, fortitudinem, patientiam: illudque item, quod expugnari atque opprimi nequeas, quod omnibus rebus sublimior sis, quod sic teipsam exercueris, ut nihil tibi incommodi a quoquam inferri possit, quod exorta tam gravi tempestate in petra consistas, quod denique mari furente magna cum tranquillitate secundum cursum teneas. Hæc etiam ante cælorum regnum, calamitatis præmia in hac vita sunt. Illud enim mihi exploratissimum est, te nunc animo ita comparatam esse, ut ne corpore quidem indutam te esse existimes, ita te pennatam reddit voluptas: ac si tempus id postulet, promptius illud exutura sis, quam alii vestes, quibus obiecti sunt. Gaude igitur et oblectare, tum tuo nomine, tum eorum qui beatam mortem obierunt, non in lecto, nec domi, sed in carcere et vinculis ac tormentis. Eos autem solos luce ac lacrymis prosequere, qui hæc perpetrant. Nam istud quoque tua philosophia dignum est. Quoniam autem de corporis quoque nostri valetudine certior fieri cupis, nos ex eo morbo, qui nuper nobis molestiam exhibebat, emorsimus: nuncque meliorem valetudinem sumus, mo-

* Duo Map., habebunt.

do ne rursus hiems stomachi nostri imbecillitatem adventu suo lædat : nam de Isauris, omni metu vacui sumus.

XVIII. Carteria. (Cucuso anno 404.)

Sive frequenter, sive raro scribas, nos tamen iudicium illud, quod ab initio de tua caritate fecimus, firmum ac stabile retinemus. Id enim exploratum nobis est, te, sive scribas, sive sileas, eodem semper erga nos animo ac studio esse. Velim autem celerim tibi sanitatem Deus præbeat, atque omni morbo te liberet. Neque enim vulgari sollicitudine affecti sumus, cum de tuo morbo ad nos allatum est. Ideo te obsecramus, ut quoties licuerit, de tua valetudine nos certiores facias, et num melius aliquando corpus tuum se habeat indices. Nec enim te fugit, quam doleamus, cum te morbo teneri audimus, ac quanta lætitia afficiamur, ac præ voluptate velut pennas induamus, cum te bene valere intelligimus. Hæc igitur cum scias, ornatissima ac nobilissima domina mea, quoties facultas dabitur, ad nos scribere ne graveris, quaque valetudine sis, indicare. Neque enim vulgari beneficio nos afficies, cum ejusmodi ad nos literas miseris.

XIX. Marciano et Marcellino (a). (Anno 404 vel 405.)

Illud quidem cuperemus, ut vos, a quibus tantopere amamur, præsentem quoque cerneremus. At quoniam id minime licet (nam et viæ longinquitas, et hiems, et prædonum metus ad profectionem impediendam sufficient), illud saltem optamus, ut eos qui literas a nobis ad vos ferant, sæpius nanciscamur : quo cupiditatem nostram amplissime explere possimus. Quia autem, tum ob hujus loci solitudinem, tum quod a publica via procul distet, hoc nobis ademptum est, a vobis peto, ut si minus crebro hoc faciamus, nobis veniam tribuatis : atque, sive scribamus, sive sileamus, idem de nostra erga vos benevolentia iudicium habeatis, illud vobiscum reputantes, diuturnioris plerumque silentii nostri causam loci potius solitudinem esse, quam negligentiam.

XX. Agapeto. (Scripta Cuesi anno 404.)

Sincerum atque ardentem, fucique expertem, ac purum amorem tuum perspectum habeo : quodque nec negotiorum turba, nec temporis diuturnitate, nec itineris longinquitate debilitari possit ; scio item quam cupias oculis nos cernere, congressuque nostro frui. Quoniam autem nunc, tum ob itineris longitudinem, tum ob anni tempus, tum ob Isaurorum metum, id vix fieri potest, da operam, ut eam quam literæ afferre solent oblectationem nobis præbeas, subinde de tua totiusque domus tuæ valetudine certiores nos faciens. Nam si hujusmodi literas a te crebro acceperimus, non vulgarem, etiam in solitudine degentes, consolationem capiemus. Neque enim ignoras, domine mi, summopere venerande atque admirande, quanto nobis studio atque curas sit valetudo tua.

XXI. Alphio. (Anno forte 405.)

Te beatum ac ter beatum, atque etiam sæpius beatum

(a) Epistolam ad Marcianum et Marcellinum castigavimus ad fidem trium Mss., quorum ope Editores non raro sarcire solent.

qui ejusmodi res efficit, atque ejusmodi negotiis animum adjicit, quæ ingentem in cælis læssurum tibi recondunt. Neque enim vulgari animum nostrum erexisti, cum de domino nostro Joanne presbytero nobis illud exposuisti, te multum operæ adhibuisse, ut eum excitares, atque in Phœniciam mitteres. Quod autem aurum quoque ipsi dedisti, quamquam tu pro cætera tua pietate hoc reticuisti, minime tamen id nobis obscurum fuit : nam id etiam compertum habuimus, ac liberalitatem eam qua usus es. Ob eamque causam te admirari ac laudibus in cælum ferre non desinimus, quod in his rebus dives sis in quibus divitem esse convenit, teque obsecramus, ut crebro ad nos literas des. Nam si fieri posset, ut oculis te cerneremus, magno id sane emeremus. Quoniam autem id nondum licet, fac, quæso, subinde ad nos scribas, ac de tua totiusque domus tuæ valetudine certiores nos facias. Neque enim leve solatium capiemus hæc audientes. Cum igitur, quam nobis gratum facturus sis, minime ignores, ne committas, ut tanta lætitia careamus.

XXII. Casto, Valerio, Diophanto, Cyriaco, Antiochii presbyteris. (Cucuso anno 405.)

Quod longam nostram epistolam brevem dixeritis, haud equidem miror. Ea enim amantium natura est, ut satietatem nesciant, nec umquam expleri possint : verum quo plura ab iis quos amant acceperint, eo plura concupiscant. Ob eamque causam etiamsi decuplo major, quam prior, ad vos epistola venisset, ne illa quidem brevitatis vocabulum effugisset : verum ipsa quoque parva vocata fuisset, imo non vocata dumtaxat, sed etiam parva habita fuisset. Quod etiam mihi usu venit : nam ad quemcumque amoris erga nos gradum perveneritis, eo minime contenti sumus : verum amoris incrementa semper expelimus, caritatisque debitum, quod etiamsi semper solvatur, semper tamen debetur (Nemini enim, inquit ille, *quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis* [Rom. 13. 8]), quotidie a vobis efflagitamus, semper quidem illud affatim accipientes, nec tamen nos illud umquam omni ex parte accepisse arbitantes. Ne, quæso, præclarum hoc debitum, duplicemque voluptatem habens, nobis persolvere desinatis. Nam et qui persolvunt, et qui accipiunt, parum voluptatem consequuntur : quippe cum utriusque per hujusmodi solutionem æque locupletentur. Quod quidem in pecuniis fieri nequit : nam qui persolvit, egentior hinc efficitur ; is contra, qui accepit, copiosior. At in caritatis contractu hoc usu venire minime solet. Neque enim eum qui persolvit inanem ac vacuum relinquit ; id quod pecunia efficit, eum ad accipientem migrat ; quin potius ipsum tum demum locupletiores reddit, cum eam persolvit. Hæc igitur cum sciatis, præstantissimi ac piissimi domini mei, ne umquam florentem erga me benevolentiam exhibere intermitte. Nam etsi ut id faciatis, nihil nostra cohortatione indigetis : tamen quoniam vos apprime amamus, propterea vos, etiam si nihil necesse sit, admonemus, ut sæpe ad nos scribatis, atque quo statu valetudo vestra sit, significetis. Quamvis enim nihil ad eam rem monitore vobis opus sit, at nos tamen id quoque, quia vehementer expo-

ἐπελθὼν ὁ χειμὼν λυμῆνται ἡμῖν τοῦ στομάχου τὴν ἀσθένειαν· καὶ τῶν Ἰσχυρίων ἐνεκεν, ἐν πολλῇ καθυστάκαμεν ἀσφαλείᾳ.

III^a. Καρτερίᾳ.

Κἀν πολλάκις, καὶ ὀλιγάκις ἐπιστελλῃς, ἡμεῖς ἦνπερ ἐξ ἀρχῆς ἔχομεν ψῆφον περὶ τῆς ἀγάπης τῆς σῆς, ταύτην ἀκίνητον διατηροῦμεν. Ἰσμεν γὰρ ὅτι καὶ γράφουσα καὶ σιγῶσα ὁμοίως περὶ ἡμᾶς διακείμεθα ἐσπούδακας. Ὁ Θεὸς σοι ταχίστην παράσχοι τὴν ὑγίαν, καὶ πάσης ἀπαλλάξῃς ἀρρώστιας. Καὶ γὰρ οὐχ ὥς ἔτυχεν ἐν φροντίδι καθυστάκαμεν περὶ τῆς ἀρρώστιας τῆς σῆς ἀκούοντες. Διὰ καὶ παρακαλοῦμέν [606] σου τὴν ἐμμέλειαν, ἥνικα ἂν ἐξῇ συνεχῶς ἡμῖν δηλοῦν τὰ περὶ τῆς ῥώσεως τῆς σῆς, καὶ εἴ τινα πρὸς τὸ βέλτιον ἐπίδοσιν ἐλαβὲ σου τὸ σῶμα. Οἶσθα γὰρ καὶ πῶς ἀλγοῦμεν ἀκούοντές σε ἐν ἀρρώστια εἶναι, καὶ πῶς εὐφραίνόμεθα, καὶ πτερούμεθα ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, ἐπειδὴ ἀκούσωμεν ἐν ὑγείᾳ σε καθεστάναι. Ταῦτ' οὖν εἰδυία, κυρία μου κοσμιωτάτῃ καὶ εὐγενεστάτῃ, δάσκει ἂν δυνατόν ῃ, γράφειν ἡμῖν μὴ κατόκειν, καὶ δηλοῦν τὰ περὶ τῆς ῥώσεως τῆς σῆς. Οὐ γὰρ τὴν τυχοῦσαν ἡμῖν χαρὴν χάριν, τοιαύτας πέμπουσα ἡμῖν ἐπιστέλλεις.

IV^a. Μαρκιανῷ καὶ Μαρκελλίῳ.

Ἐβουλόμεθα μὲν ὑμᾶς σφοδρὸς ἡμῶν δυνάς οὕτως ἐραστάς, καὶ παρόντας ἰδεῖν. Ἀλλὰ ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐνι (τό τε γὰρ τῆς ὁδοῦ μῆκος, ἥ τε τοῦ χειμῶνος ὥρα, καὶ ὁ τῶν ληστῶν φόβος ἱκανὰ διατειγίσει τὴν ἀποδημίαν), τοὺς γούν τὰ γράμματα κομίζοντας ἅ παρ' ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐπιθυμοῦμεν συνεχέστερον ἡμῖν περιτυγχάνειν, ὥστε δύνασθαι μετὰ δαφιλίας πληρῶσαι τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἡμετέραν. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τοῦτο παρελθὼ ἡμᾶς ἡ ἐρημία τοῦ χωρίου ἐν ᾧ διατρίβομεν, καὶ τὸ σφόδρα αὐτὸ ἀπαικίσθαι τῆς δημοσίας ὁδοῦ, παρακαλῶ, ἂν μὴ συνεχῶς τοῦτο ποιῶμεν, συγγνώμην ἡμῖν νέμειν, καὶ γραφόντων ἡμῶν καὶ σιγῶντων, τὴν αὐτὴν ἔχειν περὶ τῆς ἀγάπης τῆς ἡμετέρας ψῆφον, λογιζομένους ὅτι τὴν σιγὴν ἡμῖν πολλάκις μακροτέραν ἢ ἐρημίαν τοῦ τόπου, οὐχ ἢ τοῦ τρόπου βραθυμία ἐργάζεται.

V^a. Ἀγαπητῷ.

Οἶδά σου τὴν ἀγάπην τὴν γνησίαν καὶ θερμὴν, τὴν ἄβολον καὶ εἰλικρινῇ, καὶ οὔτε πραγμάτων ὄχλῳ, οὔτε χρόνου πλήθει, οὔτε ὁδοῦ μήκει μαραινόμενῃ· οἶδα καὶ ὅπως ἐπιθυμοῖς καὶ αὐτοφείῃ ἡμᾶς θεάσασθαι, καὶ τῆς κατὰ πρόσωπον ἀπολαύσαι συνουσίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἦδη ἐργῶδες ἔστι, καὶ διὰ τὸ τῆς ὁδοῦ μῆκος, καὶ διὰ τὴν τοῦ ἔτους ὥραν, καὶ τὸν τῶν Ἰσχυρίων φόβον, τὴν διὰ τῶν γραμμάτων παρέχε ἡμῖν εὐφροσύνην, συνεχῶς δηλῶν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, καὶ τοῦ οἴκου σου παντός. Ἄν γὰρ τοιαῦτα δεχόμεθα συνεχῶς γράμματα παρὰ τῆς σῆς εὐγενείας καὶ θαυμασιότητος, οὐ τὴν τυχοῦσαν καὶ ἐν ἐρημίᾳ διατρίβοντες καρπώσομεθα τὴν παράκλησιν. Καὶ γὰρ οὐκ ἄγνοεῖς ὅπως ἡμῖν περισπούδαστον τὸ ἐν ὑγείᾳ σε εἶναι, δέσποτά μου αἰδεσιμώτατε καὶ θαυμασιώτατε.

* In editis deest ἡμῖν additum est ex tribus mss., quorum ope hanc epistolam correctimus; tria postrema verba in omnibus mss. sic habentur, τῶν ὀλιγοῦσιν ἐργάζεται.

ἢ τῶν ἐργῶδων, sic tres mss.

VI^a. Ἀδελφῷ.

Μακάριος καὶ τρισμακάριος εἰ, καὶ πολλάκις τοῦτο, τοιαῦτα ἐργαζόμενος, καὶ τοιαύτας ἐπιτελέων πραγματείας, αἱ πολὺν ἐν οὐρανοῖς προποτιθενταὶ σοι τὸν μισθὸν τε καὶ θησαυρόν. Οὐδὲ γὰρ ὥς ἔτυχεν ἡμᾶς ἀνεπτέρωσας, τὰ κατὰ τὸν κύριόν μου Ἰωάννην τὸν πρεσβύτερον ἀπαγγείλας, ὅτι πολλὴν [607] ἐποίησας σπουδὴν ἀναστῆσαι αὐτόν, καὶ ἐκπέμψαι εἰς τὴν Φοινίκην. Ὅτι δὲ καὶ χρυσίον αὐτῷ δέδωκας, αὐτὸς μὲν ἐσίγησας, καὶ τοῦτο πρέπον τῇ εὐλαθείᾳ σου ποιῶν· ἡμᾶς δὲ οὐκ ἐλαθες, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐγνωμεν, καὶ τὴν δαφίλειαν, ἣν παρέσχες. Καὶ διὰ τοῦτο σε θαυμάζοντες καὶ μακαρίζοντες οὐ παύομεθα, ὅτι ἐν οἷς δεῖ πλουτεῖν, ἐν τοῖς πλουτέσι· καὶ σε παρακαλοῦμεν γράμματα συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν. Εἰ μὲν γὰρ δυνατόν ἦν καὶ κατ' ὅλην σε ἰδεῖν, πολλοῦ ἂν ἐπιδίμεθα τοῦτο. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο τῶς οὐκ ἐνι, γράψε συνεχῶς ἡμῖν, περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζόμενος, καὶ τοῦ οἴκου σου παντός. Οὐ γὰρ τὴν τυχοῦσαν καρπώσομεθα παράκλησιν ταῦτα μανθάνοντες. Εἰδὼς οὖν ἥλικα ἡμῖν χαρὴν, μὴ ἀποστερήσῃς ἡμᾶς τῆς τοσαύτης εὐφροσύνης.

VII^a. Κλάτῳ, Οὐαλερίῳ, Διοφάντῳ, Κοριανῷ, πρεσβυτέροις Ἀρτιοχείας.

Οὐ θαυμάζω, ὅτι τὴν μακρὰν ἡμῶν ἐπιστολὴν βραχείαν ἐκαλέσατε. Τοιοῦτον γὰρ οἱ ἐρώντες· οὐκ ἴσασιν κόρον, οὐ δέχονται πλησμονήν, ἀλλ' ὅσα ἂν λάβωσι παρὰ τῶν ἐρωμένων, πλείονα ἐπιζητοῦσι. Διὰ τοι τοῦτο εἰ καὶ δεκαπλασίον ὅμην ἦλθεν ἐπιστολὴ τῆς ἐμπροσθεν, οὐκ ἂν οὐδὲ ἐκείνη τὸ τῆς βραχύτητος διέφυγεν ὄνομα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ μικρὰ ἂν ἐκλήθη· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐκλήθη μόνον, ἀλλὰ καὶ μικρὰ ἂν ὅμην ἐφάνη. Ἐντεῦθεν καὶ ὑμεῖς, ὅπουπερ ἂν ἀφίκησθε φιλοῦντες ἡμᾶς, οὐδὲ αὐτοὶ κόρον λαμβάνομεν· ἀλλ' αἰ προσθήκας ἐπιζητοῦμεν ὑμῶν τοῦ φιλετου, καὶ τὸ χρέος τῆς ἀγάπης τὸ αἰ μὲν ἐκινούμενον, αἰ δὲ ὀφειλόμενον (Μηδὲν γὰρ, φησί, μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀλλήλους ἀγαπῆν), καθ' ἑκάστην παρ' ἡμῶν ἀπαιτοῦμεν ἡμέραν· αἰ μὲν αὐτὸ μετὰ πολλῆς λαμβάνοντες τῆς δαφιλίας, οὐδέποτε δὲ ἀπειληφέναι τὸ πᾶν ἡγοῦμενοι. Μὴ δὲ παύσησθε κατατιθέντες ἡμῖν τὸ καλὸν τοῦτο ὄφλημα, καὶ διπλὴν ἔχον ἡδονήν. Οἱ τε γὰρ καταβάλλοντες, οἱ τε ὑποδεχόμενοι τὴν ἰσὴν καρποῦνται εὐφροσύνην, ἐπειδὴ περ ἀμφοτέρωι τῇ καταβολῇ ὁμοίως γίνονται εὐποροι. Ὅπερ ἐπὶ τῶν χρημάτων οὐκ ἐνι, ἀλλ' ὁ μὲν καταθεὶς, πενέστερος ταύτῃ γίνεται, ὁ δὲ ὑποδεχόμενος, εὐπορώτερος. Ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τοῦ συμβολαίου τῆς ἀγάπης τοῦτο συμβαίνειν αἰσθεν. Οὐδὲ γὰρ ἀφίησιν ἑρμῶν αὐτῆς τὸν καταθέντα· ὅπερ ποιεῖ τὸ ἀργύριον πρὸς τὸν ὑποδεχόμενον μεταστάν· ἀλλὰ τότε μᾶλλον αὐτὸν εὐπορώτερον καθιστῇσιν, ὅταν αὐτὴν καταβάλῃ. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, κύριοι μου τιμωτάτοι καὶ εὐλαβέστατοι, μὴ διαλίπητε διηνεκῶς ἀκμάζουσιν περὶ ἡμᾶς τὴν διάθεσιν ἐπιδεικνύμενοι. Εἰ γὰρ καὶ μηδὲν δεῖσθε εἰς τοῦτο τῆς παρ' ἡμῶν παρακλήσεως, ἀλλ' ἐπειδὴ σφόδρα ἐρώμεν ὑμῶν τῆς ἀγάπης, καὶ μὴ δεομένους ἀναμνησόμενον τοῦτο ἐνεκεν, καὶ τοῦ συνεχῶς [608] ἐπιστέλλειν, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας δηλοῦν. Εἰ γὰρ μὴδὲ τοῦτο χάριν δεῖσθε οὐ ἀναμνησόντος, ἀλλ' ἡμεῖς καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ σφόδρα περισπούδαστον ἡμῖν, οὐ παύσομεθα

θιγενεῶς παρ' ὑμῶν ἐπιζητοῦντες. Ὅτι μὲν γὰρ ἐργώδες τοῦτο λοιπὸν, καὶ διὰ τὴν τοῦ ἔτους ὥραν, καὶ διὰ τὴν τῆς ὁδοῦ δυσκολίαν, οὐ πολλῶν φαινομένων τῶν ὁδοπόρων, τῶν πρὸς τοῦτο διακονησμένων ὑμῖν, οὐδὲ ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν· πλὴν ἄλλ' ὥς ἐνι, καὶ οἷόν τέ ἐστι καὶ ἐν τοσαύτῃ δυσκολίᾳ, συνεχῶς ἐπιστέλλειν παρακαλοῦμεν, καὶ παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ταύτην αἰτοῦμεν τὴν χάριν. Καὶ τῷ κυρίῳ δέ μου τῷ εὐλαβεστάτῳ πρεσβυτέρῳ Ῥωμανῷ, καθὼς ἐκελεύσατε, ἀποστάλαμεν καὶ τοῦτου χάριν ὑμῖν εἰδότες πολλήν. Ἐπεὶ καὶ τοῦτο σφόδρὰ ἡμᾶς ἀγαπώντων ἐστὶ, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς φιλοῦντων, τὸ τηλικούτους ἀνδράσι καὶ διὰ τῶν γραμμάτων περᾶσθαι, καὶ πολλὴν ποιεῖσθαι σπουδὴν ἀκριβέστερον συνάπτειν ἡμᾶς. Δεξιόμενοι τοίνυν ἡμῶν τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολήν, καὶ δοῦναι παρακληθῆτε, καὶ χωρὶς τῆς ἐπιστολῆς προσηγορίαν αὐτὸν πάλιν ἐξ ἡμῶν. Καὶ γὰρ οὐχ ὥς ἔτυχεν ἀνοθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐρασταὶ γεγονάμεν αὐτοῦ σφοδρότατοι· καὶ τοῦτο μανθάνεω διὰ τῆς γλυττῆς τῆς ὑμετέρας, ὅτι τὴν αὐτὴν ἀγάπην μένομεν διατηροῦντες, ἡμῖν αὐτοῖς τὰ μέγιστα χαρίζομενοι, καὶ οὐκ ἐν μεταξὺ σιγῇ οὐ βῆρυμιά πεποιθήκαμεν, ἀλλὰ τῷ γράμματι ἀναμείνουν δεξασθαι παρὰ τῆς εὐλαβείας αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ προτέρους ἡμᾶς ἤτησεν ἐπιστεῖλαι, ἰδοὺ καὶ τοῦτο ποιοῦμεν, καὶ παρακαλοῦμεν καὶ αὐτὸν συνεχῶς τοῦτο πρὸς ἡμᾶς ποιεῖν.

ΚΙ'. Ῥωμανῷ πρεσβυτέρῳ.

Οἶσθα καὶ αὐτὸς, κύριέ μου τιμωτάτε καὶ εὐλαβεστάτε, πῶς ἀεὶ περὶ τὴν σὴν εὐλαβείαν διετέθημεν, καὶ πῶς ἀεὶ συνδεσμένοι σοι τῷ νόμῳ τῆς ἀγάπης διατελέσαμεν, θαυμάζοντες σοὶ τὴν τῶν τρόπων ἐπιείκειαν, καὶ ἐκπληττόμενοι τῆς ἀρετῆς σου τὴν εὐμορφίαν, δι' ἧς πάντας τοὺς ἐντυγχάνοντας χειροῦσαι. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἐκ μακροῦ καθήμενοι ἡμεῖς ἐπιστήματος, ἀεὶ σε ἐπὶ τῆς διανοίας περιφερόμεν, καὶ ὅπου περ ἂν ἐρημία ἀπενεχθῶμεν, ἐπιλαθέσθαι σου τῆς ἀγάπης οὐ δυνάμεθα· ἀλλ' ὥς παρόντα καὶ πλησίον ὄντα, οὕτω καὶ ὁρώμεν καὶ φανταζόμεθα, τοῖς τῆς ἀγάπης ὀφθαλμοῖς συνεχῶς, μᾶλλον δὲ διηλεκτικῶς σε βλέποντες, καὶ πρὸς ἀπαντὰ ἀνακηρύττοντες σοὶ τὴν εὐλαβείαν. Παρακαλοῦμεν δὲ καὶ αὐτὸν μεμνηθῆσθαι ἡμῶν διηλεκτικῶς, καὶ τὴν ἀγάπην ἣν ἐξ ἀρχῆς περὶ ἡμᾶς ἐπεδείξω, ταύτην καὶ νῦν ἀκμάζουσάν διατηρεῖν, καὶ εὐχεσθαι μετὰ πολλῆς ἐκτενείας ὑπὲρ τῆς ταπεινωσεως τῆς ὑμετέρας, καὶ ἐπιστέλλειν ἡνίκα ἂν ἐξῇ, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς δηλοῦν· ἵνα καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθήμενοι, πολλὴν καρπώσώμεθα τὴν παράκλησιν, τῆς ἀπὸ τῶν εὐχῶν σου συμμαχίας ἐκ τοσούτου ἀπολαύοντες διαστήματος.

[609] ΚΔ'. Ἡουσίῳ.

Αὐτὸς μὲν συγγνώμης ἀξίως τυχεῖν ὑπὲρ τοῦ μὴ παραγενέσθαι, τὴν ἀβρωσίαν προβαλλόμενος. Ἐγὼ δὲ σε καὶ στεφανῶ καὶ ἀνακηρύττω τῆς γνώμης, ἀφ' ἧς καὶ παράγινος, καὶ τῶν ἐλθόντων οὐδὲν ἑλαττὸν ἔχεις παρ' ἡμῖν κατὰ τὸν τῆς ἀγάπης λόγον. Ἰκάνως δὲ ὁ θεὸς καὶ τῆς κατεχούσης σε ἀπαλλάξει ἀβρωσίας, καὶ πρὸς καθάραν ὑγίαν ἐπαναγαγεῖν, ἵνα σοὶ καὶ τῆς κατ' ὄψιν ἀπολαύσωμεν συντυχίας. Καὶ γὰρ σφόδρὰ ἐπιθυμοῦμεν σε ἰδεῖν καὶ περιπτύξα-

σθαι, καὶ τὴν φιλίαν ἡμῖν φιλεῖν κεφαλὴν. Ἔως δ' ἂν ταῦτα τὸ τε ἀβρωστέιν αὐτοῦ τὴν εὐγένειαν καὶ ἡ τοῦ ἔτους ὥρα διακυλῇ, οὐ παυσόμεθα συνεχῶς ἐπιστέλλοντές σου τῇ τιμωότητι, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἡμῖν αὐτοῖς πραγματευόμενοι ἡδονήν.

ΚΕ'. Ἐλπίδιῳ ἐπισκόπῳ.

Ἡμεῖς μὲν ἐβουλόμεθα συνεχῶς ἐπιστέλλειν τῇ εὐλαβείᾳ τῇ σῇ, καὶ οἶσθα τοῦτο καὶ αὐτὸς, δέσποτα τιμωτάτε· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἡμᾶς παραιρεῖται τὸ μηδένα συνεχῶς ἡμῖν ἐπιχωριάζειν (ἦ τε γὰρ ἐρημία τοῦ χωρίου τούτου, ὃ τε τῶν λησῶν φόβος· ταύτην ἐπιτείνων, λοιπὸν δὲ καὶ ἡ τοῦ ἔτους ὥρα τὰς ὁδοῦς ἀποτειχίζουσα, πᾶσιν ἄδαντα ποιεῖ τὴν Κουκουσὸν^β), ἀλλ' ἡνίκα ἂν ἐπιτύχωμεν γραμματηφόρων, πληροῦμεν ἡμῶν τὴν ἐπιθυμίαν, ἡμῖν αὐτοῖς τὰ μέγιστα χαρίζομενοι. Ὅ δὲ καὶ νῦν πεποιθήκαμεν διὰ τῶν κυρίων μου τῶν τιμωτάτων πρεσβυτέρων, τὴν τε ὀφειλομένην ἀποδιδόντες πρόσρησιν τῇ θεοσεβείᾳ σου, καὶ παρακαλοῦντες ἡνίκα ἂν ἐξῇ καὶ αὐτὸν ἡμῖν ἐπιστέλλειν, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας δηλοῦν τῆς σῆς. Οὐ γὰρ ἀγνοεῖς, δέσποτά μου τιμωτάτε καὶ εὐλαβεστάτε, ὅπως ἡμῖν περισπούδαστον ἀεὶ περὶ ταύτης μανθάνειν. Εἰ γὰρ καὶ πρὸς αὐτὰς ἀπαρκίσθημεν τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης τὰς ἐσχατίας, ἀλλ' ὁμως τῆς ἀγάπης σου τῆς γνησίας καὶ θερμῆς, τῆς εἰλικρινοῦς καὶ ἀδόλου ἐπιλαθέσθαι οὐ δυνάμεθα, ἀλλ' ὅπου περ ἂν ἀπίωμεν, περιφέροντες αὐτὴν ἀπῆμεν, μεγίστην ἐντεῦθεν καρπούμενοι τὴν παραμυθίαν.

ΚΓ'. Μάτῳ ἐπισκόπῳ.

Εἰ καὶ αὐτὸς ἡμῖν οὐκ ἐπέσταλκας, καίτοι τῶν κυρίων μου τῶν πρεσβυτέρων παραγενομένων, ἀλλ' ἡμεῖς τῆς τε ἀνωθεν σου φιλίας μεμνημένοι, καὶ τὴν τῶν τρόπων σου θαυμάζοντες ἐπιείκειαν, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀνδρείαν, εἰδότες δὲ καὶ τὸ φιλετρον, ὃ ἀεὶ περὶ ἡμᾶς ἐπεδείξω, πρότερον τοῖς πρὸς τὴν σὴν ἐμμέλειαν ἐπετηδῆσάμεν γράμμασι, χάριτάς τε σοὶ ὁμολογοῦμεν τῆς διαθέσεως, ἣν περὶ ἡμᾶς ἐπιδεικνύσαι· οὐ γὰρ ἔλαθεν ἡμᾶς τοῦτο, καίτοι γε ἐκ τοσούτου καθήμενος διαστήματος· παρακαλοῦμεν οὖν, ἡνίκα ἂν ἐξῇ, γράφειν ἡμῖν συνεχῶς, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς [610] σῆς εὐαγγελίζεσθαι. Ὅταν γὰρ ἀκούσωμεν τοὺς σφοδροὺς ἡμῶν ἐραστὰς, καὶ γεναίους, οὕτω διεγρηγμένους, νηφοντάς τε καὶ ἐγρηγοράδας περὶ τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν πρόνοιαν, ἐν ὑγίειά διαγιν, πολλὴν καὶ ἐντεῦθεν καρπούμεθα τὴν παράκλησιν. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, δέσποτά μου τιμωτάτε καὶ εὐλαβεστάτε, μὴ κατόθεν συνεχῶς ταῦτα ἡμῖν δηλοῦν. Οὕτω γὰρ, κἂν πρὸς αὐτὰς ἀπενεχθῶμεν τῆς οἰκουμένης τὰς ἐσχατίας, πολλὴν καρπώσώμεθα τὴν παράκλησιν, ταύτης συνεχῶς ἀπολαύοντες τῆς παραμυθίας^ε.

ΚΖ'. Δόμῳ ἐπισκόπῳ.

Καὶ τοῦ πέμψαι τὸν τιμωτάτον πρεσβύτερον εἰς ἐπισκοπὴν ἡμετέραν, καὶ τοῦ γράφαι πολλὰς ἔχω χάριτας τῇ εὐλαβείᾳ τῇ σῇ, δέσποτα τιμωτάτε. Ἀμφότερα γὰρ γνησίας ἀγάπης καὶ θερμῆς διαθέσεως. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν ἐρημίᾳ διατρίβοντες, πολλὴν ἐντε-

^α Sic omnes mss. Editi vero τὸ τε ἀβρωστέιν, male

^β Vatic. τὴν Κουκουσόν.

^ε Mss. καρπούμεθα τὴν παραμυθίαν, ταύτης συνεχῶς ἀπολαύοντες τῆς παρακλητικῆς.

timus, a vobis postulare nunquam desinemus. Et quidem quoniam tum propter anni tempus, tum propter itineris difficultatem, haud multi viatores sunt, qui vobis ad hanc rem operam navare possint, istud jam difficile esse non ignoramus: saltem ut liceat, atque in tanta difficultate fieri potest, vos obsecramus, ut quam sæpiissime scribatis, atque hanc a vestra caritate gratiam postulamus. Quin religiosissimo quoque domino meo presbytero Romano, ut iussistis, scripsimus: eoque nomine ingentem etiam vobis gratiam habemus. Quandoquidem hoc quoque ab ingenti ac singulari quodam nostri amore proficiscitur, quod, ut tantis viris acrius nos copuletis, per literas operam datis, summumque ad id studium adhibetis. Velim itaque, ut cum nostram ad eum epistolam acceperitis, eam ipsi reddatis, atque eum licet epistola non accepta meo nomine salutetis. Jampridem enim est, quod eum vehementer amare cœpinus; idque ut ex ore vestro intelligat cupio, nos eandem erga eum benevolentiam retinere, eaque in re de nobis ipsis optime mereri; illudque præterea, nos non negligentia et socordia nihil ad eum literarum dedisse, sed quod ab ipsis pietate literas exspectaremus. Quoniam autem, ut priores scriberemus, postulavit, et hoc quoque facimus: et idem ut ipse facere ad nos non intermittat, obsecramus.

XXIII. Romano presbytero. (Cucuso anno 405.)

Scis tu quoque profecto, domine mi reverendissime ac religiosissime, quem semper erga te animum habuerimus; et quo pacto semper caritatis lege tecum astricti fuerimus, morum tuorum suavitatem admirantes, virtutisque tuæ, per quam omnes eos, qui ad te accedunt, tuos reddis, pulchritudinem suspicientes. Quo etiam fit, ut quamvis longo a te intervallo dissiti, animo tamen et cogitatione te circumferamus, atque in quamcumque solitudine avehamur, tuæ tamen caritatis oblivisci minime possimus, verum ut præsentem ac propinquum intueamur, caritatisque oculis perpetuo representemus, imo ut rectius loquar, assidue te cernamus, atque apud omnes pietatem tuam prædicemus. Quamobrem abs te quoque petimus, ut nostri memoriam nunquam intermittas, eamque benevolentiam, quam nobis semper præstisti, nunc quoque vigentem conserves; ac pro nostra villitate obnixas ad Deum preces adhibeas, ad nosque, cum licuerit, literas des, ac de tua valetudine certiores nos facias: quo, etiam in solitudine sedentes, ingentem consolationem capiamus, tuam videlicet precum subsidio e tanto locorum intervallo fruantes.

XXIV. Hesychio. (Cucuso anno 404.)

Petis ut illud tibi ignoscam, quod ad me non veneris, morbi excusatione utens. Ego autem voluntatis nomine te laudo ac prædico, per quam etiam venisti, atque quantum ad caritatem attinet, nihilo inferiore apud nos loco es, quam qui venerunt. Potest autem Deus ex eo morbo, quo teneris, te eximere, atque integræ sanitati restituere, ut conspectu quoque tuo atque congressu fruamur. Siquidem te videre at-

que complecti, carumque istud nobis caput exosculari majorem in modum avemus. Quamdiu autem id, tum per morbum tuum, tum per anni tempus, minime licebit, literas ad te dare, eamque, quæ hinc ad nos redit, voluptatem nobis ipsis comparare minime intermitteremus.

XXV. Elpidio Episcopo. (Cucuso anno 404.)

Illud quidem vellemus, nobis ad te quam sæpiissime literas dare liceret: idque ipse scis, domine reverendissime. Quod quoniam nobis adimitur, propterea quod nemo ad nos erebro accedat (nam et opphli hujusce solitudo, et latronum metus eam augens, ac denique anni tempus itinera intercludens, Cucusum omni ex parte inviam reddit), quoties tabellarium nanciscimur, cupiditati nostræ satisfacimus, in hoc scilicet nobis ipsi quam gratissimum facientes. Quod quidem nunc etiam per religiosissimos dominos meos presbyteros facimus, nimirum et debitum pietati tuæ salutationis munus persolventes, et te rogantes, ut, quoties facultas dabitur, tu quoque ad nos scribas, ac quo statu valetudo tua sit, exponas. Neque enim te fugit, reverendissime ac religiosissime domine, quanto semper nobis studio atque curæ sit de ea aliquid intelligere. Quamvis enim ad extremos usque orbis nostri fines remoti simus, tamen veræ et ardentis, ac sinceræ, atque ab omni furore alienæ caritatis tuæ oblivisci minime possumus, verum quascumque in terras abecedamus, eam nobiscum circumferimus, maximumque hinc solatium percipimus.

XXVI. Magno episcopo. (Cucuso anno 401.)

Etsi nullas abs te literas accepimus, idque cum domini mei presbyteri huc venissent, nos tamen, veteris amicitie memores, tum morum tuorum suavitatem animique fortitudinem admirantes, ac præterea eum erga nos amorem, quem semper præ te tulisti, perspectum habentes, priores ad te scribimus, ut et tibi ob eam benevolentiam, quam erga nos ostendisti (neque enim nos, tanto licet abs te intervallo disjunctos, hoc fugit), gratias agamus et te oremus, ut quoties occasio dabitur, frequenter ad nos scribas, deque valetudinis tuæ statu certiores nos facias. Nam cum eos, a quibus vehementer amamur, quique strenuo atque attento ac vigilantissimo animo in Ecclesiarum curam incumbant, sanos et incolumes esse audimus, non parvam ex ea re consolationem capimus. Hæc igitur cum scias, domine mi reverendissime ac religiosissime, ne te, quæso, hæc nobis quam sæpiissime per literas significare pigeat. Sic enim fiet ut, etiam ad ultimas usque terras avehamur, dum tamen hujusmodi consolatio nobis continenter suppetat, ingentem morboris levationem sentiamus.

XXVII. Domino episcopo. (Cucuso anno 404.)

Magnas pietati tuæ, reverendissime domine, gratias habeo, tum quod venerabilem presbyterum visendi nostri causa miseris, tum quod ad nos scripseris. Nam utrumque sinceræ caritatis, atque ardentis benevolentie argumentum est. Ideo etiam in solitu-

dine degentes, ingentem hinc consolationem hausimus. Siquidem a tantis viris tam impense amari, non levem illis, qui amantur, consolationem affert. Ac cupere quidem tuo quoque aspectu congruissimamque benevolentiam tuam animam saturare. Quoniam autem id minime licet (nam neque id nobis conceditur, nec tibi item ob Ecclesie istius curam, cui praeas, facile est), ad secundum navigationem necessario venimus, nempe ut consolationem eam, quam epistolae afferunt, nobis ipsis adhibeamus. Neque enim ad eorum animos, qui corporibus disjuncti sunt, consolandos parum momenti habet epistola, sincera caritate perfusa. Quamobrem ut hac consolatione quam saepissime fruamur, quoties licebit, ac fieri poterit, de valetudinis tuae statu ad nos scribere ne graveris. Siquidem amicitiam tuam amplissimum thesaurum, et bonorum congeriem omni sermonis facultate sublimiorem ducimus. Ac si ejusmodi literas subinde accipiamus, tantum ex his voluptatis capiemus, ut ne solitudinem quidem istam sentiamus.

XXVIII. Basilio presbytero. (Anno circiter 404.)

Etsi nobis conspectu tuo atque congressu frui minime contigit, tamen cum de tua virtute ad nos affertur, ac zelo eo, quo adversus gentiles flagras, ipsorum errorem evertens, eosque velut porrecta manu ad veritatem ducens, non secus ac si adesses, tecumque diuturnum usum ac vitae consuetudinem habuissimus, honore ac veneratione te complectimur. Eaque de causa priores ad te scripsimus, ob ea, quae cum laude geris, beatum te praedicantes atque admirantes, ac postulantes, ut ipse quoque ad nos, cum licebit, scribas. Nam etsi corpore a te disjuncti sumus, caritatis tamen vinculis tecum adstringimur, pietatem tuam nobiscum reputantes. Haec igitur cum scias, velim ad nos subinde scribere et gesta tua referre ne graveris: quo, etiam in solitudine commorantes, ingentem hinc consolationem capiamus.

XXIX. Chalcedia et Asyncretia. (Cucuso anno 405.)

Parvi faciendae sunt hujus vitae molestiae: nihil, praeter peccatum, vere molestum est. — Nihil ex his molestiis, quas evenire perspicitis vos perturbet: nec densi negotiorum fluctus animis vestris tumultum afferant. Ejusmodi enim est arcta illa et angusta via, complures difficultates ac multos sudores et labores habens. Verum haec fluunt, atque una cum hac vita exstinguuntur. Nam etiamsi arcta via est, via tamen est: ut praemia illa, quae illi qui placido ac forti animo haec ferunt adipiscuntur, perpetua et immortalia sunt, sudoribusque longe majora. Quamobrem tum calamitatis fragilitatem ac breviter, tum praemiorum perpetuitatem atque immortalitatem animadvertentes, date operam, ut omnia generoso animo feratis, nec committatis, ut ullo rerum adversarum eventu perturbemini. Una enim res molesta peccatum est: caetera omnia, hoc est, exsilia, bonorum proscriptioes, relegationes, insidiae, cunctaque id genus alia, umbra quaedam, et fumus, et araneae tela sunt, et si quid aliud his vilius esse potest. Quocirca,

ut antehac quoque multis tentationibus perferendis assuetus, nunc quoque, quam par est, patientiam praestate. Siquidem ea hanc vim habitura est, ut vos in magna securitate ac tranquillitate constituat, praestantioresque efficiat. Ac si quos nanciscamini, qui ob sua negotia huc veniant, de vestra valetudine ad nos crebro literas date. Scitis enim quantopere ejus studiosi sumus, quamque crebro de ea aliquid audire cupiamus.

XXX. Heortio episcopo. (Cucuso anno 404.)

Equidem ipse literas etiam, quibus me de tua valetudine certiorum faceres, accipere cupiebam. Scis enim, reverendissime domine, quo semper animo erga te fuerim. Verum quoniam hoc tabellariorum penuria vobis fortassis eripuit, idcirco ipse homines, qui ad te profisciscantur, nactus, literis te lacesso, teque rogo et obsecro, ut quoties facultas dabitur, ipse quoque ad nos quam saepissime scribas, quaque valetudine sis, exponas. Quamquam enim in desertissimo orbis loco habitamus, ac praedonum metu obsidemur, multasque, ut in externa regione, tamque vasta solitudine, calamitates perpetimur: tamen si frequentes a te, cui carissimi sumus, literas accipiamus, quae nos de tua valetudine certiores faciant, ingentem hinc, tot licet calamitatibus oppressi, consolationem capiemus. Quanta enim caritatis vis sit exploratum habes, quodque non amicorum dumtaxat praesentia, sed etiam literarum ingens solatium afferant. Quae cum ita sint, fac, quaeso, hanc nobis voluptatem frequentius impertias, de valetudine tua, de qua potissimum aliquid audire cupimus, certiores nos faciens.

XXXI. Marcellino. (Anno forte 405.)

Etsi diuturno silentio inter nos uterque usi sumus, tamen veteris illius ac sincerae tuae caritatis memoriam minime abjecimus, verum florentem eam et integram retinemus, eamque quocumque profisciscimur, nobiscum circumferimus, maximoque hinc solatio afficimur. Eaque de causa homines nunc nacti, qui ad te se conferant, debitum salutationis munus tibi persolvimus, illudque significamus, nos etiamsi ad extremos usque orbis terrarum fines abducamur, sie tamen abire, ut te in animo nostro penitus insculptum teneamus. Quoniam autem illis, qui hoc animo praediti sunt, non tantum scribere, sed etiam ab illis, quos ita ament, literas accipere per jucundum est, hanc nobis voluptatem, domine cum primis venerande, velim duplices: atque quoties facultas erit, subinde ad nos scribas, et qua valetudine sis exponas. Scis enim quam nobis curae sit haec ediscere, quantamque, etiam in externa regione degentes, consolationem ex hac re capiamus.

XXXII. Euthalia. (Cucuso anno 404.)

Quamvis pauciores abs te epistolae accipiam, quam ad te mittam, non tamen propterea scribere desinam. Mihi enim ipse gratum facio, dum ad animam tam sincera erga me benevolentia praeditam frequenter scribo. Et quoniam, qui rerum tuarum status sit, intelligere vehementer expeto, idcirco epistolae etiam

θιν ἐδεξάμεθα τὴν παράκλησιν. Τὸ γὰρ τοιοῦτος ἀνδρὸς οὕτω σφοδρὸς ἐραστὴς ἔχειν, οὐ τὴν τυχοῦσαν φέρει τοῖς ἀγαπωμένοις παραμυθίαν. Καὶ ἐβουλόμην μὲν κατ' ἑβὴν συντελεῖν τῇ εὐλαβείᾳ τῇ σῇ, καὶ ἐμφορηθῆναι τῆς ἡδίστης σου διαθέσεως. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐνι (οὐτε γὰρ ἡμῖν δυνατόν, οὐτε τῇ τιμιότητι σου ῥάδιον, διὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς αὐτοῦ πρόνοιαν), ἐπὶ τὸν δεύτερον ἀναγκαίως ἤλθομεν πλοῦν, τὴν ἀπὸ τῶν γραμμάτων παραψυχὴν ἑαυτοῖς χαρίζομενοι. Οὐ γὰρ μικρὸν καὶ ἐπιστολὴ δύναται ἂν, γνησίως ἀγάπης ἀναγερωσμένη, εἰς παράκλησιν τῶν τῷ σώματι κεχωρισμένων. Ἦν οὖν ταύτης συνεχῶς ἀπολαύμεν τῆς παραμυθίας, ὅσῳκι ἂν ἐξῇ καὶ δυνατόν ἦ, γράφειν ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς μὴ κατόκει. Καὶ γὰρ θησαυρὸν μέγιστον καὶ πλοῦτον ἀρατὸν ἀγαθῶν τὴν σὴν ἡγούμεθα ἡμῖν εἶναι φιλίαν. Κἂν συνεχῶς τοιούτων ἀπολαύμεν ἀγαθῶν, ἤγουν τῶν γραμμάτων, οὐδὲ τῆς ἐνταῦθα ἐρημίας ληφόμεθα αἰσθῆσι, ἀπὸ τῶν ἐπιστολῶν τῶν σῶν πολλὴν καρπύμενοι τὴν εὐφροσύνην.

ΚΗ'. Βασιλείῳ πρεσβυτέρῳ.

Εἰ καὶ τῆς κατ' ἑβὴν σου συντυχίας οὐκ ἀπηλαύσαμεν, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν σου τῆς ψυχῆς ἀκούοντες, καὶ τὸν ζῆλον ὃν ἔχεις κατὰ τῶν Ἑλλήνων, καταλέων αὐτῶν τὴν πλάνην, καὶ πρὸς ἀλήθειαν χειραγωγῶν, ὡς παρόντες καὶ συγγενόμενοι, καὶ πολὺν σοὶ συντραφέντες χρόνον, οὕτως σε αἰδούμεθα καὶ τιμῶμεν. Διδὼ καὶ πρότερον ἐπεπληρώσαμεν τοῖς πρὸς σὲ γράμμασι, βακαρίζοντές σε ὡς παρὼν κατωρθοῖς, καὶ θαυμάζοντες, καὶ αἰτοῦντες καὶ αὐτὸν ἡμῖν ἐπιστέλλειν ἡνίκα ἂν ἐξῇ. Καὶ γὰρ εἰ καὶ τῷ σώματί σου κεχωρισμέθα, ἀλλὰ τῇ ἀγάπῃ σοι συνδεόμεθα, ἐννοοῦντες τὴν σὴν εὐλάβειαν. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, μὴ κατόκει συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, καὶ τὰ κατορθώματα τὰ σὰ δηλοῦν, ἴνα, καὶ ἐν ἐρημίᾳ διατρίβοντες, πολλὴν ἐντεῦθεν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν.

[611] ΚΘ'. Χαλκιδίᾳ καὶ Ἀσυγκριτίᾳ.

Μηδὲν ἡμᾶς ταρτατέτω τῶν συμβαινόντων λυπηρῶν, μηδὲ τὰ ἐπάληλα τῶν πραγμάτων κύματα θορυβεῖται ὑμῶν τὴν διάνοιαν. Τοιαύτῃ γὰρ ἡ στενὴ καὶ τεθλιμμένη ὁδὸς, πολλὴν ἔχουσα τὴν δυσκολίαν, πολλοὺς τοὺς ἰδρώτας καὶ τοὺς πόνους. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν παροδεύεται καὶ τῷ παρόντι συγκαταλέγεται βίῳ. Κἂν γὰρ στενὴ ἡ ὁδὸς, ἀλλ' ὁδὸς ἐστίν· τὰ δὲ ἐκ τοῦ ταῦτα φέρειν πρῶως καὶ γενναίως βραδείᾳ διηνεκῇ καὶ ἀθάνατα, καὶ πολλῷ μείζονα τῶν ἰδρώτων. Ἐννοοῦσαι τοῖνυν καὶ τὸ ἐπίσκοπον καὶ τὸ πρόσκαιρον τῆς θλίψεως, καὶ τὸ διηνεκὲς καὶ ἀθάνατον τῶν ἀμοιβῶν, φέρετε πάντα γενναίως, μηδενὶ τῶν συμπιπτόντων δυσχερῶν ταρτατόμεναι. Ἐν γὰρ ἐστὶ λυπηρὸν ἁμαρτία μόνον· τὰ δὲ ἅλλα πάντα, ἑξορία, δημεύσεις, ἀπαγωγαί, ἐπιβουλαί, καὶ ὅσα τοιαῦτα, σκιά τίς ἐστίν καὶ καπνὸς καὶ ἀράχνη, καὶ εἴ τι τούτων εὐτελέστερον. Ἄτε οὖν καὶ κατὰ τὸν ἐμπροσθεν χρόνον πολλοὺς μελετήσασαι φέρειν πειρασμούς, καὶ νῦν τὴν ἀρμόττουσαν ὑμῖν ἐπιδείκνυσθε ὑπομονήν. Αὕτη γὰρ ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ ἀδείᾳ καὶ γαλήνῃ πολλῇ καταστήσει ἡμᾶς δυνήσεται, καὶ δοκιμωτέρας ποιήσει.

Καὶ γράψετε συνεχῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας, ἂν τις εὐρησῇ δι' ἰδίαν χρεῖαν παραγενομένους ἐνταῦθα. Ἰστέ γὰρ ὅπως αὐτῆς ἀνασχέμεθα, καὶ ὅπως βουλόμεθα πυκνότερον περὶ ταύτης συνανθίσιν.

Λ'. Ἐορτίῳ ἐπισκόπῳ.

Ἐγὼ μὲν ἐπεθύμουν καὶ γράμματα δεξασθαι τῆς σῆς τιμιότητος περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς ἡμῖν δηλοῦντα. Οἶσθα γὰρ ὅπως ἀεὶ περὶ τὴν σὴν διετέθημεν εὐλάβειαν, δέσποτα τιμιώτατε. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἰσως τῶν γραμματηφόρων ὑμᾶς περιέλετο ἢ σπάνις, ἡμεῖς, ἐπιτυχόντες τῶν πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν ἀφικνουμένων, πρότεροι τοῖς γράμμασιν ἐπεπληρώσαμεν τὴν πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα, καὶ σε παρακαλοῦμεν, ἡνίκα ἂν ἐξῇ, καὶ αὐτὸν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, καὶ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς δηλοῦν. Οἰκοῦμεν γὰρ χωρίον ἐρημότατον, καὶ πάσης τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης ἐρημότερον· πολιορκούμεθα καὶ φόβῳ ληστῶν, καὶ πολλὰς ὡς ἐν ἄλλοτρίᾳ καὶ ἐν τοσαύτῃ ἐρημίᾳ θλίψεις ὑπομένομεν· πλὴν ἐὰν ὡμῶν τῶν σφόδρα ἡμᾶς ἀγαπώντων πυκνὸς ἐπιτυχάνωμεν γραμμάτων τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας δηλοῦντων, πολλὴν καὶ ἐν τοσαύταις περιστάσεσιν ὄντας καρπωσώμεθα παράκλησιν. Οἶσθα γὰρ ὅση ἀγάπης δύναμις, καὶ ὡς οὐ παρουσία τῶν φιλοῦντων μόνον, ἀλλὰ καὶ γράμματα πολλὴν φέρει τὴν παραμυθίαν. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς ἐπιδαφίλευο ταύτην ἡμῖν τὴν εὐφροσύνην, συνεχέστερον τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς δηλῶν, περὶ ἧς μάλιστα περισπούδαστον ἡμῖν μαρθάνειν.

[612] ΛΑ'. Μαρκελλίῳ.

Μακρὰν μὲν ἐσιγήσαμεν ἀμφοτέροι σιγὴν πρὸς ἀλλήλους, τῆς δὲ ἀγάπης σου τῆς ἀρχαίας καὶ γνησίας ἡμῖν ἐκείνης οὐκ ἐπιλελήσμεθα, ἀλλ' ἀκμάζουσιν αὐτὴν διατηροῦμεν, καὶ ὅπου περ ἂν ἀπώμεν, αὐτὴν περιφέρουμεν, μεγίστην ἐντεῦθεν καρπούμενοι τὴν παράκλησιν. Διδὼ δὲ καὶ νῦν ἐπιτυχόντες τῶν πρὸς τὴν σὴν εὐγένειαν ἀφικνουμένων, τὴν τε ὀφειλομένην ἀποδίδομεν πρόσρησιν, καὶ δηλοῦμεν, ὅτι κἂν πρὸς αὐτὰς ἀπενεχθῶμεν τῆς οἰκουμένης τὰς ἐσχρατίας, ἔχοντές σε ἄπιμεν ἐν διανοίᾳ ἐγκαταλαμμένον ἡμῶν τῷ συνειδότι. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς οὕτω διαχειμένοις οὐ τὸ γράφειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ δεχέσθαι γράμματα παρὰ τῶν οὕτω φιλοῦμένων, πολλὴν φέρει τὴν ἡδομήν, διπλάσιον ἡμῖν τὴν εὐφροσύνην, δέσποτα τιμιώτατε, καὶ ἡνίκα ἂν ἐξῇ, γράψε συνεχῶς ἡμῖν, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς δηλῶν. Οἶσθα γὰρ ὅπως ἡμῖν περισπούδαστον ταῦτα μαρθάνειν, καὶ ὅσην καὶ ἐν ἄλλοτρίᾳ διατρίβοντες, ἐντεῦθεν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν.

ΛΒ'. Εὐθαλίᾳ.

Κἂν ἐλάττους δέχωμαι ἐπιστολάς παρὰ τῆς κοσμιότητος τῆς σῆς, ὡν αὐτὸς πέμπω πρὸς τὴν σὴν ἐμμέλειαν, οὐκ ἀποστήσομαι συνεχῶς γράφων. Ἐμαυτῷ γὰρ χαρίζομαι τοῦτο ποιῶν, πρὸς ψυχὴν οὕτω γνησίως περὶ ἡμᾶς διαχειμένην καὶ θερμῶς καὶ συνεχῶς ἐπιτελλῶν. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ σφόδρα ἡμῖν περι-

σπουδαστον μανθάνειν ἐν τίσιν ὁρμῇ τὰ οὐκ, συνεχῶς καὶ γραμμάτων ἐπιθυμοῦμεν ἀπολαύειν, ἵνα μανθάνωμεν διηλεκτικῶς ὅπερ ἐπιθυμοῦμεν, ὅτι ἐν εὐθυμῇ καὶ ἀσφαλείᾳ διάγεις πολλῇ. Τούτων γὰρ ἀπολαύουσα, ὅτι πολλὴν ποιῇ τῆς ψυχῆς τῆς σῆς ἐπιμέλειαν, καὶ τῶν βιωτικῶν ὑπερρωσά, τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν ὁδὸν βαθίζεις, οὐδὲν οἶμαι δεῖν ἀμφεβάλλειν. Οἶδα γὰρ σου τῆς ψυχῆς τὸ εὐγενές, καὶ ἐλευθέριον, καὶ ἀπραγμοσύνης γέμον, καὶ τῶν βιωτικῶν ἀπηλλαγμένον φροντίζων. Ἐννοῦσα τοίνυν ἡλίκα ἡμῖν χαρίζῃ τοῦτα ποιοῦσα, ἡλίκα ἂν ἐξῇ καὶ δυνατὸν ἦ, συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, καθάπερ προειρήκαμεν, παρακληθῆται, ὥστε πολλὴν ἡμῶς καὶ ἐνταῦθεν τῆς ἐρημίας ταύτης, ἐν ᾗ διατρίβομεν, λαβεῖν παραμυθίαν. Τὰ γὰρ ὁμῶν τῶν ἀγαπώντων ἡμᾶς γράμματα ὅταν συνεχῶς φέρῃται πρὸς ἡμᾶς, τὰ περὶ τῆς ὑγείας ὁμῶν δηλοῦντα, οὐ τῆς τυχοῦσης ἡμῶς ἐμπίπῃσιν εὐφροσύνης, ἀλλὰ τοσαύτην ἡμῖν ἐμποικίῃ τὴν ἡδονήν, ὥς μὴδὲ μικρὰν αἰσθῆσιν τῆς ἐρημίας ταύτης, ἐν ᾗ διατρίβομεν, λαμβάνειν.

ΔΓ'. Ἀδολία.

Καὶ ταύτη σου τὴν ἀγάπην ἐδειξας, τὴν γνησίαν καὶ θερμὴν, ὅτι καὶ ἐν ἀβρώστει οὖσα, οὕτω συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλεις. Ἡμεῖς δὲ ἐπιθυμοῦμεν τῆς τε ἀβρώστιας σε ἀπαλλαγῆναι, καὶ ἐνταῦθα παραγενομένην, ὅταν ἐξῇ, θεάσασθαι. Καὶ τοῦτο οἶσθα καὶ αὕτη, κυρία μου κοσμουτάτῃ καὶ εὐλαβεστάτῃ. Ἐπεὶ οὖν, ὅπερ καὶ ἐμπροσθεν ἐπέσταλα, νῦν ἐν [613] φροντίζει μείζονι καθεστήκαμεν (καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν γραμμάτων ἐστοχασάμεθά σου τῆς ἀβρώστιας τὴν ὑπερβολὴν), διὰ τοι τοῦτο, ἡλίκα ἂν πρὸς τὸ βέλτιον ἐπιθῇ σοι τὸ σῶμα, διὰ τάχους ὡς βούλει δηλώσαι ἡμῖν παρακληθῆτι τοῦτο αὐτὸ, ἵνα βαρυτάτης ἡμῶς ἀνεθῇται ποιήσης φροντίδος. Ὅτι γὰρ καὶ νῦν οὐκ ἐν μικρῇ καθεστήκαμεν ἀθυμίᾳ τῆς ἀβρώστιας ἔνεκεν τῆς σῆς, οὐδὲ αὕτη ἀγνοεῖς. Εἰδοῦσα τοίνυν τὴν φροντίδα ἐν ᾗ νῦν ἔσμεν, ὅπερ παρακαλέσασαι, ποιήσαι σπουδαστον. Εἰ καὶ τὰ μέλιστα οὐδὲν σοι εἰς τοῦτο δεῖ παρακλησεως· ἀλλ' εὖ οἶδ' ὅτι ὅσον ἂν ἐπιτύχῃς γραμματιφόρων, οὐ παύσῃ δι' ἐκάστου ἡμῖν ἐπιστέλλουσα.

ΔΔ'. Καρτερία.

Καὶ τοῦτο τῆς ἀγάπης τῆς σῆς, τῆς μεμεριμνημένης ψυχῆς τῆς σφοδρῶς περὶ ἡμῶς διακειμένης, τὸ μὴ μόνον ἀποστελεῖαι τὸ πολυάρχιον, ἀλλὰ καὶ σχοπῆσαι ὅπως ἂν γένοιτο χρήσιμον, προσθεῖναι τε αὐτῇ τὸ τε νάρδιον, καὶ τὸ γλεῦκινον ἔλαιον, δι-ορθούντα αὐτοῦ τὴν ἀπὸ τῆς μακρᾶς ἀποδημίας ξηρότητα. Καὶ τὸ αὐτὴν καὶ κατασκευάσαι τοῦτο, καὶ μὴ ἑτέροις ἐπιτρέψαι, καὶ μὴ τῆς ταχύτητος γενέσθαι, ἀλλὰ τοῦ γενέσθαι σπουδαῖον αὐτὸ, καὶ τοῦτο μέλιστα ἐκπλήττεσθαι ἡμᾶς τὴν διάθεσιν τὴν περὶ ἡμῶς πεποίηκε. Διὰ τοῦτο σοι χάριτας ὁμολογοῦμεν ἐν μόνον ἐγκαλοῦντες, ὅτι, ὁ μέλιστα περισπούδαστον ἦν ἡμῖν, τοῦτο οὐκ ἐπεμψας διὰ τῶν γραμμάτων, τὰ εὐαγγέλια λέγω τῆς σῆς ὑγείας. Καὶ ὡς νῦν ἐν φροντίζει καθεστήκαμεν, οὐκ εἰδότες οἶα τῆς ἀ-

βρωστίας ἐσθῆκε τῆς σῆς· οὕτως ἂν διὰ τάχους ἡμῖν πέμψῃς γράμματα ἀπαγγέλλοντα ἡμῖν, ὅτι λέλυται τὰ τῆς νόσου, τὰ μέγιστα ἡμῖν χαρῆς. Εἰδοῦσα τοίνυν ὅπως σφοδρὰ ἐπιθυμοῦμεν μαθεῖν, ὅτι δι' ἐκ τῆς ἀσθενείας ταύτης ἀνήνεγκας, χαρίζου ἡμῖν ταύτην τὴν εὐφροσύνην, ἐν τῇ χαλεπωτάτῃ ταύτῃ ἐρημίᾳ τε καὶ πολιορκίᾳ οὐ μικρὰν ἐσπομένην ἡμῖν παράκλησιν.

ΔΕ'. Ἀλφία.

Ὁ Θεὸς σοι τὸν μισθὸν δῶν, καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, τῆς γνησίας καὶ θερμῆς περὶ ἡμῶς ἀγάπης, τῆς εἰλικρινούς, καὶ ἀνυποκρίτου, τῆς ἀκινήτου, καὶ ἀπεριτρίπτου. Οὐ γὰρ μικρὰ δαίγματα τῆς περὶ ἡμῶς διαθέσεως, καὶ ταῦτα ἐκ τοσούτου καθήμενος διαστήματος, ἐπεδείξω, κύριέ μου τιμιώτατε καὶ εὐγενέστατε, ἀλλὰ καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα. Διὰ τοῦτο σοι χάριτας ἴσμεν, καὶ συνεχῶς ἐπιστέλλειν βουλόμεθα, ἀλλ' οὐ δυνάμεθα ὁσάκις ἂν βουλώμεθα, γράφομεν δι' ὁσάκις ἂν δυνώμεθα. Οἶσθα γὰρ καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ χειμῶνος, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ληστρικῶν ἐφόδων γινομένην ἐν ταῖς ὁδοῖς δυσκολίαν. Μὴ τοίνυν νομίσης ῥαθυμεῖν ἡμᾶς, ὅταν μακρὰν σιγήσωμεν στήν, ἀλλὰ τῇ σπᾶναι τῶν γραμματιφόρων [614] τοῦτο λογιζοῦ, μὴ τῇ ὀλιγορίᾳ τῇ ἡμετέρᾳ. Ὡς εἶγε δυνατὸν ἦν συνεχέστερον ἐπιστέλλειν, οὐκ ἂν ὠκνήσαμεν πυκνὰ πέμποντές σοι γράμματα. Ἡμῖν γὰρ ἑαυτοὺς ἐχαρίζομεθα, τὴν ὀφειλομένην σοι πρόσ-ορσιν συνεχέστερον ἀποδιδόντες. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, γράφε ἡμῖν συνεχῶς καὶ αὐτὸς τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Ὅπερ ἔφης ἀπεσταλέναι ἡμῖν, τοῦτο οὐδεὶς ἐκόμισεν ἐνταῦθα, ἀλλ' ὑπέστρεψεν ὁ ἔχων διὰ τὸν τῶν ληστῶν φόβον. Πλὴν παρακαλοῦμεν σε μὴ ποιεῖν τοῦτο, μὴδὲ δυσκολίας σαυτῷ παρέχειν καὶ πράγματα. Τὰ γὰρ μεγάλα σου δῶρα, τὸ γνήσιόν σου καὶ θερμὸν τῆς διαθέσεως, οὐ διηλεκτικῶς ἀπολαύοντες, ἐντροφώμεν ἀεὶ τῇ μνήμῃ τῆς σῆς ἀγάπης.

ΔΓ'. Μάριον πρεσβυτέρω καὶ μονάζοντι.

Ἡμεῖς τῇ μὲν ἀγάπῃ συνδεόμεθα σοι καὶ τῇ διαθέσει, καὶ ὡς παρόντα σε ἐνταῦθα οὕτως ὁρώμεν. Τοιοῦτοι γὰρ τῆς ἀγάπης οἱ ὀφθαλμοί· οὐχ ὁρᾷ διακρίπτονται, οὐ χρόνῳ μαραινόνται. Ἐβουλόμεθα δὲ καὶ συνεχέστερον ἐπιστέλλειν τῇ εὐλαβείᾳ σου, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐν ῥᾴδιον διὰ τὴν τῆς ὁδοῦ δυσκολίαν, καὶ τὴν ἀπορίαν τῶν ὁδοιπόρων, ἡλίκα ἂν ἐξῇ, προσαγορεύομεν σοι τὴν τιμιότητα, καὶ δὴλόν σοι ποιοῦμεν, ὅτι διηλεκτικῶς ἐπὶ μνήμης σε ἔχομεν, ἐν τῇ ψυχῇ τῇ ἡμετέρᾳ περιφέροντες, ὅπουπερ ἂν ὦμεν. Δήλου τοίνυν καὶ αὐτὸς ἡμῖν συνεχέστερον τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, ἵνα καὶ τῷ σώματι κεχωρισμένοι, μανθάνοντας συνεχῶς τὰ περὶ τῆς ῥώσεως τῆς σῆς, εὐθυμότεροι γινώμεθα, καὶ πολλὴν ἐν ἐρημίᾳ καθήμενοι δεχώμεθα τὴν παράκλησιν. Οὐ μικρὰν γὰρ ἡμῖν εὐφροσύνην κομίζει τὸ ἀκοῦειν περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Καὶ πρὸ πάντων εὐχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν παρακληθῆτι.

ΔΖ'. Τραχυλίῳ ἐπισκόπῳ.

Τὸν κύριόν μου τὸν τιμιώτατον ἐπίσκοπον Σίλευ-κον οἰκοῦν μὲν ὁ περὶ ἡμῶς ἀνέστητος πόθος, ἐνταῦ-

* Sic duo optimi mss., atque ita legit Interpres. Ed. ἀπολαύοντες.

subinde accipere avco, quo id quod cupio subinde intelligam, nempe te in magna animi tranquillitate ac securitate versari. Nam si hæc tibi adsint, quin tu summa cura et studio animæ tuæ consulas, contemptisque hujusce vitæ rebus iter caeleste teneas, nullo modo dubitandum poto. Siquidem de animæ tuæ nobilitate atque ingenuitate mihi est exploratum, quamque a negotiorum tumultibus atque hujus vitæ curis immunis ac libera sis. Cum igitur quantam a nobis, quando id facis, gratiam in eas, animadvertas, quoties facultas contingeret ac fieri poterit, quemadmodum jam dixi, quæso ad nos scribas : quo nos hinc quoque solitudinis hujus, in qua degimus, levationem capiamus. Etenim literæ vestræ, hoc est eorum quibus cordi sumus, cum crebro ad nos afferuntur, ac de vestra valetudine certiores nos faciunt, non vulgarem nobis voluptatem afferunt; verum tanto nos gaudio perfundunt, ut solitudinem hanc, in qua commoramur, ne tantulum quidem sentiamus.

XXXIII. Adolia. (Cucuso anno 404 vel 405.)

Tu hinc quoque sinceræ istius et ardentis tuæ caritatis documentum dedisti, quod cum adversa valetudine sis, literas tamen ad nos dare non intermittas. Nos vero te morbo liberari, atque, cum licuerit, venientem huc videre cupimus. Idque ipsa scis, ornâtissima mea ac religiosissima domina. Quoniam igitur, ut etiam antehac scripsi, nunc in majore cura et sollicitudine sumus (siquidem ex literis tuis ingentem morbi tui magnitudinem esse coniecimus), idcirco, cum meliore corporis valetudine fueris, velim celeriter id nobis significes, quo nos gravissima cura leves. Nam quod nunc ob morbum tuum hæud levi molestia afficiamur, ne ipsa quidem ignoras. Quapropter, cum curam eam, qua nunc premimur, exploratam habeas, id quod abs te petimus, facere stude. Quamquam ad hoc præsertim nihil est cur te cohorter : neque enim dubito, quin quoties tabellarios nacta fueris, toties ad nos scriptura sis.

XXXIV. Carterie. (Cucuso anno 404.)

Istud quoque pro tua caritate animique sollicitudine, atque ingenti erga nos benevolentia abs te factum est, quod non solum polyarchium (a) misisti, verum etiam illud spectasti, quoniam pacto nobis usui esse possit, atque ipsi tum nardinum, tum muscivum oleum addidisti, quo ipsius siccitati ex longo itinere contractæ medereris. Quin hoc quoque nomine tuam erga nos benevolentiam summopere admirati sumus, quod ipsamet hoc effectisti, ac non aliis id efficiendum mandasti, atque ut probe potius ac scite, quam ut festinanter fieret, operam dedisti. Ideo gratias tibi agimus, in hoc solum te accusantes, quod id quod maxime optabamus per literas minime misisti, hoc est jucundum de tua sanitate nuntium. Ut autem idcirco anxio animo sumus, quod morbi tui statum nesciamus : eodem modo, si primo quoque tempore nobis literas miseris, quibus eum profligatum et extinctum

esse intelligamus, summo nos beneficio desinueris. Cum igitur scias, quam vehementer intelligere cupiamus, te ex hac adversa valetudine jam emeris, hanc, quæso, voluptatem nobis largire quæ in hac molestissima solitudine et obsidione non parvam nobis consolationem allatura est.

XXXV. Alpha. (Cucuso anno 405.)

Velim tibi Deus sinceræ atque ardentis ac poræ et ab omni simulatione alienæ, firmæque et constantis erga nos caritatis, tam in hac præsentis vitæ, tum in futuro ævo, præmium tribuat. Nec enim parva tuæ erga nos benevolentie documenta, idque tanto a nobis locorum intervallo disjunctus, exhibuisti, domine mi honoratissime ac generosissime, verum et multa et præclara. Eoque nomine gratias tibi habemus, et sæpe ad te scribere cupimus : verum quoties volumus non licet, sed quoties possumus scribimus. Seis enim quanta ex hieme ac prædonum impetu itinerum difficultas oriatur. Quapropter cum diuturno tempore silemus, ne id negligentia nostra fieri existimes, verum tabellariorum inopie istud, non secordia nostræ adscribas. Nam si sæpius ad te scribendi facultas offerretur, frequentius ad te literas dare minime nos piguisset. Siquidem nobismet gratissimum facimus, cum debito tibi salutationis munere sæpius perfungimur. Hæc cum scias, tu quoque de tua valetudine ad nos scribere ne intermitte. Quod autem te nobis misisse scribis, hoc nemo huc attulit; verum qui id afferbat, prædonum metu perterritus pedem retulit. Cæterum si me amas, ne hoc facias, ne difficultates atque negotia tibi ipsi exhibeas. Nam ingentium donorum loco sinceram atque ardentem tuam benevolentiam duco : quam cum semper obtineamus, ex caritatis tuæ recordatione semper voluptatem capimus.

XXXVI. Maroni : presbytero monacho. (Ab anno 404 ad 407.)

Nos caritatis quidem ac benevolentie vinculis tecum adstringimur, ac te ut hic præsentem inuicemus. Ejusmodi quippe caritatis oculi sunt, ut nec ullis viarum spatiis interrumpantur, nec temporis diuturnitate debilitentur. Cuperemus autem crebrius quoque ad te literas dare; verum quoniam id tam ob itineris difficultatem, tum ob eorum qui iter faciunt raritatem hæud facile est, quoties licet te salutamus, tibi quoque illud significamus, nos tui nunquam non meminisse, teque in animo nostro, quocumque tandem in loco simus, circumferre. Cura igitur tu quoque, ut de tua valetudine quam sæpiissime certiores sumus, quod, licet corpore semoti, de tua valetudine subinde aliquid audientes, alacriore animo simus, ingentemque, etiam in solitudine sedentes, consolationem capiamus. Nec enim parva voluptate afficimur, cum te optime valere audimus. Ante omnia autem illud te oro, ut pro nobis preces ad Deum adhibeas.

XXXVII. Tranquillino episcopo. (Cucuso anno, ut putatur, 404, vel 405.)

Reverendissimum dominum meum episcopum Seleucum, ut relicta domo huc se conferret, nostri de-

(a) Genus unguenti, quod alibi memoratum non occurrit mihi; nardinum et muscivum oleum, unguenta quæ essent vide in antiquitate explanatione et schematibus illustrata Tomo III, part. 2, lib. 1. cap. 3.

1 savil. in textu legat. Romano; in marg., Maroni.

siderium excitavi: ut autem hinc rursus domum rediret, tui amor. Nam hic eum induxit, ut ei hiemem, et itineris difficultatem, et gravissimum morbum contemneret. Collaudato itaque ipsius amore ac studio, domine mi præstantissime, diuturnæ hujus ærumnæ præmium ipsi repende, hanc nimirum, quam soles, caritatem erga eum ostendens. Nos enim eum ad tuas manus, velut ad tranquillum quemdam portum, transmisimus, quippe qui tuam constantem, ac sinceram, ferventem, firmam atque constantem caritatem compertam habeamus. Ac si quispiam istinc veniat, idque facile sit, de tua valetudine velim ad nos scribas. Eupychius enim ad nos non nunc accessit: ideo nihil ex iis quæ, cum nuper ad nos scriberes, dicturum illum aiebas, scire potuimus, quod videlicet ipse nusquam appareat. Hæc igitur cum tibi minime ignota sint, tum ea quæ per eum nuper nobis significanda curaveras, tum si quid aliud amplius nos scire necesse sit, nunc saltem fac sciamus, ac de tua valetudine, quæ nobis summæ curæ est, et de qua, cum perpetua sollicitudine laboremus, perpetuo quoque audire cupimus, aliquid nobis significa.

XXXVIII. Hymetio (a) archiatro. (Cucuso anno, ut putatur, 405.)

Etsi non crebro ad te literas dedimus, at perpetuo tamen memoria te gestamus, ut qui serventis tui ac probi et sinceri amoris ingens paucis diebus documentum ceperimus. Eoque nomine reverendissimum dominum meum episcopum Seleucum ad tuas manus, non secus atque in portum, transmittimus. Nam ipse gravissima tussi vexatur, quam etiam infestius anni tempus augeat, gravioremque reddit. Cum igitur morbi naturam perspectam habeas, domine mi camprimis venerande, da operam, ut eum ex hac tempestate eripias, morbo incommodo artis tuæ vim opponens, cujus opæ atque adjumento multos sæpe, cum in idem periculum venissent, ne ejusmodi fluctibus obruerentur, e naufragio statim exemisti.

XXXIX. Chalcidia. (Cucuso anno 404 vel 405.)

Caritatem eam, quam jam inde ab initio erga nos habes, novi: quodque vigentem eam retineas, ac cumulatorem subinde reddas, eamque ob disjunctionem nostram, tantumque temporis spatium, non modo obscurari non sinas, sed etiam magis inflammas. Illud quoque scio, te literas nostras magna cum animi voluptate accipere; teque, sive scribas, sive taceas, eodem tamen semper animo erga nos esse: id enim et multis in rebus, et sæpe sum expertus. Quamobrem te oro, ut eundem erga nos animum retinere pergas: siquidem sinceri tui amoris multa pignora, multa mementa habemus. Idecirco te tamquam in animo nostro insculptam perpetuo circumferimus, tuique memoriam ita tenemus, ut nulla oblivione deleri possit, etiamsi non sæpe scribamus ob tabellariorum inopiam.

(a) Vaticanus et Coislinianus et Savil. semper, *hymetio*, habent. Morel., *hymetio*. Vatic., *archiatro*. An *hymetius*, an *hymethius* sit appellatus, dicere non asum. Plures MSS., *hymethian* habent. Erat hic archiater et medicus sacri palatii, unde, ut observat Duceus, in Codice Theodosiano titulus est de Comitibus et Archiatris sacri palatii.

Hæc igitur cum non te fugiant, ornatissima et religiosissima domina mea, subinde quoque ipsa de tua valetudine ad nos scribe. Quamquam enim nos, cum nullæ nobis abs te literæ redduntur, eos qui istinc veniunt de hac re semper sciscitamus: tamen a te quoque literas, quæ de tua valetudinis statu læta nobis nuntient, perpetuo accipere avemus.

XL. Asyncritæ. (Cucuso anno 404.)

Te in magna calamitate nunc versari scio. At quemadmodum hoc scio, sic et illud etiam, ingentem te pro his calamitatibus mercedem atque amplum præmium et remunerationem manere. Mœror etenim animæ utilitatem affert, eique præmia multa conciliat. Hæc igitur sciens atque considerans, maximam hinc consolationem accipe: nec calamitatum dumtaxat acerbitas tibi ob oculos versetur, verum etiam emolumentum quod ex iis colligitur; ac subinde ad nos de tua valetudine scribe. Neque enim levi dolore affecti sumus, cum te adversa valetudine esse accepimus. Ideo magna cum celeritate scire vehementer cupimus, num de gravitate aliquid remiserit, quo ea cura, quam hinc concepimus, levemur.

XLI. Valentino (a). (Cucuso anno 404.)

Tertiam hanc epistolam mitto, cum ipse a te nullam acceperim. Verum quod magna cum animi voluptate literas nostras acceperis, eumque qui eas reddidit, quo decebat honore affeceris, atque item id omne quod tuarum partium erat in iis rebus, quæ tuam opem requirebant, præstiteris, intelleximus, nec quidquam horum nobis latuit: interim tamen nullam epistolam accepimus. Ac si quidem alius ex iis qui minus generoso animo sunt, hujusmodi silentio usus fuisset, ita existimavissemus, eum excusationis causa negotiorum molem prætereundum. Cum autem mentis tuæ sublimitatem caritatisque fervorem, sinceritatem, puritatem atque constantiam exploratam habeamus, adduci non possumus, ut hac excusatione contenti simus. Ne item dixeris, te illic non commemorari: nam illud nobis compertum est. Verum hæc una dumtaxat re diuturni silentii tui consolationem capiemus, si id quod antehac abs te neglectum est, compensare volueris, quam plurimasque ab ista lingua, ex qua mel manat, fusas literas mittere, quæ nobis valetudinis tuæ statum certo exponant. Quamquam enim in solitudine sedemus, gravique obsidione, atque innumeris acerbitatibus undique cincti sumus, de te tamen in cura et sollicitudine esse non desinimus, singulisque diebus, ut se res tuæ habeant, percontamur. Quamobrem ne ab aliis, verum abs te, cujus nobis dulcis ac perquam suavis benevolentia est, hæc intelligamur, subinde, queso, de tua valetudine ad nos scribe. Nihil enim erit, quod non a te accepisse existimemus, si epistolas, quæ lætum hunc nobis nuntium ferant, acceperimus.

(a) Valentium illum fuisse præfectum prætorio aut urbi Constantinopoli suspicatur Fronto Duceus, eo quod *magistricentur* honorifico vocabulo compellatur. Cum vero idem titulus et rectoribus provinciarum, et patriciis, Frontov ipso latente, tribuatur, res pendet incerta.

ὅτι ὁ σὺς σὺς ἀγάπης ἔρω. Οὗτος αὐτὸν καὶ χει-
μῶνος κατατομήσει, καὶ δυσκολίας ὁδοῦ, καὶ ἀρ-
φωστίας χαλεπωτάτης ἀνέπεισεν. Ἐπανίστας τοίνυν
αὐτὸν, δέσποτά μου τιμῶτατε, τοῦ φίλῃρου τῆς
σπουδῆς, ἀπόδος αὐτῷ τὴν ἀμοιβὴν τῆς μακρᾶς
ταύτης ταλαιπωρίας, τὴν εἰσθῆσαν περὶ αὐτὸν ἀγά-
πην καὶ νῦν ἐπιδειξάμενος. Ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ὡς εἰς
λιμένα αὐτὸν ἀκούμενον εἰς τὰς σὰς παρεπέμφαμεν
χειρας, εἰδότες σου τὴν πολλὴν φιλοφροσύνην, τὴν
γνησίαν ἀγάπην, τὴν θερμὴν καὶ ἀκλινὴ καὶ ἀπερί-
τρεπτον. Κἂν ἀφικνῆται τις ἐκεῖθεν, καὶ ῥᾶδιον γέ-
νηται, καὶ ἐπιστείλῃ ἡμῖν παρακλήθητι τὰ περὶ τῆς
ρώσεως σου. Εὐφύχως γὰρ εἰς τὸ παρὸν οὐκ ἀπὴν-
τησε· διδοῦσέ μαθεῖν τὴν δεδονημέθα ἄν εἴης ἐκείνον
ἔρεῖν πρῶτον ἡμῖν ἐπιστελλῶν, διὰ τὸ μηδαμοῦ τὸν
ἀνθρώπων φανέσθαι. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, ἐκεῖνά τε
ἅπερ δι' ἐκείνου πρῶτον ἐδήλωσας, καὶ εἰ τι πλεον
ἡμᾶς [615] γινῶναι ἀναγκαῖον, νῦν γοῦν γνωρίσαι
ἡμῖν παρακλήθητι, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας σήμναι
τῆς σὺς, τῆς σφόδρα ἡμῖν περισπουδάστου, καὶ ὑπὲρ
ἧς αἰ μεριμνῶντες, αἰ μανθάνειν ἐπιθυμοῦμεν.

ΔΗ. Ὑποτίθω ἀρχιερεῶ.

Εἰ καὶ μὴ συνεχῶς ἐπιστάλακαμεν τῇ τιμότητι
σου, ἀλλὰ συνεχῶς σε ἐπὶ μνήμης ἔχομεν, πείραν
σου τῆς σφοδρότατης, τῆς σπουδαίας, τῆς γνησίας
φιλίας πολλὴν ἐν ἡμέραις ὀλίγαις λαδόντες. Διὰ τοῦτο
καὶ τὸν κύριόν μου τὸν τιμωτάτον ἐπίσκοπον Σέλευ-
κον ὡς εἰς λιμένα τὰς σὰς παραπέμπομεν χειρας. Καὶ
γὰρ ὑπὸ βιχρὸς πολεμεῖται χαλεπωτάτης, ἣν ἡ τοῦ
ἔτους ὥρα σφοδρύτερον ἐπιτρίβει, καὶ χαλεπωτέραν
ποιεῖ. Καταμαθὼν τοίνυν, δέσποτά μου τιμῶτατε,
τοῦ νοσήματος τὴν φύσιν, ἐξαρπάσαι αὐτὸν τοῦ κλυ-
δονίου πειράθητι, τῇ τῆς ἀβρώστιας βλάβῃ τὴν ἀπὸ
τῆς ἐπιστήμης τῆς σὺς ἐπιτεχνίσας δύναμιν, δι' ἧς
πολλοὺς πολλὰκις κινδυνεύσαντας ὑπὸ τοιούτων κυ-
μάτων ὑποβρυχίους γενέσθαι τοῦ ναυαγίου ταχέως
ἀπῆλλαξας.

ΔΘ. Χαλκιδία.

Οἶδα τὴν ἀγάπην ἣν ἔσχεις περὶ ἡμᾶς ἄνωθεν καὶ
ἐξ ἀρχῆς, καὶ οὐκ ἀκμάζουσιν αὐτὴν διατηρεῖς, καὶ
οὐ αὐτῇ καὶ προσθήκας ἐργάζῃ, καὶ οὐ μόνον οὐδὲν
αὐτὴν εἰσάας ἀμαυροτέραν γενέσθαι ἀπὸ τοῦ χωρι-
σμοῦ, καὶ τοῦ τοσούτου χρόνου, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐ-
τὴν ἀνάπτεις. Οἶδ' οὐ καὶ μετὰ πολλῆς δέχῃ τῆς
εὐφροσύνης τὰ παρ' ἡμῶν γράμματα, καὶ οὐ καὶ
γράφουσα καὶ σιγῶσα ὁμοίως περὶ ἡμᾶς διάκεισαι,
πολλὴν τοῦ πράγματος καὶ ἐν πολλῷ τῷ χρόνῳ τὴν
πείραν εἰληφώς. Αἰὶ δὴ παρακαλοῦμεν τὴν τιμότη-
τά σου καὶ περὶ ἡμᾶς οὕτω διακεῖσθαι· πολλὰ γὰρ
ἐνέχυρά σου τῆς γνησίας ἀγάπης ἔχομεν^a, πολλὰ
ὀπονήματα. Αἰὶ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ σε διηνεχῶς περι-
φέρομεν, ἐγκολάφοντες ἡμῶν τῇ διανοίᾳ, καὶ τὴν
μνήμην σου διήστον ἔχομεν, κἂν μὴ διηνεχῶς γρά-
φομεν, διὰ τὴν σπάνιν τῶν γραμματῆφόρων ἐγκο-
πτόμενοι. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, κυρία μου κοσμιωτάτῃ
καὶ εὐλαβεστάτῃ, γράψε καὶ αὐτὴ συνεχῶς ἡμῖν τὸ

περὶ τῆς ὑγείας τῆς σὺς. Ἡμεῖς μὲν γὰρ κἂν μὴ
δεξώμεθα γράμματα, τοὺς ἐκεῖθεν ἐρχομένους συν-
εχῶς ἐρωτῶμεν τοῦτο· βουλόμεθα δὲ καὶ παρὰ τῆς
κοσμιότητος τῆς σὺς συνεχῶς διέχεσθαι ἐπιστολάς,
εὐαγγελιζομένας ἡμᾶς τὰ περὶ τῆς ρώσεως τῆς σὺς.

Η'. Ἀστυκρίτα.

Οἶδα οὐ ἐν πολλῇ θλίψει καθέστηκας νῦν. Ἄλλ'
ὥσπερ τοῦτο οἶδα, οὕτως καὶ αἰὶν ἐπίσταται, ὅτι πο-
λὺς σε ἐκ τῶν θλίψεων τούτων ἀναρῶναι μισθός, καὶ
μεγάλῃ ἀμοιβῇ καὶ ἀντίδοσις καίται. Εἰ γὰρ καὶ ἀθυ-
μία, [616] ἀλλὰ τὴν ψυχὴν ὠφελοῦσα, καὶ πολλὰ τὰ
βραβεῖα προξενούσα. Ταῦτ' οὖν^b εἰδὼς καὶ λογιζο-
μένη, μετίστην ἐντεῦθεν καρποῦ τὴν παρακλήσιν,
μὴ τὸ ὀδυνηρὸν μόνον ὀρῶσα τῶν θλίψεων, ἀλλὰ καὶ
τὸ ἐκ τούτων συναγόμενον κέρδος· καὶ γράψε συν-
εχῶς ἡμῖν περὶ τῆς ὑγείας τῆς σὺς. Ἐπεὶ καὶ νῦν
οὐκ ὡς ἔτυχεν ἡλγήσαμεν, ἀκούσαντες σε ἀρρώστειν.
Αἰὶ καὶ σφόδρα ἐπιζητοῦμεν μανθάνειν μετὰ πολλοῦ
τοῦ τάχους, εἰ ῥᾶν σοι διετίθῃ τὰ τῆς ἀβρώστιας,
ὥστε τῆς ἐπὶ ταύτῃ φροντίδος ἀνεθῆναι.

ΜΑ'. Βαλερίνα.

Τρίτην πέμπτη ταύτην ἐπιστολὴν, οὐδεμίαν αὐτὸς
δεξάμενος παρὰ τῆς μεγαλοπρεπείας τῆς σὺς. Ἄλλ'
οὐ μὲν μετὰ πολλῆς τῆς εὐφροσύνης εἰδὼς ἡμῶν τὰ
γράμματα, καὶ τὸν ἐγγεγραμμένον ταῦτα τῆς σοι προσ-
ηκούσης ἐποίησας ἀπολαῦσαι τιμῆς, καὶ τὰ παρὰ
σαυτοῦ πάντα εἰσήνεγκας, ἐν εἰς εἰδέτω σου τῆς δυ-
νάμει, ἔγνωμεν, καὶ οὐδὲν ἡμᾶς τούτων ἔλαθεν·
ἐπιστολὴν δὲ οὐδεμίαν ἐκομισάμεθα. Καὶ εἰ μὲν ἄλ-
λος τις ἦν τῶν σὺ σφόδρα γενναίων ὁ σιωπήσας το-
σοῦτον, ἐνομίσαμεν ἂν αὐτῷ πρόφασιν εἰς ἀπολογίαν
εἶναι τῶν πραγμάτων τῶν ἐχθρῶν. Ἐπειδὴ δὲ σου τὸ
ὀφλήδιν τῆς σὺς διανοίας· ἐσμεν, τὸ θερμὸν τῆς ἀγά-
πης, τὸ γνήσιον, τὸ εἰλικρινές, τὸ διαρκές, τὸ μόνι-
μον, οὐκ ἂν δεξάμεθα ταύτην ἀπολογίαν, οὐδ' αὖ τὸ
μὴ ἐκεῖσε διατρίβειν σου τὴν θαυμασιότητα· καὶ γὰρ
καὶ τοῦτο ἔγνωμεν. Ἄλλ' ἐνὶ μόνῳ καρποσώμεθα τῆς
μακρᾶς σιγῆς παραμυθίαν, εἰ βουληθεῖς εἰς τὸ ἐπὶ
τὸ παροφθὲν ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ^c ἀνακτήσα-
σθαι, καὶ πέμψαι νηρόδας γραμμάτων ἡμῖν, ἀπὸ τῆς
μέλι βεούσης γλώττης τὰ περὶ τῆς ὑγείας σου τε
καὶ τῆς ἀσφαλείας δηλούντων. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἐρημίᾳ
καθήμεθα, καὶ παλοκρία χαλεπῇ, καὶ μυρίοις περι-
στοιχίσμεθα δεινῶς, ἀλλ' ὅμως οὐ παύομεθα με-
ριμνῶντες τὴν σὴν θαυμασιότητα· καὶ καθ' ἑκάστην
πυθάνομεθα· ἐν τίσιν ὁρμῇ τὰ σά. Ἴν' οὖν μὴ παρ'
ἐτέρων, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῆς γλυκειᾶς καὶ ποθεινοτά-
της ἡμῖν διαθέσεως ταῦτα μανθάνομεν, γράψε συν-
εχῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ρώσεως τῆς σὺς· καὶ τὸ πᾶν
ἀπειλήσαμεν, ἣν δεξώμεθα ἐπιστολάς ταῦτα φερού-
σας ἡμῖν τὰ εὐαγγέλια.

^b Coisl. κομίζει γὰρ καὶ ἀθυρία τῇ ψυχῇ ὠφελεται, καὶ
πολλὰ τὰ βραβεῖα. Ταῦτ' οὖν.

^c Savil. τῆς διανοίας.

^d Coisl. ἐν τῷ παρόντι καιρῷ.

^e Dno mss. πυθάνομενοι.

^a Duo mss. γνησίας φιλίας ἔχομεν.

MB. Καρδιανῶ.

Πολλὴ τῆς ὁδοῦ τὸ μέσον τὸ διατρίβον ἡμᾶς, ἀλλ' οὐδὲ ὁ χρόνος βραχύς, ἐξ οὗ τῆς θαυμασιότητος ἐχωρισθῆμεν τῆς σῆς· καὶ τῶν πραγμάτων δὲ πολλὸς ὁ περισσὸς ἡμᾶς ὅλως, ἐρημία χωρίου χαλεπωτάτη, πολιορκία ἀφόρητος, ἐφοβοί, καταδρομαὶ ληστῶν, ἐτέρα στενοχωρία, ἡ τοῦ σώματος ἀρρωστία. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων βραθυμότερους ἡμᾶς περὶ τὴν ἀγάπην τὴν σὴν πεποίηκεν, ἀλλ' ἀκμάζουσιν αὐτὴν καὶ [617] ἀνθούσιν διατρίβοντες, ἐπὶ διανοίᾳ σε περιφέροντες, ὅπου περ ἂν ὦμεν, καὶ ἀληθινὴ σου τὴν μνήμην ἔχοντες, καὶ τὸ εὐγενές σου τῆς ψυχῆς, τὸ ἐλευθέριον, τὸ ἀτρεπτον, τὸ ἀκλινές τῆς γνησίας ἀγάπης, τὸ θερμὸν τῆς διαθέσεως ἐγκολάφοντες ἡμῶν τῇ διανοίᾳ. Οὕτως ἐνταῦθα διάγομεν, μεγίστην παραμυθίαν τῆς τοσαύτης ἐρημίας τὴν μνήμην τῶν σὸν κατορθωμάτων ἔχοντες. Γράψε δὲ καὶ αὐτὸς ἡμῖν συνεχῶς, δέσποτά μου θαυμασιώτατε καὶ μεγαλοπρεπέστατε, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζόμενος. Οἶσα γὰρ ὅπως αὐτῆς ἀντεχόμεθα (καὶ γὰρ περισπούδαστον ἡμῖν περὶ ταύτης μανθάνειν), καὶ οἱ διπλὴν καρποσώμεθα τὴν εὐφροσύνην, τῷ τε ἐπιστέλλειν αὐτὸν, τῷ τε τοιαῦτα δέχεσθαι ἡμᾶς γράμματα παρὰ τῆς μεγαλοπρεπείας τῆς σῆς.

MI. Βασσιανῇ.

Αὐτὴ μὲν μακρὸν ἐσείργας χρόνον, καὶ ταῦτα ἔχουσα τὸν κύριόν μου τὸν τιμιώτατον καὶ εὐλαβέστατον Θεόδοτον τὸν διάκονον, δυνάμενον βραδίως εὐρίσκειν τοὺς ἐκείθεν ἐνταῦθα ἀφικνουμένους. Ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ἐνταῦθεν ὑποκαπεύομεν σου τὴν ἀγάπην, ὡς βραθυμότεραν γεγεννημένην περὶ ἡμᾶς· πολλὴν γὰρ αὐτῆς παῖραν, καὶ διὰ πολλῶν εἰληφάμεν, καὶ ἔγνωμεν αὐτῆς τὸ λαμπρὸν καὶ εὐχρινές, τὸ γνησιον καὶ ἀπερίτρεπτον. Διὸ καὶ γράψης, καὶ σιγῆς, ὁμοίως διακειμένη σου περὶ τὴν εὐγένειαν, καὶ θαρρόμεν περὶ τῆς διαθέσεως τῆς σῆς, ὡς ἀκραίου καὶ ἀκραίφνης μενούσης. Ἄλλ' ὅμως καὶ οὕτω διακειμένοι, σφόδρα βουλόμεθα συνεχῇ δέχεσθαι γράμματα παρ' ὑμῶν, εὐαγγελιζόμενα ἡμᾶς περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας, καὶ τοῦ οἴκου ὑμῶν παντός. Ἐπειδὴ καὶ σφόδρα ταύτης ἐπιθυμοῦμεν καὶ ἀντεχόμεθα, καθάπερ καὶ αὐτὴ οἶσα. Ταῦτα οὖν εἰδὺσα, κυρία μου κοσμιωτάτῃ καὶ εὐγενεστάτῃ, χαρίζου τὴν χάριν ἡμῖν ταύτην, κούφη τε οὖσαν καὶ βραδίαν, καὶ εὐλόγον, καὶ πολλὴν ἡμῖν καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθημένοις παρέχουσαν τὴν παραμυθίαν.

MA. Θεοδότῳ διακόνῳ.

Οἶσα καὶ αὐτὸς, οἱ οὐκ ἂν ἡμῖν διὰ γραμμάτων συνεγένον, εἰ διὰ παρουσίας ἐξῆν· ἀλλὰ πάντα ἀφείς μεθ' ἡμῶν ἐμᾶλλες εἶναι, εἰ μὴ κύλυμα ἦν, καὶ κύλυμα μέγιστον, καὶ ἡ τοῦ ἔτους ὥρα, καὶ τῶν πραγμάτων ἡ δυσκοιλία, καὶ τῶν ἐνταῦθα ἡ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐπιτεινομένη πρὸς τὸ χειρὸν ἐρημία. Καὶ οὐδὲν δέομαι τοῦτο παρὰ σοῦ μανθάνειν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔγνω ἅπας, οἱ σφόδρὸς ἡμῶν ἐραστὴς εἰ,

* Omnes mss. ἡ τῆς τοῦ στομάχου ἀρρωστίας. Edll. ἡ τοῦ σώματος ἀρρωστία.

ἔγνω καὶ τοῦτο καλῶς. Ἡμεῖς μὲν οὖν, καὶ μὴ ἀναμνήσαντός σου, πρὸς πάντας ἀν' ἐπιστάλαμεν· ἐθαυμάσαμεν δὲ σε καὶ ταύτης τῆς περὶ ἡμᾶς φιλοσοργίας, οἱ καὶ τῷ τέλος τῆς ἐπιστολῆς παρὰ κλησιν ὑπὲρ τούτου προσέθηκας. Τοῦτο γὰρ ψυχῆς σφόδρα μεριμνώσης τὰ ἡμέτερα, φρονιζούσης, κηλομένης, γνησίως ἀγαπῆν ἐπισταμένης. Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ἅπασιν [618] ἐπέσταλα· ἐπειδὴ δὲ καὶ τῇ κυρίᾳ μου καρτερίᾳ πρόωγόν ἡμεν ἐπισταλόντες, ἔγνωμεν δὲ αὐτὴν μὴ διατρίβειν ἐκείσε, ἀλλὰ μακρὰν ὁδὸν ἀποδεξιμηνεῖν· εἰ μὲν οἶόν τε ἐκπεμφθῆναι τὰ γράμματα τὰ ἡμέτερα ἐκεῖ, καὶ τοῦτο γενέσθω, ἐὰν δοκιμάσης· εἰ δὲ μὴ δυνατόν, τοῖς γοῦν κυρίοις μου τιμωτάτοις καὶ εὐγενεστάτοις τοῖς περὶ Μαρκελλίαν συντηγῶν διαλέχθῃ, ὥστε αὐτῇ εἰ ποτε ἐπιστέλλοις, ἀπολογησασθαι ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς οὐκ ἐρραθυμώτων, οὐδὲ τὸν μεταξὺ χρόνον σεσητηγώτων, ἀλλ' ὑπὸ τῆς μακρᾶς αὐτῆς ἀποδημίας καλυθέντων συνεχέστερον ἐπιστέλλειν πρὸς αὐτὴν.

ME. Συμμάχῳ πρεσβυτέρῳ.

Οὐδὲν καινὸν οὐδὲ ἀπαικὲς πεθλεμένην οδεύοντα ὁδὸν στενοχωρεῖσθαι. Τοιαύτῃ γὰρ τῆς ἀρετῆς ἡ φύσις, πόνοι γέμει καὶ ἰδρωτῶν, ἐπιβουλῶν καὶ κινδύνων. Ἄλλ' ἡ μὲν ὁδὸς τοιαύτη· τὰ δὲ ἐντεῦθεν στέφανοι, βραβεῖα, τὰ ἀπρόβητα ἀγαθὰ, καὶ τέλος οὐκ ἔχοντα. Τοῦτοις τοίνυν σαυτὸν παρακάλει· καὶ γὰρ καὶ ἡ ἀνεσις καὶ ἡ θλίψις ἡ τοῦ παρόντος παροδεύεται βίου, καὶ αὐτῷ τῷ βίῳ συγκαταλύεται. Μηδὲν οὖν μηδὲ ἐκείνων φουστῶ, μηδὲ τούτων ταπεινούτω καὶ συστελλέτω. Ὁ γὰρ ἀριστος κυβερνήτης οὔτε ἐν γαλῇνι χαννοῦται, οὔτε ἐν χειμῶνι ταραττάται. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς παρακάλει σαυτὸν ἐκεῖ, καὶ παραμυθίαν ἐντεῦθεν καρποῦ τὴν μεγίστην. Γράψε συνεχῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Εἰ γὰρ καὶ πολλῷ τῷ μήκει τῆς ὁδοῦ διειργόμεθα, καὶ πολὺν σου τῆς ἐμμελείας ἀπελειφθῆμεν χρόνον, ἀλλ' οὐ τῆς ἀγάπης, ἀλλ' ἀληστον αὐτὴν αἰεὶ περιφέρομεν καὶ ἀκμάζουσιν, ὅπου περ ἂν ὦμεν ἐκείπερ τοιαύτῃ τοῦ φιλεῖν γνησίως ἡ φύσις.

MC. Πουρηνῷ.

Ἐβούλεμην μὲν συνεχέστερον ἐπιστέλλειν σου τῇ εὐλαβείᾳ^b, ἐπειδὴ σε φιλῶ, καὶ σφόδρα φιλῶ, δέσποτά μου αἰδεσμιώτατε καὶ εὐλαβέστατε· καὶ ἀμφοτέρω ταῦτα οἶσα καὶ αὐτός. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ μὲν ἐν ἡμῖν καίεται, τὸ δὲ οὐκ ἐν ἡμῖν· τοῦ μὲν γὰρ φιλεῖν ἡμεῖς κύριοι, τοῦ δὲ συνεχῶς ἐπιστέλλειν οὐκ ἔστι, διὰ τὴν τῆς ὁδοῦ τὴν δυσκοιλίαν, καὶ τοῦ ἔτους τὴν ὥραν· ἐκεῖνο μὲν διηνεκῶς ποιοῦμεν, τοῦτο δὲ ἥνικα ἂν ἐξῇ· μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτο διηνεκῶς ποιοῦμεν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ μελαινὴ μηδὲ χάρτης συνεχῶς ἐπιστέλλομεν, ἀλλὰ γράμμη καὶ διανοίᾳ· τοιοῦτον γὰρ τὸ φιλεῖν γνησίως.

[619] MZ. Νηφελῇ.

Τί περιέργη ἀπολογία ζήτουσα, καὶ συγγνώμην

^b Omnes pene mss. σου τῇ ἐμμελείᾳ. Edll. σου τῇ εὐλαβείᾳ.

XLII. Candidiano. (Cuenso anno 404.)

Ingens itineris intervallum nos dirimit, nec parvum tempus est, cum abs te sejuncti fuimus: quin negotiorum quoque magna nos turba circumstat, gravissima loci solitudo; intoleranda obsidio, insidix, latronum incursiones, aliaque præterea angustia, nimirum corporis morbus¹. Nec tamen quidquam horum nos in tui amore segniores effecit: quin potius vigentem enim ac florentem conservamus, ac te, quocumque tandem in loco simus, animo et cogitatione circumferimus, tuique memoriam oblivionis omnis expertem tenemus, animique tui nobilitatem et ingenuitatem sinceræque caritatis firmitatem atque constantiam, benevolentiaque fervorem incisum in animis nostris habemus. Ad hunc scilicet modum hic degimus, summum tantæ solitudinis solatium in earum rerum quæ abs te recte geruntur recordatione positum habentes. Tu vero ad nos quoque subinde scribe, domine mi summopere admirande ac magnifice, de tua valetudine nobis læta nuntians. Scis enim quantopere ipsam complectamur (quippe de ea aliquid audire magnæ nobis curæ est), quodque duplicem voluptatem capiemus, si et ipse scribas, et literæ abs te hoc argumento ad nos afferantur.

XLIII. Bassianæ. (Cuenso anno 405.)

Tu quidem perdis siluisti, idque, cum reverendissimum ac religiosissimum diaconum Theodotum præsto haberes, per quem facile nancisci posses, qui istine ad nos venirent. Nos autem ne hinc quidem te in amore erga nos segniorem redditam esse suspicamur; quippe qui persæpe ac multis in rebus ipsius periculum fecerimus, ejusque splendorem, puritatem, sinceritatem atque constantiam exploratam habeamus. Quamobrem, sive scribas, sive taceas, eodem erga te animo sumus, deque tua integra et pura benevolentia minime dubitamus. Quamquam autem eo animo sumus, crebras tamen literas, quæ nobis de tua totiusque tuæ domus valetudine, quæ volumus, nuntient, accipere vehementer cupimus. Quandoquidem nosti ipsam quoque nobis admodum curæ esse. Hæc igitur cum tibi perspecta sint, ornatissima ac nobilissima domina mea, hanc nobis gratiam velim concedas, quæ et levis, facilis et æqua est, et nobis, qui in hæc solitudine hæremus, ingentem consolationem affert.

XLIV. Theodoto diacono. (Cuenso anno 405.)

Scio utique te per literas nos minime conventurum fuisse, si coram id licuisset: verum omnibus rebus omissis ad nos te conferres, nisi et anni tempus, et negotiorum difficultas, et hujus loci solitudo quotidie ingravescens, maximum impedimentum afferret. Nec opus est, ut ex te hoc ediscam. Nam cum illud semel mihi compertum sit, me abs te vehementer amari, hoc quoque optime novi. Quamquam autem etiam si minime admonuisses, nihilominus ad omnes scripturas eram: tamen hoc etiam nomine tuum erga nos amorem admirati sumus, quod extrema tua epistola

¹ Omnes MSS., nimirum stomachi morbi. Edit., corporis morbus

me quoque de hac re exhortandum duxisti. Nam hoc animi est vehementer solliciti, ac rerum nostrarum cura laborantis, et qui sincere amare norit. Quamobrem excepta domina mea Carteria, ad quam nuper literas dedi, omnibus scripsi: eam autem illuc non commorari accepi, verum longam peregrinationem inisse. Quocirca si literæ nostras illuc perferri queant, hoc quoque, si tibi videbitur, fiat: sin id fieri minime possit, velim saltem carissimos ac nobilissimos viros Marcellianum et socium (a) convenias, atque cum iis agas, ut si quando ad eam scribant, ei me purgent, ut qui non per negligentiam tantisper tacerim, verum longa ipsius absentia, quominus ad eam crebro scriberem, impeditus sim.

XLV. Symmacho presbytero. (Ab anno 404 ad 407.)

Minime novum ac præposterum videri debet, si is, qui angustum iter tenet, premitur. Nam hæc virtutis natura est, ut laboribus et sudoribus atque insidiis et periculis scateat. Verum iter quidem est ejusmodi: post autem sequuntur coronæ, præmia, et arcana bona, quibus finis nullus est constitutus. Hæc igitur cogitatione te ipsum consolare: nam præsentis vitæ et voluptas et calamitas una cum hac vita fluunt, simulque cum ea intereunt. Ne igitur quidquam illorum animum tuum inflat, nec rursus quidquam horum te deprimat atque contrahat. Siquidem optimus gubernator nec tranquillo tempore remissius agit, nec grassante tempestate perturbatur. Hæc igitur cum tibi perspecta sint, te ipsum solare, maximamque hinc mœroris levationem capias: ac de tua valetudine fac nos subinde certiores. Nam etsi longo itineris intervallo a te disjungimur, diuque a tua suavitate absumus, at non item a tua caritate: verum eam omnis oblivionis expertem ac recentem, ubicumque simus, semper circumferimus: nam hæc quoque sinceri amoris natura est.

XLVI. Rufino. (Ab anno 404 ad 407.)

Cupiebam quidem sæpius ad te literas dare, domine mi cumprimis venerande ac religiose, quia te amo, ac vehementer amo; atque utrumque hoc ipse quoque nosti. Quoniam autem alterum quidem nostri arbitrii est, alterum autem non in nobis situm est: ut enim te amemus, in arbitrio nostro consistit, ut autem ad te sæpe scribamus, non item, tum ob itineris difficultatem, tum ob anni tempus: illud quidem perpetuo facimus, hoc autem cum licet; imo etiam perpetuo facimus. Nam etsi atramento atque cherta non semper scribimus: at voluntate tamen atque animo scribimus: ea quippe sinceri amoris natura est.

XLVII. Nannæ. (Cuenso anno 405.)

Quid lucillucque te versas, dum ob eam rem execu-

(a) Græcæ legitur, Τὸν ἀπὸ Μαρκελλίανου. Sæpe diximus in Edit. S. Athanasii illud τὸν ἀπὸ raro de uno solo dici, sæpius vero aut de duobus aut de pluribus. Hic certe de duobus saltem sermonem habere planum videtur ex iis quæ præcedunt, carissimos ac nobilissimos viros. Libenter crediderim hic agere Chrysostomum de Marciano et Marcelliano, nam sic quoque scriptum in MSS. legitur, quando ad utrumque literæ mittuntur, quod sæpe contingit: rariusque literæ ad singulos diriguntur, ut in harum epistolarum decursu animadvertas.

rationem quæris, ac veniam petis, ob quam te corona donamus ac prædicamus: quippe qui, quod ad nos scripseris, gratum habeamus; quod autem sero ac tarde, idcirco tibi succensere possimus? Quapropter si magnæ audaciæ id fuisse existimas, quod ad nos literas dederis, hoc omisso ad tarditatis erimen defensionem meditare atque compara. Nam quo magis dixeris, te tum præsentem, tum absentem sincerè dilexisse, eo magis accusationem auxeris. Etenim si ex eorum numero esses, quorum vulgaris erga nos amor esset, minime mirum mihi fuisset te diu siluisse; cum autem te tam sinceram ac ferventem erga nos caritatem præ te tulisses asseras, ut ne iter quidem usque adeo molestum totque prædonum metu obsessum suscipere recusatura fueris, nisi morbus obstitisset, una jam ratio, qua nobis satisfacias, tibi reliqua est, nimirum ut sexcentas literas ad nos mittas, quæ diuturni silentii culpam deprecari possint. Hoc igitur fac: et quidvis a te perceperimus. Nam et hæc tam sera epistola ad nos veniens, quoniam ardentem quandam caritatem spirabat, superioris quoque temporis debitum dissolvit. Cæterum id vide, ne reliquæ hujus tarditatem imitentur. Sic enim hæc etiam illud planum facere poterit, se non ob pigritiam, verum ob inanem metum, quemadmodum abs te quoque dictum est, serius venisse, si reliquæ et plurimæ et celeriter ad nos veniant.

XLVIII. Arabio.

Caritatem erga me tuam atque ardentem tuum ac verum, sincerum et constantem amorem exploratum habeo: illudque item perspectum, nec negotiorum difficultatem, nec curarum agmen, nec rerum adversarum magnitudinem, nec temporis diuturnitatem, nec itineris longinquitatem tuo erga me amoris obscuritatem afferre posse. Eoque fit, ut perpetuo abs te literas, quæ nobis ea de tua valetudine quæ volumus nuntient, accipere vehementer expectamus. Quod si te accusamus, non ut negligentem accusamus, sed quia plures ejusmodi epistolas appetimus. Quæ cum minime ignores, honoratissime ac nobilissime domine, hoc nobis beneficium velim præbeas, quod et tibi leve ac facile est, et magnam nobis, etiam in solitudine hærentibus, voluptatem affert.

XLIX. Alphio. (Anno, ut putatur, 405.)

Equidem frequentius literas ad te dare cuperem, rerum tabellariorum penuria me hanc cupiditatem exsequi minime sinit. Nam nec hujus loci solitudo, nec Isaurorum metus, nec hiemis asperitas aliquos ad nos crebro commeare sinunt. Nihilominus tamen, sive scribamus, sive taceamus, eandem semper erga te benevolentiam retinemus, studium scilicet atque curam intelligentes, qua animæ tuæ commodis prospicis, dum eos qui cum pietate vivunt recreare ac reficere studes, atque in hoc præclaro munere versaris. Quæ cum tibi explorata sint, reverendissime ac religiosissime domine, de tua valetudine quoque

certiores nos facere ne intermittas. Sic enim in hac quoque solitudine magnam voluptatem capiemus, si ejusmodi abs te literas acceperimus.

L. Diogeni. (Cucusò anno 404.)

Quamquam de tuæ erga nos caritatis sinceritate antehac nobis exploratum erat, tamen multo magis eandem nunc perspeximus, cum tanta coorta tempestate, non modo nihilo segniorem, sed etiam multo studiosiorem amicum te nobis præbuisti. Eoque nomine te admiramur, quotidieque prædicare non desinimus. Nam tu quidem a benigno Deo, qui eos, a quibus boni aliquid efficitur, aut dicitur, præmiis longe semper superat, mercedem omni sermone præstantiorem accepturus es. Nos autem, quibus rebus possumus, gratiam tibi rependimus, nec te admirari, laudare, beatum prædicare, amare, vereri, colere, animoque te quoque gentium circumferre intermittimus, caritatis videlicet lege tibi copulati atque adstricti. Nam quod ex eorum numero semper fuimus, qui te apprine diligant, plane quoque ipsa scis, domine mi summopere venerande atque admirande. Quapropter eorum munerum causa, quæ ad nos misisti, ne nobis succenseas. Posteaquam enim honorem eum, qui ab ipsis manabat, tamquam e vindemia quadam uvam expressimus ac percepimus, munera ipsa remissimus, non quod te æspnaremur, aut animi tui nobilitati minime consideremus, sed quod iis non indigeremus. Quod etiam in multis aliis fecimus. Nam alii quoque quamplurimi tibi que nobilitate pares, ac nos ardentissime amantes, ut amplitudo tua poterit ediscere, idem istud fecerunt: atque apud eos nobis eadem hæc excusatio suffecit, quam tu quoque admittas velim. Nam si in penuria versemur, majori cum animi fiducia, tamquam si nostra essent, exposcemus: idque tu reipsa perspicies. Quamobrem ea accipe, ac diligenter serva, ut si quando tempus postularit, fidenti ac libero animo ea ab a te deposcamus.

LI. Eidem. (Cucusò anno 405.)

Cum superiorem epistolam scripsissem, atque reverendissimum ac religiosissimum virum Aphrantem ita nobis affixum esse conspicerem, ut nec hinc abire vellet, nec literas quidem a nobis accepturum se esse minaretur, nisi munera ea, quæ ad nos misisses, accepissem, typum, qui tuæ nobilitati maxime gratus futurus, animumque tuum recreaturus sit, huic rei imposui: quem tu cum ex ipso intellexeris, eum præclari hujusce consilii administrum fieri jube. Nec enim te fugit, quanta hujus rei utilitas futura sit, tum ob ipsius in Phœnicia adventum, tum ob tuam liberalitatem ac munificentiam. Atque utriusque hujus rei mercedem ipse capies; ut qui erga eos, qui in Phœnicia gentiles Christianæ fidei rudimentis imbuunt, atque ecclesiarum constructioni operam impendunt, liberalitatis tuæ specimen edideris, ac præterea ejusmodi virum excitaris ad eosque consolandos miseris: nunc præsertim cum in tanta difficultate versantur, atque a multis

αἰτοῦσα ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς σε στεφανοῦμεν καὶ ἀνακηρύττομεν, ὅτι μὲν ἔγραψας, ἀποδεχόμενοι α, ὅτι δὲ ὀψέ καὶ βραδέως, ἐγκαλεῖν ἔχοντες; Ὅτε εἰ νομίζεις μεγάλα τετολημῆναι τῷ γράφαι, τοῦτο ἀφεῖσα πρὸς τὸ ἐγκλημα τῆς βραδύτητος μελέτα, καὶ συντίθει τὴν ἀπολογίαν. Καὶ γὰρ ὅσῳ περ ἂν λέγῃς καὶ παρόντας καὶ ἀπόντας ἡγαπηκῆναι γνησίως, τοσοῦτῳ μαιζίνῳ; αὔξεις τὴν κατηγορίαν. Εἰ μὲν γὰρ ἀπλῶς τῶν περὶ ἡμᾶς διακειμένων ἦσθα, οὐδὲν ἀπεικὸς μακρὸν χρόνον οὕτω σιγῆσαι· ἐπειδὴ δὲ οὕτω γνησίαν καὶ θερμὴν περὶ ἡμᾶς ἐπιδειχθαι ἀγάπην ἔφης, ὥς μηδὲ ἂν ἐλθεῖν παραιτῆσθαι ὀδὸν οὕτω χαλεπὴν, καὶ φόβῳ ληστῶν τοσοῦτων πολιορκουμένην, εἰ μὴ τὰ τῆς ἀβήρωστιάς διεκόπτεν, ἔν σοι λοιπὸν ἀπολογίας λείπεται εἶδος, τὸ νιφάδας ἡμῖν πέμπειν γραμμάτων, δυναμένων τὴν ἐκ τῆς μακρᾶς σιγῆς παραμυθῆσθαι αἰτίαν. Τοῦτο δὲ ποίει, καὶ τὸ πᾶν ἀπειλήφαμεν. Ἐπειδὴ καὶ αὕτη χρονία ἐλθοῦσα ἡ ἐπιστολή, ἐπειδὴ θερμῆς ἔπνευ τῆς ἀγάπης, καὶ τοῦ παρελθόντος χρόνου τὸ χρέος ἀπέτισεν. Πλὴν ἀλλ' αἱ λοιπαὶ μὴ μιμεῖσθυσαν τὴν ταύτης βραδύτητα. Οὕτω γὰρ καὶ αὕτη δυνήσεται δεῖξαι ὅτι οὐ δι' ἔκνον, ἀλλὰ διὰ δέος μάταιον, καθὼς καὶ αὕτη ἔφης, χρονία παραγέγονεν, εἰ αἱ λοιπαὶ μετὰ τάχους καὶ πολλῆς παραγένοντο τῆς συνεχείας ἡμῖν.

ΜΠ. Ἀραβίφ.

Οὐδὰ σου τὴν ἀγάπην, οὐδὰ σου τὸ φίλτρον τὸ θερμὸν, τὸ γνήσιον, τὸ ἐλικρινές, τὸ διαρκές, καὶ ὡς οὕτε δυσκολία πραγμάτων, οὕτε ἔχλος φροντίζων, οὕτε περιστάσεων πλήθος, οὕτε χρόνον ἥλικος, οὕτε ὁδοῦ διάστημα δύναται ταύτην ἀμαυροτέραν ποιῆσαι. Διὰ τοῦτο καὶ σφόδρα ἐπιθυμῶ σύνεχως δέχεσθαι γράμματα παρὰ τῆς εὐγενείας τῆς σῆς, εὐαγγελιζόμενα ἡμᾶς περὶ τῆς ὑγιείας τῆς σῆς. Κἂν ἐγκαλῶμεν, οὐχ ὡς ῥαθυμοῦντι ἐγκαλοῦμεν, ἀλλ' ὡς πλειόνων ἐρῶντες ἐπιστολὴν τοιούτων. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, δίσκοπά μου τιμῶτατε καὶ εὐγενέστατε, δίδου ταύτην ἡμῖν τὴν χάριν, κούφην τε οὖσαν καὶ εὐκολον, καὶ πολλὴν ἡμῖν καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθημένους παρέχουσαν τὴν εὐφροσύνην.

ΜΘ. Ἀλφίφ.

Ἐγὼ μὲν ἐβουλόμην συνεχέστερον ἐπιστέλλειν, ἡ δὲ τῶν γραμματηφόρων σπάνις οὐκ ἀφίησι τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην εἰς ἔργον ἐλθεῖν· καὶ γὰρ ἡ τοῦ χωρίου τοῦτου ἐρημία, καὶ ὁ τῶν Ἰσαύρων φόθος, καὶ ἡ τοῦ χειμῶνος σφοδρότης οὐκ ἐπιτρέπει συνεχῶς τινας ἡμῖν ἐπιχωριάζειν. Ἀλλ' ὅμως, καὶ γράφοντες [καὶ] σὺ αὐτὴν ἀεὶ περὶ σὲ διδάσκειν [620] τηροῦμεν β, τὴν προθυμίαν σου καὶ τὴν σπουδὴν μανθάνοντες, ἣν ὑπὲρ τῆς ὠφελείας τῆς σῆς ἔχεις ψυχῆς, τοὺς τε ἐν εὐλαβείᾳ ζῶντας ἀναπαύειν ἐσπουδακῶς, καὶ τὴν καλὴν ταύτην πραγματευόμενος πραγματεῖαν. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, κύριέ μου τιμῶτατε καὶ εὐλαβέστατε, συνεχῶς ἡμῖν ἐπίστελλε τὰ περὶ τῆς σῆς ὑγιείας, καὶ τοῦ οἴκου σου παντός. Οὕτω γὰρ καὶ

^a In edit. post ἀποδεχόμενοι adjicitur καὶ ἀνακηρύττοντες, quæ vox supervacanea, nec a mss. nec ab interprete agnoscitur. Hæc porro epistola in tribus mss. inscribitur Ναιμέφ.

^b Tres mss. διδάσκειν διατηροῦμεν.

ἐν ἐρημίᾳ ὄντες πολλὴν ἔχομεν τὴν εὐφροσύνην, εἰ τοιαῦτα παρὰ τῆς σῆς τιμιότητος δεχόμεθα γράμματα.

ΝΡ. Διογένη.

Τὸ γνήσιόν σου τῆς ἀγάπης τῆς περὶ ἡμᾶς ῥοδισμὸν μὲν καὶ ἐμπροσθεν, πολλῶν δὲ πλέον ἔγνωμεν νῦν, ὅτε τοσοῦτον τοῦ χειμῶνος ἀρθέντος, οὐ μόνον οὐδὲν ῥαθυμότερος, ἀλλὰ καὶ πολλῶ σπουδαιότερος περὶ ἡμᾶς γεγονώς, μείζω τὴν στοργὴν ἐνεδείξω. Διὰ ταῦτά σε οὐ θαυμάζομεν, διὰ ταῦτα καθ' ἐκαστὴν ἡμέραν ἀνακηρύττοντες οὐ παυόμεθα. Τὸν μὲν γὰρ ἀφαινον τούτων μισθὸν λήψῃ παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, τοῦ ταῖς ἀντιδόσεσιν ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος νικῶντος ἀεὶ τοὺς ἀγαθὸν τι ποιούντας, ἡ λέγοντας. Ἡμεῖς δὲ σε οἷς ἔχομεν ἀμειδόμεθα, θαυμάζοντες σε, ἐπαινοῦντες, μακαρίζοντες οὐ διαλιμπάνομεν, φιλοῦντες, αἰδοῦμενοι, τιμῶντες, ἐν διανοίᾳ πανταχοῦ περιφέροντες, ἡνωμένοι σοι καὶ συνδεδεμένοι τῷ τῆς ἀγάπης νόμῳ. Ὅτι γὰρ σου τῶν σφοδρότατων ἀεὶ γεγονάμεν ἔραστον, οἶσθα καὶ αὐτὸς σαφῶς, δέσποτά μου αἰδουμώτατε καὶ θαυμασιώτατε. Διὸ παρακαλῶ τῶν ἀποσταλέντων ἔγκρα μηδὲν ἀλγῆσαι πρὸς ἡμᾶς. Τρυγῆσαντες γὰρ καὶ καρπωσάμενοι τὴν ἐξ αὐτῶν τιμὴν, αὐτὰ ἀπεστάλαχμεν οὐκ ἐξ ὀλιγωρίας, οὐδὲ ἐκ τοῦ μὴ θαρρῆν σου τῇ εὐγενείᾳ, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ καθεστάναι ἐν χρεῖ. Ὁ δὲ καὶ ἐφ' ἐτίρων πολλῶν πεποιθήκαμεν. Καὶ γὰρ καὶ ἑτεροὶ πολλοὶ καὶ τῆς σῆς εὐγενείας ἄξιοι, καὶ σφόδρα ἡμῶν ἐκκαίόμενοι, ὡς ἔξεστί σου τῇ θαυμασιότητι μανθάνειν, τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο πεποιθήκασι, καὶ ἤρκεσε πρὸς αὐτοὺς ἡμῖν αὕτη ἡ ἀπολογία, ἣν καὶ αὐτὸν προσέσθαι παρακαλοῦμεν. Εἰ γὰρ δὴ κατασταίημεν ἐν χρεῖ, μετὰ πολλῆς ἀπαιτήσεως, καθάπερ ἐξ ἰδίων, μετὰ πλείονος δ τῆς παρήρησας, καὶ τοῦτο ὀφείλει διὰ τῆς πείρας αὐτῆς. Δεξιόμενος τοίνυν αὐτὰ, φύλαττε μετὰ ἀκριβείας, ἐν εἴποτε καιρὸς καλέσειεν, μετὰ τοῦ θαρρῆν αὐτὰ ἀπαιτήσωμεν παρὰ τῆς σῆς θαυμασιότητος.

ΝΑ. Τῷ αὐτῷ.

Μετὰ τὸ γράφαι τὴν προτέραν ἐπιστολήν, ἰδὼν τὸν τιμωτάτον καὶ εὐλαβέστατον Ἀφρατῆν προσηλωμένον ἡμῖν, καὶ οὐκ ἀνεχόμενον οὕτε ἀπῆραι ἐντεῦθεν, καὶ ἀπειλοῦντα μήτε γράμματα δέχεσθαι παρ' ἡμῶν, εἰ μὴ ἀπολάβοιμι τὰ ἀποσταλέντα, ἐπέσθηκα τύπον τῷ πράγματι σφόδρα κεχαρισμένον τῇ εὐγενείᾳ [621] σου, καὶ ἀναπαύοντά σου τὴν ἐμμέλειαν, ὃν παρ' αὐτοῦ μαθὼν, κέλευσον διάκονον γενέσθαι τῆς καλῆς ταύτης οἰκονομίας. Οἶσθα γὰρ ἥλικον ἔσται τοῦ πράγματος τὸ κέρδος καὶ διὰ τῆς παρουσίας τοῦτου τῆς εἰς τὴν Φοινίκην, καὶ διὰ τῆς φιλοτιμίας τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας. Καὶ ἀμφοτέρων τούτων αὐτὸς λήψῃ τὸν μισθὸν, ἅτε τοσαύτην θαψιδίαν ἐπιδεικνύμενος περὶ τοὺς ἐν Φοινίᾳ κατηχοῦντας τοὺς Ἑλλήνας, καὶ περὶ τὴν οἰκοδομὴν τῶν ἐκκλησιῶν ἐσπουδακός, καὶ ἀνδρα τοιοῦτον ἀναστήσας, καὶ πέμψας εἰς παράκλησιν αὐτῶν, καὶ μάλιστα νῦν ἐν τοσαύτῃ δυσκο-

^c Mss. multi περὶ ἡμᾶς γέγονας διὰ ταῦτά σε, etc., ommissis interpositis illis verbis, μείζω τὴν στοργὴν ἐνεδείξω.

^d Verba μετὰ πλείονος uncis inclusit Morel., omisit. Sav.

λίε καθεστηκότων, καὶ παρὰ πολλῶν πολεμουμένων. Ἐννοήσας τοίνυν τοῦ κατορθώματος τὸν ὄγκον, μὴ ἀφῆς μηδὲ μικρὸν αὐτὸν ἀναβάλλεσθαι, ἀλλ' ἀμελλητὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἀφασθαι παρασκευάσας, πολλὴν σαυτῷ διὰ τῆς καλῆς ταύτης σπουδῆς, δέσποτά μου θαυμασιώτατε, προαποτιθέμενος παρὰ τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ τὴν ἀμοιβήν.

NB. Ἀδολίε.

Ὅτι μὲν ἡρώδης σου, ἔγνωμεν, καὶ ὅτι χαλεπῶς ἡρώδης σου, καὶ πρὸς αὐτὰς ἤλθες τοῦ θανάτου τὰς πόλεις· ἀλλὰ καὶ ὅτι ἀνήνεγκας ἐκ τῆς ἀβρώστιας, καὶ τοῦ κινδύνου λοιπὸν ἀπαλλαγείσα πρὸς ὑγίαν ἐδεύεις. Ἀλλ' οὐ παρὰ τῶν σὺν γραμμάτων ἔμαθόν τι τούτων, διὸ καὶ σφόδρα ἠλγησα· ἀλλ' ἐτέρωθεν, καὶ παρ' ἐτέρων. Πλὴν ἀρκεῖ εἰς παραμυθίαν ἡμῖν τὸ τῆς ἀβρώστιας ἀπηλλάχθαι σου τὴν εὐλάβειαν. Οὐ μὴν, ἐπειδὴ ἀρκεῖ, πρῶτως φέρομεν τὴν μακράν σου ταύτην σιγήν. Ἐβουλόμεθα γάρ, καθάπερ καὶ αὐτὴ εἶσα, καὶ παραγενομένην ἐνταῦθα ἰδεῖν. Καὶ γὰρ εἰ μὴ ἀβρώστια παρενέπεσε, τὸ καλοῦν οὐδὲν ἦν. Ὅ τε γὰρ χειμὼν δ' ἐνταῦθα ἔαρ ἡμερώτατον τέως μιμνήσκει, τὸν τε Ἰσάβωρον ἢ Ἀρμένια ἀπῆλλακται. Ἀλλ' ὁμως οὐδὲν ἀναγκάζομεν, οὐδὲ βιαζόμεθα μὴ βουλομένην ὑπὲρ τῆς ἐνταῦθα παρουσίας. Ἀλλ' ὅπερ οὕτε Ἰσάβωρον φόβος, οὕτε χειμῶνος σφοδρότης, οὕτε ὁδοῦ ταλαιπωρία, οὕτε ἄλλο οὐδὲν καλοῖ·*, τοῦτο αἰτούμεν συνεχῶς ἡμῖν ὑπάρχειν καὶ γράμματα, τὰ τῆς θερμῆς σου καὶ γνησίας διαθέσεως. Ἦν γάρ· τούτων ἀπολαύωμεν συνεχῶς, ἀπαγγελλόντων ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας καὶ εὐθυμίας τῆς σῆς, οὗ τὴν τυχοῦσαν καὶ ἐντεῦθεν καρπυσόμεθα παραμυθίαν. Ἐννοοῦσα τοίνυν ἡλίχην ἡμῖν χαριτὶ χάριν, μὴ κατόκειν τοῦτο ποιεῖν. Οἶσα γὰρ ὅπως ἀνεπιχόμεθά σου τῆς εὐγενείας, καὶ ὅσην αἶν περὶ τὴν σὴν ἐμμέλειαν ἐπεδειξάμεθα τὴν ἀγάπην.

NI. Νικολάω πρεσβυτέρω.

Σφόδρα ἡμᾶς ἀνεπτέρωσας, καὶ πολλῆς ἐνέπλησας τῆς ἡδονῆς, ὁλώσας· ὅτι σοι πολλὴ φροντίς τῆς Φοινίκης ἐστὶ, καὶ ἐκ τοσούτου καθήμενος διαστήματος, διὰ γραμμάτων ἀλείφεις τοὺς αὐτοὺς, ζῆλον [622] πληρῶν ἀποστολικόν. Διὰ ταῦτα σε θαυμάζοντες καὶ μακαρίζοντες οὐ διαλιμπάνομεν, ὅτι καὶ πρότερον τοὺς μοναχοὺς ἐπεμψας, καὶ οἱ νῦν, ἐν πραγμάτων δυσκολίᾳ τοσούτῃ, οὐ μόνον αὐτοὺς οὐκ ἀπήγαγες, ἀλλὰ καὶ μένειν αὐτοὺς ἐκέλευσας, ἀρίστου κυβερνήτου καὶ ἱατροῦ γενναίου πρᾶγμα ποιῶν. Καὶ γὰρ ἐκείνων ἕκαστος, ὃ μὲν ὅταν ἴδῃ τὰ κύματα ὑγερόμενα, τότε μᾶλλον πολλὴν ἐπιδεικνύεται τὴν σπουδὴν· ὃ δὲ ὅταν τὸν πυρετὸν ἐπὶ μέγιστα φλόγα διεγερθέντα, τότε πολλὴν κέχρηται τῇ τέχνῃ· καὶ αὐτὸς τοίνυν, κύριέ μου τιμώτατε καὶ εὐλαβέστατε, ἄξια τῆς σαυτοῦ πεποιθήσεως ἀρετῆς, ὅτε τὰ πράγματα εἶδες νοσοῦντα καὶ στασιάζοντα, τότε μάλιστα ἐπιβεβημένος τοῖς ἐκείσε διατρίβουσιν, ὥστε μὴ λειποτακτῆσαι, ἀλλ' ἐπιμένειν, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσενεγκεῖν. Τὰ σαυτοῦ τοίνυν μεμυῖστος, τὸν τε κύριόν μου τὸν τιμιώτατον Γερόντιον τὸν πρεσβύτερον, εἰ ὅσον

* Duo mss. οὐδὲν διακαλοῖ.

σχολῇ, καὶ πρὸς καθαρὰν ὑγίαν ἐπανελθεῖ, εὐθὺς κατέπεισον τῆς ἐκεῖ ἀφασθαι ὁδοῦ. Ἐπιθυμοῦμεν γὰρ αὐτὸν ἡμεῖς καὶ ἐνταῦθα παραγενομένον ἰδεῖν· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ταχύτητος καὶ πολλῆς δαίται τῆς ἀγρυπνίας τὰ ἐκεῖσε πράγματα, ὥστε μὴ πολὺν ἐν τῇ ὁδῷ διατρίβειν ἢ χρόνον, καὶ τὸν χειμῶνα ἐπιστάνα ἀποκλείσαι αὐτῷ τὴν ὁδὸν, παρακαλοῦμέν σου τὴν τιμιότητα αὐτὸν τε βεβαίαντα ἐπεῖξαι ἀπελθεῖν, τὸν τε γλυκύτατον καὶ ποθεινότατον Ἰωάννην τὸν πρεσβύτερον παρασκευάσαι συνεφάσθαι τῆς ἀποδημίας αὐτῷ. Οἶσα γὰρ καὶ αὐτὸς ὅτι νῦν μάλιστα τὰ αὐτοῦ πολλῶν δεῖται τῶν διορθωσέμενων, ὅσῃ ἐπὶ μεῖζον εἶρθε τὰ κακά. Τοῦτ' οὖν ἐννοῶν, καὶ εἰδὼς ἡλίχην ἐστὶ σωτηρία ψυχῆς, καὶ οἷα κατ' ὁρῶνται σου τῇ τιμιότητι διὰ τῆς ἐμπροσθεν σπουδῆς, πάντῃ ποιῆσαι καὶ διὰ σαυτοῦ, καὶ δι' ἐτέρων, ὧν ἂν οἶόν τε ἦ, παρακληθῇ, ὥστε τὰ διορθωθέντα μέναι ἀκίνητα, ἐτέραν τε αὐτοῖς πολλῷ πλείονα γενέσθαι προσθήκην. Αὐτὸς μένοι τῶν ἐνταῦθα ἐλθόντων οὐκ ἐλαττον ἡμᾶς εὐφραναι· τῇ μὲν γὰρ γνώμῃ καὶ παραγέγονας, καὶ τοῖς τῆς ἀγάπης σε ὀφθαλμοῖς καὶ μὴ παρόντα σωματικῶς ἡμεῖς καὶ ἑκάστην ὁρῶμεν τὴν ἡμέραν, ἐπὶ τῆς διανοίας πανταχοῦ περιφέροντες. Ἔσται δὲ ἴσως· καὶ ἡ κατ' ὕψιν ἡμῖν συντυχία, ὅταν ὁ καιρὸς ἐπιτρέπῃ. Ὡς νῦν γε καὶ ἡμεῖς, καίτοι σφόδρα ἐπιθυμοῦμεν ἰδεῖν τὴν ἀγάπην σου, καὶ περιπύξασθαι, ἀναγκαῖον εἶναι νομίζομεν τὴν αὐτοῦ σου μονήν. Εὐ γὰρ οἶδ' ὅτι οὐ παύσῃ πάντα ποιῶν καὶ πραγματευόμενος, ὥστε ἐμπλήσῃ τὴν Φοινίκην γενναίων ἀνδρῶν, καὶ τοὺς τε ἐκεῖ μεμνηχότας στηρίζων ἐπὶ πλέον, ὥστε μὴ ἀφέντας τὰ αὐτοῦ ἐπ' ἀνελθεῖν, τοὺς τε πλησίον ὄντας ἀναζητῶν, καὶ μετὰ πολλῆς ἐκπέμπων προθυμίας, πᾶσι τε κέρδος γινόμενος μέγιστον τοῖς τε ἐγγύς, τοῖς τε μακρὰν, καὶ τὴν τῶν ἀρωμάτων μιμούμενος φύσιν, ἅπερ οὐ τὸν τόπον μόνον τὸν ὑποδεχόμενον αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρεστηχότα ἀέρα πολλῆς ἐμπλήσῃ τῆς εὐδορίας.

[625] NA. Γερωντίω πρεσβυτέρω.

Καὶ ἦδη μὲν ἐπέσταλά σου πρὸς τὴν εὐλάβειαν, νομίσας σε ἐν Φοινίκῃ εἶναι, καὶ νῦν δὲ ἐπιστέλλω ταῦτα ἅπερ καὶ ἐμπροσθεν, ὅτε νῦν μάλιστα πάντα δεῖ ποιεῖν καὶ πάσχειν, ὥστε μὴ καταλείπειν ἐρημον τὴν καλὴν ὑμῶν γεωργίαν, μηδὲν ἀφαιρῆσαι διασφαρῆναι τινα τῶν ἡδὴ κατορθωθέντων. Καὶ γὰρ καὶ ἐπαινεῖς ὅταν ἴδωσι πολλὴν πάντοθεν τοῖς προβάτοις ἐπιτιθεμένην λύμην, τότε μάλιστα ἀγρυπνοῦσι καὶ διεγείρονται, καὶ σφενδόνην μεταχειρίζουσι, καὶ τῇ ἄλλῃ κέχρηται τέχνῃ, ὥστε πᾶσαν τῆς ἀγέλης ἀπελῶσαι βλάβην. Εἰ γὰρ πρόβατα ἄλογα πεπιστευμένους ὁ Ἰακώβ, ἐπὶ δεκατέσσαρα διετέλεσε δουλεύων, καὶ θάλπει καὶ φύγει ταλαιπωρούμενος, καὶ ἀγρυπνίᾳ πολλῇ, καὶ τὴν ἐσχάτην θητείαν ἐθήτευσεν, ἐννόησον ὅσα καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν χρὴ τοὺς τὰ πρόβατα λογικὰ ἐμπιστευμένους, ὑπὲρ τοῦ μηδὲν αὐτῶν παραπολέσθαι. Παρακαλῶ τοίνυν σου τὴν εὐλάβειαν, ὅσῃ μεῖζον ὁ χειμὼν, καὶ πλείονα τὰ κακά, καὶ σφόδρὰ τὰ καλοῦμενα, καὶ πολλοὶ οἱ ἐπιβουλεύοντες, τοσούτῃ μᾶλλον καὶ αὐτὸν διαναστῆσαι, καὶ ἐτέρους.

ᾧ Tres mss. τριθῶναι.

oppugnantur. Quamobrem considerata præclari huiusce negotii magnitudine, ne eum vel tantillum cunctari patere, verum hoc effice, ut nulla interposita mora hoc iter suscipiat: sic enim tibi, domine mihi summo opere admirande, per egregiam huiusmodi operam, amplam apud benignum Deum mercedem recondes.

LII. Adolæ. (Cucuso anno, ut putatur, 404.)

Quod in morbum incideris, didicimus, et quidem ita gravem et acerbum ut ad ipsas quoque mortis portas accesseris; scimus etiam te e morbo convaluisse, ac periculo jam liberatam ad sanitatem progredi. At ex tuis literis nihil horum intellexi; ideoque admodum dolui; verum aliunde, atque ab aliis. Cæterum illud nobis ad consolationem abunde est, quod e morbo emeris. Etsi autem id nobis sufficiat, non propterea tamen longum hoc tuum silentium placido animo ferimus. Vellemus enim, ut ipsa quoque nosti, te huc venientem cernere. Ac sane, nisi morbus accidisset, nihil erat quod impediret. Nam et huius regionis hiems amœnissimi veris speciem hactenus imitatur, et Armenia Isauris liberata est. Attamen, ut huc venias, invitam ac repugnantem minime cogimus. Quod autem nec Isaurorum metus nec hiemis acrimonia, nec itineris ærumna, nec aliud quidquam impedit, hoc petimus, nimirum ut a te, cuius ardens erga nos ac sincera benevolentia est, crebro literas accipiamus. Nam si cas, de tua valetudine animique tui hilaritate nos certiores facientes, sæpe obtineamus, non mediocrem hinc quoque consolationem capiemus. Cum igitur, quanto nos beneficio affectura sis, animadvertas, id facere ne graveris. Scis enim quam te complectamur, quantamque semper erga te caritatem præ nobis tulerimus.

LIII. Nicolæ presbytero. (Cucuso anno 405.)

Magnopere nos erexisti, atque ingenti voluptate perfudisti, cum illud significasti, permagnam tibi Phœnicie curam esse, teque tanto licet intervallo dissitum, eos qui illic degunt per literas ad pietatis studium acuere atque hortari: qua in re zelum apostolicum præstas. Eaque causa te admirari ac beatum prædicare minime intermittimus, quod et monachos antea misisti, et nunc, in tanta negotiorum difficultate, non modo eos non abduxisti, sed etiam manere coegisti, optimi videlicet gubernatoris atque egregii medici munere perfungens. Ut enim ille, cum fluctus excitari videt, tum plus studii ac diligentie adhibet, atque hic item, cum febrim in maiorem flammam exarsisse perspicit, tum maiori arte atque industria utitur: ad eundem modum tu quoque, nobilissime ac religiosissime domine, rem virtute tua dignam fecisti, quod cum agras res esse ac seditione laborare conspexisti, tum potissimum operam dedisti, ut ne ii, qui illic degunt, aciem desererent, verum remanerent, ac partes suas explerent. Quamobrem tuis ipse vestigiis hærens, reverendissimum dominum meum Gerontium presbyterum, si convaluerit,

atque ad integram sanitatem redierit, confestim, queso, urge, ut iter illud ineat. Quamquam enim nos quoque eum huc venire ac videre cupimus: tamen, quoniam regionis illius negotia celeritatem, ingentemque vigilantiam desiderant, ne in via longum tempus teratur, hiemsque interveniens iter ipsi intercludat, abs te vehementer petimus, ut et enim, si ex morbo recreatus sit, ad suscipiendum iter urgeas, illudque cures, ut vir suavissimus ac mihi carissimus Joannes presbyter itineris comitem se ipsi adjungat. Scis enim regionis illius negotia nunc eo pluribus correctoribus indigere, quo longius serpserunt mala. Hæc igitur cum animo tuo reputans, ac quanti anime salus momenti sit, perspicuens, quantasque res jam antelæ studio tuo ac diligentia sis consequutus, velim tam per te ipse quam aliorum, quos nancisci poteris, opera atque industria cures, ut quæ correctæ et sanata sunt, firma maneant, atque etiam multo majore accessione cumulentur. Tu certe nihilo minorem, quam ii, qui huc venerunt, voluptatem nobis attulisti: siquidem animo ac voluntate venisti: atque caritatis oculis, corpore licet absentem, te quotidie cernimus, animoque passim circumferimus. Fortasse quoque nobis mutuo conspectu frui dabitur, cum tempus id permittet. Nam, ut nunc res sunt, etsi alioqui tui videndi atque amplectendi magna cupiditate tenemur, te tamen istic manere necessarium esse ducimus. Nec enim dubitamus, quin tu omnia facturis curaturisque sis, quo strenuis viris Phœniciam impleas, atque eos, qui illic remanserunt, magis ac magis fulcias et corroborea, ut ne relictis regionis illius negotiis pedem referant, et eos, qui vicini ac propinqui sunt, exquiras, atque cum ingenti animi alacritate ac studio emittas, cunctisque tam propinquis quam remotis amplissimam utilitatem afferas, atque unguentorum naturam imiteris, quæ non modo locum eum, quo excipiuntur, sed etiam longius remotum aerem magna suavitate perfundunt.

LIV. Gerontio presbytero. (Cucuso anno 405.)

Et jam ad pietatem tuam literas dedi, existimante in Phœnicia esse: et nunc item eodem, quæ prius, scribo, nempe vobis nunc maxime quidvis agendum ac perferendum esse, ut ne segetem vestram vacuum et inanem deseratis, nec quidquam eorum, quæ recte et cum laude gesta sunt, labefactari atque interire sinatis. Nam et pastores, cum ingentem labem ad oves undique grassantem conspexerint, tunc potissimum excitantur, ac vigilant, fundamque sumunt, cæterisque artibus utuntur, quo incommodum omne a grege propulsent. Et quidem cum Jacob pecudum rationis expertum curam gerens, totos decem et quatuor annos servi munus obierit, æstuque ac frigore et vigiliis multis confictatus, vilissimique mercenarii officio functus sit, perpende animo, quidnam ii, quorum fidei oves ratione prædite commisse sunt, agere ac perpeti debeant, ne qua ex ipsis pereat. Quocirca te obsecro, ut quo major est tempestas, et plura mala, et majora impedimenta obiciuntur,

pluresque sunt qui insidias struant, eo etiam magis ipse te excites, aliosque item hortetur, ut præclaram hanc curam tecum suscipiant, illucque quam celerime pervenire maturent. Nam hujusce quoque profectionis non parvam mercedem es habiturus: quod si profectionis, multo magis si res ipsas tractes, multumque studium adhibeas. Siquidem hujusmodi peregrinationes suscipere longe præstantius atque conducibilis est, quam domi desiderare. Illic enim degens, hæc etiam habere potes, quæ nunc habes, hoc est jejunium, vigiliæ, cæteraque Christianæ philosophiæ genera. Domi autem desidens, ea lucrari non potes, quæ si in illa regione commoreris, adipisci potes, nimirum tot animarum salutem, periculorum mercedem, tantæque animi promptitudinis præmii: nam ne ipsa quidem animi promptitudo præmio caret. Quamobrem, quales tibi ipsi coronas in futurum condas, tecum reputans, ne, quæso, cuncteris aut differas: verum ubi e morbo convalesceris, mox ad iter te accinge, de rebus ad usum tuum necessariis nihil curans. Si quidem reverendissimo ac religiosissimo presbytero Constantio negotium dedi, ut sive ad ædium extructiones, sive ad sublevandam fratrum inopiam impensis opus sit, large vobis ac prolixè omnia suppeditet, atque adeo nunc etiam largius ac profusius, quam ante. Cum igitur et pronos ac faciles inde sumptus habeas, et quod caput est, rem Deo gratam facturum sis, depulsa omni cunctatione, confestim iter matures quæso, atque ex ipsa Phœnicia hoc nobis significes: ut, licet in gravi ac molesta solitudine hæreamus, ingens tamen hinc solatium consequamur. Nam si te animo ac voluntate ita comparatum illuc abiisse intellexerimus, ut pro animarum illius regionis salute nihil facere ac pati recuses, tanta voluptate perfundemur, ut ne solitudinem quidem incolere nos existimemus. Quamvis enim te quoque huc venire, ac tuo conspectu frui cupiamus: tamen, quia hoc quod dixi magis necessarium est, periculumque est, ne hiems iter illud tibi præcludat, propterea te urgemus, atque, ut proficisci matures, obsecramus.

LV. Symeoni et Mari presbyteris atque in Apamiensi regione monasticam vitam profitentibus. (Cucuso anno 403.)

Etsi magno itineris spatio a vobis disjungimur, atque in asperrima solitudine commemoramur: tamen cognita animi vestri virtute ingentique philosophia, per quam omnibus, qui istic sunt, lucem ac splendorem affertis, magnum vestri amorem concepimus. Ac quoniam, tum ob hiemis asperitatem, tum ob itineris longitudinem, vestro interim congressu frui minime licet, per literas vos convenire studuimus, vos orantes atque obsecrantes, ut et pro malorum eorum, quæ universum terrarum orbem invaserunt, depulsione prolixas ad Deum preces adhibeatis, et omnes magnam cum alacritate ad hoc excitetis, nosque, cum facultas dabitur, de vestra valetudine per literas quam sæpissime certiores faciatis: ut, licet etiam procul

a vobis dissiti, atque ad ultimos quoque terræ angulos relegati, magnam tamen hinc consolationem capiamus, de vestræ valetudinis statu persepe aliquid audientes. Nos quidem certe permagna voluptate afficit vir carissimus et suavissimus Joannes presbyter, quod in tanta temporum difficultate domo excedere, atque in Phœniciam proficisci animum induxerit. Quapropter a vobis peto, ut præclari hujus operis magnitudine animo perpensa, si quos præstantes ac generosos viros nanciscamini, qui ad egregiarum harum rerum magnitudinem auxiliarem manum afferre possint, eos magna cum animi alacritate una cum eo mittatis, quantam hinc mercedem laturi sitis, cogitantes.

LVJ. Romulo et Byzo¹ monachis. (Cucuso anno 403.)

Vos quidem huc quoque venire, atque oculis perspicere vellem: vestræ enim pietatis fama commotus, ingenti vestri amore afficior, atque caritatis oculis vos intueor: quoniam autem, tum ob itineris longinquitatem, tum ob hiemis tempus, tum ob Isaurorum metum, id nunc minime licet, vos per literas convenire studui, meam erga vos benevolentiam perspicuam vobis faciens: licet enim eos amare qui procul positi nec unquam visi sunt. Nam ejusmodi caritatis natura est, ut nec viæ longitudine dirimatur, nec temporis diuturnitate debilitetur, nec illatis tentationibus infringatur, verum hæc omnia vincat, ac supra omnia assurgat, atque in sublimitatem inenarrabilem attollatur. Ob eamque causam nos etiam, quandoquidem apprime vos amamus, nihil horum sequeiores efficit: quin potius et ipsi scribimus, et vicissim, ut de vestra salute certiores nos faciatis, vos rogamus. Sic enim, etiam in solitudine degentes, magno solatio afficiemur, cum eos qui ita vivunt, arcumque atque angustum iter ingrediuntur, incolumi ac firma valetudine esse intellexerimus.

LVII. Adolæ. (Cucuso anno, ut putatur, 404.)

Quamvis ipsa raro ad nos scribas, nos tamen quoties homines nanciscemur, qui hinc istuc proficiscantur, literas ad te dare minime desinemus. Ac quidem te huc venire ac cernere vellemus, idque in primis optamus. Verum quoniam hoc arduum fortasse ac difficile tibi visum est (nam alioqui Isaurorum periculum penitus sublatum est), nos certe consolationem eam, quam, dum crebro ad te scribimus, capere solemus, nobis ipsis præbere minime intermitteremus. Et enim quoties tabellarii, qui istuc iter faciat, nobis copia est, non vulgarem voluptatem capimus, cum ad te literas damus. Hæc igitur cum tibi explorata sint, ornatissima et religiosissima domina mea, velim quoque ipsa des operam, ut de tua valetudine animique hilaritate quam sæpissime ad nos scribas. Quemadmodum enim de profectione nihil te accusamus, quod res ea difficultatem habere tibi visa sit: eodem modo de longo silentio tibi succensere minime desine-

¹ Omnes fore MSS., *Rizo*.

παρακαλέσαι συνεφάσθαι σου τῆς καλῆς ταύτης προνοίας, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους ἐπειχθῆναι παραγενέσθαι ἐκεῖσε. Καὶ γὰρ καὶ τῆς ἀποδημίας αὐτῆς οὐ μικρὸν ἔξεις μισθόν· εἰ δὲ τῆς ἀποδημίας, πολλῷ ἄλλοιον εἰ τῶν ἔργων ἄψαιο, καὶ σπουδὴν πολλὴν ἐπιδείξαιο. Τοῦ γὰρ οἴκοι καθῆσθαι πολλῷ βέλτιον καὶ χρησιμώτερον τὸ τοιαύτας ἀποδημίας ἀποδημεῖν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὄντα, καὶ ταῦτά ἐστιν ἔχειν ἃ νῦν ἔχεις, τὴν νηστείαν, τὰς ἀγρυπνίας, τὴν ἄλλην φιλοσοφίαν. Οἴκοι δὲ καθήμενον, οὐκ ἔστι καρδῶνα· ὥστε ἐκεῖ καθήμενός ἐστι καρπώσασθαι, ψυχῶν σωτηρίαν τοποῦναι, τὸν ἀπὸ τῶν κινδύνων μισθόν, τὴν ἀπὸ τῆς τοσαύτης προθυμίας ἀμοιβήν· ἐστὶ γὰρ προθυμίας ἀμοιβή. Ἐννοῶν τοίνυν ἡλίους σου τοῦ προαποθήκη στεφάνους, μηδὲν μελλήσης, μηδὲ ὑπερβῆ· ἀλλὰ βῆσας, ἐντεῦθεν ἦδη τῆς ἀποδημίας ἀφασθαι παρακλήθῃ, μηδὲν φροντίζων τῶν χρειῶν ἐνεκεν. Πάντα γὰρ εἶπον τῷ κυρίῳ μου τῷ τιμωτάτῳ καὶ εὐλαβεστάτῳ πρεσβυτέρῳ Κωνσταντίνῳ, εἴτε εἰς οἰκοδομὰς ἀναλῶσαι δόμοι, εἴτε εἰς χρεῖας ἀδελφῶν, μετὰ πλείονος παρασχεῖν ὑμῖν τῆς θαφιλίας, καὶ μετὰ πλείονος νῦν ἢ ἐμπροσθεν. Ἐγὼν τοίνυν καὶ τὴν ἐκεῖθεν εὐκολίαν καὶ πρὸ πάντων τὸ πρᾶγμα ποιεῖν ἀρέσκον Θεῷ, πάντα δύναν ἐκβαλὼν, ἐπειχθῆναι ταχέως παρακληθῆναι, καὶ ἐξ αὐτῆς ἡμῖν τοῦτο δηλώσον, ἵνα καὶ ἐν ἐρημίᾳ ὄντες χαλεπῇ πολλὴν ἐντεῦθεν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν. Εἰ γὰρ μάθοιμεν ὅτι ἀποδεδήμηκας ἐκεῖσε μετὰ τῆς γνώμης ἐκείνης, πάντα ποιῆσαι καὶ παθεῖν ὑπὲρ σωτηρίας τῶν αὐτόθι ψυχῶν παρεσκευασμένους, οὐδὲ ἐρημίαν ἡγησώμεθα οἰκεῖν ἀπὸ [624] τῆς τοσαύτης ἡδονῆς. Ἐπιθυμοῦμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς παραγενόμενός σε ἰδεῖν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ὅπερ εἶπον ἀναγκαιότερον, καὶ θεός μήποτε ὁ χειμῶν ἀποκλείσῃ σοι τὴν ὁδὸν τὴν ἐντεῦθεν ἐκεῖσε, διὰ τοῦτο σε ἐπείγομεν, καὶ παρακαλοῦμεν ταχέως ἐπειχθῆναι.

NE. Συμῶν καὶ Μάρι πρεσβυτέροις, καὶ μονάχοις ἐν τῇ χώρᾳ Ἀπαμείας^b.

Εἰ καὶ πολλῷ διεργόμεθα τῷ τῆς ὁδοῦ διαστήματι, καὶ ἐν χαλεπωτάτῃ καθήμεθα ἐρημίᾳ, ἀλλ' ὁμως μαθόντες ὑμῶν τῆς ψυχῆς τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν πολλὴν φιλοσοφίαν, δι' ἧς τοὺς αὐτόθι πάντας καταλάμπετε, σφοδροὶ γεγόναμεν ὑμῶν ἑρασταί. Καὶ ἐπειδὴ τῆς κατ' ὅψιν ἡμῶν συντυχίας τέως ἀπολαῦσαι οὐκ ἔνι, διὰ τὴν τοῦ χειμῶνος ὥραν, διὰ τὴν τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος, διὰ γραμμάτων συγγενέσθαι ἐσπούδασμεν ὑμῖν, παρακαλοῦντες ὑμῶν τὴν εὐλάβειαν, εὐχεσθῆναι τε ἐκτενῶς ὑπὲρ τῆς λύσεως τῶν τὴν οἰκουμένην κατεληφότων κακῶν, καὶ πάντας εἰς τοῦτο διεγείρειν μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας, ἡμῖν τε, ἡνίκα ἂν ἔξῃ, συνεχέστερον ἐπιστέλλειν περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας· ἵνα καὶ πόρρωθεν ὑμῶν ὄντες, καὶ πρὸς αὐτὰς τῆς οἰκουμένης τὰς ἐσχάτας ἀπικρισμένοι, πολλὴν καὶ ἐντεῦθεν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν, συνεχέστερον τὰ περὶ τῆς ῥώσεως ὑμῶν μαν-

θάνοντες. Σφόδρα δὲ ἡμᾶς εὐφρανεν ὁ ποθεινότητος καὶ γλυκύτατος Ἰωάννης ὁ πρεσβύτερος, ἐν τοσαύτῃ καιρῶν δυσκολίᾳ ἰδόμενος οἰκοθεν διαναστῆναι, καὶ ἀφασθαι τῆς ἐπὶ τὴν Φοινίκην ἀποδημίας. Παρακαλῶ τοίνυν ἐννοήσαντας τοῦ κατερθώματος ἡλίον τὸ μέγεθος, εἰ τινὰς εὐροῖτε γενναίους ἄνδρας, δυναμένους αὐτῷ συμπρᾶξι πρὸς τῶν καταρθωμάτων τούτων τὸ μέγεθος, πολλῇ τῇ προθυμίᾳ συναποστείλαι αὐτῷ παρακληθῆναι, ἐννοοῦντες ἡλίον ἐντεῦθεν καρπώσεσθε τὸν μισθόν.

NT. Τωμῶν καὶ Βύζ^c μονάζοντι.

Ἐγὼ μὲν ἐβουλόμην ὑμᾶς καὶ ἐνταῦθα παραγενόμενους ἰδεῖν· ἀκούων γὰρ ὑμῶν τὴν εὐλάβειαν, σφοδρὸς ὑμῶν γέγονα ἑραστής, τοῖς τῆς ἀγάπης ὀφθαλμοῖς ὑμᾶς φανταζόμενος· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο τέως οὐκ ἔνι, καὶ διὰ τὸ τῆς ὁδοῦ μῆκος, καὶ διὰ τὴν τοῦ χειμῶνος ὥραν, καὶ διὰ τὸν τῶν Ἰσαύρων φόβον, διὰ τῶν γραμμάτων ἐσπούδακα ὑμῶν συγγενέσθαι τῇ τιμότητι, δῆλόν ὑμῖν ποιῶν τὴν διάθεσιν, ἣν ἔχομεν πρὸς τὴν εὐλάβειαν^d τὴν ὑμετέραν· ἔνι γὰρ καὶ τοὺς πόρρωθεν ὄντας καὶ μὴ ὁραθέντας φιλεῖν. Τοιαύτῃ γὰρ τῆς ἀγάπης ἡ δύναμις· οὐ διερίγεται ὁδοῦ μήκει, οὐδὲ μαραινεται χρόνου πληθεῖ, οὐδὲ νικᾶται πειρασμῶν ἐπαγωγαῖς· ἀλλὰ ταῦτα πάντα νικῶσα ἀνωτέρα πάντων γίνεται, καὶ πρὸς ὕψος ἀφαντοῦ αἰρεται. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἡμεῖς, ἐπειδὴ σφόδρα περὶ ὑμᾶς [625] διακείμεθα, οὐδὲν τούτων γεγόναμεν ῥαθυμότεροι, ἀλλὰ καὶ γράφομεν, καὶ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας δηλοῦν ἡμῖν. Οὕτω γὰρ καὶ ἐν ἐρημίᾳ διατρίβοντες, πολλὴν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν, ὅταν ἀκούωμεν τοὺς οὕτω βουόντας, καὶ τὴν στενὴν ταύτην καὶ τεθλιμμένην ἐδεύοντας ὁδὸν, ὑγαίνοντας καὶ ἐρρωμένους.

NZ. Ἀδελφοί.

Ἡμεῖς, κἄν αὐτὴ σπανιάκις ἐπιστέλλῃς, οὐ παυσώμεθα, ὁσάκις ἂν ἐπιτύχωμεν τῶν ἐντεῦθεν ἐκεῖσε ἀπικνουμένων, γράποντες πρὸς τὴν εὐγένειαν τὴν σὴν. Ἐβουλόμεθα μὲν γὰρ καὶ ἐνταῦθα σε παραγενόμενὴν ἰδεῖν, καὶ σφόδρα τοῦτο ἐπιθυμοῦμεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐργῶδες ἴσως κατεφάνη σοι τῇ εὐγενείᾳ (τὰ γὰρ τῶν Ἰσαύρων πέπαιται παντελῶς), τὴν γοῦν ἀπὸ τοῦ γράφειν συνεχῶς τῇ τιμότητι σου παράκλησιν οὐ παυσώμεθα παρέχοντας ἑαυτοῖς. Καὶ γὰρ ὁσάκις ἂν ἐπιτύχωμεν γραμματηφόρου ἐκεῖσε παραγινομένου, οὐ τὴν τοχούσαν καρπούμεθα ἐφόρυσσιν ἐπιστέλλοντές σοι τῇ τιμότητι. Τοῦτ' οὖν εἰδὼς, κυρία μου κοσμοστάτῃ καὶ εὐλαβεστάτῃ, καὶ αὐτὴ σπουδὴν ποιεῖσθαι παρακληθῆναι τοῦ συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς καὶ εὐθυμίας. Ὅσπερ γὰρ τῆς ἀποδημίας ἐνεκεν οὐδὲν ἐγκαλοῦμεν. διὰ τὸ δοῦναι δυσκολίαν ἔχειν τὸ πρᾶγμα· οὕτω τῆς

^a Hæc quæ deficiebant in Editis ex tribus mss. restituntur.

^b Omnes mss. ἐν τῇ χώρᾳ Ἀπαμείων.

^c Plerique mss. καὶ Βύζα.

^d Tres mss. περὶ τὴν εὐλάβειαν.

σιγῆς ἐνεκεν τῆς μακρᾶς οὐ παυσόμεθα αἰτιώμενοι, διὰ τὸ σφόδρα ἐπιθυμῆν συνεχῶς μανθάνειν τὰ περὶ τῆς βίαιας τῆς σῆς καὶ οἴκου σου παντός.

ΝΗ'. Θεοδοσίῳ ἀπὸ δουλῶν.

Πολλοὺ τοῦ μέλλτος τὴν ἐπιστολὴν ἀνέχρωσας, μᾶλλον δὲ καὶ μέλλτος αὐτὴν ἡδῶ πεποίηκας. Τὸ μὲν γὰρ ὅταν συνεχέστερον ὁμιλήσῃ τοῖς ἀπολαύουσιν αὐτοῦ τῆς γλυκύτητος, οὐκ ἔτι ὁμοίως ἡδῶ φαίνεται, τοῦ κόρου τὴν τυραννίδα τῆς ἡδονῆς καταλύοντος· τὰ δὲ γράμματα τὰ σὰ τὴν ὑγίαιαν ἡμῖν εὐαγγελιζόμενα τὴν σὴν, τοσοῦτον ἀπέχει τοῦτο παθεῖν, ὅτι καὶ ἐπιτείνει τότε μάλιστα ἡμῖν τὴν εὐφροσύνην, ὅταν συνεχέστερον πέμπηται. Σὺ μὲν οὖν τὴν ἐπιστολὴν περιεπύξω τὴν ἐμὴν· ἐγὼ δὲ αὐτὸν σε τὸν πατέρα τῆς ἐπιστολῆς καὶ περιεπυξάμην, καὶ περιέβαλον ἄμφω τὼ χεῖρες, καὶ τῷ τραχήλῳ περιχυθεῖς, καὶ τὴν φίλῃν ἐμὴν φίλησας κεφαλὴν, πολλὴν ἐκαρπωσάμην τὴν παραμυθίαν. Οὐδὲ γὰρ ἐπιστολὴν ἐνόμιζον σὴν ἐπιέναι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν παρῆναι ἡμῖν καὶ συγγίνεσθαι. Τοσοῦτον ἰσχυσε τῆς ἐπιστολῆς ἡ δύναμις. Τοιοῦτον γὰρ τῆς γνησίας ἀγάπης ἡ φύσις· κἰν διὰ γραμμάτων αὐτῆς προχέει τὰ νάματα, αὐτὴν τὴν πηγὴν τῶν γραμμάτων φαντάζεσθαι παρασκευάζει· ὃ δὲ καὶ ἡμεῖς πεπόνθαμεν. Καὶ οὕτε χρόνου [626] πλῆθος, οὕτε ὁδοῦ μήκος, οὕτε πραγμάτων περίστασις, οὕτε ἄλλο οὐδὲν πρὸς τοῦτο κώλυμα γέγονεν ἡμῖν. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, δέσποτά μου θαυμασιώτατε, ἐπιστέλλειν ἡμῖν συνεχῶς μὴ κατόκει, περὶ τῆς ὑγείας σου, καὶ τοῦ οἴκου σου παντός, καὶ τῆς εὐθυμίας δηλῶν. Οἶσθα γὰρ ὅπως ἡμῖν περισπούδαστον μανθάνειν.

ΝΘ'. Θεοδότῳ διακόνῳ.

Ταχέως ἡμῶν ἐπελάβου, τῷ χωρισμῷ σου σφόδρα λυπηρῶ ἡμῖν γεγεννημένῳ καὶ τὴν ἀπὸ τῆς σιγῆς τῆς μακρᾶς προσθεῖς ἄθυριαν. Καὶ οἷδε εἰς χρόνον στενωχωρίαν ἔχεις καταφυγεῖν· ἱκανὸν γὰρ τῶν ἡμερῶν τὸ πλῆθος πολλὴν ὁδοιπόρῳ παρασχέιν εὐκολίαν πρὸς ἐπάνοδον. Ἄλλ' οὐδὲ τὰ Ἰσαυρικὰ προβαλλομένου ἀνασχοίμεθα ἂν, ἐπειδὴ σφόδρα σε φιλοῦμεν. Καὶ γὰρ πολλοὶ οἱ ἔκειθεν ὡς μετὰ τὴν σὴν ἀποδημίαν ἐνταῦθα παραγενόμενοι. Τί οὖν ἔστι τῆς σιγῆς τὸ αἴτιον; Ὁκνος καὶ φθουρία. Ἄλλ' ὅμως ἀφιεμὲν σε τῶν ἐπὶ τῇ προτέρᾳ ὁλιγορᾷ ἐγκλημάτων, ἂν βουλευθῇς εἰς τὸ ἐπὶ τῇ πυκνότητι τῶν γραμμάτων διορθῶσαι τὸ

παροφθέν. Οἶσθα γὰρ ὅπως ἡμῖν χαρῇ, συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλων τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς.

Ξ'. Χαλκιδίῳ καὶ Ἀσυνκριτῳ.

Οἶδα ὅτι σφόδρα ὑμᾶς διατάραξε τῶν ἐπαλλήλων πειρασμῶν ἡ συνέχεια, τῶν ἐπενεχθέντων τῷ κυρίῳ μου τῷ τιμωτάτῳ καὶ εὐλαδιστάτῳ πρεσβυτέρῳ. Ἄλλὰ μὴδὲν ὑμᾶς τοῦτο θορυβεῖται. Ὁ γὰρ διὰ τὸν Θεὸν ταῦτα πάσχων, ὥσπερ ἂν τι χαλεπότερον πάθῃ*, μειζόνων ἀπολαύει στεφάνων. Ἰκανὴν τοίνυν ἔχουσαι ταύτην τὴν παράκλησιν, φέρετε γενναίως καὶ εὐχαρίστως τὰ συμπίπτοντα, δοξάζουσαι τὸν Θεὸν ἐφ' ᾧ ἅπασιν τοῖς συμβαίνουσιν. Οὕτω γὰρ καὶ ὑμεῖς κοινωνοὶ γενήσεσθε τῶν ἀποκατεμένων αὐτῷ μισθῶν καὶ στεφάνων, ὑπὲρ ὧν γενναίως καὶ πράως ἠνέγκατε τὰ συμβάλλοντα. Ἰστε γὰρ ὅτι ὁδὸς ὁ παρὼν βίος, καὶ τὰ χρηστὰ αὐτοῦ καὶ τὰ λυπηρὰ παροδεύεται, καὶ ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδός, ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν. Παράκληθεῖσαι οὖν καὶ διὰ τούτων, καὶ διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, ἅπαν ἄθυμίας διασκεδάσατε νέφος, χαίρουσαι, εὐφραίνόμεναι ἐπὶ τοῖς τούτου παθήμασι. Καὶ γὰρ ἄρατος αὐτῷ ἐντεῦθεν κείσεται ὁ καρπὸς καὶ ἀκήρατος.

[627] ΞΑ'. Θεοδότῳ ἀπὸ κορσουλάρῳ.

Τοῦτο πατήρ, τὸ μὴ μόνον μὴ δυσχεραίνειν τοῦ παιδὸς τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν φιλοσοφοῦντος, ἀλλὰ καὶ συνήδεσθαι, καὶ πάντα ποιεῖν, ὅπως εἰς ἄκρον αὐτῆς ἀφίκοιτο· καὶ μὴδὲ τῷ πόρρωθεν εἶναι καὶ πατρίδος, καὶ οἰκίας, καὶ τῶν σὺν ὀφθαλμῶν, βαρύνεσθαι, ἀλλὰ νῦν μᾶλλον αὐτὸν ἡγεῖσθαι πλησίον ἔχειν, ὅτε αὐτῷ τὰ τῆς ἀρετῆς ἐπιδίδωσι. Διὰ ταῦτά σοι καὶ ἡμεῖς πολλὰς χάριτας ἴσμεν, καὶ θαυμάζομεν πῶς τοιοῦτον ἡμῖν δῶρον δεδοκώς, τὸν υἱόν, ἐνόμισας δεῖν σοι καὶ ξενίῳ εἰς τιμὴν ἡμετέραν. Τὴν μὲν οὖν τιμὴν τὴν ἐκ τῶν πεμφθέντων ἔδρεψάμεθα, αὐτὰ δὲ ἀνταπεστάλακαμεν, οὐχ ὑπερορῶντές σου τῆς εὐγενείας (πῶς γὰρ τοῦ οὕτω σφοδρῶς ἡμῶν ἐρῶντος;), ἀλλ' ἡγούμενοι περιττὸν εἶναι τούτων τὴν ἀπολαυσιν διώκειν, ὧν ἐν χρεῖᾳ οὐ καθεστήκαμεν. Τὸν μέντοι καλὸν Θεόδοτον τὸν ἀναγκάστην ἐδουλόμεθα μὲν παρ' ἑαυτοῖς κατέχειν καὶ πλάττειν, ἐπειδὴ δὲ πάντα τὰ ἐνταῦθα φόνων, ταρχῆς, αἱμάτων, ἐμπρησμῶν ἐμπέπλησται, τῶν Ἰσαύρων πάντα σιδήρῳ καὶ πυρὶ ἀναλίσκοντων, καὶ τόπους ἐκ τόπων ἀμείβομεν,

* Omnes mss. προχέει. Edit. προχέεται.

† Coislin. πολλοὶ οἱ ἐντεῦθεν.

* Coislin. πάσχη.

mus, quoniam de tua totiusque domus tue valetudine assidue aliquid audire vehementer desideramus.

LVIII. Theodosio ex ducibus (a). (Ab anno 404 ad 407.)

Multo melle literas tuas condidisti, vel, ut rectius loquar, melle dulciores eas effecisti. Mel quippe iis, qui ipsius dulcedine assidue fruuntur, non jam æque dulce esse videtur, saturitate nimirum voluptatis vim opprimente: at literæ tuæ letum nobis de tua prospera valetudine nuntium afferentes, tantum ab eo absunt, ut hoc efficiant, ut tum præteritam voluptatem nobis augeant, cum frequentius mittuntur. Ac tu quidem epistolam meam exosculatus es: ego vero te ipsum epistolæ patrem utraque manu complexus sum, colloque tuo circumfusus, earumque mihi caput exosculatus, ingentem consolationem perecepi. Sic enim affectus eram, ut non epistolam dumtaxat tuam legere arbitrarer, sed etiam te ipsum adesse, ac nobiscum versari. Tanta epistolæ vis fuit. Ejusmodi quippe sincera caritatis natura est, ut etiam si latius suos per literas profundat, id efficiat, ut ipse literarum fons oculis observari videatur: quod etiam nobis usu venit. Ac neque temporis diuturnitas, neque itineris longitudo, neque negotiorum difficultates ac molestiæ, nec denique aliud quidquam, quo minus id nobis contingeret, impedimento esse potuit. Hæc igitur cum scias, domine mi cumprimis admirande, ne te quæso de tua totiusque domus tue valetudine, animique hilaritate nos per literas certiores facere pigeat. Nec enim te fugit, quantæ nobis curæ sit hæc scire.

LIX. Theodoto diacono. (Cucuso anno 405.)

Cito nostri oblitus es, ad ingentem eam molestiam, quam ex digressu tuo accepimus, alium ex diuturno tuo silentio mœrorem adiungens. Nec verò ad temporis angustiam tibi perflugium patet: nam dierum multitudo ingentem ad reditum facilitatem viatori præbere potest. Quin ne Isauricos quidem metus causari te patiemur, quandoquidem te magnopere amamus. Multi quippe sunt, qui post discessum tuum illinc huc venerint. Quænam igitur silentii causa est? Negligentia nimirum, ac pigrizia. Sed tamen prioris negligentia culpam tibi remittimus, si modo animum in posterum induxeris prætermissum abs te officii munus frequentibus literis sarcire. Scis enim quantam a nobis gratiam initurus sis, de tua prospera valetudine crebro ad nos scribens.

(a) In hanc formulam hæc optime notat Fronto Duceus: *Vilius Duci; apud Ammianum Marcellinum sæpe leges, ex Duce, ex Vicario, ex Magistro. Et lib. 22, Artemius ex Duce Egypti, id est qui fuerat Dux Egypti. Julius Capitolinus in Gordianis: Dux a Gallicano ex Consulibus, et Mæcenate ex Ducibus interempti sunt; et lib. 6 Codicis Theodosiani, tit. 23, l. 1, inter eos qui ex ducibus sunt, esse præcipimus in adoranda nostra serenitate. Procopius lib. 1, neque Romanorum militum præfectos, quos Duces vocant. Duces etiam in posteriorum Imperatorum Constitutionibus appellantur, tum qui militibus, quam qui provinciis et limitibus præerant, ut in Codice Theodosiano, Dux limitis Tripolitani, et, Dux Rhæti limitis, apud Rapticum.*

LX. Chalcidia et Asyncritæ. (Cucuso anno 404.)

Non me fugit crebras eas tentationes, quæ domino meo reverendissimo et religiosissimo presbytero illatæ sunt, magnam vobis perturbationem attulisse. Verum nihil est quamobrem hoc nomine animi vestri commoveantur. Nam qui Dei causâ hæc perpetitur, quo graviora pertulerit, eo quoque majores coronas referet. Cum igitur hanc satis amplam consolationem habeatis, strenuo animo, et cum gratiarum actione, ea quæ accidunt ferte, Dei gloriam ob omnes rerum eventus prædicantes. Sic enim vos quoque in præmiorum et coronarum, quæ illum manent, societatem venietis, si ea quæ acciderunt forti et placido animo tuleritis. Scitis enim viam esse præsentem hanc vitam, ejusque tam res lætas ac jucundas, quam graves et molestas præterire: illudque item nobis faciendum esse, ut per multas tribulationes in Dei regnum introeamus: arctamque atque angustam portam esse quæ ad vitam ducit. Quæ cum ita sint, tum per hæc, tum per ipsius præsentiam solatio accepto, nubem omnem mœroris discutietis, ob ipsius calamitates lætitiæ ac voluptatem animo concipientes. Nam fructus hinc inenarrabilis et corruptionis expers ipsi recondetur.

LXI. Theodoto ex consularibus (a). (Anno 406.)

Hoc est patrem esse, non modo illud non moleste ferre, quod filius veram sapientiam profiteatur, verum etiam ipsi idcirco gratulari, nihilque non agere, quo ad ipsius arcem perveniat; ac ne hoc quidem, quod ille tum a patria, tum a domo, tum ab oculis tuis procul sit, iniquo animo ferre, verum nunc potius eo esse animo, ut ipsum tecum versari existimes, cum ipsius virtus augetur. Ob eamque causam ingentes tibi gratias habemus: atque admirati sumus quo pacto, cum a te tantum munus, hoc est filium, habuerimus, tu tamen duxeris nos aliis quoque muneribus ornandos esse. Nos vero honorem quidem illum, qui ex muneribus missis oritur, decerpimus, munera autem ipsa remisimus: non quod te despiciamus, (qui enim istud, cum a te valde amemus?) verum quod supervacaneum esse censeremus earum rerum fructum consecrari, quibus minime indigemus. Sane bellum lectorem Theodotum apud nos retinere, ac fingere et erudire nobis cordi erat; verum quoniam omnia hic cædibus, tumultibus, cruore, atque incendiis plena sunt, Isauris nimirum cuncta ferro atque igne populantibus, nosque sedes quotidie mutamus,

(a) Hæc apposite notat Fronto Duceus: *Vilius interpretatus erat, Consulari: alqui posteriorum Imperatorum ætate Consulares dicebantur non jam ut tempore reipublicæ Romanæ vel ante Julium Cæsarem, qui Consules fuerant, sed qui provincias quasdam regebant et Italiae regiones, ut ex Codice Theodosiano et Notitia Imperii liquet, unde Consularis Emilia, Consularis Bætica, et Pannonia magistratus consulares Novella 8, et formula Consularitatis apud Cassiodorum lib. 6 Variarum, cap. 2, secures eis et fasces præferrentur et carpenti subvectione decorabantur. Qui autem Consules fuerant, vocabantur Exconsules, vel Exconsulibus, et qui functi erant Consulari magistratu, Exconsularibus, vel Exconsularibus itidem appellabantur. Vide etiam Cassiodorum lib. 3, c. 27; et lib. 3, cap. 9. Sic infra epist. 159 sit mentio Consularis Syriæ.*

necessarium proinde esse duximus eum hinc emitte, domino meo religiosissimo diacono Theodoto etiam atque etiam mandantes, ut ipsis curam assidue gerat, in idque magno studio ac diligentia incumbat. Quod ipsum ut filius tuus consequatur, tu quoque labores velim : atque omnino consilium nostrum laudabis, nobisque admonitionis hujus nomine ingentem gratiam habebis.

LXII. Casto, Valerio, Diophantæ, Cyriaco, Antiochiæ presbyteris. (Cucuso anno 405.)

Quod reverendissimus ac religiosissimus presbyter Constantius nos reliquerit, doleo : quod autem ad vos se contulerit, lætor; ac magis hinc lætor, quam illinc doleo. Neque enim mihi dubium est, quin ad tranquillum portum, hoc est ad vestram caritatem, appellat. Nam quamvis sexcenti tumultus vos undique circumstant, magnosque fluctus excitent : tamen ejusmodi statu res vestræ sunt, ut ob eam, qua præditi estis, fortitudinem et constantem caritatem animique affectionem, etiam in mediis procellis magna tranquillitate fruamini. Quamobrem cum ad vestrum aspectum venerit, ipsi, ut par est, omnia suppeditate. Scitis enim quanta vos hinc merces maneat, si eum inique vexatum fovere studeatis. Neque enim aliud quidquam a vobis postulamus, quam ut ne ipse per injuriam vexetur, temereque huc atque illuc circumagatur, ac per judicum tribunalia eam ob causam distrahatur, atque laceretur, ob quam eum corona ornari, ac publico præconio celebrari par erat. Ac pro eo quidem hæc postulamus; pro nobis autem ut sæpe ad nos scribatis, ac de vestra valetudine certiores nos faciatis. Nam etsi longo itineris intervallo a vobis divellimur, vos tamen animo circumferre minime desinimus, ac vobiscum esse, quotidieque versari. Ejusmodi enim caritatis oculi sunt in iis, qui sincere amare norunt. Idque ipsi perspicue notatis, quandoquidem sincere quoque amare nostis.

LXIII. Tranquillino. (Ab anno 404 ad 407.)

Cætera quidem omnia tempori cedunt, ac vetustatem et senium contrahunt, hoc est florentia corpora, alta ædificia, prata, et horti, ac denique omnia quæ ex terra oriuntur : sola autem caritas ab ejusmodi detrimento immunis est; ac non modo temporis diuturnitate non marcescit, sed ne morte quidem ipsa interruptitur. Eoque nomine nos quoque, tametsi diuturno tempore a suavitate tua absuerimus, vigentem tamen tui amorem retinemus : ac nunc quidem lingua, semper autem animo. Eaque de causa quam sæpissime ad pietatem tuam literas dedimus. Quoniam autem, quo statu valetudo tua sit, intelligere valde expetimus (scis enim ipse quam te valere cupiamus), si fieri possit, facileque aliquem nancisci queas, qui literas ad nos ferat, velim ut, quemadmodum officii tui ratio postulat, de eo nos certiores facias. Nam res nostras atque ea quæ in Armenia et Thracia geruntur, sinceræ atque ardenti caritati tuæ narrabit is qui tibi has literas reddit.

LXIV. Cyriaco episcopo.

Dominus meus Sopater, Armeniæ hujusce præfectus, in qua nunc inclusi tenemur, Armeniæ quidem præfuit ut pater, plus autem officii erga nos exhibuit, quam a patre postulandum videretur. Huic itaque hujusce benevolentiae vicem cum rependere cuperem et exquirerem, optimam viam mihi invenisse videor, nimirum sollicitum tuum ac vigilantem animum, cujus opera gratiam ipsi referre potero. Qui tandem istud, et quonam pacto? Ipsius filius jam diu istic literarum causa commoratur. Hunc si keto atque alacri animo, ut caritati tuæ convenit, videre studueris, beneficiique aliquid in eum contuleris, omnia a nobis debita officia rependeris. Quamobrem hoc effice : ac tum eorum qui magistratu funguntur, tum tuorum familiarium, quique ipsi externam regionem patria jucundiores reddere queunt, notitiam ipsi concilia. Sic enim, et ab eo, et a me, atque adeo a teipso gratiam inibis, probum scilicet ac benignum virum communemque pauperum portum per filium juvans.

LXV. Marciano et Marcellino (a). (Cucuso, anno ut putatur 404.)

Satis amplum mœroris illius, quem, ut ex literis vestris accepi, sustinetis, solatium vobis est philosophica hæc vestra mens, ac sublimis et firma constansque affectio. Ut enim molli ac dissoluto homini ne tranquillitas quidem ac secundus cursus magnam ullam utilitatem asferre potest : sic firmum et solidum et vigilantem virum ne gravis quidem tempestas unquam commovet, verum clariorem et illustriorem reddit. Ea enim tentationum natura est, ut iis qui forti animo eas ferunt, multa premia splendidasque coronas accersat. Hæc igitur cum vobis perspecta sint, reverendissimi ac nobilissimi domini mei, cumque hanc satis amplam in rebus acerbis consolationem habeatis : nihil horum, quæ sunt, animos vestros perturbet, atque quam sæpissime ad nos velim scribatis. Etenim id quidem maxime vellemus, præsentibus vos intueri atque complecti. Quoniam autem, quominus id nunc fieri possit, multa impedimento sunt, sine intermissione ad nos scribere, ac de vestra valetudine certiores nos facere ne gravemini. Scitis enim, quantam, si hoc faciatis, a nobis gratiam inituri, quantaque nos voluptate cumulaturi sitis.

LXVI. Casto, Valerio, Diophantæ, Cyriaco, Antiochiæ presbyteris.

Lingua quidem raro ad vos scripsi; animo autem crebro ac frequenter. Quare ne totidem dumtaxat epistolas nostras esse existimetis, quot per chartam et atramentum accepistis, verum quot ad vos mittere cupivimus. Nam si rem ita reputare volueritis, sexcentæ profecto literæ ad vos a nobis missæ sunt. Sin autem nemo est qui perferat, non nostræ socordiae, sed rerum difficultati silentium nostrum adscribi de-

(a) Coislin., Vatic. et Fabric. habent, *Marcelliano*.

καὶ ἐκάστην μετανιστάμενοι τὴν ἡμέραν, ἀναγκαῖον εἶναι ἐνομίσαμεν ἐκπέμψαι αὐτὸν, πολλὰ παραγγείλαντες τῷ κυρίῳ μου τῷ εὐλαβεστάτῳ διακόνῳ Θεοδότῳ ἐπιμελεῖσθαι αὐτοῦ διηνεκῶς, καὶ πολλὴν αὐτοῦ ποιεῖσθαι πρόνοιαν. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς κατορθωθῆναι σπουδασὼν τῷ παιδί, καὶ πάντως ἡμῶν ἐπαινέσῃ τὴν συμβουλὴν, καὶ πολλὴν εἰσὶν τῆς παραινέσεως ταύτης τὴν χάριν ἡμῖν.

ΕΒ'. Κόστω, Οὐαλερίῳ, Διοφάντῃ, Κυριακῷ, πρεσβυτέροις Ἀντιοχείας.

"Ὅτι μὲν ἡμᾶς ἀπέλινεν ὁ κύριός μου ὁ τιμιώτατος καὶ εὐλαβεστάτος πρεσβύτερος Κωνσταντῖνος, ἀλγῶν δὲ δὲ ὡμᾶς ἀπειληφῆς, χαίρω, καὶ μειζύνως χαίρω, ἢ ἐκεῖνο ἀλγῶ. Εὐ γὰρ οἶδ' ὅτι εἰς ἀκύμαντον ὀρμιεῖ λιμένα, τὴν ὑμετέραν ἀγάπην. Κἂν γὰρ μυρία πανταχόθεν περιστήκωσι ταραχαί, καὶ πολλὰ ἐγείρηται τὰ κύματα, ἀλλὰ τοιαῦτα τὰ ὑμέτερα, ὡς καὶ ἐν χειμῶνι γαλήνης ἀπολαύειν λευκῆς, διὰ τὴν προσοῦσαν ὑμῖν ἀνδρείαν, καὶ τὴν ἀπερίτρεπτον ἀγάπην καὶ διάθεσιν. Ἰδόντες τοίνυν αὐτὸν ὡς ὑμῖν πρέπον ἐστὶ, πάντα αὐτῷ γενέσθαι παρακληθῆτε. Ἰστε γὰρ ὅσος ὑμῖν κείσεται μισθός, εἰκὴ καὶ μάτην ἐπηρεαζόμενον ἀνέχειν σπουδάζουσιν. Οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς ἄλλο τι ζητοῦμεν, ἀλλ' ὥστε μηδὲν αὐτὸν παρὰ τὸ δίκαιον ἐπηρεασθῆναι, καὶ μάτην ἂν ἄγεσθαι καὶ περιάγεσθαι, ἐν δικαστηρίοις σπαρτατόμενον ὑπὲρ ὧν στεφανοῦσθαι αὐτὸν καὶ ἀνακηρύττεσθαι ἔδει. Καὶ ὑπὲρ μὲν τούτου ταῦτα αἰτοῦμεν ὑπὲρ δὲ ἡμῶν αὐτῶν, ὥστε συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας εὐαγγελίζεσθαι. Εἰ γὰρ καὶ πολλῶν διεργαμέθα τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ, ἀλλ' ὅμως οὐ παύομεθα διηνεκῶς ὡμᾶς ἐπὶ διανοίας φέροντες, καὶ πλησίον ὡμῶν [628] ὄντες, καὶ καθ' ἐκάστην ὑμῖν συγγινόμενοι τὴν ἡμέραν. Τοιοῦτοι γὰρ οἱ τῆς ἀγάπης ὀφθαλμοὶ τῶν γνησίων εἰδόντων φιλεῖν. Καὶ τοῦτο ἴστε καὶ αὐτοὶ σαφῶς, ἐπειδὴ καὶ φιλεῖτε ἴστε γνησίως.

ΕΓ'. Τραγκυλίῳ^δ.

Τὰ μὲν ἅλλα πάντα εἰκεῖ χρόνῳ καὶ παραχωρεῖ παλαιούμενα καὶ γηράσκοντα, καὶ σωμάτων ἄνθη, καὶ οἰκοδομημάτων μεγέθη, καὶ λειμῶνες, καὶ παράδεισοι, καὶ τὰ ἀπὸ τῆς γῆς ἅπαντα ὁ μόνος δὲ ἡ ἀγάπη τὴν ἐντεῦθεν διέφυγε βλάβην, καὶ οὐ μόνον οὐ μαραινέται χρόνου πληθύνει, ἀλλ' οὐδὲ αὐτῷ διακόπτεται τῷ θανάτῳ. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἡμεῖς, εἰ καὶ μακρὸν ἀπελείφθημεν χρόνον τῆς ἐμμελείας τῆς σῆς, ἀλλ' ἀκμάζουσιν αὐτὴν διατηροῦμεν, καὶ γλώττῃ μὲν νῦν, γνῶμῃ δὲ ἀεί. Διὸ καὶ συνεχῶς ἐπιστάλαμἐν σου τῇ εὐλαθείᾳ. Ἐπειδὴ δὲ ἡμῖν περισπούδαστον μανθάνειν οἷ τὰ τῆς ὑγείας ὁρμᾶ^α τῆς σῆς (οἶσθα γὰρ ὅπως αὐτῆς ἀντεγόμεθα), εἰ δυνατόν γένοιτο, καὶ ῥαδίως ἐπιτύχοις τινός τοῦ διακομίζοντος ἡμῖν τὰ γράμματα, τὰ σαυτῷ πρέποντα ποῶν, ὅλην τοῦτο ποιῆσαι ἡμῖν παρακληθῆτι. Τὰ γὰρ καθ' ἡμᾶς, τὰ τε ἐν Ἀρμενίᾳ,

τὰ τε ἐν Θράκῃ, διηγῆσθαι σου τῇ γνησίᾳ καὶ θαρμῇ ἀγάπῃ ὁ τὰ γράμματα ἐγχειρίζων.

ΕΔ'. Κυριακῷ ἐπισκόπῳ.

Ὁ δεσπότης μου Σάπατρος, ὁ τῆς Ἀρμενίας ἀρχων, Ἀρμενίας ταύτης ἐν ᾗ νῦν ἔσμεν καθειργμένοι, ἤρξε μὲν Ἀρμενίας ὡς πατήρ, ἐπεδείξατο δὲ περὶ ἡμᾶς θεραπείαν πλείονα ἢ πατήρ. Ταύτης αὐτῷ τῆς εὐνοίας ἀποδοῦναι τὴν ἀμοιβὴν σπουδάζων τε καὶ ζητῶν, εὐρηκέναι μοι δοκῶ καλλίστην ὁδὸν, τὴν μεμνημένην σου καὶ ἀγρυπνον ψυχὴν, δι' ἧς δυνατόμαι αὐτὸν ἀμείψασθαι. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ἰδός ἐστιν αὐτῷ διατιρίδων αὐτῷ χρόνον ἥδη πολὺν ἐπὶ λόγων κτῆσιν. Τοῦτον ἔαν σπουδάσῃς μετὰ προθυμίας ἰδεῖν, καὶ τῆς σοὶ πρεπούσης ἀγάπης, καὶ ποιήσῃς ἀπολαύσαι τινος τῶν χρηστῶν^ε, τὸ πᾶν ἐσόμεθα ἐκτετικότες. Ποίει δὲ τοῦτο, καὶ καθίστη γινώριμον αὐτὸν καὶ τοῖς ἐν τέλει, τοῖς καὶ σοὶ γνωρίμοις, καὶ δυναμένοις αὐτῷ τὴν ἀλλοτρίαν ἡδὴ τῆς ἐνεγκούσης ποιῆσαι. Οὕτω γὰρ χαριῇ μὲν ἐκείνῳ, χαριῇ δὲ ἐμοί, χαριῇ δὲ σαυτῷ, ἀνδρα χρηστὸν καὶ φιλόδωρον καὶ κοινὸν τῶν πενήτων λιμένα διὰ τοῦ παιδὸς ὤφελον.

ΕΕ'. Μαρκιανῷ καὶ Μαρκελλίῳ^ε.

Ἀρκοῦσαν ἔχετε παραμυθίαν τῆς ἀθυμίας ἧς ὑπομένετε, καθὼς ἐπιστάλατε, τὴν φιλόσοφον ὡμῶν γνῶμην καὶ ὕψλην, τὴν ἀπερίτρεπτον καὶ ἀκλήν διάθεσιν. Ὄσπερ γὰρ τὸν χαῦνον καὶ διαλελυμένον οὐδὲ γαλήνην, καὶ τὸ κατὰ ῥοὴν φέρεσθαι, [629] ὤφελῃσαι τι μέγα δυνήσεται· οὕτω τὸν στεῆρόν, καὶ συγκακροτημένον, καὶ νήφοντα οὐδὲ χεῖμῶν χαλεπὸς διασταλεῖσι ποτὶ, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερον ἐργάζεται. Τοιαύτη γὰρ τῶν πειρασμῶν ἡ φύσις· τοῖς γενναίως αὐτοὺς φέρουσι πολλὰ κομίζει τὰ βραβεῖα, καὶ λαμπροὺς τοὺς στεφάνους. Ταῦτ' ὅν εἰδότες, κύριοί μου τιμῶνται καὶ εὐγενίστατοι, καὶ ἀρκοῦσαν ἐν τοῖς δεινοῖς ταύτην ἔχοντες τὴν παραμυθίαν, μήτε θορυβεῖσθε τίτιν τῶν γινόμενων, μήτε διαλίπετε συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλοντες. Ἐβουλόμεθα μὲν γὰρ καὶ παρόντας ὡμᾶς ἰδεῖν καὶ περιπτύσσεσθαι. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο τέως οὐκ ἐνι, ἀλλὰ πολλὰ τὰ κωλύματα, συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν μὴ κατοκνεύειν τὰ περὶ τῆς ὑγείας δηλοῦντες τῆς ὑμετέρας. Ἰστε γὰρ ἥλικον ἢ ἡμῖν χαριεῖσθε τοῦτο ποιούντες, καὶ ὅσας ἡμᾶς ἐμπιπλάτε τῆς εὐφροσύνης.

ΕΖ'. Κόστω, Οὐαλερίῳ, Διοφάντῳ^ι, Κυριακῷ, πρεσβυτέροις Ἀντιοχείας.

Τῇ γλώττῃ μὲν ὀλιγάκις ὡμῶν ἐπέστελα τῇ εὐλαθείᾳ, τῇ γνῶμῃ δὲ συνεχέστερον καὶ πυκνότερον. Μὴ δὲ τοσαύτας εἶναι νομίζετε ἡμῶν τὰς ἐπιστολάς, ὅσας ὑπεδέξασθε διὰ χάριτος καὶ μέλεως, ἀλλ' ὅσας ἐπεθυμοῦμεν ὑμῖν διαπέμψασθαι. Εἰ γὰρ οὕτω βουλευθῆτε δικάσαι, νιφάδες γραμμάτων παρ' ἡμῶν πρὸς ὡμᾶς ἐπέμψθησαν. Εἰ δὲ οὐδεὶς ὁ διακομίζων, οὐ τῆς ἡμετέρας ὀλιγωρίας, ἀλλὰ τῆς τῶν πραγμάτων

^α Tres mss. ἢ ἐκεῖνος ἀλγῶ. Mox Coisl. ὁρμᾶ λιμένα. Mox idem κἂν μυρία, omisso γὰρ, et infra idem ἐγείρηται κύματα.

^β Tres mss. ἐπηρεασθῆναι μὴδὲ εἰκὴ καὶ μάτην.

^γ Idem ἐπὶ διανοίας περιέροντες.

^δ Codex Fabricii Τραγκυλίῳ. Coisl. Τακυλιανῷ. Regius unus Codex sic epistolam incipit, τὰ μὲν ἅλλα πράγματα εἶχε. Paulo post duo mss. οἰκοδομημάτων κάλλη.

^ε Alii ὁρμᾶ, vel ὁρμῶ.

^ε Tres mss. ἀπολαύσαι τινος χρηστοῦ. Ibid. Coisl. ποίει δὲ τοῦτο.

^ς Coisl. Vatic. et Fabric. Μαρκελλιανῷ habent. Mox tres mss. ἢν ὑπομένετε.

^ζ Tres mss. ἥλικα, unus ἥλικην.

^η Vatic. Διοφάντῳ semper habet: in Reg. etiam ita legitur. Editi Διοφάντῳ hic; nam infra Διοφάντῳ habent.

^θ Coisl. μὴ τοσαύτας quæ sequuntur in aliquot mss. vitiosa sunt, sed bene habent in Editio.

δυσκολία· ἡ σιγή γίνεται. Ταῦτα δὲ εἶπον, ἵνα καὶ γραφόντων ἡμῶν, καὶ σιγῶντων, τὴν αὐτὴν περὶ τῆς ἡμετέρας ἀγάπης τῆς περὶ ὑμᾶς φέρετε ψῆφον. Ἡμεῖς γὰρ ὅπου περ ἂν ὤμεν, ἐγκολάφοντες ἡμῶν τῇ διανοίᾳ τὴν μνήμην τὴν ὑμετέραν πανταχοῦ περιφέρουμεν. Καὶ νῦν δὲ χάριν ὑμῖν ἴσμεν πολλήν, ὅτι τὸν καλὸν μοναχὸν καὶ μετὰ τῆς προπούσης ὑμῖν εὐνοίας ὑπεδέξασθε, καὶ τοὺς βουλομένους ἀκαίρως πρὸς αὐτὸν φιλονικεῖν ἡμερωτέρους παποιήκατε. Οὐκ ἄρα μάτην εἶπον, οὐδὲ κολακεύων ὑμᾶς, ὅτι καὶ μυρία πανταχόθεν ἐγείρηται κύματα, ἐν γαλήνῃ τὰ ὑμέτερα. Οἱ γὰρ οὕτω ῥαδίως ἐτέροις ναυάγια διολύοντες, εὐδελον ὅτι πόρρω τῶν κλυδωνίων ἐστήκατε. Γράφετε δὴ συνεχῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας. Ἵστε γὰρ ὅπως ἡμῖν περισπούδαστον τοῦτο μανθάνειν. Τοσαύτην γὰρ ἔχει τὴν ἰσχὺν τὰ γράμματα ὑμῶν, τὰ τὴν ῥώσιν ὑμῶν ἡμῖν ἀπαγγέλλοντα, ὅτι καὶ τοσοῦτοις περιστοιχισμένοι δεινοῖς, πολέμοις, θορύβοις, ταραχαῖς, θανάτοις καθημερινοῖς, ἥνικα ἂν τοσαύτας ὑμῶν δεξιότητας ἐπιστολάς, καὶ ἀναπτέρουμεθα ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, καὶ μεγίστην ἐντεῦθεν καρπούμεθα τὴν παραμυθίαν. Τοιοῦτον γὰρ τὸ φιλεῖν γνησίως, ὥς καὶ διὰ γραμμάτων δύνασθαι τῶν τὰ τοιαῦτα εὐαγγέλια ἐχόντων τοὺς τῷ σώματι κεχωρισμένους ἀνακτᾶσθαι ῥαδίως.

[650] ΣΖ'. Θεοδότῳ διακόνῳ.

Αὐτὸς μὲν, κύριέ μου τιμῶντάς καὶ εὐλαβέστατας, τῶν γούν ἐν Ἀρμενίᾳ ἀπηλλάγης κακῶν, ἡμᾶς δὲ μετὰ τῶν ἐνταῦθα θορύβων, μάλλον δὲ τῶν θανάτων τῶν καθημερινῶν, οὐχ ὥς ἔτυχε λυπεῖ καὶ τὸ τῆς σῆς κενωρίσθαι γλυκύτητος, καὶ τῆς γνησίας καὶ εὐκρινούς διαδίστατος. Γέγονε δὲ καὶ ἑτέρα λύπη ταύτης προσθήκη^α, ἡ μακρὰ σου τῆς ἐμμελείας σιγῆς. Ἐξ οὗ γὰρ ἐντεῦθεν ἀπήρας, δευτέραν ταύτην ἐδεξάμεθα μόνην ἐπιστολήν· καὶ ταῦτα οὐκ ἐγκαλῶν λέγω, ἀλλ' ἀλγῶν. Ὅτι μὲν γὰρ ἄδοτος ὁδοιπόρος ἡ ἐνταῦθα φέρουσα ὁδός, οὐδεὶς ἄγνοε· ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰς ἀπολογίαν σὴν ἀποχρῶν ἂν εἴη^β, εἰς δὲ ἡμετέραν παραμυθίαν οὐδαμῶς· ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα ἀλγοῦμεν, ὅτι καὶ τὴν λειπομένην ἡμῖν παραφυγὴν τῆς ἀποδημίας τῆς σῆς καὶ ταύτην ἀφῆρήμεθα. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο λυθῆναι τέως οὐκ ἐνὶ τῷ ἀπορον, ἀλλ' ἐπιτείνεται καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὰ δεινὰ, ἐτέρῳ τρόπῳ τὴν ἐκ τῆς μακρᾶς σιγῆς ἀθυμίαν ἐγγινομένην ἡμῖν παραμυθίσασθαι παρακλήθηται, μεμνημένος τε ἡμῶν διηνεκῶς, καὶ ἥνικα ἂν γράψῃς. μακροτέρας ποιών τὰς ἐπιστολάς, καὶ τοῖς περὶ τῆς σῆς ὑγείας τε καὶ εὐθυμίας καὶ ἀσφαλείας ἐνδιατρίδων διηγήμασιν. Οὕτω γὰρ δυνήσῃ τὸ λείπον ἡμῖν ἐκ τοῦ χρόνου, ἐκ τοῦ μήκους παραμυθίσασθαι τῶν ἐπιστολῶν.

ΣΗ'. Τῷ αὐτῷ.

Καὶ τοῦτο σὸν τοῦ θερμετάτου καὶ σφοδροῦ ἡμῶν ἔραστοῦ. Μετὰ μὲν τὴν προτέραν ἀναγνώσιν ἐπιστολήν, ἐδεξάμεν καὶ δευτέραν, ἐν μιᾷ ἀμφοτέρως ἡμέρᾳ, καὶ σφόδρα ἡσθην. Εἶχε γὰρ τι πλέον ἢ δευ-

τέρα, οὐχὶ ῥήματα σὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ γράμματα σὰ ἡμῖν ἐπιδεικνύσα· ὃ καὶ προσθήκην ἡμῖν πεποίηκεν ἡδονῆς, ὅτι μὴ τῆς ψυχῆς σου μόνον τῆς θερμῆς καὶ γνησίας, ἀλλὰ καὶ τῆς δεξιᾶς μετὰ δαφιλείας τὴν εἰκόνα ἰδεασάμεθα. Ποιεῖ δὴ τοῦτο συνεχῶς, καὶ τὴν παραμυθίαν, ἣν αὐτὸς ἡμῖν καὶ τοῦτον ἐπενόησας τὸν τρόπον, μετὰ δαφιλείας πάρεχε. Ἐνταῦθα γὰρ σε ἐλκύσαι λοιπὸν οὐ τολμῶμεν· τοσαῦτα τῆς Ἀρμενίας τὰ κακὰ, καὶ χειμῶν ἑτεροῦς ἅπαντα διεδέξατο. Ὅπου γὰρ ἂν τις ἀφίκηται, χειμάρρους αἱμάτων, πληθοῦς σωμάτων νεκρῶν, οἰκίας κατεσκαμμένας, πόλεις ἀνηρημένας ὄψεται. Ἡμεῖς δὲ δοκοῦμεν ἐν ἀσφαλείᾳ εἶναι ὥσπερ ἐν δεσμωτηρίῳ χαλεπῷ, τῷ φρουρίῳ τοῦτω κατακεκλεισμένοι· οὐ μὴν ἀδεία· ἀπολαύειν δυνάμεθα, διὰ τοὺς καθημερινοὺς φόβους, διὰ τὰς φήμας τῶν θανάτων γεμούσας, διὰ τὴν συνεχῶς προσδοκωμένην τῶν Ἰσάυρων ἐφοδόν, διὰ τὴν τοῦ σώματος, ἥ μέχρι νῦν προσπαλαίμεν, ἀσθένειαν. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἐν τοσοῦτοις ὄντες κακοῖς, οὐ μικρὰν καὶ ἐν τοσαύτῃ περιστάσει καρπούμεθα παραμυθίαν, ὅταν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζόμενα ἡμᾶς· δεχόμεθα γράμματα.

[651] ΣΘ'. Νικολάῳ πρεσβυτέρῳ.

Καὶ τοῦτο τῆς γνησίας σου καὶ θερμῆς ἀγάπης, τὸ ἐκ τοσοῦτου καθημένου διαστήματος περιτρέμειν ἡμῶν τῆς σωτηρίας^α. Πρῶν μὲν οὖν τόπους ἐκ τόπων ἀμείδοντας ἐν αὐτῇ τοῦ χειμῶνος τῇ ἀκμῇ, νῦν μὲν ἐν πόλεσιν, νῦν δὲ ἐν φάραγξί καὶ νάπαις διατρίβουμεν, ὑπὸ τῆς τῶν Ἰσάυρων ἐφόδου πανταχόθεν ἐλαυνόμενοι. Ὡς δὲ ποτε λωφρῶντων μικρὸν τῶν ἐνταῦθα κακῶν, τὰς ἐρημίας ἀφέντες, ἐπὶ τὴν Ἀραβίαν καταδράμεν, ἀσφαλέστερον μὲν τῶν ἄλλων χωρίων τὸ ἐν αὐτῇ φρούριον εὐρόντες (οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ πόλει διάγομεν, ἐπειδὴ περ οὐδὲ τοῦτο ἀσφαλές), δεσμωτηρίου δὲ παντὸς χεῖρνα ὑπομένοντες οἰκησιν. Μετὰ γὰρ τοῦ καθ' ἑκάστην, ὥς εἰπεῖν, τὴν ἡμέραν ἐπὶ θύραις ἡμῖν εἶναι τὸν θάνατον, τῶν Ἰσάυρων πάντα ἐπιόντων, καὶ πυρὶ καὶ σιδήρῳ καὶ σώματα καὶ οἰκοδομήματα ἀφανίζόντων, καὶ λιμὸν δεδιόταμεν, ὃν ἡ στενωγορία καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐνταῦθα συνδραμόντων ποιεῖν ἀπειλεῖ. Καὶ ἀρρωστίαν δὲ μακρὰν τὴν ἀπὸ τοῦ χειμῶνος καὶ τῆς συνεχούς φυγῆς ἐγγινομένην ἡμῖν ὑπομέναντες, νῦν τὸ μὲν χαλεπὸν αὐτῆς διαπεφύγαμεν, ὀλίγα δὲ αὐτῆς περιφερόμεν λείψανα. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἐν τοσοῦτοις ὄντες κακοῖς· καὶ τῇ κακῷ περιστάσει, μεγίστην καρπούμεθα παραμυθίαν ἐκ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, τῆς θερμῆς, καὶ γνησίας, καὶ ἀπειριτρέπτου. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, συνεχῶς ἡμῖν εὐαγγελίζεσθαι· περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας· μὴ κατοκνήσας. Εἰ γὰρ καὶ ἐκ τοσοῦτου καθημέτου διαστήματος, ἀλλ' ὅμως τῇ τῆς ἀγάπης ἀλύσει· μετὰ πολλῆς ὑμῖν συνδεδέμεθα τῆς ἀκριθείας. Χάριν δὲ ἔχω σου πολλὴν τῇ τιμωτῇ, ὅτι καὶ τῶν ἐν Φοινίκῃ πραγμάτων, καὶ ἐν τοσαύταις ὧν ταραχαῖς, πολλὴν ποιῇ σπουδὴν. Ἄν οὖν τι πλέον ἐκείθεν ἀπαγγελθεῖν, δηλώσαι ἡμῖν μὴ κατοκνήσης. Ἡμῖν γὰρ οὐδεὶς οὐδαμῶς ταχέως ἐπιχωριάσειν ἀνέχεται, τῶν ὁδῶν

^α Omnes καρπούμεθα παραφυγὴν. Edit. παραμυθίαν.

^β Coislin. ἐτέρα λύπη ταύτη προσθ.

^γ Edit. εἰς ἀπολογίαν σὴν ἀποχρῶν ἂν εἴη. Coislin. ἀποχρῶντος ἂν εἴη. Reg. σὴν ἀποχρῶσαν εἶναι, εἰς δὲ. Vatic. totum sic habet: ἀλλὰ τοῦτο ἴσμεν ἀπολογίαν σὴν ἀποχρῶσαν εἶναι.

^α Edit. περιτρέμειν ἡμῶν τῆς σωτηρίας. Coislin. ei Savil. in textu ἡμῶν τῆ σωτηρίας. Reg. ei Savil. in marg. ἡμῶν τὴν σωτηρίαν.

^β Tres mss. ὄντες δεινοῖς.

^γ Coislin. ἡμᾶς εὐαγγελίζεσθαι.

bet. Hæc autem dixi, ut sive scribamus, sive taceamus, eandem de nostra erga vos caritate sententiam feratis. Nos enim, quocumque in loco simus, incisam in animo nostro vestri memoriam circumferimus. Ac nunc quidem ingentem vobis gratiam habemus, quod probum monachum cum ea, quæ a vobis postulabatur, benevolentia suscepistis, cosque, qui importune adversus eum rixari cupiebant, mitiores reddidistis. Quare non frustra, nec adulandi studio illud dicebam, vos, etiamsi innumeri undique fluctus excitentur, in tranquillitate tamen esse. Nam cum ab aliis naufragia facile propulsetis, non est dubium quin ipsi procul a tempestate remoti sitis. Vos vero quam sæpissime, quæso, de vestra bona valetudine ad nos literas date. Neque enim ignari estis, quanto nobis studio sit id scire. Tanta enim vestrarum literarum, cum firmam vestram valetudinem nobis nuntiant, vis ac facultas est, ut quamvis tot ærumnis, bellis, tumultibus, perturbationibus, quotidianisque mortibus undique cingamur, tamen cum tot ejusmodi a vobis epistolas accipimus, præ gaudio volitemus, maximamque hinc consolationem sentiamus. Hujusmodi quippe est sincerus amor, ut etiam per literas lætum hunc nuntium afferentes, eos qui corpore disjuncti sunt perfacile recreare ac reficere possit.

LXVII. Theodoto diacono. (Arabisso, ut putatur, anno 406).

Ipsæ quidem, reverendissime ac religiosissime mi domine, iis saltem malis, quibus Armenia laborat, defunctus es: nos autem præter eos tumultus, imo quotidianas mortes quæ hic vigent, illud non vulgariter discruciat, quod a tua quoque suavitate, ac vera et sincera benevolentia divulsi sumus. Accessit etiam ad hujus meroris cumulum diuturnum tuum silentium. Nam ex quo die hinc discessisti, secundam hanc dumtaxat epistolam accepimus: nec vero hæc accusandi tui causa comæmoro, sed dolore commotus. Nam quod iter istud ad nos viatoribus clausum sit, neminem fugit: verum ut hoc tibi excusationem affert, ita nos non perinde consolatur; quin potius hoc ipso quoque nomine potissimum angimur, quod ea quoque digressus tui atque absentia consolatione, quæ unica nobis erat, caremus. Quoniam igitur hæc difficultas in præsentia discuti non potest, verum pericula quotidie ingravescent, velim alia ratione mœstitiam eam, quam ex longo tuo silentio contraximus, minuendam cures, nimirum ut nostri memoriam nunquam intermitteris, et eum ad nos scribes, longiores epistolas facias, atque in exponendo valetudinis tuæ statu, animique tranquillitate et securitate moram trahas. Sic enim, quod nobis ex tempore deficit, ex epistolarum longitudine sarcire poteris.

LXVIII. Eidem. (Arabisso anno 406.)

Id quoque tuum est, hoc est hominis acriter atque ardentem nos amantis. Læta enim priore epistola secundam insuper accepi, eodem utramque die;

magnæque lætitiæ sum affectus. Flabebat enim posterior quiddam amplius: quippe non verba dumtaxat tua, sed etiam scriptum tuum nobis indicabat; quod quidem voluptatem etiam nobis auxilium: nec enim ferventis dumtaxat ac sinceræ animæ tuæ, sed etiam insuper manus imaginem conspeximus. Quare quam sæpissime id facias, quæso, ac solatium illud, quod nobis hac quoque ratione excogitasti, prolixè impertias. Huc enim te trahere minime jam audemus: tot Armeniæ mala sunt, ac tempestas altera omnia excepit. Nam quocumque tandem quispiam venerit, cruentes torrentes, cadaverum agmina, domos solo æquatas, urbes eversas perspiciet. Nos autem, tametsi periculo vacui esse videamur, in hoc præsidio, tamquam gravi quodam carcere conclusi, tamen ob quotidianos metus, ob rumores cadibus plenos, ob perpetuas Isauricarum excursionum expectationes, ob corporis denique imbecillitatem, cum qua ad hunc usque diem luctamur, tranquillitate ac securitate frui minime possumus. Sed tamen etiam inter tot mala non parvum solatium capimus, cum literas lætum de tua firma valetudine nuntium afferentes accipimus.

LXIX. Nicolao presbytero. (Arabisso anno 406.)

Istud quoque sinceræ tuæ ac ferventis caritatis est, quod cum tanto a nobis intervallo dissitus sis, tamen de salute nostra sis sollicitus. Nuper quidem asperima hieme loca subinde commutantes, nunc in urbibus, nunc in terræ faucibus et sylvis commorati sumus, ab Isaurorum incurribus undecumque expulsi. Tandem autem aliquando his malis nonnihil sedatis, loca deserta relinquentes, Arabissum confugimus, quod videlicet illius oppidi arcem reliquis locis tutiorem invenissemus: neque enim in oppido degimus, quia ne id quidem tutum est; est autem nobis hæc sedes quovis carcere deterior. Præter id enim quod singulos in dies, ut ita dicam, pro foribus nostris mors est, Isauris omnia invadentibus, atque igni et ferro tum corpora, tum ædificia delentibus, famein etiam, quam loci angustia et eorum qui huc confluunt multitudo minatur, pertimescimus. Ac præterea diuturno morbo, quem nobis hiems et perpetua fuga peperit, confecti, etsi vim ipsius et acerbitatem nunc effugimus, nonnullas tamen adhuc ipsas reliquias circumferimus. Sed quamquam in tot malis ac tantis molestiis versamur, magnam tamen ex ferventi vestra et sincera atque constanti caritate consolationem capimus. Quæ cum scitis, ne, quæso, de vestra caritate quam sæpissime ad nos scribere gravemini. Quamvis enim tanto a vobis spatio divellamur: arctissimo tamen caritatis vinculo volutemur devincti sumus. Tibi vero ingentem gratiam habemus, quod cum in tot tantisque perturbationibus versemur, non parvam tamen negotiorum Phœnicia curam geris. Quapropter si quid novi illuc afferatur, ne nobis id significare pigrescis. Vix enim ulla ex parte quisquam ad nos commere audet, quod omnes viæ, quæ huc ferunt, undique clausæ sint. Attamen

etsi crebro ad nos literas mittere difficile sit, quoties poteris, hoc velim facias, atque et quid illic rerum geratur, exponas, et de vestra valetudine, de qua vehementer solliciti sumus, certiores nos facias.

LXX. Aphthonio, Theodoto, Charea, presbyteris ac monachis. (Arabisso anno 406.)

Equidem ipse quoque vos huc venire, ac videre cuperem: quoniam autem multa sunt quæ impediunt, hoc quidem nunc exposcere minime audeo: illud autem a vobis peto, ut quamvis procul sitis, precum tamenstrarum, quæ multum valent, auxilium nobis afferatis. Nam hoc subsidium nec vetustate debilitatur, nec itineris longitudine dirimitur: verum quocumque in loco quispiam fiducia erga Deum, instar vestri, præditus versetur, iis etiam qui procul dissi sunt hæc ratione magnopere prodesse potest. Simul autem cum precibus literas quoque velim ad nos detis, quæ de vestra valetudine nos sæpe certiores faciant. Quamquam enim multi fluctus undecumque nos cingunt, nimirum et loci solitudo, et obsidio, et Isaurorum impetus, et quotidiana mors; nam perpetuo cum morte vivimus, in hac arce, non secus ac in carcere quodam inclusi, atque cum gravi corporis agritudine colluctantes: nihilominus tamen, etiamsi multæ sint nostræ calamitates, haud parvum huiusmodi malorum solatium in caritate vestra possumus habere. Quamvis enim haud diuturnam vobiscum consuetudinem habuerimus: tamen sinceræ ac ferventis melleque dulcioris et firmæ atque constantis benevolentie, quam et ceram, et absentes ostenditis, periculum sæpe fecimus. Quapropter licet a vobis procul remoti, ac tot tantisque rerum acerbitatibus constricti, tamen in virtutis vestræ recordatione, non secus atque in portu¹ quodam quiescimus, amplissimi thesauri instar vestram caritatem nobis esse existimantes. Ac quidem exacta hieme, atque exorto vere, gravi morbo liberati sumus: verum ipsius reliquias adhuc circumferimus, quas augent etiam Isaurici tumultus, qui nunquam intermittunt. Hæc igitur scientes, etiamsi procul a nobis abestis, nostri tamen, quæso, semper meminisse, atque, cum licebit, crebras literas, letum nobis de vestra valetudine nuntium afferentes, ad nos mittere ne gravemini.

LXXI. Malcho. (Ab anno 404 ad 407.)

Nec apium deijce, nec præclarissimum beatæ filiæ tuæ discessum peccatis tuis adscribe. Etenim ad tranquillum portum appulit, atque in eam vitam, quæ nullum jam finem habitura est, pervenit, ac præsentis vitæ fluctibus erepta, in petra stat, ea omnia bona quæ collegit, tamquam in tutissimo thesauro deinceps habens. Eoque nomine gaudere et exsultare ac lætitia perfundi convenit, quod ipsius animam, velut optimus agricola maturum fructum, communi omnium Domino exhibuisti. Hæc aliæque ex huius-

¹ Cumdes *ness.*, *prato*. Tamen præstare videtur vox, *portu*.

modi rationibus confecta medicamenta tum tibi, tum ornatissimæ dominæ mææ ipsius matri adhibens, mercedem pro his rebus vobis reconditam amplifica: ut non tantum optimæ educationis nomine, verum etiam quod placido et grato animo pulcherrimum ipsius e vita discessum tuleritis, ingentem a benigno Deo mercedem accipiat.

LXXII. Alphio. (Cucuso anno 404.)

Etsi procul a te seuncti sumus, tamen ea quæ cum laude geris, atque ingentem eam liberalitatem, qua in egentes uteris, audientes, gaudio et lætitia exultamus. Ac nobis quidem in votis esset, te quoque convenire, magnasque præsentis gratias agere. Quoniam autem id minime licet; Isaurica enim mala ingravescent, atque omnes viæ interclusæ sunt; nec enim dubito, quin aliqui huc ipse accessisses, magnæque studium adhibuisses, ut ad nos usque accurreres: verum id nunc fieri nequit; idcirco per literas te salutamus, atque oramus, ut cum licebit, quam creberrime ad nos scribas, deque tua totiusque domus tuæ valetudine certiores nos facias. Nec enim vulgarem, hic quoque degentes, ex ejusmodi tuis literis consolationem percipimus.

LXXIII. Agapeto. (Cucuso anno 404.)

Etsi jam longum tempus effluxit, cum abs te seuncti sumus, atque etiam magno itineris intervallo a te dirimimur: caritate tamen tecum adstringimur, atque in propinquo commemoramur, imo, ut rectius loquar, in ipsa mente, quocumque tandem in loco simus, te circumferimus. Usqueadeo ferventem illam et sinceram ac vehementem et constantem amicitiam, quæ tibi jampridem atque ab initio nobiscum intercessit, intimo pectore impressam habemus. Quia ipsi quoque, domine mi præstantissime ac summo opere admirande, vividam erga te benevolentiam retinemus, nec eam vel ob temporis magnitudinem vel ob itineris longinquitatem debilitari atque exstingui sinimus. Quamobrem a te petimus, ut cum licebit, de tua valetudine crebro ad nos scribere ne graveris. Sois enim quantum ejus studiosi simus, quantamque a nobis gratiam initurus sis, huiusmodi ad nos literas mittens.

LXXIV. Henychio. (Cucuso anno 401.)

Equidem ipse te videre cuperem, meque nec Isaurorum metus, nec corporis imbecillitas prohibere posset, si mihi licitum esset, quo vellem, proficisci; te autem, cum aliqui id arbitrii tui sit, ne sic quidem traho, nec ut domo migres, atque ad nos accurras, te rogo. Sed quamvis id per anni tempus liceat, tuque istud iter brevi exsequi possis (neque enim magno intervallo disjuncti sumus), tamen ob Isaurorum metum huc te trahere minime velim. Verum hoc demum abs te peto, ut de tua valetudine crebro ad nos scribas: neque enim, quominus id facere possis, prædonum incursus impedimento erit. Quamobrem hoc nos beneficio, quæso, affice, quo-

πανταχόθεν, τῶν ἐνταῦθα φερούσων, ἀποτετειχισμένων. Ἄλλ' ὅμως εἰ καὶ ἐργῶδες τὸ πέμπειν πρὸς ἡμᾶς συνεχῶς, ἥνικα ἂν ἐξῇ, τοῦτο ποιεῖ, τὰ τε ἐκείθεν πάντα δηλῶν, καὶ περὶ τῆς ὑγείας ὑμῶν γνωρίζων, περὶ ἧς σφοδρὰ περισπούδαστον ἡμῖν μανθάνειν. **Ο'.** Ἀφ' ὁποῦ, Θεοδότῳ, Χαιρέα, πρεσβυτέρους καὶ μονάζουσιν.

Ἐβουλόμην καὶ αὐτὸς παραγενομένους ὑμᾶς ἐνταῦθα ἰδεῖν· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλὰ τὰ καλῶντα, τοῦτο μὲν οὐ τολμῶ νῦν ἀπαιτεῖν, ἀξιώ δὲ, καὶ πόρρωθεν ὄντας, τὴν ἀπὸ τῶν πεπαρήρσιασμένων εὐχῶν ὑμῶν παρέχειν συμμαχίαν ἡμῖν (αὕτη γὰρ οὔτε χρόνῳ μαραινεται ἡ βοήθεια, οὔτε ὁδοῦ μήκῃ διειργεται, ἀλλ' ὅπουπερ ἂν διάγῃ τις παρήρσιαν πρὸς τὸν θεὸν ἔχων, καθάπερ οὖν καὶ ὑμεῖς, δύναται καὶ τοὺς πόρρωθεν ὄντας ἐνταῦθεν τὰ μέγιστα ὠφελεῖν), μετὰ δὲ [632] τῶν εὐχῶν καὶ γράμματα ἡμῖν παρέχειν τὰ συνεχῶς περὶ τῆς ὑγείας ὑμῶν εὐαγγελιζόμενα^a. Εἰ γὰρ καὶ πολλὰ τὰ πανταχόθεν ἡμῖν περιστοιχισμένα κύματα, καὶ ἐρημία τόπου, καὶ πολιορκία, καὶ Ἰσαύρων ἐφοδος, καὶ καθημερινὸς θάνατος (θανάτῳ γὰρ συζῶμεν διηγεκεί, καθάπερ ἐν δεσμωτηρίῳ, ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦτῳ συγκεκλεισμένοι, καὶ σώματος ἀσθενείᾳ παλαιόντες χαλεπῇ), ἀλλ' ὅμως εἰ καὶ πολλὰ αἱ περιστάσεις, οὐ μικρὰν εἰς παραμυθίαν τῶν κακῶν τούτων τὴν ὑμετέραν ἔχομεν ἀγάπην. Εἰ γὰρ καὶ ὀλίγα ὑμῖν συνεγόμεθα, ἀλλὰ πολλὴν πείραν ὑμῶν τῆς διαθέσεως εἰλήφαμεν, τῆς γνησίας καὶ θερμῆς καὶ μέλιτος γλυκυτέρας, τῆς ἀπεριρέπτου, τῆς σταθερᾶς καὶ πεπηγυίας, ἣν καὶ παρόντες καὶ ἀπόντες ἐπιδεικνυσθε. Διὰ ταῦτα καίτοι καὶ πόρρωθεν ὑμῶν ὄντες, καὶ τοσοῦτοις συνεχόμενοι δεινοῖς, ὥσπερ ἐν λιμένι τινὶ^b τῇ μνήμῃ τῆς ὑμετέρας ἀρετῆς ἐπαναπαύομεθα, θησαυρὸν μέγιστον τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἶναι νομίζοντες. Τῆς μὲν οὖν χαλεπῆς ἀρρώστιας ἀπηλάγημεν, τοῦ χειμῶνος παρελθόντος, καὶ ἐπιστάντος τοῦ ἥρος, ἔτι δὲ τὰ λείψανα αὐτῆς περιφέρομεν, ἅπερ ἐπιτρίβει τῶν Ἰσαυρικῶν θυρόδων ἡ συνέχευσις. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, καὶ πόρρωθεν ὄντες μεμνησθαι τε ἡμῶν διηγεκῶς μὴ κατοκνεῖτε, καὶ γράφειν ἡμῖν συνεχῶς, ἥνικα ἂν ἐξῇ, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας εὐαγγελιζόμενοι.

ΟΑ'. Μάλιχῳ.

Μήτε ἀθύμει, μήτε ἀμαρτίας λογίζου τὴν καλλίστην ἀποδημίαν τῆς μακαρίας θυγατρὸς σου. Εἰς γὰρ ἀκύμαντον κατέπλευσε^c λιμένα, καὶ πρὸς ζωὴν ἤλθε μηκέτι πέρας ἔχουσαν, καὶ τῶν κατὰ τὸν παρόντα βίον κυμάτων ἀπαλλαγείσα, ἔστηκεν ἐπὶ τῆς πέτρας, ὅσα συνήγαγεν ἀγαθὰ, ὥσπερ ἐν ἀσύλῳ λοιπὸν ἔχουσα θησαυρῷ. Καὶ δεῖ χαίρειν ὑπὲρ τούτων, καὶ σκιρτᾶν, καὶ εὐφραίνεσθαι, ὅτι τὴν ἐκείνης ψυχὴν, καθάπερ γεωργὸς ἀριστος καρπὸν ὠριμον, τῷ κοινῷ πάντων παρῆσθησας Δεσπότη. Ταῦτα καὶ τὰ ἐκ τῶν τοιούτων λογισμῶν ἐπιτιθεῖς φάρμακα καὶ σαυτῷ, καὶ τῇ κυρίᾳ μου τῇ κοσμιωτάτῃ μητρὶ αὐτῆς, πλεονάζε τὸν ὑπὲρ τούτων ἀποκείμενον ὑμῖν μ.σθόν^d. Ἦνα μὴ μόνον

^a Coisl. ὑμῶν ἡμῖν εὐαγγελιζόμενα. Valt. ὑμῶν ἡμᾶς. Mox Coisl. ἡμῖν περιστοιχισμένα κύματα.

^b Mss. ὥσπερ ἐν λιμένι τινι.

^c Coisl. κατέπλευσε. Edit. κατέπλευσε. Priorem pulo veram esse lectionem.

τῆς καλλίστης ἀνατροφῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ πρῶου, καὶ εὐχαρίστως ἐνεργεῖν^d τὴν καλλίστην ταύτην αὐτῆς ἀποδημίαν, πολλὴν παρὰ τοῦ φιανθρώπου Θεοῦ λάβετε τὴν ἀντίδοσιν.

ΟΒ'. Ἀλφίῳ.

Ἡμεῖς εἰ καὶ πόρρω σου καθήμεθα, ἀλλ' ἀκούοντίς σου τὰ κατορθώματα, καὶ τὴν πολλὴν μεγαλοφυλίαν, ἣν περὶ τοὺς δεομένους ἐπιδείκνυσαι, σκιρτῶμεν, εὐφραίνομεθα, χαίρομεν. Καὶ ἐβουλόμεθα μὲν καὶ κατ' ὅφιν συντυχεῖν σου τῇ τιμότητι, καὶ πολλὰς παρόντι [633] παρόντας ὁμολογήσῃ σοι χάριτας. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο τέως οὐκ ἐνι, διὰ τὸ τὰ Ἰσαυρικά μὲν ἐπιταθῆναι πλέον, καὶ πᾶσαν ἀποτετειχίσθαι τὴν ὁδόν· εὐ γὰρ οἶδ' ὅτι εἰ μὴ τοῦτο ἦν, καὶ αὐτὸς παρεγίνετο, καὶ πολλὴν ἐποίησεν σπουδὴν δραμεῖν ἕως ἡμῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο τέως οὐ δυνατόν, καὶ γράφομεν, καὶ προσαγορεύομέν σου τὴν τιμότητα, καὶ παρακαλοῦμεν συνεχῶς, ἥνικα ἂν ἐξῇ, ἐπιστέλλειν ἡμῖν, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας σου, καὶ τοῦ οἴκου σου παντὸς ἡμῖν εὐαγγελιζεσθαι. Οὐ γὰρ τὴν τοχούσαν, καὶ ἐνταῦθα καθήμενοι, ἀπὸ τῶν τοιούτων γραμμάτων τῆς σῆς τιμότητος καρπυσόμεθα τὴν παράκλησιν.

ΟΓ'. Ἀγαπητῷ.

Εἰ καὶ πολλὸς μεταξὺ χρόνος, ἐξ οὗ τῆς θαυμασιότητος ἐχωρίσθημεν τῆς σῆς, καὶ τῆς ὁδοῦ δὲ αὐτῆς πολὺ τὸ μέσον^e· τὸ διεῖργον ἡμᾶς, ἀλλ' ὅμως τῇ ἀγάπῃ συνδεδεμέθα σοι, καὶ πλησίον σου διατριβόμεν, μάλλον δὲ καὶ ἐν αὐτῇ σε ἔχομεν τῇ διανοίᾳ, πανταχοῦ περιφέροντες ὅπουπερ ἂν ὦμεν. Καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς σοι πρὸς ἡμᾶς γεγεννημένην φιλίαν, τὴν θερμὴν καὶ γνησίαν, τὴν σφοδρὰν καὶ ἀκίνητὴν ἐγκολάφοντες ἡμῶν ἔχομεν τῷ συνειδέει. Καὶ αὐτοὶ δὲ ἀκμάζουσιν τὴν περὶ σοὶ διάθεσιν διατηροῦμεν, δέσποτα τιμιώτατε καὶ θαυμασιώτατε, οὐδὲν ἀπὸ τοῦ πλήθους τοῦ χρόνου, οὐδὲ ἀπὸ τοῦ μήκους τοῦ κατὰ τὴν ὁδὸν ἀφινέτες αὐτὴν ἀσθενεστέραν γενέσθαι. Παρακαλῶ τοῖνον, ἥνικα ἂν ἐξῇ, καὶ γράφειν ἡμῖν συνεχῶς (μὴ κατοκνεῖ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Οἶσθα γὰρ ὅπως αὐτῆς ἀντεχόμεθα, καὶ ἡλίχιον ἡμῖν χαρὶς ἡμῖν, τοιαῦτα πρὸς ἡμᾶς διαπεμπόμενος γράμματα).

ΟΔ'. Ησυχίῳ.

Ἐγὼ μὲν σε καὶ ἰδεῖν ἐπαθύμουν, καὶ οὐκ ἂν με ἐκύλυσεν οὔτε ὁ τῶν Ἰσαύρων φόδος, οὔτε ἡ τοῦ σώματος ἀσθένεια, εἰ γε ἐπ' ἐμοὶ τὸ κινεῖσθαι, ὅπουπερ ἐβουλόμην, ἔκαιτο^f· σὲ δὲ, καίτοι κύριον ὄντα τούτου, οὐδὲ οὕτως ἔλκω, οὐδὲ ἀναστῆναι οἰκοθεν παρακαλῶ, καὶ πρὸς ἡμᾶς δραμεῖν^g. Ἀλλὰ καὶ τῆς ὥρας τοῦ ἔτους τοῦτο ἐπιτρεπούσης, καὶ τῆς ἀποδημίας δι' ὀλίγου σοι γινομένης (οὐ γὰρ πολλῶν διειργόμεθα τῷ μέσῳ), ὅμως ἔλκύσαι σε ἐνταῦθα οὐκ ἂν ἔλοιμην, διὰ τὸν τῶν Ἰσαύρων φόδον. Παρακαλῶ δὲ συνεχῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας ἐπιστέλλειν τῆς σῆς· οὐ γὰρ δῆπου καὶ πρὸς τοῦτο κύλυμα τῶν ληστών ἔσται σοι ἡ καταδρομή. Δίδου δὲ ταύτην ἡμῖν

^d Coisl. ἐνεργεῖν.

^e Sic mss. omnes: in Edit. τὸ μέσον desideratur. In fra Coisl. ὅπου περ ἂν ὦμεν· οὕτως τὴν ἐξ ἀρχῆς σοι καὶ ἀνωθεν γενομένην πρὸς ἡμᾶς φιλίαν. Sic etiam Reg. et Valtic. qui tamen hæc transponunt, οὕτω τὴν ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς.

^f Coisl. ἀναδραμεῖν.

τὴν χάριν, βράδιαν τε εὐσαν, καὶ εὐκολον, καὶ πολλὴν παρέχουσιν ἡμῖν τὴν εὐφροσύνην. Οἶσθα γὰρ ἔτι καὶ ἡμῖν χαρὶς, ταύτην περὶ ἡμᾶς ἐπιδεικνύμενος τὴν φιλοτιμίαν.

OE. Ἀρματιφ.

Τί τοῦτο; Ἰνα μὲν μετὰ ἀδείας ἐπιτάττωμεν τοῖς σοὶ προσήκουσιν ἀνθρώποις, ἐν οἷς ἂν δεώμεθα, [634] πολλὴν παρέσχες τὴν ἐξουσίαν· οὐ δὲ μάλιστα ἐδεώμεθα, τοῦτου ἡμᾶς ἀπιστέρησας, τῶν γραμμάτων λέγω τῶν σὺν, τῶν περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς ἡμῖν ἀπεγγελλόντων. Οὐκ οἶσθα ὅτι τοῖς μάλιστα φιλοῦσι γνησίως τοῦτο μάλιστα περισπούδαστον καὶ ποθεῖν, καθάπερ οὖν καὶ ἡμῖν νῦν; Εἰ τοίνυν βούλει ἡμῖν χαρίσασθαι, δέσποτά μου τιμώτατε, ἀφείς τὸ κελεύειν τοῖς σοῖς ἀνθρώποις θεραπεύειν ἡμᾶς ἐν ταῖς χρείαις ταῖς σωματικαῖς (οὐδενὸς γὰρ δεώμεθα τούτων, ἀλλὰ πάντα ἡμῖν ὡς ἐκ πηγῶν ἐπιρρέει), αὐτὸς διὰ χάριτος μικροῦ καὶ μέλανος τὴν μεγίστην ἡμῖν πάρεχε χάριν, καὶ ἡς μάλιστα ἀπελευθεῖν ἐπιθυμοῦμεν. Αὕτη δὲ ἐστὶ τὸ συνεχῶς ἡμῖν γράφειν περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, καὶ τοῦ οἴκου σου παντός. Εἰ μὲν γὰρ δυνατόν ἦν καὶ συγγενέσθαι ἡμᾶς ἀλλήλοις, καὶ ἀνέστησά σε οἰκοθεν, καὶ ἐν μεγίστης ἤτιστα χάριτος μέρει, τὸ τὸν θερμόν σε αὖτως ἐραστὴν ἡμῶν ὄντα καὶ κατ' ὅψιν ἰδεῖν αὐτήν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ὁ σὺν Ἰσαύρῳ ἐκώλυσε φόβος, τὴν γαῖαν ἀπὸ τῶν γραμμάτων ἡμῖν παραρρυθρίαν πάρεχε θαυμάως, καὶ τὸ πᾶν ἀπελήψαμεν.

OC. Χαλκιδιφ.

Ἐγὼ μὲν σφόδρα ἐπιθυμῶ σὺν ἡμῖν εἶναι τὸν δεσπότην μου τὸν τιμώτατον πρεσβύτερον β. Εἰ δὲ τὸ παραγενέσθαι αὐτόθι τοῦτον οἶσθα λυσισταλές, προτιμῶ τῆς ἐνταῦθα αὐτοῦ παρουσίας τὴν ἀδειαν αὐτοῦ, καὶ τὸ τῆς ἐπικειμένης ἀπαλλαγῆναι ταραχῆς. Μὴ τοίνυν νομίσης αὐτὸν κωλύεσθαι παρ' ἡμῶν, εἰ βούλοιτο ἀποδημεῖν. Ἡμεῖς γὰρ ἕως τοῦ νῦν διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐπέσχομεν, ὥς οὐ σφόδρα τῆς τοῦ πράγματος φύσεως ἀπειτούσης αὐτοῦ τὴν παρουσίαν, καὶ δεδοικότες μήποτε εἰς τὰς τῶν Ἰσαύρων ἐμπέση χεῖρας. Εἰ δὲ οὕτως ἀναγκαῖον τὸ αὐτόθι παραγενέσθαι, καὶ παρακαλοῦμεν καὶ προτρέπομεθα ὁ ἄψασθαι τῆς ἀποδημίας. Κἂν γὰρ τῷ σώματι κενωρισμένοι ὦμεν, ἀλλὰ τῇ τῆς ἀγάπης ἀλύσει μένομεν πρὸς αὐτὸν συνδεόμενοι. Μηδὲν σε θορυβεῖται, παρακαλῶ, τῶν συμπεπνόντων χαλεπῶν. Ὅσον γὰρ πλείους αἱ περιστάσεις, τοσοῦτον σοὶ μείζων ἡ πραγματεία, καὶ πλείων ὁ μισθός, καὶ ἡ ἀντίδοσις παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, ἂν εὐχαρίστως φέρῃς καὶ γενναίως τὰ συμβαίνοντα δ. Οὕτως γὰρ καὶ ταῦτα εὐκαταγένηστα ἔσονται, καὶ ὁ ἐκ τῆς τούτων ὑπομονῆς σοὶ τιμώμενος καρπὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς θαυμάλιός ἐσται, καὶ πολὺ μείζων τῶν παθημάτων.

α Colisin. οἰκοθεν, καὶ ἐμῆγες ἡμῖν τῷ τῆς σῆς χάριτος μέρει τοῦ τὸν θερμόν σε, longe diverso sensu. Mox edit. καὶ κατ' ὅψιν ἰδεῖν αὐτήν. Sed αὕτη abest a Colisin. et superflue canuum est.

β Τὸν τιμώτατον πρεσβύτερον, frequens honoris appellatio tum apud Chrysostomum, tum alibi. Ib. Colisin. αὐτόθι, τοῦτω οἶσθα.

γ Duo mss. προτρέπομεν. Paulo post fidem ταῖς τῆς ἀγάπης ἀλύσει.

δ Colisin. τὰ συμπεπνόντα.

OZ. Ἀσυγκριτίφ.

Καὶ ἐμπροσθεν ἐπιστάλακά σου τῇ τιμώτῃ, ὅτι καὶ εἰ μετὰ τῶν παραγενομένων ἀριθμοῦμεν κατὰ [635] τὸν τῆς ἀγάπης λόγον, καὶ νῦν τὸ αὐτὸ λέγομεν, ὅτι τῇ γνώμῃ παραγέγονας. Εἰ δὲ ἡ ἀσθένεια τοῦ σώματος διεκώλυσε, καὶ οἱ θόρυβοι οἱ τὴν Ἀρμενίαν κατειληφότες, ἡμεῖς ἀπὸ τῆς γνώμης καὶ τῆς προαιρέσεως τὴν αὐτὴν περὶ τῆς διαθέσεώς σου ψήφον ἔχομεν, ἥνπερ καὶ ἐμπροσθεν. Μὴ τοίνυν καταφρονεῖ συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, καὶ εἰ σοὶ λείπεται τὰ τῆς ἀρρώστιας, καὶ περὶ τῆς ὑγείας σου δηλοῦν. Ἐπεὶ καὶ νῦν σφόδρα ἡγήσασμεν, ἀκούσαντές σε ἐν ἀρρώστῃ εἶναι. Ἰὸ' οὖν μὴ μεριμνῶμεν περὶ τοῦτου, διὰ τάχους ἡμῖν δῆλωσον, εἰ πρὸς ὑγείαν σοὶ τὰ τῆς ἀρρώστιας μεταβέβηται.

OH. Ῥωμαῖφ πρεσβυτέρφ.

Οὐ μέχρι τῆς Ἀρμενίας μόνον*, οὐδὲ τῆς Καππαδόκειον χώρας, ἀλλὰ καὶ πορρωτέρω, τῆς ἀγάπης σου καὶ τῆς διαθέσεως, ἣν περὶ ἡμᾶς ἐπεδείξω διηνεκῶς, ἀλλ' ὅπως λαμπρότερα ἢ φήμῃ παραγέγονε. Διόπερ καὶ ἡμεῖς σφόδρα καλλωπιζόμεθα ἐπὶ τῇ διαθέσει τῆς εὐλαβείας σου, καὶ μακαρίζοντές σε οὐ διαλιμπάνομεν, καὶ σου δεόμεθα συνεχῶς ἐπιστέλλειν ἡμῖν περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθήμεθα, καὶ πόρρω ὡμὸν ἀπαικίσμεθα, ἀλλ' ὅμως τῇ τῆς ἀγάπης ἀλύσει συνδεόμεθα σοὶ, ἣν ἐξ ἀρχῆς διάθεσιν περὶ τὴν σὴν τιμιότητα ἐπεδείξαμεθα, ταύτην, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶν πλείονα καὶ θερμότεραν νῦν ἔχοντες. Οὐδὲν γὰρ ὑμᾶς οὕτε τοῦ χρόνου τὸ πλήθος, οὕτε τῆς ὁδοῦ τὸ μήκος βραθυμότερους εἰς τοῦτο πεποιήκεν, ἀλλὰ καὶ σπουδαιότερους. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, δέσποτά μου τιμώτατε καὶ εὐλαβέστατε, καὶ λογισάμενος ἡλίχην ἡμῖν χαρὶς χάριν συνεχίσταρον ἐπιστέλλων, γράφει ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, καὶ προηγουμένως διηνεκῶς ἐν ταῖς ἀγίαις σου μεμνημένος· εὐχαῖς ἵνα καὶ ἐκ τοσούτου καθήμενοι διαστήματος, πολλὴν καὶ ἐντεῦθεν καρτωσώμεθα τὴν συμπαλίαν.

OB. Γεμέλιφ.

Τί τοῦτο; Ὅτε ἡ τοσαύτη καὶ τηλικαύτη πόλις ἰορτὴν ἄγει λαμπράν (τοῦτο γὰρ τὴν ἀρχὴν καλῶ τὴν σὴν), τότε ἡμᾶς ἐν πλείονι κατίστησας κατηφέει, μακρὴν οὕτω σιγήσας σιγῇ; Καὶ εἰ μὲν ἄλλος τις ἦν τῶν πολλῶν ὁ τοῦτο πεπονθὼς, καὶ τὴν αἰτίαν βράδως ἂν εὗρον. Τίς δὲ ἐστὶν αὕτη; Εἰκόθασιν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἥνικα ἂν μείζονος ἀρχῆς ἐπιλάβωνται, καὶ ἐν ὁγκῷ φρονήματος γίνεσθαι μείζονι· ἐπὶ δὲ τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας φιλοσοφεῖν εἰδυίας, καὶ ἀκριβῶς διεσκεμμένης τῶν ἐπικλήρων τούτων καὶ ρεόντων πραγμάτων τὴν φύσιν, καὶ οὐκ ἀπαυμένους τοῖς ἐπιτηρίμασι καὶ ταῖς ὑπογραφαῖς¹, ἀλλὰ γυμνὰ τῶν προσώπων τὰ πράγματα καταμανθανούσης, τὴν αἰτίαν οὐ δύναμαι τῆς σιγῆς εὐρεῖν. Ἄλλ' ὅτι μὲν ἡμᾶς ὁμοίως ἐρᾷς καὶ νῦν ὥσπερ καὶ ἐμπροσθεν, [636] μᾶλλον δὲ μείζονος νῦν ἢ ἐμπροσθεν, οἶδα σαφῶς. Τίνος δὲ ἔνεκεν οὕτω διακείμενος τοσοῦτον ἐσίγησας χρόνον, εἰπεῖν οὐκ ἔγω, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα ἀπορῶ. Αὖσον δὲ ἡμῖν τὸ αἰνῆμα δι' ἐπιστολῆς, εἰ μὴ βαρὺ, μηδὲ ἐπαχθές. Καὶ πρὸ τῆς ἐπιστολῆς ἐκεῖνης τοὺς ταύτην

* Duo mss. οὐ μέχρι τῆς Ἀρμενίων μόνον. Infra omnes mss. nostri σιληγίως λαμπρότερον ἢ φήμῃ.

¹ Καὶ ταῖς ἐπιγραφαῖς Colisin. Ibid. Colisin. et Reg. τῶν προσώπων.

et tibi facile ac primum est et ingentem nobis voluntatem affert. Nec enim te fugit, quam gratam nobis rem facturus sis, hac benignitate ac munificentia erga nos uteris.

LXXV. Darmatio. (Cucuso anno 404.)

Quid hoc esse dicam, quod ut hominibus tuis, in iis rebus, in quibus eorum opera nobis opus fuerit, arbitrato nostro imperemus, nobis concessisti: id autem quod magnopere expetebamus, nobis eripuisti, hoc est, literas tuas, quæ nos de tua valetudine certiores facerent? An nescis hoc iis, qui sincerissime amant, summæ curæ atque cupiditati esse, ut nunc quoque nobis est? Quamobrem si nobis gratificari est animus, reverendissime mi domine, desine, queso, tuis hominibus imperare, ut nobis in iis rebus, quibus corpus eget, inserviant: neque enim his rebus ullo modo indigemus, quippe cum omnia nobis perinde atque a fonte affluant; verum ipse maximum nobis beneficium, quodque consequi summopere cupimus, per exiguum ciartam et atramentum præbe. Id porro est, ut de tua totiusque tuæ domus valetudine nos quam sapissime certiores facias. Nam si fieri posset, ut nos quoque mutuo congressu frueremur, etiam teipsum e domo excitassem, atque amplissimi beneficii loco abs te petivissem, ut te tanto nostri amore flagrantem oculis quoque cernere mihi liceret. Quoniam autem Isaurorum metus hoc prohibuit, eam saltem consolationem, quam literæ afferunt, copiose nobis præbe: idque nobis instar omnium erit.

LXXVI. Chalcidia. (Cucuso anno 404.)

Equidem dominum meum reverendissimum presbyterum nobiscum esse vehementer cupio. Sin autem ipsum istuc proficisci commodum esse censes, eum periculi metu carere, atque urgente tumultu liberari, quam hic esse malo. Quamobrem ne illud existimes, ipsum a nobis prohiberi, si proficisci velit. Nobis enim eum adhuc retinendi causa ea fuit, quod negotii natura ipsius præsentiam non admodum requireret: atque item ea, quod ne in Isaurorum manus forte caderet, metueremus. Quod si eum istuc proficisci tam valde necesse est, eum et moneamus et hortamur, ut iter suscipiat. Quamvis enim corpore sejungamur, tamen caritatis vinculis semper cum eo devincti sumus. Te autem oro, ne quid earum molestiarum, quæ eveniunt, animum tuum commoveat. Nam quo plures res adversæ sunt, eo quoque major tibi questus atque uberior merces a benigno Deo rependetur, si ea quæ accidunt, grato ac generoso animo feras. Hac enim ratione et hæc facilius superari poterunt, et fructus is qui ex horum perpeffione ac tolerantia tibi in cælis comparatur, amplior et copiosior erit, multoque major quam calamitates et cruciatus, quos subilisti.

LXXVII. Asyncritæ.

Etiam antehac illud tibi per literas significavimus,

nos te, quantum ad caritatem attinet, in eorum qui ad nos venerunt numero reponere: et nunc rursus istud ipsum dicimus, nimirum te animo ac voluntate venisse. Quod si corporis imbecillitate, ac tumultibus iis qui Armeniam invaserunt, prohibita es: nos tamen ex tua voluntate animique sententia idem de tua benevolentia iudicium habemus, quod prius habuimus. Quare ne quam sapissime ad nos scribere negligas, nosque, morbumne depuleris, et qua valetudine sis, certiores facere. Quandoquidem nunc magnum animo dolorem accepimus, cum te agram esse intelleximus. Quamobrem, ne de hac re laboremus, fac velim quam citissime sciamus num e morbo ad sanitatem redieris.

LXXVIII. Romano presbytero. (Cucuso anno 405.)

Non in Armeniam dumtaxat et Cappadociam, sed etiam longius caritatis tuæ atque benevolentia, quam semper erga nos præstitisti, quavis tuba luculentior fama pervasit. Quamobrem nos quoque ob tuam istam benevolentiam magnopere gloriamur, nec te laudare intermitimus. Tu vero de tua valetudine quam sapissime, queso, ad nos scribas. Nam licet in solitudine, ac procul a vobis remoti simus, at caritatis tamen catena tecum devincti sumus, eandem videlicet, quam olim atque ab initio erga te benevolentiam præ nobis tulimus, imo etiam maiorem ac ferventior nunc habentes. Nec enim aut temporis diuturnitas, aut viæ longitudo, segniores ad eam rem nos reddidit, imo etiam acriores ac diligentiores. Hac igitur cum minime ignores, domine mi reverendissime ac religiosissime, quantam crebrioribus tuis literis gratiam a nobis iniurus sis, tecum reputans, de tua valetudine ad nos scribas velim, ac præsertim in tuis sanctis precibus memoriam nostri ne intermittas: quo, licet tanto intervallo abs te disjuncti, ingentem tamen hinc opem et auxilium accipimus.

LXXIX. Gemello. (Cucuso anno 404 vel 405.)

Quidnam hoc est, ut cum tanta tamque præclara civitas luculentum festum agat (sic enim magistratum tuum atque imperium voco), tum tu diuturno tuo silentio maiorem nobis mœstitiam attuleris? Ac si quidem alius quispiam e vulgo esset, cui hoc accidisset, causam quoque nullo negotio invenissem. Quam tandem istam? Solent plerique mortalium, cum ad maiorem dignitatem pervenerint, animos quoque simul attollere, ac majores spiritus sumere: at in te qui philosophari seis, ac caducarum harum et fragilium rerum naturam apprime nosti, nec factis ac pigmentis deciperis, verum res ipsas lartis vacuas perspicis atque animadvertis, silentii causam reperire nequeo. Et quidem illud pro certo habeo, me sequi ac prius, imo etiam magis quam ante abs te amari. Quid autem sit, quamobrem, cum hoc erga me animo sis, tandem tacueris, dicere nequeo: imo hoc quoque ipso præsertim nomine hæreo. Quare istud ænigma, nisi grave ac molestum est, nobis velim per literas explices. Atque etiam ante ipsas literas eos, qui hanc

epistolam ad te perferunt, hoc est, dominum meum reverendissimum et religiosissimum presbyterum, ipsiusque comites, doce, id quod nobis ipsis persuasum est, nempe hoc tuum silentium a negligentia non fluxisse. Nam si hoc dixeris, satis id erit, ut ipsi comiter ac benigne a te excipiantur.

LXXX. Firmino. (Cucuso anno 404.)

Ad congressum tuum magno nobis damno morbus tuus fuit: ad caritatem autem ne tantillum quidem detrimenti attulit. Nam (a) vel semel te convenisse, satis superque fuit ad vehementem tui amorem in animis nostris ciendum. Hujus autem rei causa ipse fuisti, qui ab ipsis initiis ingentem ac pene insanum nostri amorem præ te tulisti, nec nos, ut diutius tui periculum faceremus, expectare passus es, verum ad primum aspectum nos cepisti, acerrimisque vinculis tecum astringisti. Ideo ad te scribimus, eaque quæ audire cupis, exponimus. Quænam autem hæc sunt? Bona valetudine sumus; iter tuto consecimus; quiete atque otio gaudemus; magnam omnium benevolentiam obtinemus; inenarrabilem denique consolationem percipimus. Nemo hic est qui nos exagitet, aut nobis negotium facessat. Quid autem nobis hoc in urbe usu venisse miraris, cum etiam iter ipsum tutissime confecerimus? Tu vero de tuis quoque rebus nos fac certiores, ut quemadmodum ex hac commemoratione voluptatem cepisti, sic etiam de tua valetudine certiores facti, magnam lætitiā capiamus. Nec enim te fugit, quantam iis, qui sincere amare norunt, voluptatem hoc injiciat, cum læti aliquid de iis, quos amant, accipiunt.

LXXXI. Hymnetio Archiatro. (Cucuso anno 404.)

Numquam te apud omnes mirificis laudibus efferre desinemus, tum ut probum virum, tum ut præstantissimum medicum, tum ut eum qui sincere amare novit. Nam cum hic de morbo nostro sermones excitantur, in ejusmodi commemorationes tu quoque subeas necesse est, cumque ipsi eximie tuæ peritæ ac benevolentie periculum fecerimus, beneficia abs te accepta silere non possumus, verum apud omnes ea prædicamus, maximam a nobis ipsis hac in re gratiam ineputes. Tantum enim tui amorem animis nostris injecisti, ut etiamsi belle valeamus, magno tamen emptum velimus, ut te huc trahere queamus, ut vel tuo conspectu frui liceat. Verum quoniam hoc partim ob itineris difficultatem, partim ob Isaurorum metum difficile est, nunc quidem hoc minime aggredimur: at illud petimus, ut quam sæpiissime literas ad nos mittas. Eam enim, quam præsentia ipsa parit, voluptatem frequentibus literis nobis afferre poteris, morum tuorum melle eas illinens.

LXXXII. Cytherio. (Scripta Cucusi anno 404.)

Brevis quidem nobis vobiscum istic fuit consuetudo: at amor, qui hinc ortus est, magnus et sublimis ac præclarus. Nam (b) iis qui sincere amare sciunt,

(a) Hunc locum antea mutilum restitui ex Mss. Regio et Colaniniano.

(b) Hunc locum sic restitui ex Cod. Regio, quem uni-

ad eam rem diuturno tempore minime opus est, verum brevi totum id perfici potest. Quod etiam nobis usu venit: quippe qui vestri amore perinde flagremus, ac si jampridem mutuam inter nos consuetudinem habuissemus. Ideo ad vos etiam scribimus, rerumquestrarum statum exponimus, nempe nos commoda valetudine esse, atque in quiete et otio degere. Nec enim nobis dubium est, quin hæc nuntiantes, rem vobis gratam facturi simus. Vestras etiam literas vicissim petimus, quæ lætum eundem nobis nuntium afferant. Igitur sæpe ad nos scribere ne grave mini, deque valetudinis vestræ statu læta nuntiare. Sic enim nobis, etiam in externa regione degentibus, gratissimum facturi estis, ea scribentes, quæ frequenter audire cupimus.

LXXXIII. Leontio. (Cucuso anno 404.)

Civitate quidem vestra pulsi sumus, a caritate vero tua non item pulsus. Illud enim, hoc est ut istic maneremus, aut ejiceremur, in aliorum potestate situm erat: hoc autem in nostra. Quocirca nemo id nobis umquam eripere poterit; verum quocumque proficiscamur, caritatis tuæ mel semper circumferimus, magnamque ex tui recordatione voluptatem capimus, tuum erga nos amorem, studium, prudentiam, comitatem, hospitalitatem, alia denique omnia in unum cogentes, tuæque virtutis imaginem effingentes. Quoniam igitur nos ita demeruisti, ac tibi conciliasti, ut etiam præsentiam tuam imprimis appetamus, id autem nunc minime licet, consolationem eam, quæ ex literis percipitur, velim nobis præbeas. Nam cum tanta prudentia sis, per frequentes literas id assequi poteris ut voluptatem eam, quam præsentia tua secum accersit, nobis effingas.

LXXXIV. Faustino. (Cucuso anno 404.)

Cucusum¹ incolumes venimus (hinc enim ordiemur, unde nos initium scribendi facere cupis), ac locum tumultibus vacuum reperimus, quietisque atque otii plenissimum, nec quemquam habentem qui nobis molestiam exhibeat, atque infestus sit. Quid autem mirum, si hoc nobis in urbe contingat, cum etiam desertissimum ac periculosum et suspectum iter, quod illinc huc ducit, sine metu ac negotio exegerimus, tutioraque omnia habuerimus, quam in urbibus quæ bonis legibus gubernantur? Læti igitur hujus nuntii mercedem nobis hanc pende, ut de tua valetudine quam creberrime ad nos scribas. Siquidem in magna quiete hic degentes, animi tui nobilitatem, ingenuitatem, improborum odium, loquendi libertatem, universum denique virtutum tuarum pratum sine ulla intermissione cogitatione nobis effingimus, tuique memoria delectamur, quemcumque in

cum habemus ad hanc epistolam: Billius id ipsum legi quod in Regio habetur.

¹ Legit Vaticanus semper, *Coccusum*, vel *Coccusum* (Κοκκισμὸν); in Itinerario Antonini ejus est mentio frequens et semper *Coccusum* legitur. Vide quæ de illa urbe dicat Nicolaus Bergier, *Des grands Chemins de l'Empire*, p. 523. In aliis codicibus atque in editis, *Cucusus* (Κοκκισμός).

οι κομίζοντας την ἐπιστολήν, λέγω δὴ τὸν κύριόν μου τιμώτατον καὶ εὐλαβέστατον πρεσβύτερον, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ διδασκόν, ὅπερ καὶ ἡμεῖς πεπαισμεθα, ὅτι ῥαθυμίας οὐκ ἔχῃ ἢ σιγῇ. Ἀρχαί γὰρ τοῦτο εἰπεῖν, εἰς τὸ τυχεῖν αὐτοὺς φιλοφροσύνης παρὰ τῆς σῆς θαυμαστότετος.

II. Φιρμότηρ.

Εἰς μὲν τὴν συνουσίαν σου μεγάλη ἡμᾶς τὸ ἀρρωστεῖν σε ἐζήμιωσεν· εἰς δὲ τὴν ἀγάπην οὐδὲ μικρὰ παρέβλαψεν. Ἦρκεσε γὰρ ἡμῖν καὶ τὸ ἀπαξ σοι συγγενέσθαι, εἰς τὸ γενέσθαι σου σφοδρὸς ἐραστάς. Τοῦτο δὲ αἴτιος αὐτός, οὕτως ἐκ προσιμίων σφοδρὸν καὶ μακρὸν περὶ ἡμᾶς ἐπιδειξάμενος ἔρωτα, καὶ οὐκ ἀφείξαι δειθῆναι τῆς ἀπὸ τοῦ χρόνου πείρας, ἀλλ' ὁμοῦ τε φανεῖς, καὶ ἔλδον, καὶ μετὰ ἀκριβείας σαυτῶ προσήσας ἡμᾶς. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἡμεῖς γράφομεν, καὶ ἅπερ ἐπιθυμεῖς ἀκοῦσαι δηλοῦμεν. Τίνα δὲ ταῦτά ἐστιν; Ὑγιαίνομεν· ἀδεῶς τὴν ὁδὸν διηγούμεν· ἐντροφώμεν ἡσυχίᾳ καὶ ἀπραγμοσύνῃ πολλῇ· πολλῆς παρὰ πάντων ἀπολαύομεν εὐνοίας· ἀπατον καρπούμεθα παραμυθίαν. Οὐδεὶς ὁ ἐλαύνων ἐνταῦθα, οὐδὲ ἐνοχλῶν. Καὶ τί θαυμάζεις εἰ ἐν τῇ πόλει, ὅπου γε καὶ τὴν ὁδὸν μετὰ πολλῆς ἡνύσαμεν τῆς ἀδείας; Διήλου δὴ καὶ αὐτὸς ἡμῖν τὰ σά, ἔν' ὥσπερ οὐ τούτοις ἦσμεν τοῖς διηγήμασιν, οὕτω καὶ αὐτοὶ πολλῆς ἀπολαύσωμεν τῆς εὐφροσύνης, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς μαυθάνοντες. Οἶσθα γὰρ ἤλικην ἐνέτιθαι τὴν ἡδονὴν τοῖς φιλεῖν ἐπισταμένους γνησίως τὸ χρηστόν τι περὶ τῶν ἀγαπωμένων μαυθάνειν.

IIA. Ὑμνητικῶ = ἀρχιαιτρῶ.

Οὐ πανοσμέθᾳ σε παρὰ πᾶσι θαυμάζοντες, καὶ ὡς ἄνδρα χρηστὸν, καὶ ὡς λατρὸν ἀριστον, καὶ ὡς φίλῃν εἰδὸτα γνησίως. Ὅταν γὰρ ἡμῖν ἐνταῦθα περὶ τῆς ἀρρώστιας ἡμῶν γίνωται λόγοι, ἐξ ἀνάγκης καὶ αὐτὸς ἐπισπέρχῃ τοῖς διηγήμασι τούτοις, καὶ τῆς πολλῆς σου καὶ ἐπιστῆμης καὶ εὐνοίας πείραν λαβόντες, οὐ δυνάμεθα σιγῇ τὰς εὐεργεσίας κατέχειν, ἀλλ' εἰς ἅπαντας ἀνακηρύττομεν, ἡμῖν αὐτοῖς τὰ μέγιστα χαρίζομεν. Τοσοῦτον γὰρ ἡμῖν φίλτρον ἐνέθηκας, ὅτι καίτοι γε ὑγιαίνοντες πολλοῦ ἀνέπριδάμεθα σε ἐνταῦθα ἐλκύσαι, ὥστε σε μόνον ἰδεῖν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐργῶδες, καὶ διὰ τὴν τῆς ὁδοῦ δυσκολίαν, καὶ διὰ τὸν τῶν Ἰσαύρων φόβον, τοῦτο μὲν οὐκ [637] ἐπιχειροῦμεν τέως· ἀξιοῦμεν δὲ συνεχῶς ἐπιστέλλειν. Δυνήσῃ γὰρ ἡμῖν τὴν ἐκ τῆς παρουσίας ἡδονὴν χαρίζεσθαι τῇ συνεχείᾳ τῶν γραμμάτων, τῷ μέλει σου τῶν τρόπων τὰ γράμματα ἀναχρῶννός.

IIΒ. Κυθηρίῳ.

Ἡ μὲν συνουσία ἡμῖν ἡ αὐτῇ βραχεῖα γέγονε πρὸς ὑμᾶς· ἡ δὲ ἐντεῦθεν τεχθεῖσα ἀγάπη μεγάλη καὶ ὑψηλὴ καὶ γενναία. Τοῖς γὰρ γνησίως εἰδὸσι φιλεῖν οὐ δεῖ εἰς τοῦτο χρόνου μακροῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν βραχεὶ δυνατόν κατορθῶσαι τὸ πᾶν. Ὅ δὴ καὶ ἐφ' ἡμῶν γέγονε· καὶ γεγόναμεν ὑμῶν ἐρασταὶ σφοδροί, ὥς πολλῶ συγγενόμενοι τῷ χρόνῳ.^α Ὅθεν δὴ καὶ

ἐπιστέλλομεν τὰ καθ' ἡμᾶς δηλοῦντες, ὅτι τε ὑγιαίνομεν, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀπραγμοσύνῃ διάγομεν. Ἴσμεν γὰρ ὅτι χαριούμεθα ταῦτα ὑμῖν ἀπαγγέλλοτες. Καὶ τὰ παρ' ὑμῶν αἰτοῦμεν γράμματα τὰ αὐτὰ ἡμῖν εὐαγγέλια κομίζοντα. Μὴ δὲ κατοκνεῖτε γράψειν ἡμῖν συνεχῶς, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας ὑμῶν εὐαγγελίζεσθαι. Οὕτω γὰρ τὰ μέγιστα καὶ ἐν ἄλλοις διατρίβουσι χαριέσθε ταῦτα ἐπιστέλλοντες, ἅπερ συνεχῶς ἐπιθυμοῦμεν μαθεῖν.

III. Λεοντίῳ.

Τῆς μὲν πόλεως ὑμῶν ἀπηλῶθημεν, τῆς δὲ ἀγάπης σου οὐκ ἀπεληλάμεθα. Τὸ μὲν γὰρ ἐφ' ἐτέροις ἔκειτο, τὸ μένειν αὐτῇ ἢ ἐκβάλλεσθαι· τὸ δὲ, ἐφ' ἡμῖν. Διὸ οὐδεὶς ἡμᾶς αὐτὸ ἀφείλεσθαι δυνήσεται, ἀλλ' ὅπου περ ἂν ἀπίωμεν, πανταχοῦ περιφερόμεν σου τὸ μέλι τῆς ἀγάπης, καὶ ἐντροφώμεν τῇ μνήμῃ τῆς εὐγενείας τῆς σῆς, τὸν ἔρωτά σου τὸν περὶ ἡμᾶς, τὴν σπουδὴν, τὴν σύνεσιν, τὴν φιλοφροσύνην, τὴν φιλοξενίαν, τὰ ἅλλα πάντα συντιθέντες, καὶ τὴν εἰκόνα διαπλάττοντες τῆς σῆς ἀρετῆς. Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἡμᾶς εἰλες καὶ ἐχειρῶσω, ὥς καὶ τῆς παρουσίας σου σφόδρα ἐπιθυμεῖν, τοῦτο δὲ οὐκ ἐνὶ γενέσθαι νῦν, τὴν ἀπὸ τῶν γραμμάτων πάρεχε παραμυθίαν ἡμῖν. Δυνήσῃ γὰρ τῇ πυκνότητι τῶν ἐπιστολῶν σοφίσασθαι τὴν ἐκ τῆς παρουσίας ἡδονὴν τοσαύτῃ κωμωσσημένους συνέσει.

IIΔ. Φανστίνῳ.

Ἀφικόμεθα εἰς τὴν Κουκουσὸν ὑγιαίνοντες (ἐντεῦθεν γὰρ προσιμίσσομαι, ὅθεν καὶ αὐτός ἐπιθυμεῖς ἀρχομένης^α ἀκοῦσαι τῆς ἐπιστολῆς), καὶ εὐρήκαμεν χωρίον θορύβων καθαρὸν, καὶ πολλῆς μὲν ἀπραγμοσύνης, πολλῆς δὲ γέμον ἡσυχίας, καὶ οὐδένα τὸν [638] ἐνοχλοῦντα οὐδὲ ἀπελαύνοντα ἔχον. Καὶ τί θαυμαστόν εἰ ἐν τῇ πόλει τοῦτο, ὅπου τε τὴν ἐρημοτάτην ὁδὸν καὶ ἐπισφαλὴ καὶ ὑποπτον, τὴν ἐκείθεν ἐνταῦθα φέρουσιν ἀδεῶς καὶ ἀπραγμόνως διήλθομεν, πλείονος ἀπολαύσαντες· ἀσφαλείας ἢ ἐν ταῖς εὐνομούμεναις τῶν πόλεων; Τούτων τοίνυν ἡμῖν τῶν εὐαγγελίων διδοῦ τὸν μισθόν, συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλων περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Καὶ γὰρ ἐν ἡσυχίᾳ πολλῇ διάγοντες ἐνταῦθα διηλεκτικῶς ἀναπλάττομεν σου τῆς διανοίας τὸ εὐγενές, τὸ ἐλευθέριον, τὸ μισοπόνηρον^β, τὸ πεπαρρησιασμένον, ἅπαντα τῶν ἀρετῶν σου τὸν λειμῶνα, καὶ ἐντροφώμεν τῇ μνήμῃ, ὅπου περ ἂν

^α Reg. ἢ ἐλαύνεσθαι.

^β Vox ἀρχομένης, quæ ab Interprete lecta fuit, deest in Editis.

^γ Coislin. ἀπολαύοντες.

^δ Coislin. τὸ ἐλευθέριον, τὸ φιλικόν, τὸ μισος.

^α De Hymnetio supra: monet hic Fronto Duxius in uno codice legi Ὑμνητικῶ ἀρχιαιτρῶ. Alii ἀρχιαιτρῶ.

^β Reg. ὥς πρὸ πολλοῦ συγγενόμενοι τοῦ χρόνου.

ἀπώμεν πανταχοῦ σε περιφέροντες, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ἐκκαίμενοι τῷ φίλτρῳ τῷ περὶ σέ. Διὸ καὶ ἐπιθυμοῦμεν καὶ ἐνταῦθα σε παραγενόμενον ἰδεῖν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐργάδης, ἐπὶ τὸν δεύτερον ἐρχόμεθα πλὴν, καὶ τὴν διὰ τῶν γραμμάτων αἰτούμεν παράκλησιν. Καὶ γὰρ μεγίστη παραψυχὴ ἡμῖν ἔσται τὸ συνεχῶς δέξασθαι ἐπιστολάς εὐαγγελιζόμενας ἡμῖν περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς.

ΠΕ'. Λουκίῳ ἐπισκόπῳ.

Εἰ καὶ πολλῷ τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ διεστήκαμεν τῆς εὐλαθείας τῆς σῆς, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἔλαθεν ἡμᾶς τὸ μισοπνῆρὸν σου τῆς γνώμης, καὶ πῶς ἡλγησας ἐπὶ τοῖς τηλικαῦτα παρανομήσας καὶ τοσοῦτων σκανδάλων ἐμπλήσας τὴν οἰκουμένην. Διὰ τοῦτο σοὶ χάριτας ὁμολογοῦμεν, καὶ θαυμάζοντές σε καὶ μακαρίζοντες τὸ παύομεθα, ὅτι ἐν τοσοῦτῳ κακῶν φορυτῷ, τοσοῦτων κατὰ κρημνῶν φερομένων καὶ σκοπέλων, αὐτὸς τὴν ὁρβὴν ὁδὸν οὐκ ἐπαύσω βαδίζων, αἰτιώμενός τε τὰ γεγενημένα, ἀποστρεφόμενός τε τοὺς ἐργασάμενους, ὥς σοι πρέπον ἔστιν. Διὸ δὴ καὶ παρακαλοῦμεν ἐπιμεῖναι τῇ καλῇ ταύτῃ προθυμίᾳ, καὶ μείζονα ἐπιδείξασθαι τὸν ζῆλον. Οἶσθα γὰρ ἡλικίος ὡμῖν ἔσται ὁ μισθός, οἷα τὰ βραβεῖα, πηλίκος οἱ στέφανοι, ὅταν τοσοῦτων ὄντων τῶν ταρατάντων αὐτοὶ τὴν ἐναντίαν φέρῃσθε, μεγίστην τοῖς παρούσι κακοῖς ἐντεῦθεν διδόντες τὴν διόρθωσιν. Ὅτι γὰρ, εἰ βουληθεῖτε σῆναι γενναίως, κἂν ὀλίγοι τὸν ἀρεθμὸν ᾗτε, περισέσθε τῶν πλειόνων τῶν ἐπὶ κακίᾳ καλλωπιζομένων, οὐδεὶς ἀντερεῖ. Ἀρετῆς γὰρ ἰσχυρότερον οὐδὲν, καὶ τοῦ ταῦτα ζητεῖν ἂν ταίχῃ τις τὰς Ἐκκλησίας. Ἐχόντες τοίνυν τὴν γνώμην ἀρκούσαν ὡμῖν εἰς τὸ πολλὴν παρὰ Θεοῦ ῥοπήν ἐπισπάσασθαι, τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσενεγκεῖν παρακλήθητε, ταῖχος μέγιστον ταῖς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίαις διὰ τῆς γνώμης ταύτης γινόμενοι.

ΠΖ'. Μάρῃ ἐπισκόπῳ.

Καὶ ἡνίκα προοίμια εἶχεν ὁ χειμὼν ὁ τῆν Ἐκκλησίαν διασάλευσας, οὐκ ἔλαθεν ἡμᾶς τὸ ὁρβὴν καὶ ἀπερίτρεπτον σου τῆς γνώμης· καὶ νῦν ὅτε ἠδὲξήθη [639] τὰ κακὰ, ἔγνωμεν πάλιν τὴν εὐλάβειαν τὴν σὴν τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένουσαν. Διὸ καὶ ἐκ τοσούτου καθήμενοι διαστήματος καὶ τὴν ὀφειλομένην ἀποδιδόκαμεν πρόσρπον, καὶ μακαρίζομεν καὶ θαυμάζομεν, ὅτι, τῶν πλειόνων ἑαυτοὺς κατακρημνισάντων, οἷς εἰς τὰς Ἐκκλησίας παρηνόμησαν, αὐτὸς τὴν ἐναντίαν τοῖς ἄλλοις ἤλαθες ὁδὸν, τοὺς τε ταῦτα ἐπληρώσαντας ἀποστρεφόμενος, καὶ ἐπὶ τῆς σοὶ προποῦσης μένου ἐλευθερίας. Ἐννοῶν τοίνυν ἡλικίον τοῦ κατορθώματος τοῦτου τὸ μέγεθος καὶ τὸ μὴ συναπαχθῆναι τοῖς πονηρευομένοις, καὶ οὐδὲν ἔσται καὶ προοίμια τῆς τῶν κακῶν διορθώσεως ἢ ἀπερίτρεπος ὡμῶν αὕτη γνώμη καὶ ἀκλινής, αὐτὰς τε ὥς σοι πρέπον ἔστιν σῆναι γενναίως παρακλήθητε, τοὺς τε ἄλλους οὐδ' ἂν οἷός τε ᾗς ἀλείφειν. Οὕτως γὰρ ἀρκέσει εἰς συμμαχίαν ὡμῖν αὕτη ἡ πρόθεσις, τοῦ Θεοῦ τὴν γνώμην ὡμῶν ἀποδε-

χομένου τὴν ἐν τοσαύτῃ συγχύσει τὰ ὁρβὰ ἑλομένην, καὶ τὴν παρ' ἑαυτοῦ παρέχοντος ῥοπήν.

ΠΖ'. Εὐλογίῳ ἐπισκόπῳ.

Ἡμεῖς κἂν πρὸς αὐτὰς ἀπικώμεθα τῆς οἰκουμένης τὰς ἐσχάτιας, ἐπιλαθέσθαι σου τῆς ἀγάπης οὐ δυνατόμεθα, ἀλλὰ πανταχοῦ περιφέροντες ἀπιμεν· οὕτως ἡμᾶς εἴλας καὶ ἐχειρώσω, δέσποτά μου τιμώτατε καὶ εὐλαβέστατε, ἐπεὶ καὶ νῦν ἐν Κουκουσῷ καθήμενοι, τῷ πάσῃ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης ἐρημοτάτῳ χωρίῳ, οὐ παύομεθα διηνεκῶς τὴν χρηστότητα, τὴν γλυκύτητα, τὴν τῶν τρόπων ἐπισείκειαν, τὰ γνήσιον τῆς διαθέσεως, τὸ πεπυρωμένον, τὸ σφοδρὸν, τὸν ζῆλον τὸν φλογὸς σφοδρότερον, τὴν ἄλλην ἅπασαν σου ἀρετὴν ἀναλογιζόμενοι, καὶ τῶν λογισμῶν τούτων τῇ μνήμῃ ἐντροφυόντες, καὶ πρὸς ἅπαντας ἀνακηρύττοντες τὸ στερόβον τῆς γνώμης, τὸ ἀπερίτρεπτον, ὅπερ ἐπεδείξω πρὸς τοὺς πολεμήσαντας ταῖς Ἐκκλησίαις καὶ τοσοῦτων σκανδάλων τὴν οἰκουμένην ἐμπλήσαντας· εἰ καὶ τὰ μάλιστα τοῦτο οὐ δέχεται τῆς ἡμετέρας γλυότητος· σάλπιγγος γὰρ λαμπρότερον αὐτὸς πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν ἀνατολὴν καὶ πορρωτάτῳ ὄσει διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἀνεβόησας. Ὑπὲρ τούτων χάριτας ὁμολογοῦμεν, μακαρίζομεν, θαυμάζομεν καὶ παρακαλοῦμεν τὸν αὐτὸν παραμεῖναι ζῆλον ἐπιδεικνύμενον. Οὐδὲ γὰρ ἴσον ἔστι, κατὰ ῥῶν τῶν πραγμάτων φερομένων, ὁρβότητα ἐπιδεικνύσθαι, καὶ πολλῶν ὄντων τῶν ἐπιχειρούντων καταλῦσαι τὰς Ἐκκλησίας μηδὲν ἐκείθεν παραλογίζεσθαι, ἀλλὰ μένειν ἀκλινῇ, τούτους ἀποστρεφόμενον μετὰ τῆς προσηκούσης ἀνδρείας. Οὐ γὰρ μικρὰ αὕτη, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μεγίστη τῶν κακῶν διόρθωσις. Ὅτι δὲ τῆς σῆς εὐλαθείας οὕτω διακειμένης πάντες οἱ κατὰ τὴν Παλαιστίνην κύριοί μου τιμώτατοι καὶ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι ἔχονταί σου τοῖς ἔχουσιν, οὐδὲν οἶμαι δεῖν ἀμφιβάλλειν. Οἶδα γὰρ σαφῶς ὅτι ἐν τοῖς τοιοῦτοις κατορθώμασιν ὥσπερ [640] σῶμα συνεχὲς κεφαλῇ, οὕτως αὐτοὺς τῇ γλυκύτητί σου τῆς ἀγάπης συνήψας καὶ συνδεέσθαι· παρασκευάσας, ὅπερ καὶ τοῦτο μέγιστον δείγμα τῆς σῆς ἀρετῆς.

ΠΗ'. Ἰωάννῃ ἐπισκόπῳ Ἱεροσολύμων.

Ἀπικώσθημεν εἰς τὴν Κουκουσὸν^α, τῆς δὲ ἀγάπης τῆς ὑμετέρας οὐ μετῴκησθημεν. Τὸ μὲν γὰρ ἐφ' ἐτέροις ἔκειτο, τοῦτο δὲ ἐφ' ἡμῖν. Διὸ δὴ ἐνταῦθα διατρίβοντες καὶ ἐκ τοσούτου καθήμενοι διαστήματος, καὶ ἐπιστέλλομεν, καὶ παρακαλοῦμεν ὡμῶν τὴν εὐλάβειαν, τὴν ἀνδρείαν ἣν ἐξ ἀρχῆς ἐπεδείξασθε ἀποστραφέντες τοὺς τὰς Ἐκκλησίας τοσοῦτων θορύβων ἐμπλήσαντας, ταύτην καὶ νῦν διατρίβειν, καὶ ἄξιον τῶν προοιμίων, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ λαμπρότερον προσθεῖναι τὸ τέλος. Οὐ γὰρ μικρὸς ἐντεῦθεν ὡμῖν κείσεται ὁ μισθός, ὅταν τοὺς τοσοῦτον χειμῶνα ἐργασάμενους, καὶ τὴν οἰκουμένην σχεδὸν ἅπασαν τοσοῦτων ἐμπλήσαντας σκανδάλων, ὥς προσήκον ἔστιν ἀποστρέψῃσθε, καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχητε πρὸς αὐτούς. Τοῦτο ἀσφάλεια τῶν Ἐκκλησιῶν, τοῦτο ταῖχος, τοῦτο ὑμέτεροι στέφανοι καὶ βραβεῖα. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, δέ-

^α Vatic. ἐνδεέσθαι.

^β Vatic. pro more εἰς Κουκουσόν.

locum abscedamus, te circumferentes atque incredibili quodam tui amore flagrantēs. Eaque de causa te quoque huc venire, ac cernere cupimus. Quoniam autem id difficile est, ad secundum navigationis cursum venimus, eamque, quam literæ pariant, consolationem abs te postulamus. Maximum quippe solatium nobis erit, frequentes epistolas accipere, quæ nos de tua valetudine certiores faciant.

LXXXV. Lucio episcopo. (Scripta anno 404.)

Etsi magno itineris intervallo a te sejuncti sumus, tamen illud improborum odium, quo animus tuus præditus est, minime nobis obscurum fuit, dolorque ille, quem propter eos qui tanta flagitia perpetrarunt, totque scandalis orbem impleverunt, animo concepisti. Propterea tibi gratias agimus, mirificisque laudibus sine ulla intermissione te celebramus, quod in tanta malorum colluvie, totque hominibus in præcipitia et scopulos ruentibus, tu rectum iter tenere minime destitisti, ea quæ facta sunt reprehendens, eosque, a quibus facta sunt, aversans, ut etiam te facere par est. Eaque de causa te hortamur, ut in egregia hac animi alacritate persies, majoremque etiam zelum præ te feras. Scis enim quæ vobis merces futura sit, quæ præmia, quæ coronæ, si tot aliis perturbantibus, contrarium tamen iter tenueritis, maximam præsentibus malis medicinam hinc afferentes. Nam quod, etiamsi aliqui exiguo numero sitis, tamen si strenuo ac forti animo in procinctu stare volueritis, majores copias ob improbitatem gloriantes superaturi sitis, nemo inficias ierit. Nihil enim fortius est virtute earumque rerum perquisitione quibus præsidium Ecclesiis comparatur. Cum igitur animum ad ingentem Dei opem accersendam idoneum habeatis, quæ vestrarum partium sunt, velim expleatis, vosque per hujusmodi mentem ac voluntatem firmissimi cujusdam muri instar omnibus orbis Ecclesiis præbeatis.

LXXXVI. Mari episcopo. (Scripta anno 404.)

Et cum tempestas ea, qua Ecclesia turbata est, exoriretur, animi tui integritatem atque constantiam perspeximus : et nunc item ingravescentibus malis pietatem tuam in iisdem rursus institutis perseverare cognovimus. Eoque nomine, tam longe licet a te disiti, debitum tibi salutationis munus persolvimus, teque mirificis laudibus extollimus, quod cum plurimi per ea scelera, quæ adversus Ecclesias designantur, sese in exitium præcipites dederint, ipse tamen viam aliorum viæ adversam tenueris, nimirum et eorum, qui hæc ausi sunt, congressum defugiens, et eam, quæ te digna erat, libertatem retinens. Cogitans itaque, quanta præclari hujusce tui facti magnitudo sit, quantæque laudis, improbis minime obscundasse, atque illud præterea, constantem hanc vestram firmamque sententiam depellendorum malorum viam ac præludium fore, fac, quæso, ut quemadmodum a te postulatur, strenuo animo in procinctu stes, atque alios pro virili tua cohorteris.

Sic enim ad auxilium nostrum hæc occasio suffecerit, Deo nempe mentem vestram, quæ in tanta rerum perturbatione recta eligit, comprobante, suamque open afferente.

LXXXVII. Eulogio episcopo. (Scripta anno 404.)

Quamvis ad extremos usque orbis recessus venerimus, tamen tuæ caritatis oblivisci minime possumus, verum eam passim circumferimus : usque adeo nos, reverendissime ac religiosissime domine, tibi devinxisti ac subegisti. Siquidem nunc quoque Cucusi manentes, hoc est in desertissimo nostri orbis loco, benignitatem tuam, suavitatem, morum facilitatem, sinceram animi propensionem, acrimoniam, zelum quovis igne ferventiorē, cæteras denique omnes tuas virtutes cum animis nostris reputare, atque ejusmodi cogitationum memoriam summa cum voluptate usurpare, mentisque tuæ firmitatem atque constantiam, quam exhibuisti adversus eos qui veritati bellum intulerunt, orbemque tot scandalis impleverunt, apud omnes prædicare minime desinimus : etiamsi aliqui hoc linguæ nostræ officium minime requiras, cum tu quavis tuba clarius, apud omnes Orientales, et quam longissime dissitos homines, per res ipsas id promulgaris. Quod quidem nomine gratias tibi agimus, teque beatum prædicamus ac suspicimus, atque hortamur, ut eundem zelum præ te ferre pergas. Neque enim paris laudis est, rebus ex animi sententia fluentibus, integritatis speciem exhibere, et cum multi sint qui Ecclesias evertere conentur, non tamen decipi ac circumscribi, sed firmum manere, eos qua decet animi magnitudine aversantem. Neque enim parva, verum perquam ingens malorum medicina hæc est. Quod autem, pietate tua ad hunc modum se gerente, omnes domini mei reverendissimi et religiosissimi Palæstinæ episcopi vestigiis tuis hæsurī sint, minime tibi dubium esse credo. Illud enim mihi exploratissimum est, fore ut in præclaris hujusmodi factis, sicut corpus capiti adjunctum est, sic eos ipse cum caritatis tuæ suavitate connectas ac velut catenis adstringas : quod quidem maximum quoque tuæ virtutis argumentum est.

LXXXVIII. Joanni episcopo Hierosolymitano. (Scripta Cucusi anno 404.)

Cucum relegati sumus, nec tamen a vestra caritate semoti. Illud etenim in aliorum potestate situm erat, hoc autem in nostra. Quamobrem hic degentes, ac tanto intervallo dissiti, venerationi vestræ scribimus : vosque hortamur, ut fortitudinem eam, quam ab initio præstitistis, ab eorum nimirum cætu, qui Ecclesias tot tumultibus impleverunt, vos removens, nunc quoque retineatis, paremque præludiis, imo etiam longe splendidiorem finem imponatis. Neque enim parva hinc vobis merces constituta erit, si eos qui tantam tempestatem invexerunt, universumque pene terrarum orbem tot scandalis impleverunt, ut par est, aversemini, nec quidquam cum illis commune habeatis. Hoc Ecclesiarum præsidium est, hoc murus, hoc coronæ vestræ atque præmia. Hæc igitur

cum tibi perspecta sint, domine mi reverendissime ac religiosissime, da operam, ut Ecclesias hoc modo communitas, amplissimam hinc mercedem expectans: nostrique, qui pietatem tuam valde amamus, atque ex tua benevolentia pendemus, fac perpetuo memineris. Nam ipsis operibus didicimus, quantam erga nos caritatem præ te tuleris.

LXXXIX. Theodosio Scythopolis episcopo. (Cucuso anno 401.)

Nos quidem, si loci ratio habeatur, procul a vobis distamus: si autem caritatis, prope sumus, atque animo ipso constringimur. Nam ea amoris natura est, ut nec loco prohibeatur, nec viæ longinquitate coercatur, verum per universum terrarum orbem facile provelet, atque cum iis qui amantur, consuetudinem habeat. Quod etiam nunc facimus, qui vos in animo circumferimus. Ac rogamus, ut quemadmodum antehac vosipsi vobis ornamentum, atque Ecclesiis præsidium attulistis, sic etiam nunc faciatis: eosque qui tot tumultus in terrarum orbem iniecerunt, atque Ecclesias perturbarunt, ea quam muneris vestri ratio postulat animi magnitudine avertemini. Hoc enim depellendæ tempestatis initium est, hoc Ecclesiarum securitas, hoc malorum medicina, cum nimirum vos qui sani estis, eorum qui huiusmodi scelera perpetrant, aspectum defugitis, nihilque cum eis commercii habetis. Quæ cum ita sint, rei huiusce mercedem, et coronas ob eam causam constitutas, animo et cogitatione complectens, ad hoc ipsum, quæso, eam quam par est, animi magnitudinem præsta, nostrique, qui te amamus, meminisse ne intermittas. Quod si feceris, rem nobis gratissimam feceris.

XE. Moysi episcopo. (Scripta anno 404.)

Etsi, ut eam, quam convenit, animi magnitudinem præstes, eosque qui tot malis Ecclesias affecerunt, ac terrarum orbem tumultibus impleverunt, averseris, te literis nostris indigere minime existimo; nam id rebus ipsis declarasti: tamen quoniam te quam sæpissime, et quavis oblata occasione, salutare, antiquissimo mihi studio est, nunc quoque idem a te peto, ut ad eorum cætus fugiendos, eam, quam par est, animi fortitudinem adhibeas, aliosque etiam ad hoc ipsum cohorteris. Neque enim hinc parva vobis merces constituta erit, si eos qui tantam tempestatem excitant, atque innumeris scandalis totum orbem impleverunt, quemadmodum decet, averseris. Nam hac ratione res vel maxime sanabuntur. Nostri etiam, qui te carissimum habemus, perpetuo memineris velim. Scis enim quo animo erga te hactenus fuimus, et semper simus.

XCI. Romano presbytero¹. (Cucuso anno 404.)

Id quoque tuum est, magnique tui et sublimis ac philosophici animi, ne in tanta quidem tempestate nostræ caritatis oblivisci, verum firmum atque immotum permanere amoremque erga nos tuum vigen-

tem retinere. Nam hoc ex iis quoque, qui istine veniunt, aperte cognovimus, ac prius etiam, quam id ab aliis acciperem, exploratum habebam. Notam enim habeo animi tui firmitatem atque constantiam, fixamque et immotam tuam sententiam. Eoque etiam nomine ingentes pietati tuæ gratias habeo: teque oro, ac summi beneficii loco id abs te peto, ut cum licuerit ad nos scribas. Scis enim quanta, etiam in aliena regione degentes, consolatione afficiamur, cum literas quæ nos de tua valetudine certiores faciant accipimus. Te quippe integra atque incolumi valetudine esse vehementer cupimus, quandoquidem sanitas quoque tua multis subsidium et portus ac bacillum est, atque innumerorum successuum materia.

XCII. Moysi presbytero¹. (Ab anno 404 ad 407.)

Eudum earum, quas nobis literis tuis tribuis, magnitudo tenuitatem nostram longe superat. Quamobrem his omissis, velim tum pro publicis Ecclesiarum commodis, tum pro meo vili homunculo preces ad Deum adhibere ne desinas, ejusque benignitatem implorare atque obtestari, ut ea mala, quæ orbem terrarum invaserunt, depellat. Nam præsentia negotia preces dumtaxat requirunt, ac tuas præsertim, qui magnam apud Deum fiduciam es consequutus. Quamobrem obnixè istud ac prolixè facere ne intermittas: nobisque etiam, quoties facultas dabitur (neque enim magna itineris longitudo est), quam sæpissime scribere ne graveris. Siquidem de tua valetudine magnopere aliquid scire cupimus: quandoquidem valetudo tua multos facit et consolatur. Nam vita tua semper necessaria est, nunc vero maxime in tanta tempestate et caligine, ut puri sideris instar splendens iis, qui tempestate ac fluctibus jactantur, præluceas. Quamobrem, ut nos quoque læto atque alacri animo simus, crebras ad nos de tua valetudine literas mitte: nec enim parvam hinc consolationem capiemus, si id de vobis quam sæpissime discamus.

XCIII. Aphthonio, Theodoto, Chæræ, presbyteris et monachis, universoque vestro sodalicio. (Cucuso anno 405.)

Apud eos, qui amant, corporea eorum quos amant præsentia plus ad levandum dolorem momenti habet. Nam et beatus Paulus, qui subinde, vel perpetuo potius, universum fidelium orbem animo circumferebat, ac ne inter vincula quidem et compedes et in defensione² eos deponere sustinebat, id quod indicans dicebat: *Eo quod habeam vos in corde, et in vinculis meis, et in defensione et in confirmatione evangelii* (Philip. 1. 7): corporis quoque præsentiam cupidissime requirebat, his verbis utens: *Nos vero absentes facti a vobis ad horæ tempus, aspectu, non corde, abundantius studuimus faciem vestram videre* (1. Thess. 2. 17). Quod etiam nobis nunc usu venit, qui tum eorum qui jam nos viderunt, tum eorum, quibus nondum de facie noti sumus, præsentiam avidè re-

¹ Addit Regius, *monasticam vitam agentis*.

² Hæc, et in defensione, absunt a Reg. et a Vatic.

¹ Vaticanus habet, *Romano presbytero monacho*.

σποτά μου τιμώτατε καὶ εὐλαβέστατε, τὰς τε Ἐκκλησίας ἀσφαλίζου, τὴν τούτῃ τῷ τρόπῳ μεγίστην ἐντεῦθεν προσδεκῶν ἀντίδοσιν, ἡμῶν τε τῶν σφόδρα ἀγαπώντων τὴν σὴν εὐλάβειαν, καὶ ἐκκρεμαμένων σου τῆς διαθέσεως, διηνεκῶς μνήμησιν. Ἰσμεν γὰρ ὅσῃν περὶ ἡμᾶς ἀγάπῃν ἐπιδείκνυσαι, διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν μαθόντες.

ΠΘ. Θεοδοσίῳ ἐπισκόπῳ Σκυθοπόλεως.

Τῷ μὲν τόπῳ μακρὰν ὁμῶν διεστήκαμεν, τῇ δὲ ἀγάπῃ ἐγγὺς ὁμῶν ἐσμεν καὶ πλησίον, καὶ αὕτῃ συνδεόμεθα ὁμῶν τῇ ψυχῇ. Τοιοῦτον γὰρ τὸ φιλεῖν· οὐ κωλύεται τόπῳ, οὐ διεργεταὶ ὁδοῦ μήκει, ἀλλὰ πᾶσαν ῥαδίως περιπίπτει τὴν οἰκουμένην, καὶ συγγίνεσται τοῖς ἀγαπωμένοις. Ὁ δὲ καὶ ἡμεῖς ποιοῦμεν νῦν, ἐν διανοίᾳ ὑμᾶς περιφέροντες. Καὶ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, καθάπερ καὶ ἔμπροσθεν ἐποίησατε, κοσμομνηστές τε ἑαυτοῦς, καὶ τὰς Ἐκκλησίας ἀσφαλίζομενοι, οὕτω καὶ νῦν ποιήσατε, καὶ τοὺς τοσαύτας ταραχὰς ἐμβάλλοντας εἰς τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, καὶ τὰς Ἐκκλησίας διαταράξαντας ἀποστρέψετε μετὰ τῆς προσηκούσης ὑμῖν ἀνδρείας. Τοῦτο γὰρ ἀρχὴ τῆς λύσεως τοῦ χειμῶνος, τοῦτο ἀσφάλεια ταῖς Ἐκκλησίαις, τοῦτο τῶν κακῶν διόρθωσις, ὅταν τοὺς τὰ τοιαῦτα πονηρουσαμένους ὑμεῖς οἱ ὑγιαίνοντες ἀποστρέψετε, καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχητε πρὸς αὐτούς. Ἐννοῶν τοῖνυν τὸ πρᾶγμα τὸς τὴν ἀντίδοσιν, καὶ τοὺς ἐντεῦθεν χειμῶνες στεφάνους, τὴν προσήκουσαν ἀνδρείαν ἐπιδείξασθαι παρακλήθῃτε εἰς τοῦτο αὐτό, καὶ ἡμῶν τῶν ἀγαπώντων σε μεμνηθῆναι διηνεκῶς, τὰ μέγιστα ἡμῖν χαρίζομενος.

[641] **Λ'.** Μωδοῦν ἐπισκόπῳ.

Οἶμαι μὲν μηδὲ γραμμάτων σε δεῖσθαι τῶν ἡμετέρων εἰς τὴν προσήκουσαν ἀνδρείαν ἐπιδείξασθαι, καὶ ἀποτραφῆναι τοὺς τοσαῦτα κακὰ ἐργασαμένους ταῖς Ἐκκλησίαις, καὶ τὴν οἰκουμένην ταραχῶν ἐμπλήσαντας· διὰ γὰρ ὧν ἐποίησας, ἐδήλωσας. Ἄλλ' ἐπειδὴ συνεχῶς, καὶ δι' ἐκείτης προφάσεως προσφθέγγεσθαι σου τὴν εὐλάβειαν ἐμὴν περισπούδαστον, καὶ νῦν τὰ αὐτὰ παρακαλῶ, ὥστε αὐτόν τε τῇ προσήκουσῃ ἀνδρείᾳ χρῆσασθαι εἰς τὸ ἀποστρέφασθαι ἐκείνους, τοὺς τε ἄλλους ἅπαντας εἰς τοῦτο ἀλείφειν. Οὐ γὰρ μικρὸς ὁμῖν κίεσται ὁ μισθός, εἰ τοὺς χειμῶνα τοσοῦτον ἀνέβαντας, καὶ τὸ πᾶν ἐμπλήσαντας αὐτοῦ μωρίων σκανδάλων, μέλλοιτε ἀποστρέφασθαι ὡς προσήκόν ἐστι. Καὶ γὰρ μεγίστην ἐντεῦθεν τὰ πράγματα λήψεται διόρθωσιν. Καὶ ἡμῶν δὲ τῶν ἀγαπώντων σε σφόδρα διηνεκῶς μεμνηθῆναι παρακαλοῦμεν. Οἶσθα γὰρ ὅπως διετέθημέν τε καὶ διακειμεθα αἶψα περὶ τὴν σὴν εὐλάβειαν.

ΛΑ'. Ρωμανῷ πρεσβυτέρῳ.

Καὶ τοῦτο σὺν, καὶ τῆς μεγάλης σου καὶ ὑψηλῆς καὶ φιλοσόφου γνώμης, τὸ μηδὲ ἐν χειμῶνι τοσοῦτων πραγμάτων ἐπιλαθέσθαι τῆς ἡμετέρας ἀγάπης, ἀλλὰ μένειν ἀκίνητον καὶ ἀκμάζουσιν διατηροῦντα τὴν πρὸς ἡμᾶς φιλίαν. Τοῦτο γὰρ ἐγνων μὲν καὶ παρὰ τῶν ἐκείθεν ἀφικνουμένων σαφῶς, ἥδιν δὲ καὶ πρὶν

^a Tres mss. καὶ πάντας ἐμπλήσαντας.

^b Vaticanus habet 'Ρωμανῷ πρεσβυτέρῳ μοναχῷ. Infra duo mss. ἀλλὰ μένειν. Edit. ἀλλὰ μένειν. Paulo post unus ἑτέρων μαθόν.

ἢ παρ' ἑτέρων μάθω. Οἶδα γὰρ σου τὸ στερεὸν καὶ ἀπερίσρεπτον τῆς διανοίας, τὸ πεπηγὸς καὶ ἀκίνητον τῆς γνώμης. Διὸ καὶ πολλὰς ἔχω χάριτας τῇ θεοσεβείᾳ τῇ σῇ, καὶ παρακαλῶ σου τὴν εὐλάβειαν, καὶ ἐν μεγίστῃ αὐτῷ χάριτος μέρει, τὸ συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, ἥνικα ἂν ἐξῇ. Οἶσθα γὰρ ὅσῃν δεχόμεθα παράκλησιν καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ διατρίβοντας, ὅταν καὶ γράμματα δεξιόμεθα τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς ἡμᾶς εὐαγγελιζόμενα. Σφόδρα γὰρ ἐπιθυμοῦμεν καὶ ἐβρῶσθαι καὶ ὑγιαίνειν τὴν σὴν θεοσεβειαν, ἐπειδὴ περὶ ἡ ὑγεία ἡ σὴ πολλοὺς στηριγμὸς καὶ λιμὴν καὶ βακτηρία τυγχάνει, καὶ μυρίων κατορθωμάτων ὑπόθεσις.

ΛΒ. Μωδοῦν πρεσβυτέρῳ.

Ἡ μὲν ὑπερβολὴ τῶν ἐγκωμίων τῶν τοῖς γράμμασιν ἐγκειμένων τῆς σῆς τιμιότητος, σφόδρα ἡμῶν ὑπερβαίνει τὴν εὐθένηαν. Διὸ τούτων ἀφέντες, μὴ διαλίπῃς εὐχόμενος ὑπὲρ τε τοῦ κοινού τῶν Ἐκκλησιῶν, ὑπὲρ τε τῆς ταπεινώσεως τῆς ἡμετέρας, καὶ τὸν φιλόανθρωπον παρακαλῶν θεὸν δοῦναι λύσιν τοῖς καταλαβοῦσι τὴν οἰκουμένην κακοῖς. Εὐχὼν γὰρ μόνον τὰ παρόντα δεῖται πράγματα, καὶ εὐχὼν μάλιστα τῶν ὑμετέρων, τῶν πολλῶν πρὸς τὴν θεὸν παρρησίαν κεκτημένων. Μὴ δὲ διαλίπῃτε τοῦτο ἐκτενῶς ποιοῦντες· καὶ ἡμῖν δὲ, ἥνικα ἂν ἐξῇ, συνεχῶς ἐπιστέλλειν μὴ κατοκνεῖτε· οὐ γὰρ πολλὴ τῆς ὁδοῦ τὸ μήκος. [642] Σφόδρα γὰρ ἐπιθυμοῦμεν μαρθάνειν περὶ τῆς ὑμετέρας ὑγείας, ἐπεὶ περ ὁμῶν ἡ ὑγεία πολλοὺς στηριγμὸς καὶ παράκλησις γίνεται. Αἶψα μὲν γὰρ ὁμῶν χρεία τῆς ζωῆς, μάλιστα δὲ νῦν ἐν τοσοῦτῳ χειμῶνι καὶ ζῶσφι, ἵν' ὥσπερ καθαρὸι φωστῆρες φαινόμενοι, λάμπῃτε τοῖς χειμαζομένοις καὶ κλυδωνιζομένοις. Ἴν' οὖν καὶ ἡμεῖς εὐθυμῶμεν, πυκνὰ πέμπετε ἡμῖν γράμματα, περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας εὐαγγελιζόμενα, καὶ οὐ μικρὰν καρποσύμεθα παράκλησιν, ἂν ταῦτα συνεχῶς μαρθάνωμεν περὶ τῆς τιμιότητος τῆς ὑμετέρας.

ΛΓ. Ἀβδορίῳ, Θεοδοσίῳ, Χαϊρέᾳ, πρεσβυτέροις καὶ μονάζουσιν, καὶ πᾶσι τοῖς τῆς συνοικίας ὁμῶν.

Φέρεται μὲν τι πλέον εἰς παραμυθίας λόγον τοῖς ἀγαπῶσι καὶ ἡ σωματικὴ παρουσία τῶν ἀγαπωμένων. Ἐπεὶ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος συνεχῶς, μέλλον δὲ διηνεκῶς, τὴν οἰκουμένην ἅπασαν τῶν πιστῶν ἐπὶ τῆς αὐτοῦ διανοίας περιφέρειν, καὶ οὐδὲ ἐν ταῖς ἀλύσεσιν, οὐδὲ ἐν τοῖς δεσμοῖς, καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ· ἀνεχόμενος αὐτοὺς ἀποθέσθαι· ὁ καὶ δηλῶν, ἔλεγε· διὰ τὸ ἔχειν με ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς, ἐκ τε τοῖς δεσμοῖς μου, καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ καὶ βεβαιώσει τοῦ Εὐαγγελίου· μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς καὶ τὴν τοῦ σώματος ἐπιζητεῖ παρουσίαν, οὕτω λέγων· Ἡμεῖς δὲ ἀπορρατισθέντες ἀπ' ὁμῶν πρὸς κυριὸν ὄρας, προσώψω, οὐ καρδίᾳ, περισσοτέρως ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ὁμῶν ἰδεῖν. Ὁ δὲ καὶ ἡμεῖς πάσχομεν νῦν, τῶν τε ἐωρακῶτων ἡμᾶς, τῶν τε οὐχ ἐωρακῶτων μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς ἐπιζητοῦντες

^a Duo mss. ἐν μεγίστῃ σε αὐτῷ χάριτος μέρει.

^d Addit Regius monάζοντι. Paulo post Vatic. τὴν εὐδένειαν.

^e Vatic. τῆς συνοδικῆς ὁμῶν.

^f Hæc, ἐν τῇ ἀπολογίᾳ, absunt a Reg. et a Vaticano.

τὴν παρουσίαν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο τέως οὐκ ἐνι (καὶ) λυεῖ γὰρ καὶ τῆς ὁδοῦ τὸ μήκος, καὶ ἡ τοῦ ἔτους ὥρα, καὶ ὁ τῶν ἡρώτων φόβος, καὶ τὸ μὴ ῥάδιον ἡμῖν εἶναι καὶ τούτων χωρὶς κινεῖσθαι οἰκοθεῖν, καὶ μακρὰς ἀποδημίας ἀποδημεῖν), ἐπὶ τὸν δεύτερον ἡλθομεν πλοῦν, τὴν τε ὀρεσιλομένην ἀποδιδόντες ὑμῖν πρόσρησιν, καὶ πρὸ ταύτης παρακαλοῦντες, καὶ ἐν μέρει μεγίστης αἰτοῦντες χάριτος, τὸ διηνεκῶς ἡμῶν εὐχομένους μεμνησθαι, καὶ τῷ φιλανθρώπῳ θεῷ προσπίπτειν μετὰ πολλῆς τῆς εὐγενείας, καὶ τῶν θαυμάτων, ὑπὲρ τῆς ταπεινώσεως τῆς ἡμετέρας. Οἱ γὰρ τὸν εὐρίπον τὴν βωτικῶν διαφυγόντες πραγμάτων, καὶ τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς ζάλης τῶν ἐν τῷ μέσῳ κακῶν ἀπαλλαγέντες, καὶ καθάπερ εἰς λιμένα τινὰ εὐδίου καὶ ἀκύμαντον, τῆς καλῆς ταύτης φιλοσοφίας ὄρμον τὰς ἐαυτῶν ὀδηγήσαντες ψυχὰς, καὶ τὰς νύκτας ταῖς ἱεραῖς πάννυχτις ἡμέρας ἐργαζόμενοι, καὶ φακερίων ἐν ταύταις ὁρῶντες, ἢ ἐν ταῖς ἡμέραις ἑτεροί, δίκαιοι ἂν εἴητε ἡμῖν ἀπὸ τῶν εὐχῶν ὑμῶν μεταδοῦναι συμμαχίας. Δυνατὸν γὰρ καὶ ἐκ τοσούτου καθημένους διαστήματος, ἀπολαύειν ἡμᾶς τούτων, καὶ τόπος οὐδεὶς ἐστίν, οὐδὲ χρόνος, ὃ τὴν τοιαύτην δυνάμενος διακόψαι βοήθειαν. Συμμαχήσατε τοίνυν ἡμῖν, καὶ χεῖρα ὀρέξατε διὰ τῶν εὐχῶν τῶν ὑμετέρων. Τοῦτο γὰρ μάλιστα μέγιστον ἀγάπης εἶδος ἐστίν. Καὶ μετὰ τῶν εὐχῶν τῶν ὑμετέρων, καὶ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας δηλοῦν ἡμῖν μὴ κατοκνεῖτε, ἵνα καὶ [643] ἐντεῦθεν μεγίστην δεχόμεθα τὴν παραμυθίαν, ἐντροφῶντας ὑμῶν τῇ ἀγάπῃ, καὶ ὡς παρόντας τοὺς ἀπόντας φανταζόμενοι· δύναται γὰρ καὶ εἰκόνας τοιαύτας ὑπογράφαι τὸ γνησίως φιλεῖν. Κἂν ἐν χαλεπωτέρᾳ ταύτης τύχῳμεν ὄντες ἐρημίᾳ, πολλὴν ἐντεῦθεν καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν.

ΛΔ'. Πενταδία διακόνου.

Ἐγὼ σου τὴν ἀγάπην, ἣν περὶ ἡμᾶς ἔχεις, ῥέειν μὲν καὶ ἐμπροσθεν, δι' αὐτῶν μαθὼν τῶν πραγμάτων· ἔμαθον δὲ σαφέστερον νῦν ἐξ ὧν ἐπισταλκας ἡμῖν. Καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα σε θαυμάζομεν, οὐ διὰ τὸ γράφαι μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀπαγγεῖλαι ἡμῖν πάντα τὰ γεγενημένα. Τοῦτο γὰρ καὶ θαυμάσιον ἡμῖν καὶ μεριμνώσης τὰ ἡμέτερα. Διὰ ταῦτα σκιρτῶμεν, χαίρομεν, εὐφραίνόμεθα, μεγίστην παράκλησιν, καὶ ἐν ἐρημίᾳ τοσαύτη καθήμενοι, τὴν ἀνδρείαν ἔχομεν τὴν σὴν, τὴν ἐνστάσιν^a, τὴν ἀπερίτρεπτον γνώμην, τὴν σύνεσιν τὴν πολλήν, τὴν ἐλευθεροστομίαν, τὴν παρρησίαν τὴν ὑψηλήν, δι' ἧς κατήσχυνας μὲν τοὺς ὑπεναντίους, καιρίαν δὲ δέδωκας τῷ διαβόλῳ πληγὴν, ἡλειψας δὲ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀγωνιζομένους, καθάπερ ἀριστοὺς γενναίους ἐν πολέμῳ τρόποιον στήσας λαμπρόν, καὶ νίκην ἀραμένην φαειράν, καὶ ἡμᾶς δὲ τοσαύτης ἐνέπλησας ἔδωκας, ὡς νομίζειν ἡγεῖται ἐν ἀλλοτριᾷ εἶναι, μῆτε ἐν ξένῃ γῇ, μῆτε ἐν ἐρημίᾳ, ἀλλ' ἐκεῖσε παρεῖναι, καὶ μεθ' ὁμῶν εἶναι, καὶ ἐντροφῆν σου τῇ τῆς ψυχῆς ἀρετῇ. Χαίρει τοίνυν καὶ εὐφραίνεται τοιαύτην ἀραμένην νίκην, καὶ τοιοῦτους εὐχόλους ἐπιστομισσας θῆρας, καὶ τὰς ἀνασχύντους

αὐτῶν ἐμφράσας γλώττας, καὶ λυσσῶντα ἀποβράσας στόματα. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀλήθεια μεθ' ἧς ἡγωνίσω, καὶ ὑπὲρ ἧς ἐσφάγης πολλάκις· ἐν βραχείᾳ ῥήμασι κρατεῖ τῶν συκοφαντούντων· ὥσπερ οὖν τὸ ψεῦδος κἂν μυρίους περιβάλλεται λόγων διαύλους, διαρρεῖ καὶ καταπίπτει ῥαδίως, καὶ ἀράχνης ἐστὶν ἀδρανέστερον. Χαίρει τοίνυν καὶ εὐφραίνεται (οὐ γὰρ καὶ) σομαι συνεχῶς ταῦτα λέγων τὰ ῥήματα), ἀνδρίζου, καὶ κραταῖου, καὶ καταγάλα πάσης ἐπαγομένης σοι παρ' αὐτῶν ἐπιβουλῆς. Ὅση γὰρ ἂν χαλεπωτέρων ἀγριαίνωσι, τοσοῦτον βαθυτέρας καθ' ἑαυτῶν τὰς πληγὰς ἐπιφέρουσι, σὲ μὲν οὐδὲ μικρὸν ἀδικούντες, ὥσπερ οὐδὲ τὴν πέτραν τὰ κύματα, ἑαυτοὺς δὲ διαλύοντες, καὶ ἀσθενεστέρας ποιοῦντες, καὶ ὑπερβαλλούσας καθ' ἑαυτῶν σωρεύοντες τὰς τιμωρίας. Μῆδὲν τοίνυν δέδιθι τῶν ἀπειλούμενων, κἂν τοὺς ὀδόντας βρύχῳσι, κἂν θυμῷ πολλῷ μεθύωσι, κἂν φόνον βλέπωσιν, εἰς ἀγριότητα θηρίων ὑπὸ τῆς πονηρίας ἐκπεσόντες. Ὁ γὰρ μέχρι σήμερον ἐξαργύσας σε τῶν ποικίλων αὐτῶν καὶ διαφόρων ἐπιβουλῶν, οὕτως σε καὶ εἰς τὸ μέλλον ἀνδριζομένην ἐν ἀσφαλείᾳ καταστήσει· πλείονι· καὶ εἰς καὶ αὐτὴ· *Βέλος νηπίων* [644] *ἐγεκλήθησαν αἱ πληγαὶ αὐτῶν, καὶ ἐξεσθέθησαν ἐπ' αὐτοὺς αἱ ῥιπῶσαι αὐτῶν*. Ὅπερ καὶ γέγονε, καὶ ἔσται· ὥστε καὶ σε μείζονα καρπώσασθαι τὸν μισθόν, καὶ λαμπροτέρους στεφάνους λαβεῖν, ἐκείνους τε ἀμετανόητα νοσούντας μείζονι παραδοθῆναι κολάσει. Τί γὰρ ἐνέλιπον ἐπιβουλῆς; ποῖον τρόπον μηχανημάτων οὐκ ἐκλήθησαν, ἐπιχειροῦντες ἐπιβουλεύειν τῇ στερεῇ σου καὶ γυνιστῇ Θεῷ, μᾶλλον δὲ καὶ γενναίᾳ καὶ ἀνδρειοτάτῃ ψυχῇ^b; Κατήγαγον εἰς ἀγοράν, τὴν ἐκκλησίαν καὶ θαλάμου πλεόν εἰδυῖαν οὐδὲν, ἀπ' ἀγορᾶς εἰς δικαστήριον, ἀπὸ δικαστηρίου εἰς δεσμοτήριον. Ψευδομαρτύρων ἠκόνθησαν γλώσσας, συκοφαντίαν ἔρραβον ἀναίσχυντον, φόνους εἰργάσαντο, καὶ χεῖμαρρύοντες αἱμάτων ρεῦσαι ἐποίησαν, καὶ πυρὶ καὶ σιδήρῳ σώματα νέων ἀνάλωσαν, ἀνδρας τοσοούτους καὶ τοιοούτους πληγαῖς, αἰκισμοῖς, μυρίαις τιμωρίαις περιέβαλον, πάντα ἐκίνησαν, ἵνα δυνηθῶσιν ἀναγκάσαι σε καὶ βιάσασθαι τῷ φόβῳ εἰπεῖν τάναντία ὧν ῥέει. Καὶ καθάπερ ἀετὸς ὠχρὸς ἐπὶ τῇ πετρώσει, οὕτω διαβόησας αὐτῶν τὰ δίκτυα, πρὸς τὸ σοὶ πρέπον τῆς ἐλευθερίας ἀνέβης ὕψος, οὐ παραλογισθεῖσα παρ' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ συκοφάντας αὐτοὺς ἀποφώνησας ἐπὶ τῷ ἐγκλήματι τοῦτ' τοῦ ἐμπρησμοῦ, ἐφ' ᾧ μάλιστα ἐδόκουν μέγα φρονεῖν οἱ ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι. Ἐννοοῦσα τοίνυν τὰ παρελθόντα ἅπαντα, πόσα κύματα, καὶ χεῖμαρρὰ σοὶ οὐκ εἰργάσαντο, πόση ζάλη, καὶ κλυδωνισμοὶ οὐκ ἐποίησεν· ἀλλ' ἐν μέσῃ μαινομένη θαλάττῃ μετὰ γαλήνης ἐπλευσας· προσδοκᾷ ταχέως καὶ τὸν λιμένα μετὰ πολλῶν τῶν στεφάνων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ ἡμῶν βούλει μαρθάνειν, ζῶμεν, ὑγιαίνομεν, πάσης ἀπηλλαγμέθα ἄρρωστίας. Εἰ δὲ καὶ ἡρῶστούμεν, ἱκανὸν ἡμῖν φάρμακον εἰς ὑγίαν τῆς σῆς εὐλαθείας ἡ ἀγάπη, ἡ γνησία, καὶ θερμή, καὶ στερεή, καὶ ἀπερίτρεπτος. Ἐπὶ οὖν οὐ τὴν τυχούσαν ἡμῖν εὐφροσύνην

^a Reg. et Val. τὴν ἐν πίστι.

^b Sic mss. omnes. Editi vero τῇ στερεῇ σου καὶ γενναίᾳ ψυχῇ tantum.

quirimus. Quoniam autem id nunc minime licet (nam et via longitudo, et tempus, et prædonum metus impedimento sunt, ac præterea ne nobis quidem domo excedere, ac longas peregrinationes inire facile est), quod secundum est, debitam vobis salutationem persolvimus: atque ante ipsam etiam vos rogamus et obsecramus, atque a vobis amplissimi beneficii loco petimus, ut in vestris precibus perpetuo nostri memores sitis, obnoxique, et cum lacrymis, ad benigni Dei pedes vilitatis nostræ causa vos ipsos provolvatis. Nam cum negotiorum hujus vitæ euripum effugeritis, fumoque ac tempestate malorum eorum, quæ in medio versantur, liberati sitis, animasque vestras in præclarissimum hujusce philosophiæ litus, non secus atque in tranquillum quemdam fluctibusque vacuum portum appuleritis, nociesque per sacras excubias in dies mutaveritis, in hisque splendidus, quam alii interdiu, cernatis: æquum sane fuerit vos precum vestrarum auxilium nobis impertire. Nobis enim etiam e tanto intervallo his frui licet: nec locus ullus est, aut tempus ullum, quod hujusmodi opem interrompere queat. Quamobrem suppetias nobis ferre, ac per vestras preces manum porrigite. Nam hoc maximum caritatis genus est. Ac præter orationes, de vestra quoque valetudine certiores nos facere ne gravemini, quo hinc quoque maxima consolatione afficiamur, quamdam ex vestra caritate voluptatem capientes, absentesque vos, non secus ac præsentem, ob oculos nostros proponentes: siquidem ea sinceri amoris vis est, ut etiam hujusmodi simulacra pingat. Ita fiet, ut etiamsi in solitudine longe hæc acerbior nobis versari contingat, magnam tamen consolationem capiamus.

XCIV. *Pentadiæ diaci nissæ.* (Anno 401 vel 405.)

Quamquam mihi tua erga me caritas antehac jam explorata erat, quippe qui re ipsa ejus documentum cepissem: tamen eam apertius ex tuis ad me literis cognovi. Ac propterea summo opere te laudo atque admiror, non eo dumtaxat nomine, quod ad me scripseris, sed etiam quod ea omnia quæ contigerunt exposueris. Hoc enim feminæ est et de meo erga se animo minime dubitantis, et de rerum mearum statu laborantis. Proinde gaudeo et exulto, maximamque, etiam in tam deserto loco degens, consolationem mihi positam esse duco in ea, quam in omnibus rebus adhibes, fortitudine, constanti sententiâ, ingenti prudentiâ, linguæ libertate, ac sublimi fiducia, per quam et adversarios ignominia perfudisti et mortiferam diabolo plagam inflixisti, et eos qui pro veritate decertabant ad dimicandum acui, ac fortissimi militis instar præclarum in bello tropeum erexisti, luculentamque victoriam adeptus es, neque etiam tanta voluptate complevisi, ut ne in aliena quidem et peregrina regione, nec in solitudine, verum istic vobiscum me esse existimem, summamque ex animi tui virtute voluptatem capiam.

Vis veritatis. — Quamobrem gaude et letare, quod hujusmodi victoriam assequuta sis, atque hujusmodi

belluarum ora facili negotio compresseris, impudentesque eorum linguas et rabida ora obstruxeris. Veritas enim, cum qua pugnasti, et pro qua jugulata es, hanc vim habet, ut paucis sæpe verbis de sycophantis triumphet: ut e contrario mendacium, etiamsi infinitis sermonum artificibus obvolvatur, facile tamen diffluit et collabitur, araneæque telam imbecillitate superat. Gaude igitur et letare (neque enim hæc verba subinde repetere desinam), viriliter age et confortare, omnesque ab ipsis ibi comparatas insidias irride. Nam quo atrocius sæviunt, eo profundiores plagas sibi ipsis inferunt in eaque causa sunt, ut, cum te ne tantulum quidem lædant, quemadmodum nec fluctus rupem, seipsos ipsingant, imbecillioresque reddant, atque horribilia sibi ipsis supplicia coaccervent. Quæ cum ita sint, cave quidquam eorum, quæ minantur, pertimescas, quamlibet dentibus strideant, quamlibet iracundia temulentia æstuent, quamlibet truculentum quemdam vultum præ se ferant, ac præ improbitate in ferarum immanitatem proruerint. Nam qui te ex multis et variis eorum insidiis ad hunc usque diem eripuit, idem te posthæc, si fortem animum præstiteris, in majore securitate constituet: ipsaque etiam dictura es: *Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum, et infractæ sunt contra eos linguæ eorum* (Psalm. 63. 8. 9). Quod quidem et jam contigit, et rursum contiget: adeo ut et tu majorem mercedem referas, illustrioresque coronas accipias, et illi morbo poenitentia experte laborantes majori supplicio addicantur. Ecquod enim insidiarum genus prætermiserunt? ecquod machinarum genus non moverunt, dum solidæ tuæ, ac Deo fideli, generosæque et fortissimæ animæ insidias struere conantur? In forum te, quæ præter ecclesiam et cubiculum nihil noras, pertraxerunt, a foro ad tribunalia, a tribunalibus ad carcerem. Falsorum testimonium linguas acuerunt, impudentem calumniam concinnarunt, cades perpetrarunt, cruoris torrentes profuderunt, igni ac ferro juvenum corpora consumpserunt, multis ac præclaris viris innumeras plagas et cruciatus intulerunt, nullum denique lapidem non moverunt, quo te metu perterritam huc adigerent, ut his, quæ videras, contraria diceres. At tu, instar aquilæ sublimis volantis, eorum retibus fractis ad libertatis fastigium virtutis tuæ consentaneum ascendisti: sic te comparans, ut ab ipsis minime circumscribereris; imo etiam, quantum ad hujus incendii crimen attinebat, ejus nomine miseri atque infelices homines præsertim gloriari videbantur, eos calumpniæ convinceres. Quæ igitur præterierunt tecum reputans: nempe quot fluctus orti sint, qui tamen tempestatem tibi non lavexerunt; quot procelle, quæ tamen naufragium minime pepererunt, ita ut furente mari tranquilla navigaveris: portum etiam una cum plurimis coronis propediem expecta. Quoniam autem de nobis quoque aliquid audire cupis, vivimus, valeamus, morbo omni liberati sumus. Quod si etiam agrotamus, idoneum nobis ad recuperandam sapientiam remedium est sincera et fervens, ac firma et constans tua erga me caritas.

Quoniam igitur non vulgari voluptate afficimur, cum de tua valetudine ac plena securitate quam sæpissime aliquid audimus, te, id quod etiam non rogata facere soles, rogamus, ut de tua, domesticorumque tuorum omnium ac necessariorum valetudine sæpius ad nos scribas: non enim ignoras, quanta tui totiusque tuæ benedictæ domus cura tenemur.

XCv. *Pæanio.*

Gravia sunt ea quæ contigerunt: at non ob eos qui passi sunt, fortiterque in acie steterunt, verum ob eos qui ea perpetrarunt, lugendum est. Quemadmodum enim quæ difficilior enecantur ferre, magno cum furore in hastarum cuspides irruentes, in intima viscera gladios protrudunt: eodem modo ii quoque, qui hæc scelera designare non dubitant, gravem et acerbum gehennæ ignem adversus capita sua colligunt. Quod si etiam ob ea quæ faciunt gloriantur, hoc ipso nomine potissimum miseri sunt, pluribusque lacrymis digni, quod hæc quoque ratione graviore sibi ipsis pœnas accersant. Quamobrem hos perpetuo fletu prosequi par est: iis contra, qui ab ipsis adeo crudeliter mactantur, ob præmia coronasque in caelis reconditas gratulari convenit, atque hoc maximum et luculentissimum letalis plagæ diabolo inflictæ argumentum existimare. Nam nisi ille letale vulnus accepisset, haudquaquam per eos, qui ipsi obtemperant, tantos status edidisset. Hæc igitur omnia tecum reputans, domine mi summopere admirande, maximam hinc consolationem cape, deque tua valetudine quam sæpissime ad nos scribe. Etenim te quidem cernere, atque istud nobis carum caput complecti cupimus: quoniam autem id minime licet, te oro atque obsecro, ut et ipse de tua valetudine nos crebro certiores facias, et iis qui valde nos amant, magnam ad eandem rem facultatem afferas.

XCvi. *Ampruclæ diaconissæ atque illis quæ cum ipsa sunt.* (Cucuso anno 404.)

Fluctus, rupibus illisi, eas quidem nec tantillum commovere possunt, ipsi autem sese potius ob vehementem impetum frangunt ac de medio tollunt. Quod etiam nunc in vobis, et in iis qui vobis insidias frustra moluntur, perspicui potest. Etenim hinc vobis et major apud Deum fiducia et major apud homines gloria comparatur, illis contra condemnatio et ignominia et probrum. Quandoquidem ea quoque virtutis et improbitatis natura est, ut illa tum magis floreant, cum bello vexatur: hæc contra, etiam cum bellum infert, imbecillior reddatur, atque hac maxime ratione opprimatur. Cum igitur ex iis quæ sunt ingentem consolationis ansam habeatis, gaudete ac letamini, fortiterque agite. Neque enim vos fugit, quibusnam propositis præmiis ad tam grave certamen vos accinxistis, et quenam vos, si ea quæ accidunt fortiter et cum gra-

¹ Reg..... obsecro ut et ipse crebro ad nos scribas de tua valetudine, et qualem istic vilam degas, et qua in æstinatione et alacritate sis: in tali enim solitudine viventes non negotium consolationem lucrabimur, si hæc de tua reverentia literas acciperimus.

tiarum actione toleritis, bona maneant, ea scilicet, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt (1. Cor. 2. 9). Atque molestiæ quidem illæ fluunt, ac simul cum presenti vita extinguuntur: præmia vero ea, quæ hinc comparantur, a morte aliena sunt. Quin etiam ante ea præmia non parvam hinc quoque voluptatem percipitis, quippe quas bonæ conscientiæ spes, ac coronarum illarum expectatio paseat. Hæc porro tibi ante literas nostras nota esse, non me fugit: verum, ut longiorem epistolam efficere, cohortationem produxi. Illud enim plane scio, te ingenti quodam literarum nostrarum desiderio teneri; idque causæ esse puto, cur nobis eo nomine crebro succenseas, quod minus sæpe ad te scripserimus. Neque enim cupiditatem tuam explere possumus, quamvis etiam quotidie literas demus: quia ex epistolis nostris pendere videris. Deus tibi tum in hac vita, tum in futuro ævo huiusce erga nos caritatis mercedem rependat. Nos quidem certe, quoties quibus demus occurrunt, ad te scribere minime intermittimus: ac sane nos ipsos summo beneficio afficimus, cum id facimus, teque quam creberrime per literas salutamus. Siquidem caritatem eam, quam nobis primum iniecisti, perpetuo vigentem retinemus; ut etiamsi nobis diutius adhuc a vobis abesse contingat, ne sic quidem tamen ipsa imbecillior effici queat. Etenim ubique vos animo circumferimus, mentis vestræ constantiam ingentemque fortitudinem ad stuporem usque mirantes. Quamobrem ipsa crebro ad nos de tua domesticorumque tuorum omnium valetudine scribe, quo hinc quoque magnam consolationem capiamus.

XCvii. *Hypatio presbytero.* (Cucuso anno 405.)

Nosti, domine mi reverendissime, quantam vobis calamitates eæ, quæ Dei causa subeuntur, mercedem, quantaque præmia et quantas coronas ferant: quamobrem nihil eorum quæ sunt te conturbet, siquidem eos demum, qui scelera aliquid faciunt, lugere convenit. Nam ii certe sunt qui sexcentas adversus caput suum pœnas congerunt. Tu igitur, ut te dignum est, eam quam convenit, fortitudinem præsta: atque illorum technas et insidias facilius, quam araneæ telam discerpe: deque tua valetudine quam sæpissime ad nos scribe. Magna enim, in aliena licet regione degentes ac commorantes, consolationem capiemus, si huiusmodi abs te literas accipiamus.

XCviii. *Chalcidiam.* (Cucuso anno 404.)

Non vulgari dolore affecti sumus, cum te tam gravi morbo teneri accepimus. Scis enim, ornatissima mea ac religiosissima domina, quanto valetudinis tuæ studio teneamur. Quamobrem ne cura et sollicitudine cruciemur, per quemdam, qui primus istinc huc veniat, hoc ipsum ut sciamus velim cures, hoc est num prorsus morbus sublatus sit, ac tu integræ sanitati restituta sis. Nec enim exiguum, etiam in tam deserto loco positi, voluptatem capimus, cum de tua, hoc est feminæ nos amanti, valetudine animique hilaritate aliquid

φέρει τὸ συνεχῶς μετάνειν τὰ περὶ τῆς ῥώσεώς σου, καὶ τῆς ἀσφαλείας ἀπάσης, παρακαλοῦμεν, ὃ καὶ χωρὶς παρακλήσεως εἰσθας ποιεῖν. συνεχέστερον ἐπιστέλλειν τὰ περὶ τῆς ὑγείας σου, καὶ τοῦ οἴκου σου παντός, καὶ τῶν προσηκόντων σοι· οἶσθα γὰρ ὅπως καὶ σὲ καὶ τὸν εὐλογημένον σου οἶκον πάντα μεριμνῶμεν.

Ἡ Ε΄. Παιριφί.

Χαλεπὰ τὰ γεγενημένα· ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ τῶν παθόντων καὶ σπάντων γενναίως, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ποιησάντων θρηνεῖν ἀναγκαῖον. Καθάπερ γὰρ τὰ δυσθάνατα τῶν θηρίων πολλῶ τῷ θυμῷ ταῖς ἀκμαῖς τῶν δοράτων ἐπιπίπτοντα, πρὸς τὰ βαθέστερα τῶν σπλάγχνων ὠθοῦσι τὰ ἔξω· οὕτω δὴ καὶ οἱ τὰς παρανομίας ταύτας τολμῶντες, τὸ χαλεπὸν τῆς γεέννης πῦρ κατὰ τῆς ἑαυτῶν συνάγουσι κεφαλῆς. Εἰ δὲ ἐγκαλῶνται [645] οἷς ποιοῦσι, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα εἰσιν ἔλαστρον, καὶ πλειόνων ἄξιοι δακρύων, ὅτι καὶ ταύτῃ χαλεπωτέρας ἑαυτοὺς τὰς εὐθύνas κατασκευάζουσιν. Τούτους οὖν δεῖ θρηνεῖν διηλεκτῶς, τοὺς δὲ πικρῶς οὕτω σφαττομένους ὅτι αὐτῶν συνήδεσθαι τῶν βραδείων, τῶν στεφάνων τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀποκειμένων, καὶ ταύτῃ μεγίστην ποιῆσθαι καὶ σαφεστάτην ἀπόδειξιν τῆς καίριας τοῦ διαβόλου πλῆγης. Εἰ γὰρ μὴ καιρίαν αὐτὴν ἐδείξατο, οὐκ ἂν τοσοῦτον ἔπνευσε διὰ τῶν πειθομένων αὐτῷ. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἔνωον, δέσποτὰ μου θαυμασιώτατα, μεγίστην δέχου παράκλησιν, καὶ γράφε συνεχῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Ἐπιθυμοῦμεν γὰρ ἰδεῖν καὶ περιπύζεσθαι τὴν φιλίαν ἡμῖν κεφαλὴν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο νῦν οὐκ ἐνι, παρακαλῶ σου τὴν εὐγένειαν, αὐτῶν τε ἡμῖν συνεχῶς ἐπιστέλλειν τὰ περὶ τῆς ῥώσεώς τῆς σῆς, καὶ τοῖς σφόδρα ἡμᾶς ἀγαπῶσι πολλὴν εἰς τοῦτο παρασκευάζειν τὴν εὐκόλιαν ^a.

Ἡ Γ΄. Ἀμπρούκη διακόνῳ καὶ ταῖς σὺν αὐτῇ.

Τὰ κύματα, ταῖς πέτραις προσηγγύμενα, ἐκείνας μὲν οὐδὲ μικρὸν διασταλεῦσαι δύναται, ἑαυτὰ δὲ μειζόνως τῷ βαλθῶν τῆς ῥύμης διαλύοντα ἀφανίζει. Τοῦτο ^b καὶ ἐφ' ὧμῶν ἔστιν ἰδεῖν νῦν, καὶ τῶν ἐπιβουλευόντων ὡς ἐλκὲ καὶ μάτην. Ὑμῖν μὲν γὰρ καὶ ἡ παρὰ τῷ Θεῷ παρρησία καὶ ἡ παρ' ἀνθρώποις δόξα πλείων ἐντεῦθεν γίνεται, ἐκείνοις δὲ κῆρυμα, καὶ αἰσχύνῃ, καὶ θνείδος. Ἐπεὶ καὶ τοιοῦτον ἡ ἀρετὴ, καὶ τοιοῦτον ἡ κακία· ἡ μὲν καὶ πολεμουμένη μειζόνως ἀνθεῖ, αὐτὴ δὲ καὶ πολεμουσα ἀσθενεστέρα γίνεται, καὶ ταύτῃ μάλιστα καταλύεται. Μεγίστην τοίνυν ἔχουσιν παράκλησιν τῶν γινομένων τὴν ὑπόθεσιν, χαίρετε καὶ εὐφραίνεσθε, καὶ κραταιοῦσθε. Ἰστε γὰρ ἐφ' οἷς ἀπεδύσασθε ἐπάθλους εἰς τὸν τῆς ἀνδρείας ταύτης ἀγῶνα, καὶ ποῖα ὡμὰς καρτερούσας καὶ εὐχαρίστως φερούσας τὰ συμπίπτοντα ἀναμένει ἀγαθὰ, ἃ οὕτε ὀφθαλμοὶ εἶδεν, οὕτε οὖς ἤκουσεν, οὕτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη. Καὶ τὰ μὲν λυπηρὰ τοιαῦτα παρ-

οδεύεται, καὶ τῷ παρόντι συγκαταλύεται βίῳ· τὰ δὲ ἐντεῦθεν ἐπαθλὰ ἀθάνατα μένει. Καὶ πρὸ τῶν ἐπάθλων δὲ ἐκείνων, οὐ μικρὰν καὶ ἐντεῦθεν καρποῦσθε ἡδονήν, τῇ ἐλπίδι τοῦ χρηστοῦ συνειδότες, καὶ προσδοκία στεφάνων ἐκείνων τρεφόμεναι. Ταῦτα οἷδ' ὅτι καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων οἶσθα γραμμάτων· ἀλλ' ἵνα μακρὰν ποιήσωμεν τὴν ἐπιστολήν, ἐξέτεινα τὴν παράκλησιν. Εὐ γε γὰρ οἶδ' ὅτι σφόδρα ἡμῶν τῶν γραμμάτων ἔρξας, καὶ μετ' ὑπερβολῆς σφόδρα· καὶ τοῦτο οἶμαι αἰτιον εἶναι τοῦ συνεχῶς ἡμῖν ἐγκαλεῖν, ὅτι μὴ πολλάκις ἐπιστάλακαμεν. [646] Οὐ γὰρ δυνατόν σου κορέσαι τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ καθ' ἐκαστὴν πέμπωμεν γράμματα, διὰ τὸ σφόδρα ἡμῶν ἐκκρέμασθαι τῶν ἐπιστολῶν. Ὁ Θεὸς σοι τὸν μισθὸν δῶ καὶ τὴν ἀμοιβὴν τῆς τοσαύτης περὶ ἡμᾶς ἀγάπης, καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Ἡμεῖς μέντοι οὐ διαλιμπάνομεν διὰ τῶν ἐπιπιπτόντων συνεχῶς ἐπιστέλλοντες· ἡμῖν γὰρ αὐτοῖς τὰ μέγιστα χαριούμεθα τοῦτο ποιοῦντες, καὶ τῇ σῇ ψυχῇ συνεχῶς διὰ τῶν γραμμάτων προσαγορεύοντες. Καὶ γὰρ τὴν ἀγάπην, ἣν ἐνέθηκας ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς, ταύτην διηλεκτῶς ἀκμάζουσιν διατηροῦμεν· καὶ πλείονα τούτου πάλιν ἀπολειψώμεν ὡς χρόνον, οὐδὲ ἐντεῦθεν αὐτὴ ἀμυροτέρα γίνεται. Ἐν γὰρ διανοίᾳ πανταχοῦ περιφέρομεν ὡμὰς, ἐκκλητόμενοι τὸ ἀπεριττεπὸν ὡμῶν τῆς γνώμης καὶ τὴν πολλὴν ἀνδρείαν. Γράφε δὴ καὶ αὐτὴ συνεχῶς ἡμῖν, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζομένη καὶ τοῦ οἴκου σου παντός, ἵνα πολλὴν καὶ ἐντεῦθεν καρποσώμεθα τὴν παράκλησιν.

Ἡ Ζ΄. Ὑπατίῳ πρεσβυτέρῳ.

Οἶδας καὶ αὐτὸς, κύριέ μου τιμώτατε, ὅσον ὡμῖν φέρει μισθὸν τὰ διὰ τὸν Θεὸν παθήματα, ἡλίκα βραδεία, οἷους στεφάνους· μηδὲν οὖν σε θορυβεῖτω τῶν γινομένων, ἐπείπερ τοὺς ποιοῦντας κακίως θρηνεῖν δεῖ. Ἐκεῖνοι γὰρ εἰσιν οἱ μυρία κατὰ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς ἐπισπυρεύοντες κλίσιν. Αὐτοὺς τοίνυν, καθὼς σοι πρέπον ἐστὶ, τῇ προσήκουσῃ καχηρμένως ἀνδρείᾳ, ἀράχνης εὐτελέστερον διάσπα τὰ ἐκείνων μηχανήματα καὶ τὰς ἐπιβουλὰς, καὶ γράφε συνεχῶς ἡμῖν περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζόμενος. Πολλὴν γὰρ δεξόμεθα παράκλησιν, καὶ ἐν ἄλλοις διατρέποντες, τοιαῦτα παρὰ τῆς τιμιότητός σου δεχόμενοι γράμματα.

Ἡ Η΄. Χαλκιδία.

Οὐχ ὥς ἔτυχεν ἡλγήσαμεν, μαθόντες ἐν τοσαύτῃ σε ἀρρωστίᾳ εἶναι. Οἶσθα γὰρ ὅπως ἀντεχόμεθα σου τῆς ὑγείας, κυρία μου κοσμιωτάτῃ καὶ εὐλαβεστάτῃ. Ἴν' οὖν μὴ κατατεινόμεθα τῇ φροντίδι, διὰ τινος τοῦ πρώτου ἐκείθεν ἀφικνουμένου τοῦτο αὐτὸ δηλώσαι ἡμῖν σπουδασον, εἰ σοι τέλεον τὰ τῆς ἀρρωστίας ἀνήρηται, καὶ πρὸς καθαρὰν ἐπανήλθες ὑγίαν. Οὐδὲ γὰρ τὴν τυχοῦσαν καρποῦμεθα εὐφροσύνην, καὶ ἐν ἐρημίᾳ τοσαύτῃ καθήμενοι, ὅταν ὡμῶν τῶν ἀγαπῶντων ἡμᾶς γνησίως περὶ τῆς ὑγείας καὶ εὐθυμίας

^a Reg. ῥώσεως τῆς σῆς, καὶ περὶ τῆς διατριβῆς τῆς αὐτοῦ, καὶ τῆς εὐδοκίμησός σου καὶ τῆς εὐθυμίας· οὐ γὰρ τὴν τυχοῦσαν καὶ ἐρημίαν τοιαύτῃ διατρίβοντες καρποσώμεθα παράκλησιν, τοιαῦτα παρὰ τῆς σῆς τιμιότητος δεχόμενοι γράμματα. Sequens illulus sic habebat in codice Cujacii, teste Frontone Ducono, Ἀμπρούκῳ διακόνῳ καὶ ταῖς σὺν αὐτῇ μενδосε, nam hic mulierem alloquitur.

^b Vatic. διαλύονται καὶ ἀφανίζονται. Τοῦτο.

^c Σφόδρα deest in Vatic. Infra Vatic. ὁ δὲ Θεὸς παράσχῃ σοι τὴν ἀμοιβὴν τῆς τοσαύτης ἀγάπης.

μανθάνωμεν. Εἰδοὺς τοίνυν ἡλίκα ἡμῖν χαρὴν τοιαύτην πέμπουσα ἐπιστολὴν, καὶ μελλήσῃς, μὴ δὲ ὑπερβῇ, ἀλλ' εὐθέως τοῦτο ποιῆσαι παρακλήθῃτι, ὥσπερ νῦν ὑπὸ τῆς ἀδουμίας συνέχας ἡμᾶς τὴν ἀρρώστιαν εἰπούσα, οὕτως τὴν ὑγίαν ἀπαγγείλασα τὴν σὴν, πολλῆς ἡμᾶς ἐμπλησθῆναι ποιήσης τῆς ἡδονῆς.

[647] 48. Ἀστυκρίτια.

Ἐμοὶ μὲν περισπούδαστον τὸ συνεχῶς ὑμῖν ἐπιστέλλειν· τῆς γὰρ διαθέσεως ὑμῶν, καὶ τῆς αἰδοῦς, καὶ τῆς τιμῆς, ἣν αἰετὶ περὶ ἡμᾶς ἐπεδείξαθε, ὅπου περ ἂν ἀφικώμεθα, ἐπιλαθέσθαι οὐ δύναμεθα, ἀλλ' ἔχομεν ὑμῶν διηνεκῶς τὴν μνήμην ἀκμάζουσας πανταχοῦ περιφέροντες. Εἰ δὲ μὴ δσάκις ἐβουλόμεθα ἐπιστάλακαμεν, ἀλλὰ σταναίικς, τοῦτο οὐ τῆς βαθυμίας τῆς ἡμετέρας, ἀλλὰ τῆς τῶν πραγμάτων ἀνάγκης, καὶ τοῦ τὴν ὁδὸν ἄδατον ἰδοιπόροις εἶναι νῦν. Ταῦτ' οὖν εἰδοὺς, κυρία μου κοσμιωτάτῃ καὶ εὐγενεστάτῃ, καὶ γραφόντων ἡμῶν, καὶ σιγώντων, ὁμοίως διακίσειο περὶ τῆς διαθέσεως, ἣν αἰετὶ περὶ ὑμᾶς ἐπεδείξαμεθα.

P. Μαρκιανῶ καὶ Μαρκελλίῳ.

Τοῦτο καὶ ἡμῖν τῆς μακρᾶς σιγῆς αἴτιον γίνεται, ὃ καὶ τῇ εὐγενείᾳ τῇ ὑμετέρᾳ· ἀλλὰ σιγῆς οὐ τῆς κατὰ τὴν γνώμην, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὴν γλῶτταν. Ὡς τῇ διανοίᾳ καὶ ἐπιστέλλομεν, καὶ προσφθεγγόμεθα συνεχῶς, μᾶλλον δὲ διηνεκῶς, τὴν εὐγενεστάτην καὶ ἐμμελεστάτην ὑμῶν ψυχὴν, καὶ ἐγκολάφοντες ὑμᾶς τῷ συνειδότη, πανταχοῦ περιέρομεν· τοιοῦτον γὰρ τὸ φιλεῖν γνησίως. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, κύριοι μου ποθεινότατοι καὶ τιμιώτατοι, ἐπιστέλλετε μὲν, ἥνικα ἂν ἐξῇ, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας δηλοῦντες. Θαρρείτε δὲ, ὅτι καὶ σιγώντων ὑμῶν τὴν αὐτὴν περὶ τῆς ἀγάπης ὑμῶν ψῆφον ὁλομεν, ἣν καὶ γραφόντων, ἀπὸ τῆς γνώμης ταῦτα ψηφίζομενοι τῆς ὑμετέρας.

PA'. Σενήφω πρεσβυτέρω.

Ἡμεῖς μὲν καίτοι χωρίον ἐρημότατον οἰκοῦντες, καὶ ἐπιστάλακαμεν πολλὰκις πρὸς τὴν σὴν ἐμμελείαν, καὶ τοὺς ἐκείθεν ἀφικνουμένους οὐ παύομεθα συνεχῶς ἐρωτώντες περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Αὐτὸς δὲ οὐκ οἶδα, ἀνθ' ὅτου μανικὸς ἡμῶν οὕτως ἐραστής ὢν, καὶ πολλὴν εὐκόλῃαν ἔχων τῶν ἐνταῦθα διακομιζόντων τὰ γράμματα, σιγᾶς οὕτω μακρὰν σιγῇ. Ἀλλ' ἡμεῖς τὸ θερμόν σου καὶ γνήσιον, τὸ εὐκρινὲς τῆς διαθέσεως, ὃ περὶ ἡμᾶς αἰετὶ ἐπεδείξω, ἐννοοῦντες, καὶ ἐν τῇ σιγῇ τῇ μακρᾷ μεγίστην καρπούμεθα παράκλησιν. Πλὴν ἀλλὰ βουλόμεθα καὶ γραμμάτων συνεχῶς ἀπολαύειν τῶν σῶν, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς ἡμῖν ἀπαγγελλόντων, καὶ ἃ παρ' ἐτέρων μανθάνομεν, ταῦτα παρὰ τῆς γλώττης τῆς σῆς, καὶ τῆς χειρὸς ἐβουλόμεθα μανθάνειν. Ποίει δὴ τοῦτο νῦν γοῦν, δέσποτά μου τιμιώτατε· οἶδα γὰρ ἡλίκα ἡμῖν χαρῇ. Ὡς ἡμεῖς καὶ γράφοντες, καὶ μὴ γράφοντες, οὐ παύομεθα μεμνημένοι, καὶ τὴν ἀγάπην, ἣν αἰετὶ περὶ

τὴν σὴν ἐπεδείξαμεθα εὐλάβειαν, διατηροῦντες; ὅπου περ ἂν ὤμεν. Ἡμῖν γὰρ αὐτοῖς τὰ μέγιστα χαρῶν μεθὰ τοῦτο ποιοῦντες.

[648] PB. Θεοδότῳ ἀστυκρίτῃ.

Τί φῃς; Πλείονά σοι τῶν προσδοκῆθέντων τὰ κύματα ἐναπέστη νῦν, καὶ διὰ τοῦτο ἀλγεῖς; Διὰ τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ χαίρειν χρὴ καὶ σιχεῖν. Ἐπεὶ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος οὕτως ἐποίησε, νῦν μὲν λέγων· Ὁ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ κανχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσι· νῦν δὲ, ὅτι Χαίρω ἐν τοῖς παθήμασι μου. Ὅσῳ γὰρ ἂν μεῖζων καὶ τραχύτερος ὁ χειμῶν γένηται, τοσούτῳ πλείων ἡ ἐμπορία, λαμπρότεροι τῆς ὑπομονῆς οἱ στέφανοι, πολλὰ τὰ βραβεῖα. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς σοὺ μὲν ἐνεκεν θαρρῶν· οἶδα γὰρ σου τὸ ἀπερίτρεπτον^b, καὶ ἀκλινές, καὶ στερρόν· τῶν δὲ ἐπιβουλεύοντων ἐνεκεν ἀλγῶν καὶ δακρύων, ὅτι οὐδὲ χρὴ ἐν τάξει εἶναι τῶν θεραπευόντων, τὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπιδείκνυνται. Ἐν με λυπεῖ μόνον, τὸ τῆς τῶν ὀφθαλμῶν σου ἀσθενείας, ὧν καὶ σφόδρα ἀξίῳ πολὺν σε ποιέσθαι λόγον, λατροῖς τε διαλεγόμενον, καὶ τὰ παρὰ ταυτοῦ συνεισφέροντα. Ὡς τῶν γε θλίψεων τῶν ἐπαγομένων σοι (ὅπερ καὶ ἐμπροσθεν εἶπον), αὐτὸν τε χαίρειν ἀξίῳ, καὶ ἐγὼ δὲ σοὶ συνήδομαι. Οἶδα γὰρ ὅσος ἐκ τούτου τίττεται σοι τῆς ὑπομονῆς ὁ καρπός. Μηδὲν οὖν σε θορυβεῖται, μὴδὲ παρατίττει τῶν παρεμπιπτόντων. Ἐν γὰρ ἐστὶ χαλεπὸν ἁμαρτία μόνον. Ὡς τὰ γε ἄλλα πάντα ἀγρυπνοῦντι σοι καὶ νήφοντι καὶ κερδῶν ὑπόθεσις ἐστὶ· μεγίστη, καὶ τὰ ἀπορρήτα ἐκεῖνα ἀγαθὰ, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, μετὰ πολλῆς οἴσε· σοι τῆς θαφίλειας. Τοιαύτην τοίνυν καθ' ἐκάστην ἡμέραν πραγματευόμενος πραγματείαν, χαίρει καὶ εὐφραίνεται, καὶ συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν μὴ κατόκνει. Ἡμεῖς μὲν γὰρ σε βουλόμεθα καὶ μεθ' ἡμῶν εἶναι· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐχ ἡ τοῦ χειμῶνος ὥρα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ θέρους ὁμοίως ἐστὶν ἐπαχθῆς, ἐδείσαμεν εἰς ἀέρων σε δυσκρασίαν ἐμβαλεῖν, μάλιστα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν πάθος. Ἐργὸν τοίνυν ποιησάμενος τὸ πολλὴν τοῦτοίς προσάγειν τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ περὶ τούτων, ἥνικα ἂν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλῃς, δῆλου, εἴγε καὶ μικρὸν ἀμεινόν σοι διαταθεῖν, ἵνα καὶ ἐκ τούτου καθήμενοι διαστήματος, πολλὴν καὶ ἐντεῦθεν καρπωσώμεθα τὴν εὐφροσύνην.

PI'. Ἀμπρούκῃ διακόνῳ καὶ ταῖς σὺν αὐτῇ.

Μακρῶ μὲν διόκισμαι τῷ μήκει τῆς ὁδοῦ τῆς ὑμετέρας τιμιότητος, τὰς δὲ ἀνδραγαθίας ὑμῶν καὶ τὰς ἀριστείας τῶν παρόντων οὐκ ἔλαττον ἔμαθον, καὶ σφόδρα συνήσθη ὑμῖν τῆς ἀνδρείας, τῆς ὑπομονῆς, τῆς ἀπεριτρίπτου γνώμης, καὶ στερεῆς καὶ ἀδαμαντίνης διανοίας, τῆς ἐλευθεροστομίας, τῆς παρρησίας. Διὰ ταῦτα μακαρίζω ὑμᾶς οὐ παύομαι ὑπὲρ τε τῶν παρόντων, ὑπὲρ τε τῶν μελλόντων ὑμᾶς· ὑποδέξασθαι ἀγαθῶν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων, καὶ πάντα νοῦν καὶ λόγον ὑπερβαίνοντων. Σφόδρα δὲ ἡμᾶς ἐλύπησας ἐκ τούτου καθήμενους

^a Vatic. Μαρκιανῶ. Paulo post Coislin. τῇ διανοίᾳ μᾶλλον διηνεκῶς τὴν εὐγενεστάτην καὶ ἐμμελεστάτην ὑμῶν ψυχὴν, καὶ ἐγκολάφοντες ὑμῶν τῷ συνειδότη.

^b Coislin. τὸ ἀτρέπτον.

audimus. Cum igitur, quantum a nobis, epistolam huiusmodi mittens, gratiam in eas, tibi sit exploratum, abieci omni mora et cunctatione velim confestim operari des, ut quemadmodum nunc nuntiatio tuo morbo, ingenti molestia nos perturbasti, sic rursus nuntiata sanitate, ingenti nos voluptate compleas.

XCIX. Asyncretiz. (Cucuso anno, ut putatur, 405.)

Nihil quidem est quod malim, quam crebro ad vos scribere: neque enim benevolentiae vestrae et honoris ac reverentiae, quam semper nobis praestitistis, quemcumque in locum proficiscamur, oblivisci possumus, verum memoriam vestri perpetuam tenemus, eamque recentem semper ac florentem ubique circumferimus. Quod si non quoties volumus, sed raro ad vos literas dedimus, hoc non negligentia nostra, sed rerum necessitate factum est, et quia viatoribus clausum iter nunc sit. Haec igitur cum tibi, ornatissima mea et nobilissima domina, perspecta sint, sive scribamus, sive sileamus, de ea benevolentia, quam semper vobis praestitimus, eodem modo existimes velim.

C. Marciano et Marcellino¹. (Cucuso anno, ut putatur, 404.)

Eadem nobis perditurni silentii nostri causa est, quae etiam vobis: verum huiusmodi silentii, quod non in animo, sed in lingua positum sit. Nam animo ac voluntate nobilissimas ac suavissimas animas vestras crebro, imo perpetuo salutamus, vosque in pectore nostro insculptos passim circumferimus: nam ea veri ac sinceri amoris natura est. Haec igitur cum vobis explorata sint, domini mei carissimi ac reverendissimi, scribite quidem, quoties facultas dabitur, ac de vestra valetudine certiores nos facite. Illud autem vobis persuadele, nos, etiamsi taceatis, idem tamen de vestra caritate iudicium habituros esse, quod habebimus, si scribatis: ab animo scilicet vestro haec perpendentes.

CI. Severo presbytero. (Ab anno 404 ad 407.)

Nos, etsi desertissimum locum incolentes, saepe tamen ad te scripsimus, eosque qui istinc veniunt de tua valetudine sciscitari minime desinimus. Tibi vero quid causae sit nescio, quamobrem, cum tam insano nostri amore flagres, atque perfacile nancisci possis quibus literas des, perditurno tamen tempore sileas. At cum nos benevolentiae illius, quam erga nos semper praestitisti, fervorem ac sinceritatem animo complectimur, etiam in longo silentio perinamam consolationem capimus. Caeterum literis quoque tuis persaepe frui cupimus, quibus de tua valetudine certiores fiamus: eaque, quae aliorum sermone accipimus, ex tua lingua, tuaque manu audire studemus. Quamobrem, domine mi reverendissime, nunc saltem hoc facias queso: scis enim quam nobis haec in re gratum facturum sis. Nam quod ad nos attinet, sive scribamus, sive taceamus, numquam tui meminisse desinimus, eamque caritatem, cujus tibi specimen

¹ vatic., Marcellino.

praebuimus, quocumque in loco simus, conservare. Id enim cum facimus, de nobis etiam ipsiusmet quam optime meremur.

CII. Theodoto lectori. (Anno forte 406.)

Quid ais? Plures in te nunc quam expectabas fluctus excitati sunt, ob idque discruciaris? Imo vero ideo gaudere et exsultare convenit. Nam etiam beatus Paulus ad hunc modum faciebat, nunc quidem his verbis utens: *Non solum autem, sed etiam gloriantur in tribulationibus (Rom. 5. 3)*; nunc autem his, *Gaudio in passionibus meis (Coloss. 1. 24)*. Nam quo major et atrocior tempestas fuerit, eo quoque major quaerens erit, et illustriores patientiae coronae, praemiaque ampliora. Siquidem ipse quoque de te bono animo sum, ut qui animi tui firmitatem atque constantiam exploratam habeam: at eorum causa, qui tibi insidias struunt, doleo et collacrymo, nimirum quod si hostilem in te animum gerant, a quibus te coli oportebat. Unum est quod morore me afficit, nempe oculorum tuorum invaletudo, quod um velim summam rationem habeas, medicosque consulas, atque ea quae muneris tui sunt simul praestes. Nam de iis calamitatibus, quae tibi inferuntur, tum te, ut prius jam dixi, gaudere cupio, tum tibi ipse gratulor. Scio enim quantus hinc tibi patientiae fructus oriatur. Quamobrem da operam, ne quid ex his quae accidunt te commoveat ac perturbet. Una enim dumtaxat res molesta est, nimirum peccatum. Nam caetera omnia, si modo vigilantem ac sobrium animum praebes, lucri quoque amplissimam materiam suppeditabunt, atque arcana illa bona, quae in caelis recondita sunt, copiosissime tibi accersent. Ideo cum in ejusmodi quaestu quotidie veriseris, gaude ac lactare: atque ad nos saepe scribere ne graveris. Certe nobiscum esse te cupimus; quia tamen non hiems dumtaxat, sed etiam aestas aequae tibi gravis ac molesta est, illud veriti sumus, ne te, ob oculorum praesertim morbum, in aeris intemperiem conficeremus. Quae cum ita sint, ad eorum curam velim operam omnem adhibeas: de eoque, cum facultas erit, crebro ad nos scribas, atque num meliuscule sese habeant, significes, quo, licet alioqui tanto abs te locorum intervallo dissiti, magnam tamen hinc voluptatem capiamus.

CIII. Amprunae diaconissae ipsiusque comitibus. (Cucuso anno 404.)

Etsi longo itineris intervallo a vobis disjunctus sum, tamen praecleara et fortia vestra facinora, non minus quam qui adsunt, cognita et explorata habeo: vehementerque vobis de hac fortitudine, patientia, constantia, atque adamantina quadam animi firmitate, loquendique libertate ac fiducia gratulor. Eoque nomine beatas vos predicare non desino, tum ob praesentia, tum ob ea bona quae vos in futuro aeo expectura sunt, arcana illa, et omnem mentis captum ac sermonis facultatem excedentia. Magno autem nos, qui tam longe a te sejuncti sumus, morore affecisti, quod ne scribere quidem ad nos dignata sis. Quam-

quam illud scio, istud negligentia tua minime contigisse; nam sive scribas, sive taceas, ardentem et sinceram fucique expertem, ac firmam et solidam tuam erga me caritatem novi; verum quod, cui dictares, nemo tibi praeisto esset. Quamquam sic quoque patria lingua scribendum fuit, ac tua manu. Magnopere enim, ut ipsa quoque nosti, crebras a te literas accipere studemus, quo de tua valetudine quotidie certiores flamus: hincque tam vastae hujusce solitudinis, ac rerum adversarum, cum quibus hic luctamur, haud exiguum consolationem capimus. Cum igitur, reverendissima et religiosissima domina, quanta rei hujusce cupiditate tenear, minime te fugiat, hanc nobis gratiam impertire, quaeso, ne intermittas. Si quidem multi istinc variis e locis ad nos venerunt. Verum ea de causa minime tecum expostulo, quod literas abs te nobis non attulerunt: verisimile enim est eos tibi ignotos esse. Nunc autem, cum summa facultas datur, scribas velim: ac praesertim cum res hujusmodi istic contigissent, literas abs te accipere in primis expetebam. Cura igitur ut quod antehac abs te per incuriam praetermissum est sarcias, pristinique silentii diuturnitatem literarum frequentia et assiduitate compenses.

CIV. Pentadiæ diaconissæ. (Anno 404 vel 405.)

Coronarum nomine, quas tibi conciliasti, beatam te duco, ac nunc quoque, cum per animi magnitudinem quidvis pro veritate perferre in animum induxeris. Merito proinde Deum habes, qui tuas partes acerrime tueatur. *Usque ad mortem enim, inquit Scriptura, pro veritate certa: et Dominus pugnabit pro te (Eccli. 4. 53).* Quod etiam evenit. Nam cum eo usque præclarum hoc certamen obieris, multa divinitus præmia retulisti: ideo magna voluptate afficior. Quia autem intellexi te de discessu cogitare, atque istinc migrare velle accepi, peto abs te, ne quidquam hujusmodi cogites, aut in animo habeas. Primum ob hoc ipsum, quod civibus tuis subsidium es, amplissimusque portus, et adminiculum, ac tutus murus iis qui laboribus et ærumnis conficiuntur. Quare noli committere, ut tantum questum de manibus ejicias; noli, inquam, committere, ut tantum lucrum abjicias, cum tantos quotidie thesauros ex tua præsencia colligas. Nam qui præclara tua facinora cernunt, vel audiunt, non parum hinc lucri consequuntur. Scis porro quantam istud mercedem tibi conciliet. Primum itaque, ut dixi, hac de causa te rogo istic maneas; neque enim exiguum utilitatis illius, quam istic permanendo attulisti, documentum abs te datum est. Deinde, ne anni quidem tempus hoc te facere patitur. Neque enim, qua corporis imbecillitate sis, ignoras, neque tibi facile esse in tanta vi frigoris atque hiemis pedem movere. Huc accedit quod, ut rumor est, Isaurorum res nunc viget¹. Hæc itaque omnia, ut prudens mulier tecum reputans, ne, quaeso, hoc tempore ullo pacto pedem istinc movere sustineas: deque hac re velim nos quamprimum certiores fa-

¹ Coislin., *virent sauros iter sit impervium.*

cias, ac de tua valetudine sæpe scribas. Nam nunc quoque nos nullas abs te literas accepisse molesto tulimus: ac, ne forte morbus hoc impediverit, laboramus. Ut hanc igitur sollicitudinem nobis eximas, cito ad nos literas, quæ hæc indicent, mitte.

CV. Chalcidæ. (Scripta anno, ut putatur, 406.)

Deus tibi pro tua erga nos reverentia, honore, ac sincera caritate tum hic, tum in futuro ævo mercedem pendat. Nec enim nunc dumtaxat, sed primum etiam atque ab initio, quæ erga nos animo ac studio fueris, perspectum habeo. Ac propterea quamvis longo itineris spatulo abs te dissitus sim, atque hic, tum ob hujus loci solitudinem, tum ob perpetua pericula, crebrosque prædonum impetus, tum ob medicorum penuriam, in multis calamitatibus verter: nihil tamen horum omnium impedit, quominus tue suavitatis perpetuo recorder: quin potius eam caritatem, quam a principio tum erga te, tum erga tuam domum habui, vigentem retineo; neque eam vel ob temporis diuturnitatem, vel ob itineris longinquitatem consenescere patiar. Nam ea demum sinceræ caritatis natura est. Te vero pro tua prudentia et pietate oro atque obsecro, ut ea omnia, quæ accidunt, strenuo animo feras. Scis enim te ab ineunte ætate usque ad hoc tempus per varias atque omnis fere generis tentationes incessisse; atque patientiæ certamen facili negotio obire potes, quemadmodum etiam sæpe obiisti, et illustres inde coronas tibiipsi in futurum condidisti. Quod si hæc tentatio superiores excedit, at etiam corona præstantior futura est. Quæ cum ita sint, nihil ex iis acerbitatibus, quæ tibi inferuntur, te perturbet: verum quo magis fluctus crescunt, tempestasque magis ingravescit, eo etiam majorem questum, ac præmia sudoribus longe copiosiora et ampliora et luculentiora expecta. Neque enim *Condignæ sunt passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. 8. 18).* Via enim instar sunt præsentis hujus vitæ jucunditates, et molestiæ, ambæque eodem modo effluunt, nec quidquam in iis certum ac stabile est, verum umbræ (a) naturam imitantur, ut quæ simul atque sese ostenderint, statim prætereant. Quemadmodum igitur viatores, sive per prata, sive per salebrosa et abrupta loca iter faciant, nec ullam illinc voluptatem percipiunt, nec ullam hinc mœstitiâ sentiunt; viatores enim sunt, non cives, utraque prætereuntes, atque ad patriam suam contententes: eodem modo te rogo atque obsecro, ut nec præsentis vitæ jucunditatibus inhiæs, nec rursus molestarum rerum pondere depressaris, verum hoc unum spectes, quonam pacto ad communem patriam nostram cum ingenti fiducia pervenias. Quandoquidem hoc demum fixum et constans atque immortale bonum est: cætera autem omnia, flos fœni et fumus, et si quid his villius fingi potest.

CVI. Asyncretiæ ipsiusque sodalibus. (Scripta Cucusi anno 406.)

Qua erga nos caritate ac benevolentia sitis, mihi

(a) Sic Billius, qui umbram supplet ex conjectura; nam aliquid deesse videtur in Græco.

[649] διαστήματος, οὐδὲ ἐπιστεῖλαι καταδεξαμένη. Καί οἶδα μὲν ὅτι οὐκ ἐκ βραθυμίας τοῦτο γέγονεν· ἐπιστάμαι γάρ καὶ τραπούσης ἡμῖν, καὶ σιγῆς, τὴν θερμὴν καὶ γνησίαν ἀγάπην, τὴν εἰλικρινῇ καὶ ἀδόλῳ, τὴν ἰσχυράν καὶ στερεάν· ἀλλὰ διὰ τὰς μηδὲνα εἶναι τὸν ὑπογράφοντα. Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐχρῆν τῇ ἐγγυρίῳ σου γλώττῃ ἡμῖν ἐπιστεῖλαι, καὶ τῇ χειρὶ τῇ σῇ. Σφόδρα γὰρ ἀντεχόμεθα, καθάπερ καὶ αὕτη οἶσθα, τοῦ συνεχῶς ἐπιστολὰς δεχέσθαι παρὰ τῆς εὐλαβείας τῆς σῆς, ὥστε καθ' ἑκάστην ἡμέραν μανθάνειν ἡμᾶς τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς· καὶ οὐ μικρὰν τῆς τοσαύτης ἐρημίας καὶ τῶν ἐνταῦθα περιστάσεων παράκλησιν ταύτην ἔχομεν. Εἰδοὶα τοίνυν, δέσποινά μου τιμωτάτῃ καὶ εὐλαβεστάτῃ, ὅσην ἐπιθυμίαν ἔχομεν τοῦτο, μὴ διαλίπῃς τὴν καλὴν ταύτην ἡμῖν χαριζομένη χάριν. Καὶ γὰρ πολλοὶ πολλὰ χθὲν ἐκείθεν ἦλθον. Ἄλλ' οὐκ ἐγκαλῶ ἐκείνων ἐνεκεν, διὰ τί μὴ γράμματα ἡμῖν ἐκόμισαν παρὰ τῆς σῆς κοσμιότητος· εἰκὸς γὰρ αὐτοὺς ἀγνοεῖσθαι παρὰ τῆς εὐλαβείας τῆς σῆς. Νῦν μέντοι ὅτε ἐξῆν μετ' εὐκολίας πάσης ἐπιστεῖλαι, καὶ μάλιστα τοιούτων γεγεννημένων αὐτόθι, σφόδρα ἐπιθυμῶμεν δεῖξασθαι γράμματα. Ἀνάγκηται τοίνυν τὸ ἐν τῇ παρελθούτῃ χρόνῳ βραθυμηθῆναι, καὶ πυκνότερι, καὶ νηδὶ ἐπιστολῶν τὸ μήκος τῆς ἐμπροσθεν ἡμῖν παραμύθησαι σιγῆς.

ΡΔ'. Πενταδίᾳ διακόνῳ.

Τῶν μὲν στεφάνων σε μακαρίζω, οὓς ἀνεθήσω καὶ νῦν, διὰ τῆς ἀνδρείας πάντα ἐλομένη παθεῖν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν Θεὸν ὑπερασπίζοντά σου ἔχεις μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος. Ἔως γὰρ θανάτου, φησὶν, ἀγωνίσαι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ ὁ Κύριος πολεμήσει ὑπὲρ σου. Ὑπὲρ καὶ γέγονε. Μέχρι γὰρ τοσούτου φραμούσα τὸν καλὸν τοῦτον ἀγῶνα, πολλὰ ἄνωθεν ἐπισπάσω τὰ βραβεῖα· τοῦτο μὲν οὖν ἐνεκεν χαίρω. Ἐπειδὴ δὲ ἔγνω, ὅτι βουλεύη περὶ ἀποδημίας, καὶ μεταστῆναι ἐκείθεν βούλει, παρακαλῶ σου τὴν τιμιότητα μὴδὲν τοιούτον ἐννοῆσαι μὴδὲ βουλευσασθαι. Πρῶτον μὲν δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ὁ στήριγμα τῆς πόλεως εἰ τῆς αὐτόθι, καὶ λιμὴν εὐρύς, καὶ βακτηρία, καὶ τείχος ἀσφαλὲς τοῖς καταπονουμένοις. Μὴδὲ τοσαύτην ἀπὸ τῶν χειρῶν ἐμπορίαν βίβης, μὴδὲ τοσούτον πρὸς κέρδος, τοσούτους καθ' ἑκάστην ἡμέραν συνάγουσα θησαυροὺς ἀπὸ τῆς παρουσίας τῆς αὐτόθι. Οἱ τε γὰρ ὀρώντες, οἱ τε ἀκούοντες σου τὰ κατορθώματα, οὐ μικρὰ κερδαίνουσιν. Οἶσθα δὲ ἡλικίον τοῦτο φέρει σοὶ τὸν μισθόν. Πρῶτον μὲν, ὅπερ ἔφη, διὰ τοῦτο παρακαλούμεν αὐτόθι μένειν· καὶ γὰρ πείραν οὐ μικρὰν δέδωκα τῆς ὠφελείας, ἣν παρέσχες διὰ τῆς αὐτόθι παραμονῆς. Ἐπειτα δὲ οὐδὲ ἡ τοῦ ἔτους ὥρα ἐπιτρέπει τοῦτο. Οἶσθα γὰρ σου τοῦ σώματος τὴν ἀσθένειαν, καὶ πῶς οὐ βράδιον [650] σοὶ κινεῖσθαι ἐν κρυμῷ τοσούτῳ καὶ χειμῶνι. Πρὸς τοῦτοις, ὡς ἀκούομεν, καὶ τὰ Ἰσaurικά ἀνθεῖ. Πάντα αὖ τοίνυν ταῦτα λογισαμένη ὡς συνετὴ, μηδαμοῦ τέως κινεῖσθαι καταδέχου, καὶ περὶ τοῦτο γράφαι ἡμῖν διὰ ταχείων παρακληθήτι, καὶ περὶ τῆς ὑγείας συνεχῶς δήλου τῆς σῆς. Ἐπεὶ καὶ νῦν

* Coislin. καὶ τὰ Ἰσaurικά ἔθνη ἀδάτους τὰς ὁδοὺς πεποιήκασι. Πάντα.

ἡλγήσαμεν, μὴ δεξάμενοι γράμματα σου τῆς τιμότητος, καὶ ἐν φροντίδι καθεστήκαμεν, μήποτε ἀρρώστια τοῦτο διακόλυσεν. Ἰν' οὖν καὶ ταύτην ἀνέλης ἡμῶν τὴν φροντίδα, ταχέως ἡμῖν πέμψον ἐπιστολὴν ταῦτα δηλοῦσαν.

ΡΕ'. Χαλκιδίᾳ.

Ὁ Θεός σοι τὸν μισθὸν δῶν^δ καὶ ἐνταῦθα, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τῆς περὶ ἡμᾶς αἰδοῦς, καὶ τιμῆς, καὶ γνησίας ἀγάπης. Οὐδὲ γὰρ νῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄνωθεν, καὶ ἐξ ἀρχῆς οἶδα σαφῶς, ὅπως περὶ ἡμᾶς διατεθῆναι ἐσοῦδακας. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκ τοσούτου καθήμενος διαστήματος, καὶ πολλῷ τῆς ὁδοῦ εἰργόμενος τῷ μέσῳ, καὶ ἐν πολλαῖς ὧν ἐνταῦθα θλίψεις, διὰ τε τὴν ἐρημίαν τοῦ χωρίου τούτου, διὰ τε τοὺς συνεχεῖς κινδύνους, καὶ τὰς ἐπαλλήλους τῶν ληστῶν ἐφόδους, διὰ τε τὴν ἱατρῶν σπάνιν, οὐδενὶ τούτων κυλούμαι μεμνησθαι σου διηλεκτῆς τῆς ἐμμελείας· ἀλλὰ τὴν ἀγάπην, ἣν ἐξ ἀρχῆς καὶ περὶ σε καὶ περὶ τὸν οἶκόν σου ἔσχγκα, ταύτην ἀκμάζουσιν διατηρῶ καὶ νῦν, οὐδὲν οὐδὲ ἀπὸ τοῦ χρόνου, οὐδὲ ἀπὸ τοῦ μήκους τῆς ὁδοῦ μαραίνεισθαι αὐτὴν ἀφείλ. Τοιοῦτον γὰρ ἐστὶ τὸ ἀγαπᾶν γνησίως. Καί σε παρακαλῶ κατὰ τὴν σύνεσίν σου καὶ τὴν εὐλάβειαν, φέρειν τὰ συμπίπτοντα ἅπαντα γενναίως. Οἶσθα γὰρ ὅτι ἐκ πρώτης ἡλικίας μέχρι τοῦ νῦν διὰ ποικίλων καὶ παντοδαπῶν σχεδὸν ὠδευσας πειρασμῶν, καὶ δύνασαι μετ' εὐκολίας τὸν τῆς ὑπομονῆς ἄθλον ἀγωνίζεσθαι, ὥσπερ οὖν καὶ ἡγωνίσω πολλάκις, καὶ λαμπροὺς ὑπὲρ τούτων σεαυτῇ προαπέθου τοὺς στεφάνους. Εἰ δὲ μείζων οὗτος τῶν παρελθόντων, ἀλλὰ καὶ ὁ στέφανος πλείων. Μὴδὲν οὖν σε ταραττέτω τῶν ἐπαγομένων δεινῶν· ἀλλ' ὅσπερ ἂν αὐξήται τὰ κύματα, καὶ μείζων γένηται τὸ κλυδωνίον, τοσούτῳ μείζονα ἀνάμενε τὴν ἐμπορίαν, καὶ πολλῷ πλείονα τὰ ἐπαθλα τῶν ἱδρώτων, καὶ μείζονα, καὶ λαμπρότερα. Οὐ γὰρ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσιν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς. Ὅδός γὰρ τὰ παρόντα, καὶ τὰ χρηστὰ, καὶ τὰ λυπηρὰ τοῦ βίου τούτου, καὶ ἑκάτερα ὁμοίως παροδεύεται, καὶ οὐδὲν αὐτῶν πάγιον, οὐδὲ βεβηκὸς^ε, ἀλλὰ μιμεῖται τὴν φύσιν, ὁμοῦ τε φαινόμενα, καὶ παρατρέχοντα. Καθάπερ οὖν ὁρίται καὶ ὁδοιπόροι ἂν τε διὰ λειμῶνων ὁδεύουσιν, ἂν τε διὰ φαραγγίων, οὐδεμίαν οὐδὲ ἐνταῦθεν καρποῦνται τὴν ἡδονήν, οὐδὲ ἐκείθεν ὑπομένουσι λύπην· ὁρίται γὰρ εἶναι, οὐχὶ πόλιται, ἑκάτερα παρατρέχοντες, καὶ πρὸς τὴν πατρίδα τὴν ἑαυτῶν ἐπιγόμενοι· οὕτω παρακαλῶ καὶ ὑμᾶς μήτε πρὸς τὰ φαῖδρά τοῦ παρόντος [651] κεχηγνῆναι βίον, μήτε ὑπὸ τῶν λυπηρῶν καταβαπτιζέσθαι, ἀλλ' ἐν μόνον σκοπεῖν, ὅπως εἰς τὴν κοινήν ἀπάντων ἡμῶν πατρίδα μετὰ πολλῆς παραγένησθε τῆς παρήσας. Ἐπειδὴ περ τοῦτο ἐστὶ τὸ μένον καὶ πενηγὸς καὶ ἀθάνατον ἀγαθόν, τὰ δὲ ἅλλα πάντα, ἄνθος χόρτου καὶ καπνός, καὶ εἰ τι τούτων εὐτελεστερον.

ΡΖ'. Ἀστυκερίᾳ καὶ ταῖς σὺν αὐτῇ.

Οἶδα τὴν ἀγάπην ὑμῶν καὶ τὴν διάθεσιν ἣν περὶ

^δ Tres mss. μεθὸν δῶ.

^ε Savil. πεπηγός.

ἡμᾶς ἔχειν ἐσπουδάκατε. Καὶ συνεχῶς ἐβούλομην ἐπιστέλλειν· ἀλλ' ὁ τῶν Ἰσαύρων φόβος, πᾶσαν ἀποτειχίσας ὁδὸν, οὐκ ἀφίησιν εὐπορεῖν τῶν πρὸς τοῦτο διακονησόμενων ἡμῶν. Ἦνίκα γοῦν ἂν ἐπιτύχωμεν τούτων, τὴν ὑφειλομένην ἀποδιδοάμεν ὑμῖν πρόσρησιν, τὰ συνήθη παρακαλοῦντες ὑμᾶς, μηδὲν θορυβεῖσθαι μηδὲ τάρτατῆσθαι ὑπὸ τῶν συνεχῶν τούτων καὶ ἐπαλλήλων πειρασμῶν. Εἰ γὰρ ἔμποροι καὶ ναῦται φορτίων ὁλίγων ἔνεκεν οὕτω μακρὰ διαβαίνουσι πελάγη, καὶ τοσούτων κατατολμῶσι κυμάτων· καὶ στρατιῶται δὲ καὶ αὐτῆς καταφρόνουσι τῆς ζωῆς ὑπὲρ ἐπιτήκευ καὶ βραχέος μισθοῦ, καὶ ζῶντες μὲν καὶ λιμῶ μάχονται πολλάκις, καὶ ὁδοιπορίαις μακράς κατατείνονται, καὶ διηνεκῶς ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας διαγούσιν, ὑστερον δὲ καὶ θάωρον καὶ βίαιον πολλοὶ τούτων ὑπομένουσι θάνατον, οὐδὲν ἐντεῦθεν οὐ μικρὸν, οὐ μέγα καρπωσάμενοι· ὅταν οὐράνιος ὁ θεὸς προκείμεται, καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν μεζῶν ἢ ἀντίδοσις καὶ πολλῶν πλείων, πῶς τεύξονται συγγνώμης οἱ καταμαλακίζόμενοι, καὶ μὴ καὶ αὐτῆς καταφρονούντες τῆς ζωῆς; Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογίζομένη, καὶ ὅτι καπνὸς τὰ παρόντα, καὶ θῆαρ, καὶ πᾶσα εὐημερία ἀνθρωπίνῃ φύλλων θρινῶν οὐδὲν ἀμεινον διακείται, γινομένων τε ὁμοῦ καὶ μαραινόμενων εὐθείας, ὑψηλότερα πάντων τῶν τοιούτων γίνου βελῶν. Ἐξέστι γάρ, ἂν θέλῃς, καὶ τὴν βιωτικὴν καταπατήσαι φαντασίαν. Ἐν σκόπῃ μόνον, ὅπως μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς τὴν τεθλιμμένην ὁδὸν διανύσαι δυναθῇς, τὴν πρὸς αὐτὸν ἀνάγουσαν.

ΡΗ'. Κἀστῶ, Οὐδαλερῶ, Διογάντῳ, καὶ Κυριακῷ, πρεσβυτέροις.

Ὁ συμβαίνει τῷ χρυσίῳ βασιανζομένῳ πολλάκις ὑπὸ πυρὸς, τοῦτο καὶ ταῖς χρυσαῖς εἴωθε προσγίνεσθαι ψυχαῖς ὑπὸ τῶν πειρασμῶν. Ἐκείνην τε γὰρ τὴν ὕλην λαμπροτέραν πολλῶ καὶ καθαρωτέραν ἢ τῆς φλογὸς ἀποφαίνει φύσις, ὁμιλοῦσα αὐτῇ χρόνον τοσούτον, ὅσον ἂν ὁ τῆς τέχνης ἐπιτρέπει νόμος· τοὺς τε τῷ χρυσίῳ κατὰ διάνοιαν δοικόντας ἀνθρώπους, χρυσοὺς παντὸς φαιδρτέρους καὶ πολυτελεστέρους μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας ἢ τῶν ἐπαλλήλων πειρασμῶν ἐργάζεται κάμιος. [652] Διὰ δὲ τοῦτο, καὶ ἐκ τοσούτου καθήμενοι διαστήματος, οὐ παύμεθα διηνεκῶς μακαρίζοντες ὑμᾶς. Ἰστε γάρ, ἴστε σαφῶς, ὅσον τῶν τοιούτων ἐπιβουλῶν τὸ κέρδος, καὶ πῶς ἡ τοῦ παρόντος εὐημερία βίου ὄνομα μόνον ἐστὶ ψιλὸν, πρῶγματος ἐρημον, τὰ δὲ μέλλοντα ἀγαθὰ, πεπηγότα, ἀκίνητα μόνιμα, ἀθάνατα. Καὶ οὗ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαῦμα τῆς ἀρετῆς, ὅτι τοιαῦτα ἡμῖν τὰ ἐπαθλα παρέχεται, ἀλλ' ὅτι καὶ πρὸ τῶν ἐπάθλων οἱ ἀγῶνες αὐτῆς ἐπαθλὰ γίνονται, καὶ οὐ μόνον τοῦ θεάτρου λυθέντος τὰ βραβεῖα τοῖς νενικηκόσιν ἔρχεται φέρουσα, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ μέσῳ τῷ σκάμματι λαμπροὺς τοῖς ἀγωνιζομένοις πλέκει τοὺς στεφάνους. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος οὐκ ἐπὶ ταῖς ἀντιδόσεσι τῶν θλίψεων χαίρει καὶ εὐφραίνεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐταῖς ταῖς θλίψεσι καλλωπίζεται, οὕτω λέγων· *Ὁ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν*. Εἴτα ἀπ-

αριθμούμενος τὸν ὄρμαθιν τῶν βραβείων τῆς θλίψεως, φησὶν, *ὅτι ὑπομονὴν αὕτη εἴκει, τὴν μητέραν ὧν ἀγαθῶν, τὸν ἀκύμαντον λιμένα, τὴν ἐν γαλήνῃ ζωὴν, τὴν πέτρας ἰσχυροτέραν, καὶ ἀδάμαντος στερεότεραν, τὴν ὅπλου παντὸς δυνατωτέραν, καὶ τειχῶν ἀσφαλεστέραν*. Αὕτη δὲ κατορθωθείσα δοκίμους καὶ γενναίους ποιεῖ τοὺς αὐτῆς τροφίμους, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ἀχειρώτους. Οὐδὲν γὰρ ἀφίησιν τῶν προσπιπτόντων αὐτοῖς θορυβεῖσθαι λυπηρῶν, οὐδὲ ὑποσκελίζεσθαι· ἀλλ' ὥσπερ ἡ πέτρα ὁσπερ ἂν ὑπὸ πλειόνων παίηται κυμάτων, αὕτη μὲν ἐκκαθαίρεται μειζόνως, οὐδὲ μικρὸν κινουμένη, τῶν δὲ πρόσρηγνυμένων αὐτῇ τὸν ἥκον ὁδῶν διαφθείρει βλάβως, οὐ τῷ παῖν, ἀλλὰ τῷ παλεσθαι ἀφανίζουσα· οὕτω δὴ καὶ ὁ δοκίμος ἐξ ὑπομονῆς γενόμενος, πάσης ἀνύτηρος ἔστηκεν ἐπιβουλῆς. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὅτι ἰσχυρότερος γίνεται, οὐ τῷ ποιεῖν κακῶς, ἀλλὰ τῷ πάσχειν κακῶς τοὺς ποιοῦντας διαλύων βλάβως. Ταῦτα οὐχ ὡς δεομένοις παρ' ἡμῶν μανθάνειν ἐπέσταλκα· οἶδα γὰρ ὅμῳν τὴν σύνεσιν, ἣν καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἐπεδείξασθε· ἃ γὰρ διὰ ῥημάτων ἐπιλοσοφῆσαμεν νῦν ἡμεῖς, ταῦτα ὑμεῖς δι' ὧν ἐπάθετε ἀνεκρήξατε. Οὐ τοίνυν ὡς δεομένοις μανθάνειν παρ' ἡμῶν ταῦτα ἐπέσταλκα, ἀλλ' ἐπειδὴ μακρὸν ἐσιγήσατε χρόνον, μέλλον δὲ κοινῇ μακρὰν ἐσιγήσαμεν σιγὴν, ἐβουλήθη καὶ τὴν ἐπιστολὴν γενέσθαι μακρὰν. Ἀθληταὶ δὲ ὑπομονῆς οὕτω γενναίους ἐπιστέλλοντα, περὶ τίνος ἐτέρου διαλέγεσθαι ἔχρην, ἢ περὶ τούτων, δι' ὧν οὕτως ἀνεφάνητε λαμπροὶ καὶ εὐδόκιμοι; Ἀλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα ἵσταται τῆς ἀθλήσεως ὁ καρπός, ἀλλὰ πρόεισι περαιτέρω βρύουν. Ἡ γὰρ δοκιμὴ, φησὶν, *ἐλπὶδα εἴκατε* ἐλπίδα πάντως ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐκδηρομένην, οὐ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ταύτην, ἢ κατατείνασα πολλάκις τοῖς πόνους τοὺς πρὸς αὐτὴν κεχηγῶτας, οὐκ ἴσχυσε τοὺς καρποὺς ἀποδοῦναι τῶν πόνων αὐτοῖς, ἀλλὰ μετὰ τῆς ζημίας, καὶ αἰσχύνῃ καὶ κινδύνῳ αὐτοὺς περιέβαλεν. Ἀλλ' οὐκ αὕτη τοιαύτη, ἐπειδὴ οὐδὲ ἀνθρωπίνῃ. Ὅπερ ἐν [653] ῥήματι θηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· *Ἡ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει*. Οὐ γὰρ δὴ μόνον οὐ ζημιοὶ τὸν τὰ τοιαῦτα ἀγωνιζόμενον, οὐδὲ οὐ μόνον οὐ καταισχύνει, ἀλλὰ καὶ πολλῶν πλείονα καὶ πλοῦτον καὶ δόξαν αὐτῷ τῶν πόνων καὶ τῶν ἰδρώτων ἔρχεται φέρουσα. Τοιαύτη γὰρ ἡ χαριζομένη χεὶρ τούτων τῶν πόνων τὰς ἀμοιβάς. Τάχα ὑπερέβημεν τὸ μέτρον τῆς ἐπιστολῆς, ἀλλ' οὐ παρ' ὑμῖν τοῖς οὕτω σφοδροῖς ἡμῶν ἐρασταῖς. Οὐ γὰρ ἐπιστολιμαίων γραμμάτων νόμος, ἀλλὰ θεσμῷ φιλίας τὰ τοιαῦτα κρίνοντες, εὖ οἶδ' ὅτι καὶ βραχεῖαν εἶναι ταύτην ἡγήσεσθε τὴν ἐπιστολήν. Ἀλλ' ὅμως εἰ καὶ βραχεῖα ὑμῖν εἶναι δοκεῖ, οὐ παύσομαι καὶ ταύτης ἀπαιτῶν ὑμᾶς τοὺς μισθοὺς, οὐ τὸ φιλεῖσθαι παρ' ὑμῶν οὐ γὰρ δεῖσθε εἰς τοῦτο τοῦ ἀπατήσαντος, οἰκνοῦν αὐτὸ μετὰ πολλῆς ἀεὶ τῆς θαψύλας καὶ κατατιθέντες καὶ ὀφειλόντες· οὐδὲ τὸ ἀντιγράψαι ἡμῖν· οἶδα γὰρ ὅτι οὐδὲ εἰς τοῦτο ἐτέρου τινὸς ὑμῖν δεῖ τοῦ ἀναμνήσαντος ὑμᾶς· ἀλλὰ τίς ὁ μισθός; Τὸ δὴλον ἡμῖν ποιῆσαι, ὅτι σκιρτᾶτε, ὅτι· χαίρετε καὶ

* Legisse videtur Interpres πρὸς οὐρανὸν ἀνάγουσαν.

exploratum est. Ac literas quidem assidue ad vos dare cuperem : verum Isaurorum metus viis omnibus interclusis non me nancisci sinit, qui ad eam rem nobis administram operam præbeant. Quoties autem nancisci possumus, debitam vobis salutationem pendimus, vos pro nostro more admonentes, ne ob crebras has et continuas tentationes animi vestri commoveantur ac perturbentur. Nam cum mercatores et nautæ exiguarum mercium causa tam longa maria trajiciant, ac tot fluctus intrepido animo adeant, milites exiguæ stipendiû causa vitam ipsam pro nihilo ducant, ac dum lucis hujus usura fruuntur, persæpe et fame conflictentur, et magnis itineribus vexentur, perpetuoque in exteris regionibus degant, post etiam nullum hinc vel exiguum vel magnum fructum consequuntur, magna ex parte præmaturam ac violentam mortem oppetant : cum caeleste præmium proponitur, ac post mortem major multoque sublimior remuneratio, quam tandem veniam obtinebunt, qui molliæ atque ignavia torpent, ac non ipsam quoque vitam contemnunt ac pro nihilo putant ? Hæc igitur omnia tecum considerans, illudque item, res præsentis nihil a fumo et insomniis differre, florentemque hominum statum vernis foliis, quæ simul atque oriuntur statim exarescunt, nihilo præstantiorem esse, da operam, ut omnibus hujusmodi telis superiorem te præbeas. Licet enim, si modo velis, ipsam quoque vitam pompam contemnere ac procucare. Unum id spectat, quonam pacto magno cum studio ac diligentia viam arctam, quæ ad cælum vehit, conficere queat.

CVII. Casto, Valerio, Diophanto, et Cyriaco, presbyteris. (Cucuso anno 405.)

Quod auro, cum igni sæpe probatur, accidit, hoc etiam aureis animis a tentationibus evenire solet. Ut enim flammæ natura materiam illam, cum quamdiu artis lex permittit cum ea versatur, longe splendidiorem ac puriorem reddit : eodem modo frequentium tentationum fornax homines eos, qui mente ad auri similitudinem accedunt, auro quovis splendidiore ac longe præstantiores efficit. Ob eamque causam, quamvis tam longe a vobis sejuncti simus, vos tamen beatos prædicare nunquam desinimus. Scitis enim, scitis, inquam, perspicue, quantum hujusmodi insidiarum lucrum sit, atque hujus vitæ prosperitatem nudum dumtaxat et inane vocabulum ac re vacuum esse, futura autem bona, firma, stabilia, certa, immortalia. Nec vero hoc dumtaxat admirandi virtus habet, quod hæc nobis præmia conciliat, verum etiam quod ante præmiorum tempus ipsius certamina præmiorum rationem habent, atque ipsa non modo soluto theatro victoribus palmam affert, sed etiam in média arena præclaras athletis coronas necit. Ac proinde Paulus quoque non ob calamitatum præmia dumtaxat gaudet ac lætatur, verum etiam ob ipsas quoque calamitates gloriatur, his verbis utens : *Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus* (Rom. 5. 3). Ac deinde præmiorum eorum, quæ ex calamitate ortum trahunt,

seriem enumerans, ait : *Tribulatio patientiam parit* ; hanc, inquam, honorum matrem, portum fluctibus vacuum, tranquillam vitam, rupe fortiorem, ad amante firmiorem, quibusvis armis valentior, ac mœnibus tutiorem. Hæc autem omnibus numeris perfecta et absoluta alumnos suos probatos et generosos atque incredibilem quemdam in modum invictos reddit. Nullis enim molestiis, quæ subinde illis accidunt, ipsos perturbari ac dejici sinit : verum quemadmodum rupes, quo pluribus fluctibus verberatur, ipsa quidem purior efficitur, ac ne tantillum quidem emovetur, aquarum autem, quæ ipsi alliduntur, tumorem nullo negotio dissipat ac delet, non jam percussus, sed percussa : eodem scilicet modo is quoque qui patientia exploratus est, insidias omnes superat : quodque mirandum est, plus roboris hinc colligit, non inferendis, sed perpetiendis malis, eos qui inferunt mira facilitate frangens ac dissolvens. Hæc non eo scripsi, quod hac in re me magistro opus haberetis ; mihi enim prudentia vestra explorata est, quippe quam rebus ipsis testatam feceritis : nam quæ nos sermone nunc docuimus, hæc ipsi perferendis calamitatibus prædicastis. Quamobrem non quod me magistro opus haberetis, hæc scripsi, verum quoniam diuturno tempore siluistis, vel, ut rectius dicam, utriusque diuturno silentio usi sumus, idcirco longiore hac epistola uti libuit. Porro cum ad tam fortes ac strenuos patientiæ pugiles scriberem, de qua tandem alia re verba facere oportebat, quam de his, ob quas tantopere clari ac celebres exististis ? Ac ne hic quidem divinationis fructus subsistit ; verum longius progreditur ac scaturit. *Probatio enim, inquit, spem parit* (Rom. 5. 4) : et quidem spem reipsa omnino evenituram, non autem huic humanæ similem, quæ sæpe numero, postquam laboribus divexarit eos qui ipsi inhiant, laborum fructus eis reddere nequit, verum præter detrimentum eos etiam in ignominiam et periculum conjicit. At hæc non ejusmodi est : quandoquidem nec ipsa humana est. Id quod uno verbo declarans Paulus, his verbis utebatur : *Spes autem non confundit* (Ibid.). Neque enim dumtaxat eum qui hujusmodi certaminibus fungitur, detrimento ac pudore non afficit, verum etiam laboribus ac sudoribus longe ampliores opes et gloriam ipsi affert. Nam ea manus illius, quæ horum laborum mercedem præbet, natura est. Epistolæ modum forsitan excessimus : at non apud vos, a quibus tam impense amamur. Nam cum non epistolarum, sed amicitiae lege res hujusmodi ponderetis, minime sane mihi dubium est, quin exiguum quoque hanc epistolam existimaturi sitis. Sed quamquam brevis vobis esse videatur, hujus quoque tamen mercedem a vobis efflagitare minime desinam. Quam tandem ? Non ut a vobis amer : neque enim flagitare ad eam rem vobis opus est, cum hoc sponte copiosissime semper et persolvatis et debeatis : nec item ut nobis rescribatis : illud enim mihi persuasissimum est, vos ne ad hoc quidem monitorem opus habere. Quænam igitur hæc merces est ? Nimirum ut illud ex vobis intelligam, vos læto atque hilari animo

esse, atque ex illatis vobis acerbitatibus non modo nulla mœstitia affici, verum insidias, quæ vobis flunt, majoris etiam voluptatis materiam asferre. Nam si epistolam hujusmodi nuntium ferentem acceperimus, ea nobis et solitudinis, et famis, et pestis, et Isauricorum bellorum, et morborum omnium, quibus omnibus malis nunc vexamur, solatium et remedium ac sanatio futura est. Cogitantes igitur, quantam a nobis gratiam initari sitis, ad nos, quæso, scribite, et res ejusmodi scribite, quo tanto licet intervallo a vobis sejunctos ingenti lætitia perfundatis.

CVIII. Urbicio episcopo. (Cucuso anno 404.)

Etsi consuetudinem tecum jamdiu minime habui, nihilo propterea segnior in amore factus sum. Ejusmodi enim veræ caritatis natura est, ut nec temporis diuturnitate languescat, nec rerum difficultatibus obscuretur, sed perpetuum florem ac vigorem retineat. Quamobrem nos quoque, quamvis multis incommodis premamur, ac nunc in extremam orbis solitudinem avecti simus, atque in perpetuo prædonum metu novoque obsidionis genere vivamus (circumsidetur enim quotidie Cucusus, omnibus nimirum viis a latronibus interclusis): nihil tamen horum efficere potuit, ut mea erga te officia minus constarent. Quin potius et scribimus ipsi, ac debitum salutationis munus tibi persolvimus, et te vicissim rogamus, ut nisi grave ac molestum est, ipse quoque ad nos scribas. Sic enim ingenti quoque voluptate afficiemur, quam a vobis, a quibus tam sincere amamur, literas accipiemus, ac per eas præsentiam vestram nobis animo et cogitatione fingemus.

CIX. Rufino episcopo (a). (Cucuso anno 404.)

Scio quam firma caritate sis. Quamvis enim exigua mihi tecum aliquando Antiochiæ consuetudo fuerit, reverendissime ac religiosissime mi domine, tamen ingens pietatis tuæ ac prudentiæ documentum cepi. Quo quidem ex tempore, tametsi longo, ardentem semper erga te caritatem retinui, ac perinde atque si heri dumtaxat et nudius tertius te vidissem, ita præ-

(a) In Edit. Savil. legitur, *Ποσειδάωνος ἐπιστολὴς* [*Πόσσου*], sic voce *Πόσσου* inter uncinos posita quasi in textum aliorum sit invecata, sicut in quibusdam Codd. ommissa: idem vero Savil. in epistola 233, quæ est ad Porphyrium episcopum, non addit vocem *Πόσσου*, quæ est ibi. In utraque Morelli Editione *Ποσειδάωνος ἐπιστολὴς* legitur, sine addito *Πόσσου*, atque sic in omnibus omnino Mss. tum Frontonianis, tum nostris; ita secundum Savillum Rufinus, secundum Frontonianam Editionem Porphyrius episcopus fuerit Rhosius; pro Frontoniana lectione sunt omnes Mss., pro Savilliana nullus affertur, voxque inter uncinos, quasi invecata, ponitur: ita ut Frontoniane standum omnino videatur. Attamen Tillemontius mavult credere nullum fuisse episcopum Rhosium, quia scilicet cum Porphyrium alloquitur Chrysostomus, sit ipsum e vicino sedes habere; at Rhosius, inquit, non tam vicina Cucuso erat. Verum, ut Cucusum in Cilicia ponunt non pauci geographi, sic etiam Rhosium in Cilicia plerique omnes constituunt. Quod si tabulæ geographicæ, ut annotat ibidem Tillemontius, Rhosum Antiochiæ quam Cucuso viciniorem statuunt: nescio utrum hisce tabulis sit usquequaque sciendum, et alioquin ex ipso Tillemontio Antiochia non tanto terrarum intervallo Cucuso distabat, Rhosius autem inter ambas quasi dimidium spatium occupabat. Ut ut res est, omnium Mss. lectionem sequi debemus.

sentiam tuam imaginor. Proindeque et scribo, et te item rogo, ut nostri memoriam minime intermitteres. In Cucusum, hoc est in locum totius nostri orbis desertissimum, abducti sumus, ac singulis pene diebus Isaurorum incursionibus obsidemur. Et tamen, tot licet incommodis laborantes, si de caritate vestra minime dubio animo simus, nosque sinceram vestram benevolentiam obtinere perspicere sciamus, non vulgarem in his quoque calamitatibus consolationem capiemus.

CX. Basso episcopo. (Cucuso anno 404.)

Quid cause est, quamobrem, cum tantam erga nos, et superiori tempore, et nuper Constantinopoli caritatem præ te tuleris, tamen posteaquam nos tibi vicinos esse audisti, ne literas quidem ad nos dare dignatus es? An nescis quo erga pietatem tuam animo simus, et quibus amicitiae vinculis tecum devincti? Equidem ipse spem habebam fore, ut et ipse huc veniret, et nobis in tanta solitudine positus solatium adhiberes. Quid enim Cucuso desertius esse queat, quæ præter solitudinem Isaurorum etiam incursionibus obsidetur? Quod si hoc tum propter latronum metum, tum propter viæ difficultatem, laboriosum tibi ac molestum esse videtur, saltem ad nos scribere, ac de tua valetudine certiores nos facere ne graveris: quo licet in externa terra degentes, ingentem hinc consolationem capiamus.

CXI. Anatolio episcopo Adana. (Cucuso anno 404.)

Cum ardentem tuum erga me amorem, idque de facie minime notum, ex multorum sermone accepissem, equidem tecum quoque congregari cuperem. Quoniam autem nulla spes affulget fore, ut nobis id liceat, negatum congressum literarum colloquio compenso, mihi amplissimum beneficium præbens. Quamquam enim Cucusus, quo nunc abducti sumus, desertissimus locus est, ac multorum periculorum plenus, perpetuaque latronum incursione circumsestus: nihil tamen horum est quod nobis tumultum ac perturbationem afferat, dum vestram benevolentiam obtineamus. verum etiam si corpore disjuncti simus, arctissimis tamen animi vinculis vobiscum adstricti, tranquillam ac bellis vacuum regionem vestram potius, quam Cucusum, incolere nobis videmur, ut qui animo vobiscum semper versemur, atque ubicumque simus, mente et cogitatione vos circumferamus.

CXII. Theodoro episcopo (a). (Cucuso anno 404.)

Si fieri potuisset, ut ad te proficiscerer, coramque maxima cum voluptate caritate tua fruerer, fecissem id quidem diligenter, magnaque ceterum celeritate: quoniam autem id nunc arbitrii nostri minime est, per literas hoc ipsum præstamus. Quamvis enim ad ipsos quoque

(a) Illic putatur esse Theodorus Mopsuestenus ab adolescentia Chrysostomo amicus et familiaris, ad quem missas duas epistolas habes in principio Tomi primi Operum Chrysostomi. In Concilio tamen V. Tomo V. labbei, p. 490, negatur eum cui hæc mittitur epistola esse Theodorum Mopsuestenum: sed nulla allata negandi causa. Vide notam sequentem.

εὐφραίνεσθε, καὶ ὅτι οὐδὲν ὑπὸ τῶν ἐπενεχθέντων ὑμῖν πεπόνθατε δεινῶν, ἀλλὰ πλεονος ἡδονῆς ὑμῖν ὑπόθεσις αἱ ἐπιβουλαὶ γίνονται. Ἄν γὰρ δεξώμεθα ἐπιστολὴν ταῦτα φέρουσιν ἡμῖν τὰ εὐαγγέλια, καὶ ἐρημίας, καὶ λιμοῦ, καὶ λοιμοῦ, καὶ πολέμων Ἰσχυρικών, καὶ ἀβρωστίας ἀπάσης, οἷς ἅπασιν ἐκδεδόμεθα νῦν, ἔσται ἡμῖν παράκλησις τὰ τοιαῦτα γράμματα, καὶ φάρμακα, καὶ ἰατρεῖα. Ἐννοοῦντες τοίνυν ἡλικία ἡμῖν χαριεῖσθε, καὶ ἐπιστεῖλαι, καὶ ταῦτα ἡμῖν ἐπιστεῖλαι παρακληθῆτε, ἵνα ἡμᾶς, καὶ ἐκ τοσούτου καθημένους διαστήματος, πολλῆς ἐμπλήρησθε τῆς εὐφροσύνης.

PH. Οὐρβικίῳ ἐπισκόπῳ.

Εἰ καὶ πολὺν ἔχω χρόνον μὴ συγγενόμενός σου τῇ εὐλαθείᾳ, ἀλλ' οὐδὲν ἐντεῦθεν βαθυμότερος περὶ τὸ φιλεῖν γέγονα. Τοιαύτη γὰρ τῆς γνησίας ἀγάπης ἡ φύσις· οὐ χρόνῳ μακρῷ μαραινεται, οὐ δυσκολία πραγμάτων ἀμαυροῦται, ἀλλὰ μένει διηνεκῶς ἀκμάζουσα. Διὸ δὴ καὶ ἡμεῖς, καὶ ἐν πολλαῖς περιστάσεσι γενόμενοι, καὶ νῦν εἰς τὴν ἐσχάτην τῆς οἰκουμένης ἐρημίαν ἀπενεχθέντες· καὶ φόβῳ συζῶντες διηνεκεῖ τῷ τῶν ληστῶν, καὶ πολιορκίᾳ καινῇ (καθ' ἑκάστην γὰρ ἡμέραν ἢ Κουκουσὸς πολιορκεῖται, τὰς ὁδοὺς τῶν ληστῶν ἀποτειχισάντων), οὐδενὶ τούτων γεγόναμεν βαθυμότεροι περὶ τὴν σὴν εὐλάβειαν, ἀλλὰ καὶ γράφομεν, καὶ τὴν διειλομένην ἀποδιδοάμεν πρόσρησιν, καὶ σε παρακαλοῦμεν, εἰ μὴ βαρὺ, μηδὲ ἐπαχθὲς, καὶ αὐτὸν ἡμῖν ἐπιστέλλειν. Οὕτω γὰρ καὶ ἡδονὴν πολλὴν καρπωσόμεθα, παρ' ὧμῶν τῶν οὕτω γνησίως ἀγαπώντων ἡμᾶς δεχόμενοι γράμματα, καὶ διὰ τούτων τὴν παρουσίαν φανταζόμενοι τὴν ὑμετέραν.

PH. Πουφίνῳ ἐπισκόπῳ.

Οἶδά σου τῆς ἀγάπης τὸ στερέβον. Ὀλίγα μὲν σοὶ ποτε [654] συνεγενόμεθα ἐν Ἀντιοχείᾳ, δέσποτά μου τιμῶντάτε καὶ εὐλαθέστατε, πολλὴν δέ σου πείραν τῆς εὐλαθείας καὶ τῆς συνέσεως εἰληφότες, καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης. Ἐξ ἐκείνου, καίτοι πολλοῦ μεταξὺ γενομένου τοῦ χρόνου, τὴν περὶ σὲ ἀγάπην ἀκμάζουσιν διατηροῦμεν, καὶ ὡς χθὲς καὶ πρῶην σε ἐωρακότες, οὕτως σου φανταζόμεθα τὴν παρουσίαν. Διὸ καὶ ἐπιστέλλομεν, καὶ παρακαλοῦμεν μεμνησθαι ἡμῶν διηνεκῶς. Ἀπήχθημεν εἰς χωρίον τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης ἐρημώτατον, τὴν Κουκουσὸν, καὶ καθ' ἑκάστην σχεδὸν τὴν ἡμέραν ὑπὸ τῆς τῶν Ἰσχυρῶν πολιορκουμέθα ἐφόδου. Ἀλλ' ὅμως, καὶ ἐν τῶσάυταις ὄντες περιστάσεσιν, ἣν θαρρώμεν περὶ

τῆς ἀγάπης τῆς ὑμετέρας, καὶ ἴδωμεν σαφῶς, ὅτι γνησίας ἀπολαύομεν διαθέσεως, οὐ τὴν τυχοῦσαν καὶ ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν.

PI. Βάσῳ ἐπισκόπῳ.

Τί τοῦτο; Ὁ τοσαύτην περὶ ἡμᾶς ἀγάπην ἐπιδειξάμενος, καὶ ἐν τῷ ἐμπροσθεν χρόνῳ, καὶ ἐναγχοῦς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀκούσας ἡμᾶς ἐκ γειτόνων εἶναι τῆς σῆς τιμιότητος, οὐδὲ γραμμάτων ἡμᾶς ἠξίωσας. Οὐκ οἶσθ' ὅπως διακειμέθα σοι περὶ τὴν εὐλάβειαν, καὶ ὅπως συνδεδέμεθα σοι τῷ τῆς φιλάς δεσμῷ; Ἐγὼ μὲν γὰρ προσεδόκων σε καὶ ἤξειν ἐνταῦθα, καὶ παρακαλέσειν ἡμᾶς ἐν ἐρημίᾳ τοσαύτη καθεστῶτας. Τί γὰρ ἂν γένοιτο ἐρημώτερον Κουκουσοῦ, μετὰ τῆς ἐρημίας, καὶ ὑπὸ τῆς τῶν Ἰσχυρῶν πολιορκουμένης ἐφόδου; Ἀλλ' ὅμως, εἰ τοῦτο ἐργῶδες διὰ τε αὐτῶν τῶν ληστῶν τὸν φόβον, διὰ τε τῆς ὁδοῦ τὴν δυσκολίαν, γράφειν ἡμῖν μὴ κατόκει, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελίζεσθαι, ἵνα, καὶ ἐν ἄλλοτριᾷ διατρίβοντες, πολλὴν ἐντεῦθεν καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν.

PIA. Ἀνατολίῳ ἐπισκόπῳ Ἀδάνης.

Ἐγὼ μὲν καὶ συγγενέσθαι ἐπεθύμουν σου τῇ τιμιότητι, παρὰ πολλῶν ἀκούων τὸν θερμὸν ἔρωτα, ἐν περὶ ἡμᾶς ἔχεις, καὶ ταῦτα μὴ συγγενόμενος ἡμῖν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο τίως οὐκ ἐνι, τὸ τῆς συνουσίας ἐλπίς· γενέσθαι, διορθοῦμαι τῇ τῶν γραμμάτων ὁμιλίᾳ, χάριν αὐτῷ παρέχων μεγίστην. Εἰ γὰρ καὶ ἐρημώτατον χωρίον, εἰς δ' νῦν ἀπηνέχθημεν, ἢ Κουκουσὸς, καὶ κινδύνων γέμον πολλῶν, καὶ φόβῳ διηνεκεῖ τῶν ληστῶν πολιορκούμενον, ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἡμᾶς θορυβεῖ, οὐδὲ διαταράττει, τῆς ὑμετέρας ἀπολαύοντας ἀγάπης· ἀλλ' εἰ καὶ τῷ σώματι διεστήκαμεν, τῇ ψυχῇ συνδεδεμένοι μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ὑμῖν, τὴν ὑμετέραν μάλλον τὴν ἀτάραχον καὶ ἀπόλεμον, ἢ τὴν Κουκουσὸν οἰκεῖν δοκοῦμεν, αἰ μεθ' ὧμῶν ὄντες τῇ διαθέσει, καὶ ὅπουπερ ἂν ὦμεν, ἐπὶ διανοίας σε περιφέροντες.

[655] *PIB. Θεοδώρῳ ἐπισκόπῳ.*

Εἰ μὲν οἶόν τε ἦν καὶ ἔλθειν, καὶ περιπτύζεσθαι σου τὴν εὐλάβειαν, καὶ ἐντροφεῖσθαι σου τῇ ἀγάπῃ διὰ τῆς παρουσίας αὐτῆς, μετὰ πολλῆς ἂν τοῦτο ἐποιήσαμεν τῆς σπουδῆς, καὶ τοῦ τάχους· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐκ ἐφ' ἡμῖν κεῖται νῦν, διὰ τῶν γραμμάτων

* Forte ἐλπίδα. In Savil. hæc mutila sunt.

τὸ αὐτὸ τοῦτο πληροῦμεν. Κἀν γὰρ πρὸς αὐτὰς τῆς οἰκουμένης τὰς ἐσχατίας ἀπενεχθόμεν, ἐπιλαθέσθαι σου τῆς ἀγάπης οὐ θυνάμεθα, τῆς γνησίας, καὶ θερμῆς, καὶ εὐκρινούς, καὶ ἀδόλου, τῆς τε ἀνωθεν, καὶ ἐξ ἀρχῆς, ἣν τε ἐπεδείξω νῦν. Οὐδὲ γὰρ ἔλαθεν ἡμᾶς ὅσα καὶ εἰπεῖν καὶ ποιῆσαι ὑπὲρ ἡμῶν ἐσπούδασας, δέσποτά μου τιμιώτατε καὶ θεοφιλέστατε. Εἰ δὲ μηδὲν γέγονε πλέον, ἀλλὰ τὸν Θεὸν ὀφειλέτην ἔχεις τῆς σπουδῆς, καὶ τῆς προθυμίας, καὶ τὸν μισθὸν ἀπρητιζμένον. Καὶ ἡμεῖς οὐ παυόμεθα χάριν εἰδότες σου τῇ ὁσιότητι, καὶ πρὸς ἅπαντας ἀνακηρύττοντές σου τὴν εὐλάβειαν, καὶ παρακαλοῦντες τὴν αὐτὴν ἀγάπην διὰ παντός ἀκμάζουσιν διατηρεῖν. Οὐ γὰρ τὴν τυχοῦσαν, καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθήμενοι, καρπούμεθα τὴν παράκλησιν, ὅταν τοσοῦτον ἐν καρδίᾳ θησαυρὸν καὶ πλοῦτον ἀποκαίμενον ἔχωμεν, τῆς ἐργηγορίας καὶ γενναίας σου ψυχῆς τὴν ἀγάπην.

PIΓ'. Παλλαδίῳ ἐπισκόπῳ.

Ἰπὲρ μὲν τῶν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς οὐδὲν δεόμεθα παρακλήσεως· ἀρκεῖ γὰρ ἡμῖν εἰς παράκλησιν τῶν γενομένων ἡ ὑπόθεσις. Θρηνοῦμεν δὲ τὸν κοινὸν τῶν Ἐκκλησιῶν χειμῶνα, καὶ τὴν οἰκουμένην καταλαθὼν ναυάγιον, καὶ πάντας ὑμᾶς παρακαλοῦμεν εὐχαῖς βοηθεῖν, ὥστε τὴν πανωλερίαν ταύτην λυθῆναι ποτε, καὶ εἰς λευκὴν ἅπαντα μεταβαλεῖν γαλήνην. Τοῦτο δὴ ποιοῦντες μὴ διαλίπητε. Λανθάνοντες γὰρ καὶ κρυπτόμενοι, πλείονα σχολὴν ἔχετε νῦν προσκαρτερεῖν ταῖς εὐχαῖς, καὶ μετὰ θλιδομένης διανοίας. Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο, τῷ φιανθρώπῳ προσπίπτειν Θεῷ. Μὴ διαλίπητε οὖν τοῦτο ποιοῦντες, καὶ ἡνίκα ἂν ἐξῇ, καὶ γράφετε ἡμῖν συνεχῶς. Εἰ γὰρ καὶ πολλῷ τῷ μήκει τῆς ἐμμελείας ὑμῶν ἀφωκίσθημεν, ἀλλ' οὐ παυόμεθα καθ' ἐκάστην ἡμέραν μεριμνῶντες τὰ ὑμέτερα, καὶ τοὺς ἐκείθεν ἀφικνουμένους² (εἰ καὶ τούτων σπανιάκις ἐπιτυχάνομεν) ἐρωτῶντες καὶ περιεργαζόμενοι. [656] Ἴν' οὖν σαφέστερον πάντα εἰδότες ὤμεν, ὅταν ἐγχωρῇ, παρέχετε ταύτην ἡμῖν τὴν χάριν, περὶ τῆς ὑγιείας τῆς ὑμετέρας εὐαγγελιζόμενοι ἡμᾶς, ἵνα καὶ ἐν ἐρημίᾳ διατρίβοντες πολλὴν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν.

PIΔ'. Ἐλιδίῳ ἐπισκόπῳ.

Καὶ τοῦτο σὸν, τοῦτο νήφοντος καὶ ἐργηγορὸς κυβερνήτου, τὸ μὴδὲ εἰς τοσοῦτον ἀρθένης τοῦ χειμῶνος ἀναπσεῖν, ἀλλ' ἐπιμένειν ἐτι μεριμνῶντα καὶ φροντίζοντα, καὶ κατὰ τὸ ἐγχωροῦν τὰ ἑαυτοῦ πάντα εἰσφέροντα, πανταχοῦ διὰ τῶν γραμμάτων^α περι-

τρέχοντα, τοὺς ἐγγύς, τοὺς πόρρωθεν συγχροτοῦντα, διεγείροντα, παρειαγῶντα μηδένα τῷ κλυδωνίῳ παρασυρῆναι, ἀλλ' ἐστάναι, καὶ νῆφειν, κἀν μυρία τούτων ἐπὶ χαλεπώτερα κύματα, καὶ ἐν ἐνὶ ἰδρυμένων τόπῳ, πανταχοῦ διὰ τῆς παραινέσεως ἵπτασθαι. Οὐδὲν γὰρ ἡμᾶς ἔλαθε τῶν σῶν, καίτοι ἐκ τοσοῦτου καθημένους διαστήματος. Διὸ καὶ μακαρίζομεν καὶ θαυμάζομεν σου τὴν εὐλάβειαν, καὶ τὴν διεγρηγμένην ψυχὴν, καὶ τὴν ἀπερίτρεπτον γνώμην, καὶ τὴν ἐν τοσοῦτῳ γῆρᾳ νεάζουσιν προθυμίαν· καὶ οὐδὲν ἀπεικός. Ὅταν μὲν γὰρ τὰ προκείμενα τῆς τοῦ σώματος δέχται ῥώμης, κώλυμα ἐνταῦθα τὸ γῆρας γίνεται· ὅταν δὲ ψυχῆς ἀπαίτῃ φιλοσοφίαν, οὐδὲν ἢ πολὺ τοῖς κατορθώμασιν ἐπισκοτεῖν ἐβλῶεν· οὐ τοῖνον οὐδὲ ἐπισκότησεν, ἀλλ' ἅπαντα παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας εἰσνήνεκται. Ὅτι δὲ καὶ καρπὸν δώσει τὸν προσήκοντα ὁ πόνος οὗτος καὶ ἡ τοσαύτη ἀγρυπνία, οὐδὲν οἶμαι δεῖν ἀμφιβάλλειν. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τῆς οἰκουμένης ἀπάτης καὶ ἡμετέραν μέριμναν κατεδέξω, διὰ τὴν πολλὴν σου καὶ θερμὴν ἀγάπην, καὶ μαθεῖν ἐπιθυμῆς οἱ διατρίβομεν, καὶ ἐν τίσιν ὁρμᾷ^β τὰ ἡμέτερα, καὶ τίνες οἱ συνόντες ἡμῖν, καὶ μαθεῖν οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὥστε καὶ χάριν αὐτοῖς εἰδέναι· ἡμεῖς μὲν ὑπὲρ τῆς τοσαύτης ἀγάπης οὐ παυσόμεθά σε ἀνακηρύττοντες, στεφανοῦντες, παρὰ πᾶσιν ἀναγορεύοντες, χάριτας ὁμολογοῦντες παρὰ τοῖς ἐντυχάνουσι^α καὶ συγγνωμένοις ἡμῖν. Αὐτὸς δὲ τὰς μεγίστας ἀμοιβὰς καὶ μεζίους τῶν πόνων ἀνάμενε παρὰ τοῦ φιανθρώπου Θεοῦ, τοῦ ταῖς ἀντιθέσεσιν ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος νικῶντος τοὺς ἀγαθὸν τι ποιεῖν ἢ λέγειν ἐσπουδακότες. Ὥστε δὲ σε καὶ ἐτέρωθεν ἡσθῆναι μαθόντα τὰ ἡμέτερα, πρὸς μὲν τὸ ἐρημώτατον χωρίον ἀφωκίσθημεν, τὴν Κουκουσὸν, πλὴν ἐρημίας οὐδεμίαν αἰσθῆσιν ἔχομεν· τοσαύτης ἀπολαύομεν ἡσυχίας, τοσαύτης ἀδείας, τοσαύτης παρὰ πάντων θεραπείας. Τὰ τε γὰρ λείψανα τῆς ἀρρώστιας εὐχαῖς ταῖς σαῖς ἀπεσθέμεθα, καὶ ἐν ὑγείᾳ διάγομεν νῦν, τοῦ τε φόβου τῶν Ἰσαύρων ἀπηλλάγημεν, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ κατέστημεν, ἀπραγμοσύνη τε ἐνερουργήσας πολλῇ. Πάρεσι δὲ ἡμῖν καὶ οἱ τιμιώτατοι πρεσβύτεροι Κωνσταντίας καὶ Εὐθέτιος, προσδοκῶνται δὲ καὶ ἕτεροι ταχέως ἀφίξεσθαι, οὓς εἰς τὸ παρὸν τὰ δεσμὰ κατεῖχεν· ἀλλὰ πάντες [657] ἀφῆθσαν, καὶ εὖ οἶδ' ὅτι πτήσονται πρὸς ἡμᾶς. Μὴ δὲ διαλίπης εὐχόμενος ὑπὲρ ἡμῶν τῶν σφόδρα σε ἀγα-

^α Duo mss. διὰ τῶν πραγμάτων.

^β Savil. ὁρμῇ.

^γ Ibidem παρὰ τοῖς συντυχάνουσι.

orbis terræ fines relegati simus, sincere tamen æ germanæ minimeque fucata caritatis tuæ, quam et jam pridem, atque ab initio, et nunc etiam ostendisti, memoriam abjicere minime possumus. Nec vero clam me est, reverendissime ac religiosissime domine, quot quantaque nostri causa et dicere et facere studuisti. Quod si nihil hinc profectum est, at Deum tamen hujusce studii promptitudinisque animi debitorem habes, mercedemque perfectam ac numeris omnibus cumulatam. Ac nos etiam tuæ sanctiati gratiam habere, tuamque pietatem apud omnes prædicare minime desinimus, teque hortari atque obsecrare, ut eandem caritatem perpetuo vigentem retineas. Neque enim, in hac licet solitudine affixi, vulgarem consolationem capimus, cum tantum in corde thesaurum, tantasque opes reconditas habemus, hoc est vigilantis ac generosi animi tui caritatem (a).

CXIII. Palladio episcopo. (Ab anno 404 ad 407.)

Pro eo quidem statu, quo res nostræ sunt, consolatione nihil opus habemus : siquidem ad consolationem nobis abunde est rerum quæ conigerunt argumentum. At vero communem Ecclesiarum tempestatem, ac naufragium illud, quod terrarum orbem invasit, luctu lacrymisque prosequimur : vosque omnes obsecramus, ut precibus juvetis, quo hæc interitio tandem aliquando depellatur, cunctaque ad summam tranquillitatem redeant. Hoc, quæso, facere intermittatis. Nam cum in occulto delitescat, spatium habetis cum mente contrita precibus inhaerendi. Porro minime parvum hoc existimandum est, nimirum benigno Deo ad pedes accidere. Quare sine intermissione hæc facite : et quam sæpissime licuerit, ad nos literas date. Nam etsi longo itineris intervallo a vobis semoti simus, nullum tamen diem prætermitti-

(a) Hunc locum retractatum multatumque fuisse ex sequentibus liquet. Facundus Hermianensis lib. 7, cap. 7, p. 635, Edit. Sirmondi, pro *in corde* (ἐν καρδίᾳ) legit *in Cilicia* (ἐν Κιλικίᾳ), alii *in corde*. Ex quatuor autem Mss. quos ad hanc epistolam emendandam habuimus, quorum unus Regius, duo Vaticanæ et unus Coislinianus, Regius et unus Vaticanus nullam varietatem præ se ferunt : Vaticanus alter in hunc phrasin articulum, *tantasque opes reconditas habemus*, desinit, et sequentia prætermittit : Coislinianus autem omnium antiquissimus sic habet : *Cum tantum in corde thesaurum, tantasque opes reconditas habemus, mentemque pervigilem*, tanta quippe est generosa animæ tuæ caritas. Itaque illud, *in Cilicia*, quod cum serie, ut in textu Facundi habetur, quadrat, melius etiam quadrabit cum Vaticano, cujus sensus erit : *Cum tantum in Cilicia thesaurum, tantas opes reconditas habemus* ; vel etiam cum Coisliniano, cujus sensum sic effero : *Cum tantum in Cilicia thesaurum, tantasque opes reconditas habemus, mentemque pervigilem, tanta quippe est generosa animæ tuæ caritas*. Certo, ut mihi quidem videtur, quancumque lectionem sequamur, si in *Cilicia* legamus, series melius quadrabit. Si autem Theodorus hic in *Cilicia* episcopus fuerit, erit haud dubie Mopsuestenus, cum nullum alium in *Cilicia* episcopum Chrysostomi amicum fuisse sciamus, præterquam Theodorum Mopsuestenum. Imo vero, ut optime observavit Tillemontius, utrovis modo legas, in *Cilicia* scilicet, aut in *Corde*, hunc tamen Theodorum esse Mopsuestenum omnino videbitur : nam duos solum Theodoros novimus, ad quos hæc epistola missa fuisse potuerit, Mopsuestenum nempe in *Cilicia*, et Tyaneum in Cappadocia. Cum Tyaneo autem nulla interessisse videtur cum Chrysostomo consuetudo familiaritatis, cum Mopsuesteno autem a puero amicitia conjunctus fuit Chrysostomus. In hac porro epistola magna necessitudinis familiaritatisque testimonia comparant. Hæc jam excussa sunt in Vita Chryso-

mus, quin rerum vestrarum cura tangamur, eosque qui istinc veniunt (etiam si id raro contingat) interrugemus, curiosique sciscitemur. Ut igitur apertius omnia sciamus, hanc nobis, cum occasio se offeret, gratiam concedite, ut de vestra valetudine nos certiores faciatis, quo licet in solitudine degentes, ingenti solatio afficiamur.

CXIV. Elpidio episcopo. (Cucuso anno 404. Hic Elpidius erat episc. Laodicensus.)

Hoc quoque tuum est, hoc proidentis ac vigilantis nacleri, nempe ne in tantam quidem altitudinem assurgente tempestate animum dejicere, verum constanter adhuc in cura et sollicitudine versari, ac pro virili parte omnia præstare atque quoquo gentium per literas cursitare, ac tum propinquos tum remotos inter se conciliare, excitare, acuire, unumquemque admonere, ne fluctibus ac procellis se abripi sinat, verum stet ac vigilet, etiamsi alioqui innumeri alii fluctus his atrociorens instent, ac etsi uno in loco positum, per consilia et cohortationes passim pervolare. Nihil quippe nobis, licet tanto spatio dissitis, latet eorum quæ ad te spectant. Ideo pietatem tuam, vigilem animum, constantem sententiam, vigentemque in tanta senectute animi alacritatem, mirificis laudibus in caelum ferimus : neque id mirum videri debet. Nam cum ea quæ proponuntur corporis robur desiderant, impedimentum hic offert senectus : at cum animi sapientiam dumtaxat requirunt, tum canities rebus præclare gerendis nihil officere consuevit, ut etiam nec officit : nihil enim fuit, quod pietas tua non præstiterit. Quod autem, quem par est, fructum tantus hic labor tantæque vigilæ allaturæ sint, minime dubitandum esse arbitror. Quoniam porro pro ingenti tua et ardenti caritate universi orbis et nostri curam suscipiendam duxisti, atque, ubinam degamus, scire aves, quidque agamus, et qui nobiscum consuetudinem habeant, idque non frustra, verum ut ipsis quoque gratias habeamus : nos quidem pro tanta caritate apud eos omnes qui nobiscum versantur, te summis laudibus afficere, tibi gratias agere numquam desinemus. Tu vero amplissima præmia et laboribus majora a benigno Deo exspecta, qui eos, qui boni aliquidi efficere aut loqui studuerunt, præmiis longe antecellit. Ut autem aliunde quoque, hoc est rerum nostrarum statu cognito, habeam unde oblecteris, sic habeto, nos Cucusum quidem, hoc est in desertissimum locum, relegatos esse, cæterum nullo solitudinis sensu affici : tanta scilicet quiete, tanta securitate fruimur, tantis omnium officiis gaudemus. Nam et morbi reliquis precum tuarum ope atque auxilio depulsi, bene nunc valemus, et Isaurorum metu liberali sumus, atque in securitate versamur, ingentique otio nosmet oblectamus. Adsum autem nobis reverendissimi presbyteri Constantius et Evethius, spesque est alios item brevi affuturos esse, quos scilicet hactenus vincula detinuerunt : nunc autem omnes iisdem soluti sunt, nec dubito quin ad nos advoluturi sint. Tu vero, domine summe venerande æstomi. — Vide nupus epistolam antiquam versionem Latinam (vol. VI, col. 516) quæ multum facit ad solvendas difficultates supra dictas. Etc.

religiosissime, pro nobis, quibus es carissimus, preces ad Deum fundere, atque quam sæpissime, si facultas detur, ad nos scribere, deque tua valetudine nos certiores facere ne intermitte. Nec enim te fugit, quantæ nobis curæ sit, singulis etiam diebus, si fieri possit, de ea aliquid audire. Reverendissimo ac religiosissimo domino meo presbytero Asyncritio¹, suavissimisque ipsius filiis atque universo tuo clero, velim meo nomine multam salutem dicas.

CXV. Theophilo presbytero. (Scripta postquam Cucum advenerat anno 404.)

Hoc quoque tui candoris, gratique animi est, quod cum ab his, quibus a me commendatus fueras, nihil acceperis, tamen ex nostro studio animique promptitudine rem æstimans, omnia te accepisse existimes. At nos hoc minime satis esse ducemus: verum et cum domino meo Theodoro prætoriano, qui Cucum nos avexit, multum de hac re sermonem habuimus: et cum ad multos scriberemus, hoc quoque ipsis per literas mandavimus. Quamobrem sive fructus aliquis ex nostris literis oriatur, sive literæ dumtaxat literæ maneant, nec apud eos, a quibus accipiuntur, quidquam proficiant, cura, ut id quamprimum intelligam. Etenim in hoc quoque tuum erga nos amorem imprimis admiramur, teque item de nostro erga te amore minime dubitare, maximo argumento id esse ducimus, quod de his rebus ad nos verba facias. Quare sive quid hinc commodi promanet, sive nihil fructus proficiatur, fac sciam: ut si quid profectum sit, lis gratias habeam qui de seipsis bene meriti fuerint; sibi enim magis quam tibi, cum hoc faciunt, largiuntur; sin secus, compendiarium quamdam ac procliviorē viam et rationem excogitemus, qua consolationem omnino percipias, nec jam in ulla angustia deinceps verseris. Nam de nobis ipsis optime merebimur, cum generosæ atque ingenuæ animæ tuæ curam ita susceperimus. Velim ad nos quam sæpissime scribas, nosque de tua valetudine nominisque tui celebritate certiores facias.

CXVI. Valentino. (Cucuso anno 404.)

Quidnam hoc est? Siccine, cum quantam ex tuis bonis voluptatem capiamus, quamque tuis laudibus et gloria exsulemus, probe scires, cumque etiam ante omnia ex tuo officio esset, honoris illius, ad quem nunc evectus es, magnitudinem nobis per literas significare, tu tamen, ut id prius ab aliis intelligeremus, sustinuisti, neque longa tibi ad eam rem purgatione opus esse putas², quod quantum quidem in te fuit, tanta lætitiæ magnitudine tandiu nos carere passus es? Nam vera quidem tua dignitas et maximum imperium animi virtus est. Verum quoniam his quoque mundi honoribus ad illius utilitatem didicisti, quoque potentior evadis, eo etiam latior portus egentibus efficeris, ob eam causam nunc quoque gau-

demus et exsilimus, nec tamen silentii culpam tibi remittimus. Quanam porro ratione belle nobis satisfacias? Nimirum si sæpe scribas, atque de tua totiusque tuæ domus valetudine nos frequenter certiores facias. Quoniam igitur rationem, qua te nobis purges, a nobis accepisti, jam quæ tuarum sunt partium adijunge. Nam si hac epistola accepta in silentio perstes, ingentis negligentiae dicam tibi impingemus, ægreque id feremus. Nec vero dubito, quin acerbissimæ poenæ loco id habiturus sis, nos hoc nomine in dolore versari: quandoquidem quam sincere atque ardentem nos ames, haud mihi ignotum est.

CXVII. Theodora. (Cucuso, ut putatur, anno 404 vel 405.)

Raro ad te idcirco scribo, quod quibus literas dem haud facile nanciscar: at non item raro, sed perpetuo tui sum memor. Hoc enim in nostra potestate situm est, illud autem secus: sed ut tui memoriam perpetuo colamus, in nostro arbitrio consistit; ut autem epistolæ ferantur, non item. Quocirca illud semper sit, hoc autem tum denique, cum facultas datur. Atque aliis quidem epistolis te tantummodo salutabamus, hac autem beneficium quoque postulamus. Quodnam porro hoc beneficium est? Nimirum quod plus tibi, quæ dederis, quam mihi, qui accipiam, lucrari afferat, dantique prius quam accipienti prosit. Etenim ad nos allatum est, Eustathium animum tuum offendisse, ac domo tua ejectum, atque ab oculis tuis submotum esse. Quoniam autem modo se res habeat, et cur tanta in eum iracundia usa sis, dicere nequeo: nam illud tantum scio: at vero quæ te a nobis, qui tuæ salutis studiosissimi sumus, audire convenit, hæc sunt. Non ignoras præsentem vitam nihil esse, verum flores vernos, atque imbecilles umbras imitari, nec aliud esse quam somniorum fallaciam: veras autem et fixas ac stabiles res esse ea, quæ nos post discessum ex hac vita exceptura sunt. Hæc et a nobis persæpe audiisti, et ipsa per te philosophari non desinis. Ideo non longam scribo epistolam; illud autem aio: Si inique ac per calumniam id a quibusdam actum est, ut eum ejiceris, juris natura te moveat, ut quod factum est, corrigas; si autem jure ac merito, humanitatis legibus adducta hoc idem effice: nam hinc quoque plus, quam ille, commodi feres. Quemadmodum enim is qui centum denarios a conservo exigebat, non tam eum læsit, quam sibi letale vulnus infixit, ut qui ob eam animi rigiditatem, quam in conservum exercuit, decem millium talentorum condonationem irritam reddiderit: eodem modo, qui proximi peccata præterit, hoc assequitur, ut mitius ab eo in futuro ævo rationes reposcantur; atque quo plura et graviora peccata remisit, eo quoque majorem ipse veniam obtineat. Neque in hoc tantum discrimen positum est, sed in eo etiam, quod cum servile munus dederit, herile beneficium accipit. Quare ne mihi illud commemores, hoc et hoc ab eo perpetratum esse. Nam quo atrociora ea quæ commissæ sunt esse ostenderis, eo magis necessariam

¹ Juxta clarissimi Fabricii codicem scribendum est, *Asyncrito*.

² Coislin., neque tibi aliquid excusationis suppetit.

πῶντων, δέσποτα αἰδεσιμώτατε καὶ θεοφιλέστατε, καὶ συνεχῶς ἐπιστέλλον, ἥνικα ἂν ἐξῇ, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας δηλῶν τῆς σῆς. Οἶσθα γὰρ ὅπως ἡμῖν περισπούδαστον καθ' ἑκάστην, εἰ οἶόν τε, ἡμέραν περὶ ταύτης μακθάνειν. Τὸν δεσπότην μου τὸν τιμιώτατον καὶ εὐλαβέστατον προσδύτερον Ἀσυχρίτιον^α, μετὰ τῶν γλυκυτάτων αὐτοῦ παιδίων, καὶ πάντα σου τῆς θεοσεβείας τὸν κληρὸν πολλὰ παρ' ἡμῶν προσεσκέπειν παρακληθῆναι.

PIE. Θεοφίλω πρεσβυτέρω.

Καὶ τοῦτο τῆς εὐγνωμοσύνης, καὶ τῆς σῆς εὐχαρίστου σου γνώμης, τὸ μηδενὸς ἀπολειψάνοντα παρὰ τούτων, οἷς σε παρακατεθέμεθα, τὸ πᾶν ἀπειληφέναι νομίζειν ἀπὸ τῆς ἡμετέρας προθυμίας. Ἄλλ' ἡμεῖς οὐκ ἀρκεσθῆσόμεθα τούτῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ κυρίῳ μου Θεοδώρῳ τῷ ἐπαρχικῷ, τῷ ἀγαθόντι ἡμᾶς εἰς τὴν Κουκουσὸν, πολλὰ ταύτης ἔνεκεν διελέχθημεν τῆς ὑποθέσεως, καὶ πολλοὶς ἐπιστέλλοντες καὶ ταῦτα ἐπεστάλαξαμεν. Ἄν τε γοῦν γένηται τι ἀπὸ τῶν γραμμάτων πλέον^β τῶν ἡμετέρων, ἂν τε γράμματα μένη μόνον τὰ γράμματα, μηδὲν ἀνύσαντα παρὰ τοῖς ἀποδεχομένοις αὐτὰ, διὰ ταχέων ἡμῖν δηλῶσαι σπούδασον. Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ μάλιστα τὴν ἀγάπην σου θαυμάζομεν, καὶ τοῦ θαρρεῖν ἡμῖν τοῦτο μέγιστον ποιούμεθα σημεῖον, τὸ καὶ περὶ τούτων ἡμῖν διαλέγεσθαι. Δήλωσον τοίνυν ἡμῖν ἂν τε γένηται τι πλέον, ἂν τε μῶδον, ἢ ἂν μὲν τὸ πρότερον ἢ, χάριτας ὁμολογήσωμεν τοῖς τὴν ἑαυτῶν ὤφελιμὸς ψυχὴν ἑαυτοῖς γὰρ μέλλον ἢ σοὶ χαριούμεναι τοῦτο ποιοῦντες ἂν τε τὸ δεύτερον, ἑτέραν τινὰ ὁδὸν σύντομον καὶ εὐκολώτεραν ἐπινοήσωμεν, δι' ἧς πάντως πάσης ἀπολαύση παραμυθίας, ὡς ἐν μηδεμῇ εἶναι στενωχωρίᾳ. Ἡμῖν γὰρ αὐτοῖς τὰ μέγιστα χαριούμεθα, τῆς εὐγενεῖς σου καὶ ἐλευθέρας οὕτω φροντίζοντες ψυχῆς. Καὶ γράψε συνεχῶς ἡμῖν, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, καὶ τῆς εὐδοκίμησης εὐαγγelizόμενος.

PIΓ. Βαλερίνῳ.

Τί τοῦτο; Εἰδὼς ὅπως σου χαίρομεν τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ σκιρτῶμεν ἐπὶ ταῖς σαῖς εὐδοκίμησιν, καὶ πρὸ πάντων ὀφείλων ἡμῖν δηλῶσαι τῆς τιμῆς τὸ μέγεθος, εἰς δ' οὐν ἀνέβης, ὑπέμεινας ἡμᾶς πρότερον παρ' ἑτέρων μαθεῖν τοῦτο, καὶ οὐ νομίζεις δεῖσθαι σοὶ πολλῆς εἰς τοῦτο ἀπολογίας^γ, ὅτι ἡνέσχου, τό γε σὺν μέρος, τοσοῦτον χρόνον ἡμᾶς ζημιῶσαι εὐφροσύνης μέγεθος τηλικούτον; Τὸ μὲν γὰρ ἀξίωμα σου τὸ ἀληθές, καὶ ἡ μεγίστη σου ἀρχή, τῆς ψυχῆς σου [658] ἐστὶν ἡ ἀρετή. Ἄλλ' ἐπεὶ καὶ τούτοις τοῖς βιωτικοῖς εἰς τὴν ἐκείνης ὠφέλειαν κεχρησθαι μεμελέτηκας, καὶ ὅσῳ ἂν γένη δυνατότερος, τοσοῦτον λιμὴν εὐρύτερος τοῖς δεομένοις καθίστασαι, διὰ τοῦτο νῦν χαίρομεν, καὶ σκιρτῶμεν, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀφελμέν σε τοῦ τῆς σιγῆς ἐγκλήματος. Πῶς οὖν ἡμῖν ἀπολογία καλῶς; Τῇ πυκνότητι τῶν ἐπιστολῶν, καὶ τῷ συνεχῶς τὰ περὶ τῆς ὑγείας ἡμῖν δηλοῦν τῆς σῆς

καὶ τοῦ οἴκου σου παντός. Ἐπεὶ οὖν σε καὶ τὸν τρέπον τῆς ἀπολογίας ἐδιδάξαμεν, πρεσθῆναι τὰ παρασautoῦ λοιπόν. Εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην μένεις σιγῶν, γραφόμεθά σε βραθυμίας πολλῆς, καὶ ἀλγήσομεν. Οἶδα δὲ σαφῶς ὅτι πικροτάτην ταύτην ἡγήσῃ δίδοναι δίκην, τὸ ἀλγεῖν ἐπὶ τούτοις ἡμᾶς, ἐπεὶ δὲ οὐδ' αὖ πῶς καὶ φιλεῖν ἡμᾶς γνησίως καὶ θερμῶς ἐσπούδακας.

PIZ. Θεοδώρῳ.

Γράφω μὲν ὀλιγάκις τῇ κοσμιότητί σου, διὰ τὸ μὴ βλάβως ἐπιτυγχάνειν τῶν κομιζόντων τὰ γράμματα· μέμνημαι δὲ σου οὐκ ὀλιγάκις, ἀλλὰ καὶ διηνεκῶς. Τὸ μὲν γὰρ ἐφ' ἡμῖν κεῖται, τὸ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἀλλὰ τοῦ μὲν μεμνησθαι διηνεκῶς, αὐτοὶ κύριοι, τοῦ δὲ κομίζειν τὰς ἐπιστολάς, οὐκ ἐστὶ. Διὰ τοῦτο πρὸ μὲν αἰετὶ γίνεται, τὸ δὲ, ἥνικα ἂν ἐξῇ. Τὰς μὲν οὖν ἄλλας ἐπιστολάς πρόσρησιν ἔχουσας ἐπέμπομεν, ταύτην δὲ καὶ χάριτος αἰτησιν. Τίς δὲ ἡ χάρις; Σοὶ τῇ παρεχούσῃ μέλλον, ἢ τῷ δεχομένῳ τὸ κέρδος φέρουσα, καὶ πρὸ τοῦ λαμβάνοντος τὸν δίδοντα ὠφελοῦσα. Καὶ γὰρ ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὅτι δὴ Εὐστάθιος τῶν προσηκουούτων ἐστὶ τῇ τιμιότητι σου, καὶ τῆς οἰκίας τῆς σῆς ἐξέπεσε, καὶ ἀπὸ ὕψεως γέγονεν. Ὅπως μὲν οὖν ἔχει τοῦ πράγματος ἡ φύσις, καὶ τίνας ἔνεκεν τοσαύτην ὑπέμεινεν ὀργὴν, εἰπεῖν οὐκ ἔχω· ἐκεῖνο γὰρ ἔγνω μόνον· ὅτι δὲ χρὴ σε παρ' ἡμῶν ἀκοῦσαι τῶν σφόδρα σου τῆς σωτηρίας ἀντεχομένων, ἐστὶ ταῦτα. Οἶσθα ὡς οὐδὲν ὁ παρών βίος, ἀλλ' ἡ ἀνθ' ἡ μίμειται ἡρινὰ, καὶ σκιάς ἀδρανείας, καὶ ὀνειράτων ἐστὶν ἀπάτη· τὰ δὲ ἀληθῆ πράγματα, καὶ πεπηγότα, καὶ ἀμετακίνητα, τὰ μετὰ τὴν ἐντεθεῖεν ἀποδημίαν ἡμᾶς διαδεξόμενά ἐστι. Ταῦτα καὶ παρ' ἡμῶν πολλάκις ἤκουσας, καὶ οἰκτιρῶν φιλοσοφοῦσα διατελεῖς. Διόπερ οὐδὲ μακρὰν ποιῶμαι τὴν ἐπιστολὴν, ἀλλ' ἐκεῖνό φαιμεν εἰ μὲν ἀδίκως τινὲς ἐπηρεάσαντες ἐξέβαλον, αἰδουμένη τοῦ δικαίου τὴν φύσιν, διόρθωσον τὸ γεγεννημένον· εἰ δὲ δικαίως, τοὺς τῆς φιланθρωπίας τιμῶσα νόμους, τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο πάλιν ποιήσον, ἔνθα καὶ αὕτη τὸ πλέον καρπώσῃ μέλλον ἢ ἐκεῖνος. Ὡςπερ γὰρ ὁ τὸν ὁμόδουλον ἀπαίτων τὰ ἐκατὸν θηνάρια, οὐκ ἐκείνων τοσοῦτον ἐβλαψεν, ὅσον αὐτῷ καιρίαν ἔδωκε τὴν πληγὴν, διὰ τῆς πρὸς τὸν σύνδουλον ἀκριβολογίας μυρίων ταλάντων συγχώρησιν ἀνατρέψας· οὕτως ὁ παρατρέπων τὰ τοῦ πλησίον ἁμαρτήματα ἡμερωτέρως αὐτῷ ποιεῖ τὰς ἐν τῷ [659] μέλλοντι εὐθύνas, καὶ ὅσῳ ἂν μείζονα τὰ ἁμαρτήματα ἀφῇ, τοσοῦτον καὶ αὐτὸ, πλείονος τεύζεται τῆς συγχωρήσεως. Οὐ ταύτη δὲ μόνον ἐστὶ τὸ διάφορον, ἀλλὰ καὶ τῷ δουλικῇ δίδοντα χάριν, δεσποτικῇ λαμβάνειν δωρεάν. Μὴ τοίνυν μοι λέγε, ὅτι τὸ καὶ τὸ αὐτῷ πεπλημμέληται. Ὅσῳ γὰρ ἂν δείξης χαλεπώτερα τὰ γεγεννημένα, τοσοῦτον τῆς συγχωρήσεως ἀναγκαιοτέρων ἀποφαίνεις τὴν

^α Fabricii codex Ἀσυχρίτων.

^β Tres mss. ἂν τε οὖν γένηται τι πλέον.

^γ Coislin. ὑπέμεινας παρ' ἑτέρων ἡμᾶς πρότερον τοῦτο μὴ δὲ νῦν οὐδεμία σοὶ πρόσκαισις ἀπολογία.

^δ Savil. ἀλλὰ ἀνθ.

πρόφασιν, ἐπειδὴ περ πολλῶν πλείονα φιλανθρωπίας ἐν τῷ μέλλοντι προαποθήσῃ σαυτῇ τὴν ὑπόθεσιν. Αὐσον τοίνυν τὴν ὀργὴν, κἀν δικαία ἦ, δάμασον λογισμῶν φιλοσφῶν τὸν θυμὸν, ἀνένεγκας τοῦτο θυσιαν τῷ θεῷ· χάρισται καὶ ἡμῖν τοῖς ἀγαπῶσι σε, καὶ δεῖξον πῶς καὶ ἀπὸ βραχείας ἐπιστολῆς τοσαύτην ἔχομεν δύναμιν. Χάρισται καὶ σαυτῇ τὰ μέγала ταῦτα, ἅπερ εἶπον ἐγὼ, τὸ ἀτάραχον, τὸ ἐξοικεῖσαι τῆς ψυχῆς τὸν ἐντεῦθεν ὄρθρον, τὸ μετὰ πολλῆς παρῆρησίας καὶ ἐντεῦθεν αἰτεῖν παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ τὴν εἰς τὴν βασιλείαν εἰσόδον. Καὶ γὰρ μέγα καθάρσιον ἀμαρτημάτων ἡ εἰς τὸν πλησίον φιλοφροσύνη· Ἐὰν γὰρ ἀφῇτε τοῖς ἀνθρώποις, φησί, τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὁ οὐράνιος. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογισαμένη πέμψον ἡμῖν ἐπιστολὴν, δηλοῦσαν ὅτι ἦνυσαν τὰ γράμματα ἡμῶν. Τὸ μὲν γὰρ ἡμέτερον ἀπήρτισται, καὶ πεποιθήκαμεν οὐπὲρ ἔσμεν κύριοι· παρεκαλέσαμεν, ἐδεήθημεν, χάριν ἡτήσαμεν, συνεβουλεύσαμεν ἅπερ ἔχρην. Πᾶσα δὲ ἐστὶν ὑπὲρ σου λοιπὸν ἡ σπουδὴ. Ἡμῖν μὲν γὰρ ὁ μισθός, ἂν τε γένηται τί πλέον, ἂν τε μὴ γένηται, τῆς παρακλήσεως ταύτης ἀποκρίσεται· ἐστὶ γὰρ καὶ ῥημάτων λαβεῖν ἀμοιβήν. Ὁ δὲ κάματος ἡμῖν ἅπας, διὰ τοῦ ἔργου καὶ τὴν σὴν κερδᾶναι κοσμιότητα, καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων κατορθωμάτων τὰ μέλλοντα καὶ ἀθάνατα ἀγαθὰ μετὰ πολλῆς καρπώσασθαι τῆς εὐκολίας.

PIV. Ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις τοῖς ἐν τῇ σὺλακῇ.

Δεσμωτήριον οἰκεῖτε, καὶ ἄλυσιν περιέκεισθε, καὶ μετὰ τῶν αὐχμῶντων καὶ ῥυπῶντων ἐστὲ κατακλεισμένοι· καὶ τί ἂν γένοιτο μακαριώτερον ὅμῶν τοῦτων ἐνεκεν; Τί γὰρ τοιοῦτον στέφανος χρυσοῦς κεφαλῇ περιεκείμενος, οἷον ἄλυσιν δεξιᾷ περιπλεκόμενη· διὰ τὸν Θεόν; τί δὲ τοιοῦτον οἰκίαι περιφανεῖς καὶ μεγάλαι, οἷον δεσμωτήριον ζόφου καὶ ῥύπου γέμον, καὶ πολλῆς τῆς ἀηδίας, καὶ τῆς ὀλβίως διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν; Διὰ ταῦτα σχιρτᾶτε, ἀγάλλεσθε, στεφανοῦσθε, χορεῦετε, ὅτι πολλῆς ἐμπορίας ὑμῖν ὑπόθεσις τὰ συμβάντα λυπηρά. Τοῦτο σπόρος ἀμητον προαναφωτῶν ἄφατον, τοῦτο παλαίσματα νίκην ἔχοντα καὶ βραβεῖα, τοῦτο πλοῦς ἐμπορίαν πολλὴν προξενῶν. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἀναλογισάμενοι, κύριοι μου τιμωτάτοι καὶ εὐλαδέστατοι, χαίρετε καὶ εὐφραίνεσθε, μὴ διαλίπητε τὸν Θεὸν ἐπὶ πᾶσι δοξάζοντες, καὶ καίρας τῷ διαβόλῳ διδόντες πληγὰς, [660] καὶ πολλὴν ἑαυτοῖς ἐν τοῖς οὐρανοῖς προαποτιθέμενοι τὴν ἀμοιβήν. Οὐ γὰρ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἑμᾶς. Γράφετε δὲ καὶ ἡμῖν συνεχῶς. Σφοδρὰ γὰρ ἐπιθυμοῦμεν γράμματα δέχεσθαι παρ' ἀνθρώπων διὰ τὸν Θεὸν δεδεμένων, τὰ παθήματα ὁμῶν ἀπαγγέλλοντα, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν, καὶ ἐν ἄλλοτρίᾳ διατρέφοντες, καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν.

PIV. Θεοφίλῳ πρεσβυτέρῳ.

Οὐκοῦν ἐπειδὴ σοὶ θύραν ἀνέψαξας τοῦ γράφειν, δεῖ-

ξον ὡς οὐχ ὁ ἔκνος ἐποίησε τὴν ἐμπροσθεν σιγὴν, ἀλλὰ τὸ παρ' ἡμῶν ἀναμένειν λαβεῖν τοῦ γράφειν τὴν παρῆρησίαν, καὶ πέμπε νηδῶδας ἡμῖν γραμμάτων, τὴν σὴν ἀπαγγέλλοντων ἡμῖν εὐδοκίμῃσιν· οἶσθα γὰρ ὅπως αὐτῆς ἀντεχόμεθα· μηδὲ ἀφῆς τῆς ἀθυμίας τὴν τυραννίδα εἰς σιγὴν σε ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ πάσης ἀράχνης εὐκολώτερον αὐτὴν διασπάσας, φαῖνον λαμπρὸς ἐπὶ τῆς παρατάξεως, καὶ τῇ πολλῇ παρῆρησίᾳ καὶ ἐλευθερίᾳ συγγέων τοὺς ἐναντίους. Νῦν γὰρ ἐστὶ καιρὸς ἡ εὐδοκίμῃσεως καὶ ἐμπορίας πολλῆς. Οὐδὲ γὰρ ἐμπορος ἐν λιμένι καθήμενος, τὰ φορτία συνάγειν δύναται· ἂν, ἀλλὰ μακρὰ διαπερὼν πελάγη, καὶ κυμάτων κατατομῶν, καὶ λιμῶν καὶ θηρίοις τοῖς ἐν πελάγει πικτεῦων, καὶ πολλὰς ἐτέρας ὑπομένων δυσκολίας. Ταῦτ' οὖν καὶ αὐτὸς λογισάμενος, ὡς ὁ τῶν δεινῶν καιρὸς οὗτος τῆς ἐμπορίας ἐστὶ καιρὸς, καὶ πολλῆς εὐδοκίμῃσεως, καὶ μισθῶν ἀφάτων, διανύστη- τόν σου τὸ περὶ τὴν εὐνοίας, καὶ τὴν κόνιν τῆς ἀθυμίας ἀποτιναξάμενος μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας πᾶσαν περίερχε τὴν φάλαγγα, συγκροτῶν, ἀλείφον, ἅπαντας διεγείρων, νεურῶν, σπουδαιότερους ποίων. Καὶ ταῦτα ἡμῖν ὅλῳ διὰ γραμμάτων τῶν σῶν, μηδὲν ὑφορώμενος, εἰ κατορθώματα μέλλοις αὐτὸς ἀπαγγέλλειν τὰ σὰ, ἀλλ' ὡς ὑπόταγμα ἡμέτερον ἀνύων, χαρίζου ταύτην ἡμῖν τὴν εὐφροσύνην, ἵνα καὶ πόρρωθεν ὄντες, πολλὴν καρπωσώμεθα τὴν ἡδο- νὴν, ταῦτα ἀκούοντες παρὰ τῆς σῆς εὐλαθείας, ἅπερ ἐπιθυμοῦμεν μανθάνειν.

PK. Θεοδόρῳ.

Ἀνηλώθημεν, ἔδωκεν ἡμῖν, μυρίους ἀπεθάνομεν θανάτους· καὶ ταῦτα ἴσασιν ἀκριβέστερον ἀπαγγέλλαι οἱ τὰ γράμματα ἐγγειρίζοντες, καὶ ταῦτα βραχείαν βοήθην ἡμῖν συγγενόμενοι· πρὸς οὓς οὐδὲ διαλεχθῆναι τι μικρὸν ἡδυνήθημεν, ὑπὸ τῶν συνεχῶν πυρετῶν καταβεβλημένοι, οὓς ἔχων καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ ὁδοιπορεῖν ἠναγκαζόμεν, καὶ θάλλει πολιορκούμενος, καὶ ὑπὸ ἀγρυπνίας διαφθειρόμενος, καὶ ὑπὸ τῆς τῶν ἐπιτηδίων ἐρημίας ἀπολλύμενος, καὶ τῆς τῶν προσησομένων ἀπορίας. Καὶ γὰρ τῶν τὰ μέταλλα ἐργαζομένων, καὶ τὰ δεσμωτήρια οἰκούντων χαλεπώτερα καὶ πεπνῶμενα καὶ πάσχομεν. Ὅψι δὲ ποτε καὶ μόλις ἐπέτυχον τῆς Καισαρείας, ὡς ἀπὸ χειμῶνος εἰς γαλήνην [661] καὶ εἰς λιμένα ἐλθῶν. Ἄλλ' οὐδὲ ὁ λιμὴν οὗτος ἴσχυσεν ἀνακτήσασθαι τὰ ἀπὸ τοῦ κλυδωνίου κακὰ· οὕτω καθάπαξ ἡμᾶς ὁ ἐμπροσθεν χρόνος κατεργάσατο. Ἄλλ' ὁμοῦ ἐλθὼν εἰς τὴν Καισάρειαν, μικρὸν ἀνέψυξα, ὅτι ὕδατος ἔπιον καθαροῦ, ὅτι ἄρτου οὐκ ὀδωδότης οὐδὲ κατεσκληρότος μετέλαβον, ὅτι οὐκ ἔτι ἐν τοῖς κλάσμασι τῶν πίθων ἐλουόμεν, ἀλλ' εὗρον βαλανεῖον οἷον ὀήποτε, ὅτι συγκεχώρηται τέως τῇ κλίτῃ προσπλῶσθαι. Ἐνῆν καὶ πλείονα τοῦτων εἰπεῖν, ἀλλ' ἵνα μὴ συγγέω σου τὴν μάθησιν, μέχρι τούτου ἴστημι τὸν λόγον, ἐκεῖνο προστιθεῖς, ὅτι μὴ παύσῃ δυνεῖδίζουσα τοῖς ἀγαπῶσιν ἡμᾶς, ὅτι τοσοῦτους ἔχον-

* Omnes mss. ἄλυσιν δεξιᾷ περιπλεκόμενη. Infra quidam mss. σχιρτᾶτε καὶ ἀγαλλίσθε.

b Mss. νῦν γὰρ ἡμῖν καιρὸς. Unus ὅμιν.

c Duo mss. μυρίους ἀπεθάνομεν θανάτους.

ignoscendi causam esse demonstrabis, quod hac ratione multo maiorem humanitatis ac misericordiae materiam in futurum tibi præconditura sis. Quamobrem iram, etiamsi aliqui justam, depelle, indignationem sapienter comprime : hoc Deo sacrificii loco offer; nobis etiam, quibus cara es, hoc indulge : et quantam, vel brevi epistola, apud te auctoritatem habeamus ostende. Tibi etiam ipsi magna hæc quæ dixi præbe, nempe ut motu ac perturbatione vaces, ut tumultum hinc orientem ex animo tuo ejicias, ut denique ob eam causam magna cum animi fiducia ingressum in regnum a benigno Deo postules. Benignitate quippe erga proximum ingentia scelera commodissime expiantur. Si enim, inquit Christus, remiseritis hominibus delicta sua, remittet et vobis Pater vester cælestis (Matth. 6. 14). Hæc igitur omnia cum animo tuo considerans, ad nos epistolam mitte, quæ literas nostras aliquid profecisse significet. Nam quod officii nostri ratio postulabat, absolvimus, idque quod in nostro arbitrio situm erat, fecimus; monuimus, rogavimus, gratiam petimus, quæ oportebat suavimus. Tua jam causa prorsus laboramus. Nam nos quidem, sive nostra hæc cohortatio aliquid effecerit, sive nihil utilitatis attulerit, merces manet : licet enim etiam verborum mercedem referre. Nunc autem omnis noster labor eo spectat, ut per rem ipsam te quoque lucrermur, ac tu per hujus vitæ recte facta futura et immortalia bona facillime percipias.

CXVIII. Episcopis et presbyteris in carcere degentibus.
(Sub initium exsilii anno 404.)

Carcerem incolitis, et catena vincti estis, et cum squalidis et sordidis inclusi : et quid tandem hoc nomine beatius vobis fingi queat? Quid enim tale habet aurea corona caput cingens, quale catena manum propter Deum circumdans? quid tale ingentes et splendide domus, quale carcer, caliginis, sordium, ingentis fœtoris et calamitatis plenus, Dei causa toleratus? Quæ cum ita sint, gaudete, exultate, coronis caput cingite, tripudiate, quod, molestiæ, in quas incidistis, magnam vobis commodorum materiam accersant. Hoc nimirum semen est, messem copiosissimam prænuntians : hoc luctuæ, victoriam et palmas afferentes : hoc navigatio, amplum et uberem quæstum concilians. Hæc igitur omnia cum animis vestris reputantes, reverendissimi ac religiosissimi domini mei, gaudete ac lætamini, nec tempus ullum intermittite, quin Deum in omnibus rebus laudetis, ac mortiferas diabolo plagas inferatis, ingentemque vobis ipsis in cælis mercedem recoadatis. *Non enī condignæ sunt passionēs hujus sæculi ad futuram gloriam, quæ revelabitur in vobis (Rom. 8. 18).* Ad nos autem quam sæpissime scribite. A vobis etenim, qui Dei causa vincti estis, literas, quæ afflictiones vestras exponant, magnopere accipere cupimus : hincque ingentem, etiam in externa terra degentes, consolationem capiemus.

CXIX. Theophilo presbytero. (Scripta cum Cucusum pergeret anno 404.)

Ergo posteaquam tibi a me scribendi janua pate-

facta est, illud ostende, te superiori tempore non negligentia tacuisse, verum, quod illud expectares, ut tibi a me scribendi fiducia præberetur : ac mihi literarum quæ me de nominis tui claritate, cui quantopere faveam non ignoras, certiores faciant, ingentem copiam mitte : nec permitte, ut mœroris tyrannis in silentium te conjiciat, verum eam quavis araneæ tela facilius dirumpe, atque alacrem te in acie præbe, per ingentem fiduciam ac libertatem adversarios sternens. Nunc adipiscendæ gloriæ, atque ingentis quæstus faciendi tempus est. Neque enim mercator, dum in portu desidet, merces colligit ; sed dum ingentia maria trajicit, ac fluctus intrepido animo adit, atque cum fame et feris marinis colluctatur, multasque alias difficultates subit. Hæc igitur ipse quoque animo complectens, nempe periculorum, lucri etiam magnæque gloriæ, ac præmiorum omni sermone præstantiorum tempus esse, fac animi tui penam excites, atque excusso mœroris pulvere magna cum facilitate universam phalangem obeas, omnesque instruas, acuas, excites, corrobores, promptioresque ac diligentiores reddas. Atque hæc nobis per literas tuas expone : nec eo quod tuas ipse laudes narraturus sis, metue ; verum, ut quod a nobis imperatum est faciens, hanc nobis voluptatem dona : quo etiam procul dissiti, ingentem lætitiā capiamus, ea quæ scire cupimus abs te audientes.

*CXX. Theodora*¹. (Cæsareæ in Cappadocia cum iret in exsilium anno 404.)

Confecti atque consumpti sumus, sexcenta mortis genera oppellimus : idque accuratius ac certius narrare poterunt, qui has literas tibi reddent ; quamvis aliqui perexiguo temporis puncto mecum fuerint, quibuscum etiam ne tantillum quidem colloqui potui, continuis nimirum febribus dejectus : quibus cum tenerer, dies noctesque iter facere cogebar, sic videlicet, ut et æstu opprimerer, et v. giliis conficerer, et rerum necessariarum penuria, eorumque qui mei curam gerere possent, inopia, perditæ conflictarer. Siquidem iis qui ad metalla damnati sunt, et in vinculis tenentur, graviora et atrociora pertulimus, atque etiamnum perferimus. Tandem autem aliquando et ægre Cæsaream perveni, perinde atque a tempestate ad tranquillitatem et ad portum. Verum ne hic quidem portus eam vim habuit, ut me ex iis malis, quæ ex tempestate contraxeram, recrearet : usque adeo me, ut jam dixi, prius tempus consecerat. Sed tamen Cæsaream ingressus, animum aliquantum resumpsi, quoniam puram aquam bibi, panemque minime fœtidum ac prædurum comedi : quoniam in doliorum fragmentis non ut antea corpus lavi, sed balneum, qualecumque tandem illud, nactus sum : quoniam denique potestas interim mihi lecto decumbendi facta est. Plura dicere licebat : verum ne animum tuum conturbem hic sermoni finem impono. Illud addam, ut tecum agam, ne eos, a quibus amamur, probris umquam iu-

¹ vaticanus, Theodoro.

sectari desistas, quod cum tot amicos tantisque opibus et potentia præditos habeamus, haud tamen illud consequuti sumus, quod etiam scelerati homines impetrant, nempe ut in mitiore ac propinquiore aliquo loco collocaremur: verum, corpore etiam nobis jam fracto atque confecto, et Isaurorum terrore omnia obsidente, exigua quoque et vilis hæc gratia nobis negata est. Hoc quoque nomine Dei gloria prædicatur. Neque enim ei propter omnia gloriam exhibere desinimus. Sit nomen ejus benedictum in sæcula (*Job* 1. 21). De te vero illud vehementer sum miratus, quod, cum quartam jam hanc, aut etiam quintam epistolam ad te miserim, unicam tamen dumtaxat accepi. Atqui sæpius scribere minime difficile erat. Hæc porro non accusandi animo dico: caritatis enim officia voluntatis sunt, non necessitatis. Verum illud me male habet, quod me ex animo tuo confestim eiecisti: ut quæ tam longo tempore unam dumtaxat epistolam ad me miserim. Quocirca, si nihil grave ac molestum abs te petimus, hoc nobis præbe, quod tui arbitrii est, tuæque potestatis. Nam de cæteris rebus nihil tibi negotii facesso: ne præterquam quod nihil proficiam, etiam gravis et importunus tibi esse videar.

CXXI. *Arabio* (a). (Antequam Cucusus advenisset anno 404.)

Mærori sua merces est. — Mæroris fornacem, quam ob ea, quæ adversum nos perpetrata sunt, animo circumfers, ex tuis literis apertissime cognovi: et quidem ante jam noveram. Neque enim vim eam lacrymarum, quam cum primum hæc mala texerentur profundebas, umquam oblivisci poterimus. Cæterum epistola quoque tua non minus, quam illæ lacrymæ ac gemitus, mæroris flammam, quæ in cor tuum irrepserat, nobis patefecit. Horum tu mercedem a benigno Deo exspecta: est enim etiam mæroris merces magna atque ampla. Nam et eo tempore, quo apud Judæos vitia flagrabant, nonnulli erant, qui cum eorum scelera corrigere non possent, luctu dumtaxat et lacrymis ea prosequerentur, atque ejusmodi mercedem consequuti sunt, ut cum cæteri omnes perirent, atque intereptione delerentur, ipsi iram effugerent. *Pone signum*, inquit Scriptura, *super vultus gementium et dolentium* (*Ezech.* 9. 4). Atqui non impediebant quominus hæc fierent, sed quia quod in ipsis erat præstabant, gemitus scilicet atque dolebant, maximum hinc sibi præsidium compararunt. Vos quoque, domini mei, sine ulla intermissione hæc lugete, benignumque Deum orate, ut commune orbis naufragium comprimat. Scitis enim perspicue, inquam, seltis omnia tumultibus ac perturbatione plena esse, hæc pro Constantinopolitana tantum urbe, sed pro universo terrarum orbe preces fundendas esse: quandoquidem malum initio hinc ducto, pestiferi cujusdam profluvii instar effusus, per universum orbem Ecclesias pervasit. Quod autem a nobis postulas, hoc etiam ipse, quamdiu corpore inter nos disjuncti eri-

(a) Hunc Arabium commemorat supra in epistola 8, ad Olympiadem.

mus (nam animo semper et tecum et cum universa tua familia constricti sumus), ut facias quæso, hoc est sæpe ad nos scribere, nosque de tua valetudine certiores facere ne graveris. Scis enim quam gratum id nobis futurum sit. Quoniam autem nos in domum tuam divertere jussisti, ut post profectum edidici, scito inimicis nostris non jam placuisse ut Sebastianum abduceretur, verum in desertissimum locum Armeniæ Cucusum, atque ob Isaurorum incursionem periculosissimum. Tibi tamen gratiam habemus, honoremque accepimus, quod etiam cum abessemus, tanta te nostri cura tenuit, ut hospitium quoque nobis parares, atque, ut domi tuæ diversaremur, obsecrares. Verum si quos Cucusi amicos habes, ad eos literas mittas velim.

CXXII. *Marciano*. (Cucusi anno 404 vel 405.)

Beatus es, ac ter beatus, idque sæpius, ut qui in tam gravi tempestate, tantisque rerum procellis, tantæ erga pauperes liberalitatis specimen edideris. Neque enim nobis ingens tua benignitas incognita fuit, quodque communis omnibus portus exstiteris, pupillorum patrocinium suscipiens, viduarum mœrorem omni ratione leniens, earum inopiam sustentans, paupertatem levans, ac ne hujusce quidem angustiae sensu eos affici sinens, verum quidvis ipsis te præbens, præhemque universam frumento, vino, oleo, aliisque omnibus rebus alens. Deus tibi et hic et in futuro ævo largitionis hujus, munificentiae, studii, zeli, amoris erga pauperes, et sinceræ caritatis mercedem pendat, siquidem omnibus his virtutibus abundas ac flores, maxima tibi præmia in futuro ævo recondens. Hæc nos de te audientes, licet in tanta solitudine versemur, ac multis incommodis undique vexemur; nam et Isaurici metus obsidio, et loci solitudo, et hiemis asperitas nos vehementer premit: tamen ne molestiarum quidem sensu afficimur, verum ingentem consolationem accipimus, exsultantes et gaudentes ob tantas virtutes, ac divitias omnem orationis facultatem excedentes, quas in cælo tibi ipsi cumulas. Et igitur alio quoque nomine letemur, ne, quæso, quam sæpiissime ad nos scribere, deque tua valetudine læta nobis nuntiare graveris. Nam de ea aliquid audire majorem in modum cupimus. Idque ipse etiam nosti: quandoquidem illud quoque tibi compertum est, quanto tui semper amore teneamur.

CXXIII. *Phœnicie presbyteris et monachis, gentiles in Christiana religione instituentibus*. (Cucuso anno 405.)

Gubernatores, cum mare furore percitum et excitatum, atque ingentem tempestatem ac turbinem cernunt, non modo navim non deserunt, sed etiam tunc majore sollicitudine ac studio utuntur, tum ipsi vigilantes, tum alios excitantes. Medicique rursus, cum febrem excitatam vehementer sævire prospiciunt, agrotum non modo non relinquunt, verum etiam tum denique, et per se, et per aliorum operam ad profligandum morbum plus studii atque operæ adhibent. Quorsum hæc commemoro? Nimirum ut quis vos

τες ἑραστάς, καὶ τοσαύτην δύναμιν περιβεβλημένους, οὐκ ἐτύχονεν οὐ τυγχάνουσιν οἱ κατάδοχοι, ὥστε εἰς ἡμερώτερον καὶ ἐγγύτερόν που κατοικισθῆναι τόπον· ἀλλὰ καὶ τοῦ σώματος ἡμῖν ἀπαγορεύσαντος, καὶ τοῦ φόβου τῶν Ἰσαύρων πάντα πολιορκούντος, τῆς μικρᾶς ταύτης καὶ εὐταλοῦς οὐκ ἐπετύχονεν χάριτος. Δόξα τῷ Θεῷ καὶ διὰ τοῦτο. Οὐ παύομεθα γὰρ αὐτὸν ἐπὶ πᾶσι δοξάζοντες. *Εἴη τὸ ἔρομα αὐτοῦ εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας.* Πολὺ δὲ ἐξεπλάγην καὶ τὸ σὺν, ὅτι τετάρτην ταύτην ἐπιστολὴν ἢ καὶ πέμπτην ἐπισταλκῶς τῇ διαθεσί σου καὶ τῇ κοσμιότητι, μίαν ἐδεξάμην καὶ μόνην. Καίτοι τοῦτο δυσκολίας οὐκ ἦν, τὸ ἐπιστάλλειν συνεχέστερον. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐγκαλῶν σοι λέγω· τὸ γὰρ τῆς ἀγάπης οὐκ ἔστιν ἀνάγκη, ἀλλὰ προαιρέσεως. Ἀλλὰ σφόδρα ἀλγῶ, ὅτι ἀρρόον ἐξέβαλες ἡμᾶς τῆς διανοίας τῆς σῆς, ἐν οὗτω χρόνῳ μακρῷ μίαν ἡμῖν πέμψασα ἢ ἐπιστολὴν. Εἰ τοίνυν μηδὲν φορτικὸν μηδὲ ἐπαχθὲς αἰτούμεν, τοῦτο ἡμῖν πάρεχε, οὐ σὺ κυρία εἰ, καὶ ἐπὶ σοὶ καίεται. Τῶν γὰρ ἄλλων ἔνεκεν οὐκ ἐνοχοῦμεν, ἵνα μὴ πρὸς τῷ μηδὲν ἀνύειν καὶ φορτικοὶ τινες δόξωμεν καὶ ἐπαχθεῖς εἶναι σοι.

PKA. Ἀραδίω β.

Τὴν χάριν τῆς ἀθυμίας, ἣν ἐπὶ τῆς ψυχῆς περιφέρεις ὑπὲρ τῶν εἰς ἡμᾶς γεγενημένων, σαφέστατα εἰδείξεν ἡμῖν τὸ γράμμα τὸ σὺν, καὶ πρὸ τούτου μὲν ἐπισταμένους. Οὐ γὰρ δυνήσομεθα ἐπιλαθεσθαι τῆς κτηγῆς τῶν θαυρῶν, ἣν ἐν ἀρχῇ τῶν κακῶν τούτων ὑφαινομένων ἤρσεις. Πλὴν ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστολὴ τῶν θαυρῶν οὐκ ἔλαττον καὶ τῶν ὀδυρμῶν ἐκείνων ἀπεκάλυψε τὴν φύλαγαν τῆς λύπης ἡμῖν, τῆς ἐν τῇ καρδίᾳ τῇ σῇ. Τούτων προσδόκα τὰς ἀμοιβὰς παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ. Ἔστι γὰρ καὶ λύπης μισθὸς καὶ μέλας καὶ πολὺς. Ἐπεὶ καὶ ἐπὶ Ἰουδαίων κακῶν ἦσαν τινες, οἱ τὰ γινόμενα παρ' αὐτῶν διορθῶσαι μὲν οὐκ ἠδύναντο, ἔστενον δὲ μόνον καὶ ἐθρήνουσαν, [662] καὶ τοιαύτην ἐκαρπώσαντο τὴν ἀμοιβήν, ὥς τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀπολλυμένων, καὶ πανωλεθρίας παραδιδόμενων, ἐκείνους διαφυγεῖν τὴν ὀργήν. Δὲ γὰρ, φησὶ, τὸ σημεῖον ἐπὶ τὰ πρόσωπα τῶν στεναζόντων καὶ ὀδυρομένων. Καίτοι γε οὐκ ἐκώλυον τὰ γινόμενα, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐπερ κύριοι ἦσαν ἐποίουν, ἔστενον, ἐθρήνουσαν τὰ γινόμενα, μεγίστην ἐντεῦθεν τὴν ἀσφάλειαν ἐκτέσαντο. Μὴ οὖν διαλίπηται καὶ ὑμεῖς, δεσπότης μου, στένοντες ταῦτα καὶ τὸν φιλάνθρωπον Θεὸν παρακαλοῦντες δοῦναι λύσιν τῷ κοινῷ τῆς οἰκουμένης ναυαγίῳ. Ἰστε γὰρ, Ἰστε σαφῶς, ὥς πάντα θορόδων καὶ ταραχῆς πεπληρωται, καὶ οὐκ ὑπὲρ Κωνσταντινουπόλεως χρὴ μόνον παρακαλεῖν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης· ἐπειδὴ περ ἐντεῦθεν ἀρξάμενον τὸ κακὸν, καθάπερ βεῦμα πονηρὸν ἐκχυθὲν, πανταχοῦ τῆς γῆς τὰς Ἐκκλησίας λυμάλνεται. Ὅπερ δὲ ἡμᾶς παρεκάλεισας, τοῦτο καὶ αὐτὸς παρ' ἡμῶν παρακλήθητι, ἕως ἂν ὑμῶν ὦμεν χειρωρισμένοι τῷ σώματι (τῇ γὰρ ψυχῇ δὲ καὶ τῇ σῇ εὐγενείᾳ καὶ τῷ οἴκῳ σου συνδεδέμεθα), συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστάλλειν, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας σου εὐαγγελίζεσθαι μὴ κατόκει. Οἱ-

δας γὰρ ἤλκεν ἡμῖν δώσεις τὴν χάριν. Ἐπειδὴ ἐκέλευσας ἡμᾶς ἐν τοῖς σοῖς καταχθῆναι, καθὼς ἔμαθον ἐξελθὼν, οὐκ ἔτι ἔδοξεν ἡμᾶς εἰς Σεβαστείαν ἀπενεχθῆναι, ἀλλ' εἰς ἐρημότατον χωρίον τῆς Ἀρμενίας Κουκουσὸν, καὶ σφαλερώτατον τῆς τῶν Ἰσαύρων ἐπιδρομῆς ἔνεκεν. Χάριν μέντοι ἴσμεν τῇ εὐγενείᾳ τῇ σῇ, καὶ δεδέγμεθα τὴν τιμὴν, ὅτι καὶ ἀπόντων οὕτως ἐπρόντισας, ὥστε εὐτρεπίσαι τὸ καταγώγιον ἡμῖν, καὶ παρακαλεῖσαι ἐν τοῖς σοῖς ἡμᾶς καταχθῆναι. Ἀλλ' εἰ τινες εἰέν σοι φίλοι κατὰ τὴν Κουκουσὸν, ἐκείνοις ἐπιστεῖλαι παρακλήθητι.

PKB. Μαρκιανῷ.

Μακάριος εἰ, καὶ τρισμακάριος, καὶ πολλάκις τοῦτο, ἐν οὗτω χειμῶνι χαλεπῷ, καὶ τοσαύτῃ τῶν πραγμάτων ζάλῃ, τοσαύτην ἐπιδεικνύμενος περὶ τοῦ δεομένου μεγαλοφυχίαν. Οὐ γὰρ ἔλαθεν ἡμᾶς τῆς φιλανθρωπίας σου τὸ μέγεθος, καὶ ὅτι καινὸς ἄπαις γέγονας λιμῇ, ὁρρανοῖς παριστάμενος^δ, χήρας παντὶ τρόπῳ παραμυθούμενος, ἀνέχων αὐτῶν τὴν πένιν, διορθούμενος τὴν πτωχείαν, οὐδὲ αἰσθησὶν ἀφίεις λαμβάνειν τῆς στενοχωρίας ταύτης, ἀλλ' ἀντὶ πάντων αὐτοῖς γινόμενος, καὶ δῆμον ὀδύνηρον διατρέφων σίτῳ, καὶ οἴνῳ, καὶ ἐλαίῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἄπαις. Ὁ Θεὸς σοι τὸν μισθὸν ἀποδοῖ^ε καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τῆς μεγαλοφυχίας ταύτης, τῆς θαφιλίας, τῆς προθυμίας, τοῦ ζήλου, τῆς φιλοπτωχείας, τῆς γνησίας ἀγάπης· καὶ γὰρ ἐν ἄπαις τούτοις βρούεις καὶ κομᾶς, μέγιστα σεαυτῷ ἀποτιθέμενος^ι βραβεῖα ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Ταῦτα καὶ ἡμεῖς μαρθάνοντες ἐν ἐρημίᾳ τοσαύτῃ καθήμενοι, καὶ πολλαῖς κυκλούμενοι περιστάσεσι· [663] καὶ γὰρ Ἰσαυρικοῦ φόβου πολιορκία, καὶ χωρίου ἐρημία, καὶ χειμῶνος σφοδρότης ἡμᾶς θλίβει· ἀλλ' ὁμῶς ταῦτα ἀκούοντες περὶ τῆς σῆς τιμιότητος, οὐδὲ αἰσθησὶν τούτων λαμβάνομεν τῶν λυπηρῶν, ἀλλὰ καὶ πολλὴν καρπούμεθα τὴν παράκλησιν, σκιρτῶντες, εὐφραίνόμενοι, χαίροντες ἐπὶ τοῖς τοσοῦτοις κατορθώμασι, ἐπὶ τῷ πλοῦτῳ τῷ ἀφάτῳ, ὃν ἐν οὐρανοῖς συνάγεις σεαυτῷ. Ἴν' οὖν καὶ ἐν ἑτέρῳ εὐφραίνώμεθα, γράφειν ἡμῖν συνεχῶς μὴ κατόκει, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζόμενος. Σφόδρα γὰρ ἐπιθυμοῦμεν ἀκούειν τὰ περὶ τῆς βώσεως τῆς σῆς. Καὶ τοῦτο οἶσθα καὶ αὐτὸς, ἐπειδὴ περ κἀκεῖνο οἶσθα, ὅπως δὲ τῆς ἀγάπης τῆς σῆς ἀντεχόμεθα.

PKI. Πρὸς τοὺς ἐν Φοινίκῃ πρεσβυτέρους καὶ μονάζοντας, τοὺς κατηχοῦντας τοὺς Ἑλληνας.

Οἱ κυβερνῆται ἐπειδὴ ἴδωσι τὴν θάλασσαν μαυνομένην, καὶ γειρομένην, καὶ πολλὸν τὸν χειμῶνα, καὶ τὴν ζάλην, οὐ μόνον οὐκ ἀφίεισι τὸ πλοῖον, ἀλλὰ καὶ τότε πλείονι κέχρηται τῇ σπουδῇ, καὶ μείζονι τῇ προθυμίᾳ, καὶ αὐτοὶ νήφοντες, καὶ τοὺς ἄλλους διεγείροντες. Καὶ ἱατροὶ πάλιν ὅταν ἴδωσι τὸν πυρετὸν ἐγερθέντα, καὶ σφοδρῶς γενόμενον, οὐ μόνον οὐ καταλιμπάνουσι τὸν νοσοῦντα, ἀλλὰ καὶ τότε καὶ αὐτοὶ πάντα ποιοῦσι, καὶ δι' ἑαυτῶν, καὶ δι' ἑτέρων μείζονι κέχρηται τῇ σπουδῇ καὶ τῇ προθυμίᾳ,

^δ Quidam mss. ὁρραῶν προιστάμενος, alii ὁρρανοῖς προιστάμενος.

^ε Tres mss. τὸν μισθὸν δῶ.

^ι Duo mss. μέγιστα σεαυτῷ προαποτιθέμενος.

^a Unus stetit.

^b Coislin. Ἀραδίω. Edit. τὴν μὲν χάριν· ab omnibus mss. μὲν ὀβελ.

^c Tres mss. τῆς ἐν τῇ διανοίᾳ τῇ σῇ.

ὥστε λύσαι τὸ κακόν. Τίνος ἕνεκεν ταῦτα λέγω; ἵνα μή τις ὑμᾶς ἀπάτησθῃ διὰ τὴν ταραχὴν τὴν γεγενημένην καταλείπειν τὴν φοινίκην, καὶ ἀναχωρῆσαι ἐκείθεν· ἀλλὰ ὅσῳ πλείους αἱ δυσκολαί, καὶ χαλεπώτερα τὰ κύματα, καὶ μέζων ἡ ταραχὴ, τοσούτῳ μᾶλλον ἐμμένετε σπουδάζοντες, νήφοντες, ἀγρυπνοῦντες, πλείονα προθυμίαν ἐπιδεικνύμενοι, ὥστε μὴ τὴν οἰκοδομὴν ὑμῶν τὴν καλλίστην καταλυθῆναι, μηδὲ τὸν τοσούτον πόνον ἀνωφελεῖ γενέσθαι, μηδὲ τὴν γεωργίαν ὑμῶν ἀφανισθῆναι. Ἰκανὸς γὰρ ὁ θεὸς καὶ τὴν ταραχὴν λύσαι καὶ τῆς ὑπομονῆς ὑμῖν δοῦναι τὸν μισθόν. Οὐδὲ γὰρ τοσούτους ὑμῖν ὁ μισθός, ὅτε μετ' εὐκολίας τὰ πράγματα ἦνυτο, ὅσος ἐστὶν ὑμῖν νῦν, ὅτε πολλὴ ἡ δυσκολία, πολλὴ ἡ ταραχὴ, πολλοὶ οἱ σκανδαλίζοντες. Ἐννοοῦντες τοίνυν καὶ τὸν κάματον ὃν ἐκάμετε, καὶ τὸν πόνον ὃν ὑπεμείνατε, καὶ τὰ κατορθώματα ἃ κατορθώσατε, καὶ ὅτι χάριτι θεοῦ τοσούτον καταλύσατε τῆς ἀσεβείας τὸ μέρος, καὶ εἰς προκοπὴν τὰ πράγματα τῆς φοινίκης ἤλθε, καὶ ἐπὶ πλείων ὁ μισθός νῦν ὑμῖν καὶ μέζων ἡ ἀμοιβή, καὶ ὅτι ταχέως ὁ θεὸς καὶ τὰ κωλύματα καταλύσει, καὶ πολλὰς ὑμῖν τῆς ὑπομονῆς δώσει τὰς ἀντιδόσεις, παραμένετε, ἐνίστασθε. Οὐδὲν γὰρ ὑμῖν ἔχει λείπει οὐδὲ νῦν, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ἀφθονίας καὶ θαυμάσιας ἀπολαύειν ὑμᾶς ἐκέλευσα, εἴτε ἐν ἐνδομυσίῳ, εἴτε ἐν ὑποδήμασι, εἴτε ἐν διατροφαῖς ἢ τῶν ἀδελφῶν. Εἰ δὲ ἡμεῖς ἐν τῇ αὐτῇ [664] ὀλίφῃ ὄντες, καὶ περιστάσει, καὶ ἐρημίᾳ οἰκοῦντες τὴν Κουκουσὸν, τοσαύτην ποιούμεθα φροντίδα τῶν κατορθωμάτων τῶν ὑμετέρων, πολλῷ μᾶλλον καὶ ὑμᾶς δεῖ πολλὰς εὐπορίας ἀπολαύοντας, κατὰ τὴν χρείαν λέγω τῶν ἀναγκαίων, τὰ παρ' ἐαυτῶν συνεισφέρειν. Παρακαλῶ τοίνυν, μηδεὶς ὑμᾶς φοβήσῃ. Καὶ γὰρ καὶ τὰ πράγματα χρηστοτέρας ἔσχεν ἐλπίδας· καὶ δυνήσεσθε τοῦτο μαθεῖν ἀπὸ τῶν ἀντιγράφων τῶν ἀποσταλέντων παρὰ τοῦ κυρίου μου τοῦ εὐλαβεστάτου πρεσβυτέρου Κωνσταντίνου. Καὶ ἐὰν παραμείνητε, καὶ μυρία ἢ τὰ κωλύματα, πάντων περιέσσεσθε. Οὐδὲν γὰρ ὑπομονῆς ἴσον καὶ καρτερίας· πέτρα γὰρ ἔοικεν· αἱ δὲ ταραχαὶ αὐταὶ καὶ αἱ ἐπιβουλαὶ, αἱ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας γινόμεναι, κύμασι δόικασιν προσρηγνυμένοις τῇ πέτρᾳ, καὶ διαλυομένοις εἰς οἰκεῖον ἀφρόν. Ἐνοήσατε ὅσα μακάριοι ἀπόστολοι ἔπασχον καὶ παρὰ οἰκείου, καὶ παρὰ ἀλλοτρίων, καὶ ὅτι πάντα τὸν χρόνον τοῦ κηρύγματος διὰ πειρασμῶν, διὰ κινδύνων, δι' ἐπιβουλῶν διήνυσαν, εἰς δεσμητήρια, καὶ ἀλύσεις, καὶ ἀπαγωγὰς, καὶ βασίσεις καὶ λιμοὺς, καὶ γυμνότητας δαπανώμενοι. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς δεσμητηρίοις οἰκοῦντες, τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτοῖς οἰκονομίας οὐκ ἀφίσταντο· ἀλλ' ὁ μακάριος Παῦλος καὶ δεσμητήριον οἰκῶν, καὶ μεμαστιγμένος, καὶ αἵματι περιβρεόμενος, καὶ ξύλῳ προσδεδεμένος, καὶ τοσαῦτα πάσχων, καὶ ἐμωταγόμενος ἐν τῇ δεσμητηρίᾳ, καὶ τὸν δεσμοφυλάκα ἐβάπτιζε, καὶ τὰ παρ' ἐαυτοῦ πάντα

α Fabric. διατροφῆς. Infra idem πολλὰς ἐμπορίας ἀπολαύοντες.

β Fabric. ἀλύσεις καὶ ἀγῶνας καὶ.

ἐποίει. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα καὶ τὰ τοιαῦτα λογιζόμενοι, καθάπερ ὁμῶν παρεκάλεσα τὴν ἀγάπην, στήκατε ἑδραῖοι, ἀμετακίνητοι, ἀνεπατάητοι, τὴν τοῦ θεοῦ ἐλπίδα ἀναμένοντες, καὶ τὴν ἐκείθεν συμμαχίαν, ἣς ἴσον οὐδὲν· καὶ ἀντιγράφαι ἡμῖν περὶ πάντων σπουδάσατε ἐξ αὐτῆς. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ Ἰωάννην τὸν εὐλαβεστάτον πρεσβύτερον εἰς τοῦτο ἀπεστείλαμεν, ὥστε παρακαλεῖσαι ὑμῶν τὴν διάνοιαν, καὶ μὴ ἀφείναι ὑπὸ μηδενὸς παρασαλευθῆναι. Ἐγὼ τὸ ἑμαυτοῦ πεποίηχα, καὶ λόγοις παρακαλῶν, καὶ συμβουλαῖς ἀνορθῶν, καὶ τῶν χρεῶν τὴν ἀφθονίαν παρέχων, ὥστε ἐν μηδενὶ ὑμᾶς ὑστερηθῆναι. Εἰ δὲ μὴ βουλευθείητέ μου ἀνέχεσθαι, ἀλλ' αὐτοῖς τοῖς ἀπατώσιν ὑμᾶς καὶ ἀναπτέρουσι πεισθῆναι, ἐγὼ ἀνεύθυνός εἰμι. Ἰστε δὲ καὶ ἡ κατάγνωσις αὐτῆ καὶ ἡ ζημία ἐπὶ τίνα ἔρχεται. Ἰν' οὖν μηδὲν τοιοῦτον γένηται, παρακαλῶ ἀνέχεσθαι μου, τοῦ σφόδρα ὑμᾶς ἀγαπῶντος. Καὶ περὶ ὧν ἂν δέησθε, ἢ ἐπιστεῖλατε ἡμῖν, ἢ, εἰ βούλεσθε, ἕνα τινὰ πέμψατε πρὸς ἡμᾶς, καὶ οὐδὲν ὑμῖν ὑστερήσει καθόλου.

PKA'. Γεμέλιρ.

Ἄλλοι μὲν τῇ θαυμασιότητι σου συνήδονται τῆς ἀρχῆς, ἐγὼ δὲ τῇ πόλει, καὶ τῇ μεγαλοκρετείᾳ ἐκ τῆ σῆς, οὐ διὰ τὴν ἐντεῦθεν τιμὴν (ὕψιλότερος γὰρ τῶν τοιούτων μεμελέτηκας εἶναι), ἀλλὰ διὰ τὸ λαβεῖν ἀφορμὴν τὴν παρέχουσάν σοι μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας καὶ τοῖς πολλοῖς δεῖξαι τὴν σύνεσίν σου, [665] καὶ τὴν ἡμερότητα, καὶ τὸ ἐντεῦθεν κέρδος συναγαγεῖν. Εὐ γὰρ οἶδα ὅτι καὶ τοὺς σφόδρα τῇ γῇ προσηλωμένους, καὶ πρὸς τὰ ὀνειράτα ταῦτα κεχηγώτας, λέγω δὴ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν δόξαν, παιδεύσαι δυνήσῃ, ὅτι οὐκ ἐν τῇ χλανίδι, καὶ τῇ ζώνῃ, οὐδὲ ἐν τῇ φωνῇ τοῦ κήρυκο· ὁ ἀρχων, ἀλλ' ἐν τῇ τᾷ πεπονημένῳ ἀνακτάσθαι, καὶ τὰ κακῶς ἔχοντα διορθοῦν, καὶ κολάζειν μὲν ἀδικίαν, μὴ συγχωρεῖν δὲ ὑπὸ δυναστείας τὸ δίκαιον ἀπελευθεῖσθαι. Καὶ γὰρ οἶδ' αὖ σοι τὴν παρρησίαν, τὴν ἐλευθεροστομίαν, τῆς διανοίας τὸ ὕψος, τὴν τῶν βιωτικῶν ὑπεροφίαν, τὸ μισοπόνηρον, τὸ ἡμερον, τὸ φιλόανθρωπον, οὐ μάλιστα ἀρχοντι δεῖ. Διὸ κακεῖνον οἶδα σαφῶς, ὅτι λιμὴν ἔσθῃ τῶν ναυαγούντων, βακτηρία τῶν ἐπὶ γόνυ κλιθέντων, πύργος τῶν ὑπὸ δυναστείας ἀδίκου πολέμουμένων· καὶ ἔσθῃ ταῦτα βραδύς. Οὐδὲ γὰρ πόνον σοι δεῖ, οὐδὲ ἰδρώτος, οὐδὲ χρόνου μακροῦ εἰς τὸ κατορθοῦν ταῦτα· ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἥλιος ὁμοῦ τε φαίνεται, καὶ πάντα λύει ζόφον· οὕτω καὶ αὐτὸς ἐπὶ τοῦ θρόνου φανεί, εὐ οἶδ' ὅτι ἐκ πρώτης ἡμέρας τοὺς τε ἀδικεῖν ἐπιχειροῦντας ἀνέστειλας, τοὺς τε ἀδικούμενους, καὶ πρὶν εἰς τὸ δικαστήριον εἰσελθεῖν, πάσης ἐπιτηρείας ἀτήλας· καὶ ἤρκεσεν εἰς τὴν τοῦτο διορθώσιν ἡ τῆς φιλοσοφίας σου ψυχῆς ὑπὸληψις. Διὰ ταῦτα καίτοι ἐν ἐρημίᾳ καθήμενος, καὶ πολλὰς συνεχόμενος περιστάσεις, πολλῆς γέμω τῆς εὐφροσύνης, ἡμετέραν ἦδονην τὴν τῶν ἀδικουμένων συμμαχίαν ἡγούμενος.

α Fabric. ἀνακτῆσθαι.

ob exortum tumultum in fraudem impellat, adducatque, ut Phœniciam relinquantis, ex eaque secedatis: quin potius, quo plures difficultates vobis obijciuntur, gravioreque fluctus ac major perturbatio, eo quoque constantius laboretis, excubetis, majorem animi promptitudinem adhibeatis, ut ne præclarissima vestra substructio corruat, nec tantus vester labor fructu careat, susceptaque in animarum cultu opera deleatur. Potest enim Deus et hunc tumultum sedare, et patientiæ mercedem vobis conferre. Neque enim tanta vobis merces constituta erat, cum negotia sine ulla difficultate ac molestia conficiebantur, quanta nunc est, cum magna difficultas proponitur, ingens perturbatio, multique offendiculo sunt. Quocirca laborem eum, quem pertulistis, et ærumnam quam sustinulistis, et ea, quæ præclare gessistis, vobiscum reputantes, illudque item, Deo favente tantam jam impietatis partem a vobis extinctam esse, Phœniciæque res in melius processisse, ac majorem nunc mercedem amplioremque remunerationem vobis fore, denique Deum impedimenta quoque brevi sublaturum, et multa vobis patientiæ præmia persolaturum esse, illic quæso permanete atque consistite. Nam ne nunc quidem vobis quidquam deesse potest: ego enim, ut omnia, tam in indumentis, quam in calceamentis, ac fratribus alimentis, eadem qua prius copia et affluentia vobis suppedientur, imperavi. Quod si nos, cum in tanta calamitate atque acerbitate versemur, ac Cucusi solitudinem incolamus, tantam operis vestri curam gerimus, multo sane magis vos etiam, cum abunde vobis omnia suppetant, quæ vestrarum partium sunt præstare convenit. Rogo igitur, ne quis vos terreat. Nam et negotia meliorem jam spem ostendunt: idque ipsi ex literarum, quæ a reverendissimo domino meo presbytero Constantio missæ sunt, exemplis facile intelligetis. Ac si permaneatis, etiamsi sexcenta impedimenta oboriantur, omnia tamen frangetis.

Patientia rupi similis est; ad patientiam hortatur, apostolorum exemplum proponens. — Nihil quippe patientiam ac tolerantiam æquare potest: rupi enim similis est: contra motus ei omnes eæque insidiæ, quæ adversus Ecclesiam struuntur, fluctibus non dissimiles sunt, qui rupi illiduntur, atque in spumam suam abeunt. In mentem vobis veniat, quanta apostoli tum a suis, tum ab exteris pertulerunt: et ut omne prædicationis tempus per tentationes, per pericula, per insidias confecerint, nunc carcere et vinculis, nunc exiliis, nunc flagris, nunc fame et nuditate consumpti. Et tamen, etiam cum in carcere degerent, a munere sibi commisso non absistebant: verum beatus Paulus, etiam cum in vincula coniectus ac flagris concisus esset, et cruce diffunderet, et ligno alligatus esset, et tot malis premeretur, tamen in ipso quoque carcere antistitis sacri munereungebatur, et carceris custodem baptizabat, eaque omnia, quæ

sui muneris erant exsequebatur. Hæc igitur omnia, aliaque id genus animo volventes, ut vos jam hortatus sum, firmi atque immobiles stete, et a fraudibus caveo, Dei opem atque auxilium, cui nihil par esse potest, expectantes: ac de omnibus his rebus, ut responsum a vobis seramus, curate. Ilac enim de causa etiam Joannem religiosissimum presbyterum misimus, ut vos cohortetur, nec vos a quoquam perturbari sinat. Equidem ipse, quod mei muneris erat, præstiti, tum vos sermonibus cohortans, tum consiliis erigens, tum ea quæ opus erant prolixè subministrans, quo nihil omnino vobis deesset. Quod si me perferre minime volueritis, verum iis potius, qui vos decipiunt ac velut pennas vobis addunt, fidem habeatis, extra culpam ipse sum. Scitis autem, in cujus caput hæc condemnatio atque jactura cadat. Ne igitur quidquam hujusmodi contingat, vos etiam atque etiam rogo, ut me, qui vos impense amo, perferatis. De rebus vobis necessariis vel ad nos scribite, vel, si ita lubet, hominem mittite: nec vobis quidquam omnino defuturum est.

CXXIV. *Gemello.* (Cucuso anno 404 vel 405.)

Alii quidem ob magistratum tibi gratulantur: ego autem urbi ac tibi, non ob hunc honorem, quo auctus es (sublimior enim his rebus esse didicisti), sed quod occasionem nactus sis, qua prudentiæ ac lenitatis tuæ specimèn quamplurimis hominibus facile præbeas, lucrumque, quod hinc oritur, colligere queas. Neque enim mihi dubium est, quin eos qui terræ nimium affixi sunt, atque his somniis, id est, humanæ gloriæ, inhiant, hoc edocere possis, præterem non in veste ac cingulo, nec in præconis voce situm esse; verum in hoc demum, ut quæ labefactata sunt in integrum restituat, et quæ malo statu sunt corrigat, atque injustitiam coerceat, nec jus ab opibus et potentia opprimi patiatur. Mihi enim explorata est animi tui fiducia, loquendi libertas, mentis sublimitas, rerum hujus vitæ contemptio, improborum odium, lenitas, humanitas, qua potissimum is, qui aliis præstat, opus habet. Ac proinde illud probe novi, te facile fore naufragorum portum, baculum ruentium, turrim eorum qui per injuriam a potentibus opprimuntur. Non enim labor, non sudor, non longum tempus ad hæc perficienda requiritur: verum quemadmodum sol, simul atque lucet, statim caliginem omnem fugat: sic etiam, te, simul atque in solio conspectus es, primo etiam die, tum eos qui injuriam aliis inferre conabantur, repressisse, tum eos quibus injuria fiebat, etiam antequam ad tribunal accederes, omni vexatione liberasse confido, atque ad hæc perficienda satis est ea opinio quam homines de tua sapientia habebant. Ideo etsi in solitudine degens, ac multis incommodis affectus, ingenti tamen lætitia perfundor, nimirum ex ea, quam iis qui læduntur affers ope, propriam mihi voluptatem fingens.

IN EPISTOLAM SEQUEMTEM AD CYRIACUM EPISCOPUM EXSULEM

MONITUM.

In hujus epistolæ sinceritatem quæstiones moverunt duo Angli in Editione Saviliana. In notis enim p. 856 hæc habet Halesius, ab Henrico Savilio allatus : « Hæc ad Cyriacum epistola semper mihi vehementer ut supposititia est suspecta. Primo enim epistolarem illum characterem, qui in reliquis, omnino non video. Deinde præmium idem fere habet cum epistola prima ad Olympiadem, quin etiam integras sententias ex aliis Chrysostomi operibus decerptas, quæ videntur imitatore aliquem sapere : et alioquin certe, nisi ubi Chrysostomus plane compilatur, stylus Chrysostomum non refert. Quinetiam quædam sunt a Joannis nostri moribus et ingenio aliena. Nam quod ad adulterii crimen respondet ἀποδύσατέ μου τὸ σῶμα, etc. et popularis vocis commemoratio συνέφερον ἵνα ὁ ἥλιος συνέστειλε τὰς ἀστῆρας αὐτοῦ, ἢ ἵνα τὸ στόμα Ἰωάννου ἐσιώπησῃ : quodque in Arsacium paulo, quam par est, acerbius invehitur : hæc, inquam, omnino non placent. Primum enim habent aliquid in se turpiculi, secundum jactantiæ, postremum stomachi. Atque certe horum ultimum dudum a Photio observatum memini, cui et medelam conatur adhibere, sed non satis dextro Æsculapio. Postremo quod ait ἀπὸ τῶν Κουκουσῶν, nusquam Noster hoc numero loquitur, sed semper in singulari. Atque hæc fere sunt, quæ in hac epistola observavi, integrum de re tota judicium erudito permittens lectori. »

In iisdem notis Savilianis p. 888 Joannes Boisius his respondet, et una excepta styli dissimilitudine, cætera [666] omnia argumenta refellit : hanc autem notam putavit Tillemontius esse Savillii, cujus certe major esset auctoritas ; sed est Joannis Boisi, ut ibidem in summo margine videas : sic autem loquitur :

« Ex omnibus illis rationibus, quæ contra epistolæ istius auctoritatem afferuntur, nulla mihi magis placet, quam quæ a styli dissimilitudine ducitur. Hæc enim nota raro fallit, cum reliqua, quæ adduntur, non adeo sint infallibilis certitudinis, ut propterea necessarium sit epistola illa Chrysostomo abjudicanda. Communia habet multa epistolæ hujus exordium cum prima ad Olympiadem. Fateor. Sed non ideo statim negandum, esse eam Chrysostomi. Quoties enim eadem Chrysostomus repetit, idque ἀπαρ-
λάττως fere tum in epistolis, tum in homiliis ? Quæ semel enim bene dicta sunt, ea aliter dicere velle, nisi causa aliqua justior impulerit, non tam deserti est, quam curiosi et copiam ostentantis. Non reprehenditur igitur Homerus, quod a seipso sæpiusculæ mutuatur, et de iisdem eadem subinde dicit : sed inter reliquas ejus virtutes hoc etiam numeratur, quod utilissimo frugalitatis exemplo posteris relicto, non necessaria ubique varietate consulto abstinet. Quod ad παθητικὸν illud attinet, ἀποδύσατέ μου τὸ σῶμα, etc., videndum annon summa ejus innocentia, cum incredibili dolore conjuncta, et impudentia rursus adversariorum homini misero ac dejecto sine modo insultantium, talem illi vocem exprimere potuerint. Popularis acclamationis commemorationem tempus fortasse ipsum defendat. Verba, si per se spectentur, videantur ab homine inani et jactabundo profecta : sed si tempus quo prolata fuerint respiciatur, nemo est, opinor, paulo æquior, qui Chrysostomo exsuli, ejecto, injuriis non dicendis fatigato, indignissimis calumniis oppresso, μεγαλοῤῥημοσύνην istiusmodi non condonet. Juvat enim animum perpetuo mœrore prostratum talibus velut adminiculis se erigere atque elevare. Sed Arsacium paulo, quam par esset, acerbius tractavit. Sit hoc Chrysostomi culpa, non autem argumentum, quod epistola sit supposititia. Imo hinc colligerem potius genuinum esse sc̃etum. Quis enim nescit, quam ingentes fuerint Chrysostomo spiritus : qua ἐλευθεροστομία, qua παρρησία in omnes usus fuerit, etiam in Eudoxiam Augustam. Si igitur Eudoxiæ non pepercit, Arsacio eum parcere voluisse estne verisimile ? Restat ultimum argumentum a voce Κουκουσῶν petitum, quod etsi non negligendum videtur, tamen nisi aliunde corroboretur, ex se parum firmitatis habet. Potuit enim vel librarii, vel typographi culpa accidere, ut pro Κουκουσῶν, Κουκουσῶν scriberetur. Præterea, ni fallor, et Κουκουσός et Κουκουσά legitur. Sed instar omnium est illud et stylo et caractere, quod solum tantum apud me valet, ut non dubitem cum Halesio tuo, optimo et eruditissimo juvene, pronuntiare, epistolæ hujus auctorem non Chrysostomum fuisse, sed alium aliquem cum Chrysostomo nec ingenio nec eloquentia comparandum. »

Locus ille Photii, quem commemorat supra Halesius, sic habet : « Ὅτι ἐν τῇ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Κυριακὸν ἐπιστολῇ, ἣν ἀπὸ τῆς δευτέρας ἐξέπεμψεν ἑξορίας, καθάπτεται μὲν τοῦ Ἀρσακίου, λήρον αὐτὸν καὶ μοιχὸν καλῶν· ἐπαίνει δὲ τοὺς ἀποστρεφόμενους τὴν αὐτοῦ κοινωνίαν, ὡς διὰ Θεοῦ καὶ τὸ εἰς τὸν ἀρ-

χειρία αὐτοῦ ἀδίκημα τὴν ἀποστροφὴν αὐτῶν ποιούμενους. Καίτοι γε ἐν ἄλλοις φαίνεται παραινῶν μὴ ἀφίστασθαι ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τοῦτο δὲ ὕστερον, ὡς εἶοιξε, μετέστη, ἐπειδὴ καὶ οἱ τοῦτον ἀδίκως ἐκβαλόντες, οὐχ οἷς ἐπράξεν ἑστέρξαν, ἀλλὰ καὶ καταδρομὰς καὶ ἐπιβουλὰς κατὰ τῶν αὐτῶ προσανακειμένων καὶ ὑπερορίας ἐπαλαμῆσαντο. « In epistola ad Cyriacum episcopum, quam in secundo scripsit exsilio, Arsacium insectatus delirum et mœchum vocat, laudatque eos qui ejus communionem aversantur, utpote qui propter Deum, et propter injustitiam archiepiscopo suo illatam ab ipso segregentur. In aliis tamen locis hortatur ne ab Ecclesia separentur. Verum sic ultimo sententiam mutavisse videtur, quia ille qui se injuste ejecerant, gestis suis non acquiescerent, sed eos qui sibi addicti essent, insectarentur, insidiis appeterent, et in exsilium amandarent. »

Ut ad objecta ab Halesio redeamus, ea omnia non male refutavit Joannes Boisius, uno excepto argumento ex styli dissimilitudine petito, quod ille amplectitur; et tamen est omnium levissimum, ut infra videbitur.

Primo ait Halesius se epistolarem illum characterem in hac epistola non videre, qui in aliis Chrysostomi operibus observatur; et quasi oblitus eorum quæ ante dixerat, ait præcæmium idem fere habere, quod in epistola prima ad Olympiadem, quam ipse ut genuinam admittit; illud vero præcæmium magnam epistolæ partem complectitur: in tota igitur illa parte admittat oportet epistolarem illum Chrysostomi characterem; in sequentibus etiam non pauca ex epistolis ad Olympiadem exque aliis item reperias, quoniam in his epistolis, ut statim observes si legas, cum ad diversos scribit, eadem fere repetit, ut optime animadvertit Boisius. Nihil certe hic est quod compilatorem sapiat; omnia fluunt, omnia recto procedunt ordine: cum autem accusatus quod cum muliere concubuerit respondet: *Exuite corpus meum, et membrorum meorum mortificationem reperiatis*, id ait, quod in pari casu dicendum oportuit. An tacere licuit cum in rebus gravissimis tanti episcopi fama læderetur? Annon potuit ille, imoannon debuit de tanto crimine accusatus ea proferre, quæ ad sui purgationem opportuna erant? Popularem autem acclamationem, imo et verba ipsa, amico sine jactantia dicere potuit Chrysostomus: amici namque, præsertim ii qui eadem de causa vexantur, arcanum nihil inter se habent: Cyriacus porro exsul de illatis Joanni Chrysostomo malis admodum dolebat; ideo quæ sibi fausta acciderint recenset Chrysostomus ut ipsum consoletur, isque recensitis ita claudit: *Quamobrem te rogo, ac genibus tuis advolutus obtestor, ut mœrorem et luctum abjicias*. Jam cum Arsacium sycophantam, qui oblati sibi episcopo suo falsis criminationibus, sedem suam invaserat, vir tamen octogenarius et ineruditus, cum, inquam, illum delirum, mœchum et lupum vocat, illud agit quod præstitit Athanasius, cum Gregorius quispiam in ejus locum substitutus est, et postea cum Gregorius ipsius sedem invasit; nam improbos hujusmodi, facinorosos, et qui pacem Ecclesiæ inturbabant, non sancti viri modo, sed ipsi quoque apostoli maledictis incessebant. Ad hæc vero an elementius agit Chrysostomus cum Arsacio in libro illo cui titulus, *Ad eos qui scandalizati sunt*, quem supra edidimus? An mitiora his sunt verba quæ ibidem leguntur, p. 507, c. 20, *λεπὸς νῦν, φαῦλος γεγεννημένος, καὶ λύκου παντὸς ἀγριώτερον ἐπιτηδῶν τῇ ἀγέλῃ, sacerdos ille improbus, lupo quovis sævius in gregem insiliens*? An quid gravius dici potuit?

Aliud objicitur quod hic legatur ἀπὸ τῶν Κουκουσῶν cum contra Κουκουσὸν in singulari semper habeatur apud Chrysostomum. Verum hæc lectio τῶν Κουκουσῶν est solius editionis Savilianæ: nam editiones Morelli et omnes Mss. hic Κουκουσοῦ habent, illudque τῆς Κιλικίας, quod in Editis addebatur, ab optimis Mss. abest. Cucum autem in Armenia esse ait alibi Chrysostomus; alii in Cilicia; Athanasius in Cappadocia locat, quia, cum in earum regionum confinio esset, modo huic, modo illi contributa est. Omnes certe viri docti hanc epistolam pro vera et genuina habent, nec ea de re vel minimam quæstionem movent.

[666-667] PKE.

ΠΡΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΕΝ ΕΞΟΡΙΑ ΟΝΤΑ ΚΑΙ ΑΥΤΟΝ.

Φέρε δὴ πάλιν ἀπαντήσω τῆς ἀθυρίας τοῦ ἔλκος, καὶ διασκεδάσω τοὺς λογισμοὺς τοὺς τὸ νέφος τοῦτο οὐνιστῶντας. Τί γάρ ἐστιν ὁ λυπῇ καὶ ἀδημονεῖς; Διότι χαλεπὸς ὁ χειμῶν καὶ πικρὸν τὸ ναυάγιον τὸ τὴν Ἐκκλησίαν καταλαβόν^β; Τοῦτο οἶδα καὶ γὰρ, καὶ οὐδεὶς ἀντερεῖ· ἀλλ' εἰ βούλει, εἰκόνα σοι ἀναπλάττω τῶν γινομένων. Θάλατταν ὁρῶμεν ἀπ' αὐτῆς ὁ κάτωθεν ἀναμολγυνομένην τῆς ἀθύσου, τοὺς ναύτας ἀντὶ τῶν οὐράκων καὶ τῶν κωπῶν τὰς χεῖρας τοῖς γόνασι περιπλέξαντας, καὶ πρὸς τὴν ἀμνηχανίαν τοῦ χειμῶνος ἀπορηθέντας, οὐκ οὐρανὸν βλέποντας, οὐ πύλας, οὐ ξηρὰν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν στρωμάτων κειμένους, καὶ ὀλοφυρομένους, καὶ κλαίοντας. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῆς θαλάσσης οὕτω συμβαίνει· νῦν δὲ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας θαλάσσης χεῖρων ὁ θόρυβος, καὶ χεῖρω τὰ κύματα. Ἀλλὰ παρακάλει τὸν δεσπότην ἡμῶν Χριστὸν, ὃς οὐ τέχνη περιγίνεται χειμῶνος, ἀλλὰ νεύματι λύει τὴν ζάλην. Ἀλλ' εἰ καὶ πολλάκις παρακάλεσας, καὶ οὐκ [668] εἰσηκούσθης, μὴ ὀλιγωρήσης· τοιοῦτον γὰρ ἔθος ἔχει ὁ φιλόκωπος Θεός. Μὴ

γὰρ οὐκ ἠδύνατο ἐκείνους τοὺς τρεῖς παῖδας λυτρώσασθαι, ἵνα μὴ εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς ἐμπέσωσιν; Ἀλλ' ὅτε ἠχμαλωτεύθησαν, ὅτε εἰς βάρβαρον χώραν ἀπεβρίφησαν, καὶ τῆς πατρῴας κληρονομίας ἐξέπεσον, καὶ παρὰ πάντων ἀπεινώσθησαν, καὶ οὐδὲν λοιπὸν οὐκ ἀπελίπετο, τότε Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν τὴν θαυμαστοποιῶν εἰργάσατο, καὶ διεσκόρπισε τὸ πῦρ^δ. Μὴ φέρον γὰρ τὴν ἀρετὴν τῶν δικαίων τὸ πῦρ, ἐξεπήδησεν ἔξω, καὶ ἐνεπύρυσεν οὐς εὔρε περὶ τὴν κάμινον τῶν Χαλδαίων. Καὶ λοιπὸν ἐκκλησία αὐτοῖς ἦν ἡ κάμινος, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν προσεκαλοῦντο, τὰ τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, ἀγγέλους καὶ δυνάμεις, καὶ οὕτω πάντα συλλαβόμενοι ἔλεγον· *Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον*. Ὅρῃς πῶς ἡ ὑπομονὴ τῶν δικαίων ὁ καὶ τὸ πῦρ εἰς δρόσον μετέβαλε, καὶ τὸν τύραννον ἐδουλώπησε, καὶ κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης ἐκπέμπει γράμματα; *Μέγας ὁ Θεός, φησὶ, Σεδράχ, Μισάχ, καὶ Ἀβδεναγὰβ*. Καὶ ἰδοὺ πόσῃ ἀποτομίᾳ ἐνέβηκεν, εἰ τις λόγον εἴπῃ κατ' αὐτῶν, τὸν οἶκον αὐτοῦ ταμιεύεσθαι καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ διαρπάξεσθαι. Μὴ οὖν ἀθυμήσης, μηδὲ ὀλιγορήσης. Καὶ γὰρ ἐγὼ ὅτε ἐξηλυνόμην ἀπὸ τῆς πόλεως, οὐδὲν τούτων οὐκ ἐφρόντιζον, ἀλλ' ἔλεγον πρὸς ἑμαυτὸν· Εἰ μὲν βούλεται ἡ βασι-

^α De epistola ad Cyriacum pluribus diximus in Monito. Plurim deest in omnibus mss. excepto Coisliniano, qui hic habet καὶ σκεδάσω.

^β Hæc est lectio Savilii; Montf. τὰ τ. ἔ. καταλαβόντα.

^γ Coislin. θάλατταν ὁρῶ μαινομένην ἀπ' αὐτῆς. Infra idem, καὶ πρὸς τὴν ἀπορίαν τοῦ χειμῶνος ἀπορηθέντας. Porro cum hæc homilia in multis similibus sit ei quæ supra prima ad Olympiadem locatur, codicis Regii scriba hic multa ex eadem epistola de verbo ad verbum exscripsit usque ad illud, νεύσει μόνον καὶ πάντα ἐν μιᾷ χειρὶ λυταί βοήθ.

^δ Coislin. οὐδὲν λοιπὸν τῶν δεινῶν οὐκ ἀπελίπετο... Θεὸς ἡμῶν ἄρνω τῇ θαυμαστοποιᾷ διεσκόρπισε τὸ πῦρ.

^ε Duo mss. ὑπομονὴ τῶν ἁγίων. Infra alius ἀποτομίαν ἔθηκε, alius ἀποτομίαν ἐχρησάτο.

CXXV.

CYRIACO EPISCOPO EXSULANTI.

(Cucuso anno 404.)

Age, mœstitiæ tuæ ulcus rursus leniam, atque cogitationes eas, quæ hanc nubem collegerunt, discutiam. Ecquid enim est, quod mœres atque animum dejicis? An quia gravis est tempestas, ac sævum naufragium, quod Ecclesiam occupavit? Hoc ipse quoque scio, nec ullus est, qui inficias ire possit: imo vero, si ita lubet, eorum quæ sunt imaginem tibi adumbrabo. Mare videmus ab imis usque gurgitibus revulsam, nautas gubernaculorum ac remorum loco manus genibus implicitas habentes, præque tempestatis magnitudine tanta consilii inopia laborantes, ut nec carum, nec mare, nec terram cernant, verum flentes ac lamentantes in tabulatis jaceant. Atque in mari quidem ita evenire solet: nunc autem in nostro quoque mari gravior procella gravioreque fluctus excitantur. Verum fac Domino nostro Christo supplex sis, qui non arte tempestatem superat, sed nutu solo eam discutit. Quod si precibus ad eum adhibitis nondum tamen exauditus es, ne elanguescas, animumque despondeas; hujusmodi namque benigni illius numinis mos est. Annon tres illos pueros a periculo subducere poterat, ac ne in ignis fornacem inciderent prohibere? At postquam captivi abducti, atque in barba-

rorum regionem abjecti, paternaque hereditate eversi, atque ab omnibus desperati sunt, nec jam ullum mali genus deerat, tum denique Christus, verus Deus noster, repente miraculum edidit, ignemque dissipavit. Ignis enim justorum virtutem minime ferens e fornace exsiliit, atque Chaldæos, quos circum fornacem nactus est, exussit (Dan. 3). Ac tum fornax ecclesie instar ipsis erat: atque res omnes conditas, tam quæ oculis cernuntur, quam quæ ab oculorum sensu remotæ sunt, hoc est angelos et virtutes accersebant, sicque omnia in unum complectentes, his verbis utebantur: *Benedicite omnia opera Domini Domino* (Dan. 3. 37). Videsne quomodo justorum patientia ignem in rorem commutavit, tyrannique animum ita inflexit, ut per universum orbem literas mitteret, ad hunc modum loquens: *Magnus Deus Sidrach, Misach, et Abdenago* (Dan. 3. 95)? Ac vide quam atrox supplicium constituit, si quis adversus ipsos aliquid contumeliose dixisset: nempe ut domus ipsius ac facultates omnes diriperentur (*Ibid.* v. 96). Ne igitur animum demittas, ac desperatione frangaris. Nam nec ego, cum civitate pellerer, quidquam horum curabam, verum mecum

ipse ita loquebar (a) : Si imperatrix me exsilio muletare vult, exsulem sane : *Domini est terra, et plenitudo ejus* (Psal. 23. 1). Si serra de me supplicium capere cupit, dissecer : Hesaiam pro exemplo habeo. Si me in mare ræcipitem dare vult, Jonæ recordor (Jonæ 1). Si in fornacem conjicere vult, tres pueros habeo, qui eodem supplicio affecti sunt (Dan. 3). Si feris objicere, Daniele, quæleonibus objectus est, mihi animo propono (Ibid. c. 6). Si lapidibus obruere vult, obruat : Stephanum habeo primum martyrem (Act. 7). Si caput meum accipere vult, accipiat : Joannem habeo (Marc. 6). Si facultates meas sumere,umat : *Nudus egressus sum de ventre matris meæ, nudus etiam hinc abscedam* (Job 1. 21). Monet me his verbis Apostolus : *Deus hominis personam non accipit* ; atque his rursum : *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem* (Gal. 2. 6. et 1. 10). Mihi etiam David arma subministrat, cum ait : *Loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum, et non confundebar* (Psal. 118. 46). Multa adversum me struxerunt : atque me post epulas quibusdam communionem impertiisse. Hoc si feci, de episcoporum libro nomen meum expungatur, nec in orthodoxæ fidei volumine scribatur, quoniam ecce si quidquam ejusmodi perpetravi, Christus e regno suo me abiciat. Quod si mihi obstinata mente id objicere pergunt, Paulum etiam de dignitari gradu deiciant, qui cœnatus universam domum baptizavit (Act. 16) ; Domino item ipsi auctoritatem abrogent, qui apostolis post cœnam communionem dedit. Quin me quoque cum muliere concubuisse criminantur. Exiite corpus meum, et membrorum meorum mortificationem reperietis. Verum ad hæc omnia facienda livore adducti sunt. At idne omnino, Cyriace frater, animum tuum discruciat, quod illi qui me ex urbe expulerunt, in foro libere volitant, ingensque stipatorum grex eos a tergo sequitur ? Verum recordare Lazari et divitis illius (Luc. 16) : annon ille in hoc ævo calamitosus fuit, hic autem voluptatibus ac luxu diffusit ? Quidnam porro illi paupertas detrimenti attulit ? Annon ut pugil ac victor in Abrahæ sinu delatus est ? Quidnam rursus huic, qui in purpura et bysso requiescebat, opes profuerunt ? Ubi lictores ? ubi satellites ? ubi equi aureis frenis insignes ? ubi parasi, et regia mensa ? Annon tanquam latro vinculus in monumentum abducebatur, nudam animam e mundo efferens : atque inani voce clamabat, *Pater Abraham, mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, et refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma* (Luc. 16. 24) ? Quid patrem Abrahamum vocas, cujus vitam non imitatus es ? Ille neminem non domo excipiebat : tu ne unius quidem pauperis curam gessisti. Nec vero est quod lugeamus ac collacrymemus, quod is, qui tantis opibus præditus erat, aquæ guttam non est consequutus. Quoniam enim micæ pauperi minime largitus est, idcirco ne guttam quidem aquæ accipit. Illiis tempore misericordiæ sementem non fecit, ac proinde ne æstate quidem messem fecit. Quin

(a) His similia habes supra in Homilia antequam tret in exsilium, itemque in quadam epistola ad Olympiadem.

hoc quoque certo consilio a Domino actum est, ut impiorum pœna, et justorum requies, e regione site sint : nimirum ut sese ipsi mutuo prospiciant atque agnoscant. Tunc enim quilibet martyr tyrannum suum agnoscat, atque item quilibet tyrannus martyrem eum, quem cruciatu affectit. Nec vero hæc a me dico : audi enim quid Sapientia dicat : *Tunc stabit justus in magna constantia adversus eos, qui se angustiauerunt* (Sap. 5. 1). Nam quemadmodum is qui fervente sole iter facit, ac siti flagrat, cum limpido fonte nactus est, ac bibere prohibetur, magno dolore afficitur ; aut rursus quemadmodum cum quispiam ingenti fame affectus, mensæ omni eduliorum genere confertæ assidet, cæterum a potentiore quodam impeditur, ne mensam attingat, ac cibis fruatur, gravem dolorem et cruciatum sentit, quod cum mensæ accumbat, epulis tamen gaudere, vel fonti assidens aqua frui nequeat : eodem modo in judicii die impii sanctos viros lætos atque hilares conspicient, nec tamen ipsis regia mensa frui concedetur. Nam etiam Deus, cum de Adamo supplicium sumere vellet, hoc fecit, ut ipse e paradisi regione terram coleret : quo videlicet in singulos dies ac singulas horas jucundum illum et expetendum locum, unde excesserat, prospiciens, perpetuum animo dolorem hauriret. Quod si hic etiam nobis mutuo congressu frui non licuit, at nemo illic obstat, quin tum una degamus, eosque, a quibus in exsilium ejeti sumus, videamus, ut Lazarus divitem, et martyres tyrannos. Ac proinde animum ne desponde, verum hanc prophetæ vocem in memoriam revoca : *Nolite timere opprobrium hominum, et contemptum eorum ne metuatis : sicut enim lana a linea rodentur, et sicut vestimentum veterascent* (Isai. 51. 7. 8). Illud etiam animadvertite, quomodo Dominus, hoc est is qui mundum continet, statim ab incunabulis exagitabatur, atque in barbarorum terram ejiciebatur : quo nos scilicet exemplo suo moneret, ne in tentationibus animis frangamur. Salvatoris passio tibi in animo versetur, nempe quot contumeliis ipse nostra causa affectus sit. Alii enim eum Samaritanum vocabant, alii arreptitium, et bellum, et falsum prophetam. Aiebant enim : *Ecce homo vorax et potator vini* (Luc. 7. 34), et : *In principe demoniorum ejecit demonia* (Matth. 9. 34). Quid cum eum ducebant ut præcipitio necarent, et cum ipsius faciem conspuebant ? quid cum chlamydem ipsi imponebant, ac spinis ipsum coronabant, atque ad ipsius pedes ludibrii causa se abiciebant, nec ullum irrisoris genus in eo prætermittebant ? quid cum alapis ipsum cædebant ? cum acetum et fel bibendum ei dabant ? cum arundine ipsius caput feriebant ? cum sanguinarii illi canes eum huc atque illic trahabant ? quid cum ad mortem nudus ducebatur, omnesque discipuli eum deseruerant, atque unus ex ipsis eum prodiderat, alter negaverat ; alii fugam inierant, solus ipse in media illa turba nudus stabat ? (festus quippe dies erat, omnes tunc in unum cogens ;) quid, cum tanquam nocens et facinorosus inter facinorosos cruci affligebatur, ac posteaquam e cruce demissus est, tamdiu inhumatus jacuit, quoad, ut sepi-

λῶσα ἐξορίσαι, ἐξορίσῃ με· Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ, καὶ τὸ πλῆρωμα αὐτῆς. Καὶ εἰ βούλεται πρίσαι, πρίσῃ με· τὸν Ἥσαϊαν ἔχω ὑπογραμμένον. Εἰ θέλει εἰς τὸ πᾶλος ἀκοντίσαι με, τὸν Ἰωάνν ὑπομνησκομαι· καὶ ἐγὼ με θέλει εἰς κάμινον ἐμβαλεῖν, τὸς τρεῖς παῖδας ἔχω τοῦτο πεπονθότας. Εἰ με θέλει τοῖς θηρίοις βαλεῖν, τὸν Δανιὴλ ἐν λάκκῳ τῶς λέουσι βεβλημένον ὑπομνησκομαι. Εἰ θέλει με λιθάσαι, λιθάσῃ με· τὸν Στέφανον ἔχω τὸν πρωτομάρτυρα. Εἰ θέλει τὴν κεφαλὴν μου λαβεῖν, λάβῃ· ἔχω Ἰωάννην τὸν Βαπτιστήν. Εἰ θέλει τὰ ὑπάρχοντά μου λαβεῖν, λάβῃ αὐτά· Γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητέρος μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι. Ἐμοὶ παραίνει ὁ Ἀπόστολος· Πρόσωπον ἀνθρώπου ὁ Θεὸς οὐ λαμβάνει· καὶ, Εἰ ἔτι, φησὶν, ἀνθρώπους ἤρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἦμην. Καὶ ὁ Δαυὶδ καθορίζει με λέγων, Ἑτάλουν ἐν τοῖς μαρτυρίοις σου ἐναντίον βασιλέων, καὶ οὐκ ἠσυχινόμεν. Πολλὰ κατ' ἐμοῦ ἐσκευάσαντο, καὶ λέγουσιν, ὅτι τινὰς ἐκινώνησα μετὰ τὸ φαγεῖν αὐτοὺς. Καὶ εἰ μὲν τοῦτο ἐποίησα, ἐξαλειφθεὶς τὸ ὄνομά μου ἐκ τῆς βίβλου τῶν ἐπισκόπων, καὶ μὴ γραφεῖται ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ὅτι ἰδοὺ ἔάν τοιοῦτον ἄ γῶ ἔπραξα, καὶ ἀποβαλεῖ με Χριστὸς ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Εἰ δὲ ἅπαξ καὶ τοῦτό μοι λέγουσι, καὶ φιλονεικοῦσι, καθελέτωσαν καὶ τὸν Παῦλον, ὃς μετὰ τὸ δειπνήσαι ὁλόκληρον τὸν οἶκον ἐδάπτισε· καθελέτωσαν καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον, δὲ μετὰ τὸ δειπνήσαι τοὺς ἀποστόλους τὸν κοινωνίαν ἔδωκε. Λέγουσιν, ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐκοιμήθην. Ἀποδύσατέ μου τὸ [669] σῶμα, καὶ εὐρήσατε τὴν νέκρωσιν τῶν μελῶν μου. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα διὰ τὸν φθόνον ἐποίησαν. Ἀλλὰ πάντως λυπῇ, ἀδελφε Κυριακὲ, ὅτι ἐκείνοι οἱ ἡμεῖς ἐξορίσαντες ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς παρήρησιάζονται, καὶ πληθὸς ἀκολουθεῖ δορυφόρων αὐτοῖς; Ἀλλὰ πάλιν ὑπομνησθῇ τὸν πλούσιον καὶ τὸν Λάζαρον, ποῖος μὲν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι ἐβλήθη, ποῖος δὲ ἀπῆλυσεν. Τί ἐβλαψεν αὐτὸν ἡ πένια; Οὐχὶ ἡ ἀβλήτης καὶ νικητῆς εἰς τοὺς κώλους Ἀδραμ ἀπηνέχθη; Τί δὲ ὤφειλεν ἐκεῖνον ὁ πλοῦτος τὸν ἐν πορφύρᾳ καὶ βύσσῳ ἀναπαυόμενον; Ποῦ οἱ ραβδούχοι; ποῦ οἱ δορυφόροι; ποῦ οἱ χρυσοχάλινοι ἱπποὶ; ποῦ οἱ παράσιτοι, καὶ ἡ βασιλικὴ τράπεζα; Οὐχὶ ὡς ληστὴς δεδεμένος ἀπήγετο ἐν τῷ μνήματι, γυμνὴν τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ κόσμου ἐκφέρων, καὶ κράζει κενὴ τῇ φωνῇ, Πάτερ Ἀδραμ, πέμψον Λάζαρον, ἵνα βρέξῃ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ, καὶ καταψύξῃ τὴν γλῶττάν μου, διότι δεινῶς ἀποξηγανίζομαι; Τί πατέρα καλεῖς τὸν Ἀδραμ, οὗ τὸν βίον οὐκ ἐμιμήσω; Ἐκεῖνος πάντα ἀνθρώπων εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ ἐξένιζεν, οὗ δὲ ἐνὸς πτωχοῦ φροντίδα οὐκ ἐποίησεν. Οὐκ ἔστι πενήτης καὶ κλαῦσαι, ὅτι ὁ τοσοῦτον πλοῦτον ἔχων, σταγόνος ὕδατος ἀξίος οὐκ ἐγένετο. Ἐπειδὴ γὰρ ψυχίων οὐ μετίδωκε τῷ πτωχῷ, σταγὸνα ὕδατος οὐ λαμβάνει. Τῷ χειμῶνι οὐκ ἔσπειρεν ἔλεος· ἦλθε τὸ θέρος, καὶ οὐκ ἐθέρισε. Καὶ τοῦτο τοῦ Δεσπότου οἰκονομία, ὅτι ἐξ ἐναντίας ἐποίησε τὴν ἀδικασίαν τοῖς ἀσεβέσι, καὶ τὴν ἀνάπαυσιν τοῖς δικαίοις,

ἵνα βλέπωσιν ἀλλήλους, καὶ ἀλλήλους γνωρίζωσι. Καὶ γὰρ ἕκαστος τότε μάρτυς τὸν ἴδιον τύραννον ἐπιγνώσεται, καὶ ἕκαστος τύραννος τὸν ἴδιον μάρτυρα, ὃν ἐκόλασε. Καὶ οὐκ ἐμὰ τὰ ῥήματα· ἀκούσον τῆς Σοφίας λεγομένης· Τότε ἐν πολλῇ παρήρησιā στήσεται ὁ δίκαιος κατὰ πρόσωπον τῶν θλιγάντων αὐτόν. Ὡςπερ γὰρ ὁδοιπόρος ἐν καύματι περιπατῶν, ἡνίκα εὕρῃ καθαράν πηγὴν τῇ δίψῃ φλεγόμενος, καὶ πολλῷ τῷ λιμῷ συνεχόμενος παρακαθέζεται τραπέζῃ ἐχούσῃ παντοία τὰ ἐδέσματα, παρὰ τινος δὲ δυνατωτέρου κυλίσεται μὴ ἀψασθαί τῆς τραπέζης, μὴδὲ ἀπολαῦσαι τῶν ἐδεσμάτων, σφοδρὰν ἔχει τὴν ὀδύνην καὶ τὴν κόλασιν, ὅτι τῇ τραπέζῃ παρακαθέζεται, καὶ τῶν βρωμάτων ἀπολαῦσαι οὐ δύναται, καὶ ὁ τῇ πηγῇ παρακαθεζόμενος, τοῦ ὕδατος ἀπολαῦσαι οὐ δύναται· οὕτως ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, βλέπουσι τοὺς ἁγίους εὐφραινομένους οἱ ἀσεβεῖς, καὶ τῆς βασιλικῆς ἡ τραπέζης ἀπολαῦσαι οὐ δύνανται. Καὶ γὰρ τὸν Ἀδὰμ ὁ Θεὸς κολάσαι βουλόμενος, ἐποίησεν αὐτὸν ἐξ ἐναντίας τοῦ παραδείσου ἐργάζεσθαι τὴν γῆν, ἵνα καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν βλέπων ἐκεῖνον τὸ ποθῇ τὸν χωρίον, ὅθεν ἐξῆλθεν, ἔχῃ πάντοτε τὴν ὀδύνην ἐν τῇ ψυχῇ. Εἰ δὲ καὶ ὧδε ἀλλήλοις μὴ συντύχωμεν, ἀλλ' ἐκεῖ οὐδεὶς ὁ καλῶν ἡμᾶς τότε μετ' ἀλλήλων διάγειν· [670] καὶ ὁφόμεθα τοὺς ἐξορίσαντας ἡμᾶς, ὥςπερ ὁ Λάζαρος τὸν πλούσιον, καὶ οἱ μάρτυρες τοὺς τυράννους. Μὴ οὖν ἀθύρει, ἀλλὰ μνημόνευε τοῦ προφήτου λέγοντος· Μυκτηρισμὸν ἀνθρώπων μὴ φοβείσθε, καὶ τῷ θραυσμῷ αὐτῶν μὴ ἡττάσθε· ὥςπερ γὰρ ἔριον ὑπὸ σιγῆς, οὕτω βρωθήσονται, καὶ ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται. Κατανόησον δὲ τὸν Δεσπότην, πῶς εὐθὺς ἀπὸ τῶν σπαργάνων ἐδιώκετο, καὶ εἰς βάρβαρον γῆν ἀπεβρίπτετο, ὃ τὸν κόσμον κατέχων, τύπος ἡμῖν γενόμενος τοῦ μὴ ἐκκαθεῖν ἐν τοῖς πειρασμοῖς. Ἀνέμνησαι τὸ πάθος τοῦ Σωτῆρος, ὅσας ὕβρεις δι' ἡμᾶς ὑπέμεινεν. Οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν Σαμαρεῖτην ἐκάλουν, οἱ δὲ δαιμονιώντα καὶ γαστρίμαργον καὶ ψευδοπροφήτην. Λέγουσι γάρ· Ἰδοὺ ἄνθρωπος φάτος καὶ οἰνοπότης, καὶ, ὅτι· Ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. Τί δὲ ὅτε ἦγον αὐτὸν κλημνίσαι, καὶ ὅτε εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐνέπνουν; τί δὲ ὅτε τὴν χλαμύδα αὐτῷ περιετίθουν, καὶ ὅτε ἀκάνθαις αὐτὸν ἐστεφάνουν, καὶ προσέπιπτον αὐτῷ ἐμπαίζοντες, καὶ πᾶν εἶδος χλεύης αὐτῷ ἐπάγοντες, τί δὲ ὅτε βαπτίσματα αὐτῷ ἐδίδουν; ὅτε ὅξος καὶ τὴν χολὴν αὐτὸν ἐπότιζον; ὅτε τῷ καλὰμῳ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἔκτυπον, καὶ ὅτε περιῆγον αὐτὸν οἱ αἰμοδόροι ἐκείνοι κύνες; τί δὲ ὅτε ἐπὶ τὸ πάθος ἦγετο γυμνός, καὶ πάντες αὐτὸν κατέλιπον οἱ μαθηταί, καὶ ὁ εἰς μὲν αὐτὸν προέδωκεν, εἰς δὲ ἠρνήσατο, οἱ δὲ ἄλλοι ἔδραπέτευσαν, καὶ μόνος εἰστήκει γυμνὸς ἐν μέσῳ τῶν δούλων ἐκείνων; ἔορτῃ γὰρ ἦν ἡ ἀπαντας συνάγουσα τότε· καὶ ὅτε ὡς πονηρὸν ἐν μέσῳ κακούργων αὐτὸν ἐσταύρωσαν, καὶ ἄταφος ἐκρέματο, καὶ οὐτε κατήνεγ-

* Duo mss. ὅτι οὐδὲν τοιοῦτον.

b Coislin. βλέπουσι μὲν τοὺς ἁγίους εὐφρ... τῆς δὲ βαρ...

c Hæc in Reg. uno et in Coislin. permistim posui

καν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ἕως οὗ τις αὐτὸν ἐξηγήσατο, ἵνα αὐτὸν θάψῃ· Μνησθῆτι ὅτι ταφῆς οὐκ ἔξωθη, καὶ ὅτι φόγον πονηρὸν κατ' αὐτοῦ ἀπεφάναντο, καὶ ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐκλείψαν αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀνέστη. Ὑπομνήσθητι δὲ καὶ τοὺς ἀποστόλους, ὅτι πανταχόθεν ἐδιώκοντο, καὶ κατεκρύπτοντο, ἐν ταῖς πόλεσι μὴν δυνάμενοι φανῆναι· πῶς ὁ Πέτρος παρὰ Σίμωνι τῷ βυρσεὶ κατεκρύπτετο, καὶ ὁ Παῦλος παρὰ τῇ πορφυροπώλιδι γυναίκι, ὅτι οὐκ εἶχον παρὰ τοῖς πλουσίοις παρρησίαν. Ἄλλ' ὕστερον πάντα ὁμαλὰ ἐγένετο αὐτοῖς. Οὕτω καὶ νῦν μὴ ἀθυμήσης. Ἦκουσα γὰρ καγὼ περὶ τοῦ λήρου ἐκείνου τοῦ Ἀρσακίου, ὃν ἐκάθισεν ἡ βασίλισσα ἐν τῷ θρόνῳ, ὅτι ἐβλήθη τοὺς ἀδελφοὺς ὅλους μὴ θέλοντας· αὐτῇ κοινωνήσαι· πολλοὶ δὲ αὐτὸν δι' ἐμὲ καὶ ἐν τῇ φυλακῇ ἐναπέθανον. Ὁ γὰρ προβατόσχημος ἐκεῖνος λύκος, ὁ σχῆμα μὲν ἔχων ἐπισκόπου, μοιχὸς δὲ ὑπάρχων· ὡς γὰρ ἡ γυνὴ μοιχαλὶς χρηματίζει, ἡ ζώντος τοῦ ἀνδρὸς ἐτέρῳ συναφείσα· οὕτω καὶ οὗτος μοιχὸς ἐστίν, οὐ σαρκὸς, ἀλλὰ πνεύματος· ζώντος γὰρ ἐμοῦ ἤρπασέ μου τὸν θρόνον τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ταῦτά σοι ἐπέστειλα ἀπὸ Κουκουσοῦ^β, ὅπου ἐκέλευσεν ἡμᾶς ἡ βασίλισσα ἐξορισθῆναι. Πολλὰ δὲ [671] θλίψεις κατὰ τὴν ὁδὸν συνέβησαν ἡμῖν, ἀλλ' οὐδενὸς ἐφρονείσαμεν. Ὅτε δὲ ἤλθομεν πρὸς τὴν χώραν τῶν Καππαδόκων, καὶ ἐν τῇ Ταυροκλιτικῇ, πολλοὶ χοροὶ ἡμῖν ὑπὸντων πατέρων ἁγίων ἀνδρῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πλῆθθι μοναχῶν καὶ παρθένων, τὰς ἀθανάτους πηγὰς τῶν δακρύων ἐκχέοντες. Καὶ ἔκλειον θεωροῦντες ἡμᾶς ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἀπερχομένους, καὶ εἰγον πρὸς ἑαυτοὺς, Συνέφερον ἵνα ὁ ἥλιος συνέστειλε τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ, ἥ ἵνα τὸ στόμα Ἰωάννου ἐσιώπησεν. Ταῦτά με ἐθροῦθης καὶ ἐβλήψεν, ἐπειδὴ ἔβλεπον πάντας κλαίοντας περὶ ἐμοῦ. Ἐπεὶ τῶν ἁλλων πάντων, ὅσα συνέβη μοι, φροντίδα οὐκ ἐποίησα. Πάνυ δὲ ἡμᾶς ἐδεξιώσατο ὁ ἐπίσκοπος τῆς πόλεως ταύτης, καὶ πολλὴν ἀγάπην ἔδειξεν εἰς ἡμᾶς· ὥστε, εἰ δυνατόν, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ παρεχώρησεν ἡμῖν, εἰ μὴ τὸν ὅρον ἐφυλάττομεν. Δέομαι οὖν καὶ ἀντιβολῶ, καὶ τῶν γονάτων ἄπτομαι τῶν σῶν, ἀπόρριψον τὸ πένθος τῆς ἀθυμίας σου, ὑπὲρ ἡμῶν μνεῖαν ἔχων πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἀντιγράψαι ἡμῖν παρακλήθητι.

PKG. *Ρουφίνω πρεσβυτέρῳ.*

Ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὅτι πάλιν ἀνήφθη τὰ ἐν Φοινίκῃ κακὰ, καὶ ἡ τῶν Ἑλλήνων ηὔξηθη μανία, καὶ πολλοὶ τῶν μοναχῶν οἱ μὲν ἐπληγήσαν, οἱ δὲ καὶ ἀπέθανον. Διὰ τοῦτο σε μερίζωνς ἐπέγω μετὰ πλείονος τοῦ τάχους ἀφάσθαι τῆς ὁδοῦ, καὶ στήναι ἐπὶ τῆς παρατάξεως. Εὐ γὰρ οἶδα, ὅτι φανεῖς μόνον τροπῶσθαι τοὺς ὑπαναντίους, καὶ εὐχῇ, καὶ ἐπεισιεῖ, καὶ καρτερίᾳ, καὶ τῇ συνήθει κεχηρημένος ἀνδρείᾳ· καὶ καταλύσεις αὐτῶν τὴν μανίαν, καὶ τοὺς μεθ' ἡμῶν ὄντας ἀνακτῆ-

ση. καὶ πολλὰ ἐργάσθαι τὰ ἀγαθὰ. Μὴ τοίνυν μέλλε, μηδὲ ἀναβάλλου, ἀλλὰ πλείονι κέχρησο τῷ τάχει, καὶ ταῦτα τὰ ἀπαγγελλόμενα προθυμότερόν σε ἐργάζεσθαι. Οὐδὲ γὰρ εἰ οἰκίαν εἶδες ἀναπτομένην, ἀνεχώρησας ἂν, ἀλλὰ τότε καὶ μερίζωνς ἐπέθου, ὥστε καὶ προκαταλαβεῖν τὴν φλόγα, καὶ διὰ σαυτοῦ, καὶ δι' ἐτέρων πάντα ἂν ἐποίησας ὑπὲρ τοῦ σβῆσαι τὸ κακόν. Καὶ νῦν τοίνυν ἐπειδὴ τοιαύτη ἀνήφθη πυρὰ, ἀμελλήτῃ τὰ αὐτόθι καταλαβεῖν σπουδάσας, καὶ πάντως ἔσται τι χρηστόν, καὶ πολλὴ τούτων διόρθωσις. Τὸ μὲν γὰρ ἐν ἡσυχίᾳ καὶ γαλήνῃ, καὶ μηδεὸς πολεμοῦντος, κατηχεῖν τινας καὶ τῶν τυχόντων ἐστίν· τὸ δὲ οὕτω τοῦ διαβόλου μαινομένου, καὶ τῶν δαιμόνων ὀπλιζομένων, στήναι γενναίως, καὶ ἐξαρκάσαι τοὺς μετ' ἐκείνου τεταγμένους τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοὺς ἄλλους κωλύσαι εἰς τὰς ἐκείνου χεῖρας ἐμπσεῖν, τοῦτο ἀνδρὸς γενναίου, τοῦτο νηφούσης ψυχῆς, τοῦτο τῆς σῆς διανοίας τῆς ὑψηλῆς, καὶ διεγρηγμένης, τοῦτο μυρίων στεφάνων ἄξιον, τοῦτο βραδείων ἀφάτων, τοῦτο ἀποστολικὸν κατορθώμα. Ἐννοήσας τοίνυν ὅτι ὁ καιρὸς οὗτος· εὐδοκιμήσεώς σοι καιρὸς ἐστίν, καὶ μυρία ἐμπορίας, καὶ πραγματείας ὑπόθεσις, [672] ἀρπασον τοσοῦτον πλοῦτον, καὶ πολλῇ ταχύτῃ χρῆσασθαι παρακλήθητι· καὶ διὰ τάχους ἡμῖν ἐπέστειλον, ἐπειδὴν ἀπαντήσης αὐτόθι. Ἄν γὰρ πυθώμεθα μόνον, ὅτι τῶν ὁρῶν· ἐπέβης τῆς Φοινίκης, ἀμέριμον λοιπὸν ἔσμεν, ἀναπαυόμεθα, ἐν ἀδείᾳ διάτουμεν. Τὰ γὰρ ἐξῆς ἴσμεν, ὅτι καθάπερ ἀριστεὺς γενναῖος, καὶ ἀνδράγαθεῖν εἰδώς, οὕτως ἅπαντα ἐπελεύση, τοὺς μὲν κειμένους ἀνεγείρων, τοὺς δὲ ἐστῶτας ἐδράζων καὶ πηγνύς, τοὺς δὲ πλανωμένους ἐπανάγων, καὶ τοὺς ἀπολωλότας ἀναζητῶν καὶ εὐρίσκων, ἅπασαν τοῦ διαβόλου συγχόπτειν τὴν φάλαγγα. Οἶδα γὰρ, οἶδα σαφῶς τὸ ἀγρυπνῶν σου τῆς ψυχῆς, τὸ μεμερινημένον τῆς διανοίας, τὸ συνετὸν, τὸ ἐμμελές, τὸ προσηγνές, τὸ ἀνδρεῖον, τὸ εὐτόνον, τὸ καρτερικόν. Γράφε τοίνυν ἡμῖν συνεχῶς, καὶ πρὶν ἢ τὴν Φοινίκην ἰδεῖν, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ πυκνὰ πέμπων τὰ γράμματα, ἐπεὶ καὶ νῦν ἐθαύμασα πῶς τῶν περὶ τὸν κύριόν μου τὸν τιμιώτατον καὶ εὐλαβεστάτον Θεόδοτον τὸν πρεσβύτερον παραγινόμενων, οὐκ ἐπέσταλκας. Ἰν' οὖν μὴ πάλιν ἀλγῶμεν, μὴ δεχόμενοι γράμματα τῆς σῆς τιμωτητος, εἰ οἷόν τε ἦ, καθ' ἐκάστην μὴν πέμπε ἡμῖν συνεχῶς ἐπιστολάς, ἵνα μαυθάνωμεν πόσον τε πρόκοφας τῆς ὁδοῦ, καὶ εἰ πλησίον γέγονας τῶν μερῶν ἐκείνων. Πάνυ γὰρ μεριμνῶμεν, καὶ φροντίζομεν· καὶ βουλόμεθα ταῦτα καθ' ἐκάστην ἡμέραν μαυθάνειν. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, κύριέ μου τιμιώτατε, χάριται· ταύτην ἡμῖν μεγίστην τὴν χάριν, καὶ πρὶν ἢ ἀπελθεῖν, καὶ ἐπειδὴν ἀπέλθης, συνεχεῖς πέμπων ἐπιστολάς, καὶ πάντα ἡμῖν δηλῶν, ἵνα ἐάν μὲν κατορθώματα ἦ, χαίρωμεν, καὶ εὐφραινώμεθα· ἂν δὲ κωλύματα,

^α Tres mss. τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὰς παρθένας μὴ θελήσας.

^β Edit. ἀπὸ Κουκουσοῦ τῆς Κιλικίας. Edit. Savil ἀπὸ τῶν Κουκουσῶν. In duobus mss. τῆς Κιλικίας deest. Infra Coislin. τῶν Καππαδόκων, καὶ ἐν τῷ Ταύρῳ τῆς Κιλικίας χοροὶ ἡμῖν.

^γ Duo mss. ὅτι τῶν ὁρῶν.

tura donaretur, a quodam postulatum est? Recordare eum funere non elatum esse, improbumque sermonem adversus eum disseminatum fuisse, nimirum eum a discipulis suis surreptum fuisse, nec resurrexisse (*Math.* 28). In mentem veniant apostoli, qui et ipsi undecumque vexabantur, ac latebras querebant, quod in urbibus palam versari non possent: quoniam pacto Petrus apud Simonem coriarium delitescerebat (*Act.* 9. 43), et Paulus apud mulierem purpurariam, quoniam de divitum erga se animo dubitabant (*Ibid.* 16. 15). At postea omnia ipsis plana et facilia fuerunt. Ad eundem igitur modum tu quoque animum ne dejicias. Allatum autem ad me est de deliro illo Arsacio, quem Imperatrix in throno collocavit, eum fratres eos omnes, qui cum ipso communicare recusabant, affixisse: et multos ex ipsis mei causa in vinculis diem vitæ extremum clausisse. Siquidem lopus ille, oris speciem præ se ferens, etsi episcopi larvam gerat, adulter tamen est. Ut enim mulier adultera vocatur quæ vivente viro alteri nubit: eodem modo hic quoque adulter est, non carnis, sed spiritus: me enim vivente Ecclesie thronum invasit. Atque hæc tibi e Cucuso¹ scripsi, quo videlicet Imperatrix ablegari me jussit. Multæ porro mihi in via calamitates contigerunt: verum nihil ejusmodi mihi curæ fuit. Ut autem in Cappadociam, atque etiam in Tauro-Ciliciam venimus, magno agmine sancti patres, ac monachi, et virgines obviam nobis prodibant, infinitam lacrymarum vim profundentes. Cumque nos in exilium abeuntes cernerent, in fletus prorompebant, hisque inter se verbis utebantur: Satiuss fuisset solem radios suos subtrahere, quam Joannis os continere. Hæc me perturbabant ac premebant, quoniam omnes mea causa plorantes intuebar. Nam cætera omnia, quæ mihi oborta sunt, nulla me cura affecerunt. At vero urbis hujusce episcopus perquam humaniter nos excepit, tantamque erga nos caritatem præ se tulit, ut etiam, si fieri potuisset, throno quoque suo nobis cessurus fuerit, nisi nobis cavendum fuisset, ne præscriptum limitem excederemus. Quamobrem te rogo, ac velut genibus tuis advolutus obtestor, ut mororem et luctum abjicias, ac pro nobis apud Deum memor sis, nobisque rescribas.

CXXVI. Rufino presbytero. (Cucuso anno 406.)

Phœnicia mala rursum exarsisse, ac gentilium furorē auctum esse accepi: compluresque monachos partim vulneribus affectos esse, partim etiam mortem obiisse. Ideo majorem in modum te urgeo, ut quam celerrime te ad iter accingas, atque in acie stes. Certum enim habeo fore, ut si preces, et lenitatem, et mansuetudinem, et tolerantiam, et patientiam, eamque quam soles animi fortitudinem adhibueris, vel aspectu solo adversarios in fugam conjicias, ipso-

¹ *Eum fratres et virgines quæ.*

² Edit., e *Cucuso Cilicie*. Edit. Savil., e *Cucensis*. In duobus ass. vox, *Cilicia*, deest. Certe Cucusum non omnes Cilicie esse dicebant. Si vera sit horum codicum lectio, et veram nique puto, tunc levatur supra memorata in Monito difficultas. Athanasius illam in Capæ adlocia locat in Historia Ariani tum ad Nonachos p. 348.

rumque furorem extinguas; atque eorum qui nostras partes tuentur animos recrees, multaque bona efficias. Quare ne cuncteris, nec procrastines; sed majori celeritate utaris, teque hæc, quæ a me commemorata sunt, alacriorem reddant. Etenim si conflagrantem domum vidisses, non profecto recessisses, verum majorem etiam festinationem adhibuisses, quo flammam anteverteres, atque tum per te, tum per alios, quidvis egisses, ut malum extingueres. Eodem ergo modo nunc quoque, quoniam hujusmodi incendium excitatum est, fac sine ulla mora illuc proficisci matures: atque omnino aliquid læti continget, magnumque his incommodis remedium afferetur. Sane, cum omnia quieta et tranquilla sunt, nec quisquam est qui bellum inferat, nonnullos ad pietatem erudire cujuslibet hominis est: at cum diabolus ita furit, ac dæmones arma induunt, forti animo stare, atque et eos qui ab illius partibus stant, eripere, et cæteros, ne in illius manus incidunt, impedire, hoc strenui viri est, hoc animi vigilantis, hoc sublimis tæx et expectæ mentis, hoc sexcentis coronis ac præmiis omni sermone præstantioribus dignum, hoc denique apostolicum facinus. Illud igitur cum animo tuo reputans, tempus istud adipiscendæ gloriæ tibi occasionem, atque infiniti quæstus et emolumenti materiam esse, cura, obsecro, ut tantas opes arripas, ingentique celeritate utaris: atque quam primum illuc veneris, ad nos scribas. Nam si vel hoc audierimus, te Phœnicie fines attingisse, jam sine cura erimus, requiescemus, in securitate degemus. Nam quæ hinc consequentur scimus: nimirum ut generosus ac rei bellicæ peritus imperator, sic tu omnia peragrabis, jacentes excitans, stantes confirmans et constabiliens, errantes in viam reducens, perditos requirens et inveniens, universas diaboli copias concidens. Est enim mihi perspecta, mihi, inquam, perspecta est animi tui vigilantia, mentis tæx cura et sollicitudo, sagacitas, concinnitas, comitas, fortitudo, robur, constantia. Quare quam sæpissime velim ad nos scribas: atque etiam, priusquam in Phœniciam perveneris, ex itinere frequentes ad nos literas mittas, siquidem nunc quoque miratus sum te, cum dominus meus reverendissimus ac religiosissimus Theodotus presbyter huc venit, nihil ad nos literarum dedisse. Quocirca ne rursus eo nomine dolorem concipimus, quod nullas abs te literas accipiamus, si fieri potest, ex singulis etiam mansionibus (a) ad nos scribe, ut quantum viæ processeris, et num jam ab iis oris baud procul sis, intelligamus. In magna enim cura et sollicitudine sumus: atque hæc quotidie scire cupimus. Quæ cum noris, reverendissime domine, hoc mihi pro summo beneficio concede, ut ante discessum tuum, atque etiam post discessum, crebras literas mittas, curesque ut omnia sciamus: quo si res prosperum cursum teneant, gaudio ac voluptate afficiamur: sin autem impedimenta

(a) Græce, καὶ ἰσχυρῶς πορεύ. Mores in Itinerario Antonini passim, in aliisque libris mansiones vocantur, erantque stationes et diversoria in vicis publicis constituta, ubi divertebatur. Athanasius in Apologia de Fuga dicit in itinera Alexandria Antiochiam 36 mansiones esse.

objiciantur, omni ratione ac studio ea de medio tollere nitamur. Neque enim ante conquiescimus, quam et per nos, et per alios, si fieri possit, hoc effecerimus, etiamsi millies vel in urbem Constantinopolitana mittere necesse sit, quo omnia tibi valde prona reddamus; ne id quidem facere recusabimus. Hæc igitur cum tibi nota sint, quæ tui muneris sunt nobis præsta, vigilantiam ac diligentiam. Quod si fratres etiam mitti oportere putes, id quoque fac sciam. De sanctorum vero martyrum reliquiis sine cura esto: confestim enim religiosissimum dominum meum presbyterum Terentium ad dominum meum piissimum Otreium (a) Arabissi episcopum misi. Nam ipse et multas et minime dubias habet, quas paucis diebus in Phœniciam ad te mittemus. Quare da operam, ne officio tuo ulla ex parte desis. Nam quæ nostri muneris sunt, quanta cum animi promptitudine præstemus, vides. Festina itaque, ut ante hiemem ecclesias, quæ sine tecto sunt, perficere queas.

CXXVII. *Polybio.* (Anno, ut putatur, 406.)

Alius fortasse intolerandum hujus regionis frigus, vastam loci solitudinem, acerbissimum denique morbum (hinc enim in morbum incidimus) luxisset ac deplorasset: ego autem his omissis disjunctionem vestram lugeo, quæ mihi et solitudine, et morbo, et hieme est acerbior. Quam acerbiter hiems quoque mihi auxit. Nam quod unum molestissimæ disjunctionis solatium suppetebat, hoc est ut vobiscum per literas colloquerer, hoc quoque hiems exorta mihi ademit: ut quæ ob ingentem nivis vim vias intercluserit, ac neque aliunde quemquam huc venire, ac nobiscum congregari, neque item hinc excedere, atque ad vos proficisci sinat. Quod et ipsum haud minus, imo etiam magis Isaurorum terror efficit, nobisque solitudinem auget, omnes videlicet submovens, atque in fugam conjiciens, exsules reddens. Neque enim jam quisquam ullus est qui domi manere audeat: verum unusquisque relictis ædibus suis profugit. Atque urbes quidem, parietes et tecta nunc sunt: præruptæ autem voragines et sylvæ, urbes. Quemadmodum enim truculentæ feræ, ut pardi ac leones, tutiorem urbibus solitudinem sibi esse existimant: sic etiam homines, qui Armeniam incolimus, quotidie ex aliis atque aliis locis in alia atque alia loca migrare cogimur, vitam Hamaxobiorum et Nomadum agentes, nec usquam fidenti animo consistentes: usque adeo hic omnia tumultu et perturbatione plena sunt. Etenim illi alios adventu suo jugulant, exurunt, atque ex liberis servos efficiunt: alios autem sparsa rumore in fugam vertunt, atque urbibus pellunt, imo, ut, rectius loquar, occidunt. Quotquot enim adolescentes mediis etiam plerumque noctibus, ac frigore omnia obdurante, repente domo profugere coacti sunt, metu rumoris eos fumi instar abigente, atque ad mortem oppetendam ne Isaurico quidem gladio opus habuerunt, verum in nive obrigentes extremum spiritum ediderunt: quæque ipsis fugienda

(a) Memoratur et alius Otreius episcopus Melitinae apud Socratem, lib. 5, cap. 8, et apud Sozom., lib. 6, cap. 12, et lib. 7, cap. 9.

mortis causa fuerat, eadem illis acerbissimæ mortis causa fuit: en quo statu res nostræ sint. Quæ quidem non diximus, ut te in morerem conjiciamus (scio quippe hæc tibi dolori fore), verum ut diuturni silentii nostri causam aperiamus, quidque causæ fuerit cur sero ac tarde ad te scripserimus. Ita enim ab omnibus relictis sumus, ut nec aliquem, qui istuc proficisceretur, nancisci potuerimus, verum nobis presbyterum contubernalem nostrum excitare, atque ad te mittere necesse fuerit. Quapropter cum eum, ut te dignum est, exceperis, celeriter ad nos remitte, qui de tua valetudine læta nobis nuntiet. Scis enim quanto nobis studio sit hoc scire.

CXXVIII. *Mariniano* ¹ (Arabisso anno 406.)

Cæteris omnibus mortalibus hoc nomine ver jucundum et suave est, quod terræ floribus exornat atque in prata convertit: mihi autem eam ois causam, quia magnam mihi facultatem præbet cum familiaribus meis per literas versandi. Ac quidem oculis vos coram perspicere cuperem: quoniam autem id minime licet, quod licet promptissimo animo facio, ut vobiscum per literas colloquar. Nec vero nautæ ac remiges pari animi voluptate maris terga sulcant: cum illa anni tempestas exorta est, atque ego calamum et chartam et atramentum in manus sumo, cum ad vos scripturus sum. Etenim hiemis tempore, cum omnia frigore concreverent, atque incredibilis quardam vis nivium omnes vias intercluderet, nec quispiam aliunde ad nos venire, nec rursus hinc alio proficisci sustinebat. Ea de causa nos hujus loci domunculis, quemadmodum carcere inclusi, atque tabellariorum penuria, non secus ac quibusdam linguæ catenis, vineti, quamlibet inviti, diuturno silentio utebamur. Posteaquam autem tempus jam itinera patefecit, nobisque linguæ vinculum fregit, presbyterum eum, quicum mihi vitæ consuetudo est, hinc ad vos misimus, ut qua valetudine sitis, intelligamus. Cum igitur hunc, ut te, domine mi summo pere admirande, dignum est, susceperis, atque, pro eo atque caritas tua postulat, perspexeris: cum ad nos redibit, velim de tua valetudine nos certiores facias. Scis enim quam de ea aliquid scire studeamus.

CXXIX. *Marciano et Marcellino* ² (Cucuso anno 404.)

Quam præclarum hoc par vestrum est, quamque nobis earum: non modo naturæ lege, sed etiam accerrimi amoris catena colligatum! Ob idque de amicitia vestra gloriamur, et exultamus, coramque vobiscum congregari, ac vos videre cupimus. Quoniam autem id nunc minime licet, quod licet facimus, sæpe scribimus, vestri memores perpetuo sumus, animo vos, quocumque in loco simus, circumferimus, ac ne ob itineris quidem longinquitatem a vestra suavitate ullo pacto disjungimur. Hujusmodi quippe caritatis penna est, ut et viam omnem et intervallum omne facile trajiciat, nec ullum incommodum sit,

¹ Græce Μαρινανῶ Vatic. Reg. et Cujacii Codex teste Frontone Ducezo. Quamobrem, *Mariniano*, ponendum duximus. Edit., *Mariano* (Μαριανῶ).

² Juxta Vatic. et Fabric. scribendum est, *Marcelliano*.

παντὶ τρόπῳ, καὶ πάσῃ σπουδῇ πειρώμεθα αὐτὰ ἀνα-
λεῖν. Οὐ γὰρ ἡσυχάσομεν καὶ δι' αὐτῶν, καὶ δι' ἐτέ-
ρων, ὧν ἂν οἶόν τε ἦ, τοῦτο ποιοῦντες, κἂν μυριάκις
καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἀποστείλαι δέη, ὥστε
πολλὴν σοι γενέσθαι τὴν εὐκολίαν, οὐδὲ τοῦτο παραι-
τησόμεθα. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, τὰ παρὰ σαυτοῦ παρέχε-
ῖμιν, τὴν ἀγρυπνίαν, καὶ τὴν σπουδὴν. Κἂν ἀδελφούς
δεήσῃ ἀποσταλῆναι, καὶ τοῦτο δῆλωσον ἡμῖν. Καὶ
τῶν λειψύων δὲ ἔνεκεν τῶν ἁγίων μαρτύρων ἀμέ-
ριμος ἔσο· καὶ γὰρ εὐθέως ἀπέστειλα τὸν κύριόν
μου τὸν εὐλαβέστατον πρεσβύτερον τὸν Τερέντιον πρὸς
τὸν κύριόν μου τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Ὑτρίτον
τὸν Ἀραβισσοῦ^α. Αὐτὸς γὰρ ἔχει καὶ ἀναμφισβή-
τητα, καὶ πολλὰ, καὶ εἰσω ὀλίγων ἡμερῶν ἀποστε-
λοῦμέν σοι ταῦτα εἰς τὴν Φοινίκην. Μηδὲν τοῖνυν
ἐλλίμπανέσθω τῶν παρὰ τῆς σῆς τιμιότητος. Τὰ γὰρ
παρ' ἡμῶν ὁρᾷς μεθ' ὅσας πεπλήρωται τῆς προθυ-
μίας. Σπεῦσον, ἵνα πρὸ τοῦ χειμῶνος δυνήθῃς τὰς
ἀστέγους^β ἐκκλησίας ἀπαρτίσαι.

[675] PKZ. Πολυδίφ.

Ἄλλος μὲν ἂν τις τὸν ἀφόρητον κρυμὸν τὸν ἐνταῦθα,
τὴν πολλὴν ἐρημίαν τοῦ χωρίου, τὴν χαλεπωτάτην
ἀρρώστιαν (καὶ γὰρ καὶ ἀρρώστια ἐντεῦθεν περιπα-
τώκαμεν) ἀπωδύρατο ἂν, καὶ ἐθρήνησεν· ἐγὼ δὲ
ταῦτα ἀφείς, τὸν χωρισμὸν ἀποδύρομαι· τὸν ὁμέτε-
ρον, ὃ καὶ ἐρημίας καὶ νόσου καὶ χειμῶνος ἔμοι βα-
ρύτερον. Καὶ νῦν αὐτὸ χαλεπώτερον ἢ πρότερον ἐποίη-
σεν ὁ χειμὼν. Καὶ γὰρ ἦν μόνη εἶχον παραμυθίαν
τοῦ πικροτάτου τούτου χωρισμοῦ, τὸ διὰ γραμμάτων
ὁμῖν ὁμιλεῖν, καὶ ταύτην ἐπιβάνω ἡμᾶς ἀφειλετο, τὰς
ὁδοὺς ἀποκλείσας τῇ πολλῇ τῆς χιῶνος φορᾷ, καὶ οὕτε
ἐξωθεν παραγενέσθαι καὶ συγγενέσθαι ἡμῖν, οὔτε ἐν-
τεῦθεν ἀναστῆναι καὶ ἀποδημῆσαι πρὸς ὁμᾶς ἀφείς.
Καὶ νῦν δὲ οὐκ ἔλαττον τῶν Ἰσαύρων ὁ φόβος, ἀλλὰ
καὶ πολλῷ πλέον τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο ποιεῖ, τὴν ἐρημίαν
ἐπιτείνων, πάντας ἐλαύνων, φυγάδους, μετανάστας
ποιῶν. Οὐδεὶς γὰρ οἶκος λοιπὸν μένει ἀνέχεται, ἀλλ'
ἐκαστος τὴν ἑαυτοῦ καταλιπὼν ἀποπηδᾷ. Καὶ αἱ μὲν
πόλεις εἰσὶ λοιπὸν τοῖχοι καὶ ὁροί, αἱ δὲ φάραγγες
καὶ αἱ νάπαι πόλεις. Καθάπερ γὰρ τὰ ἄγρια τῶν θη-
ρίων, παρδάλεις καὶ λέοντες, τὴν ἐρημον τῶν οἰκου-
μένων πόλεων ἀσφαλεστέραν αὐτοῖς εἶναι νομίζει·
οὕτω δὲ καὶ οἱ τὴν Ἀρμενίαν οἰκοῦντες ἄνθρωποι,
καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τόπους ἐκ τόπων ἀναγκα-
ζόμεθα μεταπηδᾶν, Ἀμαζοβίων καὶ Νομάδων τινῶν
βίαν ζῶντες καὶ οὐδαμοῦ στήναι θαρροῦντες· οὕτω
πάντα τὰ ἐνταῦθα θορύβων γέμει καὶ ταραχῆς. Καὶ
τοὺς μὲν τῇ παρουσίᾳ σφάττουσι, καίουσιν, δαύλους
ἀντ' ἐλευθέρων ποιοῦσι· τοὺς δὲ τῇ φήμῃ δραπετάς
ἐργάζονται καὶ ἀπώιδας, μέλλον δὲ καὶ ἀναίρουσιν.
Ὅσοι γὰρ νεοὶ κομιδῇ ἐν μέσῃ νυκτὶ πολλάκις καὶ
κρυμῷ πάντα πηγνύνει ἀθρόον τῆς οἰκίας ἐκπηθῆσαι
ἱναγκάθησαν, ὥσπερ τινὸς καπνοῦ τοῦ φόβου τῆς

φήμης αὐτοῖς ἐλαύνοντος, οὐκ ἐδεήθησαν μαχαίρας
Ἰσαυρικῆς εἰς τὸ καταλῦσαι τὸν βίον, ἀλλ' ἐν τῇ
χίῳι παγέντες, οὕτως ἀπέπνευσαν, καὶ γέγονεν αὐ-
τοῖς τῆς τοῦ θανάτου φυγῆς ἡ πρόφασις θανάτου πρό-
φασις χαλεπωτάτου· ἐν τοῖς τοῖς τὰ ἡμέτερα. Καὶ
ταῦτα εἰρήκαμεν, οὐχ ἵνα σε λυπήσωμεν (εὐ γὰρ οἶδα
ὅτι καθάφεται σοι τὰ εἰρημένα), ἀλλ' ἵνα τὴν αἰτίαν
εἰπωμεν τῆς μακρᾶς ταύτης σιγῆς, καὶ τί δήποτε
ὀψά καὶ βραδέως ἐπιστάλαμεν. Οὕτω γὰρ πάντες
ἡμᾶς ἀπέλιπον, ὥς μὴδὲ εὐρεῖν τινα τὸν ἐκείτῃ
ἀφικνούμενον, ἀλλ' ἀναγκασθῆναι τὸν συνόντα ἡμῖν
πρεσβύτερον ἀναστῆσαι ἐντεῦθεν, καὶ πέμψαι πρὸς
τὴν ὁμετέραν θαυμασιότητα. Δεξάμενος τοῖνυν αὐτὸν
ὥς σοι πρέπον, ταχέως ἡμῖν ἐκπεμφὼν εὐαγγελιζό-
μενον τὴν ὑγείαν τῆς σῆς ἐμμελείας. Οἶσθα γὰρ
ὅπως ἡμῖν περισπούδατον τοῦτο μανθάνειν.

PKZ. Μαριανῷ.

Τοῖς μὲν ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις ἡδὺ τὸ ἔαρ, [674]
ὅτι τὴν ἔφιν τῆς γῆς ἀνθεαὶ καλλιοπίζει, καὶ πάντα
δείκνυσιν λειμῶνας· ἔμοι δὲ, ὅτι καὶ τοῖς ἐθάσι τοῖς
ἔμοις αὐγγίνεσθαι διὰ γραμμάτων εὐκολίαν παρέχει
πολλήν. Ἐβουλόμην μὲν γὰρ καὶ αὐταῖς ἔφειν ὁμᾶς
θεωρεῖν· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐκ ἐνι, ὅπερ ἐνι μετὰ πολ-
λῆς ποιῶ τῆς προθυμίας, διὰ γραμμάτων ὁμῖν ὁμι-
λῶν. Καὶ οὐχ οὕτω ναῦται καὶ πλωτῆρες μεθ' ἡδονῆς
τὰ θαλάττια τέμνουσι νῦντα, ἐκείνης τοῦ ἔτους τῆς
ῥας ἐπιστάσης, ὥς ἐγὼ κάλαμον, καὶ χάρτην, καὶ
μέλαν μεταχειρίζομαι, μέλλων ἐπιστέλλειν ὁμῶν τῇ
ἐμμελείᾳ. Παρὰ μὲν γὰρ τὸν τοῦ χειμῶνος καιρὸν,
τοῦ κρυμοῦ πάντα πηγνύντος, καὶ τῆς ἀφάτου χιῶνος
τὰς ὁδοὺς ἀποτειχιζούσης, οὔτε ἐξωθέν τις ἡμῖν ἐπι-
χωριάζειν ἠνεῖχετο, οὔτε ἐντεῦθεν ἀναστῆναι. Διόπερ
καὶ ἡμεῖς, καθάπερ ἐν δεσμοτηρίῳ, τοῖς ἐνταῦθα δεσ-
ματίοις καθειργμένοι, καὶ ὥσπερ τινὶ γλωσσοπέδῳ
κατεχόμενοι, τῇ τῶν γραμματηφόρων ἀπορίᾳ, καὶ
ἄκοντες τὴν μακρὰν ἐσιγήσαμεν σιγὴν. Ἐπειδὴ δὲ
λοιπὸν ἀνέφες τὰς λεωφόρους τῆς ὁδοπορίας ὁ καιρὸς,
καὶ ἡμῖν τὰ δεσμὰ τῆς γλώττης ἔλυσε, τὸν σὺν ἡμῖν
πρεσβύτερον ἐντεῦθεν ἀναστήσαντες, ἀπεστάλακαμεν
πρὸς τὴν ὁμετέραν εὐγένειαν, εἰσόμενοι τὰ περὶ τῆς
υγείας ὁμῶν. Δεξάμενος τοῖνυν αὐτὸν, δίσποτά μου
θαυμασιώτατε, καθὼς σοι πρέπον ἐστὶ, καὶ ἰδὼν μετὰ
τῆς σοι πρεπούσης ἀγάπης, ἡνίκα ἀν' ἐπανήν, τὰ περὶ
τῆς υγείας σου δηλώσαι ἡμῖν παρακλήθησι. Οἶσθα
γὰρ ὅπως ἡμῖν περισπούδατον περὶ ταύτης μανθά-
νειν.

PKZ. Μαριανῷ καὶ Μαρκελλίῳ.

Ὡς καλὴ ὁμῶν ἡ εὐνορία, καὶ σφόδρα ἡμῖν πο-
θεινὴ, οὐ νόμον φύσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγάπης σφο-
δρωτάτης ἀλῶσαι συνδεμένη. Διὰ ταῦτα καλλιοπίζο-
μεθα ὁμῶν τῇ φιλεῖ ἐναδρυνόμενοι, καὶ ἐπιθυμοῦμεν
καὶ τῆς κατ' ἔφιν συντυχίας μετασχεῖν. Ἐπειδὴ δὲ
τοῦτο τέως οὐκ ἐνι, ὅπερ ἐνι ποιοῦμεν, γράφομεν συ-
νέως, μεμνημένα διηγεῖσθαι, ἐπὶ διανοίας ὁμᾶς παντα-
χοῦ περιφέρομεν, ὅπουπερ ἂν ὦμεν, οὐδὲ μικρὸν τῷ
μήκει τῆς ὁδοῦ διειργόμεθα τῆς ἐμμελείας τῆς ὁμετέ-
ρας. Τοιοῦτον γὰρ τῆς ἀγάπης τὸ πτερόν· καὶ ὁδὸν
καὶ διάστημα εὐκόλως περᾷ, καὶ πραγμάτων περι-
στάσεως ὑψηλότερον γίνεται. Διὸ καὶ ἡμεῖς, καίτοι

^α Coislin τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Ὑτρίον τὸν Ἀρα-
βισσοῦ. Vatic. ἐπίσκοπον Ὑτρίον. Savil. quoque Ὑτρίον.
In edit. Morel. Τρίον male. Reg. τῷ κυρίῳ μου τῷ εὐλ.
ἐπισκόπῳ Ὑτρίῳ Ἀραβισσοῦ.

^β Tres m-s. ἀστεγαστοῦς.

^γ Tres mss. χωρισμὸν ἀποδύρομαι.

πολλὰς συνεχόμενοι θλίψεσιν, ἐρημίαις, πολιορκίαις, συνεχέσιν ἐφοδοῖς ληστρικαῖς, οὐδὲν τούτων βῆθυμότεροι περὶ τὸ φιλεῖν ὑμᾶς γεγενήμεθα, ἀλλ' ἀνθοῦσαν διηνεκῶς τὴν περὶ ὑμᾶς διατηρούμεν διάθεσιν. Αὐτὸ καὶ παρακαλοῦμεν συνεχέστερον ἡμῖν ἐπιστέλλειν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας εὐαγγελιζομένους. Ἵτε γὰρ αὐτοὶ ὅσῃ ἐντεῦθεν καρποσώμεθα καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθήμενοι τὴν παράκλησιν.

[75] PA'. Κάστω, Οὐαλερίω, Διοφάντῳ, Κυριακῷ, πρεσβυτέροις Ἀρτιοχείαις.

Ῥαγαδίον τι χρῆμα καὶ βίαιον ἡ ἀγάπη, καὶ δυναιτοῦ παντὸς σφοδρῶς βιαιότερον. Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἐκείνοι τοὺς τὰ χρήματα ὀφειλόντας αὐτοῖς ἀγγοντες ἀπαιτοῦσιν, ὥς ὑμεῖς τῆς ἀγάπης τὴν ἄλυσιν περιθύνετε, πρὸς τὴν τῶν ἐπιστολῶν ἡμᾶς ἐκτισιν καταπαίγετε, καίτοι πολλάκις τοῦτο καταθέντας τὸ ὅλημα. Ἀλλὰ τοιαύτη τούτου τοῦ χρέους ἡ φύσις· ἀεὶ κατατίθεται, καὶ ἀεὶ ὀφείλεται. Διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς πολλάκις δεξάμενοι γράμματα, οὐ κορηνύσθε. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ ἐκείνης τὸ πλεονέκτημα, καὶ μιμνῆται τὴν θάλασσαν, ἡ μυρίων πάνταχθεν εἰς αὐτὴν βέντων ποταμῶν, οὐκ ἐμπύπταται. Τοιοῦτον καὶ τῆς ἀκοῆς ὁμῶν τὸ πλάτος· διὰ τοῦτο, ὅσῃ ἂν κλείονα ἐμβάλλωμεν, τοσούτῳ μειζόνως τὴν φλόγα τῆς διαθέσεως ὁμῶν ἐγείρομεν. Μὴ τοίνυν νομίσετε ὑποπτέυσαντας ὁμῶν τὴν φιλίαν, τὸν βραχὺν τούτον σσειγῆναι χρόνον. Καὶ γὰρ τούναντιον ἅπαν ἐτάχθημεν ἂν, εἴ γε ὑποπτέυσामεν, καὶ πλεονάκεις ἂν ἐπιστάλαμεν. Ὡς γὰρ οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες λατροῦ, οὕτως οἱ ὀλιγώροι καὶ ἀναπατωκότες πολλῆς δύνανται τῆς θεραπείας. Εἰ τοίνυν καὶ ἡμεῖς ἡσθόμεθα χωλεῦσθες ὁμῶν τῆς διαθέσεως, οὐκ ἂν ἡμελίσσαμεν τὰ παρ' ἐαυτῶν εἰσφέροντες, ὥστε αὐτὴν ἀνακῦσαι αὐ μειζόνως. Τῷ δὲ σφόδρα ὑμῖν θαρρῆναι, καὶ εἰδέναι σαφῶς, ὅτι καὶ δεχόμενοι, καὶ ἡ δεχόμενοι γράμματα, παγίαν, ἀκίνητον, μόνιμον, ἀρεπτον, ἀκίνητῃ, ἀκμάζουσιν, καὶ ἀνθοῦσαν αὐτὴν διηνεκῶς διατηρεῖτε, οὐκ ἀναγκαίως εἰς τοῦτο ἐνομιζόμεν ἡμῶν τὰς ἐπιστάλας, ἀλλ' εἰς τὸ διαθέσεις ἀποδοῦναι ὅλημα. Ἐπεὶ καὶ νῦν οὐ χρεῖας, ἀλλὰ φιλίας ἐνεκεν ἐπιστέλλομεν. Ὅτι γὰρ καὶ πολλοὶ παραχθέντες οἱ χειμῶνες φύονται, καὶ μυρία πρὸς ὕψος ἐγείρονται τὰ κύματα, οὐδὲν ὑμᾶς βλάψαι δύναται, καὶ ἐμβάλλειν εἰς τὸ τῆς ἀθυμίας κλυδώνιον, ἱκανῶς ἀπαραλθὼν ἰδίῳ χρόνῳ. Οὐ τοίνυν ὥς προσδοκίμοις τῆς ἐντεῦθεν παρακλήσεως ἐπιστέλλομεν, ἀλλὰ δηλοῦντες, ὅτι χαίρομεν, σκιρτῶμεν, εὐφραίνόμεθα ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, τοσαύτης καὶ ἐκ τοσούτου διαστήματος ἀγάπης παρὰ τῆς ἐμμελείας ὁμῶν ἀπολαύοντες. Ἐπειδὴ δὲ εὐ οἶδα, ὅτι πολλὴν ὑμῖν φέρει τὴν εὐφροσύνην τὸ μαθεῖν τὰ ἡμέτερα ἐν τίσιν ὁρμῇ^β, ἀπὸ τῆς ἀγάπης τῆς τοῦ στομάχου ἀσθενείας, ὑγιαίνωμεν, οὐδὲν ἡμᾶς οὕτε πολιορκίαι, οὕτε ἐφοδοὶ ληστρικά, οὕτε ἐρημία χωρίου, οὕτε μυρίων περιστάσεων ὄχλος, οὕτε ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν συστήλλει καὶ θορυβεῖ, ἀλλ' ἀδείας ἀπολαύομεν, ἀπραγμοσύνης, ἡσυχίας πολλῆς καὶ ἐκάστην μερι-

μῶντας τὰ ὑμέτερα, ὑπὲρ τούτων πρὸς τοὺς εἰσόντας πρὸς ἡμᾶς ποιοῦμεν λόγους. Τοιοῦτον γὰρ φιλεῖν γνησίως· ἐπὶ γλώττης ἀεὶ τοὺς ποθομένους ἔχειν παρὰ σκευάξει. Ὁ καὶ ἡμεῖς ποιοῦμεν, ἐπειδὴ σφόδρα φιλοῦμεν, [676] καὶ τοῦτο ἴστε καὶ ὑμεῖς. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογιζόμενοι, μὴ νομίζετε ἐρῶσθαι μὴ εἶναι ἡμᾶς, μηδὲ ὀλιγώρους τῷ χρόνῳ γεγενῆσθαι περὶ τὴν διάθεσιν τὴν ὑμετέραν. Ἡ γὰρ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκκρίπτει, ἀλλὰ καὶ χρόνος παρέλθῃ μακρὸς, καὶ πραγμάτων αὐξηθῶσι δυσκολαί, καὶ μακροτέρῳ τῆς ὁδοῦ μήκει διεγυρῶμεθα, οὐδὲν τούτων αὐτὴ διακόπτεται, οὐδὲ ἐξίτηλος γίνεται, ἀλλ' ἀνθεὶ μειζόνως, καὶ ἐπιδίδωσιν.

PAΛ'. Ἐλπίδιφ ἐπισκόπῳ.

Ἡμεῖς οὐτε ὑπερορῶντες, οὐτε ὀλιγορῶντες σου τῆς ἀγάπης, τὸν ἐμπροσθεν ἐσιγῆσαμεν χρόνον, ἀλλὰ τὰ περισσώτῃ ἡμᾶς δεῖν τὴν μακρὰν ταύτην σιγὴν ἱποῖσιν. Οὐ γὰρ ἐν ἐνὶ ἰδρύμεθα χωρίῳ, ἀλλὰ νῦν μὲν τὴν Κουκουσὸν, νῦν δὲ τὴν Ἀραδισσὸν, νῦν δὲ τὰς φάραγγας καὶ τὰς ἐρημίας περιπολοῦμεν· οὕτω πάντα θορυβῶν ἐμπέπλησται καὶ παραχῆς, καὶ πῦρ καὶ σιδηρὸς ἅπαντα δαπανᾷ, καὶ σώματα, καὶ οἰκοδομήματα. Ἡδὲ καὶ πόλεις ἀνεσκάφησαν· αὐτὰν ἄνθρωποι, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν συνεχέσιν ἐπιβαλλόμενοι φήμαις μετανάστασι γινόμεθα, χαλεπὸν τινα καὶ καινὸν ἐξορίας ὑπομένοντες τρόπον, καὶ καθημερινὸν θάνατον προσδοκῶντες. Οὐδὲ γὰρ ἐν τῷ φρουρίῳ καθάπερ ἐν δεσμωτηρίῳ νῦν ἀποκλεισθέντες ἔχομεν θαρρῆναι, διὰ τὸ καὶ τῶν τοιούτων τοὺς Ἰσάυρους κατατολμῶν. Προσεγγίξῃ δὲ ἡμῖν καὶ ἀρρωστία χαλεπὴ, ἥς μόλις νῦν τὸ χαλεπότερον διαφυγόντες, ἐπὶ τὰ λείψανα αὐτῆς περιφέρουμεν· καὶ ὥσπερ εἰς νησὶν τινα ἀπὸ πλάγους ἀπώστου κυκλομένην ἀποικισθέντες, οὕτως οὐδαμῶθεν οὐδένα βραδίως ἐρῶν δύναμεθα, πάσης ὁδοῦ τῷ φόβῳ τῶν θορυβῶν τούτων ἀποτειχισμένης. Παρακαλῶ τοίνυν συγγνώμῃ ἡμῖν, δέσποτά μου τιμώτατε καὶ εὐλαδέστατε· οἶσα γὰρ τὴν ἀγάπην, ἣν ἐκωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς περὶ τὴν σὴν ἐπαδειξάμεθα εὐλάβειαν, καὶ μὴ διαλείπειν εὐχόμενον ὑπὲρ ἡμῶν. Ὅτι γὰρ εἰ βραδίως ἐπιτύχοις τῶν πρὸς τὰ γράμματα ὑπηρετησομένων, οὐδὲν ὑπομνήσεως δεῖσθαι πρὸς τὸ ἐπιστέλλειν ἡμῖν συνεχῶς περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, σφόδρα θαρροῦμεν. Καὶ ἡμεῖς δὲ, εἰ λωφῶσιν ταυτὶ τὰ δεῖν, καὶ προκύβαι τοῦ δεσμωτηρίου τούτου δουνηθῆμεν, καὶ ἀναπνεῦσαι μικρὸν ἀπὸ τῆς καταχούσης πολιορκίας ἡμᾶς, οὐ διαλείψομεν συνεχῶς ἐπιστέλλοντές σου πρὸς τὴν τιμιότητα. Ἡμῖν γὰρ αὐτοῖς τοῦτο ποιοῦντες τὰ μέγιστα χαρισώμεθα.

PAΒ'. Γεμέλλῳ.

Βαβαί, ἥλκον ἐστὶ γυναικα καὶ νεανικῆ ψυχῇ, οὐκ ἐξωθέν ποθεν, ἀλλ' οἰκωθέν, καὶ παρ' ἐαυτῆς καὶ τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν ἀσφάλειαν καρπομένην, καὶ, τὸ δὴ θαυμαστὸν, ἀπὸ τῶν πραγμάτων τῶν τοῖς πολλοῖς φοβερῶν καὶ σφαλερῶν εἶναι δοκούντων. Τὸ γὰρ μὴ μόνον μὴ θορυβεῖσθαι, μηδὲ ἀλγεῖν μισούμενον παρὰ

^α Colsin. ἀνακινῶσαι.

^β Savil. ὁρμῇ.

^γ Omnes mss. πόλεις ἀνεσκάφησαν. Paulo post duo mss. συνεχῶς βαλλόμενοι.

quod non superet. Ideo nos quoque etsi aliqui multis calamitatibus affecti, nimirum solitudine, obsidione, assiduus prædonum incursibus, nihilo tamen in vestri amore segniore sumus: verum nostram erga vos benevolentiam perpetuo florentem retineamus. Quamobrem vos rogamus ut de vestra valetudinis statu sæpius nos certiores per literas faciatis. Neque enim vobis dubium est, quantam in hac solitudine consolationem hinc accepturi simus.

CXXX. Casto, Valerio, Diophanto, Cyriaco, Antiochia præbyteris. (Cucuso anno 405.)

Vehemens et violenta quædam res est caritas, ac molesto creditore quovis violentior. Neque enim illos eos, qui pecunias debent, ita præfocant, ac debitum exigunt, ut vos caritatis catenam injicientes ad epistolas persolvendas nos urgetis, etiamsi aliqui hoc debitum persæpe jam a nobis sit solutum. Verum ea hujusce debiti natura est: semper solvitur, semperque debetur. Ideoque vos ne quidem acceptis literis satiari potestis. Nimirum illud etiam caritas habet, ut plura semper appetat: ac mare imitatur, quod licet amnes undecumque in ipsum influant, non tamen impletur. Eadem quippe aurum vestrarum amplitudo est: ex quo efficitur, ut quo plura in eas iniecerimus, eo etiam majoris vestra erga nos benevolentia flammam excitemus. Quamobrem ne existimetis, nos, quod de vestra amicitia quædam suspicio animum nostrum tetigisset, brevi hoc temporis spatio siluisse. Nam si qua suspicio nos incessisset, sæpius ad vos literas dedissemus. Quemadmodum enim qui optima valetudine sunt, medici opem non desiderant: eodem modo ignavi ac dejecti homines multis remediis opus habent. Quocirca si vestrum erga nos animum claudicare sensissemus, non neglexissemus ea adhibere quæ ipsum inflammare possent. Quia vero admodum vobis fidimus, probeque scimus, sive literas a nobis accipiat, sive secus, vos affectum erga nos firmum, immotum, vigentem perpetuoque florentem servare, idcirco ad eam rem minime necessarias epistolas nostras esse ducebamus: verum ad hoc dumtaxat, ut debito benevolentia munereungeremur. Nam nunc quoque non necessitate ulla impulsus, sed amicitia adducti scribimus. Quod enim, etiam si multæ variis e locis tempestates oriantur, atque innumeri fluctus excitentur, nullo tamen vos detrimento afficere atque in mæstitia procellam conjicere queant, superius tempus abunde planum fecit. Ac proinde, non ut solatium vobis afferamus (neque enim consolatione nostra egetis) hæc scribimus: verum ut intelligatis nos gaudio exsultare, ac lætari, quod tantam ex tanto locorum intervallo caritatem vestram obtineamus. Quoniam autem scio magnæ vobis lætitiæ esse, quo statu res nostræ sint, intelligere, scitote nos stomachi imbecillitate liberatos esse, atque valere, ac nec obsidione nec latronum incursionibus, nec loci solitudine, nec sexcentorum adversorum casuum turba, nec denique illo alio hujusmodi incommodo deici et conturbari: verum securitate, otio, ac quiete frui, ac

singulis diebus de rerum vestrarum si tu in cura esse, deque his ad eos qui accedunt sermonem habere. Nam hoc veri amoris natura facit, ut ille qui nobis cari sunt semper in ore nostro ac lingua versentur. Quod etiam in nobis propterea usu venit, quia valde amamus: illique ipsi nostis. Hæc igitur omnia vobiscum reputantes, ne existimetis nos in nostro erga vos officio et benevolentia temporis progressu segnes ac negligentes redditos esse. *Caritas enim nunquam excidit* (1. Cor. 13. 8): nec, tametsi aliqui longum tempus fluxerit, tametsi longiori adhuc, quam nunc, itineris intervallo inter nos dirimamur, interrumpi et obliterari potest, verum magis ac magis floret atque augetur.

CXXXI. Elpidio episcopo. (Anno 406.)

Non contemptu tui, nec incuria, superiori tempore siluimus: verum res adversæ, quibus undique obsidemur, diuturnum hoc silentium effecerunt. Noque enim certo illo loco defixi sumus, verum nunc Cucusum, nunc Aralissum, nunc valles, ac prærupta desertaque circumimus: usque adeo cuncta tumultibus ac perturbatione plena sunt, flammæque et ferum, tam corpora, quam ædificia omnia conficit. Ac jam etiam urbes una cum viris omnibus funditus excisæ sunt, novisque quotidie rumoribus percussis sedes mutamus, grave quoddam ac novum exilii genus perpetientes, mortemque in dies expectantes. Nam ne castello quidem, perinde atque carcere, nunc inclusi, fidenti animo esse possumus: propterea quod lætari ejusmodi arces obsidere non dubitent. Ad hæc gravis etiam morbus accessit: ejus nunc ægre acerbitate depulsa, reliquias adhuc circumferimus; et quemadmodum in insulam quædam non navigabili mari circumfusam relictus, eodem inodo neminem fere ulla ex parte cernere possumus, quod via omnis tumultuum metu interclusa sit. Quamobrem abs te peto, reverendissime ac religiosissime mi domine, ut mihi ignoscas; scis enim quas tibi jampridem, atque ab initio, amoris et benevolentia significationes dederim; nec pro nobis Deum precari intermitas. Nam quod, si homines qui imperio tuo pareant, facile nancisci queas, nihil submonitore ad eam rem opus habiturus sis, ut de tua valetudine quam creberrime ad nos scribas, equidem confidimus. Ac nos item, si hæc pericula conquiescant, atque ex hoc carcere proripere, et ab obsidione, in qua nunc sumus, nos ipsos aliquantum recreare ac reficere queamus, nullum tempus omitemus, quin ad te scribamus. Hoc enim facientes, quam maximo nos ipsos beneficio afficiemus.

CXXXII. Genello.

Papæ, quanta res est generosus et fortis animus, qui voluptatem ac securitatem non aliunde, verum domi atque a se ipso percipit, quodque mirabile est, ab iis rebus quæ multorum opinione horrendæ ac periculosæ sunt. Nam non modo non perturbari ac cruciari, cum quibusdam odio sis, verum etiam hoc

nomine gloriari, neque gloriari solum, sed etiam eos qui te oderint miserari, atque ut meliorem mentem induant, probique efficiantur, expetere, cujus tandem prudentiæ, cujusque philosophiæ est? Ac propterea te, cum primis admirande et magnifice domine, laudibus afficiamus ac suspicimus: propterea, inquam, nos quoque magnopere exultamus, ob tuam amicitiam, tamquam ob splendidam coronam gloriantes. Quoniam autem preces quoque a nobis per literas exposcis, velim intelligas, nos ne ante has quidem literas vota facere destitisse, ut animam usque adeo magnam et philosophicam sacris initiari, ac sacrosanctis illis tremendisque mysteriis donari conspiceremus. Ac si nobis lætum hujusmodi nuntium accipere liceat, jam et hoc exsilio¹ liberati erimus, et solitudinis memoriam deponemus, et corporis imbecillitate, cum qua nunc nobis certamen est, solutos nos esse ducemus. Nec vero illud nobis dubium est, vir admirande, quin nostra opera arcana hæc bona consequi studeas et concupiscas. Quod etiam, ut ipse nosti, nobis quoque studio atque cupiditati est. Verum si a nobis mora aliqua interveniat, hinc tamen rei ne mora afferatur, cura. Omnino enim, etiam si ipsi abfuerimus, homines nobis amicissimi non defuturi sunt, qui te ad hæc mysteriorum initia deducere queant (a). Quod si contingat, eadem voluptate afficiemur, qua afficeremur, si celestis hujus beneficii largitioni administram ipsimet operam præbuissemus, quandoquidem etiam eadem est gratia.

CXXXIII. *Adolæ.* (Cucuso anno 404.)

Quid ais? Rursum insidias luges, gravibusque calamitatibus affectam te esse inquis? Quid autem obstat, queso, quin in tranquillum portum te conferas, atque his omnibus fluctibus libereris? Annon hæc tibi semper occinebam, nec tamen unquam mihi obtemperandum duxisti? Quin potius ipsa quoque tibi ab hujusmodi negotiorum luto sexcenta mala accersis, in cœnum perpetuo illabens, ac nobis, dum hæc pateris, crebros ac perpetuos mœrores affers. An me levi mœrore affici censes, cum ea audivi, quæ ad me scripsisti, nimirum te a propinquis, vel potius alienis (ipsis enim tuis verbis utar) proditam esse, gravesque trægœdias pertulisse? Quousque fumo assides, et clarum animi oculum turbas? numquamne te ab hac acerbissima servitute in libertatem vindicabis? Quid autem impediēbat, quominus huc venires, neque de his rebus consilium una caperemus? Siquidem scribis te numquam horum sensum ullum capturam fuisse, si id contigisset. Magna admiratione ac stupore teneor, neque ullam aliam causam tam diuturnæ tuæ a nobis absentię reperio, quam negligentiam ac pigritiam. Nam et exigno itineris in-

tervallo divellimur, et anni pars ad peregrinandum perquam idonea est, ut quæ nec frigore, nec arsu molesta sit. Verum rursus fortasse, quæ tibi omnium malorum parens existit, hoc est rerum hujusce vitæ cura, eadem nunc quoque tibi impedimentum affert. Ego vero si venias, ingentem gratiam habiturus sum; si non venias, non propterea te accusabo, ac moleste feram: verum eam quidem caritatem, quam semper tibi præstiti, integram ac florentem retineo. Illud autem iniquo atque acerbo animo fero, cum te innumeris negotiis implicatam teneri, ac sexcentas curarum hujusce vitæ sarcinas circumferre audio. Ac nisi me exsilio¹ necessitas tamquam compedibus adstrictum teneret, tibi negotium non facesserem, verum, etiamsi graviore adhuc, quam qua nunc sum, corporis imbecillitate laborarem, ipse sane ad te excurrissem, neque prius quidvis agere ac moliri desatissem, quam te ex hac tempestate atque innumerorum malorum ceno et colluvie extraxissem. Quoniam autem id minime licet, cuperem sane te huc venire, ac de his rebus ad nos referre. Quod si nec istud proclive est, verum difficile, per literas te monere atque hortari non desinam, ut tu sunes ac nexus præcidas, animæque compedes effringas, magnæque cum facilitate et libertate gradiaris. Hæc enim ratione non modo hujus vitæ lætitiæ consequeris, sed etiam cælum facili negotio accipies. Quamobrem da operam, ut quæ aliquanto post, cum hinc migrandum erit, invita relictura es, ea sponte in æraria ab omni latronum injuriâ libera et immunia præmittas, ac per ea immortales, nec unquam marcescentes coronas tibi præcondas.

CXXXIV. *Diogeni.* (Cucuso anno 404.)

Permagno, domine mi admirande, istud emissem, ut mihi suavitatem tuam videre liceret, idque etiam ipse ante literas nostras exploratum habes: quandoquidem tibi quoque meus erga te amor perspectus est. Quoniam autem id minime licet (nam et longum iter inter nos interjectum est, nec nostri quidem arbitrii est, quo libeat, nos conferre, ac denique Isauricarum incursionum quotidie metus ingravescit), abs te peto, ut, quod maximum nobis tum hujusce solitudinis, tum ærumnarum omnium et calamitatum solatium est, quam sæpissime a te literas accipiam, quibus de tua totiusque domus tuæ valetudine certior fiam: id velim, si facultas detur, quam sæpissime nobis concedas. Neque enim facile est nos istud copiose obtinere, quod haud facile quisquam istine ad nos veniat. Cæterum, etsi arduum est quod petimus, tamen quoad ejus fieri poterit, velim des operam, ut crebras ad nos literas mittas, quæ nobis valetudinis tuæ statum exponant. Ut autem, quid ipsi quoque geramus, intelligere queas, otio atque ingenti quiete fruimur, magna tranquillitate, ac mediocri corporis sanitate; hoc unum animum nostrum conturbat, quod a vobis, a quibus amamus, sejuncti sumus. Verum potest tua prudentia, ea ratione, quam diximus, huic quoque malo solatium adhibere. Quocirca hoc nobis, queso, beneficium da, quo, licet tanto abs te inter-

¹ Celsin., *carcere.*

(a) In Græco, id voluit dīgnitē, uti pateretur. Verterat Billius: *Qui te ad hanc sacerdoti dignitatem provehere queant*; sed male: id enim græca non exprimit, et Gemellum hunc ex viris primariis et ex senatoribus fuisse constat, tum ex compellatione honorifica, *magnifice*, tum etiam, quod in aliis epistolis 70 et 124 magistratum gessisse constet. Puto itaque cum Frontone Duceo hic de baptismo agi, quem susceperat Gemellus.

τινων, ἀλλὰ καὶ καλλωπίζεσθαι ἐπὶ τούτῳ, [677] καὶ μὴ καλλωπίζεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔλκειν τοὺς μισοῦντας, καὶ ἐπιθυμεῖν αὐτοὺς μεταβάλλεσθαι, καὶ γενέσθαι χρηστοὺς, πόσης μὲν συνέσεως, πόσης δὲ ἂν εἴη φιλοσοφίας; διὰ ταῦτα σε ἐπαινοῦμεν καὶ θαυμάζομεν, δέσποτα θαυμασιώτατε καὶ μεγαλοπρεπέστατε, διὰ ταῦτα καὶ αὐτοὶ σκιρτῶμεν = μεγάλα, ὥσπερ ἐπὶ στεφάνῳ λαμπρῷ, τῇ φιλίᾳ τῆς σῆς σεμνυνόμενοι μεγαλοπρεπείας. Ἐπειδὴ δὲ καὶ εὐχὰς τὰς παρ' ἡμῶν ἀπαιτεῖς διὰ τῶν γραμμάτων, μάνθανε ὅτι καὶ πρὸ τῶν γραμμάτων τούτων οὐκ ἐπαυσάμεθα εὐχόμενοι, τὴν μεγάλην οὖτος καὶ φιλόσοφον ψυχὴν ἰδεῖν τελουμένην ταχέως τὴν ἱερὰν τελετὴν, καὶ τῶν ἱερῶν ἐκείνων καὶ φρικτῶν καταξιουμένην μυστηρίων. Κὰν τούτων δυνθῶμεν μετασχεῖν τῶν εὐαγγελίων, καὶ τῆς ἐξορίας ὡς ἀπὸ ἀπλάγμεθα ταύτης, καὶ τῆς ἐρημίας ἐπιλελήσμεθα, καὶ τῆς σωματικῆς ἀσθενείας, ἥ παλαίωμεν νῦν, ἡλευθερώμεθα. Καὶ οἶδα μὲν ὅτι σοὶ σπουδῇ, δέσποτα μου θαυμασιώτατε, καὶ ἐπιθυμία διὰ τῆς ἡμετέρας βραχυτέρας τῶν ἀπορρήτων τούτων καταξιωθῆναι ἀγαθῶν, καὶ ἡμῖν δὲ, ὡς αὐτὸς οἶσθα, τοῦτο περισπούδαστον. Ἀλλ' ἐὰν μέλλῃ τὰ ἡμέτερα, τοῦτο μηδεμίαν ἐχέτω μέλλησιν. Πάντως γὰρ εὐπορήσεις, καὶ ἡμῶν ἀπόντων, ἀνδρῶν σφόδρα ἡμῖν γνησίων, δυναμένων σε ἐπὶ ταύτην ἀγαγεῖν τὴν μυσταγωγίαν. Κὰν τοῦτο γένηται, τὴν αὐτὴν ἐξομεν ἡδονὴν, ἥνπερ ἂν εἰ καὶ ἡμεῖς διηκονησάμεθα τῇ δόξει τῆς ἐπουρανίου ταύτης δωρεᾶς, ἐπειδὴ περ καὶ ἡ χάρις ἐστὶν ἡ αὐτή.

ΠΑΓ'. Ἀδελφά.

Τί λέγεις; Πάλιν ἐπιβουλὰς ἐδόρη, καὶ δεινὰ πεπονθέναι φης; Καὶ τί τὸ καλῶν, εἰπέ μοι, εἰς γαλήνῃν καταπλεῖσαι λιμένα, καὶ τούτων πάντων ἀπῆλλεσθαι τῶν κυμάτων; Οὐ ταῦτα σοὶ διὰ παντός ἐκπῶν τοῦ χρόνου διετέλουν, καὶ οὐδέποτε ἡμῶν ἀνασχέσθαι ἠθέλησας; Ἀλλὰ καὶ σαυτῇ μυρία τὰ κακὰ ἀπὸ τοῦ πηλοῦ τῶν πραγμάτων τούτων προξενεῖς, εἰς τέλματα συνεχῶς ἐμπέπτος, καὶ ἡμῖν ἐκ τοῦ ταῦτα ὑπομένειν λύπας ἐπάγουσα συνεχεῖς καὶ πυκνάς. Ἡ μικρῶς οἶμι με νῦν ἀθυμεῖν, ἀκούσαντα ταῦτα ἀπὸ ἀπέσταλκας, ὅτι παρὰ τῶν οἰκείων, ἥτοι ξένων (αὐτοῖς γὰρ σου χρῆσμαι τοῖς ῥήμασι) προδοσίᾳ ὑπομεμένηκας, καὶ τραγυδίας χαλεπάς; Μέχρι τίνος τῷ καπνῷ προσεδρεύεις, τὸ διείδες σου τοῦ κατὰ ψυχὴν ὁμιματος ἐπιβολοῦσα; μέχρι τίνος οὐκ ἔλευθεροῖς σαυτὴν πικροτάτης δουλείας; Τί δὲ καὶ τὸ καλῶν ἐνταῦθα παραγενέσθαι, καὶ περὶ τούτων ἡμᾶς κοινῇ βουλευσασθαι; Καὶ γὰρ ἐφης μὴδ' ἂν αἰσθησιν τούτων λαλεῖν, εἰ τοῦτο γέγονεν. Ἐγὼ σφόδρα ἐκπλήττομαι καὶ θαυμάζω, καὶ αἰτίαν οὐδεμίαν εὐρίσκω τοῦ σὲ ἐπὶ [678] τοσούτων ἡμῶν ἀπολείφθηναι, ἢ ῥαθυμίαν καὶ δυνον μόνον. Καὶ γὰρ τῆς ὁδοῦ τὸ μέσον ὄλγρον, καὶ ἡ τοῦ ἔτους ὥρα πρὸς ἀποδημίαν σφόδρα ἐπιτηδεῖα, οὔτε χρυμῷ, οὔτε θάλαπαι λυποῦσα. Ἀλλὰ πάλιν ἴσως ἡ πάντων σοὶ μήτηρ αἰετῶν κακῶν γινομένη, λέγω δὴ

τῶν βιωτικῶν ἢ φροντίς, αὕτη καὶ νῦν κώλυμα γίνεται. Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ παραγενομένην χάριν ἔχω πολλήν, καὶ μὴ παραγενομένην οὐκ ἔγκωλύω, οὔτε δυσχεραίνω, ἀλλ' ἔχω μὲν τὴν ἀγάπην, ἣν αἰετῶς περὶ τὴν σὴν ἐμμέλειαν ἐπαδειξάμην ἀκμάζουσας. Ἀλλ' ὅμως καὶ σφόδρα ὀδυνῶμαι, ἀκούων ἐτι μυρίους σε ἐμπιπλέσθαι πράγμασι, καὶ μυρία περιφέρειν τῶν βιωτικῶν φροντίδων φορτία. Καὶ εἰ μὴ ἡμᾶς ἡ τῆς ἐξορίας ἀνάγκη πεδήσασα ἐνταῦθα κατέσχευε, οὐκ ἂν ἐσκήλας σου τὴν εὐλάβειαν, ἀλλ' εἰ καὶ τῆς ἀσθενείας ταύτης, ἥς ἔχω νῦν, ἀσθενέστερον εἶχον, αὐτὸς ἂν ἐξέδραμον, καὶ οὐκ ἂν ἀπέστην πρότερον πόντα ποιῶν καὶ πραγματευόμενος, ὥς ἂν σε τῆς ὁδοῦ ταύτης, καὶ τοῦ βορβόρου, καὶ τοῦ φορτοῦ τῶν μυρίων ἀπῆλλαξας κακῶν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐκ ἐνι, ἐδουλόμην παραγενομένην περὶ τούτων ἡμῖν κοινώσασθαι. Εἰ δὲ μὴδὲ τοῦτο εὐκολον, ἀλλ' ἐργῶδες, οὐ παυσάμεθα διὰ γραμμάτων παραινούντες καὶ συμβουλεύοντες, ὥστε διακόψαι τὰ σχοινία, διατεμεῖν τὰς πλεεστάνας, διακλάσαι τὰς πέδας τῆς ψυχῆς, καὶ μετὰ εὐκολίας καὶ ἐλευθερίας βαδίσειν πολλῆς. Οὕτω γὰρ οὐ μόνον τὴν ἐνταῦθεν ἐφορροσύνην καρπώσῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανὸν μετὰ πολλῆς λήψῃ τῆς εὐκολίας. Ἐν οὖν μέλλεις μικρὸν ὑστερον ἐν τῷ καρπῷ τῆς ἐνταῦθεν ἀποδημίας ἀκουσα ἀφίστασθαι, ταῦτα ἐκούσα πρόπτερον εἰς τοὺς ἀσυλήτους θησαυροὺς, καὶ διὰ τούτων σοὶ τοὺς ἀκηράτους ἐκείνους καὶ μηδέποτε μαραινόμενους προαποτιθέμενην στεφάνους.

ΠΑΔ'. Διογενεῖ.

Πολλοὺ ἂν ἐπριάμην ἰδεῖν σου τὴν ἐμμέλειαν, δέσποτα μου θαυμασιώτατε, καὶ τοῦτο οἶσθα καὶ πρὸ τῶν γραμμάτων αὐτῶν, ἐπειδὴ καὶ τὸ φίλτρον οἶσθας ὡς, ὃ περὶ τὴν σὴν ἐξομεν θαυμασιότητα. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐνι (καὶ γὰρ τῆς ὁδοῦ πολὺ τὸ μέσον, καὶ οὐδὲ κύριοι κινεῖσθαι, ὅπου περ ἂν ἐβίωμεν, ἐσμέν, καὶ τῶν Ἰσραυρικῶν ἐφόδων καθ' ἐκάστην ἡμέραν ὁ φόδος ἀκμάζει), παρακαλῶ σου τὴν εὐγένειαν, ὅπερ μέγιστον ἡμῖν εἰς παραμυθίαν ἐστὶ καὶ τῆς ἐρημίας τῆς ἐνταῦθα, καὶ τῆς ταλαιπωρίας, καὶ τῆς ἄλλης πάσης θλίψεως, τὸ συνεχῶς γράμματα δέχεσθαι, εὐαγγελιζόμενα τὴν ὑγίαν τὴν σὴν, καὶ τοῦ οἴκου σου παντός, τοῦτο χαρίζεσθαι ἡμῖν συνεχέστερον κατὰ τὸ ἐγγυροῦν. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο ῥάδιον μετὰ πολλῆς ἡμᾶς ἔχειν τῆς θαφιλίας, διὰ τὸ μηδένα ταχέως ἐκείθεν ἐνταῦθα ἀφικνεῖσθαι. Ἀλλ' ὅμως, εἰ καὶ ἐργῶδες ὅπερ ἤγησάμεν, ἀλλ' ὡς ἂν οἶόν τε ἡ [679] σπουδὴν ποιήσασθαι παρακληθῆναι, καὶ συνεχῶς πέμπειν ἐπιστολάς ἀπαγγελλούσας ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ῥώσεως τῆς σῆς. Ἴνα δὲ καὶ τὰ ἡμέτερα εἰδέναι ἔχῃς, ἀπραγμοσύνης ἀπολαύομεν, τυχῆς πολλῆς, λευκῆς τῆς γαλήνης, ὑγείας συμμέτρον, τοῦτω θορυβοῦμενοι μόνον, τῷ κεχωρίσθαι ὁμῶν τῶν ἀγαπῶντων ἡμᾶς. Ἀλλ' ἰκανὴ ἡ σύνεσίς σου καὶ τοῦτον παραμυθῆσθαι τὸν πόνον, ὃν εἶπον. Δίδω, δὴ ταύτην ἡμῖν τὴν χάριν, ὥστε καὶ ἐκ τοσούτου ἡμᾶς καθημένους

^a Col. lin. καὶ ἡμεῖς σκιρτῶμεν.
^b Col. lin. καὶ τῆς εἰρηχῆς.

^c Col. lin. οὐκ ἂν ἐσκόλευσά σου τὴν εὐλ. Savil. οὐκ νῆ ἐσκόλυα.

διαστήματος δύνασθαι εντροφῆν καὶ ταύτης τῆς γλυκαίας σου καὶ θερμῆς καὶ γνησίας ἀγάπης.

ΡΑΕ. Θεοδότῳ διακόνῳ.

Οὐδὲ αὐτὸς ἀγνοῖ, ὅτι πάλαι μεθ' ἡμῶν ἐμελλας εἶναι, εἰ μὴ τῶν Ἰσαύρων ὁ φόβος διατειχίζεν. Ὁ γὰρ ἐν χρυμῷ πάντα πηγνύνται, καὶ χιόνι τοσαύτη δραμεῖν ἐνταῦθα ἀνασχόμενος, πολλῷ μᾶλλον τοῦ ἡρῶος φανέντος*, καὶ πολλῆς τῆς κατὰ τὸν αἶρα γαλήνης ὁσσης, οὐκ ἂν ἡνέσχω μένειν αὐτόθι. Οἶδα γὰρ τὸ γλυκὺ, καὶ προσήνες, καὶ θερμὸν σου τῆς διαθέσεως, τὸ εὐκρινές, τὴν πολλῆς γέμουσαν ἐλευθερίας ψυχὴν. Διὸ καὶ αὐτὸς οὐχ ὡς ἔτυχεν ἀθυμῶ, ὅτι ἐν τῇ οὕτως ἡμερωτάτῃ τοῦ ἔτους ὥρῃ, χειμῶνα οὐ τὸν τυχόντα ἡμῖν ἐπάγεις ἀθυμίας, τοσοῦτον ἡμῶν χωριζόμενος χρόνον. Καὶ ταῦτα λέγω οὐχ ἔλκων σε ἐνταῦθα καὶν μυριάκις αὐτὸς θέλη; (πολλῶν γὰρ ἅπαντα πολέμων ἐμπέπλησται, καὶ τοῦτο εἴη διὰ τῶν ἐντεῦθεν ἐκείσε ἀφικνουμένων), ἀλλ' ἵνα μάθῃς ὅτι οὐδὲ ἡμεῖς, καίτοι γε ἡσυχίας καὶ ἀπραγμοσύνης πολλῆς ἀπολαύοντες, ἀλύτως δυνάμεθα εἶναι ἐνταῦθα τῆς σῆς κεχωρισμένοι τιμιότητος, καὶ τοῦτο μαθὼν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλης, μὴ μόνον διὰ τῶν παρ' ἡμῶν ἐκείσε ἐρχομένων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐκείθεν ἀπομεινῶν τῆς ὁδοῦ καὶ τῆς ἐνταῦθα ἀφίξεως. Πολλὴν δέ σοι χάριν ἴσμεν, δέσποτά μου τιμιώτατε, καὶ τῆς φροντίδος, καὶ τῆς μερίμνης, ἣν ἔχεις ὑπὲρ τῶν ἐνταῦθα θορύβων. Καὶ γὰρ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐπιταίνεται τὰ τῆς πολιορκίας τῆς ἐνταῦθα, καὶ ὡς ἐν παγίδι, τῷ φρουρίῳ τούτῳ καθήμεθα. Ἦδη γοῦν καὶ μίστων νυκτῶν παρ' ἐλπίδα πᾶσαν καὶ προσδοκίαν, στίφος Ἰσαύρων τριακοσίων^β τὴν πόλιν κατέδραμον, καὶ μικροῦ ἂν καὶ ἡμᾶς εἶλον. Ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ χεὶρ ταχέως αὐτοὺς καὶ μὴ αἰσθημένων ἡμῶν ἀπέστρεψεν, ὡς μὴ μόνον τῶν κινδύνων, ἀλλὰ καὶ τοῦ φόβου ἐκτὸς γενέσθαι, καὶ ἡμέρας γενομένης, τότε μαθεῖν τὰ συμβάντα. Διὰ ταῦτα χαίρει καὶ εὐφραίνεται, καὶ μὴ παύσῃ τὸν Θεὸν παρακαλῶν, ὥστε ἐν ἀσφαλείᾳ ἡμᾶς καταστήσαι πόσῃ, καὶ ἀπαλλάξαι καὶ τῆς ἐπικειμένης ἡμῖν ἀρρώστιας. Εἰ γὰρ καὶ τοῦ σφαλερώς ἔχειν ἡλευθερώμεθα, ἀλλ' ὅμως μένει ἐτι λείψανα τῆς ἀρρώστιας· ἡμῖν, συνεχῶς τῆς ἀρρώστιας ἀναμνησκοντα. Ταῦτα δὲ ἐπιστάλακαμεν, οὐχ ἵνα λυπησώμεν, ἀλλ' ἵνα σε σπουδαιότερον πρὸς τὰς ὑπὲρ ἡμῶν [680] διεγείρωμεν εὐχάς. Τὸν κύριόν μου τὸν τιμιώτατον τὸν ἀναγνώστην Θεόδοτον παρακατατίθεμαι σου τῇ εὐλαθείᾳ, ὥστε κατὰ τὸ δυνατόν ἐν ἅπασιν αὐτῷ γενέσθαι λιμένα. Πολλὰ γὰρ ἔστιν, ὡς ἔγνωμεν, αὐτὸν τὰ λυπούμενα.

ΡΑΖ. Θεοδότῳ ἀναγνώστῃ.

Μὴ κάμνει ζητῶν ἀπολογία τὸ ταχέως ἐντεῦθεν ἀποδημῆσαι, ἐπὶ τὴν τῶν ὀφθαλμῶν ἀσθένειαν, καὶ ἐπὶ τὸν χρυμὸν καταφεύγων, καὶ τοῖς λογιζομένοις σου τὴν ἀποδημίαν. Ἡμεῖς γὰρ σε καὶ παρῆναι, καὶ μεθ' ἡμῶν εἶναι οὐκ ἐλαττον ἢ καὶ ἐμπροσθεν λογιζόμεθα κατὰ τὸν τῆς ἀγάπης λόγον, καὶ προσδοκώμεν καὶ τῆς κατ' ὅψιν ἀπολαύσεσθαι ποτε συντυχίας. Μηδὲν οὖν σε τούτων θορυβεῖτω. Εἰ γὰρ καὶ τῆς Ἀρ-

* Colisin. ἡρῶος φανέντος.

^β Colisin. Ἰσαύρων διακοσίων.

^γ Codex Regius. Θεοδότῳ διακόνῳ. Mox Colisin. ἐντεῦθεν ἀποδημῆσαι.

μενίας ἀπήγαγέ σε ὁ χειμὼν, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς οὐκ ἐξέβαλεν, ἀλλ' ἐπὶ διανοίας σε περιέφερεν διηνηκώς. Καὶ εἰ μὴ ὁ τῶν Ἰσαύρων πόλεμος πᾶσαν ἀποτείχισας ὁδὸν, ἐν σπάνει κατέστησεν ἡμᾶς τῶν γράμματα διακομιζόντων, καὶν νιφόδας σοι πολ- λάκις ἐπέμψαμεν ἐπιστολῶν. Νῦν μέντοι τῇ γλώττῃ τὸν παρελθόντα σεσιγήκαμεν χρόνον, τῇ γνώμῃ δὲ οὐδαμῶς· ἀλλ' αἰεὶ σε καὶ τὰ σὰ μεριμνῶμεν, καὶ, τό γε ἡμέτερον μέρος, συνεχῶς ἐπιστάλακαμεν. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, μεθ' ἡμῶν τε εἶναι νόμιζε, καὶ σὺν ἡμῖν ἐν Ἀρμενίᾳ διατρίβειν. Κἂν τις ἐπιβουλεύειν ἐπιχειρῇ καὶ κακῶς ποιεῖν, ὑψηλότερος γίνου τῶν ἐντεῦθεν βελῶν^δ, ἐπεδῶκερ οὐ τὸ πάσχειν κακῶς, ἀλλὰ τὸ ποιεῖν κακῶς, τοῦτ' ἐστὶ τὸ πάσχειν κακῶς. Ἡμεῖς γὰρ σε καὶ διὰ τοῦτο μερίζοντες θαυμάζομεν, καὶ τὴν στερότῃτά σου καὶ τὴν ἀνδρείαν ἐπαινοῦμεν, ὅτι καὶ τοσαύτης σε ζάλης περιαντλούσης, ἔστηκας ἀνιότερος τῶν ἐντεῦθεν θορύβων γενομένων. Μένει δὲ μετὰ πολλῆς τῆς ἡσυχίας τὸ γαλήνῳ τοῦτο καὶ ἀκύμαντον πλέων πηλαγός. Καὶ μὴ θαυμάσης, εἰ σου πολλῶν ἐπιβουλῶν μεμνημένου ἐγώ^ε τὸ πηλαγὸς ἀκύμαντον καλῶ. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς τῶν ταραττόντων γνώμης, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κατ' ἀρετὴν ἡσυχίας ταύτην φέρω τὴν ψῆφον. Τί δέ ἐστιν ὁ φημι; Ὁ μέγας οὗτος καὶ ὑψηλός· βίος, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν τεταμένος, τῇ μὲν φύσει τῶν πραγμάτων δυσχερὲς τις εἶναι δοκεῖ, τῇ δὲ ἀνδρείᾳ τῶν μετιόντων καὶ τῇ προθυμίᾳ εὐκολος σφόδρα γίνεται. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν τῆς φιλοσοφίας ταύτης τοῦτο μάλιστα ἐστίν, ὅτι τῆς θαλάττης μαινομένης, ἐξουρίας κτεῖ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς γαλήνης ὁ γνησιὸς αὐτὴν μετιῶν καὶ θερμῶς, καὶ ὅτι, πολλῶν πανταχόθεν θορύβων ἐγχειρομένων, ἡσυχίαν καρποῦται καθαρὰν, καὶ μυρίων πανταχόθεν πεμπομένων βελῶν, ἔστηκεν ἄτρωτος, δεχόμενος μὲν τὰ ἀκόντια, πάσχων δὲ ἐντεῦθεν οὐδέν. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, καὶ διηνηκῶς ἐν τούτοις φιλοσοφῶν, καρποῦ τὴν ἀμάραντον ἡσυχίαν, ἀναμεινῶν τοὺς ὑπὲρ τῶν καλῶν πόνων τούτων κειμένους σοι παρὰ τῷ Θεῷ στεφάνους. [681] Καὶ γράφει συνεχῶς ἡμῖν, ἥνικα ἂν ἐξῇ, τὰ περὶ τῆς ὑγείας σου δηλῶν καὶ τῆς κατὰ τὴν ψυχὴν, καὶ τῆς κατὰ τὸ σῶμα· καὶ τὴν σχολὴν ἅπασαν εἰς τὴν τῶν θείων ἀνάλασκει Γραφῶν ἀνάγνωσιν, τοσοῦτον αὐταῖς ἐμὴλῶν, ὅσον καὶ ἡ τῶν ὀφθαλμῶν ἀσθένεια ἐπιτρέ- πει, ἐν εἰ ποτε γένοιτο καιρὸς ἡμῖν καὶ τὰ νοήματα αὐτῶν ἐνθελῆναι τῇ εὐγενεστάτῃ σου ψυχῇ, μετὰ πολλῆς τοῦτο ποιήσωμεν τῆς εὐκολίας. Οὐ γὰρ μικρὸν εἰς τοῦτο δυνήσεται σοι συντελέσαι τὸ μαθεῖν τὰ ἐγκείμενα γράμματα, ἥνικα ἂν μείλλῃς τὰ ἐν τούτοις νοήματα ὑποδέχεσθαι.

ΡΑΖ. Θεοδότῳ διακόνῳ.

Παῦσαι κατ' ἡγορῶν ἡμῶν βραδυτίτος, μὴ σαυτὸν πρότερον ἔλθῃ τῷ ἐγκλήματι. Τοσαύτας γὰρ ἐπιστολάς δεξάμενος παρ' ἡμῶν, ὅσας ἐπέσταλας, πλήν μιᾶς, ὥσπερ νιφόδας πέμπων γραμμάτων, οὕτως ἐφης, τῇ γοῦν συνεχεῖς ἀναστήσειν ἡμᾶς πρὸς τὸ γράφειν οἰόμενος. Ἔστι μὲν οὖν καὶ μὴ γράφοντα φιλεῖν, πλὴν ἀλλ' ἐγὼ καὶ γράφων οὐ δέλιπον, καὶ

^δ Colisin. τῶν ἐντεῦθεν κακῶν.

^ε Quidam mss. εἰ σοι πολλῶν ἐπιβουλῶν μεμνημένου, ἐγώ. In aliis μεμνημένου deest.

vallo semoti, tamen dulcem ac ferventem et sinceram tuam caritatem pro deliciis habemus.

CXXXV. Theodoto diacono. (Arabisso anno 406.)

Nec me quidem hoc fugit, te pridem ad nos venturum fuisse, nisi Isaurorum metus vias tibi praeclusisset. Nam cum omnibus frigore rigentibus, atque in tanta nivium vi, huc accurrere minime dubitaris, nullo sane minus, exorto vere, ac caelo ingenti tranquillitate prædito, istie manere sustinuisses. Siquidem animi tui suavitatem et comitatem, ardoremque ac sinceritatem, eamque, quæ in te summa est, ingenuitatem novi. Eaque de causa non vulgari mœrore afficior, te in tam suavi et amœna anni parte non parvam nobis mœstitiæ tempestatem accersere, dum tandiu a nobis abes. Idque non eo commemoro, ut te huc, etiamsi millies id velis, pertraham (multis enim bel'is omnia hic flagrant, idque ex iis, quæ ex his locis istuc se conferunt, scire poteris), verum ut intelligas, nos, etsi aliqui magna quiete atque otio fruimur, hic tamen sine mœrore esse non posse, dum a te disjuncti sumus: hocque ipse intelligens, quam sæpissime ad nos scribas, non modo per eos qui hinc ad vos proficiscuntur, sed etiam per eos qui istine ad nos veniunt. Magnam autem tibi, reverendissime mi domine, ob eam curam et sollicitudinem, in qua propter hujusce regionis tumultus versaris, gratiam habemus. Etenim obsidio nostra in dies ingravescit, atque in hac arce, tamquam in laqueo, desideramus. Quippe jam etiam media nocte præter spem omnem et expectationem trecentorum¹ Isaurorum agmen oppidum percursavit, peneque nos cepit. Verum Dei manus confestim eos, nobis etiam nihil tale sentientibus, hinc avertit: ita ut non modo periculo, sed etiam metu vacui essemus, portorque die tum denique, quod contigerat, resciverimus. Quæ cum ita sint, gaude ac lætare, Deumque indesinenter ora, ut nos in omni securitate constituat, atque urgente morbo liberet. Quamvis enim jam extra periculum simus, tamen morbi reliquæ adhuc hærent, morbi memoriam mihi perpetuo refricantes. Hæc autem non eo animo scripsimus, ut tibi mœrorem afferamus, sed ut te ad preces studiosius pro nobis ad Deum adhibendas excitemus. Dominum meum honoratissimum lectorem Theodotum pietati tuæ commendamus: atque abs te petimus, ut pro virili tua omnibus in rebus ei portus loco sis. Multa enim esse animadverti, quæ eum mœrore afficiant.

CXXXVI. Theodoto lectori. (Arabisso anno 406.)

Nihil est, quamobrem eo quod maturius hinc abscesseris, excusationem quaeras, ac tum ad oculorum infirmitatem, tum ad vim frigoris confugas, iisque discessum tuum adscribas. Nos enim te, non minus quam antehac, adesse ac nobiscum versari censemus, ex caritate videlicet id perpendentes: quinetiam spem habemus fore, ut aliquando congressu tuo fruamur. Quocirca nihil te horum conturbet. Quamvis enim

hiems te ab Armenia abduxerit, minime tamen ex animo nostro ejecti, utpote quem mente semper nobiscum circumferamus. Ac nisi Isaurorum bellum interclusis omnibus itineribus in tabellariorum penuriam nos adduxisset, frequentissimas ad te literas misissemus. Nunc autem lingua quidem superiori tempore tacuimus; animo autem, non item: verum te semper tuasque res sedulo curamus, et quantum in nobis fuit, sæpissime scripsimus. Quæ cum ita sint, velim ita existimes te nobiscum esse, unaque in Armenia commorari. Quod si quis tibi insidias struere, teque incommodo aliquo afficere conetur, da operam, ut hujusmodi omnia tela¹ superes: quandoquidem non injuria affici, sed injuriam inferre, miserum ac perniciosum est. Nos quippe hoc etiam nomine impensius te admiramur, animique tui firmitatem ac fortitudinem laudamus, quod tanta tempestate circumfusus, tumultibus tamen iis, qui hinc exorti sunt, superiorem te præboisti. Quamobrem magna cum voluptate tranquillum hoc placidumque pelagus navigare pergo. Nec vero mireris, quod, cum multas insidias memores, ego tamen tranquillum pelagus appellem. Neque enim a perturbantium animo et studio, sed ab ea quiete, quam tibi virtus parit, hanc sententiam fero. Quid autem sibi vult illud quod dico? Magna hæc et sublimis vita, atque ad cælum porrecta, si rerum natura spectetur, molesta quodammodo esse videtur: si autem eorum, qui eam sequuntur, fortitudinem animique alacritatem spectes, perquam facilis efficitur. Quodque in hac philosophia mirabile est, furenti mari prospere magnaue cum tranquillitate navigat, qui sincero ac ferventi animo eam consecatur: multisque undique tumultibus excitatis puram quietem carpit, atque innumeris omni ex parte coniectis telis illesus stat, tela nimirum excipiens, nihil autem hinc detrimenti ferens. Hæc igitur cum tibi explorata sint, ei tu hæc commentari non intermitas, perpetuam voluptatem percipe, constitutas tibi pro præclaris hisce laboribus apud Deum coronas expectans. Atque quam sæpissime licuerit, de animi corporisque tui valetudine nos fac certiores: idque omne otium, quod tibi suppetit, in divinarum Scripturarum lectione consume, tantum ipsis temporis impertiens quantum oculorum imbecillitas permittit: quo videlicet, si quando occasio sese offerat, ut earum quoque sensa nobilissimo animo tuo inserere commode possimus, magna cum facilitate id faciamus. Neque enim ad eam rem tibi parum adjumenti afferre poterunt ipsæ literæ, cum sensa, quæ in iis delitescent, suscipere parabis.

CXXXVII. Theodoto diacono. (Anno, ut putatur, 406.)

Tarditatis ac negligentiae nos accusare desine, ne te ipsum prius ejusdem criminis reum peragas. Nam cum tot epistolas, quot scripsisti, a nobis acceperis, una dumtaxat excepta, tamen perinde ac si plurimas a te literas accepissemus, his verbis usus es, te frequentibus literis nos ad scribendum excitaturum. Quamquam autem fieri potest, ut quispiam amet,

¹ Colsin., *ducentorum*.

² Codex Regius, *diacono*.

¹ Colsin., *mala*.

amisi non scribat: ego tamen nec scribere destitui, et amare desino. Atque ut etiam tempus illud, quod digressu nostro fluxit, longius adhuc protrahatur, atque in desertiorem adhuc locum deportemur, tamen nec te ex animo nostro ejicere possumus, nec efflicere, quin nostram erga te benevolentiam perpetuo florentem conservemus. Hæc cum scias, de tua valetudine quam sæpissime ad nos scribe. Id enim tibi factum facilius est, quam nobis. Quod si anni tempus, atque Isauricorum malorum acerbitas id prohibeat, cum nobis tuus erga nos animus exploratus sit, alande amplam diuturni silentii consolationem habituri sumus.

CXXXVIII. Elpidio episcopo. (Cucuso anno 405).

Non sum nescius, me raro ad te scripsisse: at non id lubenti animo, verum quod rerum angustiis prohiberer. Nam et anni tempus, et loci, in quo gravior quam in ullo carcere conclusi tenemur, solitudo, et eorum, qui huc veniunt, infrequentia, quodque item hos paucos non omnes sinceros ac fidos nanciscimur, ac denique corporis morbus, qui nos vehementer attrivit, et pene confecit, ac per totam hiemem lecto affixit, longum hoc silentium mihi attulit: at illud dumtaxat silentium, quod in lingua, non in animo consistit. Nec vero existimes te tot solum epistolas, quot misimus, accepisse, verum multo plures. Id autem esse existimabis, si non eas dumtaxat, quas chartæ atque atramenti ope scripsimus, sed eas etiam, quæ ab animo et voluntate profisciscuntur, numeres. Siquidem animo nunquam ad te scribere destitimus, semperque tecum versamur: ac nec viæ longitudo, nec temporis diuturnitas, nec rerum difficultates, nostræ erga te benevolentia obcurtatis aliquid attulerunt. Verum florentem eam perpetuo retinemus, teque qui nostri amore ardes, etiamsi in desertiorem adhuc locum abeamus, in animo nostro insculptum passim circumferemus. Ea enim sinceri amoris natura est, ut nec tempore, nec loco, nec viæ longinquitate, nec rebus adversis obliteretur. Idque ipse quoque nosti, quandoquidem etiam sincere amare nosti.

CXXXIX. Theodoro Syriæ consulari. (Ab anno 404 ad 407.)

Tu quidem istud maximo argumento tibi fore ais, res tuas nobis curæ esse, si post superiorem epistolam alteram rursus a nobis acceperis¹. Nos autem si homines, qui ad eandem rem nobis operam navarent, præsto haberemus, ad te, hoc est ad hominem tanta probitate ac morum facilitate præditum, nostrique amore flagrantem, tantaque cum cupiditate epistolas nostras accipientem, sexcenties scripsissemus. Quoniam autem id minime licet, abs te postulamus, ne caritatem nostram epistolarum numero metiaris: verum sive taceamus, sive scribamus, quod de ea prius habebas, idem constanter iudicium retineas: illud tecum reputans, longioris nostri si-

lentii causam, non pigritiam, sed loci solitudinem esse.

CXL. Theodoto diacono. (Cucuso anno 405.)

Non parum in tanta solitudine solatium vobis hoc erat, quod ad tuam suavitatem sæpe scribere poteramus: verum Isaurica mala hoc quoque nobis abstulerunt. Exorto enim vere, illorum quoque impetus florere cœpit, ac per omnes vias effusi sunt, eas omnibus prorsus invias reddentes. Sane jam et ingenue matronæ captæ sunt, et viri obruncati. Quare velim mihi agnoscas, quod non frequenter ad te scripserim. Quoniam autem non dubito quin de valetudine nostra certior fieri cupias, scito nos superiori hieme graviorem in modum agrotasse, nunc autem paulum recreatos esse. Quinetiam aeris inconstantia rursus perturbati (nam nunc quoque hiems hic viget), tamen speramus fore, ut cum æstas plane effulserit, morbi reliquias deponamus. Neque enim corpus nostrum ulla re æque labefactatur, ut frigore; nec rursus ulla re æque juvatur, ut æstate, et caloris solatio.

CXLI. Theodoto ex consularibus. (Anno forte 406.)

Multa tibi bona eveniant, qui tam honorifice filium exceperis. Id enim ipse nobis exposuit, nec occultavit, tum suum erga patrem affectum ostendens, tum nos ingenti lætitia cumulans. Siquidem hac in re duplici nos honore affici censemus, tum quia, quidquid ille beneficii acceperit, idem nobis impensum ferimus, tum etiam quia a literis nostris hujusmodi benevolentia incrementum accepisse contigit. Tu vero, domine mi cumprimis venerande ac nobilissime, pulchram hanc stirpem colere perge. Quænam autem ipsius colendæ ratio erit? Nimirum si pulcherrimæ hujusce philosophiæ, quam nunc consecratur, studium atque amorem perpetuo in ipso alas et vegetes: sic enim celeres fructus nobis feret. Siquidem generosi animi, stirpium harum, quæ terræ gremio mandantur, tarditatem non imitari solent: verum simul atque in præclarissima hujus virtutis cupiditate conseruntur, ad ipsum quoque cælum eyehuntur, tantoque fructus edunt, ut et copia et natura divitiis omnes superent. Neque enim una cum præsentī vitæ exstinguuntur, verum ad futurum ævum nobiscum excedunt.

CXLII. Elpidio episcopo. (Anno, ut putatur, 406.)

Lingua quidem raro, animo autem ad te persæpe scripsimus, quotidieque tecum veramur. Atque hunc congressum nobis nec temporis diuturnitas, nec itineris longinquitas, nec rerum adversitas eripere potest. Nam ea caritatis natura est, ut nulli hujusmodi rei cedat, verum stet, omniaque superet. Quamobrem, reverendissime ac religiosissime mi domine, noli epistolarum numero meum erga te amorem ponderare: verum, cum tibi animus meus ac benevolentia, quam pietati tuæ semper præstiti, tibi comperta sit, nihil ob diuturnum silentium sinistri suspiceris. Quandoquidem ne nos quidem, etsi literas abs te raro acceperimus, propterea signiorem te erga nos

¹ Savil. sic in textu habet,.... res tuas nobis non curæ esse, si.... acceperis. In margine autem conficit, non acceperis, pro, acceperis; et sic ad sensum textus nostri accedit.

φιλῶν οὐ παύομαι. Ἀλλὰ καὶ χρόνος γένηται μακρότερος ὁ μεταξὺ τοῦ χωρισμοῦ τοῦ ἡμετέρου, καὶ εἰς ἐρημότερον ἀπενεχθῶμεν χωρίον, οὐτε ἐκβαλεῖν σε τῆς φυγῆς δυνάμεθα, οὐτε μὴ διηνεχθῶς ἀκμάζουσιν διατηρεῖν τὴν περὶ σὲ διάθεσιν. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, γράφε συνεχῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Πλείων γὰρ ὑμῖν ἡ εὐκολία τούτου, ἢ ἡμῖν. Εἰ δὲ ἡ τοῦ ἔτους ὥρα διακυλῶσι, καὶ τῶν Ἰστανικῶν κακῶν ἡ σφοδρότης, εἰδότες σου τὴν γνώμην ἣν περὶ ἡμᾶς ἔχεις, ἀρκούσαν τῆς μακρᾶς σιγῆς ἔξομεν παραμυθίαν.

ΡΑΗ'. Ἐπιστολὴ ἐπισκόπῳ.

Οἶδα ὅτι ὀλιγάκις ἐπιστάλα καὶ τιμιότητ' σου, ἀλλ' οὐχ ἔκων, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἀνάγκης κατεχόμενος. Καὶ γὰρ ἡ τοῦ ἔτους ὥρα, καὶ ἡ τοῦ χωρίου ἐρημία ἐν ᾗ καθεῖργμεθα δεσποτηρίου χαλεπώτερον, καὶ ἡ τῶν ἐνταῦθα παραγινόμενων σπάνις, καὶ τὸ μὴδὲ αὐτῶν τῶν ὀλίγων πάντων γνησίων ἐπιτυχάνειν, ἔτι δὲ καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀβρώστια σφόδρα ἡμᾶς κατεργασμένη, καὶ πάντα τὸν χειμῶνα τῇ κλίτῃ προσηλώσασα, τὴν μακρὰν ταύτην σιγὴν ἐποίησεν, ἀλλ' οὐ τὴν ἀπὸ γνώμης, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ γλώσσης. Μὴδὲ νόμιζε τοσαύτας δέχεσθαι ἐπιστολάς, ὅσας διεπιμψάμεθα, ἀλλὰ πολλὰς πλείους. Ἡγήσῃ δὲ τοῦτο, ἂν μὴ τὰς διὰ χάριτος καὶ μέλανος μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀπὸ διαθέσεως ἀριθμῇς. Καὶ γὰρ τῇ διανοίᾳ συνεχῶς ἐπιστάλακαμεν, καὶ αἰεὶ σοι συγγινόμεθα, καὶ οὐδὲν οὐδὲ τῆς ὁδοῦ τὸ μήκος, οὐ τοῦ χρόνου τὸ πλῆθος, οὐτε αἱ τῶν πραγμάτων περιστάσεις τὴν περὶ τὴν σὴν τιμιότητα διάθεσιν ἡμῖν ἀμαυροτέραν ἐποίησαν. Ἀλλὰ μένομεν ἀκμάζουσιν αὐτὴν διατηροῦντες, καὶ τὸν σφοδρὸν ἡμῶν καὶ θερμὸν ἔραστον, καὶ εἰς ἐρημότερον τούτου χωρίου ἀπέλθωμεν, πανταχοῦ περιφέροντες· ἀπικνέμεν, [682] ἐγκολάφοντες ἡμῶν τῇ διανοίᾳ. Τοιοῦτον γὰρ τὸ γνησίως φιλεῖν· οὐ χρόνον, οὐ τόπον, οὐχ ὁδοῦ μήκει, οὐ πραγμάτων περιστάσει ἐξίτηλον γίνεται. Καὶ τοῦτο οἶσθα καὶ αὐτὸς, ἐπειδὴ καὶ γνησίως οἶσθα φιλεῖν.

ΡΑΘ'. Θεοδότῳ Κορνηλιῶν Συρίας.

Αὐτὸς μὲν ἔφης σημεῖον ποιεῖσθαι μέγιστον τοῦ μέλειν ἡμῖν τῶν σῶν, εἰ δευτέρα^a μετὰ τὴν προτέραν ἐπιστολὴ ἔλθοι πρὸς τὴν σὴν λαμπρότητα παρ' ἡμῶν. Ἡμεῖς δὲ εἰ τῶν εἰς τοῦτο διακονησόμενων ἡμῖν εὐποροῦμεν, νιφάδας ἂν ἐπέμψαμεν γραμμάτων πρὸς ἄνδρα οὕτω χρηστὸν, καὶ ἐπεικῆ, καὶ σφοδρὸν ἡμῶν ἔραστον, καὶ μετὰ τοσαύτης ἐπιθυμίας δεχόμενον ἡμῶν τὰς ἐπιστολάς. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐνι, παρακαλοῦμέν σου τὴν λαμπρότητα, μὴ τῶν ἐπιστολῶν ἀριθμῷ μετρεῖν ἡμῶν τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ σιγῶντων καὶ γραφόντων, ἥνπερ καὶ ἐμπροσθεν εἶχες περὶ αὐτῆς ψῆφον, ταύτην ἀκίνητον διατηρεῖν, λογιζόμενον ὡς τὴν σιγὴν ἡμῖν μακροτέραν, οὐχ ἢ τοῦ τρόπου βραθυμία, ἀλλ' ἢ τοῦ τόπου κατασκευάζει ἐρημία.

ΡΜ'. Θεοδότῳ διακόνῳ.

Οὐ μικρὰν εἶχομεν παραμυθίαν ἐν ἐρημίᾳ τοσαύτῃ

^a Savil. in textu τοῦ ἀμελεῖν ἡμᾶς τῶν σῶν, εἰ δευτέρα. In marg. conj. εἰ μὴ δευτ.

τὸ συνεχῶς δύνασθαι ἐπιστέλλειν σοι τῇ γλυκότητι· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἡμᾶς παρεῖλετο τῶν Ἰστανικῶν κακῶν ἡ περίστασις. Ἐπιστάντος γὰρ τοῦ ἔρατος ἠνθῆσε καὶ τὰ τῆς ἐκείνων ἐφόδου, καὶ πανταχοῦ τῶν ἐδῶν εἰσιν ἐκκεχυμένοι, πᾶσιν ἀβάτους ποιοῦντες τὰς λεωφόρους. Ἦδη γοῦν καὶ γυναῖκες ἐλεύθεραι ἐάλωσαν, καὶ ἄνδρες ἐσφάγησαν. Διὸ παρακαλῶ συγγινώσκειν ἡμῖν μὴ συνεχῶς γεγραφηκόσιν. Ἐπειδὴ δὲ εὐ οἶδα, ὅτι περισπούδαστόν σοι μανθάνειν τὰ περὶ τῆς ὑγείας ἡμῶν, δεινοπαθήσαντες χαλεπῶς κατὰ τὸν παρελθόντα χειμῶνα, ὀλίγον ἀνηνέγκαμεν νῦν, καὶ διαταραχθέντες πάλιν τῇ ἀνωμαλίᾳ τοῦ αἵματος (καὶ γὰρ καὶ νῦν χειμῶν ἐνταῦθα ἀκμάζων), ὁμῶς προσδοκῶμεν τὰ λείψανα τῆς ἀβρώστιας ἀποθίσσαι, καθαροῦ φανέντος τοῦ θέρους. Οὐδὲν γὰρ ἡμῶν τὸ σῶμα οὕτως λυμαίνεται, ὥς κρυμῆς, οὐτε δύνῃσιν, ὡς θέρος, καὶ ἡ τοῦ θάλπεισθαι παραμυθία.

ΡΜΑ'. Θεοδότῳ ἀπὸ Κορνηλιῶν.

Πολλὰ σοι τὰ ἀγαθὰ γένοιντο, ὅτι τὸν υἱὸν μετὰ τοσαύτης ὑπεδέξω τιμῆς. Τοῦτο γὰρ αὐτὸς ἡμῖν ἐδήλωσε, καὶ οὐκ ἐκρυψεν, ὁρῶν τε τὴν περὶ τὸν πατέρα εὐγνωμοσύνην ἐπιδεικνύμενος, καὶ ἡμᾶς πολλῆς ἐμπλήσαι βουλόμενος ἡδονῆς. Ἐπεὶ καὶ ἡμετέραν διπλὴν ἡγοῦμεθα εἶναι τὴν τιμὴν, τῇ τε ἡμᾶς αὐτοὺς εὐπεπονημένοι νομίζειν, ἅπερ ἂν ἐκείνους εὐπάθῃ, τῇ τε καὶ ἀπὸ τῶν γραμμάτων^b τῶν ἡμετέρων πολλὴν αὐτῷ γενέσθαι τὴν προσθήκην ταυτησί τῆς εὐνοίας. Μένε δὴ, δέσποτά μου αἰδεοσιμώτατε καὶ εὐγενέστατε, θεραπεύων τὸ καλὸν τοῦτο φυτὸν. [683] Τίς δὲ ἔσται τῆς θεραπείας ὁ τρόπος; Ἦν τὸν ἔρωτα τῆς καλλίστης ταύτης φιλοσοφίας, ἣν μέτῃσι νῦν, τρέφῃς ἐν αὐτῷ διηνεχῶς, καὶ ἀκμάζειν παρασκευάζῃς· οὕτω γὰρ καὶ ταχεῖς ἡμῖν ὄσει τοὺς καρπούς. Αἱ γὰρ γενναῖαι ψυχαὶ οὐ μιμούνται τὴν βραδυτητα τοῦτον τῶν φυτῶν, τῶν τις κόλποις τῆς γῆς παρακαταθεμένων, ἀλλ' ὁμοῦ τε φυτεῖνται ἐν τῇ καλλίστῃ τῆς ἀρετῆς ταύτης ἐπιθυμίᾳ, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀνατείνονται τὸν οὐρανὸν, καὶ τοσαύτην ἐπιδείκνυνται τῶν καρπῶν τὴν φορὰν, ὡς ἅπαντα ἀποκρύπτειν πλούτον καὶ τῇ βασιλείᾳ καὶ τῇ φύσει. Οὐ γὰρ τῷ παρόντι συγκαταλύονται βίῳ, ἀλλὰ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἡμῖν συναποδημοῦσι ζωῇ.

ΡΜΒ'. Ἐπιστολὴ ἐπισκόπῳ.

Γλώττῃ μὲν ὀλιγάκις, γνώμῃ δὲ πολλάκις ἐπιστάλακαμέν σου τῇ θεοσεβείᾳ καὶ καθ' ἑκάστην συγγινόμεθα τὴν ἡμέραν, καὶ ταύτης οὐκ ἰσχύει τῆς συνουσίας ἡμᾶς ἀποστερῆσαι οὐ χρόνον πλῆθος, οὐχ ὁδοῦ μήκος, οὐ πραγμάτων περιστάσεις. Τοιαύτη γὰρ τῆς ἀγάπης ἡ φύσις· οὐδενὶ τούτων εἰκει, οὐδὲ παραχωρεῖ, ἀλλ' ἔστωκε πάντων ὑψηλότερα γινόμενη. Μὴ τοίνυν τῷ τῶν ἐπιστολῶν ἀριθμῷ, δέσποτά μου τιμιώτατε καὶ εὐλαδέστατε, μέτρει τὸ φίλτρον, δὲ περὶ τὴν σὴν ἔχομεν ἐμμελείαν, ἀλλ' εἰδὼς ἡμῶν τὴν γνώμην καὶ τὴν διάθεσιν, ἣν αἰεὶ περὶ τὴν εὐλάβειαν ἐπεδειξάμεθα τὴν σὴν, μὴδὲν ἀπὸ τῆς μακρᾶς ταύτης σιγῆς ὑπόπτεις. Ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ὀλιγάκις δεξά-

^b Codices omnes nostri ἀπὸ τῶν γραμμάτων sic etiam unus a Frontone Ducuo memoratus; neque dubito hanc esse veram lectionem. Editi ἀπὸ τῶν γραμμάτων. Savilius quoque habet ἀπὸ τῶν γραμμάτων.

μενοι γράμματα παρὰ τῆς σῆς διαθέσεως, οὐδὲ ἐν-
τεῦθεν βαθυμότερον σε περὶ ἡμᾶς γεγενῆσθαι νομίζο-
μεν, ἀλλ' ἴσμεν σαφῶς καὶ πεπιστώκαμεν, ὅτι μένεις
ἀνθρώπων διατηρῶν τὴν περὶ ἡμᾶς διάθεσιν, οὐ μόνον
οὐκ ἀναπίπτων ἐκ τῆς συνεχείας τῶν ἐπαγομένων
δεινῶν, ἀλλὰ καὶ σφοδρότερος γινόμενος περὶ ἡμᾶς·
καὶ τούτου σοὶ χάριν ἴσμεν πολλήν. Ἐπειδὴ δὲ εὐ οἶδ'
ὅτι καὶ τὰ ἡμέτερα βούλει μανθάνειν, ὑγείας ἀπο-
λαύουσαν καὶ ἀπραγμοσύνης πολλῆς, καὶ ἡσυχίας, καὶ
ἐν ἀσφαλείᾳ διάγονεν, τῶν Ἰσaurικῶν τέως ἀπηλ-
λαγμένοι θορύβων. Τὸν γὰρ χειμῶνα λοιπὸν τῆς Ἀρ-
μενίας φέρειν ἐμελέτησα, βλαπτόμενος μὲν ἡρέμα
βλάβην, ὅσην εἰκὸς οὕτως ἀσθενεὶ σώματι κεχρημέ-
νον· περιγενόμενος δὲ τῷ διηνεκῶς οἴκοι κατακα-
λεῖσθαι, ὅταν ἀφόρητος ὁ κρυμὸς· ἥ, καὶ εὐχάκις
τῶν προθύρων προκύπτειν. Ὡς τῶν γε ἄλλων ὥρων
τοῦ ἔτους σφόδρα ἡδίστων ἀπολεσάσκαμεν, ὡς δυνη-
θῆναι εὐκόλως· καὶ τὴν ἐκ τοῦ χειμῶνος ἐγγινομένην
ἡμῖν διορῶσθαι ἀβρώστιαν.

PMΓ. Πολυδίω.

Τοῦ μὲν ἐδάφους καὶ τῶν τοίχων τῆς πόλεως ἐκ-
τελέγημεθα, τῆς δὲ κυρίως πόλεως οὐ μετωκίσθημεν.
Εἰ γὰρ ὑμεῖς ἡ πόλις, μεθ' ὧμῶν δὲ ἡμεῖς αἶσι καὶ ἐν
ὧμῖν, εὐδὴλον ὅτι καὶ ἐνταῦθα διάγοντες, τὴν πόλιν
οἰκοῦμεν ἐκείνην· καὶ γὰρ ἐνδιατιώμεθα ὧμῶν ταῖς
[684] ψυχαῖς, εὐ οἶδ' ὅτι, καὶ ὅπου περ ἂν ἀπίωμεν,
καὶ πάντας ὑμᾶς τοὺς σφοδροὺς ἡμῶν ἐραστὰς ἐπὶ
διανοίας περιφέροντες ἄπιμεν. Τοῦτο ἡμᾶς οὐκ ἔστιν
ἐρημίαν τοῦ χωρίου τούτου (καὶ γὰρ πάσης τῆς οἰ-
κουμένης ἐστὶν ἐρημέτατον), οὕτως τὴν πολιορκίαν
τῶν ληστῶν (καὶ γὰρ καθ' ἑκάστην πολιορκεῖται τὴν
ἡμέραν), οὐ τὸν ἐντεῦθεν τιτκόμενον λιμὸν ἀφήσιν
ἄρῃν· ἐπειδὴ τὸ μὲν σῶμα ἡμῖν ἐνταῦθα ἔδρυται, ἡ
δὲ ψυχὴ παρ' ὧμῖν διηνεκῶς. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς οὕτω
διακειμένοις τοθεῖν σφόδρα καὶ περισπούδαστος καὶ
ἡ σωματικὴ παρουσία, καὶ λυπεῖ μὴ γινόμενη, τοῦτο
δὲ τέως γενέσθαι οὐκ ἐνι, ἐνι δὲ αὐτῇ φάρμακον μέ-
γιστον ἢ διὰ τῶν γραμμάτων συνουσία, πάρεχε ταύ-
την ἡμῖν μετὰ δαφύλειας πολλῆς, καὶ ταύτης ἀπηλ-
λάγημεθα τῆς ἀθυμίας. Ἰκανὸς γὰρ σὺ, δέσποτά μου
θαυμασιώτατα, καὶ διὰ γραμμάτων σοφίζεσθαι παρ-
ουσίας ἡδόνην.

PMΔ. Διογένης.

Ἐρημον μὲν ἡ Κουκουσὸς ὁ χωρίον, καὶ ἄλλως εἰς
οἰκῆσιν σφαλερὸν, διηνεκεὶ φῶδον τῶν ληστῶν πολιορ-
κούμενον· σὺ δὲ αὐτὴν καὶ ἀπὸν παράδεισον εἶναι
πεποιήκας. Ὅταν γὰρ σου τὸν ζῆλον ἀκούσωμεν τὸν
πολὺν, τὴν ἀγάπην τὴν περὶ ἡμᾶς, τὴν γνησίαν καὶ
θερμὴν (οὐδὲν γὰρ ἡμᾶς λαμβάνει καὶ ἐκ τοσούτου
καθημέρους διαστήματος), ὡς θησαυρὸν μέγιστον
ἔχοντες, καὶ πλοῦτον ἄφαιτον, τὴν διάθεσίν σου τῆς
ἐμμελείας, καὶ ἐν ἀσφαλεστάτῃ· πόλει διατρέχειν
ἡγουμένα, ὑπὸ τῆς τοσαύτης εὐφροσύνης πτερούμε-
νοι, καὶ μεγίστην παράκλησιν ἐντεῦθεν καρποῦμενοι.

^a Colalin. ἀφόρητος ὁ χειμῶν.

^b Vaticanus semper Κουκουσός, ut jam diximus.

^c Colalin. et alius ἐν ἀσφαλεστάτῃ καὶ εὐδαλεστάτῃ.

Ἰν' οὖν καὶ ἑτέρα προσθήκη γένηται ἡμῖν ἡδόνῃς,
παρακαλῶ, καὶ γράμματα ἡμῖν χαρίζου, τὰ περὶ τῆς
ὑγείας δηλοῦντα τῆς σῆς. Εἰ γὰρ καὶ ἐργώδες τοῦτο,
διὰ τὸ τῆς ὁδοῦ μήκος, καὶ τὸ σφόδρα ἀπηκίσθαι τῆς
δημοσίας τουτὶ τὸ χωρίον ὁδοῦ, ἀλλὰ τῷ οὕτως φι-
λοῦντι, ὡς αὐτὸς οἶσθα φιλεῖν, καὶ τὰ δύσκολα εὐκόλα
γίνονται. Ἐννοήσας τοίνυν ἡλικίαν ἡμῖν χαρεῖ
τῇ πυκνότητι τῶν τοιούτων γραμμάτων, πάρεχε καὶ
ταύτην ἡμῖν τὴν εὐφροσύνην· καὶ γὰρ σφόδρα ἀλ-
γοῦμεν, ὅτι δεύτερον ἐπεσταλκότες ἦδη, οὐδὲ ἀπαξ
ἐδεξάμεθα γράμματα τῆς σῆς ἐμμελείας.

PMΕ. Νικολάω πρεσβυτέρω.

Ἐβουλόμην καὶ αὐτὸς, καὶ σφόδρα ἐπεθύμουν
ἰδεῖν σου τὴν ἐμμελείαν, καὶ περιπτύξασθαι· καὶ
τοῦτο οἶσθα καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων γραμμάτων.
Φιλεῖν γὰρ εἰδὼς γνησίως καὶ τοὺς γνησίως φιλοῦντας
διαγινώσκειν ἐπίστασαι. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐνι,
ὅπερ ἐνι ποιῶ, τέως γράφω, προσαγορεύω, γράμματα
ἀπαιτῶ, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς ὧμῖν πυκνότε-
ρον δηλοῦντα. Χαρίζου δὲ ταύτην ἡμῖν τὴν χάριν. Εἰ
γὰρ καὶ μὴ δεῖ σοὶ παρακληθεῖς εἰς τοῦτο, οὐ παυ-
σάμεθα σε ἀναμνησκοντες ὑπὲρ τούτου, [685] Οὐ
γὰρ μικρὰ παράκλησις ἡμῖν καὶ παραμυθία καὶ
τῆς ἐρημίας καὶ τῶν φόδων τῶν καθημερινῶν, τῶν
ἀπὸ τῆς ἐφόδου γινόμενων τῆς ληστρικῆς, καὶ τῆς
τοῦ σώματος ἀβρώστιας, καὶ τῶν ἄλλων περιστά-
σεων, τὸ μανθάνειν περὶ τῶν ἀγαπώντων ἡμᾶς ὧμῶν,
ὅτι τε ἔβρωσθε, καὶ ὑγιαίνετε, καὶ κατὰ ροῦν ὧμῖν
ἄπαντα φέρεται, καὶ μὴ μωροὺς ἡμῖν λέγῃς χειμῶνας.
Πῶς καὶ τίνοι τρόποι; Ὅτι ἐνι τὸν γενναῖον, καὶ
ἐγρηγορῶτα, καὶ νήφοντα καὶ ἐν ταρτατομένῳ πρα-
γμάτων παλάγῃ ἐξουρίας πλεῖν, ὥσπερ καὶ τὸν
χαῦτον καὶ ἀναπεπτωκότα καὶ καίμενον ὑπτιον, καὶ
ἐν γαλήνῃ διαταράττεσθαι καὶ θορυβεῖσθαι.

PMΓ. Θεοδότῳ, Νικολάῳ, Χαίρετ, πρεσβυτέροις καὶ μονάζουσιν.

Ὑμεῖς μὲν τῶν Ἰσαύρων αἰτιάσθε τὴν καταδρο-
μὴν τῆς ἀπουσίας τῆς ὑμετέρας· ἐγὼ δὲ ὑμᾶς καὶ
παρεῖναι φημι, καὶ σὺν ἡμῖν εἶναι, καὶ οὐδὲν οὐδὲ
ἐντεῦθεν γενέσθαι κώλυμα πρὸς τὴν ἀφιξίν ὧμῶν.
Τοιαῦτα γὰρ τῆς ἀγάπης τὰ πτερὰ· ἀθρόον καὶ μετὰ
πολλῆς τῆς εὐκολίας πανταχοῦ παραγίνεται, καὶ
μυρία τὰ κώλυμα ἦ. Εἰ δὲ τῆς σωματικῆς ὧμῶν
ἀπεστερήμεθα παρουσίας, μὴ διαλίπτετε εὐχόμενοι,
καὶ δώσιν ταῦτα ὁ φιλόανθρωπος Θεός. Ἐπεὶ καὶ
αὐτὸς διηνεκῶς ὑμᾶς ἐν διανοίᾳ περιφέρει, οὐχ ὡς
ἔτυχε καὶ τῆς κατ' ἐξὶν ἐρῶ συντυχίας, καὶ εὐ οἶδ'
ὅτι καὶ αὐτὴ ἔσται, μετὰ ἰκτενεῖας ὧμῶν παρακα-
λούντων τὸν δυνάμενον πάντα λύσαι χειμῶνα, καὶ
εἰς γαλήνην λευκὴν ἄπαντα ἀγαγεῖν. Ἰνα δὲ καὶ τὰ
ἡμέτερα μαθόντες εὐφραίνεσθε, πολλὰς ἀπολαύουσαν
ἡσυχίας καὶ ἀπραγμοσύνης, τὸ σῶμα ἡμῖν, καίτοι
πολλῶν ὄντων τῶν λυμαινομένων αὐτοῦ τὴν ὑγείαν·
καὶ γὰρ ἱατρῶν σπάνις, καὶ ἀναγκαίων ἀπορία (οὐ-
δὲν γὰρ ἐστὶν ὄνιον ἐνταῦθα, οὐ φάρμακων εὐπορία),

^d Savil. ποιῶν. Utrumque quodrat. Edit.

^e Tres mss. ὅτι δὲ καὶ ἔβρωσθε.

reddum fuisse existimamus : verum illud pro certo habemus, nobisque persuademus, te benevolentiam eam, qua nos hactenus complexus es florentem retinere, atque ob calamitates, quæ nobis assidue inferuntur, non modo non consternari, sed etiam vehementiore erga nos amore affici : ideo ingentem tibi gratiam habemus. Quia autem probe scio te quoque de rebus nostris certiores fieri cupere, commoda valetudine sumus, ingentique otio et quiete fruimur, atque in securitate degimus, Isauricis nimirum tumultibus liberati. Nam quod ad Armeniam hiemem attinet, eam jam usu ipso ferre didici. Quamquam enim frigore non nihil offendor, ut solet is qui tam imbecilli corpore præditus sit : superior tamen existo, dum domi me perpetuo, cum frigus sævit, includo, raroque e limine pedem effero. Nam cæteras quidem anni partes ita jucundas ac suaves sentio, ut eum etiam morbum, quem ex hiemis asperitate contraxi, perfacile depellere queam.

CXLIII. Polybio. (Cucuso anno 404.)

Urbis quidem solo, ac muris et parietibus ejecti sumus : verum ex urbe, quæ proprie hoc nomine gaudet, minime migravimus. Nam si vos urbs estis, sane cum vobiscum atque in vobis perpetuo simus, illud perspicuum est, nos etiam hic commorantes, urbem illam habitare. Neque enim dubito quin in animis vestris habitemus : ac vicissim quocumque abierimus, vos omnes, qui nostri amore flagritis, animo circumferimus. Hoc porro nos nec hujus loci solitudinem (est autem totius orbis terræ desertissimus), nec prædonum obsidionem (nam quotidie obsidetur), nec denique famem, quæ hinc ortum trahit, perspicere sinit : quandoquidem corpus hic defixum est, anima vero apud vos versari non desinit. At quoniam his, qui hoc animo præditi sunt, corporis quoque præsentia magnopere cara et expetenda est, mœrorque adest, cum ea negatur, id porro minime fieri potest, huic rei maximum remedium affert congressus ille, qui mutuis epistolis comparatur : quo si nobis per vos copiose frui contingat, hac quoque mœstitia liberatos nos sentientus. Potes enim ipse, domine mi cumprimis admirande, præsentie voluptatem per literas adumbrare.

CXLIV. Diogeni. (Scripta anno 404.)

Desertus quidem locus est Cucusus, et alioqui ad habitandum periculosus, ut qui perpetuo latronum metu infestus sit : tu vero, etiam absens, eum nobis in amœnissimum locum commutasti. Nam cum ingentem tuum zelum, sinceramque ac ferventem erga nos caritatem audimus (nihil enim nobis, quamvis tam longe dissitis, incognitum est), benevolentiam tuam, tamquam amplissimi cujusdam thesauri, ac inenarrabilem divitiarum instar habentes, ita afficimur, ut nobis ipsi in tutissima urbe versari videamur, tanta videlicet lætitia erecti, maximumque hinc solatium capientes. Quo igitur alter insuper nobis voluptatis cumulus accedat, velim literis quoque nos recrees, quibus de tua valetudine certiores efficiamur. Nam etsi difficile istud est, tum ob viæ longinqua-

tem, tum quod hic locus a publica via valde se notus sit, tamen homini ita amanti, ut ipse amare nosti, etiam quæ ardua sunt facilia redduntur. Cum igitur animadvertas, quantam hujusmodi literarum frequentia gratiam a nobis initurus sis, hanc quoque lætitiā nobis præbe : siquidem illud moleste ferimus, quod cum iterum jam ad te scripserimus, tamen ne semel quidem literas a te accepimus.

CXLV. Nicolao presbytero. (Anno circiter 405 vel 406.)

Cupere quidem ipse quoque, et quidem vehementer cuperem te videre atque complecti : idque ipse etiam ante nostras acceptas literas minime ignoras. Nam cum sincero animo amare noris, eos quoque qui sincero animo amant, agnoscere nosti. Verum quia id non licet, interim, quod licet, facio : scribo, saluto, literas, quæ nobis valetudinis tuæ statum crebro exponant, postulo. Quamobrem hanc nobis gratiam concede. Nam quamquam ad eam rem hortatore nihil indiges, tamen de hac re te submonere minime desistemus. Neque enim exignam animi levationem, atque tum solitudinis, tum quotidianorum terrorum, qui ex prædonum incursione nobis oriuntur, tum morbi corporis, adversarumque aliarum rerum consolationem illud nobis allaturum est, si ex vobis, quibus cari sumus, hoc intelligamus, vos firma valetudine esse, omniaque vobis ex animi sententia evenire, etiam si alioqui sexcentas nobis tempestates commemorares. Qui tandem istud ? Quoniam nihil impedit, quominus, qui generosi et experrecti atque attentī animi est, etiam in perturbato negotiorum mari feliciter naviget : quemadmodum contra, qui ignavi ac consternati supinique animi est, tranquillo quoque mari perturbetur atque in tumultu versetur.

CXLVI. Theodoro, Nicolao, Cherea, presbyteris et monachis. (Cucuso anno 405.)

Vos quidem Isaurorum incursionem atque impetum absentiae vestrae causam esse dicitis : at ego vos et adesse, et nobiscum versari dico, neque hujusmodi rem, quin ad nos veneritis, impedimento vobis fuisse. Nam ex caritatis pennæ sunt, ut etiam si sexcenta impedimenta se objiciant, repente tamen ac magna cum facilitate ubique adsit. Quod si corporea vestra præsentia caremus, precari ne intermitte : ac Deus eam pro sua benignitate dabit. Quandoquidem ipse quoque animo vos assidue gerens, congressum vestrum haud vulgarem in modum desidero : neque dubito, quin istud mihi contingat, dummodo eum, qui tempestatem omnem discutere, cunctaque in magnam tranquillitatem adducere potest, obnixè oretis et obsecretis. Ut autem rerum quoque nostrarum statu cognito letemini, ingenti quiete atque otio fruimur, corpusque nostrum, etsi alioqui multa sint quæ ipsius valetudinem labefactent, satis commode se habet. Quamquam enim et medicorum inopia, et rerum necessariarum penuria (nihil enim hic venale est, nec medicamenta ulla suppetunt), et cæli intemperies

(neque enim aestas nobis minus quam frigus molesta est, ut quæ frigoris acrimoniam in contrarium imitetur), et gravis ac perpetua obsidio, crebrique Isauricarum incursionum metus; hæc, inquam, omnia, et alia plura sunt quæ valetudinem nostram labefactent; nunc tamen gravi periculo, atque hujusmodi morbo¹ liberati sumus ac mediocrem quamdam sanitatem obtinuimus. Vos vero operam etiam date, ut ad nos sæpe scribatis, ac de vestra valetudine sine ulla intermissione certiores nos facialis. Siquidem maximæ levationis, maximique solatii, atque amplissimorum thesaurorum instar, vestram caritatem esse ducimus: ac cum sinceræ vestræ benevolentiae, animique constantiae, ac firmæ caritatis cogitatio nobis in mentem venit (nunquam autem non venit), tamquam in latum quemdam atque tranquillum portum ex multis calamitatibus appellimus.

CXLVII. Anthemio. (Cucuso anno 405.)

Alii tibi consulatus atque præfecturæ nomine gratulantur (a): ego autem magnificentiae tuæ causa ipsius quoque magistratibus imperiisque gratulor. Neque enim te ornarunt, verum abs te ornata sunt. Quandoquidem etiam ea virtutis natura est, ut honores non aliunde mutuetur, verum ipsa eos in sese circumferat, nimirum hisce dignitatibus honorem præbens, non autem ipsa ab illis accipiens. Eaque de causa ne amoriquidem erga te nostro quidquam nunc adjunximus. Nihil enim tibi amplius accessit; nec nos præfectum atque consulem amamus, sed dominum meum suavissimum Anthemium, cum magna prudentia, tum etiam ingenti philosophia refertum. Ac proinde te quoque beatum prædicamus, non quod ad hoc solum evectus sis, sed quia uberiores prudentiæ tuæ atque humanitatis demonstrandæ materiam accepisti. Atque iis omnibus, quibus injuria fit, gratulamur, latum scilicet animæ tuæ portum intuentes, qui possit innumera naufragia depellere, atque efficere, ut ii, qui in atrocissimam tempestatem inciderunt, ex animi sententia navigent. Propterea exsultamus et lætitia diffundimur, imperium tuum commune eorum, qui injuria afficiuntur, festum esse existimantes. Quo etiam nunc ipsi fruimur, ut qui ex virtutum tuarum magnitudine propriam nobis voluptatem fingamus.

**CXLVIII. Cyriaco, Demetrio, Palladio, Eulysio²,
episcopis. (Cucuso anno 405.)**

Beati vos, ac ter beati, sæpiusque beati, ob præ-

¹ Fabric., hujusmodi difficultate.

² Reg. et Fabric. Eulysio (Εὐλύσιος), et hoc erat verum ejus nomen. Morel., Eulysio (Ἐλυσίος).

(a) In hunc locum hæc notat Fronto Ducæus: *Billius vocem græcam, Εὐαγγέλιος, intellexerat de imperio; sed cum Ισαυρὸς τῆς πόλεως, vel Ισαυρὸς τῆς πρωτεύουσας, sit præfectus urbis, et præfectus prætorio, sic præfectura urbana apud Ambros. lib. 3 Offic. c. 8: et præfecturæ urbanæ sublimis fastigium. Ισαυρὸς πόλεως, præfecti potestas dicitur a Xiphilino in Severo, et hic Ισαυρὸς. Anthemium enim sive hunc ad quem scribit auctor, sive alium fuisse præfectum prætorio constat ex lege 14 lib. 12, tit. 12 Codicis Theodosiani Imp. Honor. et Theodos. Fuit etiam consul cum Stilicone anno Christi 405.*

claros hos sudores, certamina, et ærumnas, ac labores et pericula, quæ pro omnibus orbis terræ Ecclesiis subiistis, hincque tum in terra, tum in caelis gloriam et splendorem consequuti estis. Siquidem homines omnes, qui mentis compotes sunt, vos prædicant, ac coronis ornant, animi vestri robur, fortitudinem, tolerantiam, atque constantiam, ad stuporem usque mirantes. Benignus autem Deus, qui laboribus longe ampliora præmia semper constituit, tot tantaque bona vobis rependet, quot quantaque iis a Deo rependi par est, qui pro universi orbis pacem strenue dimicant. Ideo nos quoque beatos vos prædicare non desinimus, voluptatem ex vestri recordatione perpetuo capientes, vosque, etiamsi alioqui longo itineris intervallo a vobis disjuncti simus, animo circumferentes. Ac Cyriacus quidem reverendissimus diaconus (a) nunc navigare non potuit, quod multo labore confectus esset. At vero domini mei religiosissimus presbyter Joannes, et reverendissimus diaconus Paulus, cum undique vexarentur, nec usquam consistendi ac delitescendi potestas esset, necessarium esse putarunt, ut ad caritatem vestram sese conferrent, isticque vobiscum essent. Quamobrem ipsos cum caritate excipite, eamque, quam par est, benevolentiam ipsis exhibete.

CXLIX. Aurelio Carthaginis episcopo. (Anno 406.)

Papæ, quanta res est generosus animus, atque caritatis ac pietatis fructibus abundans: quippe cum ipse tanto itineris intervallo a nobis dissitus, tamquam præsens ac nobiscum degens, nos ceperis, tibi que devinxeris. Siquidem caritatis tuæ ardor, eaque odoris suavitas, quæ ex tua loquendi libertate ac pietate manat, ad nos usque, qui in extremo orbis recessu collocati sumus, penetravit. Propterea ingentes tibi gratias agimus; propterea, inquam, te beatum prædicamus, quod cum magnum laborem ac sudorem pro omnibus orbis terræ Ecclesiis susceperis, maximas tibi apud benignum Deum coronas condidisti. Teque hortamur, ut in hoc præclaro certamine perseveres: neque enim te fugit, quenam hinc præmia oriantur. Nam si quispiam unum aliquem injuria affectum ac præter jus læsum sublevans, mercedem inenarrabilem a Deo obtinet: cogites velim, quantum ipse præmium accepturus sis, qui tot Ecclesias perturbatas, per egregium hujusmodi studium, tumultibus ac perturbatione liberes, atque in tranquillum pacis portum appellere studeas.

CL. Mazime episcopo. (Anno 406.)

Cum labores eos ac sudores, quos diuturno tempore subiistis, animo contemplor, non vulgare, sed amplissimam quamdam injuriarum earum, quibus per summum scelus affectus sum, consolationem capio, vestram nimirum usque adeo ardentem ac germanam caritatem, sinceram curam, acerrimamque in iis ma-

(a) sic legunt Coislin. et Savilius, hancque puto veram esse lectionem: nam hic Cyriacus diaconus alibi quoque memoratur.

καὶ ἀέρος δυσκρασία (τοῦ κρυμοῦ γὰρ οὐκ ἔλαττον ἡμᾶς τὸ θέρος λυπεῖ, ἀπεναντίας τοῦ κρυμοῦ μιμούμενον τὴν σφοδρότητα), καὶ πολιορκία χαλεπὴ καὶ διηνεχὴς, καὶ συνεχεῖς καὶ ἐπάλληλοι φόβοι τῶν Ἰσaurικῶν ἐφόδων· τούτων τοίνυν καὶ ἐτέρων πλειόνων ὄντων τῶν διαφθειρόντων τὴν ῥώσιν ἡμῖν, τέως τοῦ μὲν κινδύνου τοῦ χαλεποῦ, καὶ τῆς τοιαύτης ἀπηλλαγμεθα ἀρρώστιας^α, ὕγιαίνομεν δὲ τινα ὑγίαν σύμμετρον. Μὴ δὴ διαλίπτετε καὶ αὐτοὶ συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλοντες, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας εὐαγγελιζόμενοι. Καὶ γὰρ παράκλησιν μεγίστην, καὶ παραμυθίαν, καὶ θησαυρὸν πολλῶν γέμοντα ἀγαθῶν, τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἶναι νομίζομεν· καὶ ὅταν τὴν διάθεσιν ὑμῶν τὴν γνησίαν, καὶ τὸ ἀπερίτρεπτον τῆς γνώμης, καὶ τὴν ἀκλινῇ καὶ στερεῶν ὑμῶν ἐννοήσωμεν ἀγάπην (ἀεὶ δὲ αὐτὴν ἐννοοῦντες [686] οὐ παυόμεθα), ὥσπερ εἰς τινα λιμένα εὐρὺν καὶ ἀκύμαντον ἀπὸ τῶν πολλῶν καταπλέομεν θλίψεων.

PMZ. Ἀνθεμίω.

Ἄλλοι μὲν σου τῇ θαυμασιότητι καὶ τῆς ὑπατείας καὶ τῆς ἐπαρχότητος συνήθονται· ἐγὼ δὲ αὐταῖς ταῖς ἀρχαῖς τῆς σῆς ἐνεκεν μεγαλοπρεπείας. Οὐ γὰρ σὲ κατεκόσμησαν, ἀλλ' ἐκοσμήθησαν παρὰ σοῦ. Ἐπειδὴ καὶ τοιοῦτον ἡ ἀρετὴ· οὐκ ἐξῴθεν δανεῖζεται τὰς τιμὰς, ἀλλ' αὐτὴ ἐν ἑαυτῇ περιφέρει ταύτας, τιμὴν τοῖς ἀξιώμασι τούτοις παρέχουσα, οὐκ αὐτὴ παρ' ἐκείνων λαμβάνουσα. Διὰ δὴ τοῦτο οὐδὲ προσεθήκαμεν τῷ φίλτρῳ νῦν τῷ περὶ σέ. Οὐδὲν γάρ σοι προσέγγονε πλέον· οὐδὲ τὸν ὑπαρχον καὶ ὑπατον ἡμεῖς φιλοῦμεν, ἀλλὰ τὸν δεσπότην μου τὸν ἡμερώτατον Ἀνθέμιον, τὸν πολλῆς μὲν συνέσεως, πολλῆς δὲ γέμοντα φιλοσοφίας. Διὸ σε καὶ μακαρίζομεν, οὐκ ἐπειδὴ πρὸς τὸν θρόνον ἀνέβης τοῦτον, ἀλλ' ἐπειδὴ δαφλεστέραν ἑλαβες ὕλην, εἰς τὸ τὴν σύνεσίν σου καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιδείξασθαι. Καὶ τοῖς ἀδικουμένοις πᾶσι συνηδόμεθα, τὸν πλατύν σου λιμένα τῆς ψυχῆς ὀρῶντες, μυρία δυνάμενον λῦσαι ναύαγια, καὶ τοὺς εἰς ἔσχατον κλυδωνίῳ κατενεχθέντας παρασκευάσαι ἐξουρίας πλεῖν. Διὰ ταῦτα σκιρτῶμεν, διὰ ταῦτα χαίρομεν, τὴν σὴν ἀρχὴν κοινὴν ἑορτὴν τῶν ἐπηρεαζομένων εἶναι νομίζοντες. Ἦς καὶ αὐτοὶ νῦν ἀπολαύομεν, οἰκίαν ἡδονῇ εἶναι τιθέμενοι τῶν σὼν κατορθωμάτων τὸ μέγεθος.

PMH. Κυριακῷ, Δημητρίῳ, Παλλαδίῳ, Εὐλυσίῳ, ἐπισκόποις.

Μακάριοι καὶ τρισμακάριοι, καὶ πολλάκις τοῦτο ὑμεῖς τῶν καλῶν τούτων ἰδρύτων καὶ ἀγώνων, τῶν μόχθων, καὶ πόνων, καὶ τῶν κινδύνων, οὓς ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην κειμένων ὑπομεμενῆκατε, λαμπροὶ μὲν ἐν γῇ, λαμπροὶ δὲ ἐν οὐρα-

^α Fabric. ἀπηλλάγμεθα ἀπορίας.

νοῖς διὰ τούτων γενόμενοι. Καὶ γὰρ ἄνθρωποι πάντες οἱ νοῦν ἔχοντες ἀνακηρύττουσιν ὑμᾶς, καὶ στεφανώουσιν, ἐκπληττόμενοι τὴν εὐτονίαν ὑμῶν, τὴν ἀνδρείαν, τὴν καρτερίαν, τὴν προσεδρείαν. Ὁ τε φιλόανθρωπος Θεὸς, ὁ μερίζων ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος τῆς αἰ τῶν πόνων τὰς ἀμοιβὰς, τοσοῦτοις ἀμείβεται ἀγαθοῖς, ὅσοις ἀμείβεσθαι Θεῷ πρόπον τοῖς οὕτω γενναίως ἀγωνιζομένοις ὑπὲρ τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν εἰρήνης. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς οὐ παυόμεθα μακαρίζοντες ὑμᾶς, ἐντρυφῶντες ὑμῶν τῇ μνήμῃ διηνεχῶς, ἐπὶ διανοίας περιφέροντες, εἰ καὶ πολλὰ διωκίσμεθα [687] τῷ τῆς βόθου μήκει. Ὁ μὲν οὖν τιμιώτατος Κυριακὸς ὁ διάκονος οὐκ ἠδυνήθη νῦν ἐκπλεῦσαι, διὰ τὸ πολλὰ κατειργάσθαι πόνῳ. Οἱ μέντοι κύριοί μου, ὁ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος Ἰωάννης, καὶ ὁ τιμιώτατος Παῦλος ὁ διάκονος, ἑλκυσμένοι πανταχόθεν, καὶ μηδαμῷ στήναι, μηδὲ λαθεῖν ἔχοντες, ἀναγκαῖον ἐνόμισαν καταλαβεῖν ὑμῶν τὴν ἀγάπην, καὶ αὐτοὶ μεθ' ὑμῶν εἶναι. Δεξάμενοι τοίνυν αὐτοὺς μετὰ ἀγάπης, τὴν πρόπουσαν ὑμῖν εὐνοίαν περὶ αὐτοῦς ἐπιδείξατε.

PMΘ. Ἀθηναίῳ ἐπισκόπῳ Καρθαγένης.

Βαβαί, ἥλικον ἐστὶ γενναία ψυχὴ, καὶ πολλὰ βρούσα τῷ τῆς ἀγάπης καὶ τῷ τῆς εὐλαβείας καρπῷ, ὅπου γε καὶ αὐτὸς τοσοῦτον ἡμῶν ἀπωξιμένος ὁδοῦ μήκος, ὥς παρὼν καὶ μεθ' ἡμῶν ὢν, οὕτως ἡμᾶς εἴλες, καὶ ἐχειρώσω. Τῆς γὰρ ἀγάπης σου τὸ θερμὸν, καὶ τῆς παρρησίας καὶ τῆς εὐλαβείας ἡ εὐδοκία μέχρι τὰ ἡμῶν τῶν ἐν ἐσχάτῃ τῆς οἰκουμένης καθημένων ἐφθασεν. Διὰ ταῦτά σοι χάριτας πολλὰς ἴσμεν, διὰ ταῦτά σου μακαρίζομεν τὴν εὐλάβειαν, ὅτι πόνον πολλὸν καὶ ἰδρύτα ὑπὲρ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησιῶν ἀναδεχόμενος, μεγίστους ἑαυτῷ παρὰ τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ προσπέθου τοὺς στεφάνους. Καί σε παρακαλοῦμεν μείναι τὸν καλὸν τοῦτον ἀγῶνα ἀγωνιζόμενον· οἶσθα γὰρ τὰ ἐντεῦθεν βραβεῖα. Εἰ γὰρ ἓνα τις ἀδικούμενον καὶ παρανομούμενον ἀνέχων ἄφατον ἔχει παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν μισθὸν, ἐννόησον ὅσην αὐτὸς λήψῃ τὴν ἀμοιβήν. Ἐκκλησίας τοσαύτας ταρασσομένας διὰ τῆς καλῆς ταύτης σπουδῆς ἀπαλλάττων μὲν θορύβων καὶ ταραχῆς, εἰς δὲ γαλήνῃ λιμένα εἰρήνης ὁρμίσαι^β ἐσπουδακός.

PN. Μαξίμῳ ἐπισκόπῳ.

Ὅταν ἐννοήσω τοὺς πόνους ὑμῶν, καὶ τοὺς ἰδρύτας, τοὺς ἐπὶ μακρῷ χρόνῳ γεγεννημένους, οὐ τὴν τυχοῦσαν, ἀλλὰ καὶ μεγίστην καρποῦμαι παράκλησιν, ἐφ' οἷς αὐτὸς πέπονθα παρανόμως, τὴν ὑμετέραν ἀγάπην τὴν οὕτω θερμὴν καὶ γνησίαν, τὴν πρόνοιαν τὴν εὐκρινῇ, τὴν ἀγρυπνίαν τὴν ὑπὲρ τῆς διορθώ-

^β Unus ὁρμίσαι.

σεως τῶν γεγενημένων, τὴν ἐπιτεταμένην, μεγίστην ἔχων παραθυρίαν. Καὶ γὰρ οὐχ ἡ τυχοῦσα γέγονέ μοι παραθυρία, τὸ λογιζέσθαι ὅτι ἐκ τοσούτου καθήμενοι διαστήματος, οὐκ ἔωρακότες ἡμᾶς ποτε, οὐκ ἐφθόντες παρ' ἡμῶν, οὐ λόγων ἡμῖν κοινωνήσαντες, ἀθρόον ἐπὶ τῆς παρανομίας τῶν τολμηθέντων κινήθοντες, τοσαύτην ἐπεδείξασθε περὶ ἡμᾶς ἀγάπην, ὅσην πατέρες περὶ παιδᾶς, μᾶλλον δὲ καὶ πατέρας ἀπεκρύψατε τῇ τοσαύτῃ κηδεμονίᾳ. Διὰ ταῦτα χάριτας ὑμῶν ἴσμεν τῇ εὐλαθείᾳ, θαυμάζομεν, μακαρίζομεν, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς αὐτοὺς τὰ ἑαυτῶν μιμήσασθαι, καὶ ἦν ἐξ ἀρχῆς ἐπέδειξασθε προθυμίαν, [688] ταύτην εἰς τέλος ἀγαγεῖν. Κἂν γὰρ μηδὲν γίνηται πλέον εἰς διόρθωσιν τῶν γεγενημένων, οὐ μικρὰ παράκλησις ἡμῖν, ὅπερ ἐφθην εἰπὼν, τοσαύτης ἀπολαύσεως καὶ ἀπολαύσει παρὰ τῆς τιμότητος τῆς ὑμετέρας ἀγάπης.

PNA. Ἀσέλιφ ἐπισκόπῳ.

Οἶδα μὲν ὅτι οὐδὲν ὑμῖν δεῖ γραμμάτων εἰς τὸ διαναστῆναι, καὶ ἀντιλαβεῖσθαι τῆς διορθώσεως τῶν τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς κατελιγμένων κακῶν. Καὶ τοῦτο δι' ὧν πεποιθήκατε, ἐπέδειξασθε, αὐτοπαράκλητοι τοσαύτην παρασχόντες ὡς σπουδῇ. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ κακὰ ἐτι μένει ἀδιόρθωτα, διὰ τὴν ἀνοιαν τῶν τοσαῦτα παρανοήσαντων, ἀναγκαῖον εἶναι ἰνομίσασμεν παρακλῆσαι ὑμῶν τὴν εὐλάβειαν, ὥστε μὴ ἀποκαμπεῖν, μηδὲ περικακῆσαι, ἀλλ' ἀκμαζούσῃ χρῆσασθαι τῇ προθυμίᾳ, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν πάλιν ἅπαντα εἰσενεγκεῖν. Ὅσῳ γὰρ ἂν ἀνιάτα νοσῶσιν οἱ πρὸς τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν κατάστασιν στασιάζοντες, τοσούτῳ κάκεινον ἢ πλέον ἔσται τὸ κρίμα, καὶ ὑμῖν τοῖς μὴ ἀποκἀμνουσι λαμπρότερος ὁ μισθός, καὶ μείζους οἱ στέφανοι.

PNB. Ἐπισκόποις.

Καὶ ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καὶ κοινῇ πᾶσιν ὑμῖν ὀφειλομένον χάριτας, οὐχ ἡμᾶς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἐπίσκοποι, κληρικοί διαφόρων πόλεων, λαοὶ ποικίλοι, ἑλευνόμενοι, ὅτι πατρικὰ σπλάγγνα ἐπιδειξάμενοι, συνηγήσατε, ἔσθιτε γενναίως, τὰ παρ' ὑμῶν αὐτῶν πάντα εἰσηνέγκατε. Διὰ ταῦτα πάντες ὑμᾶς ἀνακηρύττουσι, στεφανοῦσιν, ἐπὶ στόματος φέρουσιν ὑμῶν τὰ κατορθώματα. Εἰ δὲ παρὰ ἀνθρώπων τοιαῦται αἰ-τιμαί, ἐνοήσατε παρὰ τοῦ φιλοθράπου Θεοῦ πόσαι ὑμῖν αἱ ἀντιδόσεις. Ταῦτα οὖν εἰδότες, τιμωτάτοι δέσποται μοι καὶ εὐλαβέστατοι, κἂν οἱ θορυβοῦντες τὰς Ἐκκλησίας ἀνιάτα νοσῶσι, μὴ παύσησθε τὴν παρ' ὑμῶν αὐτῶν εἰσφέροντες θεορραπίαν. Ὅσῳ γὰρ ἂν πλείονα τὰ κωλύματα ἢ καὶ πλείων ἡ δυσκολία, τοσούτῳ καὶ μείζων ὑμῖν ὁ μισθός. Εἰ γὰρ ποτέν τις ψυχρὸν ὡς ἐπιδοῦς, οὐκ ἀμισθον ἔξει τὴν βραχείαν φιλοφροσύνην· οἱ τοσαῦτα καὶ ποιῆσαι καὶ παθεῖν ἐλόμενοι ὑπὲρ Ἐκκλησιῶν ταρασσομένων, ἐνοήσατε ἡλίχην λήψασθε τὴν ἀμοιβὴν, καὶ πόσα ὑμᾶς ἀναμένει τῶν καλῶν πόνων τὰ βραβεῖα.

^a Tres mss. παρέχοντες.

^b Omnes mss. κάκεινοις. Edit. κάκεινον.

^c Omnes editi ei γὰρ ποτὴριόν τις ψυχρῷ.

PNΓ. Τοῖς αὐτοῖς.

Οὐ διαλιμπάνομεν χάριν ὑμῖν ὁμολογούντες διηγεκώς. Εἰ γὰρ καὶ πολλὰ παρανομήματα παρὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ὅμως πολλῆς παρ' ὑμῶν ἀπηλαύσαμεν [689] τῆς συμμαχίας, θαυμάσιος τῆς ἀγάπης, γνησίας φιλοφροσύνης, θερμότητος σπουδῆς· καὶ ταῦτα οὐ μικρὰν παράκλησιν καὶ τῆς χαλεπωτάτης ἐξορίας, ἐν ᾗ κατεχόμεθα, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπενεχθέντων ἡμῖν δεινῶν, ἔχομεν. Διὸ παρακαλοῦμεν ὑμῶν τὴν εὐλάβειαν ἐπιμεῖναι τὴν αὐτὴν περὶ ἡμᾶς ἐπιτεκνυμένους διδάσεις τε καὶ σπουδῇ. Οὐδὲ γὰρ εἰς ἡμᾶς στήσεται τὸ γινόμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἄ κοινὸν τῶν Ἐκκλησιῶν διαδίδεται. Οὐ γὰρ μία, καὶ δύο, καὶ τρεῖς πόλεις, ἀλλ' ὁλόκληρα ἔθνη πανταχοῦ τῆς γῆς ταραττέται. Καὶ τοσαύτην παρ' ὑμῶν ἐπιδειχθῆναι δίκαιον σπουδῇ, ὅσην εἰκὸς ὑπὲρ τοσούτων ψυχῶν ἐσπουδαχότας καὶ κάμοντας ἐπιδείξασθαι. Εἰ δὲ πολλὰ πεπονήκατε, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσηνέγκατε, ἴσμεν τοῦτο καὶ ἡμεῖς, καὶ εὐχαριστοῦντες ὑμῖν οὐ παύομεθα ἀξιοῦμεν δὲ μὴ διαλείπειν τοῦτο ποιοῦντας. Ἡ γὰρ καρτερία ὑμῶν, καὶ ὑπομονή, καὶ ἡ εὐτονος γνώμη δυνήσεται καὶ τοὺς σφόδρα φιλονεικῶς διακειμένους καὶ ἀνιάτα νοσούντας ἀποστήσαι τῆς κατεχούσης αὐτοὺς νυνὶ φιλοφροσύνης. Εἰ δὲ ἐπιμένοιεν καὶ οὕτως ἀνιάτως ἔχοντες, ἀλλ' ὑμῖν ἀπηρεσιμένοιο μισθός ἔσται, καὶ πλήρη τὰ τῆς ἀμοιβῆς, καὶ ὁλόκληρος τῶν καλῶν τούτων ὁ στέφανος.

PNΔ. Τοῖς αὐτοῖς.

Ἡμεῖς μὲν ἐποθοῦμεν ἢ καὶ ταῖς τοῦ σώματος ὀφείσιν ὑμᾶς θεάσασθαι· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐκ ἐνι, τῇ τῆς ἐξορίας δεσμῷ κατεχόμενων ἡμῶν, τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς ἀγάπης ὑμᾶς καθ' ἑκάστην φανταζόμεθα τὴν ἡμέραν, καὶ περιπτυσσόμεθα, καὶ χροτοῦντες καὶ θαυμάζοντες οὐ διαλιμπάνομεν, ὅτι τοσαύτην προθυμίαν καὶ σπουδῇ ἐξ ἀρχῆς μέχρι νῦν μεμενήκατε ἐπιτεκνύμενοι ὑπὲρ τῶν τῆς Ἀνατολῆς Ἐκκλησιῶν· καὶ παρακαλοῦμεν ἄξιον τῶν προοιμίων ἐπιδείξασθαι τὸ τέλος. Εἰ γὰρ οἱ πάντα ταραξάντες, καὶ θορύβων ἐμπλήσαντες, τοσαύτῃ χέχρηται τῇ φιλονεικίᾳ, πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς, τοὺς τὰ κακῶς γεγενημένα διορθοῦν ἐσπουδαχότας, πολλῇ δίκαιον κεχρηθῆσαι τῇ ὑπομονῇ, καὶ καρτερίᾳ τῇ περὶ τὴν τοιαύτην σπουδῇ. Οὕτω γὰρ πλείων ὑμῖν ἔσται ὁ μισθός, καὶ μείζων ἡ ἀμοιβή, ὅταν καὶ πολλῶν κωλυμάτων γινόμενων, μὴ ἀνακρούσθε, ἀλλὰ μέντε τὴν τῶν πραγμάτων δυσκολίαν τῇ παρ' ἑαυτῶν ἀποτειχίζοντες ἀγρυπνίᾳ τε καὶ σπουδῇ.

PNE. Χρωματίῳ ἐπισκόπῳ Ἀκυλῆας.

Ἦχησε καὶ μέχρις ἡμῶν ἡ μεγάλῳ φωνος τῆς θερμῆς σου καὶ γνησίας ἀγάπης σάλπιγξ, μέγα τι καὶ

^d Omnes mss. οὐδὲ γὰρ ἐν ἐνὶ στήθεσσι τὰ γινόμενα ἀλλ' εἰς τό.

^e Duo mss. τούτων πόνων ὁ στέφανος.

^f Duo mss. ἡμεῖς ἐπιθυμοῦμεν.

lia, quæ contigerunt, corrigendis vigilantiam, maximi solatii loco ducens. Siquidem id non mediocri mihi consolationi fuit, cum illud mecum reputarem, vos tanto intervallo a me disjunctos, cum nec me umquam vidissetis, nec a me visi essetis, nec ullum umquam sermonem mecum habuissetis, perpetratorum facinoræ iniquitate repente commotos, quantam patres erga liberos, tantam erga me caritatem ostendisse, imo etiam curæ ac sollicitudinis magnitudine paternum amorem superasse. Ac propterea pietati vestræ gratiam habeo, vosque mirificis laudibus in cælum sero, petoque a vobis, ut ipsi vosmet imitemini, quamque antehac semper animi promptitudinem exhibuistis, eam ad extremum perducatis. Ut enim ad ea, quæ acciderant, scienda nihil hinc utilitatis progrediatur, non parva tamen, ut jam dixi, nobis hac consolatio futura est, quod tantam a vobis caritatem obtinuerim, atque etiamnum obtineam.

CLII. Aëlio episcopo. (Anno 406.)

Scio vos literis nihil indigere, quibus excitemini, atque ea mala, quæ orientales Ecclesias invaserunt, scienda suscipiatis. Idque per ea, quæ a vobis gesta sunt, planum fecistis: quippe qui vestra sponte tantum studii ac diligentie præbeatis. Verum quoniam huiusmodi mala, propter eorum qui ea perpetrarunt amentiam, non adhuc emendata sunt, idcirco necessarium duximus vos hortari, ut ne defatigemini, verum strenuam animi alacritatem adhibeatis, atque a vobis ipsis rursus omnia conferatis. Nam quo periculosiore ac incurabiliore morbo laborant qui adversus Ecclesiarum statum seditiones agitant, eo quoque gravius ipsorum iudicium erit: ac vobis, contra, quorum animi minime franguntur, luculentior merces et majores coronæ.

CLIII. Episcopo. (Anno, ut putatur, 406.)

Et privatim singulis, et universis omnibus vobis gratias referre debemus, non nos dumtaxat, sed etiam omnes orientales episcopi, diversarum urbium clerici, ac laici vario modo puls, quod paterna viscera exhibentes, vicem nostram doluistis, fortiterque stetistis. Nam quidquid vestrarum partium erat, præstitistis. Ac propterea cuncti vos prædicant, coronæ donant, vestraque egregia facinora in ore habent. Quod si tanti honores vobis ab hominibus habentur, cogitate quanta vobis a benigno Deo præmia expectanda sint. Quæ cum ipsi non ignoretis, reverendissimi ac religiosissimi domini mei, etiamsi ii, qui Ecclesias perturbant, incurabili morbo teneantur, ne tamen, quod potestis, remedium asferre desinatis. Nam quo plura impedimenta¹, ac maior difficultas fuerit, eo quoque major vobis merces erit. Nam si qui poculum aquæ frigidæ dat, non sine mercede ob humanitatem abit (*Matth. 10. 42*): perpendite, quæto,

quantam vos, qui pro perturbatis Ecclesiis tot ac tanta et facere et perpetui in animum induxistis, mercedem accepturi sitis, quantaque vos egregiorum laborum præmia maneant.

CLIII. Idem. (Anno, ut putatur, 406.)

Numquam vobis gratias habere intermittimus. Etsi enim multas ab hostibus injurias accepimus, tamen plurimum auxilii atque subsidii a vobis, ingentem caritatem, sinceram humanitatem, ferventissimumque studium sensimus: ex iisque rebus non exiguum tum gravissimi exsilii, quo detineamur, tum aliorum malorum, quæ nobis illata sunt, solatium habemus. Ideo vos rogamus, ut eandem nobis benevolentiam idemque studium exhibere pergatis. Neque enim officium nobis tantum præstabitur, verum etiam ad communem Ecclesiarum utilitatem dimanabit. Non enim una, aut altera, aut tres urbes, verum integræ gentes ubique terrarum perturbantur. At proinde tantum a vobis studium adhiberi convenit, quantum ab iis adhiberi par est, qui pro tot animarum salute laborem suscipiunt. Quod si multos jam labores pertulistis, vestrisque partibus functi estis, nos quoque id exploratum habemus, eoque nomine sine ulla intermissione vobis gratias agimus: petimus autem a vobis, ne hoc facere desinatis. Siquidem tolerantia, patientia, et constans sententia vestra, eos etiam qui pervicaci animo sunt, ac pene incurabili morbo tenentur, ab ea, qua nunc laborant, dementia abducere poterit. Si vero immedicabili morbo laborent, at vobis certe cumulata merces, bonorumque horum¹ coronæ integra erit.

CLIV. Idem. (Anno, ut putatur, 406.)

Nos quidem corporis etiam oculis vos videre cuperemus: quoniam autem id minime licet, quia exsilii vinculis constricti tenemur, caritatis oculis vos quotidie cernimus atque amplectimur, plausuque et admiratione prosequi non desinimus, quod tantam animi alacritatem ac studium pro Orientis Ecclesiis ab initio ad hoc usque tempus constanter exhibuistis: vosque rogamus, ut parem initis finem præstetis. Nam cum ii qui omnia perturbarunt ac tamultibus impleverunt, tanta contentione ac pervicacia usi sint, multo utique majorem vos, qui incommotis acceptis mederi studetis, patientiam ac tolerantiam in huiusmodi conatu adhibere convenit. Hac enim ratione major vobis merces majusque præmium erit, si, licet impedimenta multa sese vobis obiciant, vos tamen pedem minime referatis, verum rerum difficultatem vigilantia vestra et studio constanter intercludatis.

CLV. Chromatio (a) Aquileiæ episcopo. (Anno 406.)

Clarissima ferventis tuæ ac sinceræ caritatis tuba ad nos usque sonum suum diffudit, magnum quiddam

¹ Duo Mss. addunt, laborum.

(a) Hic Chromatius ad Joannem Chrysostomum scripsit, ut commemorat Palladius in vita Chrysostomi cap. 4. Huius etiam mentio habetur supra in epistola Innocentii ad Chrysostomum. Eundemque Chromatium Aquileiensem honorifice commemorat Hieronymus Præfator in libros Paralipomenon et in Epistola 66. Huic epistolæ alteram subiunxit Savilius, quæ tamen nonnisi pauculis verbis ab initio ab hac differt, et eundem omnino sensum exhibet.

¹ Omnes Mss. nostri, quo plures tempestates (gr. κλίματα τὰ κύματα). Edit., quo plura impedimenta (καλύματα), nam lectionem præferant aliquot Frontonis Ducæi Mss. Savil. etiam in textu καλύματα habet.

ac diutissime durans ex tanto itineris intervallo spirans, atque ad extremos usque terræ fines pertingens. Nec nos, licet alioqui tam longe disjuncti, minus quam ii qui adsunt, vehementissimam atque igne plenam caritatem, sinceramque et ingenti libertate ac fiducia perfusam linguam, atque adamantinam contentionem exploratam habemus. Ideo vestro etiam conspectu atque congressu frui magnopere nobis in votis esset. Quoniam autem id quoque nobis ea solitudo, qua nunc tanquam compedibus restricti sumus, eripuit: idcirco dominum meum reverendissimum ac religiosissimum presbyterum nacti, cupiditatem nostram, ut licet, explemus, scribentes et salutantes, vobisque pro eo studio, quod toto hoc tam diuturno tempore magna cum animi contentione præstitistis, amplissimas gratias agentes. Ac vos rogamus et obsecramus, ut cum ipse revertetur, insuperque etiam, si tabellarii occurrant qui ad hanc solitudinem veniant, de vestra valetudine ad nos scribatis. Scis enim quantam hinc voluptatem percepturi simus, cum de hominum tam ardentem nos amantium prospera valetudine crebrius ad nos aliquid afferetur.

CLVI. Episcopus. (Anno, ut putatur, 406.)

Clamat quidem ubique ipsa quoque rerum natura, quavis tuba luculentior vocem emittens, præclarissimum vestrum zelum, animique pro veritatis defensione alacritatem, quam non itineris longitudo, non temporis diuturnitas, non hominum insanabili morbo laborantium vesana contentio, non denique aliud quidquam huiusmodi oppressit, aut etiam debilitavit. Ac nos item magnas vobis gratias agere, atque coronarum earum nomine, quæ vobis ob præclara hæc certamina a benigno Deo reconduntur, gratulari non desinimus. Et quidem coram etiam vos cernere cuperemus. Quoniam autem id minime fieri potest, quod exsilii vinculis adstricti teneamur; idcirco dominum meum reverendissimum ac religiosissimum presbyterum nacti, per eum scribimus, vobisque debitum salutationis munus persolvimus: illud vobis significantes, vos universum Orientem vestri desiderio inflammasse, ingentemque vestri amorem ipsis attulisse, atque numeros homines justæ huiusce, ob ea flagitia quæ perpetrata sunt, indignationis socios habere. Vos itaque hortamur, ut idem studium ad extremum usque præstetis. Scitis enim quantas ob breves hos labores coronas accepturi sitis, nimirum immortalia vobis atque copiosa præmia apud benignum Deum recondentes.

CLVII. Episcopus, qui ab Occidente venerant (a).

(Anno, ut putatur, 406.)

Et quidem prius quoque studium vestrum, et affe-

(a) Hæc et sequentes epistolæ ad episcopos qui ab Occidente venerant missæ, excepto quodam verborum discrimine, ejusdem pene formæ sunt, et ab eodem presbytero deferendæ dicuntur. Sic autem a Chrysostomo concinnatæ fuisse videntur, ut etsi ad episcopos occidentales simul missæ dicantur, suum tamen cuique episcopo traderetur exemplar.

ctum, quem ad Ecclesiarum detrimenta sarcienda præstitistis, firmam etiam ac sinceram benevolentiam, fortitudinem, animi constantiam ac tolerantiam, quam tamdiu præ vobis tulistis, majorem in modum admirabar. Nunc autem ex ingenti animi vestri vigore stupore affectus sum: quippe qui tam longam ac marinam, laborumque et sudorum plenam peregrinationem vobis, ut Ecclesiæ commodis consulere, suscipiendam duxeritis. Ac vellem quidem mihi quoque sæpe scribere, debitamque vobis salutationem persolvere liceret. Quoniam autem id minime licet, quod in eo loco habitem, qui pene omni aditu caret, et solitudine undique, tanquam murc quodam, interceptus est, idcirco nunc reverendissimum ac religiosissimum dominum meum presbyterum nactus, caritatem vestram saluto, vosque moneo ac rogo, ut finem principii consentaneum imponatis. Scitis enim quanta vobis patientiæ merces futura sit, quantaque iis a benigno Deo præmia constituta, qui pro publica pace labores subeunt, ac tantum certamen suscipiunt.

CLVIII. Iisdem. (Anno, ut putatur, 406.)

Non parvam et vobis ipsis coronarum segetem, et nobis consolationum materiam, præclarissimo hoc vestro studio laboribusque comparastis. Quocirca tanto etiam itineris intervallo a vobis dissiti, laudes vestras prædicamus, vobis gratias agimus, vos denique corona donamus, ac beatos censemus. Ac vellemus quidem frequentius etiam ad vos scribere nobis liceret; nam hinc quoque maximum solatium caperemus; si quidem qui literas ferrent nancisci possemus. Quoniam autem nobis, qui ad extremos usque orbis fines relegati sumus, id minime facile est, cum præsertim haud facile quisquam ad nos accedere queat, idcirco nunc, cum reverendissimum ac religiosissimum dominum meum presbyterum nacti simus, debitam salutationem vobis pendimus; vosque rogamus, ut rei, si succedat, magnitudinem animo intuentes, etiamsi alioqui plurimum jam temporis in ea re consumptum est, atque adversariorum perviciacia ingravescit, nec curationem ullam etiamnum admittit; tamen, quæstrarum partium sunt, ad detrimenta sarcienda conferre ne desistatis. Quo enim major difficultas est, eo quoque major et uberior egregiorum horum certaminum merces a benigno Deo vobis constituetur.

CLIX. Iisdem. (Anno, ut putatur, 406.)

Non exiguum malorum eorum, quæ has regiones invaserunt, consolationem ex studii vestri ac diligentiae magnitudine capimus. Ac profecto ea quoque quæ prius a vobis facta sunt, vestraque vigilantia et studium, tantaque cura ac sollicitudo, ad ingens solatium nobis afferendum abunde sufficiebant: quod autem nunc adjecistis, ut pro Ecclesiæ commodis tam longum iter susceperetis, nos omnes majorem in modum recreavit. Itaque communibus animis ingentes pro tot laboribus ac sudoribus præclaris que

διωλύγιον ἐκ τοσούτου πνεύσασα τοῦ διαστήματος, καὶ πρὸς αὐτὰ ἀφικομένη τῆς γῆς τὰ πέρατα. Καὶ τῶν παρόντων οὐκ ἔλαττον ἴσμεν ἡμεῖς, οἱ τοσούτον ἀπωκισμένοι μῆκος ὁδοῦ, τὴν σφοδρότατην σου καὶ [690] πυρὸς γέμουσαν ἀγάπην, τὴν εἰλικρινῇ καὶ ἐλευθερίᾳ πολλῆς καὶ παρρησίας ἐμπειλησμένην γλῶτταν, τὴν ἐνστασιν τὴν ἀδάμαντα μιμουμένην. Διὸ καὶ σφόδρα ἐπιθυμοῦμεν καὶ τῆς κατὰ πρόσωπον ἀπολαύσαι σου συνουχίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἡ ἐρημία αὕτη παρεῖλετο, ἥ νῦν ἐσμεν πεπεδημένοι, εὐρόντες τὸν κύριόν μου τιμιωτάτον καὶ εὐλαβεστάτον πρεσβύτερον, καθὼς ἐνι, τὴν ἐπιθυμίαν πληροῦμεν τὴν ἑαυτῶν, γράφοντες καὶ προσαγορευόντες, χάριτας ὁμολογοῦντες ὑμῖν πολλὰς ὑπὲρ τῆς σπουδῆς, ἣν διὰ παντὸς τοῦ μακροῦ τούτου χρόνου, μετὰ πολλῆς ἐπεδείξαθε τῆς εὐτονίας. Καὶ παρακαλοῦμεν ἡνίκα ἂν ἐπανῇ, καὶ τούτου χωρὶς, διὰ τῶν ἐμπιπτόντων γραμματεφύρων, εἰ γὰρ τινες εὐρεθεῖεν οἱ πρὸς τὴν ἐρημίαν ταύτην ἀφικνούμενοι, τὰ περὶ τῆς ὑγείας ἡμῖν ἐπιστέλλειν τῆς ὑμετέρας. Οἶσθα γὰρ ὅσην ἐντεῦθεν καρπωσόμεθα τὴν ἡδονὴν, τῶν οὕτω θερμῶς περὶ ἡμᾶς διακειμένων τὴν ὑγίαν πυκνότερως εὐαγγελιζόμενοι.

PNQ'. Ἐπισκόποις.

Βοᾷ μὲν πανταχοῦ καὶ αὕτη τῶν πραγμάτων ἡ φύσις, σάλπιγγος λαμπρότεραν ἀφίεσα φωνήν, τὸν κάλλιστον ὥμον ζῆλον, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας προθυμίαν, ἣν οὐχ ὁδοῦ μῆκος, οὐ χρόνου πλήθος, οὐ τῶν ἀνίατα νοσούντων ἡ παράλογος φιλονεικία, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν κατέλυσεν, οὐδὲ ἂν μαυροτέραν ἐποίησε. Καὶ ἡμεῖς δὲ οὐ διαλιμπάνομεν πολλὰς ὑμῖν ἔχοντες χάριτας, καὶ μακαρίζοντες ὑμᾶς οὐ παύομεθα, τῶν ἐπὶ τοῖς καλοῖς τούτοις ἀγῶσιν ἀποκειμένων ὑμῖν στεφάνων παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ. Καὶ ἐπιθυμοῦμεν ὑμᾶς καὶ κατ' ὅσιν ἰδεῖν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐκ ἐν δυνατόν τῷ τῆς ἐξορίας δεσμῷ πεπεδημένοις, ἐπιλαβόμενοι τοῦ κυρίου μου τοῦ τιμιωτάτου καὶ εὐλαβεστάτου πρεσβυτέρου, δι' αὐτοῦ γράφομεν, καὶ τὴν ὀφειλομένην πρόσρησιν ἀποδίδωμεν ὑμῖν δηλοῦντες ὡς ἅπασαν ἀνηρτήσαθε τῷ πόθῳ τὴν ἀνατολήν, καὶ σφοδρούς ὑμῶν κατεστήσατε ἑραστάς, καὶ μυρίους ἔχετε τοὺς συναγακτούντας ὑμῖν τὴν δικαίαν ταύτην ἀγανάκτησιν ἐπὶ ταῖς γεγενημέναις παρανομίαις. Καὶ παρακαλοῦμεν τὴν αὐτὴν ἐπιδείξασθαι μέχρι τέλους προθυμίαν. Ὅτε γὰρ ὅσους καρπώσεθε στεφάνους ἀπὸ τῶν προσκαίρων τούτων πόνων, τὰς ἀθανάτους ὑμῖν μετὰ πολλῆς θαφειλίας προαποτιθέμενοι παρὰ τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ ἀμοιβάς.

PNZ. Ἐπισκόποις ἐλθούσιν ἀπὸ τῆς Δύσεως.

Καὶ ἐμπροσθεν μὲν ἐξεπληττόμεθα ὑμῶν τὴν σπουδὴν, τὴν προθυμίαν τὴν ὑπὲρ τῆς διορθώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν γεγενημένην, τὴν στεβρὰν καὶ γνησίαν διάθεσιν, τὴν ἀνδρείαν καὶ ἀπερίτρεπτον γνώμην, τὴν καρτερίαν, ἣν ἐπὶ τοσούτον ἐπεδείξαθε [691]

χρόνον. Μάλιστα δὲ ἐξεπλάγηνεν νῦν τὸν πολλὸν ὁμῶν τόνον, οὕτω μακρὰν καὶ διαπόντιον ἀποδημίαν ἰλομένων, καὶ πόνων καὶ ἰδρώτων γέμουσαν, ὑπὲρ τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις συμφερόντων. Καὶ ἐβουλόμεθα μὲν καὶ ἐπιστέλλειν συνεχῶς, καὶ τὴν ὀφειλομένην τῇ εὐλαβείᾳ ὑμῶν ἀποδιδόμει πρόσρησιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐνι (σχεδὸν γὰρ ἄδανον τοῖς πολλοῖς οἰκούμεν χωρίον, ἐρημίᾳ πάντοθεν ἀποτεταγισμένον), νῦν ἐπιλαβόμενοι τοῦ κυρίου μου τοῦ τιμιωτάτου καὶ εὐλαβεστάτου πρεσβυτέρου, προσαγορευόμεν ὑμῶν τὴν ἀγάπην, καὶ παρακαλοῦμεν τοῖς προοιμίοις συμβαῖνον ἐπιθεῖναι τέλος. Ὅτε γὰρ ὅσοι ὑμῖν ἔσται τῆς ὑπομονῆς ὁ μισθός, καὶ ὅσαι παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ αἱ ἀντιδόσεις ὑπὲρ τῆς κοινῆς εἰρήνης πονοῦμενοι, καὶ τοσούτον ἀναεχομένους ἀγῶνα.

PNH. Τοῖς αὐτοῖς.

Οὐ μικρὰν καὶ ὑμῖν αὐτοῖς στεφάνων ὑπόθεσιν, καὶ ἡμῖν παρακλήσεως ἀφορμὴν ἀπὸ τῆς καλλίστης ὁμῶν ταύτης σπουδῆς, καὶ τῶν πόνων, καὶ τῶν ἰδρώτων κατεσχευάσατε. Διὸ καὶ ἐκ τοσούτου καθήμενοι διαστήματος, ἀνακρύπτομεν ὑμᾶς, χάριτας ὁμολογοῦμεν, καὶ στεφανοῦμεν, καὶ μακαρίζομεν. Καὶ ἐβουλόμεθα μὲν καὶ συνεχέστερον ἐπιστέλλειν· καὶ γὰρ μεγίστην ἐντεῦθεν ἂν ἐκαρπωσόμεθα τὴν παραμυθίαν, εἰ γε τῶν τὰ γράμματα διακομιζόντων ἐπετυγχάνομεν. Ἐπειδὴ δὲ οὐ βῆδρον ἡμῖν τοῦτο πρὸς αὐτάς τὰς ἐσχάτας τῆς οἰκουμένης ἀπωκισμένους, καὶ οὐδενὸς ἡμῖν ταχέως ἐπιχωριάσειν δυναμένου, νῦν ὅτε ἐπετύχομεν τοῦ κυρίου μου τοῦ τιμιωτάτου καὶ εὐλαβεστάτου πρεσβυτέρου, τὴν ὀφειλομένην ἀποδεδώκαμεν πρόσρησιν, καὶ παρακαλοῦμεν ὑμῶν τὴν εὐλάβειαν, ἐννοοῦντας τοῦ κατορθώματος τὸ μέγεθος, εἰ καὶ πολλὸς ὁ παρελθὼν ἀνηλῶθη χρόνος, καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον τῶν ἐναντιουμένων αὐξεται ἡ φιλονεικία, καὶ μένουσι νοσούντες ἀνίατα, τὰ γοῦν παρ' ὁμῶν μὴ διαλιπεῖν εἰς διόρθωσιν τῶν γεγενημένων εἰσφέροντας. Ὅση γὰρ πλείων ἡ δυσκολία, τοσούτῳ μείζων καὶ θαφειλότερα ἔσται τῶν καλῶν τούτων ἀγώνων ὑμῖν ἡ ἀμοιβὴ παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ.

PNΘ. Τοῖς αὐτοῖς.

Οὐ μικρὰν ἔχομεν παραμυθίαν τῶν κατελιγμένων τὰ ἐνταῦθα κακῶν, τῆς ὑμετέρας σπουδῆς τὸ μέγεθος. Ἰκανὰ μὲν γὰρ καὶ τὰ ἐμπροσθεν παρ' ὑμῶν γεγενημένα, ἡ ἀγρυπνία, καὶ ἡ σπουδὴ, καὶ ἡ τοσαύτη φροντίς, πολλὴν ἡμῖν παρασχέιν τὴν παράκλησιν· ὃ δὲ νῦν προσεθήκατε, τὸ μακρὰν οὕτως ἀποδημίαν στελλασθαι, ὑπὲρ τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις συμφερόντων, σφόδρα πάντας ἡμᾶς ἀναπνεύσαι πεποίχη. Καὶ κοινῇ πάντες ὑμῖν [692] χάριτας ὁμολογοῦμεν πολλὰς ὑπὲρ τῶν τοσούτων πόνων, καὶ τῶν ἰδρώτων,

^a Coislin. διὰ παντὸς μικροῦ δαίν τοῦ χρόνου.

^b Coislin. οὐδὲν καταδεσθῆναι ἐποίησε καὶ οὐδεῖς. Vatic et Reg. οὐδὲν βῆδμοτέραν ἐποίησε.

^c Duo mss. μεγίστην ἐντεῦθεν καρπωσόμεθα.

καὶ τῶν καλῶν τούτων ἀγώνων, καὶ μακαρίζοντες ὑμᾶς· οὐ διαλιμπάνομεν τῆς καλῆς ταύτης προθυμίας τε καὶ σπουδῆς. Διὰ καὶ τὸν κύριόν μου τὸν τιμιώτατον καὶ εὐλαβεστάτον πρεσβύτερον παρακάλεσαμεν δραμῆν ἐξ ὑμῶν. Δεξάμενοι τοίνυν αὐτὸν μετὰ τῆς ὑμῖν πρεπούσης φιλοφροσύνης, ἄξιον τοῖς προοιμίοις τὸ τέλος ἐπιθεῖναι παρακλήθητε. Εἰ γὰρ καὶ ἀνίστα νοσοῦσι τέως οἱ τοσοῦτος χειμῶνας καὶ πολέμους ταῖς Ἐκκλησίαις ἐργασάμενοι, τοσοῦτον ταλανίζει μὲν ἐκείνους· καὶ θαυρῶν χρῆ, ὑμᾶς δὲ ἐκπλήττεσθαι καὶ ἀνακηρύττειν, ὅτι καὶ τῶν κακῶν αὐξομένων, μείζονα δὲ προϊόντες τὴν ὑπὲρ τοῦ τὰ τοιαῦτα διορθῶσαι σπουδὴν ἐπιδείκνυσθε.

ΡΕ' Ἐπισκόπῳ ἐλθόντι ἀπὸ Αὐσσεως.

"Ὅταν ἐννοήσω τὸν ἰδρῶτα, ὃν ἰδρωσας, καὶ οἶκον καθήμενος, καὶ μακρὰν οὕτω καὶ διαπόντιον ἀποδημίαν στείλαμενος, ὑπὲρ τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις συμφερόντων πραγμάτων, καὶ πρὸ τοῦ τέλους σε στεφανῶν καὶ ἀνακηρύττων καὶ μακαρίζων οὐ πάύομαι. Ἄν τε γὰρ γένηται τι πλέον ἀπὸ τῆς ὑμετέρας σπουδῆς, δέσποτά μου τιμιώτατε, ἂν τε ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένῃσι φιλονεικίας οἱ τὰς ταραχὰς παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐμβολόντες, ἀνίστα νοσοῦντες, ὑμῖν ὁ μισθός ἐστιν ἀπηρεσιζόμενος ἀπὸ τῆς γνώμης καὶ τοῦ τὰ παρ' ἐαυτῶν ἅπαντα εἰσενεγκεῖν. Διὰ τοῦτο ὑμᾶς μακαρίζομεν, θαυμάζομεν, χάριτας ὑμῖν ὁμολογοῦντες οὐ διαλιμπάνομεν. Καὶ ἰδουλόμεθα μὲν καὶ συνεχίστερον ἐπιστέλλειν· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἡμᾶς παρεῖλτο ἢ ἡ τοῦ χωρίου τούτου, ἐν ᾧ καθεῖργμεθα, ἐρημία, νῦν ὅτε ἐπετύχομεν τοῦ κυρίου μου τοῦ τιμιωτάτου καὶ εὐλαβεστάτου πρεσβυτέρου, καὶ γράφομεν, καὶ τὴν ὀφειλομένην ὑμῖν ἀποδιδάμεν πρόσρησιν. Γνώμη μὲν γὰρ καὶ διαθέσει πολλάκις ἐπιστάλακαμεν, χάρτη δὲ καὶ μελαινι πρῶτον νῦν, ἐπειδὴ καὶ νῦν πρῶτον τὸν πρὸς ὑμᾶς ἀφικνούμενον εὐρήκαμεν. Δεξάμενοι τοίνυν αὐτὸν ὡς ὑμῖν πρέπον ἐστὶ, καὶ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτὸν ἐπιδείξαμενοι ἀγάπην, ὅτε ἐντυφῆσαι ἢ ὑμῶν τῇ διαθέσει. Οὐ γὰρ μικρὰν ἔξει τῆς τοσαύτης τλαιπωρίας, τῆς κατὰ τὴν ὁδοπορίαν, παραμυθίαν καὶ παράκλησιν, τὸ τῆς εὐνοίας ἀπολαῦσαι τῆς ὑμετέρας. Ὅτι γὰρ ὑπὲρ τοῦ ἐβρώμενεστάτη χρῆσασθαι τῇ σπουδῇ τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐνεκεν συμφερόντων οὐδὲν δεήσασθε τῆς ἐτέρων ὑπομνήσεως, ἰδεῖσθε διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν.

ΡΕΑ' Πρεσβυτέροις Ῥωμαίοις ἐλθοῦσι μετὰ τῶν ἐπισκόπων.

Πολὺν ὑπομεμενῆκατε πόνον, μακρὰν οὕτω καὶ διαπόντιον ἀποδημίαν στείλαμενοι, πολὺν τὸν ἰδρῶτα, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ τῶν βιωτικῶν καὶ ἐπιτηρῶν πραγμάτων, [693] ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις συμφερόντων, ὑπὲρ ὧν καὶ πολλῶν μείζονα πῶν πόνων λήψασθε τὰ βραβεῖα παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ. Οὐ μικρὰ τοίνυν καὶ ὑμῖν καὶ ἡμῖν ἔσται παράκλησις ὁ πόνος ὡμῶν καὶ ἡ σπουδὴ· ὑμῖν μὲν, ὅτι ὑπὲρ εἰρήνης τοσοῦτων Ἐκκλησιῶν ὁ καλὸς οὗτος ὑμῖν ἀγὼν, καὶ

ἐπὶ πολλῶν μείζοσι στεφάνοις ἢ ἀντίδοσις· ἡμῖν δὲ, ὅτι τοσαύτης παρ' ὑμῶν ἀπηλαύσαμεν ἀγάπης, καὶ παρὰ τῶν τοσοῦτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν πολλῆς τετυχηκαμεν τῆς σπουδῆς, καὶ τῷ σώματι τοσοῦτον διωκισμένους ὁδοῦ μήκος τῇ τῆς ἀγάπης ἀλύσει ὑμῖν αὐτοῖς συνεδήσατε μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριθείας. Διὰ ταῦτα χάριτας ὑμῖν ἴσμεν πολλὰς, καὶ ἀνακηρύττοντες ὑμῶν τὴν πολλὴν εὐνοίαν οὐ παυόμεθα. Βοῶ μὲν γὰρ αὐτὴν καὶ αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ φωνὴ, οὐ διαλιμπάνομεν δὲ καὶ ἡμεῖς διὰ τῆς ἡμετέρας τοῦτο ἐργαζόμενοι γλώττης. Εἰ δὲ νῦν πρῶτον ὑμῖν ἐπιστάλακαμεν, οὐκ ἀπὸ τῆς ῥαθυμίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ τόπου ἐρημίας τοῦτο πεπόνθαμεν. Νῦν γοῦν ἐπιλαβόμενοι τοῦ κυρίου τοῦ τιμιωτάτου καὶ εὐλαβεστάτου πρεσβυτέρου, διαβαίνοντες οἱ διάγετε, τὴν τε ὀφειλομένην ὑμῖν ἀποδιδάμεν πρόσρησιν, καὶ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς μετὰ τῆς πρεπούσης ὑμῖν ἀγάπης αὐτὸν ὑποδέξασθαι, καὶ ἐπανιόντος, τὰ περὶ τῆς ὑγείας ἡμῖν δηλῶσαι τῆς ὑμετέρας, περὶ ἧς ἀφόδρα περισπούδαστον ἡμῖν μανθάνειν. Ὑπὲρ δὲ τοῦ τὴν προσήκουσαν σπουδὴν ἐπιδείξασθαι εἰς τὴν τοῦ πράγματος ὑπόθεσιν, εἰς ἣν ἔστε ἀφικνέμενοι, οὐδὲν οἶμαι δεῖσθαι τὴν εὐλάβειαν ὑμῶν τῆς ἐτέρωθεν ὑπομνήσεως· καὶ τοῦτο δῆλον πεποιθήκατε διὰ τῆς σπουδῆς, ἣν διὰ παντὸς ἐπεδείξασθε τοῦ χρόνου.

ΡΕΒ' Ἀνυσίῳ ἐπισκόπῳ Θεσσαλονίκης.

Ὅψι μὲν καὶ βραδέως ἐπιστάλακαμέν σου τῇ ἀγάπῃ· ἀλλ' οὐχ ἔκουσίως ἡμῶν ἢ μακρὰ αὕτη σιγὴ γέγονεν, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ χωρίου ἐρημίαν, ἐν ᾧ καθεῖργμεθα, οὐ διὰ τὴν ῥαθυμίαν τὴν περὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην. Νῦν γοῦν ἐπιλαβόμενοι τοῦ κυρίου μου τοῦ τιμιωτάτου καὶ εὐλαβεστάτου πρεσβυτέρου, τὴν πάλαι ὀφειλομένην ἀποδεδώκαμεν πρόσρησιν τῇ τιμιότητι σου, χάριτας πολλὰς ὁμολογοῦντές σου τῇ εὐλαβείᾳ ὑπὲρ τῆς ἐνοστάσεως, καὶ τῆς ἀνδρείας τῆς ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν. Δεξάμενος τοίνυν αὐτὸν, δέσποτά μου τιμιώτατε, ὡς σοι πρέπον ἐστὶ, καὶ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτὸν φιλοφροσύνην ἐπιδείξαμενος, μὴ ἀποκάμης τὰ συντελοῦντα τῇ κοινῇ διορθώσει τῶν Ἐκκλησιῶν ποιῶν καὶ πραγματευόμενος. Οἶσθα γὰρ τοῦ κατ' ὀρθώματος τὸ μέγεθος, καὶ ὑπὲρ ὧν Ἐκκλησιῶν τὸν καλὸν τοῦτον ἀγὼνα ἀνεδείξασθε, καὶ ὅσοι ὑπὲρ τῆς κοινῆς εἰρήνης πονησαμένοις ὑμῖν ἀπόκεινται παρὰ τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ οἱ στέφανοι.

[694] **ΡΕΓ'** Ἀνυσίῳ, Νουμαρίῳ, Θεοδοσίῳ, Εὐτροπίῳ, Εὐσταθίῳ, Μαρτέλλῳ, Εὐσεβίῳ, Μαξιμαρίῳ, Εὐγενίῳ, Γεροντίῳ, καὶ Θύρῳ, καὶ πᾶσι τοῖς κατὰ Μακεδονίαν ὀρθοδόξοις ἐπισκόποις.

Πολλὴ μὲν ὑμῶν τῆς ἀγάπης καὶ ἡ ἐμπροσθεν σπουδὴ, καὶ χάριτας ὑπὲρ τούτων ὁμολογοῦμεν, ὅτι ἐν οὕτω χρόνῳ μακρῷ ἔσθητε μετὰ τῆς προσήκουσας ὑμῖν ἀνδρείας, μηδενὶ εἰκόντας τῶν συναρπάξαι ἐπιχειρούντων· παρακαλοῦμεν δὲ καὶ τὸ τέλος ἐπιθεῖναι οἷον προσήκον ἐστιν. Ὅσῳ γὰρ πλείονα τὰ τῶν καμάτων ὑμῖν, μείζονα καὶ τὰ τῶν ἀντιδόσεων ἔσται,

* Ὑπὸς ἡμᾶς περιεῖλτο.

ῃ Duo mss. τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτὸν ἐπιδείξασθε ἀγάπην, δόντες ἐντυφῆσαι.

* Duo mss. ὀρθοδόξοις κοινωνικοῖς ἐπισκο-

his certaminibus gratias vobis agimus, nec pro egregio hoc animi studio beatos vos prædicare desinimus. Ideoque dominum meum reverendissimum et religiosissimum presbyterum, ut ad vos usque excurreret, obsecravimus. Eo igitur ita ut comitas vestra poscit, excepto, velim operam detis, ut finem principis diguum imponatis. Nam cum incurabili adhuc morbo laborent, qui tot tempestates ac hella Ecclesiis attulerunt, eos quidem hoc nomine miseros existimare, lacrymisque prosequi par est, vos autem admirari ac prædicare, quod etiam ingravescentibus malis, majus semper ad ea depellenda studium majoremque diligentiam progressu temporis adhibeatis.

CLX. Episcopo, qui ab Occidente venerat. (Anno, ut putatur, 406.)

Cum sudores eos, quos et domi, et in tam longa ac marina peregrinatione pro Ecclesiæ commodis subiisti, mecum perpendo, etiam ante finem laudes tuas prædicare, teque corona redimire, ac beatum dicere non desino. Nam sive tuo studio ac diligentia aliquid perficiatur, domine mi reverendissime, sive in eadem animi pertinacia illi hæreant, ac medicinam omnem aspernentur, qui hos motus primum injece-
runt, tibi certe ob hunc animum, et quod ea omnia quæ tui muneris erant contuleris, plena et cumulata merces erit. Ac propterea sine ulla intermissione te beatum prædico ac suspicio, gratiasque tibi ago. Atque etiam vellem crebrius mihi scribere liceret: quoniam autem hujus loci, quo conclusus teneor, solitudo mihi hoc ademit, idcirco nunc, cum mihi reverendissimi ac religiosissimi domini mei presbyteri potestas facta est, et scribo, et quam debeo salutationem tibi persolvō. Nam animo quidem ac voluntate persæpe scripsi: chartæ autem atque atramenti opera nunc primum: quoniam scilicet nunc etiam primum hominem, qui ad vos proficisceretur, nactus sum. Cum igitur hunc, ut humanitas tua poscit, exceperis, eamque, quam convenit, erga eum caritatem demonstraveris, hoc ei des, quæso, ut ex tua benevolentia ingenti voluptate afficiatur. Non enim magnæ hujus ærumnæ, quam in itinere subituros est, exiguam consolationem habebit, si ei tua benevolentia frui contingat. Nam quod nihil necesse sit admoneri vos a nobis, ut ad Ecclesiarum utilitatem promovendam summum studium ac diligentiam adhibeatis, rebus ipsis planum fecistis.

CLXI. Romanis presbyteris, qui cum episcopia venerant. (Anno, ut putatur, 406.)

Plurimum laboris ac sudoris subiistis, tam longa et marina peregrinatione suscepta: verum non pro caducis ac fragilibus hujusce vitæ rebus, sed pro Ecclesiarum utilitate, pro qua præmia quoque a benigno Deo laboribus multo majora atque ampliora referetis. Quamobrem et vobis et nobis vester hic labor, vestrumque studium non parvæ consolationi est: vobis nimirum, quod pro tot Ecclesiarum pace præclarum hoc certamen suscepistis, multoque majores

res coronas accepturi estis: nobis autem, quod tantam a vobis caritatem consequuti sumus, ingensque tot et tantorum virorum studium obtinimus: nosque etsi, quantum ad corpus attinet, tanto iunioris intervallo a vobis disjunctos, arctissimis caritatis vinculis vobiscum adstrinxistis. Quapropter ingentes vobis gratias habemus, vestramque erga nos benevolentiam prædicare non desinimus. Quamquam enim eam ipsa quoque rerum vox clamat: tamen nos item lingua nostra idem efficere non intermittimus. Quod si nunc primam ad vos scripsimus, hoc non negligentia, sed loci solitudine factum est. Nunc quippe, posteaquam reverendissimum ac religiosissimum dominum meum presbyterum eo ubi degitis proficiscentem nacti sumus, tum eam, quam vobis debemus, salutationem persolvimus, tum vos oramus, ut ea caritate, quæ vobis digna est, ipsam exicipiatis: eamque revertetur, de vestra voluntate, de qua aliquid intelligere summo opere cupimus, certiores nos faciat. Ut autem eam, quam convenit industriam ac diligentiam ad eam rem, ob quam venistis, adhibeatis, nullius submonitione vobis opus esse existimo: idque per id studium, quod perpetuo præ vobis tulistis, perspicue declarastis.

CLXII. Anyasio Thessalonicensi episcopo. (Anno, ut putatur, 406.)

Sero quidem ac tarde ad te scripsimus: at non sponte nostra diuturno hoc silentio usi sumus, verum ob loci, quo inclusi tenemur, solitudinem, non autem ob socordiam in te ullam ac negligentiam. Nunc quippe reverendissimum ac religiosissimum dominum meum presbyterum nacti, quam jam pridem debemus salutationem tibi persolvimus, ingentesque pro ea contentione ac fortitudine, quam Ecclesiarum causa præstitisti, gratias agimus. Cum igitur eum, reverendissime mi domine, ut humanitas tua poscit, exceperis, eamque, quam convenit, comitatem et humanitatem erga eum ostenderis, ne labore te frangi ac debilitari sinas, atque quominus ea, quæ ad communem Ecclesiarum correctionem attinent, efficias ac moliaris, impediri. Scis enim quanta hujusce rei, si succedat, magnitudo sit, quamque multarum Ecclesiarum causa præclarum hoc certamen a te susceptum sit: ac denique quantæ pro laboribus publicæ pacis causa subitis coronæ tibi a benigno Deo recondantur.

CLXIII. Anyasio, Numerio, Theodosio, Eutropio, Eustathio, Marcello, Eusebio, Maximiano, Eugenio, Gerontio¹, et Thyro, atque omnibus Macedoniæ orthodoxis episcopis: (Anno, ut putatur, 406.)

Ingens certe pristinum quoque vestræ caritatis studium existit. Eoque nomina gratias vobis habemus, quod tam diuturno tempore, cum ea, quæ a vobis postulabatur, fortitudine stetistis, nemini eorum, qui vos ad se arripere conabantur, cedentes. Itaque vos hortamur, ut eum etiam, quem par est, finem imponatis. Nam quo plures vestri labores fuerint, eo

¹ Coislin., Georgio (Teoppyro)

etiam major merces atque ampliora præmia a benigno Deo referentur. Ac vellem quidem nobis vestro quoque conspectu frui daretur. Quoniam autem exsiliu vincula hoc nobis abstulerunt, atque in uno loco concluderunt, reverendissimum ac pietissimum dominum meum presbyterum misimus, ac per ipsum, quam debemus, salutationem vobis persolvimus: illudque vobis significamus, nos plurimas atque ingentes sine ulla intermissione vobis gratias agere: atque a vobis petere, ut pro diuturno silentio, quo antehac usi sumus, veniam nobis tribuatis. Neque enim vestri contemptu atque negligentia tamdiu siluimus: sed quia nunc primum hominem qui eo, ubi nunc vobis sedes est, proficisceretur, nostrasque litteras ferre posset, nacti sumus, tandem ad vos scribimus, quidque rerum geramus, exponimus. Posteaquam igitur eum sincero animi affectu exceperitis, velim de valetudine vestra nos certiores faciat. Siquidem ex huiusmodi literis, etiam in hac solitudine constituti, maximam consolationem habituri sumus.

CLXIV. Alexandro Corinthi episcopo. (Anno 406.)

Nosti quam erga te caritatem præ me tulerim, et quo pacto, etiamsi mihi exigua tecum consuetudo fuerit, tui tamen amore tanquam vinculis quibusdam adstrictus sim. Eaque de causa permirum mihi visum est, te tam longo tempore, ne semel quidem ad me scribere sustinuisse. Ac tu quidem, sat scio, tabellariorum penuriam causaberis, neque id alienum est. Nam etsi multi istinc veniunt, nemo tamen eorum hoc, ubi nunc degimus¹, facile accedere potest. Cæterum, cum ne semel quidem litteras abs te acceperim, hac excusatione minime sum contentus. Neque enim ipse, cum ad eandem excusationem mihi confugere liceret, tacui; verum reverendissimum ac piissimum virum, dominum meum presbyterum excitavi, et ad te misi, ut te conveniret, atque hanc nostram salutationem perferret, valetudinisque tuæ, de qua aliquid intelligere summo pere cupio, statum cognosceret. Posteaquam igitur eum amico animo, eaque qua convenit humanitate, tanquam membrum meum conspexeris, cum ad me se referet, de tua valetudine certior me facere ne, quæso, graveris. Siquidem literæ tuæ maximam mihi, etiam in solitudine constituto, consolationem allaturæ sunt.

CLXV. Episcopis qui cum occidentalibus venerant. (Anno, ut putatur, 406.)

Pristinam quidem vestram animi promptitudinem, atque studium, quod pro Ecclesiarum commodis præ vobis tulistis, admirati sumus. Posteaquam autem tam longam peregrinationem insuper adjecistis, omnique cunctatione abjecta, fortè, ut vos decebat, animo tam longum iter suscepistis, non vulgariter hoc quoque nomine vos suspicimus: nec vobis, tum nunc per litteras, tum citra litteras, gratias agere desinimus. Nec vero nos dumtaxat, sed etiam orientales omnes admiratione tenentur vestraque firmitatis atque con-

stantiæ, ferventisque caritatis et immotæ sententiæ præcones sunt. Ac nec itineris longinquitatem, nec peregrinationis ærumnam ullo modo gravem et molestam esse docuit, ut ad vos excurrant ac tot vestra præclara facta conspiciant. Ideoque reverendissimus et piissimus dominus meus presbyter, etiamsi aliqui parum firmo corpore præditus, nihil non sibi perferendum putavit, ut ad vos se conferret, vestroque conspectu atque congressu frueretur. Posteaquam igitur ipsum, ut vestra caritas postulat, exceperitis, illud a vobis petimus, ut etiamsi mala ingravescant, vos tamen iis medicinam afferre ne gravemini, verum parem initis finem imponatis. Scitis enim quantam vobis benignus Deus mercedem relaturus sit, si pro tot Ecclesiis perturbatis laboretis, nihilque omittatis, quo eas ad tranquillum portum appellatis.

CLXVI. Episcopis, qui cum occidentalibus episcopis venerant¹. (Anno, ut putatur, 406.)

Magna quidem ac præclara ea quoque sunt, quæ prius fecistis, nempe quod justam virtutis vestrae consentaneam, ob ea mala quæ tot Ecclesiis occuparunt, indignationem concepistis earumque vicem doluistis: neque hic gradum fixistis, verum etiam quæ muneris vestri ratio postulabat, ipsi præstitistis. Illud autem longe maximum ac præclarissimum, quod nunc a vobis factum est, nimirum quod unusquisque vestrum domesticis sedibus relictis tam longam peregrinationem inivit, atque in extera regione commoratur, ac pro Ecclesiarum utilitate diuturnæ peregrinationis labores suffert. Ac propterea vobis gratias agere, vosque ob tot ac tanta præmia, quæ hoc nomine Deus vobis pro sua benignitate recondit, admirari ac beatos prædicare non desinimus. Ac quoniam nos nec ob exsilium, quo nunc coercemur, vobiscum versari, nec item, quod, cum litteras demus, hand facile nanciscimur, assidue ad vos scribere possumus (nam aliqui litterarum frequentia vos obruissemus): idcirco reverendissimum ac religiosissimum dominum meum presbyterum, qui etiam ipse sponte sua proficisci ac vos videre cupiebat, obsecravimus, ut litteras a vobis ad nos obtineret, atque ipse caritate vestra coram frueretur. Posteaquam igitur eum, pro eo atque vos decet, exceperitis, de vestra valetudine, cum licuerit, certiores nos facere, quæso, ne gravemini. Siquidem nobis id scire summo studio est: neque parvam solitudinis hujus, in qua versamur, consolationem hinc accepturi sumus.

CLXVII. Iisdem². (Anno 406.)

Amplissimas vobis ob tantam animi firmitatem, ac studium, et curam, laboresque et sudores, ac denique ob longam hanc peregrinationem, quam utilitatis Ecclesiarum causa suscepistis, gratias agimus. Etenim

¹ Coislin. sic titulum habet: *Episcopo qui cum occidentalibus episcopis venerant.*

² Hujus etiam titulus est in Coislin.: *Episcopo qui cum occidentalibus episcopis venerant.*

¹ Coislin., ubi nunc concludimur.

καὶ τῶν ἀμοιβῶν παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ. Καὶ ἐπεθυμοῦμεν κατὰ πρόσωπον ὑμῶν θεάσασθαι τὴν τιμιότητα. Ἐπειδὴ δὲ τὰ τῆς ἑξορίας δεσμὰ τοῦτο ἡμᾶς παρεῖλετο, καὶ ἐν ἐνὶ καθεύρξε χωρίῳ, τὸν κύριόν μου τὸν τιμιώτατον καὶ εὐλαβέστατον πρεσβύτερον ἀπεστάλακαμεν, καὶ δι' αὐτοῦ τὴν τε φειλομένην πρόσρῃσιν ἀποδιδόμεν, καὶ δηλοῦμεν, ὅτι χάριτας πολλὰς καὶ μεγάλας ὁμολογοῦντες ὑμῶν τῇ θεοσεβείᾳ οὐ διαλιμπάνομεν, καὶ ἀξιοῦντες ὑπὲρ τῆς μακρᾶς σιγῆς τῆς ἐμπροσθεν συγγνώμῃν ἡμῖν νεῖμαι. Οὐ γὰρ δὴ βραθυμοῦντες, οὐδὲ κατολιγωρούμεντες ὑμῶν, τοσοῦτον ἐσιγῆσαμεν χρόνον· ἀλλ' ἐπειδὴ νῦν πρῶτον εὗρομεν τὸν δυνάμενον ἐκείσε διαθῆναι, ἐνθα διατρίβετε νῦν, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν διακομιῆσαι γράμματα, γράφομεν ὑμῖν δηλοῦντες, ἐν οἷς ἔσμεν. Δεξάμενοι τοίνυν αὐτὴν μετ' εὐνοίας καὶ διαθέσεως γνησίας, τὰ περὶ τῆς ὑγείας ὑμῶν δηλοῦν ἡμῖν παρακλήθητε. Μεγίστην γὰρ ἀπὸ τῶν τοιούτων γραμμάτων, καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθήμενοι, ἔχομεν παραυυθάν.

ΡΕΔ'. Ἀλεξάνδρῳ ἐπισκόπῳ Κορίνθου.

Οἶσθα τὴν ἀγάπην, ἣν ἐπεδειξάμεθα περὶ τὴν σὴν τιμιότητα, καὶ πῶς ὀλίγα σοι συγγενόμενοι, συνεδέθημέν σου τῷ πόθῳ. Διὰ καὶ σφόδρα ἐθαυμάσαμεν, ὅτι ἐν οὕτω χρόνῳ μακρῷ οὐδὲ ἀπαξ ἡμῖν ἐπιστεῖλαι κατεδέξω. Καὶ οἶδα μὲν ὅτι γραμματῶν πρόβαλῃ σπάνιν, καὶ οὐδὲν ἀπεικός. Εἰ γὰρ καὶ πολλοὶ οἱ ἐκείθεν ἀφικνούμενοι, ἀλλ' ἐνθα καθήμεθα * νῦν οὐδεὶς ἂν ταχέως παραγένοιτο τῶν ἐκείθεν ἐρχομένων. Πλὴν ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο ἡμῖν εἰς τὸ μηδὲ ἀπαξ δέξασθαι γράμματα. Ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς εἰς ταύτην ἔχοντες ἀναχωρῆσαι τὴν πρόφασιν, οὐδὲ οὕτως ἐσιγῆσαμεν, ἀλλὰ τὸν κύριόν μου τὸν τιμιώτατον καὶ εὐλαβέστατον πρεσβύτερον ἀναστήσαντες, ἐντεῦθεν ἐπέμψαμεν, ὥστε καὶ τῇ σῇ συντυχίᾳ τιμιότητι, καὶ ταύτῃ ἡμῶν τὴν προσηγορίαν ἀποκομιῆσαι, καὶ μαθεῖν περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, περὶ ἧς σφόδρα περισπούδαστον ἡμῖν μανθάνειν. Ἰδὼν τοίνυν αὐτὸν μετ' εὐνοίας, καὶ ἀγάπης, καὶ τῆς προσηκούσης φιλοφροσύνης, ὡς μέλος ἡμέτερον, ἦν ἵκα ἂν ἐπ' αὐτῇ, τὰ περὶ τῆς [695] ῥώσεώς σου δηλώσαι ἡμῖν μὴ κατοκνήσης. Μεγίστην γὰρ ἡμῖν ἀπὸ τῶν γραμμάτων, καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθεζομένοις, παρέξεις τὴν παράκλησιν.

ΡΕΕ'. Ἐπισκόποις ἐλθούσι μετὰ τῶν ἀπὸ τῆς Δύσεως ἐλθόντων ἐπισκόπων ^δ.

Ἐθαυμάσαμεν ὑμῶν καὶ τὴν ἐμπροσθεν προθυμίαν τε καὶ σπουδὴν, ἣν ὑπὲρ τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις συμφερόντων ἐπεδείξατε. Ἐπεὶ δὲ καὶ μακρὰν οὕτως ἀποδημίαν προσεθήκατε, καὶ πάντα ἔκγονον ἐκβαλόντες, μετὰ τῆς προσηκούσης ὑμῖν ἀνδρείας τοσαύτην ὁδὸν ἐστεβλασθε, οὐχ ὡς ἔτυχε καὶ διὰ τοῦτο ὑμᾶς ἐκπληττόμεθα, καὶ εὐχαριστοῦντες οὐ διαλιμπάνομεν, καὶ διὰ γραμμάτων νῦν, καὶ χωρὶς γραμμάτων. Οὐχ ἡμεῖς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν

Ἀνατολὴν θαυμάζονται, καὶ κήρυκες ὑμῶν γίνονται διαπαντός τῆς στερόττης τῆς ἀκλινούς, καὶ θερμῆς ἀγάπης, καὶ τῆς ἀπεριτρίπτου γνώμης. Καὶ οὐτε ὁδοῦ μήκος, οὔτε τλαισιπυρίαν ἀποδημίας ἡγούται τι βαρὺ λοιπὸν καὶ ἐπαχθές, ὑπὲρ τοῦ δραμεῖν, καὶ ἰδεῖν ὑμῶν τὰ τοσαῦτα κατορθώματα. Διὸ δὴ καὶ ὁ κύριός μου ὁ τιμιώτατος καὶ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος, καίτοι γὰρ ἀσθενεῖ κεχηρμένος σώματι, πάντα εἰλετο παθεῖν ὑπὲρ τοῦτου παραγενόμενος καὶ τῆς κατ' ἑβὴν ἀπολαύσαι συνουσίας ὑμῶν ^ε. Δεξάμενοι τοίνυν αὐτὸν μετὰ τῆς πρεπούσης ὑμῖν ἀγάπης, κἂν ἐπὶ μεῖζον αἴρηται τὰ δεινὰ, παρακαλοῦμεν μὴ κατοκνήσαι διορθούμενους αὐτὰ, ἀλλ' ἄξιον τῶν προοιμίων ἐπιθεῖναι τὸ τέλος. Ἵστε γὰρ ἥλικος ὑμῖν ἔσται ὁ μισθὸς παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, ὑπὲρ τοσοῦτων Ἐκκλησιῶν ταταττομένων πονουμένοις, καὶ πάντα ποιομένοις, ὥστε εἰς εὐδαιμόν ^δ αὐτὰς ὀρμίσαι λιμένα.

ΡΕΖ'. Ἐπισκόποις ἐλθούσι μετὰ τῶν ἀπὸ τῆς Δύσεως ἐπισκόπων.

Καὶ τὰ ἐμπροσθεν παρὰ τῆς τιμιότητος ὑμῶν γεγενημένα μεγάλα, τὸ δικαίαν καὶ πρέπουσαν ὑμῖν ἀγανάκτησιν ὑπὲρ τῶν τοσαύτας Ἐκκλησίας κατελιηφότων κακῶν ἀγανακτήσαι, τὸ συναλῆσαι, τὸ μὴ μέχρι τοῦτου στήναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσενεγκεῖν. Πολλὸ δὲ μέγιστον καὶ τὸ νῦν γεγενημένον παρὰ τῆς ἀγάπης ὑμῶν, τὸ ἀναστῆναι ἕκαστον ὑμῶν οἰκοθεν, τὸ μακρὰν οὕτως ἀποδημίαν στεβλασθαι, τὸ διατρίβειν ἐπ' ἄλλοτρίᾳ, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς μακρᾶς ἀποδημίας ὑπομένειν καμάτους, ὑπὲρ τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις συμφερόντων. Διὰ ταῦτα ὑμῖν εὐχαριστοῦντες οὐ παυόμεθα, θαυμάζοντες, μαχαρίζοντες, ὅσους ἑαυτοῖς ὑπὲρ τούτων παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ προαποτίθεσθε τοὺς μισθοὺς. Καὶ ἐπειδὴ οὐτε συγγενέσθαι ὑμῖν δυνατόν νῦν ὑπὸ ἑξορίας κατεχομένην, οὔτε συνεχῶς ἐπιστεῖλλειν, τῷ μὴ ταχέως εὐπορεῖν γραμματόφορον (ἥ γὰρ ἂν νυφάδας [696] ἐπέμψαμεν γραμμάτων), τὸν κύριόν μου τὸν τιμιώτατον καὶ εὐλαβέστατον πρεσβύτερον, καὶ αὐτὸν οἰκοθεν ὀρμώμενον ἐλθεῖν, καὶ θεάσασθαι τὴν εὐλάβειαν τὴν ὑμετέραν, παρεκαλέσαμεν, ὥστε καὶ πρὸς ἡμᾶς γραμμάτων ἐπιτυχεῖν, καὶ αὐτὸν καὶ κατὰ πρόσωπον ἀπολαῦσαι τῆς ἀγάπης τῆς ὑμετέρας. Δεξάμενοι τοίνυν αὐτὸν ὡς ὑμῖν πρέπον ἔστιν, ἦν ἵκα ἂν ἐξῇ, καὶ ἡμῖν δηλοῦν μὴ κατοκνεῖτε τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας. Σφόδρα γὰρ ἡμῖν περισπούδαστον τοῦτο μανθάνειν, καὶ οὐ μικρὰ τῆς ἐρημίας, ἐν ᾗ καθήμεθα, τοῦτο ἡμῖν ἔσται παράκλησις.

ΡΕΖ'. Τοῖς αὐτοῖς ^ε.

Χάριν ὑμῖν ἴσμεν πολλὴν τῆς τοσαύτης εὐτονίας, καὶ σπουδῆς, καὶ φροντίδος, καὶ τῶν πόνων, καὶ τῶν ἰδρώτων καὶ τῆς μακρᾶς ταύτης ἀποδημίας, ἣν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῇ Ἐκκλησίᾳ πεποίηθε. Ὅσῳ

* Coisl. ἐνθα καθεύρμεθα.

^δ Coisl., ἐπισκόποις ἐλθόντι μετὰ τῶν ἀπὸ τῆς Δύσεως ἐλθόντων.

^ε Duo mss. ἀπολαῦσαι συντυχίας ὑμῶν.

^δ Coisl. εἰς εὐδαιμόν. Savil. εὐδαιμόν.

^ε Coisl. iterum, ἐπισκόποις ἐλθόντι μετὰ τῶν ἀπὸ τῆς Δύσεως ἐπισκόπων.

γὰρ τοῖς ταράττουσιν ἅπαντα μείζον τὸ κρίμα, τοσούτῃ καὶ ὑμῖν πλείων ὁ μισθός, τοσαύτῃ καυχήμενοις ὑπομονῇ καὶ σπουδῇ εἰς διόρθωσιν τῶν κακῶς παρ' ἐτέρων γεγεννημένων. Καὶ ἐδουλόμεθα μὲν καὶ παρόντες κατὰ πρόσωπον συντεχνεῖν ὑμῶν τῇ εὐλαθείᾳ· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἀφηρήμεθα ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἐξορίαν ἀνάγκης, ὅτε ποτε καὶ μάλιστα ἐπιτυχόντες τοῦ πρὸς ὑμᾶς ἀφικνουμένου, τοῦ κυρίου μου τοῦ τιμιωτάτου καὶ εὐλαβεστάτου πρεσβυτέρου, διεπεμφάμεθα ταυτὶ τὰ γράμματα, τὴν τε ὀφειλομένην ἀποδιδόντες πρόσρπον, καὶ εὐχαριστοῦντας ὑπὲρ τε τῶν παρελθόντων, ὑπὲρ τε τῶν νῦν, ὑπὲρ τε ὁλοκλήρου τῆς διορθώσεως τῶν κακῶν. Κἂν γὰρ μὴδὲν γένηται πλέον, ὑμεῖς τὸ ὑμέτερον πεποιθήκατε. Διὸ καὶ ἀπηρτισμένον ἔχετε παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ τὸν μισθόν, τοσαύτῃ καὶ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ πρὸς τὸ τὰ κακῶς γεγεννημένα ἰάσασθαι διὰ παντὸς χρησάμενοι τοῦ χρόνου.

PEH. Πρόδη ἐλευθέρῳ, ἐν Ρώμῃ.

Εἰ καὶ πολλὰ ὁμικίμεθα τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ, ἀλλὰ τῆς γνησίας σου καὶ θερμῆς ἀγάπης, ὥς παρόντες, καὶ πάντα τὰ σὰ ὀρώντες, οὕτως ἀκριθεῖς πείραν εἰλήφαμεν, τῶν ἐκείθεν ἀφικνουμένων πρὸς ἡμᾶς ἀπαγγελλόντων περὶ τῆς σῆς ἐμμελείας ταῦτα, ἅπερ ἐπεθυμοῦμεν μανθάνειν. Διὰ τοῦτο σοὶ χάριτας ἴσμεν πολλὰς καὶ μεγάλας, καὶ ἐναθρυνόμεθα, καὶ καλλωπίζομεθα ἐπὶ τῇ διαθέσει τῆς εὐγενείας σου· καὶ τοὺς ἀγαπητοὺς, τὸν εὐλαβεστάτον πρεσβύτερον Ἰωάννην, καὶ τὸν τιμιωτάτον διάκονον Παῦλον παρακατατίθεμεθα σοὶ τῇ κοσμιότητι, ὥς εἰς λιμένα τὰς σὰς αὐτοὺς παραπέμποντες χεῖρας. Ἰδεῖν τοίνυν αὐτοὺς ὥς σοι πρέπον ἐστὶ, δέσποινά μου τιμιωτάτῃ καὶ εὐγενεστάτῃ, παρακληθῇ. Οἶσθα γάρ, ὅσος ἐστὶ σοὶ τῆς φιλοφροσύνης ταύτης ὁ μισθός. Καὶ ἦνίκα ἂν [697] ἐξῇ, συνεχέστερον ἡμῖν δῆλου τὰ περὶ τῆς υἱείας τῆς σῆς, περὶ ἧς σφόδρα περισπούδαστον ἡμῖν μανθάνειν, ἐπειδὴ περ σφόδρα αὐτῆς ἀντεχόμεθα.

PEΘ. Ἰουλιανῇ, καὶ ταῖς σὺν αὐτῇ.

Ὅσῳ χαλεπώτερον τὸ κρίμα γεγένηται τοῖς τὰ τοιαῦτα παρανομήσασιν, τοσούτῳ πλείων ὑμῖν ἐστὶ ὁ μισθός, τοὺς τοσαύτας παρανομίας λύειν ἐσπουδαχόσι, καὶ τοσούτον ἐπιδεικνυμένοις πόνον καὶ κόπον. Οὐδὲ γὰρ ἔλαθεν ἡμᾶς τῆς ὑμετέρας διαθέσεως ἡ εὐποία, καὶ ἡ σπουδὴ, ἣν καὶ εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν ἐπεδείξασθε, καὶ εἰς τὴν φιλοφροσύνην τῶν παρ' ἡμῶν ἐκεῖσε ἀφικνέμενων. Διὸ καὶ χάριτας ὑμῖν ἔχομεν, καὶ παρακαλοῦμεν τῇ αὐτῇ ἐπιμένειν προθυμίᾳ, καὶ ἐρρωμενεστέραν ἐπιδείξασθαι εὐνοίαν τε καὶ ἀνδρείαν. Ἰστε γὰρ ἥλικον τοῦ κατορθώματος τὸ μέγεθος, καὶ ὅσον λήψεσθε τὸν μισθόν, τοσαύτην ταράχην, καὶ οὕτω κόμῃτα ἀγρία, τὰ γὰρ εἰς ὑμᾶς ἔκον, καταστέλλουσαι, καὶ τὴν προσήκουσαν εἰς τὴν τῶν γεγεννημένων κακῶν εἰσφέρουσαι διόρθωσιν.

PO. Ἰταλικῇ.

Ἐπὶ μὲν τῶν ἐξωθεν πραγμάτων, ὥσπερ τῇ φύσει, οὕτω καὶ τῇ πράξει καὶ τῇ μεταχειρίσει διήρηται ταῦτα τὰ γένη, ἀνὴρ λέγων καὶ γυνή. Τῇ μὲν γὰρ οἰκουρεῖν νενομίσταί, τῇ δὲ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν

ἐν ἀγορᾷ πραγμάτων ἀπεσθαι. Ἐπὶ δὲ τῶν τοῦ Θεοῦ ἀγώνων, καὶ τῶν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας πόνων οὐκ ἐν τούτῳ, ἀλλ' ἐστὶ καὶ γυναῖκα ἀνδρὸς ἐρρωμενεστέρον τῶν καλῶν τούτων ἀντέχεσθαι ἀγώνων καὶ πόνων. Καὶ τοῦτο δηλὸν ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς τὴν πατρίδα τὴν ὑμετέραν ἐπιστολῇ, πολλὰς ἀνακηρύττει γυναίκας, λέγων αὐτάς οὐ μικρὰ πεπονηκέναι ἐν τῷ ἀνδρὶ διορθοῦν, καὶ ἐνάγειν ἐπὶ τὰ προσήκοντα. Τίνος ἐνεκεν ταῦτα φημι; Ἵνα μὴ νομίσητε ἀλλότριον ὁμῶν εἶναι τὸ τῆς σπουδῆς ἀπεσθαι, καὶ τῶν πόνων τῶν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διορθωσιν συντελούντων, ἀλλ' ὥς πρέπον ὑμῖν ἐστὶ, καὶ δι' ἑαυτῶν, καὶ δι' ἐτέρων, ὧν ἂν οἶδεν τε ἡ, τὴν προσήκουσαν εἰσενέγκητε σπουδὴν, εἰς τὸ λύσαι τὴν κοινὴν ζάλην καὶ ταράχην τὴν τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς καταλαβοῦσαν. Ὅσῳ γὰρ χαλεπώτερά γέγονεν ἡ ζάλη, καὶ βαρύτερος ὁ χειμὼν, τοσούτῳ καὶ ὁμῖν πλείων ἐστὶ ὁ μισθός, ταῖς πάντα πρᾶξι καὶ παθεῖν αἰρουμέναις*, ὑπὲρ τοῦ τὴν διαταραχέσσαν εἰρήνην ἐπαναγαγεῖν, καὶ ἐν καταστάσει τῇ προσήκουσῃ σπουδᾶσαι καταστήσαι διαταραχθέντα ἅπαντα.

POA. Μορτίῳ.

Πόρρω μὲν σου καθήμεθα τῇ παρουσίᾳ τοῦ σώματος, ἔγγως δὲ τῇ διαθέσει τῆς ψυχῆς, καὶ σύνεσμέν σοι, [698] καὶ συμπεπλεγμένα καθ' ἑκάστην ἡμέραν, τὸν θερμὸν σου περὶ ἡμᾶς ἔρωτα, τὴν φιλοξενίαν, τὴν φιλοφροσύνην, τὴν τοσαύτην θεραπείαν καὶ σπουδὴν, ἣν διὰ πάντων ἐπέδειξαι, καθ' ἑαυτοὺς ἀναλογιζόμενοι, καὶ ἐντρυφόντες τῇ μνήμῃ τῆς εὐγενείας τῆς σῆς, καὶ πρὸς ἅπαντας ἀνακηρύττοντές σου τὴν εὐκρινῆ διάθεσιν, καὶ δόλον οὐκ ἔχουσαν. Διὸ καὶ γραμμάτων ἐπιθυμοῦμεν τῆς εὐγενείας τῆς σῆς, καὶ σε παρακαλοῦμεν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, καὶ τὰ περὶ τῆς υἱείας τῆς σῆς εὐαγγελίζεσθαι, ἵνα καὶ ἐκ τούτου πολλὴν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν, μανθάνοντες τὰ περὶ τῆς βύσεως τῆς σῆς. Πάνω γὰρ ἡμῖν τοῦτο περισπούδαστον εἰδέναι. Μὴ τοίνυν ἀποστερήσης ἡμᾶς ταύτης τῆς εὐφροσύνης· ἀλλ' ὅσας ἐκ ἡμῶν ἐξῇ γράψαι, ταῦτα εὐαγγελιζόμενος^β.

POB. Ἐλλαδίῳ.

Ὀλίγα μὲν σοὶ συνεγενόμεθα, πολλὴν δὲ τὴν πείραν σου τῆς γνησίας καὶ θερμῆς εἰλήφαμεν ἀγάπης. Καὶ γὰρ αἱ γυναῖκα ψυχαὶ ἐν βραχεῖ καιρῷ τοὺς ἐντυγχάνοντας χειροῦνται. Ὁ δὲ καὶ αὐτὸς πεποίηκας ἐν ὀλίγῳ σφοδρὸς ἡμᾶς ποιήσας ἐραστὰς τῆς εὐγενείας τῆς σῆς. Διὸ καὶ ἐπιστέλλομεν, καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς δηλοῦμεν, ὅτι ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀπραγμοσύνῃ διάγομεν πολλῇ, πάντων ἡμᾶς ἐνταῦθα θεραπεύοντων μετὰ σπουδῆς, καὶ μετὰ πολλῆς ὀρώντων τῆς εὐνοίας. Ἴν' οὖν καὶ τὰ ὑμέτερα μανθάνοντες εὐφραίνώμεθα, συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν μὴ κατόκει, καὶ τὰ περὶ τῆς υἱείας τῆς σῆς εὐαγγελίζεσθαι, ἵνα καὶ ἐκ τούτου πολλὴν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν, τοιαῦτα παρὰ τῆς σῆς εὐγενείας δεχόμενοι γράμματα.

POΓ. Εὐθελίῳ.

Εἰ καὶ τῷ σώματι καχυρπίσμεθα σοὶ τῆς εὐγενείας,

* Duo mss. τοῖς... αἰρουμένοις.

β Duo mss. ταῦτα ἡμῖν εὐαγγελιζόμενος.

quanto gravius eos, qui omnia perturbant, iudicium manet, tanto quoque majus uberiusque vobis præmium expectandum est, qui ad ea, quæ ab aliis scelerate ac nefarie admissa sunt, corrigenda, tantum patientiæ studique adhibuistis. Atque utinam coram quoque vobiscum congregari possemus. Quod quoniam nobis exsilii necessitas ademit, tandem aliquando atque ægre ornatissimum ac religiosissimum dominum meum presbyterum ad vos proficiscentem nacti, has literas misimus, quibus debitum vobis salutationis munus pendimus, ac tum pro præsentibus vestris officiis, tum pro eo, quo flagritis, sarcinendorum incommodorum zelo, gratias agimus. Nam etsi nihilo meliore statu res est: tamen ipsi, quod munera vestri erat, præstitistis. Eoque nomine plena merces a benigno Deo vobis constituta est, ut qui ad medicinam admissis sceleribus afferendam tanto studio fervoreque assidue usi sitis.

CLXVIII. Probræ matronæ Romæ degenti. (Anno 406.)

Etsi longo itineris spatio abs te disjunctus sum, tamen sinceram ac ferventem tuam caritatem, non secus ac si coram essem, tuæque omnia cernerem, certo expertus sum, iis nimirum, qui istinc ad nos veniunt, ea de te afferentibus, quæ audire cupiebam. Eaque de causa multas atque ingentes tibi gratias habeo, atque ob istum tuum animum glorior, meque effero: virosque mihi carissimos, religiosissimum presbyterum Joannem, et ornatissimum diaconum Paulum tibi commendo, atque ad tuas manus velut ad portum transmitto. Abs te igitur, cumprimis veneranda et nobilissima domina mea, peto, ut quemadmodum humanitatem tuam decet, ipsos videas. Seis enim quantam hujusce comitatus mercedem relatura sis. Ac quam sæpissime licebit, de tua valetudine, quæ admodum nobis curæ est, fac me certior.

CLXIX. Julianæ et iis, quæ cum ipsa sunt. (Anno 406.)

Quo graviore pœna mulctati sunt, qui tot scelera perpetrarunt, eo quoque vobis, qui tot scelera delere studuistis, tantumque laboris et ærumnæ suscipitis, amplior merces futura est. Neque enim nobis obscura fuit ea beneficentia, idque studium, quod et in negotio, de quo agitur, et in exicipiendis benigneque complectendis iis, quos istuc misimus, præstitistis. Eoque nomine gratias vobis habemus, vosque rogamus ut in eodem studio et alacritate permaneatis, ac firmitus etiam animi robor et fortitudinem adhibeatis. Neque enim vos fugit, quanta hujusce præclari facti magnitudo sit, quantamque mercedem percepturæ sitis, tantos motus, ac tam sævos fluctus, quantum in vobis est, compescentes, eamque, quam par est, acceptis incommodis medicinam afferentes.

CLXX. Italicæ. (Anno 406.)

In externis negotiis, ut natura, ita etiam actione atque administratione distincti sunt hi sexus, nimirum vir et mulier. Sic enim moribus comparatum

est, ut mulier domi se teneat, vir autem publica et forensia negotia suscipiat. At in divinis certaminibus, iisque laboribus, qui Ecclesiæ causa subeuntur, hoc locum non habet: verum fieri potest, ut femina in præclaris his certaminibus laboribusque capessendis virum quoque fortitudine superet. Quod etiam indicans Paulus in ea epistola, quam ad patriam vestram scripsit, complures feminas amplissimis laudibus effert, ipsas nimirum haud parum in eo elaborasse asserens, ut viros etiam corrigere atque ad officium revocarent (*Rom. ali*). Quorsum autem hæc commemo? Nempe ne alienum vobis existimetis studium illud, ac labores eos attingere, quæ ad ecclesiasticarum rerum emendationem conducunt: verum et quod primum est, per vos ipsos, et per alios quorum opera uti licebit ad sedandam communem tempestatem ac perturbationem, in quam Orientis Ecclesiæ inciderunt, eam quam convenit curam ac diligentiam adhibeatis. Nam quo atrocior tempestas et graviores procellæ exstiterunt, eo quoque major merces vobis referetur, si, ut turbatam pacem reducat, nihil non agere ac perpeti in animum inducat, omniaque ea, quæ perturbata sunt, in congruenti statu collocare studeatis.

CLXXI. Montio. (Ab anno 404 ad 407.)

Etsi procul a te corpore semotus sum, at animi tamen affectu prope, tecumque quotidie versor, ac te amplector, nimirum ardentem tuum erga me amorem, hospitalitatem, comitatem, ingentem observantiam atque studium, quod mihi semper præstitisti, mecum reputans, tuique memoriam pro deliciis habens, sinceramque benevolentiam ac doli expertem apud omnes prædicans. Eaque de causa literarum tuarum desiderio teneor: teque rogo, ut quam sæpissime ad me scribas, meque de tua valetudine certior facias: quo ingentem hinc consolationem capiam, de valetudinis tuæ firmitate, quæ mihi summæ curæ est, aliquid ediscens. Quare ne me, queso, hac voluptate carere sinas: verum quoties facultas dabitur, hæc scribe, lætoque nuntio nos exililara.

CLXXII. Helladio. (Cucuso anno 404.)

Exigua mihi tecum hactenus consuetudo fuit, magnum tamen sinceri tui atque ardentis erga me amoris experimentum cepi. Etenim generosæ animæ brevi tempore eos, qui ad se adeunt, sibi devinciunt. Id ipse quoque fecisti, ut qui brevi tempore tam acrem tui amorem mihi attuleris. Ob eamque causam ad te scribo, rerumque mearum statum expono, nempe quod in magna quiete atque otio degam, meque hic omnes diligenter ac studiose colant, magnaque cum benevolentia conspiciant. Ut igitur rebus quoque tuis cognitis læto animo sint, scribere ad me quam sæpissime, ac de tua valetudine certior me facere ne graveris. Hujusmodi enim literis abs te acceptis, ingenti hinc consolatione afficio.

CLXXIII. Evethio. (Cucusi anno 404.)

Etsi corpore abs te remotus sum, caritate tamen

cum animo tuo devinctus sum. Hujusmodi videlicet amicitiae pignora nobis iniecisti, dum tantam erga me observantiam ac benevolentiam istic prae te tulisti. Ideo quemcumque in locum accesserim, gratias tibi agere minime intermitto. Ac te rogo, ut ad me quam saepissime ipse quoque scribas, ac de tua valetudine me facias certiores. Ego enim, via omni tranquille ac tuto decursa, Cucusi dego, loci quietem atque

otium pro deliciis habens, atque ingentem omnium observantiam et benevolentiam obtinens. Ut igitur valetudine quoque tua cognita laetitia concipiam, da operam, ut crebras, imo assiduas literas, quae de tua totiusque domus tuae valetudine nuntient, ad nos mitas. Hinc enim amplissimam consolationem percipimus.

EJUSDEM EPISTOLAE LXVIII

AD DIVERSOS.

Primum in lucem edita anno 1615, ex codice Ms. Collegii Antverpiani Societ. Jesu, FRONTONE DUCENO, Societatis Jesu theologo, interprete.

CLXXIV. Episcopis, presbyteris, et diaconis Chalcedone inclusis. (Scripta, ut putatur, cum Cucusum in exilium pergeret, anno 404.)

Beati vos et ob vincula, et ob animum quo vincula toleratis, et in his apostolice fortitudinis specimen exhibetis: quandoquidem illi etiam dum flagellarentur, vexarentur, ac vincirentur, haec multa cum voluptate tolerabant; neque vero tantum multa cum voluptate tolerabant, sed etiam dum catenis vincti essent, suo munere fungebantur, et de toto terrarum orbe solliciti erant. Quocirca vestram etiam caritatem oro, ut ne idcirco animo concidatis, sed quanto majorem vobis sentitis infligi dolorem ex his quae patimini, tanto etiam majorem animi alacritatem ostendite, vosque singulis diebus Ecclesiarum curam gerite, quae in toto sunt orbe terrarum, ut conveniens malis remedium adhibeatur, neque idcirco reddamini segniores, quod numero paucos vos esse videatis, et quod undequaque vexemini. Non enim dubium est quin, cum ex his quae patimini majorem vobis apud Deum fiduciam conciliatis, majores inde quoque vires adepturi sitis. Date igitur operam, ut cum sese offeret occasio, studium et alacritatem exhibeatis, ac tum per vos ipsos, tum per alios quoscumque, per quos licuerit, ea facere ac dicere studete, quae procellam poterunt exortam sedare. Sic enim maxime profici poterit, si vos studium adhibueritis: quod si nihil profici potuerit, vos nihilominus ob hanc animi alacritatem mercedem a benigno Deo recipietis.

CLXXV. Agapeto. (Cucuso anno 404, ut putatur.)

Multos subit et continuos sudores reverendissimus ac religiosissimus presbyter dominus meus Elpidius, dum hujus montis incolas, hoc est Amani, studet ea, qua detinentur, impietate liberare. Jamque adeo liberavit, et abduxit eos ab errore, construxit ecclesias, et monasteria exedificavit, atque haec ab aliis nobilitas tua poterit intelligere. Quando igitur pios viros atque generosos a te scio vehementer adamari, non medicorem a te gratiam initutum me novi, si cum tibi notum faciam, cujus tam praeclara exstant facinora simul, ut quacumque data occasione te salutare contendo, adjiendas has censui literas, ut et debi-

tam tibi salutationem penderem, et virum tuae nobilitati commendarem. Quamobrem illo intuens eum aspectu, quo te decet, domine mi observandissime ac summo opere admirande, illi rebus ipsis ostende non temere neque frustra nostra illum hac munitum epistola ad te venisse, sed harum interventu literarum multam ipsum apud te benevolentiam et caritatem expertum esse. Sic enim fiet, ut et nos multam solertiae tuae gratiam habemus, quod tanto licet a te dissiti locorum intervallo, per epistolam tuae caritati conciliare ac conglutinare possimus eos, qui potiri illa percipiunt: ex quibus unus hic est summo tuae suavitatis amore inflammatus: quam ob causam et summo studio has a me literas postulavit.

CLXXVI. Hesychio. (Cucuso anno 404.)

Nos et praesentem intueri te cupimus, et dulcissimo jucundissimoque tuo congressu frui. Sed quoniam est hoc difficile, cum propter itineris difficultatem, tum propter negotia, ac corporis imbecillitatem: consolationem, quae percipitur ex literis, requirimus, quam neque corporis aegritudo, neque asperitas itineris potest interrumpere. Hoc igitur nos affice beneficio, quod et leve est, et minime molestum, multamque nobis voluptatem affert, et contractam ex corporea disjunctione maestitiam non mediocriter mitigat. Nam hoc solatio si fruamur, et nos prope esse arbitramur, et perpetuo cum reverentia tua versari. Sufficit enim vel sola caritas ad hoc praestandum: sed multa tamen accessione cumulabitur ipsa animi cogitatio si literarum subsidio juvetur.

CLXXVII. Artemidoro. (Cucuso anno, ut putatur, 404.)

Magna te complexurum ipsum benevolentia dominus meus Antiochus arbitratus est, si cum literis nostris tuae suavitati se sisteret. Da igitur operam, domine mi plurimum venerande, ut ne opinione sua frustretur, et cum ea qua par est illum exceperis benevolentia, si quid aequum ac rationi consentaneum petat, promptum, quaeso, ac paratum illi te praebe, illique rebus ipsis ostende non frustra nec temere cum literis nostris ipsum ad te venisse: sed ad obtinen-

¹ Omnes Mss., nobilitati tuae.

ἀλλὰ τῇ ἀγάπῃ συνδεσμέθεά σου τῇ ψυχῇ. Τοιαῦτα ἐνέχυρα φιλίας ἡμῖν ἐναπέθεο, πολλὴν περὶ ἡμᾶς τὴν θεραπείαν καὶ τὴν διάθεσιν ἐπιδειξάμενος αὐτόθι. Διὰ τοῦτο ὅπουπερ ἂν ἀφικώμεθα, οὐ παύομεθα χάριτας ὁμολογοῦντες τῇ εὐγενείᾳ τῇ σῇ. Καὶ σε παρακαλοῦμεν συνεχῶς ἡμῖν καὶ αὐτὸν ἐπιστέλλειν, καὶ τὰ περὶ τῆς υἱείας τῆς σῆς εὐαγγελίζεσθαι. Ἡμεῖς γὰρ τὴν ὁδὸν ἅπασαν ἀπραγμόνως καὶ μετὰ ἀσφαλείας διανύσαντες ἐν τῇ Κουκουσῇ διατρίβομεν, ἐντερυφώντες

τῇ ἡσυχίᾳ τοῦ χωρίου, καὶ τῇ ἀπραγμοσύνῃ, καὶ πολλῆς ἀπολαύοντες θεραπείας τε καὶ εὐνοίας. Ἰν' οὖν καὶ περὶ τῆς ρύσεως τῆς ὑμετέρας μανθάνοντες εὐφραινώμεθα, πυκνὰ καὶ συνεχῇ πέμπειν ἡμῖν τὰ γράμματα σπουδάσας, εὐαγγελιζόμενα ἡμᾶς περὶ τῆς υἱείας τῆς σῆς καὶ τοῦ οἴκου σου παντός. Οὕτω γὰρ μεγίστην ἐντεῦθεν καρποσώμεθα τὴν παράκλησιν.

[699] ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ

Ἐπιστολαὶ ξη'.

ΡΟΔ'. Τοῖς ἐν Χαλκηδόνι ἐγκλεισμένοις ἐπισκόποις, πρεσβυτέροις τε καὶ διακόνις.

Μακάριοι καὶ τῶν δεσμῶν ὑμεῖς, καὶ τῆς γνώμης, μεθ' ἧς φέρετε τὰ δεσμά, ἀποστολικὴν ἀνδρείαν ἐν τοῖς ἐπιδεικνύμενοι· ἐπεὶ κάκεινοι καὶ μαστιγούμενοι, καὶ ἐλαυνόμενοι, καὶ δεσμούμενοι, μετὰ πολλῆς ταῦτα ἔφερον τῆς ἡδονῆς· οὐ μόνον δὲ μετὰ πολλῆς ἔφερον τῆς ἡδονῆς, ἀλλὰ καὶ τὰ αὐτὴν ἐποιοῦν ἐν ταῖς ἀλύσεσιν ὄντες, καὶ τὴν οἰκουμένην μεριμνῶντες ἅπασαν. Διὸ δὴ παρακαλῶ τὴν ὑμέτεραν ἀγάπην μηδὲν ἐντεῦθεν ἀναπεσεῖν, ἀλλ' ὅσῳ πλείων ὑμῖν ἡ ὁδὸν γίνεται ἐξ ὧν πάσχετε, πλείονα καὶ τὴν προθυμίαν ἐπιδείξασθαι, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν μεριμνᾶν ὑπὲρ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησιῶν, ὅπως ἂν γένοιτο τις διόρθωσις ἢ προσήκουσα, μηδὲ εἰς τὴν ὀλιγότητα ὑμῶν ἀπιδόντες, καὶ τῷ περιελαύνεσθαι πανταχόθεν, ὑπὸ τῶν γέννησθε. Δι' ὧν γὰρ πάσχετε, μείζονα τὴν παρὰ τῷ Θεῷ παρρησίαν κτῶμενοι, πλείονα εὐδῆλον ὅτι καὶ τὴν δύναμιν ἔχετε. Χρήσασθε τοίνυν εἰς καιρὸν τῇ προθυμίᾳ, καὶ δι' ἑαυτῶν, καὶ δι' ἑτέρων, ὧν ἂν οἴοντα ᾖ, ταῦτα καὶ πράξαι καὶ εἰπεῖν σπουδάσατε, ἵνα τὸ κατέχον κλυδώνιον κατασταίῃαι δυναστεῖα. Μάλιστα μὲν γὰρ ἔσται τι καὶ πλεον σπουδαζόντων ὑμῶν· εἰ δ' ἄρα μηδὲν γένοιτο πλεον, τῆς προθυμίας καὶ τῆς γνώμης ἔχετε παρὰ τοῦ φιλανθρωποῦ Θεοῦ τὸν μισθόν.

ΡΟΕ'. Ἀγαπήτω.

Πολλοὺς καὶ συνεχεῖς ἰδρώτας ἰδρωσεν ὁ κύριός μου ὁ εὐλαβέστατος καὶ τιμιώτατος πρεσβύτερος Ἐλπίδος, τοὺς τὸ ἄνθος οἰκοῦντας, τὸ Ἀμάνδον λέγω, σπουδάζων ἀπαλλάξαι τῆς κατεχούσης αὐτοὺς ἀσθενείας. Καὶ ἀπῆλλαξε, καὶ μετέθηκεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς πλάνης, καὶ ἐκκλησίας ψυχοδόμησε, καὶ μοναστήρια συνεστήσατο καὶ ἔξεστι ταῦτα τῇ εὐγενείᾳ σου καὶ παρ' ἑτέρων μανθάνειν. Ἐπεὶ οὖν οἶδα ὅτι τῶν εὐλαβῶν ἀνδρῶν καὶ γενναίων σφόδρα γέγονας ἑραστής, εἰδὼς ὅτι σοὶ χαριῶμαι γνώριμον ποιῶν τὸν τοσαῦτα καταρωθώκωτα, ὁμοῦ καὶ προσεῖπεν σε δι' ἑκάστης προφάσεως ἐπειγόμενος, προστέθεικα ταῦτα τὰ γράμματα, τὴν τε ὀφειλομένην πρόσρησιν ἀποδίδους, καὶ

^a Aliquot mss. ὡμῶν.

^b Sic mss. omnes. Edit. vero σφοδρὸς αἰὶ γέγονας ἑραστής. Infra omnes mss. προστέθεικα ταῦτα τὰ.

τὸν ἄνδρα παρακατατιθέμενός σου τῇ εὐγενείᾳ. Ἰδὼν τοίνυν αὐτὸν ὡς σοὶ πρέπον ἔστι, δέσποτά μου τιμώτατε καὶ θαυμασιώτατε, δεῖξον αὐτῷ διὰ τῶν ἔργων, [700] ὡς οὐ μάτην οὐδὲ εἰκὴ ταύτην ἦλθεν ἔχων παρ' ἡμῶν τὴν ἐπιστολήν, ἀλλ' ἴσχυσε ταυτὶ τὰ γράμματα πολλῆς αὐτὸν ποιῆσαι ἀπολαύσαι εὐνοίας τε καὶ ἀγάπης. Οὕτω γὰρ καὶ ἡμεῖς χάριν πολλὴν ὁμολογήσομεν τῇ ἀγχινοίᾳ τῇ σῇ, ὅτι καὶ ἐκ τούτου καθήμενοι διαστήματος, ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς δυνάμεθα συνάπτειν σου τῇ ἀγάπῃ γνησίως τοὺς ἐπιθυμοῦντας αὐτῆς ἀπολαύειν· ὧν εἰς οὗτός ἐστι, σφοδρὸς ἑραστής ὧν σου τῆς κοσμιότητος· διὰ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς ταύτην παρ' ἡμῶν ᾔτησε τὴν ἐπιστολήν.

ΡΟΖ'. Ἡσυχίῳ.

Ἡμεῖς ἐπιθυμοῦμεν καὶ παρόντα σε θεάσασθαι, καὶ τῆς γλυκυτάτης καὶ ἡδίστης σου ἀπολαύσαι συνουσίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐργῶδες, καὶ διὰ τὴν τῆς ὁδοῦ δυσκολίαν καὶ διὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἀσχολίαν, καὶ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν, τὴν ἀπὸ τῶν γραμμάτων ζητοῦμεν παράκλησιν, ἣν οὔτε σώματος ἀβρωστίᾳ, οὐδὲ ὁδοῦ τραχύτης διακωλύσαι δύναται. Δίδου δὴ τὴν χάριν ἡμῖν κούφην τε οὖσαν καὶ ἀνεπαχθῇ, καὶ πολλὴν κομίζουσας ἡμῖν τὴν ἡδονὴν, καὶ οὐ μικρὸν τῆς ἀθυμίας, τῆς ἐκ τοῦ σωματικοῦ χωρισμοῦ, ὑποπενομένην. Ἄν γὰρ ταύτης ἀπολαύσομεν τῆς παρακλήσεως, καὶ πλησίον ἡγήσομεθα εἶναι, καὶ αἰετὰ μετὰ τῆς τιμιότητός σου. Ἀρκεῖ μὲν γὰρ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦτο ποιῆσαι· πλείονα δὲ αὐτὴ ἡ φαντασία λαμβάνει προσθήκην, ὅταν καὶ τὴν ἀπὸ τῶν γραμμάτων ἔχη συμμαχίαν.

ΡΟΖ'. Ἀρτεμιδώρῳ.

Πολλῆς ἐνόμισεν ἀπολαύσεσθαι εὐνοίας ὁ κύριός μου Ἀντίοχος, εἰ μετὰ γραμμάτων ἡμετέρων φανεῖ τῇ ἐμμελείᾳ τῇ σῇ. Δεῖξον τοίνυν, δέσποτά μου τιμώτατε, ὡς οὐ τηνάλλως ταῦτα ἐνόμισε, καὶ δεξάμενός αὐτὸν μετὰ τῆς σοὶ προσηκούσης εὐνοίας, ἂν τι δίκαιον νομίζῃ, καὶ λόγον ἔχον, ἑτοιμον σεαυτὸν αὐτῷ παρασχεῖν παρακλήθητι, καὶ δεῖξον διὰ τῶν ἔργων αὐτῷ ὡς οὐ μάτην οὐδὲ εἰκὴ ταύτην ἦλθε φέρων παρ' ἡμῶν τὴν ἐπιστολήν, ἀλλὰ γέγονε τι πλεον

^c Omnes mss. ὁμολογήσομεν τῇ εὐγενείᾳ

αὐτῶν εἰς εὐνοίας καὶ συμμαχίας δικαίας λόγον ἀπὸ τῶν γραμμάτων τῶν ἡμετέρων. Οὕτω γὰρ ἀπολαύσεται μὲν τῆς εὐεργεσίας οὗτος, καρποῦσθαι δὲ ἐγὼ τιμὴν ἐκ' ὧν καὶ οὗτος τῆς εὐεργεσίας ἀπήλαυσε.

POH. Εὐχαλία.

Σφόδρα γνησίας καὶ θερμῆς ἀγάπης ἀνακρίνωσθαί σου τὰ γράμματα, εὐχαριστοῦς καὶ ἀδελφου διαθέσεως. Διὰ ταῦτά σοι πολλὰς χάριτας ὁμολογοῦμεν, καὶ ὅτι γράφεις, καὶ ὅτι τῆς γνησίας σου φιλίας τῆς περὶ ἡμᾶς μέγιστον δείγμα ἐκφέρεις. Ὁ Θεὸς σοι τὸν μισθὸν δόξῃ τῆς τοιαύτης διαθέσεως καὶ ἐνταῦθα, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, καὶ ταχίσαι σε, καὶ φρουρήσεις, καὶ ἐν πάσῃ καταστάσει ἐν ἀσφαλείᾳ, καὶ εὐθυμίᾳ. Οἶσθα γὰρ αὕτη, κυρία μου τιμιωτάτη, [701] ὡς οὐ μικρὰν ἡμῖν εὐφροσύνην φέρει, καὶ ταῦτα ἐν ἐρημίᾳ καθημένους, τὸ συνεχὲς ἀκούειν κατὰ νοῦν ἃ σοι τὰ κεράγματα φέρεσθαι. Ταῦτα δὲ δόλου συνεχῶς ἡμῖν, καὶ μὴ διαλείπεις περὶ τῆς υγιείας τῆς σῆς εὐαγγελίζομένη, ἵνα καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθημένοι πολλὴν ἐντεῦθεν καρποῦσώμεθα τὴν παράκλησιν.

POB. Ἀδολία.

Τὸ μὲν παραγενέσθαι ἰσως ἐργῶδες διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν· οὐδὲν γὰρ ἕτερον κώλυμα, τὰ γὰρ τῶν ληστῶν πάντα πέπαιται· τὸ δὲ γράφειν ποῖον ἔχει πόνον; Οὐ γὰρ δὴ καὶ ἐνταῦθα εἰς ἐκεῖνο καταφυγεῖν ἔχεις. Ταῦτα δὲ λέγω, ὅτι ἔκτεν, ὡς ἔγωγε οἶμαι, ταύτην διαπεμφάμενος τὴν ἐπιστολὴν, δύο μόνως ἰδεξάμεν παρὰ τῆς εὐγενείας τῆς σῆς. Πλὴν ἀλλὰ ἂν τε γράφῃς, ἄν τε σιγᾷ, ἡμεῖς τὰ ἐαυτῶν ποιοῦντες οὐ διαλιμπάνομεν. Οὐ γὰρ δύνησόμεθα ἐπιλαθέσθαι σου τῆς ἀρχαίας ἐκείνης καὶ γνησίας φιλίας^α, ἀλλ' ἀνθούσαν αὐτὴν διηνεκῶς διατηροῦμεν, καὶ ἡνίκα ἂν ἐξῇ, γράφομεν. Ἐπειδὴ δὲ σφόδρα μεριμνῶμεν τὰ σὰ, σφόδρα ἐπιθυμοῦμεν καὶ γράμματα παρὰ σοῦ δέχεσθαι, περὶ τῆς υγιείας ἡμῖν εὐαγγελιζόμενα τῆς σῆς. Μὴ δὲ ταύτης ἡμᾶς ἀποστέρει τῆς παραμυθίας^β; ἀλλ' εὐδοκᾷ σοὺν χαρίῃ, καὶ ἐπιπόνῳ σοι ἢ τὸ γράφειν, ὅτι ἡμᾶς τοὺς σφόδρα σι ἀγαπῶντας καὶ τοῦτον καταλέγουσιν τὸν πόνον· καὶ δόλου τὰ περὶ τῆς βώσεως ἡμῖν τῆς σῆς, σφόδρα ἐπιθυμοῦσι καθ' ἐκάστην ἡμέραν περὶ ταύτης μανθάνειν.

PII. Ὑπατίῳ πρεσβυτέρῳ.

Οὐ παύσομαι μακαρίζων σου τὴν τιμιότητα τῆς ὑπομονῆς, τῆς ἀνδρείας, τῆς καρτερίας τῆς πολλῆς, ἣν ἐπεδείξω, καὶ ἐπιδεικνύσαι ἐν τοῖς πειρασμοῖς. Καὶ τοῦτο καὶ διὰ τῆς προτέρας^γ ἐπιστολῆς ἐδήλωσα, ὅτι διπλοῦς καὶ τριπλοῦς σοὶ ὁ μισθὸς ὑπὲρ τούτων ἀπόκειται, ὑπὲρ τε ὧν αὐτὸς τοσαύτην στερότητα ἐπιδεικνύσαι, καὶ ἑτέρους εἰς τὸν αὐτὸν ἀγαιεῖς ζῆλον, ἐν γῆρᾳ οὕτω βαθεῖ τοσαύτην προθυμίαν ἐπιδεικνύμενος ὑπὲρ τοῦ διωκομένου λαοῦ. Καὶ ἐβουλόμην μὲν συνεχῶς ἐπιστέλλειν σου τῇ τιμιότητι· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐκ εὐκόλουν, διὰ τε τὴν τοῦ χειμῶνος ὥραν καὶ

τὸν τῶν ληστῶν φόβον, καὶ τὴν τοῦ χειροῦ ἐρημίαν ἐν ᾗ καθήμεθα, ἡνίκα ἂν ἐξῇ, καὶ προσαγορευόμεν σου τὴν εὐλάβειαν, καὶ αἰτούμεν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, καὶ τὰ περὶ τῆς υγιείας τῆς σῆς εὐαγγελίζεσθαι· σφόδρα γὰρ ἐπιθυμοῦμεν τὰ περὶ ταύτης μανθάνειν. Μακαρίζομεν δὲ καὶ τοὺς τιμιωτάτους διακόνους Εὐσέβιον καὶ Λαμπρότατον, τοὺς κοινωθέντας σοὶ τῶν διωγμῶν. Ὅτε γὰρ ἡλίκοι στέφανοι τούτων ὑμῖν ἀπόκεινται, καὶ δος ὁ μισθός, καὶ δόξῃ ἡ ἀνταπόδοσις. [702] Ταῦτ' οὖν εἰδότες, μένετε ἔδρατοι, ἀμετακίνητοι· τῆς τε γὰρ ὑπομονῆς θαυμάσιον τὸν μισθὸν ὁ Θεὸς ὑμῖν ἀποδώσει, καὶ τὰ παρόντα ταχέως λύσει δεινὰ. Γράφετε δὲ ἡμῖν συνεχῶς, τὰ περὶ τῆς υγιείας τῆς ὑμετέρας ἡμῖν εὐαγγελιζόμενοι, περὶ ἧς σφόδρα περισπούδαστον ἡμῖν μανθάνειν.

PIIA. Ἐπισκόποις.

Καὶ ἡ καταλαβούσα τὰς Ἐκκλησίας τὰς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ταραχὴ, σφοδροτάτη καὶ πονικὴ, καὶ ἡ παρὰ τῆς εὐλαθείας ὑμῶν εἰσενεχθεῖσα εἰς τὴν διόρθωσιν ταύτης σπουδὴ, πολλὴ καὶ θαυμάσιος. Εἰ δὲ μή· δὲν μηδέποτε γέγονε πλόνος, τοὺς μὲν ἀνίστα νοσοῦντας καὶ μὴ διορθωθέντας ταλανίζομεν, ὅμως δὲ θαυμάζοντες καὶ μακαρίζοντες οὐ διαλιμπάνομεν, ὅτι μετὰ τοσούτου χρόνου τῶν πραγμάτων ἀδιορθώτων μεινάντων, οὐκ ἀπεκάμετε, οὐδὲ ὕπτιοι γεγονάτε, ἀλλὰ καὶ ἐπείκεσθε, ἐτι ἀκμαζούση τῇ προθυμίᾳ τὴν παρ' ἐαυτῶν εἰσφέροντες συμμαχίαν, εἰς κρίμα μὲν τῶν οὐκ ἐθελόντων ὑμῶν ἀνασχέσθαι, εἰς στεφάνους δὲ τῆς ὑμετέρας σπουδῆς, καὶ βραβεῖα πολλὰ. Διὰ ταῦτα ὅμως καὶ ἡμεῖς, καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀνακηρύττουσι καὶ στεφανοῦσιν, ὅτι ἐκ τοσούτου καθημένους διαστήματος, οὐ τῆς ὁδοῦ τὸ μήκος, οὐ τοῦ χρόνου τὸ πλῆθος βραθυμότερους ἐποίησεν, ἀλλ' ὡς πλησίον ὄντες τῶν γενομένων, καὶ αὐταῖς ὕψισιν ὀρωντὲς τὰς γενομένας παρανομίας, οὕτως ἐβρώμεν-στάτη προθυμία τὰ παρ' ἐαυτῶν εἰσφέρειν^δ ἐποπιδάκατε. Εἰ δὲ μήπω τὴν ἀκαιρὸν^ε φιλονεικίαν καὶ τὸν ἄλογον πόλεμον καταλύειν βούλονται οἱ ταῦτα ἐξ ἀρχῆς τεκνόντες τὰ κακὰ, μηδὲν ὅμως τοῦτο θορυβεῖται, μήτε ἀποκρίνεται ποιεῖται· ὅσῳ γὰρ ἂν πλείων ὁ πόνος ὑμῖν ἐγγίνηται, τοσούτω καὶ μείζων ἔσται ὁ στέφανος, τοῦ Θεοῦ τὰς ἀρρήτους ὑμῖν καὶ ἀφάντους ἐκείνας καὶ λόγον ὑπερβαινούσας ὀρίζοντος ἀμοιβᾶς.

PIIB. Βενερίῳ ἐπισκόπῳ Μεδιολάνῳ.

Τὴν ἀνδρείαν ὑμῶν, καὶ τὴν παρρησίαν, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐλευθεροστόμιαν καὶ πρότερον μὲν ἀπαντες ἤδεσαν· ἰδεῖς δὲ ἀκριβοτέρον ὁ παρὼν καιρὸς τὴν φιλαδελφίαν, τὴν ἀγάπην, τὴν εὐλάβειαν, τὴν πολλὴν συμπάθειαν ὑμῶν, τὴν κηδεμονίαν τὴν ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐπεὶ καὶ κυβερνήτην ὁ χειμὼν μάλιστα δεῖκνυσσι τῆς θαλάσσης, καὶ ἱερὴν ἀριστὸν τὰ χαλεπὰ τῶν σωμάτων νοσήματα· οὕτω

^α Omnes mss. κατὰ νόον.

^β Sic nos e Savil. et Morel. Unus γνησίας ἀγάπης. Edit.

^γ Sic omnes fere mss. Edit. καὶ διὰ τοῦτο καὶ διὰ τῆς προτέρας.

^δ Εἰσφέρειν deest in duobus mss.

^ε Verba tunc ἀκαιρὸν, et mox ὅσῳ γὰρ ἂν, e Savilio recepta sunt. Edit.

dam benevolentiam, et justum auxilium plurimum nostris cum literis adjutum fuisse. Sic enim fiet, ut et ille beneficium adipiscatur, et ego honore afficiar ex eo quod beneficium ille fuerit consequutus.

CLXXVIII. Euthasie. (Cucuso anno 405.)

Magnopere sincera et ferventi caritate condita fuerunt literæ tuæ, vero minimeque fucato amore. Quocirca ingentes tibi gratias habemus, et quod scribas, et quod sinceræ tuæ erga nos benevolentia maximum specimen edas. Deus tibi mercedem tanti amoris, et hic et in futuro sæculo tribuat, teque muniat et custodiat, atque in omni securitate animique tranquillitate constituat. Non enim te latet, domina mea reverendissima, non mediocri nos affici voluptate, cum vel in hac solitudine degentes frequenter audimus ex animi tui sententia res tibi succedere. Hæc igitur nobis assidue scribe, neque felicem de tua prospera valetudine nuntium mittere desine, ut etiam in solitudine degentes multam inde consolationem hauriamus.

CLXXIX. Adolphi. (Cucuso anno 405.)

Difficile fortasse propter corporis imbecillitatem fuisset, ut huc venires: nihil quippe aliud subesse potuit impedimenti, cum a latronibus omnino quieti simus; sed quid laboris est in scribendo? Neque enim hic ad illam confugere excusationem potes. Hæc autem a me idcirco dicuntur, quod cum sextam, ut equidem arbitror, ad te miserim hanc epistolam, duas tantum a nobilitate tua receperim. Verumtamen sive scribas, sive taceas, quæ nostrarum sunt partium, præstare non desinemus. Non enim veteris illius ac sinceræ poterimus amicitia tuæ oblivisci, sed vigentem illam perpetuo retinemus, et quoties facultas datur, scribimus. Quoniam autem de tuis rebus valde solliciti sumus, literas quoque a te accipere summo opere desideramus, quæ felicem de tua valetudine nuntium ferant. Noli ergo nos hoc solatio privare: sed cum non te lateat, quanto nos beneficio tibi devincias, tametsi laboriosum est scribere, in gratiam nostri, qui te impense diligimus, hunc quoque laborem suscipe, deque tua sanitate nos fac certiores, qui de illa quotidie quidpiam intelligendi summo desiderio tenemur.

CLXXX. Hypatio presbytero. (Cucuso anno 405.)

Numquam te beatum prædicare desinam, ob patientiam, fortitudinem, tolerantiam multam, quam exhibuisti, et exhibes in tentationibus. Idipsum quoque prioribus tibi¹ literis significavi, duplicem ac triplicem horum causa te manere mercedem, et quod tantam constantiam præ te feras, ceterosque ad eundem zelum impellas, dum in tanta senectute tantam pro populo persecutionem passo alacritatem animi exhibes. Cuperem equidem ad reverentiam tuam sæpe scribere: sed quoniam id facile non est, tum propter hibernum tempus, tum propter metum prædonum, locique in quo degimus solitudinem, quo-

¹ sic omnes fere Mss. Edit., itaque prioribus etiam tibi.

ties facultas datur, pietatem tuam salutamus, utque ad nos quam sæpissime scribas petimus, ac felicem de tua valetudine nuntium mittas; nam certiores de illa fieri magnopere desideramus. Reverendissimos quoque diaconos Eusebium et Lamprolatum, qui tibi consortes ærumnarum fuerunt, beatos prædicamus. Non enim ignoratis, quales vos ob ista maneant coronæ, quanta merces, quanta retributio. Quæ cum vobis explorata sint, stabiles et immoti perseverate: copiosam enim vobis Deus patientiæ mercedem persolvat, ac præsentia mala cito depellet. Cæterum literas ad nos quam creberrimas mittere, quæ letum de vestra valetudine nuntium ferant, de qua subinde aliquid audire vehementer optamus.

CLXXXI. Episcopis. (Anno, ut putatur, 406.)

Et quæ invasit Ecclesias Orientis perturbatio, vehementissima fuit ac multiplex, et magnum simul et impensum studium illud fuit, quod ad eam sedandam pietas vestra contulit. Quod si forte nihilum utilitatis inde promauarit, eos quidem qui medicinam omnem aspernantur, neque correcti sunt, miseros ducimus, vos autem laudare beatosque prædicare non intermitimus, quod cum tam diuturno elapso tempore meliorem in statum restitui res non potuerint, frangi tamen ac debilitari vos non sinatis, nec animum despondeatis, sed instetis, et strenue fortiterque auxilium feratis, quod in condemnationem cedit eorum qui ferre nos nolunt, coronas autem comparat et præmia plurima studio quod a vobis adhibetur. Idcirco nobiscum omnes, qui universum orbem terrarum incolunt, vos prædicant, et corona donant, quod tanto licet intervallo disjunctos, neque itineris longitudo, neque temporis intercapedo negligentiores reddiderit, sed quasi vicini essetis eorum quæ gerebantur, atque ipsis oculis ea quæ perpetrabantur scelera conspiceretis, ita fortiter strenueque, quæ vestrarum erant partium, præstare studueritis. Quod si necdum importunæ suæ contentioni et injusto bello finem imponere volunt, qui horum a principio malorum auctores fuerunt, ne vos conturbet istud, neve animos vestros debilitet: quanto enim major vobis exoritur labor, tanto etiam major corona necietur, cum Deus arcana illa et ineffabilia, quæque omnem sermonem excedunt, præmia vobis constituat.

CLXXXII. Venerio episcopo Mediolanensi (u).
(Anno 406.)

Omnes quidem fortitudinem vestram, ac fiduciam, et pro veritate loquendi libertatem etiam antea noverant: sed accuratius fratrum vestrum amorem, caritatem, religionem, multam commiserationem, sollicitudinem Ecclesiarum hoc tempus indicavit. Nam gubernatorem quoque maris tempestas præsertim indicat, et optimum medicum graviores corporum morbi: sic et illum qui religiose vitam suam tra-

(u) Venerius Mediolanensis ad Chrysostomum scripsisse fertur apud Palladium in Vita Chrysostomi cap. 4. Hic etiam commemoratur supra in epist. Innocentii ad Chrysostomum.

ducere studuit, ac multa praeclitus est fortitudine, temporum difficultates ostendunt. Quod vobis etiam contigit, et quantum in vobis fuit, omnia bene successerunt, neque ulla pars officii vestri desiderata est. Sed quoniam illi qui turbas excitarunt, et excitant, eo dementiae sunt progressi, ut non modo priora geassisse illos non pudeat, sed illis etiam graviora patrare contendant, omnes vos simul cohortor, ut fortissimam alacritatem animi adhibeatis, neque de tanto studio quidquam remittatis, sed illud amplius etiam augeatis, licet innumerae difficultates occurrant. Qui enim pluribus cum sudoribus ac laboribus magnum aliquid ac generosum facinus ediderit, uberiori illis, qui facile ac nullo negotio id ipsum gesserint, mercedem accipiet. Siquidem *Unusquisque, inquit beatus Paulus, propriam mercedem accipiet, secundum proprium laborem* (1. Cor. 3. 8). Ne igitur idcirco animum despondeatis, quod multi vobis fuerint exantlandi labores, sed hoc ipsum magis vos excitet. Quanto enim major afflictionum sit accessio, tanto magis augentur coronae, ac multiplicantur ea praemia, quae vobis pro his praecclaris certaminibus reconduntur.

CLXXXIII. *Hesychio episcopo Salonensi (a).*
(Anno 406.)

Etsi magno itineris intervallo a reverentia tua disjungimur, et ad extremos usque orbis terrarum fines relegati sumus; tamen levi caritatis penna utentes, quae faciles reddit ejusmodi peregrinationes, et propinquus sumus tibi, et tecum versamur, ac debitam per litteras salutationem persolvimus, teque hortamur, ut ad juvandas Orientis Ecclesias conveniens studium adhibeas. Scis enim quanta sit parata merces ei qui divexatis Ecclesiis manum porrexerit, et tantam procellam in tranquillitate converterit, ac bellum adeo grave restinxerit. Atque ad haec vos hortamur, non quasi admonitione nostra indigeatis; siquidem antiquam nostras litteras acceperissetis, quae vestri muneris erant, ipsi praestitistis: sed quia nondum sublata sunt mala, sed adhuc vigent et urgent, oramus vos, ut ne animo concidatis, neque malis cedatis, sed quamdiu manent ulcera, quibus Ecclesiae corpus affligitur, vestra medicamenta adhibeatis. Quanto enim pluribus cum laboribus res geruntur, tanto vobis amplior etiam merces constituetur.

CLXXXIV. *Gaudentio episcopo Brixiano (b).* (Anno, ut putatur, 406.)

Nihil nos latet rerum tuarum, sed tamquam praesentes probe novimus studium tuum, vigilantiam, curas, labores quos pro veritate suscepisti, tibi ingentes gratias agimus: neque mediocre in tanta degentes solitudine consolationem haurimus ex tuae caritatis ardore ac sinceritate, cujus, dum hic periculum fecimus, istic quoque integram illam vigere

(a) Hesychius Salonensis episcopus ille putatur esse, cujus extat commentarius in Leviticum.

(b) Gaudentii Brixiani episcopi extant sermones in Exodum et in Evangelia, atque alia quaedam opuscula.

cognovimus, nec ullo modo aut temporis diuturnitate aut itineris longitudine debilitatam fuisse. Quo nomine multam tibi gratiam habemus, teque hortamur, ut in instituto pergas, et idem semper studium praeter te feras. Non enim ignoras, quot Ecclesiarum salus nunc agatur, et quam eximium futurum sit hoc opus. Haec igitur cogitans, domine mi reverendissime ac religiosissime, in eodem studio perseverare dignare: sic enim fiet, ut exiguis laboribus exanthatis, immortalia vobis pro his praecclaris certaminibus in caelo praemia recondatis.

CLXXXV. *Pentadio diaconisae.* (Anno 403, ut putatur.)

Diuturno silentio usa es, tametsi multi erant qui ad nos istinc proficiscerentur. Quid ergo tandem in causa fuit? num rerum perturbatio? Absit; hoc ego de te numquam dixerim: novi quippe magnum et excelsum animum tuum, qui vel in multis tempestatibus potest felicissime navigare, atque in mediis fluctibus tranquillitate magna frui. Id vero tu rebus ipsis demonstrasti, tuorumque nuntia recte factorum ad extremos usque fines orbis terrarum fama pervenit, et omnium ore laudaris, quod cum in uno constituta sis loco, longe dissitos excites tua pietate, atque alacriores efficias. Quenam igitur est causa silentii? Equidem dicere minime possum. Tuam autem oro suavitatem, ut per eum qui litteras pietati tuae tradet in manus, de tua valetudine, tranquillitate animi ac securitate cum tua, tum universae domus tuae, certiores nos facias: ut licet tanto a te intervallo sejuncti, atque in tam molesta degentes solitudine, multum ex ejusmodi litteris percipiamus solatium.

CLXXXVI. *Alypio.* (Cucuso anno 404.)

Tu quidem veritus es, ne, quod prior ad nos scripsisses, in praecipitationis reprehensionem incurreres: ipsis enim tuis utar verbis; ego vero tantum abest, ut hujusce rei tibi actionem intendam, ut etiam negligentiae propter tarditatem te accusarem, et amplius ante laudarem, cum prior litteras ad nos misisses. Atque hoc ego dico, ut tuae ipsius sententia ad id comprobandum utar: sic enim dixisti, hoc praecipue propensioris esse amicitiae, ut etiam tacentes litteris appellemus. Quando igitur et praecipitationis ac temeritatis metus est exemptus, quo sine causa correptus fueras, et hoc ipsum majoris indicium caritatis ostensum est, ingentem ad nos deinceps litterarum copiam mitte. Non enim te fugit quo animo erga tuam suavitatem affecti et fuerimus, et simus. Nam licet in hunc desertissimum locum relegati simus, licet ad ipsos orbis terrarum ultimos fines, sincerae tuae minimeque fucatae caritatis oblivisci non possumus, sed singulis diebus illam mente versare non desinimus, animaeque tuae virtutes recordatione nobis effingere. Ac cupere quidem crebrius ad vos scribere: sed quoniam id nobis est difficile, qui a vobis adeo sejuncti sumus, vobis autem perfacile, hortamur vos, ut frequentes ad nos litteras de vestra totiusque domus vestrae valetu-

καὶ τὸν ἐν εὐλαβείᾳ ζῆν ἐσπουδακότα, καὶ πολλὴν ἔχοντα ἀνδρείαν, ἣ τῶν καιρῶν δυσκολία. Ὅ δὲ καὶ ἐφ' ὧν γέγονε, καὶ τό γε ὑμέτερον μέρος, ἅπαντα διώρθωται, καὶ οὐδὲν ἑλλείπεται. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ τὰς ταραχὰς καὶ τεχνόντες καὶ τίκτοντες εἰς τοῦτο [703] ἦλθον παρανοίας, ὥς μὴ μόνον μὴ ἐγκαλύπτεσθαι τοῖς προτέροις, ἀλλὰ καὶ ἐπαγωνίζεσθαι ἑκαίνοις, παρακαλῶ κοινῇ πάντας ὧν ἐρρωμενεστάτῃ χρῆσασθαι τῇ προθυμίᾳ, καὶ μὴ καταλύσαι τὴν τοσαύτην σπουδὴν, ἀλλὰ καὶ προστιθέναι μεζόνως, καὶ μυρία δυσκολίας παρεμπίπτουσιν. Οἱ γὰρ μετὰ πλειόνων ἰδρώτων καὶ πόνων μέγα τί καὶ γενναῖον κατορθοῦντες, τῶν βράβειω καὶ μετ' εὐκολίας τοῦτο ποιοῦντων πλείονα λήφονται τὸν μισθόν. Ἐκαστος γὰρ, φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, τὸν ἰδίον μισθὸν λήψεται, κατὰ τὸν ἰδίον κόπον. Μὴ τοίνυν τὸ πολλὰ κεκημηκέναι ποιεῖτω ὑμεῖς ἀπαγορεύειν· ἀλλ' αὐτὸ δὴ τοῦτο μάλλον διεγείρετω. Ὅσῳ γὰρ ἂν προσθήκηται λάβη τὰ τῶν πειρασμῶν, τοσούτῳ μάλλον αὐξεται τὰ τῶν στεφάνων, καὶ πλεονάζει τὰ ὑπὲρ τῶν καλῶν τούτων ὑμῖν ἀγώνων ἀποκαίμενα βραβεῖα.

ΡΠΠ'. *Ἐνυχίῳ ἐπισκόπῳ Σαλόνων.*

Εἰ καὶ πολλῶν διεργόμεθα τῷ τῆς ὁδοῦ μήκει τῆς τιμιότητός σου, καὶ πρὸς αὐτάς ἔσμεν τῆς οἰκουμένης τὰς ἑσχατίας ἀποκισμένοι, ἀλλ' ὅμως τῷ τῆς ἀγάπης περὶ χρώμενοι, κούφῳ τε ὄντι, καὶ βραδίας τὰς τοιαύτας ἀποδημίας ἐργαζομένῳ, πλησίον τέ σοῦ ἔσμεν, καὶ σύνεσμέν σοι, καὶ τὴν ὀφειλομένην τῶν γραμμάτων ἀποδιδόμεν πρόσρησιν, καὶ σε παρακαλοῦμεν τὴν προσήκουσαν ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ποιήσασθαι σπουδὴν. Οἶσθα γὰρ ἡλικίος ἐστὶν ὁ μισθός· Ἐκκλησίαις πονουμέναις χεῖρα ὀρέγειν, ταραχὴν τοσαύτην εἰς γαλήνην μεταδίνειν, καὶ πόλεμον οὕτω σφοδρὸν καταλύσαι. Καὶ ταῦτα οὐχ ὥς δεομένους ὑμεῖς τῆς παρ' ἡμῶν ὑπομνήσεως παρακαλοῦμεν· καὶ γὰρ καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων γραμμάτων τὰ παρ' ὧν αὐτοὶ πεποιήκατε· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδέπω τὰ δεῖνὰ λήλυται, ἀλλὰ καὶ ἀκμάζει, ἀετοῦμεν ὑμεῖς μὴ ἀναπεσεῖν, μηδὲ περικαχῆσαι, ἀλλ' ἔως μένει τὰ ἑλκὴ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας συνερῖδοντα, καὶ τὰ παρ' ὧν φάρμακα ἐπιτίθενται· καὶ γὰρ ὅσῳ μετὰ πλειόνων πόνων ἀνύεται τὰ προκείμενα, τοσούτῳ πλείων ὑμῖν κείσεται καὶ ὁ μισθός.

ΡΠΑ'. *Γαυδετίῳ ἐπισκόπῳ Βρίξης.*

Οὐδὲν ἡμεῖς ἔλαβε τῶν σὺν, ἀλλ' ἔγνων σαφῶς ὡς παρόντες τὴν σπουδὴν σου, τὴν ἀγρυπνίαν, τὴν φροντίδα, τοὺς καμάτους, τοὺς πόνους οὓς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐπέδειξω, καὶ σοι χάριτας πολλὰς ὁμολογούμεν· καὶ ἐν τοσαύτῃ καθήμενοι ἐρημίᾳ, μεγίστην ἔχομεν παράκλησιν, τῆς ἀγάπης σου τὸ θερμὸν καὶ γνήσιον, τὸς πείραν ἐνεαυθα λαβόντες, ἐγνώμεν αὐτὴν ἀκμάζουσιν καὶ ἔκεισε, καὶ οὐδὲν οὐτε τῷ πλήθει τοῦ χρόνου, οὔτε τῷ μήκει τῆς ὁδοῦ καταμαρνανθεῖσαν. Διὰ τοῦτό σοι χάριτας ἴσμεν πολλὰς, καὶ σε παρακαλοῦμεν [704] μένειν τὴν αὐτὴν ἐπιδεικνύμενον σπουδὴν. Οἶδας γὰρ ὑπὲρ ὧν Ἐκκλησιῶν ὑμῖν ὁ ἀγών

πρόκειται νῦν, καὶ ἡλικίον ἔσται τοῦ κατορθώματος τὸ μέγεθος. Ταῦτ' οὖν ἐννοῶν, δέσποτά μου τιμώτατε καὶ εὐλαβέστατε, ἐπιμένειν τῇ αὐτῇ σπουδῇ παρακληθῆτι. Οὕτω γὰρ ὀλίγα κάμοντες, ἀθάνατα ἑαυτοῖς προσησέσθε ἐν τοῖς οὐρανοῖς τῶν καλῶν τούτων ἀγώνων τὰ βραβεῖα.

ΡΠΕ. *Περταβίᾳ διακόνῳ.*

Μακρὰν εἰσέγησας σιγὴν, καίτοι πολλῶν ὄντων τῶν ἐκείθεν ἀφικνουμένων πρὸς ἡμᾶς. Τί ποτ' οὖν ἂν εἴη τὸ αἶτιον; τῶν πραγμάτων ὁ θόρυβος; Ἀπαγε· τοῦτο οὐκ ἂν εἴποιμι· οἶδα γὰρ σου τὴν μεγάλην καὶ ὑψηλὴν ψυχὴν, τὴν καὶ ἐν πολλοῖς κλυδωνίοις δυναμένην ἐξουρίας πλεῖν, καὶ ἐν μέσοις κύμασι γαλήνης ἀπολαύειν λευκῆς. Καὶ τοῦτο δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐδειξας, καὶ πρὸς αὐτάς τὰς ἑσχατίας τῆς οἰκουμένης ἦλθεν ἡ φήμη τὰ σὰ φέρουσα κατορθώματα, καὶ πάντες σε ἀνακηρύττουσιν, ὅτι καὶ ἐν ἐνὶ χωρίῳ ἰδρυμένη καὶ τοὺς πόρθωνεν ὄντας διὰ τῆς εὐλαβείας τῆς σῆς διεγείρεις, καὶ προθυμοτέρους ποιεῖς. Τίς οὖν ἡ αἰτία τῆς σιγῆς; Ἐγὼ μὲν εἶπαι οὐκ ἔχω. Παρακαλῶ δέ σου τὴν ἐμμέλειαν διὰ τοῦ τὰ γράμματα ἐγχειρίζοντός σου τῇ εὐλαβείᾳ, δι' αὐτοῦ δηλώσαι ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, καὶ τῆς εὐθυμίας, καὶ τῆς ἀσφαλείας, καὶ σοῦ καὶ τοῦ οἴκου σου παντός· ἵνα καὶ ἐκ τοσούτου καθήμενοι διαστήματος, καὶ ἐν οὕτῳ χαλεπωτάτῃ ἐρημίᾳ διατρίβοντες, πολλὴν ἀπὸ τῶν τοιούτων γραμμάτων καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν.

ΡΠΓ'. *Ἀλυπίῳ.*

Αὐτὸς μὲν ἐδειξας μὴ τῷ πρότερον ἐπιπηδῆσαι τοῖς πρὸς ἡμᾶς γράμμασι προπετείαις μέμψει περιπέσης· αὐτοῖς γὰρ σου χρῆσθαι τοῖς ῥήμασιν· ἐγὼ δὲ σε τοσοῦτον ἀπέχω τούτου γράψασθαι^α, ὅτι καὶ βραθυμίαν ἐγκαλῶ τῆς βραδυτῆτος ἐνεκεν, καὶ μεζόνως ἀνεκέρουσα πρότερον ἐπιστακότα. Καὶ τοῦτο λέγω, αὐτῇ πάλιν σου τῇ ψήφῳ εἰς ἀπόδειξιν τούτου κεχρημένος. Ἐφης γὰρ, τοῦτο μάλιστα φιλοστοργίας εἶναι, τὸ καὶ σιωπῶντας προσηγεῖν. Ἐπεὶ οὖν τό τε δέος σοι τῆς προπετείας ἀνηρηται, ὅπερ οὐ δέοντως ἐδεδόικαις, τοῦτό τε μεζόνως ἀποδέδεικται σημεῖον ἀγάπης, πέμπτε λοιπὸν ἡμῖν νιφόδας γραμμάτων. Οἶσθα γὰρ ὅπως καὶ διετίθημεν καὶ διακείμεθα περὶ τὴν σὴν ἐμμέλειαν. Κἀν γὰρ εἰς ἐρημότατον τοῦτο χωρίον ἀπενεχθῶμεν, καὶ εἰς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης τὰ πέματα, τῆς εἰλικρινούς· ὁ ἀγάπης καὶ δόλου οὐκ ἔχουσης οὐδέποτε ἐπιλαθεῖσθαι δυνάμεθα, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην σε τὴν ἡμέραν φανταζόμενοι διατελούμεν, τὰς ἀρετὰς σου τῆς ψυχῆς διὰ τῆς μνήμης ἀναπλάττοντες. Καὶ ἐβουλόμεθα μὲν συνεχέστερον ἐπιστέλλειν [705] ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἐργῶδες ἡμῖν ἔστι, τοσοῦτον ὧν ἀποκισμένοι, ὑμῖν δὲ βράδιον, παρακαλοῦμεν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς καὶ παντός ὧν τοῦ οἴκου. Οὕτω γὰρ, καὶ

^α Coislin. ἐγὼ δὲ τοσοῦτον ἀπέχω τούτου γράψασθαι.

^β Duo mss. καὶ πρὸς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης τὰ τέμματα, τῆς εὐγενούς σου ψυχῆς, τῆς ἐλευθέρου, τῆς ἀπλότου, τῆς εἰλικρινούς· et infra iidem διὰ τῆς μνήμης ἀναπλάττοντες.

^α Savil. Βρόξης. Codex unus Frontonis Ducei Βρίξης.

ἐν ἀλλοτρίᾳ διατρίβοντες, πολλὴν καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν.

PHZ. Προκοπίη.

Ὀλίγα μὲν σοι συνεγενόμεθα αὐτόθι, δέσποτά μου θαυμασιώτατε, πολλὴν δέ σου τὴν πείραν τῆς γνησίας εἰλήφμεν ἀγάπης, καὶ τῆς ἀπράγμονος ψυχῆς, καὶ τῆς γνησίας καὶ θερμῆς διαθέσεως. Διδὼ καὶ πρὸς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης ἀπικισθέντες τὰ τέρματα, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἐσχάτην ἐρημίαν ἀπενεχθέντες^a, διὰ τὸ πανταχοῦ σε περιφέρειν, ὅπου περ ἂν ἀπίωμεν, καὶ ἔχειν ἐγκεκολλημένον τῷ συνεϊδίῳ, καὶ γράφομεν ἐκ τοσούτου διαστήματος, καὶ τὴν ὀφειλομένην ἀποδιδόμεν πρόσρησιν· καὶ σου παρακαλοῦμεν τὴν ἐμμέλειαν, εἰ μὴ βαρὺ καὶ ἐπαχθὲς, καὶ αὐτὴν ἡμῖν ταύτην παρέχειν τὴν χάριν, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας εὐαγγελίζεσθαι ἡμᾶς· τῆς σῆς. Μανθάνομεν γὰρ αὐτὰ καὶ μὴ γράφοντες, τοὺς ἐκεῖθεν ἀφικνουμένους ἐρωτῶντες, διὰ τὸ σφόδρα περισπούδαστον εἶναι ἡμῖν εἰδέναι τὰ περὶ τῆς βώσεως τῆς σῆς καὶ τῆς εὐδοκίμησεως· βουλόμεθα δὲ καὶ παρὰ τῆς γλώττης τῆς σῆς, καὶ παρὰ τῆς χειρὸς τῆς σῆς ταῦτα δηλοῦναι, ὥστε δικλῆν ἡμᾶς καρποῦσθαι^b τὴν ἡδονήν, ἀπὸ τοῦ γράφειν, ἀπὸ τοῦ γράμματα δεχέσθαι παρὰ τῆς εὐγενείας τῆς σῆς. Δίδου δὲ ταύτην ἡμῖν τὴν χάριν, ἥδιστην τε οὖσαν καὶ εὐλογον, καὶ πολλὴν ἡμῖν παρέχουσαν τὴν εὐφροσύνην.

PHH. Μαρκελλίνω.

Εἰς μὲν αὐτὸ τὸ πάντων ἐρημώτατον χωρίον ἀπήχθημεν, τὴν Κουκουσὸν^c· πλὴν ὅταν τὴν ἀγάπην ὑμῶν τῶν φιλοῦντων ἡμᾶς ἐννοήσωμεν, μεγίστην καρπούμεθα παράκλησιν, ἐν ἐρημίᾳ πλουτοῦντες. Οὐδὲ γὰρ ὅτι οὐκ ὁμοιωθεὶς ἀνδρῶν ἐπιτυγχάνειν γνησίως φιλεῖν εἰδόντων. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ μὴ τῷ σώματι παρῶμεν, ὅμειν τῇ ψυχῇ συνδεόμεθα, τῇ τῆς ἀγάπης ἀλύσει σφιγγόμενοι. Ὅθεν καὶ ἐπιστάλλομεν ἐκ τοσούτου διαστήματος, καὶ τὴν ὀφειλομένην ἀποδιδόμεν πρόσρησιν. Ὅτι γὰρ εἰς τοὺς πρώτους σε τῶν ἐραστῶν ἐγράψαμεν τῶν ἡμετέρων, οὐδὲ αὐτὸς ἀγνοεῖς, δέσποτά μου θαυμασιώτατε. Δίδου δὲ καὶ αὐτὸς ταύτην ἡμῖν τὴν χάριν, καὶ συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστάλλε, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζόμενος, ἵνα καὶ τῷ γράφειν, καὶ τῷ δεχέσθαι τοιαύτας ἐπιστολάς, πολλὴν καρπωσόμεθα τὴν παραμυθίαν καὶ εὐφροσύνην, καὶ μεγίστης, καὶ ἐν ἐρημίᾳ διατρίβοντες, ἀπολαύσωμεν παραλήψεως.

PIH. Ἀντιόχῳ.

Πότε γὰρ σοι ἐπιλαθέσθαι δυνάμεθα τῆς γλυκείας καὶ θερμῆς διαθέσεως, τῆς γνησίας [706] καὶ εὐκρινούς ἀγάπης, καὶ ἐλευθέρως γνώμης καὶ ὕψιλης, τῆς πεπαρῆσιασμένης ψυχῆς; Κἂν γὰρ πρὸς αὐτὰς ἀπέλθωμεν τὰς ἐσχατίας τῆς οἰκουμένης, πανταχοῦ σε περιφέροντες ἀπαιμεν, τὸν θερμὸν ἡμῶν ἐραστὴν,

καὶ σφόδρα ἡμῖν τῷ τῆς ἀγάπης νόμῳ συνδεμένον. Διὸ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἐρημίαν τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης ἀπικισμένοι, τὴν Κουκουσὸν λέγω, καὶ οὐ βρόδως ἐπιτυχεῖν τῶν τὰ γράμματα διακομιζόντων δυνάμενοι, πολλὴν ἐπιτησάμεθα σπουδὴν ἐπιζητήσαι τε καὶ εὐρεῖν τὸν ταύτην ἡμῶν τὴν ἐπιστολὴν διακομίζοντα, ὥστε σου προσειπεῖν τὴν θαυμασιότητά, καὶ τὴν ὀφειλομένην πρόσρησιν ἀποδοῦναι τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῇ σῇ. Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸς, ἐξ ὧν ἤδη πεποίηκας, οὐ δεήσει τῆς παρ' ἡμῶν ὑπομνήσεως εἰς τὸ συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστάλλειν, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελίζεσθαι, οὐδὲν οἶμαι δεῖν ἀμφιβάλλειν. Καὶ γὰρ οὐ τὴν τυχοῦσαν καρπωσόμεθα παράκλησιν, ὅταν παρ' ὑμῶν τῶν σφόδρα ἡμᾶς ἀγαπώντων δεγόμεθα γράμματα, περὶ τῆς βώσεως τῆς ὑμετέρας δηλούντα, καὶ τὴν ἀγάπην διὰ τῶν ἐπιστολῶν συνεχῶς ἀνανεοῦντα, καὶ τὴν παρουσίαν τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ποιοῦντα φαντάζεσθαι. Ἀρκεῖ γὰρ πυκνότης ἐπιστολῶν, ὅταν παρὰ φίλων γνησίως φέρεται, καὶ τῆς παρουσίας σοφίσασθαι τὴν ἡδονήν.

PI'. Βρίσωρι.

Τί τοῦτο; Αὐτόθι μὲν ὄντων^d ἡμῶν μυρία καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν ἐσπούδακας, καὶ τῇ πάλαι πάσῃ, μᾶλλον δὲ τῇ οἰκουμένῃ κατὰδῆλος γίγνεται ἐπὶ τῷ φίλτρῳ, ᾧ περὶ ἡμᾶς ἐπιδεικνύσαι, μὴ στέγων αὐτὸ σιγῇ κατέχειν, ἀλλὰ διὰ τῶν ἔργων, διὰ τῶν ῥημάτων πανταχοῦ ἐπιδεικνύμενος, ἐπιστάλλαι δὲ ἡμῖν οὐδὲ ἀπαξ κατεδέξω, καὶ ταῦτα σφόδρα διψῶν τῶν ἐπιστολῶν τῶν σὺν, καὶ τῶν γραμμάτων ἐπιθυμοῦσιν; Οὐκ οἶσθα ὅσην ἐμέλλομεν καρποῦσθαι παράκλησιν τῆς οὕτω γνησίας ψυχῆς, τῆς οὕτω θερμῆς φιλίας ἔγγονα δεγόμενοι γράμματα; Καὶ ταῦτα οὐκ ἐγκαλῶν λέγω (οἶδα γὰρ ὅτι καὶ γράφων, καὶ σιγῶν, ἀκμάζουσιν διατηρεῖς τὴν περὶ ἡμᾶς διάθεσιν), ἀλλὰ σφόδρα ἐπιθυμῶν^e σου τῶν ἐπιστολῶν. Καὶ μὴ γράφοντες μὲν σου, οὐ πυκνόμεθα τοὺς ἐκεῖθεν ἀφικνουμένους ἐρωτῶντες περὶ τῆς βώσεώς σου καὶ τῆς εὐθυμίας, καὶ σφόδρα χαίρομεν ἀκούοντες ἅπερ ἐπιθυμοῦμεν^f· ἀλλὰ βουλόμεθα καὶ παρὰ τῆς γλώττης τῆς σῆς, καὶ παρὰ τῆς δεξιᾶς τῆς σῆς ταῦτα μανθάνειν. Εἰ τοίνυν μὴ βαρὺ μὴδὲ ἐπαχθὲς ζητοῦμεν^g, νῦν γοῦν ταύτην ἡμῖν παράσχου τὴν χάριν, μεγίστην οὖσαν καὶ ἥδιστην, καὶ πολλὴν ἡμῖν φέρουσαν τὴν ἡδονήν.

[707] **PIA'. Ἀμπρούκῃ διακόνῳ.**

Ἐδεξάμην δευτέραν, ἣν ἔφες προτέραν ἐπιστολὴν ἐπιστάλλεσθαι, δέσποινά μου τιμιωτάτη καὶ κοσμιωτάτη. Καὶ τὰ αὐτὰ πάλιν λέγω, μὴ κάλει τόλμαν τὸ προτέραν τοῖς πρὸς ἡμᾶς ἐπιτηδῆσαι γράμμασι, μηδὲ ἀμάρτημα νόμιζε τὸ μέγιστον ἐγκώμιον. Ἀγάπης γὰρ ζεώσεως καὶ θερμῆς τοῦτο δείγμα ποιούμεθα, καὶ τῆς γνησίας καὶ εὐκρινούς σου διαθέσεως τῆς φιλο-

^a Reg. ἀπενεχθέντες. Savil. item in textu ἀπενεχθέντες, in marg. ἀχθέντες, Morel. ἀναχθέντες.

^b Duo mss. καρπώσονται.

^c Vatic. τὴν Κουκουσὸν de more. Vide supra epist. 84.

^d Mss. αὐτόθι μενόντων, quam etiam lectio quadrat.

^e Sic recte Savil. Morel, et Monf. ἐπιθυμῶ. Eoz.

^f Reg. et Vatie. αἰτούμεν.

dine mittatis : sic enim peregre degentes solatio non mediocri perfruemur.

CLXXXVII. Procopio. (Ab anno 404 ad 407.)

Quamquam exigua nobis tecum istic consuetudo fuit, domine plurimum suspiciende, magnum tamen sinceræ tuæ caritatis, animi quieti, sinceri ac ferventis amoris periculum fecimus. Quapropter etiam ad ipsos orbis terrarum fines relegati, atque ad ipsam extremam solitudinem abducti, quoniam ubique te circumferimus, quocumque tandem proficiscamur, et insculptum in pectore gestamus, ex tanto licet intervallo scribimus, ac debitam salutationem persolvimus : tuamque suavitatem oramus, ut nisi grave sit ac molestum, hanc ipse nobis gratiam concedas, et de tua valetudine lætum ad nos nuntium mittas. Hæc enim etiam te minime scribente intelligimus, dum eos qui istinc veniunt sciscitamus, quod magno nobis studio sit, ut de tua valetudine ac nominis celebritate certiores fiamus : cupimus tamen lingue tuæ ac manus tuæ beneficio nobis eadem innotescere, ut duplicem voluptatem carparamus, tum quod scribamus, tum quod literas a tua nobilitate missas recipiamus. Hanc vero nobis concede gratiam, quæ et jucundissima est, ac rationi consentanea, et multa lætitia nos perfundit.

CLXXXVIII. Marcellino. (Cucuso anno 404.)

Nos quidem in omnium desertissimum locum Cucusum relegati sumus : cum tamen nobis in mentem venit vestræ caritatis, qua nos complectimini, ingentem percipimus consolationem, atque in solitudine divites sumus. Neque enim is vulgaris est thesaurus, si viros nanciscaris, qui sincere amare noverint. Ideo tantiets corpore minime adsumus, vobiscum anima devincti sumus, et catena caritatis obstricti. Hinc etiam fit, ut ad vos tanto intervallo disjuncti scribamus, ac debitam salutationem persolvamus. Nam in primorum numerum amicorum te adscriptum a nobis fuisse nec ipse ignoras, domine mi plurimum suspiciende. Hanc igitur nobis et ipse gratiam concede, ut frequenter ad nos literas mittas, quæ de tuæ valetudinis statu læta nuntient, ut et dum scribimus, et dum ejusmodi literas accipimus, multam consolationem ac voluptatem carparamus, et maximo etiam in solitudine degentes solatio perfruamur.

CLXXXIX. Antiocho. (Cucuso anno 404.)

Ecquando tandem suavis et ardentis amoris tui, sinceræ minimeque fucate caritatis poterimus obvisci, mentis ingenue ac sublimis, animi confidentis ? Quamvis enim ad ipsos ultimos orbis terrarum fines proficiscamur, ubique te circumferimus abeuntes, fervidum nostri amatorem, et arcissima caritatis nobiscum lege devinctum. Quocirca vel in ipsam nostri hujus orbis terrarum solitudinem, Cucusum nimirum relegati, quamvis haud facile, qui literas perferant, nancisci queamus, omnem adhibuimus diligentiam, ut investigaremus, ac reperiremus, qui nostram hanc

epistolam ad te perferret, ut sublimitatem tuam com-
pellaremus, ac debitam salutationem magnificentia
tuæ persolveremus. Neque vero in dubium revocari
debere arbitror, cum ea quæ jam a te sunt gesta con-
silio, quin sine nostra admonitione ad nos literas
crebro mittere, et de tua valetudine certiores nos
facere memineris. Non enim mediocrem consolatio-
nem hauriemus, cum a vobis, a quibus impense dili-
gimur, literas accipere licebit, quæ valetudinis ve-
stræ statum exponant, et epistolæ ministerio caritatem
subinde renouent, ac vestram præsentiam nobis ob
oculos ponant. Siquidem potest frequentia literarum
eam, quæ ex præsentia perciperetur, lætitiâ ac vo-
luptatem adumbrare, cum a sinceris amicis trans-
missæ fuerint.

CXC. Brisoni (a). (Anno 404.)

Quid hoc rei esse dicam ? Siccine tu, qui cum nos
istic essemus, innumera facere ac dicere studuisti.
atque urbi, vel potius toti orbi terrarum innotuisti ob
eum amorem, quem erga nos ostendebas, neque si-
lentio tegere id poteras, sed et rebus ipsis et verbis
ubique specimen ejus edebas, literas ad nos ne semel
quidem dignatus es mittere, idque, cum summo tua-
rum epistolarum desiderio teneremur, tuasque literas
expeteremus ? Nescis quantum ex eo percipiuri esse-
mus consolationem, quod tam ardentis amicitie fetus
literas acciperemus ? Atque hæc ego non exprobrandi
causa dico, quippe qui sciam te, siue scribas, siue si-
leas, ingentem benevolentiam erga nos conservare,
sed quod tuarum desiderio flagram epistolarum. Ac
solemus quidem, etiamsi non scribas, eos qui istinc
adveniant, sciscitari de tua valetudine atque hilari-
tate, ac summopere lætari, cum ea quæ desideramus,
audimus : sed lingue tuæ ac dexteræ tuæ beneficio
hæc intelligere cuperemus. Nisi ergo fortasse grave
sit ac molestum quod petimus, nunc saltem hanc no-
bis concede gratiam, quæ maxima est et jucundis-
sima et magnam nobis pariet voluptatem.

CXCI. Ampruclæ (b) diaconissæ. (Cucuso anno 404.)

Secundam accepi, quam te priorem misisse scri-
bis, epistolam, domina mea reverendissima et orna-
tissima. Atque iterum dico, noli audaciam appellare,
quod literas ad nos prior scripseris, neque peccatum
id arbitrare quod laus est maxima. Hoc enim ferven-
tis et ardentis documentum esse caritatis censemus,
ac sinceræ minimeque fucate benevolentie tux, quæ

(a) Pro nomine græco, *Brisoni*, quod interpretatum est, *Brisoni*, Morel. habet, *Brisoni*, *Brysoni*; sed infra epist. 254 idem Morel. *Brisoni*. Savil. in textu *Brisoni*, in marg. *Brisoni*. Socrat. Hist. Eccl. lib. 6, cap. 8, *Brisoni* habet, qui dicitur lapide percussus, qui Briso etiam cap. 16 dicitur Chrysostomum a priore exilio reduxisse, et ad Palladium in vitam Chrysostomi cap. 30 memoratur *Brisoni*, sic cum *et*, fratres Palladii, unde liquet hoc nomen cum scribendum esse. Alius item Briso episc. Philipporum in Thracia commemoratur Socrat. lib. 6, cap. 18.

(b) Eandem putat esse Ampruclam Fronto Duceus quæ Proculam, siue potius Proclam vocat Palladius in vita Chrysostomi cap. 10 : quæ de re actum est in vita s. doctoris. Ibid. Reg. et Vatic. *Ἐλεῖσθαι προτίαν, ἣν ἱερὸν δαυείον ἐπιστολὴν ἀπεσταλμένην*. Priorem accepi quam te secundam misisse scribis. Sic etiam Savilius. Utrovvis modo legas, eodem recidit sententia.

flamma ipsa sit ardentior. Cum igitur hæc tibi explorata sint, hanc nobis frequenter largire gratiam, ut de tua valetudine certiores nos facias, et sexcentis epistolis nos obruas, quæ id significant. Nam si vqs qui nos amatis, et hilares esse, ac prospera valetudine et securitate frui certo confidamus, non mediocre nostræ in regione peregrina commorationis levationem capimus, sed et maximo solatio fruemur, licet in extrema solitudine habitemus. Tecum ergo reputans, quantam festivitatis occasionem nobis allatura sis, noli hanc nobis lartitiam invidere, sed quantum licebit, et facultas dabitur, continue felicem nobis de tua valetudine nuntium mitte.

CXCII. *Onesicratia* (a). (Cucuso anno forte 405.)

Magnum animo dolorem nos quoque cepimus, cum de mortæ beatæ filia: tuæ: ad nos est allatum. Verumtamen cum probe nota nobis sit animi tui sapientia, mentisque sublimitas, plane confidimus fore, ut tantis fluctibus superior evadas. Nam ut nequam contristeris, fieri nequit; sed te hortamur tamen, ut moderate id agas, cum probe noveris, quam fluxæ sint et caducæ res humanæ, communesque omnibus hæc calamitates, ac naturæ lex communis, et Domini omnia nostrum Dei decretum. Neque enim istud mors est, sed peregrinatio, atque a deterioribus ad meliora commigratio. Hæc igitur animo volvens omnia, generose fer quod accidit, et elementi Deo gratias age. Quamvis enim eo gravior inflicta sit plaga, quod adhuc recenti priori successerit, tamen eo tibi splendidior corona patientiæ, majoraque præmia debebuntur, si cum gratiarum actione et laude calamitatem istam tuleris. Ne igitur nos quoque magnopere doleamus, sed evidenter sciamus nonnihil tibi nostras literas profuisse, ad nos hoc ipsum scribere ne graveris, ut indices omnem tibi mororis nubem esse discussam, ac doloris ulcus magna ex parte sanatum. Si enim hæc intellexerimus, sexcentas ad te mittere epistolas non cessabimus, quod non mediocre tui studiosi simus, cum sincerum semper ac minime fucatum honorem, reverentiam et caritatem a modestia tua delatam senserimus. Quorum omnium perpetuo memores, florentem ac vigentem erga te benevolentiam conservamus, licet ad ipsos ultimos orbis terrarum fines deferamur.

CXCIII. *Pæanio*. (Cucuso anno 401.)

Magnopere me crexisti, ac summa lætitia perfudi-

¹ Juxta Vatic. et Reg., *Macaria filia tuæ*, gr. τῆς Μακαρίας τῆς θυγατρὸς σου. Macariam agnoscunt Mythologi Herculis filiam, et in Martyrologio Romano, Macaria martyr occurrit die 8 Aprilis, quo argueretur nomen illud proprium insolens non esse.

(a) Vox *Onesicratia*, Ὀνησικρατία, omnibus Mss. nostris consonat. At vero, si Frontoni Duceo credatur, scribendum est *Asyncritia*, Ἀσυνκριτία, quia nempe alii sunt ad Asyncritiam a Chrysostomo missæ epistolæ. Sed si Mss. nostros vidisset, forte sententiam mutavisset: nam sic Coislinianus et Vaticanus antiquissimi Codices habent. Sic quoque Regius, sic Savilius legit, neque aliam lectionem notat: nam illud *Asyncritia* unde prodierit ignoro; certe potius crediderim librarium illum qui rœcem græcam Ἀσυνκριτία posuit, nomen illud frequenter positum vero et genuino substituisse, quam librarium quempiam nomen insolitum, Ὀνησικρατία, commentum esse, quod tamen nomen græce optime compositum est nec temere formatum.

sti, quod, cum tristia nuntiares, verbum adjeceris, quod omnibus quæ acciderint accinendum est, dixerisque, Glorificetur Deus in omnibus. Hoc verbum letale diabolo vulnus infligit; hoc in quovis periculo securitatis et voluptatis occasionem affert. Nam simul atque illud quis protulerit, confestim mororis nubes discutitur. Numquam igitur hoc dicere intermitte, atque alios docere. Si enim quæ vos invasit tempestas, licet asperior fiat, in tranquillitatem mutabitur; sic qui tempestate jactantur, majorem accipient mercedem, simulque a malis liberabuntur. Hoc Jobum corona cinxit, hoc verbum diabolum in fugam convertit, et confusum recedere coegit, hoc tumultum omnem depellit. Perge itaque omnibus quæ contingunt, istud accinere. Loci vero causa, nemo ulli negotium facessat. Quamquam enim desertus locus est Cucuso, hic tamen et quiete fruimur, et non mediocre ex itinere contractam infirmitatem sanare potuimus, ex quo cepimus domi perpetuo residere. Quod si nos rursus cogere velitis loca subinde mutare, summis conflictabimur malis, præsertim cum hiems sit pro foribus. Nemo igitur importunus ulli aut molestus hac occasione sit. Verum ad nos de tua valetudine, deque tua istic commoratione nominisque celebritate atque hilaritate scribe. Non enim vulgarem etiam in tanta degentes solitudine consolationem hauriemus, cum ejusmodi a tua reverentia missæ literæ nobis reddentur.

CXCIV. *Gemello*. (Cucuso anno 404.)

Desertum quidem locum habitamus Cucusum, ac totius orbis hujus nostri desertissimum. Quamvis tamen ad ipsos terræ terminos relegemur, oblivisci tuæ caritatis minime possumus; sed in externa desertaque regione dum versamur, et morbi reliquias etiamnum circumferimus, ac metu latronum obsidemur (neque enim abscedunt, sed itinera intercludunt, et omnia cruore complent Isauri), perpetuo te mente circumferimus, ac fortitudinem tuam, loquendi libertatem, suavem ac sinceram benevolentiam apud nos effingimus, et harum nos recordatione cogitationum oblectamus. Tu vero frequenter ad nos, domine plurimum suspiciende, scribe de valetudinis tuæ statu, et quo pacto calidarum tibi aquarum usus successerit, et quid rerum nunc geras: ut etiam procul a te dissiti nihilo deteriori conditione simus, quam qui semper tecum versantur, ut de rebus tuis certiores fiamus. Nosti quippe quanto nobis studio sit, de tua valetudine quidpiam audire; quod te vehementer amemus; et arctissime cum tua magnificentia devincti simus.

CXCV. *Claudiano*. (Ab anno 404 ad 407.)

Quidnam hoc esse dicam? Tunc illo, qui nostro amore flagrabas, et quodammodo insaniebas, qui tantam in nobis expertus es caritatem, qui semper nobiscum devinctus eras, ne literis quidem nos tanto temporis spatio dignatus es, sed tam diuturno silentio uti potuisti? Quid igitur in causa fuit? An vero post discessum nostrum ex animo tuo nos ejecisti, et segnior

τῆς θερμότητος. Ταῦτ' οὖν εἰδυία ἐπιδαφιλεῖς^α ταύτην ἡμῖν τὴν χάριν συνεχῶς, περὶ τῆς ὑγείας ἡμῖν δηλοῦσα τῆς σῆς, καὶ πέμπε νιφάδας ἡμῖν γραμμάτων, τοῦτο ἀπαγγελλούσας. Ἐάν γὰρ θαρρῶμεν περὶ τῶν ἀγαπώντων ἡμᾶς, ὅτι ἐν ἐπιθυμίᾳ καὶ ἐν ὑγείᾳ καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ καθεστήκατε, οὐ μικρὰν δεξιόμεθα τῆς ἐν ἀλλοτρίᾳ διατριβῆς παράκλησιν, ἀλλὰ καὶ μεγίστην καρπωσόμεθα παραμυθίαν, καίτοι γε ἐσχάτην ἐρημίαν οἰκοῦντες. Λογισαμένη τοίνυν ὁσὴν ἡμῖν ἐργάσῃ τὴν ἐορτήν, μὴ φθονήσῃς ἡμῖν τῆς καλλίστης ταύτης εὐφροσύνης, ἀλλ' ὡς ἂν ἐγχαρῇ, καὶ οἶόν τε ἦ, εὐαγγελίζου διηνεκῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς βώσεως τῆς σῆς.

Pl. B'. Ὀρησικρατία.

Σφόδρα ἡγήσομεν καὶ ἡμεῖς ἀκούσαντες περὶ τῆς μακαρίας θυγατρὸς σου. Ἄλλ' ὅμως εἰδότες τὸ φιλόσοφόν σου τῆς διανοίας, καὶ τὸ ὑψηλὸν τῆς γνώμης, πάννυ θαρρῶμεν ὡς ἀνωτέρα στήση τῶν τοιοῦτων κυμάτων^β. Μὴ λυπεῖσθαι μὲν γὰρ ἀμήχανον, παρακαλούμεν δὲ συμμέτρως τοῦτο ποιεῖν εἰδυίαν τὸ ἐπίκτητον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ ὡς κοινὰ ταῦτα πᾶσι τὰ πάθη, καὶ ὡς φύσεως νόμος κοινὸς, καὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Δεσπότης Θεοῦ ἀπόφασις. Οὐ γὰρ δὴ θάνατος τοῦτο, ἀλλ' ἀποδημία καὶ μετὰστασις ἀπὸ τῶν χειρόνων πρὸς τὰ βελτίω. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογισομένη, φέρε γενναίως τὸ συμβᾶν, καὶ εὐχαρίστει τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ. Εἰ γὰρ καὶ χαλεπωτέρα ἢ πληγὴ γέγονε, πρὸς τὸ νεαρὰν οὖσαν τὴν προτέραν καταλαβεῖν, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερός σοι ὁ στέφανος τῆς ὑπομονῆς, καὶ μεῖζον τὰ βραβεῖα, μετ' εὐχαριστίας καὶ δοξολογίας φερούση τὸ πάθος. Ἴν' οὖν καὶ ἡμεῖς μὴ σφόδρα ἀλγῶμεν, ἀλλ' εἰδῶμεν σαφῶς ὅτι γέγονέ σοι τε πλέον ἀπὸ τῶν γραμμάτων τῶν ἡμετέρων, μὴ κατοκνήσῃς ἡμῖν γράφαι τοῦτο αὐτὸ, δηλοῦσα ὅτι σοι τῆς ἀθυμίας διεσεκδάσθη τὸ νέφος, καὶ τὸ πολὺ τῆς ὀδύνης τοῦ ἔλκους ὑποτέτμηται. Εἰ γὰρ ταῦτα [708] μάθοιμεν, οὐ παυσόμεθα νιφάδας ἐπιστολῶν πέμπειν σοι· καὶ γὰρ οὐχ ὡς ἔτυχεν ἀντεγόμεθα σου τῆς εὐγενείας, γνησίας ἀεὶ καὶ εὐκλεινοῦς καὶ τιμῆς, καὶ αἰδοῦς, καὶ ἀγάπης ἀπολαύσαντες παρὰ τῆς σῆς κοσμιότητος. Ὡν συνεχῶς μεμνημένοι, ἀκμάζουσιν τὴν περὶ σὲ διάθεσιν τηρούμεν, ἅν πρὸς αὐτὰς ἀφικώμεθα τῆς οἰκουμένης ἔτις ἐσχάτις.

Pl. Γ'. Παιανίω.

Σφόδρα με ἀνεπτέρωσας, καὶ σκιρτᾶν ἐποίησας, ὅτι, τὰ λυπηρὰ ἀπαγγείλας, ἐπέθρας τὸ ῥῆμα, ὃ πᾶσι τοῖς συμβαίνουσιν ἐπιλέγειν χρή, εἰπὼν· Δόξα δὴ τῷ Θεῷ πάντων ἕνεκα. Τοῦτο τὸ ῥῆμα καιρία τῷ διαδίδω πλῆγῇ τοῦτο μεγίστη τῷ λέγοντι ἐν παντὶ κινδύνῳ ἀσφαλείας καὶ ἡδονῆς ὑπόθεσις. Ἄμα τε γὰρ τις ἐφθόγγετο τοῦτο, καὶ σχεδόννυται εὐθείας τῆς ἀθυμίας τὸ νέφος. Μὴ δὴ παύσῃ τοῦτο τε λέγων,

^α Idem ἐπιδαφιλεῖς, ei sic legit Savilius: utraque lectio quadrat.

^β Coislin. τῶν τοιοῦτων καμάτων. Mox duo mss. τοῦτο ποιεῖν εἰδυίαν. Edit. εἰδυία.

^γ Duo mss. παύσῃ αὐτὸς τε λέγων. Infra lidem πλείονα καρπώσονται τὴν ἡδονήν, μετὰ καὶ τοῦ τῶν.

καὶ τοὺς ἄλλους παιδεύων. Οὕτω καὶ ὁ χειμὼν ὁ καταλαβὼν, ἅν τραχύτερος γένηται, εἰς γαλήνην μεταστήσεται· οὕτω καὶ οἱ χειμαζόμενοι πλείονα καρπώσονται τὴν ἀμοιβὴν μετὰ τοῦ καὶ τῶν δεινῶν ἀπαλλαγῆναι. Τοῦτο τὸν Ἰωὺ ἐστεφάνωσε, τοῦτο τὸ ῥῆμα τὸν διάβολον ἐτρέψατο, καὶ ἐγκαλυφόμενον ἀναχωρῆσαι πεποίηκεν, τοῦτο θορύβου παντὸς ἀναίρεσις. Μένε δὴ τοῦτο ἐπὶδὼν τοῖς γινομένοις ἅπασιν. Τοῦ τόπου δὲ ἕνεκεν, μηκέτι λοιπὸν μηδεὶς ἐνοχλεῖτω. Εἰ γὰρ καὶ Ἐρημον τὸ χωρίον ἢ Κουκουσὸς, ἀλλ' ὅμως καὶ ἡσυχίας ἀπολαύομεν ἐνταῦθα, καὶ οὐ τὸ τυχόνεικ τῆς ἀσθενείας τῆς κατὰ τὴν ὁδὸν γενομένης ἡμῖν, διὰ τῆς οἴκου καθέδρας τῆς διηνεκούς, διορθῶσαι ἰσχύσαμεν. Ἄν δὲ μέλλετε πάλιν ἡμᾶς ἀναγκάζειν τόπους ἐκ τόπων ἀμείβειν, τὰ ἐσχάτα πεισόμεθα, καὶ μάλιστα τοῦ χειμῶνος ἐπὶ θύραις ὄντος. Μηδενὶ τοίνυν φορτικῶς μηδεὶς, μηδὲ ἐπαχθῆς γενέσθω ταύτης ἕνεκεν τῆς ὑποθέσεως. Ἀλλὰ γράφε ἡμῖν συνεχῶς τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, καὶ τῆς διατριβῆς τῆς αὐτόθι, καὶ τῆς εὐδοκίμησης, καὶ τῆς εὐθυμίας. Οὐ γὰρ τὴν τυχοῦσαν, καὶ ἐν ἐρημίᾳ τοιαύτῃ διατρίβοντες, καρπωσόμεθα παράκλησιν, τοιαῦτα παρὰ τῆς σῆς τιμιότητος δεχόμενοι γράμματα.

Pl. Δ'. Γεμέλιω.

Ἐρημον μὲν οἰκοῦμεν χωρίον τὴν Κουκουσὸν^α, καὶ πάσης τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης ἐρημώτατον. Πλὴν ἅν πρὸς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα ἀνεγχεσόμεν, ἐπιλαθέσθαι σου τῆς ἀγάπης οὐ δυνάμεθα· ἀλλὰ καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ καὶ ἐν ἐρημίᾳ διατρίβοντες, καὶ ἐτι λείψανα ἀρρώστιας περιφέροντες, καὶ φέδω ληστῶν πολιορκούμενοι (οὐ γὰρ ἀφίστανται τὰς ὁδοὺς ἀποτειγίζοντες καὶ πάντα αἱμάτων πληροῦντες οἱ Ἰσαῦροι), διηνεκῶς σε ἐπὶ διανοίας περιφέρομεν, τὴν ἀνδρείαν σου, τὴν παρρησίαν, τὴν γλυκεῖαν καὶ γνησίαν διάθεσιν παρ' αὐτοῖς ἀναπλάττοντες, καὶ τοῦτον τῶν λογισμῶν ἐντροφῶντες τῇ μνήμῃ. Γράφε [709] δὲ αὐτὸς ἡμῖν συνεχῶς, δέσποτα θαυμασιώτατε, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, καὶ πῶς σοι τὰ θερμὰ ἐχρήσατο, καὶ ἐν εἰσιν ὁρμᾷ^β τὰ σά νῦν· ἵνα καὶ πόρρωθεν ὄντες, μηδὲν ἑλαττον ἔχωμεν τῶν ἀεὶ σοι συγγινομένων, εἰς τὸ σαφῶς εἰδέναι τὰ σά. Οἶσθα γὰρ ὅπως ἡμῖν περισπούδαστον περὶ τῆς βώσεως τῆς σῆς μανθάνειν, διὰ τὸ σφόδρα σου ἐρᾶν, καὶ συνδεδέσθαι μετὰ ἀκριβείας τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῇ σῇ.

Pl. Ε'. Κλαυδιανῷ.

Τί τοῦτο; Ὁ θερμὸς ἡμῶν ἐρατῆς, ὁ μανικὸς, τοσαύτης παρ' ἡμῶν ἀπολαύσας ἀγάπης, ὁ διηνεκῶς ἡμῖν συνδεδεμένος, οὐδὲ γραμμάτων ἡμᾶς ἐν οὕτῳ χρόνῳ μακρῷ ἡξίωσας, ἀλλ' ἠνέσχου σιγῆσαι σιγὴν οὕτω μακράν; Τί ποτε ἄρα τὸ αἶτιον; Ἄρα μετὰ τὴν ἀποδημίαν ἐξέβαλες ἡμᾶς τῆς διανοίας τῆς σῆς, καὶ ῥαθυμότερος περὶ τὴν ἡμετέραν γέγονας

^α Valic. τὴν Κουκουσὸν pro more. Paulo post Coislin. τῆς οἰκουμένης τὰ τέρματα.

^β Savil. ὁρμᾷ.

ἀγάπην; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι· μή γάρ ποτε τοῦτο γένηται, ἀπὸ φιλικῆς οὕτω ψυχῆς καὶ θερμῆς τοσαύτην γενέσθαι μεταβολήν. Ἄλλ' ἄρα μὴ ἀβρώστια σε κατέσχεν; Ἄλλ' οὐκ ἠδύνατο αὐτὴ γενέσθαι κώλυμα τῷ γράφειν. Ἐπεὶ οὖν ἀγνωσοῦμεν τὴν αἰτίαν, μετὰ τοῦ λύσαι τὴν σιγὴν καὶ τὴν αἰτίαν εἰπεῖ τῆς σιγῆς, καὶ πέμπε ταχέως ἡμῖν ἐπιστολὴν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζομένην ἡμᾶς. Οὕτω γὰρ τὰ μέγιστα ἡμῖν χαρίῃ, καὶ τῆς ἐρημίας πολλὴν παρέξεις παράκλησιν, ἀν τοιαῦτα δεδωμένα γράμματα. Ἀλλὰ μὴ ἀβουμήσης· εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην μένεις σιγῶν, οὐκ ἔτι σοι συγγνώμην δώσομεν, ἀλλὰ γραψόμεθα σε τῆς ἐσχάτης ἀγνωμοσύνης. Οἶδα δὲ ὅτι πάσης σοι τιμωρίας τοῦτο πικρότερον.

Πλζγ'. Ἀετίω.

Ἡμεῖς σου τῆς ἀγάπης οὐδέποτε ἐπιλαθέσθαι δυνάμεθα, τῆς θερμῆς, καὶ γνησίας, καὶ πεπρωμένης, τῆς εὐκρινούς καὶ ἀδόλου, ἀλλὰ διηλεκτῶς ἐπὶ διανείας σε περιφέρομεν, καὶ ἔχομεν ἐγκεκλαμμένον ἡμῶν τὸ συνέθεσθαι. Καὶ ἐβουλόμεθα μὲν καὶ ὅρῃν σε συνεχῶς· ἐπεὶ δὲ τοῦτο τέλος οὐχ οἶδόν τε, διὰ τῶν γραμμάτων τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἐαυτὸν πληροῦμεν, τὴν ὀφειλομένην πρόσρρησιν ἀποδιδόντες σοι τῇ εὐλαδείᾳ, καὶ σε παρακαλοῦμεν καὶ ἐαυτὸν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἐρημίᾳ διατρίβομεν πολλῇ, καὶ ἐπὶ φόβου ληστῶν πολιορκούμεθα, καὶ ἐν ἀβρώστια τυγχάνομεν, ἀλλ' ἐὰν δεδωμένα γράμματα παρὰ τῆς εὐγενείας τῆς σῆς, εὐαγγελιζόμενα ἡμῖν περὶ τῆς ὑγείας σου, πολλὴν καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ ὄντες καρποσώμεθα τὴν παράκλησιν*. Εἰδὼς οὖν ἡλίκα ἡμῖν χαρίῃ, καὶ ὅσην ἡμῖν παρέξεις τὴν εὐφροσύνην, μὴ φρονήσης ἡμῖν τῆς τοσαύτης ἡδονῆς, ἀλλὰ σπούδας ἡμῖν συνεχέστερον ἐπιστέλλειν· πολλὴν γὰρ ἐν τεύθειν καρποσώμεθα τὴν ἡδονήν.

[710] Πλζδ. Σπουδίω ἐπαρχῷ πόλεως.

Οἶδα μὲν, ὅτι συνετός ὢν, καὶ φιλοσοφεῖν εἰδὼς, καὶ πρὸ τῶν γραμμάτων τῶν ἡμετέρων πρῶτος ὁσις τοῦ μακαρίου ἀδελφοῦ τῆς μεγαλοπρεπείας τῆς σῆς τὴν ἀποδημίαν· οὐ γὰρ ἂν αὕτη χαλέσαιμι θάνατον. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡμᾶς ἀναγκαῖον τὰ παρ' ἐαυτῶν εἰσενεγκεῖν, παρακαλῶ σου τὴν θαυμασιότητα, δέσποτα μεγαλοπρεπέστατε, καὶ ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ δείξαι αὐτὸν, οὐχ ὥστε μὴ ἀλγεῖν (τοῦτο γὰρ ἀμήχανον, ἀνθρώπων ὄντα, καὶ σαρκὶ συμπεπλεγμένον, καὶ τοιοῦτον ἐπιζητοῦμεν ἀδελφόν), ἀλλ' ὥστε μέτρον ἐπιθεῖναι τῇ λύτῃ. Οἶσα γὰρ τῶν ἀνθρώπων τὸ ἐπικηρον, καὶ ὅτι ποταμίῳ βευμάτων μεμεταίφουσιν τὰ πράγματα, καὶ ὡς ἐκείνους μόνους χρὴ μακαρίζειν, τοὺς μετὰ χρηστῆς ἀληθείας καταλύοντας τὸν παρόντα βίον. Οὐ γὰρ ἐπὶ θάνατον ἐρχονται, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀγῶνων ἐπὶ τὰ βραβεῖα, ἀπὸ τῶν παλαισμάτων ἐπὶ τοὺς στεφάνους, ἀπὸ τῆς τεταραγμένης θαλάσσης ἐπὶ λιμένα ἀκούμαντον. Ταῦτ' αὖν ἐννοῶν παρακάλει αὐτὸν, ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς οὐχ ὡς ἐτυχεν ἀλγούντες, με-

* Dna mss. καρποσώμεθα τὴν παραμυθίαν.

γίστην τῆς ἀλγηδόνος ἔχομεν παραμυθίαν, τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός, ἣν καὶ αὐτῷ σοὶ μεγίστην οἶμαι φέρειν παράκλησιν. Εἰ μὲν γὰρ πονηρὸς τις ἦν ὁ ἀπελθὼν, καὶ κακίας γέμων, ἔδει ὀργεῖν καὶ διοφύρεσθαι τοῦτου χάριν· ἐπειδὴ δὲ τοιοῦτος καὶ οὕτω βεβαιωκώς, ὡς ἅπαντα οἶδεν ἡ πόλις, μετ' ἐπισεικίας, μετὰ χρηστότητος, τὸ δίκαιον ἀεὶ τιμήσας, παρρησία τῇ προσήκουσῃ χρησάμενος, ἐλευθερίᾳ, ἀνδρείᾳ, οὐδὲν τὰ παρόντα ἡγησάμενος, ἀλλ' ἀλλότριος τῆς βιωτικῆς γενόμενος φροντίδος, ἀγάλλεσθαι χρὴ, ἐκείνῳ τε συνίδεσθαι, τῇ τε θαυμασιότητι τῇ σῇ, ὅτι τοιοῦτον προέπειψας ἀδελφόν, ἐν ἀσύλῳ λοιπὸν θησαυρῷ, ἅπερ ἔχων ἀπῆλθεν, ἔχοντα τὰ ἀγαθὰ. Μὴ τοίνυν ἀνάζειν τι σαυτοῦ λογισθ, δέσποτά μου θαυμασιώτατε, κατακλόμενος τῷ πένθει, ἀλλὰ δείξον αὐτὸν καὶ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, καὶ δηλώσαι ἡμῖν παρακληθῆναι, ὅτι γέγονε σοὶ τι πλεον καὶ ἀπὸ τῶν γραμμάτων τῶν ἡμετέρων, ἵνα καὶ ἡμεῖς, ἐκ τοσοῦτου καθήμενοι διασθήματος, καλλωπιζώμεθα, ἀπὸ φιλικῆς ἐπιστάλης παλὺ τῆς ἀθυρίας ταύτης ὑποτίμνωσθαι δυνηθέντες.

Πλζε. Ἦουζίω.

Τί τοῦτο; Οὕτως ἡμῶν σφοδρὰς ἔρων (οὐδὲ γὰρ ἔλαθες ἡμᾶς, ἐπεὶ περ οὐ δυνατόν ἐραστὴν ποτε σφοδρὸν λαθεῖν τὸν ἐρώμενον), γραμμάτων ἡμᾶς οὐκ ἔξισας, ἀλλ' ἠνέσχου σιγῇ κατέχειν τὸν ἔρωτα; Τί ποτε ἄρα τὸ αἴτιον; Ἐγὼ μὲν εἰπεῖν οὐκ ἔχω· σὺν δὲ ἂν εἴῃ μετὰ τὸ λύσαι τὴν σιγὴν, καὶ τὴν αἰτίαν εἰπεῖν τῆς σιγῆς. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ πρότερον τοῖς [711] πρὸς τὴν σὴν εὐγένειαν ἐπεπηδῆσασιν γράμμασιν, ἵνα μηδέ τις τοῦτο σοι καταφυγεῖν ἔξῃ. Γράψε δὴ συνεχῶς ἡμῖν, δέσποτα αἰδεσιμώτατε καὶ εὐγενέστατε, καὶ πλήρου τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν. Καὶ γὰρ ἅπας χειρωθέντες ἀπὸ φήμης φιλικῆς μόνης, καὶ συνδεδέντες σοι τῇ εὐγενείᾳ, οὐδὲ ἂν αὐτοὶ σιγῇ δυνηθείμεν λοιπὸν, ὅστε τοῦ σιγῶντος ἀνέχεσθαι, ἀλλὰ μυρία σοι παρέχουμιν πράγματα, εἰ μὴ συνεχεῖς καὶ πυννὰς ἡμῖν πέμπεις τὰς ἐπιστολάς, τῇ πυκνότητι τῶν γραμμάτων τὴν ἐκ τῆς παρουσίας σοφιζόμενος ἡδονήν.

Πλςθ. Δανιήλῳ πρεσβυτέρῳ.

Εὐλογητός ὁ θεός, ὁ πολλῷ μέλῳα τῶν θλίψεων παρέχων τὴν παράκλησιν, καὶ ὁμῖν τοσαύτην διδοὺς τὴν ὑπομονήν, ὡς καὶ μετὰ πολλῆς εὐφροσύνης φέρειν τὰ συμπίπτοντα λυπηρὰ. Τοῦτο μάλιστα διπλασιάζεται ὁμῖν τὸν μισθόν, τὸ καὶ φέρειν, καὶ μετὰ χαρᾶς φέρειν· τοῦτο καὶ ἡμῖν πολλὴν παρέχει τὴν παράκλησιν, ὅταν ἀκούωμεν τὴν ἀνδρείαν ὁμῶν, τὴν παρρησίαν, τὸ ἀπερίτρεπτον τῆς γνώμης, τὴν εὐτονίαν, τὴν ὑπομονήν, τὴν καρτερίαν, τὸν ζῆλον τὸν πυρὸς θερμότερον. Διὰ ταῦτα καὶ ἐν ἐρημίᾳ καθ-

erga caritatem nostram evasisti? Non equidem arbitror; neque enim fieri potest, ut anima tam amica, tam fervida tantam mutationem patiat. An vero te fortasse morbus detinuit? At hic impedimento esse non potuit, quoniam scriberes. Quoniam igitur causam ignoramus, simul et silentium solve, et silentii causam indica, et quamprimum epistolam mitte, quæ nos de tua valetudine certiores faciat. Sic enim maximo nos afficies beneficio, et solitudinis non mediocre nobis solatium præbebis, si ejusmodi literas acceperimus. Sed cave pigritèris: nam si hac accepta demum epistola silentium serves, non amplius veniam dabimus, sed te reum ingrati animi peragemus. Quod tibi, sat scio, supplicio quovis esset acerbius.

CXCVI. Actio. (Cucuso anno 404.)

Nos tuæ caritatis oblivisci non possumus, ardentis, sinceræ, defecatæ, puræ, minimeque fucatæ, sed perpetuo te animo circumferimus, et insculptum pectori nostro gestamus. Et cuperemus quidem frequenter te cernere: quando autem jam id fieri nequit, nostram per literas cupiditatem explemus, et tuæ pietati debitam salutationem persolvimus, ac te cohortamur, ut ipse quoque sæpius ad nos scribas. Quamquam enim multa in solitudine degimus, ac metu latronum obsidemur, morboque detinemur, si tamen a tua nobilitate literas acceperimus, quæ de tua valetudine certiores nos faciant, multam, etiam dum peregre versamur, consolationem percipimus. Cum igitur minime ignore, quantam a nobis initurus sis gratiam, quanta nos lætitia sis affecturus, ne, quæso, tantam nobis invidas voluptatem, sed da operam, ut frequentius ad nos literas mittas: multam enim inde percepturi sumus voluptatem.

CXCVII. Studio (a) prefecto urbis. (Cucuso anno 404.)

Scio equidem te prudentem hominem, ac philosophandi peritum, etiam antequam literas nostras accipias, beati fratris magnificentiæ tuæ discessum moderate laturum: non enim mortem placet appellare. Quoniam autem nos etiam quæ nostrarum sunt partium præstare necesse est, excellentiam tuam hortor, domine magnificētissime¹, ut hoc quoque tempore, qualis es, te ipsum exhibeas, non ut omnino non doceas: id enim fieri nequit, cum homo sis corpori anhelus, et ejusmodi fratrem requiras: sed ut tristitia modum adhibeas. Nosti enim quam fragiles sint res humanæ, ac fluvialium conditionem undarum imitentur, sic ut eos solum beatos censi oporteat, qui cum bona spe presentem vitam finierint. Non enim

¹ Post vocem, *magnificētissime* (μεγαλοπρεπέστατε), adjicit Savilius, et *illustrissime* (καὶ ὑποδοξάτατε); ambobus vero compellationes Tatiano prefecto urbis ascribuntur in Synod. Chalced., Act. 1.

(a) Hujus studii mentio facta est in Vita Chrysostomi per Palladium, *Studii prefecti urbis*, qui cum aliis ibidem memoratis calumniis a Joanne episcopo, id est Chrysostomo, depellebant, quæ omnis pluribus in Vita Chrysostomi, Tomo primo. Alius autem hic est, ut recte monet Fronto Duceus, ab eo studio qui anno 408, imperante Leone, s. Præcursori temp. hunc erexit, in quo monachos Accenetas dictos constituit: quibus tempore Leonis Isauri præfuit Theodorus Studites dictus.

ad mortem pergunt, sed a certaminibus ad præmia, a luctis ac palaestris ad coronas, a mari procellis agitato ad portum tranquillum. Hæc ergo cogitans te ipsum consolare, quandoquidem nos quoque non mediocri dolore correpti maximo nostrum mœrorem solatio mitigamus, cum menti nostræ viri illius virtus observatur, ex qua non dubito, quin tibi quoque maxima consolatio præbeatur. Nam si quidem improbus fuisset is qui discessit, et sceleribus coopertus, ejus causa lugendum ac lamentandum esset: cum vero talis, et sic transacta vita, ut tota civitas novit, cum modestia, cum lenitate, justitiam semper colens, et ea qua par erat fiducia præditus, libertate, fortitudine, res præsentis pro nihilo habens, sed ab omnibus curis sæcularibus alienus fuerit, lætari oportet, ac tum illi, tum excellentiæ tuæ gratulari, quod talem fratrem præmiseris, qui ea bona, quæ habuit cum discessit, in tuto deinceps et inviolabili thesauro collocavit. Noli ergo quidquam te indignum cogitare, domine mi plurimum suspiciende, vel luctu frangi: sed hoc tempore, qualis es, te ipsum exhibe, nobisque significare dignare, nostras tibi literas profuisse, ut nos quoque tanto a te intervallo disjuncti gloriemur, quod solius epistolæ beneficio non mediocriter hunc mœrorem potuerimus mitigare.

CXCVIII. Hencychio. (Cucuso anno 404.)

Quid hoc est quod, cum tam vehementer nos ames (neque enim id nos latet; nam fieri nequit, ut qui vehementer amat, eum lateat quem amore prosequitur), literis minime nos dignatus es, sed amorem silentio premere potuisti? Quidnam igitur causæ est? Equidem quid dicam non habeo; tuum porro erit, ut dum silentio finem impones, simul et silentii causam significes. Propterea namque priores ad nobilitatem tuam literas misimus, ut ne hoc quidem tibi perfugium relinquatur. Frequenter igitur ad nos scribe, domine plurimum venerande ac nobilissime, desideriumque nostrum exple. Semel quippe solius nudi rumoris illecebra capti, et cum tua nobilitate devincti, nec ipsi tacere potuimus amplius, nec tuum silentium tolerare: sed modis omnibus tibi negotium faceremus, nisi continuas ac frequentes ad nos epistolas mittas, et præsentis voluptatem literarum frequentia adumbrare contendas.

CXCIX. Danieli presbytero (a). (Cucuso anno 404.)

Benedictus Deus, qui multo majorem aerumnis consolationem largitur, tantamque vobis impertit patientiam, ut multa etiam cum hilaritate quæ accidunt adversa toleretis. Hoc præcipue vobis mercedem duplicat, quod et toleretis, et cum gaudio toleretis: hoc nos quoque non mediocri consolatione recreat, cum de vestra fortitudine, loquendi libertate, mentis constantia, tolerantia, patientia, zelo, flamma fervidiore, ad nos adfertur. Quamobrem etiam in solitudine constituti, ac metu prædonum obsessi,

(a) Omnes Mss. Δανιὴλ πρεσβυτέρῳ, et sic etiam Savil.: quare non dubito hanc genuinam esse lectionem. In Morel. vox πρεσβυτέρῳ, desideratur.

jamque hiemis tempore divexati, nihil istorum præ eximia nominis vestri celebritate sentimus: sed et exultamus et gaudemus, et propter hanc tantam vestram patientiam nos efferimus. Ut igitur dum hæc audimus, semper gaudeamus, semper nobis et continuo literas mittite, quæ cum de his rebus, tum de vestra valetudine nos faciant certiores. Magna quippe nos id agentes lætitia perfundetis.

CC. *Callistrato Isauriæ episcopo.* (Cucuso anno 404.)

Optarem equidem venerationem tuam præsentem hic cernere, ut tuo possem oblectari congressu, ac sincera ferventique tua frui caritate: quando autem id nondum licet, cum propter anni tempestatem, tum propter itineris longinquitatem, debitam tibi per literas salutationem persolvo; ac venerationi tuæ gratias ago, quod literis tuis dignatus sis nos lacessere. Hoc enim ferventis ac sinceræ est amicitiae: neque solum non absurde, sed et tibi admodum convenienter egisti. Hoc itaque nobis assidue beneficium largire, deque valetudine tua frequentius redde certiores. Quod si fieri potest, ut laborem ad nos usque veniendi veneratio tua suscipiat, summo nos beneficio tibi devincies, ac multa lætitia complebis. Cum igitur intelligas nos quoque percipere venerationem tuam cernere, neque rem laboriosam esse admodum, si tempus fiat idoneum ad iter agendum, ne tuo congressu nos prives. Donec id fiat, da operam, ut voluptatem eam, quam præsentia tua secum accersit, per frequentes literas effingas.

CC1. *Hercutio.* (Ab anno 404 ad 407.)

Nihil est quamobrem diuturni silentii excusationem quæras, et ad raritatem tabellariorum confugas, domine mi magnificèntissime ac imprimis suscipiende. Nos enim, sive scribas, sive taceas, nihilo tamen magis ideo de sententia et opinione, quam de tua caritate concepimus, possumus dimoveri: cum ita manifeste rebus ipsis illam expresseris, ut toti civitati notum fuerit, quam vehementi ac propemodum insano amore nostri flagrares. Nihilominus tamen sic affecti crebras accipere literas ab excellentia tua percipimus, quæ de tuæ valetudinis statu nos admoneant. Ut enim ipse dixisti, maximum istud separationis solatium afferre, si de nostra valetudine certior fias (nec te latet, quanti hoc fiat ab homine, qui amare noverit, cum et ipse amare probe noveris), ita nobis hoc est maxime cordi. Hanc itaque nobis concede gratiam, ut in tanta degentes solitudine multam consolationem inde capiamus.

CCII. *Cyriaco episcopo.*

Hæccine ferenda sunt? hæccine toleranda? tu vel umbram tibi excusationis suppetere arbitraris? In tanta tristitia, tam longo tempore, in tanto tumultu ac perturbatione, in tanta tribulatione ac miseria constitutis nobis ne semel quidem mittere literas dignatus es: at nos quidem semel atque iterum et sæpe misimus, tu vero tam longo tempore siles, et leve peccatum te admisisse existimas, cum tam ingratus in nos fueris? Me quidem in summam dubita-

tionem et anxietatem conjecisti. Non enim possum causam silentii comminisci, cum ardentis ac sinceræ tuæ caritatis mihi in mentem venit, cujus semper erga nos specimen edidisti. Nam neque segnitiei tribuere id possum; seio quippe quam vigilantis animo sis; neque formidini: novi quippe fortitudinem tuam; neque torpori ac pigritiæ: novi enim diligentiam et solertiam tuam; sed neque morbo: tametsi neque ille ad te impediendum sufficeret; verumtamen ex illis qui istinc veniunt didici te sanum esse ac prospera frui valetudine. Quid igitur est causæ? Non possum dicere, sed hoc solum, doleo et crucior. Omnem igitur lapidem move, ut hoc mœrore nos liberes. Nam nisi acceptis etiam his literis ad nos multa cum celeritate scribere volueris, summum nobis dolorem inustus es: ita multum adhiberi laborem¹ opus est, ut nostra hæc tristitia mitigetur.

CCIII. *Sallustio presbytero.* (Cucuso anno 404.)

Non mediocriter dolui, cum allatum est ad me, te ac Theophilum presbyterum segniores factos esse. Scio namque unum ex vobis quinque homilias ad Octobrem (a) usque mensem habuisse, alterum nullam, atque id mihi gravius hac solitudine accidit. Hoc igitur nobis, si falsum sit, indicate, quæso; sin verum, remedium adhibete, vosque invicem excitare: siquidem gravem admodum mihi dolorem inuretis, tametsi vestro admodum amore flagranti. Quodque gravius est, cum tanto in otio et inertia vitam traducatis, neque munere vestro fungamini, multum Dei in vos judicium accersetis. Quis enim venia dignos vos censeat, qui dum cæteri persecutionem patiuntur, in exilium mittuntur, relegantur, neque præsentia vestra vel eruditione populo tempestate jactato pro virili succurrere studeatis?

CCIV. *Paanio.* (Cucuso anno 404.)

Cum tecum animo reputas, domine mi plurimum suspiciende ac nobis melle suavior, grave ac molestum esse a nobis separatim esse, cogitans quale negotium geras, teque civitatem regere universam, vel potius totum orbem terrarum per illam civitatem, gaude et exsulta. Potes enim cum utilitate non mediocrem inde percipere voluptatem. Si enim dum pecunias nonnulli colligunt, quæ et pereunt, et illos perdunt, tanta lætitia perfunduntur, licet ab ædibus suis, uxore, liberis, et propinquis omnibus multo tempore sint sejuncti: quis jucunditatem illarum opum tantorumque thesaurorum verbis exprimere poterit, quos istic quotidie tibi vel præsentia sola congregas? Non enim hæc assentandi causa dico, ut probe norunt, qui etiam absente te hic a nobis hæc audiunt,

¹ Savil., *tempus*.

(a) Ex quatuor Mss. tres habent *ἑως ὁκτωβρίου* (ad octobrem); unus cum Edit., *ἕως νοεμβρίου* (ad novembrem). Savil. in textu *ὁκτωβρίου*, in marg. *νοεμβρίου*. Sambuci item Codex *ὁκτωβρίου*, Morel, *νοεμβρίου*. Itaque cum omnes ferme Codices, *ὁκτωβρίου*, habeant, hanc lectionem adoptavimus, quæ firmatur etiam ex epistola 210 sequenti, ubi dicitur hic ipse Sallustius vix quinque homilias mense octobri habuisse. Paulo post duo Mss., *Hoc igitur nobis, si falsum sit, indicare velis; sin verum, remedium adhibere, vosque invicem excitare.*

ἡμενοι, καὶ φρόδῳ λησῶν πολιορκούμενοι, καὶ τῇ τοῦ χειμῶνος ὥρᾳ λοιπὸν κατατεινόμενοι, οὐδενὸς τούτων αἰσθανόμεθα, διὰ τὸ μέγεθος τῆς ὑμετέρας εὐδοκίμῃσεως, ἀλλὰ καὶ σιριγῶμεν, καὶ χαίρομεν, καὶ μέγα φρονούμεν ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ ὑμῶν καρτερίᾳ. Ἰν' οὖν διηνεκῶς χαίρωμεν ταῦτα ἀκούοντες, διηνεκῶς ἡμῖν καὶ συνεχέστατα^α ἐπιστέλλετε, αὐτὰ τε ταῦτα, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας ὑμῶν εὐαγγελιζόμενοι. Μεγίστην γὰρ ἡμῖν παρέχετε εὐφροσύνην ἰντεῦθεν καὶ ἡδονήν.

ΣΥ. Καλλιστράτῳ ἐπισκόπῳ Ἰσαυρίας.

Ἐγὼ μὲν σου τὴν εὐλάβειαν καὶ ἐνταῦθα παραγενομένην ἐπεθύμουν ἰδεῖν, ὥστε ἐντροφῆσάι σου τῇ συνουσίᾳ, καὶ ἀπολαῦσαι σου τῆς γνησίας καὶ θερμῆς ἀγάπης· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο τέως οὐκ ἔνι, διὰ τε τὴν τοῦ ἔτους ὥραν, καὶ τὸ τῆς ὁδοῦ μήκος, τὴν διὰ γραμμάτων ὀφειλομένην σοι πρόσρησιν ἀποδίδωμι, καὶ χάριν ἔχω σου τῇ εὐλαβείᾳ, ὅτι καὶ πρότερος τοῖς πρὸς ἡμᾶς ἐπεπήδησας γράμμασι. Θερμῆς γὰρ τοῦτο καὶ γνησίας φιλίας· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἀπεικόντως ἐπράξας^β, ἀλλὰ καὶ σφόδρα σοι προσηκόντως. Χαρίζου δὲ ταύτην συνεχῶς ἡμῖν τὴν χάριν, καὶ πυκνότερον ἡμῖν ὅλῳ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Ἄν δὲ καὶ δυνατόν γένηται τῇ εὐλαβείᾳ τῇ σῇ σκυλῆναι· ἔως ἡμῶν, τὰ μέγιστα ἡμῖν χαρίῃ, καὶ πολλῆς ἡμᾶς ἐμπλήσεις εὐφροσύνης. Ἐνοήσας τοίνυν ὡς καὶ ἡμεῖς ἐπιθυμοῦμεν ἰδεῖν σου τὴν εὐλάβειαν, καὶ ὡς τὸ πρᾶγμα οὐ σφόδρα ἐργῶδες, εἰ γένοιτο καιρὸς ἐπιτήδειος πρὸς ὁδοπορίαν, μὴ ἀποστερήσης ἡμᾶς τῆς συντυχίας τῆς σῆς. Ἐως δ' ἂν τοῦτο γένηται, τῇ πυκνότητι τῶν γραμμάτων τὴν ἐκ τῆς παρουσίας ἡδονὴν σοφίζεσθαι παρακλήθητι^γ.

[712] ΣΑ'. Ἐρκουλίῳ.

Μὴ κάμνε ξητῶν ἀπολογίαν τῆς μακρᾶς σιγῆς, δέσποτά μου θαυμασιώτατε καὶ μεγαλοπρεπέστατε, καὶ ἐπὶ τὴν σπάνιν τῶν γραμματηφόρων καταφεύγων. Ἡμεῖς γάρ, καὶ γράφοντός σου καὶ σιγῶντος, ἀκίνητόν σου τὴν περὶ τῆς ἀγάπης σου ψῆφον ἔχομεν, ἣν διὰ τῶν ἔργων ἐπεδείξω σου σαφῶς, ὡς πᾶσαν εἰδέναι τὴν πολὺν τὸν θερμὸν ἡμῶν καὶ μανικὸν ἔραστήν. Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτω διακείμενοι, σφόδρα ἐπιθυμοῦμεν συνεχῶς δέχεσθαι γράμματα παρὰ τῆς σῆς θαυμασιότητος, τὰ περὶ τῆς ὑγείας δηλοῦντα τῆς σῆς. Ὡςπερ γὰρ αὐτὸς μεγίστην ἐφης παραψυχὴν εἶναι τοῦ χωρισμοῦ, τὸ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας μανθάνειν (καὶ οἶσθα ἥλικον τοῦτο ἀνδρὶ φιλεῖν ἐπισταμένῳ, ἐπειδὴ καὶ φιλεῖν^δ οἶσθα καλῶς), οὕτω καὶ ἡμῖν περισπούδαστον τοῦτο. Χαρίζου δὲ ταύτην ἡμῖν τὴν χάριν, ἵνα καὶ ἐν ἐρημίᾳ τοσαύτη καθήμενοι, πολλὴν ἰντεῦθεν καρπωσώμεθα τὴν παρὰ κλησιν.

ΣΒ'. Κυριακῷ ἐπισκόπῳ.

Ταῦτα ἀνεχτά· ταῦτα φορητά· οἷς κἂν σκιάν

^α Sic omnes mss. nostri. Editi συνεχέστατον, male.

^β Omnes mss. καὶ οὐ μόνον οὐ καθηκόντως ἐπράξας.

^γ Omnes mss. σοφίζεσθαι παρακλήθητι. Morel. προθυμῶν.

^δ Hæc e Savilio recepta sunt. Mor. et Montf. ἐπιστ. εἶναι, καὶ φ. εἶναι.

ἀπολογίας ἔχειν; Ἐν τῇ τοσαύτῃ ἀθυμίᾳ^ε, ἐν οὕτω χρόνῳ μακρῷ, ἐν τοσοῦτῳ θορύβῳ, καὶ ταραχῇ, καὶ συντριβῇ, καὶ τάλαιπωρίᾳ καθεστῶτων ἡμῶν, οὐδὲ ἀπαξ ἡμῖν ἐπιστεῖλαι κατεδέξω· ἀλλ' ἡμεῖς μὲν καὶ ἀπαξ, καὶ δις, καὶ πολλάκις ἐπεστάλακαμεν, σὺ δὲ σιγᾶς χρόνον οὕτω μακρὸν, καὶ νομίζεις τὸ τυχεῖν ἡμαρτηκέναι ἀμαρτήματα, οὕτως ἀγνώμων περὶ ἡμᾶς γεγεννημένος; Ἐμὲ εἰς πολλὴν ἀπορίαν κατέστησας. Οὐδὲ γὰρ δύναμαι τῆς σιγῆς τὴν αἰτίαν εὐρεῖν, ὅταν ἐννοήσω σου τὴν θερμὴν ἀγάπην καὶ γνησίαν, ἣν αἰετὶ περὶ ἡμᾶς ἐπεδείξω. Οὐδὲ γὰρ βῆθυσίαν λογισασθαι ἔχω· οἶδα γὰρ σου τὴν ἀγρυπνον ψυχὴν· οὐτε δειλὴν· οἶδα γὰρ σου τὴν ἀνδρείαν· οὐκ ἔκον· οἶδα γὰρ σου τὸ διεγυγερμένον καὶ ἐντρεχέ· ἀλλ' οὐδὲ ἀρρωστίαν· καίτοι γε οὐδὲ αὕτη ἱκανὴ ἦν σε κωλύσαι· πλὴν ἀλλὰ μανθάνω παρὰ τῶν ἐκείθεν ἐρχομένων, ὅτι ὑγιαίνεις καὶ ἔρρωσαι. Τί οὖν ἐστὶ τὸ αἴτιον, εἰπεῖν οὐκ ἔχω, ἀλλ' ἐν μόνον, ἀλγῶ καὶ ὀδυρῶμαι. Πάντα τοίνυν ποιήσον ὥστε ἀπαλλάξαι ἡμᾶς καὶ τῆς λύπης, καὶ τοῦ διαπορεῖν. Ἐπεὶ εἰ καὶ μετὰ τὰ γράμματα ταῦτα μὴ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους ἡμῖν βουλῇσεις ἐπιστεῖλαι, οὕτως ἡμᾶς ἔχεις λυπηθῆναι, ὥς πολλοῦ δεηθῆναι πόνου^ς εἰς τὸ θεραπεῦσθαι ἡμῶν τὴν ἀθυμίαν.

ΣΓ'. Σαλουστίῳ πρεσβυτέρῳ.

Οὐχ ὡς ἔτυχεν ἡλγησα ἀκούσας ὅτι καὶ σὺ καὶ θεόφιλος ὁ πρεσβύτερος ἀνέπεσσε. Ἐγὼν γὰρ ὅτι ὁ [713] μὲν ὑμῶν πέντε ὁμίλιας εἶπεν ἔως Ὀκτωβρίου μηνός, ὁ δὲ οὐδεμίαν, καὶ τῆς ἐρημίας μοι τῆς ἐνταῦθα τοῦτο γέγονε χαλεπώτερον. Βουλῇσθε τοίνυν, εἰ μὲν ψεῦδος τοῦτο, δηλώσαί μοι· εἰ δὲ ἀληθές, διορθώσασθαι· καὶ ἀλλήλους διεγείρατε^ε· ἐπεὶ σφόδρα με ἔχετε λυπηθῆναι, καίτοι μεθ' ὑπερβολῆς σφόδρα ἀγαπῶντα ὑμᾶς. Καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ πολὺ καθ' αὐτῶν ἐπισπάσσεσθε τὸ κρίμα, ἀργία τοσαύτη συζῶντες καὶ ἔκον, καὶ τὰ παρ' αὐτῶν οὐκ εἰσφέροντες. Ποίαν γὰρ σχολὴν συγγνώμην ἑτέρων διωκομένων, ἐξοριζομένων, ἐλευνομένων, ὑμεῖς δὲ μὴδὲ τὴν ἀπὸ τῆς παρουσίας ὑμῶν ἢ τῆς διδασκαλίας εἰσφέροντες τῷ χαιμαζομένῳ λαῷ σπουδῆν;

ΣΔ'. Παιανίῳ.

Ὅταν ἐννοήσης, δέσποτά μου θαυμασιώτατε καὶ μέλιτος ἡμῖν γλυκύτερε, ὅτι βαρὺ καὶ ἐπαχθές τὸ κεχωρίσθαι ἡμῶν, λογιζόμενος ὅσον πρᾶγμα μεταχειρίζῃ, καὶ ὅτι πολὺν ὀλόκληρον κατορθός^β, μάλλον δὲ οἰκουμένην ὀλόκληρον διὰ τῆς πόλεως ἐκείνης, σκίρτα καὶ εὐφραίνου. Μετὰ γὰρ τῆς ὠφελείας πολλὴν ἔξεστί σοι καρποῦσθαι καὶ τὴν ἡδονήν. Εἰ γὰρ χρηματὰ τινες συλλέγοντες τὰ τε ἀπολλύμενα καὶ ἀπολλύντα αὐτούς, τοσαύτης ἐμφοροῦνται τῆς εὐφροσύνης, καὶ οἰκῶν, καὶ γυναικῶς, καὶ τέκνων, καὶ πάντων τῶν προσηκόντων ἐπὶ πολὺν χωρίζομενοι χρόνον, τίς ἂν παρὰσθῇ λόγος τὴν ἡδονὴν τοῦ πλουτοῦ, τὸν τοσοῦτον θησαυρὸν, ὃν καθ' ἑκάστην συνάγεις ἡμέραν,

^ε Duo mss. ἐν τοσαύτῃ βῆθυσίᾳ.

^ς Savil. χρόνον· utraque lectio quadrat.

^β Duo mss. βουλῇσθε τοίνυν... καὶ ἀλλήλους διεγείρατε. Savil. διεγείρατε.

^γ Tres mss. μεταχειρίζεις.. ὀλόκληρον ὀρθῶς.

καὶ φαινόμενος αὐτόθι μόνον; Οὐ γὰρ δὴ κολακεύων σε ταῦτα λέγω, καὶ ἴσασιν οἱ καὶ ἀκούοντες ἀπόντος σου ταῦτα παρ' ἡμῶν ἐνταῦθα, ἀλλ' ἡδόμενος σφόδρα, καὶ χαίρων, καὶ πετρούμενο; ὑπὸ τῆς εὐφροσύνης. Ἀρχεῖς γὰρ, καὶ φαινόμενος, πολλοὺς ὀρθῶσαι τῶν αὐτόθι, στηρίζαι, ἀλείφαι, συγκροτῆσαι. Οἶδα ἐγὼ τὸν ἀριστέα τὸν ἐμὸν, οἶδά σου τὰς ἀνδραγαθίας τὰς αὐτόθι, τὸν ζῆλον, τὴν ἀγρυπνίαν, τοὺς δρόμους, τὸν πόνον τῆς ψυχῆς, τὴν παρρησίαν, τὴν ἐλευθερίαν μεθ' ἧς καὶ ἐπισκόπων κατεβάνιστας, τοῦ καιροῦ τούτου ἀπαιτούμετος, μετὰ τοῦ προσήκοντος μέντοι μέτρου. Καὶ θαυμάζω σε ἐπ' ἐκείνοις, πολλῶ δὲ πλέον νῦν, ὅτι, καὶ μηδένος σοι παραστάντος αὐτόθι, ἀλλὰ τῶν μὲν φευγόντων, τῶν δὲ ἐλαυνομένων, τῶν δὲ κρυπτομένων, μόνος; ἔστηκας ἐπὶ τῆς παρατάξεως, τὸ μέτωπον αὐτῆς κατακοσμών, καὶ οὐδένα ἀφίελς γενέσθαι λειποτάκτην, ἀλλὰ καὶ τοὺς μετὰ τῶν ἐναντίων τεταγμένους τῇ ἐμμελείᾳ σου καθ' ἑκάστην ἡμέραν μεσιτάξαι. Οὐ διὰ ταῦτα δὲ θαυμάζω μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν ἐνδρυμένῳ χωρίῳ, τὴν οἰκουμένην ἅπασαν μεριμνῶς, τὰ ἐν Παλαιστίνῃ, τὰ ἐν Φοινίκῃ, τὰ ἐν Κιλικίᾳ, ὧν καὶ μάλιστα φροντίζειν ὀφείλεις. Παλαιστῖνοι μὲν γὰρ καὶ Φοίνικες, καθὼς ἔγνωσαν σαφῶς, οὐκ ἐδέξαντο τὸν παρὰ τῶν ἐναντίων ἀποσταλέντα ἐκεῖσε, οὐδὲ ἀποκρίσεως αὐτὸν ἠξίωσαν· ὁ δὲ Αἰγῶν, ὡς ἔγνω, καὶ ὁ Ταρσοῦ μετ' [714] ἐκείνων τάττονται, καὶ ὁ Κασταβάλιον ἐνταῦθα ἐδήλωσέ τινα τῶν ἡμετέρων φίλων, ὅτι ἀνεγκάχουσιν αὐτοὺς οἱ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως τῇ παρανομίᾳ αὐτῶν συνθέσθαι, καὶ τέως ἀντέχουσι. Πολλῆς τοίνυν σοι δεῖ τῆς μεριμνῆς, πολλῆς τῆς ἀγρυπνίας, ὥστε καὶ τοῦτο διορθῶσαι τὸ μέρος, τῷ δεσπότη μου γράψαντι τῷ ἀνεψίῳ σου, τῷ κυρίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Θεοδώρῳ. Τὰ κατὰ Φαρέτριον λυσιτερὰ μὲν καὶ σφόδρα ἀνιαιρά· πλην ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ πρεσβύτεροι αὐτοῦ οὐτε συνέτυχον τοῖς ἐναντίοις, ὡς φησὶ, οὐτε αἰροῦνται αὐτοῖς κοινωνῆσαι, ἀλλ' ὡς λέγουσιν, ἐτι μεθ' ἡμῶν ἔστηκας, μηδὲν τούτων κοινωνήσας πρὸς αὐτούς· ἐπεὶ δ' ἀποκρίσεν εἰς ἡμᾶς ὁ Φαρέτριος· οὐδεμίαν ἔχει συγγνώμην. Ὁ μέντοι κληρὸς αὐτοῦ πᾶς καὶ ἡλγει, καὶ ὠδύρετο, καὶ ἐθρήνει, καὶ μεθ' ἡμῶν ὅλως ἦν τῇ γνώμῃ. Ἀλλ' ἵνα μὴ τούτους ποιήσωμεν ἀποπηδῆσαι, καὶ τραχητέρους ἐργασώμεθα, μαθὼν ἅπαντα τὰ ἀπὸ τῶν ἐπαρχικῶν, παρὰ σαυτῷ κάτεχε, καὶ μετὰ πολλῆς ἡμερότητος αὐτοῖς προσφῆρου· οἶδα γὰρ σου τὸ οἰκονομικόν· καὶ λέγε, ὅτι Καὶ ἡμεῖς ἠκούσαμεν, ὅτι σφόδρα ἡγήνησεν ἐπὶ τοῖς γενομένοις, καὶ ὅτι ἔτοιμος ἦν πάντα παθεῖν ὑπὲρ τοῦ διορθῶσαι πάντα τὰ κακῶς τολμηθέντα. Τὸ σῶμα ἡμῖν ἐν ὑγείᾳ πολλῇ, καὶ τὰ λείψανα τῆς ἀβρωστίας ἀπεθέμεθα· ὅταν δὲ ἐνοήσωμεν, ὅτι σοὶ καὶ τοῦτο φροντίς ἔστιν, οὐ μικρὰ καὶ τοῦτο ὑγείας ἡμῖν ὑπόθεσις γίνεσθαι, ὅτι οὕτω σφοδρὸν ἔχομεν ἐραστήν. Ὁ Θεὸς σοι τῆς τοιαύτης σπουδῆς, τῆς ἀγάπης, τοῦ ζήλου, τῆς ἀγρυπνίας ὧν τὸν μισθόν, κἂν τῷ παρόντι βίῳ, κἂν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, καὶ τεύξῃς, καὶ φρουρήσῃς, καὶ ἀσφαλίσαιτο, καὶ καταξιώσῃς τῶν ἀπορ-

ρήτων ἐκείνων ἀγαθῶν. Δοίη δὲ καὶ ἡμῖν ταχέως· ἰδεῖν σου τὸ ποθεῖνόν πρόσωπον, ἀπολαῦσαι σου τῆς γλυκείας ψυχῆς, καὶ τὴν καλλίστην ταύτην ἑορτὴν ἀγαγεῖν. Οἶσθα γὰρ ὅτι καὶ ἑορτὴ ἡμῖν καὶ πανηγυρίς τὸ καταξιωθῆναι τῆς ἡδίστης καὶ πολλῶν ἀγαθῶν γεμούσης συνουσίας σου, καὶ ταύτης ἀπολαῦσαι πάλιν.

ΣΕ'. Ἀνατολίῳ ἐπαρχικῷ.

Ὅψ' ἂν ἐπιστέλλω καὶ βραχέα^δ, μᾶλλον δὲ βραδέως, πρὸς τὴν σὴν εὐγένειαν· πλην ἀλλ' οὐ βραθυμία τὴν σιγὴν εἰργάσατο, ἀλλ' ἀβρωστία μακρά· ὡς τῇ γε ἀγάπῃ διηνεκῶς συνδεδέμεθα, τὸ γνησίον σου τῆς ἀγάπης εἰδότες, τὸ ἐλευθέριον τῆς γνώμης, τὸ ἀπλαστον καὶ εὐκρινές. Καὶ οὐκ ἐπαυσάμεθα πρὸς ἅπαντας ἀνακηρύττοντας τὴν διάθεσιν, ἧς συνεχῶς ἀπηλαύσαμεν παρὰ τῆς σῆς εὐγενείας, οὐχὶ παρόντες μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπόντες· οὐ γὰρ μετὰ τὴν ἀποδημίαν ἔλαθεν ἡμᾶς, ὅσα καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν ὑπὲρ ἡμῶν ἐσπούδακας. Ὁ Θεὸς σοι δῶν τὸν μισθόν τῆς [715] τοιαύτης σπουδῆς, καὶ ἐνταῦθα, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Ἴνα δὲ καὶ πλείονος ἀπολαύσωμεν ἡδονῆς, μὴ γράφοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ γράμματα δεχόμενοι παρὰ τῆς ἐμμελείας τῆς σῆς, ἐπιστελλαι ἡμῖν παρακληθῆναι, περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζόμενος, ἵνα καὶ ἐν τῇ ἐρημίᾳ ταύτῃ καθεζόμενοι πολλὴν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν. Ἄν γὰρ δεξώμεθα ἐπιστολὴν τῆς ἀγάπης σου, τὰ περὶ τῆς βρώσεως ἡμῖν ἀπαγγέλλουσιν τῆς σῆς, καὶ τῶν σοὶ προσήκοντων ἀπάντων, πολλὴν, καὶ ἐν ἄλλοις διατρίβοντες γῇ, δεξώμεθα παράκλησιν.

ΣΖ'. Θεοδοῦλῳ διακόνῳ.

Εἰ καὶ χαλεπὸς ὁ χειμὼν, καὶ πρὸς ὕψος ἐγὼ γερταί μέγα, καὶ οἱ βουλόμενοι λυμάνεσθαι ταῖς Ἐκκλησίαις ταῖς· εἰς Γοτθίαν πολλὴν ποιοῦνται σπουδὴν, πανταχοῦ περιτρέχοντες, ἀλλ' ὑμεῖς μὴ διαλίπτε τὰ παρ' ἐαυτῶν εἰσφέροντες. Κἂν γὰρ μηδὲν ἀνύσσητε πλέον, ὅπερ οὐχ ἡγοῦμαι, ἀλλ' ὅμως τῆς γνώμης, καὶ τῆς προθέσεως ἀπρητισμένον ἔχετε παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ τὸν μισθόν. Μὴ τοίνυν κάμῃς, ἀγαπητέ, σπουδάζων, μεριμνῶν, φροντίζων, καὶ διὰ σαυτοῦ, καὶ δι' ἑτέρων, ὧν ἂν οἶόν τε ἦ, ὥστε μὴ γενέσθαι παραχᾶς αὐτόθι καὶ θορύβους. Πρὸ δὲ πάντων εὐχεσθε, καὶ μὴ διαλίπτετε ἐκτενῶς δεόμενοι τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης σπουδῆς, ἵνα λύση τὰ κατέχοντα νῦν κακὰ, καὶ πολλὴν παράσχῃ καὶ βαθεῖαν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰρήνην. Τέως μέντοι, ὅπερ καὶ ἐμπροσθεν ἐπέσταλα, πάντα ποιήσατε, ὥστε ἀναβολὴν τινα γενέσθαι τῇ πράγματι, καὶ γράφε ἡμῖν συνεχῶς, ἕως ἂν ἡς αὐτόθι.

ΣΖ'. Τοῖς μονάζουσιν Γότθοις τοῖς ἐν τοῖς Προμύτοις.

Ἐγνων καὶ πρὸ τῶν γραμμάτων τῶν ὑμετέρων

^δ Duo mss. μηδὲν τούτων κινήσης πρὸς αὐτούς.

^ε Coisl. τούτου φροντίς.

^δ Coisl. et Fabric. καὶ ἡμᾶς ταχέως.

^δ Vatik. et Savil. Ὅψ' ἂν ἐπιστέλλω καὶ βραδέως.

^ε Coisl. λυμάνεσθαι τὰς ἐκκλησίας τὰς.

sed præ nimio gaudio ac lætitiæ gestiens, et incitatus. Multos enim eorum, qui istic sunt, potes vel sola præsentia tua meliorem ad frugem traducere, firmare, instruere, corroborare. Novi ego quam acer bellator sis, novi quam multa gesta sint istic a te præclara facinora, novi zelum, vigilantiam, cursus, animæ laborem, fiduciam, libertatem, qua episcopis restitisti, cum tempus id requireret, tametsi cum ea qua decuit moderatione. Ac laudabam te quidem ob hæc tanta gesta, multo vero amplius nunc, cum, licet nemoistic te adjuvet, sed alii fugerint, alii relegati sint, alii sese abdiderint, tu in acie solus stes, ejusque frontem ornes, nec ullum ordinis desertorem fierisinas, sed eos etiam qui adversariorum partes sequebantur, quotidie ad tuas mira suavitate traducas. Neque te propter hæc laudo tantum, sed etiam quod in uno constitutus loco, universi terrarum orbis curam geras, Palestinæ, Phœnicie, Ciliciæ negotiorum, quæ potissimum curare debes. Nam Palestinæ quidem ac Phœnicie, ut probe novi, hominem illum ab adversariis missum non admiserunt; Ægensis autem et Tarsensis a partibus illorum stant, ut audivi, et admonuit quemdam ex amicis nostris Castabolorum (a) episcopus, ipsos a Constantinopolitanis cogi illorum iniquitati assentiri, sed interim tamen resistere. Multam igitur adhibeas sollicitudinem oportet, vigilantiam multam, ut huic quoque parti remedium afferas, et ad consobrinum tuum, dominum meum Theodorum episcopum scribas. Quæ ad Phœtrium spectant, molesta valde sunt et tristia: verumtamen cum ejus presbyteri neque commercium et consuetudinem cum adversariis habuerint, ut ais, neque cum illis communicare statuerint, sed, ut dicunt, adhuc stent a partibus nostris, nihil horum cum illis communice: quandoquidem quæ in nos commisit Phœtrius, nullam omnino veniam merentur. Clerus certe ipsius omnis et ægre ferebat, et genebat, ac totus in nostras partes animo transibat. Sed ne forte in causa sinus, ut hi resiliant, et asperiores reddantur, ubi cuncta ex præfecti militibus cognoveris, ea apud te contine, ac perhumaniter illos tracta; novi quippe quam prudens sis ac providus; eique significa, nos quoque audivisse multum ipsam iis quæ contigerant indoluisse, ac paratum fuisse quidvis pati, ut omnia illa quæ nefarie sunt patrata sarcirentur. Nobis corpus optime valet, ac reliquias morbi depulimus: cum vero tibi hoc quoque curæ esse cogitamus, non mediocrem etiam nobis occasionem id offert sanitatis, quod tam vehementem amatorem nacti simus. Deus tibi tanti studii, caritatis, zeli, vigilantie mercedem, cum in hoc, tum

(a) Reg. et Consin., Καταβόλων (Castabolorum); Vatic., Καταβόλων (Catabolorum), et ad marginem Καταβόλων emendatur. Fabric., Καταβόλων. Morel., Γαβόλων. Quam lectionem expunximus, non modo auctoritate Mss. pene omnium, sed etiam quia cum vera historia pugnet Castabolorum episcopum, qui tunc Severianus erat, inter principales inimicorum Chrysostomi tunc maxime numeratus, eam monuisse amicos illius sibi vim inferri, ut gestis illis contra Chrysostomum annueret, sed hactenus tamen restitisse. Erat igitur hic Castabolorum episcopus in Cilicia, qui etiam hic cum aliis Ciliciæ episcopis, Ægarum scilicet et Tarsi, recensetur.

in futuro sæculo retribuatur, teque muniatur, protegat, et custodiat, atque arcana illa bona tibi largiatur. Faxit autem, ut nos quoque juvenudissimam faciem tuam intueri quamprimum possimus, dulci anima tua potiri, ac pulcherrimum hoc festum agere. Non enim te latet pro festo ac solemnitate nos habere, ut suavisimo multisque bonis redundanti congressu tuo dignemur, et rursus fruamur.

CCV. *Anatolio præfectiano.* (Cucuso anno 405.)

Sero quidem et pauca ad nobilitatem tuam scribo: verumtamen non negligentia, sed proluxa ægritudo corporis silentii causam attulit: alioqui perpetuo caritate devincti tecum sumus, utpote quibus perspecta sit caritatis tuæ sinceritas, et ingenuitas, candor ac puritas animi tui. Neque desinimus apud omnes amorem prædicare, quem erga nos sine intermissione non præsentem solum, sed etiam absentes præ se tulit tua nobilitas: non enim nos fugit post discessum nostrum, quanta nostra causa facere ac dicere studueris. Deus tibi tanti studii mercedem, cum in hoc, tum in futuro ævo rependat. Verumtamen ut majorem hauriamus animo voluptatem, non solum dum scribimus, sed etiam dum literas a tua suavitate missas accipimus, felici, quæso, de tua valetudine nuntio nos exhilara, ut etiam in hac degentes solitudine multam consolationem percipiamus. Si enim tuæ caritatis recipiamus epistolam, quæ de tua sanitate tuorumque omnium propinquorum certiores nos faciat, multo, etiam dum in externa regione versamur, solatio perfruemur.

CCVI. *Theodulo diacono.* (Cucuso anno 404.)

Etsi gravis nunc hiemis sævit asperitas, et ad summum fastigium est evecta, neque ullum cessant movere lapidem, qui Ecclesias Gothiæ labefactare conantur, dum undique discurrunt: vos tamen quæ vestrarum sunt partium præstare ne desinatis. Licet enim nihildum fuerit vestra sedulitate perfectum, quod non existimo, vobis tamen ob hunc animum et propositum plena et cumulata merces jam est a benigno Deo constituta. Noli ergo defatigari, dilecte, dum studes, dum sollicitus es, et curam omnem adhibes, cum per te, tum per quoscumque alios hueris, ut turbæ istic ac tumultus non excitentur. Sed ante omnia orate, neque assiduis precibus cum eo quo par est studio a benigno Deo postulare desinite, ut quæ illata sunt nunc mala depellat, ac multam Ecclesiis altamque pacem largiatur. Interim saltem, quod antea scripsi, omni ope conatuque contendite, ut negotio dilationem aliquam obtineatis. Tu vero, dum istic es, crebras ad nos literas mitte.

CCVII. *Monachis Gothis qui in Promoti agro degunt* (a). (Cucuso anno 404.)

Antequam vestras literas accepissem, quantas passi

(a) Græce legitur, τὸς ἐν τῷ Προμώ, quod nonnisi divinando vertere possumus, in Promoti agro. Nam Billius qui vertit in Monasterio Promoti, τὸς ἐν Προμώ, legerat, omisso secundo articulo ἐν τῷ Προμώ, quod de Monasterio Promoti

lueritis afflictiones, quantas tentationes, quantas molestias, jam cognoveram: eoque nomine vos beatos admodum censeo, cum mihi veniunt in mentem coronæ, bravia, et præmia quæ vobis parantur. Ut enim illi, qui vobis insidias struunt, vosque perturbant, grave sibi iudicium accersunt, et ignem gehennæ capiti suo accumulunt: ita vos qui talia patimini, multam mercedem multamque retributionem obtinebitis. Nolite igitur terri, vel inde turbari, sed gaudete et exultate, dum apostolicum animi sensum retinetis, ex quo vox illa promanat, *Nunc gaudeo in passionibus meis* (Coloss. 1. 24): et rursus, *Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem* (Rom. 5. 3. 4). Probatores igitur effecti et opulentiores cælestibus opibus, licet his graviora contingant, amplius exultate. *Non enim condignæ sunt passionibus huius temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (Ibid. 8. 18). Neque vero nobis ignota est patientia vestra, fortitudo, tolerantia, sincerus et ardens amor, animique vestri firma et invicta constantia. Quam ob causam ingentes vobis gratias agimus, et cum animis vestris perpetuo devincti sumus, neque longinquitas itineris nos erga caritatem vestram negligentiores ullo modo efficit. Sed et gratiam vobis habeo propter id studium quod exhibuistis, ut nullus in Ecclesia Gothorum tumultus fieret, sed dilatione aliqua negotium extraheretur. Neque tantum non reprehendo, quod neminem miseritis, sed etiam laudo et suspicio. Hoc enim illo multo est optabilius, ut vos omnes in ejusmodi opus incumbatis. Nolite igitur cessare quæ vestri sunt muneris exsequi, tum per vos ipsos, tum per alios per quoscumque licebit, ut negotium dilatione aliqua proteletur. Nam sive quid fuerit opera vestra perfectum, sive non, plena et cumulata merces vobis ob hanc animi sententiam et studium constituetur.

CCVIII. *Acacio presbytero.* (Scripta ab anno 404 ad 407.)

Tu qui tanto nostri amore flagras, tam vehementi benevolentia nos complecteris, ne literarum quidem nos participes tuorum facias. Atqui jam semel atque iterum ad te scripsimus; tu vero in hoc segnior evasisti. Cum igitur intelligas, quanto nos beneficio tibi devincturus sis, si de tua valetudine certiores nos reddas, da operam, quæso, ut quam celerrime ad nos literas mittas. Non enim mediocri consolatione permulcebimur, si de amicorum nostrorum valetudine sine intermissione moneamur.

CCIX. *Salvioni (a).* (Ab anno 404 ad 407.)

Nos quidem abs te amari, seu scribas, seu non scribnumquam interpreteris. Palladius in Vita Chrysostomi, cap. 4, Marsam commemorat Promoti uxorem viduam inter eas, quæ Chrysostomo infensæ erant: unde forte inferas hanc monachis Gothis in agro vel fundo suo sedes habentibus molestiam intulisse, utpote Chrysostomi asseclis; at id non nisi conjectando dicatur.

(a) Vaticanus et Fabricianus, Γαλιωνι (Galbioni). Hic postremus hanc epistolam his continet descriptam, et utrobique Γαλιωνι legitur. Sav. quoque in textu Γαλιωνι habet, in margine *Salvioni*. Ultra lectio vera sit nondum liquet.

bas, probe scio. Non enim potest tam ardens amor in nos tuos nos latere, sed hoc omnes prædicant, multique, qui istinc ad nos adveniunt, ferventem ac sinceram nobis caritatem tuam annuntiant. Sed et optaremus sæpe literas a tua generositate recipere, quibus de tua et dominæ meæ uxoris tuæ, totiusque domus tuæ valetudine fieremus certiores: scis enim quanto in nobis studio sit. Hæc igitur cum tibi perspecta sint, domine mi plurimum venerande, tametsi difficile est quod petimus, cum propter tempus hibernum, tum quod pauci ad nos accedant, cum licuerit, ne te pigeat ad nos scribere, atque ea significare quæ petivimus. Vestram enim sanitatem et securitatem nostram esse ducimus opulentiam, ac lætitiā, atque adeo uberem voluptatem. Cave igitur tanta voluptate nos prives, sed iis qui te impense diligunt hanc per literas consolationem imperti, quæ nostrum tædium solatio non mediocri mitigabit.

CCX. *Theodoro.* (Cucuso anno 404.)

Miratus sum, qui factum sit, ut ex aliis Salustii presbyteri negligentiam intelligerem. Siquidem significatum mihi est vix eum quinque homilias Octobri mense habuisse, atque ipsum et Theophilum presbyterum, alterum præ pigritia, alterum præ metu minime ad collectam venire. Sed Theophilum quidem per literas vehementius increpavi, Salustii vero causa ad reverentiam tuam scribo, quod illum abs te vehementer amari sciam: quam ob causam non mediocriter gaudeo et oblector. Sed et succenseo tuæ reverentiæ, quod hoc mihi non manifestum reddideris, qui debuisses ipsum corrigere: neutrum tamen horum præstitisti. Nunc ergo saltem oro te, cum tibi, tum nobis hanc maximam concede gratiam, ut vehementer illum excites, neque obdormire permittas, aut otari. Nisi enim nunc in hac negotiorum istorum tempestate ac procella convenientem fortitudinem præ se tulerit, quando sic ejus opera indigebimus, ubi tranquillitas et pax redierit? Te igitur hortor ut quæ sunt officii tui, prout decet, exsequutus, et illum et omnes ad auxilium populo ferendum tempestate jactato excites, quod antequam literas nostras acciperes, sat scio tua sponte ac nullo monente præstare cœpisti.

CCXI. *Timotheo presbytero.* (Cucuso anno 404.)

Nos quidem nuper ad te atque ad honoratissimum dominum meum Marcanum tribunum scripsimus: tu vero neque literas ad me ab illo mitti curasti, neque ad nos ipse scripsisti. Nihilominus tamen nos nostrum morem sequuti, sine intermissione vestri recordari, atque ad vos, cum facultas suppetit, scribere non desinimus; quod nunc etiam facimus, ingentesque vobis gratias agimus ob studium quod exhibetis, et pericula quæ subitis, vosque beatos prædicamus. Neque enim exiguas vobis coronas reconditis, dum ad modicum tempus afflicti, perennem vobis in cælo mercedem ac multo majorem his sudoribus præparatis. *Non enim sunt dignæ passionibus huius tem-*

δὴν ὑπομένετε θλίψιν, ὅσας ἐπιβουλὰς, ὅσους πειρασμούς, ὅσας ἐπιθρίας· καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ὑμᾶς μακαρίζω, τοὺς στεφάνους τοὺς ἐκ τούτων ἐννοῶν, τὰ βραβεῖα, τὰ ἐπαθλα. Ὡς περ γὰρ οἱ ἐπιβουλευόντες ὑμῖν, καὶ ταραττόντες ὑμᾶς, κρίμα καθ' ἑαυτῶν χαλεπὸν ἐπιφέρουσι, καὶ τὸ τῆς γέννησις κατὰ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς ἐπισπάρουσι πῦρ· οὕτως ὑμεῖς οἱ ταῦτα πάσχοντες, πολλῆς ἀπολαύσεσθε τῆς ἀμοιβῆς, πολλῆς τῆς ἀντιδόσεως. Μὴ δὲ θορυβεῖσθε, μὴδὲ διαταράττεσθε ἐντεῦθεν, ἀλλὰ χαίρετε καὶ σκιρτᾶτε, ἀποστολικὸν φρόνημα διατηροῦντες τὸ λέγον· *Nūn χαίρω ἐν τοῖς παθήμασι μου*· καὶ πάλιν, *Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν, εἰδότες ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν καταργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν*. Δοκιμώτεροι τοίνυν γινόμενοι, καὶ εὐπορώτεροι τὴν εὐπορίαν τὴν ἐν οὐρανοῖς, κἂν χαλεπώτερα τούτων πάσχητε, μειζώως ἀγάλλεσθε. Οὐ γὰρ *ἄξια [716] τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς*. Οὐδὲ γὰρ ἔλαθεν ἡμᾶς ἡ ὑπομονὴ ὑμῶν, ἡ ἀνδρεία, ἡ καρτερία, ἡ γνησία καὶ θερμὴ διάθεσις, τὸ ἀκίνητος ὑμῶν τῆς γνώμης, τὸ ἀπερίτρεπτον, τὸ ἀκίνητον. Διὸ καὶ ἡμεῖς ὑμῖν πολλὰς ὁμολογοῦμεν χάριτας, καὶ συνδεδέμεθα ὑμῶν ταῖς ψυχαῖς διηνεκῶς, καὶ τῆς ὁδοῦ τὸ μήκος οὐδὲ βραθυμότερους ἡμᾶς περὶ τὴν ἀγάπην τὴν ὑμετέραν ἐργάζεται. Χάριν δὲ ὑμῖν ἔχω καὶ τῆς σπουδῆς ἣν ἐπεδείξασθε ὑπὲρ τοῦ μηδένα θόρυβον γενέσθαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ τῶν Γότθων, ἀλλ' εἰς ἀναβολὴν τὸ πρῶτον ἔμπροσθεν. Καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐγκαλῶ, ὅτι οὐδένα ἐπέμψατε, ἀλλὰ καὶ ἐπαινῶ καὶ θαυμάζω. Ἐκεῖνο γὰρ πολὺ τούτου προτιμότερον, τὸ πάντας ὑμᾶς εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἀσχολεῖσθαι. Μὴ δὲ διαλίπητε τὰ παρ' ὑμῶν αὐτῶν εἰσφέροντες καὶ δι' ὑμῶν αὐτῶν, καὶ δι' ἐτέρων, ὧν ἂν ὀνέ τε ᾖ, ὥστε ἐπέρθεσιν τῷ πράγματι γενέσθαι. Ἄν τε γὰρ ἀνύσῃ τι, ἂν τε μὴ, τὸν μισθὸν ἀπρητισμένον ἔχετε τῆς γνώμης καὶ τῆς προθυμίας.

ΣΗ'. Ἀκακίῳ πρεσβυτέρῳ.

Ὁ οὕτω θερμὸς ἡμῶν ἑραστής, ὁ οὕτω σφοδρῶς ὅ περὶ ἡμᾶς διακείμενος, οὐδὲ γραμμάτων ἡμῖν μεταδίδως τῶν σῶν. Καίτοι γε ᾗδ' ἐπιστάλαμεν καὶ ἅπας, καὶ δις· αὐτὸς δὲ ὀκνηρότερος περὶ τοῦτο γέγονας. Ἐννοῶν τοίνυν ἥλικα ἡμῖν χαρίζῃ, τὰ περὶ τῆς ὑγείας σου δηλῶν, μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους ἡμῖν γράφαι παρακλήθητι. Πολλὴν γὰρ καρπούμεθα παράκλησιν, τὰ περὶ τῆς ὑγείας ὑμῶν τῶν ἀγαπώντων ἡμᾶς μανθάνοντες συνεχῶς.

ΣΘ'. Σαβίῳ.

Ὅτι μὲν ἡμᾶς ἀγαπᾷς, κἂν γράφῃς, κἂν σιγᾷς, οἶδα σαφῶς. Οὐδὲ γὰρ δύνασαι λαθεῖν οὕτω σφοδρὸς ἡμῶν ὧν ἑραστής, ἀλλὰ πάντες τοῦτο ᾔδουσιν, καὶ πολλοὶ πρὸς ἡμᾶς ἀφικνούμενοι τὴν θερμὴν σου καὶ

γνησίαν ἡμῖν ἀπαγγέλλουσιν ἀγάπην. Ἐβούλομεθα δὲ καὶ γράμματα συνεχῶς δέχεσθαι παρὰ τῆς εὐγενείας τῆς σῆς, περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς δηλοῦντα, καὶ τῆς δεσποίνης μου τῆς ἐλευθερίας σου, καὶ τοῦ οἴκου σου παντός· οἶσθα γὰρ ὅπως ἡμῖν τοῦτο περισπούδαστον. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, δέσποτά μου τιμώ-
τατε, εἰ καὶ ἐργῶδες ὅπερ αἰτούμεν λοιπὸν διὰ τὴν τοῦ χειμῶνος ὥραν, καὶ τὸ σπανιάκις ἡμῖν τινὰς ἐπιχωριάζειν, ὅτε ἂν ἐξῇ, γράφειν ἡμῖν μὴ κατόκνει, ταῦτα δηλῶν ἅπερ ἡτήσαμεν. Τὴν γὰρ ὑγείαν τὴν ὑμετέραν καὶ τὴν ἀσφάλειαν ἡμέτερον εἶναι νομίζομεν πλοῦτον, καὶ εὐφροσύνην, καὶ πολλὴν ἡρόνην. Μὴ δὲ τοσαύτης χάρις ἀποστερήσης ἡρόνης, ἀλλὰ χαρίζου τοῖς σφόδρα σε ἀγαπῶσι τὴν διὰ τῶν τοιούτων γραμμάτων παράκλησιν, πολλὴν ἡμῖν κομίζουσαν τὴν παραμυθίαν.

[717] ΣΤ'. Θεοδώρῳ.

Ἐθαύμασα πῶς παρ' ἐτέρων ἔμαθον τὴν βραθυμίαν Σαλουστίου τοῦ πρεσβυτέρου. Καὶ γὰρ ἐγνωρίσθη μοι ὅτι μολὶς πέντε ὁμίλιας εἶπεν ἕως Ὀκτωβρίου μηνός, καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς καὶ Θεόφιλος ὁ πρεσβύτερος, ὁ μὲν ὀκνῶν, ὁ δὲ δειλὴν, οὐ παραβάλλουσι τῇ συνάξει. Ἀλλὰ Θεοφίλῳ μὲν σφοδρότερον ἐπέστειλα, καθαρφάμενος αὐτοῦ, Σαλουστίου δὲ ἐνεκεν τῇ σῇ ἐπιστέλλω τιμώμεντι, ἐπεὶ οἶδα πῶς αὐτοῦ σφοδρὸς ἑραστής εἰ· καὶ σφόδρα χαίρω καὶ εὐφραίνομαι ἐπὶ τούτῳ. Καὶ ἀλγῶ πρὸς τὴν σὴν τιμωρίαν, ὅτι μοι οὐκ ἐποίησας τοῦτο δῆλον, δέον καὶ διορθῶσαι, αὐτὸς δὲ οὐδέτερον τούτων ἐποίησας. Νῦν γοῦν παρακαλῶ, καὶ σαυτῷ καὶ ἡμῖν τὰ μέγιστα χαρίζομενος, διγείρον αὐτὸν σφοδρότερον, καὶ μὴ ἐκ αὐτὸν καθεῖδειν, μηδὲ ἀργεῖν. Εἰ γὰρ μὴ νῦν ἐν τῷ χειμῶνι τῶν πραγμάτων τούτων καὶ τῇ ζάλῃ τὴν προσήκουσαν ἐπιδείξαιτο ἀνδρεῖαν, πότε αὐτοῦ δεηθὴσόμεθα ὅπως· ὅταν γαλήνη γένηται καὶ εἰρήνη; Παρακαλῶ τοίνυν, τὰ σαυτῷ πρέποντα ποιῶν καὶ αὐτὸν καὶ πάντας διγείρον εἰς τὴν σπουδὴν καὶ τὴν ἀντιληψὶν τοῦ χειμαζομένου λαοῦ, ὃ καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων γραμμάτων εὖ οἶδ' ὅτι οἴκοθεν καὶ παρὰ σαυτοῦ ποιεῖς.

ΣΙΑ'. Τιμοθέῳ πρεσβυτέρῳ.

Ἡμεῖς μὲν σοὶ καὶ πρώτῳ ἐπιστάλαμεν καὶ τῷ κυρίῳ μου τῷ τιμωτάτῳ τριδούῳ Μαρκιανῷ· αὐτὸς δὲ οὔτε παρ' ἐκείνου γράμματα ἡμῖν πεμψῆναι παρεσκεύασας, οὔτε αὐτὸς ἡμῖν ἐπέσταλκας. Ἀλλ' ὁμως ἡμεῖς ἑαυτοὺς μιμούμενοι, οὐ πυνόμεθα διηνεκῶς ὑμῶν μεμνημένοι καὶ ἐπιστάλλοντες, ἥνικα ἂν ἐξῇ· ὃ δὲ καὶ νῦν πεποιθήκαμεν, χάριτας ὑμῖν ὁμολογοῦντες μυρίας ὑπὲρ τῆς σπουδῆς ἣς ἐπιδείκνυσθε, καὶ τῶν κινδύνων οὓς ὑπομένετε, καὶ μακαρίζοντες ὑμᾶς. Οὐ γὰρ μικροὺς ἐντεῦθεν ὑμῖν προοπτιθεσθε στεφάνους, πρὸς ολίγον μὲν θλιβόμενοι, διηνεκῆς δὲ ἀμοιβᾶς ἐν τοῖς οὐρανοῖς προπαρασκευάζοντες ὑμῖν, καὶ πολλῷ μείζους τῶν ἰσθῶν τούτων. Οὐ γὰρ *ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν*

^a Sic nos e Savillo, expuncto σοι, quod apud Montf. et Morel. post ᾗ additum legitur. Eox.

^b Duo mss. σφοδρῶς περὶ ἡμᾶς, sic Savil. In Morel. σφόδρα.

^c Duo mss., δεηθόμεθα.

καίρου πρὸς τὴν μέλλουσαν δοῦσαν ἀποκαλυφθῆ-
ναι εἰς ἡμᾶς.

ΣΙΒ'. Θεοφίλῳ πρεσβυτέρῳ.

Σφόδρα ἡγήσατο ἀκούσας ὅτι καὶ σὺ καὶ Σαλού-
στιος ὁ πρεσβύτερος οὐ συνεχῶς πρὸς τὴν σύναξιν
παρεβάλλετε, καὶ οὐχ ὡς ἔτυχέ με τοῦτο ἐλύπησε.
Παρακαλῶ τοῖνυν, εἰ μὲν ψεῦδος τοῦτο, δηλώσαι μοι
σπουδάσατε, ὅτι μάτην ἐσυκοφαντήθητε· εἰ δὲ ἀλη-
θές, διορθώσαθε τὴν τοιαύτην ῥαθυμίαν. Ὅσπερ
γὰρ μέγιστος ὑμῖν ἐστὶν ὁ μισθός, μάλιστα ἐν τῷ
παρόντι καιρῷ τὴν προσήκουσαν ἀνδρείαν ἐπιδεικνυ-
μένοις· οὕτως οὐ [718] τὸ τυχεὶν ἐστὶ κρῖμα
ὀκνοῦσι, καὶ ἀναθυομένοις, καὶ τὰ παρ' αὐτῶν οὐκ
εἰσφέρουσιν. Ἵστε γὰρ τί πέπονθεν ὁ τὸ τάλαντον
καταχῶσας τὸ ἐν, ὃς οὐδὲν ἕτερον ἐγκαλούμενος, διὰ
τοῦτο μόνον ἐκολάζετο, καὶ ἀπαραιτήτων ἐίδου δι-
κην. Σπουδάσατε οὖν διὰ τάχους ἐλευθερωσαί με τῆς
φροντίδος. Ὅσπερ γὰρ πολλὴν μοι φέρει παράκλησιν
καὶ παραμυθίαν, ἐπειδὴ ἀκούσω, ὅτι μετὰ προθυ-
μίας ἅπαντα τὸν χειμαζόμενον λαὸν συγκροτεῖτε·
οὕτως ἐπειδὴ μάθω, ὅτι τινὲς ῥαθυμοῦσιν, οὐχ ὡς
ἔτυχεν ἀλλ' ὡς ὑπὲρ αὐτῶν τῶν ῥαθυμούντων. Τὴν
μὲν γὰρ καλλίστην ἀγέλην ἐκείνην ἣ τοῦ Θεοῦ χάρις
καθ' ἐκάστην συγκροτεῖ ἡμέραν, καθάπερ καὶ ὑμεῖς
διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἐργάζεσθε· οἱ δὲ ῥαθυμία τὰ παρ'
ἐκείνων ἐλλειπόντες, οὐ μικρὸν ἐαυτοῖς διὰ τῆς
ῥαθυμίας ταύτης συνάγουσι κρῖμα.

ΣΙΓ'. Φιλίππῳ πρεσβυτέρῳ.

Ἐθαύμασα, πῶς ἐν οὕτῳ χρόνῳ μακρῷ ἡμῖν οὐκ
ἐπέσταλκας, ἀλλ' ἀγάπην μὲν περὶ ἡμᾶς ἐπιδείκνυ-
σαι καὶ ἀπόντας πολλὴν, γραμμάτων δὲ ἡμῖν οὐ
μετέδωκας τῶν σῶν. Νῦν γοῦν ἡμῖν γράφειν· μὴ
κατοκησῇς, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς δηλῶν· ὡς
ἡμεῖς γε, καὶ μὴ γράφαντός σου, τὰ σὰ περιεργα-
ζόμεθα, καὶ ἔγνωμεν, ὅτι καὶ τῆς σχολῆς ἐξεβλή-
θητε, τὴν ὑμῖν κρέπουσαν παρόρησιν ἐπιδειξάμενοι.
Τοῦτο ὑμῖν μισθός, τοῦτο πραγματεία οὐράνιας,
τοῦτο στέφανος ἀκήρατος, τοῦτο βραβεῖον πλήθος.
Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογίζομενοι, γενναίως φέρετε τὰ
συμπέποντα. Ἰκανός γὰρ ὁ Θεός καὶ τοὺς πει-
ρασμοῖς λύσαι τούτους, καὶ ταχίστην ποιῆσαι γαλή-
νην, καὶ τῆς ὑπομονῆς ὑμῖν ταύτης πολὺν καὶ ἐν
τῷ μέλλοντι αἰῶνι δοῦναι τὸν μισθόν.

ΣΙΔ'. Σεβαστιανῷ πρεσβυτέρῳ.

Εἰ καὶ τῷ σώματι κεχωρίσμεθά σου τῆς τιμιότη-
τος, ἀλλὰ καὶ τῇ ἀγάπῃ σοι συνδεδέμεθα, καὶ ὅπο-
τερ ἂν ὦμεν, περιφερόμεν σου τὴν διάθεσιν ἐπὶ τῆς
μνήμης, κἂν εἰς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης ἀπενεχθῶμεν
τὰ τέρματα. Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸς ἀληστον ἔχεις τὴν
μνήμην ἡμῶν, οὐδὲν οἶμαι δεῖν ἀμφιβάλλειν. Οἶδα

γὰρ σου τὸ γνήσιον τῆς διαθέσεως, τῆς ἀγάπης ὃ
στερρόν, τὸ ἀπερίτρεπτον τῆς γνώμης. Διὸ καὶ παρα-
καλοῦμεν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, καὶ τὰ περὶ τῆς
ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελίζεσθαι. Σφόδρα γὰρ ἡμῖν
περισπούδαστον περὶ ταύτης μαρθάνειν· καὶ πολλὴν
καὶ ἐν ἐρημίᾳ διατρίβοντες ἀπὸ τῶν τοιούτων γραμ-
μάτων καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν.

[719] ΣΙΕ'. Πελαγίῳ πρεσβυτέρῳ.

Οἶδά σου τὸ πρᾶον, τὸ ἐπεικὲς, τὸ χρηστὸν, τὸ
γλυκὺ, τὸ θερμὸν τῆς ἀγάπης, τὸ γνήσιον τῆς διαθέ-
σεως τῆς περὶ ἡμᾶς. Διὸ καὶ προσαγορεύω σου τὴν
τιμιότητα μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας, καὶ ὄχλον
ποιῶ, ὅτι ὅπουπερ ἂν ὦ, ἐπὶ διανοίας σε περιφέρω.
Παρακαλῶ τοῖνυν, ἵνα καὶ ἑτέραν δεχόμεθα τὴν εὐ-
φροσύνην, μὴ μόνον ἀπὸ τοῦ γράφειν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ
τοῦ μαρθάνειν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, ὅχλου
ἡμῖν ταῦτα συνεχῶς. Κἂν γὰρ εἰς χαλεπωτέραν ταύ-
της ἐρημίαν ἀπενεχθῶμεν, δεχόμενοι τοιαῦτα παρ'
ὑμῶν τῶν ἀγαπώντων ἡμᾶς γράμματα, πολλῆς ἀπο-
λαυσόμεθα τῆς εὐφροσύνης.

ΣΙΓ'. Μουσωνίῳ.

Καὶ ᾗδῃ ἐπεστάλακαί με σου τῇ εὐγενείᾳ, δεσποτά
μου τιμιώτατῃ καὶ εὐλαβέστατῃ, καὶ νῦν τὸ αὐτὸ
πάλιν ποιῶμεν, καίτοι μηδὲ ἀπαξ σοὺ ἐπεσταλκός
ἡμῖν. Ἀλλ' ὅμως ἡμεῖς οὐ διαλείφομεν συνεχῶς ὑμῖν
ἐπιστέλλοντες, καὶ τὸ ἡμῖν αὐτοῖς πρέπον ποιοῦντες.
Ἐβουλόμεθα γὰρ καὶ πυκνότερον τοῦτο ποιεῖν· ἐπειδὴ
δὲ καὶ ἐν ἐρημίᾳ πολλῇ χωρίου διατρίβομεν, καὶ ὁ
τῶν ληστῶν φόβος πολιορκεῖ τὴν πόλιν, καὶ ἡ τοῦ
χειμῶνος ὥρα ἀποτερίζει τὰς ὁδοὺς, καὶ ταῦτα πάν-
τα οὐκ ἀφίησι πολλοὺς ἡμῖν συνεχῶς ἐπιχωριάζειν,
ἡνίκα ἂν ἐξῇ, καὶ γραμματεφόρων ἐπιτύχωμεν, τὴν
ὀφειλομένην πρέσβεισιν ἀποδιδόμεν σου τῇ εὐλαβείᾳ.
Ἵσμεν γὰρ σου τὸ γνήσιον τῆς ἀγάπης, τὴν θερμὴν
διάθεσιν, τὸ ἀπερίτρεπτον τῆς γνώμης, τὴν ἐλευθε-
ρίαν, τὸ ἀνυπόκριτον. Διὸ καὶ ἐπὶ μνήμης σε διηνα-
κῶς περιφερόμεν, ὅπουπερ ἂν ὦμεν, καὶ ἐπιλαθέ-
σθαι σου τῆς ἐμμελείας οὐ θυνάμεθα. Ἴνα δὲ μὴ τῷ
γράφειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ δέχεσθαι γράμματα,
περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς δηλοῦντα, εὐφρανώμεθα,
πέμπε συνεχῶς ἡμῖν τοιαύτας ἐπιστολάς. Οὕτω γὰρ
καὶ πόρρωθεν ὄντες πολλὴν καρπωσόμεθα ἀπὸ τῶν
τοιούτων γραμμάτων παραμυθίαν, ὅταν ἀκούωμεν,
ὅτι ὑμεῖς οἱ σφοδροὶ ἡμῶν ἑρασταὶ καὶ θερμοὶ ἐν
εὐθυμίᾳ καὶ ἀσφαλείᾳ διάγετε.

ΣΙΖ'. Βαλεντινῳ.

Οἶδά σου τὴν φιλότιμον ψυχὴν, τὸν ἐρωτα τὸν θε-

* Omnes mss. ἡμῖν γράφει. Infra ὅτι καὶ τῆς σχολῆς ἐξε-
βλήθητε.

† Sic omnes mss. Edit. ὅπουπερ ἂν ὦμεν.

poris ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. 8. 18).

CCXII. Theophilo presbytero. (Cucuso anno 404.)

Vehementer dolui, cum audiui te ac Salustium presbyterum haud frequenter ad collectam accedere, neque mediocrem id mihi mœrorem inussit. Peto igitur, ut, si quidem id falsum sit, indicare mihi studeatis, quod sine causa calumniam passi sitis; sin verum, ejusmodi negligentiam emendetis. Ut enim maxima vobis merces constituitur, præsertim si in hoc sæculo convenientem fortitudinem exhibeatis: ita non mediocre vobis iudicium imminet, si negligentes sitis ac remissi, neque munere vestro fungamini. Scitis namque quid passus ille fuerit qui talentum unum defoderat, qui de nullo alio crimine accusatus, ob hoc solum punitus est, et inevitabiles pœnas dedit. Date igitur operam, ut me quam celerime cura liberetis. Ut enim summam consolationem mihi præbet ac solatium, cum audio vos cum omni alacritate populum universum tempestate jactatum instruere: sic cum adfertur ad me quosdam segnes esse, non mediocrem mihi segnitias illorum dolorem iurit. Sane quidem pulcherrimum illum gregem Dei gratia quotidie confirmat, ut vos quoque reipsa comperistis: qui vero præ nimia negligentia, quæ suarum sunt partium, præstare desinunt, non mediocre per inertiam ejusmodi sibi iudicium accersunt.

CCXIII. Philippo presbytero. (Cucuso anno 404.)

Miratus sum, qui factum sit, ut tam diuturno tempore nihil ad nos scripseris; atque nobis quidem vel absentibus non mediocrem amorem exhibueris, sed nos literarum tuarum participes minime feceris. Nunc saltem ad nos scribere ne pigriteris, ac de tua valetudine facere certiores: nam licet non scribas, de rebus tuis aciscitatur, et vos didicimus a schola (a) pulsos fuisse, cum eam loquendi libertatem, quam par erat, exhibuissetis. Hoc vobis merces, hoc celestis est negotiatio, hoc immortalis corona, hoc congeries præmiorum. Hæc igitur omnia vobiscum reputantes, quidquid acciderit, generose ferte. Potest enim Deus tentationes istas depellere, ac tranquillitatem quamprimum reducere, vobisque copiosam istius patientiæ mercedem in hac vita et in sæculo futuro largiri.

CCXIV. Sebastiano presbytero. (Scripta ab anno 404 ad 407.)

Etsi corpore a tua reverentia remoti sumus, cari-

(a) Erant Constantinopoli scholæ, seu cohortes militum palatinorum ad custodiam Imperatoris atque palatii, quorum frequens mentio apud scriptores maxime Byzantios. Loca etiam in quibus versabantur scholæ hujusmodi Scholarum et ipsa nomine gaudebant. Erant item scholæ aliæ militares, quæ peræpe occurrunt. In Ecclesia latina scholæ cantorum memorantur, aliæque item scholæ. Fronto Duceus putat hunc Philippum presbyterum, et Euthymium item presbyterum, qui ex schola pulsos fuisse dicitur infra, vel capellanum fuisse scholæ cujuspiam hujusmodi militaris, vel in schola ecclesiastica quapiam fuisse: Tillemontius autem opinari videtur hos fuisse Scholarum pædagogos, et ex hoc officio pulsos. Res in incerto versatur. Apud Paladium de vita Chrysostomi, c. 20, Philippus vocatur Asceta, et presbyter Scholarum.

tate tamen tecum devincti sumus, et ubicumque fuerimus, amicitiam tuam memoria circumferimus, licet ad ipsos orbis terrarum fines relegati simus. At tu quoque perpetuam nostri memoriam quin conserves, nulla ratione arbitror esse dubitandum. Novi quippe sinceritatem amoris tui, caritatis firmitatem, et animi tui constantiam. Quocirca te oramus ut frequenter ad nos scribas, ac de tua prospera valetudine certiores nos facias. Nam de ejus statu subinde moneri summo opere desideramus; et non mediocrem consolationem, dum in hac solitudine degimus, ex ejusmodi literarum lectione capiemus.

CCXV. Pelagio presbytero. (Scripta ab anno 404 ad 407.)

Mansuetudinem tuam, modestiam, probitatem, caritatis ardorem, amoris erga nos sinceritatem exploratam habeo. Idcirco multo cum affectu reverentiam tuam saluto, ac significo te a me, ubicumque gentium fuero, animo circumferri. Fac igitur, queso, ut alteram percipiamus voluptatem, non solum ex eo quod literæ mittantur, sed etiam ex eo quod de tua valetudine certiores flamus: hæc nobis frequenter significa. Licet enim in asperissimam hanc solitudinem relegati simus, cum ab amicis nostris ejusmodi literas acceperimus, multa lætitia perfundemur.

CCXVI. Musonio. (Cucuso anno 404.)

Et jam scripsimus ad generositatem tuam, domine mi honoratissime ac religiosissime, et nunc id ipsum rursus agimus, tametsi tu ne semel quidem literas ad nos dederis. Nos tamen crebras ad te literas dare non cessabimus, et quod præstare nos decet, præstabimus. Cuperemus enim sæpius id agere: sed quoniam in loco admodum deserto versamur, et metu latronum civitas circumsidetur, ac temporis hiberni asperitas itinera intercludit; neque permittunt hæc omnia, ut multi ad nos frequenter accedant: quotiescumque licet, et tabellarios nancisci possumus, pietati tuæ debitam salutationem persolvimus. Nota quippe nobis est ac perspecta tuæ caritatis sinceritas, amoris ardor, animi constantia, et ingenuitas ab omni simulatione aliena. Quo fit, ut memoria te semper circumferamus, ubicumque versemur, neque tuæ suavitatis oblivisci possimus. Verum ut non solum dum scribimus, sed etiam dum literas accipimus, quibus de tua flamus valetudine certiores, lætemur, crebras ad nos ejusmodi epistolas mitte. Sic enim, quamvis loco valde dissiti, multam consolationem ex ejusmodi literis sentiemus, cum vos, a quibus vehementer et ardentius amamur, hilares et expertes periculi vivere intelligemus.

CCXVII. Valentino (a). (Cucuso anno 404 vel 405.)

Liberalem animum tuum, et amoris ardorem ex-

(a) Hæc epistola bis scripta reperitur in Codice Fabriciano: primoque numeratur sexagesima octava, et inscribitur *Sebastiano presbytero*, secundo octogesima quinta affertur, et inscribitur *Valentino*. Facile est ut ad duos eadem ipsa scripserit.

ploratum habeo, quo ad ferendum pauperibus subsidium incumbis, et quam in hac præclara negotiatione præ te fers cupiditatem, dum et præbes, et cum voluptate præbes, ac duplicem tibi coronam misericordiæ ac splendidiorem comparas, cum liberalitate, tum animi proposito, ex quo liberalitas ipsa promanat. Quando igitur nobis reverendissimus presbyter Domitianus, cui viduarum ac virginum istic cura commissa est, significavit eas propemodum fame vexari, tamquam ad portum quemdam ad manus tuas confugimus, ut ab his ab hoc famis naufragio vindicentur. Te igitur oro, ac vehementer oro, ut misso presbytero, quantum fieri poterit, illis auxilio esse velis. Siquidem ea quæ nunc præbentur eleemosyna multo maiorem ea, quæ alio tempore præberetur, mercedem acquirit, quanto graviore tempestate ac procella jactantur, qui sibi dari hoc petunt, consuetis facultatibus destituti. Cum igitur rei utilitatem intelligas, et quanta ex temporis conditione fiat accessio, exorari te sine, ut quæ tuarum sunt partium præstes. Nihil enim amplius est dicendum, cum ad clementissimum et benignissimum hominem scribamus: quippe qui noveris te etiam sportulas (a) nobis debere: verumtamen si hoc præstes, quod earum nomine debes, nobis persolutam arbitrabimur. Tu vero ad nos quoque velim scribas, te nostræ petitioni annuisse: deque tua totiusque benedictæ domus tuæ valetudine facias certiores.

CCXVIII. *Euthymio presbytero.* (Cucuso anno 404.)

Nihil vos contristet, quod a schola pulsi fueritis, sed cum animis vestris reputantes, quantum hinc etiam mercedem receperitis, et quo pacto coronæ vobis augeantur, gaudete et exsultate ob ejusmodi afflictiones et insidias. Multum enim vobis hæc in cælis quæstum coacervant, et illustriores vos efficiunt, ac præmia majora constituunt. Angusta quippe et arcta via est, quæ ducit ad vitam. Ad nos quoque frequenter scribere de valetudine tua ne graveris. Scis enim quantis tecum caritatis vinculis obstricti simus, et quo pacto, ubicumque gentium degam, te mente circumferam, tuoque semper amore ardeam: jam vero tanto etiam magis ardeam, quanto ex ejusmodi afflictionibus illustrior evasisi.

CCXIX. *Severinæ et Romulæ.* (Cucuso anno 404.)

Nisi probe perspecta mihi vestra sincera caritas

(a) Gr. *σπόρτυλα*, in quam vocem hæc notat Fronto Ducaeus: *Vox est a Latina deslexa; sportulas enim vocant Romani calathos vimineos, in quibus pecunia condi solebant, ut Asconius scribit: deinde prandium vel cæna, quæ in sportellis conjecta dabatur clientibus vice cænæ rectæ, sportula est dicta; tum latius porrecta sportularum appellatio ad salarii, congiarii, et honorarii quævis. Vetus glossarium definit, τὰ ἐν σπορίδι δοθέντα τέμνα, Xenia quæ in calathis dabantur. Inde honorarium decurionatus, et ea quæ decuriones dabant pro introitu, et pecunie quæ iudicibus vel exæcutoribus litium ac negotiorum pro salario dabantur, sic appellantur in tit. De sportulis iudicum. Item diaria quæ sacerdotibus dabantur: Cyprianus epist. 34: Ut sportulis iidem cum presbyteris honorarentur, et divisiones mensuras æquatis quantitatibus paliantur. Et sportulantes clerici, sive fratres sportulantes, qui diaria et sportulas accipiunt, ab eodem dicuntur epist. 66. Sportularum igitur nomine vel honorarium aliquod vel subsidium victus hic intellige, quod Chrysostomo a Valentino dabatur.*

esset, ac studium quod erga me semper ostendistis, non mediocris vos negligentiae propter longum vestrum silentium, idque, cum a nobis frequentes literas acceperitis, accusarem. Sed quoniam scio vos sive sileatis, sive scribatis, pariter erga nos affectas esse, propterea non ausim vos hujus silentii causa reprehendere, tametsi mirifice cupio literas sæpe vestras accipere, quibus de vestra valetudine certior flam. Nihil enim est causa: cur ad hanc excusationem confugiatis, quod non ita crebro tabellarios nanciscamini: siquidem desideratissimus et suavissimus Salustius, nobis dilectus, ad hoc, sat scio, vobis potuit inservire. Verumtamen ne sic quidem vos accuso, quod admodum de vestra caritate confidam. Nos itaque, quoties licebit, ad vos crebras literas mittere non desinemus, quippe quibus sinceritas et ardor benevolentiae vestrae cognitus sit et exploratus.

CCXX. *Pæanio.* (Cucuso anno 404.)

Respiravimus, exsultavimus, non jam exteram aut peregrinam amplius regionem incolere nos arbitramur, cum ad eam urbem, quæ tam multa perpessa est, tua sublimitas sit reversa. Hæc autem ideo nos voluptate perfundimur, non quod dignitas tibi major obtigerit: dignitas enim tua virtus est animæ tuæ, nec ullus ipsam tibi antea potuit auferre, neque nunc reddidit: (quo enim pacto, cum ablata minime fuerit?) sed ideo exsultamus, quod magnam consolationis occasionem attulerit tuus in urbem illam reditus iis qui vexabantur, mactabantur, in vincula conjiciebantur, cum communis illorum protector sis, et ad te omnes illi tamquam ad latissimum portum confugiant. Scis quippe inde lucrum decerpere, unde lucrum decerpendum est. Tu vero deinceps de tuorum recte factorum magnitudine scribe, ac manifeste significa, quot jacentes excitaveris, quot lapsos erexeris, quos fluctuantes firmaveris, quibus tandiu laborantibus subsidio fueris, quot signiores factos, diligentes reddideris, quos diligentes antea, diligentiores effeceris: omnia denique tua in hac acie præclara facinora sigillatim expone. Nam hæc cuncta scio prius etiam, quam literas tuas accipiam, utpote qui animum tuum noverim, generosum athletam ac mirabilem bellatorem: sed a carissima tamen nobis lingua tua cuncta velim ediscere. Huic igitur nostræ petitioni annue, cum intelligas, quanto nos tibi, dum hoc ages, sis beneficio devincturus.

CCXXI. *Constantio presbytero.* (a)

Niceæ quarto mensis Julii die soluturus, hæc ad pietatem tuam dedi literas, ad id te cohortans, ad quod nunquam cohortari desii: quamvis gravior præsentē tempestate procella, majoresque fluctus ingruant, ut ne intermittas ea, quæ officii tui sunt, in ea, quam ab initio cepisti, administratione adimplere: Græce superstitionis exterminationem dico, eccle-

(a) Niceæ scripta cum iret in exilium anno 401. Habetur apud Nicephorum lib. 13, cap. 27. De Pæanio mensa pluribus actum est in Vita Chrysostomi.

μὲν, ὃν περὶ τὰς τῶν πενήτων ἔχεις προστασίας, τὴν ἐπιθυμίαν, ἣν αἰεὶ περὶ τὴν καλὴν ταύτην ἐπιδεικνύσαι πραγματεύων, καὶ παρέχων, καὶ μεθ' ἡδονῆς τοῦτο ποιῶν, καὶ διπλοῦν σοὶ τὸν στέφανον τὸν τῆς φιλανθρωπίας καὶ λαμπρότερον καθιστὰς, καὶ τῇ θαυμάσει, καὶ τῇ γνώμῃ ἀπ' ἧς καὶ ἡ θαψίλεια γίνεται. Ἐπεὶ οὖν ἐδήλωσεν ἡμῖν ὁ τιμιώτατος πρεσβύτερος Δομετιανὸς, ὁ τῶν χηρῶν καὶ παρθένων τῶν αὐτοῦ τὴν προστασίαν ἔχων, ὅτι σχεδὸν ἐν λιμῷ καθεστῆκασιν, ὥσπερ εἰς λιμένα τὰς σὰς καταφεύγομεν χεῖρας, [720] ὥστε τοῦτ' ἴσως τοῦ λιμοῦ τὸ ναυάγιον. Δέομαι οὖν σου, καὶ σφόδρα δέομαι, μεταπειψάμενος τὸν πρεσβύτερον, ὅπως ἂν ᾖ δυνατόν, ἐπικουρῆσαι παρακλήθῃτι. Τῆς γὰρ ἐν ἄλλῳ καιρῷ ἐλεημοσύνης ἡ νῦν παρεχόμενη πολλῶν πλείονα παρέχει τὴν ἀμοιβήν, ὥσπερ ἐν χαλεπώτερῳ χειμῶνι καὶ ῥᾷ καθεστῆκασιν οἱ δέοντες λαβεῖν, οὐ τῆς εὐωχίας ἀπολαύοντες ἀφθονίας. Ἐννοήσας τοίνυν καὶ τοῦ πράγματος τὸ κέρδος, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ καιροῦ γενομένην προσθήκην, τὰ σαυτοῦ ποιήσαι παρακλήθῃτι. Οὐδὲν γὰρ δεῖ πλέον εἰπεῖν πρὸς φιλόφρονον οὗτον καὶ ἡμερωτάτην γράφοντες ψυχὴν. Οἶδας γὰρ, ὅτι καὶ σφόδρα ἡμῖν χρεώστες· ἀλλ' ὅμως καὶ ἐκείνων ἔνεκεν εἰς τοῦτό σοι διαλυόμεθα. Καὶ γράψαι δὲ ἡμῖν παρακλήθῃτι, ὅτι ἐπένευσας ἡμῶν τῇ αἰτήσει, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελιζόμενος, καὶ παντὸς τοῦ εὐλογημένου σου οἴκου.

ΣΙΗ'. Εὐθυμῷ πρεσβυτέρῳ.

Μηδὲν ὁμᾶς λυπεῖται τὸ τῆς σχολῆς ἐξεῖσθαι, ἀλλ' ἐννοοῦντες, ὅσον καὶ ἐντεῦθεν ἐδέξασθε τὸν μισθόν, καὶ πῶς αὖξεται τὰ τῶν στεφάνων ὑμῖν, χαίρετε καὶ εὐφραίνεσθε ὑπὲρ τῶν παθημάτων τούτων καὶ τῶν ἐπιβουλῶν. Πολλὴν γὰρ ὁμῖν συνάγει ταῦτα τὴν ἐν οὐρανῷ ἐμπορίαν, καὶ λαμπρότερος ποιεῖ, καὶ μείζονα καθίσταται τὰ βραβεῖα. Στενὴ γὰρ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν. Καὶ ἡμῖν δὲ συνεχῶς ἐπιστέλλειν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς μὴ κατόκει. Οἶσθα γὰρ ὅπως συνδεδέμεθά σου τῇ ἀγάπῃ, καὶ πῶς, ὅπου περ ἂν ὦμεν, ἐπὶ διανοίας σε περιφέρω, αἰεὶ σου θερμὸς γινόμενος ἐραστής· νῦν δὲ πολλῶν θερμότερος, ὅσω καὶ λαμπρότερος ἀπὸ τῶν παθημάτων γίγνομαι.

ΣΙΘ'. Σεννηρίῳ καὶ Ῥωμύλῳ.

Εἰ μὴ σφόδρα τὴν γνησίαν ὁμῶν ἀγάπην ᾗδω, καὶ τὴν σπουδὴν, ἣν αἰεὶ περὶ ἡμᾶς ἐπιδεικνύσθε, καὶ τὴν ῥαθυμίαν πολλὴν ὁμῖν ἐνεκάλεσα, τῆς μακρᾶς ἔνεκεν ταύτης σιγῆς ἣν ἐσιγήσατε, καὶ ταῦτα πολλὰ καὶ συνεχῇ παρ' ἡμῶν δεχόμεναι γράμματα. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἶδα ὅτι καὶ σιωπῶσαι, καὶ γράφουσαι,

ὁμοίως περὶ ἡμᾶς διακρίσθε, τοῦτου χάριν ἐγκαλεῖν οὐκ ἂν ἀνασχοίμην τῆς σιγῆς ἔνεκεν, εἰ καὶ σφόδρα ἐπιθυμῶ πικρὰ παρ' ὁμῶν δεχέσθαι γράμματα, περὶ τῆς ὑγείας ὁμῶν δηλοῦντα. Οὐδὲ γὰρ ἔχοι' ἂν καταφυγεῖν εἰς τὸ μὴ συνεχῶς ἐπιτυγχάνειν γραμματηφόρου· ὁ γὰρ ποθεινότητος καὶ γλυκύτατος ἀγαπητὸς ἡμῶν Σαλούστιος, εὖ οἶδ' ὅτι πρὸς τοῦτο ὁμῖν διακονήσασθαι [721] ἔδύνατο. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως ὁμῖν ἐγκαλῶ, διὰ τὸ σφόδρα θαρραλεῖν ὁμῶν περὶ τῆς ἀγάπης. Αὐτὸς μέντοι, ἥνικα ἂν ἐξῇ, συνεχῶς ἐπιστέλλειν οὐ παύσομαι· οἶδα γὰρ ὁμῶν τὸ γνήσιον καὶ θερμὸν τῆς διαθέσεως.

ΣΚ'. Παιρίῳ.

Ἀνεπνεύσαμεν, ἐσκιρτήσαμεν, οὐκέτι ἄλλοτρίαν, οὐδὲ ξένην οἰκίαν ἡγούμεθα, τῆς σῆς θαυμασιότητος πρὸς τὴν τοιαῦτα πάσχουσαν ἐπανελθούσης πόλιν. Ποιεῖ δὲ ἡμῖν τὴν τοσαύτην ἡδονήν, οὐ τὸ σὲ πλείονος ἀπολαυκέναι τιμῆς· ἡ γὰρ σὴ τιμὴ τῆς ψυχῆς σου ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, καὶ οὐτε ἔμπροσθεν σὲ τις αὐτὴν ἀφελέσθαι ἰσχύσεν, οὔτε νῦν ἀποδέδωκεν (πῶς γὰρ τὴν μὴ ἀφαιρεθεῖσαν);· σκιρτῶμεν δὲ ὅτι μεγίστη παράκλησις τοῖς ἐλαυνόμενοις, τοῖς σφαττομένοις, τοῖς δεδεμένοις, εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην εἰσελήλυθας, κοινὸν ὄψαλος καὶ λιμὴν εὐρύτατος τούτων γινόμενος. Καὶ γὰρ οἶσθα καρδαίνειν ἡ γὰρ γράψαι δὲ λοιπὸν τῶν κατορθωμάτων σου τὸ μέγεθος, καὶ λέγε σαφῶς πόσους κειμένους ἀνίστησας, πόσους καταπεπτωκότας ἀνῴρθωσας, τίνας σάλευσμένους ἐστήριξας, τίσις πεπονηκόσιν ἐν τῷ μακρῷ τούτῳ χρόνῳ παρέστης, τίνας ῥαθυμοῦντας σπουδαίους ἐποίησας, τίνας σπουδαίους ὄντας σπουδαιοτέρους εἰργάσω, καὶ πάντα ἀπλῶς καθ' ἕνασθον τὰ ἐπὶ τῆς παρατάξεώς σου ταύτης ἀνδραγαθήματα. Οἶδα μὲν γὰρ ταῦτα καὶ πρὸ τῶν γραμμάτων τῶν σῶν, ἐπειδὴ καὶ τὴν ψυχὴν οἶδα τὴν σὴν, τὸν γενναῖον ἀθλητὴν, καὶ τὸν θαυμαστὸν ἀριστέα· ἀλλ' οὖν βούλομαι καὶ παρὰ τῆς ποθεινότητός μοι γλώττης ταῦτα μανθάνειν. Δίδου δὲ ἡμῖν ταύτην τὴν αἵτησιν· οἶσθα γὰρ ἡλίχην χαρὶ χάριν, τοῦτο ποιῶν.

ΣΚΑ'. Κωνσταντίῳ πρεσβυτέρῳ.

Τῇ τετάρτῃ τοῦ Πανέμου μηνὸς μέλλων ἀπὸ τῆς Νικαίας διεξορμῆν, ταῦτα διαπέμπομαι τὰ γράμματα πρὸς τὴν σὴν θεοσίειαν, παρακαλῶν, ὅπως αἰεὶ παρακαλῶν οὐκ ἐπαυδάμην, καὶ χαλεπώτερος τοῦ νῦν κατέχοντός γένηται ὁ χειμῶν, καὶ μείζονα τὰ κύματα, μὴ διάλπειν τὰ σαυτοῦ πληροῦντα εἰς τὴν οἰκονομίαν, ἧς ἐξ ἀρχῆς ἤψω· λέγω δὲ τοῦ Ἑλλη-

^a Fabric. γραμματηφόρου.

νισμὸν τὴν καθάρειν, τῶν ἐκκλησιῶν τὰς οἰκοδομὰς, τῶν ψυχῶν τὴν ἐπιμέλειαν· μηδὲ σε ὑπτιον ποιεῖτω τῶν πραγμάτων ἡ δυσκολία. Οὐδὲ γὰρ κυβερνήτης τὸ πῦλαος ὁρῶν μαινόμενον καὶ διανιστάμενον, ἀποστήσεται τῶν οἰκίων· ἀλλ' οὐδὲ ἱατρός τὸν κάμνοντα βλέπων τῇ νόσῳ κρατούμενον, ἀναχωρήσει τῆς θεραπείας, ἀλλὰ τότε μάλιστα ἱκαστος τούτων τῇ τέχνῃ χρῆσται. Καὶ σὺ τοίνυν, θεσποτά μου τιμῶνται καὶ εὐλαβέσται, πολλῇ νῦν χρῆσαι τῇ προθυμίᾳ, μηδὲ ὑπτιον ποιεῖτω σε τὰ συμβαίνοντα· οὐ γὰρ ὑπὲρ ὧν ποιοῦσιν ἡμᾶς ἑτεροὶ κακῶν λέγον ὀύσμεν, ἀλλὰ καὶ [722] μισθὸν ληφόμεθα. Εἰ δὲ αὐτοὶ τὰ παρ' ἐαυτῶν μὴ εἰσενέγκαιμεν, ἀλλὰ βραθυμῆσαιμεν, οὐδὲν εἰς τοῦτο ἡμῶν προστήσεται ὁ τῶν πραγμάτων θόρυβος· ἐπεὶ καὶ Παῦλος δεσμωτήριον οἰκῶν, καὶ τῷ ξύλῳ προσδεσμένος, τὰ αὐτοῦ ἐποίησε, καὶ Ἰωνᾶς ἐν τῇ γαστρὶ τοῦ θαλαττίου θηρός φερόμενος, καὶ οἱ τρεῖς παῖδες οἱ ἐν τῇ καμίνῳ διατρίβοντες· καὶ οὐδένα τούτων τὰ ποικίλα δεσμωτήρια ταῦτα βραθυμότερον πεποίηκε. Ταῦτ' οὖν ἐννοῶν, θεσποτά μου, καὶ Φοινίκης, καὶ Ἀραβίας, καὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν μὴ παύσῃ φρονεῖων Ἐκκλησιῶν, εἶδός ἐστι πλείονα λήψῃ τὸν μισθόν, ὅσῳ καὶ τοσοῦτον ὄντων τῶν καλυμμάτων, τὰ παρ' αὐτοῦ εἰσφέρεις. Καὶ γράφειν δὲ ἡμῖν συνεχῶς μὴ κατόκει, ἀλλὰ καὶ πυκνότερα. Ὡς γὰρ ἐγνωμεν νῦν, οὐκέτι εἰς Σεβάστειαν, ἀλλ' εἰς τὴν Κούκουσιν ἐκκελεύσθημεν ἀπελθεῖν, ὅπου σοὶ καὶ εὐκολώτερον ἐπιστέλλειν ἡμῖν. Γράφει τοίνυν ἡμῖν πόσαι ἐκκλησίαι ἐπ' ἑτορ φθορομήθησαν, καὶ τίνες ἄνδρες ὄγιοι μετέστησαν εἰς τὴν Φοινίκην, καὶ εἰ τις πλεον γέγονε προκοπῇ. Καὶ γὰρ ἀπὸ Νικαίας εὐρών τινα μονάζοντα ἐγκεκλεισμένον, ἐπεισα αὐτὸν ἰλθεῖν πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν, καὶ ἀπελθεῖν εἰς Φοινίκην. Εἰ παραγέγονεν οὖν δηλώσαι μοι σπουδασον. Τοῦ Σαλαμῖνος ἔνεκεν χωρίου τοῦ κατὰ τὴν Κύπρον κεκλειμένου, τοῦ ὑπὸ τῆς αἰρέσεως τῶν Μαρκεσιανιστῶν πολιτοκρουμένου, ἡμῖν διειλεγμένος οἷς ἐγρήν, καὶ κατωρθωκὸς τὸ πᾶν, ἀλλ' ἐφθην ἐκδηλῆσαι. Εἰ τοίνυν μάθεις τὸν κύριόν μου Κυριακὸν τὸν ἐπισκοπὸν ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως διατρίβειν, ἐπιστείλον αὐτῷ ταύτης ἔνεκεν τῆς υποθέσεως, καὶ τὸ πᾶν ἀνύσαι δυνήσεται. Καὶ μάλιστα τοὺς πρὸς τὸν θεὸν παρρησίαν ἔχοντας παρακάλει πολλῇ κεχρησθαι τῇ εὐχῇ, πολλῇ τῇ ἐκταναίᾳ, ὥστε τὸ τῆς οἰκουμένης τοῦτο ναυάγιον παύσασθαι. Ἀφόρητα γὰρ καὶ τὴν Ἀσίαν κατέλαβε κακὰ, καὶ ἑτέρας δὲ πόλεις καὶ Ἐκκλησίας, ἅπερ, ἵνα μὴ δοκῇ διανοχλεῖν, ἀφελὲς τὸ κατ' ἱκαστος λέγειν, ἵκεινον μόνον ἔρω, ὅτι εὐχῶν πολλῶν χρεῖα, καὶ δεήσεων ἔκτενών.

ΣΚΒ'. Κάστω, Οὐαλερίῳ, Διοφάντῳ, Κυριακῷ, πρεσβυτέροις Ἀντιοχείας.

Καὶ τὸ γράφαι, καὶ προτέρους ἐπιπηδῆσαι τοῖς πρὸς ἡμᾶς γράμμασι, καὶ τὸ γράμματα παρ' ἡμῶν αἰτῆσαι, καὶ τὸ κίλεῦσαι ὑπερβῆναι μέτρον ἐπιστολῆς, εἶδετε τοὺς ἀπορέστους καὶ μακικοὺς ἡμῶν ἐραστάς. Τοῦτο τὴν ἐρημίαν, ἐν ᾗ διατρίβομεν, οὐκ ἀφίησιν ἐρημίαν φαίνεσθαι· τοῦτο τὰς ποικίλας καὶ συνεχεῖς ἡμῶν περιστάσεις παραμυθεῖται. Τί γὰρ

ἀγάπης ἴσον; Οὐκ ἔστιν οὐδέν. Ἀσπὴ καὶ βίβα, καὶ πηγή, καὶ μήτηρ ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν, ἀρετῇ πόνον οὐκ ἔχουσα, ἀρετῇ ἡδονῇ συγκεκληρωμένη, καὶ πολλὴν φέρουσα τοῖς γνησίως αὐτὴν μετιούσι τὴν εὐφροσύνην. Διὰ ταῦτα χάριν ὁμῖν ἴσμεν πολλήν, ὅτι οὕτω γνησίως διετηρήσατε τὴν [723] περὶ ἡμᾶς διάθεσιν· καὶ ἡμεῖς δὲ ὅπουπερ ἂν ὤμεν, κἂν πρὸς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης ἀπενεχθόμεν τὰ τέρματα*, κἂν εἰς ἐρημότερον τούτου χωρίον, περιφέροντες ὑμᾶς ἄπιμεν, ἐγκολάφοντας ὑμᾶς τῇ διανοίᾳ, καὶ τῷ συνειδέει ἐναποθέμενοι, καὶ οὗτε τῆς ὁδοῦ τὸ μήκος, οὗτε τοῦ χρόνου τὸ πλῆθος, οὗτε ὁ τῶν περιστάσεων ὁχλὸς βραθυμότερους ἡμᾶς περὶ τὴν ἐπιμέλειαν τὴν ὑμετέραν πεποίηκεν, ἀλλ' ὥς χθὲς καὶ πρῶην ὁμῖν συγγενόμενοι, μᾶλλον δὲ ὥς ἀεὶ μεθ' ὁμῶν ὄντες, ὥσπερ οὖν καὶ ἱσμεν, οὕτως ὑμᾶς ὀρώμεν, καὶ φανταζόμεθα τοῖς τῆς ἀγάπης ὀφθαλμοῖς. Τοιοῦτον γὰρ τὸ φιλεῖν· οὐ διείργεται ὁδοὺ διαστήμασιν^β, οὐ μαραινεται ἡμερῶν πλῆθος, οὐ νικᾶται θλίψεων περιστάσεις, ἀλλ' εἰς ὕψος αἵρεται διὰ παντός, καὶ φλογὸς μιμεῖται δρόμον. Καὶ τοῦτο ἴστε μάλιστα πάντων, ἐπειδὴ καὶ φιλεῖν μάλιστα πάντων ἐπίστασθε· διὸ καὶ σφόδρα ὑμᾶς μακαρίζομεν. Εἰ γὰρ καὶ ἡμεῖς οἱ κτῆροι καὶ αὐτελεῖς, ἀλλ' ὁ θεὸς ἱκανὸς ὁμῖν δοῦναι τῆς ἀγάπης ταύτης μείζονα τὴν ἀνταμιδίην, καὶ πολλὰ πλείονα· καὶ γὰρ ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἀεὶ νικᾷ ταῖς ἀντιδόσεσι τοὺς ἀγαθόν τι ποιοῦντας ἡ λέγοντας. Ἐγὼ μὲν οὖν ἐβουλόμην καὶ αὐταῖς βῆσιν ὑμᾶς ἰδεῖν, καὶ τῆς κατὰ πρόσωπον ἀπολαύσαι συνουσίας, καὶ ἐμφορηθῆναι καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τῆς ἀγάπης ὁμῶν· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐκ ἐνι, οὐ δὲ^γ δύναν καὶ βραθυμίαν, ἀλλὰ διὰ τὸ τῇ ἀνάγκῃ τῆς ἐξορίας πεπεδῆσθαι, τὸν γοῦν δευτέρον ἡμᾶς μὴ ἀποστερησθε πλοῦν, ἀλλὰ πέμπετε ἡμῖν νιφάδας ἐπιστολῶν, τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὑμετέρας δηλοῦσας. Εἰ γὰρ τοιαῦτα δεξαίμεθα γράμματα συνεχῶς, πολλὴν καρποσώμεθα τὴν παράκλησιν, καὶ ταῦτα ἐν ἀλλοτρίᾳ διατρίβοντες. Εἰδότες οὖν ἡλικία ἡμῖν χαριεῖσθε, καὶ ἐν ὅῃ καταστήσεται ἡμᾶς εὐφροσύνη, μὴ φθονήσῃτε τῆς τοσαύτης ἡμῖν ἡδονῆς. Ὁμιλοῦντες γὰρ ὁμῶν τοῖς γράμμασιν, αὐτοὺς ὑμᾶς ἡγησόμεθα ἐνταῦθα παρῆναι, καὶ τρανότεραν ἐντεῦθεν^δ τῆς παρουσίας ὁμῶν ληφόμεθα τὴν φαντασίαν.

ΕΚΓ'. Ἦσυχίῳ.

Ἐγὼ μὲν ἐπεδύμου καὶ μὴ γράφας πρὸς τὴν σὴν ἐπιμέλειαν πρότερος δέξασθαι ἐπιστολήν· τοῦτο γὰρ μάλιστα ἐραστοῦ σφοδρότατον· οὐκ ἀνεμείναμεν δὲ ἡμεῖς τὰ σὰ γράμματα, ἀλλὰ πρότερον τῷ γράφειν ἐπιπηδῆσαμεν, τὸν θερμὸν ἔρωτα, ὃν περὶ τὴν σὴν ἐπιμέλειαν ἔχομεν, κἂν τούτῳ δεικνύντες. Πλὴν ἀλλὰ καὶ τούτου σοὶ χάριν ἴσμεν· εὖ γὰρ εἶδ' ὅτι οὐκ ἐξ ὀλιγωρίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ σφόδρα μετριάζειν, τοῦτο πέπονθας. Δείκνυς τοίνυν λοιπὸν μετὰ ἀδείας τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγάπην, νιφάδας ἡμῖν πέμπων ἐπιστολῶν, δηλοῦσας τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς. Ἦν γὰρ τοιαῦτα

* Fabric. τὰ πέρατα.

^β Unus cod. ὁδὸν διαστήματι, aliter ὁδὸν διαστήμασι, Paulo post duo mss. αἵρεται διὰ πάντων.

^γ Coislin. καὶ φανερώτεραν ἐντεῦθεν.

siarum constructionem, animarum curam : neque te supinum aut socordem rerum difficultas faciat. Neque enim gubernator, ubi mare ipsam concitari et furem videt, a navis clavo et gubernaculis discedit : neque medicus, ubi agrum morbo corripit cernit, curatione supersedet : sed tum maxime uterque istorum artem suam adhibet. Tu quoque, domine mi reverendissime ac religiosissime, multam nunc animi promptitudinem adhibe, neque te ad socordiam redigant presentia mala : non enim de eis, quæ nobis inferuntur, malis rationem reddemus ; quin potius mercedem accipiemus. Si vero ea, quæ nostrarum sunt partium, non præstiterimus, sed desides fuerimus, nihil nos ea in re adjuvabit aut defendet malorum tumultus : quandoquidem et Paulus carcerem incolens, in vinculis officium suum fecit, et Jonas in ventre belluæ marinæ inclusus fuit, et tres pueri in camino versati sunt : neque tamen horum quemquam vincula varia ad desidiam rede gere. Hæc igitur tecum reputans, domine mi, ne omiseris Phœnicia, Arabia, et Orientis Ecclesiarum curam gerere, illud persuasum habens, locupletiores te mercedem recepturum esse, si tot et tantis intercedentibus impedimentis, quæ tuarum partium sunt, præstiteris. Neque tibi grave sit identidem ad nos scribere, sed et creberrimas literas dato. Nam sicuti nunc cognovimus, non Sebasteam, sed Cucusum exsulatum ire jussi sumus, quo tibi literas mittere facilius erit. Scribe igitur nobis, quot anno quolibet structæ sint ecclesiae, et qui viri sancti in Phœniciam commigrarint, et si quæ majora accesserint incrementa. Nam cum Nicenum quendam monachum inclusum (a) reperissem, ei ut ad pietatem tuam iret, et in Phœniciam proficisceretur, persuasi. An is ad te venerit, fac sciam. De Salamine, quod oppidum est in Cypro situm, et ab hæresi Marcionistarum opprimitur, acturus cum quibus oportuit, et rem omnem feliciter confecturus eram, nisi ejectus fuisset. Quod si dominum meum Cyriacum episcopum Constanti-nopoli esse cognoveris, scribe ad eum hac de causa, et perficere is omnia poterit. Cohortare omnes, et potissimum eos qui fiduciam apud Deum habent, ut multum et assidue orent, ut præsens orbis terrarum naufragium conquiescat. Intolerabilia enim Asiam, aliasque urbes et Ecclesias invaserunt mala, quæ sigillatim, ne molestus esse videar, enumerare supersedeo : atque unum illud dico, multa nunc et assidua opus esse precatione.

CCXXII. Casto, Valerio, Diophanto, Cyriaco, presbyteris Antiochenis. (Cucuso anno 404.)

Et quod ad nos scripseritis, et quod literis nos lacerare volueritis, ac literas a nobis petere, modumque epistolæ excedere jusseritis, id argumento fuit vos insaturabili et insano erga nos amore flagrare.

(a) Monachi inclusi, qui sese in cellula quadam abdebant, frequenter memorantur in historia ecclesiastica et ascetica. In epistola autem prima ad Theodorum lapsus, Tomo I, historiam habes monachi cujusdam qui lapsus, postea in cellam sese includi curavit, et hoc genere vitæ plurimis annis est usus.

Atque hoc efficit, ut ex solitudo, quam incolimus, solitudo minime videatur : hoc diversas et continuas calamitates mitigat. Quid enim cum caritate conferri potest ? Nihil plane. Hæc et radix, et mater, et fons est honorum, virtus minime laboriosa, virtus voluptate referta, quæque multam iis, qui ipsam exercent, voluptatem parit. Quas ob res gratias vobis ingentes agimus, quod adeo sinceram erga nos benevolentiam conservaveritis : nos vero ubicumque gentium fuerimus, licet ad ipsos orbis terrarum fines deferamur, licet ad locum hoc multo desertiorem, vos mente circumferentes abibimus, insculptos vos animo et incisos pectore nostro gestantes, neque itineris longinquitas, neque temporis diuturnitas, neque turba calamitatum negligentiores erga suavitatem vestram nos reddidit, sed quasi non ita pridem vobiscum versati fuerimus, imo vero quasi vobiscum perpetuo versemur, ut re vera versamur, ita vos cernimus, et caritatis oculis contemplamur. Ejusmodi enim est amicitia : non itinerum intervallo dirimitur, non longo dierum spatio debilitatur, non afflictionum turba superatur, sed in altum perpetuo tollitur, et flammæ cursum imitatur. Atque hoc vos præ cæteris omnibus nostis, quia præ cæteris omnibus etiam amare scitis : quocirca vos quoque beatos dicimus. Licet enim miserabiles simus ac despecti, ac potens est Deus, et sufficit ad constituendam vobis mercedem hæc caritate majorem, ac multo uberiores : nam eorum meritum qui aliquid boni egerint dixerint, suis præmiis longe superare solet. Et optarem equidem ipsis oculis vos præsentem cernere, et congressu vestro conspectuque frui, atque hoc pacto vestra caritate oblectari : quando autem id non licet, non ob pigritiam aliquam et negligentiam, sed quod exsilio necessitate præpediamur : nolite saltem nos altera navigatione privare, sed ingentem copiam epistolarum ad nos mittere, quæ de vestra nos faciant valetudine certiores. Nam si ejusmodi literas frequenter acceperimus, multam consolationem percipimus, quantumvis longinqua et externa in regione degamus. Cum igitur vobis exploratum sit, quanto nos devincturi sitis beneficio, quantaque lætitia perfusuri, nolite hanc nobis voluptatem invidere. Dum enim vobiscum per literas colloquimur, vos ipsos hic adesse arbitramur, et evidentius tamquam ob oculos positos poterimus animo contemplari.

CCXXIII. Hesychio. (Cucuso anno 404.)

Cupiebam equidem, antequam ad suavitatem tuam scripsissem, literas ab ea prior accipere : hoc enim vehementissimi amoris est proprium : verumtamen literas tuas non expectavimus, sed priores ad te scripsimus, ut in hoc saltem ardentis amoris erga tuam suavitatem nostri specimen ederemus. Sed hoc tamen nomine tibi gratiam habemus, ut qui probe scimus non ex contemptu, sed præ nimia humilitate tibi hoc contigisse. Audacter igitur hunc tuum in nos amorem ostende, ac literas, quibus de tua valetudine certiores fiamus, ad nos creberrimas mitte. Si enim ejusmodi

litteras acceperimus, licet ad ipsos orbis terrarum fines amandati simus, licet ad locum isto desertiorem, multo solatio tedium nostrum vestrae caritatis officium mitigabit. Nihil enim ita potest animum erigere, multaque voluptate perfundere, ac si amet ameturque sincere. Atque hoc tu omnium maxime nosti, quandoquidem tu quoque omnium maxime amare nosti.

CCXXIV. *Marciano et Marcellino.* (Cucuso anno 404.)

Quidnam causae est, quamobrem, cum tantopere nos ametis (neque enim tanto licet a vobis intervallo disjunctos latet nos amor vester, quod et vehemens sit et inflammatus), silere potuistis, ac ne semel quidem litteras ad nos dedistis, sed rem istam similem aenigmati reddidistis? Neque enim legitima fuit illa excusatio, quam in epistola ad religiosissimum presbyterum Constantium missa expressistis. Verumtamen nolim haec exacte disquirere. Sit ita sane, atque hanc fuisse causam silentii demus: ecce et haec ipsa nunc vobis eripitur, et litteris nostris vos lacessimus, ac simul gratias agimus ob sinceram hanc caritatem, quam erga nos ita florentem conservatis, ac petimus, ut quotiescumque licebit, crebras ad nos litteras detis. Non enim dubito quin huc impigre advolare parati fuissetis, nisi ea quae commemorastis impedimenta intercessissent; imo vero animo jam ac voluntate advolastis. Sed quoniam id reipsa fieri tantisper non potest, litterarum saltem solatio nostrum mœrorem lenite, ac de vestra totiusque vestrae domus valetudine nos facite certiōres. Si enim ejusmodi litterae ad nos a vobis missae fuerint, quamvis in asperiori degamus solitudine, quam sit ista, multam ex litteris vestris consolationem capiemus.

CCXXV. *Constantio presbytero.* (Cucuso anno 404.)

Miratus sum cur tu qui tam vehementer nos amas, quique nihil non agere, dicere, ac pati nostra causa paratus es (neque enim nos fugit, neque fieri potest, ut sincere amantem id fugiat), ne semel quidem ad nos scriberes, idque cum nos haud longe a vobis advenissemus, et mihi plurimum colendus et clarissimus frater Libanius ad nos pergeret. Haec a me non eo consilio dicuntur, ut vos accusem, sed ut dolori meo satisfaciam. Nam quoniam magno affectu pietatem vestram prosequor, non aliam ob causam, sed quoniam omni studio de animae tuae salute sollicitus es, et iis qui necessitatibus premuntur communem te portum offers, dum egenis succurris, dum viduis subvenis, dum sustentas orphanos, et communem omnibus te parentem praebes, hac de causa cum ingenti amore tui afficiar, litteras etiam recipere a tua pietate desidero. Hanc igitur nobis concede gratiam, ac desiderium nostrum exple. Non enim mediocri solatio levabimur, licet in solitudine constituti, si amantissimi animi tui manusque litteras acceperimus, quae nos de tua totiusque domus tuae valetudine faciant certiōres.

CCXXVI. *Marciano et Marcellino.* (Cucuso anno 404.)

Nobis aenigma solvistis. Non enim ad defensionem

suffecisse illam excusationem, quae tum suggerebatur, vos nunc indicastis, cum nondum acceptis litteris nostris nos lacessendos putastis. Ea quippe caritatis est natura, ut silere minime possit, verum quamvis periculum sit ne accusetur audacia, munere suo fungitur. Nos vero tantum adest, ut diem vobis dicamus, quod ad nos priores scripseritis, ut etiam vos hac de causa corona donemus, ac praedicemus, et sinceri amoris vestri periculum nunc maxime fecerimus, non solum quod scripseritis, sed etiam quod priores scripseritis. Deus autem vos omni potest aegritudine liberare, vosque pristinae restituere sanitati, ac facultatem largiri communis inter nos congressus, et in conspectum mutuum veniendi: siquidem non vulgari solatio recreabimur, si ab homine adeo generoso litteras acceperimus, sed et illius colloqui desiderio tenemur, quo utinam nos quam citissime frui contingat, ut nobis instar maximae cujusdam festivitatis esse possit.

CCXXVII. *Carterix.* (Cucuso anno 404.)

Quid ais? Continui tibi morbi non permiserunt, ut ad nos venires? Atqui venisti, et nobiscum es, et ab animi tui affecta ac voluntate totum illud obtinimus, nec ulla tibi haec in re excusatione est opus. Etenim ardens ac sincera caritas, quae sic perpetuo viget, nobis sufficit ad suggerendam ingentis laetitiae occasionem. Sed quoniam non mediocrem nobis sollicitudinem iniecasti, cum de tua aegritudine verba fecisti, si forte ab illa fueris liberata (potest enim Deus illa te liberare, ac pristinae restituere sanitati), de eadem re certiōres nos facito, ut hac sollicitudine liberemur. Quod enim semper litteris meis significavi, nunc quoque significo, ubicumque verser, licet ad locum isto desertiorem ablegemur, de te tuisque rebus solliciti esse non cessabimus. Ejusmodi nobis tuae ferventis et sinceræ caritatis pignora reliquisti, quae numquam extinguī possunt, neque tempore debilitari: sed sive tuae nobilitati vicini simus, sive ab illa remoti, caritatem eandem conservamus, utpote quibus exploratum sit, quam sincera sit caritas, qua nullo non tempore affectam erga nos esse sensimus.

CCXXVIII. *Theodoro medico.* (Cucuso anno, ut putatur, 404.)

Tu quidem ad negotiorum occupationes confugis, atque inde petita excusatione uteris, quod non veneris: ego vero nihil hac oratione tibi opus esse arbitror. Nam et venisti, et quantum ad caritatem attinet, nihilo inferiore apud nos loco es, quam qui ad nos venerunt: siquidem voluntatis nomine non secus atque illos te praedicamus, atque inter praecipuos amicos numeramus, tibi quae gratias agimus, quod cum modico temporis spatio nobiscum versatus fueris, ac fortasse ne modico quidem, nihilo minorem erga nos amorem praeter te tuleris, quam qui diuturno tempore nobiscum fuerint educati. Quam ob causam ingentes tibi gratias agimus, teque obsecramus, ut ad nos frequenter scribas. Praesentem enim teipsum intueri

δεξομεθα γράμματα, κἀν πρὸς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης, ἀπενεχθῶμεν τὰ τέρματα, κἀν εἰς ἐρημότερον τούτου χωρίον, πολλὴν ἀπὸ τῆς ἀγάπης ὑμῶν καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω ψυχὴν ἀνέχειν [724] δύναται, καὶ ἐν πολλῇ καθιστᾶν ἡδονῇ, ὥς τὸ φιλεῖν καὶ φιλεῖσθαι γνησίως. Καὶ τοῦτο οἶσα μάλιστα πάντων αὐτῶς, ἐπειδὴ μάλιστα πάντων καὶ φιλεῖν οἶσα.

ΕΚΔ'. Μαρκιανῷ καὶ Μαρκελλίνῳ.

Τί τοῦτο; Οὕτως ἡμῶν ἐρῶντες (οὐδὲ γὰρ ἐκ τοσούτου καθημένους ὑμῶν διαστήματος ἔλαθεν ἡμᾶς ὁ ἔρως, διὰ τὸ σφοδρὸς εἶναι καὶ πεπωρωμένος), κατεδέξασθε σιγᾶν, καὶ οὐδὲ ἀπαξ ἡμῖν ἐπιστεῖλαιτε, ἀλλ' αἰνιγμα τὸ πρᾶγμα ἡμῖν πεποιήκατε; Οὐδὲ γὰρ ἀρκούσα πρόφασις, ἣν ἐγράψατε ἐπιστέλλοντες πρὸς τὸν κύριόν μου τὸν εὐλαβέστατον πρεσβύτερον Κωνσταντίνον. Πλὴν ἀλλ' οὐδὲν ἀκριβοῶμαι. Ἄλλ' ἔστω τοῦτο οὕτως ἔχον, καὶ καίθεω τῆς σιγῆς ταύτην εἶναι τὴν αἰτίαν· ἰδοὺ καὶ αὕτη ὑμῖν ἀνῆρηται, καὶ πρότεροι τοῖς πρὸς ὑμᾶς ἐπεπηδῶσαν γράμμασι, χάριτάς τε ὑμῖν ὁμολογούντες τῆς γνησίας ἀγάπης, ἣν οὕτως ἀκμάζουσιν περὶ ἡμᾶς διατηρεῖτε, καὶ παρακαλοῦντες, ἥνικα ἂν ἐξῇ, καὶ ἐπιστέλλειν ἡμῖν συνεχῶς. Ὅτι μὲν γὰρ καὶ παραγενέσθαι ἐνταῦθα οὐκ ἂν ὤκητατε, εἰ μὴ τὰ εἰρημνία κωλύματα παρὰ τῆς κοσμιότητος ὑμῶν ἦν, οὐδὲν ἀμφισβᾶλλον μὲλλον δὲ ἀπὸ τῆς γνώμης καὶ παραγένοσθε. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἔργῳ πληρῶσαι τέως οὐκ ἐνι, τὴν ἀπὸ τῶν γραμμάτων ἡμῖν παρέχετε παράκλησιν, τὰ περὶ τῆς ὑγείας ὑμῶν καὶ τοῦ οἴκου παντὸς εὐαγγελιζόμενοι. Εἰ γὰρ τοιαῦτα δεξάμεθα συνεχῶς παρ' ὑμῶν γράμματα, κἀν ἐν χαλεπωτέρᾳ ταύτης ἐρημῇ καθήμεθα, πολλὴν ἀπὸ τῶν ἐπιστολῶν ὑμῶν καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν.

ΣΚΕ. Κωνσταντίνῳ πρεσβυτέρῳ.

Ἐθαύμασα πῶς οὕτω σφοδρὸς ἡμῶν ὦν ἔραστῆς, καὶ πάντα ποιεῖν καὶ λέγειν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ πάσχειν παρεσκευασμένος (οὐδὲ γὰρ ἡμᾶς ἔλαθεν· οὐδὲ γὰρ ἐνι γνησίως φιλοῦντα λαθεῖν), οὐδὲ ἀπαξ ἡμῖν ἐπιστείλας, καὶ ταῦτα πλησίον ἰλθοῦσιν ὑμῶν, καὶ τοῦ τιμίου μοι καὶ ἐνδοξοτάτου ἀδελφοῦ Λιβανίου ἐνταῦθα ἀφικνέμενος. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐγκαλῶν, ἀλλ' ἀλγῶν λέγω. Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα διάκειμαι περὶ τὴν εὐλάβειαν ὑμῶν, δι' ἕτερον μὲν οὐδὲν, ὅτι δέ σου τῆς ψυχῆς φροντίδα ποιεῖς μετὰ πάσης τῆς σπουδῆς, καὶ λιμὴν εἰ κοινὸς τῶν ἐν ἀνάγκαις ὄντων, πενίαν λύων, χηρείαν διορθούμενος, ὁρρανίαν ἀνέχων, κοινὸς πατὴρ ἀπάντων ὢν, τούτου χάριν σφόδρα σου ἐρῶν, καὶ γράμματα παρὰ τῆς σῆς ὑγείας δέχεσθαι ἐπιθυμῶ. Δίδου δὲ ταύτην ἡμῖν τὴν χάριν, καὶ ἐμπλησον ἡμῶν τὴν ἐπιθυμίαν. Οὐ γὰρ τὴν τυχοῦσαν καρπωσόμεθα παράκλησιν, καὶ ταῦτα ἐν ἐρημίᾳ διατρίβοντες, ἂν τῆς ποθεινῆς σου καὶ ψυχῆς καὶ χειρὸς δεξόμεθα γράμματα, περὶ τῆς σῆς ἀπαγγελίοντα ὑγείας, καὶ τοῦ οἴκου σου παντός.

[725] **ΕΚΓ'. Μαρκιανῷ καὶ Μαρκελλίνῳ.**

Ἐλύσατε ἡμῖν τὸ αἰνιγμα. Ὅτι γὰρ οὐκ ἔρεκε εἰς

ἀπολογίαν ἢ ἐγκριμένη τότε πρόφασις, αὐτοὶ νῦν δηλώσατε, μὴ δεξάμενοι γράμματα, καὶ πρότεροι τῷ γράφειν ἐπιτηδῆσαντες. Τοιαύτη γὰρ τῆς ἀγάπης ἡ φύσις· οὐκ ἀνέχεται σιγᾶν, ἀλλὰ κἀν θρασυτήτος μέλλῃ κρίνεσθαι, τὸ αὐτῆς πληροῖ. Ἡμεῖς δὲ τοσούτον ἀπέχομεν τοῦ γράφασθαι ὑμᾶς διὰ τὸ πρότερος ἐπιστεῖλαι, ὅτι καὶ στεφανοῦμεν ὑπὲρ τούτου, καὶ ἀνακηρύττομεν, καὶ νῦν μάλιστα τοὺς γνησίους ἡμῶν ἐγνωμεν ἔραστὰς, οὐκ ἀπὸ τοῦ γράφαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ πρότερος γράφαι. Ἰκανὸς δὲ ὁ Θεὸς καὶ τῆς ἀβρωστίας ὑμᾶς ἀπαλλάξαι, καὶ πρὸς καθαρὰν ὑγίαν ἐπαναγαγεῖν, καὶ δοῦναι εὐκολίαν πολλὴν καὶ τῆς κατ' ἐφ' ἡμῖν συνουσίας· ἱκανὴν μὲν καὶ νῦν καρπούμεθα παράκλησιν ἀπὸ γνησίας οὕτω ψυχῆς δεχόμενοι γράμματα· ἐπιθυμοῦμεν δὲ καὶ ἐκείνης τῆς συντυχίας, ἥς γένοιτο μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους ἡμᾶς ἀπολαύσαι, ὥστε μεγίστην ἡμᾶς ἀγαγεῖν δορτὴν.

ΣΚΖ. Καρτερίῳ.

Τί φῆς; Αἱ συνεχεῖς ἀβρωστίας οὐ συνεχώρησάν σοι παραγενέσθαι πρὸς ἡμᾶς; Καίτοι παραγέγονας, καὶ μεθ' ἡμῶν εἰ, καὶ ἀπὸ τῆς γνώμης σου τὸ πᾶν ἀπειλήσαμεν, καὶ οὐδὲν σοι ὑπὲρ τούτων ἀπολογίας δεῖ. Ἀρκεῖ γὰρ ἡ θερμὴ σου καὶ γνηεῖα ἀγάπη, ἣ οὕτως ἀκμάζουσα διηνεχῶς, ἀντὶ πολλῆς εὐφροσύνης ἡμῖν γενέσθαι. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐκ εἰς τὴν τυχοῦσαν φροντίδα ἡμᾶς ἐνέβαλες, περὶ τῆς ἀβρωστίας εἰπούσα τῆς σῆς, εἰ γε ταύτης ἀπαλλαγῆς (ἱκανὸς γὰρ ὁ Θεὸς ἀπαλλάξαι σε, καὶ πρὸς ὑγίαν καθαρὰν ἐπαναγαγεῖν), ἐξ αὐτῆς ἡμῖν δῆλωσον, ὥστε ἡμᾶς ἀπαλλαγῆναι τῆς φροντίδος. Ὅπερ γὰρ δεῖ γράφων ἐδήλωσα, τοῦτο καὶ νῦν δηλῶ, ὅτι, ἐπουνεπ' ἂν ὤμεν, κἀν εἰς ἐρημότερον τούτου χωρίον ἀπενεχθῶμεν, σὲ καὶ τὰ σὰ μεριμνῶντες οὐ διαλημπάνομεν. Τοιαῦτα ἡμῖν ἐνέχυρα τῆς θερμῆς καὶ γνησίας σου ἀγάπης ἐναπέθου, ἅπερ οὐδέποτε σθεσθῆναι δύναται, οὐδὲ καταμαρτανθῆναι τῷ χρόνῳ· ἀλλὰ κἀν πλησίον σου ὤμεν τῆς εὐγενείας, κἀν πόρρωθεν, δεῖ διαφυλάττομεν τὴν αὐτὴν ἀγάπην, εἰδότες τὸ ὅτι γνησίον καὶ εὐκρινὲς τῆς διαθέσεώς σου, ἥς διαπαντὸς ἀπαλαύσαμεν τοῦ χρόνου.

ΣΚΗ. Θεοδώρῳ ἱατρῷ.

Αὐτὸς μὲν εἰς τὴν τῶν πραγμάτων ἀσχολίαν καταφεύγει, καὶ ἀπολογίαν ἐνταῦθεν ὑφαίνει τοῦ μὴ παραγενέσθαι· ἐγὼ δὲ οἶμαι οὐδὲν τούτων σε δεῖσθαι τῶν λόγων. Καὶ γὰρ παραγέγονας, καὶ τῶν ἀφικνέμενων πρὸς ἡμᾶς οὐδὲν ἔλαττον ἔχεις κατὰ τὸν τῆς ἀγάπης λόγον· ἀπὸ γὰρ τῆς γνώμης σε ἀνακηρύττοντες ὁμοίως [726] ἐκείνοις, εἰς τοὺς πρώτους σε τῶν φίλων γράφομεν, καὶ σοι χάριτας ἴσμεν, ὅτι ὅλγα συγγενόμενος ἡμῖν, τέχα δὲ οὐδ' ὀλίγα, τῶν πολλῶν ἡμῖν συντεραφέντων χρόνον οὐκ ἔλάττωσα περὶ ἡμᾶς ἐπιδεικνύσαι ἐρώτα. Διὰ ταῦτά σοι χάριτας ἴσμεν πολλὰς, καὶ σε παρακαλοῦμεν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν. Ἐπιθυμοῦμεν γὰρ αὐτὸν παρόντα σε θεάσασθαι· ἀλλ' ἵνα μὴ πολλοὺς ἀδικοῦμεν τοὺς καὶ
 ὁ Sic e Savilio correctum. Editum fuerat ὅτι τό perperam, Eort.
 ὁ Valic. et Coisl. Θεοδώρῳ ἀρχιτρώ.

* Tres mss. ὅτι δὲ σοι τῆς ψυχῆς μελεῖ τῆς σῆς μετὰ.

τῶν χειρῶν τῶν σὺν καὶ τῆς γλώττης δεομένους τῆς σῆς, καὶ τοσοῦτον αὐτοὶ προσχώσωμεν λιμένα, οὐ τολμῶμεν ἐνταυθα σε ἐλαύνει. Ἄλλ' ἦνίκα ἂν ἐξῇ, παρακαλοῦμεν συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν καὶ τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς εὐαγγελίζεσθαι. Οὕτω γὰρ καὶ πόρρωθεν ὄντες πολλὴν καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν, ἂν τοιαύτας δεκώμεθα παρὰ τῆς σῆς ἐμμελείας ἐπιστολάς.

ΕΚΘ'. *Ευημερα.*

Ἐγὼ μὲν σου τὴν εὐγένειαν εἶδον οὐδέποτε σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, τοῖς δὲ τῆς ἀγάπης πάντων μάλιστα ἐθεασάμην· ἐπειδὴ περ, κἂν πολὺ τὸ μέσον ἢ τῶν διαστημάτων, ταύτην οὐδέποτε διεῖργαι τὴν θεωρίαν. Ὁ γὰρ κύριός μου ὁ ποθεινότατος Λιβάνιος ὑπογράφων ἡμῖν τὸν ζῆλον τῆς σῆς εὐγένειας, τὸν ὑπὲρ τῆς ὁρθῆς πίστεως, καὶ τὴν σπουδὴν, σφόδρα ἡμᾶς ἀνεκτίρωσε. Αὐτὸ καὶ μηδέποτε σε ἐωρακότες, ἐπεπληθύνσαμεν πρῶτοι τοῖς πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν γράμμασι, παρακαλοῦντες καὶ αὐτὴν ἡμῖν ἐπιστέλλειν ἡνίκα ἂν ἐξῇ. Εἰ γὰρ ἔλθοι παρὰ τῆς σῆς ἐμμελείας ἐπιστολὴ ἀπαγγέλλουσα ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ὑγείας σου, καὶ τοῦ οἴκου σου παντός, μεγίστην, καὶ ἐν ἄλλοις διατρίβοντες, ἐνταῦθεν καρπωσόμεθα τὴν παράκλησιν. Ἀγάπης γὰρ ἴσον οὐδέν.

ΕΛ'. *Ἐλπίδιον ἐπιστολόφω.*

Πολλὰς ἔχω χάριτας τῷ κυρίῳ μου τῷ ποθεινότατῳ Λιβανίῳ, ὅτι καὶ ὁκνοῦν ἀνίστην, καὶ ἐνταῦθα παρεγένετο, καὶ πάλιν πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν ἀφίκετο, καὶ τούτῳ μάλιστα^β χάριτας αὐτῷ οἶδα. Ἐμοὶ γὰρ πᾶσα σπουδὴ, τιμῆς σε καὶ θεραπείας ἀπολαύειν ἀπάσης παρὰ πάντων· οὐκ ἐπειδὴ αὐτῷ σοὶ τούτων δεῖ, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο συμφέρει ταῖς Ἐκκλησίαις, ταῖς τε χειμαζομένοις, ταῖς τε ἀχειμαστοῖς. Ἀποδεχόμενος τοίνυν αὐτὸν τῆς εὐνοίας, ὡς ποτὰ μου τιμῶνται καὶ θεοφιλέστατοι, καὶ πάντα παρ' αὐτοῦ μαθὼν μετὰ ἀκριβείας, τὰ τε ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ τὰ ἡμέτερα (καὶ γὰρ καὶ ταῦτα ἐρεῖ, ὀλίγον μὲν ἡμῖν συγγενόμενος χρόνον, μαθὼν δὲ ὅπως διαγομῶμεν). Ἐκτιμήσων αὐτὸν χαίροντα καὶ εὐφραινόμενον. Καὶ γὰρ καὶ τῆς θεοσεβείας ἐκκρέμαται τῆς σῆς, καὶ ἡμῶν σφοδρὸς ἐστὶν ἐραστής. Τὸν δεσπότην μου τὸν ποθεινότατον καὶ τιμιώτατον Ἀσυχρίτιον τὸν πεσβύτερον προσεῖπεν [727] παρ' ἡμῶν παρακληθῆναι μετὰ τῶν ποθεινότατων αὐτοῦ τέκνων, καὶ πάντα σου τὸν κληρὸν, ὃν ἐπαίδευσας ἐν βραχεῖ τὸν σὸν περὶ ἡμᾶς μιμεῖσθαι ἐρωτά. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἡμᾶς ἔλαθεν, ὅσῃ περὶ ἡμᾶς ἐπιδεικνύνται ἀγάπην, καὶ πῶς πάντα καὶ παθεῖν καὶ ποιῆσαι τοῦτου ἕνεκεν παρεσκευασμένοι εἰσι. Τοῦτο δὲ ὅλον κατόρθωμα τῆς θεοσεβείας τῆς σῆς.

ΣΑΑ'. *Ἀδολφῶ*

Πολλάκις μὲν ἐπιστάλαχάμην σου πρὸς τὴν εὐλάβειαν, ἀλλ' οὐκ ἄρκει τοῦτο τὸ πολλάκις ἡμῖν, ἀλλ' ἐδουλόμεθα μὲν καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοῦτο ποιεῖν. Οἴσθα γὰρ ὅπως διακαίμεθα περὶ τὴν ἐμμελείαν τὴν σὴν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐκ ἐνι, ἡνίκα ἂν ἐξῇ, ἡμῖν αὐτοὶ τὰ μέγιστα χαρίζομενοι τὴν ὀφειλομένην ἀπο-

πληροῦμεν πρόσρησιν, συνεχῶς καὶ διηνεκῶς βουλόμενοι μανθάνειν τὰ περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς, καὶ τῆς εὐθυμίας. Παρακαλῶ τοίνυν, εἰδυῖα ἡλίκα ἡμῖν χαρίζῃ ταῦτα ἐπιστέλλουσα, ἔργον ποιήσασθαι τοῦτο παρακληθῆναι, τὸ συνεχῶς ἡμῖν ταῦτα ἐπιστέλλειν. Ἐπεὶ καὶ νῦν οὐχ ὥς ἔτυχεν ἡλγήσαμεν, ὅτι ἀνδρὸς πᾶσιν, ὥς εἰπεῖν, γνωρίμου, καὶ ἡμῖν ἀγαπητοῦ, μέλλοντος ἐνταῦθα παραγενέσθαι, τοῦ κυρίου μου τοῦ τιμιωτάτου Λιβανίου, οὐκ ἐπίστευλας ἡμῖν, ἀγνοήσασα μὲν ἴσως· πλὴν ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο ἀλγοῦμεν, ὅτι ἀγνοοῖς τοὺς ἐκείθεν πρὸς ἡμᾶς ἐργομένους. Ἡμεῖς γὰρ οὐ παύομεθα περιεργαζόμενοι καὶ πολυπραγμονοῦντες τοὺς ἐνταῦθεν πρὸς ὁμᾶς παραγενομένους, ἡνίκα ἂν ἐξῇ, δι' ἐκείνων ἡμῖν τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἐαυτῶν πληροῦντες· αὕτη δὲ ἐστὶ τὸ συνεχῶς ἐπιστέλλειν πρὸς τὴν σὴν ἐμμελείαν.

ΣΑΒ'. *Καρτερία.*

Εἰ σαφῶς ἤδεις ὅσῃ ἡμῖν δίδως χάριν, καὶ γράφουσα, καὶ συνεχῶς γράφουσα, καὶ τοῦ μελιτὸς σου τῆς ἀγάπης ἀναχωρῶνσα τὰ γράμματα, πάντα ἂν ἐποίησας, ὥστε δυνηθῆναι καθ' ἑκάστην ἡμέραν πέμπειν ἐπιστολάς ἡμῖν. Οὐκέτι γὰρ Κουκουσὸν οἰκεῖν νομίζομεν, οὐδὲ ἐν ἐρημίᾳ διατεῖν, τοσαύτην ἀπὸ τῶν γραμμάτων σου καὶ τῆς γνησίας ἀγάπης καρπούμενοι τὴν εὐφροσύνην. Τὸ δὲ μὴ μόνον ἐπιστολάς πέμψαι, ἀλλὰ καὶ τὸν κύριόν μου τὸν ποθεινότατον ἀδελφὸν ἡμῶν Λιβάνιον πείσαι τε ἀναστήναι ἐκείθεν, καὶ τὴν ἀποδημίαν στελεσθαι ταύτην, πόσης διαθέσεώς ἐστι; πόσης κηδεμονίας; διὰ ταῦτα σκιρτῶμεν καὶ εὐφραινόμεθα. Ἀγάπης γὰρ γνησίας ἴσον οὐδέν. Καὶ αὕτη μὲν ἀξίως τὴν αὐτὴν ἡμᾶς διασώζειν διάθεσιν, ἣν ἐξ ἀρχῆς ἐπεδείξαμεθα περὶ τὴν σὴν ἐμμελίαν. Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀνεχόμεθα ἐπὶ τοῦ μέτρου μένειν τοῦτο, ἀλλὰ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν προσθήκας^α ἐπιζητούμεν τῆς περὶ σε διαθέσεως, ἡμῖν αὐτοῖς τὰ μέγιστα χαρίζομενοι. Οὐ γὰρ διαλιμπάνομεν συνεχῶς παρ' ἑαυτοῖς στρέφοντες τὸ εὐγενές σου τῆς ψυχῆς, τὸ ἀπλαστον, [728] τὸ ἐλευθέριον, τὸ φιλικὸν, τὸ γνήσιον, τὸ ἀνυπόκριτον, καὶ μεγίστην ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν λογισμῶν τούτων καρπούμεθα τὴν εὐφροσύνην. Αὐτὸ παρακαλοῦμεν θαρρήσασαν^δ ἡμῶν τῇ ἀγάπῃ, μηδὲν ἀλγήσαι ὑπὲρ τῶν ἀποσταλόντων παρὰ τῆς σῆς τιμιότητος, ὅτι διὰ ταῦτα ἀνεπέμψαμεν. Τῇ μὲν γὰρ διαθέσει καὶ ἐδεξάμεθα, καὶ ἀπαλούσαμεν αὐτῶν· ἐπειδὴ δὲ ἐν χρειᾷ οὐ καθεστήκαμεν, ἐδηλώσαμεν αὐτὰ τηρεῖσθαι παρὰ τῇ σῇ εὐγενείᾳ. Κἂν ποτε καταστῶμεν ἐν χρειᾷ, ὅφει μεθ' ὅσης παρρησίας καὶ τοῦ θαρρῆν γράψαιμεν, ὥστε ἡμῖν ἀποσταλῆναι, κἂν τούτῳ τὸ σὸν φυλάσσοντες ῥήμα. Πρὸς γὰρ τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς ἔφη· Δεῖξον ὅτι κατατεῖς σου ἡ θεοσεβεία θαρρῆν ἡμῖν, καὶ τοῖς ἡμετέροις ὡς ἰδίοις κεχρηθῆναι. Εἰ τοίνυν οὕτω βούλει διακαίεσθαι ἡμᾶς, ὥσπερ οὖν καὶ βούλει, καὶ τοῖς σοῖς ὡς ἰδίοις κεχρηθῆναι, ἡνίκα ἂν ἐπιστεῖλω, τότε πέμπε. Τοῦ γὰρ ἰδία αὐτὰ νομίζειν, τοῦτο μέγιστόν ἐστι

^α Duo mss. προσθήκην.

^δ Edit. θαρρήσασαν. Savil. et unus cod. θαρρήσαντες ὡς ἐν τῇ ἀγάπῃ.

^α Constans. ἐνταῦθεν δεξιόμεθα.

^β Alii καὶ τούτου μάλιστα.

cupimus; sed ne multos tandem, qui et manibus tuis indigent, et lingua tua, tantique portus ac refugii aditum illis intercludamus, huc te pertrahere non audeamus. Sed quotiescumque facultas dabitur, ut ad nos sæpe literas des obsecramus, deque tua valetudine certiores nos facias. Sic enim quamquam longo intervallo dissiti, acceptis a tua suavitate ejusmodi literis, multam consolationem percipiemus.

CCXXXIX. Severæ. (Cucuso anno 404.)

Equidem tuam nobilitatem corporeis oculis nunquam vidi, caritatis autem oculis omnium maxime conspexi: quandoquidem nullo quantumvis magno regionum intervallo potest ejusmodi conspectus impediri. Cum enim zelum ac studium nobis tuæ nobilitatis pro recta fide dominus meus amantissimus Libanius verbis expressisset, magnopere nos erexit. Quo factum est, ut tametsi nunquam te viderimus, priores ad pietatem tuam scriperimus, ipsam orantes, ut quando facultas dabitur, ad nos scribas. Si enim a tua suavitate transmissa perferatur ad nos epistola, quæ de tua valetudine certiores nos faciat, maximo, dum in hac externa regione degimus, solatio merorem nostrum mitigabit. Nihil enim est, quod cum caritate conferri possit.

CCXXX. Elpidio episcopo. (Cucuso anno 404.)

Magnam domino meo amantissimo Libanio gratiam habeo, quod et domo sua excessit, et huc venit, ac rursus ad reverentiam tuam profectus est: atque ejus rei causa maxime gratiam illi habeo. Id enim omni animi contentione studeo, ut tibi ab omnibus honor obsequiumque deferatur: non quod tu istis indigeas, sed quoniam hoc Ecclesis est utile, cum iis quæ persequutionem patiuntur, tum illis quæ tranquillitate fruuntur. Gratiam igitur et acceptam habens ipsius benevolentiam, domine mi reverendissime ac religiosissime, cum ab eo diligenter cuncta didiceris, quæ Antiochiæ, quæque apud nos geruntur (nam et ista narrabit, qui tametsi perexiguo tempore nobiscum versatus est, quid tamen rerum geramus didicit), lectum illum hilaremque dimitte. Magno enim amicitie tuæ desiderio tenetur, ac vehementi nostri amore flagrat. Amantissimum ac reverendissimum dominum meum Asyncritum presbyterum meis verbis velim salutes, una cum amantissimis ejus liberis, omnemque tuum clerum, quem brevi temporis spatio tuum in nos amorem imitari docuisti. Neque enim id nos fugit, quantam in nos caritatem præ se tulerunt, et quo pacto parati sint eo nomine cuncta perferre ac peragere. Illud vero præclarum facinus totum est tuæ pietati acceptum ferendum.

CCXXXI. Adolphi. (Cucuso anno 404.)

Frequenter quidem ad pietatem tuam literas dedimus, sed hæc frequentia nobis non sufficit, verum id agere singulis diebus cuperemus. Scis enim quo animo erga tuam suavitatem simus. Quando autem id non licet, quoties facultas datur, maximo nos ipsos afficimus beneficio, dum salutationis debitum munus per-

solvimus, ac de vestra valetudine atque hilaritate sine intermissione ac perpetuo quidpiam audire percipimus. Cum igitur intelligas quantam a nobis gratiam initura sis, quoties ea de re ad nos scribes, oro te, omnem operam adhibe, ut sæpe ad nos de eo literas mittas: siquidem non mediocrem istud nobis dolorem iniecit, quod cum vir omnibus prope notus nobisque percarus huc profecturus esset reverendissimus dominus meus Libanius, ad nos literarum nihil dederis, fortasse quod ignorares: atqui hoc ipsum est, quod nos male habet, quod qui veniant istinc ad nos, ignores. Nos enim sciscitari ac curiose inquirere non cessamus, quinam hinc ad vos pergant, ut eorum opera desiderium nostrum expleamus: id nimirum tale est, ut ad tuam suavitatem sine intermissione scribamus.

CCXXXII. Carteriæ. (Cucuso anno 404.)

Si probe nosseas, quantam a nobis gratiam incales, dum ad nos scribis, et frequentissime scribis, ac tuæ caritatis melle literas oblinis, omnem operam adhiberes, ut singulis diebus ad nos epistolas mitteres. Non enim jam Cucusum nos habitare censemus, neque in solitudine degere, tantam ex literis tuis ac tuæ sincera caritate voluptatem haurimus. Quod autem non literas tantum miseris, sed etiam domino meo dilectissimo fratri nostro Libanio persuasuris, ut istinc solveret, et peregrinationem istam susciperet, quantæ istud est benevolentiae? quantæ sollicitudinis? Hac de causa lætamur et exultamus. Nihil enim est, quod cum caritate conferri possit. Atque a nobis quidem ipsa postulas, ut eandem conservemus benevolentiam, quam a principio erga te præ nobis tulimus: at nos eadem illa mensura contenti esse non possumus, sed quotidie conamur affectum illum et amicitiam erga te nova quapiam accessione cumulare, quod dum agimus, beneficio nos ipsos afficimus maximo. Non enim desinimus mente versare quæ sit nobilitas animæ tuæ, quæ sinceritas, ingenuitas amicitie, et candor ab omni dissimulatione alienus, et cogitationum istarum memoria maxima lætitia non perfundit. Quocirca te obsecramus, ut de nostra caritate secunda, minime doleas: propter ea quæ a tua veneratione transmissa sunt, quod ea nimirum remiserimus. Siquidem affectu ipso et accepimus, et illis potiti sumus; sed quoniam nulla egestate premimur, significavimus, ut nobilitas tua illa conservet: quod si forte premamur egestate, videbis quanta libertate fiduciaque scribemus, ut ad nos mittantur, et in hoc quoque tuis dictis parebimus. Sic enim sub finem epistolæ dixisti, Ostende tuam pietatem nobis confidere, ac rebus nostris tamquam propriis uti. Quando igitur sic animo nos affectos esse vis, ut procul dubio vis, et tuis rebus tamquam propriis uti, cum ad te scripsero,

¹ Savil. et unas cod., quocirca obsecramus, vestra caritati confidentes, minime dolere. « Utraque lectio, » inquit Duceus, « ferri potest: tamen amplexi alteram fuimus, quod minus usitatum sit Chrysostomo, unum pluraliter alloqui, ut fit per vocem, vestra (ὑμῶν), quodque in tota hac epistola pronomina singularis numeri tantum usurpet. »

tum transmittite. Hoc enim maximum est indicium me illa propria censere, si cum vultero, tum illa mittantur, non cum illis non indigeo. In hoc ergo quoque sinceram tuam ostende caritatem, et qua reverentia nos observes, quod in hac re nos toleraveris; et quamprimum literas mitte, quæ te minime ægre tulisse significant. Nisi enim hoc feceris, in perpetuam anxietatem et sollicitudinem nos conjicies: non enim solliciti esse desinemus, num forte molesti fuerimus: siquidem multo studio caritatis tuæ tenemur, et tuam nobilitatem recreandi. Postquam igitur excusatione usi sumus, quo pacto illam acceperis nobis significa. Nam ut intelligere potest suavitas tua, nobis apud alios qui idipsum præstiterant, nobisque admodum cari erant, nulla nobis utendum excusatione fuit, sed satis fuit repudiare transmissa: verum apud tuam venerationem et excusatione utimur, et ne ægre feras obsecramus, neque prius hæc identidem dicere intermitteremus, donec te nobis minime succensuisse significaveris. Quod si hujusmodi literas obtinuerimus, duplo ac triplo ac multoties majora quam quæ missa sunt, nos accepisse arbitrabimur. Id enim maxime potest argumento esse, quanta reverentia et honorè nos colas.

CCXXXIII. Ad Episcopum Antiochenum.

Oportebat quidem pietatem vestram non verbis eorum qui loquuti sunt, mente subverti, sed in tanta mendaciorum copia multa cum attentione veritatem investigare. Si enim omnia quæ vulgo jactantur vera censeas, in periculum venient omnes: sin autem iudicio et legibus ea quæ latent pervestigentur, iudicium a vobis ego libens postularem, nisi quis alia rursus in me calumniæ tela jaculetur. Timeo namque, timeo jam umbras et simulacra, postquam vos ita judicastis. Amici amicitiz nuntium remiserunt, qui juxta erant; a longe steterunt, et qui longe erant calumniarum jacula contorserunt (Psalm. 37. 12). Effecistis ut in medio portu naufragium paterer. Sed quamvis ejiciar ex urbe, atque ab Ecclesia sejungar, ad quodvis supplicium ferendum me statui comparare. Philosophari mihi ac patienter adversa ferre decretum est: scio enim, scio certissime, civitate firmiore esse solitudinem, et bestias agri mansuetiores amicis. Valc.

CCXXXIV. Brisponi (a). (Postquam Cucum pervererat anno 404.)

Septuaginta ferme consumptis in itinere diebus, unde potest amplitudo tua colligere, quot et quanta mala passi fuerimus, cum et Isaurorum metus nos undique premeret, et cum intolerandis febribus coluctaremur, Cucum totius orbis terrarum desertissimum locum tandem aliquando pervenimus. Et hæc

^a Neg., omnia, pro, omnes. Infra, pervestigaveris, pro, pervestigentur. Hæc porro epistola ad Porphyrium Antiochenum episcopum data est, qui defuncto Flaviano sedem Antiochenam invaserat, et inter acerrimos Chrysostomi hostes numerabatur.

(a) Hujus epistolæ partem refert Nicephorus Callistus l. 13, c. 27.

dico non rogans ut molesti ulli sitis, ac petatis, ut hinc transferamur: quod enim erat gravissimum jam pertulimus, nempe viæ molestiam: sed hæc a vobis peto gratiam, ut ad nos assidue scribatis, neque propterea quod longius a vobis relegati sumus, idcirco nos ista consolatione privetis. Scitis enim quanto nos istud solatio levet, quantumvis afflicti simus et ærumnis obsessi, cum de valetudine vestra amicorum nostrorum certiores fieri possumus, ac vos hilares et incolumes esse, ac plane securos. Ut igitur hinc non mediocrem possimus carpere voluptatem, de his ad nos assidue scribe. Non enim leviter nos recreabis, sed et ingenti solatio tedium nostrum lenies, cum non ignores, quantum tuis commodis gaudere soleamus.

CCXXXV. Porphyrio episcopo Rhosensi (a). (Cucuso anno 404.)

Quam firma, quam constans, quam innota caritate sis, non me fugit, nec ullam negotiorum difficultatem illam posse labefactare: id vero tu rebus ipsis ostendisti. Quam ob causam nos quoque, licet morbo correpti, atque in locum totius hujus nostri orbis desertissimum delati Cucum, et Isaurorum incursionibus circumsessi, ac multis ærumnis vexati, et scribimus, et debitam salutationem tuæ pietati persolvimus, corpore quidem sejuncti, sed animo copulati, magnamque inde consolationem percipimus. Licet enim non levibus hæc commutatio difficultatibus sit obsessa, maximum tamen inde solatium haurimus, quod non longe a vobis absumus, ac frequenter possumus, modico interjecto itinere hujus intervallo, et ad vos literas dare et a vobis accipere. Nam si hæc festivitate perfrnamur (festivitatem enim hoc ego censeo, ac solemnitatem, et ingentis voluptatis occasionem), ne minimum quidem sensum hujus solitudinis, metus, et anxietatis capiemus.

CCXXXVI. Carterio prasidi. (Cucuso anno 404.)

Desertissimus quidem mirum in modum locus est Cucusus: verumtamen haud ita nos solitudine sua contristat, ac quiete exhilarat, quodque nulla ex parte nobis negotium facessit. Quocirca tamquam ad portum quemdam ad solitudinem hanc delati sedemus, et a malis quæ in via pertulimus respiramus, et morbi atque malorum quæ sustinimus reliquias hac quiete depellimus. Hoc apud amplitudinem tuam sermone idcirco utor, quod intelligam mirifice te nostra quiete letari, quandoquidem nulla nos capere potest eorum oblitio, quæ istic a te sunt gesta, dum præposteros illos et importunos tumultus sedares, et omnem lapidem moveres, ut in securitate versaremur, et quæ tuarum erant partium, omnino præstares. Hæc nos apud omnes, quocumque gentium deferamur, prædicamus, tibi que gratiam non mediocrem habemus, domine mi plurimum suscipiende, ob tantam hanc sollicitudinem: verum ut non

(a) In Edit. Savil., Porphyrio episcopo, simpliciter, non addito, Rhosensi, quæ tamen lectio in omnibus prorsus Mss. habetur. Ea de re vide quæ diximus supra ad epistolam CLX.

σημεῖον τὸ, ἥνικα ἂν ἐγὼ βουλῇθῃ, τότε πέμψεσθαι, ἀλλὰ μὴ τότε, ὅτε οὐ θέομαι. Δείξον τοίνυν κἀν τούτῳ τὴν γνησίαν σου φιλίαν, καὶ τὴν αἰδῶ τὴν περὶ ἡμᾶς, τῷ καὶ ἐν τούτῳ ἡμῶν ἀνασχέσθαι· καὶ πέμψον ταχέως ἐπιστολὴν ἀπαγγέλλουσαν ἡμῖν ὡς οὐκ ἤλγησας. Ἄν γὰρ μὴ τοῦτο ποιήσης, ἐν διηνεκεὶ φροντίζει καθίστην ἡμᾶς μέλλεις· οὐ γὰρ παυσόμεθα μεριμνῶντες, μὴ ποτε ἐλυπήσαμεν· πολὺ γὰρ σου τῆς ἀγάπης ἀντεχόμεθα, καὶ τοῦ ἀναπαύειν σου τὴν εὐγένειαν. Ἐπεὶ οὖν ἱκανῶς ἀπολογισάμεθα, δῆλωσον ἡμῖν ὡς εἰδῆς τὴν ἀπολογίαν ἡμῶν. Καὶ γὰρ ἐξεστὶ σου μαθεῖν τὴν ἐμμελίαν*, ὅτι πρὸς μὲν ἄλλους τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο πεποιηκότες, καὶ σφόδρα γνησίους ἡμῖν, οὐκ εἰδῆσαν ἡμῖν ἀπολογίας, ἀλλ' ἤρκεσε τὸ διακρούεσθαι τὰ πεμφθέντα· ἐπεὶ δὲ τῆς σῆς τιμιότητος καὶ ἀπολογούμεθα, καὶ παρακαλοῦμεν μὴδὲν ἀλγῆσαι, καὶ οὐ πρότερον ἀποστησόμεθα συνεχῶς ταῦτα λέγοντας, ἕως ἂν ἡμῖν ὁρλοποιήσης, ὅτε οὐκ ἤλγησας. Ἄν γὰρ τοιούτων ἐπιτύχων γραμμάτων, διπλάσιον, καὶ τριπλάσιον, καὶ πολλαπλάσιον^β τῶν ἀποσταλέντων ἡγοῦμεθα δεδέχθαι. Ἰκανὸν γὰρ μάλιστα τοῦτο δεῖξαι καὶ τὴν αἰδῶ, καὶ τὴν τιμὴν, ἣν ἔχεις πρὸς ἡμᾶς.

ΣΛΓ'. Πρὸς τὸν Ἀρτιοχείας.

Ἔδει μὲν τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν μὴ τοῖς ῥήμασι τῶν εἰρηκτόων παρατρέπεσθαι τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ἐν τῷ πληθεὶ τοῦ ψεύδους μετὰ πολλῆς τῆς σκέψεως ἀνιχνεύεσθαι τὴν ἀλήθειαν. Εἰ γὰρ ἅπαντα τὰ θρυλλούμενα ἀλήθειαν ὑπολάβοις, κινδυνεύσεις ἂν ἅπαντας εἰ δὲ κρίναι καὶ νόμοις ἀνιχνεύεται τὰ^α λαθάνοντα, κριτήριον ἂν ἔγωγε παρ' ὑμῶν ἐπεζητήσω, εἰ μὴ τις ἑτέρα αὐθις ὅπλα συκοφαντίας μοι ἐπιπνεύσει. Δέδοικα γὰρ, δέδοικα λοιπὸν τὰς σκιάς, καὶ τὰ φαντάσματα, ἐπειδὴ αὐτοὶ ἐδικαιώσατε οὕτως. Οἱ φίλοι τὴν φιλίαν ἠρνήσαντο, οἱ πλησίον ὄντες πόρρωθεν [729] ἔστησαν, καὶ πόρρωθεν ὄντες τὰ βέλη τῆς συκοφαντίας ἀποτοξεύουσιν. Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ λιμένος ὄντα με ναυάγιον ὑπομείναι ἐπιθήσασιν. Ἄλλ' εἰ καὶ τῆς πόλεως ἐκβάλλομαι, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀπείργομαι, πεῖθομαι πρὸς πᾶσαν ἀποδύσασθαι τιμωρίαν. Κέκριται γὰρ μοι φιλοσοφεῖν, καὶ φέρειν γενναίως τὰ δυσχερῆ. Οἶδα γὰρ, οἶδα σαφῶς τὴν ἐρημίαν εὐνομένην εἶναι τῆς πόλεως, καὶ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ τῶν φίλων ἡμετέρων. Ἐρρώσω.

ΣΛΔ'. Βρίθωνι.

Ἐβδομήκοντα σχεδὸν ἡμέρας ἀναλώσαντες κατὰ τὴν ὁδὸν, ἔθεν λογιζέσθαι ἐξεστὶ τῇ θαυμασιότητι σου, ὅσα τε καὶ ἥλικα πεπόνθαμεν κακῶ, φόβῳ τε Ἰσχυρίῳ πολιορκούμενοι πολλαχοῦ, καὶ πυρετοῖς ἀφορητοῖς παλαιόντες, ὅτε ποτε ἀπηντήσαμεν εἰς τὴν Κουκουσὸν, τὸ πάσης τῆς οἰκουμένης ἐρημότατον χωρίον. Καὶ ταῦτα λέγω οὐκ ἀξίων ἐνοχλῆσαι τινα, ὥστε ἡμᾶς μεταστῆσαι ἐντεῦθεν (τὸ γὰρ χαλεπώτατον διηνύσαμεν, τῆς ὁδοῦ τὴν ταιλαιπωρίαν), ἀλλ'

ὑμᾶς χάριν αἰτῶ, τὸ συνεχῶς ἡμῖν ἐπιστέλλειν, μὴδὲ, ἐπειδὴ πόρρωτέρω μετακλισθημεν ὑμῶν, καὶ ταύτης ἡμᾶς ἀποστρεφῆσαι τῆς παραμυθίας. Τότε γὰρ ὅση παράκλησις ἡμῖν γίνεται, εἰ καὶ τὰ ἡμέτερα ἐν θλίψει καὶ περιστάσει, ὅταν ἀκούωμεν τὰ περὶ τῆς ὁγείας ὑμῶν τῶν ἀγαπώντων ἡμᾶς, ὅτι ἐν εὐθυμίᾳ καὶ ὁγείᾳ ἔσθῃ, καὶ ἀδείᾳ πολλῇ. Ἴν' οὖν ἐντεῦθεν πολλῆς ἀπολαύωμεν τῆς εὐφροσύνης, γράφε ταῦτα συνεχῶς ἡμῖν. Οὐ γὰρ ὡς ἔτυχεν ἡμᾶς ἀνακτῆσι, ἀλλὰ πολλῆς ἡμᾶς παρασκευάσεις ἀπολαῦσαι τῆς παραμυθίας· καὶ γὰρ οὐκ ἄγνοεῖς, ὅπως χαίρομεν τοῖς σοῖς ἀγαθοῖς.

ΣΛΕ'. Πορφυρίῳ ἐπισκόπῳ Ῥωσσοῦ^δ.

Οἶδά σου τῆς ἀγάπης τὸ στεῆρόν, τὸ ἀπερίτρεπτον, τὸ ἀκλινές, καὶ ὡς οὐδεμία πραγμάτων δυσκολία αὐτὴν παρασάλευσαι δύναται· ἂν τοῦτο διὰ τῶν ἐργῶν εἰδείας. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς, καίτοι ἐν ἀβρώστει καθαστώτες, καὶ εἰς τὸ πάσης τῆς κατ' ἡμᾶς οἰκουμένης ἐρημότατον χωρίον ἀπενεχθέντες, τὴν Κουκουσὸν, καὶ ὑπὸ τῆς τῶν Ἰσαύρων ἐφόδου πολιορκούμενοι, καὶ ἐν πολλῇς ὄντες περιστάσει, καὶ γράφομεν, καὶ τὴν ὀφειλομένην ἀποδοῖμεν πρόσρησιν τῇ εὐλαβείᾳ τῇ σῇ, τῷ σώματι μὲν διεστηκότες, τῇ ψυχῇ δὲ συνδεδεμένοι, καὶ μεγίστην ἐντεῦθεν καρπούμεθα τὴν παράκλησιν. Εἰ γὰρ καὶ πολλὴ τῆς ἐντεῦθεν διατριβῆς ἡ δυσκολία, ἀλλ' ἐν τοῦτο μέγιστον ἐντεῦθεν καρπούμεθα, τὸ ἐκ γειτόνων ὑμῖν εἶναι, καὶ συνεχῶς δύνασθαι, ὀλίγου τοῦ μέσου τῆς ὁδοῦ ταύτης ὄντας, καὶ ἐπιστέλλειν πρὸς τὴν ὑμετέραν εὐλάβειαν, καὶ δέχεσθαι παρ' ὑμῶν γράμματα. Καὶ γὰρ ταύτης ἀπολαύοντες τῆς ἐορτῆς (ἐορτὴν γὰρ ἐγὼ τοῦτο τίθεμαι, καὶ πανηγύριν, καὶ πολλὰς ἡδονὰς ὑπόβειν), οὐδὲ μικρὰν αἰσθησιν τῆς ἐρημίας, καὶ τοῦ φόβου, καὶ τῆς ἀγωνίας ληψόμεθα.

[730] ΣΛΖ'. Καρτερίῳ ἡγεμόνι.

Ἐρημότατον μὲν χωρίον μεθ' ὑπερβολῆς ἡ Κουκουσός··· πλὴν ἄλλ' οὐχ οὕτως ἡμᾶς τῇ ἐρημίᾳ λυπεῖ, ὡς εὐφραίνει τῇ ἡσυχίᾳ, καὶ τῷ μηδαμόθεν ἡμῖν πράγματα παρέχειν. Διὸ καθάπερ εἰς λιμένα τινα τὴν ἐρημίαν ταύτην ἀπητηχότες, οὕτω καθήμεθα ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν ὁδὸν κακῶν ἀναπνέοντες, καὶ τῇ ἡσυχίᾳ ταύτῃ τῆς ἀβρώστιας καὶ τῶν ἄλλων κακῶν, ὧν ὑπεμείναμεν, τὰ λείψανα διορθοῦντες. Καὶ ταῦτα εἰρήκαμεν πρὸς τὴν σὴν λαμπρότητα, ἐπειδὴ σφόδρα ἴσμεν χαίροντά σε τῇ ἀνίσει τῇ ἡμετέρᾳ, ἐπεὶ καὶ ἡ αὐτόθι πεποίηκας οὐδέποτε ἐπιλαθέσθαι δυνάμεθα, τοὺς προπετεῖς ἐκείνους καὶ ἀλογίστους ἀναστῆλων θορύβους, καὶ πάντα ποιῶν, ὥστε ἡμᾶς ἐν ἀδείᾳ καταστῆσαι, καὶ τὰ σαυτοῦ πληρῶν. Καὶ ταῦτα πρὸς ἅπαντας ὅπουπερ ἂν ἀφικώμεθα ἀνακηρύττομεν, πολλὰς σοὶ χάριτας εἰδότες, δέσποτά μου θαυμασιώτατα, τῆς τοσαύτης κηδεμονίας. Ἴνα δὲ μὴ μόνον ἐκ τοῦ φιλεῖσθαι παρὰ σοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν γραμμάτων

* Duo mss. τῇ ἐμμελίᾳ.

β Cousin. πολλαπλάσιον.

γ Reg. κινδυνεύσεις ἅπαντα... νόμοις ἀνιχνεύσεις; τὰ.

δ Savil. Πορφυρίῳ ἐπισκόπῳ, non ad lito Ῥωσσοῦ.

ε Vatie. Κουκουσός; pro more.

ἀπολαύειν τῶν σὺν περὶ τῆς ὑγείας τῆς σῆς σημαι-
νόντων πολλὴν καρπωσώμεθα τὴν εὐφροσύνην, διδοῦ-
σαυτὴν ἡμῖν τὴν χάριν. Οὐ γὰρ τὴν τυχεύσαν δεξό-

μεθα καὶ ἐν ἄλλοις γῆ διατρίβοντες παράκλησιν, εἰ
τοιαῦτα γράμματα δεξιόμεθα παρὰ τῆς θαυμασιότη-
τός σου.

IN EPISTOLAS QUINQUE SEQUENTES CONSTANTII PRESBYTERI

In Edit. Morel, ex quinque sequentibus epistolis prima sic inscribitur, Κωνσταντίῳ πρεσβυτέρῳ πρὸς τὴν μητέρα, et sic etiam legitur in Codice Regio, quam lectionem ex Codicis quodam Antverpiano excerptam, asserere nititur in notis suis Fronto Ducaeus; atque ita vult titulum intelligi, ut Chrysostomus Constantio, qui lateri suo hærebat, has epistolas dictaverit, ad matrem et ad sororem ipsius Constantii et ad amicos ejus mittendos; et vere, addit Fronto, stylus Chrysostomum sapit. At Savilius exemplari usus Bongarsiano hunc titulum posuit, Κωνσταντίου πρεσβυτέρου ἐπιστολαὶ πέντε. α'. πρὸς τὴν μητέρα. Huic accinit Codex Vaticanus qui habet Κωνσταντίου πρεσβυτέρου πρὸς τὴν μητέρα: quod Κωνσταντίου. pro Κωνσταντίου mendose posuerit, nihil negotii facessit: nam frequentissima est in manuscriptis hæc vocum commutatio. Stylus certe, contra quam opinatur vir doctus Fronto Ducaeus, a Chrysostomi dicendi genere

[731] ΣΛΖ'. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΜΗΤΕΡΑ.

Τοῦτο μήτηρ φιλόστοργος καὶ φιλάνθρωπος, τὸ, ἥνικα
ἀν δέη τι τῶν δούλων, παραινέειν τῷ παιδί, καὶ ἐλαύ-
νειν αὐτὸν οἰκόμεν, καὶ πρῶτος φέρειν τὸν χωρισμὸν,
καὶ χάριτας αὐτῷ πολλὰς εἰδέναι τῆς ἀποθημίας.
Κατέλυσας αὐτὴν τῆς φύσεως τὴν τυραννίδα, κελύ-
σασα ἡμᾶς ἱερὸν ἀνταλλάξασθαι πόλεως, καὶ φόβον
Ἰσσορικὸν ἀδείας, καὶ τὸν χωρισμὸν ἡμῶν τῆς συν-
ουσίας τῆς μεθ' ὧμων, ὥστε μηδὲν ἀναγκασθῆναι
ποιῆσαι τῶν μὴ προσήκόντων. Διὰ ταῦτά σοι πολλὰς
χάριτας ἴσμεν, οὐχ ὅτι ἔτεκας, ἀλλ' ὅτι οὕτως ἀνέθρε-
φας, πᾶν τούτῳ γινόμενη μήτηρ οἶον γίνεσθαι χρή.
Ὡς αἱ γὰρ τῷ πάθει καταμαλακίζομεναι, καὶ πρὸ τοῦ
συμπεριόντος τῶν παίδων τὴν παρουσίαν αὐτῶν ἐπι-
ζητοῦσαι, οὐ μητέρες, ἀλλὰ παιδοκτόνοι δικαίως ἀν-
κληθεῖν. Ἄλλ' ὥσπερ ἐνταῦθα ἀνδρεία γέγονας, καὶ
σιδήρου στερεωτέρα, ἄρατον παρὰ τοῦ φιλανθρώπου
θεοῦ διὰ τῆς γνώμης ταύτης προαποθεμένη σοι τὸν
μισθόν, οὕτω παρακαλοῦμεν, καὶ σου δεόμεθα καὶ ἐν
τοῖς ἄλλοις ἅπασιν τὴν αὐτὴν ἐπιδείξασθαι φιλοσοφίαν,
καὶ εἰδέναι ὅτι μία ἐστὶ συμφορὰ, ἁμαρτία μόνον, τὰ
δὲ ἄλλα πάντα μῦθος, δυναστεία, καὶ δόξα, καὶ τι-
μαί, αἱ παρὰ ἀνθρώπων. Καὶ ἡ πρὸς τὸν οὐρανὸν
ἄγουσα ὁδός, αὕτη μάλιστα ἡ διὰ τῶν θλίψεων ἐστὶ.
Διὰ γὰρ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν, φησὶν,

εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. Καὶ πάντες δὲ οἱ ἄγιοι,
οἱ τε ἐν τῇ Παλαιᾷ, οἱ τε ἐν τῇ Καινῇ, ταύτην ὥδευσαν
τὴν ὁδὸν, ἐπιβουλευόμενοι συνεχῶς, ἐλαυνόμενοι, φυ-
γάδες καὶ μετανάσται γινόμενοι, ἀπὸ πατρὸς, ἀπὸ
θανάτου ἀρούρας ὑπομένοντες, καὶ παρ' ὧν μάλιστα
οὐδαμῶς ἐχρῆν. Τί γὰρ ὀδυνηρότερον, εἰπέ μοι, ἢ
χαλεπώτερον τοῦ παρὰ δεξιᾶς ἀδελφικῆς κατενεχθῆ-
ναι, καὶ ἄσπον καὶ βίαν ὑπομένειν τελευτήν, μετὰ
στεφάνου καὶ εὐδοκίμῃσιν τοσούτην; τί δὲ ὀδυνηρό-
τερον, καὶ μόνον καὶ ἐν ἐσχάτῳ δοθέντα γῆρα κελυ-
σθῆναι σφάττεσθαι ὑπὸ πατρικῆς χειρὸς, καὶ τὸν γιν-
νησάμενον διάκονον γενέσθαι τῆς τοιαύτης σφαγῆς;
Μὴ γὰρ μοι τοῦτο λέγε, ὅτι μετὰ ταῦτα ἀπέλαβεν αὐ-
τὸν ὁ γιγῆ καὶ σὺν. Οὐδὲν γὰρ τούτων εἰδὼς ὁ δίκαιος
ἐκείνου, ἀλλ' ὅτι πάντως αὐτὸν ἀναίρησαι, οὕτω καὶ
ἀνήγαγεν εἰς τὸ δρος, καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐκκοδόμησε,
καὶ τὰ ξύλα ἐπέθηκε, καὶ τὴν μάχαιραν ἤρπασε, καὶ
τὸ ξίφος διήλασε· καὶ γὰρ καὶ διήλασε, τὸ γὰρ εἰς τὴν
αὐτοῦ γνώμην ἦκον διὰ καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμέ-
νης ἤδεται. Ἄν δὲ τὸν ἐκγονὸν εἶπω τὸν ἐκείνου, καὶ
αὐτὸν εἶπει ὑπὸ ἀδελφικῆς βασκανίας πάλιν φυγάς
καὶ ἀπολιν γινόμενον, καὶ δούλον, καὶ ἐν ἄλλοις
θητεύοντα, καὶ τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων δεδοικὸτα φό-
βον. Ἄν δὲ τὸν Ἰωσήφ τὸν πραθέντα, τὸν δουλεύ-

solum ex eo, quod amemur a te, sed etiam quod literis tuis fruamur, quæ nobis valetudinis tuæ statum exponant, lætitiâ afficiamur, hanc nobis concede gratiam.

tiam. Non enim vulgari solatio quantumvis in extera regione degentes resicimur, si ab excellentia tuâ missas ejusmodi litteras acceperimus.

MONITUM.

longe deflectit, ut quisquis Chrysostomi Epistolas legerit, statim animadvertet. Hic Constantius presbyter Antiochenus ex præcipuis erat Joannis Chrysostomi amicis, et a scelesto illo Porphyrio, qui indignis modis Antiochenam sedem invaserat, multis affectus ærumnis, Chrysostomum tunc Cæsari exulante adierat, ejusque lateri hærebat, ut circa finem sequentis epistolæ indicat: *Nos enim hic multa voluptate perfundimur, dum sanctissimi episcopi consuetudine, ac loci hujus quiete otioque summo oblectamur.* Non ab re opinatur Tillemontius epistolam ad episcopum Antiochenum (scilicet Porphyrium), quæ est supra num. 253, esse non Joannis Chrysostomi, cujus tamen nomen præ se fert, sed ejusdem Constantii presbyteri: nam et dicendi ratio, etiamsi non inelegans, et res ipsæ quæ dicuntur, Constantium presbyterum magis referunt, quam Chrysostomum.

CCXXXVII. CONSTANTII PRESBYTERI AD MATREM.

Hoc demum est veram esse matrem, ac liberos adamare, nempe cum defuerit quidpiam eorum quæ necessaria sunt, filium monere, domoque exigere, atque ejus discessum æquo animo ferre, ac magnam illi ob susceptam peregrinationem gratiam habere. Subegisti vim affectumque naturæ, dum jussisti, ut civitatem solitudine, securitatem metu laurico, et consortium vestrum separatione mutaremus, ne quid forte secus, ac convenit, agere cogeremur. Quas ob res magnam tibi gratiam habemus, non quod pepereris, sed quod ita educaveris, et in hoc quoque talem, qualem oportet, matrem te præbueris. Siquidem illæ quæ affectu franguntur, et antequam expediat, filiorum præsentiam expetunt, non jam matres, sed filiorum parricidæ sunt appellandæ. Sed quemadmodum fortis in hoc fuisti, ac ferro firmior, tibi quæ mercedem a benigno Deo copiosam promeruisti, sic te oramus et obsecramus, ut in cæteris omnibus eandem philosophiam et constantiam præ te feras, et intelligas unam calamitatem esse, peccatum solum, reliqua vero cuncta fabulam, principatus, præconia, honores ab hominibus delatos: hanc autem per medias tribulationes esse viam quæ ducit ad cælum. *Per multas enim tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei (Act. 14. 21).* Et vero san-

cti omnes, et qui in Veteri, et qui in Novo Testamento memorantur, hanc tenuerunt viam, dum insidias passi sunt, perpetuo vexati, in fugam acti, in exsilium pulsati, urbe domoque exacti, præmatura morte sublatis, atque ab illis a quibus minime omnium oportebat. Quid enim, quæso, luctuosius, aut quid acerbius quam a dextera fraterna mactari, et post coronas tantamque commendationem ac laudem præmatura ac violenta morte vitam finire? quid vero acerbius, quæso, quam unicuique filium et in extrema senectute datum a paterna manu jubere mactari, et patrem ipsum ejusmodi cardis fieri administrum? Noli enim hoc mihi dicere, salvum illum et incolumem postea receptum fuisse. Nam cum nihil horum sciret justus ille, sed omnino se illum jugulaturum, sic illum in montem deduxit, altare construxit, ligna imposuit, gladium arripuit, et jugulum ense transegit; nam et transegit, si animum ejus ac voluntatem spectes: quam ob causam et ubivis gentium in toto terrarum orbe celebratur. Quod si istius nepotem commemorem, et ipsum videbis fraterna vexatum invidia rursus in exsilium relegatum, extorrem, ac civitate pulsum, servum, in extera regione mercede operam suam locantem, ac captis sui periculum reformidantem (*Gen. 29. 14*). Quod si Josephum, qui venditus

fuit; et tot annis servus atque in vinculis fuit; quod si Mosem, qui tot a Judæis passus est mala; nam apostolorum afflictiones oratione complecti nemo potest: hæc ergo colligens, et apud te perpendens quanta sit merces patientiæ, sacrificium offer Deo, generose ferendo quæcumque accidunt; et in omnibus illum glorifica. Etenim Job propter ejusmodi verba coronam obtinuit. Tum vero expecta mutationem in melius, neque precari Deum hujus rei gratia desine, atque ad nos scribere stude, nos aliquid literis nostris profecisse, ut animi tui tranquillitatem foveremus, nisi forte lætitiā nostram turbare malis. Nos enim hic multa voluptate perfundimur, dum sanctissimi episcopi consuetudine, ac loci hujus quiete, otioque summo oblectamur. Nam et Isaurorum metus conquievit, dum cogente hieme, sua regione se continent. Ne igitur nostram hanc lætitiā conturbes. Quod si ad nos literæ perferantur, quæ nobis significant, te prout te decet, sublimique tuæ menti convenit, ea quæ contigerint, ferre, hac occasione lætitiā nostra non mediocri accessione cumulabitur. Enimvero mirifice nos recreavit fructuosa cum sanctissimo episcopo consuetudo, sic ut nos propemodum in alios viros mutaverit, nec ullo permiserit peregrinæ regionis sensu affici: tanta bonorum jucunditate redundamus, tot spiritualibus opibus circumfluimus, et eam ob causam Deum continue glorificare non cessamus.

CCXXXVIII. *Ejusdem ad sororem suam.*

Nos quidem caritate conjungit cum naturæ lex, tum quod eodem partu editi fuerimus: at nos non eam tantum ob causam, sed ob aliam, et quæ maxime locum habere debet, te reveremur et amamus, quod nimirum res hujus sæculi pro nihilo habeas, quod fumum abgeris, pulverem oppresieris, lutum conculcaris, levesque tibi alas ad emetiendam viam, quæ tendit ad cælum, comparaveris: et neque mariti cura, neque liberorum educandorum sollicitudo, neque domus administratio, neque tumultus, quem ista pariunt, cursum tuum interrompere aut retardare poterunt, sed his ipsis quibus impediri posse videbaris, ad majorem usa es volatus celeritatem: et neque illa quæ viros generosos humiliat (siquidem *Paupertas*, inquit Scriptura, *virum humiliat*) (Prov. 10. 4), dejicere te potuit, sed et sublimiorem effecit. Ea namque virtutis est vis, ut non ab iis quæ similia sunt araneorum telis præpediatur, sed ea multo facilius, quam ipsas araneorum telas dissipans, multum inde lucrum decerpat. Hæc non sine causa tuæ scripsimus venerationi, sed quoniam cum nostro discessu, tum tumultu istic exorto admodum conturbari te conjicimus, et anxiam esse, propterea scribendum ad pietatem tuam duximus, et cogitans viam quamdam esse res humanas, et angustam quidem eam quæ virtutis est, spatiosam autem quæ vitii, neque illos, quibus cum peccatis feliciter cuncta succedunt, amuleris, sed potius deplores (quando-

(a) quæ unciulis clauduntur in Editio deerant; ex Regio codice desumpta sunt.

quidem supplicium illis prosperitas hæc accersit), neque qui viam angustam sectantur, miseros arbitris, sed beatos potius prædices, si cum virtute viam peragant. Nam et istis majorem occasionem affert, et incrementum honorum et coronarum, istius vite afflictio, si cum virtutis auxilio toleretur: siquidem et dives ille non idcirco tantum cruciabatur, quod crudelis et inhumanus esset, sed quod pluribus opibus abundaret, et opipara mensa frueretur; Lazarus vero propterea corona donabatur, quod multa cum patientia graveum ulcerum cruciatum ferret, egestatem, solitudinem eorum qui subvenirent, quod abjectus esset, quod contemneretur, quod canum linguis in prædam jaceret expositus. Hæc enim omnia licet antequam nostras literas acciperes, non ignorares, faciendum nobis tamen existimavimus, ut in memoriam ea tibi scribendo revocarem, ne forte tristitia turbari te sineres. Quamvis enim literis nolim omnia consignare, probe tamen novi quibus malis obsidermini; quam ob causam et epistolam adjeci. Ut igitur, etiam dum peregre vivimus, multa voluptate perfundamur, ad nos literas mitte, quibus significes tantum apud te nostram hanc valuisse cohortationem, quantum voluimus et optavimus. Sic enim fiet, ut licet longe sejuncti a vobis, multam hinc lætitiā hauriamus. Siquidem nos, tametsi tam multa passi, nihil eorum sentimus, dum mercedem mente complectimur constitutam ob ea quæ passi sumus, et expectamus fore, ut aliquam in melius mutationem negotia sortiantur, ut et ipsa exordia præ se ferunt. Hæc igitur ipsa tecum reputans, dum ejusmodi patientiæ sudores toleras, noli animum despondere, sed cum omnium aliorum curam gere liberorum tuorum (siquidem major te nunc merces manet), tum pulchram Epiphaniū, prout placitum Deo fuerit, educare stude. Non enim ignoras quanta sit a Deo liberorum educationi merces constituta. Ita cum aliis Abraham nominis celebritatem adeptus est, ita Job coronam promeruit: et assiduus beatus Paulus hoc parentibus præcipit dicens: *Educa te filios vestros in disciplina et correptione Domini* (Ephes. 6. 4). Vacationem nacta es, quæ tibi a supervacuis et importunis curis et inutili anxietate potest immunitatem acquirere; vacationem, quæ multum quæstum parit, unde tibi multi possunt virtutis fructus pullulare, si quidem huic rei omnem operam volueris adhibere. Nam de domina mea matre nihil opus esse arbitror ad te scribere, cum satis sciam inter cætera præclara facinora hoc a te editum, atque copiosum inde te fructum decerpisse, cum tuis in illam officiis et obsequiis quamlibet ancillam superaveris. Quia tamen hoc quoque a me non omitti par est, audi beatum Paulum dicentem, *Honora parentes*, et addentem, *Quod est primum mandatum in promissionibus* (Ib. v. 2). Si ita te generis, cum multis tibi coronas acquires, tum multa nos voluptate perfundes, neque quidquam nos esse passos arbitramur eorum quæ passi fuimus hac de causa, sed magnitudine lætitiæ recreati, quam ex bonorum

σαντα, τὸν δεδέντα * ἐπὶ τὸσαῦτα, τὸν μυρία παθόν-
τα δεινὰ· ἂν δὲ τὸν [732] Μωδοῖα, καὶ τὸσαῦτα παρὰ
τῶν Ἰουδαίων παθόντα κακὰ· τὰ γὰρ τῶν ἀποστό-
λων οὐδὲ παραστήσαι ἐν τῷ λόγῳ ταύτῃ οὐκ ἅπαντα
συναγαγούσα, καὶ λογιζομένη τῆς ὑπομονῆς τὸν μι-
σθόν, θυσίαν ἀνένεγκε τῷ Θεῷ, τὸ γενναίως ἐνεγκεῖν
τὰ συμπίπτοντα, καὶ διὰ πάντας αὐτὸν δοξάζειν.
Ἐπεὶ καὶ ὁ ἰὼδ ἀπὸ τῶν τοιοῦτων ἐστεφανώθη βή-
μάτων. Ἀνάμενε δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χρηστότερον
μεταβολὴν, καὶ μὴ διαλίπῃς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τούτου
παρακαλούσα, καὶ γράφαι ἡμῖν σπουδασόν, ὅτι γέ-
γονέ τι πλέον ἀπὸ τῶν ἡμετέρων γραμμάτων εἰς εὐ-
θυμίας σοι λόγον, εἴγε μὴ βούλει θολοῦν ἡμῖν τὴν
εὐφροσύνην. Ἡμεῖς γὰρ ἐνταῦθα πολλῆς ἀπολαύο-
μεν ἡδονῆς, ἐντροφῶντες τῇ συνουσίᾳ τοῦ ἀγιωτάτου
ἐπισκόπου, καὶ τῇ ἡσυχίᾳ τοῦ χωρίου τούτου, καὶ τῇ
πολλῇ ἀπραγμοσύνῃ. Καὶ γὰρ ὁ τῶν Ἰσaurίων πέ-
παιται φόβος, τοῦ χειμῶνος αὐτοὺς συνελαύνοντος
εἰς τὴν αὐτὴν. Μὴ δὲ τὸσαῦτην θολώσῃς ἡμῖν ἡδονήν.
Εἰ γὰρ ἔλθοι γράμματα παρὰ τῆς σῆς τιμότητος
δηλοῦντα ἡμῖν, ὅτι ὡς σοι πρόπον ἐστὶ, καὶ ἄξιως
τῆς ὑψηλῆς σου γνώμης τὰ συμπίπτοντα φέρεις, καὶ
ἐντεῦθεν πολλὴν καρποσώμεθα εὐθυμίας προσθήκην.
Οὐχ ὡς ἔτυχε γὰρ ἡμᾶς ἀνεκτήσατο ἡ ἐπιφελὴς
συνουσία τοῦ ἀγιωτάτου ἐπισκόπου, ὡς ἄλλους ἀντ'
ἄλλων σχεδὸν ἐργάσασθαι, καὶ μὴ συγχωρησάι μηδὲ
αἰσθησὶν τῆς ξένης λαβεῖν τὸσαύτῃ ἡμᾶς περιστοιχι-
ζεται ἀγαθῶν εὐφροσύνη, καὶ πλοῦτος ἡμᾶς περιβρεῖ
πνευματικῶς, καὶ τὸν Θεὸν διὰ ταῦτα διηνεκῶς δοξά-
ζοντες οὐ παύομεθα.

ΣΛΗ. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ.

Συνάγει μὲν ἡμᾶς εἰς ἀγάπην καὶ φύσεως νόμος,
καὶ τὸ λύσαι τὰς αὐτὰς ὁδῖνας· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐντεῦθεν
μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθεν, καὶ ὅθεν μάλιστα χρῆ,
καὶ αἰδουμένα καὶ φιλοῦμέν σου τὴν τιμιότητα, ὅτι
σοι τῶν παρόντων λόγος οὐδεὶς, ὅτι τὸν καπνὸν ἤλα-
σας, καὶ τὴν κόκιν ἐσθρας, καὶ τὸν πηλὸν κατεπά-
τησας, καὶ κοῦφόν σοι γέγονε τὸ πτερόν πρὸς τὴν
ὁδὸν τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν φέρουσαν, καὶ οὕτως ἀνδρὸς
μέριμνα, οὕτως παιδοτροφίας φρονεῖς, οὕτως οἰκίας
ἐπιμέλεια, οὕτως ὁ ἐντεῦθεν τιτλούμενος θερμὸς ἰσχυ-
ρὸς ὑποσκελίσαι σοι τὸν δρόμον καὶ βραδυτέρον ἐρ-
γᾶσθαι, ἀλλ' αὐτοῖς δὲ τούτοις τοῖς δοκοῦσιν εἶναι
κυλούμεσιν εἰς πλεῖον τάχος πτήσεως κέχρησαι· καὶ
οὐδὲ ἡ τοὺς γενναίους ταπεινοῖσα ἀνδρὰς (*Περὶ γὰρ,*
φρσίν, ἀνδρὰ ταπεινοῖ) ἱσχυρὸς κατενεγκεῖν, ἀλλὰ καὶ
ὕψιστον ἐργάσατο. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀρετὴ· οὐδὲν
τῶν ἀραχνίων τούτων ἐμποδίζεται, ἀλλὰ καὶ διασπά-
σασα αὐτὰ εὐκολώτερον ἢ τὰς ἀράχνας ταύτας, κέρ-
δος ἐντεῦθεν συνάγει πολύ. Ταῦτα οὐχ ἀπλῶς ἐπ-
εστάλακμέν σου τῇ τιμιότητι, ἀλλ' ἐπειδὴ στοχαζόμεθα
καὶ τῇ ἀποδομῇ τῇ ἡμετέρᾳ, τῷ τε θορύβῳ τῶν αὐ-
τόθι πραγμάτων σφόδρα σε ταράττεσθαι καὶ ἀλύειν,
τούτου χάριν γεγράφαμέν σου τῇ εὐλαθείᾳ, ἵνα ἐν-
νοήσῃς ὅτι ὁδὸς τὰ πράγματα, στενὴ μὲν ἡ τῆς ἀρε-
τῆς, πλατεία [733] δὲ ἡ τῆς κακίας, μήτε τοὺς μετὰ

ἀμαρτημάτων εὐημεροῦντας ζηλώσης, ἀλλὰ θαυρῶς
μειζύνως (ἐφόδιον γὰρ αὐτοῖς τῆς τιμωρίας ἡ εὐ-
ημερία γίνεται), μήτε τοὺς τὴν στενὴν ὁδεύοντας
ταλαιώσης, ἀλλὰ καὶ μαχαρίσης μειζύνως, ἂν μετ'
ἀρετῆς ὁδεύσωσι. Καὶ γὰρ καὶ τούτοις ἐφόδιον, καὶ
προσθήκη τιμῶν καὶ στεφάνων, μετὰ τῆς ἀρετῆς καὶ
ἡ στενωχώρα γίνεται τῶν παρόντων· ἐπεὶ καὶ ὁ
πλοῦσιος ἐκεῖνος οὐ διὰ τοῦτο μόνον ἀπετηγανίζετο,
ὅτι ὠμὸς καὶ ἀπάνθρωπος ἦν, ἀλλὰ ὅτι καὶ ἐν πλοῦτι
πολλῷ μείζον, καὶ θαυρῶς παρατιθέμενος τράπεζαν·
ὁ δὲ Λάζαρος διὰ τοῦτο ἐστεφανώετο, ὅτι μετὰ πολλῆς
τῆς καρτερίας τὸν χαλεπὸν τῶν ἐλκῶν ἤνεγκε πόλε-
μον, τὴν πενίαν, τὴν ἐρημίαν τῶν προσθησομένων,
τὸ ἀπερβέσθαι, τὸ καταφρονεῖσθαι, τὸ προκτεῖσθαι
τράπεζα ταῖς τῶν κυνῶν γλώσσαις. Ταῦτα γὰρ πάντα
εἰ καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων ἐπίστασαι γραμμάτων,
ἀλλ' ἀναγκαῖον εἶναι νομισάντες καὶ παρ' ἡμῶν σε
ἀναμνησθεσθαι, ἐπεστάλακμεν, ὥστε μὴ τῇ τυραν-
νίᾳ τῆς ἀθυμίας θολοῦσθαι. Εἰ γὰρ καὶ μὴ βούλομαι
πάντα ἐνθεῖναι τοῖς γράμμασιν, οἶδα σαφῶς, ὅσα ὠμὸς
περίεστηκε λυπηρὰ καὶ διὰ τοῦτο προσέθηκα τὴν
ἐπιστολήν. Ἴν' οὖν καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ διατριβόντες,
πολλῆς ἀπολαύσωμεν τῆς ἡδονῆς, πέμψον ἡμῖν γράμ-
ματα, δηλοῦντα ἡμῖν, ὅτι ἰσχυρὸς ἡμῶν αὕτη ἡ παρ-
αινεσις. ὅσον ἐβουλόμεθα καὶ ἐπεθυμοῦμεν. Οὕτως
γὰρ καὶ πόρροι καθήμενοι, πολλὴν ἐντεῦθεν καρπο-
σώμεθα τὴν εὐφροσύνην. Ἡμεῖς γὰρ καίτοι τὸσαῦτα
πεπονθότες, οὐδενὸς αἰσθάνομεθα, τὸν τε μισθὸν ἐν-
νοοῦντες ὡς ἐπάθομεν, καὶ ταχίστην ἐπὶ τὸ βέλτιον
μεταβολὴν τὰ πράγματα προσδοκῶντες λήψεσθαι, ὡς
καὶ αὐτὰ τὰ προῖμα δείκνυνσι. Ταῦτ' οὖν καὶ αὕτη
λογιζομένη, μὴδὲν καταμαλακισθεῖς πρὸς τοὺς τῆς
ὑπομονῆς ἰδρύτας, ἀλλὰ τῶν τε ἄλλων σου παιδίων
ἐπιμελοῦ (πλείων γὰρ σοι νῦν ὁ μισθός), καὶ τὴν κα-
λὴν Ἐπιφάνιον κατὰ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἀνατρέφειν
σπουδάζεις. Οἴσθα γὰρ ὅσος παιδοτροφίας μισθός. Οὕ-
τως ὁ Ἀβραάμ ἠδοκίμησε μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ ἐν-
τεῦθεν ὁ ἰὼδ ἐστεφανώετο καὶ τοῖς γονεῦσι τούτου
συνεχῶς ὁ μακάριος Παῦλος ἐπιτάττει λέγων· Ἐκτρέ-
φετε τὰ τέκνα ὑμῶν ἐν παιδείᾳ καὶ κυρθεῖσιν Κυρίου.
Ἐχέις σχολὴν ἱκανὴν ἀπαγαγεῖν σε τῶν περιττῶν
καὶ ἀκαίρων φροντίδων καὶ τῆς ἀνοήτου λύπης,
σχολὴν πολὺ φέρουσαν κέρδος, μεγάλῳ τῷ τῆς ἀρετῆς
δυναμένῃ βρῦειν καρπὸν, εἴγε βουλευθείης ἔργον τοῦ-
το ποιήσασθαι. Περὶ γὰρ τῆς ἀσποίνης μου τῆς μη-
τρὸς οὐδὲν οἶμαι δεῖν οὐδὲ ἐπιστέλλειν, ἐπειδὴ περ σοι
σύνειδα μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο τὸ κατόρθωμα,
καὶ τὸν ἀπαιτὸν ἐντεῦθεν καρπὸν, καὶ ὅτι παιδοσχὴν
ἄπασαν ὑπερηκόντισας ἐν τῇ περὶ αὐτὴν θεραπείᾳ.
Ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ πρόπον ἐμοὶ καὶ περὶ τούτου δια-
λεχθῆναι, ἀκουσον τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος τι-
μὴν τοὺς γονεῖς, καὶ προστιθέντος· Ἦτις ἐστὶν ἐντο-
λὴ πρώτη ἐν ἐπαγγελίαις. Ἄν οὕτως σπουδῇ ἀγῆς,
πολλοὺς μὲν σπουδῇ προσηκόντως τοὺς στεφάνους,
πολλὴν δὲ ἡμῖν ἐργασίαν τὴν ἡδονήν, καὶ οὐδὲ [734]
πεπονθέναι τι τούτων ἡγησόμεθα ὡς πεπονθαμεν, καὶ
διὰ τοῦτο, ἀλλὰ τῷ ἔργῳ τῆς εὐφροσύνης τῶν σῶν

* Hae. τὸν δουλεύοντα, τὸν δεδέντα, quae in edito deeranl, ex Regio codice desumpta sunt.

ἀγαθὸν περὶ οὐ μόνον, καὶ εἰς τὰ οἰκτεῖν εἶναι, καὶ μεθ' ὁμῶν διάγειν, καὶ κατὰ ῥοὴν ἡμῶν ἅπαντα φέρεσθαι ἡγήσομεθα.

ΣΑΘ'. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ὀβαλίριον καὶ Διδύματον πρεσβυτέρους.

Μάλιστα μὲν καὶ μὴ γράφοντι γράφει ἐχρῆν τοιοῦτος γὰρ τῆς ἀγάπης ὁ νόμος οὐκ ἀνέχεται ἐλαττωθῆναι, ἀλλ' αἰεὶ φιλονεικεῖ νικᾶν τοὺς ἀγαπωμένους τῇ περιουσίᾳ τοῦ φιλεῖν καὶ γράφοντα δὲ καὶ ἀπαξ, καὶ δις, οὐδὲ οὕτως ἡξιώσατε τῶν ὁμωτέρων γραμμάτων, ἀλλ' ἐσιγήσατε σιγὴν οὕτω μακρὰν πρὸς ἄνθρωπον ἐπιθυμοῦντα δεχέσθαι νειάδας γραμμάτων. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐγκαλῶν λέγω οὐχ οὕτως ἄγνοῦ μοι τὰ μέτρα· ἀλλ' ἀθυμῶν καὶ ὀδυνώμενος. Ὅσῳ γὰρ μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς ἐπιθυμῶ τῶν γραμμάτων, τοσούτῳ καὶ πλείονα τὴν ὀδύνην ἀποστεροῦμενος αὐτῶν ὑπομένω. Μικρὰς ὀλεσθε παρακλήσεως ἡμᾶς δεῖσθαι, μητρὸς καὶ ἀδελφῆς κεχωρισμένους, πατρίδος ἐκπεπρωκότας, χορὸν τοσοῦτων γνησίων οὐ θοναμένων βλέπειν, ἐρημίαν οἰκοῦντας πάσης ἐρημίας· χαλεπωτέραν, Ἰσαύρων φόβῳ πολιορκουμένους; Μετὰ τῶν ἐμῶν καὶ τὰ κοινὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀκούω τὰ κακὰ, καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης βλαστάνοντα, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν μετὰ προσθήκης αὐξανόμενα, καὶ χαλεπὰ τινὰ ὀδύνοντα ναυάγια. Εἴθε μοι δυνατόν ἦν παρασθῆσαι τῷ λόγῳ τῆς ἀθυμίας τὴν τυραννίδα· τότε ἂν, καὶ μὴ λεγόντων ἡμῶν, αὐτοὶ ἂν μετέγνωτε ἐπὶ τῇ σιγῇ. Αὐτεῖς δὲ με πρὸς τοῦτοις τὸ μήτε εἰς γραμματτηφόρων σπάνιν ἔχοντας καταφυγεῖν τοῦτο ποιῶσι. Ὅπερ σημειὸν ἐστὶν ... ἀλλ' ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἂν εἴποιμι δυσχερὲς, ὁρῶν δὲ καταλιμπάνω εἰδέναι, εἰ μὴ πολλῆς ταῦτα διλογίας, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν ὑπεροφίας. Ἀλλ' οὐδὲν μοι τοῦτο μέλει, κἂν καταπροσῇτε, κἂν ὑπερορᾶτε τῆς ἡμετέρας ὀμικρότητος· ἐν ἐπιζητῷ μόνον, ὅπως ἂν διακείσθῃ, τὰ γράμματα τῆς θεοσεβείας ὁμῶν, τὰ πολλὰ ἔχοντα παρακλήσιν. Καὶ γὰρ καὶ εἰς καὶ δεῦτερος πολλὰκις ἀφίκοιτο πρὸς ἡμᾶς, καὶ νῦν ὁ κύριός μου ὁ τιμωτάτος ἀδελφὸς Λιδάσιος, καὶ οὐκ ἡξιώσατε ἡμᾶς τῶν ὁμωτέρων γραμμάτων. Μὴ δὲ προσθῆτε, παρακαλῶ, τῇ ἀθυμίᾳ μου ἀθυμίαν ἐτέραν. Εἰ γὰρ μηδὲ μετὰ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην βουλευθείητε ἡμῖν ἐπιστεῖλαι, ἢ δοκῶ, ἢ ῥαθυμία ἐνδύνοντες, ἡμεῖς οὐ παυσόμεθα καὶ γράφοντες, καὶ μετὰ τοῦ γράφειν καὶ ὀλοφυρόμενοι καὶ θρηνοῦντες διὰ τὴν σιγὴν τὴν ὁμωτέραν. Τοῦτου γὰρ ἔσμεν κύριοι. Οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο ἡμῖν εἰς παράκλησιν, μάλλον δὲ καὶ τοῦτο χωρὶς ἢ μεγίστη ἡμῶν παραμυθία, τὸ μέχρι τῆς ἐρημίας αὐτῆς καὶ τῶν περάτων τῆς γῆς (πρὸς γὰρ αὐτὰ τὰ πέρατα σχεδὸν ἔσμεν νῦν) φήμην ὑμῶν διαδιδόσθαι λαμπρὰν, κομίζουσαν ὁμῶν [735] τὰ κατορθώματα. Πάντες γὰρ ὑμᾶς ἀνακηρύττουσι, θαυμάζουσι, στεφανοῦσι, μακαρίζουσι τῆς ἀνδρείας, τῆς στερρότητος, ἣν διὰ τῶν ἔργων ἐπεδείξατε, τὸ γραφικὸν ἐκεῖνο πληροῦντες, ὥς θανάτου ἀνδρῶνται ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ Κύριος πολεμήσει ὑπὲρ σοῦ. Ἰδοὺ γοῦν τοσούτων κυμάτων

^a Reg. τοῦτου μέλει.

^b Reg. παύομεθα.

^c Reg. ὑπὲρ ὁμῶν.

ἐπενεχθέντων, τοσαύτης ζάλης διανοστάσης, οὔτε θορυβεῖσθαι τις ὑμᾶς ἴσχυεν, οὔτε εἰς ὅτιον παραβλάψαι, ἀλλὰ καὶ μειζρόντων ὁμῶν ἐγκωμίων ἀκοντες γεγῶσιν οἱ κακῶς ὑμᾶς ποιῶσι βουλόμενοι αἱτοί. Διὰ ταῦτα χαίρετε, παρακαλῶ, καὶ εὐφραίνεσθε, καὶ τὸν θεὸν ἱκετεύοντες μὴ διαλίπητε, τὸν ποιοῦντα καὶ μετασχευάζοντα. Ποιήσει γὰρ ταχέως ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν, διὰ τὴν οἰκτιὰν ἀγαθότητα.

ΣΜ'. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Κάστον πρεσβύτερον.

Πῶς διαλάμπει σαφῶς, καὶ λαθεῖν οὐ δύναται ἡ ψυχὴ θερμὴν ἀγάπην ἔχουσα! Ὅπερ ἐπὶ τῆς σῆς γέγονε τιμωότητος. Οὐδὲ γὰρ εἰδὼς ὅτι ἐπεστάλακμέν σου τῇ εὐλαδεῖ (καίτοι γε ἐπεστάλακαμεν), ὅμως αὐτὸς τὰ παρὰ σουτοῦ πεποίηκας, γράψας τε ἡμῖν, καὶ τὴν διάθεσίν σου τὴν γνησίαν καὶ ἐν τούτῳ ἐπιδειξάμενος, καὶ πολλῆς ἡμᾶς ἐμπλήσας τῆς εὐφροσύνης καὶ τῆς παρακλήσεως. Ἴν' οὖν συνεχῶς ταύτης ἀπολαύωμεν τῆς ἡδονῆς καὶ εὐφραίνομεθα, συνεχῶς τοῦτο ποιεῖν παρακέλευσας, ἥνικα ἂν ἐξῇ. Οἴδαμεν γὰρ ὅτι τὸ πρᾶγμα δύσκολον, τῷ μὴ ῥαδίως τινὰς ἐνταῦθα παραγίνεσθαι· καὶ γὰρ τὸ τῆς οἰκουμένης ἐρημώτατον χωρίον τοῦτο ἐστίν· ἀλλ' ὅμως τοῖς ἀγαπῶσι καὶ τὰ δύσκολα εὐκολα γίνεται. Εἰ γὰρ βουλευθείης περιεργάζεσθαι καὶ πολυπραγμαίνειν, τοὺς ἐκείθεν κατὰ χρεῖας ἰδίας ἀφικνουμένους εὐρήσεις, καὶ ὧς οὐδὲν ἐπιλείψει τῷ ζητεῖν καθ' ὁδοῦ. Ταῦτ' οὖν εἰδὼς, δίστοτά μοι τιμώτατε, συνεχῶς ἡμῖν πέμπε ἐπιστολάς. Τό τε γὰρ πρᾶγμα δυσκόλιον οὐδεμίαν ἔχει, οὔτε πόνον, ἢ δὲ ἐξ αὐτοῦ εὐφροσύνην περσοῦσθαι ἡμᾶς ποιεῖ, καὶ πολλῆς παραμυθίας ὀψέσσης γίνεται.

ΣΜΑ'. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Κυριακὸν πρεσβύτερον.

Καὶ ἐν τούτῳ ἐθαύμασά σου τὴν ἀγάπην τὴν θερμὴν, καὶ γνησίαν, καὶ ἀκλινὴν, δι' ἧς ἰδεύσας, ὅτι οὐ παρόντων ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπόντων πολλὴν ποιῇ λόγον. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἐφ' ἧς μὴδὲ ἐπεσταλκέναι ἡμᾶς τῇ τιμωτητί σου, καὶ οὐκ ἐγένετο τοῦτο ἱκανὸν ἐμποιῆσαι σοι σιγὴν, ἀλλὰ καίτοι νομίσας ἡμᾶς οἰσιγηθῆναι, τρεῖς ἐπιστολάς ἐπέμψας πρὸς ἡμᾶς. Ἡμεῖς δὲ καὶ ἀπαξ, καὶ δις, καὶ τρίς, καὶ πολλὰκις ἐπεστάλακαμεν. Καὶ ἀμφοτέρω ἰδεύθη καλῶς, ἢ τε ἀγάπῃ ἢ σῇ, μὴ δεηθεῖσα τῶν γραμμάτων ἡμῶν, ἢ τε εὐγνωμοσύνη ἢ ἡμετέρα. Ἐπεὶ οὖν οἶσθα, ὅπως διακείμεθα περὶ τὴν τιμωτητά σου, ὅτι τῷ κεφαλαίῳ τῶν ἀγαθῶν βρούεις, τῷ συνδέσμῳ τῆς τελειότητος, ἐπαυφίλεύου ταύτην [736] ἡμῖν τὴν εὐφροσύνην. Ὅσας γὰρ ἂν λάβωμεν ἐπιστολάς, κἂν πολλὰ ὥς τῷ ἀριθμῷ, οὐ λαμβάνομεν κόρον, διὰ τὸ σφόδρα διακείσθαι σου περὶ τὴν τιμωτητά.

ΣΜΒ'. Τοῦ Χρυσοστόμου Χαλκιδῆος καὶ Ἀσσυριατῆος.

Οὐδὲν ὁμῖν ἀπολογίας δεῖ πρὸς τὸ μὴ παραγενέσθαι· ἐμοὶ γὰρ ἀπὸ τῆς γνώμης παραγεγόναι, καὶ οὐδὲν ἐλαττον ἔχετε παρ' ἡμῖν τῶν ἀφικομένων ἐνταῦθα. Διὸ καὶ χάριν ὁμῖν ἔχω πολλήν, τὴν γνησίαν ὁμῶν εἰδὼς διάθεσιν, καὶ ὑπὲρ τῆς ἀπουσίας πολλὴν ἔχω συγγνώμην, διὰ τε τὴν τοῦ σώματος ἀβρωσίαν καὶ τὴν τοῦ ἔτους ὥραν καὶ τὸν τῶν ληστῶν φόβον. Γράφειν δὲ μὴ κατοικεῖτε συνεχῶς ἡμῖν τὰ περὶ τῆς

^d Hic vitium auspicantur Savil. et Fronio Ducerus.

tuorum consideratione capiemus, domi esse nos, vobiscumque versari arbitramur, et ex animi sententia nobis cuncta succedere.

CCXXXIX. *Ejusdem ad Valerium et Diophantum presbyteros.* (Cucuso anno 404.)

Sane quidem licet non scripsissem, vos oportuit scribere: hoc enim exigit lex caritatis, quæ neque superari se sinit, sed amoris excessu amicos suos vincere perpetuo contendit: cum vero jam et semel et bis scripserim, ne sic quidem ad nos literas mittere dignati estis, sed tam diuturno silentio usi estis apud hominem, qui frequentia literarum vestrarum obrui cupiebat. Atque hæc a me dicuntur, non ut vos accusem; non enim meo me pede metiri nescio: sed ut animi mei mœstitiâ doloremque testificer. Quanto enim majori cupiditate teneor literarum, tanto major mihi, dum illis privor, animi dolor inurit. An vero nos exigua consolatione putatis indigere, qui a matre et sorore procul simus, patria exciderimus, tot amicorum conspectu privemur, solitudinem omnium asperissimam incolamus, et Isaurorum metu simus obsessi? Porro una cum meis negotiis audio mala communia quæ ubique terrarum quotidie pullulant, atque in dies incrementum accipiunt, et gravia quædam minantur naufragia. Utinam ingentem vim doloris possem oratione complecti; tam vero licet nihil ipsi loqueremur, vestri tamen silentii pœniteret. Auget præterea dolorem meum, quod cum nec ad tabellariorum raritatem confogere possitis, id agatis. Quod argumento est — sed nolo quidquam molestam efferre; vobis id expendendum relinquo, num hoc aliquem nostri contemptum despectumque redeat. Nihil tamen curo, sive contemptis, sive despiciatis, unitatem nostram: unum id requiro, quocumque tandem modo affecti sitis, ut literis vestris fruatur, quæ non mediocrem nobis consolationem pariunt. Nam unus atque alter sæpe ad nos profectus est, et nunc dominus meus reverendissimus frater Libanius, nec tamen vestris nos literis dignati estis. Nolite, quæso, mœrori meo alterum mœrorem addere. Si enim neque accepta hæc epistola scribere ad nos velitis, sive pigritiæ, sive inertie dediti, nos tamen scribere non desinemus, et scribendo propter hoc vestrum silentium lugebimus et ingemiscemus. Hoc enim est in potestate nostra situm. Non tamen mediocriter nobis ad consolationem valet, imo vero hoc etiam omisso maximum nobis solatium parit, quod ad ipsam usque solitudinem et ad terræ fines (siquidem in ipsis propemodum finibus jam versamur) celebris vestra fama penetret, et præclara facinora vestra divulget. Omnes enim vos prædicant, laudant, corona donant, beatos censent ob fortitudinem, constantiam, quam rebus ipsis testatam esse voluistis: ut illud Scripturæ mandatum impleatis: *Usque ad mortem certa pro veritate, et Deus pro te pugnabit* (Eccli. 4. 33). En igitur tot fluctibus impetum facientibus, tanta insurgente tempestate, neque conturbare vos ullus potuit, nec in ulla re ludere, sed et illi qui nobis injuriam inferre conaban-

tur, nec opinantes majorum vobis laudum auctores fuerunt. Quas ob res gaudete, quæso, et exultate. Deumque precari non desinite, qui res perficit, et immutat. Faciet enim cito plus quam petimus aut intelligimus, propter bonitatem suam (Ephes. 3. 20).

CCXL. *Ejusdem ad Castam presbyterum.*

Quam clare fulget, nec latere potest anima fervida prædita caritate! quo pacto tuæ contigit reverentiæ. Nam cum necdum scires, num tibi scripsissemus (tametsi scripseramus), tamen quæ tuarum erant partium ipse præstitisti, cum et literas ad nos dedisti, et in hoc sinceræ tuæ benevolentie specimen edidisti, nosque summa lætitia et consolatione complexisti. Ut igitur hac voluptate perpetuo fruamur, ac lætemur, quotiescumque facultas dabitur, ita fac, quæso, perpetuo. Scimus enim rem esse perdifficilem, quod non facile aliqui huc adventent; quippe quod hic locus sit totius orbis terrarum desertissimus: verumtamen amantibus etiam ea quæ difficilia sunt, facilia sunt. Si enim sciscitari volueris et curiose inquirere, eos, qui suorum negotiorum causa istinc adveniunt, nancisceris: nihil denique tibi deerit, si qui peragant iter, inquiras. Hæc igitur tibi cum explorata sint, domine mi reverendissime, creberrimas ad nos mitte literas. Nam et res ipsa omni difficultate aut labore caret, et quæ dimanat ex ea lætitia, nos mirifice reficit ac recreat, et multæ consolationis occasionem suppeditat.

CCXLI. *Ejusdem ad Cyriacum presbyterum.*

In hoc quoque fervidam tuam, sinceram, et constantem caritatem miratus sum, qua ostendisti te nostri magnam non modo dum adsumus, sed etiam dum absumus rationem habere. Nam licet nihil nos ad tuam reverentiam literarum dedisse dicas, non tamen potuit illud tibi silentii causam efferre, sed quamvis nos siluisse censeret, tres epistolas ad nos misisti. At nos et semel et iterum, et ter et multoties ad te scripsimus. Et utriusque specimen egregium est editum, cum tuæ caritatis, quæ literis nostris non indigeat, tum nostræ aequitatis. Quando igitur non ignoras, quanta reverentiam tuam benevolentia complectamur, cum eo, quod caput est honorum, ac vinculum perfectionis (Col. 3. 14), abundes, fac, quæso, hanc nobis voluptatem impertias. Nani quantascumque literas accepturimus, licet numero multæ sint, nulla nos earum caput satiætas, quod tuam reverentiam tuam singulari amore prosequamur.

CCXLII. *Chrysostomi Chalcediæ et Asyniritiæ.* (Cucuso anno 401.)

Nihil opus est ut ulla excusatione utamini, quod non veneritis: nam mihi quidem animo et affectu venistis, et nihilo inferiore loco apud nos estis, quam qui huc venerunt. Quocirca cum perspecta mihi sit insignis vestra benevolentia, et gratiam non mediocrem vobis habeo, et impense veniam do, quod tum propter corporis ægritudinem, tum propter anni tempus, præcedo- numque metum abfueritis. Vos tamen scribere minime

pigeat, nosque de vestra valetudine sæpenumero facere certiores. Nam et longo locorum intervallo disjuncti a vobis de rebus vestris sumus solliciti: ac si forte vos intellexerimus omni tumultu ac perturbatione carere, prosperaque frui valetudine, non vulgari

voluptate perfundemur. Hæc igitur cum vobis explorata sint, quam sæpissime de his rebus certiores nos facite, quas nosse desideramus, ut etiam in solitudine degentes multam inde consolationem hauriamus.

IN EPISTOLAM AD CÆSARIUM

MONITUM.

Epistola ad Cæsarium a Chrysostomo secundi ipsius exsilii tempore scripta fertur initio et fine. Interpretationem ejus Latinam ex Codice quodam Florentino descripserat olim Petrus Martyr Florentinus, qui a catholica religione descivit, ac delatam secum in Angliam in Cranmeri archiepiscopi Cantuariensis bibliotheca reposuit. At post Cranmeri necem ejus bibliotheca direpta fuit, et epistola deinceps nusquam comparuit. Cum autem illa ab iis, qui *transsubstantiationem* negabant, in testimonium adducta fuisset, ab ejusdem *transsubstantiationis* propugnatoribus negatum est eam uspiam exstitisse, cujus exemplar nullum proferri posset. Anno autem 1680 vir cl. Emericus Bigotius interpretationem illam Latinam ex codice Florentino in bibliotheca Dominicanorum D. Marci descriptam edidit post Palladii librum de vita Chrysostomi. At censor quispiam epistolam jam cusam supprimendam esse putavit, ac revera suppressit cum notis Bigotii. Anno autem 1685 Stephanus Le Moyne, in libro cui titulus *Varia Sacra*, Tomo primo, hanc epistolam ad calcem edidit ut in Ms. habetur, multis mendis perspersam, et aliquot in locis deformatam, ut vix aliquis sensus elici possit. Edidit etiam v. cl. Jacobus Basnage Roterodami anno 1687, cum parte illa præfationis Bigotianæ, quæ hanc epistolam respiciebat, quæque cum epistola ad Cæsarium expuncta fuerat, adjectis etiam fragmentis Græcis, quæ Bigotius collegerat. Aliæ quoque apud heterodoxos prodierunt hujus epistolæ editiones. Demum vir eruditus Jo. Harduinus ex Societate Jesu anno 1689 eandem publicavit, remque catholicam adversus heterodoxos, qui hanc ad sua tuenda dogmata usurpabant, strenue vindicavit. Hic iterum illam proferimus aliquot in locis emendatam; fragmenta autem Græca, quæ ex Anastasio presbytero, ex Joanne Damasceno et ex aliis desumpta fuerant, auctiora damus, beneficio doctissimi amicissimique viri Michaelis Lequien ex ordine Prædicatorum, qui hæc ex Anastasio et ex Joanne Damasceno diligentius collegit.

Jam hic plurima disquirenda sunt; nimirum an hic scriptor sit Joannes Chrysostomus, an alius [737] qui ejus nomen ementiatur; qui sit epistolæ scopus; et quid sentiendum sit de loco illo, qui circa *transsubstantiationem* tot controversiarum ansam dedit.

Quod attinet ad primam quæstionem, utrum scilicet hæc epistola sit vere Chrysostomi, nec ne: ea pro Chrysostomi fetu habita est a Joanne Damasceno, ab Anastasio Presbytero, a Nicephoro, ab aliisque qui de duabus naturis disputarunt; quin et ipse titulus Joannem episcopum Constantinopolitanum, scilicet Chrysostomum, auctorem prodit: sic enim habet, *Incipit epistola beati Joannis episcopi Constantinopolitani ad Cæsarium monachum tempore secundi exsilii sui*; quod ipsum totum repetitur in fine: *Explicit epistola Joannis*, etc. Nihil mirum ergo si heterodoxi hinc se prævalidum contra catholicam fidem argumentum mutuari posse putantes, eam quasi genuinum Chrysostomi fetum, nullo præmisso

ὄχλους ὁμῶν εὐαγγελίζεσθαι. Καὶ γὰρ καὶ πόρρω καθήμενοι μεριμνῶμεν τὰ ὑμέτερα· κἄν μάθωμεν, ὅτι θορύβων ἐκτός ἐσσι καὶ ταραχῆς καὶ τὰ περὶ τῆς βίωσιν ὁμῶν, οὗ τὴν τυχοῦσαν καρπούμεθα εὐφρο-

σύνην. Ταῦτ' οὖν εἰδούαι, συνεχῶς ἡμᾶς εὐαγγελίζεσθαι ταῦτα, ἅπερ ἐπιθυμοῦμεν μανθάνειν, ἵνα καὶ ἐν ἐρημίᾳ διατρίβοντες πολλὴν ἐντεῦθεν καρπωσώμεθα τὴν παράκλησιν.

examine, protulerint. Harduinus etiam ipse et titulo et veterum testimoniis abductus, Chrysostomi esse putavit; id quod ipsi stimulo fuit, ut majori conatu, et feliciori exitu adversariorum tela depelleret argumentaque confutaret. Sub hæc autem laudatus vir Michael Lequien in Dissertatione tertia in fronte Operum S. Joannis Damasceni posita p. XLVIII et seqq. se περὶ γνησιότητος operis dubitare testificatus. hujusmodi argumenta proposuit ad eam Chrysostomo abjudicandam. Animadvertit autem primo eam a nemine ante Leontium laudatam fuisse, etsi perspicua loca præ se ferat adversus Eutychianos, necnon unius voluntatis et operationis assertores: quæ sane loca non prætermittenda erant in Synodis quinta et sexta, non ab illis qui eas hæreses impugnaverunt, non a Nestorii vindicibus; et tamen nullus eorum hanc epistolam, vel ejus laciniam quamlibet commemoravit. Adjicit vir doctus hos loquendi modos, *Quod infernum evomuit in Christo dicere unam naturam post unionem? et Iterum dicunt: Post unionem non oportet dicere duas naturas*, et similes, tantum usurpari cœpisse postquam Cyrillus Alexandrinus adversus Nestorium scripsit: *Ex duabus naturis ineffabilem unionem esse factam: dividendas non esse substantias post unionem; unam post unionem esse Dei Verbi naturam incarnatam*, et postquam circa hæc verba digladiantes plurimi eo devenerunt, ut dicerent ipsam deitatem passam fuisse; qua ætate editæ fuere dissertationes illæ, quæ Athanasii nomine circumferuntur Tomo secundo p. 360, 361 et seqq., in quibus eadem ferme res exagitantur, quæ in hac epistola passim feruntur. Pugnat quoque vir eruditus, hanc epistolam non modo post Chrysostomi obitum, sed etiam post Nestorianæ hæresis exortum scriptam fuisse: « Nam antea, inquit, auditum non erat Christum non modo *ex duabus naturis*, sed etiam *in duabus existere*, » quod primum Cyrillus docuit; deindeque Synodus Chalcedonensis contra Eutychem definiuit; quæ etiam Synodus ex Cyrillo adjecit, *Christum perfectum esse in divinitate, et perfectum in humanitate*; in epistola vero ad Cæsarium legitur: *Agnoscendum esse Filium non in una solum natura, sed in duabus perfectis*. Notandum tamen est Athanasium Libro primo contra Apollinarium dixisse Christum esse perfectum Deum et perfectum hominem. Verum licet hæ voces, ἕνωσις, unio, et duæ in Christo naturæ perfectæ, non ignotæ prorsus fuerint ante Chrysostomi ævum, certum tamen est eas non fuisse ita frequenti usu receptas, ut fuerint temporibus Nestorii et Eutychis; atque adeo videri hunc scriptorem, qui illis passim utitur, in istud ævum conferendum esse. Movet item rev. patrem Lequien, ut epistolam Chrysostomo abjudicet, quod in ea dicatur: *Si enim Deum dixeris pertulisse qualicumque cogitatione, quod impossibile est dixisti: id quod blasphemum est et immane*; nam etsi hoc loquendi genus aliquo modo tolerabile esse videretur, quo tempore res nondum definita erat, multis existimantibus id ipsum esse dicere Deum passum, ac passam deitatem: attamen his adversa tradit Chrysostomus plurimis in locis. Hæc quæ scite observata sunt, pluribus prosequitur laudatus ille vir, et alia multa adjicit, quæ longum esset recensere.

Aliis item nominibus hæc epistola omnino mihi spuria esse videtur. Is ad quem scribitur, est Cæsarius monachus, qui jamdiu una cū epistolæ scriptore idem institutum vitæ tenebat, nempe monasticum; nam illud significant hæc verba paulo post initium epistolæ: *Verumtamen nos recordantes tuæ nobiscum conversationis*, τῆς σῆς μεθ' ἡμῶν πολιτείας, hæc haud dubie Græca erant, quibus significatur hujus epi-

stolæ scriptorem idipsum institutum vitæ tenuisse, quod Cæsarius profitebatur, nempe monasticum; id de Chrysostomo quidem dici posset, qui juvenis inter monachos versabatur, et asceticam vitam agebat: sed an verisimile est, si cum Cæsario vitam monasticam egerit, qui Cæsarius ad usque secundum ejus exsilium superstes fuerit, ipsique litteras scribere consueverit, illius tamen nusquam [738] mentionem habendam fore, vel in Epistolis, vel in Vita Chrysostomi; certe hinc jam nescio quæ suspicio nascitur. Stylus mirum quantum a Chrysostomi dicendi genere alienus; quod nunc facilius deprehenditur, cum ex Græcis longe plura quam antea publicantur: hic omnia peregrinum olent, nec vel minimum quidpiam observatur, quod Chrysostomum sapiat; ita ut qui ex aliis scriptis et epistolis Chrysostomi ad hanc epistolam se conferat, in alium se orbem translatus putet. Quis apud Chrysostomum vidit τηλυχῶς διαγορεύσαι, quis ταῦτα κατηγορεῖται vidit hoc sensu, hæc prædicantur? Ubi iam jejuna orator fuit Chrysostomus, cum de socio olim et contubernali ad sanam mentem reducendo ageretur? Argumentandi genus Chrysostomi elucet in orationibus contra Anomæos et contra Judæos: eas confer cum hac epistola, et statim conspicias quantum sit inter hanc et illas discrimen. His perpensis epistolam ad Cæsarium Chrysostomi esse nunquam crediderim, sed potius cujuspiam qui Chrysostomum ementitus sit.

Quis vero sit ille, qui hanc epistolam Chrysostomo adscripsit, incertum omnino. Ejus autem mittendæ occasio ea fuit, aut ea esse simulatur, quæ initio epistolæ narratur: oblatu fuerat Cæsario Apollinari liber, quo perlecto usque adeo ejus doctrina permotus est, ut gratiam haberet iis qui librum sibi obtulerant, et librum optimum esse prædicaret etiam in epistola illa, quam ad Joannem se misisse conflinxit. Non desunt viri docti, qui putent hanc epistolam non contra Apollinaristas scriptam fuisse, sed contra Eutychianos, exque conjectura tantum hic dici, librum de quo hic agitur Apollinari fuisse: nam Apollinarius, inquit, nunquam dixit ex duabus naturis unam factam esse naturam post unionem. Ac nihil certe dubi est, hic de Apollinari libro agi et Apollinaristarum doctrinam impeti. Nam ut omnia minutatim persequamur, quæ initio epistolæ dicuntur in libro Apollinari prædicari συνδρομὴν οὐσιώδη καὶ μίξιν θεοσεσίαν γεγενῆσθαι θεότητός τε καὶ σαρκός, μίαν τε ἔντεῦθεν ἀποτελεσθῆναι φύσιν: *Concursum essentialem et missionem divinam factam esse divinitatis et carnis, et hinc unam perfici naturam*, hæc, inquam, ipsissima fere verba sunt Apollinarii, qualia referuntur ab Eulogio, apud Photium cap. CCXXX, p. 849, excerpta ex libro Apollinarii de Incarnatione: ὡ καὶνὴ κτίσις, καὶ μίξις θεοσεσία· θεὸς καὶ σὰρξ μίαν ἀποτελεσαν φύσιν: *O nova creatura et divina mixtio! Deus et caro unam perficiunt naturam*. Quod ipsum refert Ephraemius Antiochenus in Biblioth. Photii cap. CCXXXIX, p. 787. Jam quis neget in epistola Cæsarii de hoc Apollinari libro agi? Cætera quoque capita recenseamus: secundum Apollinarium et Apollinaristas, ut in hac epistola dicitur: *post unionem non oportebat dicere naturas duas*. Dicebant etiam Apollinaristæ, « Dominicum corpus non esse verum corpus, quia conversum erat in deitatem: Passionem divinitati excogitabant. » Dicebant quoque, « Dominum Jesum carne nostra amictum, sed inanimata. » Hi erant Apollinarii et Apollinaristarum, qui Synusiastæ vocabantur, errores; ii vero ex supra allato Apollinarii loco consequebantur: nam quia secundum Apollinarium per commixtionem divinam Deus et caro unam perficiebant naturam, hinc sequebatur post unionem non oportere duas dicere naturas; divinum corpus non esse verum corpus, quia conversum erat in deitatem; divinam ipsam naturam seu divinitatem passioni esse obnoxiam; carnem Christi anima esse humana vacuam, quia Deus et caro unam perficiebant naturam.

Hos etiam Apollinaristarum, seu συνουσιαστῶν errores commemorant Athanasius, Gregorius Nazianzenus, et Epiphanius, qui postremus necnon et Joannes Damascenus de Hæresibus, p. 94, διμορφίτας, *Dimorphitas*, illos vocant. Hujus verò appellationis causam aperit Gregorius Nazianzenus Orat. 46, p. 722, cum ait corpus et animam esse in Christo τὸ τρίτημόριον, *tertiam partem*. Apollinaristæ quippe aiebant, in Christo partem unam hominis, νοῦν scilicet, seu *mentem*, a Verbo suppleri, solumque Verbum junctum corpori et animæ (nempe sensitivæ, ut dictitabant illi) totum constituere Christum. Quamobrem cum ex

Catholicorum sententia tribus constaret Christus, Verbo scilicet, mente humana, et corpore animato, qui unam ex illis demerent partem, mentem scilicet, a duabus aliis quæ supererant, διποπῆται audiebant : iam διποπῆτον Græcis est *duæ totius partes*, cujus significationis exempla sæpius advertere est in Analectis nostris p. 519 et seqq.

Cum hac igitur epistola consonant ea, quæ Athanasius in epistola ad Epictetum de Apollinaristis, tacito tamen nomine, dicit, quam epistolam Epiphanius Hæresi 77, ubi contra Dimocritas seu Apollinaristas agit, totam retulit. *Quis infernus eructavit*, inquit Athanasius, *corpus ex Maria genitum esse Verbi divinitati consubstantiale*, ὁμοούσιον? Hinc autem Apollinaristæ συνοριστῆται, Synusιαστῆται, audiebant, quod substantiam Verbi cum carne miscerent et utrumque unum facerent. Aut Verbum, pergit Athanasius, *in carnem, ossa et capillos, et in totum corpus mutatum fuisse, et a natura* [739] *descivisse sua?* Hic habes illam θεσπιστὶν πλῆξιν, seu *mixturem divinam* Apollinarii, per quam Deus et caro unam efficiebant naturam. *Quis autem*, ait Athanasius, *in Ecclesia aut a Christianis unquam audivit, Dominum positione, non natura, θίξει καὶ οὐ φύσει, gestasse corpus?* Hæc explicatur per illud quod in Epistola ad Cæsarium legitur : *Dicebant enim Apollinaristæ*, inquit hic scriptor, *Dominicum corpus non esse verum corpus, quia conversum erat in deitatem*. Pergit Athanasius : *Aut quis eo processit impietatis, ut diceret sentiretque ipsam deitatem Patri consubstantialem, circumcisam et imperfectam, ex perfecta factam fuisse : et quod cruci affixum erat non fuisse corpus, sed ipsam Sapientię substantiam rerum Opificem?* Hæc iterum consentiunt cum iis quæ paulo ante dicebamus, Dominicum corpus secundum Apollinaristas non fuisse verum corpus. Ex his item dictis probatur id quod in epistola non semel dicitur, nempe secundum Apollinaristas ipsam deitatem esse passibilem, quod pluribus explicat Gregorius Nazianzenus Homilia 46, ubi ait secundum Apollinarium, unigenitum Deum in propria sua divinitate passum esse, atque in tridua illa corporis morte divinitatem quoque simul cum corpore mortuam fuisse, sieque rursus Patris opera a morte ad vitam revocatam fuisse. Passibilitatem quoque illam deitatis secundum Apollinaristas, commemorat et confutat Athanasius in libris contra Apollinarium, vide p. 924, et paulo ante, nempe p. 923, ait secundum Apollinaristas Verbum assumpsisse corpus absque mente : qui est postremus error in epistola ad Cæsarium commemoratus, et hæc erat quasi tessera Apollinaristarum. Certum itaque puto in epistola ad Cæsarium contra librum Apollinarii agi, illumque ipsum librum, ut videtur, quem de Incarnatione scripserat, ab Eulogio supra commemoratum. Cæterum Apollinaristæ non inter se consentiebant, sed alii alios errores, ex uno fonte manantes, propugnabant, ut videre est in epistola Athanasii ad Epictetum, et in ejusdem Athanasii libris contra Apollinarium ; itemque apud Epiphanium Hæresi 77.

Neque tamen negari potest probabile omnino esse hunc scriptorem qui sæculo Eutyichiano vixisse et hæresi illi infensus fuisse videtur, ut hanc epistolam ab se suppositam Chrysostomo adscribere posset, confinxisse se contra Apollinarii librum agere, qui in multis eum Eutyche consentiebat, quoniam non poterat Chrysostomum contra Eutychis hæresin aperte loquentem inducere, qui diu ante illam exortam obliisset. Quod autem hic cum Apollinaristis Eutychianos maxime confutet, probant voces illæ, et modi loquendi frequentes, quos supra commemoravimus, qui tempore Chrysostomi vix noti erant, et tamen in hac epistola passim usurpantur eodem modo quo contra Eutychianos adhibiti postea fuere.

Restat ut de clausula illa agamus circa quam multæ quæstiones agitatæ sunt ; illa vero est : *Sicut enim antequam sanctificetur panis, panem nominamus : divina autem illum sanctificante gratia, mediante sacerdote, liberatus est quidem ab appellatione panis ; dignus autem habitus Domini corporis appellatione, etiamsi natura panis in ipso permansit, et non duo corpora, sed unum corpus Filii prædicamus : sic et hic divina insidente corpori natura, unum Filium, unam personam utrumque constituit, cognitum sine confusione, indivisibili ratione, non in una solum natura, sed in duabus perfectis*. Hinc heterodoxi acerrimum contra fidem catholicam telum se mutuari posse rati, secundum hujus scriptoris mentem absque ulla mutatione substantiæ panis, Eucharistiam confici pugnant : alii ulterius progressi, panem appellatione

sola Dominici corporis, non præsens dignatam esse contendunt. Illud autem quasi certum exploratumque habent, hanc epistolam vere Joannis Chrysostomi esse. Sed cum abunde supra probatum fuerit, hanc epistolam non esse Chrysostomi, etiamsi quid ex ignoti scriptoris dictis in eorum gratiam emergeret, quod tamen longe abest, nullam hinc mutuari possent auctoritatem, cum nec quis ille scriptor fuerit, nec an catholicus, heterodoxusve fuerit deprehendi possit; imo vero ex iis quæ de deitatis possibilitate dixit, nonnihil adversæ nascatur suspicionis. Verum quisquis ille sit, jam locum dispiciamus, excutiamusque primo qua arte locum ejusmodi ad præsentiā Christi in Eucharistia negandam detorqueant. Hic, inquit, panis dignus habitus esse dicitur Dominici corporis appellatione: unde sequitur, solo nomine panem in Eucharistia Dominicum appellari corpus: ad quid enim panem dignum habitum Dominici corporis appellatione dixerit, si vere adsit Dominicum corpus? Sed quorsum illæ circuitiones, quando clare scriptor iste ait naturam panis et Dominicum corpus, non duo corpora, sed unum corpus Filii prædicari? annon hinc omnino consequitur corpus Filii vere in Eucharistia haberi? annon illa comparatio unitatis naturæ [740] panis et corporis Dominici cum natura divina et humana, unum Filium et unam personam efficiente, omnino inutilis erit, si corpus Christi non sit vere in Eucharistia? Aliud telum contorquent, graviusque instant, ac transsubstantiationem hic aperte impeti pugnant. Nam, inquit, hic luculenter dicitur panem in Eucharistia post sanctificationem remanere, idque his verbis declaratur, *Etiamsi natura panis in ipso permansit, et non duo corpora, sed unum corpus Filii prædicamus*. Verum, ut multis exemplis probat Harduinus, natura et οὐσία cujuspiam rei sæpe apud Patres significat proprietates naturales rei ejusdem; at hic proprietates omnes naturales panis permanent, et quidquid in pane sensum movet, aspectum scilicet, tactum et gustum; nam id solum in natura cujusque rei sensilis percipimus: ita ut natura panis hic tota perspiciatur, licet ejus materia et substantia in corpus Christi mutata fuerit. Naturam certe panis sic intellexisse oportuit hunc scriptorem, quisquis tandem ille fuerit: nam panem in corpus Christi mutari tunc in Ecclesia Græca vulgo dicebatur, qua mutatione facta tunc non amplius substantia panis in Eucharistia erat. Sic autem explicandum hunc scriptorem esse probatur ex Joanne Damasceno, qui hanc epistolam legebat, eamque pro Joannis Chrysostomi fetu habebat, quique ejus partem non minimam retulit. Ipse quippe Joannes Damascenus de Orthodoxa fide libro quarto p. 270 sic habet: *Ὡςπερ φυσικῶς διὰ τῆς βρώσεως ὁ ἄρτος, καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ διὰ τῆς πόσεως εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ ἐσθίουτος καὶ πίνοντος μεταβάλλονται, καὶ οὐ γίνονται ἕτερον σῶμα παρὰ τὸ πρότερον αὐτοῦ σῶμα. οὕτως ὁ τῆς προθέσεως ἄρτος, οἶνός τε καὶ ὕδωρ, διὰ τῆς ἐκκλησίσεως καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὑπερφυσικῶς μεταποιεῖνται εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα, καὶ οὐκ εἰσὶ δύο, ἀλλ' ἓν καὶ τὸ αὐτό: Quemadmodum naturaliter panis per comestionem, vinumque et aqua per potionem, in corpus et sanguinem comedentis et bibentis transmutantur, nec corpus fiunt aliud a corpore ejus quod prius exstabat: sic panis qui in prothesi preparatus fuit, vinum item et aqua per invocationem et adventum Spiritus sancti supernaturaliter mutantur in corpus et sanguinem Christi; nec duo sunt, sed unum et idem. Hæc Joannes Damascenus, qui hunc quo de quæstione est locum in mente habuisse videtur cum hæc scriberet. Nisi dixisset autem panem et vinum supernaturaliter mutari in corpus et sanguinem Christi, ex sequentibus, *nec duo sunt, sed unum et idem*, inferrent haud dubie heterodoxi: si panis et vinum simul cum corpore et sanguine Christi unum et idem sicut in Eucharistia, ergo post sanctificationem panis et vinum remanent; sed cum prius dixerit panem et vinum mutari in corpus et sanguinem Christi: quod subjungit postea, *nec duo sunt, sed unum et idem*, non ita intelligendum est, ut ipsa panis et vini substantia remaneat, et unum sit cum corpore Christi; alioquin enim non mutata fuisset in corpus et sanguinem Christi; sed quod proprietates illæ omnes quæ solæ in pane et vino sensu percipiuntur remaneant, et cum corpore et sanguine Christi unum sacramentum efficiant et sic explicandus est auctor epistolæ ad Cæsarium, quem præ oculis tunc habuit Joannes Damascenus: quod enim dicit, *Etiamsi natura panis remansit*, de speciebus et proprietatibus tantum panis intelligendum est. Neque enim negare voluit ille mutationem panis et*

vinī in corpus et sanguinem Christi, quam SS. Patres Græci enuntiant. Gregorius quippe Nyssenus eam modo μεταποίησιν, *mutationem*, vocat; modo μεταστοχέωσιν, *transelementationem*; Chrysostomus μεταρρύθμισιν, *transformationem*; Cyrillus Jerosolymitanus μεταβολήν, *mutationem*, vel *conversionem*. Hanc autem mutationem ideo non expressit auctor epistolæ ad Cæsarium, quia cum hac de re nulla tunc controversia moveretur, non tanta opus esse cautela videbatur in his enuntiandis.

Prefationem clarissimi viri Emerici Bigotii quæ Lutetiæ suppressa fuit, quamque publicavit v. cl. Jacobus Basnage, hic subjungendam duxi.

PRÆFATIO

CL. V. EMERICI BIGOTII IN EPISTOLAM CHRYSOSTOMI

AD CÆSARIUM MONACHUM,

Quæ fuit suppressa in editione Paltadii de Vita Chrysostomi, Parisiis vulgata apud viduam Edmundi Martini anno 1680.

[741] Hanc orationem sequitur epistola ad Cæsarium monachum, quæ licet nitore suo natio, id est Græco eloquio, destituta, nihilominus sub velo veteris Latine interpretationis mirificos eloquentiæ disertissimi doctoris radios exhibet. Primus qui ultimis temporibus hujus meminit epistolæ, fuit Petrus Martyr Florentinus, qui ex ea locum quemdam protulit in Locis communibus. Insolitus loquendi de Eucharistia modus, qui ex ea referebatur, a Joannis Chrysostomi phrasi ac genio prorsus alienus, lectores in diversas traxit sententias; aliis supposititiam esse affirmantibus, aliis pro virili contententibus veram esse ac genuinam, omnes integram videre summe concupivere: dolueruntque Petrum Martyrem, qui primus de ea mentionem injecerat, minime indicasse qua in bibliotheca exstaret codex Ms. Florentiæ delitescere omnium erat suspicio, quia Florentinus fuit Petrus Martyr, sed ubi, ab omnibus nesciebatur. Mihi quæ fortuna faverat in reperiendo contextu Græco S. Joannis Chrysostomi, hic etiam non defuit. Ejus exemplar reperi apud RR. PP. Dominicanos, in Monasteriò S. Marci. Cujus te in partem ἐμφατος venire libens patior; nec exspecto ut mihi succlames in commune, κοινὸς Ἐμφῆς, si modo exorari te sinas, ut benigna interpretatione emollias, quæ duriuscule sonant de Eucharistiæ sacramento, et in memoriam revoces tot et tam insignes locos, in quibus adeo luculenter de hoc sacrosancto mysterio loquitur Joannes noster, ut doctor Eucharistiæ vocari meruerit: sicut S. Augustinus doctor Gratiæ vulgo prædicatur. Dixi Petrum Martyrem postremis temporibus hujus epistolæ meminisse, quæ antea Græcis Patribus notissima fuerat, utpote qui multa testimonia ex ea adversus Monophysitas et Acephalos adduxerunt, ut observare licet in notis quas margini apposui, indicando Codices ex quibus textum Græcum apud illos Patres a me inventum descripsi. Cæterum ubi deficiebant verba Græca, vacua columnarum spatia reliqui, nec passus sum ea punctis, aut lineolis, sicut librariorum mos est, repleri, ut possint inibi viri eruditi verba Græca ascribere, si quando ea invenerint. Cum enim experimento noverim, quo casu, quave fortuna in ea quæ attexui testimonia inciderim, non despero ab aliis alia posse inveniri. Quisque experiatur cui fortuna erit faventior; et si cui ea obsecundaverit, is ne publico invideat, neque apud se inventa privatim detineat. Qui veteres libros tractant, norunt nullam veteris cujuscunque libri editionem, quæ ex unico exemplari fuerit eruta, hucusque prodiisse omni ex parte perfectam. Manu exarati Codices mutuas aliorum exposcunt operas, ut quod in uno corruptum est, ab alio sanetur; quod

INCIPIIT EPISTOLA

BEATI JOANNIS EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI AD CÆSARIUM MONACHUM TEMPORE SECUNDI EXSILII SUI.

Inspeximus literas tuæ reverentiæ, inspeximus autem non præter lacrymas; quomodo enim non lacrymabimur, et animam ipsam dolore conficimus, videntes fratrem singularem vitam¹ a pueritia eligen-

¹ In Græco erat haud dubie, τοῦ μοναχικοῦ βίου, monasticam

tem, et ἀσπασίμβος, id est consummate, circa pietatem se habentem, subito hæreticorum jactibus lapsam?

vitam; imperitus Interpres, singularem vitam: Chrysostomus sæpe, μοναχικὸν βίον, monasticam vitam appellat. Sic Athanasius in historia Arianorum ad monachos, τοῖς τῶν μοναχικῶν βίου δασκτοῖς, monasticam vitam agentibus

in uno vetustas oblitteraverit, ab alio lucem accipiat. Hoc verum esse de Codice hujus epistolæ fateri cogor; qui licet sit annorum 500, parum tamen emendate scriptus est, et opem a Græco præcipue Codice, aut ab alio saltem Latino, postulat. In eo quem vidi, aliquando voces continue sunt, aliquando simplex vocalis E pro diphthongo Æ scripta fuit; T pro D, et vice versa D pro T; verbis aliquando ita corruptis, ut ad sanitatem reduci minime possint absque subsidio aliorum Codicum. Quæ scribarum incuria deterruit, opinor, Petrum Martyrem ab ea edenda. Taceo interpretationem, quæ minus accurata, imo plane barbara videtur. Ego his omnibus nævis lectores benevolos nequaquam offensum iri arbitratus sum; imo eam libenter excepturos puto quam damus epistolam, Latine quoquo modo versam, ejus fragmentum a Petro Martyre editum, eruditorum animos pridem sollicitavit. Quis enim illud cum legerit, Joannis Chrysostomi mentem percipere queat, ex eoque animadvertere, qua occasione, quo animo ejus verba scripta sunt? In ea porro epistola mirari licet summam et insolitam Dei amantissimi viri caritatem, qui licet innumeris ærumnis oppressus esset, atque continuis terroribus ob Isaurorum incursiones, ut ipse scribit in epistolis ad [742] Olympiadem, pene exanimaretur, nihilominus cum audisset Cæsarium monachum amicum suum in Apollinaris et Συνουσιαστῶν hæresim incidisse, eum pro incredibili sua bonitate ab hæresi avertere atque in sinceræ pietatis viam revocare hac epistola molitus est. Quantum vero Apollinaris hæresis tum grassaretur, et quam multos invasisset, ex eo colligere licet, quod contra Apollinaristas et Synusiastas scripserunt Diodorus Tarsensis episcopus, quem supra memoravi, Gregorius Nyssenus, Cyrillus Alexandrinus, Theodorus Mopsuestenus, Theophilus Antiochensis, ut alios plures omittam. Atque ut ab eo errore Cæsarium revocaret Joannes, eumque ad catholicam fidem, quæ duas in Christo naturas inconfusas sub una persona confitetur, epistola reduceret, comparisonem ab Eucharistiæ sacramento mutuatur, in quo panis post consecrationem, non jam panis, sed corpus Christi appellari dignus efficitur; *Etiam si natura panis, inquit, in ipso permansit, et non duo corpora, sed unum corpus Filii prædicatur.* Quibus verbis sanctus doctor veram ac realem, ut vocant, corporis Christi in Eucharistia præsentiam supponit, et agnoscit; alias certe nulla esset cum humana ac divina in Christo natura Eucharistiæ comparatio. Ipse Chrysostomus Hom. 2 ad popul. Antiochensem: Ὁ μὲν γὰρ Ἥλιος πολλοὺν ἀφῆκε τῷ μαθητῇ, ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνων, τὴν σάρκα ἡμῖν κατέλιπε τὴν αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ μὲν Ἥλιος ἀποδυσάμενος, ὁ δὲ Χριστὸς καὶ ἡμῖν κατέλιπε, καὶ ἔχων αὐτὴν ἀνῆλθε: *Helias enim pallium reliquit discipulo suo, Dei autem Filius ascendens in caelum nobis carnem suam reliquit: sed Helias se exiit; Christus vero et carnem suam nobis reliquit, ipsamque habens ascendit.* Et Hom. 83 in Matthæum: Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μυστηρίων ποιῶμεν, οὐ τοῖς κειμένοις μόνον ἐμβλέποντες, ἀλλὰ τὰ ῥήματα αὐτοῦ κατέχωμεν. Ὁ μὲν γὰρ λόγος αὐτοῦ ἀπαράλογιστος, ἡ δὲ αἰσθησις ἡμῶν εὐεξαπάτητος. Οὗτος οὐδέποτε διέπεσε, αὕτη δὲ τὰ πλεονα σφάλεται. Ἐπεὶ οὖν ὁ Λόγος φησὶ, Τούτῳ ἐστὶ τὸ σῶμά μου, καὶ πειθόμεθα, καὶ πιστεύομεν, καὶ νοητοῖς αὐτὸ βλέπωμεν ὀφθαλμοῖς: Sic etiam in mysteriis facimus, non illa quæ ante nos possumus, sensus vero noster decepti facillimus est: illa falsa esse non possunt, hic sæpius atque sæpius fallitur. Quoniam ergo ille dixit. Hoc est corpus meum, obediamus et credamus, et oculis intellectus id perspicimus. Integrum librum conficerem, si ex Chrysostomo locos omnes exciperem, in quibus de sacratissima Eucharistia similiter loquitur; sed latius ac salubrius tibi erit eos in fonte legisse.

[756-742] • ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,

ἐκ τῆς πρὸς Καυσάριον μοναχὸν ἐπιστολῆς μετὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ
ἐξόφλιν.

(GRÆCA DESUNT.)

* Titulus Græce ex ms. bibliothecæ Colbert. ex tractatu Nicephori contra Mamonas.

* Καὶ φήσας πάντως ἐκ πλάνης πρὸς τὸ κρεῖττον ἐληλυθέναι, καὶ χάριν ὁμολογεῖν τοῖς τὴν θαυμασθὴν ἐκείνην προκομίσασιν βίβλον, ἣν ἀρίστην τὰ κάλλιστα σου ἀποκαλοῦσι γράμματα, ὡς τηλαυγῶς [743] διαγορεύουσιν ὁ συνδρομὴν οὐσιώδη καὶ μίξιν ὁ θεσπεσίαν γεγενῆσθαι θεότητός τε καὶ σαρκός, μίαν τε ἐνταῦθεν ἀποτελεσθῆναι φύσιν. Τοῦτο, θαυμάσιε, τοῦ παράφρονος Ἀπολιναρίου τὸ ἀτόπημα· αὕτη τῶν εἰσαγόντων κρᾶσιν καὶ συναλοιφὴν ἢ δυσσεβεστάτη αἵρεσις.

μὲν σαρκί, ἀπαθὴς δὲ θεότητι. Ταῦτα δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ Ἰησοῦ καὶ Κυρίου κατηγορεῖται κοινὰ γὰρ ταῦτα, καὶ δευτικὰ τῶν δύο οὐσιῶν τὰ ὀνόματα.

* Χριστὸν δὲ ὅταν εἴπῃς. συνῆλθας ἐκάτερα· ὅθεν καὶ παθητὸς λέγεται ἂν ὁ αὐτὸς καὶ ἀπαθὴς· παθητὸς

* Quæ sequuntur Græca, καὶ φήσας, etc., educta sunt ex Anastasio in ms. Collegii Societatis Jesu Parisiensis; sunt etiam apud Nicephorum C. P. in Antirrhēt. ms. bibliothecæ Colbertinæ.

ἢ In ms. Anastasii presb. Collegii Societatis Jesu Parisiensis, διαγορεύουσιν, minus recte, ni fallor. Ibid. ὡς ante τηλαυγῶς in schedis Bigotii non erat, sed habetur in ms. Soc. Jesu. Ibid. in edit. Stephani Le Moyne, qui epistolam Latine conversam cum mendis omnibus protulit, sic legitur. Qui splendide prædicat concursum essentialem æternum facta ex divinitate et carnis (mysterium lectionis).

* Quæ hic leguntur, a verbo μίξιν usque ad αἰρέσις, sine ulla fere varietate exscripta sunt a Leontio Hierosolym. Contra Monophysitas, ed. A. Maio, in Scriptorum veterum nova collectione. e Vaticanis codd. edita, t. 7, in 4°. Romæ, 1835, p. 133, col. 2. Err.

ἢ Fragmentum hoc Græcum ex iuss. Collegii Romani prodit, estque Anastasii.

[744] Οὕτω καὶ ἐνταῦθα τῆς θείας ἐνιδρυμένης τοῦ σώματι φύσεως, ἕνα ἴδιον, ἐν πρόσωπον τὸ συνιμμέτερον ἀπετέλεσαν. Γνωρίζομενον· μέντοι ἀσυγχύτως ἀδιαίρετον λόγῳ, οὐκ ἐν μιᾷ μόνῃ φύσει, ἀλλ' ἐν δυοὶ τελείαις. Ἐπὶ γὰρ μὴς πῶς τὸ ἀσύγχυτον; πῶς τὸ ἀδιαίρετον; πῶς ἐνωσις λεχθεῖη ποτέ; Ἐαυτῇ γὰρ

* Joann. Damasc. τὸ συναμμέτερον ἀπετέλεος γνωρίζομενον. Alia lectio, τὰ συναμμέτερα. Hic autem locus, ut monet Bigotius, habetur apud Nicephorum, Anastasium, Joannem Damascenum, et tom. I Variarum Lectionum Canisii p. 231, nempe usque ad illa verba μίαν ἐπὶ Χριστῷ γένει φύσιν. Ceterum hæc, γνωρίζομενον... τελείαις exscripsit Leont. Hieros. l. 1. p. 150, col. 2.

Et dicas fortasse ab errore ad id quod melius est venisse te, et gratiam confiteri his qui admirabilem protulerint librum, quem magnum esse optima tua nominant scripta: qui splendide prædicat concursum essentialem et mixtionem sacram factam ex divinitate et carne. Unam autem ex hoc perfici naturam istud mirabitur¹ insipientis Apollinarij inconsideratio: ista eorum qui introducunt contemperationem et συναρπάζειν, id est commixtionem impiissima intentio², quæ procedens immutat quidem Arii, Apollinarij, Sabellij, et Manetis nihil: passionem autem excogitari et adponi secundum illos Unigeniti imaginatur deitati, quod a Christianis alienum est.

Posside igitur temetipsum iterum, dilectissime, et ad priorem regredere ordinem, ab abominabili, ista abstinent opinione, quæ est Apollinaris et eorum qui Synusiastæ³ dicuntur. Impia cogitatio assidue poris influens nocere novit, qui secundum nos sunt simplicitati conviventes. Doctoris enim eorum est liber, Apollinarij: efsi hunc sibi tua reverentia non recte faciens negotiata est. Verumtamen nos recordantes tuæ nobiscum conversationis: sentientes autem ex his quæ scripsisti⁴ errorem subsistere erga tuam dilectionem, ex illorum insipientia; non solum erga dispensationis mysterium: magis autem et erga nominum conjunctionem, excogitavimus, Domino cooperante nostræ infirmitati, de omnibus manifestam ostentationem⁵ facere ad redargutionem quidem male opinionis eorum qui hæreticum tibi protulerunt librum; correctionem autem tuæ venerationis.

Deum ergo quando dicis, dilectissime, agnovisti id quod simplex est natura⁶, quod incompressibile, quod invisibile, quod immortale, quod incircumscribibile, quod incomprehensibile, et istis similia. Hominem autem dicens, significasti quod natura est infirmum, esuritionem, sitim, super Lazarum lacrymas, metum, sudoris ejectionem, et his similia, quibus id quod divinum est extra est.

Christum autem quando dicis, conjunxisti utrum-

¹ Hic stupeas veteris interpretis ignorantiam, oscitantiamve, qui, θεωρεῖται, ac si θεωρεῖται legeretur, mirabitur verit. Sic autem legas oportet: *Hæc est, o vir admirande, insipientis Apollinarij absurditas*, ut observavit v. cl. Harduinus, qui ait hic in Codice suo legi ἀπολλινάριον τὸ ἀνόητον, Apollinarij impietas. Sed Interpres Latinus qui verit, Apollinarij inconsideratio, videtur legisse ἀνόητον. Mox ubi legitur contemperationem, Græce, ἀρμύνη Stephanus Le Moyne edidit, contemplationem.

² In Græco, ἡ δυσσεβαστάτης αἰρέσις, impiissima hæresis. Interpres imperite pro more sequentia convertit.

³ Synusiastæ, Συνουσιασταί, vocabantur Apollinaristæ. Greg. Naz. Orat. 46, p. 722: Διαβεβαίουται πρὶν τοῦ κατελθεῖν αὐτὸν υἱὸν ἀνθρώπου εἶναι, καὶ κατελθεῖν ἰδίαν ἐπαγόμενον σάρκα ἐκείνην, ἣν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἔχον ἐτύχανε, προαιώνιον τινα καὶ συνουσιωμένην. Hoc est: *Affirmabat enim antequam descendisset, filium hominis fuisse, et descendisse carnem propriam adducentem, illam, quam in celis habebat ante sæcula, SUE SUBSTANTIÆ COM-MIXTAM*. De hac voce jam in Monito actum est. Ibid. Mss. *assidue puris influens*. Bigotius sic posuit, *assidua e puris influens*. Harduinus, *assidue puris influens*. Mox Bigotius et Harduinus, *Apollinari dico*, sed hæc vox, *dico*, non est in Ms., nec prorsus necessaria videtur.

⁴ In Ms., *scripsisti*.

⁵ Forte *ostensionem*.

⁶ Legendum videtur, *natura*.

que: unde et passibilis dicatur idem ipse et impassibilis: passibilis quidem carne; impassibilis autem deitate. Eadem ipsa et de Filio, et de Christo, et Jesu, et Domino prædicantur: communia enim et susceptibilia duarum essentiarum nomina sunt, quarum conjunctio in hæreticis quidem errorem facit proprio pio communi utentes nomine Christi. Unos autem communibus istis nominibus, quando dispensationis constitendum est mysterium¹. Si enim Deum dixeris pertulisse qualicumque cogitatione, quod impossibile est dixisti: id quod blasphemum est et immane: sed in aliorum hæresum declinasti impietatem²: si iterum hominem dixeris qui pertulit, inveniris purum ædificans templum, templum carnis³. Extra inhabitantem numquam dicitur, quia jam non est templum. Et forsitan dicunt, Et quomodo Dominus dixit, *Ut quid me vultis occidere, hominem qui veritatem vobis loquutus sum quam audiavi a Deo* (Joan. 8. 40)? Bene et omnino sapienter hoc dicendum est: neque enim ex inhabitanti defraudabatur deitate; sed significare volens⁴ patientem naturam, hominis memoriam fecit: propter quod et Deus et homo Christus. Deus propter impassibilitatem, homo propter passionem. Unus Filius, unus Dominus, idem ipse procul dubio unitarum naturarum unam dominationem, unam potestatem possidens, etiamsi non consubstantialia⁵ existunt, et unaquæque incommixtam proprietatis conservat agnitionem, propter hoc quod inconfusa sunt duo. Sicut enim antequam sanctificetur panis, panem nominamus: divina autem illum sanctificante gratia, mediante sacerdote, liberatus est quidem ab appellatione panis; dignus autem habitus dominici corporis appellatione, etiamsi natura panis in ipso permansit, et non duo corpora, sed unum corpus Filij prædicamus.

Sic et hic divina ἐνδρυσάσης⁶, id est insidente corpori natura, unum Filium, unam personam utraque hæc fecerunt. Agnoscendum tamen inconfusam et indivisibilem rationem, non in una solum natura, sed in duabus perfectis. Si enim unius, quomodo id quod inconfusum est, quomodo quod indivisibile, quomodo

¹ Stephanus Lemoyne, *unos autem communibus istis nominibus, quando dispensationis constitendum est mysterium*; si liceret pro, *unos*, legere, *utor*, sententia bene haberet; Bigotius sic habet: *His autem communibus istis uti oportet nominibus*, etc., ubi, *istis*, superfluit. Mallem, *utor*, ut su, *ra* dixi, et omnia quadrarent.

² Bigot., *id quod blasphemum est: et in Manetis et in aliorum hæresim declinasti impietatem*.

³ In Ms. erat *templum crucis*. Cujus loco posuit Bigotius *carnis*, et sic sententia quadrat. De templo carnis sic Athanasius Epist. ad Adelphiū p. 816, de quibusdam Arianis loquens: Οὐ βούλονται τὸν Κύριον ἐν σαρκὶ ὡς ἐν ναῷ ὄντα προσκυνεῖν: *Dominum in carne tanquam in templo adorare nolunt*. Et pag. seq. *carnem Christi, templum appellare pergit*.

⁴ Sic in Ms. legitur. Bigotius autem ita restituit: *Neque enim ex hoc ab inhabitanti defraudabatur: sed significare volens*, etc. Sensus est: *Etsi Christus se hominem dixerit, deitate tamen non privatur, seu defraudatur*.

⁵ Petrus Martyr legit, *consubstantialiter*. Locum sequentem: *Sicut enim antequam sanctificetur panis*, etc., explicavimus in Monito.

⁶ Sic legit vetus interpres Latinus, atque ita etiam apud Joann. Damascenum contra Apollinaristas, qui hunc Chrysostomi locum refert hoc titulo: Τοῦ Χρυσόστομου, ἐκ τοῦ κατὰ Ἀπολλινάριου. Apud veterem interpretem legebatur ἐνδρυσάσης, id est *inundante*, mendose pro, *insidente*.

unitio dicitur aliquando sibi ipsi uniri quæ una est; aut confundi, aut dividi impossibile est. Quod ergo infernum evomuit unam in Christo naturam dicere? Putamus divinam solam nominantes non omnimodo unam negant, nostram dico salutem, aut humanam retinentes naturæ divinæ abnegationem faciunt. Dicant, quæ perdidit quod proprium erat? Si enim unus est, salva nobis est unitio omni modo, et ea quæ unitio est propria salvari necesse est. Si enim non, nec unitio, sed confusio et abolitio. Mox autem ad interrogationis fluctuantes responsionem, ad aliquid aliud exsiliunt, quod non sit proprium ad interrogationem, et inconstantes emittunt voces. Pertulit Deus et non pertulit, et si petantur modum dicere, ad ignorantiam recedunt proferentes, quomodo voluit? Christi apud ipsos memoria fugiente. Post hæc vituperati in hoc, mox dicunt, Et Christus non est Deus, sed et homo. Et iterum dicunt: Post unitatem non oportet dicere duas naturas. Attende significationem dicti. Unitioem dixisti? Unius unitioem non invenis fieri, quomodo prævenientes diximus, *Verbum caro factum est* (Joan. 1. 14): sed et speculaneorum querentur subtilitatem. Intulit enim, *Et inhabitavit in nobis*. Numquid non tibi videtur quia aliud est quod inhabitat præter habitationem? Si cognovissent, numquam *Dominum gloria crucifixissent* (1. Cor. 2. 8). Dominum iterum quando dixeris, non proprium, sed commune significatur nomen passionis et impassibilitatis susceptibile. Consueverunt autem et istud prætere: Putamus non corpus Dei et sanguinem accepimus fideliter ac pie suscipiendum, non quia cor-

¹ Athanasius contra Epictetum p. 902: Ποῖος ἄνθρωπος ἦτο, ὁμοούσιον εἶπεν τὸ ἐκ Μαρίας σῶμα τῇ τοῦ Λόγου θεότητι; Quis infernus eructavit corpus ex Maria genitum esse Verbi divinitati consubstantiale? Quæ sequuntur post, *unam in Christo naturam dicere* (μίαν ἐν Χριστῷ λέγειν φύσιν), quæ non erant in Bigot. Edit., ex Joan. Damasc. contra Jacobitas desumpta sunt. Ibidem, Putamus divinam solam nominantes, non omnimodo unam negant, nostram dico salutem. Græca sic vertenda: Aut enim divinam naturam tenentes humanam negant, nostram dico salutem, aut humanam retinentes, naturæ divinæ abnegationem faciunt. Latine legebatur, non divinæ abnegationem faciunt; sed male.

² Inter propositiones illas, quæ ab Anonymo, qui Athanasii nomine circumfertur, confutantur, octava hunc habet titulum: Πρὸς τοὺς λέγοντας, Ἐκείθεν ὁ Θεὸς ὡς ἡθέλησεν: Adversus eos qui dicunt, Passus est Deus, ut voluit. Athan. Tom. 2, p. 570.

³ Et iterum dicunt, Græcum γὰρ ἐκ τοῦ προσηγορευτοῦ, πάλιν, Rursus ad aliud transientes dicunt. Hic vero locus nunc primo Græce prodit ex Joanne Damasceno contra Jacobitas.

⁴ Hic item locus nunc primo prodit ex Joanne Damasceno contra Jacobitas: Græca sic convertimus: Solent autem et istud prætere: Annon corpus et sanguinem Dei fideliter ac pie accipimus? Etiam respondendum: non quod Deus carnem et sanguinem ante Incarnationem habuerit ex natura; sed quia ea quæ carnis sunt sibi propria facit, dicitur habere illa. O absurditatem! o impii cogitationem! Periclitatur enim apud illos Dei dignitas. Cætera ut in versione veteri.

pus et sanguinem possidet, id quod divinum est natura: sed quia quæ carnis sunt propria facit! O inconsideratio! O impia cogitatio! Periclitatur enim apud ipsos dispensationis mysterium, et iterum dominicum corpus sicut verum corpus confiteri non patiuntur. Per cogitationem enim dici conversum esse hoc in deitatem imaginantur, unam hinc construentes naturam, et ipsam cuius sit non invenientes dicere, ut passionem divinitati undique secundum Apollinarium excogitantes, decidant a promissis bonis. Putamus non contremiscunt ista dicere audientes? non cogitant æternum iudicium, et Domini vocem dicentis: *Ego sum, et non mutor* (Malac. 3. 6). *Caro infirma, spiritus autem promptus. Pater, si possibile est, trahat a me calicem iste. Tristis est anima mea usque ad mortem* (Matth. 26. 41. 39. 38). *Palpate et videte quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (Luc. 24. 39). Putamus deitati ista apta sunt? Audiant et Petrum dicentem, *Christo pro nobis passio carne* (1. Petr. 4. 1); et non dixit, Deitate; et iterum: *Tu es Christus Filius Dei vivi* (Matth. 16. 16). Viventis dixit, non Morientis; et quæcumque his similia divina nos edocet Scriptura, cui violenti esse hæretici non desistant.

Horum istas novitates vocum declinantes, carissime, ad id quod præcæcet revertamur, pium et valde pium Christum qui morte circumdatus est confiteri in divinitate perfectum et in humanitate perfectum, unum Filium unigenitum, non dividendum in filiorum dualitatem: porrantem tamen in semetipso indivisurum duarum naturarum inconvertibiliter proprietates; non alterum et alterum, absit, sed unum et eundem Dominum Jesum Deum Verbum, carne nostra amictum, et ipsa non inanimata aut irrationabili, sicut impius Apollinarius dicit. Istis mentem intendamus: fugiamus eos qui dividunt naturam. Etsi enim duplex natura, verumtamen indivisibilis et indissipabilis unitio, in una filiationis confitenda persona, et una subsistentia. Fugiamus qui unam naturam post unitioem prodigialiter dicunt: unius enim cogitatione impassibili Deo passionem adjungere impelluntur, dispensationem abnegantes, et diaboli gebennam arripiunt. Ista propter mensuram epistolæ sufficere arbitror ad confirmationem tuæ dilectionis, o magnifice (a).

Explicit epistula (sic) beati Joannis episcopi Constantinopolitani ad Cæsarium monachum tempore secundi exsili sui. Amen: ita legitur fideliter.

(a) Hæc a vocibus, *Horum istas*, ex Anastasio, Nicephoro et Joanne Damasceno Græce prodierunt.

τὴν μίαν ἐνοῦσθαι, ἢ συγχέσθαι, ἢ διαιρεῖσθαι, ἀδύνατον. Ποῖος οὖν ὁδὸς ἐξηρεῦξάτο μίαν ἐπὶ Χριστῷ λέγειν φύσιν; ἢ γὰρ τὴν θείαν φύσιν κρατοῦντες τὴν ἀνθρωπίνην ἀρνοῦνται, φημί τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν· ἢ τὴν ἀνθρωπίνην κατέχοντες τῆς θείας φύσεως τὴν ἀρνήσιν ποιοῦνται· ἐπεὶ λεγέτωσαν, ποία ἀπολύλεκε τὸ ἴδιον; Εἰ γὰρ ἐτι· ἑρῶνται ἡ ἑνωσις, πάντως καὶ μετὰ τῆς ἐνώσεως ἰδιώματα ἀποσώζεσθαι ἀνάγκη, ἐπεὶ οὐκ ἑνωσις τοῦτο, ἀλλὰ σύγχυσις καὶ ἀφανισμὸς τῶν φύσεων.

τὸ Κυριακὸν σῶμα ὡς ἀληθινὸν σῶμα ὁμολογεῖν οὐκ ἀνέχονται. Δι' ἐπινοίας γὰρ λήξεων τετράφθαι τοῦτο εἰς θεότητα φαντάζονται, μίαν ἐντεῦθεν κατασκευάζοντες φύσιν, καὶ αὐτὴν τίνος εἶναι μὴ εὐρίσκοντες λέγειν.

[745] Πάλιν εἰς ἄλλο μεταπηδῶντές φασι, μετὰ τὴν ἑνωσιν μὴ χρῆναι λέγειν δύο φύσεις. Πρόσεχε τῇ σημασίᾳ τοῦ ῥητοῦ. Ἐνωσιν εἶπας; Ἐνωσιν δὲ μιάς οὐκ ἂν εὐροις γινομένην.

Τούτων τὰς κενωφωσίας ἐκκλίνοντες, ἀγαπητέ, εἰς τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν, εὐσεβεῖς καὶ λίαν εὐσεβεῖς τὸν θανάτῳ περιβληθέντα Χριστὸν ὁμολογεῖν ἐν θεότητι τέλειον, καὶ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειον, ἕνα ὕπὸν μονογενῆ, οὐ διαιρούμενον εἰς υἱὸν θυάδα, φέροντα δ' ὅμως ἐν ἑαυτῷ τῶν ἀχωρίστων δύο φύσεων ἀσυγχύτους ἰδιότητας· οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν Θεοῦ Λόγον, σάρκα ἡμφιασμένον, καὶ αὐτὴν οὐκ ἀψυχον καὶ ἄνου, ὡς ὁ δυσσεβὴς [746] Ἀπολινάριος εἶπεν. Τούτοις τοίνυν πρόσχωμεν· φύγωμεν τοὺς διαιρούντας. Εἰ γὰρ καὶ διττὴ ἡ φύσις, ἀλλ' οὐκ ἀδιαίρετος καὶ ἀδιάσπαστος ἡ ἑνωσις, ἣν ἐν ἐνὶ τῷ τῆς υἰότητος ὁμολογοῦμεν προσώπῳ, καὶ μετ' ὑποστάσει. Φύγωμεν τοὺς μίαν φύσιν μετὰ τὴν ἑνωσιν τερατευσμένους· τῇ γὰρ τῆς μιάς ἐπινοίᾳ τῷ ἀπαθεί Θεῷ πάθος προσάπτειν ἐπιγόνται^β, τὴν οἰκονομίαν ἀρνούμενοι, καὶ τοῦ διαβόλου τὴν γέννηαν προσαρπάζοντες. Ταῦτα διὰ τὸ μέτρον τῆς ἐπιστολῆς ἀρκεῖν εἰς ἀσφάλειαν ἡγοῦμαι τῆς σῆς ἀγάπης, θαυμάσιε.

Εἰώθασι δὲ καὶ τοῦτο προτείνειν· Ἄρα οὐ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Θεοῦ λαμβάνομεν πιστῶς καὶ εὐσεβῶς; Ναί, λεκτέον, οὐχ ὅτι τὸ σῶμα καὶ αἷμα τὸ θεῖον τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐκέκτητο φύσει, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ τῆς σαρκὸς ἰδιοποιεῖται, ἔχειν λέγεται ταῦτα. Ὁ τοῦ ἀτοπήματος! ὦ τῆς ἀσεβοῦς διανοίας! Κινδυνεύει γὰρ παρ' αὐτοῖς [τὸ] τῆς θεότητος ἀξίωμα. Καὶ πάλιν

^α Sic Joann. Damascenus. Harduinus vero ἀπαρδασταστος. Ibid. sic Joann. Damasc. quemadmodum et Bigotius legit ἡ ἑνωσις ἐν ἐνὶ τῆς υἰότητος ὁμολογοῦμενος προσώπῳ, καὶ μετ' ὑποστάσει.

^β Haec φύγωμεν... ἐκρίνοντι exscripta habes a Leontio Hierosol. l. i. supra, p. 743. A. not. l. Id et praecedentia ei γὰρ καὶ διττὴ... ἀδιάσπαστος ἡ ἐν. ἐν ἐνὶ τῆς υἰότητος ὁμολογούμενῃ προσώπῳ referi, p. 130, col. 2

MONITUM IN SEQUEMTEM ORATIONEM CHRYSOSTOMI

IN LAUDEM DIODORI TARSENSIS,

ET IN FRAGMENTUM ALIUD IN LAUDEM DIODORI EX FACUNDO HERMIANENSI EDUCTUM.

Orationem Joannis Chrysostomi in Diodorum edidit idem Emericus Bigotius post Vitam Chrysostomi per Palladium, et ante epistolam ad Cæsarium. Cui illam subjungimus, iis præmissis quæ Bigotius præfatur.

« Jam vero, inquit, ut lectoris animum ab atrocissima et iniquissima conspiratione, qua Chrysostomum obruere, ejusque famam ac memoriam extinguere conatus est Theophilus, tantisper averterem et recrearem, Joannis nostri orationem subjunxi, quam in laudem Diodorⁱ Tarsensis episcopi aliquando recitavit. Cujus eloquentia et suavitas tantam, ut spero, legentibus pariet voluptatem, ut nihil in ea præter breviter sint damnaturi. Orationis argumentum tale est. Concionem habuerat Diodorus, et in laudes Joannis totum se effuderat, cum Joanne Baptista, et Mosis virga, et voce Ecclesiæ eum conferens : ipse eximias et modestiæ suæ onerosas laudes aversatus, eas in Diodorum refundere voluit. Itaque in proxime sequenti concione ostendit, tanta præconia Diodoro convenire, non sibi. Contextum Græcum deprompsi ex bibliotheca Vaticana; sed eum Latini juris feci : a quo labore libenter abstinuissem, si

[747] ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΔΙΟΔΩΡΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ

τὸν προλαβόντα καὶ ἐγκωμιάσαντα.

α'. Ὁ σοφὸς οὗτος καὶ γενναῖος διδάσκαλος, πρῶτην τὴν ἀβρωσίαν τοῦ σώματος ἀποθέμενος, καὶ ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦτον ἀναβὰς, ἔμοι τοῦ λόγου τῶν προοιμίων ἀπῆρξατο, τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην, καὶ φωνὴν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ῥάβδον Μωσέως, καὶ ἕτερα πλείονα μετὰ τούτων προσειπὼν. Καὶ οὗτος μὲν ἐπῆνεσε τότε, ὑμεῖς δὲ ἀνεκράγετε· ἐγὼ δὲ πόρρω καθήμενος πικρὸν ἀνεστέναξα. Αὐτὸς γὰρ ἐπῆναι, τὴν φιλοτεχνίαν ἐπιδεικνύμενος, ὑμεῖς ἀνεκράγετε, τὴν φιλαδελφίαν ἐμπαίνοντες, ἐγὼ δὲ ἐστέναξον (sic) τῷ τῶν ἐπαίνων ὄγκῳ πιεζόμενος. Ἐγκωμίων γὰρ μέγεθος ἀμαρτημάτων οὐκ ἔλαττον δάκνειν εἴωθε τὸ συνειδῶς· καὶ ὅταν τις ἑαυτῷ μὴδὲν συνειδῶς

ἀγαθόν, πολλὰ καὶ μεγάλα ἀγαθὰ λεγόντων ἑτέρων ἀκοῇ περὶ αὐτοῦ, ἀναλογιζόμενος τὴν παρούσαν ὑπόληψιν καὶ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν, καθ' ἣν πάντα γυμνὰ καὶ τετραχλισμένα· καὶ ὅτι ὁ τότε δικάζων, οὐκ ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν ὑπονοίας, ἀλλ' αὐτῆς τῶν πραγμάτων κρίνει τῆς ἀληθείας (Ὁ γὰρ κατὰ τὴν δόξαν κρίνει, φησὶν, οὐδὲ κατὰ τὴν λαλίαν ἐλέγξει)· ταῦτα πάντα ἐννοῶν, ὀδυνῶμαι τοῖς ἐπαίνοις καὶ τῇ χρηστῇ τῶν πολλῶν ὑπονοίᾳ, πολὺ τὸ μέσον ταύτης πρὸς τὴν μέλλουσαν φήφον ὁρῶν. Νῦν μὲν γὰρ προσωπεῖοις τισὶ ταῖς παρὰ τῶν πολλῶν δόξαις κρυπτόμεθα· ἐν ἐκείνῃ δὲ τῇ ἡμέρᾳ, γυμνῇ τῇ κεφαλῇ, τῶν προσωπείων τούτων ἀφαιρεθέντων, πρὸ βήματος

integra apud Facundum Hermianensem episcopum extitisset orationis hujus interpretatio. Cum autem ibi imperfecta sit, verba mea verbis antiqui interpretis miscere mihi religio fuit. At vero ne tam pretiosa et tam vetusta, ut ita loquar, fragmenta hic desiderarentur, ea unicuique paginae subicere operæ pretium duxi.

Annum quo hanc concionem habuit Chrysostomus, statuit Tillemontius 302, quam temporis notam nec impugnare, nec ut omnino certam defendere licet. Orationem jam habuerat Diodorus in qua Joannem Chrysostomum laudibus extulerat, ut supra dictum est. Chrysostomus vero laudum minime cupidus, suas ipsi laudes reddidit et orationem texuit brevissimam, quia post illum eadem die concionaturus denno erat Diodorus, ut clare ipse innuit in fine ἑξαπολεως sive oratiunculae. More quippe receptum vidimus Antiochiæ, ut eadem die in eademque ecclesia duo concionarentur. Diodorus vero episcopus Tarsensis, qui olim fuerat Joannis Chrysostomi magister, libenter ad id officii admittebatur, quia olim presbyter Antiochenus id muneris diu exercuerat: quo tempore Ariani cum auctoritate plurimum valerent, [747] Catholicos infestabant. Iis cum fortiter obsisteret Diodorus, ab Arianis, inquit Chrysostomus infra, sæpe pulsus est, sæpe in periculum capitis venit, ac si non re, saltem proposito martyr fuit, ut dicit ipse Chrysostomus, tum in oratione sequenti, tum in fragmento quod illi subjungitur. Partem orationis Latine conversam retulit Facundus Hermianensis episcopus lib. 4, c. 2, quam nos in ima pagina constituimus, ut jam Bigotius fecerat.

Orationi huic fragmentum aliud subjungimus, a Facundo Hermianensi ibidem allatum. Pertinet vero ad Homiliam quandam Chrysostomi in solemnitate Martyrum: quorum occasione Diodorum ipsum martyrem appellat, ac pro more laudat.

LAUS DIODORI EPISCOPI

QUI PRIOR CONCIONATUS LAUDARAT (JOANNEM CHRYSOSTOMUM).

1. Sapiens ille ac generosus doctor, nuper deposita infirmitate corporis, cum ad sedem hanc ascendisset, a me sermonis fecit exordium, Joannem Baptistam, et vocem Ecclesiæ, et virgam Moysi, et alia cum his multa me appellans. Ille tunc laudavit, vos exclamastis: ego procul sedens amare ingemui (a). Ipse namque laudabat, amorem erga liberos exhibens; vos

exclamabatis, fratrum amorem ostendentes; ego ingemiscebam, quod laudum mole obruerer. Laudum enim magnitudo, non minus quam peccata, mordere solet conscientiam; et cum quis sibi nullius boni conscius alios audit multa magnæque bona de se prædicantes, et præsentem opinionem, et futurum diem reputat in quo omnia nuda et aperta erunt: quodque is qui tunc judicabit, non ex vulgi opinione, sed ex ipsarum veritate judicabit: *Non enim secundum opinionem judicabit, inquit, neque secundum rumorem arguit* (Isai. 41. 3): hæc omnia cogitans, crucior laudibus, et bona opinione vulgi: magnum perspicies illam inter et futurum iudicii discrimen. Nunc enim existimatione vulgi ceu quibusdam larvis tegitur: in illa autem die, nudo capite, positisque larvis ante

(a) Apud Facundum Hermianensem episc., l. IV, fragmenta quedam sunt veteris hujus Encomii interpretationis; quæ, quoniam ab interpretatione quam damus, saltem quoad verba, differunt, hic referimus:

Sapiens ille et fortissimus doctor, nuper infirmitate corporis exposita (i. e. deposita), super sedem istam ascendens, de me sermonis fecit exordium, Baptistam Joannem dicens, et vocem Ecclesiæ, et virgam Moysi, et alia horum plurima de me dixit. Et ipse quidem laudavit, vos autem exclamastis. Sed ego, procul sedens, amarissime suspiravi.

tribunal stantes, nihil ab hac existimatione ad illam sententiam juvari poterimus; sed ob id ipsum gravius puniemur, quod et laudibus multis plurimisque præconiis ab hominibus celebrati, non ideo tamen meliores effecti sumus.

2. Hæc igitur omnia mecum reputans, amare gemebam. Ideo celeriter hodieque præsto sum, ut a vobis auditoribus hujusmodi opinionem excutiam. Etenim corona cum ejus qui coronatur capite major est, non adstringit tempora, non insidet capiti; sed nimia sui magnitudine laxior per oculos descendens, collum torquis more ambit, et caput relinquit coronæ expers. Quod et nobis quoque accidit, dum corona laudum illa majori, quam nostrum sit, capite digna visa est. Attamen cum hæc ita se habeant, ex amoris abundantia pater non destitit ante, quam eam nobis quomodocumque imponeret. [Ita et reges sæpe faciunt, et diadema sibi aptum filiorum capitibus imponunt; deinde ubi viderint corona minus esse puerile caput, cum satis habeant illud quomodocumque ipsis imposuisse, receptum deinceps sibi metipsis imponunt.]

3. Quandoquidem igitur pater coronam sibi convenientem nobis imposuit, et ea major capite nostro visa est, sibi autem illam numquam impositurus est: age ademptam nobis eam, patris nostri capiti, cui apprimere competit, imponamus. Nam Joannis quidem nomen ad nos, animus ad ipsum pertinet: nos ejus appellationem habemus, ipse ejus philosophiam nactus est. Quapropter ejus appellationis dignior quam nos heres ille fuerit: cognominem quippe non nomen, sed actum consortium facere solet, etiamsi nomina differant¹. Non enim ut externi philosophi, ita et Scriptura de his solet philosophari. Illi enim nisi cum substantia etiam nomina ipsa communia sint, cognomines esse non dicunt. At Scriptura non sic; sed ubi viderit multam in vitæ instituto cognationem, etsi alia sunt imposita nomina his qui moribus inter se congruunt, eodem ipsos nomine appellat. Ejusque rei non longe demonstratio petenda; sed illum ipsum Joannem Zachariæ filium adducimus in medium: cum enim discipuli interrogassent an rursus Elias venturus esset, respondit, *Vultis eum recipere? Iste est Elias qui venturus est (Matth. 11. 14).* Atqui Joannes vocabatur: sed quia Eliæ mores habebat, ideo nomen etiam ipsi imposuit: quia Eliæ spiritum habebat, ideo et nomen obtinuit. Nam deserta loca uterque habitavit, et ille ovina pelle, hic pilosa veste indutus

fuit; mensa ipsis perinde vilis ac tenuis erat. Et hic quidem prioris adventus minister fuit, ille autem erit denuo futuri. Quando igitur et victus ratio, et vestium amictus, et locorum sedes, et ministerium unum, et omnia apud ambos paria erant: ideo nomen unum utrique indidit, ostendens etiam eum, qui aliud nomen habeat, posse illi cognominem esse, cujus mores æmulatus sit.

4. Cum² igitur in divina Scriptura ea sit certissima regula, et accurata cognominum definitio: age, ostendamus quo pacto sapiens pater hic noster Joannis mores æmulatus sit, ut discatis eum longe digniorem esse qui nomine illius appelletur. Non erat illi mensa, non lectus, non domus in terris; sed nec huic umquam fuit. Et hujus rei testes vos estis, quomodo in apostolica ducenda vita omni tempore perseverarit, nihil proprium habens, sed ab aliis alimenta accipiens, ipse in oratione et in doctrina verbi perseverans. Prædicavit ille trans flumen, degens in solitudine: hic cum ultra flumen civitatem omnem aliquando accepisset, sana illam doctrina erudit. Habitavit ille in carcere, et capite truncatus est propter libertatem loquendi pro lege: sed et iste sæpe patria excidit, ob liberam fidei prædicationem; sæpe autem capite truncatus est ob eam ipsam causam, si re minus, at proposito tamen. Non ferentes enim veritatis hostes linguæ ejus eloquentiam, innumeras undique insidias struebant, et ex omnibus eripuit eum Dominus. Age igitur, hanc linguam audiamus, ob quam periclitatus et servatus est. De qua non peccet qui id dixerit quod de terra promissionis dixit Moses. Quid autem de illa dixit? *Terram fluentem lacte et melle (Exod. 3. 8).* Hoc ita-

¹ Hic numerus quartus, usque ad has voces, quia ipsa gloria, sic legitur apud Facundum: Quia ergo indubitanter ista est regula et integra definitio synonymorum apud Scripturam divinam, age, ostendamus qualiter morem æmulatus est Joannes sapiens iste noster pater, ut cognoscatis quoniam et appellationem illius juste ipse possidere debet. Non erat illi mensa neque lectus, neque domus super terram: sed neque huic aliquando fuit. Et hujus rei nos testes sumus, qualiter omne tempus adixit, apostolicam demonstravit vitam, nihil proprium habens, sed a sociis (legit *trahens*) semper nutritus, ipse in oratione et doctrina verbi permanens prædicabat. Ille trans fluvium prædicabat in desertis: et iste trans fluvium aliquando civitatem omnem educens, salutiferam doctrinam docebat. Habitavit ille in custodia, et capite diminutus est propter fiduciam, quam pro lege habebat. Sed etiam iste sapiens illa patrii fraudatus est propter fiduciam, quam pro fide gerit: sapiens etiam capite diminutus est propter eandem causam, etsi non re ipsa, proposito tamen. Non enim sufferunt veritatis inimici ejus lingue virtutes, decem millia semper præstruebant insidias, et ex omnibus eum liberavit Dominus. Age itaque jam linguam ejus audiamus, hanc ipsam propter quam et periclitatus est, et salvatus: illam linguam, de qua si quis dixerit quod de terra promissionis dixit Moyses, nullatenus peccat. Quid ergo de illa dixit? Terra fluens lacte et melle. Hoc etiam de istius lingua dicendum est, lingua fluens lacte et melle. Ut igitur lacte et melle satureremur, hic noster jam quiescat sermo, audiamus lyram et tubam. Quando enim suavitatem sentio verborum, lyram appello hujus vocem: quando vero fortitudinem intelligentiarum, tubam quandam bellicam, et iulem, qualem habebant Judæi, cum Hierico muros destruerent. Sicut enim tunc tubarum sonus, igne velocior, super lapides irruens, omnia consumebat, sic et ejus vox non minus quam illa tuba super motissima hæreticorum irruens, hoc est, disputationes illorum evertit, et omnem altitudinem extolentem se adversus scientiam Dei. Quod ne per nostram magis linguam, quam per hujus hanc discamus, jam hic noster sermo quiescat: gloriam dantes Deo tales nobis irruentibus doctores.

² Que uncinis clauduntur sic habentur apud Facundum: Et post aliquantulum: Sic etiam imperatores faciunt aliquotiens, et sibi aptum diadema auferentes, filiorum imponunt capitibus; atque ita cum viderint minus infantile caput, quam corona est, capiunt eis tantummodo imponere, quævis incongrue, eo ipso solum satisfaciunt animo suo; auferentes deinde, sibi metipsis imponunt. Quoniam ergo et pater hic coronam sibi competentem atque sedentem nobis imposuit, et major nostro capite apparuit, ex nostro eam capite detrahentes, aptam hujus patris capiti imponamus. Joannis enim nomen apud nos, intellectus autem apud ipsam est: et appellationem quidem nos suscipimus, philosophiam autem ipse possidet. Propter hoc et ipsius appellationis magis ipse sit heres, quam nos. Synonyma enim non nomina communia, sed rerum cognatio facere consuevit, etsi nomina differant.

ἐστῶτες, οὐδὲν ἀπὸ τῆς ἐντεῦθεν δόξης εἰς τὴν ἐκεῖ ψῆφον ὠφελήθηται δυνάμεθα, ἀλλὰ δὲ αὐτὸ τοῦτο κολασθησόμεθα μειζρόνως, ὅτι καὶ πολλῶν ἐπαίνων καὶ πολλῆς εὐφημίας παρὰ τῶν πολλῶν ἀπολαύσαντες, οὐδὲ αὐτῷ τούτῳ γεγενήμεθα βελτίους.

β'. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐνοῶν, πικρὸν ἐστέναζον (sic). Ἀπὸ καὶ ἀνέστην ταχέως σήμερον, ὥστε ἐφ' ὧν τῶν ἐκεῖνα ἀκηκοῶτων τὴν τοιαύτην ἀποκρούσασθαι δόξαν. Καὶ γὰρ στέφανος ὅταν μείζων ἢ τῆς τοῦ στεφανουμένου κεφαλῆς, οὐ περισφίγγει τοὺς κροτάφους, οὐκ ἐνίστανει τῇ κεφαλῇ· ἀλλὰ χαυνότερος τῷ μεγέθει γινόμενος, διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καταβαίνων περισχυένιος γίνεται, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀφήσιν ἀστεφάνωτον. Ὁ δὲ [718] καὶ ἡμεῖς πεπόνθαμεν, τοῦ στεφάνου τῶν ἐγκωμίων [748] μείζονος τῆς ἡμετέρας φανέντος ἀξίας κεφαλῆς. Ἄλλ' ὅμως καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, διὰ τὴν παρούσαν (i. περιούσαν) αὐτῷ φιλοστοργίαν, ὁ πατὴρ οὐκ ἀπέστη πρὶν αὐτὸν ὅπως δῆποτε ἐπιθεῖναι ἡμῖν. Οὕτω που καὶ βασιλεῖς ποιοῦσι πολλάκις, καὶ τὸ αὐτοῖς ἀρμόζον διάδημα λαβόντες, ταῖς τῶν παιδίων ἐπιτιθείας κεφαλαῖς· εἰτα ἐπειδὴ ἴδωσιν ἐλάττω τὴν παιδικὴν οὖσαν κορυφὴν τοῦ στεφάνου, αὐτῷ τούτῳ τῷ περιθεῖναι ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε πληροφορηθέντες, λαβόντες λοιπὸν ἑαυτοῖς περιτίθενται.

γ'. Ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ πατὴρ τὸν αὐτῷ πρέποντα στέφανον ἡμῖν ἐπέθηκε, καὶ μείζων ὥφθη τῆς ἡμετέρας κορυφῆς, ἑαυτῷ οὐκ ἂν ἔλοιτο περιθεῖναι· φέρε δὲ αὐτὸν ἡμῶν ἀφελόμενοι, τῇ ἀρμούσει τοῦ πατρὸς ἡμεῖς ἐπιθώμεν κεφαλῇ πάλιν. Τοῦ γὰρ Ἰωάννου τὸ ὄνομα παρ' ἡμῖν, τὸ δὲ φρόνημα παρὰ τούτῳ· καὶ τὴν μὲν προσηγορίαν ἡμεῖς ἐδεξάμεθα, τὴν δὲ φιλοσοφίαν οὗτος ἐκτήσατο. Διὰ τοῦτο καὶ τῆς προσηγορίας δίκαιος ἂν εἴη κληρονομήσαι μᾶλλον ἡμῶν· συνώνυμον γὰρ οὐχ ἢ τῶν ὀνομάτων κοινωνία, ἀλλ' ἢ τῶν πραγμάτων συγγένεια ποιεῖν εἴθε. καὶ τὰ ὀνόματα διαφέρει. Οὐ γὰρ ὡς περ οἱ τῆς ἔξωθεν φιλοσοφίας μετέχοντες, οὕτω καὶ ἡ Γραφὴ περὶ τούτων φιλοσοφεῖν εἴθε. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἂν μὴ μετὰ τῆς οὐσίας καὶ ἡ τῶν ὀνομάτων συμβαίῃ κοινωνία οὐ φασὶ γίνεσθαι συνώνυμους. Ἡ Γραφὴ δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὅταν ἴδῃ πολλὴν τῆς φιλοσοφίας τὴν συγγένειαν, καὶ ἕτερα ὀνόματα ἢ κείμενα τοῖς κατὰ τὸν τρόπον κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις, ἀπὸ τῆς αὐτῆς αὐτοὺς προσηγορίας καλεῖ. Καὶ τούτου οὐ πῆρρωθέν ἐστι παρασχεῖν τὴν ἀπόδειξιν, ἀλλ' αὐτὸν τοῦτον τὸν Ἰωάννην τὸν Ζαχαρίου παραγαγόντες εἰς μέσον. Τῶν γὰρ μαθητῶν ἐρωτησάντων, εἰ μέλλοι παραγίνεσθαι πάλιν Ἡλίας, ἀπεκρίνατο· Καὶ ὅτι εἰ θέλετε δεῖξασθαι; Οὗτός ἐστιν Ἡλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι. Καὶ μὴν Ἰωάννης ἐλέγετο· ἀλλ' ἐπειδὴ Ἡλίου τὸν τρόπον

εἶχε, διὰ τοῦτο καὶ τῆς προσηγορίας αὐτῷ μετέδωκε ταύτης· ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα Ἡλίου ἐκτήσατο, διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα Ἡλίου. Καὶ γὰρ ἐρήμους χώρας ὤκησαν ἀμφότεροι· καὶ ὁ μὲν μηλωτὴν, ὁ δὲ τρίχινον ἱμάτιον περιεβέβητο· καὶ τράπεζα ὁμοίως αὐτοῖς εὐτελὴς καὶ λιτὴ ἦν. Καὶ ὁ μὲν τῆς προτέρας παρουσίας διάκονος γέγονεν, ὁ δὲ ἔσται τῆς μελλούσης αὐθις. Ἐπεὶ οὖν καὶ διαίτης τρόπος καὶ ἱματίων περιβολὴ, καὶ τόπων διατριβαί, καὶ διακονία μία, καὶ πάντα ἴσα ἦν αὐτοῖς· διὰ τοῦτα καὶ ὄνομα ἐν ἀμφοτέροις ἐπέθηκε, δεικνύς ὅτι καὶ ἕτερόν τις ὄνομα ἔχη, δύναται εἶναι ἐκεῖνῳ συνώνυμος, οὐ τὸν τρόπον ἐξήλωσεν.

[749] δ'. Ἐπεὶ οὖν ἀναμφισβήτητος οὗτός ἐστιν ὁ κανὼν, καὶ ἀκριβὴς οὗτος συνώνυμον ὅρος παρὰ τῇ θεῇ Γραφῇ, φέρε, δεῖξωμεν ὅπως καὶ τὸν τρόπον ἐξήλωσε τὸν Ἰωάννου ὁ σοφὸς οὗτος ἡμῶν πατὴρ, ἵνα μάθῃτε ὅτι καὶ τῆς προσηγορίας οὗτος δικαιοτέρον ἂν κληρονομήσειε τῆς ἐκεῖνου. Οὐκ ἦν ἐκεῖνῳ τράπεζα, οὐδὲ κλίνη, οὐδὲ οἰκία ἐπὶ γῆς· ἀλλ' οὐδὲ τούτῳ ποτὲ ἐγένετο. Καὶ τούτου μάρτυρες ὑμεῖς, πῶς τὸν ἅπαντα χρόνον διετέλεσεν, ἀποστολικὸν ἐκδεικνύμενος βίον, μηδὲν ἴδιον ἔχων, ἀλλὰ παρ' ἐτέρων τρεφόμενος, αὐτὸς τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερῶν. Ἐκῆρυσεν ἐκεῖνος, πέραν τοῦ ποταμοῦ διατρίβων ἐν ταῖς ἐρημίαις· καὶ οὗτος πέραν τοῦ ποταμοῦ ποτε τὴν πάλιν πᾶσαν λαβὼν, τὴν ὑγιᾶ διδασκαλίαν ἐπαίδευσεν. ἤκουσεν ἐκεῖνος εἰς δεσμοτῆριον καὶ τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη διὰ τὴν ὑπὲρ τοῦ νόμου πᾶρρησίαν· ἀλλὰ καὶ οὗτος πολλάκις τῆς πατρίδος ἐξέπεσε διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς πίστεως πᾶρρησίαν, πολλάκις δὲ καὶ τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη διὰ τὴν αὐτὴν ταύτην αἰτίαν, εἰ καὶ μὴ τῇ πείρᾳ, ἀλλὰ τῇ προθέσει. Οὐ γὰρ φέροντες οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ τὴν τῆς γλώττης αὐτοῦ δύναμιν, μυρίας πάντοθεν ἐβράπτουν ἐπιβουλὰς, καὶ ἐκ πασῶν αὐτὸν ἐβρόυστο Κύριος. Φέρε οὖν γλώττης ἀκούσωμεν ταύτης, δι' ἣν καὶ ἐκινδύνευσεν καὶ ἐσώθη. Περὶ ἧς οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι τοῦτο εἰπὼν, ὃ περὶ τῆς γῆς (τῆς) ἐπαγγελίας εἶρηκε Μωσῆς. Τί δὲ περὶ ἐκείνης εἶπεν; Γῆν βέουσαν γάλα καὶ μέλι. Τοῦτο καὶ περὶ τῆς γλώττης ἐστὶν εἰπεῖν· γλώττα βέουσα γάλα καὶ μέλι τούτου. Ἴν' οὖν καὶ γάλακτος ἀπολαύσωμεν, καὶ τοῦ μέλιτος ἐμφορηθῶμεν ἐνταῦθα τὸν ἡμέτερον καταπαύσαντες λόγον, ἀκούσωμεν τῆς λύρας· καὶ τῆς σάλπιγγος. Ὅταν μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν ἐνοήσω τῶν βημάτων, λύραν καλῶ τὴν τούτου φωνήν· ὅταν δὲ τὸ δυνατόν τῶν νοημάτων, σάλπιγγά τινα πολεμικὴν, καὶ τοιαύτην, ὡς εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι, ἤνικα τὰ τῆς ἱερικῆς τεύχευ κατέβαλον. Καθάπερ γὰρ τότε ἡ τῶν σαλπύγγων ἡχὴ, πυρὸς σφοδρότερον τοῖς λίθοις προσπίπτουσα, πάντα ἀνήλπισεν καὶ ἔδαπάνη· οὕτω καὶ ἡ τούτου φωνὴ νῦν, οὐχ ἥτιον τῆς σάλπιγγος ἐκείνης τοῖς τῶν αἰρετικῶν ὀχυρώμασιν ἐμπεσούσα, λογι-

σμοὺς καθαιρεῖ, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ
τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἵνα μὴ διὰ τῆς ἡμετέρας
γλώττης, ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦτου ταῦτα μάθητε, ἀνα-

παύσωμεν τὸν ἡμέτερον λόγον, δόξαν ἀναπέμφαντες
τῷ Θεῷ, τῷ τοιοῦτους παρασχόντι διδασκάλους. ὅτι
αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

FRAGMENTUM S. JOANNIS CHRYSOSTOMI,

Ubi de eodem Diodoro ex Facundo Hermianensi, qui ait, lib. 4, c. 2 : Rursus in alio Sermone de ipso suo magistro Diodoro dixit.

Non superflue, sicut apparet, sermones prolixos
expendimus. Sedenim in Martyrum celebratione com-
monemur etiam vivi martyris vicini martyrio fluminis

spiritualis. Vivus est enim iste martyr, et martyr si-
quidem mortuus et sæpius proposito. Videte ejus
membra mortificata, videte figuram circumferentem

MONITUM

Hanc homiliam inter spuria ablegavit Fronto Duceus. Illam contra *melioris* esse notæ dixit Savilius
in notis. Ut genuinam etiam habuere alii docti viri, inter quos Tillemontius. Notat Savilius in eo multa
haberi iis similia quæ in Homilia contra ebriosos et de resurrectione leguntur supra Tomo 2, p. 441, 442,
443, quæ loca in notis indicantur. In principio etiam homiliæ quædam habentur eadem, iisdemque pene
verbis, quæ in Homilia de cœmeterio et de cruce p. 398. Alia quoque leviora hinc et inde deprehenduntur,
quæ in aliis Chrysostomi operibus habentur. Hæc fortasse Frontonem Duceum virum sagacem induxe-
runt, ut hanc homiliam inter spurias ablegaret. Putavit haud dubie esse centonem ex variis Chrysostomi

[750] ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΑΣΧΑ ΛΟΓΟΣ.

α'. Εὐκαιρον σήμερον ἅπαντας ἡμᾶς ἀναδοῆσαι τὸ
παρὰ τοῦ μακαρίου Δαυὶδ εἰρημένον· *Τίς λαλήσει*
τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστὰς ποιήσει
πάσας τὰς ἀνέσεις αὐτοῦ; Ἰδοὺ γὰρ ἡμῖν παρα-
γένετον ἡ ποθεινὴ καὶ σωτήριος ἐσθρὴ, ἡ ἀναστάσιμος
ἡμέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ τῆς εἰ-
ρήνης ὑπόθεσις, ἡ τῆς καταλλαγῆς ἀφορμὴ, ἡ τῶν
πολέμων ἀναίρεσις, ἡ τοῦ θανάτου κατάλυσις, ἡ τοῦ

διαβόλου ἥττα. Σήμερον ἄνθρωποι τοῖς ἀγγέλοις ἀν-
εμίγησαν, [751] καὶ οἱ σῶμα περικείμενοι μετὰ τῶν
ἀσωμάτων δυνάμεων λοιπὸν τὰς ὑμνωδίας ἀναφέρουσι.
Σήμερον καταλύεται τοῦ διαβόλου ἡ τυραννίς· σήμε-
ρον τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου ἐλύθη, τοῦ ἄδου τὸ νίκος
ἠφάνισται· σήμερον εὐκαιρον πάλιν εἰπεῖν τὴν προ-
φητικὴν ἐκείνην φωνήν· *Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέν-
τρον; ποῦ σου, ἄδη, τὸ νίκος*; Σήμερον τὰς χαλὰς

que de hujus lingua dicendum : lingua fluens lacte et melle. Ut igitur et lacte fruamur, et melle satiemur, hic finita oratione nostra, lyram et tubam audiamus. Cum enim verborum suavitatem considero, lyram ejus vocem appello : ubi autem vim cogitationum, bellicam quamdam tubam voco, qualem habebant Judæi, cum Jerichuntis muros dejecerunt. Quemadmodum enim tunc tubarum sonus igne vehementius in lapides incidens, omnia consumebat et labefactabat :

quæ sunt hominis, et sensum habentem angelicum. *Et post aliquanta :* Sed revertamur ad martyrem istum iterum, propter quem et ista diximus. Quomodo itaque mortuus est mortificans membra sua, et conculcans naturæ cupiditates in humano corpore, et angelicam nobis demonstrans vitam? Si autem vultis videre, quia et reipsa mortuus est, recordamini illius temporis, quando bellum asperum adversus Ecclesiam exsurrexerat, et exercitus movebatur, et arma præparabantur, quando trans fluvium¹ omnes con-

sic et ejus vox nunc, non minus quam tuba illa in hæreticorum munitiones incidens, ratiocinia destruit et omnem altitudinem quæ se extollit adversus scientiam Dei (2. Cor. 10. 5). Verum ut ne per linguam nostram, sed per ipsius hæc ediscatis, hic finem orandi faciamus, gloriam referentes Deo qui tales doctores præbuit : quia ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

gregabantur. Tunc ipse exiens, et velut turris anteposita, vel scopulus quidam altus et magnus ante alios stans, et contrariorum suscipiens fluctus et resolvens, in tranquillitate cæterum corpus Ecclesie custodivit, reperiens tempestatem, et præstans nobis quietum portum.

¹ Sicet in Oratione præcedenti. In altera videlicet Orationis ripa, ubi ea pars urbis erat, quæ Palæa seu vetus urbs appellabatur, ubi erat ecclesia Palæa item dicta, in qua convenire solebant illi qui Meletium episcopum sequebantur.

AD HOMILIAM IN PASCHA QUÆ GENUINA ESSE PROBATUR.

locis consarcinatum : non cogitans Chrysostomum eadem ipsa quæ pridem dixerat sæpe repetere, et aliquando homilias integras retractatas mutatisque initiis ad conciones adhibere suas. Non dubito certe hanc homiliam a Chrysostomo vere habitam dictamque fuisse. Cum enim annis octodecim concionatus sit, recurrente Paschatis solemnitate eadem ipsa aliquando repetierit : neque enim in promptu est cuivis concionatori qui tam longo temporis curriculo in Paschate quotannis oraverit, nova semper efferre, et ex prius dictis nihil unquam admiscere.

Interpretationem Latinam novam adornavimus.

IN SANCTUM PASCHA CONCIO.

1. *Mors victa a Christi tempore non ultra mors, sed somnus et dormitio vocatur.* — Opportune hodie omnes cum beato Davide clamemus : *Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus* (Psal. 105. 13)? Ecce enim advenit nobis hodie desideratum salutareque festum, dies nimirum resurrectionis Domini nostri Jesu Christi; pacis argumentum, reconciliationis cæna, quæ bella sustulit, mortem dissolvit, dia-

bolum prostravit. Hodie homines cum angelis commixti sunt, et qui corpore sunt induti, cum incorporeis potestatibus hymnos persolvunt. Hodie everitur diaboli tyrannis; hodie vincula mortis soluta sunt, inferni victoria sublata est; hodie opportune profertur prophetica vox illa : *Ubi est, mors, stimulus tuus? ubi, inferne, victoria tua* (Osee 13. 14; 1. Cor. 15. 55)? Hodie portas æreas confregit Dominus noster

Christus, ipsamque mortis personam delevit. Quid dico personam? Ipsius quoque nomen mutavit: neque enim ultra mors vocatur, sed dormitio et somnus (a): siquidem ante Christi adventum, crucisque œconomiam, ipsum quoque mortis nomen terribile erat. Certe primus homo magni supplicii loco hanc audivit sententiam: *Quacumque die comederis, morte morieris* (Gen. 2. 17). Quin et beatus Job hanc illo nomine appellavit: *Mors viro requies* (Job 3. 25). Et propheta David dicebat: *Mors peccatorum pessima* (Psal. 53. 22). Non modo animæ divulsio a corpore mors vocabatur; imo etiam infernus. Audi enim patriarcham Jacob dicentem: *Deducetis senectutem meam cum dolore ad inferos* (Gen. 42. 38); et prophetam quoque: *Infernus dilatavit os suum* (Is. 5. 14); alius item propheta: *Eripiet me de lacu inferiori* (Psal. 85. 13); in multisque Veteris Testamenti locis transitum ex hac vita, mortem et infernum vocari deprehendes. Quoniam vero Christus Deus noster in sacrificium oblatum est et resurrectio consequuta est, illa nomina benignus Dominus sustulit, novumque et extraneum vivendi institutum in mundum induxit; exitus ex hac vita jam non mors, sed dormitio et somnus vocatur. Undenam hoc liquet? Audi Christum dicentem: *Lazarus amicus noster dormit, sed vado ut a somno suscitem eum* (Joan. 11. 11). Quemadmodum enim facile nobis est dormientem expergefaceret et excitare: sic et communi omnium Domino a mortuis suscitare. Quia vero novum extraneumque erat id, quod ab ipso dictum fuerat, neque ipsi discipuli dictum intellexerunt, donec ad illorum infirmitatem se demittens, id clarius diceret. Communis vero orbis doctor beatus Paulus ad Thessalonicenses scribens ait: *Nolo vos ignorare de dormientibus, ut non contristemini, sicut et ceteri qui spem non habent* (1. Thess. 4. 12). Et rursus alibi: *Ergo qui dormierunt in Christo, perierunt* (1. Cor. 15. 18). Et iterum: *Nos qui vivimus, qui residui sumus, non præveniemus eos qui dormierunt* (1. Thess. 4. 14). Et alibi rursus: *Si enim credimus, quod Jesus mortuus est et resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt, adducet cum eo* (1b. v. 13).

2. Videtis mortem passim vocari dormitionem et somnum, et eam quæ antea terribilis erat, nunc post resurrectionem facile contemni? Vides splendidum resurrectionis tropæum? Per hanc enim innumera nobis bona obtigerunt; per hanc demonum fallacia soluta est; per hanc mortem irridemus; per hanc presentem vitam contemnimus, per hanc ad futurorum desiderium excitamur; per hanc licet corpore induamur, nihilo inferiore conditione sumus, quam incorporea, si tamen velimus. Hodie præclaram victoriæ triumphum agimus: hodie Dominus noster, tropæo contra mortem erecto, tyrannideque diaboli calcata, per resurrectionem viam nobis ad salutem munivit. Omnes proinde gaudeamus, exsulemus et lætemur. Nam etsi Dominus ipse sit qui vicit et tropæum erexit, communis tamen lætitia, commune gaudium est. Nam propter postram salutem omnia fecit: et per quæ

(a) Hæc iisdem pene verbis habes supra Tom. 2, col. 595.

diabolus nos expugnavit, per ea ipsa Christus ipsum superavit. Ea ipsa arma accepit, ac per eadem ipsum prostravit: quomodo autem, audi. Virgo, lignum et mors nostræ cladis symbola erant. Etenim virgo erat Eva: nondum enim virum noverat, quando seducta est; lignum erat arbor; mors supplicium de Adamo sumptum. Viden' quomodo virgo, lignum et mors cladis nobis symbola fuerint? Jam vide quomodo eadem ipsa nobis victoriæ causa sint. Pro Eva Maria; pro ligno scientiæ boni et mali, lignum crucis; pro morte Adami, mors Domini. Viden' eum iisdem armis vicisse, et iisdem profligatum esse? Per lignum diabolus vicerat Adamum, per crucem Christus diabolum debellavit. Et illud quidem ad infernum mittebat; hoc autem crucis lignum defunctos ex inferno reducebat: illud quasi captivum et nudum eum qui prostratus fuerat obtegebat; hoc autem victorem nudum in alto defixum omnibus ostendebat. Et mors illa quidem prior omnes in damnationem traherat; hæc vero posterior etiam eos, qui ante se fuerant, suscitabat. *Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus* (Psal. 105. 2)? Per mortem immortales facti sumus, per lapsum surreximus, per cladem victores fuimus.

3. Hæc crucis præclara opera, hæc maximum resurrectionis argumentum. Hodie angeli choros ducunt, omnes cælestes virtutes exsultant, gaudentes de communi salute hominum generis. Nam si de uno peccatore poenitentiam agente gaudium est in cælo et in terra (Luc. 15. 7), multo magis de salute mundi. Hodie humanam naturam, a diaboli tyrannide liberatam, ad priorem nobilitatem reduxit. Cum enim video primitias meas de morte victoriam retulisse, non timéo, non horreo bellum; neque infirmitatem meam considero, sed immensam virtutem pro me pugnaturam respicio. Nam qui mortis tyrannidem devicit, totamque illius vim sustulit, quid in posterum non facturus est pro genere suo, cujus formam ob ingentem clementiam suam accipere dignatus est, et per eam contra diabolum in arenam descendit? Hodie ubique terrarum gaudium et lætitia est spiritualis (a). Hodie et angelorum cætus, et omnium supernarum virtutum chorus propter hominum salutem exsultant. Cogita igitur, dilecte, gaudii magnitudinem, quoniam supernæ quoque potestates festum nobiscum agunt: congaudent quippe nostris bonis. Etiam si enim gratia illa Domini nos proprie respiciat, in partem tamen gaudii illi veniunt. Quamobrem non erubescunt nobiscum festum celebrare. Et quid dico, conservos nostros non erubescere nobiscum festum celebrare? Ne Dominus quidem noster et eorum idipsum agere erubescit. Quid dico, non erubescit? Etiam concupiscit nobiscum festum celebrare. Undenam id liquet? Audi ipsum dicentem: *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum* (Luc. 22. 15): si pascha manducare desideravit, utique et festum nobiscum celebrare. Cum ergo videas non angelos tantum et omnium cæ-

(a) Hæc longa serie habentur supra Tomo 2, col. 436 et sequentibus.

πύλας συνήλασεν ὁ Δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς, καὶ αὐτὸ τοῦ θανάτου τὸ πρόσωπον ἠφάνισε. Τί δὲ λέγω τὸ πρόσωπον; Αὐτοῦ τὴν προσηγορίαν μετέβαλεν· οὐκ ἔτι γὰρ θάνατος λέγεται, ἀλλὰ κοίμησις καὶ ὕπνος· πρὸ μὲν γὰρ τῆς Χριστοῦ παρουσίας, καὶ τῆς τοῦ σταυροῦ οἰκονομίας, καὶ αὐτὸ τοῦ θανάτου τὸ ὄνομα φοβερὸν ἐτύγγανε. Καὶ γὰρ ὁ πρῶτος ἀνθρώπος γενόμενος ἀντὶ μεγάλου ἐπιτιμίου τοῦτο κατεδικάζετο ἀκούων· *Ἡ δ' ἂν ἡμέρα φαιή, θανάτω ἀποθανῇ*. Καὶ ὁ μακάριος δὲ Ἰωὴδ τοῦτῃ τῷ ὀνόματι αὐτὸν προσηγόρευσε, λέγων· *Θάνατος ἀνδρὶ ἀνδραυσις*. Καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ εἶπε· *Θάνατος ἀμαρτωλῶν ποιηρὸς*. Ὁ μόνον δὲ θάνατος ἐκαλεῖτο ἡ διαλύσις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ ἄδης. Ἄκουε γὰρ τοῦ μὲν πατριάρχου Ἰακώβ λέγοντος· *Κατάβετε τὸ γῆρας μου μετὰ λύπης εἰς ἄδου*· τοῦ δὲ προφήτου πάλιν· *Ἐχανεν ὁ ἄδης τὸ στόμα αὐτοῦ*· καὶ πάλιν ἐτέρου προφήτου λέγοντος· *Ῥέσεται με ἐξ ἄδου κατωτάτου*· καὶ πολλοῦ εὐρήσεις ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς θανάτου καὶ ἄδου καλούμενην τὴν ἐντεῦθεν μετástασιν. Ἐπειδὴ δὲ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν θυσία προσήχθη, καὶ τὰς ἁναστάσεις προσχώρησε, περιῆρε δὲ τὰς προσηγορίας αὐτὰς ὁ φιλόανθρωπος Δεσπότης, καὶ καινὴν καὶ ξένην πολιτείαν εἰς τὸν βίον εἰσήγαγε τὸν ἡμέτερον· ἀντὶ γὰρ θανάτου λοιπὸν κοίμησις καὶ ὕπνος λέγεται ἡ ἐντεῦθεν μετástασις. Καὶ πόθεν τοῦτο ὅλον; Ἄκουε αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· *Ἀδελφοί οὗτοι ἡμῶν κεκοιμήται, ἀλλὰ πορεύονται ἐξυπνίσαι αὐτόν*. Ὡς περ γὰρ ἡμῖν εὐκολον τὸν καθεσθόντα διυπνίσει καὶ διεγείρει, οὕτω καὶ τῷ κοινῷ πάντων ἡμῶν Δεσπότη τὸ ἀναστήσαι. Καὶ ἐπειδὴ καινὸν ἦν καὶ ξένον τὸ παρ' αὐτοῦ εἰρημένον, οὐδὲ οἱ μαθηταὶ συνήκαν τὸ λεχθὲν, μέχρις οὗτο συγκαταβαίνων αὐτὸν τῇ ἀσθενείᾳ, φανερώτερον αὐτὸ εἶρηκε. Καὶ ὁ τῆς οἰκουμένης δὲ διδασκαλὸς ὁ μακάριος Παῦλος, γράφων Θεσσαλονικεῦσι φησιν· *Ὁ δὲ ὁμῶς ἀγνοεῖν περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυπηθῶ, ὥς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἑλπίδα*. Καὶ πάλιν ἄλλαχού· *Ἀρα οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ, ἀλώμεντο*. Καὶ πάλιν· *Ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπούμενοι, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας*. Καὶ ἐτέρωθεν πάλιν· *Εἰ γὰρ πιστεύομεν, ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας ἄξει σὺν αὐτῷ*.

β'. Εἶδες πανταχοῦ λοιπὸν κοίμησιν καὶ ὕπνον τὸν θάνατον καλούμενον; καὶ τὸν πρὸ τούτου φοβερὸν ἔχοντα τὸ πρόσωπον, νῦν εὐκαταφρόνητον μετὰ τὴν ἀνάστασιν γινόμενον; Εἶδες λαμπρὴν τῆς ἀναστάσεως τὸν τρόπον; Διὰ ταύτην ἡμῖν τὰ μυρία ἀγαθὰ εἰσηγνέκται· [752] διὰ ταύτην ἡ τῶν δαιμόνων ἀπάτη κατελύθη· διὰ ταύτην καταγέλωλεν θάνατος· διὰ ταύτην ὑπερωρῶμεν τῆς παρουσίας ζωῆς· διὰ ταύτην πρὸς τὴν τῶν μελλόντων ἐπιθυμίαν ἐπειγόμεθα· διὰ ταύτην, σῶμα περιειμένον, οὐδὲν ἔλαττον τῶν ἀσωμάτων ἔχομεν, ἔαν βουλώμεθα. Σήμερον ἡμῶν τὰ λαμπρὰ νικητήρια γέγονε· σήμερον ἡμῶν ὁ Δεσπότης τὸ κατὰ τοῦ θανάτου τρόπαιον τῆς νίκης, καὶ τοῦ διαβόλου τὴν τυραννίδα καταλύσας, τὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως ὁδὸν εἰς σωτηρίαν ἐγαρρίσατο. Πάντες τοίνυν χαίρωμεν, σχιρτῶμεν, ἀγαλλώμεθα. Εἰ γὰρ καὶ ὁ Δεσπότης ἡμῶν ἐνίκησε καὶ τὸ τρόπαιον ἐτήσησεν, ἄλλα κοινὴ καὶ ἡμῶν ἡ εὐφροσύνη καὶ ἡ χαρὰ. Διὰ γὰρ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν πάντα ἐργάσατο· καὶ οὐκ ὥν ἡμεῖς κατεπάλασεν ὁ διάβολος, διὰ τούτων

αὐτοῦ περιγέμετο ὁ Χριστὸς. Αὐτὰ τὰ ὅπλα ἔλαβε, καὶ τούτοις ἀντὶν κατηγωνίσαστο· καὶ πῶς, ἄκουε. Παρθένος καὶ ζύλον καὶ θάνατος τῆς ἡμετέρας ἡττης γέγονε τὰ σύμβολα. Καὶ γὰρ παρθένος ἦν ἡ Εὐα· οὐδέπω γὰρ ἄνδρα ἐγίνωσκεν, ὅτε τὴν ἀγάπην ὑπέμεινε· ζύλον ἦν τὸ δένδρον· θάνατος τὸ ἐπείμιον τὸ κατὰ τοῦ Ἀδάμ. Εἶδες πῶς παρθένος καὶ ζύλον καὶ θάνατος γέγονεν ἡμῖν τῆς ἡττης τὰ σύμβολα; Ὅρα τοίνυν πῶς καὶ τῆς νίκης αὐτὰ πάλιν γέγονε παραίτια. Ἀντὶ τῆς Εὐας ἡ Μαρία· ἀντὶ τοῦ ζύλου τοῦ εἶδέναι γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ, τὸ ζύλον τοῦ σταυροῦ· ἀντὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀδάμ, ὁ Δεσποτικὸς θάνατος. Εἶδες δι' ὧν ἐνίκησε, διὰ τούτων αὐτὸν ἡττώμενον; Περὶ τοῦ θανάτου κατηγωνίσαστο τὸν Ἀδάμ ὁ διάβολος· περὶ τὸν σταυρὸν κατεπάλασε τὸν διάβολον ὁ Χριστὸς. Κάκεινο μὲν τὸ ζύλον εἰς ἄδην ἐπαμπε, τοῦτο δὲ τὸ ζύλον, τὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ τοὺς ἀπελθόντας ἐκ τοῦ ἄδου πάλιν ἀνέκαλετο· κάκεινο μὲν καθάπερ αἰχμάλωτον καὶ γυμνὸν ἐκρυπτε τὸν ἡττηθέντα, τοῦτο δὲ τὸν νικητὴν γυμνὸν προσηλωμένον ἐπ' ὀφλήου πᾶσιν ἐδείκνυ. Καὶ θάνατος ὁ μὲν καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν κατέκρινεν· ὁ δὲ καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀνέστησεν ἀληθῶς. *Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ*; Ἀπὸ θανάτου γεγόναμεν ἀθάνατοι, ἀπὸ πτώσεως ἀνέστημεν, ἀπὸ ἡττήματος κατέστημεν νικηταί.

γ'. Ταῦτα τοῦ σταυροῦ τὰ κατορθώματα, ταῦτα τῆς ἀναστάσεως μεγίστη ἀπόδειξις. Σήμερον ἄγγελοι σχιρτῶσι, καὶ πᾶσαι αἱ οὐράναι δυνάμεις ἀγάλλονται, συνηθόμεναι ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τοῦ κοινού γένους τῶν ἀνθρώπων. Εἰ γὰρ ἐπὶ ἐνὶ ἀμαρτωλῷ μετανοοῦντι χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, πολλὴ μέλλου ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῆς οἰκουμένης. Σήμερον τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἐλευθερώσας, πρὸς τὴν προτέραν εὐγένειαν ἐπανήγαγεν. Ὅταν γὰρ ἴδω τὴν ἀπαρχὴν τὴν ἐμὴν οὕτω τοῦ θανάτου περιγεγεννημένην, οὐκ ἔτι δέδοικα, οὐκ ἔτι φρίττω τὸν πόλεμον· οὐδὲ πρὸς τὴν ἀσθένειαν ὀρώ τὴν ἑμαυτοῦ, ἀλλ' ἐννοῶ τοὺς μέλλοντάς μοι συμμαχεῖν τὴν ἀπαρτον δύναμιν. Ὅ γὰρ τὸς τοῦ θανάτου τυραννίδος περιγεγόμενος, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν ἀφελόμενος, τί λοιπὸν οὐκ ἐργάζεται περὶ τὸ ὁμογενὲς, καὶ οὗ τὴν μορφήν ἀναλαβεῖν διὰ πολλὴν φιλανθρωπίαν· [753] κατηγίξωσι, καὶ διὰ ταύτης τὴν πρὸς τὸν διάβολον πάλην ποιήσασθαι; Σήμερον χαρὰ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης καὶ εὐφροσύνη πνευματικῇ, σήμερον καὶ τῶν ἀγγέλων ὁ ὄμιλος καὶ πασῶν τῶν ἀγῶν δυνάμεων ὁ χορὸς διὰ τὴν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἀγάλλονται. Ἐννόησον τοίνυν, ἀγαπητέ, χαρὰς μέγας, ὅτι καὶ αἱ ἀγῶν δυνάμεις ἡμῖν συνεορτάζουσι· συγχαίρουσι γὰρ τοῖς ἡμετέροις ἀγαθοῖς. Καὶ γὰρ εἰ καὶ ἡμετέρα ἡ χάρις ἡ παρὰ τοῦ Δεσποτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων ἡ ἡδονή. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐπαισχύνονται ἡμῖν συνεορτάσαι. Καὶ τί λέγω, ὅτι οἱ σύνδουλοι ἡμῖν οὐκ ἐπαισχύνονται συνεορτάσαι; Αὐτοὶ ὁ Δεσπότης αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν οὐκ ἐπαισχύνεται ἡμῖν συνεορτάσαι. Τί δὲ εἶπον, οὐκ ἐπαισχύνεται; Καὶ ἐπιθυμεῖ συνεορτάσαι ἡμῖν. Πόθεν τοῦτο ὅλον; Ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· *Ἐπιθυμῶ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαιεῖν μεθ' ὑμῶν*· εἰ δὲ τὸ Πάσχα ἐπεθύμησε φαιεῖν, καὶ συνεορτάσαι δηλονότι. Ὅταν οὖν ἴδῃς μὴ μόνον ἀγγέλους καὶ πάντων τῶν οὐρανίων δυνάμεων τὸν ὄμιον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Δεσπότην τῶν ἀγγέλων ἡμῖν συνεορτάζοντα.

τί σοι λαίπεται λοιπὸν εἰς εὐφροσύνης λόγον; Μηδεὶς κοῖνον ἔστω κατηφῆς σήμερον διὰ τὴν πενίαν· ἑορτὴ γάρ ἐστι πνευματικῇ.

Μηδεὶς πλούσιος ἐπαίρεσθω διὰ τὸν πλοῦτον· οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τῶν χρημάτων εἰσενεγκεῖν εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην δύναται. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν ἑορτῶν, τῶν βιωτικῶν λέγω, ἔνθα πολλὴ ἡ φαντασία καὶ τῆς ἔξωθεν περιβολῆς, καὶ τῆς ἐν τῇ τραπέζῃ πολυτελείας, εὐχόμενος ἔκει ὁ μὲν πένθης ἐν ἀθυμίᾳ καὶ κατηφείᾳ ἔσται, ὁ δὲ πλούσιος ἐν ἡσυχίᾳ καὶ φαιδρότητι. Τί δὴ ποτε; Ὅτι ὁ μὲν λαμπρὰν ἐσθίαν περιβάλλεται, καὶ πλουσιώτεραν παρατίθεται τὴν τράπεζαν· ὁ δὲ πένθης ὑπὸ τῆς πενίας κωλύεται τὴν αὐτὴν φιλοτιμίαν ἐπιδείξεσθαι. Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλὰ πᾶσα αὕτη ἡ ἀνωμαλία ἐκποδὼν, μία δὲ τράπεζα καὶ πλουσίῳ καὶ πέντηι, καὶ δοῦλῳ καὶ ἐλευθέρῳ. Κἂν πλούσιος ᾖ, οὐδὲν πλεονάζεις τοῦ πένθους· κἂν πένθης ᾖ, οὐδὲν ἑλάττω ἐξείς τοῦ πλουσίου, οὐδὲ διὰ τὴν πενίαν ἑλαττοῦταί σου τὰ τῆς εὐχαρίας τῆς πνευματικῆς· θεὸς γάρ ἐστιν ἡ χάρις, καὶ οὐκ εἶδε προσωπὸν διαφορᾶν. Καὶ τί λέγω, πλουσίῳ καὶ πέντηι ἡ αὕτη τράπεζα πρόκειται; Καὶ αὐτῷ τῷ τὸ διὰ δῆγμα περικειμένῳ, καὶ τὴν ἀλουργίαν ἔχοντι, τῷ τὴν ἐξουσίαν τῆς οἰκουμένης ἀνηρημένῳ, καὶ τῷ πετωχῷ τῷ πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην καθήμενῳ, μία τράπεζα πρόκειται. Τοιαῦτα γὰρ τὰ δῶρα τὰ πνευματικά· οὐ τοὺς ἀξιωμασι διαίρει τὴν κοινωνίαν, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει καὶ τῇ γνώμῃ. Μετὰ τῆς αὐτῆς παρρησίας καὶ τιμῆς καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πετωχὸς πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν καὶ κοινωνίαν τῶν θείων τούτων μυστηρίων ὁρμῶσι. Καὶ τί λέγω, μετὰ τῆς αὐτῆς τιμῆς; Πολλάκις ὁ πένθης μετὰ πλείονος τῆς παρρησίας. Τί δὴ ποτε; Ὅτι ὁ μὲν βασιλεὺς κυκλούμενος πραγμάτων φρονεῖσι, καὶ ὑπὸ πολλῶν περιστάσεων περιστοιχιζόμενος, ὥσπερ ἐν πελάγει τυγχάνων, οὕτω πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ἐπιλήλων κυμάτων περιβρᾶντίζεται, καὶ πολλὰ προστρέβεται τὰ ἀμαρτήματα. [754] ὁ δὲ πένθης, πάντων τούτων ἀπληλαγμένος, καὶ ὑπὲρ τῆς ἀναγκαίας μόνης φροντίζων τροφῆς, καὶ τὸν ἀπράγμονα καὶ ἡσύχιον βίον μετιών, ὥσπερ ἐν λιμένι καὶ γαλήνῃ καθήμενος, μετὰ πολλῆς τῆς εὐλαβείας τῇ τραπέζῃ πρόσκειται.

δ. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἑτέρων πολλῶν ἀθυμίας διάφοροι τίκονται τοὶς περὶ τὰς βιωτικὰς ἑορτάς ἡσυχάζοντες. Πάλιν γὰρ ἔκει μὲν πένθης ἐν κατηφείᾳ, ὁ δὲ πλούσιος ἐν φαιδρότητι, οὐ διὰ τὴν τράπεζαν μόνην, καὶ τὴν πολυτείλειαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἱμάτια τὰ φαειρὰ, καὶ τῆς ἐσθίτης τὴν φαντασίαν. Ὅπερ γοῦν ἐπὶ τῆς τραπέζης πάσχοιεν, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἱματίων ὑπομένουσιν. Ὅταν οὖν ἴδῃ τὸν πλούσιον ὁ πένθης πολυτελεστέραν περιβεβλημένον στολὴν, ἐπλήρη τῇ ὀδύνῃ, ἐταλάνισεν αὐτόν, μυρία ἐπαράσσει. Ἐνταῦθα δὲ καὶ αὐτὴ ἡ ἀθυμία ἀνήρηται· ἐν γὰρ ἅπασιν ἐστὶν ἱμάτιον τὸ ἐνδύμα τὸ σωτήριον· καὶ βοᾷ Παῦλος λέγων· Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Μὴ τοίνυν κατασχόμεν τὴν τοιαύτην ἑορτήν, παρακλῶ, ἀλλὰ ἀξίον φρόνημα τῶν δεδορημένων ἡμῖν παρὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος ἀναλάβωμεν. Μὴ μέθῃ καὶ ἀδηφαγίῃ ἑαυτοὺς ἐκδωδόμεν, ἀλλ' ἐνοήσαντες τοῦ ἡμετέρου δεσπότη τὴν φιλοτιμίαν, καὶ ὅτι καὶ πλουσίους καὶ πένθους ὁμοίως ἐτίμησε καὶ δούλους καὶ ἐλευθέρους, καὶ εἰς πάντας κοινὴν τὴν δωρεὰν ἐξέχεεν, ἀμειψόμεθα τὸν εὐεργέτην· τῆς περὶ ἡμᾶς εὐνοίας· ἀμοιβὴ δὲ ἀρκούσα πολιτεία ἀρέσκουσα, καὶ ψυχὴ νήφουσα

καὶ διεγυγερμένη. Αὕτη ἡ ἑορτὴ καὶ πανήγυρις οὐ χρημάτων δέχεται, οὐ δαπάνης, ἀλλὰ προαιρέσει· μόνης καὶ διανοίας καθαρᾶς. Οὐδὲν σωματικόν ἐστὶν ἐντεῦθεν ὠνῆσασθαι, ἀλλὰ πάντα πνευματικά· ἀκράσιν θείων λογίων, εὐχὰς Πατέρων, εὐλογίας ἱερῶν, τῶν θείων καὶ ἀπορρήτων μυστηρίων τὴν κοινωνίαν, εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν, καὶ πνευματικὰ δῶρα καὶ ἀξία τῆς τοῦ δωρουμένου φιλοτιμίας. Ἐορτάσωμεν τοίνυν τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐν ᾗ ἀνέστη ὁ Κύριος. Ἀνέστη γάρ, καὶ τὴν οἰκουμένην ἑαυτῷ συνανέστησε. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀνέστη, τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου διαβρῆξας· ἡμᾶς δὲ ἀνέστησε, τὰς σειρὰς τῶν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν διαλύσας. ἤμαρτεν ὁ Ἀδὰμ, καὶ ἀπέθανεν· οὐχ ἡμαρτεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἀπέθανεν. Καὶνὸν καὶ παράδοξον· ἐκεῖνος ἡμαρτε, καὶ ἀπέθανεν· οὗτος οὐχ ἡμαρτε, καὶ ἀπέθανεν. Τίνος ἔνεκεν, καὶ διὰ τί; Ἵνα ὁ ἀμαρτῶν καὶ ἀποθανόντων, διὰ τοῦ μὴ ἀμαρτάνοντος καὶ ἀποθανόντος δυνηθῇ τῶν θανάτου δεσμῶν ἐλευθερωθῆναι. Οὕτω πολλάκις καὶ ἐπὶ τῶν τὰ χρήματα ὀφειλόντων γίνεται· ὀφείλει τις τινὶ ἀργύριον, καὶ οὐκ ἔχει καταβαλεῖν, καὶ διὰ τοῦτο κατέχεται· ἄλλος οὐκ ὀφείλων, δυνάμενος δὲ καταβαλεῖν, καταθεὶς ἀπέλυσε τὸν ὑπεύθυνον. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ γέγονε, καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Ὀφείλων ὁ Ἀδὰμ τὸν θάνατον, καὶ κατέχεται ὑπὸ τοῦ διαβόλου· οὐκ ὤφειλεν ὁ Χριστὸς, οὐδὲ κατέχετο· ἦλθε δὲ καὶ κατέβαλε τὸν θάνατον ὑπὲρ τοῦ κατεχομένου, ἵνα ἔκρινεν ἀπολύσῃ τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν. Εἶδες τῆς ἀναστάσεως τὰ κατορθώματα; [755] εἶδες τοῦ δεσπότη τοὺς τὴν φιλοανθρωπίαν; εἶδες μέγεθος κηδεμονίας;

Μὴ τοίνυν ἀγνώμονες γινώμεθα περὶ τὸν οὕτως εὐεργέτην, μὴδὲ ἐπειδὴ ἡ νηστεία παρήλαε, βρθυμοταροι καταστῶμεν· ἀλλὰ νῦν μάλλον ἢ πρότερον πλείονα τῆς ψυχῆς ποιῶμεθα τὴν ἐπιμέλειαν, ἵνα μὴ τῆς σαρκὸς πταινομένης, αὕτη ἀσθενεστέρα γένηται, ἵνα μὴ τῆς δούλης φροντίζοντες, τῆς δεσποίνης καταμελῶμεν. Τί γὰρ ὀφείλω, εἰπέ μοι, ὑπὲρ τῆν χρεῖαν διαβρῆξυσθαι, καὶ τὴν συμμετρίαν ὑπερβαίνειν; Τοῦτο καὶ τὸ σῶμα λυμαίνεται, καὶ τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν προδίδωσιν. Ἀλλὰ τῆς αὐταρκείας καὶ τῆς χρεῖας γεννώμεθα, ἵνα καὶ ψυχῇ καὶ σώματι τὸ προσήκον ἀποπληρώσωμεν, ἵνα μὴ τὰ ἀπὸ τῆς νηστείας συλλεγόμενα ἄρθρα ἅπαντα ἐκχωρήσωμεν. Μὴ γὰρ κωλύω ἀπολαύειν τροφῆς καὶ ἀνίστασθαι; Οὐ κωλύω τοῦτο, ἀλλὰ παραινῶ τῆς χρεῖας γίνεσθαι, καὶ τὴν πολλὴν τρυφὴν ἐκκόπτειν, καὶ μὴ τὸ μέτρον ὑπερβαίνοντας, λυμαίνεσθαι τῆς ψυχῆς τὴν ὑγείαν. Οὐδὲ γὰρ ἡδονῆς λοιπὸν ἀπολαύεται ὁ τοιοῦτος ὑπερβάς τῆς χρεῖας τοὺς ἄνθρωπος· καὶ τοῦτο μάλιστα Ἰσαίην ἀκριδῶς οἱ διὰ τῆς πείρας αὐτῆς ἑλθόντες· καὶ μυρία ἐντεῦθεν ἑαυτοῖς τεκόντες νοσημάτων εἶδη, καὶ πολλὴν τὴν ἀγρίαν ὑπομένειναι. Ἀλλ' ὅτι μὲν πεισθῆσθε ταῖς ἡμετέραις παραινέσεσιν οὐκ ἀμφιβάλλω· οἶδα γὰρ ὁμῶν τὸ πειθῆναι.

ε'. Καὶ διὰ τοῦτο ἐνταῦθα τὴν περὶ τοῦτου στήσας παραινέσιν, πρὸς τοὺς κατὰ τὴν νύκτα τῶν φωτοφόρων ταύτην καταβυθύνοντας τῆς τοῦ θεοῦ βαπτίσματος δωρεᾶς τρέψαι βούλομαι τὸν λόγον, τὰ καλὰ ταῦτα τῆς Ἐκκλησίας φρεσὶ, τὰ ἄνθη τὰ πνευματικά, τοὺς νέους τοῦ Χριστοῦ στρατιώτας. Πρὸ τῆς χθδὲς ὁ δεσπότης ἐν σταυρῷ ἐτύγγανεν, ἀλλ' ἀνέστη νῦν· οὗτοι καὶ οὗτοι, πρὸ τῆς χθδὲς ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας κατέχοντο, ἀλλὰ νῦν συνανέστησαν τῷ Χριστῷ· ἐκεῖνος σώματι ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὗτοι ἀμαρτίᾳ ἦσαν ἐθνηκότες, καὶ ἀπὸ ἀμαρτίας ἀνέστησαν. Ἡ μὲν

lestium potestatum coetum, sed etiam ipsum angelorum Dominum nobiscum festum agere, quid tibi jam deest ad lætitiā? Nemo ob paupertatem hodie mœstus est: spiritualis quippe est celebritas.

Mensa Domini perinde pauperes atque divites admittit. — Nemo dives ob divitiarum copiam extollatur: nihil enim pecuniarum ad hoc festum afferre valet. In externis quippe solemnitatibus, ubi multa pompa et apparatus, ingens mensæ lætitia, jure pauper in mœrore et anxietate, dives in voluptate et lætitia. Quare? Quia ille splendida veste amictur, et lautio-rem mensam apponit; pauper vero inopia impeditur, quominus eundem luxum ostentet. Hic vero nihil simile; sed illa omnis inæqualitas abest; una mensa diviti et pauperi, servo et libero. Si dives sis, nihil plus habebis quam pauper; si pauper, nihil minus quam dives: neque propter penuriam spiritualis convivii lautitia minuitur: divina quippe gratia est, quæ personarum discrimen non respicit. Et quid dico, eandem pauperi et diviti apponi mensam? Et etiam qui diademate redimitur et purpura vestitur, atque totius orbis imperium obtinenti, et pauperi ad eleemosynam sedenti, una apponitur mensa. Talia quippe sunt dona spiritualia; non dignitatibus eorum communicatio, sed voluntati et proposito tribuitur. Eadem fiducia, eodem honore Imperator et pauper ad usum et participationem divinarum mysteriorum accedunt. Et quid dico, eodem honore? Sæpe pauper cum majori fiducia. Quare? Quoniam Imperator negotiorum curis distentus, et casuum frequentia circumdatus, quasi in mari versans, sic undique ingruentibus fluctibus agitur, et peccatis multis foedatur; pauper autem iis expeditus, deque solo necessario alimento sollicitus, negotiis vacuum et quietam vitam ducens, quasi in portu et in tranquillo loco sedens, cum multa pietate ad mensam adstat.

4. Neque vero inde solum, sed etiam aliunde mœroris occasiones offeruntur iis qui secularia festa frequentant. Illic enim rursum pauper in tristitia, dives in gaudio agit, non tantum ob mensam ejusque lautitiam, sed etiam ob vestimenta splendida, et amictus præstantiam. Quod propter mensam, idipsum propter vestimenta patiuntur. Cum pauper divitem vestitu fulgentem videt, dolore cruciatur, se miserum existimat, et in maledicta erumpit. Hinc autem hujusmodi mœror eliminatur: una quippe omnibus vestis est salutare indumentum: clamat quippe Paulus his verbis: *Quicumque in Christum baptizati estis, Christum induistis* (Gal. 3. 27). Ne igitur, quæso, hujusmodi festum dehonestemus, sed digno animi sensu quæ nobis dona a divina gratia collata sunt, accipiamus. Ne ebrietati et gulæ nos dedamus; sed Domini nostri munificentiam nobiscum reputantes, quod videlicet pari honore divites et pauperes, servos et liberos habuerit, et commune omnibus donum effuderit, beneficium illum paribus remuneremur officiis, ob benevolentiam quam exhibuit nobis; congruens autem munus fuerit vitæ institutum ipsi placitum, animusque vigilans et expeditus. Hoc festum, hæc celebritas non

pecuniis, non sumptibus eget, sed propositæ tantum et pura mente. Nihil hic corporeum emi potest, sed omnia spiritualia: eloquiorum doctrina, preces patrum, benedictio sacerdotum, divinorum et arcanorum mysteriorum communio, pax et concordia, et spiritualia dona, digna largitoris munificentia. Celebremus igitur hoc festum, in quo surrexit Dominus. Surrexit enim, et orbem secum suscitavit. Et ille quidem surrexit, mortis vinculis disruptis: nos autem suscitavit, peccatorum nostrorum catenis solutis: Peccavit Adam, et mortuus est; Christus non peccavit, et mortuus est. Res nova et singularis: ille peccavit, et mortuus est; hic non peccavit, et mortuus est. Cur et qua de causa? Ut qui peccavit et mortuus est, per eum qui non peccavit et mortuus est, posset a mortis vinculis liberari. Ita quoque sæpe in pecuniariis debitis fieri solet: debet quispiam alicui argentum, et solvere nequit, ideoque apprehenditur: alius vero nihil debens, qui solvendo par erat, numerata pecunia debitorum a vinculis liberavit. Tale quidpiam inter Adamum et Christum intercessit. Adamus erat debitor et morti obnoxius, et detinebatur a diabolo: Christus nec debebat, nec detinebatur: venit tamen et debitum mortis explevit pro eo qui detinebatur ut illum a mortis vinculis liberaret. Vidistin' præclara resurrectionis opera? vidistin' Domini benignitatem? vidistin' magnitudinem providentiæ?

Cibus immoderatus vitandus. — Ne itaque simus erga tam beneficium ingrati, neque quia jejunium præterivit, segniores evadamus; sed nunc majorem quam antehac animæ nostræ sollicitudinem geramus, ne saginata carne anima infirmior sit, ne ancillam curantes, dominam negligamus. Quæ utilitas, quæ sobrietas, si obesi dirumpamur et modum excedamus? Hinc enim et corpus labefaciatur, et anima læditur. Sed tantum sumamus quantum necessitas postulat, ut et animæ et corpori quantum convenit tribuamus, ne ea quæ ex jejunio collegeramus, confestim effundamus. Anne prohibeo cibi et recreationis usum? Non prohibeo, inquam; sed hortor ut necessitatem ne excedamus, nimiamque voluptatem reseceamus, ne modum excedentes, animæ sanitatem labefactemus. Neque enim voluptate fruatur ille qui necessitatis limites præteribit; idque optime sciunt illi qui rei periculum fecerunt: innumeras enim sibi morborum species pepererunt, ingensque sunt fastidium perpassi. Verum non dubito, quin hortationibus meis morem geratis: novi enim quam obsequentes sitis.

5. Quamobrem hic finem hortandi faciens sermonem convertere libet ad eos, qui in hac lucifera nocte dono divini baptismatis dignati sunt; ad has nempe pulchras Ecclesiæ plantas, ad flores spirituales, ad novos Christi milites. Nudiustertius Christus pendebat in Cruce, sed nunc surrexit; eodem quoque modo hi nudiustertius a peccato detinebantur, sed nunc cum Christo resurrexerunt; ille corpore mortuus est et resurrexit, hi per peccatum mortui erant et a peccato resurrexerunt. Terra itaque hoc tempore veris rosas, lilia et alios nobis flo-

res profert : aquæ autem hodie ipsa terra longe amenius nobis pratum ostendunt. Nec mireris, dilecte, si ex aquis prata floribus distincta prodierint (a) : neque enim terra ab initio secundum propriam naturam herbarum germina fundebat, sed Domini cessit imperio. Ipse aquæ tunc motu prædita animalia produxere cum audissent : *Producant aquæ reptilia animarum viventium* (Gen. 1. 20) : ac præceptum in opus exiit : inanimata substantia viva animalia protulit. Ita nunc quoque illud ipsum præceptum omnia operatum est. Tunc dixit, *Producant aquæ reptilia animarum viventium* : nunc autem non reptilia, sed spiritualia dona fundunt. Tunc aquæ pisces rationis expertes profuderunt : nunc autem rationabiles et spirituales pisces nobis pepererunt, quos apostoli piscati sunt. Venite, inquit, post me, et faciam vos piscatores hominum (Matth. 4. 19). Novus sane piscandi modus. Nam piscatores educunt pisces ex aquis et captos enecant : nos autem in aquas injicimus, et qui capiuntur vita donantur. Erat quidem olim et apud Judæos piscina aquæ ; verum disce quid illa potuerit, ut plane perspicias Judæorum inopiam, et simul videas ubertatem nostram. *Descendebat, inquit, angelus, et turbabat aquam, et qui prior descendebat post aquæ commotionem, sanitatem consequabatur* (Joann. 5. 4). Descendit angelorum Dominus in Jordani fluente, et aquæ naturam sanctificans, universum orbem sanavit. Ideo illic quidem is qui post priorem descendebat, non sanabatur ; Judæis quippe infirmis et humi repentibus hujusmodi dabatur gratia ; hic vero post primum secundus descendit, post secundum tertius et quartus ; etiamsi sexcentos dixeris, etiamsi totum orbem terrarum in hac fluente spiritualia injeceris, non insumitur gratia, donum non exhauritur, fluente non sedantur, liberalitas non minuitur. Vidistin' magnitudinem doni ? Audite qui hodie hac nocte in superna Jerusalem cives adscripti estis, et dignam magnitudine donorum custodiam exhibete, ut uberiori gratiam attrahatis : nam gratus de jam receptis enim Dominus munificentiam provocat. Non licet

(a) De recens baptizatis agit.

tibi, dilecte, rursum quoquolibet modo vivere : sed leges tibi et regulas præscribas, ut accurate omnia perficias, et magnam custodiam adhibeas etiam circa ea quæ levia putantur esse. Certamen quippe luctique est omnis vita præsens, et eos qui semel in hoc virtutis stadio sunt ingressi sese omnino continere par est : *Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere* (1. Cor. 9. 25). Non vides quantam in gymniciis certaminibus sui curam habeant, qui cum hominibus certamen susceperunt, quantaque abstinencia corpus exerceant ? Ita et hic se res habet. Quia non est nobis colluctatio cum hominibus, sed cum spiritualibus nequitie, nostra exercitatio et abstinencia spiritualis sit : nam et arma, quibus nos induit Dominus, spiritualia sunt. Habeat igitur oculus suos terminos et regulas, ne temere statim in quævis obvia feratur : habeat et lingua suum septum, ut ne mentem antevertat. Idcirco enim et dentes et labia ad lingue custodiam creata sunt, ne umquam inconsulto per ostium erumpat ; sed postquam omnia quæ ad se pertinent rite disposuerit, tunc cum omni ornatu et decore procedat, et hujusmodi proferat verba, ut det gratiam audientibus, eaque profundat dicta quæ ad illorum institutionem conferant. Solutum vero risum declinare prorsus oportet, incessaque modesto nec concitato veste constricta prodire par est ; et sic omni modo sese concinnet oportet is qui huic virtutis stadio nomen dedit : externus enim membrorum modus compositus est quasi imago interioris animæ status.

6. Si ad hujusmodi consuetudinem nos ab initio composuerimus, facili deinceps progredientes via, virtutem omnem percurremus, nec multo egebis laboribus, multumque nobis de celo subsidium adsciscemus. Sic enim præsentis vitæ fluctus tuto licebit transmittere, laqueisque diaboli superatis æterna bona consequi, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri simul et Spiritui sancto gloria, imperium, honor nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

τὸν γῆ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον τοῦ ἔαρος ῥόδα καὶ ἰα καὶ ἄλλα ἡμῖν ἐκδίδωσιν ἀνθ'· τὰ μέντοι ὕδατα σήμερον τῆς γῆς τερπνότερον ἡμῖν λειμῶνα ἀνέδειξε. Καὶ μὴ θαυμάσης, ἀγαπητέ, εἰ ἀπὸ τῶν ὑδάτων λειμῶνες ἀνθὼν ἀνδείχθησαν· οὐδὲ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἡ γῆ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν τὴν βλάστην ἐξέδωκε τῶν βοτανῶν, ἀλλὰ τῷ ἐπιτάγματι εἰκούσα τοῦ Δεσπότη. Καὶ τὰ ὕδατα δὲ τότε ζῶα ἐξέδωκε κινούμενα, ἐπειδὴ ἤκουσεν· Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἐρπετὰ ψυχῶν ζωῶν· καὶ τὸ ἐπιτάγμα ἔργον ἐγένετο· ἡ ἀψυχὸς οὐσία ἐμφυγα ζῶα ἐξέβαλεν. Οὕτω καὶ νῦν τὸ αὐτὸ ἐπιτάγμα πάντα εἰργάσατο. Τότε εἶπεν· Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἐρπετὰ ψυχῶν ζωῶν· νῦν δὲ οὐχὶ ἐρπετὰ, ἀλλὰ πνευματικὰ χαρίσματα ἀνέδωκε. Τότε ἰχθύας ἀλόγους ἐξήγαγε τὰ ὕδατα· νῦν δὲ ἰχθύας λογικοὺς καὶ πνευματικοὺς ἡμῖν ἀπέτεκεν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἀλειυθέντας. Δεῦτε γὰρ, φησὶν, *ὁπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμῶς ἁλίες ἀνθρώπων*. Καινὸς ὅτως τῆς ἀλείψης ταύτης ὁ τρόπος. Οἱ γὰρ ἀλειύοντες ἐκ τῶν ὑδάτων ἐκβάλλουσι τοὺς ἰχθύας, καὶ νεκροῦσι τὰ ἀλειυόμενα· ἡμεῖς δὲ εἰς τὰ ὕδατα ἐμβάλλομεν, καὶ ζωογονοῦνται οἱ ἀλειυόμενοι. Ἦν μὲν ποτε καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων κολυμβήθρα [756] ὕδατος· ἀλλὰ μάθε τί ἴσχυσεν, ἵνα γνῶς ἀκριδῶς τὴν πτωχείαν τὴν Ἰουδαϊκὴν, καὶ εἰδέναι ἔχῃς τὸν πλοῦτον τὸν ἡμέτερον. Κατήρχετο ἐκεῖ, φησὶν, ἄγγελος, καὶ ἐτάρασσε τὸ ἱδωρ, καὶ ὁ πρῶτος καταβαίνων μετὰ τὴν ταραχὴν ἀπὸ τῆς θεραπείας. Κατήλθεν ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης εἰς τὰ Ἰορδάνεια βεῖθρα, καὶ ἀγιάσας τῶν ὑδάτων τὴν φύσιν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἑθεράπευσε. Διὰ τοῦτο ἐκεῖ μὲν μετὰ τὸν πρῶτον ὁ καταβάς οὐκ ἐτι ἑθεραπεύετο· Ἰουδαίους γὰρ ἐδίδοτο ἡ χάρις τοῖς ἀσθενέουσιν, τοῖς χαμὰι αὐρομένοις· ἐνταῦθα δὲ μετὰ τὸν πρῶτον ὁ δεῦτερος κάτεισι, μετὰ τὸν δεύτερον ὁ τρίτος καὶ τέταρτος· κἂν μυρίους εἴπῃς, κἂν τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐμβάλῃς εἰς τὰ νάματα ταῦτα τὰ πνευματικὰ, οὐκ ἀναλλοκεται ἡ χάρις, οὐ δαπανᾷται ἡ δωρεά, οὐ ρυποῦται τὰ νάματα, οὐκ ἑλαττοῦται ἡ φιλοτιμία. Εἶδες μέγεθος δωρεᾶς; Ἀκούετε οἱ σήμερον καὶ κατὰ τὴν νύκτα ταύτην εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ πολιτογραφηθέντες, καὶ ἄξιον τοῦ μεγέθους τῶν δωρεῶν τὴν φυλακὴν ἐπιδείξασθε· ἵνα καὶ θαυματοπλάστῃ τὴν χάριν ἐπισπάσῃσθε· ἡ γὰρ ἐπὶ τοῖς ἡδὴ ὑπηργγμένοις εὐγνωμοσύνη τὴν φιλοτιμίαν ἐκκαλεῖται

τοῦ Δεσπότη. Οὐκ ἔστι σοι, ἀγαπητέ, λοιπὸν ἀδιαφόρως ζῆν· ἀλλὰ θεὸς σαυτῷ νόμους καὶ κανόνας, ὥστε μετὰ ἀκριβείας ἅπαντα διαπράττεσθαι, καὶ πολλὴν τὴν φυλακὴν καὶ περὶ τὰ ἀδιάφορα νομιζόμενα εἶναι ἐπιδείκνυσθαι. Ἄγών γάρ ἐστι καὶ πάλη πᾶς ὁ παρὼν βίος, καὶ τοὺς ἐν τῷ σταδίῳ τούτῳ τῆς ἀρετῆς ἅπαξ εἰσαλθόντας προσήκει πάντα ἐγκρατεῦσθαι· Πᾶς γὰρ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεῦσθαι. Οὐχ ὁρᾷς ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν ὅπως πολλὴν ποιοῦνται τὴν ἐαυτῶν ἐπιμέλειαν οἱ πρὸς ἀνθρώπους τὴν πάλην ἀναδεχόμενοι, καὶ μετὰ πόσης ἐγκρατείας τὴν τοῦ σώματος ἀσκήσιν ἐπιδείκνυνται; Οὕτω δὴ ἐνταῦθα. Ἐπειδὴ οὐ πρὸς ἀνθρώπους ἡμῖν ἐστιν ἡ πάλη, ἀλλὰ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, καὶ ἡ ἀσκήσις ἡμῶν καὶ ἡ ἐγκράτεια πνευματικῆς ἐστὶ· ἐπειδὴ καὶ τὰ ὄπλα ἡμῶν, ἅπερ ἡμᾶς ἐνέδωκεν ὁ Δεσπότης, πνευματικὰ τυγχάνει. Ἐχέτω τοίνυν καὶ ὀφθαλμοὶ ὄρους καὶ κανόνας, ὥστε μὴ ἀπλῶς ἐπιτηδῶν πᾶσι τοῖς προσπίπτουσι· καὶ ἡ γλῶσσα τεχνίον ἔχέτω, ὥστε μὴ προτρέχειν τῆς διανοίας. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ οἱ ὀδόντες καὶ τὰ χεῖλη πρὸς τὴν τῆς γλώττης ἀσφάλειαν δεσμιούργηται, ἵνα μηδέποτε ἀπλῶς ἀναπετάσας τὰς θύρας ἡ γλῶσσα ἐξίῃ, ἀλλ' ἐπειδὴ καλῶς τὰ καθ' ἐαυτὴν διαθῇ, τότε μετὰ πάσης εὐνομίας προῖη, καὶ τοιαῦτα προφέρῃ ῥήματα, ἵνα δῶ χάριν τοῖς ἀκούουσιν, κἂκεῖνα φθιγγῇται, ἃ πρὸς οὐκοδομὴν συντελεῖ τῶν ἀκούοντων. Καὶ τὸν ἀτακτὸν δὲ γέλωτα πάντα ἐκκλίνειν δεῖ, καὶ τὸ βάδισμα ἡρεμὸν ἔχειν καὶ ἡσυχίον, καὶ τὴν στολὴν κατεσταλμένην, καὶ διὰ πάντων ἀπαξυπλῶς ρυθμιζέσθαι προσήκει τὸν ἀπογραφάμενον εἰς τὸ τῆς ἀρετῆς στάδιον· ἡ γὰρ τῶν μελῶν τῶν ἐξωθεν ἐνταξία εἰκὼν τίς ἐστι τῆς ἐν τῇ ψυχῇ καταστάσεως.

ζ'. Ἐάν εἰς τοιαύτην συνήθειαν ἐκ προοιμίων ἐαυτοὺς καταστήσωμεν, ὁδῶ βαδίζοντες λοιπὸν μετ' εὐκολίας, [757] τὴν ἀρετὴν ἅπασαν διανύσομεν, καὶ οὐδὲ πολλοῦ πόνου δεησόμεθα, καὶ πολλὴν ἐπισπασόμεθα τὴν ἀνωθεν βοήθην. Οὕτω γὰρ δυνησόμεθα καὶ τὰ κύματα τοῦ παρόντος βίου μετὰ ἀσφαλείας διαδραμεῖν, καὶ τῶν τοῦ διαβόλου παγίδων ἀνώτεροι καταστάντες, τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλοφρονείᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MONITUM IN HOMILIAM SEQUEMTEM,

Ubi primum in hanc homiliam, ex Manuscriptis Regiis et Ottoboniano erutam, incidi, putavi eam esse secundam quam Chrysostomus habuerat de inscriptione Actorum, sed aliquot in locis librariorum ausibus temerariam : quamobrem eam in Praefatione primi Tomi paragr. 9 ut suo ordine edendam enuntiavi. Verum re postea diligentius perpensa et accuratius examinata, comperi esse centonem variis ex homiliis, atque ut videtur variis ex scriptoribus consarcinatum, qui partem illius homiliae secundae Chrysostomi in principium Actorum non minimam complectitur. Ex autem homiliae numero quinque de Actorum inscriptione atque titulo maxime agebant. Illas sic clare commemorat, et quo ordine locandae sint assignat Chrysostomus, Homilia tertia in principium Actorum, quam quia secunda, de qua jam agitur, excidit, tertiam locavimus et inscripsimus, etsi numero quarta esset. In ea vero num. 2 ita legitur : *Eo fit, ut cum ad quartum jam diem expositionem produxerimus, necdum tamen unam inscriptionem potuerimus praeterire, sed adhuc circa illam versemur. Et paulo post : Itaque primo die non esse temere praeterendas inscriptiones dicebam, quo tempore titulum vobis altaris legi, ac Pauli sententiam ostendi.... In hoc desuit priori die tota doctrina : post illam secundo die, qui libri esset illius auctor quaesivimus, et invenimus Dei gratia Lucam evangelistam, multisque vobis demonstrationibus rem in quaestione positam probabimus. Et paucis interpositis clarius : Prima igitur die de inscriptione : secunda vero die de eo qui librum scripsit : tertia die disseruimus apud eos qui advenerunt, de initio Scripturae, et ostendimus quid sit actum, quid sit miraculum, etc. Et in ea homilia, quae quarta in principium Actorum inscribitur, sic habet : Dixi tunc temporis, a quo scriptus fuerit liber Actorum, et quis operis istius auctor fuerit ; imo vero non quis auctor operis, sed quis minister. Non enim ille quae dicta sunt produxit, sed iis, quae dicta sunt ministravit. Ex his liquidum est homiliam secundam in principium, seu in titulum Actorum illam esse in qua disquirebatur quis esset auctor libri Actuum Apostolorum ; neque minus constat illa omnia, quae articuli 8 et 9 infra complectuntur, ad hanc homiliam pertinere : nam ibi primo quaeritur quid significet titulus ille, Acta Apostolorum :*

[758] ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ

τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ^α.

Πλοῦτος ἡμῖν, καὶ θησαυρὸς, καὶ πηγαὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, αἱ τοῦ Σωτῆρος εἰσιν οἰκονομίαι, ἃς καὶ λέγειν διψῶμεν, καὶ κηρύττειν σπεύδομεν, εἰπεῖν δὲ κατ' ἀξίαν οὐκ ἰσχύομεν. Ἀλλὰ τῷ πόθῳ συνεχόμενοι, καὶ τὴν ἀσθένειαν ὁμολογοῦντες, ὥσπερ ἐπὶ τινα εὐδίων λιμένα καταφεύγομεν ἐπὶ τὴν προφητικὴν ἐκείνην φωνήν· *Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰρέσεις αὐτοῦ* ; Εἰ γὰρ αὐτός ὁ μέγας προφήτης, ὃ τὰ ἀδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς αὐτοῦ σοφίας ὁ Θεὸς ἐγνώρισεν, ὁ καταξιώθεις πατὴρ Χριστοῦ κληθῆναι, αὐτὸς ὁ μακάριος καὶ μέγας ἐν προφήταις, ὁ ἐνδοξος ἐν βασιλευσίν, ὁ τοῦ Θεοῦ φίλος, ὁ τετιμημένην ἔχων παρ' αὐτῷ καρδίαν, ὡς αὐτὸν τὸν Θεὸν εἰπεῖν· *Εἶδρον Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαὶ, ἀνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου* · εἰ ὁ τοιοῦτος καὶ τηλικούτος, ἀπιδὼν εἰς τὸ μέγεθος τῆς θεογνωσίας, ἔλεγεν· *Ἐθαυμαστώθῃ ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ, ἐκραταιώθῃ, οὐ μὴ δυνάμει*

πρὸς αὐτὴν · εἰ ὁ προφήτης ἀτονεῖ ^β πρὸς τὸ μέγεθος βλέπων τῆς αὐτοῦ δυνάμεως · εἰ Παῦλος ὁ θεολόγος καὶ ἡ οὐράνιος σάλπιγξ βοᾷ· *Ὁ βάθος πλοῦτος καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κλήματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ* · εἰ προφητῶν καὶ ἀποστόλων γλώσσαι τοσαῦτα χέουσαι νάματα ^γ, ἐξ ὧν ἐπλήσθη ἡ αἰμπασα γῆ τοῦ γνῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολλὸν κατακαλύφαι θαλάσσας· εἰ τοσοῦτοι καὶ τηλικούτοι ποταμοὶ ῥέοντες, καὶ πέλαιος εὐσεβείας συνιστῶντες, ὡμολόγησαν τὴν ἡτταν, ἵνα δείξωσι τοῦ κηρυττομένου τὴν δύναμιν· ποῦ φανήσεται λόγου βραχυτάτου· ψεκᾷ, τοσοῦτου πελάγους σοφίας προκειμένου ; Ἀλλ' οὐ δεῖ πρὸς τὸ μέγεθος τῆς θεολογίας ὀρῶντας ναρχᾶν, ἀλλὰ πρὸς τὴν πρόθεσιν τοῦ Θεοῦ βλέποντας, κατατολμᾶν τῆς θείας διδασκαλίας. Βραβεύει γὰρ ὁ Θεὸς οὐ τῇ ἀξίᾳ τῶν λεγομένων, ἀλλὰ τῷ πόθῳ τῶν κηρυττόντων καὶ τῇ ἀγάπῃ τῶν ἀκουόντων. Καὶ ὥσπερ οἱ φιλόστοργοι πατέρες, ἐπειδὴν ἴδωσι τοὺς παῖδας ψελλίζοντας καὶ χωλεῖοντας τῇ λέξει, οὐ πρὸς τὸ ἀναρθρὸν βλέπουσι

^α Cod. Reg. 1189 : Ὁμιλία εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀπιστίαν, καὶ εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ottobon. διώκομεν. Mox item cum 1186 συνεχόμενοι καὶ τῇ βίᾳ κρατούμενοι, καὶ τὴν ἀσθένειαν.

^β Reg. 1447 ἀτονεῖ καὶ ναρχᾷ.

^γ Reg. 1186 τοιαῦτα λέγουσαι νάματα.

QUÆ DE ASSUMPTIONE VEL DE ASCENSIONE CHRISTI INSCRIBITUR.

deinde pluribus disquiritur quis sit istius libri auctor, probaturque esse Lucam : estque dissertatio illa vere Chrysostomo digna ; neque dubitare licet, ni fallor, eam ad homiliam jam memoratam pertinere. Articulus quoque sequens numero 10 inscriptus, ubi quæritur quoties Christus post resurrectionem apparuerit, ejusdem homiliæ lacinia esse omnino videtur, etsi forte non continue posita fuerit.

Cætera omnia ex variis scriptoribus, et forte nonnulla ex Chrysostomi homiliis decerpta sunt. Titulus in *Ascensionem Domini*, non ad totam orationem quadrare potest, sed ad quasdam tantum illius particulas. Proœmium non ineptum est. In num. 2 cum dicit concionator et se et auditores aeris intemperie impeditos fuisse quominus ascenderent in Montem olivarum, indicat homiliam, aut hoc saltem assummentum, Jerosolymæ dictum fuisse. In numero 3 dicitur, lectum fuisse illo die illud ex evangelio Joannis : *Cum sero esset die illa, una sabbatorum etc.*, quæ certe ad Ascensionis diem non pertinent ; in sequentibus numeris usque ad septimum de hoc Evangelii loco agitur, et postea pluribus de incredulitate Thomæ. Numero 7 paucis de ascensione Domini agitur. Octavus, nonus et decimus numerus ad homiliam secundam in inscriptionem Actuum Apostolorum pertinet, ut diximus. Undecimo numero de divina mensa agitur. Duodecimo de Spiritus sancti descensu in apostolos. Decimo tertio quæritur quo baptismo baptizati fuerint apostoli ante descensum Spiritus sancti, et concluditur baptizatos fuisse baptismate Joannis. Decimo quarto idem argumentum tractatur, et agitur carptim contra Anomœos. In cæteris quoque articulis de variis agitur rebus, et sic clauditur hic centio, a Græculo quopiam variis ex locis consarcinatus. Cæterum Mss. inter se variant ; in Regio enim ab his verbis, καὶ ἀναλήψεως καὶ δευτέρας παρουσίας, quæ numerum 2 claudunt, usque ad hæc verba n. 7, δεῦτε ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου, omnia absunt : ac vicissim idem Regius post hæc verba numero 15, ἀλλ' ὥσπερ τῆς ἀναστάσεως ἔσχεν μάρτυρας τοῦς ὀφθαλμοῦς τῶν μαθητῶν, οὕτως αὐτοὺς αὐτόπτας ποιεῖ τῆς ἀναλήψεως, septem octove pagina: quicquillis plenas adjicit, quæ non sunt in Otoboniano.

IN ASCENSIONEM DOMINI

NOSTRI JESU CHRISTI, ET IN PRINCIPIMUM ACTORUM II. (a).

1. Divitiæ nobis, ac thesaurus, æternæque vitæ fontes sunt Servatoris œconomix, quas et enarrare cupimus et prædicare festinamus ; pro merito autem celebrare non valemus. Verum desiderio capti, et infirmitatem consistentes nostram, ad propheticam illam vocem, ceu ad tranquillum portam confugimus : *Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus* (Psal. 105. 2) ? Nam si magnus ille propheta, cui abscondita et occulta sapientiæ suæ revelavit Deus, qui dignatus est Christi pater vocari, David beatus ille et magnus in prophetis, gloriosus in regibus, Dei amicus, cujus cor apud ipsum pretiosum erat, ita ut ipse Deus diceret : *Inveni David filium Jessæ, virum secundum cor meum* (Act. 13. 22) ; si ille talis ac tantus, magnitudinem divinæ cognitionis respiciens dicebat : *Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, non potero ad eam* (Psal. 138. 6) ; si propheta

¹ Cod. Reg. 1186 sic effert titulum : *Homilia in incredulitatem Thomæ, et ascensionem Domini nostri Jesu Christi veri Dei.*

(a) Exscripta ex cod. Otoboniano et collata cum codd. Reg. 2050 (nunc 1447), et 2027 (nunc 1186).

deficit¹, dum potentiam ejus respicit ; si Paulus theologus celestisque illa tuba clamat, *O altitudo divitiarum et sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus* (Rom. 11. 33) ! si prophetarum et apostolorum lingue, tot fluentia emittentes, quibus repleta est universa terra cognitione Domini, ita ut aqua multa maria tegeret ; si tanta taliaque flumina influentia, quæ pietatis mare constituunt, se superari fatentur, ut ostendant ejus qui prædicatur potentiam : tanto sapientiæ pelago proposito, quid esse videbitur perquam exigua verbi stilla ? Verum torpere non decet, etiamsi ad magnitudinem theologiæ respiciamus ; sed Dei propositum spectantibus divina doctrina fidenter est adenda. Præmia quippe sua Deus distribuit, non pro dignitate eorum quæ dicuntur, sed secundum prædicantium affectum, et secundum auditorum caritatem. Ac quemadmodum patres proles amantes, cum filios suos vident balbutientes, et verbis claudicantes,

¹ regius unus, 1147, deficit et torpet.

non verba minus articulate prolata respiciunt, sed affectum naturæ, ipsisque omni rhetorico apparatu, et philosophica sublimitate jucundior est illa puerorum balbuties: sic etiam Deus non linguas nostras circa theologiam balbutientes, sed amorem affectumque nostrum respicit, quoniam fide prædicamus et amore celebramus. Non potest enim humana lingua clare loqui, sed quidquid de Deo dicimus, balbutiendo proferimus. Quare? Quoniam Paulus ipse clamat: *Ex parte cognoscimus et ex parte prophetamus* (1. Cor. 13. 9). Attamen etiamsi balbutiamus, prædicationem pacis nobis Deus commisit. Quamobrem clamat Hesaias: *Et linguæ balborum discunt loqui pacem* (Isai. 52. 4). Agedum commune Patrem Dominumque nostrum balbutientes paucis alloquamur, qui dignatus est discipulis dicere, *Pueruli* (Joan. 13. 35): nam si pueros vocat, balbutientes pueros feret. Quoniam vero dixit eum assumptum esse in celos, et illa ejus celebranda Ascensio prædicata est, non tempore concluditur gratia, neque diebus circumscribitur theologia.

2. Quandoquidem autem cum ascendere vellemus in Montem olivarum, præpediti sumus, ut Christus novit, et propositum nostrum cohibuit aeris intemperies et populi frequentia (hæc porro dico ut eorum, qui id mihi vitio vertere vellent, suspicionem præcidam), [cumque dictorum multitudinem considerantes, dicendi cito finem fecerimus, ne dictorum multitudine memoriam vestram obrueremus, hodie debitum reddimus. Etenim lex jussit¹] eum qui primo mense Pascha non celebrasset, secundo mense debitum solvere. Opus autem est ut sciatis, verbum Dei non temporibus, non diebus circumscribi; sed quotidie prædicationem admittere de cruce, de passione, de resurrectione, de ascensione, de secundo adventu.

3. Cumque² pauca ex divinis verbis quæ hodie lecta sunt ante prælibaverimus, exque evangelicis fontibus hauserimus, sic ad promissionem accedamus. *Cum sero esset, die illa, una sabbatorum, cum fores essent clausæ: ubi erant discipuli congregati, venit Jesus* (Joan. 20. 19). Ex quo Servator resurrectionem nobis paravit, raro apparet; aliisque a Dominica diebus discipulis sese exhibet. Quemadmodum enim singulis sabbatis synagogam adibat, ut impletet legem: sic ex quo resurrectionem paravit, et pignus mundo attulit, die Dominica apparere curavit, una sabbatorum, ut sanctæ Dominicæ fundamentum poneret. Nam quæ ad sabbata spectabant, finem habebant, et Dominica dies, scilicet resurrectionis, initium ducebat, ut de nuper dictis in memoria tenetis³. Cur beatus Mathæus sabbata inscribens, et sacris Dominicis dans initium, dicebat, *Vespere sabbatorum*? Quia finis erat, et vespera priorum sabbatorum, *Quæ lucebat in una sabbatorum* (Matth. 28. 1). Apparuit igitur cum resurrexisset, una sabba-

torum ipso die sanctæ festivitatis Resurrectionis, *Januus clausus, ubi erant discipuli congregati propter meum Judæorum, venit Jesus, et stetit in medio* (Joan. 20. 19). Quippe ubi metus adest, advenit is, qui metum solvit; ubi tempestas ingruit, fulgent ea quæ tranquillitatem parant; ubi videt scapham fluctibus agitatum, gubernaculum scientiæ affert: procellam sedat, scapham in tranquillum locum ducit, ingruenti timoris morbo remedium adhibet. *Stetit in medio*; et quid dicit? *Pax vobis*. Ne fluctuet mens vestra, ne turbentur cogitationes, ne formidolosis cogitationibus quasi bello moveamini: *Pax vobis*. Pax bellum de medio tollit, metum solvit, inimicitiam eliminat: *Pax vobis*. Pax a Deo sæpe data hominibus est, at non auctoritate præsentis et personæ suæ, sed per angelos, per prophetas, per justos: solus Servator, ipse præsens, pacem dedit. Daniell pax data est, sed per angelum. Visus est Daniell angelus et dixit: *Pax tibi, vir desideriorum, fortiter viriliterque age*, Dominus tecum (Dan. 10. 19). Visus est quoque Gedeoni angelus, et dixit: *Pax tibi* (Jud. 6. 23). Angeli itaque pacem dederunt, sed nondum Dominus angelorum; per nuntios misit, quod evangelicam pacem sibi reservaret. Propheta vero cum sæpe ab angelis pacem accepissent, pacem sibiiebant ipsius persona et auctoritate datam. Ideo clamabat Hesaias, *Dominus Deus noster, pacem da nobis* (Isai. 26. 12): non per alios, sed per teipsum pacem da nobis. Deinde secundum precationem responsio profertur: *Pacem meam do vobis. Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus et latus* (Joan. 14. 27. et 20. 20). Quemadmodum enim dux e bello reversus, victricibus plagis ornatus, vulnera non erubescit; sunt enim illa coronis ipsis splendidiore: sic et Servator vulnera pro veritate, et pro communi genere nostro accepta non tegit, sed revelat, ut suam demonstraret fortitudinem. Ostendit manus in quibus erat fixura clavorum; ostendit et latus, unde nobis fons mysteriorum scaturivit. Ostendit manus, ut resurrectioni fidem faceret, ut certiores faceret eos, qui dubitarent, eum qui passus fuerat resurrexisse, corpusque vere mortuum et sepultum revivisse.

4. *Gavisus sunt discipuli viso Domino* (Joan. 20. 20). Pax data est, metus solutus est, gratia floruit. *Dixit ergo illis iterum, Pax vobis* (Ib. v. 21). Cur iterum? Ubi vult dona gratiæ fundare, etiam benedictiones iterat: quemadmodum fecit et Abrahamo: *Benedicens benedicam tibi, et multiplicans multiplicabo te* (Gen. 22. 17): sic tum proximis, tum procul positissimis paci pacem adjecit. *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos* (Joan. 20. 21). Attende, quæso; vide quomodo ad humanam formam œconomiam rapiat. Non dixit, Sicut genui me Pater: missio enim humanam formam ostendit. Id vero frequenter indicamus, quia id œconomiam declarat. Ubi, inquit, nudam naturam profert, Patrem atque Filium prædicat. *Sicut misit me*. Quomodo misit te? Attende, quæso. Missus es Dominus de celo; quo pacto⁴ ita mittere potes ut Pater te misit? Non mo-

¹ Otthobon. et Reg. 1447, loco illorum quæ uncinis concluduntur, sequentia efferunt: *Multitudinem videntes, persolvendo debito, ut qui homines simus, sumus impares. Etenim lex jubet.*

² Hæc omnia desiderantur in cod. Regio 2050, usque ad hæc verba, n. 7, *Venite, ascendamus.*

³ Sic e Reg. 1089. In B., *teneatur.*

⁴ Cod. Reg. 1186 sic habet: *Missus est Dominus de celo; apostoli non de celo sunt; quo pacto.*

[759] τοῦ λόγου, ἀλλὰ πρὸς τὸν πόθον τῆς φύσεως, καὶ πάσης αὐτοῖς ῥητορικῆς μεγαλοφυΐας καὶ φιλοσόφου μετεωρολογίας ἡδυνεῖται ὅτι τὰ τῶν παίδων φελλίσματα· οὕτω καὶ ὁ θεὸς οὐκ εἰς τὰς γλώσσας ἡμῶν φελλίζουσας περὶ θεολογίας, ἀλλ' εἰς τὸν πόθον καὶ εἰς τὴν διαθέσιν βλέπει, ὅτι πίστει κηρύττομεν καὶ ἀγάπῃ ἀνυμνοῦμεν. Οὐ γὰρ δύναται ἡ ἀνθρωπίνη γλώσσα τρανῶς λαλῆσαι, ἀλλ' ὅσα ἂν λαλήσωμεν περὶ Θεοῦ, φελλίζοντες λαλοῦμεν. Διατί; Ἐπειδὴ καὶ ὁ Παῦλος βοᾷ· Ἐκ μέρους γινώσκουμεν, καὶ ἐκ μέρους προσητεύομεν· Ὅμως δὲ εἰ καὶ φελλίζομεν, ἐνεχέριστεν ἡμῖν ὁ θεὸς τὸ κηρύγμα τῆς εἰρήνης. διὰ τοῦτο βοᾷ Ἡσαΐας· Καὶ αἱ γλώσσαι αἱ φελλίζουσαι μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην. Φέρε τοίνυν μικρὰ φελλίσωμεν πρὸς τὸν κοινὸν ἡμῶν Πατέρα καὶ Δεσπότην, τὸν καταξιώσαντα εἰπεῖν τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς· Τεχνία· εἰ γὰρ τέχνα καλεῖ, τῶν τέκνων φελλίζόντων ἀνέχεται. Καὶ ἐπειδὴ ἔφη ἀναλεῖν εἰς αὐρανοῦς, καὶ ἡ ἀνάληψις αὐτοῦ ἡ πολυμήνητος ἐκηρύχθη, οὐκ ἀποκλείεται χρόνῳ ἡ χάρις, οὐδὲ περιγράφεται ἡμέραις ἡ θεολογία.

β. Ἐπειδὴ δὲ θελήσας ἀναλεῖν εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλισίων, ἐνεποδοθημεν. ὡς οἶδεν ὁ Χριστὸς, προθέμενοι μὲν, κυλωθέντες δὲ διὰ τὴν ἀκαταστασίαν τοῦ αἵματος καὶ τὸ συνεχές τοῦ πλήθους (λέγω δὲ ταῦτα, ἵνα πᾶσαν ὑπόληψιν λύσω τῶν μάτην ἔγκλειν βουλομένων), ἐπειδὴ περ πρὸς τὸ πλήθος ἰδόντες τὸν εἰρημένον, ταχέως συνεστελαμεν τὸν λόγον, ἵνα μὴ τῷ πλήθει τῶν λεγομένων καταχρῶμεν ὑμῶν τὴν μνήμην, σήμερον ἀποδίδομεν τὴν ὀφειλὴν. Καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐπέτρεπεν τὸν μὴ ποιήσαντα τῷ πρώτῳ μηνὶ τὸ Πάσχα, τῷ δευτέρῳ μηνὶ τὴν ὀφειλὴν ἀποδιδόναι. Αἱ δὲ ὑμᾶς εἰδέναι ὅτι Θεοῦ λόγος οὐ χρόνους, οὐχ ἡμέρας περιγράφεται, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν δέχεται κήρυγμα καὶ σταυροῦ, καὶ πάθος, καὶ ἀναστάσις, καὶ ἀνάληψις, καὶ δευτέρας παρουσίας.

γ. Ἦμέρα δὲ προδιαλαβόντες μικρὰ τινα τῶν θεῶν ῥημάτων ἐν τοῖς ὑπαναγκασθεῖσι σήμερον, καὶ τὰς εὐαγγελικὰς πηγὰς ἀνέλθοντας, οὕτως ἔδωκεν ἐπὶ τὴν ἐπαγγελίαν. Ὁδοῦς ὁφείας, ἐπὶ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπὶ μὴ τῶν σαββάτων, καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς. Ἀφ' οὗ ὁ Σωτὴρ τὴν ἀνάστασιν ἐπραγματεύσατο ἡμῖν, σπανίως φαίνεται, ἐν ἄλλαις ἡμέραις ἐπιφανὲς τοῖς μαθηταῖς ἢ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κυριακῆς. Ὅπερ γὰρ ἐν ἐκάστῳ σαββάτῳ παρέβαλλε τῇ συναγωγῇ, ἵνα πληρώσῃ τὸν νόμον· οὕτως ἀφ' οὗ τὴν ἀνάστασιν ἐπραγματεύσατο, καὶ τὸν ἀρράβωνα τῷ κόσμῳ ἤνεγκεν, ἐπορεύσας τῇ ἡμέρᾳ τῆς Κυριακῆς, ἐν μιᾷ τῶν σαββάτων, ἐπιφανέσθαι, ἵνα πᾶσιν τὸν θεμέλιον τῆς ἁγίας Κυριακῆς. Τέλος γὰρ εἶχε τὰ τῶν σαββάτων, ἀρχὴν δὲ ἐλάμβανε τὰ τῆς δεσποτικῆς ἡμέρας, ἥγουν τῆς ἀναστάσεως, ὡς μέμνησθε· τῶν πρώτων εἰρημένων. Πῶς ὁ μακάριος Μανθάλας ἐπιγράφων τὰ σαββάτα, ἀρχὴν δὲ εἰσάγων τῶν ἁγίων Κυριακῶν, ἔλεγεν [760] Ὑπὲρ σαββάτων· Τίλος γὰρ ἦν, καὶ ὅτε τῶν πρώτων σαββάτων, Ἐπιφωσκούσης εἰς μίαν σαββάτων. Ἐφάνη τοίνυν ἀναστὰς τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἁγίας εορτῆς τῆς

ἀναστασίμου· Τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον. Ὅπου τοίνυν ἀκμάζει φόβος, παραγίνεται ὁ λύων τὸν φόβον· ὅπου ἀκμάζει τὰ τῆς ζήλῃς, ἐπιλάμπει τὰ τῆς γαλήνης· ὅπου βλέπει τὸ σκάφος χεμαζόμενον τῆς εὐσεβείας, προσφέρει τὴν κυβερνητικὴν ἐπιστήμην· τὸν μὲν χεϊμῶνα λύων, τὸ δὲ σκάφος εἰς γαλήνην εἰσάγων, πρὸς τὸ ἀκμάζον πάθος τοῦ φόβου τὸ φάρμακον φέρει. Ἔστη εἰς τὸ μέσον· καὶ τί φησιν; Εἰρήνη ὑμῖν. Μὴ στασιαστέτω ἡ διάνοια ὑμῶν, μὴ θορυβείσθω ὁ λογισμὸς, μὴ πολεμείσθε ταῖς ἐννοίαις τοῦ φόβου· Εἰρήνη ὑμῖν. Εἰρήνη πολέμον ἀφανίζει, φόβον καταλύει, ἔχθραν ἐξορίζει· Εἰρήνη ὑμῖν. Ἐδόθη πολλάκις εἰρήνη παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' οὐ διὰ προσώπου τῆς αὐθεντίας, ἀλλὰ δι' ἀγγέλων, διὰ προφητῶν, διὰ δικαίων· μόνος ὁ Σωτὴρ δι' αὐτοῦ φανεῖς ἔδωκεν εἰρήνην. Ἐδόθη τῷ Δανιῇ εἰρήνη, ἀλλὰ δι' ἀγγέλων. Ὁρθῇ τῷ Δανιὴλ ἀγγελος καὶ εἶπεν· Εἰρήνη σοι, ἀνερ ἐπιθυμῶν, ἰσχυς καὶ ἀνδρείου, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Ὁρθῇ καὶ τῷ Γεδεὼν ἀγγελος καὶ εἶπεν· Εἰρήνη σοι. Ἀγγελοὶ τοίνυν ἔδωκαν εἰρήνην, οὐδέποτε δὲ ὁ Δεσπότης τῶν ἀγγέλων· ἀλλὰ δι' ἐκείνων μὲν ἐπεμπεν, ἐταμειύετο δὲ ἐν αὐτῷ τὴν εἰρήνην τὴν εὐαγγελικὴν. Οἱ δὲ προσήται διεξάμενοι πολλάκις παρὰ τῶν ἀγγέλων τὴν εἰρήνην, ἐδίδων ἐξ αὐτοῦ τοῦ προσώπου τῆς εἰρήνης τῆς αὐθεντίας διεξασθαι τὴν εἰρήνην. διὰ καὶ ἔδοξεν Ἡσαΐας· Κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην ὁρὸς ἡμῖν· μὴ δι' ἐτέρων, ἀλλὰ διὰ σαυτοῦ εἰρήνην ὁρὸς ἡμῖν. Ἐκτα πρὸς τὴν δέησιν ἡ ἀντιφώνησις· Εἰρήνην τὴν ἡμῖν δίδωμι ὑμῖν. Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τὴν πλευράν. Ὅπερ γὰρ στρατηγὸς ἐπαυελθὼν ἀπὸ πολέμου, καὶ τραύμασι νικηφόρος λάμπων, οὐκ αἰσχύνεται τοῖς τραύμασι· στεφάνων γὰρ ἐστὶ λαμπρότερα· οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ, τραύματα ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀναδεξάμενος, καὶ ὑπὲρ τοῦ γένους τοῦ κοινού, οὐ κρύπτει τὰ πάθη, ἀλλ' ἐκκαλύπτει, ἵνα δείξῃ τὴν αὐτοῦ ἀνδρείαν. Ἐδείξε τὰς χεῖρας ἐν αἷς ἦν ὁ τύπος τῶν ἡλίων, ἔδειξε καὶ τὴν πλευράν ἐξ ἧς ἀνέδυσεν ἡμῖν τῶν μυστηρίων τὴν πηγὴν. Ἐδείξε τὰς χεῖρας, ἵνα πληροφορήσῃ τὴν ἀνάστασιν, ἵνα πληροφόρησεν τοὺς ἀμφιβολουμένους ὅτι ὄντως ὁ παθὼν ἀνέστη, ὅτι ὄντως τὸ ἀποθάνον καὶ ταφὴν σῶμα ἐγγήγερα.

δ. Ἐχώρησαν οὖν οἱ μαθηταὶ ἰδόντες τὸν Κύριον. Ἐδόθη εἰρήνη, ἐλύθη ὁ φόβος, ἦνθησεν ἡ χάρις. Ἐπεὶ οὖν αὐτοῖς πάλιν· Εἰρήνη ὑμῖν. Διατί πάλιν; Ὅπου βούλεται πᾶσαι τὰ δῶρα τῆς χάριτος, διπλασιάζει καὶ τὰς εὐλογίας· ὥστε ἐπὶ τοῦ Ἀδραάμ· Εὐλογίῳ εὐλογίῳ σε, καὶ πλῆθυνῳ πλῆθυνῳ σε· οὕτω δίδωσιν εἰρήνην ἐπὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγυς καὶ τοῖς μακράν. Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ, καὶ γὰρ πέμψω ὑμᾶς. Πρόσεχε, παρακαλῶ· ὅρα πῶς εἰς τὸ ἀνθρώπινον σχῆμα ἀρτάζει τὴν οἰκονομίαν. Οὐκ εἶπεν· Καθὼς ἐγέννησέ με ὁ Πατήρ· ὅπου γὰρ ἀποστολὴ, τὸ ἀνθρώπινον σχῆμα ἐνδείκνυται. Συνεχῶς δὲ τοῦτο [761] ἐπισημαίνονμεθα, ἐπειδὴ τῆς οἰκονομίας ἐρμηνεύει· Ὅπου, φησὶν, γυνὴ ἡ φύσις, Πατέρα καὶ Υἱὸν κηρύττει. Καθὼς ἀπέσταλκέ με. Πῶς δὲ ἀπέσταλκέ σε; Πρόσεχε, παρακαλῶ. Ἀπεστάλης Δεσπότης ἐξ οὐρανοῦ· πῶς, καθὼς ἀπέσταλκέ σε ὁ Πατήρ, ἀποστελλεῖς; Οὐ τὸν τρόπον, φησὶ, λέγω

^a Othobon. καὶ ἐπειδὴ ἔρην εἰπὼν ἀνέληθον εἰς.

^b Othobon. et Reg. 1447 πᾶσαν ὑποψίαν λύσω· ἐπειδὴ περὶ τὸ πλῆθος ἰδόντες, ὡς ἀνθρώποι ἀνελθόντες ἀποδοῦναι [τὴν] ὀφειλὴν. Καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐπέτρεπε.

^c Μάνησθε. Sic e Reg. 1186 correctum. Monf. μεμνήσθαι.

^d Ἐρμηνεύει. Hoc verbum, a Montf. conjectum pro ἐρμηνεύει, exhibet cod. 1186, unde in textum recepit; inde post γυνὴ accessit articulus. Eorr.

^e Addit idem cod. οἱ ἀπόστολοι οὐκ ἐξ οὐρανοῦ.

dum, inquit, missionis significo, cum dico, *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*¹, sed virtutem ejus. Missus sum ego ut patiar pro mundo; mitto vos ut passionibus vestris orbem coronem. Et quia non potuit mortalis natura dominicam similitudinem assequi, addit: *Et cum hæc dixisset, insufflavit, atque illis, Accipite Spiritum sanctum* (Joan. 20. 22). Attende. Cur insufflavit Servator in apostolos ipso resurrectionis die? An nonnisi insufflando poterat Spiritum sanctum dare? Verum quia cum primum hominem formaret, *Insufflavit in faciem ejus, et factus est homo in animam viventem* (Gen. 2. 7), sed insufflationis illius gratiam per prævaricationem perdidit; et postquam vivificam illam vim perdidit, in pulverem resolutus est, et in sepulcro ejus opificium dissolvit; ut figmentum suum renovaret, et priscum illud donum restitueret, insufflavit in faciem apostolorum, veteremque illam et vivificam vim figmento suo restituit: ac simul implebantur prophetarum prædicta. Beatus quippe Nahum propheta, cum prævideret futurum esse, ut Servator a mortuis resurgens insufflaret in sanctos apostolos, et implet: eos divino munere, populo testificabatur his verbis: *Celebra, Juda, festa tua, redde Deo vota tua: non adjicient ultra venire in antiquationem. Consummatum est, excisum est. Ascendit enim ex terra qui insufflet in faciem tuam, et qui liberet te de tribulatione* (Nahum. 1. 15. et 2. 1). *Tunc dixit, Pax vobis; et cum hoc dixisset, insufflavit, et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum* (Joan. 20. 22). Quia videbat humanam naturam in laboribus dejectam, et ob infirmitatem certaminis recusantem, id quod deficiebat, implet virtute Spiritus, ut illam imbecillitate labantem consolaretur: ac ceu ferrum quodpiam divina gratia acuit illam, ut quod ex natura sua non habebat, ex gratia acciperet, et virtute Spiritus firmata, certamina adiret. *Accipite Spiritum sanctum: sicut misit me Pater, et ego mitto vos*. At tu, Domine, ut Servator egressus, vidisti peccatores, et miseratus es illos; peccatorum nobis veniam dedisti. Superior est gratia: incidimus nos in abyssum peccatorum; multi sunt peccatores, multa opus est gratia. Auctoritatem non habemus: quomodo possumus mitti ut tu missus es? Quamobrem ut impleretur illud: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*, dicit: *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt* (Joan. 20. 23). Quam habet potestatem Servator, dat apostolis. Quemadmodum enim fieri nequit ut gens principi committatur, si non habeat veniæ et mortis ac supplicii potestatem ab rege concessam: sic et Servator, illos constitutus principes orbis, dat illis et supplicii et veniæ potestatem, his verbis: *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt*. Nullo enim pacto potest quis aut martyrium fortiter subire aut diligenter prædi-

care, aut quid magnum difficileque præstare, nisi martyris animum roboret Spiritus sancti virtus: alio quippe modo non possunt martyres esse. Martyrem vero nunc dico, non modo qui cruciatibus consummatus sit, sed etiam qui verbo gratia sit testificatus. Quivis enim veritatis præco, martyr est Dei. Quapropter de Joanne Baptista dicit Evangelium: *Et testificatus est Joannes veritati, dicens: Hic est Christus* (Joan. 1. 32). Martyr non patiando, sed clamando efficitur. Non possunt igitur martyres esse divini verbi, nisi sancto Spiritu roborentur. Ideo resumens Servator dicit apostolis: *Vos autem manete in civitate Jerusalem, donec induamini virtute ex alto* (Luc. 24. 49), et accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti; virtutem, quam qui non acceperint, non possunt esse martyres seu testes².

5. *Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis* (Joan. 20. 24). Erat autem magna illa Christi œconomia, quod Thomas non adesset, ut ejus dubitatio clariorem certioreque efficeret resurrectionem. Nisi enim Thomas defuisset, et de resurrectione dubitasset, ac dubitationi certum argumentum Servator opposuisset, futurum erat ut resurrectionis miraculum plurimis adhuc offendiculo esset: verum ejus dubitatio fidelibus cunctis remedium attulit. Cum itaque venit Thomas, dixerunt ei alii discipuli: *Vidimus Dominum*. Illi gloriabantur de illis quæ viderant; hic vero contradicendi quodam studio captus est, non incredulitate (tanta res est dubitatio), cum certior fieri peroptaret, non dixit, *Id fieri nequit*. Attende diligenter. Non negavit resurrectionem: non dixit, *Impossibilia dicitis, res impossibiles annuntiat; sed certior fieri voluit dicens: Nisi videro in manibus ejus figuram clavorum, [et mittam digitum meum in locum clavorum (a)] et mittam manum meam in latus ejus, non credam* (Joan. 20. 25). Et post dies octo. Vide quomodo alteri Dominicæ insistit: nam a Dominica in Dominicam sunt octo dies. *Post dies octo a resurrectione venit iterum Jesus, januis clausis, et stetit in medio et dixit: Pax vobis* (Ib. v. 26). Quia pridem eodem in loco bis dixerat, *Pax vobis*, hic semel dicit, ut ex sancta Trinitate perfectum et integrum donum pacis faceret: *Pax vobis*. Deinde dicit Thomas, *Infer digitum tuum huc* (Ib. v. 27). Attende, quæso. Non exspectat Servator donec a discipulis Thomæ dubitationem audiat: non docetur prius quam doceat: sed ut persuadeat ipsi se præsentem fuisse, licet non appareret; et ut dubitationis inquisitor sit, ait Thomæ: *Infer digitum tuum huc, ut dixisti, et vide manus meas: et infer manum tuam, et mitte in latus meum: et noli esse incredulus, sed fidelis* (Ibid.). Ostendit eum, qui evidens indicium quærit, non esse fidelem; sed eum

¹ Sic effert hunc locum Cod. Reg. 1186: *Et accipietis virtutem Spiritus sancti supervenientis in vos; et eritis mihi testes: nisi enim accepta sit virtus Spiritus sancti, non possibile est aliquem martyrem fieri*.

² Idem Codex post, credam, sic habet: *Non dixit, « non credam omnino, » sed, « nisi probationem accipiam, non credam, » Et post, etc.*

(a) Uncinis clausa non habet Montef.; sed ad textus Evangelici integritatem pertinent.

¹ Locum integrum citamus e Cod. Reg. 1186.

² Cod. reg. 1186 sic habet, post locum e propheta Nahum citatum: *Duas notavit circumstantias. Quoniam enim Christus et metum solvit, et insufflavit spiritum dans, dixit (propheta), « qui insufflet in faciem tuam, et, qui liberet te de tribulatione. » Deinde dixit.*

qui fidei se subicit, fidelem esse. Similis est is, qui investigat latus Christi et fixuras clavorum, ei qui dicit, Quomodo genitus est? Imo non similis. Ille quippe quærebat in carne videre fixuras clavorum, quæ sub aspectum et sensum cadebant: cupiebat videre rem peractam, quam ante sciebat. Tu vero qui curioso perquiris naturam invisibilem, substantiam incomprehensibilem, generationem ineffabilem, genitorem inenarrabilem, genitum incomprehensibilem, annon gravius prævaricaris? annon es infideli deterior? Si quod latus investigaverit beatus Thomas, audivit, *Noli esse incredulus, sed fidelis*: tu qui incorpoream et incomprehensibilem virtutem scrutaris¹, noli esse incredulus, sed fidelis. Attamen Dei indulgentiæ gratias agimus, quod Thomæ digitus pietatis calamus fuerit, qui hæretica retia subverteret, et eorum ora obturaret, qui dicere audent, Dominum specie induisse corpus, specieque tantum mortuum esse. Digitus vero Thomæ hæreticorum dubitationem ita solvit, ut ille digitus, contra quem nihil potuerunt magi Ægyptiorum dicentes: *Digitus Dei est hic* (Exod. 8. 19). Par erat Thomam, post certum illud acceptum indicium, illud Davidis dictum proferre: *In die tribulationis meæ Deum exquisivi* (Psalm. 76. 3): et quia manibus scrutabatur, sequentia addere, *Manibus meis nocte contra eum, et non sum deceptus. Noli esse incredulus, sed fidelis*. Ille vero et a fixura eum, qui passus erat, conspexit, et a prævia cognitione Deum dicit: *Dominus meus et Deus meus*.

6. Audiant hæretici. Si vere id recusat Filius, nec est æqualis Patri, cur se exsuperantem honorem non rejicit? Audivit a quodam, *Magister bone*, et dixit, *Cur me dicis bonum? Nemo bonus nisi unus Deus* (Matth. 19. 16. 17). Licet illud bonus, etiam apud nos in usu sit. Illud bone audire, ut tu suspicaris, aliquando recusavit; annon illud Deus et Dominus multo magis recusare debuit? *Magister bone*, ac dicit, *Cur me dicis bonum?* Hic autem, *Dominus meus*, et *Deus meus*, et non dicit, *Cur me dicis Dominum et Deum?* sed tibi, quia se indigna vox erat (non enim dixit, Domine bone, sed, *Magister bone*), vilitatem respuit, ac rem gloriosam sibi admisit. Hic quoque reprehendit, sed contraria de causa reprehendit, quoniam id tardius dixerat. Reprehendit illum, non quod dixisset, *Dominus meus*, sed quod tardius dixisset. Quia igitur vidisti me, credidisti: beati qui non viderunt, et crediderunt (Joan. 20. 29). Unus reprehensus est, et nos omnes beati vocati sumus: illa quippe beatitudo ad nos omnes pertransit, et ad eos qui post nos futuri sunt: quia cum miracula illa non visu perceperimus, sed fide acceperimus, participes tamen sumus magnæ illius gloriosæque beatitudinis.

7. Sed ab historia, quam compendio tractavimus, pertranseamus, si tamen dictorum copia non defatigati estis, ad aliam propheticam vocem. Qualem vero? *Venite, ascendamus ad montem Domini* (Mich. 4. 2). Etenim a monte Olivarum assumptus est Servator. *Venite,*

ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob. Diem autem illam Dens ejusdem nominis honore dignatus est, quo mons appellabatur¹. Etenim illic ex monte qui vocabatur olivei, assumptus est Servator, et hic etiam plantatur oliva, quæ et propinquitatem et nominis societatem veteri historiæ fidem facit. Nam duxit Servator discipulos in Montem olivarum e regione Jerusalem. Et illi et huic igitur animum adhibeas: *Venite, ascendamus ad montem Domini*. Una ascendamus desiderio et verbo, eaque videamus, quæ salutaris illa assumptio nobis operata est (a).

8. De inscriptione libri Actorum; quia sit auctor libri Actorum. — Volo itaque ipsum Actorum librum sumere, ac minutatim a principio examinare, ut divina fluentia vobiscum hauriam: atque ut veritatis instiores thesauros sacræ Scripturæ una scrutemur; utpote qui studeamus in pietate ditescere. *Acta*, inquit, *Apostolorum*. Vel ipse titulus rerum vim totam enuntiat, estque procemium totius operis pollicitatio. Neque tamen omnium apostolorum acta hoc in libro feruntur: sed si quis rem accurate scrutetur, quæ prima feruntur in libro, Petri miracula et doctrinam exhibent, pauca de reliqui, apostolis; post hæc vero de Paulo totus liber absolvitur. Petrus ergo memoratur et Paulus, et quomodo omnium apostolorum dicuntur acta? Verum quia, secundum Paulum, cum gloria afficitur unum membrum, gloria item afficiuntur omnia membra, ideo non inscripsit historiographus Acta Petri et Pauli, sed Acta Apostolorum; communis est pollicitatio. Quærimus ergo quis hunc Actorum librum adornaverit: varii enim, scriptorem libri nescientes in varias divisi sunt sententiæ; alii dicunt ejus auctorem esse Clementem Romanum, alii Barnabam, alii Lucam evangelistam. Quoniam igitur illi in varias abeunt sententiæ, ipsum scriptorem pro interprete accipiamus, quisnam ille sit, quid agat; et num de seipso quidpiam significet. Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile (Act. 1. 1). Cum dixit, Primum, mentem nostram alio remittit, ut quærāmus quem primum dicat sermonem. Nam si hunc solum edidisset, non diceret, Primum sermonem feci. Hic igitur liber secundus esse deprehenditur: primum enim jam fecerat: quem vero primum fecerit, ipse indicat: Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ cepit Jesus facere et docere. Sic patet eum in primo sermone non Acta composuisse, sed Evangelium; primum sermonem non versari circa ea quæ Petrus et Paulus fecerunt, sed circa quæ cepit Jesus facere et docere. Palam igitur est Lucam, qui Evangelium scripsit, etiam Acta edidisse. Verum attende, videamus num ipse sit. Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ cepit Jesus facere et docere, usque in diem, quæ præcipiens apostolis per Spiritum sanctum, quæ. elegit, assumptus est; ac si diceret, Narravi acta et do-

¹ Duo Mss. Regii: *Civitatem autem nostram ejusdem nominis honore dignatus est.*

(a) Hæc quæ numero 7 feruntur, nec cum præcedentibus nec cum sequentibus coherent. Quæ numeris sequentibus 8. 9. et 10. feruntur, vere Chrysostomi sunt.

¹ Cod. post. scrutaris, omisiss, noli esse.... fidelis, hæc habet: *Nonne nullo magis eandem audire dignus es?*

Ὅμοιον ἐστὶ τὸ ἐρευνᾶν πλευρὰν Χριστοῦ καὶ τύπους ἡλῶν, τῷ λέγειν· Πῶς ἐγενήθη; Μᾶλλον δὲ οὐχ ὁμοιον. Ὁ μὲν γὰρ ἐπεζητέι ἰδεῖν τύπους ἡλῶν ἐν σαρκὶ ὁρωμένους καὶ αἰσθῆσαι ὑποπίπτοντας· ἐπεθύμει ἰδεῖν πρᾶγμα γεγενημένον, ὃ καὶ προῆδει. Σὺ δὲ πολυπραγμονῶν φύσιν ἀθεώρητον, οὐσίαν ἀκατάληπτον, γέννησιν ἀρρήτον, τὸν γεννήσαντα ἄφραστον, τὸν γεννηθέντα ἀκατάληπτον, οὐ χεῖρον παρανομεῖς; οὐκ εἰ ἀπίστου χεῖρων; Εἰ πλευρὰν ἐρευνήσας ὁ μακάριος Θωμᾶς ἤκουσε, *Μὴ γίνου ἀπιστος, ἀλλὰ πιστός*· σὺ ἐρευνῶν τὴν ἀσώματον φύσιν, τὴν ἀκατάληπτον δύναμιν, *μὴ γίνου ἀπιστος, ἀλλὰ πιστός*· Ὅμως εὐχαριστοῦμεν τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητι καὶ ἀνεξικακίᾳ, ὅτι ὁ τοῦ Θωμᾶ δάκτυλος ἐγένετο κάλαμος· εὐσεβείας, ἀνατρέπων τὰ αἱρετικά δίκτυα, καὶ ἐμπαρτάων αὐτῶν τὰ στόματα τῶν τολμούντων λέγειν, ὅτι σχήματι ἐνεδύσατο σῶμα ὁ Κύριος, καὶ σχήματι ἀπέθανεν. Ὁ δὲ δάκτυλος ὁ τοῦ Θωμᾶ οὕτω διέλυσε τῶν αἱρετικῶν τὴν ἀμφιβολίαν, ὥς ἐκεῖνος ὁ δάκτυλος, πρὸς ὃν οὐκ ἤρκεσαν οἱ μάγοι τῶν Αἰγυπτίων, λέγοντες· *Δάκτυλος Θεοῦ ἐστὶν οὗτος*. Ἐπρεπε τότε καὶ τῷ ἁγίῳ Θωμᾷ μετὰ τὴν πληροφορίαν εἰπεῖν τὸ τοῦ Θεοῦ ῥητόν· *Ἐν ἡμέρᾳ ἀλλήσας μου τὸν Θεόν ἐξεζήτησα· καὶ ἐπειδὴ χερσὶν ἤρουν, εἰπεῖν τὸ ἐπαγόμενον· Ταῖς χερσὶ μου ῥυτίδας ἐναντίον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἠπατήθην. — Μὴ γίνου ἀπιστος, ἀλλὰ πιστός*. Ἐκεῖνος δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ τύπου θεασάμενος τὸν παθόντα, καὶ ἀπὸ τῆς προγνώσεως Θεὸν αὐτὸν καλεῖ· Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου.

ς'. Ἀκούετωσαν οἱ αἱρετικοί. Εἰ ἀληθῶς παρατίθεται ὁ Υἱός, καὶ οὐκ ἐστιν ἐπίτιμος τῷ Πατρὶ, τίος ἐνεκεν οὐκ ἀποπέμπεται τὴν ὑπερβαίνουσαν αὐτῷ τιμὴν; Ἦκουσεν οὖν παρὰ τίνος, *Διδάσκαλε ἀγαθέ, καὶ λέγει· Τί με λέγεις ἀγαθόν; Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός*. Καίτοι τὸ ἀγαθὸς ὄνομα καὶ ἐν ἡμῖν πολιτεύεται. Ἀγαθὸς ἀκούσαι κατὰ τὴν σὴν ὑπόνοιαν παρητήσατο· Θεός καὶ Κύριος ἀκούσαι οὐ πολλῷ μᾶλλον ὥφειλε παρατησασθαι; *Διδάσκαλε ἀγαθέ, καὶ λέγει· Τί με λέγεις ἀγαθόν; Ὡς, Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου, καὶ οὐκ εἶπε· Τί με λέγεις Κύριον καὶ Θεόν; Ἄλλ' ἔκει, ἐπειδὴ ἀνάξιος αὐτοῦ ἦν ἡ ρωνή (οὐ γὰρ εἶπε, Κύριε ἀγαθέ, ἀλλὰ, *Διδάσκαλε ἀγαθέ*), τὸ εὐτελὲς ἀπεπέμφατο, καὶ τὸ ἔνδοξον ἀπεδέξατο*. Ἐκεῖ ἐπέμφατο, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων ἐπέμφατο, ὅτι βράδιον εἶπεν. Ἐπέμφατο αὐτόν, οὐχ ὅτι εἶπεν, Ὁ Κύριός μου, ἀλλ' ὅτι βράδιον λέγει. Ἐπεὶ τοίνυν εἶδες καὶ ἐπίστευσας, μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες. Εἰς ἐνελήθη, καὶ ἡμεῖς πάντες ἐμακαρίσθημεν· ὁ γὰρ μακαρισμὸς οὗτος ἐπὶ πάντας ἡμᾶς διαβαίνει καὶ τοὺς μεθ' ἡμᾶς· ὅτι μὴ παραλαβόντες ὄβρι τὰ θαύματα, ἀλλὰ πιστοὶ δεχόμενοι, κοινωνοὶ γινόμεθα τοῦ μεγάλου τούτου καὶ ἔνδοξου μακαρισμοῦ.

ς'. Ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἱστορίας, ἥν ἐπιτόμως διεδράμομεν, μεταβώμεν, εἰ μὴ ἀπεκάμετε πρὸς τὴν πλήθος τῶν εἰρημένων, εἰς ἄλλην προφητικὴν φωνήν. Ποίαν δὴ ταύτην; *Δεῦτε, ἀναβώμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου [764]*. Ἀπὸ γὰρ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν ἀνελήφθη ὁ

Σωτήρ. *Δεῦτε, ἀναβώμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ*. Ἐτίμησε δὲ ὁ Θεός καὶ τὴν ἡμέραν πάλιν τῇ ὁμωνυμίᾳ ὁ τοῦ ὄρους· καὶ γὰρ ἔκει ἐξ ὄρους τοῦ λεγομένου Ἑλαιῶν ἀνελήφθη ὁ Σωτήρ, καὶ ὣς ἡ λεγομένη ἑλαία πεφύτευται, καὶ τῇ ἐγγύτητι καὶ τῇ ὁμωνυμίᾳ πιστομένη τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν. Καὶ γὰρ ἀνήγαγεν ὁ Σωτήρ τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν ἀπέναντι Ἱερουσαλήμ. Κάκιστη καὶ ταύτῃ πρόσχευε τοίνυν. *Δεῦτε, ἀναβώμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου*. Συνανέλωμεν τῷ πόθῳ καὶ τῷ λόγῳ· καὶ ἴδωμεν τίνα ἡμῖν ἐπραγματεύσατο ἡ σωτήριος ἀνάληψις.

η'. Βούλομαι οὖν αὐτὴν τὴν βίβλον τῶν Πράξεων ἀναλαβεῖν, καὶ κατὰ μέρος ἐκ τῶν προοιμίων ἐξηγιᾶσαι, ἵνα μεθ' ὑμῶν ἀντλήσω τὰ θεία νάματα, καὶ ἐρευνήσωμεν κοινῇ τοὺς θησαυροὺς τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὥς ἔμποροι τῆς ἀληθείας, καὶ ὥς σπεύδοντες πλουτεῖν ἐν εὐσεβείᾳ. *Πράξεις*, φησὶ, *τῶν ἀποστόλων*. Καὶ αὕτη ἡ ἐπιγραφή, πᾶσαν ἐμφανίζει τῶν πραγμάτων τὴν δύναμιν, καὶ ἐστὶ προοίμιον ὅλης τῆς πραγματείας τῆς ἐπαγγελίας. Οὐδὲ γὰρ πάντων τῶν ἀποστόλων ἐμφέρονται ἐν τῇ βίβλῳ αἱ πράξεις· ἀλλ' εἰ τις ἀκριβῶς ζητήσῃ, τὰ μὲν πρῶτα τῆς βίβλου Πέτρου ἐκφαίνει θαύματα καὶ διδασκαλίαν, ὀλίγη δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων· καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Παῦλον κενούται πᾶσα ἡ πραγματεία. Πέτρος τοίνυν μνημονεύεται καὶ Παῦλος, καὶ πῶς πάντων τῶν ἀποστόλων αἱ πράξεις καλοῦνται; Ἄλλ' ἐπειδὴ, κατὰ τὴν Παῦλον, δοξαζομένου μέλους ἐνός, συνδοξάζεται πάντα τὰ μέλη, οὐκ ἐπιγράψεν ὁ ἱστοριογράφος, *Πράξεις Πέτρου καὶ Παύλου*, ἀλλὰ, *Πράξεις τῶν ἀποστόλων*· κοινὸν τὸ ἐπάγγελμα. Ζητοῦμεν οὖν τίς ὁ συντάξας ταύτην τὴν βίβλον τῶν Πράξεων· πολλοὶ γὰρ, ἀγνοοῦντες τὸν συγγραφέα, εἰς πολλὰς καὶ διαφόρους ἐμερίσθησαν ἐννοίας, οἱ μὲν εἰπόντες ὅτι Κλήμης ὁ Ῥωμαῖος συνέταξεν αὐτάς, ἄλλοι δὲ λέγοντες, Βαρνάβας, ἄλλοι δὲ ὅτι Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστής. Ἐπεὶ οὖν εἰς διαφόρους ἐννοίας μερίζεται τὰ τῶν λογισμῶν αὐτῶν, ἐρηγνῆτα λάβωμεν τὸν συγγραφέα, τίς ἐστὶν καὶ τί ἐπραγματεύεται, καὶ εἰς αὐτὸν σημειώσῃ τὸν λόγον. Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποίησαν πρῶτον λέγει λόγον. Εἰ γὰρ τοῦτον μόνον συνέταξεν, οὐκ ἂν εἶπε· *Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποίησάν ημεῖς*. Ἰδοὺ οὖν εὐρίσκεται οὗτος ὁ λόγος δεύτερος· τὴν γὰρ πρῶτον ἡδὲ πεποίηται· ποῖον δὲ πρῶτον ἐποίησεν, αὐτὸς λέγει· *Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποίησάν ημεῖς περὶ πάντων, ὡς θεορίαις, ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν*. Ὡς δὲ ὅλον ὅτι οὐ Πράξεις συνέταξε ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ, ἀλλὰ Εὐαγγέλιον· *Πρῶτον λόγον, οὐχ ὧν ἐποίησε Πέτρος καὶ Παῦλος, ἀλλ' ὃν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν*. Ἀπὸ οὖν ὅτι ὁ τὸ Εὐαγγέλιον συντάξας Λουκᾶς, αὐτὸς καὶ τὰς Πράξεις συνέταξεν. Ἄλλὰ πρόσχευε, ἴδωμεν εἰ αὐτὸς ἐστίν. *Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποίησάν ημεῖς περὶ πάντων, ὡς θεορίαις, ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς [765] ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν, ἀχρι ἥς ἡμέρας ἐντειλόμενος τοῖς ἀποστόλοις διὰ Πνεύματος ἁγίου, οὗς ἐξελέξατο, ἀνελήφθη*.

b Duo mss. Regii ἐτίμησε (uns 1417 ἐτίμα) δὲ Θεὸς τὴν ἡμετέραν πόλιν τῇ ὁμωνυμίᾳ. Intra iidem ὡς ὁμωνυμία ἡ λεγομένη.

c Reg. κοινὸν γὰρ τὸ ἐγκώμιον, κοινὸν τὸ ἐπάγγελμα.

a Cod. 1186 hujus commatis loco, μὴ γίνου... πιστός, habet οὐ πολλῷ μᾶλλον τοῦτο ἀκούσας;

ἀντὶ τοῦ, Εἶπον τὰς πράξεις τοῦ Σωτῆρος καὶ τὰς διδασκαλίας ἕως τῆς ἀναλήψεως. Προσέχετε, παρακαλῶ. Τὸ μὲν πρῶτόν μου, φησὶν, σύνταγμα περιέχει τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου καὶ τὰς διδασκαλίας, καὶ ἔφθασε μὲν ὁ πρῶτος λόγος ἕως τῆς ἀναλήψεως. Εὐρίσκεις τοίνυν μήτε Ματθαῖον ὄντως, μήτε Μάρκον εἰ μὴ ἐν μέρει, μήτε Ἰωάννην πληρώσαντας τὸ Εὐαγγέλιον ἕως τῆς ἀναλήψεως, ἀλλὰ μόνον Λουκᾶν. Ματθαῖος μὲν γὰρ τέλος ἔχει τοῦ Εὐαγγελίου τοῦτο· Οἱ δὲ ἐνδεκα μαθηταὶ ἐπορεύθησαν εἰς τὸ ὄρος τῆς Γαλιλαίας, δαπν συνετάξατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς. Ὁρῶν δὲ αὐτοῖς, καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ· καὶ εἶπε· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Καὶ τοῦτο τέλος τοῦ Εὐαγγελίου. Ὡς δὲ πῶς ἀνελήφθη οὐκ εἶπεν. Μάρκος ὁμοίως λέγει· Καὶ ἐξῆλθον αἱ γυναῖκες ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ οὐδενὶ ἀπήγγειλλαν οὐδὲν ἐφοδοῦντο γὰρ. Καὶ μεθ' ἑτερα λέγει περὶ τῆς ἀναλήψεως ἐν συντόμῳ οὕτως· Ὁ μὲν οὖν Κύριος, μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτοῖς, ἀνελήφθη εἰς οὐρανὸν καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνοι δὲ ἐξεληθότες ἐκήρυξαν πανταχοῦ, τοῦ Κυρίου συνεργουῦντος καὶ τὸν λόγον βεβαιουῦντος διὰ τῶν ἐπακολουθούτων σημείων. Ἀμήν. Τοῦτο τὸ τέλος τοῦ Εὐαγγελίου. Οὐκ ἐγένετο δὲ ἀναλήψεως μνήμη κατὰ πλάτος ἐν Μάρκῳ. Ἰωάννης δὲ τὴν ἐπὶ τῆς λίμνης τῆς Τιβεριάδος ἐπιφάνειαν τοῦ Σωτῆρος εἶπεν· Λέγει τῷ Πέτρῳ, Πέτρε, φιλεῖς με; καὶ ἐπλήρωσε τὴν διέλεξιν. Καὶ ἔστι Ἰωάννης, καὶ οὐκ ἐμνημόνευσεν ἀναλήψεως, ἀλλὰ λέγει· Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεία ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἅτινα ἂν γράφηται καθ' ἑν, οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία. Οὕτε οὖν Ἰωάννης ὄντως, οὕτε Ματθαῖος ὄντως, οὕτε Μάρκος κατὰ πλάτος ἐμνημόνευσαν ἀναλήψεως. Αὐτὸς μόνος ὁ Λουκᾶς ἕως τῆς ἀναλήψεως διέγραψε τὸν λόγον κατὰ πλάτος. Διὰ τοῦτο λέγει· Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποίησάμην περὶ πάντων, ὃ Θεόφιλε, ὡς ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν, ὅχι ἥς ἡμέρας ἐντεταλμένος τοῖς ἀποστόλοις, οὐς ἐξελέξατο, ἀνελήφθη.

Θ'. Τίς ἐστὶν ὁ Θεόφιλος οὗτος; Κατὰ τοὺς τότε χρόνους ἡγεμὼν ἦν, καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ ὧν ἐδέξατο τὸ κήρυγμα· καὶ ὥσπερ ὁ ἀνθύπατος πῦτε τῆς Κύπρου, ἐν αὐτῷ τῷ ἀνθυπατεύειν ἐδέξατο τὸ κήρυγμα Παύλου· οὕτω καὶ ὁ Θεόφιλος ἡγεμὼν ὢν, τὸ τινικαῦτα ἐδέξατο τὸ κήρυγμα διὰ τοῦ Λουκᾶ. Ἀξιοὶ δὲ αὐτὸν τὸν μακάριον Λουκᾶν συντάξαι αὐτῷ καὶ τὰς πράξεις τῶν ἀποστόλων. Ἐβίδαξάς με, φησὶ, τὰ ἔργα τοῦ Σωτῆρος, βίδαξόν με λοιπὸν καὶ τὰ ἔργα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· διὰ τοῦτο προσφωνεῖ αὐτῷ καὶ τὸν δευτέρου λόγον. Καὶ γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον τὸ κατὰ Λουκᾶν πρὸς Θεόφιλον ἔγραψεν. Πόθεν τοῦτο ὄλην; Αὐτὸς ὁ Λουκᾶς λέγει· Ἐπειδὴ περ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διηγήσιν περὶ τῶν πεπληρορημένων ἡμῖν πραγμάτων, καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὕπηρεται γεγονότες τοῦ λόγου· ἔδοξε καί μοι παρηκολουθησάτι ἀνθρώποις πᾶσιν ἀκριβῶς [766] καθ' ἑξῆς γράψαι σοι, ἀνά-

τις Θεόφιλε, ἵνα γνῶς περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν. Τὸ δὲ, κράτιστε, ὡς τὸ λαμπρότατον· τότε γὰρ ἐπὶ τῶν λαμπροτάτων τοῦτο ἐξηρμάτιζε τὸ ἄξιωμα. Πόθεν τοῦτο ὄλην; Φησὶς ὁ ἡγεμὼν λέγει Παῦλον· Μαίρη, Παῦλε· ὁ δὲ, Ὁ μαίνομαι, κράτιστε φησὶς, τῷ ἡγεμόνι λέγει· οὕτω καὶ ἐνταῦθα· Κράτιστε Θεόφιλε. Εἰπὼν οὖν τὸ Εὐαγγέλιον πρῶτον ὁ Λουκᾶς, καὶ προσφωνήσας αὐτὸ Θεόφιλον, πάλιν τῷ αὐτῷ Θεόφιλον προσφωνεῖ καὶ τὸν δευτέρου. Ποῶν δὲ τοῦτον; Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποίησάμην περὶ πάντων, ὃ Θεόφιλε, ὡς ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν. Καὶ ἐποίησα τὸν λόγον μέχρι τίνος; Ἀχρι ἥς ἡμέρας ἐντεταλμένος τοῖς ἀποστόλοις, οὐς ἐξελέξατο διὰ Πνεύματος ἁγίου, ἀνελήφθη. Καθ' ὑπερβάτον ἐστίν. Συντάξα τὸ Εὐαγγέλιον ἀπ' ἀρχῆς, φησὶν, ὅχι ἥς ἡμέρας ἀνελήφθη, συνταξάμενος τοῖς ἀποστόλοις, οὐς ἐξελέξατο. Πρόσχε, παρακαλῶ. Οἷς καὶ παρέστησεν αὐτὸν ζῶντα μετὰ τὸ παθεῖν αὐτόν. Ὅρα εὐαγγελιστοῦ παρρησίαν· οὐδὲ ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἀπολιμπάνεται τῆς θεολογίας. Οὐκ εἶπεν, Οἷς ἐμνημόνευσεν, ἀλλ', Οἷς παρέστησεν αὐτὸν ζῶντα. — Λύεται γὰρ, φησὶ, τὸν γὰρ τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἑτερόν αὐτόν. — Οἷς καὶ παρέστησεν αὐτόν ζῶντα μετὰ τὸ παθεῖν αὐτόν ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις, δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ b.

γ'. Πρόσχε, παρακαλῶ. Ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Οὐ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῶν τεσσαράκοντα ἐπιφαινετο αὐτοῖς. Μετὰ γὰρ τὴν ἀνάστασιν πολλὴν περιέθηκε τῇ σαρκὶ ἀξιοπιστίαν, ἵνα μὴ τὸ συνεχὲς τῆς βίσεως ἐκλύσθῃ τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως. Ἔδει γὰρ αὐτὸν ἀναστάντα λοιπὸν τύποις θεικοῖς ἐπιφαινεσθαι, οὐκ αὐτοφάσις συνηθεῖα· διὰ τοῦτο λέγει· Ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα. Οὐκ αὐτοφία γὰρ ἦν, ἀλλὰ τεκμηρία· τίνα τοῦ αὐτοῦ εἶναι. Ἐφαίνετο γὰρ αὐτοῖς ἄλλῃ μορφῇ, ἄλλῃ φωνῇ, ἄλλῃ σχήματι. Ἐπὶ πολλὰς τοῖς ἀποστόλοις, καὶ οὐκ ἐγνωρίζετο. Ἐπὶ τῇ ἀλιεύσει τοῖς περὶ Πέτρον καὶ λέγει αὐτοῖς· Τενία, μήτε προσφάγιον ἔχετε; καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν, οὐ τὴν μορφήν, οὐ τὴν φωνήν, καὶ λέγει· Βάλετε εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ πλοίου τὸ δίκτυον, καὶ εὐρήσετε· καὶ βαλόντες ἤλυσαν πολλά. Μὴ καταλαβόντες οὖν αὐτόν ἀπὸ βίσεως, ἀπὸ τεκμηρίων τῆς δυνάμεως κατέλαβον. Διὰ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει τῷ Πέτρῳ, Ὁ Κύριός ἐστιν, οὐκ ὤφειλε πληροφορηθεῖς, ἀλλὰ τεκμηρίῳ δυνάμεως. Διὰ τοῦτο ὁ Λουκᾶς βοᾷ· Ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων.

Οὐχ ἀπλῶς ὀπτανόμενος, ἀλλὰ κατὰ καιρὸν φαινόμενος. Εὐρίσκομεν δὲ ἐπιτηρησάμενον ἀκριβῶς, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐνέδεικτον ὥσθι τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ὁ Σωτὴρ, καὶ τότε ἀνελήφθη πρὸς τὸν Πατέρα. Διὰ τὴν· Ἐπειδὴ γὰρ εἶχεν ἐνδεκα μαθητάς, τοῦ Ἰουδα ἐκκληθέντος, καὶ ἀπολέσαντος τὸν ἴδιον τόπον καὶ τὴν ἀξίαν διὰ τὴν κακὴν προδοσίαν ἣν εἰργάσατο, ἐνέδεικτον [767] ἐπιφαινεσθαι τοῖς ἀποστόλοις, καὶ οὐ πᾶσιν ὁμοῦ, ἀλλὰ διαφθῶς, ποτὲ μὲν τισὶν, ποτὲ δὲ τισὶν, ὥσπερ ἐνδε-

* Reg. οὐκ εἶπε Ματθαῖος;

b Addit. cod. 1186: Καὶ γὰρ πρὸ τῆς χθὲς ἦν ἀνάληψις, ἐπειδὴ τεσσαράκοντα ἡμέρας πληροῦνται ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως μέχρι τῆς ἀναλήψεως. Τῇ γὰρ πενητησῇ οὐκ ἦν ἀνάληψις, ἀλλ' ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοίτησις.

cirinam Servatoris usque ad assumptionem. Animum adhibete, obsecro. Primus, inquit, liber meus complectitur opera Domini et doctrinam ejus, pertingitque primus ille liber usque ad assumptionem. Comperies autem nec Matthæum ex toto, nec Marcum nisi ex parte tantum, nec Joannem complexisse totum Evangelium usque ad assumptionem, sed unum Lucam. Nam Matthæus hunc habet Evangelii finem: *Undecimi autem discipuli abierunt in montem Galilææ, ubi constituerat illis Jesus. Visus est autem illis, et adoraverunt eum; et dixit: Euntes docete omnes gentes. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. 28. 16-20).* Et hic finis Evangelii. Quomodo autem assumptus sit, non dixit. Marcus similiter dicit: *Et egressæ sunt mulieres de monumento, et nemini quidquam dixerunt; timebant enim (Marc. 16. 8).* Et paucis interpositis de assumptione sic breviter loquitur: *Et Dominus quidem, postquam loquutus est eis, assumptus est in cælum, et sedet a dextris Dei. Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmanse sequentibus signis. Amen (Ibid. v. 19. 20).* Illic finis Evangelii. In Marco assumptionis mentio non est fuisse descripta. Joannes vero Salvatorem ad stagnum Tiberiadis apparuisse narrat, aitque: *Dicit Petro, Petre, diligia me (Joan. 21. 15)?* et dialogum implevit. Certe Joannes hic stetit, nec memoravit assumptionem; sed dicit: *Multa quidem alia signa fecit Jesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros (Joan. 21. 25).* Nec Joannes itaque, nec Matthæus omnino assumptionem memorarunt, nec Marcus fuisse descripsit. Verum Lucas usque ad assumptionem explicatæ narrationem prosequutus est. Ideo dicit: *Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ cepit Jesus facere et docere, usque in diem qua præcipiens apostolis, quos elegit, assumptus est (Act. 1. 1. 2).*

9. Qui sit Theophilus, initio libri Actorum memoratus. — Quis est hic Theophilus? Illo tempore præfectus erat, et in præfectura sua prædicationem suscepit; ac quemadmodum proconsul Cypro Pauli prædicationem in proconsulatu suscepit: sic et Theophilus dum præfectus esset prædicationem admisit Lucæ ministerio. Rogavit autem et beatum Lucam, ut Apostolorum Acta sibi conscriberet. Servatoris, inquit, gesta me docuisti; doce me etiam gesta discipulorum ipsius: ideo illi secundum librum nuncupat. Etenim Evangelium secundum Lucam ad Theophilum scriptum est. Undenam id probetur, ipse Lucas indicat: *Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem rerum, de quibus certiores facti sumus, sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis: visum est et mihi, assequuto omnia a principio, diligenter ex ordine libri scribere, optime Theophile, ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem (Luc. 1. 1-4).* Illud vero, *Optime*, est quasi splendidissime: tunc enim splendidissimis hæc dignitas tribuebatur. Undenam id perspicuum est? Festus præses dicit Paulo, *Insanis,*

Paulus: cui ille: Non insanio, optime Feste (Act. 26. 24), præsidem compellans: sic et hic, Optime Theophile. Cum itaque de Evangelio primum Lucas loquutus esset, quod nuncupaverat Theophilo, rursus secundum librum eidem Theophilo nuncupat. Quem librum? Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ cepit Jesus facere et docere. Et quousque sermonem fecisti? Usque in diem, qua præcipiens apostolis, quos elegit per Spiritum sanctum, assumptus est. Est autem illud per hyperbaton seu transpositionem dictum. Evangelium composui a principio, inquit, usque in diem, qua assumptus est, postquam apostolis, quos elegerat, præcepta dedit. Animum adhibe, quæro. Quibus et præbuit seipsum vivum post passionem suam. Vide evangelistæ fiduciam: ne in Actibus Apostolorum quidem theologiam relinquit. Non dixit, Quibus apparens; sed, Quibus præbuit seipsum vivum. Nam Solvite, inquit, templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. Quibus præbuit seipsum vivum post passionem suam in multis argumentis per dies quadraginta apparens eis, et loquens de regno Dei (Joan. 2. 19)¹.

10. Attende, quæro. In multis argumentis per dies quadraginta apparens eis, et loquens de regno Dei. Per illos quadraginta dies non quotidie apparebat eis. Etenim post resurrectionem magnam carni suæ vim indidit ad fidem conciliandam, ne, si frequentius appareret, magnitudinem virtutis solveret. Oportebat enim illum post resurrectionem cum divinis signis apparere, nec se frequentius in conspectum dare: ideo dicit, *In multis argumentis per dies quadraginta.* Non enim se in conspectum dabat; sed erant hæc argumenta ipsum esse probantia. Apparebat enim illis alia forma, alia voce, alio habitu. Adstabat apostolis frequenter, nec ab eis cognoscebatur. Adit piscatores Petrum et socios, aitque iis: *Filioli, numquid habetis ad manducandum (Joan. 21. 5)?* et non cognoverunt eum, non formam, non vocem, dicique, *Mittite ad dexteram navigii rete, et invenietis (Ib. v. 6);* ac cum misissent, multa piscati sunt. Cum itaque eum non ex conspectu perciperent, ex argumentis virtutis percipiebant. Quapropter evangelista Joannes dicit Petro, *Dominus est (Ib. v. 7),* non visu suadente, sed argumento virtutis. Ideo clamat Lucas, *In multis argumentis per dies quadraginta apparens eis, et loquens.*

Quoties Christus post resurrectionem apparuerit. — Neque solum apparebat, sed etiam quandoque videbatur. Re diligenter observata comperimus. Servatorem post resurrectionem undecies visum fuisse sanctis apostolis, et tunc assumptum fuisse ad Patrem. Quare? Quia enim undecim habebat discipulos, postquam Judas expulsus fuerat, ac per nefariam predicationem, et locum suum et dignitatem perdiderat, undecies apostolis appareret, ac non omnibus simul, sed variis modis, aliquando his, aliquando illis, ut cum

¹ In Cod. 1898 additur: *Etenim nudius tertius ascensio aderat, cum quadraginta compleatur dies a resurrectione usque ad ascensionem. In Pentecoste enim non ascensio fuit, sed sancti Spiritus descensio.*

decem illis apparuit, absente Thoma; rursum apparuit, præsente Thoma. Numerum vero quærimus, quomodo constet eum undecies apparuisse propter undecim apostolos. Primum apparuit Mariæ in monumento discedenti, nec non aliis mulieribus. Nam mulieres illum prius, quam alii omnes, conspexerunt, quas et beatus Hesaias compellat: *Mulieres a spectaculo venientes, venite et annuntiate nobis* (Isai. 27. 11). Apparuit igitur mulieribus. Si quis voluerit calculum ducere, vident nunc circa numerum erremus. Primo mulieribus, Mariæ et reliquis: deinde Petro; postea Cleopæ et socio in via, cum Emmaus irent, cumque in fractione panis cognitus est. Undenam id liquet? Quod Petro apparuerit ante, quam his duobus. Ingressi sunt illi duo Cleopas et socius a vespere, ut annuntiarent discipulis se vidisse Dominum: et invenerunt apostolos dicentes, *Vere surrexit Dominus, et apparuit Simoni* (Luc. 24. 34). Dum illi duo quod viderant annuntiarent, fama præcesserat, quod Petrus vidisset Dominum. Hoc et Paulus significat his verbis: *Tradidi enim vobis in primis quod et accepi, quod Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum Scripturas, et quod surrexit et visus est Cephæ, deinde undecim discipulis* (1. Cor. 15. 5-5). Primum Petro, deinde illis. Apparuit igitur mulieribus primo, deinde Petro, postea foribus clausis Cleopæ et socio tertium, deinde decem discipulis, non præsente Thoma; deinde undecim discipulis præsente Thoma. Ecce jam quingies apparet. Postea quingentis fratribus: illud enim Paulus indicat his verbis: *Deinde visus est plus quam quingentis fratribus una vice, ex quibus plerique manent usque ad hoc tempus; ecce jam sexto*. Postea apparuit septem illis ad mare Tiberiadis piscantibus: deinde Jacobo secundum Paulum: sub hæc apostolis omnibus¹. Animum adhibe, quæso. Habes igitur primo mulieres, Petrum, Cleopam et socium, visionem fratrum decem Thoma absente, visionem undecim apostolorum, visionem quingentorum fratrum: ecce jam sexto; septimo, illis septem; octavo Jacobo; nono septuaginta discipulis; decimo in monte Galilææ; undecimo in Monte olivarum. Cum in resurrectione Dominus sæpe pacem repelierit, absurdum esset nos hunc calculum non repetere ad confirmationem. Habes igitur primo mulieres; secundo Petrum; tertio Cleopam et socium; quarto decem apostolos; quinto undecim apostolos; sexto quingentos; septimo septem illos; octavo Jacobum; nono septuaginta discipulos; decimo in monte Galilææ; undecimo in Monte olivarum.

11. Apparens eis per diem quadraginta, et loquens de regno Dei. Et convalescens præcepit eis ab Hierosolymis ne discederent; sed expectarent promissionem Patris, quam audistis a me (Act. 1. 3. 4). O magnam Servatoris tolerantiam! o multam bonitatem! o ineffabilem humanitatem! Esto, Domine, autem passionem una

¹ In duobus Codd. additur, non de undecim loquitur; dixit enim superius eum apparuisse Cephæ, et deinde undecim discipulis. Pergit 1186, deinde septuaginta; sub hæc apostolis omnibus; et 1447, apostolos dixit nunc septuaginta.

vixeris, una recubueris cum discipulis, quare post resurrectionem convalesceris? Ut ex his, inquit, Thomam de resurrectione certiorum faciam. Si namque, postquam id ita gestum est, etiam nunc sunt qui resurrectionem non credant; si id non factum esset, si non comedisset et bibisset cum illis: quis effrenata eorum ora compescuisset, qui de Salvatoris oeconomia quælibet temere proferre audent? Hinc discimus divinam et mysticam mensam honorare. Sæpe contigit ut ea, quæ sermones non emendaverant, mensa emendaret. Sæpe sexcenti conciliatores ne unam quidem inimicitiam solvere potuerunt, et una mensa bella sedavit. Ab iis, quæ præcesserunt, hujus rei argumentum accipe. Non cessabamus inimici esse Dei, adversus divinum verbum bellum gerentes, ut dicit Paulus: *Inimici cum essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus* (Rom. 5. 10). Inimici eramus. Missa fuit lex, nec reconciliavit: venerunt prophetae, et non persuaserunt; qui inimici Dei erant, inimici manserunt et hostes. Multi tyranni contra veritatem, multi Dei hostes erant contra piam religionem, multa verba, multa doctrinæ fuere, neque bellum sedarunt. Venit Christus, mensam fundavit suam, seipsum proposuit in cibum, et dixit: *Accipite, manducate* (Matth. 26. 26), et statim bellum solvit, pacique triumphum attulit. In Ægypto Dei hostes plagis afficit, et nemo obsequitur: tyrannos perculit, et nemo obtemperat. Hic seipsum proponit in cibum, et omnes erubescunt et obtemperant. Flagellis non persuadebat, et cum comeditur persuadet: cum comeditur, inquam, in mystica mensa. Nam Ego, inquit, sum panis qui de cælo descendit, et dat vitam mundo (Joan. 6. 41). Et convalescens ipsis loquebatur de regno Dei: et præcepit eis ab Hierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Dei Patris, quam audistis a me. Esto, audierimus a te, Domine: dixisti enim, Ascendo ad Patrem meum (Joan. 20. 17), et advocabo eum, et mittam vobis Spiritum veritatis, Paracletum. Tu hæc dixisti, Pater vero quandonam promisit? Non dixit, Ut expectarent promissionem meam, sed promissionem Patris, quam audistis a me. Profecto, inquit, Pater promisit, ego monui. Et ubinam promisit Pater? Si evolveris totum Evangelium, non invenies Patris vocem promittentis se discipulis daturum esse Spiritum sanctum. Ubinam ergo promisit? In prophetis, ut dicit Paulus: *Paulus servus Jesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo* (Rom. 1. 1-3).

12. Cum prius ergo promiserit Evangelium, prius promisit etiam se daturum esse Spiritum sanctum. Ubinam illa promissio Spiritus? Vobiscum quæro quasi unus ex vobis; cum vere unus ex vobis sim fide et caritate erga Christum. Sæpe namque vestra caritati dixi, oves et pastores ex humana divisione sic vocari: nam erga Christum omnes sumus oves. Et enim tam pastores, quam ii qui pascuntur, ab uno superno pastore pascuntur. Ubinam ergo promisit? Dicit Deus per prophetam Joel: *In novissimis diebus,*

ἐφάνη τοῖς δέκα, καὶ οὐ παρὼν ὁ Θωμᾶς· πάλιν ἐφάνη, παρόντος Θωμᾶ. Ζητοῦμεν δὲ τὸν ἀριθμὸν, πῶς συνίσταται εἰ ἐνδέκατον ἐφάνη διὰ τοὺς ἐνδεκα ἀποστόλους. Ἐφάνη πρῶτον τῇ Μαρίᾳ ἐν τῇ μνηματι ἀπερχομένη, καὶ ταῖς ἑλλαις γυναῖξιν. Πρὸ γὰρ πάντων αἱ γυναῖκες αὐτὸν εἶδον, ἃς καὶ ὁ μακάριος Ἡσαΐας προσκαλεῖται· *Γυναῖκες ἀπὸ θύας ἐρχόμεναι, δεῦτε, καὶ ἀπαγγείλατε ἡμῖν*. Ἐπεφάνη τοίνυν ταῖς γυναῖξιν. Ὁ βουλόμενος λογοθετεῖν, ὁράτω μήπω διασφάλωμεν τὸν ἀριθμὸν. Πρῶτον ταῖς γυναῖξιν, Μαρίᾳ καὶ ταῖς λοιπαῖς· ἔπειτα Πέτρῳ, εἴτα τοῖς περὶ Κλεώπαν ἐν τῇ ὁδῷ, ὅτε εἰς τὴν Ἐρμαιοῦς ἀπήγεσαν, ὅτε ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου ἐφανερώθη. Πόθεν δὲ τοῦτο ὅλον; Ὅτι πρὸ τῶν δύο τούτων ὤφθη τῷ Πέτρῳ. Εἰσὶλλον οἱ δύο ἀπὸ ἐσπέρας οἱ περὶ Κλεώπαν, ὥστε ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς, ὅτι Εἰδομεν τὸν Κύριον· καὶ εὗρον τοὺς ἀποστόλους λέγοντας, ὅτι Ὅντως ἡγέρθη ὁ Κύριος, καὶ ὤφθη Σίμωνι. Ἐν ὅσῳ οὖν ἀπήγγειλαν οἱ δύο τὴν θέαν, προέλαβεν ἡ φήμη, ὅτι Πέτρος εἶδε τὸν Κύριον. Τοῦτο καὶ Παῦλος ἐπισημαίνεται λέγων· *Παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις, ὃ καὶ παρέλαβον, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ ὅτι ἀνέστη καὶ ὤφθη Κηρῷ, εἴτα τοῖς ἐνδεκα*. Πρῶτον Πέτρῳ, εἴτα ἐκείνῳ. Ἐφάνη τοίνυν ταῖς γυναῖξιν πρῶτον, εἴτα Πέτρῳ δευτέρῳ, εἴτα τοῖς περὶ Κλεώπαν τρίτον, εἴτα τοῖς δέκα τῶν θυρῶν κλεισμένων, μὴ παρόντος Θωμᾶ, τέταρτον· εἴτα τοῖς ἐνδεκα παρόντος καὶ τοῦ Θωμᾶ· ἰδοὺ πέμπτον. Εἴτα πάλιν φαίνεται ἀδελφοῖς· πεντακοστίῳ· ὃ γὰρ Παῦλος καὶ τοῦτο ἐπισημαίνει λέγει· *Ἐπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοστίῳ ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἐξ ὧν οἱ πλείους μένουσιν ἕως ἄρτι*. ἰδοὺ ἕκτον. Εἴτα ὤφθη τοῖς ἐπὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος ἀλιεύουσιν· εἴτα ὤφθη Ἰακώβῳ κατὰ τὸν Παῦλον· εἴτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσι. Πρόσχε·^a, παρακαλῶ. Ἐχεις οὖν πρῶτον τὰς γυναῖκας, τὸν Πέτρον, τοὺς περὶ Κλεώπαν, τὴν ὅπασίαν τῶν δέκα ἐκτὸς τοῦ Θωμᾶ, τὴν τῶν ἐνδεκα, τὴν τῶν πεντακοσίων ἀδελφῶν, ἰδοὺ ἕκτον· ἔβδομον τοῖς ἐπὶ τῇ θάλασσῃ, ἕκτον τοῖς ἐβδόμηκοντα, δέκατον εἰς τὸ ὄρος τῆς Γαλιλαίας, ἐνδέκατον εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν. Εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος πολλάκις ἐπαναλαβόντος τὴν εἰρήνην, ἀποπνέοντες ἡμᾶς μὴ ἐπαναλαβεῖν τὴν ψῆφον εἰς βεβαίωσιν. Ἐχεις τοίνυν πρῶτον τὰς γυναῖκας, δεύτερον τὸν Πέτρον, τρίτον τοὺς περὶ Κλεώπαν, τέταρτον τοὺς δέκα, πέμπτον τοὺς ἐνδεκα, ἕκτον τοὺς πεντακοσίους, ἔβδομον τοὺς ἐπὶ τῇ θάλασσῃ, ἕκτον τοὺς ἐβδόμηκοντα, δέκατον ἐπὶ τὸ ὄρος τῆς Γαλιλαίας, ἐνδέκατον ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν.

α'. Ὑπανόμμενος αὐτοῖς δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Καὶ συναλιζόμενος παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, [768] ἣν ἡκού-

^a Addunt duo codd. Οὐ περὶ τῶν ἐνδεκα λέγει· προέλαβον γὰρ εἶπεν διὰ ὡφθ. Κηρῷ. Εἴτα τοῖς ἐνδεκα. Pergit 1186 εἴτα τοῖς ἐβδόμηκοντα· ἔπειτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσι. Πρόσχε, κτλ. Sed 1417 ἀποστόλους· δὲ λέγει νῦν τοὺς ἐβδόμηκοντα. Πρόσχε, κτλ.

σατέ μου. Ὡς τῆς πολλῆς ἀνεξικακίας τοῦ Σωτῆρος! Ὡς τῆς πολλῆς ἀγαθότητος! Ὡς τῆς ἀφάτου φιλοανθρωπίας! Ἔστω, Δέσποτα, πρὸ τοῦ πάθους συνηθίας καὶ συναναλίστου τοῖς μαθηταῖς· διὰ τί μετὰ τὴν ἀνάστασιν συναλίσξῃ; Ἰνα βεβαιώσω ἐν αὐτοῖς, φησί, τῷ Θωμᾷ τὴν ἀνάστασιν. Εἰ γὰρ τοῦτο γανομένου εἰσὶ τινες ἐν καὶ νῦν διαπιστοῦντες τὴν ἀνάστασιν· εἰ μὴ τοῦτο ἐγένετο, καὶ συνάγαγε καὶ συνέπειν αὐτοῖς, τίς ἂν ἐπειθεν αὐτὸν τὰ ἀγαλλυντα στόματα, τολμώντων βαθείας λέγειν πάντα περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας; Ἐντεῦθεν διδασκόμεθα τὴν θέαν καὶ μυστικὴν τράπεζαν τιμῆν. Πολύκις γὰρ ἂ μὴ κατῴρῃσε λόγος, κατῴρῃσε τράπεζα. Πολύκις μυρίοι σύμβουλοι καὶ μίαν ἔχθραν οὐκ ἔλυσαν, καὶ μία τράπεζα πολέμους κατέλυσε. Ἀπὸ τοῦ προηγουμένου λάβε τὴν ἀπόδειξιν. Ὁ διελιμπνόμενος ἔχθροι ὄντες τοῦ Θεοῦ ἐκπεπολημμένοι πρὸς τὸν θεὸν λόγον, ὡς λέγει Παῦλος· *Ἐχθροὶ ὄντες κατηλιπόμενοι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ*. Ἐχθροὶ ἦμεν· ἀποσταλὴν νόμος καὶ οὐ διήλασεν· ἤλθον προφῆται, καὶ οὐκ ἐπίεισαν· ἀλλ' ἔμεναν οἱ ἔχθροὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ πολέμιοι. Πολλοὶ τύραννοι κατὰ τῆς ἀληθείας, πολλοὶ θεομάχοι κατὰ τῆς εὐσεβείας, πολλοὶ λόγοι, πολλὰ διδασκαλία, καὶ οὐκ ἔλυσαν τὸν πόλεμον. Ἦλθεν ὁ Χριστὸς, ἐπέχε τὴν ἐαυτοῦ τράπεζαν, προέθηκεν ἑαυτὸν εἰς βρώσιν, καὶ εἶπε, *Λάβετε, φάγετε*, καὶ εὐθέως τὸν πόλεμον ἔλυσε, καὶ τὴν εἰρήνην κατεβράβευσεν. Ἐν Αἰγύπτῳ μαστίζει τοὺς θεομάχους, καὶ οὐδεὶς ὑπακούει· τύπτει τοὺς τυράννους, καὶ οὐδεὶς πείθεται. Ἐνταῦθα δὲ προτίθησιν ἑαυτὸν εἰς βρώσιν, καὶ πάντας αἰδούντων καὶ παιδόντων. Μαστίζειν οὐκ ἐπίεισαν, καὶ ἐσθίόμενος πείθει. Ἐσθίόμενος λέγω κατὰ τὴν μυστικὴν τράπεζαν. Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, εἰμὶ ὁ ἄρτος ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ. Καὶ συναλίσσόμενος αὐτοὺς ἐλάλει τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ· καὶ παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἡκούσατέ μου. Ἔστω, ἡκούσασμέν σου, Δέσποτα· εἰπας γὰρ, *Ἀναβαίνει πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ παρακαλῶ αὐτὸν, καὶ ἀποσταλῶ ὑμῖν τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸν παράκλητον*. Σὺ εἰπας ταῦτα, ὃ δὲ Πατὴρ τότε ἐπηγγείλατο; Οὐκ εἶπας, Ἀναμένειν τὴν ἐπαγγελίαν μου, ἀλλὰ, *τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἡκούσατέ μου*. Ναί, φησὶν, ὁ Πατὴρ προεπηγγείλατο, ἐγὼ ὑπέμνησα. Καὶ ποῦ ἐπηγγείλατο ὁ Πατὴρ; Ὅλον ἐάν ἀναπτύξῃς τὸ Εὐαγγέλιον, οὐκ εὐρίσκεις γενητὴν Πατὸς ἐπαγγελλομένην τοῖς μαθηταῖς διδόναι Πνεῦμα ἅγιον. Καὶ ποῦ ἐπηγγείλατο; Ἐν τοῖς προφήταις, ὡς λέγει Παῦλος· *Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς ἐπαγγέλιον Θεοῦ, ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν Γραφαῖς ἁγίαις περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ*.

β'. Προεπαγγελλόμενος τοίνυν τὸ Εὐαγγέλιον, προεπηγγείλατο καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διδόναι. Ποῦ οὖν ἡ ἐπαγγελία τοῦ Πνεύματος; Ζητῶ μεθ' ὑμῶν ὡς εἰς ἐξ ὑμῶν ὃν τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ τῇ περὶ τοῦ Χριστοῦ. Εἶπον γὰρ πολλάκις πρὸς τὴν ὁμασίαν ἀγάπην, ὅτι πρόβατα καὶ ποιμένες πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην [769] εἰσι διαίρεται, πρὸς δὲ τὸν Χριστὸν πάντες πρόβατα. Καὶ γὰρ οἱ ποιμαίνοντες καὶ οἱ ποιμαινόμενοι ὅψ' ἐνὸς τοῦ ἀνω ποιμένος ποιμαίνονται. Ποῦ γὰρ ἡ ἐπαγγελία; Λέγει ὁ Θεός· διὰ τοῦ

προφήτου Ἰωήλ· Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὁμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὁμῶν. Ἰδοὺ οὖν ἡ ἐπαγγελία. Πού οὖν ἡ ἐκβασις; Ὅτε ἦλθε τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἰς τοὺς ἀποστόλους, καὶ διένειμεν αὐτοῖς τῶν γλωσσῶν τὴν διαίρεσιν, καὶ ἐλάλουν γλώσσαις. Ὑποτασσόντο δὲ ὡς μεθύοντες, καὶ λέγει Πέτρος· Ἀνδρες Ἰσραηλῖται, τί προσέχετε τοῖς ἀνδράσι τούτοις ὡς μεθύουσιν; Τρίτη γὰρ ὥρα ἐστὶν ἀκμὴν τῆς ἡμέρας. Ἀλλὰ τοῦτο ἐστὶ τὸ εἰρημέτερον ὑπὸ τοῦ προφήτου Ἰωήλ, ὅτι Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει Κύριος, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. Αὕτη ἡ ἐπαγγελία τοῦ Πατρὸς. Ἀλλὰ πόθεν ὁρῶν ὅτι ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς ἦν ἡ ἐπαγγελία; ἐπειδὴ οἶδα καὶ τὸν ὕδιν λαλοῦντα ἐν τοῖς προφήταις, πόθεν τοῦτο, εἰ ὁ Πατὴρ ἦν ὁ λέγων; Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὁμῶν καὶ οἱ θυγατέρες ὁμῶν. Καὶ δώσω, φησὶ, σημεῖα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐν τῇ γῇ κάτω, αἶμα καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδα καπνοῦ. Εἰπον πολλάκις αἶμα τὸ ἐκ τῆς πλευρᾶς ἐξελθόν· σημεῖον γὰρ ἦν μέγιστον ἀπὸ νεκροῦ σώματος προερχόμενον ἰδεῖν· αἶμα τὸ ἀπὸ πλευρᾶς βεῖσαι, πῦρ τὸ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων κατελθόν. Αἶμα καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδα καπνοῦ. Ὁ ἥλιος μεταστραφῆσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἶμα, πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. Ὅρα τὸν λαλοῦντα θεὸν Πατέρα, πῶς τὸν ὕδιν ἐρμηνεύει λέγων· Πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου· καὶ οὐ λέγει· Τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν. Τί οὖν; Εἰ σὺ θίδως σημεῖα, πῶς εἰς ἄλλον μεταφέρεις τὴν ἐννοίαν, λέγων, Πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ; Πρόσεχε. Ἵσως ἐρεῖ τις τὸν προφήτην λέγειν ἐκ προσώπου ἰδίου· Πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν. Ἀλλ' οὐκ ἦν εἰπεῖν τὸν προφήτην· Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. Καὶ ἔσται, πᾶς δὲ ἂν ἐπικαλέσθῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. Τοῦτο οὖν ὁ Θεὸς ἐν ταῖς προφήταις λέγει. Καὶ Παῦλος αὐτῷ ἐπιφέρει λέγων· Ὁ δὲ αὐτὸς Κύριος πάντων, κλυτὸν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν. Πᾶς γὰρ δὲ ἂν ἐπικαλέσθῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. Εἴτα δεικνύς ὅτι εἰς Χριστὸν εἰρηται, λέγει· Πῶς οὖν ἐπικαλέσθῃται εἰς δὲ οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς δὲ πιστεύουσιν οὐ οὐκ ἤκουσαν; πῶς δὲ ἀκούσονται χωρὶς κηρύσσοντος; πῶς δὲ κηρύξουσιν, ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσιν; καθὼς γέγραπται· Ὡς ὥραιοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθὰ! Πρόσεχε, παρακαλῶ. Παρηγγεῖλε, φησὶν, αὐτοῖς ἀπὸ ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μου, ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας. Μετὰ γὰρ τεσσαράκοντα ἡμέρας δέκα ἦσαν ἡμέραι [770] ἕως τῆς Πεντηκοστῆς, ἐν ᾗ ἐπέφανε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐβάπτισε τοὺς ἀποστόλους, οὐχ ὕδατι, ἀλλὰ πυρὶ.

17. Ὅδε τοίνυν λύεται τὸ ζήτημα τὸ παρὰ πολλῶν ζητούμενον. Ἐξήτησαν γὰρ πολλοὶ, εἰ πρὸ τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος βαπτισμένοι ἦσαν οἱ ἀπόστολοι τῷ βαπτίσματι τῷ εὐαγγελικῷ. Ἡμεῖς δὲ οὐτε ἀποφαινόμεθα, οὐτε λογισμοῖς ἐγχειρίζομεν ἀνθρωπίνους τοσαύτην δικαιολογίαν, ἀλλὰ τοῖς γεγραμμένοις στοιχοῦμεν. Εὐρίσκομεν τοὺς ἀποστόλους λαβόντας βάπτισμα πρὸ τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ, τὸ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Ὁ Σωτὴρ δὲ πρὸ τοῦ πάθους οὐ δίδωσι βάπτισμα ἄλλο, ἵνα μὴ λύσῃ τὸ Ἰωάννου κήρυγμα, καὶ δώσῃ ἀπορρήν τοῖς ἀντιλέγουσιν Ἰουδαίοις, ὅτι πρὸς ὕδριν τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου ἐπεισ-ἤγαγεν ἄλλο ἴδιον βάπτισμα, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦς ἔχον τὸν ἀρραδῶνα τὸν ὕδατος, τερνῶν αὐτοὺς τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο ὡς μηδέπω λαβοῦσι Πνεῦμα λέγει, Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον, μετὰ τὴν ἀνάστασιν· καὶ φησιν· Ἀπέλθετε εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἀναμειγνύετε ἐκεῖ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μου, ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας· οὐκ ἐτι ὕδατι· ἔλαβον γὰρ· ἀλλὰ Πνεύματι ἁγίῳ· οὐκ ἐπεισ-άγει ὕδωρ τῷ ὕδατι, ἀλλ' ἀναπληροῖ τὸ λείπον τῷ λειπομένῳ. Ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας· ἀντὶ τοῦ, μετὰ δέκα. Τίς οὖν χρεῖα τῶν διαλειμμάτων; Τίς; Αἱ δέκα ἡμέραι αἱ μεταξὺ· ἐγγυμνάζων τὴν πίστιν τῶν ἀποστόλων. Ἡουχαυτοῦς γὰρ τῆς χάριτος, καὶ μηδενὸς φαινομένου, ἐγγυμνάζεται αὐτῶν ἡ πίστις, εἰ ἐκδόντας αὐτοὺς ἀφευθὴ τὴν ἐπαγγελίαν. Ἐπηγγελίη καὶ εἶπεν· Οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας. Οὐ μὴν ὥριστο τὰς ἡμέρας, ἀλλ' οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας. Οὐ πάντα ἐπιτρέπει ἡμῖν εἰδέναι ὁ Σωτὴρ, ἀλλὰ δεικνύων ἔχειν μέτρα δεσποτικῆς τάξεως· Ἄ ἀκούεις, διδάσκου· ἀ δὲ μὴ μανθάνεις, μὴ περιεργάζου. Ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Ὅτε οὖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπεφοίτησεν αὐτοὺς τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, ἐπλήρωσαν ὅλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι, ἵνα τῷ Πνεύματι ὧσιν βαπτισμένοι, ὡς ἐν ὕδατι. Συμπλέκει δὲ τῇ ἀοράτῳ ὅψει τὴν ὁραμένην, λέγω δὴ τὴν τὸν γλωσσῶν. Ἐβαπτισθῶσαν οὖν ἐν Πνεύματι. Καὶ ὅτι αὐτὸ τοῦτο τὸ βαπτισθῆναι ἦν Πνεῦμα ἅγιον λαβεῖν, μαρτυρεῖ ἄλλη ἱστορία. Ἐγκαλουμένου γὰρ Πέτρου παρὰ τῶν μαθητῶν· Διὰ τί εἰσῆλθες πρὸς ἀνδρας· Ἐλλήνας καὶ κατήχησας αὐτούς, καὶ βαπτίσματος καὶ μυστηρίων μετέδωκα; λέγει· Ἐγὼ ἤμην ἐν Ἰόππῃ τῇ πόλει, Κορνήλιος δὲ τις ἐκατοντάρχης ἀπέστειλε πρὸς με, καὶ ἀπελθὼν ἐδίδασκον τὸν λόγον· ἐγένετο δὲ ἐν τῷ λαλεῖν με, ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἐν ἀρχῇ. Καὶ ἵνα δείξῃ ὁ Πέτρος ὅτι τὸ λαβεῖν τοὺς περὶ Κορνήλιον τὸ Πνεῦμα βάπτισμα ἦν, εὐθέως λέγει· Καὶ ἐμνημόνησεν τῶν ῥημάτων τοῦ Κυρίου, ὡς ἔλεγε, ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ.

[771] δ'. Ὅταν οὖν βαπτισμένοι πρὸ τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου οἱ ἀπόστολοι ὕδατι, καὶ λελουμένοι· ἦν δὲ τὸ λουτρὸν ἐκεῖνο εἰς ἀφεσιν ἁμαρτιῶν, ἀλλ' οὐ μετοχὴ Πνεύματος ἁγίου. Ἡλθε γὰρ, φησὶν, Ἰωάννης κηρύττων ἐν τῇ ἐρήμῳ βάπτισμα μετάνοιαν εἰς ἀφεσιν ἁμαρτιῶν. Καὶ ὅτι τοῦτο εἶχον οἱ ἀπόστολοι, πόθεν εἰσόμεθα; Δείξωμεν τοῦτο. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν ὅτι Ἰωάννης ἐβάπτισεν ὑμᾶς ὕδατι, ἀλλ' ὅτι

dicit Dominus omnipotens, effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae (Joel 2. 28). En igitur promissionem. Eventus quondam? Cum descendit Spiritus sanctus in apostolos, et distribuit eis linguarum divisionem, et loquebantur linguis. In ebrietatis suspicionem vocabantur, dicitque Petrus: *Viri Israelitae, quid attenditis his hominibus quasi ebriis, cum sit hora diei tertia? Sed hoc est quod dictum est per prophetam Joel: In novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem (Act. 2. v. 14-17). Hæc est Patris promissio. At undenam liquet promissionem ex persona Patris esse? quandoquidem novit etiam Filium in prophetis loquutum, undenam liquet Patrem hoc dixisse? Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae. Dabo, inquit, signa in caelo sursum, et in terra deorsum; sanguinem, et ignem, et vaporem fumi (Joel. 2. 30). Dixi sæpe, sanguinem latere fluentem: signum enim erat maximum a mortuo corpore sanguinem effluentem videre; sanguinem e latere manantem; ignem in apostolos descendentem. Sanguinem, et ignem, et vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et illustris (a). Animadvertite loquentem Deum Patrem, quomodo Filium indicet, quando dicit, Antequam veniat dies Domini; non dicit, Dies meus. Quid igitur? Si tu das signa, cur in alium intelligentiam transfers, dicens, Antequam veniat dies Domini magnus et illustris? Animum adhibe. Forte dicat quispiam prophetam loqui ex sua propria persona: Antequam veniat dies. At non poterat dicere propheta: Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, antequam veniat dies Domini magnus et illustris. Et erit, omnia quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit. Hoc itaque Deus in prophetis dicit, Paulus vero hæc adjicit: Ipse autem Dominus omnium, dives in omnes, qui invocant illum. Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit (Rom. 10. 12. — 13). Deinde ostendens hoc de Christo dictum esse, ait: Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo vero audient sine prædicante? quomodo autem prædicabunt, nisi mittantur? Sicut scriptum est: Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona (Ib. v. 14. 15)! Animum adhibe, queso. Præcepit, inquit, eis ab Hierosolymis ne discederent, sed exspectarent promissionem Patris, quam audistis a me; quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies (Act. 1. 4. 5). Nam post quadraginta dies decem erant dies usque ad Pentecosten, in qua apparuit Spiritus sanctus, et baptizavit apostolos, non aqua, sed igne.*

13. Hic itaque solvitur quæstio a plurimis mota. Multi quæsierunt, num ante Salvatoris passionem

(a) hic multa ex regio 2030 excerptimus, quæ non erant in Ottoboniana.

baptizati fuerint apostoli baptismo evangelico. Nos vero neque sententiam dicimus, neque ratiocinibus humanis tantam controversiam aggredimur, sed Scripturis hæremus. Comperimus apostolos ante passionem Christi baptisma Joannis Baptistæ accepisse. Servator autem ante passionem aliud baptisma non dedit, ne Joannis prædicationem abrogaret, ansamve contradicendi Judæis præberet, quod ad Joannis Baptistæ contumeliam aliud sibi proprium baptisma induxisset, sed illos sinebat pignus aquæ habere, reservans illis gratiam Spiritus. Quamobrem quasi nondum accepissent Spiritum, ait, Accipite Spiritum sanctum; additque: Abiite Hierosolymam; et ibi exspectate promissionem Patris, quam audistis a me; quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies; non ulterius aqua: jam enim acceperant; sed Spiritu sancto: non addit aquam aquæ, sed complet id quod deficiebat. Vos autem baptizabimini in Spiritu sancto non post multos hos dies; scilicet post decem dies. Quid opus est intervallo? Quod intervallum? Decem dies quæ intercesserunt; quibus apostolorum fidem exercitavit. Nam quiescente gratia, et nemine apparen- te, eorum fides exercebatur, num quasi veracem expectent eum, qui pollicitus est. Promisit enim dicendo, Non post multos hos dies. Non definiit dies, sed dicit, Non post multos dies: non omnia nos scire concedit Servator, sed ostendit se mensuram tenere dominicæ auctoritatis. Quæ audis, discite; quæ non didiceris, ne curiose inquire. Vos autem baptizabimini in Spiritu sancto. Cum igitur Spiritus sanctus supervenit eis in die Pentecostes, replevit totam domum ubi erant sedentes, ut baptizati essent in Spiritu sancto, velut in aqua. Ea vero quæ in hac visione sub aspectum non cadebant, commiscet cum iis quæ sub sensum cadebant, nempe donum linguarum. Baptizati sunt ergo in Spiritu. Quod autem Spiritum accipere idipsum esset quod baptizari in Spiritu, testificatur alia historia. Cum enim Petrus reprehenderetur ab aliis discipulis: Cur ingressus es ad viros gentiles, et instituiti eos, ac baptismi et mysteriorum participes reddidisti? respondit: Ego eram in Joppe urbe, Cornelius autem quidam centurio misit ad me, et abiens docebam eum: factum est autem cum loquerer, decedit in eos Spiritus sanctus, sicut et in nos in initio. Et ut ostenderet Petrus, quod accipiendo Spiritum sanctum Cornelius et socii baptizati fuissent, statim dixit: Recordatus sum autem verborum Domini, sicut dicebat: Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini in Spiritu sancto (Act. 11. 16).

14. Erant igitur ante passionem Domini apostoli aqua loti: lavacrum autem illud erat in remissionem peccatorum, sed non erat participatio Spiritus sancti. Nam venit, inquit, Joannes prædicans in deserto baptismum penitentiae in remissionem peccatorum (Marc. 1. 4). At undenam sciemus hunc baptismum accepisse apostolos? Hoc demonstramus. Non dixit, Joannes baptizavit vos aqua; sed baptizavit tantum. Nondum

autem palam est eum apostolos baptizasse. Undenam ergo id liquidum? Audi prudenter. Cum enim Petrus repugnando diceret, *Domine, non mihi lavabis pedes in æternum*: respondit Servator: *Nisi laveris te, non habebis partem mecum*. Respondit Petrus: *Domine, non tantum pedes, sed et manus et caput*; respondit Servator: *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lauet* (Joan. 13. 8-10). Vides quo pacto lavacrum confirmaverit? Ubi namque non nominatur Pater et Filius et Spiritus sanctus, baptismus penitentiae est; ubi vero nominatur, baptismus adoptionis. Servator non abrogavit baptismum penitentiae, sed complexit, et adiecit baptismum in Trinitate baptismum sancti Spiritus. Hæretici vero quantum in ipsis fuit, baptismum in Trinitate constitutum abrogarunt. Non reveriti enim sunt mali isti dominicam vocem: *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lauet*. Vos autem baptizabimini in Spiritu sancto non post multos hos dies. Dehinc ostenditur aviditas humanæ naturæ ejusque curiositas: quoniam proprium est hominibus interrogare semper, Quandonam consummatio? quando veniet Christus? post quot annos finis aderit? quandonam regnum cælorum apparebit? apostoli humanis exercitati incommotis ex Servatore scisciantur. Igitur qui conreuerant interrogabant eum dicentes: *Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel* (Act. 1. 6)? Quoniam dixerat ipsis, *Cum venerit Filius hominis in gloria sua*, dicunt ei, *si in tempore hoc?* discere cupiebant, an e propinquo esset expectatio, an procul salus. Quibus Servator, *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate* (Ibid. v. 7). Apostolis ne tempora quidem explorare fas erat; et hæreticis licitum erit substantiam tempora excedentem, et naturam æternam scrutari? Cum hæreticus quispiam ita quæsierit, Quo pacto genuit Pater? quis divinæ generationis modus? tu illi dominicam vocem reponas, *Non est vestrum nosse tempora vel momenta*; non est vestrum nosse Dei generationem et substantiam; nec tantum non est vestrum, sed neque angelorum, neque archangelorum, neque cujusvis creatæ potestatis. Sed cujusnam est nosse? Nemo novit Patrem nisi Filius, neque Filium quis novit nisi solus Pater (Matth. 11. 27); neque profunda Dei, nisi spiritus Dei: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta*. Non revereris apostolorum modum? qui cum Servatore vixerant, quibus ipse apparuit, qui ab illo illuminati, illud tamen nosse non permittantur, sed docentur modum suum non transcendere, illudque audierunt, *Non est vestrum nosse tempora vel momenta*: et tu scrutaris? Daniel quidem didicisti tempora et momenta novisse: nam ait, *Septuaginta hebdomades abbreviata sunt super populum tuum. A verbo dierum exitus, ut ædificetur templum; hebdomades septem, et hebdomades sexaginta et duæ et una* (Dan. 9. 24). En hic tempora ediscere potuit; verum ex illa temporum ratione hominum audaciam refrenat, ut discant se, si hæc tempora ediscere non permittantur, multo minus debere divinam generationem scrutari, *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ*

Pater posuit in sua potestate. Ergone Filius non posuit in sua potestate; sed in potestate Patris sunt sæcula et tempora, Filiusque nihil habet cum illo commune? Si nihil habet commune Filius circa tempora, momenta et sæcula, mentitur Paulus cum dicit: *In novissimo dictum horum loquutus est nobis in Filio, per quem servit et sæcula* (Heb. 1. 4. 2). Si sæculorum conditor Filius, ergo illa in ejus potestate sunt: et illud est quod ait Paulus, *Quos Pater posuit in sua potestate*. Potestatem ergo Patris vocat Filium, quemadmodum et virtutem et sapientiam. Christus enim Dei virtus et Dei sapientia (1. Cor. 1. 24).

15. *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, sed accipietis virtutem supervenientis sancti Spiritus in vos* (Act. 1. 7. 8). Accipietis virtutem, non ut scrutemini tempora vel momenta, sed ut credatur Domino: *Et eritis mihi testes in Jerusalem et in omni Judæa et Samaria, et usque ad terminum terræ*. Ne metiaris ordinem verborum, sed auctoritatis potentiam. Hic dixit, Prædicate ubique: illud potestatem ejus indicat, si verba rei exitus sequatur. Possum et ego auctoritate et arrogantia usus, adstantibus vel domesticis paucis vel fratribus¹ dicere: Proficiscimini ad gentes, et omnes docete, omnes convertite, barbaras occidite, cunctos imperio adversantes concidite²: verba prodeunt; sed si gesta ipsa non sequantur, non modo mendax deprehendor, sed etiam ut arrogans et temerarius punior. Examinentur ergo verba Servatoris, non ex iis quæ dixit, sed etiam ex iis quæ perfecit. Dixit, *Docete omnes gentes* (Matth. 28. 19); si dictum illud non in opus exierit, illud arrogantia erat, at non auctoritas divina. Dixit, Prædicate usque ad terminum terræ: si quis sit terminus vel extremus terræ, qui prædicationis expertus fuerit, prædictio falsa est: si autem res ipsæ plus quam verba splendant, veraces sunt testes, verax ille cui testimonium perhibent. *Et cum hæc dixisset, videntibus illis elevatus est* (Act. 1. 9). Poterat non palam ascendere; sed sicut testes resurrectionis habuit oculos discipulorum, sic et ipsos oculatos assumptionis testes constituit. *Videntibus illis elevatus est* (a); *ab eis sublatum est, et ferebatur in cælum, et nubes suscepit eum: cumque intuerentur in cælum euntem illum* (Ibid. et Luc. 24. 51; Act. 1. 10), assumptus, elevatus est, sursum ferebatur, et ingressus est: *Non enim in manufacta sancta ingressus est Jesus, sed in ipsum cælum, ut appareret coram Deo* (Hebr. 9. 24). Nec solum ingressus est, sed etiam penetravit: nam ait Paulus: *Habentes pontificem magnum, qui penetravit celos, Jesum* (Heb. 4. 14). Ascendit, adiit, assumptus est, ivit, penetravit. Animadvertite. Ascendit quasi potestatem habens, ut impleretur propheta oraculum: *Ascendit Deus in jubilatione*. Hic propheta apertam offert fiduciam. *Ascendit Deus in jubilatione* (Psalm. 46. 6). At-

¹ In Cod. 1447 sic habetur, paucis adstantibus domesticis et fratribus.

² Legitur in Cod. 1186, si qui adversentur, eos a regno meo excludite.

(a) Hic in Regiis 2023 et 2030 est assumptum longissimum septem octavo paginarum, quod nugacem Græcūm capit.

ἐδάπτειτε μόνον. Οὐπω δὲ ὄφλον εἰ καὶ τοὺς ἀποστόλους ἐδάπτειτε. Πόθεν οὖν τούτο ὄφλον; Ἀκούσων συνेतώς. Ὅτε γοῦν ἀντέλεγε Πέτρος λέγων, Κύριε, οὐ μὴ μου ρίψῃς τοὺς πόδας εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν, Ἐὰρ μὴ ρίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ. Ἀπεκρίθη ὁ Πέτρος, Κύριε, μὴ μόνον τοὺς πόδας, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν. Ἀπεκρίθη ὁ Σωτὴρ· Ὁ λελουμένος οὐ χρεῖται ἔχει ρίψασθαι ἢ τοὺς πόδας μόνον. Ὅρξ πῶς ἐκύρωσεν τὸ λουτρόν; Ὅπου γὰρ οὐκ ὀνομάσθη Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, βάπτισμα μετανοίας μόνον ἐστίν· ὅπου δὲ ὀνομάσθη, βάπτισμα υἰοθεσίας. Ὁ Σωτὴρ οὐκ ἠθέτησεν τὸ τῆς μετανοίας, ἀλλ' ἐτελήρωσε, καὶ προσέθηκε τὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῷ τοῦ ἐν Τριᾷ. Οἱ δὲ αἱρετικοὶ βάπτισμα τὸ ἐν Τριᾷ κυρωθὲν ἠθέτησαν, ὅσον τὸ παρ' αὐτοῖς. Οὐκ ἠθέτησαν γὰρ οἱ δειδαῖοι τὴν δεσποτικὴν φωνήν· Ὁ λελουμένος οὐ χρεῖται ἔχει ρίψασθαι ἢ τοὺς πόδας μόνον. Ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ὡς ἀπὸ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ ὕδατος. Εἰτα λοιπὸν τὸ λῆγον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ πολυπραγμύονος· ἐπειδὴ ὡς τῶν ἀνθρώπων ἐρωτῶν πάντοτε. Πότε ἡ συντέλεια; πότε ἔρχεται ὁ Χριστός; μετὰ πόσα ἔτη τὸ τέλος ἐστί; πότε ἡ βασιλεία αὐτοῦ φαίνεται; οἱ ἀποστόλοι τὸ ἀνθρώπινον πάθος γυμνάζοντες ἀρχονται ζητεῖν παρὰ τοῦ Σωτῆρος. Οἱ μὲν οὖν συναλθόντες ἐπηρώτων αὐτόν, λέγοντες· Κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθίσταίς τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραὴλ; Ἐπειδὴ ἔλεγεν αὐτοῖς, Ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, λέγουσιν, Εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ; ἐβούλοντο μαθεῖν εἰ τότε ἐγγύς ἐστιν ἡ προσδοκία, εἰ βραδύνει ἡ σωτηρία. Εἰτα ὁ Σωτὴρ· Οὐχ ὁμῶν ἐστί γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς, οὐδὲ ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. Τοῖς ἀποστόλοις οὐδὲ χρόνοι ἐπετρέποντο εἰς ἔρευναν, αἱ αἱρετικοὶ ἐπετρέπη τὴν οὐσίαν τὴν ὑπερχρόνιον καὶ τὴν φύσιν τὴν προαιώνιον ἔρευναν· Ὅταν οὖν τις αἱρετικὸς συζητῇ τὰ τοιαῦτα, καὶ λέγῃ, Πῶς ἐγέννησεν ὁ Πατὴρ; καὶ τίς ὁ τῆς θείας γεννήσεως τρόπος; οὐ ἀντίστροφον ἀπὸ τῆς δεσποτικῆς φωνῆς· Οὐχ ὁμῶν ἐστί γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς· οὐχ ὁμῶν ἐστί γινῶναι θεοῦ γέννησιν καὶ οὐσίαν, καὶ οὐ μόνον οὐχ ὁμῶν, ἀλλ' οὐδὲ ἀγγέλιον, οὐδὲ ἀρχαγγέλιον, οὐ πάσης τῆς κτιστῆς δυνάμεως. Ἀλλὰ τίνας ἐστί γινῶναι; Οὐδεὶς οἶδε τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, οὐδὲ τὸν Υἱὸν τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος, οὐδὲ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Οὐχ ὁμῶν ἐστί γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς. Οὐκ αἰσθ' τὸ μέτρον τῶν ἀποστόλων; οἱ συναλθόντες τῷ Σωτῆρι, οἱς ἐφάνη, οἱ φωτισθέντες παρ' αὐτοῦ, οὐκ ἐπιτρέπονται εἰδέναι, ἀλλὰ διδάσκονται μὴ ὑπερβαίνειν μέτρα, καὶ ἤκουσαν· Οὐχ ὁμῶν ἐστί γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς· καὶ οὐ ἔρευνες; Ἀλλ' ὁ Δανιὴλ ἔμαθε καὶ χρόνους καὶ [772] καιροὺς καὶ μέτρα γινῶναι. Ἐδομικοντα γὰρ ἐβδομάδες, φησὶ, συνετεμήθησαν ἐπὶ τὸν λαόν σου. Ἀπὸ λόγου ἡμερῶν ἐξέδου τοῦ οἰκοδομηθῆναι τὸν ναόν· ἐβδομάδες ἑπτὰ καὶ ἐβδομάδες ἐξήκοντα, καὶ δύο καὶ μία. Ἰδοὺ ἐνεδέχετο μαθεῖν χρόνους· ἀλλ' ἀπὸ τῶν χρόνων πιστοποιεῖ τὴν τόλμην, ἵνα μάθωσιν οἱ ἄνθρωποι

οἱ εἰ περὶ χρόνων οὐκ ἐπιτρέπονται μαθεῖν, πολλῶν μᾶλλον περὶ τῆς θείας γεννήσεως οὐκ ὀφείλουσιν ἔρευναν. Οὐχ ὁμῶν ἐστί γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. Ὁ Υἱὸς οὖν οὐκ ἔθετο, ἀλλ' ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ Πατρὸς αἰῶνας καὶ χρόνοι, καὶ ὁ Υἱὸς οὐδὲν ἔχει κοινόν; Εἰ οὖν οὐδὲν ἔχει κοινόν ὁ Υἱὸς εἰς τοὺς χρόνους καὶ τοὺς καιροὺς καὶ τοὺς αἰῶνας, ψεύδεται Παῦλος λέγων· Ἐὰν ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλθῇ ἡμεῖς ἐν ὕμῳ, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν. Εἰ τῶν αἰώνων ποιητὴς ὁ Υἱὸς, καὶ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ Υἱοῦ καίενται καὶ τοῦτο ἐστὶν ὁ λέγει Παῦλος· Ὁς ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. Ἐξουσίαν ἄρα καὶ τοῦ Πατρὸς τῶν ἡμερῶν, ὡς παρὰ καὶ δυνάμει καὶ σοφίᾳ. Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δόξα καὶ Θεοῦ σοφία. ιε'. Οὐχ ὁμῶν ἐστί γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς, ἀλλὰ λήψεσθε δυνάμιν ἐκελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπ' ὑμᾶς. Ἀἰψόσθε δυνάμιν, οὐκ εἰς τὸ πολυπραγμονεῖν χρόνους ἢ καιροὺς, ἀλλ' εἰς τὸ πιστεῦναι τῷ δεσπότῃ. Καὶ ἐσοσθὲ μὴ μάρτυρες ἐν τῇ Ἰερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. Μὴ μετρήσῃς τῶν λόγων τὴν τάξιν, ἀλλὰ τῆς αὐθεντίας τὴν δύναμιν. Οὕτως εἶπε· Κηρύσσετε πανταχοῦ· τοῦτο δείκνυσιν τὴν δύναμιν αὐτοῦ, εἰ ἐξῆλθ' εἰς πρῶτον τὸ ῥῆμα. Δύναμαι ἐγὼ αὐθεντία χρησάμενος καὶ ἀλαζονείᾳ εἰπαὶ τοῖς παρεστῶσιν ἢ ὀλίγοις οἰκέταις ἢ ἀδελφοῖς· Ἐξέλθετε εἰς τὰ ἔθνη, καὶ πάντα διδάξατε, πάντας ἐπιστρέψατε, βαρβάρους ἀνέλετε, τοὺς ἐναντιούμενους τῇ βασιλείᾳ ἐκκόψατε· τὰ ῥήματα προβαίνει, ἀλλ' ἐὰν τὰ πράγματα μὴ ἀκολουθήσῃ, οὐ μόνον ὡς ψεύστης καταγινώσκουμαι, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀλαζών καὶ προπετὴς κολάζομαι. Ζητεῖσθω οὖν τὰ ῥήματα τοῦ Σωτῆρος, μὴ ἐξ ὧν ἐλάλησεν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐτέλεσεν. Εἶπε· Μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη· εἰ μὴ προσήλθεν ὁ λόγος εἰς ἔργον, ἀλαζονείᾳ ἦν, καὶ οὐκ αὐθεντία θεοῦ. Εἶπε· Κηρύσσετε ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς· εἰ ἐστὶν ἐσχάτῃ τις ἀμοιροῦσα τοῦ κηρύγματος, ἵψεύσατο ἢ πῆλξεν; εἰ δὲ πρὸ τῶν ῥημάτων λάμπει τὰ πράγματα, ἀληθεῖς οἱ μάρτυρες καὶ ἀληθὲς ὁ μαρτυρούμενος. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη. Ἠδύνατο μὲν γὰρ μὴ φανερώς ἀνελθεῖν, ἀλλ' ὡς παρὰ τῆς ἀναστάσεως ἔχει μάρτυρας τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν μαθητῶν, οὕτω πάλιν αὐτοὺς αὐτόπτας ποιεῖ καὶ τῆς ἀναλήψεως. Βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη· διέστη δ' αὐτῶν καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ νεφέλῃ ὑπέλαβεν αὐτόν· καὶ ὡς ἀνελθόντες ἦσαν εἰς τὸν οὐρανόν πορευομένου αὐτοῦ, ἀνελήφθη, ἐπήρθη, ἀνεφέρετο, εἰσῆλθεν· Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἄγια εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς, ἀλλ' εἰς αὐτόν τὸν οὐρανόν ἐμγαλισθῆναι τῷ Θεῷ. Καὶ οὐ μόνον εἰσῆλθεν, ἀλλὰ καὶ διῆλθεν. Ἐχόντες γὰρ, φησὶν ὁ Παῦλος, [773] ἀρχιερεῖς μέγα διεληλυθότες τοὺς οὐρανοὺς Ἰησοῦν. Ἀνῆλθεν, ἀνέβη, ἀνελήφθη, ἐπορεύετο, διῆλθεν. Πρόσεχε. Ἀνέβη ὡς ἐξουσίαν ἔχων, ἵνα πληρωθῇ τὸ τοῦ προφήτου λόγιον· Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ. Ἐνταῦθα ὁ προφήτης γυμνὴν φέρει παρῆρσιν. Ἀνέβη ὁ Θεός·
f. Cod. 1447 τοῖς παρεστῶσιν ὀλίγοις καὶ ἀδελφοῖς (sic).
b. Cod. 1186 τῆς βασιλείας μου ἐκκόψατε αὐτούς. 1447 τῇ βασιλείᾳ ἐκκ. αὐτοῦ.

ἐν ἀλλήλας γὰρ. Ἀράτε πόλις, οἱ ἄρχοντες, ὅμως, καὶ ἐπάρθηκε, πόλις αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης. Εἰσελεύσεται· Οὐ γὰρ εἰς χωροποιήσα ἄγια εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν εἰσελεύσεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης. Δύο λοιπὸν ἐγένετο· ὥσπερ γὰρ ἐξεῖνσθη ἡ γῆ θεασαμένη περιβεβλημένον σῶμα τὸν Σωτῆρα, καὶ ὥσπερ ἔθος ἡμῖν, ὅταν ἰδωμέν ξένον πρόσωπον, λέγομεν· Τίς ἐστὶν οὗτος; οὐδεὶς γὰρ περὶ γνωρίμου ἐρωτᾷ· οὕτω καὶ ἡ γῆ θεασαμένη τὸν Σωτῆρα δύναμιν θεϊκὴν ἔχοντα, καὶ ἐπιτάσσοντα τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάσῃ, λέγει· Τίς ἐστὶν οὗτος, ὅτι ἡ θάλασσα καὶ οἱ ἀνέμοι ὁπακοῦσιν αὐτῷ; Ὡς περ οὖν ἡ γῆ ξενίζομένη ἰδὼς, Τίς ἐστὶν οὗτος; οὕτω καὶ ὁ οὐρανὸς ξενίζομενος ἐν σαρκὶ βλέπων τὴν θεότητα λέγει· Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης;

ἰς· Καὶ ὅρα τὸ θαυμαστὸν. Ὁ Σωτὴρ ἦλθε, καὶ ἰδὼν ἤνεγκε τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀνελθὼν δὲ ἀνῆνεγκε σῶμα ἅγιον, ἵνα δι' τῆς κόσμῳ ἐνέχυρον σωτηρίας, Πνεῦματος αἰῶνι δύναμιν. Πάλιν τῷ αὐτῷ κόσμῳ ἀρραβῶνα σωτηρίας τὸ σῶμα τὸ ἅγιον λέγεται ὁ Χριστιανός. Ὅταν δὲ εἰπω τοῦτο, καὶ σὲ λέγω καὶ ἕκαστον πρόσωπον Χριστιανοῦ. Ἐγὼ Χριστιανός εἰμι καὶ τοῦ Θεοῦ εἰμι· πόθεν τοῦτο; Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχω τὸ ἐξ οὐρανοῦ κατιόν. Θέλεις καὶ ἄλλον ἀποδείξειν; Ἐλάβον Πνεῦμα ἐξ οὐρανοῦ τὸ τοῦ Θεοῦ, ἔχω μὲν τὸν ἀρραβῶνα βέβαιον. Ποῖον ἀρραβῶνα; Ἄνω τὸ σῶμα αὐτοῦ, κάτω τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς. Ἀμφιδόλλεις, αἰρετικὴ, ὅτι τοῦ Θεοῦ ἐσμεν; Γένος ἐγένετο ἐν, Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ὡς περ γὰρ τὰ διειστώτα μέρη συνάπτει ἐπιγαμβρία, καὶ ὁ μὴ εἰδώς τινα πόθεν ἐστὶ, μῖς συναπτομένης καὶ ἐνός, δύο γένη ὅλα συνάπτει, καὶ ὁ μὲν ὡς ἀνεφίδος τάττεται, ὁ δὲ ὡς θεῖος· οὕτως ἀναλαβόντος σάρκα Χριστοῦ, διὰ τῆς σαρκὸς ἐγένετο πᾶσα ἡ Ἐκκλησία συγγενῆς Χριστοῦ, Παῦλος Χριστοῦ συγγενῆς, Πέτρος, πᾶς πιστὸς, πάντες ἡμεῖς, πᾶς εὐσεβής. Διὰ τοῦτο λέγει Παῦλος· Γένος οὖν Θεοῦ ὑπάρχοντες. Ἄλλ' οἶδα τὴν ἐννοιαν καθ' ἣν εἰρηται· οὐ σκοπός μοι ἐστὶν ὅλην ἱστορήσαι τὴν θεωρίαν, ἀλλ' ὅτι μόνον βεβαίον Παῦλος τὸ γένος. Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· Ἡμεῖς ἐσμεν σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. Ἄνελ τοῦ, διὰ τὴν σάρκα ἣν ἀνέλαβε συγγενεὶς αὐτοῦ ἐσμεν. Ἐχομεν οὖν τὸ ἐνέχυρον αὐτοῦ ἄνω, ἵππου τὸ σῶμα, ὃ ἐξ ἡμῶν προσελάβετο, καὶ κάτω τὸ ἅγιον Πνεῦμα μεθ' ἡμῶν. Καὶ ὅρα τὸ θαυμαστὸν· οὐ λέγω ὅτι τὸ Πνεῦμα κατέβη ἐξ οὐρανοῦ, καὶ οὐκ ἐτι ἐστὶν ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἀντηλλάχθη τὸ μὲν σῶμα τὸν οὐρανὸν, τὸ δὲ Πνεῦμα τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμῶν τὸ Πνεῦμα, καὶ πανταχοῦ, καὶ ἄνω· Ποῦ γὰρ, φησὶ, πορευθὼς ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου; Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τὸ Πνεῦμα καὶ μεθ' ἡμῶν καὶ ἄνω, καὶ τὸ σῶμα Χριστοῦ καὶ ἄνω καὶ μεθ' ἡμῶν; Ἐσμεν ὁ οὐρανὸς τὸ ἅγιον σῶμα, ἐδέξατο καὶ ἡ γῆ τὸ [774] ἅγιον Πνεῦμα· ἦλθεν ὁ Χριστὸς καὶ ἤνεγκε τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀνῆλθε καὶ ἀνῆνεγκε τὸ ἡμέτερον σῶμα. Καὶ ἦν ἰδεῖν τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀδάμ τὴν ἐν τάφῳ κεχωσμένην, οὐκ ἐτι μετὰ ἀγγέλων φαινομένην, ἀλλ' ὑπεράνω τῶν ἀγγέλων συγκαθήμεν τῷ Θεῷ, ἵνα καὶ ἡμεῖς συγκαθίσθωμεν μετ' αὐτοῦ. Ὡ

τῆς φοβεράς καὶ ξένης οἰκονομίας! Ὡς τοῦ μεγάλου βασιλεως τοῦ τὰ πάντα μεγάλου, τοῦ οὕτως μεγάλου καὶ θαυμαστοῦ! Καὶ ὡς εἶπεν ὁ προφήτης· Κύριος ὁ Κύριος ἡμῶν, ὃς θαυμαστὸν τὸ ὄνομα σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ὅτι ἐπῆρθη ἡ μεγαλοπρέπεια σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν! Ἐπῆρθη ἡ θεότης· αὐτολεῖται καίται· Βλεπόντων αὐτῶν ἐπῆρθη, ὅ τὰ πάντα μέγας, μέγας ὁ Θεός, μέγας ὁ Κύριος· Μέγας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα. Εἰ δὲ μέγας Θεός· καὶ μέγας Κύριος, μέγας καὶ βασιλεὺς· Βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Ὅρη Σιών, τὰ πλευρά τοῦ βορρᾶ, ἡ πόλις τοῦ βασιλεως τοῦ μεγάλου. Μέγας προφήτης, μέγας ἱερεὺς, μέγα φῶς, τὰ πάντα μέγας. Καὶ αὐτὸς ἡ Γραφή μετὰ προσθήκης αὐτὸν λέγει μέγαν, ὡς ὅταν λέγῃ Παῦλος· Τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὡς καὶ αὐτὸς λέγει· Μέγας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα. Μέγας βασιλεὺς, μέγας προφήτης· ὅτε γὰρ ἐπολεῖ τὰ θαύματα ὁ Ἰησοῦς, ἔλεγον οἱ ὄχλοι, Ὅτι μέγας προφήτης ἐγῆγερται ἐν ἡμῖν, καὶ ὅτι ἐπεσκέψατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. Οὐ μόνον γὰρ κατὰ τὴν θεότητα μέγας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν σάρκα· ὥσπερ γὰρ Θεός μέγας, καὶ Κύριος μέγας, καὶ βασιλεὺς μέγας κατὰ τὴν θεότητα· οὕτω πάλιν καὶ ἱερεὺς μέγας, καὶ προφήτης μέγας. Πόθεν τοῦτο; Λέγει Παῦλος· Ἐχόντες οὖν ἀρχιερεῖς μέγαν διεληλυθότες τοὺς οὐρανούς· Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, κρατοῦμεν τῆς ὁμολογίας ἡμῶν. Εἰ δὲ ἀρχιερεὺς μέγας καὶ προφήτης μέγας, ὅντως ἐπεσκέψατο ὁ Θεός τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἀνέστησε προφήτην μέγαν ἐν τῷ Ἰσραὴλ. Εἰ δὲ μέγας προφήτης, μέγας ἱερεὺς, μέγας βασιλεὺς, καὶ φῶς μέγα· Γαλλίλαια τῶν ἐθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκοτεινίᾳ εἶδε φῶς μέγα· ἀλλὰ καὶ ἡ ἡμέρα αὐτοῦ ἡ μεγάλη, ὡς λέγει ὁ προφήτης· Πρὶν εἰσεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. Πανταχοῦ μέγαν ἀκούον, καὶ μέγала τὰ ἔργα Κυρίου, πόθεν ἐπῆλθε σοὶ σχίζειν, αἰρετικὴ, καὶ σμικρύνειν τὸν μέγαν; Ἐχωμεν οὖν ἀρραβῶνα τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν οὐρανῷ, συνανελήφθημεν τῷ Χριστῷ. Πάλιν οὖν ἀρπαζόμεθα ἐν νεφέλαις, ἐὰν ὦμεν ἀξιοὶ ἐπὶ νεφελῶν ἀπαντῆσαι. Ὑπόδικος οὐκ ἀπαντᾷ δικαστῇ, ἀλλὰ φαίνεται μὲν αὐτῷ παριστάμενος, οὐκ ἀπαντᾷ δὲ, ὡς ἀπαρρησίαστος ὢν. Εὐξώμεθα οὖν καὶ ἡμεῖς ἀπαντες, ἀγαπητοί, ἵνα τῶν ἀπαντῶντων κἂν ἐν μικρᾷ τάξει τύχωμεν. Ὡς περ γὰρ οἱ ἀπαντῶντες βασιλεῖς, κἂν μὴ πάντες ὥσιν ὁμότιμοι, ἀλλ' ὅμως τετίμηνται παρ' αὐτοῦ· οὕτως ἔσται καὶ τότε. Οὐδὲ γὰρ πάντες ὁμοίως ἐπολιτεύσαντο. Ἐκαστος γὰρ τὸν ἴδιον μέσθον λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον. Μηδέποτε τοίνυν καυλώσθω λόγος Θεοῦ, ἀλλὰ μετὰ ἀληθείας παρῆρσασθώμεθα ἅπαντες ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ λαβὼν [775] τρέφοντες, ψυχὰς ἀρδεύοντες, ψυχὰς μεριζόμενοι, ταῖς δὲ ὑπονομίαις μὴ σχιζόμενοι. Ὁ εἰρήνης ἔχθρος ἔχει τὸν διμάζοντα. Καὶ ἐπειδὴ, ἀδελφοί, ἀνθρώπους μὲν πείθομεν, Θεῷ δὲ πεφανερῶμεθα οἱοί ἐσμεν, μάρτυς ὁ τῶν ἐννοιῶν ἐπόπτης, ὃς ἀπατήσῃ λόγον πάντα τὸν λαλοῦντα τὸ ψεῦδος, ὡς οὐδέποτε ἔχθροί εἰρήνης οὕτε θηέλυσσamen, οὕτε θέλομεν γενέσθαι. Ἐὰν γὰρ τὴν εἰρήνην ἀπολέσωμεν, ἔχθροί ἐσμεν ἐκείνων τῶν ἀκουσάντων παρὰ Χριστοῦ.

tollite portas, principes, vestras, et elevamini, portae aeternales, et introibit Rex gloriae (Psal. 23. 7. 8). Introibit: Non enim in manufacta sancta ingressus est Jesus; sed in ipsum caelum (Hebr. 9. 24) ingreditur Rex gloriae. Duo demum facta sunt: quemadmodum enim obstupuit terra cum vidit Servatorem corpore indutum; et sicut cum extraneum et ignotum quempiam videmus, solemus dicere, Quis hic est? de noto quippe nemo sciscitatur: sic etiam terra Servatorem videns divina virtute praeditum, ventisque et mari imperantem, dicit: Quis est hic, quia venti et mare obediunt ei (Matth. 8. 27)? Quemadmodum itaque obstupescens terra clamabat: Quis est hic? sic et caelum obstupescens, quod in carne divinitatem cerneret, dicit: Quis est iste Rex gloriae (Psal. 23. 8)?

16. Et vide mihi, quaeso, rem mirabilem. Salvator venit, veniensque Spiritum sanctum attulit, ascendens corpus sanctum retulit, ut daret mundo pignus salutis, Spiritus sancti virtutem. Rursus eidem mundo sanctum corpus salutis pignus esse dicat Christianus. Cum hoc dico, et je dico et unamquamque personam Christianam. Ego Christianus sum et Dei sum: quare hoc? Spiritum sanctum de caelo descendens habeo. Vis aliud indicium? Acepi Spiritum Dei de caelo, pignus meum habeo certum. Quodnam pignus? Corpus ejus sursum est; Spiritus ejus deorsum apud nos. Dubitasne, haeretice, nos esse Dei? Genus unum factum est Dei atque hominum. Quemadmodum enim separatas partes jungit cognatio, et is, qui quempiam non novit, ex unius viri cum muliere conjunctione duas familias totas copulat ita ut ille consobrinus, ille avunculus constitutur: sic Christo carnem assumente, per carnem tota Ecclesia, Christi cognata effecta est: Paulus est Christi cognatus, Petrus item, omnisque fidelis, nos omnes, quivis pius. Ideo dicit Paulus, Genus ergo cum animus Dei (Act. 17. 29). At isti sciam quae mente id dictum sit, non in scopo mihi est, totam dicti rationem et sensum explorare; sed id solum dicam, Paulum genus illud firmare. Et alibi rursum: Nos sumus corpus Christi, et membra ex parte, ex carne ejus (1. Cor. 12. 27). Scilicet propter carnem quam assumpsit cognati ejus sumus. Habemus igitur pignus ejus sursum, nimirum corpus quod ex nobis assumpsit; et in terra Spiritum sanctum nobiscum. Et vide rem mirabilem; non dico quod Spiritus descenderit de caelo, et non ultra sit in caelo, et quod mutatis sedibus, corpus caelum, Spiritus terram occupet; sed quod Spiritus sit nobiscum, et ubique, et in caelo: nam, Quo ibo, inquit, a Spiritu tuo (Psal. 138. 7)? Ecquid miraris si Spiritus sit nobiscum et sursum, quando etiam corpus Christi est et sursum et nobiscum? Habet caelum sanctum corpus; suscepit et terra sanctum Spiritum; venit Christus et attulit Spiritum sanctum, ascendit Christus et retulit nostrum corpus. Videreque erat imaginem Adami in sepulcro humanam, non ultra cum angelis apparentem, sed super angelos cum Deo sedentem, ut et nos ejus opera ipsi assideremus. O tremendam et stupendam dispensationem! o magnum regem per omnia magnum, ita ma-

gnum, inquam, et mirabilem! Atque ut ait propheta: Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra! quoniam elevata est magnificentia tua super caelos (Psal. 8. 2). Elevata est divinitas; ipsis verbis dicitur: Videntibus illis elevatus est, qui secundum omnia magnus, magnus Deus, magnus Dominus: Magnus Dominus et laudabilis nimis (Psal. 47. 2). Si vero magnus Deus et magnus Dominus, magnus etiam rex est, Rex magnus super omnem terram (Ibid). Montes Sion, latera aquilonis, civitas regis magni (Ib. v. 3). Magnus propheta, magnus sacerdos, magnum lumen, secundum omnia magnus. Semperque Scriptura magnum praedicat; ut cum Paulus dicit: Magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi (Tit. 2. 13); quemadmodum et David dicit: Magnus Dominus et laudabilis nimis. Magnus rex, magnus propheta: cum enim miracula ederet Jesus, dicebant turbae vulgi: Propheta magnus surrexit in nobis; et Deus visitavit plebem suam (Luc. 7. 16). Non modo autem secundum divinitatem magnus, sed etiam secundum carnem: quemadmodum enim Deus magnus, Dominus magnus, et rex magnus est secundum divinitatem: ita rursus et magnus sacerdos, et magnus propheta. Quomodo illud? Ait Paulus: Habentes itaque pontificem magnum qui penetravit caelos Jesum Filium Dei, tenemus confessionem nostram (Hebr. 4. 14). Si autem pontifex magnus et propheta magnus, vere visitavit Deus plebem suam, et suscitavit prophetam magnum in Israel. Quod si magnus est propheta, magnus sacerdos, rex magnus, lux etiam magna est: Galilaea gentium, populus qui sedebat in tenebris, vidi lucem magnam (Isai. 9. 1. 2); imo et dies ejus magnus, ut ait propheta: Antequam veniat dies Domini magnus et horribilis (Joel 2. 31). Cum undique magnum audias et magna esse opera ejus, unde tibi in mentem venit, o haeretice, scissionem facere, et magnum illum minuere? Habeamus igitur pignus vitae nostrae in caelo; assumpti sumus una cum Christo. Rursus certe rapiemur in nubibus, si digni fuerimus, qui illi in nubibus obviam veniamus. Reus non obviam venit iudici, sed coram eo sistitur, nec occurrit illi umquam, utpote qui minus habeat fiducia. Precemur itaque et nos omnes, carissimi, ut simus ex numero eorum qui ipsi obviam venient, licet in minori ordine. Ut enim illi qui regi occurrunt, etiamsi non omnes pari in honore sint, honorifice tamen excipiuntur ab eo: sic erit et illo tempore. Neque enim omnes eodem vivendi genere sunt usi: nam Unusquisque mercedem suam accipiet, secundum proprium laborem (1. Cor. 3. 8). Numquam itaque impediatur verbum Christi; sed cum veritate fiduciam habeamus omnes in caritate Christi, populum pascentes, animas irrigantes, animis divisi, sed cogitationibus non divisi. Pacis inimicus iudicem habet. Et quoniam, fratres, hominibus quidem verbis persuademus, Deo autem tales videmur, quales sumus, testis est ille cogitationum inspector, qui rationem repetet ab iis omnibus qui mendacia loquuntur, nos numquam pacis inimicos esse nec voluisse, nec hodie velle. Nam si pa-

cem perdidimus, inimici erimus eorum qui a Christo audierunt. *Pax vobis.* Verum quod pacem velimus, et curemus, et concupiscamus, testis ille qui novit; de reliquis tacebimus. Nam qui præmiorum largitorem expectat Deum, ad se purgandum non contumeliam inferet superno illi tribunali. Potest Deus pacem dare,

pacem firmare, pacem decernere inter prædicatores et auditores, inter doctores et discipulos, ut per omnia a pace orsi, et in pace medium transigentes, et in pace perseverantes, Deo pacis gloriam referamus, Patri et Filio et Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

SPURIA.

[776] MONITUM

Inter spurias jure ablegate sunt hæc quinque Homiliæ in Assumptionem Domini, quarum quatuor priores a Morello publicatæ sunt Tomo 6, quinta eaque brevissima apud Savillum habetur. Qui Savilius etiam excepta prima alias omnes edidit. Ex numero autem videntur esse eorum viginti duum brevium λόγων in Assumptionem, quos commemorat Photius in Biblioth. Cod. 25.

Homilia prima nobis Chrysostomo indigna videtur esse: hic enim scriptor ἀπορροῦντος ad alio ad aliud inepte excurrit: nam in brevissima oratione ab Assumptione Domini orsus, ab hoc argumento ad aliud transit, nempe ad apostolos, ad Paulum maxime: ex abrupto autem ad alapam jussu Ananix sacerdotum principis Paulo incussum progreditur, et quasi prioris instituti oblitus, hic Pauli laudes multis celebrat. Voces porro usurpat a Chrysostomo vel nunquam vel parum frequentatas, ut ἐκονδύλιον, interficiebant, πλῆκτρον τῆς ζωῆς, plectrum vitæ, epitheton Pauli; θεοκλητούνας, Deum invocantes; et alia id genus, quæ plura proferre possemus, nisi jam constaret hoc opusculum non esse Chrysostomi.

Paulo melioris notæ est homilia secunda: sed quæ tamen non careat suspitione veritatis: nam libenter crediderim esse centonem ex variis Chrysostomi locis consarcinatum. In Editione autem Savillii habetur Tomo 5, p. 975, l. 37, et consultur cum altera de Ascensione homilia brevissima, manifeste spuria, quam postremam omnium de Ascensione homiliarum infra referimus: in multis autem variat, et aliquot in locis non mediocriter ab hæc de qua agimus discrepat. Unde liqueat hanc homiliam fuisse diverorum manibus tractatam. Esse itaque centonem suspicor, et dixi, variis ex Chrysostomi locis ador-

IN ASCENSIONEM

DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, SERMO PRIMUS.

Tria summe admiranda atque stupenda, temporibus antiquis ignota, superant quidem natura nostra vires, ipsa tamen infracta permanent et immota: funiculus enim triplex non facile rumpitur. Ea vero sunt: inruptæ matris Partus, ex tridua passione Resurrectio, carnisque in cælum Ascensio. Novit tempus sterile peperisse, sed non absque matrimoniali conjunctione; agnovit mortuos ad vitam rediisse, sed non ad sempiternam; agnovit prophetam assumptum esse, sed tamquam in cælum: tamquam, hoc est, non in cælum verum. Siquidem Helias locum loco mutavit; at Salvator ascendit, unde descendit, multis contemplantibus viris atque mulieribus, quousque in altum visus imbecillitas ferri potuit, angelis ipsis fidem huic spectaculo præbentibus, secundumque Christi adventum prænuntiantibus. Et ecce,

inquit, duo viri adstiterunt juxta illos in vestibus albis, qui et dixerunt: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum (Act. 1. 10. 11). O quanta benignissimus Dominus propter improbos servos, in salutem peregit! descendit ex cælis, in cælos ascendit, et de cælis iterum venturus est: sed quo pacto venturus? Non alia quidem assumpta persona, sed in forma carnis, et habitu humano; non tamen humilia agens ut antea, non in nave dormiens, non ad puteum sitis molestia laborans, neque super pullum asinæ sedens, sed pullonibus vectus; non piscatores adducens, verum angelorum comitatu stipatus; non ante judicis tribunal constitutus, sed ipse judicans fines orbis terrarum, ipsisque piscatoribus potestatem judicariam prebens;

Ειρήνη ὑμῖν. Ἄλλ' ὅτι εἰρήνην θέλομεν, καὶ σπεύ-
δομεν, καὶ ποθοῦμεν, μάρτυς ὁ εἰδώς· περὶ δὲ τῶν
λοιπῶν σιωπήσομεν. Ὁ γὰρ βραβεύτην ἐκδεχόμενος
τὸν Θεόν, τῇ ἀπολογίᾳ οὐχ ὑβρίζει τὸ ἄνω δικαστή-
ριον. Ἀνατὰς δὲ ὁ Θεὸς εἰρήνην δοῦναι, εἰρήνην
πᾶσι, εἰρήνην βραβεύσαι· ἐν τοῖς κηρύττοις καὶ ἐν
τοῖς κηρυττομένοις, ἐν τοῖς διδασκούνσι καὶ ἐν

τοῖς μανθάνουσιν, ἵνα διὰ πάντων ἀπὸ εἰρήνης
ἄρξάμενοι, καὶ ἐν εἰρήνῃ μεσάσαντες, καὶ ἐν εἰρήνῃ
πληρώσαντες, τῷ Θεῷ τῆς εἰρήνης δόξαν ἀνατί-
ψωμεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύ-
ματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἀμήν.

SPURIA.

AD HOMILIAS QUINQUE IN ASSUMPTIONEM DOMINI.

natum: certe illa quam pluribus hic prosequitur comparatio de Elia rapto cum Christo in cælum ascen-
dente, eadem omnino et iisdem pene verbis legitur supra in genuino Chrysostomi sermone de Ascensione,
Tomo 2, p. 455. Ut autem potius centonem esse opiner, quam veram Chrysostomi homiliam, hic locus
me movet, qui ita præcedentibus assuitur, ut cum iis non coherere videatur: atque item ea quæ compa-
rationem illam subsequuntur, non videntur cum præcedentibus apte conjungi. Quibus perspecta omni-
bus, Chrysostomi sit, necne, non ausim affirmare, etsi magis in negandi partem propendeam.

Homilia tertia sese prodit alterius esse scriptoris, quam Chrysostomi; dicendi genus remissum,
stylus a doctore nostro alienus: paulo ante finem contra Nestorianos agere videtur, et quæstionem circa
duas in Christo naturas jam agitatam fuisse arguit.

Ejusdem farinae est quarta homilia, stylo scilicet χυδαίῳ scripta, in qua commemorantur septem præ-
cipuæ Christi solemnitates, quarum ultima erit soterus adventus. Hic clarius agitur contra Nestorianos,
cum dicitur dualitatem naturarum a propheta aperte prædicari, et infra cum hæreticos hujusmodi adori-
tur hic quisquis sit scriptor.

Quinta homilia inepti Græculi opus, secundæ, ut supra diximus, præmittitur, cum illaque conjungitur
apud Saviliū.

Quatuor priorum interpretatio Latina est Gerardi Vossii, quam multis in locis emendavimus. Quintam
nos Latine convertimus.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ

[776-777] Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁμλία δ'.

Τρία παράδοξα θαύματα ἐξ ἀρχῆς χρόνου οὐ γνό-
ριμα, τὴν φύσιν αὐτὴν ὑπερανούχοντα τὴν ἡμετέραν
• συνέπλεξαν, ἀβραὰμ καὶ ἀσάλευτα μένοντα • τρι-
πλοκὸν γὰρ σχοινίον ταχὺ οὐ διαρρήσσεται. Ταῦτα δὲ
ἐστὶν ἀνυμνεῖτον μητρὸς ὥδης, τριμήνου πάθους
ἀνάστασις, σαρκὸς εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψις. Οἶδεν ὁ
χρόνος στεῖρας ἐκτοῦσας, ἀλλ' οὐ γαμικῆς συναφείας
ἐκτός • οἶδε νεκροὺς ἀναβιώσαντας, ἀλλ' οὐχὶ εἰς
ζωὴν ἀτελεῦτητον • οἶδε προφῆτην ἀναλαμβανόμενον,
ἀλλ' ὡς εἰς οὐρανόν • τὸ, ὡς, τῆς ἀληθείας δευτέρον.
Ὁ μὲν γὰρ Ἠλίας τόπον ἐκ τόπου ἤμεψεν, ὁ δὲ
Σωτὴρ ἀνῆλθεν, ὅθεν κατήλθεν, πολλῶν θειωμένων
ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἀχρὶς οὐ τὸ βλέμμα πρὸς ὕψος
ἀτενίζον ἠτόνησεν, ἀγγέλων ἐπιμαρτυρούντων τῇ

^a Deesse aliquid videtur.

θεᾷ, καὶ τὴν δευτέραν καταμηνύοντων Πνευσιν. Καὶ
ἰδοὺ, φησὶν, ἄνδρες δύο παρειστήκισιν αὐτοῖς ἐν
ἐσθῇ λευκῇ, οἱ καὶ εἶπον Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί
ἐσθήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; καὶ τὰ εἶπεν.
Ἦ πόσα ὁ ἀγαθὸς διὰ δούλων πονηρῶν εἰς σωτηρίαν
ἐπραγματεύσατο! κατήλθεν ἐξ οὐρανῶν, ἀνῆλθεν εἰς
οὐρανοὺς, ἐξ οὐρανῶν πάλιν ἐλεύσεται • ἐλεύσεται ἐκ
οὐρανοῦ, οὐκ εἰς ἑτέραν ἀναλυθεὶς ὑπόστασιν, ἀλλ' ἐν
τῷ εἶδει τῆς σαρκὸς, ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σχήματι • οὐ
μέντοι ταπεινὰ πράττων, ὡς τὸ πρότερον, οὐκ ἐπὶ
σκάφους ὑπῶν, οὐκ ἐπὶ φρεσὶ κατὰ διψῆς κρατού-
μενος, οὐκ ἐπὶ πόλιν ὄνου καθήμενος, ἀλλ' ἐπὶ πύλου
νεφελοειδούς ὁγούμενος • οὐχ ἀλείας ἐπαγόμενος, ἀλλ'
ὕπο ἀγγέλων δορυφορούμενος • οὐ δικαστοῦ παριστά-
μενος βῆματι, ἀλλ' αὐτὸς κρίνων τῆς οἰκουμένης τὰ
πέρατα, καὶ τοῖς ἀμειψίν αὐτοῦ ἐξουσίαν δικαστήν

χαρισάμενος· ὡς καὶ αὐτὸς διδάσκει, πρὸς μὲν τοὺς μαθητὰς λέγων· *Ὅταν καθίσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καθίσσασθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρίνοντας τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ*· πρὸς δὲ τοὺς Ἰουδαίους· *Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαίμονια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν; διὰ τοῦτο αὐτοὶ κρίται ὧν ἐσονται*· ὅτι περ ἐξ Ἰουδαίων ὄντες τὰ τῶν Ἰουδαίων οὐκ ἐφρόνησαν, ἀλλὰ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ στίγματα τῶν συγγενῶν Κυριοκτόνων προετίμησαν. Μέγα θαῦμα, ξένον κριτήριον, ἰδεῖν ἀλλοῖα δικάζοντα, καὶ Φαρισαῖον κρινόμενον, σκηνοποῖον μετὰ παρρησίας καθήμενον, καὶ ἀρχιερέα μετὰ στεναγμῶν εὐθυόμενον. Τί γάρ τὸν Δεσπότην κατὰ κόρησιν ἐρράπτει, κατὰ κεφαλὴς ἐκονδύλιζον, τὸ δὲ τέλος τὸν κληρονόμον ἐξω τοῦ ἀμπελῶνος ἐφένευσεν; τί δὲ τὸν Πέτρον ἐφυλάκισεν; τί δὲ τὸν Παῦλον πεντάκις τεισάροντα παρὰ μίαν πληγὰς ἐδασάνη; Ἀλλ' ὁ θαυμαστός ἀρχιερεὺς Ἀνανίας τὸ στόμα παῖειν τοῦ Παύλου τοῖς ὑπέρταις ἐκέλευσε, τὸ στόμα τοῦ Παύλου, τὸ στόμα τῆς χάριτος, τὸ στόμα τῆς ἀληθείας, τὸ πληκτρον τῆς ζωῆς, τὸ πάσης σάλπιγγος γενναϊότερον, τὸ πάσης ἀρμονίας ἡμελιότερον, τὸ ὄργανον τοῦ Χριστοῦ, τὸν αὐλὸν τοῦ Πνεύματος· τὰ γὰρ δοκούντα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ὁ Παῦλος διὰ τῆς γλώσσης ἐδημοσίευσεν· ὅθεν οἱ μαι τὸν Δαυὶδ ἐκ προσώπου Παύλου λέγειν· *Ἡ γλῶσσά μου κέλεμος γραμματέως ἐξυγράφου*. Τί οὖν πρὸς τὸν Ἀνανίαν ὁ Παῦλος, τὴν ἐπαρχομένην αὐτῷ δίκην προθερῶν· *Ὁπίσται σε μέλλει ὁ Θεός, τοίχῃς κεκοιμισμένε*. Τοίχος γὰρ κεκοιμισμένος, τάφος κακωλυσιζόμενος, ἔξωθεν ἐχθρός, ἐσθὼν νεκρός. Ἐπεὶ οὖν πρόκειται τῶν βεβωμένων λογοθέσιον, καὶ παγκόσμιον δικαστήριον, τῶν ταλάντων τὴν ἐργασίαν ἀπαιτοῦν, τὸ μυστικὸν γάμου τὴν ἀδότησιν, τὴν λαμπροσύνην τοῦ νυμφῶνος, τοῦ σπόρου τὴν αὐξήσιν, τοῦ ἀμπελῶνος τὴν

καρπὸν, καὶ ὅσα διὰ τῶν παραβολῶν ἡμῖν ἀπεκάλυψε, [778] τὸν βίον ταλαινεύσωμεν, τὰ τοῦ βίου συν-αλλάξωμεν, οὐκ ἀργυραμοιβούντες, οὐδὲ χρυσορρυσίντες, οὐ βαρεῖς δανειζόντες· ταῦτα γὰρ καὶ ὁ κριτὴς ἀποστρέφεται· ἀλλὰ πτωχοτροφούντες, φιλοξενούντες, θεολογούντες, καὶ ὅσα τοῦ κριτοῦ τὴν ὀργὴν μαλαττεῖν ἐπιτάττει. Μάθε τῆς φιλοξενίας τὸ κέρδος, ἀποβλέψας εἰς τὸν Ἀδραμ, τῆς ἰκεσίας τὸ ὄφελος τῶν Νινευιτῶν λογισάμενος, τῆς ἐλεημοσύνης τὸν θησαυρὸν θεωρήσας τὴν Ταβιδάν ἐπὶ κλίνης κατακειμένην ἀψυχον, ἐν τάφῳ μέλλουσαν κατορύττεσθαι· ἀλλ' αἱ χήραι τὸν Πέτρον κυκλώσασαι, καὶ τὰ δῶρα τῆς νεκρᾶς ἐπιδεικνύμεναι, ἐξ ἄδου τὴν τεθνεῦσαν ἀνέσπασαν. Εἰ δὲ νεκρὴν τὸ σῶμα δάκρυα χιτῶν ἐβύχοντες, πρόβηλον ὅτι καὶ αὐτὴς τεθνηξόμενον, ὅποιά τινα παρέξειν οἷε ἐν ταῖς τῶν ἀγαθῶν ἀποδόσεσι τὸν κριτὴν τοῖς ἀπειθεῖ δεξιᾷ τὴν πτωχοτροφίαν ἀσκήσας, καὶ μαρτυρίας πτωχῶν οὐκ ἀπορήσας; Τότε γὰρ τὸ δῶρον ἀναφαίρετον, οὐκ ἐτι θανάτου μεστέμεντος, ἀλλὰ διηκούς ἐκτεταμένης ζωῆς. *Σαλπίσει γάρ, φησί, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται ἄφθαρτοι* καὶ ἀτρέπτοι, κατὰ τὴν τοῦ Δεσπότη μίμησιν. Καὶ καθάπερ αὐτὸν νεφέλῃ τις ὑπέλαθεν, οὕτω καὶ ἡμεῖς, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν, *Ἐν νεφέλαις ἀρπάγησόμεθα*. Καὶ ὡς αὐτὸς ἀνέβη ἐν ἀλαλαγμῷ καὶ φωνῇ σάλπιγγος, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡμεῖς διὰ τῆς ἀργαγγελικῆς σάλπιγγος, τοῦ θανάτου τὸ νέφος ὡς περ ὕπνον ἀποσεισάμενοι, τῷ ἀρχηγῷ τῆς ζωῆς συνεσόμεθα· *Καὶ οὕτω, φησί, πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα*, τὰ τοῦ Κυρίου φρονούντες, τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φυλάξαντες. Γένοιτο δὲ πάντας ἡμᾶς τῆς μακαρίας ἐκείνης ἀξιωθῆναι φωνῆς· *Εὐ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὅλην πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω, εἰσελθὲ εἰς τὴν χαρὴν τοῦ Κυρίου*. Αὐτοῦ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ

Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Λόγος Β'.

Εὐλογητὸς ὁ Θεός. Εὐχαιρον σήμερον ἅπαντας· ἡμᾶς ἀναβῆσαι τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο λόγιον, καὶ κοινῇ τὸν ἀπάντων ἡμῶν Δεσπότην ἀνυμνεῖν, καὶ λέγειν· *Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς ἀθέσεις αὐτοῦ*; Σήμερον γὰρ ἡ ἀπαρχὴ ἡμετέρα εἰς οὐρανὸν ἀνελήυθεν, καὶ ὁ τὴν ἐξ ἡμῶν σάρκα ἀναλαβὼν, τὸν θρόνον κατεῖλεν τὸν πατρικόν, ἵνα καταλατῇ πρὸς τοὺς δούλους ἐργάζηται, καὶ τὴν παλαιὰν ἐχθρὰν ἀνέλῃ, καὶ τὴν εἰρήνην τῶν ἄνω δυνάμεων τοῖς ἐπιγείοις ἀνθρώποις χαρίζεται. Κοινὰ γὰρ ἡμῶν σήμερον κατὰ τοῦ διαβόλου τὰ νικητήρια, κοινὰ τὰ βραβεῖα, κοινὰ τὰ ἐπάλθα, κοινὸι καὶ οἱ στέφανοι, κοινὴ καὶ ἡ δόξα. Διὸ σκιρτήσωμεν ἅπαντες ὀρώντες ἡμῶν τὴν ἀπαρχὴν ἄνω καθήμενὴν, καὶ τὴν ἡμετέραν φύσιν τὸν ἐκ δεξιῶν τὸν Θεοῦ καταλαμβάνουσαν θρόνον. Εἰ γὰρ ὁ θαυμαστός προφήτης μακαρίζει τοὺς ἔχοντας σπέρμα ἐκ Σιών, καὶ οἰκεῖους ἐν Ἱερουσαλὴμ, πολλῶν μάλλον ἡμᾶς χαίρειν δεῖ, καὶ ἀγάλλεσθαι ὀρώντας τὴν ἡμετέραν ἀπαρχὴν εἰς αὐτὴν τοῦ οὐρανοῦ τὴν κερυσην ἀνελθοῦσαν, καὶ τὸν θρόνον ἐπιλημμένην τὸν βασιλικόν. Ἐννοεῖ γὰρ, ἀγαπητέ, ὅση τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἡ ἀγαθότης καὶ ἀπορήτος οἰκονομία γέγονε περὶ τὸ γένος τὸ ἡμέτερον, τοῦ παραδίδου ἐκπεπρωκὸς διὰ τὴν ἀπάντη τοῦ διαβόλου, καὶ τοσαύτῃ ἀρὰ καταδικασθὲν ἄθροον εἰς ὅσον ὕψος ἀνήγαγεν, καὶ πῶς ἡμεῖς οἱ τῆς γῆς ἀνάξιοι φανέντες, σήμερον εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήχθημεν, καὶ ἡμετέρα φύσις ἡ καὶ τοῦ παραδίδου ἀναξία τὸ πρότερον νομισθείσα. Αὕτη γὰρ τοῦ οὐρανοῦ τὴν προεδρίαν ἀνέληψε, καὶ ἡ τῶν δαιμόνων γενομένη παγκύβητος, σήμερον ὑπὸ ἀγγέλων καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων προσκυνεῖται. Ὡ μακαρίου φθόγου! ὦ καλῆς ἐπιβουλῆς! ὦ φθόνου καλῶν, πρόξενε

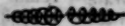
μυρίων ἡμῖν ἀγαθῶν, θεσμὸν ἀπέτεκες ἀθανασίας. Φθονήσας γὰρ τῇ φύσει τῇ ἡμετέρᾳ [779] ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμων ἐπὶ γῆς τὴν διαγωγὴν ἐχοῦσῃ, νῦν ὅρᾳ ἐν οὐρανῷ προσκυνουμένην· καὶ παρακλέψας, ὡς ἔφρο, μεγάλῃ καὶ ἀνείκαστα, νῦν μειζῶνως καὶ λαμπροτέρως ἡμᾶς ἀπολαύοντας ὅρᾳ. Διὸ δὴ σκιρτῶ καὶ ἀγάλλομαι σήμερον, καὶ ὑμᾶς συνεφάσθαι μοι τῆς χορείας παρακαλῶ. Οἱ γὰρ μήτε τῆς κατὰ ἀρχῆς ὄντες ἀξιοί, πρὸς τὴν βασιλείαν ἀνέβημεν τὴν ἀνωτάτην, ὑπερέβημεν τοὺς οὐρανοὺς, ἐπελαβόμεθα τὸν θρόνον τοῦ βασιλικοῦ, καὶ ἡ φύσις, δι' ἣν ἐφύλασσε τὸν παράδεισον τὰ Χερουδὶμ, ἐποχεῖται προσκυνουμένην. Ἐκπλάγῃ τοίνυν, ἀγαπητέ, τοῦ Δεσπότη σου τὸ εὐμήχανον, καὶ δόξασον τὸν τοσαῦτά σοι χαρισάμενον. Ἰπερέβῃ γὰρ ἡ φιλοτιμία τῆς δωρεᾶς τῆς ζημίας τὸ μέγεθος. Ὅρα γὰρ, παραδίδου ἡμεῖς ἐκπεσόντες, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ἀνήχθημεν· θανάτῳ καταδικασθήμεν, καὶ ἡ ἀθανασία ἡμῖν δωδύρηται· προσκεκρυμμένης ἡμεῖς καὶ ἀπερρίμμενοι, καὶ υἱοὺς ἡμᾶς καλεῖται κατηξίωσεν, καὶ οὐκ υἱοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ κληρονόμους, καὶ οὐ κληρονόμους μόνον, ἀλλὰ καὶ συγκληρονόμους Χριστοῦ. Ἰδε πῶς μείζονα τῶν ἀφαιρεθέντων τὰ παρὰ τοῦ Κυρίου δωδωρημένα ἡμῖν. Ἀλλ' ὅταν ἀκούσης, ὅτι ἀνῆλθε καὶ ἀνελήφθη, μὴ καταδάσιν τοπικὴν εἰ Θεοῦ ὑπολάβεις· ἡ γὰρ θεότης ἅπαντα πληροῖ, καὶ πανταχοῦ παρῇσιν, καὶ οὐδαμῶς ἀπολιμπανέται, ὡς πάντων ἐφορος, καὶ πάντων δημιουργός. Τὸ δὲ ὁμογενὲς ἡμῖν σῶμα, ὃ ἀναλαβὼν ὀφθῆναι κατηξίωσεν ἐπὶ τῆς γῆς, ὅμοιον ἡμῖν κατὰ πάντα, αὐτὸ ἐστὶ τὸ ἡμέτερον ἀναλαμβανόμενον. Καὶ διὰ τοῦτο κοινῇ πάντες σήμερον ἀναδοξώσωμεν τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο λόγιον· *Ἀνέβη ὁ Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος,*

quemadmodum et ipse docet, ad discipulos dicens: Cum sederit Filius hominis in sede maiestatis suae, sedebitis et vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel (Math. 19. 28); ad Judæos vero: Si autem in Beelzebub ego eficio demonia, filii vestri in quo eficiunt? propterea ipsi iudices vestri erunt (Math. 12. 27); quandoquidem cum ex Judæis essent, non sapiebant ea quæ Judæorum erant, sed Christi supplicia, ejusque stigmata cognatis suis interfectoribus Domini prætulērunt. Rem magnam atque stupendam! inusitatum iudicii genus? piscatorem aspicere iudicantem, et Phariseum iudicari; tabernaculorum officinem confidenter sedentem, et summum sacerdotem cum suspensum iudicium subeuntem. Cur enim Domino in faciem alas imponerunt, caputque verberarunt, et demum heredem ipsum extra vineam interfecerunt? cur Petrum ad carcerem traxerunt, Paulo autem quadragenas, una minus, plagas inflixerunt? Quin et admirandus apud eos princeps sacerdotum Ananias præcepit adstantibus sibi ministris percutere os Pauli: os dico Pauli, os gratiæ, os veritatis, pectus vitæ, quod quavis tuba vehementius resonat, et quacumque harmonia consonantius est: organum, inquam, Christi, ac fistulam Spiritus sancti. Quæ enim visa sunt Spiritui sancto, Paulus lingua sua publicavit: unde et arbitror David prophetam sub persona Pauli dicere: *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis* (Psalm. 44. 2). Quid igitur ad Ananiam Paulus, impendens illi supplicium propiciens? dixit ad eum: *Percutiet te Deus, porces dealbatus* (Act. 23. 3). Nam porces dealbatus, sepulchrum speciosum erat, foris inimicus, intus vero mortuus. Quoniam igitur de rebus omnibus, quæ in vita fuerint actæ, rationes nobis reddendæ proponuntur, ac iudicium universale constituitur ubi quid de talentis cogerimus exigitur, de mysticarum nuptiarum contemptu, de lampadibus sponsi, de se-

mentis incremento, de vineæ fructu, deque iis omnibus quæ nobis per parabolas revelavit: vitam nostram expendamus, et res hujus vitæ commutemus, non cum argento, non aurum nobis parantes, non gravem usuram exercentes: hæc enim iudex aversatur; verum inopiam pauperum sublevantes, hospitalitatem exercentes, ac Deum invocantes, omniaque agentes quæ ad iudicis placandam iram bona noscuntur. Disce lucrum hospitalitatis, respiciens ad exemplum Abrahæ: orationisque utilitatem ex Ninivitis considerans, ac elemosinæ thesaurum in Tabitha contemplans: quæ cum in lecto exanimis jaceret, sepulturaque jam proxima esset, circumsteterunt Petrum omnes viduæ fientes, et ostendentes ei dona defunctæ, ab inferis mortuam extraxerunt (Act. 9. 39. seq.). Quod si mortuum corpus viduarum lacrymæ vitæ restituerint, rursus haud dubie morituum: quanta potas in bonorum heredem præbiturum esse Iudicem iis qui larga manu pauperes aluerint, ac testimonium pauperum non abjecerint? Tunc enim dona auferri non poterunt, morte non intercedente, sed vita in perpetuum durante. *Canet enim*, inquit, *intra in Christo, et mortui resurgent incorrupti* (1. Cor. 15. 52), atque immutabiles, ad imitationem Domini. Et sicut cum nubes quædam suscepti, ita et nos, secundum vocem Pauli, *In nubibus rapiemur obviam ei* (1. Thess. 4. 16). Et sicut ipse in jubilo et voce tubæ ascendit, ita et nos mortis nebulam, velut somnum exequentes, Auctori vitæ conjungemur: *Et sic*, inquit, *semper cum Domino erimus* (Ibid.); sapientes ea quæ sunt Domini, divinaque ejus præcepta servantes. Dignetur autem nos omnes beata ac felici illa sua voce: *Euge, servæ bone et fideles, quia super parva fuistis fideles, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui* (Math. 25. 21). Ipsi gloria et imperium, et in sæcula sæculorum. Amen.

IN ASCENSIONEM

DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, SERMO II.

Benedictus Deus. Opportunum est hodie nos omnes propheticum illud clamare, simulque universorum Dominum collaudare, ac dicere: *Quis loquatur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus* (Psalm. 105. 2)? Hodie enim nostræ primitiæ Christus in cælos ascendit, et qui ex nobis carnem sibi assumpserat, thronum Patris accepit, ut nos servos reconciliaret, veteremque inimicitiam deleteret, ac pacem supernorum exercituum hominibus adhuc in terra degentibus donaret. Communis enim nobis hodie adversus diabolum proponitur victoria, communia certaminis præmia, communes coronæ, communis gloria. Quocirca exultemus cuncti aspicientes primitias nostras Christum, sursum sedentem, nostramque naturam thronum dexteræ Dei occupantem. Nam si admirabilis propheta beatos eos prædicat qui habent semen in Sion, et domesticos in Jerusalem (Isai. 31. 9), quanto magis nos gaudere et exultare oportet, videntes primitias nostræ salutis Christum ad ipsum cælorum verticem ascendentem, et regalem thronum, quem ipse reliquerat, sibi vindicantem? Considera enim, dilecte, quanta Dei nostri sit bonitas, quamque occulta et ineffabilis ejus facta sit dispensatio erga genus nostrum, quod fraude diaboli paradiso exciderat; tantaque maledictione damnatum, repente in quantam celsitudinem evehit: et quo pacto nos, qui et terra ipsa videbamur indigni, hodie in cælum evecti simus, ipsaque nostra natura, quæ etiam paradiso prius putabatur indigna. Hæc enim in cælis primam sedem occupavit; quæque demonum ludibrium evaserat, hodie ab angelis supernisque potestatibus adoratur. O beatam illam invidiam! o bonas insidias! o invidia

honorum causa, quæ nobis infinita concilias bona, legemque immortalitatis peperisti! Cum enim antea naturæ nostræ humanæ in terris degenti invideret improbus ille dæmon, nunc eam in cælis adorari videt: ei qui antea per fraudem magna et incomparabilia surripuerat, ut putabat, nunc majoribus et illustrioribus nos perfui cernit. Ideo jubilo et e. salto hodie, et vos ut mecum simul has choreas agatis cohortor. Qui enim nec terreno quidem honore digni eramus, ad supernum regnum ascendimus, cælos pervasimus, et regalem thronum apprehendimus, ipsaque natura, per quam custodiebant paradisum Cherubim, jam erecta est et adoratur. Obstupesce igitur et admirare, carissime, magnam solertiam Domini tui, ac glorifica eum, qui tanta tibi largitus est. Transcendit enim doni magnificentia damni magnitudinem. Nam ecce qui paradiso excideramus, ad cælum ipsum sublatis sumus; qui morte damnati fuimus, immortalitatis donum accepimus: infensi eramus et abjecti; et filios nos vocare dignatus est, neque filios solum, sed et heredes; neque etiam heredes tantum, sed et coheredes Christi. Ecce quomodo majora nobis a Domino sunt donata, quam antea fuerant ablata. Verum dum audis eum ascendisse et assumptum esse, cave localem in Deo descensum opineris: divinitas enim omnia implet, ubique præsens est, et nusquam abest, velut omnia inspicens, et universorum opifex. Ejusdem cum nostro generis corpus, quo assumpto, apparere super terram dignatus est, cum prorsus simile nobis sit, illud ipsum nostrum est, quod sursum evectum est. Et propterea communibus hodie cuncti vobis clamemus propheticum illud dictum: *Ascendit Deus in*

jubilato, Dominus in vocatibus (Psalm. 46. 6): et praeclaram hanc atque illustrem celebremus festivitatem, cum omnes simul ejus donis perfraumur. Sicut enim benignus quis dominus, amans famulum suum, ob amorem quo in eum fertur, non recusat illius etiam veste indui: ita et Dominus noster Christus, nostram amans naturam, conspiciensque in profundum malitiae eam delapsam, nullamque salutis spem ipsi esse reliquam, multaque indulgentia indigentem, nostrum corpus assumere dignatus est. Et idcirco cum se in terris ostendisset, mortales omnes ab errore liberavit, et ad veritatem traduxit: clamatque in Evangelio, dicens: *Non veni vocare justos, sed peccatores, ad poenitentiam* (Matth. 9. 13). Quod igitur voluit, effecit; humanamque naturam homini jacentem erexit, tantamque humanitatem exhibuit, ut rerum gestarum ratio humana cogitatione nequeat comprehendere. Quomodo enim, dic mihi, nos qui offenderamus, quique ipsa etiam terra videbamur indigni, et a principatu deorsum excideramus, ad tantam celsitudinem repente sumus erecti? quo pacto bellum solum? quo pacto ira sublata est? Admirabile enim hoc est, et omni stupore plenissimum; quoniam non accurrentibus nobis, sed ipso qui iuste in nos indignabatur pro nobis intercedente, pax facta est. Unde et Paulus clamat, dicens: *Pro Christo legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos* (2. Cor. 5. 20). Vides sagacissimam Dei sapientiam? cernis ineffabilem Domini benignitatem? cernis excellentem ipsius providentiam? Nunc stimulus mortis destructus est; nunc inferni victoria disrupta est; nunc mortis potentia deleta est; nunc inimicitiae extinctae sunt; nunc diuturnum bellum restinctum est: homines angelis similes effecti sunt, homines angelis permixti sunt, et magna ex utraque cognominatione conjunctio nata est. Ascendit enim communis omnium Dominus, reconcilians humano generi suum Patrem. Quodque ob id ascenderit, ipsum dicentem audi: *Expedi vobis ut ego vadam: nisi enim ego abiero, Paracletus non venit ad vos* (Joan. 16. 7). Et in signum reconciliationis promittit se nobis daturum Paracleti praesentiam. Vide enim quod additur, quam accurate subjungat: *Et ipse, inquit, deducet vos in omnem veritatem* (Ib. v. 15); nos errabundos scilicet, qui huc atque illuc agebamur, Spiritus sanctus demissus, cunctos ad veritatis lumen deducet. Nam quoniam erat nobis infensus, nos vero adhuc benignissimum Dominum aversabamur, selspm medium interponens Dominus noster Christus reconciliationem nobis operatus est. Vere enim modiam sepi maceriem solvit. (Ephes. 2. 14). Idcirco bonam deinceps repositam nobis spem habemus, ad primitiarum nostrarum Dominum respicientes. Quidquid enim deinceps dixeris, non amplius timeo, sive vermem dixeris, sive pulverem, sive ignem, sive tormentum, sive stridorem dentium, sive eincem, sive quodcumque tandem aliud mihi dixeris, omnia mihi facile superanda sunt, primitias illas meas Christum aspicienti, sursum sedentem, et propemodum cum omnibus hominibus disserentem et clamantem: Ignaviam tandem abjicite, et agnoscite vestram nobilitatem, considerantes mensuram donorum, quorum participes non ita multo post futuri estis. *Conversans enim praecepit eis ab Jerusalemis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris* (Act. 1. 4). Certe et in hoc sollicitudinem Domini; videns enim humane naturae infirmitatem, eamque magno indigentem auxilio, Spiritus sancti praeboit opem, ut invictus evadat homo adversus machinamenta diaboli. Et idem accidit, ut si praestantissimus quis belli dux ordinatos sub se cernens milites, minas adversariorum non ferentes, sed certaminis metu percutos, eos omnes confirmet, munions undique thorace, scuto, galea, et

¹ In Vulgata, *convalescent*.

reliqua armatura: ita et Dominus noster Jesus Christus, aspiciens magnam adversariorum potestatum vim atque potentiam, et ob id humanam naturam magno indigentem auxilio, donavit ei gratiam Spiritus sancti, ut qui prius demonum phalanga timebat, nunc iisdem formidabilis appareat, et solo aspectu fraudulentum repellat serpentem. Talis enim est gratia Spiritus sancti: ubi enim se manifestat, fugat agmina demonum, cunctasque potestates adversarias. Accipietis, inquit, virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, et eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judaea, et Samaria, et usque ad ultimum terrae. Quae autem ea potentia fuerit, paulo ante insinuat, dicens: *Infirmos curate, leprosos mundate, daemones efcite* (Matth. 10. 8), et quicumque ejusmodi: nulla enim est, inquit, egritudo tam gravis, ut non cedat virtuti Spiritus sancti. Tantorum nobis honorum causa est dies hodiernus. Hodie enim receperunt angeli quae jam dudum cupiebant, nostram naturam conspicientes e regali coruscantem throno. Et ut differentiam servi et domini discas, Elias quando assumptus est, in curru igneo sublatus est (4. Reg. 2): at quando Dominus noster cum carne, nubes ad ascensum obsequuta est. *Videntibus enim illis, inquit, elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum* (Act. 1. 9). Et ille quidem quasi in caelum tollebatur, nam servus erat; hic autem in ipsum caelum, quoniam Dominus erat. *Ecce duo viri adstiterunt in vestibus albis, qui et dixerunt ad illos: Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in caelum, sic veniet quemadmodum vidistis eum* (Ib. v. 10. 11). Et quando servus vocandus erit, currus demittebatur: quando vero Filios, regium solium; neque simpliciter solium, sed ipsum Patris solium. Audi enim Esaiam magna voce de Patre dicentem: *Ecce Dominus sedet super nubem levem* (Isai. 19. 1). Ob id et Filio nubem demisit. Et Elias quidem ascendens, meloten reliquit Eliseo: Jesus autem ascendens gratiarum dona in discipulis dimisit, quae non unum prophetam, sed infinitos Eliseos efficiunt, atque multo quam ille erat majores et illustriores. Quae omnia considerantes, dilectissimi, mutui et nos Dominum nostrum reamoremur donis, optimo vitae genere; ut sicut ipse nos propriis glorificavit gratiarum donis, ita et nos per bona opera sanctamque vitam Deum nobis reddamus propitium [sanctique Spiritus gratiam abundantiorum nobis conciliemus]¹. Glorificemus igitur Dominum nostrum, et factum omnem rerum praesentium despiciamus. Haec enim optima doctrina etiam infideles ad veritatem manuducere potest. Non enim tam quid dicamus, quam quid agamus, attendunt. Et propterea Christus dicebat: *Beatus qui fecerit et docuerit, ostendens factorum doctrinam perfectiorem esse, quam verborum* (Matth. 5. 19): magisque illa induci posse perfidos atque iniquos. Deo igitur placere atque obsequi studeamus, seduloque vitam nostram componamus, ut et S. Spiritus gratiam nobis conciliemus; sic enim ad virtutis exercitum magis expediti et prompti erimus, Spiritus sancti virtute adjuti. Ubi enim gratia animam sobrietati ac temperantiae vacantem invenerit, ibi affluenter se diffundit. Quare nos paremus, obsecro, ut Spiritus sancti cooperatione adjuti et confirmati, praesentem hanc vitam absque merore transigamus, et futuris aeterni gaudii bonis perfruamur, caelestique regno digni efficiamur: quod utinam omnes consequamur, gratia et benignitate ejus, qui redemit nos pretioso vivifico lateris sui sanguine, et ab errore servituteque nos liberavit, Jesu Christi Domini nostri, quem deest honor et potentia, omnis quoque gloria et magnificentia, Patri, et sancto ac vivifico Spiritui, nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

¹ Haec, quae uncinis clauduntur, in Graeco non habentur, habentur autem in Saviilo.

καὶ τὴν περιφανὴ ταύτην καὶ λαμπρὰν ἐορταζόμεν
πανήγυριν, ἐπειδὴ καὶ κοινῇ πάντες τῆς ἐκ' αὐτοῦ
δορυφείας ἀπηλάσμεν. Καθάπερ δὲ δεσπότης φιλό-
δωρος ἀγαπήσας τὸν ἴδιον οἰκέτην, διὰ τὸ περὶ
αὐτὸν φίλετον οὐ παραιτεῖται τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ περι-
βάλλεσθαι· οὕτω καὶ ὁ Δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς
ἀγαπήσας τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν, καὶ θεασάμενος
εἰς βοῆθιν κακίας· κατενεχθεῖσαν, καὶ οὐδεμίαν
ἐλπίδα σωτηρίας ἔχουσαν, καὶ πολλὰς δεομένην τῆς
συγκαταβάσεως· κατήξωσε τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον
ἀναλαβεῖν. Καὶ διὰ τοῦτο φανεῖς ἐν κόσμῳ, πάντας
ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς πλάνης ἡλεθέρωσε, καὶ πρὸς τὴν
ἀλήθειαν ἐπαγγέλατο· καὶ βοᾷ ἐν Εὐαγγελίῳ, λέγων·
Οὐκ ἤλθοι καλεῖσθαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμάρτανλους,
εἰς μετάνοιαν. ¹ Οὐ τοῖνυν ἐβούλετο, κατωρθώσας, καὶ
τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν κατὰ πῶς κειμένην ἀνέστησε,
καὶ τοσαύτην φιλοφροσύνην ἐπέδειξε, ὥς μὴ χωρεῖν
ἀνθρώπινον λογισμὸν τὸν λόγον τὸν γενομένων. Πῶς
γάρ, ἐπεὶ μοι, ἡμεῖς οἱ προσεκκοιμητοί, οἱ τῆς γῆς
ἀνάξιοι φανέντες, καὶ τῆς ἀρχῆς κάτωθεν ἐκπεσόντες,
πρὸς τοσούτον ὕψος ἀθρόον ἀνήχθημεν; πῶς ὁ πόλε-
μος κατελύθη; πῶς ἡ ὀργὴ ἀμείβεθι; Τὸ γὰρ θαυμα-
στὸν καὶ πολλὰς ἐκπλήξεως γέμον τοῦτο ἐστίν, ὅτι
οὐχ ἡμῶν προσδοκίμους, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ δικαίου
πρὸς ἡμᾶς ἀγανακτούτος, παρακαλέσαντος ὅπερ
ἡμῶν, καὶ οὕτως ἡ εἰρήνῃ γέγονεν. Καὶ βοᾷ Παῦλος
λέγων· Ἰστέον Χριστοῦ προσδεσόμεν, ὡς τοῦ Θεοῦ
παρακαλούτος δι' ἡμῶν. Εἶδες, ἐμύηχανον σοφίαν;
εἶδες ἀγαπὸν φιλοφροσύνην Δεσπότου; εἶδες κηρο-
νίαν υπερβάλλουσαν; Νῦν τὸ κέντρον τοῦ θανάτου
διελύθη· νῦν τοῦ θανάτου τὸ νίκος διεβράβη· νῦν τοῦ
θανάτου ἡ δυναστεία κατήργηται· νῦν ἡ ἔχθρα κατα-
λέλυται· νῦν ὁ χρόνος ἐσθεται πόλεμος· ἀνθρώποι
τότε ἀγγέλοις ὁμοιωθήσονται, ἀνθρώποι τοὺς ἀγγέλους
ἀνεμίγησαν, καὶ πολλὰς παρ' ἑκατέρης τῆς ὁμοιουμίας
ὁ σύνδεσμος πεπολιτευται. Ἀνῆλθε γὰρ ὁ κοινὸς Δε-
σπότης καταλλάξας τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα τῷ τῶν ἀν-
θρώπων γένει. Καὶ οὕτω διὰ τοῦτο ἀνῆλθεν, ἀκούσαν
αὐτοῦ λέγοντος· Συμψέροι ὅμιλιν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω·
ἐάν γὰρ μὴ ἐγὼ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος οὐκ ἐλεύ-
σεται πρὸς ὑμᾶς. Καὶ σημεῖον τῆς καταλλαγῆς ἐπαγ-
γέλλεται δίδωσιν ἡμῖν τὴν τοῦ Παράκλητου παρουσίαν.
Οὐ γὰρ καὶ τὸ ἐπαρμόμιον πῶς ἀκριβοῦς προσέθη-
κεν· Καὶ αὐτὸς, ὡς οὖν, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν
τὴν [780] ἀλήθειαν· ὅλητον πλανημένους, καὶ ὡς
κἀκεῖσε περιπατοῦντας, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον κα-
ταπεμπνέον ἀπαντας ἡμᾶς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὁδηγή-
σει. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς ὠργίζετο, ἡμεῖς δὲ καὶ οὕτως
ἀπεσπέρωμεθα τὸν φιλόφρονον Δεσπότην, μέσον
ἐαυτὸν ἐμβαλὼν ὁ Δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς, τὴν κα-
ταλλαγὴν εἰργάσατο. Ἐλυσεν γὰρ ἀληθῶς τὸ μεστόχο-
ν τοῦ φραγμοῦ. Διὸ χρηστὰς ἔχομεν λοιπὸν τὰς
ἐλπίδας πρὸς τὸν τῆς ἡμετέρας ἀπαρχῆς ἀφορῶντες
Κύριον. Ὅπερ ἂν γὰρ λοιπὸν εἴποις, οὐκ ἐστὶ δόδοικα,
κἀν οὐκ ἄλλα εἴποις, κἀν κόνιν, κἀν πῦρ, κἀν κόλα-
σιν, κἀν βρυγμὸν ὀδόντων, κἀν τέφραν, κἀν ὀτιον
μοι εἴποις, πάντα μοι εὐκαταφρόνητα ἐπὶ ἀπαρχῇ
τὴν ἐμὴν ὀρῶντι ἄνω καθημένην, καὶ μονονοῦχι πᾶσιν
ἀνθρώποις διαλεγόμενῃ καὶ βῶσαν· Ἀποστήτε τῆς
ῥέθυμίας λοιπὸν, καὶ ἐπίγνωτε τὴν ἐαυτῶν εὐγένειαν,
ἐννοήσαντες, τὸ μέτρον τὸν δωρεῶν, ὧν μετ' οὐ πολλὴν
τὴν μετουσίαν ὑποδέχεσθαι μέλλετε. Συνουλιόμε-
νος· γὰρ αὐτοῖς κατήγγελλεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ
μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν
τοῦ Πατρὸς. Ὅρα καὶ ἐν τούτῳ ἡμετέροιαν Δεσπό-
του· ἰδὼν γὰρ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀσθένειαν,
καὶ ὅτι πολλὰς βεταῖαι συμμαχίας, ἐχαρίσατο τὴν τοῦ
ἀγίου Πνεύματος βοήθειαν, ἵνα ἀκαταγώνιστος γένη-
ται ὁ ἀνθρώπος πρὸς τὰς τοῦ διαβόλου μηχανάς.
Καὶ ταυτὸν γέγονεν, ὥστε ἂν εἰ τις στρατηγὸς
ἀριστος ἰδὼν τοὺς ἐπ' αὐτὸν ἐκπορούμενους στρατιώ-
τας, οὐ φερόντας τὰς τῶν ἐναντίων ἀπειλὰς, ἀλλὰ
κατατεπληγμένους ὑπὸ τῆς ἀγωνίας, ἀπαντας αὐτοὺς
ἐπιβρώσαν, περιβράδας πανταχόθεν θώρακι καὶ
ἀσπίδι καὶ περικεφαλαιᾷ, καὶ τῇ λοιπῇ παντευχίᾳ·

οὕτω δὲ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς θεασά-
μενος πολλὴν οὖσαν τὴν τῶν ἐναντίων δυνάμεων δυ-
ναστείαν, καὶ διὰ τοῦτο πολλὰς δεομένην βοηθείας
τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἐδωρήσατο τοῦ ἀγίου Πνεύ-
ματος τὴν χάριν, ἵνα ὁ πρότερον δεδιὼς τὸν δαιμό-
νον τὰς φάλαγγας, νῦν ταύταις φοβερός ἐσθῇ, καὶ
καταπλήτῃ, καὶ μόνον ὀφθαλμοὶ ἀπελάτῃ τὸν δόλιον
ἔριν. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ ἀγίου Πνεύματος χάρις·
ὅπου γὰρ ἂν φανεῖται, δραπατεύειν ποιεῖ τὸν δαίμονα
τὰς φάλαγγας, καὶ πάσας τὰς ἀντικειμένους δυνά-
μεις. Ἀλήθευθε γὰρ, φησὶ, δύναμιν ἐκελθόντος
τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐν ὑμῖν, καὶ ἐσσεσθὲ μοι
μάρτυρες ἐν τοῖς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν πόλει τῇ
Ἰουδαίᾳ, καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ὅς ἐστι ἐσχατὸν τῆς
γῆς. Τίς δὲ ἦν αὕτη ἡ δύναμις; Ὅπερ καὶ κρίθην
πρὸς αὐτοὺς ἔλεγεν· Ἀσθενούντας θεραπεύετε,
λεπρούς καθαρίζετε, δαίμονια ἐκβάλλετε, καὶ ὅσα
τοιαῦτα· οὕδεν γὰρ ἐστὶ νόσημα, ψῆσιν, οὕτως ἰσχυ-
ρὸν, ὃ μὴ εἴη ἐκ τοῦ ἀγίου Πνεύματος δυνάμει.
Τοσούτων ἡμῖν ἀγαθῶν αἰτία γέγονεν ἡ σήμερον
ἡμέρα. Σήμερον γὰρ ἀπελαβὸν ἀγγελοι, ὃ πάλαι
ἐπεθύμουν, τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ὀρῶντες ἀπὸ
τοῦ θρόνου ἀστράπτουσαν τὸν βασιλικόν. Καὶ ἵνα
μάθῃς τὸ διάφορον δούλου καὶ δεσπότου, ἦνίκα μὲν
ἡλίας ἀνελαμβάνον, ἐν ἄρματι πυρίνῳ τοῦτο ὑπ-
έκεινεν· ἦνίκα δὲ ὁ Δεσπότης ὁ ἡμέτερος μετὰ σαρ-
κὸς, νεφέλῃ πρὸς τὴν ἀνοδὸν ὑπερέτει. Βλεπόντων
γὰρ αὐτῶν, φησὶν, ἐκλήρθη, καὶ ἡ νεφέλῃ ἐπέλα-
βεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν. Καὶ ἐκείνος
μὲν ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνῆλθε, δούλος γὰρ ἦν· ὃ δὲ
εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν, Δεσπότης γὰρ ἦν. Ἰδοὺ δύο
ἄνδρες ἐν ἐσθῇτι λευκῇ, καὶ ῥασὶ πρὸς αὐτοὺς·
Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληθὴς ἀπ' ὁμῶν εἰς τὸν
οὐρανὸν, ὁ ὅστις ἀλεῖσεται ἐν ἐρόσῳ ἐθεοδόξατο
αὐτὸν. Καὶ ὅτε μὲν τὸν δούλον ἔδει κληθῆναι, ἄρμα
κατεπέμπετο· ὅτε δὲ τὸν Ἰδὸν, θρόνος βασιλικὸς, καὶ
οὐχ ἀπλὸς θρόνος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ πατριῶς. Ἀκούε γὰρ
Ἰσάου τοῦ μεγαλόπαιδον περὶ τοῦ Πατρὸς λέγοντος·
Ἰδοὺ Κύριος καθέσται ἐπὶ νεφέλῃ κοῦφῃ. Διὰ
τοῦτο καὶ τῷ Ἰγῷ τὴν νεφέλῃν κατέπεμψεν. Καὶ ὁ
μὲν ἡλίας ἀνελθὼν ἀφῆκε μνηστῆρ ἑπὶ τὸν Ἑλισ-
σαίον, ὃ δὲ Ἰησοῦς ἀναβὰς ἀφῆκε χαρίματα ἐπὶ τοὺς
μαθητάς. οὐχ ἕνα προφήτην ποιοῦντα, ἀλλὰ μυρίους
Ἑλισσαίους, μᾶλλον δὲ ἐκείνου πολλὴν μελίσσον καὶ
λαμπροτέρους. [781] Ἀπερ ἀπαντα ἐννοοῦντες, ἀγα-
πητοὶ, ἀμειψόμεθα καὶ ἡμεῖς τὸν ἡμέτερον Δεσπότην
διὰ τῆς ἀρίστης πολιτείας, ἵνα ὡς αὐτὸς ἡμᾶς ἐδὲ-
ξασε διὰ τῶν οὐκείων χαρισμάτων, οὕτω καὶ ἡμεῖς
διὰ τῶν κατορθωμάτων καὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας
τὸν Θεὸν Πλεον ἔργαζόμεθα. Δοξάζομεν τοῖνυν τὸν
ἡμέτερον Δεσπότην, καὶ τῆς ὑπεροφίας τῶν παρόν-
των καταφρονήσομεν. Αὕτη γὰρ ἀρίστη μάστιξ δι-
δασκαλία δυναμένη τοὺς ἀπίστους πρὸς τὴν ἀλήθειαν
χειραγωγῆσαι. Οὐδὲ γὰρ οὕτω τοὺς παρ' ἡμῶν λεγο-
μένοις προσέχουσιν, ὡς τοῖς· ὅρ' ἡμῶν πρᾶκτομένοις.
Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν Μακάριος ὁ ποιῶν
καὶ διδάσκας· δεικνύς ὅτι τῆς διὰ λόγων διδασκαλίας
ἡ διὰ τῶν ἔργων ἐστὶν ἀκριβοτέρα, καὶ μᾶλλον
ἐναγαγεῖν δυναμένη τοὺς ἀγνώμονας. Γενώμεθα τοῖ-
νυν εὐάρεστοι Θεῷ, καὶ μετὰ ἀκριβείας τὸν ἑαυτοῦ
βίον βυθίσωμεν, ἵνα καὶ τοῦ Πνεύματος τῆς χάρις
ἐκποσιώμεθα, καὶ πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς κατόρθωσιν
πλεῖστον τὴν εὐκολίαν ἔχωμεν ὅτι τὸ Πνεῦμα
δυνάμει συνεργοῦμεν. Ἐνθα γὰρ ἂν ἴθι ψυχὴ
νῆφουσαν ἡ χάρις, ἐκεῖ μετὰ δαυλείας ἐρίπταται.
Εὐτρεπίσωμεν τοῖνυν ἀπὸ τῶν παρακαλῶ, ἵνα παρὰ
τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας δυναμοῦμεν, καὶ τὸν
παρόντα βίον ἄλυτον διανύσωμεν, καὶ τὸν μελλόντων
ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν
ἀξιωθῆναι· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐμπνεῖν χάριτι
καὶ φιλοφροσύνῃ τοῦ ἐξαγοράσαντος ἡμᾶς τῷ τιμῇ
τῆς ζωοδόρου πλευρῆς αὐτοῦ αἵματι, καὶ ἐκ πλάνης
καὶ ἐκ δουλείας ἡμᾶς ἀπαλλάξαντι, Ἰησοῦ Χριστοῦ
τοῦ Κυρίου ἡμῶν· μετ' οὐ πρότερον τιμὴ καὶ κράτος,
πᾶσα δόξα καὶ μεγαλοπρέπεια τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ
ἀγίου καὶ ζωοποιῦ Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* In Actis Apost. Grace legitur συναλιζόμενος.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ

Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Λόγος γ'.

Φαῖδρον μοι τὸ τῆς Ἐκκλησίας θέατρον, οὐ γέλυντα τοῖς ἀνθρώποις ἐργαζόμενον μάταιον, ἀλλὰ σφοδρὸν τῷ διαβόλῳ τὴν θρῆνον. Βλέπει γὰρ ἄνω τῶν κάτω νεκρῶν ἀναστάσιμον βίβαν· βλέπει τὸν κάτω παρ' αὐτοῦ παραδοθέντα τῷ σταυρῷ, ἐξ οὐρανοῦ αὐτὸν καθορῶντα· βλέπει τὴν γῆν ἀγγέλων πεπληρωμένην βλέπει παραδόξως ἀέρα βασιζόμενον· βλέπει τὰς οὐρανίους δυνάμεις ἀπαντώσας, καὶ τοὺς μὲν λέγοντας· Ἀράτε πόδας, οἱ ἄρχοντες, ὁμῶν, καὶ εἰσελεύσεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης, τοὺς δὲ πάλιν ἀπαντῶντας καὶ ὑποσπίζοντας· Κύριος κραταῖος καὶ δυνατός ἐν πολέμῳ. Ποίῳ πολέμῳ;· Ὅν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν κοινὸν ἐχθρὸν ὑπεδόξατο, ὃν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐ προφητῶν, οὐ δικαίων καταπαλάσσαι δεδυνάμηνται. Ἐτετυράννηντο γὰρ πάντες ὑπὸ Βασιλευσέοντος πότε θανάτου. ἕως οὐ παραγέγονεν ὁ βασιλεὺς τῶν αἰώνων, καὶ δῆσας τὸν Ἰσχυρὸν, ἀπέλαθεν αὐτοῦ τὰ σκεῦη. Σταυρουμένου γὰρ τοῦ Κυρίου, αἱ μὲν δυνάμεις τῶν οὐρανῶν ἐξεκινήθησαν, ἡ δὲ κτίσις πᾶσα ἐκλονεῖτο, ὥρῳσα τὸ κοινὸν μυστήριον καὶ τὸ φοβερὸν θέαμα γεγόμενον ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐρρώμας γὰρ ἡ γῆ, ἐκινήθη ἡ θάλασσα, ἐκλυδωνίσθη ἡ ἄβυσσος, πᾶσα ἡ κτίσις ἐταράχθη· ἐφοδίσθησαν φωστῆρες οὐρανῶν, ἐφυγεν ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, ἀστέρες ἐξέλιπον, ἡμέρα οὐχ ὑπέμεινεν, ἄγγελος ἐξήλατο τεταραγμένους τοῦ ναοῦ, περισχιζόμενους τοῦ καταπετάσματος τοῦ οἴκου· σκότος ἐπλήρωσε τὴν γῆν, τὰ στοιχεῖα ἀπεσπάρθη, καὶ ἡμέρα ἡλλοιώθη· οὐ γὰρ ἐδάσταζον ὥρῳσας τὸν ἐαυτῶν Δεσπότην καὶ ποιητὴν κρατῶν ἐπὶ ζύλου. Τότε ὁ βῆς κατελύθη, καὶ αἱ πύλαι αὐτοῦ συντερίθησαν, καὶ οἱ μοχλοὶ αὐτοῦ συνεκλάσθησαν. Περὶ οὗν Δαυὶδ προφητεύων ἐλεγεν, Ὅτι συνέτριψε [782] πύλας καὶ κλίμακας, μοχλοὺς σιδηροῦς συνέθλασε. Τότε ἐπεσον ὁ βασιλεὺς τῶν θανάτων ὑπὸ τοῦ πόδα Χριστοῦ, καὶ εὐρέτο αἰχμάλωτος θριαμβευόμενος. Τῷ γὰρ ἀτρέπτῳ σώματι καὶ γενναίῳ κενώσας τοῦ Ἐχθροῦ τὴν ἰσχύν, καὶ τὰς β' μηχανὰς αὐτοῦ συντρίψας, κατέδραμεν εἰς τὰ τοῦ αἰῶνος βασίλειαν, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ κατέσπασε, τὸ δαδὸν καθεῖλε, τὰ σκήπτρα κατέλυσε, φωνὴν ᾤκησε, λέγων· Δεῦτε, πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν, πρὸς τὸν Πατέρα καὶ θρόν· δεῦτε, καὶ τῆς δουλείας ἐλευθερίαν κομίσασθε. Προάγει γὰρ ὁμᾶς ἐκ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν, ἐκ σκότους εἰς φῶς, ἐκ τυραννίδος εἰς βασιλείαν. Ζωὴν γὰρ ἡμῖν εὐαγγελίζομαι ἐγὼ ὁ Χριστός. Τοιγαροῦν μηκέτι φοβείσθε τὸν τύραννον, ἀλλὰ καταφρονεῖτε φόβου καὶ θανάτου, λιμοῦ καὶ θλίψεως, δεσμῶν καὶ φυλακῆς καὶ στενοχωρίας. Ταῦτα γὰρ δέδοικεν ὁ τυράννου στρατὸς ὃς καταλέλυται· μόνος δὲ πάντων ἐγὼ εἰμι νικηφόρος βασιλεὺς, ὁ καὶ παθὼν ὑπὲρ ὁμῶν σαρκί. Ὁυτος τοῖνον ἐστὶν ἀληθῶς κραταῖος καὶ δυνατός Κύριος· οὗτος ἐστὶν ὁ δυνατός ἐν πολέμῳ· οὗτος ἐστὶν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, ὁ ἐξάγων πεπαιδευμένους ἐν ἀνδρείᾳ, τοὺς κατοικοῦντας ἐν τάφοις· πρὸς ὃν ἐλεγεν Δαυὶδ· Ἀνέβης εἰς ὄρος, ἡρμαλώτευσας αἰχμαλώτους. Πᾶσα μὲν οὖν ἐορτὴ Χριστιανῶν, τοῦ διαδόλου κατάκρισις· ἐξαιρέτως δὲ αὕτη. Ἐν πάσι μὲν γὰρ ταῖς θύλας τὴν ἐαυτοῦ ἀπογυμνώσας κακίαν, καὶ μηδὲν ὀφελήσας ἐαυτὸν ἐθριάμειυσεν. Οἷόν τι λέγω· Τῆς Παρθένου παραδόξως κυφοροῦσας, τὴν τῆς μοχλίας ἐπαφῆμις πρᾶξιν· ἀνεκδιάλυτος τεκούσης, τὸ μὴ εἶναι παρθένον διέβαλεν· ἐκτεροφόμενον τοῦ τὴν σύμπασαν τρέφοντος κτίσιν, φονοκτονεῖν τὰ βρέφη τὸν Ἡρώδην εἰδίδασεν, οἰόμενος· ἐν αὐτοῖς συλλαβεῖν τὸν ἀράκτερον· ἐπὶ τὸ βάπτισμα σπένδοντα, πρὸς περσικὴν ἐπανάγει, διαλεγόμενον τοῖς Ἰουδαίοις, βλασφημίας πεποιεῖται· θαυματουργοῦντα, λιθάσας παρσικεύσας, τὸν φονεὶ καὶ ληστήν ἀντ' αὐτοῦ προετίμησε· σταυρωθέντι ληστῇ συνεσταύρωσας· ταφέντι τὸ μνημεῖον ἐσφρά-

γισεν· ἀναστάντι συκράνται εἰς τὴν ἀνάστασιν· ἀναλαμβάνοντο εἰς αὐτοῦ καὶ τὴν οὐρανὸς ἀπέναντος, οὐκ εἰχέ τι φθέγγασθαι, ἀλλὰ τὴν ἐαυτοῦ μεζόνως κεφαλὴν ἐτραυμάτισε. διὰ πάσης αὐτῷ πανηγύρεως ἡ σήμερον γαλεπατέρα καθεστήκει, ὁρῶντι πᾶσαν πανταγοῦ τὴν τῶν ἀγγέλων στρατιάν χορεύουσαν, καὶ τοὺς μὲν ἀκολουθοῦντας, ἄλλους δὲ προτρέχοντας, ἐτέρους ἀπαντῶντας, ἄλλους πάλιν τῷ χορῷ τῶν ἀποστόλων διαλεγόμενους, καὶ λέγοντας· Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, ἡ ἐσθίκατες βλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν· οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀρ' ὁμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτω πάλιν ἐλευσεται, ὃν τρόπον ἐδεῖσασθε αὐτὸν κορυμμένον εἰς τὸν οὐρανόν· οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ τὴν πληθύν τῶν σημείων ἐπιδειξάμενος. Ἡ τῆς Δεσποτικῆς οὖν ἀναλήψεως ἡμέρα τὸν μὲν διάβολον, καθὼς εἰρήται, θρηνεῖν παρεσκεύασε, τοὺς δὲ πιστοὺς φαιδρύνουσα. Νῦν γὰρ τὸ τερπνὸν ἔαρ ἀνέτειλε, καὶ τὰ τῶν ἀνθῶν ἀνεφύσησαν κάλλι· τὰ τῆς ἀμπελῶος κατακομὴ κλήματα τῶν καρπῶν, τὰ δένδρα τῆς ἐλαίας κυπρίουσι, αἱ συκαὶ τοὺς ὀλύνθους προσήνεγκαν, καὶ κινεῖται τῆς ἐσφύρης παπικνωμένα τὰ λῆθα, τὴν τέρψιν τῶν κυμάτων μιμούμενα τῆς θαλάσσης· πάντα τῇ Δεσποτικῇ ἀναλήψει μετ' ἡμῶν φαιδρύνεται. Φέρε τοῖνον, χάρις ἐφ' ὅμιν τὰ τοῦ Δαυὶδ ἀνακρούσομαι ῥήματα, ἅπερ ἡμῖν ἀσπίς διὰ τὴν Δεσποτικὴν ἀνάληψιν ἔδωκε· Πάρτε τὰ ἔδρη, κροτήσατε χεῖρας, ἀλαλέσατε τῷ Θεῷ ἐν ᾠῇ ᾠδαυμένη. Κύριος ἐν ᾠῇ σάλπιγγος ἀνέβη, ὅπου ἦν· ἀναλήθη, ὅθεν οὐκ ἐγχορήθη. Ὁ γὰρ κατὰ τὰς, αὐτὸς ἐστὶν ὁ καὶ ἀναβάς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν. Οὐκ ἄλλος ὁ τοῖς προφήταις ὀφθεῖς, καὶ ἄλλος ὁ τοῖς ἀποστόλοις συνδιατρίβας· οὐκ ἄλλος ὁ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, καὶ ἄλλος ὁ ἐπὶ Πιλάτου κρινόμενος· οὐκ ἄλλος ὁ ἐπὶ σταυροῦ τοῖς ἥλοις προσηλωμένος, καὶ ἄλλος ὁ τοῖς Χερουβίμ ἐποχούμενος· οὐκ ἄλλος ὁ ὑπὸ Ἰωσήφ τῇ σινδῶνι ἐντυλισσόμενος· καὶ ἄλλος τῇ παλάμῃ τὴν κτίσιν περιβάσσομενος· οὐκ ἄλλος ὁ ἐν τῇ μνημεῖῳ κατατίθεμενος, καὶ ἄλλος ὑπὸ τὸν Σεφάρμ ἀνομιούμενος· ἀλλ' αὐτὸς τῷ Πατρὶ συγκαθήμενος, ὁ ἐν τῇ παρθενικῇ [783] μήτρᾳ ἀσπύρος βλαστήσας· Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν ᾠῇ σάλπιγγος· ὁ τῶν αἰώνων ποιητής, ὁ ἐξ οὐκ ὄντων εἰς· τὸ εἶναι τὰ σύμπαντα παραγαγὼν, ὁ κλάστης τοῦ Ἀδάμ, ὁ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως παραγωγεὺς, ὁ τὸν εὐάρεστον ἔνυχον εἰς χωρίον τῆς ζῆτις μεταστήσας, ὁ τὸν Νῶε φυλάσας μεταξὺ τῆς οἰκουμένης, ὁ τὸν πατριάρχην Ἀβραάμ ἐκ γῆς Χαλδαίας προσκαλεσάμενος, ὁ τυπώσας ἐν τῷ Ἰσαὰκ τὸ τοῦ σταυροῦ μυστήριον, ὁ τὴν δωδεκάκλιον τεκνογονίαν τῷ Ἰακώβ χαρισάμενος, ὁ τὴν ὑπομονὴν τῷ Ἰωβ παρασχὼν, ὁ ἡγεμόνα τοῦ λαοῦ τὸν Μωϋσῆν προβαλόμενος, ὁ προφητείας ἐκ μητрас ἐμπλήσας τὸν Σαμουὴλ, ὁ τὸν Δαυὶδ εἰς βασιλεῖα ἐκ τῶν προφητῶν ἐλόμενος, ὁ τὸν σοφίαν τῷ Σολομῶντι παρασχόμενος, ὁ τὸν Ἠλίαν ἐν συσσειστικῷ ἄρματι πυρὶν ἀναλαβὼν, ὁ τοῖς προφήταις ἐμπνεύσας τὴν πρόγνωσιν, ὁ τοῖς ἀποστόλοις τὴν δωρεάν τῶν λαμπρῶν χαρισμάτων, ὁ τοῖς αὐτοῖς βούσας· Θαρσείτε, νικήσκα τὸν κόσμον ἐγώ, οὗτος ἐστὶν ὁ Κύριος τῆς δόξης, ὁ ἀναληφθεὶς εἰς τοὺς οὐρανούς ἐν ἀλαλαγμῷ, καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς. Ὑποταγέντων δὲ αὐτῷ ἀγγέλων καὶ ἐξουσιῶν καὶ δυνάμεων, αὐτὸς τὰς ἐπιπονοὺς εὐχὰς ἡμῶν ἀναλαβὼν, καὶ νικητὰς ἡμᾶς ἀναβέξας (sic) τὸν πειρατηρίων τοῦ κόσμου· ὑποτάξει ἡμῖν πᾶσαν τὴν φάλαγγα τῶν ἀκαθάρτων πνευματιῶν, λέγων πρὸς ἡμᾶς· Ἰδοὺ δέδωκα ὅμιν τὴν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὅσων καὶ σκορπίων. Ἀδελφεῖς τοιγαροῦν καὶ ἀδελφοί, ὅτι καὶ οὐκ ὀλοκλήρως διασφύλαξε ἡμᾶς ψυχὴ καὶ σῶμα καὶ πνεῦμα, πεπληρωμένους καρπὸν δικαιοσύνης καὶ εὐποίας, ὁ τῶν ὧν Θεός, ὁ καταξίωσας ἡμᾶς συν-

* Hæc, ποίῳ πολέμῳ, deerant in edit.

* Hic et hi sequentibus aliqui deerant, vel secus posita etiam, quæ ex mss. sarciuntur.

* Mss. τὸν καρπὸν. Neutra lectio placet.

IN ASCENSIONEM

DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, SERMO III (a).

Illustre mihi Ecclesiae se offert spectaculum, non vanum hominibus risum excitans, sed lamentationem vehementem diabolo generans. Cernit enim sursum eam, quae mortuos ab inferis suscitavit, radicem; aspiciet eum qui ab eo hic in crucis lignum traditus erat, e caelis respicientem ipsum; videt terram angelis repletam; intuetur aerem miro modo peragrari; cernit caelestes virtutes occurrentes, et alias quidem dicentes: *Attollite portas, principes, vestras, et introibit Rex gloriae (Psal. 23. 7)*: alias autem obviam venientes, et stipantes, *Dominus fortis et potens, Dominus potens in praelio (Ibid. v. 8)*. At in quo praetio? In illo quod pro nobis cum communi hoste suscepit, quem nullus hominum, aut prophetarum, sive iustorum debellando superare potuisset. Omnes enim erant sub tyrannide mortis, quae tum regnabat, donec Rex saeculorum adventit, ligatoque forti, vasa ipsius abstulit. Nam Domino cruci suffixa, virtutes caelorum stupefactae sunt, et omnis natura rerum commota, dum novum illud cernerent mysterium, et formidabile quod fiebat in terris spectaculum. Contremuit enim terra, commotum est mare, fluctuata est abyssus, perterrita est omnis creatura; luminaria caelorum expaverunt, luna et sol fugerunt, stellae defecerunt, dies non tulit, angelus e templo, conscisso velo, territus exsiluit; tenebris obducta est terra, elementa velut a suo ordine recesserunt, dies immutatus est: non enim aspectu suo ferre poterant Dominum ac Creatorem suum suspensum in ligno. Tunc infernus eversus est, et portae ejus contritae sunt, et vectes ipsius confracti. De quibus David ratiocinans dicebat: *Quia contrivit portas areas, et vectes ferreos confregit (Psal. 106. 16)*. Tunc mors dominans subjecta est sub pedibus Christi, et in triumpho ducta captiva. Nam incorrupto resurgens et glorioso corpore, hostis vires fregit, et ejus machinis contritis, ad inferni regiam descendit, ejus solum divulsit, diadema sustulit, sceptrum perdidit, vocem emisit, dicens: Venite, omnes patriae gentium, ad Deum Patrem venite, et pro servitute libertatem reportate: vos e servitute in libertatem adduco, ex tenebris ad lucem, ex tyrannide ad regiam. Vitae enim vobis laetum nuntium fero; ego sum Christus. Itaque ne amplius timueritis tyrannum; sed metum, ac mortem, famem atque pressuram, vincula, carcerem et angustiam despiciat. Haec enim metuunt tyranni exercitius, qui profligatus est; solus autem omnium ego Rex sum victor, qui et in carne pro vobis passus sum. Hic ergo vere fortis et potens est Dominus, qui potens est in praetio; hic est rex gloriae, qui compedibus victos educit in fortitudine, eos qui habitant in sepulchris; ad quem David dicebat: *Ascendisti in altum, captivam duxisti captivitatem (Psal. 67. 19)*. Atque omnis quidem Christianorum celebritas diabolus damnat: sed hodierna potissimum. In aliis quippe omnibus suam ostentans malitiam, nihilque proficiens, de se ipso triumphavit. Exempli gratia: cum admirabiliter virgo concepit, adulterii nomine suspectam reddere conatus est; cum inexplicabili ratione peperit, virginem non esse criminatus est; cum nutritur qui alit omnia, infantes interimere docet Herodem, cum existimaret ita se comprehensurum eum qui teneri non potest; ad baptismum properanti, tentationem parat; cum Judeis colloquente, blasphemiae notam iniurit; miracula edenti,

lapidationem molitur; homicidam atque latronem illi anteponit; medium illum inter duos latrones crucifigendum curat; sepulto ei monumentum obsignat; resurgenti resurrectionem calumniatur; ascendenti autem ei, et ad caelos abeunti, non habuit quod obloqueretur, sed suum ipsius magis vulneravit caput. Ideoque quaecumque alia celebritate haec praesens ei gravior exstitit, vidente praesertim ipso omnem ubique angelorum exercitum choros ducentem, et alios quidem sequentes, alios autem praecedentes, alios occurrentes, alios rursus cum apostolorum choro colloquentes, atque dicentes: *Viri Galilae, quid statis aspicientes in caelum? Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in caelum, sic rursus veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in caelum (Act. 1. 11)*: hic Jesus, qui signorum multitudinem ostendit. Haec igitur dominicae ascensionis dies diabolo quidem, sicut dictum est, luctum procreavit, fidelibus autem hilaritatem atque laetitia. Nunc enim jucundum ver exortum est, et florum pulchritudine germinavit, vineae palmites apparuerunt fructibus onerati, olearum arbores florent, ficus grossos produxerunt, moventurque zephyro densissimae segetes, oblectationem fluctuum maris imitantes; omnia nobiscum dominica ascensione exhilarantur. Age igitur, et ego vobis verba Davidis insonabo, quae nobis ipse paulo ante propter ascensionem Domini intonabat. *Omnes gentes, plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis. Ascendit Deus in jubilo, et Dominus in voce tubae (Psal. 46. 2. 6)*: eo ascendit, ubi erat: assumptus est illuc, unde non recesserat. Qui enim descendit, ipse est et qui ascendit supra omnes caelos (Ephes. 4. 10). Non alius prophetis apparuit, et alius cum apostolis versatus est; non alius fuit in sinu Patris, et alius sub Pilato judicatus; non alius in cruce clavis transfixus, et alius super Cherubim vectus; non alius a Joseph sindone involutus, et alius palmo creaturam concludens; non alius in monumento depositus, et alius qui ab ipsis Seraphim celebratur: sed ilem qui ad dexteram sedet Patris, qui in utero virginis sine semine natus est; *Ascendit Deus in jubilo, Dominus in voce tubae (Psal. 46. 6)*: qui saeculorum factor est, qui ex non existentibus ad esse produxit omnia, qui formator Adae fuit, et humanae naturae productor, qui sibi placitum Enoch in regionem vitae transtulit, qui Noe in terrarum orbe servavit, qui patriarcham Abraham ex terra Chaldaeorum advocavit, qui in Isaac mysterium crucis praefiguravit, qui duodecim germinum propagationem filiorum Jacobo concessit, qui patientiam ipsi Job praebuit, qui Moysen populi decem constituit, qui prophetia Samuelem ab utero replevit, qui David ex ovium pastore in regem elegit, qui sapientiam Salomoni donavit, qui in concussione per curram igneam Eliam recepit, qui prophetis futurorum praecognitionem inspiravit: qui apostolis donum curationum largitus est, qui ad ipsos clamavit, *Confidite, ego vici mundum (Joan. 16. 33)*. Hic est Dominus gloriae, qui assumptus est in caelum, in jubilo, et sedet ad dexteram Patris, subditi ipsi angelis et potestatibus. Ipse indefessas nostras preces suscipiat, victoresque nos tentationum mundi efficiat; omneque nobis immundorum spirituum agmen subiciat, dicens: *Eccce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones (Luc. 10. 19)*. Innoxios igitur et illaesos atque innocentes et irreprehensibiles, sanos et integros custodiat nos anima et corpore ac spiritu, repletos fructibus justitiae, ac beneficentiae, universorum Deus, qui nos dignatus est simul congregare ad salutarem

¹ Haec voces, at in quo praetio? deorant in Filia. Sed in uno Reg. habentur, et a vossio lectae sunt.

(a) Collatus et emendatus ad fidem duorum codd. Regg. 1820 et 2032.

diem festum celebrandum : quoniam ipsi convenit omnis gloria, honor et adoratio, Patri et Filio, et

Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

IN ASCENSIONEM

DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, SERMO IV.

Læta quævis œconomiz Christi festivitas, utpote quæ fidelium corda exilaret : læta quoque hodierna celebritas ; cur vero læta sit, in sequentibus ostendemus. In sex itaque diebus fecit Deus cuncta opera sua, sicut scriptum est, die autem septimo quievit (*Gen. 1. et 2*). Idcirco etiam novissimis diebus placuit divino Dei Verbo querere et salvare quod perierat, carneque humana assumpta, eundem nobis modum, secundum numerum dierum creationis mundi ; in celebritate festorum suæ œconomiz exhibuit. Prima igitur radix festorum Christi est ejus in carne post conceptionem admiranda ex sancta virgine Deipara Maria Nativitas, qua Christus Deus inclinans caelos, in terram ad nos venit, ut mundum deperditum liberaret ; ubi angeli pastoribus visi, admirabile miracelli mysterium patefacientes, clamabant : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax : in hominibus beneplacitum* (*Luc. 2. 14*). Unde et merito prima festivitas appellatur. Secunda autem celebritas est Christi Dei nostri Epiphania sive apparitio, quando in Jordanem veniens, cunctis hominibus ineffabilis misericordiz indulgentiam ostendit, quando et Patris vox e caelo audita est, de ipso testificans : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (*Matth. 3. 17*). Quin et Spiritus sanctus in specie columbz apparens mansit super eum, tota scilicet simul consubstantiali Trinitate se manifestante in unico momento temporis : cujus dignus spectator Domini præcursor Joannes factus est. De qua Epiphania, seu apparitione, etiam beatus Paulus dicebat : *Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus* (*Tit. 2. 11*). Quandoquidem ergo omnium hominum hinc orta est salus, merito maxima a piis festivitas denominatur. Tertia solemnitas festorum est, adoranda modisque omnibus veneranda salutaris Passionis Christi veri Dei dies, in qua, cruci carne affluxus, chirographum peccati, quod contra nos erat, delevit ; in qua etiam Adamum per inobedientiam et paradiso expulsum, sola voce in illum introduxit. Ait enim ad latronem : *Hodie mecum eris in paradiso* (*Luc. 23. 43*). Unde et hæc solemnitas maxima atque præcipua habetur ; ait enim Paulus. *Pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus* (*1. Cor. 5. 7*). Quarta festa dies est gloriosissima atque pacifica et triumphalis dies sanctissimæ Christi Dei nostri Resurrectionis, quando apud inferos, vecies perpetuos confringens, et vincula dirumpens, a mortuis resurrexit, ac de inferno devicto triumphans, justos ibi detentos secum resuscitavit atque eduxit (*Luc. 24*), quando etiam ad discipulos suos ingressus, pacem illis quasi præmium dedit (*Joan. 20*). Unde, sine ulla controversia, mater hæc festorum, et celeberrima dies fidelibus semper est habita. Quintus autem festorum dierum est sanctissima Domini ad caelos Ascensio, quam modo celebramus : est autem hæc festivitatum quinta, quoniam et quinto hebdomadz die contingit. Propterea solemnitatem istam celeberrimus oportet, quandoquidem hodie primitias nostræ massæ, id est, carnem nostram in caelos Christus sustulit. Idcirco et apostolus dicebat : *Conresuscitavit et considerare fecit nos in caelestibus, in Christo Jesu* (*Ephes. 2. 6*). Unde auctor omnis mali et inventor peccati diabolus, propter tumorem elationis et fumum superbiæ ; excidit, ibi magnitudine benignitatis suæ hominem, pessimo illius consilio paradiso ejectum, Christus restituit. Omni igitur honore et spirituali chorea digna est præsens

festivitas. Sed quoniam septem festorum numerum pro ratione dierum creationis mundi, in principio sermonis vobis in memoriam reduximus, quinque autem solum hactenus festivitates ostendimus ; alias quoque duas in medium adducamus oportet, atque ita ad institutam narrationem deducatur oratio. Sexta igitur festorum celebritas est, benedicta dies Adventus Spiritus sancti, quando sanctis apostolis expectatum ac promissum donum Spiritus sancti in specie linguarum ignearum a Christo Domino de caelis emissum est, quæ et Pentecoste ob septem hebdomadarum expletionem denominata est. Sine controversia igitur et hæc omnibus piis maxima solemnitas constituta est. Septima festivitas, quæ expectatur, est Resurrectionis inortuorum dies, cujus spe ac desiderio cuncti fideles destinemur, quando venit Dominus et qui nullum personarum respectum habet, iudex Christus Deus noster, redditurus unicuique secundum opera sua. Hæc vera est requies, atque ideo beatus apostolus Paulus dicebat : *Festinemus ingredi in illam requiem* (*Heb. 4. 11*). Tunc igitur vel maxime celebritas omnis gaudii, lætitiæ et exultationis impleta erit iis qui hereditate possidebunt ea. *Quæ oculus non vidit, et auris non audit, et in cor hominis non ascenderunt, quæ Deus præparavit iis qui diligunt illum* (*1. Cor. 2. 9*). Precemur ergo et nos, dilectissimi, ut cum iustis ac sanctis, in caelestis regni thalamo festorem diem celebrare possimus, non modo ad unum, duos vel tres dies dumtaxat : sed in sempiterna sæcula. Septem itaque festorum celebritatibus sic a nobis expositis, ad illud de quo agitur revertiamur. Est autem nobis instituta narratio de præsentis festo Ascensionis Christi in caelos, de quo David dixit : *Et inclinavit caelos, et descendit, et caligo sub pedibus ejus* (*Psal. 17. 10*) : divini scilicet Verbi et caelis super terras adventum designare volens. Caliginem vero sub pedibus ejus dixit, indumentum divinitatis per carnem significans : incognitus quippe vulgo erat adventus ejus, ob humilitatem ipsius et mansuetudinem. Rursus enim idem propheta ait : *Domine, in mari via tua, et semitæ tuæ in aquis multis, et vestigia tua non cognoscuntur* (*Psal. 76. 20*). Si enim cognovissent, inquit apostolus, numquam Dominum gloriæ crucifixissent (*1. Cor. 2. 8*). Iterumque ait : *Ascendit super Cherubim, et volavit super pennas ventorum* (*Psal. 17. 11*) : Super Cherubim, inquit, quia idem qui in caelis est cum Patre, et super Cherubim vehebatur, et dum cum hominibus in terra versaretur, nequaquam a Cherubico caelestique solio separabatur ; per pennas autem ventorum nubes innuit, in quas et assumptus est, sicut etiam in Actis Apostolorum scriptum est : *Et nubes suscepit eum ab oculis eorum* (*Act. 1. 9*). Sub hæc addit : *Cumque intuerentur in caelum euntem illum* (*ib. v. 10*), stupor apostolos invasit et metus : enim enim mortales natura essent, et contemplandis rebus ejusmodi non assueti, in stuporem mentis ante sunt. Sed dixerit quispiam, transfigurationem antea vidisse Petrum et Jacobum et Joannem. Viderant quidem antea Dominum transfigurari, ac nubem obumbrantem illum : sed nubem non aspererunt, quæ in aerem raperetur, et in caelos suscipientem Dominum (*Matth. 17. 3*). Miraculum illud, miraculum et istud : at miraculum miraculo formidabilius est, hoc illo sublimius : unius tamen Dei potentia atque mysterio factum utrumque. Tunc Moyses et Elias apparuerunt iis qui cum Petro aderant, cum eo loquentes : nunc autem thronus Cherubicus, id est invisibilis potentia, nube absconditur,

αγθῆναι, καὶ τὴν σωτήριον ἐπιτελεῖται ἑορτὴν· ὅτι αὐτῷ πρέπει πάντα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, τῷ

Πατρὶ καὶ τῷ Ἰῷ. καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἰς τὴν ἀναλήψιν

Τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀπόστολος δ'.

Φαῖδρά μιν πάντα ἑορτὴ τῆς τοῦ Χριστοῦ οικονομίας, καὶ φαῖδρύνουσα τῶν πιστῶν τὰς καρδίας· φαῖδρά δὲ καὶ τῆς προκειμένης. ἑορτῆς ἡ ὑπόθεσις· διὰ τί δὲ φαῖδρά, ἐν τοῖς καθέξῃς ῥηθησόμενοις ὑποδείξομεν. Ἐν ἑξ τοῖν ἡμέραις ἐποίησεν ὁ θεὸς πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ, καθὼς γέγραπται, τῇ δὲ ἑβδόμῃ κατέπαυσεν. Αὐτὸ καὶ ἐπ' ἰσχύου τῶν ἡμερῶν εὐδοκίας ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ζητήσας καὶ αἰσῶσι τὸ ἀποκάλυψαι, καὶ ἐνανθρωπήσας, τὸν αὐτὸν τρόπον κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν τῆς κοσμοποιίας, τὰς ἑορτάς τῆς αὐτοῦ οικονομίας ἡμῖν παρέδωκεν. Πρῶτῃ τοῖνυν καὶ ἕξ τῶν ἑορτῶν Χριστοῦ, ἡ κατὰ σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας μετὰ τὴν σύλληψιν παραδόξως γέννησις, ἐν ἣ παρεγένετο Χριστὸς ὁ θεὸς κληῖνας οὐρανούς, ὅπως αἰσῶσι κόσμον ἀπολλύμενον· ἐν ἣ ἄγγελοι τοῖς ποιμαίνουσιν τὸν παράδοξον τοῦ θαύματος γνωρίζοντες ἔδωκαν· δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ τῆς εἰρήνῃ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Αὐτὸ καὶ δικαίως πρῶτῃ ἑορτῇ προσηγόρευται. Δευτέρᾳ δὲ ἑορτῇ, ἡ ἐπιφάνεια Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καθ' ἣν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ παραγινόμενος ἔδειξε πᾶσιν ἀνθρώποις τὴν ἀφάτου αὐτοῦ εὐσταλαγνίαν τὴν σφραττάσασιν· ἐν ἣ καὶ φωνὴ Πατρὸς ἔξ οὐρανόθεν ἤλθε, μαρτυροῦσα περὶ αὐτοῦ· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠδούκησα. Ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν εἰδῇ περισσεύει ἔλθον ἐμμένειν ἐπ' αὐτόν, τῆς ὁμοουσιου Τριᾶδος δηλαδὴ ἐπιφανείσης ἐν μιᾷ καιρῷ ῥοπῇ· ἡς αὐτότης ἔξω ὁ τοῦ Κυρίου πρόδρομος γέγονεν Ἰωάννης. Περὶ ἧς ἐπιφανείας καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἔλεγεν· Ἐπερὶ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις. Ἐπεὶ οὖν πάντων ἀνθρώπων σωτήρια πέφυκεν, ἀξίως καὶ ἑορτῇ μεγίστῃ ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν ἀνομάζεται. Τρίτῃ τῶν ἑορτῶν ἡ ἁγία καὶ προσκυνητὴ καὶ πάνσεπτος τοῦ σωτηρίου πάθος Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ ἡμῶν Θεοῦ ἡμέρα, ἐν ἣ ἐν σταυρῷ σαρκὶ προσκυλωθεὶς, τὸ καθ' ἡμῶν τῆς ἀμαρτίας ἐξέλειψε [784] γραμματεῖον· ἐν ἣ καὶ τὸν διὰ τῆς παρακοῆς ἐκδηληθέντα τοῦ παραδείσου Ἀδὰμ διὰ μίαν φωνὴν ἐν αὐτῷ ἐσήγαγε. Φησὶ γὰρ τῷ ἡγετῇ· Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθι ἐν τῷ παραδείσῳ. Ὅθεν καὶ ταύτῃ ἑορτῇ μεγίστῃ κατέστηκε, καὶ ἡμέριστά· Παῦλος γὰρ εἰρηκε· Τὸ Πάθος ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτέθη Χριστοῦ. Τεταρτῇ ἑορτῇ, ἡ ὑπερ-ἑνδοξος καὶ εἰρηνοποιὸς ἡμέρα τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀναστάσεως, καθ' ἣν καὶ ἐν τοῖς καταχθονίοις γενόμενος, τοὺς μοχλοὺς τοὺς αἰωνίους συντρίψας, καὶ τὰ δεσμὰ διαρρήξας, ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, νίκησεν κατὰ τοῦ θένον ἀράμενος, τοὺς ἐν αὐτῷ κατακειμένους συναγαστήσας δικαίους, καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐισελθὼν, τὴν εἰρήνῃν αὐτοῖς κατεβράβευσεν. Ὅθεν πάσης ἀντιλογίας ἐκτός, μέγιστῃ αὐτῇ ἑορτῇ ἡ ἀοιμῶς ἡμέρα τοῖς πιστοῖς λελογίσταται. Πέμπτῃ τοιγαρὸν ἑορτῇ ἡ ἁγία τοῦ Κυρίου εἰς οὐρανὸν ἀνάληψις, περὶ ἧς νυνὶ καὶ τὴν πραγμασίαν ποιούμεθα· πέμπτῃ δὲ τῶν ἑορτῶν ἐστὶ, καθότι καὶ πέμπτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος ἐπαράχθη. Διὰ τοῦτο δὲ ἑορτάζειν ὀφείλομεν, ἐπειδὴ σήμερον τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἡμετέρου φυράματος, τουτέστι τὴν σάρκα, ἐν οὐρανὸς Χριστὸς ἀνήγαγε. Αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἔλεγεν· Ἐξηγήσατε καὶ συνεκάθισεν ἡμῖς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ὅθεν ὁ ἀρχαῖος καὶ τῆς ἀμαρτίας εὐρετής διάβολος, διὰ τὸν δόκον τῆς ἐπάσεως καὶ τῆς ὑπερηφανίας τὸν ἱερεῖον, ἐξέπεσαν, ἐκεῖ τῷ μεγάλῳ τῆς αὐτοῦ φιανθρωπίας τὸν διὰ τῆς ἐκείνου χαλίστης συμβουλίας ἐκ τοῦ παραδείσου ἐκβλήθῃ ἀνθρώπον Χριστὸς ἀντικατέστης. Τιμὴς οὖν ἀξία καὶ πνευματικῆς χορείας καὶ ἡ παρούσα ἑορτὴ κατέστηκεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν ἑορτῶν ἀριθμὸν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς κοσμοποιίας ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου ἐμνημονεύσαμεν, πέντε δὲ καὶ μόνον μέχρι τοῦ παρ-

όντος ἑορτὰς ἐδείξαμεν, δεόν ἐστὶ καὶ τὰς ἄλλας δύο ἑορτάς εἰς μέσον ἀγαγεῖν, εἰδ' οὕτως εἶπαι τὴν προκειμένην ἱστορίαν τὸν λόγον χειραγωγῆσαι. Ἐκτὴ τοῖνυν ἐστὶ τῶν ἑορτῶν ἡ ἑκτὴ πανευφημῶς ἡμέρα τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καθ' ἣν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ἡ κατ' ἐπαγγελίαν προσδοκωμένη δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν εἰδῇ πλυννῶν γλωσσῶν παρὰ Χριστοῦ ἐξ οὐρανῶν ἀπεστάλη, ἥτις καὶ Πεντηκοστὴ διὰ τὴν τῶν ἐπὶ ἑβδομάδων συμπληρωσιν ἀνομάσθη. Ἀντιδρόχως οὖν καὶ αὕτῃ ἑορτῇ τοῖς εὐσεβεῖς μέγιστῃ κατέστηκεν. Ἐβδόμῃ ἑορτῇ ἡ προσδοκωμένη ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν (τὴν γὰρ ἔλπειν ταύτην οἱ πιστοὶ ἀπεκδεχόμεθα), ἐν ἣ μέλλει ὁ φιλόδωρος καὶ ἀποσωπώλητος δικαστὴς Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν ἀποδιδόναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Αὕτῃ ἐστὶν ἡ ἀλήθης κατάπαυσις, δι' ἣν καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἔλεγεν· Σπουδάζετε εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν. Τότε τοῖνυν καὶ ἡμέριστῃ ἑορτῇ χαρὰς καὶ εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιάσεως πεπληρωμένη ὑπάγει τοῖς μέλλουσι κληρονομεῖν. Ἀ ὁφθαλμοὶ οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ὃ ἠτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Ὅστε, ἀγαπητοί, εὐδόμεθα καὶ ἡμεῖς συνεπείσαστε τοὺς δικαίους ἐν τῷ νουφάνῳ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, οὐ μόνον πρὸς μίαν ἡμέραν, ἡ δύο, ἡ τρεῖς, ἀλλ' εἰς ἀτελευτήτους αἰῶνας. Τοιγαρὸν τῶν ἐπὶ τῶν ἑορτῶν ἡμῖν ἀποδειχθεισῶν, ἐπὶ τῷ προκειμένῳ ἐπανέλθωμεν. Ἐστὶ δὲ ἡμῖν περὶ τῆς παρουσίας ἑορτῆς τῆς ἐν οὐρανῷ, λέγειν δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναλήψεως, τὸ δι-ἡγήμα. Αὐτὸ μὲν γὰρ εἰρηκε· Καὶ ἐκλήνεν οὐρανὸν, καὶ κατέβη, καὶ γνέσθω ὑπὸ τοῖς πόδας αὐτοῦ· τὴν ἐξ οὐρανῶν δηλαδὴ τοῦ Λόγου παρουσίαν ἐπὶ γῆς ἐσήμανε. Γνέσθω δὲ εἰπεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, τὸ διὰ σαρκὸς ἐνδύμα τῆς θεότητος γνωρίζων· ὥστε καὶ ἀγνωστος ἦν τοῖς πολλοῖς ἡ αὐτοῦ παρουσία διὰ τὸ ταπεινὸν καὶ πρῶτον. Ἰδὼν γὰρ ὁ αὐτὸς προφήτης λέγει· Κύριε, ἐν τῇ θαλάσσῃ ἡ δόξος σου, καὶ αἱ ἐρίβαι σου ἐν ὕδασι πολλοῖς, καὶ τὰ ἔργα σου ὅν γινώσκονται. Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, ἤσαν, οὐκ ἐν τῷ Κυρίῳ τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. Καὶ πάλιν εἶπεν· Ἐπέβη ἐπὶ Χερουβὶμ, ἐπέσθη ἐπὶ πτερυγῶν ἀνέμων. Ἐπὶ Χερουβὶμ εἶπε, καθότι αὐτὸς καὶ ἐν οὐρανῷ σὺν τῷ Πατρὶ ὢν ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ἐπωγεῖτο· καὶ σὺν ἀνθρώποις γὰρ ἐπὶ γῆς ἀναστρέφόμενος, τοῦ Χερουβὶμο καὶ ἐπουρανίου [785] ὁρῶν οὐδαμῶς ἠχωρίζετο· πτερυγὰς δὲ ἀνέμων τὰς νεφέλας ἀνίπτεται, ἐν αἷς καὶ ἀνιήθη καθὼς καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων γέγραπται· Καὶ νεφέλῃ ἐπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν. Ἐξα καθεξῆς λέγει· Καὶ ὡς ἀνιήσονται ἦσαν εἰς τὸν οὐρανὸν πορευόμενον αὐτοῦ, θαῦμα τοῖς ἀποστόλοις καὶ ἐκστασις· καὶ θροῦς ἐπὶ γῆς· θνητοὶ γὰρ τὴν φύσιν ὄντες, καὶ ἀσυνήθεις τοιαύτων θεωριῶν, ἐξήσταν τῇ βίαναι. Ἀλλ' εἰρεῖ τις, ὅτι προειδίκα ἦσαν καὶ τὴν μεταμορφωσὶν ὅτε Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης. Προεῖδον μὲν ἐκείνοι μεταμορφωθέντα τὸν Κύριον, καὶ νεφέλῃν σκιάσαν αὐτόν, ἀλλ' οὐκ εἶδον τὴν νεφέλῃν εἰς ἀέρα ἀρπαυεῖσθαι, καὶ εἰς οὐρανούς τὸν δεσπότην ἀναλαμβάνουσιν. Θαῦμα ἐκεῖνο, θαῦμα καὶ τοῦτο· ἀλλὰ θαῦμα θαύματος φοβερώτερον, τοῦτο ἐκεῖνοι ὠφελότερον· καὶ ἐνὸς Θεοῦ ἡ δύναμις καὶ τὸ μυστήριον ὤφειλε. Τότε Μωϋσῆς καὶ Ἰλίας ὤφθησαν τοῖς περὶ τὸν Πέτρον, μετ' αὐτοῦ συλλαλόντες· νῦν δὲ θρόνος Χερουβὶκός, τουτέστιν, ἀόρατος δύναμις, τὴν νεφέλῃν καλυπταμένην ἄθροον· ἐπιστάς, τὸν δεσπότην τοῖς δοῦλοις συλλαλόντα ἀφῆρπας. Τότε Πέτρος μετὰ παρρησίας

^a ἰσ. ἐξήσταν τῇ. ^b ἰσ. ἐκεῖνοι καὶ ὠφελ.

^c ἰσ. τῇ νεφέλῃ καλυπταμένην, ἀθροῶν.

ἀπεικρίνατο· Κύριε, καλὸν ἔστιν ἡμῶς ὡς εἶναι· ποιήσωμεν ὡς τρεῖς σκηναί, σοὶ μίαν, καὶ Μωϋσῇ μίαν, καὶ μίαν ἑλπίαν. Νυνὶ δὲ οὐδὲ φθέγγασθαι ἠδυνήθη τις τῶν μαθητῶν, οὐδὲ τὸ στόμα διανοήσαι, ἀλλὰ φόβῳ μεγάλῳ καταπληγέντες ἐξέστησαν. Ἐπάγει δὲ καθεξῆς· ἡ Γραφὴ λέγουσα· Καὶ ἰδοὺ ἄνδρες δύο παρῆστηκυιαι αὐτοῖς ἐν ἐσθῇσι λευκαῖς, οἱ καὶ εἶπαν· Οὐδὲ τοῦτο ἄργόν· τὸ γὰρ λευγεῖν ὑμᾶς ὑπάρχειν τοὺς ἄνδρας. ἑορτῆς μεγίστης σημαντικόν ἐστι. Τί δὲ εἶπαν; Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐσθῆτες ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; Τὸ ὑπεράγαν θαῦμα κατέπληξεν ὑμᾶς· ἐπελάθεσθε τοῦ ἐπόντος· Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν; Ἡ οὐχὶ ἔνεκεν τούτου ἔλεγε πρὸς ὑμᾶς, Ὅσα ᾤκησω ὑμᾶς ὀρανοῦν· καὶ πάλιν, Εἰρήνην τῇ ἐμῇ δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τῇ ἐμῇ ἀσκήμι ὑμῖν; Οὐκ ἐπαγγέλιον τοῦ Παρακλήτου, τοῦτέστι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὑπέσχετο ὑμῖν; Ὁτός ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀπ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε κορευόμενον αὐτὸν εἰς τὸν οὐρανόν. Οὕτως ἐλεύσεται μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως πολλῆς· οὕτως ἐλεύσεται ἐν καιρῷ, ὅταν μέλλῃ κρίνειν τὴν αἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ. Αὐτῷ γὰρ ὁ Πατὴρ δέδωκε τὴν κρίσιν πᾶσαν. Ὁ μνημονεύει ὅτι ὦν σὺν ὑμῖν, ἔλεγον· Ἐδδοῖ μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς; Τότε οἱ ἀπόστολοι ἐν αὐτοῖς γενόμενοι, ὑπέστρεφον, αἰνοῦντες καὶ εὐλογοῦντες τὸν Κύριον, καὶ ἀπικαθήμενοι τῆς θαλάσσης ὑπερῆς, τοῦτέστι τοῦ παναγίου Πνεύματος τὴν ἐπιφοίτησιν. Καὶ δὴ ἐπληρώθη τὸ ἐν Ψαλμῷ εἰρημένον· Ἀρέθῃ ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος. Σαφῶς ἐνταῦθα ὁ προφήτης τὴν διὰ τῶν φύσεων τῆς ἐν Χριστῷ οικονομίας ἐσήμανε· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ θεομᾶς μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάστασιν φηλομένης τὴν πλειορρίαν αὐτοῦ, ἔδοξα λέγων· Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου. Ἀρέθῃ ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος. Ἐν ἀλαλαγμῷ μὲν, ὅτι ἀκαταπαύστῳ φωνῇ τὸν τρισάγιον ὕμνον ἀναπέμπουσιν τῷ Θεῷ· καὶ ὅπως ἐπὶ Χερου-

βικοῦ θρόνου ἀνελήφθη, προαπεδείξαμεν· Ἐν φωνῇ δὲ σάλπιγγος, ἀρχαγγελικῆς δηλαδὴ, προσημαινουμένης αὐτοῦ τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀνοδόν. Ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ταῖς ἀνω δυνάμεσι τῇ προστακτικῇ φωνῇ ἀνιέχοντεν· Ἀρατε πόλεις, οἱ ἄρχοντες, ὕμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πόλεις αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Αἱ δὲ δυνάμεις ἔλεγον· Τίς ἔστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Εἶτα τὸ Πνεῦμα· Κύριος κρατιῶς καὶ δυνατός, Κύριος δυνατός ἐν πολέμῳ. Ἐνίκησε γὰρ τὸν Πολέμιον, ὠπλίστατο κατὰ τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι, ἔθεσεν αὐτοῦ τὰ πεπωρωμένα βέλη· καὶ τῷ σταυρῷ προσηλωθεὶς, καὶ θανάτου γευσάμενος, ἀθάνατος ὑπάρχων, ἐσκέλευσε τὸν ἄδην, καὶ νικητῆς ἀποδειγθεὶς ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν· καὶ τὸ πλανώμενον πρὸς τὸν ἐπιστρέψας, ἰδοὺ ἀνιέρχεται ἐπ' ὧμων τοῦτο φέρων πρὸς τὰ ἐνεθήκοντα ἐν νεῖα [786] τὰ ἀπλανῆ, τὰ ἐν τοῖς ἔρεσι, τοῦτέστι ἐν οὐρανοῖς νεμόμενα. Κύριος κραταῖος καὶ δυνατός, Κύριος δυνατός ἐν πολέμῳ. Καὶ πάλιν λέγει· Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Αἱ οὖν δυνάμεις ὡς ἤκουσαν, Κύριος τῶν δυνάμεων, ὁμοφώνως τὴν συνήθη δοξολογίαν ἐκδοῦντες, ἐδόχοντο μετὰ χαρᾶς τὸν Κύριον, καὶ ἐπεμύον ἕως τοῦ ὑψηλοῦ θρόνου καὶ ἐπηρμένον. Καὶ ἐπληρώθη τὸ ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ εἰρημένον· Ἐλπετ ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθον ἐκ δεξιῶν μου, ὥς ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.

Ἡ αἰρετικὴ, ἡ πάντως πρὸς τὴν ἐξ ἡμῶν ληφθεῖσαν σάρκα, ἐβυγχεμένη ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου. Αἰσχυνέσθουσιν οὖν οἱ μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ ὁμολογούντες. Ἡ γὰρ θεία φύσις ἐδιδόκη ἐν συνῇ ἀδίδως τῷ θρόνῳ τῆς μεγαλειότητος. Ἡ δὲ καθολικὴ Ἐκκλησία δοξάζουσα. Ἡμεῖς δὲ πάντας ἄξιους ἀναδείξω Χριστὸς ὁ Θεὸς τῆς αἰωνίου αὐτοῦ βασιλείας· αὐτῇ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀχράντῳ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Ἰσ. ἡ πάντως. Textus Graecus hic deficit.

† Legendum videtur ἄναρχον, et sic legit Gerardus Vossius qui vertit, principii experte.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΙΝ

Λόγος ε'.

Ἐπίστη τῆς δεσποτικῆς ἀναλήψεως ἡ ἡμέρα· καὶ προσδοκορησάντων πολλῶν ἐν καὶ τὴν ἡμετέραν βραχυτέτα πρὸς λόγους ὁ πατὴρ προετρέφετο. Καὶ δίκαιον ἡμῖν καταφαίνετο, κἀλλυμνα τῆς βραχυλογίας τὴν σωτήριον ἐπιφέρεισθαι, καὶ κρύπτειν τῆς ἀπαιδευσίας τὸ μέγεθος· ἐπειδὴ δὲ μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἀνω δυνάμεων πρὸς λόγους τὸ πλῆθος προτρέπεται, καὶ λαλεῖν μετ' αὐτῶν ἐγκυλεύεται ἅπτερ πάλαι καὶ Δαυὶδ περὶ τῆς ἀναλήψεως τῆς δεσποτικῆς ἀνεβόησεν· Ἀρατε πόλεις, οἱ ἄρχοντες, ὕμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πόλεις αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης· δεῦρο, σήμερον τὰ πρόσφορα τῆς ἡμέρας καὶ ἡμεῖς καλαδῶμεν. Σήμερον γὰρ ὁ δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς πρὸς τὸν πατέρα θρόνον ἀνέρχεται· σήμερον ὁ σωματοθεὶς τῷ Πατρὶ συγκαθίσταται, οὗτε πρότερον χωρισθείς, οὗτε νῦν ἐν πρώτοις αὐτῷ συγκαθήμενος· ἀεὶ γὰρ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς ἀναπαύεται· μόνος τὸν Πατέρα χωρῶν, καὶ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μόνος χωροῦμενος· Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ ὁ Λόγος ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Λόγος ἐν τῇ γῇ. Οὕτε δὲ κατελθὼν οὐκ οὐδὲν ἐν τῷ πατρὶ κόλπον ἐκένωσεν· οὕτε εἰς οὐρανὸν ἀνελθὼν, ἐρημον τὴν γῆν τῆς αὐτοῦ παρουσίας κατέλειπεν· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφόμενος, τῷ Πατρὶ συνεκίθητο, καὶ τῷ Πατρὶ συγκαθήμενος, ὑπάρχει τῶν ἀνθρώπων ἀχώριστος. Ἰδοὺ γὰρ ἐγὼ, φησὶ, μεθ' ὧμων εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ὥς τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Σήμερον ὁ δεσπότης Χριστὸς ἐκ τῶν ἀνθρώπων εἰς οὐρανοῦς ἀναφέρεται, οὐ κατὰ τὸν Ἐνῶχ μεθιστάμενος, οὐ κατὰ τὸν Ἠλῖαν ἄρματι πυρὸς πρὸς οὐρά-

νὸν ἀνερχόμενος· ἀλλ' ἀναλαμβάνεται, ἵνα πέμψῃ τοῖς μαθηταῖς τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος δύναμιν. Ταύτης τῆς ἀναλήψεως τὴν χαρὰν πρὸ πολλῶν γενεῶν Δαυὶδ θεασάμενος, προανεφώνησεν λέγων· Ἀρέθῃ ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ τὸν Ἀδάμ διαπάσας ἐκ νόεως, ὁ τὸν Ἀβὲλ δικαιοῦσας, καὶ τὸν Ἐνῶχ μεταβέμενος. Ἀρέθῃ ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ τὸν Νῶε κυβερνήσας, καὶ πικρὸν τὸν Ἀβραάμ ἐκλεξάμενος. Ἀρέθῃ ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ τὸν Ἰσαὰκ ἄθυτον θυσίαν δεξάμενος, καὶ τὸν Ἰακώβ πληρώσας εὐλογιῶν. Ἀρέθῃ ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ τὸν Ἰωσήφ ὀδηγῆσας πλανώμενον, καὶ τὴν ὑπομονὴν τοῦ Ἰωβ προσδεξάμενος. Ἀρέθῃ ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ δοξάσας τὸν Μωϋσῆν, καὶ τὴν ἀρχιερασύνην τῷ Ἀαρὼν χαρισάμενος. Ἀρέθῃ ὁ Θεός [787] ὁ τὸν Ἰησοῦν τὸν Ναυὴ ἐνισχύσας, καὶ τὸν προφήτην τῷ Σαμουὴλ δωροσάμενος. Ἀρέθῃ ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ τὸν Δαυὶδ δυναμίσας, καὶ τὸν Σολομῶνα σοφίσας. Ἀρέθῃ ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ τοὺς προφῆτας ἐμπνεύσας, καὶ τοὺς ἀποστόλους τὰς τῶν λαμπρῶν δωρεῶν χαρισάμενος. Ἀρέθῃ ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ ἀνω ἀμήτηρ, καὶ κάτω ἀπάτωρ. Ἀρέθῃ ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, τὸ τοῦ Πατρὸς προαιώνιον γέννημα, καὶ τῆς Παρθένου μητρὸς τὸ ἀφύπτευτον βλάστημα. Ἀρέθῃ ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ τῆς ζωῆς χορηγός, καὶ τῶν παραδόξων διανομὸς. Ἀρέθῃ ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, ὁ τῷ θανάτῳ θανατώσας τὸν θάνατον, καὶ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ζωὴν χαρισάμενος. Ἀρέθῃ ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Sic cum Savillo putamus legendum: προσδοκορησάντων πολλῶν, ὅμως τὴν δ' οὐρανόν.

* Savillus hic legendum putat καὶ τὸν προφήτην τὸν Σαμουὴλ δωροσάμενος· sed melius, ni fallor, legatur καὶ τὴν προφητίαν τῷ Σαμουὴλ δωρ.

quæ repente adstitit, Dominum cum servis colloquente abruptum. Tunc Petrus magna cum fiducia respondit: *Domine, bonum est nos hic esse. Faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, et Eliæ unum* (Ib. v. 4). Nunc vero ne loqui quidem potuit quisquam discipulorum, neque os aperire; sed maximo timore percussus obstupuerunt. Adjicit autem deinceps Scriptura dicens: *Et ecce duo viri adstiterunt juxta illos in vestibus albis, qui et dixerunt* (Act. 1. 10). Ne hoc quidem supervacaneum: nam quod albis vestibus amicti fuerint illi viri, maximæ celebritatis significatio est. Sed quid dixerunt? *Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum?* Ingens miraculum perterritum fuit; oblitine estis illius qui dixit: *Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum* (Joan. 20. 17)? Nonne propterea ad vos dicebat: *Non relinquam vos orphanos* (Joan. 14. 18); ac rursus: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* (Joan. 14. 27)? Nonne paracletum, id est, Spiritum sanctum, promissit vobis? *Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Sic, inquam, veniet in nubibus cæli, cum gloria et potestate multa: sic veniet in tempore illo, quando judicabit universum orbem terrarum in justitia. Ipsi enim Pater dedit omne judicium. Non meministis illum, cum apud vos esset, dixisse: Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra* (Matth. 28. 18)? Tunc apostoli in se reversi abierunt, laudantes et benedicentes Dominum, expectantesque divini doni, hoc est Spiritus sancti, adventum. Atque impletum est illud Psalmi: *Ascendit Deus in jubilo, Dominus in voce tubæ* (Psalm. 46. 6). Manifeste hic propheta dualitatem naturarum œconomie Christi significavit: ad eundem quoque modum Thomas post resurrectionem Domini, palpans ejus latus, exclamabat dicens: *Dominus meus et Deus meus* (Joan. 20. 28). *Ascendit Deus in jubilo, Dominus in voce tubæ* (Psalm. 46. 6). In jubilo quidem, quoniam incessabili voce ter sanctum hymnum Cherubim Deo offerunt ac concinunt;

et quomodo super Cherubicum thronum assumptus sit, ante ostendimus: *In voce autem tubæ, arelian-gelicæ scilicet, ejus in cælum prænuntiantis ascensum. Quin et Spiritus sanctus supernis potestatibus imperantis voce acclamabat: Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit Rex gloriæ* (Psalm. 23. 7). At potestates dicebant: *Quis est iste rex gloriæ?* Quibus Spiritus: *Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio* (Ib. v. 8). Vicit enim hostem, armavit se adversus tyrannidem diaboli in humano corpore, tela ejus ignea exstinxit: crucique affixus, ac mortem degustans, cum esset immortalis, infernum spoliavit, et victor evadens, resurrexit a mortuis; errantemque ovem convortens ecce venit, in humeris illam deferens ad nonaginta novem, quæ non erraverant, quæ erant in montibus, hoc est quæ in cælis pascabantur. *Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio. Rursusque ait: Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ.* Potestates igitur, ut dici audierunt, *Dominus virtutum*, concordibus vocibus, solita glorificatione exclamantes, cum gaudio Dominum suscipiebant, et deducebant usque ad excelsum et altissimum solium. Et impletum est quod a Davide dictum est: *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (Psalm. 109. 1).

Contra hæreticos blasphemos negantes duas in Christo naturas. — O hæretice, ad quam naturam dixit Dominus: *Sede a dextris meis?* Nonne omnino ad eam quæ ex nobis sumpta est carnem, quæque animalium corpus sumpsit ex sancta virgine? Confundantur igitur qui unam dumtaxat in Christo naturam confitentur. Divinam siquidem naturam cœternam fuisse throno majestatis gloriæ suæ clarissimum est. Glorificetur autem catholica Ecclesia. Ceterum nos omnes æterno suo regno dignos reddat Christus Deus noster: cui gloria et potentia, una cum principii experte Patre, simul ac Spiritu sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

IN ASCENSIONEM

SERMO V.

Adest dominicæ Assumptionis dies: ac licet multi jam concionem habuerint, nostram tamen tenuitatem ad concionandum pater cohortatur. Verum nobis e re videatur esse infacundie nostræ velum silentii obdendere, et ignorantie magnitudinem occultare: quia vero una cum patre et cum supernis facultatibus vos auditores nos cohortamini, et jubetis ea persequi quæ olim David de Assumptione dominicæ exclamavit: *Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit Rex gloriæ* (Psalm. 23. 7); age et nos ea quæ ad hanc diem pertinent, cum modulis celebremus. Hodie namque Dominus noster Christus ad paternum solium ascendit; hodie qui incarnatus est, cum Patre sedet, neque prius separatus ab illo, neque nunc primum cum illo sedere incipiens: semper enim in sinu Patris requiescit: solus Patrem comprehendens, et solus a Patre comprehensus: nam *Ego, inquit, in Patre, et Pater in me est* (Joan. 14. 11): Verbum erat in Patre, et Verbum erat in terra (Ib. v. 1. 12). Neque descendens sinum paternum vacuum reliquit; neque in cælum ascendens, præsentia sua vacuum terram reliquit; sed et cum hominibus versans, cum Patre sedebat, et cum Patre sedens ab hominibus non separabatur. Ecce enim, inquit, ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi (Matth. 28. 20). Hodie Dominus Christus ex hominibus in cælos assumitur; non quemadmodum Enoch translatus, neque sicut Elias curru igneo in cælum vectus; sed assumitur, ut discipulis Spiritus sancti virtutem mittat. Hujus Assumptionis gaudium

cum David multis ante annis prospiceret, hæc præfatus est: *Ascendit Deus in jubilo* (Psalm. 46. 6): qui Adamum ex pulvere efformavit, qui Abelem justificavit, qui Enochum transtulit. *Ascendit Deus in jubilo*, qui Noe gubernavit, qui fidelem Abraham elegit. *Ascendit Deus in jubilo*, qui Isaac non immolatam hostiam accepit, qui Jacobum benedictionibus replevit. *Ascendit Deus in jubilo*, qui Josephum errantem duxit, qui Jobi patientiam accepit. *Ascendit Deus in jubilo*, qui gloria Moysem affectit, qui Aaroni summum sacerdotium dedit. *Ascendit Deus in jubilo*, qui Jesum Nave roboravit, qui Samueli prophetiæ donum largitus est. *Ascendit Deus in jubilo*, qui Davidem fortitudine, Salomonem sapientia donavit. *Ascendit Deus in jubilo*, qui prophetas inspiravit, et apostolis curationum dona largitus est. *Ascendit Deus in jubilo*, qui in cælis sine matre, in terra sine patre est. *Ascendit Deus in jubilo*, Patris ante sæcula proles, matris germen non satum. *Ascendit Deus in jubilo*, vitæ largitor et mirabilium dispensator. *Ascendit Deus in jubilo*, qui mortem morte necavit, et generi hominum vitam largitus est. *Ascendit Deus in jubilo: Dominus in voce tubæ.* Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen (a).

(a) Sic in Edit. Savil. clauditor hæc brevissima homilia, a quodam Græculo adornata. Post eam una serie sequitur ibidem altera homilia, quæ sic incipit: *Ἐὐλογεῖτε ὁ Θεός: εὐχαριστοῦν σίμπερον ἀπαρχάς. Benedictus Deus. Opportunum est hodie, etc.*, quam paulo ante dedimus, quæque nullam habet cum hac affinitatem.

MONITUM

Septemdecim Homillas seu λόγους Chrysostomi in Pentecosten commemorat Photius in Bibliotheca sua cap. 25, e quarum fortasse numero erant hæc tres quas in spuriarum numero ponimus. Illas inter ἀμφιβάλλεμενα seu dubia locavit Savilius; Fronto Ducaeus priorem tantum edidit, at spuriam existimavit: cui et ego adstipulor. Adstipulantur similiter plerique omnes viri docti; stylus enim mirum quantum abhorret a Chrysostomi dicendi genere. Putavit quispiam esse Severiani Cabalorum episcopi opus; id ex conjectura dictum est; potuit a Severiano pronuntiari, potuit ab alio Chrysostomi nomine confingi; id quod libentius crederem. Postrema homiliae verba observatu dignissima sunt: dicitur Imperatorem tunc regnantem immatura esse ætate, et filium Theodosii patremque Theodosii. Erat igitur Arcadius, qui tamen quomodo immatura ætate, si jam pater erat? Illud vero dicere non potuit Chrysostomus: nam cum is in episcopum Constantinopolitanum cooptatus est, erat Arcadius annos natus 21, ut optime observat Tillemontius, qui arbitratur hæc verba ex margine in textum irrepsisse. At vetus Interpres hæc

IN PENTECOSTEN.

SERMO I.

Hodie nobis terra facta est cælum, non stellis de cælo in terram descendentibus; sed apostolis supra cælos ascendentibus, quia effusa est gratia Spiritus sancti. Orbem terrarum cælum effecit, non mutata natura, sed emendata voluntate. Invenit publicanum, et evangelistam effecit; invenit blasphemum, et fecit apostolum; invenit latronem et in paradysum induxit; invenit meretricem, et virgine castiorem reddidit; invenit magos, et in evangelistas mutavit. Ejecit malitiam, et virtutem induxit, Deique gratiam attulit. Cælum facta est terra. Qua in re stellæ apostolis comparandæ? Stellæ in cælo; apostoli supra cælum. *Quæ sursum sunt sapite, ubi Christus est in dextera Dei sedens (Col. 3. 1).* Stellæ ab igne sensibili; apostoli ab igne spirituali. Stellæ noctu lucent, in die occiduntur; apostoli nocte et die radiis suis effulgent. Stellæ orto sole occiduntur; apostoli orto sole justitiæ, suo fulgore resplendent. Stellæ in resurrectione ut folia cadent; apostoli in resurrectione in nubibus rapiuntur. Et in sideribus quidem alius Hesperus, alius Lucifer; in apostolis autem nullus Hesperus, sed omnes Luciferi sunt. Ideo apostoli sunt stellis ipsis splendidiore: neque aberraverit si quis illos mundi luminaria vocet, non modo dum viverent, sed etiam nunc postquam e vita migrarunt. Sanctorum quippe gratia morte non absconditur, obitu non obscuratur, non in terram solvitur: et hoc res ipsa testificatur. Piscatores erant, et piscatores mortui sunt; illorum autem retia semper operantur¹; id quod testificatur multitudo eorum qui quotidie salutem

consequuntur. Vinitores erant, et postquam illi abierunt, vinea foliis ornatæ ac fructu onusta est. Etenim vinitores sunt et piscatores, et columnæ et medici, et duces, atque doctores. Columnæ, quia tectum fidei sustentavere; portus, quia fluctus impietatis represserunt; gubernatores, quia orbem a terra in cælum manu duxerunt; pastores, quia lupos abegerunt, et oves servarunt; vinitores, quia spinas evulserunt, et semina pietatis sparserunt; medici, quia vulnera nostra curaverunt. Et ut discas hæc non temere jactari, Paulum in medium adduco, qui hæc omnia præstitit. Vis eum satorem videre? *Ego plantavi, Apollo rigavit (1. Cor. 3. 6).* Vis architectum cernere? *Ut sapiens architectus fundamentum posui (1. Cor. 3. 10).* Vis pugilem? *Sic pugno, non quasi aerem verberans (1. Cor. 9. 26).* Vis athletam? *Non est nobis collectio adversus sanguinem et carnem (Eph. 6. 12).* Vis cursorem? *Ita ut ab Ierosolyma usque ad Illyricum repleverim evangelium Dei (Rom. 15. 19).* [Vis ducem? (a).] *Inducentes loricas fidei (Eph. 6. 14).* Vis certantem? *Bonum certamen certavi (2. Tim. 4. 7).* Vis coronatum conspiciere? *In reliquo reposita est mihi corona justitiæ (Ibid. v. 8).* Unus cum esset, omnis fiebat, Dominum suum imitans. Etenim Dominus noster cum unus esset substantia, in omnes se formas commutabat. Qua de causa in omnes formas? Propter nostram salutem. Tu palmes fuisti; ille radix: nam, *Ego sum vitis, vos palmites (Joan. 15. 5).* Progredi voluisti; factus est tibi via: *Per me si quis introierit et exierit, pascua inveniet (Joan. 10. 9).* Oris factus es: ille factus est tibi pastor: *Ego enim sum pastor bonus: bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis (Ibid. 10. 11).* Peccator fuisti; ille factus est tibi Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi (Ibid. 1. 29). Comedere voluisti; ille factus est tibi mensa. Bibere voluisti; factus est tibi poculum: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo (Ib. 6. 57).* Induere te voluisti; ille factus est tibi

¹ In versione veteri hæc leguntur, quæ non sunt in Græco: *Et tunc pisces capiebant ad mortem, nunc autem homines capiunt ad salutem; claudos facientes currere, cæcos illuminantes, leprosos mundantes, demones effugantes.* Paulo post in illa veteri versione legitur: *Etenim vinitores erant et piscatores, et turres, et columnæ, et medici, et duces, et doctores, et portus, et gubernatores, et pastores, et athletæ, et coronas gestantes.* Textus Græcus in multis vel mancus, vel vitiatu videtur. Infra quoque in veteri Latina versione quedam habentur, quæ non sunt in Græco.

(a) Uncinis clausa in Græco desunt, et desiderariominus videntur.

AD HOMILIAS IN PENTECOSTEN.

in ipso textu legerat: sic etiam habet Ms. Cæsareus, ex quo hæc homilia educta fuit. Crèderem potius eum qui Chrysostomi nomine hæc homiliam primum edidit, hæc ἀσύντατα possidisse. Vetus autem Interpres longe diversum in multis textum habuit, et non pauca effert quæ in textu Græco hodierno non exstant, ut in notis ad imam paginam positis videas.

Secunda homilia Græculi commentum esse videtur, quæ in brevissima oratione ab alio ad aliud argumentum transit, quasi priorum oblitus; hic etiam non pauca puerilia deprehendas.

Tertia indigna quovis sagaci viro, ne dicam Chrysostomo; solæcismis scatet, et quibusdam in locis ita obscura est, ut nonnisi divinando sensum assequaris. Hæc porro duas postremas homilias publicare ne cogitasset quidem, nisi Savilius prior edidisset.

Trium Homiliarum interpretationem Latinam adornavimus;

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΝ.

Λόγος α'.

Οὐρανὸς ἡμῖν γέγονε σήμερον ἡ γῆ, οὐκ ἀστέρων ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν καταβάντων, ἀλλ' ἀποστόλων ὑπὲρ τοὺς οὐρανοὺς ἀναβάντων, ἐπειδὴ περ ἐξεγύθη ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος. Οὐρανὸν τὴν οἰκουμένην ἐποίησεν, οὐ τὴν φύσιν μεταβάλων, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν διορθωσάμενος. Εὗρε τελώνην, καὶ εὐαγγελιστὴν κατεσκεύασεν· εὗρε βλάσφημον, καὶ ἐποίησεν ἀπόστολον· εὗρε ληστήν, καὶ εἰς παράδεισον εἰσήγαγεν· εὗρε πόρνην, καὶ παρθένου ἐποίησε σμυνωτέραν· εὗρε μάγους, καὶ εὐαγγελιστὰς εἰργάσατο. Ἐξέβαλε τὴν κακίαν, καὶ ἐπληγάτε τὴν ἀρετὴν· τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν ἐκόμισεν. Οὐρανὸς γέγονεν ἡ γῆ. Τί γὰρ τοιοῦτον ἀστέρες, οἷον ἀπόστολοι; Ἀστέρες ἐν οὐρανῷ· ἀπόστολοι [788] ὑπὲρ τὸν οὐρανόν. Τὰ ἄνω γὰρ φρονεῖτε, οὐ δὲ Χριστὸς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος. Ἀστέρες ἀπὸ πυρὸς αἰσθητοί· ἀπόστολοι ἀπὸ πυρὸς πνευματικοῦ. Ἀστέρες ἐν νυκτὶ φαίνουσιν, ἐν δὲ ἡμέρᾳ κρύπτονται· ἀπόστολοι δὲ ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ τὴν ἑαυτῶν ἀκτίνα λάμπουσιν. Ἀστέρες, ἥλιον φαίνοντες, οὐ φαίνουσιν· ἀπόστολοι δὲ, τοῦ Ἥλιου τῆς δικαιοσύνης λάμποντες, τὰς ἑαυτῶν λαμπρότητας ἀπασφάπτουσιν. Ἀστέρες ἐν τῇ ἀναστάσει ὡς φύλλα πίπτουσιν· ἀπόστολοι δὲ ἐν τῇ ἀναστάσει ἐν νεφέλαις ἀρπάσσονται. Ἐν τοῖς ἀστέροις ὁ μὲν ἐστὶν ἑσπερος, ὁ δὲ φωσφόρος· ἐν δὲ τοῖς ἀποστόλοις ἑσπερος οὐδεὶς, ἀλλὰ φωσφόροι πάντες. Διὰ δὲ τοῦτο τῶν ἀστέρων οἱ ἀπόστολοι φαεινότεροι· καὶ οὐκ ἂν τις αὐτοὺς ἀμάρτιον φωτισθῆς τῆς οἰκουμένης προσεπιπὼν, οὐχ ὅτε ἔξω· ἀλλὰ καὶ νῦν ὅτε ἐτελεύτησαν. Ἡ γὰρ τῶν ἁγίων χάρις οὐ διακόπτεται θανάτῳ, οὐκ ἀμβλύεται τελευτῇ, οὐ διαλύεται εἰς τὴν γῆν· καὶ μαρτυρεῖ τὰ πράγματα. Ἀλλεῖς ἦσαν, καὶ οἱ ἀλλεῖς ἀπέθανον· αἱ δὲ σαγῖναι αὐτῶν ἐργάζονται· καὶ μαρτυρεῖ τὸ πλῆθος τῶν κατ' ἡμέραν σωζομένων. Ἀμπελοῦργοι ἦσαν, καὶ ἀπῆλθον ἐκείνοι, καὶ ἡ ἀμπέλος τοῖς φύλλοις κομᾷ, καὶ τῷ καρπῷ βριβίσκει. Καὶ γὰρ ἀμπελοῦργοι, καὶ ἀλλεῖς, καὶ στυλοὶ, καὶ ἱατροὶ, καὶ στρατηγοὶ, καὶ διδασκαλοὶ. Στυλοὶ μὲν, ἐπὶ τὸν ὄροπον τῆς πίστεως ἰδού-

σασαν· λιμένες δὲ, ἐπὶ τὰ κύματα τῆς ἀσεβείας κατέστελλον· κυβερνῆται δὲ, ἐπὶ τὴν οἰκουμένην ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ἐχειραγωγῶντες· ποιμένες δὲ, ἐπὶ τοὺς λύκους ἀπήλασαν, καὶ τὰ θρέμματα διέσωσαν· ἀμπελοῦργοι, ἐπὶ τὰς ἀκάνθας ἀνέσπασαν, καὶ τὰ σπέρματα τῆς εὐσεβείας κατέσπειραν· ἱατροὶ, ἐπὶ τὰ τραύματα ἡμῖν διωρθώσαντο. Καὶ ἵνα μάθῃς ἐπὶ οὐ κόμπος τὰ ῥήματα, παράγω Παῦλον ἅπαντα ταῦτα ποιήσαντα. Βούλει ἰδεῖν αὐτὸν φυτοῦργόν; Ἐγὼ ἐρύττεισα, Ἀπολλῶς ἐπότισε. Βούλει ἰδεῖν οἰκοδόμον; Ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων, θεμέλιον τέθεικα. Βούλει ἰδεῖν αὐτὸν παγκρατιστὴν; Ὁδῶν πικτεῖν ὡς οὐκ ἀέρα δέσσειν. Βούλει ἰδεῖν αὐτὸν ἀθλητὴν; Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλῃ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα. Βούλει ἰδεῖν αὐτὸν δρομέα; Ὅποτε με ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ περιηρωκίειν τὸ Ἐβ-αγγέλιον τοῦ Θεοῦ. Ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς πίστεως. Βούλει ἰδεῖν αὐτὸν ἀγωνιστὴν; Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγωνίσματα. Βούλει ἰδεῖν αὐτὸν στεφανίτην; Δοκίμῳ ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος. Εἰς ὧν, πάντα ἐγένετο, τὸν Δεσπότην τὸν ἑαυτοῦ μιμούμενος. Καὶ γὰρ ὁ Δεσπότης ὁ ἡμέτερος εἰς ὧν τὴν οὐσίαν, πρὸς ἅπαντα ἐσχηματίζετο. Πῶς πρὸς πάντα; Διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. Κλήμα ἐγένου, καὶ ἐγένετο ῥίζα· Ἐγὼ γάρ εἰμι ἡ ἀμπέλος, ὅμοιος τὰ κλήματα. Βαδίσαι ἠθέλησας· ἐγένετό σοι ὁδός· Δι' ἐμοῦ ἔδρ' εἰς ἐσέλην καὶ ἐξέλην, κομῆν' εὐρήσεις. Προβάτον ἐγένου, ἐγένετό σοι ποιμήν· Ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός· ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἴλησεν ὑπὲρ τῶν προβάτων. Ἀμαρτωλὸς ἐγένου· ἐγένετό σοι Ἄμνός τοῦ Θεοῦ ὁ αἰών τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. Φαγεῖν ἠθέλησας· ἐγένετό σοι τράπεζα. Πίνειν ἠθέλησας· ἐγένετό σοι ποτήριον. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ. Ἐνδυσάσθαι ἠθέλησας· ἐγένετό σοι ἱμάτιον. Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνδύσασθε. Νύμφη ἠθέλησας γενέσθαι· ἐγένετό σοι νυμφίος·

ᾧ Post τοῦ Θεοῦ hæc desiderari omnino videntur, Βούλει ἰδεῖν αὐτὸν στρατηγόν;

* Legit vetus interpres, ἔξω πόνον, atque ita legendum.

Ὁ ἔχων τὴν νόμην, κυμῖος ἐστίν. Ἡδὴλας ἀ-
γινέσθαι σοι ἀνὴρ Ἡμοσύνην γὰρ ὅμῃς ἐν ἀνδρὶ
παρθένον ἀγνὴν παραστήσαι τῷ Χριστῷ. Πόρνη
ἦς, καὶ ἐγένου παρθένος. Ὡ καίνου καὶ παραδόξων
πραγμάτων! Ἐπὶ τὸν ἔξωθεν ὁ γάμος τὴν παρθέ-
νιον διαλύει, ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν πόρνην ἔλαβε,
καὶ παρθένου ἐποίησε σεμνοτέραν. Ἐρμηνεύσον, ὦ
αἰρετικέ, πῶς ἡ πόρνη παρθένος. Περιεργάσασθαι οὐ
δύναμαι· πίστει δὲ κατέχομαι. Ταῦτα δὲ πάντα ἡ
τοῦ Πνεύματος ἐποίησε χάρις. Ἐξεγύθη [789] ἡ χά-
ρις. Καὶ ὤρθησαν αὐτοὺς διαμερίζονται αἱ κρίσε-
σαι ὡσεὶ πυρὸς οὐχὶ πυρὸς, ἀλλ' ὡσεὶ πυρὸς. Εἰ
πῦρ, πῶς οὐκ ἐκαίοντο; ἐρωτᾷ ὁ Ἰουδαῖος. Μᾶλλον δὲ
ἐγὼ τὸν Ἰουδαῖον ἐρωτῶ, πῶς οὐκ ἔκαψε τὴν βάτον
φρυγανῶδες ἔξω; Τί πυρὸς σφοδρότερον; τί βάτου
εὐτελέστερον; καὶ οὕτως τὸ ξύλον ἐκαίετο, οὕτως τὸ
πῦρ ἐσθύνετο. Καὶ πάλιν, πῶς τὰ σώματα τῶν
τρίων παιδῶν οὐ κατέκαυσεν, ἀλλ' ἡ χάρις εἰς ὁρ-
σον μετεβέβατο, καὶ τοὺς ἀνδρακὰς δοῦνα ἐνόμι-
ζον; Μάχη ἦν πυρὸς καὶ σωμάτων, καὶ ἡ νίκη τῶν
σωμάτων ἐγένετο· κηροῦ γὰρ ὄντα μαλακώτερα, σι-
δήρου ἐγένετο στερεώτερα. Ἐρμηνεύσον μοι τὰ τῶν
παλιῶν· ἀλλ' ἐκεῖνα προέλαβεν, ἵνα πιστευθῇ ἡ ἀλή-
θεια. Διὰ τί ἐν πυρὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; διὰ τὸ
γοργὸν τῆς διανοίας τῶν δεχομένων. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ
μόνον, ἀλλὰ καὶ ὥσπερ τὸ πῦρ τὰ ἀκάνθας ἀνα-
λλασκει, οὕτως τὸ Πνεῦμα τὰ ἀμαρτάντα διαπύρει.
Ἐνεβλήθη ὁ ἅγιος εἰς λάκκον, καὶ τοὺς λέοντας
ἐφίμωσε. Περιήλθον οἱ ἀμείψαι τὴν οἰκουμένην, νοσού-
σαν αὐτὴν παραλαβόντες, καὶ πρὸς ὕψιστον ἐπανήγα-
γον· στασιάζουσιν παραλαβόντες, πρὸς εὐτασίαν
χειραγωγῶντας, οὐ δόρατα κινούντες, οὐ τόξα βάλ-
λόντες, οὐ βέλος ἀφιέντες, οὐ χρημάτων ἔχοντες περι-
ουσίαν, οὐ λόγων ῥητορικῶν· ἀλλ' ἦσαν γυμνοὶ ἀπὸ
ἱματίων, καὶ ἐνδεδυμένοι ἐν Χριστῶν· πνήθες καὶ
πλούσιοι, χρημάτων ἀπεστερημένοι, τὴν δὲ βασι-
λειαν ἐκκτημένοι· μόνοι καὶ οὐ μόνοι, μόνοι ἀνθρώ-
πων, ἔχοντες δὲ τὸν ἑαυτῶν Δεσπότην. Ἐγὼ γὰρ εἰ-
μι, φησὶ, μεθ' ὁμῶν ὡς τῆς συντελείας τοῦ
αἰῶνος. Περιήλθον τὴν οἰκουμένην πᾶσαν τὰ πρόβατα
μεταξὺ τῶν λύκων. Τίς εἶδε; τίς ἤκουσε; Λέγει·
Ἀποστείλω ὅμῃς ὥσπερ πρόβατα ἐν μέσῳ λύ-
κων. Ποῖος ποιμὴν πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων πέμψει;
Ἄλλ' ὅταν ἴδῃ τὸν λύκον ὁ ποιμὴν, συνελάνθει τὰ
πρόβατα· ὁ δὲ Χριστὸς τὸ ἐναντίον ἐποίησε· τὰ πρό-
βατα εἰς τοὺς λύκους ἀπέστειλε, καὶ οὐκ ἐγένετο θη-
ριώδης τὰ πρόβατα, ἀλλ' οἱ λύκοι εἰς τὴν τῶν προ-
βάτων ἡμερότητα μετέστησαν. Καὶ ἵνα μὴ λέγωσιν
ἐκεῖνοι, Πρόβατα ἐσμεν, καὶ πέμψει ἡμᾶς καταβρω-
μα τοῖς λύκοις, καὶ τράπεζαν τοῖς θηρίοις, μετὰ λέξει
περιελθόντων τὴν διάνοιαν. Οὐκ εἶπεν· Ἀπέλθετε·
οὐδὲ γὰρ τῇ ἑαυτῶν δυνάμει ἐπεμψεν αὐτούς· ἀλλ',
Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὅμῃς. Ἀσθενεῖς ἀμείψ· ἀλλὰ
δυνατὸς ὁ ἀποστέλλων ὅμῃς. Τίς εἰ σὺ; Ἐγὼ εἰμι
ὁ τὸν οὐρανὸν ἤψας, ὁ τὴν γῆν θεμελιώσας, ὁ τὴν
θάλασσαν διαλύσας, ὁ τὸ καθ' ὅμῶν χειρὸς ἔραρον τῶν
σταυρῶν προσηλύσας, ὁ τὴν παλαιὴν νόμον ἀνατρέ-
ψας, ὁ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπαναγαγὼν ὅμῃς πατρίδα, ὁ
τὰ ἰσχυρὰ παραλύων, καὶ τὰ παραλελυμένα ἐν-
ισχύων. Τί τῆς θαλάσσης ἰσχυρότερον; Ἀλλὰ ἡ μι-
κρὰ φάμμος τὴν ἀφόρητον βίαν ἐκείνην κατέχει.
Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὅμῃς ὥς πρόβατα ἐν μέσῳ
λύκων. Τί γὰρ τὰ θηρία τοῖς πρόβατοι γίνεται, ἵνα
μὴδὲ φυγῇ τὴν σωτηρίαν πορεύονται. Ὡ δύναμις
τοῦ ἀποστέλλοντος! ἐν μέσῳ τὰ πρόβατα, καὶ κύκλω
οἱ λύκοι· ἀλλὰ μετεβλήθησαν, καὶ ἐγένοντο πρόβατα.
Οὐ γὰρ ἦσαν φύσει λύκοι, ἀλλὰ προαίρεσι. Ἰδοὺ
ἐγὼ ἀποστέλλω ὅμῃς. Τί οὖν κελεύεις; Γίνεσθε
φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περισσε-
ραι. Τί λέγεις, Φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις; Ὁ ὅρις κἂν
μυρία λάβῃ τραύματα, τὴν δὲ κεφαλὴν διασώσῃ, ὅλος
ἐστὶν ὄφις. Οὐκ καὶ σὺ, κἂν χρήματα θέλῃ λαβεῖν
ὁ ἐναντίος, δός· κἂν κτήματα, κἂν αὐτὴν τὴν ζωὴν
μόνον τὴν πίστιν σου διατήρησον. Γίνεσθε φρόνι-
μοι. Ἐκείνης μενούσης πάντα ῥάβια καὶ εὐχερῇ.
Γυμνὸς ἐξῆλθες ἐκ κοιλίας μητρὸς σου, γυμνός· καὶ
ἀπέλυσθι. Ἄλλ' ἐξορίζει σέ τίς; Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ,
καὶ τὸ πλῆρωμα αὐτῆς. Ἄλλ' ἀποδίνεσκαίς; Ἄλλ' ὁ

θάνατός σοι ἀποθήμια. Μόνον τὴν πίστιν μὴ ἀπολέ-
σῃς, τὸν θησαυρὸν τὸν ἀνάλωτον, τὴν πίστιν τὴν
ἀδαπάνητον. Μάρτυρες τοῦτον οἱ μάρτυρες οὗτοι·
ἐπειδὴ τὴν πίστιν οὐκ ἀπόλεσαν, καὶ μετὰ τελευτῇ
τῶν ζώντων εἰδὶ δυνατότεροι. Διὰ τοῦτο ἀνθρωπος
ἐγενόμην, διὰ τοῦτο σάρκα ἀνέλαβον, ἵνα τὴν οἰκου-
μένην Ἐκκλησίαν ἐργάσωμαι. Πολὺ γὰρ περισπού-
δαστον τῷ θεῷ Ἐκκλησία, οὐ τοῖσι ἀσφαλιζομένη,
ἀλλὰ πίστει τειχιζομένη. Διὰ τὴν Ἐκκλησίαν οὐρα-
νὸς ἐστάθη, καὶ ἡ θάλασσα ἐξεγύθη, καὶ [790] ἀήρ
ἠπλώθη, καὶ γῆ θεμελιώθη, παράδεισος ἐφωτεύθη,
νόμος ἐδόθη, προφηταὶ ἀπεστάλησαν, θαύματα ἐγέν-
ετο, πύλας ἐσχίζετο καὶ ἐρράπτετο, πέτρα ἐρ-
ρήγνυτο, καὶ πάλιν συνήπτετο, μάννα κατεφέρετο,
καὶ σχεδιαζομένη παρεσκευάζετο τράπεζα. Διὰ τὴν
Ἐκκλησίαν προφηταί, διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπόστολοι·
καὶ τί πολλὰ λέγω; Διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ὁ μονογενὴς
Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπος ἐγένετο, ὡς φησὶν ὁ Παῦ-
λος· Ὅς γε τὸ ἴδιον Ἰησοῦ οὐκ ἐφαίετο. Τοῦ Ἰησοῦ
οὐκ ἐφαίετο, ἵνα τῆς Ἐκκλησίας φαίεταί· τὸ αἷμα
τοῦ Ἰησοῦ ἐξέχευε διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Τοῦτο ἀρθεῖς
αὐτὴν τὸ αἷμα· διὰ τοῦτο τὰ φύτα μαρνανθῆναι οὐ δύ-
ναται, οὐδὲ φυλλοὶ ὄφει. Οὐχ ὑπόκειται καιρὸν
ἀνάγκης, οὐδὲ δουλεύει χρόνος, ἐν ᾧ μὲν κομῶσα
τὰ φύλλα, ἐν δὲ χειμῶνι γυμνομένη. Οὐ γὰρ και-
ρῶν ἀνάγκη, ἀλλ' ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις αὐτὴν
γεωργεῖ· διὰ τοῦτο οὐκ ἀνασπάται. Ἄλλ' οὐκ ἐστι θαυ-
μαστόν, οἷον οὐκ ἀνασπάται, ἀλλ' ὅτι καὶ πολεμούντων
πολλῶν οὐκ ἀνασπάται. Πόσοι ἐξ ἀρχῆς ἐπολέμησαν
τὴν Ἐκκλησίαν; Ὅτε νεόφυτος ἦν, πολλὰ κατ' αὐ-
τῆς ἐκινήθη. Νῦν μὲν γὰρ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν,
καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος δύναμιν, καὶ βασιλεῖς εὐ-
σεβεῖς, καὶ στρατηλάται, καὶ ἡ οἰκουμένη πᾶσα τῆς
πίστεως ἐμπέμπεται· τὸ δὲ ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν προοίμοις
βασιλεῖς ἐν ἀσέβειᾳ, στρατηλάται ἀσεβεῖς, διατάγμα-
τα ἀρχόντων, βωμοὶ ἀναπτόμενοι, καπνὸς πανταχοῦ
καὶ κνίσσα. Ὁ ἀήρ ἐμολύνετο, ἡ γῆ ἐμαίνετο, ἐλί-
μονες ἐδάχευον, διάβολοι ἐχόρευον, πατὴρ ἀπέκτε-
νεν υἱόν, υἱὸς ἠτίμαζεν· ἡ φύσις ἐσχίζετο, καὶ ἡ
εὐσέβεια οὐκ ἐμπερίετο. Πῶς νῦν οἱ τοιμήσαντες τῇ
Ἐκκλησίᾳ ἀντιπαράταττεσθαι; Ὅτε νεόφυτος ἦν,
οὐκ ἠδίκηθη· ὅτε τοῦ οὐρανοῦ ἦτορ, προσδοκᾷ αὐ-
τῆς περιγενέσθαι; Ὅτε ἔνδεκα οἱ ἀπόστολοι, οὐδεὶς
αὐτῶν ἐκράτησεν, ἀλλὰ οἱ ἔνδεκα τοσαύτας μυριάδας
ἐταγήμευον· νῦν ὅτε ἡ θάλασσα, καὶ ἡ οἰκουμένη,
καὶ ἡ οἰκίτης χώρα, καὶ πόλεις, καὶ πάντα τὰ πέ-
ρατα τῆς εὐσεβείας ἐμπέμπεται, ὅτε ἐκλίψει αὐ-
τῆς κρατία; Ἄλλ' οὐ δύνασαι· ὁ Χριστὸς γὰρ
ἀπεφώνετο· Πύλαι ἄθου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς.
Εὐκολώτερον τὸν οὐρανὸν ἀφανισθῆναι, καὶ τὴν γῆν
ἀπολέσθαι, ἢ τὴν Ἐκκλησίαν τι παθεῖν. Αὐτὸς ὁ Χρι-
στός· Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ
λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. Καὶ καλῶς· ὁ γὰρ λό-
γος τοῦ Θεοῦ, αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ δυνατότερος· ὁ γὰρ
οὐρανὸς ἔργον τοῦ λόγου. Εἶπεν ὁ Θεός, Γενήθητω οὐ-
ρανός· καὶ ὁ λόγος ἔργον ἐγένετο. Ἐτρεχεν ἡ φύσις,
καὶ τὸ κωλύον οὐδέν. Καὶ γὰρ Δεσπότης ἦν τῆς φύ-
σεως, καὶ τοιαῦτην ποιῆσαι, καὶ τοιαῦτην μεταβα-
λεῖν. Ἐγὼ αὐτὴν φυκοδόμησα ὁ τοῦ οὐρανοῦ στή-
σας· ἀλλ' ὅπερ οὐρανός· σῶμα οὐκ ἔλαβον, ἵνα
μάθῃς ὅτι καὶ οὐρανοῦ καὶ ἀγγέλων καὶ πάσης τῆς
κτίσεως ἡ Ἐκκλησία τιμωτέρα. Διὰ τοῦτο Ὁ οὐρα-
νός καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ
μὴ παρέλθωσι. Παράτος ὁ Ἰουδαῖος, παράτος ὁ
Ἕλλην. Εἰ κόμπος τὰ ῥήματα, ἐλεγγέτω· εἰ δὲ ἀλή-
θεια τὰ εἰρημένα, προσκυνεῖται τὴν δύναμιν. Εἶπεν ὁ
Χριστός· Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ
δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. Τί δὲ ἐστίν, οἱ λό-
γοι αὐτοῦ; Προχειρίζομεν ἐν μέσῳ, ὡς μὴ μὴ
διέπεισαν. Οὐκ ἀμφιβάλλων λέγω, ἀλλὰ τὸν αἰρετικὸν
ἐπιστομίζω. Διὰ τοῦτο, Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ πα-
ρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι.
Ποῖοι λόγοι; Σὺ εἰ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέ-
τρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι
ἄθου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς. Ἐπὶ ταύτῃ τῇ
πέτρᾳ. Οὐκ εἶπεν, Ἐπὶ τῷ Πέτρῳ· οὕτως γὰρ ἐπὶ τῷ
ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ἐπὶ τὴν πίστιν τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλη-
σίαν φυκοδόμησε. Τί δὲ ἦν ἡ πίστις; Σὺ εἰ ὁ Χρι-

* Hic legendum videtur ἡδὴλας γαμετὴ γενέσθαι.

b Hic legendum ἡτίμαζεν τὸν πατέρα· versio vetus, inho-
noravit patrem.

indumentum: *Quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum induistis* (Gal. 3. 27). Sponsa esse voluisti; ille fuit sponsus: *Qui habet sponsam, sponsus est* (Joan. 3. 29). Nubere (a) voluisti; factus est tibi vir: *Respondi caim vos uni viro virginem castam exhibere Christo* (2. Cor. 11. 2). Meretrix eras, et facta es virgo. O res novas et admirandas! Apud sæculares nuptiæ virginitatem solvunt; in spiritualibus autem meretricem accepit, et virgine castiorem fecit. Interpretare, o heretice, quomodo meretrix facta sit virgo¹. Curiose inquirere non valeo; sed fide detineor. Hæc autem omnia Spiritus sancti gratia effecit. Effusa est gratia, et appa-
ruerunt illis *dispartitæ linguæ tamquam ignis* (Act. 2. 3); non ignis, sed *Tamquam ignis*. Si ignis, quomodo non ardebat? interrogat Judæus. Et ego vicissim Judæum interrogabo, Quomodo non comburebat ignis rubrum combustibile lignum? Quid igne vehementius? quid rubro vilius? et neque lignum exurebatur, neque ignis exstinguebatur. Ac rursum quomodo corpora trium puerorum ignis non exussit; sed fornax in ro-
rem versa est, et carbones tamquam rosas habebant? Certamen erat ignis et corporum; ac corpora victoriam retulerunt; nam quæ cera molliora erant, ferro firmiora evaserunt. Interpretare mihi vetera: verum illa præcesserunt, ut crederetur veritati. Cur in igne Spiritus sanctus? Ob agilitatem mentis eorum qui ipsum susceperunt. Neque ob hoc tantum; sed etiam quia sicut ignis spinas consumit, sic et peccata Spiritus sanctus. Injunctus est sanctus vir in lacum, et ille leonum ora frenavit. Circueiunt piscatores terram, et cum ægram accepissent, ad valetudinem restituerunt; seditionibus agitatum, in bonum ordinem rede-
runt, non lanceas vibrantes, non sagittis impetentes, non tela mittentes, non pecuniarum vim nacti, non verbis utentes rhetoricis; sed erant nudati quidem vestibus, at Christo induti: pauperes et divites, pecunia vacui, sed regnum possidentes: soli et non soli; soli scilicet quod non homines secum haberent, sed Dominum suum adstantem. Nam *Ego*, inquit, *vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (Math. 28. 20). Peragravit universum orbem oves inter lupos. Quis vidit? quis audivit? Dicit: *Mitto vos sicut oves in medio luporum* (Ib. 10. 16). Quis pastor oves mittit in medium luporum? Certe cum pastor lupum videt, oves abigit; Christus autem e contrariis fecit: oves ad lupos misit, et oves non rapte a lupis sunt, sed lupi sunt in ovium mansuetudinem translati. Et ne dicant illi: Oves sumus, et nos mittis in escam luporum, et in mensam ferarum: uno verbo illorum mentem complectitur. Non dixit, *Ite*: neque enim illo-
rum virtute mittebat illos, sed, *Ecce ego mitto vos*. Vos infirmi estis; sed potens est ille qui vos mittit. Quis es tu? *Ego sum qui cælum fixi, ego qui terram fundavi, qui mare effudi, qui chirographum, quod contra vos erat, cruci affixi, qui veterem legem mutavi, qui vos ad veterem patriam reduxi, qui fortia solvo, qui dissoluta roboro. Quid mari fortius? Sed parva arena ejus intolerandam vim retinet. Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Feræ quasi murus ovibus sunt, ne fuga salutem consequi possint. O virtus mittentis! in medio oves, et in circuitu lupi; sed natu-
rati sunt lupi, et facti sunt oves. Non enim erant natura lupi, sed voluntate. *Ecce ego mitto vos*. Quid ergo jubet? *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ*. Quid dicitis, *Prudentes sicut serpen-
tes*? Serpens etiamsi sexcenta accipiat vulnera, dum caput servet, totus est sanus. Ita et tu, si pecuniam adversarius tollere vult, præbe illi, item si facultates, si ipsam vitam: fidem tantum serva. *Estote prudentes*. Illa manente omnia facilissima sunt. Nudus egressus es de utero matris tuæ, nudus reverteris (Job. 1. 21). Sed quispiam te in exsilium mittit? *Dominus est terra et plenitudo ejus* (Psal. 23. 1). Forsitan mors adest? At mors tibi peregrinatio est. Fidem tantum ne amitas, thesaurum non deficientem; fidem quæ nunquam*

consumitur. Horum testes hi martyres, quia fidem non perdiderunt, mortui viventibus sunt poten-
tiores. Ideo homo factus sum, ideo carnem assumpsi, ut orbem Ecclesiam efficerem. Admodum cara Deo est Ecclesia non muris septa, sed fide munita. Propter Ecclesiam extensum est cælum, diffusum est mare, aer expansus, fundata terra, paradisi plan-
tatus, lex data, prophætæ missi, miracula patrata, pelagus scissum et reductum est, petra scissa est et restituta, manna delapsum, et extemporanea parata mensa est. Propter Ecclesiam prophætæ, propter Ecclesiam apostoli: et quid plura dico? Propter Eccle-
siam unigenitus Dei Filius factus est homo, ut ait Paulus: *Qui proprio Filio suo non pepercit* (Rom. 8. 32). Filio non pepercit, ut Ecclesiam parceret: sangui-
nem Filii effudit propter Ecclesiam. Hic sanguis illam irrigat: ideo plantæ ejus marcescere non pos-
sunt, nec folia amittere. Non subjacet necessitati tempestatum, nec temporibus subest, ita ut æstate frondescat, hieme nudetur. Neque enim tempestatum ulla necessitas adest, sed Spiritus gratia illam ex-
colit: ideoque non evellitur. Neque sane mirum est, quod non evellatur, sed quod multis impugnantibus non evellatur. Quot quantique ab initio Ecclesiam op-
pugnaverunt? Cum recens plantata esset, multa contra illam mota sunt. Nunc enim per Dei gratiam et Spiritus virtutem Imperatores pii sunt, ac duces, et uni-
versa terra fide repleta est: in principio autem et in exordio Ecclesiæ Imperatores impietati addicti erant, duces impii: edicta principum ubique, aræ incense,
fumus ubique ac nidior. Aer fœdabatur, terra pollue-
batur, demones debachabantur, diaboli choreas agebat: pater occidebat filium; filius inhonorabat pa-
trem: natura scindebatur, pietas non distribebatur. Ubi sunt nunc illi qui audent contra Ecclesiam pug-
nare? Quando novella erat, non læsa fuit, et cum ad cælum pertingit, expectas te illam posse superare? Cum undecim tantum essent apostoli, nullus eam su-
perare potuit; sed illi undecim tot hominum millia quasi sagena ceperunt: nunc vero cum mare, terra,
desertum et urbes, omnesque termini terræ vera re-
ligione sunt repleti, num speras te illam posse vin-
cere? Verum non potes, Christus enim pronuntiavit, *Portæ inferi non prævalerunt adversus eam* (Math. 16. 18). Facilius est cælum de medio tolli, et terram
perire, quam aliquid mali pati Ecclesiam. Ipse Chris-
tus ait: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt* (Math. 24. 35). Bene quidem: ver-
bum quippe Dei ipso cælo potentius est: cælum enim est opus verbi. Dixit Deus, Fiat Cælum, et verbum
opus factum est. Currebat natura, et nihil impedi-
bat. Etenim Dominus erat naturæ, qui et talem
facere, et immutare poterat. Ego illam ædificavi
qui cælos statui: verum non pro cælis² corpus
assumpsi, ut discas et cælo et angelis et omni
creatura honorabiliorem Ecclesiam esse. Ideo *Cælum
et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt*.
Adsit Judæus, adsit gentilis: si hæc inania verba
sunt, redarguat; si autem vera, adoret virtutem.
Dixit Christus: *Cælum et terra transibunt, verba au-
tem mea non transibunt*. Quid sibi volunt verba ejus?
Adducamus in medium; videamus num intereiderint.
Non dubitans dico, sed hæretico os occludo. Ideo
*Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transi-
bunt*. Quæ verba? Tu es Petrus, et super hanc pe-
tram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non
prævalerunt adversus eam (Math. 16. 18). Super hæc
petram. Non dixit, Super Petrum: neque enim super
hominem, sed super fidem ejus Ecclesiam ædificavit.
Quid erat illa fides? Tu es Christus Filius Dei vivi
(Ib. v. 16). Petram Ecclesiam vocavit, quæ excipit
fluctus, et non concutitur. Etenim Ecclesia tentatio-
nes excipit, sed non vincitur. Quid igitur est illud,
Super petram? Confessio in verbis est. Num immit-
tis lapides? num ligna? num ferrum? Nequaquam,
inquit: non est enim ædificium hujusmodi, quod,
quolibet modo structum sit, tempore solvitur: con-

¹ Hic additur in veteri versione: *Hæc te nescire dicit, et disputare de Deo audaci temeritate conaris!*

(a) Vox, nubere, deest in Græco, sed legenda videtur.

² Ven., super cælos.

passionem autem ne daemones quidem vincere possunt. Cujus rei testes sunt martyres, quorum latera radebantur, nec tamen illi fidem amittebant. O res admirandas! Paries effoditur, et thesaurus non abripitur; caro consumitur, et fides non amittitur: talis quippe martyrum virtus. *Nam super hanc petram edificabo Ecclesiam meam: et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Verborum accurationem animadvertite: *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Cur, inquam, non impedit quominus tentationes Ecclesiam impetant? Non impedio; nonne ut meam virtutem ostendam? Si nemo eam impugnaret, dicere possint: Si oppugnaretur, utique vinceretur. Ideo sinit eam impugnari, ne defectui impugnantium victoria ascriberetur. *Et portæ inferi, non dicit, Non impingent in eam: sed, Non prævalebunt adversus eam:* impugnabitur, sed non vincetur. Tempestates subit Ecclesia, sed non demergitur: fluctibus jactatur, sed non obruitur: tela excipit, sed non vulneratur: machinis impetitur, sed turris non quatitur. Et quid dico Ecclesiam? Unum verbum protulit piscator, et stat sicut turris immobilis. Quot tyranni verbum hoc delere conati sunt, et non potuerunt? Supra petram enim fundatum erat. Illic animam adhibe: tyranni, Imperatores, diademata, gladii acuti, dentes ferarum, mortis oblatæ terrores, sargines, fornaces: pharetram quippe suam evacuavit diabolus: sed Ecclesiam non læsit. Quare? *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Quot ab initio Ecclesie impugnatores? Ubiam illi? Silentio et oblivioni dati sunt: et Ecclesia floret. Ubi Claudius? ubi Augustus? ubi Nero? ubi Tiberius? Nomina mera sunt: horum nemo meminit. Quia Ecce-

siam impugnaverunt, nulla eorum mentio: Ecclesia autem plusquam sol splendet. Quocumque ieris, ad Indos, ad Mauros, ad Britannos¹, ad totum orbem terræ invenies illud, *In principio erat Verbum* (Joan. 1. 1), et vitam ubique probam. Antehac vero civitates erant impietate replete: nunc autem ipsum desertum pietate plenum est. Antea reginæ saltabant, nam in natali Herodis saltavit filia Herodiadis (Matth. 14. 6); hodie ne ancilla quidem id facere dignatur. Antea Persæ² matres suas in uxores docebant; hodie virginitatem colunt. Antea Gotthi patres occidebant; hodie sanguinem suum pro pia religione fundere non dubitant. Antehac etiam privati erant impii; hodie Imperatores et populi pii sunt. Imperator hodiernus posito diademate, accepta cruce, ætatem habens immaturam, cænitie dignam sapientiam exhibet, in ecclesia imperium non agnoscens: foris satellitum, hic mysteria; foris scuta, hic sacrorum initiationes: Theodosii filius et pater Theodosii. Pro his omnibus gratias agamus Deo: cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

¹ In veteri versione additur, *ad Hispanos.*

² Que sequuntur, usque ad vocem, *Antehac*, ita habentur in veteri versione Latina, a textu Græco longe diversa: *Antiquitus gentis Persarum filii parentibus sociabantur convivio, et soror fratris jungebatur inopino: nunc vero virginitatem optinent. Antè hoc autem quoties in Britannia humanis vescantur carnibus, nunc jejuniis reficiunt animam suam. Massagete et herbes miseros putant qui agrotatione moriuntur, et parentes, cognatos, propinquos, cum ad senectam venerint, jugulatos deorant, rectius esse dicentes, ut a se potius quam a verminibus consumantur: nunc vero post passionem Christi et resurrectionem ejus, abstinentia et castitate devote militanti Christo, et prope omnes gentes pro nomine Domini fundere sanguinem suum non dubitant.*

IN SANCTAM PENTECOSTEN

SERMO II.

Advenit gratia Spiritus: verax quippe est ille qui donum Spiritus sancti promisit. Advenit Paracletus a Domino Christo prædicatus; mentiri enim nequit is qui ejus ad nos profectum prænuntiavit. Non servus servi adventum prædicit; sed Dominus Domini æquali honore præditi prænuntius fuit: et bonus doctor bono doctore loco cedit; imo potius et præsentem adest, et cum ascendente ascendit, et cum descendente advenit. Indivisibilis quippe est Trinitatis gratia: ac neque qui ascendit, abiit; neque qui venit, aberat. Sed ascendit Dei Verbum ut homo, et tamen adest; descendit vero Paracletus, nec cælos reliquit: sed cum Patre regnat, et terram illuminat, æconomiam implevit, et genera linguarum apostolis misit; vox ingens statim audiebatur, vehementis auræ sonitus factus est, tonitruum strepitum adventus Spiritus sancti imitabatur: nam super filios tonitruum inventatur. *Et apparuerunt eis dispartite tamquam ignis* (Act. 2. 3): eratque id quod apparebat, terribile; id vero quod agebatur, desiderabile: flamma ingruens, nec urens; ignis insidens, nec comburens; ignis qui cælestem sapientiam dabat, ignis qui in linguas innumeras dividebatur, ignis in verborum species divisus: flamma quæ piscatores arguendi modum docebat, quæ coriarum rhetorem efficiebat. Imo vero his non sunt comparandi sophiste. Illi enim unius solum gentis doctores erant; hi vero totius orbis pædagogi. Vir Galileus Medorum lingua loquebatur, Partice sciebat, Elamitice non ignorabat: sed omnium dialectorum imago in ore ferebat. Auditorum nemo illum esse barbarum putabat, neque a verborum talium ut spuriorum auditu refugiebat: sed a tota gente quasi contribulis audiebatur, quia totius orbis linguam circumferebat, et hanc primum pie religionis fructum accepimus. Nam

in constructione turris vocum species divise sunt, et alii homines aliorum linguarum ignorabant. Deoque perosi propositi concordiam ignorantia verborum dissipari opus erat, et eos qui simul et male operabantur, lingue mutatione disjungi, absurdumque conatus notitiam ex verbis accipere: ita ut is qui loquebatur nihil diceret, et qui audiebat nihil intelligeret ne tempus frustra insumeretur. Quodnam tibi arrogantie lucrum? quis tanti operis finis? Cur eum qui apprehendi nequit, apprehendere satagas? Cur cælum ipsum rapere contendis, qui ne dignus quidem es qui terra fruaris? Quid sublimitia loqueris, qui ne proximi quidem tui vocem intelligis? Vocem et linguam tuam divide, et opus solvo; non quod ascensum tuum metuam, nec quod regno meo timeam, sed quod de te vane laborante et faliscente sim sollicitus. Non enim lapidum structura, nec multorum manibus edificata turris in cælum deducere potest, sed curius divina cognitionis, et equi justitiæ, vitæque luce purior, atque alæ virtutis in illa ducunt via. Illos quidem divise lingue ab ausu deterrore, ita Deo sapienter clementerque dispensante. Quod autem illis utpote improbis abstulit, hoc apostolis utpote probis dedit: et qui per linguam improbos castigaverat, per linguam sanctos gloria affecit: ac ministri verbi ejus formas suscipiunt, non ad ostentationem gratia utentes, sed ad usum donum accipientes. Oportebat enim orbis doctores orbis linguas callere. Infirmitas certe doctor, qui a discipulis non intelligitur. Verum illi utpote quibus tanta mysteria credita fuerant, necessario linguarum notitiam prius acceperunt. Nullus enim quempiam mysteria docere potest, quin prius ille crediderit; nec potest quis credere, nisi quæ dicuntur teneat. Hinc cæpit Spiritus gratia, ideoque solitum miracula prius edidit. In omnem terram exi-

γὰρ, ὁ γλῶς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Πέτρῳ τὴν Ἐκκλησίαν ἐκάλεσε, διχομήνην κύματα, καὶ μὴ σαλευομένην. Καὶ γὰρ ἡ Ἐκκλησία θέγεται πειρασμοῖς, ἀλλ' οὐ νικᾷται. Τί οὖν ἐστίν, Ἐπὶ τῇ πέτρᾳ; Ὁμολογία ἐπὶ τοῖς ῥήματι. Ὁ λόγος βλάπτει; οὐ εὖτα; οὐ εὐδον; Οὐχί, φησὶν· οὐ γὰρ ἐστὶν οἰκοδομὴ τοιαύτη, ἢ, ὅσα ἂν ᾖ, τῷ χρόνῳ λυταί· ὁμολογίαν δὲ οὐτε δαίμονες νικῶσι δύναται. Καὶ μαρτυροῦσιν οἱ μάρτυρες, οἱ τὰς πλευρὰς ἐξέμενοι, καὶ τὴν πίστιν οὐκ ἀπολλύντες. Ὁ καινὸν καὶ [791] παραδόξων πραγμάτων. Ὁ τοίχος διορύττεται, καὶ ὁ θησαυρὸς οὐ συλᾶται· ἡ σὰρξ δαπανᾷται, καὶ ἡ πίστις οὐκ ἀλλίσχεται· τοιαύτη τὸν μαρτύριον ἡ δύναμις. Ἐπὶ γὰρ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ οἰκοδομήσω μὲν τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ πύλαι ἁδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς. Προσέχετε τῇ ἀκριβείᾳ τῶν ῥημάτων. Πύλαι ἁδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς. Διὰ τί γὰρ, φησὶ, μὴ κωλύει τοὺς πειρασμοὺς τῇ Ἐκκλησίᾳ προσερχομαι; Οὐχ ἵνα δέξω μὲν τὴν δύναμιν; Ἄν μὴ τις αὐτὴν πολεμήσῃ. ἔχουσιν εἰπεῖν· Εἰ ἐπολεμήθῃ, νικᾷται. Διὰ τοῦτο ἀφῆκεν αὐτὴν πολεμῆσθαι, ἵνα μὴ τῇ ἐρημίᾳ τῶν πολεμούντων τὰ τῆς νίκης ἐπιγράφῃται. Καὶ πύλαι ἁδου, οὐκ εἰπεν, οὐ προσβάλλουσιν αὐτῇ, ἀλλ', οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς· πολεμήθῃσεται μὲν, οὐ νικηθήσεται δέ. Χειμάζεται ἡ Ἐκκλησία, ἀλλ' οὐ καταποντίζεται· κλυδωνίζεται, ἀλλ' οὐ γίνεται ὑποβρύχιος· δέχεται βέλη, ἀλλ' οὐ δέχεται τραύματα· δέχεται μηχανήματα, ἀλλ' οὐ πύργος οὐ σαλευεται. Καὶ τί λέγω ἡ Ἐκκλησία; Ἐνα λόγον ἐφθέγγετο ὁ ἀγιός, καὶ ἔστηκεν ὡς πύργος ἀειστατος. Πότες τύραννοι ἐφίλονειχθησαν ἀφανίσαι τὸ ῥῆμα τοῦτο, ἀλλ' οὐκ ἔσχον· Ἐπὶ γὰρ τῇ πέτρᾳ τεθεμελιώτο. Ἐννόη-

σον· τύραννοι, βασιλεῖς, διαδήματα, ἐξῆρ ἡκονημένα, θηρίων ἐδόντες, θάνατοι ἀπειλούμενοι, τήγανα, κάμνοι. Καὶ μὴν τὴν βελοθήκην αὐτοῦ ἐξεκένωσαν ὁ διάβολος, τὴν δὲ Ἐκκλησίαν οὐκ ἔλαβε. Διὰ τί; Πύλαι ἁδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς. Πότες ἐξ ἀρχῆς ἐπολέμησαν τὴν Ἐκκλησίαν; ποῖ οἱ πολεμήσαντες; Σοίγηται, καὶ λήθῃ παραλίδονται· ἡ Ἐκκλησία ἀνθεῖ. Μοῦ Κλαύδιος; ποῦ Ἀγρουστος; ποῦ Νέρων; ποῦ Τιβέριος; Ὑνάματά εἰσι ψιλὰ· τούτων δὲ οὐδεὶς μέμνηται. Ἐπειδὴ τὴν Ἐκκλησίαν ἐπολέμησαν, καὶ τὴν μνήμην ἀπέλασαν· ἡ δὲ Ἐκκλησία ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμπει. Ὅπου δ' ἂν ἀπέλθῃς, εἰς Ἰνδοὺς, εἰς Μαυρούς, εἰς Βρετανούς, εἰς τὴν οἰκουμένην, εὐρῆσαι. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Ἄδρος, καὶ βίον ἐνάρετον. Πρὸ γὰρ τούτου καὶ πόλεις ἐν ἀσθεῖα πεπληρωμέναι νῦν δὲ καὶ ἡ ἐρημος εὐσεβείας ἐμπέπληται. Πρὸ τούτου καὶ βασιλεῖς ὠρχοῦντο· γενεσίῳ δὲ γενομένων Ἡρώδου ὠρχήσατο ἡ θυγάτηρ Ἡρωδίας· σήμερον δὲ θεράπαινα οὐ καταβίβει τοῦτο ποιῆσαι. Πρὸ τούτου Πέρσαι· μητέρας ἐγάμου· σήμερον παρθενίαν ἀσκούσι. Πρὸ τούτου Γότθοι πατέρας ἀπέκτειναν· σήμερον τὸ αἷμα αὐτῶν ὑπὲρ εὐσεβείας ἐκχύνειν σπουδάζουσι. Πρὸ τούτου καὶ Ἰδιῶται ἀσθεῖς· σήμερον καὶ βασιλεῖς εὐσεβεῖς, καὶ ὅμοιοι. Ὁ παρὼν βασιλεὺς διάδημα ἀποθέμενος, καὶ λαβὼν σταυρὸν, ἐν αὐρῇ ἡμῶν, πεπολιωμένην δὲ σοφίαν ἐνδεικνύμενος, ἐν ἐκκλησίᾳ βασιλεῖαν οὐκ ἐπιγινώσκων· ἐξῶ ὁδράτα, καὶ ἐνταῦθα μυστήρια· ἐξῶ ἀσπίδες, καὶ ἐνταῦθα μυσταγωγίαι· θεοδοσίῳ υἱός, καὶ ὁ πατὴρ θεοδοσίῳ. Ὑπὲρ δὲ τούτων εὐχαριστήσωμεν τῷ Θεῷ· ὃς ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΝ.

Ἄδρος Β'.

Ἐπεφοίτησεν ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις· ἀληθὴς γὰρ ὁ τὴν δωρεάν τοῦ Πνεύματος ὑποσχόμενος. Ἐπεδόθησεν ὁ Παράκλητος ὁ παρὰ τοῦ Θεοῦ Χριστοῦ κηρυττόμενος· ἀνευδὴς γὰρ ὁ τὴν ἀφίειν προσηνέας, οὐ δούλος δούλου παρουσίαν προλέγων, ἀλλὰ Θεοπότης ὁμοτίμου Θεοπότης γενόμενος μνηστὴς, καὶ διδάσκαλος ἀγαθός, ἀγαθὸν παραχωρῶν διδασκάλῳ, μᾶλλον δὲ συμπάροντι παρὼν καὶ συναντῶν ἀνιόντι, καὶ συγκατὼν ἐρχομένῳ. Ἀδικήσαντες γὰρ τῆς Τριάδος ἡ χάρις· καὶ οὐτε ἀναβὰς ἀπέστη, οὐτε ἐρχόμενος οὐ παρῆν. Ἄλλ' ἀνῆλθεν ὡς ἀνθρώπος ὁ Θεός· λόγος, καὶ παρῆν· κατήλθε δὲ ὁ Παράκλητος, καὶ τοὺς οὐρανούς οὐ κατέλιπεν· ἀλλὰ σὺν τῷ Πατρὶ βασιλεύει, καὶ τὴν γῆν καταυγάζει, καὶ τὴν οἰκονομεῖ [792] ἐπλήρωσε, καὶ γένῃ γλωσσῶν τοῖς ἀποστόλοις ἀπέστειλε· καὶ φωνῆς μέγεθος ἐξείφνης ἤκούετο, καὶ βιαίας αὐρας ἥχος ἀπετελεῖτο, καὶ βροντῆς τύπον ἡ τοῦ Πνεύματος ἀφίεις ἐμμεῖτο· ἐπὶ γὰρ τοὺς υἱοὺς τῆς βροντῆς περιεγίνετο· καὶ ὁ ὠρυόμενος αὐτοῖς διαμεριζόμενος γλῶσσαι ὥσπερ πυρρὸς καὶ ἦν τὸ φαινόμενον φοβερόν, τὸ δὲ γινόμενον ποθεῖν· φλέξ ἐφίκανουσα, καὶ μὴ καίουσα, πῦρ ἐπικαθήμενον, καὶ μὴ φλέγον· πῦρ τὴν ἐπουράνιον σοφίαν δωροῦν, πῦρ εἰς ἀπειρους μεριζόμενον γλώσσας, πῦρ εἰς μυρίας ἰδέας ῥημάτων τεμνόμενον· φλέξ σοφιστεύειν τοὺς ἀλιεῖς διδάσκουσα, καὶ ῥήτορα τὸν σκετοῦτον ἀπαρτίζουσα. Μᾶλλον δὲ οὐδὲν τοσούτον οἱ σοφισταί. Οἱ μὲν γὰρ ἐνός τινος ἦσαν ἔθνους διδασκαλοί, οἱ δὲ τῆς οἰκουμένης γενεήναι παιδεύται. Καὶ Γαλιλαῖος ἀνὴρ τὰ Μήδων ἐφθέγγετο, καὶ τὰ τῶν Πάρθων ἐπίστατο, καὶ τὰ τῶν Ἑλαμιτῶν οὐκ ἠγνοεῖ· ἀλλ' εἶπεν ἐπὶ τοῦ στόματος πάσης εἰκόνας φωνῆς. Καὶ οὐδεὶς αὐτῶν τῶν ἀκρατῶν ἐνόμισε βάρβαρον, οὐδὲ ὡς νόθος τοὺς λόγους τῆς ἀκοῆς ἀπέφωγεν· ἀλλ' ὡς πάντες ἔθνους πολίτης ἤκούετο, πάσης τῆς οἰκουμένης γλῶτταν αὐτῷ περιφέρειν, καὶ πρῶτον τούτου τῆς εὐσεβείας εἰληφάμεν καρπὸν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς τοῦ πύργου κατασκευῆς καὶ τῆς φωνῆς ἐμερίσθη, καὶ τὰς ἀλλήλων ἠγνόησαν γλῶττας οἱ ἄνθρωποι. Ἐκεῖ γὰρ

τῆς θεομάχου βουλῆς τὴν ὁμῶναι ἀγνωσίαν συν-
αχθῆναι ῥημάτων¹, καὶ τοὺς κακῶς ἀλλήλους συμπρά-
ξαντας τῇ τῆς γλώττης μεταβολῇ διαστῆναι, καὶ τὸν
ἀλογιστῶν ἐγχειρημάτων λόγῳ τὴν πᾶσαν λαβεῖν,
καὶ μήτε λέγοντα λέγειν, μήτε ἀκούοντα συνείναι,
μηδὲ μάτην προσπαλλύναι τοὺς χρόνους. Τί γὰρ σοὶ
τῆς ἀπονοίας τὸ κέρδος; τί σοὶ τῆς μεγαλοῦρας τὸ
τέλος; Τί τὸ ἀκατάληπτον βιάξῃ καταλαβεῖν; Τί τὸν
οὐρανὸν ἀρπάξῃ φιλονεικεῖς, ὁ μηδὲ τῆς γῆς δόξας
ὧν ἀπολαύειν; Τί μετὰ πολυλογίᾳς, ὁ μηδὲ τῆς τοῦ
κλήσιον φωνῆς ἐπακούων; Μερικῶν σοὶ τὴν φωνήν,
καὶ καταλύω τὴν πρᾶξιν, οὐ τὴν τὴν ἀνάβασιν δεδο-
κίως, οὐδὲ ὑπὲρ τῆς ἐμῇ βασιλείας φοβούμενος, ἀλλὰ
σοὺ τοῦ μάτην ποιοῦντος καὶ κομπομένου κηδόμενος.
Οὐδὲ γὰρ λίθων οἰκοδομὴ, καὶ πολυχειρία συντιθέμε-
νος πύργος εἰς οὐρανὸν ἀνάγειν πέφυκεν, ἀλλὰ ἄρ-
ματα θεογνωσίας, καὶ πολλοὶ ἐδικαιοσύνης, καὶ φω-
τὸς καθαρώτερος βίος, καὶ πτέρυγες ἀρετῆς πρὸς
ἐκείνην τὴν ὁδὸν ἀνάγουσιν. Ἐκείνους μὲν ἡ γλῶττα
μερισθεῖσα τῆς τολμῆς κατέπαυσε, σοφῶς τε ὁμοῦ
καὶ φιλανθρώπως τοῦτο τοῦ Θεοῦ κυβερνήσαντας. Ὁ
δὲ παρ' ἐκείνων ἔλαθεν ὡς κακῶν, τοῦτο τοῖς ἀποστό-
λοις ὡς ἀγαθοῖς ἐδωρήσατο, καὶ ὁ διὰ γλώττης κολά-
σας τοὺς ἀσθεῖς, διὰ γλώττης τοὺς ἀγίους ἐδέξατο·
καὶ οἱ τοῦ λόγου διάκονοι τὰς τοῦ λόγου μορφὰς ὑπο-
δέχονται, οὐ πρὸς ἐπιβεῖσθαι τῆς χάριτος ἀπολαύσαν-
τες², ἀλλ' ἐπὶ χρεῖα τὸ δωρὸν ἐπιβεβήμενοι³. Ἐκεῖ
γὰρ τοὺς τῆς οἰκουμένης παιδεύτας τὰ τῆς οἰκουμέ-
νης ἐπίστασθαι. Ἀσθενῆς γὰρ διδασκαλὸς ὁ τοῖς
μανθάνουσιν ἀσπής. Ἄλλ' ὡς ἐπὶ κλειούτων μυστηρίων
πιστευόμενοι, ἀναγκασίως πρότερον τῶν γλωσσῶν τὴν
γνώσιν ἐλάβανον. Οὐδὲ γὰρ δύναται τις μυσταγωγίαν
τὸν μὴ πιστεύσαντα πρότερον πιστεῦναι· ὃς ἂν οὐδεὶς,
ἀπείρους ἔχων τῶν λεγομένων. Ἐντεῦθεν ἡ τοῦ Πνεύ-
ματος ἡρώατος χάρις, καὶ διὰ τοῦτο τὰ περὶ τῶν
φθόγγων πρότερον ἐθαματούργησαν. Εἰς πᾶσαν
γὰρ τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν. Ἐμμεῖς

¹ ἰσ. ἀγνωσίαν συνπαραχθῆναι ῥημάτων.

² ἰσ. πάλαι.

³ ἰσ. ἀπολαύσαντες.

⁴ ἰσ. ἐπιβεβήμενοι.

⁵ ἰσ. παρῆν.

καὶ τὴν οἰκουμένην καταλαμβάνειν, καὶ τοῖς ὅροις τῆς γῆς μετρεῖσθαι, καὶ οὐδένα ἀδίδακτον παρῆναι^α, οὐδὲ ἀμάρτηεντον παρατρέχειν. Ὁρῶσαν δὲ ἐν εἰδει πυρὸς μεριζόμεναι γλώσσαι. Καὶ γὰρ τὰ τοῦ πυρὸς ἐκέραιον ἐνεργεῖν τῶν ἀποστόλων αἱ γλώσσαι, καὶ διπλὴν τὴν χρῆσιν δεικνύσθαι· καὶ τὸν μὲν διάβολον καταφλέγειν, φωτίζειν δὲ τοὺς καθήμενους ἐν σκοτίᾳ. Ὅρα μοι πῦρ παντὸς ἑλαίου τοῖς παπτοῖς προστηνέστερον· ὅρα μοι γλώτταν παντὸς πυρὸς τῷ διαβόλῳ φοβερωτέραν· ὅρα μοι γλώτταν τῆς ἀσεβείας τὰς ἀκάνθας συμφλέγουσαν, καὶ τὰ λῆλα τῆς εὐσεβείας ἀρσίζουσαν· ὅρα μοι δώδεκα μαθητὰς ἐξ ἑνὸς διδασκάλου παιδευομένους· ὅρα μοι δώδεκα στρατηγούς ὑφ' ἐνὶ βασιλεὶ ταττομένους· ὅρα μοι δώδεκα [795] φωστῆρας λαμπροὺς ἐκ μιᾶς ἀνατέλλοντος κορυφῆς· ὅρα μοι δώδεκα καθάρως ἀκτίνας ἐξ ἑνὸς προιούσας ἡλίου· ὅρα μοι δώδεκα λαμπάδας ἐξ ἑνὸς ἀποτόμενας σπινθῆρος· ὅρα μοι δώδεκα κλήματα ἐξ ἑνὸς ἀποτόμενης ἀμπέλου βλαστήσαντα· ὅρα μοι δώδεκα κοφίνους ἐκ μιᾶς πληρομένους τραπέζης· ὅρα μοι δώδεκα ποταμούς ἐκ μιᾶς προερωμένου πηγῆς· ὅρα μοι δώδεκα γλώττας ἐκ μιᾶς χάριτος ἐβεγγεμένας. Καὶ μὴ νομίσης αὐτοὺς μεθεῖναι, μηδὲ γλεύκουσι εἶναι μεστοὺς, μηδὲ ὕβριτος ἀπιστία τὸ δῶρον, μηδὲ μισητὴ τοὺς καταράτους, μηδὲ προσέτης μέθην τοῦ Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν. Μέθην μὲν γέννη γλώσσων οὐκ οἶδε χαρίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὴν οὖσαν ἐκίστην δεσμεῖ, καὶ παράφροντα ἀπεργάζεσθαι, καὶ κόπτεται τοῦ λόγου τὸν δρόμον, καὶ καθάπερ ἐν πέτραις τῷ σκότῳ βαδίζουσα τοὺς ὁδοὺς προσηλαίει· καὶ νῦν ἔχει τὴν διάνοιαν, καὶ ταραχὴν ἐμποιεῖ, καὶ φαντασίαν ἐργάζεται, καὶ περιτρίβει τὸν συλλαβὸν. Καὶ ἐστὶν ἡ μέθη ὅσα ἐγγυροτότος, καὶ ἐνυπνιον οὐ καθεύδοντος, καὶ μανία διψώσα, καὶ δαίμων πεινώμενος, καὶ διάβολος ἐγκαθήμενος οἶνον, καὶ ληστὴς ἐν ευμοσίοις λοχίων, καὶ τὸν λογισμὸν καταφλέγων ἀκράτην, καὶ φάρμακον τῆς ἀθυμώσεως ψυχῆς δηλητηριὸν ἐργάζομενος. Ταῦτα ἡ μέθη πέφυκεν ἐμποιεῖν. Ταῦτα τοὺς ἀποστόλους ἐσυχοφάντους οἱ δυσσεβεῖς· καὶ οὐδὲν θαυμαστόν. Οἱ νήφοντες^β μεθεῖναι τοῖς ἰουδαίοις ἐδόκουν· πᾶσαι^γ

γὰρ ταῖς τῶν ἁγίων ἐνετράφησαν ὕβρει, καὶ τοὺς προφήτας ἐχλεύαζον ὡς μεθύοντας. Κἀν ἀρνήσονται, λέγωμεν πρὸς αὐτούς· Μὴ οὐκ ἐστὶ ταῦτα, υἱοὶ Ἰσραὴλ; λέγει Κύριος. Καὶ ἐποτίζετε τοὺς ἡγιασμένους μου ὀλκον, καὶ τοῖς προφήταις ἐντέλλεσθε λέγοντες· Μὴ προσηλαίεσθε. Ἐγὼ δὲ μεθεῖν μὲν αὐτοὺς καὶ αὐτὸς ὁμολογῶ, ἀλλ' οὐ τὴν μέθην ἦν λέγεις αὐτοῖς, ἀλλὰ τὴν θειοτέραν καὶ νοερὰν ἐκείνην, ἧς ὁ πεπωκὺς σοφίας ἐμπιπλάται, ἧς ὁ πεπωκὺς ἐβρώται τὴν διάνοιαν, ἧς ὁ πεπωκὺς ἐγγήγορε (sic) καὶ νῆφει πρὸς ἀρετὴν, ἧς ὁ πεπωκὺς ἐρᾷ μανθάνει Θεοῦ, ἧς ὁ πεπωκὺς οὐ μὴ διψῇ εἰς τὸν αἰῶνα, ἧς ὁ πεπωκὺς μαίνεται μετὰ Παύλου, καὶ παντὸς πυρὸς καὶ σιδήρου κατατολμᾷ, καὶ τοῖς κινδύνους ἐπιπηδᾷ, καὶ πᾶσαν συμφορὰν ὡς εὐφροσύνην ἀσπάζεται, καὶ ταῖς λοιδορίαις ὡς εὐφρομαῖς ἀγάλλεται, καὶ ταῖς ὕβρειν ὡς ἐπαίνους ἐγκαλλυπίζεται, καὶ τοῖς ὕπῳ τοῦ Σωτῆρος δεσμοῖς ὡς ἐπὶ τοῖς βασιλικῶς στεφάνοις ἀβρύνεται. Οὗτος ὁ κρατὴρ τοῦ ἀποστόλου ἐμεθύσε· τοῦτο τὸ ποτήριον οἱ τοῦ Σωτῆρος ἐπιον μαθηταί, καὶ τὴν καλλίστην ἐμεθύσθησαν μέθην, καὶ τῆς ἁγίας τραπέζης ἐνεφορήθησαν, καὶ λέγουσι μετὰ τοῦ μακαρίου Δαυὶδ· *Ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τραπέζαν, ἐξ ἐναντίας τῶν θλιβόντων με· ἐλπίκωνας ἐν ἑλαίῳ τὴν κεφαλὴν μου, καὶ τὸ ποτήριόν σου μεθύοντι με ὡσεὶ κρασίον, καὶ τὸ ἐλεός σου καταδίδως με πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου.* Ὁ γὰρ ἐκ τούτου τοῦ ποτηρίου πίνων νῆφει μὲν ἐν Χριστῷ, μεθεῖν δὲ τοῖς ἀνοήτοις δοκεῖ, τὰ τοῦ Σωτῆρος φρονῶν. Τούτου καὶ ἡμῖν ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἐξ αἵματος ἐκέρασε τὸν κρατήρα, καὶ πολλοὺς ἡμῖν συνεκάλεσε δαιτυμένους, καὶ τὸν εὐαγγελικῶν ἰχθύων ἀπείρους συνεκάλεσε, καὶ τοῦ Πέτρου τὴν σαγήνην ἐπλήρωσε, καὶ γέγονεν αὐτῷ τὰ τῆς θεωρίας ἐκ παραδόξου, καὶ τὴν ἡλικίαν αὐτῷ λαμπροτέραν ἐποίησεν ὁ γειμῶν· καὶ οὐς οὐκ ἐθήρευσε πείθων, τοὺς τοὺς φοβηθέντας ἐξώγρησεν, ἀστραπῆς αὐτῷ πρὸς τὴν ἀγρὰν συλλαμβανόμενης. Ἀλλὰ μηδεὶς ὕβριν τοῦτο τῆς νέας ἀγέλης ὀνομαζέτω, εἰ δὲ ἀστραπῆς ἐθρηάσθαι· εἴωθε γὰρ ὁ Χριστὸς τοὺς λακτίζοντας πάλους δι' ἀστραπῆς γαλινῶν. Καὶ ὅστις οἶδε τοῦ μακαρίου Παύλου τὴν κλῆσιν, ἀγάλλεται μετὰ τοῦ Παύλου κληθεὶς, καὶ τὸν Δεσπότην Χριστὸν δι' ἀστραπῆς θεασάμενος, γίνεται Χριστοῦ μαθητῆς. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^α ἴσ. παρίναι.

^β ἴσ. θαυμαστόν ἐν νῆφ.

^γ Legendum videtur πάλαι. Savilius sic ex conjectura resiliuit, πάσας γὰρ ταῖς τῶν ἁγίων ἐνετράφησαν ὕβρει.

[794] Εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκῆσθην.

Ἄστος γ'.

Τὰς γλώσσας σήμερον διανείμασα χάρις αὕτη οὐκ ἐξ ἐμοῦ δοδεῖκται ἐπὶ τῆς γλώττης πενίᾳ, ἢ τοὺς ἀγραμμάτων τῷ κόσμῳ παιδευτὰς ἐπιστήσασα, ἢ τοὺς ἀλίεας χειροτονήσασα ῥήτορας, αὐτοσχεδίῳ σοφίᾳ τοὺς τοῦ κόσμου σοφοὺς καταισχύναςα. Πόθεν γὰρ ἄλλοθεν αἱ τῶν ἀνθρώπων ἀγέλαι τῇ εἰδωλοκρατεῖ νοσοῦσαι πρὸς τὴν εὐσεβείαν ἔβραμον; πόθεν τὴν πολυδέσποτον τῶν δαιμόνων δουλείαν μετέβαλον; πόθεν βραχὺς μαθητῶν ἀριθμὸς ἀνθρώπων ὁμοῦ καὶ δαιμόνων ἀντιγωνίσαστο φάλαγγιν, εἰ μὴ τῷ τῆς θεότητος πυρὶ καθυπκλήσθῃ; Σήμερον αἱ διὰ τοῦ πυρὸς πηγαὶ τῆς χάριτος ἐξέβλυσαν, καὶ φλόξ διατρέγουσα ταῖς αἰραῖς ὑψεί^α τοῦ Πνεύματος. Ταύτην ὁ Χριστὸς τὴν χάριν τοῖς μαθηταῖς εὐαγγελίζομενος ἔλεγεν· Οὐκ ἐσσι ὑμεῖς ὁρανοὺς· ἄλλοι ὑμῖν ἀποστέλλει Παράκλητον ὁ Πατήρ· ἢ γὰρ εἰς οὐρανὸν ἀνδοῦς τοῦ Δεσπότην τὴν ἐξ οὐρανοῦ κἀνοδοὺν ἐγγυδαίει τοῦ Πνεύματος. Ἐδεῖ γὰρ τοὺς σὺν Ἰησοῦ ἀποδεξαμένους υποδέξασθαι καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος ἀφίξιν, ἱναδράμῃ πρὸς ἐντελεστέραν ἀνοδοὺν τὰ τῆς θεογνωσίας διδάγματα. Ὁ μὲν οὖν Ἰησοῦς ἀνθρωπίνην τὴν φύσιν λαβὼν, καὶ συγγενὴ τοῖς ἀνθρώποις περιβαλλόμενος θίαν, πρὸς τὴν τοῦ Πνεύματος ὁδοσκήν τοὺς ἀνθρώπων ἀνίστησεν. Ἐτι γὰρ, ῥησὶ, πολλὰ ἐγὼ λέγειν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν. Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Πα-

ράκλητος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσεται ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Ἐλεύσεται μετ' ἐμὲ τὸ κατ' ἐμὲ τὴν οὐσίαν παραγενήσεται πρὸς ὑμᾶς τὸ ἐκ Πατρὸς τῷ Πατρὶ τὴν οὐσίαν ἐφάμιλλον. Οὐκοῦν ἂι τοῖς λόγοις εὐηγγελίσθησαν, τοῖς ἔργοις ἐπέγυνωσαν ὧν τὴν ἐπαγγελίαν ἐδέξαντο, τούτων τὴν πείραν ἐνέμενον. Ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκῆστῆς. Βραχὺς ἐν μέσῳ τῆς ἀνόδοις καιρὸς, καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος γίνεται καθόδος· ἢ τοῦ Σωτῆρος ὑπόστασις ἔργου τὸ πέραν ἐλάμβανεν. Ὁ μὲν οὖν τῶν ἀποστόλων χορὸς τῆς ὑποσέσεως τῆς δεσποτικῆς, καθάπερ ἀγκύρας τιθεῖς, ἐπιλαβόμενος, τὴν τοῦ Πνεύματος παρουσίαν ἀνέμενον. Ἐπειδὴ τὸν ἡμερῶν ὁ δρόμος πρὸς τὸν πεντηκοστὸν ἀριθμὸν ἀνελήλυθεν, ὅτε τῶν ἐπὶ τῷ ἐδομαδὸν ὁ κύκλος κατὰ τὴν τοῦ νόμου διάταξιν ἐαυτὸν ἀναστρεφόμενος, ταῖς ἐορταῖς ἐκατέρωθεν περιγράφεται, τότε οὖν ἡ τοῦ Πνεύματος γίνεται καθόδος. Ἀλλ' ὁ σαρκὸς, ὡς ὕδωρ, ἐπελάβετο, οὐδὲ ἀνθρωπίνης ἐνανθρωπῆ μορφῆς, οὐδ' ὥσπερ ἐν τοῖς ἱερῶν τοῦ θεοῦ τοῖς περισσεύει εἶδος τὴν τοῦ Πνεύματος παρουσίαν ἐμήνυσεν. Οὕσια γὰρ δεσποτικῇ, καθὰ βούλεται, ἐπιφαίνεται. Βροντῇ δὲ σάλπιγξ οὐρανὸν ἐδέξα, πᾶσαν ἀκοῆς ἐνέργειαν τῇ ἀνηχίᾳ νικῶσα, καὶ φλόξ διυπταμένη γλώσσας πυρὶν ἀπέπτεκεν· ἢ τοῦ πυρὸς διαίρεσις γλωσσῶν ἐγένετο μέτηρ· γλώσσαι διαμερίζομεναι ταῖς τῶν μαθητῶν κορυφαῖς ἐπεκαθίζοντο.

^α ἴσ. ὑψεῖσι

rit sonus eorum (Psal. 18. 5). Oportebat enim eum orbem terrarum comprehendere, et secundum mensuram finium ejus extendi, neminemque doctrina expertem adesse, ac sine institutione prætermitti. Apparuerunt autem in forma ignis divise lingue. Etiam apostolorum lingue ignis more operaturæ erant, et duplicem usum exhibituræ; ita ut et diabolum adirent, et sedentes in tenebris illuminarent. Vide mihi ignem fidelibus oleo quovis mitiorem; vide mihi linguam quovis igne diabolo formidabiliorem; vide mihi linguam impietatis spinas incendentes, et pietatis segetes rore perfundentes; vide mihi duodecim discipulos ab uno doctore institutos; vide mihi duodecim duces ab uno rege cooplatos; vide mihi duodecim splendida luminaria ex uno vertice surgentia; vide mihi duodecim poros radios ab uno sole emissos; vide mihi duodecim lucernas ab una scintilla accensas; vide mihi duodecim palmites ex vera vite pullulantes; vide mihi duodecim cophinos ex una mensa repletos; vide mihi duodecim fluvios ex uno fonte manantes; vide mihi duodecim linguas ex una gratia loquentes. Ne putes illos ebrios aut musto plenos esse, ne incredulitate tua donum contumelia afficias, ne execranda homines imiteris, neque Spiritus operationem ebrietatem appelles. Ebrietas quippe linguarum genera impertire nequit; imo ejusque linguam alligat, et insanum illum efficit, sermonisque cursum intercepti, et quasi in petris noctu incedens, dentibus impingit; et dum mentem tenet, perturbationem immittit, imaginationem movet, et syllabas detrunctat. Est autem ebrietas vigilantis somnium, non dormientis somnium, furor sitiens, dæmon esuriens, diabolus vino insidens, latro in conviviis insidias struens, et mero ratiocinium inflammans, et pharæum animæ deficienti venenatum parans. Hæc sobrietas efflicere. Hanc apostolis calumniam offerebant impij illi: nihilque mirum si sobrii Judæis videbantur ebrii: olim namque sanctos viros contumeliis afficiebant, et pro-

phetas tamquam ebrios irridebant. Etiam si vero abnegaverint, dicamus ipsis: *Annon hæc ita sunt, filij Israel, dicit Dominus? Et potabatis sanctificatos meos vino, et prophetis præcipiebatis dicentes, Ne prophetetis* (Amos 2. 11. 12). Ego etiam ipse ebrios illos esse fateor, non ebrietate quam tu dicis, sed divina et spiritali illa, quam qui hauserit, sapientia repletur, quam qui hauserit, mente roboratur, quam qui hauserit, vigilat ad virtutem, quam qui hauserit, Deum amare discit, quam qui biberit, non sitiet in æternum, quam qui biberit, cum Paulo inanit, ignem et ferrom audacter adit, et in pericula se conjicit, omnemque calamitatem quasi rem lætam amplectitur, de contumeliis quasi de laudibus exultat, de conciliis quasi de præconiis gessit, vinculis pro Salvatore, quasi coronis regiis exhilaratur. Hic crater apostolos inebriavit; hoc poculum Salvatoris discipuli ebiberunt, et pulcherrima ebrietate capti sunt, ac sacra mensa satiati dicunt cum beato Davide: *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me: impinguasti in oleo caput meum, et calix tuus inebrians quam præclarus est: et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vite mee* (Psal. 23. 5. 6). Qui enim ex hoc calice bibit, etsi sobrius in Christo, insanis ebrius esse videtur, cum ea quæ Salvatoris sunt sapiat. Hunc craterem nobis Dominus Christus ex sanguine suo miscuit, multosque nobis convivas advocavit, innumerosque evangelicos pisces congregavit, ac Petri sagenam implevit; fuitque spectaculum novum et inauditum, et piscatum ipsi celebriorem tempestas reddidit: quos enim persuadendo piscatus non fuerat, perterritos cepit vivos, fulgure ad piscatum suppeltias ferente. At nemo id novo gregi in contumeliam vertat, quod juvante fulgure capiti sint: solet namque Christus calcitrantes pullos per fulgur frenare. Ac quisquis beati Pauli vocationem novit, cum Paulo vocatus exultat, et Dominum Christum per fulgur concipiens, Christi discipulus efficitur. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

IN SANCTAM PENTECOSTEN.

SERMO III.

Quæ linguas homine distribuit gratia, linguæ inopia non me sinit timere, quæ illiteratos viros mundi magistros instituit, quæ piscatores in rhetoras cooplat, pudentes per extemporalem illam sapientiam hujus mundi sapientibus. Quo enim alio modo hominum greges idololatriæ morbo laborantes ad pietatem accurrerunt? unde multis dominis obnoxiam dæmonum servitutem dediderunt? undenam factum est ut exiguus discipulorum numerus hominum simul atque dæmonum turmis obsisteret, nisi divinitatis igne armatus fuisset? Hodie fontes ignei gratiæ scaturierunt, et flamma discurrens auras Spiritus pervadit. Hanc Christus gratiam discipulis annuntians, dicebat: *Non relinquam vos orphanos* (Joan. 16. 12). alium vobis Paracletum mittet Pater: nam Domini in cælum ascensus sponsor est descensus Spiritus sancti de cælo. Opus enim erat ut ii qui Jesum receperant, Spiritum quoque sanctum advenientem acciperent, ut divinæ cognitionis doctrina ad perfectionem ascensum accurreret. Jesus itaque, humana assumpta natura, hominibus consentanea indutus specie, ad Spiritum sanctum suscipiendum homines erexit. Nam *Adhuc, ait, multa habeo dicere, sed non potestis portare. Cum autem venerit Paracletus, Spiritus veritatis, ducet vos in omnem veritatem* (Joan. 16. 18). Exhibet post me is qui est ejusdem mecum substantiæ, adveniet ad vos is qui est ex Patre, Patri par secundum substantiam. Ea igitur quæ verbis acceperant, opere completa novērunt: quorum promissionem acceperant, expe-

rientiam expectabant. Cum complerentur dies Pentecostes (Act. 2. 1). Breve temporis spatium fuit Ascensionem inter et descensum Spiritus sancti: Servatoris promissio ipsis rebus et operibus exitum habuit. Apostolorum ergo chorus promissionem dominicam quasi anchoram nactus, Spiritus præsentiam expectabat. Cumque dierum cursus ad quinquagenarium numerum devenisset, quando scilicet secundum legis præceptum septem hebdomadam circuitus revolutis festis utrinque circumscribitur, tunc Spiritus descensus fuit. Sed non carnem, ut Filius, suscepit, nec humana forma apparuit, neque sicut in fluentis Jordanis columbæ species Spiritus præsentiam indicavit. Dominica namque substantia quo vult modo apparet. Sed tonitruum quasi tuba de cælo insonabat, sonitu tanto auditum omnem superans: et flamma involans linguas igneas peperit: ignis divisio mater fuit linguarum: disperstitur lingue discipulorum verticibus insidebant. Hujusmodi fuit Spiritus adventus¹. Neque enim sine causa, nec ut festinaret, festum illud delegit; neque postquam festum præterit, descensum exhibet. Cur hoc? Tres tantum sunt apud Judæos publicæ solemnitates. Prima Paschatis, in qua ovem immolantes, verum Agnum non agnoscebant, et typum honorantes in typi causam inique agebant: cujus enim umbram honorabant, hujus præsentiam debuo-

¹ In Græco hic phrasis articulus interponitur: *Hanc diem elegit cæteris anteponeus.*

nestabant. Secunda post illam Pentecoste vocata, septuaginta hebdomadarum spatium occupabat. In his umbræ ad deserti imitationem. Illæ solemnitates Judæos simul una in civitate congregabant. Quia igitur in priore crux defixa fuit, passio exaltata, et hactenus tota Judæorum natio spectatrix fuit; ac resurrectionis miraculum sponte ignorabant, non credebant, abscondebant, calumniabantur: post primam, in qua omnes Judæorum tribus, ex legis præcepto eundem in locum congregabantur, gratia tempus observans, in discipulis effunditur, et omnium oculos atque aures ad se convertit, ut donum in Christi discipulis effusum, ipsum resurrexisse testificaretur; et si Christum resurrexisse non crederent, dona de cælo viderent: si mitterentur qui sepulcrum obisarent, cælestium miraculorum spectatores essent. Sonus itaque tonitruæ adfuit, et ignis de cælo et virtus divina Spiritus adventum testificabantur. Sic itaque olim in monte Sina flamma commovebatur, et Moyses in medio ignis ad legem ferendam instituebatur. Alia nunc sublimioris ignis flamma involavit, quæ in verticibus apostolorum insedit. Nam is qui tunc Moyses movit ad leges Hebræis ferendas, hæc nunc ad gentium salutem edidit: quapropter veterum miraculorum memoria novis admixta fuit: rursusque ignis in medio assitit, ut ex similitudine speculi probaretur illum ipsum esse Deum, qui presentibus miraculis fidem faceret. Gratia autem in linguarum figuris distribuitur, ut illas suscipientes doctores efficeret, ut in igne ambulantes, magistri orbis essent. Cum olim una vox et lingua omnium esset, audax torris constructio linguarum divisionem intulit: et pugna linguarum bellum in caelos susceptum sedavit: ac linguae innumerae innumeris emissæ sonis perterrefaciebant, sed auditum non unum reperiebant ad sonum vocis annuentem: sed divisa lingua sententias quoque diviserat, et soluta lingua manus alligabat. Nunc autem gratia divisa linguis ora in uniuscujusque linguam collegit, doctrina terminos extendens, et multas fidei vias aperiens. O stupenda miracula! apostolus loquebatur, et Indus docebatur; Hebræus loquebatur, et barbarus instituebatur: gratia per sonum effundebatur, et auditus verbum percipiebat; Gothi vocem noverant, et Æthiopes linguam agnoscebant; Persæ loquentem admirabantur, et populi barbari ab una lingua irrigabantur: quantum natura

genere multiplicabatur, tantum gratia linguis distescebat. Ignis natura divisa operationem multiplicat. Gratia namque divitiis fons luminis sunt. Rursusque natura ignis dum alta attingit, non minuitur, sed dum communicatur, accrescit: sic et gratia effusa fluentia sua multiplicat. Una lucerna quae sexcentas parit faces, quae omnes splendidae lucent, et luminis fulgor non abscedit: sic gratia Spiritus ab aliis in alios procedens, et illos replet, et eos a quibus profiscitur. Gratia igitur primo in apostolos venit, et hos quasi arcem capiens, ac per eos in fideles exundans, omnia replet: gratia namque fluentia non contrahuntur. Ignis igitur lingua involavit, quavis discipulus millium linguarum receptaculum erat, ac praesentes illi alloquebantur, ad certamina predicationis se conferentes. Qui miraculo praesentes erant, theatrum constituebant: aderat et multitudo auditorum genere discrepantium, nec deerat lingua apostolica, quae propriis cuique verbis praedicaret. Nam quasi in tinctura quadam ignis contactu vocem accipientes, cognitionem non tempore partam accipiebant, fides docebatur, gratia admirationi erat, Deus cognoscabatur: sed Iudeus ridebat, et miraculum ebrietatem esse criminabatur, et gratiae mysterium vini novi opus esse dicebat. *Musto, inquit, pleni sunt.* O ingratum animum Iudaei innatum! Tempus cogita, Iudae, et linguam calumniantem comprime. Ubinam mustum jam accedente messis tempore? vere invene te quorsum musti mentio? Tempestatem anni tecum reputa, et linguam frena. Quid igitur Petrus, qui Spiritu primas tenebat, qui gratia abundabat, qui igne plenus erat? Lingua sua utitur ad linguas defendendas. *Non enim, sicut vos aestimatis, hi ebrii sunt (Act. 2. 18): sed hoc est quod dictum est per Joellem prophetam: Effundam de Spiritu meo (Joel. 2. 28).* Pelagus gratiarum annuntiat propheta. *Effundam, inquit, de Spiritu meo.* Ad nun cohibita deinde sunt fluentia? an ad Iudeos tantum circumscribitur donum? Nequaquam. *Effundam, inquit, super omnem carnem.* Predicationem cum didiceritis, exitum videte. Praevenit prophetiam linguam lingua Spiritus. Huius nobis gratiae stillam infundi precemur, ut miraculorum memoriam relinquere gratiae lucrum metamus: facile namque donum mittitur, si voluntas reperiatur. Ipse namque Deus est qui operator omnia in omnibus: ipsi potestas et imperium in infinita saecula saeculorum. Amen.

Τοιούτος μὲν οὖν τῆς τοῦ Πνεύματος ἐπιφανείας ὁ τρόπος. Ἐκλέγεται τὴν ἡμέραν ταῖς ἐτέραις παραπεισμένους· οὐ γὰρ δι' λόγου χωρὶς, οὐτε τῷ τάχει λαμβάνει τὴν ἐορτήν. οὐτε μὴν ἀν τῆς ἡμέρας τὴν πάροδον, ἐπάγει τὴν κάθοδον. Διὰ τί; Τρεῖς εἰσιν αὗται μόναι παρὰ Ἰουδαίους δημοτελεῖς ἐορταί. Πρῶτη μὲν ἡ τοῦ Πάσχα, καθ' ἣν τὸ πρόβατον θύοντες, τὸν ἀληθινὸν Ἀμνὸν οὐκ ἐπίγνωσαν, καὶ τιμῶντες τὸν τύπον, εἰς τὸν τοῦ τύπου παρηγόμιον παραίτιον· οὐ γὰρ τὴν σκιάν προσεκύκλουν, τοῦτον τὴν παρουσίαν ἡτίμαζον. Δευτέρα δὲ ἡ μετ' ἐκείνην Πεντηκοστήν, ὄνομα λαγούσα τὸ τοῦ Πνεύματος· διάστημα. Ἐπὶ ταύταις αἱ σκιαί, τῆς ἐρήμου τὸ μίμημα. Αὗται πάντας ὁμοῦ Ἰουδαίους ἀνάγει πρὸς μίαν πόλιν συνήθιζον. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐν τῇ προτέρᾳ σταυρὸς ἐπάγη, καὶ τὸ πάθος ὑψώθη, καὶ θεατὴς ἦν μέχρι τούτων ἅπας τῶν Ἰουδαίων ὁ ὄμιλος, τὸ δὲ τῆς ἀναστάσεως θαῦμα ἠγνόντων ἔχοντες, ἠπίστουν, ἐκρυπτον, ἐσυκοφάντων· μετὰ τὴν πρώτην εὐθύν, καθ' ἣν ἅπαντα τὸν Ἰουδαίων τὰ φύλα πάλιν ἀνάγειν νόμιον πρὸς τὸν αὐτὸν ἡγέρθη τόπον, ἐπιτηροῦσα τὸν καιρὸν ἐπὶ τοὺς μαθητάς ἡ χάρις ἐκχεῖται, καὶ τοὺς ἀπάντων ὁρθολογὸς καὶ ἀποδὸς ἐπιστρέφει, ἵνα πρὸς τοὺς [795] Χριστοῦ μαθητὰς ἡ δωρεὰ φερομένη ἀναστάντα μαρτυρήται· καὶ εἰ ἐγγεγέρθαι Χριστὸν ἀπιστήσαντες, ἐξ οὐρανῶν ὀρώσι δωρεάς· ἀντιπέμπονται οἱ τὸν τάρον σφραγίζοντες, τοῦ οὐρανοῦ θαυμάτων θαταὶ καταστήσιν. Ἦχος οὖν βροντῆς καὶ πῦρ οὐρανόθεν καὶ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος ἀφίειν πιστοῦμένη. Οὕτως ἄρα ποτὲ καὶ κατὰ τὸ Σιναιὸς ὄρος ἡ φλόξ ἐτινάσσετο, καὶ Μωϋσῆς ἐν μέσῳ πυρὸς νομοθετεῖν ἐδιδάσκετο. Ἀλλ' ἡ νῦν μετεώρου πυρὸς ἵπτατο φλόξ, τὰς ἀποστολικὰς κορυφὰς σταθεύουσα. Ὁ γὰρ τότε Μωϋσῆς ταῖς εἰς Ἑβραίους νομοθεσίαις κινήσας αὐτὰ εἰς τὴν τῶν ἐθνῶν σωτηρίαν, διὰ τοῦτο καὶ παλαιῶν μνήμη θαυμάτων τοῖς νέοις ἀνεμύνητο· καὶ πάλιν μεσιτεύει τὸ πῦρ τῷ παραπολίῳ τῆς θεᾶς τὸν αὐτὸν ἐκείνων εἶναι Θεὸν τοῖς παρούσι πιστοῦμενον. Πρὸς δὲ γλώσσας μεριζομένην τορνεύεται, ἵνα διδασκάλους τοὺς ὑποδεχομένους ἐργάσθαι, ἵν' ἐν πυρὶ πορευόμενοι παιδεύται τῆς οἰκουμένης ὑπάρχωσι. Πάλαι μὲν οὖν μίαν φωνὴν εἶε καὶ γλώσσαν ἀπάντων ὑπάρχουσαν ἢ παλαι τῆς πυργοποιίας διεμεμέριστο τόλμα, καὶ μάχη γλώσσων ἀντιείλε τὸν κατὰ τὸν οὐρανῶν πόλεμον παύουσα· καὶ γλώσσαι μυρία μυρία φθέγματος ἐπληκτον, ἀκοὴν δὲ μίαν οὐχ εὐρισκον πρὸς τὸν ἦχον οὐκ ἐπινεύουσιν· ἀλλ' ἡ γλώσσα τμηθεῖσα καὶ τὰς γνώμας ἐμέρισε, καὶ γλώττα λυθεῖσα τὰς χεῖρας ἐπίδησε. Νυνὶ δὲ ἡ χάρις διαιρεθείσας γλώττας τὰ στόματα, εἰς τὴν ἐνὸς ἐκάστου γλώσσαν συνήθροισε, τοὺς τῆς διδασκαλίας ὄρους πλατύνουσα, καὶ πολλὰς ὁδοὺς τευνομένη τῆς πίστεως. Ὡς τὸν παραδόξων θαυμάτων ἡ ἀποστολὸς ἐλάλει, καὶ Ἰωδὴ ἐδιδάσκετο· Ἑβραῖος ἐφθέγγετο, καὶ βάρβαρος ἐπαιδεύετο· ἡ χάρις ἐξηγείτο, καὶ ἀκοὴ τὸν λόγον ἐδέχετο· Γόθοι τὴν φωνὴν ἐπεγίνωσκον,

καὶ Αἰθίοπες τὴν γλῶτταν ἐγνώριζον· Πέρσαι τοῦ λαλοῦντος ἐθαύμαζον, καὶ ἔθνη βάρβαρα ὑπὸ μιᾶς ἡρδευτο γλώττης. Ὅσον ἡ φύσις τοῖς γένεσιν ἐπλάτυνετο, τοσοῦτον ἡ χάρις ἀντεπλοῦται ταῖς γλώτταις. Ἡ μὲν οὖν τοῦ πυρὸς φύσις μεριζομένη πλινθισαῖζε τὴν ἐνέργειαν. Πηγὴ γὰρ φωτὸς ἔστιν ὁ πλοῦτος τῆς χάριτος. Πάλιν ἡ τοῦ πυρὸς φύσις οὐκ εἶδεν ἐφαπτομένη^α μειοῦσθαι, ἀλλ' ἡ μεταδόσις αὐτῆς· οὕτως ἡ ἐκχεομένη· πολυπλασιαζέει τὸ βεῖθρον. Μία μὲν λαμπράς μυριάς ἀποτεκούσα πυρὸς, καὶ πάντας δεικνύει κομῶντας τοῖς φέγγεσι, καὶ ἡ τοῦ φωτὸς λαμπρῶν οὐκ ἀφίησιν· οὕτως ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος ἀφ' ἐτέρων εἰς ἐτέρους μεταφοίτωσα, καὶ τοὺς ἐτέρους πληροί, καὶ τοὺς ἀφ' ὧν πρόεισι. Πρῶτον τοίνυν ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἡ χάρις ἔλθουσα, καὶ τοὺς ὡς περ ἀκρόπολιν καταλαβούσα, καὶ δι' αὐτῶν τοὺς πιστεύοντας ἐκχυμαίνουσα πάντα πληροί, καὶ τὰ τῆς χάριτος οὐ συστέλλεται βεῖθρον. Ἡ μὲν οὖν τοῦ πυρὸς ἐφίπτατο γλώσσα, γλώσσων δὲ ἦν μυρία δοχεῖον μαθητῆς ἑκάστος, καὶ τοὺς παρόντας ἀπεφθέγγοντο, τὸν διδασκαλικῶν ἀγῶνων ἀπτόμενοι. Καὶ θεάτρον ἦσαν οἱ παρόντες τοῦ θαύματος· καὶ πληθεὺς ἀκροατῶν τῷ γένει μεριζόμενον, οὐκ ἠπόρει γλώσσης ἀποστολικῆς πειθοῦς συγγενεῖς τοῖς ῥήμασιν. Ὅσπερ γὰρ τινι βαφῇ τῇ τοῦ πυρὸς ἐπαφῇ τὴν φωνὴν ἐκδεχόμενοι, ἀκρον τὴν γνώσιν ἔλαβον, καὶ πίστις ἐδιδάσκετο, καὶ χάρις ἔθαυμάζετο, καὶ Θεὸς ἐγνωρίζετο· ἀλλ' Ἰουδαίους ἐγλειάζε, καὶ μέθην κατηγόρει τοῦ θαύματος, καὶ γλεῦκους ἔργον ἐκάλει τὸ τῆς χάριτος μυστήριον· Ἰερεῖς γάρ, φησὶ, μεμεστωμένοι εἰσίν. Ὁ τῆς συντροφῆς τῶν Ἰουδαίων ἀγνωμοσύνης! Ἐννοεῖ τὸν καιρὸν, ὦ Ἰουδαίε, καὶ τὴν γλώσσαν συκοφαντοῦσαν ἀνάσσελλε. Ποῦ γὰρ γλεῦκος, ἥδη παραλαύοντος θέρους; ἔαρὸς δὲ ἀρετῇ φανέντος, ποῦ χῶραν ἔχει γλεῦκος ἡ μνήμη; Λογίζου τὴν ὥραν, καὶ γαλίνο τὴν γλῶτταν. Τί οὖν Πέτρος, ὁ πρωτεύων τῷ Πνεύματι, καὶ βρῶν τῇ χάριτι, ὁ πληθεὺς πυρὶ; Συνήγορον τὴν γλῶτταν ταῖς γλώτταις ἀφίησιν. Οὐ γάρ, ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, φησὶν, οὗτοι μεθύουσιν, ἀλλὰ τοῦτο ἔστι τὸ κατὰ τοῦ προφήτου Ἰωηλ εἰρημένον· Ἐκχεῖ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου. Πέλαγος χαρισμάτων ὁ προφήτης εὐαγγελίζεται. Ἐκχεῖ, φησὶν, ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου. Ἄλλ' ἄρα μὴ συνέσταλται πάλιν τὸ βεῖθρον; ἢ πρὸς Ἰουδαίους περιγράφεται [796] μόνον τὸ δῶρον; ὀνομαζομένη. Ἐκχεῖ, φησὶν, ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. Μαθόντες τὴν πρόφησιν, ὁρᾶτε τὴν ἐκδοσιν. Προέλαβε τὴν προφητικὴν γλῶτταν ἡ γλώσσα τοῦ Πνεύματος. Ἐκείνης καὶ ἡμῖν τῆς χάριτος ἐπελθεῖν σταγόνα παρακαλέσωμεν, ἵνα τὴν μνήμην τῶν θαυμάτων φυλάττοντες, τῆς χάριτος τὸ κέρδος τρυφήσωμεν· εὐχολος γὰρ ὁδός, ἀν' εὐρίοι προαίρεσιν. Ὁ γὰρ αὐτὸς Θεὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πάντιν· αὐτῷ ἡ δύναμις καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰώνων αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^α ἴσ. ταύτην τὴν ἡμέραν, τὰς ἐτέρας παραπειμα.

^β ἴσ. μετὰ τῆς.

^γ ἴσ. τῆς πεμπτέδος.

^δ ἴσ. οἷον ἐφαπτομένη.

^ε ἴσ. λείπει· χάρις.

AD HOMILIAM DE SPIRITU SANCTO

Savilius in Notis p. 815 circa concionem de Spiritu sancto iudicium huiusmodi tulit : « Hanc homiliam agnoscit Photius Bibliothecæ p. 841 : descrip̃ta est ex bibliotheca Regia Lutetiæ. Vel Chrysostom̃i, vel, quod potius reor, alterius alicujus ex illa eruditâ antiquitate. Stylus enim magis concisus, et frequentes loquendi formulæ Joanni nostro non usitatæ. » Certe tanta est illa styli diversitas, ut Fronto Duceus eam jure inter spuria ablegaverit. Hic enim orator totus strigosus est, coarctatolque dicendi genere utitur; ut nullus mihi unquam visus sit Chrysostomo absimilior. Male ergo Photius eam inter germana S. doctoris opera recensuit, ut etiam alia plurima cooptavit. Libet autem epitomen illam hujus concionis quam ipse c. 77 contexit Latine convertere, lectori haud dubie non displicituram.

« Lecta est prima Chrysostomi Homilia de Spiritu sancto, cujus initium, Χθὲς ἡμῖν, ὦ φιλόχριστοι. Falsi Christi ex seipsis loquebantur, non ex lege, non ex prophetis; sed ex proprio sensu atque motu. Servator autem non discessit a lege, non deseruit prophetas; sed dicebat modo, Bene dixit Hesaias; modo autem, Nonne scriptum est in lege vestra (Matth. xv, 7)? et sexcenta similia. Quia igitur ii qui ante Christum venerant, et callide fraudulenterque sibi nomen ejus imposuerant, non ex sacris Scripturis, sed ex propria arrogantia errores suos efferebant : dicebat Servator, Ego a meipso non loquor (Joan. xiv, 10), quemadmodum illi. Nam a seipso loqui, illud est præter sacras Scripturas loqui. Quod autem a seipso loqui mos sit pseudochristorum et pseudoprophetarum, docet ipse Deus per prophetam Ezechielem : Non misi eos; a semetipsis locuti sunt, ex corde suo loquuntur (Ezech. xiii, 5, 6). Quandoquidem igitur pseudoprophetae ex proprio sensu prædicabant, ut illam a se amoveret suspitionem; ingrata quippe Judæorum natio illum quasi deceptorem, qui mundum in errorem deduceret, calumniabatur : ideo dicebat : Ego a meipso non loquor, sed a lege, a prophetis : Quæcunque audiivi a Patre (Joan. viii, 38) in lege, in prophetis : ex carnis persona ita loquitur, ut impiam illam suspitionem abigat : Vos autem, quæcunque audistis a patre vestro diabolo (Joan. viii, 44). Nam quæ patris sunt, sors et hereditas sunt filiorum : ideoque ea quæ ad illum pertinent hereditibus ejus cedunt : ita ut idipsum esse, ut in idipsum recidere deprehendantur, ex semetipsis loqui, et ex patre suo diabolo loqui. Quemadmodum Christus adveniens factus est plenitudo legis et prophetarum : ita et Spiritus plenitudo Evangelii. Christus adveniens ea quæ a Patre in lege et in prophetis dicta fuerant, confirmavit. Ideo dicit Paulus (Rom. x, 4), Plenitudo legis Christus. Spiritus sanctus a Iveniens implevit ea quæ Evangelii erant. Quæcunque in doctrina Christi sunt, ea Spiritus implet; quæcunque vero in doctrina legis sunt, Christus

[797] ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΟΜΙΛΙΑ

περί τοῦ ἁγίου Πνεύματος *.

α'. Χθὲς ἡμῖν, ὦ φιλόχριστοι, ἡ τοῦ ἁγίου καὶ προσκυνητοῦ Πνεύματος ἐπιτομή τις ἀνομνέται, οὐκ ἀνθρωπίναις ἐννοίαις τιμωμένη, ἀλλὰ τῇ πατρικῇ δυνάμει μαρτυρουμένη. Οὐ γὰρ ἐξ ὧν λογίζομεθα ἡ φθεγγόμεθα, ὁ τοῦ Θεοῦ συνίσταται λόγος, ἀλλ' ἐξ ὧν φωτισόμεθα καὶ ἡ εὐσέβεια συνίσταται, καὶ ἡ ἀληθεῖα κηρύσσεται. Μόνος ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, μόνῃ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία, καὶ λαμπρὰ ἐστὶν εὐσέβειας, καὶ κήρυγμα θεογνωσίας, καὶ φωτισμὸς τῆς ἐν Θεῷ διδασκαλίας. Ἀναγκαῖον δὲ ἐστὶν ἐπιμεῖναι τῇ τοῦ ἁγίου καὶ προσκυνητοῦ Πνεύματος ἐξηγήσει, καὶ σαφέστερον τι περὶ τῆς ἀγίας καὶ ἐνδόξου δυνάμεως εἰπεῖν. Πάλιν, ἵνα τοῖς αὐτοῖς χρῶμαι, οὐκ ἐξ ὧν λογίζομεθα, ἀλλ' ἐξ ὧν διδασκόμεθα, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξ ὧν οἱ Θεοὶ διδάσκουσιν λόγους, μᾶλλον δὲ ἐξ ὧν αὐτὸ περὶ αὐτοῦ κηρύσσεται, καὶ διὰ τῶν προφητῶν φέρεται, καὶ διὰ τῶν ἀποστόλων τὴν αὐτοῦ ἀκτίνα φέρει, τὴν μὲν φύσιν ἐστὶν ἀδιαίρετον, ἅτε διὰ τῆς ἀδιαίρετου καὶ ἀμερίστου φύσεως προελθόν.

Ὅνομα δὲ αὐτοῦ, Πνεῦμα ἅγιον, Πνεῦμα ἀληθείας, Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, Πνεῦμα Κυρίου, Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, Πνεῦμα Χριστοῦ* καὶ οὕτω καλεῖται αὐτὸ ἡ Γραφή, μᾶλλον δὲ αὐτὸ αὐτὸ καὶ Πνεῦμα Θεοῦ, καὶ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἵνα μήποτε ἀκούσαντες ἡμεῖς Πνεῦμα Θεοῦ, νομίσμεν δι' οικειότητα λέγεσθαι Πνεῦμα Θεοῦ, εἰσάγει ἡ Γραφή τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ προστίθῃσι τῷ Θεῷ ὁ τὸ ἐκ Θεοῦ. Ἄλλο δὲ τὸ Θεοῦ, καὶ ἄλλο τὸ ἐκ Θεοῦ. Θεοῦ μὲν γὰρ οὐρανὸς καὶ γῆ, ὡς παρ' αὐτοῦ πεποιημένα, ἐκ Θεοῦ δὲ οὐδὲν λέγεται εἰ μὴ ὁ ἐκ τῆς οὐσίας ἐστὶ. Λέγεται τοίνυν Πνεῦμα ἅγιον. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ κυρία καὶ πρώτη προσηγορία, ἡ ἐμφαντικωτέραν ἔχουσα τὴν δεικνύσαν, καὶ παριστάσα τοῦ ἁγίου Πνεύματος

* In Colib. titulus, Ὁμιλία περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ εἰς τὸν πειρασμὸν, καὶ εἰς τὸν λῆρσιν, καὶ κατὰ Ἀρειανὸν, καὶ τί νοεῖται (sic) τὸ, κλητός. Idem paulo post initium ἄλλα τῇ οἰκίᾳ δυνάμει μαρτυρούμενον.

* Colib. διδάσκουσιν νόμοι, et in marg. λόγοι. Ibid. xxi post κηρύσσεται deest in Reg. et xxi post φέρεται deest in Colbert.

* Sic Colbert. Edit. vero τῷ Θεῷ, male.

τὴν φύσιν. Πνεῦμα ἅγιον, Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Τίς αὐτὸ καλεῖ Πνεῦμα Θεοῦ; Ἄκουε τοῦ Σωτῆρος· Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. Πνεῦμα Θεοῦ. Ἴνα τοίνυν, ὡς ἐφθην εἰπόν, μὴ τις ἀκούσας Πνεῦμα [798] Θεοῦ, νομίσῃ οικειότητα σημαίνεισθαι, καὶ μὴ φύσεως κοινωνίαν. ὁ Παῦλος λέγει· Ὑμῖν δὲ οὐκ ἐδόθη τὸ πνεῦμα τοῦ κέρμενος, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ Θεοῦ. Πάλιν λέγεται Πνεῦμα Πατρὸς, ὡς ὁ Σωτὴρ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις λέγει· Μὴ μεριμνήσητε πῶς ἢ τί λαλήσητε· οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ἡμῶν τὸ λαλῶν ἐν ὑμῖν. Ὅπερ δὲ εἰπε, Πνεῦμα Θεοῦ, καὶ ἐπήγαγεν ἡ Γραφή. Τὸ ἐκ Θεοῦ, οὕτω πάλιν εἰσάγει Πνεῦμα Πατρὸς. Καὶ ἵνα μὴ νομίσῃς τοῦτο κατ' οικειώσιν λέγεσθαι, ὁ Σωτὴρ βεβαίως· Ὅταν δὲ εἴδῃ ὁ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Ἐκεῖ ἐκ Θεοῦ, ὡς παρὰ τοῦ Πατρὸς. Ὅπερ ἐπήγαγεν αὐτῷ, Ἐγὼ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον, τοῦτο δὲ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Ἐστὶν οὖν Θεοῦ Πνεῦμα* καὶ Θεοῦ Πατρὸς Πνεῦμα, καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Τί ἐστὶν, Ἐκπορεύεται; Οὐκ εἶπε, Γεννᾶται. Ἄ γὰρ οὐ γέγραπται, οὐ δεῖ φρονεῖν. Υἱὸς ἐκ Πατρὸς γεννηθείς, Πνεῦμα ἐκ Πατρὸς ἐκπορεύομενον.

Ζητεῖς παρ' ἐμοῦ τὴν διαφορὰν πάντως, πῶς ἐγεννήθη οὕτως, πῶς ἐξεπορεύθη ἐκείνῳ; Τί γάρ; Ὅτι ἐγεννήθη, ἔμαθες καὶ τὸν τρόπον. Ἄρα* οὖν, ἐπειδὴ κηρυττόμενον Υἱὸν ἀκούεις, καὶ γεννήσεως τὸν τρόπον καταλάβεις. Ὅνοματά ἐστι πίστις τιμώμενα, καὶ εὐσεβὲς λογισμῶν τηρούμενα. Τίς δὲ ἡ δύναμις τοῦ, Ἐκπορεύεται; Ἴνα τὸ τῆς γεννήσεως ὄνομα παρέλθῃ ἡ Γραφή, ἵνα μὴ Υἱὸν αὐτὸ καλέσῃ, λέγει Πνεῦμα ἅγιον. Ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Εἰσάγει αὐτὸ ἐκπορεύομενον, ὡς ὕδωρ ἀπὸ γῆς βρύον· κατὰ τὸ ἐρημῶνος περὶ τοῦ παραδείσου· Ποταμὸς δὲ ἐκπορεύεται ἐξ Ἐδέμ· ἐκπορεύεται,

* Sic mss. Edit. vero ἐστὶν οὖν πνεῦμα.

* Reg. μαθὼν, ἔμαθες καὶ τὸν τρόπον. Ἀρα. Colib. μαθὼν, ἔμαθες· καὶ τὸν τρόπον καταλάβεις; ἀρα ἐπεὶ κηρυττόμενον καὶ νῦν.

MONITUM.

implet; non quasi imperfectus sit Pater, sed quasi ipse Patris interpres consummatorque sit. Eodem quoque modo Spiritus explicat et clara reddit ea quæ Filii sunt. Etenim inquit ille: *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit Spiritus sanctus, deducet vos in omnem veritatem*; ac deinde, *Quia a semetipso non loquitur* (Joan. xvi, 12, 13). Non enim contradicit Filio, sed implet ea quæ Filii sunt, ut Filius ea quæ Patris. In hac oratione circa finem invenies a Chrysostomo probari, missionem neque Filium neque Spiritum Patre minores facere. Imo ipsis verbis dicit ipsum Patrem mitti a Spiritu et a Filio; ejus verba sunt: Si [797] tibi ostendero ipsum factorem cæli et terræ missum esse a Spiritu et a Filio, quid facies? Aut nega Christum, aut dele Scripturas, aut Scripturis subditus, ipsis obtempera. Et ubinam, inquit, hoc dictum est? Audi Deum per prophetam Isaiam dicentem: *Audi me, Israel, quem ego voco*; ac tota hujus loci periodo exposita, usque ad illud, *Et nunc Dominus misit me et Spiritus ejus*, affirmat Patrem hæc dicere, atque ex præcedentibus sermonem confirmat, et palam facit Patrem esse qui hæc loquitur, et qui mittitur a Spiritu et a Filio.

In his dictis quedam observamus, et primo quidem hanc homiliam fuisse primam inter eas quæ de Spiritu sancto inter Chrysostomi opera Photii tempore circumferebantur; sed ex iis nulla alia comparet: non enim putandum est sermones de Pentecoste, de quibus supra diximus, in harum de Spiritu sancto homiliarum numero comprehensos fuisse: illos quippe alio loco separatim commemorat Photius, ut ibidem diximus. Aliud ex hoc Photii compendio inferes; nempe hunc scriptorem, qui Chrysostomum emendat, ingenio valuisse: in hac enim epitome ejus ratiocinia clarius enuntiantur: nam scriptor ille, non multo inferior ætate Chrysostomo, nonnihil intricatus est in syllogismis suis.

Hæc homilia initio habita fertur die Pentecosten insequente: ac contra Macedonianos fere semper res agit, et quidem strenue argumentisque ex Scriptura sacra desumptis. Principio docetur in quo differat generatio a processione: diuicidè dicitur intercessionem sanctorum nobis ad sanctitatem auxilio esse. Docetur etiam Macedonianos etsi consubstantialitatem Filii admitterent, ei tamen secundum Nicænam synodum subscribere nolle. Sub finem de Montano et de Manichæo, de postremo maxime nonnulla scitu digna traduntur.

Interpretationem veterem, quam nonnullis in locis Fronto Ducaeus castigaverat, et adhuc medica manu egebat, multis aliis in locis emendavimus.

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI SERMO

DE SANCTO SPIRITU (a).

1 Heri a nobis, amatores Christi, sancti et adorandi Spiritus celebrabatur adventus; non humanarum cogitationum honore exceptus, sed paternæ virtutis testimonio comprobatus. Non enim ex iis quæ cogitamus vel loquimur verbum Dei commendatur: sed per ea quibus illustramur et pietas commendatur, et veritas prædicatur. Unus Dei sermo est, una sancti Spiritus doctrina, et pietatis lampas est, et divinæ agnitionis prædicatio, ac doctrinæ Dei illustratio. Operæ pretium autem est, ut perseveremus diutius in sancti adorandique Spiritus enarratione, et manifestius aliquid de sancta gloriosaque potestate dicamus. Iterum, ut iisdem utamur verbis, non per ea quæ cogitamus, sed per quæ docemur, Spiritus sanctus ex iis quæ divini docent sermones, imo quæ ipse de seipso prædicat, dum per prophetas loquitur, perque apostolos fert radium summi, natura inseparabilis est, utpote qui ex inseparabili et indivisibili natura progressus est.

* *Spiritus sancti nomina.* — Nomen autem ejus Spiritus sanctus, Spiritus veritatis, Spiritus Dei, Spiritus Domini, Spiritus Patris, Spiritus Filii, Spiritus Christi: et sic vocat eum Scriptura, imo ipse seipsum, et Spiritum Dei, et Spiritum qui ex Deo est. Et ut nunquam, cum audimus Spiritum Dei, putemus eum per familiaritatem dici Spiritum Dei, introducitur Scriptura Spiritum sanctum, et apponit, Dei, et qui ex Deo est. Aliud enim est dicere Dei, et qui ex Deo est. Dei enim sunt cælum et terra, utpote ab eo facta: ex Deo autem nihil dicitur, nisi quod ex substantia ejus. Ita-

que dicitur Spiritus sanctus. Ista enim est propria et prima appellatio: et ut evidentior habens intelligentiam, Spiritus sancti naturam demonstrat. Spiritus sanctus, Spiritus Dei. Quis eum vocat Spiritum Dei? Audi Salvatorem dicentem: *Quod si ego in Spiritu Dei ejicio demonia* (Matth. 12. 28). Spiritus Dei. Ut igitur, sicut dicebam, ne quis audiens, Spiritum Dei, putet familiaritatem quamdam significari, et non communitatem naturæ, Paulus dicit: *Vobis autem non datus est spiritus mundi, sed Spiritus qui ex Deo est* (1. Cor. 2. 12). Iterum dicitur Spiritus Patris, sicut Salvator apostolis dicit: *Ne solliciti sitis, quomodo vel quid loquamini: non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (Matth. 10. 19. 20). Sicut autem dixit, Spiritus Dei, additque Scriptura, *Qui ex Deo est*: sic iterum dictus est Spiritus Patris. Et ut ne putetis hoc secundum familiaritatem dici, Salvator id confirmat: *Quando venerit Paracletus, Spiritus veritatis, qui a Patre procedit* (Joan. 15. 26). Illuc ex Deo, hic a Patre dicitur. Id quod sibi ipsi tribuerat dicens: *Ego a Patre exivi*, hoc et Spiritui sancto adscribit, dicens: *Qui a Patre procedit* (Joan. 16. 26). Quid est, *Procedit*? Non dicit, gignitur. Quod enim non est scriptum, non est sentiendum. Filius a Patre genitus est, Spiritus a Patre procedit.

Generatio in quo differat a processione; contra hæreticos Macedonianos. — Queris a me differentiam, quomodo genitus ille, et quomodo processit iste? Quid igitur rei est? Cum didiceris quod genitus est, didicisti et modum, et comprehendisti utique. Itaque cum audieris prædicari Filium, comprehendisti generationis modum. Nomina sunt, quæ fide honorantur, et pia cogitatione conservantur. Quæ autem vis est vocis hujus, *Procedit*? Ut nomen generationis præterat Scriptura, ne Filium ipsum dicat, dicit Spiritus sanctus, *Qui a Patre procedit*. Inducit cum precedentem

* Colb., *proprie*.

* Colb., *divinus docent leges, et in margine, divini docent sermones*.

(a) Habitus die sequenti festum Pentecostes, collatus autem 15. cum Reg. 2543, et cum Colbert. 970. in colb. titulus, *homilia de sancto Spiritu, et in tentationem, et in latronem, et contra Arianos, et quod intelligendum sit per vocem, Paracletus*.

ut aquam de fonte scaturientem : sicut et de paradiso dictum est : *Fluvius autem procedit ex Edem* (Gen. 2. 10); procedit et scaturit. Pater fons aquæ viventis dicitur, secundum prophetam Jeremiam : *Obstupuit celum super hoc, et horruit valde terra, quoniam duo ei mala fecit populus meus : me dereliquerunt fontem aquæ viventis* (Jer. 2. 12. 13). Divinus sermo designans Patrem fontem aquæ, inducit ex fonte vitæ aquam vivam quæ procedit : *Qui a Patre procedit* (Joan. 15. 26). Quid procedit? Spiritus sanctus. Quoniam pacto? Sicut a fonte aqua. Unde hoc quod Spiritus sanctus aqua vocetur? Dicit Saluator : *Qui credit in me, sicut dixit Scriptura, Flumina ex ventre ejus fluent aquæ vivæ* (Joan. 7. 38) : et interpretans evangelista hanc aquam subdit : *Hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum* (Ibid. v. 39). Si igitur evangelista Joannes declarans Spiritum sanctum, dixit aquam vivam, Pater autem dicit, *Ne derelinquerint fontem aquæ vitæ* : fons Spiritus Pater, propterea etiam ex Patre procedit. Dicitur igitur (repetere liceat) Spiritus Dei, et Spiritus qui ex Deo, Spiritus Patris, et Spiritus qui a Patre procedit. Spiritum Domini testatur Hesiass in persona Christi : *Spiritus Domini super me : eo quod unxit me* (Isai. 61. 1). Et Paulus : *Dominus autem Spiritus. Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas* (2. Cor. 3. 17). Si ubi adventus Spiritus, ibi est libertas, num ipse est servus? Si eorum ad quos accedit Spiritus sanctus, solvit servitutis jugum, et præstat eis libertatis personam : quomodo ipse servus? quomodo largitur quod non habet? quomodo cum ipse sit servus, libertate donat? Non audisti Paulum dicentem, *Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberum me reddidit* (Rom. 8. 2)? Liberosne reddit Spiritus servos, qui naturæ suæ non habet libertatem? Nam si creatus est, et servus factus, non reddit liberum.

2. Ne vos sophismatibus circumveniant hæretici. Non dico eum servum, non creaturam : nova hæc est hæresis. Periculum est ne tria principia inducant, increatum, creatum, et aliud nescio quomodo vocem. Spiritus Dei, Spiritus qui ex Deo : Spiritus Patris, Spiritus qui a Patre procedit : Spiritus Domini, Spiritus Filii. Quod autem sitis filii, dicit apostolus, *misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra, clamantem, Abba Pater* (Gal. 4. 6). Ecce ipse Spiritus Filii. Alio loco iterum Spiritum Christi dicit Paulus : *Vos autem non estis in carne, sed in Spiritu : siquidem Spiritus Christi habitat in vobis* (Rom. 8. 9). Obsecro, animadvertite sanctam hanc connexionem. Quasi catenam quamdam sanctam et vivam ex triplici potentia inducit Paulus, naturam conjungens inseparabilem, et in diversis nominibus unam virtutem indicans : *Vos autem, inquit, non estis in carne, sed in Spiritu. Ecce Spiritum. Siquidem Spiritus Dei habitat in vobis. Vide Spiritum Dei. Si autem quis Spiritum Christi non habet* (Ibid.). Et sane oportebat dicere, si quis autem Spiritum Dei non habet : sed dixit Spiritum Christi : dixit Spiritum Dei, et subdit Spiritum Christi. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Verum hoc dixit, ut ostendat, si Spiritus sit, et Christum esse; et idem esse, Christum adesse, et Spiritum adesse, idemque esse, Spiritum Dei dicere et Spiritum Christi. Est igitur Spiritus sanctus, Spiritus veritatis : quasi quis dicit Spiritum Filii : quia Saluator dicit, *Ego sum veritas* (Joan. 14. 6). Dicitur Spiritus veritatis qui est Spiritus Filii, sicut dicit Paulus : *Misit Deus Spiritum Filii sui* (Gal. 4. 6). Est igitur et Spiritus Filii, et Spiritus ejus qui excitavit Jesum Christum. Et audi Paulum ipsum dicentem : *Si autem Spiritus ejus qui excitavit Jesum Christum habitat in vobis* (Rom. 8. 11). Hæc nomina sanctæ et immaculatæ virtutis, sancti et adorandi Spiritus : sunt et alia nomina, non naturæ convenientia, sed operationi. Profundus sermo, et opus habet auribus attentis, munitis et fidelibus. Dicitur autem iterum Spiritus vitæ : quia Saluator dicit, *Ego sum veritas et vita* (Joan. 14. 6). Dicitur Spiritus vitæ, sicut et Paulus dicit : *Lex Spi-*

ritus vitæ (Rom. 8. 2). Hæc nomina ejusdem sunt auctoritatis, et ejusdem naturæ. Sunt autem alia nomina, quæ non adscribuntur sancto Spiritui, sed virtuti et operationi ejus : ut sunt dona ejus. Dico autem, et ante declaro sententiam, postea testimonium subinducturus. Quando dat Spiritus sanctus, precibus sanctorum, vel mihi, vel alicui Christianorum sanctificationem, et accipio donum, ita ut sanctum habeam et corpus et animam, donum mihi collatum vocatur Spiritus sanctificationis, hoc est, charisma. Si dederit Spiritus sanctus cuiquam donum, non habenti sapientiam, vel non habenti intelligentiam, sed solam fidem det illi, quales sunt multi habentes dona, ut credant Scripturis, qui ignorant Scripturas, licet illis credant, vocatur donum illud Spiritus fidei. Si quis accipiat virtutem et donum a Spiritu sancto, ut credat promissioni bonorum quæ dantur in futuro sæculo, ille Spiritum promissionis accipit. Si quis accipit et sapientiæ donum, vocatur donum Spiritus sapientiæ. Et ubique dona Spiritus vocantur Spiritus. Attende diligenter, dum nos in figura ex parte speculationes tibi declaramus. Veniamus ergo ad demonstrationes. Quando quis habet donum caritatis, dicitur habere Spiritum caritatis. Quando quis acceperit donum martyrii, dicitur habere Spiritum virtutis, hoc est, donum. Jam quia id quod datur, Spiritus sanctus est, vocatur et donum eodem nomine quo is qui donat. Idcirco dicit Paulus : *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum, ad timorem, sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum* (Rom. 8. 15); et iterum : *Non enim dedit nobis spiritum timoris, sed Spiritum virtutis et dilectionis et temperantiæ* (2. Tim. 1. 7). Spiritum autem hic docet donum, sicut quando dicit : *Vos autem obsignati estis Spiritu promissionis sancto* (Ephes. 1. 13). Promissionis Spiritus ubinam scriptus est? Dicit Paulus : *Habentes autem eundem Spiritum fidei et promissionis, hoc est, gratiam Spiritus* (2. Cor. 4. 13). Ecce igitur Spiritum fidei, et Spiritum promissionis. Si quis fuerit mansuetus et humilis corde, donum accepit mansuetudinis : est autem donum Dei. Et hoc dicit Paulus : *Si autem præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in Spiritu mansuetudinis* (Gal. 6. 1), hoc est, in charismate domini mansuetudinis : *Considerans, inquit, temetipsum ne et tu tenteris. Ecce Spiritum mansuetudinis. Alii datur sanctificatio animæ et corporis, et vocatur Spiritus sanctificationis, sicut ait ille : Paulus servus Jesu Christi, vocatus apostolus, segregatus in evangelium Dei, quod ante promisit per prophetas suos, secundum Spiritum sanctificationis* (Rom. 1. 1). Obverso ordine hoc dixit; sensus autem sic habet : Paulus qui factus est apostolus secundum Spiritum sanctificationis. Multis enim putaverunt, primo verbo, ut jacet, hærentes (sic intelligendum esse) : qui prædestinatus fuit Filius Dei secundum Spiritum sanctificationis. Non est autem sic; sed, Paulus apostolus ordinatus secundum Spiritum sanctificationis. Et quando ordinatus est? Ex resurrectione Jesu Christi. Quoniam alii quidem apostoli ante passionem, hic autem post resurrectionem, et propterea dicitur, *Secundum Spiritum sanctificationis*. Et aliud dico : Quando incipimus omnes tempore sacrorum mysteriorum dicere, *Pater noster qui es in caelis* (Matth. 6. 9) : donum accepimus Spiritum adoptionis, hoc est donum sancti Spiritus. Spiritus vocatur emulationis, sicut dicit Paulus : *Quoniam æmulatores estis Spirituum* (1. Cor. 14. 12), hoc est, emulationem habetis ad spiritualia dona. *Quoniam æmulatores estis Spirituum*, hoc est, donorum. Et, *Adhuc excellentiorem vobis viam monstro* (1. Cor. 12. 31). *Si linguæ hominum loquar, et angelorum, caritatem autem non habeam, nihil sum*

* Hic textum Scripturæ invertit scriptor iste, et quæ de Christo dicuntur vult de Paulo intelligi, sed de Christo intelligit Joan. Chrysostomus Homil. Fin. Epist. ad Romanos, ut monet Prologo Duceus.

καὶ πηγάζει. Ὁ Πατήρ πηγὴ ὕδατος ζῶντος λέγεται, κατὰ τὸν προφήτην Ἰερμῖαν τὸν λέγοντα· Ἐξέστη ὁ ὄψωνός ἐκ τούτου, καὶ ἔρριεν ἐκ πλείων ἡ γῆ, οὗτοι δύο καὶ ποτὴρ ἐποίησεν ὁ λαός μου· ἐμὲ ἐγκατέλειπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος. Ὀρίσμενος πηγὴν ὕδατος ζῶντος, τὸν Πατέρα ὁ θεὸς λόγος εἰσήγαγεν, ἐκ τῆς πηγῆς τῆς ζωῆς τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν ἐκπορεύμενον. Ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Τί ἐκπορεύεται; Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Πῶς; Ὡς ἀπὸ πηγῆς ὕδωρ. Πόθεν τοῦτο, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὕδωρ καλεῖται; Λέγει ὁ Σωτὴρ, Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν ὕδατος ζῶντος· καὶ ἐρμηνεύων ὁ εὐαγγελιστὴς τοῦτο τὸ ὕδωρ. ἔπαυε· Τοῦτο δὲ εἶλεν περὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἐμελλεν λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. Εἰ τοίνυν ὁ εὐαγγελιστὴς ἰωάννης σαφηνίσαν Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰπε τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν, ὁ δὲ Πατὴρ λέγει, Ἐμὲ ἐγκατέλειπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος· πηγὴ τοῦ Πνεύματος ὁ Πατὴρ, διὰ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Λέγεται τοίνυν (ἐπαναλαμβάνω γάρ) Πνεῦμα Θεοῦ, καὶ Πνεῦμα τὸ ἐκ Θεοῦ, Πνεῦμα Πατρὸς, καὶ Πνεῦμα τὸ παρὰ τοῦ Πατρὸς. Πνεῦμα Κυρίου μαρτυρεῖ Ἡσάϊας ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, Πνεῦμα Κυρίου ἐκ ἐμέ· οὐ εἰνεκεν ἐχριστέ με. Καὶ Παῦλος, Ὁ δὲ Κύριος τοῦ Πνεύματος ἐστιν. Οὐ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία. Εἰ ὅπου παραγίνεται τὸ Πνεῦμα, ἐκεῖ ἐλευθερία, αὐτὸ δούλον; καὶ οἷς ἐπιφοιτᾷ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, λύει τὸν τῆς δουλείας ζυγόν, καὶ χαρίζεται τὸ τῆς ἐλευθερίας πρόσωπον, πῶς αὐτὸ δούλον; πῶς χαρίζεται ὁ μὴ ἔχει; πῶς αὐτὸ δούλον ὃν ἐλευθεροῖ; Οὐκ ἤκουσας Παύλου λέγοντος, Ὁ γὰρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἡλευθέρωσέ με; Ἐλευθεροῖ τὸ Πνεῦμα τοὺς δούλους, τὸ μὴ ἔχον ἐν τῇ φύσει τὴν ἐλευθερίαν; Εἰ γὰρ ἐκτίσται καὶ δεδουλόμηναι, οὐκ ἐλευθεροῖ.

β. Μὴ κατασορξέσθωσαν ὁ μᾶς αἰρετικοί. Οὐ λέγω αὐτοὺς δούλον, οὐδὲ κτίσμα· καὶνὴ τοῦτο αἰρεσις. Κινδυνεύουσι τρεῖς ἀρχαὶ εἰσάγοντες, ἄκτιστον, κτιστὴν, καὶ ἄλλην, ἣν οὐκ οἶδα πῶς καλεῖται. Πνεῦμα Θεοῦ, Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, Πνεῦμα Πατρὸς, Πνεῦμα [199] ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, Πνεῦμα Κυρίου, Πνεῦμα Υἱοῦ. Λέγει ὁ Ἀπόστολος· Ὅτι δὲ ἐστὲ υἱοὶ, ἐξαπέστελιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, κράζον· Ἀββὰ ὁ Πατήρ. Ἰδοὺ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ. Ἀλλὰ οὐκ πάλιν Πνεῦμα Χριστοῦ λέγει Παῦλος· Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν Πνεύματι· εἰλερ Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἐν ὕμιν. Παρακαλῶ, πρόσχε τῇ πλοκῇ ταύτῃ τῇ ἀγίᾳ, πῶς ὥστερ σερπὲν τινὰ ἐ γίαν καὶ ζῶσαν ἐκ τριπλόκου δυνάμεως εἰσήγαγεν ὁ Παῦλος, τὴν φύσιν συνάπτων τὴν ἀδιαίρετον, καὶ ἐν διαφόροις δόγμασι μίαν τὴν δύναμιν ἐνδεικνύμενος· Ὑμεῖς δὲ, φησὶν, οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν Πνεύματι. Ἰδοὺ Πνεῦμα. Εἰλερ Πνεῦμα Θεοῦ οὐκ ἐν ὕμιν. Ἰδε Πνεῦμα Θεοῦ. Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει. Καὶ μὴν ἔχρην εἰπεῖν, Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Θεοῦ οὐκ ἔχει, ἀλλ' εἶπε, Πνεῦμα Χριστοῦ· εἶπε Θεοῦ Πνεῦμα, καὶ ἐπήγαγε τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ. Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο εἶπαν, ἵνα δείξῃ ὅτι εἰ Πνεῦμα, καὶ Χριστὸς· καὶ ἴσον ἐστὶ Χριστὸν παρεῖναι, καὶ Πνεῦμα παρεῖναι· καὶ ἴσον ἐστὶν εἰπεῖν Πνεῦμα Θεοῦ, καὶ Πνεῦμα Χριστοῦ. Ἐστὶ τοίνυν Πνεῦμα ἅγιον, Πνεῦμα τὸ τῆς ἀληθείας, ὡς ἂν τις εἰποι Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ· ἐπειδὴ λέγει ὁ Σωτὴρ, Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια. Λέγεται τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὅ ἐστι τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, ὡς φησὶν ὁ Παῦλος· Ἐξαπέστελιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Ἐστὶν οὖν καὶ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, καὶ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν Χριστόν. Καὶ ἀκούε αὐτοῦ τοῦ Παύλου· Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν Χριστόν· οὐκ ἐν ὕμιν. Ταῦτα τὰ δόγματα τῆς ἀγίας καὶ ἀγράφου

δυνάμεως, τοῦ ἁγίου ἐστὶ καὶ προσκυνητοῦ Πνεύματος· ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλα δόγματα οὗ τῇ φύσει προσήκοντα, ἀλλὰ τῇ ἐνεργείᾳ. Βαθὺς ὁ λόγος, καὶ χρῆται ἀκούσις προσεγούς, καὶ ἀσφαλτοῦ καὶ πιστῆς. Λέγεται δὲ πάλιν τὸ Πνεῦμα, ζῶντος Πνεῦμα· ἐπειδὴ ὁ Σωτὴρ λέγει, Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή. Λέγεται δὲ ὁ Πνεῦμα ζῶντος, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος λέγει· Ὁ γὰρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς. Ταῦτα τὰ δόγματα αὐτῆς τῆς αὐθεντίας, αὐτῆς τῆς φύσεως. Ἐστὶ δὲ ἄλλα δόγματα, ἃ οὐ προσγράφεται τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ἀλλὰ τῇ δυνάμει καὶ τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ, οἷον αἱ δωρεαὶ αὐτοῦ. Λέγω δὲ καὶ προσδιασαφηνίζω· τὴν ἐννοίαν, καὶ ἐπάγω τὴν μαρτυρίαν. Ἐπειδὴν χαρίζεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον χάριτας τῶν ἁγίων, ἡ ἐμοί, ἡ ἐτέρῳ Χριστιανῷ ἁγιασμῶν, καὶ λάβω δῶρον, ὥστε ἅγιον ἔχειν τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, ἡ δωρεὰ ἡ δοθεῖσά μοι καλεῖται Πνεῦμα ἁγιασμοῦν, τοῦτο ἐστὶ χάρισμα. Ἐάν δὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δωρεάν τινι μὴ ἔχοντι σοφίαν, μὴ ἔχοντι γνῶσιν, ἀλλὰ δῶν αὐτῷ μόνην πίστιν, οἷοι εἰσι πολλοὶ χαρίσματα ἔχοντες τοῦ πιστεύειν Γραφαί, οὐκ εἰδότες Γραφάς, καὶ ταῖς Γραφαῖς πιστεύοντες, καλεῖται ἡ δωρεὰ ἐκείνη Πνεῦμα πίστεως. Ἐάν τις λάβῃ δύναμιν καὶ δωρεάν παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πιστεύειν τῇ ἐπαγγελίᾳ τῶν δεδομένων ἀγαθῶν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, ἔλαβε Πνεῦμα ἐπαγγελίας. Ἐάν τις λάβῃ σοφίας δῶρον, καλεῖται ἡ δωρεὰ Πνεύματος σοφίας. Καὶ πανταχοῦ τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος καλεῖται Πνεῦμα. Καὶ πρόσχε ἀκριβῶς ἐν τούτῳ διασαφηνίζοντες ἡμῶν ἐκ μέρους τὰς θεωρίας. Ἐκδωμεν οὖν ἐπὶ τὰς ἀποδείξεις· Ὅταν τις ἔχῃ χάρισμα ἀγάπης, λέγεται ὅτι Πνεῦμα ἀγάπης ἔχει. Ὅταν λάβῃ τις χάρισμα μαρτυρίου, λέγεται Πνεῦμα δυνάμεως ἔχειν, τοῦτο ἐστὶ χάρισμα. Ἐπειδὴ περὶ τὸ δωρούμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐστὶ, καλεῖται καὶ τὸ δῶρον ὁμωνύμως τῷ χαρίσματι. Ἀπὸ τοῦτο λέγει Παῦλος· Οὐ γὰρ ἐλάθετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάθετε Πνεῦμα υἱοθεσίας· καὶ πάλιν· Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν πνεῦμα δειλας, ἀλλὰ Πνεῦμα δυνάμεως καὶ ἀγάπης καὶ σωφροσύνης. Πνεῦμα δὲ λέγει ἐν ταῦτα τὸ χάρισμα, ὡς ὅταν λέγῃ· Ὑμεῖς δὲ ἐσθραψάσθητε τῷ Πνεύματι [800] τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ. Ἐπαγγελίας Πνεῦμα ποῦ γέγραπται; Λέγει Παῦλος· Ἐχόντες δὲ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπαγγελίας, τοῦτο ἐστὶ, τὸ χάρισμα τοῦ Πνεύματος. Ἰδε οὖν Πνεῦμα πίστεως, Πνεῦμα ἡ ἐπαγγελίας. Ἐάν ἡ τις πράξις, ταπεινὸς τὴν καρδίαν, δῶρον ἔλαβε πρᾶξης· ἐστὶ δὲ Θεοῦ χάρισμα. Καὶ τοῦτο λέγει Παῦλος· Ἐάν δὲ προληψῇ ἄνθρωπος ἐν τινι παραπτώματι, ὅμως ὁ ἀνευμένωμτος καταρτίσθαι τὸν τοιοῦτον ἐν Πνεύματι πρᾶξης, τοῦτο ἐστὶν, ἐν τῇ χαρίσματι τῆς δωρεᾶς τῆς πρᾶξης· Ἐκαστὴν φησὶ, σερπὲν, μὴ καὶ σὺ κεραιώσῃς. Ἰδοὺ Πνεῦμα πρᾶξης. Ἀλλὰ δίδωσι ἁγιασμὸς ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ καλεῖται Πνεῦμα ἁγιασμοῦν, καθὼς φησὶ Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ, ὁ προσκηρῶν διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ, κατὰ Πνεῦμα ἁγιασμοῦν. Ἀντιστρέφον αὐτὸ εἶπεν ἡ δὲ ἐννοία τοῦτο ἔχει· Παῦλος γενόμενος ἀπόστολος κατὰ Πνεῦμα ἁγιασμοῦν. Πολλοὶ γὰρ ἐνόμισαν, ἀκολουθοῦντες τῷ ῥήματι τῷ πρώτῳ, τὸ ὁρισθέντος Υἱοῦ Θεοῦ κατὰ Πνεῦμα ἁγιασμοῦν. Οὐκ ἐστὶ δὲ οὕτως· ἀλλὰ, Παῦλος ἀπόστολος χειροτονηθεὶς κατὰ Πνεῦμα ἁγιασμοῦν. Καὶ πότε χειροτονήθη; Ἐξ ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ οἱ μὲν ἄλλοι ἀπόστολοι πρὸ τοῦ πάθους, οὗτος δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, διὰ τοῦτο, κατὰ Πνεῦμα ἁγιασμοῦν. Καὶ ἄλλο δὲ λέγω· ὅταν

• Δὲ post λέγεται deest in utroque ms. Infra Reg. τῆς αὐθεντίας.

• Προδιασαφηνίζω. Fronto Duc. : « Emendandum in Græco admonet vetus interpretatio, προδιασαφηνίζω, ante declaro. » Al omnes mss. habent προδιασαστηνίζω, et hæc vox quadrare potest.

• Colb. τοῦτο ἐστὶ χάρισμα.

• Legisse videtur interpret ὁμωνύμως τῷ χαρίσματι, cum veris, eodem nomine quo is qui donat, quam videtur esse vera lectio.

• Sic mss. Πνεῦμα ante ἐπαγγελίας deest in edit. Mss. bel. Infra illem mss. ἐάν καὶ προληψῇ.

^a Colb. παραγίνεται ἐλευθερία. Πῶς αὐτὸ δούλον; Εἰ οἷς. Reg. ibid. ἐκεῖ ἐλευθερία· εἰ ὅπου παραγίνεται ἐλευθερία, αὐτὸ δούλον.

^b Colb. μὴ σορξέσθωσαν. Ibid. mss. καὶνὴ. Edit. καὶ μὴ male.

^c Colb. ὥστερ σχοῖνόν τινα.

^d Reg. et Colb. ἐγείραντος τὸν Χριστόν.

δοξώμεθα πάντες τῇ ὥρᾳ τῆς μυσταγωγίας λέγειν, *Πάτερ ἡμῶν ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*, ὧρον ἐλάβομεν Πνεῦμα υἱοθεσίας, τοῦτέστι, τὸ χάρισμα τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Πνεῦμα καλεῖται ζῆλον, ὡς φησιν ὁ Παῦλος· *Ἐστὶ καὶ ὑμεῖς ζηλωταὶ ὅστε πνευματικῶν*, τοῦτέστι, ζῆλον ἔχετε εἰς τὰ πνευματικὰ χαρίσματα. *Ἐπεὶ ζηλωταὶ ὅστε πνευματικῶν*, τοῦτέστι, τῶν χαρισμάτων. Καὶ, *Ἐτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι*. Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τὼν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι· τοῦτέστι, παντὸς ἁ χαρίσματος μείζων ἢ ἀγάπη.

γ. Ἀλλ' εἰς τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. Ἐρχεται Ἡσαΐας πάλιν· τὸ γὰρ αὐτὸ Πνεῦμα διὰ πάντων λαλεῖ. Ὄψοι οὖν εἶπε Παῦλος Πνεῦμα ζωῆς, Πνεῦμα ἀγάπης, Πνεῦμα δυνάμεως, Πνεῦμα σωφρονισμοῦ, Πνεῦμα ἐπαγγελίας, Πνεῦμα πίστεως, Πνεῦμα πραότητος, Πνεῦμα υἱοθεσίας, οὕτω καὶ ὁ μακάριος Ἡσαΐας· *Ἐξελεύσεται, φησὶν, ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαὶ ῥάβδος*, τοῦτέστι, ἡ βασιλικὴ τοῦ Σωτῆρος. *Ῥάβδον γὰρ καλεῖ βασιλικὴν σύνθημα*, ὡς φησιν ὁ Δαυὶδ· *Ῥάβδος ἐσθλότητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου*. *Ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαὶ, καὶ ἄνθος ἐξ αὐτῆς ἀναθήσεται, καὶ ἐκασπαύσεται ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα Θεοῦ*.

Ὅτε δὲ νομοῖ τῆς φύσεως αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος· λοιπὴν τὰ χαρίσματα· *Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, Πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, Πνεῦμα γνώσεως, Πνεῦμα εὐσεβείας, Πνεῦμα φόβου Θεοῦ*. Οἷον ἀναπτύσσων Γραφὴν, ἡ σὺ ὁ πιστός, ἢ ἄλλος Χριστιανός, ἐὰν ἡ ἀπόκριψον νόημα καὶ ἀσάφει, διὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὥστε τὰ κειρομμένα τῶν νοημάτων ἀποκαλυφθῆναι, ἔλαβε Πνεῦμα ἀποκαλύψεως, τοῦτέστι, χάρισμα ἀποκαλύπτον τὰ βάθη. Ὅθεν ὁ Ἀπόστολος βουλούμενος τοὺς μαθητάς τῆς εὐσεβείας νοεῖν τὰ τῶν Γραφῶν, λέγει· *Εὐχόμεν τῷ Θεῷ, ἵνα δῶῃ ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει, περὶ τῶν ἀποκαλύψεως τοῦ ὁφθαλμοῦ τῆς διανοίας ὑμῶν*. Ἐλθὲς Πνεῦμα ἀποκαλύψεως· Ἀλλὰ πρὸς τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. Ὅπου δεῖ μαθεῖν τὰ βάθη, καλεῖται Πνεῦμα ἀποκαλύψεως· ὅπου δεῖ ἀγάπην ἔχειν, καλεῖται Πνεῦμα ἀγάπης· ὅπου δεῖ σαφὲς λαλῆσαι τὸν διδασκαλόν, καλεῖται Πνεῦμα σοφίας· ὅπου δεῖ νοῆσαι τὸν ἀκροατὴν συνετῶς, καλεῖται Πνεῦμα συνέσεως. Τὸ Πνεῦμα τῆς σοφίας δίδεται τοῖς διδασκικοῖς, τὸ Πνεῦμα τῆς συνέσεως τοῖς ἀκροαταῖς. Κηρύττει ἐγὼ· Ἄλλὰ σὺ νοῆσαι οἶδας, οὐ διδάξαι· ὁ λεγόμενός ἐστι χάρισμα σοφίας διὰ τὸ διδάσκειν. [804] Βουλούμενος δὲ ὁ Θεὸς δεῖξαι ὅτι ὡς περὶ πέμπτου τῷ διδασκοντὶ λόγον σοφίας, οὕτω πέμπει καὶ τῷ μανθάνοντι ὡρον συνέσεως, ἵνα νοῆσῃ τὰ τοῦ Θεοῦ, φησὶ· *Σοφίας χάριν ἔχει σὺμα κηρύττον, συνέσεως χάριν ἔχει καρδία μανθάνουσα*. Ἡ σοφία ὅπλον ἐστὶ τοῦ στόματος· ἡ συνέσις ὅπλον τῆς καρδίας. Διὰ τοῦτο Δαυὶδ λέγει· *Τὸ στόμα μου λαλήσει σοφίαν, καὶ ἡ μελέτῃ τῆς καρδίας μου σύνεσιν*. Ἄλλος οὐκ ἔλαβε διδασκαλίας χάριν, ἀλλ' ἔλαβε χάριν δίδοναι γνώμην καὶ βουλὴν ἀγαθὴν καὶ θαυμαστήν· Ἐνιοτε ὁ διδάσκων, γνῶμην οὐκ οἶδε δοῦναι· οὐ γὰρ ἔλαβεν· οὐ πάντα γὰρ λαμβάνει τις, ἵνα μὴ τις φύσιν εἶναι τὴν χάριν νομίσῃ. Λαμβάνει τις διδασκαλίας χάριν· καὶ ἵνα μὴ ἐπαίρηται, ἐν πραγμάτων βουλῇ εὐρίσκειται ἀτονὺν· καὶ ἄλλος διδάσκειν μὴ δυνάμενος, συμβουλεῖται καλῶς· καὶ εὐρίσκειται ὁ δανειζὼν ἄλλος, ἀλλὰ τοῦ δανειζόμενος. Πόθεν τοῦτο· Νῦν ἀποδείξιν παραστήσω, ὅτι ὁ λαβὼν χάριν διδασκαλίας, ἐπιδέχεται γνώμης ἐτέρου. Μωδὸς ἔλαβε Πνεῦμα σοφίας, νομοθεσίας, διδασκαλίας· ἐπέτρεψε αὐτῷ δικαίαν πᾶσαν ἡμέραν. Ἐπέρχεται Ἰωθὴρ ὁ πνευθεὶς αὐτοῦ συμβουλευτὴν αὐτῷ, καὶ λέγει· *Ὁὐ δύνῃ ἀρκέσαι πρὸς τοσοῦτον λαβὼν μόνος σὺ, ὥστε δικάζειν· ἀλλὰ φθορὰ καταφθάρῃ, ἐὰν τοῦτο ποιήσῃς*. Ἀλλὰ τί; Κατάστησον, φησὶ, δεκάρχους, καὶ πεντηκόνταρχους, καὶ ἑκατοντάρχους, καὶ χιλιάρχους, ἵνα τὰ ὑπερβαίνοντα τὸν δέκαρχον ἢ ἀνεγένη

ἐπὶ τὸν πεντηκόνταρχον· τὰ δὲ ὑπερβαίνοντα τὸν πεντηκόνταρχον ἀνεγένη ἐπὶ τὸν ἑκατοντάρχον, καὶ τὰ ὑπερβαίνοντα τὸν ἑκατοντάρχον ἀνεγένη ἐπὶ τὸν χιλιάρχον, καὶ τὰ ὑπερβαίνοντα τὸν χιλιάρχον ἀνεγένη σοί, καὶ τὰ ὑπερβαίνοντα σε ἀνοίσης τῷ Θεῷ. Εἴ τι, φησὶ, βαρὺ ῥῆμα, ἀνοίσουσιν ἐπὶ σέ· εἰ δέ τι σοὶ βαρὺ, ἀνοίσεις πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ ὁ νομοθέτης ὁ σοφὸς ὢν, εἰδίζατο γνῶμην ἰδιούτου· καὶ ἐγένετο ἡ γνῶμη νόμος, καὶ εἰκὼν τῶν μελλόντων. Ἐπειδὴ Ἰωθὴρ ὁ πνευθεὶς Μωϋσέως ἱερεὺς ἦν τῶν εἰδῶν, μετὰ δὲ ταῦτα κατέγνω τῆς πλάνης, καὶ ἔμαθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ εἰκὼν ἐγένετο τῆς τῶν εἰδῶν Ἐκκλησίας, οἱ τὴν σοφίαν τοῦ νόμου ὑπερβαίνει ἢ τῶν ἐθνῶν συνέσις, οὐκ ἐν τῷ εἶναι ἐθνική, ἀλλ' ἐν τῷ μετανοήσῃ. Πότε γὰρ ἐδέχθη ἡ γνῶμη Ἰωθὴρ; Οὐκ ἐν ὅσῳ ἦν ἱερεὺς, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐπιγνῶναι τὸν Θεόν. Ὅτε γὰρ εἶδε τὸ Θεοῦ τὰ ἔργα, καὶ διηγήσατο αὐτῷ Μωϋσῆς τὰ ἐν Αἰγύπτῳ θαύματα, λέγει· *Νῦν ἔγνω (ἴδε μετάνοιαν) ἐπὶ μέγας Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν παρὰ πάντας τοὺς θεοὺς*. Ἀφ' οὗ οὖν ἔγνω ἡ τὴν ἀλήθειαν. ἔλαβε χάρισμα γνῶμης ἀγαθῆς.

δ. Ἀλλ' εἰς τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. Ἐλαβεν ὁ διδάσκων Πνεῦμα σοφίας, ὁ διδασκόμενος Πνεῦμα συνέσεως, ἵνα συνῇ. Διὰ τοῦτο Ἡσαΐας τὴν σοφίαν ἐπιγράφει τῷ λέγοντι, τὴν σύνεσιν τῷ ἀκούοντι, καὶ φησὶ, *Σοφὸν ἀρχιτέκτονα, καὶ συνετὸν ἀκροατὴν*. Πνεῦμα βουλῆς δίδεται τῷ γνωμοδοτῶντι, Πνεῦμα ἰσχύος τῷ τὴν γνῶμην δεχομένῳ· λαμβάνει χάριν ὁ γνωμοδοτῶν, εἰπεῖν τὴν χρηστὴν· λαμβάνει χάριν ὁ τὴν γνῶμην δεχόμενος, ἐπιτελεῖσαι τὸ συμφέρον. Πνεῦμα φόβου Θεοῦ. Ἐκαστον τοῦτων τῶν χαρισμάτων πρὸς τὴν προκείμενην χρεῖαν ἰδιοῦτο. Ἀμέλει ὅτε κατεσκευάζετο ἡ σκηνὴ ἐπὶ Μωϋσέως ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὐ χρεῖα ἦν ἐκεῖ δωρεὰς διδασκαλικῆς, ἀλλὰ δωρεὰς ἀρχιτεκτονικῆς, πῶς ὑψάνωσι τὴν βύσσον, τὴν ὑάκινθον, τὸ κόκκινον, τὴν πορφυράν· ἔδωκεν ὁ Θεός· χάρισμα δωρεὰς ἀρχιτεκτονικῆς, ὑφαντικῆς, ἰσομετρικῆς, χρυσοχοικῆς, λιθουργικῆς, θαλασσοποικῆς. Καὶ διὰ τὰ ταῦτα τὰς τέχνας ἔδωκεν· Ἐπειδὴ τὴν σκηνὴν ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς. Ἦν δὲ εἰκὼν οὐρανοῦ καὶ γῆς ἡ σκηνή· ἐν ἐξ ὧς ἡμέρας ὁ Θεὸς ἐποίησεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Κατεσκευάζετο ἡ σκηνὴ τύπον ἔχουσα οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ χρεῖα δωρεὰς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἦν πρὸς τὸ πρᾶγμα ἀρμοσύνης. Οὐ γὰρ ἦν καιρὸς διδασκτικῆς, ἀλλ' ὑφαντικῆς, ἰσομετρικῆς, χρυσοχοικῆς, λιθουργικῆς, θαλασσοποικῆς. Καὶ λέγει ὁ Θεός· *Ἰδοὺ κέκληκα ἐξ ὄντων τοὺς τὸν Βεελελὴλ ἐκ γυλῆς Ἰούδα, καὶ ἐκλήρωσα αὐτὸν [802] Πνεύματος θεοῦ, Πνεύματος σοφίας, καὶ ἐπιστήμης, καὶ αἰσθήσεως*· σοφίας, πρὸς τὸ υποτιθεσθαι τοῖς ἐργαζομένοις τοῖςδε ἐργάζεσθαι ἢ τοῖςδε ποιῆσαι· ἐπιστήμης, ἵνα ἀρμόσῃ· αἰσθήσεως, ἵνα νοῆσῃ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ λεγόμενα πολεῖν ἐγὼ δύναμι. Ἀλλὰ τοῦ ἐπαγγέλλεται ὁ Θεὸς δίδοναι χάριν φιλανθρωπίας, καὶ λέγει· *Ἐκχωρῶ ἐπὶ τὸν οἶκον Δαυὶδ Πνεῦμα χάριτος καὶ οἰκτιρμοῦ*, τοῦτέστι, δωρεὰν φιλανθρωπίας. Πάλιν δωρεῖται χάρισμα ταπεινοφροσύνης. Πόθεν τοῦτο; Οἱ τρεῖς παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ, ἐπειδὴ ὡς δικαιοὶ τὴν φλόγα ἐπάτησαν, ὡς δὲ ταπεινόφρονες ἀμαρτωλοὺς ταυτοῦ· ἐκάλεσαν, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν δικαιοσύνην ἐπάτησαν τὴν φλόγα, καὶ τὴν καμίνον ὅσον ἐποίησαν· οὐκ ἐπὶ ῥῥῳσιν δὲ, οὐδὲ εἶπον· *Ὡ πῶς ἡ δικαιοσύνη μεθ' ἡμῶν*! Ἰνυχίσταμεν φύσιν, ὑπερέβημεν νόμον· ἀλλὰ πράττομεν ὡς δικαιοί, καὶ λαλοῦσιν ὡς ἀμαρτωλοί. Ἐννόουν γὰρ. Ἐπάτουν τὴν φλόγα, καὶ ἐγόρευον ὡς ἅγιοι, καὶ ἐβωμολογοῦντο ὡς ἀμαρτωλοί· *Ἥμαρτομεν, ἡγομήσαμεν, ἠδικήσαμεν*. Πάντα ὅσα ἐπὶ ἡμεῖς ἡμῖν, ἐν ἀληθινῇ κρίσει ἐποίησας· δεῖ ἡγομήσαμεν ἀποστάντες ἀπὸ σοῦ, καὶ τὼν ἐντολῶν σου οὐκ ἠκούσαμεν, ἵνα εὐ ἡμῖν γένηται. Ἐπεὶ οὖν δικαιοὶ βντες· ταυτοῦ ἐπατεῖνον, ἔλαβον Πνεῦμα ταπεινώσεως, χάρισμα ταπεινοφροσύνης.

ἃ Colb. ὁ νομοθέτης.

ἃ Sic Colb. recte. Morel. ἃ? οὐ νῦν ἔγνω.

ἃ Τὴν σοφίαν δεest in Colb.

ἃ Colb. σκηνὴν ἦν ἐποίησεν.

ἃ Resultendum hic putat Fronto Ducpus, ὡς πῶς ἐδικαιοσύνη μεθ' ἡμῶν. Quae lectio cum interprete concorderet.

ἃ Reg. et Colb. ἐπάτουν φλόγα.

ἃ Reg. et Colb. τοῦτέστιν ἐπὶ παντός.

ἃ Colb. ὅρ.

ἃ Colb. βουλὴν ἀγαθὴν καὶ βουλὴν θαυμαστήν.

ἃ Reg. et Colb. τὰ ὑπερβαίνοντα τῷ δεκάρχῳ.

(1. Cor. 13. 1) : hoc est, omni dono major est caritas.

5. Verum ad propositum redeamus. Accedit iterum Hesaias : idem enim Spiritus per omnes loquitur. Itaque sicut Paulus dixit Spiritum vite, Spiritum caritatis, Spiritum virtutis, Spiritum temperantiae, Spiritum promissionis, Spiritum fidei, Spiritum mansuetudinis, Spiritum adoptionis filiorum : ita et beatus Hesaias; *Egreditur, inquit, de radice Jesse virga* (Isai. 11. 1), hoc est, regia dignitas Salvatoris. Virgam enim regis symbolum vocat, ut dicit David : *Virga aequilata, virga regni tui* (Psal. 44. 7). *Egreditur virga de radice Jesse, et flos de ea ascendet, et requiescet super eum Spiritus Dei.*

Varia Spiritus sancti dona. — Ille est nomen naturae ipsius Spiritus; deinceps sequuntur dona : Spiritus sapientiae et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus scientiae, Spiritus pietatis, Spiritus timoris Domini (Isai. 41. 2). Sicut si quis explicet Scripturam, sive tu fidelis, sive alius Christianus, etsi absconditus sit sensus et obscurus, det autem Spiritus sanctus alicui abscondita sensuum revelare, is accipit Spiritum revelationis, hoc est, donum quo profunda revelantur. Unde et apostolus volens pie religionis discipulos intelligere Scripturas, dicit : *Precor Deum ut dai vobis Spiritum sapientiae et revelationis, in agnitione, illuminatos oculos mentis vestrae* (Ephes. 1. 17. 18). Vidisti Spiritum revelationis? Sed ad propositum redeamus. Ubi opus est profunda ediscere, vocatur Spiritus revelationis : ubi oportet habere caritatem, vocatur Spiritus caritatis ; ubi decet manifeste loqui doctorem, vocatur Spiritus sapientiae ; ubi opus est auditorem cum intelligentia capere, nominatur Spiritus intellectus. Spiritus sapientiae datur docentibus, Spiritus intellectus auditoribus. Ego praedico ; tu intelligis, et dictorum mentem capis, nescis autem docere, id quod vocatur donum sapientiae ad docendum. Volens autem Deus monstrare, se sicut mittit docenti sermonem sapientiae, ita mittere et discendi donum intellectus, ut capiat ea quae Dei sunt, inquit : Sapientiae gratiam habet os praedicans, intellectus gratiam habet cor discens. Sapientia armatura oris est, intellectus vero cordis. Propterea dicit David, *Os meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei intelligentiam* (Psal. 48. 4). Alius non accipit doctrinae gratiam, sed accipit donum, ut det consilium, consiliumque bonum et admirabile. Aliquando qui docet, consilium dare nescit, quia non accipit : non enim omnia quis accipit, ut ut donum naturam esse putet. Accipit quis doctrinae gratiam, et ut ne superbiat, ad consilium in rebus gerendis dandum ineptus deprehenditur : et alius non valens docere, bene consulit ; etiamque invenitur qui mutuum nunc aliis dat, nunc ab aliis recipit. Unde hoc? Nunc demonstrandum suscipiam, eum qui accipit gratiam doctrinae, indigere alterius consilio. Moses acceperat Spiritum sapientiae, legislationis et doctrinae : in se susceperat ut toto die jus diceret. Accedit Jothor socer ejus, et consulit ei, ac dicit : Non potes ¹ sufficere tanto populo solus tu, ut ei jus dicas : sed si hoc feceris, totum teipsum perdes (Exod. 18. 18. aq.). At quid? Constitue, inquit, decanos, et quinquagenarios, et centuriones, et tribunos ut ea quae excedunt decanum, referat ad quinquagenarium : et quae excedunt quinquagenarium, referat ad Centurionem : et quae Centurionem excedunt, referat ad tribunum : et quae excedunt tribunum, referat ad te : et quae excedunt te, referas ad Deum. Si quod, inquit, grave negotium, referent ad te ; si autem tibi molestum sit, referes ad Deum. Etiam legislator sapiens cum esset, accipit consilium viri privati ; et factum est consilium lex, et figura futurorum. Quoniam Jothor, socer Moysi, sacerdos erat idolorum : postea autem damnato errore, didicit veritatem, factusque est figura Ecclesiae gentium :

quia sapientiam legis transcendit gentium intelligentia ; non quia gentilis est, sed quia resipuerant. Quando enim receptum est consilium Jothor? Non cum es-et sacerdos idolorum, sed postquam agnoverat Deum. Cum enim cognovit opera Dei, et mirabilia quae narravit ei Moses in Aegypto facta, dicit : *Nunc ego cognovi* (vide poenitentiam) *quod magnus sit Dominus Deus vester supra omnes deos* (Exod. 18. 11). Nam ubi veritatem agnovit, accipit boni consilii donum.

4. At nos ad propositum redeamus. Accipit is qui docet Spiritum sapientiae, is qui discit Spiritum intelligentiae, ut intelligat. Propterea Hesaias sapientiam adscribit docenti, intellectum audienti, et ait : *Sapientem architectum, et intelligentem auditorem* (Isai. 3. 3). Spiritus consilii datur consiliario ; Spiritus fortitudinis, consilium accipienti : accipit donum consilii, ut dicat utile quidpiam ; accipit gratiam, qui consilium accipit, ut perficiat quod utile est. Spiritus timoris Domini. Singula dona illa sive charismata ad propositum usum concedebantur. Certe cum exstruebatur tabernaculum a Mose in solitudine, non opus erat illi dono doctrinae, sed dono architectonicis, quomodo consuerent byssum, hyacinthum, purpuram, coecinum ; deditque Deus donum architectonicis, et artem consueudi, texendi, fundendi aurum, poliendi lapides, et construendi. Et quare omnes artes illas dedit? Quia tabernaculum faciebat Deus in terra. Erat autem tabernaculum figura caeli et terrae : in sex vero diebus fecit Deus caelum et terram. Exstruebatur tabernaculum figuram gerens caeli et terrae, et opus habebant donum Spiritus quod suo operi congrueret. Non enim erat tempus doctrinae, sed textoriae, et aliarum artium. Et dicit Dominus, *Vocaui ex nomine Bealeel de tribu Juda, et implevi eum Spiritu divino, Spiritu sapientiae, et scientiae, et sensus* (Exod. 31. 2) : sapientiae Spiritus, ut suggereret illi qui operabantur, hoc modo esse operandum, aut hoc faciendum ; scientiae autem, ut omnia bene quadrarent ; sensus vero, ut intelligeret qualem haberent virtutem ea quae dicebantur a Deo. Alio loco promittit Deus se daturum gratiam clementiae et dicit : *Effundam super domum David Spiritum gratiae et clementiae* (Zach. 12. 10), hoc est, donum clementiae. Iterum largitur donum humilitatis. Unde hoc liquet? Tres pueri in camino, quoniam ut justi flammam calcaverunt, ut humiles autem, peccatores se vocaverunt, propter excellentem justitiam flammam calcaverunt, et caminum rorem fecerunt : non inflati sunt, neque dixerunt, O quanta nostra justitia ! vicimus enim naturam, transgressi sumus legem ; sed operantur ut justi, et loquuntur ut peccatores. Rem enim pendere, Calcabant flammam, exultabant ut justi, et confitebantur ut peccatores. *Peccavimus, inique egimus, injustitiam fecimus. Omnia quae induxisti super nos, iudicio justo fecisti : quia inique egimus, et discessimus a te, et mandata tua non audivimus, ut bene esset nobis* (Dan. 9. 29. 30). Quoniam igitur cum justi essent, seipsos humiliabant, acceperunt Spiritum humilitationis, donum humilitatis? Et propterea cum viderent gratiam, dicebant : *Non est nobis in tempore hoc princeps et propheta, neque oblatio, neque thymiam, neque locus ut offerantur primitiae, et inveniat misericordia* (Dan. 9. 38). Quia igitur non habemus civitatem, neque templum, neque altare, neque thymiam, pro omnibus humilitas nostra sufficit. Propterea dicunt, *Sed in anima contrita et in Spiritu humilitatis suscipiamur* (Ibid. 9. 39). Alius cum plenus esset gratia, accepto integro dono dicit : Spiritum accipit plenitudinis. Unde hoc? Dicit Jeremias : *Vin filiae populi mei, non in sancto, neque in puro Spiritu plenitudinis* (Jer. 4. 11. 12). Non habent, inquit, Spiritum qui impleat eos. Sic habebant Spiritum impletionis apostoli, ut scriptum est : *Tunc Paulus impletus Spiritu sancto* (Act. 13. 9), quando arguit Elymam magum. Vides dona? Repetam igitur nomina ineffabilis naturae : Spiritus Dei, Spiritus qui ex Deo,

¹ Haec et sequentia alio ordine aliisque verbis habentur in libro Exodi cap. 18.

Spiritus Domini, Spiritus Patris, Spiritus Filii, Spiritus Christi, Spiritus ejus qui excitavit Christum, Spiritus vite, Spiritus veritatis. Dein dona : Spiritus virtutis, Spiritus caritatis, Spiritus temperantiae, Spiritus promissionis, Spiritus fidei, Spiritus revelationis, Spiritus adoptionis filiorum. Quando aliquis accipit gratiam judicandi, accipit Spiritum judicii, sicut dicit Hesaias, *Et purgabit eos Dominus Spiritu judicii, et Spiritu adustionis* (Isai. 4. 4) : ulticem et purgatricem¹ vim vocat Spiritum judicii et Spiritum adustionis. David autem petit Spiritum rectum, qui dirigat, et in rectam viam ferat. Et iterum petit donum principale, quod dominetur affectibus, efficiatque ne anima serviat illis. Quoniam enim perversum fuerat cor Davidis, et a continentia venerat in nequitiam affectionum et voluptatis, et quia non iuste iudicium tulerat de interficiendo viro, et servus factus erat concupiscentiae, in adulterium prolapsus, petit Spiritum rectum, inquit : *Innova in visceribus meis ; et ne projicias me*, inquit, *a facie tua : et redde mihi laetitiam salutaris tui, et Spiritu principali confirma me* (Psal. 50. 10-12) : hoc est, dono quo dominetur affectionibus, et cohibeam voluptates.

5. Haeretici Macedoniani quomodo verum Scripturarum sensum adulterarint : argumentum Macedonianorum. — Haec a nobis dicta sunt de Spiritu sancti divina majestate, et de diversitate operationum ejus. Haeretici autem cum ignorarent ipsum, quando dicit Spiritum sanctificationis vel promissionis, dona commemorare : id ad naturam referunt, dicentes, Deum dedisse, et Spiritum sanctum donavisse. Vidisti, inquit, donum Dei esse ? Legerunt ea quae ad dona pertinebant, et ipsa ad naturam retulerunt ; cum oportuisset intelligere quae nomina ad naturam pertinerent et quae dona gratiam significarent : caupones fuerunt adulteratae veritatis, confuderunt omnia, subverterunt seipsos, exciderunt a veritate, Obtenebratum est insipientium cor eorum : dicentes se esse sapientes insatiati sunt (Rom. 1. 21. 22). Ea propter inleverunt : Quoniam de Spiritu questiones moves, et ex Scripturis doces, et vis testes habere Scripturas : ab ipsis Scripturis moti dicimus ea ipsa quae de Spiritu sancto Salvator dixit. Quid igitur dicit ille ? Cum autem veneris Paracletus, Spiritus veritatis qui a Patre procedit, deducet vos in omnem veritatem : non enim loquetur a seipso, sed quaecumque audierit, loquetur, et quae ventura sunt annuntiat vobis : ille me glorificabit ; quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis (Joan. 15. 26). Vidisti quomodo, inquit, a semetipso non loquitur, sed ex illo accipit ? Non potest demonstrari Spiritus auctoritas. An non demonstravit, inquit, eum subiacere potestati Filii, et mutuari ab eo, atque aliis supplicare ? Attende diligenter. Quoties tibi dictum aliquod apparet obscurum, ne statim advoles ad dictionem, sed expecta finem sententiae. Non vides, quando extruuntur domus, quomodo omnia confusa sint, calx, lapides, ligna, et in oculis tuis omnia permixta videantur, artifices autem omnia bene quadrent ? Scit enim quod tempore hoc confusum in hoc loco, illud in alio congruat : et quae nunc dispersa in harmoniam quamdam convenientia aedificii pulchritudinem perficiant. Igitur cum videris dicentem ab hoc in illud, et ab illo in hoc transilire, puta eum sibi materias preparare : quando enim conjungo materias, tunc ostendo quam bene convenient. Una natura Filii est et Spiritus, una virtus, una veritas, una vita, una sapientia. At ab eo tempore quo Salvator dignatus est assumere naturam nostram, impletur Spiritu sancto : non quod sit inferior Spiritu sancto, sed quod caro opus habeat humana figura, ut accipiat adventum Spiritus ; non quod non possit Deus Verbum sanctificare creaturam quam assumpsit. Nam si hunc concesseris sermonem, supervacuum erit Filius : sufficiebat enim Pater ad sanctificandam carnem. Num igitur Pater quasi infirmus assumit Filium ? num quasi

infirmus Filius assumit Spiritum ? Sed quia una natura est, quae omnia in omnibus operatur, alia quidem Pater operatur, et in omni natura suscipitur : alia autem Filius, et in omnem transit naturam : alia vero Spiritus, et in omni natura suscipitur. Quando igitur natura secundum seipsum consideratur, par est et aequalis, plena herilis potestatis et auctoritatis admirabilis, neque indiga, neque imperfecta, non proficit, non minuitur, non augmenta suscipit, non attenuatur. Cum autem accepit Deus Verbum carnem nostram, fecit eam humano more, quae quasi unum prophetarum vel apostolorum suscipiat Spiritum sanctum. Dixi prius, non quod non sufficiat divinitas Filii, sed ut perfecta Trinitatis cognitio in officio illo ostendatur. Assequuta est caro Domini Spiritum sanctum, et deinde voluit Salvator carnem, quam accepit, Spiritui sancto propria reddere : ut quodcumque faciebat Christus secundum carnem, adscriberetur Spiritui sancto, qui habitavit in eo, sicut in sancto humano templo. Homo enim propter nos, Deus autem propter seipsum ; Deus propter seipsum, homo autem propter amorem erga homines. Ejecit demones ; et voluit fugationem demonum adscribi sancto Spiritui, atque : *Si autem ego in Spiritu sancto ejicio demonia* (Matth. 12. 28). Non dixit, in Deo Verbo, sed adscribit Spiritui, sicut vir sanctus Spiritu sancto dignatus. Certe quando intravit in templum, sumpsit prophetam Hesaiam, et legit : legit autem quae de seipso erant scripta : *Et ut revolvit librum*, ait : *Spiritus Domini super me* (Luc. 4. 17. 18). Num igitur haec Deo Verbo conveniunt ? Deus dicit, *Spiritus Domini super me*. Non negari potest quin persona hominis loquatur. *Spiritus Domini super me, eo quod unxit me* (Isai. 61. 1). Per Spiritum, inquit, sanctum unctus sum. Propterea dicit Petrus, *Jesus a Nazareth, quem unxit Deus Spiritu sancto et virtute* (Act. 10. 38).

6. Hic animadvertamus obsecro. Haec enim omnia in apparatus illius sermonis assumuntur, *De meo accipiet* (Joan. 16. 14) : non enim ab aliis in alia effirmur, sed, ut dixi, materias dispono, ut tu conjunctionem concines. Dignatus est Spiritu sancto, baptizatus est in Jordane ; dicitque Joannes : *Vidi caelos apertos, et Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et manentem super eum* (Joan. 1. 32). Vidisti quomodo, humano modo accipit Spiritum sanctum ? Nullus sic impius, ut credat divinitatem accipere Spiritum. Dicit Joannes Baptista : *Medius vestrum stetit, quem vos ignoratis, et ego nesciebam eum : sed qui misit me, ut baptizarem in aqua, ille mihi dixit : Super quem videris Spiritum sanctum descendentem sicut columbam, et manentem super eum, hic est Filius meus* (Joan. 1. 26. 35). Descendit Spiritus sanctus, ut impleatur hoc Hesaiæ : *Spiritus Domini super me* (Isai. 61. 1). Baptizata est caro, et statim baptizatus ascendit de aqua, et ductus est a Spiritu in desertum. Ducta est, et quasi paedagogum habuit caro Spiritum sanctum. Quare ductus est ? Ut nobis figuram daret : sicut caro mea non ducitur concupiscentiis, sed ducitur Spiritu, sic et vos debetis. Propterea et Paulus : *Si autem Spiritu Dei ducimini, non jam estis in carne* (Galat. 5. 18) ; et *Quicumque Spiritu Dei ducuntur, non sunt sub lege* (Rom. 8. 14). Ducitur caro Christi, ducamur et nos. Propterea enim omnia in seipsum assumit, ut nobis exemplum relinquat. *Ductus est a Spiritu, ut tentaretur* (Matth. 4. 1), et vicit diabolum ; non deitas : contumelia enim fuerit deitati dicere, Vici. Deus enim nunquam vincitur, neque vincit, sed semper praevalet et dominatur. Nam si omnino vinceret, possibile esset et ipsum vinci. At qui semper dominatur, est omnipotens, et neque tumultuantur adversus eum subditi, neque adversus conatum et laborem subditorum suorum praevalent. Si igitur caro dominica, et dominicum signum, novus homo caelestis, novum germen, quod novo partu floruit, accipit Spiritum sanctum, habes testimonia advenisse Spiritum de caelo : et ductum eum esse a Spiritu, ut vinceret diabolum. Imago Adam quae in principio se-

¹ Haec voces, et purgatricem, desunt in Colb.

διὰ τοῦτο ἰδόντες τὴν χάριν, λέγουσιν, ὅτι ὁδὸν ἔστιν ἡμῖν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ προφήτης, οὐδὲ προσφορά, οὐδὲ θυμίαμα, οὐ τόκος τοῦ καμπίσαι καὶ εὐρεῖν ἔλεος. Ἐπὶ οὖν οὐκ ἔχομεν πόλιν, οὐ ναὸν, οὐ θυσιαστήριον, οὐ θυμίαμα, ἀλλ' πάντων ἡ ταπεινοφροσύνη ἡμῖν ἀρκεῖσι. διὰ τοῦτο λέγουσιν· Ἄλλ' ἐν ψυχῇ συντετριμμένη καὶ πνεύματι ταπεινώσεως προσδεχθῆμεν. Ἄλλος, ὅταν πλήρης ἡ τῆς χάριτος, λαβὼν ὁλόκληρον τὸ ὄψον, λέγει· Πνεῦμα ἔλαβε πληρώσεως. Πόθεν τοῦτο; Λέγει Ἰερემίας· Ἡ ὁδὸς τῆς σωτηρίας τοῦ λαοῦ μου οὐκ εἰς ἄγιον, οὐδὲ εἰς καθαρὸν Πνεῦμα πληρώσεως. Οὐκ ἔχουσιν, φησί, Πνεῦμα τὸ πληροῦν αὐτοὺς. Ὅπως εἶχον Πνεῦμα πληρώσεως οἱ ἀπόστολοι, καθὼς γέγραπται· Τότε, φησὶν, ὁ Παῦλος πληροῦς Πνεύματος ἁγίου, ὅτε ἐλέγχεν Ἑλύμαν τὸν μάγον. Ὅπως τὰ χαρίσματα; Ἐπαναλαμβάνω τοῖνον τὰ ὀνόματα τῆς ἀφάρτου φύσεως· Πνεῦμα Θεοῦ, Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, Πνεῦμα Κυρίου, Πνεῦμα Πατρὸς, Πνεῦμα Υἱοῦ, Πνεῦμα Χριστοῦ, Πνεῦμα τοῦ γειραυτοῦ τὸν Χριστόν, Πνεῦμα ζωῆς, Πνεῦμα ἀληθείας. Λοιπὸν τὰ χαρίσματα· Πνεῦμα δυνάμεως, Πνεῦμα ἀγάπης, Πνεῦμα σωφρονισμοῦ, Πνεῦμα ἐπαγγελίας, Πνεῦμα πίστεως, Πνεῦμα ἀποκαλύψεως, Πνεῦμα υἰοθεσίας. Ὅταν λάθῃ τις χάρισμα τοῦ δικάζειν, ἔλαβε Πνεῦμα κρίσεως, ὡς λέγει Ἡσαίας· Καὶ καθαρῶς αὐτοὺς ὁ Κύριος Πνεύματι κρίσεως καὶ Πνεύματι καύσεως· τὴν τιμωρητικὴν καὶ καθαρτικὴν δὲ δύναμιν καλεῖ Πνεῦμα κρίσεως καὶ Πνεῦμα καύσεως. Ὁ δὲ Αὐτοῦ αἰτεῖ Πνεῦμα εὐδοκίας, τὸ εἰς εὐθύτητα φέρον. Καὶ πάλιν αἰτεῖ χάρισμα ἡγεμονεύον τῶν παθῶν, καὶ ποιῶν τὴν ψυχὴν τὴν δουλεύειν τοῖς πάθεσιν. Ἐπειδὴ γὰρ διεστράφη ἡ καρδία τοῦ Αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ σωφροσύνης ἦλθεν εἰς κακίαν παθῶν καὶ ῥήσιν, καὶ ἐπειδὴ οὐ δικαίως ἔκρινεν ἀναρεθῆναι τὸν ἄνθρωπον, καὶ δούλος ἐγένετο ἐπιθυμίας, καὶ εἰς μοιχείαν ἐτρέπη, αἰτεῖ Πνεῦμα· εὐδοκίας, λέγων· Ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου, καὶ μὴ ἀπορρίψῃς με, φησὶν, ἀπὸ τοῦ σωσώσου σου· ἀπέδος μοι τὴν ἀγαλλίαν σου σωτηρίαν σου, καὶ Πνεύματι ἡγεμονικῶς στήριξόν με, τούτεστι, χαρίσματι ἡγεμονεύον τῶν παθῶν, καὶ κρατοῦντι τῶν ῥημάτων.

ε'. Ταῦτα ἡμῖν εἰρηται περὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος θετικῆς αὐθεντίας, καὶ τῆς κατὰ τὰ ἐνεργήματα διαφοράς. Οἱ δὲ αἰρετικοὶ ἀγνοήσαντες ὅτι, ὅταν λέγῃ Πνεῦμα ἀγιοσύνης ἡ ἐπαγγελία, τὸν δωρεῶν μέμνηται, αὐτοὶ εἰ; τὴν φύσιν ἀνάγουσι, λέγοντες, ὅτι [803] ὁ Θεὸς ἔδωκε, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐδωρήσατο. Εἶδες, φασίν, ὅτι ὥρὸν ἐστὶ Θεοῦ; Ἀνέγνω τὰ τῶν δωρεῶν, καὶ εἰς τὴν φύσιν ἀνήγαγον, δέον νοησαί τίνα τὰ ὀνόματα τὰ τὴν φύσιν δηλοῦντα, καὶ τίνα τὰ ὀνόματα τὰ τὴν χάριν ἐρμηνεύοντα· ἔκατῃλευσαν τὴν ἀλήθειαν, συνέχον τὰ πάντα, ἀνέστρεψαν ἐαυτοὺς, ἐξώκειλαν τῆς ἀληθείας· Ἐκοτίσθη ἡ ἀντιετος αὐτῶν καρδία· φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράθησαν. Διὸ ἐπάγουσιν· Ἐπειδὴ, φησὶ, περὶ Πνεύματος κινεῖς, καὶ ἀπὸ Γραφῶν διδάσκεις, καὶ βούλει μάρτυρας εἶναι τὰς Γραφάς, ἀπ' αὐτῶν τῶν Γραφῶν κινούμενοι λέγομεν, ἅπερ ὁ Σωτὴρ περὶ τοῦ Πνεύματος εἶπε τοῦ ἁγίου. Τί οὖν λέγει; Ὅταν δὲ εἴδῃ, φησὶν, ὁ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκείνος ὅμως ὁδηγήσει πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Οὐ γὰρ ἀπ' αὐτοῦ λαλήσει, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ, ἀναγγελεῖ ὑμῖν· ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Εἶδες πῶς, φησὶν, ἀπ' αὐτοῦ οὐ λαλεῖ, ἀλλ' ἔξ αὐτοῦ λαμβάνει; Μὴ δύναται ἡ αὐθεντία δευχθῆναι τοῦ Πνεύματος; Οὐκ ἔδειξες, φησὶν, ἡ Γραφή ὑποκείμενον αὐτὸ τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ Υἱοῦ, καὶ θανέμενον παρ' αὐτοῦ, καὶ ἄλλους γοργήσας; Πρόσεχε ἀκριβῶς. Ὅταν τι τῶν λεγομένων ἀπορὸν σοι φανῇ, μὴ εὐθέως ἐπιπληθῇς τῇ λέξει, ἀλλ' ἀνάμεινον τὸ τέλος τοῦ νοήματος. Οὐκ εἶδες ἐν τῇ παρασκευῇ τῶν οἰκδομῶν, πῶς πάντα συγκεχυμένα,

ἀσβεστος, λίθοι, ξύλα, καὶ τῇ μὲν σῇ ἐξαι πάντα συγκεχῶται, τῇ δὲ τεχνίτῃ πάντα ῥημοσταί; Καὶ οἶδε τὸν καιρὸν, καθ' ὃν τοῦτο τὸ συγκεχυμένον ἀρβόσει ἐκείνῳ, κακίῳ τούτῳ· καὶ τὰ νῦν διεσκαρπησμένα τὴν πρότερον ἀρμονίαν λαμβάνοντα ἀποτελεῖ τὸ τῆς οἰκδομῆς κάλλος. Ὅταν τοίνυν ἴδῃς τὸν λέγοντα ἀπὸ τούτου εἰς τοῦτο, καὶ ἀπ' ἐκείνου εἰς ἄλλο μεταβαίνοντα, νόει τὰς ὕλας αὐτὸν παρασκευάζειν· ὅταν γὰρ ἡ παραθῇ τὰς ὕλας, τότε δαίνομι τὴν ἀρμονίαν. Μία φύσις Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, μία δύναμις, μία ἀλήθεια, μία ζωὴ, μία σοφία. Ἀπ' οὗ δὲ ὁ Σωτὴρ κατήξινε τὸ πλάσμα λαβεῖν τὸ ἡμέτερον. πληροῦται Πνεύματος ἁγίου, οὐχ ὡς κατώτερος ἁγίου Πνεύματος, ἀλλ' ὡς τῆς σαρκὸς ὀφειλουμένης ἀνθρωπίνῳ τύπῳ λαβεῖν τοῦ Πνεύματος τὴν ἐπιφοίτησιν· οὐχ ὅτι οὐκ ἔδυνάτο ὁ Θεὸς Λόγος ἀγιάσαι τὸ πλάσμα δ' ἀνάλαβεν. Ἐὰν γὰρ εἰς τούτον χωρήσῃς τὸν λόγον, καὶ ὁ Υἱὸς περιττός· ἔρχεται γὰρ ὁ Πατὴρ ἀγιάσαι τὸ πλάσμα. Μὴ γὰρ ὡς ἀτονῶν ὁ Πατὴρ προσλαμβάνει τὸν Υἱόν; μὴ γὰρ ὡς ἀτονῶν ὁ Υἱὸς προσλαμβάνει τὸ Πνεῦμα; Ἄλλ' ἐπειδὴ μία φύσις ἐστὶ τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργοῦσα, τὰ μὲν ὁ Πατὴρ ἐργάζεται, καὶ εἰς πᾶσαν τὴν φύσιν ἐκλαμβάνεται· τὰ δὲ ὁ Υἱὸς, καὶ εἰς πᾶσαν διαβαίνει τὴν φύσιν· τὰ δὲ τὸ Πνεῦμα, καὶ εἰς πᾶσαν τὴν φύσιν ἀναλαμβάνεται. Ὅτε οὖν ἐστὶν ἡ φύσις καθ' ἑαυτὴν θεωρούμενη, ἴση καὶ ὁμαλή, διεσποικίχθαι αὐθεντίας πλήρης, θαυμαστὴ, οὐτε ἐνδεῖς, οὐτε ἀτελής, οὐ προκόπουσα, οὐ μειομένη, οὐκ ἐλαττούμενη, οὐ προσθήκας λαμβάνουσα. Ὅταν δὲ ἀναλάβῃ ὁ Θεὸς Λόγος τὴν σάρκα τὴν ἐξ ἡμῶν, ποιεῖ αὐτὴν κατὰ τὸν ἀνθρωπίνον τύπον, ὡς ἕνα τῶν προφητῶν, ἡ ὡς ἕνα τῶν ἀποστόλων, δευρομένην Πνεύμα ἁγίου. Εἶπον προλαβὼν, οὐχ ὡς μὴ ἀρκούσης τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἵνα ἐντέλῃς τῆς Γραφῆς ἡ γνώσις ἐν τῷ πλάσματι τούτῳ δευχθῇ. Κατήξινωθ' οὖν ἡ σὰρξ ἡ δεσποτικὴ Πνεύματος ἁγίου, καὶ λοιπὸν ἐβόλευτο ὁ Σωτὴρ τὸ πλάσμα, δ' ἀνάλαβεν, οἰκιστὸν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ἐν ᾧ περ ἀν ποῖ ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα, ἐπιγράφεται τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τῷ ἰσοκινῶντι· ἐν αὐτῷ, ὡς ἐν ἁγίῳ ναὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ. Ἀνθρώπος γὰρ δι' ἡμᾶς, Θεὸς δὲ δι' ἐαυτοῦ· Θεὸς δι' ἐαυτοῦ, ἄνθρωπος δὲ διὰ φιλανθρωπίας. Ἐξέβαλε δαιμόνια, καὶ ἰθὺλῃς τὴν ἀπίστην τῶν δαιμονίων ἐπιγράφει τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ λέγει· Εἰ δὲ ἐρῶ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐν τῷ Θεῷ Λόγῳ, ἀλλ' ἐπιγράφει τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ὡς ἄνθρωπος ἁγίου Πνεύματος ἁγίου κατήξινωμένος. Ἀμέλει ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἱερὸν, λαμβάνει τὴν προφήτην Ἡσαίαν, καὶ ἀναγινώσκει· [804] ἀναγινώσκει δὲ τὰ περὶ ἐαυτοῦ γεγραμμένα· Καὶ ἀναστρέψας, φησὶ, τὸν δειδωλόν, λέγει· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ. Ταῦτα ἄρα τῷ Θεῷ Λόγῳ ἀρμόζει; Ἡδὲ λέγει· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ; οὐκ ἀναντιρρότον ἐστὶ, ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνθρώπου λαλεῖ; Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὐ εἶπεν ἔρχισέ με. διὰ τοῦ Πνεύματος, φησὶ, τοῦ ἁγίου ἐρχίσθη. διὰ τοῦτο Πέτρος φησὶ· Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὃν ἔρχισεν ὁ Θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει.

ς'. Ὡς τὸν ἰ. νουν παρακαλῶ, ἔχωμεν. Ταῦτα γὰρ ὅλα παρασκευὴ τοῦ, Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται· οὐ γὰρ ἀπ' ἄλλου εἰς ἄλλο ἐξηγέθημεν, ἀλλ', ὡς ἔσθην εἰπόν, τὰς ὕλας ἐντρέψω, ἵνα οὐ τὴν ἑνωσιν ἀρμόσῃ. Κατήξινωθ' Πνεύματος ἁγίου, ἐδαπίσθη ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ λέγει Ἰωάννης· Ἐλθὼν τοὺς οἰκιστοὺς ἀπεφθμένους, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον, ὥστε περιστέρον, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν. Εἶδες πῶς τύπῳ ἀνθρωπίνῳ λαμβάνει Πνεῦμα ἁγίου; Οὐδεὶς οὕτως ἀσέβης, ἵνα νομίσῃ ὅτι ἡ θεότης ἔλαβε Πνεῦμα. Λέγει Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς· Μέσος ὤμῳ ἱ ἐστηκεν, ὃν ὅμις οὐκ οἶδα, κατὰ ὃς ὤμῳ ἦεν αὐτόν· ἀλλ' ὁ πῆμψας μὲ βαπτίσεν ἐν ὕδατι, ἐκείνός μοι εἶπε· Ἐγὼ ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καταβαῖνον, ὥστε περιστέρον, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου. Κατήλθε τὸ

• R. et Colb. οὐτε προσφορά, οὐτε.

• Colb. ὅταν πληρωθῇ τῆς χάριτος.

• Tē deest in Colb.

• Καὶ καθαρικὴν deest in Colb.

• Sic Reg. et Colb. In Morel. αἰνεῖ πνεῦμα, perperam.

• Sic mss. Morel. vero ἐπὶ ἐν δέ.

• Colb. καὶ πᾶσαν.

• Sic Reg. et Colb. Edit. vero Morel. οἰκιστοῦ.

• Idem ὡς τὸν. Morel. ὡς δὲ τὸν.

• Col. μέσος ὤμῳ.

Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα πληρωθῇ τὸ τοῦ Ἰησοῦ. Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ. Ἐπαπίσθη ἡ σὰρξ, καὶ οὐδένος βαπτισθείς ἀνέβη ἀπὸ τοῦ ὕδατος, καὶ ἀνῆχθη ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν ἔρημον. Ἀνῆχθη, καὶ ὡς παιδαγωγὸν εἶχεν ἡ σὰρξ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Διὰ τὴν ἡγεσίαν; ἵνα ἡμῖν τύπον δῶ, ὅτι ὡσπερ ἡ σὰρξ ἡ ἡμῶν οὐκ ἀγεται ἐπιθυμίαις, ἀλλ' ἀγεται Πνεύματι, οὕτως καὶ ἡμεῖς ὁρμίστα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος· Εἰ δὲ Πνεύματι Θεοῦ ἀγεσθε, οὐκ ἐστὶ ἐστὶ ἐν σαρκί· καὶ, Ὅσοι Πνεύματι Θεοῦ ἀγονται, οὐκ εἰσὶν ὑπὸ νόμον. Ἀγεται ἡ σὰρξ τοῦ Χριστοῦ, ἀγώμεθα καὶ ἡμεῖς. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πάντα εἰς ἑαυτὸν ἀναλαμβάνει, ἵνα τύπον ἡμῖν καταλίπῃ. Ἀνῆχθη ὑπὸ τοῦ Πνεύματος πειρασθῆναι, καὶ ἐνίκησε τὸν διαβόλον ὡς ἡ θεότης. Ὑβρις γὰρ ἦν τῇ θεότητι τὸ εἰπεῖν, Ἐνίκησα. Θεὸς γὰρ οὐτε ἡττάται ποτε, οὐτε νικᾷ, ἀλλὰ ἀεὶ κρατεῖ. Εἰ νίκην δέχεται, πάντως οἶόν τε αὐτὸν καὶ ἡττάσθαι. Ὁ δὲ ἀεὶ κρατῶν, παντοκράτωρ, καὶ οὐτε στασιάζεται ὑπὸ τῶν κρατουμένων, οὐτε καμῶν περιγίνεται τῶν ἀρχομένων. Εἰ τολοῦν ἡ σὰρξ ἡ Δεσποτική, τὸ Κυριακὸν πλάσμα, τὸ ξένον ἀνθρώπου, ὁ οὐράνιος, τὸ νῆπτον, ὁ θνητὸς, τὸ ἀπὸ τῆς ξένης οὐδένος ἀνδρῶν, οὕτως λαμβάνει Πνεῦμα ἅγιον, ἔχεις τὰς μαρτυρίας ἐπὶ ἐπιδομήσε Πνεύμα ἐξ οὐρανοῦ, ἐπὶ ἀνῆγαγεν αὐτὸν τὸ Πνεῦμα εἰς τὸ περιγενέσθαι τοῦ διαβόλου. Ἡ τοῦ Ἀδὰμ εἰκὼν ἡ ἐν τῇ ἀρχῇ πλανηθεῖσα, ἵνα νικήσῃ λοιπὸν, ὁ ἀνθρώπος ὁ ξένος εἰσῆρχετο, δορυφορούμενος τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο, ὡσπερ εἶπεν, Ἀνῆχθη ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐν τῇ ἐρήμῳ πειρασθῆναι· οὕτως ἐπεὶ ὡς νικητὴς οὐπέστρεψε, λέγει· Ἰησοῦς δὲ ὑπέστρεψεν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος ἀπὸ τῆς ἐρήμου. Εἶχεν οὖν ἡ σὰρξ Πνεῦμα ἅγιον, οὐ μέρος χαρισμάτων, ὡς ἡμεῖς, τῷ μὲν σοφία, τῷ δὲ γνώσις· ἀλλὰ πάντα ἔσχε τὰ χαρίσματα. Ἐπ' ἀληθείας ἀγωνιστὴν καὶ πρέμω, μὴ τὸ ἀσθενὲς τῆς γλώττης ἀμυδρὴν τὴν μέγεθος τοῦ κυριότητος. Τὸ τολοῦν σῶμα τὸ Δεσποτικόν, καὶ ἡ σὰρξ ἡ ἅγια λαβοῦσα τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν, οὐκ ἔλαβεν, ὡς ἐπὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν προφητῶν, μίαν χάριν ἡ δευτέραν. Ἀνθρώπος γὰρ πάντα χωρῆσαι οὐ δύναται· διὸ λέγει Παῦλος· Μὴ πάντες ἀποστολοὶ· μὴ πάντες προφῆται· μὴ πάντες χαρίσματα ἔχουσιν ἰαμάτων· Ἐφ' ἡμῖν γὰρ μερίζεται τὰ δῶρα· ἐν δὲ τῇ σαρκὶ τοῦ Χριστοῦ ὅλα τὰ χαρίσματα, ὅλα αἱ δωρεαὶ ἦσαν κατὰ τὴν τῆς σαρκὸς οὐσίαν. Καὶ πρόσθε. Ἐπλήρωσε πρῶτον τὸν ἴδιον ναὸν πάσης χάριτος. Εἶχε χάρισμα· νόσους ἰάσθαι, δαίμονας ἐκβάλλειν, νεκρούς ἐγείρειν, προφητεύειν, τὰ τῆς ἀληθείας ἐργάζεσθαι [805] πάντα ἔδουνα, καὶ εἶχε τὴν χαρισμάτων τὸ πλήρωμα, ἀπ' οὗ ἐπληρώθη ἡ σὰρξ ἡ Δεσποτική πάντων τῶν χαρισμάτων. Χρεῖα δὲ ἦν πάντως ἡμεῖς λαμβάνειν ἐκ μέρους, ὡς ἀπὸ δεξαμενῆς, ἀπὸ τοῦ Κυριακοῦ σώματος, χορηγεῖται καὶ ἀποστολῆς· καὶ καὶ προφηταὶ ἐξ αὐτοῦ. Ἰωάννης ἐμαρτύρει, ἐπὶ ἐν αὐτῷ ὅλον τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος· καὶ Παῦλος, Ἐν ᾧ κατέφικεν πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. Οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, Ἐν ᾧ κατέφικεν ἡ θεότης, ἀλλὰ, Τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος· τοῦτοστι, πᾶσα ἡ δωρεὰ τῆς θεότητος.

Καὶ ἵνα μὴ τις νομίσῃ, ἐπὶ ἐν τῷ Θεῷ Λόγῳ κατέφικεν, λέγει· Ἐν ᾧ κατέφικεν πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. Ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ πᾶν τὸ πλήρωμα σοφίας, συνέσεως, δυνάμεως, σημειῶν, πάσης ἐνεργείας. Λοιπὸν ἀπὸ τοῦ πληρώματος δανεῖζόμεθα πάντες. Μαρτυρεῖ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς· Καθὼς οὐκ ἤδειν αὐτὸν, ἀλλ' ὁ πᾶντας μὲν βαπτίζειν, ἐκείνους μοι εἶπεν· Ἐφ' ὃν ἄν ἵδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον (οὐκ εἶπε, Χαριζόμενον αὐτῷ δῶρον ἐν, ἀλλὰ, Μένον ὄν), οὐδὲ ἐστὶν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἄλλῳ καὶ πρὸς αὐτὸν. Εἰτα βουλόμενος δεῖξαι ὁ Ἰωάννης, ἐπὶ οὐχ ὡς ἀνθρώπος ἔλαβε χάριν ὁ Σωτήρ, λέγει· Οὐκ ἐκ μέτρον δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα· ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα δέδωκε ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. Ἡμεῖς οὖν πῶθεν λαμβάνομεν; Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες

ἐλάβομεν. Ἐκείνος τὸ πλήρωμα, ἡμεῖς ἐκ τοῦ πληρώματος. Πῶς; Ἀφ' οὗ ἐπλήρωσε τὴν Δεσποτικὴν σάρκα. ἀπ' αὐτῆς ἡντλαί ὡς ἀπὸ πηγῆς, καὶ ἰδένεισε τοὺς ἀνθρώπους τὴν δωρεάν. Πρόσθε, παρακαλεῖ. Λέγει οὖν· Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ἐδηγήσει ὑμᾶς πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, ἐπὶ ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται.

Γ'. Πρόσθε τῇ ἀκριθείᾳ. Οὐκ εἶπαν, Ἐξ ἐμοῦ, ἀλλ', Ἐκ τοῦ ἐμοῦ. Ἐξ ἐμοῦ, τίνας; Ἐκ τοῦ ἐμοῦ δώσει ὑμῖν, ἀλλὰ λήψεται· λαμβάνει οὐ δανεῖζόμενον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐπλήρωσε τὴν πηγὴν ὡς ἀρχὴν χαρισμάτων, ἀπὸ τῆς δεξαμενῆς ἄντλει, καὶ παρέχει πᾶσιν ἐκ τῶν ἰδίων. Καὶ πῶθεν τοῦτο, ἐπὶ τὸ λαβεῖν, ἐκ τῶν ἰδίων ἐστὶ λαβεῖν; Ἀκούε. Ἐπλήρωσε ὁ Θεὸς τὸν Μωσῆν Πνεύματος, καὶ λέγει Μωσῆς· Οὐ δύναμαι μόνος φέρειν τὸ βάρος τοῦ λαοῦ τούτου· προχεῖρισαι ἄλλον σταντῶ. Λέγει αὐτῷ ὁ Θεός· Ἐπὶ λέξαι ἐδομήκοντα ἀρεσύνετους, καὶ λήψομαι ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἐν σοί, καὶ δώσω ἐπ' αὐτούς. Οὐκ εἶπε, Λήψομαι τὸ σὸν, ἀλλὰ, Ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἐν σοί, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψομαι. Λέγει ὁ Θεός· Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῖται ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ ἀροχέυουσιν. Εἰ ὁ Θεὸς παρὰ Μωσῆως λαμβάνων ἰδανέισατο, καὶ τὸ Πνεῦμα παρὰ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνων ἰδανέισατο. Καὶ γὰρ Μωσῆς τύπος ἦν τοῦ Χριστοῦ· οὕτως ὡσπερ ἀπὸ Μωσέως ἐδόμηκοντα ἐγένοντο, οὕτως ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἡ οἰκουμένη ἐδέξατο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται· ἐξ ὧν ἐχορήγησέ μοι μόνῳ τῷ Κυριακῷ ἀνθρώπῳ, λήψεται αὐτὸ τὸ δωδεκῶν, τὸ ἐλθὼν καὶ μέναι ἐν ἐμοί, τὸ χρίσάν με, τὸ ἀγιάσαν, τὸ ἀγαθὸν εἰς τὴν ἔρημον, τὸ ὑποστρέψαν με νικητὴν. Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Καὶ ἵνα δεῖξῃ ἐπὶ οὐ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ τῶν δωρεῶν, ἐπάγει, μετὰ τὸ εἰπεῖν, Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, εὐθὺς, Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστίν· ἔλαβον αὐτὰ ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· διὰ τοῦτο εἶπον· Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τὴν σάρκα ἤγαγε Πνεύματι ἁγίῳ, καὶ ἀπέστειλε τὴν δωρεάν τοῦ Πνεύματος ὁ Πατὴρ εἰς τὴν σάρκα τοῦ Χριστοῦ, ἐλθοῦσα δὲ ἡ χάρις, ὅλα τὰ δῶρα ἐνέθηκε τῷ Χριστῷ, λέγει· Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Τί οὖν ἐστὶ τὸ, Ἀφ' ἐαυτοῦ οὐ λαλήσει, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ, γνωρίσει ὑμῖν; Ἐρίσται πρὸς τοῦτο, ἐπὶ ἄλλο ἐστὶ Πνεῦμα ἅγιον, καὶ ἄλλο χάρισμα· ἄλλο βασιλεὺς, καὶ ἄλλο τὸ δῶρον τοῦ βασιλεῖος. [806] Ὅταν τις πρὸς πολλὰ καὶ διάφορα ἔθνη βαρβάρων ἔχῃ, ἀπορεῖ πῶθεν ἀρεῖται τοῦ πολεμοῦ. Ἐάν περὶ τούτους ἀγορεύῃ τὸν πολεμὸν, ἔπερον ἀνεκῶνται χείρας· ἐάν διέλθῃ αὐτὸν εἰς δύο μέρη, σπίζεται εἰς τὴν δυνάμει. Ἐν μέσῳ ἐσμέν Ἀρειανῶν τῶν ἀθετούντων τοῦ Χριστοῦ τὴν δόξαν, καὶ τῶν Μακεδονιανῶν τῶν ὑβρίζοντων τὴν θεϊκὴν τοῦ Πνεύματος δόξαν. Ἐἴν ὡς ὠμολογημένον εἶπω τὸ τοῦ Υἱοῦ, ὡς πρὸς Μακεδονιανούς, ὁ Ἀρειανὸς εὐθὺς μάχεται· περὶ γὰρ τοῦ Υἱοῦ ἐπείσας, ἐπὶ περὶ Πνεύματος μοι λαλεῖς;

η'. Ἄλλ' ἐπειδὴ πρόκειται σήμερον περὶ Πνεύματος ἁγίου (πολλάκις γὰρ κατὰ τὴν δοθείσαν χάριν παρὰ Χριστοῦ περὶ τοῦ Υἱοῦ ἐνίκησαμεν, καὶ μάρτυρες τῶν εἰρημένων ὑμεῖς, ὡς οὐκ ἦν σοφισματα τέχνης, ἀλλ' ἀποδείξεις ἱερῶν), ἐβουλόμην δὲ καὶ νῦν κατασκευάσαι τὸν περὶ τοῦ Υἱοῦ λόγον· αἶψα γὰρ ἐν αὐτῷ τὴν δύναμιν ἐκλάμπουσιν εἶναι· ἀλλὰ διὰ τὴν τὸν αἰρετικῶν πληροφοριᾶν τῶν περὶ τὸ Πνεῦμα σκαζόντων τέως παρασιωπῶ. Ἀμύχανον δὲ ἐστὶ τὸν περὶ τὸ Πνεῦμα σκάοντα ὀρθοποῶντα περὶ τὸν Υἱόν. Ἐως σήμερον οὐ παίδεις τινὰ Μακεδονιανὸν ὑπογράψαι τῷ ὁμοουσίῳ τῷ κατὰ Νίκαιαν, καίτοι λέγοντες αἶψα, Ἡμεῖς ἐκείνῃ στοιχοῦμεν τῇ πίστει· ἐπειδὴ περὶ Πνεύματος οὐ διεσπηνίσθη. Οὐδὲ γὰρ ἦν ἀγὼν, οὐδὲ πόλεμος. Ὅμως πρὸς τὴν ἐκείνων πληροφορίαν, λέγω, γέγραπται· Ἀφ' ἐαυτοῦ οὐ λαλήσει. Εἰπέ τῷ Μακεδονιανῷ, Γέγραπται ταῦτα καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ, μᾶλλον δὲ αὐτὸς λέγει περὶ ἐαυτοῦ· Ἐγὼ ἂν ἔμω-

^a Colb. ἦν Χριστὸς.

^b Fronto Duceus hic restituentum putat καὶ χορηγεῖσθαι ἀποστόλους. Series melius quadraret; sed hic scriptor saepe seriem interturbare videtur.

^c Colb. ἦν Χριστὸς. Διότι ὡσπερ.

^d Τὸ ἀγαθὸν Colb. Edit. Morel. τὸ ἀναγινῶν.

^e Reg. et Colb. δόξαν ἐν μέσῳ Μακεδονιανῶν.

^f Reg. et Colb. ἐν αὐτῷ.

ducta fuit, ut postea vinceret, homo novus ingreditur, comitatus virtute Spiritus. Propterea, sicut dixit, *ductus est a Spiritu in desertum, ut tentaretur (Matth. 4. 1)* : sic quando revertitur ut victor, dicit : *Jesus autem reversus est in virtute Spiritus a deserto (Luc. 4. 14)*. Habuit igitur caro Spiritum sanctum, non partem donorum, sicut nos, cum uni sapientia, alteri scientia datur (1. Cor. 12. 8) : sed omnia habuit dona. In veritate anxius sum et tremo, ne infirmitas lingue obscuraret magnitudinem ejus quod prædicatur. Igitur corpus Domini et caro sancta, ut accepit Spiritus sancti efficaciam, non accepit, sicut de aliquo apostolorum dicitur et prophetarum, gratiam unam, vel alteram. Homo enim non est capax omnium : ideo dicit Paulus : *Numquid omnes apostoli ? numquid omnes prophetae ? numquid omnes dona habent sanationum (1. Cor. 12. 29. 30) ?* In nobis enim dividitur dona ; in carne autem Christi omnes gratiæ, omnia dona fuerunt, secundum substantiam carnis. Et attende. Implevit primo proprium templum omni gratia. Habuit donum curandi morbos, effugandi demones, suscitandi mortuos, prophetandi, operandi ea quæ veritatis sunt : omnia potuit, et habuit donorum plenitudinem, ex quo impleta est caro dominica omnibus charismatibus. Opus autem fuit, ut inde omnes acciperemus ex parte, tanquam a receptaculo quodam a corpore dominico : et apostolis atque prophetis ex eo suppediatur. Joannes testatur, in eo esse totam deitatis plenitudinem ; et Paulus : *In quo habitavit divinitatis plenitudo corporaliter (Coloss. 2. 9)*. Non dixit simpliciter, In quo habitavit deitas, sed *Plenitudo deitatis* ; hoc est, omne deitatis donum. Et ut ne quis putet, eam in Deo Verbo habitasse, dicit : *In quo habitavit omnis plenitudo deitatis corporaliter*. In carne ejus omnis plenitudo sapientiæ, intellectus, virtutis, signorum, omnis operationis. Deinde a plenitudine ejus mutuamur omnes. Testatur Joannes Baptista : *Et ego nesciebam eum : sed qui misit me ut baptizarem, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum (non dixit, Largientem, ei donum unum ; sed, Manentem totum), hic est qui baptizat in Spiritu sancto et igni (Joan. 1. 33)*. Deinde volens ostendere Joannes, Salvatorem non ut hominem gratiam accepiss., dicit Deum non ad mensuram ei Spiritum dare. *Pater diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus (Joan. 5. 34. 35)*. Nos igitur unde accepimus ? *De plenitudine ejus nos omnes accepimus (Joan. 1. 16)*. Ille plenitudinem, nos de plenitudine. Quomodo ? Ex quo implevit dominicam carnem, ab ea hausit sicut a fonte, et largitus est hominibus gratiam. Attende, obsecro. Dicit igitur : *Quando venerit Paracletus, Spiritus veritatis, ducet vos in omnem veritatem, quia de meo accipiet (Joan. 16. 13. 14)*.

7. Quomodo intelligendum sit illud, De meo accipiet. Macedoniani et Ariani in diversis errantes. — Attende diligentiam. Non dixit, De me, sed, De meo, De meo, cujus ? De meo dabit vobis, sed accipiet : accipit non mutuo datum. At quoniam implevit fontem ut originem donorum, ab aquarum receptaculo haurit, et præbet omnibus de propriis. Et unde hoc certum, quod accipere, de propriis sit accipere ? Audi. Implevit Deus Mosem Spiritu, et dicit Moyses : *Non possum solus ferre pondus hujus populi, ordina alium tibi ipsi. Dicit ei Deus : Elige septuaginta seniores, et accipiam de Spiritu qui in te est, et dabo super eos (Num. 11. 14. seqq.)*. Non dixit, Accipiam tuum : sed, De spiritu qui in te est, de meo accipiam. Dicit Deus, *In diebus illis effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt (Joel 2. 28)*. Si Deus a Mose accipiens mutatus est, et Spiritus a Filio accipiens mutuatus est. Etenim Moses figura erat Christi : quia sicut a Mose septuaginta fuerunt impleti, ita a Christo orbis terrarum accepit Spiritum sanctum. De meo accipiet : ex iis quæ mihi suppediavit soli homini dominico, sumet sibi qui dedit, qui venit super me, et mansit

in me, qui unxit me, qui sanctificavit me, qui duxit me in desertum, qui reduxit me victorem. *De meo accipiet, et annuntiabit vobis*. Et ut ostendat, quod non sancti Spiritus mentionem fecerit, sed donorum ejus, postquam dixit, *De meo accipiet*, adjicit statim : *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt (Joan. 16. 15)* ; accepi ea de Spiritu sancto ; propterea dixi, *De meo sumet*. Quoniam Deus carnem sanctificavit Spiritu sancto, et emisit Pater donum Spiritus in carnem Christi, venit autem gratia, et omnia dona indidit Christo, dicit : *De meo accipiet, et annuntiabit vobis*. Quid igitur est, *A seipso non loquetur, sed quæcumque audierit, nota faciet vobis (Ib. v. 13) ?* Dictum est antea, aliud esse Spiritum sanctum, et aliud donum : aliud regem, et aliud donum regis. Quando quis contra nullas et varias barbarorum gentes belum gerit, dubitat ubi præliari incipiat. Si in hanc impressionem faciat, et occupetur, mox aliam prospectat erumpere aciem : si in duas partes dividat, dividitur robur exercitus. In medio sumus Arianorum, qui reproban Christi gloriam, et Macedonianorum, qui divinam Spiritus gloriam contumeliis afficiunt. Si igitur confessa de Filio loquar ad Macedonianos, Arianus statim pugnat : Num de Filio persuasisti, qui de Spiritu mihi loqueris ?

8. Verum quia hodie propositum est de Spiritu sancto (saepè enim secundum gratiam nobis a Christo datam de Filio victoriam reportavimus, testesque dictorum vos estis, scilicet non sophismatibus, sed Scripturarum demonstrationibus rem actam esse), volebam autem et nunc instituire de Filio sermonem : semper enim in se virtutem fulgentem habet : sed ut probationes adferam, adversus hæreticos qui circa Spiritum sanctum claudicant, interim taceo. Impossibile autem est, eos qui circa Spiritum sanctum aberrant et claudicant, recto pede ambulare circa Filium. Usque hodie nulli Macedoniano persuasus, ut consubstantiali subscribat secundum Nicænam synodum, quamvis semper dicant : Nos illam fidem sectamur : quoniam de Spiritu sancto nihil declaratum est. Neque enim de hoc pugna vel questio erat : attamen ut pluribus argumentis illis persuaudeatur, dico, Scriptum est, *A seipso non loquetur*. Dic Macedoniano : Scriptum est hoc de Filio (Joan. 16. 13), imo ipse dicit de seipso, *Ego a me ipso non loquor (Joan. 14. 10)*. Attende, obsecro. Affero testimonium apud te confessum : adversus Arianum enim certamine hic opus esset, in hoc quod dicit, *Ego a meipso non loquor*, et similiter de Spiritu sancto : apud te autem, qui profliteris te hoc sancte colere, nulla opus concertatione. De Christo sermonem instituens, dicis æqualem Deo, similem Patri per omnia. Quia adversus eum, qui confitetur gloriam, quæstionem induxi. Dicis de Spiritu, *A seipso non loquetur* : dicit Filius de seipso, *Ego a meipso non loquor, sed quæcumque audivi a Patre meo, hæc loquor (Joan. 14. 10. et 15. 15)*. Ecce et Filius a seipso non loquitur : interimque est æqualis honor. Hæc ad te dico : Arianus enim et de illo et de hoc dubitat. Quod naufragis accidit, hoc evenit, ut dicit Paulus, incredulis, *Qui circa fidem naufragium fecerunt (1. Tim. 1. 19)*. Ariani naufragio facti perdidit et Christi gloriam, et Spiritus sancti virtutem ; Macedoniani contendunt quidem emergere, sed dimidiam sarcinam amiserunt, sicut dicit Paulus : *Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus (Rom. 8. 9)*. Attende igitur, ut ne videamur more certantium irrumperre, et contumeliose demonstrationem efferre. *Ego a meipso non loquor*. Interpretare mihi quid est hoc quod dicit, *Ego a meipso non loquor ?* quomodo id dixit Salvator ? Eam enim quam Macedonianus adduxerit solutionem de Filio, hanc intelliget et Spiritui sancto congruere. Duo stant æqualis ponderis : Neque Spiritus a seipso, neque Filius a seipso : sed opus habet Filius Patre, opus habet et Spiritus sanctus Patre : hactenus æqualis est honor. Attende igitur. Scio me in profundum

descendisse, sicut novit virtus Christi qua omnia persequatur : imo tremo potius quam dico, ne in immensam abyssum abeat navicula, et desit Spiritus. Da enim mihi navim paratam, gubernatorem, nautas, funes, anchoras, omnia disposita, et nusquam esse spiritum venti : nonne cessat omnis quantuscumque est apparatus, si desit operatio spiritus ? Ita fieri solet : licet sit sermonis ampla suppellex, et mens profunda, et eloquentia, et intelligentia, si non adsit Spiritus sanctus, qui vim suppeditet, otiosa sunt omnia.

9. *Solvitur argumentum Macedonianorum.*— Quare igitur de seipso, sicut et de Spiritu sancto dixit, *A seipso non loquor* ? Quasi agonistæ essemus, subvertimus contradicentem, sufficientibus consequenter argumentis persuasuri, his et illis, siquidem parere voluerint. Non enim omnino necessitate eos adducemus, sed dicamus tamen, si forte persuadeantur : et ne admireris si ego homo hoc dicam. Dicit Deus Ezechiel : *Abi ad domum Israel et dic eis, si forte audiant, si forte credant* (Ezech. 2. 5. 7). Dicimus hæc, *Si forte audiant, si forte credant, si forte assentiantur*. Quod si hæc nobis dicentibus non assentiantur, innoxii sumus nos. Sic Paulus docebat, et postquam docuit, dicit : *Testificor omnibus quod unanimes sum a sanguine omnium vestrum. Non enim subterfugi quominus annuntiarem vobis viam Dei* (Act. 20. 26. 27). Et nunc dico : Quare Salvator dixit, *A seipso non loquor* : et de Spiritu sancto : *A seipso non loquor* ? Oro caritatem vestram, hic animadvertamus. Cum unus sit Christus, multi prodierunt falsi Christi, sicut Salvator dixit : *Multi venient in nomine meo falsi Christi, et falsi prophetae* (Matth. 24. 24). Cum igitur unus sit Christus, quem propheta venturum promiserant : ante adventum ejus apparuerunt quidam deceptores, dicentes : Nos sumus. Theudas dixit : Ego sum ; Judas Galilæus dixit : Ego sum : et seducebant multos (Act. 5. 36. 37). Salvator venit, et dixit : *Quotquot venerunt ante me, fures fuerunt et latrones* (Joan. 10. 8). Quoniam igitur primi, cum deceptores essent, Christi nomen inducentes populo persuadere conati sunt, quod ipsi Christus erant ; non simul in lucem prodeuntes, sed singuli seorsim, unus quidem nunc se offerens, alius autem alio tempore : dicit Christus : *Quotquot venerunt ante me, fures fuerunt et latrones ; sed non audierunt eos oves* (Joan. 10. 8). *Oves meæ meam vocem audiunt, et cognoscunt vocem meam, et sequuntur me* (Ibid. v. 27). Venerunt igitur illi falsi Christi, et non docuerunt ex lege et ex prophetis, sed ex seipsis loquuti sunt, et ex propria sententia. Salvator venit, et non discessit a lege, non discessit a prophetis, sed dicebat quasi in exemplo : *Bene dixit Hesaias* (Matth. 15. 7) ; et iterum : *Nonne scriptum est in lege vestra* (Joan. 8. 17) ? Et cum accederet ad eum diabolus, dicit ei : *Scriptum est, Dominum Deum tuum adorabis et illi soli serviris* (Matth. 4. 10). Venit igitur Christus secundum carnem et non loquutus est ex seipso, sed ex prophetis. Igitur quia illi qui ante Christum venerunt, in nomine Christi non sunt loquuti, neque ex lege, neque ex prophetis, sed ex propria sententia, errores loquuti sunt : dicit Salvator : *Ego a seipso non loquor, sicut illi* (Joan. 14. 10). A seipso enim loqui, extra legem loqui est. Sic igitur oportet etiam nos loqui. Cum videris hereticos Aristotelica vel Platonica movere, dic, Nos a nobis ipsis non loquimur : quæcumque audivimus a Christo, hæc loquimur. Et unde hoc, quod is qui a seipso loquitur, pseudopropheta sit, vel loqui a seipso pseudopropheta nobis indicet ? Dicit Ezechiel propheta : *Vivo ego, dicit Dominus ad prophetas qui seducunt populum meum, non misi eos : a seipsis loquuti sunt, et ex corde suo loquuntur* (Ezech. 13. 5. 6. 10). Proinde quia pseudoprophetae a seipsis prædicaverunt, Salvator a suspitione hæc se purgans dicit : *Ego a seipso non loquor*. Unde hoc quod Salvatorem deceptorem esse suspicati sunt ? Hoc primum proponemus. In festo Scenopægiæ querebant turba Jesum, dicentes : *Ubi est ?*

Et erat de eo diversa vox ; alii dicebant, *Bonus est* : alii dicebant, *Non, sed seducit populum* (Joan. 7. 12). Vidisti quomodo in suspitionem venerit ut seductor ? Item post sanctam Salvatoris mortem dicunt pontifices Pilato : *Scimus, Domine, seductorem illum adhuc viventem dixisse, Post tres dies resurgam* (Matth. 27. 63). Hæc ideo dixi, ut demonstrarem eum habitum fuisse seductorem. Quia igitur seductor habitus est, dicit : *Ego a seipso non loquor* (Joan. 14. 10), sed de lege, de prophetis, quæcumque audivi a Patre (Joan. 15. 15) : non secundum divinitatem audivi a Patre, in lege et in prophetis. Ex persona carnis loquitur, ut solvat errorem. *Ego a seipso non loquor, sed quæcumque audivi a Patre. Vos autem quæcumque audistis a patre vestro diabolo, loquimini* (Joan. 8. 44). Et ut demonstret diabolus, quando in aliquibus loquitur, mendacium operari, dicit : *Quando loquitur mendacium, ex propriis loquitur. Ego ex seipso non loquor* (Ibid.), sed ex prophetis et lege : hoc enim est veritas. Sicut igitur Salvator purgans se a suspitione, dicit, *Ego a seipso non loquor*, sicut deceptores : sic et de Spiritu sancto dicendum.

10. Cæterum, obsecro, hic animum adhibeamus. Secundum dictum Salvatoris multi apparent pseudoprophetae et pseudochristi, et dicit quidam, Ego sum : et alius, Ego sum, sicut scriptum est, *Multi venient in nomine meo, dicentes : Ego sum Christus, et multos seducunt, sed ne seducamini* (Luc. 21. 8). Sicut igitur erant qui suspicabantur Christi nomen a deceptoribus usurpari, sic et multi simulaturi erant se habere Spiritum sanctum quem non haberent, et loquuntur. Sed illic quidem homo apparebat, et dicebat, Ego sum Christus : hic autem nemo audebat dicere, Ego sum Spiritus sanctus : non enim cum corpore, sed invisibilis adveniebat. Venit ad Petrum, venit ad Paulum, et in confesso erat eos Spiritum Domini habere. Prodit Simon, et dicit : Spiritum habeo. Ex facie nullus videt quis habeat, vel quis non habeat : vel quis Spiritum sanctum quem non haberent, vel quis Spiritum sanctum habeat (Act. 8.). Nam si visibilis esset, non decessisset : nam agnitione fuisset redargutus. Venit Montanus, dicens : Spiritum sanctum habeo (a). Venit Manichæus, dicens : Spiritum sanctum habeo : id vero palam non erat. Ut ne igitur plures nomine seducerentur, quoniam invisibiliter donum venturum erat, dicit : *Cum venerit Paracletus, Spiritus veritatis, qui a Patre procedit, ille vos memores faciet verborum meorum, et inducet vos in omnem veritatem : non enim a seipso loquitur* (Joan. 16. 13). Si quem videritis dicentem, Spiritum sanctum habeo, et non loquentem evangelica, sed propria verba, is a se ipso loquitur, et non est Spiritus sanctus in ipso. Sicut enim dicit de seipso : *Ego a seipso non loquor* : ut solvat suspicionem deceptionis, imo errorem a veritate separet, et ostendat, quinam habeant Spiritum sanctum, et qui non habeant, sed simulent se habere, dicit : *A seipso non loquitur. A me audistis quid tradidi. Quando veniet invisibilis Spiritus, mea loquentur. Si videritis aliquem evangelica repetentem, profecto Spiritum sanctum habet. Veniet enim Spiritus sanctus, ut in memoriam vobis revocet ea quæ docui. Si quis igitur eorum, qui se dicunt habere Spiritum sanctum, dicat aliquid a seipso, et non ex evangelicis, non credite : meam doctrinam sequamini. A seipso non loquentur. Sed hac ratione adventus ejus indicat quis acceperit Spiritum, et quis non acceperit : si quis sequitur dicta Christi, Spiritum sanctum habet. Nullus enim potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto* (1 Cor. 12. 5). Venit Manes, vere judæus, hoc est insaniens, consentaneum errori suo nomen habens : et dixit : Ego sum Paracletus (b), quem promisit Salvator apostolis : ego sum Filius Dei. Ubi audisti in Evangelio

(a) Montanus et Manichæus dicebant se Spiritum sanctum habere.

(b) Manes dicebat se esse Paracletum.

τοῦ οὐ λαλῶ. Πρόσχε, παρακαλῶ. Παράγω τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ τοῦ ὁμολογούμενου παρὰ σοί· πρὸς μὲν γὰρ τὸν Ἀρειανὸν ἀγῶνος χρεία εἰς τὸ, Ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος· πρὸς δὲ τὸν ἐπαγγελιάμενον εὐσεβεῖν, οὐ χρεία ἀγῶνος. Περὶ Χριστοῦ γυνάμδων λέγεις, ἰσθῆσον, δημοῖν τῷ Πατρὶ κατὰ πάντα. Ὡς πρὸς ὁμολογούντα τὴν ὁδὸν, εἰσέγαγον τὸ ζήτημα. Λέγεις περὶ τοῦ Πνεύματος, Ἀπ' ἐαυτοῦ οὐ λαλήσεις· λέγει ὁ Σωτὴρ περὶ ἐαυτοῦ· Ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ἀλλ' ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ταῦτα λαλῶ. Ἰδοὺ καὶ ὁ Υἱὸς ἀπ' ἐαυτοῦ οὐ λαλεῖ· τῶς ὁμοτιμία. Ταῦτα πρὸς σὲ λέγω· ὁ γὰρ Ἀρειανὸς κάκεῖνο καὶ τοῦτο ἀπορεῖ. Ὁ πάσχουσιν οἱ ναυαγούντες, τοῦτο πάσχουσιν οἱ ἀπιστούντες, ὡς λέγει Παῦλος· Οἱ εἰσὶν περὶ τῆς πίστεως ἐκνευρώθησαν. Οἱ Ἀρειανοὶ ναυαγήσαντες, ἀπόλεσαν καὶ Χριστοῦ ὁδὸν καὶ ἁγίου Πνεύματος δύναμιν· Μακεδονίαν φιλονεικοῦσι μὲν ἀναδύσθαι, τὸ δὲ ἡμῖν τοῦ φορέϊος ἀπόλεσαν, ὡς λέγει Παῦλος· Εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ. Πρόσχε τοίνυν, ἵνα μὴ ὁδῶμεν ἀγωνιστικῶς ἐπεμβαίνεσθαι, καὶ ὑβριστικῶς τὴν ἀπόδειξιν ποιῆσθαι. Ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ. Ἐρμήνευσόν μοι τί ἐστὶ τὸ, Ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ; πῶς εἶπεν ὁ Σωτὴρ; Ἦν γὰρ ἂν ἐκλύσθαι οὐκ ὁ Μακεδονιάδης περὶ τοῦ Υἱοῦ, ταύτην ἐπινοεῖ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Τὰ δύο ἐστῆκεν ἰσορροπία. οὔτε τὸ Πνεῦμα ἀπ' ἐαυτοῦ, οὔτε ὁ Υἱὸς ἀπ' ἐαυτοῦ· ἀλλὰ χρῆζει ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, χρῆζει καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς· τῶς ὁμοτιμία. Πρόσχε τοίνυν. Ὀίδα εἰς βάθος ἐμαυτὸν δεδοκῶς, ὡς εἶδεν ἡ τοῦ Χριστοῦ δύναμις· ἡ πάντα ἐρευνῶσα· μάλλον τρέμω, ἢ λέγω, μὴ εἰς ἀπειρον ἀδυσσων δράμῃ τὸ σκάφος, καὶ Πνεῦμα μὴ ἦ. Ἀδὲ γὰρ εἶναι τὸ σκάφος ἔτοιμον, τὸν κυβερνήτην, τοὺς ναύτας, τὰς σχολοῦς, τὰς ἀγκύρας, πάντα εὐερίστειμα, καὶ μηδμοῦ πνεῦμα ἀνέμου· οὐχ ἄργεϊ τὰ τῆς παρασκευῆς, μὴ παρουσίας τῆς ἐνεργείας τοῦ πνεύματος; Οὕτως ἔθος· κἂν λόγου πλάτος, κἂν διανοίας βάθος, κἂν φράσις, κἂν ἐννοία, καὶ μὴ παρῇ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον χορηγῶν, ἀργεῖ τὰ πάντα.^α

Θ'. Διὰ τί οὖν περὶ ἐαυτοῦ, ὡς καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος εἶπεν, Ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ; Ἀγωνιστικῶς ἐνετρεβίσαμεν τὸν ἀντιλέγοντα, λοιπὸν πληροφορησάμεν καὶ ἐαυτούς, κατέλινον, εἴγε πείθονται. Οὐκ ἂν πάντως [807] ἀνάγκην αὐτοῖς ἐπάγοιμεν. ἀλλὰ λέγωμεν, εἰ ἀρα πισθῶσι· καὶ μὴ θαυμάσῃ, εἰ ἐγὼ ὁ ἀνθρωπος τοῦτο λέγω. Λέγει ὁ Θεὸς τῷ Ἰεζεκιήλ· Ἀπελθε πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ εἰπὲ αὐτοῖς· Ἐὰν ἀρα ἀκούσωσιν, ἐὰν ἀρα πιστεῦσωσι· ὁ Λέγονται ταῦτα, Ἐὰν ἀρα ἀκούσωσιν, ἐὰν ἀρα πιστεῦσωσιν, ἐὰν ἀρα συνδύνανται. Ἐὰν δὲ τοῦτον λεγόμενον μὴ συνδύνανται, ἀδελφοί ἐμεν ἡμεῖς. Οὕτω Παῦλος ἐδίδασκε, καὶ μετὰ τὸ διδάξαι λέγει· Διαμαρτυρόμαι πάντας, ὅτι καθαροί εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος πόρνων ὁμῶν. Οὐ γὰρ ἐπεστειλάμην τοῦ μὴ ἀμαρτάνεσθαι ὑμῖν τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ. Καὶ νῦν λέγω· Διὰ τί ὁ Σωτὴρ εἶπεν, Ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ; καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος, Ἀπ' ἐαυτοῦ οὐ λαλήσεις; Διόμοι τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, ἐνταῦθα τὸν νοῦν ἔχωμεν. Ἐνδὲ ὅντος Χριστοῦ, πολλοὶ προήλθον ἢ ψευδοχριστοί, ὡς ὁ Σωτὴρ εἶπε· Πολλοὶ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου ψευδοχριστοί, καὶ ψευδοπροφήται. Ἐνδὲ οὖν ὅντος Χριστοῦ καὶ ἐπαγγελθέντος διὰ τῶν προφητῶν ὅτι ἔρχεται, πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ ἐφάνησαν τινες πλάνοι, λέγοντες· Ἡμεῖς ἐσμεν. Θεοὺς λέγει, Ἐγὼ εἰμι· Ἰουδας ὁ Γαλιλαῖος, Ἐγὼ εἰμι· καὶ ἐπλάνω πολλούς. Ὁ Σωτὴρ εἰπὼν λέγει· Ὅσοι ἤλθον πρὸ ἐμοῦ, κλέπται ἦσαν καὶ λησται. Ἐπεὶ οὖν οἱ μὲν πρῶτοι πλάνοι ὄντες, ἐκδυσάμενοι δὲ ὀνομα τοῦ Χριστοῦ, ἐσκοπάζον πείσαν τὸν λαόν, οἱ αὐτοὶ εἰσὶν ὁ Χριστός, οὐχ ὁμοῦ φανέντες, ἀλλ' ἑκάστος καθ' ἐαυτὸν, ὁ μὲν νῦν φαινόμενος, ἄλλος δὲ ἐπ' ἄλλῳ καιρῷ· λέγει ὁ Χριστός· Ὅσοι ἤλθον πρὸ

ἐμοῦ, κλέπται ἦσαν καὶ λησται· ἀλλ' οὐκ ἤκουσαν αὐτῶν τὰ πρόβατα. Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούει, καὶ γινώσκει τὴν φωνὴν μου, καὶ ἀκολουθοῦσίν μοι. Ἦλθον οὖν ἐκείνοι οἱ ψευδοχριστοί, καὶ οὐκ εἰδίδαν ἀπὸ νόμου, οὐκ ἀπὸ προφητῶν, ἀλλ' ἐξ ἐαυτοῦ ἐλάλουν καὶ ἀπὸ τῆς ἰδίας γνώμης. Ὁ Σωτὴρ εἰπὼν οὐκ ἀπέστη τοῦ νόμου, οὐκ ἀπέστη προφητῶν, ἀλλ' εἶπεν, ὡς ἐν ὑποδείγματι· Καλῶς εἶπεν Ἠσαΐας· καὶ πάλιν, Οὐ γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ ὁμῶν; Καὶ οὗτε προσήλθεν αὐτῷ ὁ διὰβολός, λέγει αὐτῷ· Γέγραπται· Κυρίῳ τῷ Θεῷ σὺν προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Ἐλθὼν οὖν ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα οὐκ ἐλάλησεν ἀπ' ἐαυτοῦ, ἀλλ' ἀπὸ προφητῶν. Ἐπεὶ οὖν οἱ ἐλθόντες, πρὸ τοῦ Χριστοῦ, ἐν ὀνόματι Χριστοῦ οὐκ ἐλάλησαν, οὐκ ἀπὸ νόμου, οὐκ ἀπὸ προφητῶν, ἀλλ' ἀπὸ ἰδίας γνώμης, τὰ τῆς πλάνης ἐλάλουν· λέγει ὁ Σωτὴρ· Ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ὡς ἐκεῖνοι. Τὸ γὰρ ἀπ' ἐαυτοῦ λαλεῖν, τὸ ἐξῶ νόμου λαλεῖν ἐστίν. Οὕτως οὖν δεῖ καὶ ἡμᾶς λαλεῖν. Ὅταν ἴδῃς αἰρετικούς Ἀριστοτελικὰ κινούντας ἢ Πλατωνικά, εἰπὲ· Ἡμεῖς ἀπ' ἐαυτοῦ οὐ λαλοῦμεν· δσα ἤκούσαμεν παρὰ Χριστοῦ, ταῦτα φθεγγόμεθα. Καὶ πῶθεν τοῦτο, ὅτι ὁ ἀπ' ἐαυτοῦ λαλῶν, ψευδοπροφήτης ἐστίν, ἢ τὸ λαλεῖν ἀπ' ἐαυτοῦ ψευδοπροφήτην χαρακτηρίζει; Λέγει ὁ προφήτης· Ἰεζεκιήλ· Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος καὶ τὸς προφήτας τοὺς πλανῶντας τὸν λαόν μου, οὐκ ἀπέστειλα αὐτούς· ἀπ' ἐαυτῶν ἐλάλησαν, καὶ ἐκ τῆς καρδίας αὐτῶν φθέγγονται. Ἐπεὶ οὖν οἱ ψευδοπροφῆται ἀπ' ἐαυτῶν ἐκχερυσσόν, ὁ Σωτὴρ ἀποδοῦμενος· τὴν ὑπόνοιαν, λέγει· Ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ. Πῶθεν τοῦτο, ὅτι ὁ Σωτὴρ πλάνος ὑπενόηθη; Τοῦτο πρῶτον στήσωμεν. Ἐν τῇ ἐπορῇ τῆς σκηνοπηγίας· ἐξήτουν οἱ ὅγλοι τὸν Ἰησοῦν, λέγοντες· Ποῦ ἐστὶ; Καὶ ἦν περὶ αὐτοῦ διαφωνία· ἄλλοι εἶπον, Ἀγαθός ἐστι· ἄλλοι εἶπον, Οὐκ, ἀλλὰ πλανᾷ τὸν ὄχλον. Εἶδες πῶς πλάνος ὑπενόηθη; Πάλιν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωτῆρος τὸν ἅγιον, λέγουσιν οἱ ἀρμεριεῖς· τῷ Πιλάτῳ· Ὀλθαμεν, κύριε, ὅτι εἶπεν ὁ πλάτης ἐκείνος ἐπὶ ζωῇ· Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείσεται. Ταῦτά μοι εἰρηται εἰς τὸ δεῖξαι, ὅτι πλάνος ἐνομίσθη. Ἐπεὶ οὖν πλάνος ἐνομίσθη, λέγει· Ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ἀλλ' ἀπὸ νόμου, ἀπὸ προφητῶν, ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς. Οὐ κατὰ τὴν δεδετῆα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἐν νόμῳ, ἐν προφήταις. Ἐκ προσώπου τῆς σαρκὸς λαλεῖ εἰς ἐκλύσιν τῆς πλάνης. Ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ἀλλ' ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς. Τρεῖς δὲ, ὅσα ἠκούσαστε παρὰ τοῦ πατρὸς ὁμῶν τοῦ διαδόλου λαλεῖτε. Καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι ὁ διάβολος, ὅταν λαλή, ἐν τῇ ψεύδῳ ἐργάζεται. [808] λέγει· Ὅταν λαλή, τὸ ψεύδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ. Ἐγὼ ἐξ ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ἀλλ' ἀπὸ προφητῶν, ἀπὸ νόμου· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀλήθεια. Ὅποτε οὖν ὁ Σωτὴρ ἐκλύων τὴν ὑπόνοιαν καὶ ἀποδοῦμενος· τὴν κακὴν ὑπόνοιαν, λέγει· Ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ὡς οἱ πλάνοι· οὕτω καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος.

ι'. Λοιπὸν ὡς τὸν νοῦν, παρακαλῶ, ἔχωμεν. Κατὰ μὲν οὖν τὸ μέρος· τοῦ Σωτῆρος φαίνεται· πολλοὶ ψευδοχριστοὶ καὶ ψευδοπροφῆται· καὶ εἶπεν ὁ δεῖνα, Ἐγὼ εἰμι, καὶ ἄλλος, Ἐγὼ εἰμι, καθὼς γέγραπται, οἱ Πολλοὶ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου, λέγοντες, Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός, καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν· ἀλλὰ μὴ πλανᾶσθε. Ὅποτε οὖν ὑπενόηθη τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς πλάνους, οὕτως ἐμελλον πολλοὶ σηματοποιεῖσθαι ἔχειν Πνεῦμα ἅγιον, ὃ μὴ εἶχον, καὶ λαλεῖν. Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν ὁ ἀνθρωπος ἐφαίνετο, καὶ εἶπεν· Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός· ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἐτόλμα εἰπῆναι τίς· Ἐγὼ εἰμι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὐ γὰρ ἐγένετο ἐν σώματι, ἀλλ' ἀόρατως ἐπεδόχμα. Ἦλθεν ἐπὶ Πέτρον, ἦλθεν ἐπὶ Παῦλον, καὶ ἦν ὁμολογούμενος, ὅτι Πνεῦμα Κυρίου εἶχον. Ἀνέκυψε Σίμων καὶ λέγει· Πνεῦμα ἔγω. Ἀπὸ τῆς ἐξουσίας οὐδαὶς ἦδει τίς ἔχει, τίς οὐκ ἔχει, ἢ τίς ἔχει πνεῦμα ἀκάθαρτον, ἢ τίς ἔχει Πνεῦμα ἅγιον. Εἰ μὲν γὰρ ὅπως ἦν, οὐκ ἂν ὑπέκλειπεν· ἀπὸ γὰρ τῆς διαγνωσεως εἶχε τὸν ἔλεγον. Ἦλθε Μοντανὸς λέγων· Πνεῦμα ἅγιον ἔχω· ἦλθε Μανιχαῖος λέγων· Πνεῦμα ἅγιον

^a Hæc, τοῦτο πάσχουσιν οἱ ἀπιστούντες, desunt in Colb.

^b Reg. et Colb. ἀργεῖ πάντα. Ibid. Colb. εἶπεν, ἀπ' ἐαυτοῦ.

^c Πιστεύουσιν Colb. et Ita legit Interpr. Morel. ἐνδύσιν.

^d Colb. πολλοὶ ἤλθον.

^e Reg. et Colb. κατὰ μὲν τὸ μέρος. Sed hæc corrupta sunt, Interpres alio modo legisse videtur.

ἔγω· οὐκ ἦν δὲ ὄψλον. Ἵνα οὖν μὴ πλανῶνται τῷ ὀνόματι, ἐπειδὴ ἀοράτως ἐμελλε τὸ χάρισμα ἐργεσθαι, λέγει· Ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ παρά τὸν Πατέρα ἐκπορεύεται, ἐκείνος ὅμῃς ἀναμνήσκει τὰ ρήματα μου, καὶ ὀδηγήσει ὑμᾶς πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· οὐ γὰρ ὁρᾷ· εἰ οὐκ ἴσκει. Ἐάν ἴσθῃ τινα λέγοντα, Πνεῦμα ἅγιον ἔγω, καὶ μὴ λαλοῦντα τὰ εὐαγγελικά, ἀλλὰ τὰ ἴδια, ἀφ' αὐτοῦ λαλεῖ, καὶ οὐκ ἐστὶ Πνεῦμα ἅγιον ἐν αὐτῷ. Ὅσοι γὰρ λέγει περὶ αὐτοῦ, Ἐγὼ ἀπ' οὐρανοῦ οὐ λαλῶ, ἵνα ἐκλύσῃ τὴν ὑπόνοιαν τῆς πλάνης, μέλλον δὲ τὴν πλάνην ἀπὸ τῆς ἀληθείας διελθεῖν, καὶ δεῖξῃ τίνες ἔχουσιν Πνεῦμα ἅγιον, τίνες οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ προσποιῶνται ἔχειν, λέγει· Ἀφ' αὐτοῦ οὐ λαλήσει. Παρ' ἐμοῦ ἠκούσατε, τί παρήκα. Ὅταν ἔλθῃ τὸ ἀόρατον Πνεῦμα, τὰ ἐμὰ λαλήσει. Ἐάν ἴσθῃ τινα τὰ τοῦ Εὐαγγελίου δευτεροῦντα, ὄντω; Πνεῦμα ἔχει ἅγιον. Ἐρχεται γὰρ τὸ Πνεῦμα ἀναμνήσκει ὅμῃς, δὲ διδάσκει. Ἐάν τις οὖν τῶν ὀνομαζόντων ἔχῃν Πνεῦμα λέγῃ τί ἀφ' αὐτοῦ, καὶ μὴ ἀπὸ τῶν Εὐαγγελίων, μὴ πιστεύσῃ· τῇ ἐμῇ διδασκαλίᾳ στοιχήσῃ. Ἀφ' αὐτοῦ οὐ λαλήσει. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου ἡ ἐπιφοίτησις ἡ γινόμενη^α δείκνυσσι τίς ἐλαβε Πνεῦμα ἅγιον, τίς οὐκ ἐλαβε· εἰ τις δευτεροῦ τὰ τοῦ Χριστοῦ, Πνεῦμα ἅγιον ἔχει. Οὐδεὶς γὰρ δύναται εἰσεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἔν Πνεύματι ἁγίῳ. Ἦιδε Μάνης, ὁ ἀληθῶς μανείς, ὁ φερωνύμως τῇ πλάνῃ τὸ ὄνομα ἔχων· καὶ λέγει· Ἐγὼ εἰμι ὁ Παράκλητος, ὃν ἐπηγγέλματο ὁ Σωτὴρ τοῖς ἀποστόλοις· ἐγὼ εἰμι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ποῦ ἠκούσας ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη δημιουργοὶ εἰσι; ποῦ εἶπεν ὁ Χριστός, ὅτι ταῦτα ἀντλούσι τὰς ψυχὰς, καὶ ἀνάγουσιν αὐτάς; ποῦ ἀνέγνωκας τούτο; Ἐκ τοῦ μὴ λέγειν τὰ γεγραμμένα, ἀλλὰ τὰ ἀφ' αὐτοῦ λαλεῖν, ὀφλόν ἐστιν ὅτι οὐκ ἔχει Πνεῦμα ἅγιον. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἁγιον ἀφ' αὐτοῦ οὐ λαλήσει, ἀλλ' ὅσα ἀκούσει, ἀναγγελεῖ ὑμῖν· ἀντὶ τοῦ. Ἀ ἐλάλησα, ταῦτα βεβαίωσαι. Καὶ ὅρα τὸ θαυμάσιόν. Ὅσοι τὸ Σωτὴρ ἔλθον ἐγένετο πλήρωμα νόμου καὶ προφητῶν, οὕτω πλήρωμα τοῦ Εὐαγγελίου τὸ [809] Πνεῦμα. Ὁ Χριστὸς ἔλθων, ἐβεβαίωσε τὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὰ ἐν τῷ νόμῳ εἰρημνὰ καὶ προφῆταις. Διὰ τούτου λέγει Παῦλος· Πλήρωμα νόμου Χριστός. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἁγιον ἔλθον ἐπλήρωσε τὰ τοῦ Εὐαγγελίου. Ὅσα ἐστὶν ἐν τῷ νόμῳ, ὁ Χριστὸς πληροῖ· ὅσα ἐστὶν ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίᾳ, τὸ Πνεῦμα πληροῖ, οὐχ ὡς ἀτελοῦς ὄντος τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ὡς ἐφάνη Χριστὸς βεβαιῶν τὰ τοῦ Πατρὸς, οὕτως ἐφάνη τὸ Πνεῦμα τὸ ἁγιον βεβαιῶν τὰ τοῦ Υἱοῦ. Πόθεν τούτο; Λέγει ὁ Σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς· Πολλὰ ἔχω λαλεῖν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ὅτι· ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἁγιον, ὀδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἀφ' αὐτοῦ οὐ λαλήσει· τὰ γὰρ ἔμὰ πληροῖ. Ἀναπληροῖ ὁ Υἱὸς τὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀφ' αὐτοῦ οὐ λαλεῖ· ἀναπληροῖ τὸ Πνεῦμα τὰ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἀφ' αὐτοῦ οὐ λαλεῖ. Ἐάν δὲ ἀκούσῃς λέγοντος, Ἀποστείλῃ ὁμῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἁγιον, μὴ κατὰ τὴν θεότητα ἐκλάβῃς· Θεὸς γὰρ οὐκ ἀποστέλλεται. Ὄνόματά ἐστι ταῦτα τὴν ἐνέργειαν σημαίνοντα, ὀνόματα κρυπτόμενα καὶ λαμπρόντα· κρυπτόμενα τῇ ἀξίᾳ, λαμπρόντα τῇ θεωρίᾳ· οἷον, πᾶς ἀποστέλλων εἰς ἐκείνους ἀποστέλλει τοὺς τόπους, ἐν οἷς μὴ παρίστανται. Ὑπόθεσις ἐμὲ εἶναι τὸν λαλοῦντα ἐν τῇ καθίσταται τούτῳ· οὐ δύναται εἰπεῖν τινι· ἔστω, ἀποστείλῃ σε ὥδε· τούτο οὐκ ἐστὶ πῦμψαι, ἀλλὰ συγκαθίσει ἡ παραστήσει. Εἰ δὲ ὁ Θεὸς πανταχοῦ· τὸν οὐρανὸν γὰρ, φησὶ, καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ· ποῦ οὖν πέμψαι ὁ πανταχοῦ ὢν; Ἐάν ἀναβῇ εἰς τὸν οὐρανόν, οὐ καὶ ἐκεῖ· ἐάν καταβῇ εἰς τὸν ὄθρον, καρεῖ· ἐάν ἀναλάβῃ τὰς πτέρυγας μου καὶ ὄρθῃ, καὶ κατασκηρῶσιν εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης· καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὀδηγήσει με. Ποῦ οὖν ὁ Θεὸς ἀποστείλει; Ἀλλ' ἄρα μὴ αὐτὸς μὲν πανταχοῦ, ὁ δὲ ἀποστέλλόμενος ὁ πανταχοῦ; Ἀποστείλει ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον. Ἀρα ὡς μὴ παρόντα ἐν τῷ κόσμῳ;

^a Reg. et Colb. ἀληθείας διὰ. Morel. ἀληθείας διὰ διὰ.

^b Colb. γινόμενη.

^c Reg. et Colb. οὐκ ἔχει πνεῦμα.

^d Reg. et Colb. οὐκ ἔχει.

Καὶ μὴν ὁ κόσμος ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Διὰ τούτου οὖν ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, ὡς πρὸ τούτου μὴ ὢν ἐν τῷ κόσμῳ; Πῶς οὖν Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς λέγει, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο; Πῶς οὖν ἀπεστάλη εἰς τὸν κόσμον; Πάλιν, εἰ ἀπεστάλη ὁ ἀποσταλὴς, καὶ ἔμεινεν ὁ ἀποσταλὴς ἄνω, καὶ ὁ ἀποσταλὴς κάτω, πῶς ἔλαγε, Καὶ ὁ πέμψας με μετ' ἐμοῦ ἔστι;

ἰα'. Παρακαλῶ, πρόσχε μετὰ ἀσφαλείας, ἀσφάλισαι τὸν λόγον. Δύναται γὰρ εἰπεῖν ὁ αἰρετικὸς, Μετ' ἐμοῦ ἐστὶ τῇ βοηθείᾳ, ὡς λέγω καὶ γὰρ, Ὁ Θεὸς μετ' ἐμοῦ ἐστὶν. Οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, ἀλλὰ εἰ; Ὁ Πατὴρ ὁ ἐν ἐμοῖ μένων. Εἰ μετ' αὐτοῦ ἦν, καὶ ἐν αὐτῷ ἔμενε, πῶς ἐκείνους ἀπέστειλεν, ἢ πῶς οὕτως ἀπεστάλη; Εἴτε γὰρ ἦλθον, οἱ δύο ἡλθον, καὶ οὐδεὶς ἀπεστάλη· πάλιν, ἀλλ' οἱ δύο ἔμειναν. Εἰ ἔμεινεν ὁ Πατὴρ ἄνω, πῶς λέγει ὁ Υἱὸς, Ὁ Πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἔστι; Εἰ ἄνω ἔμεινεν ὁ ἀποσταλὴς, πῶς μετ' αὐτοῦ ἔχει ὁ ἀποσταλὴς τὸν ἀποστέλλαντα; Ἐγὼ γὰρ, εἶπεν, ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἔστι. Πῶς οὖν ἀπεστάλη ὁ λέγων, Ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοῖ ἐστὶ; πῶς δὲ πάλιν ἀπέστειλεν; Ὅταν οὖν λέγῃ, Πέμψω ὁμῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἁγιον, τούτεστι, τὴν δωρεάν τοῦ Πνεύματος· καὶ ἵνα μάθῃτε ὅτι ἡ δωρεὰ πέμπεται, τὸ δὲ Πνεῦμα οὐκ ἀποστέλλεται, ὁ Σωτὴρ λέγει τοὺς ἀποστόλους· Μείνατε εἰς Ἱερουσαλὴμ, ὥς ἂν ἐνδύσῃτε δύναμιν ἐξ ὕψους, καὶ λήψῃτε δύναμιν ἐκαστοῦ τοῦ αἵματος Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς. Ἀλλ' ἡ δύναμις ἡ χορηγούμενη, ἄλλο τὸ Πνεῦμα τὸ χορηγούν. Πάντα γὰρ ἐνεργεῖ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διακονοῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ, καθὼς βούλεται. Σὺ μὲν οὖν οὐ δύνη δειξάιναι πέμπόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἁγιον ὑπὸ γυμνῆς τῆς θεότητος. Ἐάν δὲ σοι δεῖξω τὸν κοιτητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς ἀποστέλλόμενον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, τί ποιεῖς; Ἡ ἀρῆσαι τὸν Χριστὸν, καὶ ἀπάλειψον τὰς Γραφάς, εἰ βούλῃ ὡν τῶν Γραφῶν ὑποτάττω ταῖς Γραφαῖς. Καὶ ποῦ, φησὶν, εἰρητὰν τούτο; Ἀκούε τοῦ Θεοῦ λέγοντος διὰ τοῦ προφήτου· Ἠσαΐα τοῦ κηρύκτος τῆς εὐσεβείας· Ἀκούε μου, φησὶν, Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ, ἐν ἐγὼ καλῶ· ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ Θεὸς οὐκ ἐστὶ. Πρόσχε. [810] Λοιπὸν γὰρ ἐνταῦθα τὸ ζητούμενον. Ἀρα τίς ὁ εἰπὼν ταῦτα; ὁ Πατὴρ, ἢ ὁ Υἱός; Ὅρα πῶς ἐν μοναρχίᾳ τύπη τὴν Τριάδα κηρύττει συγκαλυμμένως. Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ Θεὸς οὐκ ἐστὶ. Τίς ὁ ταῦτα λέγων; Ὁ δημιουργός. Ἐπαγε γὰρ· Ἐγὼ τῇ χειρὶ μου ἐθεμελίωσα τὴν γῆν· βλέπε πῶς ὁ δημιουργὸς λαλεῖ· Καὶ τὸ Πνεῦμά μου ὀστερῶσε τὸν οὐρανόν. Ἐγὼ πᾶσι τοῖς ἀστροῖς ἐτετεύλαμην· ἐγὼ ἤσκησα μετὰ δικαιοσύνης βασιλεῖα, καὶ πᾶσι αἱ ὁδοὶ μου εὐθεῖαι. Εἰπὼν αὐτὸν δημιουργὸν καὶ ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, λέγει λοιπὸν ταῦτα· Οὐκ ἀπ' ἀρχῆς ἐν κυρτῇ ἐλάλησα ὁμῖν ταῦτα, οὐδὲ ἐν τόσῳ σκοτεινῷ· εἰπὼν, ὅτι Ἐθεμελίωσα τὴν γῆν, καὶ ἐποίησα τὸν οὐρανόν· ὅτε ἐγένοντο, ἐκεῖ ἤμην· Καὶ νῦν Κύριος ἀπέστειλέ με καὶ τὸ Πνεῦμά αὐτοῦ. Σὺ τὸν ποιήσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τὸν εἰπόντα τοῖς ἀστροῖς, Κύριος ἀπέστειλέ με καὶ τὸ Πνεῦμά αὐτοῦ, ἐγέννησας κατὰ τὴν θεότητα, ἀπέστειλε κατὰ τὴν σάρκα. Ὁ ποιητὴς οὐρανοῦ λέγει· Κύριος ἀπέστειλέ με καὶ τὸ Πνεῦμά αὐτοῦ. Τὴν ἀποστολὴν ὁ αἰρετικὸς τοῦ Πνεύματος εἰς ὅριον λαμβάνει. Ἀπέστειλεν ὁ Πατὴρ, οὐ μεταστάς, οὐ μεταστήσας· ἀπέστειλεν ὁ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα, οὐ διαρῶν, οὐ διαρῆδεις. Διὰ τούτου ἡ Γραφή, Ὁ Θεός, φησὶν, ἐξέχευ τὸ Πνεῦμα· αὐτοῦ, ἵησυν τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Θεότης οὐκ ἐκχεῖται, ἀλλ' ἡ δωρεὰ. Διὰ τούτου, ἵνα δευχθῇ ὅτι τὸ ἐκχυνόμενον ὁ Πνεῦμα ἅγιον, ἀλλὰ Πνεύματος θείου χάρις, λέγει αὐτοῦ τὸν Χριστόν· Ἐξέχευ χάρις ἐν χεῖρεσί σου. Χάρις ἐκχεῖται, οὐκ ὁ δωρούμενος τὴν χάριν. Εἰ οὖν ὁμοτιμία κηρύσσεται, καὶ τὸ Ἄφ' αὐτοῦ αἰσφαρηνίσται, καὶ τὸ Ἄπὸ τοῦ ἐμοῦ λήθηται, ὡς ἀπὸ δεξιμένης ἡρμηνεύεται, μὴ ἐχέτωσαν χωρὶν ἡ παρελθόντων ἀσέβειαι· οἱ αἰρετικοὶ. Τίμησον τὸ Πνεῦμα τὸ ἁγιον ὁ ἐλαβε. Εἶπον πολλάκις, ὅτι ἀντίθιστον ἔλεγε. Ἐλαβε Χριστὸς· παρὰ σοῦ τὸ πλάσμα τὸ σὺν, ἐκεῖ σοι αὐτὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ.

* Reg. et Colb. ἐτίχευ τὴν δωρεάν.

Jesu Christi, solem et lunam opifices esse (a)? ubi dixit Christus, quod hæc hauriant animas, et reducant eas? ubi legisti hæc? Ex eo quod non dicat ea quæ scripta sunt, sed a seipso loquatur, manifestum est eum non habere Spiritum sanctum. *A seipso non loquitur, sed quæcumque audierit, annuntiabit vobis* (Joan. 16. 13): hoc est, quæ dixi confirmabit. Et vide miraculum. Quemadmodum Salvator venit, et factus est plenitudo legis prophetarum: ita plenitudo Evangelii est Spiritus sanctus. Christus venit et implevit quæ a Patre in lege et prophetis sunt dicta: ideo dicit Paulus: Plenitudo legis Christus (Rom. 10. 4). Spiritus sanctus venit, et implevit evangelica. Quæcumque sunt in lege, Christus implet: quæcumque sunt in doctrina Christi, Spiritus implet, non quod imperfectus sit Pater, sed ut apparuit Christus confirmans quæ sunt Patris, sic apparuit Spiritus sanctus confirmans ea quæ sunt Filii. Unde hoc? Dicit Salvator discipulis: *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo: quando autem venerit Spiritus sanctus, inducet vos in omnem veritatem, quia a seipso non loquitur* (Joan. 16. 12. 13): nam mea implet. Filius implet ea quæ sunt Patris, et a seipso non loquitur: Spiritus sanctus implet quæ sunt Filii, et a seipso non loquitur. Si autem audieris dicentem, Mittam vobis Spiritum sanctum, non secundum deitatem accipias: Deus enim non mittitur. Nomina sunt hæc operationem significantia, nomina occulta simul et lucida: occulta si dignitatem spectes; lucida si contemplationem: certe quisquis mittit, in alia mittit loca, in quibus non est. Finge me aliquem alloqui in hac sede: non possum dicere cuiquam, Veni, mittam te huc: hoc non est mittere, sed collocare vel accersere. Quod si Deus ubique est; Cælum enim, inquit, et terram ego impleo (Jer. 23. 24): quoniam igitur mittit, qui ubique est? Si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, ades; si supero pennas meas diluculo, et habitabero in extremis maris: ele-nim illic manus tua deducet me (Psal. 138. 8.—10). Quorsum igitur Deus mittit? An forte quod ipse quidem ubique, is autem qui mittitur, non ubique? *Misit Deus Filium suum in mundum* (Joan. 3. 17). Num ut non præsentem in mundo? At mundus ex Filio est. Propterea venit in mundum, quia antea non fuerat in mundo? Quomodo igitur Joannes evangelista dicit: *Omnia per ipsum facta sunt: in mundo erat, et mundus per ipsum factus est* (Joan. 1. 3)? Quomodo igitur in mundum missus est? Rursus si missus est qui missus, et mansit supra is qui misit, et qui missus est infra, quomodo dicebat, *Et qui misit me, mecum est* (Joan. 8. 29)?

11. Obsecro, diligenter attendas, sermonem in tuto colloca. Potest enim dicere hæreticus: Mecum est,

(a) Manes dicebat solem et lunam opifices esse. Ubinam dixerint aut Manichæus aut Manichæi solem et lunam esse opifices, nondum mihi compertum est. Verum Manichæos qui late per orbem grassati sunt, et in varias abiit sectas, diversa admodum et parum consona tradidisse certum est. Vide Manichæorum historiam, quam ex Amplioclitis Photii edidimus in Bibliotheca Coislin. p. 330. Quod mox hic dicitur solem et lunam haurire animas et reducere, cum Epiphanio consentit, qui dicit Hæresi 66, secundum Manichæorum sententiam, Christum, qui apparenter tantum venit, machinam struxisse duodecim cados habentem, quæ a sphaera quadam circumacta mortuorum animas sursum trahit, quas luminare nagnum radiis exceptas purgat, lunæque tradit, et sic lunæ discum impleri: hæc quippe duo luminaria naviga et pontones esse dicit. Cui simile quiddam dicitur ab Augustino de Hæresibus ad Quodvultdeum cap. 46.

mihi est auxilio, sicut et ego dico, Deus mecum est. Non dixit simpliciter: sed quid? *Pater in me manens* (Joan. 14. 10). Si cum ipso erat, et in ipso mansit, quomodo ille misit, vel quomodo hic missus est? Si enim venerunt, duo venerunt, et nullus missus est: aut rursus, duo manserunt. Si mansit Pater supra, quomodo dicit Filius: Pater mecum est? Si supra mansit qui misit, quomodo secum habet is qui missus est eum qui mittit? *Ego enim, dixit, in Patre, et Pater mecum est* (Joan. 10. 38). Quomodo igitur missus est, qui dicit: *Pater in me est*? Et quomodo iterum misit? Igitur cum dicit, *Mitto vobis Spiritum sanctum*, donum dicit sancti Spiritus. Et ut discatis donum mitti, Spiritum autem non mitti, Salvator dicit apostolis: *Manete in Jerusalem, donec induamini virtute ex alto, et accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos* (Luc. 24. 49). Alia est virtus quæ conceditur, et alius est Spiritus qui concedit. *Omnia enim operatur unus et idem Spiritus, dividens singulis prout vult* (1. Cor. 12. 11). Igitur tu non potes ostendere mitti Spiritum sanctum a pura deitate. Sin autem ostendam tibi factorem cæli et terræ mitti a Spiritu sancto, quid facies? Vel nega Christum, et dele Scripturas, vel servus Scripturarum Scriptoris obsequere. Et ubi, inquit, dictum est hoc? Audi Deum dicentem per prophetam Hiesaiam, præconem pietatis: *Audi me, ait, Jacob et Israel, quem ego voco: ego Deus primus, et ego post hæc, et præter me Deus non est* (Isai. 48. 12). Attende, quæso. Restat enim hic quod quærat. Quis igitur dicit hæc? Pater an Filius? Vide quomodo in figura monarchiæ Trinitatem recte prædicet. *Ego Deus primus, et ego post hæc, et præter me non est Deus* (Ibid. et 44. 6). Quis est qui hæc dicit? Mundi conditor: Subdit enim, *Ego mea manu fundavi terram*: vide quomodo opifex loquitur: *Et Spiritus meus firmavit cælum. Ego omnibus stellis mandavi, ego excitavi cum iustitia regem, et omnes viæ meæ rectæ* (Is. 48. 13. et 45. 12. 13). Dicens seipsum opificem et factorem cæli ac terræ, hæc adjicit postea: *Non ab initio in occulto loquutus sum vobis hæc, neque in loco tenebroso* (Ib. 48. 16). Dixit, *Fundavi terram, et feci cælum*: quando facta sunt, illic aderam: *Et nunc Dominus misit me et Spiritus ejus* (Ibid.). Te, qui fecisti cælum et terram, qui dixisti astris, *Dominus misit me et Spiritus ejus*, genuit secundum deitatem, misit secundum carnem. Opifex cæli et terræ dicit: *Dominus misit me et Spiritus ejus*. Missionem Spiritus hæretici in contumeliam capiunt. Misit Pater qui non migrat, nec transfert eum loco: misit Filius Spiritum, non dividens nec divisus. Et idcirco Scriptura dicit: *Deus effudit Spiritum suum*¹, hoc est, donum Spiritus sancti (Joel. 2. 28). Divinitas non effusa est, sed donum: propterea ut demonstraretur, hoc quod effunditur, non esse Spiritum sanctum, sed Spiritus Dei gratiam, dicit David Christo: *Diffusa est gratia in labiis tuis* (Psal. 44. 3). Gratia effunditur, non is qui donat gratiam. Si igitur æqualis honor prædicatur, et si illud, *A seipso*, explicatum est, necnon illud, *De meo accipiet*, quasi a fonte interpretari quis potest; ne habeant hæretici locum vel subterfugium impietatis. Venerare Spiritum sanctum, quem accepisti. Dixi sæpe te retributionem accepisse. Assumpsit a te Christus signum tuum, dedit tibi ipse Spiritum suum.

¹ Reg. et Colb., *effudit donum suum*. Ille autem locus, ut in textu jacet, nusquam, ni fallor, ipsis verbis habetur in LXX. Sed in Joel. 2, 28, et in Zachar. 12, 1, similia habentur.

MONITUM

In hanc homiliam hæc notat Savilius p. 759 : « Hanc homiliam, editam Romæ anno 1584, castigavimus ex Manuscripto ex Bibliotheca Regia Lutetiæ, adhibitis etiam Florentis Christiani conjecturis : ac primum sublato titulo Romani Codicis, quem rectissime damnat Florens, cum de Acacio nullum in hoc toto sermone verbum, substituimus alium ex Regio commodiorem. Florens pro Ἀκάκιον ex ingenio ἄνακτον [substituit], ut de Christo intelligatur. » His consona dicit Fronto Duxæus in Notis : « In Editione Romana, inquit, anni 1581, huic sermone præfixus erat titulus, εἰς τὸν ἄγιον Ἀκάκιον ποιμένα, καὶ εἰς τὸν ποιῶντα, *De sancto Acacio pastores et de ove* : sed castigavit ex Ms. Regio Editio Savillii Græcum textum, et hunc titulum substituit, quem exhibuimus : quandoquidem neque in toto orationis decursu mentio ulla sit Acacii. Fuit hoc nomine Cæsareæ Palæstinæ episcopus quidam, qui synodo Seleuciensi interfuit, ut ex Tripartita Historia constat lib. 5, c. 34. Alius Berææ fuit episcopus temporibus Gratiani Imperatoris ex ejusdem Historiæ lib. ix, cap. 3. Forte scriptum hic fuit, εἰς ἄνακτον ποιμένα, *De innocente pastore*. »

Utrum autem hæc lectio, εἰς τὸν ἄγιον Ἀκάκιον, *In sanctum Acacium*, ex librarijrum vitio manarit : ut, uno vero ex ejuspiam Græculi ausu inducta fuerit, non ita facile est statuere. Certo ita titulus habet, non in Romano Codice tantum, sed etiam in Regio, cujus lectiones in imis paginis posuimus. Et observemus velim, etai initio memoria martyrum in plurali celebrari dicatur, in fine tamen homiliæ [811] unum

IN MEMORIAM MARTYRUM,

ET QUOD CHRISTUS SIT PASTOR ET OVIS : NECNON DE VELO ET PROPITIATORIO (a).

1. *Martyres cum Christo comparati ; Filius cum Patre cooperatur.* — Rursus martyrum memoria, rursus piorum festi dies, rursus angelorum argumentum, rursus Ecclesiæ celebritas. Memoria est eorum qui martyrium sunt perpassi : honor autem martyrum, gloria est ejus pro quo martyrium subierunt. Honorantur martyres pro Christo passi ; adoratur Christus, qui pro omnibus passus est. Illi quidem per supplicium ex humili gradu sese in sublimem exerunt : Servator autem a sublimitate divinitatis, ad humilitatem humane nature descendit, non egressus quidem a dignitate, sed ut œconomiam suam operaretur. Audivimus enim eum dicentem : *Ego sum pastor bonus, qui posuit animam suam pro ovibus* (Joan. 10. 11) ; qua ille oratione et benignitatem suam ostendit, et potentiam prædicavit. Nam quod pro ovibus patitur, id benignitatis ; quod vero animam suam ipse ponat, id potestatis est : non enim vim patitur, sed œconomiam operatur. Etsi namque dicat apostolus Patrem illum tradidisse pro nobis (Rom. 8. 32), non necessitate Filium subisse supplicium arguit, sed voluntatem Filii cum paterna concurrisse ostendit. Tradit autem seipsum Filius, non necessitate serviens, sed cum Patris sententia cooperans. Aliud enim est servilem in modum ministrare, aliud divino more ¹ cooperari. Cooperatur enim cum Patre Unigenitus, etiam si id nolint hæretici, qui propria nequitia indivisibilem naturam dividunt, qui Patrem creatorem, Filium subministrum, Spiritum sanctum item ministrum prædicant ; qui nec Pauli voces reverentur, qui ministros prædicationis non subministros vocavit, sed cooperatores Dei, cum dixit, *Dei sumus cooperatores* (1. Cor. 3. 9). Paulusne cooperatur, Filius vero subminister ? Ne quæras igitur quid Christus dixerit per Hesiām, sed quid per seipsum. Propter seipsum siquidem pastor est, propter te ovis ; hæc quippe dux lectiones hodie concurrerunt. Hesiās certe de ipso lectionem suppeditabat eunuchus, *Quasi ovis ad occisionem ductus est*

(Isai. 53. 7. Act. 8. 32) : Servator autem, *Ego sum pastor bonus* (Joan. 10. 11). Tu mihi igitur discrimen ovem inter et pastorem ostende ; in quonam ovis, in quonam pastor sit. Nisi enim nominum differentiam noveris, unde cognoscas excellentiæ dignitatem ? Palam sane est ovem esse ob supplicii œconomiam¹, pastorem vero ob potentiam benignitatis. Neque enim erubescit Deus appellari pastor. Oportebat quidem nos ipsum Deum ac Regem agnoscere : sed quia Deum ut homines ratione præditi non novimus, vult ille nos, ut oves irrationabiles, saltem agnoscere pastorem. Si enim Servator, cum in mundum venit, te hominem rationabilem reperisset, ut Deus tibi necessario apparuisset : sed quia te hominem non invenit, tamquam ovem a priscis usque temporibus errantem, et per prophetas Dominum invocantem : *Erravi sicut ovis, quem perit, quære servum tuum* (Psal. 118. 176) : ideo regiam occultat dignitatem, et pastoris curam profert. Quocirca a principio statuit in præsepi corpus suum collocari : matremque et œconomix ministrum Joseph in angustias deducit : neque enim illum dixerim vel patrem Serratoria, vel Marie virum, sed socium et mediatorem mysterii. Siquidem sponsus erat virginis, non maritus ejus ; sed maritus quidem nomine, re minister œconomix. Hic itaque in angustum deducitur cum Maria in Bethlehem : ita ut propter diversarii angustias infantem in præsepio locari necesse fuerit. Dei autem opus erant angustiae illæ, ut ex necessitate in illum deponeretur locum benignus ille ; deponeretur, inquam, propter carnalem œconomiam. Cur hoc ita dispensat ? Quia præsepe est brutorum mensa ; humanitas vero in brutorum naturam degeneravit (*Homo enim, cum in honore esset, non intellexit ; comparatus est jumentis insipientibus, et similibus factus est illis*) (Psal. 48. 13) : carlestem cibum in brutorum mensa apponit, ut qui animo bruti essent, in præsepi, quasi in propria sibi mensa, non ultra brutorum scenum inveniunt ; sed eum qui dixit, *Ego sum panis, qui de celo descendit, et qui dat vitam mundo* (Joan. 6. 55. 41). Ovis igitur propter œconomiam, Deus vero propter gloriam suam. Ponit igitur ani-

¹ Reg., ut Deum decet.

(a) Collata cum Ms. Regio 1476, in quo titulus sic habet : *in sanctum Acacium pastorem, et in ovem, et in velum, et in propitiatorium.*

¹ Florens Christianus mavult, ob passionis Dei œconomiam.

IN HOMILIAM DE CHRISTO PASTORE ET OVE.

tantum martyrem commemorari. Ταῦτα, ἀδελφοί, ἡγείσθε μὴ παρ' ἡμῶν εἰρησθαι, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ἁγίου μάρτυρος: *Hæc putate, fratres, non a nobis dici, sed a sancto martyre.* Nescio utrum hic martyr sit Acacius in titulo positus. Acacii plures martyres in Martyrologio Romano commemorantur. Nollem tamen affirmare hunc Acacium data opera in titulo fuisse positum ab eo qui hanc concionem Chrysostomi nomine publicavit: huic enim opinioni officeret ipsa tituli ratio. Hæc namque sic posita, eis τὸν ἅγιον Ἀκάκιον ποιμένα, καὶ εἰς τὸ πρόβατον, *In sanctum Acacium pastorem, et in ovem,* non quadrant: homilia quippe, maxime initio, de Christo pastore et ove agit: quamobrem ut staret hic titulus, ita concinnatus esse deberet, eis τὸν ἅγιον Ἀκάκιον, καὶ εἰς Χριστὸν ποιμένα καὶ τὸ πρόβατον: *In sanctum Acacium, et in Christum pastorem et ovem.* Hæc omnia dubitando et ex conjectura dicta sunt: interimque donec quid certius emergat, titulum a Savilio et a Frontone Duceo editum et approbatum homiliæ præfigimus.

Savilius hanc concionem inter ἀμφιβαλλόμενα posuit, Frontone Duceus in spuris locavit et jure quidem: nihil enim hic Chrysostomo dignum. Omnia Græculum sapiunt qui S. illum doctorem ementitur, cujus generis multi fuerunt.

Interpretationem Latinam Joannis Jacobi Beureri, usque minus bene concinnatam, rejecimus, novamque paravimus.

[811] ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ.

Καὶ οὕτως ποιμὴν καὶ πρόβατον ὁ Χριστὸς ἐρομάζεται, καὶ εἰς τὸ καταπέτρυμα, καὶ εἰς τὸ λαοστήριον.

α. Πάλιν μαρτύρων μνήμη, πάλιν εὐσεβῶν ἑορταί, πάλιν ἀγγέλων ὑπόθεσις, πάλιν Ἐκκλησίας πανήγυρις. Ἡ μνήμη τῶν μαρτυρησάντων, τιμὴ δὲ μαρτύρων ἡ δόξα τοῦ μαρτυρηθέντος. Τιμῶνται μάρτυρες ὑπὲρ Χριστοῦ παθόντες, προσκυνεῖται δὲ Χριστὸς ὑπὲρ πάντων παθών. Οἱ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πάθους αὐτοῦ ἀπὸ ταπεινώσεως εἰς ὕψος ἀνήγαγον· ὁ δὲ Σωτὴρ ἂν ἀπὸ ὕψους τῆς θεότητος εἰς ταπεινώσειν ἀνθρωπότητος ἐβήλυσεν, οὗ τῆς ἀξίας ἐξερχόμενος, τὴν δὲ οἰκονομίαν πραγματευόμενος. Ἰκνούσαμεν γὰρ αὐτοῦ λόγοντες· Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων· καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἰδεῖτε τοῦτο εἰρηκώς, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἐκτρεψέ. Τὸ μὲν γὰρ παθεῖν ὑπὲρ τῶν προβάτων, φιλανθρωπίας· τὸ δὲ ἀπ' αὐτοῦ δεῖναι τὴν ψυχὴν, ἐξουσίας· οὗ γὰρ βίαν ὑφίσταται, ἀλλ' οἰκονομίαν ἐργάζεται. Κἀν λέγῃ ὁ Ἀπόστολος, ὅτι ὁ Πατὴρ παρέδωκεν αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, οὐκ ἡγιασμένον εἰσαγείναι τοῦ Υἱοῦ τὸ πάθος, ἀλλὰ σύνδρομον τῷ Πατρὶ τὸ Υἱοῦ θέλημα. Παραδίδοι· ὁ δὲ αὐτὸν ὁ Υἱός, οὐκ ἀνάγκη δουλεύειν, ἀλλὰ γνώμῃ Πατρὸς συνεργῶν. Ἄλλο γὰρ ὑπουργήσαι δουλοπρεπῶς, ἑτέρον δὲ συνεργήσαι θεϊκῶς. Συνεργός γὰρ τοῦ Πατρὸς· ὁ Μονογενὴς, κἀν μὴ θέλωσιν αἰρετικῶν παῖδες, οἱ τῇ ἰδίᾳ κακίᾳ τὴν ἀμνηστὴν φύσιν τέμνοντες, οἱ τὸν μὲν Πατέρα δημιουργόν, τὸν δὲ Υἱὸν ὑπουργόν, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λειτουργὸν κηρύττοντες· οἱ οὐκ ἀλογίζονται οὐδὲ τὰς τοῦ Παύλου φωνάς, ὅς τοὺς ὑπηρέτας τοῦ κηρύγματος οὐκ ὑπουργοὺς ἐκάλεσεν, ἀλλὰ συνεργοὺς Θεοῦ, εἰρηκώς· Θεοῦ ἔσμεν συνεργοί· Παῦλος συνεργός, καὶ ὁ Υἱὸς ὑπουργός· Μη οὖν ζητεῖ τί εἰρηκε Χριστὸς διὰ ἡσυχίας, ἀλλὰ τί δι' αὐτοῦ. Δι' αὐτὸν μὲν γὰρ ποιμὴν ἐστίν, διὰ δὲ σὲ πρόβατον· τὰ γὰρ οὗτα πάντα συνδρομον σήμερον ἀναγκάσματα. Ἡσυχία γὰρ περὶ αὐτοῦ τῷ εὐνοῦχῳ ὑπανέβηντο· ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῇ ἤχθη· ὁ δὲ Σωτὴρ, Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. Δειδόν

μοι τοίνυν τὴν διαφορὰν προβάτων πρὸς ποιμένα, ἐν τίνι πρόβατον, ἐν τίνι ποιμὴν. Ἐάν γὰρ μὴ εἶδῃς τῶν ὀνομάτων· τὴν διαφορὰν, πόθεν γνωρίσεις τὴν ἀξίαν; Ἄλλον μὲν ὅτι ὡς πρόβατον, διὰ τὸ πάθος τῆς οἰκονομίας, ὡς ποιμὴν δὲ, διὰ τὴν ἐξουσίαν τῆς φιλανθρωπίας. Οὐ γὰρ ἐπισχύνεται Θεὸς ὡς καλεῖσθαι ποιμὴν. Ἐχρῆν μὲν γὰρ ἡμᾶς Θεὸν αὐτὸν γινώσκον καὶ βασιλέα· ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς ἄνθρωποι λογικοὶ Θεὸν οὐκ ἐπὶγνωμεν, βούλεται ἡμᾶς, κἀν ὡς πρόβατα ἄλογα, τὸν ποιμένα γνωρίσαι. Εἰ γὰρ ἴδῃς ὁ Σωτὴρ εἰς τὸν κόσμον εὐρὲς σε ἄνθρωπον λογικόν, ἀναγκάσει σοι ὡς Θεὸς ἐπικραίνετο· ἀλλ' ἐπειδὴ ἄνθρωπον μὲν οὐκ εὐρεν, ὡς πρόβατον δὲ πλανώμενον ἐξ ἀρχαίων χρόνων, καὶ παρακαλῶντα διὰ τὸν προφητὴν τὸν δεσπότην· Ἐκλινήθην ὡς πρόβατον ἀπολωλός, ζήτησον τὸν θούλιόν σου· διὰ χρύπτει τὴν βασιλίαν ἀξίαν, καὶ προφέρει τὴν ποιμαντικὴν ἐπιδομίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπ' ἀρχῆς οἰκονομῶ ἐν φάτῃ τεθῆναι τὸ σῶμα τὸ αὐτοῦ, καὶ συνάγει εἰς ἀνάγκην τὴν μητέρα, καὶ τὸν τῆς οἰκονομίας ὑπηρέτην Ἰωσήφ· [812] οὐ γὰρ εἶποιμι πατέρα ἱκεῖνον τοῦ Σωτῆρος, οὐδὲ ἄνδρα Μαρίας, ἀλλὰ κοινὸν καὶ μεσίτην τοῦ μυστηρίου. Μνηστὴρ γὰρ ἦν τῆς παρθένου, καὶ οὐκ ἀνὴρ, ἀλλ' ἀνὴρ μὲν τῇ προσηγορίᾳ, ὑπηρέτης δὲ τῆς οἰκονομίας. Στενοῦσαι οὖν οὗτος μετὰ Μαρίας ἐν Βηθλεὲμ, ὥστε διὰ τὸ στενὸν τοῦ καταλύματος ἀναγκασθῆναι τὸ βρέφος ἐν φάτῃ τεθῆναι. Θεοῦ δὲ ἦν ἔργον ἡ στένωσις, ἐν' ἐξ ἀνάγκης εἰς ἱκεῖνον τὸ χωρίον ἀποταθῇ ὁ φιλόανθρωπος, ἀποταθῇ δὲ, ψῆμ, διὰ τὴν ἑσπερὸν οἰκονομίαν. Διὰ τί δὲ τοῦτο οἰκονομῶ; Ἐπειδὴ ἡ φάτῃ ἀλόγων ἐστὶ τραπέζα, ἡ δὲ ἀνθρωπότης εἰς ἀλογίαν ἐτάπη ('Ανθρωπος γὰρ ἐν τιμῇ ὢν, οὐ συνήκει παραστειλῆσθαι τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὁμοιωθῆναι αὐτοῖς), τίθηται τὴν τροφὴν τὴν οὐράνιον τῇ τραπέζῃ τῶν κτηνῶν, ἵνα οἱ κτηνώδεις τὴν ψυχὴν, προσελθόντες, ὡς οἰκεῖ τραπέζῃ, τῇ φάτῃ, εὐροῖσι μὲντι κτηνώδῃ χόρτον, ἀλλὰ τὸν φάσκοντα· Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς, καὶ ὡς ἡ διδοὺς τὸν κόσμον, Πρόβατον μὲν οὖν διὰ τὴν οἰκονομίαν, Θεὸς δὲ διὰ τὴν αὐτοῦ δόξαν. Τίθηται οὖν τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων, οὐκ ἀνάγκην ὑπομένων, ὡς

^a In ms. Regio 1476 titulus sic habet: Εἰς τὸν ἅγιον Ἀκάκιον τὸν ποιμένα, καὶ εἰς τὸ πρόβατον, καὶ εἰς τὸ καταπέτρυμα, καὶ εἰς τὸ λαοστήριον. Vide Monumentum.

^b R. g. ὁ δὲ Χριστός.

^c Reg. τὸ τοῦ Υἱοῦ πνεῦμα, παραδίδοι, perperam. Infra ἰδὲν συνεργήσαι θεοπρεπῶς.

^d Reg. τὰς Παύλου φωνάς.

^e Sic Reg. Morel. vero ὑπερανέβηντο.

^f Reg. μὴ δῶς τὸν ὄνομα. Infra Florens Christianus avult διὰ Θεοῦ πάθος τὴν οἰκονομίαν.

ἐφ' ἣν εἶπὼν, ἀλλὰ πραγματεῖαν ἀναδεχόμενος. Πάντα γὰρ ὅσα ἐν τῇ παλαιᾷ λατρείᾳ γεγένηται, εἰς τὸν Σωτῆρα τὴν ἀνακεφαλαιώσιν φέροι, εἴτε προφητεία, εἴτε ἱερουργία, εἴτε βασιλεία, εἴτε ναὸς, εἴτε θυσιαστήριον, εἴτε καταπέτασμα, εἴτε κιβωτός, εἴτε Πλαστήριον, εἴτε μάννα, εἴτε ῥάβδος, εἴτε στάμνος, εἴτε τι ἄλλο*, πάντα εἰς αὐτὸν τὴν ἀναφορὰν ἔχει.

Συνεχῶς γὰρ ὁ Θεὸς Ἰουδαίων παισὶν ἀπ' ἀρχῆς τὴν τῶν θυσιῶν λειτουργίαν, οὐκ ἀναπαύσας ταῖς θυσίαις, ἀλλὰ βουλόμενος αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀποσπάσαι. Καὶ ἐξ ἐκείνου ἡνιοχῆσας αὐτοὺς πρὸς τὸ βούλεται, περιτίθεισιν αὐτοῖς ὁ μὴ βούληται. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ οὐδέποτε ἔχωρε Ἰουδαίων διάνοια δέξασθαι πνευματικὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τῇ τῶν ἐθνῶν συνθηκῇ δεδούλωτο, καὶ περὶ βωμῶν ἐκεχρήνευεν καὶ θυσίας, λαβὼν ὁ Θεὸς τὰς εἰδωλικὰς ἑορτάς μεταβάλλει τῷ ρυθμῷ τῆς εὐσεβείας, καὶ ἀνέχεται ὅτι μὴ βούληται. Καὶ ὡς περὶ πατὴρ ἀγαθός, ἐκπιδὼν ἴσθ' τὸν ἐκ αὐτοῦ παῖδα περιπαίγναι ὡς ἱγόντα, τῆς μὲν ἀγορᾶς αὐτὸν ἀφίλει, κατὰ δὲ τὸν οἶκον ἐπιτρέπει πάντα ποιεῖν ὡς βούλεται, καὶ τὴν εὐσηχησμένην αὐτῷ φυλάττειν, καὶ τὴν ἀναίδειαν τῆς παιδείας ἀνασκευάζων. ὅτε καὶ ὁ Θεὸς βουλόμενος αὐτοὺς τῇ φαινομένη ταύτῃ πανηγύρει τῶν ἑορτῶν εἰς εὐσέβειαν μεταρρυθμίσει, συνεχώρει καὶ θυσίας, δίδωσι καὶ θυσιαστήριον, καὶ πρόβατα θύεσθαι κελεύει, καὶ αἶγα καὶ βοῦν, καὶ πάντα ποιεῖν ὅσα ἐκεῖνοις ἔεπεκεν. Οὐ γὰρ θεὸν ἀνέπαυσεν.

¶ Οἱ δὲ ταῦτα οἰκονομικῶς ἐγένετο, ἄκουε πῶς ὁ διὰ Μωυσέως ἐπιτρέψας τὰς θυσίας, καὶ προστάξας διαφόρους γίνεσθαι θυσιῶν ἰδέας, διὰ τῶν προφητῶν ἀνατρέπει τὰ κατὰ συγχώρησιν γινόμενα, δεικνύς ὅτι ὡς νηπιὸς γάλα συνεχώρησεν, οὐ τροφὴν ἔδωκε· καὶ φησὶ διὰ τοῦ Δαυὶδ· Ἀκούσας, λαὸς μου, λαλήσω σοι, [813] Ἰσραὴλ, καὶ διαμαρτύρομαι σοι, ὅτι ὁ Θεός, ὁ Θεός σου ἐμὴ ἐστίν. Οὐκ ἐπὶ ταῖς θυσίαις σου ἐλέησέν σε, τὰ δὲ ὀλοκαυτώματά σου ἐνώπιόν μου ἐστὶ διὰ παντός. Οὐδέ ἐξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χίμαρους. Καὶ ἵνα μὴ τὴν νομίση, ὅτι ἀποστρεφόμενος οὐ δέχεται*, ἐρμηνεύει τὸν τρόπον, ὅτι δι' ἀναιδέτην τούτων, οὐ διὰ τῆς τούτων προσφοράς, καὶ ἡ ἐπάγει· Μὴ φάγομαι κρέα ταύρων, καὶ αἷμα τράγων αἰομαι· ὅσους τῷ θεῷ θυσίας ἀνέσχεως, καὶ ἀπόδος τῷ Ὑψίστῳ τὰς εὐχὰς σου· δεικνύς ὅτι οὐκ ἀποστρεφόμενος ἀποστέλλεται, ἀλλ' εἰς τὴν κρείττονα αὐτοὺς καὶ νεώτερον θυσίαν προσκαλεῖται. Συνεχώρησε μὲν οὐν ἀπ' ἀρχῆς τὰς θυσίας, οὐκ οὐτὰς ἀρεσκόμενος, ἀλλὰ τοὺς οὕτως ἡργμένους μεταρρυθμίζων εἰς εὐσέβειαν. Ἐνδίδους δὲ τῇ προθέσει τῇ Ἰουδαίᾳ, ὡς σαρὰ καὶ μέγας, ἐν αὐτῇ τῇ συγχώρησι τῶν θυσιῶν προκατασκευάζει εἰκόνα τῶν μελλόντων, ἵνα καὶ ἡ θυσία δι' αὐτὴν ἀχρηστός ᾖ, διὰ τὴν εἰκόνα χρησμός εὐσεβῆ. Πρόσχε ἀκριβὲς* λεπτόν γὰρ τὸ νόημα. Αἱ μὲν οὖν θυσίαι οὐκ ἦσαν ἀρεσταὶ τῷ θεῷ, οὐδὲ κατὰ γνώμην γινόμεναι, ἀλλὰ κατὰ συγχώρησιν· καὶ γινόμεναις ἐπέθηκε ὁ τύπος κατ' εἰκόνα τῆς μελλούσης οἰκονομίας τοῦ Χριστοῦ, ἵνα καὶ μὴ δι' αὐτὰς ὡς ἰν δακταλ, καὶ γοῦν διὰ τὴν εἰκόνα ὡς ἐμπρόσδεκτοι. Καὶ τίθησι διὰ πάντων εἰκόνα Χριστοῦ, καὶ σκιαγραφεῖ τὰ μελλόντα. Κἀν πρόδατον ἢ θυόμενον, εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος· καὶ βοῦς, εἰκὼν τοῦ Κυρίου· καὶ μόσχος, καὶ δάμαλις, καὶ ἄλλο τι τῶν προσφερόμενων, καὶ περισσότερα καὶ τρυγῶν, πάντα εἰς τὸν Σωτῆρα τὴν ἀναφορὰν εἶχε. Διὰ τοῦτο καὶ ναὸς, ἵνα ἡ εἰκὼν προκατασκευασθῇ τοῦ Κυριακοῦ ναοῦ· διὰ τοῦτο πρόδατον, διὰ τοῦτο ἱερεὺς, διὰ τοῦτο

καταπέτασμα. Καὶ ἵνα μὴ κατὰ μέρος πλατύνω τὸν λόγον, δέξω τῶν εἰρημένων ἐρμηνείαν τὸν Παῦλον, μὴ συγχωροῦντά σε μηδὲν ἔξω Χριστοῦ νοῆσαι, ἀλλὰ πάντα εἰς Χριστὸν ἀναλαμβάνοντα. Τί γάρ; Ὁ αὐτὸς πρὸς Ἑβραίους· βουλόμενος ἐκθέσθαι τῶν μυστηρίων τὰς διαφορὰς, εἰ ἐβούλετο ἡ τράπεζα, εἰ ἐβούλετο τὸ θυσιαστήριον, εἰ ἐβούλετο τὸ καταπέτασμα, εἰ ὁ ναὸς, εἰ ὁ ἱερεὺς, ἐν κεφαλῇ εἰς Χριστὸν τὰ πάντα ἀναφέρει, καὶ δεικνύσι σκηνὴν εἶναι δι' οὗ τὸν πάντα βλῶν· ἀλλὰ τὴν πρώτην σκηνὴν τύπον τῆς Ἀρχαίας Διαθήκης, τὰ δὲ ἅγια τῶν ἁγίων τύπον τῆς Νέας Διαθήκης. Πρόσχε ἀκριβὲς, παρακαλῶ. Ἦν μὲν γὰρ ὁ ναὸς εἰς δι' οὗ, εἰς ἄλλα δὲ καὶ ἄλλα ἐμμερίστο· εἰς τὸ ἅγιον, καὶ εἰς τὸ ἄγιον τῶν ἁγίων ἰ. Τύπος ὁ ναὸς τοῦ Κυριακοῦ σώματος· καὶ ἄκουε τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ἀύσατε τὸν ναὸν τούτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερὺ αὐτόν. Ὅσπερ οὖν ἐν τῷ ναῷ εἰσίν τὰ μὲν πᾶσι ἐνερῶτα, τὰ δὲ μόνῳ τῷ ἀρχιερεῖ· οὕτω καὶ ἐν τῇ τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίᾳ ἡ θεότης, καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς θεότητος, οὕσα μὲν ἐν κρυφῇ, ἐργαζομένη δὲ ἐν τῷ φανερῷ, ἔχει τοῦ ναοῦ τὴν εἰκόνα· ζήτησόν μοι τὸ καταπέτασμα τὸ μέσον, τὸ διείργον τὰ ἅγια ἀπὸ τοῦ ἁγίου τῶν ἁγίων, ὅποιον τὸ καταπέτασμα· πάλιν τὸ καταπέτασμα εἰκὼν τοῦ σώματος. Ὅσπερ γὰρ τὸ καταπέτασμα ἐμμεσολάβει τῷ τόπῳ, καὶ διείργει τὴν ἐξωθεν ὄψιν τῆς ἐσωθεν μυσταγωγίας· οὕτω τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου καταπέτασμα ἦν τῆς θεότητος, μὴ συγχωροῦν ταῖς ὁφείσι ταῖς θνηταῖς ἐναντιζέειν τῇ ὁφεί τοῦ ἀθανάτου. Οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλ' ἄκουε τοῦ Παύλου λέγοντος· Ἐρχομαι δὲ, ἀδελφοί, ὁδὸν πρόσφατον καὶ ὥσων, ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν διὰ τοῦ καταπετάσματος, τοῦτέστι, τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, προσερχώμεθα. Πρόσχε ἀκριβὲς. Καὶ ναὸν εἶπε τὴν σάρκα, καὶ τὸ καταπέτασμα τύπον τῆς σαρκός. Πάλιν ὁ ἱερεὺς εἰσὶν διὰ τοῦ καταπετάσματος ἀπὸ τοῦ ἐναντιοῦ· οὐδὲ τοῦτο παρέλπει ὁ Παῦλος, ἀλλὰ λαμβάνει αὐτὸ εἰς τύπον τοῦ Σωτῆρος, καὶ φησιν· Οὐκ εἰς χειροποιήτα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστός, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν [814] οὐρανόν, γὰρ ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. Ὅπως τὸν ἀρχιερέα, ὅρα τὸν τύπον. Πάλιν ἐβούτο πρόδατον, καὶ ἦν εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος· Ὡς πρόσφατον ἐπὶ σφαγῇ ἤχθη. Ἐβούτο μόσχος, ταῦρος, τὰ ἄλλα πάντα καὶ ἀπὸ τοῦ αἵματος τῶν θυομένων ἐλάμβανεν ὁ ἀρχιερεὺς τὸ δακτύλιον, καὶ εἰσῆγε εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ ἔρριπεν ἀπάναντι τοῦ Πλαστήριου ἐπτάκις. Καὶ ἦν καὶ αὐτὸ τὸ Πλαστήριον τύπος τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὸ αἷμα τὸ ραινόμενον τύπος αὐτοῦ, ἵνα καὶ ὁ προσκυνούμενος καὶ τὸ ὦρον τὸ προσφερόμενον τῷ προσκυνωμένῳ εἰς καὶ ὁ αὐτός ᾖ. Τούτων δὲ τῶν ζώων, ὧν τὸ αἷμα προσφέρετο εἰς τὰ ἅγια, τὰ σῶματα κατακαίοντο ἔξω τῆς παρεμβολῆς, καὶ ἡ τέφρα αὐτῶν ἤγαγε τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τοὺς κεκοινωνήτους ἤγαγε τὰ τῶν νεκρωθέντων ζώων λείψανα. Βλέπε τοίνυν. Ζῶντα μὲν οὐκ ἤγαγεν, ἀποσπερυνθέντα δὲ, καὶ εἰς θυσίαν ἀπαρτισθέντα, ἁγιασμὸν ἔσπον τοὺς κεκοινωνήτους, καὶ ἦν τὰ αὐτὰ ζῶα καὶ ἔξω καίμενα, καὶ ἔσω προσφερόμενα. Ἐνταῦθεν ὁ Ἀπόστολος· Ὡς γὰρ, φησὶν, εἰσφέρεται ὁ ζῶων τὸ αἷμα εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, τούτων τὰ σῶματα κατακαίοντο ἔξω τῆς παρεμβολῆς. Εἶπε τὸν τύπον, καθερμηνεύει τὴν ἀλήθειαν, καὶ φησὶ· Διὸ καὶ Ἰησοῦς, ἵνα ἀμύνη τὸν λαόν, ἔξω τῆς πόλεως ἐκθεῖ. Καὶ ἐπάγει· Ἐσερχόμεθα οὐκ πρὸς αὐτόν, τὸν οὐκ ἐνδεδυμένον αὐτοῦ φέροντες. ἔχει τὸν τύπον· ἴδε τὴν ἀλήθειαν. Ζήτησόν πάλιν τὸ αἷμα καὶ τὸ Πλαστήριον. Τὸ αἷμα ἔρριπεν, καὶ τὸ Πλαστήριον ἐδέχετο, ὁ Πλαστήρ ἐπέκειτο. Τί τὸ Πλαστήριον; Παῦλος πάλιν ἄκουε λέγοντος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους· Πάντες γὰρ ἡμῶν, καὶ ὑποτρέφονται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δικαιοῦμενοι διωκτῶν τῇ αὐτοῦ χάριτι, διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅν πρὸς τὸν Θεὸν ἔλα-

* Εἰτε τι ἄλλο deest in Reg.

b Reg. ἀποσπάσαι, ἵν' ἐκείνου ἡνιοχῆσας πρὸς τὸ βούλεται. Ἐπειδὴ γὰρ.

c Suspenditur Savil. legendum περὶ παῖγνα.

d Reg. παρασκευάζων.

e Reg. δέχομαι. Mox alii legendum putant διὰ τὴν τούτων προσφορὰν teste Savilio. Fronto maruit οὐ δέχεται τούτων προσφορὰν.

f In Reg. καὶ deest ante ἐπάγει.

g Reg. ἔλκει. ibid. Florens legendum putat καὶ εἰκόνα.

h Sic Reg.

i Reg. ἀναλαμβάνοντα· οἱ γὰρ πρὸς Ἑβραίους.

j Reg. εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων.

k Reg. προσφέρεται.

l Reg. et Savil. in textu ἔξω τῆς παρεμβολῆς. Savil. in marg. et Morel. ἔξω τῆς πόλεως. Quidam legerunt ἔξω τῆς πόλεως.

nam suam pro ovibus (Joan. 10. 11) non necessitate aliqua, ut jam dixi, sed hoc negotium suscipiens. Quaecumque enim in veteri cultu facta sunt, in Servatore reducuntur: sive prophetia, sive sacerdotium, sive regnum, sive templum, sive altare, sive velum, sive arca, sive propitiatorium, sive manna; sive virga, sive urna, sive quidpiam aliud¹, omnia in ipsum referuntur.

Cum Deus Judaeis sacrificia concessit. — Concessit enim Deus Judaeis ab initio sacrificiorum ministerium, non quod hostiis acquiesceret, sed ut eos a gentilium superstitionibus avelleret. Inde vero cum illos duxisset ad ea quae ipse vellet, id sibi ipsi apponit, quod minime vult. Quia enim mens Judaeorum spiritualem operationem nondum suscipere poterat, sed in servitute gentilium consuetudinum deducta erat, arisque et victimis inhiabat, acceptis Deus idolorum festivitatis, ad pietatis ritum ipsas traduxit, atque ea fert, quae sibi minime placent. Et quemadmodum bonus pater cum filium videt ludicris vacantem, a foro quidem ipsum arceat, domi vero ad libitum omnia facere permittit; atque ita illum in decore custodit, et lusus insolentiam eliminat: ita quoque Deus, cum vellet illos ab hujusmodi festorum conventibus ad pietatem conformare, sacrificia concessit, altare dedit, oves immolare jussit et capram et bovem, omniaque facere quae ipsis voluptati essent. Neque enim Deum huc oblectabant.

2. Quod autem huc ex dispensatione facta sint, audi quomodo is, qui per Moysen sacrificia concessit, et varias victimarum species offerri jussit, per prophetas evertit ea quae ex concessione efficiebantur, ostendens se ilis tanquam infantibus hac concessisse, non cibum dedisse. Ait quippe per Davidem: *Audi, populus meus, et loquar tibi, Israel, et testificabor tibi, quia Deus, Deus tuus sum ego. Non in sacrificiis tuis arguam te, holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregebus tuis hircos (Psalm. 49. 7-9).* Ne quis vero pulet eum aversantem non admittere, explicat modum, quod scilicet non his opus habeat, non quod nolit offerri², et infert: *Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua (Psalm. 49. 13. 14):* declarans se non aversantem recitare, sed eos ad meliorem et spiritualem victimam evocare. Concessit igitur antiquitus sacrificia, non quod placerent; sed ut eos, qui sic initiati fuerant, ad pietatem transformaret. Dum proposito Judaeorum indulgeret, utpote sapiens et magnus, in ipsa concessione sacrificiorum imaginem futurorum praeparabat, ut si sacrificium per se inutile esset, per imaginem utile reperiretur. Animum diligenter adhibe: subtile namque est hoc cogitatum. Victimae Deo gratiae non erant, nec ex animi sententia, sed per concessionem factae: illisque figuram atque imaginem futurae Christi incarnationis impresserat Deus, ut si non per se grata, saltem per expressam imaginem acceptae forent. Per omnes certe Christi imaginem exprimit, et futura adumbrat. Licet ovis esset quae immolabatur, imago tamen Servatoris; licet bos, imago Christi; licet vitulus, sive vacca, sive quid aliud eorum quae solebant offerri, sive columba, sive turtur, omnia ad Servatorem referebantur. Ideo templum erat, ut imago praepararetur domus templi; ideo ovis, ideo sacerdos, ideo velum. Ne vero minutatim prolixius loquar, praedictorum interpretem accipe Paulum, qui nihil extra Christum te cogitare permittit; sed omnia de Christo explicat. Quid enim? Cum Hebraeis vellet exponere mysteriorum discrimina, quid sibi vellet mensa, quid altare, quid velum, quid templum, quid sacerdos, summam in Christum omnia refert, et ostendit tabernaculum esse

totam hanc vitam (Hebr. 3 et 9), sed prius illud tabernaculum figuram esse Veteris Testamenti (Exod. 50); sancta vero sanctorum figuram esse Novi Testamenti (Levit. 26). Animum adhibe, quae so, diligenter. Templum quidem illud unum omnino erat, sed in alia et alia divisum; in sanctum, in Sanctum sanctorum. Figura erat templum domus corporis: audi vero Dominum dicentem: *Solcite templum hoc, in tribus diebus excitabo illud (Joan. 2. 19)*. Sicut ergo in illo templo quaedam ab omnibus, quaedam ab uno summo sacerdote cernebantur: sic et in Servatoris oeconomia divinitas, et operatio divinitatis, quae occulta quidem erat, sed palam operabatur. Habes templi imaginem: jam quare medium velum quod dividebat sancta a Sancto sanctorum, quale velum erat: rursus velum erat imago corporis. Sicut enim velum locum illum a medio dividebat, et distinguebat externum conspectum ab internis mysteriis: sic corpus Domini velum erat divinitatis, quod non concedebat mortales oculos immortalem respicere. Non meus est sermo, sed audi Paulum dicentem: *Habentes, fratres, viam novam et viventem, quam renovavit nobis per velum, id est, carnem suam, accedamus (Hebr. 10. 19. 20)*. Attende diligenter. Et templum vocavit carnem, et velum figuram carnis. Rursus sacerdos ingrediebatur per velum semel in anno: neque hoc praetermisit Paulus, sed illud accipit in figuram Servatoris, atque: *Non in manufacta sancta introivi Christus, exemplaria verorum, sed in ipsum caelum, ut appareret nunc in conspectu Dei pro nobis (Hebr. 9. 24)*. Vides sacerdotem, vide figuram. Rursus immolabatur ovis, et erat figura Servatoris: *Sicut oris ad occisionem ductus est (Isai. 53. 7)*. Immolabatur vitulus, taurus, aliaque omnia, et de sanguine immolatorum sacerdos digito accipiebat, et ingrediebatur in Sancta sanctorum, et aspergebat septies in conspectu propitiatorii. Ipsumque propitiatorium erat imago Servatoris, itemque sanguis quo aspergebatur, ut et in qui adorabatur, et donum oblatus ei qui adorabatur, idipsum esset. Animalium vero, quorum sanguis offerebatur in sancta, corpora comburebantur extra castra, et cinis eorum sanctificabat homines, et inquinatos sanctificabant mortuorum animalium reliquiae. Adverie igitur. Viventia non sanctificabant, in cinerem vero redacta, et in sacrificium consummata, inquinatis sanctitatem afferebant; erantque eadem ipsa animalia extra combusta, et intra in sacrificium oblata: inde Apostolus: *Quorum, inquit, animalium sanguis inferitur in sancta sanctorum, horum corpora comburebantur extra castra (Hebr. 13. 11)*. Dixit figuram, interpretatur veritatem, et ait: *Ideoque et Jesus, ut sanctificaret populum, extra portam passus est (Ibid. v. 12)*. Et quid infert? *Egrediamur ergo ad eum, opprobrium ejus ferentes (Ibid. v. 13)*. Habes figuram: vide veritatem. Quare rursus sanguinem et propitiatorium. Sanguis aspergebatur, et propitiatorium excipiebat, propitiatio insidebat. Quid est propitiatorium? Paulum iterum audi dicentem ad Romanos: *Omnes enim peccaverunt, et privantur gloria Dei, justificati gratis per ejus gratiam, per sanguinem ejus, per redemptionem, quae est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiatorium per fidem ejus in sanguinem ipsius (Rom. 3. 23-25)*. Et sanguis ipsius, et propitiatorium ipsius. Haec a me omnia dicta sunt, quia propter nos omnia factus est Servator Deus, et Dei unigenitus Filius, non propter se. Aliud autem illud erat quod pro nobis agebatur, aliud quod propter ipsum secundum divinitatem adorabatur: aliud et aliud, non nunc divisum, sed dispensatione conjunctum, et cogitatione divisum.

3. Cum igitur audies summum sacerdotem, aut pastorem, aut ovem, aut templum, aut velum, aut propitiatorium, aut sanguinem aspersionis, aut similia, per haec omnia cognoscas propter te factam oeconomiam.

Nemo scandalizari debet quod Christus aequalis Deo

¹ ite voces, sive quidpiam aliud, desunt in Reg.

² Fronto mavult, ... explicat modum, nempe se eo sensu illa non accipere quod illis non indigeat.

prædicatur; quæ de Christo dicuntur, alia ad divinitatem, alia ad humanitatem spectant. — Cum vero videris Unigenitum eodem in throno (hunc enim prædicavit, hunc cum pompa celebravit Ecclesia) ne erubescas divina eloquia. Sapientia enim in divinis celebratur, in plateis fœdialiter agit, in summitate murorum prædicatur (Prov. 1. 20. 21). Cum autem videris Dei sapientiam et virtutem prædicari, cogita excellentiam gloriæ, dignitatem quæ ante sæcula est, illæsam, immutabilem, invariabilem. In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. 1. 1). Ubique illud, Erat, illud vero, Non erat, nusquam. Si cogites excellentiam gloriæ, non offenderis ob incarnationem. Exempli causa, si audias hæreticum dicentem: *Pater, qui me misit, major me est* (Joan. 14. 28), dic illi, Nihil mirum si Patre sit minor propter œconomiam incarnationis, quando et angelis sic minor erat. Tu ex improbitate demonstrare conaris, illum esse Patre minorem; ego vero ostendo, illum secundum incarnationem esse angelis minorem. Et tu quidem cum vis adstruere differentiam inter substantiam Patris et Filii, affers dictum illud, *Pater, qui misit me, major me est*; ego vero ostendo illum, secundum illam rationem, non solum Patre, sed etiam angelis esse minorem. Siquidem Paulus, qui affert testimonium illud Davidis: *Quid est homo, quod memor es ejus, aut Filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis* (Psalm. 8. 5. 2), id explicat in epistola ad Hebræos: *Eum autem qui paulo minus ab angelis minoratus est, videmus Jesum propter passionem mortis* (Hebr. 2. 9).

Arianos et Sabellianos impetit. — Quid igitur tantopere laboras, ut ostendas Filium esse minorem Patre, quando ipsis etiam angelis minor est, non propter dignitatem, sed propter œconomiam? Deinde illud quidem attendis, *Qui misit me Pater, major me est*; hanc vero evangelicam vocem non audis, quæ hodie clamabat omnibus: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. 10. 30)? Et differunt in animo perpende. Ubi est illud, *Unum*, non dixit, *Qui me misit, sed, Pater*; ubi unionem et identitatem ostendere voluit, non dixit, *Ego et qui misit me unum sumus*, sed, *Ego et Pater*. Inter Patrem et Filium nihil intermedium; ubi autem illud, *Major*, habetur, ibi adjicit illud, *Qui misit me*. Nam mittere est opus œconomiae: mitti autem non interpretatio divinitatis, sed interpretatio est œconomiae. Deus enim neque corporaliter mittit, neque mittitur. Quomodo non, audi. Qui mittit, in illa mittit loca, ubi ipse non adest. Ostende igitur locum Patre vacuum, ostende locum Filio deitatum, ostende locum Spiritu sancto vacuum. Certe id locum habet, si intelligas ad verbum, quod ille misit, hic missus sit. Illud igitur, *Missus est*, non a loco transitum declarat, sed corporeum aspectum. Neque enim cum Scriptura dicit, *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes* (Joan. 1. 6), Joannem de celo venisse intelligimus: nam si ibi erat, inquires, quomodo missus est? Sed quia œconomia ipsi commissæ fuerat, œconomiam missionem vocavit. Hæsalas Jerosolymis in ipso templo vidit Dominum sedentem super solum excelsum et elevatum. Cum esset in urbe, in templo et in visione, cum dignis habitibus esset qui Deum videret, ut fas erat hominem, audivit Deum dicentem: *Quem mittam ad populum hunc* (Isai. 6. 8)? In populo erat, et quomodo mittitur ad populum? Sic missio non localem transitum, nec servile ministerium, sed humanam œconomiam significat. Alioquin vero si litera servis, literam reverere. Si missus est, quomodo dicit, *Et qui misit me mecum est* (Joan. 8. 29)? Nemo enim qui mittat, cum illo abit, quem mittit. Illud enim non est mittere, sed una ire. *Ego in Patre, et Pater in me* (Joan. 14. 11). Ultraam missio? Ne vero quis illud, *Qui misit me Pater mecum est*, secundum operationem et secundum auxilium dici putet, ait, *Pater mecum manens* (Joan. 14. 10), secundum illud, *Ego*

in Patre, et Pater in me. Ilanc quippe vocem etiam Ilesais prius protulit dicens: *Laboravi Ægyptium, et negotiatio Æthiopum et Sabinum viri excelsi in latransibunt, et sequentur te compedibus vincti, et adorabunt te et in te precabuntur: quoniam in te est Deus, et non est Deus præter te* (Isai. 45. 14). Qui fieri potest, ut si alius sit in ipso, non sit alius præter ipsum? *In te Deus est, et non est Deus præter te*. Annon hæc est interpretatio hujus Evangelii, quo dicitur, *Ego in Patre, et Pater in me*; et, *Duo unum sumus*? Illud enim, *Non est Deus præter te*, interpretatio est illius, *Unum sumus*. Ac vide mihi dicti sapientiam, et virtutem. Illud, *Unum sumus*, est gladius anceps discindens hæreticos. Illud enim, *Unum*, Arianorum insaniam arguit; illud vero, *Unum sumus*, Sabellii confusionem. Quoniam *Deus in te est, et non est Deus præter te*. Et ut ostendat propheta eundem esse Deum in Deo, subiungit: *Tu enim es Deus, et nesciebamus* (Isai. 45. 15). Tunc ignorabas ipsum esse Deum? Annon Moyses illum ante te prædicavit? annon post vigesimam primam a Moyse generationem venisti? Nam a Moyse usque ad Davidem septem sui generationes, a Davide autem usque ad Hæsaliam duodecim: nam Hæsalas erat duabus generationibus ante Babylonis captivitatem. Quem itaque ante viginti quinque generationes prædicavit propheta, quod nempe Deus esset; et Moyses dixit: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est* (Deut. 6. 4); idemque Samuel clamabat; eadem quoque ipse David; ac quisquis propheta similiter vaticinatus est: cur, inquam, Hæsalas dicit, *Tu enim Deus, et nesciebamus*, nisi vere Salvatorem subindicet, qui erat quidem, sed non cognoscebatur? Illud enim, *Tu es Deus, et nesciebamus*, non ejus ignorantiam arguit, sed populi persequam spectat. Conspirat autem hæc doctrina, *Tu es Deus, et nesciebamus*, cum dicto illo, *Dominus excelsus brachium tuum, et non noverunt* (Isai. 26. 11). Et tamen ut dicat, *Tu es Deus, et nesciebamus*, Deus Israel omnium Servator, audi angelos dicentes et pastoribus evangelizantes, *Nolite timere, evangelizamus vobis gaudium magnum: quia natus est vobis hodie Salvator qui est Christus Dominus* (Luc. 2. 10). *Tu es enim Deus Israel omnium Salvator*. Ecce pudore afficiuntur omnes qui adversantur tibi, et ibunt cum ignominia. Erunt enim quasi non sint, et sicut vestimentum veterascent (Isai. 45. 15. et 41. 11. et Psalm. 101. 27): adversarios vocans eos qui verbo contradicunt. Nam si Græco aut alii a pia religione alieno dixeris, quod Deus sit, non contendis; si dixeris, quod sit Christus, tunc daemonis instar furit, ut ait beatus David: *Dominus regnavit; irascantur populi: qui sedet super Cherubim; moveatur terra* (Psalm. 98. 4). Et quis ille qui sedet, nisi is ad quem dicit idem propheta: *Qui sedes super Cherubim, appare et excita potentiam tuam, et veni ut salvos facias nos* (Isai. 57. 16. et Psalm. 79. 2. 5)? Vident hæreticorum nequitiam nullum ex verbis hujusmodi habere locum? Sed ubi est qualitas, dicitur: *Ego et Pater*; ubi vero de œconomia agitur, *Qui misit me major me est*; ob habitum missionis minor, major vero per deitatis unionem.

4. Scripturæ sacre studiosè legenda. — Sic itaque Scriptoris animus adhibendus, nec prætereunda divina oracula. Jam vero tu totum Evangelium damnas, Servator autem ne unum quidem literam. Tantum quippe voluit nos erga Scripturam fidem habere, ut dixerit: *Amen, amen dico vobis, facilius est ut celum et terra transiant, quam ut a lege iota unum, aut unus apex cadant* (Luc. 16. 17). Servator itaque ne unum quidem apicem contemnit, tu vero totam Scripturam discepsis. Clare autem ostenditur Scripturarum scientiam ipsa mortuorum resurrectione validiorem esse. Non enim tantum potest mortuorum resurrectio, quantum Scripturarum scientia. Attende patriarcham Abraham, qui divitem sibi dicentem audit: *Pater Abraham, miserere mei: et mitte Lazarum ut dicat fratribus meis, ne veniant in hanc damnationem* (Luc. 16. 27.—31). Et quid respondet ille? *Habent Moysen*

στῆριον διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ. Καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ, καὶ τὸ ἱλαστήριον αὐτοῦ. Ταῦτα μοι εἰσθαί πάντα, ἐπὶ πάντα δι' ἡμᾶς γέγονεν ὁ Σωτὴρ Θεός, καὶ Θεοῦ μονογενὴς Υἱός, οὐ δι' αὐτόν. Ἄλλο δὲ τὸ δι' ἡμᾶς πραγματοποιησάμενον, ἄλλο δὲ δι' αὐτόν κατὰ τὴν θεότητα προσκυνούμενον. Ἄλλο καὶ ἄλλο, οὐ νῦν μεμερισμένον, ἀλλὰ τῇ οἰκονομίᾳ συννημένον, τῇ δὲ ἐννοίᾳ τεμνόμενον.

γ. Ὅταν τοίνυν ἀκούσῃς ἡ ἀρχιερέα, ἡ ποιμένα, ἡ πρόβατον, ἡ ναὺν, ἡ καταπτάσματα, ἡ ἱλαστήριον, ἡ αἷμα θαντίου, ἡ ὅσα τοιαῦτα, διὰ πάντων γινώριζε τὴν διὰ σὲ γενομένην οἰκονομίαν.

Ὅταν δὲ ἴδῃς συνθρονον τὸν Μονογενῆ (τοῦτον γὰρ ἐκλήρυεν ἡ Ἐκκλησία, καὶ ἐπομένως), οὐκ ἐπιπύχνη τὰ θεῖα λόγια. *Θεὸς γὰρ ἐν ἐξέδοις ὑμνεῖται, ἐν δὲ πλατείας παύρησιον ἀρεῖ, ἐπ' ἀκρῶν δὲ τεχνῶν ἀπύρτεται.* Ὅταν δὲ ἴδῃς χρηματομένην Θεοῦ σφύραν καὶ δύναμιν, νόει τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἔξω, τὴν προαίτιον ἀξίαν, τὴν ἀερώτον, τὴν ἀμετάκλητον, τὴν ἀναλλοίωτον. *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος.* Παταχού το, Ἦν, τὸ δὲ, Οὐκ ἦν, οὐδαμῶς. Ἐάν νοήσῃς τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἔξω, οὐ σκανδαλισθήσῃς πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίαν. Οἶόν τι λέγω. Ἐάν ἀκούσῃς λέγοντος αἰρετικῶς, *ὅτι Ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστίν, λέγει αὐτῷ, ὅτι οὐδὲν βαυμιστὸν, εἰ τοῦ Πατρὸς ἐλάττω διὰ τὴν οἰκονομίαν, ὅπου καὶ ἀγγέλιον ἠλαττώθη. Σὺ σπουδάζεις δεῖξαι διὰ τὴν κακίαν, ὅτι τοῦ Πατρὸς ἐλάττω.* Ἐγὼ δὲ αὐτὸν δεῖκνυμι διὰ τὴν οἰκονομίαν καὶ ἀγγέλιον ἐλάττω. Καὶ σὺ μὲν οὐν βουλόμενος κατασκευάσαι διαφορὰν οὐσίας Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, παράγεις τὸ ῥῆμα, *ὅτι Ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστίν.* Ἐγὼ δὲ δεῖκνυμι, *ὅτι οὐ μόνον τοῦ Πατρὸς ἐλάττω κατὰ τὴν λέξιν, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλιον.* Ὁ γὰρ μακάριος Παῦλος παρὰ τὸν τοῦ Δαυὶδ τὴν μαρτυρίαν, *τὸ, Τί ἐστὶν ἀνθρώπος, ὅτι μιμησάμενος αὐτοῦ, ἡ γὰρ ἀνθρώπου, δὲ ἐκισκέσθῃ αὐτόν; Ἐλάττωσας αὐτόν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους;* ἠρμήνευσε διὰ τῆς πρὸς [813] Ἑβραίων ἐπιστολῆς. *Τὸν δὲ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττώμενον βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τὸν θανάτου.*

Τί τοίνυν κάμνεις πολλὰ, καὶ κατασκευάζεις δεῖξαι ὅτι ἐλάττω Πατὴρ, ὅπου καὶ ἀγγέλιον ἐλάττω, οὐ διὰ τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκονομίαν; Εἰς τὸ, *Ὁ πέμψας με Πατὴρ μείζων μου ἐστίν, ἀκήκοας;* τῆς εὐαγγελικῆς ταύτης οὐκ ἀκούεις ὁ φωνῆς, ἡ σημειῶν ἐπέδο πάνιν. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν; Καὶ πρότερον τῇ διαφορᾷ. Ὅπου τὸ, *Ἐν, οὐκ εἶπε τὸ, Ὁ πέμψας με, ἀλλ' Ὁ Πατὴρ* ὅπου τὴν ἐνωσιν ἠδουλήθη δεῖξαι καὶ τὴν ταυτότητα, οὐ εἶπεν, *Ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με ἐν ἑσμεν, ἀλλ' Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ.* Πατὴρ καὶ Υἱοῦ οὐδὲν τὸ μέσον ὅπου δὲ τὸ, *Μείζων, προστίθει τὸ, Ὁ πέμψας με.* Τὸ γὰρ πέμψαι, ἔργον οἰκονομίας; τὸ δὲ πεμφθῆναι, οὐκ ἐρμηνεία θεότητος, ἀλλ' ἐρμηνεία τῆς οἰκονομίας. Θεὸς γὰρ οὐτε ἀποστέλλει σωματικῶς, οὐτε ἀποστέλλεται. Καὶ ὅπως, ἀκουε. Ὁ γὰρ ἀποστέλλων, ἐν ἐκείνους ἀποστέλλει τοὺς τόπους, ἐν οἷς μὴ παρέστι. Δείξον τοίνυν ἔρημον τόπον Πατὴρ, δείξον τόπον γυμνὸν τοῦ Υἱοῦ, δείξον τόπον ἀριστοκράτου τοῦ Πνεύματος. Καὶ ἔχει χώραν, εἰ κατὰ τὴν λέξιν ἐνώθησας ὅτι ὁ μὲν ἀπὸσταλμένος, ὁ δὲ ἀπαστάλη. Τὸ γούν, ἀπαστάλη, οὐ τοπικὴν μεταβάσιν δείκνυσιν, ἀλλὰ σωματικὴν ὄψιν. Οὐδὲ γὰρ, ὅταν λέγῃ ἡ Γραφή, *Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀποσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννης,* ἦδη τὸν Ἰωάννην ἐξ οὐρανὸν ἀφίχεται νομίζομεν; ἐπεὶ εἰ ἦν, φησὶ, πῶς ἀπαστάλη; Ἄλλ' ἀπὸ τῆς οἰκονομίας ἐνχειρίσθη, τὴν οἰκονομίαν ἀποστέλλῃ ἐκάλεισεν. Ἡσυχίας ἐν ἱεροσολύμοις ἐν αὐτῷ τῷ ναφ' εἰδὲ τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου δαυὶδ καὶ ἐπηρμένον. Ὅν ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τῷ ναφ, καὶ θεοακάμους τὴν ἀπατίαν, καὶ ἰδεῖν καταξυμῶδες Θεὸν ὡς δυνατόν ἀνθρώπων, ἦκουε τοῦ Θεοῦ λέγοντος; *Τίνα ἀποσταλῶ*

πρὸς τὸν λαόν τοῦτον; Ἐν τῷ λαῷ ἦν, καὶ πῶς ἀποστέλλεται πρὸς τὸν λαόν; Οὕτως ἡ ἀποστολὴ οὐ τοπικὴν ἐρμηνείαν μεταβάσιν, οὐτε ἀπομνηστικὴν δουλικὴν, ἀλλ' ἀνθρωπινὴν οἰκονομίαν. Ἄλλως δὲ εἰ τῇ λέξει δουλεύεις, τὴν λέξιν αἰδέσθῃ. Εἰ ἀπαστάλη, πῶς λέγει, *Καὶ ὁ πέμψας με μετ' ἐμοῦ ἐστίν;* Οὐδὲ γὰρ ἀποστέλλων συναπέρχεται τῷ ἀποσταλμένῳ. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἐστὶν ἀποστέλλαι, ἀλλὰ συνοδεύειν. *Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί.* Ποῦ ἡ ἀποστολὴ; Καὶ ἵνα μὴ τίς εἴ, *Ὁ πέμψας με Πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἐστίν, κατ' ἐνέργειαν εἰσθῆναι νομίσῃ καὶ κατὰ βοήθειαν, φησὶν.* Ὁ Πατὴρ ὁ ἐν ἐμοί μένων, κατὰ τὸ, *Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί.* Ταύτην γὰρ τὴν φωνὴν καὶ Ἡσυχίας προσηύχετο λέγων. *Ἐκπολάσῃς Ἀλφειὸς, καὶ ἡ ἐμπορία διδύσκων, καὶ οἱ Σαβαῖμ ἄνδρες ὀνηλοὶ ἐπὶ σὲ διαθήσονται, καὶ ἐξακολουθήσουσί σοι χειροστέδας δεδομένοι, καὶ προσκυνήσουσί σοι, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται;* *οὗτοι ἐν σοὶ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἐστὶ Θεὸς ἄλλῃ σου.* Πῶς ἐνδέχεται; εἰ ἄλλος ἐστὶν ἐν αὐτῷ, πῶς πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἐστὶν ἄλλος; *Ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἐστὶ Θεός ἄλλῃ σου.* Ἀρα οὐκ ἐρμηνεία ἐστὶ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦτου τοῦ λέγοντος, *Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ οἱ δύο ἐν ἑσμεν;* Τὸ γὰρ, *οὐκ ἐστὶ Θεός ἄλλῃ σου,* ἐρμηνεία ἐστὶ τοῦ, *Ἐν ἑσμεν.* Καὶ ὅρα τὸ σῶμα τῆς λέξεως, καὶ πληρωμένον δυνάμειος. Τὸ, *Ἐν ἑσμεν,* διστομὸς μάχαιρα αἰρετικῶς τεμνόμενα. Τὸ μὲν γὰρ, *Ἐν,* ἐλέγχει τὴν τὴν Ἀρειανῶν μαρίαν· τὸ δὲ, *Ἐν ἑσμεν,* τὴν Σαβελλίου σύγγρυσιν. *Ὅτι ὁ Θεός ἐν σοὶ ἐστίν, καὶ οὐκ ἐστὶ Θεός ἄλλῃ σου.* Καὶ ἵνα δεῖξῃ ὁ προφήτης τὸν αὐτὸν βῆτα Θεὸν ἐν Θεῷ, ἐπ' αἶμα. *Σὺ γὰρ εἰ Θεός, καὶ οὐκ ἔδεξαι.* Οὐκ ἦν εἰς σὺ δὲ αὐτὸς ἐστὶ Θεός; Μυθώσῃς οὐ πρὸ σου προκήρυξεν; οὐ μετὰ εἰσθῆναι καὶ μίαν γενεάν ἐγένου τοῦ Μωϋσέως; Ἀπὸ γὰρ Μωϋσέως εὐς Δαυὶδ γενεαὶ ἐπ' αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ μέχρι Ἡσυχίου γενεαὶ δώδεκα· πρὸ γὰρ δύο γενεῶν Βαβυλωνίως ἐστὶν Ἡσυχίας. Ὅν τοίνυν πρὸ αἰκοσιπέντε γενεῶν ἐκλήρυεν ὁ προφήτης, *ὅτι Θεός ἐστὶ καὶ Μωϋσῆς ἔλεγον.* Ἀκουε, *Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἰς ἐστί;* καὶ Σαμουὴλ μὲν ἐπαβόα [816] τὰ αὐτὰ· ἀλλὰ μὴν καὶ Δαυὶδ τὰ αὐτὰ ἐκλήρυεν, καὶ πᾶς δὲ προφήτης τὰ αὐτὰ ἐβόασεν· πῶς φησὶν ὁ προφήτης Ἡσυχίας, *Σὺ γὰρ Θεός, καὶ οὐκ ἔδεξαι, μὴ ἀληθὺς τὸν Σωτῆρα αἰνέσῃται, τὸν βῆτα μὲν, οὐ γινωσκόμενον δέ;* Τὸ γὰρ, *Σὺ εἰ Θεός, καὶ οὐκ ἔδεξαι, οὐχ αὐτοῦ ἀγνοίας κατηγορεῖ, ἀλλὰ τοῦ λαοῦ τὸ πρόσωπον ἀνεδέχεται.* Συντείνει δὲ ἡ διδασκαλία, τὸ, *Σὺ εἰ Θεός, καὶ οὐκ ἔδεξαι, τῷ φασκόντι, Κύριε, ὀνηλός σου ὁ βραχίον.* καὶ οὐκ ἔδεξαι. Καὶ ἵνα ὅπως εἴπῃ. *Σὺ γὰρ εἰ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἔδεξαι, Θεός τοῦ Ἰσραὴλ πάντων Σωτὴρ, ἀκούε τὴν ἀγγέλιον λεγόντων καὶ εὐαγγελιζομένων τὸν ποιμένα, Μὴ φοβείσθε, εὐαγγελιζόμεθα ὑμῖν χαρὰν μεγάλην,* *ὅτι ἐτέχθη σήμερον ὑμῖν Σωτὴρ, ὅς ἐστι Χριστὸς Κύριος.* Σὺ γὰρ εἰ ὁ Θεός τοῦ Ἰσραὴλ πάντων Σωτὴρ. Ἰδοὺ ἀσυνωθήσονται πάντες οἱ ἀντικείμενοί σοι, καὶ πορευθήσονται ἐν ἀσυνῇ. *Ἔσονται γὰρ ὡς οὐκ ὄντες,* καὶ ὡς ἡμῶν παλαιωθήσονται· ἀντικείμενος καλὸν τοὺς τῷ λόγῳ ἀντιπίπτοντας. *Ἐπειδὴ γὰρ ἐάν μὲν εἴπῃς Ἑλλήνι, ἡ ἐτέρῳ τινὶ τῷ τῆς εὐσεβείας ἀπαιτούμενῳ, ὅτι ἐστὶ Θεός, οὐ μάχεται· ἐάν λέξῃς δὲ ὅτι ἐστὶ Χριστὸς, δαιμονίζεται· ὡς ποῦ φησὶ καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν ὀργισθῶσιν λαοὶ ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χειρῶν ὁ σαλευθῆναι ἡ γῆ.* Καὶ τίς ὁ καθήμενος; Ἡ δὴλον ἐκείνος, πρὸς ὃν φησὶν ὁ αὐτὸς προφήτης. Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χειρῶν ἐμπαρῆνθι, καὶ ἐξέγειρον τὴν δυναστείαν σου, καὶ ἐβόησεν εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς. Ὅφρ' ὅτι οὐκ ἔχει χώραν ἀπὸ τῶν λέξεων ἡ κατασκευαζομένη τοῖς αἰρετικῶς κακούργια. Ἄλλ' ὅπου μὲν τὸ ἰσότημον, *Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ* ὅπου δὲ τὸ οἰκονομικόν, *Ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστίν* διὰ τὸ σχῆμα τῆς ἀποστολῆς μείζων (sic), οὐ διὰ τὴν τῆς θεότητος ἐνωσιν.

^a Reg. τὴν εἰς σὲ.

^b Reg. διὰ τὸ πάθος.

^c Reg. ei Sav. ταύτης οὐκ ἀκούεις, recte. Morel. οὐν ἀκούεις.

^d Reg. οὐτε ἀποστέλλει, οὐτε ἀποστέλλεται οὐτε ἀποστέλλει, σωματικῶς, οὐτε ἀποστέλλεται.

^e Reg. ὡς οὐ δοκούντες.

^f Reg. λέξων μὴ κατασκευαζομένη.

δ'. Οὕτως οὖν δεῖ προσέχειν ταῖς Γραφαῖς, καὶ μὴ παρέρχεσθαι τὰ θεὰ λόγια. Νῦν μὲν σὺ διολκλήρου Εὐαγγελίου καταγινώσκεις, ὁ δὲ Σωτὴρ οὐδένος γράμματος. Τοσοῦτον γοῦν ἐβουλήθη εὐλαβεῖς εἶναι ἡμᾶς περὶ τὴν Γραφήν, ὥς εἰπεῖν Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εὐκολόωτόν ἐστι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρελθεῖν, ἢ τοῦ νόμου ἰσὺς εἶναι, ἢ μίαν κεφαλὴν πεσεῖν. Ὁ μὲν οὖν Σωτὴρ οὐδὲ τὸ ἰσὺς καταφρονεῖ, σὺ δὲ διολκλήρην Γραφήν διασπᾷς. Σαφῶς δὲ ἡμῖν ὁ λόγος δείκνυσιν, ὅτι ἡ περὶ τῶν Γραφῶν γνώσις καὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως ἰσχυρότερα τυγχάνει. Οὐ γὰρ τοσοῦτον δύναται νεκρῶν ἀνάστασις, ὅσον ἡ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις. Καὶ ἀκούε τοῦ πατριάρχου Ἀβραάμ, ὃς ἀκούει λέγοντος τοῦ πλουτοῦ αὐτοῦ Πάτερ Ἀβραάμ, ἐλέησόν με, καὶ πέμψον Ἀδάμ, ἵνα εἰπῇ τοῖς ἀδελφοῖς μου μὴ ἐλθεῖν εἰς τὴν κρίσιν ταύτην. Καὶ εἰ φησιν: Ἐχούσι Μωσθεῖα καὶ τοὺς προφήτας ἀκούσάτωσαν αὐτῶν· ὁ δὲ λέγει, Οὐχί, πάτερ Ἀβραάμ· ἐὰν μὴ τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ, οὐ πιστεύουσιν. Ὁ δὲ ἐστὶ πρὸς αὐτόν· Ἀμὴν λέγω σοι, εἰ Μωσθεῖα καὶ τῶν προφητῶν οὐκ ἀκούσουσιν, οὐδὲ ἐὰν τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ, πιστεύουσιν. Πρόσχευ ἀκριβῶς. Ἀρα οὖν, εἰ ἀνέστη τις ἐκ νεκρῶν, οὐκ ἂν ἐπίστευαν; Οὐδαμῶς. Καὶ ὅρα τὴν ἀκολουθίαν. Ἀρα εἰ ἐφάνη τις ἐκ νεκρῶν τῶν παλαιῶν, ἢ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀγνοουμένων, ἢ τῶν γνωριζομένων· εἰ μὲν οὖν τὸν ἀγνοούμενον, ἢ ἀγνοία ἰσχυρά· τὰ θαύματα. Εἰ ἐφάνη σήμερον Μωσθεῖς, πόθεν ἴσθεις τοῖς Μωσθεῖς; εἰ ἐφάνη σήμερον Ἰσάακ, πόθεν ἴσθεις ὅτι Ἰσάακ ἦν; Εἰ δὲ ἄλλος τις τῶν καθ' ἡμᾶς ἀποθανόντων ἤγερτο, ἀλλὰ καὶ πάλιν τὸ θαῦμα συνεκιάζεται, τῶν μὲν λεγόντων, Οὐδὸς ἐστὶν ὁ ἀποθάνων, τῶν δὲ φασκόντων, Οὐχὶ ὁ τεθνάνεις ἐστὶν οὗτος, ἀλλὰ δαίμων τις καὶ φάντασμα ὑπάγει. Οὐκ ἀπορεῖ γὰρ ἡ ἀπιστία κατῆς ὁδοῦ. Καὶ εἰ θαυμαστὴν, εἰ ἠδυνάτο ἡ τῶν ἀνθρώπων ἀγνωμοσύνη συκοφαντῆσαι καὶ νεκρῶν ἀναστάντας; ὅπουγε ὁ ευφρὺς ἰδεραιπύθῃ, καὶ Οἱ μὲν ἔλεγον, δεῖ Ἀδὰμ εἶναι· ἔτερον ἐρωτᾷ· Ὁ δ' ἄλλ' ὁμοίος αὐτῷ ἐστιν· ἀκείνου λέγοντος· Ἐγὼ εἰμι. Καὶ ὁ μὲν αὐτοῦ ἐμαρτύρει, καὶ τὸ θαῦμα ἐβόα· ἢ δὲ ἀγνωμοσύνη ἠρπάζει. Μὴ γὰρ οὐκ ἀνέστησαν πολλοὶ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος; Πολλὰ σώματα τῶν κακομαρμένων ἁγίων, ὥς φησιν ἡ Γραφή, μετὰ τὴν τοῦ σταυροῦ οικονομίαν ἀνέστησαν ἐκ τῶν [817] μνημείων, καὶ ἦλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοίς. Μὴ τὸ θαῦμα τὴν ἀπιστίαν ἐσθλόν, ἢ τὴν ἀγνωμοσύνην ἐνίκησε; Καὶ γὰρ σημεία τοῖς ἀπίστοις, καὶ οὐ τοῖς πιστοῖς· ὁ δὲ ἀπιστος εὐκαίρως καὶ σημείων καταφρονεῖ. Ἄλλ' ὅρα εἰ ἴδουσιν οὐκ ἀναστάντας νεκρῶν, ὥς ἡδέως ἠγείσθησαν Ἀδάμ· Ἀδάμ· οἱ νεκρῶν ἀνέστη, καὶ ἐπειθὶ πολλοὶ διὰ τὴν τοῦ Ἀδάμ ἀνάστασιν εἰς θ.αν τοῦ Σωτῆρος ἤρχοντο, ἐβουλεύσαντο οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτείνειν τὸν Ἀδάμ. Ὅρα τὴν ἀγνωμοσύνην πανταχοῦ ἐκτελεῖ μὴ ἀπισταμένην. Εἰκότως οὖν καὶ ὁ πατριάρχης λέγει· Εἰ Μωσθεῖς καὶ τῶν προφητῶν μὴ ἀκούσων, οὐδὲ, ἐὰν τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ, οὐ πιστεύουσιν αὐτόν. Καὶ νῦν οὖν αἰρετικῶν παῖδες, εἰ Μωσθεῖς καὶ τῶν προφητῶν καὶ τῶν Εὐαγγελίων οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ ἐὰν τις ῥήξη μυριάς φωνᾶς, ἀκούονται. Ἄλλ' ἡμεῖς μὴ ἀποστώμεν τῆς ὁδοῦ. Ἐγὼ γὰρ εἰμι ἡ ὁδός, φησὶν ὁ Κύριος· οἱ τούην εἰσβαίνον εἰς τὴν ὁδοῦ, πλανᾶται· ὁ ἔξω τῶν Γραφῶν ὀδεύων, χεῖμαίεται. Ὄστις γὰρ ἐν θαλάσῃ ὁ πολλοὺς ἀνέμους περιφερόμενος οὐκ ἔχει ἐξ εὐθείας διεσπασμένον τὸν πλοῦν, ἀλλ' ὅδῃ κατεῖ ὅπου διαφόρων ἀνέμων ῥιπίζεται· οὕτω δὲ καὶ ὁ διαφόρους διδασκαλίας· ταυτὸν διδόν, καὶ μὴ στοιχῶν τῇ εὐαγγελικῇ διδασκαλίᾳ, οὐδὲν διαφέρει δικαδὸς κλυδωνιζομένης. Διὰ τοῦτο φησὶ καὶ ἡ Γραφή· Μὴ παντὶ ἀνέμῳ· λίχμα καὶ ὁ ἐρμηνεύς ἀπάγει, καὶ μὴ παντὶ λόγῳ πιστεῦναι. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι πάντα ἀνεμὸν πλοῦσαν διδασκαλίαν καλεῖ ἡ Γραφή, Παύλου ἀκούε λέγοντος· Ἴνα μὴ ὧμεν ῥήπειοι, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυθείᾳ τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὴν μεθοδεῖαν τῆς αἰδέως. Παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας. Τὸ οὖν, παντὶ ἀνέμῳ, ἀντὶ τοῦ, Πίστη διδασκαλίας. Ὁ ἐκδοῦς

αὐτόν, κλυδωνίζεται, χεῖμαίεται, ναυαγεί. Εἰς γὰρ ἐστὶ πλοῦς, μία ὁδός, εἰς λιμὴν, ἡ πίστις· αὕτη ὁδηγεῖ, αὕτη συγκρατεῖ, αὕτη δέχεται. Ὁ δὲ ἐκ πλῆθους ἐκπίπτει, ναυαγεί, ὥς φησιν ὁ Παῦλος Τιμοθέῳ γράφων Ταύτην τὴν παραγγελίαν παρατίθημι σοι, τέκνον Τιμόθεε, ἵνα στατεῖς ἐν αὐτῇ τὴν καλὴν στρατείαν, ἔχω πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν, ἥν τινας ἀπωσώμενοι, περὶ τῆς πίστεως ἀναυδήσαν. Ὁ γοῦν τῆς πίστεως ἀπιστάμενος, ναυαγεί· ὁ δὲ τῇ πίστι ἐπιμένους, εἰς εὐχὴν λιμένα τοῦ σκότους ὁρμίζει. Μὴ τούτων παντὶ ἀνέμῳ υπαγάμεθα. Μετὰ Κύριον οὐκ ἐν ἄλλῃ διδασκαλίᾳ· μετὰ γὰρ Μωσθεῖα προσεδοκᾷ Χριστός· μετὰ δὲ Χριστὸν οὐ προσδοκᾷ ἄλλος. Διὰ τοῦτο Μωσθεῖς μὲν βουλομένοι παιδεύει τὸν λαόν, ὅτι οὐ δεῖ τοῖς αὐτοῦ νόμοις στοιχῆσαι μόνους, ἀλλ' ἐκδέξασθαι τὴν τελειότητα, λέγει· Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, αὐτοῦ ἀκούσασθε. Εἰ γὰρ συνίδηι τὸ ἐντελὲς τῆς διδασκαλίας, οὐκ ἂν ἄλλον διδάσκαλον παρεπέμψατο λέγων· Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὃς ἐμὲ διὰ τοῦτο, ἀποφήνην, ἐπειθὲ ἐξ ὑμῶν. Θεὸς μὲν γὰρ οὐκ ἐξ ὑμῶν, προφήτης δὲ ἐξ ὑμῶν· ὁ μὲν γὰρ Θεὸς ἐκ Θεοῦ, ὁ δὲ προφήτης ἐξ ὑμῶν, τὸ κατὰ σάρκα· διὰ τοῦτο καὶ, Ὡς ἐμὲ, νομοθέτην. Ἐπειθὲ γὰρ εἰς μὲν νομοθέτης ἀρχαῖος Μωσθεῖς, δεύτερος δὲ νομοθέτης ὁ Σωτὴρ, οὐκ ἐνὸς λαοῦ, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης· διὰ τοῦτο Ὡς ἐμὲ, κατὰ τὸν τύπον καὶ τὴν νομοθεσίαν. Τίς τοῦτο γὰρ μαρτυρεῖται τῷ λόγῳ; Δαυὶδ ὁ γενόμενος μετ' ὀλίγας γενεὰς τοῦ Μωσθεῖος ἐπέβρα· Ἀνάστηθι, Κύριε, μὴ κραταιοσύνη ἀνθρώπου· κριθήτωσαν ἔθνη ἐνώπιόν σου. Κατίστησον, Κύριε, νομοθέτην ἐπ' αὐτούς. Εἰ οὖν πρὸ Μωσθεῖος ἦν ὁ Δαυὶδ, εὐκότως ἂν ὑπὲρ Μωσθεῖος ἰκέτευεν· εἰ δὲ Μωσθεῖς μὲν προέβλεψε, μεταγενέστερος δὲ Δαυὶδ Μωσθεῖος, εἰ ἐβούλετο ὁ προφήτης Δαυὶδ ἄλλον καλεῖσαι νομοθέτην, ἑτέρου ὄντος, καὶ λέγειν, Κατίστησον, Κύριε, νομοθέτην ἐπ' αὐτούς; Τίαν ἄρα ἄλλ' ἢ τοὺς ἔθνεσι; Ἀνάστηθι γὰρ, φησὶ, Κύριε, μὴ κραταιοσύνη ἀνθρώπου· κριθήτωσαν ἔθνη ἐνώπιόν σου. Τὸς γὰρ ἐνδοσε δίδεται ὁ νομοθέτης. Γινώσκων ἔθνη ἐκ ἀνθρώπων αἰσι· [818] πρὸ γὰρ τοῦ νομοθέτου ὡς ἄλογα ὑπήχθησαν· Ἐὰν δὲ ἔλθῃ ὁ Θεὸς λόγος, εἰς τὴν λογικὴν αὐτοῦ ἀποκατασταθῇ φύσιν. Ὁ μὲν οὖν Μωσθεῖς, ὡς ἐφάνη εἰπών, λέγει, Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεός, ὥς ἐμὲ ὁ Δαυὶδ, Κατίστησον, Κύριε, νομοθέτην ἐπ' αὐτούς· ὁ δὲ Παῦλος, ἰδὼν μετὰ τὸν Σωτῆρα, καὶ κήρυξ ἐν τῷ Σωτῆρος, τοὺς πρῶτους ἰδὼν, ἐπὶ ἦν ὁ ἐκδέξασθαι Χριστόν, μετὰ δὲ Χριστόν, οὐδένα ἄλλον, διὰ τοῦτο φησιν· Εἰ τις ὅμως εὐαγγελίζεται παρ' ὁ παρελθόντος, ἀνάθεμα ἔστω. Ἀποκτείνει πᾶσαν γνώσιν, καὶ λαμβάνει τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας· Ὅτι ἐκ μετὰ τὴν διδασκίαν Χριστοῦ οὐκ ἐστὶν ἄλλην προσδοκῆσαι διδασκαλίαν, λέγει· Παρ' ὁ παρελθόντος εἰ τις εὐαγγελίζεται ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ ἵνα μὴ μόνον τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀποκλείσῃ κακοτεχνίαν, ἐπαγωνίζεται καὶ φησὶ· Κἄν ἡμεῖς. Τί δὲ ποτε δὲ ἐστὶ, Κἄν ἡμεῖς; Ὁ Ἀπόστολος εἶχεν ἄλλως εἰσάγει· Ἡ δὲ ὅλην ἐν ὑπερβολῇ κείνηται ὁ θεὸς Παῦλος· ἐπὶ καὶ ἐμὲ ἀκούστω κηρύττοντος ἕτερα, νοήσατε ἐπὶ μὲν οὐκ ἐπὶ τοῦ φεγγαρίου; Διὰ τοῦτο λέγει, Κἄν ἡμεῖς. Ἀνθρώπων μὲν γὰρ ἀνατρέπεται γλώττα, Θεοῦ δὲ γλώσσα οὐ μεταβάλλεται. Διὰ τοῦτο, Κἄν ἡμεῖς, κἄν ἀγγελος ἐξ οὐρανοῦ. Ἀσφαλὲς γὰρ εἰς ὁνόματι τοιαύτην ἡρώου, ἐπὶ ἀγγέλους ἐξ οὐρανοῦ ἔβην διδασκαλίαν ἡμεῶν εἰσάγειν. Ἄλλ' οὐκ ἀγγέλους ἀσφαλίζεται, ἀλλὰ τὸν διαβολὴν τὴν κακοτεχνίαν κατατέμνει· Κἄν ἀγγελος ἐξ οὐρανοῦ· οὐκ ἐπειθὲ τοιαῦτα συμβῇ ἀγγέλους· ἴδου γὰρ ἐπὶ ἐν ἀγγέλους ἀπληρῆς ἡ ἀλήθεια· ἀλλ' ἐπειθὲ πολλὰς ὁ Σατανᾶς ταυτὸν μεταμορφῶν, καὶ δαίμονες πολλὰς ἐν σχήματι ἀγγέλων ταυτὸς μεταμορφώσαντες, πρὸς τὴν ταυτὸν ἐνοσίαν τὴν διδασκαλίαν εἰσάγουσι, κατὰ τὸ εἰρημένον· Ἀδὲς δὲ ὁ Σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἀγγελοῦ φωτός· διὰ ἀποκλείει τὴν

* Reg. αὐτὸν ταλανίζεται, χεῖμα.

* l'conficit Savil. ἐπὶ ἔργῳ.

* Sic Reg. At Morel. et Savil. τῆς εὐσεβείας, minus recte

* Forte Ἀδάμ.

* Reg. ἀκούονται.

et prophetas : audiant illos. Hic vero, *Non, pater Abraham : nisi quis ex mortuis resurrexerit, non credent.* Ille vero respondit : *Amen dico tibi, si Moysen et prophetas non audieris, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.* Attende diligenter. Ergone, si quis ex mortuis resurrexisset, non credidissent? Nequaquam. Et vide consequentiam. Si quis ex mortuis apparisset, vel ex ignotis fuisset, vel ex notis : si ex ignotis, ignorantia obscuras et miracula. Si Moyses hodie appareret, undenam scires scires Moysen? si Helias appareret, undenam scires Heliam esse? Si vero quis ex iis qui nostro tempore mortui sunt, resurgeret, rursus miraculum obscuraretur, dicentibus aliis, Is ipse est qui mortuus est, aliis contra asserentibus, Non hic est ex mortuis, sed demon et phantasma est. Neque enim incredulitati desunt effugia mala. Ecquid mirum, si posset ingratus hominum animus vel mortuum in vitam revocatum calumniari? Cum ex eis ille curatus esset, *Alii dicebant, Ipse est; alii, Non, sed alius ipsi similis (Joan. 9. 9)*; illo tamen dicente, *Ego sum.* Ille testimonium de se perhibebat, et miraculum celebrabat, dum ingrati illi negabant. Annon multi Servatoris tempore resurrexerunt? Multa corpora sanctorum qui dormierant, ut ait Scriptura, post crucis oeconomiam resurrexerunt ex monumentis, et venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis (*Math. 27. 52*). Num miraculum incredulitatem extinxit, aut ingratum animum vicit? Etenim signa infidelibus, non autem fidelibus proponuntur; infidelis vero vel ipsa signa despiciat. At perpende, num excitatum a mortuis reveriti essent ut revera Lazarum reveriti sunt. Lazarus a mortuis surrexit, et quia ob Lazari resurrectionem multi conspectum Servatorum veniebant, Judei de Lazaro interficiendo delibenterunt. Adverte stultam perviciam, perpetuo sibi similem. Ergo jure dixit patriarcha : *Si Moysen et prophetas non audieris, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent illi (Luc. 16. 31)*. Et nunc igitur haeretici, si Moysen et prophetas et evangelia non audiunt, neque si quis erumpet in mille voces, audierint. Verum nos a via ne abistamus. Ego enim sum via (*Joan. 14. 6*), dicit Dominus : qui ergo a via deflectit, aberrat; quisquis extra Scripturas incedit, tempestate agitur. Sicut enim in mari, qui multis ventis circumferitur, non recta navigat via, sed huc illuc a ventis jactatur: sic et qui variis doctrinis sese dedit, nec incedit secundum evangelicam, nihil differt a cymba a fluctibus agitata. Ideo dicit Scriptura, *Ne omni vento ventiles; addit interpres, Et ne omni verbo credas (Eccli. 5. 41. et 19. 16)*. Et ut discas quod Scriptura doctrinam omnem ventum vocat, Paulum audi : *Ne simus parvi fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinae, in nequitia hominum, ad astutiam erroris (Ephes. 4. 14)*. Omni vento doctrinae. Illud, *Omni vento*, est quasi, omni doctrinae. Qui se ipsi dedit, fluctibus agitur, jactatur, naufragium facit. Una quippe est navigatio, una via, unus portus, fides; illa ducit, illa concludit, illa excipit. Qui vero de fide excidit, naufragatur, ut ait Paulus Timotheo scribens : *Hoc praeceptum tibi, fili Timothee, commendo, ut milites in illo bonam militiam, habens fidem et bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt (1 Tim. 4. 18. 19)*. Qui ergo a fide recedit, naufragatur: qui fidem sequitur, in tranquillum portum scapham reducit. Ne igitur omni vento agitemur. Post Dominum nulla superest doctrina : nam post Moysen expectabatur Christus; post Christum non alius expectatur. Ideo Moyses cum vellet erudire populum, quod non in suis tantum legibus incedendum esset, sed perfectio quaedam esset expectanda, dicebat : *Prophetam vobis excitabit Dominus Deus vester, hunc audietis (Deut. 18. 15)*. Si enim de doctrinae suae perfectione sibi conscius fuisset Moyses, non ad alium doctorem misisset dicendo : *Prophetam vobis excitabit Dominus Deus vester ex fratribus vestris, sicut me (Ibid.)* : ideo Prophetam, quia ex vobis. Deus

enim non est ex vobis, sed propheta ex vobis; Deus enim ex Deo, propheta ex vobis, secundum carnem : ideo et Sicut me, legislatorem. Quia enim unus legislator antiquus Moyses, secundum legislator autem Servator, non unius populi, sed totius orbis : ideo Sicut me, secundum figuram et legislationem. Sed quis hujus rei testis? David, qui paucis generationibus Moysen sequutus est, clamaat : *Exsurge, Domine, ne confortetur homo : judicentur gentes in conspectu tuo. Constitue, Domine, legislatorem super eos (Psalm. 9. 20. 21)*. Si itaque ante Moysen erat David, jure pro Moysen supplicabat; sin vero Moyses praerulit, David vero posterior fuit, cur voluit David alium advocare legislatorem, cum jam alter esset? cur dixit : *Constitue, Domine, legislatorem super eos*? Quibusnam, nisi gentibus? Nam ait : *Exsurge, Domine, ne confortetur homo : judicentur gentes in conspectu tuo*. Gentibus enim datus est legislator. Sciant gentes quoniam homines sunt : ante legislatorem enim ceu bruta abducebantur. Si venerit autem Deus verbum, sive ratio, in rationalem illas naturam restituit. Moyses ergo, ut dixit, *Prophetam, ait, excitabit vobis Dominus Deus sicut me (Deut. 18. 15)* : David vero, *Constitue, Domine, legislatorem super eos (Psalm. 9. 21)*. Paulus vero, qui venit post Servatorem, et est ejus praeco, videns quod prisci illi Christum expectasse deberent, post Christum vero nullus alius expectandus ait, ideo dicit : *Si quis vobis evangelizaverit praeter id quod accepistis, anathema sit (Gal. 1. 9)*. Excludit aliam omnem sententiam, et claves regni accipit. Quod autem post doctrinam Christi non sit alia expectanda, dicit, *Si quis evangelizat vobis praeter id quod accepistis, anathema sit*. Et ut non solum hominum versutiam excludat, rem contentione amplificat, et ait, *Etsi nos (Ibid. v. 8)*. Quid sibi vult illud, *Etsi nos*? Poteratne Apostolus alio modo docere? An vero illud palam est hyperbole usum fuisse divinum Paulum? Etiam si me, ait, audiretis alia praedicantem, estimatote me non ex Deo verba facere? Idcirco dicit, *Etsi nos*. Humana quidem lingua subvertitur, Dei autem lingua non mutatur. Ideo, *Etsi nos, etsi angelus de caelo*. Merito namque in hanc suspicionem veneras, quod angelus de caelo peregrinam doctrinam inducturus esset. Sed non ab angelis praemunit, diaboli vero versutum praescindit : *Etsi angelus de caelo*; non quod putaret angelos id facturos : sciebat enim apud angelos immutabilem esse veritatem; verum quia satanas saepe sese transformat, et demones plerumque speciem angelorum mentiuntur, ut pro arbitrio suo doctrinam inducant, secundum illud : *Ipse satanas transformatur se in angelum lucis (2. Cor. 11. 14)* : propterea clementes angelos a veris recedit, et nudum contra angelos calculum ponit, non illos contumelia afficiens, sed demonibus viam praeccludens. Neque indignati sunt angeli Paulo dicente : *Etiam si angelus de caelo evangelizaverit praeter id quod accepistis, anathema sit*, sed gaudebant illi de confidentia praedicantis, et divinam praedicationem confirmantis ac manientis. Ideo ipsi angeli scientes nemini credendum esse, nisi verbo apostolorum, id confirmant et non praedicant. Mittuntur quidem ad homines, neque tamen praedicant. Missus est aliquando angelus ad Cornelium, et ei quidem apparuit, suumque ministerium denuntiavit, *Corneli, inquit, orationes tuae et eleemosynae tuae ascenderunt in memoriam in conspectu Dei (Act. 10. 3. 4)*. Annuntiare nostrum est, praedicare apostolorum. Angeli namque est nosse si acceptus sit ministerii et orationis modus : praedicationem non sibi permittit angelus, sed apostolus. Ideo adjicit : *Mitte ergo Joppen, et accerse Simonem, cognomine Petrum, qui veniens loquatur tibi verba, quibus saluberis tu et tota domus tua (Ibid. v. 5. 6)*. Et quid impediebat quominus ipse statim praedicaret? Annon fide

¹ Sic Reg. At Morel. et Savil., pietatis, minus recte.

² Reg., si accepta sint praecatio et eleemosynae modus.

dignior fuisset prædicatio angeli? annon certior latius fuisset Cornelius ab angelo, cum de cruce audisset, de passione ac de oeconomia? Sed et seipsum observat ne det locum demonibus, simulque declarat absque doctrina apostolica non posse homines salvos fieri. Quod si angelus de caelo aliud quid evangelizans anathemate damnatur, qui Arianum dogmata spirat, qui Eunomii et Sabellii sententias docet, annon iure anathemate damnabitur, si non penam poenitentia prævertat? Hæc putate, fratres, non a nobis dici, sed a sancto martyre, et per legationem Patris. Etenim hæc in honorem martyrum dicuntur: honor quippe martyris est custodia fidei. Si itaque vis martyrem honorare, time eum pro quo martyrium

Porte, honor vero martyris.

subiit. Si enim ille pro Christo sanguinem effudit, an tu pro Christo sanguinem non effundes? Hanc igitur habentes fidei certam notam, curemus ut bonis operibus fulgeamus, ut post virtutum iacta semina, retributionem metamus: quisquis enim ex propriis operibus messor est iustitia, ut ait Paulus: *Quamdiu tempus habemus, operamur bonum* (Gal. 5. 16). Nam suo tempore metemus non deficientes. Quo tempore proprio? Resurrectionis scilicet. Hoc itaque tempus non est proprie nostrum, sed est alienum. Hic semina, illic manipuli: hic seminas cum afflictione, illic metis cum lætitia, ut ait David, *Qui seminavit in lacrymis, in exultatione metent* (Psalm. 125. 5). Utinam vero cum exultatione et seminemus et metamus in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

IN HOMILIAM DE ADORATIONE CRUCIS.

Hanc concionem Savilius inter dubia opera rejectit; Fronto autem Duceus in spuris locavit; a styli videlicet genere ambo permoti. Nam hic orator, licet aliqui non ineptus, dictionem effert Chrysostomi eloquentia longe aliusimilem: epithetis autem abundat compositis more Græcorum mediæ ævi; huiusmodi sunt: *purpureæ, lætissimæ, lucifera hebdomada, suavis tropæus, salutiferæ vivificæ crucis*, et similia multa quæ ad hodiernam usque passim occurrunt. Licet enim eorum in thesauris quædam in germanis Chrysostomi operibus occurrant, at non solet ille iis tanta copia et copiose uti. Stylus aliqui remissus alium, quem Chrysostomum, indicat auctorem. Hic igitur de adoratione Crucis, quæ in media quadragesima celebrari solebat: qua in sollemnitate habita fuit, vel habita

fuisse fingitur hæc homilia. Codex unus Regius in fine hujusce homiliæ multa adjecta præfert, quæ, ut in nota ibidem dicitur, consulto prætermissa fuerunt. Nam ut in præfatione primi Tomi diximus, ex homiliis quæ Chrysostomo a librariis et a Græcicis adscriptæ fuere, eas quidem omnes, quæ vel a Savilio vel a Frontone Duceo publicatæ fuere, in hac Editione proferemus: in cæteris autem aliquis delectus habebitur. Nam ipse Savilius multas istiusmodi conciones consulto prætermisit, quarum catalogum texiit in Notis T. 8. p. 857. Cujus exemplo nos etiam ad iis quæ nullius pretii sunt, si quidem mundum publicatæ fuerint, abstinemus.

Interpretatio latina est Joachimi Perionii quam aliquot in locis castigavimus.

IN PRETIOSE VITALISQUE CRUCIS ADORATIONEM, MEDIA HEBDOMADA JEJUNIORUM (a).

1. *Dies adorationi Crucis constitutus; laus crucis.* — Venit nobis anniversarius dies omni religione colendus, ac lucem afferens sanctorum jejuniorum media hebdomada, quæ et ter beatam vitalemque conservatoris nostri Jesu Christi crucem profert, et adorandam proponit, et eos qui eam sincero corde castisque labiis venerantur, sanctos efficit, atque ad reliquum studii sanctorum jejuniorum cursum paratiores robustioresque reddit. Quia igitur hodiernus dies pretiosæ crucis adorationi constitutus est, huc adeste, carissimi, eam cum metu atque desiderio amplectamur. Resurrectionis enim Christi splendorem emittens, muneribus suis omnes illustrat et sanctificat: ideo eam ex animo gaudentes salutemus. Hodie cæli atque terræ incolæ ingenti lætitia afficiuntur, quia lucem afferens vitalisque Christi crux mundo proponitur, cujus vi demones foganur, morbi profligantur, caliginosæ tenebræ pelluntur, omnesque orbis terræ fides illuminantur. Hodie Christi Ecclesia alter paradisi efficitur, quæ et sanctum pretiosæ crucis lignum proponit, et passionis Christi praviæ pompæ crucem facit, et ejusdem resurrectionis quasi praviæ resurrectionem. Hodie propheticum verbum completum est: *Adoramus enim in loco in quo Dei nostri pedes steterunt* (Psalm. 131. 7). Lætare ergo et gesti gaudio, Christi Ecclesia, liberosque tuos fac adducas affectuum continentia, jejuniisque expiatis, splendidisque virtutibus fulgentes, atque

chorem ducas innarrabilem. Quemadmodum enim in solitudine in qua vulnerati erant, aspectu æneo serpente a morte liberabantur (Num. 21): sic etiam nunc in qui medium jejunii cursum consecerunt, huius contactu serpentem intelligibilem interficiunt; fidemque immortalitatem assequuntur, sociique eorum quæ Christus pertulit, continentia effecti, participes ejus resurrectionis redduntur. Neque hoc modo, verum etiam ad id quod sequitur fortiter currentes, triumphales hymnos Deo offerunt. Crux enim Domini armatura est victrix, et tropæum reportans, quæ regum armis vinci non potest; cornu Ecclesiæ, hostium expugnatrice, salus fidelium. Beatique vere sunt, ac ter beati in quibus castis labris, sanctoque ore eam ut amplexentur concessum est. Re enim vera illud Domini verbum implent, *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam; et sequatur me* (Matth. 16. 24). Vide ut nullam necessitatem verbis suis adjungat. Non enim dixit, *Velitis, nolitis*, hoc vobis perferendum est: sed quo modo? *Si quis vult post me venire; non vim assero, non cogo, sed suæ quæque voluntatis dominum facio*, ob eamque causam dico: *Si quis vult venire post me*, Ad bonum enim et honestatem voco, non ad malum et molestiam, non ad supplicium et poenam, sed ad regnum et ad vitam cælestem. Ipsa enim natura rerum satis virum habet ad trahendum. *Si quis vult venire post me*, sive vir, sive mulier, sive is qui præest, sive is qui alii pareat, et servari vult, hanc ingreditur viam.

Abnegare semetipsum quid sit. — Trias sunt quæ commemorat, abnegare seipsum, crucem portare, et sequi. Sed primum quid sit seipsum abnegare, videamus. Discamus quid sit alterum negare, ac tum deni-

^a Savil. in marg. *pedes tui, domine*; et sic duo Mss. Regii.

(a) Notat Perionius in margine, *Ἐν ἡδονῇ τῶν ἁγίων ἡδονῶν*, quia in quodam exemplari sic legebatur. Sed in nullo Codice nostrorum ita legitur. Contulimus autem homiliam cum Codicibus Regiis 1828, 2050, et 2052.

σχήματι τῶν σχηματιζομένων τοὺς ἀληθεῖς ἀγγέλους, καὶ φέρεται τυμῆν τὴν ψῆφον κατὰ ἀγγέλων, οὐκ ἐκείνους ὁβριζόντων, ἀλλὰ τοὺς δαίμονιν ἀποκλείων τὴν οὐδὴν. Καὶ οὐκ ἠγανάκτουσιν ἀγγελοὶ Παύλου λέγοντες, *Καὶ ὁ ἀγγελὸς ὁ δὲ οὐρανοῦ εὐαγγελιζέται παρ' ὁ παρελθόντα, ἀνάθεμα ἔστω· ἅλλ' ἔλαιον ἐπὶ τῇ παρήρῃ τοῦ κηρύσσοντος, καὶ ἀσφαλίζομένου καὶ τειχιζόντος τοῦ θεῖου κήρυγμα. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ οἱ ἀγγελοὶ μαθόντες, ὅτι οὐ δεῖ οὐδενὶ πιστεύειν, ἢ τῷ λόγῳ τῶν ἀποστόλων, ἀσφαλίζονται καὶ οὐ κηρύσσουσιν.* Ἀποστέλλονται μὲν πρὸς ἀνθρώπους, καὶ οὐ μὴν κηρύσσουσιν ἄμειλι. Ἀποστάλη ἀγγελὸς ποτε πρὸς Κορνήλιον, καὶ ἐμφαίνεται μὲν αὐτῷ, καὶ τὴν αὐτοῦ λειτουργίαν μνησθεῖ, *Κορνήλιε, λέγων, αἱ προσευχαὶ σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέδθησαν εἰς μνημόσυτον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Τὸ μνησθεῖν ἔμην, τὸ δὲ κηρύττειν τῶν ἀποστόλων.* Ἀγγέλου γὰρ ἔστιν εἰδέναι εἰ δεκτὸς ἔστι τῆς λειτουργίας καὶ προσευχῆς ὁ τρόπος· τὸ δὲ κήρυγμα οὐκ αὐτῷ ἐπιτρέπεται ἀγγέλου, ἀλλὰ τοῖς ἀποστόλοις. Διὰ τῆς αἰτίας, *Ἀποστείλον οὐδὲν εἰς ἰσραὴν, καὶ μετὰπεμψαί Σίμωνα, ὃς ἐκκαλεῖται Πέτρος, ὅστις ἐλθὼν λαλήσει σοι ῥήματα, ἐν οἷς σωθήσῃ σὺ καὶ πᾶς ὁ οἶκος σου.* Καὶ ἐκκλίσκων αὐτὸν παρ' αὐτὰ κηρύττει; Ἀρ' οὐκ ἀξιωματικόν ἐστι κήρυγμα τοῦ ἀγγέλου; Ἄρ' οὐ μᾶλλον ἐδεδαιούτο Κορνήλιος παρ' ἀγγέλου περὶ σταυροῦ ἀκούων, καὶ περὶ πάθους, καὶ περὶ τῆς οικονομίας; Ἄλλ' ἅμα μὲν καὶ τρεῖς αὐτὸν,

• Reg. εἰ δεκτὸς ἔστιν ἡ προσυχὴ καὶ τῆς διακονίας ὁ

μὴ βουλόμενος ἀνοῖξαι χώραν τῷ δαίμονι, ἅμα δὲ καὶ δεικνύσιν ἡμῖν ὁ ἀγγέλους, ὅτι ἔξω τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας σωθῆναι οὐκ ἔστιν. Εἰ δὲ ἀγγέλους ἐξ οὐρανοῦ ἑτερόν τι εὐαγγελιζόμενος ἀναθεματίζεται, ὁ τὰ Ἀρείου πνέων, καὶ τὰ Εὐνομίου καὶ Ζαβεδαίου διδάσκων, οὐκ εὐκρίτως ἀναθεματισθήσεται, ἰδὼν μὴ φθάσῃ τῇ μετανοίᾳ τὴν διόρθωσιν; Ταῦτα, ἀδελφοί, ἡγήσθε μὴ παρ' ἡμῶν εἰρησθαι, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ἁγίου μάρτυρος, καὶ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ Πατρὸς. Καὶ γὰρ εἰς τιμὴν τῶν μαρτύρων ταῦτα λέγεται· τιμὴ γὰρ μάρτυρος ἡ φυλακὴ τῆς πίστεως. Εἰ γοῦν θέλεις καὶ σὺ τιμῆσαι τὸν μάρτυρα, τίμησον τὸν [819] ὅπῃ τοῦ μάρτυρος μαρτυρηθέντα. Εἰ γὰρ ἐκεῖνος ὑπὲρ Χριστοῦ τὸ αἷμα ἐξέχευ, σὺ ὑπὲρ Χριστοῦ τὸ αἷμα οὐκ ἐχέεις; Ταύτην οὖν ἔχοντες τὴν ἀσφαλίαν τῆς πίστεως σπουδάζομεν διαλάβαι καὶ ἔργους ἀγαθοῖς, ἵνα σπείραντες τὰς ἀρετὰς, θερώμεν τὰς ἀμοιβὰς· ἕκαστος γὰρ ἐκ τῶν ἰδίων ἔργων θωρητῆς ἔστι δικαιοσύνης, ὡς ἔφησιν ὁ Παῦλος· *Ἐν δογμῷ καὶ ὁρμῇ ἐρχομεν, ἐργαζόμεθα τὸ ἀγαθόν.* Καρὸν γὰρ ἰδίῳ θερώμεν μὴ ἐκλούμενοι. Ποῦ καὶ τῶν ἰδίων τῆς ἀναστάσεως. Οὐκ οὐκ ὁ κατὰς οὐκ οὐκ ἡμῶν, ἀλλ' ἄλλοτριος. Ἐνταῦθα μὲν τὰ σπέρματα, ἐκεῖ δὲ τὰ δράγματα· ἐνταῦθα σπείρεις μετὰ δόλως, ἐκεῖ θερίσεις μετ' εὐφροσύνης, ὡς ἔφησιν ὁ Δαυὶδ· *Οἱ σπείροντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσι.* Γίνοντο δὲ ἡμεῖς καὶ σπείρας καὶ θερίαι ἐν ἀγαλλιάσει, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὃ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

• Forte τῷ δὲ μάρτυρι

Εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, τῇ μέσῃ ἐβδομῇ τῶν νηστειῶν.

Α'. Ἦκεν ἡμῖν ἐγκαύσιος ἡμέρα, ἡ πανοδάστος καὶ φωσφόρος τῶν ἁγίων νηστειῶν ἡ μέση ἐβδομάς, ἐν τῇ ἐκείνη καὶ ζωοποιῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σταυρὸν προσκομίζουσα, καὶ τοῦτον προτιθέμενη εἰς προσκύνησιν, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν εὐκρινεῖ καρδίᾳ καὶ ἀγνοίᾳ χαίλεισιν ἀγιάζουσα, καὶ πρὸς τὸν ἐξῆς τοῦ σταυροῦ τῶν ἁγίων νηστειῶν δρόμον εὐνομητοῦ καὶ ἀκαμειότερους δεκνύουσα. Σήμερον τοιγαροῦν προσκυνησάμεθα ἡμέρα τοῦ τιμίου σταυροῦ καθέστηκα, καὶ δευτε, ὡ φίλοι, φέβω καὶ πόθω τοῦτον περιπτύξωμεθα. Τῆς γὰρ ἐγέρσεως Χριστοῦ τὰς αὐγὰς φωτοβολῶν, πάντα φωτίζει, καὶ ἀγιάζει ταῖς αὐτοῦ χάρισι· διὰ τοῦτον ἀσπαύμεθα ψυχικῶς ἀγαλλόμενοι. Σήμερον γὰρ γίνεται ἐν [820] οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς, ὅτι ὁ τοῦ Χριστοῦ φωσφόρος καὶ ζωοποιὸς σταυρὸς τῷ κόσμῳ ἐμφανίζεται, δι' οὗ δαίμονες φυγαδεύονται, καὶ νόσοι παρατίθενται, καὶ σκότος ζοφώδες ἀπαικνύεται, καὶ πάντα τῆς γῆς τὰ πάντα καταφωτίζεται. Σήμερον ἡ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἅλως παρθέτος δαίνυνται, τὸ παντὶν ἔθλον τοῦ τιμίου σταυροῦ ἐν μέσῳ προβάλλει, καὶ προπομπὴν τοῦ πάθους Χριστοῦ ἐν σταυρῷ ποιούμενη, καὶ τῆς ἐκστάσεως αὐτοῦ προέγερσιν. Σήμερον τὸ προφητικὸν πεπληρωμένον λόγιον, τὸ φάσκον, *Ἰδοὺ γὰρ προσκυνούμεν εἰς τὸν τόπον, ὃ ἐστησεν ὁ πόδες τοῦ Θεοῦ ἡμῶν*. Εὐφραίνου τοιγαροῦν καὶ ἀγάλλου, ἡ Χριστοῦ Ἐκκλησία, καὶ προσάγαγε τὰ σὰ τέκνα, τῇ ἐγκρατεῖ τῶν παθῶν, τῇ νηστείᾳ κεκαθαυμένα,

• Notat in margine Savilius περιπτύξωμεθα, quae lectio magis ardet: Editi προσκυνούμεθα. Mox unus habet καὶ ἀγιάζει.

• Savil. in marg. εἰ πόδες σου, Κύριε, et sic duo mss. Regii.

ταῖς τε θεολαμπείαις ἀρεταῖς ἐξαστράπτουσα, καὶ χόρευε χορεύων τὴν ἀνεκλάλητον. Καθάρτε γὰρ παλαί ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸν λαόν σου ὅπως οἱ ὀρθόδοξοι προσδεδόντες ἐρρίοντο θανάτου· οὕτως δὲ καὶ νῦν οἱ τῇ νηστείᾳ μεσοπορησάντες σταθῶν, τοῦτον προσφάοντες, τὸν νοητὸν ὄριν νεκρῶν δεικνύουσι, καὶ αὐτοὶ ἀθανασίζονται, καὶ κοινωνοὶ τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς ἐγκρατείας δεικνύμενοι, κοινωνοὶ καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἀναθεκνύονται. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἐξῆς νηπικῶς εὐδωμοῦντες, ἐπιπικίλους τῷ Θεῷ προσκομίζουσι. Προπομπὴν γὰρ καὶ νηπικὸν ὄριν ὁ τοῦ Κυρίου σταυρὸς καθέστηκα· βασιλεὺς ὄριν ἀκαταμάχητον, Ἐκκλησίας κέρας, ἔχθρων καθαίρετης, καὶ τῶν πιστῶν σωτηρία. Καὶ μακάριοι ἀληθῶς καὶ εὐσεβεῖς οἱ ἀγνοῖς χαίλεισιν καὶ στίμασι καθαροῖς· τοῦτον ἀξιοῦμεν περιπτύξασθαι. Ἐργῷ γὰρ ἀληθῶς κληροῦσι τὸ φάσκον τοῦ Κυρίου ἡμῶν· *Εἰ τις θέλει ὁπίσω μου εἰσεῖν, ἀπαρνησάτω ἑαυτὸν, καὶ ἀρπάξῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήτω μοι.* Καὶ ὅρα πῶς ἀκαταναγκάστως ποιεῖ τὸν λόγον. Οὐδὲ γὰρ εἶπα, Κάν βούλησθε, κἀν μὴ, τοῦτο δὲ ἡμεῖς παθεῖν, ἀλλὰ πῶς; Εἰ τις θέλει ὁπίσω μου εἰσεῖν· οὐ βιάσομαι, οὐκ ἀναγκάσω, ἀλλ' ἕκαστον κύριον τῆς αὐτοῦ προαίρεσεως ποιῶ· εἰ δὲ καὶ λέγω· Εἰ τις θέλει ὁπίσω μου εἰσεῖν. Ἐπὶ γὰρ ἀγαθῷ καλῷ, οὐκ ἐπὶ κακῷ καὶ ἐπαχθεῖ, οὐκ ἐπὶ κολάσει καὶ τιμωρίᾳ, ἀλλ' ἐπὶ βασιλείᾳ οὐρανῶν καὶ ζωῇ οὐρανῶν. Καὶ γὰρ αὕτη τῶν πραγμάτων ἡ εὐφροσύνη ἐκκλησιαστικῆς.

• Savil. in marg. ἀποδεικνύουσι, et sic omnes mss. Editi δεκνύουσι.

• Sic unus mss. recte. Alii καὶ τιμωρίᾳ. Καὶ γὰρ, intermedii omisiss.

Εἰ τις θέλει δάσκει μου ἐλθεῖν, κἀν ἄνθρωπος, κἀν γυνή, κἀν ἄρχων, κἀν ἀρχόμενος, καὶ θέλει σωθῆναι, ταύτην ἐργάσθω τὴν ὁδόν. Τρία δὲ ἐστὶ τὰ λεγόμενα, τὸ ἀπαρνησάσθαι ἑαυτὸν, τὸ ἀρετὴν σταυρῶν, καὶ τὸ ἀκολουθεῖν. Ἄλλ' ἔσμεν πρότερον, τί ἐστὶ τὸ ἀπαρνησάσθαι ἑαυτὸν. Μάθωμεν τί ἐστὶν ἀρνησάσθαι ἑαυτὸν, καὶ τότε εἰσάμεθα τί ἐστὶ τὸ ἀρνησάσθαι ἑαυτὸν. Τί οὖν ἐστὶ τὸ ἀρνησάσθαι ἑαυτὸν; Ὁ ἀρνούμενος ἑαυτὸν, οἷόν ἢ ἀδελφόν, ἢ φίλον, ἢ γείτονα, ἢ ὀντιναοῦν, κἀν μαστιζόμενον ἢ τούτων, κἀν δεσποούμενον, κἀν ὅτι οὖν πάσχοντα, οὐ προίσταται, οὐ βοηθεῖ, οὐκ ἐπικρίνεται, οὐ πάσχει τὸν αὐτόν· ἀπαξ γὰρ αὐτοῦ ἡλλοτριῶται. Οὕτως τοῖνυν βούλεται τοῦ σώματος ἀπειθεῖν τοῦ ἡμετέρου ὁ Θεός, ἵνα κἀν μαστιζῶσιν ἡμᾶς δι' αὐτὸν τινες, κἀν κολάζωσι, κἀν ἐλαφύνωσι, κἀν ἄλλο τι ποιῶσι, μὴ φειδόμεθα. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀρνησάσθαι· τούτῳ, μὴδὲν ἔχοντα πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἐκδοδόντα ἑαυτὸν τοῖς κινδύνους, τοῖς ἀγῶσι, καὶ ὡς ἑτέρου πάσχοντος, οὕτως διακρίσθω. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἀρνησάσθω ἑαυτὸν, ἀλλ' Ἀπαρνησάσθω, μικρὰ ταύτην προσθήκῃ πολλὴν ἐμφανῶν τὴν υπερβολὴν. Καὶ ἄρα τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. Εἰδες πῶς καθόλου τὸν ἐπόμενον αὐτῷ στρατιώτην ὁ τῶν οὐρανῶν βασιλεὺς; Οὐ θυρεὸν ἔδωκεν, οὐ κράνος, οὐ τόξον, οὐ θώρακα, οὐ κνημίδα, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιοῦτων οὐδὲν, ἀλλ' ὁ πάντων τούτων ἐστὶν ἰσχυρότερον, τὴν ἀσφάλειαν τὴν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, τὸ σύμβολον τῆς κατὰ τὴν δαιμονίων νίκης. Τοῦτο μάχαιρα, τοῦτο ἀσπίς, τοῦτο θώραξ, τοῦτο κράνος, τοῦτο κνημὶς, τοῦτο φρουρίον ἀσφαλές, τοῦτο λημὴν, τοῦτο καταφυγή, τοῦτο στέφανος, τοῦτο ἐπαθλόν, τοῦτο τῶν [821] ἀγαθῶν ἀπάντων θησαυρὸς, καὶ τῶν νῦν καὶ τῶν ἐσόμενων ποτὶ. Καθάπερ γὰρ τις ὅπλιον ἰσχυρὸν λαβὼν, καὶ τοῖς αὐτοῦ δίδωσι στρατιώταις, οὕτως καὶ ὁ Χριστός. Ἰδετε, φησὶ, τὸν ἑμὸν σταυρὸν ὅσα ἦνυσεν· ποιήσατε καὶ ὑμεῖς ταῦτα, καὶ ἀνύσατε ταῦτα ὅσα βούλεσθε. Καίτοι τί γὰρ ἀλλαγοὶ καὶ μεταβολαὶ τούτων ἐπιτηγέλλονται λέγων· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, τὰ ἔργα δ' ἐγὼ ποιῶ, κἀκεῖνος ποιήσει, καὶ μεῖζονα τοῦτων ποιήσει. Τί δὲ ἔστιν αὐτὸ τὸ ρηθῆναι, τὸ Ἀρετῶν τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι; Ἀρετὰ ἵνα τὸ ἐξ ὅλων βασιλεύσῃμεν ἑκαστος; Ὁδὰμῶς; Ποία γὰρ ἀρετὴ τοῦτο; Ἄλλ' ἵνα πρὸς τοὺς κινδύνους ὡς ἐμεν παρατεταγμένοι, τὸ αἷμα ἡμῶν ἐν ταῖς ψυχαῖς περιφέροντες, πρὸς σφαγὴν καὶ θάνατον ἔτοιμοι καθήμενοι, οὕτως ἅπαντα πράττοντες, ὡς μηδέποτε προσδοκῶν μέχρι τῆς ἐσχάτης τὴν ἡμετέραν διακρίσιν ζωῆς, ὡς ἀποθανοῦμεν πάντως. Ὅπερ καὶ ὁ ἀποστόλος Παῦλος· Καθ' ἡμέραν ἀεικθνήσκω. Οὐχὶ εἰς οὐκ παρὰ τῆς φύσεως; δέδοται θάνατος; Ἐξέστιν, ἂν θέλεις, μυριάκις ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ δεσπότου τοῦ σοῦ.

β. Τοιαύτη γὰρ ἡ χάρις· τὴν παρὰ τοῖς φίλοις πτωχεύειν· εἰς πολλὴν ἐξέρχεται πλοῦτον, διὰ τὸ φιλόδοξον τοῦ δεσπότου, οὗ τῇ τῶν πραγμάτων ἐκδίδει μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ προσδοκίᾳ τῶν ἀγωνιζομένων τοὺς στεφάνους ὀρίζοντος. Τί δὲ ἐστὶν, Ἀρετῶν; Οὕτως ἔστιν πρόθυμος εἰς τὸ σφραγισθῆναι καὶ σταυρωθῆναι, φησὶν, ὡς ἐκεῖνος ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῶν ὤμων· οὕτως ἐγὼ γὰρ εἶναι νομίζω τοῦ θανάτου. Τὸν τοιοῦτον ἅπαντες κατακρίνεται· οὐ γὰρ οὕτως δεδοικαμεν τοὺς μισοῦς παρρηγμένους ὅλοις ἀνθρωπίνους, καὶ ἐπὶ ἀνθρώποις τοσαύτη τέλεισημένους, ὡς τοῦτον ἐν ἑλευθερίᾳ. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ποιεῖ θάνατον ἐκφυγεῖν, ὡς τὸ καταφρονεῖν θανάτου. Ἴνα δὲ μηδὲς νομίση τοῦτο μόνον ἀρκεῖν, τὸ πρὸς θάνατον ἑτοιμὸς εἶναι (εἰσὶ γὰρ καὶ λησται καὶ γόνητες τοιοῦτοι καὶ μισοφόνοι πάντες), διὰ τοῦτο προσέθηκε· Καὶ ἀκολουθεῖτω μοι. Ὁ δὲ τὸν ἀνδρῶν ζῆτον, φησὶ, μόνον, οὐδὲ τὸν ἀκατάληκτον πρὸς τὴν τελευταίαν τοῦ βίου, ἀλλὰ τὸν ἐπικεικὴ καὶ σφαιρὸν καὶ μέτριον, καὶ πάσης γέμοντα ἀρετῆς. Εἰδες σταυρὸν διακρίναν οὐκ ἐπὶ τοῦ δεσπότου μόνου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν δοῦλων τοσαῦτα ἰσχυροῦσαν; Τοῦτο Πέτρον κορυφαῖον εἰργάσατο· τοῦτο Παῦλον τοσοῦτον ἐποίησε. Διὰ καὶ εἴλεγε· Τίς ἡμᾶς

χωρεῖται ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; Τοῦτο καὶ τοὺς νηστεύοντας οὐχὶ βρωμάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ παθῶν ἀνδρείους ἀπεργάσατο. Περιφρασάμενος αὐτοὺς, ἀγαπητοί, τῇ δυνάμει τοῦ σταυροῦ, καὶ καθ' ὁπλισμένοι πρὸς τὸ ἐξῆς, προθυμότεροι τῇ νηστείᾳ προσδύμενοι, καὶ πάντων τῶν τοῦ βίου τεχνῶν καταφρονήσωμεν. Καὶ γὰρ πλοῦτος, καὶ δόξα, καὶ δυναστεία, καὶ ἔρωας, καὶ ὅσα τοιαῦτα, διὰ τοῦτο ἡδέα, διότι φιλοφύγομεν, καὶ τῇ παρουσίᾳ προσηλωθῆμεν ζωῇ. Ταύτης δὲ καταφρονήσεως, οὐδεὶς ἐκείνων ἡμῶν λόγος. Καλὴ γὰρ ἡ παρούσα ζωὴ, καλὴ καὶ ἡδέα· ὥρρον γὰρ ἐστὶ θεοῦ· ἀλλ' ἔταν ἡ μέλλουσα φανῇ, τότε καταφρονεῖται δικαίως αὕτη.

Μὴ τοῖνυν αἰσχυνόμενοι τοὺς σεμνοὺς τῆς σωτηρίας ἡμῶν συμβόλους, μηδὲ τὰ μάτα κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, δι' ὃ ζῶμεν καὶ ἐσμέν, ἀποκρουσάμεθα, τρωπὴ αὐτοὺς ἐκδόντες καὶ κραυγὰ καὶ γατριμαρτίαν, ἀλλ' ὡς στέφανον περιφρασάμενον τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, τούτῳ τῶν παθῶν τὴν νέκρωσιν. Καὶ γὰρ πάντα δι' αὐτοῦ τελεία τὰ κατὰ ἡμᾶς· κἀν ἀναγεννηθῆναι δέη, σταυρὸς παραγίνεται· κἀν τραφῆναι τὴν μουσικὴν ἐκλήνῃ τροφήν, κἀν χειροτονηθῆναι, κἀν ὅτι οὖν ἑτέροι ποιῆσαι, πανταχοῦ τὸ σύμβολον ἡμῶν τοῦ σταυροῦ παρίσταται. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ οἰκίας, καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων, καὶ ἐπὶ τῶν θυρίδων, καὶ ἐπὶ τῶν μετώπων, καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας μετὰ πολλῆς ἐπιγράμμεται· αὐτὴν τῆς σπουδῆς. Τῆς γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν σωτηρίας καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς κινήσεως, καὶ τῆς ἐπισκευῆς τοῦ δεσπότου τοῦτο ἐστὶ σημεῖον. Διὰ τοῦτο σφραγὶς κέκληται, [822] ὅτι πάσας τοῦ θεοῦ τὰς παρακαταθήκας, ὅσας ἂν λάβωμεν, τοῦτον, καθάπερ τινὶ σημάτων βασιλεῖ καὶ δακτυλίῳ, σφραγίζομεν, καὶ προσελθὼν οὐδὲν οὐκ εἰ τοιαύτην πονήρῳ. Ἄν προστασίαν δῆμου τινὶ παρακατάθωμεν, κἀν πρὸς τὸ τῆς ἱερουσύνης ἀγάγωμεν δέλωμα, μετὰ τὴν μυρία ἐπευξάσθαι, καὶ καλέσαι τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἐλθούσαν, τοῦτον σφραγίζομεν, ὥστε ἐναντοκλειστέον ἐν ἀσφαλεῖ ταμείῳ τὴν δοθεῖσαν δωρεάν. Οὕτως καὶ ἐν ταῖς ἱερουργίαις παραλαμβάνεται. Ὁ γὰρ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ μάχαιρά ἐστι καὶ ἐξ ὅλων, ἐν ᾧ σφραγίς ὁ Χριστός ὅπου τὸν θεοκτόνον Ἰουδαῖον ἔλασε τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, καὶ αὐτὸν τὸν διαβόλον κατέβαλε, τὰς ἡμῶν ἀμαρτίας προσηλώσας ἐν αὐτῷ. Τοῦτο γὰρ ἐν ταῖς ἱερουργίαις παραλαμβάνεται, οἷα τις βομφαλὴ καὶ μαστίξ βασιλικὴ, βασιανίζουσα καὶ ἀποδιώκουσα πᾶσαν δαιμονίαν ἐλευσίν, καὶ σταντικὴν ἐπιτορᾶν. Διὰ τοῦτο ὁ οἶκος ἱερομύεται, ὥστε τινὲς δορυφόροι, προθέτες τῆς βασιλικῆς μαστίγας, διὰ ταύτης ἀποδιώκουσι πᾶσαν ἀντιδικὴν καὶ ἀντίπαλον φάλαγγα, τὰς θείας καὶ βασιλικὰς δωρεάς τοῖς μυσταγωγῶν ἀπονέμοντες, καὶ σὺν αὐτοῖς τὸν βασιλεῖα Χριστὸν γεραίροντες.

γ. Ὅταν τοῖνυν σφραγίξῃ, ἐννοεῖ τοῦ σταυροῦ πᾶσαν τὴν ὑπόθεσιν, καὶ ὁσέτις θυμὸν, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ πάθη. Ὅταν σφραγίξῃ, πολλὰς ἐμπλήσων τὸ μέτωπον παρρησίας, τὸ στήθος, τὰ ὄμματα, καὶ πᾶν μέλος παρστήσων θυσιᾷν εὐάρεστον τῷ Θεῷ. Τοῦτο γὰρ ἡ λογικὴ λατρεία. Τοῦτο τὸ σημεῖον καὶ ἐπὶ τῶν προγόνων ἡμῶν θύρας ἀνέφερε κεκλεισμένας, τοῦτο δηλητήρια ἐσθεσε φάρμακα, τοῦτο κωνεῖον δύναμιν ἐξέλασε, τοῦτο θηρίων ἰοδύλων δῆγματά λατρεῖ. Εἰ γὰρ βδοῦς ἀνέφερε, καὶ οὐρανῶν ἀβύσσος ἀνεπέτασε, καὶ παραδείσου εἰσοδὸν ἀνεκάλυψε, καὶ τοῦ διαβόλου τὰ νεῦρα ἐξέκοψε, εἰ θαυμαστὸν εἰ φαρμάκων δηλητηριῶν περιγίνεται; Τοῦτο τοῖνυν ἐγκόλαφον τῇ διανοίᾳ τῇ σῇ, καὶ τὴν σωτηρίαν περιπτύχει τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. Οὕτως γὰρ ὁ σταυρὸς τὴν οἰκουμένην ἔσωσε, τὴν πλάην ἀπέλασε, τὴν ἀλήθειαν ἐπαγγέλασε, τὴν γῆν οὐρανὸν ἐποίησε, τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους εἰργάσατο. Διὰ τοῦτον οἱ δαίμονες οὐκ εἰ φοβεροί, ἀλλ' εὐκαταφρόνητοι, οὐδὲ ὁ θάνατος θάνατος, ἀλλ' ἕπνος καὶ ἐργηρόρησις. Διὰ τοῦτον τὰ τῆς σαρκὸς· πάθη τὰ πολυμύνητα τοῦ νηστεύοντος,

δ Savil. in marg. ἀπερ ἄρται, et sic duo mss.

ε Sav. in marg. ἐπιγράφωμεν. Mox in τῇ γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν σωτηρίας, delendum videtur ὑπὲρ, sed sic omnes habent.

ζ Savil. in marg. ἐπισκοπεῖται, διὰ τοι τοῦτο, et sic etiam unus cod.

η Unus cod. οὐρανῶν πύλας. Paulo post Savil. in marg. ἐξέκοψε, et sic etiam duo mss. Morel. ἐκτοξε.

α Ἐαυτὸν deest in tribus mss.

β Savil. in marg. παραφέροντες, et infra pro μηδέποτε in marg. scribit μηκέτι· et sic duo codices.

γ Savil. in margine sic legit; in textu τὴν παρ' αὐταῖς; ἰσοπρωγείαν, quam lectionem praeferebant duo codices.

que negare se quid sit, intelligemus. Quid ergo est negare alterum? Qui alium negat, exempli causa, filium, vel fratrem, vel amicum, vel vicinum, aut quemvis alium, sive flagris eum cordi videat, sive in vineula coniecti, aut quidvis aliud perpeti, non præsto est; non fert auxilium, non frangitur animo, nullum sensum doloris ejus sentit: alieno namque ab eo est animo. Sic ergo vult nos Deus caput nostrum negligere: ut si qui nos ipsius causa verberent, vel supplicio afficiant, vel pellant, aut aliquid aliud faciant, negligamus. Hoc est enim negare; id est, nihil rei secum habeat, sed se ipse periculis obijciat, et certamini: atque eo modo affectus sit, quo si quis alius pateretur, esset. Nec dicit, Neget seipsum, sed, *Abneget*, hæc parva adjunctione magnam declarans exsuperantiam. *Et tollat crucem suam*. Vides quomodo eum militem, qui ipsum sequitur, rex cælorum armavit? Non scutum dedit, non galeam, non arcum, non thoracem; non cretam, non quidpiam aliud ejusdem generis, sed quod his omnibus est firmius et valentius, præsidium quod a cruce proficiscitur, signum victoriae quæ contra demonia parata est. Hoc gladius est, hoc scutum, hoc thorax, hoc galea, hoc ocreæ, hoc tutum firmumque præsidium, hoc portus, hoc perfugium, hoc corona, hoc certaminis præmium, hoc bonorum omnium thesaurus, et quæ nunc sunt, et quæ sunt unquam futura. Ut enim aliquis sumptis armis quibus facile se tueri possit, ea etiam dat militibus suis, sic etiam Christus Videte, inquit, omnia quæ crux mea perfecit: facite etiam vos arma ejusmodi, et perficite ejusmodi quæ vultis. Quamquam alibi his etiam majora pollicetur est, his verbis: *Qui in me credit, in etiam opera quæ ego facio perficiet, atque his majora faciet* (Joan. 14. 12). Quid autem vult sibi hoc verbum, *Tollat crucem suam, et me sequatur*? An ut lignum unusquisque nostrum ferat? Nequaquam: quæ enim hæc virtus est? Sed ut ad pericula instructi simus, et sanguinem in animis nostris circumferentes, ad eadem et mortem quotidie parati, ita omnia faciamus, ut si ad vesperam nos victuros esse non speraremus, quasi plane morituri. Id quod etiam apostolus Paulus dicebat. *Quotidie morior* (1. Cor. 15. 31). Annon tibi a natura mors una constituta est? Et tamen licet tibi, si libet, milles pro Domino mortem optetere.

2. Hic enim gratie mos est, egestatem quæ apud amicos est, Domini benignitate ad magnas divitias perducere, qui non rerum modo eventum, verum etiam certantium propositum et voluntate coronas metitur. Quid autem illud est, *Tollat*? Ita est, inquit, paratus ad eadem et crucem, ut is qui eam humeris portat: ita vicinus morti existimetur. Omnes talem obstupescunt: neque enim adeo mille armis instructos humanis, et hæc fortitudine munitos pertimescimus, ut hunc libertate hujusmodi præditum. Nihil enim tantopere mortem fugat, ut mortis contemptio. Sed ne quis existimaret hoc unum satis esse, paratos esse ad mortem (sunt enim et latrones, et venelici ejusmodi, et parricide omnes), ob eam causam addidit: *Et me sequatur*. Non fortem, inquit, modo quero, nec eum qui appropinquante morte non horrescit, sed etiam bonum, continentem, moderatum, omnique virtute præditum. Vidisti crucis ministerium, nec in Domino solum, verum etiam in servis tantum valere? Hoc Petrum principem fecit, hoc Paulum talem reddidit. Itaque dicebat: *Quis nos separabit a caritate Christi? tribulatio? an angustia? an periculum? an gladius* (Rom. 8. 35)? Hoc etiam eos qui jejunt, et se abstinent non ab esculentis modo, verum etiam ab affectibus, fortes efficit. Arnemus nos, carissimi, vi crucis, atque muniamus: armatique ad id quod reliquum est, ad jejunium veniamus paratores, contemnamusque omnia voluptatum genera, quæ hæc vita suppeditat. Etenim divitiæ, gloria, potentia, amor, omniaque ejusdem generis propterea jucunda sunt, quod nimia vitæ cupiditate ducimur, et hinc vite affixi sumus. Hæc autem contempta, nullam illorum rationem ducimus. Bona enim hæc vita est, bona et jucunda: est

eum Dei donum; sed cum futura apparuit, tum æquum est eam contemnere.

Crux in ædibus, in muris, in frontibus; crux in sacrificiis obhibita. — Ne igitur pudore afficiamur de magnificis salutis nostræ signis, nec magnum caput honorum, quo et vivimus et sumus, depellamus, non deliciis, crapulae ingluviæque deditos: sed pro corona Christi crucem feramus, id est, mortem affectum. Etenim ea quæ ad nos pertinent, per eam perficiuntur omnia: sive renascendum est, crux præsto est: sive mysticus ille cibus sumendus, sive aliqui ordinandi sunt, sive quidvis aliud faciendum est, ubique signum nobis crucis adest. Ob eamque causam et in ædibus, et in muris, et in fenestris, et in frontibus, et in animo atque mente eam studioso depingimus¹. Salutis enim nostræ, communis libertatis, et bonitatis Domini nostri hoc signum est. Hinc sigillum appellata est, quod deposita divina omnia quæ accepimus, hæc quasi signo quodam regio atque annulo obsignamus; nec quidquam mali jam audeat accedere. Si quem populo præficiamus, eumque ad sacerdotii dignitatem provehamus, posteaquam innumerabilia præcati sumus, ac Spiritus sancti munus accessorum evocavimus, hæc obsignamus, quasi certo firmoque in loculo donum quod donatum est includamus. Sic etiam in sacrificiis adhibetur. Christi enim crux gladius est et lignum, quo interfectus a Dei interfectioribus Judæis Christus diaboli opera delevit, ipsumque diabolum deiecit, nostris in eo fixis criminibus. Ob eamque causam in sacrificiis usurpatur, quasi gladius quidam et flagrum regum quod omnem diaboli incursum, satanæque impetum profligat et fundit. Hinc divini sarriique antistites quasi stipatores quidam regio flagro proposito, eo omnem hostium exercitum fundent ac fugant, cum divina regiæ munera iis qui initiantur tribuunt, in quo una cum eis regem Christum colunt atque venerantur.

3. Cum ergo signaris, tibi in mentem veniat totum crucis argumentum, ac tum iram omnesque a ratione aversos animi impetus extinxeris. Cum consignaberis, frontem multa reple fiducia; pectus, oculi et omnia membra offer hostiam Deo placentem. Hoc est enim rationabile obsequium (Rom. 12. 1). Hoc etiam signum fores clausas inajorum nostrorum aperuit, hoc noxia mortiferaque venena exstinxit, hoc cicutæ vim eluit, hoc denique belluarum venenatarum morsus curavit. Si enim inferorum portas recessavit, et cælorum apertis aperuit, paradisiq; aditum renovavit, et diaboli nervos fregit: quid mirum videri debet, si noxia venena vincit et superat? Hoc ergo in mente tua insculpe, animorumque nostrorum salutem amplectere. Hæc enim crux orbem terræ conservavit, errorem expulit, veritatem revocavit, terram cælum fecit, hominesque angelos. Propter crucem demones non jam horribiles sunt, aut metuendi, sed contemnendi: nec mors est mors, sed somnus aut vigilia. Hinc carnis affectus, qui jejunes oppugnant, marcescunt. Quod si quis Judæus hoc tibi dicat: Eum qui cruci suffixus fuit, adoras? ei alacri magnaue voce, ac læto vultu responde: Certe adoro, nec finem adorandi faciam: et, si rideat, luge eum quod amens sit, nec sciat quid loquatur: Christoque Domino ago gratias, quod ejusmodi in nos beneficia contulit, quæ sine celesti divinaque emutatione discere nemo possit. Ob eam enim causam iste etiam ridet, quod *Animalis homo non capit ea quæ sunt Spiritus* (1. Cor. 2. 14).

Crux a prophetis prædicta. — Sed quidnam ait amens, ingratus, perdidusque Judæus? Si ergo Christus est Deus, ut defenditis, ac Dei Filius, salutisque hominum causa venit: cur tali morte, quæ, inhonesta est, obiit, et in crucem actus est? Cui paucis respondebimus, quæ ex prophetis collecta sunt: Oportuit Christum cruci affigi, o legis violator, et in-

¹ Savil. in marg. depingamus.

² Duo Mss., quod corporeus homo (ὁτι σαρκεὶς ἄνθρωπος).

grate. Judaei propterea quod lex et prophetae ita prae-dixerant, fore ut genus hominum a Christo conservaretur. Primus enim Moyses dicit: *Videbitis vultum vestrum suspensum in oculis vestris, nec vultus vestrum fidem habebitis* (Deut. 28. 64). Et Isaias: *Tanquam visus est ei cadem ductus est, et quasi agnus coram tondente se obmutuit* (Isai. 53. 7). Itemque Jeremias: *Venite, inquit, immittamus lignum in ejus panem* (Jer. 11. 19). Et, *Dederunt pretium ejus in agrum signi, quemadmodum mihi Dominus constituit* (Matth. 27. 10). Deum autem esse Christum qui in crucem sublatus est, audi Eudram asserentem, *Benedictus est Dominus, qui manus suas extendit, salutemque Jerosolymis, spectantibus nobis, dedit*. Cum autem serpentes, opulenti interficiebant, jussuque Dei Moses in ligno serpentem sublimem proposuit, dicebat: *In hunc respicite, et non moriemini* (Num. 21. 8. 9). Rursusque Jeremias ex eorum persona, qui eum cruci suffligerunt, *Venite, inquit, et eum ex vinorum terra exterminemus* (Jer. 11. 19). Et rursus Christus per eundem prophetam, *Ego vero, inquit, quasi agnus innocens, qui ad victimam ducitur: non cognovi* (Ibid.). David quoque ex Christi persona: *Foderunt manus meas et pedes meos, diriveruntque inter se vestimenta mea, et super vestes meas miserunt sortem* (Psal. 21. 17. 19). Et rursus: *Expandi manus meas toto die ad populum incredulum et contradicentem, qui via bona et recta non incedebant, sed post peccata sua* (Isai. 65. 2). Colendam autem adorandamque esse Christi crucem, ejusque figuram, hoc etiam prophetae docent: David quidem dicens: *Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus* (Psal. 59. 6); et rursus, *Fac mecum signum in bonum, ut videam qui oderunt me, et confundantur* (Psal. 85. 17)(a). Et per Ezechielum prophetam dicit Deus: *Da signaculum in frontibus eorum, qui ingeniuntur et dolore afficiuntur in omnibus peccatis: transite, cedite, nec parcite: senem, juvenem, mulieres et infantes laetantes delete; ad eos porro qui signum habuerint, ne accedite* (Ezech. 9. 4-6). Solomon quoque his verbis, *Benedictis lignum, quo iustitia oritur* (Sap. 14. 7). Isaias etiam undò essent, et qualia quoque crucis ligna essent, exponit his verbis, *In cupressu, picea et cedro, simul locum sanctum celebrate* (Isai. 60. 13). Quis etiam Moses demisso ligno in Meribam, amaras aquas dulces reddidit in figuram crucis Christi, qui mundum ex daemonum amaritudine dulcem effecit. Moyses etiam virga, quae petram discidit, crucem Christi significabat, qui corda hominum discidit, Spiritusque sancti gratiam in eis inserit.

4. Haec etiam vere vitae via est: omnesque qui eam teneant, vivant; qui autem eam reliquerunt, mortem suppliciumque aeternum habebunt. Lex enim et prophetae sanctam Trinitatem predicant: vereque hic est qui a lege prophetisque praedictus est, Jesus Christus Dominus, qui Domini nomine venit: nec est alius, nisi is qui in Bethleem Judaeae oppido, ex virgine et Deipara Maria Augusto Caesare imperatore natus est. Quod si quis eum non recipit et probat, nec ei credit, is Dei desertor est, ipsique anathema esto. Itaque Isaias de vobis qui erratis clamat his verbis: *In captivitatem populus meus abductus est, quia Dominum non norant* (Id. 5. 13). Ex quo enim Christus venit, vis exercitus vestri, Judaei, dissoluta est, sublatumque sacerdotium, et a Romanis dispersi estis. At enim Isaias de iis qui Christum in crucem egerunt, *Propter peccata nostra avertit faciem suam Deus a nobis, et reliqui nostrum in peccatis* (Id. 60. 2). Si

enim ipse Christus non esset, is qui ex Maria natus, qui a Deo electus est, verusque ejusdem Filius, qui a lego et prophetis praedictus est, natio vestra Judaica in honore et nomine esse, seque erigere atque regnare potuisset, ut quae Dei hostem et inimicam impostoremque morte multasset. Verum jam ex eo tempore cum crux erecta est, et a majoribus vestris ei Christus suffixus est, ad hoc usque tempus cum ignominia et dedecore perit: vobisque Deus gravior succenset, quam in captivitate Babilonica. Tum enim post septuaginta annos Deus misertus est, vosque revocavit; hoc vero tempore omnino repulit: paterque vester idemque propheta et patriarcha Jacob verum praedixit, jura vestra omnia conciderunt: ex Judaea patria vestra pulsati estis: in diversa loca dispersi estis, atque in orbe terrarum ab oriente ad extremum terrae vos omnes et contemnunt et rident. At res nostrae Christianorum in dies magis florent, crescent et corroborantur: atque per omnes mundi angulos religiosae fidei nostrae praedicatio pervasi: Christus in nobis regnat: ejusque pretiosam atque vivificam crucem adoramus, et pro thesauro magni pretii tenemus. Et enim crux Domini omni regia coram vere splendidiore est et praeciorior: quid dico, regia corona? Imo vero ipsos solis radios splendore superat. Ac quondam quidem improbae vitae pravorumque factorum condemnatio haec res fuit: nunc autem divini muneris symbolum, nobilitatis spiritualis signum, thesaurus totus ac certus, donum quod cupiri non potest, sanctimoniae argumentum. Hanc et in mensa et in lecto et quocumque in loco sumus, preferimus. Ut enim plerique milites sine armis nec praevalent, nec dormiunt: sic nunc pro gladio eam in lecto suspendamus, pro repagulo in ostio depingamus, pro muro et pariete omni domui circumdemos: partes intimas et extimas hac muniamus. Haec enim mortem delevit, caelos aperuit, terram expiavit, naturam nostram in solium regium erexit, atque tyrannidem diaboli dissipavit. Hojus forma est duplex: una ex materia, exempli causa, ex auro vel margaritis vel gemmis, quae saepe a barbaris vel furibus auferitur: altera sine materia: neque enim ex materia est ejus existentia, sed a fide est ejus natura et essentia: a dispositione autem ejus qui eam facit est materia. Haec dormientes custodit, haec vigilantibus est praesidio, haec in periculis conservat, haec bellum dirimitur, et pax confirmatur. Quare laudo tuum, Domine, patientiae et clementiae plenum in me providentiae mysterium: adoro pretiosam tuam et vivificam crucem, Domine: amplector mala quae pertulisti, amio clavos, membrorumque foramina saluto: arundinem, lanceam et spongiam suspicio: pro regia corona coronam ex spinis ad caput accommodo, et spulis tanquam splendidis gemmis ornor: pro clarissimo ornatu colaphis gloriis: teque verum Deum esse profiteor, unum sanctae Trinitatis, Jesum Christum, qui mea causa mortem perpessus es, in linteis involutus fuisti, et a Judaeis legis violatoribus irrisus (a), qui tandem sepultus fuisti, et tertio die post excitatus es a mortuis, qui rediturus es iudicandorum vivorum mortuorumque causa. Tibi enim gloria est et imperium una cum Patre, sanctoque et vitae largitore tuo Spiritu, nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

¹ Savil. in marg., praeferramus (προφίρουμεν)

(a) Ibi Codex Regius 1823 multa hinc et inde corrasa adiecit de jejunio et de elemosinis, quae sic incipiunt: Καὶ τοὺς τρεῖς ἡμέρας κατεβόητο Χριστὸς ὡς ἀγωνεῖν τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ δεῦτε οἱ πιστοὶ, τοὺς ἐκωνομῶν ἔβλον προσηύχοντες. Ἄλλὰ δαίμονι σελήρι ἀντιμὴν Χριστῷ, qui tollit iniquitatem mundi. Venite igitur, fideles, lignum vivificantem adoremus, et cetera multa quae consulo praeternitimus, quia non juvat Chrysostomum hujusmodi meritis auctiorem proferre.

¹ Unus Cod., non cognovi eos malum consilium inisse super me, οὐκ ἔγνων ἐν ἐμῇ ἐπὶ ἐβουλόσαντο βουλὴν ποιεῖν.

(a) Unos alia Psalmorum testimonia adiecit.

ἀπομαραινόμενοι. Ἄν τοίνυν εἴποι σοὶ τις τῶν Ἰουδαίων· Τὸν ἐσταυρωμένον προσκυνεῖς· εἰπέ παῖδρά καὶ μεγάλην τῇ φωνῇ, καὶ γεγηθότε τῷ προσώπῳ· Ναί, καὶ προσκυνῶ, καὶ οὐ παύσομαι προσκυνῶν· κἀν γέλασθῃ, δακρυρὸν δὲ μαίνεται, καὶ οὐ συνίει τί φέγγεται· καὶ τῷ Δεσπότῃ Χριστῷ εὐχαριστήσων, οὗ τοιαῦτα ἡμᾶς εὐεργέτησεν, ἃ μὴδὲ μαθεῖν δύναται τις χωρὶς τῆς ἀνωθεν ἀποκαλύψεως. Διὰ τοῦτο καὶ οὗτος γελᾷ, ὅτι Ὑψικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος.

Ἀλλὰ τί φησιν ὁ φρενολήπτης καὶ ἀγνώμων καὶ ἀπειθὴς Ἰουδαῖος· Εἰ οὖν Θεὸς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ὡς φαστε, καὶ Θεοῦ Υἱός, καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἐλήλυθε, διὰ τί τοιοῦτον θανάτῳ ἀσχημὲν ἐσταύρωται· Πρὸς δὲ ἐρούμεν ὀλίγα· τὴν προφητείαν ἐκλεξάμενοι· Ἐκεῖ τὸν Χριστὸν σταυρωθῆναι, ὃ παρὰ νόμον καὶ ἀγνώμων Ἰουδαῖοι, διὰ τὸ νόμος καὶ οἱ προφῆται οὕτως ἐκέρχον, σωθεῖσθαι τὴν ἀνθρωπότητα διὰ Χριστοῦ. Πρῶτος γὰρ Μωϋσῆς λέγει, Ὅψοσθε τὴν ὥλην ὁμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὁμῶν, καὶ οὐ μὴ πιστεύσητε ἐγὼ ὥλη ὁμῶν. Καὶ ὁ Ἡσαΐας· Ὡς ἀπρόσδοκον ἐπὶ σφαγῇ ἤχηθ', καὶ ὡς ἀμύνει ἐναντίον τοῦ κτεροντοῦ αὐτὸν ἄφρωνος. Καὶ ὁ Ἱερειμίας, Δεῦτε καὶ ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ. Καί, Ἐδωκαν τὴν τιμὴν αὐτοῦ εἰς τὸν ἄρτον τοῦ κεραμέως, καθὰ συνέταξέ μοι Κύριος. Καὶ ὅτι Θεὸς ἐστὶν ὁ σταυρωθεὶς Χριστὸς, ἀκούσον τοῦ Ἐσθρα λέγοντος· Ἐβλογητὸς Κύριος ὁ ἐκπεδάσας τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ σώσας τὴν Ἰερουσαλὴμ κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν. Καὶ ὅτι οἱ ὅρει ἀπ' ἐκτείνον τὸν λαόν, ὅρην καλεῖται Θεοῦ κρεμάσας Μωϋσῆς ἐπὶ ξύλου, ὁ λέγει· [823] Τούτῳ προσέχετε, καὶ οὐ μὴ ἀποθάνητε. Καὶ πάλιν Ἱερειμίας λέγει, ὡς ἐκ προσώπου τῶν σταυρωσάντων αὐτόν· Δεῦτε καὶ ἐκτερίψωμεν αὐτόν ἐκ γῆς ζώντων. Καὶ πάλιν ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ αὐτοῦ προφήτου, Ἐγὼ δὲ ὡς ἀρτίον ἀνακον ἀγόμενον τὸν θύσασθαι, οὐκ ἔργων. Καὶ πάλιν ὁ Δαυὶδ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ· Ὁρῶν χεῖράς μου καὶ πόδας μου, καὶ διεμερίσθη τὰ ἱμάτιά μου ἐντοίς, καὶ ἐπὶ τῶν ἱματισμῶν μου ἔβαλον κλῆρον. Καὶ πάλιν, Διεπέτασα τὰς χεῖράς μου ὅλην τὴν ἡμέραν πρὸς λαόν ἀπειθεῖντα καὶ ἀντιλέγοντα, οἱ οὐκ ἐκοιμήθησαν ὀφθαλμοὶ αὐτῶν, ἀλλ' ὀπίσω τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Ὅτι δὲ πειδάσας καὶ προσκυνεῖς· ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς καὶ ὁ τύπος αὐτοῦ, καὶ τοῦτο οἱ προφῆται διδάσκουσι· Δαυὶδ μὲν γὰρ λέγων· Ἐδωκας τοῖς φοβουμένοις σε σημεῖωσιν, τοῦ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τοῦ ἐχθροῦ· καὶ πάλιν· Πόησον μετ' ἐμοῦ σημεῖον εἰς ἀγαθόν, καὶ εἰδέναι οὐ μισοῦντές με, καὶ ἀσχυρῶνθῃσαν. Καὶ ὁ Θεὸς δὲ διὰ Ἰακώβου τοῦ προφήτου λέγει· Ἀὐτὸς τὴν σημεῖωσιν ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν καταστανάζοντων καὶ καταδυνάμειων ἐν πάσαις ἀνομίαις· καὶ διέλιπε, καὶ ἀπέστη, καὶ μὴ ἐλεήσῃ· κρεσύτερον καὶ γεναιότερον, καὶ γενναίως καὶ νῆπια θηλάζοντα ἐξελείψατε· ἐπὶ δὲ τοὺς ἐχοντας τὸ σημεῖόν μου μὴ ἐγγίστε. Καὶ ὁ Σολομὼν λέγει, Εὐλόγητε ξύλον, δι' οὗ γίνεται δικαιοσύνη. Καὶ ὁ Ἡσαΐας, πῶθεν ἦν, καὶ ποῖα τὰ ξύλα τοῦ σταυροῦ, λέγει· Ἐν κυριασῷ καὶ πύκνῃ καὶ κέρρῳ, ἅμα δοξάσαι τὸν τόπον τὸν ἁγίον. Καὶ Μωϋσῆς δὲ ξύλον βαλὼν εἰς Μερρὴν, τὰ πικρὰ ὕδατα ἐγλύχανεν εἰς τύπον τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ τοῦ γλυκάνοντος ἐκ τῆς πικρίας τῶν δαιμονίων τὸν κόσμον. Καὶ ὁ ῥάβδος Μωϋσέως ἐκ ὀφθαλμοῦ τῆς πέτρας, εἰς τύπον ἦν τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ χρίσαντος τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐμβάλοντος τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν αὐτοῖς.

δ. Καὶ αὕτη ἐστὶν ὁδὸς· ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς, καὶ πάντες οἱ κρατούμενοι αὐτὴν ζῶσιν· οἱ δὲ καταλιπόντες αὐτὴν θάνατον καὶ κόλασιν ἀτελεύτητον ἔξουσιν. Ὁ νόμος γὰρ καὶ οἱ προφῆται κηρύττουσι τὴν ἁγίαν Τριάδα· καὶ ἀληθῶς οὕτως ἐστὶν ὁ κηρυχθεὶς ὑπὸ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ νόμου, ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ Κυρίου, καὶ οὐκ ἐστὶν ἄλλος, εἰ μὴ ὁ γεννηθεὶς ἐν θηλειᾷ τῆς Ἰουδαίας· ἐκ τῆς Παρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας ἐπὶ Μαλακρὸς Ἀγγούστου. Καὶ ὁ μὴ δέχμενος αὐ-

τόν, καὶ μὴ πιστεύων εἰς αὐτόν, ἀποστάτης ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀνάθεμα αὐτῷ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἡσαΐας περὶ ὁμῶν τῶν πλανηθέντων βοᾷ λέγων, Αἰχμάλωτος ὁ λαός μου ἐγενήθη διὰ τὸ μὴ εἰδέναι αὐτοὺς τὸν Κύριον. Ἐξ οὗ τε γὰρ ἦλθεν ὁ Χριστὸς, κατελύθη ἡ δύναμις τοῦ σταυροῦ ὁμῶν τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἡ ἱερουσύνη ἠφάνισται, καὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων διεσκορπίσθη. Φησὶ γὰρ Ἡσαΐας περὶ τῶν σταυρωσάντων τὸν Χριστόν, Διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἀπ' ἡμῶν, καὶ οἱ καταλοιποὶ ἡμῶν ἐν ἁμαρτίαις. Εἰ γὰρ μὴ ἦν αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὁ γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας, ὁ ἐκλεκτός τοῦ Θεοῦ, καὶ Υἱὸς ἀληθινὸς αὐτοῦ, ὁ κηρυχθεὶς ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, εἴην ἂν δοξασθῆναι τὸ ἔθνος ὁμῶν τῶν Ἰουδαίων, καὶ ὀφειδῆναι καὶ βασιλεῦσαι, ὡς τὸν ἀντίθεον καὶ πλάνον ἀποκτείναν.

Ἀλλ' εἰς οὗ τε ὁ σταυρὸς, καὶ ἐσταυρώθη ἐν αὐτῷ ὑπὸ τῶν πατέρων ὁμῶν ὁ Χριστὸς, ἀπὸ τότε ἕως τῆς σήμερον εἰς ἀπώλειαν καὶ εἰς ἀτίμιαν ἐστὶ, καὶ γέφυρα ὡργισθῇ ὁμῶν ὁ Θεὸς ὑπὲρ τὴν αἰχμαλωσίαν τὴν ἐν Βαβυλῶνι. Ἐκεῖ γὰρ μετ' ἐξήκοντα β' ἐτὶ ὁ Θεὸς ἠλέησε καὶ ἀνακαλέσαστο ὁμᾶς· ἐνταῦθα δὲ πλείους ἀπώσατο· καὶ ἠλθῆκεν ὁ πατὴρ ὁμῶν καὶ προφήτης καὶ πατριάρχης Ἰακώβ, καὶ πάντα τὰ νόμιμα ὁμῶν κατέπεσε, καὶ τῆς χώρας ὁμῶν τῆς Ἰουδαίας ἐξηλάσθη*, καὶ κατὰ τόπους διεσκορπίσθη, καὶ ἐστὶ εἰς ἔθνη νεμερῶν, καὶ εἰς κατὰλειον εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀπὸ ἐκείνης ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. Τὰ δὲ ἡμεῖς τῶν Χριστιανῶν καὶ ἐκαστὴν ἡμέραν ἀνθεὶ, καὶ ἀδελφά, καὶ κρατύνεται, καὶ εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ κήρυγμα τῆς εὐσεβοῦς ἡμῶν πίστεως διέδραμε, καὶ βασιλεύει Χριστὸς ἐν ἡμῖν, καὶ τὸν τιμῶν καὶ [824] ζωοποιῶν αὐτοῦ σταυρὸν προσκυνούμεν, καὶ ὡς θησαυρὸν πολυτίμητον κατέχομεν. Καὶ γὰρ ὅντως παντὸς σταφάνου βασιλικῷ λαμπρότερος τε καὶ σεμνότερος ὁ τοῦ Κυρίου σταυρὸς· καὶ τί λέγω, σταφάνου βασιλικῷ· αὐτὸν τῶν ἡλιακῶν ἀστέρων φαυλότερος. Καὶ τὸ μὲν παλαιόν, βίου τονηρὸν καὶ διεσθαρμένον πρόβατον καταβίβη τὸ πρῆγμα ἦν· νῦν δὲ δωρεὰς θείας σύμβολον, εὐγενεῖς πνευματικῆς σήμερον, θησαυρὸς ἀσκήσεως, ἀναπαύσεως διαρκείας, ὑποστάσεως ἀγασμοῦ. Τοῦτον καὶ ἐπὶ κλίνης καὶ ἐπὶ τραπέζης προσέρομεν, καὶ πανταχοῦ ὅπου ἂν ὦμεν. Καθάπερ γὰρ πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν, χωρὶς ὅλων οὕτε ἀριστοποιοῦνται, οὕτε καθεύδουσιν· οὕτω καὶ νῦν ἀντὶ μαχαίρας ἐπὶ κλίνης κρεμάσμεν, ἀντὶ μοχλοῦ ἐπὶ ἀγραφῶμεν, ὅρας διαγράφμεν, ἀντὶ τειχῶς τῇ οἰκίᾳ πάσῃ περιβάλωμεν, τὰ ἔσω καὶ τὰ ἔσω ποῦν περιφράξωμεν. Τοῦτο γὰρ θάνατον κατελύον, ὁρᾶν οὐκ ἀνέχοι, γῆν ἐκάθηρε, τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἐπὶ τὸν ὁρόν ἀνέγαγε τὸν βασιλικόν, τὴν τρυφάνειαν τοῦ διαβόλου κατέλυσε. Τοῦτο τὸ εἶδος διπλοῦν· τὸ μὲν ἐξ ὕλης ἡ χρυσοῦ ἡ μαργαρίτων ἡ λίθων τιμὴν, ὁ καὶ ἀφαιρεῖται πολλὰς ὑπὸ βαρβάρων ἢ κλεπτῶν· τὸ δὲ ἄβυσσος· οὐ γὰρ ἐξ ὕλης αὐτοῦ ἡ ὑπόστασις, ἀλλ' ἀπὸ πίστεως ἡ οὐσία, ἀπὸ διαθέσεως τοῦ ποιούντος ἡ ὕλη. Τοῦτο καθεύδοντας τηρεῖ, τοῦτο ἐγρηγορούσας ἀσφαλίζει, τοῦτο κινδυνεύοντας διασώζει· διὰ τοῦτο πόλεμος καταλύεται, καὶ εἰρήνη συνίσταται. Ὑμῶν σου τοιγαροῦν τὸ μακρόθυμον καὶ ἀνεξέτακτον τῆς παρ' ἐμὲ οἰκονομίας μυστήριον, Κύριε· προσκυνῶ τὸν τιμὸν καὶ ζωοποιόν σου σταυρόν, Δέσποτα· περιπτύσσομαι τὰ πόδια, φιλῶ τοὺς ἵλους, καὶ τὰς διατριβάς τῶν μελῶν ἀσπάσσομαι· τὸν τε κάλαμον καὶ τὴν λόγχην καὶ τὸν σπάγγον ὑπερέλαμαι· ὡς βασιλεῖον διάδημα, τὸν ἀκανθὸν περιτίθειμαι στέφανον, καὶ ὡς διαυγασί λείψω*, τοὺς ἑμπνοήμας ἐγκαταλείψομαι, ὡς λαμπρότατον κόσμον τοὺς δαιμονίους ἐνσημνύνομαι. Καὶ σὲ ὁμολογῶ ἀληθινὸν Θεὸν τὸν ἐν τῇ τῆς ἁγίας Τριάδος Χριστῷ Ἰησοῦ, τὸν ὑπὲρ ἐμοῦ τὸ πάθος καταδεχάμενον, ἐληθόντα τε ἐν σινδόνι, καὶ ὑπὸ τῶν παρανόμων Ἰουδαίων μυκητηριασθέντα, τέλος ταφέντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρίναι ζώντας καὶ νεκρούς. Σοὺ γὰρ ἐστὶν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, ἅμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Sic mss. Savil., qui con ict ἐδομήκοντα.

* Sic mss. et Sav. in marg. Mor. et Sav. in textu ἐξήρησθε.

* Savil. in marg. καὶ ὡς διευγίσιν μαργαρίτας.

* Omnes mss. διὰτι οὕτως ἀσχημῶν (unus ἀσχημῶν) θανάτῳ ἐσταύρωται. Πρὸς δὲ ἀποκρίτον ὀλίγον.

[825] ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΛΟΓΟΣ

Περὶ τοῦ μὴ ἐπαισχυνοῦσθαι ὁμολογεῖν τὸν τίμιον σταυρὸν, καὶ ὡς δι' αὐτοῦ ἔσωσεν ἡμᾶς ὁ Χριστός, καὶ δεῖ ἐν αὐτῷ κενῶσθαι, καὶ περὶ ἀρετῆς, καὶ ὅπως ἐρίεται τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, καὶ περὶ ἐλεημοσύνης.

α'. Τοῦτό ἐστιν, ἀδελφοί, τὸ σημεῖον ὑπερὸ Ἀεσπότης πᾶσιν ὑπέσχετο δώσειν, λέγων· Γενεὰ πορνῆρά καὶ μοιχαλλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωρὰ τοῦ προφήτου· τὸν σταυρὸν λέγων, καὶ τὸν θάνατον, καὶ τὴν ταφὴν, καὶ τὴν ἀνάστασιν. Καὶ πάλιν ἐτίμως δηλῶν τοῦ σταυροῦ τὴν ἰσχύν, ἔειπεν· Ὅταν ὀφύσῃτε τὸν ἵδρον τοῦ ἀνθρώπου, τότε γινώσκειτε ὅτι ἐγὼ εἰμι. Ὅταν σταυρωσθῇ με, φησί, καὶ νομίσητε περιγενοῦσθαι μου, τότε μάλιστα εἰσεσθὲ μου τὴν ἰσχύν. Καὶ καλῶς εἶπεν ὁ Χριστός··· Μετὰ γὰρ τὸ σταυρωθῆναι Χριστὸν τὰ Ἰουδαῖα ἔθνη ἐπαύσαντο, τὸ κήρυγμα ἤνθησε, πρὸς τὰ πέριτα τῆς οἰκουμένης ἐξέτασθ' ὁ λόγος· καὶ γῆ καὶ θάλασσα, καὶ οἰκουμένη καὶ ἀσκήτος, τὴν δυνάμιν αὐτοῦ διαπαντὸς ἀνακηρύττουσι.

Μηδεὶς τοίνυν αἰσχυνοῦσθαι τὰ σιμνά τῆς σωτηρίας ἡμῶν σύμβολα, καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, δι' ὃ καὶ ζῶμεν καὶ δι' ὃ ἐσμέν· ἀλλ' ὡς στέφανον, οὗτω περιερέωμεν τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ γὰρ πάντα δι' αὐτοῦ τελείονται καὶ καθ' ἡμᾶς· κἂν ἀναγεννηθῆναι δέη, σταυρὸς παραγίνεται· κἂν τραπῆναι τὴν μυστικὴν ἐκείνην τροφήν, κἂν χειροτονηθῆναι, κἂν ὁσίων ἑτέρον ποιῆσαι, πανταχοῦ τὸ τῆς νίκης ἡμῶν παρίσταται· σύμβολον. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν οἰκίαις, καὶ ἐπὶ τῶν τοίχων, καὶ ἐπὶ τῶν θυρῶν, καὶ ἐπὶ τοῦ μετώπου, καὶ ἐπὶ τῆς διαστάσεως, μετὰ πολλῆς ἐπιγραφόμεν αὐτὸν τῆς σκουθῆς. Τῆς γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν σωτηρίας, καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς κοινῆς, καὶ τῆς ἐπισκευῆς ἡμῶν τοῦ Ἀεσπότου, τοῦτο ἐστὶ τὸ σημεῖον· Ὡς πρόσθεν γὰρ ἐπὶ σφατῇν ἤχθη. Ὅταν τοίνυν σφραγίσῃ, ἐννοεῖ πᾶσαν τοῦ σταυροῦ τὴν ὑπόθεσιν, καὶ σβέσον θυμῷ, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα πάθη· ὅταν σφραγίσῃ, πολλῆς ἐμπλήσων τὸ μέτωπον παρρησίας, ἐλευθερίαν τὴν ψυχὴν ποιήσων. Ἰστέ δὲ πάντως πάλιν ἐστὶ τὰ ἐλευθερίαν ἡμῶν παρέχοντα. Διὸ καὶ Παῦλος εἰς τοῦτο ἐνάγων ἡμᾶς, εἰς τὴν ἐλευθερίαν λέγων τὴν προσήκουσαν ἡμῖν, οὕτως ἀνήγαγε, τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ αἵματος ἀναμνήσεως τοῦ Ἀεσποτικοῦ· Τιμῆς γὰρ, φησί, ἠγοράσθητε· μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων.

Ἐννόουν, φησί, τὴν ὑπὲρ σου στήναι δυνήσεται τὴν, καὶ οὐδένος ἀνθρώπου ἐστὶ δουλίας· τιμὴν τὸ αἷμα λέγων τὸ διὰ σταυροῦ. Οὐ γὰρ ἀπλῶς τῷ δακτύλῳ ἐγγράττειν αὐτὸν δεῖ, ἀλλὰ πρότερον τῇ προαιρέσει μετὰ πολλῆς τῆς πίστεως, καὶ οὕτως ἐντυποῦν αὐτὸν τῇ διεί. Οὐδεὶς ἔγγυς σου στήναι δυνήσεται τὴν ἀκαθάρτων δαιμόνων, ὅρων τὴν μάχαιραν ἐν ἧ τὴν πλεγγὴν ἔλαβεν, ὅρων τὸ ἔλπος ἐν ᾧ τὴν καιρίαν ἐδέξατο. Εἰ γὰρ ἡμεῖς τόπους ὀρώμεντες ἐν οἷς ἀποτί-

μονται··· οἱ κατάδικοι, φρίττομεν, [826] ἐννόουν τὴν πίστεα··· ὁ διάβολος, δὲ ὅπλον ὁρῶν δι' οὐ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δυνάμιν ἔλυσεν ὁ Χριστός, καὶ τὴν τοῦ δράκοντος ἀπέτεμε κεφαλὴν.

β'. Μὴ τοίνυν ἐπαισχυνοῦσθαι τοσοῦτον ἀγαθόν, ἵνα εἰ μὴ ἐπαισχυνοῦσθ' ὁ Χριστός, ὅταν ἐργηται μετὰ τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ τὸ σημεῖον ἐμπροσθεν φαίνεται, λάμπων ὑπὲρ τὴν ἀκτίνα τοῦ ἡλίου. Καὶ γὰρ φανήσεται ὁ σταυρὸς τότε φωνῇ ἀφίης διὰ τῆς δόξης, καὶ πρὸς τὴν οἰκουμένην ἀπασαν ἀπολογούμενος· ὅτι τοῦ Ἀεσπότου, καὶ δεικνύς, ὅτι οὐδὲν ἐνέλιπε τῶν εἰς αὐτοὺς ἠκόντων. Τοῦτο τὸ σημεῖον καὶ ἐπὶ τῶν προγόνων ἡμῶν θύρας ἀνέφεξε κεκλεισμένας, τοῦτο δηλητηρία ἔσβεσε φάρμακα, τοῦτο κωνεῖον δυνάμιν ἐξέλωσε, τοῦτο θηρίων ἔργματα ἰοδῶν ἴλαστο. Εἰ γὰρ ἔδου πύλας ἀνέφεξε, καὶ οὐρανῶν ἀφίδας ἀνεπέτασε, καὶ παραδείσου εἰσοδὸν ἀνεκαίνισε, καὶ τοῦ διαβόλου τὰ νεύρα ἐξέκοψε, τὴν θάυμαστον, εἰ φαρμάκων δηλητηρίων καὶ θηρίων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιοῦτων περιγίνεται; Τοῦτο τοίνυν ἐγκόλαφον τῇ διανοίᾳ τῇ σῇ, καὶ τὴν σωτηρίαν περιπέττει τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. Οὗτος γὰρ ὁ σταυρὸς τὴν οἰκουμένην ἐπέστρεψε, τὴν πλάνην ἐξήλασε, τὴν ἀλήθειαν ἐπανήγαγε, τὴν τῆν οὐρανὸν ἐποίησε, τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους εἰργάσατο. Διὰ τοῦτο οἱ δαίμονες οὐκ εἰ φοβεροί, ἀλλ' εὐκαταφρόνητοι· οὐδὲ ὁ θάνατος, θάνατος, ἀλλ' ὕπνος. Διὰ τοῦτο πάντα ἐρίπται χαρὰ καὶ πεπότηται τὰ πολέμουιντα ἡμῖν. Ἐν τοίνυν εἰπῇ σοὶ τις, Τὸν ἑσταυρωμένον προσκυνοῦ; εἰπέ φαιδρὸν τῇ φωνῇ, καὶ γεγηθότε προσκύτω. Καὶ προσκυνῶ, καὶ οὐ παύσομαι ποτε προσκυνῶν· κἂν γέλωθ' ὁ δάκρυον αὐτὸν, ὅτι μαίνεται. Εὐχαρίστησον τῷ Ἀεσπότῃ, ὅτι τοιαῦτα ἡμεῖς εὐεργέτησεν, ὃ μὴδὲ μαθεῖν δυνατόν τις χωρὶς τῆς ἀνωθεν ἀποκαλύψεως. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ οὗτος γέλωθ', ὅτι Ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος· ἐπεὶ καὶ τὰ παιδία τοῦτο πάσχει, ὅταν τι τῶν μεγάλων ἴδῃ καὶ θαυμασίων· κἂν εἰς μυστήρια παιδίων εἰσαγάγῃς, γέλωσται. Τοῦτο δὲ καὶ Ἕλληνας δοῖται τοῖς παιδίοις, μᾶλλον δὲ καὶ τούτων εἰσὶν ἀτελέστεροι, διὸ καὶ ἀθλιώτεροι, ὅτι οὐκ ἐν ἄνθρωπῳ ἡλικία, ἀλλ' ἐν τελείᾳ τὰ τῶν παιδίων πάσχουσιν, ὅθεν οὐδὲ συγγνώμης ἀξιοὶ εἰσιν. Ἀλλ' ἡμεῖς λαμπρῇ τῇ φωνῇ μέγα βροντῆς καὶ ὕψλῳ, κρᾶζομεν καὶ λέγομεν, κἂν πάντες παρών· Ἕλληνας, μετὰ πλείονος τῆς παρρησίας εἰπωμεν, ὅτι Τὸ καύχημα ἡμῶν ὁ σταυρὸς, καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων, καὶ ἡ παρρησία καὶ ὁ στέφανος ἅπας. Ἐβουλόμην δύνασθαι καὶ μετὰ Παύλου λέγειν, ὅτι Ἐμοὶ κόσμος ἑσταυρώται, καὶ τῷ κόσμῳ· ἀλλ' οὐ δύναμαι, ποικίλοις πάθεσι κατεχόμενος. Διὸ παραινῶ καὶ ὑμῖν καὶ πρό γε ὑμῶν ἐμαυτῷ σταυρωθῆναι τῷ κόσμῳ, καὶ μηδὲν κοινὸν εἶχειν πρὸς τὴν γῆν, ἀλλὰ τῆς ἀνυπατάρας ἐρᾶν, καὶ

• Verba καὶ... Χριστός· addidimus e Savil. qui ea uncis inclusit.

• Duo mss. νίκης ἡμῶν παρίσταται. Hæc autem esse superioris concione desumpta sunt, ut alia multa.

• Duo mss. ἐν οἷς ἀποτίμονται. Editi ἐν οἷς τίμονται.

• Sic mss. iunares. Editi vero καὶ γέλωσται.

MONITUM

IN HOMILIAM DE CONFESSIONE CRUCIS.

Hæc homilia præcedenti prorsus similis est; ita ut etiam multa ad verbum ex illa mutuatus sit hic quisquis sit scriptor. Quamobrem jure post illam inter spuria obligatur.

Interpretationem Joachimi Perionii aliquot in locis castigavimus.

EJUSDEM ORATIO (a),

QUA DOCTET NON ESSE VERENDUM CONFITERI SANCTAM CRUCEM, ET PER EAM NOS A CHRISTO ESSE CONSERVATOS, ET IN EA ESSE GLORIANDUM: DE VIRTUTE ETIAM AGIT, ET QUOMODO CHRISTUS SALUTEM NOSTRAM EXOPTET, AC DE ELEEMOSYNA.

—X—

1. Hoc est, fratres, signum illud, quod Dominus daturum se omnibus promisit his verbis. *Generatio improba et adulterina signum querit, et ei signum non dabitur, nisi signum Jonæ prophete (Matth. 12. 39): crucem intelligens, mortem, sepulturam, et resurrectionem. Rursus aliter vinum crucis declarans, alibi dicebat, Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis, quod ego sum (Joan. 8. 28). Cum me, inquit, cruci suffixeritis, et me victum existinaveritis, tum maxime vinum meum intelligetis. Et recte id Christus affirmavit. Postea enim quam Christus in crucem actus est, Judæorum consuetudines finem et terminum habuerunt, prædicatio floruit, ad fines terminosque orbis terrarum verbum pervasit: ejusque vinum terra et mare, tam ea quæ habitantur, quam quæ non habitantur, semper prædicant.*

Crucis signum gloriosum et passim adhibitum: crucis mirabilia opera. — Neminem igitur gloriosorum salutis nostræ signorum pudeat, summaque honorum, quæ et vivimus et sumus; sed ut coronam, sic Christi crucem feramus. Etenim nostræ religionis omnia per illam periclitantur: sive regeneratione opus est, crux adest, sive spiritualis ille ac tremendus cibus sumendus est, sive in ordinem ecclesiasticum aliqui computandi, sive quidvis aliud faciendum est, ubique victoriæ nostræ signum adest. Ideo illam et in adibus, et in muris, et in foribus, et in fronte et in mente cum magno studio depingimus. Nostræ enim salutis communisque libertatis et bonitatis Domini nostri hoc signum est: Tamquam enim ovis ad carnem ductus est (Luci. 22. 3). Quando ergo consigneris, cogita totum crucis argumentum, exstingue iram et reliquos animi affectus; quando consigneris, magna fiducia frontem imple, animum tuum fac liberum. Scitis autem plane quænam nobis libertatem afferant. Itaque Paulus nos ad hoc ipsum incitans, ad libertatem dico quæ nobis competit, dominicæ crucis ac sanguinis recordatione invitat hoc modo: Pretio enim, inquit, empti estis; nolite servi hominum effici (1. Cor. 7. 23). Cogita, inquit, pretium quod pro te solutum est, et nullius hominis servus eris: quibus verbis pretium appellat sanguinem, qui in cruce profusus est. Non enim simpliciter digito imprimenda et consignanda est, sed prius voluntate ac iudicio, cum magna fide; quæ sic in oculis vultusque impressa, impiorum scelestorumque damnorum nullus ad te accedere unquam poterit, cernens gladium quo ei vulnus inflictum est, vidensque enssem, quo letalem plagam accepit. Si enim nos cum loca in quibus damnati capite plectuntur videmus,

exhorrescimus, cogita quid eventurum sit diabolo, cum arma videbit, quibus vinum potestatemque ejus omnem Christum dissolvit; draconisque caput amputavit.

2. Noli igitur committere, ut te tanti boni pudeat, ne tui etiam Christum pudeat, quando cum gloria sua veniet, et signum coram apparebit, superabitque solis radios lumine. Crux enim tum apparebit, mittetque vocem aspectu suo, atque pro Domino apud omnes orbis terrarum homines defensionem instituet, docebitque nihil ab eo prætermittum esse, quod ad illorum salutem pertineret. Hoc etiam signum januas clusas majorum nostrorum ætate aperuit: hoc noxia mortiferaque venena profligavit: hoc clementiam vim diluit: hoc denique venenatarum bestiarum morsus curavit. Si enim inferorum portas reseravit et celorum apsidem aperuit, paradisque aditum restituit, et diaboli nervos fregit: quid mirum, si mortifera venena et bestias et alia ejusdem generis vincit et superat? Hoc igitur in mente tua insculpe, animorumque nostrorum salutem amplectitor. Crux enim hæc orbem terrarum convertit, errorem expulit, veritatem revocavit, terram caelum fecit, homines angelos reddidit. Hinc demones non jam horribiles sunt, sed contemnendi: neque mors est mors, sed somnus. Hæc abjecta sunt humi conculcataque omnia quæ nobis adversantur. Quod si quis Judæus hoc tibi objiciat, Eum tu qui cruci suffixus est adoras? ei alacri magnæque voce ac læto vultu respondeo, Certe adoro, nec adorare eum desistam: et si rideat, dole ejus vicem cum lacrymis, quod amicus sit. Christo Domino age gratias, quod beneficia ejusmodi in nos contulerit, quæ sine celesti revelatione discere nemo possit. Ideo namque ridet, quia Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus (1. Cor. 2. 14), quandoquidem hoc etiam pueris usa venit, cum aliquid magnum et admiratione dignum intuentur: ac si puerum ad mysteria introduxeris, ridebit. His igitur pueris gentes sunt similes, verum pueris, ut ita dicam, imperfectiores sunt, ob eamque causam miseres, quod non in immatura ætate, sed in absoluta et constante in illos eadem cum in pueris cadunt. Itaque ne venia quidem digni sunt. Nos vero clara magnæque voce clamemus, atque dicamus, ac si omnes gentes adsint, cum majore fiducia prostremamur, crucem esse nostram glorificationem, summamque honorum omnium, et fiduciam omnem atque coronam. Vellem autem posse etiam cum Paulo dicere, *Nihil mundus cruci suffixus est, et ego mundo (Gal. 6. 14):* sed non possum varis impeditis constrictisque animi affectibus. Itaque cum vobis, tum mihi ipse suadeo, ut mundo crucifigamur, nec quidquam habeamus cum

(a) Collata cum Codicibus neglis 1828, 1829, et 2421.

terra commercii, verum caelestem illam patriam amemus, et gloriam quam illic expectamus, bonaque semperna: sumus enim caelestis Regis milites, armaque Spiritus sumptimus. Cur ergo couponum et circulatorum, atque adeo vermium vitam traducimus? Nam ubi rex est, ibi etiam milites esse debet. Milites enim effecti sumus, non eorum qui procul absunt, sed eorum qui sunt in propinquo. Terrenus enim rex numquam omnes in regia esse patitur, nec latera sua cingere: caelorum autem Rex omnes propinquos vicinosque solio regio esse vult. Sed quomodo fieri potest, dicet aliquis, ut nos qui hic sumus, ad solium illud stemus? Quia etiam Paulus cum in terra esset, ibi erat, ubi et Seraphim, et Cherubim erant: viciniorque hic Christo erat, quam regi sint isti stipatores. Illi enim saepe oculos in multa loca convertunt: illum autem nihil ab objecta specie distrahebat, sed omnem mentis aciem in Rege ac Domino delictam habebat.

3. Quocirca si velimus, nos quoque hoc possumus. Si enim loco disjunctus esset, recte dubitares? si vero ubique adest et praesens est, ei qui studium adhibet, animique contentionem, est propinquior. Itaque propheta etiam dicebat, *Non timebo mala, quoniam tu mecum es* (Psalm. 22. 4). Et Deus ipse rursus, *Deus appropinquans ego sum, non Deus remotus* (Jer. 23. 23). Ut igitur peccata nos ab eo disjungunt, sic nos cum eodem coniungunt virtuti consentaneae actiones. *Adhuc enim te loquente*, inquit, *dicam, Ecce adsum* (Isai. 58. 9). Quis tandem parens sic liberis unquam obediit? quae mater ita parata est, statque semper, si forte ipsam appellent liberi? Nemo est, nec pater, nec mater. At Deus praesto est semper expectans, si quis forte servorum se appellet: neque unquam nos, si ipsum vocabamus, ut par erat, neglexit. Ob eamque causam ait, *Adhuc te loquente*: non expectabo, dum absolvas orationem, sed statim audiam. Vocemus ergo eum, ut vult vocari. Quo autem modo vult? Solve, inquit, omne vinculum iniustum: dissolve obligationes contractuum qui vi facti sunt: omnem syngrapham iniquam discindito. Frange esurienti panem tuum, egentesque et pagos introduc in domum tuam. Si nudum videris, eum cooperi: et propinquos generis tui ne contemnit, Tum erumpet matutinum lumen tuum, et unitas tua cito orietur, et antecedit te iustitia tua, et gloria Domini te colliget. Tunc me invocabis, et te audiam, etiam loquente te dicam, Ecce adsum (Ibid. v. 6-9). Eoquis, dicet quispiam, facere haec potest omnia? Quare te, quis est qui ea praestare non possit? Quid enim difficile est eorum quae commemorata sunt? quid arduum? aut quid non facile? Sic enim non solum fieri possunt, sed etiam facilia factu sunt, ut multi etiam ultra modum constitutum progressi sint, qui non solum syngraphas non legitimas disciderunt, sed sua etiam omnia erigarunt: egentesque non solum in domum suam receperunt, et mensae adhibuerunt, verumetiam pudore corporis ipsos aluerunt, non solum cognatos, verum etiam hostes afficientes bonis.

Commendatur eleemosyna. — Quid vero omnino difficile est eorum quae dicta sunt? Neque enim dixit, *Supera cursu montem, trajice mare, perfore terre tot atque tot jugera, abstine a cibo, sacco te indue*: sed domum tuam communica, impertire et erga panem, tabulas et syngraphas non legitimas discindito. Quid his, quæso te, facilius est? Quod si etiam difficilia esse existimus, intueri præmia, et tum tibi facilia erant omnia. Quemadmodum enim reges in ludis circensibus coronas, tunicas et præmia his qui certant, proponunt: sic Christus in medio curricula præmia prophetæ verbis quasi multis manibus ea explicans

proponit. Et reges quidem cum homines sibi, abundantiamque rerum habeant quæ profunditur, et liberalitatem quæ consumitur, ea quæ parva sunt multa, et quæ ostendere student; ob eamque causam singulis ministris tradentes, sic in medium prodeunt. At Rex noster contra, cum universa accumulavit, quoniam valde est locuplès, nihilque ostentationis causa facit, sic in medio proponit ea, quæ explicata, innumerabilia infinitaque erunt, et multas manus quæ contineant, desiderant. Atque ut hoc intelligas, unumquodque eorum accurate considera. Tunc erumpet, inquit, matutinum lumen tuum. Annon tibi unum quoddam esse donum videtur? At non unum est. Etenim multas intrinsecus et coronas habet et bravia, et alia præmia: et si placet vobis, proferentes divitias omnes ostendemus, quantum quidem possumus ostendere, modo ne molestum sit vobis. Ac primum intelligamus quid sit *Erumpet*. Celeritatem et largitatem vobis declarat, quantopere et salutem nostram cupiat, et ut bona ipsa erumpant gestiat: nec quidquam erit, quod ejus inenarrabilem impetum cohibeat. Quibus omnibus eorum copiam infinitamque abundantiam indicat. Quid est autem *Matutinum*? Id est, non postea quam in tentationibus fueris, nec post malorum accessum, sed ante quam existant. Quemadmodum enim in fructibus præcoces diciunt eos qui ante tempus apparent; sic etiam hoc loco celeritatem significans, ita præcoxis vocem usurpavit, ut supra dicebat, *Adhuc te loquente dicam, Ecce adsum*. Quod vero lumen dicit, et quid hoc lumen est? Non hoc, quod sub sensum cadit, sed aliud multo melius, quod caelum nobis ostendit, nempe angelos, archangelos, Cherubim, Seraphim, thronos, dominationes, principatus, potestates, exercitum omnem, urbes regias, tabernacula. Si enim dignus habitus fueris, qui lumen illud videas, hæc videbis: et a gehenna, et a verme qui venenum jaculatur, et a stridore dentium, et a vinculis quæ dolorem afferunt, et ab angoribus, et a malis, et a tenebris lumine carentibus, et a dissectione, et ab ignis fluminibus, et a maledictione et a locis dolorum plenis liberabere, eoque venies, ubi nihil loci relictum est dolori et molestiae, ubi magnum viget gaudium, pax, caritas, voluptas et lætitia: ubi vita est sempiterna, et gloria, pulchritudoque ineffabilis: ubi eterna sunt tabernacula, Regisque gloria et majestas, quæ exprimi non potest, eaque bona, *Quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec cor animusque hominis cogitavit* (1. Cor. 2. 9): ubi est sponsus spiritualis, thalamus caelorum, et virgines quæ lucernas ardentes tenent, iique qui vestem habent nuptiarum: ubi palatia sunt Domini, et æraria regia. Vidisti quæ et quot præmia uno verbo demonstraverit, et quemadmodum omnia in unum compegerit? Sic etiam si singula verba quæ sequuntur, explanaverimus, magnam abundantiam¹ atque immensum mare reperimus. Quare ne differamus; neque pigri simus ad præstanda officia benignitatis egentibus; ne simus, hortor; sed licet omnia etiam adijcienda nobis sint, licet in ignem concijendi simus, licet ensis adeundus, licet in gladiis saltandum sit, licet quidvis perferendum: omnia facile et æquo animo feramus, ut regni caelorum amietum gloriamque illam ineffabilem consequamur: quam utinam consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Unus Cod., fiduciam.

τῆς ἐκείθεν δόξης, καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν· καὶ γὰρ στρατιῶται βασιλεὺς ἐπέμειν οὐρανῶν, καὶ δὲκα ἐνδεδωμένα πνευματικά. Τί τοίνυν κατήλυν καὶ ἀγυρῶν, μᾶλλον δὲ σκυλῶν πλὴν μεταχειρίζομεν; Ὅπου γὰρ βασιλεὺς, ἐκεῖ καὶ τὸν στρατιωτὴν εἶναι δεῖ. Καὶ γὰρ στρατιῶται γυμνάσιον, οὐ τὸν μακρὸν, ἀλλὰ τὸν ἐγγύς. Ὁ μὲν γὰρ ἐκ τῆς βασιλεὺς οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο πάντας εἶναι ἐν τοῖς βασιλείοις, οὐδὲ παρὰ τὰς αὐτοῦ πλευράς· ὁ δὲ τῶν οὐρανῶν, ἀπαντὰς ἐγγύς εἶναι βούλεται τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ. Καὶ πῶς δυνατόν ἐνταῦθα ὄντας, φησί, καὶ ἐκείνον ἐστάναι τὸν θρόνον; Ὅτι καὶ Παῦλος ἐκ τῆς ὧν, ὅπου τὰ Σεραφίμ ἦν, ὅπου τὰ Χερουδίμ, καὶ ἐγγυτέρω οὗτος τοῦ Χριστοῦ, ἡ οὖτοι οἱ ἀσπερφόροι τοῦ βασιλεὺς. Οὗτοι μὲν γὰρ πολλὰ τοὺς τὰς ἐξείς περιφέρουσιν· ἐκείνον δὲ οὐδὲν ἐφάντασεν, οὐδὲ περιέλαυν, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν διάνοιαν πρὸς τὸν βασιλέα καὶ Κύριον τεταμένην εἶχεν.

γ. Ὅτε ἐὰν βουλῶμεν, δυνατόν καὶ ἡμῖν τοῦτο. Εἰ μὲν γὰρ τότῃ διεστήκει, καλῶς ἂν ἠγόρευε· εἰ δὲ πανταχοῦ παύσεται, τῇ σπουδῇ καὶ συνταταμένῃ πλησίον ἐστὶ, διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης [827] εἶπεν. *Ὁ βοήθησόν μοι κατὰ, ὅτι οὐ μετ' ἐμοῦ εἰ.* Καὶ αὐτὸς πάλιν ὁ θεός· *Θεὸς ἐγγίζων ἐπὶ ἐμῇ, καὶ οὐ θεὸς πόρος.* Ὅπως οὖν αἱ ἀμαρτίαι διωκτοῖν ἡμᾶς αὐτοῦ, οὕτως καὶ αἱ δικαιοσύναι συνάγουσιν ἡμᾶς πρὸς αὐτόν. *Ἐγὼ γὰρ λαλοῦντός σου, φησὶν, ἐπὶ, Ἰδοὺ πάρεμι.* Ποῖος πατήρ οὕτως ἂν ὑπακούσῃ ποτε τοῖς ἐγγόναις; ποῖα μήτηρ οὕτως ἐστὶ παρρησιασμένη καὶ ἀνηκεῖν ἐστηκεῖ, εἰ ποτε· καλεῖται αὐτὴν τὰ πατέρα; Οὐκ ἐστὶν οὐδέτις, οὐ πατήρ, οὐ μήτηρ. *Ἄλλ' ὁ θεὸς ἐστὶν ἀνηκεῖν ἀναμύνει, εἰ τις ποτὲ καλεῖται αὐτὴν τὸν οὐρανῶν, καὶ οὐδέποτε καλεσάμενον ἡμῶν οὐκ εἶ, παρρησιασται.* Διὰ τοῦτο φησιν, *Ἐγὼ λαλοῦντός σου· οὐκ ἀναμύνει σε πληρώσει, καὶ οὐδέτις ὑπακούσῃ.* Καλεῖται μὲν τοῖνυν αὐτόν, ὡς κληθῆναι βούλεται. Ὡς δὲ βούλεται; *Λέε, φησὶ, πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διὰ τὴν στρατηγίαν βουλῶν συναλλυγμένων, καὶ σὺν τῇ τῇ ἀδικίᾳ διδοῦν διδασκαλίας. διδοῦντες αἰνέσας τὸν ἄρτον σου, καὶ πτωχοῖς ἀσπένδους εἰσέφηναι εἰς τὸν οἶκόν σου. Ἐν ἴσθι γυμνῶν, περιβαλε, καὶ ἀπὸ τῶν οἰκῶν τοῦ σπέρματος σου οὐκ ὑπερβῆς.* Τότε βαγθήσεται *πρῶτον τὸ φῶς σου, καὶ τὰ λαμπρὰ σου ταχὺ ἀναταλεῖ, καὶ ἀποκαρπύσεται ἐμπροσθέν σου ἡ δικαιοσύνη σου, καὶ ἡ δόξα τοῦ θεοῦ περιτελεῖται.* Τότε ἐκκλίσσεται με, καὶ εἰσακούσομαι σου, *ἐγὼ λαλοῦντός σου, ἐπὶ, ἰδοὺ πάρεμι.* Καὶ τίς ταῦτα πάντα δύναται ποιῆσαι, φησὶ; Τίς δὲ οὐ δύναται, εἰπέ μοι; Τί γὰρ δυσχερὲς τῶν εἰρημένων; τί δὲ ἐργώδες; τί δὲ οὐ βόδιον; Οὕτω γὰρ ἐστὶν οὐχὶ δυνατόν μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐκόλως, ὅτι πολλοὶ καὶ τὸ μέτρον ὑπερβέντισαν, οὐκ ἄδικα γραμματεῖα διεκρίσαντες μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ὄντα ἀποδυσάμενοι πάντα· οὐ στήγῃ καὶ τραπέζῃ τοὺς πτωχοὺς ὑποδεχόμενοι, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ σώματος ἰδρώτι κάμνοντες, ὥστε αὐτοὺς διατρέφει, οὐ συγγενεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐχθροὺς εὐαγιστοῦντες.

Τί δὲ δὲ καὶ δύσκολον τῶν εἰρημένων; Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, Ἵπέρβητε τὸ ὄρος; διὰ τοῦτο τὸ πέλαιος, διδοῦντες γῆς πέλαιον τόσα καὶ τόσα, ἅστις διέμενε, σάκκον περιβαλὼν· ἀλλὰ, Μετάδος τῆς οἰκίας, μετὰ τοῦ τοῦ ἄρτου, τὰ ἀδικίαι καίματα γραμματεῖα διάρρηξον. Τί τοῦτον εὐκολώτερον, εἰπέ μοι; Εἰ δὲ καὶ δύσκολα εἶναι νομίζεις, σόδοι μοι καὶ τὰ ἐπαθλα, καὶ ἐσται σοι βόδια πάντα. Καθάπερ γὰρ οἱ βασιλεῖς ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις πρὸ τῶν ἀγωνιστομένων στεφάνους καὶ

ἱμάτια καὶ βραβεῖα τιθέντες· οὕτω δὲ καὶ ὁ Χρ. σὺς, ἐν μέσῳ τίθηται τῇ σταδίῃ τὰ ἐπαθλα, καθάπερ διὰ πολλῶν χειρῶν τὸν τοῦ προφήτου ῥημάτων ἐκτείνων αὐτά. Καὶ οἱ μὲν βασιλεῖς, ἐπεὶ ἀνθρώποι ὄντες, καὶ εὐπορίαν δαπανωμένην ἔχοντες, καὶ φιλοτιμίαν ἀναλισκομένην, τὰ ὀλίγα πολλὰ φιλοτιμώμενοι δαίξαι· διὸ καὶ ἐν ἐκαστῇ ἐκαστῇ τῶν διακόνων ἔγγειρίζοντες, οὕτως ὑπάγουσιν εἰς τὸ μέσον. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὁ ἡμέτερος τούναντιον, πάντα ὁμοῦ συμφορήσας, ἐπειδὴ σφόδρα ἐστὶν εὐπορος, καὶ οὐδὲν πρὸς ἐπίδειξιν ποιεῖ, οὕτως εἰς μέσον προσιθίσιν ἅπας ἐκταθέντα ἀμείρας ἐσται, καὶ πολλῶν δεήσεται τῶν κατεχουσῶν χειρῶν. Καὶ ἵνα μάθῃς τοῦτο, ἐκαστον αὐτῶν περισκόπησον μετὰ ἀκριβείας. Τότε βαγθήσεται, φησὶ, *πρῶτον τὸ φῶς σου.* Ἀρα οὐ δοκεῖ σοι ἐν τῇ εἶναι ὥρον; Ἄλλ' οὐκ ἐστὶν ἐν. Καὶ γὰρ πολλὰ ἐνδον ἔχει, καὶ στεφάνους καὶ βραβεῖα, καὶ ἑτέρα ἐπαθλα, καὶ αἱ βούλεσθε, λύσαντες δεξιόμενον τὸν πλοῦτον ἅπαντα καθὼς ἡμῖν οὐκ ἐπιδείξει, μόνον μὴ ἀποκλίσσεται. Καὶ πρῶτον μάθωμεν, τί ἐστὶ, *Παρήσεται.* Τὸ ταχὺ καὶ θαυμάσιον ἡμῖν ἐμφανεῖται, καὶ πῶς σφόδρα ἐπὶ ταῖς ἡμετέρας στερήσας, καὶ πῶς δίδωται τὰ ἀγαθὰ αὐτῷ προσιθίσιν, καὶ ἐπιγίνεται· καὶ οὐδὲν ἐστὶ τὸ καλῶν τὴν ἀπὸ τῶν ῥημάτων. Δι' ὧν ἅπαντων τὴν θαύλαν αὐτῶν ἐνδείκνυται, καὶ τὸ ἀπείρον τῆς περισουσίας. Τί δὲ ἐστὶ *Πρῶτον;* Τούτῳ ἐστὶν, οὐ μετὰ τὸ ἐν τοῖς παρρησιαστικῶν, οὐδὲ μετὰ τὴν τῶν κακῶν ἐροδόν, ἀλλὰ πρὸ φανῆναι. Καθάπερ γὰρ ἐκ τῶν καρπῶν [828] ἴσμεν πρῶτον τὸ πρὸ τοῦ καιροῦ φανῆναι, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ ταχὺ πάλιν ἐμφανῶν, οὕτως εἶπεν, ὥστερ ἄνω εἶπεν, *Ἐγὼ λαλοῦντός σου, ἐπὶ, ἰδοὺ πάρεμι.* Ποῖον δὲ λέγει φῶς, καὶ εἰ ποτὲ ἐστὶ τοῦτο. Τὸ φῶς; Οὐ τοῦτο τὸ εἰσθῆναι, ἀλλ' ἑσπερον πολλῶν βάλκων, ὁ τὸν οὐρανὸν ἡμῖν δείκνυσι, τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ἀρχαγγέλους, τὰ Χερουδίμ, τὰ Σεραφίμ, τοὺς θρόνους, τὰς κυριότητας, τὰς ἀρχὰς, τὰς ἐξουσίας, τὸ στρατὸν αἰθῶν, τὰς πόλεις τὰς βασιλικὰς, τὰς στήλας. Ἄν γὰρ τοῦ φανῆναι ἐκείνου καταβυθῆς, καὶ ταῦτα εἶναι, καὶ ἀπαλλαγῇ γέννησις, καὶ τοῦ σκότους τοῦ ἰσθίου, καὶ τῶν βρυγμῶν τῶν οὐρανῶν, καὶ τῶν δεσμῶν τῶν οὐδυνῶν, καὶ τῆς στενωπῆς, καὶ τῆς θλίψεως, καὶ τοῦ σκότους τοῦ ἀεργίου, καὶ τοῦ διχοτομηθῆναι, καὶ τῶν ποταμῶν τοῦ πυρὸς, καὶ τῆς κατάρσεως, καὶ τῶν τῆς οὐδύνης κυρίων, καὶ ἀπαλῶσι, ἐνθα ἀπὸ τῆς οὐδύνης καὶ λύπης, ἐνθα πολλὴ ἡ γὰρ, καὶ εἰρήνη, καὶ ἀγάπη, καὶ τρυφή καὶ εὐφροσύνη· ἐνθα ζωὴ αἰώνιος, καὶ δόξα ἰσχύος, καὶ κάλλος ἀφραστον· ἐνθα αἰώνιος στήλη, καὶ ἡ δόξα τοῦ βασιλεὺς ἡ ἀπόρρητος, καὶ τὰ ἀγαθὰ ἐκτείνε. Ἡ δὲ θαλάσσιος οὐκ εἶδε, καὶ οὐκ οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐκείνη καὶ ἀνθρώπων οὐκ ἀνέβη· ἐνθα ὁ νυμφὸν ὁ πνευματικὸς, καὶ αἱ παστάδες τῶν οὐρανῶν, καὶ αἱ παρθένοι αἱ τὰς παιδράς ἔχουσας λαμπράς, καὶ οἱ τὸ ἐνδύμα τοῦ γάμου ἔχοντες· ἐνθα κατέτατο ὁ ἄγγελος τοῦ Δισκίου, καὶ τὰ ταμιαία τὰ βασιλικὰ. Εἶλες ἥλικα τὰ ἐπαθλα, καὶ οὐκ εἶδε μίαν ῥήσας ἐπεβέβητο, καὶ πῶς πάντα συνεφόρησεν; Οὕτω καὶ τῶν ἄλλων ῥήσεων ἐκαστῇ ἀναπτύξαντες, πολλὴν εὐφροσύνην τὴν περισουσίαν καὶ πέλαιος ἀγανίς. Μὴ οὖν ἀνυπακούετε, καὶ ἀνέχουσιν ἐκείνους τοὺς θεωρούμεν· μὴ, παρρησιαστικῶς, ἀλλὰ καὶ πάντα εἶναι δέξαι, καὶ εἰς τὴν ἐργασθῆναι, καὶ εἰς τοὺς κατατολμήσαι, καὶ κατὰ μαγαζίων ἐδιδόσθαι, καὶ οὕτως παθεῖν· πάντα φέρειν εὐκόλως, ἵνα τοῦ ἐνδύματος ἐπιτύχοιμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ τῆς δόξης ἐκείνης τῆς ἀρρήτου· ἥς γίνετο πάντα· ἡμᾶς ἐκτείνου, χάριτι καὶ εὐανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Post aduā in edit. Morel. additur σπουδῇ ἐκτείνου. Sed id deest in omnibus mss. nec ab interprete lectum est.

* Tres mss. μήποτε.

* Duo mss. ὡς ποτε.

* Tres mss. οὕτως εἰσάγουσιν.

* Ibidem ἔμπροσθεν.

* Sic idem mss. Editi vero ἀμείρας.

* Tres mss. ἀλλὰ προσην, male.

* Unus cod. τὴν κατὰ τὸν.

ORDO RERUM

QUAE IN DUABUS TOMI TERTII PARTIBUS CONTINENTUR.

PARABOLAE IN TERTIO TOMO OPERUM S. JOHANNIS CHRYSOSTOMI. 5-6

§ 1. De Homiliis quae ex diversis Scripturae locis argumentum mutuantur. 76d.

§ 2. Opuscula de moribus Constantinopolitanis, et de utroque Chrysostomi exilio, quoniam sint. 76d.

§ 3. Quinta et postrema classis, quae est epistolarum. 9-10

§ 4. De Notis: item de Interpretationibus Laicis Operum Chrysostomi. 11-13

§ 5. Animadversiones in quodam loca hujus tertii tomi Operum Chrysostomi. 13-14

S. PATRIS NOSTRI JOANNIS CHRYSOSTOMI OPERA OMNIA. 15-16

ANNOUATIO AD HOMILIAM IN PARABOLAM DEBITORIS DECEM MILIUM TALENTORUM. 76d.

HOM. In Parabola decem milium talentorum debitoris, et centum denarios exigentis, et quod omni peccato deterior sit injuriarum recordatio (Matth. 18. 23. 34.). —

Sibi e morbo convalescere gratulatur. Dilectio nunquam satiat. Vello astis est. Auctoritas jubentis excitare debet. Petri in scenam pauperis induci primatus et studium erga doctrinam Christi praedicantem. Petrus de aliorum salute sollicitus. Accepti et expensi ratio Deo reddenda. Quae ratio reddenda est ecclesiasticis praesentibus. Verborum etiam lauda pona. Ratio delicti peccata. Impetrantur ad veniam peccatorum actiones bonae. Precationis vis. Maxima fiducia quoniam. Vedin donatze modus. Non solum preces veniam impetrant, sed cum gratia Dei. Recordatio peccatorum utilis. Paulus peccatorum suorum recordatur. Facilis sibi quam aliis debita remittit Deus. Nihil ita Deus odit, ut mentem minorem injuriis. 17-30

MORUUS AD HOMILIAM IN ILLUD, PATER, SI POSSIBLE EST, TRANSI AD ME COLIS ISTE, ETC. 30-30

HOM. In illud, *Pater, si possibile est, transi ad me colis iste*: verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu (Matth. 20. 30). —

et contra Marcionistas et Manichaeos, et quod ingerere se periculis non oporteat; sed omni voluntati Dei voluntatem anteferre. — Lectio sine intelligentia non prodest. Mortem Christus subire non recusavit. Mirabilia crucis opera. Contra Anomoeos et Arianos agit. Una voluntas Patris et Filii. Doctrina de Incarnatione Christi. Marcion, Valentinus et Manichaeus Incarnationis oppositores refelluntur. Altera ratio cur passionis et affectus Christus in se suscepit. 31-40

MORUUS IN CONCIONE DE ANGUSTA PORTA ET DE ORATIONE DOMINICA. 30-40

CONC. De instituenda secundum Deum Vita, et in illud, *Angusta est porta* (Matth. 7. 4), etc.; item explicatio Orationis, *Pater noster*. — Corporis cura animae cure postponenta. Pulchritudo corporis, resque terrenae quam fluxae sint. Omnium dispensatio Deo committenda. Oratio Dominica, ejusque explicatio. 30-48

MORUUS AD HOMILIAM IN PARALYTICUM PER TECTUM DEMISSUM. 47-48

HOM. In Paralyticum per tectum demissum, quod non sit ille de quo apud Joannem agitur; deque Filii cum Patre aequalitate. — Spiritualium opum natura qualis sit. Paralytici quantia virtus. Quae utilitas ex historia Paralytici derivetur. Comparatur afflictiones cum fornice. Cum medico et patre comparatur Deus. Auxilium gratiae divinae necessarium. Transi ad posteriorem paralyticum. Evangelistae non inter se pugnant. Quid sit diversa loqui et contraria. Quibus distinguantur duo paralytici. Ictiones et unctiones medicorum comparatur cum curatione ista. Fidem ostendit Paralytici. Divinitatem suam indicat Christus. Altera demonstratio remissionis peccatorum. Epilogus Sermonis, quo ad patientiam in adversis cohortatur. Exemplum patientiae. 47-64

MORUUS AD HOMILIAM IN PRINCIPIUM ACTORUM. 63-64

HOM. I, ad eos qui conventum ecclesiae deseruerunt, et quod non oportet sacrarum Scripturarum titulos praetermittere, et in inscriptione altaris, et in nuper illuminatos. — Invehitur in eos qui spectaculis intersunt. Non iuvitur, sed divitiarum abusus demandus. Judeis peiores qui abeunt ab ecclesia. Tituli scripturae non praeteruendi. Item, aratur Paulus cum Davide. Neophyti qui veri sint.

Athletarum probatio in Olympica. 67-76

HOM. II, habita in inscriptionem Actorum apostolorum, cum in veteri ecclesia longo intervallo celebrata collecta esset: et vitam cum virtute actam utiliore consensu signis ac miraculis; et quatenus differat a signis conversationis. — Ecclesia nec persequutionibus, nec alio modo vincitur. Ecclesia quomodo fundata. Explicatio tituli Act. Apost.; differentia quae inter actionem et miraculum; altera differentia inter miraculum et actum. Cur olim charismata darentur indignis. Vera miracula etiam indigni faciebant. Quae nota et indicia Apostoli. Non sunt contumeliosis accendi pauperes. 77-88

HOM. III, quod utilis sit lectio sacrarum Scripturarum, et quod servitute et incommodis omnibus inopugnabiliter reddat eum, qui fuerit eis intentus: et quod apostolorum nomen multarum dignitatum sit nomen, et quod externalis magistratibus, ipsique adeo regibus multo majorem habeant potentiam et auctoritatem apostoli; et in fine, ad nuper baptizatos. — Alacritas auditorum laudata. Scripturae lectio cum prato collata. Paradisi Summa quae. Cum fonte comparatur Scriptura. Ad lectionem Scripturae sacrae hortatur. Scriptura cum nubibus collata. Homiliarum in principium Actorum ordo. Quid significet nomen Apostoli. Christus a sensibilibus ad spiritualia deducit. Apostolatus dignitas quanta. Quid per genera linguarum intelligat. Apostolatus consiliatus spiritualis. Debitis dimittuntur Apostoli. Carnifices habent apostoli demones. Ad nuper illuminatos cohortatio. 87-98

HOM. IV, periculo non carere si auditores ea tractant, quae in ecclesia dicuntur, et cuius rei gratia legantur Acta Apostolorum in Pentecoste; et cur seipsum non omnibus Christus ostenderit, cum surrexisset a mortuis; eoque multo clariorem, et concompactu demonstrationem exhibuisse resurrectionis per miracula, quae sunt ab apostolis edita. — Usuram doctrinae acceptae exigit Deus. Usuras qui exigunt quam iniqui sint. Doctoris munere quisque fungi potest, quomodo. Cur longioribus exordis utatur Chrysostomus. Cur in Pentecoste legantur Acta Apostolorum. Cur circumciderit Timotheum Paulus. Rursus cur legantur in Pentecoste Acta Apostolorum. Lectio Scripturae in festis distributa. Cur post resurrectionem Judaeis non apparuerit Christus. Miraculorum vis ad probandum resurrectionem. Cur post passionem miracula maiora. Fide sola cernitur Deus. Petrus quomodo crucifixus fuerit. Jerusalem quando excesa. 97-112

MORUUS AD HOMILIAM IN ILLUD, SANCTUS AUTEM ADHUC SPIRANS MINAS ET CADEM, ET IN RELIQUIS DE MUTATIONE NOMINUM. 111-112

HOM. I. Cum lectus esset ille textus, Sanctus autem adhuc spirans minas et cadem, cum expectaret omnes hominiam in principium cap. 9 Actorum habendam, et quod resurrectionis demonstratio sit Pauli vocatio. — Homines non sunt, qui Dei verbum spernunt. Pauli conversi cum place comparatio. Pauli conversio magnum miraculum. Liberum arbitrium. 115-124

HOM. II, ad eos qui reprehendebant eum ob prolixitatem eorum quae dicta fuerant, et ad eos qui brevitate orationis egre ferebant, deque Sauli et Pauli appellatione, et cur primus homo vocatus sit Adam, et quod utiliter ac fructuose; atque in eos qui recens fuerant illuminati. — Duo genera auditorum. Nominum mutatio quoniam facienda. Scripturae quomodo legendae. Deus nihil facit frustra. Cur Paulus nomen mutaverit. Pauli nomen ubi primum occurrerit. Nomina immutata in Veteri Testamento; dux questionum de nominum mutatione. Terra virgo Eden. Virginis matris figura. Adam quid sonet. Cur a terra nomen Adami. 125-138

HOM. III, ad eos qui ipsum reprehenderant ob prolixiorum prolixitatem, quod utile sit reprehensiones ex quo animo ferre: et cur Paulo non statim atque credidit nomen mutatum esset, itemque quod non ex necessitate, sed ex libera voluntate facta sit haec mutatio; et in illud dictum: *Saul, Saul, quid me persequeris* (Act. 9. 4)? — Quoniam vere amici. Reprehensionum utilitas. Cur Chrysostomus longa proemia ederet. Cur Paulo nomen sit mutatum.

Cur non statim post conversionem mutatum et nomen fuerit. Martyres palmites ex Christo cœu radice pullulantes. Conversionis Pauli modus. Prolester Paulum libere accessisse, non necessitate. Alio exemplo probatur Paulum libere ad fidem accessisse. Deus non vim inferi nolentibus, sed volentes trahit. 151-144

Hom. IV, reprehensio eorum qui aberant ab ecclesia, et cohortatio ad presentes, ut curam gerant fratrum; et in proœmium Epistolæ ad Corinthios, Paulus secutus (1. Cor. 1. 1), et de humilitate. — De paucitate auditorum loquitur. Amor propria facit, qui communia. Tabernacula peccatorum domus private. Dei cultus omnibus rebus preferendus. De fratribus solliciti esse debent ipsius auditores. Non rerum exitum, sed animi propositum Deus spectat. Exemplum viduæ orantis. Auditio autem lectionis Scripturæ, sine intellectu, nil prodest. Commendatio dictionum superius. Petri nomen quid designet. Preceptorum nomina veneranda. De dictione, *pacatus*, agit. Salutariorum præmittuntur epistolæ. Arrogantia mala. Corinthii primi Pauli doctrina excusati. Profana sapientia non confert ad pietatem. Humana sapientia confunditur. Prima lex humilitatis. 145-156

Monitum ad Homiliam de gloria in tribulationibus. 155-156
Hom. in dictum illud Apostoli, *Non solus meum, sed et gloriamus in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur* (Rom. 5. 3), et reliqua. — Labores pro virtute subeundi. Adversarii fidei christianam quam multi. Persecutiones varis iustis predicationibus. Inductus Paulus de futuris discessus. Car ingemiscit creatura. Magnitudo rerum quas adepti sumus. Ipse afflictiones sunt letitie occasiones, martyrum egregia certamina. Paulus damnationibus terribilibus in afflictionibus. Gloria voluntatem affert. Præmium iustorum in hac vita. 155-164

Monitum ad Homiliam in illud, *Scimus autem quoniam diligentes Deum omnia*, etc. 163-164

Hom. in dictum illud Apostoli, *Scimus autem quoniam diligentes Deum omnia cooperantur in bonum* (Rom. 8. 28), et de patientia, et quantum lucrum ex tribulationibus oritur. — Chrysostomi amor erga suos auditores. Caritas debuit nunquam solvitur. Persecutiones Christiani patiuntur. Verbum Apostoli quanta via. Macedones ingrati in apostolos. Car effectus demon fuerit. Pauli et Silæ fervor et liberatio. Via hymenorum quanta sit. Car hæc media nocte fiant. Afflictio diligentes reddit et attentos. Numquam differendum in spiritualibus. Car tentationes permittit Deus. 165-172

Monitum ad Homiliam in illud, *Si esurieris inimicus tuus, cibe illum*. 171-172

Hom. adversus eos qui ad collectam non occurrerunt, et in dictum illud Apostoli, *Si esurieris inimicus tuus, cibe illum* (Rom. 12. 20), et de inimicorum memoria. — Paucitatem auditorum queritur Chrysostomus. Applausus auditorum respuit. Proverbum, *Gutta cœle lapidem*. Non solis nobis nati sumus. Exemplum sanctorum viros non metuendi. Ecclesie structura. Iudiciorum diligentia circa calceum. Secularia bene succedunt, si Deus colatur. De quibus rebus instruantur, qui concilio intersunt. Lectioni Scripturæ addantur bona opera. Cum inimici reconciliari grave et difficile. Vincendum inimicus quomodo. David in veteri lege inimico benefecit. Car Sello pepercerit David. Davidis quanta virtus. Davidis patientiam exaggrat. 171-186

Monitum ad duas Homilias in illud, *Salutate Priscillam et Aquilam*. 185-186

Hom. I. in illud, *Salutate Priscillam et Aquilam* (Rom. 16. 3), et quæ sequuntur. — In Scriptura nil superfluum. Unde hæreses nate sunt. Quæ in hac salutatione sunt consideranda. Opifices et pauperes salutem Paulus. Nobilitas unde necatur. Non est vituperandum matrimonium. Sanctiorum non oratio tantum, sed et vita docet. Epilogus sermonis et cohortatio moralis ad opus manuum. Non debet nos potius laboris et opificii. 187-196

Hom. II. in locum Pauli, *Salutate Priscillam et Aquilam* (Rom. 16. 3), et de colendis Dei sacerdotibus. — Sollicitudo Pauli quanta. Priscilla et Aquila præ omnibus beati. Solvitur questio, car Christus iussit non habere duas uxores. Non semper lege obstringi voluit Christus discipulos. Quantum sit peccatum Ecclesie rectoribus male dicere. 195-208

Monitum ad tres sequentes Homilias. 207-208

Hom. I. de verbis illis Apostoli, *Propter fornicationes autem unusquisque suam uxorem habeat* (1. Cor. 7. 2). — Lingua quomodo coarctanda. Nuptiæ quomodo celebranda. Invehitur in lascivas pompas mulierum. Demonum impulsu sunt illa omnia. Mimos et salutores areet a nuptiis. Adulterium etiam cum libera committitur. Nihil turpius viro sortante. 207-218

Hom. II. in illum locum, *Mulier alligata est I-gi quæto*

tempore vixerit vir eius : si autem dormiderit, libera est cui voluerit nubere, tanquam in Domino. Sed etiam autem et si se nuberit. — Non licet repudiatum ducere. Leges exteriorum divinarum legi cedunt. Insuperabile matrimonium ab initio. Adultera nullius est uxor. Pauli sapientia. Vidua beatorum etiam in presenti ancilo. Fornicatio quam turpis. Balthem animæ quale. 217-226

Hom. III. Laus Maximi, et quales ducende sint uxores. — Maximus Chrysostomi collega laudatur. Justificationis pars peccatum damnare. Mature de nuptiis deliberandum. Paulus matrimonii leges præscribit. Uxores quomodo diligende. Ecclesia cum Eva collata. Parentibus præferenda uxor. Mulier creata et auxilietur viro. Sola virtus et morum prohibet in uxore querenda. Uxor divitis incommoda. Cur institutum fuerit conjugium. Exemplum Abrahami filio suo uxorem querente. Familiæ Abrahami laudatio. Hospitalitas honorum causa. Car his appellet virginem Rebecca. Hospitalitas et modestia Rebecca. Non ex sumptu estimanda hospitalitas. Abrahami potentia. Cum quanta sapientia a famulo laudetur. Deo simplici quæ sunt bene succedunt. Quomodo erudiende filie a matribus. 227-242

Monitum ad Homiliam in illud, *Nolo vos ignorare, fratres, quod, etc.* 241-242

Hom. in apostolicum dictum, *Nolo vos ignorare, fratres, quod patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes per mare transierunt* (1. Cor. 10. 1). — Car Paulus de penis peccatorum loquens Veteris Testamenti verbis utitur potius quam Novi. Præterita gesta futurorum predicationibus fidem faciunt. Probat eundem esse Novæ ac Veteris Testamenti Deum. Proximè honeste compellendi. Transitus per mare Rubrum baptismi typus. Discrimen inter umbram et veritatem. Mena et mysteria sacra in veteri legi adumbrata. Paulus Samaritanensium refoellit. 241-252

Monitum ad homiliam in illud, *Operari hærentes esse in nobis, etc.* 251-252

Hom. in dictum illud Apostoli, *Operari et hærentes esse in nobis, ut qui probati sunt, manifesti fiant* (1. Cor. 11. 19). — Vox, *Operari*, predicationis esse vim habet. Vigilanti nihil ducit inferi diaboli. Vox, *et*, aliquando eventum, nos causam significat. Eleemosynæ modus. Prius non Ecclesie circa mentem commouenda. Adhortatio ad pauperum curam. 251-260

Monitum in Homiliam de Eleemosyna. 259-260

Sensus de Eleemosyna habitus cum bene tempore pertransierit, et pauperes mendicantes neglectos vidisset in foro iacentes. — Homilia huius habenda occasio. Pauper plus ditte laprobo præstatior. Paulus pauperes summo opere curat. Iudiciorum in Christianos immensus. Die dominica præsertim eleemosyna eroganda. Omnes eleemosynas pro viribus dare oportet. Eleemosyna cum gaudio eroganda. Eleemosyna ritus. Non perquirenda agnorum vita, ut eleemosyna erogat. 261-272

Monitum ad tres sequentes Homilias in illud Apostoli, *Habentes autem eundem spiritum*, etc. 271-272

Hom. I. de verbis Apostoli, *Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est* (2. Cor. 4. 13); item de his verbis, *Credidi, propter quod locutus sum* (Psal. 115. 10), et de eleemosyna. — Dona spiritualia largitione crescent. Corinthi commemorari car iussu Pauli. Fides cum lacrimis comparata. Philosophos ridet profanos. Fides cum sacra collata. Fidem cogitationis car spiritum fidei vocet; fides quare auxilio spiritus indigent. Quomodo Spiritus sanctus in nobis retineatur. Virginitas nil iuncta benignitati. Quæ præcepta Deo curæ sint præ cetera. Virginitatis dignitas. Cohortatur ad eleemosynam impertientiam. Monachorum dura vivendi ratio. Fides indiget auxilio spiritus. Ex pravitate morum oritur incredulitas. 281-292

Hom. II. de eisdem verbis Apostoli, *Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est* (2. Cor. 4. 13); et adversus Manichæos, et omnes qui Vetus Testamentum calumniant, et a Novo separare conantur, et de eleemosyna. — Veri amatores promissionum memores. Contra Manichæos. Unus est utriusque Testamenti legislator. Pauli Samaritanensis error. Probat unum esse legislatorem utriusque Testamenti ex apostolica verba, et ex eo quod Vetus Novum præfiguraverit. Argumentum secundum ex eadem historia. Non pauci in Veteri Testamento amore duci, non timore. Morum prohibita cum fidei sinceritate iungenda. Eleemosyna etiam indignis datur. Segnes revocant ab alio Paulus, sed multum abest quin a beneficiis avertat. Excusationes alias avorum refoellit. Cohortes filiorum sunt pauperes Samaritanæ cur eleemosynam vocet Scriptura. 291-290

Hom. III. de eisdem verbis, *Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est* (2. Cor. 4. 13); et quæ de causis rebus bonis omnes ex æquo fruuntur, et de eleemosyna. — Car dicat eundem esse spiritum fidei. Imago persecutionum. Pace Ecclesie non abutendum. 291-290

A familiaribus et propinquis vexati Christiani. Doctores ipsi graviter afflicti. In veteri Testamento praemia hic accipiebantur. Alter cum vulgo, et aliter cum iustis et sanctis se gessit Deus. Eleemosyna ex rapina data, non est eleemosyna. Eleemosyna laudes. Cur pro foribus templorum passeres. Fontes ante oratoria. Praesentio cum igne collatis.

Monstrum ad Homiliam in illud, *Utinam sustineretis modicum quid insipientiae meae*!

Hom. in hoc Apostoli dictum, *Utinam sustineretis modicum quid insipientiae meae* (2. Cor. 11. 3). — Veri amoris ratio. A pseudo apostolis accusatus Pontius se laudare cogitur. Sancti peccata sua facile, laudes vero suas nominis cruci emittunt. Principes optant improbos habere successores. Sancti nonnulli urgente necessitate laudes suas effrunt.

Monstrum ad Homiliam in illud Apostoli, *sive per occasionem, sive per veritatem Christus, etc.*

Hom. in eos qui male utuntur hoc Apostoli dicto, sive per occasionem, sive per veritatem Christus amonestatur (Philipp. 1. 18); et de humilitate. — In humilitate quantum boni, et in arrogantia quantum mali. Solicitudinem Pauli erga discipulos; discipulorum erga magistrum amor. Caritas inaequalitatem abicit. Arrogantiae et calumniae Pauli magis consolatio discipulis erant. Ad precationem hortatur. Perseverantia in precando quantum valeat. Deus per nos rogatus magis exaudiri, quam si per alios rogemus.

Monstrum in Homiliam de Vidua.

Hom. in illud, *vidua eligatur non vidua exemplum amorem* (1. Tim. 5. 9), et de liberorum educatione, et de eleemosyna. — Coenatio dicendorum cum antea dictis. Arma viduarum qua sunt. Genera viduarum varia. Olim ebori erant viduarum. Cohortatur ad monachium, nec demum secundas nuptias. Virginitas alio virtutibus aliis non prodest. Viduae in educandis liberis laus. Heli pater nimis indulgens. Pater indulgens periculis est. Quomodo patri docendi. Fructus bonae matris educationis liberorum. Negligentia parentum. Peccator demouit miserior. Exemplum Christi pedes lavantis. Bona ex susceptione peregrinorum mutanda. Exemplum viduae. Pauperibus inservendum est. Ad eleemosynam aliostratio. Quoties ob causis Christi nomine dandum.

Monstrum ad Homiliam in Heliam et Viduam.

Hom. in Heliam et in Viduam, et de Eleemosyna. — Eleemosyna dignitas. Dux viduae duo Testamenta exprimit. Descriptio sterilitatis et siccitatis aeris. Deus quomodo punit sodomitarum nefaria scelera. Quomodo Deus in puniendo eos se gessit. Cur ab aliis objecta, a Vidua suscepit propheta. Cur Heliam Deus affligi iussit. Elatus duplex Helias. Nullam reliquit exactionem divitibus Vidua. Non propheta solum excoipendi erat.

Monstrum ad Homiliam de futurorum delictis, etc.

Hom. de futurorum delictis, et praesentium vitio. — Auditoribus de avaritia gratulatur. Quae vera sint insignia magistratus exponit. Martyrum potestas quanta. Spirituales divitiae distributione crescent. Cur eadem esse res vitae huius voluerit Deus. Angelica est vita evangelica. Remissionis futurae argumenta. Transfiguratio Christi futurae gloriae imago.

Monstrum ad Homiliam de non evulgandis fratrum peccatis, et insequentem de non desperando.

Hom. quod non oportet peccatis fratrum evulgare, neque inimicis impetrari. — Scriptura nunquam eam benedixit vim amittit. Pauperibus utilior quam divitibus. Nec divitibus, nec pauperibus vituperanda. Tum praecipue non vixit demon, cum orantibus. Quomodo demoni resistendum. Magnam telum precatio. Orbis liberorum non est terra peccati; quam eam habet. Partus sterilis partus Virginis solum facit. Quot annos proventus sit Isaac. Qui omnes sint, qui contra inimicos erant. Oratio eorum qui viduata delectantur.

Hom. non oportere quemquam de seipso desperare, aut preces contra inimicos fundere, aut animo deficere, quamvis petens non accipiat; et ad maritus de pace erga uxores conservanda. Fructus sermonum antea habitorum. Publicanus limes ultimus militie. Precationis modus quis. Peccatorum meminisse, recte factorum oblivisci oportet. Cur eorum sterilis uxor Isaac; cur sterilis partus pepererit. Quid predicta non doceant. A venientis usque praestigia declinandum. Conjuges se invicem diligam necesse est. Uxor vitiosa toleranda est. Non licet avarum repudiare, et aliam ducere. Orationis vis.

Monstrum ad Homiliam in illud, *in faciem ei restitit*.

Cum in praecedenti collecta in nova ecclesia cum episcopo conventum celebrasset, hunc sermonem habuit in veteri ecclesia in hunc locum Apostoli: *in faciem ei restitit*

in faciem ei restitit (Gal. 2. 11); et ostendit ea quae tum fiebant, non a contrariis studiis profecta esse, verum ex pacto convento et per dispensationem. Petri constantia in Christo predicando. Petrus alius apostolis fiducia antecellit. Cur profectus fuerit Paulus gentilibus, Petrus Iudeis. Cur non perdidit nomen suum Paulus Epistola ad Hebraeos. Historiam paulo alius repetit. Gentiliter vivere quid sit. Aliorum quorundam solutiones praemittit. Altera solutio quaestio, cur reprehensus sit Petrus, quo consilio Paulus Petrum argueret. Cur se argui voluerit Petrus. Simulatum fuisse reprehensionem ostendit. Infirmitate legis inculcat Apostolum.

OPUSCULA DE MOTIBUS CONSTANTINOPOLITANIS, deque eis quae ad utrumque eorum HELIAM spectant.

Proemium.

Monstrum circa duas sequentes in Eutropium Homiliae.

Hom. in Eutropium cunctum patricium se consulens. — Quam fuxae res huius vitae. Quo consilio haec loquatur. Eutropii splendor ante calamitatem. Eutropium Arcadius Imperator abduci a tempore iubet. Eutropius in ecclesiam, cuius immunitatem violaverat, confugere coactus est.

Hom. cum extra ecclesiam deprehensus Eutropius abreptus fuit. De paradiso seu horto, et de Scripturis; et quo in illud, *adstitit regina a dextris tuis* (Psalm. 44. 10). — Lectionis Scripturarum utilitas. Eutropius quomodo captus. Vero Christiano nihil timendum. Divitiarum quae eas. Solum peccatum ledere potest. Haec vita perquisitio. Ecclesiae laudes. Afflicti in Deo quomodo. Varia Christi nomina. Exempla aucta Deo digna. Qui verus thesaurus. Deo sponse Christi. Quam praestet vita futura praesentis. Vis sunt varie ad salutem. Palchritudo corporis ex natura, animae ex virtute proficiscitur.

Monstrum in Homiliam sequentem.

Hom. cum Saturninus et Aurelianus acti essent in exilium, et Galinas egressus esset et civitate; et de avaritia. — Constantinopolitani tumultus imago. Adversus avaritiam. Paupertatis bona. Expectatio tristitia, ea cum adventu, utilitas. Johi historia et laudes.

Monstrum in tris sequentia Opuscula.

De regressu S. Joannis ex Asia Constantinopolim.

De recipiendo Severiano.

Summo Iulius Severianus de Pace, cum susceptus esset a beato Joanne, episcopo Constantinopolitano.

Monstrum in sequentem Chrysostomi Orationem, antequam iret in exilium.

Hom. ante exilium.

Hom. cum de expulsionem ipsius S. Joannis ageretur.

Monstrum in alteram Orationem, antequam iret in exilium.

Oratio cum iret in exilium.

Monstrum in duas sequentes post reditum ab exilio Orationes.

Oratio post reditum a priore exilio.

Item eodem tempore.

Ejusdem post reditum a priore exilio Homilia.

Monstrum in Homiliam de Chanaan, post reditum ab exilio a Chrysostomo habitam.

Hom. in dimissionem Chanaan. Hostes Chrysostomi illo reverso fugerant. Publicanus quis. Liberum arbitrium. Penitentia omnis vitia solvit. Christianus pro omnibus gentibus venit in mundum. Christus legem implevit, quare? Perseverandum in precationibus. Omnis locus ad precandum opportunus.

Assensum in librum quod nomen habetur nisi a seipso.

Laus quod qui seipsum non laudat, nemo ledere possit. Attentionem et benevolentiam sibi conciliat. Iudex avarumque partem audire debet. Quid sit virtus hominis, et quid eam ledere possit. Adant exemplo dicta probat. Objectioni respondet de pomis et suppliciis. Num afflictiones vetent eleemosynam impetiri. De cupiditate divitiarum, et cur ea sint expetenda. An expetenda sint divitiae ob voluptates. Utque jucundiores mentis, divitum an pauperum. Num conciliant honorem divitiae, et ad utilitatem juvant. Recorem sola virtus vincit. An efficiant divitiae ut hostes videremur. Exemplo Lazari paupertatem vincit. Amplius eandem sententiam, exemplo Pauli ostendens neminem ab afflictionibus ledi. Cur etiam improborum lapsus exprimat Scriptura. Parabola edificantium explicatur. Providentia Dei erga Judaeos. Miracula edita in exitu ex Aegypto. Aliud exemplum Niinivitarum confirmat, afflictiones homini nocere non posse. De tribus parvis Danielis sociis.

Assensum in librum ad eos qui scandalizati sunt ob adversitates, etc.

Laus ad eos qui scandalizati sunt ob adversitates quae

contigerunt, populi que et multorum sacerdotum persecutionem ac perverſionem, et de Incomprehensibili, et adversus Judæos. — 1. Necessarium esse ut causæ dicatur, ex qua scandalum ortum est. 2. Periculosum esse ac demeritis plenum, curiose inquirere et scrutari arcum Dei sapientiam. Librum arbitrium. 3. Non nobis solum, sed et cœlestibus virtutibus incomprehensibilem causæ divinitatem. 4. Moysen prophetam periculosam curiositatem in exordio libri uno verbo sustulisse. 5. Credendum esse providentiam Dei regi omnia; ejusque rei maximam demonstrationem his qui dubitant, a rebus creatis suppediri. 6. De caritate Dei, quæ caritatem omnem longe excedit. Exemplum affertur ex historia Jonæ deductum. 7. Demonstratio divine providentiæ ex creaturis. Utilitas siderum, quæ de cœlo nos regunt. Solem utilitatemque ejus commendat; deinde singularum partium nature utilitatem generatim laudat. Speciatim de ventorum et noctis utilitate loquitur. De piscium et ferarum varis generibus agit. 8. Multas providentiæ demonstrationes esse, quod lex naturalis et scripta sit data, quodque viros eximios per eas transmigrationes fieri magistros caritatis eorum gentium a quibus suscipiantur, et quod deinde caput honorum largitus sit Unigeniti sui adventum. Viri juxta peregrinari coacti. Non curiosos scrutanda sunt opera Dei. Actiones medicorum non examinamus. 9. Non causæ curiosas inquirendum, et rerum finem expectandum esse. 10. Antiquos etiam finem rerum expectasse. Abraham filium sacrificare jussus. Joseph a fratribus venditur. Tentatur ab heri. Exemplo Davidis afflictio consolatur. 11. Hoc non statim contigisse (nempe Davidis felicitatem), atque initio contraria cuncta cum cernerent evenire, veteres scandalizatos non fuisse. 12. Quæ de causis homines improbi et demones et diaboli in hoc mundo sit. Scandala cum permixta. 13. Nihil eos ledere qui vigilantes sunt et attenti, neque anticipare. Abraham filium immolare jussus. 14. Apostolorum etiam temporibus multa fuisse scandala, multoque depravatos, ac doctorum persecutiones accedentes frequentes. 15. Insipientes etiam ex eo quod caput erat laborum, hoc est ex cruce, per quam salvas factus est orbis terrarum, scandalum passos esse. 16. Qui seipsum injuria non afficiat, cum a nemine lædi possit. 17. Maxime providentiæ, bonitatis et caritatis Dei documentum esse crucem. 18. Non mediocrem utilitatem ex his que acciderunt ad Ecclesiam dimanasse. 19. Hoc multorum martyrum institutum ac propositum fuisse sive cum viverent, sive cum morerentur. Martyres plures ob causas. 20. Temporibus apostolorum res evenisse graves. Vite apostolicæ prerogativa qualis. 21. Cur tam in Veteri quam in Novo Testamento multe fuerint afflictiones. 22. Afflictiones non modo non scandalizare, sed et prodere illis qui ex æquo et bono judicant, sint licet gentiles. Joseph nihil nocuit Egypti. Joseph exemplum quem utilitas. 23. Maximum esse gloriæ et celebritatis Ecclesiæ indicium, quæ acciderunt, et cæque multis profuisse. 24. Qui hæc accidera perperam, inde quoque jam penas luere. 440-528

MONITUM in Epistola dñs Joannis Chrysostomi ad Innocentium papam, inque Epistolam Innocentii ad Chrysostomum, et in alteram ad clerum et populum Constantinopolitanum; itemque in Epistolam Honorii ad Arcadium circa ea que in depositione Joannis Chrysostomi gesta fuerant, demum in Epistolam Joannis Chrysostomi ad episcopos et presbyteros ob pietatem in carcere inclusam. 537-538

JOANNES Innocentio episcopo Romæ. 539-540

Idem ad eundem. 538-539

INNOCENTIUS Joanni. 537-538

INNOCENTIUS episcopus presbyteris et diaconis universaque clero ac populo Ecclesiæ Constantinopolitane, qui subditi sunt episcopo Joanni. 540

EXEMPLUM sacre Honorii Augusti, missæ ad principem Orientis Arcadium. 539-540

JOANNES ad episcopos, presbyteros et diaconos ob pietatem in carcere inclusos. 541-542

ADMONITIO in Epistola S. Joannis Chrysostomi ad Olympiadem et ad alios multos. 543-544

EPIST. I ad Olympiadem. — Nihil grave præter peccatum. Deus non statim semper adversa tollit. 549-550

II ad eandem. — Periculosum est pro alienis peccatis animo frangi. In publicis calamitatibus quid agendum. Vidue ipsas virgines meritis possunt superare. Olympiadis virtutes. De vestitu viri ac neglecto Olympiadis. Quanta res sit virginitas. Laus Jobi; calamitates ejus. Consolatur Olympiadem ob absentiam ipsius dolentem. Patientie merces. 554-572

III ad eandem. — Afflictam consolatur. Memoris naturam explicat. Meror Eva pona. Morie nihil gravius aut terribilius esse demonstrat. Mors maxime levior. Arumne eorum parient. Quanta ex calamitatibus fructus oriantur. Nulla virtus sine labore magnam laudem refert. Aliquid

prædari agere cum perperatione aliqui multo magis quam sine labore idem præstare. Calamitates Olympiadis. Joseph ob calamitates clarus. 572-580

IV ad eandem. — Patientia nihil gloriosius; morie nihil acerbius. Morbus non est otium. Chrysostomus putat ab exilio se reditum esse. In Arumne exul Chrysostomus. 580-586

V ad eandem. — Illam cui scribit, ut fieri sit animo horat. Humane felicitatis vanitas. 586-593

VI ad eandem. — Præsentis vite calamitates brevi habita sunt. 593-601

VII ad eandem. — Peccati conscientia carat. Lugendi peccatores. Vitium est animæ mors. 601-607

VIII ad eandem. — Timenda scelerum impudicia. 607-608

IX ad eandem. 608

X ad eandem. 609

XI ad eandem. 609

XII ad eandem. 610

XIII ad eandem. 610

XIV ad eandem. — Commemoratio que ipsi Chrysostomus acciderint. Chrysostomus præter de calamitatibus. Grave malum monitis. Nihil molestum præter peccatum. 612-619

XV ad eandem. 619

XVI ad eandem. — Deus per licta et adversa plorum vitam gubernat. 619

XVII ad eandem. — Calamitas pios robustiores reddit. 621-622

XVIII. Carterie. 625

XIX. Marciano et Marcellino. 641.

XX. Agapeto. 642.

XXI. Alphio. 642.

XXII. Casto, Valerio, Diophanto, Cyrino, Antiochio presbyteris. 644

XXIII. Romano presbytero. 645

XXIV. Hesychio. 647.

XXV. Euthymio episcopo. 648

XXVI. Magno episcopo. 648.

XXVII. Domno episcopo. 648.

XXVIII. Basilio presbytero. 647

XXIX. Chalcidie et Asyncriæ. 648.

XXX. Heortio episcopo. 648

XXXI. Marcellino. 648.

XXXII. Euthalie. 648.

XXXIII. Adolice. 649

XXXIV. Carterie. 648.

XXXV. Alphio. 650

XXXVI. Marcio presbytero monacho. 648.

XXXVII. Tranquillino Episcopo. 648.

XXXVIII. Hymnetio archidiatro. 651

XXXIX. Chalcidie. 648.

XL. Asyncriæ. 652

XLI. Valentino. 648.

XLII. Candillino. 653

XLIII. Bassiane. 648.

XLIV. Theodoto diacono. 648.

XLV. Symmacho presbytero. 651

XLVI. Rufino. 648.

XLVII. Nansæ. 648.

XLVIII. Arabio. 673

XLIX. Alphio. 648.

L. Diogeni. 653

LI. Eidem. 648.

LII. Adolice. 657

LIII. Nicolao presbytero. 648.

LIV. Gerontio presbytero. 638

LV. Symeoni et Mari presbyteris atque in Apamoni regione monasticam vitam profluentibus. 639

LVI. Romulo et Byzo monachis. 640

LVII. Adolice. 648.

LVIII. Theodosio ex ducibus. 641

LIX. Theodoto diacono. 648.

LX. Chalcidie et Asyncriæ. 643

LXI. Theodoto ex consularibus. 648.

LXII. Casto, Valerio, Diophanto, Cyrino, Antiochio presbyteris. 645

LXIII. Tranquillino. 648.

LXIV. Cyrino episcopo. 644

LXV. Marciano et Marcellino. 644.

LXVI. Casto, Valerio, Diophanto, Cyrino, Antiochio presbyteris. 645

LXVII. Theodoto diacono. 645

LXVIII. Eidem. 648.

LXIX. Nicolao presbytero. 648.

LXX. Apthonio, Theodoto, Chorez, presbyteris ac monachis. 657

LXXI. Malcho. 648.

LXXII. Alphio. 648

LXXXIII, Agapeto.	648
LXXXIV, Hesychio.	ibid.
LXXXV, Hermadio.	649
LXXXVI, Chalcedio.	ibid.
LXXXVII, Asyncrias.	ibid.
LXXXVIII, Romano presbytero.	650
LXXXIX, Gemello.	ibid.
XC, Firmio.	651
XCII, Hymnetio archiatro.	ibid.
XCIII, Cytherio.	ibid.
XCIV, Leoncio.	652
XCIV, Faustino.	ibid.
XCIV, Lucio episcopo.	653
XCVI, Mari episcopo.	ibid.
LXXXVII, Eulogio episcopo.	654
LXXXVIII, Joanni episcopo Hierosolymitano.	ibid.
LXXXIX, Theodosio Scythopolis episcopo.	655
XC, Moysi episcopo.	ibid.
XC, Romano presbytero.	ibid.
XC, Moysi presbytero.	656
XCIII, Apollonio, Theodoto, Chares, presbyteris et monachis, universoque vestro sodalicio.	ibid.
XCIV, Pentadiæ diaconisse.	657
XCV, Przanio.	659
XCVI, Amprucia diaconisse atque illis quæ cum ipsa sunt.	ibid.
XCVII, Hypatio presbytero.	660
XCVIII, Chalcedio.	ibid.
XCIX, Asyncrias.	661
C, Marciano et Marcellino.	ibid.
CI, Severo presbytero.	ibid.
CII, Theodoto lectori.	662
CIII, Amprucia diaconisse ipsiusque comitibus.	ibid.
CIV, Pentadiæ diaconisse.	663
CV, Chalcedio.	664
CVI, Asyncrias ipsiusque sodalibus.	ibid.
CVII, Casto, Valerio, Diophanto et Cyriaco presbyteris.	665
CVIII, Urbicio episcopo.	667
CIX, Rufino episcopo.	ibid.
CX, Basuo episcopo.	668
CXI, Anatolio episcopo Adriae.	ibid.
CXII, Theodoro episcopo.	669
CXIII, Palladio episcopo.	ibid.
CXIV, Elpidio episcopo.	670
CXV, Theophilo presbytero.	671
CXVI, Valentino.	ibid.
CXVII, Theodora.	672
CXVIII, episcopis et presbyteris in carcere degentibus.	673
CXIX, Theophilo presbytero.	ibid.
CXX, Theodora.	674
CXXI, Arabio.	675
CXXII, Marciano.	676
CXXIII, Phronicia presbyteris et monachis, gentiles in christiana religione instituentibus.	ibid.
CXXIV, Gemello.	678
MONITUM in Epistolam sequentem ad Cyriacum episcopum exsulantem.	679-680
CXXV, Cyriaco episcopo exsulanti.	681-682
CXXVI, Rufino presbytero.	683
CXXVII, Polybio.	687
CXXVIII, Marignano.	688
CXXIX, Marciano et Marcellino.	ibid.
CXXX, Casto, Valerio, Diophanto, Cyriaco, Antiochie presbyteris.	689
CXXXI, Elpidio episcopo.	690
CXXXII, Gemello.	ibid.
CXXXIII, Adolie.	691
CXXXIV, Diogeni.	692
CXXXV, Theodoto diacono.	693
CXXXVI, Theodoto lectori.	ibid.
CXXXVII, Theodoto diacono.	694
CXXXVIII, Elpidio episcopo.	695
CXXXIX, Theodoro Syris consulari.	ibid.
CXL, Theodoto diacono.	696
CXLI, Theodoto ex consularibus.	ibid.
CXLII, Elpidio episcopo.	ibid.
CXLIII, Polybio.	697
CXLIV, Diogeni.	ibid.
CXLV, Nicolao presbytero.	698
CXLVI, Theodoto, Nicolao, Chares, presbyteris et monachis.	ibid.
CXLVII, Anthemio.	699
CXLVIII, Cyriaco, Demetrio, Palladio, Eulogio, episcopis.	ibid.
CXLIX, Aurelio Carthaginis episcopo.	700
CL, Maximo episcopo.	ibid.
CLI, Asello episcopo.	701

CLII, Episcopo.	701
CLIII, Isidem.	702
CLIV, Isidem.	ibid.
CLV, Chromatio Aquileis episcopo.	ibid.
CLVI, Episcopo.	703
CLVII, Episcopis, qui ab Occidente venerant.	ibid.
CLVIII, Isidem.	704
CLIX, Isidem.	ibid.
CLX, Episcopo, qui ab Occidente venerat.	705
CLXI, Romanis presbyteris, qui cum Episcopo venerant.	ibid.
CLXII, Anytio Thessalonicensi episcopo.	706
CLXIII, Anytio, Nuncio, Theodosio, Eutropio, Eustathio, Marcello, Eusebio, Maximiano, Eugenio, Gerontio, et Thyreo, atque omnibus Macedonum orthodoxis episcopis.	ibid.
CLXIV, Alexandro Corinthi episcopo.	707
CLXV, Episcopis qui cum Occidentalibus venerant.	ibid.
CLXVI, Episcopis qui cum Occidentalibus episcopis venerant.	708
CLXVII, Isidem.	ibid.
CLXVIII, Proba matronæ Romæ degenti.	709
CLXIX, Julianæ et iis quæ cum ipsa sunt.	ibid.
CLXX, Italice.	ibid.
CLXXI, Montio.	710
CLXXII, Heladio.	ibid.
CLXXIII, Evethio.	ibid.
Ejusdem Epistolæ LXVIII ad diversos, primam in lucem editam anno 1615, ex codice Ms. Collegii Antverpiani Societatis Jesu, Frontone Ducæ, soc. Jesu Theologo, interprete.	711-712
CLXXIV, Episcopis, presbyteris et diaconis Chalcedone inclusis.	ibid.
CLXXV, Agapeto.	ibid.
CLXXVI, Hesychio.	ibid.
CLXXVII, Artemidoro.	ibid.
CLXXVIII, Emthalian.	713
CLXXIX, Adolie.	ibid.
CLXXX, Hypatio presbytero.	ibid.
CLXXXI, Episcopo.	714
CLXXXII, Venturio episcopo Mediolanensi.	ibid.
CLXXXIII, Hesychio episcopo Salomonensi.	715
CLXXXIV, Gaudenzio episcopo Rixiano.	ibid.
CLXXXV, Pentadiæ diaconisse.	716
CLXXXVI, Atypio.	ibid.
CLXXXVII, Procopio.	717
CLXXXVIII, Marcellino.	ibid.
CLXXXIX, Antiocho.	ibid.
CXC, Brisoni.	718
CXCI, Amprucia diaconisse.	ibid.
CXCII, Onesicratæ.	719
CXCIII, Przanio.	ibid.
CXCIV, Gemello.	720
CXCV, Claudiano.	ibid.
CXCVI, Actio.	721
CXCVII, studio prefecto urbis.	ibid.
CXCVIII, Hesychio.	722
CXCIX, Danieli presbytero.	ibid.
CC, Callistrato, Isaurie episcopo.	723
CCI, Herculio.	ibid.
CCII, Cyriaco episcopo.	ibid.
CCIII, Sallustio presbytero.	724
CCIV, Przanio.	ibid.
CCV, Anatolio prefectiano.	726
CCVI, Theodulo diacono.	ibid.
CCVII, Monacho Gothi qui in Romæ agro degunt.	ibid.
CCVIII, Accacio presbytero.	727
CCIX, Salvioni.	ibid.
CCX, Theodoro.	728
CCXI, Timotheo presbytero.	ibid.
CCXII, Theophilo presbytero.	729
CCXIII, Philippo presbytero.	ibid.
CCXIV, Sebastianus presbytero.	ibid.
CCXV, Pelagio presbytero.	730
CCXVI, Munonio.	ibid.
CCXVII, Valentino.	ibid.
CCXVIII, Euthymio presbytero.	731
CCXIX, Severianæ et Romule.	ibid.
CCXX, Przanio.	733
CCXXI, Constantino presbytero.	ibid.
CCXXII, Casto, Valerio, Diophanto, Cyriaco, presbyteris Antiochenis.	735
CCXXIII, Hesychio.	ibid.
CCXXIV, Marciano et Marcellino.	735
CCXXV, Constantino presbytero.	ibid.
CCXXVI, Marciano et Marcellino.	ibid.
CCXXVII, Carterie.	736
CCXXVIII, Theodoro medico.	ibid.

CCXXXIX. Severo.	737	HOMIL. in Ascensionem Domini nostri Jesu Christi, et in principium Actorum 2.	773-774
CCXXXI. Elpidio episcopo.	<i>ibid.</i>	SPURIA.	791-793
CCXXXI. Adolin.	<i>ibid.</i>	MONITUM ad Homilias quinque in Assumptionem Domini.	<i>ibid.</i>
CCXXXII. Carterie.	738	SERMO I in Ascensionem Domini nostri Jesu Christi.	<i>ibid.</i>
CCXXXIII. ad episcopum Antiochenum.	739	SERMO II in Ascensionem Domini nostri Jesu Christi.	793-794
CCXXXIV. Brisoni.	<i>ibid.</i>	SERMO III in Ascensionem Domini nostri Jesu Christi.	797-799
CCXXXV. Porphyrio episcopo Rhosensi.	740	SERMO IV in Ascensionem Domini nostri Jesu Christi.	799-800
CCXXXVI. Carterio presidi.	<i>ibid.</i>	SERMO V in Ascensionem Domini nostri Jesu Christi.	801-803
MONITUM in quinque sequentes Epistolas Constantii presbyteri.	741-742	MONITUM ad Homilias in Pentecosten.	803-804
CCXXXVII. Constantii presbyteri ad matrem.	<i>ibid.</i>	SERMO I in Pentecosten.	<i>ibid.</i>
CCXXXVIII. ejusdem ad sororem suam.	743	SERMO II in sanctam Pentecosten.	807-808
CCXXXIX. ejusdem ad Valerium et Diophantum presbyteros.	743	SERMO III in sanctam Pentecosten.	809-810
CCXL. ejusdem ad Castum presbyterum.	746	MONITUM ad Homilias de Spiritu sancto.	811-813
CCXLI. ejusdem ad Cyriacum presbyterum.	<i>ibid.</i>	SERMO S. Joannis Chrysostomi de sancto Spiritu.	813-814
CCXLII. Chrysostomi Chalcidie et Asyncrie.	<i>ibid.</i>	MONITUM ad Homilias de Christo pastore et ovis.	823-826
MONITUM in Epistolam ad Caesarium.	747-748	HOMIL. in memoriam Martyrum, et quod Christus sit pastor et ovis; necnon de Velo et Propitiatorio.	827-829
PREFATIO cl. v. Emerici Bigotii in Epistolam Chrysostomi ad Caesarium monachum.	753-754	MONITUM in Homilias de Adoratione crucis.	835-836
MONITUM in sequentem Orationem Chrysostomi in laudem Diodori Tarsensis, et in fragmentum aliud in laudem Diodori ex Facundo Hermianensi eductum.	761-762	HOMIL. in pretiosas vitalisque crucis adorationem, media hebdomada jejuniorum.	<i>ibid.</i>
LAUS Diodori episcopi qui prior concionatus laudat (Joan. Chrysostomum).	<i>ibid.</i>	MONITUM in Homilias de Confessione crucis.	841-842
FRAGMENTUM S. Joannis Chrysostomi, ubi de eodem Diodoro ex Facundo Hermianensi.	763-766	HOMIL. qua docet non esse verendum confiteri sanctam crucem, et per eam nos a Christo esse conservatos, et in ea esse gloriam; de virtute etiam agili, et quomodo Christus salutem nostram exoptet, ac de elemosyna.	<i>ibid.</i>
MONITUM ad Homilias in Pascha, quæ genuina esse probatur.	<i>ibid.</i>	SELECTA ex notis Henrici Savillii et Frontonis Ducae in tomum III Operum S. Joannis Chrysostomi.	843-848
CONCIO in sanctum Pascha.	<i>ibid.</i>		
MONITUM in Homilias sequentem, quæ de Assumptione vel de Ascensione Christi inscribitur.	771-773		

FINIS TOMI QUINQUAGESIMI SECUNDI.